

Muşkara'dan Nevşehir'e 290. Yıl

II. ULUSLARARASI NEVŞEHİR TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU

TARİH | KÜLTÜR | ÇEVRE | TURİZM | SAĞLIK | EKONOMİ | İNANÇ | EĞİTİM

BİLDİRİ METİNLERİ

ntks.nevsehir.edu.tr
ntks@nevsehir.edu.tr

“MUŞKARADAN NEVŞEHİR’E”

**II. ULUSLARARASI
NEVŞEHİR TARİH VE KÜLTÜR SEMPOZYUMU
(2-3-4 Mayıs 2016)**

“Tarih | Kültür | Çevre | Turizm | Sağlık | Ekonomi | İnanç | Eğitim”

BİLDİRİ METİNLERİ

**ntks.nevsehir.edu.tr
ntks@nevsehir.edu.tr**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları: 21

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tümü ya da bir bölümü/bölemleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğere yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2015 by Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. All rights reserved. No part of this book may be printed, Reproduced or distributed by any electronical, optical, machanical or order means without the written permission of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.

Editör

Prof. Dr. Filiz KILIÇ, Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Kapak Düzeni

Taylan Viraca

Tasarım-Dizgi

Arş. Gör. Murat GÜR

ISBN: 978-605-4163-30-4

II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiri Metinleri

1. Baskı

Aralık, 2016

Basımevi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi, Nevşehir

İletişim

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof.Dr. Filiz Kılıç Yerleşkesi

2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 / Nevşehir Tel: 0384 228 10 00

<http://ntks.nevsehir.edu.tr>

Onur Kurulu

Mehmet CEYLAN (Nevşehir Valisi)

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörü)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KÖÇER (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nesimi AKTAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeynep ASLAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet KARATAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Yürütme Kurulu

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Doç. Dr. Ebru GÜNEREN

Yrd. Doç. Dr. Derya EVGİN

Yrd. Doç. Dr. Emre ÜSTÜN

Yrd. Doç. Dr. Erkan KALIPÇI

Yrd. Doç. Dr. Hatice DOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ

Yrd. Doç. Dr. Murat AKTAN

Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN

Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER

Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

Sekreteryaya

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

Arş. Gör. Murat GÜR

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK

Arş. Gör. Ahmet UĞUR

Araş Gör. Ahmet Enes KARAKAYA

Arş. Gör. Ayşe Begüm KILIÇ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdilbaet MAMASIDIKOV	Prof. Dr. Taşbolot SADIKOV	Yrd. Doç. Dr. Besim Tolga UYAR
Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR	Doç. Dr. Adem ÖGER	Yrd. Doç. Dr. Derya EVGİN
Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL	Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN
Prof. Dr. Alena ĆATOVIĆ	Doç. Dr. Ali KOZAN	Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK
Prof. Dr. Ali AKTAN	Doç. Dr. Alper ARSLAN	Yrd. Doç. Dr. Filiz M. ERDEM UÇAR
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN	Doç. Dr. Anvar COLDOŞBAYEV	Yrd. Doç. Dr. Fulya AYDIN TEMEL
Prof. Dr. Birsel KÜÇÜKSİPAHİOĞLU	Doç. Dr. Ayla ÜNSAL	Yrd. Doç. Dr. Gamze MUZ
Prof. Dr. Ćazim HADZİMEJLIĆ	Doç. Dr. Bayram DEVİREN	Yrd. Doç. Dr. Gökhan SEÇME
Prof. Dr. Cenişbek DUYŞEYEV	Doç. Dr. DüNDAR YENER	Yrd. Doç. Dr. GÖRKEM BİRİNCİ
Prof. Dr. David J. GOA	Doç. Dr. Ebru GÜNEREN	Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ
Prof. Dr. Davut KILIÇ	Doç. Dr. Elmira HURİBAYEVA	Yrd. Doç. Dr. Hakan YALAP
Prof. Dr. Elmira MURADALIYEVA	Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR	Yrd. Doç. Dr. Handan YILDIZHAN
Prof. Dr. E. Ümit SEVİÇ	Doç. Dr. Ersan ERSOY	Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILINÇ
Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL	Doç. Dr. Fulya ÖZTAŞ	Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER
Prof. Dr. Filiz KILIÇ	Doç. Dr. Gökalep Özmen GÜLER	Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN
Prof. Dr. Hanife ÖZBAY	Doç. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Yrd. Doç. Dr. Hatice DOĞAN
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR	Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL	Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ
Prof. Dr. Havva SELÇUK	Doç. Dr. İbrahim YILMAZ	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin CÜCE
Prof. Dr. Haydar ÖZTAŞ	Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ
Prof. Dr. İbrahim DİLEK	Doç. Dr. Lütüfı BUYRUK	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN	Doç. Dr. Maria KOÇKORBAYEVA	Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem ÖZKAN
Prof. Dr. Ljijana MARKOVIĆ	Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU	Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN
Prof. Dr. Lütüfı Gürkan GÖKÇEK	Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Yrd. Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU
Prof. Dr. Mehmet AÇA	Doç. Dr. Meral BAYAT	Yrd. Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE	Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI	Doç. Dr. Murat Mustafa ÖNTUĞ	Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	Doç. Dr. Mustafa İŞIK	Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYGANA
Prof. Dr. Meliha ATALAY	Doç. Dr. Neşe YALÇIN	Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Doç. Dr. Nursavle AYTBAJEVA	Yrd. Doç. Dr. Murat AKTAN
Prof. Dr. Mustafa Arslan	Doç. Dr. Özgür K. AYDEMİR	Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENGÜL
Prof. Dr. Mustafa KESKİN	Doç. Dr. Pınar ÜLGEN	Yrd. Doç. Dr. Neşe HARBALİOĞLU
Prof. Dr. Mustafa Servet AKPOLAT	Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK	Yrd. Doç. Dr. Pakize ARIKAN SANDIKCIOĞLU
Prof. Dr. Mürüvvet BAŞER	Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ	Yrd. Doç. Dr. Seçil HİRİK
Prof. Dr. Nimet KARATAŞ	Doç. Dr. Şahlan ÖZTÜRK	Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN
Prof. Dr. Numan ALUÇ	Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	Yrd. Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT
Prof. Dr. Orhan DOĞAN	Doç. Dr. Turgut TOK	Yrd. Doç. Dr. Şefika Dilek GÜVEN
Prof. Dr. Özen TOK	Doç. Dr. Zübeyde KUMBIÇAK	Yrd. Doç. Dr. Tayfun CAYMAZ
Prof. Dr. Paul CHAO	Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ	Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER
Prof. Dr. Remzi KILIÇ	Yrd. Doç. Dr. A. Burak KAHRAMAN	Yrd. Doç. Dr. Telli KORKMAZ
Prof. Dr. Sabina BAKŞIĆ	Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞAN	Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN
Prof. Dr. Sahavet GÜRDAL	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turan TÜRK	Yrd. Doç. Dr. Turan AÇIK
Prof. Dr. Satıbaldı OMURZAKOV	Yrd. Doç. Dr. Aynur KIZILIRMAK	Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL
Prof. Dr. Sultan TAŞÇI	Yrd. Doç. Dr. Ayşe BUDAK	Yrd. Doç. Dr. Volkan KARAGÖZLÜ
Prof. Dr. Süleyman DEMİRCİ	Yrd. Doç. Dr. Bakhtygal KULAMSHAEVA	Yrd. Doç. Dr. Yalçın KAMIŞ
Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA	Yrd. Doç. Dr. Barış ÇİFTÇİ	Yrd. Doç. Dr. Zehra İŞIK ÇALIŞKAN

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL

BİR OSMANLI - CUMHURİYET ENTELEKTÜELİ: EDİP ALİ BAKI 1

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Burak KAHRAMAN

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE FARKINDALIKLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ (NEVŞEHİR ÖRNEĞİ)..... 9

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA NEVŞEHİR'DE GAYRİMÜSLİMLERİN KİLİSE VE OKUL AÇMA FAALİYETLERİ 37

Arş. Gör. Ahmet UĞUR

NEVŞEHİRLİ ÇELEBİ-ZÂDE MEHMED EFENDİ VE İLMÜ'L-ME'ÂNÎ İSİMLİ ESERİ 47

Yrd. Doç. Dr. Ali CANÇELİK

MENÂKİBÜ'L-KUDSİYYE'DE İNSAN, TOPLUM VE MEKÂN ALGISI 57

Okutman Ali ÇAKIRBAŞ

MÜNİP HAYRİ ÜRGÜPLÜ: SİYASİ FAALİYETLERİ VE ESERLERİ 78

Doç. Dr. Ali KOZAN

BEKTAŞİLİĞİN PİR-İ SÂNİSİ: BALIM SULTAN 93

Arş. Gör. Dr. Alper ALTIN

NEVŞEHİR-ÜRGÜP'E BAĞLI MUSTAFAPAŞA (SİNASOS) KASABASINDA YER ALAN TARİHİ CAMİLER 104

Yrd. Doç. Dr. Aysel KEKİLLİOĞLU, Ebru KUNDURACI

NEVŞEHİR İLİ VE ÇEVRESİ BOMBUS TERRESTRİS (LİNNAEUS, 1758)
(INSECTA: HYMENOPTERA: APIDAE) TÜRÜNÜN POLİNASYON
BİYOMORFOMOLOJİSİ VE EKOLOJİSİ ÜZERİNE ÖN ARAŞTIRMA 122

Yrd. Doç. Dr. Aysun ERGİNER, Yrd. Doç. Dr. Hatice DOĞAN,

Yrd. Doç. Dr. Emine Zehra TURAN

KADINLARIN YÖNETSEL POZİSYONLARA YÜKSELMELERİNDE DİNİN
ETKİSİ: NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....138

Yrd. Doç. Dr. Ayşe BUDAK

CUMHURİYET İDEOLOJİSİNİN SİMGELEŞTİRİLMESİ: NEVŞEHİR ÖRNEKLERİ 164

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ÖZCAN, Öğr. Gör. Kamuran ÖZDİL,

Arş. Gör. Şenay ŞERMET KAYA, Arş. Gör. Gülhan KÜÇÜK

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARI 178

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ÖZCAN, Öğr. Gör. Kamuran ÖZDİL,

Arş. Gör. Şenay ŞERMET KAYA, Arş. Gör. Gülhan KÜÇÜK

AVANOS TOPLUMUNDA ÇOCUKLARDA SIK GÖRÜLEN SAĞLIK
SORUNLARINA İLİŞKİN GELENEKSEL UYGULAMALAR..... 188

Okutman Barış ERİÇOK

MEZUN İZLEME ÇALIŞMALARININ YÖREYE VE EĞİTİM ÖRGÜTLERİNE
KATKISI: ONLAR ŞİMDİ NEREDE? ONLAR GELECEKTE NEREDE
OLACAKLAR?..... 200

Yrd. Doç. Dr. Betül COŞKUN

NEVŞEHİRDE EL SANATLARI “GİYİM KUŞAM KÜLTÜRÜ” ÖRNEĞİ 213

Beyza UYANIK

TÜRK MUTFAĞINDA BİR FÜZYON MUTFAK UYGULAMASI: AFFAGATO
EŞLİĞİNDE TAHİN PEKMEZ SUFLESİ..... 220

Yrd. Doç. Dr. Burak ERYILMAZ, Öğr. Gör. Cem YÜCETÜRK

NEVŞEHİR BÖLGESİNDE KONAKLAYAN MÜŞTERİLERİN E-YORUMLARINA
YÖNELİK BİR İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ: TRIPADVISOR ÖRNEĞİ..... 228

Yrd. Doç. Dr. Burcu Gülsevil BELBER, Öğr. Gör. Gülhan SÖZBİLEN NEVŞEHİR'İN TURİSTİK ÜRÜNLERİNE OLAN TALEBİN, ŞEHRİN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA ETKİSİYLE İLGİLİ YEREL HALK ALGILARI.....	244
Prof. Dr. Davut KILIÇ, Arş. Gör. Ahmet DURMAZ OSMANLI DEVLETİNİN SON DÖNEMİNDE NEVŞEHİRLİ ŞEHİTLER (MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI ARŞİV KAYITLARINA GÖRE).....	263
Dr. Deniz ULUKUŞ, Doç. Dr. Osman TUGAY ÜRGÜP VE ÇEVRESİNİN (NEVŞEHİR) EKOTURİZM BİTKİLERİ.....	287
Okt. Dr. Derya KILIÇKAYA FAKİR BAYKURT'UN EŞEKLİ KÜTÜPHANECİ ROMANINA YANSIYAN ÜRGÜP293	
Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN, Ali Koray ÖZGÜÇLÜ TURİZMDE VANDALİZM (TAHRİPÇİLİK) SORUNU VE NEVŞEHİR ÖRNEĞİ	303
Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN, Arş. Gör. Nurgül ÇALIŞKAN, Arş. Gör. Koray ÇAMLICA BUTİK TARZI KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YEREL HALKIN TUTUMLARI: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ.....	334
Yrd. Doç. Dr. Ebru ELPE NEVŞEHİR HALK İNANÇLARINDA ZAMAN KAVRAMI.....	353
Arş. Gör. Eda Özgül KATLAV, Arş. Gör. Şule ARDIÇ YETİŞ TURİZM ALANINDA EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİNİN STAJ SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	362
Yrd. Doç. Dr. Elif Eren GÜLTEKİN NEVŞEHİR İLİ'NİN ENDÜSTRİYEL HAMMADDELERİ VE EKONOMİYE KATKILARI.....	378

Arş. Gör. Emel EFE YAVAŞCAN, Prof. Dr. Zehra Gediz URAK KAPADOKYA'DA YER ALAN RUM KASABASININ TARİHİ DOKUSU ÜZERİNE: MİSTİ/MİSLİ (KONAKLI) KASABASI.....	399
Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR İL MERKEZİ OLUNCAYA KADAR Kİ SÜREÇTE NEVŞEHİR'İN TBMM'DE TEMSİLİ.....	418
Öğr. Gör. Emrah ÖRGÜN, Öğr. Gör. Emrah KESKİN ÜRGÜP MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN YÖRE HALKI TARAFINDAN BİLİNİRLİĞİNİN TESPİT EDİLMESİ.....	430
Öğr. Gör. Emre KÜÇÜKGÖK, Yrd. Doç. Dr. Emre ÜSTÜN, Yrd. Doç. Dr. Emin Erdem KAYA, Öğr. Gör. Yavuz Selim KALELİ NEVŞEHİR YÖRESİ TÜRKÜLERİNİN TÜRK SANAT MÜZİĞİ ÖGELERİNİ İÇERMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	440
Doktora Öğr. Enes ÖZ KAPADOKYA'NIN UNUTULAN KİLİSESİ; ST. JOHN THE BAPTİST	451
Yrd. Doç. Dr. Ercan KAÇMAZ YAŞAYAN ŞAİR SADİ TELTİK VE 500 KİT'ALIK MANZUM ŞİİRİ: BİR ZAMANLAR NEVŞEHİR	459
Okutman Ercüment SARIAY 1912 YILI CİNAYET CETVELLERİNE GÖRE NEVŞEHİR, ARAPSUN (GÜLŞEHİR) VE ÜRGÜP KAZALARINDA SUÇ VE SUÇLULAR.....	475
Yrd. Doç. Dr. Erdal ÜNSALAN, Yrd. Doç. Dr. Burak ERYILMAZ NEVŞEHİR İÇİN YENİ BİR TURİSTİK ÇEKİM ALANI ÖNERİSİ: TÜRK DEVLETLERİ CANLI TARİH MÜZESİ.....	490

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK

AĞIZLARDA KELİME EŞDEĞERLİĞİ: NEVŞEHİR AĞZI ÖRNEĞİ..... 497

Esra BULUT

YAZITLAR IŞIĞINDA TABAL KRALLIĞI DÖNEMİ'NDE NEVŞEHİR VE ÇEVRESİNDE HÜKÜM SÜREN KRALLAR..... 516

Arş. Gör. Fatih ŞENDİL

SUAT HAYRİ ÜRGÜPLÜ'NÜN SİYASİ HAYATI..... 531

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

ÜRGÜP MÜZESİ'NDE BULUNAN AVANOS'LA İLGİLİ FERMAN VE BERATLAR 543

Funda SOLMAZ ŞAKAR

NEVŞEHİR'DE MİMARİ MİRASIN KORUNMASINDA KORUMA UYGULAMA VE DENETLEME BÜROSU'NUN ROLÜ..... 557

Öğr. Gör. Gülay TEMİZ, Emine Yurdanur UĞUR, Ezgi DOĞAN

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS NEVŞEHİR'DE OYNANAN GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI 565

Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ

NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN GÜNDELİK HAYATTAKİ İLGİ ALANLARIYLA İLGİLİ İPUÇLARI..... 581

Halil BERK, Yrd. Doç. Dr. Ferda ÜSTÜN

YABANCILAŞMA DUYGUSUNUN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ 591

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA NEVŞEHİRİN BATISINDA YER ALAN ÖNEMLİ BİR TİCARİ İSTASYON: NENAŞŞA ŞEHRİ 607

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER

HAYATI VE HİZMETLERİYLE HÜNKÂR HACI BEKTAŞ VELİ 616

Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN

NEVŞEHİR'İN TBMM'DE İLK TEMSİLİ 632

Yrd. Doç. Dr. Hakan DULKADİROĞLU, Hatice DOKUR

NEVŞEHİR'DE ISINMA AMAÇLI YAKIT KULLANIMINDAKİ DEĞİŞİMLER VE
HAVA KALİTESİNE ETKİLERİ 647

Yrd. Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ NEVŞEHİR MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS
FAALİYETLERİ 656

Öğr. Gör. Dr. Hüseyin ARAS

NEVŞEHİR'DE TURİZM GÜVENLİĞİ 672

Dr. Hüseyin BENLİ, Doç. Dr. M. İbrahim BAHTİYARİ

NEVŞEHİR BÖLGESİ EL YAPIMI HALI VE KİLİMLERİNDE KULLANILAN
DOĞAL BOYALAR VE BOYAMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE MODERN
YAKLAŞIMLAR 693

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin CÜCE

NEVŞEHİR İLİ BİMS ÜRETİM SEKTÖRÜNDE TEMİZ ÜRETİM
OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 706

Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL

NEVŞEHİRLİ ÖMER B. OSMAN'IN AYNUL-UYÛN ADLI ESERİ 722

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ

NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN DEVLET AHVALIYLA İLGİLİ MISIR
YÖNETİCİLERİNE GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR 726

Yrd. Doç. Dr İbrahim Ethem ÖZKAN

NEVŞEHİR İLİ YER ADLANDIRMALARINDA KULLANILAN KİŞİ ADLARI VE
KÖKENLERİ..... 746

Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN, Öğr. Gör. M. Doğan KAMIŞ, Okan TÜRK

NEVŞEHİR YEREL MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN GASTRONOMİ TURİZMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ..... 752

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN,

Arş. Gör. Meral BÜYÜKKURU, Betül ÇETİN

KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN ENGELLİ TURİZMİNE YÖNELİK
UYGULAMALARI: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ 766

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

NEVŞEHİR'İN İLK NÜFUS SAYIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1831) 787

Yrd. Doç. Dr. İrfan Deniz YAMAN, Yrd. Doç. Dr. Yavuz AYDIN,

Arş. Gör. İraz Aslı YAMAN

BATI KAPADOKYA (Aksaray İli) PALEOLİTİK YÜZEY ARAŞTIRMASI..... 802

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR, Öğr. Gör. Osman ÖZER

YEREL HALKIN GÖZÜYLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TERMAL TURİZM: “KOZAKLI
TERMAL” 816

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR, Öğr. Gör. Osman ÖZER

AŞÇILIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM MEMNUNİYETLERİ VE
KARİYER BEKLENTİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA “USET” 841

Arş. Gör. Kadri H. YILMAZ

DAMAT İBRAHİM PAŞA'YA SUNULAN TEŞEKKÜRNÂMELER 868

Öğr. Gör. Koray GENÇ, Öğr. Gör. Serkan ŞENGÜL

GÜZEL ATLAR DİYARINA YOLCULUK: KAPADOKYA BÖLGESİNE YÜKSEK
GELİRLİ TURİST ÇEKİMİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME 878

Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

NEVŞEHİR YÖRESİNDEKİ BOZKIR TÜRK KÜLTÜRÜNE AİT DEFİN GELENEK
VE TÖRENLERİ..... 892

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK, Öğr. Gör. Gülbin İNCE

ASUR DEVLETİ NİN TABAL KRALLIĞI İLE OLAN SİYASİ MÜNASEBETLERİ ... 899

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

İNANCIN SÜRDÜRÜLMESİNDE ZİYARET FENOMENİNİN ETKİSİ:
HACIBEKTAŞ İLÇESİ ÖRNEĞİ..... 912

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

NEVŞEHİRLİ ÂŞIK FUAD ZORLU'NUN ŞİİRLERİNDE KÜLTÜREL UNSURLAR . 923

Öğr. Gör. M. Doğan KAMIŞ, Okan TÜRK, Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN

NEVŞEHİR YEMEKLERİNİN FÜZYON MUTFAĞA UYGUNLUĞUNUN
İNCELENMESİ..... 943

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL

HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN ÖLÜM TARİHİ HAKKINDA 951

Arş. Gör. Mehmet Emin DEDE

KÜLTÜREL MİRAS İMGELERİNİN AKTARIM ARACI OLARAK TİCARİ
İŞLETME ADLARI: “NEVŞEHİR ÖRNEĞİ” 985

Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR, Yrd. Doç. Dr. Cevdet İLHAN

MUSTAFAPAŞA'DAKİ MAKEDONCA KONUŞURLARIN TÜRKÇESİ ÜZERİNE ... 992

Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN

NEVŞEHİR TÖMERDE B1 SEVİYESİNDE TÜRKÇE ÖĞRENEN AFGAN
ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ALGISI..... 1020

Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE

MUKÂTAALI VAKIFLAR VE NEVŞEHİR'DE MUKÂTAALI VAKIF ÖRNEKLERİ
(XVIII-XIX. YÜZYILLAR)..... 1039

Arş. Gör. Muhammet Emin YILDIZLI, Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL

NEVŞEHİR İLİ KAYMAKLI İLÇESİ KİTABE VE MEZAR TAŞLARI 1052

Arş. Gör. Murat GÜR

ABDULLAH RIZA ERGÜVEN'İN ŞİİRLERİNDE BİREYSEL TEMALAR VE
AVANOS..... 1068

Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN
NEVŞEHİR'DEKİ VAKIF ESERLERİNİN DURUMU HAKKINDA 1076

Yrd. Doç. Dr. Neşe HARBALİOĞLU

GREK HARFLİ TÜRKÇE BİR ESER: NEVŞEHİR SALNAMESİ 1913 1114

Doç. Dr. Nevzat TOPAL

MAÂRİF SALNÂMELERİNE GÖRE NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE ÖĞRETİM (1898-
1903)..... 1130

Arş. Gör. Nihan OZANSOY TUNÇDEMİR

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KAPADOKYA
TURİZM BÖLGESİ İLE İLGİLİ FARKINDALIK ARAŞTIRMASI 1149

Arş. Gör. Nilay TURAÇ

YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN GENEL SAĞLIK DURUMLARI VE BUNU
ETKİLEYEN FAKTÖRLER İLE İLİŞKİSİ..... 1160

Öğr. Gör. Osman ÖZER, Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR

YABAN TV’NİN YERLİ AVCILARIN TUTUMLARINA YÖNELİK ETKİLERİ VE
AV TURİZMİ AÇISINDAN İRDELENMESİ: NEVŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ..... 1171

Yrd. Doç. Dr. Özlem Öztürk ÇETENAK, Doç. Dr. Ersan ERSOY

Yrd. Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK

TURİZMDE YOĞUNLAŞMA ANALİZİ VE TURİZM SEKTÖRÜNDE BİR RİSK
ÖLÇÜTÜ ÖNERİSİ: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ..... 1194

Arş. Gör. Pelin CALPBİNİCİ, Ebru DIĞRAK

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN BAKIM DAVRANIŞLARININ ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ 1216

Arş. Gör. Rahman ŞAHİN

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KAPADOKYA’DA SAĞLIK..... 1227

Doç. Dr. Ramazan ADIBELLİ

KAPADOKYA’NIN ANTİK DÖNEM DİNİ DÜŞÜNCESİ ÜZERİNDEKİ PERS DİNİN
İZLERİ..... 1238

Yrd. Doç. Dr. Remzi AYDIN

ÜRGÜP MÜZESİ’NDEKİ TÜRK-İSLÂM KİTABELERİ 1254

Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK

KÖYDEN ŞEHİRE ARABSUN (GÜLŞEHİR) 1287

Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK, Nur BİLİR, Ayşe ÖDEMİŞ

TARİHİ SEVDİREN ADAM; AHMET REFİK ALTINAY 1296

Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM, Doç. Dr. Remzi KUZUOĞLU

ÇİVİ YAZILI BELGELERE GÖRE M.Ö. 2. BİN’DE NEVŞEHİR..... 1318

Arş. Gör. Serkan KÖSE

MEKÂNIN KUTSALLAŞTIRILMASI: NEVŞEHİR ALEVİLİĞİNDE EŞİK İNANCI 1327

Serkan PAYDAK

TARİHİN GÖRSEL ANLATIMINDA ÖZEL MÜZELERİN ROLÜ: KAPADOKYA
SANAT VE TARİH MÜZESİ ÖRNEĞİ..... 1334

Öğr. Gör. Serkan ŞENGÜL, Yrd. Doç. Dr. Burak ERYILMAZ,

Doç. Dr. Oğuz TÜRKAY

NEVŞEHİR MUTFAK BİLİNİRLİĞİNİN DESTİNASYON MARKA DEĞERİ
BOYUTLARI İLE İLİŞKİSİNİN TESPİT EDİLMESİ 1346

Yrd.Doç.Dr. Seyhun ŞAHİN

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI IV. KILIÇ ARSLAN İLE III. ALAEDDİN
KEYKUBÂD'IN NEVŞEHİR'DE YAŞAYAN CANLI HATIRALARI 1359

Yrd. Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT

MURAT DEVRİM DİRLİKİYAPAN'IN ŞİİRLERİNDEKİ İMGELER 1371

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK

NEVŞEHİRLİ SIYÂM-ZÂDE HASAN HAMDÎ EFENDİ VE TERCEME-İ HÂLİ 1385

Öğr. Gör. Şükran DOĞRU GÜRPINAR

ÇAMURDAN SANATA UZANAN EL: GALİP KÖRÜKÇÜ 1395

Asst. Prof. Tekiner KAYA

CAPPADOCIA VISITOR PROFILE ANALYSIS: AXIX SHIFTING, REASONS AND
RESULTS 1425

Öğr. Gör. Tuğba GÖNEL SÖNMEZ

NEVŞEHİR DÜĞÜNLERİNDE GÂLE TÖRENİ VE “SAÇ” İMGESİ..... 1453

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

AYŞE PASLANMAZ'IN ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL TEMA 1464

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

14. YÜZYIL ŞAİRİ GÜLŞEHRÎ'NİN ADI, MEMLEKETİ VE TÜRBESİ İLE İLGİLİ
DÜŞÜNCELER..... 1481

Öğr. Gör. Tülay Avcı TAŞKIRAN

GELENEKSEL ATLI SPORLARIN KAPADOKYA BÖLGESİNDE UYGULANMASI
..... 1489

Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL

TARİHİ METİNLERDE AKTARMA SORUNLARI..... 1499

Öğr. Gör. Yavuz Selim KALELİ, Yrd. Doç. Dr. Emin Erdem KAYA

Yrd. Doç. Dr. Emre ÜSTÜN, Öğr. Gör. Emre KÜÇÜKGÖK

ÜRGÜP'LÜ REFİK BAŞARAN'DAN DERLENEN TRT REPERTUARINDAKİ
TÜRKÜLERİN MELODİK YÖNDEN İNCELENMESİ 1517

Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK

KAPADOKYA BÖLGESİ OSMANLI DÖNEMİ DUVAR RESİMLERİNDE
PAYİTAHT TASVİRLERİ 1526

Arş. Gör. Yusuf KARAKUŞ, Arş. Gör. Koray ÇAMLICA

TUR HİZMET PERFORMANSININ KFG-AHP BÜTÜNLEŞİK YÖNTEMİ İLE
DEĞERLENDİRİLMESİ VE İYİLEŞTİRİLMESİ..... 1542

Okt. Zehra ERGEÇ

POSTMODERN TARİHİ ROMANLARDA NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA
..... 1560

BİLDİRİ METİNLERİ

NEVŞEHİR, 2016

BİR OSMANLI - CUMHURİYET ENTELEKTÜELİ: EDİP ALİ BAKI

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
asengul@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Erken Cumhuriyet Dönemi aydınlarının önemli bir kısmı esas kimliğini Osmanlı'nın son döneminde kazanır. Bazılarının ise Osmanlı yıkıldığında şahsiyeti teşekkül etme safhasındadır. Yıkılan devletin tüm olumsuzluklara şahit olan bu nesil, önce Milli Mücadele sonra Cumhuriyetin inşa sürecinde önemli rol üstlenirler. Bunlardan biri de Nevşehir'de Abdulkadiroğullarından Mümtaz Beyin oğlu olarak dünyaya gelen Edip Ali Bakı'dır. Yüksek tahsil yapmak için Nevşehir'den ayrılan Edip Ali Bakı, bir daha geri dönmez. Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca bilen Edip Ali Bakı, Cumhuriyet döneminin bir ayağı Doğuda, bir ayağı Batıda olan entelektüellerindendir. Esas mesleği olan eğitimcilikten hayatı boyunca vazgeçmeyen Edip Ali, tarih, edebiyat ve folklor araştırmaları yapar. Edip Ali, Afyonkarahisar'da bulunduğu yıllarda, el yazmaları yönünden çok zengin olan Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesinde araştırmalar yapar ve Türk kültürünün birçok önemli eserini ortaya çıkarır.

Edebiyat ve folklor araştırmalar yanında şiir de yazan Edip Ali, kültürümüzün damıtılmış değerleri olan vecizeler üzerine yaptığı araştırmaları *Taşpınar* dergisinde yayınlar. Ondan geriye kalanlar, Edip Ali Bakı'nın 63 yıllık birikimiyle tam bir Osmanlı – Cumhuriyet entelektüeli olduğunu gösterir.

Anahtar kelimeler: Edip Ali Bakı, Nevşehir, Afyon, Türk edebiyatı, Türk kültürü

I. GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi Aydınları, yetiştikleri kültürel ortam ve aldıkları eğitim itibarıyla sonraki dönemden ayrılır. Özellikle taşrada yetişen aydınlarda bu farklılık daha da bellidir. Dışarda olup bitenden az-çok haberdar olan bu neslin en önemli özelliği geleneksel eğitim ve terbiye sisteminden geçmiş olmalarıdır. Önce Arapça ve Farsçayı öğrenen bu nesil, Cumhuriyetle birlikte Batıya karşı daha duyarlı hale gelir. Eğitim için Batıya gidenler, Batılı eğitim sisteminden beslenen yeni eğitim anlayışı, Sultan II. Abdülhamit döneminde temelleri atılan eğitim reformunun ikinci önemli ayağını oluşturur. Böylece bir ayağı Doğuda olan ama diğer ayağını Batıya atmak isteyen yeni bir aydın çevre oluşmaya başlar. Türk edebiyat tarihi bu süreci Mehmet Emin ve Yahya

Kemal ile başlatır. Batı dilini ve edebiyatını çok iyi bilen bu iki isim, Batılı nazım şekilleriyle ama bizim dilimizle ve heyecanımızla eserler verir. Sonraki yıllarda “Milli edebiyat”, “Memleket edebiyatı” gibi isimlerle anılan edebî zevk ve mektepler oluşur.

Bu yeni nesil önce Milli Mücadele’de sonra da Cumhuriyetin inşa sürecinde önemli rol üstlenir. Mehmet Emin’in, Mehmet Âkif’in, Yahya Kemal’in bu süreçlerde üstlendiği rolü hepimiz biliyoruz. İşte bu sürece Nevşehir’den katılan, ancak çok fazla tanınmayan Edip Ali Bakı üzerine sunduğumuz bu tebliğde, yazarın Cumhuriyetin ilk yıllarında üstlendiği rolü anlatmaya çalışacağız. Edip Ali Bakı’yı tanıtmaya geçmeden önce çalışmamızın başlığına uygun olarak öncelikle onun entelektüel kimliğinin oluşmasına kısaca bakalım.

II. EDİP ALİ BAKI’NIN ENTELEKTÜEL KİMLİĞİNİN OLUŞMASI VE ESERLERİ

Nevşehir’de 1896’da Abdulkadiroğullarından Mümtaz Beyin oğlu olarak dünyaya gelen Edip Ali ilk ve orta tahsilini Nevşehir’de yapar. Konya’da başladığı öğrenimini İstanbul Mercan Lisesi’nde tamamlar. Askerliğini I. Dünya Savaşı sırasında Tercüman olarak Bükreş’te yapar. Askerlik dönüşü Fransızca öğretmenini olarak Niğde, Konya, Eskişehir ve Afyon liselerinde görev alır. Onun entelektüel kimliğinin oluşması İstanbul’daki öğrencilik yıllarına kadar uzanır. Araştırmacı ve girişken yapısı bu yıllarda değişik çevrelere girmesine sebep olur. Niğde, Konya ve Eskişehir yılları entelektüel birikim için iyi bir fırsat olmuştur. Onun hayatındaki en üretken dönem Afyonkarahisar’daki öğretmenlik yıllarıdır. Sefa Çetin, Hocası ve Bakanı Bedri Gürsoy’u anlattığı makalesinde, Gürsoy’un Afyon Lisesi’nde aldığı eğitimden bahsederken sözü Edip Ali Bakı’ya getirir ve onun “*Şark ve Garbin irfanına sahip*” hocalardan olduğunu söyler.

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/47/3/2_safa_cetin.pdf (15.04.2016)

Mevlevî felsefesini benimseyen Edip Ali’nin hayatında Afyonkarahisar’ın çok önemli yeri vardır. Mevlevî kültürü açısından Konya’dan sonraki en önemli merkez olan Afyonkarahisar’da geçirdiği yıllar, gerek bu kültür hakkında yaptığı çalışmalara kaynaklık etme, gerek bu kadim şehrin diğer kültürel yönlerini tanıma ve anlatma imkânını kendine verir. 1958 yılında Afyonda vefat eden Edip Ali Bakı’nın kabri Kocatepe (Asri) mezarlığında bulunmaktadır.

İlk kitabını öğretmenliğinin ilk yıllarında Niğde’de yayımlayan Edip Ali Bakı, Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca bilir. Bir taraftan öğrenciler yetiştirirken, diğer taraftan sanat, tarih, edebiyat, folklor üzerine araştırmalar yapar. Aynı zamanda karakalemle resimler de yapan Edip Ali Bakı, bunların önemli bir kısmını bir dönem yayın sorumluluğunu üstlendiği *Taşpınar* dergisinde yayımlar. İncelediği şeriye sicillerinden hareketle eski hayatımız üzerinde araştırmalar yapar. Afyon Şeriye Sicilleri üzerine ilk çalışma yapan kişinin Edip Ali Bakı olması, onun entelektüel kimliğinin yanında insanımızın geleceği ile ilgili kaygılar taşımasının bir neticesidir.

Yazmalar yönünden çok zengin olan Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesinde yaptığı araştırmalarla unutulmaya yüz tutmuş değerlerin ortaya çıkmasını sağlar. Karahisarlı Şair Mehmet Fevzi, Konya-Karaman Şairlerinden Aynî, Mısırlıoğlu Abdurrahim Karahisarî bu şairlerden bazılarıdır. Afyon’da bir Şair Ailesi olan Çizmecizadeler ve Çiloğlu Bekir (Harabî) de yine onun edebiyat araştırmaları arasında yer alır. Bunlarla birlikte makale düzeyinde Şair Yakın: Gülaboğlu M. Askerî, Afyon Mevlevî Şairlerinden Tabî, Hasan Karahisarî, Sandıklılı Fikrî gibi şairler üzerine araştırmaları söz konusudur.

Mevlevîlik, Afyonkarahisar’da Mevlevîlik geleneği ve bu geleneğe hizmet edenler üzerine yaptığı çalışmalar, bugün bile bu konuda çalışma yapacaklar için önemli bir kaynaktır. Edip Ali’nin çalışmalarından biri de vecizeler üzerine yaptığı derlemelerdir. Türk kültürünün binlerce yılda adeta damıtılarak çıkardığı ve günümüze taşıdığı vecizeler üzerine araştırmalar yapan ve derlediği vecizeleri *Taşpınar* dergisinde “Taşpınar’dan Damlalar” başlığı altında yayımlayan Edip Ali Bakı, bütün bu çalışmalarla geleneksel kültürün güçlenmesine ve Cumhuriyet düşüncesinin benimsenmesine katkı yapmak ister. Edip Ali’nin yaptığı çalışmalar arasında Mezar taşlarına göre tarih araştırmaları ve eski zamanlarda yaşam üzerine çalışmalar da bulunmaktadır.

Yakın çevresinin “Samimi Müslüman, milliyetçi ve Mevlevî” olarak tanımladığı Edip Ali’den geriye kalan eserler incelendiğinde, onun Cumhuriyet döneminin bir ayağı Doğuda bir ayağı Batıda olan entelektüellerinden biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bazı kaynaklarda “şair ve halk bilim araştırmacısı” olarak tanıtılan Edip Ali hakkında bugüne kadar derinliğine bir araştırma yapılmamıştır. İrfan Ünver Nasrattinoğlu ve Mehmet Sarı Afyonkarahisar şair, hattat ve yazarlarıyla ilgili çalışmalarında Edip Ali Bakı’dan bahsederler. Yine Sultan Divanî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik konusunda yapılan çalışmalarda onun bu konudaki araştırmalarına atıf yapıldığı görülür. Bunların

dışında değişik araştırmaların içinde kısaca kendisinden bahsedilen veya ölüm yıldönümünde yazılan kısa anma yazıları dışında bugüne kadar Edip Ali Bakı hakkında ciddi bir araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Yine bazı ansiklopedilerde birbirinin tekrarı durumunda kısa bilgiler yer aldığını da belirtmekten geçmeyelim.

İlk başlarda “Edip Ali İbnülmümtaz” imzasını da kullanan yazar, *Taşpınar*’da kaleme aldığı yazılarında “Edip Â. Gökpınar, E. Âli Gökpınar, E. Â. Gökpınar, Edip Âli, Edip Âli Gökpınar” imzalarını da kullanır. Şiirlerinde ise daha çok “Edip” ismine yer verir. “Bakı” soy ismi çok kullanılan bir isim değil. Bu kelime TDK’nın hazırladığı *Türkçe Sözlük*’te, “Bir yamacın güneş ışınlarına güneye veya kuzeye karşı konumunu belirleyen bunun sonucu olarak da doğa şartlarını tespit eden durumu” şeklinde tanımlanıyor. “Bakı” kelimesinin anlamından dolayı bozulmuş şekli de olabilir. Böyle bir soy ismini neden tercih ettiği, bütün yazılarının ortaya çıkmasıyla tespit edilebilir. Bu konuda yakın çevresinde veya ailesinde bilgi bulunabilir.

Edip Ali’nin ilk eseri bir şiir kitabıdır ve 1924 yılında eski harflerle Niğde’de basılmıştır. Kitapta yer alan şiirlerde, “*Toplumun değişik kesimlerinden seçilen kızların portreleri çizilirken dönemin pek çok sosyal meselesine de dolaylı olarak temas edilir*” (Sarı, 1999: 20). Beş Kızlar adlı şiir kitabı dışında yazarın bilinen başka bir şiir kitabı yoktur. Oysa bu kitabın Edip Ali’nin gençlik yıllarında yayımlandığı ve yazarın ömrünün son yıllarına kadar edebiyat ile ilgilendiği düşünüldüğünde başka kaynaklarda şiirleri olabileceği akıllara gelmektedir. Bu konuda kesin bilgilere de ancak ayrıntılı bir araştırma sonucunda ulaşılabilir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, yazarın *Taşpınar* dergisinde “*Taşpınar’dan Damlalar*” başlıklı bir köşesi vardır. Söz konusu köşede genellikle insan, ahlak, din cumhuriyet ve milliyetçilik gibi farklı konularda vecizeler derlediği ya da bu konularda özlü ifadeler yazmaya çalıştığı görülmektedir. Mesela bu yazılardan birinde “Türk Askeri”ni ele alır ve onu şöyle tanıtır:

* “Türk ordusunun nişanlısı çok sadıktır. Ondan hiç vazgeçmez: Zafer perisi

* Türk ordusunun soyadı çok eskidir: Yenilmez

* Türk ordusunun soyadı: Yenener” (Bakı 1936:181)

Edip Ali Bakı’nın derlediği veciz sözlerden de birkaç örnek verelim:

* “Öldükten sonra giyilen ün tacını kimse baştan çıkaramaz.

* Hakiki sanatkâr gözleri değil; kalpleri boyamayı bilir.

* İnsanı korkutmak kolay, utandırmak zordur.

* Bilgi, kötüyü daha kötü; iyiyi daha iyi yapıyor.” (Bakı 1935:47)

Edip Ali Bakı'nın Taşpınar'daki yazıları ve araştırmaları bu dergiye büyük zenginlik kazandırır. Bunlar üzerine yapılacak bir çözümleme, Edip Ali Bakı'nın hayata bakışının anlaşılmasına yardımcı olacaktır kanaatindeyiz.

Edip Ali Bakı'nın basılmış 12 adet eseri bulunmaktadır. Bunun dışında başta *Taşpınar* dergisi olmak üzere yerel gazetelerde birçok yazısı vardır. Ondan geriye kalan eserler yayın sırasına göre şöyledir:

- *Beş Kızlar*, Niğde 1924

- *Küçük Fıkralar*, Konya 1927

- *Afyon'da Bir Şair Ailesi*, Ankara1942

- *Çiloğlu Bekir (Harabî)*, Afyon1945

- *Karahisarlı Şair Mehmet Fevzi*, Ankara1945

- *Karacaahmet ve Delileri Tedavi Yurdu*, İstanbul 1947

- *Afyon'daki Sinan Paşa*, Afyon1947

- *XV. Yüzyıl Konya-Karaman Şairlerinden Aynı*, Ankara1949

- *Namık Kemal Afyon'da*, Afyon1949

- *Göçmenlerimiz*, Afyon1951

- *Afyonkarahisar'da XVII-XVIII Asırda Meçhul Halk Tarihinden Yapraklar*, Ankara 1951

- *Mısırlıoğlu Abdurrahim Karahisarî*, Afyon1953

Ayrıca Taşpınar'da yayınladığı yazılardan hareketle hazırladığı *Vecizeler* ve *Afyonlu Hekim Karacaahmet Sultan* isimli iki kitap çalışmasının olduğunu da biliyoruz.

Bugüne kadar Edip Ali hakkında yapılan ve tamamına yakını Afyonkarahisar'da yayınlanan çeşitli gazete ve dergilerde neşrettiği çalışmalar ise şunlardır:

- İ. Hakkı Baltacıoğlu, “Yeni Halkevi Reisimiz - Edip Ali Bakı”, Haber Gazetesi, Y: 1945, S: 2558. Afyon.

- A. Güner, “Memleketimizin Elim Bir Kaybı: Edip Ali Bakı’nın Ölümünün 2. Yılı”, Kudret Gazetesi Y: 1961, S:1171, Afyon.

-İsmail Hızal, (1993). “Bizi Aydınlatanlar: Edip Ali Hoca”, Türkeli Gazetesi, Y:1993, Afyon.

- İ. Ünver Nasrattinoğlu, “Edip Ali Bakı”, Kocatepe Gazetesi, Y:1971, Afyon.

- Mehmet Sarı, “Ölümünün 40. Yılında Edip Ali Bakı ve ‘Beş Kızlar’”, Taşpınar, Y:1999, S:1. s.20-22, Afyon.

- Mehmet Sarı, “Edip Ali Bakı’nın Vecizelerinde İnsan”, Taşpınar, Y:2001, S:3, s.45-52, Afyon.

- Mehmet Sarı, “Edip Ali Bakı ve Cumhuriyet Üzerine Söyledikleri”, Türk Dili, Y: 1998, S:563, s.421-425.

III. SONUÇ

Bir Osmanlı - Cumhuriyet entelektüeli olan Edip Ali Bakı, kendi neslinin önemli bir temsilcisidir. Cumhuriyetin inşa sürecine sanat, kültür ve sosyal hayat üzerine yaptığı çalışmalarla katkı yapmaya çalışır. Bu sürece Anadolu’dan katılan bir aydın olması, Doğu ile Batının değerlerini kültür potasında harmanlamak istemesi onun en belirgin özelliğidir. Hem Mevlevî hem Cumhuriyetin samimî taraftarı olması o dönem açısından oldukça önemlidir. Kısacası, Edip Ali Bakı yakın tarihimizin araştırılmaya muhtaç isimlerinden biridir. O zaman hakkında daha tutarlı bilgiler vermek mümkün olacaktır.

Çalışmamızı, “Herkes dünyaya bir iz bırakabilir. Güneş nurundan, kuru diken alevinden” diyen Edip Ali Bakı’nın bir şiiri ile bitirelim:

Bu devrin, bir çeşit boyası varmış.

Hakikatin, delilin kovası varmış.

Fazilet bağına girmek istedim.

Fakat orda, çaylak yuvası varmış.

Nedir sırrı hikmet, uğraş didin hoş!

Birinin karnı aç, dağarcığı boş.

Diğerinin vakti, hali geçer hoş.

Hem parasını almaz kasası varmış.

Şaire sordum da, nedir sevdiğin?

Güldü sükût etti, daldı pek derin.

Meğerki gönlünde, şu kör geçimin

Bitip tükenmeyen, tasası varmış.

Ey kalem, özümüz hakkıdır böyle.

Kimseyi zem ve medh benden isteme

Desin yâranımız, hep dinledikçe

Edip'in hoş bir şakası varmış.

<http://www.afyonturkeli.com/kose-yazarlari/edip-ali-baki.htm> (15.04.2016)

KAYNAKLAR

Bakı, Edip Ali (1935). “Taşpınardan Damlalar”, *Taşpınar*, S:38, s.47.

Bakı, Edip Ali (1936). “Kurtuluş ve Utku Yolunda”, *Taşpınar*, S:46, s.181.

Sarı, Mehmet (1999). “Ölümünün 40. Yılında Edip Ali Bakı ve ‘Beş Kızlar’”, *Taşpınar*, S:1. s.20-22.

<http://www.afyonturkeli.com/kose-yazarlari/edip-ali-baki.htm> (15.04.2016)

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/47/3/2_safa_cetin.pdf (15.04.2016)

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE FARKINDALIKLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ (NEVŞEHİR ÖRNEĞİ)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Burak KAHRAMAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
aburakkahraman@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Temel bilimlerde yaşanan gelişmelerin 18. yüzyıldan itibaren teknolojiye uygulanması ve uyarlanması ile birlikte buhar gücü ile çalışan makineler ortaya çıkmış ve bu makineler sayesinde, insan emeğinden daha fazla gerçekleşen üretim kısa bir zamanda yoğun sermaye birikimi sağlamıştır. Yaşanan teknolojik gelişmeler, üretim ve sermaye gelişimi sanayi devriminin başlamasına neden olmuştur. Sanayi devriminin başlaması insanlığı geri döndürülemez bir yola sokmuştur. Sanayileşme başta İngiltere ve Avrupa olmak üzere diğer ülkelere de hızlı bir şekilde yayılmıştır. Sanayideki bu gelişmeler insanlığın hiçbir döneminde yaşamadığı farklı toplumsal ve kültürel yapıları meydana getirmiştir. Önceleri yoğun bir şekilde kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşan toplumlar kentlere doğru göç etmeye başlamışlar ve yeni iş merkezleri olan fabrikalarda tarımsal geçimlerini bırakarak işçi olmuşlardır. Yaşanan tüm bu değişimler sonucunda ortaya istenmeyen sosyal ve çevresel problemler çıkmıştır. 18. yüzyılda yaşanan bu büyük toplumsal sorunlara çözüm bulmak için ortaya çıkan sosyoloji bilimi, başta işbölümü, intihar, kentleşme, göç gibi konulara yoğunlaşırken, özellikle çevrenin, yine insanlığın hiçbir döneminde kirlenmediği kadar kirlenmesi sonucunda meydana gelen problemlerine de eğilmiş ve çözüm yolları bulmaya çalışmıştır. Sosyologların bilgi toplumu, tüketim toplumu, post modern ya da risk toplumu olarak adlandırdıkları günümüz toplumlarının iç içe buldukları sosyal problemlerinin yanında ciddi çevre problemleri de vardır. Çevre problemlerinin farkına varmak, çözümüne yönelik kültürel ve sosyal tedbirler başta olmak üzere diğer maddi tedbirleri almak sosyoloji biliminin önem verdiği alanlardan biridir. Sonuç olarak doğa özellikle hava ve su kaynakları olmak üzere hızla tükenmektedir. Bu nedenle çevrenin insan sağlığı üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurularak üniversite öğrencilerinin çevre farkındalıkları konusundaki tutumları toplumun diğer kesimlerine de yön verme açısından da oldukça önem arz etmektedir. Araştırmamızda tesadüfi yöntemle belirlenen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde okuyan 192 öğrenci ile görüşülmüştür. Görüşülenlerin çevre konusunda duyarlılık gösterdiği fakat tam anlamı ile yeterli olmadığı çalışmamızın bulguları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Çevre sosyolojisi, Farkındalık

ABSTRACT

With the application of scientific developments to technology since 18th century, machines that worked with steam power appeared and by means of these machines production that exceeded human labor provided capital accumulation. Technological developments, improvements in production and capital led to the industrial revolution. The industrial revolution put humanity into an irreversible situation. Industrialization spread to countries rapidly, especially to England and Europe. These industrial developments created different social and cultural structures that had never been seen before. Societies that were living rural areas and engaged with agriculture, started to migrate to cities and became employees in factories that were new work centers. As a result of all these changes, undesired social and environmental problems emerged. The science of sociology, that appeared in 18th century to find solutions to important social problems, besides focusing on problems like division of labor, suicide, migration and urbanization also focused on problems that resulted from environmental pollution and tried to find solutions. Contemporary societies, which sociologists call information society, consumption society post-modern society or risk society, besides social problems also have serious environmental problems. To become aware of environmental problems and to take material, especially cultural and social, precautions is one of the important areas of interest for sociology. As a result, nature is quickly running out, especially on air and water resources. Therefore, the attitude of university students towards environmental awareness is very important for directing other parts of the society. In our study we interviewed 192 students who are selected randomly and who are studying in different departments of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. We found that students who are interviewed are partly sensitive to the environment but that their sensitivity is not sufficient.

Keywords: University, Environmental Sociology, Awareness

ÇEVRE VE SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ

Bugün gelecek hakkında yoğun bir kaygı duyulan ancak yine de olağan üstü umutlar ile dolu bir dünyada yaşamaktayız. Bu dünya değişimin egemen olduğu derin çatışmalar, gerilimler ve toplumsal bölünmelerle olduğu kadar modern teknolojinin doğal çevre üzerindeki yıkıcı saldırısıyla da ayırt edilen bir dünyadır (Giddens 2012: 38). Bu teknolojik gelişmeler beraberinde büyük toplumsal problemler getirmiştir. Bu problemlerden en büyüğü maalesef yaşanan çevrenin kirlenmesidir. 1970'lerden önce çevre sorunları sadece ekonomik, biyolojik ve jeolojik açılardan incelenmekteydi. Fakat 1970'lerde çevre sorunlarının sadece bu boyutlardan ele alınamayacak kadar önemli olduğu gözlemlendi. Doğal kaynakların hiç tükenmeyecekmiş gibi kullanılması ve yoğun nüfuslu kentlerin hızla artması çevre sorunlarını bir bütün halinde algılanmasını zorunlu kılmış ve sorunun çözümünde birçok bilim dalının birlikte çalışmasını zorunlu kılmıştır.

Böylece 70'lerden sonra sosyologlarda çevre sorunları üzerine daha fazla odaklanmış ve diğer bilim dalları gibi çevre sorunlarının çözümünde günümüzde daha fazla rol almıştır ve almaya da devam etmektedir (Demirkol 2010: 60). Özellikle yol veya enerji nakil hatları veyahut baraj gibi büyük mimari projelerde o bölgede (genellikle kırsal küçük tarım ve kıyı balıkçılığı ile uğraşan) yaşayan insanların en az etkilenecek projelerin yürütülmesi sosyologlarca sağlanmakta bölge insanların geçim ve yaşam koşullarının en az zarar görerek projelerin tamamlanmasına çalışılmaktadır.

Sosyoloji en genel anlamda insanın veya insan gruplarının birbirleriyle olan ilişkilerinin bilimsel açıdan incelenmesi olarak tanımlanabilir (Giddens 2012: 38). Bilindiği üzere sosyolojinin ele aldığı perspektif oldukça geniştir. İnsan birlikteliğine katkıda bulunan veya ondan çıkarılan her şeyin sosyolojik olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlam da insanın yarattığı aile, siyaset, ekonomi, içinde yaşadığı doğa yani çevre de sosyolojinin konusu içine girmektedir (Fichter 2004: 3). Sosyologlar çevre ile niçin ilgilenmişlerdir sorusu aklımıza gelebilir? Özellikle sanayi devriminden sonra kent nüfusunda meydana gelen hızlı artış ve bunun yanında doğadaki kirlenme ve bunun yarattığı sağlık sorunları çevreyi sosyolojinin gündemine taşıyan etkenler olmuştur.

Bununla beraber artan nüfus, asit yağmuru veya küresel ısınma gibi çevresel problemler, doğal dünyanın kendi işleyişinden ortaya çıkmamıştır. Bu gibi sorunlar insanoğlunun spesifik etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar da sosyal problemler olarak ifade edilir. Sonuçta çevre sosyolojisi iki nedenden ötürü çevreye yaklaşmaktadır:

1) Sosyoloji tarafından biyofiziksel dünyanın (çevrenin), toplumsal değişime katkıda bulunan hem nedensel bir faktör, hem de sosyal yapılardan veya sosyal oluşumlardan etkilenen sonuçsal bir faktör olarak kabul edilmesini teşvik etmek.

2) Çevre yıkımının veya çevre problemlerinin nedenlerini açıklamaktır (Konak 2010: 272).

Çevre Üzerine Sosyolojik Perspektifler

Diğer canlılar yaşamlarını sürdürürken hem doğal çevreye bağlılıklarını devam ettirirler, hem de onu çeşitli biçimlerde etkiler ve değiştirirler (Özkalp 2013: 444). Doğal çevre ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim demografi ve sosyolojinin başka bir kuzeni olan Yunanca ev anlamına gelen “oikos” ve bilim anlamına gelen “loji” den oluşan ekoloji tarafından incelenir. Canlı organizmaların ve doğal çevre ile etkileşimin incelenmesi olarak tanımlanan ekoloji doğa bilimcilerinin araştırmaları kadar sosyal bilimcilerinin

araştırmalarına dayanır (Özkalp 2013: 445). Çevre ve insanlar arasında üç tane bağlantı vardır. Çevre yaşamsal açıdan vazgeçilmez olan kaynaklar sağlar; hava, su, toprak vb. Çevre bir atık deposu işlevi görmektedir. Çevre türümüze yuva sağlamaktadır (Schaefer 2013: 434).

Diğer her canlı gibi insanlar da hayatta kalmak için doğal çevreye bağlıdır. İnsanlarla çevreleri arasındaki ilişkiyi inceleyen sosyoloji fiziksel çevrenin insanların yaşamlarını, sağlıklarını, diğer kurumları ve insanların etraflarındaki çevreyi nasıl etkilediklerine odaklanmaktadır (Schaefer 2013: 433).

Sözlük anlamı ile bir şeyi kuşatan ya da saran demek olan çevre terimi akademik söylemde çeşitli biçimlerde kullanılmaktadır. Örneğin, biyoloji ve psikolojide canlı şeylerin karakterini şekillendiren kalıtımın yerine konmaktadır. Çevre başka kullanımlarda bireyin içinde bulunduğu toplumsal bağlamı gösterir ve burada Jean Piaget'in bilişsel gelişme çalışmalarında görüldüğü gibi çevreye adapte olma ve uyum sağlama sorunları öne çıkarılır. Sosyolojide de doğal çevre insan eyleminin içinde gerçekleştiği ve bizzat insan eylemiyle değişikliğe uğratılan bir alan olarak ele alınmaktadır (Marshall 1999: 114).

Çevre Farkındalığında Eğitimin Önemi

Bu aşamada eğitimin önemi her zaman olduğu gibi kendini göstermektedir. Çevre için eğitim, bir çok faktörün bir araya geldiği bir eğitim türüdür. Çünkü çevre için eğitim de tüm iletişim ortamlarından yararlanır. Bunlar arasında kamu kurumları, gönüllü kuruluşlar, endüstri ve ticari kurumlar ile basın ve üniversiteler bulunmaktadır. Çevre için eğitimin tüm aşamalarında tüm bu kurumlar ve sivil toplum örgütleri birlikte yer almaktadırlar (İleri, 1998, akt., Yılmaz ve Gültekin, 2012:121). Özellikle halka ve eğitimin her aşamasında öğrenim gören öğrencilere yönelik paneller ve dersler çevre farkındalığının yaratılmasında oldukça etkili olmaktadır. Kurumların eş güdüm halinde çalışması çevre farkındalığı konusuna olumlu bir katkıda bulunmaktadır.

Çevre eğitiminde başlıca amaç, her yaşta çevreye duyarlılığı yüksek bireyler yetiştirilmesinin yanı sıra, bireylerin dünya üzerinde en iyi nasıl yaşayacaklarının da öğretilmesidir (Havlik ve Hourdequin, 2005, akt., Yılmaz ve Gültekin 2012: 121). Toplumda çevre bilinci ve farkındalığını geliştirmek için Birleşmiş Milletler bünyesinde çeşitli örgütlenmelere gidilmiştir. Bu çerçevede 1975 yılında UNESCO işbirliği ile IEEP “Uluslararası Çevre Eğitim Programı” başlatılmıştır. Bu programın sonucunda

Hükümetler arası Çevre Eğitim Konferansı Tiflis'te toplanmıştır. Tiflis toplantısı çevre sorunlarının küresel bir nitelik taşıdığı kabulünün uluslararası alanda destek bulması açısından önemli bir adım olmuştur. Nitekim 1977 tarihli Tiflis Bildirgesi, eğitimin temel hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Kırsal ve kentsel alandaki sosyal, siyasal ve ekolojik olaylar arasındaki ilişkinin bilincine ulaşmak ve bu konuda duyarlılığı artırmak.

2. Çevreyi korumak ve iyileştirmek için bireylerin gereksinimi olan bilgi, beceri, değer yargılarının ve sorumlulukların kazanılması yönünde olanaklar sağlamak.

3. Hem bireysel alanda hem de toplumsal alanda geçerli olan çevreyi korumaya ve geliştirmeye yönelik davranışlar kazandırmak (Ünal ve Dımişki, 1999, akt., Kılıç, 2013: 66).

Küresel ısınmayı önlemek için özellikle sera gazını azaltmaya yönelik girişimlerin bir toplamı olan ikinci büyük ülkeler arası çevre antlaşması Kyoto Protokolüdür. 1997'de imzalanan protokol, ancak 2005 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Türkiye'de 2008 yılında bu protokolü imzalamıştır. ABD imzalamış fakat antlaşmayı onaylamamıştır. Çin ve Hindistan gibi ülkeler gelişmekte olan ülkeler olduğu kabul edilerek yaptırımlardan muaf tutulmuşlardır.

Çevre Kirliliğine Neden Olan Başlıca Faktörler

İçinde bulunduğumuz dünya, modernitenin ve sanayileşmenin iddia ettiği gibi giderek daha fazla denetimimiz altına girmekten ziyade, bu iddiaların tam tersi bir şekilde iyice denetimden çıkmıştır. Bilim ve teknolojinin ilerlemesi dahil olmak üzere yaşamı bizim açımızdan daha belirli ve öngörülebilir kıldığı sanılan etkilerin bir kısmının, genellikle bu varsayımın tam zıttı bir etki yaptığı anlaşılmaktadır. Uluslar bugün düşmanlarının yanı sıra bir çok çevresel “riskler” ve tehlikelerle de karşı karşıya bulunmaktadır (Giddens, 2000, akt., Sam vd., 2010: 3). Sosyolojik olarak çevre kirliliğine neden olan faktörler arasında toplumların kültürü yani doğayı nasıl anlamlandırdıkları ve kurguladıkları, küreselleşme, sanayileşme ve kentsel boyut, tüketim toplumu olarak sayabiliriz.

Kültür ve Çevre

Kültür, bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsadığı gibi, insanın toplumun bir üyesi olması nedeni ile kazandığı diğer bütün kabiliyet ve alışkanlıkları da içine alan bir bütündür (Erkal 1995: 131). Bu bütün içerisinde insanın dolayısı ile

toplumların çevre ile etkileşiminde bir unsuru olduğunu söyleyebiliriz. Çevreyi ve doğayı koruyan kültürlerde insanlar çevrelerine sahip çıkarken, bireyci ve sadece kar hırsı olan kültürlerde çevre sadece para kazanılacak bir unsur olarak ele alınmaktadır.

Çevresel zarar kavramı önemlidir çünkü bize çevresel sorunların sosyolojik olduğunu ve insanların nasıl yaşamaları gerektiği hakkındaki toplumların önceliklerini yansıtır. Çünkü çevresel problemleri toplumlar yaratmışlardır ama gene bu problemleri toplumlar çözecektir. Çevresel tehlikelerin sağlık ve doğa üzerindeki etkilerinin farkına varmak ve bunlar hakkında bir şeyler yapmak için karar vermek kültürel bir konudur (Özkalp 2013: 446). Modern toplumlarda kültür daima ekonomik büyümenin toplumlar için çok iyi olduğu şeklinde referanslar içermektedir. Bu nedenle kültürel olarak iyi olan şey büyüme olarak kabul edilir. Ekonominin büyümesi, daha çok araba, daha büyük evler, daha çok gelir, daha çok harcama yani iyi yaşamak için daha fazla tüketmek kültürü toplumlarda hakimdir (Macdonald 2012: 589). Dinimiz başta olmak üzere çoğu din veya öğreti insanı israftan uzaklaştırarak doğaya saygılı bir davranışa sevk etmektedir. O (Allah) göğü yükseltti ve dengeyi koydu. Sakın dengeyi bozmayın” (Rahman,55/7,8), **Yiyiniz içiniz; fakat israf etmeyiniz! Çünkü Allâh isrâf edenleri sevmez** (A'raf-31). Çevre farkındalığının çok yüksek olduğu bir kültürden gelen Kızılderili Şef Seattle'da dünyanın başına gelen her felaketin insanın da başına gelmiş sayıldığını ifade eder. Diğer canlılar ile insanlar arasındaki dengenin mutlaka korunması gerektiğini ifade eder.

Sosyolog Ulrich Beck, günümüzde yaşadığımız toplumu kültürel ve yapısal açıdan risk toplumu olarak adlandırmaktadır. Risk toplumu ile birlikte kültürel olarak yeni bir dayanışma tipi ortaya çıkar. Geleneksel toplumlarda dayanışmanın temelinde insani ihtiyaçlar varken, risk toplumunda dayanışmanın temelinde kaygı yatmaktadır. Beck'e göre geleneksel toplumlar ihtiyacın karşılanamaması durumunda ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan korunmak amacı ile organize olurken, çağdaş toplumlar bolluk toplumlarıdır fakat onları bir arada tutan şey ortak bir küresel risk belirsizlik ve tehlike algısıdır. Riskler, Ulrich Beck'in bumerang etkisi olarak adlandırdığı şey içinde zenginlik prestij veya gücene bakmaksızın bütün sosyal sınıfları etkiler. Riskler özellikle çevresel riskler genelleşmişlerdir. Örneğin insanlığın tamamı ozon tabakasındaki delinmenin ya da radyasyon artışının yol açtığı olumsuz sonuçlar karşısında korunmasız bir haldedir.

The Global Risks Report 2016

Top 10 risks in terms of Likelihood

- 1 Large-scale involuntary migration
- 2 Extreme weather events
- 3 Failure of climate-change mitigation and adaptation
- 4 Interstate conflict
- 5 Natural catastrophes
- 6 Failure of national governance
- 7 Unemployment or underemployment
- 8 Data fraud or theft
- 9 Water crises
- 10 Illicit trade

Top 10 risks in terms of Impact

- 1 Failure of climate-change mitigation and adaptation
- 2 Weapons of mass destruction
- 3 Water crises
- 4 Large-scale involuntary migration
- 5 Energy price shock
- 6 Biodiversity loss and ecosystem collapse
- 7 Fiscal crises
- 8 Spread of infectious diseases
- 9 Asset bubble
- 10 Profound social instability

Categories

- Economic
- Environmental
- Geopolitical
- Societal
- Technological

Read more: wef.ch/risks2016 #risks2016

www.weforum.org

Yukarıdaki 2016 risk raporunun olduğu tabloda ilk sırayı göçler almaktayken ikinci ve üçüncü sırayı çevre problemlerin aldığı görülmektedir.

Tipik olarak telafisi imkansız hasarlara yol açmalarına rağmen çevresel riskler genellikle görünmez. Ancak bu riskler gerçek anlamda bir felakete yol açtığına uzman gruplar tarafından dikkatli incelemelere tabi tutulmaktadır (Beck 2011, Turner 2011: 256).

Küresel Boyut ve Çevre

Son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde sel baskınları, aşırı kuraklık, şiddetli rüzgârlar ve öldürücü yaz sıcakları gibi doğal afetler görülmekte ve sayılarla ifade edilemeyecek kadar mal ve can kaybı olmaktadır. Bunun yanında küresel ısınma, asit yağmurları, büyük çapta radyoaktif kirlenmeler, denizlerdeki petrol kirlenmesi, DDT atıkları, erozyon ve çölleşme büyük çapta insanlığı tehdit etmektedir. Eğer çevrenin korunması konusundaki duyarsızlık böyle devam edecek olursa büyük bir olasılıkla insanlık daha birçok felakete karşılaşacaktır. Tüm bunların temelinde daha önce üzerinde durduğumuz sanayileşme ile birlikte insanoğlunun doğayı yağmalaması, doğayı kendi çıkarları doğrultusunda acımasızca kullanması yatmaktadır (Sam vd., 2010:2, Kalıpcı vd.2010).

Doğal çevrenin herhangi bir bölgesinde olan değişiklik küresel ekosistemin tamamında dalgalanmaya neden olmaktadır. Örneğin 1986 yılında bir Sovyet şehri olan Kiev'in yakınında bulunan ve oldukça ironik bir şekilde Rusça "acı veren şey" anlamına gelen Çernobil kırsalında kurulan nükleer santralin patlaması ile yayılan şiddetli radyoaktif serpintiden sadece Rusya etkilenmemiştir. Radyasyon bulutlarının Türkiye'nin kuzeyine başta Karadeniz ve Trakya bölgesi olmak üzere birçok kanserli vakanın artmasına ve oldukça genç yaşta kişilerin kanser olmasına yol açmıştır. Yüzyıllar boyunca kendiliğinden işlevini sürdüren ekolojik denge, artık bu işlevi göremeyecek şekilde bozulmaya yüz tutmuştur. Doğanın kendi yapısı içinde barındıramadığı atıklar ve bu atıkların miktarı ekolojik denge içinde ihmal edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Buna karşın insanlar bilinçli veya bilinçsiz biçimde doğal çevreyi kirletmeye hâlâ devam etmektedirler (Yücel ve Morgil, 1998akt., Kalıpcı vd.2010).

Ekolojik bir bakış açısından başta ABD ve sonra tüm dünyada yayılan ve bir kültür haline gelen hamburger Kuzey Amerika ve tüm dünyada insanların giderek artan bir sığır talebinin oluşmasına neden olmuştur. Bu da Brezilya'da, Kostarika ve diğer Latin Amerikan ülkelerinde çiftlik endüstrisini büyük ölçüde genişletmiştir. Fast food şirketlerinin istediği yağsız etin üretilmesi için Latin Amerika'da sığırlar otlak beslenmektedir. Bu da arazinin büyük bölümünün kullanılmasıdır. Latin Amerikalı çiftlik sahipleri, her yıl otlak araziler elde etmek için binlerce metre kare ormanı yok etmektedirler. Tropik ormanlar dünya atmosferinin korunmasında hayati bir role sahiptirler. Bunun yanında ortaya çıkan hayvansal atıklar sera gazı olarak atmosfere zarar vermektedir. Ormanların yok olması ve atmosferin kirlenmesi hamburgerleri yiyen ve yemeyen herkes için bir tehdit unsuru olmaktadır (Macionis 2012: 584).

Kentsel Boyut ve Çevre

Çevre kirliliği küresel anlamda insanlığı tehdit edici bir boyuta ulaşmıştır. Aşağıda tek tek açıklayacağımız kirlilik türlerin tamamına yakın bir kısmı maalesef kent yaşamında görülür. Bu nedenle kent ve kirlilik arasında yakın bir ilişki vardır. Endüstri devriminin ürünü, uygarlığın ve medeniyetin merkezi olan kentler aynı zamanda olumsuz çevrenin yaratmış olduğu sağlıkla ilgili sorunlara da kaynaklık etmektedir. Büyük kentlerde hava kirliliği başta olmak üzere, şehir içi ulaşım gibi bir çok hizmetin karşılanmasındaki zorluklar, özellikle de içme suyunun sağlanması, atık ve çöplerin yok edilmesi ya da gürültü kirliliği gibi halkın sağlığını yakından ilgilendiren konulardaki yetersizlikler toplumu ciddi şekilde etkilemektedir. Örneğin 16 milyon insanın yaşadığı

Mısır'ın Kahire dünyanın en gürültülü kentlerinden biridir. 1990'da yapılan bir araştırmada Kahire'de yaşayanların yarısından fazlasının gürültüyle baş edebilmek için uyku ilaçları ve sakinleştirici ilaçlar kullanmaktadır. Nüfusun 3'te 1'ine yakını da yüksek tansiyon hastasıdır. Hangi sınıfa mensup olursa olsun tüm kent sakinleri su kirliliği, aşırı gürültü, trafik sıkışıklığı ve yüksek suç oranları gibi kent problemleri ile karşı karşıyadır. Kentsel bölgelerde çöp ve lağımın doğal emilimi için alanlar yoktur. Malezya'da sağlık raporuna göre yerel su sisteminin bozuk olduğu periyotta (kaynağı güvenli olmayan su kullanımı ve yoğun olarak eve su taşıma) Malezya'daki kadınlarda düşük oranları %400 oranında arttığı tespit edilmiştir (Macionis 2012).

Hızlı ve çarpık kentleşmenin beraberinde getirdiği çevre sorunları gelişen dünyada ve Türkiye'de en önemli güncel sorunların başında gelmektedir. Türkiye'de bu sorunların üstesinden gelmek için Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve çıkartılan Çevre Yasası bulunmaktadır. Sonuç olarak insanların sağlıkları hem yerel hem de küresel bir düzeyde, çevreyle yakından ilgilidir. Küresel ekosistemlere yönelik tehditlerin sağlık ve hastalık kalıplarını ne ölçüde etkilediği tam olarak bilinmemesine karşın bozulan çevrenin sağlık riskleri yarattığı açıktır. Bu nedenle çevrenin korunması sağlığın devamı ve hastalıklardan korunmak için şarttır (Adak 2002: 68).

Tüketim Kültürü, Kullan At Toplumu ve Çevre

Tüketim toplumu genellikle modern sanayileşmesini tamamlamış Batı toplumları için kullanılan ve bu toplumların giderek maddi üretimden ve hizmet üretiminden ziyade tüketim (malların ve boş zamanların tüketimi) etrafında örgütlenmesini anlatan bir terimdir. Fakat günümüzde sanayileşmesini tamamlamamış üretmeden tüketici konumunda bulunan bir çok ülke vardır. Tüketim toplumunda her birey erkek, kadın, çocuk ve yaşlılar olmak üzere potansiyel birer tüketicidirler. Tüketim toplumu nesnelerin dünyası olduğu için insanın insanla olan ilişkisi sembolleşmiş görüntüye dayanan bir yapıya dönüşmüştür. İnsani ilişkilerde insanlar sahip oldukları eşyanın çeşidi ve kalitesi ile anılır hale gelmiştir. Cep telefonu markası, araba, oturulan semt ve konutun cinsi vb. Baudrillard'ın benzetmesiyle kurt çocuğun kurtlarla yaşaya yaşaya kurda dönüşmesinde olduğu gibi insanlar da nesnelere yaşaya yaşaya gittikçe nesneleşmekte ve duygusuz bir hale gelmektedir (Baudrillard, 1997: 16). Tüketim toplumunu getirdiği tüketim kültürü tüketimi aşırı bir seviyeye taşımıştır. Ve sonuç olarak tüketimi fazlaştırmak için bir çok

ürünü tek kullanımlık bir hale getirmiştir. Örneğin, bir süpermarkette, oyuncak mağazasına ya da ayak üstü yemek yenen bir lokantaya gittiğimizde oralarda gördüğümüz ürünlere eşlik eden ambalaj miktarı oldukça artmıştır. Günümüz modern toplumunda ambalaj olmaksızın satın alabileceğimiz pek az şey vardır. Sağlık açısından iyi ambalajlamanın önemi olsa da çevresel yandan çok büyük sakıncaları vardır. En basit ampulden en karmaşık bilgisayara kadar tüm ürünler sınırlı bir süre kullanılacak bir şekilde tasarlanmaktadır (Macionis 2012: 589). Artan tüketimin en açık göstergelerinden biri dünya çapında üretilen gitgide artan evsel atık (çöp kutularımıza giden şeyler) miktarıdır. Yeniden çöpleri dönüştürmede çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Çünkü evsel atıklarda yeniden çevrim oranı artsa da, çevrimleme de atılan çöplerin büyük bir oranı kolayca yeniden süreçten geçirilememekte ya da yeniden kullanılamamaktadır. Besin ambalajlarında yaygın olarak kullanılan pek çok plastik türü kullanılamaz duruma gelir, bunları yeniden çevrimlemenin bir yolu yoktur. Bunlar çöplüklere gömülerek yüzyıllarca orada kalmak zorundadır (Giddens 2012: 1002). 1990'ların başında gelişmekte olan ülkeler kişi başına 100-130 kilogram evsel katı atık yaratırken, Avrupa Birliğinde bu rakam 414 kg, Kuzey Amerika'da ise 720 kilogramdır (Giddens 2012: 1001). Toplam da ABD genelinde insanlar büyük miktarda (her gün 600 milyon kg) katı atık üretirler. Türkiye'de de çöp üretme konusunda dünya genelinden pek farklı değildir. Türkiye'de, bu rakam yılda kişi başına 408.8 kg'dır (TÜİK: 2012). Tıbbi atıklar dahil belediyeler bazında katı atıklara baktığımızda kişi başına bir günde 1.12 kg katı atık üretmekteyiz (2012 Tük verilerine göre)Türkiye'de toplam bir yılda 25.845 bin ton atık ortaya çıkmaktadır. Atıkların bertaraf yöntemlerine baktığımızda veriler bin ton/yıl üzerindedir. Depolama sahalarına 15.484 ton, belediye çöplüğüne 8.217 ton, açık havada yakılarak 105 ton, gömülerek 94 ton, dereye veya göle dökerek 33 ton, diğer 202 tondur. TÜİK 2016 Türkiye İl Sunumu raporuna göre Nevşehir'de Gıda ve alkolsüz içeceklere ayrılan pay %24,5 iken eğitime ayrılan pay % 1,5'te kalmıştır (Mart 2016 TÜİK Raporu). Nevşehir'de 2004 yılı TÜİK verilerine göre ev ve ticaret katı atık miktarı 46360 tondur. Ve bu atıkların tamamı toprağa gömülerek imha edilmektedir (TÜİK 2004 verileri). Sonuç olarak katı atıkların büyük bir oranı doğaya atılmaktadır. Özellikle geri dönüşüm bilinci Türkiye'de çok fazla olmadığı için bu çöplerin büyük bir oranı dönüşmeden doğada kalmaktadır. Aslında kültürel olarak çevre ve tüketim arasında eski nesillerin (büyükanne ve büyükbabalarımızın) kullandıkları tutumluluk yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemler evrensel ilkelere dayanmaktadır. Bizim büyük annelerimizin ya da büyük babalarımızın bir gün işe yarar inancı ile sakladıkları boş yoğurt kapları ya da benzeri

eşyalar gerçekten de ya çiçek saksısına ya da başka kullanışlı bir araca dönüşmekteydiler. Amerikalı sosyolog John Macionis kitabının Neden büyükanne Macionis'in çöpi yok adlı başlıkta, kendi büyükannesinin yaşamını günümüz tüketim toplumuna bir örnek olması bakımından anlatmaktadır. “Neden büyükanne Macionis'in Çöpi Yok?

Büyükanne Macionis'in evine ailenin doğum gününü kutlamak için gittiğini hatırlayabiliyorum. Ancak büyükanneye ne alacağımızı asla bilemezdik, çünkü o hiçbir şeye ihtiyacı yok gibi görünüyordu. Büyükannenin basit bir yaşamı vardı, basit elbiseler giyerdi ve süslü şeylere pek az ilgi gösterirdi. Her şeyi tamamen yıpranana kadar kullanırdı. Örneğin büyükannenin mutfağındaki bıçaklar on yıllarca bilenmeleri nedeni ile daralmaktan kullanılamaz hale gelmişti. Büyükanne Macionis çok ama çok nadiren bir şeyi çöpe atardı. Bir doğum günü hediyesini açtıktan sonra kutuyu, ambalajını ve kurdelesini dikkatle saklardı, onun için bunlar da hediyein kendisi kadar değerliydi. Torunlarına ne kadar garip gelse de Büyükanne Macionis kendi kültürünün bir ürünüydü. Aslında bir asır önce daha az çöp vardı. Çoraplar incelmeye başladığında insanlar bunları bir seferden fazla olmak üzere yamıyordu. Tamir edilemeyecek hale geldiklerinde de bunları ya temizlik için çaput olarak kullanıyor ya da diğer eski elbiselerle beraber yorganın içine dikiliyordu. Her şeyin öyle veya böyle bir değeri vardı. Günümüzde Büyükanne Macionis'in uyguladığı geri dönüşüm şekliyle neredeyse kimse ilgilenmez hale gelmiştir. Kısaca çöp çağı başlamıştır (Macionis 2012: 589).”

Su Kirliliği ve Çevre

İnsan tarihindeki ikilemlerinden birisi, yaşamını devam ettirebilmesi için suya bağımlı olmasına karşın, insanın bunu bilerek gölleri ve nehirleri sanayi artıklarıyla kirletmesidir (Özkalp 2013: 449). Bunun sonucunda birçok su kütlesi içme, balık tutma ve yüzme açısından güvensiz bir hale gelmiştir. Pasifik okyanusunda çöpten yeni kıtalar oluşmaya başlamıştır. Bu kirlilik atıkların boşaltımı ile düzenli kılınıırken, gemilerden yakıt sızıntısı ve büyük gemi kazlarında binlerce varil petrol denizlere karışmaktadır. Örneğin 2002 yılında Prestige adlı petrol gemisinden İspanya ve Fransa kıyılarına 5 milyon litre ham petrol yayılmıştır ve bu çevreye geri dönülemez zararlar vermiştir (Schaefer 2013: 436).

ABD tek başına her yıl 225 milyon kg zehirli atık üretmektedir. Ve maalesef bu atıkların çoğu ırmaklara dökülmektedir. Tüm doğa koşulları birbirleri ile bağılı olduğu için hava kirliliği nedeni ile oluşan asit yağmuru bitki ve hayvan yaşamlarını yok etmektedir.

Asit yağmuru elektrik üretmek için fosil yakıt yakan enerji santralleri ile başlamaktadır. Yanma sonucunda ortaya çıkan sülfürik ve azot oksitleri havaya karışır. Bu gazların atmosfere karışmasıyla sülfürik ve azotlu asitler oluşmaktadır. Asit yağmuru kaynağından binlerce km ötesindeki bölgelere zararı görülebilen küresel bir olgudur. Örneğin İngiliz enerji santralleri asit yağmurlarına neden olmaktadır ve kuzey doğuda Norveç ve İsveç'e kadar 1000 km'lik bir alanda orman ve balıklar yok olmaktadır (Macionis 2012: 589). Dünya genelinde 1.1 milyardan daha fazla insan güvenli ve yeterli içecek sudan mahrumken 2.6 milyar insan kabul edilebilir nitelikteki sıhhi temizlik koşullarına sahip olmayan suyu kullanmaktadır (Schaefer 2013: 436). 2014 Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre de kullanıma elverişli olmayan suyu kullanmak zorunda olan dünyada 1 milyon bebek çeşitli hastalıklardan dolayı ölmekte, her on bebekten biri erken doğum sorunu yaşamaktadır (www.arps.who.int-2014).

Türkiye'de de su kaynakları önlem alınmadığı takdirde hızla kirlenmektedir. 2012 yılı Belediyeler atık su temel göstergelerine baktığımızda yılda 4.072.563(binm³/yıl) atık su oluşmaktadır. Bunun 1.843.115 m³ denize, 1.817.352 m³ akarsuya, 75.116 m³ göle, 114.199 m³ araziye, 114.119 m³ barajlara, 187.011 m³ diğer ortamlara akıtılmaktadır (2012 yılı Atık Su Göstergeleri, Tuik.gov.tr). Türkiye'de nüfusun artması ile temiz su ihtiyacı da durmadan artmaktadır. Nevşehir'de 2004 yılı TÜİK verilerine göre 5014005 metreküp su kullanılmıştır. TÜİK 2016 Türkiye İl Sunum Raporu'na göre Nevşehir'de belediyeler de kişi başına çekilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün) 224 litreye yükselmiştir (Mart 2016 TÜİK Raporu).

TÜİK 2014 yılı, atıksu istatistiklerine göre, Belediyeler, köyler, imalat sanayi işyerleri, termik santraller, OSB ve maden işletmeleri tarafından 2014 yılında doğrudan alıcı ortamlara 12,7 milyar m³ atıksu deşarj edilmiştir. Doğrudan alıcı ortamlara deşarj edilen atıksuyun %77,7'si denize, %18,4'ü akarsuya, %0,9'u fosseptiğe, %1,0'i baraja, %0,8'i göl ve göletlere, %0,3'ü araziye ve %0,9'u ise diğer alıcı ortamlara deşarj edilmiştir (TÜİK Haber Bülteni: Sektörel Su ve Atıksu İstatistikleri, 2014).

Hava Kirliliği ve Çevre

Endüstriyel teknolojinin özellikle fabrika ve motorlu taşıtlar hava kalitesini ciddi oranlarda bozmaktadırlar. 20. Yüzyılın ortalarında örneğin Londra'da fabrika bacaları ve evlerin ısıtılması için yakılan kömürler oldukça kötü kentsel bir hava kalitesinin

oluşmasını sağlamıştır. 1952’de Londra üzerinde oluşan kalın bir sis tabakası beş günde 4.000 kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır (Macionis 2012: 589).

Dünya genelinde 1 milyardan fazla insan potansiyel olarak sağlığa zarar veren düzeyde hava kirliliğine maruz kalmaktadır. Kentlerde yaşayanlar artık kirli havayı normal bir koşul olarak algılamaya başlamışlardır. Kentlerdeki hava kirliliğine öncelikle otomobillerden, ardından elektrik santrallerinden ve ağır sanayi tesislerinden emisyonlar neden olmaktadır. Hava kirliliği sadece görüş kabiliyetini sınırlamamakta, göz iritasyonu gibi rahatsızlıklardan akciğer kanseri gibi ölümcül sağlık sorunlarını da yol açabilmektedir. ABD’de her on insandan altısı tehlikeli düzeyde hava kirliliği olan alanlarda yaşamakta. Dünya Sağlık Örgütü’nün tahminlerine göre çevre kirliliğine yol açan maddeler daha güvenli düzeylere çekilebildiği takdirde yılda 700.000 prematüre ölümü engellenebilir (Schaefer 2013: 436).

Özellikle 20. Yüzyılın sonlarında hava kirliliğinin sağlık üzerindeki etkileri tıp uzmanları tarafından sıkça dile getirilmeye başlandıktan sonra zengin ülkeler havalarının temizliğine dikkat etmeye başlamışlardır. Uzmanlar ABD’de geçmiş yıllara göre hava kalitesinin iyileşmesiyle ortalama insan ömrünün yaklaşık yarım yıl daha uzadığını tahmin etmekte. Ayrıca temiz hava insan sağlığını iyileştirme yönü de bulunmaktadır (Macionis 2012: 590).

Bunun yanında fakir ülkelerde hava kirliliğine gerekli önem verilmemektedir. Çünkü politikalar tarafından ekonomik büyüme teşvik edilmekte hızlı ve denetimsiz endüstrileşme de hava kirliliğini oluşturmaktadır.

Fakat buna rağmen diğer yandan dünyanın temiz hava üreten yeşil kaynakları ormanlar hızla tükenmektedir. Bitkiler karbondioksit alır oksijen verir. Sanayi Devriminden sonra yeryüzünde bitki yaşamı daralırken karbondioksit üretimi artmıştır. Karbondioksitin atmosferde yoğunlaşması bugün 150 yıl öncesinden %40 daha fazladır ve uzmanlar bu oranın gün geçtikçe daha artacağı yönündedir.

Artan karbondioksit gazı küresel ısınmaya da sebebiyet vermektedir. Sanayi gazları gezegenin atmosferini gerçek bir seraya dönüştürdüklerinde yerkürenin yüzey ısısında meydana gelen göze çarpan yükselmeyi tanımlamak için kullanılır. Yerkürenin ortalama yüzey ısısının bir derece bile yükselmesi kontrol altına alınması zor yangınlara, nehirlerin ve göllerin çekilmesine, tayfun ve kasırgaların oluşmasına ve şiddetli sağanakların yaşanmasına kısaca dengesiz meteorolojik olaylara neden olabilir (Schaefer 2013: 436).

2006 yılı Türkiye Sağlık Bakanlığının açıklamış olduğu kükürt dioksit oranları sınırını bir yıl içinde kaç ilimizin geçtiği ile ilgili verilerden en yüksek gün sayısı olanlara baktığımızda, Kütahya 97 gün, Bayburt 80 gün, Burdur, 46 gün, Erzurum 78 gün, Manisa 34 gün, Kayseri 27 gün, Bursa 20 gün, Amasya 18 gün, Isparta 18 gün, Kocaeli 12 gün üst sınırı geçmiştir. Onun altında sınırı geçen gün sayısı olan illerimize yer verilmemiştir (2006 yılı Hava Kirliliği Verileri, TÜİK.gov.tr). Yine seragazı (CO₂) emisyonuna baktığımızda 1990 yılında kişi başı seragazı emisyonu 3.96 ton iken, bu değer 2013'te 6.04 tona çıkmıştır. Seragazı emisyonu 1990 ile 2013 yılları arasında %110.4 kat artmıştır (TÜİK 2013 Türkiye Seragazı Envanteri, Haber Bülteni).

Araştırmanın Yöntemi

Her geçen gün kirlenen doğa başta hava ve su kaynakları olmak üzere hızla tükenmektedir. Bu nedenle çevrenin insan sağlığı üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurularak üniversite öğrencilerinin çevre farkındalıkları konusundaki tutumları toplumun diğer kesimlerine de yön verme açısından da oldukça önem arz etmektedir. Anthony Giddens'in belirttiği gibi tüm olumsuzluklara rağmen insanlığın her zaman kendi kaderini denetleyebilme ve yaşamlarını daha iyiye götürebilme olanakları bulunmaktadır(Giddens 2012).

Bu amaçla Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencilerine yönelik çevre farkındalığını arttırmak hem de çevre bilinçlerinin mevcut durumunu ölçmek amacı ile Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilere yönelik anket çalışması yapılmıştır. Bu tür sosyolojik saha çalışmaları mevcut durumun tespit edilmesi ve problemlerin çözümüne ışık tutacağı gibi, gençlerde belli bir çevre farkındalığının yaratılmasına da yardımcı olacaktır. Özellikle bu tarz anket çalışmaları ile bireylerin davranışlarını sorgulamasını sağlamak ve bugüne kadar belki düşünmeden yaptıkları şeyleri tekrar onlara düşündürmektir. Araştırmanın yöntemi olarak kapalı ve açık uçlu sorulardan meydana gelen öğrencilerin çevre bilincini ve farkındalığını ölçmeye yönelik anket soru kağıdı hazırlanmıştır. Tesadüfi örneklem yöntemi ile üniversitemizin farklı fakültelerinden 29 bölümünden toplam 200 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anketleri değerlendirme aşamasında hatalı olan 8 anket iptal edilerek toplam 192 (% 31 erkek, % 69 kız) katılımcının verileri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Görüşülenlerin katı atıkları (kağıt, cam, vb.) geri dönüşüm kutusuna atma durumları:

Görüşülenlerin %48'i kağıt, cam ya da plastik gibi katı atıkları geri dönüşüm kutusuna attıklarını, % 52'si ise atmadıklarını ifade etmişlerdir. Atmayanların bir kısmı ise neden olarak aslında kendilerinin de çöplerini geri dönüşüme atmak istediklerini fakat etraflarında yeterince geri dönüşüm kutusunun olmadığını ifade etmişlerdir.

Görüşülenlerin biten pilleri çöplerle beraber atma durumları

Görüşülenlerin % 54'ü biten pilleri geri dönüşüme attıklarını, % 46'sı atmadıklarını ifade etmişlerdir. Yine diğer sorumuzda olduğu gibi görüşülenler etraflarında yeterince geri dönüşüm kutusunun olmaması nedeni ile pilleri geri dönüşüm kutusuna atmayıp normal çöpe attıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşülenlerin yere çöp atan birini uyarma durumu

Görüşülenlerin % 51'i yere çöp atan birini görse uyardıklarını, % 49'u ise çöp atan birini gördüklerinde uymadıklarını belirtmişlerdir. Çöp atanları uyarırım diyenlerin büyük bir çoğunluğu eğer çöpü yere atan arkadaşım ise ya da düzgün görünümlü biri ise uyarma davranışını yaparım demiştir. Aksi takdirde başını belaya sokmamak için uyarma davranışı göstermemektedir. Günümüz toplumunda maalesef gittikçe artan şiddet kültürü duyarsızlaşmayı da beraberinde getirmiş ve toplumsal olaylara karşı vurdumduymazlık artmıştır.

Görüşülenlerin kullan at (poşet çay, plastik bardak, pet şişe vb.) tek kullanımlık ürünleri tercih etme durumu

Tüketim toplumunun en önemli göstergelerinden biri tek kullanımlık kullan at tarzı ürünlerin fazlalığıdır. Tabi buna bağlı olarak eskiye oranla daha fazla çöp çıkmaktadır. Görüşülenlerin % 72'si kullan at tabir edilen tek kullanımlık ürünleri tercih ettiklerini

ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin % 28'i ise bu tarz tek kullanımlık ürünleri tercih etmediklerini belirtmişlerdir. Tüketim toplumu içerisinde ne kadar dikkat edilse de bu tarz ürünler yaşamlarımıza girmektedirler.

Fazla plastik poşet kullanmamak amacı ile önlem alma durumu (bez çanta taşıma vb.)

Çevreyi kirletmemek adına plastik poşet kullanmamak için herhangi bir önlem alıp almadıklarını sordüğümüzda görüşülenlerin %83'ü bir önlem almadıklarını ifade etmiştir. %17'si ise yanlarında fazla poşet kullanmamak için bez çanta taşıdıklarını belirtmişlerdir. Günümüzde çevre kirliliğine en büyük katkı sağlayan nesnelere plastik poşetler ve plastik ürünlerdir. Bu nedenle bireylerin bu tarz ürünleri kullanması hatta bazı durumlarda ihtiyaç fazlası olarak ta kullanılabilmekte (çöp poşeti vb. gibi) olduğu için doğaya ekstra bir büyük getirmektedir. Bu nedenle bazı katılımcılar yaşadıkları yerlerde belediyelerin bu tarz kirlilik yaratıcı ürünlerin önüne geçebilmek için bu ürünleri yasakladıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşülenlerin ağaç dikme durumu

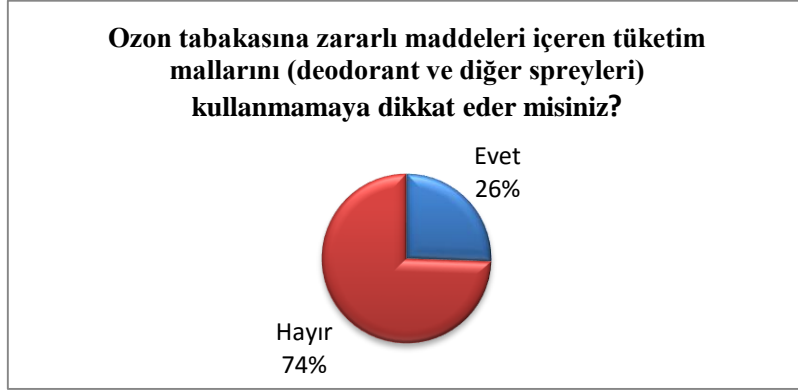
Görüşülenlerin %80'i ağaç diktiklerini %20'si ise ağaç dikmediklerini belirtmişlerdir. Görüşülenlerin büyük bir oranı ağaç diktiklerini ifade etmeleri çevre açısından olumlu bir davranış olarak değerlendirilebilir.

Yazı yazdığı kağıtların arkasını kullanma durumu

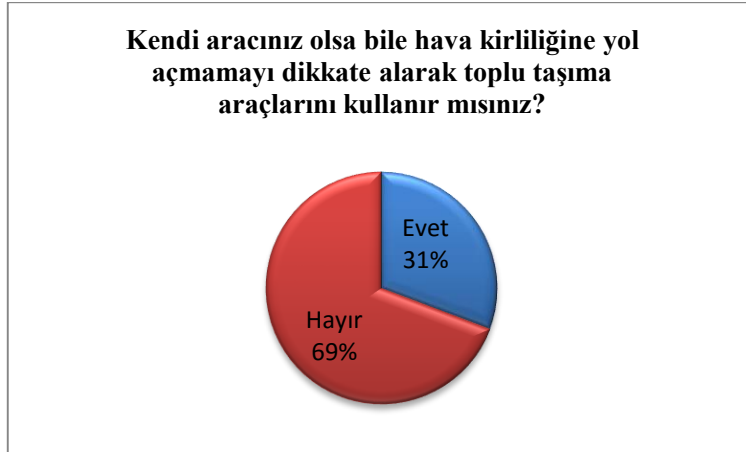
Görüşülenlerin % 80'i yazı yazdığı kağıtların arkasını da kullandıklarını ifade etmişlerdir. % 20'si ise bu konuya dikkat etmediklerini ifade etmişlerdir.

Ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren (dedorant vb. gibi spreyleri)kullanma durumu

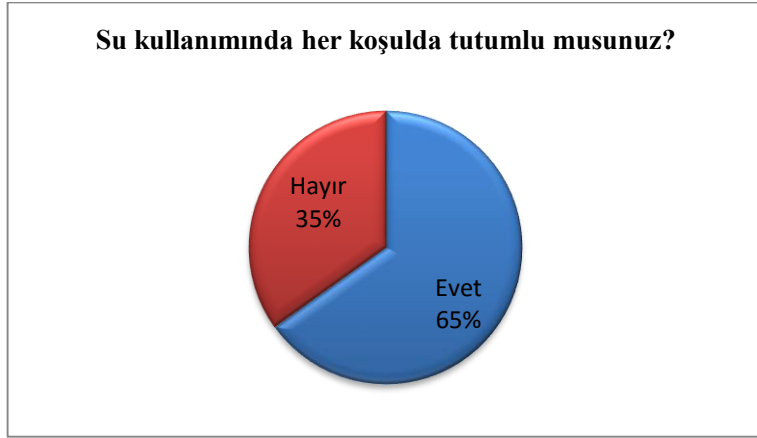
Görüşülenlerin % 74'ü ozon tabakasına zararlı maddeleri içeren ürünleri kullandıklarını, % 26'sı bu ürünlere dikkat ettiklerini ve kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin çok büyük bir oranı (%98) küresel ısınmayı çok önemli bir çevre problemi olarak tanımlamalarına rağmen buna yol açabilecek ürünleri kullanmada herhangi bir sakınca görmemektedirler.

Kendi aracınız olsa bile hava kirliliğine yol açmamayı dikkate alarak toplu taşıma araçlarını kullanma durumu

Görüşülenlerin % 69'u hava kirliliğine yol açtığını bilseler bile kendi araçlarını ulaşımda öncelikle olarak kullanacaklarını ifade etmişlerdir. Hava kirliliğine yol açmamak adına toplu taşıma araçlarını kullanma oranı %31'dir. Özellikle tüketim toplumunda özel araçların rolü büyüktür. Tüketimi arttırmada şahsi araçları kullanma hem zaman kazandırmakta hem de tüketimi artırıcı bir etki de bulunmaktadır.

Su kullanımında her koşulda tutumlu olma durumu

Görüşülenlerin % 65'i su kullanımında tutumlu olduklarını ifade etmişlerdir. % 35'i su kullanımında tutumlu olmadıkları belirtmişlerdir.

Temizlik maddelerini zararlı kimyasal maddeler içerip içermediğine dikkat etme durumu

Görüşülenlerin % 63'ü temizlik maddelerini kullanırken zararlı kimyasal maddeler içerip içermediğine dikkat etmediklerini belirtmişlerdir. Görüşülenlerin %37'si buna dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Özellikle zararlı kimyasalların en yoğun halde bulunduğu deterjan vb. gibi temizlik ürünleri doğaya çok fazla zarar verme özelliğine sahiptir. Bu anlamda bu tür ürünleri kullanırken bilinçli olmak oldukça önem arz etmektedir. Tabii yaşam tarzına dönmüş bu tür tüketim kalıplarının değişmesi oldukça güçtür. Örneğin AB ülkelerinde içeriğindeki zararlı maddelerin azaltılmış ürünleri kullanmak istemeyen ve bu ülkelerde yaşayan Türk aileler izin dönüşlerinde Türkiye'den daha iyi temizlediği

düşüncesi ile deterjan götürdükleri bilinmektedir. Bu anlamda kültürel kalıplar davranış değişikliklerinin önünde engeller koyabilmektedir.

İçme suyu olarak hazır su alma durumu

Görüşülenlerin % 94'ü içme suyu olarak hazır su kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Çevre konusunda yapılan seminer, vb. bilimsel çalışmalara katılma durumu

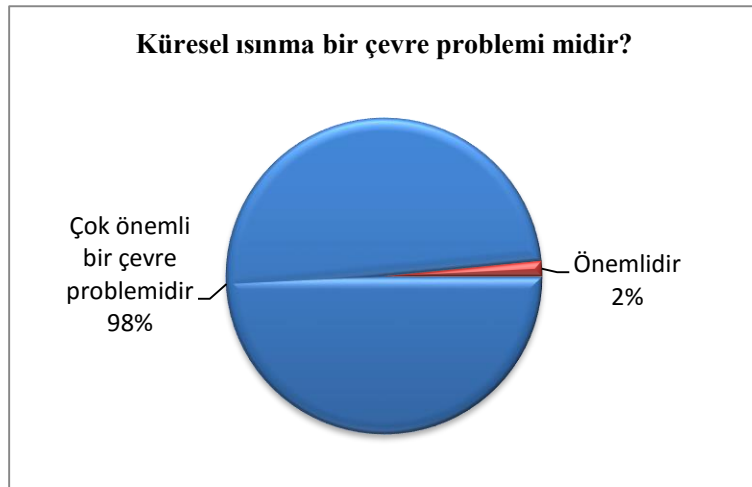
Çevre konusunda farkındalık yaratılması ve bilinçlenme öncelikli olarak üniversitelerin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği seminer, panel ve bu tarz bilgilendirme toplantıları sayesinde oluşmaktadır. Bu anlamda öğrencilerin katılabilecekleri bu tarz toplantıların düzenlenmesi oldukça önem arz etmektedir. Görüşülenlerin % 67'si bu tarz toplantılara katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Yalnız şunu da eklemek gerekir ki katılmayanların büyük bir oranı bu tarz çevre ile ilgili toplantı ya da panellerin çok az olması ya da hiç olmamasını neden olarak göstermişlerdir.

Çevre konusunda çalışan gönüllü kuruluşların çalışmalarına katılma durumu

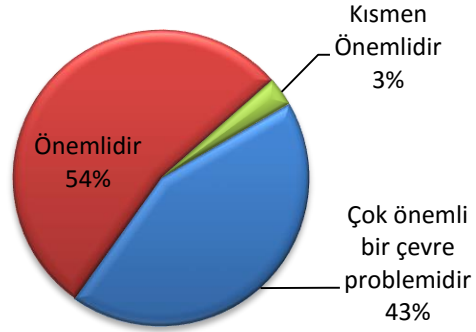

Görüşülenlerin % 78'i herhangi bir çevre kuruluşunda yapılan çalışmalara katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Çevre bilinçlenmesinin olabilmesinin önemli bir şartı örgütlü, planlı gönüllü sivil toplum kuruluşlarına katılmakla gerçekleşmektedir. Bu tarz bir katılımın olmaması bilinçlenme düzeyinde yeterli imkanı sağlamamaktadır. Görüşülenlerin çok az bir kısmı gönüllü çevre kuruluşlarının çalışmalarına katıldıklarını ifade etmişlerdir.

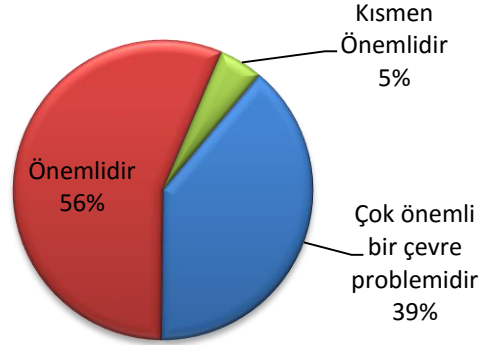
Görüşülenlerin küresel ısınma, hava kirliliği, deniz kirliliği, tatlı su kirliliği ve gürültü kirliliği hakkındaki görüşleri

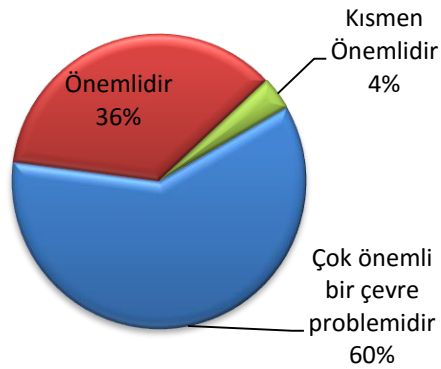
Hava kirliliği bir çevre problemi midir?

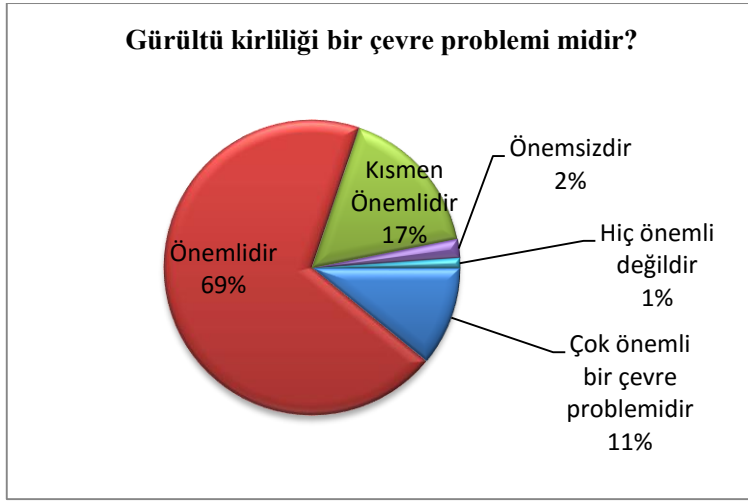

Deniz kirliliği bir çevre problemi midir?

Tatlı su kirliliği bir çevre problemi midir?

Görüşülenlerin küresel ısınma, hava kirliliği, tatlı su ve deniz kirliliği ve gürültü kirliliği gibi çevre problemleri hakkındaki görüşlerini belirlemeye yönelik oluşturulan ölçeğimizde genel olarak bütün bu çevre problemleri önemli bir çevre problemi olduğu ifade edilmiştir. Küresel ısınma'nın diğer çevre problemlerine oranla daha çok önemli görülmesinde medyanın uzun zamandan beri küresel ısınmaya eğilmesi bu konu hakkında görsel ve yazılı medya da sık sık haberlerin yapılması bu konuyu diğer problemlere göre daha öncelikli kılmaktadır. En az rahatsızlık veren çevre problemi ise gürültü kirliliğidir. Büyük şehirlerde çok önemli olan bu kirlilik türü görüşülenler tarafından öncelikli olarak bir çevre problemi olarak görülmemiştir. Görüşülenlerin % 98'i küresel ısınmayı çok önemli bir çevre problemi olarak gördüğünü ifade etmiştir. Görüşülenlerin % 60'ı tatlı su kirliliğini, % 43'ü hava kirliliğini, %39'u deniz kirliliğini, % 11 gürültü kirliliğini çok önemli bir çevre problemi olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

SONUÇ

Sonuç olarak katılımcıların bir çoğu geri dönüşümü kullandıklarını fakat çevrelerinde yeterince geri dönüşümün olmadığını ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin bir çoğu (% 80) ağaç diktiklerini belirtmişlerdir. Yine bir çoğu (% 80) kağıt kullanmada tutumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların geneli (% 83) alışverişlerinde plastik poşet vb. ürünler kullanmakta ve bunun ile ilgili herhangi bir önlem almamaktadırlar. Görüşülenlerin yine büyük bir oranı (% 80) tek kullanımlık tüketim ürünlerini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin % 63'ü temizlik maddelerin zararlı içerikler içerip içermediğini kontrol etmediklerini ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin bir çoğu (%65) su kullanımında tutumludur. Görüşülenlerin çok azı (% 25) ozon

tabakasına zarar veren maddeleri kullanmamaktadır. Görüşülenler en önemli (%98) çevre problemini küresel ısınma olarak görmektedirler. Daha sonra tatlı su kirliliği (% 60), hava kirliliği (%43), deniz kirliliği (% 39) gelmektedir en son gürültü kirliliği en önemli çevre problemi (% 10) olarak algılanmaktadır. Görüşülenler daha fazla çevre ile ilgili panel veya konferanslarının olmasını istemektedirler. Çevre konusunda gönüllü kuruluşlara katılanların oranı oldukça düşüktür (%20). Katılımcıların bir çoğu bir çok çevre problemine karşı duyarlı oldukları tespit edilmiştir fakat bu sonuç istenilen düzeyde değildir. Bu konu üzerine daha çok çalışmalar yapmak paneller düzenlemek diğer kamu kuruluşları ile birlikte çalışmak çevre bilinci ve farkındalığı konusunda oldukça önem arz etmektedir.

Katılımcıların Çevre Duyarlılığının Artırılması Konusundaki Önerileri

- Devlet liderlerinin çevre konusunda halka örnek olacak mesajlar vermeli.
- Para cezalarının artırılması, kirlilik yaratan tüketim (temizlik vb.) maddelerin yasaklanması.
- Görüşülen öğrencimizin bir tanesi Bozcaada da naylon poşetlerin belediye tarafından kullanımının yasaklandığını ve insanların tekrar kağıt ya da bez poşetlere döndüğünü ifade etmiştir.
- Bilinçli şekilde tüketim yapmak, İhtiyacımız olmadığı halde alınan eşyalar gibi.
- Nevşehir’de reklam tabelalarına çevre ile ilgili bilgilendirici afişler asmak, konferanslar, sempozyumlar düzenlemek çevre ile ilgili halka yönelik çalışmalar yapmak.
- Nevşehir’de daha fazla çöp kutuları ve geri dönüşüm kutuları konması gerektiği ifade edilmiştir.

Sonuç olarak kolay ama bir o kadar zor çevre ile ilgili bazı öneriler vardır. İlki birlikte geniş bir çevresel duyarlılıktır. Birlikte hareket etmek çevre ilgili konularda herkesin ortak tavır gösterebilmesi oldukça önemlidir. İkincisi ise gönüllü sadeliktir. İnsanlar davranışlarında değişim gerçekleştirebilecek kapasiteye sahiptirler, ancak bu değişimi sürekli kılmak konusunda isteksizdirler. Örneğin Los Angeles’ta 1984 Olimpiyatları’nda kentin sakinlerinden trafikteki yoğunluğu rahatlatmak ve sporcuların soluyacağı havanın niteliğini yükseltmek için araçlarını ortak kullanmaları ve iş saatlerini ayarlamaları istenmiştir. Bu değişiklikler sonucunda ozon düzeylerinde kayda değer bir

düşüş (%12) gerçekleşmiştir. Fakat olimpiyatçılar kentten ayrıldıklarında kent sakinleri normal davranışlarına döndüler ve ozon düzeyleri eski haline gelmiştir (Schaefer 2013: 436).

Gönüllü sadelikte ise, dünyada var olan sınırlı kaynakları korumak önceliklidir. Bunun için daha azı ile yaşamayı öğrenmek alternatif enerji kaynaklarına yönelmek, üretilen atıkları azaltmak ve atıklardan geri dönüşümü teşvik etmek gerekmektedir. Her zaman için en iyi çözüm daha az kullanmaktır. Daha azı ile yaşamayı öğrenmek muhtemelen kolay olmayacaktır fakat bu konuda bizden bir önceki nesil büyük anne ve büyük babalarımız örnek bir davranış modeli olarak alınabilir. Sonuç olarak çevre bilinci içinde olanlar çevreyi atalarından miras almayan tam tersine torunlarından ödünç alan bireylerdir.

KAYNAKÇA

- ADAK Nurşen, (2002), Sağlık Sosyolojisi, Kadın ve Kentleşme, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- BAUDRILLARD, Jean, (1997). Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- DEMİRKOL Esra, (2010), *Çevre Sosyolojisi*, Bilim ve Teknik Dergisi, file:///C:/Users/DELL/Desktop/%C3%87evresa%C4%9Fl%C4%B1k/Cevre_Sosyolojisi.bilim_teknik.pdf, ss. 60-63
- ERKAL Mustafa (1995), Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul.
- FICHTER, Joseph (2004), Sosyoloji Nedir? Anı Yayınları, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (2012), Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kdeniz/article/viewFile/5000046981/5000044276>
- KALIPÇI Erkan, ÖZTAŞ Haydar, ÖZDEMİR Celalettin, (2010), *Çevre Mühendisliği Öğrencilerinin Çevre İle İlgili Bilgilerini Günlük Yaşama Uygulayabilme Düzeyleri*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 5
- KONAK Nahide, (2010), *Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik ve Gelişmeler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi • 24 / 2010 ss. 272-283
- MACİONİONS John (2012), Sosyoloji, Nobel Yayınları, Ankara.
- MARSHALL Gordon (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ÖZKALP Enver (2013), Sosyolojiye Giriş, Ekin Yayınları, Bursa.
- SAM Neslihan, GÜRSAKAL Sevda, SAM Rıza, (2010), *Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Risk Algısı ve Çevresel Tutumlarının Belirlenmesi*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 20, 1-16.
- SCHAEFER Richard (2013), Sosyoloji, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Tuik.gov.tr (2004 Katı Atık Verileri).
- Tuik.gov.tr (2013 Türkiye Seragazı Envanteri).
- Tuik.gov.tr (2014 Bölgesel Su Atıkları Endeksi).
- Tuik.gov.tr (2016 İl Sunum Raporu).

TURNER Bryan (2011), Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi, Sentez Yayıncılık, İstanbul.

BECK Ulrich (2011), Risk Toplumu, İthaki Yayınları, İstanbul.

www.weforum.org (2016 Global Risk Report).

YILMAZ Fatih, GÜLTEKİN Mehmet, (2012), *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevre Sorunları Bağlamında Öğrenim Gördükleri Programa İlişkin Görüşleri*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi 120 Dergisi, 18 (2012) 120-132.

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA NEVŞEHİR'DE GAYRİMÜSLİMLERİN KİLİSE VE OKUL AÇMA FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ahmetoguz@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat özellikle de Islahat Fermanı'nın ilanıyla gayri Müslim Osmanlı teb'asının farklı bir kimlik oluşturma yönündeki faaliyetleri artmıştır. Din ve eğitim üzerinden yürütülen farklı kimlik mücadelesi kilise açarak ve okul yaparak kendisini göstermiştir. Demokratik hak ve insani ihtiyaçlar olarak son derece de masum gösterilen bu faaliyetler batılı ülkelerce de desteklenmiştir. Tanzimat'ın prensip olarak getirmek istediği bu ilkeler Osmanlı Devleti'nde eşitlik esasına dayalı hakça yaşamak isteği Müslüman Osmanlı halkının zararına olarak gelişmiştir. İncelediğimiz dönemde ülke çapında gayri Müslimlerin anılan çalışmaları etkin kimlik kazanma ve ayrışma faaliyetlerini artmıştır. Bu faaliyetler Balkanlar, Lübnan ve Suriye gibi gayri Müslim unsurların yoğun olduğu yerlerde başlamış giderek ana kütle diye tabir edebileceğimiz Anadolu'da da yüzyılın sonuna doğru bu cereyanlar artmıştır.

Orta Anadolu'da Kayseri, Yozgat ve Sivas gibi şehirlerde olduğu gibi Konya vilayetinde de gayri Müslimler bulunmaktadır. Konya vilayetinin Niğde sancağına bağlı Nevşehir kazasında da toplam nüfusun hemen hemen üçte biri oranında Rum ve Ermeni milletinden Osmanlı tabası Katolik ve Ortodoks mezhebine mensup olarak yaşamaktaydılar. Bu oran içinde Rumlar ve az miktarda da Ermeniler vardır. Aynı dönemde Nevşehir'den ayrı olarak Niğde'ye bağlı Ürgüp kazasında ise sayı Nevşehir'den az olmakla beraber altıda biri oranında yine Rum ve az miktarda da Ermeni mevcuttur. Arapsun/Gülşehir kazası da etnik kimlik olarak Nevşehir'le benzer nüfus yapısına sahiptir.

Bu nüfusun aktivitesine baktığımız zaman ise Ermeniler nüfuslarındaki azlıktan dolayı olmalı sınırlı olmak üzere daha çok Rumlar'ın Nevşehir ve çevresinde kilise açmak ya da tamir etmek, bunun yanında okullar açma konusunda Müslüman nüfusa nispetle oldukça istekli davrandıkları görülmektedir. Bu durum Müslümanlarla Rumlar arasında zaman zaman gerginliklerin oluşmasına da sebep olmuştur. Hatta konu İstanbul'a intikal etmiş, Nevşehir'de yapılan Rum kiliselerine dokunulmaması hususunda H. 1265/M. 1849 tarihinde İstanbul Rum patrikliğinin padişah nezdinde girişimleri olmuştur. Yine Rumların H. 1315/M. 1898 tarihinde Nevşehir'de okul açmak ve yapılan okullarına yardım yapmak amacıyla Beyoğlu 'Odeon Tiyatrosu'nda sergiledikleri oyundan elde ettikleri parayı Nevşehir'e gönderdikleri bilinmektedir.

Sonuç olarak Nevşehir'de de gayri Müslim Osmanlı vatandaşları ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi ayrı bir kimlik oluşturma gayreti içinde

olmuşlardır. Bunun vasıtası olarak da kendi ırk ve dindaşları arasında milli kimlik bilinci artırmak amacıyla kanaatimizce kiliseleri ve okullaşmayı vasıta olarak kullanmışlardır.

Anahtar kelimeler; Osmanlı Devleti, Rum, Ermeni, kilise, okul

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yakınçağın önemli olaylarından birisini Tanzimat Fermanının ilanı olarak görmek gerekmektedir. Zira Osmanlı tarihini sosyal, dini, kurumsal ve benzeri pek çok konuda anılan fermanın ilanından sonra kendinden sonraki olayların seyrini etkilemiştir. Kurulustan itibaren devletin üslendiği görev yani İslam dininin hükümleri, Türk töresi ve bunlara ters düşmeyen içtihadattan alan uygulamaların yerini batıdan alınan kanunlar doldurmaya başlamıştır. Tabii ki batıdan alınan kanunlar alındığı ile kalmamaktadır. Batı medeniyetinin kendi dinamiklerine göre ürettiği kanunlar kendi müesseselerini, kişilerini ve uygulama alanlarını kısaca kendi hayat alanını oluşturmaktadır. İşte Osmanlı Devleti'nde de Tanzimat, batı medeniyetinin doğu medeniyetine üstünlüğünü kabul ettirdiği zamanın başlangıcı olarak görülmektedir. İmparatorluğun hâkim unsuru olan Müslüman Türk halkı gayri Müslim Osmanlı halkıyla kanunlar önünde eşit sayılacak olması, iki dinin ana omurgasını oluşturan Müslümanlarla Hıristiyanları biri birinden kanunlar çerçevesinde devlet önünde de ayırmıştır. Müslümanlar Tanzimat Fermanı'ndan önce kendi dininden olmayan unsurları korumaları altına alarak İslâm'ın gereklerinden birini yaptıklarını düşünüyorlardı. İmparatorluğun Müslüman kamuoyuna göre, Tanzimat'tan sonra Müslümanların Hıristiyanlar için yaptıkları fedakârlıkları göz ardı edilebilmişti. Ancak eşit olmak, hatta batılı devletlerin gayri Müslimleri kendi çıkarları için kullanmaları ve onlardan bu yönde faydalanmaları hukuk önünde eşitliği gayri Müslimler lehine bozmuştu(Bozkurt 1996: 50). İşin daha ötesi kanunlar önünde bozulan bu denge fiiliyatta çok daha keskin çizgilerle ortaya çıkmıştır. İşte bundan dolayı Tanzimat sonrası Osmanlı toplumunda dinler arası ayrışmalar başlamıştır. Bu ayrışma zaman içinde dini sınırları geride bırakarak, milliyet ve mikro milliyetçiliğin tırmanmasıyla da zaman içinde kanlı çatışmalara dönüşmüştür.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra ilan edilen Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'yla oluşturulan çizgiyi derinleştirdi. Toplumsal ayrışmalara ve ardından gelen dinsel, mezhepsel, sosyal, etnik ve benzeri her türlü ayrışma kapılarını aralamakta ise bu sürece kuvvetli bir ivme kazandı. 1856 Paris Anlaşmasının Avrupalı devletlere

tanıdığı Osmanlı tebaası gayri Müslimlerin haklarını korumaları sebebiyle iyi niyetle çıkarılan ve Osmanlı toplum düzenini sağlamayı amaçlayan kanunlar da tatbik edilememiştir. İstanbul'da bulunan Avrupa devletlerinin konsolosları, Osmanlı Devletinin iç işlerine geldiği ölçüde karışıyorlardı. Avrupa'da ortaya çıkan ve tüm kıtaya yayılan 1848 ihtilâlleri Osmanlının Hıristiyan unsurları arasındaki ayrılık ateşini körüklemişti(Karal 2000: 13). Bu ateşin etkisinde kalan bu guruplar, Yunanistan örneğindeki gibi Batılı devletlerden yardım alarak yeni devletler kurabileceklerine dair güçlü ipuçları yakalamışlardı.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız yaklaşık elli yıllık süreç içinde önce Müslümanlarla gayri Müslimler daha sonra da Türklerle diğer tüm unsurlar zaman içinde düşük yoğunluktan başlayarak devletin yıkılışına doğru kuvvetli çatışmalar içerisine girmişlerdir. İmparatorluğun kuruluşundan itibaren tüm unsurlara etkin bir koruma sağlayan Osmanlı Türk şemsiyesi eski gücünü kaybedince bu gücün yerini almaya başlayan diğer unsurlar yüz yıllara yayılan Türk barışını bozmuşlar, kendileri de yerine hiçbir şey ikame edememiştir. Bu şemsiyenin altında kalan pek çok millet, savaşlar, göçler ve bunların getirdiği ölümlerle uzun yıllar pençeleşmişlerdir. Anadolu'da sakin yaşayan Rumlar ve Ermeniler de bu unsurun bir parçası olarak yukarıda anlatılmaya çalışılan sürece dâhil olmuşlardır.

İmparatorluğun bu genel havası içinde Nevşehir Rum ve Ermenileri de yaklaşık olarak elli yılı aşkın devam eden bu sürecin dışında kalamamışlardır. Yüz yıllardır birlikte yaşadıkları Türklerle çatışma içine girmişlerdir. Bu çatışma hemen olmamış zamanın döngüsüne uygun olarak yavaş yavaş oluşmuştur. Bu oluşumun ilk basamaklarını kimlik kazanma ve bilinçlenme süreci meydana getirmiştir. Bu bilinçlenme kiliselerde din adı altında okullarda ise eğitim adı altında yapılan faaliyetler katlanarak devam etmiştir. Tanzimat'ın ilanıyla beraber tüm ülke çapında olduğu gibi Nevşehir ve çevresinde de Rumlar ve Ermeniler önce kimlik kazanma mücadelesine başlamışlar, kendi milletleri arasında bu dayanışma kuvvetlendikçe de silahlanma yarışına gitmişlerdir. Şimdi Nevşehir'de incelenecek olan Rumlar ve Ermeniler'in kilise açma, okul yaptırma faaliyetlerini Tanzimat Fermanının öncesi ve sonrası olarak incelemeye çalışacağız. Nevşehir'de Rumlar çoğunlukta olduğu için öncelikle Rumlar ele alınacaktır.

İncelediğimiz tarihi dönem içerisinde yapılan faaliyetler kilise açma ya da tamir etme, okul açma gibi faaliyetlerle sınırlı kalmamıştır. Islahat Fermanı'ndan sonra Batılı devletlerin korumasını da sağlayan azınlıklar, ekonomik gücü de ele almışlar ve bu

güçlerini silahlanmaya yöneltmişlerdir. İncelediğimiz Nevşehir’de daha genel olarak ele alırsak Orta Anadolu’da Rumlar ve Ermeniler büyük bir silahlanma içerisine girmişlerdir. Rumlar Yunan taraftarı bir siyaset izlerken, Ermeniler büyük Ermenistan hayaliyle Türklere saldırmaktan çekinmemişlerdir.

Nevşehir’de gayri Müslim nüfus itibariyle Rumlar çoğunluk olması dolayısıyla anılan fermanın yaklaşık elli yıl önce Rumların kilise ve okullaşma faaliyetleri Türklerin benzer çalışmalarıyla kıyaslanmıştır. Tanzimat Fermanı sonrasında da Rumlar ve Ermenilerin kilise ve okullaşma faaliyetlerinin ardından silahlanma yarışları da ele alınmıştır.

TANZİMAT FERMANI’NDAN ÖNCE NEVŞEHİR’DE RUMLAR’IN FAALİYETLERİ

Tanzimat Fermanı’nın ilanını başlangıç olarak alınırsa Tanzimat Fermanı’ndan önce Nevşehir’de yapılan ve tamir edilen camiler H. 1164/m. 1750 tarihinden itibaren ele alınacaktır. Bu tarihten Tanzimat’tan harf inkılâbının yapıldığı döneme kadar seksen dokuz yıl ve 1839 tarihinden seksen dokuz yıl geriye gidilerek ele alınmıştır. Dolayısıyla 178 yıllık bir süreçteki değişim ele alınmıştır. Bu incelenen dönemde şehrin nüfusu da değişime paralel olarak verilecektir. Nevşehir’in Damat İbrahim Paşa ile beraber Muşkara’dan Nevşehir’e dönüştüğü düşünülürse nüfusunun az olması tabiidir. Nevşehir’in nüfusu denilince 1831 ilk genel sayımında Nevşehir’le ilgili bilgi bulunmamakta yalnız Arapsun’un Müslüman nüfusu 4506 olarak verilmiştir(Karpat 2010: 73). Nevşehir ile ilgili aradan geçen elli yıl sonraki kayıtlar 1882 tarihine ait kayıtlara göre Nevşehir merkezinin nüfusu 11.122 Müslüman, 3526 Rum ve 184 Ermeni bulunmaktadır. Yine aynı tarihteki nüfus sayımında Nevşehir’de kazalarıyla beraber otuz iki bin Müslüman nüfus sayılmış buna karşılık altı bin beş yüz civarında Rum ve Nevşehir merkez’de çoğu gregoryen olmak üzere yüz seksen dört Ermeni nüfus olduğu Konya vilayeti salnamesinde zikredilmiştir(Kaya 2006: 199). Nevşehir’in 1899’daki nüfusu ise 10.972 Müslüman, 6.080 de değişik milletlerden olmak üzere gayrimüslim bulunmaktaydı(Şahin 2010: 66).

İncelenen dönemle ilgili bazı cami ve kiliselerle ilgili veriler dikkate alındığında Tanzimat sonrası Müslüman Türk halkının devlet nezdinde ortaya çıkan durumu daha iyi ortaya çıkmaktadır. Tanzimat’ın ilanından yaklaşık seksen yıl geriye gittiğimizde Nevşehir’de H. 1164/ M. 1750 tarihleri arasında yetmişe yakın cami ve bu camilerle ilgili

bilgilere rastlanmaktadır. Bunlar arasında bazı örnekler şu şekildedir: Nevşehir kazasına bağlı Ürgüp'te Tanrıvermiş oğlu Pir Mehmed evkafının bir hissesinin mütevelliyeye ve altı hissesinin aynı kasabada Karamanoğlu İbrahim Bey Camii'nde cüzhan olan altı kişiye dağıtılarak aradaki ihtilafın giderilmesi istenilmektedir.¹ Burada konu mevcut bir caminin evkafının paylaşımı meselesidir. Belgelerdeki kayıtların hemen hemen tamamı bu şekilde yeni bir yapılaşma ve nüfus artışından dolayı ihtiyaç duyulduğu için yapılan bir cami değil olması gereken bazı işlerin ihtilafından dolayı ortaya çıkan sorunun yansımasıdır.

Nevşehir'deki Müslüman nüfusun Tanzimat'a kadar kayıtlarda görülen yeni yaptırıldıkları cami bulunmamaktadır. İstisna sayılacaksa tek gelişmeye ilişkin yapı bir küçük mescidin camiye çevrilmesidir. Nevşehir kazasının Ortahisar karyesinde bulunan mescidin camiye çevrilmesi ve hitabet imamı olarak da İbrahim bin Mahmud'a verilmesi ile ilgilidir.²

Aynı tarihlerde yani Tanzimat Fermanı'ndan önceki seksen yıllık dönemde Rumlara ait kilise kayıtlarıyla ilgili ise sadece dört kayda rastlanmıştır. Bunlardan bazılarının içerikleri şu şekildedir: 1834 tarihli bir belgede Nevşehir'e yakın bir Rum köyünde bulunan kilise teftiş edilmek istenmiştir. Ancak Rumlar bu teftişin izinsiz olarak yapılamayacağını öne sürmüştür. Bunun üzerine konu İstanbul'daki Rum patriğine intikal etmiş ve konu araştırılmak üzere patriklikten emir gönderildiğine ilişkindir.³ Bir diğer belgede ise Nevşehir'de bulunan Rum kilisesinin kullanılamayacak kadar harap olduğu, yıkılmak üzere bulunduğu için tamiri hususunda padişah fermanının çıkarıldığı ve tamir edilebileceği ile ilgilidir.⁴

TANZİMAT FERMANI'NDAN SONRA NEVŞEHİR'DE RUMLAR'IN FAALİYETLERİ

a) Rumlar'ın Dini Faaliyetleri

Tanzimat Fermanı'ndan sonra ise hatta bir adım daha konuyu öteye taşıyıp Islahat Fermanı'ndan sonraki duruma bakacak olursak Rumlar'ın bölgede ve Nevşehir'de ne denli yoğun bir çalışma içinde oldukları anlaşılacaktır. Rumlar'ın kilise açmak ve tamir etmekle ilgili pek çok belgeye rastlamaktayız. Buradaki tarihleme 1255/1839 ve

¹ BOA, C. EV, 218/10869, 5 Z. 1174/ 8 Haziran 1761.

² BOA, HAT, 1607/62, 11 R. 1253/ 9 Aralık 1837.

³ BOA, C. ADL, 29/1729, 23 N. 1249/ 3 Şubat 1834.

⁴ BOA, C. ADL, 100/6013, 29 L. 1252/ 6 Şubat 1837.

1341/1922 tarihlerini kapsamaktadır. Rumlar'ın bu tarihler arasında nüfuslarının belirgin bir oranda artmamış olmasına rağmen kilise açma ve tamir etme konusundaki yoğun istekleri yalnızca ibadet özgürlüğü ile açıklanamayacak kadar belirgin bir alt yapılaşma faaliyetini gösterdiği kanaatindeyiz. Tanzimatın ilanından sonra özellikle Islahat Fermanı'ndan sonra Nevşehir'de Rumlar'ın kilise ile ilgili yapmak istedikleri yeni kilise yapımı, tamir, yenileme, genişletme ve ibadet özgürlüğü gibi isteklerinin arttığı Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki kırka yakın belgeden anlaşılmaktadır.

Aynı dönem içerisinde ise cami ile ilgili belgelerde bir düşüş gözlenmiştir. İşin daha ilginç kısmı cami yaptırmak için halkın devlete muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara da birkaç örnek vermek gerekirse durum şu şekildedir: Nevşehir kazasının Nar karyesindeki cami ibadet edilemeyecek derecede harap olmuş, halkın tamire gücü olmadığı ve caminin de vakfının bulunmaması sebebiyle tamirinin evkaf nezaretince yapılması kararlaştırılmıştır.⁵

Anılan dönemde Nevşehir'de Rumlar'ın kilise tamirinde ve yenilerinin yapımında Rum halk ve tüccarlarından büyük destek geldiği belgelerden anlaşılmaktadır. Nevşehir'in bir ticaret şehri olması dolayısıyla İstanbul'da da ticaret yapan kimi Nevşehirli peynir tüccarları Nevşehir'de yapılacak kilise ve mektepler için Stephan ve Nikola adlarında iki Rum bir dernek kurmuşlar ve elde ettikleri kârdan para aktarmak yolunu bulmuşlardı. Bu cemiyetin zaptiye nezaretince fark edilmesi üzerine anılan dernek kapatılmış ve toplanan paralar sahiplerine iade edilmiştir. Bu işi yapanlar hakkında da yasal işlem başlatılmıştır.⁶ Daha sonra elde edilen belgelerden anlaşıldığına göre bu dernek görülenden çok daha geniş faaliyet alanları içinde bulunmaktadır. Cemiyet Nevşehir'de uygun yerlerde kilise, okul ve benzeri yapılar için arsa bulmaya gerekirse satın almak üzere de faaliyet göstermiştir. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla da cemiyet hükümetten gizli faaliyet gösterdiği gibi Rum patrik hanesinden de izinsiz faaliyet gösterdiğini iddia etmiştir.⁷ Rumların böyle kilise ve benzeri faaliyetlerinin İstanbul'daki Rum Patrikliğinin haberi olmadan nasıl yürütülebilir bu husus da Rumların faaliyetlerinin gizliliği ve çapı hakkında bilgi vermektedir.

⁵ BOA, BEO, 3110/233241, 17 C. 1325/ 28 Temmuz 1907.

⁶ BOA, DH. MKT, 1656/41, 16 M. 1307/ 12 Eylül 1889.

⁷ BOA, DH. MKT, 1687/106, 15 Ca. 1307/ 7 Ocak 1890.

b) Rumların Eğitim Faaliyetleri

Nevşehir’de Rumlar’ın kiliseye yardım etmek için İstanbul’da satılan peynirlerin kârından kiliseye ve okula yardım yapıldığını daha önce belirtmiştik. İstanbul’daki Rumlar’ın Nevşehir’deki Rum okullarının masraflarını çıkarmak amacıyla tüccarlar bir araya gelerek para topladıkları devletçe bilinmektedir. Yetkililer ise hedefleri sadece okul yardımı olan bir dernek ya da benzer örgüte ihtiyaç olmadığını eğer böyle bir yardıma ihtiyaç varsa bile bu yardımın Rumların zaten var olan dernekleriyle yapılabileceğini ifade etmiştir.⁸ Osmanlı hükümeti, İstanbul’da her hangi bir bölge için okul gibi iyi niyetli görünen bir faaliyet için para toplanmasını istememiştir. Çünkü hükümet, bu tarihlerde Nevşehir’de Ermeniler’in silah depoladıkları ve Sivas ve Yozgat civarlarında isyan çıkardıklarını bilmektedir. Rumların da ayrımcı hareketler içinde olduğunu fark ettiği için bu gibi işlerde toplanacak paraların silah teminine yol açacağını tahmin etmektedir. Nitekim Ermeniler arasında olduğu gibi Rumların da nüfuslarının çoğunluk olduğu yerlerde aktif oldukları anlaşılmaktadır(Kolbaşı 2011:227).

İstanbulu Rumlar’ın Nevşehir’deki Rum mekteplerine hem şehri yardımı bu sefer farklı bir yolla devam etmiştir. İstanbul’da Rum “Odeon Tiyatrosu”nda resmi izinle ruhsatlı olarak oynan oyunlardan Nevşehir’de bulunan Rum okullarının ihtiyaçlarını karşılamak için Para toplanmasına devletçe müsaade edilmiştir.⁹

NEVŞEHİR’DE ERMENİLERİN TANZİMAT SONRASI FAALİYETLERİ

Nevşehir’de Ermeni nüfusu Tanzimat’tan önce sayıca az olduğu için bizim incelediğimiz kaynaklarda Ermeniler hakkında bilgiler sınırlıdır. Ancak 1856 Islahat Fermanı’nın ilanından sonra durum değişmektedir. Ermeniler Nevşehir’deki faaliyetlerini kilise ve okuldan ziyade silahlanma alanında yoğunlaştırmışlardır. Osmanlı genelinde Ermeni terör örgütlerinin Türkleri yıldırma faaliyetlerine uygun olarak Nevşehir’de de Ermeniler’in ne denli aktif oldukları incelenen belgelerden anlaşılmaktadır. Ermeni kiliseleri Osmanlı devleti genelinde birer silah depoları haline gelmişti(Küçük 1997: 105). Ancak Nevşehir’de Ermeniler’in nüfuslarının az olması ve Rumlar’ın burada yoğun olarak yaşamaları ve “Yunancılık” faaliyeti içinde bulunmaları muhtemelen burada Ermeni faaliyetlerini sınırlandırmıştır. Ermeniler tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi Orta Anadolu’daki silahlanma faaliyetinin Yeşilköy’de Patrik Nerses’in Rus orduları

⁸ BOA, DH. MKT, 386/11, 23 Z. 1312/ 17 Haziran 1895.

⁹ BOA, MF. MKT, 381/16, 13 Ş. 1315/ 7 Ocak 1898.

kumandanı ile görüşmesinin ardından arttığı bilinmektedir. Bu süreç yüzyılın sonuna doğru oldukça kesafet kazanmıştır. Sason isyanı ardından, 1895 tarihinde Maraş ve Zeyton isyanları çıktığı zaman Ermeniler doğuda olduğu gibi Orta Anadolu'da da ciddi bir askeri faaliyet gösterecek kuvvete erişmişlerdi. Örneğin Kastamonu, Sivas, Konya ve Ankara vilayetlerine şukka yani mektup gönderilerek Ermenilerle ilgili konuya “kemal-i dikkat” gösterilmesi istenmiştir. Bahsi geçen yazıda Nevşehir kazasıyla Ürgüp dolaylarında, Sivas köylerinde Sivas Ermeni halkının elinde silahların mevcut olduğunun “kemal-i ihtimamla” araştırılarak silahların nerelerde depolandığı tespit edilmeli ve ayrıntılı olarak bildirilmesi istenmektedir.¹⁰ Belgenin ikinci sayfasında silah depolandığı hakkında kesin bilgilere ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre Kastamonu vilayetine ve Dâhiliye Nezareti'ne ortak olarak yazılan bu belgede Kayserili olup Bolu ve Kastamonu'da hayvan alıp satan Agop adlı bir Ermeninin itirafları yer almaktadır. Ermeni politikasının bu bölgeleri almak olduğunu ancak bir Müslümanın kendilerini ihbar ettiğini, Nevşehir ve Ürgüp, Talas ve Sivas köyleri dolaylarında faaliyet gösterdiklerini belirtmiştir. Silah olarak da Martini Henry tüfekleri depoladıklarını itiraf etmiştir. Nevşehir ile ilgili incelenen belgelerde de yukarıda izah edilen durumu pekiştirecek farklı belgeler de mevcuttur. Yıldız sarayı hümayunundan Konya velayetine gönderilen şukkanın Nevşehir'le ilgili bölümünde Nevşehir'de Ermeniler'in develerle kaçırdığı silahların yakalandığı belirtilmiştir. Bu hususla ilgili belgede üç deve yükü cephanenin ihbar ile yakalandığı bilgisi verilmektedir.¹¹

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğunun ilan ettiği Tanzimat Fermanı, devletin genel yapısını ve kuruluştaki ortaya koyduğu dengeleri bozmuştur. Müslüman halk devletin temel dayanağı durumundayken Tanzimat Fermanı ve ardından ilan edilen Islahat Fermanıyla dengeler gayri Müslimler lehine dönmüştür. Onları Avrupa devletleri desteklemiş ve Müslümanlar gittikçe ötelenmeye başlamıştır.

Devletin bu genel politikası şehirlere de yansımış, Müslüman halk hem devletten alması gerektiği kadar destek alamamış, hem de ekonomik şartlar ve savaşlar sebebiyle durumları giderek kötüleşmiştir. Bu durumun şehirlere de aynı olduğu görülmektedir.

¹⁰ BOA, DH. MKT, 2062/59, 29 Za. 1310/ 14 Haziran 1893, 2 varak.

¹¹ BOA, YPRK. UM, 29/12, 03 B. 1311/ 10 Ocak 1894, 3 varak.

Nevşehir’de de Tanzimat dönemi ve sonrasında da ortaya çıkan durum ülke geneliyle benzerlik göstermektedir.

Nevşehir’de azınlıklar içinde çoğunlukta olan Rumlar, kilise yaptırmak, okul açmak gibi faaliyetler içinde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerini ticari imtiyazlar elde ettikleri için zengin bireyler olarak yapmışlar, bu imkânlarını da ayrı bir kimlik oluşturmak hedefinde kullanmışlardır. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için eğitim faaliyetlerine ağırlık vermişler, okullar açılmış, bu okulların parasal kaynaklarını temin etmek amacıyla da İstanbul’dan özellikle Nevşehirli Rumlar Nevşehir Rum cemaatine gizli ya da açık yardımlar yapmışlardır. Müslüman halk ise giderek fakirleşmiş ve içine kapanık hale gelmiş, devlet içinde kurumsal ağırlıkları azalmıştır. Rumlar ise dışarıdan aldıkları desteği kullanarak Osmanlı arşiv belgelerinin ifade ettiği şekliyle “Yunancılık” yapacak kadar güçlenmişlerdir.

Ermeniler ise Nevşehir’de nüfus olarak hatırı sayılır bir yekûn oluşturamadıklarından kilise ve okul açma faaliyetleri Rumlar kadar olmamıştır. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Ermeniler Nevşehir’i coğrafi konumu sebebiyle silah ticaretinin güzergâhı olarak kullanmışlardır. Bölgeden Sivas ve Yozgat’a silah sevkiyatı yapıldığı Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Nevşehir’de hem Rumlar hem de güçleri oranında Ermeniler de devlet içinde ayrılıkçı faaliyetler içinde olmuşlardır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Osmanlı Devletinin son zamanlarında gayri Müslimler güçlenmiş, ayrı bir kimlik arayışı içine girmiş ve ekonomik gücünde ele almışlardır. Müslüman halk ise tam tersine devlet içinde giderek hâkimiyetlerini, yani söz haklarını kaybeden, gittikçe fakirleşen bir kitle olarak Cumhuriyet Türkiye’sine kadar gelmişlerdir.

KAYNAKÇA:

Osmanlı Arşiv Belgeleri

- BOA, C. EV, 218/10869, 5 Z. 1174/ 8 Haziran 1761.
BOA, HAT, 1607/62, 11 R. 1253/ 9 Aralık 1837.
BOA, C. ADL, 29/1729, 23 N. 1249/ 3 Şubat 1834.
BOA, C. ADL, 100/6013, 29 L. 1252/ 6 Şubat 1837.
BOA, BEO, 3110/233241, 17 C. 1325/ 28 Temmuz 1907.
BOA, DH. MKT, 1656/41, 16 M. 1307/ 12 Eylül 1889.
BOA, DH. MKT, 1687/106, 15 Ca. 1307/ 7 Ocak 1890.
BOA, DH. MKT, 386/11, 23 Z. 1312/ 17 Haziran 1895.
BOA, MF. MKT, 381/16, 13 Ş. 1315/ 7 Ocak 1898.
BOA, DH. MKT, 2062/59, 29 Za. 1310/ 14 Haziran 1893, 2 varak.
BOA, YPRK. UM, 29/12, 03 B. 1311/ 10 Ocak 1894, 3 varak.

Kitap ve Makaleler

- Bozkurt, Gülnihal(1996). *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, Ankara, TTK Yayınları.
- Karal, Enver Ziya(2000). *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, Ankara, TTK yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830- 1914*, İstanbul, Timaş yayınları.
- Kaya, Mehmet(2006)“XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı’nın Nüfusuna Dair” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 193-207.
- Kolbaşı, Ahmet (2011). *1892-1893 Ermeni Yafta Olayları*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Küçük, Abdurrahman (1997). *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ocak yayınları, Ankara.
- Şahin, İlhan Şahin(2010). “Nevşehir”, *DVIA*, ss. 64-67.

NEVŞEHİRLİ ÇELEBİ-ZÂDE MEHMED EFENDİ VE İLMÜ'L-ME'ÂNÎ İSİMLİ ESERİ

Arş. Gör. Ahmet UĞUR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ahmetugur@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Dil, insanlar arasında etkileşimi sağlayan, duygu ve düşünceleri karşı tarafa aktarmada kullanılan bir araçtır. Tarih boyunca insanoğlu, duygu ve düşüncelerini karşı tarafa aktarabilme ihtiyacı hissetmiştir. İnsanlar arasındaki bu duygu alışverişi tabii olarak güzel konuşmayı, konuştuğunu anlama ve anlatabilme gayretini de beraberinde getirmiştir.

Anlatılmak istenilen duygu veya düşüncenin güzel ve etkili bir dille ifade edilebilmesi ve mananın en açık bir şekilde ortaya konulabilmesi belâgat ilminin konusunu oluşturmaktadır. Belâgat ilminin doğuşuyla ilgili birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Belâgat ilminin ortaya çıkışıyla ilgili en yaygın görüş, Arap edebiyatında edebî tenkit şeklinde başlayıp, İslâmî dönemde de Kur'ân-ı Kerim'i anlama çalışmalarıyla ortaya çıkmış olmasıdır.

Bu bildiriye, belâgat ilmi hakkında genel bilgiler verildikten sonra, Nevşehirli Çelebi-zâde Mehmed Efendi'nin belâgat ilmiyle ilgili yazdığı Milli Kütüphane, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, Nu: 50 Damad 639/1'e kayıtlı "Me'ânî" ilmini açıkladığı "İlmü'l-Me'ânî" isimli eseri tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Belâgat, Çelebi-zâde Mehmed Efendi, Kur'ân-ı Kerim, me'ânî.

1. GİRİŞ

Belâgat, bir düşünce veya duygunun yerinde ve zamanında manası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesidir (Saraç 2010: 35). İnsanın temel ihtiyaçlarından biri de şüphesiz ki duygu ve düşüncelerini bir başkasına anlatabilmektir. Bu durum, ancak temel şartı, anlamlı sözlere dayanan belâgat ilmiyle mümkün olabilir. Farklı dile sahip milletlerin edebî zevklerinin de farklı olması kaçınılmazdır. Bu farklılık, insanın temel ihtiyaçlarından biri olan "anlaşılma" biçimini de etkilemiştir.

Belâgat ilminin ortaya çıkışıyla ilgili araştırmacılar arasında birbirinden farklı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kimi araştırmacılar bu ilmi "İnsanın doğuştan sahip olduğu meleke" olarak nitelendirmişlerdir. Kimi araştırmacılar da müslüman âlimlerin

Kur'ân-ı Kerim'i anlayabilmek için birtakım araştırmalar yaptıklarını ve bu araştırmaların sonucunda belâgat ilminin ortaya çıktığını savunmuşlardır.

Her ne kadar belâgat ilmiyle ilgili farklı görüşler savunulsa da genel olarak araştırmacılar belâgat ilmini me'ânî, beyân ve bedî olmak üzere üç ana bölüme ayırmışlardır. Genel olarak belâgat kitaplarının Me'ânî bölümünde, sözün yerinde kullanılması ve cümle ile ilgili konular, beyân bölümünde, anlamın ifade yollarının değişik biçimlerde ifade edilmesi, bedî bölümünde ise sözü, ses ve anlam yönünden süsleyen edebî sanatlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Me'ânî ilmi, belâgat konusunda ilk Türkçe kitaplar yazılincaya kadar genellikle *Miftâhü'l-'ulûm*, *Telhîsü'l-Miftâh*, *Mutavvel*, *Muhtasarü'l-me'ânî* gibi Arapça kitaplardan ve Arapça örnekler üzerinden Türkçe'ye uygulanmıştır (Uzun 2003: 206). Arapça'dan yapılan bu tercümelemlerle birlikte Türk edebiyatında da önem kazanmaya başlamış ve bu doğrultuda eserler verilmiştir.

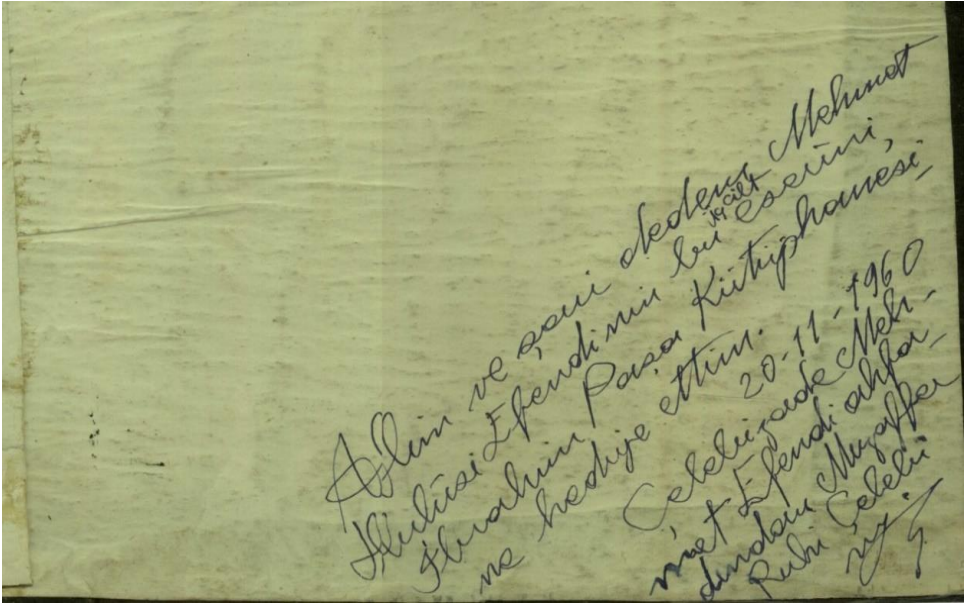
ÇELEBİ-ZÂDE MEHMED EFENDİ HAYATI-ESERLERİ

Kaynaklarda Nevşehirli Çelebi-zâde Mehmed Efendi'nin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak yazar, kendi yazmış olduğu *İlmü'l-Me'ânî* isimli eserinin giriş kısmında niçin böyle bir eser meydana getirdiğine dair okuyucuya bilgiler vermiştir.

Eserin hemen başında “Âlim ve sâmi dedem Mehmed Hulûsî Efendi'nin bu üç cilt eserini İbrahim Paşa Kütüphanesi'ne hediye ettim. 20.11.1960. Çelebi-zâde Mehmed Efendi ahfâdından Rûhî Çelebi” yazısı ve imzası vardır. Bu kısımda eserin 3 cilt üzerine tertip edildiği belirtilse de Milli Kütüphanedeki kayda göre eser 4 cilttir.

Çelebi-zâde Mehmed Efendi'nin eğitimiyle ilgili olarak eserin ‘Arz-ı İ'tizâr’ başlığı altında verdiği bilgilerden hareketle, medrese eğitimi aldığını ve büyük âlimlerin belâgatla ilgili olarak yazdığı eserlerini okuduğunu anlıyoruz. Ayrıca Çelebi-zâde Mehmed Efendi'nin iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsça kelimeleri vezinlerine uygun bir şekilde hata yapmadan yazmasından anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda hakkında fazla bir bilgi bulunmayan yazarın 3 eseri vardır. Bu eserler: *Memû'au't-Tasâ'ut*, *İlmü'l-Me'ânî* ve *Mecmû'au'l-Fevâ'id*'dir.

2. İLMÜ'L-ME'ÂNÎ HAKKINDA

2.1. Biçim Özellikleri

İncelememize konu olan Nevşehirli Çelebi-zâde Mehmed Efendi'nin İlmü'l-Me'ânî isimli eseri dört ciltten oluşmaktadır. Her bir cildinde ayrı ayrı belâgat ilminin bölümlerinden olan “Me'ânî”, “Beyân” ve “Bedî” hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin bütün ciltleri Milli Kütüphane, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda Nu: 50 Damad 639'da kayıtlıdır.

Eser, 432 varak olup 230-178 mm dış, 158-124 mm iç ölçülerindedir. Satır sayısı 24 olmakla birlikte der-kenarlarında da eklemeler bulunmaktadır. Siyah bez kaplı mukavva ciltten oluşan eser rika hatla yazılmıştır.

Genel olarak esere baktığımızda: ‘Arz-ı İ'tizâr, Hutbe-i kitâb, ‘İlm-i Belâgat, Belâgatün beyânı, Fesâhatün beyânı, ‘İlm-i Me'ânî, Müsned, Hâtıme, Müsnedün-ileyh ve Hâtıme başlıklarından oluşmaktadır. Her bir başlık kendi içerisinde bölümlere ayrılmıştır. Ancak bu bölümlerde bulunan başlıklar eser içerisinde ayrı ayrı belirtilmemiştir.

2.2. Muhtevâ Özellikleri

Eserde sayfa numaralarının belirtildiği ve genel başlıkların yazılı olduğu bir fihristle birlikte, konu başlıklarıyla beraber küçük başlıkların da yer aldığı ayrıntılı bir fihrist daha bulunmaktadır.

Eser, “Arz-ı ‘Î’tizâr” başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde Nevşehirli Çelebi-zâde Mehmed Efendi’nin belâgat tarzında bir eser meydana getirmesinde etken olan durumlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle Nevşehirli Çelebi-zâde Mehmed Efendi’nin öğrenciliği zamanında me’ânî, beyân ve bedî’ hakkında Allâme Dımışkî’nin *Telhîs-i Miftâh*’ını, yine aynı zamanda yazılan Taftazânî’nin *Muhtasar* adındaki şerhini, aruz ilminde Fâzıl Endülüsi’nin *Risâle-i Dil-güşâ*’sını okuduğunu biliyoruz. Çelebi-zâde Mehmed Efendi, bu kitapları okurken aldığı notlardan hareketle eserini meydana getirdiğini söylemektedir. Bu kısımda ayrıca eserin yazılmasında örnek alınan kitabın Taftazânî’nin *Muhtasar*’ı olduğu ve bu eserin üslûbına bağlı kalındığı da belirtilmektedir. Eserin adıyla ilgi olarak ise “Mürşidü’t-Tâlibîn” adlandırması yapılmıştır. Ancak kütüphane kayıtlarında eserin diğer ciltleri için de kullanılan isimlendirme “İlmü’l-Me’ânî”dir.

Arz-ı ‘Î’tizâr başlığı altında lisân-ı Türkî, lisân-ı Osmânî, lisân-ı Arabî hakkında genel bilgiler verilip değerlendirmelerde bulunulmuştur. Lisân-ı Osmânî’nin sadece Türkçe’den değil, Türkistan sahralarından, Arap çöllerinden, İnan badiyelerinden, Rum çemenzarlarından, ecnebî olan Avrupa ova ve sahillerinden beslenen bir dil olduğu üzerinde durulmuştur. Yazar, böylesine geniş bir coğrafyaya hitap eden bir dilin belâgatının de hitap ettiği kesimlerce önemli olacağını belirtmiştir. Ayrıca Çelebi-zâde Mehmed Efendi eserinin bu kısmında, lisân-ı Arabî ve lisân-ı Farsî ile yazılan belâgat kitaplarının hataya düştüğü durumları engellemek amacıyla ‘İlm-i Me’ânî, ‘İlm-i Beyân’ ve ‘İlm-i Bedî’ adıyla bir eser meydana getirdiğinden bahsetmiştir. Bu durum, yani -lisân-ı Arabî ve lisân-ı Farsî ile yazılan belâgat kitaplarının hataya düşebileceği durumu- şüphesiz ki yazarın eserini meydana getirmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Yazar, eserinin başında üdebâ sınıfından olan mütercimlerin tercüme yaparken aslı Türkçe olan bazı kelimeleri kullanmadıklarını ifade etmiştir. Bu kelimeler: “od”/“âteş”, “tamud”/“cehennem”, “süci”/“şarâb”tır. Yazarın belirttiğine göre bazı mütercimlere göre bu kelimelerin kullanımı fesâhate engel teşkil etmektedir. Çelebi-zâde Mehmed Efendi, bu durumun fesâhate engel olmayacağına inanmış ve kelimelerin Arapça kullanımlarının anlaşılmayı güçleştireceğini savunarak eserini Türkçe yazdığını belirtmiştir: *Kamu bunca elfâz Türkî’de vardur ki bir zemândan ve me’nûsetü’l-isti’mâl olmadugundan üdebâ terk itmişdür. Bunlar ile dahı olınsa Türkçe’nün fesâhati mâni’ olamaz. Lâkin bu elfâzun şimdi fehmi herkes için nasib olmadugundan bunların lisân-ı*

'Osmânî'de isti'mâli mehcûr düşmiş olduğundan tercememizde biz Türk itdik (İlmü'l-Me'ânî 6B).

Yazar, eserini tercüme etmeye cesaret göstermesini: *Her ne kadar erbâb-ı 'ilm 'inde feth-i dehân-ı iktidâr ile bir harf istikâmet-i tekellümüne kudret-yâb olamadugum zâhir ü âşikâr olsa da bâlâda ma'rûz-ı i'tizârımun ashâb-ı iktidâr 'inde karîn-i kabûline tayanarak hasbe't-tâkatü eylemek fenn-i me'ânîden ve kelâm-ı fuzalâdan tafsîl ü halâsın sûretiyle tercemeye cür'et idilmişdür* (İlmü'l-Me'ânî 7A). diyerek belirtir.

Bu kısımda ayrıca tercümeyle ilgili önemli bilgiler de verilir. Tercümenin tanımı yapıldıktan sonra, mütercem-i anh, mütercem-i ileyh, mütercim gibi tercümeyle ilgili kavramlar da üzerinde durulan konulardır. Yazar bu kısımda tercümenin 3 kısma ayrıldığını ve bunların aynen yapılan, ilave ile yapılan, değiştirilerek yapılan tercüme olduğunu belirtir. Ayrıca burada, bir mütercimde bulunması gereken özellikler hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmektedir: *Binâ'en 'aleyh mütercimlik vazîfesini îfâ idecek zâtun bir lisândan lisân-ı âhire nakl idecegi lugatün her iki lisânun kavâ'id ü şîvelerini bilmesi şart-ı a'zam rûkn-i elzemdür. Meselâ 'Arabca te'lîf idilmiş bir kitâb lisân-ı Türkî'ye nakl ü terceme itmekte yalnız kavâ'id ve lugat-i 'Arabîyye'yi [7b] bilmek kâfi olmayup lisân-ı Türkî veyâ lisân-ı 'Osmânî'nün 'asrında şöhret-gîr ve müsta'amel kavâ'id ü şîvesini dahı lâyıkı vech ile bilmek iktizâ ider* (İlmü'l-Me'ânî 7B).

Tercüme hakkında bilgi veren yazar, bu işin öyle kolay bir iş olmadığını belirtir ve kendisini mütercim diye adlandıranların birçoğunun bu işe kolay gözüyle bakmalarını eleştirir. Yazarın kendisi de bu eleştirilere maruz kalmıştır: *Ba'zıları ise şu zikr olunan husûsâtдан mahrûm olduğum hâlde güstâhâne bir cesâret ile tercemede bulunduğumu söyler* (İlmü'l-Me'ânî 7B). ifadeleri bu durumu gösterir. Yazar, -eserini oluştururken Dîmişkî ve Taftazânî gibi önemli şahsiyetlerin eserlerini göz önüne aldığından- bu düşünceye sahip üdebânın sözlerine aldırış etmediğini de ayrıca belirtir.

Eserde, “Arz-ı İ'tizâr”dan hemen sonra “Terceme-i Muhtasar-Mürşidü't-Tâlibîn” başlığı gelmektedir. Burada besmele, hamdele, salavat ve ta'rîf-i âl bulunmaktadır.

Eserin birçok belâgat kitabından ayrılan yönü, fihrist bölümünden de anlaşılacağı üzere belâgat hakkında geniş bilgileri barındırmasıdır. Eserde, hakkında bilgi verilecek konuyla ilgili kısa bir tanım yapıldıktan sonra Taftazânî'nin *Muhtasar*, Dîmişkî'nin *Telhîs-i Miftâh* isimli eserlerinde geçen tanımlar da verilmiştir. Eserde, her ne kadar

Taftazânî ve Dımışkî'nin belâgat hakkındaki görüşleri üzerinde durulsa da -özellikle fesâhat hakkındaki görüşleriyle-Sekkâkî'nin düşüncelerine de yer verilmiştir: *Zirâ 'ilmu'llâh ve melâyike vuzûhi ile erbâb-ı selikanun 'ilmlerine 'ilm-i me'ânî tesmiye kılınmaz. Sâhib-i Miftâh Yûsuf-ı Sekkâkî didügi [8b] şu ta'rîfde terâkîb ile murâd terâkîb-i bülegâdur. Yoksa bülegânun gayrısından sudûr iden terâkîb degüldür* (İlmü'l-Me'ânî 8B).

Eserde, “İlm-i Belâgat” başlığı altında: Belâgat, Fesâhat, Tenâfür-i hurûf, Za'f-ı te'lîf, Tenâfür-i kelimât, Ta'kîd-i kelâm, Ta'kîd-i intikâl, Kesret-i tekrâr, Makûlât-ı 'aşere, Tetâbu'-ı izâfât ve Ta'kîd-i ma'nevî gibi belâgatla ilgili konular hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Bu konular, eserde ayrı başlıklar altında kısa tanımlamalarla yer almıştır: *İlm-i belâgat, fesâhat-i lisâna ri'âyet şartıyla elfâzı muktezâ-yı zâhir ile îcâb-ı hâle mutâbık kılarak ma'nâ-yı vâhidi turuk-ı muhtelifê ile îrâd ve tenâsüb-i kelimât ile kable mülâyim olan kelâmâtı terkîb iderek usûl ü kavâ'idini hâvî ma'lûmâta belâgat dinilür* (İlmü'l-Me'ânî 81A).

“Fenn-i Evvel, İlmü'l-Me'ânî” genel başlığı altında, Me'ânî, Tenbîh-i haber, İsnâd-ı haberî, Kelâmın muktezâ-yı hâle mutâbakati, İsnâdun inşâ'î ve ihbârî olması, Mecâz-ı 'aklî ve Hakikat-i aklî gibi konular açıklanmıştır.

Eserin bu kısmıyla diğer belâgat kitapları arasında geneli itibariyle pek bir fark bulunmamaktadır. Eserde, “Me'ânî” ilmi 8 kısma ayrılmıştır. Bunlar: Ahvâl-i isnâd-ı haber (Haber cümlesi), Ahvâl-i müsnedün ileyh (Özne), Ahvâl-i müsned (Yüklem), Ahvâl-i müte'allikât-ı fi'l (Fiil cümlesi), Kasr (Kısaltma), İnşâ (Emir) ve Fasl u Vasl (Bağlama ve ayırma)'dır. Diğer belâgat kitaplarında (Mehmet Rif'ât'in *Mecâmi'ü'l-Edeb*, Ahmed Hamdi'nin *Belâgat-i Lisân-ı Osmânî*, Rusçuklu Mehmed Hayri'nin *Belâgat* gibi) İcâz (Anlamli söz), İtnâb (Sözün uzatılması) ve Müsâvât (Eşitlik) da me'ânî ilminin bölümlerinden sayılmıştır. Ancak Çelebi-zâde Mehmed Efendi eserinde bu konu başlıklarını genel başlık olarak değerlendirmiştir.

“Bâb-ı sâni, Müsnedün İleyhün Beyânî” kısmında, müsnedün ileyh ve müsned hakkında ayrıntılı bilgiler alt konu başlıklarına ayrılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu konu başlıkları “fi'l-i evvel”, “fi'l-i sâni” ya da “birinci hâl”, “ikinci hâl” şeklinde verilmiştir.

3. SONUÇ

Belâgat ilmiyle ilgili çalışmalar genellikle Arapça ve Farsça kaynakların Türkçe'ye tercüme edilmesiyle oluşturulmuş ve ilgili örnekler de yine çoğunlukla Arapça ve Farsça şiirlerden/metinlerden seçilmiştir.

Nevşehirli Çelebi-zâde Mehmed Efendi'nin "İlmü'l-Me'ânî" isimli eseri de - yazarın da belirttiği gibi- Taftazânî'nin *Muhtasar*'ının ve Dımışki'nin *Telhîs-i Miftâh*'ının yazar tarafından yorumlanmasıyla bir araya getirilmiş bir eserdir.

Eserde konuyla ilgili tanımlamalar yapılırken seçilen örneklerin Türkçe olması esere büyük önem kazandırmıştır. Bazı mütercimlerce Arapça ve Farsça kelime kullanmanın tercümenin kalitesini artıracakını düşünmesine karşın yazar, Türkçe yazmanın mütercimliğine zarar vermeyeceğini belirtmiştir.

Konuyla ilgili çalışmaların eksikliği düşünüldüğünde, belâgatla ilgili yapılacak olan çalışmaların konuya açıklık getireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kanar, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü 1-2 Cilt*. İstanbul: Say Yay.

Kanar, Mehmet (2010). *Osmanlı Türkçesi yazım kılavuzu*. İstanbul: Say Yay.

Kılıç, Atabey (2007). *Ahmed Hamdî-Belâgat-ı Lisân-ı 'Osmânî (İnceleme-Metin-Dizin)*.
Kayseri: Laçın Yay.

Saraç, M. A. Yekta (2010). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. Ankara: Gökkuşbu Yay.

Uzun, Mustafa (2003). "Meânî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet
Vakfı Yay. 206-207.

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusarkiyat/article/view/1023022050/1023020651>

[erişim tarihi: 10.05. 2016].

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi34_pdf/1dil_edebiyat/adalarsubasi_derya.p

[df](http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi34_pdf/1dil_edebiyat/adalarsubasi_derya.pdf) [erişim tarihi: 10.05.2016].

MENÂKIBÜ'L-KUDSİYYE'DE İNSAN, TOPLUM VE MEKÂN ALGISI

Yrd. Doç. Dr. Ali CANÇELİK
Kocaeli Üniversitesi
ali.cancelik@kocaeli.edu.tr

ÖZET

İnceleme, 14. yüzyılda yazılan, kendisinden önceki bazı olayları anlatan bir yazma eser üzerinde yapılmaktadır. Eser, Elvan Çelebi tarafından kaleme alınan *Menâkıbü'l-Kudsiyye fî Menasibü'l-Ünsiyye*'dir.

Müellif, Garîb-nâme ile meşhur Âşık Paşa'nın oğludur. Âşık Paşa ise Baba İlyas'ın oğullarından Muhlis Paşa'nın oğludur.

Eser, mesnevi tarzında manzumdur. Anadolu Selçuklular döneminde Anadolu'da siyasî buhranlarda aktif bir rol oynayan şeyh ailesinin menkıbevî biyografisini anlatır. Bazı Selçuklu sultanları, Babaîler İsyanı, Moğol İstilas ve Anadolu'daki siyasî çatışmalar ve sosyal kargaşaları dile getirdiği için eser önemli bir yere sahiptir.

Çalışma, Elvan Çelebi'nin olaylara bakış açısını sunmaktadır. Müellif, devleti ve Baba İlyas'ı kendi gözünden değerlendirmektedir. Devletin Baba İlyas'a bakışındaki değişikliği ve bazı yanlışları anlatır. Olayların akışına bazen müdahale eder. Müellifin bu bakış açısı kendisinin ve toplumun psikolojik gerçekliği hakkında bizlere ipucu vermektedir. Çünkü Elvan Çelebi, olayları bizzat görmemiş Şeyh Osman başta olmak üzere çevresinden öğrenmiştir.

Bildiri, "Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000." adlı çalışma üzerinde hazırlanmıştır. Eserdeki bazı karakteristik kişiler ve olaylar değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elvan Çelebi, Menâkıbü'l-Kudsiyye, 14. Yüzyıl, Kırşehir, Selçuklu

HUMAN, COMMUNITY AND SPACE PERCEPTION IN MENÂQIB AL-QUDSIYYA

ABSTRACT

The present study is made about a manuscript written in the 14th century and narrate some events take place before his time. The manuscript is *Menâqib al-Qudsiyya fî Manâsib al-Unsiyya* written by Alvan Chalabi (Alwan Passa).

The author is the son of Âshiq Pasha who is famous of his Gharib-nâme and the son of is Mukhlis Pasha who is one of son of Baba İlyas.

The manuscript is a poem and is written by mathnawi style. It deals with a biography of a shaykh family who played an active role in political crisis, in period of Anatolian Seljuq State in Anatolia. The manuscript has a significant place because he mentions some Seljukian sultans, Babaî rebellion, Mongol occupation, political conflict and social chaos in Anatolia.

The study presents Alvan Chalabi's point of view toward events. The author makes comments about the state and Baba İlyas from his point of view. He tells some changes of state's approaches toward Baba İlyas in different times and shows some faults of the state. Sometimes he interferes in flow of events. The author's viewpoint gives us clues for psychological reality of the author and the community. Because Alvan Chalabi didn't witness events in person but learned from Shaykh Uthman and his circle.

This study is prepared on the book "Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul Menâqib al-Qudsiyya Üzerinde Bir Deneme*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000." and evaluates some characteristic persons and events.

Keyword: Alvan Chalabi, *Menâqib al-Qudsiyya*, The 14th Century, Kirsehir, Seljukian.

GİRİŞ

Menakıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibü'l-Ünsiyye adlı eser, üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları eseri baştan sona tetkikli ve tahkikli inceleme şeklindeyken bazıları ise eser üzerinde seçilen konular üzerinde inceleme şeklindedir. Ümit Tokatlı tarafından doktora çalışması (Tokatlı, 1984), Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail E. Erünsal tarafından yapılan transkripsiyon, inceleme ve tıpkıbasım çalışması (Ocak ve Erünsal, 2014); son olarak eser üzerinde yapılan okuma, anlama ve değerlendirme yanlışlıklarını düzeltmek üzere Mertol Tulum tarafından hazırlanan çalışma (Tulum, 2000) mezkûr eserin bütünü üzerinde yapılan çalışmalardır.

Eser, 14. yüzyılda (760/1358-59) yazılan yazıldığı dönemin coğrafyası itibariyle Nevşehir'i de içine alan bölgenin tarihine pek çok açıdan ışık tutmaktadır. Başta Fuad Köprülü tarafından zikredilen, 1957'de ele geçen tek nüshası üzerinde incelemeler yapılan bu eser, Selçuklular zamanında Anadolu'da yaşanan siyasî ve toplumsal hadiselerde baş aktör olmuş bir ailenin menkıbevi bir tarihi niteliğindedir. Özellikle Babaîler İsyanı ve Moğol istilası dolayısıyla yaşanan buhranları dile getirmektedir. Bunları dile getirirken Türk boylarına mahsus inanç unsurlarını ve anlayışlarını kullanmaktadır (Tulum, 2000: VI).

Eser üzerinde Ocak-Erünsal tarafından yapılan çalışma ile Tulum'un hazırladığı çalışma arasında oldukça farklılık söz konusudur. Tulum tarafından yapılan çalışmada,

hem tespit ettiği yanlışlıklar hem de doğru yazımı yer almaktadır. Eserin ikinci basımını yapan Ocak ve Erünsal ise yöntem ve tespit açısından kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap vermişlerdir. İnceleme konumuz açısından bu farklılıklara girme gereği duyulmamaktadır. Zira Elvan Çelebi'nin eserindeki üslup, bakış açısı ve yorumu, esere yaklaşma sebebimiz olan algı ve arkasındaki psikolojik gerçeklik hakkında ipucu sunacaktır.

Ocak ve Erünsal'ın eser hakkında verdiği bilgilerde önemli iki nokta bulunmaktadır: Birisi, eserin bir “müdafaaame” diğeri de “sünnîleşme” amacı ve muhtevası taşımasıdır (Tulum, 2000: 123). Sülaleden gelen biri tarafından yazılmış olması ve siyasî iktidar karşısında yeniden bir meşruiyet kazanma temayülü hissettirmesi eserde müellifin duygu ve düşüncelerini daha çok yansıttığı anlamına gelebilmektedir.

Bu çerçevede, öncelikle dönem, eser ve algı hakkında bazı açıklamalar incelemenin salahiyeti açısından önem arz etmektedir.

13 ve 14. Yüzyıl'da Anadolu

Eserin yazıldığı ve muhtevasının yaşandığı dönem 13 ve 14. yüzyıllardır. Bu dönemde Anadolu topraklarında Anadolu Selçukluları hüküm sürmektedir. Bu yüzyıla kadar birçok fetihlerle topraklarını ve hâkimiyetlerini genişleten Anadolu Selçuklu Devleti, Denizli, Antalya ve Isparta yörelerini ele geçirmiş, Çukurova'daki Ermeni Krallığını kendisine bağlamış, Sinop Limanı fethedilmiştir. Antalya ve Sinop gibi fethedilen yerler devletin ticaretine çok büyük katkılar sağlamıştır. Bu fetihler neticesinde I. Keykâvus'un kardeşi ve halefi I. Keykubad devrinde Anadolu Selçukluları tarihinin altın devrini yaşamaktaydı. Devletin sınırları doğuda Erzurum ötesine ve Van gölü havzasına ulaşmıştır. Güneyde Antalya'nın doğusundaki Kalonoros Kalesi 1222'de ele geçirildi, yeniden inşa edildi; Alâiye şeklinde isimlendirildi ve burada bir tersane kuruldu. 1224'te Karadeniz'in kuzeyindeki Suğdak şehri fethedildi. Suğdak seferi de Selçuklular'a ticarî anlamda oldukça katkı sağlamıştır.

Biryandan topraklar büyürken diğeryandan imar faaliyetleri de icra edilmekteydi. Özellikle I. Keykubad imar faaliyetleri ve hayırseverliğiyle tanınmıştır. Orta Anadolu'daki şehirlere ulu camiler, kervansaray ve hastane inşa ettirmiştir.

Altın devir olarak nitelenen I. Keykubad dönemi, kendisinin 1237'de vefatıyla birlikte yerini çöküşe bırakmıştır. Vefatına kadar gelen süreçte devletin sınırları Erzurum'un doğusundan Van gölüne, oradan Amid'e, Dicle'ye; Urfa ve Ayıntab'tan

Maraş'ın güneyindeki Nur dağlarına kadar uzanmakta; batıda Dalaman çayından itibaren Denizli'den Sakarya'ya gitmekteydi. Çukurova'daki Ermeni Krallığı, Halep Eyyûbî Melikliği, Artuklular, Trabzon Rum Devleti, İznik Bizans Devleti bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'ne tâbi idi (Sümer, 2009: 380-384).

Devletin geniş toprakları ve hükümdarlığı ile birlikte manevî sağlamlık gerilemeye doğru seyrettiği dile getirilmektedir. Halk arasında emir ve devlet adamlarının israf ve sefahate düşkünlüğü konuşulmaya başlanmıştı. Bilhassa Moğol istilasından kaçan Türkmenler sürülerine uygun otlak bulamamaktan da kaynaklanan zorluklar yaşamaktaydı. Malatya ve Maraş'taki Türkmenlerin huzursuzluğu kendini daha çok hissettirmektedir. İslamî bilgi ve bilinç düzeylerinin yetersiz olması da isyana kalkışma ve katılmalarını kolaylaştırmaktaydı.

Bu şekilde gelişen şartlar neticesinde Malatya bölgesindeki Türkmenler 1240'ta Horasanlı Baba İshak'ın işareti üzerine ayaklandılar. Önce devlete ait kuvvetleri mağlûp ettiyseler de isyan Baba İshak'ın idamı ve Malya Ovası'nda Türkmenlerin kanlı şekilde bastırılması ile sonuçlanmıştır. Daha sonra Moğol istilasıyla dağılan düzen devletin 14. yüzyılın başında, bazılarına göre 1318 tarihindeki yıkılışına kadar sağlanamamıştır (Sümer, 2009: 382-383).

Devlette meydana gelen boşluk, toplumda manevî çöküntüye ve toplumun buhranlar geçirmesine ve çözülmesine; ayrıca siyasî ve manevî isyanlara yol açmıştır. Fuat Köprülü bu isyanların başında gelen Babaîler hadisesini İslam dışı bir hareket olarak değerlendirmiştir. Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev zamanında, Baba İlyas'ın müridi Baba İshak tarafından çıkarılan hadise, dönemin zaafından faydalanarak ve hatta yeni bir din ortaya koyma tavrı içinde ortaya çıkmış; taraftarlarının da çokluğu ile Selçuklu'yu oldukça meşgul etmiştir. Köprülü'ye göre bu hareket sonradan çıkacak olan rafz, itizal, Kızılbaşlık ve Bektaşılık gibi taifelerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur (Köprülü, 2003: 205-207).

Elvan Çelebi (ö. 1358-59 sonrası)

Babaî isyanının lideri Baba İlyâs-ı Horâsânî'nin torunlarından Âşık Paşa'nın oğlu, sûfi ve şairdir. Kırşehir'de doğduğu düşünülmektedir. Babası, XIV. yüzyıl Anadolu Türk tasavvuf hayatının ünlü simalarından Âşık Paşa, dedesi Karamanoğulları Beyliği'nin kuruluşunda rol oynadığı söylenen Muhlis Paşa, büyük dedesi, Babaî isyanı (1240) diye bilinen dinî - sosyal hareketin başı olan Baba İlyâs-ı Horâsânî'dir.

Kendi yazdığı eserde kendisi hakkında bilgi vermeyen Elvan Çelebi'nin hayatı hakkında kaynaklarda da pek fazla bilgi yoktur. Yarı menkıbevî otobiyografik eseri olan Menâkıbü'l-kudsîyye'de daha çok duygu ve düşüncesine dair yorumlar yapılabilmektedir.

Süleyman veya Selman ve Can adlı iki erkek kardeşi olan Elvan Çelebi'nin hayatının büyük bir kısmını, bugün Çorum - Mecitözü arasında bulunan ve kendi adıyla anılan köyde inşa ettirdiği zâviyesinde geçirdiği bilinmektedir. Babasının 727/1326'da Mısır'a gidişinden sonra yerleşmiş ve hayatının sonuna kadar orada yaşamıştır. Adı geçen köye Elvan Çelebi'den önce dedesi Muhlis Paşa'nın yerleştiği de söylenmektedir. Nakle göre Muhlis Paşa Baba İlyas'ın mezarının bulunduğu Ellez, eski ismi Çat, bugünkü adıyla İlyas, köyüne gelerek mezarın üstüne bir türbe yaptırmış, oradan da adı geçen köye dervişleriyle yerleşerek evler inşa edip çiftçilikle meşgul olmuş ve ölünce buraya defnolunmuştur. Elvan Çelebi'nin de Âşık Paşa'nın müsaadesiyle ailesiyle birlikte buraya yerleştiği; köydeki binaların 753/1352 tarihinde yaptırıldığı; Eretna Bey'in veziri Alâeddin Ali Şâh-ı Rûmî'nin zamanında Elvan Çelebi'ye zengin vakıfların tahsis edildiği; köyün etrafındaki araziyle birlikte kendisine bağışlandığını dönem hakkında yazılanlar arasında yer almaktadır.

Elvan Çelebi'nin ölüm tarihi kesin değildir; ancak elimizdeki tek eserinin sonundaki eserin bitiş tarihini gösteren beyitteki 760 (1358-59) kayda bakılarak eserin telifinden birkaç yıl sonra vefat ettiği söylenmektedir. Mezarı Elvançelebi köyündeki zaviyesindeki türbededir. Türbe o çevredeki halk arasında hâlâ önemli bir ziyaretgâhtır. Çeşitli hastalıklara; çocuğu olmayanlara, delilere şifa olduğuna inanılmakta ve türbede adak ve kurban kesilmektedir.

Kayıtlara göre Elvan Çelebi'nin hem kendi zamanında hem de daha sonraları oldukça meşhur olduğu bilinmektedir. Ayrıca "Alwan Passa" ve "Van Passa" şeklinde Avrupalılarca da büyük bir veli olarak tanınmışlığı söz konusudur. Kaynaklara göre Elvan Çelebi muhtelif suretlere bürünerek insanların yardımına koşmaktadır. Bu tür inanışlar sağlığındaiken de yaygınlık kazanmıştır (Ocak, 1995: 63).

Âşık Paşa, iyi bir eğitim görmüş sünnî bir mutasavvıftır. Şiirlerinde ve Garibnâme'sinde büyük ölçüde Yûnus Emre ve Mevlânâ tesirinin hâkim oluşu bunun bir göstergesidir denilebilir. Ailesi Muhlis Paşa'dan sonra çeşitli siyasî ve kültürel sebeplerin tesiriyle zamanla Sünnileşme yoluna girmiştir ki kendisi bu sürecin aktif rol oynayan üyelerinden biridir. Nitekim F. Köprülü bu yüzden onun, kendi zamanında Anadolu'da

çok çetin bir tarzda sürüp giden Sünnî ve gayri Sünnî mutasavvıflar arasındaki mücadelede birincilere dâhil bulunduğunu ve Garibnâme'yi bu yolda yazdığını söylemektedir (Ocak, 1991: 3).

Elvan Çelebi'nin de babasının izinden gittiği ve sünnî olduğu çok rahat bir şekilde dile getirilmektedir. Âşık Paşa'dan itibaren, dedesinin ve babasının adı etrafında meydana gelmiş olayları unutturabilmek ve sülâleyi daha önceki hadiselerin şaibesinden kurtarabilmek maksadıyla, bizzat Elvan Çelebi'nin yaptığı gibi zamanın yönetim çevreleriyle yakın ilişkilere girilmesi etkili olmuş, böylece Sünnileşme süreci tamamlanmıştır. Elvan Çelebi'nin önemli bir özelliği de bu gayri Sünnî Türkmen şeyh ailesinin Sünnileşme sürecini tamamlamak üzere olduğu bir dönemi temsil etmiş olmasıdır. Elvan Çelebi'nin zamanımıza kadar gelebilen yegâne eseri bir aile tarihi, hatta bir aile müdafaanâmesi niteliğini taşıyan *Menâkıbü'l-kudsiyye*'dir (Ocak, 1995: 63).

Eserin incelenmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi de eserine menkıbevî bir dil ve üslup ile yazılmış olmasıdır. Bir yandan tarihî veriler sunarken diğer yandan gerçek hayatta olması mümkün olmayan hadislere de yer vermektedir. Bu inceleme konumuz açısından anlatıcının bakışını yansıtmaya dolayısıyla önem arz ederken tarihî veriler bulmaya çalışan araştırmacı için sakıncalı neticeler doğurabilecek bir durumdur.

Menâkıbü'l-Kudsiyye'de İnsan, Toplum ve Mekân Algısı

118 varaktan meydana gelen eser mesnevi tarzında manzum olarak kaleme alınmıştır. Müellif Elvan Çelebi, eseri Baba İlyas ve diğer aile fertlerini ve onların dâhil olduğu isyan hareketlerini anlatmak için yazdığını dile getirmektedir:

Bu menâkıb ki bunda 'arz oldı

Dile gelen yegân yegân akrân

Cedde-i a'lâ vü cedd-i esfelde

Kimse kalmadı kılmağı cevân

Hazret-i Şeyhi vü fezâyilini

Bu menâkıb ki kılur 'ayân u beyân

(b. 1775-1777)

Müellifin kendi ailesinden bahsetmesi, eserin manzum yazılması; ayrıca bir müdafaaanane niteliği taşıması ve sünnileşme sürecinde kaleme alınması eserin öznelliğini ön plana çıkarmaktadır. Manzum yazılan eserin öznelliği şiir hüviyeti taşımasındandır. Şiir ise kişileri ve toplumları ortak bir görüş etrafında bilinçlendirme (Genç, 2009: 80); geçmiş ve geleceği tarihî örgülerle bir birine bağlama (Armağan, 1982: 189-190) vazifesi görür.

Şiirde her zaman için var olan realite (Tarlan, 1981: 46-47) şairin hissî bakışıyla, öznel bir tavırla ortaya konur. Şu da bir gerçektir ki, öznellik, bir sanat eserinin olumsuz bir özelliği olarak değerlendirilememelidir. Çünkü tam bir nesnellik, kim tarafından ve hangi türde eser verilirse verilsin imkânsızdır. Bir müellif, kendisini biçimlendiren unsurların etkisinden kurtulamaz. Ayrıca, edindiği birikim sayesinde kendisi dışındakilerle iletişim kurabilir. Başka iletişim araçlarıyla ve anlam dünyasıyla iletişim kurması ve yorum katması mümkün değildir. Bu nedenle nesnel olduğu iddia edilen kişiler ve eserler böyle bir iddiayı karşılama imkânına sahip olamazlar. Bu nedenle, bir bilginin ya da anlayışın doğru bir zemin üzerine olduğu kadar, yanlış bir zemin üzerine inşa edilebilmesinin çok kolay ve doğa olduğu bilinmelidir (Andrews, 2000: 27).

Eserin dış dünya gerçekliğinin neredeyse bütün boyutlarıyla değiştirildiği bir keramet hikâyesi boyutunu (Tulum, 2000: 131) da göz ardı etmemekte fayda görülmektedir.

Eserde geçen şahıs ve yer isimleri tüm yönleriyle ortaya konmazlar. Bazı mısralarda şahısların keramete dayalı özellikleri, bazılarında ise hadiseler ön plana çıkmaktadır. Hadiselerde bazen mübalağa bazen olağanüstülük göze çarpmaktadır.

Yer alan şahıslardan bazıları Dede Ğarkın, Baba İlyas, Baba İshak, Gıyas şeklinde isimleriyle bazıları da dört yüz halife, dört halife gibi sadece sayısal olarak dile getirilmiştir. Mekân isimleri, olayların geçtiği yerlerde göze çarpar; onun dışında hususî olarak bir mekân anlatımı yoktur. Bunlar göstermektedir ki, eser anlatmak istediği veya vermek istediği mesaja odaklanmış ve bu mesaja uygun bulunan unsurları kullanmış bir eserdir.

Dede Ğarkın

Dede Ğarkın eserin başında geçmekte; birçok vasıfları dile getirilmektedir. Öne çıkan özellikleri, genel bir sūfi profilidir. Şeriatte âkil, hakikatte kâmilidir. Halk davetine raĝbet ve icabet etmektedir. Güzel ahlakı ve lütuflarından bütün âlem nasiplenmiştir. Onun bir nefesine her kim mazhar olursa bütün kötülüklerinden kurtulmaktadır. Din büyüklerindedir ve dört yüz halifesi vardır. Onlar da çok iyi yetişmiş sūfilerdir ve kerametleri bulunmaktadır:

Hem şerî'at yolunda gey âkil

Hem hakikat içinde gey kâmil

Da'vât-ı has kıldı pes halkı

'Âlemi duttu lutfi vü hulkı

Bir nefes her kime urursa nefes

Mahv olur dökilür hevâ vü heves

Din içinde büzüğüvâr olur

Ya halife ya nâmodâr olur

Koptı dört yüz halife zatından

Dil ne bilsün disün sıfatından

Şöyle kim her biri kerâmâtı

Seyri der ser-be-ser semâvâtı (b. 113-118)

Dede Ğarkın bir gün halvetteyken Baba İlyas ansızın çıkagelir ve ikisi görüşürler. Bu iki zatın görüşmesine başka kimse dâhil olmaz. Dede Ğarkın için "Şeyh", Baba İlyas

için ise “Şah” ünvanı kullanılır. İlim ve hikmet sahibi, bâtinî ve ledün ilimlerine vâkıftır. Bunlar sıralandıktan sonra vasıflarını anlatmaya kelimelerin kifayet edemeyeceği dile getirilir:

Şayh halvette nâgehân bir şâh

K’ançılâyn ne Şems gördi ne Mâh

Lu’batân-ı ledün hemîşe şikâr

‘İlm ü hikmet ana şi‘âr u disâr

Şol sıfattan ki lâ-yanâm u yamût

İleyinde çim ilk ü çi melekût

Gerçi ol vasfa harf ü savt irmez

Hay sıfatluya mevt ü fevt irmez (b. 148-151)

İki zatın görüşmesinin sebebini açıklamaya başlarken Baba İlyas’ın övgüsü devam etmektedir. Dede’nin halvetinde iken yapılan bu görüşme iki denizin birleşmesi gibi değerlendirilir. Birçok güzellikler hâsıl olmuştur. Bu mısralarda görüşmenin muhtevasına girilmez; fakat ileride Dede’nin dile getireceği talimatlar, mahrem buluşmanın isyanla ilgili olduğunu hissettirmektedir. Elvan Çelebi, bu konuya girmezken halifeler arasında peyda olan dedikoduya, zanna veya kıskançlığa değinir. Zannın ne kadar büyük bir günah olduğunu ifade eder:

Dede halvette ol gelür oturur

Katra likin denizleri baturur

İy acep hâl Kâdir-i kudret

Görünü geldi bâtn u hikmet

Şeyh hem şeyh mecma‘u‘l-bahreyn

Vakı‘ olmak zihî sa‘âdet ü zeyn

...

İy basâ nûrı nâr kıldı gümân

İy basâ şekk-i munzam oldu ‘ayân

Bu gümânıla baktı gün İblîs

Hâlı ma‘tûh oldu ve teblîs

“Zanna ism” anın eytti ol Vahhâb

Bu zünûn bil Cehennem’e avvâb (b. 155-163)

Bu mısralarda söz konusu zannın sebebine dair bilgi verilmez; ancak ikilinin diğerlerinden daha yakın oluşlarının halifeler tarafından hoş karşılanmadığı iması verilmiştir. Buradaki zannın ve halifelerin takındığı ihtilafın ikilinin üzerinde aldıkları kararlar ilgili mi, yoksa Dede Ğarkın’ın nazarında Baba İlyas’ın halifelerden daha öte bir manevî makama erişmiş olması mıdır belli değildir. Bu konularla ilgili açıklık getirilmezken Dede Ğarkın’ın halifelerini bu zanları dolayısıyla cezalandırması ve halifelerinin suçlarını kabul edip af dilemeleri anlatılır. Bu kısım, Baba İlyas’ın adı geçmemesine rağmen haklı oluşuna ve zannın yersiz oluşuna işaret etmektedir:

Dört yüz ol kim halife vardı be-nâm

Her biri ehl-i keşf ü hâl u makâm

Ehl-i tevhid ehl-i seccâde

Cem‘ ider kamusını bir gârda

Birbiri üzre bıragur oturur
Otururken cihân işin bitürür
...
Her ki yattı gice vü durdı sabâh
Gördi gitmiş kamu salâh u falâh

Terk-i avtân kıldılar cümle
Yüz urup Şeyh'e geldiler cümle

Hâlı tağyîr ü mahv seccâde
Benzemez bilişe meğer yâda
...

Diledün çün vazife-i tâ'at
Gele yirine geçmeye sâ'at

Şeyh seccâdesi sa'âdetümüz
Fevt oldı bile bu tâ'atümüz

Ol sebepten sürindük uş geldük

Suçluyuz suçumuz kamu bildük (b. 169-183)

Baba İlyas

Eserin merkezinde yer alan Baba İlyas'tır. Tartışmalı olmakla beraber şeyhi olduğu söylenen Dede Ğarkın, ilk bölümde kerametleriyle anlatılır. Kayıp varakların olduğu bu bölümde, halkın Dede'ye rağbeti, duvara at gibi binmesi gibi olaylar yer alır. Baba İlyas ile yaşadığı olaylarda Dede'den ziyade Baba İlyas'ın övüldüğü görülmektedir.

Dede Ğarkın ile ilgili beyitlerde de yer almaktadır. Bu vasıflar, klasik sūfi kerametleridir. Eserde isyanla ilgili noktaların değerlendirilmesi incelemeye daha çok katkı sağlayacaktır.

Baba İlyas'ın peygamberlik iddiası gūttūęu haberleri eserde bir iddia veya dedikodu olarak anlatılır. Sultan'a giden mektupta, Baba İlyas'ın kendisini peygamber ilan ettięini, halkı kandırđını, halkın da ona peygamber dedięini ve salavat getirdięini; fitnenin kendilerinin baę edemeyeceęi kadar būyūđūęunū ve artık Sultan'a yōneldięini dile getirmektedir:

Yazdı bir mahzar-ı 'azîm dūrūşt

Ne ki bu Rûm'da kâzî vardı çūst

Kamusının nişânını urdı

Kōr'i gör kim nice nişân virdi

Kim gelūptür bu sūrata bir er

Kim halayık dir ana peygamber

Salâvât adına virür anbûh

Âdemî vū perî çū deşt ü çū kûh

Fitne oldu bu halk dōndi ana

Bizi başardı kasd kıldı sana

Leşkeri bî-hesâbdur cengî

İftirâ çenge düzdi âhengi (b. 459-464)

Kōre Kadı bütūn diğer kadıların da imzalarını alarak gönderdiği mektuptan sonra kendisi de bizzat gidip olanı biteni Sultan'a anlatır. Selçuklu Sultanı, bu iddia ile birlikte

harekete geçer. Sultan'a göre böyle bir iddia ile yola çıkmak demek, devleti ele geçirmek demektir. Bunun için de yapılması gereken asilerin önünü kesmektir:

Kılasuz düşmenüm belürdi tîz

Anı kırmağa eylemen temyîz

Tahtuma tâcuma nazar kılmış

Gendüyi hem rasûl-i Hak bilmiş (b. 488-489)

Bu anlatımda inceleme konumuz açısından çok önem arz eden mısralar aralara serpiştirilmiştir. Elvan Çelebi bu hadiseleri anlatırken dışarıdan biri olarak durur ve olayların gerçekliğine de bazen müdahale eder. Mısralar arasında Baba İlyas'ın böyle bir iddiasının olmadığını belirtir. Elvan Çelebi'ye göre Köre Kadı fitnecinin tekidir. Çevre illerde Baba İlyas hakkında zan oluşturup, fitne çıkarıp sarayı inandırmıştır:

Fitneyi daşradan alup geldi

Destûr aldı vü içerü girdi

Ança kıldı füsûn ile telbîs

Hîç hâcât degül dakı İblîs

...

Şöyle kim fitne kıldı Sultân'ı

Sultân eydür ki beglerüm kanı

Hâzır olur kamu gelür yir öper

Eydür iy beglerüm gerek ki sefer (b. 483-487)

Elvan Çelebi'nin olayların ardı ardına ilerlediği bir anda araya girip Sultan'a yönelttiği bir eleştiri çok çarpıcıdır. Bu beyit Sultan'ın iddiayı ispat etmeden sadece “-miş” ile hareket ettiğini dile getirmektedir:

Miş-ile iy ‘azîz hükm itti

Taht u tâcından el yuyup gitti (b. 490)

Elvan Çelebi'nin önceki beyitlerine bakacak olursak orada da Köre Kadı ve ona uyan Ruzbe adında bir vezir hakkında yorum yapmaktadır. Müellif, henüz isyan hareketi yokken ve Selçuklu Sultanı'na Köre Kadı'nın mektubu gitmeden önce de Köre Kadı'yı şeytan, ona uyan Ruzbe'yi de hayvan olarak anlatır. Buradan hareketle denilebilir ki daha öncelardan bir çekişme söz konusudur. Çünkü 338. Beyitlerde Sultan I. Alaaddin'in ziyareti anlatılır. Ziyaret gayet güzel gerçekleşir. O zamanlar Baba İlyas yeni yeni ün salmış ve sadece halkta değil padişahlarda bile merak ve rağbet uyandırmıştır. Sultan da bunun üzerine ziyarete gider. Bu ziyarette Ruzbe ve Köre Kadı da yer alır. Ancak isimleri zikredilmez. Kadı, şeytan ve hayvan; Ruzbe ise önce aziz sonra ona uyduğu için hayvan olarak anılır. Sultan'a en güzel ikramları sunan Şeyh diğerlerine arpa, saman ve taze ot koyar, bu şekilde onları aşığılar. Buradan hareketle Elvan Çelebi, Şeyh Baba İlyas'ın da onların fitnelerinden haberdar olduğunu iletmektedir:

Şeyhün ashâbını çü ‘âlemde

Bilmedük kimse kalmadı bu âdemde

Padişahlar heves kılur görsem

Her biri ictihâd ider irsem

Kamusıyla ‘Alâüddîn-i Sultan

Bir vezir-i ‘azîz ü bir hayvân

Şeyhü görmeğe geldiler halvet

Şeyh bunlara gösterür kudret

Buyurur kim kılalar istikbâl

Dökeler ileyinde perr ü bâl

Vardı Oban Düden alup geldi

Şeyh mescidde hem bular girdi

Virdi Şeyh'e selâm Şeyh kıyâm

Kıldı Sultân'a şöyle kim ikrâm

...

Kodı sultan önine bir sînî

Yidi kâsa ne Kâşî vü ne Çînî

Aş u sînî çanak gibi Sultân

Çünkü görmedi kim göre iy cân

Birez andan kiçi vezir önine

Tolu aş altı kâsa sînî bile

Emir-hor önine arpa saman

Ter-giyeh kor haman-dem ol Sultân (b. 340-350)

Bu buluşma ve tanışma sonrası Sultan Baba İlyas'ın manevî yönü konusunda tatmindir hatta gelip kendisine intisap ederek müridi olmayı düşünmektedir:

Çünkü Sultân bu kudreti gördi

İ'tikâd-ıla gönlini virdi

Benzemez hîç kimseye bu gişi

Hak'tan almış bu devleti bu işi

Varalum ev ü barh-ile geelüm

Küllü varlığ-ıla mürîd olalum (b. 351-353)

Sultan I. Alâaddin vefat edince yerine geçen Gıyasüddin'e fitneciler gidip onu yoldan çıkarırlar. Burada Sultan Alâaddin âdil olarak anılır. Suçlamalar Sultan'dan ziyade Köre Kadı ve Ruzbe üzerindedir. Bu sefer fitne sebebi tahta yeni oturan Sultan'a verilmesi gereken hediye. Köre Kadı, Baba İlyas'ın elindeki atın çok iyi olduğunu ve Ruzbe'ye onu alıp hediye olarak Sultan'a takdim etmesini tavsiye eder ve ikna eder. Tabi Baba İlyas bunu asla kabul etmez. Bundan dolayı çıkan anlaşmazlığın anlatıldığı mısralarda Elvan Çelebi, Köre Kadı'yı Şeytan, ona uyan Ruzbe'yi de hayvan olarak niteler:

Bâtıla hak diyü tapar Şeytân

Dakı ana ne kim uyar hayvân (b. 373)

Muhlis Paşa

Muhlis Paşa bazen Şeyh ünvanı ile ifade edilir. İlgili mısralarda şeriate olan bağlılığı, zühdü ve takvası; edebi, fazilet ve cesareti vasıflarıyla övülür. Buradaki vasıflarda vasat bir sünnî sufi profili zikredilir:

Şer' bir ton gibi geyilmiş ana

Zühd ü takvâ yakîn sunulmuş ana

Şer' evinde edeb ki göstermiş

Kimse ne işlemiş ü ne görmüş

Dakı bunca faziet ü merdî

Kim kerem kıldı Hak ana virdi (b. 1046-1048)

Muhlis Paşa, Mısır dönüşü Anadolu'ya döner, baştanbaşa her tarafını gezer. Burada birçok muvaffakiyetler elde eder. Cenâb-ı Hak'ın yardımıyla halka birçok kerametler gösterir. Bazılarıyla mücadeleyle bazılarıyla onların kabulüyle bütün Rûm ahalisini itaati altına alır. Kendisinin içinde bulunduğu topluluk içinde her yönden herkesten daha ileri gider. Bu şekilde tutturduğu yolu, tabi olduğu ulu kişi/şeyhi tavsiye etmiştir. Bu da yaptıklarının bir nevi ilahî bir taleple cereyan ettiğini göstermektedir:

Hak Te'âlâ 'inâyet itti yine

Ol su'ûbat kamusı gitti yine

Din kılıcın bilüme bandı Baba'm

Oldı cümle esîr şâh u gulâm

Fazl-ı Hak şöyle kıldı bana meded

Oldı mahkûm bana tâ farkad

Ne ki mahlûk var bu Rûm içre

Her surette bodum boyum içre

Kamusından ilerü vardı yolum

Şöyle ısmarladı bu yolu Ulum (b. 1082-1107)

Muhlis Paşa, tabilerinin her şeyine vakıftır. Çünkü kendisine Cenâb-ı Hak tarafından bildirilmektedir. Bu şekilde Muhlis Paşa'ya bir kutsiyet atfedilmektedir.

Kendisine itaat etmeyen halifelerin hepsi mahvolmuş, yok olmuştur. Yola teslim olmayanlar, bir nefes dahi rahat ve nimet yüzü görmemiştir:

Her birinin zamir ü fikretini

Hâlini gaybını şehâdetini

Bana bildürdi Vâhıd u Dayyân

Oldı önümde ekseri kurbân

...

Hulâfa kim mutî' olmadı

Küllü mahv oldu hiç kalmadı

Bulmadı ol kim olmadı teslîm

Bir nefes râhat u bekâ vü na 'îm (b. 1107-1114)

1107-1114 arasında alıntıladığımız beyitlerdeki ifadeler, Muhlis Paşa'nın yolunun doğruluğu konusunda kat'î hükümler içermektedir. Ahmet Yaşar Ocak tarafından dile getirilen sünnileşme aracı olarak kullanılan eser, sonraki bölümlerde dile getirileceği üzere bir yandan iktidar ile iyi ilişkileri dile getirirken diğer yandan ailesinin büyüklerine yönelik doğrulama ve övgü ifadelerinde kalemi cömerttir.

Gâr/Mağara

Dede Ğarkın'ın sürekli mağarada anılması, halvete mağarada girmesi, Baba İlyas'ın onunla gizlice ve anısızın mağarada buluşması; ayrıca müritlerini mağarada toplaması normal bir tekke hayatından farklı bir görünüm ve mana arz etmektedir. Sürekli olarak bir buluşma ve tarikat işlerinin yürütüldüğü yer olarak Mağara, illegal bir yapı iması oluşturmaktadır. Elbette o dönemde mağara ile ne ifade edildiğini ve özellikle Dede Ğarkın'ın makamı açısından ne ifade ettiğini bilmeden bir yargıda bulunmak yanlış neticelere yol açabilir; ancak aynı dönemde tekke veya zaviye şeklinde tasavvufi sözcükler kullanılırken mağaranın bunların yerini alması düşündürücüdür. Mesela Sultan

I. Alâüddin'in Baba İlyas'ı ziyarete geldiği yer mescittir. Sultan orada ağırlanır ve ikramlar mescitte sunulur:

Vardı Oban Düden alup geldi

Şeyh mescidde hem bular girdi (b. 343)

Eserde, mağaranın bizim yaklaştığımız anlamda ele alınmadığı açıktır. Çünkü Hz. Peygamber ile Hz. Ebubekir'in yolculuğuna telmih yapılan mısralar bulunmaktadır. Bizim düşündüğümüzün aksine “mağara” ile kişilere kutsiyet atfedilmektedir:

Fazl u rahmet kime ki yâr oldı

Gendüde yoğ u yârda var oldı

Yâr hem yâr yâr-ı yâr iy yâr

“Sâniye'sneyni iz humâ fi'l-gâr”

Gâr ol gâr kim Dede Garkîn

Radiyallâhu 'anhu di âmîn

Rûhı vü sırrı kıldıdı ol tâc

Anda her lahzada basâ mi'râc

Buşugır Şâh-ı 'âlem-i 'irfân

Girür ol gâra vü olur pinhân

Dört yüz ol kim halife vardı be-nâm

Her biri ehl-i keş ü hâl u makâm

Ehl-i tevhid ehl-i seccâde

Cem‘ ider kamusını bir gârda

Birbiri üzre bıragur oturur

Otururken cihân işin bitürür (b. 164-172)

SONUÇ

Eserde, Ahmet Yaşar Ocak, İsmail Erünsal’ın ileri sürdükleri ve Mertol Tulum’un nispeten kabul ettiği “müdafaaname” ve “sünnîleşme” amacıyla yazılmış olmasının yansımaları görünmektedir.

Karakterler, şeriata bağlılığı, iyi ahlaklı oluşları, halk tarafından çokça rağbet görmeleri yönleriyle ön plana çıkarlar. Baba İlyas, gerek mescit gerekse zaviye mekânlarıyla anılmasıyla daha meşru bir pozisyonda durmaktadır. En azından “mağara” ya göre mescit ve zaviyenin uyandırdığı düşüncenin bu yönde olduğu söylenebilir.

Baba İlyas isyan hareketine kadar Sultan tarafından da iyi bilinmektedir. Bu, gerçekten iktidar ve toplumda büyük bir güç oluşturma öncesi bir durum mudur yoksa istedikleri güce erişene kadar bir suskunluk devresi midir bilinmez. Ayrıca dönemin şartları dile getirilmediği için isyanın arka planını bilmek mümkün değildir. Bunu sadece dinî ya da sadece ekonomik temellere dayandırmak zordur. Şu var ki, eserde Baba İlyas’ın isyandan önce düşman ilan edilme sürecine yer verilmektedir. Bu sürecin en esaslı aracı, Elvan Çelebi’ye göre hakkında çıkarılan asılsız iddia ve dedikodularla Sultan’ın yanlış bilgilendirilmesidir.

Müellifin amacı olayların anlatımında geçmişte yaşananların ve yaşayanların haklı ve haksız olarak yargılanmasından ziyade iddiaların asılsızlığını ve bunları çıkarıcıları ortaya koymak şeklinde belirlemektedir. Bu konuda en belirgin yaklaşımlarında birisi ve belki de önemlisi saray ve Baba İlyas’ın bu fitne ile karşı karşıya geliştirilmiş olması fikridir. Bu, Ocak ve Erünsal’ın ileri sürdüğü iktidarla barışmanın veya sünnîleşmenin bir yolu olarak değerlendirilebilir.

Bildiride tespit edilen notların ve bakış açılarının aksini iddiaya sebebiyet verecek bazı noktalar eserde çıkabilir. Bu sebeple sadece bazı karakteristik kişilerin ve olayların ele alındığını ve bunlar üzerinden değerlendirme yapıldığını hatırlatmakta fayda görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Andrews, Walter G. (2000). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Armağan, İbrahim (1982). *Toplumsal Yapı, Bilim ve Sanat- Sanatın Toplumbilimsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme-*. İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Genç, Mehmet (2009). “Tarihsel Sosyoloji Üzerine” *Tarihsel Sosyoloji*, Ed. Elisabeth Özdalga, Ankara: DoğuBatı Yayınları.
- Köprülü, Fuad (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 9. Bs., Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1991) “Âşık Paşa”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 3.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1995). “Elvan Çelebi”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul: 63.
- Sümer, Faruk (2009). “Anadolu Selçukluları”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 380-384.
- Tarlan, Ali Nihat (1981). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tokatlı, Ümit (1984). *Elvan Çelebi'nin Menâkıbnâmesi-Metin-İndeks-Gramer*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

MÜNİP HAYRİ ÜRGÜPLÜ: SİYASİ FAALİYETLERİ VE ESERLERİ

Okutman Ali ÇAKIRBAŞ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
acakirbas@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin oğlu ve eski Başbakanlardan Suat Hayri Ürgüplü'nün kardeşi olan Münip Hayri Ürgüplü Nevşehir'in önemli simalarından birisidir. Dönemine göre iyi bir hukuk eğitimi alarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Medeni Hukuk Doçenti olmuştur. Akademisyenlik yanında çeşitli kurumlarda Hukuk Müşaviri olarak çalışmıştır. Nevşehir'in köklü ailelerinden birisine mensup olan Münip Hayri Ürgüplü 1957-1960 yılları arasında Nevşehir'i TBMM'de temsil eden dört milletvekilinden birisidir.

Anahtar Kelimeler: Münip Hayri Ürgüplü, Nevşehir, Ürgüp,

MÜNİP HAYRİ ÜRGÜPLÜ: POLITICAL ACTIVITIES AND WORKS

ABSTRACT

Münip Hayri Ürgüplü, the son of Ürgüplü Mustafa Hayri Effendi and the brother of the former Prime Minister Suat Hayri Ürgüplü, was one of the important personages of Nevşehir. He had a good legal education considering his period and became an Associate Professor of Civil Law in Istanbul University Faculty of Law. In addition to being an academician, he worked as a Legal Advisor in various institutions. Belonging to one of the oldest families of Nevşehir, Münip Hayri Ürgüplü was one of four deputies representing Nevşehir in the Parliament between the years 1957-1960.

Key Words: Münip Hayri Ürgüplü, Nevşehir, Urgup,

1. GİRİŞ

Köklü ve tanınmış ailelerin şehir ve toplumsal hayat üzerinde önemli rolleri vardır. Bu sebeple üzerinde önemle durmak gerekir. Halk arasında bunlar için eşraf ve ya kişizade tabirleri kullanılır. Toplumda da asaletle büyük önem verilir. Bu konuda “Asil azmaz, bal kokmaz, kokarsa yağ kokar, aslı ayrandır” sözü söylenegelmiştir. Burada önemli husus, kuru kuruya asaletle övünmek değil, sahip olunan asaletle söz getirmemek ve asaletin hakkını vermektir. Eskiden kendini ve haddini bilen asil insanlar toplum tarafından hoş karşılanmayacak durumlarda, “Bu bize ve ailemize yakışmaz” diyerek

kesinlikle tavrını toplumdan yana koyarlardı. Şehrin veya toplumun siyasi ve ticari hayatında da bu tanınmış aileler ve isimler söz sahibi olmuşlardır. Toplumun fakiri ve fukarası ile de bunlar ilgilenirlerdi. Yöneticilerde şehrin önemli meselelerini bunlarla istişare eder, yeri geldiğinde onlardan yardım talep ederlerdi.

Ürgüplü¹² ailesi de Nevşehir'in köklü ailelerinden birisidir. Bu aileden bir Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi, bir Başbakan, Milletvekili ve Senatör olan Suat Hayri Ürgüplü ve bir milletvekili Münip Hayri Ürgüplü çıkmıştır. Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi, Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vuran önemli şahsiyetlerden birisidir. İki oğlundan birisi olan Suat Hayri Ürgüplü (1903-1981) Kayseri Milletvekilliği, Bonn-Londra-Washington ve Madrid Büyükelçiliği, Kayseri Senatörü ve 1965 yılında koalisyon hükümetinin Başbakanı olarak görev yapmıştır. Çalışmamıza konu olan ikinci oğlu Münip Hayri Ürgüplü ise Avrupa'da hukuk eğitimi almış, çeşitli kurumların hukuk müşavirliğini yapmış, üniversitede hukuk doçenti olarak çalışmış ve 11. Dönem TBMM'de Demokrat Parti'den Nevşehir milletvekili olmuştur.

2. BİYOGRAFİSİ

Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin ikinci oğlu olarak 1905 yılında Ürgüp'te dünyaya gelmiştir. Annesi Munise Hanım'dır. Temel eğitimini bitirip, liseyi Galatasaray Lisesi'nde, üniversiteyi ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Ardından Cenevre Hukuk Fakültesi'nde doktora eğitimi almıştır. Doktorasını tamamladıktan sonra bir süre Fatih Sulh Mahkemesi Zabıt Kâtipliği (1924), Çeşitli Mahkemelerde Umum Azalık (1926) ve İstanbul Şehremaneti Kalemî (1928) olarak çalışmış ve tekrar üniversiteye dönerek akademik çalışmalarına devam etmiştir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne döndükten sonra Medeni Hukuk alanında doçent (1933) olmuş ve hukuk dergilerinde makaleler yayınlamıştır. (TBMM Arşivi, 2428 Numaralı Tercümeihal Varakası; Arslan 2011:768; Dilaver 2014: 266)

Çalışma hayatına 1933-1940 yılları arasında Sümerbank Hukuk İşleri Müdürü ve Hukuk Müşaviri olarak devam eden Münip Hayri Bey 14 Mayıs 1950'de İETT Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne atanmıştır. Burada 30 Kasım 1956 tarihine kadar çalışmış ve resen emekliye sevk edilmiştir. (BCA 010. 09. ...283.865..2 :5) Bir süre serbest avukatlık yapan

¹² Ürgüplü soyadı yazım olarak kaynaklarda “Ürgüblü” ve “Ürgüplü” şeklinde geçmektedir. Çalışmada “Ürgüplü” olarak kullanılacaktır. “Münip” ismi de aynı şekilde bazı kaynaklarda “Münib” olarak geçmektedir. Çalışmada “Münip” olarak kullanılacaktır.

Münip Hayri Bey Nevşehir'in 1954 yılında il olmasından sonra katıldığı ilk genel seçimler olan 1957 seçimlerinde DP'den Nevşehir Milletvekili adayı olmuştur.

Parlamentoda Hariciye Encümeni'nde görev alan Münip Hayri Bey, siyasi hayatı boyunca meclis genel kurulunda dokuz konuşma yapmış, altı defa teklifte bulunmuş ve bir defa da önerge (Takrir) vermiştir. TBMM'ne seçildikten sonra Nevşehir'den kopmamış ve zaman zaman seçim bölgesine giderek halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir.

27 Mayıs 1960 ihtilali ile tutuklanan milletvekillerinden birisi olup hakkında Anayasayı tağyir, tebdil ve ilga suçlamasıyla yargılanarak beraat etmiştir. Yine hakkında gayrimeşru servet iktisap etmek suçlamasıyla dava açılmış ise de yine bu davadan da beraat etmiştir.(Toker 1961: 16)

7 Temmuz 1938 tarihinde Adliye Nazırlarından Necmeddin Molla'nın kızı Hatice Mihrimah Ürgüplü ile evlenmiştir. Hatice Mihrimah Hanım Münip Hayri ile ikinci evliliğini yapmıştır. İlk evliliğinden olan kızı Sabiha Münip Hayri Ürgüplü ile evlendikten sonra doğmuştur. Münip Hayri Ürgüplü'nün daha sonra Mehmet ve Eymen adlarında iki evladı daha olmuştur. (BCA 010. 09. ..283.865..2: 12) Almanca ve Fransızca bilen Münip Hayri Ürgüplü 3 Haziran 1979'da vefat etmiştir. Münip Hayri Ürgüplü'nün üvey kızı Sabiha Yıldız Ürgüplü eski Çalışma Bakanlarından Turhan Esener ile evlenmiştir. Dolayısıyla Münip Hayri Bey Turhan Esener'in kayınpederidir. Kayınpederi gibi hukukçu olan Prof. Dr. Turhan Esener hala İstanbul Kültür Üniversitesi'nde ders vermeye devam etmektedir.

3.SİYASİ FAALİYETLERİ

Demokrat Parti 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinden ezici bir çoğunluk elde ederek zafer ile çıkmıştır. Seçim sonuçlarından tek sürpriz Kırşehir'den gelmiş, kapatılan Milet Partisi'nin yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi burada 5 milletvekili çıkarmıştır. (Alkan 2003: 149) Bu durum Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesine ve uzun zamandan beri il olmak için mücadele eden Nevşehir'in de il statüsüne alınmasına neden olmuştur. Bu süreç sonunda 20 Temmuz 1954'te il olan Nevşehir'in katıldığı ilk genel seçimler 27 Ekim 1957 seçimleridir. Bu seçimlerde Nevşehir'i TBMM'de Necmeddin Önder, Hasan Hayati Ülkün, Zihni Üner ve Münip Hayri Ürgüplü temsil etmişlerdir. Münip Hayri Ürgüplü 1957 seçimlerinde seçmenlerinden 29034oy alarak Demokrat Parti'den Nevşehir

milletvekili seçilmiştir. (TBMM Arşivi 2428 Numaralı Seçim Mazbatası; Arslan 2011: 768)

Bir dönem milletvekilliği yapan Münip Hayri Bey mecliste Hariciye Encümeninde görev almıştır. Bu çerçevede TBMM’de Türk–Fransız Dostluk Grubu başkanlığını yürütmüştür. Türkiye’nin uluslararası ilişkilerde önemli rol oynadığı 1958 yılında, BM’deki Cezayir Geçici Hükümeti’nin tanınması oylamasında Fransa ile birlikte hareket ederek çekimser oy kullanmış ve 1 oy farkla Cezayir’deki savaşın 3 yıl daha sürmesine neden olmuştur. Bu sırada bir Fransız gazeteci olan Henry Alleg tarafından 1958 yılında kaleme alınan Fransa’nın Cezayir’de yaptığı katliam ve işkencelerin anlatıldığı Le Question (Sorgu) kitabı büyük ses getirmiştir. Bu kitap 1959 yılında Türkçeye de tercüme edilmiştir. Bu gelişmelerin Türk kamuoyunda duyulması üzerine Türkiye’nin Cezayir konusunda pasif politikalarına daha fazla dayanamayan Münip Hayri Bey partisinin bu konudaki politikalarına muhalefet ederek başkanı bulunduğu Türk-Fransız Dostluk Grubundaki görevinden istifa etmiştir.

1957-1960 yılları arasında TBMM’de Nevşehir’i temsil eden Münip Hayri Ürgüplü genel kurulda 9 konuşma yapmıştır. Bu konuşmalar;

Türk Ceza Kanununun 175.nci maddesinin son fıkrasının tadili ve aynı maddeye iki fıkra ilavesi hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle yaptığı konuşması;

Münip Hayri Ürgüplü kendisinin hazırlayıp genel kurula sunduğu kanun teklifi hakkında gerekçeleri açıklamak üzere söz alarak bir konuşma yapmıştır. Yaptığı bu konuşmasında öncelikle kanunu samimiyetle hazırladığını, babasının bir nasihatinden örnek vererek başlamıştır. Her milletin kendine has bazı özellikleri olduğunu Türk milletinin de iki güzel hasletinden birinin büyüklere gösterilen saygının bir edep gereği olması, ikincisi ise manevi meselelere duyulan bağlılık bir iman meselesi olarak görülmesi olduğunu söylemiştir. Dine, Peygamberlere ve maneviyata karşı yersiz ve yakışsız bir takım söz ve davranışların sergilendiğine şahit olunmasının kendisini bu teklifi hazırlamaya sevk ettiğini söylemiştir.

Hz. Peygambere ve maneviyata karşı yakışsız sözler söylenmesinin doğru olmadığını ve bu konuda gerekli uyarıların yapılmasının yerinde olacağını söyleyerek, bu ve buna benzer davranışların ortaya çıkmasında, Türk toplumunun uzun süre din eğitiminden uzak yaşadığına işaret ederek; bu dönemde yetişen gençlerin bu konularda bilinçsiz yetişmesinin de rolü olduğunu ifade etmiştir. Ardından Hz. Peygamber hakkında

İsviçre Hukuk Fakültesi'nde Hocalarıyla arasında geçen bir anısına değinerek Hz. Peygamberin hukuk konusundaki yaklaşımını anlattı. Eski ceza yasasında peygamberlere hakaret suçunun karşılığı olan 1 yıldan 3 yıla hapis cezası, yeni ceza kanununda tespit edilmediğine işaret ederek, İsviçre ve İtalya ceza yasalarında da maneviyata ve peygamberlere hakaret fiilinin cezaya tabii olduğunu ifade etmiştir. Teklif edilen kanun değişikliğinde sadece Hz. Peygamberimiz değil bütün peygamberler kastedilmektedir. Bu teklif aynı zamanda laikliğe aykırı değil bizzat onun gereği olan asgari olarak karşıdaki fikirlere de saygılı olma düsturunun bir neticesi olduğuna işaret etmiştir.

Münip Hayri Bey konuşmasına kendisine devletin tanıdığı dinlerin sorulması üzerine bu soruya cevaben, İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevilik devlet tarafından tanınan dinler olduğunu belirtmiş ve bir inancın din olarak kabul edilebilmesi için peygamberinin olmasının zarureti üzerine değinmiştir. Gençlerin maddi ilimlerle yettiği kadar maneviyatlarının da eksik kalmamasını sağlamak amacıyla olduğunu söyleyerek bu kanuni düzenlemeyle laikliğin sosyal hayata bir yansımalarının da sağlanacağını ifade etmiştir. (TBMM ZC 1958: 112-114.)

15 Aralık 1957 tarihinde ilk sayısını çıkaran Türk Ruhu dergisi “*Siyasi-Edebi-İçtimai-Dini San’at ve Kültür Mecmuası*” alt başlığıyla yayın hayatına başlamıştır. Derginin beşinci sayısında, Haftanın Muhasebesi bölümünde Nevşehir milletvekili Münip Hayri Ürgüplü'nün Nisan ayında meclise sunduğu kanun teklifiyle alakalı bir anket yayınlanmıştır. Bu teklife göre, “*Manevi değerleri ve mukaddesatı tahkir suç sayılacaktır*”. Dergi bu durumu anket şeklinde okuyucusuna sunarak halkın bu konudaki hassasiyetini anlamaya çalışmıştır. Ankette bu kanun teklifine taraftar mısınız, değil misiniz? şeklinde sorulan sorunun cevapları derginin daha sonraki sayılarında yayımlanmıştır. Bu ankete verilen cevaplara bakıldığı zaman manevî değerlere karşı Türk milletinin duyarsız kalamayacağı anlaşılmaktadır. Bu anket sayesinde dikkati çeken başka bir unsur ise, ankete cevap veren şehirlerin dağılımına bakıldığında Türk Ruhu dergisinin Türkiye'nin doğusundan batısına büyük bir kitle tarafından takip edilmesidir. (Çakmak 2011: 203-204)

Bu kanun teklifi kamuoyunda da ciddi tartışmalara neden olmuştur. Muhalif yayın Akis Dergisi bu meseleyi 1958 Şubat sayısında ele alarak bir milletvekilinin ağzından bu kanun teklifinin, “Haşa, Allah'ı kanun himayesine almak isteyen” bir tasarı olduğunu okuyucularına duyurmuştur. Akis, tasarımı Nevşehir'in, ismi bir zamanlar gazete sütunlarını uzun müddet süslemiş olan Demokrat milletvekili ve Suad Hayri

Ürgüplü'nün şöhretli biraderi Münip Hayri Ürgüplü tarafından verildiğini ve Ürgüplü'nün, Allah'ı ve Peygamberi veya mukaddes “şey”leri tahkir edenlerin şiddetle - üç seneye kadar hapis, cezalandırılmasını istediğini yazdı. Ayrıca Ceza Kanununda din hürriyetine karşı işlenecek suçların cezası olduğunu ancak, Nevşehir milletvekilinin, gene bir milletvekilinin tabiriyle –“Hâşâ, Allah'ı ve Peygamberleri de kanun himayesine almak” niyetinde olduğuna vurgu yapmıştır. Ancak Akis'e göre bu meselenin farklı yorumlara açık olması sebebiyle daha çok tartışılacağına dikkat çekmiştir.(Akis 1958:198)

Akis Dergisi bu haberden iki hafta sonra tekzip yayınlamak zorunda kalmıştır. Yayınladığı tezkibinde aslında tekzip edilecek bir durum olmadığını, Münip Hayri Ürgüplü'nün ya da herhangi bir kişinin Hz. Peygamberi müdafaa mevkiinde olmadığını ifade eden bir tekzip yayınlamıştır. (Akis 1958: 200)

Maarif Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1958 yılı bütçeleri münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Münip Hayri Ürgüplü yaptığı bu konuşmasında üstün zeka seviyesinin üzerinde olan çocukların özel bir eğitime tabi tutulmalarını önermiştir. Bu konuda Fransa'da Almanya'da ve İsviçre'de çeşitli merkezlerin kurulduğunu ifade ederek, bu çalışmalardan oldukça olumlu sonuçlar alındığını belirtmiştir. Aynı şekilde ihmal edilmeleri halinde bu çocukların işleyecekleri suçlarında diğer suçlulardan farklı ve tehlikeli olacağına işaret ederek bu işin önemini vurgulamıştır. Bu çocukların ıslahı konusunda gerekirse Medeni Kanunun 272 ve 273. Maddelerine göre devlet çocukları kendi himayesine alıp her türlü masraflarını da karşılayabileceğini belirtmiştir. (TBMMZC 1958: 727-727) Görüşmeler sonunda Münip Beyin teklifi olan aklen ve ruhen geri kalmış ya da üstün zeka seviyesinin de üstünde çocukların eğitimi için tahsis edilen 50.000 liralık miktara 150.000 lira daha ilave yapılarak bütçesi toplamda 200.000 liraya çıkarılarak oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. (TBMMZC 1958: 776)

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu münasebetiyle söz alan Münip Hayri Ürgüplü, konuşmasında Ortadoğu Üniversitesinin ideolojik ayrışmalardan uzak tutulması ve ilmin ön planda tutulması gerektiğine dikkat çekti. Ortadoğu'daki komşularımızın da bu üniversitenin kendilerinde açılması konusunda çok istekli olmalarına karşılık bize nasip olmasının sevindirici olduğunu söylemiştir. Birleşmiş Milletlerin de maddi ve manevi desteklediği üniversitenin konumu ve misyonu itibarıyla önem taşımaktadır. Böyle bir üniversitenin ülkemiz ve dünya için barışa katkı sağlayacağını düşündüğünü

söylemiştir.(TBMMZC 1959: 356.) Bu üniversitenin beynelmilel özellikle olacağını, bu sebeple mali konuların da buna göre görüşülmesi, dışarıdan gelecek her türlü desteği alabilmenin yollarının araştırılmasının ve teşvik edilmesinin yerinde olacağı mütalaasında bulunmuştur. (TBMMZC 1959: 367)

Münip Hayri Ürgüplü bunların dışında Nevşehir Mebusu Zihni Üner hakkında yapılmak istenen takibat ve muhakemenin devre sonuna bırakılmasına dair Muhtelit Encümen mazbatasını hakkında, Temyiz Mahkemesi Teşkilâtına Dair 1221 Sayılı Kanunun Değişen 1, 3 ve 4. maddelerinde tadilat yapılması hakkındaki kanun teklifinin takdimen müzakeresine dair takrir hakkında, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkındaki Kanun, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 6200 Sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dair Kanun, Muş Mebusu Şemsi Ağaoğlu ve iki arkadaşının, Gelir Vergisi Kanununun 6247 Sayılı Kanunla Değiştirilen 24. maddesinin bir numaralı bendinin tadili hakkındaki kanun münasebetiyle meclis genel kurulunda konuşmalar yapmıştır.

Münip Hayri Ürgüplü siyasi çalışmalarını süresince vermiş olduğu teklifler ise şunlardır:

1. Türk Ceza Kanununun 175. maddesinin son fıkrasının tadili ve aynı maddeye iki fıkra ilâvesi hakkında,
2. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun geçici 65. maddesinin «K» fıkrasının değiştirilmesi hakkında,
3. Manisa eski Mebusu Kâzım Nami Duru'ya vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında,
4. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 57 ve 72. maddelerinin tadiline dair,
5. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun bazı maddelerinin tadiline ve bazı maddelerinin lağvına dair,
6. Sabık başvekillerden Rauf Orbay'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair,

Münip Hayri Ürgüplü'nün siyasi hayatı süresince verdiği tek önerge ise; Arzuhal Encümeninin 6.1.1960 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 1925 sayılı Kararın Umumi Heyette görüşülmesine dair verdiği önergedir. Buna göre 25 yıl devlete hizmet eden Lütfi'nin memuriyetinin dolmasına 2.5 ay kala vefat etmesi üzerine kalan eşi ve

çocuğuna maaş bağlanarak mağduriyetlerinin giderilmesini teklif etmiştir. (TBMMZC 1960: 8)

Türk siyasi hayatında milletvekillerin seçim dönemlerinde seçmenlerine birçok vaatlerde bulunup, seçimlerden sonra bir daha seçim bölgelerine hiç uğramamaları artık neredeyse kanıksanmış bir durumdur. Ancak Münip Hayri Ürgüplü milletvekili adaylık sürecinden itibaren seçim bölgesini unutmayan vekillerden birisi olmuştur. Yerel basını taradığımızda bunu görmem mümkündür. Yerel basında çıkan haberlere baktığımızda Münip Hayri Bey'in Nevşehir'in ve seçmenlerinin sorunlarını dinlemek için diğer Nevşehir milletvekili Zihni Üner ile birlikte köy köy, kasaba kasaba dolaştığını görmekteyiz. (Yeni Nevşehir 1959: 46) Yerel gazete Yeni Nevşehir'de çıkan haber başlıkları şöyle atılmıştır: "Mebuslarımız Üçhisar'da" Münip Hayri Ürgüplü, Zihni Üner ile birlikte akşam Üçhisar'ı ziyaret etti ve halk tarafından sevgiyle karşılandı. (Yeni Nevşehir 1959: 47) "Mebuslarımız Köylerimizde" Mebuslarımız Sulusaray, Çat ve Narköy'e uğrayarak halk ile temaslarda bulunmuşlardır. Halkın ihtiyaçlarını tespit ederek giderilmesi yolunda çareler aramışlardır. (Yeni Nevşehir 1959: 47) Ayrıca Münip Hayri Ürgüplü Yeni Nevşehir Gazetesi'ne Ürgüp ilçesi hakkında yaptığı olumlu yayınlardan dolayı bir teşekkür yazısı göndermiştir. (Yeni Nevşehir 1959: 49)

4. YASSIADA DAVASI

Türk demokrasi tarihinde önemli kilometre taşlarından birisi olan 27 Mayıs 1960 ihtilali Münip Hayri Ürgüplü'nün hayatını da derinden etkilemiştir. Zira bütün DP milletvekilleri gibi kendisi de anaya sayı taşıyıcı, tebdil ve ilga suçunun yardımcıları olarak mahkemeye sevk edilmiş ve tutuklanarak Yassıada'ya götürülmüştür. Yapılan duruşma sonunda Ceza Kanununun 146. Maddesinin üçüncü fıkrasına göre cezalandırılması istenmiştir. Hakkındaki iddia edilen suçlar anayasaya muhalif muhtelif kanunlar çıkarmak ve muhalif olmayanları kötü uygulayarak, başta olanların diktaya giden bu durumlarına engel olmamak, takrir vermemek, fikir beyan etmemek ve sonunda da istifa etmemek yoluyla bu suçlara ortak olduğu iddia edilmiştir. (BCA, 010.09. . .57. 167.2)

Hakkındaki bu iddialar karşısında yaptığı savunmasında kendisinin 1957 yılında milletvekili seçildiğini ve kendisinden önceki meclislerde çıkarılan kanunlardan sorumlu tutulamayacağını, milletvekili bulunduğu dönemlerde bahse konu olan konularda rey vermediği zabıtlarla sabit olduğu ve hakkında isnat edilen gayri meşru iktisabın yüksek

mahkeme tarafından soruşturulabileceği beyan edilerek beraat kararı verilmesi istenmiştir. (BCA, 010.09. . .57. 167.2)

İddialar hakkında duruşmalar 1 Ağustos 1960 tarihinde başlamış ve nihai karar 15 Eylül 1961 tarihinde verilmiştir. Bu mahkemede Münip Hayri Ürgüplü'nün de içinde bulunduğu 47 kişi hakkında beraat kararı verilmiştir. Yassıada Mahkemesi tarafından Münip Hayri Ürgüplü hakkında açılan gayri meşru servet edindiğine dair soruşturma da yüksek soruşturma kurulunun yaptığı inceleme neticesinde gayri meşru iktisabın bulunmadığının tespit edilmesi üzerine beraat kararı ile sonuçlanmıştır. (BCA, 010.09. . .283.865.2)

5. DİĞER FAALİYETLERİ

Münip Hayri Ürgüplü serbest avukatlık yaptığı dönemde müvekkillerden birisi de Faraçi isminde G grubu vergi mükellefi olan bir gayri Müslim'dir. 1942 yılında çıkarılan Varlık vergisi sebebiyle müvekkiline çıkarılan yüksek miktardaki vergi yükünden kurtarmak amacıyla malları kendi üzerine almıştır. Ayrıca bu mallara ilişkin icra yoluna gidilememesi için de Ankara'dan telefonla talimat verilmiştir.(Ökte 1951: 113) Bu şekilde Ankara'da önemli mevkilerde tanınmış bulan gayrimüslimler vergi ödemekten kurtulmuşlardır. Aynı şekilde ecnebilere konulan vergilerin de tahsil edilemediği bir gerçektir.(Coşar 2003: 3)

Münip Hayri Ürgüplü bölgenin kalkınmasında ve imarında da önemli katkılarda bulunmuştur. Ürgüp Devlet Hastanesinin şu anda hizmet veren binası, yapımından önce Rumlara ait mezarlık olduğu söylenmekte olup, Münip Hayri Ürgüplü tarafından o zamanın 50.000 TL katkı payı, vatandaşların teşebbüs, gayret ve katkılarıyla, Ürgüp Şeyhülislam Hayri Devlet Hastanesi adı altında 1951 yılında inşaatına başlanmış ve 1953 yılında tamamlanmıştır. (<http://www.hastane.com.tr/hastane/urgup-devlet-hastanesi.html>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2016)

Münip Hayri Ürgüplü çeşitli yardım kuruluşları ve vakıflarla da yakından ilgilenmiştir. Bunlardan birisi de İbnü'l- Emin Mahmut Kemal İnal Vakfı'dır. Bu vakfın kurucu üyeleri arasında yer almaktadır.

6. ESERLERİ

Münip Hayri Ürgüplü İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Cenevre'de hukuk doktorasını, hazırladığı “Le Contrat De Fiançailles En Droit Et En Jurisprudence Suisses Et Turcs” adlı teziyle tamamlamıştır. Fransızca olarak 179 sayfadan

oluşan bu çalışmasını 1933 yılında Lyon’da Bosc Frères M. et Riou tarafından kitap haline getirip baskısı yaptırılmıştır. (Ürgüplü 1936: 30) Doktora tezinden hareketle 1934 yılında hazırlamış olduğu Nişanlanma Mukavenamesi adlı çalışmasını Hukuk Talebe Cemiyeti Neşriyatı tarafından baskısı yapılmıştır.

Münip Hayri Bey Sümerbank Hukuk Müşavirliği görevini icra ederken davet edildiği Ankara Halkevinde Lozan Antlaşması’nın imzalanmasının sene-i devri münasebetiyle vermiş olduğu konferans metnini daha sonra bir risale olarak 32 sayfa halinde tanzim edilerek Sümerbank tarafından bastırılmıştır. Münip Bey çalışmasının girişinde bu çalışmanın ilmi bir nitelik taşımadığını ve Lozan muahedenamesi hakkında genel bir değerlendirme ve bilgilendirme yapmayı amaçladığını belirtmiştir. (Ürgüplü 1936: 5) Risalede Lozan Antlaşması’nın öncesinde ortaya çıkan gelişmeleri ele alarak başlayan Münip Bey, çalışmasında Lozan’ı Serv ile mukayese ederek devam etmiş ve kapitülasyonların ortaya çıkışı uygulanması ve kaldırılması hakkında bilgi vererek çalışmasını neticelendirmiştir.

Bir diğer çalışması ise Mustafa Şeref Özkan ve Eserleri adıyla 32 sayfa olarak kaleme aldığı risalesidir. 1939 yılında Cumhuriyet matbaası tarafından basılan bu çalışmayı yakın arkadaşı Ali Fuat Başgil’e ithaf etmiştir. (Ürgüplü 1939: 1)

Münip Hayri Bey Hukuk Fakültesi’nden hocası olan Mustafa Şeref Özkan hakkında hazırladığı bu risalede önce onun hakkında biyografik bilgiler vermiştir. Buna göre;1909 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yurt dışına gönderdiği ilk öğrencilerden biri olan Mustafa Şeref Özkan, İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirmiştir. Ancak o tarihlerde, Avrupa üniversiteleri, Darülfünun tarafından verilen diplomaları geçerli kabul etmediği için Mustafa Şeref, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni yeniden okumuştur. 1912 yılında fakülteyi bitirdikten sonra İstanbul’a dönerek,1913 yılında İstanbul Hukuk Mektebi’nde “Temel Hukuk ve İdare” kürsüsüne öğretim üyesi olarak atanmıştır. Kısa sürede terakki ederek Amme Hukuku Profesörlüğü ’ne getirilmiştir. (Ürgüplü 1939: 11)

1917 yılında Kayseri’den mebusluğa ve Talat Paşa kabinesinde ticaret ve ziraat nazırlığına getirilen Mustafa Özkan 1918 yılı sonunda kabinin istifasıyla bu görevinden ayrılmıştır. Milli mücadele sürecinde Anadolu’da önemli görevler üstlenmiş ve 1923 yılında Lozan heyetinde müşavir olarak yer almıştır. 1923 seçimlerinde Burdur’dan mebus seçilen Mustafa Özkan yeniden meclise girmiştir. (Ürgüplü 1939: 13)

Daha sonra 1926 yılında Ankara’da kurulan Hukuk Okulu’na da “İdare Hukuku ve Amme Hukuku” Profesörü olarak atandı. Yazdığı “Amme Hukuku” kitabı, uzun yıllar bu alanda aranan ve izlenen bir kitap olmuştur. Modern Türkiye’nin önderleri arasında sayabileceğimiz nadir insanlardan birisi olan Mustafa Şeref Özkan 1930-32 yılları arasında İktisat Bakanlığı yapmış ve devletçilik uygulamalarını başlatmıştır. Başlattığı atılımlar, kendisinden sonra gelenlerce ne kadar yozlaştırılırsa yozlaştırılsın; derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. (Ürgüplü 1939: 14)

Münip Hayri Ürgüplü onu anlatan kitapçığında öğrencisi olarak hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır: “O idare hukuku alanında sınırlı kalmış bir bilim insanı değildi. Hukukun diğer dallarında ve hatta ekonomik ve sosyal konularda derin bilgi sahibiydi. Yakın arkadaşım Prof. Dr. A. Fuat Başgil, çok yerinde olarak onun muhakemelerini kabul etmemek için, ancak, kötü niyetli olunabileceğini söylemektedir. Yine Başgil’e göre, Mustafa Şeref Özkan, yazılmış ve söylenmişleri tekrarlayan sıradan bir hukukçu değildi. Kendisine özgü sistemi ve hukuk görüşleri olan bir profesördü. Hukuk kuramlarını, özellikle Fransız hukuk okullarını ve büyük hukuk akımlarını eleştirebilecek güçte bir düşünürdü. Onun amme hukuku dersleri konunun bilimsel temelini verirdi.” (Ürgüplü 1939: 14)

Münip Hayri Bey çalışmasının giriş bölümünde, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ikişer yıl bakanlık yapan, hukuk alanında önemli çalışmaları bulunan Mustafa Şeref Özkan hakkında hazırlamış olduğu bu risale ile vatandaşlık görevini ifa ettiğini söylemektedir. Çalışmasında Mustafa Şeref Özkan’ın biyografisi dışında ilmi kişiliği, siyasi ve idari hayatı hakkında bilgilere yer vermiş ve sonuç kısmında ise hocası hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. 10 Eylül 1938’de öldüğünde onun ardından yazan Münip Hayri Ürgüplü Söyle demektedir: “Mustafa Şeref Özkan’ı anlamak bir şeref (onur) ve anlatmak bir mazhariyettir (yücelme). (Kuruç 2011: 351)

Münip Hayri Beyin bu kitap ve risaleler dışında İzmir Barosu Dergisi’nde 2, İstanbul Barosu Mecmuası’nda 8, Hukuki Bilgiler Mecmuası’nda 10 ve İslam Dergisi’nde 1 adet olmak üzere toplam 21 adet makalesi yayınlanmıştır. Makaleler genellikle ticaret hukuku, iş hukuku ve aile hukuku alanlarında yazılmıştır. Münip Hayri Beyin kitap, risale ve makalelerinin bibliyografik listesi şudur:

a. Kitap ve Risaleleri

1. Münib Hayri Ürgüplü; **Le Contrat De Fiançailles En Droit Et En Jurisprudence Suisses Et Turcs**, Geneve, 1932. (These Geneve) 1932 yılında yapılmış doktora tezidir. Tez No: 379.
2. Münib Hayri Ürgüplü; **Nişanlanma Mukavelenamesi**, Hukuk Talebesi Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul, 1934.
3. Münib Hayri Ürgüplü; **Lozan** (24 Temmuz 1936 Tarihinde Ankara Halkevindeki kutlama töreninde söylenmiştir.) Ankara, 1936.
4. Münib Hayri Ürgüplü; **Mustafa Şeref Özkan ve Eserleri**, Ankara, 1939.

b. Makaleleri: (Hirsch 1940: 860-992)

1. Münib Hayri Ürgüplü; Banka ve Bankerler, **İzmir Barosu Dergisi**, Cilt 8, 1936, ss.161-163.
2. Münib Hayri Ürgüplü;Kasa Kiralama Mukavelesi ve Hukuki Mahiyeti, **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1936, ss. 316-319.
3. Münib Hayri Ürgüplü; Doktorların Hukuki Mesuliyeti, **İzmir Barosu Dergisi**, Sayı:12, 1937, ss.291–293.
4. Münib Hayri Ürgüplü; Haksız Mal İktisabı Müessesesi, **İstanbul Barosu Mecmuası**, İstanbul, 1937, ss. 460-466.
5. Münib Hayri Ürgüplü; Çocuk Hukuku, **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 8,1937, ss. 5145-5148.
6. Münib Hayri Ürgüplü; Zeyil Mukavele Akdi Dolayısıyla Asil Mukaveleye Kefalet Sukut Eder Mi? **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 8, 1937, ss. 5489-5476.
7. Münib Hayri Ürgüplü; Otelcilerin Hukuki Mesuliyeti, **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 10, 1938, ss. 19-23.
8. Münib Hayri Ürgüplü; Temyiz Mahkemesi Umumi Heyeti Kararına İttiba Mecburiyeti Hâkimlerimizin İstiklâlini İhlâl Etmiyor Mu? **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 9,1938, ss. 5742-5744.
9. Münib Hayri Ürgüplü; Motörlü Nakil Vasıtalarının Kazalarına Karşı Mecburi Sigorta, **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 9, 1938, ss. 5638-5643.
10. Münib Hayri Ürgüplü; Banka Tevdiatının Hukuki Mahiyeti, **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1938, ss. 204-208.

11. Münib Hayri Ürgüplü; Vazi’i Kanun İmiş Gibi Karar Veren Hâkimin Hükümü Kabili Temyiz Olmalı Mıdır? **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 9,1938, ss. 5696-5668.
12. Münib Hayri Ürgüplü; İcrada Islahat Düşünceleri, **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1939, ss.657-684.
13. Münib Hayri Ürgüplü; Hâkimlerimizin Kanun Vazi’i Gibi Vaz’ Eyledikleri Kaideleri Temyiz Mahkemesi Nakze Salahiyetli Midir? **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 10,1939.
14. Münib Hayri Ürgüplü; Meslek Adamları Okumamaktan Ötürü Tazminata Mahkûm Olabilirler. **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 10, 1939.
15. Münib Hayri Ürgüplü; Cismani Zarar Halinde Verilecek Olan Tazminatın Tespitini Kolaylaştıracak Bir Kıstas, **Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul, 1935, ss.149-155.
16. Münib Hayri Ürgüplü; Boşanmayı Kolaylaştırmak Meselesi, **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1940, ss.44-49.
17. Münib Hayri Ürgüplü; Esbabı Mucibesiz Kararlar ve Takdir ve İbrete Lâyık Bir Çalışma **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1940, ss.585-592.
18. Münib Hayri Ürgüplü; Borçlunun Müracaatı Üzerine İflâs Kararını Mutlak Surette Vermek Mecburiyeti Var Mıdır? **Hukuki Bilgiler Mecmuası**, Cilt 11, 1939, ss.7155-7157.
19. Münib Hayri Ürgüplü; Fransa’da Son Defa Kabul Edilen Yeni Boşanma Esasları, **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1941, ss.673-675.
20. Münib Hayri Ürgüplü; Bir Mülkün İstimlâk Edilmiş Kısmı Üzerinden Şerefiye Alınamaz **İstanbul Barosu Mecmuası**, 1941, ss.26-27.
21. Münib Hayri Ürgüplü; Mukaddesat’a Tecavüz Edenler Ceza Verilecek Nevşehir Mebusu Münib Hayri Ürgüplü’nün Kanun Teklifi, Esbab-ı Mucibe Layihası, Adliye Encümeninin Mazbatası, **İslam Dergisi**, Sayı 14. Cilt 2.Şubat 1958.

7. SONUÇ

Nevşehir’in vilayet merkezi olmasından sonra TBMM’de ilk temsil eden vekillerden birisi olan Münib Hayri Ürgüplü 1957-1960 yılları arasında bir dönem süren aktif siyasi hayatı boyunca ilkeli bir siyaset izlemiştir. Milletvekilliği döneminde seçim bölgesinden kopmamış fırsat buldukça seçmenleriyle bir araya gelerek bölgenin sorunlarını dinleyip çözüm arayışları içerisinde olmuştur. Milletvekilliğinin askeri darbe

ile neticelenmesi sonunda Yassıada mahkemelerinde yargılanarak beraat eden milletvekillerinden birisidir. Münip Hayri Ürgüplü'nün aynı zamanda bir akademisyen ve hukukçu kimliği ile 4 adet kitap-risale ve 21 adet çeşitli hukuk dergilerinde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010. 09. .283.865..2, s.12.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09. . .283.865.2, s.8.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09. . .57. 167.2, s.5.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09. . .57. 167.2, s.6.

TBMM Arşivi, TBMM Azalarına Mahsus 2428 Numaralı Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, TBMM Azalarına Mahsus 2428 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası,
Tercümeihal Varakası.

TBMM Zabıt Ceridesi,11. Dönem 2. Cilt,39. Birleşim, s.112-114.

TBMM. Z.C. 11. Dönem 2. Cilt 47. Birleşim, s.727-727.

TBMM. Z.C.11. Dönem 13. Cilt 52. Birleşim, s. 8.

TBMM. Z.C.11. Dönem 2. Cilt 47. Birleşim, s. 776.

TBMM. Z.C.11. Dönem 9. Cilt 73. Birleşim, s. 356.

TBMM. Z.C.11. Dönem 9. Cilt 73. Birleşim, s. 367

Kitap ve Makaleler

Akis “Kendi Aramızda” (200), Mart 1958.

Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, (198), Şubat 1958.

Alkan, Mehmet Ö. (2003). “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyona Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri”. *Anayasa Yargısı*, (6) 133-165.

Arslan, Zühtü (2011) *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XI. Dönem (1957-1960)* Cilt 3, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:156.

Coşar, Nevin (2003). “Varlık Vergisi Konusunda Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, (58) 2, 3.

Çakmak, İsmail (2011). “Yarım Asırlık “Türk Ruhu”nun Tefekkür Damlaları”, *Türk Yurdu*, 285, 203-212.

Dilaver, Hasan Hüseyin (2014). *Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi*, Ankara.

Hirsch, Ernst (1940). “Hukuk Neşriyatı Bibliyografyası 1934-1940”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, (6) 4. 860-992.

<http://www.hastane.com.tr/hastane/urgup-devlet-hastanesi.html>, [erişim tarihi: 25 Nisan 2016]

Kuruç, Bilsay (2011). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi – Büyük Devletler ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Ökte, Faik (1951) *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi.

Toker, Metin (1961). “Haftanın İçinden İbret Levhası”, *Akis*, (22), 377,

Ürgüplü, Münip Hayri (1936). *Lozan*, Ankara.

Ürgüplü, Münip Hayri (1939). *Mustafa Şeref Özkan ve Eserleri*, Ankara.

Yeni Nevşehir, “Mebuslarımız Köylerimizde”, 14 Temmuz 1959 (49).

Yeni Nevşehir, “Mebuslarımız Üçhisar’da”, 11 Temmuz 1959 (47).

Yeni Nevşehir, “Mebuslarımızın Tetkikleri”, 10 Temmuz 1959 (46).

Yeni Nevşehir, “Sayın Mebusumuz Münip Hayri Ürgüplünün Gazetemize Teşekkürü”, Yeni Nevşehir, 9 Temmuz 1959 (45).

BEKTAŐILİĐİN PİR-İ SÂNİSİ: BALIM SULTAN

Doç. Dr. Ali KOZAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
alikoza@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Hayatı hakkında kesin bilgi bulunmayan Balım Sultan(ö.1516)'la ilgili kayıtlar daha çok Bektaşî yazılı ve sözlü kültürüne dayanır. Bununla birlikte diğer Bektaşî pirleri adına kaleme alınan velayetnameler olmasına rağmen Balım Sultan hakkında münferit bir velayetnameye de rastlanmaz. Onun önemi, 16. yüzyılda Bektaşîliğe yeni bir hüviyet kazandırarak tarikatın bazı erkanlarını yeniden tesis etmesinden gelmektedir. Sultan II. Bayezid(1481-1512) tarafından 1501'de Hacı Bektaş Dergahı'na postnişin olarak atanan Balım Sultan, bu dönemdeki Safevî propagandasına karşı Bektaşîlerin Osmanlı yönetimi tarafında kalmalarında büyük rol oynamıştır. Mücerredlik erkânı, on iki imam kültü, on iki post erkânı ve Hak-Muhammed-Ali olarak bilinen uluhiyet anlayışının da Balım Sultan'ın postnişinliği döneminde düstur haline getirildiği kabul edilmektedir. Günümüzde bilinen bir eseri olmayıp, Alevi-Bektaşî kültüründe kaleme alınan bazı nefeslerin Balım Sultan'a ait olduğu kabul edilmektedir.

Bildirimiz, Bektaşîlikte 'pir-i sâni/ikinci pir' olarak kabul edilen Balım Sultan'ın hayatı, II. Bayezid ile ilişkisi, Bektaşîlikteki yeri ve günümüzde Hacıbektaş ilçesi Hacı Bektaş Veli dergahı içerisinde bulunan türbesi üzerine olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşîlik, Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan, mücerredlik erkânı.

GİRİŞ

Bir tarikat olarak Bektaşîlik, Hacı Bektâş-ı Velî'ye atfen kurulmuş ve daha sonra Balım Sultan tarafından sistemli bir tarikat hüviyeti kazanmıştır. Bektaşîliğin Hacı Bektaş ocağına dair yetki ve hizmetler ise, Osmanlı son dönemine kadar Hacıbektaş'taki tekkeye görevlendirilen farklı postnişinler tarafından yürütülmüştür.

Hacı Bektaş Velî'den sonra tarihi süreç içerisinde Hacı Bektaş Tekkesi şeyhliğine, Seyyid Ali Sultan/Kızıldeli(1310-1402), Resul Bâli(1361-1441), Mürsel Bâli (Dimetoka postnişinliği yapmış olup, Resul Bâli'nin ölümüyle Hacıbektaş'ta 44 yıl(1334-1483) postnişin olmuştur), Balım Sultan(1501-1516) ve kardeşi Kalender Çelebi(1516-

1528) geçmişlerdir. Daha sonra bu makama, Hacı İskender Dede, Emir Kasım Dede ve Resul Bâli torunu Mahmud oğlu Hüdâdâd'ın geçtiği bilinmektedir.

Bu postnişinlerden biri olan ve Şemseddin Sami'nin *Kamusu'l-alam*'ında, Balım Baba olarak geçer. Ayrıca, "*Hacı Bektaş Veli (kuddise sırrahû) nun mürîdânından olup, Kurşehirinde velî-i muşârun ileyhın türbesi yanında bir dergâh te'sîsiyle tarikat-ı Bektâşîyye'nin erkânını vaz' ve tecerrüdü dahî bu zât usûlden ittihâz etmiştir. Türbesi Hacı Bektaş Veli'nin türbesi yanında olup, tecerrüde alâmet olmak üzere Bektaşî dervişleri kulaklarını bunun türbesi eşîğinde dilerler. Tarikat-ı mezkûrenin pîr-i sânisî hükmündedir.*" şeklinde bilgi verilir.(Şemseddin Sami 1306:1219)

Balım Sultan(ö.1516)'la ilgili kayıtlar daha çok Bektaşî yazılı ve sözlü kültürüne dayanmaktadır. Ayrıca diğer Bektaşî pirlere nispetle kaleme alınan menâkıbnâme türü eserler olmasına rağmen Balım Sultan hakkında müstakil bir velayetname de bulunmamaktadır. Bu durum hayatı hakkında bazı ihtilafların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu ihtilaflar ise daha çok nesebi üzerinedir.

1. Balım Sultan'ın Nesebi

Dolayısıyla onunla ilgili zikredeceğimiz ilk husus Balım Sultan'ın nesebiyle ilgili olup Mürsel Bâli'nin oğlu olduğu şeklindeki iddiadır. Bu iddiaya göre Balım Sultan'ın babası Mürsel Bâli, Dimetoka'ya Seyyid Ali Sultan'ın yanına gitmiş, orada kendi adına bir zaviye kurmuş ve burada postnişin olmuştur. Seyyid Ali Sultan'ın isteği üzerine Bulgar bir kadınla evlenmiş, bu evlilikten Balım Sultan dünyaya gelmiştir. (Melikoff 2011:96) J. Kingsley Birge'nin Arnavutlukta derlediği bir menkıbeye göre de, "Seyit Ali Sultan ülkeye girdiğinde Dimetoka bölgesinde bir seccade dokuyarak duvara asıp, onun üzerinde kim dua ederse onunla evleneceğini söyleyen bir Bulgar prenses vardı. Seyit Ali Sultan ve Mürsel Baba evi ziyaret ederek izin istemeksizin seccadeyi indirip üzerinde namaz kıldılar. Her ikisi de kızın evlenmek istemeyeceği kadar yaşlı olduklarından, Bulgar prenses seccadeyi çekti ve her iki adamda yere düştüler. Seyit Ali Sultan bu hareketteki olağanüstü gücü farkederek bunun aslında kızıdan değil, ondan doğacak olan Balım Sultan'dan geldiğini anladı. Mürsel Baba parmağını kızın ağzına koydu. Halen bakire olan kız hamile kaldı ve adı "Bal"dan türeyen Balım doğdu. Çocuğun annesi öldüğünde çocuk Sofular'daki Seyit Ali Sultan'ın tekkesine alındı. 18 yaşına gelene kadar burada hala "Balım Sultan dershanesi" denilen bir odada yaşadı."(Birge 1991: 64)

Ahmet Rıfat Efendi de, Hacı Bektaş postnişinlerinin isimlerini belirtirken, Balım Sultan'dan Mürsel Bâli'nin oğlu olan Balım Sultan şeklinde bahsetmiştir.(Ahmet Rıfat 1895:182) Fakat, bu rivayeti kabul etmeyen ve Mürsel Baba'nın o sırada 90 yaşında olduğunu belirten yaklaşımlar da bulunmaktadır. (Saraç 2011: 41)

Melikoff ise, Balım Sultan'ın hayatının tamamen söylencelere dayandığını belirtir. Bu söylencelerden biri, Mürsel Baba'nın Bulgar kralının kızının ağzına bir parmak bal çalarak hamile bıraktığı ve Balım Sultan'ın doğduğu şeklindedir. Hatta bu bala nispetle adının Balım olduğu da söylenceye geçmektedir. Bu söylenceleri inandırıcı bulmayan Melikoff, yine de her ne olursa olsun, bütün geleneklerin Rumelili Hristiyan bir anneden söz ettiklerini belirterek, Mürsel Baba'nın Balım Sultanın manevi babası olabileceğini ve söz konusu evlatlığın bel evlatlığı değil de yol evlatlığı bağına dayandığını, yani bir sülûk zinciri olduğunu düşünmektedir. (Melikoff 2008: 219) Yani aslında bu rivayetler Balım Sultan'ın bel evladı mı? Yol evladı mı? olduğu şeklindeki tartışmaların bir sonucu olup Hünkâr'ın soyundan gelen Resul Bâli'nin oğlu veya -gelenekteki bir görüşe göre- Mürsel Bâli'nin oğlu olduğu tartışmasının yansımasıdır.

Ayrıca Hünkâr'ın soyundan gelen Resul Bâli'nin oğlu veya -gelenekteki bir görüşe göre- Mürsel Bâli'nin oğlu olan Balım Sultan'ın, Sersem Ali Baba'nın Dimetoka'da bulunduğu sırada evlendiği bir Sırp prensesinden doğma olduğu da iddia edilmektedir. (Ahmet Refik 1994: 9; Üzüm 2008: 46, Saraç 2011:41) Necdet Saraç, Balım Sultan'ın bir "Sırp dönmesi" olduğu iddiasının Tire'de bulunan Hacı Necip Paşa Kitaplığına ait olan Hacı Bektaş'ın Tefsîr-i Fâtihâ'sı kopyasının sonradan eklenen notlar bölümünde geçtiğini belirtmektedir. (Saraç 2011: 41)

Bu tartışmanın bir diğer uzantısı, Bektaşî tarikatındaki önemli kırılmalardan birine yol açan ve Kanuni döneminde bir isyan hareketinde yer alan Kalender Çelebinin nesebi üzerinedir. Bazı Osmanlı kroniklerinde ve Bektaşî literatüründe Kalender Çelebi, Hacı Bektaş soyundan olup Kadıncık Anadan doğma Habîp Efendi'nin torunudur. Babası İskender ise Balım Sultan'ın oğludur. (Uzunçarşılı 2006: 346) Nitekim tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali de, "*Kalender, Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan olan oğlu Habîp Efendi evladındandır. "Bu vechle ki, Kalender ibn İskender bin Balım Sulţân bin Resul Çelebi bin Habîp Efendidir."*(Gelibolulu Mustafa Ali, v. 235a) bu iddiayı kabul eder.

Burada Balım Sultan'ın nesebi meselesinden ziyade dikkate değer diğer bir husus onun 16. yüzyıl başlarında Bektaşîlik tarikatının gelişmesinde oynadığı rol ve buna paralel olarak Osmanlı-Safevî mücadelesinin kızıştığı bir dönemde Osmanlı yönetimi ile olan dikkate değer yakın ilişkileridir. Rivayetler, Balım Sultan'la Dimetoka'da doğan II. Bayezid(1481-1512)'i sıkı bir ilişki içinde göstermektedir. Bu ilişki II. Bayezid'in buradaki meşhur Bektaşî tekkesi Seyyid Ali Sultan(Kızıl Deli) Zâviyesi şeyhlerinden Balım Sultan'la tanışması sonucu gelişmiştir. Ardından II. Bayezid, Balım Sultan'ı Dimetoka'daki tekkeden alarak Hacı Bektaş Dergâhı'na postnişin yapmıştır. Bektaşî geleneğinde II. Bayezid'in Balım Sultan'ın müridi olduğu inancı da bulunmaktadır. (Ocak 1992: 18)

1501 tarihinde Balım Sultan Osmanlı siyasî otoritesi tarafından Bektaşî tarikatının başına geçirilmesinde Anadolu'da bulunan Bektaşî tarikatına mensup muhtelif zümreleri kontrol altında tutma gayesinin bulunduğu görülmektedir.

2. Osmanlı Tekke Siyasetinde Balım Sultan

Tekkeler her ne kadar dinî/ictimâî kurumlar olarak biliniyor olsa da Osmanlı siyaset kültürü açısından da önemli roller üstlendikleri bir gerçektir. Bir başka deyişle Osmanlı resmî otoritesi tekke ve zaviye erbabını devlet ideolojisine bağlı kaldıkları müddetçe desteklemiştir. Kuruluş devrinde devlet-tekke münasebetlerinde pek çok örneğine rastladığımız bu tutumun çalıştığımız dönemle ilgili örneklerden biri; Budin (Budapeşte) fethinde şehit düşen Gül Baba'nın Kanuni'nin de katıldığı cenaze namazını Ebussuud Efendi'nin kıldırması ve yine Kanuni'nin emriyle Gül Baba türbesinin yapılmasıdır.(Akyol 2006: 14) Bunun bir uzantısı olarak II. Bayezid de Balım Sultan'ı Hacı Bektaş dergahı postnişinliğine atayarak Safevîlerin mezhepsel propagandasının önüne geçmeye çalışmıştır. Yani bu dönemdeki Safevî propagandasına karşı Balım Sultan, Bektaşîlerin Osmanlı yönetimi tarafında kalmalarında büyük rol oynamıştır.

Ancak bu yakın diyalogdan yaklaşık otuz yıl sonra bir başka postnişin olan Kalender Çelebi, 1527'de resmî ideoloji karşıtı bir isyana karışması sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Hatta Bektaşî tekkeleri 23 yıl boş kalmış ve 1551 yılında Sersem Ali Dede baba'nın atanmasına kadar postnişin ataması yapılmamıştır. Netice itibariyle Osmanlı devleti tekkelerin devlete olan tutum ve davranışlarında dönemin Sünnî-Şii gerginliğini de göz önünde bulundurarak müdahale etmekten geri durmamıştır. En

nihayetinde Osmanlı, Şii Safevi tehdidine karşı Sünnî bir devlet olarak Sünnilik çizgisini vurgulamaya gayret göstermiştir.

3. Balım Sultan'ın Tarikat Silsilesi

Balım Sultan'a ait tarikat silsilesi Bektaşiliğe ait eserlerde şöyle verilir:

1. Hacı Bektaş Veli (Pir-i Evvel)
2. Hızır Bali Sultan (Hacı Bektaş'ın manevi evladı İdris Hocanın üçüncü oğlu)
3. Resul Bali Sultan
4. Yusuf Bali Sultan
5. Mürsel Baba Sultan
6. Balım Sultan(Pir-i Sani)

Bununla birlikte Bektaşilikte on iki imamlara bağlılığın bir ifadesi olarak Bektaşî meydanında on iki post yani on iki makam vardır. Bu makamlardan Hz. İbrahim kurbancı, Hacı Bektaş müşid, Seyyid Ali Sultan aşçı, Kaygusuz Sultan Nakip, Hacim Sultan ise kilerci postu sahibidir. Balım Sultan ise ekmeççi postunun sahibidir.(Sunar 1975: 37-38; Eğri 2011: 64)

Erkânâmeler, Bektaşî geleneğinin ve öğretisinin sürekliliğini sağlayan ve İslâm tasavvufunun gayesi olan kemâl sahibi insanların oluşturduğu faziletli toplumlar oluşturma gayesiyle 16. yüzyıldan itibaren kaleme alınmaya başlanan eserlerdir. Bektaşî tarikatının, tevhid düşüncesi ekseninde tarikata giriş, inanç ve ibadet esasları, gülbank ve benzeri dualar gibi erkan ve ritüelleriyle ilgili bilgi verilmektedir. (Teber 2009: 360-365) Bugün pek çok yazma eser kütüphanelerinde ve özel koleksiyonlarda bulunan “*Bektaşî Erkannameleri*” Balım Sultan tarafından düzenlenen tarikat erkanını içerir. Yani önceleri sözlü olarak aktarılan uygulamalar düzenlenerek yazılı hale getirilmiştir. Bu durum bir nefes de şöyle dile getirilmiştir:

“Balım çoklar ile sohbet edüpdür,

Bu yola erkâne emek verüpdür,

Gidin görün pîrim nerde durupdur,

Pîr olduğu yerde haber ver imdi.” (Balım Sultan)(Sezgin 1985: 279)

Örneğin toplamda 320 adet yazma eser bulunan Hacibektaş Kütüphanesi Koleksiyonunda, kayıtlı olan yazmalar arasında 8 adet müstakil Erkânnâme yer almaktadır.

1. Latin Harfiyle Erkanı Bektâşiyye Risâlesi, Demirbaş No:6, Dili: Latince, 29 varak.
2. Erkân-ı Bektâşiyye, Demirbaş No:8, Dili: Osmanlı Türkçesi, 15 varak.
3. Erkân-ı Tarikat-ı Bektâşiyye ait Mecmua, Demirbaş No:10, Dili: Osmanlı Türkçesi, 28 varak.
4. Erkân-ı Bektâşiyye Risâlesi, Demirbaş No:29, Dili: Osmanlı Türkçesi, 91 varak.
5. Erkân-ı Bektâşiyye Ait Mecmua, Demirbaş No:36, Dili: Osmanlı Türkçesi, İstinsah Tarihi:1309, 396 sayfa.
6. Erkân-ı Bektâşiyye Risâlesi, Demirbaş No:39, Dili: Latince, 50 varak.
7. Erkân-ı Bektâşiyye Ait Mecmua, Demirbaş No:45; Dili: Osmanlı Türkçesi, 45 varak.
8. Erkân-ı Bektâşiyye Risâlesi, Demirbaş No:110, Dili: Osmanlı Türkçesi, 16 varak.

4. Bektâşi Tarikatında Yaptığı Yenilikler

Balım Sultan'ın önemi, 16. yüzyılda Bektaşiliği Haydariliğin içinden ayrılmak suretiyle resmî bir tarikat olarak kurarak tarih sahnesine çıkarmasından ve tarikatın bazı erkanlarını yeniden tesis etmesinden gelir. Babagan Bektaşî geleneği de, bu özelliğinden dolayı Balım Sultan'ı ikinci pîr kabul ederler. (Ocak 2002: 175, 179, 234; Savaş 2002: 147) Bu bağlamda mücerredlik erkânı, on iki imam kültü, on iki post erkânı ve Hak-Muhammed-Ali olarak bilinen uluhiyet anlayışının Balım Sultan'ın postnişinliği döneminde düstur haline getirildiği kabul edilmektedir.

Bunlardan “*Mücerred dervişlik*”, Bektaşilik literatüründe Balım Sultan'da itibaren teşekkül ettiği kabul edilen, şeyhlerin evlenmemesi ve saklı-gizli evlenmelerini önlemek için de kulaklarına küpe(mengüş) takma usulüdür. Bektaşilikteki derecelerden biri olup, hiç evlenmemiş bir Derviş yahut Baba, ikrar vererek mücerredlik payesine erişebilmektedir. “*Dedebabalık*” ise, Hacı Bektaş Veli'nin şeyhlik, postnişinlik görevini üstlenmek anlamında kullanılmaktadır. Bu da Bektaşilikteki derecelerden biri olup,

Aşıklık, Dervişlik, Babalık ve Dedeabalık şeklinde sıralanan makamların sonuncusudur. (Fırlalı 1990: 201, 310-311)

Buyruklarda mücerretliğin dört kişiden kaldığı kabul edilir. Hz. İsa, Selman-ı Farisî, Veysel Karanî, ve Hacı Bektaş Velî. (İmam Cafer Sadık Buyruğu 2004: 68) Cumhuriyet devrinde Türkiye'deki Bektaşilerde mücerretlik erkanı yani evlilik yasağı zamanla terk edilmiştir.(Yaman 2011: 125)

Balım Sultan'ın "*mücerredlik erkanını*" tesis etmesinden sonra Bektaşiliğin bünyesinde, aralarında günümüze kadar süren bir rekabetin gözlemlendiği iki kol ortaya çıkmıştır. Mücerret Babalara bağlı tekke mensupları pir evindeki dedebabayı, genellikle köylü ve göçebelerin meydana getirdiği Anadolu Aleviliğine bağlı Bektaşiler ise Hacı Bektaş Velî neslinden geldiklerini iddia eden ve pir evinin dışındaki konaklarında ikamet eden Çelebileri tarikatın gerçek reisi olarak tanımışlardır.

Balım Sultan'ın kümbet kitabesinde Hacı Bektaş Velî'nin torunu şeklinde söz edilmesi de, büyük bir ihtimalle bu tartışmanın bir uzantısı olarak Balım Sultan'ı bütün Bektaşilerin gözünde meşrulaştırma gayretinden kaynaklanmaktadır.(Ocak 1996: 460)

Balım Sultan'ın sistemleştirdiği erkanlardan biri de On İki İmam Kültü ve On İki Post Erkânıdır. Buyruklarda İmam Ali'den başlamak üzere On İki İmamlara yönelik övgü bölümleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de İmam Cafer Buyruğu'dur.(İmam Cafer Sadık Buyruğu 2004: 121-123) Bu durum Bektaşilikte On İki İmamın önemini ortaya koymaktadır. Bektaşî tarikatında on iki erkân veya on iki farz şeklinde geçen ve Ayin-i Cem/Cem töreninde yürütülen on iki hizmet anlayışı, On İki İmam'a karşılık olarak ortaya konulmuştur. (Kaplan 2010: 263-264)

Buyruklarda kısmen farklılık gösteren bu erkanın Hz. Muhammed ile Hz. Ali'den kaldığı kabul edilmektedir. Cem töreninde bu hizmetler icra olunmazsa erkânın gerçekleşmemiş olduğuna inanılır. Bu hizmetler, tarikatçı, berber, saki, süpürgeci, ferrâş, zakir, sofradar, hâdim, gözcü, pervane, çerağcı ve kapıcıdır. (İmam Cafer Sadık Buyruğu 2004: 195-196; Kaplan 2010: 264-265)

Yine "*Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh Aliyyün Veliyyullah*" şeklinde ifade edilen Uluhiyet/Hak-Muhammed-Ali anlayışı da, Bektaşî erkanına Balım Sultan devrinde dahil edilmiştir. Bu anlayışa göre Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye inanıp şehadet getirmeyenler ehl-i nâr/cehennem ehlidir.(Eğri 2011: 126)

5. Balım Sultan Türbesi

Hacı Bektaş dergahı içerisinde yer alan Balım Sultan türbesi, Dulkadıroğulları'nın Osmanlılar'a tâbi son emîri olan Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey tarafından 1519 yılında yaptırılmıştır.(Kozan, 2015: 64)1520 yılında da külliye'nin bünyesindeki mescidi yaptırmıştır. Balım Sultan Türbesi'nin iç kapısı üzerinde yer alan Arapça kitâbenin tercümesi şu şekildedir: “*Bu mübarek kubbeyi, Şehsuvar Bey'in oğlu Emîr Ali Bey velîlerin kutbu, abdalların özü, Horasanlı Hacı Bektâş'in oğlu Resul Bâlî'nin oğlu Hızır Bâlî için -Allah kabrini nurlandırsın- dokuz yüz yirmi beş yılında yaptırdı.*” Balım Sultan, türbe kitabesinde daha önce bahsettiğimiz tartışmanın bir yansıması olarak Hacı Bektaş soyundan Resul Bali'nin oğlu olarak anılmaktadır. Türbede Balım Sultan ve Kalender Çelebi'nin sandukaları yer almaktadır.

Günümüzde Balım Sultan türbesinden başlayarak daha sonra Hacı Bektaş Veli türbesine yapılan ziyaretlerle birlikte Perşembe günleri bu meydanda cem töreni de yapılmaktadır. Yine Balım Sultan'a duyulan hürmetin bir ifadesi olarak Bektaşilik'te ‘*Balım niyazı*’ denilen bir erkan da geliştirilmiştir. Yine türbe önünde Bektaşiler’ce ‘*binek taşı*’ olarak adlandırılan ve ziyaretçiler tarafından kucaklanan bir taş bulunur. Bu taşın, 1526'da Osmanlı Devleti'ne isyan eden Şah Kalender, Genç Kalender, Kalender Çelebi lakapları ile tanınan şeyhin 1527'de katledildiği yere dikildiği yolunda bir rivayet bulunmaktadır. Nitekim Balım Sultan Kümbeti'nin içinde de aynı kişiye atfedilen bir kabir vardır. Ayrıca kümbetin önünde yer alan karadut ağacı da Bektaşiler arasında kutsal sayılmakta, Ahmed Yesevî tarafından Horasan'dan Anadolu'ya atılan ve Sulucakarahöyük'e düşerek burada yeşeren ağaç olduğu kabul edilmektedir.

6. Balım Sultan'a Atfedilen Nefesler

Balım Sultan'a atfedilen bazı nefesler bulunmaktadır. Bunlardan ilki onun soyuna dairdir:

“Benim pirim Hacı Bektaş Veli'dir

Pirimin de piri merdan Ali'dir

Keyyit Ali surr-ı Sultan Veli'dir

Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır.”(Gölpınarlı 1992: 108)

Diğer bir nefeste ise,

“....Aşk bblyz teriz

Rah-ı Hakka yüz tutarız

Mana gevherin satarız

Mrsidimiz vardır bizim

...Haber aldık muhkemttan

Gemeyiz zttan sfttan

Balım nihan söyler Haktan

İradımız sırdır bizim”(Gölpınarlı 1992: 24) BektailiĒin tasavvufi yönüne atıfta bulunulmuştur.

SONUÇ

Balım Sultan’ın 16. yüzyıl balarında balayan ii-Safevi propagandasına karşı Hacı Bektaş dergahına baĒlı Anadolu Türkmenlerinin politize olmalarına imkan vermeyerek Bektaşilik tarihinde ve Osmanlı siyasi tarihinde önemli bir yer edindiĒi görülmektedir.

Ayrıca Türk-İslm tasavvuf tarihinde Bektaşilik tarikatının resmen Balım Sultan tarafından kurulduĒu kabul edilmektedir. Balım Sultan’ın “*mücerredlik erkanını*” tesis etmesinden sonra BektailiĒin bünyesinde, günümüze kadar süren soy ve yol evlatlıĒı paradoksuna dayanan bir rekabet ortaya çıkmıştır. Yine Balım Sultan’dan el almış olan Sersem Ali Baba’nın, Hacı Bektaş Derghi’na “Dedebaba” olarak oturması ile BektailiĒin Dedegan kolu da balamı sayılır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Refik(1994). XVI: Asırda Rafizilik ve Bektaşilik, sad. Mehmet Yaman, İstanbul, Ufuk Matbaası.
- Ahmet Rıfat Efendi(1895). Mir'atü'l-Makâsîd fi Def'il-Mefâsîd, İstanbul, İbrahim Efendi Matbaası.
- Akyol, Taha(2006). Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet, İstanbul, Doğan Kitap.
- Ali Yaman(2011). Alevilik Kızılbaşlık Tarihi, Bolu, Nokta Kitap.
- Birge, John Kingsley(1991), Bektaşilik Tarihi, çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul, Ant Yayıncılık.
- Eğri, Osman(2011) Alevi Bektaşi Yolu Hak Muhammed Ali, İstanbul, Ufuk Yayınları.
- Fığlalı, Ethem Ruhi(1990). Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, İzmir, Selçuk Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Ali, Kühül Ahbar, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu, Nr. 5959.
- Gölpınarlı, Abdülbaki(1992). Alevi Bektaşi Nefesleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- İmam Cafer-i Sadık Buyruğu(2004). haz. Fuat Bozkurt, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Kaplan, Doğan(2010). Yazılı Kaynaklara Göre Alevilik, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kozan, Ali(2015). XIII. Yüzyıl Anadolu'sundan Günümüze Tasavvuf ve Vakıf Geleneği: Akşehir'de Hacı İbrahim Sultan ve Manzumesi, Ankara, Divan Kitap.
- Melikoff, Irène (2008). Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.
- Melikoff, Irene(2011). Kırkların Ceminde, çev. Turan Alptekin, İstanbul, Demos.
- Ocak, Ahmet Yaşar(1992). "Balım Sultan", İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ocak, Ahmet Yaşar(1996). "Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi", İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ocak, Ahmet Yaşar(2002). Türk Sufiliğine Bakışlar, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Saraç, Necdet(2011). Alevilerin Siyasal Tarihi 1300-1971, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Savaş, Saim(2002). XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik, Ankara, Vadi Yayınları.

Sezgin, Abdulkadir(1985). Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik, İstanbul.

Sunar, Cavit(1975). Melamilik ve Bektaşilik, Ankara.

Şemseddin Sami(1306). Kamusu'l-A'lam, II, İstanbul.

Teber, Ömer Faruk(2009). "*Bektaşî Dervîşinin Yol Haritası: Bektaşî Erkannâmeleri*",
Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Nevşehir, Atatürk
Kültür Merkezi Yayını.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı(2006). Osmanlı Tarihi II, Ankara, TTK.

Üzüm, İlyas(2008) Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İstanbul, İSAM Yayınları.

NEVŞEHİR-ÜRGÜP'E BAĞLI MUSTAFAPAŞA (SİNASOS) KASABASINDA YER ALAN TARİHİ CAMİLER

Arş. Gör. Dr. Alper ALTIN
Adıyaman Üniversitesi
alperaltin38@gmail.com

ÖZET

Nevşehir il merkezinin güneydoğusunda, yaklaşık 26 km. uzaklıkta yer alan Mustafapaşa (Sinason) Kasabası, günümüzde yaklaşık 2000 nüfusa sahip küçük bir yerleşim yeridir. Mübadele öncesinde kasabanın nüfusunun, 3/2 oranında Ortodoks Rumlardan 3/1 oranında Türklerden meydana geldiği belirtilmektedir. Rumlar havyar ticareti ile uğraştıkları için ekonomik durumları yüksektir. Kasaba halkının varlıklı olması yerleşim yerinin zengin bir mimariye ve kültüre sahip olmasına yol açmıştır. Kasaba, mimari eserleri ile özellikle 19. yüzyılda ön plana çıkmaya başlamıştır. Bilhassa sivil mimari örnekleriyle kendini gösteren merkezde 18-19. yüzyıllarda yapılmış çok sayıda kilise de bulunmaktadır. Beldede dört adet cami vardır. Camilerden bir tanesi yeni diğer üçü Osmanlı döneminden kalmadır. Daha önceki araştırmalardan pek değinilmemiş olan bu üç caminin tanıtılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda kasabada yüzyıllardır Ortodoks Rumlarla birlikte yaşayan Müslüman tebaanın da varlığına dikkat çekmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafapaşa, Sinason, Cami, Mimari

GİRİŞ

Mustafapaşa kasabasının eski adı Sinason'tur. Rumca olan Sinason kelimesi çeşitli anlamlara gelmektedir. "Sin" (güneş, ışık) ve "ason" (site) köklerinden türediği düşünülen kelime aydınlanan yer manasındadır. Ayrıca birleştirme, toplama gibi anlamları da bulunmaktadır (İlbars ve Temren 2003: 17). Karamanlıca'da ise Sinason olarak söylenmektedir (Pekak 2009: 203-236). Sinason kasabasının adı 1920'lerde halkın kararı ile köye su getiren ve çeşme yaptıran Mustafa Paşa ismi ile değiştirilmiştir. Bu isim 1966 yılına kadar gayri resmi kullanılmış daha sonra belediyeleştğinde resmi hüviyete kavuşmuştur (İlbars ve Temren 2003: 16).

Kasabanın erken dönem tarihi, Mustafapaşa ölçeğinde bir araştırma yapılmadığından dolayı bilinmemektedir. Eskiden Ürgüp nahiyesine bağlı bir köy olduğundan Ürgüp'ün tarihi içerisinde vermekte beis yoktur. 16. yüzyılın sonlarında Sinason 167 haneli bir köydür. Ürgüp kazasında bağ öşrünü en fazla veren dört köyden

(Avanos, Zelin Sinasos ve Papa-yani) birisidir (Oflaz 2013: 322,327). Buradan bağıcılığın geliştii ve ekonomik olarak halkın durumunun iyi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Cumhuriyet öncesinde kasabanın halkı, Rumlardan ve Türklerden oluşmaktadır. 20. yüzyılın başlarına kadar ağırlıklı olarak ticaretle uğraşan zengin Ortodoks Rumlar ikamet etmektedir. 30 Ocak 1923 tarihinde TBMM ile Yunan hükümeti arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” çerçevesinde Rumlar ve Türkler 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren karşılıklı nüfus mübadelesine gitmişlerdir. Bu kapsamda Sinasos’dan Yunanistan’a göçmek zorunda bırakılan Rumlar, Yunanistan’ın Eğriboz adasının kuzeybatısına yerleştirilmiştir. Buraya göç edenler buraya Nea Sinasos (Yeni Sinasos) adını vermişler ve yeni bir kasaba kurmuşlardır. Mübadele ile Mustafapaşa kasabasına gelen Türkler ise ekseriyetle Yunanistan’ın Selanik sınırları içerisindeki Jerveni ve Kastoria köylerinden geldikleri ifade edilmektedir (İlbars ve Temren 2003: 16).

Mustafapaşa Cami-i Kebir

Cami, 38.58347, 34.89808 konumunda Mehmet Şakirpaşa caddesi ile Şahin caddesinin birleştiği köşenin kuzeybatısında Şakir Paşa medresesinin karşısında yer almaktadır (Foto 1). Kesin tarihi bilinmemektedir. Caminin yapım tarihi kaynaklarda 1600 ve 1601

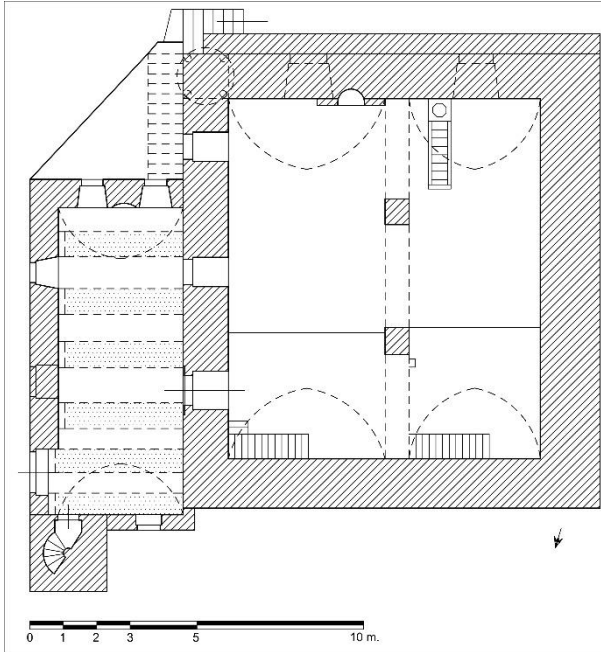
Foto 1. Mustafapaşa Cami-i Kebir’in Konumu

olarak geçmektedir (İlbars ve Temren 2003: 25; Nevşehir Valiliği 2010: 562). Fakat bu tarihin neye göre verildiği de meçhuldür. Çünkü caminin o tarihte inşa edildiğini gösteren kitabe veya belge yoktur. Eldeki verilere göre mabedin tam tarihini vermek güçtür. Ancak 17-18. yüzyılda yapılmış olduğu söylenebilir.

Caminin kiliseden dönüştürüldüğü, çan kulesinin ise yapının minaresi olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Mülayim 1996: 131). Ancak mevcut yapının kiliseden camiye dönüştürüldüğüne dair herhangi bir belge ya da ize rastlanılmamıştır. Zaten minare de bölgedeki camilerde sıkça görülen köşk tipindedir. Yapı tamamen sarı renkli düz kesme taşla inşa edilmiştir. Duvarları oldukça kalın tutulmuştur. Güney cephede ek olarak

duvarlara boydan boya payanda yapılmıştır (Foto 2). Günümüzde iki minaresi mevcuttur. Kışlık mekanın kuzeyinde yer alan klasik tipteki minare 1979 yılında halk tarafından yaptırılmıştır. Orijinal köşk tipindeki minare harimin güney doğu köşesindedir. Kare kaideli dört yuvarlak sütun üzerinde dairesel bir üst örtü ile kapatılmıştır. Üst örtünün üzerinde altıgen kübik bir külah yer almaktadır (Foto 3). Sütunların başlıkları mukarnaslı yapılmış, birbirine kaş kemerlerle geçiş sağlanmıştır. Köşk minarenin merdiveni caminin dışındadır. Güney cepheden doğu cepheye doğru hareketlenen “L” biçimindeki merdivenle minareye çıkılmaktadır. Kasabaya adını veren Mustafapaşa Çeşmesi'nin eskiden Cami-i Kebir'in altında bulunduğu ve onarımlarla birlikte bugünkü yerine taşındığı ifade edilmektedir (Özbay 2004).

Dikdörtgen planlı, içten 9.35x10.81 m. ölçülerindeki harim mihraba dik üç gözlü, iki sahından meydana gelmektedir (Çizim 1). Sahınların üzeri sivri beşik tonozlarla örtülmüştür. Dıştan eskiden düz toprak damlı olan mekan sonradan kırma çatı ile örtülmüştür. Tonozlar doğuda ve batıda beden duvarlarına; ortada ikisi serbest, ikisi

Çizim 1. Mustafapaşa Cami-i Kebir'in Planı

duvara gömülü dört ayakta oturmakta. Sivri kemerlere atılan serbest ayaklar, karesiz ve başlıksızdır (Foto 4). Harimin girişi, doğu cephenin kuzey kenarındadır. Güney ve doğu cephede ikişer pencere bulunmaktadır. Mekan, pencerelerin azlığından dolayı loştur. Pencereler, derin nişli ve düz atkılıdır. Sahınları ayıran kemerlerden dolayı güney cephenin merkezinden hafif doğuya kaydırılan mihrap,

cepheden dışa taşırılmıştır. Kavsarası dışında tamamen muhdes mermerle kaplanmıştır. Mihrap yarım daire kesitli dekoratif kemerlidir. Kavsara bütünüyle mukarnaslarla doldurulmuştur. Mihrabın batısındaki taş minber klasik tipte yapılmıştır. Alt kısımları caminin bütününde olduğu gibi ahşap lambri ile kapatıldığından dolayı minber biçimi net

bilinememektedir. Kaş kemerli girişin üzerinde bitkisel ve geometrik süsleme görülmektedir. İki yandaki servi ağacı motifi arasında üç madalyon vardır. Madalyonların içerisi gülbezek ve çok kollu yıldızlarla tezyin edilmiştir. Harimin kuzeyinde birbirinden bağımsız iki galeri katı mevcuttur. Ahşap konstrüksiyonlu bu alanlar özgün değildir. Kuzey cepheye bitişik iki ayrı merdivenle çıkılmaktadır. Caminin üst kısımlarına sonradan kalemişi süslemelerle dini ibareler yazılmıştır.

Harimin doğusunda 9.22x3.74 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı kışlık mekan mevcuttur. Üzeri içten altı takviye kemerli sivri beşik tonoz ile dıştan kırma çatı ile örtülmüştür (Foto 5). Mevcut izlerden anlaşıldığı üzere mekanın kuzey kısmı sonradan ek yapılarak genişletilmiştir. Minarenin inşası sırasında yapıldığını düşündüğümüz bu genişletme esnasında doğu cephedeki giriş kapısı duvarla örülerek kapatılmış daha kuzeye yeni bir kapı açılmıştır. Genişletilen alanın duvarları eski alana göre daha ince tutulmuştur. Güneyde iki, doğuda ve kuzeyde birer pencere ile mekan aydınlatılmıştır. Düz atkılı pencereler şevli, derin niş içerisindedir. Güney cephenin merkezinde fazla derin olmayan yuvarlak kemerli ve sade mihrap nişi yer almaktadır.

Foto 2. Mustafapaşa Cami-i Kebir'in Güneybatıdan Genel Görünümü

Foto 3. Mustafapaşa Cami-i Kebir'in Köşk Minaresi

Foto 4. Mustafapaşa Cami-i Kebir'in Harimi

Foto 5. Mustafapaşa Cami-i Kebir'in Kışık Mekanı

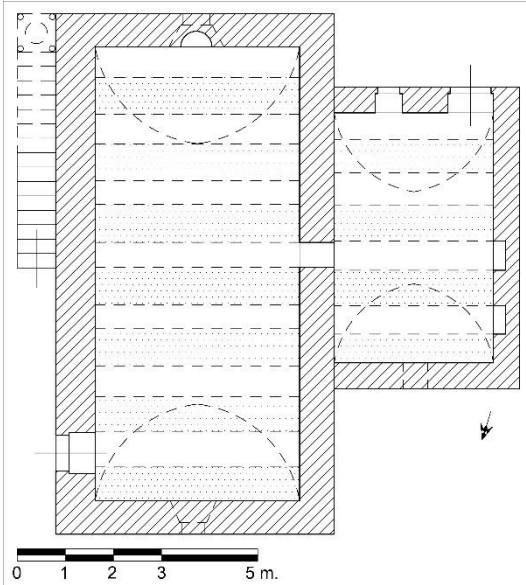
Sipahi Camisi

Mabet, 38.58285, 34.89557 konumunda, Yukarı mahallede Mescit sokağın kuzeyinde bulunmaktadır (Foto 6). Caminin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Günümüzde yer alan tabelada 1834 tarihi yazmaktadır. Güney cephedeki taşların üzerinde Arap rakamlarıyla “١١١٩” H.1119

(M.1707) ve “١١٨٢-١١٨٣” H.1182-1183 (M.1768-1769) şeklinde iki ayrı tarih kazınmıştır. Bu tarihlerin doğrulukları şüphelidir. Tam tarih vermek yerine mevcut durumuna göre caminin 19. yüzyılda yapılmış olduğu söylemek daha akla yatkın gelmektedir.

Foto 6. Mustafapaşa Sipahi Camisi'nin Konumu

Çizim 2. Mustafapaşa Sipahi Camisi'nin Planı

Dikdörtgen planlı, mihraba dik tek sahindan meydana gelen cami sarı renkli taşla inşa edilmiştir (Çizim 2). Batı ve kuzey cephede kaba yonu taş; doğu ve güney cephede düz kesme taş kullanılmıştır. Minare harimin güneydoğu köşesinde yer almaktadır (Foto 7). Köşk minarenin merdiveni caminin doğu cephesinde dışarıdan verilmiştir. Minare, dört sütunla taşınan kare planlı üst örtüye sahiptir. Üst örtünün üzerinde kübik bir külah vardır. İçten 9.45x4.25 m. ölçülerindeki harim sade bir işçiliğe sahiptir. Caminin üstü içten sivri beşik tonozla dıştan kırma çatıyla örtülmüştür. Beşik tonozun arasında yedi takviye kemeri vardır (Foto 8). Yapının girişi doğu cephenin kuzey köşesindedir. Aydınlatma kuzey ve güney cephenin üst kısımlarında açılan iki pencereden sağlanmaktadır. Dikdörtgen pencereler içten şevli ve

derin nişlere sahiptir. Güney cephenin merkezinde yer alan yarım daire kesitli yuvarlak kemerli mihrap sonradan mermerle kaplanmıştır. Mihrabın batısında yer alan ahşap minber özgün değildir.

Caminin batısında 5.20x.3.30 m. ölçülerinde kışlık mekan bulunmaktadır. Üst örtüsü harim mekanıyla aynı şekilde dört takviye kemerlidir. Harimle irtibat sadece cephenin ortasındaki küçük pencereden sağlanmaktadır. Bu mekan camiye genişletmek için yapılmamıştır. Halihazırda olan mesken sonradan satın alınarak camiye dahil edilmiştir. Ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Mekanın basık kemerli kapısı güney cephenin batı kenarındadır. Aydınlatılması kuzeydeki tepe penceresinden ve güneydeki kapının yanında yer alan dikdörtgen pencereden sağlanmaktadır. Ayrıca yapının batı cephesinde iki adet niş mevcuttur. Mekanda mihrap nişi yoktur.

Foto 7. Mustafapaşa Sipahi Camisi'nin Güneydoğusundan Genel Görünüm

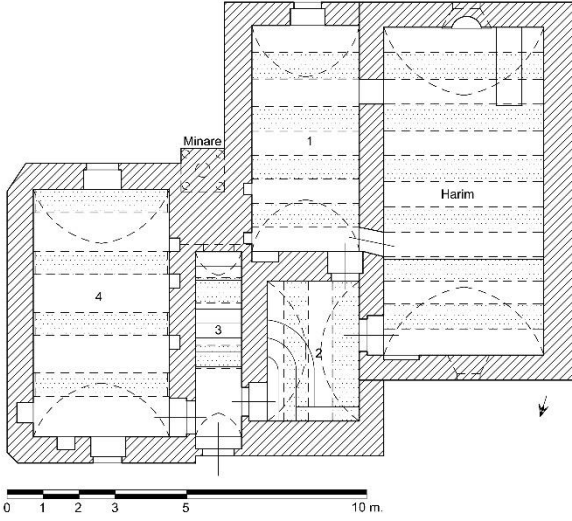
Foto 8. Mustafapaşa Sipahi Camisi'nin Harimi

Şeyh Ali Camisi

Mabet, 38.5833, 34.89435 konumunda Yukarı mahallede Beyazıt caddesi ile Yücel sokağın birleştiği yerin güneybatısındadır (Foto 9). Osmanlıca kitabesine göre H.1240 (M.1824) tarihinde Yazıcı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde caminin girişindeki Latin rakamlarıyla yazılmış 1802 tarihinin nereden alınıp buraya yazıldığı meçhuldür. Tamamen sarı renkli düzgün kesme taşla inşa edilmiştir.

Foto 9. Mustafapaşa Şeyh Ali Camisi'nin Konumu

Çizim 3. Mustafapaşa Şeyh Ali Camisi'nin Planı

mekanın doğu cephesinin iki köşesi pahlıdır. Yapının köşk tipindeki minaresi 3 numaralı mekanın güneyinde yer almaktadır. Sekizgen dört sütunun üzerinde muhdes betonarme kare örtü bulunmaktadır. Kûlah da muhtemelen orijinal değildir.

İçten 9.10x4.45 m. ölçülerindeki harim dikdörtgen planlı, mihraba dik tek sahnıdır. Altı takviye kemerli sivri beşik tonozla örtülmüştür (Foto 11). Girişi doğu cephenin kuzey kenarındadır. Kemer alınlığında dairesel madalyonlar bulunmaktadır. Üstteki iki madalyon çarkıfelek, diğeri gülbezek motifi ile dikkat çekmektedir. Girişin üzerinde dört satırlık kitabe yer almaktadır. Kitabede şu ifadeler yazmaktadır (Foto 12):

بُو خَيْرَاتِه واقعا باني ثاني اولدي

محمّد يازيجى داده يازيجى على اغايى

حق تعالى ايكى عالمدا ايده اجرين عطا

بو خيراتدن باباسيله خصناياد يد خدا فى سنه ... ١٢٤٠

Okunuşu: Bu hayrata vak'a bani-i sani oldu

Muhammed yazıcızade yazıcı Ali ağayı

Hak teâli iki âlemde ide ecrin atâ

Bu hayratdan babasını da hazreti baride Hûda fi sene gurre-i muharrem H.1240.

Meali: Bu hayratı sanatla bina eden, meydana getiren oldu.

Muhammed Yazıcıoğlu Yazıcı Ali Ağa,

Yüce Allah geçmişine iki alemde mükafatını versin.

Hazreti Allah bu hayrattan babasına da (mükafat versin) Muharrem ayının başları M.1824.

Harim, kuzey ve güneydeki birer pencereyle aydınlatılmıştır. Dikdörtgen çerçeveli pencereler, içten şevli ve derin nişlidir. Mihrap, yarım daire kesitli ve dekoratif kemerlidir. Üzeri kavsara hariç tamamen mermerle kaplanmıştır. Kavsarada üç sıra mukarnas dizisi görölmektedir. Mihrabın batısındaki ahşap minber özgün değildir. Harimin kuzeyinde dayama merdivenle çıkılan ahşap konstrüksiyonlu galeri katı vardır. Galeri katının güney cephesi parmaklıklarla kapatılmış, sadece balkon şeklindeki çıkma açık bırakılmıştır.

6.29x2.99 m. ölçülerindeki 1 numaralı mahal harimin doğusunda yer almaktadır. Üzeri dört takviye kemerli sivri beşik tonozla örtölmüştür (Foto 13). Kışlık mekan olarak muhtemelen sonradan yapılmıştır. Harime bir kapı ve pencere ile irtibatlandırılmıştır. Ayrıca güneyinde bir pencere, doğusunda iki küçük niş, kuzeyinde bir büyük dolap nişi vardır. Mekana giriş kuzey cephenin batı kenarındaki dikdörtgen açıklıktan sağlanmaktadır.

3.90x2.56 m. ölçülerindeki 2 numaralı ve 5.16x1.28 m. ölçülerindeki 3 numaralı mahaller hol görevi görmektedir. Mahallerin üzeri ikişer takviye kemerli sivri tonozla örtölmüştür. 2 numaralı mekanın tonozları diğer mekanların aksine doğu-batı yönlüdür. Bu mekan 1 numaralı mekanın kuzeyinde, harimin doğusunda yer almaktadır. Kotu 3 numaralı mekandan yaklaşık 0.50 m. düşük olduğu için girişin önünde üç basamak mevcuttur. 3 numaralı mekan, 1 ve 2 numaralı mekanların doğusundadır. Camiye dışarıdan giriş bu mekanın kuzeyindeki kapıdan sağlanmaktadır. Güneyindeki dikdörtgen pencereden köşk tipindeki minareye çıkılmaktadır. Pencerenin önünde sekiz basamaklı merdiven bulunmaktadır.

6.79x3.78 m. 4 numaralı mahal oldukça yeni görünmektedir. Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. İçerisi sıvanmamış duvar yalın bırakılmıştır. Kuzey ve güneyinde karşılıklı birer pencere mevcuttur. Atkı taşlı pencereler basık kemerli niş içerisindedir. Mekanın girişi batı cephenin kuzey kenarındadır. Batı cephede takviye kemerlerinin arasında üç adet kaş kemerli niş (çıralık) vardır. Bu nişin bir benzeri kuzey cephedeki pencerenin yanında yer almaktadır. Doğü cephede dikdörtgen bir dolap nişi mevcuttur.

Foto 10. Mustafapaşa Şeyh Ali Camisi'nin Kuzey Cephe

Foto 11. Mustafapaşa Şeyh Ali Camisi'nin Harimi

Foto 12. Mustafapaşa Şeyh Ali Camisi'nin Kitabesi

Foto 13. Mustafapaşa Şeyh Ali Camisi'nin Kışlık Mekanı

Değerlendirme

17-19. yüzyıl zaman aralığında inşa edildiğini düşündüğümüz üç cami, hemen hemen diğer bölgelerdeki camilere benzer özelliklere sahiptir. Yapılarda mimari veya süsleme açısından herhangi bir yenilik görülmemektedir. Mustafapaşa kasabesindeki camilerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

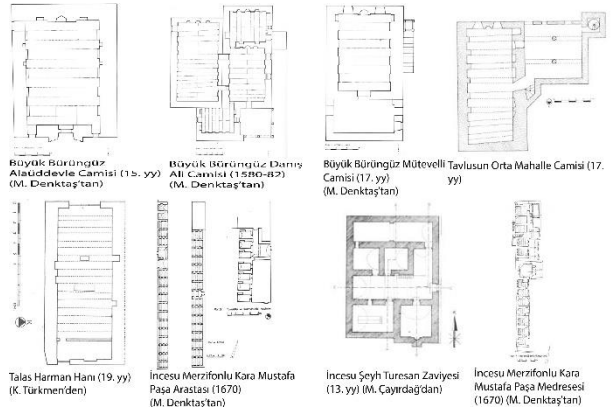
- Yapılar hakkında herhangi bir vakfiye veya arşiv belgesine rastlanılmamıştır. Sadece Şeyh Ali Camisi'nin kitabesi bulunmaktadır. Diğer camilerin kitabesi olmadığından dolayı inşa tarihini tam saptamak güçtür. Tarihleri gibi banisi de Şeyh Ali Camisi hariç bilinmemektedir.

- Yapılarda, mihraba dik sahnlar tercih edilmiştir. Camilerin biri, mihraba dik iki sahnlı; diğer ikisi tek sahnlıdır. Mihraba dik çift sahnlı camilerden İslam mimarisinde çok fazla örnekle karşılaşmamaktadır. Çift sahnlı yapıldığında simetri ekseni ayakların hizasına geldiğinden ötürü genelde sahnlar tek sayılarda inşa edilmektedir.

- Yapılarda üst örtünün yükü yığma duvarlar aracılığıyla sağlam kaya temellere aktarılmıştır. İçten sivri beşik tonozlu üst örtüsünün dıştan eskiden düz toprak damlı olduğu düşünülmektedir. Sonradan toprak dam kaldırılarak kırma çatı örtülmüş olmalıdır. Sipahi ve Şeyh Ali camilerinin tüm mekanlarında Cami-i Kebir'de ise kışlık mahalde üst örtü, takviye kemerli yapılmıştır.

- Mihraba dik sahnlı, takviye kemerli, sivri beşik tonoz örtülü yapılar bölgeye özgüdür. Nevşehir'de bu tip üst örtü genelde sivil mimaride görülmektedir. Bölgedeki konutlarda zemin katlar çoğunlukla tonozlu üst örtülüdür. Her mekan, birbirinden ayrı tonozlu üst örtüye sahiptir. Tonozlar, önce sivri kemerler biçiminde çatılıp, sonra iki kemer arasına düzgün kesme taşlar sıralanarak inşa edilmektedir. Bu kemerlere "çatı", iki çatı arasında kalan bölgeye "aralık" tabiri kullanılmaktadır. Evlerin odaları, ahırları çoğunlukla bu şekilde yapılmıştır (Büyükçay 2010: 175'den aktaran Aksoy 1988). Yöresel olarak bu tip mekanlara kemer odası denmektedir. Yapıların benzer örnekleri ile Kayseri, Niğde, Aksaray ve Nevşehir gibi illerde karşılaşmaktadır. Kayseri'de Büyük Bürüngüz Alaüddeve (15. yy.), Büyük Bürüngüz Danış Ali (1580-82), Büyük Bürüngüz Müteveli (17. yy.), Tavlusun Orta Mahalle (17. yy.), Güneşli (1737-38)

camilerinde (Özbek ve Arslan 2008), Talas Harman ve (19. yy), Süksün (18-19. yy) hanlarında, İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1670) arastası ve medresesinde, İncesu Şeyh Turesan (13. yy) zaviyesinde (Çizim 4); Nevşehir’de Ürgüp Pancarcı (18. yy.), Acıgöl Tatların Boğazağzı (18. yy.), Gülşehir Süleyman Ağa (18. yy.) Ürgüp Esbelli (19. yy.), Göreme Aydınlı (19. yy.) camilerinde (Çizim 5), Aksaray Selime Kasabası Sinan Bey Camisi’nde bu tip üst örtü görülmektedir (Büyükcay 2010: 175).

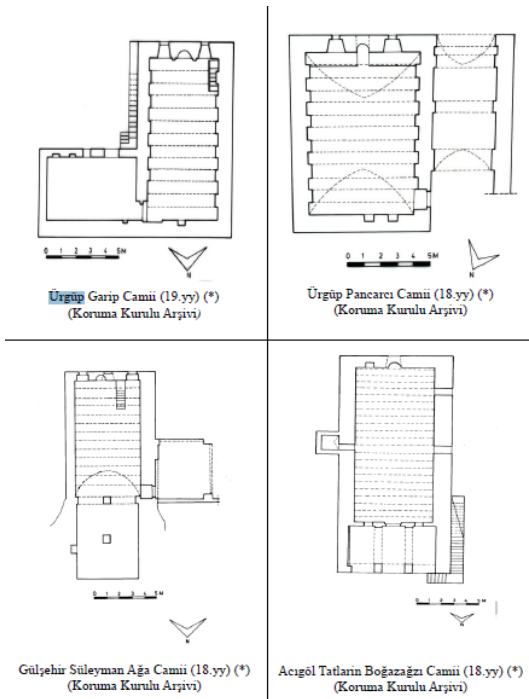

Çizim 4. Kayseri’deki Takviye Kemerli Üst Örtülü Yapıların Planları (Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri’nden)

• Yapılarda pencere sayıları kısıtlı olduğundan dolayı aydınlatma yetersizdir. Pencere ekseriyetle kuzey ve güney cephelerde bulunmaktadır. Doğu ve batıda, takviye kemerlerinden ötürü pencere açılmamıştır.

• Camilerin girişleri alışık olduğumuz gibi kuzey cephede mihrap aksında değil, doğu cephenin kuzey kenarında yer almaktadır.

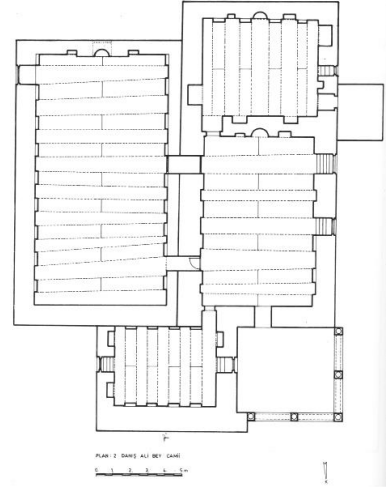
• Camilerde mihraplar genelde sade yapılmıştır. Minber sadece Mustafapaşa Cami-i Kebir’inde görülmektedir. Diğer camilerdeki minberler sonradan eklenmiştir. Bundan dolayı minberi olmayan camiler aslında mescit olarak inşa edilmiş olmalıdır.

Çizim 5. Nevşehir’deki Tek Sahınlı Takviye Kemerli Camilerden Örnekler (H. Büyükcay’dan)

- Malzeme olarak Nevşehir'in doğal tuf taşı olan sarı taş kullanılmıştır. Doğal bir yapı malzemesi olan tuf, yanardağların püskürttüğü kül, kum ve lav parçacıklarından meydana gelmektedir. Çoğunlukla açık renkli hafif gözeneklidir. Ocaktan çıkarıldığında yumuşak olan tuf taşı; hava ve güneş ile temas ettiğinde sertleşmekte ve sağlam yapıların inşa edilmesine olanak sağlamaktadır. Mevcut özelliklerinden ötürü tuf taşıyla yapılan binalar kışın sıcak, yazın serin olmaktadır. Taşların bozulmalarından dolayı camilerin iç kısımları sıvalı, dış kısımları çıplak haldedir.

- Camilerin kışlık mekan (son cemaat yeri) olarak geçen mahalleri sonraki dönemlerde eklenmiştir. Bunu gerek taşların renginden gerekse dilatasyon çizgilerinden anlamak mümkündür. Ek mekanların ne zaman yapıldığı da tam olarak tespit edilememiştir. Yazlık ve kışlık olarak yapılan birbirinden ayrı kapalı mekanlar Kapadokya bölgesine özgüdür. Isıtması daha kolay olacağından dolayı daha küçük ve sonradan yapılan bölüm kışlık, ilk ve büyük yapılan bölüm yazlık olarak kullanılmaktadır. Kayseri'de 1580-82 tarihlerinde inşa edilen Büyük Bürüngüz Danış Ali Camisi'nde de bunun örneğini görmekteyiz (Çizim 6) (Denktaş 1998: 161-190).

Çizim 6. Kayseri Büyük Bürüngüz Danış Ali Camisi'nin Planı (M. Denktaş'tan)

Foto 14. Kayseri Hunat Camisi Köşk Minaresi

Minareler üç camide de güneydoğu köşede yer almaktadır. Köşk minarelerin benzer örnekleri, Kayseri’de 24 camide tespit edilmiştir (Foto 14) (Özkeçeci 1993). Niğde, Aksaray ve Nevşehir’de de hemen hemen Kayseri’deki kadar örnek mevcuttur. Menteşe Beyliği yapılarından Milas Hacı İlyas (1330-31), Balat İbrahim Bey (14.yy.ilk yarısı), Milas Ahmed Gâzi (Ulu) (1378) camilerinde de bu tarz minarelerle karşılaşmaktadır (Duran 2003: 493-506). Bunun dışında enderde olsa Anadolu’nun çeşitli yerlerinde köşk minareleri görmek mümkündür.

- Camilerin minareleri Kapadokya bölgesinde sıkça karşılaştığımız köşk tipindedir. Caminin beden duvarı üst köşesine yerleştirilen; dört, altı veya sekiz sütunla taşınan üst örtü ve külahtan meydana gelen minare tipidir. Köşk minarelerin merdiveni genelde bir kütlein içerisinde değil dışarıdan açık bir şekilde yapılmıştır. Bu tip minarelere köşk, çardak, baldaken, ayaklı, merdiven ve minber minare gibi tabirler kullanılmıştır. Buna benzer minber formlarının köşk tipi minber olarak değerlendirilmesinden ötürü şahsi kanaatimizce minber minare tabiri yanlıştır. Bundan dolayı en uygun tabirin köşk minare tabiri olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, N. (1988). *Ürgüp’te Geleneksel Yapım Sistemleri ve Yapı Elemanları Üzerine Bir Araştırma*. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul:
- Balta, Evangalia (2007). *Sinasos Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası*. İstanbul:
- Büyükcay, Hayri (2010). *Nevşehir ve Çevresindeki Geç Osmanlı Dönemi (19.yy) Camilerinin Mimari Özellikleri*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya:
- Denktaş, Mustafa (1998). “Kayseri-Büyük Bürüngüz Köyü’ndeki Türk Anıtları”. *Vakıflar Dergisi*. S. 27. Ankara: 161-190.
- Duran, Remzi (2003). “Ortaçağ Türk Mimarisinin Önemli Bir Eseri: Eski Çine-Ahmed Gazi Câmii”. *S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 10, Konya: 493-506.
- İlbars, Zafer ve Temren, Belkıs (2003). *Kültürel Boyutuyla Mustafapaşa (Sinasos)*. Ankara:
- Mülayim, Selçuk (1996). “Nevşehir’de Türk Dönemi”. *Nevşehir*. İstanbul: 124-143.
- Nevşehir Valiliği (2010). *Nevşehir Kültür Envanteri*. Nevşehir:
- Oflaz, Mustafa (2013). “16. Yüzyıl Sonlarında Ürgüp Kazası”. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. C. 5. Nevşehir: 322-327.
- Özbay, Aslı (2004). “Kapadokya’nın Uyuyan Güzeli: Mustafapaşa-Sinasos”. *Mimarlık Dergisi*. S. 319, İstanbul:
- Özbek, Yıldırım ve Arslan, Celil (2008). *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*. Kayseri:
- Özkeçeci, İlhan (1993). *Kayseri Cami Mimarisinde Minber-Minareler*. Kayseri:
- Pekak, M. Sacit (2009). “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Gayrimüslim Vatandaşların İmar Faaliyetleri ve Mustafapaşa (Sinasos)”. *Bilig*. S. 51. Ankara: 203-236.
- Tuna, Turgay (2008). *Bilinmeyen Kapadokya*. İstanbul:

**NEVŞEHİR İLİ VE ÇEVRESİ BOMBUS TERRESTRIS (LİNNAEUS,
1758) (INSECTA: HYMENOPTERA:APIDAE) TÜRÜNÜN
POLİNASYON BİYOMORFOMOLOJİSİ VE EKOLOJİSİ ÜZERİNE ÖN
ARAŞTIRMA**

Yrd. Doç. Dr. Aysel KEKİLLİOĞLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
akekillioğlu@nevsehir.edu.tr

Ebru KUNDURACI
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ÖZET

Arılar çiçekli bitkilerin polinasyonu gerçekleştiren en önemli canlılardır. *B.terrestris* (Linnaeus, 1758) polinasyonu ile ürün ve verim artışı sağlanırken, aynı zamanda tarımsal ekosistem başta olmak üzere ekolojik sistemlerin bütünüdürün sürekliliğinde de en temel öğeleri oluşturmaktadır. Biyolojik çeşitlilik ve ekonomik açıdan önemli bir böcek grubu olan ve sosyal yaşam sürdüren *Bombus* bireyleri, ülkemizde özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde çok geniş habitatlarda yaygınlık göstermektedir. Kapadokya bölgesi; jeolojik ve coğrafi yapı ve toprak özelliği nedeni ile farklı biyocoğrafik özelliklere sahip olması *Bombus* biyo-ekoloji ve biyoçeşitliliğine de yansımaktadır. Nevşehir florası incelendiğinde içerdikleri takson sayısına göre büyük familyalar sırayla Compositae (Asteraceae) 87, Leguminosae (Fabaceae) 74, Labiatae (Lamiaceae) 47, Cruciferae (Brassicaceae) 38, Gramineae (Poaceae) 31, Boraginaceae 30, Caryophyllaceae 28, Rosaceae 26, Umbelliferae (Apiaceae) 21 ve Liliaceae 21'dir. Doğal floradaki birçok bitkinin polinasyonunun sağlanmasında bal arılarından sonra ikinci derecede rol oynayan ve 239 türü saptanan *Bombus* arıları, dünyada 30'dan fazla ülkede ve 25 farklı kültür bitkisinde de tozlayıcı olarak kullanılmaktadır. Araştırma bölgesi olarak Nevşehir İli ve Çevresi seçilmesinin başlıca nedeni bu yörede konu ile ilgili kapsamlı bir çalışmanın olmaması ve çalışma bölgesinin; iklim, bitki örtüsü, yağış miktarı ve sıcaklık bakımından *B.terrestris*'in yaşamı için uygun olmasıdır. Ayrıca, il ve çevresinin içerdği jeolojik, ekolojik, biyolojik faktörler; *B.terrestris* taksonunun polinasyon biyomorfolojisi ve ekolojisinin de çeşitliliğine ve yeni verilerin elde edilmesine olanak sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: *B.terrestris*, Fauna, Ekoloji, Polinasyon , Morfoloji, Nevşehir

GİRİŞ

Arılar çiçekli bitkilerin polinasyonu gerçekleştiren en önemli canlılardır. *B.terrestris* polinasyonu ile ürün ve verim artışı sağlanırken, aynı zamanda tarımsal ekosistem başta olmak üzere ekolojik sistemlerin bütününe sürekliliğinde de en temel öğeleri oluşturmaktadır. Polenin kompozisyonu ve rengi toplandığı bölgenin iklimine ve coğrafik alanına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. (Genç, 1995:557)

B.terrestris (Linnaeus, 1758), Türkiye arı faunasında doğal olarak bulunan ve doğal floradaki birçok bitkinin en önemli tozlayıcısıdır. Doğal floradaki birçok bitkinin polinasyonunun sağlanmasında bal arılarından sonra ikinci derecede rol oynayan *B. terrestris* tozlayıcı olarak kullanılmaktadır. Özellikle kitlesel üretimin daha kolay ve koloni popülasyonunun daha kalabalık olması nedeniyle *Bombus* arıları içinde yetiştiriciliği en fazla yapılan ve polinasyon amacıyla en yoğun kullanılan tür *B.terrestris*'tir. (Genç, 1995:558) Bu takson, örtü altı yetiştiricilikte yoğun olarak domates, biber ve kavun, açık alanlarda ise badem, erik ve kiraz gibi meyvelerin polinasyonunda kullanılmaktadır. Tozlayıcı olarak *B.terrestris*'in kullanılması ile elde edilen ürünlerin hem miktarı hem de kalitesi artmakta, meyve bağlamama oranı, meyve iriliği, meyvedeki tohum sayısı ve bir örneklilik gibi meyve özelliklerinde iyileşmeler olmakta ve daha kaliteli ve lezzetli meyveler üretilmektedir.

Araştırma bölgesi olarak Nevşehir İli ve Çevresi seçilmesinin başlıca nedeni bu yörede konu ile ilgili kapsamlı bir çalışmanın olmaması ve çalışma bölgesinin; iklim, bitki örtüsü, yağış miktarı ve sıcaklık bakımından *B.terrestris*'in yaşamı için uygun olmasıdır. Ayrıca, il ve çevresinin jeolojik ve coğrafi yapı ve toprak özelliği nedeni ile farklı biyocoğrafik özelliklere sahip olması *B.terrestris* polinasyon biyomorfolojisi ve ekolojisinin de farklı verilerin elde edilmesine olanak sağlayabilecektir.

Bu bağlamda; çalışmamızda öncelikle *B.terrestris*'in polinasyondaki işlevine ve önemine yer verilmektedir. Ayrıca polenin *B.terrestris*'in beslenmesindeki önemi vurgulanmaktadır. Türkiye'de polen içeriği çalışmaları daha çok ballardan alınan örneklerle yapılmıştır. Çalışmamızın temel amacı ise *B.terrestris*'in polenleri topladığı bitkileri gözlemlemek ve polen sepetlerindeki polenlerin hangi familyalara ait olduğunu Nevşehir ili ve çevresi bağlamında bölgesel olarak incelenerek değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

1. NEVŞEHİR İLİNİN COĞRAFİK VE EKOLOJİK ÖZELLİKLERİ

1.1 Nevşehir'in Coğrafik Özellikleri

Nevşehir, İç Anadolu Bölgesi' nde Kapadokya olarak da bilinen yörenin merkezinde, Aksaray-Kayseri karayolu üzerinde ve Kırşehir-Niğde karayoluyla birleşen kavşakta yer alır. 1954 yılında il olmasıyla gelişmeye başlamıştır. Eşsiz güzellikteki tabiat harikası peribacaları, yeraltı şehirleri, ören yerleri ve çeşitli dönemlerden kalan mimari eserleriyle dünya kültür mirasında önemli bir paya sahip olan ilin, turizm potansiyelinin harekete geçmesiyle gelişmesi daha da hızlanmıştır. (Ünver,2012:12)

Nevşehir, 38° 12' - 39° 20' kuzey enlemleri ile 34° 11' - 35° 06' doğu boylamları arasında kalır. (Ünver,2012:12) Konya kapalı havzasında kalan Derinkuyu İlçesi dışında, bütünüyle Orta Kızılırmak Havzası' na giren il, konum itibariyle Türkiye'nin tam ortasında olup, yüzölçümü 5.392 km² 'dir.

Kızılırmak vadisinin güney yamacına kurulmuş olan il merkezinin rakımı 1150 metredir. Doğuda Kayseri, kuzeydoğuda Yozgat, kuzeybatıda Kırşehir, güney, güneybatı ve batıda Niğde ve Aksaray illeri ile çevrilidir. (Ünver,2012:12)

Nevşehir bölgesi alçak dağlardan, tepelerden, vadilerden ve düzlüklerden oluşmaktadır.

Nevşehir ili alanı, Erciyes, Hasan dağı ve Melendiz Dağı arasındaki volkanik bölgede yer alır. Bu volkanlarla birlikte diğer çok sayıdaki volkanların püskürmeleri Üst Miyosen' de (10 milyon yıl önce) başlayıp, Holosen' e (Günümüz) kadar sürmüştür. Neojen gölleri altındaki yanardağlardan çıkan lavlar, platoda, göller ve akarsular üzerinde 100-150 m kalınlığında farklı sertlikte tuf tabakasını oluşturmuştur. Volkan tüfleriyle lavlardan oluşan bu yapı, Kızılırmak Vadisi' nin kuzeyinde de sürer. Tuf vadisinin bazı kesimlerinde, alttaki temel yapı yüzeye çıkmış durumdadır. (Ünver,2012:12)

Bu tabakanın bünyesinde tüften başka tüffit, ignimbirit tuf, lahar, volkan külü, kil, kumtaşı, marn, aglomera ve bazalt gibi jeolojik kayalar bulunmaktadır. Ana volkanlardan püsküren maddelerle şekillenen plato, şiddeti daha az küçük volkanların püskürmeleriyle sürekli değişime uğramıştır.(Tuzlacı,2014:8) Üst Pliosen' den başlayarak başta Kızılırmak olmak üzere akarsu ve göllerin bu tuf tabakasını aşındırmaları nedeniyle bölge bugünkü halini almıştır. (Ünver,2012:12)

1.2 Nevşehir'in Jeolojik Yapısı

Nevşehir İli, jeolojik yapısı nedeniyle akarsu bakımından fakirdir. Akarsular, faydalanılmaya imkân vermeyecek ölçüde derinden akmaktadır. (Tuzlacı,2014:8)

İlin belli başlı akarsuyu Kızılırmak' tır. Kızılırmak, Nevşehir volkanik kütlesi önünden kuzeybatıya doğru yön değiştirerek akan tek akarsudur. Uzunluğu 1355 km' dir. İki tarafında yükselen biri volkanik, diğeri strüktürel yaylalar arasında serilen geniş ve çıplak bir vadinin içinden akmaktadır. Arazi yapısı nedeniyle bu yörede çok su kaybetmektedir.(Tuzlacı,2014:9)Buna karşılık akışını etkileyecek ve onu besleyebilecek bir kol almamaktadır. Değişik topraklı yerlerden geçtiği için daima bulanık bir suya sahiptir.

1.3 Nevşehir'in İklimsel Özellikleri

Nevşehir ve yöresinde, karasal iklim egemendir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar sert ve soğuk geçmektedir. Yağışlar daha çok ilkbahar ve sonbaharda düşmektedir. İklim özellikleri, Kızılırmak Vadisi' nden uzaklaştıkça, belirgin biçimde sertleşmektedir.

Nevşehir'in yıllık sıcaklık ortalaması 10.6 °C'dir. Nevşehir'in aylık ortalama sıcaklık değerlerinin en düşük olduğu aylar sırayla Ocak (-0.3 °C), Şubat (0.4 °C), Aralık (1.6 °C) olup, en yüksek olduğu aylar ise Temmuz (21.8 °C), Ağustos (21.5 °C) ve Haziran (18.8 °C)'dir . Nevşehir'in yıllık maksimum sıcaklık ortalaması 16.7 °C, yıllık minimum sıcaklık ortalaması ise 5.1 °C'dir. Ortalama maksimum sıcaklığın en yüksek olduğu ay Ağustos olup sıcaklık 28.8 °C, ortalama maksimum sıcaklığın en düşük olduğu ay ise Ocak olup sıcaklık 3.9 °C'dir. Ortalama minimum sıcaklığın en yüksek olduğu ay Temmuz olup sıcaklık 13.5 °C, ortalama minimum sıcaklığın en düşük olduğu ay ise Ocak olup sıcaklık 3.7 °C'dir. (Ulukuş, 2010:15)

1.4 Nevşehir'in Florası

Nevşehir il genelinin vejetasyonunu oluşturan bitkilerin çoğunluğu İran-Turan elementi olup yöreden yöreye pek fazla değişkenlik göstermemektedir. İlin topografyasının farklı yörelerde birbirine benzer özellikler göstermesi bunda en büyük rolü oynamaktadır. Nevşehir' in ortalama yükseltisi 1150 m olup, en alçak yer Gülşehir ve Ürgüp İlçesi' nin Kızılırmak Nehri çevresi (885 m), en yüksek yer ise Acıgöl İlçesi' nde Erdaş Dağı' dır (1982 m). (Tuzlacı,2014:19)

Araştırma yöresinde bitki örtüsünün yapısını esas olarak çalimsı ve otsu step bitkileri oluşturmaktadır. Yörede orman teşkil edecek sıklıkla ağaçlar bulunmamakla birlikte, yalnızca Kozluca ve Topaç Köyü' nün yüksek kesimlerinde seyrek *Quercus pubescens* toplulukları görülür. (Ulukuş, 2010:25)

Nevşehir florası incelendiğinde içerdikleri takson sayısına göre büyük familyalar sırayla Compositae (Asteraceae) 87, Leguminosae (Fabaceae) 74, Labiatae (Lamiaceae) 47, Cruciferae (Brassicaceae) 38, Gramineae (Poaceae) 31, Boraginaceae 30, Caryophyllaceae 28, Rosaceae 26, Umbelliferae (Apiaceae) 21 ve Liliaceae 21'dir. (Ulukuş, 2010:25)

Yörenin sulak ve nemli alanlarında *Mentha longifolia subsp. typhoides var. typhoides*, *Plantago lanceolata*, *Plantago major subsp. intermedia*, *Rumex crispus*, *Rumex pulcher*, *Urtica dioica*, *Urtica urens* bitkileri, vadi ve dere boyları ile özellikle Kızılırmak Nehri çevresindeki alanlarda da *Populus nigra subsp. nigra*, *Salix alba*, *Tamarix parviflora* (R.18), *Tamarix smyrnensis* bitkileri görülmektedir. (Ulukuş, 2010:26)

2. *Bombus terrestris* (Linnaeus;1758) (INSECTA:HYMENOPTERA:APIDAE)

2.1 Sınıflandırma/Taksonomi

Kingdom: Animalia

Phylum: Arthropoda

Class: Insecta

Order: Hymenoptera

Family: Apidae

Genus: Bombus

Species: *Bombus terrestris* (Linnaeus;1758)

Apis terrestris (Linnaeus, 1758), *Apis virginalis* (Geoffroy, 1785), *Bombus cullumanus* (Kirby, 1802), *Bombus audax* (Harris,1870), *Bombus silantjevvi* (Morawitz,1892), *Bombus holsaticus* (Krüger, 1954) (Kekillioğlu, 2005:28)

2.2 Genel Özellikleri

Zarakanatlılar (Hymenoptera) takımının Apidae üst familyasında yer alan ve yaklaşık 20 bin türü içeren arılar, çiçekli bitkilerde etkin tozlaşma yaparak floranın devamlılığını ve çeşitliliğini sağlamada önemli rol oynarlar. Bütün dünyada yetiştiriciliği yapılan, iletişim, işbölümü ve koloni popülasyonu en üst düzeyde olan bal arıları, doğal florada ve bitkisel üretimde en etkili tozlaştırıcı türdür. Bal arılarına oranla daha iri yapıda ve göz alıcı renklere sahip olan bombus arıları da vücutlarını saran yoğun kıl örtüsü ve titreşimli, hareketli tarlacılık davranışları ile hem doğal hem de kültüre alınmış birçok bitki türü için en iyi tozlaştırıcılardır. (Genç,1995:558) Farklı iklim ve habitat koşullarına iyi uyum sağlayan bombus arıları, Kuzey Kutbu'ndan Güney Amerika' ya, deniz seviyesinden 5800 m yüksekliğe kadar geniş bir coğrafya'da yaşayabilmektedir. Dünyada 239 bombus türü tanımlanmıştır. Asya'da 199, Avrupa'da 58, Kuzey Amerika'da 41, Orta ve Güney Amerika'da 43 parazit olmayan bombus türü saptanmıştır. Türkiye'de az sayıda yapılan çalışma ile 50'ye yakın tür belirlenmiştir. Dünyadaki tür dağılımına bakıldığında Türkiye'nin bombus arıları açısından çok önemli bir gen merkezi olduğu anlaşılmaktadır.(Durdu,2012:1-2-3)

B. terrestris, Türkiye doğal faunasında en yaygın bulunan bombus türüdür. Bu tür, deniz seviyesinden 1500 m yüksekliğe kadar çok geniş bir habitatta önemli vejetasyon tiplerinde görülmektedir. Türkiye'de *B. terrestris* türünün muhtemelen bir kaç alt tür ve ekotipinin bulunduğu ve bunların her birinin kıyı bölgelerinden yüksek dağlık alanlara kadar özel ekolojik koşullara uyum sağladığı tahmin edilmektedir. (Durdu,2012-1-2-3) Ege ve Akdeniz kıyı bölgelerinde yerel *B. terrestris* ana arıları diyapozdan sonbaharda çıkmakta (doğada sonbahar-ilkbahar arasında görülmekte) iken, iç bölgelerde ve Avrupa'da ilkbaharda çıkmaktadırlar (doğada ilkbahar- sonbahar arasında görülmektedir). Ayrıca farklı bölgelerden toplanan yerel *B. terrestris* ana arılarının koloni gelişim özelliklerinde de farklılıklar saptanmıştır.

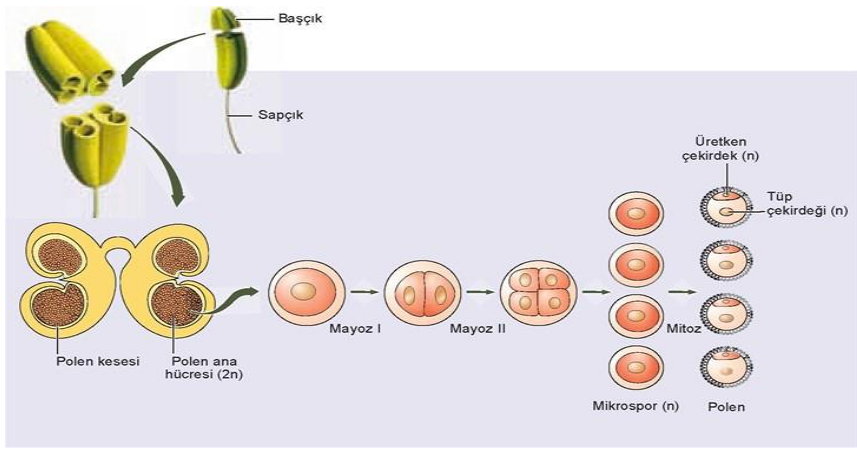
2.3 Bombus terrestris'in Morfolojik Yapısı ve Özellikleri

B. terrestris doğada en erken görülen ve koloni popülasyonu en büyük türdür. Yaklaşık olarak ana arısı 20–22 mm, işçi arısı 11–17 mm, erkek arısı ise 14–16 mm uzunluğunda olan *B. terrestris*, büyük toprak arısı olarak bilinir ve kısa dilli bombus arıları içinde yer almaktadır. (Durdu,2012-1-2-3) Genel olarak siyah tüylü vücutlarının karın kısmının ikinci bölümünde ve göğüs kısmında bulunan portakal sarısı renkte bantlarla ve

işçi arıda beyaz ana arıda devetüyü renkli kuyruk yapısıyla karakterize olmuşlardır. Ancak alttür ve ekotip düzeyinde renk yapısında farklılıklar görülmektedir. Yaşam döngüsü ve dış görünümü bakımından *B. terrestris*' e en yakın tür *Bombus lucorum*(Linnaeus,1761)'dur. *B. lucorum*' da renkli halkalar daha solgun ve limon sarısı renkte, kuyruk beyaz ve erkek arıların yüzlerinde sarı tüyler bulunmaktadır. (Genç,1995:558) *B. lucorum*'da karındaki siyah tüylerle beyaz kuyruk arasında keskin bir sınır, *B. terrestris* de ise kahverengimsi bir geçit tabakası bulunmaktadır.

3. POLEN/POLİNASYON/MORFOLOJİ/EKOLOJİ

3.1 Polen Morfolojisi

Şekil 1: Polen oluşumu

3.1.1 Polenin Oluşumu

Polen, tohum ile üreyen bitkilerde erkek gametin dişi gamete güvenli bir şekilde taşınmasını sağlayarak çoğalmada rol oynayan bir mikrospordur.(Şekil 1) Çiçeğin öğelerinden olan stamenin (erkek organ), anter kısmının lokuslarında meydana gelir. (Zorlu,2007:3)

3.1.2 Büyüklük

Erdtman, polenleri büyüklüklerine göre sınıflandırırken uzun olan eksenin uzunluğunun esas alınmasını önermiştir. Buna göre; büyüklüğü <10µm olanlar çok küçük, 10-25µm olanlar küçük, 25-50µm olanlar orta, 50-100µm olanlar büyük, 100-200µm olanlar çok büyük, >200µm olanlar devasa olarak sınıflandırılmıştır. (Zorlu,2007:4)

3.1.3 Polarite

Polenler iki kutba sahiptir. Mikrospor tetradının merkezine yönelmiş kutup proksimal kutup, mikrospor tetradının dış yüzeyine yönelmiş kutup distal kutup olarak adlandırılır. (Zorlu,2007:5)

3.1.4 Şekil

Polen tanesinde, polar eksen ve total genişliğin ilişkilendirilmesi ile şekil adlandırması yapılır.

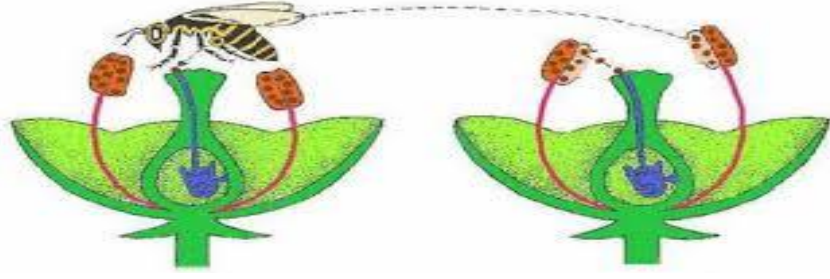
Polar eksenin (P) total genişliğe (E) oranlanması ile çıkan P/E oranı 0,50'den küçük olan polenler peroblat, 0,50-0,75 arasında olan polenler oblat, 0,75-1,33 arasında olan polenler subküresel, 1,33-2,00 arasında olan polenler prolat, 2,00'dan büyük olan polenler perprolat olarak adlandırılırlar. (Zorlu,2007:6)

3.1.5 Mikroskobik Yapı

Taze bir poleni mikroskop altında inceleyecek olursak başlıca iki kısım gözlemlenir; bunlardan biri polenin hayat faaliyetlerini düzenleyen protoplazma (sitoplazma ve çekirdek), diğeri bu canlı kısmı saran polen duvarıdır. Polen duvarı, sporoderm olarak adlandırılır. Sporoderm, iki ana tabakadan oluşmuştur. İçte yer alan ve sitoplazmayı sınırlandıran tabaka intin, dışta yer alan ve sert olan tabaka ekzindir. (Zorlu,2007:7)

3.2 Arıların Polinasyondaki Yeri

Arıların, bitkilerin tozlaştırıcıları olduğu ilk kez Alman Koelreuter ve Sprengel tarafından 1750-1800'lü yıllarda ifade edilmiştir. 1892'de ise Waite arı kolonilerinin meyve ağaçlarının tozlaştırılmasında kullanılabileceğini gündeme getirmiştir. Waite o dönemde çapraz tozlaşmanın (dış eşleşmenin) meyve ağaçlarında önemini saptamış ve bu bilgiyi paylaşmıştır. Daha sonraki çalışmalar bu çalışmaların üzerine kurulmuş ve meyve bahçelerinin yakınlarında arı kolonilerinin bulundurulmasının getirileri ortaya çıkartılmıştır.

Resim 1: Polinasyon

Güzel çiçek açan bitkiler arasında dolaşan arılar, her zaman görebileceğimiz hoş bir manzara oluşturmakla birlikte bu durum hiç de rastlantısal değildir. Arılarla çiçek açan bitkiler doğal ortaklardır. Her biri, diğerinin yaşamı ve yeniden üremesi için belirli işlevleri yerine getirmekte olup bu anlamda aralarında bir ‘menfaat ilişkisi’ vardır. Arılar belirli bir süre boyunca gözlendiklerinde, farklı arı türlerinin değişik çiçeklere gittikleri görülür. (Resim 1) Bu bitkilerin çiçeklerinin rengi, biçimi ve kokusu özel olarak bu türleri çeker ve kelebeklerin başlıca besinini oluşturan nektarı ve poleni sağlar. Arılar nektar toplamak için çiçeklere yönelindiklerinde, aynı türden bitkiler arasında polen aktarımını da gerçekleştirirler. Bu aktarım sonucunda bitkilerde döllenme sağlanır. Demek ki, çiçek açan bitkiler ve arılar, her iki taraf için de yararlı bu ortaklığın sürmesini sağlamaktadırlar. (Özbek,2002:22)

Bitkiler döllenmek için hareket edemeyeceklerinden, yeni alanlara kendi başlarına yayılamayacaklarından ve kendilerini yiyecek hayvanlardan korunamayacaklarından, bütün bu işlevlerin başka yollardan yerine getirilmesi gerekmektedir. Kimi bitkiler döllenme ve tohum yaymada rüzgardan ya da sudan yararlanırlar. (Özbek,2002:23) Birçok bitki de otçul hayvanları uzak tutmak için kimyasal caydırıcılara başvurmakla birlikte, alternatif oluşum stratejileri geliştirirler. Bu stratejilerde rol oynayan hayvanlar polen ve tohumları başka yerlere taşırlar. Bitkiler bu tür hizmetlerin karşılığını hayvanlara yiyecek olarak verirler.

3.3 Bombus Arılarının Polinasyondaki Önemi

Bombus arıları, insanlık için büyük bir önem taşıyan pek çok bitkinin polinasyonunda görev alan ve dünyada geniş bir yayılma alanı olan çok değerli polinatör böceklerdir. Oldukça gösterişli, çekici ve renkli bir görünüme sahip olan bu arılar, balarılar (*A. mellifera* L.)'na göre genellikle daha iri vücutlu ve tüylü, daha güçlü ve daha yağmacıdırlar. Uzun dilleri sayesinde derin tüplü çiçekleri ziyaret ederek düşük

sıcaklıklarda, kötü hava koşullarında ve düşük ışıkta bile çalışıp çiçekleri tozlayabilmektedirler (Doğaroğlu, 1993,209).

Bombus arıları (*Bombus spp.*), bal anan (*A. mellifera*)'ndan farklı olarak, bilinen haberleşme sistemlerine sahip olmadıkları için sera içerisinde kalır ve ortamdaki bitkileri dolaşp tozlarlar. Bu özellikleri nedeniyle seralarda iyi bir polinatör olarak görev yapabilirler.(Genç,1995:560)

4. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma Nisan- Ekim ayları arasında, Nevşehir İli ve çevresinde yapılan arazi çalışmaları sonucunda, doğal ortamlarında ekolojik gözlemleri yapılan ve çoğunlukla atrap yardımıyla ve çeşitli tuzaklarla toplanan *B.terrestris* örnekleri ve çalışma bölgesindeki *B.terrestris* türlerinin polinasyon ilişkisi bulunan bitki örneklerine dayanmaktadır. Toplanan arı örnekler, etil-asetatlı şişelerde öldürüldükten sonra laboratuvar ortamında standart müze materyali haline getirilmektedir. Örneklerin yaşama ortamı yakınında bulunan besin korunma yuva vb. amacıyla kullanılan bitkiler de toplanarak ve örneklerin habitat bilgileri, ekolojik özellikleri, dağılışı ve fenolojik bilgileri de polinasyon etkileşimleri tespit edilmektedir. Çalışmada ayrıca; *B.terrestris* üzerinden ve bitkilerden elde edilen polen örnekleri Işık- taramalı /Elektron mikroskopunda incelemek ve preparatlar Wodehouse (1935) yöntemi ile hazırlanmaktadır. *B.terrestris* tür teşhisinde Richards (1968), Özbek (1979, 1983, 1990, 1997, 2000, 2002), Rasmont (1983), Reinig ve Rasmont 1988), Prys-Jones ve Corbet (1987), Goulet ve Huber (1993), Batra (1994), Pawlikowski (1996, 1999), AYTEKİN ve ÇAĞATAY (1999), Kekillioğlu (2005)'den yararlanılmaktadır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bombus terrestris'in ziyaret ettiği bitkiler (Resim 2) ve polen sepetindeki polenlerin mikroskopik incelemesi sonucu elde edilen polenlerin yoğun olarak aşağıdaki bitkilere ait olduğu tespit edilmiştir. (Şekil 2)

Echium italicum- Boraginaceae- Kurtkuyruğu (Resim 3)

Cirsium arvense – Asteraceae – Köygöçerten

Anchusa azurea – Boraginaceae – Sığırdili

Taraxacum officinale – Asteraceae - Karahindiba

Lotus corniculatus – Fabaceae - Güzelboynuzlu

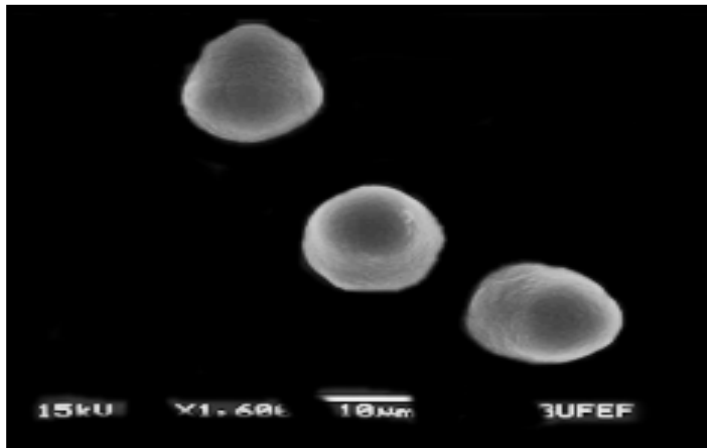
Onobrychis viciifolia – Fabaceae – Adi Korunga

Trifolium repens – Fabaceae – Ak üçgül

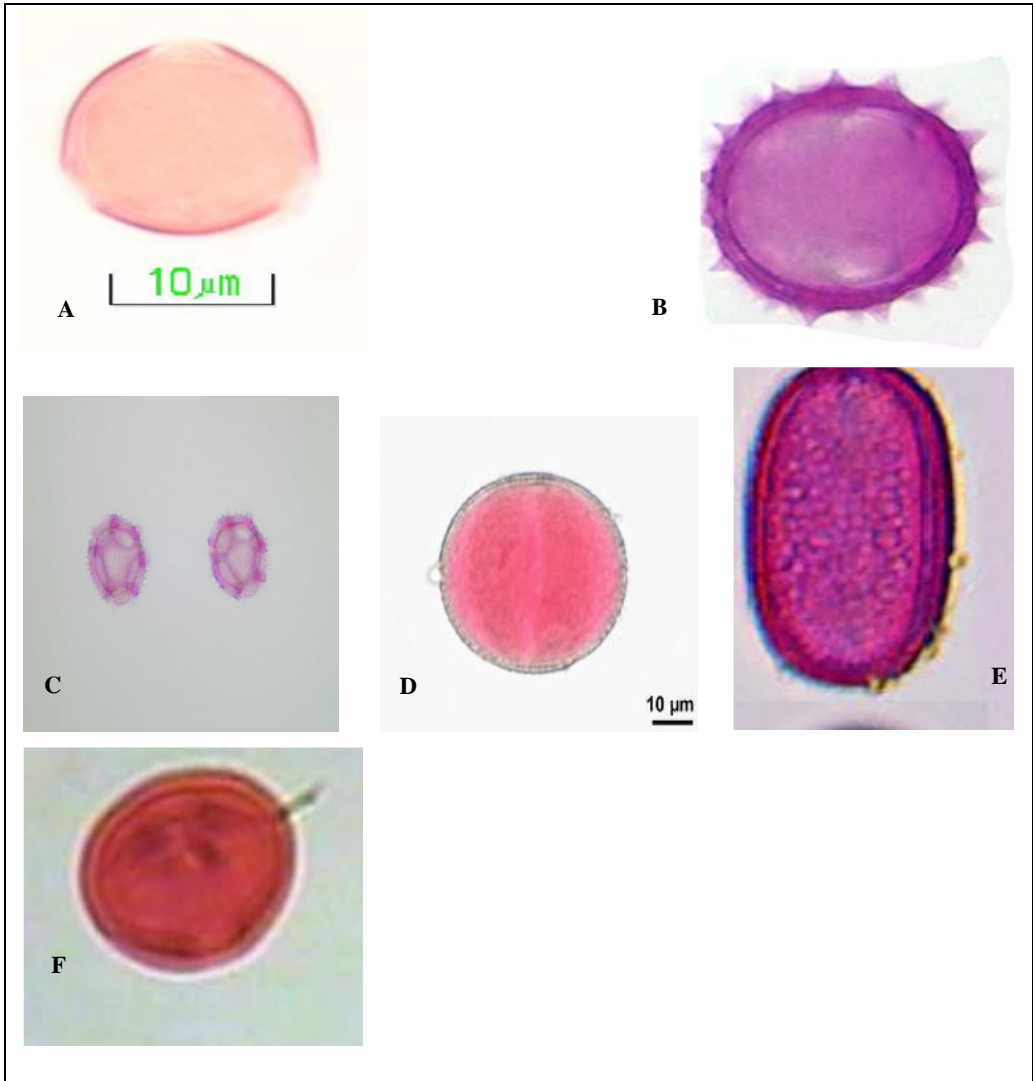
Brassica napus – Brassicaceae - Kanola

Resim 2: *B. Terrestris*'in polinasyonu

Resim 3: *Echium italicum* SEM görüntüsü

Şekil 2: Polenlerin ışık mikroskobu görüntüleri:

A. Echium italicum B. Cirsium arvense C. Taraxacum officinale

D. Mentha longifolia E. Onobrychis viciifolia F. Trifolium repens

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bombus terrestris türü dünyada geniş bir yayılma alanına sahiptir. Bu alan, Avrupa kıtasında kuzeyde İskoçya'ya (58 0N), güneyde ise Akdeniz'in güneyi, İtalya, Malta, Yunanistan, Türkiye ve İspanya'ya (28-37 0S) kadar uzanır. Sıcak ve kuru iklimlere göre sıcak ve nemli iklimlere daha iyi uyum sağladığı bilinmektedir.

Türkiye, doğal faunasında *Bombus terrestris* bulunan bir ülkedir ve yapılan az sayıda çalışma ile tüm bölgelerde yerel *Bombus terrestris* türünün bulunduğu belirlenmiştir. Dünyadaki tür dağılımına bakıldığında Türkiye'nin *Bombus* arıları açısından çok önemli bir gen merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Farklı bölgelerde bulunan *Bombus terrestris*'lerin yaşam döngüleri ve koloni gelişim özellikleri arasında farklılıklar bulunmaktadır.(Gösterit,2003:56)

Bombus terrestris türü arılar doğal yayılma alanlarının ötesinde diğer *Bombus* türlerine oranla, sahip oldukları geniş ekolojik esneklik özelliği sayesinde de çok geniş ve hızlı yayılma potansiyeline sahiptirler. Bu arıların yayılma hızları kullandıkları bölgelerdeki yoğunluklarına ve bölgenin ekolojik koşullarına bağlı olarak farklılık göstermektedir.(Gösterit ve Gürel,2004:85)

Bombus terrestris türünün oldukça geniş alanlarda, birlikte evrimleşmedikleri bitkilerde bile tarlacılık yapma yetenekleri, bu arıların çok farklı alanlara uyum sağlayabileceklerini de göstermektedir. (Genç,1995:565)*Bombus* türleri içinde en fazla fırsatçı olan *Bombus terrestris* türünün doğal olarak buldukları veya sonradan götürüldükleri alanlarda çok sayıda familyaya ait yüzlerce bitkiden polen ve nektar kaynağı olarak faydalandıkları saptanmıştır.

Bombus terrestris türü deniz seviyesinden 2500 metre yüksekliğe kadar çok geniş yükseklik sınırları içinde yaşayabilmektedir. Türkiye'de bu arıların, 1500 metre yüksekliğe kadar olan alanlarda tarlacılık yaptıkları saptanmıştır. Benzer şekilde bunlar, çok farklı habitat tiplerinde; yıllık yağışın 339 mm den az, 10 000 mm den fazla olan alanlarda da yaşayabilme yeteneğine sahiptirler.(Genç,1995:565)

Bombus terrestris türü arıların tozlayıcı olarak kullanılmaları ile elde edilen ürünler üzerindeki olumlu etkiler küçümsenemeyecek kadar önemlidir. Ancak son yıllarda, tüm dünyada çok fazla miktarda kullanılan ve yayılcı özelliğe sahip bu arıların doğal ekosistem üzerine yapacakları olumsuz etkiler sıkça tartışılmaya başlanmıştır.(Özbek,2002:24)

Nevşehir'in mevcut faunası incelendiğinde Apidae familyasına ait kayıtlar: *Bombus terrestris* (L.1758), *Bombus (Megabombus) argillaceus* (Scopoli, 1763), *Bombus (Thoracobombus) zonatus* (Smith, 1854), *Megabombus humilis* (Illiger, 1806) ,*Megabombus zonatus* (Smith, 1854). (Özbek, 1997:49)

Çok sayıda *B.terrestris* kaydı verilmekte ama şüana kadar spesifik çalışmalar bulunmamaktadır.

Çalışmamızın ön araştırma kısmında. *B. terrestris* türü yaygın olarak: Asteraceae, Fabaceae, Lamiaceae, Brassicaceae, Boraginaceae familyaların polinasyon ekolojine katkı sağlamaktadır.

Şu anki mevcut verilerimize göre söz konusu bitkilerin polen morfolojileri farklılık göstermekte olup, çalışmanın ileriki aşamalarında anlamlı bir benzerlik bulunup bulunmadığı ve bunun alt taksanmik kategorilerdeki yansımaları araştırılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aytekin, A. M. ve Çağatay, N. 1999. Systematic Studies on the Family Apidae (Hym.) in Ankara Province Part I: Bombinae. Tr. J. Zool., 23; 231-241.
- Batra, S. W. T. 1994. Diversify with Pollen Bees. American Bee Journal, September, 591-594.
- Doğaroğlu, M., 1993, Bambul arısı (Bombus spp.) Yetiştirme Yöntemleri. T.Ü.Tekirdağ Ziraat Fakültesi Derg., 2 (2): 239-255.
- Durdu, Ü, 2012, Kars Platosu Bombus Faunasının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı.
- Genç. F, Bambul Arıları, Bombus Spp., Ve Türk Tarımı İçin Önemi, Atatürk Üni.Zir.Fak.Der. 26 (4), 557-568, 1995.
- Gösterit, A. 2003. Bombus terrestris arılarında diyapoz sonrası ana arı ağırlığı ve değişik besleme yöntemlerinin koloni gelişimi ve üreme özellikleri üzerine etkileri. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Gösterit, A. ve Gürel, F. 2004. Bombus terrestris arılarında işçi arı-ana arı farklılaşması ve erkek arı üretimini etkileyen faktörler. Teknik Arıcılık 85:18-24.
- Goulet, J. and Huber, T. 1993. Hymenoptera of the World. An identification Guide to families. Centre for land and Biological Resources Research, Ottawa, Ontario.
- Kekillioğlu, A. 2005 "Ankara, Kırıkkale Ve Kırşehir İlleri Apidae (Insecta:Hymenoptera) Türleri Üzerine Faunistik, Sistemik Araştırmalar ve Bazı Ekolojik Gözlemler", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı.
- Şenkardeş, İ, 2014, Nevşehir' İn Güney İlçelerinde (Acıgöl, Derinkuyu, Gülşehir, Nevşehir-Merkez, Ürgüp) Etnobotanik Araştırmalar, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasotik Anabilim Dalı.
- Ulukuş D. 2010, "Ürgüp, Derinkuyu ve Hodul Dağı (Nevşehir) Arasında Kalan Bölgenin Florası", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı

- Özbek, H. 1983. Doğu Anadolu'nun Bazı Yörelelerindeki Bombinae (Hymenoptera: Apoidea, Bombidae) Türleri Üzerinde Taksonomik ve Bazı Biyolojik Çalışmalar. Atatürk Üniversitesi Yayınları: 621 , 70s., Erzurum.
- Özbek, H. 1987. Türkiye'nin Psithyrus Lepeletier (Hym.:Apidae) türleri. Türkiye I. Entomoloji Kongresi Bildirileri (13-16 Ekim İzmir), 661-673.
- Özbek, H. 1990a. Palandöken ve Kargapazarı Dağları Arı (Hym.Apoidea) Faunası. 10. Ulusal Biyoloji Kongresi Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, 153-162, Erzurum.
- Özbek. H. 1990b. A New Bumblebee Species of Pyrobombus Dalla Torre (Hymenoptera:Apidae, Bombinae) in Eastern Anatolia. Tür. Ent. Derg. 14 (4); 207-214, Turkey.
- Özbek. H. 2002 Arılar ve Doğa Arı-ştırma- Apicultural Research Derleme-Review-24
- Pawlikowski, T. 1999. A Field Guide to Identification of Bumblebees (Hymenoptera:Apidae:Bombini) in Poland. Torun, 30 pp., Poland.
- Prys-Jones, O. E. and Corbet, S. A. 1987. Bumblebees. Cambridge University Press, 87 pp., Australia.
- Richards, O.W. 1968.The Subgeneric Divisions of the Genus Bombus Latreille (Hymenoptera:Apidae). Bull. Br. Mus. Nat. His. Ent., 22; 210-276.
- Rasmont, P. 1983. Catalogue Commente des Bourdons de la Region Ouest- Palearctique. Notes Fauniques de Gembloux, 7; 71 p., Belgique.
- Reinig, W.F. and Rasmont, P. 1983. Über den Anatolischen Megabombus (Thoracobombus) pascuorum (Sopoli) (Hym., Apidae). Spikiana, 6(2);153-165, München.
- Wodehouse, R. P., Pollen Grains Mc. Grew, Hill. Pres. New York, 1935.

KADINLARIN YÖNETSEL POZİSYONLARA YÜKSELMELERİNDE DİNİN ETKİSİ: NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Aysun ERGİNER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
aysunerginer@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Hatice DOĞAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
hdogan@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Emine Zehra TURAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
zturan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Hemen hemen yaşamın her döneminde ve toplumun her kesiminde kadınlar, erkeklerle birlikte çalışmakta, ancak yaptıkları katkılar aynı ölçüde değerlendirilmemekte ve erkeklerle kıyaslandıklarında, ikinci planda kalmaktadırlar. Kadınlara daha düşük statülü işler yakıştırılırken, yöneticilik gibi yüksek güç, prestij ve statü gerektiren mesleklere girişleri ve bu mesleklerde yükselmeleri oldukça zor olmaktadır. Kadınların yönetici olmaları veya yönetsel pozisyonlara yükselmeleri konusu, arka planda bazı değişkenlerden etkilenmektedir.

Bu araştırmanın amacı, kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin bir engel teşkil edip etmediğini, öğretmen adayları algılarına göre ortaya çıkarmaktır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim deseni kapsamında yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 Bahar Yarıyılı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü 3. Sınıfta öğrenim görmekte olan 20 öğretmen adayları ile yine aynı üniversitenin Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı 4. Sınıfta öğrenim görmekte olan 20 öğretmen adayları oluşturmuştur. Öğretmen adaylarının demografik bilgilerini belirleyebilmek için bir form ile açık uçlu sorulardan oluşan bir veri toplama aracı hazırlanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar büyük oranda kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin herhangi bir etkisinin bulunmadığı görüşündedirler. Yine katılımcıların büyük çoğunluğu, kadınların en üst yönetim görevlerine gelmelerinde dini açıdan herhangi bir sakınca görmemektedirler. Kadınların yönetici olmalarında dinin etkisinin öğretmen adayları bakış açısıyla vurgulandığı bu araştırmayla, ilgili alanyazına, yönetici yetiştirme ve atama politikalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, kadın, kadın yönetici, yönetsel pozisyon

Giriş

İnsanlar dünyaya gelişlerinde var olan biyolojik cinsiyetleri yanında yaşadıkları sosyal ve kültürel ortamların etkisiyle, toplumsal cinsiyet olarak isimlendirilen bir cinsiyete sahip olmaktadır. Toplumsal cinsiyetin oluşmasında aile ve din en önemli faktörlerdendir. Toplumsal cinsiyet, kadını ve erkeği sosyo-kültürel özelliklere göre tanımlamakta ve onlara birtakım görev ve roller yüklerken, özellikle kadınların aşmak için uğraşacakları bazı engellerin oluşmasına neden olmaktadır.

Kadınlar tarih boyunca cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklere maruz bırakılmış, erkeklerle kıyaslandığında daha düşük statüde görülerek daha az hakka ve şansa sahip olmuşlardır. Birçok ülkede eşitsizliklerle mücadelede önemli aşamalar kaydedilmesine karşın, cinsiyet ayrımcılığı devam etmekte, kadınlar cinsel istismara ve aile içi şiddete uğrayabilmektedirler. Bu sorunların yaşanmasında, toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollerin öğrenildiği sosyalleşme süreci etkili olmaktadır. Kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı birçok toplumda görülmesine karşın, ayrımcılığın türü ve derecesi farklıdır. Gelişmiş ülkelerde cinsiyet ayrımcılığı kadınların işe alınması ve terfilerinde erkeklere kıyasla farklı uygulamalara tabi olmalarını ve daha düşük ücretlerle çalışmalarına neden olmakta iken, gelişmekte olan ülkelerde belirtilen konulara ek olarak, daha çok şiddete uğrama ve eğitim olanaklarından yararlanamama şeklinde kendini göstermektedir (Demirbilek, 2007, s. 25).

Meyerson & Fletcher (2000), kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının, kurumlarda sarmaşık gibi kol sardığını, yaygın ve olağan bir durum olduğunu belirtmektedirler. Çoğu insan sorgulamak bir yana, ayrımcılığın farkında bile olmazken, ayrımcılık genellikle kadınların kariyer ilerlemesi önünde bir engel oluşturmaktadır. Keller (2007, ss. 101-121) bilimdeki gelişmeleri bile erkeklerin sağladığını, kadınların erkekler gibi kuvvetli, sağlam zihinsel düşünme becerilerine sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Gerçekler “sert”, duygular “yumuşak”tır. Sertlik “erillikle”, duygusallık “dişilikle” eşanlamlı olarak düşünülür. Bilimsel düşünce ile erkeklik özdeşleştirilmektedir.

Toplumda, kadınlar daha toplumsal, erkekler daha temsilci olarak kalıplaştırılmışlardır. Toplumsal kişilikler şefkatli, nazik, duygulu, yardımsever ve cömert olma gibi nitelikleri içererek öncelikle diğer insanların refahıyla ilgilenirler. Temsilci kişilikler ise; sinirli, hırslı, bağımsız olma ve kendine güvenme gibi nitelikleri içererek daha kendini hissettiren, baskın ve atak eğilimlerle tasvir edilirler. Temsilci kişilikler,

geleneksel olarak liderlik rolleriyle örtüşmektedir (Eagly, 1987; Eagly & Karau, 2002; akt. Duehr & Bono, 2006, s. 816).

Çalışma yaşamında cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortaya çıktığı temel alanları Acar, Ayata & Varoğlu (1999, s. 7), “mesleklere yönlendirme; işe eleman alımı; örgütlerdeki tutum, davranış ve değerlendirmeler” olarak ifade ederlerken; Eğitim Sen’in hazırladığı raporda (2005) kadınların çalışma yaşamında “işe giriş, emeklilik ve belirli işlere yönlendirilmede; çalışma koşulları, ücretler, izinler ve sosyal haklarda; yükselme ve mesleki eğitim olanaklarından yararlanmada ve iş yerinde cinsel tacize maruz kalmada belirgin bir ayrımcılık yaşadıkları ortaya konulmaktadır.

Kadınların çalışma yaşamına ilişkin bazı ön yargılar ise:

-Kadınlar çalışma sorumlulukları yerine, ailevi sorumluluklarını düşünmek zorundadırlar.

-Kadınlar duygusaldırlar. Risk alma, kararlılık gibi bazı yönetici vasıflarından yoksundurlar. Bu nedenle üst düzey yöneticilik pozisyonlarına uygun değillerdir. Ayrıca yöneticilik konusunda özgüven sorunu yaşarlar.

-Kadınların yönetici sorumluluğunu alabilecek deneyimleri ve eğitimleri bulunmamaktadır (Owen & Todor, 1993; akt. Güney, Gohar, Kılıç Akıncı & Akıncı, 2006, s. 194) şeklinde sıralanmaktadır. Kısaca kadınlar, çalışma yaşamında erkeklerle kıyaslandığında toplumsal birtakım önyargılara ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Kadınların yönetsel görevler üstlenmelerinde de yine ayrımcı uygulamalar gözlenebilmektedir. Çelikten (2004, s. 93), Türkiye’de kadınların erkek meslektaşları gibi iyi eğitim alabilmelerine ve atama, yükseltmeyle ilgili herhangi bir engel bulunmamasına karşın, eğitim yönetiminde üst pozisyonlarda çok düşük oranlarda görev alabildiklerine dikkat çekmektedir. Tan (2002, s. 39), kadınların iyi yöneticilik yapamayacak kadar duygusal olmaları, erkeklerle kıyaslandığında hacim ve güç kısıtlılığından kaynaklanan disiplin yetersizlikleri, erkeklerin iş ve toplum lideri olarak toplumsal sorunlarla baş etmede özel yeteneklerinin olduğunun düşünülmesi, kadınların ev ve çocuk sorumlulukları nedeniyle mesleğe bağlanmakta güçlükler yaşamaları, kadının erkeğe buyurmasından hoşlanılmaması gibi normlarla mevcut eşitsizliklerin devam ettiğini belirtmektedir.

Sakarya ve İstanbul’da 140 öğretmen üzerinde yürütülen bir araştırmada, kadın öğretmenlerin % 59’unun mobbinge maruz kaldığı belirlenmiştir.

Kadın öğretmenlerin en sık karşılaştıkları beş mobbing davranışından biri, kendilerine beceri düzeyinden daha düşük işlerin verilmesidir (<http://www.memurlar.net>). Acar ve diğerlerinin araştırma sonuçlarına göre (1999, s. 130), kadına öncelikle annelik ve eş olma rolleriyle yaklaşılmakta, fakat meslek sahibi olması da onaylanmaktadır. Bu durumda öğretmenlik mesleği çalışma koşulları, tatilleri, kabul edilebilir maaşı, eş, çocuk gibi toplumsal rollerle çatışmaması nedeniyle kadınlara yakıştırılan bir meslektir. Fakat kadına uygun görülen bu meslekte bile cinsiyet ayrımcılığı yaşanmaktadır.

Türkiye’de akademisyen kadınlarla ilgili araştırma bulguları kadınların akademik yükseltme ve yönetimde ayrımcılığa uğramadıkları, kariyer ilerlemede ise ciddi boyutlara ulaşan rol çatışması yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle aile sorumluluğu ve anne olma, kadın akademisyenlerin kariyerlerinde önemli bir engel olarak algılanmaktadır. Yine kadın akademisyenlerle ilgili yapılan bir araştırmada, akademisyen kadınların ev yönetiminden sorumlu oldukları, ev işlerini paylaşmak yerine eşlerinin yardımcı konumda oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Kadınlar kariyerlerinde başarılı olabilmek için erkek meslektaşlarına kıyasla daha çok çalışmak zorundadırlar (Özkanlı, 2007).

Yine Özkanlı ve Korkmaz’ın (2000, ss. 87-89) araştırmasına göre, akademik ilerleme ve yöneticiliğe atanmada cinsiyet ayrımcılığı olduğu ve erkeklerin avantajlı olduğu ile ilgili düşünceler rol çatışması ile yakından ilişkilidir. Rol çatışmasını şiddetli ölçülerde yaşayan kadın akademisyenler erkeklerin avantajlı olduğunu, rol çatışması yaşamayan kadın akademisyenler ise erkekler ve kadınlar arasında akademik ilerleme ve yöneticiliğe atanma açısından bir fark olmadığını düşünme eğilimindedirler.

İzraeli ve diğerlerinin (1999) araştırmaları, cinsiyetle bağdaştırılan kalıplaşmış bazı önyargıları ortaya koymaktadır. Bu önyargılara göre; kadınlar daha duygusal, bağımlı ve pasif, erkekler ise daha rasyonel ve daha hırslıdır. Kadınlar saldırgan değildir, erkeklere emir veremez, erkekler de kadınlardan emir alamaz. Yöneticilik erkekler için daha uygun bir meslektir.

Kadınların çalışmasıyla ilgili toplumsal değer yargıları yanında din de gelenek kuralları ve bireyler üzerinde etkili olmaktadır (Kuzgun & Sevim, 2004, s. 18). Dini faktörler aynı zamanda, kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde de etkilidir. Özmen (2012), kadınların sosyal konumları üzerinde dinin etkili olduğuna, dinin kadınların sosyal konumlarını değiştirebildiği ya da koruyabildiğine vurgu yapmaktadır. Özmen (2012), Coşkun’un “Sosyal Değişme, Kadın ve Din” adlı eserini incelediği

araştırmasında çalışmanın, “Mitolojide, ilkçağ toplumlarında, Tevrat ve İncil’de ve İslam’da kadın” ana başlıklarıyla tartışıldığına değinmektedir. Mitolojide anaerkilliğin ne zaman yerini ataerkilliğe bıraktığı açık değildir. Hıristiyanlık’ta tanrının erillikle eş tutulması ve kutsal metinlerde kadınlara erkeklerden sonra ve daha aşağıda yer verilmesi eleştirilerek, tarihte kadınların üstünlüğünü ve kadın tanrıçaların olduğunu iddia eden anaerkillik teorisi ortaya atılmaktadır. Özellikle Mısır, Sümer, Babil ve Hitit’lerdeki kadının yüksek konumu, Eski Yunan ve Roma’da gerilemiştir. İlk çağ ve Orta Çağ’da kadınlar toplumda söz sahibi değildirlir. Yahudilerin kadınlara yönelik olumsuz ve sert tavrı, Tevrat’a yansımıştır. Tevrat’ta ayrıca Hz. Musa’nın sayım yaparken kadınları saymamış olmasından bahsedilmekte ve bu durun kadınların savaşıçı olamayacakları için sayılmadıkları şeklinde yorumlanmaktadır. İslam dininde ise, Cahiliyye döneminde Arap toplumu ataerkil bir özellik göstermektedir. Kadınlar arasında sınıf farkları vardır. Alt tabakada kız çocukları diri diri toprağa gömülürken, üst tabakada Hz. Hatice gibi ticaretle uğraşan kadınlar da bulunmaktadır. Tevrat ve İncil’de, insanın cennetten kovulmasının sorumlusu olarak Havva gösterilirken, Kur’an’da Adem ve Havva birlikte sorumlu tutulmuşlardır. Hz. Muhammed döneminde kadına tanınan hakların ve hürriyetlerin daha sonra ihlal edildiğine değinilmektedir. Ayrıca İslam coğrafyasında yöneticilik yapmış olan kadınlardan da bahsedilmektedir.

Lunyola, Ayodo, Tikoko & Simatwa (2014) ise, İslam’da, Havva’nın kocası Adem’i yanılttığına inanıldığına işaret etmektedirler. Kadınlar bir toplantıya katıldıklarında, görüşme heyeti herhangi bir dinin üyelerine oranla daha çok sayıda müslümandan oluşuyorsa, onlar lider olarak bir kadını atamayacaklardır. Böylece, kadınların lider olmaması, erkeklerin her zaman öncülük etmesi ve kadınların onları izlemesi gerektiği şeklinde genellemelere ulaşılmaktadır. Hıristiyanlar da, toplantılarında kadınların sessiz olmaları gerektiğine vurgu yapmaktadırlar ve bu dolaylı olarak kadınların arka sıralarda yer almalarına neden olmaktadır.

İlkel dinlerden totemizmde kadın totem olarak görülürken, erkek her zaman üstün görülmüştür. Hinduizm’de kadına karşı yapılan her türlü aşağılama, hakaret kutsal sayılmıştır. Budizm’de de kadının her hangi bir hakkı bulunmamaktadır. Eski Çinlilerde kadın insan olarak bile kabul edilmemiş ve isim verilmemiştir (Topaloğlu, 1988, s. 18; akt. Yeter, 2015, ss. 193-194). Japon dinlerinden Konfüçyanizm’de, kadın erkeğe saygı duymalıdır. Yahudilik’te her sabah yapılan “Ezeli ilahımız, kainatın kralı, beni kadın

yaratmadığın için sana hamdolsun” duası, kadınlara ilişkin bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır (Okiç, 1978, s. 7; akt. Yeter, 2015, ss. 194).

Güneş & Beyazıt'ın (2009, s. 31) Berktaş'dan aktardığına göre (2000, s. 212), tek tanrılı dinlerin en önemli özelliği kadınların ikincil plana atılmasını doğal kabul etmeleridir. Bahadır (2005, s. 15; akt. Güneş & Beyazıt, 2009, s. 31), kadınların toplumsal ve dini hayatta ikinci plana atılma sürecinin tek tanrılı dinlerle başladığını belirtirken; Şenat Kazancı (2009, s. 36), tek tanrılı dinlerin kadını erkeğe denk olmayan bir alt insanlık kategorisine indirgediğine vurgu yapmaktadır (Horney, 1986, ss. 122-124; Berktaş, 1996, ss. 26-28).

Araştırmanın Problem Cümlesi:

Bu araştırmanın problemi, kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin etkisi var mıdır? şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın amacı ise, kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin bir engel oluşturup oluşturmadığını, öğretmen adayı algılarına göre ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın amacı doğrultusunda yedi alt amaç belirlenmiştir:

Alt Problemler:

Öğretmen adayı görüşlerine göre;

1. Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel var mıdır?
2. Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan engel varsa / yoksa, nedenleri nelerdir?
3. Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan engel görme / görmeme kanısı nasıl / nereden edinilmektedir?
4. Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan engel görme / görmeme kanısı neye dayandırılmaktadır?
5. Kadınlar dini açıdan en üst yönetim görevlerine gelebilirler mi?
6. Kadınların yönetici olmaları, dini açıdan herhangi bir soruna neden olur mu?
7. Etkilenilen / beğenilen bir kadın yönetici var mıdır?

Araştırmanın Önemi:

Alanyazın taraması sonucunda, öğretmen adayları üzerinde yapılmış böyle bir araştırmaya rastlanmamış olması, araştırmayı önemli kılmaktadır. Kadınların yönetimde

görev alırken cinsiyetlerinin bir engel oluşturup oluşturmadığı, bazı araştırmalara konu olmuştur. Kadınların yönetsel pozisyonlara yükselememelerinin nedenleri arasında çoğu zaman din ve ataerkil bir toplum yapısı gösterilmektedir. Kalıplaşmış din algısı ve eğitimsizlik, kadınların yönetici pozisyonlara gelemeyeceği düşüncesine de beraberinde getirmektedir. Bu araştırmayla böyle bir algının var olup olmadığı, öğretmen adayı algılarıyla ortaya çıkmış olacaktır. Öğretmen adaylarının çalışma grubu olarak seçilmiş olması, toplumu şekillendirecek en önemli kişiler arasında yer almaları açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, kadınların yönetici olmalarında dinin etkisinin öğretmen adayı bakış açısıyla vurgulanmasının ilgili alanyazına, yönetici yetiştirme ve atama politikalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma Grubu:

Çalışma grubunu, 2015-2016 öğretim yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim ve İlahiyat Fakülteleri'nde öğrenim görmekte olan, gönüllü 40 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki 40 öğretmen adayı, Sınıf Öğretmenliği 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 20 öğretmen adayı ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretmenliği 3. sınıfta öğrenim görmekte olan 20 öğretmen adayından oluşmaktadır.

Yöntem:

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 72). Kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin etkisinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada, olgu bilim deseninin kullanması uygun bulunmuştur.

Araştırmada, olasılıksız, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların birlikte çalışılması için daha uygun bir örnekleme yoludur (Yıldırım & Şimşek, 113). Araştırmanın ölçütü, öğretmen yetiştirme programlarında öğrenim görmek, üst sınıfta yer almak ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini almış olmaktır. Farklı bakış açıları yakalayabilmek için Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği'nde en üst sınıf olan 4. sınıf öğrencileriyle, İlahiyat Fakültesi DKAB Öğretmenliği'nde en üst sınıf olan 3. sınıf

öğrencileri örnekleme dahil edilmiştir. Sınıf Öğretmenliği 4. sınıf öğrencileri ile DKAB öğretmenliği 3. Sınıf öğrencileri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini almış bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı:

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış form kullanılmıştır. Formun, I. Bölümü “Demografik Bilgilerden”, II. Bölümü ise “Açık Uçlu Sorulardan” oluşmaktadır.

Yarı yapılandırılmış form oluşturulurken, alanyazın taraması yapılmış ve benzer araştırmalarda hangi yöntemlerin izlendiği ve hangi veri toplama araçlarının kullanıldığı incelenmiştir. Daha sonra, konu ile ilgili üç uzmandan görüş alınmış, uzman görüşleriyle geçirilen veri toplama formu üzerinde yeniden düzenlenmeye gidilmiştir.

Veri toplama formu, Sınıf Öğretmenliği ve DKAB Öğretmenliği öğrencilerinden gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen öğrencilere uygulanmıştır. Katılımcılar yaklaşık 20-25' lık bir sürede formu doldurarak teslim etmişlerdir.

Verilerin Analizi:

Veriler betimsel analizle analiz edilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar üzerinden betimleme yapılarak, alt başlıklar oluşturulmuştur.

Eğitim Fakültesi öğrencileri için EĞ, kadın öğrenciler için EĞK, erkek öğrenciler için EĞE; İlahiyat Fakültesi öğrencileri için İL, kadın öğrenciler için İLK ve erkek öğrenciler için İLE kodlaması kullanılmıştır.

Bulgular:

Aşağıda katılımcıların demografik bilgileri ile kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin etkisine yönelik bulgular yer almaktadır.

Demografik Bilgiler:

Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Cinsiyet	Kadın				Erkek			
	Frekans (f)		Yüzde (%)		Frekans (f)		Yüzde (%)	
	23		57.5		17		42.5	
Yaş	20 yaş		21 yaş		22-23 yaş		25 yaş	
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)
	3	7.5	15	37.5	21	52.5	1	2.5
Medeni Durum	Bekar				Evli			
	Frekans (f)		Yüzde (%)		Frekans (f)		Yüzde (%)	
	38		95.0		2		5.0	
Din	İslam				Deist			
	Frekans (f)		Yüzde (%)		Frekans (f)		Yüzde (%)	
	39		97.5		1		2.5	

Tablo 1'e göre, katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu (% 58), büyük çoğunluğunun 22-23 yaş aralığında bulunduğu (% 52), çoğunlukla bekar oldukları (% 95) ve bir öğrenci dışında tüm öğrencilerin dinlerinin İslam olduğu anlaşılmaktadır (% 98).

Kadınların Yönetmel Pozisyonlara Yükselmelerinde Dinin Etkisine Yönelik

Bulgular:

Kadınların yönetmel pozisyonlara yükselmelerinde dinin etkisine yönelik bulgular, çeşitli başlıklar halinde aşağıda sunulmuştur.

1. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Olup Olmama Durumu

Aşağıda kadınların yönetmel pozisyonlara yükselmelerinde dinin etkisinin olup olmadığı iki başlık halinde incelenmiştir.

a. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Olmama Durumu

Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel yoktur (EĞ15, İL15)

b. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Olma Durumu

Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel vardır (EĞ5, İL5)

Katılımcılar büyük çoğunlukla, kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel olmadığı kanaatinde dirler. Bunun yanında katılımcıların dörtte birinin, kadınların

yönetici olmalarında dini açıdan bir engel olduğunu düşünmelerinin hiç de azımsanacak bir oran olmadığı söylenebilir.

2. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görüp Görmeme Nedenleri

Aşağıda, kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dini açıdan bir engel görüp görmeme nedenleri iki başlık halinde incelenmiştir.

a. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görmeme Nedenleri

Dinin Kadını Önemli Görmesi (EĞ4)

... İslam dini kadınlara büyük önem vermektedir... Kadınlar da belli bir yere gelmeli, yükselmeli ki ülke kadını hor gören bir toplum haline gelmesin. Hz. Muhammed (s.a.v), eşleriyle istişare ederek birtakım sorunları çözmeye çalışırdı (EĞK6).

... İslam dininde eşitlik, adalet vardır... İslam dini farklılıkları kucaklayan, hoşgörü dinidir (EĞK7).

Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan da, diğer açılardan da engel görmüyorum. Kadınların yönetici olmaları en az erkeklerin ki kadar dini bir haktır (EĞE6).

Yanlış Din Algısı (EĞ2)

... Yönetici olmak için birtakım yetenek ve becerilere sahip olunması gerekir. Birey bu yeteneklere sahipse, cinsiyet fark etmeksizin bu görevi üstlenebilir. Dini bir boyutunun olduğunu düşünmüyorum (EĞE7).

Kadınların Dine Dayalı Bir Koşulla Yönetici Olabilmeleri (EĞ2, İL3)

Kadınlar dinin gereklerine göre giyimlerinde, sözlerinde ve hareketlerinde dikkatli olurlarsa herhangi bir sakınca görmüyorum (EĞE8, İLK7).

Fiziksel koşullar rahatsız edici değilse, engel görmüyorum (İLK2).

Sınırlara dikkat ettiği sürece bir engel görmüyorum (İLK1).

Dini koşullar sağlandığı sürece herhangi bir engel yoktur (İLK7).

Katılımcılar çoğunlukla İslam dininin kadına değer verdiğini, kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel olmadığı görüşündedirler. Katılımcıların bir kısmı, dinin yanlış yorumlandığını ve yöneticilikle dinin bir ilişkisinin olmadığını ifade ederlerken, kadınların yönetici olabilmeleri için giyimlerine, hareketlerine dikkat etmeleri vurgusunu yaparak koşulları sunan katılımcılar da bulunmaktadır.

b. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görme Nedenleri

Kadınların Yönetici Olduklarında, Erkeklerle Sürekli İletişim Halinde Olmaları (EĞ4)

... Bizim dinimizde kadınların kendilerine haram olan kişilerle konuşmaları bile uygun değilken, yönetici olan kişilerin ister istemez erkeklerle konuşmaları gerekecektir (EĞK9).

... Kadınların toplumla iç içe olması ve büyük bir erkek kitlesi içinde olması dini açıdan sorun olabilir (EĞE10).

Yönetici olmak demek toplumla ve yönettiği kurumla iç içe olmayı gerektirdiğinden, kadınların toplumda o kadar ön planda olması dini açıdan sorun yaratabilir (EĞE10).

Bizim dinimizde, erkeklerin dikkatini çekmeyecek şekilde davranışlar göstermek, onların dikkatini çekmeyecek şekilde giyinmek esassen, yönetici olduğumuzda bütün gözler (iyi veya kötü niyetli) üzerimizde olacağı için, dinen uygun görmüyorum ... (EĞK8).

Yanlış Din Algısı (EĞ2)

... Dinin istismar edilmesi, kadının önünde bir engel teşkil edebilir. Ataerkil bir toplum olduğumuz için erkek faktörü ön plandadır ve din faktörü kullanıldığı için engel olarak görülebilir (EĞK10).

....Din bu konuda kısıtlama getirmiyor fakat toplum dini yanlış yorumladığı için ... engel olarak görülüyor. Maalesef, özellikle İslam dinini kabul eden toplumlarda, İslam dininde kadın yöneticiliğiyle ilgili olumsuz bir ifade yokken, bu konuda dar görüşlü bir anlayış oluşturulmuştur (EĞE9).

Katı Din Algısı (İL2)

Çünkü dinde yönetici erkektir (İLE11).

Kadın fitraten erkeklere göre daha duygusal ve güçsüz yaratılmıştır (İLK17).

Katılımcıların bazıları, kadınlar yönetici olduklarında, sürekli toplumun gözü önünde olacaklarından bunun dinen uygun olmayacağı görüşünü taşımaktadırlar. Bunun yanında dinin yanlış yorumlandığını düşünen katılımcılar olduğu gibi, tartışmasız “dinen kadınlar yönetici olmaz” görüşünü benimseyen katılımcılar da bulunmaktadır.

3. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görme ya da Görmeme Kanısına Nasıl Varıldığı

Aşağıda, kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dini açıdan bir engel görme ya da görmeme kanısına nasıl varıldığı iki başlık halinde incelenmiştir.

a. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görmeme Kanısına Nasıl Varıldığı

Aile (EĞ5, İL4)

Çevre (EĞ5, İL3)

Çok dindar bayanların yöneticiliği iyi yaptığını gördüm. Hatta, bazı yerler için kadın yönetici daha uygundur (EĞE1).

Çevremde buna karşı çıkan insanlar yok, inandığım dinin de bunu yasaklayacağını sanmıyorum (İLK3).

Okul (EĞ6, İL6)

Kur'an Kursu (EĞ2, İL2)

Bugüne kadar yaşadığım süreçte ailem, çevrem, okulum, küçükken gittiğim Kur'an kursları olsun din, kadınların iş hayatını engelleyen bir unsur olarak gösterilmedi...(EĞK4).

Cami (EĞ1)

Dini Kaynaklar (EĞ5, İL3)

Ülkemizde, kadınların yönetici olması durumuna az rastlandığı için, araştırarak ve güvenilir kaynaklardan, dinin kadınların yönetici olmalarına engel teşkil etmediği kanısına vardım (EĞE6).

...Eğer kadın yöneticiler olmazsa, ülke sadece erkeklerin hükmettiği, kadınların değersizleştirildiği bir yer olarak kalır. Kadınlar da kendini ifade etmeli ve belli statülere yükseltilmelidir... (EĞK6).

Kur'an'da kadınlar yönetici, başkan olamaz diye bir ifade geçmiyor... (İLE6).

Anayasa (İL1)

Katılımcılar, kadınların yönetici olmalarında bir engel görmeme kanısını okul, Kur'an kursu, cami gibi kurumsal ortamlarda ve ayrıca aile, çevre ve dini kaynaklardan edindiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca görüşünü Anayasa şeklinde belirten bir katılımcı da bulunmaktadır.

b. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görme Kanısına Nasıl Varıldığı

Dini Kaynaklar (EĞ3)

Kur'an-ı Kerim'de her şey açık bir şekilde yazıyor (EĞK9).

Çevre (EĞ4)

Çevremde erkekler daha baskınlar ve kadınların yüksek mertebelere gelmeleri günah-yanlış olarak algılandığı için bu kaniya vardım (EĞK10).

Üst kademelerde görev yapan kadınlarımıza atılan iftiraları hepimiz duyuyoruz. Kesin şununla bir ilişkisi var vb. yakıştırmaları çekinmeden söyleyen insanlarımız var... Bizler başarılı kadınlara tahammülü olmayan bir toplumuz (EĞK8).

Aile (EĞ3)

Okul (EĞ1, İL1)

... Bölümüm gereği Kur'an okuyarak bu kaniya vardım (İLE11).

Katılımcılar, kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel görme kanısını dini kaynaklar, çevre, aile ve okuldan edindiklerini belirtmişlerdir.

4. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görme ya da Görmemeye İlişkin Dayanaklar

a. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görmemeye İlişkin Dayanaklar

Kur'an (İL4)

... Kur'an'da Hz Süleyman kıssası anlatılırken İran hükümdarlarından kadın yönetici olan Belkıs'tan bahsedilir ve burada yönetici olamaz diye hiçbir beyanda bulunulmamıştır... (İLE6).

... Dinimizde kadın erkek için, erkek kadın için yaratılmıştır. Niye birbirleri arasında bir üstünlük olsun ki ... (İLK7).

Hadis (EĞ2)

İslam Tarihinden Örnekler (İL4)

Kadınlar harama-helale dikkat ettikleri takdirde neden bir engel olsun ki? Hz. Hatice de ticaret yaparken kervanının başındaydı, bir nevi yöneticiydi (İLK8).

Sahabe hayatlarından, örnek Cemal olayı (İLK9).

İslam Bilginlerinin Fikirleri (EĞ1)

Anayasa (EĞ1, İL2)

... Anayasamızda kadınların seçme ve seçilme hakkı vardır. Özgür, demokratik koşullarda muhtar, belediye başkanı, başbakan seçilerek yönetici olabilirler. Dini emir ve kurallara uyarak yöneticilik görevini yerine getirirlerse bir sıkıntı olacağını düşünmüyorum (EĞE5).

Uluslararası Kaynaklar (EĞ1)

Konu İle İlgili Dayanak Bilmeme (EĞ9, İL12)

Katılımcılar, kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel görmemeye ilişkin olarak dayanaklarını Kur'an, hadis, İslam tarihinden örnekler, İslam bilginlerinin fikirleri, anayasa, uluslararası kaynaklar şeklinde ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise konu ile ilgili herhangi bir dayanak bilmemektedirler.

b. Kadınların Yönetici Olmalarında Dini Açıdan Bir Engel Görmeye İlişkin Dayanaklar

Ayet, Hadis, Dini Söylemler ve Hukuki Kaynaklar (EĞ2, İL2)

Ayet, hadis ve hukuki kaynaklarda kadınların yöneticiliğiyle ilgili bir engel bulunmamaktadır. Sadece kadınlara fırsat sunulmamıştır. Kadın eksik görülerek ikinci plana atılmıştır (EĞE9).

Şahit olurken bile iki kadının, bir erkek yerine sayıldığını biliyorum. Bu da apaçık kadınların ikinci planda kalmalarına neden oluyor. Peygamber efendimiz (s.a.v)'den sonra halife döneminde de hiç kadın halife, yönetici bulunmuyor. Bu da bir dayanak değil midir? "Kadınlar size emanettir" sözünden yola çıkarsak, kadınlar erkeklere emanet ediliyor, kadınlara emanet edilen hiçbir şey yok. Kaldı ki yöneticilik vasfını emanet etsinler! (EĞK8).

Nisa Suresi 34. Ayet: Allah'ın, bazısını bazısına üstün kılması ve onların kendi mallarından harcaması nedeniyle erkekler, kadınlar üzerinde 'sorumlu gözeticidir' (İLE11).

Buhari Hadis: İşleri bir kadına bırakan topluluk asla iflah olmaz (İLK1).

Konu İle İlgili Dayanak Bilmeme (EĞ2, İL1)

... İslam dini kolaylık dinidir. İnsana baskı uygulanmaz. Bu yüzden bir ayette olduğunu sanmıyorum. Hukuki açıdan da bir engel yoktur (EĞK10).

Kadınların yönetici olmalarıyla ilgili doğrudan bir ayet ya da hadis yoktur. Fakat kadınlar hakkında yazılanlar yorumlandığı zaman, bu görüşe ulaşılabilir (EĞE10).

Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel görmeye ilişkin olarak katılımcıların belirttikleri dayanaklar ise, ayet, hadis, dini söylemler ve hukuki

kaynaklardır. Bazı katılımcılar konu ile ilgili herhangi bir dayanak bilmediklerini ifade etmişlerdir.

5. Kadınların Dini Açıdan En Üst Yönetim Görevlerine Gelmelerine İlişkin Görüşler

Gelebileceğine İlişkin Görüşler (EĞ11, İL14)

... Kadınlar yönetici olduklarında, işlerini titizlikle yöneteceklerinden erkeklerden daha iyi olacakları kanısındayım (İLK12).

... Kur'an'da yasaklanmayan şeyler serbesttir. Eğer böyle bir yasak olsaydı, Hz Ayşe'nin Cemel olayına katılmaması, Zübeyr ve Talha'nın da onu başa geçirmemesi gerekirdi... (İLK9).

... Kadınların erkeklerden çok daha başarılı olacaklarına inanıyorum (İLE20).

Gelebilirler hatta erkeklerden daha da iyi yönetebilirler (EĞK7).

En az erkekler kadar iyi olabilirler (EĞE6).

Gelebilirler... Din, kadınları bu konuda dışlamıyor. Din, kadın ve erkeğin eşit olduğunu söylüyor (EĞE9).

Kesinlikle gelmelidirler. Dünyayı daha da güzelleştireceklerine inanıyorum (EĞE4).

... Üst kademelerde yer alan başarılı kadınlara "erkek işine karışıyorlar" gerekçesiyle sürekli köstek olmaya çalışan insanlarımız var. Dinen erkeklerin kadınların açığını aramasını, zaafalarını öğrenmeye çalışmasını doğru bulmuyorum (EĞK8).

Koşullu Olarak Gelebileceğine İlişkin Görüşler (EĞ6, İL4)

... Doğru bir şekilde görevini yerine getirecekse, kesinlikle en üst yönetim görevlerine gelebilirler (İLK14).

... Okul müdürü olabilirler, ama diğer görevler için uygun görmüyorum (İLK17).

... Bu çok çalışmakla, azimle alakalı bir şey. Allah çalışanın emeğini boşa çıkarmaz. Öyle olmasaydı, Allah inanmayan kişilere çalıştıkları için haklarını vermezdi (EĞK9).

Evet gelebilirler. Çünkü din buna engel değildir. Kişi işini doğru yaparsa her türlü göreve gelebilir. Kadın olunması bunun için bir engel değildir (EĞK4).

Gelmelidirler ama kuralları bilmeli ve uygulamalıdır (EĞE8).

Gelemeyeceğine İlişkin Görüşler (EĞ3, İL2)

... Yapı olarak kadınların erkeklere göre daha duygusal olmaları, sağlıklı karar vermede sıkıntılara neden olabilir. Erkeklerin sahip oldukları liderlik, cesaret vb. yönetici özellikleri fitraten kadınlarda bulunmadığı için, yönetici olduklarında sorun yaşanabilir (EĞE15).

Kadınların üst yönetim görevlerine gelmesi, bir erkeğin yönetici olması kadar etki yaratmaz... Kadının sesi bile erkeğe haramken, böyle görevler için çok uzak kalmaktadır... EĞK6).

... Hüküm verme konularında kadınlar daha duygusal olduğu için, mantıklı düşünmesi gereken durumlarda duygusal yaklaşacaklarından, doğru karar veremeyecekleri kanaatindeyim (İLE10).

Bütün peygamberler erkektir ve yöneticidirler (İLK16).

Katılımcılardan bazıları, kadınlar dini açıdan en üst yönetim görevlerine gelebilirler şeklinde görüş belirtirlerken, bir kısım katılımcı kadınların dini açıdan en üst yönetim görevlerine gelebilmeleri için koşul sunmuş, bazı katılımcıların görüşleri ise gelemezler şeklinde olmuştur.

6. Kadınların Yönetici Olmalarının Dini Açıdan Bir Soruna Neden Olup Olmayacağına İlişkin Görüşler

Sorun Olmayacağına İlişkin Görüşler (EĞ10, İL13)

Kesinlikle bir sorun yoktur. Çünkü din insanın yeteneklerini kullanabilmesini ister... (EĞK10).

Hayır, sorun olmaz. İslam şeriatında bu yoktur (EĞE9).

Kadınların duygusal yönü ağır bastığı için yönetici olamaz diye bir kanı var toplumda... Kadın bir sürü zor işin altından kalkıyorsa, bunun da altından kalkabilir (İLK15).

Sorun olmaması gerekir. Fakat bazı din alimleri sorun olabileceği kanısındadırlar (İLK12).

Dinde böyle bir yasaklama yoktur. Hz. Ömer kendi döneminde bir kadını pazarda sorumlu bir mevkiye atamıştır (İL10).

Koşullu Olarak Sorun Olmayacağına İlişkin Görüşler (EĞ6, İL4)

Dini ve ahlaki durumlara uygun olduğu sürece, sorun olmayacağını düşünüyorum (EĞE2).

Yanlış karar almadıkları sürece sorun olmaz (EĞE3).

Eğer kadın yönetici, cinsiyetini rant, avantaj elde etmek için kullanmıyorsa, erkeklere yönelik bir soruna neden olabileceğini düşünmüyorum (EĞE6).

... İbadetlere engel olmayan hiçbir iş sorun değildir (İLK2).

Kadınlar da dinin gerektirdiği şekilde adil bir yönetim tarzı benimserse, herhangi bir soruna neden olmayacağını düşünüyorum (İLE19).

Kendi cinsi ve karşı cinsle olan iletişimde yönetim, adalet vb. konularda, giyim ve kuşamında Allah'ın emirlerine riayet ederse bir sorun olmaz (İLK1).

Sorun Olacağına İlişkin Görüşler (EĞ5, İL3)

... Yöneticilerin giyiminden tutun da yaptığı, söylediği her şey gündem konusu olabilir. Birçok erkeğin göz hapsinde olmak, sürekli takip edilmek dinen uygun değildir (EĞK8).

Harama, helale dikkat edilerek yapılmalıdır. Ama bizim ülkemizde ve bu çağda çok zor (EĞK9).

Dine göre, evli olmayan bir kadın ile evli olmayan bir erkeğin aynı odada yalnız kalmaları doğru değildir. Kadınlar yönetici olduklarında bu durum sürekli gerçekleşir (EĞE4).

Sadece yaratılış (fitrat) açısından sorun olacağını düşünüyorum (İLK17).

Kadın yöneticinin karşısında dini gerçek anlamda bilen insanlar olursa bir soruna neden olmaz. Ama karşısında boş, kuru bilgilerle yaşayan insanlar varsa bu durum kadın yöneticiyi yıpratır ama asla vazgeçmemelidir (İLK14).

Katılımcıların bazıları, kadınların yönetici olmalarının dini açıdan herhangi bir soruna neden olmayacağı şeklinde görüş belirtirlerken, katılımcılardan bir kısmı sunulan koşullara dikkat ettikleri sürece bir soruna neden olmayacakları görüşündedirler. Bazı katılımcılar ise kadınların yönetici olmalarının dini açıdan sorun olacağını ifade etmişlerdir.

7. Etkilendiğiniz / Beğendiğiniz Kadın Yöneticiler

Tarihte Hükümdarlık Yapmış Kadınlar (EĞ4, İL2) (Tömris Hatun EĞ2, Hayme Hatun EĞ1, Saba Melikesi Belkıs İL2.....)

İslam Tarihinde Etkili Olmuş Kadınlar (İL3) (Hz. Hatice İL2, Hz. Ayşe İL1.....)

Kadın Politikacılar (İL15, EĞ10) (Benazir Butto İL1; Johanna Sigurdardottir İL1; Tansu Çiller EĞ3, İL3; Angela Merkel EĞ3, İL2; Fatma Şahin EĞ1, İL4; Meral Akşener EĞ2, İL1.....)

Tansu Çiller'in idealist ve yönetici kişiliği beni çok etkilemekte ve düşüncelerime yön vermektedir (İLK12).

İlk akla sanırım Tansu Çiller geliyor. Tam bir otorite, ilk ve tek kadın başbakan (bir kadın başbakan, kulağa hoş geliyor) (EĞK8).

İş Kadını (Güler Sabancı İL1)

Her zaman pes etmediği için başarmıştır. Hayatta üç kuralı vardır. 1. Ne olursa olsun pes etme, 2. Gerektiğinde yardım al, 3. En zor şartlarda bile gülümsemekten vazgeçme (İLK14).

Kadın Rektör (Prof. Dr. Filiz Kılıç EĞ4, İL1)

Çok uzağa gitmeye gerek yok, dört yıldır üniversitedeyim ve bizim rektörümüz de kadın. Çoğu zaman takdir ediyor, hayran oluyorum (EĞK8).

Etkilendiğim / Beğendiğim Bir Kadın Yönetici Yok (EĞ6, İL1)

Maalesef yok, olmasını çok isterdim. Kadınlar işlerine ister istemez duygularını kattıkları için erkekler kadar başarılı değiller (EĞK9).

Etkilenilen / beğenilen kadın yöneticilerle ilgili olarak katılımcılar tarihten, politikacılardan, iş dünyasından ve rektör olan kadınlardan örnekler vermişlerdir. Bazı katılımcılar ise etkilendiğim / beğendiğim bir kadın yönetici yok şekline görüşünü belirtmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar büyük oranda kadınların yönetsel pozisyonlara yükselmelerinde dinin herhangi bir etkisinin bulunmadığı görüşündedirler. Hora (2004), çoğu ataerkil toplumda kadınların, türlerinin alt sınıfı olarak kabul edildiğine; mülk edinme, din ve devlet yönetimi dahil olmak üzere toplumsal konularda liderlik görevinin sadece erkeklere ait olduğuna değinmektedir. Yapılan araştırmada katılımcıların % 71'i, kadınların liderlik ve karar alma pozisyonlarında pek fazla temsil edilmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu, kadınların kamusal alanda açıkça temsil edilmediğini, kamusal alandaki liderlik ve karar verme mekanizmalarında kadın katılımının düşük olduğunu düşünmektedirler. Kadınların önünde engel oluşturan faktörlerin başında sosyo-kültürel tutumlar, aile içi sorumluluklar (% 80), kadınlara yönelik negatif erkek tutumu (% 78.87), eğitim yetersizliği (% 55), beceri eksikliği (% 24) gelirken, dini faktörler % 14.08'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Yani, bu araştırmadan farklı olarak, katılımcıların yaklaşık % 15'i, kadınların yönetici olabilmelerinde dinin etkisinin olduğunu düşünmektedirler.

Yine Lunyolo, Ayodo, Tikoko & Simatwa (2014), kadınların hükümetin desteklediği ortaöğretim okullarındaki yönetsel pozisyonlara erişiminde bir dizi engel belirlendiğini belirtmektedirler. Bunlar; sosyal, kültürel, dini, ev temelli, bireysel, eğitim düzeyi, devlet politikaları ve siyasi engellerdir. Yani kültürel ve dini inançlara dayalı ayrımcılık, siyasi, sosyal normlar, erkek egemen bir anlayış, cinsel taciz, paydaşlardan sınırlı destek ve erkeklerce yapılan olumsuz eleştiriler kadınların yönetimde yer almalarında engel oluşturmaktadır. Lunyolo, Ayodo, Tikoko & Simatwa'nın (2014) araştırmalarında, kadınların yönetici olmalarında dini unsurların etkili olduğuna işaret edilmektedir. Jebessa, Amentie, Kaushik & Akessa'nın (2015) araştırmalarında, kadınların yönetsel pozisyonlara katılımında etkili olan faktörler arasında dini uygulamalar (% 46) yer almaktadır. Erkeklerin karar verici mekanizmalar olarak görülmeleri (% 87), kadınların sosyal iletişim yönünden zayıf olmaları (% 81) -ki bu ekstra aktivitelere fazla katılmadıkları anlamına gelmektedir-, kültür (% 76), en başta yer alan faktörler arasında sıralanmaktadır.

Günlü, Pala & Rahimi (2014), kadınların kariyer gelişimlerinde toplumsal ve dini faktörlerden ne derece ve hangi koşullarda etkilendiklerini belirleyebilmek için İran ve Türkiye üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, dinin her iki ülkede de toplumsal değerler açısından belirgin bir rol oynadığı sonucuna ulaşmışlardır. Kamusal alanın din tarafından belirlenmediği Türkiye'de, katılımcıların sadece % 2.27'si kıyafetiyle, karşı cinsle ilişkileriyle dini ilişkilendirirken, bu oran kamusal alanın doğrudan din tarafından şekillendirildiği İran için % 66.66 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya göre, İranlı katılımcıların meslek tercihi ve kariyer edinme süreçlerinde en etkili unsur aile (% 94.4) iken, dinin etkisi % 31.25 olarak bulunmuştur. Fakat en etkili unsur olarak bulunan aile etkisi üzerinde de din etkili olmaktadır. Türkiye'de kadınların meslek tercihi ve kariyer edinme süreçlerinde en ön sırada politik rejim (% 62.5) yer alırken, dinin etkisi % 45.45 olarak bulunmuştur.

Kuzgun & Sevim'in (2004) araştırmasında ise, eğitim düzeyi arttıkça kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumun da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim düzeyi arttıkça, dini yönelim düzeyi düşmektedir. Dini yönelim düzeyleri yüksek bireyler, kadının birincil görevinin çocuk yetiştirme ve ev işleri olduğunu, kadınların ev işlerini aksatmayacak şekilde çalışabileceklerini ifade etmektedirler.

Tapdık'ın (2013) araştırmasına göre, dindarlık algısı kadının çalışmasına ve iş hayatında yükselmesine bir engel oluşturmamaktadır. Araştırmada, kadınlarla ilgili oluşmuş bazı temel yargıların, kendilerini dindar olarak belirtmeyen kişilerde

oluştugu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu kalıp yargılar kadınlarda daha yoğundur. Din kadın ve çalışma hayatı ve kadınların yönetici olmaları konusunda bir engel oluşturmamasına karşın, kadınlar dinin ya da dini öğretilerin bir engel oluşturabileceği önyargısına sahip olabilmektedirler. Bu araştırmada da bazı kadın katılımcıların yöneticiliği doğrudan erkeklere uygun bulması Tapdık'ın (2013), araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Başaran'ın (?) araştırmasında ise, ataerkil toplumsal yapı, yanlış / eksik yorumlanmış dini hükümler ve bazı politik düzenleme ve yönetmeliklerin kadınların iş yaşamını olumsuz etkilediği konusunda kadın ve erkekler ortak görüşe sahiptirler.

Katılımcı görüşlerine göre, İslam dininin kadına önem vermesi, yönetici olmanın dinle doğrudan bir bağlantısının olmaması, kadınların yönetici olmalarında dinin bir engel olmama nedenidir. Kadınların yönetici olduklarında sürekli toplumun gözü önünde olmaları ve dinin yanlış algılanması ve kadınların yönetici olmalarında dinin engel olma nedenidir. Ayrıca birkaç katılımcıya göre, dinen kadınların yönetici olmaları uygun değildir. Başka bir sonuç olarak katılımcıların bazıları, kadınların yönetici olmalarında dinin bir etkisi olma ve olmama nedenlerinin her ikisi için de dinin yanlış yorumlanmasını göstermişlerdir.

Araştırmada kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel görmeme kanısının daha çok okul, aile, çevre ve dini kaynaklarla edinilirken; kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel görme kanısının ise daha çok çevre, aile ve dini kaynaklar yoluyla edinildiği bulgularına ulaşılmıştır. Okul, kadınların yönetici olmalarında engel görme kanısının edinildiği yer olarak geri planda kalmaktadır. Katılımcılara göre, okulda verilen din eğitimi yaklaşımının popülist ortamlarda verilen din eğitimi yaklaşımından daha sağlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının, kadınların yönetici olabilmeleriyle ilgili bilinçli olmaları, aldıkları din eğitimi ile yakından ilgilidir.

Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel görmemeye ilişkin olarak büyük çoğunlukla bir dayanak bilinmemektedir. Diğer katılımcılar ise Kur'an'dan ve İslam tarihinden örneklere yer vermişlerdir. Kadınların yönetici olmalarında dini açıdan bir engel gören katılımcılar, neredeyse eşit oranda konuya ilişkin dayanak sunmamış, ya da ayet, hadis, dini söylemler ve hukuki kaynaklardan örnekler vermişlerdir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun görüşlerine göre, kadınlar dini açıdan en üst yönetim görevlerine gelebilirler. Bunun yanında, azımsanamayacak bir oranda

katılımcı grubu, kadınların üst yönetim görevlerine gelmeleri için bazı koşulları yerine getirerek yönetici olabilecekleri ya da olamayacakları kanaatine sahiptirler.

Katılımcıların yarısından fazlası, kadınların yönetici olmalarının dini açıdan bir soruna neden olmayacağı görüşündedir. Katılımcıların diğer yarısı ise, kadınların yönetim görevlerine gelmelerinde sorun yaşanmaması için ya koşul sunmuş ya da “sorun olur” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Katılımcıların etkilendikleri / beğendikleri kadın yöneticiler daha çok kadın politikacı ya da bürokratlar olmuştur. Bunu tarihte hükümdarlık yapmış kadınlardan verilen örnekler izlemiştir. Azımsanmayacak bir katılımcı grubunun, etkilendiği / beğendiği bir kadın yönetici bulunmamaktadır.

ÖNERİLER

1. Toplumda din adına gelenekselleşen inanç ve uygulamalar analiz edilerek, dine ait olmayan unsurlar belirlenmelidir.
2. Hurafelerden uzak, doğru pedagojik din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi verilmelidir.
3. Öğretmen adaylarında var olan, geçmişten gelen yanlış dini bilgiler düzeltilerek, öğretmen olduklarında öğrencilere yanlış bilgi aktarımı engellenmelidir.
4. Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi” dersleri, pedagojik formasyon almış, alan eğitimi uzmanlarınca verilmelidir.
5. Yöneticilik vasfının erkekte olduğunu düşünen kadın öğretmen adaylarının bu düşüncesinin nedenleri dikkatle sorgulanmalıdır.
6. Bu araştırma, başka bölümlerde de uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, F., Ayata, A. G., & Varoğlu, D. (1999). *Cinsiyete dayalı ayrımcılık: Türkiye’de eğitim sektörü örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Başaran, N. (?). *İslami finans kurumlarında kadın çalışanlara yönelik tutumun cam tavan sendromu bağlamında analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Saraybosna.
- Çelikten, M. (2004). Okul müdürü koltuğundaki kadınlar: Kayseri ili örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, ss. 91-118.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(511), ss. 12-27.
- Duehr, E. E. and Bono, J. E. (2006). Man, women, and managers: Are stereotypes finally changing? *Personel Psychology*, 59, pp. 815-846.
- Eğitim-Sen (2005). Komisyon Raporları-Eğitim İşkolunda Çalışan Kadınların Sorunları ve TİS Talepleri. *Eğitim Sen 1. Kadın Kurultayı Sorgulamak ve Değiştirmek İçin*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Güneş, M. & Beyazıt, E. (2009). Farklı dinsel düşüncüler...aynı kadınlar... 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme. *Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Alışının 75. Yıldönümünde Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi (13-16 Ekim 2009), Bildiri Kitabı Cilt II*, (Baş Editör: Füsün Çoban Döşkaya, Editörler: Serdar Kurt, Serap Alp, Sedat Çapar, İçinde) (ss. 29-35), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Güney, S.; Gohar, R.; Kılıç Akıncı, S. & Akıncı, M. M. (2006). Attitudes toward women managers in Turkey and Pakistan. *Journal of International Women’s Studies*, 8(1), pp. 193-211.
- Günlü, E.; Pala, T. & Rahimi, R. (2014). Toplumsal değerlerin ve dinin kadınların kariyer yaşantılarına etkileri: Türkiye-İran karşılaştırması. *Amme İdaresi Dergisi*, 4(1), ss. 131-151.

- Hora, E. A. (2014). Factors that affect women participation in leadership and decision making position, *Asian Journal of Humanity, Art and Literature*, 1(2), pp. 97-117.
- Izraeli, D. N.; Friedman, A.; Dahan-Kalev, H.; Fogiel-Bijaoui, S.; Herzog, H. & Hasan, N. (1999). Sex, gender, politics: Women in Israel. *Gendering in the workplace*. (pp. 167-216). Tel Aviv, Israel: Hakibbutz Hameuchad.
- Jebessa, U. G.; Amentie, C.; Kaushik, K. K. & Akessa, G. M. (2015). Assessment of factors affecting women participation in managerial positions in selected public organizations in Jimma Zone, Oromia, Ethiopia. *Global Journal of Management and Business Research: An Administration and Management*, 15(4), pp. 71-79.
- Keller, E. F. (2007). *Toplumsal cinsiyet ve bilim üzerine düşünceler* (Çeviri: Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis.
- Kuzgun, Y. & Sevim, S. A. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), ss. 14-27.
- Lunyolo, G. H.; Ayodo, T. M. O.; Tikoko, B. & Simatwa, E. M. W. (2014). Socio-cultural factors that hinder women's access to management positions in government grant aided secondary schools in Uganda: The case of Eastern Region. *Educational Research*, 5(7), pp. 241-250.
- Meyerson, D. E. & Fletcher, J. K. (2000). *A modest manifesto for shattering the glass ceiling*. Harvard Business Review, pp. 127-16.
- Özkanlı, Ö. (2007). Türkiye'de kadın akademisyenlerin durumu, *Eğitim ve Bilim*, 32(144), ss. 59-70.
- Özkanlı, Ö., & Korkmaz, A. (2000). *Kadın akademisyenler*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Özmen, N. (2012). Sosyal değişim, kadın ve din. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 27, ss. 163-178.
- Şenat Kazancı, F. E. (2009). Adetlerin ayetleşmesi: geleneksel kadın algısının Kur'an yorumundaki izdüşümleri. *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme. Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Alışının 75. Yıldönümünde*

Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi (13-16 Ekim 2009), Bildiri Kitabı Cilt II, (Baş Editör: Füsün Çoban Döşkaya, Editörler: Serdar Kurt, Serap Alp, Sedat Çapar, İçinde) (ss. 36-42), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.

Tan, M. (2002). Eğitim yönetiminde kadınlara yer / gerek var mı? *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. 37-46.

Tapdık, S. (2013). *Dindarlık algısı çerçevesinde kadın yöneticiye bakış: Ankara ilinde bir alan araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Yeter, E. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının özneliği ve din, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), ss. 189-210.

<http://www.memurlar.net> “Kadın öğretmenler de mobbinge uğruyor” Erişim: (27.05.2011)

CUMHURİYET İDEOLOJİSİNİN SİMGELEŞTİRİLMESİ: NEVŞEHİR ÖRNEKLERİ¹

Yrd. Doç. Dr. Ayşe BUDAK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
aysebudak@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılıyla birlikte, yöneticilerin benimsediği yeni yönetim ideolojisinin halka da benimsetilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Mimari, resim, heykel ve küçük objeler yardımıyla bu yeni ideoloji halka benimsetilmeye çalışılmıştır. Yeni yönetim şekline uygun bir başkent hedefiyle Ankara projesi başlatılmıştır. İnşa edilen resmi kurumların planları ve cephe düzenlemeleriyle, meydanlara dikilen Atatürk heykelleriyle Cumhuriyet ideolojisi inşa edilmeye çalışılmıştır. Başkent Ankara dışındaki şehirlere de yansımış bir simgeleştirme dönemi görülür. İstanbul, İzmir, Samsun gibi kentlere Atatürk heykelleri dikilmiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'ni Nevşehir'de temsil eden örnekler de bulunmaktadır. Ürgüp Müzesi'nde bulunan ve ortasında Türkiye Cumhuriyeti Anadolu Kıtası yazan 1927 tarihli halıda ayrıca 40 il ve ilçe adı yazmaktadır. Günümüzde Nevşehir Öğretmenevi bahçesinde bulunan Türkiye İstiklal Çeşmesi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmeleri ise 1923 yılına tarihlidir. 1927 tarihli Hükümet Konağı Çeşmesi de yine bu gruba dahil örneklerdendir. Bu dört örnekte harf inkılabı öncesine ait örnekler olup üzerlerinde bulunan yazılar Osmanlıcadır. Bu bildiride; Nevşehir'de bulunan bu erken örnekler üzerinden Cumhuriyet ideolojisini yayma çabaları Nevşehir özelinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Nevşehir, İnşa, Çeşme, İdeoloji

1.GİRİŞ: İDEOLOJİ VE MİMARİ

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılı ile birlikte toplumsal gereksinimler ve yeni rejimin temsiline yönelik yapıların inşasına başlanmıştır. Resmi kurumların, okulların ve sosyal işlevli yapıların inşasında 1923-1931 yılları arasında Osmanlı formlarının kullanıldığı “geçiş dönemi” olarak adlandırılabilir dönem görülür. Aslında bu dönemde görülen Osmanlı canlandırıcılığının yani “birinci milli mimari” döneminin başlangıcı 1908 yılına indirilmektedir (Bozdoğan 2008:31). İttihat ve Terakki Fırkası'nın başlıca düşünürlerinden Ziya Gökalp'in ekonomi, siyaset, din, dil, felsefe alanlarında geliştirdiği

¹ Ürgüp Müzesi'nde bulunan seccadeden hareketle bu konuyu çalışmam konusunda beni teşvik eden sevgili arkadaşım ve meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Remzi Aydın'a teşekkür ederim.

düşüncelerin zamanla güç kazanarak mimarlık alanında uygun ortam yaratılmasına imkan vermesiyle Milli Mimari akımı başlamıştır (Sözen 1984:27). Birinci Milli Mimaride temel fikir: klasik Osmanlı mimarisinden alınan unsurların özellikle; kubbeler, çatı konsolları, sivri kemerler ve çinili bezemelerin, yeni inşaat teknikleri olan; betonarme, demir ve çelikle birleştirilmesidir (Bozdoğan 2008:31). Osmanlı canlandırmacılığına dayanan bu özellikler İstanbul'daki bankalar, devlet daireleri, sinemalar ve diğer kamu kuruluşlarının inşasında geniş ölçüde kullanılıyordu. 1913-1917 yılları arasında İstanbul'da inşa edilen vapur iskelesi binalarında yine bu akıma tercih edilmiştir (Bozdoğan 2008:31). Beşiktaş İskelesi, Haydarpaşa İskelesi, Büyükkada İskelesi bu üslupta inşa edilmiş örneklerden bir kaçıdır. Kurtuluş Savaşı'ndan ve 1923'de Cumhuriyetin ilanının ardından, Ankara'da bu üslupta önemli kamu binaları inşasına devam edilmiştir (Bozdoğan 2008:31). Birinci milli mimari; etnik ve dini bakımdan heterojen Osmanlı "milletine" hitap eden vatansever bir mimariydi (Bozdoğan 2008:33-4). Cumhuriyetin ilk yıllarında bu akımın devam etmesine izin verilmesini sağlayan nokta ise yine bu üslubun Türkleştirilmiş olarak kabul edilmesidir (Bozdoğan 2008:34). Cumhuriyetin ilk on yılında eski Ankara olarak adlandırılan Ulus ve çevresinde Osmanlı canlandırması milli üslubunda önemli kamu binaları inşa edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara Palas, Türk Ocağı Binası, Ziraat Bankası Binası bu üslupta inşa edilmiş yapılardan bazılarıdır. İzmir ve Konya'da da bu akımın özelliklerini taşıyan kamu yapıları inşa edilmiştir.

1931'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin açık bir biçimde batıya dönük laik bir kültür politikasını savunması nedeniyle Osmanlı mimarisine yapılacak göndermeler bu tarihten sonra istenmemeye başlanmıştır (Bozdoğan 2008:34). Osmanlı canlandırmacılığında yapılan inşaatlar neredeyse tamamen sona ermiştir.

Genç Türkiye Cumhuriyetinin, Birinci Dünya Savaşı ve ardından verilen Kurtuluş Savaşı sonrasında fiziki yıkıntıyı onarması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin el attığı ilk konular ulaşım, savaşta yıkılan yerlerin imarı, Ankara'nın başkent olarak yeniden inşası gibi konular olmuştur (Aslanoğlu 2010:27). 1920'li yılların inşa programında öncelikli diğer konuları: altyapı tesislerinin millileştirilmesi, ulaşım ağının geliştirilmesi, misakı milli sınırları dışında kalan bölgelerden gelen göçmenlerin iskanı son olarak da Anadolu kentlerinin onarımı ve küçük ölçekli hizmet ve prestij yapılarının inşasıdır (Batur 1983:1380-1). Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik olarak da bir darlık söz konusuydu. Buna rağmen bütçenin %15'i bayındırlık işlerine ayrılmıştır (Batur 1983:1380). Toplam bütçenin %28'inin savunmaya ayrıldığı

düşünüldüğünde bu rakam hiç de azımsanacak miktarda değildi. 1923 yılı bütçesinden imara ayrılan rakam 4.000.000 liradır (Batur 1983:1380). Gereksinimlere uygun olarak yapıların inşası ivedilik gerektirmesine karşılık ilk yıllarda mütevazı bir gerçekleştirme sağlanmıştı. Savaş sonrası ilk beş yıl içinde, başkent olmasından dolayı Ankara'nın ayrıcalıklı bir durumu söz konusu olup Ankara haricindeki şehirlerde önemli ve büyük ölçekli bir yapım etkinliğinden söz edilememektedir ve önemli yapı faaliyetleri gerçekleştirilememesinin nedeni ise yine ekonomik sıkıntılara dayanmaktadır (Batur 1983:1381).

2. Meşrutiyet sonrası gelişmeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da egemenliğini sürdürmüş, düşünce yapısıyla mimarlık arasındaki uyum bir müddet ortama hakim olmuş ve bu ortam sayesinde ulusal bilincin gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Sözen 1984:41). Milli Mimari büyük boyutlu yapıların yanı sıra küçük boyutlu yapılarda ve detaylarda da uygulanmıştır. Büyük çaplı mimari girişimler dışında ideolojinin sergilendiği çeşme gibi küçük mimari örnekler ve el sanatları örneklerini görmek mümkündür. Büyük yapı faaliyetleri yanında daha ekonomik ve amaca hizmeti kolaylaştıran bu örneklerin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde geniş bir alana yayıldığı örnekler mevcuttur.

2.Ürgüp Müzesi'nde Bulunan Seccade

Milli mimari üslubunu yansıtan büyük boyutlu yapıların Nevşehir'de örneklerini görmek mümkün değildir. Ancak Cumhuriyet İlkokulu binası Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilmiş büyük boyutlu yapılardan ilkidir. Nevşehir'e kurulması planlanan bir banka binasından da arşiv kayıtlarında bahsedilmektedir. Nevşehir'de bulunan ve günümüze ulaşabilmiş ve erken Cumhuriyet ideolojisini temsil eden örneklere baktığımızda ilk ve dikkat çekici olanı Ürgüp Müzesi'nde bulunan bir seccadedir (Fotoğraf 1). Ürgüp Müzesi'nde teşhirde bulunan seccade envanter kaydına göre 1972 yılında Ürgüp mahallesinden Rıza Akyıldız'dan satın alınma yolu ile gelmiştir. 172 cm. uzunluğunda ve 105 cm. genişliğindedir. 1928 yılında yapılan harf inkılâbının öncesine 1926 yılına tarihlenmektedir. Seccadenin üzerinde üretim yerine dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Yaprak bezemlerinden oluşan bir sıra bordürle çevrelenmiş olan seccadenin ortası da yine seccadelerde görülen mihrap nişi formunda şekillendirilmiştir.

Seccadenin ikinci bordürü karelere ayrılmıştır. Bu kareler içine 40 adet ilin/ilçenin isimleri Osmanlıca olarak yazılmıştır. İsmine yer verilen illere bakıldığında misakı milli sınırları dışında kalmış merkezlere yer verilmediği görülür. Musul ve henüz

bağımsızlığını ilan etmemiş Hatay gibi. Seccadede adlarına yer verilen illerin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan yerleşim merkezleri olduğu görülür (Fotoğraf 2). Yerleşim yerlerinin sıralanışına bakıldığında; üst sırada yer alan illerin Samsun'la başladığı ardından birden İç Anadolu bölgesi illerine geçildiği dikkati çeker. Üst sıra başkent Ankara ile sonlandırılır. Solda kalan bordürde Karadeniz bölgesi illerinin ağırlıklı işlendiği dikkati çeker. Alt sırada İç Anadolu ve ağırlıklı olarak Marmara bölgesinden iller sıralanmıştır. Sağda bulunan bordürde Ege ve Akdeniz'den iller seçilmiştir. Yerleşim yerlerinin seçiminde ağırlıklı olarak coğrafi yakınlığın tercih edildiği dikkati çeker. Ancak halının üst bordürüne ilk olarak Samsun'un işlenmesi ise tesadüfi bir seçim gibi görünmemektedir. Kurtuluş Savaşı'nın başlatıldığı ilk adımın atıldığı il olması nedeniyle ilk sırada işlendiği düşünülebilir. Seccadede Çanakkale, Maraş, Gaziantep gibi kurtuluş savaşında öne çıkan illere yer verilmemiş olması ise oldukça ilginçtir.

Seccadede adına yer verilen illerden Cebeli Bereket 1890 da kurulan ve merkezi Osmaniye olan sancakken 1908'de merkezi Yarpuz olmuştur, 1923'te vilayet olmuş, 1933'de ise ikiye bölünerek bir kısmı adana bir kısmı Gaziantep'e bağlanmıştır (Halaçoğlu 1993:186). 1926 yılında Ardahan, Muş, Genç, Siverek, Ergani, Kozan, Çatalca, Üsküdar, Gelibolu ve Beyoğlu vilâyetleri lağvedilmiştir (Küçükkuşurlu 2009:42). 1933'te 6 vilâyet daha TBMM tarafından lağvedilmiştir. Bunlar: Aksaray, Cebelibereket, Artvin, İçel, Şebinkarahisar ve Hakkari vilâyetleridir. Böylece vilâyet sayısı 57'ye kadar inmiştir (Küçükkuşurlu 2009:44). Seccadede ismine yer verilen ancak bugün ilçe konumunda olan yerler ise Cide, Silifke ve Üsküdar'dır (harita 1).

Mihrap nişi biçiminde şekillenmiş seccadenin ortasında nişin iki yanında birer Türk bayrağı kullanılmıştır. Bir hilal ve sekiz köşeli yıldız bulunan kırmızı bayrak ilk olarak 1793 yılında III. Selim döneminde devletin resmi bayrağı olarak kullanılmıştır (Soysal 2010:225). Kırmızı zemin üzerine beyaz hilal ve beş kollu yıldız biçimindeki Türk bayrağı 1826 yılında II. Mahmud zamanında Osmanlı bayrağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanının ardından kırmızı zemin üzerine ay-yıldız biçimindeki Türk bayrağı, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağı olarak kabul edilmiştir. 1936 yılında kabul edilen Türk Bayrağı kanunu ile oranları belirlenmiştir (Soysal 2010:227).

Seccadede mihrap nişinin altında Uhuvvet, Müsavat, Hürriyet, Adalet yazmaktadır. Uhuvvet kardeşlik, Müsavat ise eşitlik anlamına gelmektedir. Uhuvvet, Müsavat, Hürriyet, Adalet kavramları 2. Meşrutiyet'in en önemli jargonunu oluşturan kavramlardır ve bu kavramlar Fransız İhtilâlî'nin "liberte" (özgürlük), "egalite" (eşitlik)

ve “fraternite” (kardeşlik) kavramlarından türetilmiştir (Gündüz 2007:166). Fransız Cumhuriyetçi sloganını benimseyen Jön Türklerin eklediği dördüncü kavramsa “adalet” olmuştur (Georgeon 2007:176). 1926 yılına ait seccadede yukarıdaki kavramlara yer verilmiş olması, Erken Cumhuriyet döneminde görülen “geçiş dönemi” ile uyuşur ve Osmanlı’nın son döneminde görülen siyasal kavramlardan Erken Cumhuriyet döneminde tamamıyla kopulmadığını gösterir. Uhuvvat, Müsavat, Hürriyet, Adalet sloganının hem Osmanlı’nın son döneminde İttihat ve Terakkicilerce hem de Cumhuriyetin ilk yıllarında hala kullanılmaya, benimsenmeye ve benimsetilmeye devam edildiği anlaşılmaktadır. Ürgüp Müzesi’nde bulunan bu secade de bunun mütevazı bir kanıtıdır.

Ürgüp Müzesi’nde bulunan seccadenin tasarımına ilişkin söylenebileceklerden birisi de bu tasarımın kime ait olabileceği üzerinedir. İranlı nakkaş Tahirzade Hüseyin 1918 yılından itibaren Medresetü’l-Hattatin’de minyatür ve tezhip hocası olarak görev almıştır (Çekin :197). 1923 yılında “Gazi Büyük Mustafa Kemal Paşa” portresini tasarlamıştır (Fotoğraf 3). Resmin merkezine yerleştirilen Atatürk, İslami minyatürlerde peygamber tasvirlerine benzer biçimde iki yanında melek figürleri ile verilmiştir. Melekler, Türk bayrakları taşımaktadır. Atatürk hilal içinde verilirken kalpaklı yani askeri kimliği vurgulanmış (ki henüz siyasi kimliğinde sivilleşmemiş bir Atatürk vardır) ve üstte ise yıldız tasvirinin altında Ay-yıldızlı Türk bayrağına yerleştirilmiş gibidir. Bir nevi İslami ve dini bir kimlikle anlatılmıştır. Geleneksel süsleme sanatları kullanılarak oluşturulan bu çağdaş portrede, tür ve teknik açısından geleneksel sanatlar bir araya getirilmiştir (Başkan 2007: 98).

İranlı nakkaş Tahirzade Hüseyin 1926 yılında Hereke Fabrikası’nda halı ressamı olarak çalışmaya başlamıştır (Yiğit 2015:734). Tahirzade halı desenleri konusunda uzman olarak sürdürdüğü görevinden ve Türkiye’den 1930 yılında ayrılmıştır. 1956 yılında Türkiye’ye yeniden dönmüş ve aynı yerde istihdam edilmiştir (Yiğit 2015:734). Atatürk tarafından çok beğenilen bir portre tasarlayan ve bu portresinde Ay-yıldızlı Türk bayraklarına ve hilal içine alınmış bir Atatürk’e yer veren sanatçının tasarladığı halılardan birisinin de Ürgüp Müzesi’nde bulunan bu seccade olabileceği düşünülebilir. Seccadenin tarihi de Tahirzade’nin Hereke Halı Fabrikası’ndan halı tasarımcısı olarak çalışmaya başladığı tarihle örtüşmektedir.

Fotoğraf 1, Ürgüp Müzesi'nde Bulunan Seccade

Samsun, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Ankara

Kozan		Sivas
Cebeli Bereket	Türkiye Cumhuriyeti Anadolu Kıtası	Erzurum
Mersin		Trabzon
Adana		Kastamonu
Silifke		Merzifon
Konya	1926	Amasya
Teke	1341 Kanuni Sani 11	Tokat
Antalya		Safranbolu
Isparta		Çankırı
Aydın	Uhuvvet (Kardeşlik) Müsavat (Eşitlik) Adalet Hürriyet	Sinop
Manisa		Bolu
İzmir		Cide

Uşak, Karahisar, Eskişehir, Bilecik, Bursa, İzmit, Üsküdar, İstanbul

Fotoğraf 2- Ürgüp Müzesi'nde Bulunan Seccade Üzerine Osmanlıca İşlenmiş Yazıların Türkçesi

Harita 1, 1933 Yılında Türkiye Cumhuriyeti İllerini Gösteren Harita (M. Küçükuşurlu'dan Alınmıştır)

Fotoğraf 3-Tahirzade Hüseyin'in 1923 Tarihli Atatürk Portresi (S. Bozdoğan'dan Alınmıştır)

Cumhuriyet İdeolojisinin Nevşehir'de bulunan erken örnekleri arasında Ürgüp Müzesi'nde yer alan bu seccade dışında 3 adet çeşme bulunmaktadır.

3. Türkiye İstiklal ve Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmeleri

Günümüzde Nevşehir Öğretmenevi olarak kullanılan Cumhuriyet İlkokulunun avlusunda bulunan bu iki çeşme Cumhuriyet İlkokulu ile birlikte inşa edilmiştir (Dinleyen 2008:129). Çeşme birbirinin aynı olarak tasarlanmıştır. Üst bölümlerinde bulunan tepelik diye tanımlanabilecek bölümlerin birinde "Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi" diğesinde ise "Türkiye İstiklal Çeşmesi" yazmaktadır (fotoğraf 4-5). Her iki çeşmede 1923 yılına tarihlidir. Cumhuriyetin ilanının akabinde inşa edilmişlerdir. 1923 yılında inşa edilmiş

Cumhuriyet İlkokulu 1983 yılından beri Nevşehir Öğretmenevi olarak kullanılmaktadır. Cumhuriyet İlkokulu girişinde kitabelikler bulunmakla birlikte yazı görülmemektedir, mermer kitabelikler boş bırakılmıştır. Üzerinde yazı bulunmayan kitabelikte kullanılan sarı renkli mermer malzeme okul önünde bulunan çeşmelerin

kitabelerin yazıldığı malzeme ile aynıdır. Mermer malzemedan yapılmış çeşmeler iki katlı kaideye oturmaktadır ve dor tarzında sütunlar tepeliği taşımaktadır.

**Fotoğraf 4,
Türkiye,
İstiklal Çeşmesi**

**Fotoğraf 5, Gazi
Mustafa Kemal
Çeşmesi**

4. Hükümet Konağı Çeşmesi

Uzun süre Nevşehir Hükümet Konağı olarak hizmet vermiş binanın önünde yer alan çeşme üzerinde yer alan Osmanlıca yazılmış kitabeden anlaşıldığı üzere 1927 yılında inşa edilmiştir. Çeşmenin kitabeliğinde “Cumhuriyetin dördüncü yılında yapılan” yazmaktadır. Çeşme aynalığında ise “Nevşehir Hükümet Konağı Çeşmesi 1927” ifadesi bulunur. Ön cephesi mermerden arka cephesi taştan inşa edilmiş çeşme iki yandan öne doğru yuvarlatılmıştır (fotoğraf 6). Çeşme cephesi sade bırakılmış olup süslemelerin çeşmenin iki yanında bulunan iri yapraklı çiçek motifleri ile tepeliğin üç köşesine işlenmiş ay-yıldız motifleri ve tepeliğin arkasında sekiz kollu çiçek motiflerinden oluştuğu görülür (fotoğraf 7). Çemenin ayna taşı dekoratif kaş kemerle dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Hem mimari kurgusu hem de bezemeleri ile çeşme barok karakter göstermektedir.

**Fotoğraf 6-7,
Hükümet Konağı Çeşmesi**

5. SONUÇ:

Cumhuriyet Arşivi'ne Nevşehir özelinde bakıldığında arşivde bulunan 10 adet dava kaydında yeni kanunların ve rejimin halka kabul ettirilmesinde yaşanan sıkıntılar görülmektedir. Sekiz dava hükümete, Türklüğe ve kanunlara hakaret nedeniyle görülmüştür. 1927 tarihli ve 30352/ yer no: 33.191.6 numaralı dosyada bulunan davalının Türkiye Büyük Millet Meclisine hakareten dava edildiği anlaşılmaktadır (Cumhuriyet Arşivi Yer No:30352, Dosya No: 33.191.6). 1923-1934 yılları arasına tarihlenmiş 10 kayıttan dava edilen şahıslardan birinin gayri-müslim olduğu, 2 kişinin de kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıtlar Nevşehir özelinde yeni ilan edilmiş yönetim şeklinin halk tarafından benimsenmesinde yaşanan zorlukları göstermektedir. Bu zorlukların aşılması sürecinde yeni ilan edilmiş yönetim şeklinin sınırları ve bayrağı ile temsil edilmesi için taşınabilir bir obje olan seccadenin ve kamusal alanlarda yer verilen çeşmelerin seçilmesi oldukça etkili bir iletişim faaliyeti olarak düşünülebilir. Üzerinde ayyıldız yer verilen, Cumhuriyet'in yıl dönümüne ithaf edilen çeşmelerin farklı şehirlerde örneklerini görmek mümkündür. İzmir Ödemiş-Bozdağ yolu üzerinde inşa edilmiş Paşa Çeşmesi (Uçar 2012), Konya Hükümet Konağı ve Konya Zafer Çeşmeleri (Sarıkaya 2012) gibi. Halkın alışık olduğu bazı simgelerle Cumhuriyete ısıdırılmaya çalışıldığı iddia edilebilir. Bunlar: ay-yıldız ve Türk Bayrağı, Atatürk için tercih edilen "Gazi" ünvanı, Anadolu Kıtası ve bu kıtadan seçilmiş illerin adlarını, Uhuvvet, Müsavat, Hürriyet, Adalet gibi Osmanlı'dan Cumhuriyete taşınan sloganlardır.

KAYNAKLAR

- Aslanoğlu, İnci (2010). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Başkan, Seyfi (2007). “Türk Resmine Yansıyan Tarih, Ya da Tarihselcilik Arayışları”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), Isparta: 91-110.
- Batur, Afife (1983). “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul: İletişim Yay. 1380-1420.
- Bozdoğan, Sibel (2001). *Modernizm ve Ulusun İnşası*, İstanbul: Metis Yay.
- Çekin, Abdülkadir (2014). “Osmanlı Eğitim Geleneğinde Kur’an Hattı İle İslam Kitap Sanatlarının Öğretimine Hasredilmiş Bir Eğitim Kurumu: Medresetü’l-Hattatin”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, (29) Sinop:192-201.
- Dinleyen, Mustafa (2008). *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*, Nevşehir: Nevşehir Belediyesi Yay.
- François Georgeon (Çev. Özgür Adadağ) (2007). “Bir De Adalet: Jön Türkler ve Fransız Devrimi”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (11), Ankara: 175-184.
- Gündüz, Mustafa (2007). “İhtilâlin Pedagojik Zemini ‘Emile’ ve J.J. Rousseau’nun Osmanlı Aydınlarına Etkileri”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (11), Ankara: 157-174.
- Halaçoğlu, Yusuf (1993). “Cebelibereket”, *İslam Ansiklopedisi*, C.7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.185-186.
- Küçükuğurlu, Murat (2009). “Türkiye’de Livaların Vilâyete Dönüştürülmesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (10), Ankara: 23-50.
- Sarıkaya, Mehmet Akif (2012). *Konya’nın Tarihi Çeşmeleri*, Konya: İdeal Kültür Yay.
- Soysal, Mahmut Enes (2010). “Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız”, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (42), Erzurum: 209-239.
- Uçar, Hasan, (2012). “Ödemiş-Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 21, (2), İzmir: 159-170.

Yiğit, Ali Ata (2015). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikasının Eğitim ve Sanat İşlevi”, *Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli:Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yay.727-737.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARI

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ÖZCAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
aysegulozcan@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Kamuran ÖZDİL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
kamuranozdil@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Şenay ŞERMET KAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
senaysermet@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Gülhan KÜÇÜK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
gulhankucuk@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Amaç: Bu araştırma üniversite öğrencilerinin engellilik konusunda bilgi ve tutumlarını ölçmek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Araştırma 2015 yılında yürütülmüş tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencilerin tamamı oluşturmuştur (n=8845). Araştırmanın örneklemini, %5 hata payı %98 güven aralığında 511 öğrenci oluşturmuştur. Çalışma araştırmaya katılmayı Kabul eden 500 öğrenci ile tamamlanmıştır. Araştırmada veriler, öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri, engelliğe ilişkin görüşlerini belirleyen anket formu ve Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum (YEKYT) Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmanın istatistiksel analizinde sayı ve yüzde dağılımlarına bakılmış ve ki-kare testi kullanılmıştır. Üniversiteden gerekli izinler alınmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin %60,8'si 19-21 yaş grubundadır ve %41,8'i 1.sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine bakıldığında %64,6'sının ilkokul ve altı; babalarının ise %38,2'sinin ilkokul ve altında olduğu görülmüştür. Annelerinin %78,8'si çalışmazken, babalarının %79,4'ü çalışmaktadır. Öğrencilerin %58,2'si engelliliği yardıma muhtaç kişi olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların %6,4'ü ailesinde engelli birey olduğunu ifade etmiştir. Öğrenciler engellilik nedenlerini %76,8 akraba evliliği, %43 sağlık konusundaki bilgisizlik, %40 iş kazaları olarak ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %77,8'i engellilerin ayrımcılığa maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %62,8'i Engelsiz Üniversite Biriminin olduğunu bilmediğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeğinden aldıkları ortalama puan 51,07'dir. Öğrencilerin eğitim aldıkları okula göre engelli bireylere yönelik tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark saptanmıştır (p<0.05).

Sonuç: Araştırma sonucuna göre üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarının düşük olduğu engelli bireyleri engelli olmayanlardan farklı algıladıkları görülmektedir. Öğrencilerinin bu tutumlarının geliştirilmesi konusunda eğitim ve farkındalık çalışmaları yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Engelli, tutum, engellilere yönelik tutumlar, üniversite öğrencisi

GİRİŞ

Engellilik üzerine günümüze kadar yapılan bilimsel araştırmalarda farklı tanımlar karşımıza çıkmaktadır (Eripek 1992: 82). Türkiye’de olduğu gibi dünyada da "engelli" terimiyle eş anlamlı bir çok terim kullanılmaktadır. Bu terimlerde engelli bazen özürlü, sakat, yetersiz, bozukluk bazen de arızalı, ayrıcalıklı, özel eğitime muhtaç, özel gereksinimli olarak kullanılabilir. Bu nedenle bilimsel araştırmalarda kullanılan özür ve engel terimleri arasındaki farkların belirtilmesi gerekir. Özür, bedeninin belli bir bölümünün (örneğin, bacaklar) ya da organının (örneğin, gözler) işlevlerini yeterince yerine getiremediği, önemli derecede etkilediği durumdur (Eripek 1992: 81; Bowe 2000: 261). Özüre bağlı olarak kişi çoğu kişinin duyduğu gibi duyamayabilir, göremeyebilir ya da öğrenemeyebilir. Bu sınırlılıklar, bireyin toplumsal yaşamını sınırladığı zaman, birey yalnızca özürlü olmakla kalmaz; aynı zamanda engelli de olur (Eripek1992: 82).

Engel ise, özürlü bireyin toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede karşılaştığı sınırlılıklardır (Eripek 1992: 83). Bireyin yaşadığı sürece, yaş, cinsiyet gibi unsurlara ve sosyal, kültürel faktörlere bağlı olarak üstlenmesi gereken roller vardır. Birey yetersizliği yüzünden bu rolleri gerektiği gibi yerine getiremiyorsa, buna engel denir (Akçamete 2003: 14; Cavkaytar vd. 2007: 20). Dolayısıyla söz konusu rolleri yerine getirmesine olanak vermeyen bir engele sahip olan bireyler de engelli olarak tanımlanır.

Engellilik genel anlamı ile bireylerin doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle zihinsel, fiziksel, duyuşsal, ruhsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle aktivitelere katılmada, bir topluma dahil olmada yani toplumsal yaşama uyum sağlamada ve günlük gereksinimlerini karşılamada belirli sınırlılıklara sahip olma durumudur (Swain 2003: 23; Barnes 2002: 38; Tregaskis 2004: 10).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün yapmış olduğu tanımlamaya göre engelliliği üç ayrı sınıfta ele almak mümkündür: Bozukluk, Özürlülük ve Engellilik (Özer 2010: 222; Kayapınar 2011: 58). Engelli bireyler, ortak bazı özelliklerine ya da eğitim gereksinimlerine göre de sınıflandırılmaktadır. Fakat gerek sağlık örgütleri gerekse konu ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarında engelliliğin sınıflandırılmasına yönelik ortak noktada buluşulan bir değerlendirme bulunmamaktadır. Engelli bireyler genel olarak "zihinsel engelliler", "bedensel engelliler", "işitme engelliler" ve "görme engelliler" olarak sınıflandırılmaktadır (Akay 2008; Venkatesan 2004:23).

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin bir tür engellilikle yaşadığı tahmin edilmektedir (Akdağ 2011: 8) Türkiye'de 2002 yılı Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre; engelli bireylerin toplam nüfusa oranı tahminsel olarak %12.29 olarak belirlenmesine karşılık, engelli öğrencilerin yaygınlık oranlarının gerçeğe yakın olarak ortaya çıkarılmasında bir çok güçlükle karşılaşmaktadır (Kırcaali İftar 1999: 561; Sarı 2000). Yaygınlığın belirlenmesindeki güçlüğü çeken çocuklar içerisinde de yer alması ve bazı engelli öğrencilerin öğrenme güçlüğü çeken çocuklar içerisinde de yer alması ve bazı engelli öğrencilerin birden çok engeli sahip olmaları ve bunların diğer bir engel grubunda da değerlendirilmesi bu kategorilerdeki yaygınlık oranlarının belirlenmesinde güçlük oluşturmaktadır.

Bu oranlarla birlikte engellilik, dünyanın önemli sağlık problemlerinden biri haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler (BM) genel kurulu engelli bireylerin topluma uyumlarını sağlamak için bir dizi çalışma başlatmıştır (Akdemir vd. 2006: 88). Bu çalışmalara katkı sağlamak adına engelli bireyin toplumda üretken ve olabildiğince bağımsız bir birey olarak yaşamını sürdürebilmesinde; anne-baba, akranlar, eğitimciler, sağlık personeli, meslek örgütlerinin engelli bireylere yönelik tutumlarının önemli rolü vardır (Milli Eğitim Bakanlığı 2011: 7).

YÖNTEM

Araştırma 2015 yılında yürütülmüş tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencilerin tamamı oluşturmuştur (n=8845). Araştırmanın örneklemini, %5 hata payı %98 güven aralığında 511 öğrenci oluşturmuştur. Çalışma araştırmaya katılmayı kabul eden 500 öğrenci ile tamamlanmıştır. Araştırmada veriler, öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri, engelliğe ilişkin görüşlerini belirleyen anket formu ve Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum (YEKYT) Ölçeği ile toplanmıştır. YEKYT ölçeği "O Formu", Yüker, Block ve Young (1970) tarafından geliştirilen 6'lı likert tipi (+3= katılıyorum, -3= katılmıyorum) 20 maddelik bir ölçme aracıdır. Araştırmanın istatistiksel analizinde sayı ve yüzde dağılımlarına bakılmış ve ki-kare testi kullanılmıştır. Araştırmanın uygulanabilmesi için gerekli kurum izni ve bireysel onam alınmıştır.

BULGULAR

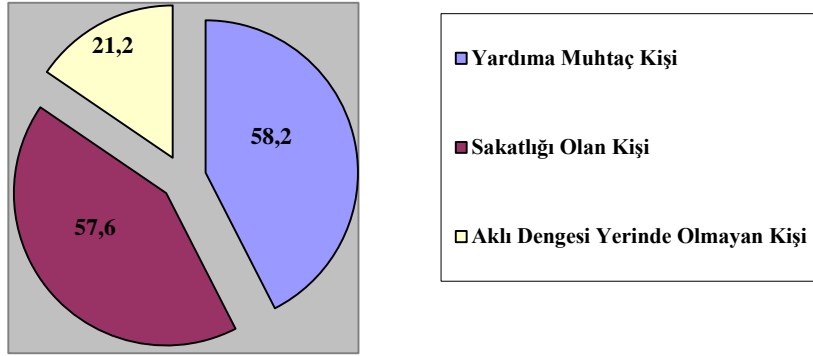
Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde %60,8'si 19-21 yaş grubunda, %97,4'ü bekar ve %41,8'i 1.sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerine ve çalışma durumlarına göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır. Annelerinin eğitim düzeylerine bakıldığında %64,6'sının ilköğretim; babalarının ise %38,2'sinin ilköğretim mezunu olduğu görülmüştür. Annelerinin %78,8'si çalışmazken, babalarının %79,4'ü çalışmaktadır.

Tablo 1: Öğrencilerin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeylerine ve Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Anne- Babaların Eğitim Düzeyi	Annelerin Eğitim Düzeyleri		Babaların Eğitim Düzeyleri	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okur-Yazar Değil	57	11,4	32	6,4
Okur- Yazar	51	10,2	93	18,6
İlköğretim	323	64,6	191	38,2
Lise	84	16,8	136	27,2
Lisans ve Lisansüstü	13	2,6	48	9,6
Anne-Babaların Çalışma Durumları	Annelerin Çalışma Durumları		Babaların Çalışma Durumları	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Çalışıyor	106	21,2	397	79,4
Çalışmıyor	394	78,8	103	20,6

Öğrencilerin engelliğin tanımlarına ilişkin bulgular Grafik 1'de verilmiştir. Öğrencilerin %58,2'si engelliliği yardıma muhtaç kişi, %57,6'sı engelliği sakatlığı olan kişi olarak tanımlarken %21,2'si engelliliği akli dengesi yerinde olmayan kişi olarak tanımlamıştır.

Grafik 1: Öğrencilerin Engelliliğin Tanımına İlişkin Düşüncelerinin Dağılımı

Öğrencilerin %6,4'ü ailesinde engelli birey olduğunu ifade ederken *ailesinde engelli birey olan 29 kişiden sadece 2'si utandığını* ifade etmiştir.

Öğrencilerin engellilik nedenleri ve engelli bireyin ayrımcılığa maruz kalması hakkındaki düşüncelerinin dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Öğrenciler engellilik nedenlerini %76,8'i akraba evliliği, %43'ü sağlık konusundaki bilgisizlik, %40'ı iş kazaları olarak ifade ederken öğrencilerin %77,8'i engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kaldığını ifade etmişlerdir.

Tablo 2: Öğrencilerin Engellilik Nedenleri Hakkındaki ve Engelli Bireyin Ayrımcılığa Maruz Kalması Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımları

Engellilik Nedenleri Hakkında Düşünceleri	Sayı	Yüzde
- Akraba Evliliği	215	43
- Sağlık Konusundaki Bilgisizlik	200	40
- İş Kazaları		
Engelli Bireyin Ayrımcılığa Maruz Kalması Hakk. Düşünceleri	389	
- Kalıyor	111	77,8
- Kalmıyor		22,2

Öğrencilerin %62,8'i Engelsiz Üniversite Biriminin olduğunu bilmediğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeğinden aldıkları ortalama puan 51,07'dir. Öğrencilerin eğitim aldıkları okula göre

engelli bireylere yönelik tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0.05$).

TARTIŞMA

Son yıllara ülkemizde eğitim alanında yapılan çalışmaların yaygınlaşmasının engelli bireyin toplumla bütünleşmesine katkı sağladığı görülmüştür. Engellilere yönelik olumlu tutumların artmasını sağlayabileceği söylenebilir. Özyürek (1987)'in yaptığı, Eğitim Fakültesi özel eğitim öğrencilerinin engelli bireye yönelik tutumlarını araştırdığı çalışma birlikte ülkemizde üniversite öğrencilerin engelli bireye yönelik tutumlarını araştıran çalışma yok denecek kadar azdır. Üniversite öğrencilerinin engelli bireye yönelik tutumlarını araştıran belli başlı sayıda araştırma vardır. (Craig 1991; Hodge 1998; Mathews vd. 1998; Özyürek 1995; Tait vd. 2000; Wishart vd. 1996). Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi amacıyla planlanan bu çalışma önem arz etmekle birlikte araştırmadan elde edilen bulgular, mevcut araştırma sonuçları ve literatür bilgisiyle tartışılmıştır.

Engelli bireyler için düzenlenecek fiziksel değişikliklerle birlikte, engelli bireyleri psiko- sosyal sorunlarının giderilmesi için engeli olan ve olmayan tüm bireylere geniş kapsamlı eğitimlerin yapılması, ortaya çıkabilecek engel durumlarının önlenmesinde önemli derecede yarar sağlayacağı belirtilmiştir (Newman 1976: 196). Stovall ve Sedlacek'e (1983), ve Clayton'a (1992) göre, engelli olmayan öğrencilerin engelli öğrencilere yönelik olumsuz tutumlarının giderilmesinde de eğitim önemli görülmektedir. Araştırmamızda öğrencilerin %62,8'i Engelsiz Üniversite Biriminin olduğunu bilmediğini ifade etmesi ve öğrencilerin eğitim aldıkları okula göre engelli bireylere yönelik tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark saptanmasında tüm bireylere yeterli düzeyde eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılmadığı düşünülmüştür.

Engelli birey ile etkileşim içinde olmak engelli bireye yönelik tutumların değiştirilmesinde önemli bir unsurdur (Forlin vd. 1999: 52; Gregory 1997: 124; Hasting vd. 1996: 142). Engeli olmayan bireylerin engelli bireylere ilişkin bakış açılarının, engelli bireyleri etkileyen önemli faktör olduğu kabul edildiğinde, diğerlerinin engelli bireyler hakkında ne düşünüldüğünü tanımlamak önemlidir.(Burcu 2011: 39) Morris'e (1991) göre, bir toplumda engelliliğin tanımlanması söz konusudur. Başka bir deyişle, engelli olanların kendilerine yönelik bakış açılarından ve tutumlarından çok genellikle engelli olmayanların engelliliğe ilişkin bakış açıları ve tutumlarıyla ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızda ise üniversite öğrencilerinin %58,2'si engelliliği yardıma muhtaç kişi, %57,6'sı engelliliği sakatlığı olan kişi olarak tanımlarken %21,2'si engelliliği akli dengesi yerinde olmayan kişi olarak tanımlamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucuna göre üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutum puan ortalamalarının düşük olduğu ve engelli bireyleri engeli olmayan bireylerden farklı algılandıkları görülmektedir. Öğrencilerin bu tutumlarının geliştirilmesi konusunda sürekliliği olan eğitim ve farkındalık çalışmaları yapılabilir.

İleri çalışmalarda engelli bireyin toplum içinde kabulünü kolaylaştırmak adına engelli olmayan öğrencilerin üniversiteye gelmeden ilköğretim okulları ve liselerde engelli birey konusunda bilgilendirilmesi ve engelli bireylerle etkileşim içinde olması sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Akay, V (2008). İşitme Engellilerde Beden Eğitimi Spor ve Rekreasyon Aktivitelerinin Eğitim Bütünlüğü Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Akçamete, G (2003). İşitme Engellilerin Eğitiminde Öğretmen El Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. 3-18.
- Akdağ ŞA. Tanay G. Özgül H. Birer KL. Kara Ö (2011)Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu. İnsan Hakları Uygulama Ve Araştırma Merkezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. 1-10.
- Akdemir, N. Akkuş, Y (2006). Rehabilitasyon ve hemşirelik. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi: 82-91.
- Barnes, C. Oliver, M. Barton, L (2002). Disability Studies Today, Polity Press, Blackwell Publishers Inc. United States of America: 38.
- Bowe, F (2000). Physical, Sensory and Healthy Disabilities: An Introduction, Prentice Hall inc, New Jersey. 261-262.
- Burcu, E (2011). Türkiye’de Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar:Ankara Örneği. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 28 (1): 37-54.
- Cavkaytar, A. Diken, İ (2007). Özel Eğitime Giriş. Ankara: Kök Yay. 8-28.
- Clayton, J (1992). Can They Do Science? The New Scientist. 31.
- Craig, CS (1991). Labels and the attitudes of undergraduate physical education students toward disabled individuals. Physical Educator. 48 (3): 142-146.
- Eripek, S (1992). Engelliler ve Eğitimleri, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 5 (1-2): 80-85.
- Forlin, C. Fogarty, G. Carroll, A (1999). Validation of the factor structure of the Interaction with Disabled Persons Scale. Australian Journal of Psychology. 51 (1): 50-55.
- Gregory, D (1997). Before and after the Americans with Disabilities Act: an analysis of attitude and knowledge of undergraduate music majors. Journal of Music Therapy. 24 (2): 119-128.

- Hasting, R. Hewes, A. Lock, S. Witting, A (1996). Do special needs courses have any impact on student teacher's perceptions of children with severe learning difficulties? *British Journal of Special Ed.* 23: 139-144.
- Hodge, SR (1998). Prospective Physical education Teacher's Attitudes Toward Teaching Students with disabilities. *Physical Educator.* 55(2): 68-78.
- Kayapınar, Ç (2011). Engelliler ve Fiziksel Uygunluk. I. Uluslararası Katılımlı Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongre Kitabı. Konya: 55-60.
- Kırcaali-İftar, G (1998). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay. 561.
- Mathews, PR. Hameister, BG. Hosley, NS (1998). Attitudes of college student toward study abroad: Implications for disability, service providers *Journal of Postsecondary Education and Disability.* 13 (2): 67-77.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2011). Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum. Ankara: 1-37.
- Morris, DB (1991). The culture of pain. Berkeley: University of California Press.
- Newman, J (1976). Faculty attitudes towards handicapped students. *Rehabilitation Literature.* 17:194-197.
- Özer, S (2010). Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor. Ankara: Nobel Yay. 215-240.
- Özyürek, M (1995). Engelli Kişilere Yönelik Değiştirilen Tutumların Sürekliliği. Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Sarı, H (2000). An Analysis of the Ppolicies and Provision for Children with Special Educational Needs in England and Turkey. Oxford Brookes University: Westminster Institute of Ed.
- Stovall, C. Sedlacek, E (1983). Attitudes of male and female university students toward students with different physical disabilities. *Journal of College Student Personnel.* 22: 325-330.
- Swain, J. Frence, S. Cameron, C (2003). Controversial Issues İn a Disabling Society. Open University Press. United States of America: 23.

- Tait, K. Purdie, N (2000). Attitudes toward disability teacher education for inclusive environments are an Australian University: *International Journal of Disability. Development and Education*. 47 (19): 25-38.
- Tregaskis, C (2004). *Constructions of Disability*. Routledge Taylor and Francis Group . New York: 10.
- Venkatesan, S (2004). *Children with Developmental Disabilities*. London: Sage Pub. 19-25.
- Wishart, JG. Manning, G (1996). Trainee teachers' attitudes to inclusive education for children with Down's syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*. 40: 56-65.

AVANOS TOPLUMUNDA ÇOCUKLARDA SIK GÖRÜLEN SAĞLIK SORUNLARINA İLİŞKİN GELENEKSEL UYGULAMALAR

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül ÖZCAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
aysegulozcan@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Kamuran ÖZDİL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
kamuranozdil@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Şenay ŞERMET KAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
senaysermet@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Gülhan KÜÇÜK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
gulhankucuk@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, Avanos ilçesinde yaşayan ailelerin çocuklarında uyguladıkları geleneksel uygulamaları belirlemek amacı ile yapılmıştır. **Yöntem:** Araştırma 01-30 Şubat 2015 tarihleri arasında yürütülmüş tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Evreni, Nevşehir ili Avanos ilçesinde, halk sağlığı hemşireliği dersinin uygulama alanlarında ev ziyareti yapılan aileler (n=138), örnekleme, araştırmaya katılmayı kabul eden 0-6 yaş çocuğu olan 115 kadın oluşturmuştur. Veriler, ailelerin sosyo-demografik özelliklerini, çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına ilişkin yaptıkları geleneksel uygulamaları belirleyen anket formu ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde dağılımları kullanılmıştır. Katılımcılardan bireysel izin alınmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya katılan annelerin yaş ortalaması 30.18 ± 5.68 dir. Annelerin % 30.4'ü lise mezunu, % 27.0'ı ortaokul mezunu ve % 86.1'i ev hanımıdır. Annelerin ilk anne olma yaşı ortalama 23 olup, % 80'i bir ya da iki çocuğa sahiptir. Annelerin % 49.6'sı çocuklarında karşılaştıkları hastalıkların nedeninin " kader" olduğunu belirtirken, % 42.9'u "ailesinin sağlığını korumak" ve % 47'si "hastalıkların tedavisi" için geleneksel bitkileri kullandığını belirtmiştir. % 29.6'sı hastalıklarda tıbbi tedaviye cevap alamadıkları zaman geleneksel uygulamalara başvurduğunu belirtmiştir. Araştırmadaki annelerin % 21.8'i çocuğunu süttten kesmek için çocuğundan uzaklaşmayı, % 37.4'ü uyguladığı geleneksel yöntemlerin çocuğunun sağlığına zararı olmayacağını belirtirken, % 34.8'i çocuğunun sağlığına zararı olup olmayacağını bilmediğini ifade etmiştir. Kadınların % 53'ü uyguladıkları geleneksel yöntemleri başkalarına tavsiye edebileceğini ifade etmiştir.

Sonuç: Ailenin sağlığını koruma ve geliştirmede önemli bir role sahip olan annelerin, çoğunluğunun geleneksel uygulamalara başvurmadığı ancak, geleneksel uygulamalara başvuran annelerin de azımsanmayacak çoğunlukta olduğu, uygulamalardan hekim önerisi ile birlikte yapılanların çoğunluğunun sağlığına zararının olmadığı, ancak tek başına uygulandığında sağlığına zararının olabileceği tespit edilmiştir. **Bu doğrultuda halk sağlığı hemşirelerinin, toplum içerisindeki kadınların konuyla ilgili**

bilinçlenmesi için ev ziyaretleri ve grup eğitimleri planlamaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel uygulama, çocuk sağlığı, aile, kültür.

GİRİŞ

İnsanların sağlık ve hastalık anlayışları kültürden kültüre, topluluktan topluluğa, kuşaktan kuşağa değişiklik gösterebilmekte ve değişen kültürel özellikler ile bireylerin, özellikle de çocukların sağlık ve hastalık durumları önemli derecede etkilenebilmektedir (Taşçı 2012:20). Değişen kültürün etkisi ile, insanlar sağlık sorunlarını gidermeye yönelik olarak farklı çözüm yolları aramaya çalışmaktadırlar. Mesela dua ve ibadetler insanoğlunun başlangıcından beri vardır ve hastalıkları önleme ve iyileşmeyi desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Akupunktur ve masaj uygulamaları ise iki bin beş yüz yıldan beri bilinmektedir. Bu uygulamaların bir kısmı zaman içinde değişim ve gelişim göstermiş, binlerce insanı etkilemiştir. Bu konu ile ilgili olarak dünyada alternatif/tamamlayıcı tıp terimi kullanılırken ülkemizde bunu birebir karşılama da geleneksel uygulamalar terimi sıkça kullanılmaktadır (Özyazıcıoğlu vd. 2012:203).

Diğer ülke toplumlarında olduğu gibi Türk toplumunda da geleneksel uygulamalara başvurulduğu bilinmektedir (Bölükbaş vd. 2009:164; Özyazıcıoğlu vd. 2005: 63; Eğri vd. 2007: 313). Ülkemizde bu uygulamalara kronik hastalıklarda, ruh sağlığı ile ilgili problemlerde, üreme sağlığı konularında, prenatal ve postnatal dönem sorunlarında, çocuk bakımında başvurulduğu bilinmektedir (Sungur 2012: 181; Özyazıcıoğlu vd 2012:203; Çam vd. 2012: 239; Şirin vd. 2012: 283). Özellikle doğum sonu ve çocukluk döneminde yapılan bazı geleneksel uygulamalar bebeğin ya da çocuğun iyileşme sürecini uzatabilmekte, tedaviye başlanmasını engellemekte, sakatlık, hastalık ve ölümle sonuçlanmasına neden olmaktadır (Özyazıcıoğlu vd. 2005: 63; Bölükbaş vd. 2009: 164, Işık vd. 2010: 63). Ülkemizde bunun örneklerine rastlanmaktadır. Mesela; sarılığı olan bebeğin kulak arkası ya da alınının jilette kestirilmesi bebekte enfeksiyon oluşumuna, bebeğin doğum sonu tuzlanması hassas olan cildinin tahriş olmasına ve su kaybına; kundaklama yapılması bebekte gelişimsel kalça displazisine neden olabilen geleneksel uygulamalardandır (Şenol vd. 2004; 47; Dinç 2005:53; Eğri vd. 2007: 313; Arısoy vd. 2014: 23).

Çağdaş sağlık hizmetlerinde, sadece hasta bireylere hastane ortamlarında değil, hasta ve sağlıklı bireylere kendi doğal ortamlarında da hizmet verilmesi

benimsenmektedir. Bu bağlamda, sağlık profesyonellerinin hizmet verdikleri toplumun düşünce biçimi, yaşayış biçimi, kültür, gelenek, örf ve adetlerinin sağlıkla olan ilişkisini bilmesi önem kazanmaktadır (Arısoy vd. 2014: 23). Bir sağlık disiplini olarak hemşireliğin temel amacı, toplum sağlığının korunması, sürdürülmesi ve geliştirilmesidir (Taşçı 2012:21). Sağlıklı toplumların oluşması çocuk sağlığına önem vermeyi gerektirir ki, bu da çocuğun sağlıklı büyüme ve gelişmesinde birinci derecede sorumluluğu üstlenen annelerin bu konudaki bilgi, tutum ve davranışlarının bilinmesi ile yakından ilişkilidir. Annelerin çocuk bakımına ilişkin bilgi yetersizliği veya öğrendiği yanlış geleneksel uygulamalar, erken tanı ve tedaviyi geciktirmekte sonuç olarak çocuğun sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz durumları önleyebilmesi için hemşirelerin meslekleri gereği, hizmet verdikleri toplumun kültürel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Özvarış 2001'den aktaran Çalışkan 2011:23; Bekar 2001:136, Karadakovan 1998:12; Seviğ vd. 2012: 110). Hemşireler özellikle bireylerin kültürel inanç ve uygulamalarının sağlığa yansımaları konusunda dikkatli olmalıdır. Bu yaklaşım; yararlı uygulamaları destekleyerek bireyleri bakımlarına katmak ve zararlı uygulamaların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini engellemek açısından da oldukça önemlidir. (Eğri vd. 2007: 313).

İnsanlara sağlıklı yaşama sanatını benimsetmek için sağlığın kapsamlı bir kültür anlayışı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Taşçı 2012:19). Bu anlayışla hemşirelik mesleğinde transkültürel yaklaşım zararlı olmayan uygulamaları desteklemektedir (Seviğ vd. 2012:110). Hemşirelerin hizmet verdikleri toplumun kültürel yapısını tanınması ve değerlendirmesi, vereceği hemşirelik bakım kalitesinin yükseltilmesinde ve topluma özgü hemşirelik hizmetlerinin planlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Tortumluoğlu 2004:7, Arısoy vd. 2014: 24). Bu kapsamda, çalışma Avanos toplumunda gelecek yıllarda verilecek halk sağlığı hemşireliği hizmetlerinin planlanmasında yararlanılmak üzere, çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına ilişkin yapılan geleneksel uygulamaları tespit etmek amacıyla planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma 01-30 Şubat 2015 tarihleri arasında yürütülmüş tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, Nevşehir ili Avanos ilçesinde, halk sağlığı hemşireliği dersi uygulaması kapsamında ziyaret edilen evlerde yaşayan 0-6 yaş çocuğa sahip anneler oluşturmuştur (n=138).Örneklem seçimine gidilmemiş olup araştırmaya katılmayı kabul eden annelerin tamamı (n=115) çalışmaya dahil edilmiştir. Evrenin %

83'üne ulaşılmıştır. Araştırmada veriler, ailenin sosyo-demografik özellikleri ve çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına ilişkin yapılan geleneksel uygulamaları belirlemeye yönelik literatüre dayalı hazırlanmış 40 sorudan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Araştırmanın istatistiksel analizinde aritmetik ortalama, sayı ve yüzde dağılımları kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında katılımcılara araştırmanın amacı, gönüllülük esasına dayandığı açıklanmış ve sözel onamları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan annelerin demografik özellikleri incelendiğinde; annelerin yaş ortalaması 30.18 ± 5.68 , % 30.4'ü lise mezunu, % 27.0'ı ortaokul mezunu ve % 86.1'i ev hanımıdır. Annelerin ilk anne olma yaşı ortalama 23 olup, % 80'i bir ya da iki çocuğa sahiptir.

Annelerin çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına yönelik başvurdukları uygulamalar Tablo 1'de yer almaktadır. Bu uygulamalardan yenidoğan sarılığına yönelik olarak annelerin % 38.7'si sarı renkli tülbent örtme davranışında bulunduğunu, pamukçuğa yönelik olarak % 26.3'ü anne sütü ile silme davranışında bulunduğunu, pişiğe yönelik olarak %26.3'ü pudra kullandığını, % 34.8'i rezene ve anason çayı kullandığını, kabızlığa yönelik olarak % 37.2'si zeytinyağı içirdiğini, ishale yönelik olarak % 13'ü leblebi yedirdiğini, çocuğu uyutmaya yönelik olarak % 13'ü ballı/şekerli/pekmezli emzik kullandığını, çocuğu süttten kesmeye yönelik uygulamalarda % 21.8'i çocuktan uzaklaşmayı tercih ettiğini ve % 23.1'i meme başına acı, ekşi gıda ya da salça sürmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Ayrıca annelerin %24.6'sı bebeğini kundaklamayı tercih ettiğini ve % 49.6' sını çocuklarında karşılaştıkları sorunların nedenini kader olarak belirtmişlerdir.

Tablo 1. Annelerin Çocuklarda Sık Görülen Sağlık Sorunlarına Yönelik Başvurdukları Uygulamaların Dağılımı

Uygulamalar	Sayı	Yüzde (%)
Yenidoğan Sarılığına Yönelik Uygulamalarının Dağılımı*		
Doktorun önerdiği tedavi	71	51.4

Sarı renkli tülbent rtme	53	38.7
Doktorun önerdiği tedavi ve sarı renkli tülbent rtme	2	6.3
Pamukuğa Yönelik Uygulamalarının Dağılımı*		
Karbonatla silme	46	38.6
Doktorun önerdiği tedavi	31	28.1
Anne sütü ile silme	32	26.3
Anne sütü ve karbonatla silme	6	5.3
Pişige Yönelik Uygulamalarının Dağılımı*		
Doktorun önerdiği tedavi	32	28.1
Pudra kullanma	30	26.3
Zeytinyağı sürme	20	17.5
Pudra kul. Ve zeytinyağı sürme	10	8.8
Sabunla yıkama	4	3.5
Anne sütü sürme	3	2.6
Gaz Sancısına Yönelik Uygulamaların Dağılımı*		
Doktorun önerdiği tedavi	61	54.5
Rezene ve anason ayı	39	34.8
Rezene ayı ve ocağa götürme	4	3.6
Maden suyu ve rezene ayı içirme	3	2.7
Kabızlığa Yönelik Uygulamaların Dağılımı *		
Zeytinyağı içirme	42	37.2
Doktorun önerdiği tedavi	41	36.3
Zeytinyağı içirme ve sabunun fitil olarak kullanımı	7	6.2

Sabunun fitil olarak kullanımı	6	5.3
İshale Yönelik Uygulamaların Dağılımı*		
Doktorun önerdiği tedavi	71	62.9
Leblebi yedirme	13	11.5
Limon ve kahve yedirme	7	6.2
Limon, kahve, leblebi yedirme	7	6.2
Çocuğu Uyutmaya Yönelik Uygulamaların Dağılımı*		
Ninni söyleyerek, kucağa alarak vb	94	87.0
Ballı, şekerli, pekmezli emzik	16	13.0
Çocuğu Sütten Kesmeye Yönelik Uygulamalar *		
Doktor/hemşire önerisi	65	55.1
Çocuktan uzaklaşma	24	21.8
Meme başına acı, ekşi gıda sürme	14	12.7
Meme başına salça sürme	12	10.4

***Birden fazla cevap verilmiştir.**

Annelerin çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına yönelik başvurdukları geleneksel uygulamalara ilişkin diğer bulgular Tablo 2’de yer almaktadır. Annelerin geleneksel uygulamalara ne zaman başvurmayı tercih ettiği sorulduğunda % 29.6’sı tıbbi tedaviye cevap alınamadığında, % 21.9’u tıbbi tedaviden önce cevabını vermiştir. Geleneksel uygulamalara başvurma nedeni sorulduğunda % 41.4’ü iyileştireceğine inandığı için, % 27.1’i toplumdan duymuş olduğu için, % 15.7’si ilaç vb. kullanmak istemediği için cevabını vermiştir. Annelerin geleneksel yöntemlerin zararının olup olmadığına ilişkin bilgileri sorulduğunda, % 37.4’ü çocuğunun sağlığına zararı olmayacağını belirtirken, % 34.8’i bu konuda bilgisi olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 2. Geleneksel Uygulamalara Başvurma Zamanı, Nedeni Ve Konuyla İlgili Bilgi Sahibi Olma Durumuna İlişkin Bulguların Dağılımı

Geleneksel Uygulamalara Başvurulma Zamanı	Sayı	Yüzde (%)
Tıbbi tedaviye cevap alınmadığında	34	29.6
Tıbbi tedaviden önce	23	21.9
Tıbbi tedavi ile birlikte	9	8.6
Geleneksel Uygulamalara Başvurma Nedeni		
İyileştireceğine inanma	29	41.4
Toplumdan duymuş olma	19	27.1
İlaç vb kullanmak istememe	11	15.7
Daha önce denenmiş olması	4	5.7
Doktora gitmeyi sevmiyor olma	3	4.7
Geleneksel Yöntemlerin Zararına İlişkin Bilgi Sahibi Olma		
Evet	34	24.5
Hayır	54	39.1
Bilmiyorum	50	36.4

Annelerin % 49.6'sı çocuklarında karşılaştıkları hastalıkların nedeninin “kader” olduğunu belirtirken, % 42.9'u “sağlığı koruma”, % 47'si “hastalıkların tedavisi” amacıyla geleneksel bitkileri kullandığını belirtmiştir. Ayrıca annelerin % 53'ü uyguladıkları geleneksel yöntemleri başkalarına tavsiye edebileceğini ifade etmiştir.

TARTIŞMA

Çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına ilişkin yapılan geleneksel uygulamaların tespit edilmesi, çocuklarda olası sağlık sorunlarının önlenmesinde oldukça önem taşımaktadır. Avanos toplumunda çocuklarda sık görülen sağlık sorunlarına ilişkin

annelerin yaptığı geleneksel uygulamaları belirlemek amacıyla planlanan bu çalışmada elde edilen bulgular, ülkemizdeki mevcut araştırma sonuçları ve literatür bilgisiyle tartışılmıştır.

Çalışmamızda annelerin yaş ortalaması 30.18 ± 5.68 , % 30.4'ü lise mezunu ve % 86.1'i ev hanımıdır. Annelerin ilk anne olma yaşı ortalama 23 olup, % 80'i bir ya da iki çocuğa sahiptir. Ülkemizde bu konuyla ilgili birçok araştırmada kadınlar ile çalışıldığı görülmektedir (Bölükbaş vd. 2009:164; Çalışkan vd. 2011: 23, Eğri ve ark. 2007: 313; Arısoy vd. 2014: 23; Uğurlu vd. 2013:345). Bunun nedeninin ülkemizde çocukların bakımından birinci derecede sorumlu olan ebeveynin anne olarak kabul ediliyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Eğitim sosyo-demografik değişkenler arasında en belirleyici olandır. Bireylerin eğitim düzeyi arttıkça sağlık davranışlarının olumlu yönde etkilendiği bilinmektedir. Literatür incelendiğinde Arısoy ve ark. (2014: 26), Şenses ve ark. (2002: 47), Uğurlu ve ark. (2013:345)'in çalışmalarında eğitim düzeyi arttıkça geleneksel uygulamalara başvurma oranının azaldığı bildirilmiştir. Bu çalışmada da literatürdeki diğer çalışmalarla benzer şekilde eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte geleneksel uygulamalara başvuru oranının azaldığı tespit edilmiştir.

Çocuklarda görülen sağlık sorunlarının tedavisinde birincil kaynak olarak sağlık çalışanlarının tercih edilmesi oldukça önemlidir. Çalışmamızda çocuklarda görülen sağlık sorunlarından yenidoğan sarılığına yönelik annelerin % 51.4'ü, pişikğe yönelik % 28.1'i, ishale yönelik % 62.9'u, gaz sancısına yönelik % 54.5'i ve çocuğu süttten kesmeye yönelik % 55.1'i öncelikli olarak hekim önerisini dikkate aldığı tespit edilmiştir. Arısoy ve ark. (2014: 28), çalışmasında kadınların % 68'i pişikkte, % 65'i çocuğun ateşi olduğunda, % 88.5'i sarılıktta, Çalışkan ve ark. (2011: 27) % 48.9'u sarılıktta, Özyazıcıoğlu ve ark.(2005:67) % 30.8'i pamukçukta, öncelikli olarak hekim önerisini dikkate aldığı bildirilmiştir. 2014 TÜİK verilerine göre ülkemizde doğum öncesi bakım alma oranı % 98'dir (TÜİK 2014). Buna göre doğum öncesi bakım içerisinde annelerin bebek bakımına ilişkin eğitimleri aldığı düşünüldüğünde, çalışmamızda annelerin çoğunluğunun sağlık sorunları karşısında doğru bilgi kaynağını tercih etmiş olmaları beklenen bir sonuçtur. Ayrıca çalışmamızda kadınların % 47'sinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olması da bu sonucun bir diğer etkeni olarak düşünülmektedir.

Çocuklarda sağlık sorunları geliştiğinde geleneksel uygulamalara başvurularak iyileşmenin beklenilmesi, tıbbi tedaviyi geciktirebilir, sakatlık ve ölüme varan sonuçlarla karşılaşılabilir. Bu çalışmada annelerin % 38.7'si sarılığa yönelik öncelikli olarak sarı renkli tülbent örttüğünü, pişiğe yönelik % 26.3'ü pudra kullandığını, % 34.8'i gaz sancısına yönelik rezene ve anason çayı kullandığını, ishale yönelik %11.5'i leblebi yedirdiğini, %13' ü çocuğu uyutmaya yönelik ballı/şekerli/pekmezli emzik kullandığını, çocuğu süttten kesmeye yönelik % 21.8'i çocuktan uzaklaşmayı tercih ettiğini ve % 21.3'ü meme başına acı, ekşi, salça vb sürdürdüğünü belirtmiştir. Şenol ve ark.'nın (2004: 50), Karabulutlu' nun (2014: 298), Arısoy ve ark.'nın (2014: 28), Işık ve ark.'nın çalışmalarında yenidoğan bakımıyla ilgili benzer uygulamaların tercih edildiği bildirilmiştir.

Geleneksel uygulamalara başvurma nedenine bakıldığında ise, annelerin % 29.6'sı tıbbi tedaviye cevap alınmadığında, % 21.9'u tıbbi tedaviden önce ve % 41.4'ü iyileştireceğine inandığı için, % 27.1'i toplumdan duyduğu için geleneksel uygulamalara başvurduğunu belirtmiştir ve % 34.8'inin de geleneksel uygulamaların zararına yönelik bilgisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar her ne kadar annelerin çoğunluğunun öncelikli olarak hekim önerisini dikkate aldığını gösterse de, annelerin bir kısmının halen geleneksel uygulamalara başvurduğunu ve konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ailenin sağlığını koruma ve geliştirmede önemli bir role sahip olan annelerin, çoğunluğunun geleneksel uygulamalara başvurmadığı ancak;

-Geleneksel uygulamalara başvuran annelerin de azımsanmayacak çoğunlukta olduğu-Başvurulan uygulamalardan hekim önerisi ile birlikte yapılanların çoğunluğunun sağlığa zararının olmadığı, ancak tek başına uygulandığında sağlığa zararının olabileceği Annelerin geleneksel yöntemlerin zararları ve başkalarına tavsiye etme konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda; Halk sağlığı hemşirelerinin, toplum içerisindeki kadınların konuyla ilgili bilinçlenmesi için ev ziyaretleri ve sağlık eğitimleri planlamaları önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Arısoy A, Canbulat N, Ayhan F (2014). “Karaman İlindeki Annelerin Bebeklerinin Bakımında Uyguladıkları Geleneksel Yöntemler”. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 17(1): 23-31.
- Bekar M (2001). “Kültürlerarası (Transkültürel) Hemşirelik”. Toplum ve Hekim 16(2):136-141.
- Bölükbaş N, Erbil N, Albunbaş H, Arslan Z (2009). “0-12 Aylık Bebeği Olan Annelerin Çocuk Bakımında Başvurdukları Geleneksel Uygulamalar”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 6(1): 164-176.
- Çalışkan Z, Bayat M (2011). “Annelerin Bebek Bakımı Uygulamaları Ve Etkileyen Faktörler: Bir Kapadokya Örneği”. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 14(2): 23-30.
- O. Çam, A. Okanlı (2012). “Ruh Sağlığı Kültür ve Psikiyatri Hemşireliği”. Kültürlerarası Hemşirelik, 1. baskı. ed. Seviğ EÜ, Tanrıverdi G. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi. 239-282.
- Dinç S (2005). “Şanlıurfa Merkezde Bulunan 4 Numaralı Sağlık Ocağı’na Kayıtlı 0-1 Yaşında Çocuğa Sahip Olan Annelerin Çocuklarının Bakımında Uyguladıkları Geleneksel Uygulamalar”. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 1(2): 53-64.
- Eğri G, Gölbaşı Z (2007). “15-49 Yaş Grubu Evli Kadınların Doğum Sonu Dönemde Bebek Bakımına Yönelik Geleneksel Uygulamaları”. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 6 (5): 313-320.
- Işık MT, Akçınar M, Kadioğlu S (2010). “Mersin İlinde Gebelik, Doğum Ve Loğusalık Dönemlerinde Anneye Ve Yenidoğana Yönelik Geleneksel Uygulamalar”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 7(1): 63-84.
- TÜİK 2014. “İstatistiklerle Kadın”.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619> [erişim tarihi: 21.05.2016]
- Karabulutlu Ö (2014). “Kars İlinde Doğum Sonu Dönemde Yenidoğan Bakımına Yönelik Yapılan Geleneksel Uygulamaların Belirlenmesi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi 7(4): 295-302.

- Karadakovan. Ayfer (1998). "Türk Kültüründe Sağlık Uygulamaları Ve Kalite". Hemşirelik-Ebelik Eğitim ve Uygulamalarında Kalite Sempozyumu Kitabı, Kayseri: 12-25.
- Özvarış, Şevkat Bahar (2001). Sağlık Eğitimi ve Sağlığı Geliştirme. Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı, Ankara.
- N. Özyazıcıoğlu, S. Öncel (2012). "Çocuk bakımında Kültürel (Geleneksel) Yaklaşımlar". Kültürlerarası Hemşirelik, 1. baskı. ed. Seviğ EÜ, Tanrıverdi G. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi. 203-237.
- Özyazıcıoğlu N, Polat S (2005). "12 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Bakımına İlişkin Başvurdukları Geleneksel Uygulamalar". Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 8(1):63-71.
- EÜ. Seviğ, G. Tanrıverdi (2012). "Kültürlerarası Hemşireliğin Tanımı, Amacı, Önemi ve Tarihsel Gelişimi". Kültürlerarası Hemşirelik, 1. baskı. ed. Seviğ EÜ, Tanrıverdi G. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi. 203-237.
- Sungur, Gönül (2012). "Kronik Hastalıklarda Kültürel Yaklaşım". Kültürlerarası Hemşirelik, 1. baskı. ed. Seviğ EÜ, Tanrıverdi G. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.181-202.
- Şenol V, Ünalın D, Çetinkaya F, Öztürk Y (2004). "Kayseri ilinde Halk Ebeliği ile ilgili Geleneksel Uygulamalar". Klinik Gelişim 17 (3/4) : 47-55.
- Şenses M, Yıldızoğlu İ (2002). "Sekiz Ayrı İldeki Kaynana ve Gelinlerin Loğusalık ve Çocuk Bakımında Geleneksel Uygulamaları". Çocuk Forumu Dergisi 5(2): 44-48.
- A. Şirin, ŞÜ. Atan (2012). "Üreme Sağlığı ve Kültürlerarası Yaklaşım". Kültürlerarası Hemşirelik, 1. baskı. ed. Seviğ EÜ, Tanrıverdi G. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi. 239-282.
- S. Taşçı (2012). "Sağlık Ve Hastalığı Etkileyen Kültürel Faktörler". Kültürlerarası Hemşirelik, 1. baskı. ed. Seviğ EÜ, Tanrıverdi G. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi. 20-55.
- Tortumluoğlu, Gülbu (2004). "Kültürel Hemşirelik Ve Kültürel Bakım Modeli Örnekleri", Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 8: 7-56.

Uğurlu ES, Başbakkal Z, Dayılar H, Çoban V, Ada Z (2013). “Ödemiş’te Bulunan Annelerin Bebek Bakımında Uyguladıkları Geleneksel Yöntemlerin

MEZUN İZLEME ÇALIŞMALARININ YÖREYE VE EĞİTİM ÖRGÜTLERİNE KATKISI: ONLAR ŞİMDİ NEREDE? ONLAR GELECEKTE NEREDE OLACAKLAR?

Okutman Barış ERİÇOK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
barisericok@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Eğitim örgütlerinin insan gücü ile insanlara hizmet eden yapılar olması eğitim örgütlerinden insan kaynaklarının önemini gözler önüne sermektedir. Eğitim örgütlerinde insan kaynakları yönetimi, eğitim kurumlarının hedefledikleri düzeye ulaşabilmeleri için sahip oldukları insan kaynağının en etkin şekilde kullanımını içeren yönetsel çabaların tümü olarak ifade edilebilir. Nitelikli ve faydalı insan gücü yetiştirilmenin eğitim kurumlarının amaçları arasında yer aldığı düşünüldüğünde eğitim örgütlerinin hem girdi olarak hem de çıktı olarak insan kaynağına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu nedenle, eğitim örgütlerine giren ve daha sonra amaçlanan bilgi ve birikimi kazandıktan sonra eğitim örgütlerinden ayrılan yani mezun olan insan kaynağının akıllıca yönetilmesi hem ilgili eğitim kurumuna hem de eğitim kurumunun bulunduğu yöreye katkı sağlayabilir. Çalışmanın amacı mezun izleme çalışmalarının Nevşehir'e ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne kazandırdığı ve kazandıracığı noktaların vurgulanmasıdır. Çalışma sonuçlarına göre Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde mezun izleme çalışmalarının yeni başladığı görülmektedir. Mezun izleme çalışmalarının etkin şekilde sürdürülmesinin yöreye ve üniversitesine yeni mezunların işe yerleştirilmesi, burs ve staj olanaklarının sağlanması ve mentorluk çalışmaları noktasında katkı sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca mezun izleme çalışmaları sayesinde yöre ve üniversitesi eğitimin niteliğinin artırılması konusunda ileriki aşamalarda değerlendirmek üzere geri bildirim toplayabilir. Buna göre, bu çalışma ile Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde tüm mezunlara ulaşma, mezun örgütlenmesi, mezun kimlik kartı, kariyer merkezi gibi çalışmalarının başlatılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mezun izleme, İnsan Kaynakları Yönetimi, Eğitim Örgütleri

GİRİŞ

Örgütler, temelde belli amaçları gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş yapılardır. Eğitim örgütleri ise toplumun eğitim ihtiyacını karşılamak üzere oluşturulmuş sistemlerdir. Bu bağlamda, eğitim örgütlerinin toplumun her kesimini ilgilendiren özel bir durumu bulunmaktadır. Konu ile ilgili olarak Bursalıoğlu (2013), eğitim örgütlerinin en

önemli özelliğinin birey olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca Bursalıoğlu (2013), eğitim örgütlerinin üzerinde çalıştıkları hammadenin toplumdaki gelen ve topluma giden “insan” olduğunu ifade etmiştir ve okulun birey boyutunu kurum boyutundan daha duyarlı olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda, eğitim örgütlerinin en belirgin özelliklerinin insan kaynağı ile insan kaynağı yetiştiren örgütler olduğu söylenebilir.

Alan yazın incelendiğinde eğitim örgütlerinin çok çeşitli görevleri ve amaçları olduğu görülmektedir. Bursalıoğlu’na göre (2013) eğitim örgütlerinin öğrencileri sosyalleştirmek ve onlara kültür aşılama, öğrencileri yetiştikleri devlet sistemine bağlı bireyler haline getirmek, ekonominin ihtiyaç duyduğu beyin gücü ve insan gücünü karşılamak gibi görevleri vardır. Buna göre, eğitim örgütleri topluma beyin gücü yetiştirme noktasında da etkin bir göreve sahiptir. Eğitim örgütleri bu ve buna benzer görevleri getirmek için örgüt içerisinde ve dışında yer alan tüm kaynakları kullanmak durumundadır.

Kaynakları etkin şekilde kullanmanın eğitim örgütleri içerisinde büyük öneme sahip olduğu açıktır. Gedikoğlu (2015: 70), “kaynakları örgütün yaşam damarlarına benzetmiş ve insanlar, finansman, donanım, malzemeler mekân ve örgütün varlığını sürdürebilmesi için gerekli her türlü materyali” kaynak olarak değerlendirmiştir. Benson (1975: 232) de bir örgütte çalışan herkesin de kaynak olarak görülebileceğini belirtmektedir. Buradan hareketle, eğitim örgütlerinde insanların da etkili bir kaynak olduğu söylenebilir.

Kaynak bağımlılığı perspektifine göre çevre, örgütün amaçları için kıt kaynakları elde ettiği bir yer olarak görülmektedir. Buna göre dört çevresel kaynak tipi bulunmaktadır. Bunlar mali, personel (öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, kurul üyeleri ve “okul gönüllüleri”), enformasyon ve ürün/hizmetler olarak sıralanabilir (Hoy ve Miskel, 2007; Benson, 1975). Açıkalın (2014: 169) eğitim örgütlerinin “ürün” olarak çevresine sunduğu insan kaynağının performansının izlenmesinin de eğitimde insan kaynakları yönetimi bağlamında ele alınabileceği ifade etmektedir. Çelik (2012: 69) de okulun kültürü ile tanınması gerektiğini ve okulun açık bir örgüt olması nedeniyle kendisini çevresine sunması gerektiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle, kendisini ve kültürünü çevresine sunmak durumunda olan okulların çevrelerindeki kaynaklara bağımlı olduğu söylenebilir. Okulların çevresel kaynakları çeşitlilik göstermektedir ancak bu çevresel kaynaklar arasında yer alan ve yukarıda “okul gönüllüleri” ve “ürün” adı altında bahsedilen bir faktörler öne çıkmaktadır. Bu faktörler okulların kültürünü de olarak yetiştirmiş ve sonrasında okullardan ayrılmış insan kaynağı yani mezunlardır. Eğitim

örgütlerinde insan kaynağının kullanımının çift yönlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir çünkü eğitim örgütlerinde yer alan insan kaynağı sayesinde öğrenciler yetiştirilerek topluma kazandırılmaktadır. Ayrıca, bunun sonucunda yetişen ve eğitim örgütünden ayrılan insan kaynağı da eğitim örgütünün dış çevresini meydana getirmekte ve eğitim örgütüne potansiyel bir çevresel bir kaynak halini almaktadır. Bu çift yönlü yapı eğitim örgütlerinde yetişerek örgütten ayrılan insan kaynağının önemini ortaya koymaktadır. Buna göre, eğitim örgütlerinden ayrılanlar ilgili eğitim örgütünün dışarıya açılan kapısı olarak görülebilir. Bu amaçla bu çalışmada eğitim örgütlerinin mezun izleme çalışmalarının eğitim örgütünün bulunduğu yöreye ve eğitim örgütünün kendisine olan katkıları irdelenmiştir. Nevşehir yöresinde ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde mezunlar ile ilgili gerçekleştirilen herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamış olunması bu çalışmanın alan yazına yapacağı katkıyı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi içerisinde gerçekleştirilen mezun izleme çalışmaları incelenmiştir. Bu amaçla aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aramıştır:

1. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne mezunlarla ilgili yapılan çalışmalar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni uygulanmıştır. Şimşek ve Yıldırım'a göre (2013: 313) durum çalışması bir sınıf, bir mahalle veya bir örgüt gibi doğal bir çevre içerisinde gerçekleştirilir ve çalışmaya konu olan ortam veya olayların bütüncül bir yorumu hedeflenir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma kapsamında gereken veriler gözlem ve doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde mevcut olarak gerçekleştirilen mezun izleme çalışmaları takip edilmiş, daha eski çalışmaların olup olmadığına dair düzenli olarak yayınlanan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bülteninin ulaşılabilen sayılarına ait dokümanlar taranmıştır. Şimşek ve Yıldırım'a göre de (2013: 321) nitel araştırmalarda yöntemlerinden durum çalışmasında veri toplamada farklı yöntemlerin bir arada kullanılması tavsiye edilmektedir. Toplanan veriler ilgili alan yazın ışığında betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır.

BULGULAR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir Üniversitesi adıyla 17 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuştur. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi toplamda 6 farklı yerleşkede yer alan 7 fakülte, 7 meslek yüksekokulu, 3 yüksekokul, 3 enstitü ve 8 araştırma ve uygulama merkezinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi 208.800 metre kare kapalı alanıyla fiziki yapılanmasını hızla tamamlamaktadır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin köklerinin daha eskilere dayandığı da söylenebilir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi içerisinde yer alan Turizm Fakültesi'nin kuruluşu 1984 yılına, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin kuruluşu 1997 yılına, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu'nun kuruluşu 1997 yılına, Nevşehir Meslek Yüksekokulunun kuruluşu ise 2000 yılına kadar dayanmaktadır. Buradan hareketle, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin henüz genç bir üniversite olmasına rağmen, arka planında değerlendirebileceği bir kültüre, önemli sayıda mezuna ve coğrafi avantaja sahip olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın yanıt aradığı araştırma sorusuna geçmeden önce Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin mevcut öğrenci potansiyeline değinmek faydalı olabilir. Buna göre, 2015-2016 akademik yılı bahar yarıyılı itibariyle Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin kayıtlı öğrencilerini gösteren tablo aşağıda sunulmuştur.

Birim	Kayıtlı Öğrenci Sayısı
Avanos Meslek Yüksekokulu	738
Eğitim Fakültesi	824
Fen Bilimleri Enstitüsü	428
Fen-Edebiyat Fakültesi	1866
Gülşehir Meslek Yüksekokulu	1123
Güzel Sanatlar Fakültesi	307
Hacı Bektaş Veli Meslek Yüksekokulu	925

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1756
İlahiyat Fakültesi	300
Meslek Yüksekokulu	1959
Mühendislik Mimarlık Fakültesi	536
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	870
Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu	444
Sosyal Bilimler Enstitüsü	1350
Turizm Fakültesi	1185
Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu	907
Toplam.	15518

Tablo 1 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde kayıtlı bulunan öğrencilerin toplam sayısı ve birimlere göre dağılımı

Tablo 1'de de görüldüğü üzere Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde kayıtlı öğrencilerin sayısı 15.000'in üzerindedir. Ayrıca, kayıtlı öğrenci sayısının en fazla olduğu birim Meslek Yüksekokulu; kayıtlı öğrenci sayısının en az olduğu birim ise İlahiyat Fakültesi'dir. Bu durumun Meslek Yüksekokulunun bir ön lisans programı olması ve sınavsız geçiş ile öğrenci kabul etmesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Yine, İlahiyat Fakültesi'nin 2012 yılında kurulmuş olması kayıtlı öğrenci sayısının daha az olmasının bir nedeni olarak görülebilir. Yukarıda yer alan tabloda dikkat çeken başka bir nokta ise Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde sertifika programlarında kayıtlı öğrencilerin tabloda yer almadığıdır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde sertifika programlarında kayıtlı öğrencilerin de yukarıdaki tabloya eklenmesi durumunda Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin yaklaşık 20 bin öğrenciye sahip olduğu söylenebilir.

Benzer şekilde, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin sahip olduğu mezun sayısının da bu araştırma kapsamında değinilmesi faydalı olarak görülebilir. Bu bağlamda, 2015-2016 akademik yılı bahar yarıyılı itibarıyla Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin sahip olduğu mezun sayısı ve mezunların akademik birimlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olan öğrencilerin toplam sayısı ve birimlere göre dağılımı

Birim	Mezun Sayısı
Mühendislik Mimarlık Fakültesi	12
Güzel Sanatlar Fakültesi	38
Fen Bilimleri Enstitüsü	115
Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi	125
Sosyal Bilimler Enstitüsü	265
Avanos Meslek Yüksekokulu	314
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	338
Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu	645
Turizm Fakültesi	650
Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu	689
Fen-Edebiyat Fakültesi	1117
Hacı Bektaş Veli Meslek Yüksekokulu	1117
Gülşehir Meslek Yüksekokulu	1380
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	1714
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1811
Meslek Yüksekokulu	3747
Toplam	14077

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nin 14.000’den fazla mezunu bulunmaktadır. Yukarıdaki tabloda adı geçen Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi resmen kurulmadan önce hizmet veren bir akademik birimdir ve bu birimden 1714 kişi mezun

olmuştur. Daha sonra bu birim Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi adını alarak Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne bağlanmıştır ve bu birimden de 125 öğrenci mezun olmuştur. Son olarak, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi bakanlar kurulu kararı ile kapatılmış ve Turizm Fakültesi bugünkü adına ve yapısına kavuşmuştur. Tabloda adı geçen diğer birimlerin tamamı bugün aynı isim altında hizmet vermektedir. Tablo incelendiğinde birimlere göre mezun sayıları arasında ciddi farkların olduğu görülmektedir. Bu farkın nedeni ilgili birimlerin kuruluş yıllarının birbirinden farklılık göstermesi şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırma kapsamında yanıt aranan araştırma sorusu Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin mezunlarla ilgili yaptığı çalışmaların neler olduğu ortaya konmasıydı. Yapılan taramalar sonucu elde edilen verilerden anlaşıldığı kadarıyla Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde mezun çalışmalarının dar bir çerçevede yürütüldüğü görülmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde mezun duruma gelen bir öğrenci mezuniyet işlemlerini tamamlamak üzere ilişkisi bulunan tüm birimleri dolaşmakta ve ilişik kesme ile ilgili evrakları tamamlamaktadır. Bu esnada kendisine Mezun Bilgi Formu adı altında bir form verilmekte ve bu formu doldurması istenmektedir. Çok kısa bir zaman öncesine kadar mezun izleme çalışmaları bu durumdan ibaret iken artık öğrencilerden Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Mezun Bilgi Sistemi'ne kayıt olmaları da istenmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Mezun Bilgi Sistemi, sadece mezun öğrencilerin kayıt olabildiği, özgeçmişlerini hazırlayabildikleri ve iş ilanları verebildikleri bir ağ olarak tasarlanmıştır. Ancak bu ağın çok kısa bir zaman önce hizmete girmesi ve mezun çalışmalarının henüz tam anlamıyla başlamamış olması nedeniyle bu ağın pek aktif olmadığı görülmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Mezun Bilgi Sistemi'nde kayıtlı üye sayısı bu çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibari ile yaklaşık 100 kişidir. Bu sayıdan da anlaşıldığı üzere Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde Mezun Bilgi Sistemi henüz istenen düzeye çıkamamıştır. Ancak, her geçen yıl artan mezun sayıları ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi akademik ve idari personeline gözlemlenen mezun farkındalığı sayesinde bu sayının hızla artması beklenmektedir.

Yapılan taramalar sonucu elde edilen verilerden anlaşıldığı kadarıyla Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi mezunlarının resmi bir örgütlenme gerçekleştiremedikleri de görülmektedir. Mezun izleme çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturabilecek düzeyde gerekli olan resmi bir örgütlenme henüz Nevşehir Hacı Bektaş Veli

Üniversitesi'nde gerçekleştirilmemiştir. Bu bağlamda, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olanlar Mezunlar Derneği veya Mezunlar Birliği gibi bir oluşum meydana getirememişlerdir.

Güçlü örgütler güçlü kültürleri oluşturarak üyelerine ve çevrelerine sunarlar. Örgütler kendilerini çevrelerine sunmak için çeşitli yöntemler izleyerek bağlantılarını güçlendirirler. Bu bağlamda üniversitelerin de sundukları hizmetler ölçüsünde mezunlarıyla olan bağlarını kuvvetlendirebildiği söylenebilir. Bu hizmetler arasında Mezun Kimlik Kartı uygulaması önemli bir yer tutmaktadır. Mezun Kimlik Kartı üniversitelerin mezunlarına verdiği “Bizimle iletişim halinde ol” mesajının vücut bulmuş halidir ancak Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde henüz Mezun Kimlik Kartı uygulamasına geçilmediği görülmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde özellikle fakültelerin gerçekleştirdiği Kariyer Günleri, Mühendislik Günleri, konferans gibi etkinlikler yer almaktadır. Bu etkinlikler kapsamında alanında uzman kişiler çeşitli bilgilendirme toplantıları yapmakta ve bu toplantılara özellikle mezun olma durumuna yakın olan öğrencilerin katılımı sağlanmaktadır. Bu çalışmaların tamamı oldukça olumlu ve verimli olarak görülmektedir ancak bu çalışmaların birkaç adım daha öteye taşınması beklenmektedir. Bu çalışmalara mezunların da katılım gösterdiği ve deneyimlerini paylaştığı etkinliklerin eklenmesinin faydalı olacağı düşünülebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Evrinde her mekanizma bir şekilde değişim yaşamaktadır. Bu değişimi en önce hissedecek olan kurumlar da yine eğitim kurumlarıdır. Bu zamana kadar yükseköğretim kurumlarının direkt olarak mezunlarla ilgili bir çalışma sürdürme görevinin bulunmaması rağmen, değişen zaman artık mezun çalışmalarına olan ihtiyacı da ortaya koymaktadır. Günümüzde insan ilişkilerinin gücü hissedilmekte, dünya küçülmekte ve yeni ağlar oluşmaktadır. Bu nedenle, sosyalliğin önemini hisseden her bir kurum oluşturacağı kendi ağı sayesinde etki alanını genişletebilir ve kalitesini arttırabilir. Bu durum, özellikle yükseköğretim kurumlarında mezun izleme çalışmaları ile sağlanabilir çünkü her yıl öğrenciler yükseköğretim kurumlarından mezun olmakta çeşitli sektörlerde ve yerleşim yerlerinde yeni hayatlar kurmaktadır. Bu kişiler mezun oldukları üniversite ve yöre ile ilgili izlenimlerini paylaşmakta ve aldıkları kültürü daha geniş çevrelere iletmekteler. Eğer özenle yönetilirse, ilgili yükseköğretim kurumunun gönüllü birer temsilcisi olarak

nitelendirilebilecek bu kişiler yükseköğretim kurumlarının ağını her geçen gün daha da genişletebilirler. Bu bağlamda, yükseköğretim kurumları üstelendikleri yeni sorumluluklar arasında mezunlarla ilgili çalışmaların yerinin yadsınamayacak düzeyde önemli olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili olarak, Yükseköğretim Kurulu 2016-2020 Stratejik Planı yükseköğretim kurumlarının daha şeffaf, hesap verebilir ve her düzeyde daha fazla sorumluluk almalarını gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, bu bağlamda Yükseköğretim Kurulu 2016-2020 Stratejik Planı içerisinde mezunlar birer paydaş olarak kabul edilmiştir. Tüm bu nedenlerle, mezun izleme çalışmalarının özellikle yükseköğretim kurumları içerisinde dikkatle ele alınması hem değişen ve çeşitlenen sorumlulukları yerine getirmede hem de örgütün uzun vadeli amaçlarını elde etmede faydalı olabilir.

Yükseköğretim kurumları insan kaynağını kullanarak uzman insan gücünü topluma sunan önemli eğitim örgütleridir. Yükseköğretim kurumlarından başarılı bir şekilde ayrılarak çalışma hayatına atılan ya da atılmaya hazır durumda bekleyen mezunlar insan kaynağı bakımından önemli bir kitle olarak görülebilir. Bu kitleden etkin şekilde faydalanmak için yükseköğretim kurumlarının mezunları ve mezunlarla olan ilişkileri iyi yönetmesi gerekmektedir. Alan yazın incelendiğinde mezun izleme çalışmaları ile ilgili çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Ankara Üniversitesi'nde mezunlarla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki Ataman, Dirik ve Koç (1975); ikincisi Küçükahmet (1985), üçüncüsü Taymaz (1995) ve son olarak dördüncüsü Babadoğan (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların amacı genel olarak mezunların nerede ve ne durumda olduklarını ortaya çıkarmak ve onların fakülteleri ile olan ilişkilerini geliştirmektir. Ayrıca, Bakioğlu vd. (2011) gerçekleştirdikleri çalışmalarında mezun izleme sisteminin birey ve kurumsal faydalarını vurgulamışlardır. Öztürk vd. (2015)'in gerçekleştirdiği çalışmada ise Hacettepe Üniversitesi'nden 2012 yılında mezun olan öğrencilerin istihdama geçiş, istihdam ve kazanç durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Diğer yandan, Gaier (2001) yaptığı çalışmada mezun izleme çalışmalarının ekonomik boyutunu ele almış ve mezun çalışmalarının hem zahmetsiz olduğunu hem de öğrencilerle etkileşim kurmak için etkili bir araç olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Chung-Hoon vd. de (2007) mezun çalışmalarının ekonomik kaynak sağlama boyutu üzerinde durmuşlardır. Delaney'in (2004: 89) ise çalışmada mezunların yükseköğrenimi değerlendirmesi adına bir model ortaya koymayı amaçlamıştır. Owen vd. (2013) ise Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik alanından

mezun olanların, mezun oldukları programın güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin görüşlerini ortaya koymak ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programlarını güçlendirebilmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Rust (2012) ise mezun örgütlenmelerinin ve üniversitelerin bir arada çalışma stratejileri oluşturmaları gerektiğini vurgulamıştır. Görüldüğü gibi mezun izleme çalışmaları alan yazın içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Sonuç olarak, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi yaklaşık 20.000 kayıtlı öğrenciye ve 14.000'den fazla mezuna sahiptir. Bu mezunların bazıları kuruluşu 1984, 1997 ve 2000 yıllarına dayanan birimlerden verilmiştir. Bu durumda, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olan ve şu anda çeşitli dallarda etkin olarak faaliyet gösteren turizmciler, sağlık kuruluşu çalışanları veya sahipleri, akademisyenler olabilir. Bu bağlamda, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, daha önce verdiği mezunlarına **“Onlar şimdi nerede?”** sorusu ile ulaşmaya çalışmalıdır. Bu soru Nevşehir'den ve/veya Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden ayrılmış kişilerin mevcut gücünden ve birikiminden etkin şekilde faydalanılmasını sağlayacaktır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, mevcut öğrencilerine ise **“Onlar gelecekte nerede olacaklar?”** sorusu ile yaklaşmalıdır. Bu soru, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olacak öğrencilere aşılacak kimlik duygusu ile onların gelecekte sahip olacakları güçlerinden ve birikimlerinden faydalanılmasını sağlayacaktır. Bu çalışma ile Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde mezun izleme çalışmalarının yeni başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Mezun Bilgi Sistemi'nin henüz devreye girdiği ve keşfedilme aşamasında olduğu görülmektedir. Ayrıca, Nevşehir yöresinin sahip olduğu doğal kaynakların yanı sıra, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olmuş beşeri kaynaklar da Nevşehir yöresinin kaynağı olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi içerisinde bulunduğu coğrafyanın ve elinde bulundurduğu mezunların gücünü birleştirmelidir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olmuş ve ülkenin çeşitli noktalarına dağılmış mezunlar Kapadokya'nın eşsiz cazibesi ve yürütülecek Mezun İzleme Çalışmaları ile tekrar ve düzenli olarak bir araya getirilmelidir. Ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar ile mevcut çalışmanın sonuçları mezun izleme ve takip çalışmalarının eğitim örgütlerine çok çeşitli şekillerde getirilerinin olabileceğini göstermektedir. Buradan hareketle, mezun izleme çalışmalarının yeni mezunların işe yerleştirilmesi, staj olanaklarının sağlanması ve mentorluk çalışmaları noktasında fayda sağlayabileceği söylenebilir. Ayrıca, mezun izleme çalışmaları sayesinde eğitim örgütleri kendilerinden mezun olan kişilerin istihdam durumlarına dair

istatistiki veri de elde edebilir ve kendisini çevresine sunarken bu verilerden yararlanabilir. Yine, mezun izleme çalışmaları sayesinde burs ve staj olanakları sağlayan veya sağlanmasına aracılık eden mezunlara ulaşılabilir. Ayrıca, eğitim örgütlerinden mezun olanların dâhil edileceği çalışmalar sayesinde eğitimin niteliğinin artırılması yönündeki görüşler toplanabilir ve bu görüşlerden ileriki aşamalarda yararlanılabilir. Tüm bunlar hem yörenin hem de üniversitesinin etkililiğini arttıracak bir araç olarak görülebilir.

ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bağlamında mezun izleme çalışmaları araştırılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına dayalı olarak çeşitli öneriler getirilmiştir:

1. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden mezun olmuş kişilere ulaşılabilir ve onların çeşitli etkinliklerle üniversiteleriyle buluşmalarının sağlanabilir.
2. Etkin bir Mezunlar Derneği ve temsilcilikleri kurulabilir.
3. Resmi mezun sosyal medya hesaplarının açılabilir.
4. Bu sosyal medya hesaplarının öğrencilerin düzeylerine uygun şekilde ancak mezuniyet sonrası onları yöreye ve kuruma bağlayacak şekilde yönetilmesi önerilebilir.
5. Mezuniyet öncesinde ve esnasında kapsamlı bir mezun veri toplama çalışması yapılabilir.
6. CV bankası oluşturulabilir ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Kariyer Merkezi kurulabilir.
7. Nevşehir çevresinde ya da diğer bölgelerde Nevşehir dostu kuruluş ya da şirketlerle oluşturulması tavsiye edilen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Kariyer Merkezi arasında staj ve iş imkânlarını içeren anlaşmalar yapılabilir.
8. Mezunların kendilerini yöreye ve kuruma bağlı hissetmelerini sağlayacak nitelikte çalışmaların yapılabilir.
9. Mezunların ve mezun duruma yaklaşanların lisansüstü eğitimlerini destekleyici ve bilgilendirici bir mekanizmanın oluşturulabilir.
10. Mezunlar Derneği Yayınları adı altında yılda bir ya da birkaç sayı olacak şekilde uzun vadeli bir derginin yayına hazırlanabilir.
11. Kuşaklar arası öğrenme çalışmalarının düzenlenebilir.
12. İz Bırakan Mezunlar Köşesi ile mezun çalışmalarına katılımın arttırılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkalin, A. (2014). Eğitimde İnsan Kaynakları Yönetimi. S. Turan (Ed.), *Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama* içinde. Ankara: Pegem Yayınları
- Ataman, A., Dirik, Z., Koç, N. (1976). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Mezunları:1965-1975. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları* No: 60.
- Babadoğan, C. (2007). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi mezunları izleme araştırması 4. *Eğitim bilimleri bakış açısıyla eğitim fakülteleri ve akreditasyon çalıştay* içinde (ss. 73-86). Ankara: *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*, No: 204.
- Bakioğlu, A., Yüksel, M., Akdağ, B., & Canel, A. N. (2011). Alumni tracking system in higher education: a survey on alumni of Marmara University Atatürk Education Faculty. *Yükseköğretim Dergisi*, 1(2), 65-79.
- Benson, J. K. (1975). The Interorganizational Network as a Political Economy. *Administration Science Quarterly*, 20, 229-249.
- Bursalioğlu, Z. (2013). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Ankara: Pegem Yayınları
- Chung-Hoon, T. L., Hite, J. M., & Hite, S. J. (2007). Organizational integration strategies for promoting enduring donor relations in higher education: The value of building inner circle network relationships. *International Journal of Educational Advancement*, 7(1), 2-19.
- Çelik, V. (2012). *Okul Kültürü ve Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları
- Delaney, A. M. (2004). Ideas to enhance higher education's impact on graduates' lives: Alumni recommendations. *Tertiary Education and Management*, 10(2), 89-105.
- Gaier, S. E. (2001). *Increasing alumni involvement and alumni financial support through a student alumni association*. Unpublished dissertation, Purdue University, West Lafayette, USA.
- Gedikoğlu, T. (2015). *Liderlik ve Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları
- Küçükahmet, L. (1985). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları İzleme Araştırması. *Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*, 145.

- Owen, F. K., Acar, T., Avcı, Ö. H., & Kızıldağ, S. (2013). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Mezunlar Tarafından Değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Rust, A. B. (2012). Challenges of alumni associations at universities: Income from alumni (donations and bequests) at South African universities. *African Journal of Business Management*, 6(45), 11273.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Taymaz, H. (1995). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları İzleme Araştırması-3. *Ankara: Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*, 178.
- Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planı (2015). 2016-2020 Stratejik Planı. Retrieved from http://www.yok.gov.tr/documents/10279/21040516/YOK_Stratejik_Plan_2016_2020.pdf

NEVŞEHİRDE EL SANATLARI ‘‘GIYİM KUŞAM KÜLTÜRÜ’’ ÖRNEĞİ

HANDCRAFTS IN NEVŞEHİR FOR EXAMPLE ‘‘CLOTHING CULTURE’’

Yrd. Doç. Dr. Betül COŞKUN
Batman Üniversitesi
betulcoskun_@hotmail.com

ÖZET

Türk kültür tarihi içinde Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar uzanan coğrafyada karşılaştıkları kültürlerle değişim ve gelişim gösteren ve günümüze kadar gelen zengin bir giyim kuşam kültürü vardır. Giyim kuşam insanoğlunun yaşamında önemli yer tutan kültürel bir olgu olmuştur. Farklı coğrafi koşulların, sosyo-politik durumların, kültür alışverişlerinin, örf ve adetlerin, yörelerin giyim kuşam kültürünün oluşumunda önemli faktör olmuştur. Bölgesel farklılığı ve önemli bir tarihi geçmişi bulunan Türk giyim kuşamında hemen hemen her toplumun kendine has giyim kültürü oluşmuştur. İnsanın korunma, örtünme, barınma ve süsleme ihtiyaçlarını karşılama amacıyla başlanan el sanatları, giyim kültürü giderek sanata dönüşmüştür. Belli bir gelenekten ya da töreden kaynaklanan çeşitli simgeler barındıran giyim kuşam bize yöre hakkında bilgiler vermektedir. Bu simgeler gerek kadın, gerekse erkeklerin hangi inanç, değer ve sosyal statüye ait olduklarını gösterir nitelik taşımaktadır. Nevşehir’de de yöre halkının dünden bugüne gelen kendine has işlemleri, dokumaları ruhları olan yöresel kıyafetlerin incelemeleri yapılarak görsel anlamda da sunumu yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, El sanatları, Giyim-kuşam.

GİRİŞ

Giyim kuşam, insanoğlunun kültürel gelişim ve yaşam sürecinde beslenme ve üreme gereksinimiyle beraber başlayan, kökeninde korunma ağırlıklı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel fonksiyonlar yüklenmiş bir olgu olmuştur. Toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge aynı zamanda kültürün hızlı bir taşıyıcısıdır (Özdemir, 2012:345). Bütün toplumlarda giyim kuşam ile ilgili değerlerin, inançların törelerin oluşturduğu farklı bir yapı vardır. Buda toplumların giyim kuşam kültürünü ve yöresel kıyafet sanatını oluşturmuştur. Toplumun giyim kuşamı her yönüyle kültür ve sanattır. Giysilerin insanların yaşamında önemli yer tutan kültürel bir öge olması, giysiler üzerindeki

bezemelerin güzelliği geleneksel süsleme kültürümüzün zenginliğini yansıtmaktadır (Kılıçkan, 2004:166). Motif ve desenlerle bezeli giyimler aynı zamanda onların geleneklerine bağlı kalmalarını sağlamıştır. Anadolu Türk giyim kuşam geleneği pek çok uygarlığı üzerinde barındırmıştır. Anadolu’da coğrafi anlamda şanslı bir yere sahip olan Nevşehir, sosyal ve kültürel anlamda Türkiye’nin en önemli şehirlerinden biridir. Tarihi süreç içerisinde pek çok medeniyete de ev sahipliği yapmıştır. Nevşehir örf, adet, gelenek ve görenekleri giyimlerine de yansımıştır.

NEVŞEHİR’DE GİYİM KUŞAM KÜLTÜRÜ

Türk halk giysilerinin genel olarak ortak özellikleri olmakla birlikte, bölgeden bölgeye değişiklik gösterdikleri bilinmektedir. Bu değişikliğe mahalli gelenekler, insanların birbirinden ayrı olan zevkleri, iklim şartları, o yörenin coğrafi durumu ve tarihi olaylar etki etmektedir. Anadolu ve çevresinde yaşayan kadının, giysilerinin biçimsel özelliklerini sağlayan, renk, doku, tekrar, denge, ritim, vurgu, zıtlık, birlik ve uyum gibi tasarım öğelerinde yaratıcılık ve estetik duygusunu ustalıkla kullandığını söylemek mümkündür. Söz konusu durum giysilerde, koruma işlevi, kişilik ve statü belirlemenin yanı sıra, duygusal uyarıcı işleviyle de yaşanan toplumun değerlerini yansıtan bir araç veya birer sembol olarak da karşımıza çıkmaktadır (Barışta:1999,s.200). Nevşehir farklı coğrafi konum, politik yapı, ekonomik durum, kültürel etkenler ve tarihsel olaylar her ulusun kendine ait özellikte bir giyim tarzı oluşturmasına neden olmuştur. Bu giysiler çok fazla değişikliğe uğramadan pek çok kuşak tarafından uzun yıllar kullanılmıştır. Her ulusun tarihsel evrimi farklı olarak gelişmiş, bu gelişim giysilerine de yansımıştır. Tüm el sanatı ürünleri gibi geleneksel giysiler de kullanıldığı yörenin özelliklerini olduğu gibi koruduğu için değerlidir (Koç, Pamuk:2003,s.243).

NEVŞAHİR KADIN GİYSİLERİNDEN ÖRNEKLER

Bindallı (Entari)

Üzeri metal yada metal bükümlü ipliklerle işlenmiş, kadife yada atlastan yapılmış değişik beden ve modelde gelin elbisesi olan bindallılar; genellikle uzun kollu ve ayak bileğine kadar uzun dikilen bu elbiselerin belden kesiksiz ve etek, ceket türünde yapılan iki tipi vardır, her iki türde de yakalı ve yakasız modellerine rastlanmaktadır (Barışta:1999, s.200),(Fotoğraf 1-2).

Üç etek / Cepken / Ceket

Uzun kollu olup kol ağızları yırtmaçlıdır. Önü açık, belden itibaren üç parça eteklidir (Fotoğraf 3). Bunların dışında cepken ve göynek de yöresel özellikte giysilerdir. Cepkenler bel hizasına kadar uzunlukta olup yarım yakalı, uzun kollu ve önden açık giysilerdir (Fotoğraf 4).

Şalvar

Göbek altı bol büzgülü, uçkurla bağlı, ağı geniş, rahat harekete elverişli ve ayak bileklerine kadar uzanan bir giysi parçasıdır. Şalvarın üstü geniş, altı ise dardır (Fotoğraf 5).

Fes/Kep-Yazma-Kıvrak

Kadınların baş süslemelerinin ana öğeleri; doğal malzeme olan saçlar, fesler (dal fes, sırmalı fes), oyali krepler, yazma ve yemenilerdir. Bunları süslemek için kullanılan tılsımlar, takılar, dizi altınlar, küpeler, yanak dövenler, taçlar, titrek, kabak çiçeği adlarıyla anılan elmaslı ziynet eşyaları (Araz:1989,s.35), (Fotoğraf 6-7).

Çorap

Anadolu'da çorapların keçe çorap ve örme çorap olarak yapıldığı, çorabın ilk örneklerinin keçe çorap olduğu, XVII. yy.'a kadar iki türlü çorabın kullanıldığı tespit edilmiştir. El örgüsü çoraplarımızda Türk halkının sanat zevkini, renk anlayışını, desen ve süsleme özelliklerini, özgürlüğünü görmek mümkündür (Akpınarlı:1997, s.157), (Fotoğraf 8).

Eldiven

Çoraplarda uygulanan teknik ile tek veya beş parmaklı olmak üzere her bölgede kendine özgü motiflerle pamuk, tiftik veya yünden eldiven örülmektedir. Çoraplarda olduğu gibi üzerindeki desenden başka parmak uçlarına ve ağız kısmına konulan püsküllerle de süslenir (Züher:Tarihsiz,s.51), (Fotoğraf 9).

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

Foto 8

Foto 9

SONUÇ

Geleneksel giysilerimizi incelediğimizde kesim, dikim, süsleme özellikleri yönünden oldukça zengin, göz kamaştırıcı bir koleksiyona sahip olduğumuzu görmekteyiz. Anadolu'nun her yanı her bir bölgesi geleneksel giysilerimizin örnekleriyle dolu bir müze halindedir. Gerek giysilerle gerek takı ve aksesuarlarla herkesin dikkatini çekmiş, bol çeşitlere sahip olmuş ve giyim kültürümüzü yansıtmıştır. Bu çalışmada Nevşehir müzesinde bulunan Nevşehir'e özgü geleneksel kıyafetler incelenmiş ve örnek olması açısından birer örnek gösterilmiştir. Genel olarak baktığımızda yöreye özgü kadın kıyafetlerinde başlarına taktıkları fesler de gümüş ve ağırlıklı keçe üzerine gümüş paralar ve yer yer boncuklar, tepelikler kullanıldığı görülmektedir. Bindallı, üç etek, cepken, entari gibi giysilerde genellikle kadife ve saten, işlemelerinde ise ağırlıklı olarak bitkisel motifler sim işlemeler hesap işi, Türk işleri görülmektedir. Çorap ve eldivenlerde yün iplikler ve beş şiş ile genellikle geometrik formların örüldüğü gözlenmektedir. Kültür varlıklarımızdan biri olan giyim kuşam kültürü toplumların gelenek görenek, yaşam biçimlerinin yansıması olduğu önemli eserlerdir. Bunların gün yüzüne çıkarılarak geçmişten günümüze aktarılması bu dönemde de o günün kendine has noktaları sabit kalarak farklı tasarımlarla yeniden yorumlanmasının kültürümüzün devamlılığı açısından büyük katkı sağlayacağını düşünmekteyim.

KAYNAKÇA

- ARAZ, Nezihe. (1990) “Anadolu Kadınının Giyim Sanatı”, **Kültür ve Sanat**, Sayı:5 (Mart), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları
- AKPINARLI, Feriha. (1997), “Geleneksel El Örgüsü Çoraplardan Çağdaş Yaklaşımlar”, **Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları
- BARIŞTA, H.Örcün. (1999), **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları
- KOÇ, Fatma ve PAMUK, Beyhan. (2003), “Geleneksel Türk Giyim Kuşamının Derlenmesi ve Belgelendirilmesinde Uygulanacak Bir Dokümantasyon Denemesi”, **Türkiye’de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları
- KILIÇKAN, Hüseyin. (2004), **Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Bezeme Sanatı ve Örnekleri**, İstanbul: İnkılap Yayınları
- ÖZDEMİR, Melda ve YETİM, Fatma. (1997), “Günümüz Ekonomisinde Geleneksel El Sanatlarının Yeri ve Önemi”, **Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları
- ZÜBER, Hüsnü. (Tarihsiz), **Türk Süsleme Sanatı**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TÜRK MUTFAĞINDA BİR FÜZYON MUTFAK UYGULAMASI: AFFAGATO EŞLİĞİNDE TAHİN PEKMEZ SUFLESİ

Lisans Öğrencisi Beyza UYANIK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
beyzauyanik0704@gmail.com

ÖZET

1980’li yıllarda Batı ile Uzakdoğu tekniklerinin birleştirilmesi şeklinde ortaya çıkan “Füzyon Mutfak” farklı uluslara ve yörelere ait yemek malzemelerinin ve pişirme tekniklerinin aynı tabakta karışması veya birleşmesiyle oluşan, özgün ve yenilikçi bir teknik olarak tanımlanmaktadır. Gelişen teknoloji, artan ulaşım ve seyahat imkânları ve turizmin gelişmesi füzyon mutfağın dünyada kendine yer edinmesine ve farklı coğrafyalarda gelişmesine fırsat sunmuştur. Türk Mutfağı, birçok yöresel ve ulusal mutfağı bünyesinde barındıran karma bir mutfak olarak kabul edilmektedir. Birçok ulustan beslenen kozmopolit yapısı ile Türk Mutfağı, füzyon mutfak uygulamalarına çok müsait bir mutfaktır. Ülkemize özgü tatları farklı uluslara tanıtmak, aynı zamanda da farklı kültürdeki insanların Türk mutfağında kendilerine özgü tatlar bulabilmeleri adına füzyon mutfak uygulamaları faydalı örnekler sunabilir. Bu çalışmada Kapadokya yemek kültüründe sıkça kullanılan tahin-pekmez karışımının, Fransız usulü bir tatlı olan “sufle” ye uyarlanması gerçekleştirilmiştir. Üretimi gerçekleştirilen bu “Tahin-Pekmez Suflesi” İtalya’ ya özgü bir dondurma olan “Affagato” ile sunulmuştur. Oluşturulan füzyon tatlı tabağı ile klasik yöntemle üretilen sufle karşılaştırmalı olarak duyusal analize alınmıştır. Duyusal değerlendirme sonuçları değerlendirildiğinde, oluşturulan füzyon tatlı tabağı klasik yöntemle üretilen sufleden duyusal skorlar açısından daha yüksek puanlar almıştır.

Anahtar Kelimeler:Füzyon Mutfak, Tahin, Pekmez, Sufle,Affagato

1.GİRİŞ

Gastronomi kelime anlamıyla sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli yemek düzeni ve sistemi, kısaca yeme-içme ve sofraya kurma bilim ve sanatı anlamına gelmektedir. Henüz yeni tanınan bu terim turizm deneyiminin de ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Üstelik bazı durumlarda temel seyahat motivasyonu dahi olabilmektedir.

Her yıl dünyanın dört bir yanından yüz binlerce turist geldiği Kapadokya bölgesi eşsiz doğal ve kültürel değerleri ile ülkemizin önemli turizm destinasyonları arasında gösterilmektedir. Bölgede bulunan vadiler, peri bacaları ve kiliseler turistlerin ilgisini çeken ve bölgeyi ziyaret etmelerine teşvik eden en önemli etkenlerdir. Turistlerin

bölgeyi ziyaret etme niyetleri incelendiğinde peri bacaları nerede ise tek faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum turistlerin tekrar ziyaret etme niyetlerini etkilemekte ve Kapadokya bölgesi sadece doğal güzellikleri ile anılan bir yer olmanın ötesine geçememektedir.

Binlerce yıllık kültürel geçmişi ile Kapadokya bölgesi gastronomi turizmi açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Gastronomi turizmi açısından Nevşehir ilinin avantajlı yönlerinden birisi de bu bölgede üretimi yapılan yiyeceklerin doğal yollarla elde edilmesidir. Buğday, bulgur, fasulye, nohut, patates, mercimek gibi binlerce yıldır yörede yetişen ürünler; buna ek olarak Ağpahla, Nevşehir Tava gibi pek çok yemek çeşidi bölgenin zengin gastronomi kültürüne işaret etmektedir. Bölgenin bağcılık konusundaki gelişmişlik düzeyi beraberinde üzüm yetiştiriciliğini de yaygınlaştırmış ve geliştirmiştir. Bu doğrultuda ise şarap ve pekmez üretimi ön plana çıkmıştır. Pekmezden üretilen Aside, Köftür, pekmez hoşafı, pekmez reçeli ve Dolaz örnekleri ise pekmezin zengin mutfak kültürüne yansımalarının başlıca örneklerindedir. Dolaz, köftür ve aside örnekleri Resim 1’de sunulmuştur.

Resim 1. Aside, Köftür, Dolaz

2.AMAÇ

Bölgedeki turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması, bölgenin turizm destinasyonunda mutfak kültürünün katkısının artırılması, yöresel ürünlerin turizme kazandırılması ve bu lezzetlerin zamanla kaybolmaktansa güncel yöntemlerle özünü kaybetmeden gelecek nesillere aktarılabilmesini sağlamaktır. Bunu mümkün kılmak adına yapılan çalışmada “ Füzyon Mutfak” tekniğinden yararlanılmıştır.

“*Füzyon Mutfak*” , farklı uluslara ve kültürlere ait yemek malzemelerinin ve pişirme tekniklerinin aynı tabakta karışması veya birleşmesiyle oluşan, özgün ve yenilikçi bir teknik olarak tanımlanmaktadır. Batı ile Uzakdoğu tekniklerinin birleştirilmesi şeklinde 1980'li yıllarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Yeni bir teknik olarak füzyon mutfak uygulamaları günden güne yaygınlaşmakta ve birçok yabancı şef tarafından füzyon mutfak uygulamaları tabaklarda yer almaktadır. Kadayıf Mantı, Domatesli Tuzlu Cheesecake, Ayvalı Crumble, Balkabaklı Ravioli, Ayranlı Kırmızı Jöle gibi pek çok uygulama başta Avrupa’ nın ünlü restoran menüleri başta olmak üzere dünya restoran menülerinde yer bulmaya başlamıştır.

Dünyadaki gelişimine paralel olarak ülkemizde de bu uygulamalar menülerde yer bulmaya başlanmıştır. Dünyada L’etincelle, La Cuisine de Lindounce (Lyon/Fransa); Diverxo (Madrid); Nirvana IndianCuisine (ABD) gibi restoranlarda, ülkemizde ise Changa, Mikla,Cezayir,Artz, Banyan,Louis (İstanbul);Le Trio, Windows On The Bay (İzmir) ;Guest(Adana) gibi restoranlarda füzyon mutfak uygulamalarına yer verilmektedir.

Benzer bir füzyon mutfak çalışması Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi mutfağında gerçekleştirildi. Çalışmadaki ana ürün olan sufle; bir tatlı olarak bilinenin aksine ünlü bir Fransız yemeğidir. Sufleler içine konan malzemenin özelliğine göre isimlendirilir. Genel olarak tatlı ve tuzlu olmak üzere iki gruba ayrılır. Tatlı olarak tüketilen çikolatalı sufle ana malzemelere ek olarak çikolata içerir.

Sunumda kullanılan,İtalyan mutfağında kahveli dondurma olarak yer alan Affagato ise , kelime olarak “boğulmuş” anlamına gelir. Dondurmanın kahve ile boğulmasını ifade eden Affagato, orijinal olarak espresso ve vanilyalı dondurma ile hazırlanır.

Tatlının başlıca tat ve aroma verici unsuru olan pekmez ise bölgedeki yoğun üzüm yetiştiriciliği dolayısıyla önemli bir besin maddesi ve hammadde kaynağı olarak ön plana

çıkıştır. Tahinle birlikte kullanılarak pek çok tatlının içeriğini oluşturmakta ve sıkça kullanılmaktadır.

3.MATERYAL VE METOT

3.1.Sufle Üretimi

Sufle üretiminde kullanılan malzemeler Tablo 1’ de karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 1. Karşılaştırmalı olarak çikolatalı sufle ve tahin pekmez suflesi reçetesi

Hammadde	Çikolatalı Sufle		Tahin/Pekmez Suflesi	
	Miktar	Birim	Miktar	Birim
Un	45	Gr	40	Gr
Bitter Çikolata	280	Gr	-	-
Tahin	-	-	70	Gr
Pekmez	-	-	85	Gr
Şeker	75	Gr	75	Gr
Yumurta	6	adet	6	Adet
Tereyağı	150	Gr	125	Gr
Kabartma tozu	½	paket	1/2	Paket

Tereyağı ile yağlanan sufle kapları derin dondurucuda 10 dk süre ile bekletilir. Çikolatalı sufle üretiminde kullanılacak olan bitter çikolatalar tereyağı ile birlikte bain marie usulü eritilir. Ayrı bir kapta çırpılan yumurta sarıları ve şeker ılıtılan çikolata ve tereyağı karışımının içerisine eklenir. Karışıma elenmiş un ve kabartma tozu ilave edilerek homojen oluncaya kadar karıştırılır. Ayrı bir kapta yumurta akları bir fiske tuz ile köpürüp beyazlaşınca kadar çırpılır. Hazır hale gelen yumurta akı fold etme yöntemi ile 3 parça halinde çikolatalı karışıma ilave edilir. Son karışım derin dondurucudan çıkarılan sufle

kaplarına yerleştirilerek önceden ısıtılmış 200C lik fırında 9-11 dk süre ile pişirilir. Ürün sıcak olarak servis edilir.

Çikolata yerine tahin pekmez karışımı ilave edilerek aynı işlemler tahin pekmez suflesi için de tekrarlanır.

3.2.Affogato Dondurma Üretimi

Dondurma kaplarına alınan vanilyalı dondurmalar, su eklenerek akışkan bir kıvam elde edilen espresso ile birleştirilir. Affagato' ya ait örnek bir görsel Resim 3'de sunulmuştur.

Resim 3. Affagato

Yapılan çalışmada üretilen tahin pekmez suflesi çikolatalı sufle ile karşılaştırmalı olarak duyuşal analize tabi tutuldu. Eğitilmiş panelistler tarafından gerçekleştirilen analizde, panelistlerden ürünleri görünüm, tat, koku, akışkanlık, görsel sunum ve genel beğeni açısından değerlendirmeleri istendi.

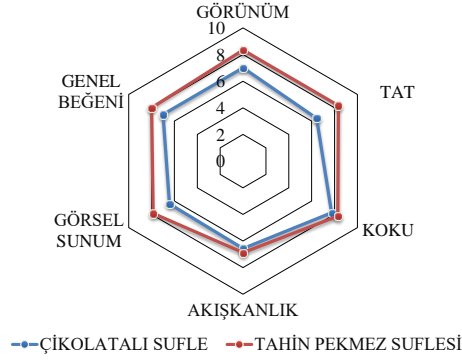
4.DUYUSAL ANALİZ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada Fransa'ya özgü bir tatlı olan sufle için çikolata yerine Kapadokya bölgesine özgü yiyeceklerden olan pekmez ve tahinle üretimi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen çikolatalı sufle ve tahin pekmez suflesine ait fotoğrafları Resim 3de sunulmuştur.

Resim 3. Çikolatalı sufle ve tahin pekmez suflesi

Yapılan çalışmada üretilen tahin pekmez suflesi çikolatalı sufle ile karşılaştırmalı olarak duyu analize tabi tutuldu. Eğitimli panelistler tarafından gerçekleştirilen analizde, panelistlerden ürünleri görünüm, tat, koku, akışkanlık, görsel sunum ve genel beğeni olmak üzere 5 farklı parametrede karşılaştırmalı olarak ölçülmüştür. Elde edilen duyu tat profil sonuçları şekil 1’ de sunulmuştur.

Şekil 1. Çikolatalı sufle ve tahin pekmez suflesi karşılaştırmalı duyusal analiz sonuçları

Duyusal analiz sonuçları değerlendirildiğinde tahin pekmez suflesi görünüm olarak 8,3 puanla “çok güzel” olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel yöntemlerle üretilen çikolatalı sufle tat olarak 6,4 puanla; tahin pekmez suflesi ise 8,3 puanla güzel bulunmuştur. İki ürün arasındaki duyusal tat kıyaslandığında tahin pekmez suflesi daha yüksek skoru almıştır. Aynı durum koku parametresi için de geçerlidir. Bu durum ürünün yeni bir tat olarak sevildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Çikolatalı sufle ve tahin pekmez suflesinin akışkanlık değerleri (sırasıyla 6,5 – 6,8) incelendiğinde ürünler arasında bariz bir fark tespit edilememiştir. Bu durum tahin pekmez suflesinin geleneksel yöntemlerle hazırlanan çikolatalı sufledeki akışkanlık özelliğini taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Duyusal analiz sonuçlarından görünüm ve görsel sunum değerleri incelendiğinde görsel olarak tahin pekmez suflesinin daha üstün skorlar aldığı tespit edilmiştir. Bu durum görsel sunumda tahin pekmez suflesi için 7,8 puanla çok başarılı olarak değerlendirilirken çikolatalı sufle 6,4 puanla uyumlu olarak değerlendirilmiştir. Tüm duyusal skorları kapsayan genel beğeni parametresi incelendiğinde tahin pekmez suflesi(8 puan), çikolatalı sufleden (7 puan)1 puan daha üstün bulunmuştur.

5.SONUÇ ÖNERİ

Dünya mutfaklarında yeni bir trend olan “füzyon mutfak” günden güne yaygınlaşmaktadır. Dünya genelinde yaygınlaşan bu uygulamanın ülkemizde örnekleri çok sınırlı boyuttadır. Kapadokya bölgesine ait geleneksel bir ürün olan pekmez kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma ülkemizde füzyon mutfak uygulamalarına örnek

teşkil edecek bir çalışma niteliğindedir. Bu tür uygulamalar daha da genişletilerek ülkemize ait zengin kültürel ürünlerin dünyaya tanıtılması bu yolla gerçekleştirilebilir.

Duyusal yeterliliğe sahip olmayan yöresel ürünlerin rekabet özellikleri arttırılarak turizme kazandırılabilir. Bu sayede bölgeyi ziyarete gelen turistlerin geri gelme niyetleri de buna bağlı olarak arttırılabilir, aynı zamanda bölge mutfağı hakkında da bilgi sahibi olmaları sağlanabilir, bölge mutfağının, ürünlerinin de kendini göstermesine, daha ön plana çıkmasına fırsat tanınmış olur.

KAYNAKÇA

Gastronomi Dergisi.114. sayı

Gastronomi Dergisi. 91. sayı

Nevşehir Ansiklopedisi. 2.cilt. (Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi Tez Derlemeleri)

Peri Bacası (Kapadokya Kültür ve Tanıtım Dergisi) . “Lezzet Durakları” . Nisan 2007

Tez, Zeki (2011). Lezzetin Tarihi. İstanbul: Hayykitap

NEVŞEHİR BÖLGESİNDE KONAKLAYAN MÜŞTERİLERİN E-YORUMLARINA YÖNELİK BİR İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ: TRIPADVISOR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Burak ERYILMAZ
Amasya Üniversitesi
brkeryilmaz@gmail.com

Öğr. Gör. Cem YÜCETÜRK
Amasya Üniversitesi

ÖZET

İnternetin tüketicilerin gündelik yaşamlarına soktuğu en temel alışkanlıklardan birisinin mal veya hizmet alımları öncesinde yapılan bilgi arama eylemi olduğu söylenebilir. Bu bilgiler önceleri sadece işletmelerin sunduğu içerikler ile sınırlı iken günümüzde gerçek tüketicilerin gerçek deneyimleri tüketicilerin satın alma kararlarına yön verebilmektedir. Turistler de seyahatlerine ilişkin bilgi arama dönemlerinde internette yer alan ve seyahatler üzerine yorumların derlendiği sitelere sıklıkla başvurumaktadırlar. Bu çalışmanın amacı Nevşehir ilinde yer alan otel işletmelerine yönelik yapılan e-yorumları içerik çözümlemesi yöntemi ile incelemektir. Çalışmada dünyanın en büyük seyahat sitelerinden birisi olarak kabul edilen TripAdvisor adlı seyahat sitesinde yer alan yorumlar incelenmiştir. Nevşehir sınırları içerisinde yer alan 23 adet turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı otel işletmesi ile ilgili yapılan en güncel ilk 10 adet e-yorum incelenerek bölgede konaklayan turistlerin konaklama işletmelerinden memnuniyet durumları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: E-yorum, İçerik Çözümlemesi, Konaklama İşletmesi, Nevşehir, TripAdvisor,

A CONTENT ANALYSIS APPROACH THROUGH E-REVIEWS OF CUSTOMERS' ACCOMMODATING IN NEVŞEHİR REGION: TRIPADVISOR SAMPLE

ABSTRACT

It can be said that the one of most basic habits that the internet bring into the daily regular lives of consumers is the information searching action which a person make before property and service purchase. At first this information was limited with the given content by the small businesses, but today the real experiences of real consumers can lead the purchasing decision of the consumers. Tourists frequently consult the web sites that have compilation of the trip comments in the period of information searching about their trips. The purpose of this study is to examine the e-comments of thehotels in Nevşehir through content analysis method. In this study, the

comments in the TripAdvisor web site which is accepted as one of the most major trip websites in the world are examined. The satisfaction statuses of the tourists stay in that area are analysed through the first 10 updated comments of 23 hotels with tourism operation licence and 4 or 5 stars in Nevşehir.

Keywords: E-Review, Content Analysis, Hotel Business, Nevşehir, TripAdvisor

GİRİŞ

Güven faktörü tüketicilerin satın alma kararlarındaki en önemli faktörlerden birisidir. İşletmeler tarafından sunulan bilgiler ne kadar doğru görünse de gerçek bir kullanıcıdan gelen bilgilerin daha samimi ve inandırıcı bulunduğu artık tartışılmamaktadır. Bu yüzden ki tüketiciler işletmelerin ürün ve hizmetleri ile ilgili sundukları her türlü içeriği inceleyebilir ancak karar anına geldiğinde gerçek kullanıcı görüşlerine daha fazla önem verebilmektedir. Tüketiciler ürün ve hizmetler hakkında ne kadar fazla bilgi sahibi olurlarsa kendilerini o kadar güvende hissetmektedirler. Bu bağlamda tüketicilerin Web 2.0 deneyimlerinin diğer pazarlama karması elemanlarına göre daha etkili olduğu söylenebilir.

Geçmişten beri işletmeler ne kadar reklam ve tanıtım faaliyetlerinde bulunsalar da bu faaliyetlerin hiçbirisi tüketicilerin ürün, hizmet ya da işletmeler hakkında tanıdıklarından aldıkları görüşler kadar önemli olmamıştır. Hatta tüketiciler arasındaki bu iletişim ağının satın alma kararları üzerindeki etkisi daha fazla göz ardı edilmeyerek literatürde ağızdan ağıza iletişim olarak adlandırılmıştır. Tüketiciler insan olmalarının gereği kendi deneyimlerini üçüncü şahıslarla paylaşma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu paylaşım kimi zaman yüz yüze kimi zamanda da sanal ortamlarda olabilmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin kullanılmaya başlanması yeni bir tüketici davranış şekli ortaya çıkartmıştır (Red Bee,2011). Bu yeni türde tüketicilerin bilgi arama ve bulma yöntemleri değişmeye başlamıştır (Gretzel vd,2012).İnternet ve buna bağlı teknolojilerin gelişmesi ile birlikte kişisel görüşler ve yorumlar sanal ortamlarda paylaşılmaya başlamıştır (Pollach,2006).Dolayısıyla bu kavram da "elektronik ağızdan ağıza iletişim" olarak isimlendirilmiştir. İnternet sayesinde artık sadece tanıdık yakın çevreden değil birbirini tanımayan birçok tüketici de kendi aralarında iletişime geçerek görüş ve yorum paylaşabilmektedir. Bu yüzden tüketiciler yalnızca üretilen mal ya da hizmetin tüketicisi olarak değil; aynı zamanda bu mal ya da hizmetin üretiminde dolaylı da olsa söz sahibi olarak var olmaktadır.

Bu çalışmada TripAdvisor isimli seyahat sitesinde Nevşehir Bölgesi'ndeki turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri ile ilgili yer alan yorumların analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde konaklama sektöründe elektronik yorum kavramı hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde araştırmanın amacı ve yöntemi açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde bulguların saptanmasından sonra son bölümde sonuç ve öneriler sunulmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Hizmetlerin karar ve satın alma süreçlerinin somut ürünlerden biraz farklı olduğu söylenebilir. Konaklama hizmetinin daha önceden denenme şansı bulunmadığından tüketiciler karşılaşabilecekleri riskleri en aza indirebilmek için yoğun bir bilgi arama sürecine girerler. Benzer hizmetleri ve işletmeleri daha önceden tecrübe etmiş olan tüketicilerin bilgi, yorum ve tavsiyeleri karar vermedeki en önemli faktörler haline gelebilmektedir.

Turizm tüketicilerinin konaklama işletmeleri ile ilgili sanal ortamlarda olumlu veya olumsuz değerlendirme, başkalarına tavsiye etme veya şikayette bulunma eğilimlerinin yüksek olduğu söylenebilir (Yasin vd, 2013). İnsanlar seyahat planlarını yapmadan önceki zaman diliminde başka ürün ve hizmet arayışları için harcadıkları zamandan çok daha fazlasını harcamaktadırlar. Yaptıkları planlar ulaşım imkanları, oteller, çekim merkezleri ve eğlence hizmetleri ile ilgili yapılan yorumlara bağlıdır (Bazaarvoice.com).

Literatürde özellikle potansiyel tüketicilerin bir ürün veya hizmet alımı öncesinde, deneyim sahibi olan diğer tüketicilerin görüş, öneri ve yorumlarından etkilendikleri ve bu bilgileri kendilerine referans olarak gördükleri sonucuna varan birçok çalışma mevcuttur (Jailvandvd,2011; Sparks vd,2013; Bilim vd,2013; Gretzel ve Yoo,2008; Vermeulen ve Seegers,2009, Ye vd,2009).

İnternet turizmde tüketici davranışlarını önemli ölçüde değiştirmiştir (Mills ve Law,2004). Gerçek seyahatçilerin oluşturdukları içeriklerin yer aldığı sanal ortamların (TripAdvisor, Facebook, Youtube gibi sosyal ağlar vb) popüleritelerinin artmasıyla, turistik tüketicilerin bilgi arama ve değerlendirme yolları da hızla değişmiştir (Coxvd, 2009:744). Turistler için daha fazla bilgi kaynaklarına erişme imkanı, sanal bir turist topluluğuna ait olma duygusunu güçlendirme ve seyahat sonrası oluşan "hikayeyi anlatma" kısmına teşvik anlamını taşımaktadır (Fotis vd.,2012).

Gretzel ve Yoo (2008) çalışmalarında otel müşterilerinin diğer müşteriler tarafından aktarılan çevrimiçi yorumları, otel tarafından pazarlama faaliyetleri aracılığı ile yapılan bilgilendirmelerden daha güncel, daha keyifli ve daha güvenilir bulduklarını belirtmişlerdir.

Vermeulen ve Seegers (2009) çalışmalarında olumlu elektronik yorumların potansiyel müşterilerin otelle ilgili olan algılarını geliştirebileceğini savunmuşlardır. Ye vd. (2009) ise bu çalışmayı da destekler nitelikte bir çalışma ile elektronik kullanıcı yorumlarının internet üzerinden yapılan otel rezervasyonları üzerinde önemli etkilerinin olduğunu belirterek otel yöneticilerinin kendi otelleri ile ilgili yapılan yorumları ciddiyle takip etmeleri gerektiğine vurgu yapmışlardır.

İnterneti seyahat planlaması için kullananların sayısı hızla artarken seyahat ile ilgili bilgi arama da internet üzerinden yapılan en popüler faaliyetlerden birisi haline gelmiştir. Gretzel ve ekibinin 2007 yılında yaptıkları bir araştırma elektronik seyahat yorumlarının seyahat kararlarına etkisi ile ilgili önemli sonuçlar ortaya koymuştur. 1480 kişi üzerinde yapılan çalışmanın sonuçlarına göre katılımcıların % 97,7'si TripAdvisor seyahat sitesinde başka kullanıcıların seyahat yorumlarını okuduklarını belirtmişlerdir. Katılanların % 77,9'u kalacakları yer seçiminde elektronik yorumların önemli olduğuna vurgu yapmışlardır. Katılımcıların % 83'ü kendilerinin de elektronik yorumlar paylaştıklarını belirtirken, yorum paylaşma gerekçelerini; % 96,3'ü tecrübelerinden başkalarının da faydalanmasını istemeleri, % 95'i kendisinin de sıkça yorumlardan faydalandığı için bunlara karşılık olsun diye, % 83,9'u da olumsuz tecrübeleri aktararak başkalarını uyarma olarak açıklamışlardır. Katılımcıların % 58,1'i elektronik yorumları aramak için Google, Yahoo gibi arama motorlarını veya portalları tercih ettiklerini belirtirken, % 92,3 ü ise seyahat yorumlarını bulmak ve okumak için başta TripAdvisor olmak üzere VirtualTourisy, LonelyPlanet gibi sosyal topluluklara başvurduklarını belirtmişlerdir (Gretzel, 2007).

2. ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı; Nevşehir'de konaklayan müşterilerin, konakladıkları otel ile ilgili yaptıkları e-yorumları analiz etmektir. Bu amaçla Nevşehir sınırları içerisinde faaliyet gösteren turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı otellerde konaklayan müşterilerin TripAdvisor seyahat sitesinde oteller ile ilgili yaptıkları yorumlar içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Çalışmada turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı oteller için yapılan yorumların incelenmesinin sebebi; bu işletmelerde konaklayan müşterilerin demografik özellikleri nedeniyle internet ve sosyal medya uygulamalarını kullanma olanaklarının yüksek olduğunun düşünülmesidir. Ayrıca bu kişilerin daha önce de benzer türde başka otellerde de konaklama yapma ve bu yüzden de konaklama hizmetleri açısından tecrübeli oldukları, yaşadıkları olumlu veya olumsuz tecrübeleri başkaları ile paylaşma eğilimlerinin de yüksek olduğu varsayılmaktadır.

TripAdvisor isimli seyahat sitesinde yer alan yorumların incelenmeye alınmasının sebebi ise; 4,9 milyonun üzerinde konaklama yeri, restoran ve gezilecek yeri kapsayan ve aylık 340 milyona yaklaşan tekil ziyaretçi, 320 milyondan fazla yorum ve görüşün yer aldığı, dünyanın en büyük seyahat topluluğu sitesi olmasıdır. Dünya genelinde web sitelerinin ziyaret edilme istatistiklerini tutan alexa.com verilerine göre TripAdvisor dünya genelinde bütün kategorilerde en fazla ziyaret edilen 193'üncü, seyahat rehberleri kategorisinde ise 1'inci durumdadır (alexa.com).

Alan uygulaması TripAdvisor seyahat sitesi üzerinden Nevşehir'de faaliyet gösteren turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı oteller ile ilgili yapılan yorumlar üzerinde yapılmıştır. Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre Nisan 2016 itibarıyla Nevşehir'de turizm işletme belgeli 18 adet 4 yıldızlı, 5 adet de 5 yıldızlı otel bulunmaktadır. TripAdvisor sitesinde bu oteller için 10 Nisan 2016 tarihine kadar toplam 2.956 adet yorum yapılmıştır. Bu alanda yapılan önceki çalışmalarda tüketicilerin bir internet sitesinde yer alan elektronik yorumların tamamını değil genellikle ilk sayfada yer alan yorumları okudukları nadiren ikinci sayfaya geçtikleri belirtilmiştir (Pavlou ve Dimoka, 2006:402; Ye vd.,2009:181). TripAdvisor seyahat sitesinde otel yorumlarının yayınlandığı ilk sayfada 10 adet yorum okunabildiğinden, bu çalışmada oteller hakkında yapılan son 10 yorum incelenmiştir. Ancak bu oteller arasında 1 otelin 10 yorumdan daha az yorum aldığı, 2 otelin ise hiç yorum almadıkları görülmüş, dolayısıyla değerlendirmeye 20 otel için yapılan toplam 200 yorum alınmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel yöntemler her ne kadar sayılamaz dense de her zaman sayısal verilere dönüştürülebilme imkanı vardır. İçerik analizi sosyal bilimcilere arşivlerden, belgelerden, gazetelerden, sinema, dizi gibi çeşitli görsel dokümanlardan, çeşitli kitle iletişim araçlarından elde edilen bilgilerin bir anlam kazandırılması amacıyla sistematik olarak incelenmesidir.

3. BULGULAR

A. Otellerin Özellikleri

Tripadvisor sitesinde kullanıcılar otelleri; mükemmel, çok iyi, ortalama, kötü ve berbat şeklinde derecelendirebilmektedirler. Tablo 1’de Nevşehir’de bulunan turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin listesi yorum yapan kullanıcıların yaptıkları derecelendirme ile birlikte görülmektedir. Bu tesislerin 5 tanesi 5 turizm işletme belgeli 5 yıldızlı otel, 15 tanesi de turizm işletme belgeli 4 yıldızlı oteldendir.

TripAdvisor kullanıcılarına yorum yapma imkanı sağlamanın yanı sıra otelleri; “Mükemmel”, “Çok İyi”, “Ortalama”, “Kötü” ve “Berbat” şeklinde puanlama fırsatı da sunmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen otel işletmelerine yönelik bugüne kadar toplam 2.956 adet yorum yapıldığı görülmektedir. Bu yorumlarda kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun otelleri olumlu yönde değerlendirdikleri derecelendirme sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Araştırma Kapsamındaki Otellerin Listesi ve Puanları

No	Konaklama Tesisi Adı	Yıldız	Seyahat Eden Puanı					Toplam Yorum
			Mükemmel	Çok İyi	Ortalama	Kötü	Berbat	
1	DOUBLE TREE BY HİLTON AVANOS CAPPADOCIA	5 *	187	156	37	16	12	408
2	DEDEMAN OTELİ	4 *	19	84	155	70	35	363
3	PERİSSİA HOTEL	5*	77	118	78	33	10	316
4	DİNLER OTELİ	5 *	46	142	93	27	8	316
5	PERİ TOWER OTELİ	4 *	45	129	79	19	8	280
6	KAPADOKYA LODGE	4 *	88	92	20	5	2	207
7	TURİST OTEL CAPPADOCİA	4 *	47	53	28	11	19	158
8	DİNLER OTEL NEVŞEHİR	4 *	20	51	40	13	5	129

9	VERA HOTEL TAŞSARAY	5 *	12	48	52	11	5	128
10	BURCU KAYA OTELİ	4 *	36	41	27	9	12	125
11	TURBAN ÜRGÜP T. KÖYÜ	4 *	6	26	31	26	30	119
12	CRYSTAL KAYMAKLI HOTEL & SPA	5 *	19	39	38	15	7	118
13	KAPADOKYA INN	4 *	87	13	2	0	1	103
14	YILTOK OTELİ	4 *	7	15	47	14	3	86
15	ALTINÖZ OTELİ	4 *	14	24	24	19	5	86
16	ALTINYAZI OTEL	4 *	10	30	35	4	4	83
17	FLORIA HOTEL	4 *	5	13	12	6	5	41
18	ROZA RESORT OTEL	4 *	6	7	11	4	7	35
19	DADAK TERMAL SPA&WELLNESS HOTEL	4 *	2	4	7	4	4	21
20	YENİ YÜKSELLER OTEL	4 *	1	2	3	7	8	21
TOPLAM			708	996	766	299	187	2.956

Tabloda yer alan otellerin listesi Nevşehir ili Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün resmi web sayfasından alınmıştır. Ancak bölge ziyaret edildiğinde bu otellerin bazılarının kapandığı ya da isim değiştirdiği yerinde gözlemlenmiştir. Bununla birlikte araştırmanın ana amacına paralel olarak yorumlara odaklanıldığından bu oteller listeden çıkarılmamıştır.

B. Yorumcuların Demografik Özellikleri

Tablo 2’de elektronik yorum yapan kullanıcıların demografik özellikleri görülmektedir. Buna göre yorum yapanların çoğunluğunun erkek kullanıcılar olduğu tespit edilmiştir. Yaşını belirtmeyen yorumcuların fazlalığı göze çarparken, 18-24 arası yorumcunun bulunmaması da ilgi çekicidir. Zira aynı konudaki benzer bazı çalışmalarda da bu yaş aralığına yorumcunun bulunmadığı literatür incelemesinde görülmüştür.

Yorumcuların milliyetlerine bakıldığında dengeli bir dağılım olduğu görülmekle birlikte aralarında İspanya, Birleşik Arap Emirlikleri, Kanada, Çin, Almanya ve Fransa vatandaşları olmak üzere yabancı yorumcuların sayıca biraz daha fazla oldukları görülmektedir.

Yorumcuların konaklama tiplerine bakıldığında ise çift olarak ve arkadaşlar ile konaklayanların diğer konaklama şekillerine göre fazla olduğu görülmektedir. Nevşehir Bölgesi’nde kültür turizmi ve kitlesel turizm faaliyetlerinin yoğun olması, iş amaçlı yapılan seyahatlerin sayıca azlığı bu sonucun en önemli gerekçelerinden sayılabilir.

Tablo 2: Elektronik Yorumcuların Demografik Özellikleri

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER							
		f	%			f	%
Cinsiyet	Bay	92	46	Pazar	İç Pazar	97	48.5
	Bayan	62	31		Dış Pazar	103	51.5
	Belirtilmemiş	46	23		Belirtilmemiş	-	-
Yaş Aralığı	18-24	-	-	Konaklama Tipi	İş Seyahati	18	9
	25-34	13	6.5		Çift Olarak	49	24.5
	35-49	21	10.5		Aile İle	38	19
	50-64	19	9.5		Arkadaşlar İle	46	23
	65 ve üzeri	9	4.5		Yalnız	9	4.5
	Belirtmemiş	140	70		Belirtilmemiş	40	20

C. Yorumların Analizi

Ziyaretçiler tarafında yapılan toplam 200 yorum incelenmiş ve kodlanmıştır. İçerik çözümlemesi sonucunda 892 adet nitelik belirlenmiştir. Bu niteliklerin 5 adet ana boyut (hizmetler, bina ve donanımları, otel özellikleri, fiyat, yiyecek içecek hizmetleri,

personel) ve bunlara ait 31 adet de alt boyut altında toplandığı tespit edilmiştir. Tablo 3'te ana boyut ve alt boyutlar ve bunlara ait göstergeler görölmektedir.

Tablo 3'teki yorumlar incelendiğinde en fazla yorum yapılan ana boyutun 276 yorum ile "otel özellikleri" boyutu olduğu görölmektedir. Otel özellikleri ana boyutunun alt boyutlarında ise yorum alma sayısına göre sırasıyla temizlik (80), konum (65), odalar (63), konfor (61) ve güvenlik (7) boyutları bulunmaktadır. Otel özellikleri ile ilgili yapılan toplam 276 yorumun 196'sı olumludur.

En fazla yorum yapılan ikinci ana boyut 211 yorum ile " Yiyecek İçecek Hizmetleri" ana boyutudur. Bu ana boyutun alt boyutlarında ise en fazla yiyeceklerin lezzetleri (102) ile ilgili yorum yapıldığı görölmektedir. Yiyecek içecek hizmetleri ile ilgili yapılan toplam 211 yorumun 135 tanesinin olumlu 76 tanesinin ise olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Ana boyutlar arasında en az yorum yapılan boyut ise "Fiyat"tır. Fiyat ana boyutunun altında ise alt boyut olarak en fazla "ekstraların fiyatları" konusunda yorum yapıldığı görölmektedir. Ancak yapılan toplam 37 yorumun 22 tanesinin olumsuz olması dikkat çekmektir. Bu durumun bölgedeki otel işletmelerinin ağırlıklı olarak oda kahvaltı olarak hizmet vermeleri sebebiyle ekstra olarak tabir edilen oda ücretleri dışındaki ücretlerin ziyaretçilere yüksek gelmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

İncelenen 200 adet yorumdan sadece 25 tanesine (% 14) geri dönüş yapılmıştır. Bu geri dönüşlerin 15 tanesi kullanıcılar tarafından yapılan olumlu yorumlara, 10 tanesi de olumsuz yorumlardır. Yorumlara dönüş yapan otel işletmelerinin sayısı; 3 tanesi 4 yıldızlı otel 2 tanesi de 5 yıldızlı otel olmak üzere toplam 5'dir. Yani bir başka deyişle Nevşehir Bölgesi'nde bulunan ve hakkında yapılan yorumlar incelenen toplam 20 adet 4 ve 5 yıldızlı otellerden yapılan geri dönüş oranı sadece % 25'dir.

Tablo 3: Yorumları Ana ve Alt Boyutlarına İlişkin Göstergeler

Ana Boyut	Alt Boyut	Olumlu Yorum Sayısı	Olumsuz Yorum Sayısı	Toplam Yorum
Hizmet (n=38)	Oda Servisi	5	2	7
	Uyandırma Servisi	1	1	2
	Kablosuz İnternet	10	19	29
	Mimari Yapı	23	17	40
	Eşyalar	12	49	61
	Havuz	21	10	31
	Isıtma-Soğutma	12	9	21
	Ses Yalıtımı	5	7	12
Bina ve Donanımları (n=199)	Mescit	-	1	1
	Otopark	3	1	4
	Konferans Salonu	2	-	2
	Spa	6	1	7
	Spor Salonu	2	1	3
	Lobi	3	1	4
	Asansör	1	4	5
	Hamam	1	-	1
	Bahçe	6	-	6
	Disko	1	-	1
Otel Özellikleri (n=276)	Odalar	33	30	63
	Konfor	45	16	61
	Konum	54	11	65
	Temizlik	61	19	80
	Güvenlik	3	4	7
Fiyat (n= 37)	Otel Fiyatı	5	5	10
	Ekstraların Fiyatları	5	22	27
	Servis	16	10	26

Yiyecek	Lezzet	68	34	102
İçecek	Çeşitlilik	35	22	57
Hizmetleri	Restoran	16	10	26
(n= 211)	Ön büro	22	10	32
Personel	Personeli			
(n=131)	Hizmet Personeli	71	28	99
TOPLAM		548	344	892

Tablo 4'te incelenen ana boyutlara ilişkin yapılan olumlu ve olumsuz yorumlara örnekler verilmiştir.

Tablo 4: Olumlu ve Olumsuz Örnekler

ANA BOYUT	OLUMLU YORUM	OLUMSUZ YORUM
HİZMET	Burada Personel ve odalar gerçekten kusursuzdu. Konum ise Göreme Vadisinin panoromik manzarasını sunmakta. Wi-fi kesintisiz çalıştı. İsterseniz personel sizi restoranta ya da otobüs durağına arabayla bırakıyor.	... açıkçası kaya otel havası vermiyor öncelikle. odalarda Wi-Fi YOK!
BİNA	Çalışanların hoşgörüsü, yemeklerin güzelliği bu oteli diğerlerinden ayıran özellikler. İç ve dış dizaynı ise harika.	Otel muhtemelen son 30 yıldır hiçbir renovasyon geçirmemiş, her şey eski püskü, yemekler tabldot kıvamında, çalışanlar bitse de gitsek modunda çalışıyor....
OTEL ÖZELLİKLERİ	Ev rahatlığında kalabileceğiniz gayet güzel bir otel, Nevşehir'e ilk geldiğimde uzun süre ikamet ettik iş arkadaşlarımızla, hepimiz çok sevdik, Merkezde olması çok büyük avantaj, Nevşehir merkezde kalmak için en uygun otel diyebilirim.	Dış macunu terlik gibi odalarda en temel ihtiyaçlar bile yoktu. Eşyalar çok eski. Televizyon ekranındaki arızayı 3. bir kişi geldikten sonra çözebildiler. En önemlisi verdiğim uyandırma girilmemiş sabah uçuşumu az kaldı kaçıracaktım
FİYAT	... kalite fiyat dengesi çok iyi kapalı havuzdan ücretsiz faydalana biliyorsunuz	... İçecekler ücretli, akşam yemeğinde ellerinde bozukluklarla misafirlerden su parasını peşin istiyorlar ki hayatım boyunca hiçbir zaman böyle bir uygulamaya denk

YEMEK

Bulduğumuz dönemdeki yemekleri, daha önceleri gördüğümüz beş yıldızlı otellerinkinden çok daha lezzetliydi, ölçüyü fazlasıyla kaçırdığımızı söyleyebilirim.

gelmedim. İçecek ekstra olabilir yazarsın odasına çıkarken alırsın parasını

Akşam artan çorba sabah veriliyor, açık büfe yemek yarım saate bitince otel kalabalık gibi bir bahaneyle geçiştiriliyor. Özellikle kahvaltı çeşitleri çok zayıf.

PERSONEL

Başta her zamanki güler yüzlüğü ile resepsiyon, restoran ve oda hizmetleri görevlilerine sabır, empati, samimiyet ve en önemlisi her zamanki pozitif duruşlarından dolayı ayrı ayrı teşekkür eder, başarılarının devamını dilerim.

Yaklaşık 70 kişilik bir grup ile sadece 1 gece konakladık. Personel son derece eğitimsiz, birbirlerinden haberi yok, yemekler kalitesiz, odalar idare eder.

Yorum örneklerine bakıldığında tüketicilerin gözlerine çarpan veya bizzat tecrübe ettikleri en ufak bir ayrıntıyı dahi detaylı bir şekilde yorumlayarak başkalarına aktardıkları görülmektedir. Bu durumun özellikle olumsuz yorumlarda daha da ön plana çıktığı söylenebilir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu çalışmada konaklama işletmeleri hakkında yorum arayan tüketicilerin öncelikli olarak başvurdukları kaynaklardan birisi olan TripAdvisor sitesinde Nevşehir Bölgesi'ndeki turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri için yazılan elektronik yorumlar incelenmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen otel işletmelerine yönelik araştırmanın yapıldığı dönem içerisinde toplam 2.956 adet yorum yapıldığı görülmektedir. Kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun otelleri olumlu yönde değerlendirdikleri derecelendirme sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu durum bölgedeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde konaklayan konukların tesislerden memnuniyet derecelerini göstermesi açısından önemlidir. Literatürde yer alan bilgiler doğrultusunda tüketicilerin özellikle olumsuz yorum yapma eğilimlerinin daha yüksek olduğu düşünülürse elektronik yorumların çoğunluğunun olumlu olması bölge için sevindirici bir sonuçtur.

Yorumları incelenen tüketiciler arasında 18-24 yaş arası kullanıcı bulunmamaktadır. Bu yaş aralığındaki gençlerin mobil cihazları kullanma yoğunlukları, internet ve sosyal medya mecralarını sıklıkla ziyaret etmelerine rağmen bu sonucun çıkması, bu tüketicilerin otel hizmetlerine karşı olan duyarsızlıklarından kaynaklandığı düşünülebilir. Araştırma bu tesislerde konaklayan kişilerin sosyal medya paylaşımları üzerine yapılmış olsa en fazla paylaşımda bulunan yaş grubunun 18-24 yaş aralığı çıkmasının şaşırtıcı bir sonuç olmadığı düşünülebilir. Ayrıca 18-24 yaş grubunun 4 ve 5 yıldızlı otellerde konaklamak yerine pansiyon gibi daha düşük maliyetli konaklama seçeneklerini tercih ettiği düşünülebilir.

Tüketiciler tarafından en fazla “otel özellikleri” ile ilgili yorum yapıldığı tespit edilmiştir. Otel özellikleri kapsamında temizlik, otel konumu, odalar, konfor ve güvenlik konularında tüketicilerin hassas oldukları ve bu konulara yorum yapmaktan çekinmedikleri söylenebilir.

Literatürde otel müşterilerinin memnuniyetleri veya sadakatları ile ilgili yapılan çalışmalarda fiyatın karar verme sürecinde ekili bir faktör olduğunu belirten birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada ise literatürün aksine en az yorum yapılan konu olarak “fiyat” tespit edilmiştir. Bu sonuç Bilim vd (2013) tarafından yapılan çalışma ile örtüşmektedir. Fiyat konusunda tüketicilerin çok fazla yorum yapma eğiliminde bulunmadıkları, yorum yapanların ise en çok şikayet ettikleri konunun muhtemelen otellerin genelinin oda kahvaltı hizmet vermesinden kaynaklanan ekstraların fiyatlarının yüksek olmasıdır.

Kullanıcılar tarafından yapılan elektronik yorumlara otellerin geri dönüş oranı % 14’tür. Olumlu yorumlara yapılan dönüş sayısı olumsuz yorumlara yapılan dönüş sayısından daha fazladır. Otel işletmelerinin TripAdvisor üzerinden yapılan yorumları inceledikleri görülmektedir. Ancak bazılarının cevap verip bazılarının cevap vermemelerinin işletme imajlarına zarar verdiği düşünülmektedir.

Bu çalışma neticesinde elde edilen bulgular ışığında hem diğer araştırmacılara hem de bölgedeki konaklama işletmelerine bazı öneriler sunulmaktadır. Bu öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Konaklama İşletmelerine Öneriler:

- Öncelikle tüketici şikayetleri olumsuzlukların veya eksikliklerin farkına varmak ve çözebilmek adına bir fırsat olarak görülmelidir.

- Konaklama yapan konuklardan özellikle olumsuz düşüncelerine internet ortamında paylaşmadan önce otel yetkilileri ile paylaşımları için konukları teşvik edici uygulamalar yapılmalıdır.
- TripAdvisor ve benzeri yorum ve şikayetlerin derlendiği siteler uzman bir ekip tarafından takip edilmeli ve yorumlara yüksek oranda geri dönüş sağlanmalıdır.
- Yapılan yorumlar ile ilgili istatistiki raporlar hazırlanmalı ve zaman içerisindeki değişiklikler takip edilmelidir.
- Reklam ve kampanya çalışmalarının yanı sıra sosyal medya hesaplarını kullanarak çevrimiçi ortamlarda aktif olunmalıdır.

Diğer araştırmacılara öneriler:

- Araştırmada sadece TripAdvisor sitesinde yorumlar incelenmiştir. Başka ortamlardaki yorumlar da incelenebilir.
- Araştırma kapsamına turizm işletme belgeli 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri alınmıştır. Araştırma kapsamına belediye belgeli otel işletmeleri ve farklı turizm işletmeleri de katılarak kapsam genişletilebilir.
- Otellerde konaklayan turistlere konaklama yapacakları oteli seçerken elektronik yorumlardan etkilenme düzeyini araştıran, nicel yöntemler kullanılarak bir çalışma yapılabilir.

İnternet ve mobil iletişim araçlarının yoğun olarak kullanıldığı günümüzde, insanların bu imkanlar sayesinde kendilerini birer gazeteci, araştırmacı, müfettiş, eleştirmen veya araştırmacı gibi hissetmeleri bilgi paylaşımını üst seviyelere çıkarmıştır. Özellikle konaklama hizmeti gibi önceden deneme şansı bulunmayan hizmet alımlarında hata yapmak istemeyen tüketiciler bilgi arayışından öte deneyim arayışına girmektedirler. Elektronik yorumların yapıldığı ortamların işletmeler tarafından takip edilmeleri, olumlu veya olumsuz geri dönüşlerin yapılması işletmeler için hem müşteri sadakati oluşturma hem de yeni müşteriler elde etmek için önemli fırsatlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bazaarvoice, (2016) , Travelers Trust Other Travelers, <http://www.bazaarvoice.com/case-studies/>
- Bilim, Y.,A.Başoda ve Ö.Özer (2013)., Elektronik Tüketici Yorumlarının Nitel Çözümlemesi ve Pazarlama Bilgi Aracı Olarak Kullanımı: Tatil Otellerine Yönelik Bir Uygulama, 14. Ulusal Turizm Kongresi, Bildiri Kitabı, 387-407, 05-08 Aralık 2013, Kayseri
- Cox C. , S. Burgess, C.Sellitto ve J.Bultjens (2009). The Role of User-Generated Content in Tourists' Travel Planning Behavior. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 18:743–764
- Fotis, J., D. Buhalis ve N. Rossides. (2012). Social Media Useand Impact During the Holiday Travel Planning Process. M. Fuchs, F. Ricci& L. Cantoni (Eds.) *Information and Communication Technologies in Tourism 2012 içinde*. Vienna: Springer, 13-24.
- Gretzel, Ulrike. (2007), Online Travel Review Study; Role &Impact of Online Travel Review Study, Tripadvisor Reports
<http://www.tripadvisor.com/pdfs/OnlineTravelReviewReport.pdf>(E.T:11.04.2016)
- Gretzel, U., &Yoo, K. (2008). Use and impact of online travel reviews. In: P. O'Connor,W. Hopken, & U. Gretzel (Eds.), *Information and communication technologies intourism* (pp. 36-46). New York: Springer-Verlag.
- Gretzel, U.,Sigala, M. &Christou, E. (2012). Social Media Change the Name of the Game in the Tourism and Hospitality Industries. *The European Financial Review*, <http://www.europeanfinancialreview.com/?p=5648> (E.T:14.03.2016)
http://www.alex.com/topsites/category/Recreation/Travel/Guides_and_Directories
- Jalilvand, M. R.,Esfahani, S. S. And Samiei, N. (2011), “Electronic Word-of-Mouth: Challenges and Opportunities”, *Procedia Computer Science*, 3: 42–46.

- Pavlou, P.A.,Dimoks, A. (2006).The Nature and Role of Feedback Text Comments in Online Market places: Implications for Trust Building, Price Premiums, and Seller Differentiation, *Information Systems Research*, 17(4): 392-414.
- Pollach, I. (2006). Electronic Word Of Mouth: A Genre Analysis Of Product Reviews On Consumer Opinion Web Sites, Proceedings of the 39th Hawaii International Conference on System Sciences, 1-10
- RedBee (2011). Exploring the Future of Media Consumption. Red Bee Media's Tomorrow Calling Programme, November.
http://www.redbeemedia.com/download_form?download=tv_search
- Sparks, B. A.,Perkins, H. E. And Buckley, R. (2013), "Online Travel Reviews as Persuasive Communication: The Effects of Content Type, Source, and Certification Logos on Consumer Behavior", *Tourism Management*, 39: 1-9.
- Vermeulen, I. E.,&Seegers, D. (2009). Triedandtested: The impact of online hotel reviews on consumer consideration. *Tourism Management*, 30(1), 123-127.
- Ye, Q., LAW, R., GU, B. (2009). The Impact of Online User Reviews on Hotel Room Sales, *International Journal of Hospitality Management*,28(1): 180-182.
<http://ac.els-cdn.com/S0278431908000546/1-s2.0-S0278431908000546-main.pdf>

NEVŞEHİR'İN TURİSTİK ÜRÜNLERİNE OLAN TALEBİN, ŞEHRİN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA ETKİSİYLE İLGİLİ YEREL HALK ALGILARI

Yrd. Doç. Dr. Burcu Gülsevil BELBER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
bbelber@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Gülhan SÖZBİLEN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
gulhansozbilen@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bilimsel, sanatsal ve tarihi açıdan göze çarpan evrensel değerlere sahip anıt, yapı ve sit alanı komplekslerine, kültürel miras denilmektedir. 2015 yılı itibariyle UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan 15 varlığımızdan biri de Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanlarıdır. Bu alanın yoğun ziyaretçi çeken bir turizm bölgesi olması, turizmden kaynaklanan baskının giderek artması ve yerel halkın bu durumdan etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Yerel halkın turizmin gelişmesine katkıda bulunmasını sağlayabilmek için onların turizme yönelik algılarının belirlenmesi gerekmektedir. Yerel halk, turizmin olumlu taraflarının, olumsuz taraflarından daha fazla olduğunu düşünüyorsa, gelişim sürecine dâhil olarak, turizme katkı sağlayacaktır. Söz konusu algının tespiti aynı zamanda, yerel halkta turizm bilincinin oluşturulması için geliştirilecek faaliyetlere karar verilirken, yerel yönetimlere de fikir verecektir. Bu sebeple çalışmada, Nevşehir'in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin kültürel miras unsurlarına etkisiyle ilgili yerel halkın algıları araştırılmıştır. Çalışmanın verileri, anket tekniğinden yararlanılarak toplanmıştır. Sonuç olarak, yerel halkın, "Nevşehir'in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin bazı kültürel miras unsurları üzerinde olumsuz; bazı kültürel miras unsurları üzerinde ise olumlu etki yarattığı" yönünde bir algıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turistik Talep, Kültürel Miras, Yerel Halk, Nevşehir

PERCEPTIONS OF LOCAL PEOPLE ABOUT THE EFFECT OF DEMAND FOR TOURISM PRODUCT IN NEVŞEHİR ON THE CITY'S CULTURAL HERITAGE

ABSTRACT

Cultural heritage includes monuments, structures and sites with outstanding universal value scientifically, artistically and historically. Since 2015, Göreme National Park and Cappadocia Rocky Areas has been among the UNESCO World Heritage List. The fact that many tourists visit Nevşehir destination has increased the pressure caused by tourism and affected local people. In order to ensure local people to contribute to the development of tourism, it is necessary to determine their perception towards tourism. If local people think that the positive impacts are more than negative

impacts, they will participate in tourism, which results in development of the sector. In addition, the results will give ideas to local governments in making decisions about activities to create awareness of local people in tourism. Therefore, in the study, perceptions of local people are examined about the effect of demand for tourism product in Nevşehir on the city's cultural heritage. The data were collected by the questionnaire forms. As a result, the local people think "The demand for tourism product in Nevşehir has both negative impacts on some elements and positive impacts on some elements of the cultural heritage of the city".

Keywords: Tourism Demand, Cultural Heritage, Local People, Nevşehir.

1. GİRİŞ

Turistik alanlara gösterilen yoğun talep, bu alanlar üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Bu nedenle turizmin, turistik alanların korunması konusunda zaman zaman sorun oluşturduğu düşünülebilir. Ancak turizmin, söz konusu alanların korunmasına sağladığı yararların da göz ardı edilmemesi gerekir. Dolayısıyla, turizm faaliyetlerinin planlı ve bilinçli bir şekilde yönetilmesi, gerek doğal gerekse kültürel miras alanları için önemli bir konudur (Pedersen 2002: 3).

2015 yılı itibariyle Dünya genelinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1031 tane kültürel ve doğal varlık bulunmakta olup; bunların 802 tanesi kültürel, 197 tanesi doğal, 32 tanesi ise karma (kültürel/doğal) varlıktır. Bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 15 varlığımız alınmıştır. Bu varlıklardan biri de 1985 yılında Dünya Miras Listesi'ne alınan Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Siteleridir (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>). Karma varlık olarak nitelendirilen Kapadokya bölgesi, Türkiye'deki en önemli turizm merkezlerinden biri olup, yoğun ziyaretçi çekmekte, gerek doğal gerekse kültürel özellikleri bakımından önemli bir alan olarak görülmektedir.

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitelerinin de içerisinde yer aldığı Nevşehir, tarihi açıdan farklı etnik ve dini gruplara ev sahipliği yapmış, çok zengin bir kültürel yapıya kavuşmuştur.

Dünya Mirası Alanı olarak belirlenmiş "Göreme Milli Parkı, Kaymaklı Yeraltı Şehri, Derinkuyu Yeraltı Şehri, Karain Köyü, Karlık Köyü ve Yeşilöz Köyü" civarına 2013 yılında gelen ziyaretçi sayısı 2.659.248 kişidir (Kültür İstatistikleri 2013). Bu düzeyde ziyaretçi çeken bir turizm bölgesinde, turizmden kaynaklanan baskının giderek artması sonucunda (Somuncu ve Yiğit 2008: 387-388) yerel halkın bu

durumdan etkilenmemesi mümkün değildir. Turizmin gelişiminde yerli halkın katılımı hayati bir öneme sahiptir. Araştırmalara göre “toplum temelli turizm” anlayışı, turizmin her yönüyle (sosyal, ekonomik ve çevresel) sürdürülebilirliğinin temelini oluşturmaktadır (Tosun ve Timothy 2003: 4). Bu bağlamda turizmin gelişim sürecinde, yerel halkın turizmin etkileri konusundaki algılarının önemli bir yeri vardır. Turistik yörelerdeki yerel halk, başlangıçta ekonomik etkileri ve turiste olan sempatisi nedeniyle turizme karşı oldukça olumlu bir tutum sergilerken, zaman geçtikçe turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri üzerinde şüphe duymaya başlamaktadır (Butler 1980’den aktaran Bilim ve Özer 2013: 1). Destinasyonda yaşayan halkın turizme yönelik bakış açısı, turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin algılanmasına göre değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla turizm geliştirme stratejileri oluşturulurken ve pazarlama planları yapılırken, yerel halkın turizme karşı tavrı dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Aksi taktirde turizmin geliştirilmesi ve turizm gelirlerinin artırılması veya diğer bir ifadeyle sürdürülebilir bir turizm gelişim modelinin hayata geçirilmesi mümkün olmayacaktır (Alaeddinoğlu 2007: 1; Duran 2010). Yerel halkın turizme olan bakış açısının tespiti, aynı zamanda yerel halkta turizm bilincinin geliştirmesi için gereken faaliyetlere karar verilirken de yerel yönetimlere fikir verecektir (Kozak, Kozak ve Kozak 2010). Bu sebeple çalışmada, Nevşehir’in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin kültürel miras unsurlarına etkisiyle ilgili yerel halk algıları araştırılarak, bu algılara göre yorumlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

2. KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI VE UNSURLARI

Kültürel miras alanları; anıtlar (tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikteki yapılar, kitabeler, mağaralar), yapı toplulukları (mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları) ve sitler (tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar) olarak belirtilen kavramların bir birleşimi şeklinde tanımlanmıştır (Uğuz 2012: 8).

Ulusal ve uluslararası turizm pazarındaki rekabetin hızlanmasıyla birlikte; doğal, kültürel ve egzotik çekiciliklere sahip mekânlar, termal merkezler, yaylalar ve korunan alanlar, turistlerin ilgi gösterdiği unsurlar arasında ön plana çıkmaya başlamıştır. Türkiye’deki kültürel ve doğal miras unsurları arasında yer alan doğal, tarihi

ve kültürel kaynakların çeşitliliği ile iklim ve coğrafi koşulların farklı turizm ürünleri açısından elverişliliği, Türk turizminin güçlü yönlerindedir (Emekli 2005: 101). Medeniyet zenginliğinin yanında, örf, adet, gastronomi, müzik, resim, din, mimari yapı, el sanatları ve giyim tarzı gibi özellikler de eklendiğinde, ne kadar zengin bir doğal ve kültürel mirasa sahip olunduğu ortaya çıkmaktadır.

3. KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM İLİŞKİSİ

Kültür, bir toplumun üyeleri arasındaki gelenekler, normlar, alışkanlıklar ve ortak değerlerin bir birikimidir (Solomon 1996'dan aktaran Crotts 2004: 83).

Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din, güzel sanatlarla ilgili tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki taşınır ve taşınmaz varlıklardır (www.mevzuat.adalet.gov.tr). Bir yörenin turizm açısından çekicilik yaratan kültürel varlıkları ve miras unsurları ise; resim, müzik, dans, el sanatları, tarım ürünleri, eğitim mekânları, edebiyat, dil, bilim, din, mutfak, tarih, kent fiziki özellikleri, mimari eserleri ve yerel halkın yaşam tarzı şeklinde sıralanabilir (Sohn 1999; Kim 2005). Turistlerin, toplumların sahip olduğu kültürel mirasa olan ilgileri sonucu gelişen kültür turizmi, insanların kıyı turizminden ziyade doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürlerin izlerini görme, farklı yaşam tarzlarını, gelenek ve görenekleri öğrenme gibi heveslerle seyahat etmelerinin bir sonucudur (Tapur 2009: 474).

Dolayısıyla günümüzde; eğlenmek, dinlenmek, sağlıklı yaşamak, sağlığını yeniden kazanmak, inanç, spor gibi sebeplerin yanında, kültürel miras unsurlarına olan ilgi de insanların turizm aktivitelerine katılma nedenleri arasında önemli rol oynamaktadır.

Son yıllarda spor yapma veya müsabakaları izleme gibi faaliyetlerin içerisine “golf sporu” da dahil edilmeye başlanmıştır. Golf sporu amacıyla Türkiye’ye gelen turistlerin öne çıkan özelliklerinden biri de gelir düzeylerinin ve destinasyonlara sağladıkları maddi faydanın yüksek olmasıdır. Bu çerçevede, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planıyla, Kapadokya bölgesinde, turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilebilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesi amacıyla bölgenin golf alanlarıyla cazibesinin artırılması, alternatif turizm modellerinin geliştirilmesi ve böylelikle Kapadokya bölgesinin yeni bir destinasyon haline getirilmesi amaçlanmaktadır (<http://ahika.gov.tr>: 29).

Kültürel miras unsurları, turistik bölgeler için büyük önem taşımaktadır ve bu unsurlarla turizm sektörü arasında sağlıklı bir denge kurulması, hem kültürel varlıkların hem de turizm sektörünün geleceği açısından önemlidir (McKercher and DuCros 2002: 6-10). Bu sebeple destinasyonlara ait doğal ve kültürel varlıkların bilinçli bir şekilde sunumuna ve kullanımına önem verilmelidir. Özellikle hükümetler, ülkelerinin sahip oldukları kültürel varlıkları başlı başına ekonomik bir kaynak olarak görmemeli ve bunları çıkarları doğrultusunda pazarlamamalıdır (Jamieson 2000: 3). Aksi takdirde, bir yöreyi destinasyon haline getiren kültürel unsurların, bilinçsiz uygulamalar sonucunda zarar görmesiyle, o yöreye olan turistik ilgi azalacak ve zamanla ortadan kalkabilecektir.

Bir destinasyonda, yerli halkın turizmin gelişmesine katkıda bulunmasını sağlayabilmek için onların turizme yönelik algılarının belirlenmesi gerekmektedir. Turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin toplamına “algılanan toplam turizm etkisi” denilmektedir (Fesenmaier, O’Leary and Uysal 2013: 145-146). Eğer yerel halkın turizme dair algısı olumlu ise, turistik faaliyetlerin gerçekleşmesine genellikle katkı sağlamaktadır. Bu sebeple turizmle ilgili planlamalar yapılırken, yerel halkın fikri ve desteği alınmalıdır. Bu sayede halkın turistlere karşı öfke, dargınlık, kayıtsızlık, güvensizlik gibi hisler duyması önlenebilecektir (Yoon, Gürsoy and Chen 2001: 364).

4. TURİSTİK TALEBİN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA ETKİLERİ

İlk kez, WTO (Dünya Turizm Örgütü), turizmin çevre ve kültürel miras üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla “Küresel Turizm Etiği İlkelerinin” belirlenmesi çağrısında bulunmuş ve bu taslak metnin, tüm ilgili aktörlere (özel sektör, sivil toplum, işçi örgütleri vb.) sunularak görüşlerinin alınmasını sağlamıştır (Akpınar 2003).

Küresel turizm etiği ilkeleri; turizmle ilgili faaliyetlerin, geleneksel kültür ürünleri, eserleri ve folklorik öğelerinin yozlaşmasına yol açmak yerine, onları zenginleştirecek şekilde planlanması ve yerel nüfusun, “iş olanakları, gelir artışı” gibi turizmin olumlu etkilerinden yararlanması gerektiğini ifade etmektedir (www.otiholding.com).

Bir destinasyonda turizmin sürdürülebilirliği, doğal ve kültürel unsurların korunmasını ve geliştirilmesini gerektirirken; kültürel ve doğal varlıkların geliştirilmesinde de turizm önemli bir araçtır (1972 Human Environment/Stockholm Konferansı 1980 ve Dünya Koruma Stratejisi 1987 Brundland Raporu’ndan aktaran Uslu ve Kiper 2006: 306).

Kültürel miras unsurlarından biri olan gelenek, bir milletin duygu ve düşünce dünyasını, hayata karşı yaklaşımını ifade eden bir kaynaktır. Benzer şekilde örf ve âdetler, bir halkın tarihini, zaman içerisinde oluşan görüş ve düşüncelerini anlamlandırmada son derece önemli bir araçtır. Doğum, evlilik ve ölüm gibi olaylar ise, insan yaşamındaki başlıca dönüm noktaları olarak kabul edilen törenler içerisinde yer almaktadır (Gündüzöz 2015: 123).

Dünya genelinde turistik talebin artışı, bahsi geçen doğal ve kültürel unsurlar üzerinde olumsuz, yıpratıcı etkilere neden olabilmektedir. Özellikle de kültürel unsurların ticari bir nesne haline getirilmesi, kimi zaman yıkıcı etki yaratabilmektedir. Örneğin bir destinasyona, kapasitenin üzerinde yoğun turist akımı olması ve gerek yerli halkın gerekse turistlerin yanlış davranışları nedeni ile ören yerlerinde çeşitli bozulmalar meydana gelebilmektedir. Ayrıca doğal ve kültürel öğelerin turizm talebini karşılamak üzere bir ürün olarak sunulmasıyla, yerel yaşam tarzının özgünlüğünü bozduğu yönünde düşünceler olduğu gibi; bu öğelerin turizm sayesinde farkındalığının arttığını ve yerel kimliğin sürdürülmesi ve canlandırılmasında olumlu etkiler yarattığını belirten düşünceler de bulunmaktadır (Kim 2005).

5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Bir destinasyondaki yerel halkın turizmin gelişmesine katkısı genellikle, onların turizmin etkilerini olumlu yönde algılamalarına bağlı olmaktadır. Dolayısıyla yerel halkın, turizmin gelişimine katkıda bulunmasını sağlamak için öncelikle onların turizme yönelik algılarının belirlenmesi gerekmektedir. Yerel halkın turizmle ilgili algısının tespiti, yerel yönetimlere “yerel halkta turizm bilincinin oluşturulması için geliştirilecek faaliyetlere karar verilirken” fikir verecektir. Bilimsel, sanatsal ve tarihi açıdan göze çarpan evrensel değerlere sahip anıt, yapı ve sit alanı komplekslerine, kültürel miras denilmektedir. Bir turistik yöredeki turistik aktivitelerin, yörenin kültürel mirasına da etkide bulunması kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple çalışmanın amacı, Nevşehir’in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin kültürel miras unsurlarına etkisiyle ilgili yerel halk algılarını tespit ederek, buna göre yorumlarda bulunmaktır.

Bu amaca yönelik olarak geliştirilen araştırma hipotezi aşağıda belirtilmiştir:

H1: Nevşehir’in turistik ürünlerine olan talebin, “şehrin kültürel miras unsurlarına etkisi ile ilgili yerel halk algısı” olumsuz etki yarattığı yönündedir.

6. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni, Nevşehir'in yerel halkı olup, örnekleme ise 15 Şubat-31 Mart 2016 tarihleri arasında, Avanos, Uçhisar, Göreme, Derinkuyu ve Ürgüp'de yaşayan yerel halk içinden rastgele seçilerek oluşturulmuştur.

7. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada, Avanos, Uçhisar, Göreme, Derinkuyu ve Ürgüp'de yaşayan yerel halkın tümüne ulaşılmak istenmiş, ancak zaman, maliyet ve yerel halkın soru formlarını cevaplamadaki isteksizlikleri gibi kısıtlar sebebiyle bir buçuk aylık bir zaman dilimi içerisinde ulaşılabilen kişilerle sınırlı kalmıştır.

8. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Veri toplamak için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Soru formunda yer alan her bir ifade, araştırmacıların görüşlerinden ve daha önce yapılmış benzer araştırmalarda kullanılmış soru kağıtlarından yola çıkılarak oluşturulmuş ve bağımsız birer soru olarak kabul edilmiştir. Araştırmada kullanılan bilgi toplama aracının etkinliğini sınamak amacıyla tesadüfi yöntemle seçilmiş 35 kişi üzerinde ön test çalışması uygulanmıştır. Yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa katsayısı 0,673 değerinde çıkmıştır. Bu değer, uygulanan soru formundaki ifadelerin güvenilir olduğunu göstermektedir.

“Göreme Milli Parkı, Kaymaklı Yeraltı Şehri, Derinkuyu Yeraltı Şehri, Karain Köyü (Ürgüp'e bağlı), Karlık Köyü (Ürgüp'e bağlı) ve Yeşilöz Köyü (Ürgüp'e bağlı)” civarı, 1986 yılında Dünya Miras Alanı olarak belirlenmiştir ve halâ bu şekilde anılmaktadır. Bu sebeple, Nevşehir sınırları içerisinde soru formlarının dağıtılması için uygun görülen yerler; turizm faaliyetlerinin en yoğun olduğu bölgelerden Avanos ve Uçhisar ile Dünya Mirası Alanı içerisinde yer alan Göreme, Derinkuyu ve Ürgüp olarak belirlenmiştir. Örneklem sayısını tespit etmek üzere, belirtilen bu yörelerin 2015 yılı nüfus bilgileri (<http://nevsehir.yerelnet.org.tr>) kullanılmıştır. Avanos, Uçhisar, Göreme, Derinkuyu ve Ürgüp'ün toplam nüfusu 95.280'dir. Soru formunu dolduracak kişi sayısı; %5 güvenilirlik düzeyine göre ana kütleinin 100.000 kişi olması durumunda kabul edilen 321 sayısı baz alınarak belirlenmiştir (Kurtuluş 2006: 192). Söz konusu yörelerin nüfuslarının, toplam nüfuslarına oranları hesaplanarak, her bir yörede yaklaşık olarak doldurtulması gereken soru formu sayısı bulunmuş ve bu sayıya ulaşılmaya çalışılmıştır. 321 sayısına ulaşmak için 450 soru formu dağıtılmış ve 398 tanesi geri dönmüş, bunların da 333 tanesi analize uygun bulunmuştur.

Soru formunda; demografik değişkenler yanında, Nevşehir'in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin kültürel miras unsurlarına etkisiyle ilgili algılarını tespit etmeye yönelik likert ölçekli 18 soru yer almaktadır.

Verilerin analizi SPSS 22 programında değerlendirilmiş olup, soru formunun güvenilirliği (Cronbach's Alfa) 0,766 olarak belirlenmiştir. Çalışmada yer alan sorular, araştırmacıların görüşleri ve daha önce yapılmış; Ahmed (1986)'in "Yerli Halkın Turizm Pazarlama Stratejilerine Tepkilerinin Ölçülmesi", Bal (1995)'in "Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi", Tosun ve Timothy (2003)'nin, "Community Participation in the Tourism Development Process", Tayfun ve Kılıçlar (2004)'in "Turizmin Sosyal Etkileri ve Yerli Halkın Turiste Bakışı", Akova (2006)'nın "Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma", Alaeddinoğlu (2007)'nin "Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli", Ayaz, Artuğer ve Türkmen (2009)'in "Tarihi Zela(Zile) İlçesindeki Yerel Halkın Turizme Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması", Gümüş ve Özüpekçe (2009)'nin "Foça'da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri", Bayat (2010)'in "Turizmin Yerel Halk Tarafından Algılanması: Iğdır Halkı Üzerine Bir Araştırma", Karaman ve Avcıkurt (2011)'un "Turizmin Halk Üzerine Etkileri (Samsun Örneği)", Özdemir ve Kervankıran (2011)'in "Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği", Doğan ve Üngüren (2012)'in "Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma", Eren, ve Aypek (2012)'in "Kırsal Turizm Bölgesinde Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Karşı Tutumları: Cumalıkızık Köyü Örneği" ve Bilim ve Özer (2013)'in "Yerel Halk Gözüyle Konya'da Turizmin Önemi ve Ekonomik, Sosyal, Çevresel Etkileri" isimli çalışmalar incelenerek belirlenmiştir.

Demografik değişkenlerle ilgili sorularda, ilgili frekans değerlendirmeleri yapılmıştır. Likert ölçekli 18 soru ile ilgili ise ortalamalar incelenmiştir.

9. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın amaç ve hipotezleri göz önünde bulundurularak yapılan analizlerin sonuçlarına göre araştırmanın bulguları aşağıda yer almaktadır.

9.1. Yerel Halkın Demografik Dağılımı

Yerel halkın demografik dağılım Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Yerel Halkın Demografik Özellikleri

Cinsiyet	f	%	Medeni Durum	f	%	Meslek	f	%	Eğitim	f	%
Kadın	112	33,6	Bekar	150	45	İşçi	42	12,6	İlkokul	30	9
Erkek	221	66,4	Evli	183	55	Memur	35	10,5	Ortaokul	38	11,4
Yaş	f	%	İkametgah Yeri	f	%	Emekli	41	12,3	Lise	114	34,2
18-25	124	37,2	Avanos	110	33	Öğrenci	99	29,7	Lisans	132	39,6
26-35	68	20,4	Ürgüp	119	35,7	Akademisyen	10	3	Lisansüstü	19	5,7
36-45	55	16,5	Derinkuyu	69	20,7	Serbest Meslek	97	23,7	TOPLAM	333	100
46-55	35	10,5	Uçhisar	17	5,1	Ev Hanımı	27	8,1			
56 ve üstü	51	15,3	Göreme	18	5,4						

Katılımcıların, % 66,4'ünün erkek, % 37,2'sinin 18-25 yaş aralığında, %55'inin evli, % 35,7'sinin Ürgüp'te ikamet ettiği, % 29,7'sinin öğrenci olduğu, %39,6'sının lisans mezunu olduğu belirlenmiştir.

9.2. Nevşehir'in Turistik Ürünlerine Olan Talebin “Şehrin Kültürel Miras Unsurlarına Etkisi ile İlgili Yerel Halk Algısına” Yönelik Ortalama Değerler

Nevşehir'in turistik ürünlerine olan talebin, “şehrin kültürel miras unsurlarına etkisi ile ilgili yerel halk algısının” hangi yönde olduğunu tespit edebilmek için ortalama değerler incelenmiştir.

Tablo 2. Yerel Halk Algılarını Tespit Etmeye Yönelik İfadelere Ait Frekans ve Ortalama Değerleri

İFADELER	Olumlu		Etkisiz		Olumsuz		Ortalama
	N	%	N	%	N	%	
1. Turizmin, peri bacaları ve volkanik oluşumlar üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	16	4,8	32	9,6	285	85,6	1,8078

2. Turizmin, tarihi ve arkeolojik eserler üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	16	4,8	63	18,9	254	76,3	1,7147
3. Turizmin, müzik ve halk oyunları üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	208	62,5	90	27,2	35	10,5	1,4805
4. Turizmin, halkın giyim-kuşam alışkanlıkları üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	145	43,5	133	39,9	55	16,5	1,7297
5. Turizmin, düğün, doğum ve cenaze gibi gelenek ve görenekler üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	117	35,1	159	47,7	57	17,1	1,8198
6. Turizmin, halkın eğlence anlayışı üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	167	50,2	100	30,0	66	19,8	1,6967
7. Turizmin, bölgedeki el sanatları üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	270	81,1	50	15,0	13	3,9	<u>1,2282</u>
8. Turizmin, yöre halkının konuştuğu dil üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	187	56,2	116	34,8	30	9,0	1,5285

9. Balon turlarının, şehrin kültürel özelliklerine etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	240	72,1	62	18,6	31	9,3	1,3724
10. Türk gecelerinin, şehrin kültürel özelliklerine etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	213	64,0	82	24,6	38	11,4	1,4745
11. Atlı doğa yürüyüşlerinin, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	238	71,5	73	21,9	22	6,6	<u>1,3514</u>
12. Vadi yürüyüşlerinin, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	234	70,3	74	22,2	25	7,5	<u>1,3724</u>
13. ATV turlarının, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	169	50,8	85	25,5	79	23,7	1,7297
14. Bölgede geliştirilmesi düşünülen golf turizminin, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	146	43,8	112	33,6	75	22,5	1,7868
15. Şarap turlarının, şehrin kültürel özelliklerine etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	190	57,1	78	23,4	65	19,5	1,6246

16. Yerel halkın ürettiği ürünlerin (kayısı ve üzüm kurusu, kabak çekirdeği, pestil, pekmez ve el sanatları ürünleri) turizm amaçlı satışının, şehrin	262	78,7	53	15,9	18	5,4	<u>1,2673</u>
17. Bölgede geliştirilmesi düşünülen gurme turizminin (yiyecek ve içecekleri tatmak üzere yapılan seyahatler), şehrin kültürel özelliklerine etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	230	69,1	72	21,6	31	9,3	1,4024
18. Nevşehir'in turizmine yönelik tanıtım çalışmalarının (TV ve internet reklamlarında, broşürlerde, gazete haberlerinde, TV programlarında gösterilen dansöz, sema gösterisi, ziyaret merkezlerine dair görüntüler vb. gibi) şehrin kültürel özelliklerine olan etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur?	231	69,4	56	16,8	46	13,8	1,4444

1: Olumlu, 2: Etkisi Yok, 3: Olumsuz

“Turizmin, düğün, doğum ve cenaze gibi gelenek ve görenekler üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,8198), “Turizmin, peri bacaları ve volkanik oluşumlar üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,8078), “Bölgede geliştirilmesi düşünülen golf turizminin, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,7868), “Turizmin, halkın giyim-kuşam alışkanlıkları üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,7297), “ATV turlarının, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,7297) ve “Turizmin, tarihi ve arkeolojik eserler üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,7147) ifadelerinde yerel halkın görüşü, ortalamalardan da anlaşılacağı üzere 1,5 değerinden daha yüksek çıkması sebebiyle

olumsuz düşünceye daha yakındır. “Turizmin, bölgedeki el sanatları üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,2282), “yerel halkın ürettiği ürünlerin (kayısı ve üzüm kurusu, kabak çekirdeği, pestil, pekmez ve el sanatları ürünleri) turizm amaçlı satışının, şehrin kültürel özelliklerine etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,2673), “atlı doğa yürüyüşlerinin, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,3514) ve “vadi yürüyüşlerinin, şehrin doğal oluşumlarına etkisi ile ilgili düşünceniz hangisine uygundur” (1,3724) ifadelerinde ise 1,5 değerinden düşük olması sebebiyle olumlu düşünceye daha yakındır.

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

2015 yılı itibariyle UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan 15 varlığımızdan biri olan Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanlarının, yoğun ziyaretçi çeken bir turizm bölgesi olması, turizmden kaynaklanan baskının giderek artmasına ve yerel halkın bu durumdan etkilenmesine neden olmaktadır. Yerel halkın turizmin gelişmesine katkıda bulunmasını sağlayabilmek için onların, turizme yönelik algılarının ve bu algıları etkileyen faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Nevşehir’in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin kültürel miras unsurlarına etkisiyle ilgili yerel halk algılarını tespit edebilmek amacıyla yapılan bu çalışmanın bulguları ve buna yönelik yorum ve öneriler aşağıda ifade edilmiştir:

Yerel halkın çoğunluğunun; erkek, 18-25 yaş aralığında, evli, Ürgüp’te ikamet eden, öğrenci ve lisans mezunu olduğu belirlenmiştir.

Nevşehir’in turistik ürünlerine olan talebin, “şehrin kültürel miras unsurlarına etkisi ile ilgili yerel halk algısı”nın tespiti için, yerel halkın söz konusu ifadelere verdiği cevapların ortalama değerleri incelenmiştir.

Kültürel miras kavramı içerisinde yer alan unsurlar çalışmanın teorik kısmında da görüleceği üzere;

1. Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikteki yapılar, kitabeler,
2. Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler,

3. Doğa ile insanın ortak eseri olan arkeolojik sit alanları (peribacaları, mağaralar, yeraltı şehirleri gibi) olarak belirtilen kavramların bir birleşiminden oluşmaktadır.

Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre; yerel halk turizmin, “düğün, doğum ve cenaze gibi gelenek ve görenekler”, “peri bacaları ve volkanik oluşumlar”, “halkın giyim-kuşam alışkanlıkları” ve “tarihi-arkeolojik eserler” üzerinde **olumsuz** etki yarattığı algısını taşımaktadır. Ayrıca yerel halk, “bölgede geliştirilmesi düşünülen golf turizminin ve ATV turlarının” şehrin doğal oluşumları üzerinde **olumsuz** etki yarattığı algısına da sahiptir.

Yerel halk, “turizmin, bölgedeki el sanatları üzerine”, “kendi ürettiği ürünlerin turizm amaçlı satışının, şehrin kültürel özelliklerine”, “atlı doğa yürüyüşlerinin ve vadi yürüyüşlerinin, şehrin doğal oluşumları” üzerine **olumlu** etki yarattığı yönünde bir algıya sahiptir.

Bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, “Nevşehir’in turistik ürünlerine olan talebin, şehrin kültürel miras unsurlarına etkisi ile ilgili yerel halk algısı; bazı ifadeler için **olumsuz**, bazı ifadeler için **olumlu** etki yarattığı yönündedir”.

Bu sonuçlara göre, Türk gecesi gibi turistik ürün olarak üretilen aktiviteler içerisinde yer alan “düğün, doğum ve cenaze, giyim-kuşam alışkanlıkları gibi gelenek ve göreneklerin gösterimine yönelik faaliyetlerde, kültürel olguların özüne mümkün olduğunca sadık kalınmasının, deformasyonu en aza indirebilmesi için uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca yerel halka, sahip oldukları bu özelliklerin turizm talebi açısından ne kadar önemli olduğu bilincinin de kazandırılması için “kamu spotları” gibi yöntemler kullanılabilir.

Bölgede geliştirilmesi düşünülen golf turizminin ve yürütülmekte olan ATV turlarının, şehrin doğal oluşumları (peri bacaları ve volkanik oluşumlar) ve tarihi-arkeolojik eserler (yeraltı şehirleri, kaya kiliseler vb. gibi) üzerindeki olumsuz etkilerini en az seviyeye indirebilmek adına, ATV turlarının güzergahlarını bu oluşumlardan ve bağlardan uzak düzenlemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, 2023 Turizm Eylem Planları içerisinde bahsi geçen Kapadokya bölgesinde golf turizmini geliştirmekle ilgili projeler gerçekleştirilirken, söz konusu doğal oluşumlara gelebilecek olumsuz etkilerin göz önünde bulundurulmasının da sürdürülebilirlik açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bölgede üretilen el sanatları ürünlerinin (halı-kilim, çanak-çömlek, oniks ürünleri vb.) ve halkın kendi ürettiği ürünlerin (kuru ve yaş sebze-meyve, pekmez, pestil, köftür, kabak çekirdeği, şarap vb. gibi) aracısız olarak turistik amaçla satışını kolaylaştırabilmek için kapalı

çarşı benzeri düzenlemelerin yapılmasının ve tur güzergahlarının buna göre planlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Bölgenin, tur otobüsleriyle gezilmesi yerine, mümkün olduğu kadar atlı ya da yaya olarak gezilmesinin teşvik edilmesi uygun olacaktır. Bu durum aynı zamanda bölgenin ekolojik yapısının korunmasına da katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın; turizmin, kültürel miras unsurlarına etkisine yönelik başka yörelerde yapılacak teorik ve uygulamalı çalışmalara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S.A. (1986). “Yerli Halkın Turizm Pazarlama Stratejilerine Tepkilerinin Ölçülmesi”. *Turizmden Seçme Makaleler*, Yıl: 4, Özel Sayı Pazarlama: 46-62.
- Akova, O. (2006). “Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma”. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Akademik İncelemeler*, Cilt:2, Sayı:1: 77-109.
- Akpınar, S. (2003). “Türkiye’nin Turizm Merkezlerinde Ekoturizm Yaklaşımları”, www.kentli.org/makale/sizden.htm, [erişim tarihi: 30.03.2016].
- Alaeddinoğlu, F. (2007). “Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1: 1-16.
- Ayaz, N., S. Artuğer ve F. Türkmen. (2009). “Tarihi Zela(Zile) İlçesindeki Yerel Halkın Turizme Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması”. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2: 103-124.
- Bal, H. (1995). “Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi”. *Doğa İnsan Yayınları*. No: 1.
- Bayat, G. (2010). *Turizmin Yerel Halk Tarafından Algılanması: Iğdır Halkı Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilim, Y. ve Ö. Özer. (2013). “Yerel Halk Gözüyle Konya’da Turizmin Önemi ve Ekonomik, Sosyal, Çevresel Etkileri”. *Konya: Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, <http://unikop.org/1/26.html>, [erişim tarihi: 30.03.2016].
- Crotts, John C. (2004). “The Effect of Cultural Distance on Overseas Travel Behaviors”. *Journal of Travel Research*. Vol: 43, August 2004: 83-88.
- Doğan, H. ve E. Üngüren (2012). “Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 17, Sayı: 1: 103-122.
- Duran, E. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emekli, G. (2005). “Avrupa Birliği’nde Turizm Politikaları ve Türkiye’de Kültürel Turizm”. *Ege Coğrafya Dergisi*. Sayı: 14: 99-107.

Eren, R. ve N. Aypek (2012). “Kırsal Turizm Bölgesinde Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Karşı Tutumları: Cumalıkızık Köyü Örneği”. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. Cilt: 2, Sayı: 2: 43-47.

Fesenmaier, D. R., J. O’Leary and M. Uysal (Editors). (2013). *Advances in Tourism Marketing Methodologies*. New York: Haworth Press.

Gümüş, S. ve N. Özüpekçe (2009). “Foça’da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt: 6, Sayı: 2: 398-417.

Gündüzöz, G. (2015). “Günümüzde Nevşehir’de Yaşayan Bazı Gelenek ve Kabullere Bir Bakış”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 6, Yıl: 2015 Güz: 123-150.

<http://ahika.gov.tr/assets/iligildosyalar/2014-2023-Taslak-Bolge-Plani-Versiyon-2.pdf>, [erişim tarihi: 01.04.2016].

http://nevsehir.yerelnet.org.tr/il_belediye_nufus.php?iladi=NEV%DEEH%DDR, [erişim tarihi: 18.02.2016].

http://nevsehir.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.php?iladi=NEV%DEEH%DDR, [erişim tarihi: 18.02.2016].

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44423/dunya-miras-listesi.html>, [erişim tarihi: 20.02.2016].

Jamieson, W. (2000). “The Challenges Of Sustainable Community Cultural Heritage Tourism”. *UNESCO Workshop on Culture, Heritage Management and Tourism in Bhaktapur*. Nepal on April 9, <http://www.ucalgary.ca/uofc/faculties/EVDS/designresearch/projects/2000/cuc/tp/outreach/Walter%20Nepal.pdf>, [erişim tarihi: 05.02.2016].

Karaman S. ve C. Avcıkurt (2011). “Turizmin Halk Üzerine Etkileri (Samsun Örneği)”. *Samsun Sempozyumu*: 857-867.

Kim, H. (2005). “Strategies for Sustainable Community Development: Developing Cultural Resources into Tourism Resources”. *Korea Tourism Research Institute*. culturelink.or.kr/doc/Hyongjokim.doc.Kore, [erişim tarihi: 07.02.2016].

Kozak, N., M. A. Kozak ve M. Kozak (2010). *Genel Turizm–İlkeler Kavramlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Kültür İstatistikleri 2013, file:///C:/Users/Dell/Downloads/46155.74644731734740.pdf, [erişim tarihi: 20.02.2016].

McKercher, B. & H. Du Cros (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York: The Haworth Howorth Hospitality Press.

Özdemir, M.A ve İ. Kervankıran (2011). “Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği”. *Marmara Coğrafya Dergisi*. Sayı: 24: 1-25.

Pedersen, A. (2002). *Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers*, UNESCO, World Heritage Center: Paris, France.

Sohn, D. (1999). “The Current Status of Local Cultural Tourism Industry and Measures, Cultural Cities and Cultural Welfare”. *Korea Cultural Policy Institute*. culturelink.or.kr/doc/Sohn.doc.Kore, [erişim tarihi: 05.02.2016].

Somuncu, M. ve T. Yiğit (2008). “Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanındaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Metinleri*. Ankara: 387-402.

Tayfun, A. ve A. Kılıçlar (2004). “Turizmin Sosyal Etkileri ve Yerli Halkın Turiste Bakışı”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 1: 1-17.

Tapur, T. (2009). “Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi”. *The Journal of International Social Research*. Vol: 2, No: 9: 473-492.

Tosun, C. and D. J. Timothy (2003). “Arguments for Community Participation in the Tourism Development Process”. *The Journal of Tourism Studies*. Vol. 14, No. 2: 1-15, https://www.jcu.edu.au/_data/assets/pdf_file/0015/122523/jcudev_012866.pdf, [erişim tarihi: 05.02.2016].

Uğuz, E. (2012). *Dünya Miras Alanlarının İzlenmesine Yönelik Bir Envanter Çalışması Geliştirilmesi: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Basılmamış Uzmanlık Tezi.

Uslu, A. ve T. Kiper (2006). “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3: 305-314.

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/628.html>, [erişim tarihi: 10.03.2016].

www.otiholding.com/KureselTurizmEtigiIlkeleri.doc, [erişim tarihi: 12.03.2016].

Yoon, Y., D. Gürsoy and J.S. Chen (2001). “Validating a Tourism Development Theory With Structural Equation Modeling”. *Tourism Management*. Vol: 22, No: 4: 363-372.

OSMANLI DEVLETİNİN SON DÖNEMİNDE NEVŞEHİRLİ ŞEHİTLER (MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI ARŞİV KAYITLARINA GÖRE)

Prof. Dr. Davut KILIÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
dkilic40@gmail.com

Arş. Gör. Ahmet DURMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ahmetdurmaz@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Osmanlı devleti 20. yüzyılın başlarından itibaren dağılma dönemine girmiş ve bu durum saltanatın kaldırılmasına kadar sürmüştür. Bu dönemde Osmanlı devleti pek çok savaflara girmiş veya sürüklenmiştir. Özellikle I. Dünya savaşı çok sayıda ülkeyi etkilerken Osmanlı devleti de bu savaştan nasibini almıştır. Osmanlı devleti başta I. Dünya savaşı olmak üzere İstiklal savaşı, Balkan savaşı, Trablusgarp savaşı ve iç isyanlarda birçok evladını şehit vermiştir. Bu çalışmada milli savunma bakanlığının arşiv belgeleri doğrultusunda kayıtlarda yer alan I. Dünya savaşı, İstiklal savaşı, Balkan savaşı, Trablusgarp savaşı ve iç isyanlarda mücadele etmiş ve şehit olmuş Nevşehirli Mehmetçiklere yer verilmiştir. Çalışmada nicel araştırma yaklaşımına dayalı yöntemlerden tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin veri toplama aşamasında ise milli savunma bakanlığının arşiv kayıtlarından yararlanılmıştır. Toplanan verilerin analizi için de SPSS paket programı kullanılmış, frekans, yüzde ve ortalamalara çalışmada yer verilmiştir. Analizler sonucunda oluşan veriler doğrultusunda da Osmanlı devletinin dağılma döneminde çeşitli savaflarda şehit olan Nevşehirli Mehmetçikler hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Savaş, Asker, Şehit, Osmanlı

ABSTRACT

In the early 20th century Ottoman Empire entered dissolution period and this period lasted until the abolition of the sultanate of the Ottoman Empire in 1922. Among this year's world was witness to many wars and struggles. Particularly in the 1st World War many countries affects the Ottoman Empire took its share from this war. The Ottoman Empire gave many of its soldiers as martyrs in the first World War rank in the first place, the Independence War, The Balkan Wars, Tripoli War and in the internal revolt. From that period to today, the records are located in some of the soldiers who were martyred, but not receiving any records about some of the soldiers. In this study, according to the Ministry of Defense's archive records, the warriors who fought as soldiers and fallen as martyrs from Nevşehir in 1st World War, the Independence War, the Balkan war, the Tripoli War and internal revolt are included. Accordingly screening method based on the method of quantitative approaches were used in the study. These methods were used in the data collection phase of the archival records of the Ministry of Defense. SPSS software package for the analysis of the collected data is used, the frequency, percentages and averages are included

in the study. The data results that occurred by analysis, the study has information about the soldiers who were martyrs from Nevsehir, during various wars.

Keywords: Nevsehir, War, Soldier, Martyr, Ottoman

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu içine alan; nüfus bakımından, Rum, Ermeni, Yahudi, Arnavut, Bulgar, Macar, Hırvat, Arap vs. gibi değişik ırk, din ve dillere sahip milletlerin bir arada yaşadığı bir ülke idi. 19. yüzyıldan itibaren, dağılma sürecinin başlaması ile bu milletler teker teker imparatorluktan ayrıldılar. 1830 yılında bağımsız Yunanistan'ın kurulmasıyla başlayan bu süreç, önce Balkan milletlerinin, daha sonra da, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki Müslüman milletlerin kopması ve I. Dünya Savaşının tamamlanmasıyla, İmparatorluğun toprakları üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti dahil, 16 bağımsız devlet ortaya çıkmıştı (Acun, 1999: 157-158). Dağılma süreci, İmparatorluğun idarecileri olan Türkler açısından, sahip oldukları İmparatorluğun topraklarını kurtarma mücadelesiydi: Trablusgarp (1911-1912) ve Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı, ve nihayet Kurtuluş Savaşı (1919-1923) bu mücadelenin aşamalarıydı ve bilindiği gibi bu savaşlardan yalnızca sonuncusu başarılı oldu. Bunun nedeni ise, yeni bir devlet kurmak için gerekli olan nüfus desteğinin yalnızca Anadolu'da mevcut olması idi. Diğer bölgelerde böyle bir destek olmadığı ve yerli halkların desteği kaybedildiği için başarılı olunamadı (Acun, 1999: 158). Osmanlı devleti özellikle I. Dünya savaşında daha savaşa girmeden sınırları içindeki halkların çözüldüğü, sosyal kargaşanın en üst düzeye çıktığı, üzerinde büyük devletlerin yıllarca kurgulayıp geliştirdiği parçalama planlarının son safhasına geldiği bir noktada yani daha savaşın başındayken Almanların müttefikliğini kabul ettiği için bu kanlı savaşı daha en başından kaybetmiş gibiydi (Sert, 2008: 88).

Osmanlı devleti kendini yenilemek ve çağdaş bir devlet kimliğiyle varlığını sürdürmek için çabaladığı bir dönemde önce sınırlı kaynaklarını kendi halkının düşmanlarca kıyımdan geçirilmemesi için korunması uğruna akıtmak; sonra da bu düşmanlar üstün geldiğinde imparatorluk ülkesine akın akın gelen göçmenlerin gereksinimlerini karşılamak için uğraşmak zorunda bırakıldı. Osmanlı devleti I.Dünya savaşında yıkılmasından sonra bugünkü Türkiye'yi oluşturan ülkenin Türkleri aynı sorunlarla (istilalar, göçler, ölümler) yüz yüze geldiler. Türkler tüm bu olumsuzluklara

rağmen Türkiye Cumhuriyetini kurarak yeni bir devletin temellerini atmıştır (McCarty, 1998: 1-2).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, Osmanlı devletinin son döneminde yer alan savaşlarda şehit olan Nevşehirli askerleri belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda şu soruların cevapları aranmıştır:

- 1) Osmanlı devletinin son döneminde yer alan Nevşehirli şehitlerin savaşlara göre dağılımı nedir?
- 2) Osmanlı devletinin son döneminde yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımı nedir?
- 3) Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımı nedir?
- 4) Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımı nedir?
- 5) Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum yıllarına göre dağılımı nedir?
- 6) Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımı nedir?
- 7) Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımı nedir?
- 8) Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum yıllarına göre dağılımı nedir?
- 9) I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımı nedir?
- 10) I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımı nedir?
- 11) I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum yıllarına göre dağılımı nedir?
- 12) I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin cephelere göre dağılımı nedir?
- 13) İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımı nedir?
- 14) İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımı nedir?
- 15) İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum yıllarına göre dağılımı nedir?
- 16) İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin cephelere göre dağılımı nedir?

- 17) İç isyanlarda yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımı nedir?
- 18) İç isyanlarda yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımı nedir?
- 19) İç isyanlarda yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum yıllarına göre dağılımı nedir?

YÖNTEM

Çalışmada nicel araştırma yaklaşımına dayalı yöntemlerden betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin veri toplama aşamasında ise milli savunma bakanlığının arşiv kayıtlarından yararlanılmış ve doküman analizi yapılmıştır. Ayrıca toplanan verilerin analizi için SPSS paket programı da kullanılmış olup, frekans ve yüzdelere çalışmada yer verilmiştir.

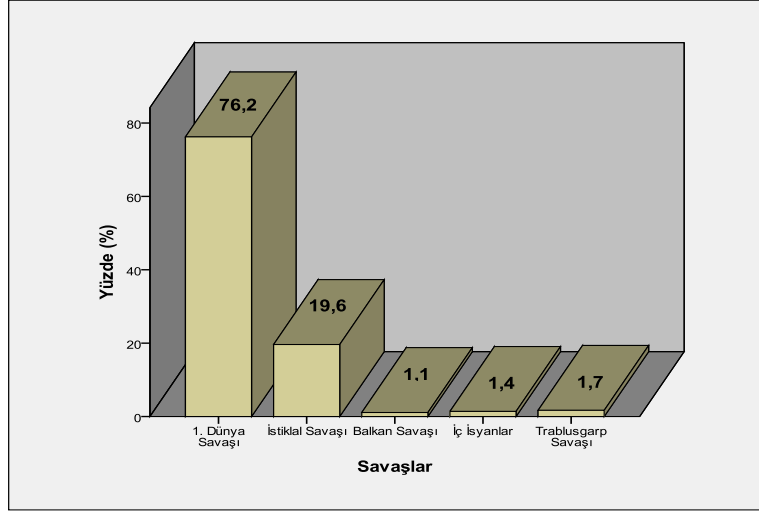
BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde betimsel taramalar ve yapılmış olan doküman analizleri sonuçlarına tablolar ve grafikler yardımıyla yer verilmiştir. Osmanlının son döneminde yapılmış olan savaşlara göre Nevşehirli şehitlerle ilgili sonuçlar şöyledir:

Tablo 1: Osmanlı devletinin son döneminde yer alan savaşlara göre Nevşehirli Şehitler

Savaşlar	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
I. Dünya Savaşı	769	76,2	76,2	76,2
İstiklal Savaşı	198	19,6	19,6	95,8
Balkan Savaşı	11	1,1	1,1	96,9
İç İsyenlar	14	1,4	1,4	98,3
Trablusgarp Savaşı	17	1,7	1,7	100,0
Toplam	1009	100,0	100,0	

Grafik 1: Osmanlı devletinin son döneminde yer alan savaşlara göre Nevşehirli Şehitlerin yüzdelerik (%) oranları

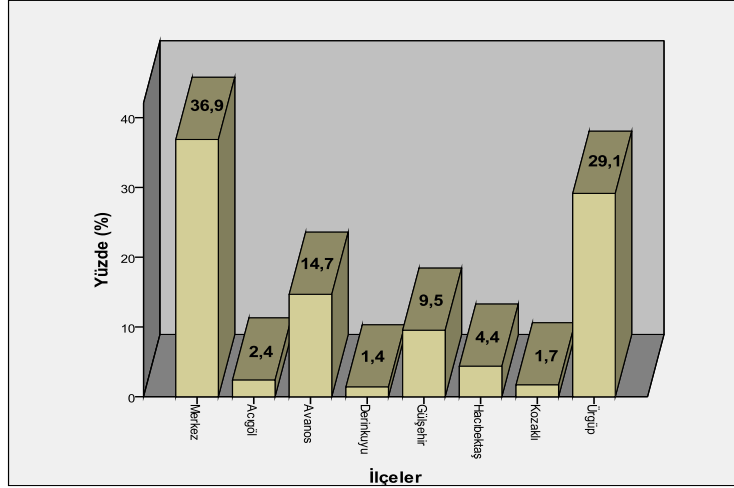

Osmanlı devletinin son döneminde yer alan Nevşehirli şehitlerin savaşlara göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 769'u I. Dünya savaşında, 198'i İstiklal Harbinde, 17'si Trablusgarp savaşında, 14'ü iç isyanlarda ve 11'i de balkan savaşlarında olmak üzere toplam 1009 Nevşehirli askerin şehit olduğu görülmektedir. Yine savaşlara bakıldığında %76,2 oranla en fazla şehit I. Dünya savaşında verilmiştir. Bu oranı %19,6 ile İstiklal Savaşı, %1,7 ile Trablusgarp savaşı, %1,4 ile İç isyanlar ve %1,1 ile Balkan Savaşları takip etmektedir.

Tablo 2: Osmanlı devletinin son döneminde yer alan Nevşehirli Şehitlerin İlçelere göre dağılımı

İlçeler	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Merkez	372	36,9	36,9	36,9
Acıgöl	24	2,4	2,4	39,2
Avanos	148	14,7	14,7	53,9
Derinkuyu	14	1,4	1,4	55,3
Gülşehir	96	9,5	9,5	64,8
Hacıbektaş	44	4,4	4,4	69,2
Kozaklı	17	1,7	1,7	70,9
Ürgüp	294	29,1	29,1	100,0
Toplam	1009	100,0	100,0	

Grafik 2: Osmanlı devletinin son döneminde yer alan Nevşehirli Şehitlerin İlçelere göre yüzelik (%) oranları

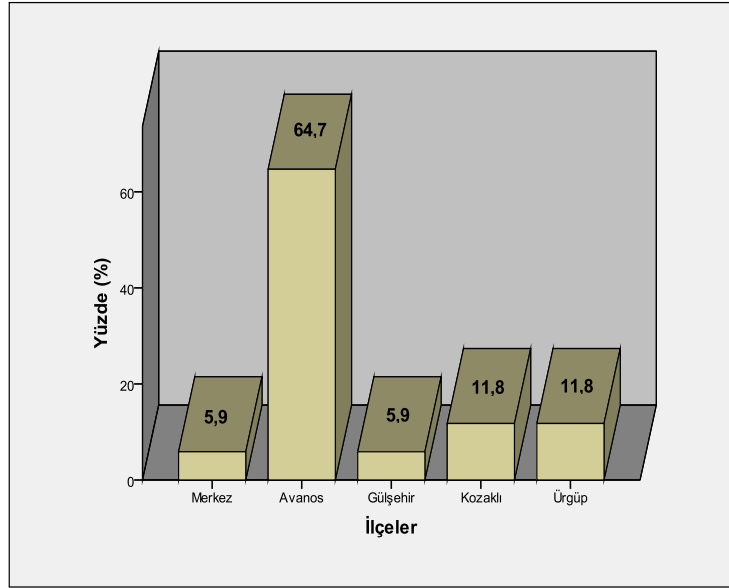
Osmanlı devletinin son döneminde yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 372'si Merkez, 294'ü Ürgüp, 148'i Avanos, 96'sı Gülşehir, 44'ü Hacibektaş, 24'ü Acıgöl, 17'si de Kozaklı ve 14'ü de Derinkuyu ilçesindedir. İlçelere bakıldığında %39,9 oranla en fazla şehit Nevşehir merkezden verilmiştir. Bu oranı %29,1 ile Ürgüp, %14,7 ile Avanos, %9,5 ile Gülşehir, %4,4 ile Hacibektaş, %1,7 ile Kozaklı ve %1,4 ile Derinkuyu ilçeleri takip etmektedir.

TRABLUSGARP SAVAŞI

Tablo 3: Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Merkez	1	5,9	5,9	5,9
Avanos	11	64,7	64,7	70,6
Gülşehir	1	5,9	5,9	76,5
Kozaklı	2	11,8	11,8	88,2
Ürgüp	2	11,8	11,8	100,0
Toplam	17	100,0	100,0	

Grafik 3: Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre yüzdeler (%) oranları

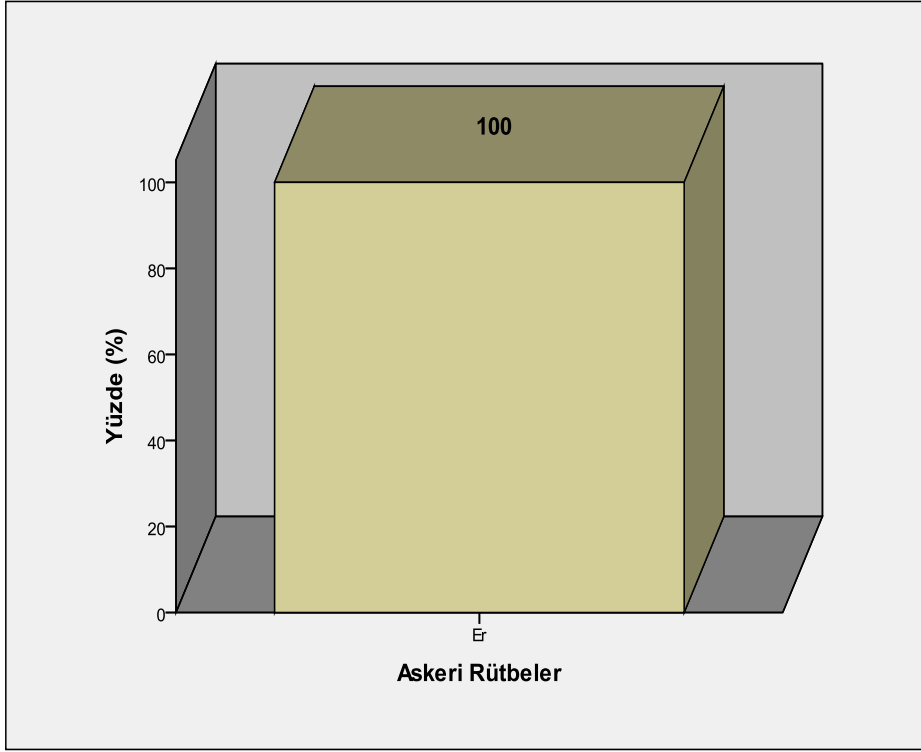

Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 11'i Avanos, 2'si Ürgüp, 2'si Kozaklı, 1'i Merkez ve 1'i de Gülşehir ilçesindedir. İlçelere bakıldığında Trablusgarp savaşında %64,7 oranla en fazla şehit Avanos ilçesinden verilmiştir. Bu oranı %11,8 ile Ürgüp ve Kozaklı, %5,9 ile Merkez ve Gülşehir ilçesi takip etmektedir.

Tablo 4: Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Er	17	100,0	100,0	100,0

Grafik 4: Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre yüzelik (%) oranları

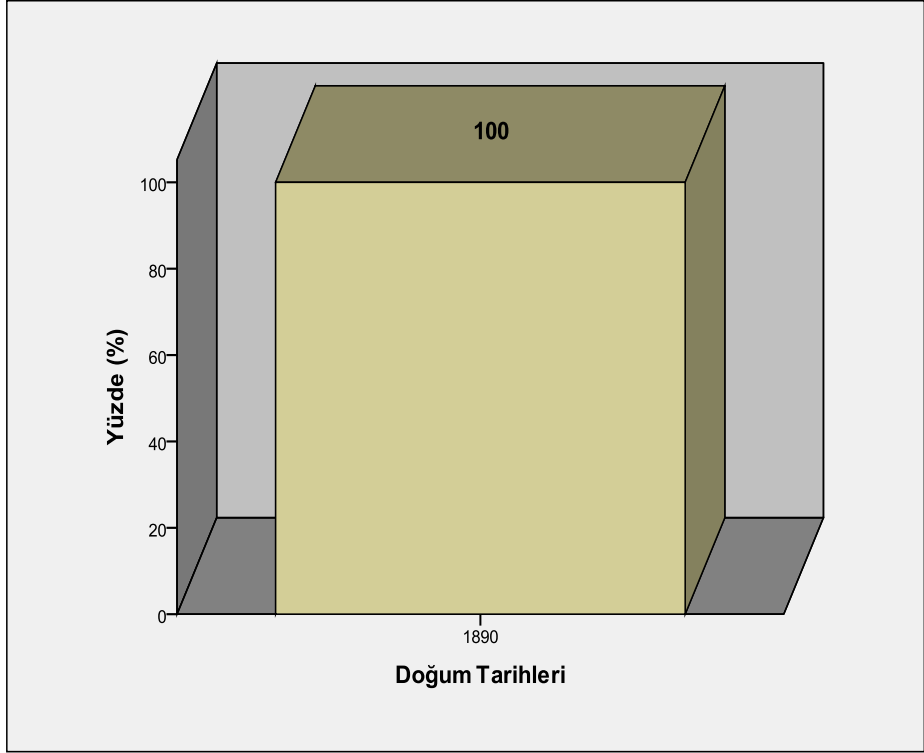

Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin tamamının (17 kişi) da Er rütbesine sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rütbelere göre bakıldığında Trablusgarp savaşında şehitlerin %100'ü de Er rütbesinden verilmiştir.

Tablo 5: Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1890	17	100,0	100,0	100,0

Grafik 5: Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre yüzdeler (%) oranları

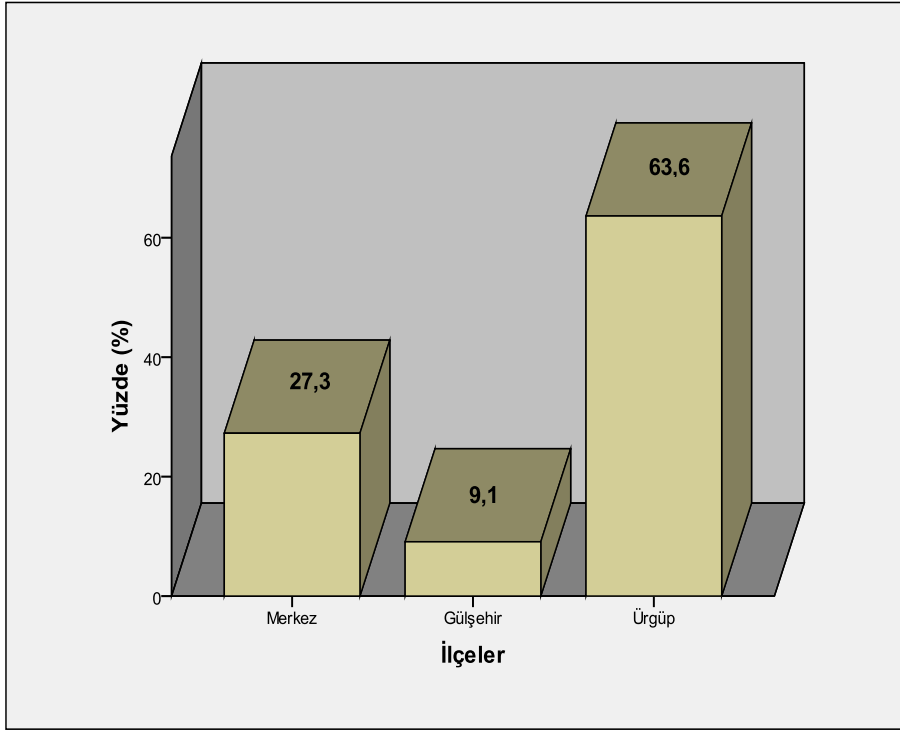
Trablusgarp savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin tamamının (17 kişi) 1890 tarihinde doğduğu görülmektedir. Dolayısıyla şehitlerin doğum tarihlerine göre incelendiğinde Trablusgarp savaşında şehit olan Nevşehirli askerlerin %100'ü de 1890 tarihinde doğmuştur.

BALKAN SAVAŞLARI

Tablo 6: Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Merkez	3	27,3	27,3	27,3
Gülşehir	1	9,1	9,1	36,4
Ürgüp	7	63,6	63,6	100,0
Toplam	11	100,0	100,0	

Grafik 6: Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre yüzdelik (%) oranları

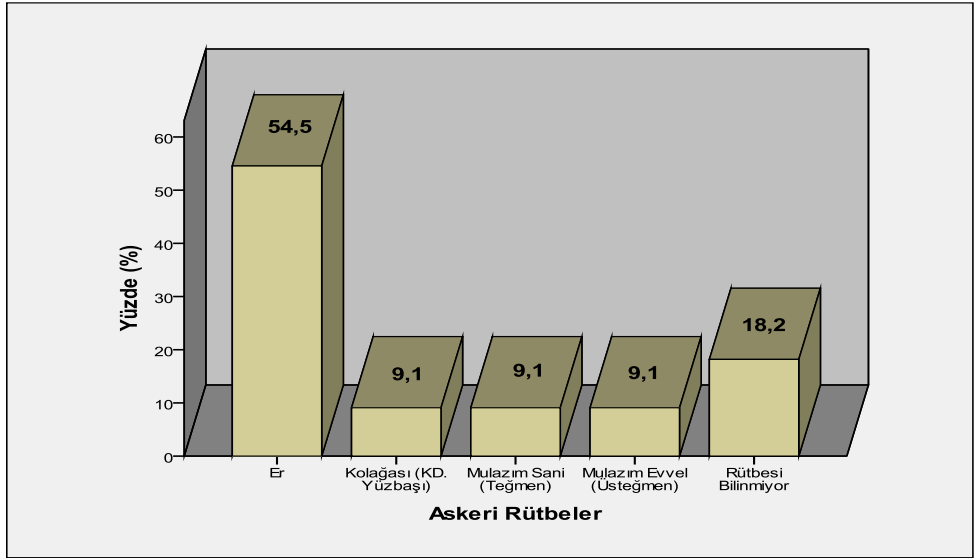

Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında Şehitlerin 7'si Ürgüp, 3'ü Merkez ve 1'i de Gülşehir ilçesindedir. İlçelere bakıldığında Balkan savaşlarında %63,6 oranla en fazla Şehit Ürgüp ilçesinden verilmiştir. Bu oranı %27,3 ile Merkez, %9,1 ile Gülşehir ilçesi takip etmektedir. Bu iki ilçe ve merkez dışında yer alan ilçelere ait Şehit bilgisine rastlanmamıştır.

Tablo 7: Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Er	6	54,5	54,5	54,5
Kolağası (KD. Yüzbaşı)	1	9,1	9,1	63,6
Mulazım Sani (Teğmen)	1	9,1	9,1	72,7
Mulazım Evvel (Üsteğmen)	1	9,1	9,1	81,8
Rütbesi Bilinmiyor	2	18,2	18,2	100,0
Toplam	11	100,0	100,0	

Grafik 7: Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre yüzelik (%) oranları

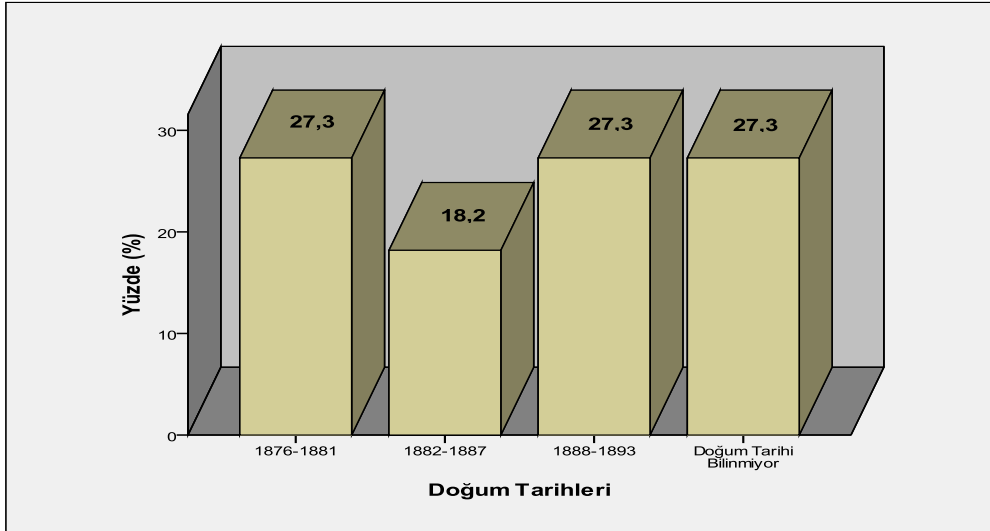

Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 6'sı Er ve 1'er tanesi de Mulazım Sani (Teğmen), Mulazım Evvel (Üsteğmen) ve Kolağası (Kd. Yüzbaşı)dır. Bu rütbelerin dışında rütbesi bilinmeyen de 2 asker yer almaktadır. Rütbelere bakıldığında en fazla şehit %54,5 oranla Er rütbesinden verilmiştir. Bunu %9,1'er oranla Mulazım Sani (Teğmen), Mulazım Evvel (Üsteğmen) ve Kolağası (Kd. Yüzbaşı) takip etmektedir. Bu oranların dışında %18,2 oranında askerin de rütbesi bilinmemektedir.

Tablo 8: Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1876-1881	3	27,3	27,3	27,3
1882-1887	2	18,2	18,2	45,5
1888-1893	3	27,3	27,3	72,7
Doğum Tarihi Bilinmiyor	3	27,3	27,3	100,0
Toplam	11	100,0	100,0	

Grafik 8: Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre yüzdeler (%) oranları

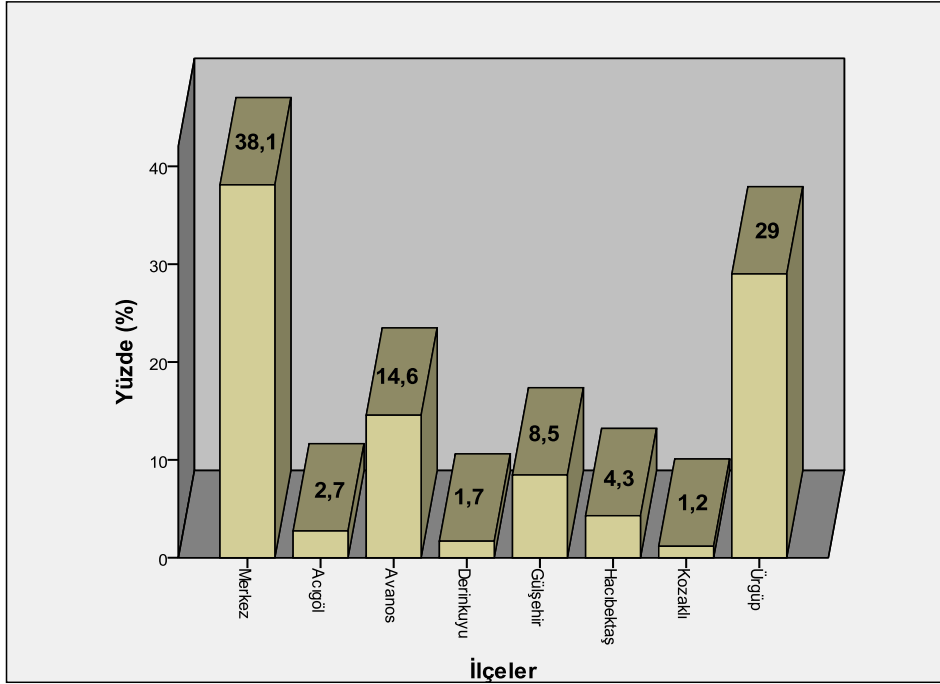
Balkan savaşlarında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 3'er tanesi 1876-1881, 1888-1893, 2 tanesi de 1882-1887 yılları arasında doğmuştur. Ayrıca 3 şehidin de doğum tarihi bilmemektedir. Bu rakamlara göre balkan savaşlarında şehitlerin %27,3'er oranla 1876-1881, 1888-1893 tarihleri arasında doğduğu görülmektedir. Bu oranı %18,2 ile 1882-1887 tarihleri arasında doğan şehitler takip etmektedir. Ayrıca şehitlerin %27,3'ünün de doğum tarihleri ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır.

I. DÜNYA SAVAŞI

Tablo 9: I.Dünya savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Merkez	293	38,1	38,1	38,1
Acıgöl	21	2,7	2,7	40,8
Avanos	112	14,6	14,6	55,4
Derinkuyu	13	1,7	1,7	57,1
Gülşehir	65	8,5	8,5	65,5
Hacıbektaş	33	4,3	4,3	69,8
Kozaklı	9	1,2	1,2	71,0
Ürgüp	223	29,0	29,0	100,0
Toplam	769	100,0	100,0	

Grafik 9: I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre yüzdelik (%) oranları

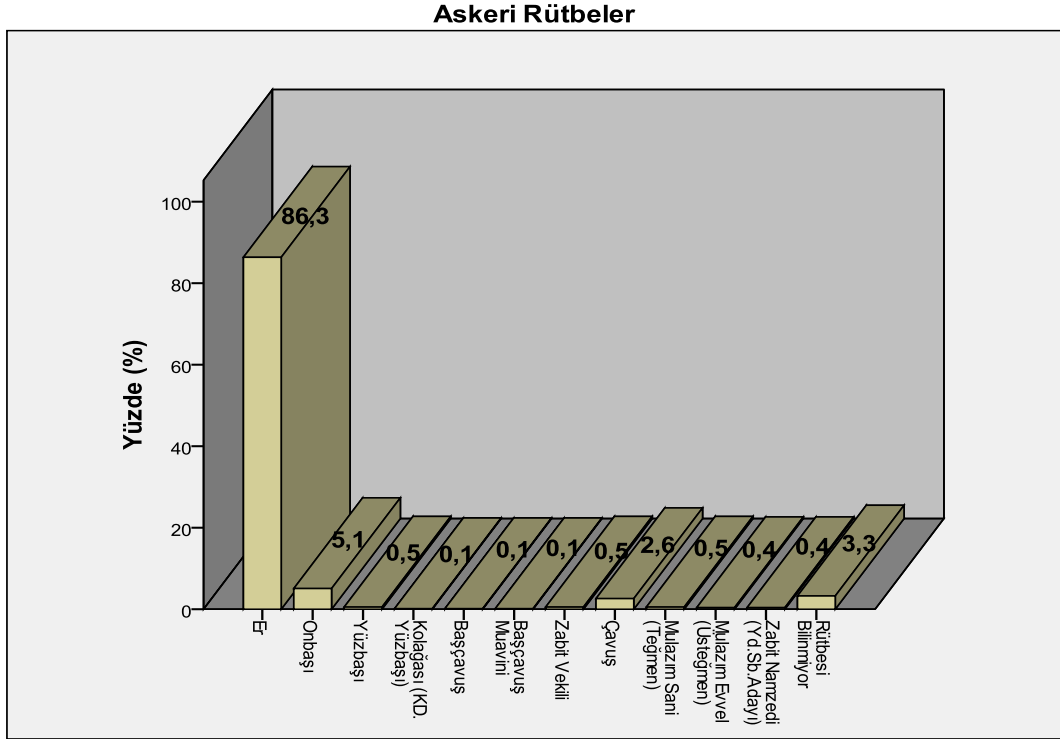

I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 293'ü Merkez, 223'ü Ürgüp,112'si Avanos, 65'i Gülşehir, 33'ü Hacıbektaş, 21'i Acıgöl, 9'u de Kozaklı ve 13'ü de Derinkuyu ilçesindedir. İlçelere bakıldığında %38,1 oranla en fazla şehit Nevşehir merkezden verilmiştir. Bu oranı %29 ile Ürgüp, %14,6 ile Avanos, %8,5 ile Gülşehir, %4,3 ile Hacıbektaş, %2,7 ile Acıgöl, %1,7 ile Derinkuyu ve %1,2 ile Kozaklı ilçeleri takip etmektedir.

Tablo 10: I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Er	664	86,3	86,3	86,3
Onbaşı	39	5,1	5,1	91,4
Yüzbaşı	4	,5	,5	91,9
Kolağası (KD. Yüzbaşı)	1	,1	,1	92,1
Başçavuş	1	,1	,1	92,2
Başçavuş Muavini	1	,1	,1	92,3
Zabit Vekili	4	,5	,5	92,8
Çavuş	20	2,6	2,6	95,4
Mulazım Sani (Teğmen)	4	,5	,5	96,0
Mulazım Evvel (Üsteğmen)	3	,4	,4	96,4
Zabit Namzedi (Yd.Sb.Adayı)	3	,4	,4	96,7
Rütbesi Bilinmiyor	25	3,3	3,3	100,0
Total	769	100,0	100,0	

Grafik 10: I.Dünya savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre yüzdeler (%) oranları

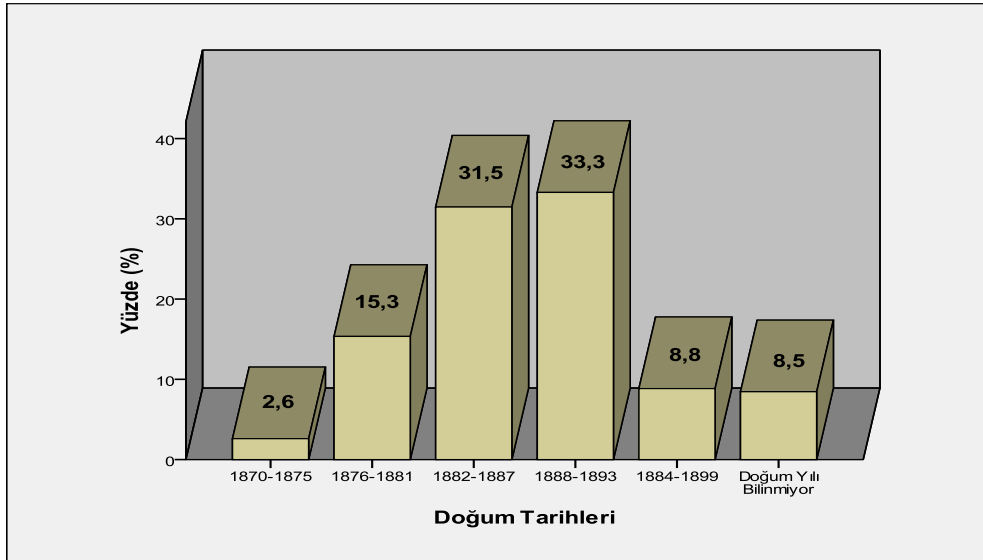

I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 664'ü Er, 39'u Onbaşı, 20'si Çavuş, 4'ü Yüzbaşı, 4'ü Zabıt Vekili, 4'ü Mulazım Sani (Teğmen), 3'ü Mulazım Evvel (Üsteğmen), 3'ü Zabıt Namzedi (Yd.Sb.Adayı), 1'i Kolağası (Kd. Yüzbaşı), 1'i Başçavuş ve 1'i de Başçavuş Muavinidir. Bu rütbelerin dışında rütbesi bilinmeyen de 25 asker yer almaktadır. Rütbelere bakıldığında en fazla şehit %86,3 oranla Er rütbesinden verilmiştir. Bunu %5,1 ile Onbaşı, %2,6 ile Çavuş, %0,5 ile Yüzbaşı, Zabıt Vekili, Mulazım Sani (Teğmen), %0,4 ile Mulazım Evvel (Üsteğmen), Zabıt Namzedi (Yd.Sb.Adayı) ve %0,1 ile Kolağası (Kd. Yüzbaşı), Başçavuş, Başçavuş Muavini takip etmektedir. Bu oranların dışında %3,3 oranında askerin de rütbesi bilinmemektedir.

Tablo 11: I.Dünya savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1870-1875	20	2,6	2,6	2,6
1876-1881	118	15,3	15,3	17,9
1882-1887	242	31,5	31,5	49,4
1888-1893	256	33,3	33,3	82,7
1884-1899	68	8,8	8,8	91,5
Doğum Yılı Bilinmiyor	65	8,5	8,5	100,0
Toplam	769	100,0	100,0	

Grafik 11: I.Dünya savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre yüzelik (%) oranları

I. Dünya savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 256'sı 1888-1893, 242'si 1882-1887, 118'i 1876-1881, 68'i 1884-1899 ve 20'si de 1870-1875 yılları arasında doğmuştur. Ayrıca 65 şehidin de doğum tarihi bilmemektedir. Bu rakamlara göre şehitlerin %33,3'ü 1888-1893, %31,5'i 1882-1887, %15,3'ü 1876-1881, %8,8'i 1884-1899 ve %2,6'sı da 1870-1875 tarihleri

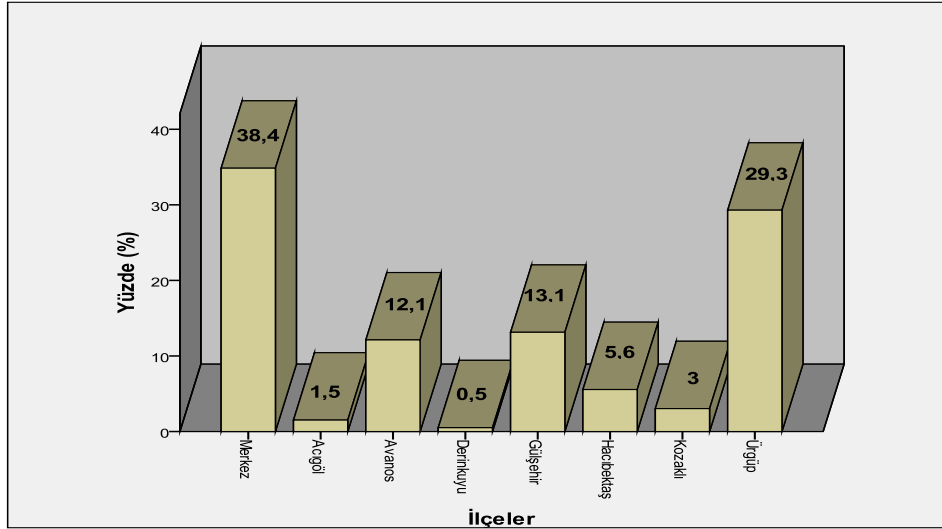
arasında doğmuştur. Bu oranların dışında şehitlerin %8,5'inin de doğum tarihleri ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır.

İSTİKLAL SAVAŞI

Tablo 12: İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Merkez	69	34,8	34,8	34,8
Acıgöl	3	1,5	1,5	36,4
Avanos	24	12,1	12,1	48,5
Derinkuyu	1	,5	,5	49,0
Gülşehir	26	13,1	13,1	62,1
Hacıbektaş	11	5,6	5,6	67,7
Kozaklı	6	3,0	3,0	70,7
Ürgüp	58	29,3	29,3	100,0
Toplam	198	100,0	100,0	

Grafik 12: İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre yüzdelik (%) oranları

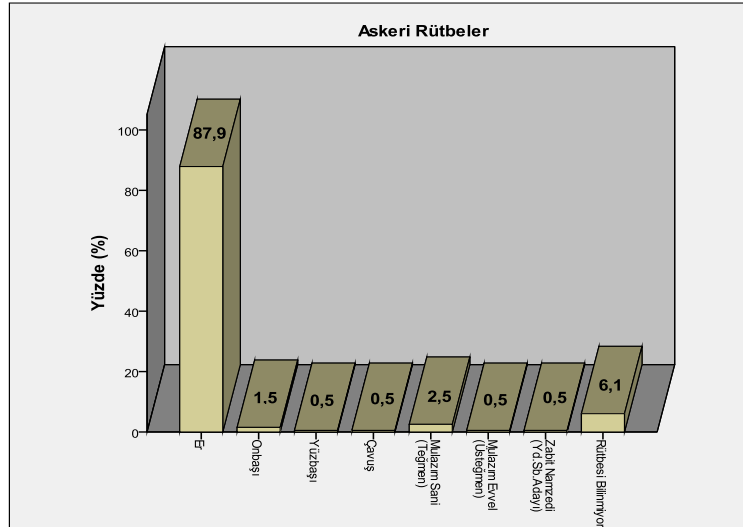
İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 69'u Merkez, 58'i Ürgüp, 26'sı Gülşehir, 24'ü Avanos, 11'i Hacıbektaş, 6'sı Kozaklı, 3'ü Acıgöl ve 1'i de Derinkuyu ilçesindedir. İlçelere bakıldığında %38,4 oranla en fazla şehit Nevşehir merkezden verilmiştir. Bu oranı %29,3

ile Ürgüp, %13,1 ile Gülşehir, %12,1 ile Avanos, %5,6 ile Hacıbektaş, %3 ile Kozaklı, %1,5 ile Acıgöl ve %0,5 ile Derinkuyu ilçeleri takip etmektedir.

Tablo 13: İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Er	174	87,9	87,9	87,9
Onbaşı	3	1,5	1,5	89,4
Yüzbaşı	1	,5	,5	89,9
Çavuş	1	,5	,5	90,4
Mulazım Sani (Teğmen)	5	2,5	2,5	92,9
Mulazım Evvel (Üsteğmen)	1	,5	,5	93,4
Zabit Namzedi (Yd.Sb.Adayı)	1	,5	,5	93,9
Rütbesi Bilinmiyor	12	6,1	6,1	100,0
Toplam	198	100,0	100,0	

Grafik 13: İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre yüzdeler (%) oranları

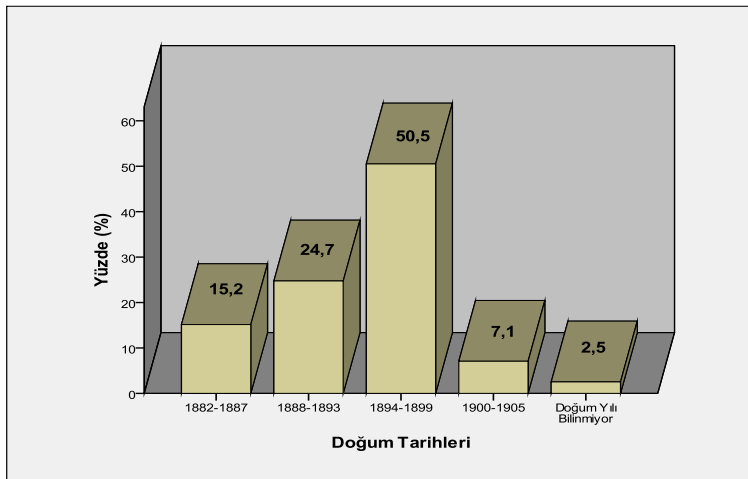
İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 174'ü Er, 5'i Mulazım Sani (Teğmen), 3'ü Onbaşı, 1'i Mulazım

Evvel (Üsteğmen), 1'i Zabıt Namzedi (Yd.Sb.Adayı), 1'i Yüzbaşı ve 1'i de Çavuştur. Bu rütbelerin dışında rütbesi bilinmeyen de 12 asker yer almaktadır. Rütbelere bakıldığında en fazla şehit %87,9 oranla Er rütbesinden verilmiştir. Bunu %2,5 ile Mulazım Sani (Teğmen), %1,5 ile Onbaşı ve %0,5 ile Mulazım Evvel (Üsteğmen), Zabıt Namzedi (Yd.Sb.Adayı), Yüzbaşı ve Çavuş takip etmektedir. Bu oranların dışında %6,1 oranında askerin de rütbesi bilinmemektedir.

Tablo 14: İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1882-1887	30	15,2	15,2	15,2
1888-1893	49	24,7	24,7	39,9
1894-1899	100	50,5	50,5	90,4
1900-1905	14	7,1	7,1	97,5
Doğum Yılı Bilinmiyor	5	2,5	2,5	100,0
Total	198	100,0	100,0	

Grafik 14: İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre yüzdeler (%) oranları

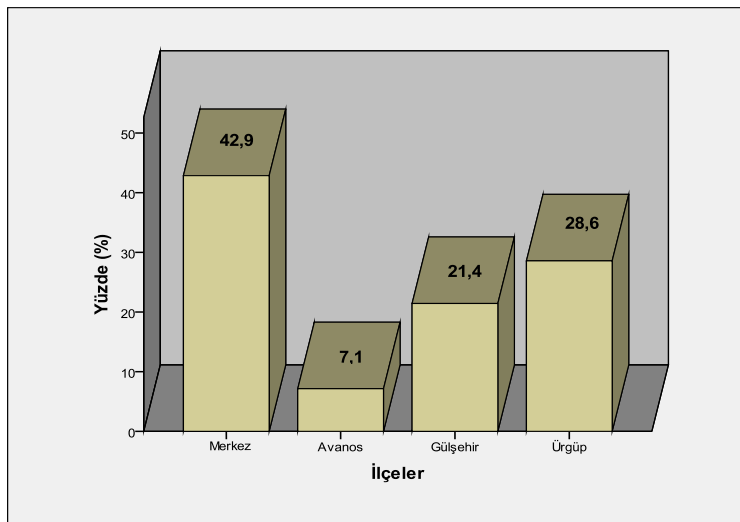
İstiklal savaşında yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 100'ü 1894-1899, 49'u 1888-1893, 30'u 1882-1887, 14'ü 1900-1905 yılları arasında doğmuştur. Ayrıca 5 şehidin de doğum tarihi bilmemektedir. Bu rakamlara göre istiklal savaşında şehitlerin %50,5'i 1894-1899, %24,7'si 1888-1893, %15,2'si 1882-1887 ve %7,1'i de 1900 tarihleri arasında doğmuştur. Bu oranların dışında şehitlerin %2,5'inin de doğum tarihleri ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır.

İÇ İSYANLAR

Tablo 15: İç isyanlarda yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Merkez	6	42,9	42,9	42,9
Avanos	1	7,1	7,1	50,0
Gülşehir	3	21,4	21,4	71,4
Ürgüp	4	28,6	28,6	100,0
Toplam	14	100,0	100,0	

Grafik 15: İç isyanlarda yer alan Nevşehirli Şehitlerin ilçelere göre yüzdelik (%) oranları

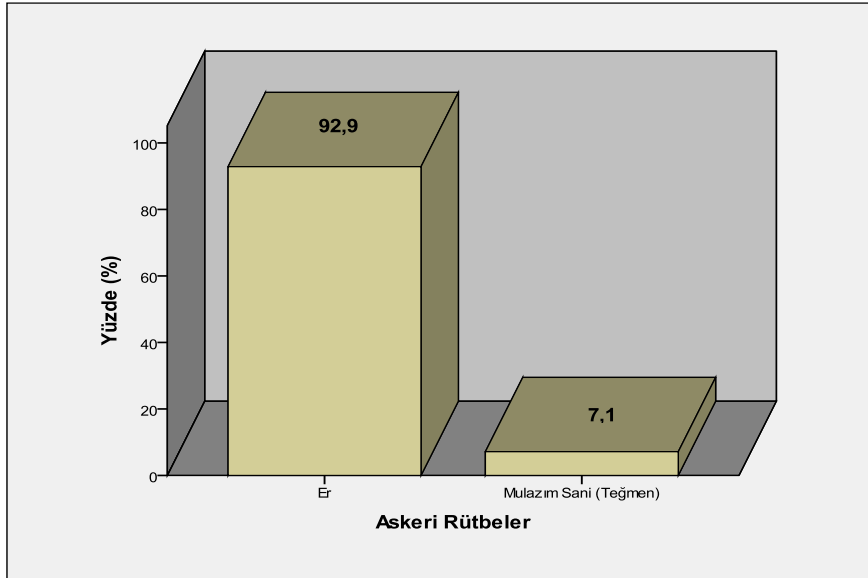

İç isyanlarda yer alan Nevşehirli şehitlerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 6'sı Merkez, 4'ü Ürgüp, 3'ü Gülşehir ve 1'i de Avanos ilçesindedir. İlçelere bakıldığında iç isyanlarda %42,9 oranla en fazla şehit Nevşehir merkezden verilmiştir. Bu oranı %28,6 ile Ürgüp, %21,4 ile Gülşehir ve %7,1 ile de Avanos ilçeleri takip etmektedir.

Tablo 16: İç isyanlarda yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Er	13	92,9	92,9	92,9
Mulazım Sani (Teğmen)	1	7,1	7,1	100,0
Toplam	14	100,0	100,0	

Grafik 16: İç isyanlarda yer alan Nevşehirli Şehitlerin Askeri rütbelerine göre yüzdeler (%) oranları

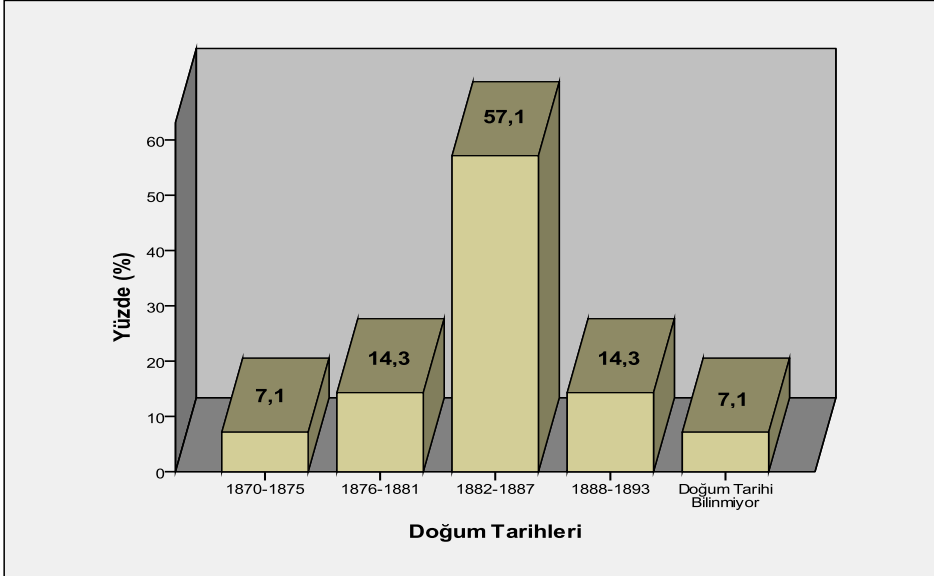

İç isyanlarda yer alan Nevşehirli şehitlerin askeri rütbelerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 13'ü Er ve 1 tanesi de Mulazım Sani (Teğmen)dir. Rütbelere bakıldığında iç isyanlarda en fazla şehit %92,9 oranla Er rütbesinden verilmiştir. Diğer %7,1 oranını da Mulazım Sani (Teğmen) rütbesi oluşturmaktadır.

Tablo 17: İç isyanlarda yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1870-1875	1	7,1	7,1	7,1
1876-1881	2	14,3	14,3	21,4
1882-1887	8	57,1	57,1	78,6
1888-1893	2	14,3	14,3	92,9
Doğum Tarihi Bilinmiyor	1	7,1	7,1	100,0
Toplam	14	100,0	100,0	

Grafik 17: İç isyanlarda yer alan Nevşehirli Şehitlerin doğum tarihlerine göre yüzelik (%) oranları

İç isyanlarda yer alan Nevşehirli şehitlerin doğum tarihlerine göre dağılımına bakıldığında şehitlerin 8'i 1882-1887, 2'ser tanesi 1876-1881 ve 1888-1893, 1 tanesi de

1870-1875 yılları arasında doğmuştur. Ayrıca 1 şehidin de doğum tarihi bilmemektedir. Bu rakamlara göre iç isyanlarda şehitlerin %57,1'i 1882-1887, %14,3'er oranlarıyla 1876-1881 ve 1888-1893, %7,1'i de 1870-1875 tarihleri arasında doğmuştur. Bu oranların dışında şehitlerin %7,1'inin de doğum tarihleri ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır.

SONUÇ

Osmanlı devleti 1911-1923 yılları arasında yaklaşık 12 yılda dört büyük savaşın (Trablusgarp, Balkan Savaşları, I.Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı) içerisinde bulunmuş ve birçok evladını kaybetmiştir. Bu savaşların dışında devlet içindeki karışıklıklardan (İç İsyenlar) da pek çok askerini yitirmiştir. Osmanlı devletinin bu acılı dönemlerinde Nevşehir ve yöresinden de birçok vatan evladı şehitlik mertebesine ulaşmıştır. Araştırmada görüldüğü gibi Trablusgarp savaşı, Balkan savaşları, I. Dünya savaşı, İstiklal savaşı ve iç isyanlarda toplamda 1009 kişi şehit olmuştur.

Çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Osmanlının son döneminde en fazla Nevşehirli şehit I. Dünya savaşında (769) verilmiştir. Şehit olan Nevşehirli askerlerin büyük bir kısmı Nevşehir Merkezdedir (372 kişi). Daha sonra en fazla şehit Ürgüp ilçesinden verilmiştir (294 kişi). Nevşehirli askerlerden askeri rütbelere göre en fazla şehit Er rütbesindedir (874 kişi).

Trablusgarp savaşında; toplamda 17 asker şehit olmuş ve en fazla şehit Avanos ilçesinden (11 kişi) verilmiştir. Şehit olan Nevşehirli askerlerin hepsi de Er rütbesinde olup, M. 1890 tarihinde doğmuştur.

Balkan Savaşlarında; toplamda 11 kişi şehit olmuş, bunun 7'si Ürgüp ilçesinden, 3'ü merkez, biri de Gülşehir ilçesindedir. Bu şehitlerin 6'sı Er rütbesinde olup, bir Kıdemli Yüzbaşı, bir Teğmen, bir Üsteğmen diğer ikisinin de rütbeleri bilinmemektedir.

I. Dünya savaşında; toplamda 769 asker şehit olmuş ve en çok şehit Nevşehir Merkezdedir (293 kişi). Nevşehirli askerlerden askeri rütbelere göre en fazla şehit Er rütbesindedir (664 kişi).

İstiklal savaşında ise yine en çok şehit olan asker sayısı Nevşehir Merkezdedir (69 kişi). Nevşehir Merkezi Ürgüp ilçesi (58 kişi) ile takip eder. Bu savaşta da en fazla şehit Er rütbesinden verilmiştir (174 kişi).

KAYNAKÇA

- Acun, Fatma (1999). “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne: Değişme ve Süreklilik”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 16 (3): 155-167.
- Davison, Roderic H. (2004). *Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- McCarty, Justin (1998). *Ölüm ve Sürgün*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Sert, Selehattin (2008). *I.Dünya Savaşında Emperyalist Devletlerin Soykırımı Uğrattığı Anadolu Azınlıkları Ermeniler, Süryaniler, Asuriler, Rumlar*. İzmir: Arvo Yayınları.
- Arşiv Belgelerine 04.04.2016 tarihinde “<http://www.msb.gov.tr/Personel/icerik/arsiv-mudurlugu>” adresinden ulaşılmıştır.

ÜRGÜP VE ÇEVRESİNİN (NEVŞEHİR) EKOTURİZM BİTKİLERİ

Dr. Deniz ULUKUŞ
Selçuk Üniversitesi
ulukusdeniz@gmail.com

Doç. Dr. Osman TUGAY
Selçuk Üniversitesi
otugay@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma Ürgüp ve Hodul Dağı çevresinde yetişen ekoturizm açısından önemli olabilecek bazı önemli bitkiler üzerine yapılmıştır. Dünya üzerinde sadece ülkemizde yetişen, başka yerlerde bulunmayan, Dünya literatürüne tanıtılırken ilk defa ülkemizden toplanarak tanıtılan bu endemik bitkiler ekoturizm açısından önemli bir değer oluşturmaktadır. Bu bitkilerden bazıları *Allium nevsehirensense* Koyuncu & Kollmann, *Alkanna cappadocica* Boiss.& Balansa, *Astragalus hirsutus* Vahl, *Astragalus tauricolus* Boiss., *Campanula stricta* var. *alidagensis* Damboldt, *Centaurea paphlagonica* (Bornm.) Wagenitz, *Cousinia caesarea* Boiss. & Bal., *Convolvulus assyricus* Griseb., *Crocus ancyrensis* Maw, *Crocus danfordiae* Maw, *Ebenus depressa* Boiss. & Balansa, *Ebenus laguroides* Boiss. var. *laguroides*, *Haplophyllum telephioides* Boiss., *Hedysarum cappadocicum* Boiss., *Hedysarum pestalozzae* Boiss., *Hyacinthella acutiloba* K.Perss. & Wendelbo, *Iris galatica* Siehe, *Iris schachtii* Markgraf, *Jurinea pontica* Hausskn. & Freyn ex Hausskn, *Linaria corifolia* Desf., *Paronychia condensata* Chaudhri, *Phlomis nissolii* L., *Pterocephalus pinardi* Boiss., *Salvia blepharochlaena* Hedge & Hub.-Mor., *Salvia ekimiana* Celep & Doğan, *Salvia hypargeia* Fisch. & Mey., *Saponaria prostrata* Willd. subsp. *prostrata*'dır.

Anahtar Sözcükler: Ürgüp, Hodul Dağı, Ekoturizm bitkileri, Nevşehir.

GİRİŞ

Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan ülkemizin floristik zenginliği; içinde bulunduğu coğrafi konum, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, karasal, Akdeniz, ve okyanus iklimi olmak üzere farklı iklim tiplerinin görülmesi, habitat çeşitliliği ve 0 m'den 5167 m'ye çıkan yükseklik farklılıkları gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır (Ulukuş 2014). Ülkemizin bu floristik çeşitlik içinde endemik zengin bitki çeşitliliği bakımından da önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu endemik bitki zenginliği ülkemizde ekoturizm açısından önemli bir değer oluşturmaktadır.

Türkiye'den bitki toplayan ilk araştırmacılardan biri Fransız Botanikçi Tournefort'tur. Bu araştırmacı 1702 de Batı, Kuzey ve Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinden topladığı bitkileri yayınlamışlardır (Burt 2011). İlk önemli araştırma 1843

yılında İsviçreli Botanikçi E.Boissier tarafından yapılmıştır. Boissier Anadolu’da yaptığı geziler sırasında topladığı bitkileri Balkanlar’dan Hindistana kadar uzanan bölgeyi de içine alan 5 cilt ve 1 ekten oluşan ”Flora orientalis” adlı eserde yayınlanmıştır (Boissier 1867-1888). Bu eser Türkiye florası yayınlanıncaya kadar temel kaynak olarak kullanılmıştır. Ülkemizde Boissier’den sonra alman botanikçi Bornmüller (1936-1940), Handel Mazetti (1909), Schwarz (1936), Huber Morath (1966-1973-1974), Walter (1962-1972) ve P.H Davis (1965-1985) gibi bilim adamları araştırmalar yaparak Türkiye florasına çok önemli katkıda bulunmuşlardır. Ülkemiz florası için yapılan en önemli çalışma ise 1965-1988 yılları arasında P.H Davis editörlüğünde yayınlanan ” Flora of Turkey and the East Aegan Islands” isimli 10 ciltlik eserdir (Davis 1965-1985, Davis vd. 1988). Türkiye florasına ilave 11. cildi ise türk bilim adamları tarafından yazılmıştır. Türkiye florasında 11. cildine göre ülkemizde bitki sayısı 11014 ve bu sayısında 3708’inin endemik olduğu belirtilmektedir (Güner vd. 2000). Türkiye bitkiler listesine göre ülkemizde toplam 11.707 bitki bulunmakta ve bunların 3.649’u endemiktir (Güner vd. 2012).

Vural ve arkadaşları ve son olarak Ulukuş’un yaptığı çalışmalarla Nevşehir ilinin yurdumuzda floristik çalışmaları iyi bilinen iller arasında olduğunu belirtmişler ve bu çalışmalarını yayınlamışlardır (Vural vd.1996, Ulukuş 2014).

MATERYAL VE YÖNTEM

2008-2015 yılları arasında değişik vejetasyon dönemlerinde Mart-Eylül ayları arasında yapılan arazi çalışmaları sonucunda toplanan bitki örnekleri araştırma materyali olarak kullanılmıştır. Ürgüp ve çevresindeki farklı lokalitelerden örnekler toplanmadan önce resimleri çekilmiş, sonra toplanan bitkiler arazide numaralandırılıp preslenmiş ve yaygın herbaryum tekniklerine göre kurutulmuştur. Toplanan bitki örnekleri teşhis edilirken 1-10 cildi Davis, 11. cildi Güner ve arkadaşları tarafından yazılan “Flora of Turkey” ve Türkiye bitkiler listesi adlı eserlerden faydalanılmıştır (Davis 1965-1988; Güner vd. 2000; 2012). Teşhis edilen bitkiler herbaryum materyali haline getirilip Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Herbaryumu’nda (KNYA) muhafaza edilmiştir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER

Ürgüp ve çevresinde farklı lokalitelerden toplanan bitki örneklerinin Dünyada sadece ülkemizde yayılış gösteren ve ekoturizm açısından da önemli olduğu düşünülen 27 bitkiye ait bilgileri ve Türkçe adları aşağıda verilmiştir (Güner vd. 2012).

- *Allium nevsehirense* Koyuncu & Kollmann “Nevşehir Soğanı”;
Yukarı Kızılırmak Bölümü; Erzurum- Kars Bölümü, Endemik.
- *Alkanna cappadocica* Boiss.& Balansa “Peri Havacivaotu”;
Adana Bölümü; Orta Kızılırmak Bölümü, Endemik.
- *Astragalus hirsutus* Vahl “Tüylü Geven”;
Batı ve Orta Karadeniz Bölümleri; Yukarı Kızılırmak Bölümü; Yukarı Fırat Bölümü; Antalya Bölümü, Endemik.
- *Astragalus tauricolus* Boiss. “Maden Geveni”;
Batı Karadeniz Bölümü; Yukarı Sakarya ve Orta Kızılırmak Bölümleri; Hakkari Bölümü; Akdeniz Bölgesi, Endemik.
- *Campanula stricta* var. *alidagensis* Damboldt “Gür Çançiçeği”;
Orta Kızılırmak Bölümü, Endemik.
- *Centaurea paphlagonica* (Bornm.) Wagenitz “Ilgaz Sarıbaşı”;
Yukarı Sakarya Bölümü, Endemik.
- *Cousinia caesarea* Boiss. & Bal. “Kayseri Kızanı”;
Orta Karadeniz Bölümü; Yukarı sakarya bölümü; Orta ve Yukarı Kızılırmak Bölümleri, Endemik.
- *Convolvulus assyricus* Griseb. “Yastıkçık”;
Orta Karadeniz Bölümü; Yukarı sakarya bölümü; Orta ve Yukarı Kızılırmak Bölümleri; Yukarı Fırat bölümü; Adana Bölümü, Endemik.
- *Crocus ancyrensis* Maw “Ankara Çiğdemi”;
Batı ve Orta Karadeniz Bölümleri; Orta ve Yukarı Kızılırmak Bölümleri; Yukarı Fırat Bölümü; Adana Bölümü, Endemik.
- *Crocus danfordiae* Maw “İnce Çiğdem”;
Batı Karadeniz Bölümü; İç Batı Anadolu Bölümü; İç Anadolu Bölgesi; Akdeniz Bölgesi, Endemik.
- *Ebenus depressa* Boiss. & Balansa “Bodur Morgeveni”;

Orta Kızılırmak ve Konya Bölümleri; Yukarı Fırat Bölümü, Endemik.

- *Ebenus laguroides* Boiss. var. *laguroides* “Mor Geven”;

İç Anadolu Bölgesi; Yukarı Fırat Bölümü; Adana Bölümü, Endemik.

- *Haplophyllum telephoides* Boiss. “Özge Sedo”;

Orta ve Yukarı Kızılırmak Bölümleri, Endemik.

- *Hedysarum cappadocicum* Boiss. “Tatlı Tırfıl”;

Güney Marmara Bölümü; Doğu Karadeniz Bölümü; İç Batı Anadolu Bölümü; Yukarı Sakarya ve Orta Kızılırmak Bölümleri; Yukarı Murat-Van ve Hakkari Bölümleri; Antalya Bölümü, Endemik.

- *Hedysarum pestalozzae* Boiss. “Horoz Başı”;

Doğu Karadeniz Bölümü; Orta Kızılırmak ve Konya Bölümleri; Yukarı Fırat Bölümü; Antalya Bölümü, Endemik.

- *Hyacinthella acutiloba* K.Perss. & Wendelbo “Sivri Sümbül”;

Orta Kızılırmak Bölümü; Yukarı Fırat Bölümü, Endemik.

- *Iris galatica* Siehe “Kaba Navruz”;

Orta ve Doğu Karadeniz Bölümleri; Orta ve Yukarı Kızılırmak Bölümleri; Yukarı Fırat Bölümü, Endemik.

- *Iris schachtii* Markgr. “Kır Süseni”;

Karadeniz Bölümü; İç Anadolu Bölgesi, Endemik.

- *Jurinea pontica* Hausskn. & Freyn ex Hausskn. “Kav Otu”;

Çatalca Kocaeli ve Güney Marmara Bölümleri; Karadeniz Bölgesi; Ege Bölgesi; İç Anadolu Bölgesi; Erzurum-Kars Bölümü, Endemik.

- *Linaria corifolia* Desf. “Tarla Nevruzotu”;

Güney Anadolu bölgesi hariç, Endemik.

- *Paronychia condensata* Chaudhri “Ürgüp Etyaranı”;

Orta Kızılırmak Bölümü, Endemik.

- *Phlomis nissolii* L. “Öbek Çalba”;

Ege Bölgesi; Orta Kızılırmak ve Konya Bölümleri; Akdeniz Bölgesi; Orta Fırat Bölümü, Endemik.

- *Pterocephalus pinardi* Boiss. “Yurt Cücükotu”;

Güney Marmara Bölümü; Orta Karadeniz Bölümü; İç Batı Anadolu Bölümü; Yukarı Sakarya Bölümü; Yukarı Fırat Bölümü; Akdeniz Bölgesi, Endemik.

- *Salvia blepharochlaena* Hedge & Hub.-Mor. “Hoş Şalba”;

Orta ve Kızılırmak Bölümleri, Endemik.

- *Salvia ekimiana* Celep & Doğan “Bey Şalbası”;

Orta Kızılırmak Bölümü, Endemik.

- *Salvia hypargeia* Fisch. & Mey. “Siyahot”;

Batı ve Orta Karadeniz Bölümleri; İç Anadolu Bölgesi; Yukarı Fırat Bölümü; Akdeniz Bölgesi, Endemik.

- *Saponaria prostrata* Willd. subsp. *prostrata* “Ebemterliği”

İç Batı Anadolu Bölümü; İç Anadolu Bölgesi; Adana Bölümü, Endemik.

Turizm şehri olan Nevşehir ilinin ekoturizmi farklı bir açıdan canlandıran bitkisel çeşitliliğimizin korunarak gelecek nesillere aktarılması, özellikle dar yayılışlı endemik bitkilerin korunup, bunların tohumlarında da tohum bankalarında saklamalıyız.

KAYNAKLAR

- Boissier, E. (1867-1888). *Flora Orientalis*, Vol.I-V and supplement. Geneva.
- Burt, B.L. (2001). Tournefort in Turkey (1701-1702), *The Karaca Arboretum Magazine*, 6(2): 45-62.
- Davis, P.H. (1965-1985). *Flora of Turkey and The East Aegean Islands*. Edinburg Üniv. Pres. 1-9 v.
- Davis, P.H., Mill, R.R., Tan, K. (eds) (1988). *Flora of Turkey and The East Aegean Islands*. (supplement) Edinburg Üniv. Pres. 10 v.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., Başer, K.H.C. (eds) (2000). *Flora of Turkey and The East Aegean Islands*. (supplement) Edinburg Üniv. Pres. 11 v.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, T., (2012). *Türkiye bitkiler listesi (Damarlı bitkiler)*. İstanbul, Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmalar Derneği Yayını.
- Ulukuş, D ve Tugay, O. (2014). The flora of region among Ürgüp, Derinkuyu and Hodul Mountain (Nevşehir/Turkey), *BioDiCon*, 7/3, 42-57.
- Vural, M., Kol, Ü., Çopuroğlu, S., Umut, B. (1996). "Göreme Milli Parkındaki Bitkilerin Tespiti ve Bunların Peyzaj Mimarisi Yönünden Değerlendirilmesi" Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, 263, 1-94, Ankara.

FAKİR BAYKURT'UN EŞEKLİ KÜTÜPHANECİ ROMANINA YANSIYAN ÜRGÜP

Okt. Dr. Derya KILIÇKAYA
Kocaeli Üniversitesi
derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr

ÖZET

1921 yılında Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde dünyaya gelen Mustafa Güzelgöz'ün hayatı, 1944 senesinde kırk lira aylıkla buraya kitaplık görevlisi olmasıyla değişir. Bu göreve gelmesiyle beraber, kitaba verdiği önem bir kat daha artar. Köylülere kitap ulaştırabilmek için ise eşekten faydalanır. Eşeğin üstüne koyduğu kitap dolu sandıklarla birlikte, köy köy dolaşarak insanlara hizmet eder. Adı, "Eşekli Kütüphaneci"ye çıkar. Fakir Baykurt ise Ürgüp Kitaplığı'nda oturup kalmak yerine, eşek vasıtasıyla kitapları köylünün ayağına kadar götüren Mustafa Güzelgöz'ü roman kahramanı olarak karşımıza çıkarır. Onun, 2000 yılında yayımlanan son romanı *Eşekli Kütüphaneci* ismini taşır. Fakir Baykurt, romanda bir taraftan Mustafa Güzelgöz'ü ve yaşadıklarını aktarırken, diğer taraftan da Ürgüp'ün ve insanların kimi özelliklerinden bahsetmiştir. Aynı zamanda, yeri geldiğinde tarihi bilgiler de vermiştir. Buna en güzel örnek, Ürgüp Tahsin Ağa Kitaplığı'dır. Romanda, bu başlık altında bir bölüm yer almaktadır. Fakir Baykurt, kitabında Ürgüp'teki birtakım gelenek, görenek ve inançlardan da söz eder. Bunların yanı sıra, buranın yemek kültürü de esere yansır. Yazımızda, *Eşekli Kütüphaneci* romanına Ürgüp'ün nasıl yansıdığını ortaya koymaya çalışacağız. Böylelikle, bu önemli yerleşim yerini bir de Fakir Baykurt'un gözünden göreceğiz.

Anahtar Kelimeler: Fakir Baykurt, *Eşekli Kütüphaneci*, Roman, Ürgüp.

ÜRGÜP IN EŞEKLİ KÜTÜPHANECİ WHICH WAS WRITTEN BY FAKİR

BAYKURT

ABSTRACT

Mustafa Güzelgöz, who was born in Nevşehir/Ürgüp in 1921, becomes a library officer also in Ürgüp in 1944 and then his life changes completely. He starts to place greater importance to books. He takes advantage of a donkey to make books available for all villagers. He goes from a village to another village with his donkey which is full of chest of books. He gets a nickname which means librarian with the donkey: "Eşekli Kütüphaneci". Fakir Baykurt wrote his last book about Mustafa Güzelgöz in 2000. Name of that book is *Eşekli Kütüphaneci*. In this book, Fakir Baykurt doesn't tell about just Mustafa Güzelgöz and his life, he also tells about Ürgüp and the characteristics of people living in Ürgüp. In addition to this, he

informs the readers about history of Ürgüp. For instance, there is a chapter that called “Ürgüp Tahsin Ağa” Library in the book. Furthermore, Fakir Baykurt tells about the cuisine of Ürgüp. In this article, we will try to show how Ürgüp takes place in *Eşekli Kütüphaneci*. Thus, Ürgüp will be seen from Fakir Baykurt’s eyes.

Key Words: Fakir Baykurt, Eşekli Kütüphaneci, Novel, Ürgüp.

GİRİŞ

Fakir Baykurt’un hasta yatağında yazdığı son romanı *Eşekli Kütüphaneci*, peribacaları diyarı olarak da bilinen Nevşehir’in Ürgüp ilçesinde geçer.¹ Yunanistan’ın Larisa şehrinden Ürgüp’e gelen Dimitrios Katsikas, büyükbaba ve büyükannelerinin izini araştırmak için buraya gelmiştir. Çünkü Dimitrios’un büyükleri, 1924 senesinde Ürgüp’ten ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu ayrılığın nedeni, 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması’na ek olarak yapılan sözleşmedir. Buna göre, Türkiye ve Yunanistan arasında bir nüfus mübadelesi gerçekleşir. Mübadele ile birlikte Anadolu topraklarında yaşamakta olan Rumlar Yunanistan’a, Yunanistan’da yaşayan Türkler ise Türkiye’ye göç etmek mecburiyetinde kalırlar. Romanda bir Rum kahraman olarak karşımıza çıkan Dimitrios’un büyükleri de bu mübadele ile bu topraklardan ayrılırlar ve bir daha Anadolu’ya dönemezler. Dimitrios, Ürgüp’ü büyüklerinin yerine gezip görmek için buradadır.² Ürgüp’ü keşfetmeye çalışırken Aziz Güzelgöz ile tanışma fırsatı bulur. Aziz, “Eşekli Kütüphaneci” olarak yörede meşhur olan Mustafa Güzelgöz’ün oğludur ve Dimitrios’u babasıyla tanıştırır. Mustafa Güzelgöz ile Dimitrios birbirlerine ısınırlar ve “Eşekli Kütüphaneci” hayat hikâyesini ona anlatmaya karar verir. Özellikle, eşekle nasıl kitap taşıdığı, bu uğurda ne gibi zorluklar çektiğini uzun uzun anlatır. Bu anlatımlar sırasında Ürgüp’ten ve insanlarından da bahseder Mustafa Güzelgöz. Ürgüp’ün önemli yerlerinden,

¹ “Anadolu Selçukluları döneminde de önemli bir yerleşim alanı olan yöre, XV. yüzyıl sonlarında Konya vilayetinin Niğde sancağına bağlı bir kaza olarak yönetilmiştir. Cumhuriyet döneminde bir süre Kayseri’ye bağlı olan Ürgüp, 1954’ten bu yana Nevşehir ilinin bir ilçesi durumundadır.” (Er, 1997: 193)

² “Uzun yıllar yörede yaşamlarını sürdürdüklerini belirttiğimiz ve Yunan harfleri ile yazı yazıp Türkçe konuşan Ürgüplü Rumlar, Lozan Antlaşmasının mübadele hükümleri uyarınca 1923’ten itibaren Yunanistan’a gönderilmiş, gidenlerin yerine Yunanistan’da yaşayan Türkler yerleştirilmiştir. Yıllar boyu Rumlar ile yakın ve samimi ilişkiler sürdürmüş olan, aradan iki-üç kuşak geçmiş olmasına rağmen mektuplaşan, zaman zaman yöreye turist olarak gelen eski komşularının torunlarını evlerinde zevkle konuk eden Ürgüp halkının, yöreye yerleştirilen Türk asıllı muhacirlerle önceleri pek kaynaşmadıkları, onları dışladıkları, hatta günümüzden beş-on yıl öncesine kadar bu iki kesimin birbirlerinden kız alıp vermedikleri, yörede edindiğimiz bilgiler arasındadır.” (Er, 1997: 193)

yiyecek kültürüne kadar Dimitrios'a pek çok şey aktarır. İşte biz de çalışmamızda, Fakir Baykurt'un *Eşekli Kütüphaneci* romanına Ürgüp'ün nasıl yansıdığını göstermeye çalışacağız.³

A- TEMENNİ TEPEŞİ

Romanda, isim olarak karşımıza sık çıkan yerlerden biri Ürgüp'teki Temenni Tepesi'dir.⁴ Dimitrios, Ürgüp'e ilk geldiğinde geze geze bu tepeyi bulur. Yıl, 1984'tür. Bunu, romanın ilk sayfalarındaki şu cümlelerden anlıyoruz: "*Altmış yıl önce büyükannesiyile büyükbabası buralardan göçmek zorunda kalmıştı.*" (Baykurt, 2015: 5); "*Büyükannelerim, büyükbabalarım 1924'te Başköy'den gitmişler.*" (Baykurt, 2015: 9) Larisa'daki komşusu Anastasia Teyze de büyükanneleri ve büyükbabaları gibi, Türklerle Yunanlar arasındaki değişim olurken Ürgüp'ü terk etmek zorunda kalanlardandır. Romandan anlaşıldığı kadarıyla Anastasia Teyze, göç sırasında dört yaşındadır: "*1924'te küçük kızmış. Türklerle Yunanlılar arasında değişim olurken, İzmir'den gemiye anasının elinde ağlayarak binmiş. Şimdi 64 yaşında.*" (Baykurt, 2015: 9) Kendisinin Güzelgöz ailesiyle tanışmasını sağlayacak kişi ise Temenni Tepesi'ndeki Bekçi Recep Efendi'dir. Fakir Baykurt, Ürgüp için önemli olan bir tepeyi, roman kahramanı için de önemli kılmıştır. Dimitrios, bu tepeye çıktığı için Mustafa Güzelgöz'e ulaşabilmiştir. Böylelikle, Temenni Tepesi romanda hem Ürgüp hem de Dimitrios için mühim bir sembol haline gelir.

Dimitrios Katsikas, Ürgüp'te eski yapı küçük bir otele yerleşir. Otelin penceresinden dışarıya baktığında, kendisini karşılayacak olan yine Temenni Tepesi'dir.⁵

³ "Ünlü yazar Fakir Baykurt ile uzun süredir arkadaşlık yaptığını ve en son hastaneye yatmadan önce görüştüğünü belirten Güzelgöz, şunları anlattı: 'Fakir Baykurt, kütüphanesi olmayan köylere merkeplerle kitap gönderdiğimizi duymuş. Bu konuda araştırma yapmak ve bir kitap yazmak için benimle sık sık görüşmeler yaptı. 2 yıl önce Ürgüp'e gelerek bu konuda malzeme topladı, köylülerle görüştü. Hastaneye yatmadan 10 gün önce de yaptığım görüşmede, bana biyografimi yazmak için yeniden Ürgüp'e geleceğini söyledi. Bu isteğini seve seve kabul ettim ama olmadı.'" (İleri; Talipoğlu, 2007: 135)

⁴ "**Temenni Tepesi**, Ürgüp ilçesinin merkezinde bulunur. Deniz seviyesinden yaklaşık 1.140 metre yüksekliktedir. Ürgüp şehir merkezinden yaklaşık 80 metre yükseklikte; Ürgüp'ün neredeyse her tarafından görülebilen kaya yapılı bir tepedir. Güney, Batı ve doğuya bakan yamaçları yaklaşık 30 metrelik kaya duvardır. Teras şeklindeki tepenin altında bir seyir balkonuna çıkan yaklaşık 80-100 metrelik bir kayadan oyma tünel bulunur." <http://www.urgup.bel.tr/urgup/temennitepesi>

⁵ "**Temenni Tepesi tepede bulunan türbeye çaput bağlanıp dilek dilenmesi nedeniyle tepenin adı "**Temenni" **olarak anılmaya başlanmıştır. Temenni Tepesi, antikçağ ve öncesinde kutsal bir tepe olarak kabul edilmiştir. Tepede bulunan pek çok taka mezar, insanların bu kutsal tepeye gömülmek için adeta yarışıklarını göstermektedir. Taka mezarlar, kayaya biraz derince kazılır, en alta bir**

Dimitrios'un bakış açısından Temenni Tepesi şöyle görünür: “*Temenni Tepesi görünüyor. Orası, büyük bir peribacasını başından tıraşlamışlar, üstüne ufak tefek yapıları yapmışlar gibi görünüyor.*” (Baykurt, 2015: 8) Eşekli Kütüphaneci ile Dimitrios tanıştıktan sonra, aralarında koyu bir sohbet başlar. Bu sohbet sırasında Mustafa Güzelgöz, Ürgüp'ün güzelliklerini anlatırken Temenni Tepesi'ne de değinir: “*Şafak sökerken Temenni Tepesi'nin başına varıp ordan çevreye günün yayılışını seyredeceksin, Dimitrios Efendi, Bu güzellik başka hiçbir yerde yok; yalnız burda vardır. Bu dünyada benim en sevdiğim, Ürgüp'te şafağın söküşünü Temenni Tepesi'nden seyretmek, bir de Refik Başaran'ın türkülerini dinlemektir.*” (Baykurt, 2015: 13) Mustafa Güzelgöz, böylelikle gün doğuşunun en iyi seyredildiği yer olarak bilinen ve meşhur olan Nemrut Dağı'nı bir tarafa bırakarak, Temenni Tepesi'ndeki güzelliğin başka hiçbir yerde olmadığını iddia etmiş olur. Bu da okuyucuda, bu tepeyi görme ve oradan şafağın söküşünü izleme isteği uyandırır. Görüldüğü gibi Fakir Baykurt, romanında sadece Mustafa Güzelgöz'ü anlatmaya çalışmamış, aynı zamanda Ürgüp'ü de tanıtmaya çalışmıştır.

B- MUTFAK KÜLTÜRÜ

Romana, Ürgüp'ün mutfak kültürü de yansımıştır. Dimitrios'un Temenni Tepesi'ndeki Bekçi Recep Efendi'ye sorduğu ilk soru yemekle ilgilidir:

“Bekçi Recep Efendi'ye biraz sıkılarak sordu:

Nerde biraz mantı yiyebilirim?

Recep Efendi bu soruyu ciddiye alsın mı yoksa almasın mı, bilemedi. Ürgüp'e son zamanlarda biraz gezgin gelip gidiyor. Onlar içinde Türkçe bilen çok azdır. Bu delikanlı bayağı iyi biliyor ama her istediğini tam anlatamıyor galiba. Belki mantı yeme isteğini yanlış anlattı. Mantı çok eski yerli bir yemektir; gezginler yemez. Belki başka bir yemek sormak istiyor.

Ne mantısı? Mantı bir yemektir...

Yemek olduğunu biliyorum. Nerde yiyebilirim?

O zaman Recep Efendi biraz düşündü.

ölü gömülür, mezarın sağ ve sol yanlarında raf gibi ikişer mezar daha hazırlanır ve böylelikle aynı mezara 5 kişi gömülebilirdi.” <http://www.urgup.bel.tr/urgup/temennitepesi>

Sen en iyisi Aziz Güzelgöz 'ün dükkânına git." (Baykurt, 2015: 6-7)

Dimitrios'un ısrarla mantı aramasının nedeni ise büyükanneleridir: *"Büyükannelerim bana, git Ürgüp'e, mantı, pekmez, yoğurt ye dedi..."* (Baykurt, 2015: 9) Romandan anlaşıldığı kadarıyla Dimitrios, bu mantı, yoğurt ve pekmez yeme işini biraz abartmış durumdadır. Ürgüp'ün başka yemekleri de olduğu halde, ısrarla bunları tüketmesi büyükannelerine duyduğu saygıdan olsa gerekir. Dimitrios'un durmadan bu yiyecekleri yemesi, misafir olarak kaldığı evin sahiplerini de şaşırtmıştır ve *"Acaba Yunanistan'da yoğurt yok mu?"* diye düşünmelerine sebep olmuştur:

"Hanife Hanım'la gelini Selma yeniden mantı yapıyor. Dimitrios'a mantı ver, canını al. Yoğurtla pekmez ver; başka bir şey yemese de olur. Yoğurtla pekmezi çok seviyor. Acaba Yunanistan'da yoğurt yok mu? Pekmezi bilmiyorlar mı? Durmadan yiyor. Çocuklar bakıp bakıp gülüyor haline. Selma Gelin, Hanife Hanım'dan öğrendiği yöntemle her gün yoğurt çalıyor. Dimitrios yiyince çocuklar da yiyor. Ama Ürgüp'ün birbirinden güzel başka yemekleri var. Hanife Hanım her gün birini yapmak istiyor. Gene de yoğurtla pekmezi sofradan eksik ettiriyor. Dimitrios bütün yemeklerden önce bunlara saldırıyor. Mantı olduğu akşamlar yüzünün gülleri açıyor." (Baykurt, 2015: 75)

Romanda, birden fazla olarak karşımıza çıkan ve dikkatimizi çeken bir başka yiyecek ise hamuruna patates katılmış tandır ekmeğidir. Fakir Baykurt, eserinde bu ekmeğin Ürgüp ve çevresine has olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Dimitrios, Mustafa Güzelgöz ile atalarının memleketi olan Başköy kazasına gittiklerinde, patatesli tandır ekmeğine beyaz peynir ve soğan dürüp yerler. Romanın sonlarına doğru, Larisa'dan kalkıp Ürgüp'e gezmeye gelen Rumlar, kendilerinin hâlâ orada bu ekmeği yaptıklarını belirtirler: *"Biz orda hâlâ ekmeği tandırda yapıyoruz. Hamurun içine patates katıyoruz."* diye anlatıp *Ürgüplülere güldürüyorlardı.*" (Baykurt, 2015: 135) Yörede, patates yetiştiriciliği yapıldığı için, bu durum yeni bir ekmeğin çeşidini de meydana getirmiştir.

C- TAHSİN AĞA KİTAPLIĞI

Ürgüp ve Dimitrios için önem arz eden Temenni Tepesi, aynı zamanda Ürgüp'ün ilk kitaplığına da ev sahipliği yapar. Bu kitaplığın adı, Tahsin Ağa Kitaplığı'dır.⁶ Mustafa Güzelgöz, romanda Dimitrios'a buranın nasıl yapıldığının hikâyesini anlatır. Onun anlatımına göre, Abdülmecid zamanında; yani 1839 ile 1861 yılları arasında Nevşehir'de sekiz bin kadar Rum vardır. Ürgüp'te ise iki bin kadar. Rumlar, kendileri için Ürgüp'te "gymnasium" yapmışlardır. Ancak, Türklerin bir şeyi yoktur. Bu eksikliği fark eden Abdülmecid'in kitaplığında görevli Ürgüplü Tahsin Ağa, memleketi için iyi bir şey yapmak adına hünkâra ricada bulunur. Bu ricayı, Mustafa Güzelgöz romanda şöyle anlatır:

"Bir gün uygun bir sırasını bulup Abdülmecid'e söyledi: 'Hünkârım, bizim Ürgüp'ten İstanbul'a gelenler dönüp yurduna bir iyilik eder. Ben şu gün oldu, böyle bir fırsatı ne yazık ki türlü bulamadım. Acaba kitaplığınızda iki, üç olan kitaplardan birerini kuluza bağışlasanız, bunlarla yurduma bir kitaplık açsam olmaz mı?"

Abdülmecid sordu: 'Bunun için bir yapı var mı?'

'yok, ama yaparız Hünkârım.'

"Önce yapıyı yap; sonra kitapları düşünelim..." Abdülmecid ilim irfana önem veren bir padişahtı." (Baykurt, 2015: 39)

Tahsin Ağa, padişahın isteği üzerine Temenni Tepesi'ndeki o ilk yapıyı yaptırır. Abdülmecid'in bağışladığı 817 cilt kitapla birlikte, 1854 yılında Ürgüp'e bir kitaplık açılmış olur.

⁶ "Ürgüp'te kütüphanecilik, çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Ürgüplü Tahsin Ağa, sarayda kütüphanecilik hizmeti yapmaktaydı. Abdülmecid'in iznini alarak önce Temenni Tepesine kütüphane görevi görececek bir kümbet yapı yaptırmıştır. Ardından saray kütüphanesinde birden fazla nüshası olan el yazması 817 cilt eseri develere yükleterek, Ürgüp'e göndermiştir. Kütüphane kurmak için görevlendirdiği Ürgüplü Hacı Derviş, Temenni Tepesinde bulunan kümbet yapıya kitapları yerleştirerek kütüphane ve medrese olarak halkın hizmetine açmıştır. Hacı Derviş, Tahsin Ağa kütüphanesinde 39 yıl Hafız-ı Kütüp (Kütüphaneci) ve medrese yöneticisi olarak çalışmıştır. 1894 yılından itibaren de Hacı Derviş'in oğlu Nail Derviş tarafından bu görevler devam ettirilmiştir. Tahsin Ağa Kütüphanesi, 1914 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır." (Atılgan, 2012: 345)

D- GELENEK, GÖRENEK VE İNANIŞLAR

Fakir Baykurt, *Eşekli Kütüphaneci* isimli romanında Ürgüp'ü anlatırken buradaki kimi gelenek, görenek ve inanışlardan da bahsetmiştir. Mustafa Güzelgöz, kaçarak evlenmiş bir kişidir. Sevdiği Hanife'yi kaçıtır ve Kapadokya bölgesinde, peribacalarının arasında saklanırlar. Mustafa Güzelgöz, bu kız kaçırma hikâyesini Dimitrios'a anlatırken, Ürgüp'te böyle bir davranışın yaygın olup olmadığı hakkında da bilgi verir: “*Bizim buralarda kız kaçırmak ayıptır. Ama kız kaçıran oğlanı ele vermek daha ayıptır.*” (Baykurt, 2015: 31) Bu ilginç gelenek sayesinde, dostlarının evinde kalma imkânı bulan ve yakalanmayan çift rahat bir ortam bulmuşlardır.⁷

Romanda, bahsi geçen bir başka âdet ise çocuk doğunca şenlik yapılmasıdır. Mustafa Güzelgöz, Dimitrios'a hayatını anlatırken bundan da bahseder. Buna göre, aslında Ürgüp'te çocuk doğunca şenlik yapmak gibi bir âdet yoktur. Bu âdeti Ürgüp'te başlatan kişi Eşekli Kütüphaneci'dir: “*Bizim burda çocuklar doğunca şenlik âdeti yoktu. Ürgüp'te biz başlattık. Metin doğunca, Murat doğunca, Nurten, Türkân doğunca, Aziz doğunca hep şenlik yaptık. Topladık eşi dostu, yedirip içirdik, çaldırıp çığırttık.*” (Baykurt, 2015: 38) Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla, gerçekten de normalde Ürgüp'te böyle bir âdet yoktur. Çocuk doğduğunda, özellikle akraba dışındaki insanlara duyurulmamaya özen gösterilir. Bunun nedeni de insanların çocuğun yanına gelip nazar değdireceğine olan inançtır.⁸

Romanda bahsedildiğine göre, eskiden Ürgüp'te kızların okuması günah sayılmaktadır. “*Oğlan okursa kadı, kız okursa cadı olur.*” (Baykurt, 2015: 39) anlayışı geçerlidir. Mustafa Güzelgöz, bunun bir atasözü gibi kuşaktan kuşağa yayıldığını belirtir. Bunun yanı sıra, eskiden Ürgüp'te belli bir amaca ulaşmak için edilen dualar vardır. Romanda buna örnek olarak, Osmanlı ordusunun savaşta yenilmemesi için, Ürgüp halkının 4444 defa Ayetelkursi okumaları örnek verilmiştir.

⁷ “Ürgüp'te kız kaçırma olgusu yaygın değildir. Genellikle tek eş evlilik (monogami) görülmekte, yaşlı kuşakta seyrek de olsa iki eşli erkeklere rastlanmaktadır. Kasaba ve köyleri bir bütün olarak ele alındığında çoğunlukla içten evlenmelerin (endogami) yapıldığı, ancak son yıllarda Almanya'da çalışan gençlere kız verme eğiliminin gittikçe arttığı gözlenmektedir.” (Er, 1997: 196)

⁸ “Diğer bir uygulama olarak da, doğan çocuğun akraba dışına duyurulmamaya özen gösterildiği tespit edilmiştir. Buna sebep olarak da çok sayıda kişinin çocuğun yanına gelmesiyle kem gözlerin zararının dokumacağına inanılmaktadır.” (Sevindik, 2012: 125)

1920’li yıllarda bir müzik aleti olan saza bakış açısının olumsuz olduğunu yine romandan öğrenmekteyiz. Saz, çalınması günah olarak görülen bir alettir:

“Ben 1921 doğumluyum. Yetişip geldiğimde sazı çok seviyordum. Oysa yurdumuzda saz günahtı. Bir saza ne büyük hevesim olduğunu babama söyleyemiyordum. Anama ağlayıp sızladım, kendime bir saz aldurdum. Bir gün, iki gün derken, babam evde saz olduğunu görmüş. Anama bağırp çağırdı. Buyurdu ona: ‘Çabbuk yak bunu!’ Anam yaktı zorunlu. Böylece benim saz odun oldu. Ah ah, sazım yakılmasa, ben de Refik Başaran gibi bir sanatçı olurum! Onun kadar olamasam da, ona yakın, örneğin Keskinli Hacı ayarında olurum. Özlemim içimde kaldı!” (Baykurt, 2015: 39)

Mustafa Güzelgöz, romanda saz yüzünden kendisinin başına gelenleri anlattıktan sonra bir öğretmenden bahseder. Bu öğretmen de kendisi gibi saz çalma hevesine düşmüştür. Ancak, saz çalan bir insan Ürgüp’te hoş karşılanmamaktadır. Hatta bununla ilgili inanışlar da vardır:

“Öğretmenin biri de benim hesap saz çalıyormuş. Eee, saz da günah. Saz çalan adamın babasının gömütüne sırtlan girer. Sırtlan her gün, evlat saz çaldıkça ölünün göğsünü tırmalar. Sürekli yapar bunu. Evladı saz çaldıkça her gün yapar. Düşün, adam ne kadar büyük acı çekiyor. Yani halkımızın üstünde öyle bir karanlık var ki, yırtılacak gibi değil!” (Baykurt, 2015: 44)

Mustafa Güzelgöz’ün içinde saz çalma sevgisi hep öylece kalmıştır. Babasının saza olumsuz bakışı yüzünden, sevdiği bu aletten uzak kalır. Ancak, kendisi babası gibi davranmaz ve ben çalamadım, bari oğlum çalsın anlayışıyla, oğlu Murat’a bir saz alır. Fakat saza karşı olan olumsuz bakış açısı, Ürgüp’teki kimi insanlarda hâlâ devam etmektedir. Bu kişilerden biri de Murat’ın ortaokul müdürüdür. Sert bir şekilde Murat’ı saz çalmaması konusunda uyarır. Romanda bu kısım, yazar-anlatıcı tarafından şu şekilde aktarılır:

“Murat okuldan eve ağlayarak geldi. ‘baba sazı bırakmam gerekiyor.’ dedi. Murat söz dinler yaradılışlı bir çocuktuktu. Aziz de yumuşak başlı görünür ama serttir gerçekte; direnir. ‘madem öyle, sazı ben çalacağım; Müdür Bey uyarıyı bir de bana çeksin!’ dedi. O direndi çünkü dersleri çok iyiydi. Müdür Bey, birkaç kez, ‘Evladım bırak şu sazı!’ diyecek oldu ama Aziz yılmadı; çalmayı sürdürdü. İyice üstüne düştü. Güzel çalar söyler şimdi.” (Baykurt, 2015: 141)

Romandan anlaşıldığı kadarıyla, Ürgüp'te bazı insanlar sazı günah saydıkları gibi, top oynamayı da günah kabul etmişlerdir. Saz konusunda insanları korkutmak için geliştirilen inançlar, top oynama konusunda da mevcuttur. İnanışa göre top oynamak, Hz. Ali'ye hakarettir, bu yüzden kesinlikle oynanmamalıdır: “*Hocalar, ‘Top oynamak günah.’ diyor. Niçin günah? ‘Çünkü top Hazreti Ali Efendimiz’in başıdır. O mübareğin başı tepilir mi?’*” (Baykurt, 2015: 44) Görüldüğü gibi, eski Ürgüp'te halk arasında yer alan kimi ilginç inanışlar ve düşünceler, Mustafa Güzelgöz vasıtasıyla bu şekilde romana yansımıştır.

SONUÇ

Fakir Baykurt'un *Eşekli Kütüphaneci* isimli romanı özellikle eski Ürgüp insanının yaşam tarzı ve inanışları hakkında bilgi vermesi bakımından dikkat çeker. Ayıp sayılan hâller, müziğe ve spora bakış açısı, tandır ekmeğinin özellikle patates katılarak tüketilmesi gibi bilgilere ulaşmak mümkündür. Fakir Baykurt, sadece eşeklerle kitap taşıyan Mustafa Güzelgöz'ün hayatını anlatmamış, Ürgüp'ü de romanına yansıtmaya çalışmıştır. Üstelik Ürgüp hakkında verdiği bilgiler gerçekçidir; çünkü kendisi bu romanı yazabilmek için buraya gitmiş ve köylülerle görüşmüştür. Dolayısıyla, romanda Ürgüp hakkında verilen bilgiler önemsenmelidir.

KAYNAKÇA

- ATILGAN, Doğan (2012), “Nevşehir’de Kùltür ve Kùtùphaneler”, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kùltür Sempozyumu Bildirileri (16-19 Kasım 2011)*, 2. Cilt, Nevşehir Üniversitesi Yay., Nevşehir.
- BAYKURT, Fakir (2015), *Eşekli Kùtùphaneci*, Literatür Yayınları, Altıncı Basım, İstanbul.
- ER, Tùlay (1997), “Ürgùp ve Çevresi Evlenme Adetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kùltürel Değişmeler”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kùltürü Kongresi, Gelenek, Görenek, İnançlar Sektöyon Bildirileri*, Kùltür Bakanlığı Yay., Ankara.
- İLERİ, Aydın; TALİPOĞLU, Tayfun (2007), *Eşekle Gelen Aydınlık Mustafa Güzelgöz Kitabı*, Anfora Yay., İstanbul.
- SEVİNDİK, Hülya (2012), “Nevşehir İlinde Geleneksel Doğum Uygulamaları”, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kùltür Sempozyumu Bildirileri (16-19 Kasım 2011)*, 4.Cilt, Nevşehir Üniversitesi Yay., Nevşehir.
- <http://www.urgup.bel.tr/urgup/temennitepesi>

TURİZMDE VANDALİZM (TAHRİPÇİLİK) SORUNU VE NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
deren@nevsehir.edu.tr**

Ali Koray ÖZGÜÇLÜ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
korayozguclu@hotmail.com**

ÖZET

Nevşehir Bölgesi sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar ile hem ülke hem de bölge turizmi açısından son derece önemlidir. Söz konusu bu kaynakların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve gelecek kuşakların da bu kaynaklardan yararlanması gereklidir. Ancak vandalizm sorunu bu kaynakların gelecekteki kullanımını açısından bir tehlike yaratmaktadır. Bu çalışmanın amacı, vandalizm sorununu turizm açısından ele alarak, Nevşehir bölgesinde görülen vandalizm sorunlarını incelemek ve vandalizm sorununun azaltılması için çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışmada, öncelikle araştırma konusu ile ilgili literatür taraması yapılarak, yetkili kurum ve kuruluşlar ile görüşmeler yapılmış ve fotoğraflarla vandalizmin etkileri ortaya konulmuştur. Elde edilen ikincil veriler ve yapılan görüşmeler doğrultusunda vandalizmin turizm üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkileri azaltmak için bir takım öneriler geliştirilmiştir. Bu bağlamda, vandalizmin yarattığı olumsuz etkileri önlemek amacıyla, bir takım yasal, sosyal ve çevresel düzenlemelerin yanı sıra gerek turizm sektöründe faaliyet gösteren gerekse bölgede yaşayan kişilerin bilinçlendirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, vandalizm (tahripçilik), vandal, toplum, Nevşehir Bölgesi.

VANDALISM PROBLEM IN TOURISM AND THE CASE OF NEVSEHIR

ABSTRACT

Nevşehir, with its natural, historical, and cultural resources, is an important district for both the country and region. These resources should be protected and transferred to the next generations so that they also can benefit. However, problem of vandalism is threatens the future use of these resources. The purpose of this study is to examine the vandalism problems in Nevşehir district in regard to tourism and develop recommendations on how to decrease vandalism. First, a literature review was made on the research subject, interviews with authorized institutions and organizations were conducted and the effects of vandalism were presented with photographs. Considering second-hand data collected and interviews conducted, some recommendations were developed on how to decrease the negative effects of vandalism on tourism. In this respect, necessity for raising the awareness of both tourism industry employees and local people as well

as developing some social and environmental regulations to prevent the negative effects of vandalism was emphasized.

Key Words: Tourism, vandalism, vandal, society, Nevşehir District.

GİRİŞ

Kapadokya Bölgesinin sınırları Antik Dönemde güneyde Kilikya, kuzeyde Karadeniz, doğuda Malatya, Elazığ, batıda ise Konya'ya kadar uzanmakta idi. Günümüzde ise Kapadokya denilince Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kayseri, Kırşehir illerini içine alan Bölge akla gelmektedir. Dar anlamda ise Kapadokya ile Nevşehir ili özdeşleşmiştir. Nevşehir ili, Erciyes, Hasan Dağı ve Melendiz Dağı arasındaki volkanik bölgede yer alır. Bu volkanlarla birlikte diğer çok sayıdaki volkanların püskürmeleri üst Miyosen'de (10 milyon yıl önce) başlayıp, Holosen'e (Günümüz) kadar sürmüştür. Neojen gölleri altındaki yanardağlardan çıkan lavlar, platoda, göller ve akarsular üzerinde 100-150 m. kalınlığında farklı sertlikte tuf tabakasını oluşturmuştur. Volkan tüfleriyle lavlardan oluşan bu yapı, Kızılırmak Vadisi'nin kuzeyinde de sürer. Tuf Vadisi'nin bazı kesimlerinde, alttaki temel yapı yüzeye çıkmış durumdadır. Peribacaları adıyla anılan bu ilginç oluşumlara, dünyada yalnızca Nevşehir'de rastlanır. Peribacalarının bulunduğu alan, doğal engellerle adeta çevrilerek korunmuş olup ortalama bu alan yaklaşık 288 km² dir (www.nevsehir.gov.tr, e.t: 27.02.2016).

Nevşehir bölgesi, peribacalarının da burada yer almasıyla birlikte Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden birisi olmuştur. Ayrıca bu bölgede hem tarihi süreçte egemen olan uygarlıkların bıraktığı zengin tarihi eserler ve kültürel varlıklara, hem de volkanik dağlarla çevrili olması nedeniyle oluşan eşsiz tabiat harikası güzelliklere ve coğrafi oluşumlara sahiptir (www.nevsehir.gov.tr, e.t: 27.02.2016). Özellikle doğal, tarihi, kültürel ve inanç turizmi açısından sahip olduğu kaynaklarla dünyada tek örnek olarak gösterilebilir. Hatta bölgede bazı eser ve kaynaklar önemli kuruluşlarca koruma altına alınmıştır. Bu gibi oluşumu uzun yıllar süren doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların en başında ise insanlar tarafından gerçekleştirilen, gerek bilinçli gerekse de bilinçsiz bir şekilde yaşanan vandalist davranışlardır. Bu tür davranışlar bölgedeki eserlere büyük zararlar verdiği gibi, başka yerlerde eşi benzeri olmayan bu kaynakların ileriki yıllara taşıma konusunda büyük sorunlar yaratmaktadır. Bölgede yer

alan birçok eser ve kaynaklar ne yazık ki vandalist davranışlarından büyük ölçüde etkilenmiştir.

Turizmin en önemli yaşadığı sorunlardan birisi de mevsimsellik sorunudur. Nevşehir bölgesinde de bu sorun yoğun olarak yaşanmaktadır. Bölgede yılın belirli aylarında gelen turist sayısındaki yoğunluk bölgenin doğal yapısını aşındırıp zarar verdiği gibi, yaşanan bu yoğunlukta koruma önlemlerinin tam olarak alınmadığı bölgemizde yerli ve yabancı turistlerin vandalist davranışlar sergilemelerine de neden olmaktadır. Bu bağlamda Nevşehir bölgesinde en çok etkilenen alanlardan başında tarihi ören yerleri ve kültürel kaynaklar yer almaktadır. Söz konusu bu kaynaklar vandalist davranışların yaşanması sonucunda zarar görmektedir. Bu durum ise Nevşehir bölgesinin turistik değerlerinin yok olmasına ve sürdürülebilirliğine engel sorunlar çıkarmaktadır. Güvenlik ve koruma faaliyetlerinin tam olarak bulunmadığı ören yerleri, müzeler, kazı alanları, hemen her türlü mimari ve doğal eserler vandalist güdülerine hareket eden bireylerin ilgi alanına girip, zarar vermelerine neden olacaktır. Bu sebeple turizm destinasyonlarında geçmişten günümüze kadar devam eden süreçte vandalizm eylemlerinin olumsuz etkileri devam etmekte ve önlemlerin tam olarak alınmadığı sürece de devam edecek gibi görünmektedir.

Bu çalışmanın amacı, vandalizm sorunlarını turizm açısından ele alarak, vandalizmin turizm ve turizm destinasyonları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Ayrıca, Nevşehir bölgesinde görülen vandalizm sorunlarını incelemek ve vandalizm sorununun azaltılması için çözüm önerileri geliştirmek araştırmanın diğer amacıdır. Bu araştırmada öncelikle, konuyla ilgili detaylı bir literatür taraması yapılmış ve bu doğrultuda ikincil veriler elde edilmiştir. Daha sonra ise Nevşehir bölgesindeki vandalizm sorunu ve boyutlarını belirleyebilmek için konu ile ilgili kişilerle görüşmeler yapılmış ve bölgede fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada öncelikle vandalizm ve vandal kavramları açıklanmıştır. Daha sonra çalışmada sırasıyla vandalizmin türlerinden ve nedenlerinden, vandalizmin ekonomi ve toplum üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerinden, vandalizmin sıklıkla yaşandığı alanlardan bahsedilmiştir. Son olarak çalışmada, Dünya’da, Türkiye’de ve Nevşehir bölgesinde yaşanan vandalizm örneklerine yer verilmiş ve konu ile ilgili Nevşehir bölgesinde yer alan ilgili kurum ve kuruluşlarla görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler ve literatürden elde edilen bulgular doğrultusunda vandalizmin önüne geçebilmek için bir takım öneriler geliştirilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

1. Vandalizm Kavramı ve Tarihsel Geçmişi

Vandalizm kavramı Fransızca “vandalisme” kelimesinden Türkçeye geçmiş olup, Türkçeye “tahripçilik” olarak çevrilmiştir. Vandalizm, 4. ve 5. yüzyıllarda Batı Avrupa’ya istila eden, geçtikleri her yeri yakıp yıkan ve M.S. 455 yılında Roma’yı yağmalayan bir doğu Alman milleti olan Vandallar’a atfen bir kimsenin kamu mallarına ya da tanımadığı kişilerin mallarına yönelik saldırganca davranışlarda bulunan eğilimini ifade etmek için kullanılan bir terimdir (Öğülmüş 2000: 74). Vandalizm kavramı ilk defa 1794 yılında Fransız devrimi sürecinde yapılan bir toplantıda, Fransız yazar *Abbe Gregoire* tarafından Almanların yapmış oldukları saldırılara atfen kullanılmıştır. 1789 Fransız Devrimi’ni izleyen yıllarda vatandaşların, tarihi eserleri tahrip etmelerini önlemek için “vandalisme” terimini kullanmıştır (Allen 1984: 23’den aktaran Dinçtürk 2007). Bu terim aradan 227 yıl geçmesine rağmen günümüzde de hemen hemen aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu tarihsel geçmişiyle vandalizm 1960’lı yıllardan itibaren başta Amerika, İngiltere, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde olmak üzere, araştırmacıların dikkatini çeken psikolojik, sosyolojik, suç bilimsel, mimari, ekonomik ve hukuki bir sorundur.

Vandalizm kavramı farklı disiplinlerdeki araştırmacılar tarafından farklı açılardan tanımlanmıştır. Örneğin; Ruhbilimci Skinner’a (1953) göre, vandalizm tümüyle bir gruba veya özel bir alt gruba karşı saldırının somut bir örneğidir. Waggener’e (1961) göre ise vandalizm sözcüğü, sanat ve edebi eserlerin bilinçli veya bilinçsizce tahribatı ile çevrenin kirletilmesi ve mevsimsiz avlanma davranışlarının yanı sıra çocuklarla gençlerin mala ve mülke verdikleri tahribatı ifade etmektedir. Psiko-sosyal bir araştırmacı olan Cohen (1973), vandalizmi, bir başkasına ait olan malların yasal olmayan bir biçimde tahrip edilmesi ve görünümünün bozulması. Suçbilimci Conklin’e (1989) göre vandalizm, sahibinin izni olmadan bir malın tahribi, hasara uğratılması, şeklinin ya da görünümünün bozulmasıdır. Çalışılan disipline göre vandalizm farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yapılan tanımlardan yola çıkarak vandalizm, kişinin kendisine ait olmayan bir nesneyi, psikolojik ve sosyolojik sebeplerden dolayı tahrip edip, zarar vermesi şeklinde ifade edilebilir.

Vandalizm hukuksal açıdan bir suç olarak kabul edilmektedir. Vandalizm eylemlerini gerçekleştiren kişilere “vandal” denilmektedir. Vandal olarak tanımlanan bir kişi; kırma, parçalama, yok etme, kesme, yakıcı madde atma, boya atma yoluyla sonucunu bilerek, başkasının ya da kamunun sahiplendiği, önemseydiği ve değerli bulunduğu bir maddeye zarar verir (wikipedia.org, e.t: 05.01.2015). Türk Dil Kurumuna (2015) göre vandal, eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkan, bunların değerini bilmeyen kimse veya

topluluk şeklinde tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr, e.t: 06.01.2015). Türk Dil Kurumunun yapmış olduğu bu tanıma göre vandalizm kavramının ve eylemlerinin turizmle doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir.

Vandal olarak nitelendirilen kişiler bu davranışları kasıtlı olarak yapmaktadır. Bu kişiler yaptığı davranışlarla kamu mallarına ya da tanımadığı başka kişilerin mallarına zarar verdiklerinin kendileri de farkındadır. Burada cevaplanması gereken temel soru, bu davranışları yapan kişilerin serseri ruhlu, düşüncesiz kişiler mi oldukları, yoksa bu davranışlarıyla topluma bir mesaj mı vermek istedikleri sorusudur (Öğülmüş 2000: 76).

Ülkemizde belediye otobüslerine, banliyö trenlerine, telefon kulübelerine, çeşitli kurum ve kuruluşların dış materyallerine vb. verilen zararlarla ilgili haberler, basında, özellikle de son zamanlarda, oldukça geniş yer bulmaktadır. Vandalizm, ilk bakışta birbirlerinden farklı olgularmış gibi değerlendirilebilen farklı görünüm alabilir. Örneğin belediye otobüslerinin koltuklarını yırtmak veya koltukların arka yüzeylerine yazı yazmak, telefon kulübelerini kırmak, okullarda sıraların üzerini kazımak, caddede park edilmiş olan bir arabanın kaportasını çizmek vb. gibi davranışlar, farklı görünümle ortaya çıksa da bunların hepsi birer vandalizm türüdür (Özen vd. 2004).

2. Vandalizm Türleri

Konu ile ilgili literatüre bakıldığında, birçok araştırmacı tarafından vandalizmin farklı kriterlere göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Örneğin; Martin (1959) ve Thaw (1976), vandalizmi suç türü ve psikolojik bir sebep olarak sınıflandırmıştır. Weinmayr (1969), vandalizmin çevresel nedenlerden kaynaklanan bir sınıflandırmasını yapmıştır. Coffield ise (1996), vandalizme yönelik ekonomik ve psikolojik sebeplerden kaynaklanan bir sınıflandırma yapmıştır. Cohen'e ait sınıflandırmada (1973) vandalizm *açıkgözlü, taktik/ideolojik, kinci, oyunsu ve kötü niyetli vandalizm* olarak sınıflandırılmıştır. Bunlar aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır (Cohen 1973: 23-53);

2.1. Yağmalama ya da Adi Hırsızlık Olaylarıyla Sonuçlanan *Açıkgözlü Vandalizm*

Vandalizm'in bu türü, koleksiyon yapmak ya da para karşılığında eskicilere satmak amacıyla yapılan adi hırsızlık olaylarını ve yağmacılığı içerir. Bazı otomobil armalarının çalınması, iletkenliği ile bilinen pirinç ve bakır malzemelerin bulunduğu yerden sökülmesi, telefon kulübelerinde bulunan jetonların alınması için telefonların kırılması, hayrat musluklarının sökülmesi, elektrik, su ve telefon hizmetleri veren kurum

ve kuruluşların sokaklarda yer alan kapaklarının sökölüp satılması bu tür vandalizm örneklerinden bazılarıdır. Bu tür eylemlerde elde edilen fayda ortaya çıkan maliyetin oldukça üzerindedir (Dinçtürk 2007).

2.2. Bir Soruna Dikkat Çekmeye ya da Dikkatleri Kendi Üzerine Çekmeye Yönelik Taktik/ İdeolojik Vandalizm

Bu tür vandalizm belli bir amaçla başvuru olan bilinçli bir taktiktir. Taktik/İdeolojik vandalizm ile amaçlanan şey, para ya da mal sahibi olmak değildir. Keyfi olarak seçilen herhangi bir şey, bu tür bir vandalizm için hedef olabilir. Vandalizmin bu türü, duvarlara yazı yazmak ya da pencere camlarını kırmak gibi çok farklı sebeplerle meydana gelebilir. Örneğin; cam kırmak suçundan dolayı Londra Cezaevindeki 98 tutukludan 19'unun kalacak yeri olmadığından, sıcak bir yemek ve yatacak yer edinebilmek için cam kırma suçunu kasten yaptıkları ve cezaevine girdikleri belirtilmiştir (Öğülmüş 2000).

2.3. İntikam Almaya Yönelik Kinci Vandalizm

Kişinin kendisine karşı yapıldığını düşündüğü gerçek ya da hayali haksızlığın intikamını almak için başvurduğu vandalizm türüdür (Dinçtürk 2007: 19). Örneğin; okulda öğretmeni ile tartışan öğrencinin, öğretmenin kendisine haksızlık yaptığını düşünerek öğretmenin arabasına zarar vermesi veya çalıştığı yerden haksız yere çıkarıldığını düşünen çalışanın patronun bürosundaki eşyasına zarar vermesi bu tür vandalizme örnek olarak gösterilebilir.

2.4. Bir Oyunmuş Gibi ya da Oyunun Bir Parçası Olarak, Bir Şeyleri Bozmaya ya da Zarar Vermeye Yönelik Oyunsu Vandalizm

Oyunsu vandalizmde yapılan davranışlarda kötü niyet olgusu oldukça düşüktür. Bunlar daha çok çocuklar ve gençler arasında yaşanan oyunsu rekabet ile ortaya çıkmaktadır. Örneğin; kim daha çok sokak lambası kırabilir şeklinde bir oyun ve buna benzer davranışlar sonucunda, vandalizm olarak nitelendirilen türde hasarlar oluşmaktadır. Oyunsu vandalizm daha çok parklar, oyun alanları ve okul bahçelerinde ortaya çıkmaktadır (Dinçtürk 2007).

2.5. Bir Kişiyne Olan Öfke ve Saldırđanlığı Tepkisel Bir Eylemle Dışa Vurmayı İçeren Kötü Niyetli Vandalizm

Kişide oluşan nefret, kötü niyet gibi duygular problemin çözümünde kişiyi vandalizme yönlendirmekte önemli bir motivasyon kaynağı olarak görölmektedir. Bu tür duygularla oluşan vandalizm, kişiyne kısa bir süre için duygusal tatmin getirmekte ve güvenli şekilde deşarj olma faydasını sağlamaktadır (Yıldırım 2000: 13). Çiçekleri sökmek, araba lastiklerini kesmek, kamuya açık alanları kullanılmayacak hale getirmek bu tür vandalizme örnek gösterilebilir. Vandal olan bu kişiler bu tarz davranışını gerçekleştirirken, yapmış oldukları şeylerden oldukça zevk almaktadırlar (Gülen vd. 2004).

3. Vandalizm'in Nedenleri

Vandalizmi açıklarken bunu tek bir nedenle açıklamak doğru olmayabilir. Vandalizmi oluşturan nedenler, biyoloji, psikoloji, sosyoloji ve kriminoloji gibi farklı bilim dallarını ilgilendirmektedir. Dolayısıyla vandalizmin nedenleri farklı bilim dalları tarafından kendi teorilerine göre açıklanmaktadır. (Dinçtürk 2007). Ron Clarke (1977) söz konusu bilim dallarının teorilerini bir araya getirerek vandalizmi ortaya çıkaran nedenlere ilişkin yeni bir model önermiştir. Bu modele göre, biyologlar, vandalizmin nedenini kalıtımla açıklarken, psikologlar, çocuk bakımı ve uygulamaları ile kişiliğın vandalizmin açıklanmasında önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sosyologlar, sosyal statü ve çevre faktörlerinin vandalizm üzerinde etkili olduğunu görüşünü savunmaktadır. Kriminologlar ise insan davranışının kişilik ve sosyal kökenlerden çok özellikle içinde buldukları ortamdan etkilendiğı inancına dikkat çekmektedir (Coffield 1991: 4). Buna göre vandalizmi oluşturan nedenler psikolojik, sosyo-demografik ve fiziksel nedenler olmak üzere 3 başlık altında toplanabilir.

3.1. Psikolojik Nedenler

Psikoloji, vandalizm davranışlarının altında yatan en büyük etkenlerden birisidir. Kuşkusuz saldırganlık, şiddet ile kimlik bunalımı evrensel bir olgu olup vandalist davranışlardan farklı düşünölmemelidir. Vandalizm, aslında bir saldırganlık türüdür ve insanlar yaşamış olduğı problemler sonucunda çevresinde bulunan ve şahsa ait olmayan nesnelere karşı vandal davranışlarda bulunmaktadırlar. Kimlik bunalımı da vandalizme sebep olabilmektedir. Toplumun değerleri ve çevrenin bireyden beklentileri doğrultusunda olumlu bir kimlik gelişimi sağlayamayan bireyler bu durumu

yaşamaktadırlar ve bu durumda olan kişiler vandal davranış sergilemeye daha yatkındırlar (Dinçtürk 2007: 27).

Vandalizmi oluşturan psikolojik nedenler, kişisel özellikler ve davranışlar, sahiplenme, sosyal ve fiziksel çevre gibi faktörlerden oluşmaktadır. Psikolojik nedenler arasında *Kişisel Özellikler ve Davranışlar* vandalizmin oluşumunda büyük bir etki oluşturmaktadır. Bireyin hayatı, ailesi, arkadaşları ve içinde bulunduğu toplum ve serbest zamanı vandalizme yönelik hareketlerini etkilemektedir. Topluma karşı kızgınlık, yalnızlık, kişisel problemler vb. sebepler, insanları vandalizm davranışına yönlendirmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu vandal davranışların insanlara zevk verdiği ortaya çıkmış ve can sıkıntısından kaynaklanan vandalizm olaylarının %80 gibi bir orana ulaşabildiği tespit edilmiştir (Yıldırım 2000).

Sahiplenme; sahiplenme ile kastedilen herhangi bir mekâna fiziksel anlamda sahip olmanın yanı sıra o mekânı benimseme duygusu da içermektedir (Yıldırım 2000: 20). Birey olarak hiç kimse, sahip olduğu bir eşyaya veya mekâna zarar verilmesini istemez. Fakat özel mülkiyete ait olmayan mekânların ya da eşyaların zarar görme olasılığı sahip olunan yerlere göre daha fazladır (Dinçtürk 2007: 9). Dolayısıyla, kamusal malların vandalizm davranışlarına maruz kalma olasılığı daha fazla olabilmektedir.

Bazı araştırmacılara göre *Sosyal ve Fiziksel Çevre*, söz konusu herhangi bir alana uygun davranışın ne olduğu konusunda birtakım ipuçları içerir. Örneğin, bir kişi o anda içinde bulunduğu alana uygun olmayan bir davranışta bulunduğu zaman, çevredeki kişilerin olumsuz tepkileri ve baskıları ile karşılaşır. Bu tür çevresel ipuçları, vandalizmin o alana uygun bir davranış olduğunu ima ederek ya da böyle bir mesaj ileterek kişileri vandalizme yöneltebilir (Öğülmüş 2000: 81). Vandalizm genellikle, sosyo ekonomik yönden gelişmemiş yerlerde, işsizlik sorununun ve gelir düzeyinin düşük olduğu bölgelerde daha fazla görülmektedir. Ayrıca, kişiler arkadaş ortamı grubuna girebilmek için kendilerini kanıtlayabilmeye çalışarak, vandalizme yönelik davranış sergileyebilmektedir. Kısaca, vandalizm olaylarının, meydana getirdikleri çevre ve o çevrede yaşayan kişiler ve bunların birbirleri ile olan sosyal ilişkileri ile de bağlantılı olduğu söylenebilir (Yıldırım 2000: 19).

Vandalizmin ortaya çıkarmış olduğu olumsuz davranışları engelleyebilmek için Fisher ve Baron (1988) tarafından kapsamlı bir model geliştirilmiştir. Buna *psikolojik model* adı verilmiştir (DeMore vd. 1988). Söz konusu model iki temel kavramla

açıklanabilmektedir. Bunlardan biri algılanan eşitsizlik düzeyi kavramı iken bir diğeri ise algılanan denetim düzeyi kavramıdır. Algılanan eşitsizlik, ortada bir haksızlık olduğuna ilişkin kişisel bir inanç olarak tanımlanabilir. Algılanan denetim ise, bireyin çevresinde olup biten olayları ne derece denetleyebildiğine ilişkin kişisel bir algıdır. Burada algılanan denetim düzeyi, algılanan eşitsizlik düzeyinden küçük ise kişiler vandal davranışlarda bulunabilir. Ancak bunun tam tersi bir durum söz konusu olduğu zaman, kişiler vandal bir davranış sergilemeyebilir (Öğülmüş 2000).

3.2. Sosyo- Demografik Nedenler

Vandalizmi oluşturan sosyo-demografik etmenler, eğitim, yaş, nüfus yoğunluğu ve çocuk sayısının fazla olması, denetlenebilir mekân ve görsel kontrol başlıkları altında toplanılabilir. *Eğitim* ile vandalist davranışlar arasında bir bağlantı olduğu yapılan araştırmalarda vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalarda eğitim ile birlikte insan davranışlarının, özellikle de vandalist davranışların değişime uğrama ihtimalinin yüksek olduğu savunulmuştur. Vandalist davranışların, bir davranış bozukluğu olması sebebiyle bu tür eylemlerin eğitim seviyesi düşük olan kişilerde görüldüğü tespit edilmiştir. Bu sebeple, insanlara ilköğretim ve lise yıllarından itibaren bu konularla ilgili olarak ciddi eğitimlerin verilmesinin, bu tarz davranışların önüne geçilmesinde büyük bir katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Dinçtürk 2007).

Yaş, vandalist davranışların altında yatan sosyo demografik nedenlerden bir diğeridir. Yapılan çalışmalarda vandalizm eylemlerini gerçekleştirenlerin pek çoğunun genç ve erkek çocuklar tarafından meydana getirildiği belirtilmektedir. 10 yaş, henüz bilinçli veya kasti vandalizm duygusunun oluşmadığı ve vandalist eylemlerin oyunsu vandalizm türü olarak kabul edildiği yaş dönemidir. 13-16 yaş grubunda ise, cesaret daha önemli bir unsur olup, verilen zarar çok ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Bu dönemler ergenlik dönemi olarak kabul edilmektedir. Vandalizm davranışlarına kişinin gelişme sürecinde olduğu ergenlik dönemlerinde daha sık rastlanıldığı görülmektedir. Çünkü kişiler bu dönemde iken sorumluluk duygusu tam olarak oluşmamakta ve arkadaş çevresinde yer alabilmek için vandal bir şekilde davranış sergilemektedirler. 16 yaş ve daha sonrasında ise insanlarda vandalizm eğilimi azalmaya başlamakta ve bunun yerine başka ilgiler ortaya çıkmaktadır. Bu yaşlardan sonra insanlarda sorumluluk duygusuyla birlikte sahiplenme isteğinde de bir artış meydana gelmektedir (Underwood 1980: 1174).

Nüfus Yoğunluğu ve Çocuk Sayısı da vandalist davranışları etkileyebilmektedir. Son zamanlarda vandalizm ile ilgili ortaya çıkan haberlere baktığımızda genel olarak İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana vb. büyük şehirlerde vandalizm olaylarının daha sık yaşandığını görebiliriz. Çünkü buralarda insanların sayısının fazla olması, farklı görüşlere sahip insanların bir arada olması, bir takım anlaşmazlıkların da ortaya çıkmasına neden olacaktır. Daha önce bahsedildiği üzere vandalizm olayları daha çok çocuk yaşta olanların yani 10-16 yaş aralığındaki kişilerde daha sık görüldüğü yapılan araştırmalarca ortaya konulmuştur (Underwood 1980). Zaten ülkemizde de büyük şehirlere göç etmeleri sonucu büyük şehirlerin kırsal kesimlerinde yaşayan insanların çocuk sayısı daha fazla olmakla birlikte, yaşanan vandalizm olaylarının bu kesimlerde daha sık görüldüğü söylenebilir.

Denetlenebilir Mekân ve Görsel Kontrol koşullarının sağlanmadığı mekânlarda, vandalizm eylemlerine daha sık rastlanıldığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Denetlenebilir mekân kavramından kastedilen, kolluk kuvvetlerince ve toplum tarafından bir kontrol mekanizmasının işleridir. Bu mekanizma yasal olabileceği gibi, geleneksel değerlerle de ilişkili olabilir. Örneğin; vandalist davranışlara ya da diğer saldırgan davranışlar nedeniyle parkların tahrip edilmesi ve kullanılamaz hale gelmesi sonucu ortam güvensiz bir hale gelmektedir. Dolayısıyla insanlar bu gibi alanları ziyaret etmek istemeyecekler ve bu tarz bölgelerde toplumsal denetim kendiliğinden yok olacaktır (Dinçtürk 2007). Bunun sonucunda ise bu tür alanlarda vandalizm davranışı ile daha sık ortaya çıkabilecektir.

3.3. Fiziksel (Mekânsal) Özelliklerden Kaynaklanan Nedenler

Vandalizmi oluşturan fiziksel (mekânsal) özellikler, onarım, yoğun kullanım, yüzey dokusu ve dayanıklılık, aydınlatma ve renk başlıkları altında toplanabilir. *Onarım* vandalizm davranışını ortaya çıkaran önemli mekânsal nedenlerden biridir. Çünkü vandalizm davranışının gerçekleştirilmesi için, daha önce verilmiş belirli bir hasarın var olması yeterlidir. Önceki hasarın kasten veya kaza ile olması sonucu değiştirmemektedir. Onarılmayan küçük hasarlar, vandalizm eylemlerini gerçekleştirenler için tahrik edici olmakta ve daha büyük hasarların meydana gelmesine sebep oluşturmaktadır (Underwood 1980: 21). Bu nedenle, turizm bölgelerindeki bakımsız alanların, turistlerin vandalist davranışlar sergileme ihtimalini arttırabileceği söylenebilir.

Yoğun Kullanım veya bölgelerin aşırı kullanılması vandalizm oluşumunun nedenlerinden birisidir (Dinçtürk 2007). Bu nedenden kaynaklanan vandalizm davranışları özellikle turistik bölgelerde daha sık görülebilmektedir. Turizmin mevsimsellik özelliğinden dolayı yılın belirli dönemlerinde turistik bölgelerde yaşanan yoğunlaşma ve turist sayısındaki artış nedeniyle vandalist davranışlara da sıkça rastlanılabilmektedir. Ayrıca yaşanan söz konusu yoğunluk bölgelerde fiziksel açıdan yıpranmaların oluşmasına neden olabilmektedir.

Yüzey Dokusu ve Dayanıklılık vandalizm davranışını ortaya çıkaran başka bir mekânsal nedendir. Yapılan araştırmalara göre düzgün yüzeyler, pürüzlü yüzeylere göre daha fazla vandalizmden etkilenmektedir. Pürüzlü yüzeylere yazı yazmak ve çizmek zor olduğu için, kişiler bu tarz alanlarda vandalist davranış sergilemek istemeyeceklerdir (Yıldırım 2000: 25). Aynı şekilde yüzeylerin dayanıklı olması kişilerin bu tür yüzeylere tahrip etmesini zorlaştıracığından dolayı, vandalist davranışlar daha az sergilenebilecektir. Örneğin; Nevşehir bölgesindeki doğal oluşumlar kolay aşınabilir ve tahrip edilebilir yapıdadır. Bu nedenle bu oluşumların yüzeylerinin tahrip edildiği (sert cisimlerle yazı ve şekil kazıma) görülmektedir.

Aydınlatma da vandalizmi etkileyen nedenler arasında yer almaktadır. Aydınlatmanın yetersiz olduğu alanlarda vandalizm davranışını daha sık görülmektedir. Yapılan araştırmalara (Philips 1996) göre insanlar, daha çok aydınlatmanın yetersiz olduğu yerlerde vandalist davranışlarda bulunurlar. Aşırı karanlık yerlerde ise vandalist davranışlar sergileyememektedirler. Bu nedenle turizm bölgelerinde vandalizm davranışlarının azaltılabilmesi için aydınlatmanın yeterli düzeyde olması gereklidir. Bölgede özellikle vadilerde aydınlatma ve görsel denetimin olmaması bu alanlarda yer alan oluşumların daha fazla tahrip edilmesine yol açmaktadır.

Renk; yapıların üzerindeki boya rengi ile orijinal boya rengi arasında fark olması durumunda bu renkler arasındaki zıtlık durumu, kişilerde yazma ve çizme eylemini arttırdığı ve kısa zaman içerisinde tahribata uğrama olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Ward 1973: 81'den aktaran Dinçtürk 2007). Renklerin insanlar üzerinde yaratmış olduğu psikolojik anlamlar insanlarda vandalizm davranışını tetikleyen unsur olarak ele alınmaktadır. Samdahl ve Cristensen (1985) kırmızı ve kahverengi piknik masalarının diğer masalara göre daha fazla tahrip edildiğini tespit etmiştir (Samdahl ve Cristensen 1985: 446). Martel (1995) tarafından yapılan bir çalışmada ise, kırmızı rengin dikkat ve ilgi çekici, hareket sağlayıcı bir renk olduğu ayrıca abartılması durumunda

sertlik ve şiddet çağrıştırdığı ortaya konmuştur. Yine aynı çalışmada sarı ve sarı tonlarında olan renklerin, aşırı kullanılması halinde insanları vandalizm davranışına yönlendirdiği ortaya konmuştur (Martel 1995: 401'den aktaran Özdemir 2005).

4. Vandalizmin Sonuçları

Yapılan çalışmalar ve araştırmalardan yola çıkarak vandalizmin yaratmış olduğu sonuçlar ekonomik ve toplumsal olmak üzere iki başlık altına toplanabilir:

4.1. Vandalizmin Yarattığı Ekonomik Sonuçlar

Vandalizm eylemleri dünyanın her yerinde yerel yönetimlere ve ilgili diğer kişi ve kuruluşlara tahrip olmuş alanların onarımı veya yenilenmesi için çok yüksek maliyetler getirebilmektedir. Yapılan tahribatların onarımı için harcanan paralar, vergiler kanalıyla topluma yansiyebileceği gibi, harcanan bu para ile gerçekleştirilebilecek olan hizmetlerin de verilmemesine neden olabilmektedir (Dinçtürk 2007). Örneğin; Nevşehir'in Uçhisar Beldesinde çöp konteynerleri ve aydınlatma için kullanılan sokak lambaları vandalist eylemlere maruz kalmaktadır. Zarar verilen bir çöp konteynerini yenileme bedeli 280 TL, bir sokak lambasını yenilemek ise 10-15 TL ile 100 TL arasında bir maliyet yaratmaktadır. Aynı şekilde Avanos ilçesinde Kızılırmak nehri etrafındaki yürüyüş alanı ve parkın içerisinde yer alan kamelya, çöp kutuları ve banklarda yapılan tahribatlar sonucunda bir adet kamelyayı yenilemek Belediye'ye ortalama 2.500 TL'ye, bir adet bankı yenilemek ise 800 TL'ye mal olmaktadır. Dolayısıyla zarar gören bu malların yenilenmesi için harcanan para için başka hizmetlerden vazgeçilebilmektedir.

Vandalizm mikro düzeyde yerel ekonomilere maliyet oluştururken, makro düzeyde ise ülke ekonomilerine de zarar verebilmektedir. Vandalizmin Türkiye ekonomisi ve turizm sektörü üzerinde ortaya çıkan ekonomik boyutu aşağıdaki örnekle daha iyi anlaşılacaktır. Ülkemizde "Irak - Şam ve İslam Devleti" (İŞİD) saldırılarını protesto eden kişilerin yaratmış olduğu zarar hem ülke ekonomisine, özelliklede turizm sektöründe büyük zararlar meydana getirmiştir. Protesto gösterileri esnasında hem kamu hem şahıs malları büyük bir tahribata uğratılmış ve ekonomik anlamda kayıplar ortaya çıkmıştır. Bu vandal davranışlardan turizm sektörü de olumsuz etkilenmiş, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde turizm hareketliliği iki gün içerisinde sıfır noktasına gerilemiştir. Bölgedeki tüm turlar iptal edilmiş ve otellerin doluluk oranları yüzde 80'lerden yüzde 10'lara kadar düşmüştür. Toplam kaybın ise 10 milyon lirayı bulduğu tahmin edilmiştir. Tur operatörleri platformu sözcüsü Cem Polatoğlu, bu yaşanan olayların tüm turların iptal

edilmesine neden olduğunu ve sadece Güneydoğu Anadolu bölgesinde 10 milyon liralık bir kayıp yaşattığını ifade etmiştir (www.sabah.com.tr, e.t: 29.11.2014). Bu gazete örneğinden de anlaşılacağı gibi vandalizm olaylarının hem ülke ekonomisi hem de turizm sektörü için büyük mali sorunlar yarattığı açıkça görülmektedir.

4.2. Vandalizmin Yarattığı Toplumsal Sonuçlar

Vandalist davranışlar genellikle kamusal alanlarda, yapılarda ve kent mobilyalarında daha sık yaşanmaktadır. Kişilerin kamusal alanda yer alan ankesörlü telefonlarını kırılması, bankların üzerine yazılar yazılması, parklarda yer alan lambaların kırılması, duvarlara grafitilerin yapılması, otobüs duraklarının tahrip edilmesi sonucu gerçekleştirilen vandalist davranışların birçok sebebi toplumsal açıdan bir sorun teşkil etmektedir (Yıldırım 2000; Dinçtürk 2007; Kesimli 2013). Bu tür vandalist eylemler sonucunda ise insanlar bu malları ve alanları kullanamamakta ve rahatsızlık duyulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla vandalist davranışlar insanların yararlanacağı özellikle kamu hizmetlerinde aksamalara ve azalmalara yol açabilmektedir.

Bununla birlikte toplum içerisinde ortaya çıkan vandalist davranışlar başka tehlikelere, kazalara ve yasa dışı suçlara da neden olabilmektedir. Örneğin; parktaki lambaların kırılması sonucu, ortamın karanlık bir hale gelmesi, hırsızlık ve kapkaçılık suçlarına ortam hazırlayabilecektir. Ayrıca vandalist davranışların yaşandığı bölgelerde sağlıkla ilgili tehlikeli kazalar da ortaya çıkabilecektir. Örneğin; çocuk oyun alanında tahrip edilmiş bir kaydırağın kullanılması, ciddi sağlık sorunlarına yol açabilir (Yıldırım 2000; Dinçtürk 2007; Kesimli 2013).

Bütün bunların yanında vandalist davranışların yaşanması sonucu oluşan görsel kirlilik, orada ikamet eden insanların kendilerini huzursuz ve güvensiz hissetmelerine, korku ve endişe duymalarına neden olabilmektedir. Buna bağlı olarak bu mekânlar kullanılmamakta ve terk edilebilmektedir. Gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından herhangi bir onarım yapılmaması durumunda, insanların yeniden o alanlarda vandalist davranışlarda bulanabilmesine neden olmakta ve o alanlarda alkolik, evsizler, tinerciler gibi tehlikeli vatandaşların sayısının artmasına sebep olup, toplumsal açıdan o alanların sakıncalı mekânlar haline gelmesine neden olmaktadır. Yukarıda belirtilen problemlerin hepsi vandalizmin toplumsal açıdan ortaya çıkardığı bir boyut olarak ele alınabilmektedir (Yıldırım 2000; Dinçtürk 2007; Kesimli 2013).

5. Vandalizmin Sıklıkla Yaşandığı Alanlar

Ülkemizde ve dünyada yapılan araştırmalar ve yayınlanan haberlere göre vandalizmin sık görüldüğü alanlar daha çok okullar, park ve bahçeler, resmi ve özel konutlar, ulaşım ve haberleşme araçları ve kültürel vandalizm yani tarihi eserler ve sanatsal yapılar olarak ortaya çıkmaktadır (Dinçtürk 2007).

Okullar vandalizm davranışlarının sık görüldüğü alanlardan biridir. Daha önce bahsedildiği üzere vandalist davranışlar ergenlik dönemi olan 10-16 yaş aralığında olan kişilerde daha sık görülmektedir. Düşük benlik duygusu, öğrenme güçlüğü ve duygusal problemlere eşlik eden engellenme duygusu, öğrencilerin okul kurallarına katılım yetersizliği, öğrencilerin okuldan ihraç edilmesi ve/veya okuldan firar etmesi, davetsiz misafirler, çete etkileri, öğrencilerin alkol ve ilaç alışkanlığı, okullarda meydana gelen, kişilere ve mala yönelik saldırganlığa katkıda bulunmaktadır. Bunların yanı sıra öğretmenlerin liyakatsizliği, aldırış etmezlikleri, ilgisizlikleri, yetersizliği vandalist davranışların okullarda daha sık görülmesinin nedenleri arasında sayılabilir (Goldstein 1996: 290-321).

Tygart (1988) tarafından yapılan ve ABD'deki okullarda tahripçiliğin ele alındığı bir araştırmada, erkeklerin kızlardan daha fazla vandalizm davranışlarına karıştıkları saptanmıştır. Aynı araştırmada, 7. ve 12. sınıf öğrencileri karşılaştırılmış, 7. sınıf öğrencilerinin, 12. sınıf öğrencilerine göre bu tür davranışlara daha fazla katıldıkları tespit edilmiştir. Bu araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de, öğrencilerin akademik kapasiteleri ile vandalizm arasında bir ilişkinin bulunmuş olmasıdır. Düşük kapasiteli öğrenciler, belki de okulda daha fazla zorlanmakta ve bu durumu okulda kendilerine karşı yapılan bir haksızlık olarak algılayıp, vandalizm davranışlarına daha fazla katılmaktadırlar (Tygart 1988'den aktaran Öğülmüş 2000).

Vandalizmin en çok etkilendiği yerlerden birisi de *parklar ve bahçelerdir*. Bunun en önemli sebeplerinden biri sorumluluk hissedilmemesidir. Bu nedenle kamuya ait olan malların, şahsa ait olan mallara kıyasla, vandalist saldırılara uğrama ihtimali daha yüksektir. Örneğin; parktaki ağaçlara ve banklara yazı yazmak, sulama araçlarının sürekli kırılması ve çalınması, parklarda yer alan çiçekleri yerinden sökülerek, seyyar çiçekçilere satılması vb. davranışlar park ve bahçelerdeki vandalist eylemleri göstermektedir (Dinçtürk 2007).

Park ve bahçeler konusunda olduğu gibi sorumluluk duygusundan kaynaklanan sebeplerden dolayı *resmi konutların, özel konutlara* göre vandalist davranışlara uğrama

ihtimali daha yüksektir. Özellikle okulların bulunduğu bölgelerde, parkların çevresinde ve yoğun kullanım alanlarındaki resmi veya özel binaların vandalizme uğrama olasılığı diğere yerlere göre daha fazladır. Bina yüzey dokusunun yazı yazmaya elverişli olması, aydınlatmanın yeteri kadar iyi olmadığı ve sosyo-ekonomik yönden düşük olan yerlerde vandalizm eylemlerine sıkça rastlanılabilmektedir (Dinçtürk 2007).

Ulaşım ve Haberleşme araçları da vandalizm davranışlarının sıklıkla gözlemlendiği yerler arasında yer almaktadır. Diğer alanlarda da olduğu gibi, ulaşım ve haberleşme araçları da toplumun hizmetine sunulmuş olması sebebiyle bu alanlarda vandalist davranışlar sıklıkla görülmektedir. Örneğin, otobüs koltuklarının arkasına yazı yazılması, son zamanlarda yaşanan gezi olaylarında otobüslerin tahrip edilmesi ve ankesörlü telefonlara zarar verilmesi örnek olarak gösterilebilir (Dinçtürk 2007).

Tarihi Eserler ve Sanatsal Yapılar (Kültürel Vandalizm) da vandalizmden etkilenmekte ve dolayısıyla tarihi ören yerleri ve kültürel eserler zarar görmektedir. Bu eserler hırsızlık veya tahribat sonucunda her geçen gün yok olup gitmektedir. Hiçbir korumanın bulunmadığı ören yerleri, müzeler, kazı alanları, hemen her tür mimari eser, vandalların ilgisini çekebilmektedir (Dinçtürk 2007). Çalışmanın bir sonraki bölümünde bu alanlarda yaşanan vandalizm örnekleri detaylı bir şekilde işlenecektir.

6. Vandalizm ve Turizm

6.1. Turizmde Vandalizme Yönelik Dünyadan Örnekler

Tarihi ve kültürel değerlere sahip olan eserlere şekil çizmek, yazı yazmak özellikle de isim kazımak ve bunun gibi davranışlar ülkemizde yaşandığı gibi diğer ülkelerde de çok sık yaşanan bir sorundur. Yaşanan bu sorunlar ülkelerin kültürleri açısından çok önemli olan, ayrıca turizm açısından önemli kaynakları oluşturan kaynakların sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Vandalist davranışların turizmde yaratmış olduğu sorunları ortaya koyan örneklerden bazıları aşağıda açıklanmıştır:

Hem tarihi açıdan hem de turizm açısından büyük bir öneme sahip olan “Çin Seddi”, her sene milyonlarca turist gelmesiyle birlikte kitle turizminin yaratmış olduğu olumsuzluklar yapının bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca gelen yerli ve yabancı turistler bu alanda vandalist bir davranış sergileyerek yapıya zarar vermişlerdir. Bunun üzerine 1998 yılında Çin Ulusal Gününde 120 Gönüllü bu kirletilen ortamı temizlemiştir. Çin’de gerekli kurum ve kuruluşlar tarafından, bu yapının korunması gerektiğini

savunulmuştur. Aksi takdirde Çin Seddi'nin gelecekteki varlığı yani sürdürülebilirliği açısından yapıyı büyük tehlikeler beklemektedir (globalheritagefund.org, e.t: 22.11.2014).

İtalya'da bir Rus turist tarafından gerçekleştirilen vandalist davranış sonucunda, Colosseum üzerine 25 cm'lik "K" harfi yazılmıştır. Bu yazıyı yazan Rus turiste bu davranışından dolayı mahkeme tarafından 25.000 dolarlık para cezası ve 4 aylık hapis cezası verilmiştir (www.tourexpi.com, e.t: 24.11.2014). Yine iki Amerikalı turist Colosseum duvarına isimlerinin baş harflerini madeni para ile kazıdıkları için tutuklanmıştır (http://arkeofili.com, e.t: 31.01.2016). İtalya'nın en çok turist çeken tarihi mekânı olan Colosseum, yılda en az 5 milyon kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Eserin başka vandalist eylemlere maruz kalmaması için eser, polis tarafından titizlikle korunurken, binanın her yeri kameralarla her an gözetlenmektedir (www.tourexpi.com, e.t: 24.11.2014). Benzer şekilde İtalya'ya değişim programı ile giden bir Türk öğrenci İmparatorluk Forumları'ndaki (Fori Imperiali) sütunlardan birine bozuk parayla adını yazmıştır. Olay sonucunda gözaltına alınan öğrenci esere ağır hasar verdiği için 200 Euro para cezası ödemiştir. Ayrıca öğrenciye Roma Belediyesine 2.000 Euro tazminat ödeme cezası verilmiştir (www.zamanfransa.com, e.t: 31.01.2016).

1972 yılında dünyaca ünlü sanatçı Michelangelo'nun "Pieta" adlı eseri, Müzede sergilenirken, akli dengesi yerinde olmayan bir kişi tarafından vandalist davranışa maruz kalmıştır. Kişi "Ben İsa'yım" diyerek esere doğru çekiç fırlatmıştır. Günümüzde vandalist davranışlardan korunmak için eser, kurşun geçirmez cam içerisinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca 1991 yılında Michelangelo'nun ünlü "Davut" heykeline bir vandal tarafından çekiçle zarar verilmiştir. Eser daha sonra restore edilmiştir (en.wikipedia.org/, e.t: 26.11.2014).

Mısır'da, ülke turizmi ve değerleri için büyük öneme sahip olan Luxor tapınağı vandalist bir davranışa maruz kalmıştır. 15 yaşındaki Çinli Ding Jinhao isimli genç, Mısır ziyareti sırasında 3.500 yıllık Luxor Tapınağına yazı kazımıştır. Genç tapınağın duvarına "Ding Jinhao buradaydı" yazmış, yazıyı fotoğrafıyarak internette paylaşmıştır. Bunun üzerine Çinli internet kullanıcıları yazının Mısırlı halka hakaret olduğunu karar vermiş ve Çinli gencin kimliğini deşifre etmiştir (www.ottawasun.com/, e.t: 26.11.2014).

Şili'ye bağlı Paskalya adalarında yer alan dünyaca ünlü "Maori Heykelleri"den biri Finlandiyalı bir turist tarafından tahrip edilmiştir. Turist heykelin kulak bölgesini

parçalayarak esere zarar vermiştir. Bunun üzerine yetkili kişilerce yakalanan bu kişi hakkında 7 yıl hapis ve 20.000 dolar para cezasına çarptırılmıştır (www.ottawasun.com/, e.t: 26.11.2014).

İngilterede yer alan ve astronomi, astroloji, geometri, meteoroloji açısından önemli bir yere sahip olan “Stonehenge” heykelleri turistlerin sıklıkla ziyaret ettikleri yerlerden birisidir (tr.wikipedia.org, e.t: 26.11.2014) . Heykeller yıllardır bölgeye gelen turistlerin vandalist davranışları yüzünden tahrip edilmektedir. Bu bölgeye gelen yerli ve yabancı turistler tarafından hatıra olması ve başkalarına hediye etmek için heykel üzerinden küçük parçalar kopartarak yapıya zarar vermektedirler. Heykellerin etrafına ip çekilerek turistlerin heykellere yaklaşması engellenerek koruma altına alınmıştır (www.ottawasun.com/, e.t: 26.11.2014).

Yunanistan’ın açık kültür müzesi olan Akropolis, aşırı ziyaretçiden dolayı bir kısım ziyaretçilere kapatılmak zorunda kalmıştır. Yunanistan da yaşanan olaya benzer başka bir örnek İtalya da yaşanmıştır. İtalya’nın Dünya Mirası statüsüne sahip popüler bir turistik bölgesi olan Cinque Terre’ye girmesine izin verilen turist sayısını bölgedeki yerel kültürü koruyabilmek için sınırlama getirilmiştir. Yetkililer İtalya’nın kuzey batısındaki bu bölgede bulunan 5 balıkçı kasabasını sadece 2015 yılı yaz ayının 2,5 milyon turistin ziyaret ettiğini ve bu yoğunluğun bölgeye büyük zarar verdiğini söylemişlerdir. Bu yıl bölgeye sadece 1,5 milyon turistin girişine izin verileceğine karar verilmiş olup, bu bölgeye çıkan yollara özel cihazlar yerleştirilerek köylere doğru giden kişilerin sayısını tespit etmeyi ve önceden belirlenmiş olan sayıya ulaşıldığında ise tüm yolları kapatmayı planladıklarını açıklamışlardır (www.turizmaktuel.com, e.t: 19.02.2016).

İngiltere’de Sheakespeare’in doğduğu yer olan Stratford Upon Avon, aşırı ayak izlerinden etkilenmiş, bazı bölümlerde orijinal zeminin bozulmaması için yapay zemin inşa edilmiştir (Güler, 2002: 453).

Örneklerden de görüldüğü üzere önemli turizm kaynakları turistler tarafından tahrip edilmekte veya turist yoğunluğundan tahribata uğramıştır. Ancak yine örneklerden de görüldüğü üzere, tahribata uğrayan eserlerin tekrar aynı duruma maruz kalmaması için gerekli önlemler alınmıştır. Burada önemli olan nokta bu durumun farkına varılması, eserin tekrar tahribata uğramaması için gerekli tedbirlerin alınmasıdır.

6.2. Turizmde Vandalizme Yönelik Türkiye’den Örnekler

Yukarıda dünyadan örnekleri verilen örnekler ülkemizde de yaşanmaktadır. Söz konusu vandalist davranışlardan turizm açısından önemli olan kaynaklar zarar görmekte ve bu kaynakların geleceğini tehlikeye atmaktadır. Gerek yerel halkın gerekse turistlerin vandalist davranışlarına yönelik bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Çanakkale’nin Biga İlçesinde yer alan 1500 yıllık tarihi geçmişe sahip Antik Roma ve Osmanlı dönemine ait olan tarihi eserler bilinçsiz vatandaşlar tarafından tahrip edilmiştir. Biga ilçesine bağlı Dikmen, Dereköy ve Sarıca köylerinde bulunan lahitin üst kapağı musalla taşı, alt kısmı ise yemlik şeklinde kullanılarak zarar verilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yaşanan bu kötü olay sonucunda o bölgede bulunan bütün tarihi eserler koruma altına alınmıştır (tayproject.org, e.t: 27.11.2014).

Bilinçsiz vatandaşların yapmış olduğu bir başka vandalizm örneği Antalya’da yaşanmıştır. Antalya’nın merkezinde Hadrian Kapısı çevresinde üşüyen kişilerin ısınmak için yaktığı ateş 2 bin yıllık arşitrava zarar vermiş, arşitravın bir bölümü yakılan ateşten siyah olmuştur. Antalya İl Kültür Müdürlüğü’nün girişimiyle Antalya Müze Müdürlüğü tarafından Hadrian kapısındaki yanan eski eserin restorasyonu için uzmanlar görevlendirilmiştir. Haberin yapıldığı tarih itibarıyla bu vandalist davranışı yapan kişiler henüz belirlenmemiştir (www.arkeolojihaber.net, e.t: 31.01.2016).

Ordu’da şehir merkezinde yer alan sanat eserleri üzerine vandal kişiler tarafından kadın figürlerinden oluşan heykelleri önce spreyle boyanarak daha sonra üzerlerine bir takım sözler yazmışlardır. O dönemin Ordu Belediye Başkanı tarafından Tayfun Gürsoy Parkı’nda yer alan ve vandalist eyleme maruz kalmış 6 mermer heykelin onarıldıktan sonra eserlerin yerleri değiştirilerek, şehrin farklı noktalarına tekrar yerleştirileceğini ifade etmiştir (www.haberdesin.com, e.t: 26.11.2014).

Benzer bir vandalist davranış Bartın’ın Amasra ilçesinde de yaşanmıştır. Bartın’ın Amasra ilçesindeki tarihi kalenin duvarı kimliği belirsiz kişilerce spreyle boyanarak tahrip edilmiştir. 15 gün sonra ise kalenin diğer duvarları da aynı tahribata maruz kalmıştır. Kale duvarlarına yazı yazılması Amasra halkı tarafından tepkiyle karşılanırken, Amasra Kent Kapısı ve surlarında spreyle boyanmış birçok duvar yazısı Amasra Kaymakamlığı, Amasra Belediyesi ve Amasra Müze Müdürlüğü’nün girişimleri sonucu özel bir teknikle silinmiştir (www.milliyet.com.tr, e.t: 31.01.2016).

Edirne’de bulunan tarihi eserlerin bazıları üzerine vandalist kişiler tarafından yazılan yazılar, o eserlerin değerlerinin yitirilmesine neden olmaktadır. Ülkemiz için çok büyük bir yere sahip olan Edirne İli, birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış, Osmanlı devletine 92 yıl başkentlik yapmış olmasından dolayı hem yerli hem de yabancı turistlerin uğrak mekânı haline gelmiştir. Yapılan tanıtımlar sonucu diğer illerde olduğu gibi, Edirne’ye gelen turistlerin sayısı her yıl artış göstermekle birlikte eserlerin uğramış oldukları zararlar da giderek artmıştır. Örneğin; Edirne’de bulunan ve 1847 yılında Abdülmecit tarafından Meriç nehri üzerine yapılan tarihi köprü ne yazık ki günümüzde vandal ruhlu kişiler tarafından tahribata uğramıştır. Bu durumların azaltılması için ilgili kurum ve kuruluşların gerekli önlemlerin alması gerekmekte ve hem yerli hem de yabancı turistlerin bu davranışları gerçekleştirmemeleri için bu konuda bilinçlendirilme çalışmaları yapılması gereklidir (tayproject.org, e.t: 27.11.2014).

1985 Yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak kabul edilen Sivas Divriği Ulu Camii’ne ziyaretçiler tarafından isim kazanmaktadır. Türkiye'nin en önemli kültür değerlerinden biri olan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası olarak bilinen yapı topluluğu, cami, darüşşifa ve türbeden meydana gelen bir külliye'dir. Cami’de başta kapılar ve sütunlar olmak üzere, külliye'nin bir çok yerinde bulunan, Ahlatlı ve Tiflisli ustaların ellerinden çıkan, taş işçiliğinin en nadide ve en ince örneklerini yansıtan harikulade motifler tüm dünyanın ilgi ve dikkatini çekmektedir. Haber kaynağına göre Cami’de gerekli önlemler alınmaz ise yakında ziyaretçi isimleri caminin her köşesine yayılacaktır (www.arkeolojihaber.net, e.t: 31.01.2016).

İstanbul’da Markinos Sütunu diğer adıyla Kızıtaşı da kültürel vandalizm tehdidi altındadır. Bizans devri İstanbul’unda 455 yılında dikilen Markianos Sütunu Fatih’te küçük bir meydanın ortasında sergilenmektedir. Kızıl-gri Mısır granitinden iki parça olarak yapılan eserin kaidesi dört yüzlüdür ve beyaz mermerden yapılmıştır. Kaidesinin batı yüzünde bir de kitabe bulunmaktadır. Günümüzde bu kitabenin etrafına Vandallar kendi isimlerini kazıyarak yeni kitabeler eklemektedirler. İşin daha vahim kısmı ise Fatih Belediyesi tarafından yapılmaktadır. Belediye görevlileri vandalların kazıdığı isimlerin üzerini boyamaktadır. Dolayısıyla Belediyenin koruma anlayışı ile vandalların davranışları arasında bir fark kalmamakta, her ikisi de kültür varlığına zarar vermektedir (Erbil, 2016). Yine Muğla’nın Marmaris ilçesinde tarihi kalenin duvarları Müze Yönetimi tarafından klima takılması için hilti ve matkapla delinmiştir. Müze müdürü böyle bir çalışmanın yasal olduğunu öne sürse de arkeologlar bunun yanlış olduğunu

vurgulamaktadır (www.arkeolojiahaber.net, e.t: 31.01.2016) . Dolayısıyla yukarıdaki iki örnekte de görüldüğü gibi kültürel vandalizm sadece bilinçsiz vatandaşlar veya turistler tarafından değil, korumakla görevli kişiler tarafından da yapılabilmektedir.

Trabzon'daki Hıristiyan Ortodoksların kutsal mekanı olan Sümela Manastırı'nda bulunan yüzlerce yıllık freskler, vandallar tarafından harap edilerek görünmez hale getirilmiştir. Tarihi yapı içindeki kutsal fresklerin üzerine burayı kutsal kabul eden Rus, Yunan ve Gürcülerin bile isimlerini kazıdıkları görülmüştür. Ünlü manastırdaki fresklerin üzerinde yer alan yazıların bazılarının 700 yıllık olduğu ortaya çıkmıştır (www.hristiyangazete.com, e.t: 26.11.2014).

Sümela Manastırı'nda yaşanan bu vandalist davranışın benzerleri Nevşehir Bölgesinde de sıklıkla karşımız çıkmaktadır. Nevşehir'de yer alan birçok kilisedeki freskler benzer şekilde tahrip edilmiş ve frekslerin birçoğu görünmez hale gelmiştir. Nevşehir'de yaşanan vandalizm sorunu ve bu soruna yönelik örnekler aşağıda detaylı şekilde tartışılmıştır.

6.3. Nevşehir Bölgesinde Vandalizm Sorunu ve Örnekleri

Nevşehir, İç Anadolu bölgesi'nde Kayseri, Aksaray, Niğde ve Kırşehir illeri arasında kalan Kapadokya'nın merkezinde yer almaktadır. Nevşehir'in doğal güzelliğini, milyonlarca yıl önce aktif olan Erciyes, Hasan Dağları ile başka diğer volkanların püskürttüğü lavların zamanla, yağmur, sel ve rüzgar gibi doğal etkenlerin etkisiyle aşınması sonucu ortaya çıkmış sütun ve konik şekiller ve şapkalı peribacaları ile derin vadiler oluşturmaktadır (Turizm Bakanlığı 2002: 2060). Bölge aynı zamanda pek çok uygarlığa ev sahipliği yaptığından dolayı tarih ve kültürel eserler bakımından da son derece zengindir. Bölge, özellikle Hıristiyanlık dini açısından da önemli bir bölgedir. Dolayısıyla bölgenin sahip olduğu doğal, kültürel kaynaklar hem ülke hem de bölge turizmi açısından son derece önemlidir. Söz konusu bu kaynakların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve gelecek kuşakların da bu kaynaklardan yararlanması gereklidir. Ancak vandalizm sorunu bu kaynakların gelecekteki kullanımı açısından bir tehlike yaratmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde Nevşehir bölgesinde yaşanan vandalizm sorunları ve örnekleri ele alınmıştır. Sorunların tespiti için Göreme Belediyesi, Uçhisar Belediyesi, Nevşehir Belediyesi, Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Avanos Belediyesi, Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü, Ürgüp İlçe Jandarma Karakolu ve Nevşehir İl Jandarma Komutanlığı ve son olarak Ürgüp Belediyesi

ile turizmde görülen vandalizm konusu hakkında yetkili kişilerce görüşmeler yapılmıştır. Sorunların ve örneklerin tespitine yönelik ayrıca bölgede gezi yapılmış ve vandalist davranışlar sonucu zarar görmüş kaynakların fotoğrafları çekilmiştir.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tarafından Dünya Kültür Mirası arasında yer alan bölgedeki oluşumlar, tarihi ve kültürel eserler gerek bilinçli gerekse bilinçsiz şekilde tahrip edilmekte ve zarar görmektedir. Gerek görüşmelerden gerekse bölgede yapılan gezilerden elde edilen sorun ve örnekler aşağıda verilmiştir:

➤ Ürgüp ilçesinde bulunan doğa harikası Üç güzeller, iki büyük ve bir küçük peribacasından oluşmaktadır. Kapadokya'nın simge peribacalarından biri olan Üç güzelleri ziyaret edenler isimlerini doğal yapı üzerine kazıyarak veya sprej boya ile yazı yazarak uzun zaman sonucu oluşan bu doğal yapıya zarar vermektedirler. Örneğin; yakın zamanlarda Üç Güzellerde bir âşik tarafından peribacasına sprej boya ile yazı yazılmıştır. Bu olayda görülen zarar turistlerin uğrak noktası olduğu için hemen yetkililerce giderilmiştir.

➤ Nevşehir bölgesinin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Çavuşin, birçok kilise ve manastır tarzı eserlere sahiptir. Çavuşin bölgesinde yer alan turistik değerler vandalist davranışlardan nasibini almıştır. Genelde gelen yerli ve yabancı turistler, gerekli koruma önlemlerinin alınmadığı yerlerdeki yapılara isimlerini ve geldikleri tarihleri kazmışlardır. Ayrıca yerli halk tarafından bu alanlar, depo veya çöplük alanı olarak kullanarak, turistik yapıların değerini ve sürdürülebilirliğini iyice baltalamaktadırlar. Bakımsız halde olan bu alanlar, insanları vandalist davranış gerçekleştirmeleri konusunda birer tetikleyici görevini üstlenmektedir. Bu turistik bölgeye gelen turistlerin huzursuz ve güvensiz bir psikolojik durumun yaşamasına neden olmaktadır.

➤ Nevşehir bölgesinde en ilginç doğal oluşumların (mantar formunda ve üç başlı) bulunduğu Paşabağ Vadisi, aynı zamanda bölgedeki oluşumun en iyi gözlenebildiği yerlerden birisidir. Paşabağ'da yer alan bu eşsiz oluşumlar, üzerine yazılar kazınarak veya sprej boya ile yazı yazılarak vandalist davranışlara maruz kalmıştır. Ayrıca bu gibi bölgelerde çevre kirliliğinden oluşan bir vandalizm olayı da yaşanmaktadır. Yaşanan bu olaylar bu bölgeye gelen turistlerin de dikkatini çekmekte ve ülke/bölge turizmde sorun yaratmaktadır.

➤ Vandalizm konusundan en dikkat çekici örneklere Mustafapaşa'da yer alan Gomeda Vadisinde rastlanılmıştır. Vadideki örneklerden bölgede vandalist davranışların

çok eski zamanlardan beri yaşandığı anlaşılmıştır. Çünkü ziyarette bulunan yabancı turistler, yazdıkları tarihleri de kazımışlardır. Bu tarihlerden bazıları 1875, 1898, 1905, 1917, 1951, 2006 yıllarına aittir. Bu yazıların yabancı (Latince vb.) dilde yazılması ise bu davranışların yabancı turistler tarafından yapıldığını düşündürmektedir.

➤ Göreme’de yer alan birçok kilisedeki (Örneğin; Çarıklı Kilise, Yılanlı Kilise vb.) fresk ve ikonlar yerli halk tarafından tahrip edilmiştir. Geçmiş zamanlarda yerli halkın bilinçsizliği sebebiyle, bu vandalist davranışların o zamanlarda çocuklara yaptırıldığı söylenmiştir. Genel olarak Nevşehir bölgesinde yer alan kiliselerde fresklerin özellikle gözlerinin tahrip edildiği görülmüştür. Nevşehir bölgesinde bulunan diğer kiliselerde de hemen hemen aynı sorunlar gözlenmiştir.

➤ Avanos, çanak çömlek yapımı konusunda ülkenin başkenti sayılabilir ve ilçede çok sayıda çömlek atölyesi yer almaktadır. Bu geleneğin, Hititlerden beri süregeldiği söylenmektedir. Ayrıca Kızılırmak kollarından birisi de Avanos ilçesinden geçmektedir. Bütün bu özellikler, turistlerin bu ilçeye gelmelerini sağlamaktadır. İlçede yer alan turistik değerlerde ne yazık ki vandalist davranışlara maruz kalmıştır. Gelen turistler çömlekten yapılmış olan eserlere yine isimlerini yazarak, hatıra bırakma arayışı içerisindeyler. Ayrıca yine koruma faaliyetleri yetersiz olması sebebiyle bu çömlekler kırılarak, tahrip edilmiştir.

➤ Göreme’de koruma ve denetlemenin tam olarak yapılamadığı geçmiş zamanlarda bilinçsiz olan yerli halk, eserlere inanç gereği zarar vermiştir. Ayrıca o dönemin gençleri, bölgede yer alan tarihi eserleri bulup, turistik eşya satan yerlere veya doğrudan turistlere satarak tarihi eserlerin bölge dışına çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bölgenin sahip olduğu bazı değerli kaynaklar bilinçsiz bölge halkı tarafından tahrip edilmiş bazılarınım ülke dışına kaçırılmasına sebep olmuştur.

➤ Göreme’de yer alan oluşumların “UNESCO” tarafından dünya mirası listesine alınması sebebiyle, bölge koruma altına alınmıştır. O bölgede çok eski zamandan beri yaşayan ve yerli halka ait olan bu oluşumlar devletin faaliyetleri doğrultusunda hazineye devredilmiştir. Kullanım hakkı olarak da yaşayan yerli halktan ücret talep edilmiştir. Halkın kendilerine ait olan yerlerde kiracı muamelesi görmesinden rahatsızlık duyması onların arazilerinde yer alan bu oluşumları tahrip etmesine neden olmuştur ve bu durum halen devam etmektedir. Bu konuda belediye ve ilgili kuruluşlar, koruma altında olan bu oluşumların kullanım hakkının yeniden halka verilmesi konusunda gerekli çalışmalar yapmaktadırlar.

➤ Bölgede turistler tarafından yoğun olarak ziyaret edilen Uçhisar kalesinde de ne yazık ki vandalizm sorunları ile yaşanmaktadır. Ancak belediye, Göreme’de yaşanan soruna benzer olarak tam yetki sahibi olamadığı için, bu tür olaylara karşı sadece uyarı ve bazı cezai yaptırımlar uygulayabilmektedir.

➤ Derinkuyu ilçesinde yer alan ve 1836 yılında Rumlar tarafından yapılan “Aios Theodoros” tarihi kilisesi, hem bakımsızlıktan hem de iç ve dış cephesinden yer alan vandalist eylemler sonucu epeyce yıpranmış bir durumdadır.

➤ Ürgüp/ Yeşilöz köyünde yer alan ve Kapadokya'nın kayadan oyma en büyük erken dönem kilisesi olan Tağar Kilisesi de inanç gereği yerli halk tarafından bilinçsiz bir şekilde tahrip edilmiştir.

➤ Avanos'ta yer alan Tümülüs Mezarlarına, definecilerin değerli eşyalar ararken bu tarihi eserleri yıkması sonucu vandalizm yaşanmaktadır. Kültür ve Turizm adına bölgeye en büyük zarar veren kesim, defineciler olarak belirlenmiştir. Defineciler, bilinçli olarak vandalizm davranışlarında bulunmakta ve tarihi eslere zarar vermektedirler.

➤ Bölgedeki kiliselerde fotoğraf çekerken flaş kullanılması fresklere zarar vermektedir. Bunun için kiliselerin bazılarında flaş kullanmak, bazılarında ise tamamen fotoğraf çekmek yasaklanmıştır. Ancak bu durum tamamen engellenememektedir. Ayrıca, İtalyanların; Göreme’de yapmış olduğu bir çalışma sonucunda, insan nefesinin bile kiliselerde yer alan fresklere zarar verildiği tespit edilmiştir.

➤ Nevşehir bölgesinde, halkın yaşamış olduğu yerlerde de tarihi eserler ve kiliseler bulunabilmektedir. Ancak yerli halk bunların ortaya çıkması durumunda mallarından olacakları düşüncesiyle, bunları devletten gizleyerek, tahrip ederek veya gömerek vandalist davranışlarda bulunmaktadırlar.

➤ Vandalizm olaylarının yaşanmasındaki en büyük etkenlerden birisi de; “Turizm rantı”dır. Turizm rantı ile birlikte büyük firmalar ve kendi çıkarları için kazanç sağlamakta, bölge plansız ve projersiz bir şekilde gelişim göstermektedir. Ayrıca bölgede yaşayan yerli halk ve küçük esnaflar, bu kazançtan bir pay elde etmiyorsa vandalist davranışlarda bulunması söz konusu olmaktadır. Bu duruma karşı her ne kadar yasal ve hukuki önlemler alınmaya çalışılsa bile bu durum çok fazla engellenememektedir.

➤ Yukarıda bahsedilen örneklerden görüldüğü üzere bölgede büyük bir vandalizm sorunu yaşanmaktadır. Bu sorun hem ülke hem de bölge turizmi açısından değerli olan

kaynakların değersiz hale gelmesine hatta yok olmasına yol açmaktadır. Bilinçli veya bilinçsiz ortaya çıkan bu sorun gerek kişilerin bilinçsiz olması gerekse denetim eksikliği veya başka nedenlerle önlenememektedir. Ayrıca, Bölgede özellikle Göreme’de pek çok yerin 2. ve 3. derece de sit alanı olması sebebiyle, bu tür yerlerin koruma yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olan Koruma ve Anıtlar Kuruluna aittir. Dolayısıyla Belediyeler, bölgede yaşanan vandalizm olaylarını engelleyebilmek için tam bir yetkiye sahip değildir. Bu sebeple bazı vandalist eylemlere karşı mücadele edilememektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konu ile ilgili literatür kaynak taraması yapıldığında, vandalizm davranışlarının ülkemizde yaşattığı olumsuzluklar tam olarak algılanamamıştır. Günümüzde yazılı ve görsel medyada yer alan haberler doğrultusunda vandalizm kavramı sık sık kullanılmakla birlikte vandalizmin etkileri artık az da olsa anlaşılmaya başlanmıştır. Vandalizm, insan kaynaklı yaşanan bir sorun olduğu için birçok bilim dalı (psikoloji, sosyoloji, suçbilimi, ekonomi, hukuk) ile yakından ilgilidir. Vandalizmin bu bilim dalları ile bağlantılı olması, konunun ne kadar geniş ve önemli olduğunu da göstermektedir. Vandalizm, hizmet ağırlıklı bir sektör olan turizmi doğrudan etkilemektedir. Ülkemizde turizmin yoğun olarak yaşandığı destinasyonlarda vandalizmin tarihi ve kültürel eserlere büyük ölçüde zarar verdiği görülmektedir. Bu bağlamda, turizmde vandalizm sorunu en önemli problemlerin başında yer almaktadır. Nevşehir bölgesi içerisinde yer alan doğal oluşumlar, tarihi ören yerleri, müzeler ve kiliselerde çok sayıda vandalizm örneklerine rastlanılmıştır. Nevşehir bölgesinde, geçmiş zamanlarda yaşanan vandalist davranışlarla ilgili çeşitli örneklerle çalışma içerisinde yer verilmiştir. Vandalizmin yaratmış olduğu bu olumsuz etkilerin önüne geçebilmek için ilgili kurum ve kuruluşların konu hakkında gerekli önlemleri almaları gerekmektedir.

Vandalizm gerek dünyada gerekse Türkiye’de turizmle ilgili kaynakların sürdürülebilirliği açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu çalışmada, vandalist davranışların Nevşehir’deki turistik kaynaklara zarar verdiği görülmüştür. Yapılan görüşmeler ve literatürdeki uygulamalardan yola çıkılarak bölgedeki turizm kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi ve vandalizm sorununun azaltılabilmesi için aşağıda sunulan çözüm öneriler uygulanabilir:

1. Vandalizm, çalışmada da bahsedildiği gibi aydınlatmanın yetersiz olduğu karanlık ortamlarda daha sık yaşanmaktadır. Vandalist davranışları bitirmek veya en aza

indirgemek için turistik kaynakların yer aldığı bölgelerde aydınlatmaların sayısı arttırılmalıdır.

2. Turistik destinasyonda yeni yapılacak olan üstyapı veya restorasyon çalışmalarında yüzeyler mümkün olduğunca düz hale getirilmeye çalışılmalıdır. Çünkü düz yüzeylerin, pürüzlü yüzeylere göre daha fazla vandalist eylemlere maruz kalındığı görülmüştür.

3. Turizm, mevsimsel bir özellik taşımasından dolayı, taşıma kapasitesinin zayıf olduğu yerlerde, yılın belli zamanlarında oluşan kitle turizm faaliyetlerini azaltabilmek için çeşitli önlemler ve alternatifler oluşturulmalıdır. Örneğin; müze giriş ücretleri artırılabilir, gelen turist sayısı azaltılabilir, turizm destinasyonları belli zamanlarında kullanıma kapatılabilir veya bir süreliğine koruma altına alınması gibi bir takım önlemler alınabilir.

4. Vandalist davranışların gerçekleşme ihtimali düşünülerek, turistik yapılarda gerçekleştirilecek olan restorasyon çalışmalarında tercih edilecek malzemelerin daha dayanıklı olmasına dikkat edilmelidir.

5. Herkese açık olarak kullanılan kamusal alanlarda tercih edilecek olan materyallerin vandalist davranışlara uğrama ihtimalinin yüksek olması göz önüne alınarak, bu gibi yerlerde kullanılacak olan materyallerin daha dayanıklı olmasına dikkat edilmelidir. Örneğin; ankesörlü telefonların metal vb. malzemelerden yapılması, parklardaki bankların daha dayanıklı yapılması, turistik kaynakların kırılmaz cam arkasında sergilenmesi gibi önlemler alınabilir. Ayrıca kişilerde “Devlet Malı = Millet Malı” bilinci geliştirilmeye çalışılmalıdır.

6. Denetlenebilirlik ve güvenlik önlemlerin olmadığı yerlerde vandalist davranışlara daha sık rastlanılmaktadır. Bu sebeple, turistik bölgelerdeki denetim faaliyetleri arttırılmalı ve özellikle belirli bölgelere güvenlik kameraları yerleştirilip, kolluk kuvvetleri ile olan iletişim daha da kuvvetlendirilmelidir.

7. Vandalizmle mücadele konusunda hem yönetim hem de turizm faaliyetlerinde yer alan yöneticilere “tam yetki” verilerek söz sahibi olması sağlanmalıdır. Ayrıca belediyeler “vandalizm ile mücadele” konusunda faaliyetlerde bulunurken, sadece ilçeler veya beldeler bazında değil, Nevşehir Bölgesi ön planda tutularak bu olumsuz davranışlar engellenmeye çalışılmalıdır.

8. Nevşehir bölgesinde yaşanan problemlerden biri de kamu ve siyaset nedeniyle ortaya çıkan vandalizmdir. Bu durum tarihi ve doğal yapıya sahip olan eserlerin yol yapımı gibi kamusal hizmetlerde kullanılması için yıkılmasına veya tahrip edilmesine yol

açmaktadır. Örneğin yapılan görüşmelerde Ürgüp taraflarında; Hitit ve Roma dönemine ait olan bazı eserlerin yol kaygısıyla yıkıldığı belirlenmiştir. Bu konuda daha bilinçli hareket edilmelidir.

9. Yerel halk vandalizm konusunda bilinçlendirilmeli ve kişilerin bu tarz davranışlarda bulunmamaları için eğitimler verilmelidir. Topluluğun yoğun olduğu yerlerdeki billboardlar (afiş panoları) “vandalizm ile mücadele” konusunda kullanılmalıdır. Ayrıca gerekli olan eğitim çalışmaları sadece yerel halk için değil, turizmde faaliyet gösteren kişiler için de yapılmalıdır.

10. “Vandalizm ve Sonuçları”, Vandalizmle ile Mücadele” gibi konularda daha fazla araştırma yapıp bu konularla ilgili konferans, kongre ve seminerler düzenlenerek, konunun önemine olan dikkat artırılabilir.

11. Vandalist davranışların daha çok ergenlik dönemlerinde yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle ergenlik döneminde olan kişilere vandalizm ve sonuçları hakkında gerekli eğitimler verilmelidir. Belki bu konunun olumsuz etkileri, Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenen ders müfredatı içerisine de dâhil edilebilir.

12. İnsanlar arasında yoğun olarak gerçekleştirilecek olan sosyal ilişkiler vandalist davranışların ortaya çıkmasını engelleyecektir. Bu sebeple, özellikle gençlerin katılabileceği sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.

13. Vandalist davranışların oluşmasında “can sıkıntısı” önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple kişiler çocukluk dönemlerinden itibaren serbest zamanlarında enerjilerini harcayabilecek bir sosyal aktiviteye yönlendirilmelidir.

14. Vandalist davranışların en büyük nedenlerin birisi de, kişilerde tam olarak sorumluluk bilinci ve duygusunun oluşmamasıdır. Bu nedenle bölgede yaşayan kişilerin gerek turizm gerekse kamu kaynaklarını konusunda sorumluluk bilinci ve duygusunun geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

15. Turizm gelirleri tabana yayılmalıdır. Halkın da yaşadığı yerlerden gelir elde etmesi sonucu, kişilerde bölgeye karşı bir sorumluluk duygusu oluşması sağlanacaktır.

16. Bölgeye gelen turistler için uygun fiyatlı, kolay tanınabilir farklı hatıra ve hediyelik eşya seçenekleri sunarak insanların gitmiş oldukları yerlerde hatıra kalması için isimlerini yazmaları önenebilir.

17. Renkler üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, kırmızı ve sarı tonlarının, insanları vandalist eylemlere yönlendirdiği ortaya konulmuştur. Bu sebeple gerek kamusal alana ait yapılarda gerekse de turistik alanlar ve restorasyon çalışmalarında bu renklerin tercih edilmemesine özen gösterilmelidir.

18. Vandalizme maruz kalan yerler yerel yönetim veya ilgili diğer kuruluşlar vasıtasıyla hemen onarılmalıdır. Çünkü çalışma içerisinde de bahsedildiği gibi, vandalizme uğramış bir alanın düzenlenmemesi halinde, o yerde tekrar vandalizm olayının yaşanma olasılığı daha yüksektir. Çalışmada da örnek olarak verilen Roma/ Colosseum’da Türk öğrenci tarafından gerçekleştirilen vandalist davranışın açıklamasında öğrenci, daha önceden eser üzerine yazı yazıldığı için kendisinin de böyle bir davranış sergilediğini ifade etmiştir. Bu örnekten de anlaşılabilceği gibi yapıların/eserlerin daha fazla tahrip edilmemesi için vandalist davranışa maruz kalan yapılar/eserler kısa süre içerisinde onarılmalıdır. Ürgüp Belediyesi bu konuda, vandalizmin yaşandığı yerlerde hemen onarılma çalışmasının yaptıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin; Üçgüzellerde yaşanan spreyle vandalizm olayı kısa süre içerisinde eski haline kazandırılmıştır.

19. Türk Ceza Kanununun “Mala Zarar Verme” ile ilgili 152. Maddesinin kapsamı genişletilerek turizmde vandalizm eklenebilir. Ayrıca bu tür davranışların cezai yaptırımını yüksek tutularak, bu tarz suçlar caydırıcı hale getirilebilir. Örneğin; Roma’da bulunan “Colosseum” da yaşanan vandalizm olayı sonucunda, olayı gerçekleştiren Rus turiste 25.000 dolarlık para ve 4 aya kadar hapis cezası verilmiştir. Bu gibi cezalar turizmde yaşanan vandalizm konusunda caydırıcı nitelik taşıyabilir.

20. Turizm Hukuku ve Mevzuatı yeniden görüşülerek bu hukuk ve mevzuata vandalizm konusu dâhil edilebilir. Ayrıca turizm eğitimi veren kurum ve kuruluşlarda “Turizm Hukuku” dersi müfredatına vandalizm konusu dâhil edilerek, turizm öğrencileri de vandalizm konusunda bilinçlendirilebilir.

21. Çalışma için yapılan görüşmelerde, turizmde vandalizm konusunda tam anlamıyla istatistikî bilgiler tutulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Vandalizmin bölgeye ne kadar zarar verdiği ile ilgili istatistikî bilgilerinin tutulması gereklidir.

22. Çalışma yalnızca Nevşehir Bölgesi ile sınırlı tutulmuştur. Bölgedeki vandalizm sorununun tespit edilebilmesi için yalnızca bölgede yapılan geziler, fotoğraf çekimleri, ilçe ve belde belediyeleri ile bölgedeki jandarma komutanlıkları ile yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Dolayısıyla farklı teknikler kullanılarak bölgedeki vandalizm sorunu ile ilgili daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir. Ayrıca çalışma Türkiye genelinde veya Türkiye’de bu sorunu yaşayan bölgelerde de yapılarak öneriler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

Aksü, Seha. “Vandalizm ve Turizm”.

<http://kariyer.turizm gazetesi.com/articles/article.aspx?id=62689> [erişim tarihi: 25.12.2014].

Alakent, Betül ve P. Çelik. “Vandalizmin Faturası 10 Milyonluk Zarar”.

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2014/10/10/vandalizmin-faturasi> [erişim tarihi: 29.11.2014].

Allen, Vernon L. (1984). *Toward an Understanding of Hedonic Component of Vandalism*, ed. C. Leboyer. *Vandalism: Behaviour and motivations*. New York: Elsevier Science Publishers. (Aktaran: Dinçtürk 2007).

Amasra İlçesinde Kale Duvarına Yazılan Yazı Haberi.

<http://www.milliyet.com.tr/aydin-dunya-mirasina-sprey-boyayla-yazi-bartın-yerelhaber-1189221/> [erişim tarihi: 31.01.2016].

Antalya’da Ateş Yakılması Sonucu Oluşan Vandalizm Haberi.

<http://arkeolojihaber.net/2016/01/03/antalyada-ısinmak-icin-yakilan-ates-tarihi-yok-ediyor/> [erişim tarihi: 31.01.2016].

Ata, Gürkan. “Sümela Manastırı Utanç Yazıları”.

<http://www.hristiyan gazete.com/2012/08/utanc-yazilari-gurkan-ata> [erişim tarihi: 26.11.2014].

Coffield, Frank (1973). *Property Destruction: Motives and Meanings*, ed. C. Waed. *Vandalism*. London: The Architectural Press.

Coffield, Frank (1991). *Vandalism and Graffiti: The State of The Art*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.

DeMore, Sylvia Warzecha, J.D. Fisher, R. M. Baron (1988). “The Equity- Control Model As a Predictor of Vandalism Among Collage Students”. *Journal of Applied Social Psychology*, 18(1): 80-91.

Dinçtürk, Sadık (2007). *Türkiye’de Vandalizmin Sosyal, Ekonomik ve Psikolojik Boyutları*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Erbil, Ömer. “Bilinçsiz vatandaş yazıyor, 'bilinçli' belediye boyuyor!”.

<http://www.radikal.com.tr/cevre/bilincsiz-vatandas-yaziyor-bilincli-belediye-boyuyor-1496978/> [erişim tarihi: 31.01.2016].

Ertuğrul, Erman. “Kolezyum’un Duvarına İsimlerini Kazıyan Turistler Yakalandı”.
<http://arkeofili.com/?p=2376> [erişim tarihi: 31.01.2016].

Goldstein, Arnold P. (1997). *Conrolling Vandalism: The Person- Environment Duet,/From School Violence İvention: A Practical Hand Book*, 290-321.

Gönenç Güler, Emel (2002). Sürdürülebilir Turizmin Sosyo-Kültürel ve Ekolojik Boyutu (ss.444-457). First Tourism Congress of Mediterranean, 17 Nisan 2002, Antalya.

İngiltere Stonehage Heykelleri Hakkında Bilgi. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Stonehenge> [erişim tarihi: 26.11.2014].

İtalya Coloseum’da Vandalizm. <http://www.tourexpi.com/tr-intl/news.html~nid=99783> [erişim tarihi: 24.11.2014]

İtalya da Türk Erasmus Öğrencisi Tarafından Gerçekleştirilen Vandalizm Haberi.
<https://www.zamanfransa.com/article/erasmus-ogrencisi-adini-tarihe-yazdi-16855.html> [erişim tarihi: 31.01.2016].

İtalya Pieta Heykeli Hakkında Bilgi.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Piet%C3%A0_\(Michelangelo\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Piet%C3%A0_(Michelangelo)) [erişim tarihi: 26.11.2014].

İtalya Turist Sayısını Sınırlandırıyor. <http://www.turizmaktuel.com/haber/italya-turist-sayisini-sinirliyor> [erişim tarihi: 19.02.2016].

Kesimli, İffet Görkem (2013). “Saldırganlık ve Vandalizm”. *Electronic Journal of Vocational Collages*.

Martel, Chislaine (1995). *Ben Enerjiyim*. İstanbul: Arion Yay. (Aktaran: Özdemir 2005)

Nevşehir Valiliği Tanıtım Platformu. <http://www.nevsehir.gov.tr/ilimiz-rehberi> [erişim tarihi: 27.02.2016].

Orduda Kadın Heykellerine Saldırı. <http://haberdesin.com/yerel/kadin-heykellerine-saldiri> [erişim tarihi: 26.11.2014].

Öğülmüş, Selahiddin (2000). “Tahripçilik (Vandalizm)”. *Polis Bilimleri Dergisi*, 2(7-8): 73-86.

- Özdemir, Tülay (2005). “Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Unsurlar” . *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(14): 391-402.
- Özen Yener, F. Gülaçtı,, Y. Çıkılı (2004). “Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları”. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Philips, Leonard E. (1996). *Parks: Design and Management*. New York: McGraw Hill Book Co. (Aktaran: Dinçtürk 2007)
- Samdahl, D. M. ve H.H. Christensen (1985). “Environmental Cues and Vandalism: An Exptoratory Study of Picnic Table Carving Environment and Behavior”. 17: 445-448.
- Sivas Divriği Ulu Camii’nde Yaşanan Vandalizm Haberi.
<http://arkeolojihaber.net/tag/divrigi-ulu-camii-ve-darussifasi/> [erişim tarihi: 31.01.2016].
- Turizm Bakanlığı (2002). Türkiye’nin Turizm Değerleri, Ankara: T.C. Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü.
- Tygart, Clarence (1988). “Public School Vandalism: Toward a synthesis of theories and transition to paradigm analysis”. *Adolescence*, 23(89): 187-200. (Aktaran: Öğülmüş 2000)
- Underwood, Grant (1980). “Vandalism”. *The Articles Journal*, 24: 1171-1174.
- Vandal Kavramı.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54b107ea85f048.85583342 [erişim tarihi: 06.01.2015].
- Vandalism, Unsustainable Tourism Threaten the Great Wall of China.
<http://globalheritagefund.org/onthewire/blog/vandalism-unsustainable-tourism-threaten-the-great-wall-of-china> [erişim tarihi: 22.11.2014].
- Vandalizm Genel Haber Arşivi. <http://tayproject.org/haberarsiv20135.html> [erişim tarihi: 27.11.2014].
- Vandalizm ve Vandal Kavramı. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Vandall%C4%B1k> [erişim tarihi: 05.01.2015].
- Ward, C. (1973). *Vandalism*. First Published. London: The Architectural Pages. (Aktaran: Dinçtürk 2007).

Worlds Most Vandalized Tourist Attractions.

<http://www.ottawasun.com/2013/10/10/worlds-most-vandalized-tourist-attractions>

[erişim tarihi: 26.11.2014].

Yıldırım, Aysel. (2000). *Kamusal Alanlarda Vandalizm*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

BUTİK TARZI KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YEREL HALKIN TUTUMLARI: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
deren@nevsehir.edu.tr**

Arş. Gör. Nurgül ÇALIŞKAN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
nurgulcaliskan@nevsehir.edu.tr**

Arş. Gör. Koray ÇAMLICA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
koraycamlica@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma ile Nevşehir’de yaşayan yerel halkın, yaşamlarını idame ettirdikleri sınırlar içerisinde faaliyet gösteren ve hızla yaygınlaşmaya devam eden butik tarzı konaklama işletmelerinin gelişimine karşı görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla literatür taraması ışığında bir veri toplama aracı geliştirilerek butik tarzı konaklama işletmeleri çevresinde ikamet eden yerel halka uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, Nevşehir’de butik tarzı konaklama işletmelerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde yaşayan halkın bu otellerin gelişimi ile çevreye, yerel halkın ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkileri konusundaki yargılarının genellikle olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Butik otel, Yerel halk tutumları, Nevşehir

RESIDENTS’ ATTITUDES TOWARDS BOUTIQUE-STYLE HOTELS DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF NEVSEHIR

ABSTRACT

In this study, it is aimed to identify the perspectives of residents in Nevşehir on the development of boutique style accommodation facilities which are rapidly becoming widespread in their living quarters year by year. Within this purpose, a data collection instrument has been developed in accordance with the literature review and applied to the local residents living around boutique style hotels. According to the findings of the research, it is determined that people living in residential areas where boutique style hotels are densely located have generally positive attitudes towards those facilities by virtue of their impacts on the environment, local economy and socio-cultural structure.

Key Words: Boutique hotel, Residents attitudes, Nevşehir

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze değin toplumsal değişimlerle birlikte turizm olgusu da değişime uğramış ve bireylerin turistik ürünlere olan ihtiyaçları farklılaşmıştır. Özellikle Sanayi Devrimiyle birlikte sınıf farklılıklarından kurtulan turizm olgusu kitlesel bir nitelik kazanmış ve bu dönemde paket turlar yardımıyla turizm ürünleri kitlesel tüketim ürünleri haline gelmiştir. Ancak 1960'lı yıllardan sonra deniz-güneş-kum üçlüsü üzerinde yoğunlaşan ve insanlara standartlaştırılmış ürünler sunan kitle turizminin olumsuz etkileri, turizmin çeşitlendirilmesi kavramını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda turizm standartlaşan, kimliksiz ürünlerden uzaklaşarak, birey odaklı olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelere paralel olarak turizm endüstrisinin önemli bileşenlerinden olan ve önceleri sadece geceleme ihtiyacını karşılayan konaklama işletmeleri de farklı sınıflandırma ve tanımlamalarla değişime uğramış ve sektördeki rekabet koşulları karşısında mal ve hizmetlerini farklılaştırmak durumunda kalmıştır. Bu gereksinimden hareketle kişiye özel ve yüksek kaliteli hizmet sunumu amacıyla butik otel işletmeleri sektördeki yerini almaya başlamıştır.

Butik otel işletmeciliği, dünyada 1980'li yılların başında ortaya çıkmış (Albazzaz vd., 2003; Brighths, 2007; Callan ve Fearon, 1997; McDonnell, 2005; Paton, 2005), ülkemizde de ilk örnekleri aşağı yukarı aynı yıllarda görülmeye başlanmıştır. Ancak 2000'li yıllarda özellikle İstanbul, Çeşme, Nevşehir, Safranbolu gibi genellikle kültür turizminin etkin olduğu bölgelerde hızla yaygınlaşmaya başlamıştır (Buyruk, 2011). Callan ve Fearon (1997), butik otelleri sahipleri tarafından yönetilen, büyük ölçekli otel işletmelerindeki yiyecek içecek satış alanları ile boş zaman değerlendirme faaliyetlerinin minimize edildiği, kişiye özel hizmet standartlarının yüksek olduğu, kendine özgü mimari ve dekorasyona sahip küçük otel işletmeleri (60 odadan az) olarak tanımlamaktadır. Albazzaz vd.'ne (2003) göre butik oteller, temalı, mimari tasarım açısından önemli ölçüde sıcaklık ve samimiyet sunan, nispeten az odası olan ve 20-55 yaş arası üst sosyo-ekonomik pazar bölümüne hitap eden işletmelerdir. Rowe (2003) ise, çalışmasında butik otellerin özelliklerini tema veya konsept (konaklamanın müşteriye kendini özel ve eşsiz hissettirdiği bir dekorasyon, hizmetin sunulduğu ortam vb.), kişiye özel hizmet, konum, bölge tarihi, sıcaklık ve samimiyet şeklinde sıralamıştır. Rowe (2003), butik otellerin küçük olmasının önemli olduğunu, bunun samimiyet ve kişiye özel hizmet sunumu için gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Butik otellerin tanımıyla ilgili literatürde oldukça farklı tanımlar bulunmakla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016) butik otelleri, Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin yedinci bölümünde “yapısal özelliği, mimarî tasarımı, tefriş, dekorasyon ve kullanılan malzemesi yönünden özgünlük arz eden, işletme ve servis yönünden üstün standart ve yüksek kalitede, deneyimli veya konusunda eğitilmiş personel ile kişiye özel hizmet verilen ve en az on, en fazla altmış odalı otellerdir” şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca yönetmelikte bu tanıma ek olarak, butik otellerin beş yıldızlı otel odaları için belirlenen nitelikleri taşıyan konforlu odalara, alakart hizmet verilen asgari ikinci sınıf lokanta ve boş zaman değerlendirme ünitelerine sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Fakat butik oteller, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ayrı bir konaklama türü olarak sınıflandırılıp, nitelendirilse de daha çok butik otel kavramıyla benzer özellikleri taşıyan özel tesisler ve belediye belgeli küçük ölçekli otel işletmeleri, butik otel işletmesi olarak adlandırılmakta ve pazarlanmaktadır.

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin yedinci bölümünde, butik otellerle benzer özellikleri taşıyan ve sıklıkla karıştırılan konaklama türlerinden biri olan özel konaklama tesisleri “yapı, sokak, doğa, sanat, tarih gibi özelliklerden en az biri bulunan, deneyimli veya konusunda eğitilmiş personel ile nitelikli hizmet sunulan ve/veya özgünlük, üstün hizmet, ulusal veya uluslararası şöhret gibi nitelikleri nedeniyle işletme özelliği arz eden, deneyimli ve konusunda eğitilmiş personel ile nitelikli hizmet sunulan tesislerdir” şeklinde tanımlanmaktadır. Özel konaklama tesisleri, butik otellerle benzer özellikler taşımasına karşın onlara kıyasla daha az nitelik gerektirmektedir. Ancak, aralarındaki benzerlikler sektörde anlam karmaşasına neden olmakta ve özel tesisler butik otel olarak lanse edilmektedirler. Nitekim son yıllarda butik otel sayısının hızla arttığı yanlışlığı ve özellikle kültürel turizmin etkin olduğu turizm merkezlerinin butik otel çöplüğüne dönüştüğüne dair söylemler bu ifadeyi (özel konaklama tesislerinin de butik otel olarak lanse edildiğini) doğrulamaktadır. Tablo 1’de görüldüğü üzere 2016 yılı Şubat ayı sonu itibariyle Türkiye genelinde toplam 85 butik otel işletmesi bulunurken, 316 adet özel tesis olarak nitelendirilen konaklama işletmesi bulunmaktadır. Bu veriler butik otellerin sayısının az olmasına karşın, yaygın olduklarına dair kanaatin yanıltıcı olduğunu ve bu yanlışlığın kavram karmaşasından kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 1: Butik Otel, Özel Konaklama Tesisi ve Belediye Belgeli Konaklama İşletmesi Sayıları

Tesis Türü	Yıl	Türkiye	Nevşehir
Butik Oteller	2016	85	0
Özel Konaklama Tesisleri	2016	316	28
Belediye Belgeli Konaklama İşletmeleri	2014	9.188	223

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016

Butik otel işletmesi olarak adlandırılan ve pazarlanan bir diğer konaklama işletmesi türü ise turizm işletme belgesi olmayan ve yerel yönetimler tarafından sınıflandırılan, fiyatlandırılan ve denetlenen konaklama işletmeleridir. Küçük ölçekli olan bu tür işletmeler genellikle özel şahıslara ait aileler tarafından işletilen, çalışanlarının geneli yerel halktan oluşan, yerel ekonomiden mal ve hizmet satın alarak, yerel ekonomiye ve bölgesel gelişime katkı sağlayan işletmelerdir (Şahin, 2006). Kişiselleştirilmiş yönetim anlayışı çerçevesinde hizmet veren bu işletmelerin bulunduğu bölgenin mimari yapısına uygun olarak inşa edilmesi, oda sayılarının az olması ve müşterileriyle birebir iletişim kurarak samimi bir ortam oluşturmaları, butik otel özellikleriyle örtüşmekte ve bu tür işletmelerin butik otel olarak adlandırılmasına neden olmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan son verilere göre 2014 yılında Türkiye genelinde toplam 9.188 adet belediye belgeli konaklama işletmesi bulunmaktadır. Bu rakam toplam 85 adet olan butik otel sayısı ile karşılaştırıldığında butik otel enflasyonu olduğuna dair görüşün kavram karmaşasından kaynaklandığını açıkça göstermektedir.

Tüm bu kavram karmaşasına rağmen son yıllarda, genellikle kültür turizminin etkin olduğu bölgelerde doğal, kültürel ve tarihi dokuya uygun mimari özelliklere sahip yapılar inşa edilerek veya eski evler ve konaklar restore edilerek, butik otel adı altında hizmet veren konaklama işletmelerine dönüştürülmektedir. Nitekim doğal, tarihi ve kültürel yönden önemli potansiyele sahip bu bölgelerde, turizmle birlikte gelişmeye devam eden ve sayıları hızla artan bu tür konaklama işletmelerinin çevreye, yerel halkın ekonomisine ve kültürel yapısına olan etkileri de gün geçtikçe artmaktadır. Benzer şekilde doğal, kültürel ve tarihi doku açısından oldukça farklı özelliklere sahip olmasından dolayı Nevşehir Bölgesi'nde de otelcilik anlayışında değişimler gözlenmekte, eski evler ve konaklar restore edilerek butik otel tarzı işletmelere dönüştürülmektedir. Bu doğrultuda

çalışma ile Nevşehir’de yaşayan yerel halkın, yaşamlarını idame ettirdikleri sınırlar içerisinde faaliyet gösteren ve hızla yaygınlaşmaya devam eden butik anlayışla hizmet veren konaklama işletmelerinin gelişimine karşı görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Literatürde; yerel halkın turizmin gelişimi ve etkileri konusundaki görüşlerini araştıran pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda; turizmin ekonomik, çevresel ve sosyo- kültürel etkilerinin yerel halk tarafından algılanması (Belisle ve Hoy, 1980; Usal, 1990; Ap, 1992; Korça; 1994; Jurowski vd.,1997; Akova, 2006; Çalışkan ve Tütüncü, 2008; Özdemir ve Kervankıran, 2011), yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumları (Andereck ve Vogt, 2000; Teye, Sırakaya ve Sönmez, 2002; Harrill, 2004; Lepp, 2007; Duran ve Özkul, 2012), yerel halkın turizmi desteklemesi ve turizme katılma isteğinde etkili olan faktörler (Perdue, Long ve Allen, 1990; McGehee ve Andereck, 2004; Latkova, 2008; Sırakaya, Teye ve Sönmez, 2002; Gürsoy, Jurowski ve Uysal, 2002) gibi konular incelenmiştir. Butik otel işletmeleriyle ilgili ise butik otel kavramının tanımlanmasına, özelliklerine ve gelişimine ilişkin çalışmalar (Mcintosh ve Siggs, 2005; Lim ve Endean, 2009; Rabontu ve Niculescu, 2009; Rogerson, 2010; Chan, 2012) ile butik otel kavram, özellik ve hizmetlerinin müşterileri ve çalışanları tarafından nasıl algılandığını belirlemeye yönelik (Aggett, 2007; Buyruk ve Eren, 2012) sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Fakat turizmin önemli bileşenlerinden olan butik anlayışla hizmet veren konaklama işletmelerinin gelişimine karşı yerel halkın görüşlerini belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, turizmin paydaşlarından olan yerel halkın, yaşadıkları bölge içerisinde yaygınlaşan bu oteller konusunda görüşlerinin tespit edilmesi butik anlayışla hizmet veren otellerin gelişiminin çevreye, yerel halkın ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkilerinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, çalışma ile literatürdeki eksikliğinde önemli ölçüde giderilmesi öngörülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini özellikle kültür turizmine yönelik faaliyetlerin yoğun olarak sürdürüldüğü ve butik tarzı otellerin yoğun olarak görüldüğü Nevşehir ilinde yaşayan ve toplam nüfusları 286.767 kişi (TUİK 2016 yılı ADNKS veri tabanına göre) olan bölge halkı oluşturmaktadır. Ancak zaman faktörü göz önüne alındığında evrenin tamamıyla

görüşmek mümkün olmayacağı için araştırmanın örneklem hacmi kabul edilebilir örneklem büyüklüğü dâhilinde 384 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın yürütüleceği beldelerde, anketin kimlere uygulanacağına araştırmayı yürüten kişi karar verdiği için olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden, yargısal örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Yöntemi ve Verilerin Analizi

Çalışma yüksek sayıda kişiye ulaşılmasını gerektirdiği için birincil verilerin elde edilmesinde anket yönteminden faydalanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, anketi dolduran kişinin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik hazırlanmış olan sorular, ikinci bölümde ise yerel halkın butik otellerin gelişimine karşı tutumlarını ölçen likert tipi bir ölçek yer almaktadır. Literatürde yerel halkın butik otellerin gelişimine ilişkin görüşlerini belirleyebilmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçeğe rastlanmamıştır. Bu nedenle ölçek ifadelerinin geliştirilmesinde öncelikle yerel halkın turizmin gelişimi ve etkileri konusundaki algı ve tutumlarını belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardaki ifadeler yerel halkın butik otellerin gelişimine karşı görüşlerini tespit edebilmek amacıyla uyarlanarak bir önerme havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra çalışmanın yürütüleceği beldelerde ikamet eden 30 kişiyle mülakat yapılmış ve elde edilen görüşler doğrultusunda ortaya çıkan yeni ifadeler bu havuza eklenmiştir. Bu doğrultuda ölçekte butik otellerin çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel yapıya olası etkilerine ve yerel halkın butik oteller hakkındaki genel değerlendirmesine ilişkin 35 adet olumlu ve olumsuz önermeye yer verilerek katılımcıların butik otellerin gelişimine karşı görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca hazırlanan ankette yer alması muhtemel tasarım ve ifade hatalarından kaçınmak için anket katılımcılara dağıtılmadan önce 25 kişi ile yüz yüze pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve anlaşılmayan ifadeler belirlenerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Anket Ürgüp, Uçhisar ve Mustafapaşa'da butik otellerin yakınlarında ikamet eden 400 kişiye uygulanmıştır. Anketlerin incelenmesi sonucu eksik bırakılan ve aynı şıkların işaretlenmesi gibi nedenlerle geçerliliği olmayan formlar ayıklandıktan sonra, 324 anket analize değer bulunmuştur. Dolayısıyla toplam örnek büyüklüğünün %84'ünden geri bildirim elde edilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Analiz sürecine geçilmeden önce, katılımcılardan anket aracılığıyla elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve hatalı kodlama olasılığı göz önünde bulundurularak tüm verilerin frekans dağılımları incelenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde hangi testlerin kullanılabilceğine karar verebilmek amacıyla ise normallik testi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin incelenmesi, literatürde önerilen yöntemlerden biri olan basıklık ve çarpıklık değerlerine göre test edilmiştir. Normal dağılım gösteren bir verinin basıklık ve çarpıklık katsayıları sıfırdır. Ancak bu değerlerin ± 1 arasında olması, dağılımın normalden aşırı sapma göstermediğinin bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Yapılan analiz sonucu ölçekte yer alan ifadelerin basıklık ve çarpıklık değerlerinin önerilen değer olan ± 1 değerleri arasında olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla, basıklık ve çarpıklık değerleri verinin normal dağılım gösterdiğini destekleyerek, parametrik testlerin kullanımına olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda verilerin analizinde frekans ve yüzde dağılımları, ortalama ve standart sapma gibi merkezi eğilim ölçüleri ile faktör analizi ve güvenilirlik analizi gibi istatistiksel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır.

3.1. Geçerlik ve Güvenilirlik

Araştırmada geçerlik çalışmaları kapsamında içerik ve yapı geçerliği incelemesi yapılmıştır. İçerik geçerliğini sağlamak amacıyla alan yazın incelemesi yapılmış ve ölçme aracında yer alan ifadeler uzman görüşüne sunulmuştur. Yapı geçerliğini incelemek üzere ise açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Faktör analizi yapılmadan önce verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett küresellik testi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen KMO katsayısı ($KMO=0.868$) örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu, Bartlett küresellik testinin ($Bartlett=2435.618$, $p=0.000<0.001$) anlamlı olması ise verilerin çok değişkenli normal dağılım sergilediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Verilerin faktör analizine uygun olduğu belirlendikten sonra ölçeğin faktör yapısının belirlenmesinde temel bileşenler analizi; döndürme yöntemi olarak da dik döndürme yöntemlerinden biri olan maksimum değişkenlik (varimax) yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca faktör sayısının belirlenmesinde her bir faktörün öz değerinin en az "1" olması ve aynı yapıyı ölçen maddelerin 0,40'ın üzerinde faktör yüküne sahip olması

ölçütleri dikkate alınmıştır. Bu ölçütler kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda 12 maddenin faktör yükünün 0.40'dan düşük olduğu gözlenmiş ve analizden teker teker çıkarılmıştır. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra yapılan açıklayıcı faktör analizine ilişkin sonuçlara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Faktör Analizi ve Güvenilirlik Sonuçları

Faktör Adı ve Önergeler	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıkla nan Varyans (%)	Gü ven rt. (α)
Faktör 1: Çevresel Etkiler		2,521	13,109	0,752
Eski ev ve konakların restorasyonu için olumludur.	,702			
Doğal ve kültürel kaynakların korunmasını sağlamaktadır.	,694			
Bölgedeki alt yapının gelişmesini sağlamaktadır.	,607			
Doğal çevreye zarar vermektedir.®	,546			
Bölgenin kültürel ve tarihi yapısıyla uyumludur.	,508			
Bölgedeki kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır.	,450			
Faktör 2: Ekonomik Etkiler		1,305	9,701	0,717
Bölgedeki arazi fiyatlarını arttırmaktadır.®	,786			
Bölgedeki ev fiyatlarını arttırmaktadır.®	,759			

Bölge halkının bazı mal ve hizmetlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır. ,646

Butik otellerin sayısının artması bölge halkının satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırmaktadır.® ,605

Yeni butik otellerin açılması bölge ekonomisini iyileştirmektedir. ,580

Bölgede yeni iş olanakları yaratmaktadır. ,572

Bölgeye daha çok yatırım çekmektedir. ,520

Faktör 3: Sosyo-Kültürel Etkiler 6,091 18,161 0,7 :
50 ,20

Gelenekleri korumaya ve yaşatmaya yardımcı olmaktadır. ,721

Bölgedeki sosyal yaşama olumlu etkisi vardır. ,706

Bölge halkının eğitim seviyesini arttırmaktadır. ,704

Geleneksel ürünlerin canlanmasına yardımcı olmaktadır. ,689

Butik oteller bölgedeki ahlaki yapıyı olumsuz etkilemektedir.® ,671

Yöresel mutfağın yaşatılmasına yardımcı olmaktadır. ,551

Faktör 4: Etkileşim 2,089 11,229 0,7 :
46 ,34

Butik otellerin gelişiminden dolayı artık burada yaşamak istemiyorum.®	,806	
Ailemden birinin butik otelde çalışması beni rahatsız eder.®	,763	
Bölgede yeni butik otellerin açılmasını istemiyorum.®	,716	
Butik otellerin yeme-içme, eğlenme vb. hizmetlerinden yararlanırım.	,641	
Toplam Açıklanan Varyans (%)	52,200	0,8 35

*KMO:0,868 Bartlett: 2435,618, p:0,000<0,001 ® Ters kodlanmıştır.

Yapılan analiz sonucunda, analize alınan 23 maddenin özdeğeri 1'den büyük olan dört faktör altında toplandığı ve bu dört faktörün ölçeğe ilişkin açıkladıkları toplam varyans oranının %52,2 olduğu belirlenmiştir. Her bir faktörün toplam varyansa yaptığı katkı incelendiğinde ise; birinci faktörün %13,10, ikinci faktörün %9,70, üçüncü faktörün %18,16 ve dördüncü faktörün %11,22 katkı sağladığı görülmektedir. Bu doğrultuda faktörler sırasıyla çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel etkiler ve etkileşim olarak adlandırılmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri 0.45 ile 0.80 arasında değişmektedir. Dolayısıyla dört faktör altında toplanan 23 maddenin butik otellerin gelişimine karşı yerel halkın görüşlerinin ortaya koyulmasında önemli ölçüde katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğini belirleyebilmek amacıyla ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değer almakta ve kabul edilebilir bir değer 0,70 den büyük olması arzu edilmektedir (Altunışık vd., 2012). Tablo 2'de yer verilen Cronbach Alfa katsayıları incelendiğinde çevresel etkiler boyutunun 0.75, ekonomik etkiler boyutunun 0.71, sosyo-kültürel etkiler boyutunun 0.75 ve etkileşim boyutunun 0.74 olarak değer aldığı görülmektedir. Ayrıca ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı ise 0.83 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmada kullanılan ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilirlik katsayılarının tatmin edici düzeyde olduğu ($\alpha \geq 0.70$) ve ölçeğin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

3.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 3’de araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	157	48,5
	Erkek	167	51,5
Yaş	20 ve altı	11	3,4
	21-30	141	43,5
	31-40	110	34,0
	41-50	39	12,0
	51 ve üzeri	23	7,1
Eğitim Durumu	İlköğretim	48	14,8
	Lise	150	46,3
	Önlisans	43	13,3
	Lisans	75	23,1
	Lisansüstü	8	2,5
Yaşanılan İlçe / Belde	Uçhisar	111	34,3
	Ürgüp	110	34,0
	Mustafapaşa	103	31,7
Bölgede Yaşama Süresi	5 yıl ve altı	47	14,5
	6-10 yıl	25	7,7
	11-20 yıl	60	18,5
	21 yıl ve üzeri	192	59,3
	Evet	199	61,4

Turizmde Çalışma Durumu	Hayır	125	38,6
-------------------------	-------	-----	------

*n=324

Tablo 3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan 324 kişinin %51,5’i erkek (n:167), %48,5’i (n:157) kadındır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%77,5 n:251) ise 21-40 yaş aralığındadır. Eğitim durumlarına bakıldığında, katılımcıların yaklaşık yarısının (%46,3 n:150) lise mezunu olduğu, ancak çok az kişinin (%2,5 n:8) lisansüstü eğitim aldığı görülmektedir. İkamet edilen ilçe/belde incelendiğinde ise Ürgüp, Uçhisar ve Mustafapaşa’dan araştırmaya katılanların oranlarının hemen hemen eşit dağıldığı ifade edilebilir. Ayrıca katılımcıların yarısından fazlasının 21 yıldan daha uzun süredir bölgede yaşadıkları (%59,3 n:192) ve turizm sektöründe çalıştıkları (%61,4 n:199) görülmektedir.

3.3. Katılımcıların Tutumlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4’te butik tarzı konaklama işletmelerinin gelişimine karşı yerel halkın tutumlarına ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere butik tarzı konaklama işletmelerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde yaşayan halkın bu otellerin gelişimi ile çevreye, yerel halkın ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkileri konusundaki yargıları genellikle olumludur. Çevresel açıdan bu tarz otellerin gelişimi ile ilgili algıya bakıldığında, katılımcıların özellikle bu tarz konaklama işletmelerinin açılmasının eski ev ve konakların restorasyonu için olumlu olduğunu ve bu sayede doğal ve kültürel kaynakların korunmasının sağlandığını düşündükleri görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar bu işletmelerin bölgenin tarihi ve kültürel yapısıyla uyum gösterdiklerini ve doğal çevreye zarar vermediklerini ifade etmektedirler.

Katılımcıların, butik tarzı konaklama işletmelerinin ekonomik açıdan etkilerine ilişkin görüşlerine bakıldığında, bu tarz işletmelerin bölgeye daha çok yatırım çektiğini ve bu sayede yeni iş olanakları yaratılarak istihdama katkıda bulduklarını düşünmektedirler. Ayrıca bu tarz işletmelerin bölge halkına bazı mal ve hizmetleri için hazır müşteri sağladığı, dolayısıyla bölge ekonomisinin iyileştirilmesine olumlu katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Ancak diğer taraftan katılımcılar, özellikle bu tarz konaklama işletmelerinin sayısının artması ile bölgedeki arazi ve ev fiyatlarının artış gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu durumun halkın kendi imkânları ile bu alanda yatırım yapma gücünü sınırladığı ifade edilebilir. Yine bu tarz işletmelerin her ne kadar

bölge ekonomisinin iyileştirilmesinde olumlu katkıları olduğu ifade edilse de, bölge halkının satın alabileceği mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırdığı görülmektedir

Tablo 4: Katılımcıların Tutumlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.

Faktör Adı ve Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Faktör 1: Çevresel Etkiler		
Eski ev ve konakların restorasyonu için olumludur	3,93	1,080
Doğal ve kültürel kaynakların korunmasını sağlamaktadır	3,73	1,221
Bölgedeki alt yapının gelişmesini sağlamaktadır	3,64	1,100
Bölgenin kültürel ve tarihi yapısıyla uyumludur	3,62	1,111
Bölgedeki kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır	3,52	1,163
Doğal çevreye zarar vermektedir	2,65	1,224
Faktör 2: Ekonomik Etkiler		
Bölgede yeni iş olanakları yaratmaktadır	4,14	0,983
Bölgedeki arazi fiyatlarını arttırmaktadır	4,07	1,078
Bölgedeki ev fiyatlarını arttırmaktadır	4,05	1,074
Bölgeye daha çok yatırım çekmektedir	3,99	0,992
Yeni butik otellerin açılması bölge ekonomisini iyileştirmektedir	3,74	1,033
Butik otellerin sayısının artması bölge halkının satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırmaktadır	3,68	1,051

Bölge halkının bazı mal ve hizmetlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır	3,60	1,035
Faktör 3: Sosyo-Kültürel Etkiler		
Geleneksel ürünlerin canlanmasına yardımcı olmaktadır	3,44	1,177
Yöresel mutfağın yaşatılmasına yardımcı olmaktadır	3,43	1,139
Bölgedeki sosyal yaşama olumlu etkisi vardır	3,13	1,161
Gelenekleri korumaya ve yaşatmaya yardımcı olmaktadır	3,06	1,195
Bölge halkının eğitim seviyesini arttırmaktadır	3,00	1,259
Butik oteller bölgedeki ahlaki yapıyı olumsuz etkilemektedir	2,81	1,230
Faktör 4: Etkileşim		
Butik otellerin yeme-içme, eğlenme vb. hizmetlerinden yararlanırım	3,05	1,325
Bölgede yeni butik otellerin açılmasını istemiyorum	2,86	1,301
Butik otellerin gelişiminden dolayı artık burada yaşamak istemiyorum	2,41	1,144
Ailemden birinin butik otelde çalışması beni rahatsız eder	2,40	1,145

Katılımcıların ikamet ettikleri sınırlar içerisinde yaygınlaşan butik tarzı konaklama işletmelerinin sosyal ve kültürel yaşam üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerinin ise genel olarak olumlu olduğu görülmektedir. Katılımcılar özellikle bu tarz işletmelerin geleneksel ürünlerin canlanmasına ve yöresel mutfağın yaşatılmasına yardımcı olduğunu düşünmektedirler. Ancak bu tarz işletmelerin geleneklerin korunmasında ve eğitim seviyesinin artırılmasında olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olmadıklarını düşündükleri ifade edilebilir. Son olarak katılımcıların butik tarzı konaklama işletmeleri ile bireysel olarak etkileşimine ve genel olarak bu tarz işletmelere bakış açısına ilişkin

ifadelere verdikleri yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların ikamet ettikleri sınırlar içerisinde yaygınlaşan bu tarz işletmelerden genel olarak rahatsızlık duymadıkları görülmektedir

4. SONUÇ

Bir bölgede turizmin gelişimi o bölgede yaşayan yerel halk açısından ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel birçok değişikliği de beraberinde getirmektedir. Özellikle kültür turizminin etkin olduğu bölgelerde doğal, kültürel ve tarihi dokuya uygun mimari özelliklere sahip yapıların restore edilerek, butik otel adı altında hizmet veren konaklama işletmelerine dönüştürülmeleri ile yerel halkın turizm ile daha fazla iç içe olması gündeme gelmektedir. Bu doğrultuda çalışma ile Nevşehir’de yaşayan yerel halkın, yaşamlarını idame ettirdikleri sınırlar içerisinde faaliyet gösteren ve hızla yaygınlaşmaya devam eden butik anlayışla hizmet veren konaklama işletmelerinin gelişimine karşı görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırma ile özellikle turizmin gelişmesi ile birlikte bu tarz konaklama işletmelerinin sayısının artmasının bölgeye yeni yatırımlar çektiği belirtilmektedir. Katılımcıların yarısından fazlasının turizmde çalıştığı göz önünde bulundurulduğunda da bu tarz işletmelerin gelişiminin istihdam olanaklarını arttırması bakımından yerel halk için olumlu bir ekonomik etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak katılımcılar, ev ve arazi fiyatlarının artmasını bu tarz konaklama işletmelerinin ortaya çıkardığı olumsuz bir etki olarak görmektedirler. Dolayısıyla her ne kadar bu tarz işletmelerin gelişimi bölge halkına bazı mal ve hizmetlerini satması için hazır müşteri sağlasa da, hem halkın satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırdığı hem de kendi imkânları ile bu alanda yatırım yapma gücünü sınırladığı ifade edilebilir. Bu nedenle bölgede yapılacak yatırımlarda, öncelikle yerel halkın faydasının ön planda tutulması gerektiği ifade edilebilir. Ayrıca kendi imkânlarıyla bölgede bu tarz konaklama işletmesi yatırımı yapmak isteyen yöre halkının ilgili kuruluşlarca bilgilendirilmesi ve çeşitli teşviklerle öncelik tanınması da önem arz etmektedir. Bu sayede yerel halk tarafından turizme aktif katılım ve destek sağlanarak bölge turizminin sağlıklı ve dengeli gelişimi de sağlanabilir.

Sonuç olarak Nevşehir’de butik tarzı konaklama işletmelerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde yaşayan halkın bu otellerin gelişimi ile çevreye, yerel halkın ekonomisine ve sosyo-kültürel yapısına olan etkileri konusundaki yargılarının genellikle olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, Nevşehir bölgesinde yoğun olarak

bulunana butik tarzı konaklama işletmelerinin yakınlarında ikamet eden halk ile sınırlandırılmış yerel bir araştırma niteliğindedir. Benzer araştırmalar, kültür turizminin etkin olduğu ve bu tarz işletmelerin yoğun olduğu farklı bölgelerde de yapılabilir. Ayrıca çalışmada yerel halkın bu tarz işletmelerin gelişimine karşı genel tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda yerel halkın butik tarzı konaklama işletmelerinin gelişimine karşı tutumlarının demografik özelliklerine ya da turizmden doğrudan ya da dolaylı olarak fayda sağlayıp sağlamadıklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Aggett, M. (2007). What has influenced growth in the UK's boutique hotel sector? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(2), 169-177.
- Akova, O. (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Albazzaz, A., Birnbaum, B., Brachfeld, D., Danilov, M., Vries, O.K ve Moed, J. (2003). Lifestyles of the rich and almost famous: The boutique hotel phenomenon in the United States. High Tech Entrepreneurship and Strategy Group Project (R. Adner)
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Sakarya.
- Andereck, K.L ve C.A. Vogt (2000). The relationship between residents' attitudes tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research* 39, 27-36.
- Andriotis, K. ve Vaughan, R. D., (2003). Urban residents' attitudes toward tourism development: The case of Crete. *Journal of Travel Research*, 42(2), 172-185.
- Ap, J.(1992). Residents' perception on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19 (3), 665-90.
- Belisle, F. ve Hoy, D. (1980). The perceived impact of tourism by residents a case study in Santa Marta, Colombia. *Annals of Tourism Research*, 7(1), 83-101.
- Brights, D. (2007). The definition of boutique hotels, <http://davidbrights.articlealley.com/the-definition-of-boutique-hotels-81865.html>
- Buyruk, L. (2011). Kapadokya'da butik otel İşletmeciliğinin gelişimi ve sorunları. I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, Nevşehir Üniversitesi, 16-19 Kasım 2011.
- Buyruk, L. ve Eren, D. (2012). Butik otel çalışanlarının butik otel kavram, özellik ve hizmetlerini algılamaları üzerine bir araştırma: Nevşehir örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 339-356.
- Callan, R. J. ve Fearon, R. (1997). Town house hotels—an emerging sector. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9 (4), 168–175.

- Chan, C. (2012). Lodging subsector report: boutique hotels. *International Tourism Marketing and Development*.
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 23–27 Nisan 2008, Belek, Antalya.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem
- Duran, E. ve Özkul, E. (2012). Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları: Akçakoca örneği üzerinden bir yapısal model. *International Journal of Human Sciences*, 9,(2), 500-520.
- Gursoy, D., Chi, C. G., ve Dyer, P. (2009). Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: the case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*.
- Gursoy, D., Jurovski, C. ve Uysal, M. (2002). Residents attitudes: a structural modeling approach. *Annals of Tourism Research*, 29, 79-105.
- Harrill, R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: a literature review with implications for tourism planning. *Journal of Planning Literature*, 18(3), 251-266.
- Jurovski, C., Uysal, M. ve Williams, D.R. (1997). A theoretical analysis of host community resident reaction to tourism. *Journal of Travel Research*, 34 (2), 3-11.
- Korça, P.(1994). Halkın turizmin çevresel etkilerini algılaması ve değerlendirmesi. *TUGEV Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayını*, 31, 1-128.
- Latkova, P. (2008). An examination of factors predicting residents' support for tourism development. Michigan State University, Doktora Tezi.
- Lim, W. M. ve Endean, M. (2009). Elucidating the Aesthetic and Operational Characteristics of UK Boutique Hotels. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 21(1), 38-51.
- McDonnell, C. (2005). Boutique hotels are getting new interest, business first of buffalo, www.bizjournals.com

- McGehee, N.ve Andereck, K. (2004) Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research*, 43, 131-140.
- McIntosh, A. J. ve Siggs, A. (2005). An exploration of the experiential nature of boutique accommodation. *Journal of Travel Research*, 44, 74-81.
- Özdemir, M. ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Paton, N. (2005). Market snapshot: boutique hotels. [www. caterersearch.com](http://www.caterersearch.com)
- Perdue, R.R., P.T. Long ve L. Allen, (1990). Resident support for tourism development. *Annals of Tourism Research*, 17(4), 586-99.
- Rabontu, C. ve Niculescu, G.(2009). Boutique hotels - new appearances in hotel industry in Romania. *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 9(2), 209-214
- Rogerson, J.M. (2010). The boutique hotel industry in South Africa: Definition, scope, and organization. *Urban Forum*, 21, 425-439.
- Rowe, M. (2003). Defining boutique chic. *Lodging Hospitality* 59 (13), 34- 37.
- Sırakaya, E., Teye, V. ve Sönmez, S. (2002) Understanding residents' support for tourism development in the Central Region of Ghana. *Journal of Travel Research*, 41, 57-67.
- Şahin, S. Zeki (2006). Avrupa Birliği sürecinde küçük ölçekli konaklama işletmelerinin analizi; sorunlarının tespiti ve çözüm önerileri: Bodrum örneği. Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

NEVŞEHİR HALK İNANÇLARINDA ZAMAN KAVRAMI

Yrd. Doç. Dr. Ebru ELPE
Batman Üniversitesi
ebru.elpe@batman.edu.tr

ÖZET

Kısaca , “Ölçülmüş ya da ölçülebilir dönem” olarak tanımlanabilen zaman, fizik kanunlarının yanı sıra felsefe, inançlarda da önemli bir yere sahiptir. Antik dönemden günümüze kadar olan süreç dahilinde zaman kavramı filozoflar da dahil olmak üzere tüm halk kesiminde ilgi ile takip edilen kavram olan zaman, halk inançlarında da kendine önemli bir yer bulmuştur. Dünya üzerinde yaşayan tüm halk kesimlerinde olduğu gibi, Anadolu’da da zaman kavramı üzerine halk inançları gelişmiştir. Gün ve gecelere özel anlam yükleme, belirli günler ile ilgili ritüellerin gelişmesine yol açmıştır. Belirli günlere bazı işlerin yapılması ya da yapılmaması şeklinde genelde günlük yaşama yönelik olan bu uygulamalar, genel anlamda gün ve gecelerde yapılacak ya da yapılmayacak işlere yönelik bir açılım da göstermektedir.

Zaman kavramı, halk inançlarında hayatın evreleri ile yakın ilişkili olmuştur. Özellikle Müslüman halklarda bu , daha da önem kazanmıştır. Anadolu ‘daki diğer şehirlerde olduğu gibi bildiri konumuzu teşkil eden Nevşehir’de ‘de doğum, evlenme, ölüm gibi hayatın temel evrelerinde gün ve gece kavramı hafta, ay yıl gibi kavramlar iç içe geçmiştir. Mesela ölüm kavramı ile ölümü takip eden 7, 40, 52. geceler Nevşehir halk inançlarında da önemlidir. Ayrıca uğurlu ve uğursuz gün kavramı da bulunmaktadır. En uğurlu ve güzel gün tüm islam halklarında olduğu gibi Cuma dır. “Cuma namazı” ibadeti de bu günün önemli olmasında etkilidir. Bayram, arefe, kandil günleri de halk nazarında önemli günler olarak bilinir. Bu günlerde yapılması uygun ya da uygun olmayan davranışlar bulunmaktadır. Arefe günü, bayramın hazırlığı açısından oldukça önemlidir.

Zamanın, Nevşehir ilindeki halk nazarındaki etkileri ve halk inançlarındaki yerinin irdelenmeye çalışıldığı bu bildiride hurafe olarak nitelendirilen davranışların Nevşehir halk inançlarındaki yerinin ne olduğuna değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zaman, kavram, halk ,inanç, Nevşehir

WHEN THE CONCEPT OF PUBLIC FAITH in NEVŞEHİR

ABSTRACT

In short, "the measured or measurable period" can be defined as the time, as well as the laws of physics philosophy also has an important place in the faith. When the concept is followed with interest in all public sectors, including the concept of time within the period from antiquity to the present

day philosophers, it has found an important place in folk beliefs..As in all sections of the people living on Earth, folk beliefs on the time the concept was developed in Anatolia. Day and special meaning in the night, has led to the development of the rituals associated with certain days. as certain days to be done, or done some work with these applications for everyday life generally and, in general, and also shows an opening day for the work to be done or to be done at night.

The concept of time has been closely associated with the phases of faith in public life. Especially in the Muslim community that has become even more important. Anatolia in Nevşehir that constitute our report issues as well as in other cities, from birth, marriage, death, day and night on the main stage of life, such as the concept of the week, months of the year as the concepts are intertwined. For example, following the concept of death in the death of 7, 40, 52 nights Nevşehir is important in folk beliefs. There is also comprehend been lucky and unlucky days. The most auspicious and beautiful day, as in all Islamic peoples Friday dr. "Friday prayers" prayer is effective in that important these days. Holidays, eve, day lamp is also known as an important day in the eyes of the people. These days are made of appropriate or inappropriate behavior. The day of Arafa is very important in terms of preparations for the feast.

Time, in the province of Nevşehir effects in the eyes of the people and the behavior described as the superstition that this report attempts to examine the place of faith in the people of the place in Nevşehir was mentioned that people of faith

Keywords: Time, concepts, people, faith, Nevşehir

ZAMAN

Kısaca , “Ölçülmüş ya da ölçülebilen dönem” olarak tanımlanabilen zaman, Fizik biliminde ise, “sadece bu evrenin sınırları içinde olan ve canlı/cansız her maddenin içinde bulunduğu boyut “ olarak tanımlanır. (Kabaca, 2014) fizik kanunlarının yanı sıra felsefe, inançlarda da önemli bir yere sahiptir. Antik dönemden günümüze kadar olan süreç dahilinde zaman kavramı filozoflar da dahil olmak üzere tüm halk kesiminde ilgi ile takip edilen kavram olan zaman, halk inançlarında da kendine önemli bir yer bulmuştur.

ZAMAN–HALK İNANÇLARI

Dünya üzerinde yaşayan tüm halk kesimlerinde olduğu gibi, Anadolu’da da zaman kavramı üzerine halk inançları gelişmiştir. Gün ve gecelere özel anlam yükleme, belirli günler ile ilgili ritüellerin gelişmesine yol açmıştır. Belirli günlere bazı işlerin yapılması ya da yapılmaması şeklinde genelde günlük yaşama yönelik olan bu uygulamalar, genel anlamda gün ve gecelerde yapılacak ya da yapılmayacak işlere yönelik bir açılım da göstermektedir.

NEVŞEHİR HALK İNANÇLARINDA ZAMAN

Zaman kavramı, halk inançlarında hayatın evreleri ile yakın ilişkili olmuştur. Özellikle Müslüman halklarda bu, daha da önem kazanmıştır. Belirli günlerin uğurlu sayılıp sayılmaması, dini bayramların özellikle hürmetle karşılanması, güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimleriyle gündüz ve gece arasında bağlantı kurularak buna uygun ritüellerin geliştirilmesi, yıldızlara bakarak gelecek okunması bunun doğum günü tarihine göre değerlendirilmesi, ak ve kara iyeler gibi ruhların zaman ile ilişkilendirilerek ona uygun ritüel oluşturulması gibi uygulamalar görülmüştür ve bunlar, sözlü kültür vasıtası ile gelebilmiştir.

Genel Olarak Gün İle İlgili Halk İnançları.

Türk halklarında gün kavramı, güneşin doğuşu ve batışı arasındaki zaman dilimini ifade eder ve güneş kavramı ile yakın ilişkilidir ve aslında gün ile ilgili ritüellerde güneş ile ilgili olanlar arasında fark bulunmamaktadır. «Günaydın «kelimesi, sabah kavramıyla ilişkilidir ve Anadolu'daki tüm halklarda ortaktır. «günün hayırlı olsun» anlamını da ifade etmektedir. Gün ile ilgili günlük konuşmalara bakıldığında günün hayırlı bir zaman dilimi olduğu anlaşılmaktadır. Yaradanın günü çalışma geceyi de dinlenme amaçlı yarattığına dair bir inanış da Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Nevşehir'de 'de sık olmamakla beraber görülmektedir.

Günün, geceden hayırlı olduğuna dair inanış ta yaşamaktadır ve güneş ışınlarıyla ilgilidir. «günün şerri gecenin hayrından iyidir « deyişi de bu inanışın söze yansımış biçimidir. Genel olarak «gün içi» kelimesi güneşin hareketleri ile ilgili bir kavramdır ve güneşin doğuşu ve batış vaktine göre değişir. Gün dönmeden işleri bitirmek , günün geceye yaklaşmadan, gündüzden yıkanmış çamaşırların eve alınması, hava karardıktan ve akşam ezanı okunduktan sonra dışarıya çıkılmasının uğursuzluk olarak görülmesi Anadolu'nun diğer yerlerinde de görülen ortak inanç unsurlarındandır. Günün özellikle sabah dilimi çok önemlidir. Sabah vakti saadet vakidir, sabah vakti kısmet dağıtılır şeklindeki inanışlar sabah vaktinin uğurlu olmasını ifade eder.

Belirli Günler İle İlgili Halk İnanışları:

Perşembe ve Cuma günleri çamaşır yıkamak pek hayırlı değildir. Kutsal gün olarak kabul edilen Cuma gününde çamaşır yıkamak kirlerle uğraşmak pek hayırlı olarak görülmemektedir. Perşembe için neden böyle bir uygulama yapıldığı konusunda net bir

görüş bulunmamakla beraber Perşembeyi cumaya bağlayan gecenin de Cuma günü gibi hayırlı sayılmasının bunda bir etkisi olabileceğine dair düşünceler mevcuttur.

Salı günü yola çıkılmaz. Salı günü ile ilgili diğer hususlarda da uğursuzluk belirten ifadeler bulunur. Bursa köylerinde «Salı günü el işine başlanmaz , örgü örülmez, yeni herhangi bir şeye başlanmaz» şeklinde inanışlar ve buna uygun ritüeller günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Nevşehir de de özellikle ilçe ve köylerde Salı günü yeni herhangi bir şeyin başlanmaması, düğün yapılmamasının , yola çıkılmaması gibi inanışlar günümüzde de devam etmektedir.

Çarşamba günü, genelde hayırlı bir gün olarak bilinir Ahir Çarşamba olarak bilinen, 21 Marttan önceki, salıyı çarşambaya bağlayan zaman dilimi ahir Çarşamba olarak bilinir ve bu gün de kızların kısmet açmaları için uygun bir zaman dilimi olduğuna inanılır. Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Nevşehir'de de de Çarşamba günü genelde uğurlu hatlı bir gün olarak bilinir ve bu günde fal bakmak, kurşun döktürmek, misafirlğe gitmek gibi uygulamalar görülmektedir. Ayrıca Ahir Çarşamba gibi baharın gelişini müjdeleyen cemre, “kışın son ayı”na verilen isimdir. İnanişaya göre cemrenin ilk gecesi baharın müjdecisidir ve doğadaki her şey o gece yenilenmektedir. (Alptekin, 2011; 147)

Perşembe ve Cuma günü genelde birbiri ile bağlantılı görülür ve Cuma gününün kutsiyeti Perşembe gününe de kısmen geçmiş olup cumanın arefesi olarak değerlendirilir. Cuma günü ise kutsal gün olarak kabul edilir ve bu kabul tüm islam aleminde ortaktır. Perşembeyi cumaya bağlayan geceden cumayı cumartesiye bağlayan geceye kadar olan zaman diliminde ibadet ile ilgili uygulamalar yapılır daha edepli daha sessiz sakin durulmaya önem gösterilir. Özellikle Cuma selası ve namazı vakti, günün en hayırlı zaman dilimidir ve bu vakitte Kuran ya da dua kitabı okumak namaz kılmak, tespih çekmek düzgün konuşmak kötü söz söylememek, salavat çekmek gibi dini uygulamalar yapılmaktadır. Cuma günü hayırlı gün olduğundan dolayı evlenme , kız isteme nişan gibi hayırlı işler bu günde yapılması uygun görülür Ayrıca her türlü işe bu günde başlanırsa o işin ve kazancın bereketli olacağına inanılır

Arife (Arefe) Günü ile ilgili: Nevşehirde'dre Anadolu'nun diğer şehirlerinde olduğu gibi dini bayramlar ve arefe günleri oldukça önemlidir. Özellikle Derinkuyu İlçesinde daha bir önemlidir. Bu ilçede yapılmış olan halk inanışları araştırmalarına göre, arife günü dikiş dikilmez, dikiş dikmenin günah olduğuna inanılır. (Kabak, 2011; 92)

Ayrıca Nevşehir ilinde yaptığımız kısmi araştırmalardan arife gününün ilde de ilçe ve köylerde olduğu gibi önemli olduğunu anlamış bulunmaktayız. Arife günü ev temizliği alışverişi gibi işlerin bitirilmesi, banyo yapılması , dini vecibeleri yerine getirilmeye çalışılması gibi uygulamalar diğer illerde de görülmektedir.

GECE.: Gece, güneş battıktan sonraki akşam zaman dilimini de ele alan ve ertesi sabah güneş doğana kadar olan zaman kısmını oluşturur. Gece, Anadolu'nun diğer yerlerinde de olduğu gibi Nevşehir'de de tekin olmayan zaman olarak kabul edilir ve dolayısıyla gece ile ilgili olumsuz düşünceler geliştirilmiştir. Gece kavramı daha çok cin, iye gibi insan dışı varlıklar ile ilişkilendirilmiş ve gece görülen ay, yıldız gibi gök cisimleri ile de bağlantılı olarak düşünülmüş.

Nevşehirin Derinkuyu İlçesinde yapılmış halk inanç araştırmaları sonucunda gece ile ilgili ilginç inanç ritüelleri olduğu öğrenilmiş Buna göre, gece dikiş dikilmesi, tırnak kesilmesi iyi sayılmaz, dikiş dikilirse şeytanın ipe düğüm atacağına inanılır. Gece ıslık çalmanın şeytanı çağırmak olduğuna dair inanç da mevcuttur. Gecelerin ruhların dolaştığına inanılır. Geceleri su kaynatılmaz (Kabak, 2011;93) Ayrıca Anadolu'nun diğer şehirlerinde olduğu gibi Nevşehir genelinde de şu inanç motiflerine de rastlanmıştır.«gece tırnak kesilmez(ömrün kısılacığına inanılır) ıslık çalınmaz(şeytanı çağırmak olarak inanılır.), sakız çiğnenmez (ölü eti çiğnendiğine ve şeytanla uğraşıldığına inanılır), evden dışarıya eşikten öteye sıcak su dökülmez, ateş çıkarılmaz(cin , iyelerin musallat olacağına dair inanış, ateş kültü ile ilgili uygulamalar), evden tuz çıkarılmaz(tuz da ekme gidi kutsal sayılır ve ant içerken kullanılan tuz ekmek hakkı için deyişinin bu uygulamayla pek alakası olmasa da kutsal sayılan bir şeyin gecenin şerrine bulaştırılmaması inancı etkili olabilir.), gece dikiş dikilmez, aynaya bakılmaz gibi uygulamalar da görülür.

Belirli Geceler:

Kadir gecesi: Uğurlu bir gecedir. Bu gecenin ibadet yapılarak değerlendirilmesi ortak kabuldür, Kuran okumak, namaz kılmak, dua okumak tespih çekmek , camide olmak gibi uygulamalar yapılır Allah'tan dua ederek dilek dilemenin uğurlu olacağına ve dileğin kabul olacağına dair inanış yaygındır. Allah'ın günahları affedeceğine dair inanç ve sevapların katlanacağına dair düşünce ile bu gecede herkes dine uygun yaşamaya çalışmaktadır.

Kandil Geceleri: Tıpkı Kadir gecesı gibi kandil geceleri de kutsal kabul edilir ve bu gecelerde de Kadir gecesinde yapılan uygulamalar tekrar edilir. Kandilde komşulara lokma ya da helva dağıtılması geleneğine Nevşehirde’de rastlanmaktadır. Günümüzde, televizyonda yayınlanan mevlit programını izlemek, dua etmek dilek dilemek ibadet yapmak gibi uygulamalar görölmektedir.

Hıdırellez: 6 Mayıs günü Hıdırellez olarak kutlanmakta ve çeşitli eğlenceler düzenlenmektedir. Hızır’ın evlere uğraması uğurlu olarak sayıldığı için, evler temizlenir , kap ağızları açık bırakılır. Ayrıca o günün gecesinde de gül dalına dilekler yazılıp asılır , istenilen şeyin maketi de yapılp dilek olarak dilenir. (Gündüz, 2015; 145)

Düğün İlgili Uygulamalarda Zaman Kavramı:

Eskiden sonbahar mevsiminde düğün yapılır imiş bu da tarımsal sebeplerden dolayı olmakta idi. Hasadın kaldırılması, hasattan gelir elde edilmesinden sonra düğün yapılması uygun görölmekte idi. Günümüzde ise bu durum da mevsim değışikliği olmuştur yaz mevsimi düğün için ideal zaman olarak değerlendirilmiştir. (Bayram, 2013;19) Çalışanların izinlerini yazın almaları, yurt dışında olanların memleketlerine yaz mevsiminde dönmeleri, ekonomik faaliyetlerin niteliğinin değışmesi ve tarım haricinde diğerk sektörlerde de iş yapılmasının iyice yoğunlaşması gibi sebepler bu değışikliğe yol açmıştır. Yaz mevsimi düğün mevsimi olarak adlandırılır tabi diğerk mevsimlerde de düğünler yapılmaktadır fakat yaz mevsimine göre yoğunluğu azdır. Bu uygulamada inanç ögesinin etkisi pek fazla değildir daha çok ekonomik durumun gösterdiği gelişim buna sebep olmuştur. İnanç açıcından bakarsak ise eskiden Nevşehirde ‘de sık uygulanan bir düğün ritüleinde inanca göre iki dini bayram arası düğün yapılmaz uğursuzluk getirir. Bunun tam mantıklı bir izahının yapılamaması bu uygulamanın günümüze terkedilmesine sebep olmuştur.

Avanos ilçesinde kutlanan Binnik ve Hıdırellez şenliklerinde kız beğenme uygulaması sık yapılmaktadır. Hıdırellez 6 Mayıs ta kutlanır iken Binnik Şenlikleri iseAğustos sonu- Eylül sonu zaman aralığında yapılmaktadır.. Özellikle Binnik şenlikleri halkın kaynaşması tanışması, kız beğenme uygulaması için uygun zamanlardır. (Bayram, 2013; 21)Nevşehir’de düğünler günümüzde genelde Cuma günü başlayıp Pazar günü son bulmaktadır. Eskiden hafta sonu düğün yapılmazmış (Bayram, 2013; 24) bu değışikliğin tatil günü olması herkesin müsait olabilmesi gibi sebeplerden dolayı olduğu düşünölebilir.

CENAZE İLE İLGİLİ ZAMANSAL UYGULAMALAR

Ölüm her faninin başına gelen bir durumdur , ölümden kurtuluş yoktur. Ölüm gerçekleşikten sonra cenazenin defin işlemleri sırasında ve ölümü takip eden belirli zaman dilimlerinde Türk-İslam halklarında ortak görülen uygulamalar bulunmaktadır. Cenazeden sonra 7, 40, 52 . Gecelerde mevlit okutulmasının kökeninde İslamiyet öncesi eski Türk inançlarının etkisi bulunmaktadır. Sayı sembolizmi ile de açıklanabilecek olan bu husus islamiyet ile birlikte de islami bir havaya bürünerek günümüze kadar gelmiştir. Eskiden cenaze gömüldükten sonra cenaze evinde üç gün yemek pişmediği bu süre içinde komşuların cenaze evine yemek getirdiğine dair uygulamanın günümüzde azaldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra cenaze evinde ölümün 1.3.7.40.ve 52 gecelerinde «ölü yemeği» adı altında yemek verildiği de görülen uygulamalardandır. Belirli günlerde yapılan bu uygulamalarda ölen kişinin kabir azabı çekmemesi ya da azabının hafiflemesi gibi düşünceler ağır basmaktadır. 40. gecede kirlilikten arınma, 52. gecede kemiklerin etten ayrılması gibi inanışlar bu gecelere özel bir önem verilmesine sebep olmuştur. 7 gece de yapılan uygulamada ize uzak görünse de dünyanın yedi günde yaratılması cennet ve cehennemini yedi katının olduğuna dair inanış da etkili olmuş olabilir.

Nevşehir 'de ölen kişinin ardından yas tutma ve ağıt yakma geleneği sözlü kültürde yaşamaktadır. (Kalafat, 2015;22) Ağıt geleneği Türk halklarının cenaze ile ilgili uygulamalarında eskiden beri var idi. Ölüm sonrası cenazenin evinin önünden geçirilmesi uygulaması Nevşehir'de görülen bir uygulamadır ve cenazenin son kez ev halkıyla helalleşmesi olarak değerlendirilebilir. (Kalafat, 2015:24)

Nevşehir de ölümü takip eden üç günde ölen kişinin evine gelebileceğine dair olan bir inanç mevcuttur ve bundan dolayı ölü evine gelmesin diye ölümü takip eden üç gün evin ışıkları açık bırakılır. (Kalafat, 2015; 29)

SONUÇ

Bu bildiri de zaman kavramının nasıl tanımlandığı, fizik kanunlarına göre zamanın ne olduğu ve genelde İslamiyetin kabulünden önce ve sonra Türk halklarının inanç evreninde zaman kavramının etkisinin ne olduğu ve özelde ise Nevşehir'deki halk inançlarında zaman kavramının yeri irdelenmeye çalışılmıştır. Zaman kavramında güneşin önemi büyüktür. Güneşe ve güneşin hareketlerine bağlı olarak halk inançları oluşturulmuş ve İslamiyet öncesi dönemden beri var olan bu inanç, islamiyetin kabulü ile

birlikte özü aynı olmak ile birlikte yeni dinin etkisi ile farklı bir mahiyete bürünüp günümüze kadar gelmiştir.

Günlük hayatın ve genel olarak hayatın her evresinde, tasarruflu kullanılması gereken zaman kavramı, halk inançlarında eğitici, bazen ders verici örnekler de vermektedir. Zamanın dilimlerinden hangisinin uğurlu bereketli, hangisinin uğursuz hayırsız olduğuna dair inanç kırıntıları günümüzde de yaşamaktadır ve etkisini sürdürmektedir.

Nevşehirdeki halk inançlarında zaman kavramında ,dikkat çekici bir husus, Türk-İslam kültürü ile yoğurulan halkın çeşitli yerlerde benzer uygulamalar geliştirmiş olmalıdır. Nevşehir halk inançlarında zaman ile ilgili olan inanış ve ritüellerde Anadolu'nun diğer illerinde görülen uygulamalar ile benzerlik bulunması doğaldır çünkü aynı toprağın insanları olarak yerel farklılıklar olsa da kültür birikimi ortaktır sadece , yaşanılan yerde bulunan başka kültüre mensup halk ile etkileşim görüldüğü takdirde uygulama farklılıkları görülebilir.

Güneş , Türk halklarının inançlarında önemli bir yerdedir. Güneş kutsal olarak kabul edilmiştir, güneşe karşı büyük bir saygı beslenmiştir. Güneşin hareketlerinden anlam çıkarılmış ona uygun fallar açılmış, güneşe saygısızlık yapanların gök tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılmaktadır.

Nevşehir halk inançlarında, bayramlar değer verilen zaman dilimleridir ve dini bayramlar milli bayramlara göre daha büyük bir önem arzeder bu bayramlar için önceden hazırlık yapılır evler temizlenir kirli eşya bırakılmamaya çalışılır «bayramlık» alışverişine çıkılır. Arefe günü de bayramın hazırlayıcısı olduğunda bu gün de bazı uygulamalar yapılır arife günü dikiş dikilmemesi sabun kullanılmaması gibi uygulamalar ilçe ve köylerde günümüzde gittikçe azalmasına rağmen görülen uygulamalardır.

Nevşehir halkı, Türk kültürü ve İslam gelenekleri ile şekillenen inançlarını boş inan olarak da denilen ve İslamiyetten önceki dini inanışların islamiyet ile birlikte yeni bir biçime bürünmesi ile oluşan hurafeler i de kısmen katarak oluşturdukları ritüelleri Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi günümüzde de modern hayatın etkisi ile gittikçe azalsa da devam ettirmektedirler.

KAYNAKLAR

ALPTEKİN, Ali Berat,(2011) Halk Bilimi Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara.

BAYRAM Parvana, (2013),”Nevşehir’in Avanos İlçesi, Uçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Mersaimleri, NEÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Nevşehir. Ss. 17-37

GÜNDÜZÖZ Güldane ,(2015 Güz), “Günümüzde Nevşehirde Yaşayan Bazı Gelenek ve Kabullere Bir Bakış,” FSM İlimi Araştırmalar , İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S. 6, ss: 123-150

KABAK, Turgay,(2011), Derinkuyu Yöresi Halk İnançları, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.

KABACA, Halil,(2014) “Fizikte Zaman Nedir?”
<http://www.muhendisbeyinler.net/fizikte-zaman-nedir/>

KALAFAT Yaşar, (Aralık 2015), “Tul İnanç Geleneğinin, Arkaik Dönemden Günümüze Görüldüğü Haller ve Avanos Halk İnaçlarındaki Yansıması, Erciyes Dergisi, S. 456, Kayseri. ss: 19-30

KABAK, Turgay,(2011), Derinkuyu Yöresi Halk İnançları, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.

GÜNDÜZÖZ Güldane ,(2015 Güz), “Günümüzde Nevşehirde Yaşayan Bazı Gelenek ve Kabullere Bir Bakış,” FSM İlimi Araştırmalar , İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S. 6, ss: 123-150

TURİZM ALANINDA EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİNİN STAJ SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör. Eda Özgül KATLAV
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
edaozgul@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Şule ARDIÇ YETİŞ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ardicsule@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Turizm eğitimi alan öğrencilerin, turizm sektöründe çalışmadıkları ya da sektörde çalışmaya başladıktan belli bir süre sonra turizm sektöründen ayrıldıkları yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Bu nedenle öğrencilerin okulda gördükleri dersleri uygulama olanağı buldukları staj onların mesleğe bakış açılarını değiştireceği için önemlidir. Bu çalışmanın amacı, turizm eğitimi alan öğrencilerin staj süresi boyunca karşılaştıkları sorunları belirlemek ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmaktır. Ayrıca, araştırma sonucunda öğrencilerin staj yaptıkları işletmeden memnun olma düzeyleri, staj yapmanın mesleklerine yapmış olduğu katkı, staj ortamında sunulan imkanlardan (ücret, lojman, vb.) memnun olma düzeyleri tespit edilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket formundan faydalanılmıştır. Literatür taraması sonucunda oluşturulan anket formu Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi'nce okuyan öğrencilere uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencileri stajdan genel olarak memnun olduğu ancak ücret, çalışma saatleri gibi konularda memnun olmadıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, staj, staj memnuniyeti, turizm eğitimi

A STUDY TO DETERMINE THE INTERNSHIP PROBLEMS OF TOURISM STUDENTS

ABSTRACT

The studies carried out by the researchers demonstrated that students taking tourism education did not prefer to work in the tourism sector or they left the sector after working for a length of time. For this reason, internship that students practise the courses learned at the school is of great importance for students to enable them to change their point of views. The purpose of this paper is to determine the problems that students faced and to make suggestions about the problems. Additionally, the results of the study inferred the satisfaction level of the students they worked in the sector, the internship's contribution to their profession, the facilities (salary, housing, etc.) they benefited from. Questionnaires were administered as a data collection method. The sampling consists of Tourism Faculty students in Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. The study results indicated that the

students were in general content with the internship but not satisfied with some issues such as student fees, working hours.

Key Word: Tourism, Internship, Internship Satisfaction, Tourism Education

1. GİRİŞ

Turizmin bir hizmet sektörü olması ve hizmeti satın alan ile hizmeti sunan kişilerin sürekli yüz yüze iletişim içinde olması, sektörde istihdam edilecek olan insan unsurunun eğitimini ön plana çıkarmaktadır. Timur (1978)'e göre, ekonominin hiçbir sektörü, turizm sektöründe olduğu kadar insanlarla doğrudan doğruya ilgili değildir ve turizm sektörünün var olmasının ayakta kalmasının temel taşı eğitimidir. Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra turizme olan talebin artmasıyla beraber nitelikli işgücüne olan talep artmıştır. Emek-yoğun bir hizmet sektöründe yer alan turizm işletmeleri rakiplerine karşı üstün olabilmesi ancak nitelikli işgücü ile sağlanabilmektedir. Turizmde nitelikli işgücü yetiştirilmesine yönelik olarak örgün ve yaygın turizm eğitimi verilmektedir. Turizm sektörünün ihtiyaçlarına uygun işgücünün eğitilmesi ve mesleki formasyona sahip nitelikli insan gücünün sektörde istihdam edilmesiyle gerçekleştirilebilir. Kalifiye işgücü yetiştiren eğitim kurumları okullarda verdikleri teorik eğitimle uygulamayı birleştirmektedirler. Okullarda olan uygulama otellerinin dışında öğrencilerin sektördeki işletmelerde staj yapmaları istenmektedir. Çünkü öğrenciler okulda öğrendikleri bilgileri sektörle pekiştirmeleri ancak staj yoluyla mümkün olabilmektedir. Hizmet endüstrisinde faaliyet gösteren turizm sektöründeki temel sorunlardan biri nitelikli işgücü ihtiyacı olmaktadır. Turizm eğitiminin turistik kalkınma açısından önemi, turizmin az gelişmiş ülkelerin iktisadi yapılarındaki fonksiyonları ile yakından ilgilidir. İktisadi kalkınma içinde turistik kalkınmayı gerçekleştirecek insan gücünün, tüm katmanlarıyla birlikte profesyonel anlamda turizm eğitimine tabi tutulması gerekmektedir. Bu nedenle, turizm alanındaki kalkınmanın şartlarının başında turizm eğitimi gelmektedir (Boylu ve Ünlüöner, 2005).

Nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak üzere kalifiye eleman yetiştiren örgün ve yaygın eğitim programları bulunmaktadır. Bu programlar ortaöğretim ve yükseköğretim programları ile çeşitli kurs ve sertifika programlarından oluşmaktadır (Emir, Arslan ve Kılıçkaya, 2008, 275). Yükseköğretimde ara eleman yetiştirmek amacıyla turizm eğitimi veren meslek yüksekokulları turizm ve otel işletmeciliği programları ile yönetici pozisyonunda kalifiye eleman yetiştirme amacıyla turizm eğitimi veren turizm ve otel işletmeciliği yüksekokulları ile turizm fakültelerinde turizm eğitimi verilmektedir.

Turizm eğitimi veren bu programlarda mesleğe yönelik verilen teorik derslere ek olarak uygulamalı eğitimler de verilmektedir. Uygulamalı dersler uygulama atölyelerine ek olarak staj eğitimleri ile desteklenmektedir. Teorik bilgilerin uygulamaya aktarılmasında staj eğitimleri önemli bir yer tutmaktadır (Tekbalkan, 2015). Turizm eğitimi alan kişilerin teorik olarak öğrendikleri bilgileri, meslek yaşamlarında kullanabilmeleri için gerekli olan becerileri de eğitimleri sürecinde geliştirmeleri gerekmektedir.

Öğrencilerin eğitim süresi içinde teoride edindiği bilgilerde pratik kazanması, iki yöntem ile gerçekleştirilebilmektedir. Bunlardan birincisi eğitim gördüğü kuruma ait uygulama alanı ve tesislerinde göreceği uygulamalar, ikincisi de turizm işletmelerinde yapacağı stajdır (Pelit ve Güçer, 2006). Staj, kuramsal meslek bilgisine sahip kişilerin, aldıkları akademik bilgileri gerçek yaşamda kullanma ve deneme, diğer bir deyişle, edindiği bilgileri, yaparak-yaşayarak davranışa dönüştürme deneyimidir (Çetin, 2005).. Staj, öğrencilerin genelde sektörle ilk olarak tanıştıkları bir dönem olmakla birlikte, bu süreç içerisindeki kazanmış oldukları bakış açıları gelecekte bu mesleği yapıp yapmayacakları konularında, onlara temel veri teşkil edecek hususlardandır (Pelit ve Güçer, 2006).

Turizmde nitelikli işgücünün yetiştirilmesi için turizm sektöründe çalışacak kişilere turizm eğitimi verilmesi gerekmektedir. Literatürde turizm eğitimi; turizm olay ve ekonomisinin halka öğretilmesi, turizm kaynaklarının koruma bilincinin geliştirilmesi, turiste karşı eşit ve dürüst hizmet etmede etik davranışların geliştirilmesi ve turizm sektöründe iş göreceği bilgili ve kalifiye işgören ve yöneticilerin yetiştirilmesine yönelik amaçların başarılmasına yönelik faaliyetler olarak ifade edilmektedir (Kızılırmak, 2000; Sezgin, 2001; Ünlüöner, 2004). Turizm eğitimi, turizm olay ve ekonomisinin halka ve öğrenim gören gençliğe öğretilmesi, turizm konusunda bilgili ve kalifiye personel ve yönetici yetiştirilmesi için yapılan çalışmaları kapsamaktadır (Sezgin, 2001). Üzümcü ve Bayraktar (2004)'e göre de turizm eğitiminin toplumsal amaçları da bulunmaktadır. Turizm eğitimi; turizm sektörünün gelişimine katkı sağlamakta, turizmin ekonomik kalkınmadaki önemini anlatmakta, turizmle ilgili tüm paydaşlarda olumlu bir turizm bilinci yaratmakta, turizm sektöründe çalışanlara mesleki bir formasyon sağlamakta, turistik işletmelerde çalışanların bilgi ve becerilerini arttırmakta ve nitelikli turizm eğitmenleri yetiştirmek gibi amaçları bulunmaktadır (Üzümcü ve Bayraktar, 2004; Sezgin ve Acar, 1991). Mesleki turizm eğitiminin temel amacı ise, turizmin ihtiyaç duyduğu mesleki formasyonu vermektir. Turizm eğitimi veren kurumlar turizm işletmelerinin

ihtiyacı olan pek çok hizmeti sağlayabilecek alt kademe insan gücünü, ara insan gücünü tamamlayacak orta kademe ve turizmle ilgili kamu ve özel sektör kurumlarına yönetici, araştırmacı ve planlayıcı elemanları yetiştirmek amacıyla üst kademe insan gücünü sağlamaktır (Avcıkurt ve Karaman, 2002).

1.1.Turizmde Staj Sorunları İle İlgili Çalışmalar

Bu çalışmanın amacı turizm eğitimi alan turizm fakültesi öğrencilerinin staj sorunlarını tespit etmeye çalışmaktır. Bu nedenle bu çalışmada turizm fakülteleri öğrencilerine yönelik staj yapma usullerine yer verilmiştir. Turizm fakülteleri öğrencileri fakültelere göre değişmek üzere teorik derslere ek olarak ortalama 90- 120 gün staj yapmak zorundadırlar. Derslerinden başarılı olsalar bile fakülteden mezun olabilmek için staj yapma şartı aranmaktadır. Dört yıllık turizm eğitimi veren eğitim kurumlarının amacı; sektörün yöneticisi olacak şekilde eğitim görmüş mezunlar vermektir (Yağcı, 2001). Timur'a (1992) göre ise, lisans düzeyindeki turizm eğitimi; modern turizmin sosyal, ekonomik ve teknik özellikteki karmaşık sorunlarını çözebilecek, teorik ve pratik bilgilerle donatılmış, turizm sektöründe istihdam edilmek üzere yetenekli, yabancı dil bilen ve yüksek düzeyde bilgi, beceri, sevk ve irade yeteneği olan değişik faktörlerin etkinliğini değerlendirerek soyutlama, sentez, karar verme gücüne sahip elemanların yetiştirilmesini amaçlamaktadır.

Turizm öğrencileri staj yaparken birçok sorun ile karşılaşmaktadırlar. Turizm eğitimi alan öğrencilerin staj yaparken karşılaştıkları sorunlar birçok akademik çalışmada incelenmiştir. Bu çalışmalara bakıldığında, Akoğlan ve Okumuş (1991) öğrencilerin stajla ilgili sorunlarını şu şekilde ifade etmişlerdir; öğrenciler staj yerlerini kendileri bulduklarını, staj süresinde kimsenin onları denetlemediğini, tesislerde iş başı eğitimin olmadığını, okulun açılma tarihleri nedeniyle stajı bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Buluç'a (1992) öncelikli olarak eğitim verilen kurum ile turizm işletmeleri arasında işbirliği eksikliğini, işletme yöneticilerinin turizm eğitimi durumları, stajyerleri denetleyecek kişilerin mesleki yeterlilikleri, işletme yöneticilerinin staja bakış açıları ve yasal düzenlemelerdeki eksiklikler olduğunu belirtmiştir. Özkan (1992) ise Buluç (1992)'nin çalışmasına benzer sonuçlar tespit etmiştir. Özkan (1992)'ye göre, okulların staj yapılabilir işletmelere uzak yerlerde kurulmuş olması ve mevcut işletmelerin staj yapacak tüm öğrenciler için yeterli olmaması, staj denetlemelerinin yeterince yapılmaması, staj için farklı şehirde ayarlanan staj yerlerinde konaklama imkânlarının bulunmaması, eğitim kurumu ile işletmenin staja ve stajyere bakış açısının birbirinden

farklı olması, işletmelerin stajyerleri ucuz işgücü olarak görmesi hatta çoğu işletmenin maaş vermemesi öğrencilerin stajla ilgili sorunlarını oluşturmaktadır. Aynı yıl yapılan başka bir çalışmada ise Özmerzi (1992) her okulda staj sürelerinin farklı olması, uygulama derslerinin az olması, denetleme standartlarının olmaması, okullarda uygulama derslerine yeteri kadar zaman ayrılamaması, bölümle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadan seçim yapan öğrencilerin çokluğu, işletmelerde yeterli kalifiye olmadığı durumlarda stajyerlere yapabileceklerinden fazla iş verilmesi ve rotasyon sağlanmaması olarak sorunları sıralanmaktadır.

Altınay (1996) turizm öğrencilerinin stajdan beklentilerini ele aldığı çalışmasında, öğrenciler stajın eğitimleri için yararlı olduğunu, staj yapmanın sektörü tanımaya yardımcı olduğunu ve tekrar staj yapmak istediklerini ifade etmişlerdir. Kozak (1999)'da yaptığı öğrenci stajları üzerine çalışmasında öğrenciler staj süresinin yetersiz olduğunu, rutin işlerde çalıştırıldıklarını ve ücretlerin azlığı konusunda endişelerini dile getirmişlerdir. Fakat staj yapmanın onlara yükselme ve uygulama yapma imkanı sağlaması ve mesleği sevdirmeye konusunda olumlu tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Kuşluyan ve Kuşluyan (2000) yaptıkları çalışmada öğrencilerin kaldıkları lojman, yemekhane ve tuvaletlerin kötü ve yetersiz olduğunu ve staj sonrasında öğrencilerin beklentilerinin karşılanmadığını ve sektör karşı düşüncelerinde hayal kırıklığına uğradıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler okuldan mezun olduktan sonra turizm sektöründe çalışmak istememektedirler.

Çapar'a (2002) göre eğitim kurumu ve işletmelerin yeterince işbirliği yapmaması, uygulama derslerinin azlığı, staj sürelerinin kısa olması, denetimlerin yetersiz olması, hizmet içi eğitimlerin olmaması ve öğrencilere gerçek anlamda staj yaptırılmamasıdır. Çetin (2005) yapmış olduğu çalışmada stajla ilgili literatürdeki çalışmaları stajdan elde edilen kazanımlar ve stajda karşılaşılan güçlükler diye iki kısım olarak ele almış ve çalışmaları özetlemiştir. Duman, Tepeci ve Unur (2006), öğrencilerin turizm sektöründe çalışmak istemediklerini veya çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun sebebi olarak da turizm sektörünün öğrencilere sunduğu kariyer imkanlarının yetersizliği veya öğrencilerin sektörde kariyer yapmaya karşı tutumları olabileceğini belirtmişlerdir. Güzel (2010), turizmin mevsimsel özellik göstermesi sebebiyle öğrencilerin 12 ay çalışabilecekleri bir iş istedikleri için farklı sektörlere geçtiklerini, sezonun yoğun olmaya dönemlerinde çalışanlara sigorta yapılmadığını bu sebeplerden dolayı turizm sektöründe çalışmak istemediklerini ifade etmiştir.

2. ARAŞTIRMA

2.1.Yöntem

Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerinin staj sorunlarının değerlendirilmesine yönelik olarak yapılmıştır. Araştırmanın amacı, turizm fakültesi öğrencileri için okulda öğrendikleri teorik dersleri desteklemek ve turizm sektörüne alışmak için önemli bir unsur olan stajları hakkında genel bir değerlendirme yapmak, öğrencilerin staj hakkında memnuniyet düzeylerini belirlemek ve önceki yapılan çalışmaların sonuçları ile karşılaştırma yapmaktır. Araştırmanın evrenini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Pelit ve Güçer (2006)'nın literatür taraması sonucunda oluşturmuş oldukları ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım, öğrencilerin yapmış oldukları stajlardan memnuniyet düzeylerini, öğrencilerin almış oldukları mesleki eğitimin staj süresince işe yönelik olarak kendilerine sağladığı avantajları ve ile stajın öğrencilerin mesleki gelişimlerine ve sektöre bakış açılarına katkıları boyutlarını kapsayan 29 ifadeden oluşmaktadır. İkinci kısım ise demografik (cinsiyet, yaş, gelir, yaşadığımız şehir, aylık harcama tutarı, bölüm, staj süresinin yeterli olup olmaması, bölümü tercih amacı, okul bittikten sonra staj yapmayı düşünüp düşünmedikleri) sorulardan oluşmaktadır. Anket formundaki her bir ifade “kesinlikle katılmıyorum (1)” dan; “kesinlikle katılıyorum (5)” a uzanan Likert tipi ile ölçülmüştür. Araştırma evreninde olan öğrencilere anket formları dağıtılmış ve araştırmada kullanılmaya uygun olan 205 anket elde edilmiştir. Elde edilen veriler uygun istatistik programları aracılığı ile analiz edilmiştir.

2.2.Araştırma Bulguları

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin %49.7’si kız öğrencilerden, %50,3’ü ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın evreninde Turizm işletmeciliği öğrencileri sayı olarak çoğunluğu oluşturmaktadır. Tablo 2’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin %55.1’i ise Turizm İşletmeciliği öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencileri %78,7’lik kısmı 90 işgünü staj süresini yeterli bulmaktadır. Öğrencilerin neredeyse yarısı staj yaptığı yerde çalışmaya devam etmek isterken, diğer yarısı ise devam etmek istememektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	F	%
Cinsiyet	Kız	91	49,7
	Erkek	92	50,3
Bölüm	Turizm İşletmeciliği	101	55,1
	Turizm Rehberliği	44	24,1
	Gastronomi	36	19,7
Staj Süresi	Yeterli	144	78,7
	Yetersiz	13	7,1
	Kararsızım	26	34,2
Staj yapılan yerde çalışmaya devam etmek ister misiniz?	Evet	93	50,8
	Hayır	90	49,2

Güvenirlilik, ölçüm aracının farklı yerde ve zamanda aynı evrenden seçilen örnekleme uygulandığında yakın sonuçları vermesidir ve en yaygın olarak Cronbach'a Alpha katsayısı kullanılmaktadır. Cronbach's Alpha katsayısının 0,60 ile 0,80 arasında olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğuna, katsayının 0,80 ile 1.00 arasında olması ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğuna işaret etmektedir (Özdamar, 2004; Kalaycı, 2010). Öğrencilerin staj memnuniyeti ölçmek için kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,86 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Tablo 2'de öğrencilerin yapmış oldukları stajdan memnun olma düzeyleri boyutlara göre ortalama ve standart sapmaları verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Stajdan Memnun Olma Düzeyleri

Boyutlar	İfadeler	Ortalama	Medyan	S.S
Öğrencilerin Stajlardan Memnun Olma Durumu	1. Aldığım ücretten memnundum.	2,28	2	1,230
	2. Fazla mesai durumlarında gerekli mesai ücretini alıyordum.	2,19	2	1,289
	3. Sigorta imkanım vardı.	3,80	4	1,389
	4. Günlük çalışma saatleri uygundu. (çalışma yükü olarak = çalışma süresi)	3,10	3	1,422
	5. Hizmet içi eğitim gördüm.	3,13	3	1,344
	6. Barınma (personel yatakhane, lojman vs.) imkanım vardı.	3,60	4	1,359
	7. Personel yatakhane, banyo ve tuvaletlerde tatmin edici şartlar (hijyen vb.) mevcuttu.	2,89	3	1,493
	8. Personel yemekleri sağlık, temizlik (hijyen) ve çeşitlilik açısından yeterliydi.	3,12	3	1,291
	9. Yöneticiler tüm çalışanlara adil davranıyordu.	2,84	3	1,373
	10. Stajyer olmamdan dolayı yöneticilerim görev dışı işler vermesi gibi bir durum yaşamadım.	2,99	3	1,451
	11. Görevimle ilgili işlerde önerilerim dikkate alınmıyordu.	3,22	3	1,309
	12. Çalışma arkadaşlarıma bana karşı tutum ve davranışlarından memnundum.	3,69	4	1,260
	13. İşle ilgili herhangi bir sorun esnasında rahatlıkla çalışma arkadaşım/arkadaşımdan yardım isteyebiliyordum.	3,81	4	1,177
	14. Almış olduğum teorik eğitimi uygulama imkanı sağladı.	3,47	4	1,180
	15. Sektörü tanıma olanağı sağladı.	3,80	4	1,225

Öğrencilerin Aldıkları Mesleki Eğitimin Staj Yaparken Sağladığı Katkı	16. Alanımla ilgili yeni gelişmeleri uygulama düzeyinde görme imkanı sağladı.	3,80	4	1,225
	17. Dilimi geliştirmeme katkı sağladı	3,34	4	1,273
	18. Bu mesleği (turizm) sevmeme fayda sağladı.	3,17	3	1,321
	19. İnsanlarla (tanımasam da) olan iletişimimin gelişmesine katkı sağladı.	3,59	4	1,177
	20. Kendime olan güven duygusunun gelişmesine katkı sağladı.	3,61	4	1,226
	21. Okulu bitirince bu mesleği yapma düşüncesine olumlu yönde katkı sağladı.	3,03	3	1,249
Stajın Mesleki Gelişim ve Sektöre Sağladığı Katkı	22. Görevimi yerine getirirken olumlu yönde fayda (kolaylıklar) sağladı	3,39	4	1,098
	23. Departmanlardaki işlerin işleyişi hakkında önceden bilgi sahibi olmama sağladı.	3,54	4	1,178
	24. İşlerin işleyişi hakkında öneri getirmemde olumlu katkı sağladı.	3,46	4	1,123
	25. Konuklar – çalışma arkadaşlarım ve yöneticilerimle olan ilişkilerde hitap ve davranışsal açıdan olumlu katkı sağladı.	3,64	4	1,186
	26. Sorumluluk almama ve disiplinli çalışmama katkı sağladı.	3,49	4	1,421
	27. İşletmede çalışan ve turizm eğitimi almayan çalışanlara göre daha çabuk terfi imkanı sağladı.	3,00	3	1,271
	28. Üniversiteli olmam çalışma arkadaşlarım arasında saygınlığımı artırdı.	3,02	3	1,371

	29. Üniversiteli olmam yöneticilerim arasında saygınlığımı artırdı.	2,87	3	1,391
--	---	------	---	-------

Öğrencilerin staj memnuniyetine yönelik sorulan ifadelerin ortalamaları incelendiğinde, aldıkları ücretten memnun olma (2,28), fazla mesai ücreti alma (2,19), staj yaparken kalmış oldukları lojmanın fiziksel koşullarından (2,89), yöneticilerin adil davranmamasından (2,84) çok memnun olmadıkları görülmektedir. Öğrenciler sigorta imkanı olmasından (3,80), staj yapmanın sektörü tanıma olanağı sağlaması (3,80) ve eğitim gördükleri alandaki yeni gelişmeleri uygulama esnasında görme imkanı sağlaması (3,80) açısından staj yapmaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Staj memnuniyeti ölçeğinin genel ortalamasına bakıldığında 3,03 olduğu görülmektedir. Sonuç olarak öğrencilerin stajla ilgili bazı koşullardan memnunken, bazı koşullardan memnun olmadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilere kapalı uçlu ve açık uçlu sorular sorulmuştur. Stajdan memnun olma düzeyleri kapalı uçlu sorular iken, okumuş oldukları bölümü tercih nedenleri, staj yaparken üniversitede almış olduğunuz hangi ders/derslerden yararlandınız ve staj yaparken yaşamış olduğunuz problemlerin çözümüne yönelik önerileriniz nelerdir diye açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu sorulara yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3. Bölüm Tercih Nedeni

Okumuş olduğunuz bölümü neden tercih ettiniz?

Mesleğe duyulan ilgi/turizm mesleğini sevmek	52	%28
Akademisyen ya da öğretmen olmak için	23	%12
Puanı yettiği için ya da tesadüf eseri seçenler	39	%21
Turizm meslek lisesi çıkışlı olduğu için seçenler	15	%8
Statü için	6	%3
Turizmde kariyer yapmak isteyenler	7	%3
Cevap vermeyen	41	%23

Tablo 3’de araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları bölümü seçerken tercih nedenleri yer almaktadır. Öğrencileri %28’i turizm mesleğini sevdiğileri için ya da mesleğe karşı ilgi duydukları için, %12’si turizm alanında akademisyen olmak ya da öğretmen olmak için, %21’i puanı bu bölüme yettiği için ya da yanlış tercih nedeniyle, %8’i turizm meslek lisesi okuduğu için devamında bu bölümü kazanmak daha kolay olduğu için seçtiklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencileri çok az bir kısmı

%3'ü turizmde kariyer yapmak için, diğer bir %3'ü ise statüsü için bu bölümü seçtiğini ifade etmiştir.

Tablo 4. Staj Yaparken Yararlanılan Ders/Dersler

Staj süresince üniversitede almış olduğunuz hangi ders/derslerden yararlandınız?

Önbüro

Yiyecek-içecek servisi/Gastronomi

Kat hizmetleri

Yabancı dil dersleri (İngilizce ve/veya ikinci yabancı dil dersleri)

Mutfak/uygulamalı dersler

Genel turizm

Turizm Coğrafyası/Mitoloji/Arkeoloji/Sanat Tarihi/Dinler Tarihi

Bireylerarası iletişim

Örgütsel davranış

Turizm işletmelerinde ahlak

Araştırmaya katılan öğrencilere staj yaparken üniversitede aldığınız hangi ders/derslerden yararlandınız diye sorulduğunda sırasıyla, Tablo 4'te yer alan derslerin staj yaparken onlara katkı sağladığını söylemişlerdir. Turizm işletmeciliği öğrencileri en çok önbüro ve yiyecek-içecek/gastronomi derslerinden, Gastronomi öğrencileri mutfak ve mutfak uygulaması derslerinden, Turizm Rehberliği öğrencileri ise yabancı dil, turizm coğrafyası, mitoloji, arkeoloji gibi bölüme yönelik derslerden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilere staj yaparken yaşadığınız problemlerin çözümüne yönelik önerileri sorulduğunda aşağıdaki cevapları verdikleri görülmektedir.

- ✓ Stajyer maaşı verilmesi ve maaşlarının yükseltilmesi gerektiği,
- ✓ Staj yeri bulmada okulun yardımcı olması gerektiği, (okul staj yeri ile ilgili gerekli şartları işyeri ile konuşmalı),
- ✓ Öğrencilere farklı departmanlarda staj yapma imkanı tanınmalı,
- ✓ Staj yaparken işletme personeli gibi çalıştırılmak yerine sadece gözlemci ve yardımcı olarak stajyerler çalıştırılmalı,
- ✓ Stajyerler 8 saatten fazla çalıştırılmamalı,

- ✓ Staj yapma zorunluluğu olmamalı bunun yerine mezun olabilmek için başka bir alternatif daha getirilmeli,
- ✓ İşletmeler tarafında stajyerler ucuz işgücü olarak görülmemeli,
- ✓ Stajyerlerin kaldıkları lojman ya da evler daha iyi imkana sahip olmalı,
- ✓ Staj yapan öğrenciler okul tarafında görevlendirilen bir denetçi tarafından denetlenmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin staj faaliyetleri sürecinde karşılaştıkları güçlükler yıllardan beri pek çok araştırmannın konusu olmaktadır. Araştırma sonucunda öğrenciler staj yaptıkları dönemde aldıkları maaştan, kaldıkları lojmanın fiziksel koşullarından, yöneticilerin adil davranmamasından ve turizm eğitimi almayan yöneticilerin onlara farklı davranmamasından memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmannın sonuçları da literatürdeki diğer araştırma sonuçlarını desteklemektedir (Pelit ve Güçer, 2006; Tekbalkan, 2015). Diğer çalışmalara ek olarak bu çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bulgular ve çözüm önerileri doğru ve planlı bir şekilde faaliyete geçirilebilirse gerek turizm eğitimi alan öğrencilerin gerekse sektördeki hizmet kalitesinin yükseltilmesi açısından önemli ve olumlu katkılar sağlayacaktır. İlgili literatür taraması ve bu çalışma sonucunda öğrencilerin stajları ile ilgili aşağıdaki konularda düzenlemeler yapılması önerilmektedir.

- ✓ Öğrencilerde stajın yararlı olduğu bilincinin yaratılmalıdır.
- ✓ Öğrencilerin staj yaptıkları süre boyunca staj yapılan işletme ile turizm eğitimi verilen kurumlar arasında işbirliğinin olmalıdır.
- ✓ Öğrencilerin staj yaparken mağdur oldukları konular (barınma sorunları, ücret, oryantasyon, uzun saatler çalıştırılma gibi) hakkında turizm eğitimi veren kurumlar ile işletmeler arasında çözüm önerileri geliştirip anlaşma sağlanmalıdır.
- ✓ Stajyer öğrencilere staj yaptıkları kurumda rotasyon imkanı sağlanarak farklı departmanlarda çalışmalarını sağlanmalıdır.
- ✓ Öğrenciler insan kaynakları politikası ve stratejisi bulunan işletmelerde staj yapmaları konusunda yönlendirilmelidir.
- ✓ Staj sonunda öğrencilerin performansları hem işletme hem de eğitim kurumu tarafından değerlendirilmelidir.

- ✓ Ortaöğretim turizm programlarında öğrencilerin staj komisyonu tarafından denetiminin faydalı olması, yükseköğretim programları kapsamında da uygulanabilirliğini desteklemektedir.

Bu çalışma 2014-2015 yaz döneminde staj yapan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur. İleride yapılacak çalışmalarda tüm turizm fakülteleri ve turizm yüksek okulları öğrencilerini kapsayacak bir çalışma staj sorunlarının tespiti ve çözümüne katkı sağlayabilir. Daha sonraki çalışmalarda dört yıllık eğitim veren turizm okulları ile önlisans düzeyinde eğitim veren okullar karşılaştırılabilir ya da uluslararası turizm eğitimi veren okullar ile Türkiye’de eğitim veren okullardaki öğrencilerin staj hakkındaki düşünceleri, staj yaparken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri başka bir çalışma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Avcıkurt, C., ve Karaman, S. (2002). Lisans Eğitimi Veren Turizm Okullarının Ders Programları Karşılaştırması. *Turizm Eğitimi Konferans Workshop*, Ankara, s. 53.
- Buluç, G. (1992). Turizm ve Otel İşletmeciliği Eğitiminde Stajın Önemi. *Turizm Eğitimi Konferansı Workshop*, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, ss. 365-368.
- Çapar, B. (2002). Turizm Sektörü-Turizm Eğitim Kurumları İşbirliği, Staj Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Turizm Eğitimi Konferansı*, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, ss. 415-426.
- Çetin, Ş. (2005), Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Amprik Bir Araştırma: Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 2, ss.154-169.
- Duman, T., Tepeci, M., Unur, K. (2006), Mersin’de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde., *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), ss.51-69
- Emir, O., Aslan, S. ve Kılıçkaya, Ş. (2008) Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, ss.273-291.
- Güzel, Ö. F. (2010). Turizm Öğrencilerinin Staj Döneminde Edindikleri Motivasyonun Herzberg Teorisine Göre Değerlendirilmesine Yönelik bir Araştırma A Research to Evaluate the Motivations Of Tourism Students in Training Period by The Herzberg Theorie, *Journal of Yasar University*, 20(5), ss. 3415-3429 .
- Kızılırmak, İ. (2000), Meslek yükseokulları turizm ve otelcilik programlarının günümüz turizm sektörünün beklentileri doğrultusunda değerlendirilmesi,” *Milli Eğitim Dergisi*, (147), ss.54-60.
- Kuşlivan S. ve Kuşlivan Z., (2000), Perceptions and Attitudes of Undergraduate Tourism Students Towards Working in the Tourism Industry in Turkey, *Tourism Management*, 21(3), ss. 251-269.

- Ölali, H. (1982). *Turizm Olayı-Turizmin Önemi*, Ofis Ticaret Matbaacılık: İzmir.
- Özkan, E. (1992). Yükseköğretim Düzeyindeki Turizm Eğitim Kurumlarında Öğrenci Staj ve Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop*, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, ss. 357-360.
- Özmerzi, A., ve Ayata, M. A. (1992). Akdeniz Üniversitesi Antalya Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Ağır Sektöründe Yaptığı Uygulama ve Stajlar. *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop*, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, ss. 369-376.
- Sezgin, İ. (1998) Turizm Meslek Eğitimi, Turizm Eğitimi Danışma Toplantısı I. Tebliğler, *Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayını*: İstanbul.
- Sezgin, O. M. (2001), Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sezgin, O., Acar, Y. (1991). Turizm. Baştem Yayınları: Ankara.
- Tekbalkan, M. (2015), Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Staj Uygulamasına Yönelik Öğrencilerin Bakışları: Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Bir Araştırma, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Aralık, UMYOS Özel Sayı 16.
- Timur, A. (1992). Türkiye'de Turizm Eğitimin Yapısı Uygulanan Politikalar ve Sonuçları. *Turizm Eğitimi Konferansı- Workshop*. Turizm Bakanlığı Yayını:Ankara.
- Ünlüönen, K. (2004), Turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarının öğrenci beklentileri ve algılamaları açısından karşılaştırılması (1988-1999 ve 2003-2004 öğretim yılları), *Ticaret ve Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), ss.108-130.
- Ünlüönen, K., Boylu, Y. (2005) Türkiye'de Yüksek Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 3, s. 12 ss 11-32.
- Üzümçü, T. P., ve Bayraktar, S. (2004). Türkiye'de Turizm Otel İşletmeciliği Alanında Eğitim Veren Yükseköğretim Kuruluşlarındaki Eğitimcilerin Turizm Mesleki Eğitiminin Etkisel Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Eskişehir, s. 80.

Yağcı, Ö. (2001) Türkiye’de Turizm Eğitimi Ve İstihdamda Karşılaşılan Temel Sorunlar
Ve Çözüm Önerileri, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi
Dergisi*, s. 4 ss. 23-39.

NEVŞEHİR İLİ'NİN ENDÜSTRİYEL HAMMADDELERİ VE EKONOMİYE KATKILARI

Yrd. Doç. Dr. Elif Eren GÜLTEKİN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
eeren@nevsehir.edu.tr

ÖZET

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Nevşehir İli'nin jeolojik yapısı, gerek ülkemizin gerek dünyanın önemli oluşumlarına farklı bir örnek teşkil etmektedir. Nevşehir çevresi, metalik madenler açısından zengin olmasa da, bölge jeolojisinden dolayı endüstriyel hammaddeler açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Volkanik patlamalar sonucu oluşan lav ve küllerden meydana gelen yumuşak tabakanın, yağmur ve rüzgâr tarafından aşındırılması sonucu birçok hammadde yatakları ortaya çıkmıştır.

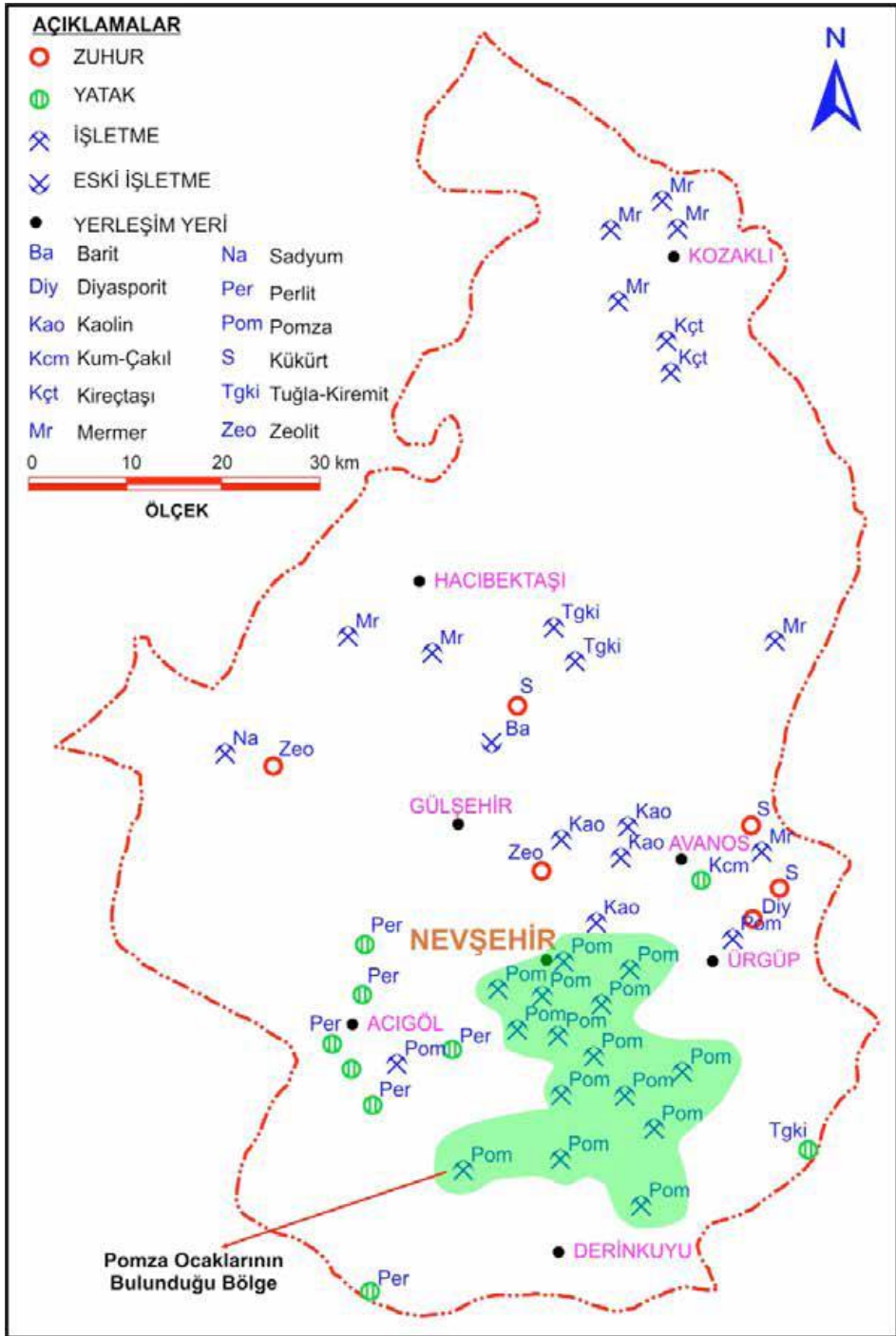
Bu hammadde yatakları, pomza, perlit, kaolen ve kum-çakıl yatakları olup, Nevşehir'in Acıgöl ve Derinkuyu İlçeleri'nde perlit, Avanos İlçesi'nde kaolen ve kum-çakıl, Gülşehir İlçesi sınırları içindeki Tuzköy'de sodyum klorür ve zeolit, yine Gülşehir İlçesi sınırları içindeki Arafâ'da barit ve Nevşehir İl Merkezi ile Ürgüp İlçesi'nde ise pomza yatakları bulunmaktadır.

Hammadde yataklarındaki rezervlerin işlenmesinin, Nevşehir ekonomisine ve bu bağlamda ülke ekonomisine katkıları bulunmaktadır. Çalışmamızda, söz konusu hammaddeleri işleyen firmaların üretim çeşitleri ve üretim kapasiteleri incelenerek elde edilen sonuçlara göre değerlendirmelerde bulunulmuş ve ekonomiye katkıları irdelenmiştir.

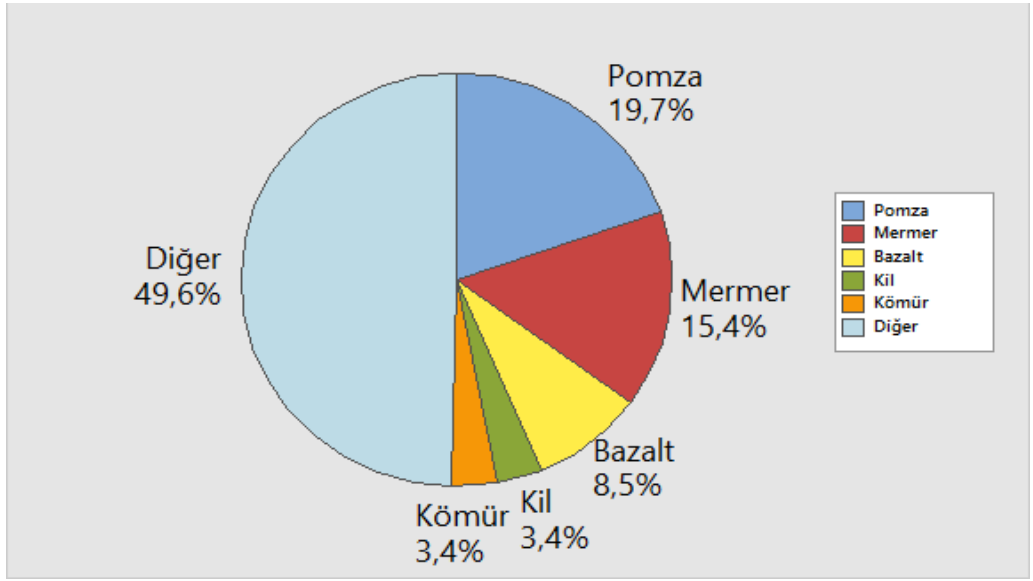
Anahtar Kelimeler: Hammadde, Pomza, Perlit, Kaolen

NEVŞEHİR İLİ MADEN KAYNAKLARI

Nevşehir maden kaynaklarını, metalik madenler ve endüstriyel hammaddeler oluşturur. Metalik madenlerin ekonomik olarak önemi yoktur, ancak, Nevşehir İli endüstriyel hammadde yönünden önemli kaynaklara sahiptir (Atabey 2015: 125). Nevşehir İli maden haritası ve pomza ocaklarının dağılımı Şekil 1'de görülmektedir (MTA 2010'dan aktaran Dinçer vd. 2015: 22). Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre Nevşehir İli'ndeki 117 adet işletme ruhsatı bulunan madenin %19,7'si pomza, %15,4'ü mermer, %8,5'i bazalt, %3,4'ü kil, %3,4'ü kömür ve %49,6'sı diğer madenlerden (Şekil 2) oluşmaktadır (Dinçer vd. 2015: 21, 23).

Şekil 1. Nevşehir İli maden haritası ve pomza ocaklarının dağılımı (MTA 2010'dan aktaran Dinçer vd. 2015: 22).

Şekil 2. Nevşehir İli'nde işletme ruhsatlarına göre madenler (Dinçer vd. 2015: 21, 23).

Endüstriyel Hammaddeler

Nevşehir, yörenin jeolojisi nedeniyle endüstriyel hammaddeler açısından büyük bir zenginliğe sahiptir. Bölgedeki yaygın olan volkanik malzeme, önemli pomza, perlit, kaolen ve kil, kum-çakıl yataklarının oluşumuna neden olmuştur (Atabey 2015: 125; Dinçer vd. 2015: 21; MTA 2010). Bu hammaddelerden başka, kaya tuzu, kükürt, barit, zeolit, diatomit ve doğal taş hammaddeleri de bölgede oluşmuştur.

Pomza

Volkan patladığında ortaya çıkan malzeme çok gazlı ve fazla dağılmakta ise içindeki gazı kaybederek çabuk soğuyan bu malzemedan çok gözenekli hafif kayaçlar oluşur. Bunlara, pomza, diğer adıyla, sünger taşı denir (Şekil 3). Bunlarda bünye suyu bulunmamaktadır (Önem 2010'dan aktaran Atabey 2015: 85). Ülkemizde bulunan pomza sahaları içerisinde en iyi kalitede ve en fazla kullanım alanı bulunan (inşaat sektörü dışında) pomzalar, Nevşehir İli pomzalarıdır. Pomza ihracatının büyük bölümü Nevşehir İli'nden yapılmaktadır (Atabey 2015: 85).

Şekil 3. Pomza hammaddesi (Web Sitesi 1).

Pomza, abrazif sanayinde aşındırıcı, parlaticı olarak, boya ve kimya sanayinde katalizör taşıyıcısı olarak kullanılır. Ülkemizin önemli ve iyi kalitede pomza yataklarına sahip olan Nevşehir İli'nde, il merkezi ve Ürgüp İlçesi'nde çok sayıda işletilen ve işletilmiş pomza yatakları yer alır. Bu yatakların toplam rezervi yaklaşık 450 milyon metreküp civarındadır. Ülkemizde tekstil sektöründe kullanılan iyi kalitedeki pomzaların büyük bir bölümü bu ilden karşılanır (MTA 2009'dan aktaran Atabey 2015: 130). Sulusaray, Mustafapaşa, Ürgüp, Cemilköy, Derinkuyu, Suvermez, Acıgöl, Alacaşar, Çatköy çevresinde, Mustafapaşa Ağtepe Bağları, Çallıbel, Kavaklıbaşı, Nar Beldesi Topraklık Sırtı, Sulusaray Commuz Sırtı civarında ve birçok alanda 0,5-5 metre kalınlıkta örtü halinde ve açık renkli volkanik cam kırıntılı kül içlerinde pomza oluşumları bulunur. Yöreden alınan pomza örneklerinin silisyum dioksit oranları %65-69 olarak saptanmıştır (Açıkgöz 1980'den aktaran Atabey 2015: 130).

Perlit

Pomzaların oluşum evresinde, eğer asidik lavın aktığı ortamda su mevcutsa ve lav orta nispette gaz içeriyorsa farklı bir olay gelişir ve yeni bir cevher oluşur. Göl, bataklık, akarsu kolları olan ortama yayılan lav akıntıları hızla soğuyacak ve lav fazla basınçlı gaz içermediğinden soğuyan lavın bünyesinde boşluklar yerine, kılcal parçalanmalarla çok ince boşluklar oluşacaktır. Taşın bünyesinde su olabilecektir (Önem 2010'dan aktaran Atabey 2015: 86). Bu tür kayaç oluşumuna perlit denir (Şekil 4). Pomzada olduğu gibi perlitin bileşiminde de silis bulunur (Atabey 2015: 86).

Şekil 4. Perlit hammaddesi (Web Sitesi 2).

Perlit; izolasyon malzemesi olarak filtrasyonda beton agregada, gevşek yalıtım dolgularda toprağı nemlendirici olarak kullanılmaktadır. Perlit yatakları, Acıgöl ile Derinkuyu İlçeleri'nde yer alır. Alacaşar Köyü Susan Sivrisi Tepesi'nin güney ve kuzey yamaçlarında 40 metre, Tepeköy'de 30 metre, Kaleci Tepe'de 20 metre, Acıgöl ile Karapınar arasında 30 metre, Korudağ'da 50 metre kalınlıklarında, Kocadağ'da, Karacaören ile Bağcılar arasında, Taşkeksi Tepe çevresinde perlit oluşumları vardır. Tüm yataklardaki perlitler, koyu ve açık gri renkte, ince taneli olup, silisyum dioksit oranı %71-75 civarındadır (Özkuzey 1973'ten aktaran Atabey 2015: 130). Acıgöl ilçesindeki perlitlerin genişleme oranları 2,3 ile 16 arasındadır. Yatakların toplam rezervi 450 milyon ton civarındadır. Derinkuyu ilçesindeki sahalar Kayışkıran, Büyük ve Küçük Göllüdağ ile Bozdağ'da bulunur. Orta kalitede perlitlerin genişleme oranı 3,2-4,5 arasında değişmekte olup, sahaların toplam rezervi 320 milyon ton civarındadır (MTA 2009'dan aktaran Atabey 2015: 130).

Kaolen

Avanos İlçesi, Kayahamamı, Çakmaklı, Başağlın, Çakmakkaya sahalarında; %13-34 Al_2O_3 , %0,54-2,5 Fe_2O_3 tenörlü 1.325.000 ton görünür, 2.325.000 ton muhtemel kaolen (Şekil 5) rezervi vardır. Yataklar, alunitli olup, kağıt sanayi hammaddesi olarak zaman zaman işletilmektedir (MTA 2009'dan aktaran Atabey 2015: 126). Karaburna Beldesi'nin kuzeydoğusunda granit kayaları içerisinde, seramik sanayi hammaddesi olarak kullanılabilen 3-4 cm kalınlığında damarlar halinde apolit oluşumları bulunur. Karadağ'ın güneybatısında düşük demiroksitli ve düşük alüminyumlu seramik sanayinde kullanılabilen kaolen vardır. Avanos İlçesi, Killi Tepe mevkiindeki kaolen seramik ve refrakter hammaddesi için uygundur (Kırkoğlu 1999'dan aktaran Atabey

2015: 126). Avanos Basağının mevkii kaolen oluşumu kalınlığı 50-100 cm arasında olup %30'dan fazla Al_2O_3 içerir (Alp 2009'den aktaran Atabey 2015: 126).

Şekil 5.Kaolen hammaddesi (Web Sitesi 3).

Kil

Avanos İlçesi merkezi; Killik, Sivri, Kayaharman mevkileri ile Karadağ-Killi Tepe, Topraklık Sırtı, Ağtepe, Kemercik Dağlar mevkiinde kil (Şekil 6) bulunur. Killik mevkii kili, plastik olup, kalıplanabilir özelliindedir. Sivri mevkiindeki kil, ince seramik hammaddesi olarak kullanılamaz. Kayaharman mevkiindeki kil ise döküm kalıplarında ve plastikliği arttırmak için ince seramikte sınırlı miktarda kullanılır. Karadağ-Killitepe'deki kil; %15 camsı malzeme (sanidin, albit, oligoklas), %85 montmorillonit türü killi malzeme içermektedir. Topraklık Sırtı'ndaki kil ise; limonitleşmiş killi madde olup, %20 kalsit, %10 sanidin ile kuvars içeren marnlıdır. Bu kil 4 km genişliğinde horizonlar halindedir ve kiremit yapımında kullanılır (MTA 1980'den aktaran Atabey 2015: 128). Kemercik dağlar mevkiindeki kilde %20 vitrofir, oligoklas ve kuvars, %60 killi toprak malzeme vardır. Bu kil ancak inşaatlarda kullanılır.

Bunlardan başka, Ürgüp ilçesi Topuzdağ Bekillikaya mevkiinde, Sarıhıdır Köyü Ketirtaş mevkiinde kil oluşumları vardır. Bekillikaya mevkii kili, %5 camsı malzemeli, %95 montmorillonit cinsidir. Ketirtaş mevkii kili ise, %5 oligoklas, %25 montmorillonit ve %70 kalsit içerir. Bu kilden bentonit elde edilebilir (MTA 1980'den aktaran Atabey 2015: 128).

Şekil 6. Kil hammaddesi (Web Sitesi 4).

Kum-Çakıl

Kızılırmak nehrinde depolanmış olan çakıl ve kum yörede en önemli inşaat malzemesi kaynağını oluşturur (Şekil 7). Avanos'ta orta kalitede 20.153.750 m³ mümkün rezervli kum çakıl (Şekil 8) vardır (Atabey 2015: 138).

Şekil 7. Kum çakıl ocağı (Atabey 2015: 138).

Şekil 8. Kum-çakıl (Web Sitesi 5).

Kayatuzu

Gülşehir İlçesi, Tuzköy'ün batısında kayatuzu yatakları bulunur (Şekil 9). Bu kayatuzu oluşumu iki adet fay sistemi ile denetlenmektedir. Kayatuzu bu alandaki bir antiklinal ekseninde yer alır. Tuz tabakalarının doğrultuları N38W, eğimleri ise, 77 derece kuzeydoğudur. Tabaka kalınlıkları 5-50 cm olup, kiltası tabakaları ile ardalanım gösterir (Kayakıran 1979'dan aktaran Atabey 2015: 128). Kayatuzu örnekleri analizlerinde: suda çözülmeyen madde %0,36, asitte çözülmeyen madde %0,18, Na %38, K 11ppm, Cl %59, B 1ppm, Ca 1770ppm, Mg 303ppm ve sülfat da %0,39 saptanmıştır. Daha sonraki yıllarda yapılan analizde, %96,75 NaCl, %1,5 CaSO₄, %0,28 rutubet, %1,2 suda erimeyen madde, %0,25 diğer maddeler saptanmıştır (MTA 1980'den aktaran Atabey 2015: 128). Tuzköy'de, %96 NaCl tenörlü, 75 milyon 46 bin 649 ton görünür, 96 milyon 384 bin 456 ton muhtemel, 959 milyon 411 bin 250 ton mümkün olmak üzere kayatuzu rezervi vardır. Bir özel şirket tarafından işletilen kayatuzununun 1 milyar 200 milyon tonluk rezervi olduğu ve yıllık 30-45 bin ton arasında üretim yapıldığı belirtilmektedir (Atabey 2015: 128).

Şekil 9.Tuzköy kayatuzu işletmesi (Atabey 2015: 129).

Kükürt

Ürgüp İlçesi, Sarıhıdır Köyü, Avcılar mevkiinde %0,55-43 tenörlü, 500 ton muhtemel rezervli kükürt (Şekil 10) vardır. Yeşilöz (Cemel)-Gümüşyazı (Arafa)'daki kükürt %28 tenörlü, 200 ton muhtemel rezervlidir (MTA 2009'dan aktaran Atabey 2015: 125-126).

Şekil 10. Kükürt hammaddesi (Web Sitesi 6).

Barit

Gülşehir İlçesi, Arafa sahasında; %92,75 BaSO₄ tenörlü 2000-2500 ton görünür barit (Şekil 11) rezervi vardır. Civelek Köyü'nün kuzeydoğusunda, şist ve mermer kayaları içinde barit minerali bulunur (Atabey vd. 1988'den aktaran Atabey 2015: 126).

Şekil 11. Barit hammaddesi (Web Sitesi 7).

Zeolit

Tuzköy çevresinde Üst Miyosen yaşlı tüfler içerisinde zeolit mineralleri vardır. Sarıhıdır Köyü'nün güneyinde, Tuzköy'ün batısında, Sulusaray'ın kuzeyinde ve Gülşehir dolaylarında zeolit oluşumları vardır (Yılmaz1990'dan aktaran Atabey 2015: 134).

Diyatomit

Diyatoma denilen kök, gövde ve yaprakları bulunmayan, silis veya kalsiyum karbonattan oluşan su canlılarının (algler) sıkışarak, taşlaşması olayına diyatomit denir (Önem 2010'dan aktaran Atabey 2015: 86-87).

Ürgüp İlçesi'nin doğusundaki Karain Köyü yeni yerleşim alanı kuzey kıyısında diyatomit oluşumu vardır. Diyatomit tabakası arasında siyah opsidiyen düzeyleri görülür. Diyatomitin bir kısmı alınmış olup, şu anda işletilmemektedir (Atabey 2015: 134).

Doğal Taşlar

İl kapsamında birçok yerde yüzeylenen bazalt (Şekil 12), tuf, ignimbrit ve kireçtaşları yapı malzemesi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin sarı, kahverengi, bej ve gri renkte, harelî yapıda ve kesilebilir özellikte olan tuf kayaları (Şekil 13) bölgede "Nevşehir Taşı" adı altında ün yapmış olup, Nevşehir dışına da gönderilmektedir (Atabey 2015: 135).

Şekil 12. Bazalt (Web Sitesi 8).

(a)

(b)

(c)

Şekil 13. (a-c) Farklı renklerde tuf kayaları (Atabey 2015: 135).

Kozaklı İlçesi Yiğitler, İmran Köyü, Abdiköy, Özkonak, Avanos İlçesi Sarıhıdır Köyü'nde, Mahmat, Aksalur, Gümüşkent'te mermer olarak değerlendirilecek zuhurlar vardır. Avanos Yapraklıseki, Aksalur'da Nevşehir Taşı, Sarıhıdır, Sofular, Karakaya Köyü civarı, Gümüşkent, Özkonak, Kozaklı İlçesi Büyükyazılı'da traverten zuhurları bulunur (Erkanol vd. 2012'den aktaran Atabey 2015: 137).

Kireç taşının (kalker) kimyasal bileşimi CaCO_3 ve ortalama Mohs sertlikleri 3, ergime noktası yaklaşık 2700°C 'dir. Doğada kalsit (kireç taşı) (Şekil 14), tebeşir ve mermer (Şekil 15) şeklinde bulunur. Kalker çimento, kireç üretiminde, seramik bünyelerinde, sırt yapımında, refrakterde kullanılır (Ay 2012: 38).

Şekil 14. Kalsit (Web Sitesi 9) .

Şekil 15. Mermer (Web Sitesi 10).

Sarıhıdır Kemer mevkiinde, Avanos Yanlıyurt mevkii, Ürgüp İçmece Dere mevkiinde oniks zuhurları, Topaklı Çalığıdediği mevkiinde kireçtaşı yer alır (Avşar1972'den aktaran Atabey 2015: 137). Buradaki kireçtaşı mıcır ve kireç yapımında kullanılmış olup, halen mıcır üretilmektedir. Kışladağ formasyonuna ait gastropodalı gölsel kireçtaşları Kozaklı yöresinde mermer olarak değerlendirilmektedir. İl kapsamında birçok yerde oluşumu bulunan traverten kayaları da yörede mermer olarak işletilmektedir (Örneğin; Sarıhıdır). Bundan başka yöredeki volkanik çakıllı, kumlu, volkan külünden oluşan malzeme Bims briket ve tuğla yapımında kullanılmaktadır (Atabey 2015: 137).

Nevşehir İli'nin Endüstriyel Hammaddelerinin Ekonomiye Katkıları

Endüstriyel hammaddelerin ekonomiye katkılarını incelemek amacıyla, Nevşehir İli'nde ekonomik faaliyete göre kurulan şirket ve kooperatif sayısı (Tablo 1), ekonomik faaliyete göre ihracat (Tablo 2) verileri, Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası'nın 2015 yılındaki faaliyet raporu (Tablo 3), endüstriyel hammaddelerin çıkarılması ve işlenmesi

alanlarında faaliyet gösteren firmalardan Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası ile Ürgüp Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı olan firmaların güncel kapasite raporları (Tablo 4) incelenmiştir. Nevşehir İli'nde Ekonomik Faaliyete Göre Kurulan Şirket ve Kooperatif Sayısı açısından elde edilen en son veriler 2009 yılına aittir. 2006-2009 yılları arasında Nevşehir İli'nde kurulan 601 adet şirket ve kooperatifin 11 adeti madencilik ve taşocakçılığı alanındadır. Madencilik ve taş ocakçılığı, toplam şirket ve kooperatiflerin %1,83 oranını oluşturmaktadır. Bu oran oldukça düşüktür. En güncel ekonomik faaliyete göre ihracat verileri 2008-2011 yıllarına aittir. Ülkemizin 2011 yılında madencilik ve taşocakçılığı alanında 2.805.449.000-\$ ile dört yılın en yüksek ihracatını gerçekleştirmiştir. Nevşehir İli'nin ise, bu alandaki ihracatı 2011 yılında 459.000-\$ ile dört yılın en düşük ihracatı şeklindedir ve ülkemizin madencilik ve taşocakçılığı alandaki ihracatının % 0,016'sını oluşturmaktadır. Bu yüzde de oldukça düşüktür.

Tablo 1.Nevşehir İli'nde Ekonomik Faaliyete Göre Kurulan Şirket ve Kooperatif Sayısı (Nevşehir Belediyesi 2012: 146).

	Toplam	Tarım, avcılık, ormanlık ve balıkçılık	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz ve su	İnşaat	Toptan ve perakende ticaret
TR714 Nevşehir							
2006	146	5	2	15	1	40	48
2007	146	7	2	12	1	33	48
2008	169	3	4	17	-	47	49
2009	140	7	3	18	-	49	30
				Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik		Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri
		Ulaştırma, Otel ve lokantalar	Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	Eğitim		
TR714 Nevşehir							
2006	3	18	1	5	-	6	1
2007	5	20	2	10	-	5	-
2008	8	21	2	13	-	2	3
2009	2	18	2	8	-	1	1

Kaynak: TÜİK, Şirket, Kooperatif ve Ticaret Ürvanlı İşyeri İstatistikleri

Tablo 2. Ekonomik Faaliyete Göre İhracat (Nevşehir Belediyesi 2012: 140).

	[USSS, 3.Rev]								(Bin \$)
	Toplam	Tarım ve ormanlık	Balıkçılık	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz ve su	Toptan ve perakende ticaret	Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler
TR Türkiye									
2008	132 027 196	3 936 711	240 330	2 155 150	125 187 659	73 324	430 465	1 882	1 675
2009	102 142 613	4 347 483	188 990	1 682 915	95 449 246	139 740	330 550	1 248	2 440
2010	113 883 219	4 934 710	156 014	2 687 124	105 466 686	181 375	451 656	2 036	3 617
2011*	134 915 252	5 166 927	186 017	2 805 449	125 970 650	148 789	631 990	583	4 847
TR714 Nevşehir									
2008	17 526	1 567	0	2 719	13 240	0	0	0	0
2009	20 688	684	0	7 370	12 634	0	0	0	0
2010	53 493	1 023	0	2 544	49 926	0	0	0	0
2011*	79 579	1 886	0	459	77 234	0	0	0	0

Not: Rakamlar yuvarlamalar nedeniyle toplamı vermeyebilir.
Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri

Tablo 3'te Nevşehir İli'nde 2015 yılı için üye sayısı en fazla olan başlıca 10 faaliyet alanı içinde madencilik ve taş ocakçılığı ayrı bir faaliyet alanı olarak yer almamaktadır. Üye sayısına göre ilk 3 faaliyet alanı konut yapı kooperatiflerinin faaliyeti, ikamet amaçlı binaları inşaatı, belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının perakende ticareti şeklindedir.

Tablo 3. NTSO 2015 Yılı Faaliyet Raporu'na Göre Üye Sayısı En Fazla Olan 10 Faaliyet Alanı (NTSO Faaliyet Raporu 2015: 15).

FAALİYET ALANI	ÜYE SAYISI
Konut yapı kooperatiflerinin faaliyeti	205
İkamet amaçlı binaları inşaatı	140

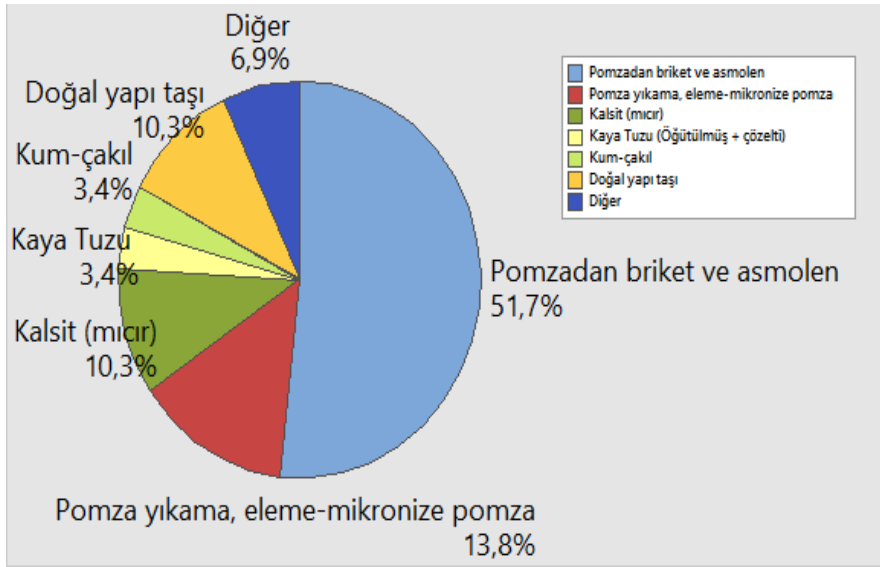
Belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu karataşı ve motosiklet yakıtının perakende ticareti	117
Marketlerde yapılan perakende ticaret	112
Seyahat acentesi faaliyetleri	95
Otel vb. konaklama yerlerinin faaliyetleri	82
Diğer lokanta ve restoranların faaliyetleri	74
Kara yolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı	61
Tahıl toptan ticareti	55
Sigorta acentelerinin faaliyetleri	47

Tablo 4'te endüstriyel hammaddelerin çıkarılması ve işlenmesi alanlarında faaliyet gösteren firmalardan Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası ile Ürgüp Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı olan firmaların güncel kapasite raporları yer almaktadır. Toplamda 58 firma 1359 kişiye istihdam sağlamakta ve kurulu kapasite olarak 4.204.810 ton üretim gerçekleştirmektedir. Üretim yapan firmalardan ilk üçü %57,1'i pomzadan briket ve asmolen üretmekte, %13,8'i pomza yıkama, eleme-mikronize pomza alanında çalışmakta, %10,3 kalsit üretimi ve yine %10,3 doğal yapı taşı üretimi yapmaktadır (Şekil 16). İstihdam açısından ise en fazla çalışanın bulunduğu ilk üç alan pomzadan briket ve asmolen üretimi %63,1, pomza yıkama, eleme-mikronize pomza tesisleri %15,7 ve kireç üretimi %6,6 şeklindedir (Şekil 17). Hammaddelere göre kurulu kapasitenin dağılımı incelendiğinde en fazla kurulu kapasitenin olduğu üç alan pomzadan briket ve asmolen üretimi %43,8, kalsit üretimi %18,6 ve kum-çakıl üretimi %18,4 olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 18).

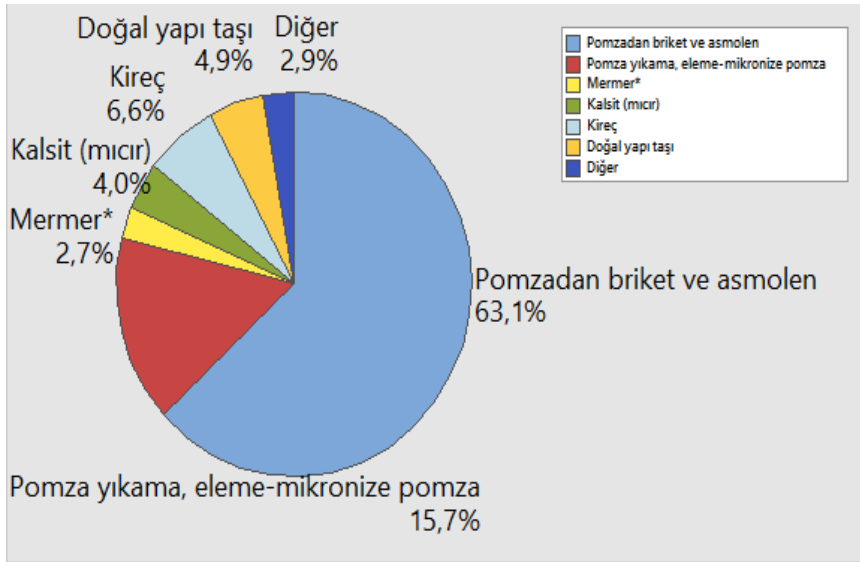
Tablo 4. Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası Kapasite Raporları Dökümanı
[erişim tarihi: 27.04.2016].

Ürün adı	Firma sayısı	İstihdam	Kurulu kapasite
Pomzadan briket ve asmolen	30	858	1.840.834 ton
Pomza yıkama, eleme - mikronizepomza	8	214	357.120 ton
Mermer*	1	37	13.365 ton
Kalsit (mıçır)	6	54	781.333 ton
Mikronize Kalsit	1	5	90.480 ton
Kireç	1	90	198.900 ton
MikronizeDemiroksit	1	5	4.320 ton
Kaya Tuzu (Öğütülmüş + çözelti)	2	7	84.800 ton
Kum-çakıl	2	22	767.040 ton
Doğal yapı taşı	6	67	66.618 ton

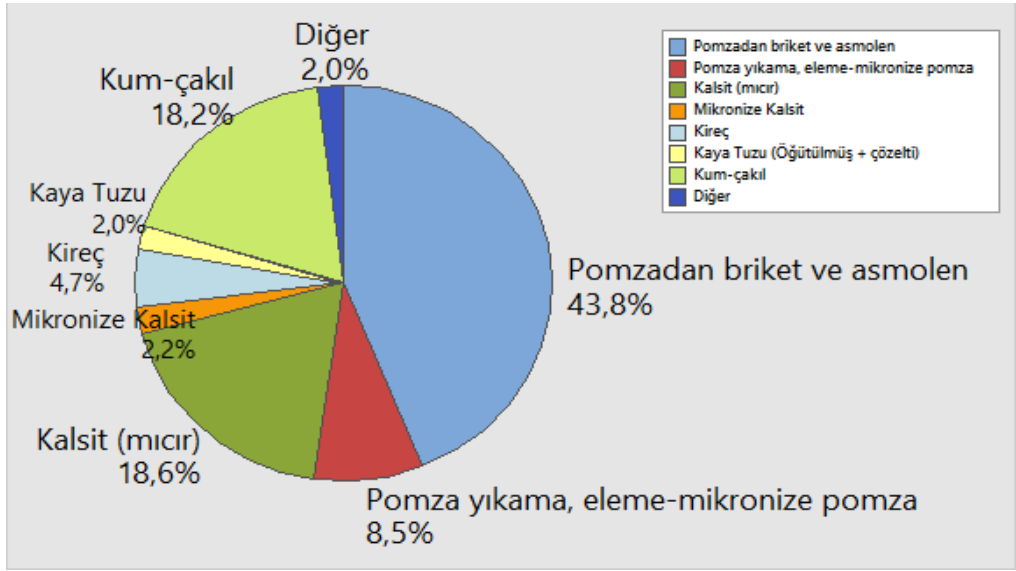
*Ürgüp Ticaret ve Sanayi Odası Kapasite Raporu Dökümanı [erişim tarihi: 29.04.2016].

Şekil 16. Hammaddelerle üretim yapan firmaların dağıtımını.

Şekil 17. Hammaddelere göre istihdamın dağılımını.

Şekil 18. Hammaddelere göre kurulu kapasitenin dağılımı.

DEĞERLENDİRMELER

Nevşehir İli endüstriyel hammaddeler açısından zengin bir ildir. Endüstriyel hammadde yataklarının ve bu hammaddeleri işleyen firmaların artması Nevşehir ekonomisi açısından gereklidir. Ancak, yeni faaliyet gösterecek firmalar için hammadde sahaları hakkında yeterli enformasyon bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hocalarından Okt. Ece Serrican, Yrd. Doç. Dr. E. Zehra Turan ve Doç. Dr. Zeliha Leblebici'ye, Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri İ. Hakkı Aydoğan ve Sn. Yener Abalı'ya, Ürgüp Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri Emrullah Başer'e ve kitaplarıyla çalışmada büyük katkısı olan Dr. Eşref Atabey'e teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Atabey, Eşref (2015). *Kapadokya Tıbbi Jeoloji-Mezotelyoma (Aksaray-Niğde-Nevşehir-Kırşehir), 1.Uluslararası Katılımlı Mezotelyoma ve Tıbbi Jeoloji Sempozyumu Teknik ve Kültürel Gezi Kitabı 14-15 Kasım 2015*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Mezotelyoma ve Medikal Jeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları:2, Poyraz Ofset. 85-87.
- Atabey, Eşref (2015). *Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı*.Nevşehir Belediyesi. 125-138.
- Ay, Nuran (2012). “Seramik Ham Maddeler”. *Standard, Ekonomik ve Teknik Dergi* 51(598): 34-38.
- Diñçer, İsmail, A.Orhan, S.Çoban (2015).*Pomza Araştırma ve Uygulama Merkezi Fizibilite Raporu, Ahiler Kalkınma Ajansı-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği*. 21-23.
- MTA (2010). *Nevşehir İli Maden ve Enerji Kaynakları*, http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/Nevsehir_Madenler.pdf
- Nevşehir Belediyesi (hzl.) (2012). *Seçilmiş Göstergelerle Nevşehir 2011*. 140,146.
- NTSO Faaliyet Raporu (2015). “Oda İstatistikleri”. *İş'te Nevşehir, Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi*, 15.
- Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası Kapasite Raporları Dökümanı [erişim tarihi: 27.04.2016]
- Ürgüp Ticaret ve Sanayi Odası Kapasite RaporuDökümanı [erişim tarihi: 29.04.2016]
- Web Sitesi 1:
https://yandex.com.tr/gorsel/search?img_url=http%3A%2F%2Fdemo.caliskann.com%2Fimg%2Fslider%2F_pomzaTasi.jpg&text=pomza&noreask=1&pos=1&lr=103840&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]
- Web Sitesi 2:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?img_url=http%3A%2F%2Fwww.moyahata.org.ua%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fcat_photo%2Funtitled.jpg&text=perlit&noreask=1&pos=17&lr=103840&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 3:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?img_url=http%3A%2F%2Fwww.nenedirvikipedi.com%2Fwp-content%2Fuploads%2F2014%2F12%2Fkil-nedir.jpg&text=kil&noreask=1&pos=1&lr=103840&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 4:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=kaolen&img_url=http%3A%2F%2Fglassfibre.ie%2Fshop%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F07%2FTalc-Powder.jpg&pos=14&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 5:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=kum&img_url=http%3A%2F%2Fwww.son.tv%2Fresim%2Fdetay%2F20%2F203957.jpg&pos=8&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 6:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=k%C3%BCk%C3%BCrt&img_url=http%3A%2F%2Fayures.com%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F09%2FSulphur-01.jpg&pos=3&rpt=simage [erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 7:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?img_url=http%3A%2F%2Fwww.gemstonebuzz.com%2Ffiles%2Fgemstone%2Fbarite.jpg&text=barit&noreask=1&pos=7&lr=103840&rpt=simage [erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 8:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=bazalt&img_url=http%3A%2F%2Fsozluk.insaatbolumu.com%2Fwp-content%2Fuploads%2Fbazalt_2.jpg&pos=11&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 9:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?p=1&text=kalsit&img_url=http%3A%2F%2Finvestinigde.com%2Fassets%2Fgilifotograflar%2Fkalsit%25202.jpg&pos=39&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

Web Sitesi 10:

https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=mermer&img_url=http%3A%2F%2Fwww.ozgunresimler.com%2Fdata%2Fmedia%2F3264%2F204-1.jpg&pos=16&rpt=simage[erişim tarihi: 01.05.2016]

KAPADOKYA'DA YER ALAN RUM KASABASININ TARİHİ DOKUSU ÜZERİNE: MİSTİ/MİSLİ (KONAKLI) KASABASI

Arş. Gör. Emel EFE YAVAŞCAN

Niğde Üniversitesi
emelefe@nigde.edu.tr

Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

Gazi Üniversitesi
gedizu@gazi.edu.tr

ÖZET

Kırsal mimarlık örneklerinin bulunduğu 19. Yüzyıl Rum yerleşimlerinden olan, Kapadokya Bölgesi sınırları içerisindeki Niğde İli'nin Konaklı (Misti) Kasabası; kilisesi, kaya oyma mekânları, mağaraları, yer altı şehri ve eski Rum evleri ile dikkat çekmektedir. Köyün kuruluşu tam olarak bilinmemektedir. 1923 nüfus mübadelesi ile kasabada yaşayan Ortodoks Hristiyan halk ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman halk zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Zengin tarihe sahip kasaba, Kapadokya Bölgesi'ndeki tipik kaya oyma yerleşimlerin özelliklerini taşımaktadır. Ünlü yazar, seyyah Fransız Texier'in de kitabında bahsettiği kasabada yalın, gösterişsiz yapılar yer almaktadır. Göç sonrası maddi imkânsızlık nedeniyle terk edilen evlere yerleştirilen halk tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bu sebeple mağaralar, kaya oyma mekânlar depo, ambar, kiler olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Basit planlı üzeri tonoz örtülü taş yapıların ölçüleri birbirine yakındır. Kasaba tarihi incelenerek, kasabada yer alan nitelikli yapılar, kilise ve yakın çevresi yerinde incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı tarihi Misti (Konaklı) Kasabası'nın kırsal mimari özelliklerini vurgulayarak, Kapadokya Bölgesi'ndeki önemini ortaya koymaktır. Yapılan analizler neticesinde, kasabada yaşayan halkın kültürünün yansıdığı kırsal mimarinin nitelikli örneklerinin ve kasaba bütününde yer alan yer altı yerleşimlerinin (mağara vb.) bir bütün olarak değerinin farkına varılması ve korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar patates ambarı olarak kullanılan ve 2014 yılında restorasyon çalışmalarının başlatıldığı kasabadaki kilise, şüphesiz kasaba için olumlu bir girişimdir. Ancak kasabada bulunan kilise, yer altı şehri, nitelikli kırsal mimari örnekleri bir bütün olarak düşünülerek, kırsal mimari mirasın turizme katkısının sağlanması amaçlanarak, kültürü korumak ve yaşatmak adına en kısa zamanda harekete geçilmelidir.

Anahtar kelimeler: Kapadokya, Misli, Konaklı Kasabası, Rum, Kırsal Mimari.

ABSTRACT

The examples of 19th century vernacular architecture where the Greek settlement, Konakli Village of Niğde Province within the borders of Cappadocia (Misti) Territory; church, rock-carving sites, caves, underground city and the old Greek houses are all remarkable places. The establishment of the village is not well known exactly. The population of 1923 was exchanged, Muslims living in Greece and the Orthodox Christian population living in Misti was subjected to forced migration. The village with rich history has the characteristics of a typical rock-carving settlements in Cappadocia Territory. The famous writer, traveler, French Texier also mentioned in his book about the town's simple and unpretentious buildings. Placed in the homes abandoned due to financial difficulties after migration population is engaged in agriculture and animal husbandry. For this reason, caves, rock-curving spaces storage, warehouse, were used as a pantry. Simple plan covered over with a vault types of building blocks are close to each other. The history of the village, qualified buildings in it, the church and the immediate surroundings were examined in situ. The purpose of this study is to emphasize the vernacular architecture features of the historical Misti (Konakli) Village and also to demonstrate the importance of the Cappadocia Territory. Analyzing results show that the vernacular architecture reflected the culture of the people living in the village and the necessity of conserving all of the historical values by comprehensive approaches has emerged. The church which was used as a potato warehouse for many years in the village and the restoration work that was started in 2014 for it, it is undoubtedly a positive initiative for the village. Not only for the church but also with underground city, qualified vernacular architecture should be considered together for realistic and accurate conservation. Contributing the vernacular architectural heritage and tourism should be aimed and the official approaches should be chosen and implemented as soon as possible for preserving-living the original culture.

Keywords: Cappadocia, Misli, Konaklı Village, Rum, Vernacular Architecture.

1. GİRİŞ

Kırsal Mimarlık, bugün farklı terimlerle ifade edilen (yöresel mimarlık, vernaküler mimari, spontan mimarlık vb.), halk tarafından yapılan eserleri kapsayan ve daha çok işlevin ön planda, estetiğin geride kaldığı, çevredeki malzemelerin ve kültürün harmanlandığı bir mimarlık türüdür. Ülkemizde kırsal mimari göz ardı edilmiş, korunmasına gerek duyulmamıştır. Ancak önemsiz gibi görünen bu yapılar insan ile doğa arasındaki etkileşimi anlatan önemli örnekler olup çağdaş tasarımlar için önemli ilham kaynaklarıdır. Korumamız gereken, gelecek nesilleri aydınlatmamızı sağlayan bu yapılar iklim şartlarını ve bulunduğu yerin şartlarının dikkate alındığı, doğaya uyumlu yapılardır. Yapıları yapan ustalar, halk malzemeyi çok iyi tanıdıklarından doğru yerlerde

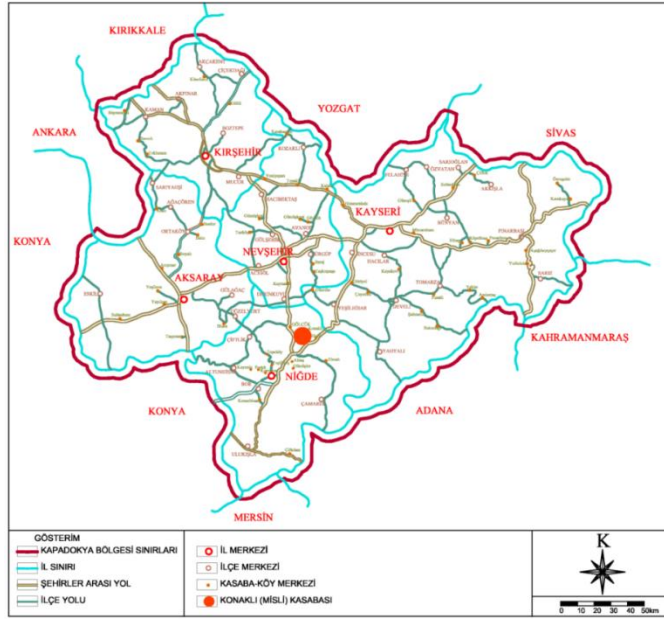
kullanmışlardır. Minimum ölçekte yapılan, insanı ezmeyen, birbirine ve çevresine uyumlu, olan yapılar gösterişsiz ve yalındırlar.

Kapadokya Bölgesinde yapılan araştırmaların ağırlıklı olarak kiliseler üzerine olduğu görülmüştür. Oysaki bu yapılar, onları oluşturan kültürün uzantısı olan, konutlarla ayrılmaz bir bütünün parçalarıdır. Kiliseler, diğer dini yapılar, konutlar inşa edilmiş veya oyulmuş tek veya çok katlı, Kapadokya Yerleşiminin önemli öğeleridir. Bu sebeple ancak bu yerleşimler belgelendiği ve derinlemesine çalışıldığı zaman Kapadokya kültürünü bütünüyle anlamak mümkün olabilir (Yavuz ve Asatekin 1998:7). Altta mağaralardan oluşan, üstte ise birbirine ekli mekânların üzerinin tonoz ile örtülmesi ile meydana getirilen, bugün izleri okunabilen bir Rum kasabası olan Misli'de kırsal mimarlığın oluşturduğu bir yerleşimdir. Gösterişsiz yalın ve çevresiyle uyumlu basit yapıların oluşturduğu doku Kapadokya Bölgesi'nde yer alan Niğde Kenti'ne bağlı, bugünkü adı Konaklı olan eski bir kasabada yer almaktadır.

2. MİSLİ (KONAKLI) KASABASININ KAPADOKYA'DAKİ KONUMU

Doğu ile batı arasında köprü görevi gören Anadolu'nun sayısız medeniyetlere ev sahipliği yapan Kapadokya bölgesi sınırları içerisinde konumlanan, Konaklı Kasabası Niğde merkeze 36 km uzaklıkta, kentin kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şekil 1). Niğde-Kayseri kara yolu üzerinde bulunan kasaba, aynı zamanda Niğde-Nevşehir kara yolu güzergâhında olup, Nevşehir'e 57 km uzaklıktadır. Kasaba yerleşmeye uygun düz bir arazi üzerinde yer almaktadır. Gölcük, Edikli, Karatlı, Çavdarlı, Ovacık Kasabaları sınırlarına komşudur.

Şekil 1. Konaklı (Misli) Kasabası'nın Kapadokya Bölgesi'ndeki konumu (Efe Yavaşcan 2016).

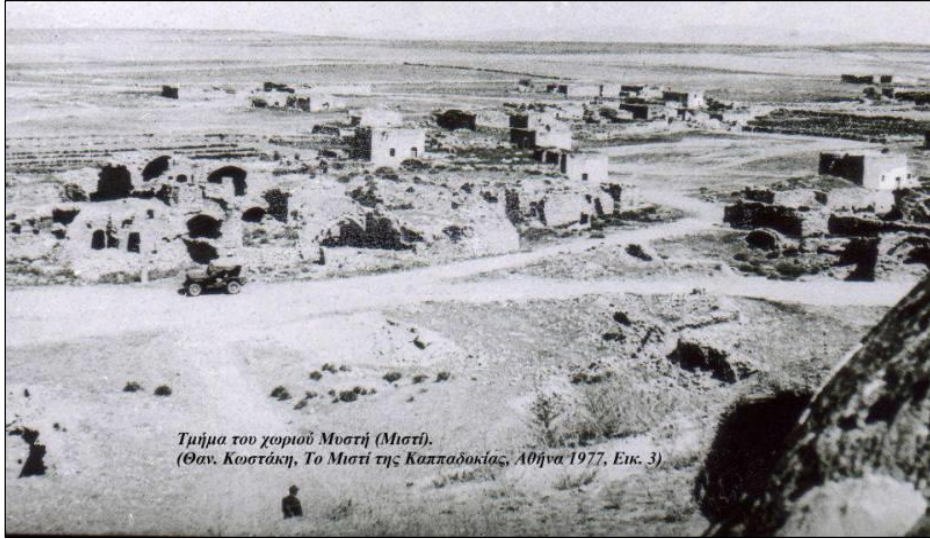

Anadolu'da Türkçe konuşan, yazılarında Grek asıllı Karamanlı alfabesini kullanan ve Ortodoks Hristiyanlar olarak adlandırılan Karamanlılar Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi bu kasabada da yaşamışlardır (Öger ve Türk 2013:1138). Hasaköy, Tırhan, Gölcük gibi komşu kasabalarda aynı özellikteki Hristiyan yerleşimlerdir. TBMM ile Yunan Hükümeti arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" gereğince kasabada yaşayan Ortodoks Hristiyan halk ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman halk zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Cumhuriyet Döneminde de kasabaya Romanya'dan göç eden Romanya muhacirleri diye adlandırılan Türk nüfus katılmıştır. Rum kasabası olarak bilinen kasabada günümüzde Selanik, Bulgaristan, Romanya'dan gelen göçmen aileleri yaşamaktadır.

3. KASABANIN TARİHİ ve COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Kasabanın antik çağda ve ortaçağdaki isimleri kaynaklardan belirlendiği kadarıyla Misti, Misthi veya Musthilia olabileceği ileri sürülmektedir (Parman 1988:126). 1914 yılında Grek harfleriyle yazılmış Türkçe bir eser olan 'Nevşehir Salnamesi' adlı eserde 'Misthi' bölümünde kasaba hakkında bilgiler mevcuttur. Bu bilgilere göre, 3000

Rum Ortodoks nüfusa sahip olan yerleşim Niğde sancağına bağlı olup, iklimi kurudur. Köyün aşağı tarafında oldukça ustalıklı inşa edilmiş yer altındaki kiler, depo ve mağaralar bulunmaktadır. Köylülerin dışarıdan yapılan hücumlar esnasında bu yer altı mağaralarına sığınarak korunduklarına değinilmiştir. Ayrıca bu yer altı depo ve mağaralarda fırın, kuyu bulunduğu, giriş tarafında büyük ve yuvarlak değirmen taşının yer aldığı belirtilmektedir (Öger ve Özdem 2013:190-192). (Şekil 2).

Şekil 2. Üstte Kasabanın 1977 yılına ait görünümü

(<http://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=223681>), altta ise kasabanın 2015 yılına ait görünümü (Efe Yavaşcan 2015).

Fransız düşünür, seyyah ve arkeolog Texier eserinde Misli ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Misthi adındaki köy, bu grubun dikkat çekici olanlarından. Buranın sakinleri, Kurşun Madeni adındaki bir yerde bulunan kurşunu üretmekle yükümlüdürler. Bu maden, kükürtlü ve belki de bazı gümüş parçalan olan kurşundur. Buradan birkaç fersah ötede işletilmekte olan bir de gümüş madeni vardır. Kurşun madeni, bu Misthi köyünün on fersah batı tarafındadır. Hükümet tarafından yetmiş beş bin okkaya (doksan üç bin kilo) mültezime verilmiştir. Yakacağın olmaması, ara sıra bu madenin faaliyetinin durmasına neden olmaktadır'. Gümüş madeni üç yüz okkaya (dört yüz elli kilo) verilmiştir; fakat masrafını korumadığından, mültezim tarafından terk edilmiş (1834) ve hükümet onların borçlarını affetmiştir.*" (Texier vd. 2002:111). Yunan kalan köylerden biri Niğde Piskopos 'una tabi olan Misli'dir. Misli 'dekiler Osmanlı hükümetine hiçbir vergi ödemez ve asla dışarıdan evlenmezlerdi (Kostof 1989). H. Rott ise kasaba hakkında : "*Antik Musthilia yani bugünkü Misli, bir mağara yerleşim bölgesi olup yeraltı kilise ve şapelleri mevcuttur; sefil, berbat durumda bir Rum köyü olmasına ve tüm bu fakirliğine rağmen Aziz Blasius adına 19. yüzyılda, Kapadokya'nın belki de en güzel ve görkemli kiliselerinden biri yapılabildiği*". Demektedir (Rott 1908). (Şekil 3).

Şekil 3. Solda kasabada bulunan Aziz Vlasios (Misli) Kilisesi'ne ait 1977 yılına ait bir resim (Niğde Müzesi Arşivi), sağda ise kilise ve çevresinin günümüzdeki hali (Efe Yavaşcan 2015).

Bu kaynaklardan başka Konaklı (Misli) Kasabası ile ilgili bilgilere Fusun Ertuğ (2003:106) eserinde, Kostakis isimli yazarın 1977 yılında yazdığı 'Misti of Cappadocia' isimli Yunanca yazılan kitaptan çevirdiği bilgilere yer vermiştir. Kostakis kitabında Misli'deki günlük yaşama dair ve kasabanın tarihi ile ilgili pek çok bilgi aktarmış, köy

hakkında bir monografi hazırlamıştır.¹ 1920'lerde kasabanın 700-800 ev ve 50 ailenin oluşturduğu 4400 nüfusu vardır. Temel gelir kaynakları tarım, koyun ve sığır yetiştiriciliği, el işçiliği olarak keçe ve minder yapımı bulunmaktadır. Misli' nin yoksul toprakları tüm nüfusu besleyememektedir. Misli erkeklerinin yaklaşık yüzde sekseni Mart ve Temmuz sonunda, yılda iki kez köylerini terk ederek, Türkiye'nin ve Rusya'nın güneyindeki köy veya kasabalarında çalışmışlar ya da Ege adalarına keçe ve minder yapmak için gitmişlerdir. Kapadokya'daki diğer Yunan adamları kış boyunca yağ değirmenlerinde (Bezirhane)² iş bulurlardı. Köyün yoksulluğu evlerin mobilyasına ve insanların kıyafetlerine yansımıştır. Yakın merkez ve köylerden taşınan sadece birkaç bakır, esas maddeleri çoğunlukla kil eşyalar oluşturmaktadır. Buğday ve çavdar öğütme komşu köylerde bulunan su değirmenleri tarafından yapılırdı. Floita kasabasından Misli 'ye gelenler kasabanın üç değirmeninde yağlarını üretirlerdi. Misli 'de çok az insan ham olanı üretmekte fakat işleyememektedir. Çekirdekleri, mahsulleri ekip biçerler fakat yağını üretmezlerdi. Floita³ kasabasından gelenler onların yağ değirmenlerini kiralar ve kış boyunca yağ üretirlerdi. Yerel mutfaklarında kullandıkları yağ bezir yağı olan köylülerin başlıca besinleri çavdar ekmeği, baklagiller, sebze ve süt ürünleridir. Kasaba sakinleri yeterli süt olmasına rağmen peynir yapmayı bilmemektedirler. Bazıları şaraplarını üretmek için komşu yerleşimlerden üzüm ithal etmişlerdir. Kadınlar kendi kıyafetlerini hayvancılıktan gelen yün ve Adana'dan taşınan pamukla dokurlar, erkekler ise zemin örtüleri ve battaniye için keçe yapmışlardır. Diğer bölgelerde kullanılan yöntemler ile bu dokuma malzemelerinin işlenmesi açısından hiçbir önemli farklılık olmamasına rağmen kullanılan dokuma terimler genellikle Türkçedir. Ana yakıt kaynakları kadınların yaz boyunca hazırladığı dışkı kalıpları ve çıra olarak kullanılan yabani bitkilerdir (Kostakis 1977'den aktaran Ertuğ 2003:105-109).

Geçmişte kasabada su, su kuyularından çekilerek temin edilmiştir. Selanik'ten Misli'ye göç ettiklerinde 12 yaşında olan Hacı Hasan Efe⁴ kasabada susuzluğun önemli

¹ Kostakis, T.P. (1977). *Misti of Cappadocia*, The Academia of Athens, Athens.

² Bezirhaneler genellikle tüflü volkanik araziye oyulmuş mekânlardan oluşan yağ imalathaneleridir. Bazı bölümleri toprak yüzeyinde taş duvarlı olarak düzenlenmişlerdir. Bezirhanelerde zeyrek, ızgın, belemir gibi bitkilerin yağlı tohumları işlenerek yağ elde edilir. Günümüzde Aksaray'da ayakta duran Bezirhaneler mevcut olup Kapadokya Bölgesi'nde bezirhanelere rastlamak mümkündür.

³ Floita Kasabasının Nevşehir Derinkuyu ilçesine bağlı Suvermez Kasabası olduğu bilinmektedir. Bknz: Nevşehir Salnamesi, 1914.

⁴ Hacı Hasan Efe, bu çalışmanın yazarlarından olan Emel EFE YAVAŞCAN'IN dedesidir. 2004 yılında, 94 yaşında vefat etmiştir. Hasan Efe, altta mağaraları olan üstte yığma basit planlı birbirine

bir problem olduğunu, bazen içmek için bir yudum su bulunmadığını belirtmiştir. Bugün bu su kuyularının bazıları evlerin avlularında görülmektedir. Yunanistan'dan gelen Türk köylüsü taşınmazların yanı sıra koyun, keçi, hububat gibi taşınabilirlerini de terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle Türkiye'ye gelen göçmenler maddi yönden büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Niğde iklim ve bitki örtüsü olarak yaşadıkları yere benzemediğinden mübadiller soğuk olan Niğde'de ısınma problemleri çekmişler onlar için dağıtılan araziler yetersiz kalmıştır (Şaşmaz 2005:287). Yoksul olan kasabada suyun da zor şartlarda elde edilmesi nedeniyle ağaç ve bitkiler yoğun olarak bulunmamaktadır. Bu sebeplerle eski resimlerde de görüldüğü üzere kasaba, düz bir arazide basit planlı evler ve yer altı yerleşimlerden ibarettir. Ağaçsız arazide kum fırtınaları estiğinde kasabayı çöle benzetmek mümkündür. Günümüzde ise yer altı suyu açısından zengin olan ovada su sondajı yapılmış ve tarım önemli geçim kaynağı olmuştur.

4. KASABANIN GELENEKSEL MİMARİ ÖZELLİKLERİNİN ANALİZİ

Kapadokya Bölgesi'nde yer altı şehirleri insanların korunma, saklanma, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan dikkat çekici oluşumlardır. Bölgenin jeolojik özelliklerinin elverişli olması yer altı şehirlerinin oluşmasını sağlamıştır. Kapadokya bölgesi içerisinde Niğde İli'nde yer alan kasabada kilise, yer altı şehirleri, mağaralar ve eski Rum evleri yer almaktadır. Konaklı yer altı şehri 23.11.1990 tarih 894 nolu karar ile 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir (Niğde Kültür Envanteri 2009:50). Kapadokya Bölgesinin özelliklerini taşıyan kasaba ve yakın çevredeki kasabalarda da yer altı yerleşimler devam etmektedir. Kasaba, Unesco Dünya Miras Listesinde yer alan Kaymaklı Yer Altı Şehri'ne 36 km, Derinkuyu Yer Altı Şehri'ne ise 26 km uzaklıktadır. Ancak 25-30 dakika mesafede olan Konaklı yer altı şehri günümüzde bakımsız ve kapalı durumdadır.

Günümüzde Kilise ve çevresinde evlerin avlularında mağaralar mevcuttur. Tarihi dokunun okunabildiği kasabada halk bu mağaraları yıllarca patates depolamak amaçlı kullanmış ve kullanmaktadır. Mübadele sonrası kilise bir dönem cami olarak kullanılmıştır. Sonraları kasaba halkı tarafından uzun yıllar patates ambarı olarak kullanılmıştır. Bu sebeple yapı tahrip edilmiş, zarar görmüştür. Kilise önemli bir inanç merkezi olma özelliğini sürdürmüş olup günümüzde de yılın belirli zamanlarında

eklenerek devam eden avlulu, su kuyusu bulunan Rumlardan kalma bir evde yaşamıştır. Yunanistan'dan bu evin sahibinin akrabaları ziyaretine devamlı gelmişler ve bu evin Rum sahiplerinin Keçecilik yaparak geçimlerini sağladıklarını bildirmişlerdir.

Yunanistan'dan gelen ziyaretçiler tarafından ziyaret edilmektedir. Kilisenin, 2014 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından ihale yöntemi ile restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.

Kaynaklarda fakir bir Rum köyü olarak anlatılan kasabada, kilise hariç mimari açıdan gösterişli ve büyük yapılar yoktur. Evler çoğunlukla tek katlıdır. İki katlı yapıların sayısı oldukça az olup, çoğu harap durumdadır. Kasaba Cumhuriyet ve Hürriyet isimlerinde iki mahalleden oluşmaktadır. Hürriyet Mahallesi'nde yer alan Kilise ve çevresi eski yerleşim dokusunun yoğun olduğu bölgedir. İki mahalleyi kasabadan geçen yol bölmektedir. Bu yol Niğde-Kayseri ve Niğde-Nevşehir karayoluna bağlanmaktadır. Kasabada yaşayan halk tarafından tarım yapılan tarlaların bulunduğu bir bölge 'Eski Misli' diye adlandırılmıştır. Kasaba halkı buranın eski yerleşim yeri olduğunu belirtmektedir.

Düz bir arazide yer alan kasabada yapılan incelemeler sonucu konut tipleri tespit edilmiştir. Alanda görülen kırsal mimariye ait yapılar aşağıdaki tiplere ayırmak mümkündür:

1. Yer altı yapıları, Kaya oyma yapılar (İlkel konut yapıları)

- a) Yer altı şehri
- b) Kaya oyma mekânlar ve mağaralar

2. Yer üstü yapıları

- a) Üzeri tonoz örtülü yığma tek katlı taş yapılar
- b) İki katlı yığma, sofasız taş yapılar

Kasabada konut tipleri incelendiğinde; yerin altında başlayan ilkel hayatın, yer altı şehrinde ve mağaralarda başladığı, daha sonra yer üstüne çıktığını ve zamanla konut tipinin geliştiği görülmektedir.

1. Yer altı yapıları, Kaya oyma yapılar (İlkel konut yapıları)

a) Yer altı şehri:

Konaklı Yer Altı Şehri, Hürriyet Mahallesi'nde Kilise çevresinde yer almaktadır. Yer altı şehrinin birden fazla olan girişlerinin ve hava bacalarının izleri görülmektedir (Şekil 4). Bu yerleşim etrafında pek çok mağara bulunmaktadır. Kasabaya Selanik'ten göç

eden Müslüman halk yer altı şehrinin bölümlerinin bağlantı geçişlerini taş ve toprak ile doldurarak bireysel mağara haline getirmişlerdir. Böylelikle herkesin kendine ait mağarası oluşmuştur. Patates ambarı olarak kullanılan yer altı şehrinin büyük kısmının günümüzde temizliği yapılmamış, bakımsız durumdadır. Zaman zaman çökmeler meydana gelen yerleşim tehlikeli olabilmektedir. Bu yer altı şehrinin çevre kasabalardaki yer altı şehirlerine bağlandığı söylenmektedir.

Şekil 4. Mağara yerleşimin, yer altı şehrinin hava bacaları

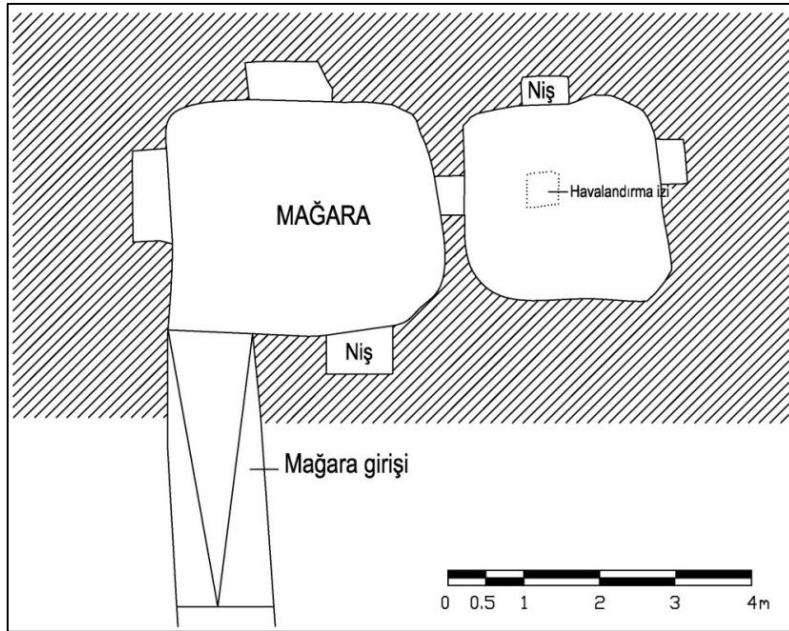
(Efe Yavaşcan 2015).

b) Kaya oyma mekânlar ve mağaralar:

Bu mekânlar yerin altında oymalar yapılarak oluşturulan yaşama mekânlarıdır. Birbirinden farklı plan ölçülerine sahip mekânlar arasında geçişler bulunmaktadır. Aynı zamanda birimlerin yükseklikleri de farklıdır. Birkaç kaya oyma mekânının birbirine eklendiği mağaralarda nişler bulunmaktadır. Bu nişlerin ölçüleri birbirinden farklı olup mekânlardaki kapı niteliğindeki geçişler günümüzdeki konut birimlerindeki gibi düzgün ve modüler formlarda değildir (Şekil 5). Estetiğin ön planda olmadığı, insanın gücünün yettiği kadarıyla işlevlendirilen ilkel yapılardır (Şekil 6). Alandaki bazı mağaraların birbirleriyle ve yer altı şehriyle bağlantısı olduğu düşünülmektedir.

Şekil 5. Kasabada yer alan mağara içi ve diğer mağaralara bağlantı geçişleri (Efe Yavaşcan, 2015).

Şekil 6. Kasabada yer alan mağara planı (Efe Yavaşcan 2015).

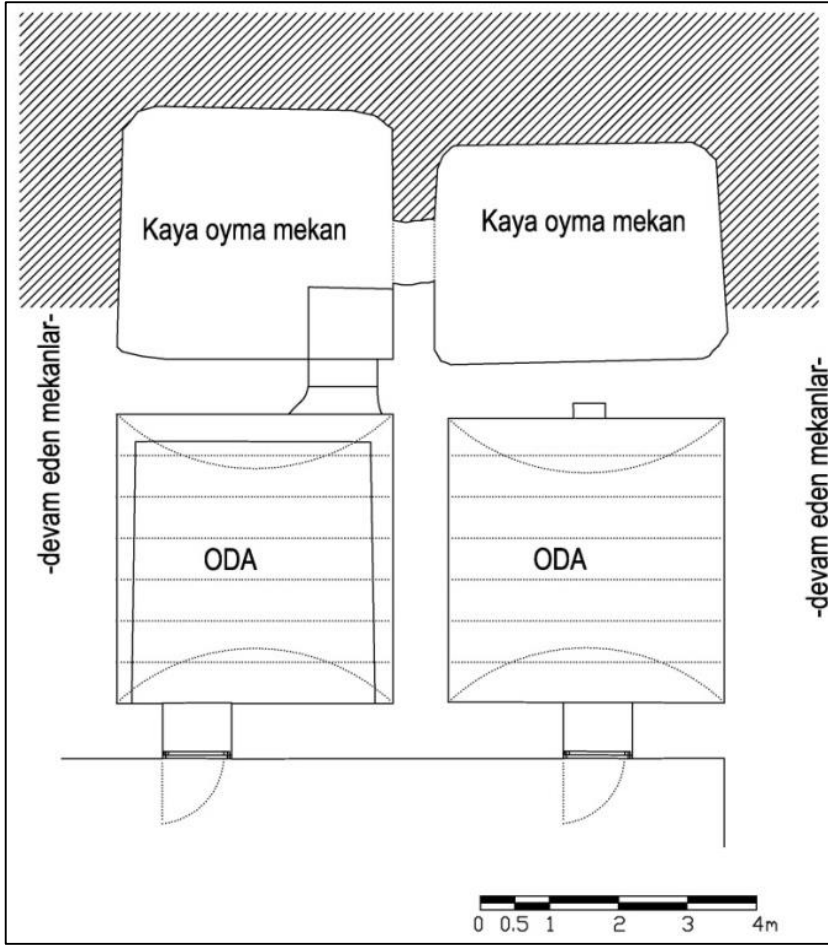
2. Yer üstü yapıları

a) Üzeri tonoz örtülü yığma tek katlı taş yapılar:

Kasabadaki geleneksel yapılar, taş yığma sisteminde inşa edilmiştir. Yapılarda, yonu veya moloz örgü biçimi kullanılmış, üzeri tonoz örtü ile kapatılmıştır. Kemer sistemi ile geçilen açıklıklar nedeniyle mekânların ölçüsü bir birine yakındır (Şekil 7). Tavanlarında kemerler arasında hava boşluğu oluşturulmuş, hava bacası niteliğindeki bu boşluklar gerektiğinde taş ile kapatılmaktadır (Şekil 8). Tek oda niteliğindeki yapıların çoğunun kısa kenarlı duvarlarında nişler bulunmaktadır. Bu nişler kemerli ve kemersiz olarak iki tipte, ölçüleri farklı olarak görülmektedir. Bazı yapılarda ise sekiler bulunmaktadır. Mekânların içi çamur sıva ile sıvanmıştır. Bazı yapılarda ise duvar örgüsü içte ve dışta görülmekte olup yapılar sıvasızdır.

Şekil 7. Üzeri tonoz örtülü mekân örnekleri (Efe Yavaşcan 2015).

Şekil 8. Üzeri tonoz örtülü yığma tek katlı yapılara ait kat plan
(Efe Yavaşcan 2015).

Tek bir odadan oluşan yapılar olduğu gibi genellikle birbirlerine eklenerek devam edenlerde mevcuttur. Tek katlı yığma yapıların bazılarının alt katlarında yer alan mağaralara bağlantıları bulunmaktadır. Bu mağaralar bir birine eklenerek devam etmektedir (Şekil 9). Halk bu kaya oyma mekânları serin olduğundan kiler, depo, ambar olarak kullanılmaktadır.

Şekil 9. Üzeri tonoz örtülü yığma tek katlı yapıdan kaya oyma mekâna geçiş
(Efe Yavaşcan 2015).

Altta mağaralardan oluşan, üstte ise birbirine ekli kemerli mekânların oluşturduğu bugün izleri okunabilen bir Rum kasabası olan Misli’de bu tip yapıların harap durumda olanları da mevcuttur. Özellikle Kilise’nin olduğu bölgede bu tip yapılara ait kalıntılara (duvar, kemer vb.) rastlanılmaktadır (Şekil 10).

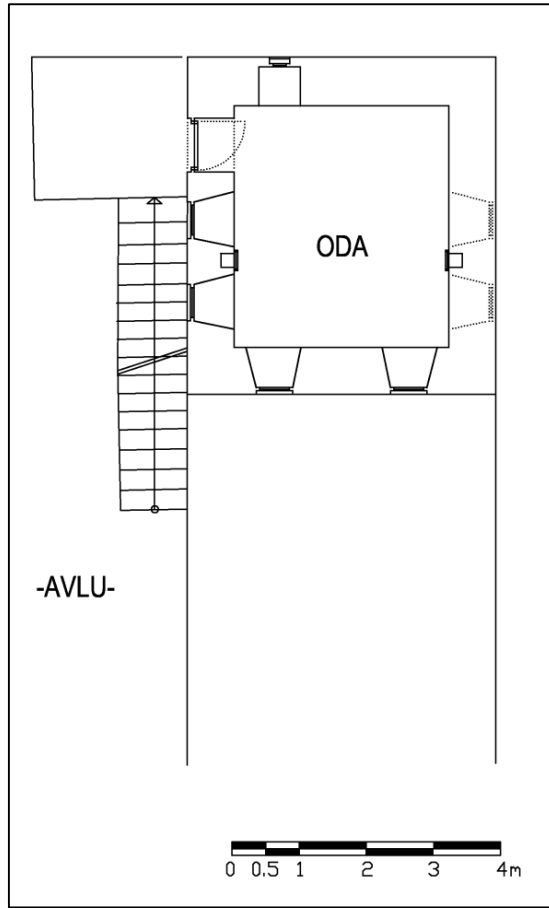

Şekil 10. Tek katlı yığma yapıya ait kalıntılar (Efe Yavaşcan, 2015).

Üzeri tonoz örtülü tek katlı yığma yapılar başta Niğde'nin diğer kasabalarında olmak üzere tüm Kapadokya'da görülmektedir.

b) İki katlı yığma, sofasız taş yapılar:

Bu tip yapılar, genellikle alt katı ambar, depo veya ahır olarak kullanılan yığma yapının üzerine sofasız bir oda mekânının gelmesiyle oluşmuştur. Üst kata avludan bir merdivenle ulaşılır (Şekil 11). Alt kat ve üst kat birbirinden bağımsızdır. Mekâna giriş kemerli bir kapıdan sağlanmaktadır. Alt katı ve üst katı moloz taştan yapılan konutlar olduğu gibi üst katı düzgün kesme taştan yapılanlarda mevcuttur. Dikdörtgene yakın formda olan odaları aydınlatan pencereler yer almaktadır. Odalarda nişler ve küçük boyutlu dolaplar bulunmaktadır.

Şekil 11. Sofasız taş yapıya ait üst kat planı (Efe Yavaşcan 2015).

Kasabada bu tip yapılar oldukça azdır, çoğu yıkılmıştır. Bazı yapıların yapım tarihlerini gösteren basit kitabeleri vardır. 19. Yüzyıla ait olan bu yapılar yer altı şehriden iki katlı yapılara, yerin altından üstüne doğru olan gelişimi göstermektedir. Geç döneme ait yapıların bazılarında taş çörten detayları bulunmaktadır. Yapıların ikinci kattaki yaşama odalarının örtüleri hezen üzeri topraktır.

Yapıların cephe tiplerine bakıldığında estetik olmayan moloz taştan yapılan, duvar örgüsünün görüldüğü yalın cephelerdir (Şekil 12). Yapılarda kemerli giriş kapıları görülmektedir. Üst katı kesme taştan yapılan yapılarda estetik kaygısı daha çok gözetilmiştir. Pencereler büyümüş, taş çörtenler yapılmıştır. Kat ve saçak silmeleri olan bu yapılar kasabada sayılabilecek kadar azdır.

Şekil 12. Kasabada yer alan yığma, iki katlı, sofasız konut tipleri
(Efe Yavaşcan, 2015).

SONUÇ

Yapılan analizler sonucu kasabanın Kapadokya'nın tarihi dokusunu yansıttığı, Kapadokya sınırları içerisinde yer alan Nevşehir, Aksaray gibi illerin kasabalarında, ilçelerinde yer alan tarihi değerlere benzediği ortaya çıkmıştır. Kapadokya kültürünün bir bütün olarak anlaşılması için bu çalışma önem taşımaktadır. Hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde yerel mimari değerleri, kültürü yaşatmak adına kasabanın tarihi değerinin farkına varılması ve kırsal turizm aracılığı ile yerel mimari değerleri yaşatmak hedeflenmelidir. Restorasyon çalışmalarının başlatıldığı Kilise bu hedef için önemli bir başlangıçtır. Ancak sadece kasabadaki Kilise'nin tek başına onarılması kasabanın diğer değerlerinin yok olmaması için bir engel değildir. Kilise tek başına düşünülmemeli, kasabadaki kırsal mimarinin bir bütün olarak ele alınarak tarihi ve kültürel özelliklerinin yok olmadan yaşatılması için bir an önce çalışmalar yapılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Kapadokya Bölgesi'nin karakteristik özelliklerini taşıyan kasabanın yakınlarında bulunan günümüzde yerli ve yabancı ziyaretçilere açık olan ve aynı zamanda Unesco Dünya Miras Listesi'nde yer alan Derinkuyu ve Kaymaklı Yer altı şehirleri Konaklı Yer Altı Şehri'ne oldukça yakın mesafede bulunmaktadır. Ancak ne yazık ki kaderine terk edilmiştir. Değerinin farkına varılıp gerekli temizliği ve bakımı yapılarak gerekli kazı çalışmaları yapılarak, kırsal turizme kazandırılması ve korunması gerekmektedir.

Misli kasabası için yerel mimari kimliği oluşturan öğeler doğal ve sosyo-kültürel veriler, yapı malzemesi, yapı elemanı, geleneksel-yerel yapım yöntemleri, konut ve yerleşim özellikleri ve türleri gibi değerlerin korunması ve yaşatılması kültürel mirasımız için önemli bir adımdır. Aynı zamanda kırsal alanda sürdürülebilir yöresel mimarlık kavramlarının örneklerinin yaşatılması sağlanabilir. Bu amaçla Kasabada yer alan Kilise, yer altı şehri, mağaralar, geleneksel konutlar bir bütün olarak düşünülerek bu kapsamda ilk olarak; alanın tanımlanması ve analizi, alanın önemi ve değerlerinin belirlenmesi kasabanın tarihi ve kültürel değerlerinin korunması adına yapılması gereken önemli ve ilk adımdır. Ülkemizin Anadolu Köylerindeki kırsal mimari değerlerinin keşfedilerek, yok olmadan tarihi değerinin anlaşılması, korunması umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ertuğ, Füsün (2003). *Wild Plant Gathering In A Greek Village: Misti In Cappadocia*. İstanbul: Ege Yay. 105-120.
- Kostakis, T.P (1977). *Misti of Cappadocia*, Athens:The Academia of Athens.
- Kostof, Sapiro (1989). *Caves of God: Cappadocia and Its Churches*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Niğde Kültür Envanteri* (2009). Niğde:Tekten Basın Yay.50.
- Öger, Adem ve O. Özdem (2013). *Karamanlıca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*, Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yay. 190-192.
- Öger, Adem ve A.T. Turan (2013). *Kültürel Bağlamda Kapadokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili*, Doinumber: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2137>, Volume 6 Issue 8, October: 1137-1151.
- Parman, Ebru (1988). *Niğde Çevresi Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5 (1):123-148
- Rott, Hans (1908), *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien Kappadokien und Lykien*, Leipzig.
- Şaşmaz, Musa (2005). *Niğde Tarihi Üzerine*, İstanbul: Kitapevi Yay. 287.
- Texier, Charles ve A. Suad (2002). *Küçük Asya- Coğrafyası Tarihi Ve Arkeolojisi III*. Ankara:Hiperlink. 111.
- Yavuz, Ayşıl ve G. Asatekin (1998). *Göreme- Kapadokya, İstanbul'un Tarihi Alan ve Anıtlarını ve Göreme'yi Korumak İçin Uluslararası Kampanya*, Ankara:7 <http://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=223681> [erişim tarihi: 05.10.2014].

İL MERKEZİ OLUNCAYA KADAR Kİ SÜREÇTE NEVŞEHİR'İN TBMM'DE TEMSİLİ

Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
eminozdemir@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Osmanlı döneminde bir köy merkezi olan Muşkara, bu bölgeden yetişen Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın yaptığı yatırımlar sonucu, hızla gelişerek bir kaza merkezine dönüşür ve yeni şehir manasına gelen Nevşehir ismini alır. 19. Yüzyıl Osmanlı İdari taksimatında Niğde Sancağına bağlı bir kaza olan Nevşehir, bu dönemde önemli bir merkez olmadığından Niğde'ye bağımlı olarak gelişmiş ve bu konumunu Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettirmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra da Niğde iline bağlı Kaza olan Nevşehir, 1954'te il oluncaya kadar geçen süreçte TBMM'de Niğde kontenjanından seçilen Nevşehirli milletvekilleri tarafından temsil edilmiştir. Başta Ataullah Ata Bey olmak üzere, Şükrü Süer, Ahmet Necip Bilge ve Hasan Hayati Ülkün gibi Nevşehir kazasında doğmuş isimler, bölgenin sorunlarını meclis kürsüsünden dile getirmişlerdir. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile zabıt ceridelerinden faydalanılarak 1954'e kadar ki süreçte TBMM'de Nevşehir'in gelişimine yönelik faaliyetler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, TBMM, Milletvekilliği, Niğde

GİRİŞ

Nevşehir, çağlar boyunca birçok millete ve kültüre ev sahipliği yapmış olan Kapadokya'nın kalbinde yer almaktadır. M.Ö. 6. Yüzyıldan bu yana "Güzel atlar ülkesi" anlamına gelen Kapadokya sırasıyla Hitit, Frig, Lidya, Persler ve Büyük İskender'in hakimiyetinde kalır. İskender'in ölümüyle Roma İmparatorluğu'nun sınırları içine giren bu bölge, kavimler göçünün bir sonucu olarak M.S. 395'te Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Doğu Roma(Bizans) sınırları içinde yer alır.

7. Yüzyıldan itibaren ise, İslam-Bizans mücadelesinin yaşandığı bu bölgeyi, 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçuklular kontrol eder(Şahin 2015: 91). 1243 Köseadağ savaşının ardından Moğol-İlhanlı nüfuzunun altına giren bu bölge, 14. Yüzyılın ortalarında önce Eretnalılar sonra Karaman Oğullarının kontrolüne geçer. 1397'de Yıldırım Bayezid'in Karaman Beyliği'ni almasıyla, o tarihlerde Muşkara ismiyle anılan Nevşehir'de Osmanlı topraklarına katılır. Malazgirt zaferinden Osmanlı hakimiyetine

kadar geçen süre zarfında gerçekleşen iskanlarla bu bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması yolunda önemli adımlar atılır (Gökhan, Şendil 2015: 132-143).

Bu bölge en hızlı gelişimini, Osmanlı döneminde Muşkara’da doğmuş olan Damat İbrahim Paşa’nın sadrazamlığında yaşar. Lale Devri(1718-1730) sadrazamı olan Damat İbrahim Paşa, doğduğu köy olan Muşkara’nın adını değiştirerek Farsça’da yeni şehir anlamına gelen Nevşehir adını vermiş, bölgenin imarında ve bir şehir olarak kurulmasında önemli rol oynamıştır. İbrahim Paşa kendi vakıf hayratı olarak köyde yoğun bir imar faaliyeti başlatır. Bunun için inşaata nezaret etmek üzere merkezden bir bina emini tayin edilir. İmar faaliyetleri sonunda Muşkara köyünü, şehre dönüştüren cami, medrese, sıbyan mektebi, han, hamam, imaret, çeşme ve bunlara bağlı dükkânlarla vakıf ve diğer yöneticilerin ikametleri için binalar yapılır. Şehrin nüfusunu artırmak içinde bir iskân politikası başlatan İbrahim Paşa’nın döneminde, konargöçer aşiretlerden Boynu İnceli Türkmenlerine mensup oymak ve cemaatlerin şehre iskânı yönünde karar alınır(Şahin 2007:65). 1725’te Ürgüp’te kurulan pazar yerinin Nevşehir’e taşınması, Nevşehir halkına vergi muafiyeti sağlanması, diğer düzenlemeler arasındadır. Osmanlı’nın son döneminde İbrahim Paşa’nın teşvikleriyle yapılan bu düzenlemeler, Nevşehir’i sosyal ve iktisadi yönden hareketlendirmiştir(Refik 1924:156-186). Osmanlı Devleti’nin son döneminde idari açıdan Niğde Sancağına bağlı kaza merkezi olan Nevşehir, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı “Teşkilat-ı Esasiye” Kanunu’nun 89. maddesine göre yapılan düzenlemeyle Niğde iline bağlı kaza merkezi statüsünü devam ettirir.

23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılışından, 20 Temmuz 1954’de il merkezi olduktan sonra 1957 tarihindeki genel seçime kadarki süreçte Nevşehir, TBMM’de Niğde kontenjanından seçilen Nevşehirli milletvekilleri tarafından temsil edilmiştir. İlçenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamış olan bu milletvekilleri arasında ilk zikredilmesi gereken isim Ataullah Atabey’dir.

1. Ataullah Atabey

1882 yılında Nevşehir’de doğan Mehmet Ata Bey’in Babası Mehmet Hilmi Efendi, annesi Şerife Hanım’dır. İlk ve orta öğrenimini Nevşehir İptidai Mektebi ve Karaman Rüştîyesi’nde tamamladıktan sonra İstanbul Mercan İdadisi’ni bitirdi. Mülkiye Mektebi’ne girerek Temmuz 1905’de yüksek kısmından mezun oldu (Koç 2009: 48). İlk görev yeri olarak 13 Ağustos 1905 tarihinde Konya Vilayeti Maiyyet Memurluğuna atandıktan sonra sırasıyla Konya Vilayeti Mülkiye Müfettişliği, Müdde-i Umumiliği,

Ceza Kanunu Muallimliği, Ürgüp, Şarkıkaraağaç, Aziziye ve Karaman Kaymakamlıkları görevlerinden sonra Sivas Mektupçuluğu, Yozgat ve Maraş Mutasarrıflığı yapar. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Niğde milletvekili olarak katılan Atabey İstanbul'un işgalinden sonra Temsil Heyeti'nin çağrısı ile Ankara'ya gelerek 3 Temmuz 1920'de TBMM'de Niğde milletvekili olarak takdim edilir. İçişleri, Bütçe, Malî Kanunlar komisyonlarında ve Memurîn Muhakematı Tetkik Kurulu'nda görev alır. TBMM'nin ikinci toplantı yılında İçişleri Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. Cephede görev alan Refet Paşa'nın Dahiliye Vekilliğinden istifası üzerine 21 Nisan 1921'de Dahiliye Vekilliğine getirildi. Atabey 19 Mayıs'ta kurulan yeni hükümette de Dâhiliye Vekâleti görevini devam ettirdi. TBMM'de II. ve III. dönemde tekrar Niğde'den milletvekili seçilen Atabey, 1 Ocak 1931'de Ankara'da vefat etmiştir. Ailesi soyadı kanunundan sonra "Atay" soyadını almıştır (Özçelik 2012: 48).

Milletvekilliği döneminde meclisteki görüşmelerde oldukça aktif olana Atabey, TBMM'nin 1. Döneminde 25 Aralık 1920'de yine kendisi gibi Nevşehirli olan Niğde Mebusu Hakkı Bey'le beraber Nevşehir'de bir liva mahkemesi kurulmasına dair kanun teklifi gerekli görülümüşse de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartların yeni teşkilatlar yapılmasına uygun olmamasından dolayı reddedilir (Özçelik 2012: 48).

Nevşehir'in sosyal ve ekonomik kalkınmasına önem veren Atabey'in beklide bu alandaki en önemli çabası, Nevşehir Bankası'nın kurulmasındaki katkılarıdır. Bakanlar Kurulunun 9 Kasım 1926 tarihinde aldığı kararla kurulan Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi (T.A.Ş) 28 Şubat 1927 tarihinde 100 bin lira sermaye ile faaliyetlerine başlamıştır. Kurucu üyeleri arasında ismi geçen Atatullah Atabey'in milletvekilliği kimliğiyle bankanın kuruluş kararının alınmasında etkili olduğu söylenebilir. Bakanlar Kurulu'nda alınan karara mütenasip olarak kurulan bankanın kuruluş amacı, mukavelenamesinde şu şekilde belirtilmiştir; Nevşehir bölgesindeki tüccar, sanatkâr ve ziraatçılara uygun şartlarda kısa vadeli borç vermek, zirai alet ve edevat imal ve tamir etmek üzere imalathane açan kişi veya şirketleri desteklemek ve bilumum bankacılık işlemlerini gerçekleştirmektir(Özdemir, Çakırbaş 2013:564).

2.Ahmet Hakkı Paşa Sutekin

Birinci TBMM'ye Niğde livasından seçilerek katılan diğer bir Nevşehirli Milletvekili Ahmet Hakkı Sutekin'dir. Tümgeneral Ahmet Hakkı(Sütekin) Paşa 1867'de Nevşehir'in Avcılar Köyünde bugünkü ismiyle Göreme'de doğdu.(Doğan 2012:67) Albay

Mehmet Abidin Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini babasının görevde bulunduğu Bağdat'ta tamamlayarak 1884'te Harbiye Mektebi'ne girdi. 1887'de Süvari Teğmen rütbesiyle mezun olarak Erkân-ı Harbiye (Kurmay) sınıfına ayrılır. 1890'da Kurmay Yüzbaşı olarak Genelkurmay 1 inci şubesine atanır. Erzincan'daki 4 üncü Ordu emrine verildi. 1892'de Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) oldu. 1898'de Binbaşı rütbesiyle Bağdat 6. Ordu Kurmayı'na nakledilerek Süvari Fırkası'nda görevlendirilir. 1903'te Yarıbaylığa yükseltilerek 1905'te Bağdat Harbiye Mektebi Ders Nazırlığı'na getirilir. 1909'dan 1910'a kadar Necit mevki kumandanı olarak görevlendirilir. 1911'de Amasya Redif fırkası komutanı olur. 1914'te 11. Kolordu Asker Alma Dairesi Başkanlığı'na atanır. Bir süre Kolordu Kumandanlığına vekâlet eder. 1915'te bu görevden emekliye ayrılarak Niğde'ye döner (Koç 2009:46).

Hakkı Paşa, 1917'de müstakil Niğde Livası, Liva Genel Meclisi'ne üye seçilmiş ve bu görevi üç sene sürmüştür. Liva Genel Meclisi üyeliği görevini sürdürürken TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimde Niğde Milletvekili olarak 26 Nisan 1920'de Meclise katılır. Meclis'te bayındırlık, bütçe, eğitim, sağlık ve sosyal yardım komisyonlarında görev alan Hakkı Paşa, 25 Aralık 1920 tarihinde Ata Beyle birlikte Nevşehir'de bir liva mahkemesi kurulması için kanun teklifinde bulunmuş fakat bu teklif Meclis tarafından kabul edilmemiştir. Hakkı Paşa, milli mücadele sırasında TBMM tarafından Amasya ve Cizre İstiklal Mahkemesi üyeliği ve cephe gerisi görevlere atandığı için meclis çalışmalarında aktif olarak fazla yer alamamıştır(Özçelik 2012:2490).

Milletvekilliği sona erdikten sonra Nevşehir'e dönen Hakkı Paşa, Türk Ocağı, Kızılay, Türk Hava Kurumu Şube Başkanlıklarını yürütür. CHP İlçe İdare Kurulu Başkanı olarak Halkevini açar. 1927'de faaliyete geçen Nevşehir Bankasının da kurucu üyeleri arasındadır. 1 Temmuz 1942'de vefat eden Hakkı Paşa, Ürgüp yolu sonunda hazırlanan mezarlıkta defnedilmiştir(Koç 2009:46).

3.Ahmet Şükrü Süer

Ataullah Atabey ve Hakkı Paşa'dan sonra Niğde vilayetinden milletvekili seçilen Nevşehirli diğer bir isim ise Ahmet Şükrü Süer'dir. 1900'de Nevşehir'de dünyaya gelen Şükrü Süer, eğitim hayatını tamamlayıp Nevşehir'de Zabıt katipliği, Nevşehir noterliği gibi görevleri yürüttükten sonra 1936-1946 yılları arasında Nevşehir Belediye başkanlığı görevini üstlenir. VIII. Dönemde Cumhuriyet Halk Partisinde Niğde milletvekili olarak meclise girer(TBMM Albümü C.1 2010:495).

Ahmet Şükrü Süer, mecliste özellikle Nevşehir kazasının başta eğitim alanı olmak üzere tarihi yapılar ve vakıflara dönük sorunlarını gündeme taşır. Şükrü Süer, 1949'da Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde yapmış olduğu konuşmada, Nevşehir'in eğitim alt yapısı ve turizm değerleri ile ilgili beklentilerini şu sözlerle dile getirir.; *“Niğde'nin en büyük kazası olan Nevşehir'de hâlâ faaliyette bulunan üç ortaokul vardır. Bunlardan ikisi erkek sanat ve kız sanat okullarıdır. Bu üç okulun da binası yoktur. İkisi kiralık evlerde derme çatma yerlerde, birisi de ; (eskiden beri mevcut ortaokuldur). Eski Hükümet binasında yerleşmiş bulunmaktadır. Sanat mektepleri açılırken arsanın mahallen temin edileceği ve arsayı önce hazırlayan yerlerde inşaatın daha evvel yapılacağı emrini aldığımız zaman ben belediye reisi idim. Hemen, halkın hamiyetine başvurarak belediye delaletiyle tedarik ettiğimiz 9 000 küsur lira ile şehrin en mutena yerinden aldığımız arsanın tapusunu yolladık. Tetkik edilirse bu tapu senedinin Bakanlıkta birinci numarayı teşkil etmiş olduğu görülecektir. Aradan beş altı sene geçti, hâlâ bina yapılmadı. Hattâ arsa sahipleri, mademki inşaat yapılmadı, yerimizi geri veriniz diye belediye aleyhine dâva da açtılar. Bunun bu sene yapılmasını rica ediyorum. Eski ortaokul binası muvafık değildir diye müfettişler tarafından rapor verildiği için yeni bir bina yapmak üzere Nevşehir'i Güzelleştirme Derneği adıyla durduğumuz bu dernek 130 bin lira gibi büyük bir para temin etmiş ve inşaatla başlamışsa da binayı tamamlayamamıştır ve halen çatısı dahi kapanmamıştır. Bu bina tamamlanırsa Orta mektep buraya taşınacak ve orta mektebin boşaltacağı binayı da kız sanat mektebi işgal etmek suretiyle şimdilik had şeklini alan bu sıkıntı izale edilmiş olacaktır. Bir de arkadaşlarım, Nevşehir'de tarihî kıymeti haiz Damat İbrahim Paşa Medresesi vardır. Burası ceza evi olarak kullanılmakta iken bir hayli uğraşmadan sonra 4 - 5 sene evvel tahliye ettirdik. Bu medresenin bir kısmı halen Bakanlığın kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Kütüphaneler Umum Müdürünün gösterdiği alâka sayesinde bir kısmı tamir görmüştür. Fakat bunların tahsisatı çok az olduğundan tatmin etmemektedir. Tarihî kıymeti haiz olan bu medrese vilâyet namına tapulu iken geçen sene Müzeler İdaresine devri yapılmıştır. Müzeler İdaresiyle Kütüphaneler Umum Müdürlüğü el ele vererek harap olmakta olan bu eserin kurtarılmasını ayrıca rica ediyorum. Son olarak da yine Nevşehir'de eski bir kale vardır. Harap olmaktadır. Bir kısım duvarları yıkılmıştır. Müzeler İdaresince bunun da ele alınmasını ve Bakanlığın bu dertlerimize el koymasını dileyerek sözlerime son veriyorum.”(TBMM Tutanak Dergisi1949:667-667).*

Şükrü Süer, 11 Nisan 1949'da 2762 sayılı Vakıflar kanununun hükümlerinin Nevşehir'deki vakıflara yönelik uygulanıp uygulanmadığı hakkındaki soru önergesi aşağıdaki sekiz maddeden oluşmaktadır;

1-2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince satılarak paraya çevrilen akarlardan Nevşehirli Damat İbrahim Paşaya ait Nevşehir'deki akar miktarıyla cins ve tutarları nelerdir ?

2- İbrahim Paşa Akaratının Nevşehir'den başka Kayseri, İstanbul, İzmir ve diğer şehirlerimizde de bulunduğu öğrenildiğinden buralardaki akarlar nelerdir, satılmış olanları ve tutarları neye baliğ olmuştur.

3-2762 sayılı Kanununun 12, 13, 14. maddeleri hükümleri tatbik olunmuş mudur, Olmuşsa nerelerde neler alınmış ve ne adla tescil edilmiştir, tatbik olunmamışsa sebepleri nelerdir?

4-Nevşehir merkezinde ve Nevşehir'e bağlı Derinkuyu, Kaymaklı, Üçhisar kasaba ve Köylerinden mukataa namıyla senelik vergi tahsil edildiği görülmektedir, ezcümle adı geçen kasaba ve köylerden şimdiye kadar böyle bir vergi istenilmezken geçen seneden beri alındığı ve bu toprakların satış zamanları beklenilmeden 2762 sayılı Kanununun 4. hükümleri hilâfına senelik tahsilata başlanıldığı anlaşılmıştır. Bunun müstenidatı nedir ve şimdiye kadar neden alınmamıştır?

5-Mukataa adıyla alınan bu paralardan şimdiye kadar tahsil olunan miktar nedir, Senelik tahakkuk ne tutmaktadır, merkez ve köyle ayrı ayrı gösterilecektir.

6-2762 sayılı Kanununun 32. maddesi hükmü tatbik olunmuş mudur, olunmuşsa Nerelerde muhafaza edilmiş ye ne faydalar sağlanmış, tatbik olunmamışsa sebepleri nelerdir?

7-1949 yılı bütçesiyle âbidelerin imarı için kabul edilen 20. Bölümün 3. Maddesindeki (524 548) liranın halen taksimi yapıldığı anlaşıldığından bunun nerelere ne miktar tahsis ve taksim olunduğunun da bir cetvel halinde bildirilmesi.

8-Keza 20. bölümün 1. maddesinde (95) bin ve 2. maddesindeki (102 500) liranın taksim ve tahsisleri yapılmış mıdır, yapılmışsa bunların da cetvel halinde bildirilmesine müsaadelerini arz ve rica ederim. (TBMM Tutanak Dergisi 1946;109-110).

Şükrü Süer'in, Vakıflar Kanunu hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığı hakkındaki yazılı sorusunda bahsi geçen Nevşehirli Damad İbrahim Paşa vakfının yedi il dâhilinde hayrat ve mevkufatı bulunduğundan bu illerden bilgi istenmesine lüzum hâsıl olmuştur. Bu sebepten dolayı yazılı cevabın 15 gün içinde verilebileceği bildirilir. Neticede

Başbakan Şemseddin Günaltay, yapmış olduğu yazılı açıklama ile Damat İbrahim Paşa Vakfı'nın 1949 yılı envanteri ile ilgili detaylı bir sunum yapmıştır (*TBMM Tutanak Dergisi 1946;110-112*).

4.Ahmet Necip Bilge

Nevşehir'i Mecliste temsil eden diğer bir isim Necip Bilgedir. 5 Eylül 1912'de Nevşehir'in Bekdik Mahallesinde doğan Necip Bilge'nin Babası Nevşehir Müftüsü Ahmet Hamdi Efendi, annesi Saniye Hanım'dır. İlk ve ortaokulu Nevşehir'de, lise öğrenimini parasız yatılı olarak Kayseri'de tamamlar. 1931'de girdiği Ankara Hukuk Fakültesi'ni 1934'te birincilikle bitirir. Haziran 1934'te bir süre hâkim adaylığına atanır. Yılsonunda Adalet Bakanlığınca açılan Avrupa imtihanını kazanarak İsviçre'nin Cenevre Hukuk Fakültesi'nde hukuk lisansı ve doktorası yaptı ve yurda döner. 1948'de Ankara Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Doçentliğine naklen getirilir. Bu görevi sürerken IX. Dönem genel seçimlerinde Demokrat Parti'den Niğde Milletvekili seçilir. Toplamda 13 kanun teklifi; Genel Kurulda değişik 113 konuda 248 rekor konuşması vardır. 1953'te milletvekilliğinden ayrılıp Hukuk Fakültesi'ndeki kürsüsüne döndü. 1956'da Profesörlüğe yükseldi. 1979'da emekliye ayrıldı. Hukuk Fakültesi Dekanlığı sırasında Harp Okulu Öğretim Üyeliği de yapan Ahmet Necip Bilge, 1960 Kurucu Meclisinde üniversite temsilcisi ve 1980 Kurucu Meclisinin Danışma Meclisi Kanadında Nevşehir Üyesi olarak yasama etkinliğini sürdürür. 31.7.2001 tarihinde vefat etmiştir.¹

Meclise Demokrat Parti'den Niğde milletvekili olarak giren Necip Bilge, yasama görevine etkin bir şekilde katılır. Nevşehirli kimliğiyle yapmış olduğu konuşmalarda, Nevşehir'in turizm potansiyeline dikkat çeker, bu konuda eksiklikleri dile getirerek mecliste farkındalık oluşturmaya çalışır. Bu bağlamda, Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğü'nün 1951 yılı bütçe tartışmalarında yaptığı konuşmasında Nevşehir ve çevresinin turizm potansiyeli ve bu potansiyelin ülke turizmine kazandırılması için yapılması gerekenleri şu sözlerle dile getirir; *“Bu turizm meselesinden elde edeceğimiz şey millî kalkınmaya yardım etmesi meselesidir. Turizm, sadece kendimizi harice tanıtmak hususunda değil, millî kalkınma bakımından da üzerinde durulacak bir konudur. Bendenizce iki mühim esaslı noktanın ele alınması icap etmektedir. Bir defa turistik abidelerin, bütün eserlerin gezilebilmesi hususunda kâfi derecede yolumuz yoktur. Evvelâ turistik yolların yapılması icap eder. Diğer taraftan bu turistik eserlerin nerelerde*

¹ [http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/263/2361.pdf\(03-06-2016\)](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/263/2361.pdf(03-06-2016))

bulduklarını gösterecek bir rehber ihtiyacı vardır. Bu rehber, mevcut olmadıkça memleketimize gelecek yabancılar o eserlerin nerelerde olduklarını bilemeyecekleri için oralara gitmek imkânını da bittabi elde edemeyeceklerdir.

Bu itibarla bir rehber hazırlamak lâzımdır kanaatindeyim. Turizmin inkişafı için yapılacak programda bendeniz evvelâ hıristiyan ve Batı medeniyetini alâkadar eden eserlerin ön plâna alınması lâzım geldiği kanaatindeyim. Çünkü yabancılar memleketlerimize gelmek istedikleri zaman sadece bizim eserlerimizi, Şark eserlerini görmek için gelmeyeceklerdir. Bunlar, bilhassa kendilerini alâkadar eden eserleri görmek için gelecekler ve bu münasebetle bizimkileri de ayrıca göreceklerdir. Bu bakımdan evvelâ hıristiyan ve Garp medeniyetini alâkadar eden eserlerin, turizm bakımından istifade edilmesi hususunda, ön safa alınması lâzım gelir kanaatindeyim. Bu bakımdan bilhassa Orta - Anadolu'da Batı eserleri çoktur. Bunları yabancıların hiçbirisi bilmediği gibi kendi içimizden de bilenler azdır. Meselâ Nevşehir ile Ürgüb arasındaki (Göreme) harabeleri diye bilinen bu eserler ki, Bizanslılar zamanından kalma yeraltı mağaralarından ibarettir, herkesin malûmu değildir. Bu harabelere gitmek için yol yoktur. Âdeta oraya gitmek için kelleyi koltuğa almak icap etmektedir. Buraya ziyaretçi celb etmek için evvelâ yol yapmak gerekmektedir. Buna ilâveten Aksaray Kazası civarında sadece tabiat güzelliklerini aksettiren -değil aynı zamanda sanat eseri olan yine Bizanslılardan kalma eserler mevcuttur. Buraya yapılacak yol Göreme harabelerine yapılacak yol ile birleştirilmesi halinde evvelâ birine giden ziyaretçi dönerken başka bir yolla yeni bir ziyaret yaparak dönmek imkânını bulacaktır. Sözlerimi hülâsa edersem, Garp medeniyetine ait Hıristiyan eserlerinin sırf yabancıları memleketimize celb etmek bakımından ön safa alınması ve bu arada kendimize ait eserleri ve harabeleri göstermek icap edeceği kanaatindeyim.” (TBMM Tutanak Dergisi 1951:412-413).

Necip Bilge, Nevşehir ve bölgesinde turizmin geliştirilmesi için meclis çatısı altında her fırsatta bu bölgenin turizm değerini ortaya koymaya çalışarak, hükümetin bu bölgeye yönelik turizm yatırımlarını teşvik edici konuşmalar yapar. 1953 yılı Maarif Vekaleti bütçe görüşmelerinde eski eserler ve müzeler için ayrılacak tahsisat tartışmalarında yaptığı konuşmayla Kapadokya bölgesinin turizm ihtiyaçlarını şu sözlerle dile getirir; “Malûmunuz olduğu üzere memleketimiz büyük bir tarihin eserleri olan eski eserlerle bezenmiş bir haldedir. Bunlar şimdiye kadar bakımsızlık dolayısıyla harap olmaktadır. Halbuki bizleri Garp dünyasına tanıtacak en mühim eserler bunlardır. Bunları bakımlı bir şekilde onlara arz etmezsek onların da memleketimize gelmelerini

âdeta önlemiş oluruz. Teklifimiz umumi olmakla beraber seçim çevremden misal vereyim: Meselâ Niğde, Kayseri, Nevşehir arasındaki müşterek bölgede bulunan Göreme harabeleri, arkadaşlarımız geçenlerde buna ait bir filmi de mecliste seyretmişlerdir, - oradaki tarihî eserleri seyre gelecek olan turistleri oturtacak bir yere dahi malik değildir. Hattâ orada bir bekçi evi dahi bulunmamaktadır. Geçen sene bu hususu Sayın Maarif Vekilinden rica ettiğim zaman, bir miktar para ayırmayı vaat ettikleri halde eldeki tahsisatın kâfi olmamasından dolayı oraya beş bin lira dahi vermek imkânını bulamadılar. Bu bakımdandır ki, bu gibi yerlerde ufak tefek istirahat yerleri yapmak, bekçi evleri yapmak ve yahut restorasyonunu temin edebilmek için 150 000 liralık bir ilâve teklif ediyoruz. Bu miktar fazla bir şey değildir. Bu bakımdan, bendeniz hem imza sahibi olarak, hem de bu memleketin bu derdini yakından görmüş bir çocuğu olarak bu tahsisatı esirgemeyeceğinizi ümit etmek isterim.” (TBMM Tutanak Dergisi 1953:979).

Necip Bilge'nin bu teklifi kabul edilmiş, tarihi eserlerin restorasyonu için ayrılan tahsisat artırılmıştır. Necip Bilge yapmış olduğu konuşmalarla Nevşehir bölgesi turizm değerlerinin korunması ve tanıtılmasına katkı sağlamıştır.

5. Hasan Hayati Ülkün

1915 Nevşehir doğumlu olan Hasan Hayati Ülkün Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. İstatistik Umum Müdürlüğü Tasnif Şubesi Daimi Memurluğu, Zonguldak Mıntıkası İktisat Müdürlüğü Memurluğu, Palu, Artvin Savcı Yardımcılıkları, Kilis, Şarkışla, Nevşehir Hukuk Hakimlikleri, Görele Hakimliği görevlerini üstlenir. TBMM'ne X. Dönemde Demokrat Parti Niğde milletvekili olarak girmiştir. XI. Dönemde ise, Nevşehir ilinden Milletvekilliği yapar. Hasan Hayati Ülkün'de kendisinden önceki Nevşehirli milletvekilleri gibi Nevşehir'in turizme dönük sorunlarını meclis kürsüsünden dile getirebilmek için gayret eder(TBMM Albümü C.2 2010:142-143).

Bu bağlamda Hasan Hayati Ülkün, 28 Haziran 1954'te meclis görüşmelerinde Kapadokya bölgesinde önemli bir turizm beldesi olan Göreme için hükümetin ne türlü icraatlar yaptığını öğrenmek için şu sözlü soruyu sormuştur; “ *Nevşehir İlcesine bağlı Avcılar Köyü hududundaki «Göreme» adlı ve ilk Hıristiyanlık devrine ait dinî inanış ve sanat eserlerini muhtevî kilise ve müesseselerin, tarihî ve turistik önemi benzerine kıyasla, dünya şümul birinci mevki ihraz etmekte olduğuna göre, lâıyk olduğu ve gerektirdiği ilgi ve teşvik ve tesis bakımından ne düşünölmektedir?»*(TBMM Zabıt Ceridesi 1954:275-276).

Hasan Hayati Ülkün'ün sözlü sorusunu cevaplandıran Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol, Demokrat Parti Hükümeti'nin Göreme'de turizmi geliştirmek için yaptıkları ile ilgili detaylı bir açıklama yapmıştır(TBMM Zabıt Ceridesi 1954:275-276).

Hayati Ülkün, vermiş olduğu sözlü soru önermesine Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol'un detaylı açıklamasına yaptığı teşekkür konuşmasında da Nevşehir bölgesi turizm değerlerinin önemini şu sözlerle açıklar; *“Muhterem arkadaşlarım, Göreme mevzuunda Sayın Bakanımızın yapılmış ve yapılacak işler hususunda verdikleri tatminkâr cevaplarından dolayı kendilerine teşekkürü bir vazife bilirim. Teşebbüse geçildiğine dair verdikleri tarihler, buranın yakın zamanda ehemmiyetli surette ele alınmış olduğunu göstermektedir. Bu işi ele alarak da Demokrat Parti İktidarına müyesser olmuştur. Demokrat Parti iktidarı 1950 senesinden itibaren bütün memleket dâvalarını lüzumu kadar ele almış olduğu gibi turizm mevzuunda da memleketin تنها bir köşesi zannedilen Göreme harabelerini de lâyük olduğu ehemmiyetle ele almış bulunmaktadır. Bizim kanaatimiz ve tebarüz eden cihet, Demokrat Partinin Türkiye'yi yeni baştan inşa etmesi merzindedir. Heyeti Aliyenizi büyük mikyasta işgal etmemek için şu noktayı tebarüz ettireceğim : Turizm, Birinci Dünya Harbinin iktisadi zorlukları içerisinde döviz tedariki maksadiyle ekonomik bir cihet olarak ele alınmıştı. Fakat bugün aynı faktöre devam olunmakla beraber kültürel ehemmiyeti de büyük mikyasta açığa çıkmış bulunmaktadır. Bilhassa tek bir dünya pozisyonu teessüs ettikten sonra, milletlerin muhtelif sebeplerle bir araya gelmelerinde bu teşekkül başlıca âmil olmaktadır. Benim kanaatimce bu sebepler daima ehemmiyetini muhafaza edecek olanı kültürel sebeplerdir. Memleketimizde bulunan Göreme harabeleri; Hıristiyanlık tefekkürünün ilk devirlerine ait eserleri tarihî hususiyetleriyle sinesinde muhafaza ediyor. Bu, Garp ve Şark âleminin kültürel münasebetlerinin, dinî münasebetlerinin başlıca hedefini teşkil etmektedir. Bu itibarla oraya gelen ziyaretçiler her gün artmakta ve dâhildeki alâka her gün bir kat daha yükselmektedir. Bu mesele, turizm sanayini ve turizm meselelerini lâyük oldukları şekilde temelinden halledecek meselelerle alâkalıdır. Takdir buyurursunuz ki, turizme verilecek ehemmiyetin başında yollar, oraya gelenleri istirahat ettirecek ve tatmin edecek mahallî istirahatgâhlar ve yine orada memleketin mütemmim hususiyetlerini canlandıracak ve cazip hale getirecek maddelerin ihzariyle kabildir. Sayın Bakan çok isabetli olarak yollarının mümkün olduğu kadar süratle yapılacağını ifade buyurdular. Bizim temennimiz, Hükümetimizin bu işleri lâyük kadar ehemmiyetle nazara aldığında şüphe etmemekle beraber, vakit geçirmeden bu yazın müsait zamanlarında yol, otobüs*

meselelerini ve orada kalacakların istirahatlarını temin edecek mahallerin inşası hususlarının ikmalî temennisinden ibarettir. Tekrar arz edeyim ki; bunun süratle ifa edileceğinden ümit varım. Sayın Bakana bir daha teşekkür ederim.” (TBMM Zabıt Ceridesi 1954:275-276).

Hasan Hayati Ülkün'ün Demokrat Parti'den milletvekili seçildiği 1954 seçimleri, Niğde vilayetine bağlı kaza merkezi olan Nevşehir'in vilayet merkezi olması için fırsat doğar. 1954 seçimlerinde Demokrat Parti'ye çok sert muhalefet yapan Osman Bölükbaşı'nın başkanı olduğu Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Kırşehir'den 5 milletvekili çıkarması nedeniyle Kırşehir'in vilayet merkezinden kazaya dönüştürülmesi girişimi, Nevşehir'in vilayet merkezi olması için fırsat olur. 15 Haziran 1954'de Kırşehir vilayetinin kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) adı ile yeniden bir vilayet kurulmasına dair İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan kanun tasarısı hazırlanır. 28 Haziran'da yapılan Bütçe görüşmelerinde tasarıyı inceleyen komisyon başkanı DP'li Muhlis Tümay başkanlıktan istifa etmesi üzerine yerine Hasan Hayati Ülkün getirilir. Bunun üzerine Osman Bölükbaşı “*Neyse ipimizin bir Nevşehirli çekmesi uygundur*” diye espri yapar. Yaşanan yoğun tartışmalardan sonra bütçe komisyonunda, Nevşehir'in vilayet merkezi olması kabul edilerek meclise sevk edilir. (Bütçe Encümeni Mazbatası 1954: 5) 30 Haziran 1954 günü Mecliste yapılan oylamada, 39 red oyuna karşı 259 kabul oyu geçen kanun, 7 Temmuzda 8748 numaralı resmi gazetede yayınlanır (Resmi Gazete 1954). Nevşehir il merkezi olduktan sonra 1957 seçimlerine kadar milletvekili çıkaramadığı için bu tarihe kadar da Nevşehir'i TBMM'de Hasan Hayati Ülkün temsil eder.

SONUÇ

20 Temmuz 1954'de vilayet merkezi olan ve 1957 seçimlerinde milletvekili çıkarabilen Nevşehir'i ilk meclisten 1957'ye kadar ki süreçte Niğde' vilayetinden seçilen Nevşehir doğumlu milletvekilleri temsil etmişlerdir. Başta Ataullah Ata Bey olmak üzere bütün Nevşehirli Milletvekilleri ülkenin bütününe ilgilendiren konular kadar memleketleri olan Nevşehir'in de sorunlarını meclise taşımışlardır. Günümüzde önemli bir turizm merkezi olan Nevşehir'in bu alandaki gelişiminde Nevşehirli milletvekillerinin rolü oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Turizm yanında Nevşehirli milletvekillerinin cumhuriyet'in ilk yıllarında Nevşehir'in sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkı sağladıkları yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Doğan, Hamdi(2012). “Milli Mücadelede Nevşehir ve Çevresi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.49, Bahar.
- Gökhan, İlyas ve Fatih Şendil (2015). “Muşkara’dan Nevşehir’e”, *Nevşehir’in Tarihe Yolculuğu*, Edit.İlyas Gökhan. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yay.
- Koç,Öncel (Edit)(2009). *Milli Mücadelede Niğde*, T.C. Niğde Valiliği.
- Özdemir, Emin ve Ali Çakırbaş (2013). “ Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir’de Bankacılık Faaliyetleri; Nevşehir Bankası T.A.Ş ve Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş”, *Turkish Studies*, Volume 8/5 Spring.
- Özçelik, Mücahit(2012). “I ve II. Dönem TBMM’de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri” *Turkish Studies*, Vol: 7/4.
- Şahin, Seyhun (2015). “ Kapadokya Bölgesi’nin Selçuklular Tarafından Fethi ve Kapadokya Hakimi Hasan Bey (Ebu’l Gazi)” *Nevşehir’in Tarihi Yolculuğu*, Edit. İlyas Gökhan. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yay.
- Şahin, İlhan(2007). “Nevşehir” maddesi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.33TDV Yay.
- Refik, Ahmet(1924). “Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir” *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 14. Sene, No.3, İstanbul.
- TBMM Albümü(2010). 1920-2010, Cilt.1.*
- TBMM Albümü(2010). 1920-2010, Cilt.2.*
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt.16, Toplantı.8, 25.11.1949.*
- TBMM Tutanak Dergisi,Dönem 8, Cilt 21 Toplantı 21, 18 XI 1946.*
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem.9, Cilt 5, Toplantı 1, 21.II.1951*
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt 20, Toplantı 3, 25,II 1953*
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 10, Cilt 1, İctima F, 28.VI. 1954*
- TBMM Zabıt Ceridesi, (Bütçe Encümeni Mazbatası)(1954). Devre X, C.1, İctima, 30.VI.1954.*
- T.C. Resmi Gazete, 7 Temmuz 1954, Sayı:8448, Kanun No:6429, Kabul Tarihi:30.06.1954, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/263/2361.pdf>(03-06-2016)*

ÜRGÜP MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN YÖRE HALKI TARAFINDAN BİLİNİRLİĞİNİN TESPİT EDİLMESİ

Öğr. Gör. Emrah ÖRGÜN

Öğr. Gör. Emrah KESKİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

emrahorgun@nevsehir.edu.tr

ekeskin@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Binlerce yıllık bir birikime sahip olan, farklı iklimlerden etkilenerek geniş tarım ve hayvancılık olanakları sunan, kıtalar arasında köprü oluşturan ve ticaret yolları üzerinde bulunan Anadolu, dünyanın sayılı mutfakları arasında gösterilen Türk Mutfağına ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu'da her bölgenin, her ilin hatta her ilçe ve kasabanın dahi kendine has yemekleri bulunmaktadır. Bir bölgenin yerel mutfak kültürünün tanıtılması, yöresel kültür mirasının kaybolmamasını sağlamakla birlikte; son zamanlarda yapılan araştırmalar, turistlerin destinasyon seçimine doğrudan ya da dolaylı etki eden gastronomi turizminin bölgenin ya da ülkenin tercih edilme oranını da arttırdığını göstermektedir. Bu çalışmada Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesinin yöresel yemek kültüründe bulunan lezzetlerin kaybolmaması ve gastronomi turizmi kapsamında yeniden gün yüzüne çıkarılması için öneriler getirilmesi amaçlanmıştır. Nitel bir araştırma özelliği taşıyan bu çalışmada yöre halkıyla bire bir görüşme tekniği kullanılmış ve elde edilen verilerle gerekli literatür taramasına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Turizm, gastronomi turizmi, yöresel mutfak, Ürgüp

Giriş

Anadolu topraklarında yaşamış birçok uygarlığın da etkisiyle gelişen ve zenginleşen Türk mutfağı, dünyanın en zengin üç mutfağı arasına girmiş ve dünyada besleyici mutfaklardan biri olmuştur (Cömert, Kızılkaya ve Durlu-Özkaya 2009: 1). Türk mutfağının dünyanın sayılı mutfakları arasında konumlandırılmasının nedenlerine bakıldığında, çok sayıda faktörün söz konusu olduğu görülmektedir. Bu faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür; Türk mutfağının kökleri Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ile birlikte, Anadolu mutfağının özelliklerini benimsedikleri ve Anadolu mutfağını Orta Asya'dan taşıdıkları mutfak kültürü ile birleştirerek zenginleştirdikleri görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını üç kıtaya yaymasına bağlı olarak, farklı bölgelere ait zenginlikler Türk mutfağı bünyesine katılmıştır. Göçebe bir hayat süren Orta Asya

insanının et ve mayalanmış süt ürünlerini kullanmaları; Mezopotamya'nın tahılları, Akdeniz çanağının sebze ve meyveleri, Güney Asya'nın baharatı ile birleşerek zengin bir Türk yemek kültürünü ortaya çıkarmıştır (Baysal 1993: 2).

Rekabetin gün geçtikçe arttığı globalleşen dünyada turizm pastasından aldığı payı arttırmak isteyen ülkelerin turizm potansiyellerinin tanıtılmasında kendi mutfak ürünlerini kullanma istekleri gün geçtikçe artmaktadır. Yeme içmenin bilime ve sanata dönüştürülmesi olarak değerlendirilen “gastronomi”, artık turizmle bütünleşmeye, bölgelerin ve ülkelerin tanıtımında etkin bir rol oynamaya başlamaktadır (Küçükaltan 2009: 8). Gastronomi, içinde barındırdığı tüm sanatsal ve bilimsel unsurlarla yiyecek ve içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmalarını kapsayan bir bilim dalı olarak tanımlanabilir (Hatipoğlu 2010: 4).

Sağlık turizmi, kültür turizmi, inanç turizmi, spor turizmi gibi turizm çeşitlerinin yanında, son yıllarda gastronomi turizmi de önem kazanmaktadır. Turistik bir destinasyonu ziyaret eden kişiler, söz konusu destinasyonun mutfak kültürünü yakından tanımak ve yemeklerinin tadına bakmak istemektedirler (Göker 2011: 1). Hatta İnsanlar farklı tatlar tatmanın yanında bu tatları yapmayı öğrenmek de istemektedirler. Yiyecek ve içecek her yönüyle turizm etkinlikleri için çekicilik ögesidir. Gastronomi turizmi, turistin tatil deneyiminde kültürel ve yerel tatları, kokuları ve dokuları tanıma ve yaşama olanağı sunarak onlara benzersiz bir yiyecek ve içecek deneyimi sağlayan bir turizm çeşididir (Kesici 2012: 35).

Beslenme ihtiyacı artık sadece fizyolojik bir eylem olmaktan çıkmış toplumların kültürel kimliklerini yansıtan bir olgu haline gelmiştir (Beşirli 2010: 159). Gastronomi turizmi, yöresel mutfak ürünleri sayesinde farklı kültürlerin birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlamaktadır. Gastronomik kimlik bir bölge için önemli ölçüde farklılaşma, ilerleme ve gelişme süreçleri sağlamaktadır (Henderson 2009: 321). Ayrıca bir bölgenin ya da ülkenin, turistik çekiciliklerinin fazlalığı, daha aktif ve daha çeşitli hizmet sunması, tatilcilerin tatmin deneyimi, bölge nüfusu, üretimi, refahı ve ürün ticareti açısından kalkınmalarını da sağlamaktadır (Lopez ve Martin 2006: 171). Gastronomi turizminin olduğu destinasyonlarda yerel gıda sunumu, yerel tarım üretiminin artmasını sağlayan bir unsur olmaktadır (Smith ve Hall 2003: 249). Gastronomi turizminin bölgeye veya yöreye sağlamış olduğu diğer başlıca katkılar ise; sürdürülebilir bir turizm anlayışının oluşumu, yerel olarak üretimi sağlanan ürün veya besin maddelerinden meydana getirilen

yemeklerin korunması ve envanterinin tutulması, böylelikle yerel değerlerin sonraki nesillere aktarılması ve geliştirilmesine yardımcı olmak diye sıralanabilir (Deveci, Türkmen ve Avcıkurt 2013: 33). Çalışkan'a (2013) göre Gastronomi turizminin; turist harcamalarını arttırdığı, turistlerin geceleme süresini ve turizm sezonu uzattığı, turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etmelerinde etkili faktörlerden bir olduğu aynı zamanda da bölgenin tarım ve hayvancılığın gelişmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir.

Yemek kültürü bir destinasyonun sahip olduğu en değerli çekiciliklerden biri olarak nitelendirilmekte ve destinasyonun soyut mirasının somut dışı vurumu olarak belirtilmektedir (Çevik ve Saçılık 2011: 2-3). Bir yöreye ait kültürü ve kimliği diğerlerinden ayıran önemli unsurlardan biri yöre mutfağıdır (Long 2004: 24). Bir bölgenin yerel mutfak kültürünü farklı insanlara tanıtmak ve farklı bölgelerden insanlarla etkileşim halinde olmak günümüzde alternatif turizm türlerinden biri olarak görülen gastronomi turizmi ile mümkün olabilmektedir (Kodaş ve Dikici 2012: 55). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumsal değişme süreci hızla artmaktadır. Toplumsal değişimin olumsuz etkilerinden Türk mutfağının geleneksel türlerin korunması ve Türk mutfağının yok olmaması için tanıtımının yapılması gerekmektedir (Şanlıer, Cömert ve Özkaya 2012: 155). Türk mutfağının tanıtımına ilişkin faaliyetler söz konusu olsa da yeterli seviyede olmadığı aşikârdır. Binlerce yıllık bir geçmişi olan Türk mutfağının turizme kazandırılmaması nedeniyle ülkemizde "Gastronomi Turizmi" hak ettiği değeri görememektedir (Özkaya ve Can 2012: 28). Dünyanın en zengin mutfakları arasında yer alan Türk mutfağı, doğru bir konumlandırma ve yaratılacak çekici bir imajla, destinasyonların markalaşmasına büyük katkılar sağlayacaktır (Güzel 2009: 28).

Tüm bunlara bağlı olarak Nevşehir ili, bünyesinde barındırdığı birçok turizm çeşidinin yanı sıra gastronomi turizmi sayesinde diğer iller ile arasındaki rekabet gücünü arttırmış olacaktır. Ürgüp, taşıdığı gastronomik değerler açısından incelendiğinde, geniş bir ürün çeşitliliğine sahiptir. Kitle turizmi nedeniyle bölgelerin turistik taşıma kapasitesinin üzerine çıkması, belirli bölgelerde ve aylarda çok yoğun geri kalan zamanda ise turist sayısının azalması ülke ve bölgeleri hem ekonomik sıkıntıya sokmakta hem de destinasyonda doğa tahribatını artırmaktadır. Alternatif turizm türleri, kitle turizminden doğan bu olumsuz etkileri azaltmayı ve turizmi oniki aya çıkarmayı, ayrıca farklı bölgelere yayarak bölgeler arası ekonomik denge sağlamayı amaçlamaktadır. Alternatif turizm türleri arasında yer alan gastronomi turizmi deniz kum güneş üçgeninde sıkışmış ülke turizmine bir çıkış kapısı olabilir. Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesi alternatif turizm

türlerinin geliştirilmesi için yeterli potansiyele sahiptir. Bu nedenle Ürgüp' de kitle turizmine yönelmektense özel ilgi turizminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak bölge refahı ve gelişimi için ve de kültürel envanterin oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Ürgüp'te yerel kaynakların kullanılması ile oluşmuş yemek kültürü, Ürgüp'ün doğal ve kültürel çekiciliklerine katkı sağlayacaktır. Yemek kültürü ön plana çıkarılarak turistlerin tatmin düzeyleri ve tekrar ziyaret oranları artırılabilir. Bu çalışmada; Ürgüp'e ait yöresel yemeklerin gastronomi turizmi kapsamında tanıtılması için öneriler getirmek amaçlanmıştır ve bölge halkından yüz yüze görüşme yoluyla toplanan veriler kaybolmaması için kayıt altına alınmıştır. Ürgüp ilçesinin ilçe merkezi ile Mustafapaşa ve Aksalur köylerinde toplam 30 kişiyle yüz yüze görüşme yapıp, bölgenin yöresel yemeklerinin neler olduğu ve nasıl yapıldığı hakkında bilgiler alınmıştır. Örneklem seçiminde basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Basit seçkisiz örnekleme yönteminde, evrende yer alan tüm elemanlar birbirine eşit ve birbirinden bağımsız seçilme şansına sahiptir (Karasar 2008).

Bulgular incelendiğinde çalışmaya katılanlardan elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Bulamaç: Su ile un toprak kalmayacak şekilde karıştırılır. Üzerine pekmez ilave edilir. Muhallebi kıvamına gelinceye kadar pişirilir. Ocak kapatıldıktan sonra tereyağı katılıp çırparak tereyağının erimesi sağlanır. Üzerine çekilmiş ceviz dökülür.

Tarhana: Büyük bir kaba süzme yoğurt konulur ve ısınıp dağılmaya başlayınca kadar bekletilir. Üzerine değirmende ince elenmiş yarma eklenir. Başka bir yerde yoğurt ve un çırparak süzme yoğurda karıştırılır ve koyulaşınca kadar karıştırarak pişirilir. Koyulaşınca ateşten almadan önce tuzu eklenir. Temiz örtüler serdiğiniz tepsilere kaşık yardımı ile birer birer dökün ve güneşte yaklaşık 2 gün kuruması beklenir. Pişirileceği zaman akşamdan ıslatılır, nohut, yağ ve salça ile pişirilir.

Salatalık dolması: Tohumluk salatalıklar yıkanır ve içleri oyularak kış için kurutulur. Yemek yapılacağı zaman soğan, sarımsak, bulgur, kıyma, salça ve yağ karıştırıp dolma içi hazırlanır. Kurtulmuş salatalıkların içini hazırlanan iç malzeme ile doldurup tandırda pişirilir. Sarımsaklı yoğurt ile servis edilir.

Kırmızı göğ: Yeşil domates haşlanır. Daha sonra küp küp doğranır. Bulgur, salça, kırmızı et, tuz ve yağ ile birlikte çömleğe konur ve tandırda pişirilir.

Un çorbası (kesme çorba): Un, tuz ve suyla yapılan hamur iyice yoğrulur. Daha sonra ince ince açılıp kesilir. Yeşil mercimek tencerede kavrulur. Yeşil mercimeğe su ilave edilip ince ince kesilen hamur eklenir. Kısık ateşte pişirilir. Salça, nane, yağ ile başka bir yerde kavrulur ve tabaklara konan çorbanın üzerine lezzet katması için eklenerek servis edilir.

Haside: Tencerede su, un, tereyağı ve 1 çay bardağı pekmez, önce içinde topak kalmayana dek iyice karıştırılır sonra ocağın altı açılır ve sürekli karıştırılır. Koyulaşan ve kaynamaya yakın olan karışıma bir çay bardağı daha pekmez yavaş yavaş ilave edilir. Pişen tatlı, tepsiye boşaltılıp yayılır. Soğuyunca dilimlenir ve üzeri ceviz ile süslenerek servis edilir.

Kulaklı mantı: Un, tuz ve yumurta yoğrulur ve dinlendirilir. Ardından açılıp kare kare kesilir. Kıyma, soğan, maydonoz, karabiber ve tuz ile iç malzemesi hazırlanır. Kare biçiminde kesilen hamurun içine hazırlanan iç malzeme konulup üçgen şeklinde hamurlar kapatılır. Kaynayan su içinde pişirilir. Sarımsaklı yoğurt üzerine de tereyağı salça ile kavrulup tabaklara konulan mantının üzerine dökülerek servis edilir.

Gendime (keşkek): Dövme buğday, fasulye ve nohut bir gece önceden ıslatılır. Tandır yakılır ve buğday, nohut, fasulye, kırmızı et, soğan ve baharatlar çömleğe konulur. Tandır ateşinde dövülerek pişirilir.

Kabak bulgurlaması: Kabaklar soyulur ve küp küp doğranır. Yağ, salça ve tuz çömleğe konulur. Ardından kabaklar ilave edilir. Tandır ateşinde pişirilir. Sarımsaklı yoğurt ile servis edilir.

Üzüm turşusu: Sirke, soyulmuş sarımsak, limon suyu ve tuz birlikte karıştırılır. Toprak bir küpün içerisine üzümler dağılmadan salkım şeklinde konulur ve üzerine hazırlanan sirkeli karışım dökülür. Küpün ağzı kapatılır ve 1 ay kadar bekletilir. Ardından üzüm turşusu küpten çıkarılarak servis edilir.

Tandır çorbası: Bulgur, mercimek, nohut ve kıyma ile yapılan tandır çorbası, toprak kaplarda ağzı hamurla kapatılarak tandır ateşinde pişirilerek hazırlanır.

Ağ pahlı: Bir tür kuru fasulye yemeğidir. Yöre halkı "ak bakla" adı verilen fasulyeye ağ pahlı şeklinde telafuz eder ve yemek de ismini buradan alır. Ağ pahlı haşlanır. Daha sonra domates, biber ve kuru soğan ilave edilir. Ardından güneşte

kurutulan kaburga eklenerek pişirilir. Toprak kaplarda ve tandır ateşinde yaklaşık 4 saat kadar pişen yemek servise hazır hale gelir.

Hamursuz ekmeği: Un, tuz, yumurta ve yoğurt ile hamur hazırlanır. Hamurdan yumurta büyüklüğünde parçalar alınır ve oklavayla açılır. Daha sonra bu hamurlar rulo haline getirilir ve yağlanıp üzerine un serpilmiş tepsiye daire şeklinde sarılarak yerleştirilir. Üzerine yumurta sürülüp çörek otu serpilerek fırına verilir.

Düğün pilavı: Yörenin düğünlerinin geleneksel yemeğidir. Salça, soğan, domates ve biber tereyağında kavrulur. Üzerine bulgur ve su ilave edilir. Başka bir yerde haşlanan nohut, tavuk eti ve kırmızı et sırayla yemeğe ilave edilir. Pişen pilav, tepsilere konulur ve tepsilerde servis edilir.

Ürgüp yöresine ait bu lezzetlerin daha sonraki akademik çalışmalarda standart reçetelerini oluşturmak gerekmektedir. Her bir yemeğin malzemelerini, kalori değerlerini, pişirme yöntemlerini, pişirme derecelerini ve pişirme sürelerini saptamak yörenin yemek kültürünün kaybolmaması için elzemdir. Yörelere özgü lezzetleri konu alan akademik çalışmalar arttırılmalıdır. Bu çalışmalarda elde edilen sonuçlar, yiyecek içecek işletmeleri tarafından kullanılmalı ve yöresel lezzetlerin menülerde yer alması sağlanmalıdır. Ayrıca belediyelerin yöresel ev yemekleri yarışmaları düzenlemesi, unutulmaya yüz tutmuş yöresel yemeklerinin gün ışığına çıkmasına yardımcı olacaktır. Yöreye özgü tatlar Türk Patent Enstitüsü aracılığıyla tescilletilmelidir.

Sonuç olarak, günümüzde, yeme içme ihtiyacı gelişen toplum yapısı ve yiyeceklere kolay ulaşabilme imkânı ile birlikte insanların en büyük zevklerinden biri haline gelmektedir. İnsanların sadece karınlarını doyurmak değil aynı zamanda sosyalleşme, yeni deneyimler kazanma ve farklı lezzetler tatma gibi nedenlerle de gastronomi turizmine katıldıkları gözlenmektedir.

Türkiye'nin tanıtım faaliyetlerinde Türk mutfağına de yer verilmesi oldukça elzem bir gerekliliktir. Türkiye'de hangi yörelerde hangi yemeklerin yenildiğini, hangi içeceklerin içildiğini gösteren gastronomi rehberleri oluşturulmalıdır (Özkaya ve Can 2012: 29). Bu oluşturulan rehberler uluslararası alanda yayın yapan televizyon kanallarında ve dergilerde konumlandırılmalıdır. Daha önce yapılan çalışmalarda turistlerin büyük çoğunluğunun Türk mutfağı ile ilgili bilgileri televizyon ve dergilerden öğrendiğini tespit edilmiştir (Şanlıer 2005: 218). Türk mutfağının tanıtılması amacıyla hazırlanan bu rehberler farklı dillerde olmalı ve seyahat acenteleri aracılığıyla farklı

gruplara ulaşmak için de kullanılmalıdır (Cömert ve Özkaya 2014: 65). Özellikle turistlere yönelik yiyecek içecek üretimi ve sunumu yapılan yerler ile misafirlere sunulan yiyecek ve içeceklerin tanıtımına ilişkin broşürler ve tanıtım filmleri hazırlanması söz konusu tanıtım faaliyetleri arasında sayılabilir (Albayrak 2013: 5061). Türk mutfak kültürünün tanıtımı için hazırlanan bu tanıtım rehberlerinde yiyeceklerin özelliklerinin değiştirilmemiş ve yöresel lezzetlerin gerçek şekillerinin korunmuş olmasına dikkat edilmelidir (Cömert 2014: 69). Turistlere yerel mutfak kültürünü deneyimlemeye olanak sağlayan şarap tatma, organik yemek turları gibi etkinlikler düzenlenebilir (Çalışkan 2013: 46). Üstelik turistler için yemek ve restoran seçiminde sunulan yemek kalitesi ve çeşitliliği, vazgeçilmez unsurlar olarak görülmektedir. Yöresel yemekler, geleneksel üretim şekillerine uygun, bilimsel yöntemler ve teknolojik malzeme desteği ile üretilmelidir (Yenişınar, Köşker ve Karacaoğlu 2014: 20). Bunlarla birlikte, sağlık ve beslenme ile hijyen konuları da önemli faktörlerdir. Restoran yöneticilerinin asgari standartları karşılamak için yemek kalitesi, çeşitliliği, sağlık ve hijyen konularında titiz davranmaları gerekmektedir (Özdemir 2010: 229). Diğer yandan Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünün bir bilim dalı olarak üniversitelerde kabul edilmesi yüksek lisans ve doktora programlarının kurulması ve yaygınlaştırılması, mutfak kültürümüz üzerine yapılan araştırmaların yüzeysellikten kurtulup derinlemesine irdelenmesi gerekmektedir (Kesici 2012: 36).

KAYNAKÇA

- Albayrak, Aslı (2013). “Farklı Milletlerden Turistlerin Türk Mutfağına İlişkin Görüşlerinin Saptanması Üzerine Bir Çalışma”. *Journal Of Yasar University* 30(8): 5049-5063.
- Baysal, Ayşe (1993). “Türk Yemek Kültüründe Değişmeler, Beslenme Ve Sağlık Yönünden Değerlendirme”, *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar*. C.3. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma Ve Tanıtma Vakfı Yay.12
- Beşirli, Hayati (2010). “Yemek, Kültür Ve Kimlik”. *Milli Folklor Dergisi* 87(22): 159-169.
- Çalışkan, Osman (2013). “Destinasyon Rekabetçiliği Ve Seyahat Motivasyonu Bakımından Gastronomik Kimlik”. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies* 2: 39-51.
- Çevik, S. Ve M. Saçılık (2011). *Destinasyonun Rekabet Avantajı Elde Etmesinde Gastronomi Turizminin Rolü: Erdek Örneği*. Düzce: 12. Ulusal Turizm Kongresi, 30 Kasım-4 Aralık.
- Deveci, Bilal, S. Türkmen, C. Avcıkurt (2013). “Kırsal Turizm İle Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği”. *Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi* 3(2): 29-34.
- Durlu Özkaya, F. Ve A. Can (2012). “Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi”. *Türk Tarım, Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı Dergisi* 206: 28-33.
- Göker, Gönül (2011). *Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi (Balıkesir İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, Gonca (2009). “Gastronomi Ve İnovasyon”. *İz Atılım Üniversitesi Dergisi* 8: 28-29.
- Hatipoğlu, Aysu (2010). *İnançların Gastronomi Üzerindeki Etkileri: Bodrum'daki Beş Yıldızlı Otellerin Mutfak Yöneticilerinin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Skarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Henderson, Joan C. (2009). "Food Tourism Reviewed". *British Food Journal* 111(4):317-326.
- Karasar, Niyazi (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (18. Baskı). Ankara: Nobel Yay.
- Kesici, Mustafa (2012). "Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek Ve İçecek Kültürünün Rolü". *Kmü Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14 (23): 33-37.
- Kodaş, D. Ve E. Dikici (2012). "Ahlat, Kırsal Bölgesinde Gastronomi Turizminin Muhtemel Toplumsal Etkileri Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi* 4(2): 51-69.
- Küçükaltan, Gül (2009). *Küreselleşme Sürecinde Gastronomide Yöresel Tatların Turistlerin Destinasyon Tercihlerine Ve Ülke Ekonomilerine Etkileri*. Antalya: 3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri 17-18 Nisan.
- Long, M. Lucy (2004). *Culinary Tourism*. (2. Baskı) Usa: The University Press Of Kentucky.
- Lopez, X. Ve M. Belen Gomez (2006). "Tourism And Quality Agro-Food Products: An Opportunity For The Spanish Countryside". *Journal Of Economic & Social Geography* 97(2):166-177.
- Cömert, M. Ve F. D. Özkaya (2014). "Gastronomi Turizminde Türk Mutfağının Önemi". *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies* 2(2): 62-66.
- Menekşe, Cömert, Ö. Kızılkaya, F. D. Özkaya (2009). *Türk Mutfağında Ve Turistik İşletmelerde Salebin Yeri*. Antalya: 3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu 17-18 Nisan.
- Cömert Menekşe (2014). "Turizm Pazarlamasında Yöresel Mutfakların Önemi Ve Hatay Mutfağı Örneği". *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies* 2(1): 64-70
- Şanlıer, Nevin, M. Cömert, F. D. Özkaya (2012). "Gençlerin Türk Mutfağına Bakış Açısı". *Millî Folklor Dergisi* 94(24) 152-162
- Özdemir, Bahattin (2010). "Dışarıda Yemek Yeme Olgusu: Kuramsal Bir Model Önerisi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 21(2): 218-232.

- Smith, A. Ve M. Hall (2003). Restaurants And Local Food İn New Zealand, Michael Hall (Ed), Food Tourism Around The World: Management Of Development And Markets. (S.249-250) Great Britain : Elseiver.
- Şanlier, Nevin (2005). “Yerli Ve Yabancı Turistlerin Türk Mutfağı Hakkındaki Görüşleri”. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25(1): 213- 227.
- Yenipınar, Uysal, H. Köşker, S. Karacaoğlu (2014). “Turizmde Yerel Yiyeceklerin Önemi Ve Coğrafi İşaretleme: Van Otlı Peyniri”. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies* 2(2): 13-23.

NEVŞEHİR YÖRESİ TÜRKÜLERİNİN TÜRK SANAT MÜZİĞİ ÖĞELERİNİ İÇERMESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Emre KÜÇÜKGÖK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
emrekucukgok@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Emre ÜSTÜN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
emreustun@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Emin Erdem KAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
erdemkaya@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Yavuz Selim KALELİ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
yavuzselimkaleli@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Türk sanat müziği gerek makamsal özellikleri gerek çalgı çeşitliliği ve icra edilen eserleri bakımından oldukça zengin bir müzik türü olduğunu söyleyebiliriz. Bu araştırma Nevşehir kültüründe çok önemli yeri bulunan T.R.T repertuarında ki türkülerin Türk sanat müziği makamsal özellikleri ve yörede kullanılan müzik aletlerinin tespit edilip araştırılmasına imkan sağlaması açısından önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Araştırmada betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Bu araştırmada T.R.T repertuarındaki Nevşehir yöresine ait türkülerin Türk sanat müziğinin özelliklerini bulgular ve tablolar yardımıyla açıklanması oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Türkü, Türk Sanat Müziği

1.GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde farklı medeniyetlere ve kültürlere ev sahipliği yapmış olan Nevşehir yaklaşık bin yıldır Türklerin egemen olduğu bir şehirdir. XI. yüzyıldan itibaren yöreye yerleşmeye başlayan Türkmenler yörenin kültürel ve folklorik yapısını derinden etkilemişlerdir. Özellikle halk şiirleri ve efsaneler yörenin edebiyatını zenginleştirmişlerdir. Bektaşî geleneği ile âşık ve halk ozanlarının Nevşehir yöresinin kendine özgü halk şiirlerinin ana unsuru olduğu söylenebilir. Ayrıca yörede yaşayan Rumların yörenin sözlü ve yazılı kültürüne, özellikle de oyun ve müziklerine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir.

Nevşehir yöresinde kırık hava türündeki türküler daha sık rastlanıldığı görülmektedir. “Kırık hava gurubundaki türküler daha çok düğünler, oturak âlemleri gibi eğlence ortamlarının müziğidir. Yörede türkülerle eşlik eden enstrümanlar bağlama, zilli maşa, tef, klarnet, davul, zurna, kaval ve cümbüştür” (Şenel, 2009:6).

Nevşehir yöresi müzik folklorunu incelemeye devam ettiğimizde yörenin komşu illeri dışında Konya ve Keskin yöresi müziğinden etkilendiği de görülmektedir. Konya oturak havaları ile Ürgüp oturak âlemlerinde söylenen türkülerin icra ve tavır olarak benzerlikler göstermesi yine Refik BAŞARAN'ın buralardaki türkülerini öğrenip, çalıp söylemesine dayandırılabilir.

Nevşehir yöresinin 1924 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ile Batı Trakya'dan göç eden halkın çalgılarından etkilendiği söylenebilir. "Ürgüp ve Mustafapaşa civarlarında göçmen olarak adlandırılan yerleşim yerlerinde klarnet, ud, keman, ritim saz" (Karabulut, 2002:94) kullanıldığı görülmüştür.

Nevşehir ve çevresinde geleneksel halk oyunlarının oynandığı sırada da çeşitli çalgıların kullanıldığını görmekteyiz. "Oyunlarda müzik çok önemli bir unsurdur. Tempo müziğe göre ayarlanır. Oyunlara yörede davul-zurna veya sonraki yıllarda zurnanın yerine davulla-klarnet eşlik etmiştir. Kadın eğlenceleri sırasında en çok kullanılan çalgı âleti ise def'tir" (Bayram, 2013:35).

1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Nevşehir kültüründe önemli yeri bulunan T.R.T repertuarındaki 43 türkünün Türk sanat müziği makamsal yapılarını ve usûllerini tespit edip açıklamaktır. Nevşehir yöresi türkülerinin ve yörede kullanılan çalgıların da tespit edilerek diğer çalışmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

1.2. Sınırlılıklar

Bu araştırma T.R.T repertuarında yöresi Nevşehir olan 43 türkü ile sınırlıdır.

2.YÖNTEM

Araştırmada betimsel tarama modeline başvurulmuştur."Betimsel analiz; bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlemiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2006:224) Bu araştırmada T.R.T repertuarındaki Nevşehir yöresine ait türkülerin Türk sanat müziğinin özelliklerini bulgular ve tablolar yardımıyla açıklanması oluşturmaktadır.

3. BULGULAR VE YORUM

Nevşehir yöresine ait türkülerin makam karşılığı, usûlu ve eser içerisinde kullandığı arızalar tablolaştırılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Nevşehir yöresine ait Hicaz makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Ağaçlıktan Arar Gelir	Hicaz Makamı	Sofyan Usûlu	Eviç, Dik Kürdi, Nim Hicaz
Ah Guzum Sabah Ettin	Hicaz Makamı	Nim Sofyan Usûlu	Dik Kürdi, Nim Hicaz
Fincan Fincana Kurban	Hicaz Makamı	Sofyan Usûlu	Dik Kürdi, Nim Hicaz
Evlerinin Önü Bulgur Sokusu	Hicaz Makamı	Sofyan Usûlu	Dik Kürdi, Nim Hicaz
Gökteki Yıldızın Üçü Terazi	Hicaz Makamı	Sofyan Usûlu	Dik Kürdi, Nim Hicaz
Atladı Çıktı Eşiği	Hicaz Makamı	Sofyan Usûlu	Dik Kürdi, Nim Hicaz
Kestanenin İrisine	Hicaz Makamı	Sofyan - Sengin Semâi Usûlu	Eviç, Dik Kürdi, Nim Hicaz
Taşa Çaldım Ayvâm İle Narımı	Hicaz Makamı	Nim Sofyan Usûlu	Dik Kürdi, Nim Hicaz

Türküleri incelediğimizde hicaz ailesinden, hûmayun ve uzzal makamları arasında bir seyir örneği oluşturduğu görülmektedir. Türkülerin usûl özelliklerine baktığımızda ise aksak ölçülerden ziyade nim sofyan (2/4) ve sofyan (4/4)'lük usûllerin kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde genel itibarıyla inici çıkıcı seyir özellikleri

kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi muhayyer perdesi neva ve düğâh arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümde neva (re) ve gerdaniye (sol) muhayyer (la) perdelerinin sık kullanılmasıyla giriş kısmından farklılıklar görülmekte, düğâh perdesinde karara gelmektedir. Türküler inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 2. Nevşehir yöresine ait Hüseyni makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Ayşem'in Yeşil Sandığı	Hüseyni	Semâi	-
Al Elma Soyulur Mu?	Hüseyni	Aksak	Irak ve Segâh Perdeleri
Alim Deresinin Delik Daşları	Hüseyni	Sofyan	Segâh ve Kürdi Perdeleri
Bağında Gülün Var	Hüseynî	Semâi	Segâh Perdesi
Bahçaya Biber Ektim	Hüseyni	Sofyan	Segâh Perdesi
Dalma Gelin Dalma Çaylar Demlenir	Hüseynî	Sofyan	Segâh ve Eviç Perdeleri
Dam Başında Sarı Çiçek	Hüseynî	Sofyan	Segâh ve Eviç Perdeleri
Gafilin Başına Gelirse Bir İş	Hüseynî	Nim Sofyan	Segâh ve Eviç Perdeleri
Gıcılar Kavak Gıcılar	Hüseynî	Sofyan	Segâh Perdesi

İğdenin Daline Bastım	Hüseyinî	Aksak	Segâh Perdesi
Kızılırmak Parça Parça Olaydın	Hüseyinî	Türk Aksağı	Segâh, Eviç ve Perdeleri
Merdivanın Altından	Hüseyinî	Nim Sofyan	Segâh Perdesi
Pınar Senin Ne Belalı Başın Var	Hüseyinî	Sofyan	Segâh Perdesi
Şu Zelvenin Ufak Tefek	Hüseyinî	Nim Sofyan	Segâh Perdesi
Tokat'a Vardın Mı?	Hüseyinî	Sofyan	Segâh Perdesi
Ya Ha Ulu Kavak	Hüseyinî	Sofyan	Segâh Perdesi
Yüce Dağ Başında	Hüseyinî	Aksak	Segâh Perdesi

Türküleri incelediğimizde Hüseyini makamı yapılarını içeren seyir örnekleri görülmektedir. Türkülerin usûl özelliklerine baktığımızda ise aksak usûlü (9/8), Türk aksağı, nim sofyan (2/4), sofyân (4/4)'lük usûllerin kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde genel itibariyle inici çıkıcı seyir özellikleri kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi muhayyer perdesi hüseyini ve düğâh arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümde neva (re), hüseyini (mi) ve muhayyer (la) perdelerinin sık kullanıldığı, düğâh perdesinde karara geldiği görülmektedir. Türküler inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 3. Nevşehir yöresine ait Segâh makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Bahar Geldi Yine Yollar İşledi	Segâh	Sofyan	Dik Hisar ve Eviç Perdeleri
Garşı Bağda Daş Olmaz	Segâh	Sofyan	Dik Hisar ve Eviç Perdeleri
Kayalar Yarılmasın	Segâh	Sofyan	-
Oy Gülüm Yağmur Yağar	Segâh	Nim Sofyan	-
Pancar Pezik Değil Mi?	Segâh	Sofyan	Eviç Perdesi
Berber Dükkanına Vardım	Segâh	Nim Sofyan, Sofyan	Eviç Perdesi

Türküleri incelediğimizde segah makamı yapılarını içeren seyir örnekleri görülmektedir. Türkülerin usûl özelliklerine baktığımızda ise genelde aksak olmayan nim sofyan (2/4) ve sofyan (4/4)'usûllerinin kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde genel itibariyle inici çıkıcı seyir özellikleri kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi gerdaniye perdesi neva ve buselik perdeleri arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümde neva (re) ve gerdaniye (sol) perdelerinin sık kullanıldığı, buselik perdesinde karara geldiği görülmektedir. Türküler inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 4. Nevşehir yöresine ait Karcıġar makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Çekmecemin Perçini	Karcıġar	Nim Sofyan	Segah, Nim Hisar, Eviç
Gül Koydum Gül Tasına	Karcıġar	Sofyan	Segah, Nim Hisar, Eviç
Bir Küçücük Sazım Var	Karcıġar	Sofyan	Segah, Nim Hisar, Eviç

Türküleri incelediğimizde Karcıġar makamı yapılarını içeren seyir örnekleri görülmektedir. Türkülerin usûl özelliklerine baktığımızda ise genelde aksak olmayan nim sofyan (2/4), sofyan (4/4) ve semâi (3/4) usûllerinin kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde genel itibariyle inici çıkıcı seyir özellikleri kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi sünbüle (sib) perdesi neva(re) ve düġah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümlerde neva (re) ve muhayyer (la) sünbüle (sib) perdelerinin sık kullanıldığı görülmektedir. Türküler inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir. Ayrıca “Çekmecemin Perçini” türküsü karcıġar seyir özelliklerini göstermekle beraber karar sesi olarak karcıġar makamı olan düġâh perdesini kullanmayıp karar sesi olarak neva (re) perdesini kullanmıştır.

Tablo 5. Nevşehir yöresine ait Muhayyer makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Ayvalığın Kara Taşı	Muhayyer	Sofyan	Segah ve Eviç Perdeleri
Çadır Kurdum Düzlere	Muhayyer	Nim Sofyan	Eviç Perdesi
Ayağına Giyer Üç Güllü Çorap	Muhayyer	Sofyan	Segah ve Eviç Perdeleri

Türküleri incelediğimizde Muhayyer makamı yapılarını içeren seyir örnekleri görülmektedir. Türkülerin usûl özelliklerine baktığımızda ise genelde aksak olmayan nim sofyan (2/4) ve sofyân (4/4) kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde genel itibariyle inici çıkıcı seyir özellikleri kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi muhayyer (la) perdesi hüseyni(mi) ve düğah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümlerde muhayyer (la) hüseyni (mi) perdelerinin sık kullanıldığı görülmektedir. Türküler inici bir seyir özelliğine sahiptir. Ayrıca “Çadır Kurdum Düzlere” türküsü muhayyer seyir özelliklerini göstermekle beraber karara gelirken muhayyer makamının donanımında olan segah perdesini kullanmayıp buselik perdesini kullanarak bitmiştir.

Tablo 6. Nevşehir yöresine ait Gerdâniye makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Avcıyım Ben Şu Dağları Aşmadım	Gerdâniye Makamı	Nim Sofyan	Segâh ve Eviç Perdeleri
Şeftali Ağaçları	Gerdâniye Makamı	Sofyan	Segâh ve Eviç Perdeleri

Türküleri incelediğimizde Gerdaniye makamı yapılarını içeren seyir örnekleri görülmektedir. Türkülerin usûl özelliklerine baktığımızda ise genelde aksak olmayan nim sofyan (2/4) ve sofyân (4/4) kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde genel itibariyle inici seyir özellikleri kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi gerdaniye (sol) perdesi neva (re) ve düğah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümlerde gerdaniye (sol) ve neva (re) perdelerinin sık kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 7. Nevşehir yöresine ait Neva makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Al Yorgan Atılmıyo	Neva	Nim Sofyan	Segah ve Eviç Perdeleri

Türküyü incelediğimizde Neva makamı özelliklerini taşıyan bir seyir örneği olduğunu görmekteyiz. Türkünün usûl özelliğine baktığımızda nim sofyan (2/4) usûlunu kullandığını görmekteyiz. Türküde genel itibariyle inici-çıkıcı seyir özelliği kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi muhayyer (la) neva (re) ve düğah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir. Sözlü bölümlerde muhayyer (la) ve neva (re) perdelerinin sık kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 8. Nevşehir yöresine ait Uşşak makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Şen Olasın Ürgüp	Uşşak	Sofyan	Irak, Segah Perdeleri

Türküyü incelediğimizde Uşşak makamı özelliklerini taşıyan bir seyir örneği olduğunu görmekteyiz. Türkünün usûl özelliğine baktığımızda sofyan (4/4) usûlunu kullandığını görmekteyiz. Türküde genel itibariyle çıkıcı seyir özelliği kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi neva (re) ve düğah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Nevşehir yöresine ait Nişabürek makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Karam (Bacacılar Yüksek Yapar Bacayı)	Nişabürek	Nim Sofyan	Nim Hicaz Perdesi

Karam türküsünde tam olarak karşılamasa da nişaburek makam dizisinin seyir özelliğini taşıdığını görmekteyiz. Türkünün usûl özelliğine baktığımızda nim sofyan (2/4) usûlunu kullanıldığı görülmektedir. Türküde genel itibariyle inici-çıkıcı seyir özelliği kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi gerdaniye (sol), hüseyini (mi), düğah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir. Genelde türkülerde pek rastlanılmayan bir makam olduğu söylenebilir.

Tablo 10. Nevşehir yöresine ait Kürdi makamındaki türküler

Türkünün Adı	T.S.M Makam Karşılığı	T. S. M Usûl Karşılığı	Türkünün Aldığı Arızalar
Bir Çift Güzel Gördüm Yolda	Kürdi	Sofyan	Kürdi ve Hisar Perdesi

Bir Çift Güzel Gördüm Yolda Yolakda türküsünde kürdi makam dizisinin seyir özelliğini taşıdığını görmekteyiz. Türkünün usûl özelliğine baktığımızda sofyan (4/4) usûlunu kullanıldığı görülmektedir. Türküde genel itibariyle inici-çıkıcı seyir özelliği kullanılmıştır. Seslerin genişlemesi neva (re), çargah (do), düğah (la) perdeleri arasında olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ

İncelenen türkülerde T.R.T repertuarında yöresi Nevşehir-Ürgüp olan yirmi bir tane türkü ile Ürgüp ilçesinin yörede ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Makamsal özelliklerine baktığımızda yörede on türküde hüseyini makamı seyri kullanılması türkülerde bu makamın ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Daha sonra üç türküde segâh makamı seyri, üç türküde muhayyer makamı seyri, iki türküde hicaz makamı seyir özellikleri, bir türküde gerdaniye makamı seyir özellikleri, bir türküde uşşak makamı seyir özellikleri ve son olarak bir türkülerde pek rastlanılmayan makam olan nişaburek makamı seyir özelliklerine rastlanılmıştır.

Yöresi Nevşehir Hacıbektaş olan on iki tane türkü ile Hacıbektaş'ın yörede ikinci sırada olduğu tespit edilmiştir. Makamsal özelliklerine baktığımızda yörede beş türküde hüseyini makamı dizisinin kullanılması türkülerde bu makamın ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Daha sonra üç türküde segâh makamı seyri, iki türküde hicaz makamı seyri, bir türküde neva makamı seyir özellikleri ve son olarak bir türküde de kürdi makamı seyir özelliklerine rastlanılmıştır.

Yöresi Nevşehir olarak belirtilen fakat hangi bölgesine ait olduğu belirtilmemiş olan altı tane türkü ile Nevşehir'in yörede üçüncü sırada olduğu tespit edilmiştir. Makamsal özelliklerine baktığımızda yörede yöre de iki türküde karcıgar makamı seyri kullanılması ve iki türküde hicaz makamı seyrinin kullanılması bu makamların ilk sırada yer aldıklarını göstermektedir. Daha sonra bir türküde gerdaniye makamı seyrinin ve bir türküde hüseyni makamı seyrinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Son sırada yöresi Avanos olan üç türkü tespit edilmiştir. Makamsal yapı ve özelliklerine baktığımızda iki türküde hicaz makamı seyir özelliklerinin kullanılması yörede hicaz makamının ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Diğer türküde ise karcıgar makamı seyir özelliklerine rastlanılmıştır.

En çok kullanılan usül yirmibeş türküde görülen sofyan (4/4) usûlu, İkinci sırada oniki türküde görülen nim sofyan (2/4) usûlu, üçüncü sırada üç türküde görülen aksak (9/8) usûlu, dördüncü sırada iki türküde görülen semaî (3/4) usûlu ve son olarak bir türküde türk aksağı (5/8) usûlu olmuştur.

Türkülerin melodik analizinde özellikle makam dizilerinin nota ile kayıtlar arasında belirgin bir şekilde farklı olduğu görülmektedir. Bazı türkü notalarında değiştirici işaret bulunmazken dinlediğimiz kayıtlarla uyumsuzluğun dikkat çektiği görülmektedir. Bu notaya alım esnasındaki yanlışları ve eksiklikleri göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Karabulut, Murat, (2002). "*Nevşehir Yöresi Müzik Folklorunun İncelenmesi*", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bayram, Parvana, (2013). "*Nevşehir'in Avanos İlçesi, Uçhisar Ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri*". Ankara, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- Şenel, Ümit, (2009). "*Nevşehir Yöresi Türkülerinin Melodik Yapı Bakımından Analizi*". Kayseri, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
- Yıldırım Ali, Şimşek Hasan, (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları

KAPADOKYA'NIN UNUTULAN KİLİSESİ; ST. JOHN THE BAPTİST

Doktora Öğr. Enes ÖZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
enes.oz50@gmail.com

ÖZET

Çavuşin Kapadokya bölgesinin tam kalbinde yer almaktadır ve tarihi, Kapadokya'nın genel tarihine eşdeğer durumdadır. Milyonlarca yıl önce Erciyes, Melendiz ve Hasandağı püskürttüğü lav ve küller su ve rüzgar erozyonuyla şekillenerek, dünyada eşi benzeri olmayan peri bacaları meydana gelmiştir. Bu peri bacaları bölgeye yerleşen ve Hıristiyanlığı yaymaya uğraşan keşişler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu keşişler Roma askerlerinden kaçmak için buldukları yerleri terk etmişlerdir. Çavuşin ve civarında bulunan peribacalarının içlerini oyarak, tehlike anında saklanacakları evcikler kazmışlardır. Hızla Hıristiyanlaşan bölge halkı bu küçük evciklere saklanmaları gerektiğinde içerisinde bulunan erzak depoları ve su sarnıçları sayesinde uzun süre buralarda barınabilmişlerdir. Bu evlerin içerisine küçük şapeller kazarak ibadetlerini de buralarda yerine getirmişlerdir. Verimsiz toprakları için de kaya yamaçlarına güvercin evleri kazarak güvercin gübresinden yararlanmışlardır.

334 yılında Doğu Roma imparatorluğunun Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi üzerin en gerçek incili seçmek için bir konsül toplanmasına karar verildi. Kapadokya bölgesinden Nissalı Gregori ve Aziz Vasilios (Basileios) bu toplantıya gönderildi. Toplantı sonucu Kapadokyalı papazların önerdiği incil kabul edilip, diğer inciller yok edilmiştir. Bu tarihten sonra Kapadokya'da manastır hayatına geçmişti. Manastır hayatına geçildiğinde Kapadokya'nın ilk geniş hacimli kilisesi olan St. John The Baptist (Vaftizci Yahya) kilisesi, Çavuşin köyünde yapılmıştır. Kilise Göreme ve Uçhisar dan görülebilecek şekilde, 5.yy. da yapılmıştır. Daha sonra civarındaki vadilerde çok sayıda kilise ve manastır inşa edilmiştir.

St. John The Baptist kilisesi içerisinde bulunan ve İncilden tasvir edilen fresklerin bir kısmı tahrip olmasına rağmen, sağlam sütunları, etkileyici manzarası ve geniş yapısı ile dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: St. John The Baptist, Çavuşin, Kapadokya.

ABSTRACT

Çavuşin is located in the heart of Cappadocia region and its date is equivalent to the general history of Cappadocia. Millions years ago Erciyes, Melendiz and Hasan mountain blow out lava and ash, this lava and ash It has been shapednwater and wind erosion and Fairy chimneys ocured which unparalleled in the World. This fairy chimneys It has been used by the monks who settled in the area and trying to spread Christianity. The monks were forced to leave their places for escape from Roman soldiers. By then the

interior of the fairy chimney is located near Cavusin and have dug their cottages are stored in case of danger. Rapidly Christianized peoples of the region for a long time thanks to provisions contained in tanks and cisterns required for storing these small cottages were able to shelter here. Small chapel for worship digging inside this house were also pray here. They dug for unproductive land have benefited pigeon houses on the slopes of the rock dove's dung.

In 334 years, to accept Christianity as the official religion of the Eastern Roman Empire, it was decided to select a council gathering the facts about the Bible. From Cappadocia region Gregory and St. Basilius (Basil) it was sent to the meeting. Result of meeting accepted bible proposed by Cappadocian pastorate, other bible destroyed. It has switched to the monastic life in Cappadocia After this date. Cappadocia's first church of St. John The Baptist church was built in Cavusin village When switched to the monastery life with large volumes. The church was built in the 5th century where as can be seen from Goreme and Uchisar. Later it was built many churches and monasteries around the valley.

Church of St. Jhon the Baptist take attention with strong columns, impressive views and spacious structure in spite of destruction frescoes depicted portions of the Bible.

Key Words: St. John The Baptist, Çavuşin, Cappadocia.

1. GİRİŞ

St. John The Baptis, diğer adı ile Vaftizci Yahya kilisesi günümüzde küçük Kapadokya olarak tarif edilen Nevşehir'in, tam ortasında sayılabilecek bir bölge olan Çavuşin Köyü'nde bulunmaktadır. Avanos'a 5, Göreme'ye 3 km olan Çavuşin Köyü'nün tarihi, Kapadokya bölgesinin tarihi ile eş değer durumdadır. "Bir masal ülkesi" olarak adlandırılan dünyanın eşsiz bölgesi, Kapadokya (Kappadokia/ Cappadocia) milyonlarca yıl önce Erciyes, Hasandağı ve Melendiz dağının püskürttüğü lav ve küllerin zamanla tüf olduğu, bu tüfün de su ve rüzgâr erozyonu ile şekillenerek (Ekici 2009: 1), Peri Bacası adı verilen bir sanat eserine dönüştüğü yerdir.

Bu doğal güzelliğinin yanı sıra Kapadokya da yerleşimin başladığı neolitik dönemden itibaren, ilkçağlara, Helenistik ve Roma dönemlerinde, İran ve Mezopotamya ile Ege Denizi arasında bir kültürel etkileşim bölgesi olmuş ve özellikle 7. yy ve sonrasında dünyanın Hıristiyanlık ve Müslümanlık (Pekin 2014: 12) gibi tek Tanrılı iki din arasında bir köprü konumunda bulunmuştur.

3. yy den itibaren dünyada eşi benzeri olmayan peri bacaları, bölgeye yerleşen ve Hıristiyanlığı yaymaya uğraşan keşişler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu keşişler Roma askerlerinden kaçmak için buldukları yerleri terk ederek Çavuşin ve civarında

bulunan peribacalarının içlerini oymuşlar, tehlike anında saklanacakları evcikler kazmışlardır. Takip eden yüzyılda, Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi ile Hristiyanlık bölgede rahat hareket alanı bularak çabucak yayılmıştır. (Gülyaz 2012: 59, 60)

Roma imparatorluğunun Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi üzerin en gerçek incili seçmek için bir konsül toplanmasına karar verilmiştir. Manastır yaşamının ilkelerini oluşturdukları düşünülen Hristiyan büyükleri ve aynı zamanda da Kapadokyalı olan Aziz Vasilios (Basileios) ve Nissalı (Nyssa) Grigorios (Pekin 2014: 9, 10) bu konsüle katılmışlardır. Manastır hayatına geçildiğinde kimi kaynaklara göre Kapadokya'nın ilk geniş hacimli ve en eski kilisesi olduğu düşünülen St. John The Baptist (Vaftizci Yahya) kilisesi 5. yy. da, Çavuşin köyünde yapılmıştır.(Gülyaz 2012: 130) Bizim çalışmamız da Kapadokya bölgesinde kiliselirin temelini oluşturduğu düşünülen, ancak günümüzde gereken ilgiyi göremeyerek bakımsız durumda bulunan St. John The Baptists kilisesi hakkında olacaktır.

2. Çavuşin

Avanos-Göreme yolu üzerinde bulunan Çavuşin köyü 1962 yılında eski yerleşim bölgesinde gerçekleşen çökme sebebi ile yeni köy veya aşağı köy olarak isimlendirilen yeni yerine taşınmıştır. Bu yüzden köy yukarı mahalle ve aşağı mahalle olarak ayrılmaktadır. Yukarı mahalle ayrıca eski köy olarak adlandırılmaktadır. Eski köyde kayaçlardan oyulmuş evler ve ahırların yanı sıra, kemer şeklinde yapılmış odalar bulunmaktadır. Günümüzde turistik amaçlar ile butik otel ve dükkan yapılan eski köy yerleşimi bölgesinde halen boş durumda mağara yapıları da mevcuttur. Çavuşin sadece ufak çaplı bir köy değil aynı zamanda da sınırları içerisinde 4 vadiyi de bulundurmaktadır.

325 İznik Konsülünden sonra Hristiyanlığın bölgede yayılması hız kazanmaya başlamış, bu durum Çavuşin ve vadilerinde irili ufaklı birçok kilise ve manastır yapılmasına sebep olmuştur. Bunların isimleri şu şekildedir:

-Eski köyde

St. John The Baptist

-Yeni Köyde

Çavuşin kilisesi

-Güllüdere vadisinde

Üç haçlı kilise

Aziz Jean kilisesi

-Kızılçukur vadisinde

Haçlı kilise

Azize Meryem kilisesi

Kolonlu kilise

-Meskendir Vadisinde

Üzümlü kilise

Saklı kilise

-Zindan önü vadisinde

Aziz Paul kilisesi

Bu kiliseler de yetişen rahip ve rahibeler önce batıya oradan da Avrupa'ya gönderilmiş, bu da bize Çavuşin ve vadilerinin Bizans döneminde önemli bir yerleşim ve din eğitim merkezi olduğunu göstermektedir.

3. St. John The Baptist Kilisesi

Çavuşin St. John The Baptist bir diğer adı ile Vaftizci Yahya kilisesi, İsmi İslamiyet ve Hristiyanlık da peygamber olarak kabul edilen Zekeriya'nın oğlu Yahya'dan almıştır. Yahya'nın kendisi de Müslümanlar, Sâbiiler, Bahailer ve Hristiyanlar tarafından peygamber kabul edilir. 27 yılı civarında İsa'yı Şeria Nehri'nde vaftiz ettiğine inanılmaktadır. (Arslan 2009: 71) Bu vaftizden dolayıdır ki Yahya'ya "Vaftizci" takma ismi verildiği düşünülmektedir.

Yahya, İsa'nın doğumundan yaklaşık 6 ay önce Kudüs de dünyaya gelmiştir. İsa'nın akrabası olduğu düşünülen Yahya, 27, yani İsa'yı vaftiz edene kadar, Yahudiye Çölü'nde bir keşiş olarak yaşamıştır. İsa'yı vaftiz etmesinin ardından, Cennetin Krallığı onun ellerinde olduğu düşünülerek vaftizci olarak anılmaya başlanmıştır. İncil'e göre, Yahya'nın görevi İsa Mesih'in gelişini bildirmektir. Ayrıca Yahya, Hristiyan inanışında fresk ve ikonlarda ana konulardan birisi olarak ta sıkça kullanılmıştır. (Arslan 2009: 47)

Şimdide Vaftizci Yahya'nın ismini alan birçok kiliseden birisi olan Çavuşin St. John The Baptist Kilisesi'nin özelliklerini ele alalım

5. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen ve Kapadokya'nın en eski kilisesi olarak düşünülen St. John The Baptist Kilisesi, üç nefli bazilika yani içi, ortadaki yüksek, yanlardakiler daha alçak olmak üzere iki sıra sütunla üç salona ayrılmış, dikdörtgen biçiminde büyük yapılmış olup dönemin en geniş sütunlu revağına sahiptir. Yapının doğu kısmında at nalı şeklinde apsis yani yarım kubbe bulunmaktadır. Merkez ve kuzey apsisler birbirinden bağımsızdır ve birbirlerine herhangi bir kapı vasıtası ile geçişleri bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı, her ikisinde de basamak yüksekliğinde birer kürsü bulunmaktadır. Kilise içerisinde bulunan koridorlar kemerli sütunlar ile birbirinden ayrılmaktadır. Kilisenin her bölümü birbirine çok benzemektedir. Tapınağın apsis bölümlerinde din görevlisinin oturması için koltuk bulunmaktayken, günümüzde bu oturma bölümü sadece merkez apsiste ayakta kalabilmiştir. Merkez apsiste yer alan bu bölümün hemen önünde 1,5 metre uzunluğunda, 1 metre genişliğinde, 70 cm derinliğinde haç şeklinde kazılmış bir de çukur bulunmaktadır. Bu çukur bölümün gömmeli kenarları, bize burasının zamanında bir kapak vasıtası ile üzerinin kapatıldığını göstermektedir. (Teteriatnikov 1996: 45, 46)

Kilisenin orta ve güney nef kısmında tahribattan dolayı fresk görülmezken, kuzey nefin apsis kısmında bulunan sahnelerden ise yalnızca ikisi seçilebilmektedir. Kuzey nef apsisinin giriş kısmının sağ tarafında Vaftizci Yahya'nın öldürülmesini konu edinen Salome'nin Dansı freski yer almaktayken, hemen yanında bölgede yalnızca bu kilisede bulunan İbrahim Peygamber'in elinde bıçağı ile oğlunu kurban etmesi sahnesi bulunmaktadır. (Cappasist 2015: 36)

3. 1. Salome'nin Dansı

Matta incilinin 14. Bölümünden aldığımız bilgiye göre: Roma İmparatorlu tarafından Yahudiye bölgesine atanan aynı zamanda da Yahudi olan bölge kralı *Hirodes*, kardeşi *Filipus*'un karısı *Hirodiya* yüzünden *Yahya*'yı tutuklatarak, bağlatıp zindana attırmıştır. *Çünkü Yahya Hirodes'e, "O kadınla evlenmen Kutsal Yasa'ya aykırıdır" demiştir. Hirodes Yahya'yı öldürtmek istemiş, ama halktan korktuğu için bunu yapamamıştır. Çünkü halk Yahya'yı peygamber olarak görmektedir. Hirodes'in doğum günü şenliği sırasında Hirodiya'nın Salome ismindeki kızı ortaya çıkıp dans etmiştir. Bu, Hirodes'in öyle hoşuna gitmiştir ki, ant içerek kıza ne dilerse vereceğini söylemiştir. Salome, annesinin de kışkırtmalarıyla, "Bana şimdi, bir tepsi üzerinde Vaftizci Yahya'nun başını ver" demiştir. Kral buna çok üzülüyse de, konuklarının önünde içtiği anttan ötürü bu dileğin yerine getirilmesini buyurmuştur. Adam gönderip zindanda Yahya'nın başını*

kestirmiş, kesik baş tepsiyle getirilip kıza verilmiştir, kız da bunu annesine götürmüştür. Yahya 'nın öğrencileri gelip onun naaşını alarak ve gömmüşlerdir. Sonrasında ise bu olay İsa 'ya haber verilmiştir. (Matta İncili 2009: 26, 26)

3. 2. İbrahim Peygamber'in Hikayesi

Bu sahnede İbrahim Peygamber elinde bıçağı ile oğlu İshak'ı kurban etmek üzereyken resmedilmiştir. Kutsal kitaplarda birbirinden çok az farklar ile anlatılan bu sahne Hristiyanlık inancına göre şu şekildedir: (Cappasist 2015: 38)

Karisından bir çocuğu olmayan İbrahim Peygamber'in cariyesinden bir çocuğu olmuştur. Karisından bir çocuğu olduğunu rüyasında gören İbrahim Peygamber, kendisine bir çocuk verdiği taktirde bu çocuğu Tanrıya kurban edeceği yönünde söz verir. Bir süre sonra İbrahim Peygamber, bir çocuğa sahip olur ancak çocuğu olduğu halde İbrahim Peygamber verdiği sözü tutmamıştır. Bunun üzerine Tanrı İbrahim Peygamberden oğlu İshak'ı kurban etmesini istemiştir. İbrahim Peygamber Tanrı'nun buyruğu üzerine oğlu İshak'ı alır, Tanrı'nun istediği yerde eline bıçağı alarak oğlunun boğazını kesecektir. Tam o sırada gökten bir melek inerek oğlunu kurban etmemesini, bunun için Tanrı'nun bir koç gönderdiğini haber verir. İbrahim Peygamberde oğlu yerine koçu kurban etmiştir.

Bir manastır kompleksi olarak uzun yıllar kullanılmış olan kilisede çok sayıda kayadan oyma ek odacıklarda mevcuttur. Ancak günümüzde ana bölmeden hariç kalan kısımların hangi amaçlar doğrultusunda kullanılmış olduğu henüz belirlenebilmiş değildir. Kilisenin bulunduğu ana kayaç Deve Boynu olarak adlandırılmaktadır ve bu kayaçta 1950 yılından sonra çökmeler yaşanmıştır.

4. Kilisenin Önemi Yitirmesi

Türklerin Anadolu'ya hakimiyeti ile birlikte çeşitli şehirlere kurulmuş Piskoposluk merkezleri İstanbul'a taşınmıştır. Bununla birlikte Hristiyanlık için çok önemli bölge olan Kapadokya, ününü kaybetmiştir. Kapadokya'da kurulu din okullarının ve manastır hayatının son bulması ile Kapadokya Hristiyanlarının çoğu bölgeyi terk etmiştir. Bölge ile aynı kaderi paylaşan Çavuşin de önemini kaybetmiş, tabiki St. John Baptist Kilisesi de. Daha sonra bölgeye gelen Türklerde hristiyanların oturduğu köylerdeki boş evlere yerleşerek ortak bir yaşam sürdürürler.

Her ne kadar farklı bir dine sahip olsalar da, hiçbir zaman Anadolu`da yaşayan Hristiyanlar Selçuklu Türkleri tarafından tehdit veya baskı altında bırakılmamışlardır. 13.yy.da orta Anadolu`ya gelen Mevlana ve Hacı Bektaşî Veli gibi ünlü Türk düşünürlerinin de katkıları ile bu iki farklı din mensubu insanlar büyük bir uyum ve dostluk içinde yaşamışlardır. Buna en iyi örneklerden birisi yine Çavuşin köyünden gelmiş, burada bulunan St. John The Baptist Kilisesine 20 m. Uzaklıktaki 13.yy.da yapılan Selçuklu dönemine ait cami olmuştur.

5. SONUÇ

Sonuç olarak Çavuşin de bulunan ve günümüzde de tüm ihtişamı ile bölgenin hemen hemen her noktasından görülebilen Deve Boynu isimli kaya parçasında bulunan St. John The Baptist Kilisesi, Kültür, din, inanç bağlamında kiliseleri ile ünlü olan Kapadokya bölgesinin 5. Yüzyılda yapılması hasebi ile en eski ve en geniş kiliselerinden birisidir. Bir kompleks yapıda olduğu düşünülen kilise Kapadokya bölgesinde Hristiyanlığın bir dönem merkezi olarak kullanılmıştır. İçerisinde İncilden sahnelerin betimlendiği bir çok freskden oluşan kilisede, bu sahnelerin yalnızca ikisi net bir şekilde anlamlandırılmaktadır. Türklerin Anadolu`yu fetih etmesi ile başlayan süreçte Hristiyan nüfusunun Kapadokya bölgesinde azalmasına orantılı olarak kilise önemini kaybederek en nihayetinde bir kısım çökmeler yaşayarak kullanılmaz hale gelmiştir.

St. John The Baptist yani Vaftizci Yahya Kilisesi geçmişin getirmiş olduğu kültürel, din ve inanç mirası ile bu kadar fazla öneme haizken, günümüzde Kapadokya da özellikle de Göreme de bulunan kiliseler kadar değer görememektedir. Tamamen kaya oyma olan bu kilise bakımsızlıktan kötü bir vaziyet içerisindedir. İçerisinde bulunan bir çok fresk tahrip edilmiş durumda olduğundan dolayı sahneler çözülememektedir. Kilise içerisindeki bazı kısımlar uçma tehlikesi yaşamakla beraber en son 2015 yılında bir kaya parçası kiliseden kopmuş ve köylülerin üzerine yuvarlanmıştır. Hem fresklerin canlılığını yitirmesi, hem bakımsızlık ve hem de güvenlik zafiyetinden dolayı kilise Kapadokya da faaliyet gösteren bir çok seyahat acentası tarafından tur güzergahları içerisine dahil edilmemektedir. Çalışmamızın isminin Kapadokya'nın Unutulan Kilisesi; St. John The Baptist olmasının sebebi de buradan kaynaklanmaktadır. Önemli bir turizm potansiyeli olan ve bölge halkına ekonomik açıdan büyük katkı sağlayabilecek şekilde bir destinasyon olan kilise bu amaç doğrultusunda kullanılamamaktadır.

Kiliseyi bölge turizmine kazandırmakla beraber, ağırlıklı olarak Hristiyanlığı kabul etmiş insanlar tarafından ziyaret edilen Kapadokya'nın din-inanç tarihine büyük bir derinlik kazandırabilecek bu dini bağlamda kültürel miras yeniden canlandırılmalıdır. Bunun için röleve, restitüsyon, restorasyon ve uygulama çalışmaları yapılması aciliyet kesbetmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, Aytuğ (2009). *Christianity for Turkish Tour Guides: English and Biblical Knowledge*. Ankara: Alter Yayıncılık.

Cappasist (2015). *Avanos*. Ankara: Grafiker Matbaacılık.

Ekici, Cengiz (2009). *Cappadocia*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Gülyaz, Murat Ertuğrul (2012). *Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Pekin, Faruk (2014). *Kapadokya Kayalarındaki Şiirsellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Teteriatnikov, Natalia B. (1996). *The Liturgical Planning of Byzantine Churches in Cappadocia*. Roma: Pontificio Istituto Orientale.

Matta İncili. (2009).

YAŞAYAN ŞAİR SADI TELTİK VE 500 KİT'ALIK MANZUM ŞİİRİ: BİR ZAMANLAR NEVŞEHİR¹

Yrd. Doç. Dr. Ercan KAÇMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ercan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Yerel kelimelerle şiirlerini süsleyen, yöresel olaylara ve değişime kendi üslubu ile değinen, doğayı ve doğallığı seven, yaşayan şair Sadi Teltik 1955 Nevşehir doğumludur. Farklı okullarda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapmış olan Teltik, 2003 tarihinde emekliliğe ayrıldı. 2011 yılında kaybettiği eşine yazmış olduğu yüze yakın şiiri ile adından çokça söz ettiren şairin Hac'da yazdığı otuz üç kıt'adan oluşan bir şiiri de bulunmaktadır. Çok erken yaşlarda şiir yazmaya başlamamasına rağmen, bu alanda bir hayli yol almış olan şair ustalık dönemini yaşamaktadır. Çeşitli şiir yarışmalarında birincilik, ikincilik, üçüncülük ve mansiyon ödülleri almıştır. 2016 yılında 19. Hikmet Okuyar şiir yarışmasında bu birinciliklerine bir yenisini daha eklemiştir. Böylece Türkiye birincilik ödüllerini on bire çıkarmıştır. Yetmiş civarında güftesi de olan şair yeni şiir kitaplarını yayımlamaya hazırlanmaktadır. Bir Nevşehir âşığı olan Sadi Teltik'in biz bu çalışmamızda Nevşehir ve yöresini anlattığı *Bir Zamanlar Nevşehir* adlı beş yüz kıt'alık manzum şiiri üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Sadi Teltik, Edebiyat Öğretmeni, Nevşehir, Şiir, Manzum

ABSTRACT

Decorating his poems with local words, writing about regional events and referring to the change with his own style, loving to be natural and loving nature itself, the living poet Sadi Teltik was born in 1955 in Nevşehir. Teltik, who had taught Turkish Language and Literature in different schools, retired in 2003. In 2011 he lost his wife for whom he wrote about a hundred poems and he also wrote a poem consisting of thirty three stanzas when he was in Mecca. Although he did not start writing poetry at an early age, he has spent a lot of years in this area and now he is in his mastery period of writing poems. In several poetry competitions, he took first, second, third place and honourable mention awards. In 2016 he added another first place award in the 19th Hikmet Okuyar poetry competition. So he increased the number of first prize of Turkey to eleven. The poet has about seventy lyrics and is now

¹ Bu bildiriye sunduğum zaman şiirin adı *Nevşehir'im Bir Başka* idi, ancak şair, eski kültürümüzü anlattığı için şiirin adını daha genel anlam içeren *Bir Zamanlar Nevşehir* olarak değiştirmiş ve kitap halini de *Sadi Teltik Külliyyatı-II- Bir Zamanlar Nevşehir* adıyla yayımlamıştır. Bundan sonra şiirin başlığı *Bir Zamanlar Nevşehir* olarak yazılacaktır. Nakarat mısraı Nevşehir'im Bir Başka olduğu için şiirin bu adla anılmasında da bir mahzur yoktur.

preparing to publish a new book of poetry. This study focuses on Sadi Teltik's, a lover of Nevşehir, poem called *Bir Zamanlar Nevşehir* which has five hundred stanzas and is about Nevşehir and the environs.

Keywords: Sadi Teltik, Literature Teacher, Nevşehir, Poetry, Verse

Cingile yoort çalınır afiyetle yenirdi
Gadasını aldığım, sevilene denirdi
O muhabbet şimdi yok, özlediğim devirdi
Ne derlerse desinler, Nevşehir'im bir başka

(Teltik 2016: 57)

GİRİŞ

Böyle bir çalışmayı yapmaya karar vermemin asıl nedeni, yaşayan şair ve yazar Sadi Teltik'in Nevşehir ile ilgili yazmış olduğu *Nevşehir (Güzelleme)* adlı eseridir. Yıllar önce Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda görev yaparken, Rehberlik bölümünde Kapadokya'yı ve çevresini tanıtmaya çalışması esnasında yukarıda bahsettiğim şiir ile tanışmış oldum. Daha sonra ben de Kapadokya'yı ve Nevşehir'i anlatan şiirler yazdım. Bu şiirler şöyle sıralanır: *Şimdi Nevşehir'de Olmak Vardı, İşte Orası Kapadokya², Burası Nevşehir, Aşk Yolu Kapadokya*.

Kapadokya bölgesi özel çekiciliği ile herkesin beğenisini kazanmış ve çeşitli şiirlerde yerini almıştır. Bu bölgenin merkezi konumunda olan Nevşehir de bu ünden payını almaktadır. Örneğin; Mümin Uluç'un yayıma hazırladığı *Kapadokya Şiir Antolojisi* bu yörede yetişmiş kişilerin şiirleri ile doludur. Recep Kocatepe'nin Kapadokya adlı şiirini (Uluç 2015: 138), Özdemir Taşan'ın Nevşehir adlı şiirini (Uluç 2015:167), Âşık Fuat Zorlu'nun Nevşehir'im adlı şiirini (Uluç 2015:117) bu eserde bulmak mümkündür. Dahası Yalçın Demir, Nevzat Bilgiç, İbrahim Çerçi, Hikmet Okuyar ve diğer şairlerin Nevşehir için yazdıkları şiirlere Semra Yeşilyurt Gedik (Gedik 2015: 94-115) çalışmasında yer vermiştir.

Bu arada Sadi Teltik de hiç boş durmamış yüzlerce şiir yazmıştır. Belli bir aradan sonra Sadi Teltik'e ve yeni şiirine internet aracılığı ile tekrar ulaştım. Kendisi Nevşehir'in

² <http://www.ercankacmaz.com/index.php/edebiyat-ve-siir/77-iste-oras-kapadokya>

plaka kodundan hareketle elli kıt'alık bir şiir yazmıştı. Ben bu şiiri internetin çeşitli sitelerinde buldum ve kullanılan üslubu, kelime seçimini, yöresel aksan ile yazılmış sözcükleri çok beğendim. Bir de yerel dildeki kelimelerin seçilmiş olması beni daha da etkiledi.

Elli kıt'alık bu eserin ilk hali Semra Yeşilyurt Gedik'in (Edebiyat Öğretmeni) *Geleneklerde Nevşehir* adlı kitabında yer almaktadır (Gedik 2015: 106). Sayın Teltik bu elli kıt'alık şiiri ilk yazdığı ve paylaştığı günden itibaren yeni dörtlükler eklemeye ve çoğaltmaya devam etmiştir. Hece sayısında kısaltmalara giden ve elli kıt'ayı yüz kıt'aya dönüştüren Teltik, sonunda esere dört yüz yeni kıt'a daha ekleyerek beş yüz kıt'aya ulaştırmıştır. Bu çalışmanın ortaya çıkması esnasında Sadi Teltik hocamla birkaç defa yüz yüze ve birkaç defa da telefonla görüştüm. Sadi Hocam tüm samimiyeti ile başından geçenleri, ailesini, ilk aşkı için yazdığı şiiri, ilk eşine yazdığı yüze yakın şiirlerini, ikinci eşine de bir o kadar yazdığı şiirlerini, güftelerini ve kazandığı ödülleri tek tek anlattı. Bu anlatım sırasında o kadar canlı ve heyecanlıydı ki etkilenmemek mümkün değildi. Sadi Teltik Hocamla görüşmem sırasında şu bilgilere ulaştım.

1955 yılının Haziran ayında dünyaya gelen Teltik, ilkokul, ortaokul ve liseyi doğduğu il olan Nevşehir'de, yüksek tahsilini ise Konya'da yapmıştır. Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nden 1978 yılında mezun olmuş, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Edebiyat Bölümü'nde lisansını tamamlamıştır. Nevşehir'de değişik okullarda Türk Dili ve Edebiyat Öğretmenliği yapmış olan Teltik, 15 Ağustos 2003 yılında emekli olmuştur. Şiir yazmaya Lise 2. Sınıfta yani 1972 yılında başlayan Teltik, yaklaşık 44 yıldır şiirle uğraşmaktadır. İlk şiirini liseli aşkı yeşil gözlüye ithaf etmiş ve şiir yazma serüveni böylece başlamıştır.

İlk şiir kitabı *Islak Kirpikler* (Teltik 1995: 12), üçüncü baskısını yapmış ve büyük ilgi görmüştür. Bu eser göz, sevgi ve aşk üzerine kurulmuştur. Bir çeşit *Gözler Antolojisi* konumundadır. İkinci şiir kitabı *Suların Gölgesinde* (Teltik 2002: 8), dört bölümden oluşmaktadır. a) Gönülden akışlar, b) Nakışlar, c) Yankılanışlar, d) Değişik Bakışlar merkezinde bir eser olan *Suların Gölgesinde* sanki gelecek eserlerden haber verir niteliktedir. Üçüncü kitabı *Anılması ve Kutlanması Gereken Belirli Günler ve Haftalar* (Teltik 2004: 6) eşinin isteği üzerine, topluma faydalı olsun diye yazılmış bir eserdir. Bu ilk üç eser şairin çıraklık ve kalfalık eserleri olarak düşünülebilir. Dördüncü kitabı *Sadi Teltik Külliyyatı (Divanca) 1-Bir Karasız Aşka Düştüm -Bestelenmiş Eserler* (Kolukırık 2016: 8) Divanca Serisinin ilk kitabıdır. Bu eser notalı bir eserdir. Türk Sanat müziğine

hayran olan şair kendisi de acaba benim de böyle bir eserim olur ve söylenir mi ki diye düşünürken böyle bir eser ortaya çıkmıştır. Şarkılar ve ilâhilerden oluşan bu çalışmayı ustalık dönemi eseri olarak sayabiliriz.

Şairin yetmişe yakın güftesi TRT Sanatçıları İlgün Soysev³, Hüseyin İpek, Erol Erdiş ve Doç. Dr. Kubilay Kolukırık tarafından bestelenmiştir. Bu eserlerden 5 tanesi TRT repertuarında yerini almış, kırka yakın gazeli de Hüseyin İpek (gazelhan) tarafından okunarak TRT arşivine girmiştir. Nevşehir Üniversitesi Marşı'nı yazmış ve bu eser İlgün Soysev tarafından mahur makamında bestelenmiştir. Nevşehir Lisesi için yazdığı marş da Kubilay Kolukırık tarafından bestelenmiştir.

Şiir dalında Erzincan, Bitlis, Niğde, Yalova, Nevşehir, Ağrı, Ardahan, Burdur, Kırşehir, Amasya ve Çankırı illerini tanıtan şiirleriyle 11 Türkiye Birinciliği vardır. 2011 yılında şaire “Şiire Üstün Hizmet Ödülü” verilmiştir. Birinciliklerini illeri tanıtan şiirlerinden almış olması kendisini 81 ili tanıtmaya mecburiyetine itmştir. Özellikleri ve Güzellikleriyle Adım Adım Türkiye adlı eseri 81 ili tanıtan bir iller manzumesidir. Bu kitabı da basıma hazır durumdadır.

Şiirlerinde her tür konuyu ustalıkla işlemiştir. Ayrılık, ölüm, vatan, millet, bayrak, öğretmen, anne, gurbet, sıla vb. Lirik, didaktik, pastoral, epik, dramatik türde şiirleri olduğu gibi marşlar, ilahiler, şarkılar türküler de yazmıştır. Akrostiş şiirleri ayrı bir kitap olacak kadar çoktur. Aruz'un 55 kalıbında bir hayli şiiri vardır. Hecenin her kalıbında şiirler yazan şair, kelimelerle adeta dans eder. Şiirlerinde anlaşılır bir Türkçe kullanan şair zaman zaman Osmanlıca kelime ve terkipler kullansa da şiirlerinde akıcılığı bozamaz. Divan şiirine olan hassasiyetinden olsa gerek Divanca yazmakta ısrarcı davranmış, Divanca'yı bir mahlas gibi kullanır olmuştur. Bu bakımdan kitaplarını *Sadi Teltik Külliyyatı / Divanca* serisi olarak bastırmıştır. Divanca serisinin içinde yer alacak 15 kitap yayımlanmaya hazırdır.

Mesam (Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği), İlesam (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) ve İlesam'ın Nevşehir Denetleme Komisyonu üyesi ve Nevşiyad

³ Sanatçı İlgün Soysev ile tanışması şarkı sözü yazarlığı ile başlamıştır. İlk şarkısı Sevda Bahçeleridir. İlgün hocanın isteği üzerine 7+5 tekniğinde yazılmış ve bestelenmiştir. Eşi ve ailesindeki diğer kişilerin ölümü İlgün Soysev ile görüşmelerine bir süre ara vermesine neden olmuştur. Daha sonra tekrar görüştüğünde İlgün Hoca kendisine şunları söylemiştir. “Artık yazın bundan sonra değişecek.” Evet, şair Teltik, kelemle değil gözyaşı ile yazılmış eserler ortaya koymaya başlamıştır. Ölüm, ölüm ötesi, insani değerler, tasavvufi ve felsefi konuların ele alındığı eserler vermiştir.

(Nevşehir Şairler ve Yazarlar Derneği) Kurucu Başkanı'dır. Bu derneği aktif olarak yürütmektedir.

Birinci eşinden iki kızı vardır. Teltik ilk eşini kaybedince kendini bir nevi inzivaya çekmiş ve eşi için yüz civarında şiir yazmıştır. Bu şiirlerin ana temaları ayrılık, ölüm ve ötesi üzerine kuruludur. İkinci eşi ile tekrar hayata bağlanan Teltik, yeni eşi için de yaklaşık yüz şiir yazmıştır. Yeni evliliğinden sonra da şiir yazmayı bırakmamış aşk ve yenibahar konulu şiirler yazmaya devam etmiştir.

Bir Zamanlar Nevşehir adlı eser ilin kültürel dokusunu işlemesi bakımından oldukça önemlidir. Beş yüz kıt'a olması başlı başına dikkat çeken bir unsur iken, bir de bu yöreyi ve yörenin yaşam tarzını anlatması bir diğer önemli unsurdur. Şairin Nevşehir ve çevresi ile ilgili yazdığı başka şiirleri de bu kitap içerisinde yerini almıştır. Bunlar: *Nevşehir (Güzelleme)*, *Türkiye Şiirle Tanıtılacak*, *Nar*, *Sulusaray* ve *Uçhisar* adlı şiirlerdir.

Bir Zamanlar Nevşehir Adlı Şiir

Şair Teltik şiirinde sanki aşağıdaki sıralamış olduğum sorulara tek tek cevap veriyor ve cevaplarını bütün detayları ile anlatıyor. Şair bu eserinde gündelik hayattan aile ve arkadaşlık ilişkilerine, yeme içme adabından çalışma ve bağ-bahçe işlerine kısacası hayatın her alanına değinmiştir. Şiirde yöre ile ilgili neredeyse her soruya cevap bulabilirsiniz. Ancak biz birkaç tane genel soruyu şöyle sıraladık.

*Eskiden Nevşehir'de insanlar ne yapardı, nasıl geçinirdi?

*Nevşehir'deki arkadaşlık, dostluk ve ikili ilişkiler hakkında ne diyeceksiniz?

*Bize Nevşehir'i ve insanlarını anlatır mısın?

*İnsanların yeme içme adaplarından ve ürettiği ürünlerden bahseder misiniz?

*İnsanlar arasında ilişkiler nasıldı?

*İyiler olduğu gibi, kötüler de vardı değil mi?

İşte bu ve buna benzer soruların cevabını bu kitapta bulursunuz. Sadece bulmakla kalmaz, aynı zamanda sizde geçmişe gidersiniz ve şairin kullandığı yerel kelimeler ve aktarma tarzıyla sanki kendinizi onunla konuşuyor hissedersiniz. Beş yüz kıt'adan oluşan bu manzum eserin her dört kıt'asının başlığı üçer kelime veya kelime gruplarından oluşur. Bu başlıklar okuyucuyu rahatlatmak ve ilgiyi başlıktaki konuya çekmek için yapılmıştır.

Okuyucu başlıktan hareket ederek ne hakkında konuşulacağını kestirir ve ona göre davranır. Örneğin; Yayan Yalbırdak-İçakar-Soku başlığı ile şiire başlamış ve bu kelimeleri hemen altındaki dört kıt'ada kullanmıştır. Her başlığa da bir sayı verilmiş ve 125'e ulaşılmıştır. 125 bölümü dört ile çarptığımızda toplam beş yüz kıt'aya ulaşırsınız. Bu şiirdeki mısralar sadece Nevşehir'i, çevresini ve geçmişi anlatmaz, bizlere değişik mesajlar verir. Bazen güldürür, bazen düşündürür, bazen de ağlatır aynı zamanda da yol gösterirler.

Yörede fasulye kelimesi eskiden fazla kullanılmazdı. Şimdi daha çok kullanılır oldu. Yerine eğer kuru fasulye ise *ağ pahl*a, yeşil fasulye ise *gö pahl*a denirdi. Şiirde pahl kelimesi birkaç yerde kullanılmaktadır. Eserinde fasulye dışında bu bölgede yetişen üzüm çeşitlerinden de bahseden şair, bu üzümleri şöyle sıralar: çavuş üzüm, kızıl, kara üzüm, banni, keten göynek, buludu. Şiirin bir mısraında kullanılan 'illik' kelimesi orucun başladığı an yani sahur için kullanılır. Bir başka dörtlükte insanların şimdi olduğu gibi çok odalı evlerde oturmadığını birer odalı evleri olduğunu öğreniriz. Bu odada gündüz oturulur gece ise yatılır. Diğer bir bölüm bize şimdi çok kullanılmayan eşyaları tanıtır; berdi yastık, minder, lastik, lapçın, soğukkuyu, kundura, honça, hereni, kazan, çömçe, guşane, sahan.

Eskiden kullanılan ve genelde yöresel kelimeler ile doludur şiir. Ancak bir kelimeyi bilmiyorsanız, o kelimenin dörtlük içinde ne manaya geldiği anlaşılabilir. Bu da şairin bir başka ustalığıdır. Örneğin; aşağıdaki yamamak kelimesinin dörtlükten hareketle ne demek olduğu net olarak anlaşılmaktadır.

Pantolonun eskise

Atamazsın, yamarsın

Yeni giysiler alsan

Geçinemez, yanarsın

Bir başka örnekte ise atın eğer takımının nelerden oluştuğunu öğrenir okuyucu. "Golan, kusun, palan, gem; Atın eğer takımı". Şiirin içerisinde bile tanım yaparak kelimeleri açıklanmış bulursunuz:

Hayvan bağlanan demir

Çubuğa denir zikke

Camiye girer girmez

Başa geçer bir takke

Bir başka örnek;

Çişme boşa akıyor;

Demek ki bozuk filke

Yukarıdaki dizelerde hem konuşma dilindeki bir kelimenin kullanımını hem de anlamı metinden çıkarma tekniğini görüyorsunuz. Aşağıdaki dizede ise *zabaa* kelimesi sabah demektir.

İnce ince yağın kar

Zabaa kürtükleyecek

Sösün kelimesi de konuşma diline ait bir kelimedir. Ancak metinden anlam çıkarma tekniği ile şipiler kelimesi söşünden yola çıkarak bulunabilir.

Onun yanında söşün

Gider hemen şipiler

Şairin konuşma dilini yazı diliyle birleştirmeye çalışması çok farklı bir tekniği şiire katması anlamına gelmektedir. Ancak bu yazma şeklini bütün kelimelere uyarlamak imkânsız bir olaydır. Konuşma dilinde kullanılan kelimeleri yazı diline döken Teltik, şiir yazma ustalığının başka yönlerini bizlere göstermiştir. Örneğin: “Gonşu dostun bağına” dizesindeki gonşu kelimesi komşu demektir. Bu dizede şair konuşma dilindeki kelimeyi düz yazıda kullanmıştır. “Acem göyna giyerdi” mısrasındaki *göyna* kelimesi *göynek* yazılması gerekirken şiirin akışını sağlamak için *göyna* olarak yazılmıştır.

Geçmişe özlem, anılar ve yaşanmış olaylar günümüz şartları ile karşı karşıya getirilmiş ve birçok mesaj verilmiştir. Bütün bu olayları tek tek beyin süzgecinden geçirip, mısralara dökmek şairin üç yılını almıştır.

Gelinlik kız işlerdi

Mekik, oya, tentene

Herkesin yarı gozel

Benimkisi bidene

Akrabalık bağı yok

Kalmadı hiç ferfene

İçerisinde yüzlerce yöresel deyimlerin de kullanıldığı bu beş yüz kıt'alık şiir her açıdan incelenebilir. Hece sayısına göre, kullanılan yöresel kelimelere göre, konuşma dilinin yazı diline aktarılmasına göre, deyimsel ifadelere göre, verilen mesaja göre, yörede kullanılan emir sözcüklerine göre, kaba sözcüklere göre, yapılan eski yeni karşılaştırmasına göre ve daha birçok açıdan incelenebilir. Bu yöreyi çalışan ve çalışacak olan herkes sadece düz yazı kaynaklarına başvurmamalı, aynı zamanda bu şiiri de ele almalıdır. Bu şiir tarih kokmaktadır. Bu şiir Nevşehir'ce kokmaktadır. Bu şiir hayatın ta kendisini anlatmaktadır. Bu şiir geçmişe özlemle birlikte, yitirilen değerleri gün yüzüne çıkarmaktadır.

Sadi Teltik bu şiirinde yörenin önemli yerlerini de dizelerine yerleştirmiş ve bir şekilde yöreyi tanıtmaya gayret etmiştir. Örneğin aşağıdaki dizelerde bu anlatımı görmek mümkündür.

Acıgöl'üm Dobada,

Gülşehir'im Arapsun

Hacıbektaş'ta Veli

Türbesini bulursun

Ürgüp, Avanos'u gör

Nasıl hayran olursun

Melavbulu neresi?

Derinkuyu, çok derin

Yer altı şehri var ki

Sekiz katlı, hem serin

Yeri geldiğinde mesaj veren, yeri geldiğinde ağlatan, yeri geldiğinde hüznölendiren, yeri geldiğinde anılarda yürüten, yeri geldiğinde de olan olaylara ve kişilere kızan Teltik, iş yapanlara şöyle sesleniyor.

Mışırıklı iş yapma

İşini al ciddiye

Domuşup duruyorsun

Bilemedim ki niye

Büyüğün küçüğün birbirine karşı nasıl davranması gerektiğini ise şu dizelerden öğreniyoruz. Küçük olanın bir kişinin büyüğüne karşı konuşurken daha dikkatli olması gerektiğini anlatırken, büyüklere de gençleri erken evlendirmemeleri gerektiğini hatırlatıyor.

Konuşmana dikkat et

Böyüğüne hömerme

Dinnah gadar çocuğu

Sen erkenden everme

Günümüzde o kadar işe karışılır oldu ki, insanlar tek başına hareket edemez oldular. Çevrenin etkisi hayatımıza iyice yerleşmişken, Sadi Hocam etrafa aldırılmamak gerektiğini dile getirirken aynı zamanda da sanat öğrenilmesinin ne kadar önemli olduğunu belirtiyor.

Edirafa aldırma

Kendi bildiğine bak

Sanatı iyi öğren

Altın bileziği tak

Değişim çok açık bir gerçektir. Ancak eskiye özlemi de yanında getiriyor. Sadi Hoca da bu konuyu aşağıdaki dörtlükte şöyle işlemiş:

Bıldır gördüklerini

Şimdi göremiyorsun

Yufka içinde pindir

Dürüm düremiyorsun

Eskiden paraya verilen değerın daha az olduğunu, dostluk ve akrabalık ilişkilerinin daha üst mertebelerde olduğunu şu mısralardan anlıyoruz.

Para hırsı, sıda yok

O ne güzel çağlardı!

Bakalım bu ilişkiler nasıl aktarılmış;

Ne gadder mesut idik

Ana, bacı, gardaş, yar

Bir şey beğenilmez ise atılır. Birisinden hoşlanmıyorsan bu kişinin yüzünden belli olur. Hava sıcak ise kapı biraz aralanır. Bir de bunları şairin dilinden dinleyelim.

Beğenmediği şeyi

Yıllalayıp atardı

Hoşlanmadığı biriye

Yüzü sirke satardı

Hava sıcak... kapıyı

Gıyalayıp yatardı

Bir kişi yaramazlık yaparsa bilhassa bunu yapan çocuksa bu yörede uyarma cümlesi olarak 'Dölek dur!' kullanılır. Böyle çocuklara da *cırtık* denir. Bakalım aşağıdaki çocuğa Sadi Hocam nasıl sesleniyor.

Çocuk başangı olmuş

Şaplak, sumsuk yiyecek

Yok mu buna dölek dur

Hele norüyon diyecek

Bir başka örnek ise şöyle;

Dur lan sıpa, dölek dur

Otur, fazla kıpraşma

Yönasın sen bilirim

Çocuklarla dalaşma

Şiirin içinde kızma anında kullanılan beddualar da bulunmaktadır. Bir kişi çok acıktığı anda ortalığı birbirine katıyorsa onun karşısında sinirlenen aşağıdaki cümleleri sarf eder.

Daylının dibini yi ya da zıkkımın perkini yi!

Nasılsın yerine kullanılan sadece bu yöreye ait olmayan İç Anadolu bölgesinin çoğu yerinde kullanılan bir kelimemiz bulunmaktadır. ‘Nöörüyon?’ Bu sorunun cevabı ise genelde şöyledir: ‘Nöörüyüm, sen nöörüyon?’ Aşağıdaki dörtlükte bakalım bu kelime nasıl kullanılmış.

Ayak yalın, baş cılbak

Oralarda nöörüyon

Nöördüğümü görmüyon mu

Bak batlıcan söörüyon

Hem konuşma dilinin yazı dilinde kullanılmasına hem de cümleden anlam çıkarma yapabileceğimiz bir örnek var aşağıda.

Dadı kaçtı bu işin

İyice cıhlı çıktı

Her şeyi bildiğini sanıp etrafa da öyle davranana bakalım ne denirmiş.

Bana bilgiçlik satma

Ne ölçümlük ediyon

Açık çayın daha demli olması şöyle anlatılır.

Bu nasıl çay, cıhla su

İcık dem koy diyecek

Sanırım, herhalde anlamında ‘ellaam’ yörede çokça kullanılır, meğerki anlamında ise ‘marisem’ kelimesi kullanılmaktadır. Yemek için ise yörede ‘yimek’ kelimesi kullanılır. Ancak bu kelime başka aksanlarda da kullanılır. Örneğin; Yimaani yi! Yimaa niye yimedini?

Küçük çocuk kucağa alındığında ve bir de özlenmişse havaya atılır ve tutulur. Şiirde bu olay şöyle anlatılıyor:

Miyirsemi belli ki

Çocuğu sırkaladı

Sallamak kelimesi yerine iğşalamak sallanmak kelimesi yerine ise ingıldamak kelimesi kullanılırdı eskiden. Hızlı kelimesinin yerine *carı* kelimesi kullanılırdı. Örneğin; Carı git gel!, Carı carı!, Ayağına pek carı.

Bazen yöre halkı kelimeyi değiştirmiş öyle kullanmış. Bazen hece sayısını azaltarak kullanmış. Bazen farklı kelimeler seçerek kullanmış. Bazen de hece sayısını artırmış. En ilginç olan kelimelerden biri dünaan kelimesidir. Dün anlamına gelen dünaan kelimesi hece artırılmış ve yörede kullanılan bir kelimedir. Dirlik kelimesi dillik olmuş aşağıdaki mısradaki yerini almıştır.

Gaynanası dilliksiz

Geçimleri yok gibi

Eli açık olmayana *gısmır* ya da *gısmıh* denir. Hatta böyle kişiler yakınları ile bile bir şey paylaşmazlar. Eli çok sıkı olanlar için kullanılır.

Bana zırnık vermedi

Ne gısmıh bir adammış

Yakalanan bir hastalık eğer çok ağır seyrediyorsa *zaplı* kelimesini cümlelerde duyabilirsiniz.

Bayaa zaplı tutulmuş

Öksürüğü geçmiyor

Kış ayları çok soğuk olan bir beldedir Nevşehir. Yerdeki kar gün boyu eriyince akşam soğuktan tekrar buz donar. Her yerin bu buzlu hali şöyle anlatılmış;

Ortalık cıncık gibi

Ayağına dikkat et

Düşüp hontunu kırma

İyi yürü ha gayret

Aşırı soğuklarda elimiz ayağımız eğer çok üşürse buymak kelimesi kullanılır. Eskiden evlerde soba kurulu olurdu ve kış boyu yanardı. Çok üşüyünce yani buyunca

ısınırdık yani gızınırdık. Gızınmak kelimesi ısınmak anlamında kullanılırdı. Gızdırmak kelimesi ise hem bir şeyi ısıtmak hem de birini sinirlendirmek anlamında kullanılırdı, hâlâ kullanılan yerler var.

Bir meyvenin olmadan önceki haline gerelmiş denir. Bu yörede domates olur domatis. Firek ise domatesin olmamış halidir.

Alagerelmişinden

Domatis alsan biraz

Firek dolması yapım

Sen de yersin, etme naz

Kılık kıyafetin nasıl olması gerektiği şu dizelerden anlaşılıyor. Dar olmaması için uyarı var.

Üzerine hurpadan

Oturmuş o elbise

Ötoğon de sıkıca

Tembihledim halbise

Sevilmeyen birisi için çığsimek kelimesi kullanılır. Ancak bu kelime daha çok olmadık işler yapan, ortama uygun davranmayan kişiler için kullanılır.

Yaptığını gördükçe

Çığsidim o kadından

Zöddürük, zurtabozun

Bahsetmeyin adından

Haşlamak kelimesi bu yörede bötlemek demektir. Aşağıda bunun için de bir örnek verilmiştir.

Yumurtayı, biberi...

Bötlerdik eskiden biz

Çalgeçir ne demektir

Sorsam bilir misiniz?

Eskiden geniş aileler vardı. Şimdi ise çekirdek aileler ön planda. Birisi evlenince artık anne babasının yanından ayrılıp yeni bir eve çıkıyor. Evin geçimi de üzerlerine binince yarı yolda kalan birçok aile ortaya çıkıyor. Hatta sonu ayrılığa varan birliktelikleri her yerde görüyor ve duyuyoruz. Bu değişim şiirde şöyle anlatılmış;

Çil yavrusu gibi hep

Dağıldı bütün mâle

Ev bir iken beş oldu

Baksana sen, şu hâle

Her bir fert ayrı evde

Hepsi birer aile

125 rakamının bulunduğu şiirin son başlığı olan “Türüm Türüm Tütme-Ütme-Başında Bitme” bölümünde şair Teltik, hem şiirin beş yüz kıt’ayla tamamlandığını hem de kendisinin mührünü vurduğunu görürüz. Eğer baştan sona her mısraı dikkatlice anlamalarını düşünerek okursanız, yöresel konuşmaya alışsınız. Köylerde hatta merkezde bulunduğunuz ortamlarda yaşlı kişiler var ise onları dinlediğinizde, söylediklerini kolayca anlar ve yorum yapabilirsiniz.

Sadi Teltik, şiiri

Beş yüz’e ulaştırdı

Şu Nevşehir aşkını

Size de bulaştırdı

Yöresel konuşmaya

Herkesi alıştırdı

Ne derlerse desinler

Nevşehir’im bir başka

SONUÇ

Bir Zamanlar Nevşehir adını alan bu şiirin içerisinde, yeme içme adabını, konu komşu ilişkilerini, üzüm çeşitlerini, kayısı çeşitlerini, eski tamircileri ve eskiden

kullanılan eşya adlarını, evde, mahallede ve çevrede olan değişimi, mahalle adlarını, Nevşehir çevresindeki diğer beldeleri, duaları, bedduaları, yerelde kullanılan kelimeleri, eskiye özlemi, yeniye tenkiti, aile bağlarının bozulduğunu, deyimleri ve deyimsel ifadeleri, kızma anında kullanılan bedduaları bulursunuz. Diğer bir ifade ile bu kitapta kendi yaşantınızla ilişkili her şeyi bulursunuz. Şair eserinde kullandığı kelime ve deyimleri her ne kadar kendi dörtlüğü içinde açıklar şekilde anlatmışsa da, bununla yetinmeyip kitabın sonuna Kültür Sözlüğü adıyla bir sözlük bölümü eklemeyi ihmal etmemiştir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, bu çalışma sadece bir şairin tanıtılması ve onun bu yöre ile ilgili yazdığı şiirin incelenmesi anlamına gelmemektedir. Bu çalışma bir kültürel değer çalışmasıdır. Aynı zamanda eski ile yeninin, yaşanmış ile yaşanacak olanların, tarihi dokunun, konuşma dilinin ve yöresel kelimelerin gün yüzüne çıkarılması anlamına gelmektedir. Elli kıt'a yüz kıt'a değil tam beş yüz kıt'a olarak tamamlanan şiiri Sadi Teltik inanıyorum ki bin kıt'aya bile çıkarır. Ancak artık olay şiirin bin kıt'aya çıkarılmasında değil var olan beş yüz kıt'anın ve yeni basılmış bu eserin kıymetinin bilinmesinde yatmaktadır.

KAYNAKÇA

<http://www.ercankacmaz.com/index.php/edebiyat-ve-siir/77-iste-oras-kapadokya> [erişim tarihi: 20.05.2016].

Gedik, Semra Yeşilyurt (2015). *Geleneklerde Nevşehir*. Nevşehir: Simtel Ofset Matbaacılık.

Kolukırık, Kubilay, S. Teltik (2016). *Sadi Teltik Külliyyatı (Divanca) I-Bir Karasız Aşka Düştüm -Bestelenmiş Eserler-*. Ankara: Motif Matbaacılık.

Teltik, Sadi (1995). *Islak Kirpikler*. Kayseri: Yüksel Ofset Matbaacılık.

Teltik, Sadi (2002). *Suların Gölgesinde*. Kayseri: Yüksel Ofset Matbaacılık.

Teltik, Sadi (2004). *Anılması ve Kutlanması Gereken Belirli Günler ve Haftalar*. Ankara: Motif Matbaacılık.

Teltik, Sadi (2016). *Sadi Teltik Külliyyatı -II- Bir Zamanlar Nevşehir*. Ankara: Motif Matbaacılık.

Uluç, Mümin (2015). *Kapadokya Şiir Antolojisi*. Ankara: Önka Matbaacılık.

1912 YILI CİNAYET CETVELLERİNE GÖRE NEVŞEHİR, ARAPSUN (GÜLŞEHİR) VE ÜRGÜP KAZALARINDA SUÇ VE SUÇLULAR

Okutman Ercüment SARIAY
Aksaray Üniversitesi
ercumentsariay@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada 1912 yılında Nevşehir, Arapsun(Gülşehir) ve Ürgüp kazalarında işlenen suçlar ve bu suçlara ilişkin bazı istatistiki bilgiler üzerinde durulmuştur. 1912 yılında Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazaları Niğde sancağına, Niğde sancağı da Konya vilayetine bağlıdır. Bu nedenle bu kazalarda vuku bulan suçlarla ilgili veriler, Konya vilayetinin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yaklaşık sekiz yüz adet *cinayet cetvelinin* taranmasıyla elde edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde suç ve suçlular üzerine yapılan bazı araştırmalar üzerinde durulmuş, daha sonra Osmanlı Devleti'nde suç ve ceza olgusunun hukuki yönüne kısaca değinilmiş, Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarındaki adli vakalar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinayet Cetvelleri, Suç, Suçlular, Nevşehir, Arapsun, Ürgüp

CRIME AND CRIMINALS IN NEVSEHIR, ARAPSUN(GULSEHIR) AND URGUP ACCORDING TO 1912 MURDER SHEETS

ABSTRACT

This study presents some information about the crimes in Nevşehir, Arapsun (Gülşehir) and Ürgüp villages in 1912 and some statistical data related to them. In 1912, Nevşehir, Arapsun and Ürgüp were villages of Niğde while Niğde was a town of Konya province. As a result, data related to crimes happened in these villages were collected from 800 murder sheets sent from Konya province to the Ministry of Interior. Some studies on crimes and criminals were mentioned in the introduction and then the law perspective of crime and punishment in Ottoman Empire was briefly given. Finally, judicial cases in Nevşehir, Arapsun and Ürgüp were tried to be presented.

Keywords: Murder Sheets, Crime, Criminals, Nevşehir, Arapsun, Ürgüp

GİRİŞ

Osmanlı Devleti üzerine hemen hemen her alanda birçok araştırma yapılmasına rağmen, suç ve suçlular konusunda çok az araştırma yapılmıştır. Ancak son yıllarda bu konuya ilginin arttığı ve bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Özbek 2004: 59-95; Köse 2009; Öztop 2014; Levy vd. 2007; Ergut 2015). Bu çalışmaların Osmanlı klasik dönemine ait olanları ise ekseriyetle asayiş meseleleri esas alınarak incelenmiştir. Asayiş başlığı altında ölüm, darp, hırsızlık, eşkiyalık, iskat-i cenin, isyanlar, cinayet, sürgün ve buna benzer vakalar ele alınmıştır (Şimşek vd. 2009: 593-609; İlgürel 1993: 252-257; Kılıç 1999: 180-187; Düzbakar 2008: 79-105; Barkey 1999; Griswold 2011; Uluçay 1955; Yetkin 1997; Eroğlu 2006; Menekşe 1998; Akdağ 2009). Son dönemde tarihçiler, 19. ve 20. Yüzyıl üzerinde daha fazla eğilmeye başlamışlardır. Şüphesiz ki bu konudaki kaynaklara erişimin kolaylaşması bu ilgiyi arttırmıştır. Klasik dönem suç ve suçlular bahsindeki arşiv kaynaklarının nispeten daha az olduğu söylenebilir. Ancak, *kadı sicilleri*, *ahkam defterleri*, *şikayet defterleri*, *bab-ı asafî*, *divan-ı hümayun mühimme defterleri*, *Cevdet tasnifi*, *hattı hümayunlar* bu konuda oldukça aydınlatıcı olabilir.

Tanzimat'la birlikte hukuk sisteminin yeniden yapılanması, yeni adli kurumların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu çerçevede polis, zaptiye ve hapisane gibi kurumlar modernize edilmeye başlanmıştır. Bu düzenlemeler arşiv kaynaklarının çeşitliliğini arttırmıştır. Böylece sosyal ve kurumsal tarih çalışmalarında özellikle de suç ve suçlular konusunda yeni kaynaklar ve yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

I. OSMANLI CEZA HUKUKUNA GÖRE SUÇ ÇEŞİTLERİ

Osmanlı ceza hukuku, *şer'î* ve *örfî* ceza hukukunun bütününden oluşur. Şer'î ceza hukuku, fıkıh kitaplarındaki *ukûbât* bölümlerinde ifadesini bulurken, örfî ceza hukuku, İslâm hukukunun devlet başkanına tanıdığı ta'zîr suç ve cezalarını ortaya koyma yetkisinden doğmakta ve ceza kanunnâmelerinde belirlemektedir. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere örfî ceza hukuku, şer'î hukuka zıt ve ona rağmen değildir. Şer'î hukuk ilkeleri zaman zaman ihlal edilmiş olsa da, Osmanlı ceza hukukunun İslâm hukukunu bertaraf ettiği veya ondan bağımsız bir hukuk oluşturduğu kesin olarak söylenemez (Aydın 1993: 478; Akman 2004: 139; İnalçık 1998: 346-347; Mumcu 2007: 24).

İslam ceza hukukunda suç ve cezalar, *had*, *kıyas* ve *ta'zir* olmak üzere üçe ayrılmıştır. Had cezaları Kur'anda belirlenmiş olan, zina, hırsızlık, yol kesme, sarhoşluk

ve isyan suçlarını kapsamaktadır (Akman 2004: 24; Akgündüz 1986: 804; Fendoğlu 2000: 451).

Kıyas cezaları, kasıtlı olarak yaralama, öldürme gibi suçlara uygulanan cezadır. Terim anlamı, kişinin hakkı olarak yerine getirilmesi gereken cezadır. Amacı eşitliği sağlamaktır. Kişi haklarına ilişkin suçların cezası, kıyas ve diyettir. Bu suçlara cinayet de denir. Yani insan canına yönelik suçlara dar manada cinayet denir. Geniş anlamda cinayet, mal ve nefse karşı işlenen suçlardır (Fendoğlu 2000: 459).

Ta'zir suçu, Naslarla suç olarak belirtilmemiş ve yasama organının suç olarak belirleme yetkisi olan fiillerle, müeyyidesi belirlenmeden yasaklanan veya günah olduğu bildirilen fiillere ta'zir suçu, bu suça uygulanan cezaya da ta'zir cezası denir (Avcı 2014: 21-23). İslam hukukunda belirli bazı suçların dışında detaylı olarak suç ve ceza düzenlemeleri yapılmamış, bu durum yasa koyucunun takdirine bırakılmıştır.

Kuruluşundan Tanzimat'a kadar Osmanlı hukuk anlayışında gözle görülür bir değişiklik olmamıştır. Özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı Devleti birçok alanda olduğu gibi hukuk alanında da, iktisadi, siyasi ve sosyal değişime paralel bir yeniliğe yönelmiştir. Avrupa hukuk normlarından etkilenilerek, modern hukuk sistemine geçişin önü açılmıştır. Bu durum suç olgusu ve kamu düzeninin korunması konusunda yeni bir anlayış meydana getirmiştir. Yenilenen ceza kanunlarıyla suç ve ceza olgusu da yeniden ele alınmıştır. 1840, 1851 ve 1858 yıllarında yapılan düzenlemeler, geleneksel ceza hukuku anlayışını değiştirerek, kısmen laik hükümler taşıyan ceza hukuku anlayışını ortaya koymuştur. Ceza hukukunun değişimi, mahkeme, polis, jandarma ve hapishane gibi kurumların da yeniden yapılanmasını sağlamıştır.

II. CİNAYET CETVELLERİ HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

İnsanın var olduğu her yerde bazı sorunların olması gayet doğaldır. İnsanlık tarihi kadar eski olan hukuk kavramı insana ait bu sorunları çeşitli kural ve yaptırımlarla çözmeye ve toplumsal hayatı en ideal biçimde sürdürmeyi amaçlamıştır. Bu kural ve yaptırımlar iki temel esasa dayanır. Bunlardan biri ilahi kaynaklı olup, din kurallarının hayatı tanzim ettiği bir sistemi öngörür. Diğeri ise insan kaynaklı olup, kuralları insanın koyduğu ve uyguladığı bir anlayıştır. Her iki anlayış da toplumsal düzeni korumayı ve suçları önlemeyi amaçlar.

Sosyolojik bir kavram olan “suç” olgusu, toplumdan topluma ve çağdan çağa farklı özellikler gösterir. Suçun yaptırımını olan “ceza” kavramı da aynı şekilde farklılıklar

gösterir. Çağın ve toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlanan kanunlarda, suçlar ve cezalar belirtilir.

Osmanlı devleti, suçları sınıflandırırken üç gruba ayırmıştır: *cinayet*, *cünha ve kabahat*. Bu tasnif, suçların türünden çok ceza süresi ve türüne göre yapılmıştır. Cezası idam, müebbet veya süreli kürek, kalebentlik, sürgün veya memuriyetten mahrumiyet, medeni kanundan düşürme olan suçlar “*cinayet*”tir (BOA, İ.DUİT 78/31). Her ne kadar *cinayet* kelimesi günümüzde gerek tarihi gerekse adli literatüre “*adam öldürme*” olarak yansımışsa da, Osmanlı hukukunda adam öldürme suçunun yanında, *eşkiyalık*, *yol kesme*, *kundakçılık*, *kız kaçırma*, *tecavüz ve devlete karşı işlenen suçlar* da “*cinayet*” suçu olarak adlandırılmıştır.

Osmanlı Devleti’nde meydana gelen adli olaylar 1878 yılından itibaren düzenlenen cetvellerle takip edilmeye başlanmıştır. Her kazada ay sonu hazırlanan cetveller takip eden ayın ilk haftası liva merkezine gönderilirdi. Livalarda toplanan cetveller bir hafta zarfında vilayet merkezine iletilir ve oradan da bir hafta içinde Dahiliye Nezareti’ne ulaştırılırdı. Böylece hazırlanan vukuat cetvelleri bir ay sonunda merkeze ulaşırdı. Hükümet bu cetvellerin hazırlanması ve gönderilmesi işine büyük önem vermiş ve bu konuda ihmali olanların görevden almaya kadar ağır cezalara maruz kalacaklarını sık sık ilgililere duyurmuştur (BOA, DH. EUM. EMN. 14/13; BOA, DH. EUM. EMN. 13/13; BOA, DH. EUM. EMN. 96/6). Vukuat cetvellerinde (incelediğimiz belgelerde “*cinayet cetvelleri*”), olayın oluş tarihi, meydana geldiği mahal, suçun türü, suçu işleyen kimliği, suça maruz kalanın yaşadığı yer ve ismi ile failin yakalanıp yakalanmadığı gibi bilgiler verilmekteydi (BOA, DH. EUM. EMN. 16/12). Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarında, 1912’de düzenlenen cinayet cetvellerine bakıldığında, katl(adam öldürme), yaralama, kutta-i tarik(yol kesme), izale-i bıkır(bekaret bozma), sirkat(hırsızlık), cebren fi’l-i şeni(tecavüz) gibi suçlar görülmektedir. Ancak farklı dönemlerde suçun çeşitliliğinde artış görülebilir.

Savaşlar, mali bozukluklar, personel eksikliği gibi sebeplerden dolayı cinayet cetvelleri her zaman düzenli olarak tutulmamış, zaman zaman aksama ve gecikmeler yaşanmıştır. Bu olumsuzluklara rağmen düzenlenen cetveller suç olgusu ve envanteri konusunda önemli veriler sağlamıştır.

Osmanlı vilayetlerinde suç ve suçlular konusuna değinirken, bölgeler arasındaki ekonomik, demografik ve sosyal özelliklere de dikkat edilmelidir. Özellikle yerleşim

biriminin nüfus yapısı, savaşlar, göçler, etnik çeşitlilik, ulaşım, ekonomik ve siyasi sıkıntılar gibi faktörler, suç dağılımını etkilemektedir.

Adam öldürme, yaralama, hırsızlık, cünha gibi suçlar, bütün bölgelerde çoğunlukla görülen suç türleridir. Ancak vilayetlerdeki sosyo-ekonomik farklılıklar suç çeşitliliğini değiştirmektedir.

III. 1912 YILI CİNAYET CETVELLERİNE GÖRE NEVŞEHİR, ARAPSUN VE ÜRGÜP KAZALARINDA SUÇ VE SUÇLULAR

1912 yılında, Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp Konya vilayetine tabi Niğde sancağına bağlı birer kazadır. Bu sebeple bu kazalardaki adli vakalar incelenirken, Konya vilayeti “cinayet cetvelleri”nden yararlanılmıştır. Kazalarda hazırlanan cetveller, Niğde sancağına, oradan Konya vilayetine ve daha sonra da Dahiliye Nezareti’ne gönderilmiştir (BOA, DH. EUM. EMN. 17/2). Cinayet cetvellerinde; işlenen suçlar, köyler hatta mahallelerin isimleri verilerek, aktarılmıştır. Dikkatli bir şekilde hazırlanan cetvellerde, suç olgusunun, kim, ne, nerede, nasıl, kime sorularına cevap vermek biçiminde sunulduğu söylenebilir (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). Cinayet, kabahat ve cünha suçlarına ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nin, Dahiliye Nezareti’ne bağlı *Emniyet Şubesi, Takibat-ı Adliye Kalemi ve Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti* gibi birimlerinde oldukça kapsamlı ve çok sayıda belge bulunmaktadır. Çalışmamızda Emniyet Şubesinde yer alan Konya Vilayetince gönderilen Emniyet Kalemi belgeleri gözden geçirilmiştir. Yaklaşık 800 adet belge taranarak, 1912 yılına ait Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarına ilişkin, cinayet cetvellerinde yer alan cinayet suçları ayıklanmıştır.

1912 Aralık ayı hariç (kayıt yok) diğer aylarda Nevşehir kazasında 7, (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14. ; BOA, DH. EUM. EMN. 16/1. ; BOA, DH. EUM. EMN. 16/12. ; BOA, DH. EUM. EMN. ; 23/1). Arapsun kazasında 7 (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14. ; BOA, DH. EUM. EMN. 13/13. ; BOA, DH. EUM. EMN. 16/12. ; BOA, DH. EUM. EMN. 23/11. ; BOA, DH. EUM. EMN. 94/13. ; BOA, DH. EUM. EMN. 94/45). olmak üzere toplam 14 cinayet suçunun kaydı tutulmuştur. Ürgüp kazasına ilişkin kayıtlarda ise yıl içinde her hangi bir cinayet suçu işlenmemiştir. Nevşehir ve Arapsun kazalarındaki suç çeşitliliğine baktığımızda, Nevşehir’de 3 adet katl, (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14. ; BOA, DH. EUM. EMN. 17/12). 2 adet kutta-i tarik, (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). 2 adet sirkat, (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). Arapsun’da 3 adet katl, (BOA, DH. EUM. EMN. 16/12. ; BOA, DH. EUM. EMN. 23/11. ; BOA, DH. EUM. EMN. 99/45). 1 adet

izale-i bikr, (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). 1 adet fi'l-i şeni, (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). 1 adet cerh (BOA, DH. EUM. EMN. 13/13).1 adet cebren izale-i bikr (BOA, DH. EUM. EMN. 94/13). suçlarının işlendiği görülmektedir. Bu durum Arapsun'da Nevşehir'e göre daha fazla suç çeşidinin olduğunu göstermektedir. İki kazadaki toplam suç çeşitliliğine baktığımızda katl suçu birinci sırada, sirkat ve izale-i bikr suçları ikinci sırada yer almıştır. Fi'l-i şeni ve yaralama suçları üçüncü sıradadır. Tabi ki bu suçlar 1912 yılı verilerine dayanmaktadır. Farklı yılların, cinayet, ceraim-i umumiye ve vukuat-ı cinaiye cetvelleri incelenerek, farklı yerleşim birimleriyle karşılaştırılarak genel bazı istatistiki sonuçlar elde edilebilir. Çalışmamız şu an için mikro ölçekte bir vaka incelemesi olup, bu konuda ileride daha geniş çapta bir çalışma yapmayı umuyoruz.

Nevşehir kazası nüfus bakımından Arapsun kazasının iki katından fazla olmasına rağmen, işlenen suç adedi birbirine eşittir. Yani nüfus ile suç işleme arasında doğrudan bir bağlantı olmadığı söylenebilir.

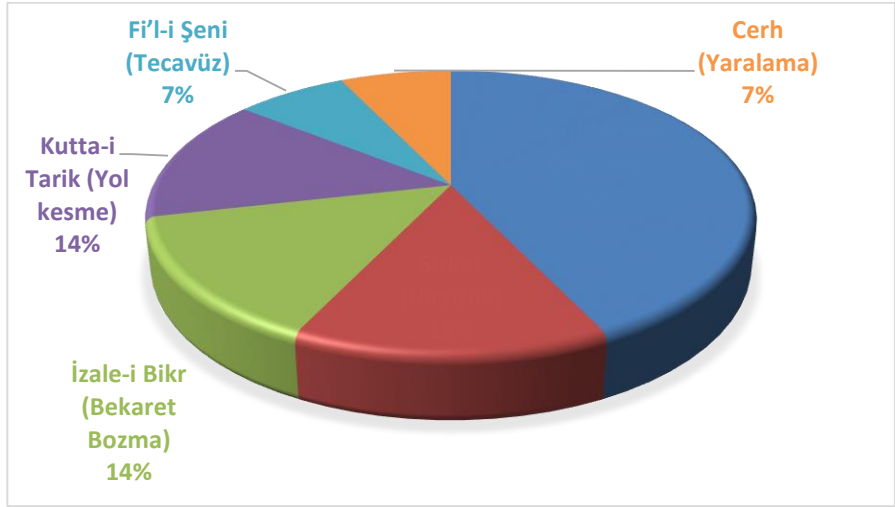
Belgelere baktığımızda her iki kazada da yaz aylarında suç işleme sıklığının arttığı söylenebilir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı'da birçok suç türü olmasına rağmen, 1912 yılının Nevşehir ve Arapsun kazalarında birkaç çeşit suç türüne rastlıyoruz.

Yine de bu suç türlerinin Osmanlı taşrasında sıklıkla görülen suç türlerinden olduğu da bir gerçektir. Çok küçük çaptaki suçları birçoğu belgelere yansımamıştır. Ürgüp kazası ise 1912 yılını oldukça sakin geçirmiştir. Aşağıdaki tablo ve grafik Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarındaki suç dağılımını göstermektedir.

Tablo-1: 1912 Yılı Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp'teki Suçların Dağılımı

Suç Türü	Sayısı	Yüzde
Katl (Adam Öldürme)	6	42.86
Sirkat (Hırsızlık)	2	14.28
İzale-i Bikr (Bekaret Bozma)	2	14.28
Kutta-i Tarik (Yol kesme)	2	14.28
Fi'l-i Şeni (Tecavüz)	1	7.14
Cerh (Yaralama)	1	7.14
Toplam	14	100

Şekil-1: 1912 Yılı Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp'teki Suçların Dağılımını Gösterir Grafik

1. Katl (adam öldürme)

Osmanlı hukukunda katl suçları sınıflandırılırken öncelikle “kasıt” olup olmadığına dikkat edilmiştir. Cezaların ağırlığına da, suçlarda kastın olup olmadığına göre karar verilmiştir. Bu çerçevede öldürme suçları, çeşitli isimlerle sınıflandırılmıştır.

İncelediğimiz cinayet cetvellerinde katillerin suçu nasıl işledikleri ve ne gibi bir ceza aldıkları belirtilmemiştir. Dolayısıyla suç planlayarak ya da planlamayarak işlenmiş olabilir.

25 Temmuz 1912’de Nevşehir kazasında, Karaca mahallesinden Dursun çarşıdaki handa Tahtacı mahallesinden Seyyid Ali’yi öldürmüştür. Fail, akşam karanlığından faydalanarak firar etmiş, takibine devam edildiği belirtilmiştir. (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14).Yine 28 Temmuz 1912’de Nevşehir’de Eğrikapı köyünden Sülün Recep Kerimesi Ayşe, aynı köyden Nebioğlu Mustafa ve refiki Mehmet oğlu Süleyman tarafından öldürülmüştür. Katiller 29 Temmuz’da yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14).

2 Ocak’ta ise Tatar köyünden Hacı Hüseyin oğlu Osman, Hasan oğlu Mehmet, Bekir ve Şükrü, yine aynı köyden İbrahim mahdumu Osman’ı katletmişlerdir. Suçluların hepsi 4 Ocak’ta yakalanarak adliyeye teslim edilmişlerdir. (BOA, DH. EUM. EMN. 23/1).Arapsun kazasında 21 Nisan 1912’de Arafé? köyünden Emin oğlu Osman ve onun

oğulları Salih, Şükrü, Said ve Salih'in zevcesi Fatma, Hasan oğlu Murtaza, aynı köyden Derviş Hasan oğlu Mehmet Çavuş'u öldürmüşlerdir. Olayın faileri aynı gün içinde yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 16/12). 12 Şubat'ta Salanda köyünde, Hızır oğlu Ali ve mahdumu Kamil, Hakuk? adlı kişiyi katletmişlerdir. Suç revolver silahıyla işlenmiş, suçlular 13 Şubat'ta yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 23/4). 19 Haziran 1912'de, Arapsun'un Engel köyünde, Hacı Katip oğlu Osman, Sivas'ın Kangal kazası, Cücin köyünden Abbas Kethüda oğlu Halil'i öldürmüştür. Adı geçen köy Arapsun kazasına henüz ilhak olunmakla, vukuatın zuhuru haber alınmakla, derhal jandarma gönderilmiş ise de katilin hududu tecavüzle Ankara vilayeti tarafına geçtiği anlaşılmış mahallinde takibata devam olunmakla beraber civar mahallere dahi derdesti için telgrafla malumat verilmiştir. (BOA, DH. EUM. EMN. 99/5).

Yukarıda gördüğümüz gibi 1912'de Nevşehir ve Arapsun kazalarında 6 adet öldürme suçu işlenmiştir. Ürgüp kazasında ise herhangi bir suç işlenmemiştir. Öldürme suçunun 2'si tek fail, 4'ü ise birden fazla kişi tarafından işlenmiştir. Suçun neyle ve nasıl işlendiğine dair cetvellerde yeterli bilgi yoktur. Yalnızca bir vakada failin suçu revolver silahıyla işlediği saptanmıştır. Ayrıca 6 katl vakasının 5'inin köylerde meydana geldiği görülmektedir.

2. Sirkat (hırsızlık)

Hırsızlık, işleme şekline veya soyulan mahalle göre cinayet ya da cünha kapsamında değerlendirilebilen bir suçtur. Bir hırsızlığın cinayet olarak değerlendirilebilmesi için bazı şartların oluşması gerekir. 1) Gece vakti işlenmeli; 2) İki veya daha fazla şahıs tarafından işlenmeli; 3) Faillerden biri veya bir kaçısı silahlı olmalı; 4) Bir ev yahut müstemilatına veya bir odasına, içeride insan olan her türlü mahale, duvar delerek, merdiven ile aşarak, kapısını kırarak, bir alet ile kilidini açarak, devlet memuru görüntüsünde veya sahte emir göstererek girilmeli; 5) Şiddetli muamele veya silah teşhiri olmalıdır. (BOA, İ.DUİT 78/31).

Şu da bir gerçektir ki hırsızlık suçu zaman zaman adi bir vaka olarak kalmayabilir, yaralama hatta öldürme suçuna da yol açabilir.

Sosyal ve ekonomik sıkıntılar, eğitimsizlik, ahlaki zayıflık gibi faktörler hırsızlık suçunun temel nedenleridir. Cinayet cetvellerinde sıkça rastlanmaktadır ve kayıtlara genellikle "sirkat" olarak yansımıştır. (BOA, DH. EUM. EMN. 16/12). 25 Ekim 1912'de Nevşehir kazasının Mollaköy köyünde Hüseyin oğlu Mustafa ile Hasan oğlu Mehmet

hırsızlık yapmışlar ve 28 Ekim’de yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 16/1). 21 Nisan 1912’de Nevşehir’in Tatar köyünde bir hırsızlık vakası olmuş, failler 25 Nisan’da yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 16/12).

Her iki hırsızlık olayı da Nevşehir’in köylerinde gerçekleşmiştir. Arapsun ve Ürgüp’te 1912’de kayıtlara yansıyan hırsızlık suçu yoktur. Hırsızlığın nasıl gerçekleştiği, ne amaçla yapıldığı, mal mı, yoksa hayvan mı çalındığına belgelerde yer verilmemiştir.

3. Kutta-i Tarik (Yol Kesme)

Büyük hırsızlık da denilen “yol kesme” ve “soygun” suçuna eski hukukumuzda “kutta-i tarik” veya “hirabe” denilmiştir. Bu suçta devlete veya güvenlik kuvvetlerine rağmen anarşi çıkarmak başkasının malını zorla almak yani soygun söz konusudur. Yol kesme ve eşkiyalık (hirabe) hırsızlık suçuna benzemek ayrıntılı olarak yer almıştır. Ancak incelediğimiz cinayet cetvellerinde, Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarındaki yol kesme suçları hakkında kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Diğer cetvellere bakmak ayrı bir araştırma konusudur.

1912 yılının ilk yol kesme vakası, 16 Temmuz’da Nevşehir Ashavaran’da meydana gelmiştir. Tahtacami mahallesinden Arabacı Seyyid ve arkadaşı Seyyid, Arapsun Samanlı köyünden Ağa Mehmet Mustafa ve Mehmet’in yolunu kesmişlerdir. Failler 18 Temmuz’da derdest edilmişlerdir. (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). İkinci vaka yine 16 Temmuz’da yaşanmıştır. Olay mahali aynı yerdir. Karakurt Mahallesinden Arabacı Arif ve arkadaşı Andot?, Aksaray’ın Sarıkaraman köyünden Salih oğlu Dursun’un yolunu kesmişlerdir. Suçlular 21 Temmuz’da yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14). Her iki yol kesme olayı da Nevşehir kazasında olmuştur. Suçun failleri birden fazladır ve yakalanmışlardır. Suçların sebepleri ve ne şekilde işlendiği belirtilmemiştir. Arapsun ve Ürgüp’te yol kesme olayı yaşanmamıştır.

4. İzale-i Bıkr (Bekaret Bozma) ve Fi’l-i Şeni (tecavüz)

İslam Hukukunda, rızaya dayalı cinsel ilişki veya tecavüzler zina kapsamında değerlendirilirken, Osmanlı hukukunda iki suç birbirinden farklı olarak ele alınmıştır. İslam hukuku, nesebin sağlamlığını sağlamak ve toplumsal düzeni korumak için yasaklarken, (Avcı 2004: 163; Konan 2011: 151; Dülger 2000: 87). Osmanlı Hukukunda şahsi özgürlüğe yapılan bir saldırı olarak ele alınmış ve cinayet suçu olarak tasnif edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde tecavüz mağdurun medeni durumuna göre çeşitli isimlerle ifade edilmiştir. Bu hususta en genel tanım ırza geçmek anlamındaki “hetk-i ırz” kelimesi olsa da cinayet cetvellerinde yaygın olarak, “fi'l-i şeni”, “cebren fi'l-i şeni” terimleri kullanılmıştır. Fi'l-i şeni kelime anlamı olarak “ayıp, kötü, utanılacak işler” anlamına gelmekte ve “zina” suçunu da kapsamaktadır. Ancak olayın cebren, yani zorla gerçekleşmesi durumunda tecavüzü ifade etmektedir. (Konan 2011: 154). Eğer tecavüze uğrayan genç bir kız ise bu durum da “izale-i bickr” yahut “cebren izale-i bickr” kavramları kullanılır. Tecavüz mağdurun erkek olması durumunda ise “cebren fi'l-i şeni livata” terimi kullanılır.

İncelediğimiz cinayet cetvellerinde, tecavüz suçunun izale-i bickr, cebren izale-i bickr ve fi'l-i şeni olarak adlandırıldıkları görülmektedir. 1912 yılına ait cinayet cetvellerinde Arapsun kazasında, 1 adet izale-i bickr, 1 adet cebren izale-i bickr ve bir adet de fi'l-i şeni vakası görülmüştür.

1 Temmuz 1912'de Arapsun kazasının Ayhan köyü civarında, aynı köyden mülazim oğlu Mustafa ve Hasan oğlu Ahmet ve Satılmış oğlu Süleyman adlı kişiler, aynı köyden Derviş kerimesi Sultan ve gelini Hatun'a cebren fi'l-i şeni ve izale-i bickr suçunu işlemişlerdir. Failler 10 ve 26 Temmuz tarihlerinde yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 12/14).

8 Mayıs 1912'de Ayhan köyü civarındaki tarlada, Kuyulukışla köyünden Molla Mustafa kerimesi Ümmügülsüm, Aynı köyden Musa oğlu Said, Mustafa oğlu Kamil ve Kaygusuz oğlu Hasan tarafından tecavüze uğramıştır. Sekiz yaşındaki Ümmügülsüm'ün bekaretini bozan, 3 failden ikisi 11 Mayıs'ta yakalanarak adalete teslim edilmiş, diğer fail ise yakalanamamıştır. (BOA, DH. EUM. EMN. 94/13). Yukarıdaki üç vaka da Arapsun kazasında meydana gelmiştir. Nevşehir ve Ürgüp'te 1912'de kayıtlara yansıyan herhangi bir tecavüz olayı yaşanmamıştır. Vakalar istatistiki olup, failerin mesleği, eğitimi, evli-bekar olup olmadıkları kayıtlardan anlaşılamamaktadır.

1912'de meydana gelen 1 adet yaralama konusu için ayrı bir başlık açmadık. Bu vakadan kısaca bahsedecek olursak, 19 Ağustos 1912'de Karaburun köyünden Mehmet oğlu Hasan ve biraderi İbrahim, aynı köyden Hacı Ahmet oğlu Yusuf Çavuş'u kamayla yaralamışlardır. Failler 20 Ağustos'ta yakalanmışlardır. (BOA, DH. EUM. EMN. 13/13). Yaralama vakası Arapsun kazasında meydana gelmiştir. Nevşehir ve Ürgüp'te 1912'de belgelere herhangi bir yaralama vakası yansımamıştır.

SONUÇ

1912 yılında Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarında çeşitli türlerde suç örnekleri görülmüştür. Suç çeşitliliği kazadan kazaya farklılık göstermektedir. Bu kazalarda adam öldürme suçu ön planda görülmüştür. En az işlenen suç yaralamadır. Ürgüp kazasında kayıtlara yansıyan cinayet suçu işlenmemiştir. Kazalarda işlenen suçların failleri büyük ölçüde yakalanmışlardır. 1912'de bu kazalarda gayrimüslimler de yaşamasına rağmen onlarla ilgili bir suça rastlanmamıştır.

Osmanlı taşrasında suçlar vilayet, sancak ve kazalara göre farklılık göstermektedir. Hatta aynı kazada suç ve oranlarında dönemsel farklılıklar oluşmaktadır. Bu durumun sosyal, siyasi, iktisadi ve güvenlik gibi birçok gerekçesi vardır. Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun kazalarındaki adli vakaların farklı yıllar baz alınarak, ceraim-i umumiye ve vukuat-ı cinaiye cetvellerinden yararlanılarak incelenmesi, karşılaştırmalar yapılması konu hakkında daha teferruatlı bilgi edinmemizi sağlayacaktır. Cinayet cetvelleri çok ayrıntılı olmasa da Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun'daki suç ve suç olgusu konusunda bize değerli bilgiler vermiştir.

KAYNAKLAR

ARŞİV VESİKALARI

BOA, İ.DUİT 78/31. BOA, İ.DUİT 79/10; BOA, DH. EUM. EMN: 17/2; BOA, DH. EUM. EMN: 12/14; BOA, DH. EUM. EMN: 16/1; BOA, DH. EUM. EMN: 16/12; BOA, DH. EUM. EMN: 23/1; BOA, DH. EUM. EMN: 13/13; BOA, DH. EUM. EMN: 23/11; . BOA, DH. EUM. EMN: 94/13; BOA, DH. EUM. EMN: 94/45; BOA, DH. EUM. EMN: 17/12; BOA, DH. EUM. EMN: 99/45; BOA, DH. EUM. EMN: 99/5.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

- Akdağ, Mustafa (2009). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyancıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Akgündüz, Ahmet (1999). “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlilleri” *İslami Araştırmalar Dergisi* 12 (1): 1-16.
- Akgündüz, Ahmet (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay.
- Akman, Mehmet (2004). *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yay.
- Avcı, Mustafa (2014). *Osmanlı Ceza Hukuku: Genel Hükümler*. Konya: Mimoza Yay.
- Avcı, Mustafa (2004). *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*. İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Aydın, Mehmet Akif (1993). “Ceza”, *İslam Ansiklopedisi*. C.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 478-482.
- Barkey, Karen (1999). *Eşkiyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. Çev. Zeynep Altok. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Dülger, İbrahim (2000). “İrza Geçme Suçunun Tarihsel Gelişimi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (6): 81-104.
- Düzbakar, Ömer (2008). “İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2): 79-105.
- Ergut, Ferdan (2015). *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*. İstanbul: İletişim Yay.

- Eroğlu, Özgür (2000). “17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer’iyye Sicillerine Göre Konya’da İşlenen Adi Suçlar”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Fendoğlu, H. Tahsin (2000). *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Griswold, William J. (2011). *Anadolu’da Büyük İsyan(1591-1611)*. Çev. Ülkün Tansel. İstanbul: Kırmızı Yay.
- İlgürel, Mücteba (1993). “Celali İsyanları”. *İslam Ansiklopedisi*. C.7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 252-257.
- İnalcık, Halil (1998). “Adaletname”, *İslam Ansiklopedisi*. C.1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay: 346-347.
- Kılıç, Orhan (1999). “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Kalpazanlık Faaliyetleri” *Osmanlı Ansiklopedisi*. C.3. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 180-187.
- Konan, Belkız (2011). “Osmanlı hukukunda Tecavüz Suçu”. *OTAM* (29). 149-172.
- Köse, Osman (2009). *Osmanlı’dan Günümüze Eşkiyalık ve Terör*. Samsun: Etüt Yay.
- Levy, Noemi, A. Tourmarkine (2007). *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza:18. ve 20. Yüzyıllar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Menekşe, Ömer (1998). “XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçu ve Cezası”. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Mumcu, Ahmet (2007). *Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl*. Ankara: Phoenix Yay.
- Özbek, Nadir (2004). “Osmanlı İmparatorluğu’nda İç Güvenlik, Siyaset ve devlet, 1876-1909” *Türklük Araştırmaları Dergisi* (16): 59-95.
- Öztop, Fatih (2014). *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli vaziyet (1908-1916)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Şimşek, Fatma, H. Eroğlu, G. Dinç (2009). “Osmanlı İmparatorluğu’nda İskat-ı Cenin”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (6): 593-609.
- Uluçay, Çağatay (1955). *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul: Berksoy Basımevi.
- Yetkin, Sabri (1997). *Ege’de Eşkiyalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

EK 3: ÜRGÜP KAZASINA AİT CİNAYET CETVELİ ÖRNEĞİ (DH. EUM. EMN. 16/1)

تاریخ	مکان	موضوع	تعداد	بیمار	توضیحات	ملاحظات	ملاحظات	ملاحظات

... ..

NEVŞEHİR İÇİN YENİ BİR TURİSTİK ÇEKİM ALANI ÖNERİSİ: TÜRK DEVLETLERİ CANLI TARİH MÜZESİ

Yrd. Doç. Dr. Erdal ÜNSALAN
Amasya Üniversitesi
erdal.unsalan@amasya.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Burak ERYILMAZ
Amasya Üniversitesi
burak.eryilmaz@amasya.edu.tr

ÖZET

Rekabetin hızla arttığı günümüzde mevcut çekicilik unsurlarına yenilerini ekleme başarısı gösteren destinasyonlar rakiplere karşı rekabet avantajını elde etme şansına sahip olmaktadır. Bu çekicilik unsurları turistlerin karar verme süreçlerini etkilediği gibi ziyaretçilerin de memnuniyet düzeylerinin artmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada Nevşehir Bölgesi'nin var olan turizm çekiciliğinin daha da artırılması amacı ile doğanın lütfü olan vadilerden birisi olan Ortahisar sınırları içerisinde bulunan Balkan Dere Vadisi'ni turizm amaçlı kullanıma açarak "Türk Devletleri Canlı Tarih Müzesi" adı altında bir alan oluşturulması önerilmektedir. Bu sayede yeni bir çekicilik unsuruna sahip olmanın yanı sıra yeni istihdam sahaları açarak bölge ekonomisine de katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı önerilen bu proje hakkında bilgileri paylaşarak yerel yönetim ve turizm paydaşlarının dikkatini çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon, Nevşehir, Turistik Çekicilik

A NEW TOURISTIC ATTRACTION AREA SUGGESTION FOR NEVŞEHİR: LIVING HISTORY OF TURKISH STATES MUSEUM

ABSTRACT

Today that rivalry has increased fast the destinations which are able to add new ones to present attraction elements have got the advantage to compete towards their rivals. These attraction elements effect the tourists preferences, they also increase the pleasure of the visitors. In this study "Balkan Dere Vadisi" one of the natural valleys in Ortahisar is advised to be opened to tourism under the name "Living History of Turkish States Museum" in order to increase the tourism attraction in Nevşehir. Hence beside having a new attraction element it is thought that this will contribute to regional economy opening new employment fields. The aim of this study is to get attention of the tourism shareholders and local managements sharing the knowledge suggested in the Project.

Keywords: Destination, Nevşehir, Touristic Attraction

GİRİŞ

Turizm potansiyeli bulunan bir bölgenin cazibe merkezi olmasına katkıda bulunacak unsurların başında bölgenin sahip olduğu doğal ve tarihi-kültürel çekicilikler, turistik arz unsurları gibi bileşenlerin sayısı ve kalitesi gelmektedir. “Güzel Atlar Diyarı” olarak adlandırılan Kapadokya Bölgesi’nin de sahip olduğu bu imkanlar ile ülkemizin ilk akla gelen turizm destinasyonlarından birisi olduğunu söylemek mümkündür.

Zaman içerisinde her şeyin değişikliğe uğraması gibi turist profilleri, tercihleri, istekleri ve yaklaşımları da değişiklik göstermektedir. Bu yüzden cazibe merkezi konumundaki destinasyonların bu özelliklerini kaybetmemeleri için değişime ayak uydurmaları ve sahip oldukları arz unsurlarını da sürekli yenileme ve geliştirme zorunlulukları bulunmaktadır.

Kapadokya Bölgesi; Kayseri, Aksaray, Niğde illeri arasında kalan özellikle farklı coğrafyası ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken Türkiye’nin en önemli turizm destinasyonlarından birisidir. Bu ilginin temel sebebi peri bacaları ve vadiler gibi doğal çevre unsurlarıdır. Bu unsurlar insan eli ile yapılmış yapay çevre unsurları ile birleştiğinde olduğundan çok daha cazip bir bölge ile karşılaşmak mümkündür.

Bölgede Hristiyanlık dönemine ait eserler, 11. Yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşen Selçuklu, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı’dan kalma eserler en çok ziyaret edilen yerlerin başında gelmektedir. Turistlerin bir turizm merkezini ziyaret etme nedenlerinin başında doğal ya da insan yapımı, sosyo kültürel değerler, çeşitli faaliyetler, özel olaylar gibi çekicilikler gelmektedir (Kuşluvan, 1990:80). Uygarlıklardan kalma kilise, manastır, şapel, yeraltı kenti, camii, kervansaray gibi eserler Kapadokya’nın Dünya Kültür Mirası Listesi’ne girmesini sağlayarak bölgeye çok sayıda turist çekmektedir (Arslan ve Ersun, 2009).

Kapadokya Bölgesi’ni ziyaret eden turist sayısı azımsanmayacak boyuttadır. Ancak 2016 yılı için aynı şeyi söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Ülkemiz turizmini kötü bir sezonun beklediği bir dönemde Kapadokya’yı ziyaret eden turistlerin sayısının da düşeceği kaçınılmaz bir gerçek haline gelmiştir. Nitekim bu durum istatistiklere de yansımıştır. Kapadokya Bölgesi’ni 2016 yılının ilk 3 ayında 182 bin 192 yerli ve yabancı turist ziyaret etmiştir. 2015 yılının aynı döneminde ise bölgeyi 364 bin 563 yerli ve yabancı turist ziyaret etmiştir. 2016 Mart ayı içerisinde 80 bin 392 yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği bölgeyi 2015 yılı Mart ayında ise 155 bin 66 yerli, ve yabancı turist ziyaret

etmiştir (TUIK,2016). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere turist sayısında yaklaşık % 50 oranında bir azalma yaşanmaktadır. Bunun başta terör tehdidi olmak üzere sınırlarımızda yaşanan olumsuzluklar gibi önemli sebepleri olsa da bu durumu atlatarak tekrar eski ziyaretçi sayılarına hatta daha fazlalarına ulaşmak mümkündür. Bu yüzden bölge çekicilik unsurlarına eklenecek olan her bir yeniliğin bölgeye olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Kapadokya Bölgesi'nin mevcut olan çekiciliğinin artmasına yardımcı olacağı düşünülen bir proje önerisinde bulunmaktadır. Proje Ortahisar Kasabası sınırları içerisinde bulunan Balkan Deresi Vadisi'ne yapılacak olan “ Türk Devletleri Canlı Tarih Müzesi” adı altında bir alanın oluşturulmasını içermektedir.

1. Projenin Gerekçesi ve Amacı

Bu projenin amacı Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden yerli ve yabancı turistleri birbirine benzer mekanlardan uzaklaşarak daha önce başka yerde sunulmamış, ilgi çekici aynı zamanda da öğretici bir ortam içerisine sokmaktır. Oluşturulması önerilen “Türk Devletleri Canlı Tarih Müzesi” ile bir taraftan Kapadokya Bölgesi'nin var olan turizm potansiyelinin yeni bir çekim alanı ile daha da artırılması planlanırken diğer taraftan da yerel halkın yeni paydaşlarla turizmden elde ettikleri gelir ve sosyal faydanın arttırılmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Önerilen projede hedef kitle Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden ya da etmeyi düşünen yerli ve yabancı turistlerin yanı sıra başta üniversitelerin Tarih bölümlerindeki öğrenciler olmak üzere Türk tarihini öğrenmeye hevesli olan herkeştir.

2. Projenin Coğrafi Konumu

Proje için ORTAHİSAR sınırları içinde bulunan Balkan Dere Vadisi (Yukarı dere, Aşağı Dere yaklaşık 7 km) düşünülmüştür. Ortahisar Çayı olarak bilinen vadi Yukarı ve Aşağı Dere vadisi İbrahimpaşa köyünden başlayıp Ortahisar Kasabasından geçerek Ürgüp'e kadar uzanan yaklaşık 7 km'lik bir vadidir. Vadi 2015 yılına kadar çok kötü bir durumda iken 2015 yılında yılında dere ıslah çalışması yapılmış ve bu sayede kısmen de olsa gezilebilir bir hale getirilmiştir.Vadinin İbrahimpaşa köyünden başlayıp Ortahisar kasabasına kadar uzanan kısma Yukarı Dere (Balkan Deresi vadisi) yaklaşık 3,2 km uzunluğundadır. Bu noktadan Ürgüp'e doğru Aşağı Dere olarak adlandırılan vadi ise yaklaşık 3,8 km uzunluğundadır.Projeye dahil edilen kısım İbrahimpaşa köyünden

başlayıp Ortahisar kasabasında biten 3,8 km uzunluğundaki Yukarı Dere (BALKAN DERESİ) dir.

Şekil 1: Balkan Deresi Harita Görüntüsü

3. Proje Kapsamında Gerçekleştirilmesi Düşünülen Faaliyetler

Gerçekleştirilmesi önerilen bu projenin çekim merkezi haline gelebilmesi için yapılması gereken faaliyetler 4 aşama olarak planlanmıştır.

3.1. Fiziksel Altyapının Düzenlenmesi

Bu aşamada 2015 yılında yapılmış olan ıslah çalışmaları yeniden gözden geçirilerek dere ıslah çalışmasının tam anlamıyla tamamlanması planlanmaktadır. Bu doğrultuda yapılacak olan işlemler şunlardır:

- Yürüyüş parkurlarının oluşturulması
- Atlı doğa turları için parkurların oluşturulması
- Oluşturulacak olan müzeye yaşlıların ve engelli bireylerin de ziyaretini sağlamak ve farklılık yaratmak amacıyla faytonların geçebileceği yolların hazırlanması

3.2. Türk Devletleri'nin Yaşam Alanlarının Düzenlenmesi

Vadi boyunca vadinin genişlediği bölgelerde ilk Türk Devleti olan Büyük Hun İmparatorluğu'ndan başlayıp Son Türk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar bütün Türk Devletleri'nin ayrı ayrı ya da dönemsel olarak aynı yıllarda hüküm sürmüş olan devletlerin gruplandırılarak bu devletlerin folklorunu (yaşam alanları ile yaşam

alanlarında kullandıkları eşyalar, kıyafetler, yemekler vs. gibi) sergilenebileceği yaşam alanlarının kurulması bu aşamada gerçekleştirilecektir.

3.3. Yardımcı Hizmet Ünitelerinin Kurulması

Bu aşamada proje kapsamında yiyecek içecek hizmetlerinin verilmesi, hediyeelik eşya satışının yapılabileceği yardımcı hizmet ünitelerinin kurulması planlanmaktadır. Oluşturulan büyük bir mutfakta bu devletlerin yemek çeşitleri tadımlık olarak yapılarak ziyaretçilere ikram edilecektir. Böylelikle ziyaretçilerin bunları test etmesi sağlanacak, akşam yemeği için siparişler alınarak akşam yemekleri bu ana mutfakta hazırlanacaktır. Siparişlere göre hazırlanan yemekler hangi devlete ait ise o devletin yaşam alanına götürülecektir. Ziyaretçilerin akşam yemekleri için transferleri, faytonlarla sağlanacaktır. Tercih ettiği yaşam alanına getirilen ziyaretçilere folklor gösteriler eşliğinde yemekleri ikram edilecektir.

Yaşam alanlarında satışa sunulacak olan hediyeelik eşyaları ise kasaba halkının satışını yapması ve kendisine gelir etmesi hedeflenmektedir. Bunu gerçekleştirmek için yerel halka yönelik olarak açılacak kurslarla eğitimlerin verilmesi düşünülmektedir.

3.4. Tanıtım ve Pazarlama

Projenin tanıtımı için birçok farklı kanalın kullanılması planlanmaktadır. Projenin yazılı basın, televizyon, radyo ve kent panolarında reklamları Nevşehir Valiliği, İlçe Kaymakamlıkları ve Belediyeler, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yapılması planlanmaktadır. Ayrıca günümüzün en etkili reklam araçlarından birisi haline gelen sosyal medyada projenin tanıtılmasının da sağlanması planlanmaktadır. Hedef kitleye ulaşabilmek için Kapadokya Bölgesi'ne turist getiren Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları da tanıtımın önemli bir bölümünü teşkil edecektir. Bununla birlikte Valilik ve üniversite kanalı ile gerek Türkiye'deki gerekse de Türki Cumhuriyetler' de tarih bölümü olan üniversitelere tanıtım broşürleri ve davet yazılarının gönderilmesi de bu aşamada gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalar arasındadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir turizm bölgesinin kendisine özgü özellikleri turistlerin o bölgeyi seçmelerine doğrudan etki etmektedir. Kapadokya'nın sahip olduğu özellikle doğal zenginlikler de turistler için her zaman ilgi çekici olmuştur. Bölge tanıtımı, imajı ve pazarlama faaliyetlerinde de bu çekicilik unsurlarının varlığı önemli oldukça önemlidir. Bir taraftan sahip olunan çekicilik unsurlarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekirken diğer taraftan da mevcut çekiciliklere yenilerini eklemenin destinasyonlar arası rekabette avantaj sağlayacağı söylenebilir.

Bu projenin hayata geçirilmesi ile bölgede her yıl azalma gösteren talebin canlandıracağı düşünülmektedir. Gerçekleştirilecek olan proje kapsamında bir taraftan özellikle Türk Tarihine ilgi duyan bireyler ile bu konuda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların uğrak merkezi olacak bu da doğal olarak bölgeye olan talebi diğer taraftan ise bölgedeki geceleme oranını büyük ölçüde artıracaktır.

Üretilen hediye el sanatları ürünleri, hazırlanacak olan yemekler ve yaşam alanlarında sergilenecek olan gösteriler ile hem kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasına sağlayacaktır. Ayrıca bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi noktasındaki duyulacak olan iş gücü de dikkate alınacak olursa büyük bir istihdam imkanı ile bölge ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak; doğal çevre açısından zengin olan bölgenin kültürel zenginliklerle birleştirilmesi önemli bir istihdam ve gelir kaynağı oluştururken, bölgeye yeni bir heyecan, Kapadokya bölgesinde yeni bir imaj sağlamış olacaktır.

KAYNAKLAR

ARSLAN, Kahraman; ERSUN, Nur (2009),“Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Kapadokya Bölgesi’nde Kongre Turizmini Geliştirme Olanakları”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:34, Temmuz-Aralık, ss:139–164.

KUŞLUVAN, Salih (1999), “Turizm Gelişiminin Çevre Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri Ve Olumsuz Etkilerin Yönetimi” 2000’li Yıllara Girerken Kapadokya’nın Turizm Değerlerine Yeniden Bir Bakış, Hafta Sonu Seminerleri IV, Nevşehir, ss: 80–104.

TUİK (2016) , Türkiye İstatistik Kurumu, Turizm İstatistikleri 1. Çeyrek, Haber Bülteni.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21531>(Erişim

Tarihi:14.05.2016)

AĞIZLARDA KELİME EŞDEĞERLİĞİ: NEVŞEHİR AĞZI ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Erkan HİRİK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
erkanhirik@gmail.com

ÖZET

Bir dil birliği içerisinde bulunan *ek*, *kelime*, *kelime grubu*, *sözdizimi* ya da *cümle üstü birim* biçimindeki yapılar, başka bir dil birliği içerisinde ifade edilmek istendiğinde bir takım aktarma sorunlarıyla karşılaşılır.

Bu aktarma sorunları sadece ölçünlü dil veya lehçeler arasında değil Türkçenin farklı ağzlarında da görülür. Kelime boyutunda ele alındığında ağzılarda yer alan bazı kelimelerin ölçünlü Türkçede yer almaması, başka anlama sahip olması, ağızdaki anlamının yanında farklı anlamlarının da bulunması temel *kelime eşdeğerliği* sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada, Nevşehir ağzında kullanılan fiiller ile ölçünlü Türkçedeki fiiller *eşdeğerlik* ve *yalancı eşdeğerlik* bakımından karşılaştırılmış bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Nevşehir ağzı, Türkiye Türkçesi, aktarma sorunları, eşdeğerlik.

0. GİRİŞ

Türk dünyası tarihin takip edilebilen geçmişinden bugüne değin yalnızca bir bölgede sınırlı kalmayarak yayılan bir kültür özelliğine sahiptir. Bu durum Türklerin göçtüğü coğrafyada bulunan kültürlerle karşılıklı etkileşim içerisine girmesine neden olmuş, bu da dolayısı ile dil ve edebiyat dünyasında bir takım iç meselelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Türk dili uzun tarihî dönemler neticesinde farklı kollara ayrılmış, dildeki gelişmeler ve değişmeler, aynı milletten olsa da farklı boydan olan toplumların yaşam tarzlarının farklılığı, siyasî durumlar Türk lehçelerinde yer alan söz varlığının birbirleri ile tam olarak örtüşmemesine neden olmuştur. Bu nedenle bugün Türk lehçelerinin bazıları arasında düşük bazıları arasında ise yüksek oranda sözvarlığı farklılıkları bulunmaktadır. Bu durumun dildeki en somut göstergesi ise aktarma sorunlarında ortaya çıkmaktadır.

Dil toplum olaylarından ve tarihî gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Dilin herhangi bir olgudan etkilenişi onun lehçelerine ve ağzlarına da ulaşmaktadır. Çeşitli tarihî olaylar neticesinde bir milletin aynı boyundan ya da farklı boyundan gelen

topluluklar aynı devletin ferdi olsalar da konuşma biçimleri birçok sebeple farklılaşabilmektedir.

Yazı diline sahip olan dil birlikleri içerisinde ağız çalışması yapıldığında *standart dil* merkez konuma alınarak değerlendirmeler yapılmaktadır. Temeli söyleyiş farklılıklarına dayanan ağızlardan yapılan derlemeler ile bu ağızlara ait söz varlıkları belirlenmekte ve üzerlerine çeşitli bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Çeşitli sebeplerle söyleyiş farklılıkları birbirine çok yakın bölgelerde dahi görülebilmektedir.

Anadolu ağızları da birçok sebeple farklı dallara ayrılmış ve bu çeşitlilik araştırmacılar tarafından sınıflandırma çalışmalarına¹ tabi tutulmuştur. Anadolu ağızlarının birçoğunun karakteristik özelliklerini içeren ses ve biçim hususiyetleri başta olmak üzere sözvarlıkları tespit edilmiş ve bu ağızlar yazılı olarak da çalışmalarda incelenmiştir.

Anadolu ağızlarında yer alan biçimlerin, kelimelerin, kelime gruplarının standart dilde olup olmaması, anlam alanlarının ve işlevlerinin aynı olup olmaması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Anadolu ağızlarının birbirleri arasında da yukarıda bahsedilen bağlamlarda denklik olup olmaması da ortaya çıkan bir diğer durumdur. Yani standart dil ve ağızlar arasındaki eşdeğerlik ve karşılaştırmalı olarak ele alındığında ağızlar arası eşdeğerlik meselesi ortaya çıkmaktadır.

0.1. Aktarma

Aktarma kavramı *çeviriden* farklı olarak Karadoğan tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: *Aynı dilin farklı lehçelerine dayanan yazı dillerinin metinlerini birinden diğerine çevirmek*. Bununla birlikte *konuşmayı* bir lehçeden bir başka lehçeye nakletme işi de *aktarma* olarak tanımlanmaktadır. Kendine has kuralları ve standartlaşmış biçimleri olan bir yazı dilinden diğer yazı diline yapıldığı için çeviriye benzer; ancak, farklı diller arasında değil de aynı dilin lehçeleri arasında yapıldığı için de çeviriden ayrılır (Karadoğan 2004: 9). Bu hususlar ele alındığında belli bir coğrafyada konuşulan ya da çeşitli araştırmalar aracılığı ile standart olmasa da yazıya geçirilmiş olan *ağız* metinlerini standart dil ile ifade etme işine ne demek gerektiği bir sorun olarak görülebilir.

Kars-Erzurum gibi ağızlarda biçim özelliklerinin Azerbaycan Türkçesine İstanbul ağzından (standart Türkçe) daha çok yaklaştığı göz önüne alınırsa, bununla

¹ bk. (Karahana 1996)

birlikte Azerbaycan Türkçesi metinlerini Türkiye Türkçesine dönüştürmek gerektiğinde *aktarma* terimi kullanılabiliriyorsa, bir ağız standart dilde ifade etme işi de *aktarma* terimi ile ifade edilebilir. Yani bugün lehçe olarak adlandırılan bazı dil birliklerinin aslında ağız kadar yakın oluşları ile *aktarma* kavramı arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir.

1. Eşdeğerlik ve Ağızlarda Eşdeğerlik

Bir kelimenin göstergesel olarak anlam alanının aynı dil birliği içerisinde yer alan bir lehçe ya da ağızdaki şeklinin doğrudan örtüşmesi, kısmen örtüşmesi ya da örtüşmemesi *eşdeğerlik* kavramı altında ele alınmaktadır. Eşdeğerlik konusunda Uğurlu, “*kelime eş değeriği*” (“*lexikalische Äquivalenz*”) terimiyle, *kaynak anlaşma birliğindeki bir “kelime”nin “kavram alanı”yla (“Wortfeld”) hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının birbirlerine “eş değeri” veya “denk” olma durumu; bir başka deyişle birbiriyle “örtüşmesi” ifade edilmektedir. Bu terim ile “tam eş değeriği”in yanı sıra, “kabul edilebilir eş değeriği” de kastedilmektedir.*” demektedir (Uğurlu 2004: 31).

Eşdeğerlik konusunda Türkiye’de çeşitli çalışmalar yapılmıştır². Eşdeğerlik üzerine yapılmış çalışmaların çoğunluğunu *yalancı eşdeğerlik* ile ilgili yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmalarda hem konunun teorik boyutu ortaya konmuş hem de aktarma boyutunda ortaya çıkan sorunlar ve çözümleri değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmalar arasında Uğurlu eşdeğerlik hususunda oldukça anlaşılır bir sınıflandırma yapmıştır. Uğurlu’ya göre Türk lehçeleri arasındaki eşdeğer kelimeler üç bölüme ayrılabilir.

a) *Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede bir kelime eşdeğer olabilir: 1 ≡ 1*

Kaynak lehçedeki bir kelimenin kavram alanıyla hedef lehçedeki bir kelimenin kavram alanı tamamen veya kabul edilebilir bir şekilde örtüşebilir.

b) *Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede birden fazla kelime eşdeğer olabilir: 1 ≡ 1ⁿ*

Kaynak lehçedeki bir kelimenin kavram alanını, hedef lehçede birden fazla kelime karşılayabilir.

² (Ercilasun 1993), (Resulov 1995), (Özkan 1999), (İlker 1999), (Amazarov 2004), (Akbaba 2007), (Uğurlu 2004), (Karadoğan 2004), (Kirişçioğlu 2006), (Ersoy 2007), (Usta 2008), (Kara 2009), (Zal 2009), (Eker 2012)

c) *Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede hiç bir kelime eşdeğer olmayabilir:*

1 ≡ ∅

Kaynak lehçedeki bir kelimenin kavram alanı hedef lehçede hiçbir kelime ile örtüşmeyebilir (Uğurlu 2004).

Genellikle bir kültürün kendisine has kelimeleri başka kültürlerde yer almadığı için tam bir karşılığı bulunmaz. Kazak Türkçesindeki *dombıra* kelimesinin Türkiye Türkçesinde bir eşdeğeri yoktur, Türkiye Türkçesindeki *bağlama* kelimesinin de Kazak Türkçesinde eşdeğeri yoktur (Uğurlu 2004: 35).

Bunlarla birlikte bir de *yalancı eşdeğerlik* kavramı bulunmaktadır. Uğurlu, yalancı eşdeğerlik konusunu *bire hiç eşdeğerlik* içerisinde değerlendirmektedir. Ses ve yapı bakımından aynı kaynaktan geldiği bilinen ve benzer olan kelimelerin anlam alanı olarak tamamen başka alanları işaretlemesi *yalancı eşdeğerlik* olarak adlandırılmaktadır. Uğurlu, kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin ses veya yapı veya sadece ses bakımından aynı olan veya lehçeler arasındaki düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldiği kolayca bilinen, yani benzer şeklinin hedef lehçede bulunması; ancak bu iki kelimenin kavram alanlarının birbirine eşdeğer olmaması durumu olarak *yalancı eşdeğerlik* ifadesini tanımlamaktadır (Uğurlu 2012: 218). Yalancı eşdeğerlik bazı kaynaklarda *sahte karşılıklar*, *sözde denkleşler* gibi terimlerle de adlandırılmaktadır (Resulov 1995: 916).

Eşdeğerlik ve yalancı eşdeğerlik konusuna odaklanmış çalışmalar incelendiğinde hepsinin akraba diller/lehçeler arasındaki denklikleri ele aldığı görülmektedir. Fakat eşdeğerlik ve yalancı eşdeğerlik durumu bir lehçe içerisinde yer alan ağızlarda da görülebilmektedir. Örneğin, Nevşehir ağızında yer alan *cinlenmek* “*sinirlenmek*” fiili ölçünlü Türkçede de bulunabilmektedir. Bununla birlikte Nevşehir ağızındaki *istetmek* fiili *kaçmak*, *sıvışmak* anlamındayken aynı fiil ölçünlü Türkçede *istemesini sağlamak* anlamında yalancı eşdeğer olarak bulunabilmektedir. Nevşehir ağızında yer alan diğer eşdeğerlik örnekleri aşağıda verilmiştir.

Anadolu ağızları biçim ve sözcüklüğü anlamında Türkçeye çok farklılık ve zenginlik katmaktadır. Standart dilin de bir ağızdan ortaya çıktığı düşünüldüğünde ağızların önemi ortaya çıkmaktadır. Ağızlarda kullanılan bazı biçimlerin, kelime ya da kelime gruplarının standart dilde olmadığı, var olanların işlev/anlam bakımından farklı olduğu, kısmen örtüştüğü durumlar bulunmaktadır.

Bu çalışmada Nevşehir ağzında yer alan ve *Nevşehir Folkloru 1 – Deyimler, Atasözleri, Sözcükler* (Güney 2006) adlı eserde geçen fiiller ele alınarak ölçünlü dille karşılaştırılmış ve eşdeğerlik ve yalancı eşdeğerlik bağlamında değerlendirilmiştir. Bahsi geçen eser 1954 yılında başlayan bir çalışmanın, yarım yüzyılı geçen bir derlemenin ve birikimin sonucudur (Hazar 2007: 581). Eserde yaklaşık 700 deyim, 800 atasözü ve 1000'in üzerinde de kelime açıklamalarıyla birlikte yer almaktadır.

Nevşehir ağzından tespit edilmiş olan fiiller Türk Dil Kurumu'nun *Büyük Türkçe Sözlük* adıyla bir araya getirdiği veri tabanında aranarak hem standart dil ile hem de diğer ağzlarla karşılaştırılmıştır. Yapılan bu karşılaştırmalar sonrası Nevşehir ağzında yer alan fiiller Uğurlu'nun (2004) tasnifinden hareketle eşdeğerlik bakımından ele alındığında şu başlıklar altında incelenebilir.

A) Bire Bir Eşdeğerlikler (1≡1)

- a) Kaynak ağızda bulunan bir kelime aynen (anlam ve biçim olarak) standart dilde bulunabilir.
- b) Kaynak ağızda bulunan bir kelime bazı ses değişiklikleriyle standart dilde bulunabilir.
- c) Kaynak ağızdaki bir kelime standart dilde başka bir kelime ile karşılanabilir.

B) Bire Hiç Eşdeğerlikler (1≡∅)

- a) Kaynak ağızdaki bir kelime standart dilde hiç bulunmayabilir.

C) Yalancı Eşdeğerler

- a) **Tam Yalancı Eşdeğerlik:** Kaynak ağızdaki bir kelimenin yazılışı ve okunuşu standart dilde aynı olmasına rağmen anlam alanı tamamen farklıdır.
- b) **Yarım Yalancı Eşdeğerlik:** Kaynak ağızdaki bir kelimenin anlam alanı standart dilde kısmen örtüşmektedir.

2. Nevşehir Ağzı ve Eşdeğerlik

Nevşehir ağzında bahsi geçen eserden tespit edilen fiiller *Büyük Türkçe Sözlük* ile kıyaslandığında yukarıdaki sınıflandırmaya göre çıkan örneklerden bazıları şunlardır:

2.1. Bire Bir Eşdeğerlikler (1≡1)

- *Kaynak ağızda bulunan bir kelime aynen (anlam ve biçim olarak) standart dilde bulunabilir:* Nevşehir ağızından tespit edilen bazı fiillerin standart dilde de kullanıldığı görülmektedir. Biçim olarak aynı yapıya sahip olan bu fiiller anlam alanı olarak da aynı kapsama sahiptir. Dolayısı ile biçim ve anlam olarak tam birliktelik söz konusudur.

Nevşehir Ağızı	Anlamı	Standart Dil	Anlamı
<i>cinlenmek</i>	Sinirlenmek, kızmak	<i>cinlenmek</i>	(<i>nsz</i>) Öfkelenmek.
<i>çalınmak</i>	Felç olmak	<i>çalınmak</i>	<i>hlk.</i> İnme inmek.
<i>çatmak</i>	Kavga için bahane aramak, sataşmak, dövüşmek	<i>çatmak</i>	(- <i>e</i>) Yazıyla veya sözle sataşmak
<i>çavmak</i>	(güneş için) ışık saçmak	<i>çavmak</i>	(- <i>e</i>) <i>hlk.</i> Güneş doğmak
<i>çekişmek</i>	Ağız kavgası yapmak, bir düşünceyi inatla savunmak	<i>çekişmek</i>	<i>mec.</i> Ağız kavgası etmek
<i>çemkirmek</i>	Hırçınca karşılık vermek	<i>çemkirmek</i>	(<i>nsz</i>) Birine karşı gelmek, sert cevap vermek
<i>dangırdamak</i>	Yakışksız konuşmak	<i>dangırdamak</i>	(<i>nsz</i>) Yüksek sesle, bağıra bağıra konuşmak:
<i>gönenmek</i>	Mutlu olmak, rahata huzura kavuşmak	<i>gönenmek</i>	(<i>nsz</i>) Mutlu, mesut olmak, rahat bir hayat sürmek, sevinç duymak, sevinmek, abat olmak
<i>günülemek</i>	Birisinin yaptığı bir şeyi kıskanıp onun gibi yapmaya çalışmak	<i>günülemek</i>	(- <i>i</i>) <i>hlk.</i> Kıskanmak, çekememek, haset etmek.
<i>ilenmek</i>	Beddua etmek	<i>ilenmek</i>	(- <i>e</i>) Birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya

<i>işkillenmek</i>	kuşkulanmak	<i>işkillenmek</i>	açıkça söylemek, beddua etmek.
<i>kağşamak</i>	Dağılacak duruma gelmek	<i>kağşamak</i>	(<i>nsz</i>) İşkilli duruma gelmek, pirenlemek: (<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> Eskimek, dağılmaya yüz tutmak:
<i>kalgımak</i>	Yerinde duramamak	<i>kalgımak</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> Sıçramak, fırlamak, şaha kalkmak
<i>kertmek</i>	Gedik açmak, boğumlamak	<i>kertmek</i>	(-i) Bir şeyin kenarında kertik açmak, çentmek
<i>kığılamak</i>	Koyunun keçinin dışkılaması	<i>kığılamak</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> Koyun, keçi, deve pislemek
<i>öğürleşmek</i>	Birine alışmak, arkadaş olmak, yakınlık duymak	<i>öğürleşmek</i>	(-e) Öğür olmak, birbirine alışmak, istinas etmek.
<i>sağalmak</i>	İyileşmek, dirilmek	<i>sağalmak</i>	(<i>nsz</i>) Sağlığa kavuşmak, iyileşmek
<i>sıkılamak</i> <i>sınmak</i>	Tembihlemek Bozulmak	<i>sıkılamak</i> <i>sınmak</i>	İyice tembih etmek. Kırılmak, parçalanmak, bozulmak.
<i>siftinmek</i>	Uyuşuk uyuşuk dolaşmak	<i>siftinmek</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> Oyalanmak, vakit geçirmek.
<i>sorutmak</i>	Suratını asıp kaşlarını çatarak konuşmadan durmak	<i>sorutmak</i>	(<i>nsz</i>) Somurtmak, surat asmak.
<i>yalabımak</i>	(Şimşek için) Çakmak	<i>yalabımak</i>	Şimşek çakmak.
<i>yokumsamak</i>	Yok saymak	<i>yokumsamak</i>	(-i) Var olan bir şeyi yok olarak kabul etmek.

- *Kaynak ağızda bulunan bir kelime bazı ses değişiklikleriyle standart dilde bulunabilir:* Nevşehir ağızında yer alan bazı fiillerin biçim ya da ses değişiklikleri olsa da standart dildeki aynı kökenden geldiği bilinen fiillerle örtüşmesi durumudur. Bu durumda fiiller ses ve biçim olarak farklılıklar arz edebilirler;

ancak anlam alanları yine tam örtüşmekte dolayısı ile *bire bir* eşdeğerlik söz konusudur.

Nevşehir Ağzı	Anlamı	Standart Dil	Anlamı
<i>cılbanmak</i>	soyunmak	<i>çıplaklaşmak</i>	(<i>nsz</i>) Çıplak duruma gelmek.
<i>cıngırdamak</i>	Çan ya da zil sesinin ötmesi	<i>çingırdamak</i>	(<i>nsz</i>) Çıngırak sesi çıkarmak
<i>cimciklemek</i>	çimdiklemek	<i>çimdiklemek</i>	(<i>-i</i>) Bir kimsenin etini başparmakla işaret parmağı arasında kıştırarak sıkıp acıtmak.
<i>çığırınmak</i>	Acı acı bağırarak, çığlık atmak	<i>çağırarak</i>	(<i>-i</i>) Birinin kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek
<i>dadırmak</i>	tattırmak	<i>tattırmak</i>	(<i>-i, -e</i>) Tatma işini yaptırmak, tadına baktırmak
<i>denelemek</i>	Tane tutmak	<i>tanelemek</i>	(<i>-i</i>) Tanelerini ayırmak
<i>depiklemek</i>	Çiftelemek, tekmelemek	<i>tepilemek</i>	(<i>-i</i>) <i>hlk.</i> Binek hayvanını yürütmek için ayakla vurmak, tekmelemek
<i>gara(n)mak</i>	Şikayet etmek, yakınmak, sitem etmek, dedikodu yapmak	<i>karamak</i>	Kötülemek, yermek.
<i>gerneşmek</i>	Gerinmek	<i>gerinmek</i>	Kolları açarak gövdeyi gergin bir duruma sokmak
<i>Hoşalmak</i>	Zevk almak, hoşlanmak	<i>hoşlanmak</i>	(<i>-den</i>) Hoşuna gitmek, hoş bulmak, hazzetmek, sevmek
<i>Kubarmak</i>	Mağrur olmak, kibirlenmek	<i>kabarmak</i>	Böbürlenmek, gururlanmak

<i>Özülemek</i>	Özlemek, göresi gelmek	<i>Özlemek</i>	(-i) Bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceği gelmek
<i>Sığaşlamak</i> <i>Yamışmak</i>	Sıvazlamak (Yüklü hayvan için) Bir yana doğru eğilmek	<i>Sıvazlamak</i> <i>yamulmak</i>	Sıvazlamak (<i>nsz</i>) Yamuk duruma gelmek, eğilmek.

- *Kaynak ağızdaki bir kelime standart dilde başka bir kelime ile karşılanabilir:* Bu tür durumlarda kaynak ağız ya da lehçedeki kelime hedef ağız ya da lehçede yer almamaktadır. Ancak hedef ağız ya da lehçede yer almayan kelimenin karşıladığı anlam alanı başka kelime ile karşılanmaktadır. Aynı anlam alanını karşılayan başka kelimenin kökeni de birbirinden farklıdır. Dolayısı ile köken itibariyle doğal olarak da ses ve biçim itibariyle birinden tamamen farklı olan kelimeler aynı anlam alanını işaretleyebilmektedir. Kaynak lehçe ya da ağızdaki bir kelimenin hedef lehçede olmaması durumu o ağız ya da lehçenin kendi söz varlığı ile doğrudan bağlantılıdır. Kaynak olarak Nevşehir ağızı ele alınarak standart Türkçe ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan bu durum Nevşehir ağzının kendine has söz varlığına ait ürünleri de göstermektedir. Aşağıdaki tabloda Nevşehir ağzında olmasına karşına standart Türkçede olmayan dolayısı ile standart Türkçeye katkı bağlamında değerlendirilebilecek örnekleri içermektedir. Standart Türkçede bu kelimelerin anlam alanları başka kelimelerle karşılanmaktadır. Aşağıda tespit edilen bazı örnekler gösterilmektedir.

Nevşehir Ağızı	Anlamı	Standart Dil	Anlamı
<i>arsıkmak</i>	Utanmak	<i>utanmak</i>	Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak

<i>avşamak</i>	Toplamak	<i>toplamak</i>	(-i) Bir araya getirmek
<i>cıcıklamak</i>	Süslemek	<i>süslemek</i>	(-i) Birtakım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, daha hoş görünmesini sağlamak, bezemek, bezeklemek, donatmak, tezyin etmek
<i>ehnezimek</i>	(kumaş için) zayıflamak, yıpranmak, eskimek.	<i>yıpranmak</i>	(<i>nsz</i>) Zamanla veya çok kullanılma sonucu aşınmak, eskimek
<i>gırçmak</i>	Biçmek	<i>biçmek</i>	(-i) Belli bir biçim vererek kesmek
<i>havıkmak</i>	Şişmek, gerilmek	<i>şişmek</i>	Vücudun bir yeri içine yabancı bir maddenin girmesiyle veya başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak
<i>hırıflamak</i>	Bunamak	<i>bunamak</i>	(<i>nsz</i>) Çeşitli sebeplerle zihin gücünü yitirerek ne yaptığını bilemez duruma gelmek, ateş getirmek.
<i>kızınmak</i>	Isınmak	<i>ısınmak</i>	Sıcak duruma gelmek

<i>künkümek</i>	Eskimek	<i>eskimek</i>	(<i>nsz</i>) Eski duruma gelmek. 2.
<i>şivşirtmek</i>	Kışkırtmak	<i>kışkırtmak</i>	Yıpranmak Bir kimseyi kötü bir iş yapması için harekete geçirmek, tahrik etmek.

2.2. Bire Hiç Eşdeğerlikler (1≡∅)

- *Kaynak ağızdaki bir kelime standart dilde hiç bulunmayabilir:* Kaynak ağız ya da lehçede var olan bir kelimenin hedef lehçe ya da ağızda hiçbir şekilde bulunmaması durumudur. Ağız boyutunda ele alındığında bir ağızın kendi sözvarlığı içerisinde yer alan ve anlam alanı kendisine has olan kelimeler standart dilde yer almayabilir. Bu türden kelimeleri standart dilde tek bir kelime ile karşılamak mümkün değildir. Ağızlarda yer alan bu türden kelimelerin anlam alanlarının ifadesi için standart dilde açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Nevşehir ağızında yer alan bazı fiillerin standart dilde tek bir kelime ile karşılanmadığı görülmektedir. Standart dilde bu türden kelimeleri doğrudan karşılamayan bir kelime bulunmadığı gibi anlamını ifade etmek için de açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu türden eşdeğerliğe sahip her kelime eğer Derleme Sözlüğü'nde yer almıyorsa “*Derleme Sözlüğüne katkı*” olarak da düşünülebilir. Kaynağa Nevşehir ağızındaki fiiller alındığında bu türden tespit edilen kelimeler aşağıda gösterilmektedir.

Nevşehir Ağızı	Anlamı	Standart Dil	Anlamı
<i>akınmak</i>	Sevdalanmak, birine aşırı sevgi duymak	∅	∅
<i>avınmak</i>	(Hayvanlar için) döl tutmak	∅	∅
<i>büzütmek</i>	Büzülüp oturmak	∅	∅
<i>corutmak</i>	Sessizce çöküp oturmak	∅	∅
<i>dişemek</i>	Diş çıkarmak	∅	∅
<i>doluksumak</i>	Duygulanıp ağlayacak duruma gelmek	∅	∅

<i>domuşmak</i>	Arkasını dönüp küs oturmak, kalçalarını geril eğilmek.	∅	∅
<i>eftiklenmek</i>	Ufak iş yapmak, çerezden atıştırmak.	∅	∅
<i>emişmek</i>	Pekmez tarhanası, köftür gibi yiyeceklerin dişlerinin birbirine girip yapışmak.	∅	∅
<i>evselemek</i>	Bir yığındaki öteberiyi yoklayıp yüzden irilerini seçmek	∅	∅
<i>göbçülemek</i>	Yerinde duramamak, hoplayıp durmak	∅	∅
<i>hamhalamak</i>	İncitmek, canını incitecek denli sıkıştırıp örselemek	∅	∅
<i>iñezlemek</i>	Bir işe isteksizce koyulmak	∅	∅
<i>itimek, itilenmek</i>	(peynir için) eskiliğinden dolayı hafif acımak, keskinleşmek.	∅	∅
<i>kığılamak</i>	Koyunun keçinin dışkılaması. (Mcz) Yalan söylemek.	∅	∅
<i>kurdukmak</i>	Kurdun sürüye saldığı korkuyla koyunların şaşkınlık içinde kurdun arkasından gitmesi.	∅	∅
<i>kürtüklemek</i>	Karın, tipiyle bir yere yığılması	∅	∅
<i>miyirselemek</i>	Çocuğa, hayvan yavrusuna aşırı sevgi göstermek	∅	∅
<i>mudaralamak</i>	Tavlamaya, yağ çekip yola getirmeye uğraşmak	∅	∅

<i>sırkıtmak</i>	Rahatsız etmek, boğar gibi kucaklamak	∅	∅
<i>siftirmek</i>	Taneli meyveleri çabucak yiyip bitirmek	∅	∅
<i>tokmalamak</i>	1. (Hayvanlar için) Fazla yem yenmesiyle ortaya çıkan rahatsızlık, şişkinlik. 2. Laf çakmak	∅	∅
<i>tosuldamak</i>	Soluk alıp vermede zorlanmak, har har solumak	∅	∅
<i>uyuntulanmak</i>	Bir işi zamanında bitirememek, ezginleşmek	∅	∅
<i>yerçemek</i>	Yemek seçmek	∅	∅

2.3. Yalancı Eşdeğerler

2.3.1. Tam Yalancı Eşdeğerlik

Kaynak ağızdaki bir kelimenin yazılışı ve okunuşu standart dilde aynı olmasına rağmen anlam alanı tamamen farklıdır. Bu tür kelimeler genelde aynı kültür dairesinde bulunmasına rağmen birbirinden bir nebze uzak düşmüş lehçeler arasında daha çok bulunmaktadır. Ancak ağızlarda da biçim olarak aynı olmasına karşın anlam alanı olarak birbiriyle ilgisi olmayan kelimeler bulunmaktadır. Dolayısı ile eşdeğer gibi görülen kelimelerin aslında anlam bakımından ele alındığında yalancı eşdeğer oldukları görülmektedir. Standart Türkçe ile aynı kültür dairesi içerisinde bulunmasına karşın ağızlar standart dil ile kimi yalancı eşdeğer kelimelere sahip olabilmektedir. Bununla birlikte kaynağa bir ağız hedefe de başka bir ağız alındığında yine tam yalancı eşdeğer kelimelere rastlanmaktadır. Nevşehir ağızında yer alan bazı fiiller standart Türkçe ile karşılaştırıldığında biçim olarak aynı olsa da anlam olarak birbirinin yerini tutamayacak kelimeler varlıkları görülmektedir. Tam yalancı eşdeğer olan bu fiil örneklerinden bazı aşağıda gösterilmektedir.

Nevşehir Ağzı	Anlamı	Standart Dil	Anlamı
<i>dalamak</i>	Aşığın dala duruma gelmesi, cuk oturması, işlerin rast gitmesi	<i>dalamak</i>	(-i) 1. Köpek, kurt vb. hayvanlar dişlemek, ısırarak. 2. Zehirli böcek, ısırarak otu, sert kumaş dokunarak teni acıtmak veya kaşındırmak. (<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> Sebat etmek.
<i>direşmek</i>	Ayak diremek, inat etmek	<i>direşmek</i>	(<i>nsz</i>) Rüzgâr yavaş bir biçimde ve serin olarak esmek.
<i>efildemek</i>	Çırpınmak, titremek	<i>efildemek</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> 1. Gezinmek 2. Sıkıntılı bir durumda dolaşmak, gezinmek.
<i>gezelemek</i>	Ne yapacağını şaşırarak, bocalamak.	<i>gezelemek</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> 1. Göl durumuna gelmek. 2. Hayvanın ipi ayağına ve boynuna dolaşarak kalkamayacak biçimde yere yıkılmak. (<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> Işıldamak, parlamak.
<i>gölermek</i>	Yerleşip kaygısızca, yakışsızca oturmak	<i>gölermek</i>	(-i) İstemesini sağlamak (<i>nsz</i>) 1. Rengi karaya dönmek, siyahlaşmak. 2. Işık sönmek, kısılmak veya gücü azalmak: □ 3. Ateş sönmeye yüz tutmak. 4. <i>mec.</i> Kederlenmek, canı sıkılmak. 5. <i>mec.</i> Niteliğini yitirmek.
<i>ışılmak</i>	Birine şirin görünmek için gülümsemek	<i>ışılmak</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> 1. Tilki veya çakal ulumak .
<i>istetmek</i>	Kaçmak, sıvışmak	<i>istetmek</i>	
<i>kararmak</i>	Birisine kin tutmak, buğuz bağlamak,	<i>kararmak</i>	
<i>pavkırmak</i>	Yemek sırasında gülerek ağzındakileri dışarı püskürtmek:	<i>pavkırmak</i>	

<i>sineklenmek</i>	Uyuşmak, ezginleşmek	<i>sineklenmek</i>	(<i>nsz</i>) 1. Sineği çoğalmak, sinekli duruma gelmek. 2. Sineklerini kovmak
<i>soğulmak</i>	Gözün işlevini yitirmesi	<i>soğulmak</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> 1. Suyu veya sütü çekilerek pörsümek. 2. <i>coğ.</i> İrmak, kuyu, pınar vb. yerlerde su çekilip yok olmak.
<i>şaklamak</i>	Eşit parçalara ayırarak	<i>şaklamak</i>	(<i>nsz</i>) □Şak□ diye ses çıkarmak
<i>şeneltmek</i>	<i>Yapmak, ortaya getirmek</i>	<i>şeneltmek</i>	(-i) Şenelmiş duruma getirmek, meskûn kılmak:
<i>tingırdatmak</i>	Alaya almak	<i>tingırdatmak</i>	(-i) 1. Tingırtı çıkarmak. 2. Çalgıyı biraz çalabilmek.
<i>üzülmek</i>	Yırtılmak (bez, deri), kırılmak (dal budak)	<i>üzülmek</i>	(<i>nsz</i>) 1. Üzme işine konu olmak.. 2. Üzüntü duymak, kaygılanmak.
<i>yaslamak</i>	Dövmek	<i>yaslamak</i>	(-i) 1. Bir şeyi bir yere dokunur duruma getirmek ve bu durumda bırakmak veya tutmak, dayamak. 2. <i>mec.</i> Dayandırmak.
<i>yassılmak</i>	Minnet duygusu yüzünden birisine karşı çıkamamak.	<i>yassılmak</i>	(<i>nsz</i>) Yassı duruma gelmek, yassılaşmak
<i>yüzlemek</i>	Yüzünü almak, iyisini seçip kötüsünü bırakmak	<i>yüzlemek</i>	(-i) Kusurunu veya suçunu yüzüne karşı söyleyip birini utandırmak.

2.3.2. Yarım Yalancı Eşdeğerlik

Kaynak ağızdaki bir kelimenin anlam alanı standart dilde kısmen örtüşmektedir. Kaynak lehçe ya da ağızda bulunan biçim olarak da birbirleriyle örtüşen kelimelerin anlam alanları kimi zaman kısmen örtüşmektedir. Bu durumda yarım yalancı eşdeğer kelimeler ortaya çıkmaktadır. Nevşehir ağızında yer alan bazı fiillerin de anlam alanı olarak standart

Türkçedeki anlamlarıyla kısmen örtüştüğü görülmektedir. Nevşehir ağzında yer alan yarım yalancı eşdeğer kelimeler aşağıda gösterilmektedir.

Nevşehir Ağzı	Anlamı	Standart Dil	Anlamı
<i>akıtmak</i>	İşemek	<i>akıtmak</i>	(-i, -e) Akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek.
<i>çöğdürmek</i>	(erkek çocuklar için) işemek, akıtmak.	<i>çöğdürmek</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> 1. İşemek
<i>emişmek</i>	1. Pekmez tarhanası, köftür gibi yiyeceklerin dişlerinin birbirine girip yapışması, 2. kardeş olmayan iki çocuğun bir annenin memesini emmesi.	<i>emişmek</i>	(<i>nsz</i>) 1. Karşılıklı olarak emmek. 2. <i>hlk.</i> Sağılmadan önce koyunlar kuzular tarafından gizlice emilmek.
<i>ilmek</i>	Ulaşmak	<i>ilmek</i>	(III) (-e) <i>hlk.</i> Değmek, dokunmak.
<i>kalgımak</i>	Yerinde duramamak	<i>kalgımak</i>	(<i>nsz</i>) <i>hlk.</i> 1. Sıçramak, fırlamak, şaha kalkmak. 2. Öfkeyle kalkmak. 3. Çapkınlık, serserilik yapmak.
<i>sındırmak</i>	(<i>Oruç</i>) Bozmak.	<i>sındırmak</i>	(-i) <i>hlk.</i> 1. Kırmak, parçalamak. 2. Yenerek bozmak, mağlup etmek. 3. Sindirmek.

3. SONUÇ

Türkçenin geniş bir sözvarlığına ve anlam dünyasına sahip olduğunu gösteren en önemli delil ağızlardaki sözvarlığıdır. Bu sözvarlığı detaylı olarak incelendiğinde çok geniş bir anlam alanını işaretlediği görülmektedir. Standart dil nihayetinde bir ağzın yazı dili olarak belirlenmiş biçimidir. Dolayısı ile yazı dili olarak belirlenen standart dilde her kelimenin yer alması beklenmez. Standart dil kabul edilmemiş olan ağızlar konuşma dilinde oldukça canlı şekilde yaşamaktadır. Konuşma dilinde yer alan ağızlara ait

malzemeler kimi zaman yazılı hale getirilmiş ve üzerinde kimi bilimsel ya da bilimsel olmayan çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda ağızlarda yer alan kelime, kelime grubu, cümle ya da morfeplerin incelenen ağızlara hâkim olmayan kişiler tarafından da anlaşılır hale gelebilmesi için bu ağza ait dil malzemelere standart dile aktarılmaktadır. Yani ağızlarda yer alan malzemenin standart dil ile ifade edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri durumlarda ağızlarda yer alan malzemenin standart dile aktarılması gerekmektedir. Bu aktarımlar esnasında eşdeğerlik bağlamında kimi sorunlarla karşılaşılabilir. Özellikle çalışma yaptığı ağzın iç dünyasına hâkim olmayan araştırmacılar yaptıkları aktarmalarda hataya düşebilmektedir. Bu durumda ağızlardaki dil malzemesinin standart dildeki karşılıklarını tam olarak tespit edebilmek gerekir. Bu da ancak yapılacak olan ağızlardaki eşdeğerlik çalışmalarıyla tam olarak sağlanabilir.

Nevşehir ağzında yer alan fiiller incelendiğinde bazı fiillerin tam anlamıyla standart Türkçede de yer aldığı ($1 \equiv 1$), bazı fiillerin ağızlarda yer almasına karşın standart dilde yer almadığı ($1 \equiv \emptyset$), bazı fiillerinde tam ve yarım yalancı eşdeğer yapılar da oldukları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- EKER, Ümit, (2012), Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1999), Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGÖNENÇ AKBABA, Dilek (2007), “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”, Bilig, Yaz 2007, sayı: 42: 151-176.
- ERSOY, Feyzi, (2007), “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”, Türkbilig Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 14, ss.60-68.
- GÜNEY, Emrullah; GÜNEY, Hüseyin (2006), Nevşehir Folkloru 1 – Deyimler, Atasözleri, Sözcükleri Nevşehir belediyesi Kültür Yayınları Dizisi, Nevşehir.
- HAZAR, Mehmet, (2007), “Nevşehir Folkloru’ndan Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, XCIV, Sayı 669, ss. 580-584.
- İLKER, Ayşe (1999), “Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler”, 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı 1996, Ankara 1999: 553-560.
- KARA, Mehmet, (2009), “Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar”, Turkish Studies Sayı 4/4, ss. 1056-1082.
- KARADOĞAN, Ahmet, (2004), Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.
- KARAHAN, Leylâ, (1996), Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2006), “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 20: 21-35.
- ÖZKAN, Fatma (1999), “Bugünkü Türk Lehçelerindeki İletişimi Zorlaştıran Kelimeler”, 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı 1996, Ankara 1999: 883-889.

- RESULOV, Asker, (1995), “Akraba Diller ve ‘Yalancı Eş Değerler’ Sorunu”, Türk Dili, Sayı: 524, ss. 916-924.
- UĞURLU, Mustafa, (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”, “Bilig”, Bahar/, Sayı 29, ss.37-41.
- UĞURLU, Mustafa, (2012), “Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eş Değerlik Durumu”, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, ss. 215-222.
- USTA, Çiğdem, (2008), “Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmlâ ve Noktalama Hataları”, Turkish Studies, Sayı 3/6, ss.650-670.
- ZAL, Ünal, (2009), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘İki Ağaç’ Şiir Kitabı Üzerine, Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı 5, ss. 431-455.

YAZITLAR IŞIĞINDA TABAL KRALLIĞI DÖNEMİNDE NEVŞEHİR VE ÇEVRESİNDE HÜKÜM SÜREN KRALLAR

Doktora Öğrencisi Esra BULUT
Selçuk Üniversitesi
esrabulut50@hotmail.com

ÖZET

Nevşehir, bulunduğu coğrafi konumundan dolayı önemli yolların birleşme noktasında yer alır ve tarih boyunca bu durum kentin gelişmesine etki etmiştir. Demir Çağı içerisinde Tabal Krallığı hakimiyeti altında bulunan bölge Tabal-Asur mücadelelerinde etkin bir rol oynamıştır.

Tabal'in egemenlik sahası içerisinde yer alması nedeni ile adı geçen krallığın Nevşehir ili ve çevresine siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik etkileri söz konusudur.

Konfederatif bir yapı şeklinde örgütlenen ve 24 krallıktan meydana gelen Tabal, Geç Hitit Devletleri arasında oldukça etkili bir nüfuza sahiptir. Bu krallıkların sınır ve etki alanlarının zamanla değişmiş olması muhtemeldir. Tabal kralları politik bakımdan şehir devletleri şeklinde organize olmuşlardır.

Bu çalışmada, Nevşehir'de bulunan Geç Hitit dönemine ait yazıtlara göre, bölgede hüküm sürmüş krallar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Topada yazıtı, Suvasa yazıtı, Karaburna yazıtı, Bohça yazıtı, Göstesin yazıtı, Tabal

KINGS OF NEVSEHİR AND ITS SURROUNDINGS DURING THE KINGDOM OF TABAL IN THE LIGHT OF INSCRIPTIONS

ABSTRACT

Due to its geographical location, Nevşehir is located in the junction of important roads and has a feature of a crossroad. The region which was under the rule of Tabal Kingdom had an important role in the struggles between Tabal and Assyria.

Since it was in Tabal territory, political, cultural and socio-economic effects of the kingdom were seen in Nevşehir province and its vicinity.

Tabal which was organized as a confederate structure had a very effective influence among the Late Hittite States formed by 24 kingdoms. The borders and influence areas of these kingdoms probably changed by the time. A great number of the kings of Tabal became organized as city states politically.

Kings of the region who were mentioned in Late Hittite Period inscriptions found in Nevşehir are going to be examined in the paper.

Key Words: Nevşehir, Topada, Suvasa, Karaburna, Bohça, Göstesin, Inscription, Tabal.

GİRİŞ

M.Ö. 1200 dolaylarında siyasi bakımdan ortadan kalkan Hitit Devleti'nin mirasçıları olan (Yiğit, 2000: 177; Akçay, 2011: 14) Geç Hitit Devletleri'nden en batıda yer alanı Tabal Krallığı'dır (Yiğit, 2000: 177; Kurt, 1994: 69, Akçay, 2011: 14). Krallıkların sayı ve sınırlarının çok sık değişebilme ihtimali söz konusudur (Sevin, 1998: 173). Bu nedenle kesin olarak bilinmemekle birlikte kabaca bir sınır çizildiğinde krallığın sınırlarının batıda Tuz Gölü'nden (Tatta), doğuda Sivas ilinin Gürün ilçesine, kuzeyde Kızılırmak kavsinden, güneyde Toros dağ silsilesine kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlaşılır (Barnett, 1987: 50; Pullu, 2013: 24). Krallığın sınırlarını bugünkü Kayseri, Niğde ve Nevşehir illerinin bulunduğu alanı kapsamaktadır (Yiğit, 2000: 177; Bulut, 2015: 129 vd.). Bu bölgede etkin olarak varlık gösteren yöneticiler kendilerini “*Büyük Kral*” olarak adlandırmış ve bölgeyi yönetme nedeni olarak da Tarhuntaşsa kökenli olmalarını göstermişlerdir (Hawkins, 2002: 274).

Tabal ismi Eski Ahit'te “*Tubal*” olarak geçmektedir. Buna göre Tubal Nuh peygamberin oğullarından biri olan Yafes'in soyundan gelmektedir (E.A., Ezekhiel, 32: 26). Tabal kelimesinden Urartu kaynakları “*Tablani*” (Koroğlu, 2011: 12), Herodotos ise “*Tibaren*” olarak bahsetmektedir (Herodotos, III:94-VII:78). Cicero'nun mektuplarında dağlarda yaşayan ve Eletherokilikieslere (Özgür Kilikyalılar) komşu olduğu söylenen “*Tebare Halkı*”nın, M.Ö. 1. bin yıla ait Asur kaynaklarında bahsedilen Tabal toplumu olduğu kabul edilmektedir (Kurt, 2010: 128).

Tabal Krallığı bulunduğu coğrafya nedeni ile askeri ve ticari yolların kavşak noktasında yer almaktadır. Bunlar Batı Anadolu, Karadeniz, Fırat ve Doğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kilikya'dan gelen yollardır (Pullu, 2013: 26). Tabal, 24 krallıktan meydana gelen (Luckenbill, 1926: 579) feodal bir siyasi organizasyon şeklinde örgütlenmiştir (Hawkins, 2000: 427; Sevin, 1998: 173).

Nevşehir ilinin bulunduğu alanın tamamı Orta Demir Çağı'nda (M.Ö. 11-7. yüzyıl) Tabal Krallığı'nın hakimiyeti altında bulunmuştur. Nitekim bölgede yer alan

Karaburna, Bohça, Suvasa, Göstesin ve Topada gibi yazıtlar Demir Çağı'nda buradaki siyasi ve kültürel yapılanma hakkında bilgi vermektedir.

Wasusarma

Asur kralı III. Tiglatpileser (M.Ö. 745-727) ile çağdaş olan Wasusarma (ya da Uassurme)³ bu dönemde Tabal ülkesinin bilinen tek kralıdır (Pullu, 2013: 16). Nevşehir ili içinde bulunan Topada Yazıtı'nda (Pullu, 2013: 16) Tabal Kralı Wasusarma'nın ismi geçmektedir. M.Ö. 730 dolaylarına tarihlendirilen (Hawkins, 2000: 452.) bu yazıt Wasusarma hakkında detaylı bilgi vermektedir (Resim-1). Kralın adının geçtiği Nevşehir ili içindeki diğer yazıtlar ise Suvasa ve Göstesin Yazıtları'dır.

Topada Yazıtı ilk kez 1934 yılında B. Hrozny tarafından okunmuştur. Hrozny, başlangıçta bu yazıtın Hitit İmparatorluk döneminde kral olan II. Tuthalia'ya ait olabileceğini ifade etmiştir (Hrozny, 1935: 513). Ancak sonraki yıllarda çift dilli yazıtların bulunması ve Luwi dilinin çözümündeki ilerlemeler sonucunda oldukça iyi korunan bu yazıt sağlıklı bir şekilde okunmuştur (Akçay, 2011: 55).

Yazıtta kendini Tuwati'nin oğlu olarak tanıtan Wasusarma (Hawkins, 2000: 430), daha önce hiçbir Geç Hitit kralının kendine yakıştırmaya cesaret dahi edemediği "*Büyük Kral*" unvanını da kullanmıştır (Pullu, 2013: 16). Tuwana kralı Warpalawas ve Sinuhtu (Aksaray) kralı Kiyakiyas ile birlikte Ruwatas ismi de yazıtta yer almaktadır⁴. Buradan, adı geçen bu kralların Wasusarma ile çağdaş ve onun müttefiki oldukları sonucu çıkarılmaktadır (Akçay, 2011: 55). Yapılan savaşta Parzutalıların yenilmesi üzerine Wasusarma Nevşehir'in batısına, Kızılırmak nehrinin güneyine hakim olmuştur (Weeden, 2010: 57). Wasusarma'nın Parzuta şehri için mücadelesinden bahseden yazıtın katibi Muwaziti'dir⁵.

Nevşehir il sınırlarında içinde bulunan Topada Yazıtı kral Wasusarma hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir:

³ Wasusarma III. Tiglatpileser dönemine ait yıllıklarda ve Nimrud Tabletleri'nde "*Uassurme*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bknz, Yiğit, 2000: 179; Hawkins, 2000: 479.

⁴ Warpalawas ve Kiyakiyas isimleri Kululu yazıtlarından bilinmektedir. Ancak Ruwatas'ın kim olduğu konusunda net bir bilgi bulunmamakla birlikte, yine Kululu yazıtlarından bilinen ve kendisini Tuwati'nin yerel beyi olarak tanıtan Ruwa(s) ile bir isim benzerliğinin olduğu, bu nedenle Ruwatas'ın kral Ruwa(s) ile aynı kişi olabileceği ileri sürülmektedir. Bknz, Akçay, 2011: 55.

⁵ Şehir, Gülşehir Ovaören kasabasına, Şenyurt, 2010:263; Topada bölgesine, Kalaç, 1999,136; Weeden, 2010: 58; Tuz Gölü ve Tyana arasındaki bölgeye lokalize edilmektedir, Akçay, 2010: 89.

“Büyük Kral, Büyük Kral, kahraman, Tuwatis’in oğlu, Büyük Kral, Kahraman, Wasusarma. Wasusarma’nın huzurunda (varlığında) Muwaziti.....dı(?). Parzuta şehrinde sekiz kral bana karşı geldi ve çok daha önemlisi, düşmanca davrandı, üç kral bana dosttu, Warpalawas, Kiyakiyas ve Ruwatas... Ben kraliyet atlarımı razı ettim ve sınır duvarları ve karakollar kurdum. Parzutalılar bana sınırlarda baskı yaptılar ve o gitti ve tüm atlarıyla ve ordusuyla kendi karakollarını burada kurdu, ve onu dağların üzerine koydu. Ben kendim... kraliyet atlarımla ve o /onlar iki kez (?)... ben... dım.

O (kraliyet atları) Parzuta Ülkesi’ne (kuvvetleriyle) gitti ve binaları (?) yıktı (?), UPATİT’i, kadınları ve çocukları köle olarak getirdi.

Ancak atların büyüğü sonradan benim için sınırlarımı korudu.

Efendim Tarhunzas, Sarrumas, tanrı X ve tanrı Y benim önümde yürüdü,

Ve ben savaşarak başarılı oldum. Benim kraliyet atlarım ona karşı, ilkin ilkinde... şehri ağır yenilgiye uğrattılar... ülkede iki yıl, ve ona karşı onlar üç yıl şehrin arazilerini ellerinde tutular ve üçüncü yılda Atların Büyüğü ilklerin ilkiyle ...dı, orada/ondan sonra Parzutalıların ülkesi atlarıyla düştü ve şehir yıkıldı... Ancak o/onlar UPATİT’i, köle kadınları ve çocukları geri getirdikleri zaman, Parzutalıların atları ve isyancıların tamamı sınırlarımıza saldırdılar, ancak o onu fethedemedi.

Tarhunzas zaferi ondan geri aldı, o hiçbir yeri fethedemedi, ancak Tarhunzas, Sarrumas, tanrı X ve tanrı Y zaferi bana verdiler. Gelecekte kendimi, ATAcağım Tarhunzas, Sarrumas, tanrı X ve tanrı Y...,

Ve ATA bana gelecekte kendi büyük zaferimi sağlayacaktır.

Ve ben kendim için ATA...acak Tarhunzas, Sarrumas, tanrı X ve tanrı Y.

Kim ki bunu yok ederse, eğer bir kral olursa Tarhunzas, Sarrumas, tanrı X ve tanrı Y onu ve ülkesini yok etsin,

Eğer o daha küçük bir adam ise Tarhunzas, Sarrumas, tanrı X ve tanrı Y onu ve onun evini yok etsin.

Bunu ... Büyük Kral Wasusarma... yazdırdı.” (Hawkins, 2000: 452 vd.).

Wasusarma’nın Tabal hükümdarlığının ne kadar sürdüğü ve bütün Tabal ülkesine hakim olup olmadığına (Akçay, 2011: 16) dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Asur kaynaklarında admın ilk kez görüldüğü M.Ö. 743 yılı hükümdarlığı ile ilgili önemli bir

tarihtir. Bu egemenlik III. Tiglatpileser'in kendisine ve başarılarına karşı yeterli ilgiyi göstermemesi ve huzuruna gelmemesi gibi gerekçelerle (Yiğit, 2000: 181) Onu tahttan indirmesine kadar (M.Ö. 730) sürmüştür. Wasusarma III. Tiglatpileser'in koyduğu haraç ve ağır vergilere dayanamamıştır. Wasusarma'nın egemenlik sahası bu dönem içinde, bölgede bulunan ve ona ait olan yazıtların verdiği bilgiler doğrultusunda, Kayseri ve çevresinden Aksaray'a kadar olan bölgeye, Kapadokya'nın kuzeyine, değin yayılmaktadır (Weeden, 2010: 43).

III. Tiglatpileser, Wasusarma'nın tahttan indirilmesi sonucunda Tabal tahtına "hiç kimsenin oğlu" Hulli'yi getirmiştir (Hawkins ve Postgate, 1988: 37). Tahttaki bu değişikliğinin ardından Taballi Wasusarma ya da Uassurme'nin akıbeti hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz (Akçay, 2011: 106).

Wasusarma'ya dair bilgi veren ve il sınırları içinde yer alan bir başka yazıt Suvasa yazıtıdır (Resim-2). Yazıt 2-3 Kasım 1934'te B. Hrozny tarafından ziyaret edilmiş, topraktan temizlenerek C ve D yüzü de ortaya çıkarılmıştır. Gökçetoprak köyü içinde bulunan ve Wasusarma dönemine (M.Ö. 740-730) tarihlendirilen (Hawkins, 2000: 462) yazıtın Messerschmidt tarafından ilk kez bir kopyası verilmiş, 1934 yılında B. Hrozny tarafından detaylı bilgiler verilerek yayınlanmıştır (Gelb, 1939: 38). Ancak hiyeroglif yazıtlarının çözümlenmesi henüz oldukça yeni olduğundan yazıt doğru bir şekilde okunamamıştır. Hrozny yazıtta bulunan Wasusarma adını "Walu-Dademamas" şeklinde okuyarak, yazıtla Melita Krallığı arasında bir bağlantı kurmuştur (Akçay, 2011: 56).

Yazıtın çevirisi:

"Yazıt A: [x] ti-ti-wa-i (Şehir adı (?))

Yazıt B: Sariyas, Sarrumas'ın rahibi, Kahraman, Büyük Kral Wasusarma'nın, WARPI (?) kralı, baş kahyası (uşağı).

Yazıt C: ... tawas, Tatas'ın oğlu (?), sevgili (?), Wasusarma'nın hizmetkari, şanslı adam..., ve Büyük Kral.

Yazıt D: büyük oranda okunamaz." (Hawkins, 2000: 462).

İl sınırları içinde bulunan ve Wasusarma adının geçtiği bir başka yazıt ise 2007 yılında S. Y. Şenyurt tarafından keşfedilmiştir. Parçalar halinde ele geçirilen yazıt, Gülşehir ilçesine bağlı Ovaören (2007 yılından beri Ovaören'de yapılan kazılarda, buranın Tabal tarihi açısından oldukça önemli bir kent olduğuna dair bilimsel veriler elde

edilmiştir. Bkz. Akçay, 2011: 56)⁶ kasabasının eski adı olan Göstesin'e ithafen Göstesin Yazıtı (Resim-3) olarak isimlendirilmiştir. Bu parçalar üzerinde "Wasusarma" adının okunabildiği ifade edilmektedir (Şenyurt, 2010:262).

Kurtis

Avanos ilçesinin 15 km batısındaki Bozca köyünde bulunan ve 1901 yılında W. Belck tarafından keşfedilen stel, Bozca ya da Bohça Steli (Resim-4) olarak adlandırılmaktadır. M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen stelde "Kral Kurtis" adı geçmektedir (Hawkins, 2000: 430-431). Kurtis'in II. Sargon dönemine ait yıllıklara göre M.Ö. 718-713'de adı geçen (A)tun(n)alı Kurti ile aynı kişi olduğu düşünülmektedir (Payne 2010: 91-100; Pullu, 2013: 53). Kurtis kral Warpalawas ile çağdaştır (Akçay, 2011: 61).

III. Tiglatpileser tarafından Ušhitti'nin halefi olarak Kurtis'in adı geçmektedir (Hawkins, 2000: 427; Pullu, 2013: 51) Tabal krallarından Atunna'lı ya da Tuna'lı Usshitti'nin "Ašhiti=Ušhiti=Ashwi(si)" olarak düşünülebileceği, Bozca Yazıtı'ndaki kral Kurtis'in babası ile aynı kişi olabileceği ileri sürülmektedir (Akçay, 2011: 112). Šinuhtu'lu Kiakki'nin ağır bir vergiye tabi tutulması ve ardından maiyeti ile birlikte Asur'a sürgüne gönderilmesi sonucunda Šinuhtu (Aksaray) kentinin yönetimine Kurti (s) getirilmiştir (M.Ö. 718) (Pullu, 2013: 19; Akçay, 2011: 112). Ninive'de ele geçirilen bir silindir parçası üzerinde Šinuhtu'nun hükümdarı olan Kurtis'in bir süre sonra Muškiler ile yakın ilişkiler kurduğu, ancak Tabal kralı Ambaris gibi Asur'a sürgün edilmekten korktuğu için müttefik arayışından vazgeçerek Asur'a hediyeler sunduğuna dair bilgiler yer almaktadır⁷. Ancak daha sonra itaatsizliği nedeniyle tahttan uzaklaştırılmıştır (Pullu, 2013: 65).

Bohça stelinde bulunan metnin çevirisi şu şekildedir:

⁶ Ovaören ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şenyurt, 2010: 261 vd.

⁷Silindir parçasının çevirisi: "... onları ve ...ganimet olarak [addettim.] Atunahı Matti Muški'li Mita'ya güvendi, Amris'in yenilgisini gördü ve yağmalanması..... ve onun cesareti kırıldı; vergileri ve haracını sundu Asur boyunduruğuna itaat etti, Medlerin ülkesindeki Sikris'e elçileri dostluk içeren mesajlarla gönderdi, huzuruma geldi ve [ayaklarımı öptü.]" şeklindedir. Luckenbill, 1927: 214.

“Ben batının ve doğunun duyduğu (tanıdığı), kahraman Ashwi(si)’nin oğlu kral Kurtis. Ben kral Tarhunzas’ın sevdiği (gözünde iyi olan), o bu toprakları ele geçirmem için bana izin verdi ve burada... Ben Runtiyas’ın sevdiği (gözünde iyi olan), burada o bana yaban hayvanlarını avlamam için bağısladı. Tarhunzas bana yardım ettiği gibi, babalarım ve dedelerime (atalarım) yardım etmedi, o bu toprakları ele geçirmem için bana izin verdi. Babalarım ve dedelerim (atalarım) atlara binip gittiğinde Runtiyas bana yardım ettiği gibi, onların hiçbirine yardım etmedi, sonra bu bölgede, bu yerde 100 gazel (ceylan) aldım ...” (Akçay, 2011: 210).

Asur metinleri içerisinde Atuna-Tuna ya da Tunna şeklinde ifade edilen bölgeyi yöneten Kurtis’in Şinuhtu kentine hakim olması ve adının aynı zamanda Bohça stelinde de “kral” olarak geçiyor olması önemlidir. Bu durum, bu kralın Atunnalı (Toros Dağları’na yakın olduğu düşünülmektedir) Kurtis ile aynı kişi olduğu kabul edildiğinde Toros Dağları’ndan Kızılırmak nehrine değin geniş bir coğrafyayı egemenliği altında bulundurduğunu göstermektedir (Hawkins, 1979: 167. Ayrıca bkz, Akçay, 2011: 113).

Sipis

Asur yazılı kaynakları içerisinde ismi bilinmeyen Sipis’in adı yerli yazılı kaynaklar arasında sadece (Hawkins, 1979: 167) Karaburna Yazıtı (Resim-5) olarak isimlendirilen yazıtta geçmektedir. Bu yazıt, Hacıbektaş ilçesine bağlı Karaburna beldesinin kuzeybatısında, kasabaya yarım km mesafede bulunan ve Kaletepe adı verilen bir kalenin giriş kısmında bulunmaktadır (Resim-5). Kale yaklaşık 80 m yüksekliğinde doğal bir kayalık üzerinde yer almaktadır (Gelb, 1939: 32; Hawkins, 2000: 431). M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen yazıt (Hawkins, 2000: 431), 1900 yılında J. G. C. Anderson tarafından keşfedilip içeriğine dair detaylar yayınlanmıştır (Anderson 1901: 322-324).

Sipis’in diğer küçük Tabal kralları gibi tek bir şehrin, Karaburna’nın, yöneticisi olabileceği, bu nedenle II. Sargon tarafından “bütün Tabal kralları” arasında sayılabileceği ifade edilmektedir (Hawkins, 1979: 167) Yazıtta kendini kral olarak tanıtan Sipis, Nis’in oğlu bir başka Sipis ile birlikte kaleyi inşa ettiğinden bahsetmektedir:

“Babalarımız ve büyük babalarımız bu kaleyi yıktılar. Şimdi kral olan Sipis ve Nis’in vali olan oğlu Sipis kaleyi inşa ettiler ve burada anlaşma yaptılar ve onlar ...

Eğer kral olan Sipis Nis’in oğlu Sipis için bir kötülük düşünürse, onun oğulları ya da torunları içinde, kral olan Sipis’i Haranean tanrısı Kubaba ile birlikte onun

gözlerini ve ayaklarını aşağıda yutsunlar, eğer Nis'in oğlu Sipis ise Haranean tanrısı Kubaba ile birlikte gözlerini aşağıda yutsunlar.

Kim ki bu anlaşmaları yok ederse Haranean Tanrısı ve Ay Tanrısı onu KIHARANI'ye götürsün ve canı ve onun yukarı çıkabilmesi için ona hiçbir yol vermesin.

Katip Wanas idi. ” (Hawkins, 2000: 481).

SONUÇ

Demir Çağında Nevşehir ili konumunun getirdiği avantajlar çerçevesinde siyasi ve ticari bakımdan önemli bir pozisyonda bulunmaktadır. Bu özellik günümüze kadar kentin gelişimine yön veren bir durumdur.

Nevşehir ve çevresinde bulunan Topada, Suvasa, Göstesin ve Bohça Yazıtlarının vermiş olduğu bilgiler Tabal Krallığı'nın bölgede etkili bir nüfuzla sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Buna göre Orta Demir Çağı'nda bölgenin tamamı Tabal'in egemenliği altında bulunmaktadır.

Aslında bu çevredeki hareketlilik daha erken tarihlere gitmektedir. Bu durum Tabal Krallığı döneminde de sürmüştü ve bu bölge siyasi çekişmelere sahne olmuştur. Topada Yazıtı'nda bahsedilen, kral Wasusarma ve müttefiklerinin Parzuta şehrine karşı giriştikleri mücadele bu duruma bir örnektir. Bohça Steli'nde kral Kurtis Nevşehir ili ve çevresinin de içinde bulunduğu toprakları tanrının da yardımı ile ele geçirdiğini ve bunun daha önce babaları ve büyük babalarına bahsedilmediğini ifade etmektedir. Kral olan Sipis ve Nis'in vali olan oğlu Sipis arasında bir anlaşma özelliği taşıyan Karaburna Yazıtı'nda ise Karaburna'da bulunan kalenin kral olan Sipis'in ataları tarafından daha önce yıkıldığı ve her iki Sipis tarafından yeniden inşa edildiği bilgisi yer almaktadır.

Yazıtlarda adı geçen Wasusarma, Kurti (s) ve Sipis M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında krallığa bağlı diğer bölgeler ile birlikte bugünkü Nevşehir ilinin bulunduğu coğrafyaya da hakim olmuşlardır. Nitekim Topada ve Suvasa Yazıtları'nda Wasusarma'nın (Uassurme) kendisini “*Büyük Kral*”, Bohça Steli'nde Kurti(s)'in ve Karaburna Yazıtı'nda ise Sipis'in kendilerini “*kral*” olarak tanıtmaları ve yazıtların bulunduğu yerler bu yargıyı kanıtlayacak niteliktedir.

RESİMLER

Resim-1: Topada Yazıtı.

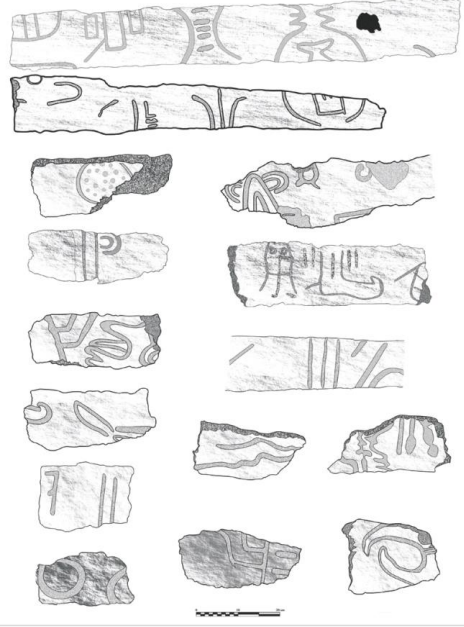
Topada Yazıtı'nın Detayı.(Akçay, 2011:396).

Resim-2: Suvasa Yazıtı.

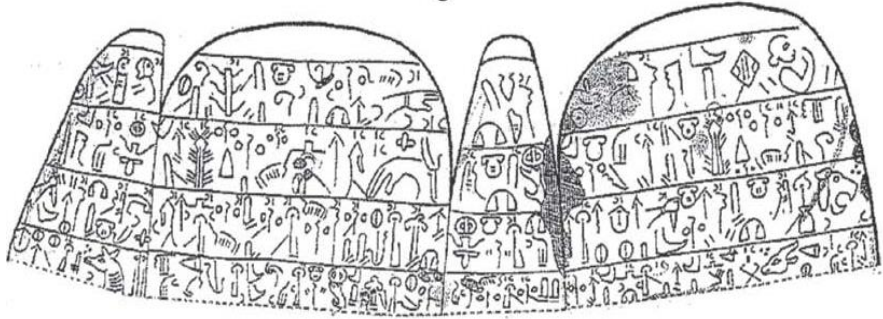
Suvasa Yazıtı'nın Detayı. (Akçay, 2011:392).

Resim-3: Göstesin Yazıtı ve Yazıtın Detayı. (Akçay, 2011: 353-354).

Resim-4: Bohça Steli.

Bohça Steli'nin Detayı. (Akçay, 2011: 341).

Resim-5: Karaburna Yazıtı.

Karaburna Yazıtı'nın Detayı. (Akçay, 2011: 364).

KAYNAKÇA

- AKÇAY, A. (2011). Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi. *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ANDERSON, J.G.C. (1901) "A New Hittite Inscription", *JHS*, 21, 322-324.
- BARNETT, R.D. (1987). "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri/ Phrygia and the Peoples of Anatolia in the Iron Age". (Çev: Ömer Çapar). *AÜDTCFD*, 1-2, 50-57.
- BULUT, E. (2015) "Eskiçağ'da Nevşehir ve Çevresi", *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10, 19-20-21-22, 99-168.
- GELB, I. J. (1939). *Hittite Hieroglyphic Monuments*. Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publication.
- HAWKINS, J.D. (2000). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscription (Inscription of Iron Age)*. (Berlin- New York): Walter de Gruyter.
- _____, (2002) "Büyük İmparatorluğun Mirasçıları I (Anadolu ve Kuzey Suriye'de Geç Hitit Krallıkları Tarihçesine Genel Bakış (yaklaşık M.Ö. 1180-700)". (Ed: Wenzel Jacob). *Hititler ve Hitit İmparatorluğu*. Almanya: Kunsts-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik.
- _____, (1979) "Some Historical Problems of the Hieroglyphic Luwian Inscriptions", *AS* 29: 153-167.
- _____ ve POSTGATE, J.N. (1988). "Tribute From Tabal". *SAAB*, II/1, 36-38.
- Herodotos. (1991). Tarih. VII (Çev: Müntekim Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- HROZNY, B (1935) *L'inscription "Hittite" Hieroglyphique D'Adjigöl (Topada)*, *ArOr* VII: 488-515.
- KURT, M. (1994). Geç Hitit Şehir Devletleri Döneminde Asur- Anadolu İlişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KÖROĞLU, K. (2011). Urartu: Krallık ve Aşiretler. Urartu (Doğu'da Değişim). İstanbul: YKY

- LUCKENBILL, D.D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia I*. New York.
- _____, (1927). *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*. New York.
- PAYNE, A. (2010) *Hieroglyphic Luwian*, Harrosowitz.
- PULLU, S. (2013). *Geç Hitit (Tabal) Krallıkları*. Afyonkarahisar: Kocatepe Akademi Yay.
- SEVİN, V. (1998). “M.Ö. I. Bin Yıl: Demir Çağı”. (Ed. Metin Sözen). *Kapadokya*. İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı yay.
- ŞENYURT, S. Y. (2010) “Ovaören-Göstesin Geç Hitit-Luwi Hiyeroglif Yazıtı”, *Veysel Donbaz'a Sunulan Yazılar* (Edit. Ş. Dönmez). İstanbul: Ege Yay.
- YİĞİT, T. (2000). “Tabal”. *AÜDTCFD*, 40/3-4, 177.
- WEEDEN, M. (2010) “Tuwati and Wasusarma: Imitating The Behaviour of Assyria”, *Iraq* 72, 39-61.

SUAT HAYRİ ÜRGÜPLÜ'NÜN SİYASİ HAYATI

Arş. Gör. Fatih ŞENDİL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
afsendil@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Nevşehir'in köklü bir ailesinden gelen Suat Hayri Ürgüplü, babası Mustafa Hayri Ürgüplü gibi Türk siyasi hayatının önemli isimlerindedir. Suat Hayri Ürgüplü 3 dönem (6. 7. ve 9. dönemler) Kayseri vekilliği yapmıştır. Milletvekilliğiyle beraber Şükrü Saraçoğlu Başbakanlığındaki 14. Hükümetin 1943-1946 yılları arası Gümrük ve İhisarlar Bakanlığını yapmıştır. Bu yıllarda bir soruşturma geçirmişse de beraat etmiştir. Ürgüplü, 1950'lerde Londra, Washington, Madrid gibi önemli merkezlerde Büyükelçilik yapmıştır. 1961 anayasası ile kurulan Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'na ilk başkan olarak seçilmiş, 1963'e kadar bu vazifeyi yürütmüştür. Ayrıca 1965 yılında 29. geçiş hükümetinin başbakanlığını yapmıştır. Bu bildirimizde Suat Hayri Ürgüplü'nün siyasi yaşamından kesitleri Cumhuriyet Arşivinden, Meclis tutanaklarından, dönemin süreli yayınlarından ve ikincil kaynaklardan inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Suat Hayri Ürgüplü, Başbakan, Büyükelçi, Biyografi

THE POLITICAL LIFE OF SUAT HAYRI ÜRGÜPLÜ

ABSTRACT

Suat Hayri Ürgüplü, who is belonged to an entrenched family of Nevşehir, is an important figure for Turkish political life just like his father Mustafa Hayri Ürgüplü. He was elected the deputy of Kayseri for three sessions (6. 7. and 9. sessions). Besides being deputy he also became the Minister of Custom and Exclusivity of the 14th government under the Şükrü Saraçoğlu Prime Ministry between the years of 1943-1946. Though he underwent an investigation, he was acquitted. Ürgüplü worked as an ambassador in the important centers such as Madrid, London, Washington at 1950's. He was elected the first President of Senate of the Republic which was established with the 1961 constitution and remained in that position until 1963. Furthermore he became the Prime Minister of 29th provisional government. In this announcement we will examine the sections of the political life of Suat Hayri Ürgüplü by using the documents from the Turkish Republic Archive, Minutes of Assemblies and secondary sources.

Key Words: Suat Hayri Ürgüplü, Prime Minister, Ambassador, Biography.

GİRİŞ

Kökleri Karamanoğulları'na inen bir ilmiye ailesinin mensubu olan Suat Hayri Ürgüplü'nün babası Mustafa Hayri Ürgüplü Osmanlı'nın son döneminde Evkaf Nazırlığı ve Şeyhülislamlık yapmış Nevşehirli önemli simalarından bir tanesidir. M. Hayri Ürgüplü 1914'te I. Dünya Savaş'ına girilmesi için meşhur “*Cihad-ı Ekber*” fetvasını veren Şeyhülislamdır (İpşirli 1998: 63). Bildirimize konu olan Suat Hayri Ürgüplü ise Mustafa Hayri Ürgüplü'nün 3 erkek evladının ortancasıdır. Mustafa Hayri Ürgüplü'nün evlatlarından en büyüğü Hakkı genç yaşta ölmüştür, ortanca evladı Suat Hayri Ürgüplü ve en küçüğü Münip Hayri Ürgüplü'dür (Dilaver 2014: 129).

S. Hayri Ürgüplü babasının Suriye Vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcısı olarak çalışması hasebi (Dilaver 2014: 9) ile 13 Ağustos 1903'te Şam'da doğmuştur. Galatasaray Lisesi'nden sonra 1926 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Önce 1924 Türkiye–Yunanistan Mübadele mahkemelerinde çalışmış, ardından 1929-1932 yılları arasında İstanbul Ticaret Mahkemesi yargıçlığında bulunmuştur (Neziroğlu, Yılmaz 2014: 34).

1. Kayseri Vekilliği (1939-1943)

Suat Hayri Ürgüplü 1939 seçimlerinde Kayseri'den CHP milletvekili seçilmiş ve 3 Nisan 1939'da Meclis'te yemin etmiştir(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 6, Cilt:1, 03.4.1939, s.6). Suat Hayri Ürgüplü'nün 6. Dönem boyunca (1939-1943) 8 oturumda söz aldığı görülmektedir¹. Ürgüplü genellikle vergi ve bütçe ile ilgili konularda söz almıştır. Örneğin II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelen 29 Mayıs 1941 tarihli oturumda “Fevkalade vaziyet dolayısı ile bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair kanuna ek” tartışılırken Ürgüplü koyun ve keçiden alınacak verginin %50 nispette artmasına itiraz etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 6, Cilt:18, 29.5.1941, s.286.).

1942 Ağustos'unda, İstanbul Parti Reisi ve aynı zamanda İzmir vekili Reşat Mimaroğlu CHP Genel Sekreterliği'ne verdiği dilekçede İstanbul İl Başkanlığını sağlık hali ve yaşı itibari ile yürütemediğini söyleyerek müsaade istemiştir(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı Kataloğu (490.01),

¹ Bunlar; 06.07.1939, 27.05.1941, 29.05.1941, 30.05.1941, 26.11.1941, 08.12.1941, 24.12.1941, 15.05.1942 tarihli oturumlardır.

490.01.385/1630-5). Bunun üzerine Suat Hayri Ürgüplü CHP İstanbul İl Başkanlığı'na atanmıştır. 1943 yılına kadar bu vazifede kalmıştır (Bali 1997: 10).

2. Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı Dönemi (1943-1946)

S.H. Ürgüplü, 1943 seçimleriyle TBMM'ye 7. dönemde de Kayseri vekili olarak girmiş, 8 Mart 1943'te yemin etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Cilt:1, 8.3.1943, s.5). 9 Mart 1943'te Şükrü Saraçoğlu Başbakanlığında kurulan (2. Saraçoğlu hükümeti) 14. Hükümete Gümrük ve İnhisarlar Bakanı olarak atanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Cilt:1, 15.3.1943, s.11). Bu dönemde de toplamda 8 oturumda söz almıştır². Tahmin edilebileceği gibi bunların hepsi Gümrük ve İnhisarlar (Tekel) Bakanlığı bütçesi ve teşkilatı ile ilgilidir. Ürgüplü, Bakanlığı döneminde Ürgüp dahil toplamda altı bölgeye şaraphane açtırmıştır. Açılan bu şaraphanelerden 100 kg üzümden 65-86 litre arası şarap elde edilebildiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Cilt:10, 10.5.1944, s.52).

1946'da Ürgüplü'nün Bakanlığı sırasında Vatan Gazetesi'nde kahve alımına dair çıkan bazı şaibe haberleri üzerine kendisi hakkında soruşturma başlatılması gündeme gelmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt:2, 13.11.1946, ek "Tekel idaresinde yapılan soruşturma hakkında başbakanlık tezkeresi ve beş kişilik komisyon raporu (3/15)" s. 9). Bu iddialar devam ederken S. H. Ürgüplü Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan çekilmiş ve yerine Ticaret Bakanı Raif Karadeniz vekil olarak atanmıştır (Resmi Gazete, 14 Şubat 1946, s.1). Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndaki; tomruk ve kahve alımı, Yunanistan'a satılacak kibrit, tekel hastanesi, dinamit alımı gibi bazı olaylardan Ürgüplü hakkında soruşturma açılmıştır. Önce Danıştay'a gönderilen soruşturma, Ürgüplü'nün durumunun belirlenmesi için Meclis'e taşınmıştır. TBMM'de 16 Ağustos 1946 tarihli birleşimde iddialar incelemek için 5 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon 14 Eylül 1946 tarihli raporunu hazırlamış ve Ürgüplü hakkında soruşturma yapılmasını onaylamıştır (Çufalı 2012: 145,146).

Bu komisyon raporu ile beraber Suat Hayri Ürgüplü'nün savunması³ TBMM'de okunmuştur. Ürgüplü, savunmasından önce "*... Bugüne kadar, kimse benden tek kelime resmi izahat almadı. Aylarca şüphe altında susuyorum. İztirap içinde yaşatılıyorum...*"

² Bunlar; 05.05.1943, 25.06.1943, 10.05.1944, 23.05.1944, 19.03.1945, 28.05.1945, 30.05.1945, 28.12.1945 tarihli oturumlardır.

³ Ürgüplü'nün savunması için ayrıca bkz: **BCA**, (Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Evrakı Kataloğu; 30.10), 30.10.00/ 9.52.22.

(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt:2, 13.11.1946, ek “Tekel İdaresinde yapılan soruşturma hakkında başbakanlık tezkeresi ve Beş kişilik Komisyon raporu (3/15)” s. 9) diyerek soruşturmanın bir an önce sonuçlandırılmasını istemiştir. Ürgüplü’yü soruşturmak üzere önce Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan karma bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon Tekel Hastanesi ve Dinamit ile ilgili konularda soruşturmaya gerek görmezken diğer konular hakkında son bir tahkikat yapılmasını istiyordu (Çufalı 2012: 151). Meclis’te Yüce Divan kurulması oy çokluğu ile kabul edildi. Ürgüplü’nün Yüce Divan yargılaması 1 Mart 1948’de başlamış ve 5 Ekim 1948’de beraatı ile son bulmuştur (Çufalı 2012: 153). Suat Hayri Ürgüplü ile beraber yargılanan 23 yönetici memur da onunla beraber beraat etmişlerdir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı 2016: 46).

3. Demokrat Parti Kayseri Vekilliği (1950-52) ve Büyükelçilik Yılları (1952-1960)

Suat Hayri Ürgüplü TBMM’nin 8. döneminde (1946-1950) Meclis’e girmemiştir. 9. dönemde (1950-1954) ise DP’den Kayseri vekili seçilmiştir. 1952 yılına kadar Meclis’te kalan Ürgüplü, 10 Kasım 1952 tarihli oturumda Bonn Büyükelçiliğine tayini sebebi ile Kayseri milletvekilliğinden istifa ettiğini arz etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt:17, 11.10.1952, s.32).

Ürgüp’lünün Bonn Büyükelçiliği sırasında, Nisan 1954’te Batı Almanya ile siyasi ve iktisadi meseleler hakkında Bonn’da müzakereler yapılmıştır. Bu müzakerelere Dış İşleri Bakanlığı, Merkez Bankası, Bayındırlık Bakanlığı, Devlet Demiryolları gibi farklı kurumlardan 14 üst düzey memur katılmıştır. Bu müzakerelere başkanlık etme vazifesi ve hükümet adına imza yetisi Suat Hayri Ürgüplü’ye verilmiştir (BCA, (Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu 30.18), 30.18.1.2/135.39.7).

Ürgüplü 1954 yılında Mercedes marka numune otomobil ve kataloglarını Türkiye’ye göndermişse de başbakanlıktan %40 daha ucuz olduğu gerekçesi ile Amerikan arabalarının tercih edileceğini yazılmıştır (BCA (Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı Kataloğu; 30.01), 30.01./1.8.10.). Suat Hayri Ürgüplü Bonn Büyükelçiliği’nde 3 sene kalmıştır.

Ürgüplü, 15 Eylül 1955 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Londra Büyükelçiliği’ne atanmıştır (BCA, 30.18.1.2/141.90.19.). Londra Büyükelçiliği sırasında Dış İşleri Bakanı Vekilini temsilen heyet reisi olarak Avrupa Konseyi Vekiller

Komitesi'nin Ekim 1956'da Strasbourg'daki toplantısına 14 Kasım 1956 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile katılmıştır (BCA, 30.18.1.2/144.90.12).

Ürgüplü 1957 Mart'ında Bakanlar Kurulu Kararı ile Washington Büyükelçiliği'ne atanmıştır (BCA, 30.18.1.2/145.120.15.). Şubat 1959'da "American Care" isimli yardım cemiyetinin gıda, giyecek, tedrisat levazımı, rehabilitasyon ve imar malzemeleri gibi alanlarda yardım yapacağı bildirilmiştir. Bu cemiyet temsilcileri Ankara'ya gelemediğinden onlarla yapılacak antlaşmayı Türkiye Kızılay Cemiyeti Reisi Afyon Vekili Rıza Çerçil'in yerine Washington Büyükelçisi Ürgüplü'nün imzalaması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır (BCA, 30.18.1.2/151.78.6). Haziran 1959'da ise Ürgüplü'ye Eximbank tarafından Türk Hükümetine "iktisadi gelişmesini teşvik ve muhtelif projeleri finanse etmek üzere" verilecek 17 milyon dolarlık kredi antlaşmasını imzalama yetkisi verilmiştir (BCA, 30.18.1.2/152.33.16). Şubat 1960'ta Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumuna ait Garp Linyitleri ile Seyit Ömer mıntıkası, Zonguldak Kömür Havzası, Orman Umum Müdürlüğü ve Etibank Umum Müdürlüğü'nün Ergani Bakır Tesislerinin kalkınma projelerinin finansmanına tahsis edilmek üzere Export-Import bankası ile 12 milyon 231 bin dolarlık kredi antlaşmasının imzalanması için Ürgüplü'ye Bakanlar Kurulunca yetki verilmiştir (BCA, 30.18.1.2/154.77.5.)

Suat Hayri Ürgüplü 1960'ta Washington Büyükelçiliği'nden Madrid Büyükelçiliği'ne tayin olmuştur (Neziroğlu, Yılmaz 2014: 34). Aynı sene 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası temmuz ayında Dış İşleri Bakanlığı merkezine nakil edilmiştir (BCA,(Müşterek Kararnameler Kataloğu 30.11), 30.11.1/283.18.16.). 1961 Mart'ında ise Dış İşleri Bakanlığı'ndan emekli olmuştur (BCA, 30.18.1.2/159.11.11.).

4. Cumhuriyet Senato Yılları ve Başbakanlığı (1961-1972)

27 Mayıs 1960 Askeri müdahalesinden sonra yapılan 1961 Anayasası ile çift meclisli bir parlamenter yapıya geçilmiştir. 1961-1980 arası Türk Parlamentosu Milletvekilleri Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşmaktaydı. Bu ikisinin birleşimi ise TBMM'yi oluşturmaktaydı⁴.

1961 genel seçimleri ile hem Milletvekilleri hem de Cumhuriyet Senato seçimleri beraber yapılmıştır. Suat Hayri Ürgüplü bu seçimlerde Demokrat Parti'nin halefi olarak

⁴Cumhuriyet Senatosu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Tunca Özgişi, **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, TBMM Basımevi, Ankara, 2012.

görülen Adalet Partisi (AP) listesinden bağımsız aday olarak Cumhuriyet Senatosu Kayseri üyeliğine seçilmiştir. 28 Ekim 1961’de ise Cumhuriyet Senatosu Başkanı seçilmiştir. Ürgüplü, henüz açılmış olan Cumhuriyet Senatosu’nun ilk başkanı olmuştur. Bu vazifeyi iki sene, 1963’e kadar sürdürmüştür(Özgişi 2012: 88).

Ürgüplü’nün 1961-1966 yılları arası Cumhuriyet Senatosunda geçmiş yıllardaki vekilliğinden çok daha aktif olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında Senato’da toplamda 72 defa söz almıştır. Bu konuşmalar müfrit Ermeni teşekkülleri, iki bin işçinin TBMM’den isteği üzerine beyanat, TBMM tutanakların basılması, uçak kazası, Mersin rafinerisindeki grev, bütçe görüşmeleri gibi muhtelif konulardadır (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1-31 ciltler).

4.a Başbakanlığı (1965)

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından Ekim 1961’de yapılan ilk seçimlerde CHP, tek başına iktidar olması için beklenen oyu alamamıştı. Komutanların isteği ile Cemal Gürsel TBMM tarafından Cumhurbaşkanı seçildi. Hiçbir parti çoğunluğa sahip olmadığı için hükümet arayışları başladı. Gürsel, İsmet İnönü’yü hükümeti kurmakla görevlendirdi ve ilk hükümet CHP-AP koalisyonu ile kuruldu. İsmet İnönü 24 yıl sonra tekrar başbakan oldu. Fakat koalisyon zor yürüyordu (Çavdar 2013: 116).

İnönü’nün Başbakanlığındaki CHP-AP koalisyonu 26. Hükümet 1962’ye kadar dayanabildi, 30 Mayıs 1962’de istifa etti. Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini ikinci kez İsmet İnönü’ye verdi. İnönü, CHP, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile bir koalisyon hükümeti daha kurdu. Fakat kurulan bu 27. hükümet de ancak 1963 sonuna kadar dayanabildi. YTP ve CKMP’nin çekilmesi neticesinde İnönü başbakanlıktan istifa etti. Üçüncü kez hükümeti kurma görevi yine İsmet İnönü’ye verildi. İnönü bağımsız vekillerle anlaşarak 1963’ün son günlerinde bir CHP azınlık hükümeti kurdu. Fakat bu azınlık hükümeti de Kıbrıs meseleleri ve Johnson mektubu ile karşı karşıya kaldı. AP’nin de hükümet üzerindeki muhalefeti artmıştı. 1965 yılı bütçe görüşmelerinde CHP azınlık hükümetinin hazırladığı bütçe tasarısı reddedilince 1965’in başında 3. kez İnönü hükümeti istifa etmiştir. İsmet İnönü’nün istifası üzerine Cemal Gürsel hükümeti kurma görevini AP listesinden bağımsız senatör Suat Hayri Ürgüplü’ye vermiştir (Aydın, Taşkın 2015: 117-134).

Suat Hayri Ürgüplü 16 Şubat 1965 günü hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir (Kalpakçioğlu 1968: 162).Ürgüplü 4 gün gibi kısa bir zamanda, 20 Şubat 1965’te

hükümeti kurmuştur. Ürgüplü'nün Başbakanlığındaki hükümet şöyledir (Aydın, Taşkın 2015: 135) ;

Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965)

Başbakan	Suat Hayri Ürgüplü (Bağımsız)
Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Süleyman Demirel (TBMM dışından)
Devlet Bakanı	Hüseyin Ataman (MP)
Devlet Bakanı	Mehmet Altınsoy (CKMP)
Devlet Bakanı	Şekip İnal(YTP)
Adalet Bakanı	İrfan Baran (CKMP)-İhsan Köknel (Bağımsız)
İçişleri Bakanı	İsmail Hakkı Akdoğan (MP)-İzzet Gener (Bağımsız)
Dışişleri Bakanı	Hasan Esat Işık (TBMM dışından)
Maliye Bakanı	Mehmet İhsan Gürsan (AP)
Turizm ve Tanıtma Bakanı	Ö. Zekai Dorman(MP)-İ.Hakkı Akdoğan (Bağımsız)
Ulaştırma Bakanı	Mithat San(YTP)- Kazım Yurdakul (YTP)
Tarım Bakanı	Turhan Kapanlı (YTP)
Sağlık ve Sos. Yardım Bakanı	Faruk Sükan(AP)
Milli Eğitim Bakanı	Nevzat Cihat Bilgehan(AP)
Milli Savunma Bakanı	Hasan Dinçer(CKMP)-Mustafa Hazım Dağlı(CKMP)
Gümrük ve Tekel Bakanı	Ahmet Topaloğlu(AP)
Ticaret Bakanı	Mustafa Macit Zeren(AP)
Çalışma Bakanı	İhsan Sabri Çağlayangil(AP)
İmar ve İskân Bakanı	Ali Recai İskenderoğlu(YTP)
Bayındırlık Bakanı	Orhan Alp(TBMM dışından)
Sanayi Bakanı	Ali Naili Erdem(AP)
Köyşleri Bakanı	Seyfi Öztürk(CKMP)-Mustafa Kepir(CKMP)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Mehmet Turgut (AP)

Türk Siyaseti'nin önemli isimlerinden Süleyman Demirel ilk defa kabineye Ürgüplü hükümeti zamanında girmiştir. Ürgüplü kabinesindeki Başbakan Yardımcılığı Demirel'in bir sonraki dönem başbakanlığı için bir nevi staj olmuştur. Ürgüplü hükümetine Anayasa'nın 103. Maddesi gereğince 4 Nisan 1965'te güven oylaması yapılmıştır. Hükümet 200 red, 1 çekimser oya karşı 231 oyla güvenoyu almıştır. (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 37, 04.03.1965, s.161).

Ürgüplü hükümeti 1965 seçimlerine kadar 8 ay görevde kalmıştır. Bu 8 ay boyunca hükümeti en çok meşgul eden konu Kıbrıs meselesi ve buna bağlı olarak iç ve dış gelişmeler olmuştur. 1964 Johnson Mektubu Türk dışişlerinde önemli bir kırılma olmuştur. Türkiye, Kıbrıs meselesi ile ilgili Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson'dan aldığı bu tehditvari mektup sonrası tek yönlü ve Amerika güdümlü bir siyasetten vazgeçerek dış işlerinde çok yönlü bir siyasete yönelmiştir. Ürgüplü hükümetinde de dış politika bu yönde seyretmiştir.

Ürgüplü'nün Başbakanlığı'nda Sovyetlerle buzlar eritmeye çalışılmıştır. Bunda yukarıda da değindiğimiz gibi Kıbrıs meselesinde Amerika'nın takındığı tutum ve Johnson mektubu etkili olmuştur. Ürgüplü önce 9 Mayıs'ta Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi Nikita Rijov ile görüşmüştür. (Milliyet Gazetesi, 09.05.1965, s.1). 17 Mayıs 1965'te ise Sovyetler Birliği Dış İşleri Bakanı Gromiko Ankara'da törenle karşılanmıştır. Gromiko görüşmelerde iyi münasebetlere daima hazır olduklarını dile getirmiştir (Milliyet Gazetesi, 18.05.1965, s.1). 3 ay sonra, 9 Ağustos 1965'te Ürgüplü, Sovyetler Birliği'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir⁵. Bu ziyarette Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında ticari ve iktisadi işbirliğinin işaretleri verilmiştir (Milliyet Gazetesi, 10.08.1965, s.1). Nitekim bir sonraki Demirel hükümeti döneminde, 25 Mart 1967'de Sovyetler Birliği ile "Teknik ve İktisadi İşbirliği" antlaşması imzalanmış, İskenderun demir-çelik fabrikası da bu antlaşma dahilinde kurulmuştur (Aydın, Taşkın 2015: 150). Sovyetler ile işbirliğinin temellerinde Ürgüplü'nün Başbakanlığı dönemindeki temasları etkili olmuştur.

İç siyasette Kıbrıs sorununun yansımaları Rum Patrikhanesi üzerinde olmuştur. 22 Nisan 1965'te Patrikhane denetlenmeye başlamıştır. Maliye müfettişi, emniyet şube müdürü ve vakıflar müdürlüğü müfettişinden oluşan 3 kişilik bir heyet denetimi gerçekleştirmiştir. Patrikliğin dini bir kurum olduğu ve siyaset ile ilgilendiği ortaya çıkarsa cezalandırılması yoluna gidileceği bildirilmiştir. Nitekim Patrikhanenin birçok kimseye devlet gibi nişan ve madalya vermesi, resmi kâğıtlarında Bizans'ın çift kartal armasının yer alması gibi bulgular siyasetle alakalı bulunmuştur. Başbakan Ürgüplü ve Cumhurbaşkanı Gürsel Patrikhane'nin ve Ruhban Okulu'nun yurt dışına çıkarılmasından yan idiler. Ürgüplü bu fikri İsmet İnönü'ye danışmış fakat İnönü bu fikre

⁵ Ürgüplü'nün ziyareti ve onunla beraber gidecek kişilerin isimleri, vazifeleri ve memuriyetleri için bkz: **BCA**, 30.18.1.2/187.40.9.

karşı çıkmıştır. İnönü, Ermeni olayı, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül olaylarını değerlendirerek Türkiye'nin böyle bir hareket ile yalnız ve güç şartlar altında kalacağını söylemiştir. Ürgüplü, İnönü'nün desteğini alamayınca bu kararını uygulamaktan vazgeçmiştir (Kalpakçıoğlu 1968: 181-188).

Türkiye'nin o dönemki en büyük sanayi tesisi olan ve inşaatına 1961'de başlanan Ereğli Demir Çelik fabrikaları Ürgüplü Hükümeti iş başındayken 15 Mayıs 1965'te açılmıştır. Kırıkkale ve Karabük de olduğu gibi Ereğli'nin de küçük bir kasabadan orta ölçekli bir sanayi kentine dönüşmesi bu dönemde başlamıştır (Aydın, Taşkın 2015: 134).

1927'de kurulan ve MAH (Milli Amele Hizmeti) adı ile hizmet veren Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk istihbarat kuruluşu Ürgüplü Hükümeti zamanında değişikliğe uğramıştır. Günümüzde de aynı isim ile hizmet veren MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) kurulmuştur. MAH ise MİT'in bir şubesi olarak 1980'lere kadar varlığını sürdürmüştür (Göç 2013: 100). Meclis'te MİT kanunu 6 Temmuz 1965'te kabul edilmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 43, 06.07.1965 s.78).

Ürgüplü Hükümeti 10 Ekim 1965 seçimlerine kadar başarı ile çalışmıştır. 1960 askeri müdahalesinden sonra sivil yönetimin bir sonraki seçimlere kadar sürdürülebilmesini sağlamıştır. 1965 seçimlerinden sonra Ürgüplü Hükümeti'nin Başbakan Yardımcısı ve AP Başkanı Süleyman Demirel, 27 Mayıs sonrası ilk koalisyonuz hükümeti kurmuştur.

4.b. Cumhurbaşkanı Kontenjanından İkinci Defa Senato Üyeliği (1965-1972)

Suat Hayri Ürgüplü Başbakanlık yaptığı sırada kuvvet komutanlarının da müspet görüşü ile o dönemin Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın görev süresini dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'den uzatmasını istemiştir. Ürgüplü, Gölcük'te bir geminin omurgasının atılış töreninde Sunay'a görevinin bir yıl daha uzatıldığı müjdesini vermiştir. Ürgüplü'nün başbakanlığı sona erdikten 5 ay sonra 28 Mart 1966'da Cemal Gürsel vefat etmiş ve yerine Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Haziran'da ise Senato seçimleri yapılacaktır fakat Suat Hayri Ürgüplü AP'ye girmeyi reddettiği için Senato seçimlerinde de AP listesine alınmamıştır. Cevdet Sunay da Başbakanlığı döneminde kendisine yaptığı jeste karşılık 1966 yılında Ürgüplü'yü Cumhurbaşkanı kontenjanından Senato üyesi yapmıştır (Kalpakçıoğlu 1968:166-167).

Ürgüplü ikinci Senato üyeliğinde toplamda 19 oturumda söz almıştır. Bunlar Devlet Tiyatro ve Operası'nın İstanbul'daki faaliyetleri, Nihat Erim Hükümet Programı,

haşhaş ekimi, Dış İşleri Bakanlığı bütçesi gibi muhtelif konularla ilgilidir (Cumhuriyet Senato Tutanak Dergisi, 6.-11. Yasama Yıllar Tutanakları).

12 Mart Muhtırası'nın etkilerinin devam ettiği günlerde Erim Hükümeti 16 Nisan 1972'de istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay tarafından Ürgüplü bir kez daha hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Ancak Ürgüplü'nün kurduğu hükümet 12 Mart Muhtırası'nın icaplarına ve cari durumun şartlarına uygun bulunmayarak reddedilmiştir (Aydın, Taşkın 2015: 238). Ürgüplü'nün Senato üyeliği süresinin dolduğu 5 Haziran 1972'ye kadar sürmüştür (Çoker Basım Tarihi Yok: 329).

SONUÇ

Suat Hayri Ürgüplü 34 yıllık siyasi hayatında kendi deyimi ile “zor zamanların adamı” olmuştur (Hürriyet Gazetesi, 6 Ocak 1983, s. 8). Varlık Vergisi'nin uygulandığı yıllarda CHP İstanbul İl Başkanı, çok partili hayata geçilen yıllarda bakanlık görevi ve özellikle 27 Mayıs sonrası bir türlü sağlanamayan istikrarı kurma çabası ile başbakanlık yapması Suat Hayri Ürgüplü'ye bu unvanı kazandırmıştır. Ürgüplü 70 yaşına kadar aktif siyasetin içerisinde kalmıştır. 1972'de Senato üyeliği bittikten sonra siyasetle uğraşmamıştır. 26 Aralık 1981'de 78 yaşında kalp rahatsızlığından İstanbul'da vefat etmiştir. Edirnekapı Şehitliği'nde toprağa verilmiştir. Oğlu Hayri Suat (d.1936) son Osmanlı Padişahı Vahdettin'in torunu Prenses Hanzade'nin kızı Prenses Fazıla ile evlendi (1965). Bu evlilikten Ali Suat (1967) ve Mehmet Selim (1968) isimli iki torunu oldu (Dilaver 2014: 265).

KAYNAKÇA

1. Arşivler:

1.a Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

- BCA (Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu 30.18)
- BCA (Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı Kataloğu; 30.01)
- BCA (Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Evrakı Kataloğu; 30.10)
- BCA Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı Kataloğu (490.01)
- BCA(Müşterek Kararnameler Kataloğu 30.11)

2. Meclis Tutanak Dergileri:

- TBMM Tutanak Dergisi
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

3. Gazeteler:

- Hürriyet Gazetesi
- Milliyet Gazetesi
- Resmi Gazete

4. Kitap ve Makaleler

AYDIN Suavi TAŞKIN Yüksel (2015),, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim, İstanbul.

BALİ Rıfat (1997), *Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Tartışmaları*, Tarih ve Toplum, Sayı 165, Eylül (Gözden Geçirilmiş). s.47-69.

ÇOKER Fahri, Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri I. Cilt (1961-1964), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 16, (basım yeri ve tarihi yok).

ÇUFALI Mustafa (2012), Türk Parlamento Tarihi TBMM VIII Dönem (1946-1950) II Cilt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

DİLAVER Hasan Hüseyin (2014), Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi, Dijital Basımevi, Ankara.

- GÖÇ Eray (2013), *Türk İstihbaratı'nın Tarihsel Gelişimi*, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, s.85-111.
- İPŞİRLİ Mehmet (1998), “*Hayri Efendi*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 17, Ankara, s.62-64.
- KALPAKÇIOĞLU Özdemir(1968), *İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar II*, Nüve Matbaası, Ankara.
- NEZİROĞLU İrfan, YILMAZ Tuncer (2014), *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmalar Cilt 5*, TBMM Basımevi-Ankara.
- ÖZGİŞİ Tunca (2012), *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Basımevi, Ankara.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2016), *Yolsuzlukla Mücadele- TBMM Raporu: Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, TEPAV Yolsuzlukla Mücadele Kitapları I, Matsa Basımevi, Ankara.

ÜRGÜP MÜZESİ'NDE BULUNAN AVANOS'LA İLGİLİ FERMAN VE BERATLAR

Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
rektor@nevsehir.edu.tr

Ürgüp Müzesi'nde Avanos ile ilgili 8 berat ve ferman bulunmaktadır. Bu belgeler katlı bir şekilde depoda saklanmakta olup sergilenmemektedir. Söz konusu berat ve fermanlar şimdiye kadar Latin Harflerine aktarılmamış ve muhtevaları konusunda bir çalışma yapılmamıştır. Bu bildiriye 656, 657, 659, 660, 661, 662, 663 numaralarda kayıtlı olan 7 belge okunmuş ve değerlendirilmiştir. Müzede 664 numaralı bir belge daha bulunmasına rağmen bu belge 663 numaralı belge ile aynı olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır.

Müze kayıtlarına göre “(Evâil-i Muharrem 1282) (Mayıs-Haziran 1865), 29 Cemâziye'l-evvel 1284 (28 Eylül 1867), 23 Şevvâl 1279 (13 Nisan 1863), 29 Safer 1279 (26 Ağustos 1862), 26 Rebiü'l-âhir 1300 (6 Mart 1883), 13 Şevvâl 1279 (3 Nisan 1863), 23 Rebiü'l-âhir 1300 (3 Mart 1883)” tarihli belgelerde Ürgüp kazası Avanos köyünde bulunan Saray-ı Salariye Zaviyesi'nin, Sultan Alaattin Vakfı'nın ve Sultan Alaattin Camii'nin vergi gelirleri, bu kurumlara atanacaklar ve söz konusu kurumlarda çalışan kişilere ödenek maaş için emirler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fermanlar, Beratlar, Avanos, Ürgüp Müzesi.

GİRİŞ

Nevşehir İli Ürgüp İlçesi'nde bulunan Ürgüp Müzesi'nde¹ Avanos ile ilgili 8 berat² ve ferman³ bulunmaktadır. Bu belgelerin (bkz. Ekler) çoğu katlı bir şekilde depoda saklanmaktadır. Belgelerin ancak birkaç tanesi camlı dolapların içinde sergilenmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla söz konusu berat ve fermanlar şimdiye kadar Latin Harflerine aktarılmamış ve muhtevaları konusunda bir çalışma yapılmamıştır⁴. Bu bildiri de 656, 657, 659, 660, 661, 662, 663 numaralarda kayıtlı olan 7 belge okunmuş ve değerlendirilmiştir. Müzede 664 numaralı bir belge daha bulunmasına rağmen bu belge 663 numaralı belge ile aynı olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Burada belgelerin bazılarının saklanırken katlanmış olduğundan bir kısım yerlerinin yazılarının silinmiş ve yıpranmış olmasından dolayı okunmasında güçlük çekildiğini de belirtmek isterim. Müzedeki,

1. 656 numaralı belge (Evâil-i Muharrem 1282) (Mayıs-Haziran 1865)
2. 657 numaralı belge 29 Cemâziye'l-evvel 1284 (28 Eylül 1867)
3. 659 numaralı belge 23 Şevvâl 1279 (13 Nisan 1863)
4. 660 numaralı belge 29 Safer 1279 (26 Ağustos 1862)
5. 661 numaralı belge 26 Rebiü'l-âhir 1300 (6 Mart 1883)
6. 662 numaralı belge 13 Şevvâl 1279 (3 Nisan 1863)
7. 663 numaralı belge 23 Rebiü'l-âhir 1300 (3 Mart 1883)

Tarihlidir.

I. 656 Nolu Belge

¹ Müzenin kurulması için ilk çalışmalara 1965 yılından itibaren Tahsin Ağa Kütüphanesi'nin bulunduğu yapıda müzeli eserlerin depolanmasıyla başlanmıştır. Bugünkü müze binasının inşaatına 1968'de başlanmış ve 1971 yılında bitirilerek ziyarete açılmıştır. Müze binası giriş ve bodrum kattan oluşmakta olup, giriş katta teşhir salonları bulunmaktadır. Teşhir salonlarında prehistorik dönemlerden Osmanlı dönemine kadar arkeolojik ve etnografik eserler sergilenmektedir. <http://www.nevsehirkulturturizm.gov.tr/TR,74243/urgup-muzesi.html>

² Berat: Rütbe ve nişan veya bir imtiyaz verildiğini belgeleyen tuğralı ferman veya kâğıt. Osmanlı devlet teşkilatında bazı vazife hizmet ve memuriyetlere tayin edilenlere vazifelerini yerine getirme yetkisini bildirmek üzere padişahın tuğrası ile verilen mezuniyet veya tayin emirlerine berat denilmiştir.

³ Ferman: Herhangi bir konuda padişahın yazılı emri

⁴ Belgelerin okunmasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. İlyas Gökhan'a müteşekkirim.

Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm mâdinü'l-fazlı ve'l-keîâm Mevlânâ Nevşehir ma'a Ürgüb kâdısı zîde fazluhu tevkî-i refî-i hümayûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki merhûm Sultân Alâaddîn'in Sarây-ı Salariye Zâviye-i Vakfından Ürgüb kazâsına tâbi Avanos karyesinde hâlen berât-ı şerîfimle bâ-şart tadrîs-i müderris olan kıdvetü'l-ulemâi'l-mütehakkikîn Mevlânâ es-Seyyid Cafer zîde ilmuhu südde-i sa'âdetime arz-ı hâl idüp sâlifü'z-zikr Avanos karyesinin mâlikânesinde çömllekçiyân ve bardakçiyân furûnlarının icâre-i zemînleri Sultân Alâaddîn Vakfı dîvânîsi dahi vezîr-i a'zâm-ı esbâk işbu müteveffâ İbrâhîm Paşa Vakfı olup ve mâlikâne-i mezbûr tadrîs-i defter-i hakanîde mukayyed olmağla karye-i mezbûrenin mâlikânesi tarafına âid olan a'şârıyla çömllekçiyân ve bardakçiyân furûnlarının icâre-i zemînleri ber-mûceb-i defter-i hakanî Alâaddîn Vakfı tarafından ahz ü kabz murâd olundukda müteveffâ-yı müşârün-ileyh İbrâhîm Paşa vakf-ı mütevellîsi ber-mûceb-i defter-i hakanî karye-i mezbûrenin dîvânîsi tarafına âid olan a'şâr ve rüsûmâtı kânûn ve defter mücebince ahz ü kabzına kanâ'at itmeyüp hilâfî defter-i hakanî ziyâdeye tecâvüz ile mâlikânesi tarafına âid olan a'şâra dahi fuzûlî müdâhale eylediklerinden ma'adâ çömllekçiyân ve bardakçiyân furûnlarının eshâbı dahi icâre-i zemînleri virmekte taallül ve muhâlefet ve ol vechile vâkı şerîfe gadr ... olduklarını bildirip defter-i hakanî mücebince amel olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ ve defterhâne-i âmirende mahfûz defter-i evkâfa mürâca'at olundukda Ürgüb nâhiyesine tâbi vakf-ı Sultân Alâaddîn bin Keykubad bin Keyhüsrev es-Selçukî⁵ an mesâlihi han ve ribât-ı Fahreddin Sarây Salariye bin Abdullâh ber-mûceb-i vakfiyye deyü yazıldığı mahallin karye-i Avanos ve hâsılı mâlikâne vakf-ı ribât yedi bin yüz akçe ve'l-masrâf hademe ve taht-ı cihet-i tevliyet ve cihet-i himmet ma'a cihet-ı sâire deyü defter-i evkâfda muharrer kalemiyle tahrîr ve yine evkâf-ı vezîr-i a'zâm İbrâhîm Pâşâ berây-ı câmi-i şerîf ve medresesi latîf ve imâreti âmire ve gayrihi der-nefs-i Nevşehir deyü yazıldığı mahallin mahallât ve neferât ve bâğ ve mezra'a ile karye-i Avanos mâlikâne vakfı Sultân Alâaddîn bin Keykubad bin Alâaddîn bin Keyhüsrev es-Selçukî an mesâlihi hâne ve ribât Fahreddin Sarây Salariye bin Abdullâh. Der-tarîk-i Aksarây ber-mûceb-i atîk-i dîvânî ve rüsûm-i defter-i vakf-ı İbrâhîm Pâşâ tâbi-i Nevşehir an Ürgüb amedd ve tahtani furûn çömllekçiyân bardakçiyân be-her furûn bin akçe on beş akçe cânib-i dîvânî ve birer akçe icâre-i zemîn Sultân Alâaddîn vakfı tarafına edâ etmek üzere deftere kayd olundu. Ve hâsılı dîvânî ... tahtına ... ve hinta ve furûnları çömllekçiyân ve bardakçiyân yekûn ma'a

⁵ Kâtip Alâeddin Keykubad'ın ismini yanlış yazmıştır. Doğrusu Alaaddin bin Keyhüsrev bin Kılıçarslan olmalıdır.

gayrihi on sekiz bin akçe ve mâlikâne karye-i mezbûre berây-ı vakf-ı mezbûr hâliyân han ıssuz yerde kalıp mu'attal olmagla mâlikâne-i mezbûre tedrîs tarikiyle zabt olunur ve tahtına hinta ve sair ve icâre-i furûnhâ-yı mezkûre yekûn ma gayrihi on dört bin sekiz yüz seksen üç akçe yazılar ile ol dahi defter-i evkâfta muharrer kalemi ile tahrîr-i defter olmagla bu takdîrce ber-mûceb-i defter-i hakanî karye-i mezbûrenin dîvânî tarafına âid olan aşâr-ı şeriyye ve rûsûmât-ı örfiyyesi vezîr-i a'zam İbrâhîm Paşa Vakfı tarafından ve mâlikânesi tarafına âid olan ancak aşârıyla ber-vech-i muharrer çölmekçiyân ve bardakçiyân furûnlarının icâre-i zemînleri dahi Sultân Alâeddîn Vakfı tarafından zabt olunmak iktizâ eyledüğüñ iftiharu'l-emâcid ve'l-ekârim bi'l-fi'l defter-i emîn olan el-hac Yûsuf dame mecdûhu arz itmeğîn arzı mûcebince mugayir alınmaya emrim olmuştur. Buyurdum ki berât-ı şerîfim vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel dahi defter emîni mûmâileyhin arzı ve defter-i hakanî mûcebince Ürgüb nâhiyesine tâbi sâlifü'z-zikr Avanos karyesinin dîvânîsi tarafına âid olan aşâr ve rûsûmât-ı örfiyyesini vezîr-i azam İbrâhîm Pâşâ Vakfı tarafından ve malikânesi tarafına âid olan ancak a'şârıyla ber-vech muharrer çölmekçiyân ve bardakçiyân furûnlarının icâre-i zemînlerini dahi Sultân Alâeddîn Vakfı tarafından kânûn ve defter mûcebince ahz u kabz idüp fi mâba'd ihdâhümâ-yı âhara âid olan a'şâr ve rûsûm ve icâre-i zemîne hilâf-ı defter-i hakanî dahl ve taarruz ve niza ittirmeyesin min ba'd defter-i hakanîye emr-i hümâyûnuma muhâlîf kimesneye iş ittirmeyüp eslemeyüp gadr ve muhâlefet üzere olanları ism ü resmleriyle yazup der-sa'âdetime arz ve ilâm eyleyüp husûs-ı mezbûr için bir dahi emr-i şerîfim varmaga muhtâc eylemeyesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe itimât kılasın tahriren fi evâ'il-i şehri muharrem-i harâm sene isneyn ve semanîn ve mieteyn ve elf (H. Evâil-i Muharrem 1282 M. Mayıs- Haziran 1865) Be-makâm-ı İslâmbol el-mahrûse.

Metnin özeti

Nevşehir ve Ürgüp kazası kadısına gönderilen bu belgede, Sultân I. Alâeddin Keykubat'ın (1220-1237) kurduğı Saray-ı Salariye Zâviyesi Vakfı'ndan⁶ Ürgüp kazasına bağı Avanos köyünde bulunan medresede müderris olan Mevlana es-Seyyit Cafer, padişaha arzuhal sunarak Avanos köyü malikânesinden⁷ Çömləkçi ve Bardakçı fırınlarının icarları Sultan Alâeddin Vakfına, dîvânîsi⁸ ise eski vezir İbrahim Paşa Vakfına ait idi. Defter-i hakanî de bu şekilde olmasına rağmen İbrahim Paşa Vakfı mütevellisi söz

⁶ Aslı Şarâbsalar Vakfı olup zamanla değışerek bu ismi almıştır.

⁷ Bir kimseye, gelirinden hayatı boyunca istifâde etmek; fakat satmamak ve miras bırakmamak şartıyla verilen beylik arazi.

⁸ Osmanlı Devleti'nde, mülkiyeti şahsa, tasarruf hakkı devlete ait olan arazidir.

konusu dîvânî vergiyi usulüne göre almayıp Alâeddin Vakfının gelirlerine de el atmışlardır. Eski kayıtlar incelendiğinde Ürgüp nahiyesine tâbi Sultan Alâeddin b. Keyhüsrev es-Selçukî Vakfı, vakıf kayıtlarında Fahreddin Şarâbsalar bin Abdullah⁹ ribatı ve hanı vakfı diye kayıtlı olup Avanos köyünde mâlikâne geliri 7700 akçe olarak evkâf defterinde yazılıdır. Yine vezîr-i azam İbrahim Paşa Camii ve medresesi Nevşehir'deki bağ, mezarlarla birlikte, Avanos köyündeki Sultan Alâeddin b. Keyhüsrev es-Selçukî Vakfı, Aksaray yolu içinde Fahreddin Saray Salariye oğlu Abdullah Han ve ribatı eski defterlerde ve İbrahim Paşa vakıflarında kayıtlıdır. Avanos köyünde bulunan çömlekçi ve bardakçı fırınlarından her fırın başına 15 akçe dîvânî vergi ve birer akçe de icarı Sultân Alâeddin Vakfına kayıtlıdır. Alâeddin Vakfının medresesi açık olup eğitime devam etmektedir. Ancak bu vakfa bağlı olan han ıssız yerde kalıp boş kalmıştır. Netice olarak söz konusu vergiler toplam 14883 akçedir. Bu vergilerin malikâne olanları Alâeddin Vakfına dîvânî olanlar ise İbrahim Paşa Vakfına verilecek olup Defter Emîni Yusuf tarafından bunlar arz edilmiştir.

Daha da özetleyecek olursak, 656 numarada kayıtlı bu berat Nevşehir ve Ürgüp kazası kadısına gönderilmiştir. Evâil-i Muharrem 1282 (M. Mayıs-Haziran 1865) tarihli ve Defter Emîni Yusuf tarafından arz edilmiş olan birinci berat Avanos'ta bulunan Alâeddin ve İbrahim Paşa Vakıflarına verilecek vergilerden bahsedilmektedir.

II. 657 Nolu Belge

Nişân-ı Şerîf-i Âlî-şân Sâmi-mekân Sultân Tuğra-i Garrâ-yı Cihân-sitân-ı Hakan Hükümü Oldur ki

Nezâret-i evkâf-ı hümâyûn mülûkâneme mülhak evkâfdan Ürgüp kazâsında vâki' Sarây-ı Salariye zâviyesi vakfının yevmî dört akçe vazîfe ile tevcîh cihetinin zâyiden berât-ı şerîfim i'tâsına dâir vârid olan inhâ üzerine kaydı bi'l-ihrac muâmele-i kalemiyyesi ba'de'l-icrâ cihet-i mezkûre mutasarrıfları olan işbu râfian tevkî-i refi'ü's-şân-ı hakânî es-Seyyid Halîm ve es-Seyyid Mehmed zîde kadruhumânın yedlerinde olup zâyî olduğu tebeyyün edüp atik berâtları ve sâir zuhûr ider ise amel ve i'tibâr olunmamak şartıyla kaydı

⁹ Emir Fahreddin Şarabsalar; Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın komutanlarından biri olup Sivas Subaşılığı görevinde bulunmaktaydı. Sultanın yakınlarından olup daha önce onun şarabsalar görevinde bulunmuştur. Asıl adı Fahreddin Ayaz Şarabsalar olup muhtemelen 1237'de vefat etmiştir. (İbn Bibi, Selçuk-name, C. I, (Çev. M. Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1996, s. 424; Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye tarihi Selçuklular Devri, (Yay. Haz. Refet Yinanç), TTK Yay., Ankara 2014, s.118.

mûcebince zâyiden yedlerine berât-ı şerîfim itâ olunmak bâbında makâm-ı nezâret-ı evkâf-ı hümâyûnumdan i'lâm kılınmağla berât-ı şerîfim itâ olunmak fermân olmanın bin iki yüz seksen dört senesi târihiyle verilen fermân-ı hümâyûn mûcebince mezbûra bu berât-ı şerîfimi verdim ve buyurdum ki mûmâileyhimâ kemakân cihet-i mezbûra vazîfe-i mersûmesiyle mutasarrıflar olup hıdmet olunduktan sonra işbu berât-ı şerîfime mugâyir tasarruflarına müdâhale olunmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfime i'timâd kılalar tahrîran fi'l-yevmü't-tâsîi işrın min şehr-i Cemâziye'l-evvel lî sene erba ve semânin ve mieteyn ve elf. (H. 29 Cemâziyelevvel 1284- M. 28 Eylül 1867).

Metnin özeti

657 nolu ikinci belgede, Sultan Abdülaziz zamanında H. 29 Cemâziyelevvel 1284 (M. 28 Eylül 1867) Ürgüp kazasında olan Saray-ı Salariye Zaviyesine günlük dört akçe ile görevlendirilen es-Seyyid Halim ve es-Seyyid Mehmet adlı kişilere berat verilmiştir. Beratta eski berat ve belgelere itibar edilmemesi de emredilmektedir.

III. 659 Nolu Belge

Nişân-ı Şerîf-i Âlî-şân Sâmi-mekân Sultân Tuğra-i Garrâ-yı Cihân-sitân-ı Hakanî Hükmü Oldur ki

Bin iki yüz yetmiş yedi Zilhicce şerîfesinin on yedinci günü taht-ı âlî baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümâyûn meymenet-i makrûnum vâki olup umûmen tecdîd-i berât olunmak kâide-i mer'iyye saltanat-ı seniyyeden olduğuna binâen nezâret-ı evkâf-ı hümâyûnuma mülhak evkâftan Ürgüp kazasında Merofkos (?)¹⁰ karyesinde vâki Sarây-ı Salariye zâviyesi vakfının bâ-şart tadrîs-i müderrislik cihet-i mutasarrıfları işbu râfiân tevki-i refî-i ali'ş-şânî hakanî Seyyid Sâlih ve Seyyid Mehmed ibneyni Seyyid Ahmed Nâim zîde ilmuhumânın yedlerinde olan atık berât-ı atık bi't-takdîm tecdîd-i ricâ olunmakdan nâşi kuyûdda mürâcaât olundukda cihet-i mezkûre bin iki yüz kırk sekiz senesi Cemâziye'l-âhîrinin evâil-i târihiyle mumâileyhumânın uhdelerinde olduğu tebeyyün eylemiş olduğundan kaydı ve atık-i berâtları mûcebince berât-ı şerîfim i'tâ olunmak bâbında sâdır olan fermân-ı âlî'ş-şân vechile tecdîden bu berât-ı hümâyûnum verdim ve buyurdum ki mumâileyhümâ sâbık üzere sâlifü'z-zikr müderrislik cihetine mutasarrıflar olup işbu berât-ı âlî'ş-şânıma mugâyir tasarrufları umûruna taraf-ı âhardan müdâhale olunmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfem i'timâd kılalar tahrîren fi'l-yevmi's-

¹⁰ Bu yer ismi Avanos olmalıdır. Metinde yanlış yazılmıştır.

sâlis işrîn min şehr-i Şevvâl sene tis'a ve seb'in ve mieteyn ve elf. Be-makâm-ı Kostantiniyye evkâf-ı hümâyûn hazîne-i celîlesine mahsûs berât-ı âlî's-şân yazılmak için varaktır yalnız on kuruşdur (H. 20 Şevval 1279- M.10 Nisan 1863).

Metnin özeti

H. 1277 senesi Zilhicce ayının 17. günü (M. 26 Haziran 1861 Sultan Abdüaziz'in tahta geçtiği ikinci gün) tahta çıktığından dolayı beratın yenilenmesinden bahsederek Efka-ı Hümâyûna bağlı Ürgüp kazasında Merefkos (Avanos olmalı) köyünde Saray-ı Salariye Zaviyesinin müderrislikleri Seyyid Ahmet oğulları Seyyid Salih ve Seyyid Mehmet'e verilmiştir. Belgenin düzenlendiği tarih 10 Nisan 1863 yılıdır. Söz konusu kişilerin 1248 Senesi Cemaziyelahir ayının evaili (M. Ekim ayı sonları 1832) tarihiyle uhdelerinde olan berat sebebiyle bu belgeyi yenilenmiştir.

IV.660 Nolu Belge

Nişân-ı Şerîf-i Âlî-şân Sâmi-mekân Sultân Tuğra-i Garrâ-yı Cihân-sitân-ı Hakan Hükümü Oldur ki

Nezâret-i evkâfa hümâyûna mülûkâneme mülhak evkâfda Nevşehir kazasında Avanos karyesinde vâki merhûm Sultân Alâaddîn câmi-i şerîf vâizi olmak üzere yevmi üç akçe vazîfe ile müezinlik cihetinin tevcihine dâir vârid olan nüsha üzerine kaydı bilâ-hurûc muâmele kalemiyyesi ba'de'l-icrâ cihet-i mezkûre mutasarrıfı Şeyh el-hac Mehmed bin el-hac Mehmed'in mahlûlünden lede'l-irtihal ehliyeti nümâyân olan sulbi kebîr oğlu işbu râfian tevkî-i refî-i âlî-şân hakanî İbrâhîm halîfeye ber-mûceb-i nizâm bi't-tafsîliyle kûsûr-ı ahâli hizmet itmek ve terk ve tekasül vuku bulan defterde âhire verilmek şartıyla bi't-tevciye yerine berat-ı alışana itaat olunmak bâbında cenâb-ı nezâret-i evkâf-ı hümâyûnundan i'lâmları üzerine mûcebince tevci olunmak fermânı olmagla bin iki yüz yetmiş dokuz senesi muharremin on dokuzuncu günü bâ- rûûs-ı hümâyûn bu berât-ı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki mumâileyh sâlifü'z-zikr müezinlik cihetine vazîfe-i mersûmesiyle şart-ı mezbûr üzere mutasarrıf olup işbu berât-ı âlî's-şânıma mugâyir taraf-ı umûruna taraf-ı âhardan müdâhele olunmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfeye i'timâd kılalar tahrîren el-yevmi's-tâsi ve işrîn min şehr-i saferü'l-hayr lî sene tâsi ve seb'in mieteyn ve elf. (H. 29 Safer 1279- M.26 Ağustos 1862)

Be-makâm-ı Kostantiniyye evkâf-ı hümâyûn-ı celîlesine mahsûs berât-ı âlî-şân yazılmak için varakadır, beş guruşdur.

Metnin özeti

Sultân Abdülaziz zamanında Nevşehir kazası Avanos köyünde bulunan Sultan Alâeddin Camisi müezzinliğine günlük üç akçe mutasarrıf olan Şeyh el-hac Mehmet bin Mehmet'in ölümünden sonra (muhtemelen ölümünden sonra soyundan) gelen onun büyük oğlu bu işe ehliyetli ve müstahak İbrahim Halifeye 1279 Senesi Muharrem ayının 19'uncu gününden (17 Temmuz 1862) itibaren verilmiştir. Belgenin tarihi H. 29 Safer 1279 (M. 26 Ağustos 1862).

V. 661 Nolu Belge

Nişân-ı Şerîf-i Âlî-şân-ı Sâmi-mekân Sultân Tuğra-i Garrâ-yı Cihân-sitân-ı Hakan Hükmü Oldur ki

Niğde sancağında Ürgüp kazasında vâki Sarây Salariye zâviyesi vakfında yevmî on akçe vazîfe ile ber-vech-i meşrutiyet tevliyet ve yine kazâ-yı mezkûrede Avanos karyesinde kâin Saray Salariye zâviyesi vakfının bâ-şart-ı tadrîs-i müderrisi ve yine karye-i mezkûrede vâki câmi-i şerîfinde Sarây Salariye medresesi vakfından almak üzere yevmî beş akçe vazîfe ve senevî on kile hinta ile yevmî câmiden vâiz ve nâsıhlık ve yine karye-i mezkûrede kâin Sultân Alâeddîn câmi-i şerîfinde yevmî iki akçe vazîfe ile kayımlık cihetlerinin nısf hisselerine mutasarrıf olan mîr-i Seyyid Sâlih ibn-i Nâim'in sulbi kebîr oğulları Ahmed Naîm ve Cafer'i terk ederek vefâtı vukûuyla mahlûlünden cihet-i mezkûreden nıfs hisse müderrisî ve vâiz ve nâsıhlık cihetlerinde ehliyeti nümâyân olan mûmâileyh Ahmed Naîm ve nıfs hisse tevliyeti ve kayımlık cihetlerinin dahi umûr-ı tevliyet-i idâreye muktedir kayımlık cihetine ehil ve müstahak olduğu bi'l-ihbâr zâhir olan mûmâileyh Cafer zîde salâhuhumâya tevcîhine dâir vârid olan inhâ üzerine kuyûda mukteziyesiyle muâmele kalemiyesi ba'del icrâ ol bâbda mahkeme-i teftîş-i evkâfdan olunan ilân ve cânib-i şeyhülislâmdan kılınan işâret muciblerince nısf hisse cihet-i mezkûre mutasarrıf müteveffâ-yı mûmâileyh mahlûlünden ber-müceb-i işâr-ı mahalli oğulları mûmâileyhimaya bi't-tevcîh yedlerine başka başka berât-ı şerîfim itası makâm-ı nezaret-i evkâf-ı hümâyûnumdan bâ-takrîr ifâde kılınmış olmağla mücebince tevcîh olunmak fermânı olmağın bin üç yüz senesi saferinde yirmi dokuzuncu günü tarihiyle cihet-i sâire için lâzım-ı sūdûr olan diğér üç kıta berât-ı şerîfim bi'l-itâ ber-vech-i muharrer mûmâileyh işbu râfî-i tevkî-i ref'îş-şân-ı hakanî Ahmed Naîm zîde salâhuhuya mezkûr Sarây Salariye medresesi vakfi müderrisi cihetin dahi bu berât-ı hümâyûnu verdim ve buyurdum ki mûmâileyh zikrolunan başka tevzisi nısf hisse müderrislik cihetine bin nefis bilâ kusûr ifâsı hüsn-i hizmet etmek ve terk ve tekâsül vukû bulmamak şartıyla

mutasarrıf ola tahrîrin fi'l-yevmi's-sâdisi ve işrin min şehr-i rebî'ül-âhir sene selâse miete ve elf. (H.26 Rebiyülahir 1300- M. 6 Mart 1883).

Be makâm-ı Kostantiniyye. Evkâf-ı hümâyûn-ı celîlesine mahsûs berât-ı âlî's-şân yazılmak için varakadır. Yalnız on guruşdur.

Metnin özeti

II. Abdülhamit döneminde; Niğde sancağı Ürgüp kazasında Avanos köyünde bulunan Sarây-ı Salariye Zâviyesine günlük 10 akçe ile vazifeli yine aynı köyde Sarây Salariye Zâviyesi müderrisi ve köydeki câmi-i şerifin vakfından almak üzere 5 akçe vazife ve senelik 10 kile hinta (buğday) ile günlük câmide vaizlik, nasıhlik (nasihat etmek) ve yine köydeki Alâeddin camiine günlük 2 akçe ile kayyımlik görevlerinin yarı hisselerine mutasarrıf olan Mir Seyyit Salih İbn Naim'in büyük oğulları Ahmed Naim ve Cafer'e terk ederek ölümüyle söz konusu yarım hisse müderrislik, vaizlik ve nasıhlik görevlerine layık olan Ahmed Naîm'e ve yarım hisselik tevliyet ve kayyımlik görevleri Cafer'e verilmiştir (H 26 Rebiyülahir 1300 –M. 6 Mart 1883).

VI. 662 Nolu Belge

TUĞRA

SULTÂN ABDÜLAZİZ HAN

Nişân-ı Şerîf-i Âlî's-şân Sâmi-mekân Sultân Tuğra-i Garrâ-yı Cihân-sitân-ı Hakan Hükmü Oldur ki

Bin iki yüz yetmiş yedi senesi zilhiccesinin on birinci günü taht-ı âlî baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümâyûnu müyemmen-i makrûnum vâki olup umûmen tecdîd-i berât olunmak kâide-i meriyye-i saltanat-ı seniyyeden olduğuna binâen nezâret-i evkâf-ı hümâyûnu mülûkâneme mülhak evkâfdan Nevşehir kazâsına tâbi Avanos nâm karyedeki vâki Sultân Alâeddîn câmi-i şerîfi vakfından olmak üzere yevmî iki akçe ile kayyımlik ciheti mutasarrıfları işbu râfi-i tevkî-i refî's-şân es-Seyyid Sâlih ve es-Seyyid Mehmed ibneyni Ahmed uhdesinde olan atık berât-ı bi't-tefrih tecdîdi ricâ olunmaktan nâşi kuyûda mürâca'ât olundukda cihet-i mezkûre bin iki yüz kırk sekiz senesi saferü'l-hayrının evâsıtı târihi ile mûmâileyhin uhdesinde olduğu tebeyyün etmiş olduğundan kaydı ve atık berât mûcebince tecdiden berât-ı şâhânem itâ olmak bâbında sâdir olan fermân-ı âlî's-şânım vechile bu berât-ı hümâyûnumu virdüm ve buyurdum ki mûmâileyhimâ üslûb-ı sâbık üzere cihet-i mezkûreye vazife-i mersûmesiyle mutasarrıflar olup edâ-yı hidmet

olunduktan sonra bu berât-ı şerîfime mugâyyir taraf-ı âhardan müdâhale olunmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfime i'timât kılalar tahrîren fi'l-yevmi's-sâlisi aşâra min şehri-i şevvâl li-sene tisun ve sebin ve mieteyn ve elf (H. 13 Şevval Hicri 1279- M. 3 Nisan 1863).

Evkâf -ı hümâyûnu celîlesine mahsûs berât-ı âlî-şân yazılmak için varakadır. Yalnız beş guruşdur.

Metnin özeti

H 1277 senesi Zilhiccesinin 11. günü (M. 20 Haziran 1861)Nevşehir kazasına tâbi Avanos Köyündeki Sultan Alâeddin Câmii Vakfına günlük 2 akçe ile kayyım olan Ahmet oğulları es-Seyyid Salih ve es-Seyyid Mehmed'in uhdelerinde olan bu görevler 1248 yılının Safer ayının ortasındaki (M. 14 Temmuz 1832) kayıt gereği verilmiştir.

VII. 663 Nolu Belge

TUĞRA

II.ABDÜLHAMİD

Nişân-ı Şerîf-i Âlî-şân Sâmi-mekân Sultân Tuğra-i Garrâ-yı Cihân-sitân-ı Hakan Hükümü Oldur ki

Niğde sancağında Ürgüp kazasında vâki Sarây Salariye (Şarâbsalar) zâviyesi vakfının yevmî dört akçe vazîfe ile ber-vech-i meşrûtiyet-i tevliyet ve yine kazâ-yı mezkûrede Avanos karyesinde kâin Sarây Salariye (Şarâbsalar) zâviyesi vakfının bâ-şartı tedris-i müderrisi ve yine mezkûrede vâki câmi-i şerîfinde Sarây Salariye (Şarâbsalar) medresesi vakfından almak üzere yevmî beş akçe vazîfe ve senevî on kile hinta ile yevmî cumada vâiz ve nâsihlik ve yine karye-i mezkûrede kâin Sultân Alâeddin câmi-i şerîfinin yevmî iki akçe ile kayyımlık cihetlerinin nisf hisselerine mutasarrıf olarak Seyyid Sâlih ibn-i Naîm'in sulbi kebîr oğulları Ahmed Naîm ve Cafer'i terk iderek vefâtı vukûuyla mahlûlünden cihet-i mezkûre nisf hisse müderrisî ve vâiz ve nâsihlik cihetlerine ehliyeti nümâyân olan mûmâileyh Ahmed Naîm ve nisf hisse tevliyet ve kayyımlık cihetlerinin dahi umûr-ı tevliyeti edâya muktedir ve kayyımlık cihetine ehil ve müstehak olduğunu bi'l-ihbâr zâhir olan mûmâileyh Cafer zîde salâhuhumaya tevcîhine dâir vârid olan inhâ üzerine kuyûda mukteziyesiyle muâmele-i kalemiyesi ba'de'l-icrâ olunan mahkemesi tefîş-i evkâfdan olan ilân ve cânib-i şeyhülislâmdan kılınan işâret-i mücibleri nisf hisse cihet-i mezkûre mutasarrıf müteveffâ-yı mûmâileyh mahlûlünden ber-mûceb-i işâr-ı mahalli oğulları mûmâileyhimâyâ bi't-tevcîh yedlerine başka başka berât-ı şerîfim itası

makâm-ı nezâret evkâf-ı hümâyûnumdan bâ-takrîr ifâde kılınmış olmağla mücebince tevcîh olmak fermânım olmağın bin üç yüz senesi saferinin yirmi dokuzuncu günü târihiyle cihet-i sâire için lâzîmü'z-zarâr olan diğêr üç kıta berât-ı şerîfim bi'l-itâ ber-vech-i muharrer mûmâileyh işbu râfi-i tevki-i refîü'ş-şân-ı hakanî Cafer zîde salahuhuya mezkûr Sarây-ı Salariye (Şarâbsalar) Zâviyesi vakfi tevcîh cihetince dahi bu berât-ı hümâyûnu virdüm ve buyurdum ki mûmâileyh zikrolunan tevliyet cihetine yevmî dört akçe vazîfesi ile vakf-ı mezbûrun muhâsesesini rûyet ile ve meşrûtiyet vechile mutasarıf ola tahrîren fil yevmi's-sâlisi ve işrin min şehri-i rebiülâhir sene selâse mie ve elf (H. 26 Rebiülâhir 1300 –M.6 Mart 1883)

Evkâf -ı hümâyûn-ı celîleye mahsûs berât-ı âlişân yazılmak için varakadır. Yalnız on guruşdur.

Metnin özeti

II. Abdulhamit döneminde, 6 Mart 1883'te Niğde sancağı Ürgüp kazasında Saray-ı Salariye Zaviyesine günlük 10 akçe ile vazifeli yine Avanos köyünde Saray-ı Salariye Zaviyesi müderrisi ve köydeki cami-i şerifin vakfından almak üzere 5 akçe vazife ve senelik 10 kile hinta (buğday) ile günlük camide vaizlik, nasıhlık (nasihat etmek) ve yine köydeki Alâeddin camiine günlük 2 akçe ile kayyımlik görevlerinin yanı hisselerine mutasarıf olan Mir Seyyit Salih ibn Naîm'in büyük oğulları Ahmet Naîm ve Cafer'e terk ederek ölümüyle söz konusu yarım hisse müderrislik, vaizlik ve nasıhlık görevlerine layık olan Ahmed Naîm'e ve yarım hisselik tevliyet ve kayyımlik görevleri Cafer'e verilmiştir. Belgenin tarihi H. 26 Rebiülâhir 1300- M. 6 Mart 1883)¹¹.

Sonuç itibariyle 1861-1883 yılları arasında yazılmış olan bu belgeler, Niğde Sancağı Ürgüp Kazası Avanos köyünde bulunan Sultan Alâeddin Camii, Saray Salâriye, Sâlâr-ı Salâriye ya da Şarabsâlâr Medresesi ve zaviyesine aittir. Şarabsâlâr veya şarabdâr Anadolu Selçuklu Saraydaki şarabhaneden sorumlu olan emirin lakabıdır. Bu emir sultana ait meşrubatı muhafaza eden memur olup kiler hademelerinin amiridir¹². Avanos'ta Sultan I. Alâeddin Keykubat tarafından yaptırıldığına inanılan ve günümüzde Sarıhan olarak bilinen hanın adı vakıf kayıtlarında Han-ı Şarabsâlâr olarak görülmektedir. Bu zaviyeyi ve hanı sarayda bulunan bir şarabsâlâr mı yaptırmıştır ya da tamir ettirmiştir?

¹¹ 664 numaralı bir belge daha bulunmaktadır. Ancak bu belge 663 numaralı belge ile aynı olduğu için buraya alınmamıştır.

¹² İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devlet Teşkilatına Methal, TTK Yay., Ankara 1988, s.84.

Belgelerden anlaşıldığı üzere bu hanın zamanla Fahreddin Sarây Salâriye bin Abdullâh vakfına bağlı olduğu da görülmektedir. Muhtemelen bu emir bu eserlerin inşa edilmesiyle görevlendirilmiştir. Günümüzde Sarıhan olarak bilinen bu hanın kitabesinden Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) zamanında yapıldığı da anlaşılmaktadır. Muhtemelen Sarıhan'ın inşasına I. Alâeddin Keykubad zamanında başlanmış olup oğlu zamanında inşaat tamamlanmıştır. Söz konusu belgelerde Saray Salâriye Zaviyesi Vakfına bağlı Alâeddin Camii, medrese ve handa görevlendirilecek kişiler, bunlara ödenecek maaşlar ve çanak çömlekçilerden (çanakçıyân ve bardakçıyân) alınan icar yani kira gelirleriyle vergilerin söz konusu kurumlara verilmesini emretmektedir. Bu belgelerden anlaşıldığı üzere önceleri Avanos'taki cami, zaviye ve hana verilen divani ve malikane vergilerinin zamanla bir kısmının Muşkara'nın Nevşehir'e dönüşmesi için harcandığı ve burada Damad İbrahim Paşa tarafından kurulan vakfa verildiği de anlaşılmaktadır. Zaman zaman iki vakıf görevlileri arasında gelirlerin nasıl bölüşüleceği konusunda anlaşmazlıklar çıkmış ancak İstanbul'dan gönderilen yazılarla bunların daha önceki düzenlenen kurallara göre dağıtılması emredilmiştir.

Tarihi milattan öncelere kadar giden Avanos tarihi üzerine şimdiye kadar çok az bilimsel çalışma yapılmıştır. Avanos'ta Selçuklular zamanında çok önemli imar faaliyetlerinde bulunulmuştur. Selçukluların başkenti Konya ile ticaret merkezlerinden biri olan Kayseri arasında konumlanan Avanos, İpek yolunun üzerinde yer almaktaydı. Avanos'un gelişmesini isteyen I. Alâeddin Keykubad bir vakıf kurarak burada birçok eser inşa ettirmiştir. Bu vakıf Osmanlı Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu vakıf sayesinde buradaki Selçuklu eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. Osmanlı döneminde de Avanos tarihi üzerinde fazla bir çalışma yapılmamıştır. Avanos üzerine hazırladığımız bir kitap üzerine çalışırken Avanos'ta bir zaviye olduğuna dair bir bilginin şimdiye kadar gün yüzüne çıkarılmamış olduğunu fark ettik. Hiçbir Avanoslunun da bu konuda bilgisi bulunmamaktadır. Bütün bu belgelerden hareketle bu zaviye, vakıf, medrese, han üzerine daha ayrıntılı çalışmalar yapılması gerektiği de ortaya çıkmıştır.

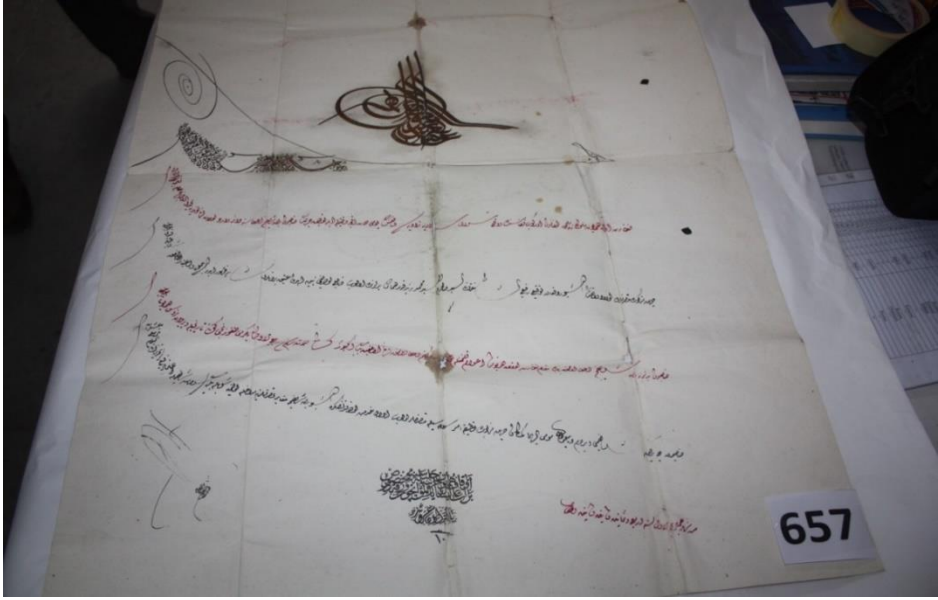
656

Handwritten signature or seal in black ink, featuring stylized Arabic calligraphy.

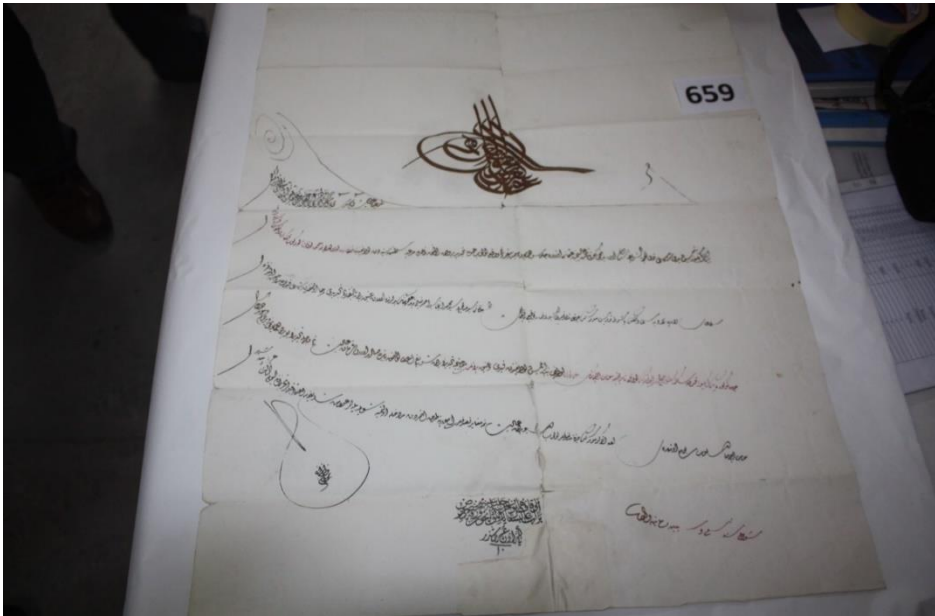
Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, written in black ink on aged paper. The text is arranged in several lines, starting from the left margin and moving downwards. It appears to be a formal document or a letter, possibly containing a declaration or a report.

Handwritten signature or seal in black ink, located at the bottom left of the page. It is smaller and less prominent than the main signature at the top.

I. 656 Nolu Belge

II. 657 Nolu Belge

III. 659 Nolu Belge

NEVŞEHİR'DE MİMARİ MİRASIN KORUNMASINDA KORUMA UYGULAMA VE DENETLEME BÜROSU'NUN ROLÜ

Funda SOLMAZ ŞAKAR
İstanbul Teknik Üniversitesi
solmazfunda@gmail.com

ÖZET

2004 yılında 5226 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerle 2863 sayılı yasaya bir takım yeni kavramlar eklenmiş ve uluslararası alandaki gelişmeler ulusal mekanizmalara aktarılmaya çalışılmıştır. Yönetim planı, yönetim alanı gibi tanımlamalar, mimari mirasın korunmasında kullanılacak yeni finansal kaynakların belirlenmesi ve Koruma Uygulama ve Denetleme Bürolarının (KUDEB) kurulması söz konusu değişikliklerin başlıcalarıdır. Bu bildiri kapsamında ele alınacak olan KUDEB'ler korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere kurulmuş ve söz konusu varlıkların basit onarım izinlerini vermek, koruma kurulunca onaylanmış projelerin uygulama denetimlerini yapmak, koruma amaçlı imar planlarının uygulamasını plan hükümlerine göre denetlemek gibi hususlarda görevlendirilmiştir. Bu bürolar mimari mirasın korunması konusunda ön plana çıkmakta ve özellikle uzman personel eksikliği çeken küçük ölçekli yerleşimlerde önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu bağlamda Nevşehir'de de 2009 yılında İl Özel İdaresi bünyesinde KUDEB kurulmuş ve büro aynı yıl çalışmalarına başlamıştır. Büro Kapadokya'nın merkezi sayılabilecek bir bölgede geleneksel mimarinin özgün niteliklerinin korunması konusunda oldukça önemli bir fırsat olarak görülebilir. Bunun yanında ilk kuruluş dönemlerinde bir takım zorluklarla karşılaşıldığı da bilinmektedir. Bu bildiri kapsamında ilk olarak KUDEB'lerin kuruluş amaçları ve çalışma yöntemleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra Nevşehir'de kurulmuş olan KUDEB'in çalışmaları ve yapılan uygulamalar örnekler üzerinden irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kudeb, Mimari Miras, Geleneksel Konut, Kapadokya*

GİRİŞ

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması 20. Yüzyılın ortalarından itibaren çeşitli uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalarla garanti altına alınmıştır. 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi sonrasında ülkemizde de 1982 yılında 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte kültür

varlığı, tabiat varlığı, sit tanımları yapılarak yetki ve sorumluluk sahibi olan kurumlar tanımlanmıştır.

Uluslararası alandaki yeni gelişmeler ve yeni tanımlamalar ortaya çıktıkça mevcut yasal yönetsel yapıda yeni düzenlemeler ve eklemeler yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda, 2004 yılında 5226 sayılı yasa ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte “yönetim alanı, yönetim planı, kudeb” gibi yeni tanımlamalar getirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu değişiklik yasası ile yerelden korumayı destekleyici yeni koruma mekanizmaları oluşturulmuş ve kültür varlıklarının korunmasını teşvik edecek yeni finansal kaynaklar belirlenmiştir. Yerel yönetimler aracılığıyla koruma eylemine destek verecek kurumlar olarak Koruma, Uygulama Denetleme Büroları ve proje bürolarının kurulması da bu yasa değişikliği ile gündeme gelmiştir.

2005 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” ile bu büroların nasıl çalışacağına dair kurallar da belirlenmiştir. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimleri yapmak kurulan amacıyla kurulan Koruma, Uygulama Denetleme Büroları'nın (Kudeb'lerin) ilgili yönetmeliğe göre temel görev ve sorumlulukları şunlardır: *Tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek; tadilat ve tamiratların özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek; esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek; tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek; koruma amaçlı imar planlarının hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek; onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek; ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek; Tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam olmaları halinde*

can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletme; Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek; Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 3194 sayılı İmar Kanunu'na aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye ve Cumhuriyet Savcılığına bildirimde bulunmak.

2016 yılı itibariyle belediyeler bünyesinde 46 adet, İl Özel İdareleri bünyesinde ise 13 adet Kudeb kurulmuştur (url 1). Belediyeler arasında Çanakkale, Gaziantep, Antalya Belediyelerinin ilgili yasa ve yönetmelik yayınlanır yayınlanmaz 2006 yılında Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu kurduğunu görmekteyiz. Bu belediyeleri 2007 yılında Kayseri Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Beyoğlu Belediyesi, İstanbul-Eyüp Belediyesi; 2008 yılında İstanbul-Fatih Belediyesi, İstanbul-Kadıköy Belediyesi, İstanbul-Üsküdar Belediyesi; 2010 yılında İstanbul-Avcılar Belediyesi; 2014 yılında İstanbul-Beşiktaş Belediyesi takip etmiştir. İl Özel İdareleri arasında ise 2009 yılında Kastamonu İl Özel İdaresi, Nevşehir İl Özel İdaresi en erken Kudeb kuran kurumlardandır. Onları 2010 yılında Kırıkkale İl Özel İdaresi, Niğde İl Özel İdaresi ve 2014 yılında Rize İl Özel İdaresi takip etmiştir (url 1).

Bu bürolar arasında kuşkusuz İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) bünyesinde kurulan Kudeb, çalışma yöntemi ve kapsamı açısından en dikkat çekici bürodur. İBB Kudeb, Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarları, Bakım-Onarım İzinleri ve Denetim Bölümü, Taş Eğitim Atölyesi, Ahşap Eğitim Atölyesi, Otomasyon ve Sayısallaştırma Çalışmaları olmak üzere beş birimden oluşmaktadır (url 2). Kurum ahşap ve taş atölyesi, usta seminerleri ile teknik eğitim konusunda da koruma alanına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca her yıl ayrı ayrı organize ettiği Kargir ve Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Seminerleri ve yayınları ile Türkiye çapında şu an için en aktif ve kurumsallaşmış bürodur.

NEVŞEHİR KORUMA UYGULAMA VE DENETLEME BÜROSU

Nevşehir Kudeb ise Nevşehir İl Özel İdaresi, İmar ve Kentsel İyileştirme Şube Müdürlüğü bünyesinde 2009 yılında kurulmuştur. Büro, 2 mimar, 2 inşaat mühendisi, 1

şehir plancısı, 1 arkeolog, 1 sanat tarihçisi ile göreve başlamıştır. Teknik personel ilgili yönetmelik gereği Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda 3 ay staj yaptıktan sonra büro aktif olarak çalışmaya başlamıştır. İl Özel İdaresi'nin yetki alanında ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan özel izinle Ortahisar Belediyesi'nde bulunan taşınmaz kültür varlıkları için basit onarım izni ve onarım uygunluk belgesi vermek, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunca onaylanan projelerin uygulama sırasında denetimini yapmak Nevşehir Kudeb'in görevleri arasındadır.

Söz edilen yetki alanı içinde bulunan bir taşınmazda basit onarım yapılmak istendiğinde büro tarafından hazırlanan matbu dilekçe formu doldurulur. 660 sayılı İlçe Kararı'nda basit onarım, *“yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi”* olarak tanımlanmıştır.¹ Bu doğrultuda Kudeb'in hazırlamış olduğu başvuru dilekçesinde belirtilen basit onarım uygulamaları şunlardır: derz tamirata, iç ve dış sıva yapılması, boya yapılması, badana yapılması, oluk tamirata, doğrama tamirata, döşeme kaplama yapılması, tavan kaplaması yapılması, elektrik ve sıhhi tesisat tamirata, çatı onarımı, kiremit aktarılması.

Dilekçe formu ile birlikte tapu senedi, vekâletnameler, tescil kaydı, imar durumu, hâlihazır durumu, sit paftası, yapı kullanma izin belgesi, kadastro çapı, güncel fotoğraflar, eski fotoğraflar, taahhütname (gerekli ise) ile birlikte Kudeb'e başvurulur. Dilekçede yapılmak istenen basit onarım uygulamaları işaretlenmelidir. Bu başvuru ile birlikte büro uzmanları başvuru evraklarını arşiv ve kayıtlarda inceler ve ardından yapıyı yerinde görür. Burada yapılmak istenen uygulamaların uygunluğu ve basit onarım kapsamına girip girmediği denetlenir ve uygun olmayan taleplere izin verilmez. Mal sahibine hangi uygulamaları yapabileceği konusunda bilgi verilir.

Yerinde ve arşiv kayıtlarında yapılan incelemelerden sonra tadilat ve tamiratın içeriğini belirten ve mal sahibine uygulamalara başlayabileceğini gösteren “onarım ön izin belgesi” verilir. Geçerlilik süresi 1 yıl olan bu izin kapsamında mal sahibi yapının dış cephesine, uygulamaların Kudeb izni kapsamında yapıldığını ve izin tarihini gösteren bir tabela asmak zorundadır. Uygulama sırasında esaslı onarım gereği duyulacak bir durum olduğunda uygulama durdurularak Koruma Kurulu'na bildirilir. Uygulamalar

¹ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 1999

tamamlandıktan sonra teknik personel tekrar yapıyı yerinde inceleyerek yapılan uygulamaların uygunluğunu kontrol eder ve “onarım uygunluk belgesi” düzenler. Bu doğrultuda Kudeb’e yapılan başvurular arasında en çok onay verilen uygulamaların şu şekilde sıralamak mümkündür: Bahçede ve odalarda genel temizlik yapılması, derz tamirata, boya/badana, çatı onarımı, kiremit aktarımı, doğrama onarımı, oda içi zeminlerinin tesviyesi, elektrik ve su tesisatının onarımı, bahçe duvarının ve giriş kapılarının onarımı, bina cephe temizliği.

Kudeb tarafından verilen izinlerin yıllara göre dağılımını incelediğimizde 2015 yılında 17 adet basit onarım ve temizlik izni verildiğini bunlardan 6 tanesinin Ortahisar’da, 8 tanesinin de Mustafapaşa’da verildiğini görmekteyiz. Diğer yıllara ait veriler ise şu şekildedir: 2014 yılında 29 adet basit onarım ve temizlik izni, 12 adet Ortahisar’da, 11 adet Mustafapaşa’da ve 6 adet de diğer köylerde; 2013 yılında 15 adet basit onarım ve temizlik izni, 7 adet Ortahisar’da, 3 adet İbrahimpaşa’da, 4 adet Ayvalı’da; 2012 yılında 8 adet basit onarım ve temizlik izni, 3 adet Ortahisar’da, 4 adet İbrahimpaşa’da; 2011 yılında 18 adet basit onarım ve temizlik izni, 11 adet Ortahisar’da, 5 adet İbrahimpaşa’da; 2010 yılında 32 adet basit onarım ve temizlik izni, 24 adet Ortahisar’da, 5 adet İbrahimpaşa’da, 3 adet diğer köylerde.² Bu tabloya baktığımızda özellikle Ortahisar, İbrahimpaşa ve Mustafapaşa’nın Kudeb’e en çok başvuran yerleşmeler olduğunu görmekteyiz. Bu yerleşmeler arasında sadece Mustafapaşa’nın koruma amaçlı imar planının olduğu dikkat çekmektedir. Verilen basit onarım izinlerinin yanlış yönlendirmeler yapmaması için diğer yerleşmelerin de koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması önemlidir.

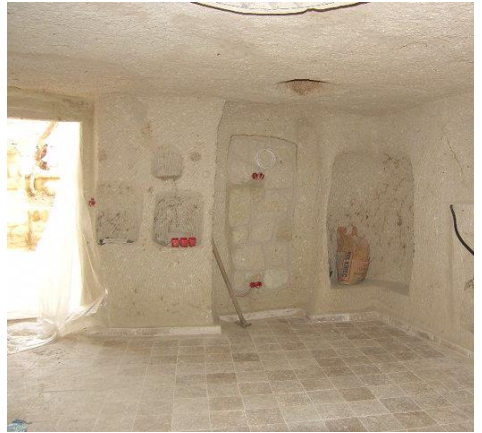
² Nevşehir İl Özel İdaresi, Kudeb arşivi, 2016

Fotoğraf 1: Ortahisar'da basit onarım izni ile onarılmış ephe ve avlu duvarı

Fotoğraf 2: Ortahisar'da basit onarım izni ile onarılmış iç mekan

Fotoğraf 3: Ortahisar'da basit onarım izni ile onarılmış iç mekan

SONUÇ

Nevşehir’de 2009 yılında kurulan KUDEB mimari mirasın korunmasında oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Büronun teknik personelinin koruma alanında gerekli eğitim, seminer ve kurslarla uzmanlaşması sağlanmalı ve personel bu konuda teşvik edilmelidir.

Konutlarını otele dönüştürmek isteyen kullanıcıların sayısı oldukça fazladır. Bu noktada esaslı onarım kapsamına giren ve Koruma Bölge Kurulu’ndan onay alınması gereken uygulamalar için izin talep edilmektedir. Bu izinlerin basit onarım kapsamına girmediği belirtilmesine rağmen uygulama aşamasında yapı sahiplerinin izin dışına çıkma eğilimleri gözlemlenmiştir. Bu noktada “basit onarım “ tanımının ve kapsamının bir takım karışıklıklar doğurduğu da gözlemlenmiştir. Bu tanımının kullacının anlayacağı şekilde açıklanması gerekmektedir. Kudeb’in bazı noktalarda Koruma Bölge Kurulu’nun alternatifi gibi görülmesi bölgedeki sorunlardan biridir. Kudeb tarafından verilen basit onarım izinleri yapının mimari kurgusuna ve strüktürel durumuna müdahale etmeyen uygulamaları kapsamına rağmen, bu izinle birlikte konutlarında işlev değişikliği yapmak isteyen, oda eklemek isteyen kullacıların sayısı oldukça fazladır. Koruma kurulu sürecine girmeden esaslı onarım kapsamına giren işler için Kudeb’ten izin alınmaya çalışılmaktadır. Bu noktada Kudeb çalışanlarının söz konusu başvuruları iyi değerlendirip uygulama aşamasında denetimlerini sıklaştırmalıdır.

Bölgedeki taşınmaz kültür varlığı stoğunun oldukça fazla olması, kullanım sorunları, turizm baskısı, birden fazla koruma statüsünün beraberinde getirdiği çok başlı idari yapı gibi nedenlerle bölgedeki kültür mirasının korunması zorlaşmaktadır. Koruma bölge kurulunun üzerindeki yükün çok fazla olması ve denetim mekanizmasının gelişmemesi bölgedeki önemli sorunlardan biridir. Hem Kudeb tarafından verilen basit onarım ve temizlik izinleri hem de Koruma Kurulunca verilen onayların uygulama aşamasında denetim görevi oldukça önemlidir. Verilen izinler ve onaylar ne kadar uygun olursa olsun denetim görevi gerektiği kadar sık ve detaylı yapılmadığında uygulama aşamasında bazı sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlar da bölgenin sahip olduğu kültürel miras değerlerinin kaybolmasına ve/veya bozulmasına neden olmaktadır.

Ayrıca bu büroda görevli personelin sadece bu işle ilgilenemiyor oluşu, üzerlerine idarece başka sorumlulukların da yüklenmesi büronun çalışmalarını olumsuz etkilemektedir. Personelin koruma uygulamalarına odaklı çalışması, çeşitli toplantı ve

eğitimlere katılarak kendini geliştirmesi gerekirken, korumayla alakasız diğer idari gevler üstlenmesi, Kudeb'in çalışmalarının verimliliğini azaltmaktadır. Teknik personel, bu büronun kurulmasındaki en önemli hedeflerden olan denetim gevini gerektiği gibi yapamamaktadır.

Nevşehir Kudeb, bölgedeki kültür varlıklarının korunması konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin iyi kullanılarak bölgedeki diğer yerleşmelere de örnek olabilecek bir mekanizma oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA:

URL 1:

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html>

Erişim Tarihi: 1.06.2016

URL 2: <http://www.ibb.gov.tr/sites/kudeb/Documents/index2.htm> erişim tarihi: 1.06.2016

T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 1999. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları (660 nolu İlke Kararı). <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13918/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-grup-.html> erişim tarihi: 1.06.2016

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Koruma, Uygulama ve Denetim Broaları, Proje Broaları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, alışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS NEVŞEHİR'DE OYNANAN GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI

Öğr. Gör. Gülay TEMİZ

Selçuk Üniversitesi
gtemiz@selcuk.edu.tr

Emine Yurdanur UĞUR

Atatürk Üniversitesi
uguryurdanur@gmail.com

Lisans Öğrencisi Ezgi DOĞAN

Selçuk Üniversitesi
ezgi.dogan9587@gmail.com

ÖZET

Coğrafi yapısı yönünden pek çok ülkenin ilgisini çeken Nevşehir, çocuk oyunlarına da kendi kültürünü yansıtmıştır. Somut olmayan kültürel mirası tanıtmak ve gelecek kuşaklara aktarmak açısından çocuk oyunları önemli rol oynar. Nevşehir bu yönden de zengin bir kültürel mirasa sahiptir.

Teknolojinin hızla ilerlemesi, hızla artan sanayileşmenin varlığı ve nüfusun artmasıyla çocuk oyun alanlarının azalması, çocukların oyun alanlarından daha çok bilgisayar oyunlarını tercih etmeleri, geleneksel oyunların unutulmasına hatta her geçen gün daha fazla kaybolmasına neden olmuştur. Özellikle eğitimsel yönden çocukların fiziksel, sosyal, duygusal gelişimlerine olumlu katkı sağlayan ve unutulmaya yüz tutan bu geleneksel oyunların etkin bir şekilde çocukların dünyasında yer alması gerekmektedir. Böylece nesilden nesile aktararak somut olmayan kültürel miras korunmuş olacaktır.

Bu araştırmanın amacı Nevşehir yöresinde unutulmakta olan geleneksel çocuk oyunlarının gelecek nesillere aktarmak ayrıca okullarda belli bir program çerçevesinde kültürümüzün bir parçası olan Nevşehir geleneksel çocuk oyunlarının, çocuğun yaşamında etkin bir şekilde yeniden yer verilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmada Nevşehir yöresinde geçmişten günümüze kadar çocukların oynamış olduğu oyunlar literatür taraması yapılarak ve Nevşehir yöresinde yaşayan kaynak kişilerle sözlü iletişim kurularak ulaşıp derlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda Nevşehir yöresinde var olan geçmişten günümüze geleneksel çocuk oyunlarının unutulmayıp tekrar güncelleştirip, üzerinde düşünme ve tartışma yaratacağı, Nevşehir kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasında yararlı olacağı, araştırmanın sonucunda bu oyunların bu alanda yapılacak yeni çalışmalara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Kültür, Oyun, Geleneksel Çocuk Oyunu.

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE TRADITIONAL CHILDREN GAMES PLAYED IN NEVŞEHİR

ABSTRACT

Nevşehir, which attracts many countries attention, reflects its culture to children games. Children games have an important role in order to introduce intangible cultural heritage and transfer it to the future generations.

The decrease of the playgrounds due to the population increase, the increase in industry and technological progress causes children to prefer computer games to playgrounds. It also causes games to be forgotten even it brings about the disappearance of the games day by day. These games which contribute to physical, social and emotional development of children should take part in children's world. In this way, the intangible cultural heritage will be protected by being transferred from generation to generation.

The aim of this research is of capital importance to transfer traditional children games, which are being forgotten, to the future generations and give actively place to traditional children games of Nevşehir, being a part of our culture, in a certain circumstances at schools.

In this research, games which children have played up to now, are compiled by scanning and verbal communication with people live in Nevşehir region.

At the end of the research, it is thought that traditional children games which exist up to now in Nevşehir will be updated without being forgotten. The games will be useful to inherit the culture of Nevşehir from generation to generation. It is also thought that these games will be a guide to the new researches in this field.

Keywords:Nevsehir, Culture, Gaming, Traditional Children's Games.

GİRİŞ

Oyun, belli bir amaca yönelik olan ya da olmayan, kurallı ya da kuralsız gerçekleştirilen her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, haz veren, mutluluk kaynağı olup eğlendiren, çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyip önemli katkılar sağlayarak yorgunluk ve sıkıntılardan kurtarabilen etkinlikler şeklinde tanımlanır. Oyun okuma yazma gibi beceriler gerektirmeyen içsel motivasyonla şekillenen çocuğun duyduklarını, gördüklerini sınavıp denediği ve pekiştirdiği bir deney alanıdır. Doğumdan itibaren başlayan ve aslında insanın yaşamı boyunca devam eden geçmiş ile bağlantı kurarak, gelecek için de bir kaynak oluşturan oyun aynı zamanda üretme, iletişim kurma ve çocuk merkezli bir etkinlik olmasının yanında yetişkinliğe de hazırlamada gerçek yaşamın bir parçası, etkin öğrenme sürecidir (Aral Gürsoy ve Köksal, 2000: 8; Gülay, 2010: 167; Arslan, 2000: 40; Öncü ve Özbay, 2009: 9).

Bir toplumun yarattığı, paylaştığı ve geliştirdiği gelenekler o toplumun kültürünü yansıtır. Bütün Türk Dünyası içinde coğrafi farklılıklara karşın, duyma, düşünme ve bunları ifade etmede belirgin bir beraberlik vardır. Bu beraberlik yüzyıllar ötesine dayanan özdeki beraberliğin, ana kökün uzantılarının sonucudur. Kültürel değerlerin yaşatılmasında tabii ve en etkili metot, eğlence unsurunun kullanılmasıdır. Oyun ve eğlencenin araç olarak değerlendirildiği bu ortamlarda amaç, toplumu oluşturan üyeler tarafından gelenek ve göreneklerin canlandırılması, gösterim yoluyla yeni nesillere aktarılmasıdır (Esen, 2008: 360).

Çocuk oyunları toplumun geleneksel kültürü açısından da büyük önem taşımaktadır. Araştırmacılar çocuk oyunlarının derlenmesi incelenmesi, bunlar üzerinde karşılaştırmalı yorum yapılması, bunların tümünden toplumun kültür yaşamı ve kültür birikimi konularında sonuçlar çıkarılması bakımından yararlanmaktadır. Bu konularda yapılan araştırmaların yeterli olmadığı göz önünde tutularak daha çok araştırma ve yayın yapılması ilgili herkesin duyduğu bir gereksinmedir. Nitekim bu tür araştırmaların sonuçlarından toplumun kültürel gelişmesi açısından yararlanılabileceği gibi bu alanda yapılacak araştırmaların çok yönlü yarar sağlayacağı göz önünde tutularak bu konuya gereken önem verilmelidir (Seyrek ve Sun, 2010: 3).

Nevşehir’de Oynanan Geleneksel Çocuk Oyunları

Tarihte çocuklar oyunlarını kendilerin yaratmışlar ya da büyükler arasında oynanan oyunları değiştirerek oynamışlardır. Anadolu’da çocukların oyuna katılması göreneği oldukça eskidir ve çok çeşitli çocuk oyunları vardır. Günümüzde çocuklar oyun yerine oyuncak çeşitleriyle şanslıdır hatta zengindir denebilir. Yaşları ellinin üzerinde olan kuşak için bugünkü oyuncaklar onların rüyalarında görülebilen şeylerdir. Ailelerin maddi güçlerinin yanında ülkenin teknolojik ve sanayi alanındaki yetersizliği de bunda etkilidir. 1950-1960 yılları arasında Nevşehir çocuklarını fakiri zengini arasında oyuncak bakımından fark yoktur. Nevşehir kültüründe o yıllarda servet bir gösteri haline dönüşmemiştir. En varlıklı aile ile yoksul aile arasında yaşam kalitesi farkı çok azdır. Bu yıllarda Nevşehirli çocukların ve gençlerinin oyun çeşitlerinin renklilik ve zenginlik göstermekte iken Nevşehir’deki çocuk oyun ve eğlencelerinin Türk kültürü hayatı ile uyum içinde bir bütünlük arz ettiği gözlerden kaçmamıştır (Akandere, 2013:5; Dinleyen, 2005: 38).

Saklambaç

Oyun açık havada oynanıyorsa çocukların saklanabileceği ufak hendekler ağaç kütükleri ve benzeri yerler düşünülebilir. Çocuklar sayışma yoluyla kendi aralarında bir ebe seçerler. Ebinin yüzü duvara döndürülür. Bir dakikayı geçmeyen süre içinde diğer çocukların saklanması gerekmektedir. Ebe olan çocuğun “**oldu mu**” diye yüksek sesle bağırmasından sonra çocuklar “**oldu**” deyince ebe “**önüm, arkam, sağım, solum sobe**” der ve arkadaşlarını aramaya başlar kimi görürse adını söyler ve koşarak yumulduğu yere gider ve “**sobe**” der. İlk görülen çocuk ebe olur. En son kalan üç çocuk ise başarılı sayılır ve alkışlanır (Sel,1995:53).

Kurt Baba : Nevşehir /Ürgüp

Çocuklar oyuna başlamadan önce oyunun oynanacağı yere iki büyük yuvarlak çizerler. Bu yuvarlaklardan biri kuzuların yani çocukların bulunduğu yuvarlaktır. Diğeri kurdun bulunduğu yuvarlaktır. Bir çocuk ebe seçilir ve ebe kurdu temsil eder. Kendi yuvarlağının içine girer. Diğer kuzular kendi aralarında birbirlerine renk isimleri verirler. Kurdun sadece renklerden haberi vardır. Hangi kuzunun hangi rengi temsil ettiğini bilmez. Kurt bir renk söyler, örneğin; “**mavi**” der. Mavi rengi temsil eden kuzu kendi halkasının etrafında bir tur döner. Bu sırada kurt onu yakalarsa kurdun dairesine girer. Yakalayamazsa kuzu kendi dairesinin içinde kalır. Kurt da kendi dairesinin içine döner ve yeni bir renk söyler. Amaç kuzuları kurdun dairesine taşımaktır. Oyun bu şekilde devam eder (Başal, 2010:157).

Hendek Ceviz Oyunu: Nevşehir/ Nar Kasabası

Derleme tarihi: 25.02.2016

Kaynak kişi : Filiz Erata (32 yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Annesi Mihriye Kıvanç (58 yaşında)

Oyunun mekanı: Toprak alan, tarla, bahçe

Oyunda kullanılan araç gereç: Ceviz

Oyunun oynanması: En az iki çocuğun oynadığı bir oyundur. Oyun alanına iki adet hendek kazılır. On adım adımlanarak yarışma başlama çizgisi belirlenir. Çocuklara 30-40 adet eşit sayıda ceviz verilir. Bir çocuk hakem olur. Hakemin başla komutuyla

yarışmacı olan çocuklar oyuna başlar. Her yarışmacı hakem tarafından tutulan bir dakika içerisinde elindeki cevizleri hendeğe girdirmeye çalışır. Bir dakika sonunda hendekteki cevizler hakem tarafından sayılır. Hendeğe en çok ceviz atan ocuk yarışmayı kazanır.

Körebe

Yaz aylarında çocukların keyif alarak oynayabilecekleri bir oyundur. Bir ocuk ebe olur ve gözlerine bir örtü bağlanır. Arkadaşları halka olur ve ebenin çevresinde dönerler. Ebe kime dokunursa, o kişi oyundan çıkar (Çankırılı, 2008: 156).

Hu Delikte Hi Deşikte: Nevşehir

Oynayan ocukların her birinin yarım metre uzunluğunda sopaları olmalıdır. Ayrıca ocukların sopalarından farklı iki tane daha sopa bulunmalıdır. Oynayan ocuklar arasında;

Elepenek,

Elden çıkan topanak,

Topanağın yavrusu,

Mitminenin karısı,

Edel büdel, sil süpür,

şunu aradan çıkar, diye sayılarak bir ocuk seçilir. Bu seçilen çocuğa bir çizgi belirtilip diğer iki sopa verilir. Bu ocuk çizgiyi geçerek arkasını dönüp sopaları öne uzatır. Diğer kişiler sırayla kendi sopalarını iki sopenin üstüne koyarlar ve sopaları tutan ocuk bu sopaları birer birer arkaya doğru atar. Bütün sopalar bittikten sonra ocuk,

At güderim,

İt güderim,

Değneği de ben seçerim, diye arka arka yürür. İlk üstüne baştığı sopayı sahibine verir. Yerde kalan sopaları toplar ve birer birer tekrar arkaya doğru yürür. Yine ilk baştığı sopayı sahibine verir. Daha sonra kalan sopaları aynı şekilde toplayıp atarak yerde son sopa kalana kadar tekrarlarlar ve kalan son sopenin sahibi ebe olur. Bu sopayı hep birlikte toprağa gömerek saklarlar ve ebe onu arar. Ebeyle birlikte diğerleri de onu yanılmak için **“hu delikte, hu deşikte”** diyerek toprağı ellerindeki sopalarla eşerler. Ebe, sopayı bulduğu zaman oyun sona erer (Başal, 2010:165-166).

Kibrit Oyunu Oyunu: Nevşehir/ Nar kasabası

Derleme tarihi: 25.02.2016

Kaynak kişi: Mustafa Kıvanç (62 Yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Babası Mustafa Kıvanç (vefat etmiş yaşasaydı 80 yaşında olurdu).

Oyunun mekanı: Ev, bahçe,

Oyunda kullanılan araç gereç: Yer sofrası, kibrit, su bardağı veya tas

Oyunun oynanması: Oyun en az iki kişi ile oynanır. Oyuncu sayısı 4 ya da 5 kişi de olabilir.Yer sofrası açılır, oyuncular sofranın etrafında yerini alır. Sofranın ortasına bardak ya da tas yerleştirilir. İlk oyuncu sofranın köşesine yerleştirdiği kibrit kutusunu parmak ucuyla fırlatarak bardak ya da tasin içine girdirmeye çalışır. Oyuncu kibrit kutusunu bardak ya da tasa girdirirse puan kazanır ve tekrar atış hakkı elde eder. Başarısız olursa oyun sırası diğer oyuncuya geçer. Tur sonunda kibrit kutusunu bardak ya da tasa en çok girdiren oyuncu oyunu kazanır.

Yoğurta Elma Yeme: Nevşehir/ Hacıbektaş

Derleme tarihi: 01.03.2016

Kaynak kişi: Münise Doğan (55 yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Tahsin Mert (65 yaşında)

Oyunun mekanı: Okul

Oyunda kullanılan araç gereçler: Yoğurt, tas, elma,

Oyunun Oynanması: İçi yoğurt dolu tasa elma parçası konulur. Eller bağlanır. 5 çocuk ağızıyla elmayı bulmaya çalışır. Bulan kazanmış olur.

Dalya: Nevşehir /Hacıbektaş

Derleme tarihi: 01.03.2016

Kaynak kişi: Münise Doğan (55 yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Kerim Özkan (60 yaşında)

Oyunun mekanı: Sokak

Oyunda kullanılan araç gereçler: Parça kumaşlardan yapılan top, çömlek kırıkları

Oyunun oynanması: Nevşehir’de mutfak eşyaları genelde çömleklerdir. Çocuklar öncelikle bir çömlek kırıldığında bu kırılan çömlek parçalarını oyunda kullanırlar. Çocukların topu olmadığı zamanlarda ise eski kıyafetlerden ya da artık kumaş parçalarından top yaparlarmış. Çocuklar 4 er kişi 2 grup oluştururlar. Buldukları yerden 5 m ileride kırılmış çömlek parçaları üst üste diziler. Sırayla önce birinci grup sonra ikinci grupta bulunan her bir çocuk sırayla topla çömlek parçalarını vurmaya çalışırlar. En çok hangi grup devirirse o grup kazanır.

Çanak-Çömlek: Nevşehir / Hacıbektaş

Derleme Tarihi: 15.03.2016

Kaynak kişi: Cuma Mert (88yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Büyüklerinden

Oyunun mekanı: Sokak, ağaçlık alan

Oyunda kullanılan araç gereçler: Toprak, ağaç dalları

Oyunun oynanması: 2 kişiyle oynanır. Açılan çukurun üzerine bir ağaç dalı konur. Bu ağaç dalının 5 katı büyüklüğünde başka bir dal alınır ve çukura ters dönülür. Bacak arasından uzun ağaç dalıyla çukurdaki dal önüne düşürülmeye çalışılır. Oyuncunun sağ ya da sol tarafına düşürülürse kazanmış sayılmaz çukuru görmesi gerekir.

Hane Oyunu

Kız ve erkek çocukların birlikte oynadıkları bir oyundur. Bu oyun toprak üzerine çizilmiş hane adı verilen kareler ile bu kareler içinde tek ayakla sekerek dolaştırılan el büyüklüğünde ve kalınlığındaki yassı taş ile oynanıyor. Hane altı karedir. İlk dört karenin kenarları seksen yüz cm’dir. Üçüncü karenin sağ tarafına bir kare sol tarafına da bir kare eklenir, alt tarafı uzun artı şeklinde bir görüntü ortaya çıkar. Çocuklar birinci kareden başlayarak taş ya da lastik gibi oyun araçlarını tek ayakla sekerek kareleri dolaştırır. Oyun ikinci kere bir numaralı kare atlanarak başlar. Oyuncu bu kareyi de ayak basmadan tek ayakla atlayıp geçecektir. Dolaştırıp geri çıkış yapacak, oyun böyle sürecektir (Dinleyen,2005: 41).

Lalempir: Nevşehir Ürgüp/ Sarıhıdır

Derleme tarihi: 25.04.2016

Kaynak kişi: Aslı Topçu (25 Yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Dedesi Mustafa Gündüz (70 yaşında)

Oyunun mekanı: Sokak

Oyunda kullanılan araç gereçler:

Oyunun oynanması: 2'şer çocuktan oluşan 2 grup vardır. Gruplardan birinde olan çocuklar yere karşılıklı otururlar ve ayak tabanlarını birbirine dayayacak şekilde bacaklarını uzatırlar. Diğer gruptaki çocuklar bu ayak engelinin üzerinden engele dokunmadan atlayacaktır. Engele temas olduğu takdirde gruplar yer değiştirir. Engel başarılı şekilde geçilirse bu kez oturan çocuklar bir ayaklarını diğerinin üzerine koyarak engeli yükseltirler. Kurallar aynı şekilde geçerlidir. Bir sonraki aşamada ayakların üzerine birer elleriyle karış açarlar ve son aşamada da 2 ayak ve 2 karış üst üste olur. Bütün aşamaları başarıyla tamamlayan gruba 1 puan yazılır. Oyuna aynı şekilde devam edilir. Engele takılma ya da temas olmadığı sürece ebe değişmez.

Makkuş: Nevşehir /Ürgüp/ Sarıhıdır

Derleme tarihi: 25.04.2016

Kaynak kişi: Aslı Topçu (25 yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Müesser Gündüz (70 yaşında)

Oyunun mekanı: Ev

Oyunda kullanılan araç gereçler: Tenis topu büyüklüğünde taş, oyuncu sayısı kadar yassı taş.

Oyunun oynanması: Yere yemek tabağı büyüklüğünde bir daire çizilir. Dairenin içinde tenis topu büyüklüğünde yuvarlak (yassı olmayacak) bir taş vardır. Bu taşa 'gıdık' denir. Daireye 5-6 metre kadar uzaklıkta bir sınır çizgisi çizilir. Ebe hariç diğer bütün oyuncular bu çizginin arkasında duracaktır. Her oyuncunun kendine ait yassı bir taşı vardır. Bu taşlara 'makkuş' denir. Ebe gıdığın başını bekler. Oyuncular sırayla atış yapar. Atışı yapan oyuncunun amacı gıdığı dairenin dışına çıkarmaktır. Bunu başarırsa ebeye

yakalanmadan makkuşunu alıp yeniden çizginin ötesine dönmeye çalışacaktır. Ebe ise daireden çıkan makkuşu alıp yerine koyduktan sonra oyuncuyu ebeleyebilir. Gıdık daireden ne kadar uzağa yollanabilirse, oyuncunun makkuşunu alıp kaçması o kadar kolay olacaktır. Oyun bu şekilde devam eder.

Aç Kapıyı Bezirgan Başı

Alana bir çizgi çizilir. Oyuna başlamadan önce sayışma yapılır ve iki çocuk seçilir. Bu çocuklar “**bezirgan**” olurlar bezirganlar arkadaşlarına duyurmadan isim seçerler (elma-armut, aslan-kaplan, kırmızı-sarı, al –mor vb.)

Kervancılar : “**Aç kapıyı bezirgan başı, bezirgan başı**”

Bezirganlar : “**Kapı hakkı ne verirsin, verirsin**”

Kervancılar: “**Arkamdaki yadigar olsun, yadigar olsun**”

Bezirganlar: “**Bir sıçan, iki sıçan, üç de dolaba kaçan**”

Bezirganlar çizginin iki yanında da olmak üzere karşılıklı geçerler ve el ele tutuşurlar. Ellerini kaldırarak “**kapı**” yaparlar. Öteki çocuklar çizginin önünde tek sıra oluştururlar ve “**kervan**” olurlar. Kervancılar şarkıyı söyleyerek kapının içinden geçer ve yine aynı sıranın arkasına geçerler. Oyun böyle sürerken “**arkamdaki yadigar olsun, yadigar olsun**” dizesinden sonra bezirganlar kapıyı kapatırlar ve kervanın kulağına fısıldarlar. “**al mı, mor mu?**” kervancı da fısıltı ile hangisi seçtiyse o bezirganın arkasına geçer ve oyun sürer. Oyun bir çocuk kalıncaya kadar sürer. Bezirganlar aynı yöntemle son çocuğu da tutsak alır. Sonra salarlar, bir daha yakalanınca “**bir sıçan**” derler, bırakırlar. Bir daha yakalanır “**iki sıçan**” derler salarlar ve bir dahası da ise “**üç de dolaba kaçan**” derler ve salmazlar. Soruyu sorarlar ve hangisini seçtiyse, o bezirganın arkasına geçer. Oyunun çekişme aşaması başlar. Al ile mor seçilenler çizginin iki yakasında karşılıklı tutulur. Birbirlerinin ellerinden sıkı sıkı turtalar. Başla komutunun verilmesiyle hangi küme çizgiyi geçer ya da koparsa o küme yenik sayılır (Akandere, 2013: 76-76).

Sek Sek

Çocuklar ellerine küçük düz-yassı bir taş alırlar. Arka arkaya sıra olurlar. İlk çocuk taşı birinci kareye atar ve taşı attığı kareye basmadan ikinci kareye tek ayak sıçrayarak atlar. Üçüncü karede tek ayak atlar. Dördüncü ve beşinci karelerde ayaklarını açarlar (bir ayak dördüncü karede, diğeri beşinci karededir). Altıncı karede tek ayak sıçrar. Yedinci, sekizinci karede çift ayak, dokuzuncu, onuncu kareleri tek ayak sıçrayarak geçer

ve geriye döner. Diğer arkadaşı oyuna başlar. Oyun bu şekilde devam eder (Çoban ve Nacar, 2008: 159).

Deve Oyunu: Nevşehir/ Avanos

Derleme tarihi: 01.03.2016

Kaynak kişi: Halil Şanlı (65 Yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Çocukluğunda oyun oynadığı arkadaşlarından

Oyunun mekanı: Sokak

Oyunda kullanılan araç gereçler: Açık renkli bir kumaş, karton kutu ya da kese kağıdı

Oyunun oynanması: Bir grup çocukla oynanan bir oyundur. Bu oyuna katılan istekli olan çocuklardan 3 çocuk seçilir. Bu çocuklar deveyi bedensel devinimlerle oluşturmaya çalışırlar. Çocuklardan birinci çocuk devenin başı olur. İkinci çocuk devenin arka kısmını oluşturmak için biraz eğik durur. Üçüncü çocuk ise devenin en arkasına eğilip devenin şeklini oluşturur. Devenin başını oluşturan çocuğun başına bir karton kutu ya da kese kağıdı geçirilir. Kartona iki adet delik açılır ki bu delikler de devenin gözleri olur. Hatta bu deliğe cam parçası geçirilerek çocuk bu delikten bakar. En son açık renkli bir örtüyü çocuklar üzerlerine örterek devenin derisi görünümünü verirler. Deve olan üç çocuk oyuna katılan diğer çocukları kovalayıp yakalamaya çalışır. Bu sefer yakalan çocuklardan üçü deve olur.

Arap Oyunu: Nevşehir /Avanos

Derleme tarihi: 01.03.2016

Kaynak kişi: Halil Şanlı (65 Yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Çocukluğunda oyun oynadığı arkadaşlarından

Oyunun mekanı: Sokak

Oyunda kullanılan araç gereçler: Şalvar, başörtüsü, sopa, siyah boya kalemi

Oyunun oynanması: Oyuna katılan gönüllü olan çocuklardan birinin yüzünü siyah renge boyanır ve bu çocuk şalvar giyer, başına da başörtüsü örter. Arap bir kadın

rolüne girer. Daha sonra arkadaşlarını elinde bir sopa ile kovalamaya başlar. Sopyı arkadaşlarına yavaşça şaka yolu ile değdirir. Çocuklar Arap kadının sopasının kendilerine dokunmaması için kaçarlar.

Enek Oyunu

Bu oyunu kızlar da erkekler de birlikte oynayabilir. Kayısı çekirdekleri ile oynanır. Kayısı çekirdekleri bir hat üzerinde dizilir. Çocuklar ellerinde yassı el büyüklüğünde kapak, taş, tahta veya lastikten kesilmiş araçlar ile üç metre geriye çekilip kayısı çekirdeklerini ellerindeki “say” dedikleri oyun araçlarını atıp sürükleterek çizgi dışına çıkarmaya çalışırlar. Oyunda amaç mümkün olduğunca çok çekirdek vurmaktır (Dinleyen, 2005: 40).

Hortabiç: Nevşehir /Avanos/ Özkonak (Genezin)

Derleme tarihi: 28.04.2016

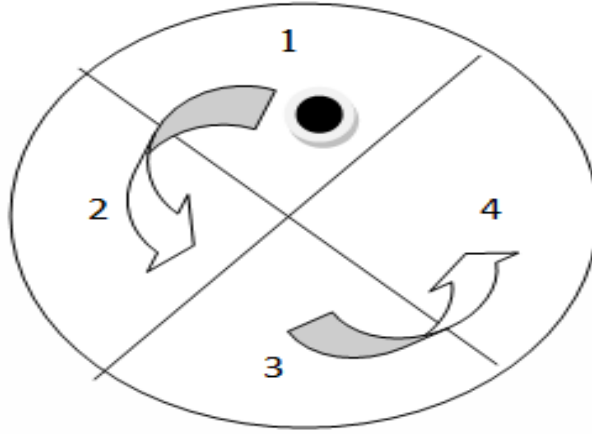
Kaynak kişi: Emel Bulun (45Yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği : Komşusu Latife Gürbüz (50 yaşında)

Oyunun mekanı: Sokak

Oyunda kullanılan araç gereçler: Yassı taş

Oyunun oynanması: Bu oyun bir çeşit sek sek oyununa benzer. Yere yaklaşık 1-1.5m çapında bir daire çizilir ve daire 4’e bölünür. Nevşehir’de çocukların annelerinin çömlek kapağı olarak kullandığı “say” denilen yassı yuvarlak taş, ilk oyuna başlayacak çocuk tarafından dairenin başlangıç bölümüne atılır ve tek ayak üzerinde taşı sırayla dört bölümden de geçirerek dışarı çıkarır. Oyuncu çocuğun ayağı, çizgiye basarsa ya da taş çizgiye gelirse yanar. Yanmadan birinci turu tamamlarsa taşı ikinci bölüme atar. İlk bölümden sekerek ikinci bölüme gelir ve taşı ayağıyla diğer bölümlerden geçirerek dışarı çıkarır. Böylece 4 bölümde de yanmadan tamamlarsa 1 puan almış olur.

Yağmur Gelin: Nevşehir /Avanos/ Özkonak (Genezin)

Derleme tarihi: 28.04.2016

Kaynak kişi: Emel Bulun (45 yaşında)

Kaynak kişinin oyunu kimlerden öğrendiği: Komşusu Latife Gürbüz (50 yaşında)

Oyunun mekanı: Mahalle

Oyunda kullanılan araç gereçler: Kalbur, kaput bezinden yapılmış torba,

Oyunun oynanması: Kurak geçen bahar aylarında yağmur yağsın diye çocukların oynadığı törensel bir oyundur. Mahalledeki tüm çocuklar toplanır. Aralarında varsa öksüz olan bir çocuk “**yağmur gelini**” olur. Diğer çocuklardan biri de elinde kalbur tutar. Bir çocuğun eline de kaput bezinden yapılmış torba verilir. Çocuklar mahallede olan tüm evleri tek tek dolaşır ve kapıları çalarlar. Kapıyı açan yetişkine çocuklar “**yağmur gelin yağ ister. Bir ufacık bal ister**” şeklinde tekerleme söylerler. Kapıyı açan ev sahibi gönlünden ne koparsa torbaya koyar. Kalbur taşıyan çocuk kalburu yağmur gelinin başına tutar. Ev sahibi bir tas suyu kalburun üzerinden yağmur gelinin başına döker. Gün boyu toplanan yiyecek içecek, ihtiyacı olanlara dağıtılır. Kırkikindi yağmurları yağsın diye en az kırk kapı gezilmelidir. Böylece yağmurun yağacağına inanılır.

Daar Daar Oyunu

Çocuklar kendi aralarında bir ebe seçerler ve aralarında anlaşıp mendillerini birleştirip düğümler atarak kuş şekline benzettirler, sonra bir kuş ismi seçip her çocuk bir özelliğini söyler. Ebeye, bilmesi için birkaç alternatif kuş ismi söyleme hakkı verilir. Bilemez ise kuş biçimindeki mendil demeti ile sırtına vurulur (Dinleyen, 2005: 40).

Derinkuyu'daki oyunların bazıları genel olduğu gibi bazıları da yereldir. Bu oyunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Aşık, Birdir Bir, Binmeli Eşşek, Çelik, Dalya, El El Üstünde Kimin Eli Var, Ebe Ayı Gördüm, Güğücüklü Top, Güvercin Taklası, Kaya Oyunu, Köşe Kapmaca, Bilye (Misket), Mut, Sinmeç, Sülaka, Zümbü. Adı geçen oyunlardan bazıları evde oynanır ve basittir. Fazla bir emek gerektirmez. Bazıları da mahallede oynanır ve sportif bir yanı da vardır. Bu oyunların bazıları şu şekilde oynanır (Aytekin, 2006: 147).

Aşık Oyunu

İki kişi ile oynanan bu oyun, koyun ya da kuzunun eklem yerlerinden çıkarılan “aşık” denilen kemiklerle oynanır. İki-üç metre mesafeye aşıklar sıralı olarak dizilir. Eldeki aşık atılarak sıralı aşık vurulursa aşığı atan bir aşık kazanmış olur. Yerdeki aşığa değmez ise aşık atanlar yer değiştirir.

Çelik Oyunu

Yere bir daire çizilir. Dairenin ortasına 10-15 cm. uzunluğunda kalın olmayan çelik konur. Çelik konulan yerin altı değnek girecek şekilde oyulur. Ebe değneği çeliğin altındaki oyuğu sokarak çeliği havaya kaldırarak elindeki değnekle vurur. Vurmadığı zaman çeliği vurmaya devam eder. Çelik uzağa gider. Bu 20-30 metre veya daha az mesafede olabilir. Bazıları da çeliği elleriyle tutmaya çalışır. Çeliği tutarlarsa ebe değişir. Tutamazlarsa yere düşen çeliği biri yerden alarak ebenin bulunduğu daireye fırlatır. Çelik dairenin içine düşerse ebe yine değişir. Düşmezse çelik oyununa devam edilir.

El Üstünde Kimin Eli Var

Ev içinde oynanan bir oyundur. Oyun ebesi gözlerini kapatarak ellerinin üzerine kor. Ebenin çevresinde bulunan üç dört kişi (bu oyun üç kişiden az oynanmaz) ellerini yumruk yaparlar ve yumruklar karışık üst üste konur. Daha sonra ebe sırtındaki yumruk sahibini bilmezse yumruklanır. Ebe en üstteki yumruk sahibini bilene kadar oyun devam eder. Oyunda mızıkçılık (oyun bozanlık) edene “zırlama” denir.

Güçüklü Top

Oyun 6-8 veya 10 kişiyle oynanır. Her kişi için lastik veya çaput topun gireceği çukurlar oyulur. Oyulan çukurlar birbirine yakın olur. Bir top ile bir kişi atar. Top deliklere girene kadar atılır. Top bir deliğe fazla girerse o deliğe birer çakıl atılır. Deliğe atılan fazla çakıllar çıkarılarak bir yere saklanır, oyunun ebesi de saklanan çakılları bulmaya çalışır. Çakıllar bulunduğu anda oyun sona erer.

Güvercin Taklası

Oyun sekiz kişiye oynanan bir grup oyunudur. Taş tutulup ebe olan grup belli olur. Ebe olan gruptan ikisi eğilerek kafa kafaya ikisi de arkasını arkasına vererek, elleriyle yanındaki kişinin bacaklarından sıkıca tutar. Diğer grup oyuncuları sırayla takla atarak bunların üzerinden karşıya geçmeye çalışırlar. Takla atamayan ve takla atıp da yana düşen oyuncunun bulunduğu grup eğilir. Bu defa eğilenler bunun üzerinden takla atarak geçmeye çalışırlar. Oyun böyle devam eder.

Mut Oyunu

20-25 cm. uzunluğunda 4-5 cm. çapında bir değnek parçası hazırlanır ve çizilen dairenin ortasına dikilir. Oyunun bir ebesi vardır, oyun 5-6 kişi ile oynanabilir. Oyuna katılan çocuklarda birer değnek olur. 4-5 m. civarında bir hedef seçilerek değnekler sırasıyla fırlatılır. Fırlatılan değnekler takla atılmak suretiyle mut yakınına düşerler. En geride kalan değnek sahibi ebe olur. Oyuncular sırayla muta değneklerini vurup mutu daireden uzaklaştırmak için atarlar. Mut daireden uzaklaşır veya her biri muta değmeyebilir. Ebe mutu daireye tekrar dikmeye çalışırken, oyuncular düşen değneklerini koşarak almaya giderler. Ebe mutu diker de değneklerden birini kaparsa değneği kapılan oyuncu ebe olur.

Beş Taş Oyunu

İki veya daha çok kız çocuklarının oynadığı bir oyundur. 5 tane yuvarlak taş ile sırayla oynanır. Oyuna ilk başlayanı seçmek için iki çocukta sağ veya sol elini yere koyarak elinin üzerine aralıklı olarak taşları dizer. Beş taş, ya elin içinde ya da elin üzerinde havaya atılır. Elin içinden havaya atılmışsa içi ile, en çok kim taş tutarsa o birinci olur ve ilk defa oyuna başlar. Taşlar yere saçılır. İlk oyuncu taşlardan birini baş taş olarak seçer. Baş taşı havaya atarken yerdeki taştan önce birer sonra ikişer, sonra üçünü bir, birini bir yakalamaya çalışır. Taşları alırken diğer taşlara elin değmesi yasaktır. Taşlara eli

değerse diğer arkadaşlarına taşları vermek zorundadır. Taşların toplanması bittikten sonra sıra köprü kurmaya gelir. Taşlar yere serildikten sonra, taşların duruş şekline göre en uygun şekilde sol elin başparmağı ile orta parmağı arasında köprü kurulur. Oyuncu taşlardan birini baş taş olarak ele alır, onu havaya atarken taşları bu köprüden önce teker teker, sonra ikişer ikişer, sonra da üçünü birbirini bir köprüden içeri sokar. Bu oyunda taşlar yine birbirine değmeyecek, eller dokunulmayacaktır. Ayrıca taşlardan birinin içeri sokulmaması halinde ise oyun diğer çocuğa geçer. Hatasız olarak taşları köprüye sokan oyuncu, taşları havaya atar ve elinin üzerinde yakalamaya çalışır. Bu oyunu başarılı bir şekilde devam ettirirse beş taş oyununa yeniden başlar ve devam eder.

Topaç Oyunu

Topaç (katır da denir) erkek çocukların oyunudur. Genellikle iki çocuk arasında oynanır. Fırıldak, huni şeklinde yapılan ağaç parçasına verilen addır. Şekil verilen oyun aleti, törpülenir kayganlaştırılır. Topacın yerde dönmesi için sivri kısmı dışarı gelecek şekilde ucuna çivi çakılır.

Topaç çevirmesi şu şekildedir: Topaca yeteri kadar tek sıra halinde düzgün ve sıkı bir şekilde (sağlam) ip sarılır, sarılan ipin bir ucu işaret parmağına dolanır, başparmak ve işaret parmağı ile topaç tutulur, dengeli ve hızlı bir şekilde topaç yere fırlatılır. Dönmeye müsait olan fırıldak dönmeye başlar. Her iki oyuncunun topacı fırlatmasıyla en fazla hangi topaç yerde dönerse o oyuncu oyunu kazanmış olur. Çizilen daire içine topaç fırlatılarak dairenin içinde kalıp kalmaması da her iki oyuncu için ön şartlı bir yarışma kabul edilir. Birden fazla fırıldak çevrilecekse hepsi bir anda fırıldaklarını çevirmek için yere atarlar. Fırılmanın yavaşlamasına “**feri kesildi**” denir. Vurmalı fırıldak denilen oyunda ise bir fırıldak yerde dönen fırılmanın üzerine atılır. Sonradan atılan fırıldaklar yerdeki fırılmağı düşürürse, yere düşen fırılmanın sahibi olur. Şayet yerdeki fırıldak düşürülmez ise yerdeki fırıldak sahibi fırılmağı alarak yerine geçecek olan fırılmanın üzerine fırılmağı atmamak suretiyle oyun devam eder (Aytekin, 2006:147-150).

KAYNAKLAR

- Akandere, Mehibe (2013). *Eğitici Okul Oyunları* (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Aral, Neriman, Gürsoy, Figen ve Köksal, Aysel (2000). *Okulöncesi Eğitiminde Oyun*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Arslan, Filiz (2000). 1-3 Yaş Dönemindeki Çocuğun Oyun ve Oyuncak Özelliklerinin Gelişim Kuramları ile Açıklanması. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 4 (2), 40-43.
- Aytekin, Osman (2006). *Dünden Bugüne Derinkuyu*. Niğde: Elma Ofset Matbaacılık.
- Başal, H. Asude (2010). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Geleneksel Çocuk Oyunları*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Çankırlı, Ali (2008). *Benimle Oynar mısın Anne. 365 Eğitici Çocuk Oyunu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çoban, Bilal ve Nacar, Eyüp (2008). *İlköğretim 2. Kademe Eğitsel Oyunlar*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dinleyen, Mustafa (2005). Nevşehir’de Çocuk ve Genç. *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Nevşehir Belediyesi*, 1(3). ISSN: 1305-6697.
- Esen, Minara Aliyeva (2008). Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Ahıska Oyunları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2). 357-367.
- Gülay, Hülya (2010). *Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Öncü, Elif Çelebi ve Özbay, Esra (2009). *Erken Çocukluk Dönemdeki Çocuklar İçin Oyun*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sel, Ruhi (1995). *Okulöncesi Çocuklarına Oyunlar Rondlar*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Seyrek, Hilmi ve Sun, Muammer (2010). *Okulöncesi Eğitiminde Oyun*. İzmir: Müzik Eserleri Yayınları.

NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN GÜNDELİK HAYATTAKİ İLĞİ ALANLARIYLA İLĞİLİ İPUÇLARI

Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
gulseroguz@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, 18. Yüzyılın ilk yarısında hem Osmanlı Devleti'nin hem de Nevşehir'in tarihine yön vermiş bir kişidir. Daha sonradan Lale Devri olarak adlandırılan dönem onun eseridir. Bu dönemde İstanbul'un imarı, bilimsel ve kültürel faaliyetler hız kazanmıştır. Aynı zamanda Lale Devri, kışın helva sohbetlerinin yazınsa Çırağan eğlencelerinin yaşandığı da bir dönemdir. Bu anlamda İstanbul aynı zamanda Damat İbrahim Paşa döneminde kültür ve sanat başkentidir.

Damat İbrahim Paşa, sadareti boyunca Osmanlı Devleti'nin ikinci adamı olmuştur. Çünkü o vezir-i azam olmasının yanında padişahın damadıdır. Fatma Sultanla yaptığı evlilik, devlet yönetiminde daha da güçlenmesini sağlamıştır. Damat İbrahim Paşa elindeki bu erki, doğduğu köy için de kullanmıştır. Zira Muşkara Köyü'nün Nevşehir olmasını sağlamış ve burasını kaza merkezi yapmıştır.

Nevşehir'in tarihinde bu denli kilit rol oynayan Damat İbrahim Paşa'nın özel ilgi alanlarının araştırılması, onun daha da yakından tanınmasına vesile olacaktır. Bu noktada elimizde olan iki ana kaynaktan yararlanacaktır. Bunlardan ilki MAD.d. 4885 künyesini taşıyan Damat İbrahim Paşa'nın gelir ve gider defteridir. Diğer TS.MA.d., gömlek no 2212 künyesini taşıyan Fatma Sultan'ın ölümünden sonra Enderun Hazinesine taşınan eşyalarının listesini oluşturan defterdir. Bu kaynaklarda peri masallarındaki gibi hayat sürdürdüğü tahmin edilen ikilinin satranç takımlarından mücevherlerle süslü kap kacaklarına pek çok özel eşyanın dökümü mevcuttur. Mesela her ay alınan kanarya yemi kayıtları Damat İbrahim Paşa'nın ilgi alanları hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Fatma Sultan, Nevşehir, Gündelik Hayat.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Fatma Sultan

Damat İbrahim Paşa, yaşadığı döneme damgasını vuran önemli devlet adamlarından birisidir. Babası İzdin (Zeytin) Voyvodası Ali Ağa'dır. Muşkara Köyü'nde doğmuştur. Onun devlet yönetiminde ikinci adam olmasını sağlayan ilk adım sarayda çalışmaya başlamasıyla atılmıştır. Nitekim sarayla ilk ilişkisini Baltacı Ocağına kayıt yaptırarak kurmuştur.(Uzunçarşılı 1982: 147) Bu bilginin dışında Helvahane Ocağı'na kayıt

yaptırıldığını belirtenler de vardır(Tufan 2008: 130). Baltacı Ocağında iken o sıralarda şehzade olan III. Ahmed'le tanışmış ve hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra Darüssaade Ağası yazıcısı ve Haremeyn Muhasebecisi olmuştur. Bu esnada III. Ahmet hükümdar olmuş ve İbrahim Efendi'ye birkaç konu hakkında fikir sormuştur. Bu durumu çekemeyen Damad Ali Paşa, onu muhasebecilik işinden uzaklaştırmıştır. Sonrasında İbrahim Efendi, mevkufatçılık ile Mora Seferi'ne gitmiştir. Bu görevde iken aynı zamanda Niş Defterdarı olmuştur. Varadin yenilgisi üzerine, ordu erkânı tarafından vaziyeti padişaha anlatmak üzere Edirne'ye gönderilmiştir. Edirne'ye dönen İbrahim Efendi'yi padişah geri göndermeyerek mirahorluk¹ göreviyle yanında alıkoymuştur ve daha sonra vezirlik ile sadaret kaymakamlığına tayin etmiştir. Sonrasında Varadin Şavasında şehit olan Ali Paşa'la evli olan Fatma Sultan ile evlenmiştir. (Uzunçarşılı 1982: 147). Padişah'ın kızı Fatma Sultanla² evlenen Damat İbrahim Paşa'nın Nişancı Mehmed Paşa'dan sonra veziri azamlığa yükseldiğini görülmektedir. 1718 yılından öldüğü yıl olan 1730 yılına kadar vezarete kalmıştır(Uzunçarşılı 1982: 147).

1718 ve 1730 yılları Türk tarihinde Lale Devri olarak isimlendirilmiştir. Bu dönem, Osmanlı Devleti için uzun geçen savaşlardan sonra bir dinginlik dönemidir. Fakat bu dönemin bir kısmında da devletin İran'la savaş durumunda olduğu unutulmamalıdır.(Uzunçarşılı 1982: 147-175) Diğer yandan Lale Devri bir dönüşüm devridir. Şüphesiz bu dönüşümü en iyi yaşayan iki şehir başkent İstanbul ve Nevşehir'dir. Bu dönemde İstanbul'un ve Nevşehir'in imarına büyük önem verildiği görülmüştür.³ Bunun yanında kültürel anlamda da önemli gelişmelerin olduğu bir dönemdir Lale Devri.(Akyüz 1997: 143-170)⁴

Lale Devri'nin mimarlarından olan Damat İbrahim Paşa'nın ve eşi Fatma Sultan'ın diğer pek çok üst düzey yönetici ve hanedan üyesi gibi görkemli bir hayat

¹ Sarayda ahırdan sorumlu müdür. İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2006, s. 1096.

² Fatma Sultan, baş kadın Emetullah Kadın'dan doğmuştur M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK, Ankara, 1985.

s. 83-84. Damat İbrahim Paşa ile ilgili bkz. Münir Aktepe, 'Damad İbrahim Paşa', *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 1993, s. 441-443.

³ Bkz. Mustafa Fırat Gül, 'Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın İskân Faaliyetleri: Lale Devrinin Şanlı Şehri Nevşehir', *Tarihin Peşinde*, 2013, Sa. 10, s. 244-249.

⁴ Lale Devri anlatısı için bkz. Ahmet Refik Altınay, *Lale Devri*, Ankara, 1973; Abdülkadir Özcan, 'Lale Devri', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, s. 81-84.

sürdükleri malumdur.⁵ Refik Altınay'ın bu konuya dair Fatma Sultan'la ilgili sözleri dikkate değerdir. Onun ifadelerine göre Fatma Sultan, saçlarını süsleyen yakutlar, zümrütler, elmaslar ile endamını bütün güzelliği ile gösteren ipekli cepkenler, canfes şalvarlar, işlemeli ipek gömlekler içinde İstanbul hanımlarının en mes'udu idi. Fatma Sultan'da saadet, saltanat, güzellik hâsılı her şey vardı.(Altınay 1981: 72) Burada mutlaka vurgulanması gereken nokta, Damat İbrahim Paşa ile eşi Fatma Sultan'ın yaşam standartlarının daha önceki ve daha sonraki üst düzey yöneticiler ve hanedan üyelerinkinden daha fazla bir lüks düşkünlüğünü içermediğidir. Dolayısıyla Lale Devri ile zevk ve sefa dönemi algısının yanlış ya da hatalı olduğu bugün bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.(Karakasanoğlu 2010: 427-440)

Belgelerin Tanıtımı

Bu çalışmayı hazırlamak için iki farklı kaynaktan yararlanılmıştır. Bunlardan ilki MAD.d. 4885 künyesini taşıyan Damat İbrahim Paşa'nın gelir ve gider gösteren defteridir. Bu defter 152 sayfadır. Defterde Damat İbrahim Paşa'nın aylık gelir kalemleri ve şahsi harcamalarına dair detaylı bilgi bulunmaktadır. Aynı zamanda defterde gelir ve giderler tek tek hesaplanmakta ve aylık hazinesinin açık ya da fazlası varsa bir sonraki aya aksettirilmiştir. 1 Zilhicce 1133 (23 Eylül 1721)-15 Rebiülevvel 1143 (28 Eylül 1730)yıllarını kapsamaktadır. 15 Rebiülevvel 1143 tarihi Osmanlı Devleti'nde önemli bir tarihtir. Çünkü bu gün, Lale Devrini sona erdiren Patron'a Halil İsyanı patlak vermiştir. Bu öyle bir isyandır ki, dönemin veziri azamı Damat İbrahim Paşa canından, padişah III Ahmet tahtından olmuştur. Aynı zamanda bu isyan Lale devrinde yapılan pek çok güzel yalı ve konağın yağmalanmasına ve yıkılmasına da sebep olmuştur.(Uzunçarşılı 1982: 213)⁶

Çalışmada kullanılan ikinci kaynak Fatma Sultan'a aittir. Defter, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Fon kodu TS.MA.d., gömlek no 2212 künyesini taşımaktadır. Bu deftere ait dokuz mikrofilm

⁵ Lale Devri'nin tarihimize zevk ve sefa dönemi olduğu pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Buna karşılık, adı geçen dönemin bu düşünceyle çok da bağdaşmadığı, bu düşüncenin sonradan yaratıldığıyla ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Detaylı bilgi için bkz. Selim Karahasanoğlu, 'İstanbul'un Lale Devri mi? Tarih ve Tarih Yazımı', *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu*, Türkiye, 14-17 Aralık 2010, s. 427-440.

⁶ Farklı yaklaşımlar için bkz. Selim Karahasanoğlu, 'Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vâizi İspirizâde Ahmed Efendi Ve Terekesi', *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2010, vol.24, s.97-128.

görüntüsü vardır. İki sayfası kapaktır. Defter Fatma Sultan'a ait olup onun ölümünden sonra Enderun Hazinesine naklolunan eşyalarını içermektedir. Bu eşyalar mücevherlerinden, ev mefruşatından, kap kacağa pek çok çeşidi içinde barındırmaktadır.

Damat İbrahim Paşa'nın Gündelik Hayattaki İlgili Alanlarıyla İlgili İp Uçları

Bir kişinin bıraktığı eşyalara dair kayıtları incelemek ve bunlardan o kişinin hayatına dair varsayımlarda bulunmak hem heyecan verici, hem de yanıltıcı olabilir. Özellikle bizim incelediğimiz konuda. Mesela bir kişinin eşyaları arasında altın kap-kacağının bulunması o kişinin altın eşyaları sevdiği anlamına gelmeyebilir. Bu eşyaları evine gelen konukları kullanmak için edinmiş olabilir. Bu konuyla ilgili olarak 18. yüzyılın başında vezirlik yapan Dal Taban Mustafa Paşa verilebilir. Dal taban Mustafa Paşa'nın okuma yazma bilmediği bilinir.(Hammer 2008: 308) Fakat tereke kaydında kitapları bulunmaktadır.(Oğuz 2013: 160). Dal Taban Mustafa Paşa'nın bu durumu farklı farklı yorumlanabilir.(*Edirne Şer'iyeye Sicili 4707*, s. 87/3.) Fakat burada asıl dikkat çekilmek istenen husus Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın ilgi alıyla ilgi elde edilen verilerin kesin sonuçlar olarak değerlendirilmemesidir.

Bu çalışmanın yapılması için iki ayrı kaynaktan yararlanıldığı yukarıda belirtilmiştir. Damat İbrahim paşanın gelir ve giderlerinin kayıt altına alındığı defter, paşanın yaklaşık on yıllık süreçte nelere harcamalar yaptığını göstermesi anlamında çok değerlidir. Yapılan incelemede Damat İbrahim Paşa'nın her ay rutin olarak yaptığı bazı ödemelerin olduğu gözlenmiştir. Mesela '*tabl mehterlerinin bir aylık harcamaları, bevâbanın⁷ bir aylık ulufeleri, mahsup şâtranın⁸ bir aylık ulufeleri, alay çavuşlarının bir aylık ulufeleri, akkâmanın⁹ bir aylık ulufeleri*' gibi.(MAD.d. 4885, s. 6,8, v.d.)

Bu tür harcamaların yanında bütün bir defter boyunca süreklilik arz eden bir başka masraf kalemi İbrahim Paşa'nın atlarına alınan saman, buğday ve arpa bahalarıdır. Mesela 27 Şaban sene 34 şehr-i receb ve Şaban ayları için 30 keyl şair bahası kaydı

⁷ Bevvâb Mevlana'nın türbesinin türbedarlarına verilen addı. Türbe kapısını açıp kapamakla görevlilerdi. Bunun dışında Bevvaban-ı bab-ı hümayun tabiri de kullanılmıştır. Bevvâban-ı bâb-ı Hümayun saray kapıcıları hakkında kullanılan bir tabirdi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul, 1993, s. 212.

⁸ Şâtr, padişahların bir kısım maiyeti halkına verilen addır. Merasim ve alaylardaki debdebeyi artırmak maksadıyla apdişahların maiyetinde giderlerdi. Sadrazamların da bu bu adla maiyetleri bulunurdu. Pakalın, *a.g.e.*, s. 311.

⁹ 'Akkâm'ın sözlük anlamı çadır mehteri, yük kaldıran Arap hizmetkâr demektir. Sürre alayında vazife gören Hicazlı, Şamlı, Halepli adamlara verilen unvandı. Fakir Araplardan oluşan hac yolcularıydı. Pakalın, *a.g.e.*, C. I, s. 40-41.

mevcuttur.(MAD.d. 4885, s. 16.) Yine aynı yılın cemaziyevvel ayında 30 kıyye şair alındığı görülmektedir. (MAD.d. 4885, s. 14.) Bu tür verileri defterdeki hemen hemen her ayda rastlamak mümkündür. (MAD.d. 4885, s. 75, 73, 5.)

Bu örneklerdeki gibi aralıklarla alınan bir başka ihtiyaç kalemi de hatab (odun) bahalarıdır. Mesela 20 zilhicce 1142 tarihli olduğu anlaşılan alımın Elhaç Ahmed Ağa yediyle 703 kuruşa mal olduğu anlaşılmaktadır.(MAD.d. 4885, s. 149) Buna benzer bir kayda 7 Şaban 1134 tarihli kayıta da rastlanmıştır. Bu kayıta alınan odunun 80 heybe olduğu belirtilmiştir. (MAD.d. 4885, s. 16, 48) Aynı yılın Muharrem ayında da İbrahim Paşa için odun alımının yapıldığı görülmektedir.(MAD.d. 4885, s. 5.9)

Damat İbrahim paşanın on yıllık süre içinde rutin olarak bağcı Ömer'e aylık ödediği tespit edilmiştir. Mesela 29 Ramazan 1135 tarihli kayda göre Bağcı Ömer Paşa'ya ramazanı şerif aylığı için dokuz kuruş verildiği saptanmıştır.(MAD.d. 4885, s. 41.) Bağcı Ömer'in 9 Safer 1137 tarihindeki aylığının da on kuruş olduğu görülmüştür.(MAD.d. 4885, s. 61.) Aynı yılın Rebiülevvel aylığında Bağcı Ömer'e verilen aylığın yine on kuruş olduğu saptanmıştır. (MAD.d. 4885, s.67; 72, 142).

Neveşehirli Damat İbrahim Paşa'nın giderleri arasında sürekli tekrarlayan bir başka kalem bazı yoksul, fakir, ihtiyar ve şeyhlerin arzuhaline karşılık olarak verdiği paralardır. Yapılan incelemede vezir-i azam İbrahim Paşaya 10 yıllık süre içinde çok sayıda yardım amaçlı arzuhalin geldiği tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki en üst düzeyde yönetici olması dolayısıyla bu alandaki böylesi bir yoğunluğun tabii olduğu da malumdur. Bu konuyla ilgili birkaç örnekle konu devam ettirilebilir. 16 Cemaziyelahir 1134 tarihli kayda göre Süleyman Paşa Çuhadârı Yarenci Mehmed'in arzuhaline karşılık olarak kethüda bey marifetiyle Yarenci Mehmed'e bir buçuk kuruş verilmiştir. (MAD.d. 4885, s. 13.) Yine 21 Şevval 1135 tarihli kayıttan bir ihtiyar hatun arzuhal verdiği anlaşılmaktadır. Bu ihtiyar hatuna verilen miktar ise yarım kuruştur. (MAD.d. 4885, s. 43.) Benzer şekilde 10 Rebiülevvel 1137 tarihli kayıta İbrahim Efendi tekkesi şeyhine de on kuruş verildiği anlaşılmaktadır.(MAD.d. 4885, s. 75.) 25 Cemaziyevvel 1137 tarihli kayıta Edirne'de Sultan Bayezid Cami şeyhi Hatayi Efendi'ye de on kuruş verildiği görülmektedir.(MAD.d. 4885, s. 75.) Yine 18 Cemaziyevvel 1142 tarihinde Mekkeli Şeyh Ahmed'e arzuhaline karşılık olarak beş kuruş nukut verilmiştir. (MAD.d. 4885, s. 142; 16)

Damat İbrahim Paşa'nın gelir ve gider listesinin bulunduğu defterin ilk senelerinde dikkat çeken bir başka husus, paşanın Sadabad Sarayı'nın bahçe düzenlemelerine yoğunluk vermesidir. Mesela 1135 senesinin cemaziyelevvel ayındaki harcamalar aktarılabilir. Bu ayın 18'inde Sadabad için bel, kazma ve hamaliye ücreti için 10 kuruş harcama yapıldığının kaydı vardır. Yine aynı ayın 25'inde sadabad köşkü için 2,5 kuruşluk kereste masrafı söz konusudur.(MAD.d. 4885, s.32.) 21 Cemaziyelahir 1135 tarihli kayıttan Sadabad Bağ köşkünde çalışan amelelerin günlük yevmiyeleri için 129,5 kuruş verildiği anlaşılmaktadır.(MAD.d. 4885, s. 35). Aynı ay yine Sadabad Köşkü için on bir kuruşluk kireç alındığı tespit edilmiştir. Gurre Recep 1135 tarihli kayıttan da Sadabad bağcılarına verilen üç kuruşluk ücret söz konusudur. (MAD.d. 4885, s. 35). 22 Şaban 1135'te de iki buçuk kuruş Sadabad'a mermer kireci alındığı bilgisi yer almaktadır.(MAD.d. 4885, s. 39.) Bu konuyla ilgili bir hayli veri olmakla beraber son örnek olarak, 9 Ramazan 1135 tarihli Sadabad bağında işleyen rençber, sıvacı için verilen otuz dokuz kuruşluk nakit verilebilir.(MAD.d. 4885, s. 41.)

Diğer yandan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın masraf defterinden bazı hobilerinin olduğu çıkartılabilmektedir. Bunlardan ilki, Damat İbrahim Paşa'nın on yıllık süreçte birkaç ayda bir kanarya yemi almasıdır. Esasen sarayda ve üst düzey görevliler arasında çeşitli hayvanların beslenmesi her zaman rastlanılan bir durumdur. Mesela Kanuni Sultan Süleyman döneminde İstanbul'da bulunan bir seyyah Yolculuk Günlüğü isimli kitabında padişahın sarayında on aslan, iki leopar, filler ve bir zürafa gördüğünden bahseder.(Curipeschitz 1989: 46-47) Ayşe Osmanoğlu da II. Abdülhamit'in kızı Ulviye Sultan'ın yanarak ölmesi hadisesini anlatırken odada bulunan papağanların durmadan ötmesi hadisesinden bahseder.(Osmanoğlu 2008: 37) Yine III. Ahmet ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın bülbüle olan tutkusu bazı yazarlar tarafından dile getirilmiştir.(Sakaoğlu 2003: 325) Bu bilgilerle uyumlu şekilde Damat İbrahim Paşa'nın kanarya beslemeyi sevdiği söylenebilir. Zira yapılan masraflar arasında rutin olarak kanarya yemi alımları tespit edilmiştir. Kanarya yemi alımıyla ilgili kayıtlar bazen bir başka kaydın altında, bazen de ayrıca kaydedilmiştir. Mesela 10 Safer 1134 tarihli kayda göre vezir-i azama arzuhal veren şâdiye 90 akçe verilmiştir. Bu kaydın altında 30 akçelik kanaryalara yem alındığı görülmüştür.(MAD.d. 4885, s.6.) 1134 senesinin Cemaziyelevvel ayında 10 adet fidan masrafının içinde yine kanarya yemi alımı kaydı bulunmaktadır.(MAD.d. 4885, s. 12.) Başka bir kayıttan da kanarya yemi masrafı tek başına verilmiştir. 15 Şaban 1135 tarihli kayda göre yarım kuruşluk kanarya yemi

alınmıştır.(MAD.d. 4885, s. 39.) Yine 1135 senesinin gurre Ramazanında aynı değerde kanarya yemi alımına dair veri bulunmaktadır.(MAD.d. 4885, s. 40) Bir başka sayfada da Sadabad Köşkü'ne alınan bağ bahasının altında 20 akçelik 'papağana yem alındı' kaydı yer almaktadır.¹⁰

Damat İbrahim Paşa'nın masraf defterinde dikkat çeken bir başka masraf kalemi şükûfe soğanı harcamalarıdır. Lale devrinde baharın gelmesiyle yapılan eğlencelerin çiçek ve özellikle lalelerle süslü saray ve yalı bahçelerinde yapıldığı bilinen bir olgudur. İncelediğimiz Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya ait gelir ve gider defterinde birkaç yerde çiçek ve çiçek soğanı alımına dair kayıtların olduğu tespit edilmiştir. Mesela 6 Muharrem 1134 tarihli kayda göre 'kara salar şükûfe soğanları' bahaları için mühürdar ağaya 100 kuruş verilmiştir.(MAD.d. 4885, s. 5.) Bu konuda bir başka kayıt da 13 Safer 1138 tarihine aittir. Bu kayda göre şükûfe bahaları için 137,5 kuruş harcanmıştır.(MAD.d. 4885, s.78.)

Damat İbrahim Paşa'nın kitaplara olan tutkusu bilinmektedir. Zira Şehzade Başı'ndaki külliyesinin kütüphanesine yaklaşık sekiz yüz kitap vakfettiği ve şahsına ait dört yüze yakın kitabının olduğu bilinmektedir.(Karahasanoğlu 2010: 435) Bu bilgiyi doğrular nitelikte masraf defterinde de meblağlar ödenerek satın alınan kitapları mevcuttur. 6 Muharrem 1134 tarihli kayda göre Sahaf Mahmud Çelebi'ye kitap bahası için 242 kuruş ödenmiştir. (MAD.d. 4885, s. 5.) Nedim Efendi yediyle satın alınan kitaplar bahası için de 263,5 kuruş ödendiği 12 Rebiülevvel 1137 tarihli kayıttan anlaşılmaktadır.(MAD.d. 4885, s.74.) Diğer yandan Fatma Sultan'ın eşyalarının kaydının tutulduğu defterde yirmi yedi tane kitap kaydı bulunmaktadır. Hepsinin bir cilt olduğu kaydı düşülen kitapların değeri belirtilmemiştir. Kitapların Mushaf-ı Şerif gibi dini içerikli olanların yanında Türkî Manzum Kitab gibi edebiyatla ilgili olanları da vardır.(TS.MA.d., gömlek no 2212, s. 2a.)

Damat İbrahim Paşa'nın eşi olan ve III. Ahmet'in kızı olan Fatma Sultan'ın öldüğünde geride bıraktığı mallarından kullandığı eşyalar ve zevklerine dair fikir sahibi olunabilmektedir. Mesela serinlemek için tuttuğu üzerindeki değerli taşlardan çok pahalı olduğu tahmin edilen yelpazesi gibi. Fatma Sultan'ın yelpazesi şu şekilde tarif edilmiştir: *Tepesi yakut ve zümrütlüce bir billur asa, beyaz atlas üzere zerdüzkari ortasında olan iğnesinin etrafı iki tahta zümrüd ve on iki lal ve sekiz vasatca elmas ve etrafı çenberi hurda*

¹⁰ MAD.d. 4885, s. 30.

zümrüd ve kehribar kabzasının iki çemberi ve tepesi dokuz yakut ve sekiz elmaslı tüy yelpaze. (TS.MA.d., gömlek no 2212, s. 3b.) Fatma Sultan'ın ince zevkiyle ilgili örnekler çoğaltılabilir. Mesela '*Kelime-i şahadet yazılı üç incü bir zümrüd nişaneli tespih*'i, '*tepesi yakut ve zümrütlüce bir billur asa*'sı,(TS.MA.d., gömlek no 2212, s. 3b.) '*hurda yakutluca baş tarafı elmas ve yakutluca minekari altun fincan zarfı*'(TS.MA.d., gömlek no 2212, s. 3a.) gibi. Bu konuyla ilgili iki örnekle Fatma Sultan'ın ince ve pahalı zevkine dair devam edilebilir. Fatma Sultan'a ait olan '*sim paftalı hurde yakut ve piruzelice faraş*' ve '*hurde yakut piruzelice sim paftalı kürek*' (TS.MA.d., gömlek no 2212, s. 3b.) diğer pek çok değerli taşlarla süslü olan çeşitli eşyaların arasında dikkat çekenlerden sadece ikisidir. Damat İbrahim Paşa'nın masraf defterinde de zaman zaman lüks objelerin alınmasına dair kayıtlara rastlanmıştır. Mesela 20 zilkade 1141 tarihli kayda göre İbrahim Paşa'ya 380 kuruş değerinde altın saat alındığı görülmektedir.(MAD.d. 4885, s. 136; 13.) Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Damat İbrahim Paşa'nın lüks eşyalarının ve giyim kuşamının bir vezir olarak normal standartlarda olduğu da vurgulanmıştır.(Karahasanoğlu 2010: 435).

Fatma Sultan'ın eşyaları arasında rastlanan iki obje ayrıca dikkat çekicidir. Bunlardan biri '*direkli tavla*' kayıdır. Diğeri ise camdan yapıldığı anlaşılan '*billur satranç takımı*'dır. İncelenen defterden satranç takımından Fatma Sultan'ın bir tane daha olduğu ve bunun da '*kehriba*'dan yapıldığı anlaşılmaktadır. Fatma Sultan'a ait olan bu takımları, Damat İbrahim Paşa'nın da boş zamanlarında güzel vakit geçirmek için kullanabileceği pekâlâ mümkündür.

SONUÇ

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa dönemine ve Türk Tarihi'ne damga vuran bir devlet adamıdır. Onun yaptığı masraflardan kişiliği ve devlet adamlığıyla ilgili önemli ipuçları elde edilebilir. Zira o okumaya önem veren, çevresindeki muhtaçları kollayan bir devlet adamı portresi çizmektedir. Diğer yandan tarihin sayfaları arasında çiçekleri seven, değerli objeleri almayı arzulayan, bazı hayvanlara ve zekâ oyunlarına ilgi duyan bir şahsiyet olarak yer almaktadır. Burada mutlaka vurgulaması gereken konu, tarihçiliğimizde yansıtılan '*Lale Devri*' algısının aksine Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve eşinin harcamalarının sıradan bir hanedan üyesi ve vezirinininkinden fazla olmadığıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Edirne Şer'iyeye Sicili 4707, s. 87/3.

MAD.d. 4885.

TS.MA.d., gömlek no 2212.

Kitap ve Makaleler

Aktepe, Münir, 'Damad İbrahim Paşa', *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 1993, s. 441-443.

Altınay, Ahmet Refik, *Lale Devri*, Ankara, 1973.

-----, "Fatma Sultan", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, S. 12, 1981.

Aydüz, Salim, 'Lale Devrinde Yapılan İlmi Faaliyetler', *Divan*, 1997/1.

Curipeschitz, Benedict *Yolculuk Günlüğü*, Çev. Özdemir Nutku, Ankara, 1989.

Gül, Mustafa Fırat, 'Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın İskân Faaliyetleri: Lale Devrinin Şanslı Şehri Nevşehir', *Tarihin Peşinde*, 2013, Sa. 10.

Hammer, Von J., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. III, İstanbul, 2008,

Karahasanoğlu, Selim, 'İstanbul'un Lale Devri mi? Tarih ve Tarih Yazımı', *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu*, Türkiye, 14-17 Aralık 2010.

-----, 'Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vâizi İspirizâde Ahmed Efendi Ve Terekesi', *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2010, vol.24,

Oğuz, Gülser, *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid*, 2008.

Özcan, Abdülkadir, 'Lale Devri', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul, 1993.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2006.

Tufan, Ömür, 'Helvahane ve Osmanlı Helva Kültürü', *Türk Mutfağı*, Ed. Arif Bilgin-Özge Samancı, Ankara, 2008.

Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul, 2003.

Uluçay , M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK, Ankara, 1985.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, 1. Bölüm, Ankara, 1982.

YABANCILAŞMA DUYGUSUNUN ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ

Doktora Öğr. Halil BERK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
halilhb@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Ferda ÜSTÜN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ferdakervanci@gmail.com

ÖZET

Nevşehir il merkezi genel hizmet sınıfındaki kamu çalışanları üzerine yapılan bu çalışmanın amacı çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizlik üzerindeki etkisini belirlemektir. Çalışanların hissettikleri yabancılaşma duygusu ile örgütsel sessizlik arasında nasıl bir ilişki olduğunun belirlenmesi, örgütlerin stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için nasıl bir örgütsel ve psikolojik çevre oluşturmaları gerektiği konusunda yönetici ve uygulayıcılara ampirik bulgular üzerinden aydınlatıcı bilgiler sunacaktır. Anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler yardımcı ile bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbiri ile ilişkileri ortaya konulan hipotezler vasıtası incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizliği pozitif ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Yine çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizliğin prososyal sessizlik alt boyutu üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı, savunma sessizliği üzerinde ise çok düşük bir etkiye sahip olduğu ancak razı olma sessizliği üzerinde daha büyük etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Çalışan Yabancılaşması, Örgütsel Sessizlik, Nevşehir İli Kamu Çalışanları

GİRİŞ

Son yıllarda örgütlerin en önemli kaynakları arasında yer alan “entelektüel” olarak ifade edilen insan kaynağını doğru şekilde kullanma ve yönetme yetenekleri ulusal ve uluslararası pazarlarda varlıklarını devam ettirebilme ve rekabet yetenekleri üzerinde son derece etkilidir. Çalışanların kendilerinden beklenenleri etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı çevresel koşulların temini önem arz etmektedir. Bu anlamda çalışanların örgütlerine, işlerine, topluma ve en uç noktada kendilerine uzaklaşmaları olarak ifade edilebilen yabancılaşma duygusunun örgütsel sessizliği etkilediği düşüncesi araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışanların örgütlerinden bilgi, düşünce ve fikirlerini kasıtlı olarak sakladığı; örgütsel sorun, olay ve konulara çekinme, savunma ve etkilenmeme gibi nedenlerle duyarsız kalmaları ise örgütsel sessizlik olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda çalışanların yabancılaşma

duyguları ile örgütsel sessizlik arasında nasıl bir ilişki olduğunun belirlenmesi önemli görülmektedir.

Geçmişten günümüze birçok disiplin tarafından ele alınan ve incelenen yabancılaşma kavramı insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Yabancılaşma kavramı, sosyo-psikolojik çerçevede ve çok boyutlu olarak ele alınması gereken bir kavramdır (Seeman, 1975). Sanayi devrimi, modern örgütlerin ortaya çıkması ve çalışanların artan önemi kavramın örgütsel düzeyde incelenmesini gerektirmiştir. Yine küresel dünyada rekabet edebilme ve rekabet üstünlüğü kazanabilmenin ön koşulunu oluşturan insan kaynağının bilgi, tecrübe ve fikirlerini örgüt ile paylaşması son derece önem arz etmektedir.

Yabancı ve yerli yazında çalışan yabancılaşmanın birçok örgütsel çıktı üzerinde önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Yabancılaşmış çalışanların iş tatminlerinin düştüğü (Büyükyılmaz, 2007), tükenmişlik seviyelerinin arttığı (Rabinowitz ve Hall, 1977), örgütsel bağlılıklarının azaldığı (Durcan, 2007) görülmüştür. Yine Babür (2009) çalışmasında örgütsel sessizliğin örgütsel yabancılaşmanın bir sonucu olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmanın, fayda temelinde faaliyetlerine devam eden kamu kurum ve kuruluşlarında insan kaynağından nasıl daha iyi yararlanılır sorusuna cevap arayan uygulayıcılara öneriler geliştirmesi ve yabancılaşmanın örgütsel sessizlik üzerine etkisinin belirlenmesi adına alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMA

Birçok disiplin tarafından inceleme konusu yapılan yabancılaşma kavramı insanlık kadar eski bir geçmişe sahiptir (Shajiei, 1983). Felsefik anlamda varlık ve özün zıtlık olarak ifade edilirken; sosyolojik olarak toplumsal ve kültürel yaşamdan ayrışma yabancılaşmayı ifade etmektedir (Halaçoğlu, 2008: 5). Kavram psikolojik açıdan ele alındığında bir hastalık olarak değerlendirilmektedir (Emekçi, 1999: 72; Froom, 1991).

Günümüzde neredeyse tüm örgütlerde çeşitli şekillerde izlenebilir bir yapıya sahiptir (Çiftçi, 2009). Yabancılaşma kavramını örgütsel açıdan ele alan Mahmud (1993) birçok unsurun yabancılaşmaya neden olabildiğini belirtmiştir. Yapılan işin niteliği, anlamlılığı, örgütsel uygulama ve politikalar, çalışma koşulları, kariyer olanakları,

kararlara katılım vb. çalışanların yabancılaşması üzerinde etkiye sahiptir. Örgütsel yabancılaşma, bireylerin var olan yapılara (kurum ve örgütlere) bağlı beklentiler, değerler, kurallar ve ilişkilerden uzaklaşması hali olarak tanımlanabilir (Fettahlıoğlu, 2006). Çalışanın işini daha az önemsemesi, işine gerektiğinden daha az enerji harcaması, daha çok dışsal ödüller için çalışması da örgütsel yabancılaşma olarak ifade edilebilir (Agarwal, 1993: 723). Rajaeepour vd. (2012) çalışanlar kendilerini iş ve örgütle bütünleştiremediklerinde örgütsel değer, inanç ve kurallardan da uzaklaşmaktadır. Kişinin işine ilişkin karar alma ve uygulama yetisinin ortadan kalkması ile ortaya çıkan makineleşme duygusu bireyleri örgütlerine karşı yabancılaştırmaktadır.

Yabancılaşmanın türlerini ilk kez Seeman belirlemiş ve bunları; güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, topluma ve kendine yabancılaşma şeklinde ifade etmiştir. Güçsüzlük bireyin davranışları hakkındaki kararı sonuçlandırmaksızın bekleme veya olaylar üzerinde denetimini yitirme duygusu şeklinde tanımlanabilir (Fettahlıoğlu, 2006: 34). Anlamsızlık bireyin neye inanması gerektiğii konusunda yeterince aydınlanamaması ve bireysel karar verme sürecinde bireyin doğruları ile toplumun doğrularının bütünleşmemesi olarak tanımlanabilir. Kuralsızlık, bireyin amaç ve hedeflerine toplumsal kabul dışındaki davranışlar yoluyla ulaşabileceğine inanması olarak tanımlanırken; topluma yabancılaşma; bireyin dost ve arkadaş edinememe, insanlarla etkileşim içinde olamama, sosyal ilişki kuramama, sosyal çevreden kopuk veya bîhaber yaşama durumudur. Son olarak kendine yabancılaşma ise bireyin kendi özüne, benliğine karşı yabancılaşmasıdır. (Seeman, 1983: 176).

ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Sessizlik, bireylerin içindeki farklı bilgiler, duygular ve niyetleri içeren bir iletişim şekli (Brinsfield, Edwards ve Greenberg, 2009: 20) olup literatürde sessizliğin olumlu ve olumsuz değerlendirildiğii yaklaşımlar mevcuttur. Örneğın Bryant ve Cox (2004) sessizliğı bağılılığın bir ifadesi olarak kabul ederken; Morrison ve Milliken sessizliğin içinde bulunan karmaşık bir ikilemden kaynaklandığını ve içinde belirsizlik barındırdığını belirtmiştir (Milliken ve Morrison, 2003).

Örgütsel sessizlik kavramını literatüre kazandıran Morrison ve Milliken kavramı, “örgütsel değışime ve gelişime engel olan bir tehlike ve çoğulcu bir örgüt geliştirmeye mani olan kolektif bir fenomen” (Morrison ve Milliken, 2000: 706) olarak tanımlamıştır. Yine Van Dyne, Ang ve Botero (2003) kavramı çalışanlar tarafından kasıtlı olarak iş ile

ilgili görüş ve şikâyetlerin mesai saatleri içerisinde baskılanması şeklinde yorumlamıştır. Zheng vd. (2008)'ne göre örgütsel sessizlik, çalışanların iş hayatlarında önelerine çıkabilecek sorunlar ve olaylar karşısında, çeşitli sebeplerden ötürü kendi düşüncelerini dile getirmekten kaçınmaları olarak ifade edilmiştir (Erenler, 2010).

Örgüt içinde çalışanların çeşitli nedenlerle sessiz kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Örgütsel sessizlik yönetim ve yöneticilerin inanç, tutum ve davranışlarından kaynaklanabildiği (Morrison ve Milliken, 2000) gibi çalışanların kişilik özelliklerinden de etkilenmektedir (Premeaux ve Bedeain, 2003). Yine yapılan çalışmalarda örgüt kültürü (Morrison ve Milliken, 2000), örgüte ilişkin adalet ve eşitlik algısı (Pinder ve Harlos, 2001), örgüte hakim olan iletişim yapısı (Breen, Fetzer, Howard ve Preziosi, 2005) ile örgütsel uygulama ve politikalar örgütsel sessizliği etkilemektedir (Henriksen ve Dayton, 2006, Dyne vd., 2003; Milliken vd., 2003).

Farklı araştırmacılar tarafından örgütsel sessizlik farklı boyutları ile incelenmiştir. Bu çalışmada örgütsel sessizlik Van Dyne vd. (2007), Pinder ve Harlos (2003) tarafından ortaya konan sessizlik sınıflandırması temel alınmış olup “razı olma”, “savunma” ve “prososyal” olmak üzere üç farklı boyutla incelenmiştir. Razı olma sessizliği, hiçbir şeyin değişmeyeceği inancıyla var olan durumu benimsemiş iken savunma sessizliği zor durumda kalmamak, konuşmanın olası kötü sonuçlarından kaçmak için sessiz kalmayı ifade etmektedir. Razı olma sessizliği pasif bir sessizliği ifade ederken, savunmacı sessizlikte çalışanların kendilerini korumak adına bilinçli ve proaktif bir şekilde sessizliği tercih ettikleri görülür (Van Dyne vd., 2003). Araştırmacılara göre prososyal sessizlik, çalışanların çevrelerine ve diğer insanlara yarar sağlamak amacıyla iş ile ilgili fikirlerini, bilgilerini veya görüşlerini saklamalarıdır.

YÖNTEM

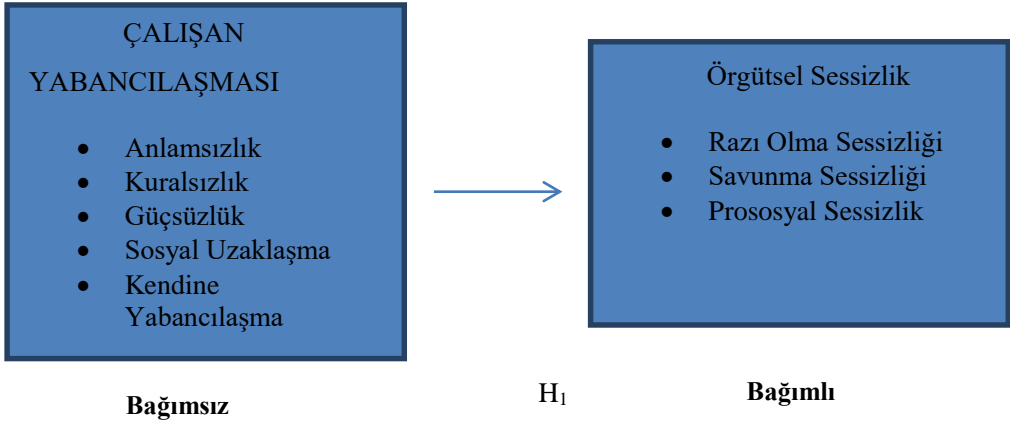
Evren ve Örneklem

Çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizlik üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın evrenini Nevşehir il merkezindeki genel idare hizmet sınıfında faaliyet gösteren İl Müdürlükleri oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı dönemde genel idare hizmet sınıfında toplam 770 kişi çalışmaktaydı. Anket yöntemi kullanılarak yapılan araştırma kapsamında 200 anket dağıtılmış ancak 126 anket geri dönmüştür. Bu anketlerden bir tanesi uygulamaya dahil edilmeyerek analizler 125 kişi üzerinden yapılmıştır.

Araştırma Hipotezleri ve Modeli

Bu araştırmada örgütlerin en önemli kaynağı olan çalışanların hissettikleri yabancılaşma duygusunun örgütsel sessizlik üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan model ve hipotezler Şekil 1'deki gibidir:

H₁: Yabancılaşma duygusu örgütsel sessizlik üzerinde etkilidir.

Şekil 1: Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırma model incelendiğinde çalışan yabancılaşmasının bağımsız değişken, örgütsel sessizliğin ise bağımlı değişken olarak ele alındığı görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Çalışan Yabancılaşma Ölçeği” ile “Örgütsel Sessizlik Ölçeği” kullanılmıştır. Korman ve arkadaşları tarafından (1981) geliştirilen toplam 18 maddeden oluşan ölçek anlamsızlık, kuralsızlık, güçsüzlük, toplumsal yabancılaşma ve kendine yabancılaşma alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Tutar (2010) tarafından yapılmış ve Türkiye ortamında kullanılabilir bir ölçek olduğu tespit edilmiştir.

Bir diğer veri toplama aracı olarak Van Dyne vd. (2003) tarafından geliştirilen ve İşcan (2013) tarafından güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan Örgütsel Sessizlik Ölçeğidir. Ölçek 15 ifade ile rız olma, savunma ve prososyal sessizlik olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır. Her iki ölçekte 5’li likert tipindedir. Ölçekte yer alan ifadeler “kesinlikle katılmıyorum” dan “kesinlikle katılıyorum” şeklide değişmektedir.

Çalışan yabancılaşması ölçeği için hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı $\alpha=0,90$; örgütsel sessizlik ölçeği için ise bu değer $\alpha=0,77$ 'dir. Yine araştırmada kullanılan çalışan yabancılaşması ölçeği ve örgütsel sessizlik ölçeği için yapılan açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda çalışan yabancılaşması ölçeğinin tüm faktörlerinin toplam varyansın % 57.4'ünü, örgütsel sessizlik ölçeğinin ise tüm faktörlerinin toplam varyansın %54.4'ünü açıkladığını göstermiştir. Yapılan analiz sonucunda örgütsel sessizlik ölçeğinden iki ifade birden fazla faktöre yüklenmesi nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Yine kullanılan ölçekleri yapıları ve maddelerle olan ilişkilerini belirlemek için YEM kapsamında birinci düzey doğrulayıcı faktör modeli oluşturulmuştur. Çalışan yabancılaşmasını ölçmeye yönelik 18 ifade 5 boyutta modellenmiştir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş VEminimum ki-kare değerinin ($\chi^2= 185,639$ $df=125$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=0.06, GFI=0.90, CFI=0.94, AGFI=0.90 olarak bulunmuştur. Araştırmada kullanılan örgütsel sessizlik ölçeğinin maddeleri ile ilişkisinin belirlenmesi amacıyla yapılan birinci düzey doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve prososyal alt boyutuna ait 11 ve 12 nolu ifadeler çıkarıldığında minimum ki-kare değerinin ($\chi^2= 91,306$, $df=51$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=0.07, GFI=0.90, CFI=0.92, AGFI=0.91 olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri üç faktörlü modelin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir.

Araştırma Bulguları

Araştırma kapsamında elde edilen veriler uygun istatistikî programlardan yararlanarak analiz edilmiştir. Bu anlamda ilk aşamada araştırmaya katılan kamu personelinin demografik özelliklerine ilişkin bulgular incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çalışanların % 73,6'sı erkek; %32,8'i 46 ve üstü yaş aralığında; %86,4'ü evli; %32'si 21 yıl ve üzerinde deneyime sahip, %69,6'sı ise memurdur.

Araştırmanın sonraki bölümünde ise çalışan yabancılaşması ve örgütsel sessizliğe ilişkin elde edilen verilerin ortalamaları, standart sapmaları ve aralarındaki korelasyonlara bakılmıştır. Bu analize ilişkin veriler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışan Yabancılaşması ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	rt.	.S.	YÖ	SÖ	NS Z	RS Z	ÇS Z	OP Y	EN Y	AS	AV S	RO S
YÖ	,74	74		516 **	665 **	498 **	817 **	807 **	792 **	501 **	282 **	120
SÖ	,66	59			389 **	277 **	454 **	429 **	402 **	910 **	628 **	310 **
NSZ	,70	99				232 **	517 **	422 **	512 **	404 **	158	070
RSZ	,58	,04					170	190 *	381 **	281 **	155	034
ÇSZ	,95	,01						609 **	530 **	422 **	224 *	162
OPY	,49	,06							611 **	413 **	288 **	070
ENY	,90	,17								387 **	200 *	114
AS	,27	77									513 **	,051
AVS	,99	96										,086
ROS	,12	96										

ÇYO: Çalışan Yabancılaşması Ölçeği, ÖSÖ: Örgütsel Sessizlik Ölçeği, ANSZ: Anlamsızlık, GÇSZ: Güçsüzlük, TOPY: Topluma Yabancılaşma, KENY: Kendine Yabancılaşma, RAS: Razi Olma Sessizliği, SAVS: Savunma Sessizliği, PROS: Prososyal Sessizlik

** İlişkinin %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir (p<0,01).

* İlişkinin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir ($p<0,05$).

Tablo 1 incelendiğinde çalışan yabancılaşması ve yabancılaşmanın alt boyutları ile örgütsel sessizlik ve sessizliğin alt boyutlarına ilişkin katsayıların istatistiki olarak anlamlı ($p<0,01$; $p<0,05$) olduğu görülmektedir. Buna göre çalışan yabancılaşması ile örgütsel sessizlik ($r=,51$ ve $p= 0,00$) arasında pozitif yönlü yüksek denilebilecek kuvvette bir korelasyon tespit edilmiştir. Bu anlamda çalışmada ele alınan çalışan yabancılaşması ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Tablo 1'e göre çalışan yabancılaşmasının anlamsızlık alt boyutu ile örgütsel sessizliğin alt boyutu olan razı olma sessizliği ($r=,40$ ve $p= 0,00$); kuralsızlık alt boyutu ile yine razı olma sessizliği ($r=,28$ ve $p= 0,00$); güçsüzlük alt boyutu ile razı olma sessizliği ($r=,42$ ve $p= 0,00$) ve savunma sessizliği ($r=,22$ ve $p= 0,00$); topluma yabancılaşma alt boyutu ile razı olma sessizliği ($r=,41$ ve $p= 0,00$) savunma sessizliği ($r=,28$ ve $p= 0,00$) ve son olarak kendine yabancılaşma alt boyutu ile razı olma sessizliği ($r=,38$ ve $p= 0,00$) savunma sessizliği ($r=,20$ ve $p= 0,00$) arasında pozitif yönlü orta kuvvette bir korelasyon tespit edilmiştir. Ancak çalışan yabancılaşmasının hiçbir alt boyut ile prososyal sessizlik arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilememiştir.

Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, değişkenlerin birbiri üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amacıyla regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizi, bir bağımlı değişken ile bir veya daha fazla bağımsız değişken arasındaki neden sonuç ilişkisini matematiksel bir modelle açıklayan yöntem olarak tanımlanmaktadır (Özdamar, 2011 : 524). Bu anlamda çalışan yabancılaşması ve alt boyutlarının örgütsel sessizliğe ilişkin etki düzeyini belirlemek üzere oluşturulan model özeti Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışan Yabancılaşması Örgütsel Sessizlik ve Alt Boyutlarına İlişkin Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	R²
Örgütsel Sessizlik	Anlamsızlık	,08	1,46	,000*	9,83	,29
	Kuralsızlık	,08	1,85			
	Güçsüzlük	,13	2,12			
	Topluma Yabancılaşma	,09	1,63			
	Kendine Yabancılaşma	,02	,40			
Razı Olma Sessizliği	Anlamsızlık	,145	1,93	,000*	9,23	,28
	Kuralsızlık	,122	1,94			
	Güçsüzlük	,132	1,62			
	Topluma Yabancılaşma	,133	1,66			
	Kendine Yabancılaşma	,017	,23			
Savunma Sessizliği	Anlamsızlık	,01	,11	,031*	2,55	,09
	Kuralsızlık	,09	1,11			
	Güçsüzlük	,06	,58			
	Topluma Yabancılaşma	,21	1,96			
	Kendine Yabancılaşma	-,02	-,24			
Prososyal Sessizlik	Anlamsızlık	-,03	-,29	,578	,764	-,01
	Kuralsızlık	-,00	-,06			
	Güçsüzlük	,17	1,47			
	Topluma Yabancılaşma	-,07	-,61			
	Kendine Yabancılaşma	,06	,65			

Araştırma amaçları doğrultusunda çalışan yabancılaşması bağımsız, örgütsel sessizlik ise bağımlı değişken olarak alınmıştır. Tablo 2’de sunulan model tahminlerine ilişkin belirleme katsayılarına (R²) göre, çalışan yabancılaşmasının, örgütsel sessizliği %29, örgütsel sessizliğin razı olma alt boyutunu %28, savunma sessizliği alt boyutunu %09 ve prososyal sessizliği %-,01 oranında açıkladığı görülmektedir. Buna göre bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkeni açıklama oranı toplam R²=0,29 olarak bulunmuştur. Bu

sonuç örgütsel sessizlikteki değişimin %29'unun, razı olma sessizliğinin %28'inin, savunma sessizliğinin %09'unun ve prososyal sessizliğin %-,01'inin çalışan yabancılaşması ile açıklanabileceğini göstermektedir.

Analiz sonucunda bağımlı değişken ve tahmin değişkenleri için kurulacak regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F_{os}= 9,83$; $F_{rs}=9,23$; $F_{ss}=2,55$, $P=0,00$). Ancak örgütsel sessizliğin bir başka boyutu olan prososyal sessizlik boyutuna ait F-testi sonuçları modelin anlamlı olmadığını göstermektedir ($F_{ps}=,76$; $p>0,05$). Bu bulgudan hareketle çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizlik ve alt boyutları olan razı olma ve savunma sessizliğini etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu durumda araştırmanın “ H_1 : Yabancılaşma duygusu örgütsel sessizlik üzerinde etkilidir.” hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çok boyutlu ve birçok disiplin tarafından incelenen yabancılaşma kavramı örgütler, çalışanlar ve yöneticiler içinde son derece önem arz etmektedir. Kişinin iç ve dış dünyası arasında yaşanan uyum problemi çeşitli şekillerde davranışa dönüşmektedir. Bu anlamda çalışanların örgütlerine ve yaptıkları işe karşı geliştirecekleri yabancılaşma duygusu birçok örgütsel çıktı üzerinde önemli etkiye sahip olabilmektedir. Fayda temelinde varlıklarını devam ettiren kamu kurumlarında çalışanların hissedecekleri yabancılaşma duygusu, verilen hizmetin kalitesini ve çalışan memnuniyetini olumsuz şekilde etkileyecektir. Bu anlamda yabancılaşma duygusunun çalışanların örgütlerinden duygu, düşünce ve fikirlerini saklaması olarak ifade edilebilen örgütsel sessizlik üzerindeki etkileri belirlenen örneklem kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler ve ölçeklerin maddeleri ile ilişkilerini belirlemeye yönelik yapılan birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri ölçme araçlarının edilebilir olduğunu göstermiştir. Araştırma sonucunda çalışan yabancılaşması ile örgütsel sessizlik arasında pozitif yönlü yüksek denilebilecek kuvvette bir korelasyon tespit edilmiştir. Çalışan yabancılaşmasının anlamsızlık alt boyutu ile örgütsel sessizliğin alt boyutu olan razı olma sessizliği arasında; kuralsızlık alt boyutu ile yine razı olma sessizliği arasında; güçsüzlük alt boyutu ile razı olma sessizliği ve savunma sessizliği arasında; topluma yabancılaşma alt boyutu ile razı olma sessizliği ve savunma sessizliği arasında ve son olarak da kendine yabancılaşma alt boyutu ile razı olma sessizliği ve savunma sessizliği arasında pozitif yönlü orta kuvvette bir korelasyon

tespit edilmiştir. Ancak çalışan yabancılaşmasının hiçbir alt boyut ile prososyal sessizlik arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilememiştir.

Araştırma sonucuna göre çalışan yabancılaşmasının her bir boyutu ile çalışanların örgütlerini iyileştirme yönündeki fikirlerini, bilgilerini ve görüşlerini dile getirme konusunda isteksiz olmaları, böylece örgüt içerisinde mevcut olan duruma boyun eğerek bu durumu onaylama ya da pasif olarak kabullenme davranışı olan razı olma sessizliği ilişkisi içerisinde yer almaktadır. Çalışanların kendilerini korumak adına fikir, bilgi ve düşüncelerini saklamaları olarak tanımlanabilen savunma sessizliği ile çalışanları bir olay ya da durum karşısında kontrol sahibi olmadığına ilişkin algısı olarak tanımlanabilen güçsüzlük ve kişinin davranışları ile inanç, değer ve normlarının uyumsuzluğu olan kendine yabancılaşma arasında pozitif yönlü ve orta kuvvette bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışanların örgüt içinde fikirlerini, bilgilerini ve görüşlerini çevrenin ve diğer bireylerin iyiliğini düşünerek bilinçli olarak kendine saklaması olarak tanımlanabilen prososyal sessizlik ile çalışan yabancılaşması arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Yine araştırma kapsamında çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizliği pozitif ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Buna göre çalışanların hissedecekleri yabancılaşma duygusu örgütsel sessizliği arttırmaktadır. Yine çalışan yabancılaşmasının örgütsel sessizliğin prososyal sessizlik alt boyutu üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı, savunma sessizliği üzerinde ise çok düşük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda yabancılaşma duygusunun en büyük etkisinin razı olma sessizliği üzerinde olduğu söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasına araştırma grubunun kamu çalışanlarından oluşması neden olmuş olabilir. Razı olma sessizliği duygu, düşünce ve bilgilerin pasif ve kasıtlı bir şekilde örgüt ve yöneticilerden saklanmasını ifade etmektedir. Kar amacı gütmeyen ve çalışanlara uzun dönemli istihdam olanağı sunan kamu kurum ve kuruluşları çevresel değişimlerden en az etkilenen örgütlerdir. Rekabet, pazar, müşteri ve paydaşlarla ilişkilere ilişkin herhangi bir kaygı duymayan bu çalışanların tabi oldukları emir komuta zinciri onları pasif bir sessizliğe itiyor olabilir. Çalışanların yabancılaşma duyguları arttıkça bilinçli ve pasif bir şekilde sessizleştikleri söylenebilir.

Bu çalışma Nevşehir’de faaliyet gösteren kamu çalışanları üzerine yapılmıştır. Araştırmanın bu kısıtının ortadan kaldırılabilmesi için farklı sektör ve amaçlara sahip örgüt çalışanları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapılması alana daha önemli katkılar sağlayacaktır. Yine çalışanların yabancılaşma duyarını en aza indirmek için örgütsel uygulama ve süreçlerde değişikliklere gidilmesi, personel güçlendirme ve öğrenen örgüt

gibi insan odaklı yönetsel yaklaşımların benimsenebilir. Çalışanların işin sahibi haline getirildiği, işe ilişkin yönetsel faaliyetlerde inisiyatif kullanma serbestisi sunularak yabancılaşma duygusunun azaltılması ve çalışanların fikir, bilgi ve önerilerini örgüt ve yöneticilerle paylaşması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Babür, S. (2009). “*Turizm Sektöründe Örgütsel Yabancılaşma: Antalya Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Breen, V., Fetzer, R., Howard, L. ve Preziosi, R. (2005). “Consensus Problem-Solving Increases Perceived Communication Openness in Organizations”.,*Employee Responsibilities and Rights Journal*, 17 (4), 215-229.
- Brinsfield, C. D., Edwards, M. S. ve Greenberg, J. (2009). Voice and silence in organisations: historical review and current conceptualizations. Jerald Greenberg, Marissa S. Edwards (Ed.), *Voice and silence in organisations* (pp. 3-36). UK: Emerald Group Publishing Ltd.
- Bryant, M. ve Cox, J. W. (2004). “Conversion Stories as Shifting Narratives of Organizational Change”.*Journal of Organizational Change Management*, 17 (6), 578-592.
- Büyükyılmaz, O. (2007). *İşletmelerde Yabancılaşmanın Sosyopsikolojik Etkileri ve Türkiye Taşkömürü Kurumunda Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Çakıcı, A ve Çakıcı, A. C. (2007). “Otel İşletmelerinde Sessizliğin Algılanan Sonuçlarına İlişkin Bir Araştırma”. *Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu*, 21-23 Kasım ss. 481-489.
- Çiftçi, G. (2009). *İlköğretim Okullarının Bürokratikleşme Düzeyi ile Öğrenci Yabancılaşması Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Durcan, N. (2007). *Yabancılaşmanın İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Emekçi, F. (1999). “İstanbul Kent Merkezinde Kamu ve Özel Hastane Yöneticilerinin Yabancılaşma Durumlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Erenler, E. (2010). *Çalışanlarda Sessizlik Davranışının Bazı Kişisel ve Örgütsel Özelliklerle İlişkisi: Turizm Sektöründe Bir Alan Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.*
- Fettahlıoğlu, T. (2006). “Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi: Kahramanmaraş Özel İşletme ve Kamu Kuruluşlarında Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Fromm, E., (1991). *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırlılığı*, Çev: Arıtan, Aydın, Arıtan Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- Geyer, R., (1980). *Alienation Theories: A General Systems Approach*, Pergamon Press, New York
- Halaçoğlu, B. (2008). “Üniversitelerdeki Akademik Personelin Mesleki Yabancılaşma Düzeylerinin Çok Boyutlu İncelenmesi (İstanbul İli 113 Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Henriksen, K. ve Dayton, E. (2006). “Organizational Silence and Hidden Threats to Patient Safety”.]. *HSR: Health Services Research*, 41 (4), 1539-1554.
- İşcan, Ö. F. (2013). Dönüştürücü ve Etkileşimci Liderlik Anlayışları ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkide Örgütsel Güvenin Rolü. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Knoll M. ve Dick R.V. (2013).“Do I Hear the Whistle? A First Attempt to Measure Four Forms of Employee Silence and Their Correlates”. *Journal of Business Ethics*, 113 (2) :349-362.
- Linn Van Dyne, Soon Ang ve Isabel C. Botero. (2003). “Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice As Multidimensional Constructs”. *Journal of Management Studies*, 40(6):1359-1392.
- Mahmud, Z. K. (1993). *Work Alienation and Training: A Study of Florida Correctional Officers and Correctional Officer Sergeants*, Basılmamış Doktora Tezi, The Florida State University, College Of Education, USA.
- Milliken, F. J. ve Morrison, E. W. (2003). “Shades of Silence: Emerging Themes and Future Directions for Research on Silence in Organizations”. *Journal of Management Studies*, 40 (6): 1564-1568.

- Milliken, F. J., Morrison, E. W. ve Hewlin, P. F. (2003). "An Exploratory Study of Employee Silence: Issues that Employees Don't Communicate Upward and Why". *Journal of Management Studies*, 40 (6): 1453-1476.
- Morrison, E. W. ve Milliken J. F. (2000). "Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World". *Academy of Management Review*, 25(4): 706-725.
- Perlow, L. ve Williams, S. (2003). "Is Silence Killing Your Company?". *Harvard Business Review*, 3-8.
- Pinder, C. C., ve Harlos, K. P. (2001). "Employee Silence: Quiescence and Acquiescence as Responses to Perceived Injustice". *Research in Personnel and Human Resources Management*, 20, 331-369.
- Premeaux, S. F. ve Bedeian, A. G. (2003). "Breaking the Silence: The Moderating Effects Of Self-Monitoring in Predicting Speaking Up in the Workplace". *Journal Of Management Studies*, 40 (6), 1537-1562.
- Rabinowitz, S. ve Hall D. T. (1977). "Organizational research on job involvement". *Psychological Bulletin*, 84, 265-288.
- Rajaeepour, S., Azizollah, A., Mahmoud, Z. ve Solmaz S. (2012). "Relationship between Organizational Structure and Organizational Alienation", *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(12): 188-196.
- Seeman, M. (1983). "Alienation Motifs in Contemporary Theorizing: The Hidden Continuity of the Classic Themes". *Social Psychology Quarterly*, 46(3): 171-184.
- Shajiei, S. ve Marxist, A. (1983). *Approach to the Problem of Alienation*. Doctoral Dissertation, Kansas State University, Department of Sociology, Kansas.
- Tutar, H. (2010). "İşgören Yabancılaşması ve Örgütsel Sağlık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 175-204.
- Ülker, F. ve Kanten, P. (2009). "Örgütlerde Sessizlik İklimi, İşgören Sessizliği ve Örgüte Bağlılık İlişkisine Yönelik Bir Araştırma". *Aksaray Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, (2) 111-126.

- Vakola, M., ve Bouradas, D. (2005). "Antecedents and Consequences of Organisational Silence: An Empirical Investigation". *Employee Relations*, 27(5) 441-458.
- Van Dyne, L., Ang, S. ve Botero, I. C. (2003). "Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs". *Journal of Management Studies*, 40 (6), 0022-2380.
- Zheng, X., Ke, J., Shi, J. ve Zheng, X. (2008). "Survey on Employee Silence and The Impact of Trust on It in China". *Acta Psychologica Sinica*, 40(2), 219- 227.

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA NEVŞEHİRİN BATISINDA YER ALAN ÖNEMLİ BİR TİCARİ İSTASYON: NENAŞŞA ŞEHİRİ

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi
hasahin@rciyes.edu.tr

ÖZET

Asur Ticaret Kolonileri Devrinde varlığından haberdar olduğumuz krallıklardan birisi de Nenaşsa olup Kaniş'in batısındaki ikinci önemli istasyondur. Kervanların Waşhaniya şehrinden sonra batı yönünde ilk duraklarının Nenaşsa olduğunu biliyoruz. Buradan itibaren Ulama üzerinden Puruşhattum'a varılıyordu. Klasik çağlardaki yolların günümüzdeki uzantısı olan Kayseri-Nevşehir-Aksaray-Konya yolu olmalıdır. Ayrıca, Nenaşsa'yı diğer şehirlere bağlayan yollarda bulunuyordu. Bu güzergâh, Waşhaniya üzerinden Wahşuşana'ya giden yol olup, bu yol üzerinde bulunduğu görülen Athuruşna'nın, Waşhaniya ile Nenaşsa arasında olduğu anlaşılmaktadır. Asurlu tüccarlar burada bir ticaret kolonisi kurmak suretiyle yerleşmişler ve yaklaşık iki yüzyıl boyunca ticaret yapmışlardır. Asur şehrinden kalay ve kumaşlar, Orta Karadeniz çevresinden ise bakır getirmek suretiyle sarayın ihtiyacı olan hammadde ve mamul eşyanın tremin etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Asurlu tüccarlar, kalay, bakır, tekstil, koloni.

In the Age of the Colonies in the West of Nevsehir Location Important Commercial Space Station : Nenaşsa City

ABSTRACT

One of the Assyrian Trade Colonies kingdom we are aware of the existence of the Era is also Nenaşsa is the second most important station in the west of the poodle. After the caravan from the west side of Waşhani We know that the first stop Nenaşsa. He served on Puruşhattum'ad Ulama from here today the extension of roads in the classical age- Kayseri-Nevşehir-Aksaray-Konya road should be. His route is via Waşhani Wahşuşana outgoing path, on which Athuruşna seen this way, it is understood that in the Waşhania with Nenaşsa. Thus, Kaniş- Waşhania to-Athuruşna to-the-Şalatiwar Nenaşsa road route arises. Another way Kaniş- Waşhania Lahuta-Nenaşsa the road. Assyrian merchants settled here by setting up a trading colony and have done business for nearly two centuries. tin and fabric from Assyria, and from the Black Sea region are in need of the palace by bringing the copper raw materials and manufactured goods they have my tree.

Keywords: Assyrian merchants, tin, copper, textiles, colony.

GİRİŞ

Kültepe Kaniş/kārumunda yapılan kazılarda yaklaşık 27.000 çivi yazılı Eski Asurca belge ortaya çıkarılmıştır. Bu belgeler sayesinde Anadolu'da tarihi çağlar başlamıştır. Kültepe metinlerinden öğrendiğimize göre, M.Ö. II. bin yılın ilk çeyreğinde Anadolu'da şehir devletleri hüküm sürmektedir. Bunlardan biri de Nevşehir civarında olduğu anlaşılan Nenašša krallığıdır. Nenašša kenti Kaniş'ten batıya giden yollar üzerinde önemli bir istasyon durumundadır. Asurlu tüccarların kervanları buradan geçtiğinden bölgede ekonomik ve siyasi bir güç haline gelmiştir. Asurlu tüccarlar burada bir koloni kurarak şehrin ihtiyacı olan hammadde ve mamul eşyayı sağlamışlardır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kaniş'ten itibaren batıya giden yolun Nevşehir üzerinden Aksaray'a ve oradan biri batıya Konya Ovasına doğru ilerlerken diğeri kuzey-batıya Ankara'ya doğru devam ettiği anlaşılır (David 1993: 201-204). Bu yollardan biri üzerinde; Wašhania-Nenašša- Ulama-Purušhattum diğeri ise, Wašhania-Nenašša-Athurušna-Šalatiwar şehirleri yer almaktadır (Kt. n/k 1582). Yeni yayınlanan bir belgede ise, Kaniş-Wašhaniya-Luhta-Ninašša-Waššušana güzergahı görülmektedir (Larsen 2010, AKT VI- a; 273).

Hititçe metinleri ele aldığımızda, Hubišna, Tuwanuwa, Nenašša şehirleri bazen değişerek, Nenašša, Hubišna, Tuwanuwa şeklinde sıralanmaktadır. (KBo 3.1, KUB 2.62. 6. 45) Hubišna Ereğli'ye Tuwanuwa, Kemerhisara lokalize edildiğine göre Nenašša'nın Kızılırmak'ın güneyinde aranması lazım gelir.

I.Hattušili'nin Anadolu'da yaptığı seferleri anlatan belgede, Nenašša kentine yaklaştığında kentin kapılarını açtığı belirtilmektedir (Alp 2002: 65). Böylelikle kent yağmalanmaktan kurtulmuş oluyordu. Hititçe metinlerde Nenašša Kaşgaların saldırısına uğrayan bir şehir olarak geçer. Kaşkalkı düşmanın Nenašša'yı sınır yaptığı anlatılır. Arzawalı düşman gelip Aşağı ülkeyi vurdu ve Tuwanuwa ve Uda'yı sınır yaptı denilmektedir. Hititçe bir saray kroniğinde, Nenašša şehri prensi Pimpira'dan bahsedilmektedir. II. Muwatalli'nin dualarında ise Nenašša şehrinin Fırtına Tanrısı, Nenašša'nın Tanrısı Lušiti, Marašantia nehri (Kızılırmak) ve nehirleri, dağları, tanrı ve tanrıcaları kayıtlıdır (Karauğuz 2005: 26).

Nenašša şehri, Nenassos, Nyssa, Naziansos gibi yer adlarıyla benzerliğinden bunlarla eşimsenmek istenmiştir. Klasik çağdan bilinen bu kentler arasında özellikle Nenizzi'ye (Bekarlar) lokasyonu yapıldığı gibi (Bilgiç 1946: 389; Lewy 1947: 14; Garelli

1963: 94; Umar 1993: 600), Acıgölün 11 km. güneyindeki Ağılı ile bir tutulmaktadır Forlanini 1979: 174). Burası, Wašhaniya'nın lokalize edildiği İncesu ile Ulama olacağını düşündüğümüz Acemhöyük'e eşit uzaklıkta yer almaktadır (her ikisine de yaklaşık 77 km uzaklıkta görülüyor). Nenašša Doğu Roma dönemi metropolisi olan Nyssa'ya (Harmandalı, Aksaray-Ortaköy) lokalize edilmek istenmiştir (Barjamovic 2011: 399).

Bir Kültepe metninden öğrendiğimize göre Wahšušana'ya gitmek üzere yola çıkan Asurlu tüccarlar Zuliya ırmağının kenarında bataklık bölgeden ilerleyemediğinden buradan dönerek kumaşları Nenašša'ya götürmüşlerdir (Barjamovic 2011: 328). Zuliya ırmağı, Çekerek ve Delice ırmaklarıyla bir tutulmuştur. Ancak burada iki ırmaktan biri oma ihtimali düşük gözüküyor. Tüccarlar muhtemelen Kızılırmak'ın kenarından dönerek Nenašša'ya varmış olmalıdırlar.

Anadolu'da Asurlu tüccarların kurdukları kolonilerin merkezi olan Kaniš kārumundan yazılan mektupta, šaqil-datim Kulia ile birlikte Durhumit, Hattuš, Tamnia, Tuhiya, Nenešša'ya kadar olan tüm kolonilere şöyle seslenilmektedir; *belgeyi okuduğunuz zaman tanrı Aššur'un hançerini çıkartınız ve yemin ediniz. Her kim KÜ.AN (ameteis, kuvars) madenini saraya satmış yada satmamış ise, 1/10'unu teslim etsin ayrıca 1/20 oranında šadduatum vergisini de ödesin ve Kuliya buraya taşısın* (Çeçen 1997: 225). Belgeden anlaşıldığına göre, Nenešša kentinde bir ticaret kolonisi bulunmaktaydı.

İkuppıya isimli Asurlu tüccarın meslektaşı yada ortağı olan Puzur-Aššur'a yazdığı mektubunda Nenašša'da kralla görüşüm. Ona hiçbir şey vermedim. O Ulama'dan dönüşte 1 elbiseyi satın alacağını söylüyor denilmektedir. (PRAG I : 749).

Bir masraf listesinde şu ifadeler yer alır: Kaniš'ten Wašhaniya'ya kadar 10 šeqel kalay konaklama ve yiyecek için ödedim. Wašhaniya'da saray 6 ½ šeqel kalayı nishatum olarak (ithalat vergisi) aldı. 3 šeqel kalayı kaššum memuruna ödedim. 1 1/2 šeqel kalayı taşıma ücreti 2 mina bakırı han için, 3 mina bakırı Wašhaniya rabisumuna ödedim. 6 1/3 šeqel kalayı nishatum olarak Lahuta sınırında aldılar. ½ mina bakırı ajanım için Wašhaniya'dan Nenašša'ya kadar onlar x šeqel kalayı nishatum olarak aldılar. 2 šeqel kalayı kaššum memuruna 1 mina kalayı köprü için, x mina bakırı han için tüm bunlar Nenašša ile ilgili harcamalardır ((Larsen 2010, AKT VI- a: 431).

Kaniş'ten itibaren Puruṣhatuma kadar olan yolculuğu anlatan belgede Nenašša'da yapılan harcamalardan bahsedilir¹. Sarayda nishatum vergisi ödendiği, şehrin beyine, kaššum memuruna ödenen kalaydan ve handa konaklama masraflarıyla birlikte merkezlerin yemi için verilen bakır (para) söz konusudur. Tüccarların kervan güzergahındaki şehirlerde önemli ölçüde vergi yada harcama yaptıklarını öğrenmekteyiz.

Belgelerimizde Nenašša kralına götürülen kalay ve kumaşlardan bahsedilir. Bazen de Nenašşalı ifadeleri yer alır. Bir toplu kayıt belgesinde², 1 raqqutum elbisesi, 1 kutanu elbisesi ve ticari malı Nenašša kralına 6 mina kalayı ona verdim deniliyor.

Asurlu tüccar Puzur-Aššur isimli tüccarın mektuplarında Nenašša şehriyle ticari ilişkilerinin olduğunu görmekteyiz. Bu tüccarın Puşuken'in ortağı olduğunu ve Wahšušana şehrinde ticari ilişkilerinin varlığı biliniyor. İl-wedaku isimli tüccarla mektuplaştıkları ve bakır ticaretiyle uğraştıklarını öğreniyoruz (Garelli 1964: RA 58: 134).

Adad-sululi'nin mektubunda 9 talent 50 mina (bakır) Nenašša'ya Puzur-Aššur gönderecek deniliyor. (KTS I: 7).

Puzur-Aššurun İdi-Aššur ve Kulama'ya gönderdiği mektubunda ticari malı ve kalayı Nenašša'ya taşısınlar demektedir (Kienast 1960: ATHE 66). Başka bir belgede geçen Nenašša adamlarından kastın bakır ustaları olduğu iddia edilmiştir (TC 3, 10; RA 58: 134-135). Orta Karadeniz bölümünden gönderilen ham bakırı işleyen ve bronz dökümü yapan ustaların bulunduğu anlaşılmaktadır.

İli-wedaku'nun Puzur- Aššur'a gönderdiği mektupta ameteis yada kuvars olacağı belirtilen madenin kurbanı için Nenašša'ya taşınacağı belirtilmiştir³.

Aššur-DUG isimli tüccarın Nenašša'dan geçerek Alahum tarafından mühürlenmiş 4 talent kalayı ve sargı bezlerini Puruṣhattum'a taşıdığı belirtilmiştir (Kt. c/k 669).

¹TC 3, 165. E2 wa-bi-ri u3? [u2]-ku-ul=ti2 ANS^E is^tu2 Us^ha-ni-a a-di2 Ni-na-s^a-a ag-mu-ur 1/3 ma-na 4 GIN2 AN.NA E2.GAL.lum2 ni-is-ha-tim il5-qe2 5 GIN2 AN.NA be-el a-lim.ki =il5-qe2 10 1/2 GIN2 AN.NA ka3-s^u-um x-x-ru-um u3 be-el ha-ti2-tim il5-qe2-u2 2 ma-na URUDU a-na ra-bi4-s,i2-im 10 ma-na 20 lu is^pa2-da-lu lu u2-ku-ul=ti2 ANS^E u3 E2 wa-bi4-ri {Rs.} is^tu3 Ni-na-s^a-a a-na U2-la2-ma ug-mu-ur.

² Kt. 87/k 314: 15 u3 s^i2-it-ra-am a-na Ku-ur-ma-la na-s^i2 / s^i2-it-ra-*am a-na Ne2-na-s^a-a s^i2-it-ra-am 20 a-na La2-ma-s^a a-s^a-at Bu-za-zu - - - na-s^i2.

³ Dalley 10: a-ma-kam / KU3.BABBAR s^u-qul-ma [t,up-p]a2-ka3 / s^e2-s,i2 / a-di2 a-ni-qi2-im [s^a a-m]u-tim s^a ta-as^2-pu-ra-ni [a-na N]i-na-s^a-a / i-tab-lu-s^u.

Asurlu tüccarların mektuplarında Nenašša'ya taşınan kumaş ve kalay hakkında bilgi bulunmaktadır. İdī-Kubum'un Puzur-İštara gönderdiği mektupta 5/6 mina gümüş kumaşların bedeli olup, Nenašša'da bize harcadı diyor (Sturn 2000: 492).

Aššur-imittī ve İmdīluma Buzazu diyor ki, 20 talent bakır kumaşları Halitka'ya verdiler. 3 elbiseyi Neneššalı aldı. Kalanını çevirdiler⁴. Hana Adad-sululiye 33 kutanu ve 1 iyi elbiseyi Nenešša'da aldı demektedir⁵.

Bu şehrin önemli geçim kaynağının ise, Asurlu tüccarlardan alınan vergilere bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Zira bir masraf listesinde kraliçe ve kral için ayrılan paradan bahsedilmektedir (CCT 6, 34 a).

Nenašša şehrinin bakırından bahsedilen belgede Asurlu tüccarların 53 mana bakırı borçlandıkları görülüyor⁶.

İrişum Nenašša'nın Alahinnumuna⁷ yazdığı mektupta şöyle diyor: 2 kutanu kumaş kralın elbisesi, 12 şeşel husaru (hematit) sana taşıyor (Kt. a/k 488 a ve b.). Mektubun zarfı üzerinde İrişum'un mührü bulunmaktadır.

Kültepe'de ele geçen bir senette bakırın Nenašşalı Alulu'ya teslim edildiğini öğrenmekteyiz⁸. Burada geçen Nenašşalı ifadesinin onun Nenašša kralı olabileceğini akla getirmektedir.

⁴ TC 2, 38: (19-24), a-na Ha-li-it=ka3 20 sa3-ni-qa2-ma u3 S^u-ti-iz / t,ur4-da-nim 3 TUG3.HI / ne2-na-s^a-i-um il5-qe2-ma / wa-ar-ka3-nu-um u3-ta-e-er.

⁵ Kt. a/k 265; 1-10: 1 um-ma Ha-na-a-ma a-na d.IM-ANDUL qi2-bi-ma 1/3 ma-na 1 2/3 GIN2 KU3.BABBAR

i-nu-mi3 tu3-us,2-u2 / a-di2-na-ku-um 5 ma-na URUDU a-zu-ba-ri-im 1 GIN2 K[U3.BABBAR] a-na S,i2-la2-d.IM a-di2-in [...] ku-ta-ni u3 1 ma-na AN.NA qa2-[tim? i?]-na E2.ka3-ri-im a-di2 33 TUG2 ku-t[a-ni] u3 1 TUG2 SIG5 i-Ni-na-s^a [tal-q]e2 a-na

⁶ Kt. a/k 461; 53 ma-na URUDU s^a Ni!-na-s^a-a-a i-s,e2-er Im-lik-a-a Ka3-za-a u3 Nu-uh3-s^a-tim 5

d.IM-s,u2-lu-li i-s^u is^tu3 ITU.KAM ab2 s^a-ra-ni li-mu-um A-s^ur-i-mi3-ti2, Dercksen, *The Old Assyrian*

Copper Trade in Anatolia, İstanbul 1996. s. 103, 107.

⁷ Alahinnum, Kraliyet Sarayı'na ödenen vergilerin toplanmasından sorumlu kimse olacağı akla gelmektedir. Bunun hizmetinde bulunan kimselerin aynı ve nakdî vergileri topladıkları anlaşılmaktadır.

⁸ Kt. a/k 445: KIS^IB A-s^ur3-ta-ak-la2-ku DUMU I-ku-nim KIS^IB A-s^ur3-ta-ak-la2-ku DUMU A-hu-w[a-qar] 5 KIS^IB A-s^ur3-re-s,i2 DUMU En-um-A-s^ur 1 1/2 GU2 4 ma-na URUDU [s^i2-ka]m be2-u2-la2-at Im-li-ka3-a A-s^ur-re-s,i2 u2-ka3-al 10 is^ti2 URUDU uk-ta-al s^u-ma a-i-e-ma u2-ta-[pe2]-er ITU.KAM ab2 s^a-ra-ni li-[mu]-um Pu-zu-ta-a 1 1/2 ma-na i-na

Bir masraf listesinde Šalatiwar'dan Wašhaniya'ya kadar olan yolculukta yapılan harcamalardan bahisle, 15 mina bakırın Nenašša'da harcandığından söz edilmekte ve 10 mina bakırın yükleme işi dolayısıyla kira olarak ödendiği yazılmaktadır (Kt. n/k 1582).

Anadolu'da bulunan Asur kolonilerinin bir hiyerarşi içinde yönetildikleri görülüyor. Bu bağlamda Kızılırmak'ın güneyinde bulunan Wašhaniya, Nenašša, Ulama kolonilerinin Wahšušana kārumuna bağlı bulduklarını öğreniyoruz. Örneğin, Wašhaniya kralının söz konusu koloniye yazarak onlardan yemin istemesidir. Wahšušana kārumunun verdiği bir kararda ise, Nenašša'da adamların nehre gönderileceği belirtilmiştir (Barjamovic 2011: 328). Burada geçen nehre gönderilme olayı, suçluların ırmağa atılması ve böylece onların suçsuz olduklarının anlaşılması için yapılan bir uygulama, su ordali olabilir mi? Genellikle yerlilerin başvurduğu bir uygulama olmasına rağmen, burada Asur kolonisinin böyle bir uygulamaya karar vermesi dikkat çekicidir.

Nenašša şehri doğu-batı ticaretinde önemli bir geçiş yeridir. Bu yüzden en çok transit ticaretten kâr elde etmiş olmalıdır. Asurlu tüccarlar bu şehirden geçerek, Ulama üzerinden bu devrin çok önemli şehirlerinden biri olan Puruštattum'a ulaşmışlardır. Ayrıca, buradan geçilerek Wahšušana ve Šalatiwar şehirlerine ulaşıldığı görülür. Asurlu tüccarlar için Kızılırmak'ın güneyinden giden yolda önemli bir merkez olup, kalay ve kumaşlar bu yoldan Konya ve Ankara istikametindeki şehirlere taşınıyordu. Ters istikamette ise, altın ve gümüş aynı yoldan Asur'a taşınmaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR LİSTESİ

- AKT I Emin Bilgiç-Hüseyin, Sever-Cahit, Günbattı-Sabahattin, Bayram, *Ankara Kültepe Tabletleri I*, Ankara1990.
- AKT II Emin Bilgiç - Sabahattin, Bayram, *Ankara Kültepe Tabletleri II*, Ankara 1995.
- AKT III Emin Bilgiç –Cahit, Günbattı, *Ankaraner Kültepe-Texte*, (FAOS B-3) Stuttgart 1995.
- AKT VI-a Mogens, T. Larsen, *Kültepe Tabletleri, Şalim-Aşşur Ailesinin Arşivi*, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 2010.
- Alp, Sedat (2002). *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Yayınları, İstanbul.
- ATHE B. Kienast, *Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel*, Berlin 1960.
- Barjamovic, Gojko(2011), *A Historical Geography of Anatolia in the Assyrian Colonial Period*, Carsten Niebuhr Institute Publications 38, Copenhagen.
- Bilgiç , Emin (1946), “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Tayini Üzerine İncelemeler”, *Belleten* 39, s. 381-423.
- CCT 6 P. Garelli-D. Collon, *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum, Part VI*. London 1975.
- Çeçen, Salih (1997), Kaniş Kārumu’nun Diğer Kārüm ve Wabartumlara KÙ.AN (amutum) ile İlgili Önemli Talimatları, *Belleten*, C. LXI, (1997), S. 231, s. 219-232.
- French, David (1993), “Acemhöyük, Colonia Archelais and Road-knots” *Nimet Özgüç’e Armağan*, Ankara, s. 201-207.
- Dalley, Stephane(1979), *A Catalogue of the Akkadian Cuneiform Tablets in the Collections of the Royal Scottish Museum Edinburg with Copies of the Texts, Royal Scottish Museum Information Series, Art and Archaeology*, 2. Edinburg.

- Dercksen, J.Gerit (1996), *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*, İstanbul..
- Forlanini, Massimo (1979), “Appunti di geografia etea”, *Studi Micenai et egeo-anatolici*, Roma.1, s. 165-184.
- Garelli, Paul (1963), *Les Assyriens en Cappadoce*, Paris.
- Garelli Paul (1964), “Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses”, *RA* 58 (1964).
- ICK I B. Hrozný, *Inscriptions Cuneiformes du Kültepe I*, Praha 1952.
- ICK II L. Matouš, *Inscriptions Cuneiformes du Kültepe II*, Praha 1962.
- KBo *Keilschrifttexte aus Boghazköi*.
- KUB *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*.
- KTS I J. Lewy, *Keilschrifttexte in den Antiken-Museen zu Stanbul*, İstanbul 1926.
- Karauğuz, Güngör (2005), *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Bin'de Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya.
- Lewy, Julius (1947), “Naram-Suen's Campaign to Anatolian in the Light of Geographical Data of the Kültepe Text”, *Halil Ethem Hatıra Kitabı*, C.1 s. 11-18, İstanbul
- OIP 27 I.J. Gelb, *Inscriptions from Alishar and Vicinity*, *Oriental Institute Publications* 27, Chicago 1935.
- PRAG I Hecker, K-G.Kryszat- L. Matouš, *Prager Kültepe-Texte I: Kappadokische Keilschrift Tafeln aus der Sammlungen der Karlsuniversitat Prag* Praha, 1998.
- RA *Revue d'Assyriologie et d'Archaeologie Orientale* Paris.
- Sturn, Thomas (2000), “Zuwei Kültepe Texte aus der Hilprecht Sammlung zu Zena” et semitica: Festschrift für Joachim Oelsner anlässlich seines 65. Geburtstages am 18. Februar 1997 (Alter Orient und Altes Testament) (German Edition) (German) Hardcover .

- TC II Fr. Danguin, Thureau, *Tablettes Cappadociennes, deuxieme serie Musee de Louvre*, Paris 1928.
- TC III J. Lewy, *Tablettes Cappadociennes troisieme serie Musee de Louvre*, Paris 1935.
- UMAR, Bilge *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayın Evi, Ankara, 1993.

HAYATI VE HİZMETLERİYLE HÜNKÂR HACI BEKTAŞ VELİ

Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
hasanyavuzer@nevsehir.edu.tr

ÖZET

XIII. Asırda yaşamış olan Hünkâr Hacı Bektaş Veli Horasan Erenlerinden Ahmet Yesevi Ocağında eğitim almıştır. Daha sonra Sulucakarahöyük (Hacıbektaş)'a yerleşerek ömrünün önemli bir kısmını günümüzde Nevşehir İl hudutları içerisinde yer alan Hacıbektaş ilçemizde geçirmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında çok büyük katkıları olan Hacı Bektaş Veli burada pek çok öğrenci yetiştirmiş, yetiştirmiş olduğu öğrenciler de Anadolu ve Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli katkılar sağlamışlardır.

Hacı Bektaş Veli'nin düşünceleri Bektaşî tarikatına ilham kaynağı olmuş, ondan aldığı ilham ile Bektaşîlik asırlardan beri hem Anadolu ve Balkanlar hem de dünyanın farklı yerlerinde varlığını ve hizmetlerini devam ettirmiştir. Hacı Bektaş ilçesinde metfun bulunan Hacı Bektaş Veli, Nevşehir için de bir gurur kaynağı olmuş, Nevşehir'in adının tarihe altın harfler ile yazılmasına ve günümüzde dünyanın çok farklı yerlerinden yüzlerce, binlerce kişinin ziyaret ettiği bir mekân haline gelmesine sebep olmuştur.

Bu çalışmada Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ve hizmetleri ele alınacak, XIII. asırda yakmış olduğu meşalenin günümüzde devam eden aydınlıklarından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Nevşehir, Hacıbektaş, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Bektaşî Tarikatı,

Hayatı

XIII. asırda yaşamış olan Hacı Bektaş Veli'nin doğum ve ölüm tarihleri başta olmak üzere yaşadığı dönem ve hayatı ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Bunu günün şartlarında ve o zamandan günümüze kadar geçen farklı gerekçelerde aramakta fayda vardır. Yaygın olan bir görüşe göre 606/1209 yılında Horasan'ın Nişabur şehrinde dünyaya gelmiş, 669/1271-72 yılında 63 yaşında Sulucakarahöyük/Hacıbektaş'ta vefat etmiştir.¹ Bazı kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı Hükümdarları ve Yeniçeriler ile görüştüğüne işaret edilerek doğumu 649/1248,

¹ Abülbaki Gölpınarlı, **Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990, s. XXIII-XIV, Murat Sertoğlu, **Bektaşîlik Nedir?** İstanbul 1969, s.76;

ölümü 738/1337-38 olarak yer almaktadır.² Hacı Bektaş Veli'nin doğum ve ölüm tarihleri konusunda bunlardan farklı başka görüşler de vardır. Bu farklılıklardan yola çıkarak Bedri Noyan doğumu gösteren tarihlerde 40 yıl, vefat tarihleri arasında 67/68 yıl kadar fark gösterildiğini kaydetmektedir.³ Abdülbaki Gölpınarlı tarihi kaynakların verdikleri bilgiye uyduğundan Hacı Bektaş'ın ölümünü 1270-1271 olarak kabul etmemiz gerekir demektir.⁴ Nejat Birdoğan'a göre Hacı Bektaş Veli'nin doğum ve ölüm tarihleri ile yaşadığı dönem hakkında değişik kanaatlere sahip olanlar, diğerlerini hesaplarını yanlışlık, kendilerini de tarihi gerçekleri saptırmakla suçlamaktadırlar.⁵

En yaygın olarak kabul edilen tarih ise 606/1209-669/1271-72 tarihleri arasında yaşamış olduğudur. 17-18 Ağustos 2009 tarihlerinde Nevşehir Üniversitesi ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi tarafından Hacıbektaş ilçesinde gerçekleştirilen "Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu"⁶ da bu tarih esas alınarak belirlenmiştir. Sempozyuma katılan Devlet Bakanı Faruk Çelik, Nevşehir Valisi Osman Aydın, Nevşehir Üniversitesi Rektörü Filiz Kılıç ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Osman Horata yaptıkları konuşmalarda doğumunun 800.yılından bahsetmişler, buna göre 606/1209 tarihinin esas alındığı görülmüştür.⁷

Asıl adı Muhammed,⁸ mahlası Bektaş'tır.⁹ Baba adı İbrahim, anne adı Hatem veya Hatme Hatun'dur.¹⁰ Ahmet Yesevi'nin Halifelerinden Lokman Perende'nin himayesinde ve Yesevilik'ten feyiz alarak yetişen Bektaş iyi bir eğitim almıştır. Parlak zekası ve düzenli eğitimi sayesinde küçük yaşta Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler ve batin ilmine vakıf olmuştur.

² A.Celalettin Ulusoy, **Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşi Yolu**, Hacıbektaş 1986, s.60-64

³ Bedri Noyan, **Bektaşilik Alevilik Nedir**, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 19

⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, **Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990, s. XXIV

⁵ Nejat Birdoğan, **Anadolunun Gizli Kültürü Alevilik**, Alevi Kültür Merkezi Yayınları, Hamburg 1990, s. 78

⁶ **Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,

⁷ Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, s. X111-XXV11

⁸ Esad Coşan, **Hacı Bektaş Veli Makâlât**, Ankara 1971, Giriş, XX; Yaşar Nuri Öztürk, **Tarih Boyunca Bektaşilik**, İstanbul 1990, s.59

⁹ Esad Coşan, Giriş XX,XXI

¹⁰ Bedri Noyan, **Bektaşilik Alevilik Nedir**, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 19

Doğum ve ölüm tarihleri ile yaşadığı dönemde olduğu gibi Hacı Bektaş Veli'nin evli olup olmadığı da Bektaşiler arasında ihtilaf konusudur.¹¹ Bu görüş ayrılığı günümüze kadar çözülememiş, bu yüzden de Bektaşiler iki farklı guruba ayrılmıştır. Bunlardan Hacı Bektaş Veli'nin evli olduğu kanaatinde olan Dedeler/Çelebiler kendilerinin de Hacı Bektaş Veli'nin “Bel Evladı” olduğunu iddia etmekte ve böyle inanmaktadırlar.¹² Evlenmediği görüşünde olan Babaganlar (Babalar) ise kendilerinin Hünkâr'ın “yol evladı” olduğuna inanırlar. Babagan (babalar) koluna mensup olanlar Hacı Bektaş Veli'nin hiç evlenmediğini, mücerret olduğunu, dünyadan da mücerret olarak göçtüğünü savunurlar.¹³ Bedri Noyan konuya daha kesin bir yaklaşım sergilemekte, “bu konuda fazla söze gerek yoktur, evlenmemiştir” demektedir.¹⁴ Evli olduğu görüşünde olanlar arasında kiminle evli olduğu konusunda da ihtilaf bulunmaktadır.

Ahmet Yesevi ocağından aldığı feyz ile Anadolu'ya gelen ve o zamanki adı Sulucakarahöyük günümüzdeki adı ise Hacıbektaş olan yere yerleşen Hacı Bektaş Veli kalan ömrünü 36 yıl yaşadığı¹⁵ Sulucakarahöyük/Hacıbektaş'ta tamamlamış, burada vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Bu gün mezarı Nevşehir iline bağlı Hacıbektaş ilçesinde bulunmaktadır. Medfun bulunduğu türbe 1582'de Yâsinâbâd Livâsı Murad bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır.¹⁶

Unvan ve lakapları

Hacı Bektaş Veli için kullanılan pek çok unvan olmasına rağmen üç tanesi daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunlar: Hünkâr,¹⁷ Hacı¹⁸ ve Veli'dir. Bu unvanların verilmesinin her birinin birer sebepleri vardır. Her biri Hacı Bektaş Veli'nin göstermiş olduğu kerametlere dayanmaktadır. Hünkâr ve Hacı unvanları Horasan'da gösterdiği

¹¹ Abdülkadir Sezgin, **Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik**, 6. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 56

¹² A.Celalettin Ulusoy, s.37, Cemalettin Çelebi, **Müdafaa**, İstanbul 1991, s.4-5, Mürsel Öztürk, **Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası**, Ankara 1991, s.17

¹³ Ethem Ruhi Fırlalı, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, Ankara 1990, s.152

¹⁴ Bedri Noyan, **Bektaşilik Alevilik Nedir**, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 22

¹⁵ Hamiye Duran, “Giriş”, **Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 40

¹⁶ Hamiye Duran, “Giriş”, **Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 39

¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, s. 5- 6, Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991, s.50

¹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, s. 6, Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991, s.50

kerametlerden dolayı verilirken, Veli unvanı ise tasavvuf ehli olarak Anadolu'da gösterdiği çeşitli kerametlere dayanmaktadır.

Rivayete göre Hacı Bektaş Sulucakarahöyük'e ilk geldiğinde yorgun ve açtır. Çeşme başında çamaşır yıkayan bacılar arasındaki İdris Hoca eşi Kadıncık Ana eve koşup küp dibinde az kalmış olan yağdan bir ekmeğe sürerek getirir. O da (Taşsun dökülmesin, artsın eksilmesun) diye dua ve teşekkür eder. Kaynanası, yağ az kalmıştı diye ona çıkışır. Akşam yağ küpünün ağzına kadar dolu olduğunu görürler. Kadıncık Ana şaşırarak kaynanasına seslenir: Ana ..dolu, Ana dolu...diye.¹⁹ Gerek bu gerekse daha sonraki dönemlerde göstermiş olduğu kerametlerden dolayı kendisine Velî (Allah dostu) unvanı verilmiştir.

Menkıbevi Hayatı

Gerçek hayatının dışında bir de efsanevi kişiliği ve bu hayatın kerametlerle süslenmiş bölümleri vardır. Menkıbevi hayatında Hacı Bektaş Veli'ye olağan üstü güçler atfedilmektedir. Buna göre Hacı Bektaş Veli: İsteddiği anda dağları yürütüp, taşları, kayaları konuşturur. Bir anda birçok yerde görülebilmekte, çok uzun mesafeleri çok kısa zamanda kat edebilmektedir. Bastığı yerdeki kayaları un gibi ezmekte veya bastığı taşlarda ayaklarının izleri çıkmaktadır.

Yıkılan duvarları eliyle doğrultmakta, batan gemileri kurtarmaktadır. Susuz yerlerden su fişkırtmakta, dua ve himmetleriyle olmayacak şeyler vuku bulmaktadır. Yerine göre güvercin ve şahin olup silkinince insan olmaktadır. Yırtıcı ve vahşi hayvanları zararsız hale getirdiği, ölüleri dirilttiği, denizde batmadan yürüdüğü, suyu kan haline getirdiği haber verilerek yapamayacağı hiçbir şeyin olmadığı inancı dile getirilmeye çalışılmaktadır. Böylece kendisine olağanüstü bir güç atfedilmekte, “**Şeyh uçmaz müritleri uçarur**” sözü Hacı Bektaş Veli için de geçerli hale getirilmeye çalışılmaktadır.²⁰ Bunlardan ayrı olarak daha başka kerametler de atfedilmekte, diğer rivayetler ile menkıbevi hayatı daha olağanüstü güçler ile zenginleştirilmektedir.²¹

Eserleri

¹⁹ Bedri Noyan, **Bektaşılık Alevilik Nedir**, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s.25

²⁰ Hasan Yavuzer, **Hacıbektaş Yöresi Bektaşî İnançlarının Din Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993, s.3-4

²¹ Geniş bilgi için bkz. Abülbaki Gölpinarlı, **Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990; **Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Araştırma Merkezi, Ankara 2010

Ziya Paşa “**Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz**” demektedir. Bu yüzden laftan ziyade Hacı Bektaş Veli’nin işi ve eserlerine bakarak O’nu tanımakta fayda vardır. Yaygın olan görüşe göre *Hacı Bektaş Veli’nin Makâlât, Şerh-i Besmele, Fevaid, Fatıha Tefsiri, Şathıyye, Hadisi Erbain Şerhi (Kırk Hadis), Hacı Bektaş’ın Nasihatları, Makalat’ı Gaybiyye ve Kelimatı Ayniyye* gibi eserleri vardır.²² Pek çok kaynakta bu eserler Hacı Bektaş Veli’ye atfedilmekte, Hüseyin Özcan O’nun hakkında araştırma yapan uzmanlar bu eserlerin Hacı Bektaş Veli’ye ait olduğu konusunda yaygın bir kanaate sahiptirler demektedir.²³

Hacı Bektaş Veli eserlerine besmele ile başlamakta, Allah’a hamd ve Hz. Peygambere salavat ile sürdürmektedir. Kitaplarında ele aldığı konular ve konuları işleyiş tarzına bakıldığında İslam dini hakkında derin bir dini bilgisi olduğu ve İslam dininin gereklerini yerine getirme konusunda büyük bir hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır.²⁴ Her mutasavvıf gibi onun da asıl referans kaynakları Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdir. Bu durumu bütün eserlerinde açıkça görmekteyiz. Hacı Bektaş Veli eserlerinde konuları işlerken ilgili ayet ve hadislere sıkça yer vermiş, bu temel kaynakları kullanmıştır.²⁵

Eserlerinde İslam dininin iman, ibadet ve ahlak kuralları başta olmak üzere toplumun birliği, dirliği ve huzuruna yönelik konular ele alınmıştır. Makâlât da dünya ve ahiret saadetinin yolları gösterilmiş, bu hedefe varmak için Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat olmak üzere 4 kapı ve bu kapılardan girilerek açılan 40 makam belirlenmiştir. İman, ibadet ve ahlak konuları detaylı bir şekilde incelenmiş, insanların huzur içerisinde yaşamaları için gerekli olan hususlar ele alınmıştır.²⁶

Besmele Tefsirinde İslam dininde çok önemli bir yeri olan ve her işe başlanırken okunması tavsiye edilen besmele (Bismillâhirrahmânirrahîm) hakkında bilgi vermektedir. Besmele yaratan Allah’ın adıyla başlamakta, O’nun rahman ve rahim sıfatlarını

²² Hüseyin Özcan, **Hacı Bektaş Veli (Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Yolu)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s.8

²³ Hüseyin Özcan, **Hacı Bektaş Veli (Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Yolu)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s.8

²⁴ Hasan Yavuzer, “İman ve İbadet Yönleriyle Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları, sayı.5, Winter 2012, Köln/Almanya, s.92-107

²⁵ Hüseyin Özcan, **Hacı Bektaş Veli (Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Yolu)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s.8

²⁶ Hasan Yavuzer, “İman ve İbadet Yönleriyle Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları, sayı.5, Winter 2012, Köln/Almanya, s.92-106

İçermektedir. Hacı Bektaş Veli bu eserinde Besmele’de yer alan Allahın rahman ve rahim sıfatını Kur’an’dan başka ayetler ve Hz. Peygamberin hadisleri ile açıklamaktadır.

Risalede iman eden insanları ve Bismillahirrahmanirrahim diyen kulları cennetle ve cennet nimetleriyle müjdeleyen 22 tane ayet yer almaktadır. Bütün tasavvufi eserlerde olduğu gibi Besmele Tefsiri de insanları hem bu dünyada hem de ahret aleminde mutlu olmanın yollarını çeşitli kavram ve küçük hikayeler ile anlatan kıymetli bir eserdir.²⁷

Fatiha suresi İslam dinin temel kitabı olan Kur’an-ı Kerimdeki ilk suredir. Başlangıç anlamına gelen Fatiha Kur’anın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu surede yer alan ayetlerdeki anlamlar ve verilen mesajlar dolayısıyla Müslümanlar arasında ayrı ve özel bir yeri bulunmaktadır. Fatiha tefsirinde Kur’an’daki ilk sure olan ve beş vakit namazın her rekatında okunan Fatiha suresi ele alınmaktadır. Fatiha suresini de yine Kur’andan ayet ve Hz. Peygamberin hadisleri ile açıklamaktadır.

Hacı Bektaş Veli, Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye adlı eserinde, birbirine zıt duygu ve davranışları sıralayarak yanlış gördüğü hususlara dikkat çekmektedir. “Büyüklenmek alçak gönüllü olmanın, kıskançlık dinin, cimrilik cömertliğin, tama kanaatin, öfkelenmek sabretmenin, ayıplamak şefkat göstermenin, kahkaha ile gülmek ağır başlılığın, şaka yapmak doğruluğun düşmanıdır” denilmektedir.²⁸

Fevaid adlı eser faydalı bilgiler içeren bir kitaptır. Baki Öz tarafından okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Baki Öz’e göre kitap dört kapı kırk makam anlayışı üzerine oturtulmuştur. Makâlâtteki düşünceler basitleştirilerek yalın bir anlatımla halka vermeye çalışılmıştır.²⁹

Tüm bunlara rağmen yukarıda isimleri zikredilen bu eserlerin Hacı Bektaş Veli’ye ait olup olmadığı hususunda farklı görüşler ve tartışmalar bulunmaktadır. Bu eserlerin Hacı Bektaş Veli’ye ait olmadığını iddia edenler olduğu gibi bunlardan bazılarının O’nun görüşleri doğrultusunda müritleri tarafından yazılmış veya sonradan ilaveler yapılarak hazırlanmış oldukları da iddia edilmektedir. Esat Coşan doçentlik tez çalışmasında Makâlât üzerinde çalışmış ve yaptığı incelemede bu eserin Hacı Bektaş Veli’ye ait olduğunu tespit ettiğini belirtmiştir. Esat Coşan’ın tenkitli basımından

²⁷ Alevi Bektaşî Klasikleri Besmele Tefsiri, s.53

²⁸ Osman Eğri, **Alevî Bektaşî Klasikleri-Kitabı Cabbâr Kulu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 65

²⁹ Baki Öz, **Hacı Bektaş Veli FEVAİD**, Demos Yayınları, İstanbul 2011, s.17

Makâlât'ı sadeleştirerek yayımlayan Hüseyin Özbay, sadeleştirerek yayına hazırladığımız Makâlât, Türk din ve tasavvuf edebiyatının mühim eserlerinden biridir. Bu ehemmiyet biraz da yazarının Hacı Bektaş Velî oluşundan kaynaklanmaktadır"³⁰ demektir. Süleyman Hayri Bolay ise Hacı Bektaş Velî'nin şahsiyetini tanımak, fikirlerini öğrenmek bakımından en mühim ve hacimce en büyük eseri Makâlât'tır" demektir.³¹ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları arasında çıkan Alevi Bektaşî Klasikleri adlı yayınlar arasında Makâlât (Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî)³² ve Besmele Tefsiri³³ adlı eserler de yer almış, bu eserlerin Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu bilgisine yer verilmiştir. Hüseyin Özcan Alevilik-Bektaşîlik hakkında araştırma yapan pek çok bilim adamı tarafından Hacı Bektaş Velî'ye ait eserler arasında gösterilen ve şimdiye kadar nüshası bulunamayan iki eser olan Fatihâ Tefsiri ve Hadisi Erbain Şerhi adlı eserlerin nüshalarını 2008 yılında İngiltere'de yaptığı araştırmada British Museum Libraray'de bularak kültür hayatımıza kazandırdığını belirtmektedir.³⁴ Makâlât'ı Gaybiyye ve Kelimâtı Ayniyye isimli eser de Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları arasında yayımlanarak okuyucuların hizmetine sunulmuştur.³⁵ Hacı Bektaş Velî'nin menkıbevi hayatı ile ilgili geniş bilgiler içeren Hünkar Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi adlı eser Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi ve Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı işbirliği ile kültür hayatımıza kazandırılmıştır.³⁶

Hizmetleri

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasının yoğun olarak yaşandığı dönem XII. Ve XIII. Yüzyıllardır. Bu dönem Anadolu haklarının İslam anlayışları üzerinde etkili olan faktörlerden biri de tasavvuf zümreleridir.³⁷ Bu tasavvuf zümreleri içerisinde yer alan

³⁰ Hüseyin Özbay, "Hacı Bektaş Velî ve Makâlât Hakkında", **Makâlât**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. XVII

³¹ Süleyman Hayri Bolay, "Makâlât'a Göre Hacı Bektaş Velî'nin Fikri Şahsiyeti", **Makâlât**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996,s.XI

³² **Alevi-Bektaşî Klasikleri Makâlât (Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010

³³ **Alevi-Bektaşî Klasikleri Besmele Tefsiri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011

³⁴ Hüseyin Özcan, **Hacı Bektaş Velî (Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Yolu)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s.8-9

³⁵ **Makâlât'ı Gaybiyye ve Kelimâtı Ayniyye**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009

³⁶ **Hünkar Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010

³⁷ Ali Kozan, "Hacı Bektaş-ı Velî Öğretisi ve XIII. Yüzyıl Anadolu İslâmî Üzerindeki Etkileri", Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Velî Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s. 11

kişilerden bir tanesi de Hacı Bektaş Veli ve onun adına izafeten kurulmuş Bektaşî tarikatıdır. Çağları aşan düşünceleriyle Türk tasavvuf ve sosyal hayatında etkili olmuş önemli bir Türk sufisi olan Hacı Bektaş Veli Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında olduğu gibi huzur ve sükûnunda da önemli rol oynamıştır.

Hacı Bektaş Veli XIII. yüzyıl Anadolu'sunun önde gelen düşünür ve mutasavvıflarından biri olup yapmış olduğu faaliyetler ve ortaya koymuş olduğu eserler, yüzyıllar boyunca halk hafızasında canlı bir şekilde yaşamış ve hâlâ da yaşamaktadır. Hacı Bektaş Veli, kültür ve medeniyet tarihimiz içerisinde çok önemli bir yeri olan büyük bir şahsiyettir. Zira toplumumuzun dini ve kültürel hayatı üzerinde yüzyıllar boyunca etkili olmuş ve kalıcı izler bırakmış büyük bir düşünürdür.³⁸

Türk İslam tarihini süsleyen büyük şahsiyetlerden bir tanesi de Hünkar Hacı Bektaş Veli'dir. O büyük İslam âlimlerinden ve mutasavvıflardan biridir. Ömrünü İslam'a ve insanlığa adanmış Allah dostu ve gönül eridir. Bir taraftan söz ve nasihatleri, diğer taraftan da yetiştirdiği müritleri ile Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında çok önemli rol oynamıştır. Sadece Anadolu değil Balkanların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında da çok önemli katkıları bulunmaktadır. Cemal Şener'in de belirttiği üzere Hacı Bektaş Veli, Türk tarihi açısından olduğu gibi İslam tarihi açısından da önemli bir kişiliktir.³⁹ Bu yüzden bu gün hem Anadolu'da hem de Balkanlar'da ayrı ve özel bir yeri vardır.

Horasan'dan tutuşturulan aşk meşalesini Anadolu'ya taşıyan gönüller sultanı Hacı Bektaş Veli, burada ciddi bir kabul görmüş, insana verdiği değer ve hoşgörüsüyle öne çıkmıştır.⁴⁰ Yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Hacı Bektaş Veli sevgisi, başta Anadolu ve Balkanlar olmak üzere farklı coğrafyalarda geçmişten günümüze hâlâ gönüllerde tütmekte, onun fikirleri ve sözleri dillerden dillere aktarılmaktadır.⁴¹

³⁸ Harun Yıldız, "Hacı Bektaş Veli İle Ahi Evran İlişkisi", Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s.112

³⁹ Cemal Şener, s.89

⁴⁰ Hüseyin Özcan, "Hacı Bektaş Veli'nin Fatiha Tefsiri İle Besmele Tefsiri'nin Karşılaştırılması", Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s.191,

Hüseyin Özcan, **Fatiha Tefsiri**, Horasan Yayınları, İstanbul 2008, s.7

⁴¹ Hüseyin Özcan, "Hacı Bektaş Veli'nin Fatiha Tefsiri İle Besmele Tefsiri'nin Karşılaştırılması", Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s.189-191, Hüseyin Özcan, **Fatiha Tefsiri**, Horasan Yayınları, İstanbul 2008, s.7

Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda bir takım siyasi ve sosyal çalkantıların hüküm sürdüğü Anadolu’da “Gelin canlar bir olalım”, “Bir olalım, iri olalım, diri olalım” çağrılarıyla ayrılıkların getireceği olumsuzluklara dikkat çekerek herkesi birlik ve beraberliğe davet etmiş, “İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır” mesajıyla cehaletin getireceği felaketlere vurgu yapmıştır. “Eline, diline, beline sahip ol” nasihatıyla toplumda huzur, güven ve barış ortamı oluşmasına katkı sağlamıştır.⁴²

Hacı Bektaş Veli Hakk’ı halka tanıtan ve sevdiren; insanların gönül ve zihinlerinde sağlam bir Allah inancı oluşturmak isteyen bir velidir.⁴³ Bütün hayatını çevresindeki insanları iman hakikatine ulaştırmaya adanmış olan Hacı Bektaş Veli’nin eser ve eylemlerinde de aynı hedef ve gayeyi görmek mümkündür.⁴⁴

Hacı Bektaş Veli’nin Anadolu’daki Türk İslam kültürünün yerleşmesi ve yayılmasında da önemli bir yeri vardır. Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında sadece sözleri ile değil aynı zamanda yazdıkları ve yaptıkları ile de önemli bir yer edinmiştir.⁴⁵

Makâlât adlı eserinde ilk kapının (şeriat kapısı) birinci makamı olarak imanı, ikinci makam olarak da ilmi sayan Hacı Bektaş Velinin bu anlayışa sahip olmasında şüphesiz Kur’an’ın, yani “Vahy”in önemli bir rolü bulunmaktadır.⁴⁶

Hacı Bektaş Veli; “incinse de incitmeyen” bir insanı, model olarak sunmaktadır. O’nun işaret ettiği insan, marifet ve hakikat nuruyla bezenmiş, özü sözüyle hemhal olmuş gönül insanıdır.⁴⁷ Kendisi de “İncinsen de incitme”, “Düşmanın dahi insan olduğunu unutma”, “Her ne ararsan kendinde ara” diyen bir hoşgörü önderidir.

İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır” diyen Hacı Bektaş Veli ilim yolunda önemli mesajlar vermiş, dönemin şartları içerisinde eğitim imkanından yeterince

⁴² Hüseyin Özcan, “Hacı Bektaş Veli’nin Fatiha Tefsiri İle Besmele Tefsiri’nin Karşılaştırılması”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s.191, Hüseyin Özcan, **Fatiha Tefsiri**, Horasan Yayınları, İstanbul 2008, s.7

⁴³ Osman Eğri, s.328

⁴⁴ Osman Eğri, “Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik’te Akıl, İlim ve İmân İlişkisi”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s.344

⁴⁵ Ünal Zal, “Kutadgu Bilig ve Makalat’taki Bazı Ortak Temel Kavramlar Üzerine”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s.406

⁴⁶ Osman Eğri, s.329

⁴⁷ Bayram Ali Çetinkaya, “Hacı Bektaş-ı Veli’de İnsan Felsefesi”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010, s. 86

yararlanmayan kadınlar için “Kadınlarınızı okutun” diyerek kadınların okutulmasını tavsiye eden aydın ve ileri görüşlü bir kişidir.

Bizim kültürümüzde bir erkeği eğitirsen bir kişiyi eğitmiş olursun, bir kadını eğitirsen bir toplum eğitmiş olursun gerçeğini Hünkâr o zaman görmüştür.

Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et” diyerek temizliği ve helal kazancı tavsiye eden bir toplum önderidir.

- “Ayağa kalkarsan hizmet amacıyla kalk,
- Eğer konuşacaksan, hikmet ile konuş,
- Oturacağın zaman, saygıyla otur” diyerek insanlara yön verip, yol gösteren bir kılavuzdur.

“Eline, diline, beline sahip ol” diyerek toplumun birliği ve dirliğine zarar veren her türlü davranışlardan sakınılmasını isteyen bir kanaat önderi ve toplum lideridir.

- “Bir olalım,
- İri olalım,
- Diri olalım” diyerek bölünüp parçalanmaya karşı insanları uyaran, birliğin, dirliğin ve gücün önemini anlayan ve anlatan bir kanaat önderidir.

Her türlü fitne, fesat ve olumsuzluklara rağmen kin, nefret ve düşmanlıkları ortadan kaldırıp, saygı ve sevgiye önem veren, ırk, renk ve din ayrımı yapmadan;

- **“Gelin canlar bir olalım”** diyerek insanları bir arada tutmaya özen gösteren hakiki bir liderdir.
- Hacı Bektaş Veli, adından ilham alarak kurulan Bektaşî tarikatının pir’i olmuş, asırlardan beri gönülleri aydınlatmıştır.
- Hayatının önemli bir kısmını geçirdiği Sulucakarahöyük’e ismini vermiş, Nevşehir İlimize bağlı Hacıbektaş ilçesi onun adıyla meşhur olmuştur.
- Bu gün Hacıbektaş ilçemiz O’nun sayesinde inanç turizminin önemli bir merkezi olmuş, senenin dört mevsiminde yurtiçi ve yurtdışından binlerce kişinin ziyaret ettiği bir konuma gelmiştir.

- Hacı Bektaş Veli, birlik ve beraberliğe verdiği önemle dikkat çekmiş, Anadolu'daki farklı inanç ve görüşleri hoşgörüsüyle etrafına bağlamış karizmatik bir liderdir.
- Yeniçeri ocağının Pir'i olmuş, erenler serveri ve gaziler serdari olarak vasıflandırılmıştır. Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli diye gülbanklarda anlatılmıştır. Kapatılana kadar Yeniçeri ocağında O'nun inanç ve felsefeleri hakim olmuştur.
- 2007 yılında Nevşehir İlinde açılan üniversite O'nun ismini taşımakta, hem bu üniversite hem de bu üniversite bünyesinde kurulan **Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü** hizmetleri ile O'nun felsefesini yaşatmaya çalışmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, hizmetleri ve başta yaşadığı dönem olmak üzere tüm insanlığa katkılarını ifade etmesi bakımından şu tespit gerekli mesajı vermektedir. Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay “Doğumunun 800. Yılında Uluslararası Hacı Bektaş Velî Sempozyumu”nda yaptığı konuşmasında “İnsanlar vardır varlığı ve düşünceleri yaşadığı zaman dilimi ile sınırlı kalır, insanlar vardır yaktığı ateşin yaydığı ışık yüz yıllar ötesini aydınlatır. Hacı Bektaş Velî'nin aydınlanmacı düşüncesi yaşadığı tarihsel süreç ve coğrafya ile sınırlı kalmamıştır. XIII. yüzyıldan günümüze yansiyarak bizleri aydınlatmaya devam etmektedir” diyerek sözlerine başlamıştır. Gerçekten de Hacı Bektaş Velî Ahmet Yesevi'nin Kuran-ı Kerim'den aldığı feyizle ateşlediği, ilim, irfan ve mana meşalesini Anadolu'da yeniden tutuşturmakla kalmamış; aynı zamanda asırlarca uzanan ve parlaklığından hiçbir şey kaybetmeyen bir ışık kaynağı olmuştur.⁴⁸

Özetle söylemek gerekirse Hacı Bektaş Veli, 13. Asrın başlarında Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşen, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında büyük rolü olan gönül sultanlarının en başta gelenlerinden bir tanesidir. O, hayatında olduğu gibi, ölümünden sonra da bağlıları ve sevenleri bulunan, döneminde olduğu gibi vefatından sonra da önder olarak kabul edilen müstesna kişilerden birisidir. Gerek

⁴⁸ Uluslararası Hacı Bektaş Velî Sempozyumu Bildirileri Hacı Bektaş Velî Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden, “Ertuğrul Günay Açılış Konuşması”, Derleyenler: Pınar Ecevitoğlu, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçınkaya, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 30-31; Hasan Yavuzer, “Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli”, Turkish Studies, Volume 8/8 Summer 2013, s.2226-2227

hayatında gerekse ölümünden sonra geniş kitlelere etkisi olan, dün olduğu gibi günümüzde de kitleleri peşinden koşturan bir kişidir.⁴⁹

Hacı Bektaş Veli kendi hayatında olduğu gibi, ölümünden sonra da bağlıları ve sevenleri bulunan, önder kabul edilen büyük bir kişidir. Onun sevgisi dün olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Gerek ülkemizde gerekse Balkanlar ve dünyanın farklı yerlerinde kendini ona bağlı hisseden topluluklar bulunmaktadır. Şimdiki Hacıbektaş ilçesini kendine mekan edinen, 13. asırdan bugüne kadar müritleri ve sevenleriyle hemen her coğrafyadaki insanların gönüllerine taht kuran bu Horasan eri, kendi hayatında sohbetleriyle, günümüze kadar da eserleri ve bağlıları vasıtasıyla insanları iyiliğe, doğruluğa ve güzelliğe çağırarak İslam'ın geniş halk kitlelerinde yayılması için çalışmıştır.⁵⁰

Şu hususunda belirtilmesinde yarar görülmektedir. Hacı Bektaş Veli, bir taraftan örnek hayatı ve eserleri ile karanlıkları aydınlatmış, diğer yandan sevgi ve hoşgörü ile gönüllere taht kurmuştur. O dinî kurallara bağlılığı, manevî gücü, Ehlibeyt sevgisi, engin hoşgörüsü, üstün zekâsı, sarsılmaz inancı ile kitleleri etkilemiş, günümüzde de etkilemeye devam etmektedir. Bu inanç sarsılmamalı, O'na gönül verenler rencide edilmemeli, üzülmemeli, Hacı Bektaş Velî ve fikirleri de istismar edilmemelidir.⁵¹

Günümüzde Hacı Bektaş Veli sevgisi Anadolu ve Balkanları da aşmış, Avrupa ve Amerika başta olmak üzere dünyanın dört bir tarafına ulaşmıştır. Buna rağmen Hacı Bektaş Veli ve O'nun felsefesinin yeterince anlatılamadığı ve anlaşılamadığı dikkat çekmektedir. Bir Mevlana gibi O'nu herkese kabul ettirememiş, herkese sevdirememişiz. Belirli bir grup ve bu gruba mensup örgütlerin tekeline bırakmışız. Çoğu zaman da Hacı Bektaş Veli hakkında olumsuz görüş ve düşüncelere engel olamamışız.

Bu konuda başta akademisyenler olmak üzere, hükümet yetkilileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Nevşehir ve Hacıbektaş ilçesi yöneticileri, yurtiçi ve yurtdışındaki tüm Bektaşî kuruluşları, Alevî kuruluşları ve Alevî-Bektaşî dostlarına önemli görevler düşmektedir.

⁴⁹ Hasan Yavuzer, "İman ve İbadet Yönleriyle Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî", Alevilik- Bektaşilik Araştırma Dergisi, sayı 5, Köln/Almanya 2012, s. 90

⁵⁰ Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, "Önsöz", Alevî-Bektaşî Klasikleri Makâlât (Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.11

⁵¹ Hasan Yavuzer, "Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli", Turkish Studies, Volume 8/8 Summer 2013, s.2235

KAYNAKÇA

- A.Celalettin Ulusoy, **Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî Yolu**, Hacıbektaş 1986, Abdülkadir Sezgin, **Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik**, 6. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2012,
- Abülbaki Gölpınarlı, **Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990,
- Alevi Bektaşî Klasikleri **Besmele Tefsiri**, Hazırlayan: Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011
- Alevî-Bektaşî Klasikleri **Makâlât** (Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî), Hazırlayan: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, “Önsöz”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010,
- Ali Kozan, “Hacı Bektâş-ı Velî Öğretisi ve XIII. Yüzyıl Anadolu İslâmı Üzerindeki Etkileri”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu **BİLDİRİLER**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,
- Baki Öz, **Hacı Bektaş Veli FEVAİD**, Demos Yayınları, İstanbul 2011,
- Bayram Ali Çetinkaya, “Hacı Bektaş-ı Velî’de İnsan Felsefesi”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu **BİLDİRİLER**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,
- Bedri Noyan, **Bektaşîlik Alevîlik Nedir**, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 1987,
- Cemalettin Çelebi, **Müdafaa**, İstanbul 1991,
- Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,
- Esad Coşan, **Hacı Bektaş Veli Makâlât**, Ankara 1971,
- Ethem Ruhi Fıglalı, **Türkiye’de Alevilik Bektaşîlik**, Ankara 1990,
- Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991,
- Hamiye Duran, **Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi** “Giriş”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010,
- Harun Yıldız, “Hacı Bektaş Velî ile Ahi Evran İlişkisi”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu **BİLDİRİLER**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,
- Hasan Yavuzer, “İman ve İbadet Yönleriyle Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî”, Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları, sayı.5, Winter 2012, Köln/Almanya,

- Hasan Yavuzer, “Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli”, Turkish Studies, Volume 8/8 Summer 2013, s.2226-2227
- Hasan Yavuzer, **Hacıbektaş Yöresi Bektaşi İnançlarının Din Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993,
- Hünkar Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010
- Hüseyin Özbay, “Hacı Bektaş Velî ve Makâlât Hakkında”, **Makâlât**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996,
- Hüseyin Özcan, “Hacı Bektaş Velî'nin Fatıha Tefsiri ile Besmele Tefsiri'nin Karşılaştırılması”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,
- Hüseyin Özcan, **Fatıha Tefsiri**, Horasan Yayınları, İstanbul 2008,
- Hüseyin Özcan, **Hacı Bektaş Veli (Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Yolu)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011,
- Makâlât'ı Gaybiyye ve Kelimâtı Ayniyye**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009
- Murat Sertoğlu, **Bektaşilik Nedir?** İstanbul 1969,
- Mürsel Öztürk, **Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası**, Ankara 1991,
- Nejat Birdoğan, **Anadolunun Gizli Kültürü Alevilik**, Alevi Kültür Merkezi Yayınları, Hamburg 1990,
- Osman Eğri, “Hacı Bektaş Velî ve Bektâşîlik'te Akıl, İlim ve İman İlişkisi”, Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2010,
- Osman Eğri, **Alevî Bektaşi Klasikleri-Kitabı Cabbâr Kulu**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007,
- Süleyman Hayri Bolay, “Makâlât'a Göre Hacı Bektaş Velî'nin Fikri Şahsiyeti”, **Makâlât**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996,
- Uluslararası Hacı Bektaş Velî Sempozyumu Bildirileri Hacı Bektaş Velî Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden, “Ertuğrul Günay Açılış Konuşması”, Derleyenler: Pınar Ecevitoglu, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçinkaya, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2010,

Ünal Zal, “Kutadgu Bilig ve Makalat’taki Bazı Ortak Temel Kavramlar Üzerine”,
Doğumunun 800.Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu BİLDİRİLER, Atatürk
Kültür Merkezi, Ankara 2010,
Yaşar Nuri Öztürk, **Tarih Boyunca Bektaşilik**, İstanbul 1990,

NEVŞEHİR'İN TBMM'DE İLK TEMSİLİ

Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
hasimerdogan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Cumhuriyet sonrasında gelişip büyüyen, Niğde'ye bağlı bir ilçe olan Nevşehir 1954 yılında il olmuştur. O zamana kadar bir dönem Niğde mutasarrıflığı içinde yer alan Nevşehir, Cumhuriyet Dönemi'nde Niğde'nin il olması ile tam olarak buraya bağlı bir kaza merkezi halini almıştır. 20 Temmuz 1954'te Kırşehir ili ilçe haline getirilirken, 6429 sayılı Kanun ile Nevşehir il olmuş; Kırşehir'den Hacıbektaş, Avanos ve Mucur, Kayseri'den ilinden Ürgüp ve Niğde'den Gülşehir ilçelerini alarak sınırlarını genişletmiştir. Yine 24 Haziran 1954 tarihinde, Kozaklı bucağı bir ilçe merkezi haline getirilmiştir. 1 Temmuz 1957'de yürürlüğe giren 7001 sayılı Kanun ile Kırşehir tekrar il haline getirilince, Nevşehir'e daha önceden bağlanan Mucur ilçesi Kırşehir'e verilmiştir.

Nevşehir il olduktan sonra TBMM'de temsil edilme durumu söz konusu olmuş ve ilk defa 1957 seçimlerinde 4 milletvekili çıkararak mecliste temsil edilmiştir. XI. dönemde ilk kez temsil durumu kazanan Nevşehir ili daha sonraki dönemlerde Ankara'ya 3'er milletvekili göndermiştir. Nevşehir'in 1957 seçimleriyle meclise giden ilk milletvekilleri Necmeddin Önder, Hasan Hayati Ülkün, Zihni Üner ve Münip Hayri Ürgüplü'dür. biyografilerinin yanı sıra meclis faaliyetlerine de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Milletvekili, TBMM, 1957 Seçimleri.

ABSTRACT

Nevşehir which was a town related to Niğde development and growth after the Republic became a province in 1954. Until this time, Nevşehir where is included a period by governorship of Niğde has exactly became the center of district related to Niğde in Republic period. On 20 July 1954, Kırşehir province was converted a town. At the same year Nevşehir has became province with Law No 6429. It has expanded its boundaries by taking the towns of Hacıbektaş, Avanos and Mucur from Kırşehir; Ürgüp from Kayseri province; Gülşehir town from Niğde province. Also, Kozaklı district has became the center of town on 24 June 1954. Once Kırşehir has became a province again by Law No. 7001 which came into force on 1 July 1957, Mucur where has previously been linked to Nevşehir has been a town of Kırşehir.

After Nevşehir has became the prrovince, it has been represented the first time in Parliament and got four deputies in the 1957 elections. Nevşehir province has sent to Ankara three deputies in later periods. The first deputies of Nevşehir was Necmeddin Önder, Hasan Hayati Ülkün, Zihni Üner and

Münip Hayrı Ürgüplü. In this study, Their parliamentary activities will be discussed as well as the their biographies.

Keyword: Nevşehir, Deputy, TBMM, 1957 Elections.

1957 Ülke Geneli Seçim Sonuçları

1957 seçimleri, önceki seçimlere oranla sandık başına giden seçmen sayısının oldukça düşük kaldığı bir seçimdir. Demokrat Parti'nin büyük bir zafer kazandığı 1950 seçimlerinde sandığa gitme oranı % 89.06 iken bir seçim dönemi sonrasında 1954 seçimlerinde bu oran yaklaşık % 1 düşerek % 88.75 olmuştur.(Ahmad, 2010: 87) 1957 seçimlerinde ise ülke genelindeki seçime halkın katılım oranı % 76.6'ya düşmüştür. Bu düşüşte Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki çekişmelerin yanı sıra Demokrat Parti'nin kendi içinde yaşamış olduğu karışıklıklar ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politika da özellikle Suriye ile yaşamış olduğu buhranın halka yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu seçim döneminde halkta adeta seçimlere karşı bir soğukluk oluşmuştur. Bu orandaki düşüklük, Demokrat Parti'nin oy oranlarına da yansımış, önceki iki seçimde % 50'nin üzerinde oy alan bu parti 1957 seçimlerinde oy oranını % 48.6'lara kadar düşürmüştür. 1957 seçimleriyle Türkiye genelinde 610 milletvekili Ankara'ya gitmek üzere seçilmiştir. Bu seçilen vekillerden 8'i kadın milletvekilidir.(TÜİK, 2012:5)

Seçim sonucunda; Oy oranı % 48,6 olan Demokrat Parti 424 milletvekili çıkarırken, % 41,4 oy oranına sahip olan CHP ise Türkiye genelinde 178 milletvekili çıkarmıştır. Diğer bir parti olan CMP'nin oy oranı % 6,5'tir ve 4 milletvekili çıkarmıştır. HP ise % 3,5 oy oranına sahip olup, meclise yine CMP gibi 4 milletvekili ile katılmıştır (TÜİK, 2012:25). Seçim sonucunda, birinci parti olarak çıkan DP'nin her ne kadar oy oranı % 48'lerde olsa da seçim sisteminden dolayı milletvekili sayısı, toplam milletvekili sayısı içindeki oranı 69,5'tir(TÜİK, 2012:1) Yani Demokrat Parti seçim sisteminden dolayı % 50'nin altında oy almış olmasına rağmen neredeyse mecliste % 70 oranında temsil edilmiştir.

SİYASİ PARTİLER	ALINAN OY SAYISI	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
DP	4.497.811	48,6	424
CHP	3.825.267	41,4	178
CMP	604,087	6,5	4

HP	321,471	3,5	4
VP	463	0	-
BAĞIMSIZ	1,85	0	-

Tablo 1. 1957 Milletvekili Türkiye Geneli Seçim Sonuçları

1957 Genel Seçimlerinde Nevşehir

Nevşehir’de seçime katılım bakımından adeta Türkiye’yi yansıtmaktadır. Zira sandığa gitme oranı % 81,6’dır. Bu seçimde Nevşehir’deki kayıtlı seçmen sayısı 84.186 iken bu seçmenlerden yaklaşık 5’te 1 i sandığa gitmemiş ve toplamda Nevşehir’de 68.733 kişi sandığa gitmiştir(TÜİK, 2012:75).

Nevşehir il olarak resmen ilk olarak temsil edildiği 1957 seçimlerinde 4 milletvekili ile TBMM’de temsil edilmiştir. Nevşehir Milletvekillerinin tamamı DP’nin olup; CHP, CMP ve HP meclise Nevşehir’den milletvekili gönderememiştir.

Bu seçimin sonucunda, ülke genelinde olduğu gibi Nevşehir’de de DP en yüksek oy alan partidir. % 42,4 oy oranıyla 28.878 oy alarak şehrin 4 milletvekilinin tamamını meclise göndermiştir. CMP ve CHP ise Nevşehir’de birbirlerine çok yakın sayıda oy alan iki parti olmuştur. 19.706 oy alarak % 28,9 oy oranıyla CMP Nevşehir’de ikinci olurken CHP aldığı 19.593 oy ve % 28,7 oranı ile 3. sırada kalmıştır(TÜİK, 2012:75).

SİYASİ PARTİLER	ALINAN OY SAYISI	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
DP	28,878	42,4	4
CMP	19,706	28,9	-
CHP	19,593	28,7	-

Tablo 2. Nevşehir’de 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

Tek dereceli liste usulü çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı 1957 seçimlerinde Nevşehir Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne XI. Dönem Milletvekilleri olarak 4 milletvekili göndermiştir. Bu milletvekilleri; Necmeddin Önder, Hasan Hayati Ülkün, Zihni Üner ve Münip Hayri Ürgüplü’dür.

Necmeddin Önder'in Biyografisi

XI. Dönem Nevşehir Milletvekillerinden olan Necmeddin Önder 1913 yılında Nevşehir'de doğmuştur. Baba adı Mustafa, anne adı Lütfiye'dir. Evli ve iki çocuk babasıdır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur ve aynı zamanda iktisatçısıdır, Yabancı dili Fransızcadır. Ticaret Vekâleti Teşkilâtlandırma Umûm Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. (TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2427 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Tercümeihal Varakası)

Necmeddin Önder, 27 Mayıs Darbesi'nin etkilediği milletvekillerinden biriydi. Ankara'da Millî Birlik Komitesi kurulunca tevkiflerin başladığı sırada dönemin Meclis Tahkikat Komisyonu üyelerinden Necmeddin Önder'in de tevkif listesinde adı vardı.(Aydemir,1990:362-363) Yassıada duruşmalarında müebbet hapis cezasıyla yargılandı.(Toker,1961:11)

Siyasetteki bu çalkantılı sürece rağmen Necmeddin Önder milletvekilliği döneminde temsil ettiği Nevşehir'e ve ilçelerine gitmeyi ihmal etmemiştir. Parti teşkilatlarını ve yerli ahaliyi ziyaret etmek üzere Kozaklı'ya (Yeni Nevşehir S.43:1) ve ardından Avanos'a geçerek vatandaşlarla görüşmelerde bulunmuştur.(Yeni Nevşehir S.44:1) Ayrıca yazarlık yönü de olan Necmeddin Önder'in; "Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi"(Önder,1990) ve "Siyasi Hesaplaşma Yahut 27 Mayıs" (Önder,2008) isimli kitapları vardır. Önder 10 Şubat 1993'te vefat etmiştir (TBMM Albümü,2010:744)

Meclis Faaliyetleri

Necmeddin Önder, milletvekili olduğu dönem içerisinde dönem içerisinde Bütçe Encümeni üyeliği yapmıştır.(Arslan,2013:769) Ticaret Vekâleti, Bankalar Kanunu gibi meseleler başta olmak üzere 17 ayrı konuda mecliste konuşma yapmıştır. Bu konuşmaları konularına göre şöyle sıralayabiliriz:

Ticaret Vekâleti'nin 1958 yılı bütçesi münasebetiyle yaptığı konuşmada muhalefetin eleştirilerine karşı "Bugün ki idarenin de bir gün mazi olacağından bahsedildi. Evet Bugün ki iktidar bir gün mazi olabilir ama Türk milletinin kalkınmasında bir altın devri olarak daima yâd edilecektir" (TBMM Z. C., 11. Dönem, 2. Cilt, 1. İçtima, 48. Birleşim, 27. II. 1958:918-919) diyerek Demokrat Partililerin yoğun alkışları arasında konuşmasını bitirmiştir.

Bankalar kanunu ile ilgili konuşması ise “Halkbank” ile ilgilidir. Meclisteki muhalefet Halkbank’ın şube sayısının çok az olduğunu ve birkaç şubeyle bu bankanın ne yapabileceğini tartışırken Necmeddin Önder kürsüye çıkarak o dönemde Türkiye’de 40 şubesi olduğundan ve her sene 8-10 şube açılarak büyümekte olduğunu söyleyerek muhalefetin bu eleştirilerine karşı gelmiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 4. Cilt, 1. İçtima, 79. Birleşim, 11. VI. 1958:433-434)

Kadastro ile ilgili konuşmasında 1925’ten 1950’lere kadar işlerin çok yavaş yürüdüğünden, Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950 yılından itibaren ise tapu ve kadastro işlerinin hızlandığından bahsetmiştir. 1925-1950 yılları arasında Türkiye genelinde 266 bin parselin kadastro yapılrken bu sayının 1951 ila 1955 yılları arasında 700 bine çıktığı, tapulama kanunu ile artık modern havadan uçaklar vasıtasıyla bu parselleme işlemlerinin yapıldığı konuları üzerinde durmuştur.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 44. Birleşim, 24. II. 1959:671-672)

Necmeddin Önder’in genellikle şehircilik ve iktisadi konularda konuşmalarının olduğunu görmekteyiz. 1959 yılında yaptığı Maliye Vekâleti bütçesi ve Ticaret Vekâleti bütçesi için yapmış olduğu konuşmalardan da bu durum anlaşılmaktadır.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 45. Birleşim, 25. II. 1959:740-741,892-895) Bütçe ve mali konuların yanı sıra Futbol müsabakalarında müşterek bahisler tertibi hakkındaki Kanun münasebetiyle yaptığı konuşmada oldukça dikkat çekmektedir. Meclisteki muhalefet bahislerin bir kumar olduğunu vurgulamış, gençleri zehirleyen ve kumara alıştıran bir durum olarak görürken Necmeddin Önder söz alarak “Kumar ile hiçbir alakası yoktur. Bu muayyen bir spor bilgisini ve zihni tahmin kabiliyetini ve bir müsabakanın sportmence tecellisine vesile verecek bir teşebbüs mahiyetindedir” demiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 8. Cilt, 2. İçtima, 62. Birleşim, 29. IV. 1959:434-435.)

Necmeddin Önder’in Demokrat Parti’nin muhalefetin iddialarını çürütücü ve karşı tezler üreten aktif savunucusu konumunda olduğunu görmekteyiz. Bir konuşmasında CHP’li İsmet İnönü’nün Demokrat Partili Dâhiliye Vekili’ne “Kütük Bakanı” demesini “yakışksız ve yaşlılık gereği” diyerek yorumlamıştır. Yine İsmet İnönü ile ilgili olarak Turhan Feyzioğlu ile sözlü münakaşaya girmiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 11. Cilt, 3. İçtima, 37. Birleşim, 15. II. 1960:896-900.)

1960’ta üniversite ve maarif bütçeleri ile ilgili konuşmasında burs alan öğrencilerin zorunlu hizmet kanunu ile ilgili Adana Milletvekili Suphi Baykam’ın

kendisine hitaben: “Sen askerî liseden ayrıldın borcunu ödedin mi?” sorusuna oldukça hiddetlenerek “Bunu ispat edemezse dünyanın en şerefsiz ve ahlâksız, en namussuz şahsı olduğunu” söyledi. Kendisinin subayken ordudan ayrıldığını, öğrencilikten ayrılmadığını, ordudan ayrılmasının sebebinin de yoklamaya girmek ve saç kesmemek olduğunu söyledi.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 12. Cilt, 3. İctima, 48. Birleşim, 26. II. 1960:633-634.) Önder’in muhalefet ile iktidarın en keskin siyasî ayrım konusu olan iktisadi politikalar ile ilgili yoğun konuşma gündemi olduğunu görmekteyiz.

Hasan Hayati Ülkün Biyografisi

Hasan Hayati Ülkün 1915 yılında Nevşehir’in Göre kasabasında doğmuştur. Baba adı Mustafa, anne adı Hatice’dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirmiş olup yabancı dili İngilizcedir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde hâkim ve savcılık görevlerinde bulunmuştur. İstatistik Umûm Müdürlüğü Tasnif Şubesi Daimî Memurluğu, Zonguldak Mıntıkası İktisat Müdürlüğü Memurluğu, Palu ve Artvin’de Savcı Yardımcılığı, Kilis, Sarkışla ve Nevşehir Hukuk Hakimliği, Görele Hakimliği görev yaptığı yerlerdir.(TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2130 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Tercümeihal Varakası)

27 Mayıs Darbesi’nin etkilediği milletvekillerinden biri de Hasan Hayati Ülkün’dü. Yassıada Duruşmaları’nda 5 yıl hapis cezasıyla yargılandı.(Toker,1961:14) Türk Ceza Kanunu’nun 146/3. ve 173. maddeleri hükmünce 5 yıl müddetle ağır hapsine ve 1 yıl 8 ay müddetle Nevşehir’de emniyeti Umumiye Nezareti’nde bulundurulmasına karar verildi.(Özsakallı, 2009:173)

Hasan Hayati Ülkün, milletvekili seçildiği şehir olan Nevşehir’e ara ara ziyaretlerde bulunarak seçmenlerinin nabzını yoklamıştır.(Yeni Nevşehir S.118:1) Partisinin Avanos ilçe kongresine iştirak etmiştir.(Yeni Nevşehir S.120:1) Ayrıca şehirde bulunan diğer iki Nevşehir milletvekili Münip Hayri Ürgüplü ve Zihni Üner ile birlikte Nevşehir’in merkez köylerini ziyaret ederek vatandaşların ihtiyaçlarını bizzat mahallinde görerek, gerekli tedbirleri almaya çalışmışlardır.(Yeni Nevşehir S.120:1)

X. Dönem Niğde ve XI. Dönem Nevşehir milletvekilliği yapan Hasan Hayati Ülkün 22 Aralık 1994 yılında hayatını kaybetmiştir.(TBMM Albümü 2010:744)

Meclis Faaliyetleri

Hasan Hayati Ülkün, görev yaptığı XI. dönem içerisinde Adliye Encümeni ve Meclis Kütüphanesi Encümeni üyeliği yapmıştır.(Arslan,2013:766) Nevşehir milletvekilliği süresince mecliste 2 konuşma yapmış, 1 kere de teklifte bulunmuştur. Bir kısmı ithal eşyalarından alınmakta olan hazine hissesinin kaldırılması hakkındaki kanun münasebetiyle yaptığı konuşmada kendi hükümetinden bir ricada bulunarak ithal mallardan alınan hazine vergisinin azaltılmasını istemiştir. Böylece akaryakıtın daha da ucuzlayacağından bahsetmektedir. Bu konuşmasında kendi partisinden olan Maliye Vekili'nden böyle bir ricada bulunmaktadır.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 6.Cilt, 2. İçtima, 19. Birleşim, 24. XII. 1958:287-288.) Bu tür isteklerin genelde muhalefet tarafından yapıldığı TBMM'nde adeta parti içi demokrasi olduğunu gösterircesine kendi üyesi bulunduğu partiden isteklerde bulunmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkındaki Kanun münasebetiyle yaptığı konuşmanın yanı sıra, esnaf vergisi kanununun kaldırılması yönünde teklif vermiş.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 6. Cilt, 2. İçtima,9. Birleşim, 1. XII. 1958:4.) Bu çalışmalar sonuç vermiş olacak ki esnaflar bazı vergilerden muaf tutulmuştur. Demokrat parti milletvekili olmasına rağmen kendi partililerinden isteklerde bulunmuş ve bu istekler sırasında yapılan uygulamaları eleştirircesine isteklerde bulunan ender milletvekillerindendir.

Zihni Üner Biyografisi

Zihni Üner 1900 yılında Aksaray'da doğmuştur. Baba adı Ahmet Hulusi, Anne adı Rasime'dir. Harp Okulu, Fen Tatbikat Okulu ve Fransa Versaille Yüksek Askerî Mühendis Okulu mezunudur. Yabancı dili Fransızcadır. Fen ve Tatbikat Okulu Demir Yolu Öğretmenliği, Genelkurmay Başkanlığı Demir Yol Müttehassıslığı, Demir Yol Tugayı Komutan Muavinliği, Genelkurmay Ulaştırma Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur ve askeriyede Tuğgenerallik rütbesine kadar yükselmiştir.(TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2131 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Tercümeihal Varakası) Ayrıca Millî Savunma Bakanlığı kadrosundan Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuştur.(BCA, Fon: 30.11. Yer: 02.185.38.11)

27 Mayıs hareketinden sonra Yassıada adalet divanınca yargılanan Zihni Üner hakkında, Türk Ceza Kanunu'nun 146/3. ve 173. maddeleri hükmünce 5 yıl müddetle ağır hapsine ve 1 yıl 8 ay müddetle Ankara'da emniyeti umumiye nezaretinde

bulundurulmasına karar verildi.(Özsakallı,2009:173) Kayseri’de cezaevinde bulunduğu sırada hastalandı. Tedavi için getirildiği Ankara’da vefat etti.(Arslan,2013:765)

Mebusluğu döneminde diğer vekiller gibi Nevşehir’e gelen Zihni Üner; merkez, kaza ve köylerde seçmenleriyle ve parti teşkilatıyla temaslarda bulunmuştur. Bu temaslarda neticesinde tespit edilen ihtiyaçları ilgili vekâletlere iletteceğini söylemiştir. Ayrıca meclis genel kurulunda da izahta bulunacaktır.(Yeni Nevşehir S.46:1) Vatandaşlarla görüşmelere belediye salonunda kalabalık halk kitlesine seslenerek başlamıştır ve halkın isteklerini dinlemiştir.(Yeni Nevşehir S.47:1) Akşam Üçhisar’a (Uçhisar) gitmiş ve halkın sevgi tezahüratıyla karşılanmıştır.(Yeni Nevşehir S.47:1) Daha sonra Sulusaray, Çat ve Narköy’e uğrayarak halk ile temaslarda bulunmuştur. (Yeni Nevşehir S.49:1) Avanos, Ürgüp ve Derinkuyu ilçeleri ile Zile köyüne de ziyaretlerde bulunmuştur.(Yeni Nevşehir S.50:1)

Zihni Üner ayrıca gazetecilik konusunda da hassas davranmış ve dönemin gazetelerinden Yeni Nevşehir gazetesine teşekkür mahiyetinde bir mektup göndermiştir.(Yeni Nevşehir S.15:1) Hasan Hayati Ülkün’de olduğu gibi X. dönem Niğde ve XI. dönem Nevşehir milletvekilliği yapan Zihni Üner evli ve iki çocuk babasıdır.(TBMM Albümü, 2010:744)

Meclis Faaliyetleri

Dönem içinde Milli Müdafaa Encümeni üyeliği yapmıştır.(Arslan,2013:765) 16 kez söz alarak konuşma yapmıştır. Sivil müdafaaın önemi, şehircilik konusunda planlamaların daha modern yapılması,(TBMM Z.C., 11. Dönem, 3. Cilt, 1. İçtima, 60. Birleşim, 16. IV. 1958:292-295.) asker olduğu için şehirlerin modern silahların zararlarına dayanıklı hale getirilerek imar edilmeleri, askerî memurların subaylığa nakilleri, subayların yaş hadlerinin düzenlenmesi (TBMM Z.C., 11. Dönem, 3. Cilt, 1. İçtima, 51. Birleşim, 26. III. 1958:88.) konularında mecliste konuşmaları vardır.

Milli Müdafaa Vekâleti’ne ait 1959 yılı bütçe konuşmasında silahlı kuvvetlerin üyesi bulunan Nato’ya uygun modern bir şekilde donatılması gereğini vurgulamıştır.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 44. Birleşim, 24. II. 1959:725.) Ayrıca Amerikan yardımı ile 120 bin ere okuma-yazma öğretilmesinin çok yararlı olacağını söylüyor. Askeri lojman sayılarının artırılması üzerine gündeme gelen konuşmada Halk Partisi sözcüsü Asım Eren ile sözlü atışmaları olmuştur. Asım Eren’in askerlerin iâşe ve melbûsat (elbise) yetersizliğinden bahsetmesi üzerine Zihni Üner’de

“Hepiniz bilirsiniz ki Türk Ordusunda şimdiye kadar hiçbir asker ne çıplak, ne de aç kalmıştır. Bugünde yarında bu böyle olmayacaktır” diyerek salonun alkışını almıştır. (TBMM Z.C., 11. Dönem, 4. Cilt, 1. İctima, 66. Birleşim, 9. V. 1958:90.)

1959 yılına ait Maarif Vekâleti bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada sanat enstitülerinin klasik branşlardan arınıp Motor ve Elektrik gibi alanlara yer verilmesi gerekliliğinden bahseder. Nevşehir’den örnek vererek 5 senedir sanat enstitüsünün çalıştığını, ancak bölgede motor ve nakliyeciliğin çok fazla kullanılmasına rağmen demircilik, marangozluk ve tesviyecilikten kurtulamadığımızı söyler. Motor ve Elektrik üzerine şubeler açılması gerektiği ve yeni tesisler kurulması gerekliliğini belirtmiştir. (TBMM Z.C., 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İctima, 45. Birleşim, 25. II. 1959:818-819.)

Zihni Üner hakkında 1954’te demiryollarında görevliken denizin doldurulup bunun üzerine 5-10 ev yapılmasına dair muhalefetin suçlamaları ve bu konuda tahkikat yapılmasını istedikleri görülmektedir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 8. Cilt, 2. İctima, 55. Birleşim, 1. IV. 1959:242-243.) Yine dikkat çeken bir konuşma Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu münasebetiyle yaptığı konuşmadır.(Yeni Nevşehir S.14:1) O dönemde bir İngiliz Profesör ODTÜ’ye bir laboratuvar malzemesi hediye ediyor. Gümrük vergisi mevzuatı dolayısıyla bu malzeme kullanıma alınamayıp gümrükte kalıyor. Vergi bağış yapan İngilizlerden alınmak durumunda olduğu için karışıklıklar çıkıyor, sonuçta İngiliz bir profesör bu malzemeyi hibe ediyor ve birde bundan vergi isteniyor. Bu hediyeğin geri çekilmesi İngilizler tarafında gündeme geliyor. Üniversitelere dışarıdan yapılacak bağış, hibe vasiyet gibi durumlarda ilmi yardımların sıkıntıya girmesi söz konusu oluyor. Bu sorunların yaşanmaması adına mevzuatta bazı düzenlemelere gidilerek bu durumda yurtdışından gelen malzemelere vergi uygulanmamasını istiyor.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 9. Cilt, 2. İctima, 73. Birleşim, 27. V. 1959:369.)

Münip Hayri Ürgüplü (Tahir Münip Ürgüplü) Biyografisi

Münip Hayri Ürgüplü 1905 yılında Ürgüp’te doğmuştur. Baba adı Hayri, anne adı Münise’dir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun olup, Cenevre Hukuk Fakültesi’nde hukuk doktorasını yapmıştır. Fransızca ve Almanca bilmektedir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Doçentliği, Sümerbank Hukuk Müşavirliği, İstanbul Elektrik Tranvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü Hukuk Müşavirliği ve Avukatlığı ve Serbest Avukatlık görevlerinde bulunmuştur.(TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2428 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Tercümeihal Varakası) Münip

Hayri Ürgüplü, 27 Mayıs Hareketinin ardından Yassıada Duruşmaları'nda yargılanan milletvekillerinden biridir ancak beraat etmiştir (Toker,1961:16)

Nevşehir'i unutmayan milletvekillerinden biri de Mûnip Hayri Ürgüplü'dür. Yanında Nevşehir'in bir diğerk milletvekili Zihni Üner ile birlikte merkezde, kaza ve köylerde seçmenleriyle ve parti teşkilatıyla temaslarda bulunmuştur.(Yeni Nevşehir S.46:1) Temaslara, yine Zihni Üner ile birlikte Belediye salonunda başlamıştır ve halkın isteklerini dinlemiş, akşam Üçhisar'a gitmiş ve halkın sevgisiyle karşılanmıştır.(Yeni Nevşehir S.47:1) Ardından Sulusaray, Çat ve Narköy'e giderek halk ile temaslarda bulunmuştur.(Yeni Nevşehir S.49:1) Avanos, Ürgüp ve Derinkuyu ilçeleri ile Zile köyüne de gitmiştir.(Yeni Nevşehir S.50:1) Ayrıca Mûnip Hayri Ürgüplü gazetecilik hususunda hassas davranmıştır. Nevşehir'in yerel gazetelerinden "Yeni Nevşehir Gazetesi" ne, gazetenin Ürgüp ilçesi hakkındaki ifadelerinden dolayı teşekkür yazısı göndermiştir.(Yeni Nevşehir S.45:1) XI. dönem Nevşehir Milletvekili olan Mûnip Hayri Ürgüplü evli ve üç çocuk babasıdır. 3 Haziran 1979 yılında hayatını kaybetmiştir. (TBMM Albümü,2010:744)

Meclis Faaliyetleri

Mûnip Hayri Ürgüplü, dönem içinde Hariciye Encümeni üyeliği yapmıştır.(Arslan,2013:768) XI. milletvekilliğinde, mecliste 9 konuşma yapmış, 6 defa teklifte, 1 defa da takrirda (önerge) bulunmuştur. Türk Ceza Kanunu'nda yapılacak değişiklikle ilgili konuşmasında babasının sözünü hatırlatarak söze başlar. Hangi mesleği seçmeliyim diye sorduğunda babasının cevabı "samimiyet" olmuştur. (TBMM Z.C., 11. Dönem, 2. Cilt, 1. İçtima, 39. Birleşim, 17. II. 1958:112-114.) TBMM'de yaptığı işlerde babası Mustafa Hayri Ürgüplü'nün oldukça etkisinde kaldığı anlaşılır. Genellikle dini konularda söz almış ve konuşmalarının genelinde "Allah, Din, İman ve İnanç" gibi ifadelere sık sık rastlanmaktadır. Peygamberlere ve dine karşı kötü sözler söyleyenlerin cezalandırılması ile ilgili kanun teklifi vermiştir. Bu sırada Muhalefet sıralarından gelen "Allah muhtaç mıdır ki hüküm çıkarıyoruz" sözüne karşılık olarak Kur'an-ı Kerim'den cevap vererek Allah'a yardım ederseniz, Allah'ta size yardım eder demiştir. Her ne kadar kıyaslamıyorum dese de Atatürk'ün de "Atatürk'e Hakaret Kanunu" çerçevesinde korunduğundan bahsetmiştir. Meclis kürsüsünde bir kesekağıdı göstererek "Haline bakınız!" Bu Kur'an yapraklarından yapılmıştır. Manavlarda bakkalarda ve kasap dükkanlarında yerlerde sürünmektedir diyerek dine saygıyı bir şekilde ceza ile öğreteceğini belirtmiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 3. Cilt, 1. İçtima, 50. Birleşim, 24. III.

1958:9-11.) Ayrıca “üstün zekanın da üstü” diye adlandırdığı çocukların kötü amaçlar için kullanılmalarının devlet eliyle engellenmesi adına çalışmalar da yapmıştır. Nevşehir milletvekili Zihni Üner ile ilgili yapılmak istenen tatbikatla ilgili insanların yalnızca siyasi faaliyetlerinden dolayı yargılanmaları gerekçesiyle davanın reddini rica etmiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 8. Cilt, 2. İçtima, 55. Birleşim, 1. IV. 1959:245.)

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu dolayısıyla yaptığı konuşmada Müşavir Rektör tanımına karşı çıkarak Rektör unvanını gölgelediğinden bahsetmektedir. Bu unvanın rektör yardımcılığı anlamına gelecek olan Rektörlük müşavirliği ile değiştirilmesini istemiştir.(Yeni Nevşehir S.14:1)

Veraset ve İhtikal konusunda da TBMM’de konuşmalar yapmıştır. Bu konu da davaların oldukça uzun sürmesinin sakıncalarından bahsetmiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 9. Cilt, 2. İçtima, 78. Birleşim, 8. VI. 1959:606.)

Emekli, dul ve yetim maaşlarının vergiye tabi tutulması hakkında konuşarak emekli maaşının gelir olmadığını, geçim olduğunu söylemiştir. Hatta 7 milyarlık bütçede 17 milyonun hiçbir önemi olmadığını söylemiştir. “7 milyardan 17 milyonu çıkarırsak geriye yine 7 milyar kalır” nispet o derece küçüktür demiştir.

Ayrıca Lütfi adında bir memurun görevinin başındayken hayatını kaybetmesi üzerine memuriyetinde 25 yılı doldurmaya 2,5 ay kalan bu kişinin arkasında bıraktığı eşi ve çocuklarına ikramiye verilmediğini gündeme getirmiş ve bu olayla ilgili meclise takdir hakkını kullanarak vefat edenin ailesi lehinde bir karar verilmesi gerekliliği konusunda bir önerge vermiştir.(TBMM Z.C., 11. Dönem, 13. Cilt, 3. İçtima, 52. Birleşim, 4. IV. 1960:8.) Sigorta şirketleriyle ilgili de konuşma yapmıştır.

SONUÇ

Nevşehir, il olduğu 1954 yılından sonra ilk defa 1957 yılındaki seçimler ile beraber 4 milletvekilini Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne göndermiştir. Sonraki dönemlerde bu sayıyı bir daha bulamamış ve her dönem 3 milletvekili ile mecliste temsil edilmiştir. İlk temsil parti düzeyinde Nevşehir’in tek parti ile temsil edilmesi olarak kendini göstermiştir. Türkiye genelinde iktidarı alan Demokrat Parti’ye mensup olan milletvekilleri o dönemin seçim sisteminin de etkisiyle Nevşehir’de oy kullananların çoğunluğunun oylarını aldıkları için tamamı Demokrat Parti’den Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne seçilmiştir. Aralarında daha önce Niğde milletvekilliği yapmış olan tecrübeli milletvekilleri de vardır. Bu milletvekilleri şehrin ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalmamış,

sık sık Nevşehir'e ve ilçelerine ziyaretlerde bulunarak halkın isteklerini dinlemişlerdir. Milletvekillerinin iktidar partisinden olmaları Nevşehir için önemli bir avantaj olarak görülmüştür. Zira bu durum yerel gazetelerde gündeme getirilmiştir. İktidar partisinin diğer partilere göre Nevşehir'de oy oranının fazla olması şehre ve ilçelerine hizmetin daha fazla ve hızlı geleceği şeklinde yorumlanmıştır. Her ne kadar şehir bunu bir avantaj gibi görse de meclis zabıtlarından anlaşıldığına göre ilk dönem milletvekilleri Nevşehir ile alakalı çok fazla istekte ve öneride bulunmamışlardır. Nevşehir adı sadece birkaç konuşmada geçmektedir. TBMM'de olmasa da Nevşehir'deki işlerin Demokrat Parti milletvekilleri tarafından hizmete dönüştürülmesi ve bu işlerin takibinin yapıldığını da görmekteyiz. Örneğin Nevşehir'de bulunan T.C. Ziraat Bankası lojmanlı hizmet binasının 660.000 liraya ihaleye çıkarılması işi dönemin yerel gazetesi "Yeni Nevşehir"e bir demokrat parti hizmeti olarak yansımış ve o dönemde gazete "Demokrat Parti İktidarının Nevşehir'de Yeni Bir Eseri" başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Gazete bu hususta, Nevşehir milletvekilleri Zihni Üner, Hayri Ürgüplü, Hasan Hayati Ülkün ve Necmeddin Önder'in büyük yardımları olduğundan bahseder. Avanos'ta, Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü'nce evsiz ziraatçı vatandaşlara 200 ev yaptırılmaya karar verilmesi, Nevşehir ve civarının bağcılarını kalkındırmak için, Ziraat Vekâleti'nin yardımlarıyla Nevşehir'in Pirenlik mevkiinde bir bağcılık istasyonunun kurulmasına karar verilmesi ve Demokrat Parti iktidarının yardımlarıyla Avanos'ta yapılacak olan ve birçok evsiz vatandaşın ihtiyacını karşılamak için 200 ev yapılacak olması ve bu evlerin ihalelerinin tamamlanması işini milletvekilleri bizzat takip etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

TBMM Albümü (1920-2010), (2010). 2. Cilt 1950-1980, 2. Basım, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2427 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Necmeddin Önder'in Tercüme-i hal Varakası

TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2130 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Hasan Hayati Ülkün'ün Tercüme-i hal Varakası.

TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2131 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Zihni Üner'in Tercüme-i hal Varakası

TBMM Arşivi, TBMM Âzasına Mahsus 2428 Numaralı Zat ve Sicil Dosyası, Münip Hayri Ürgüplü'nün Tercüme-i hal Varakası.

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) (2012) *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011* (Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara).

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon kodu: 30.11. Yer No: 02.185.38.11.

Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 2. Cilt, 1. İçtima, 48. Birleşim, 27. II. 1958, 918-919.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 4. Cilt, 1. İçtima, 79. Birleşim, 11. VI. 1958, 433-434.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 44. Birleşim, 24. II. 1959, 671-672.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 45. Birleşim, 25. II. 1959, 740.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 45. Birleşim, 25. II. 1959, 892-895.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 8. Cilt, 2. İçtima, 62. Birleşim, 29. IV. 1959, 434-435.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 11. Cilt, 3. İçtima, 37. Birleşim, 15. II. 1960, 896-900.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 12. Cilt, 3. İçtima, 48. Birleşim, 26. II. 1960, 633-634.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 6. Cilt, 2. İçtima, 19. Birleşim, 24. XII. 1958, 287-288.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 6. Cilt, 2. İçtima, 9. Birleşim, 1. XII. 1958, 4.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 3. Cilt, 1. İçtima, 60. Birleşim, 16. IV. 1958, 292-295.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 3. Cilt, 1. İçtima, 51. Birleşim, 26. III. 1958, 88.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 44. Birleşim, 24. II. 1959, 725.

TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 4. Cilt, 1. İçtima, 66. Birleşim, 9. V. 1958, 90.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 9. Cilt, 2. İçtima, 73. Birleşim, 27. V. 1959, 369.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 7. Cilt, 2. İçtima, 45. Birleşim, 25. II. 1959, 818-819.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 8. Cilt, 2. İçtima, 55. Birleşim, 1. IV. 1959, 242-243.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 2. Cilt, 1. İçtima, 39. Birleşim, 17. II. 1958, 112-114.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 3. Cilt, 1. İçtima, 50. Birleşim, 24. III. 1958, 9-11.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 8. Cilt, 2. İçtima, 55. Birleşim, 1. IV. 1959, 245.
TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 9. Cilt, 2. İçtima, 78. Birleşim, 8. VI. 1959, 606.

Kitaplar ve Makaleler

Ahmad, Feroz (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Hil Yayınları.
Aydemir, Şevket Süreyya (1990). *İhtilâlin Mantığı*, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
Arslan, Zühtü (2013). *Türk Parlamento Tarihi TBMM XI. Dönem (1957-1960)*, 3. Cilt,
Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
Önder, Necmettin (1990). *Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, İstanbul: Dem
Yayınları.
Önder, Necmettin (2008). *Siyasi Hesaplaşma Yahut 27 Mayıs*, Ankara: İyi Bir İnsan
Yayınları.
Özsakallı, Mehmet (2009). *Yassıada Yargulamalarının Türk Basınındaki Yankıları*,
Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk
İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
Toker, Metin (1961). "Haftanın İçinden İbret Levhası", *Akis*, Cilt 22, S.377.

Gazeteler

"Mebuslarımızdan Biri Daha Geldi", *Yeni Nevşehir*, Sayı 118, s.1, Nevşehir 1 Ekim 1959.
"Avanos D.P. İlçe Kongresi Mebuslarımızında İştirakiyle Yapılmıştır", *Yeni Nevşehir*,
Sayı 120, s.1, Nevşehir 3 Ekim 1959.
"Mebuslarımızın Merkez Köylerindeki Tetkikleri", *Yeni Nevşehir*, Sayı 120, s.1, Nevşehir
3 Ekim 1959.
"Mebuslarımızın Tetkikleri", *Yeni Nevşehir*, Sayı 46, s.1, Nevşehir 10 Temmuz 1959
"Mebuslarımızın Halk İle Temasları Devam Ediyor", *Yeni Nevşehir*, Sayı 47, s.1,
Nevşehir 11 Temmuz 1959.

- “Mebuslarımız Üçhisar’da”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 47, s.1, Nevşehir 11 Temmuz 1959.
- “Mebuslarımız Köylerimizde”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 49, s.1, Nevşehir 14 Temmuz 1959.
- Mebuslarımız Avanos ve Ürgüb’te, *Yeni Nevşehir*, Sayı 50, s.1, Nevşehir 15 Temmuz 1959.
- “Sayın Mebusumuz Zihni Üner’in Gazetemiz Yazı İşleri Müdürlüğüne Gönderdiği Mektubu”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 15, s.1, Nevşehir 30 Mayıs 1959.
- “Memlekete Feyiz Getirecek Ortadoğu Teknik Üniversitesi”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 14, s.1, Nevşehir 29 Mayıs 1959.
- “Mebuslarımızın Tetkikleri”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 46, s.1, Nevşehir 10 Temmuz 1959.
- “Mebuslarımız Üchisar’da”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 47, s.1, Nevşehir 11 Temmuz 1959.
- “Mebuslarımız Köylerimizde”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 49, s.1, Nevşehir 14 Temmuz 1959.
- “Mebuslarımız Avanos ve Ürgüb’te”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 50, s.1, Nevşehir 15 Temmuz 1959.
- “Sayın Mebusumuz Münüb Hayri Ürgüblünün Gazetemize Teşekkürü”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 45, s.1, Nevşehir 9 Temmuz 1959.
- “Memlekete Feyiz Getirecek Ortadoğu Teknik Üniversitesi”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 14, s.1, Nevşehir 29 Mayıs 1959.
- “Mebusumuz Kozaklı’da”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 43, s.1, Nevşehir 7 Temmuz 1959.
- “Mebusumuz Avanos’ta”, *Yeni Nevşehir*, Sayı 44, s.1, Nevşehir 8 Temmuz 1959.

NEVŞEHİR'DE ISINMA AMAÇLI YAKIT KULLANIMINDAKİ DEĞİŞİMLER VE HAVA KALİTESİNE ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hakan DULKADİROĞLU

Hatice DOKUR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
hakandulkadiroglu@nevsehir.edu.tr

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ÖZET

Özellikle sanayinin yoğun olmadığı bölgelerde, kış aylarında hava kalitesi üzerinde en fazla etkisi olan kirletici faaliyet, ısınma amaçlı fosil yakıt kullanımınıdır. Dolayısıyla, bu tür bölgelerde özellikle konutlarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtların türü önem kazanmaktadır. Isınmada en ağırlıklı kullanılan yakıt türleri kömür ve doğalgazdır. Bilindiği gibi kömür kullanımı, kömürün bileşimine ve yakma verimine bağlı olarak değişmekle birlikte, her durumda doğalgaza göre çok daha yüksek miktarda kirletici açığa çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle kömürün içerdiği kükürt ve diğer inorganik bileşenler, yanma sonucunda en önemli hava kirleticilerden olan kükürt dioksit ve partikül madde olarak atmosfere salınmaktadır. Konutlarda kullanılan soba vb. ısınma araçlarında tam yanma gerçekleşmemesi ve herhangi bir baca gazı arıtma sistemi bulunmaması, kömürün kirletici etkilerini daha da arttırmaktadır. Doğalgazda ise karbon dışında kirleticilerin neredeyse hiç bulunmaması ve kullanılan belli standarttaki yakma sistemleri sayesinde verimli bir yanma sonucu karbon dioksit dışında bir kirletici gaz salınmamaktadır. Nevşehir'de 2008 yılında doğalgaz dağıtımının başlamasıyla birlikte, birkaç yıl içerisinde abone sayısı hızla artmış ve ısınma amaçlı yakıt kullanımında ağırlık kömürden doğalgaza doğru kaymaya başlamıştır. Bu çalışmada Nevşehir'de ısınma amaçlı yakıt kullanımında meydana gelen bu değişimlere bağlı olarak, hava kalitesinde beklenen iyileşmelerin ne oranda gerçekleştiği, hava kalitesi ve yakıt kullanım verileri ile ortaya konulacak ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hava kalitesi, ısınma, yakıt

GİRİŞ

Hava kalitesi üzerinde olumsuz etki yaratan kirleticilerin başlıca sanayi ve fosil yakıtların enerji, ısınma, ulaşım vb. amaçlarla yakılmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Yapay kirletici kaynaklar olarak sınıflandırılan bu faaliyetlerin kirlenmedeki payı, bölgenin endüstriyel gelişimi, nüfusu, şehirleşme durumu gibi faktörlere bağlı olarak değişim gösterir. Meteorolojik faktörler, konum ve topografik yapı, plansız kentleşme ve yeşil alanların yeterli miktarda bulunmaması, kullanılan yakıtların kalitesi yapay kaynaklardan oluşan kirliliği etkileyen diğer faktörlerdir.

Hava kalitesinin kontrolü amacıyla sanayi kaynaklı emisyon kaynaklarının ve piyasaya sürülen yakıtların Çevre Mevzuatı'nın ilgili yönetmelikleri kapsamında denetim ve izlemeleri yapılmakta, ayrıca dış ortam hava kalitesi de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kurulan ölçüm istasyonları ile takip edilmektedir. Dolayısıyla bu izlemeler sayesinde, hava kirletici kaynaklarda meydana gelen değişimlerin hava kalitesi üzerindeki etkilerinin ortaya konması mümkündür. Bu çalışmanın amacı da, emisyon-hava kalitesi ilişkisinin somut verilerden yararlanılarak Nevşehir İl Merkezi için ortaya konmasıdır.

Çalışma kapsamında, öncelikle Nevşehir'deki hava kirletici kaynaklar araştırılarak, diğerlerine göre potansiyeli yüksek olanlar belirlenmiş, daha sonra bu kirletici kaynaklarda meydana gelen değişimler incelenmiştir. Bu bağli olarak, Nevşehir İl Merkezi'nde tespit edilen hava kalitesi değerleri ile kirletici kaynaklardaki değişimler arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Öncelikle Nevşehir'e ait hava kalitesi ölçüm verileri araştırılmıştır. Araştırmalar sonucu, Nevşehir Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından Nevşehir İl Merkezi'nde kurulan hava kalitesi ölçüm istasyonunda 01.07.2007 tarihi itibariyle hava kalitesi ölçümüne başlandığı tespit edilmiştir. Kükürt dioksit (SO₂) ve partikül madde (PM10) parametrelerini kapsayan ve saatlik olarak kaydedilen veriler bakanlığın resmi internet sitesinden temin edilmiştir.

Diğer taraftan, Nevşehir'deki potansiyel hava kirletici kaynaklar incelenerek, diğerlerine göre daha ağırlık olan kaynağın ısınma amaçlı yakıt kullanımı olduğu belirlenmiştir. Öncesinde ağırlıklı olarak kömür yakılan Nevşehir'de 15.10.2008 tarihinden itibaren doğalgaz dağıtımına başlandığı belirlenmiş ve bölgedeki yetkili doğalgaz dağıtım şirketinden doğalgaz abone sayılarının ve kullanılan doğalgaz miktarının başlangıçtan itibaren yıllık değerleri temin edilmiştir. Doğalgaza geçilen binalarda ısınma amaçlı kömür kullanımının bırakıldığı kabul edilerek, edinilen abone sayıları kömür kullanılan hane sayısındaki düşüş olarak değerlendirilmiştir. Herbir hanede ısınma amacıyla yılda tüketilen kömür miktarı 1 ton kabul edilmiş ve 13.01.2005 tarih ve 25699 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'nde ısınma amaçlı kullanılacak kömürler için verilen sınır değerler kullanılarak salınması muhtemel kükürt dioksit (SO₂) emisyonları hesaplanmıştır. Bu yaklaşımla, doğalgaza geçişle birlikte yıllar içerisinde atmosfere

salınması muhtemel SO₂ miktarındaki azalma belirlenmiştir. Son olarak, doğalgaz abone sayıları ve hava kalitesi verileri karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

SONUÇLAR

Nevşehir özelinde hava kirletici kaynakları incelendiğinde, iki ana kaynaktan biri olarak tanımlanan sanayinin düşük yoğunlukta olduğu görülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre, Haziran 2016 itibarıyla Nevşehir İl sınırları içerisinde hava emisyonu konusunda Çevre İzni'ne tabi toplam kuruluş sayısı 52'dir. Merkez İlçe'de 33, diğer ilçelerde ise 19 adet izne tabi kuruluş yer alırken; 100 MW ve üzerinde yakma ısıl gücüne sahip olan ve bu nedenle Çevre İzin ve Lisans Yönetmeliği'ne göre "*Ek-1: Çevreye kirletici etkisi yüksek düzeyde olan işletmeler*" sınıfında yer alan toplam 4 sanayi kuruluşundan 1'i Merkez, 3'ü ise diğer ilçelerde bulunmaktadır. Dolayısıyla, Nevşehir sınırları içerisinde fosil yakıttan elektrik enerjisi üreten herhangi bir termik santral veya yüksek ısıl yakma gücüne sahip sanayi tesisi bulunmamaktadır. Bu nedenle sanayi kaynaklı hava kirliliğinin düşük düzeyde olacağı ve hava kalitesindeki değişimler üzerinde çok etkili olmayacağı sonucuna varılmıştır.

Diğer emisyon kaynakları arasında yer alan ısınma amaçlı yakıt kullanımı; kullanılan yakıtlar, yanma gazları ve emisyon azaltıcı tedbirler yönünden değerlendirildiğinde, ulaşımdan kaynaklı emisyonlara göre çok daha fazla etkiye sahiptir. Bu nedenle hava kalitesindeki değişimler, ısınma amaçlı kullanılan yakıt türündeki değişimlere bağlı olarak değerlendirilmiştir. Nevşehir'de ısınma amacıyla başlıca iki tip yakıt kullanılmaktadır: Kömür ve doğalgaz.

Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Madde 20'de "Hava kirliliğinin yaşandığı yerleşim yerlerindeki konutlar, işyerleri ve sanayide güneş, jeotermal, ısı pompaları ve benzeri yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları ile doğalgazın ısınma amaçlı kullanımı teşvik edilir." hükmü yer almaktadır. Doğalgazın yanmasıyla açığa çıkan kirletici miktarı, kömüre göre çok daha düşüktür. Buna karşılık, ortalama kalitede bir taş kömürünün alt ısıl değeri 6100 kcal/kg, yüksek kaliteli taş kömürünün 7100 kcal/kg, yüksek kaliteli bir linyitin 4800 kcal/kg iken, doğalgazın alt ısıl değeri 8200 kcal/m³'tür (YEGM, 2016). Doğalgazın yakılması sonucu açığa çıkan kirleticiler azotoksit (NO_x), karbonmonoksit (CO), hidrokarbon (C_xH_y) ve isilik olarak sıralanabilir. Kömürün yakılması sonucunda ise kükürt dioksit (SO₂), azot oksitler (NO_x), karbon

monoksit (CO), partikül maddeler (PM) ve hidrokarbonlar açığa çıkmaktadır. Bunlardan özellikle SO₂, asit yağmurlarına neden olması ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle en zararlılarından biri olarak değerlendirilebilir.

Nevşehir’de doğalgaz dağıtımına 15.10.2008 tarihinde başlanmıştır. Bölgede doğalgaz dağıtımı yetkilendirilmiş firma tarafından yapılmaktadır. Yetkilendirilmiş firmadan temin edilen yıllar bazında doğalgaz tüketim verileri Tablo 1’de görülmektedir. Verilen değerler konut, sanayi ve diğerleri olmak üzere üç abonelik türüne aittir.

Tablo 1. Nevşehir’de Doğalgaz Tüketim Miktarları

Abonelik Türü	Gaz Tüketimi (Sm ³)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Konut	146,143	1,752,311	3,823,950	12,933,869	20,865,712	28,551,226	31,066,536	40,773,954
Sanayi	368,334	2,797,605	3,148,841	2,690,753	2,408,349	2,385,834	2,240,691	2,126,000
Diğer	3,370	12,662	139,021	905,248	1,195,950	1,203,162	1,763,875	2,430,600

(Enerya Kapadokya Gaz Dağıtım A.Ş., 2016)

Tablodan da görülebileceği gibi, sanayide kullanılan doğalgaz miktarı seneler içerisinde değişiklik göstermemektedir. Bu durum, belirtilen süre içerisinde doğalgaza geçen veya yeni kurulan sanayi tesisi olmadığını göstermektedir. Diğer aboneler ise oteller, hastaneler, okullar, devlet daireleri gibi kurum ve kuruluşlardır. Sanayi ve diğer aboneliklerin tüketiminin, konutlardaki tüketim yanında ihmal edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Konutlardaki tüketim ise ısınma, sıcak su ve ocaktaki kullanımları içermektedir. Ancak dağıtım firmasından alınan bilgilere göre, ısınmadaki tüketimin yanında diğerleri ihmal edilebilecek düzeyde olduğu için, değerlerin tamamı ısınma olarak kabul edilmiştir.

Kömür satışı tek bir elden yapılmadığı için, kullanılan kömür miktarı ile ilgili sağlıklı bir veri temin edilememiştir. Bu nedenle bazı kabuller yapılarak muhtemel kömür tüketimi ve bunun sonucunda atmosfere salınabilecek kükürt miktarı hesaplanmıştır. Buna göre konutlarda ısınma amacıyla yıllık kömür tüketimi hane başına 1 ton alınmış, kömürün yakılmasıyla baca gazına geçen kükürt miktarı ise, %1 olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, doğalgaz abone sayısı kadar hanenin kömür kullanımını bıraktığı; yani doğalgaz

abone sayısı yıllar içerisinde artarken, kömür yakan hane sayısının da aynı miktarda azaldığı kabul edilmiştir. Böylece, 2008'den 2015'e kadar kömür kullanımındaki azalmayla birlikte atmosfere salınan SO₂ miktarındaki muhtemel düşüş tahmin edilmeye çalışılmıştır.

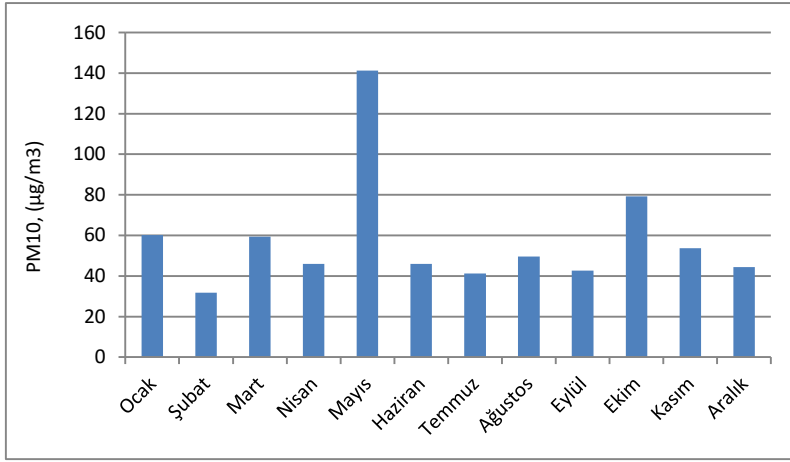
Tablo 2. Nevşehir'de Doğalgaz Abone Sayılarına Karşılık, Tahmini Kömür Kullanımı Ve SO₂ Emisyonundaki Değişimler

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Abone sayısı	2,078	4,369	12,823	21,030	31,294	36,597	41,673	47,099
Kömür tüketimi, (ton/yıl)	45,021	42,730	34,276	26,069	15,805	10,502	5,426	0
SO ₂ emisyonu, (ton /yıl)	900	855	686	521	316	210	109	0

(Enerya Kapadokya Gaz Dağıtım A.Ş., 2016)

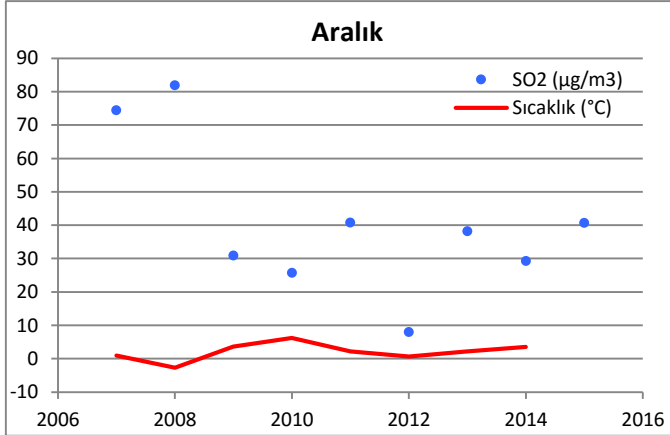
Nevşehir Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından kurulan hava kalitesi izleme istasyonunda 01.03.2007 tarihinden itibaren SO₂ ve PM10 ölçümleri saatlik olarak yapılmaktadır. Bu iki kirlilik parametresi özellikle kömürün yanmasıyla atmosfere salınmaktadır ve bunlara ait ölçümlerin mevcut olması, kömür kullanımının sonuçlarını yansıtması açısından önemlidir.

Ancak PM10 değerlerinin yıllar içerisindeki değişimleri incelendiğinde, Şekil 1'de verilen 2009 yılına ait verilerde olduğu gibi, yaz aylarında da çok yüksek değerlere çıkabildiği görülmüştür. Bu durum değerlendirildiğinde, PM10 parametresinin sadece kömür yakılmasından değil, bölgedeki meteorolojik ve jeolojik koşullar ve bitki örtüsü gibi faktörlerden de etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu etkiler, yakıt kullanımının hava kalitesine etkisinin incelenmesinde yanıltıcı sonuçlara neden olabileceği için, PM10 parametresi çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır.

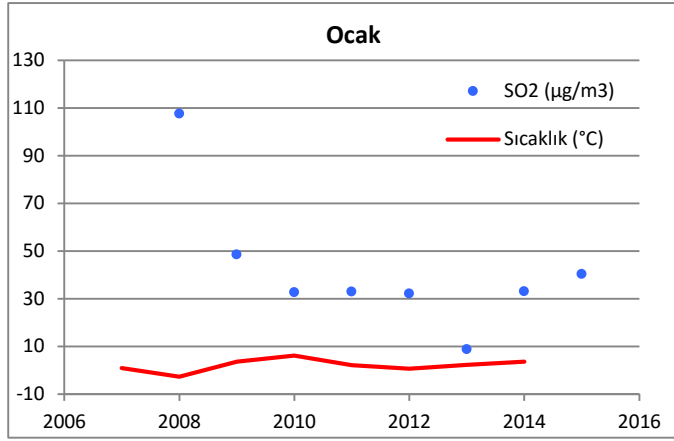

Şekil 1. 2009 yılına ait PM10 değerleri

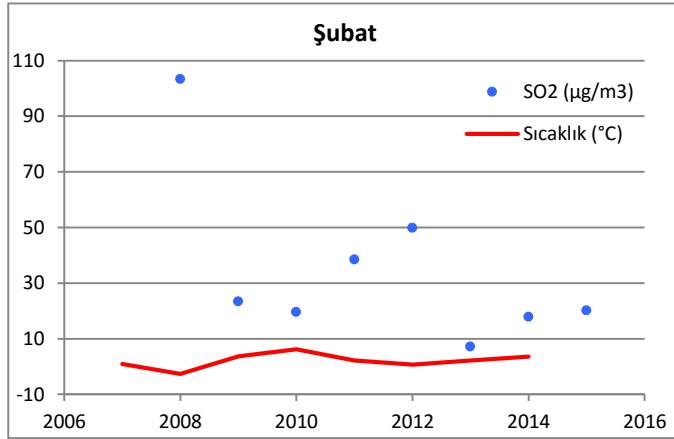
SO₂ değerlerinde ise, ısınma amaçlı yakıt kullanımının en yoğun olduğu dönem olması nedeniyle Aralık, Ocak ve Şubat aylarında yapılan ölçümler dikkate alınmış ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden temin edilen, bu aylardaki sıcaklık ortalamaları da değerlendirmeye dahil edilmiştir. Aylar bazında değişimlerin görülebilmesi için, 2007 – 2015 yılları Aralık, Ocak ve Şubat aylarında ölçülen SO₂ değerleri Şekil 2, 3 ve 4'te verilmiştir (ÇŞİM, 2016; MGM, 2015)

Şekil 2. 2007 – 2015 Aralık aylarına ait SO₂ ve sıcaklık değerleri

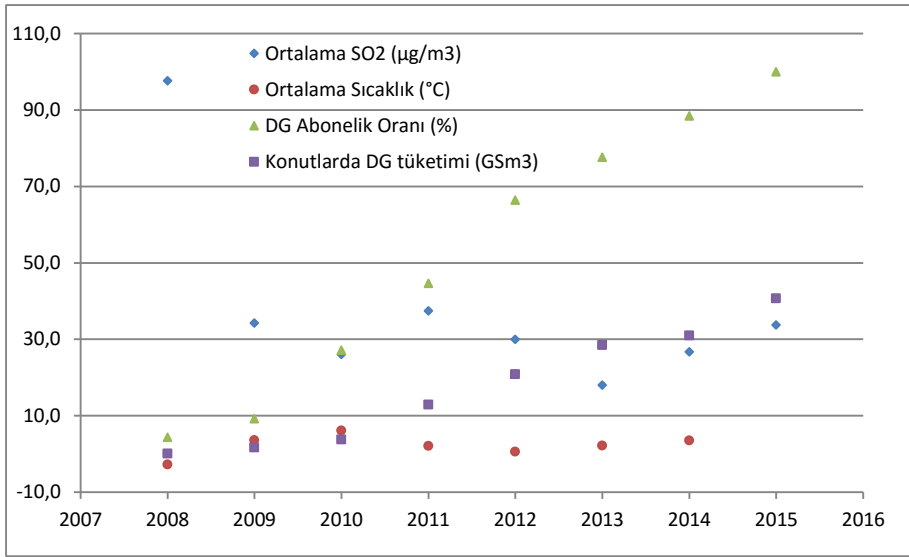
Şekil 3. 2007 – 2015 Ocak aylarına ait SO₂ ve sıcaklık değerleri

Şekil 4. 2007 – 2015 Şubat aylarına ait SO₂ ve sıcaklık değerleri

DEĞERLENDİRME

Şekil 5'te 2008 – 2015 yılları Aralık, Ocak ve Şubat aylarının ortalama SO₂ ve sıcaklık değerleri ile birlikte, doğalgaz tüketimi (GSm³ = 10⁶ standart m³) ve 2015'teki abone sayısına göre abonelik oranları grafik halinde gösterilmiştir.

Şekil 5. 2007 – 2015 yılları Aralık, Ocak ve Şubat ayları ortalama SO₂ ve sıcaklık değerleri ve 2015 toplam doğalgaz abone sayısına oranla abonelik oranı

Şekil 5 incelendiğinde, 2008’den 2010 yılına kadar SO₂ seviyesinde çok hızlı bir düşüş görülmektedir. Ancak aynı yıllarda doğalgaz abonelik oranı 2015’e göre çok düşük seviyededir ve ısınmadan kaynaklanan SO₂ emisyonunda bu düzeyde bir azalma sağlaması mümkün görünmemektedir. Nitekim ilerleyen yıllarda abonelik sayısı oranı hızla artarken, SO₂ değerlerinde paralel bir düşüş görülmemektedir. 2011 – 2013 arasında yaklaşık 35 µg/m³’ten 15 µg/m³’e doğru meydana gelen düşüş, sonrasında doğrusal olarak artmaya devam eden abonelik oranına rağmen tekrar yükseliş eğilimine girmiştir.

Bu durumda özellikle 2008 – 2010 yılları arasında SO₂ değerlerindeki düşüşün sıcaklık ortalamaları ile ilişkilendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır. 2008 yılında eksi değerlerde gerçekleşen sıcaklık ortalamasının, o yıllarda doğalgaza geçişin henüz yeni başlaması nedeniyle kömür tüketiminde önemli bir artışa ve dolayısıyla SO₂ salımında da büyük bir yükselişe neden olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, 2011 yılında %50’ye yaklaşan doğalgaz abonelik oranına ve tüketimine rağmen, 0°C’ye yaklaşan sıcaklık ortalamasına tepki olarak SO₂’nin yaklaşık 25 µg/m³’ten 40 µg/m³’e seviyesine doğru yükseldiği görülmektedir.

Sonuç olarak, doğalgaz kullanımı ile dış ortam hava kalitesinde SO₂ parametresi bazında doğrudan bir ilişki kurulamamış, hava kalitesinde beklenen iyileşme gözlenememiştir.

KAYNAKLAR

YEGM (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Yenilenebilir Enerji Genel M¼d¼rl¼đ¼)

(2016) http://www.eie.gov.tr/eie-web/turkce/en_tasarrufu/uetm/ts13.html

Enerya Kapadokya Gaz Dağıtım A.Ş. (2016)

ÇŞİM (2016), T.C. Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl M¼d¼rl¼đ¼, Hava Kalitesi İzleme İstasyonu verileri.

MGM (2015), T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Meteoroloji Genel M¼d¼rl¼đ¼.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ NEVŞEHİR MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI
Erciyes Üniversitesi
hzeki@erciyes.edu.tr

ÖZET

Demokrat Parti'nin siyasal hayatımıza girişi Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Demokrat Parti'nin Kırşehir'i ilçeye çevirmesinin ardından 20 Temmuz 1954'te il olan Nevşehir 1957 seçimlerinde 4 milletvekili ile mecliste temsil edilmişti. Hasan Hayati Ülkün, Mehmet Necmettin Önder, Zihni Üner ve Münip Hayri Ürgüplü (Tahir Münip Hayri Ürgüplü) Demokrat Parti'den seçilerek 1957-1960 yılları arasında mecliste Nevşehir'i temsil eden milletvekilleridir. Öncelikli olarak Meclis Tutanaklarından yararlanılan çalışmamızda Nevşehir'in ilk milletvekillerinin meclis çalışmaları konu alınmıştır.

GİRİŞ

15 Haziran 1954 tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Kırşehir vilayetinin kaldırılması ve Nevşehir kazasının Nevşehir adıyla yeni bir vilayet olarak kurulması için TBMM'ne kanun teklifi sunulmuştu. 1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy vermek suretiyle tüm milletvekillerini bu partiden çıkaran Kırşehir'in vilayet statüsünden çıkarılarak kaza yapılması kimilerince Kırşehir'in Demokrat Parti tarafından cezalandırıldığı şeklinde yorumlanmıştır(Tunçay 1995: 181, Eroğlu 2003: 163-164). Ancak, kanun teklifinin gerekçelerinin ifade edildiği Esbabı Mucibe Layihasında Anayasanın 89. ve İl İdaresi Kanununun 1. maddelerine göre idari taksimatın vilayet, kaza ve nahiye olarak şekillendirildiği ve bunların iktisadi ve coğrafi şartlara göre oluşturulduğu dile getirilmişti. Bu noktada devletin varlık sebebi iyi ve verimli bir şekilde halka hizmet etmek olduğu vurgulanmış, iktisadi ilişkiler çerçevesinde bir merkez etrafında toplanmış olan mülki idarenin faydalı olduğu dile getirilmişti. Çevresi ile merkezi bir bölge oluşturan ve iktisadi ilişkileri bölgenin dışına taşarak gelişme imkanı gösteren kazaların desteklenmesinin ülkenin faydasına olduğunu ifade eden hükümet Nevşehir'de bu özelliklerin varlığına dikkat çekmiş ve il olmasını TBMM'ne teklif etmişti (<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001015ss0024.pdf>).

20 Temmuz 1954 tarihinde 6429 sayılı kanunla(Düster T.5, C.35: 1986-1989) il haline getirilen Nevşehir’de 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan ilk genel seçimlerde %42 oy oranı ile Demokrat Parti’den 4 milletvekili seçildi. Böylece, Nevşehir ilk milletvekillerini 11. Dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne gönderdi. Hasan Hayati Ülkün, Mehmet Necmettin Önder, Zihni Üner ve Münip Hayri Ürgüplü (Tahir Münip Hayri Ürgüplü) Nevşehir’in Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne gönderdiği ilk milletvekilleridir. Bunlardan Ülkün ve Üner bir dönem önce Niğde milletvekili olarak mecliste görev yapmıştır(Yurt Ansiklopedisi 1982-1983: 6071).

NEVŞEHİR MİLLETVEKİLLERİNİN MECLİS ÇALIŞMALARI

1 Kasım 1957 tarihinde başlayan ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar devam eden 11. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’inde Nevşehir milletvekilleri yedi teklif, bir takrir ve elli altı kez söz almak suretiyle toplamda 64 kez meclis faaliyetlerine katkıda bulunmuşlardır. Milletvekillerinin her birine ayrı ayrı istatistiki olarak baktığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşırız: Hayati Ülkün, bir teklif ve üç kez de söz almak suretiyle meclis faaliyetlerine iştirak etmiştir. Oysaki Ülkün, Niğde milletvekili olarak görev yaptığı 10. dönemde 26 kez söz almak suretiyle meclis çalışmalarına daha yoğun katılımında bulunmuştu. Yine Münip Hayri Ürgüplü altı teklif, bir takrir ve on bir kez de söz almak suretiyle meclis faaliyetlerine katılmıştır. Diğer bir milletvekili Necmeddin Önder ise hiçbir teklif ve takrir sunmamasına karşılık yirmi kez söz almak suretiyle meclis çalışmalarında yer almıştır Son olarak 10. Dönem Niğde milletvekilliği sırasında altı kez söz alan Zihni Üner bu dönemde Önder gibi sadece söz almak suretiyle yirmi iki kez meclis faaliyetlerine iştirak etmiştir.

(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=11&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=&v_sb=NEV%C3%9EEH%C3%9DR&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=64&v_kullanici_id=8503719&v_gelecek_sayfa=1). Aşağıdaki tabloda meclisin genel faaliyetleri içinde Nevşehir milletvekillerinin faaliyetlerinin oranı verilmiştir.

Milletvekili	Teklif	Takrir	Söz Almak	Toplam
Hayati Ülkün	1	-	3	4
Münip Hayri Ürgüplü	6	1	11	18
Necmeddin Önder	-	-	20	20

Zihni Üner	-	-	22	22
Toplam	7	1	56	64
TBMM Geneli (66 İl)	472	227	3528	4227
Türkiye Ortalaması	7,15	3,43	53,45	64,04

ZİHNİ ÜNER

1900 yılında Aksaray’da doğan Üner aslen Nevşehir’in Nar köyünden Hacı Mahmutoğullarından Ahmet Hulusi Üner’in oğludur. Zihni Üner Kuleli Askeri Lisesi’nden sonra Harp Okulu’na devam etti. Bundan sonra Fen Tatbikat Okulu’ndan ve Fransa Versaille Yüksek Askerî Mühendis Okulu’ndan mezun oldu. 1917-1950 yılları arasında Demiryolu Subayı olarak görev yapan Üner Fen ve Tatbikat Okulu Demiryolu hocalığı, Genelkurmay’da demiryolu mütehassıslığı görevlerini de ifa etti. 1950-1951’de Yüksek mühendis olarak Genelkurmay Ulaştırma Dairesi Başkanlığı yaptı. 1951’den 1954’e kadar Devlet Demiryolları Genel Müdürü olarak çalıştı. 2 Mayıs 1954’te Demokrat Parti Niğde milletvekili olarak meclise girdi(Zat ve Sicil Dosyası, Sicil No:2131). 27 Ekim 1957 seçimlerinde ise Demokrat Parti Nevşehir milletvekili olarak meclise giren(TBMM Albümü C.2: 744, Ayrıca Seçim Mazbatası için bkz. Ek.1) Üner 27 Mayıs Hareketinden sonra Yassıada Adalet Divanınca 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Kayseri’de cezaevinde bulunduğu sırada hastalandı. Tedavi için getirildiği Ankara’da 12 Eylül 1962’de vefat etti. Cebeci’de Asri Mezarlığa defnedildi.12 Eylül 1962’de vefat etti(Arslan 2009: 765).

Meclis Tutanaklarında Nevşehir milletvekillerinin meclis çalışmalarına ilk katkısını 4 Aralık 1957 tarihindeki 10. Birleşimde “Askerlik Kanununun 5673 sayılı Kanunla muaddel 5. maddesinin birinci fıkrasının tadili hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle” Milli Müdafaa Encümeni Reisi(Arslan 2009: 182) sıfatıyla Zihni Üner’in söz aldığı ifade edilmişse de tutanaklarda yaptığımız incelemede bu tarihte bir konuşmaya rastlayamadık(Tutanak Dergisi, 11.D,1.C,10.B: 89-90,105). Bahsi geçen teklif Tunceli milletvekili Arslan Bora tarafından 29 Haziran 1957 tarihinde yapılmış(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,66.B: 97-98) ve 16 Aralık 1957’de Milli Müdafaa Encümeni’ne havale edilmiştir(Tutanak Dergisi, 11.D,1.C,15.B: 153). Üner’in Milli Müdafaa Encümeni Reisi sıfatıyla konuya dair görüşünü bildirdiği konuşması 9 Mayıs 1958 tarihli 66. Birleşimde

gerçekleşmiştir(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,66.B: 90). Bahsi geçen kanun teklifinde askerlik sürelerinin kısaltılması istenmiş(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,66.B: 87-90) encümen reisi Üner gerekçelerini izah ettiği konuşmasının ardından encümen olarak bu teklifin reddini talep etmiştir(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,66.B: 90).

Zihni Üner'in meclis kürsüsünde yaptığı konuşmaların geneli Milli Müdafaa Encümeni Reisi olması hasebiyle askerliğe dair konuları içermektedir. 26 Mart 1958 tarihli 51. Birleşimde Subayların terfiine dair kanunun 8. Maddesine ek geçici bir madde görüşülmüş, kısa dönem ceza alan subayların durdurulan terfilerinin iadesi istenmişti. Encümen adına söz alan Üner teklifin reddinden yana olduklarını ifade etmiştir(Tutanak Dergisi, 11.D,3.C,51.B: 88). Yine Subayların terfii ile alakalı olarak 2 Haziran 1958 tarihli(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,75.B: 290-292) ve 25 Haziran 1958 tarihli(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,85.B: 680) oturumlarda Encümen adına söz almıştır. Bunlara ek olarak 18 Mayıs 1959 tarihinde hükümet tarafından Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde İlmî İstişare Kurulu'nun oluşturulması için bir kanun teklifi verilmişti. Encümen reisi sıfatıyla söz alan Üner, "Ordumuzun konvansiyonel silahlardan güdümlü ve atomik silahlara geçmekte bulunduğu bir devrede Milli Müdafaa bünyesinde İlmî İstişare Kurulu adı altında bir teşekkül kurulması hususunda Hükümetin yüksek meclise sevk etmiş olduğu bu mühim kanun layihısından dolayı hükümete şükranlarımı arz etmeyi zevkli bir vicdan borcu bilirim" ifadeleriyle başladığı konuşmasının sonunda Encümen adına kanunun kabulünü istediklerini ifade etmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,69.B: 177).

Askerlik harici konularda da meclis kürsüsüne çıkan Üner, 16 Nisan ve 2 Mayıs 1958'de "İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş Ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun Lâyihası" görüşülürken söz almış imar alanlarının belirlenmesinde oluşturulacak kurulun doğrudan hükümetin kontrolünde olması gerektiğini ifade etmiş, sivil savunmamız açısından bunun önemini dile getirmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,3.C,60.B: 292-295; Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,63.B: 14). Ayrıca, Ulaştırma Bakanlığı ile Devlet Hava İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Milli Savunma Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı bütçeleri hakkında yapılan oturumlarda da söz almıştı(Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,44.B: 707-709; Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,45.B: 818). Bunlara ek olarak, 27 Mayıs 1959'da "Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu münasebetiyle"(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,73.B: 369) söz alan Üner teklifle üniversiteye yapılacak bağışların vergiden muaf tutulmasının çok doğru bir yaklaşım olduğunu ifade etmişti. Bundan başka 8 Haziran'da Emekli Sandığı Kanununda yaş haddine dair yapılan görüşmelerde(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,78.B: 601) ve Ziraat

Bakanlığı Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü teşkilat ve vazifeleri hakkındaki kanunla ilgili görüşmelerde de meclis kürsüsünde söz almıştı(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C,20.B: 307).

HASAN HAYATİ ÜLKÜN

1915 Nevşehir doğumlu olan Hayati Ülkün'ün mesleği hukuk hakimliği idi. 1938'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra askerliğini yaptı. 1940 yılında İktisat Bakanlığı'na bağlı Madenler Müdürlüğü'nde memuriyete başladı. 5 ay süren bu memuriyetinden sonra adliyeye geçiş yapan Ülkün İstanbul'da stajını tamamladı. Daha sonra sırasıyla Palu ve Artvin'de Cumhuriyet Müddei Umumi Muavinliği, Kilis, Şarkışla, Görele ve Nevşehir Hukuk Hakimliği görevlerinde bulundu. 11 Mart 1954'te Nevşehir Hukuk Hakimliği görevinden istifa ederek Demokrat Parti milletvekili adayı olarak 1954 seçimlerine katıldı. Bu seçim döneminde Nevşehir il olmadığı için Niğde'den aday oldu. 2 Mayıs 1954'te milletvekili seçilen Ülkün tercümeihal varakasında 1950 yılında da Demokrat Parti'den adaylığını koyduğunu, ancak yoklamadan önce feragat ettiğini ifade etmektedir(Zat ve Sicil Dosyası, Sicil No: 2130). 27 Ekim 1957 seçimlerinde ise Demokrat Parti Nevşehir milletvekili olarak meclise girdi. Ülkün, 22 Aralık 1994'te vefat etmiştir(*TBMM Albümü*, Cilt 2, s.744. Ayrıca Seçim Mazbatası için bkz. Ek.2).

10. Dönem Niğde milletvekili olan Ülkün Nevşehir milletvekili olarak girdiği mecliste Adliye Encümeni üyesi ve Meclis Kütüphanesi Encümeni üyesi olmuş(Arslan 2009: 464,482,493,501) meclis çalışmaları esnasında 3 kez söz almış ve bir kanun teklifi sunmuştur.

1 Aralık 1958 tarihli 9. Birleşimde “5423 sayılı Esnaf Vergisi Kanununun kaldırılması ve 5421 sayılı Kanunun bâzı maddelerinin tadili ve bâzı maddelerine fıkralar ilâvesi hakkındaki 6582 sayılı Kanunun bâzı maddelerinin tadili ve bu kanuna bâzı hükümler ilâvesine mütedair 6838 sayılı Kanuna muvakkat madde ilâvesine dair” kanun teklifi veren Ülkün'ün teklifi Maliye ve Bütçe Encümenlerine havale edilmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,6.C,9.B: 4). Bundan başka, 24 Aralık 1958 tarihli 19. Birleşimde “Bir kısmı ithal eşyalarından alınmakta olan Hazine hissesinin kaldırılması hakkındaki Kanun münasebetiyle” söz almış, vatandaşın yükünü hafifletmek maksadıyla hükümetin verdiği önergeyi takdirle karşıladığını belirttikten sonra konuyu bütçe dengeleri açısından ele almış ve eleştirilerini dile getirmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,6.C,19.B: 287-288). Sivas

Mebusu Turhan Feyzioğlu ve 5 arkadaşının, Et ve Balık Kurumu tarafından açılan bir kredi muamelesi dolayısıyla Meclis tahkikatı açılmasına dair takriri münasebetiyle söz almıştır(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C). Son olarak, 27 Nisan 1960 tarihli 61. Birleşimde ele alınan ‘‘Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerinin vazife ve salhiyetleri hakkındaki Kanun’’ münasebetiyle Adalet Encümeni adına söz almıştı. Kanun tasarısının 9. Maddesinde ‘‘Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encmenlerince ittihaz olunan karar veya tedbirler katı olup aleyhine itiraz olunamaz’’ hükmü zerine Adalet Encümeni yesi olması hasebiyle maddeye açıklık getirmiş, alınan karar ve tedbirlere karşı gelinemeyeceğini ifade etmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,13.C,61.B: 306-307).

MNİP HAYRİ ÜRGÜPLÜ (TAHİR MNİP HAYRİ ÜRGÜPLÜ)

1905 rgp doğumlu olan Mnip Hayri Ürgüplü İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Cenevre Hukuk Fakültesi’nde Hukuk Doktorası yaptı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Doçenti olarak görev yapan rgpl Sümerbank Hukuk Müşavirliği ve İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü Hukuk Müşavirliği ve Avukatlığı görevlerinde bulundu. Serbest Avukatlık da yapan rgpl 3 Haziran 1979 tarihinde vefat etti(Zat ve Sicil Dosyası, Sicil No: 2428; TBMM Albümü, Cilt 2, s.744. Ayrıca Seçim Mazbatası için bkz. Ek.3).

Hariciye Encümeni yesi olan rgpl(Arslan 2009: 472,490,509) 6 kanun teklifi, 1 takrir ve 11 kez söz almak suretiyle meclis çalışmalarına iştirak etmiştir. İlk kanun teklifi Türk Ceza Kanunu’nun 175. Maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi ve aynı maddeye iki yeni fıkranın eklenmesi ile ilgilidir. 16 Aralık 1957 tarihli 15. Birleşimde gündeme gelen teklif Adliye Encümenine havale edilmiş(Tutanak Dergisi, 11.D,1.C,15.B: 153), 17 şubat 1958 tarihli 39. Birleşimde rgpl teklifinin gerekçesini mecliste dile getirmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,2.C,39.B: 113-114). 24 Mart 1958 tarihinde gerçekleştirilen 50. Birleşimde müzakere edilen kanun teklifinde din ve mezhepleri tezyif ve tahkir edici neşriyatın suç ve cezayı mucip olduğu ifadesine dil ile yapılan tezyif ve tahkirlerin de eklenmesinin yanı sıra din ve mezhep ibaresine peygamberlerin de eklenmesi istenmişti. Ürgüplü bu kanuni düzenleme ile laikliğin de güçleneceğine vurgu yapmış, yapılan müzakerelerin sonucunda teklif tekrar adliye encümenine gönderilmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,3.C,50.B: 7-28).

Ürgüplü bir diğer kanun teklifini Kocaeli milletvekili Cemal Tüzün ile birlikte vermiştir. Emekli Sandığı Kanunu'nda değişiklik yapılması isteyen teklif 8 Ocak 1958 tarihli birleşimde ele alınmış, bilahare Maliye ve Bütçe Encümenlerine sevk edilmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,1.C,22.B: 440). Bundan başka, 31 Mart 1958 tarihli oturumda Çanakkale milletvekili Nureddin Fuad Alpkartal ile birlikte Manisa eski milletvekili Kazım Nami Duru'ya vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında kanun teklifi(Tutanak Dergisi, 11.D,3.C,53.B: 121), buna ek olarak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 57 ve 72. Maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi ile Hukuk Usulü Muhakemeleri kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi(Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,36.B: 109) ve son olarak Rauf Orbay'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair kanun teklifini Ürgüplü'nün kanun teklifleri arasında dile getirebiliriz(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C,21.B: 156). Sakarya milletvekili Hamza Osman Erkan ile birlikte hazırladıkları Rauf Orbay ile ilgili kanun teklifi 24 Şubat 1960 tarihli 46. Birleşimde ele alınmış ve kabul edilmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,12.C,46.B: 328-329).

Ürgüplü'nün Zihni Üner ile birlikte Arzuhal Encümenininin 6 Ocak 1960 tarihli 1925 sayılı kararın mecliste görüşülmesine dair tavrileri 15 Ocak 1960 tarihinde Arzuhal Encümenine sevk edilmiş(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C,24.B: 206), 4 Nisan 1960 tarihli birleşimde görüşülmüştü. Bu önergede memuriyetin 25 senelik müddetinin dolmasına 2,5 ay kala vefat eden şahsın eş ve çocuklarına ikramiyesinin verilmesi istenmiş, Arzuhal Encümenininin kanuni zorunluluk sebebiyle bunun imkansızlığını dile getirmesi üzerine konu tekrar Arzuhal Encümenine sevk edilmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,13.C,52.B: 8-9).

Zihni Üner'in Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü sırasında aldığı kararlarda usulsüzlük ve yolsuzluk olduğu iddiasıyla milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması istenmişti. Ürgüplü, 1 Nisan 1959 tarihli 55. Birleşimde Zihni Üner'in dokunulmazlığının kaldırılarak yargılanması için verilen önerge üzerine konuya dair mecliste konuşma yapmış, dokunulmazlığın kaldırılması isteminin reddini istemiştir(Tutanak Dergisi, 11.D,8.C,55.B: 245).

Ürgüplü bunlardan başka meclis kürsüsünde 26 Şubat 1958 tarihli 47. Birleşimde Maarif Vekâleti, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1958 yılı bütçeleri münasebetiyle söz almış, çocukları 3 sınıfa ayırarak yaptığı konuşmasında üstün zekanın üstünde anormal tipler olarak adlandırdığı çocuklar için devlet tarafından alınması gereken

tedbirlerden bahsetmiştir(Tutanak Dergisi, 11.D,2.C,47.B: 726,776). Ayrıca, 11 Mayıs 1959'da Temyiz Mahkemesi teşkilatına dair kanunda yapılan değişiklik teklifi aleyhinde(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,66.B: 61) konuşma yapan Ürgüplü 27 Mayıs 1959 tarihinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne yapılan bağışların vergiden muafiyeti ile ilgili kanun için yapılan toplantıda kanunun milletimize ve devletimize hayırlı olmasını dilemiş, olumlu görüş bildirmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,73.B: 356). Bundan başka, 8 Haziran 1959'da Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,78.B: 606-609), Vakıflar Umum Müdürlüğü 1959 yılı bütçesi münasebetiyle ve Sigorta şirketlerinin murakabesi hakkındaki Kanun münasebetiyle meclis kürsüsünde fikirlerini beyan etmişti(Tutanak Dergisi, 11.D,10.C,11.B: 300-301). Bunlara ek olarak, 11 Aralık 1959'da Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 6200 sayılı Kanuna bir madde eklenmesine dair Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,10.C,13.B: 344) ve son olarak 14 Aralık 1959 tarihli 14. Birleşimde Muş Mebusu Şemsi Ağaoğlu ve iki arkadaşının, Gelir Vergisi Kanununun 6247 sayılı Kanunla değiştirilen 24. maddesinin bir numaralı bendinin tadili hakkındaki kanun teklifinin reddine dair Bütçe Encümeni mazbatasını münasebetiyle meclis kürsüsüne çıkmıştı(Tutanak Dergisi, 11.D,10.C,14.B: 361-362,368).

NECMEDDİN ÖNDER (MEHMET NECMEDDİN ÖNDER)

1913 Nevşehir doğumlu olan Mehmet Necmeddin Önder 1933'te Harp Okulu'ndan, 1938'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1938 yılında İktisat Bakanlığı'nda başladığı görevini 19 yıl boyunca sürdürdü. Bakanlıktaki son görevi Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü idi. Önder'in "1950'de basılan "Esnaf Dernekleri ve Esnaf Dernekleri Birlikleri" ve Cevdet Aygün'la birlikte kaleme alıp 1954'te basılan "Türkiye'de Akaryakıt İstihlak-Mevzuat-Fiatlar Ve Diğer Mallara Ait Satış Ve Fiat Murakabe Mevzuatı" eserleri mevcuttur(Zat ve Sicil Dosyası, Sicil No: 2427). 27 Ekim 1957 seçimlerinde Demokrat Parti Nevşehir milletvekili olarak meclise giren Önder, 10 Şubat 1993'te vefat etmiştir(*TBMM Albümü*, Cilt 2, s.744. Ayrıca Seçim Mazbatasını için bkz. Ek.4).

Necmeddin Önder'in herhangi bir teklif ve takririnin olmadığını, ancak yirmi kez meclis kürsüsüne çıkarak meclis çalışmalarına katıldığını görmekteyiz. Ayrıca, mecliste Bütçe Encümeni(Arslan: 467, 485, 504) ve Tahkikat Encümeni(Arslan: 373) üyesi olarak görev almıştır. Bütçe Encümeni üyesi olması hasebiyle meclis konuşmalarının çoğu bütçe ile ilgili konularda olmuştur. Bunları sırasıyla ifade etmek gerekirse;

* 24 Şubat 1958 tarihli 45. Birleşimde Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti, İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1958 yılı bütçeleri münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,2.C,45.B: 476),

* 27 Şubat 1958 tarihli 48. Birleşimde Ticaret Vekâleti 1958 yılı Bütçesi münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,2.C,45.B: 918-919),

* 11 Haziran 1958 tarihli 79. Birleşimde Sanayi Vekâleti ile Petrol Dairesi Reisliği 1958 yılı bütçeleri münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,79.B: 433-434),

* 23 Şubat 1959 tarihli 43. Birleşimde Riyaseti Cumhur 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,43.B: 494-495),

* 24 Şubat 1959 tarihli 44. Birleşimde Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,44.B: 671-672),

* 25 Şubat 1959 tarihli 45. Birleşimde Maliye Bakanlığının(Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,45.B: 740-741) ve Ticaret Bakanlığının(Tutanak Dergisi, 11.D,7.C,45.B: 892-895) 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle,

* 23 Şubat 1960 tarihli 45. Birleşimde TBMM 1960 yılı Bütçesi münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,12.C,45.B: 294-295),

* 25 Şubat 1960 tarihli 47. Birleşimde Emniyet Umum Müdürlüğü 1960 yılı Bütçesi hakkında(Tutanak Dergisi, 11.D,12.C,47.B: 476-477),

* 26 Şubat 1960 tarihli 48. Birleşimde Ticaret Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü 1960 yılı bütçeleri münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,12.C,48.B: 633-634,730-731), meclis kürsüsüne çıkmıştır.

Bunlardan başka Önder'in yine ekonomi ile ilgili konularda meclis kürsüsüne çıktığını görmekteyiz. Kısaca ifade etmek gerekirse;

- 20 Aralık 1957 tarihli 17. Birleşimde 5590 sayılı «Ticaret ve Sanayi Odaları», «Ticaret Odaları», «Sanayi Odaları», «Ticaret Borsaları» ve «Ticaret ve Sanayi Odaları», «Ticaret Odaları», «Sanayi Odaları» ve «Ticaret Borsaları» Birliği Kanununa ek Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,1.C,17.B: 198-199),
- 11 Haziran 1958 tarihli 79. Birleşimde Bankalar Kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatasını hakkında(Tutanak Dergisi, 11.D,4.C,79.B: 424,433-434),

- 14 Ocak 1959 tarihli 24. Birleşimde Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Emniyet Umum Müdürlüğü kısmına bazı kadrolar ilâvesi hakkındaki Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,6.C,24.B: 448),
- 8 Haziran 1959 tarihli 78. Birleşimde 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 40. maddesine bir (F) fıkrası eklenmesine dair Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,78.B: 597-598),
- 12 Haziran 1959 tarihli 80. Birleşimde Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı hakkındaki Kanunun 100. maddesinin tadili ve bu kanuna geçici iki madde eklenmesi hakkındaki Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,9.C,80.B: 748),
- 3 Şubat 1960 tarihli 32. Birleşimde 1959 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/1) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkındaki Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C,32.B: 489-490), meclis kürsüsünde konuşma yapmıştır.

Ekonomi harici konularda da meclis kürsüsüne çıkan Önder 29 Nisan 1959 tarihli 62. Birleşimde Futbol müsabakalarında müşterek bahisler tertibi hakkındaki Kanun münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,8.C,62.B: 434-435), fikirlerini beyan etmiştir. Ayrıca oluşturulan tahkikat komisyonlarının görüşmeleri esnasında da meclis kürsüsünde konuşma fırsatı bulan Önder'in bu konuşmalarını şu şekilde ifade edebiliriz: 15 Şubat 1960 tarihli 37. Birleşimde Burdur Mebusu Fethi Çelikbaş ve Kırşehir Mebusu Fazıl Yalçın'ın, Zile hâdiseleri hakkında Meclis tahkikatı açılmasına dair takriri münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C,37.B: 896-900) ve 18 Şubat 1960 tarihli 40. Birleşimde Sivas Mebusu Turhan Feyzioğlu ve 5 arkadaşının, Et ve Balık Kurumu tarafından açılan bir kredi muamelesi dolayısıyla Meclis tahkikatı açılmasına dair takriri münasebetiyle(Tutanak Dergisi, 11.D,11.C,40.B: 1147-1150) söz almıştır.

SONUÇ

Nevşehir'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği ilk vekiller Demokrat Parti'den çıkmıştır. İktidar partisi olmasına ve Nevşehir yeni il statüsüne kavuşmasına rağmen Nevşehir milletvekilleri çalışmaları esnasında Nevşehir'e dair talepte bulunmamış, Türkiye'nin geneli ile ilgili konularda çalışmışlardır. Özellikle buldukları komisyonlar çerçevesinde faaliyette buldukları göze çarpmaktadır.

Bu dönem de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 472 teklif ve 227 takrir sunulmuş, meclis çalışmaları esnasında milletvekilleri 3528 kez söz almıştı. Nevşehir milletvekilleri ise 7 Teklif, 1 Takrir ve 56 kez Söz Almak suretiyle bu faaliyetlere katkıda bulunmuşlardı. Buna göre, sadece Teklif sunma noktasında meclis ortalaması geçilmiş, Takrirden oran çok düşük kalırken Söz Almak suretiyle meclis çalışmalarına sağlanan katkı ortalamaya oldukça yaklaşmıştır. Genel ortalamanın ise yakalandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri:

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMM, Millet Meclisi Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem 11, Sicil No: 2130.

TBMM, Millet Meclisi Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem 11, Sicil No: 2131.

TBMM, Millet Meclisi Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem 11, Sicil No: 2147.

TBMM, Millet Meclisi Üyesine Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Dönem 11, Sicil No: 2148.

2. Resmi Yayınlar:

Düstur, Tertip 5, Cilt 35

TBMM Albümü (1920-2010), İkinci Cilt 1950-1980, İkinci Basım. Ankara 2010.

Türkiye Büyük Millet Meclisi;

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 1. Cilt, 10. Birleşim, 4 Aralık 1957.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 1. Cilt, 15. Birleşim, 16 Aralık 1957.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 1. Cilt, 17. Birleşim, 20 Aralık 1957.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 1. Cilt, 22. Birleşim, 8 Ocak 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 2. Cilt, 39. Birleşim, 17 Şubat 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 2. Cilt, 45. Birleşim, 24 Şubat 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 2. Cilt, 47. Birleşim, 26 Şubat 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 3. Cilt, 50. Birleşim, 24 Mart 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 3. Cilt, 51. Birleşim, 26 Mart 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 3. Cilt, 53. Birleşim, 31 Mart 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 3. Cilt, 60. Birleşim, 16 Nisan 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 4. Cilt, 63. Birleşim, 2 Mayıs 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 4. Cilt, 66. Birleşim, 9 Mayıs 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 4. Cilt, 75. Birleşim, 2 Haziran 1958.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 4. Cilt, 79. Birleşim, 11 Haziran 1958.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 4. Cilt, 85. Birleşim, 25 Haziran 1958.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 6. Cilt, 9. Birleşim, 1 Aralık 1958.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 6. Cilt, 19. Birleşim, 24 Aralık 1958.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 6. Cilt, 24. Birleşim, 14 Ocak 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 7. Cilt, 36. Birleşim, 11 Şubat 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 7. Cilt, 43. Birleşim, 23 Şubat 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 7. Cilt, 44. Birleşim, 24 Şubat 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 7. Cilt, 45. Birleşim, 25 Şubat 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 8. Cilt, 55. Birleşim, 1 Nisan 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 8. Cilt, 62. Birleşim, 29 Nisan 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 9. Cilt, 66. Birleşim, 11 Mayıs 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 9. Cilt, 69. Birleşim, 18 Mayıs 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 9. Cilt, 73. Birleşim, 27 Mayıs 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 9. Cilt, 78. Birleşim, 8 Haziran 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 9. Cilt, 80. Birleşim, 12 Haziran 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 10. Cilt, 11. Birleşim, 7 Aralık 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 10. Cilt, 13. Birleşim, 11 Aralık 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 10. Cilt, 14. Birleşim, 14 Aralık 1959.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 11. Cilt, 20. Birleşim, 6 Ocak 1960.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 11. Cilt, 21. Birleşim, 8 Ocak 1960.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 11. Cilt, 24. Birleşim, 15 Ocak 1960.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 11. Cilt, 32. Birleşim, 3 Şubat 1960.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 11. Cilt, 37. Birleşim, 15 Şubat 1960.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 11. Cilt, 40. Birleşim, 18 Şubat 1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 12. Cilt, 45. Birleşim, 23 Şubat 1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 12. Cilt, 46. Birleşim, 24 Şubat 1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 12. Cilt, 47. Birleşim, 25 Şubat 1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 12. Cilt, 48. Birleşim, 26 Şubat 1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 13. Cilt, 52. Birleşim, 4 Nisan 1960.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11. Dönem, 13. Cilt, 61. Birleşim, 27 Nisan 1960.

3. Tetkik Eserler:

Arslan, Zühtü (2009). Türk Parlamento Tarihi TBMM-XI. Dönem (1957-1960), Cilt:1-3, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:156.

Eroğlu, Cem (2003). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Tunçay, Mete (1995). “Siyasal Tarih (1950-1960)”, Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980, Ed. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.

Yurt Ansiklopedisi (1982-1983). 8. Cilt, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

4. İnternet:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001015ss0024.pdf> (Erişim zamanı:01.05.2016)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=11&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=&v_sb=NEV%C3%9EEH%C3%9DR&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=64&v_kullanici_id=8503719&v_gelecek_sayfa=1 (Erişim zamanı:01.05.2016)

EKLER

Ek.1

27 Ekim 1957 Seçimi Zihni Üner'e ait mazbata.

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Mevlak veya san'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oyların kullanılmadıkları sayı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Zihni Üner	Aksaray 1316	10. ou devre Niğde Mebusu	29787	yirmisekiz bin yedi yüz seksen yedi	84241	58735	itiraz veya şikâyet olmamıştır.	

Milletvekili seçimi konumu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda oy ile Zihni Üner Nevşehir ilimiz Milletvekilliğine seçilmiştir.

aldığını gösterir bu tutanak kurulmuş taraflardan kendilerine verilir.

A. Yür. Cema Reisi İzzettin Arıkan	A. D.P. Üye Sait Çekirdekçi	A. D.P. Üye Derviş Yoncu	A. C.H.P. Üye Yüksel Yağar	A. Üye Vahdi Güçlü	A. Üye C.N.P. Sevket Yüce
A. C.N.P. Üye Nuri Karaköş	A. Üye Güneş Mecidi	A. Üye Mustafa Kuyukosun	A. Üye Güneş Mecidi Faik Demirbaş	A. Üye Berüdiye M. Hasan Kırıkkıran	A. Üye Berüdiye M. Yağar Özgenç

NOT : Başkan ve üyelerin imza edebilecek yerlerin üstüne aynı adılarıyla soyadları yazılacaktır .

Ek.2

27 Ekim 1957 Seçimi Hasan Hayati Ülkün'e ait mazbata.

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Mevlak veya san'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oyların kullanılmadıkları sayı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Hasan Hayati Ülkün	Nevşehir 1931	10. ou devre Niğde Mebusu	28697	yirmisekiz bin altıyüz doksan yedi	84241	68735	itiraz veya şikâyet olmamıştır.	

Milletvekili seçimi konumu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda oy ile Hasan Hayati Ülkün Nevşehir ilimiz Milletvekilliğine seçilmiştir.

aldığını gösterir bu tutanak kurulmuş taraflardan kendilerine verilir.

Başkan A. Yür. Cema Reisi İzzettin Arıkan	A. D.P. Üye Sait Çekirdekçi	A. D.P. Üye Derviş Yoncu	A. C.H.P. Üye Yüksel Yağar	A. Üye Vahdi Güçlü	A. Üye C.N.P. Sevket Yüce
A. C.N.P. Üye Nuri Karaköş	A. Üye Güneş Mecidi	A. Üye Mustafa Kuyukosun	A. Üye Güneş Mecidi Faik Demirbaş	A. Üye Berüdiye M. Hasan Kırıkkıran	A. Üye Berüdiye M. Yağar Özgenç

NOT : Başkan ve üyelerin imza edebilecek yerlerin üstüne aynı adılarıyla soyadları yazılacaktır .

Ek.3

27 Ekim 1957 Seçimi Münip Hayri Ürgüplü'ye ait mazbata.

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait
TUTANAK

Çanak No VI
Mad 65 - 8 117/son FK

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya san'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananların sayısı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yaz ile				
Münip Hayri Ürgüplü	Ürgüplü 1921	Avukat	29034	y' raddokuz bin otuz dört	84241	68735	İtiraz veya Şikâyet Olanmamıştır.	

Milletvekili seçimi sonucu gereğince iliminde yapılan seçim sonunda 29034 oy ile Münip Hayri Ürgüplü'nün ilimiz Milletvekilğine seçilmesi hakkında gösterdiği bu tutanak kararnamuz taraflardan kararnamaya verilmiştir. 28/10/57

Başkan A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye
 Akar Cema Reisli D.P. D.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P.
 Mustafa Arakan Sarı Çekirdekçi Derviş Yoncu Yüksel Yağar Vahdi Güçlü Şevket Yücel

A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye
 C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P.
 Mustafa Keleşkenen Gökçe Mustafa Keleşkenen Faik Demirbaş Hasan Kırıkdoğan Yağar Öngen

NOT : Başkan ve üyelerin ilimiz edebilmek yerlerine istinaze aynı ayın adlarıyla sayılarıyla yazılacaktır.

Ek.4

27 Ekim 1957 Seçimi Mehmet Necmettin Önder'e ait mazbata.

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait
TUTANAK

Çanak No VI
Mad 65 - 8 117/son FK

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya san'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananların sayısı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yaz ile				
Necmettin Önder	Nevşehir 1329	Ticaret Vekâleti Teşkilatından Ürün Ü. dördü	28995	Yirmi dokuz bin dokuz yüz doksan beş	84241	68735	İtiraz ve Şikâyet yapılmamıştır.	

Milletvekili seçimi sonucu gereğince iliminde yapılan seçim sonunda 28995 oy ile Necmettin Önder'in Nevşehir ilimiz Milletvekilğine seçilmesi hakkında gösterdiği bu tutanak kararnamuz taraflardan kararnamaya verilmiştir. 28/10/57

Başkan A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye A. Öye
 İzzet Akar Sarı Çekirdekçi Derviş Yoncu Yüksel Yağar Vahdi Güçlü Şevket Yücel

C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P. C.H.P.
 Mustafa Keleşkenen Gökçe Mustafa Keleşkenen Faik Demirbaş Hasan Kırıkdoğan Yağar Öngen

NOT : Başkan ve üyelerin ilimiz edebilmek yerlerine istinaze aynı ayın adlarıyla sayılarıyla yazılacaktır.

NEVŞEHİR'DE TURİZM GÜVENLİĞİ

Öğr. Gör. Dr. Hüseyin ARAS
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
huseyinaras@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Türkiye'nin önemli bir turizm merkezi olan Nevşehir'e ilişkin "güvenlik algısı" Nevşehir'e özgü bir güvenlik konsepti geliştirilmek suretiyle olumlu hale getirilebilir. Şehrin modus operandisi bu konudaki önemli yol göstericilerden biridir. Güvenlik hizmetleri şehrin modus operandisinden yararlanılarak etkin ve etkili şekilde sunulabilirse Nevşehir turizmi için belirlenen hedeflere kolaylıkla ulaşılabilir. Çünkü güvenlik güven ortamının tesis edilmesine katkıda bulunur. Türkiye'nin de yer aldığı dünya coğrafyasında sürmekte olan çatışmaların ve savaşların yaratabileceği olumsuz etkiler düşünüldüğünde bu konunun önemi haizdir. Üstelik turizm yoluyla sağlanacak olan ekonomik ve sosyal katkının Türkiye'ye yönelik çeşitli tehditleri bertaraf edebileceği gerçeği karşısında Nevşehir'e özgü güvenlik konsepti elzemdir. Bu bağlamda bir konsept olarak "turizm güvenliği" çeşitli açılardan incelenmeli ve şehrin modus operandisine uygun güvenlik hizmetlerinin etkin ve etkili şekilde sunulmasının yolları aranmalıdır. Bu süreçte güvenlikte çağdaş yaklaşımlar gözden kaçırılmamalıdır. Ekonomisi önemli oranda turizme bağlı olan Nevşehir'de tüm paydaşların bu yöndeki güvenlik politikalarına demokratik politikalar doğrultusunda birlikte katkı sunmaktan kaçınmayacağı çok açıktır. Kontrol edilebilir nitelikte bir bağımsız değişken olan "güvenlik algısı" tüm paydaşların demokratik katılımıyla ve çabalarıyla yönetilmelidir. Aksi halde kamu güvenliğini sağlamaya yönelik çabalar kamu güvenliğini tehdit edici niteliğe bürünebilir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Güvenlik, Modus Operandi, Güvenlik Algısı, Demokratiklik

ABSTRACT

"Sense of security" of Nevşehir, which is an important tourism center of Turkey, can be made positive by developing a Nevşehir-specific security concept. "Nevşehir's modus operandi" is one of the important guides on this subject. If security services can be present effectively and efficiently by utilizing from the city's modus operandi, the tourism targets of Nevşehir can be reached easily because the security ensures the establishment of confidence. When the negative effects of the ongoing conflicts and wars around Turkey are considered, the significance of this matter is clear. Moreover, the economic and social contribution made by tourism can eliminate various threats against Turkey and so it is very essential a Nevşehir-specific security concept. In this context, the concept of "tourism security" must be examined from various aspects, and the ways of providing specific security services appropriate to "Nevşehir's modus operandi"

effectively and efficiently must be searched. In this process, the contemporary approaches on security should not be overlooked. It is very clear that all stakeholders of tourism in Nevşehir, whose economy mainly depends on tourism, would not avoid contributing together to the democratic policies for the security policies. “Sense of security” as a controllable independent variable should be managed through the democratic participation and efforts of all stakeholders. Otherwise, the efforts to provide public security can threaten public security.

Key Words: Tourism, Security, Modus Operandi, Sense of Security, Democratization

Giriş: Turizmin Türkiye ve Nevşehir İçin Önemi

Tüm turizm bölgelerinde olduğu gibi Nevşehir’de de turist açısından “suçlara ve risklere karşı korunacağından şüphe duymamak değil, suçlarla ve risklerle karşılaşmayacağından emin olmak” daha önemlidir. Ancak Kapadokya bölgesinin merkezinde yer alan Nevşehir’de turizmin 2016 yılında yaşamaya başladığı kriz incelendiğinde bu güven hissini yeterince sağlanamamış olduğu söylenebilir. Çünkü turizm sektörü belirsizliklere karşı son derece hassas bir sektördür ve bir ülkedeki güvenlik sorunu hakkında yapılmış olan olumsuz yayınlardan çok çabuk etkilenir.¹ Nitekim Nevşehir de Türkiye’deki güvenlik sorununa ilişkin olumsuz yayınlardan kolayca etkilenmiş bir turizm bölgesidir. Bu çalışma Nevşehir’de turizm sektörünün yaşadığı bu soruna ilişkin bir çözüm arayışı amacıyla. Ancak Nevşehir’de turizmin turistlere yönelik suçlardan ve risklerden etkilendiğini kanıtlamaya çalışmak ya da turizm güvenliği için Nevşehir’de hangi tedbirlerin alınması gerektiğine dikkat çekmek bu çalışmanın asıl

¹ Amerika Birleşik Devletleri son dönemlerde Türkiye’de yaşanmış olan terör eylemleri nedeniyle muhtelif tarihlerde Türkiye’deki bazı şehirleri “çok tehlikeli” sınıfına alarak “gidilmemesi gereken şehirler” olarak etiketlemiş, seyahat uyarılarında bulunmuş ve hatta bazı şehirlerdeki vatandaşlarının bu şehirleri acilen terk etmelerini istemiştir (bkz. turkey.usembassy.gov 2016). İngiltere’de The Guardian gazetesi tarafından yapılan haberde “Türkiye’de tatile gitmek güvenli mi?” sorusuna yanıt aranmıştır. Haberde, daha önce Türkiye’ye gitmek isteyenleri vazgeçirebilecek tek sebep olarak “ülkenin çok kalabalık olması” gösterilirken, terör saldırılarının ardından artık bu kaygının yerini güvenlik endişelerinin aldığına dikkat çekilmiştir (bkz. www.bbc.com 2016a). Ankara’daki terör saldırılarından hemen sonra Almanya’da yüz binlerce Alman tatilcinin katılımıyla gerçekleştirilen büyük bir araştırmada ise Almanların %59’unun “Türkiye’yi artık güvenli bulmadıkları” sonucu ortaya çıkmıştır (bkz. www.turizmaktuel.com 2016). Hollanda’daki bir araştırmaya göre de “güvenlik kaygıları” nedeniyle Batılı turistler Türkiye’ye mesafelidir. Bir Hollanda TV’sine göre Türkiye, 10 ülkenin yer aldığı güvenli ülkeler listesinde 9. sırada yer alıyor (bkz. www.bbc.com 2016b). DAİŞ’in 2015 yılı başında Suriye’de iki Japon gazeteciyi öldürmesinin ardından Japonya’da Türkiye’nin Sivas’tan doğusu ve güneyi riskli bölge ilan edilmiştir (www.milliyet.com.tr 2016b). Bu uyarıların, yaklaşımların, değerlendirmelerin, sonuçların vb. Türkiye’yi ziyaret etmek isteyen kişilerin Türkiye’ye ilişkin güvenlik algısına olumsuz yönde etki etmemesi mümkün değildir.

amacı değildir. Bu amaç doğrultusunda genel olarak Türkiye turizmi için yapılmış çeşitli çalışmalar vardır.² Yer yer bu amaca yönelik öneriler sunsa da, bu çalışma daha ziyade, genelde Türkiye turizmine özeldir ise Nevşehir turizmine yönelik güvenlik politikalarının “turizm bölgelerine özgü” olarak geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliğine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Standart güvenlik politikalarına dayanan “görünür” nitelikteki insana dayalı güvenlik tedbirlerinin hem genel olarak turizm güvenliği için, hem de Nevşehir turizmi için etkili sonuçlar üretemeyebileceğini tartışarak güvenlik hizmetlerinde demokratiklik düzleminde çeşitli öneriler sunmak da bu çalışmanın amacıdır.

Tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik etmiş olan Nevşehir’in ekonomisinde turizm önemli yer tutmaktadır. Ancak Kapadokya bölgesinin merkezinde yer alan Nevşehir’de turizm sektörü, Türkiye’de gerek 2015 yılının sonlarında ve 2016 yılının ilk aylarında yaşanan terör eylemleri nedeniyle, gerekse muhtelif tarihlerde turistlere yönelmiş olan münferit bazı olaylar nedeniyle 2016 yılında zorlu bir döneme girmiştir. Türkiye’ye turist gönderen ülkelerdeki hükümetlerin ve medyaların olumsuz yaklaşımları da buna etki etmiştir. Nihayetinde Türkiye Otelciler Birliği (TUROB)’nin 09-13 Mart 2016 tarihleri arasında Almanya’nın başkenti Berlin’de gerçekleştirilen “2016 ITB Berlin Turizm Borsası Fuarı”nın Sonuç Raporu’nda ifade ettiği üzere, Türkiye özellikle son dönemlerdeki terör eylemleri nedeniyle Avrupalı turistler için “güvenlik endişesi taşınan bir ülke” haline gelmiştir (www.turob.com 2016).

Türkiye’ye ilişkin güvenlik algısındaki düşüş T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanmış olan turizm istatistiklerinde gözlenebilmektedir. 2015 yılının Mart ayında 1.895.940 ziyaretçinin geldiği Türkiye’ye 2016 yılının aynı ayında 1.652.511 ziyaretçi gelmiştir. 2016 yılının Mart ayında Türkiye’ye gelen ziyaretçilerin sayısı bir önceki yılın Mart ayına oranla %12,84 düzeyinde gerilemiştir.³ 2015 yılının ilk üç ayında Türkiye’ye giriş yapan toplam ziyaretçi sayısı 4.530.224 iken, 2016 yılının ilk üç ayında bu sayı 4.063.477’ye gerilemiştir. 2016 yılının ilk üç ayındaki ziyaretçi oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre %10,30 düzeyinde düşüş göstermiştir⁴ (yigm.kulturturizm.gov.tr 2016). Turizm gelirleri de aynı dönemde %16,5 azalmıştır (www.tuik.gov.tr 2016). Bu

² Bkz. Unur (2000), Seçilmiş ve Ünlüöneren (2009), Bayhan ve Ünlüöneren (2016), Aktaş Polat ve Polat (2014), Ateşoğlu ve Türker (2014).

³ Bu ziyaretçilerin sadece %1,31’i güneydirlikçidir (yigm.kulturturizm.gov.tr 2016).

⁴ Bu ziyaretçilerin sadece %0,73’ü güneydirlikçidir (yigm.kulturturizm.gov.tr 2016).

düşüşlerden Nevşehir turizmi de olumsuz yönde etkilenmiştir. Kapadokya Bölgesi'ne gelen yerli ve yabancı turist sayısı 2015 yılının ilk üç ayında 364.563 iken, 2016 yılının ilk üç ayında 182.192'ye gerilemiştir. 2015 yılının Mart ayında 155.066 yerli ve yabancı turist ziyaret ettiği bölgeyi 2016 yılının Mart ayında ise 80.392 yerli ve yabancı turist ziyaret etmiştir. Bir başka ifadeyle Kapadokya Bölgesi'ne gelen yerli ve yabancı turist sayısı 2016 yılının ilk üç ayında 2015 yılının ilk üç ayına göre %50 düşüş göstermiştir (www.muskarahaber.com 2016; www.ntvpara.com 2016; www.milliyet.com.tr 2016a).

Turizm sektöründeki bu düşüğe etki eden sebepler arasında Türkiye'ye turist gönderen ülkelerin Türkiye'deki güvenlik sorununa bakışlarının önemli yeri vardır. Bu ülkeler hem vatandaşlarına karşı olan sorumluluklarının gereği olarak, hem de turist çeken çeşitli ülkelerle geliştirdikleri güçlü ilişkiler gereğince o ülkelerle dayanışma içerisinde bulunarak vatandaşlarını Türkiye'ye gitmemeleri yönünde uyarılmışlardır.⁵ Çünkü turizm ile siyaset iç içedir.⁶ Kendi açılarından “iyi niyetli” ve “kaçınılmaz” olan bu uyarılar, yaklaşımlar, değerlendirmeler, sonuçlar vb. Türkiye turizminde önemli derecede olumsuz etki yaratmıştır. İşte tam bu nedenle Türkiye'de turizm politikalarının gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de turizm sektörünün “sürekli etkililik” sağlayabilecek tedbirler gereğince yönetilmesi önem kazanmaya başlamıştır. Zira büyük riskleri beraberinde getirirse de, turizm, Türkiye'nin de ekonomik, politik, sosyal ve kültürel gelişmişliğine katkı sağlayabilen bir sektördür. Küresel dünyanın turizm sektörüne getirdiği risklerin yönetilmesi, turizmin vazgeçilemez önemde olduğu Türkiye için de elzemdir.

Turizm Güvenliği

⁵ Bkz. 1.dipnot.

⁶ Siyaset neredeyse yaşamın her alanındadır. Siyasetçiler yaşamın her alanına nüfuz etme ihtiyacı duyarlar. Böylelikle kitlelerin onayını almak isterler. Turizm de siyasetçilerin nüfuz etmek zorunda olduğu alanlardan biridir. Çünkü turizm yoluyla ülke ekonomisi için sağlanacak fayda siyasetçinin toplumsal gruplar tarafından meşru görülmesine ve böylece varlığını devam ettirebilmesine olanak sağlar. Tam da bu nedenle siyasetçiler de kaçınılmaz olarak turizm sektöründe rakip olarak gördükleri ülkelerin turizm ekonomisine zarar verecek girişimlerde bulunabilirler. Ekonomisinde turizmin önemli yeri bulunan ülkelerde kimi zaman kitlesel eylemlere, teröre vb. tepki göstermeyerek, kimi zaman ise o ülkelerin bulunduğu geniş coğrafyadaki savaflara karşı olumsuz yaklaşım sergileyerek o ülkeye girecek olan yabancı turist sayısının azalmasına etkide bulunmaya çalışabilirler. Bunu özellikle medyanın gücünü kullanarak yaparlar. Kıt kaynakların paylaşımı konusundaki kaçınılmaz rekabetin siyasetçileri bu tür girişimlerde bulunmaya sevk etmesi aslında anlaşılır bir durumdur.

Cana ve mala yönelik herhangi bir tehlike gerçekleşmediğinde güvenlik hizmetlerinin başarısından söz edilebilir. Aksi durumda ise güvenlik hizmetlerinin başarısız olduğu iddia edilir. Ancak alınan tüm tedbirlere rağmen tehlike gerçekleşebilir. Çünkü Gülcü (2004: 42) tarafından ifade edildiği üzere, yüzde yüz güvenlik mümkün değildir; üstelik bu uğurda feda edilecek olanlara bakıldığında yüzde yüz güvenlik hedeflemek gerekli de değildir. Bu durumda alınan tüm tedbirlere rağmen gerçekleşen az sayıda tehlikeye odaklanarak güvenlik hizmetlerinin başarısızlığını iddia etmek yanlış olur.⁷ Başka bir ifadeyle, alınmış olan tedbirler sayesinde önlenmiş olan tehlikelerin istatistiğini yapmak mümkün olsaydı güvenlik hizmetlerinin başarısı daha net olarak görülebilirdi. Ancak bu, olasılıkla, hiçbir zaman bilinemeyecek.

Turistlere yönelik riskler turizmin ayrılmaz bir parçasıdır (Kekovic ve Markovic 2009: 302). Glensor ve Peak (2004: 1)'e göre cinsel saldırı, yankesicilik, dolandırıcılık, çalıntı mal satma, çete saldırıları, kumarhane suçları, yaşlılığa bağlı suçlar, konaklama mekânlarında hırsızlıklar, eğlence mekânlarında hırsızlıklar, terör eylemleri, toplu taşıma araçlarında saldırılar ve trafik kazaları turistlere yönelik riskler arasındadır. Ancak bu riskler arasından, Aktaş Polat ve Polat (2014) tarafından yapılmış olan ve alan yazın taramasıyla ilişkilendirilen bir çalışmada ifade edildiği üzere hırsızlık, gasp, kapkaç, darp ve sözlü taciz turistlerin daha çok müşteki durumuna düştükleri risklerdir. Gerçekleşme olasılığı bu riskler kadar yüksek olmasa da, terör eylemleri de turistlere yönelik risklerdendir. Turistlere yönelme olasılığı daha yüksek olan risklerden daha farklı algılar oluşturan terör eylemleri gerçekleştiği ilk ve en basit olanından itibaren çok büyük etki yaratır. Çünkü terör eylemleri ani gelişen, kişisel olarak tedbir alınması pek olanaklı olmayan ve can kaybına neden olma olasılığı çok yüksek olan risklerdendir. Terör eyleminin sorumlusunun devletin yetkili birimleri tarafından tespit edilmesinin bir öneminin olmayışı da bu riskin turistler tarafından farklı bir konuma yerleştirilmesinin nedenidir. Çünkü Unur (2000: 171) tarafından da ifade edildiği üzere, teröristler açısından turizm devleti temsil etmektedir; bu nedenle turizm sektörüne yapılan her saldırı teröristler açısından devlete yapılmış bir saldırdır.

⁷ Bu gerçek hâlihazırdaki güvenlik politikalarına dayanan güvenlik hizmetlerinin “başarılı” kabul edilmesini gerektirdiği gibi, hâlihazırdaki güvenlik hizmetlerinin daha etkili ve verimli olmasını sağlamak için çaba göstermenin gerekliliğine de işaret eder. Çünkü temel hedef güvenlik açıklarını kapatmak, güvenliği %100 seviyesine yaklaştırmaktır.

Türkiye'nin özgün koşulları Türkiye'yi ziyaret eden turistleri de bu tür risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Dünya coğrafyasındaki yeri, önemi, çokkültürlü toplumsal yapısı, siyasî atmosferi, gelecek vizyonu vb. nedeniyle terör eylemlerinin; sosyo-kültürel yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi, refah seviyesi, turist ve turizm algısı vb. nedeniyle ise diğer risklerin Türkiye'yi ziyaret eden turistlere yönelme olasılığı bulunmaktadır. Bu risklerin gerçekleşmesinin -esas olarak- engellenmesi ya da gerçekleştiğinde tam zamanında müdahale edilerek etkisizleştirilmesi, turizmi önemli kazanımların bir aracı olarak gören Türkiye için elzemdir. Ancak turizm sektörünü tehdit eden risklerle Türkiye'nin tüm turizm bölgelerinde standart güvenlik politikalarına dayanan güvenlik tedbirlerini uygulayarak ve güvenlik birimlerinin “daha görünür” olmalarını sağlayarak mücadele etmenin “hatalı bir yaklaşım”⁸ olabileceği güvenlik birimleri tarafından dikkate alınmalıdır. Çünkü turist can ve mal güvenliğine zarar vermek amacıyla gerçekleşen bir riske başarılı şekilde müdahale edildiğini gördüğünde değil, can ve mal güvenliğine yönelik herhangi bir risk algılamadığında kendisini huzurlu hisseder. Zaten bu en temel güvenlik ilkesidir: Güvenlik hizmetlerinin başarısı “gerçekleşmeyen” ile ölçülürken, başarısızlığı “gerçekleşen” ile ölçülür.

Turizm sektörü turistlere yönelik risklerle mücadele sürecinde alınacak yoğun ve sert tedbirlerden kolaylıkla zarar görebilecek derecede hassas bir sektördür. Turiste güven vermek adına yerli halka veya çevredeki diğer tehdit unsurlarına yönelik olarak gerçekleştirilen herhangi bir güvenlik uygulamasının turistin güvenlik algısının olumsuz yönde gelişmesine etki etme potansiyeli taşıdığı dikkate alınmalıdır.⁹ Çünkü modus operandisi¹⁰ nedeniyle hem turizm sektörü hem de turizm bölgeleri “özgün” güvenlik tedbirlerini gerektirmektedir. Turizm sektörünün ve turizm bölgelerinin modus operandilerinin güvenlik politikaları yapılırken dikkate alınmamasının ve Türkiye'nin herhangi bir yerinde işe koşulan risklerle mücadele yöntemlerinin Türkiye'deki tüm turizm bölgelerinde aynı biçimde işe koşulmasının yaratacağı maliyet yüksek olabilir.

⁸ “Daha görünür” olmanın “hatalı bir yaklaşım” olmadığı da iddia edilebilir. Caydırıcılığın daha fazla görünür olmak suretiyle sağlandığına ilişkin güçlü savunmalar yapılabilir. Ancak bu çalışmada “özgün” güvenlik tedbirlerinin önemine dikkat çekilirken “daha görünür” olmanın her yerde koşulsuz şartsız “doğru bir yaklaşım” olmadığı savunulmaktadır. Bir başka ifadeyle, bu yaklaşımın genel geçer bir ilke olarak kabul edilmesinin yanlışlığına dikkat çekilmek istenmektedir.

⁹ Her yıl turistik bölgelere giriş noktalarında güvenlik birimleri tarafından gerçekleştirilen güvenlik uygulamalarının ve “şüpheli” görülen şahısların “alenen” güvenlik kontrollerine tâbi tutulmalarının turistler üzerinde bıraktığı olumsuz etki, turiste verilmek istenen güvenden daha büyük olabilir.

¹⁰ Bu terim ileride ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

Türkiye'nin yer aldığı dünya coğrafyasında sürmekte olan çatışmaların ve savaşların da, bir ulus-devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kültürel çeşitliliğin kimlik siyasetlerinin etkisiyle devlet içinde yarattığı krizlerin de Nevşehir turizmine etkileri vardır. Bu etkiler yadsınamaz; bu nedenle yönetilmelidir. Buna rağmen Nevşehir'deki turizm faaliyetlerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda güvenlik unsurunun bürokratik vesayet temelinde standart bir yaklaşımla ele alındığı gözlenmektedir. Demokratik yaklaşımlar güvenlik ihtiyacının istedik çerçevede sağlanabilmesi için daha fazla katkı sağlayabilir.¹¹

Turizm Güvenliğinde Doğrular ve Yanlışlar

10 Ekim 2015'te Ankara Tren Garı'nda, 12 Ocak 2016'da İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda, 17 Şubat 2016'da Ankara Merasim Sokak'ta, 13 Mart 2016'da Ankara Kızılay'da, 19 Mart 2016'da ise İstanbul İstiklâl Caddesi'nde gerçekleştirilmiş olan terör eylemleri nedeniyle güvenlik tedbirleri gözden geçirilmiştir. Bazılarında turistlerin hedef alındığı bu saldırıların yarattığı etki sonucunda Türkiye genelinde çeşitli tedbirler uygulamaya koyulmuştur. Topluma güven vermeyi ve toplumun yaşadığı korkuyu bertaraf etmeyi amaçlayan bu tedbirlerin “daha fazla görünürlük”¹² ve “daha fazla kontrol” esasları çerçevesinde şekillendirildiği görülmüştür (bkz. www.haberturk.com 2016). Bu sayede risklerin daha fazla kontrol altına alınabileceğine inanılmıştır.¹³

¹¹ Hatta turizm güvenliğinin gereklerine uygun bir “turizm güvenliği” tanımı da demokratik yaklaşımlarla yapılmalıdır. Çünkü güvenlik politikalarına, benimsenmiş olan güvenlik tanımları yön vermektedir. Güvenlik tanımı genel bir amacı veya hedefi ifade etmektedir. Bu nedenle iyi betimlenmiş bir “turizm güvenliği” tanımı kullanılacak olan güvenlik stratejileri için yol gösterici olabilir.

¹² Elbette “daha az görünürlük” ve “uzaktan kontrol” esasları çerçevesinde şekillendirilen tedbirler de vardır.

¹³ Oysa 27 Nisan 2016 tarihinde Bursa'da turistik bir merkez olan Ulu Camii yakınındaki canlı bomba eylemi aynı yolda yaya olarak devriye gezen üniformalı polislerin yakınında gerçekleşmiştir. Alınan görünür nitelikteki tedbirlere rağmen bu tür eylemler gerçekleşebilmektedir. Daha fazla görünür nitelikte tedbirler almak özellikle turizm sektörü için risk taşımaktadır. Ancak engellenmiş olan canlı bomba eylemlerinin sayısının toplumda bilinmemesi güvenlik birimleri için dezavantaj yaratmaktadır. Toplum, tek bir canlı bomba eylemi nedeniyle güvenlik birimlerini “sorumsuz ve başarısız” davranmakla suçlayabilmektedir. Çünkü güvenlik hizmetlerinin başarısı “gerçekleşmeyen” ile ölçülmektedir. Bu durumda canlı bomba eylemlerine karşı ne tür tedbirler alınması gerektiği konusunda kesin bir çözüm de üretilmemektedir.

Bu terör eylemleri sonrasında Kapadokya’da müze ve ören yerlerine sırt çantası ile girilmesi yasaklanmış¹⁴ (bkz. www.fibhaber.com 2016), riskli görülen pek çok kurum/kuruluştta ve turistik tesiste özel güvenlik görevlileri ile birlikte üniformalı polis ve askerler görevlendirilmiştir. Ancak bu yaklaşımların insanlardaki, turistik bölgelerde ise turistlerdeki korku ve tedirginliğin daha fazla artmasına sebep olduğu gözlenebilmektedir. Çünkü birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de güvenlik hizmetleri birçok durumda “hissettirmeden” sunulması gereken hizmetlerdir. İnsana dayalı güvenlik tedbirlerini “daha görünür” hale getirmek turistlerde riskin yakın olduğu hissi uyandırır. Üstelik tedbirlerin bu niteliği ülkeye turist getirmeye çalışan seyahat acentelerinin yurt dışındaki çalışmalarına da zarar verir. Bu açıdan bakıldığında, insana dayalı güvenlik tedbirlerini “daha görünür” hale getirmek ve tehlikenin mevcut olduğu hissini harekete geçirecek uygulamalar gerçekleştirmek turizm güvenliği açısından riskli bir güvenlik politikasıdır. Güvenlik otoritelerinin turizm sektörünün önemli kayıplar yaşamasının müsebbibi durumuna görünür tedbirler nedeniyle düştükleri dahi iddia edilebilir. Bu nedenle, güvenlik hizmetlerinin son derecede hassas biçimde sunulmasının kaçınılmaz derecede önemli olduğu turizm sektöründe insana dayalı güvenlik tedbirlerini daha fazla görünür hale getirmek ve tehlikenin mevcut olduğu hissini harekete geçirecek uygulamalar gerçekleştirmek hatalı bir yaklaşımdır. Bunun yerine daha az görünürlük sağlamak ve ileride ele alınacağı üzere uygulanacak tedbirler konusunda “sorumluluğu sektör paydaşlarıyla paylaşmak” daha doğru bir yaklaşımdır. Nitekim turizm sektöründe güvenlik hizmetlerinin üniformalı güvenlik görevlileri ile değil, sivil kıyafetli güvenlik görevlileri ile sağlanmasının daha doğru olacağına inandığını belirten Kültür ve Turizm Bakanı Mahir Ünal (www.aksam.com.tr 2016) da güvenlik birimlerinin turizm bölgelerinde fazlaca görünür olmasının doğru olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Turizm sektörü görünür nitelikteki elektronik güvenlik tedbirlerini (kameraları, giriş-çıkış kontrol sistemlerini vb.) görünür nitelikteki insana dayalı güvenlik tedbirlerine

¹⁴ 2016 yılında uygulanmaya başlanan ve Nevşehir İl Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü’nden alınan sözlü bilgiye göre Mayıs 2016 ayında hâlâ uygulanmasına devam edilen “*müze ve ören yerlerine sırt çantası ile girilmesinin yasak olması*” Nevşehir turizmi için son derece riskli bir uygulamadır. Tur şirketleri ve acenteler Kapadokya Bölgesi’ne ilişkin tanıtım kampanyalarında sırt çantasını gerekli malzemeler arasında gösterirlerken ve bölgede yapılacak gezilerde sırt çantası son derece gerekli bir donanım iken bu uygulamanın ısrarla devam ettirilmesi, bölge turizmi için sakıncalar içermektedir. Bölgeye gelecek olan turistler bu uygulamanın verdiği mesajı “*güvenliğinizi sağlayamayabiliriz*” şeklinde algılayabilirler. Etkileri ise sonraki dönemlerde daha net olarak görülebilir.

(üniformalı güvenlik görevlilerine, kimi zaman turizm polisine ve jandarmasına vb.) tercih eder.

Güvenlik birimlerinin daha fazla görünür olması Nevşehir için uygun bir strateji değildir. Bu stratejinin uygulandığı durumlarda, güvenlik birimlerinin varlığına bakarak kendisi için tedbirler alınmış olduğunu düşünen ve bundan memnun olan turist sayısını bilmek mümkün değildir. Dahası, güvenlik birimlerinin varlığını “bir tehlikenin varlığının göstergesi” olarak algılayan kişiler olacaktır. Bu nedenle bu yaklaşım risk taşımaktadır.

TURSAB’ın turiste devlet destekli sağlık ve hayat sigortası önerisi¹⁵ de turist için bir çekicilik yaratmayacaktır. Sağlık ve hayat sigortası turistin gözüyle tehlikenin güçlülüğüne işaret eder. Şayet tehlike ile yüzleşme arayışında değilse turist kendisi için sağlık ve hayat sigortası sunulan yere değil, sağlığı ve hayatı için tehlike algılamadığı yere gitmek ister.

Tehlikenin varlığı hissedildiğinde tedirginlik oluşur. Turizm sektörü turiste tehlikenin varlığını hissettirmeyecek güvenlik stratejileri gerektirmektedir. Bu nedenle turistler karşısında “daha görünür” olmak, tehlikenin mevcut olduğu hissini harekete geçirecek uygulamalar gerçekleştirmek vb. turizm sektörüne yönelik politikalara zarar verecek nitelikteki güvenlik politikalarıdır.

Nevşehir’in Modus Operandisi, Nevşehir’e Özgü Güvenlik Konsepti¹⁶

Kriminoloji alan yazınında “suç işleyen kişinin bıraktığı tipik izler” olarak tanımlanan “Modus Operandi” güvenlik alan yazınında oldukça benimsenmiş olan bir terimdir. “Alamet-i Farika” olarak da adlandırılabilen bu terim anlam genişlemesi yaşayarak güvenlik alan yazınında çeşitli amaçlarla kullanılır hale gelmiştir. “Riskin varlığı”, “riskin gerçekleşme şekli”, “riskin bölgeye özgülüğü” vb. gibi karşılıklarla ifade edilebilen bu terim dikkate alınmadan güvenlik hizmetleri sunulduğunda, herhangi bir risk bulunmamasına rağmen güvenlik tedbirleri alınmış ve kaynaklar gereksiz şekilde

¹⁵Bkz. www.disticarehaber.com 2016.

¹⁶ Başbakan Ahmet Davutoğlu Ankara Merasim Sokak’ta 17 Şubat 2016’da gerçekleştirilen terör eyleminden sonra yaptığı “*her ilimizin hassasiyet kesbeden güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çalışmalar yürütüyoruz*” açıklamasıyla, her kente özel güvenlik konsepti geliştirilmesine yönelik çalışmalara dikkat çekmiştir. Bu terör krizi özellikle ekonomisi turizme dayanan şehirler için fırsat yaratabilecektir.

kullanılmış olur. Bu durum gerçekleşme olasılığı yüksek olan risklere karşı etkili ve etkin tedbirler alınmadığı anlamına da gelebilir.

Modus operandi, güvenlik ihtiyacı duyan varlığa yönelik ne tür gerçekçi risklerin mevcut bulunduğunu ve bu risklerin o güne kadar hangi şekillerde ve sıklıklarda gerçekleşmiş olduğunu gösterir. Bu durumda turizm bölgelerinin kendilerine özgü modus operandisinden söz etmek mümkündür. Çünkü gerçekten de Türkiye'nin çeşitli turistik bölgelerinde turistlere yönelen riskler bütünüyle aynı değildir.

Cinsel taciz, fuhuş, hırsızlık, gasp, dolandırıcılık, terörizm¹⁷, balon kazası, trafik kazası, yaralama, öldürme, korsan taksicilik, mülteciler, sokak çocukları, başıboş köpekler, kış aylarında yollarda buzlanma, Kızılırmak'ta boğulma, turistlere yönelik milliyet temalı nefret saldırıları, tarihi eser kaçakçılığı, sigara ve sahte içki kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı vb. Nevşehir'de turistlere yönelebilecek olan risklerdir. Bu riskler ve bu risklere ilişkin istatistikler Nevşehir'de turizm güvenliğinin modus operandisinin anlaşılmasına katkıda bulunur.¹⁸ Bu bilgilerden yararlanarak Nevşehir'de turizm güvenliğine özgü tedbirler oluşturulabilir. Çünkü gerek Türkiye'nin özel konumu gerekse Nevşehir'in özgün ihtiyaçları Nevşehir'e özgü güvenlik konsepti geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hem genel güvenlik hizmetlerinin, hem de özel güvenlik hizmetlerinin bu zorunluluk gereğince yapılandırılarak sunulması Nevşehir turizmi için katkı getirebilir. Turizmin hem Nevşehir hem de Türkiye ekonomisi için önemi, Nevşehir'e gelen turist profili, geçmişte turistlere yönelmiş olan suçlara ilişkin istatistikler, Nevşehir'in Kapadokya bölgesindeki özellikli yeri ve tercih edilirliği, beşerî ve coğrafi yapı, ana ve ara yollar, turistik tesisler tarafından alınmış ve alınmamış olan güvenlik tedbirleri, turistik tesislerdeki yöneticilerin ve çalışanların turist algıları¹⁹ Nevşehir'e özgü güvenlik konsepti geliştirilmesi konusunda yol gösterici olabilir.

¹⁷ Türkiye'deki sol düşünceye dayalı terör örgütleri, etnik bölücülüğü hedefleyen terör örgütleri, devleti ele geçirmek gayesiyle devlete paralel şekilde devlet içinde yapılanan terör örgütleri ve dini istismar eden terör örgütleri Nevşehir turizmi için de önemli tehditlerdir.

¹⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yıllara göre yayımlanan suç ve adalet istatistikleri Nevşehir'e özgü güvenlik konsepti için yol gösterici olabilir. Yıllara göre TÜİK tarafından yayımlanan istatistikler için bkz. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1070

¹⁹ Gerçekleştirilen görüşmelerde, turistlerin turistik tesislerdeki yöneticiler ve/veya çalışanlar tarafından siber yöntemlerle ya da doğrudan dolandırılarak haksız kazanç mağduru olabilmelerinin mümkün olduğu görülmüştür. Bu durum turistler açısından önemli bir güvenlik sorunudur.

Nevşehir'in sosyo-kültürel yapısını bilmek de Nevşehir turizmi için alınabilecek tedbirleri belirleyebilmek için önemlidir. Nevşehir'deki suç istatistikleri, göç istatistikleri, evlenme ve boşanma istatistikleri, okullaşma oranı, sınıfsal farklılıklar ile bu farklılıkların toplumsal gruplar tarafından algılanışı, alt-kültür grupları ve bu grupların yaşam felsefeleri, düşük gelir seviyesindeki kültürel grupların ihtiyaçlara ulaşma olanakları, ekonomik güçlükler, çocuk suçluluğunun niteliği ve niceliği, suça ilişkin toplumsal sınırlamalar, suçlu profili vb. bilindiği takdirde etkili güvenlik politikaları üretilebilir. Bu bilgiler Nevşehir'de gelecekte hangi suçların gerçekleşme olasılığının bulunduğunu tespit edebilmek adına yararlı olabilir. Gelecekte hangi suçların gerçekleşebileceği bilinirse, güvenlik tedbirleri bu doğrultuda oluşturulabilir. Böylece gerçekleşme olasılığı bulunmayan ya da gerçekleşse bile çok olumsuz sonuçlar yaratma olasılığı bulunmayan suçlarla mücadele etmek için kaynak sarfiyatı yapılmamış olur. Kaynakların, gerçekleşme olasılığı yüksek olan suçlarla mücadele etmek amacıyla kullanılması suretiyle daha etkili uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bu yaklaşım turistlerin güvenlik algısına anında ya da uzun vadede olumlu yönde etki etme potansiyeline de sahiptir.

Nevşehir'de turistlere yönelik olarak gerçekleşen suçların failleri ile görüşmeler yaparak her bir suçu derinlemesine incelemek²⁰ de Nevşehir turizmine yönelik suçlar hakkında önemli bilgiler elde edilmesini sağlayabilir. Bu bilgiler Nevşehir'in modus operandisinin daha sağlıklı şekilde tespit edilmesine katkı sağlayabilir. Bu tespitler sayesinde, alınacak tedbirlerin niteliği ve şiddeti kolaylıkla belirlenebilir.

Turistin Güvenlik Algısı ve Bu Algının Yönetilmesi

Turistin güvenlik algısı istendik çerçevede oluşturulabildiği ve yönetilebildiği ölçüde turizm sektörüne ilişkin politikaların başarısından söz edilebilir. Çünkü turist için güvenlik algısı turizm bölgesi seçimindeki önemli belirleyicilerden biridir. Seçilmiş ve Ünlüöner (2009: 66)'in ifade ettiği üzere, kamu düzeninin sağlanması ve korunması konusundaki algı, turistik bir çekicilik olarak tatile çıkma aşamasında turistin tercihini etkilemektedir.

Turist için güvenlik algısı, bulunacağı veya bulunmakta olduğu bölgede can ve mal güvenliğini hedef alan risklerin kendisine yönelmesi olasılığına ilişkin kişisel

²⁰ Kriminoloji literatüründe "suçun derinlemesine incelenmesi"nin adı "olay incelemesi yöntemi"dir. Bu yöntem bölgesel nitelikteki suçların incelenerek genel ilkelere ulaşılmasında oldukça yararlıdır. Bkz. Sokullu-Akıncı 2013: 103.

değerlendirmenin bir ürünüdür. Bu değerlendirmede ülkenin dünya coğrafyasındaki yerinin, ülkedeki siyasî atmosfere bağlı olarak ülke içinde oluşan gerilimlerin, ülkenin demokratikliğinin, ülkenin çokkültürlü toplumsal yapısının yarattığı toplumsal krizlerin, ülkedeki sosyo-kültürel yapının, ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin, hükümetin (siyasî otoritenin) güvenliği tehdit eden her türlü olumsuzlukla mücadeledeki yöntemlerinin ve başarısının vb. önemli etkileri vardır. İşte bu nedenle hükümetlere turistlerin güvenlik algısını yönetme konusunda önemli görevler düşmektedir. Hükümetler turistlerin güvenlik algısına olumlu yönde etki edecek politikalar üretmek ve küresel rekabet ortamında rakip ülkelerin etik olmayan politika ve yaklaşımlarıyla mücadele etmek sorumluluğundadır.

Turistlerin güvenlik algısının, insana dayalı güvenlik hizmetleri turistler tarafından “görünür” olduğunda olumlu yönde gelişeceğine inanılır. Oysa bu inanış turizm sektöründe her zaman geçerli değildir. İnsana dayalı güvenlik hizmetleri görünür şekilde sunulduğunda -bir başka ifadeyle kimi hedef kitle için memnuniyet oluşturmak amacıyla, kimi hedef kitle için ise caydırıcılık sağlamak amacıyla açıkça sunulduğunda- turistlerin tedirginlik hissetmelerine de sebep olma olasılığı vardır. Bazı durumlarda turistlerin mevcut tedbirlere bakarak “riskin yakında olduğu” hissine kapılmaları muhtemeldir. Bu nedenle turistlerin güvenlik algısının olumlu yönde gelişmesini sağlamak için insana dayalı güvenlik hizmetlerinin görünür şekilde sunulmasından daha farklı yöntem arayışlarına da girilmelidir.²¹ Güvenlikten sorumlu kamu görevlilerinin turistleri uygun zamanlarda, uygun ortamlarda, uygun biçimlerde ziyaret ederek sunulmakta olan güvenlik hizmetlerinin sürekliliğinden söz etmeleri²², hangi suçlar konusunda suç korkusu yaşadıklarını tespit etmeye çalışmaları ve varsa şikâyetlerini alarak mutlak surette sonuca ulaştırmaları turistlerin güvenlik algılarının istendik biçimde oluşturulması için kullanılabilir etkili bir güvenlik stratejisi olabilir. Ancak bu güvenlik stratejisinin etkililiği için çok yönlü çalışmaya ihtiyaç vardır. Örneğin, turist gelmeden önce yapılacak olan tanıtım çalışmalarında bu güvenlik stratejisinin Türkiye’de etkili olmasını sağlayacak

²¹ Bu konuda karşıt görüşü savunanların tezi “etkili güvenlik için birtakım bedellerin ödenmesinin kaçınılmaz olduğu” yönünde olacaktır. Bu yaklaşım nispeten doğrudur. Ancak güvenlik hizmetleri her zaman “en az zarar” hedeflemelidir. Güvenlik hizmetleri görünür şekilde sunulmadığında da “en az zarar” hedefine ulaşılabilir. Asıl sorun bürokratik vesayetin “güvenlik otoritesi” kimliğini güçlü şekilde benimsemiş olması ve merkezî yönetim anlayışının hâkimiyeti nedeniyle “risk almaktan kaçınma” eğiliminin gerekli görülmesidir.

²² Benzer bir öneri Bayhan ve Ünlüönen (2016: 16) tarafından “daha fazla” görünürlük sağlamak adına yapılmaktadır.

zihinsel hazırbulunuşluklar turistlerde oluşturulmalıdır. Türkiye’de yaşadıkları bu deneyimi, turistlerin, ülkelerine döndüklerinde çevresindeki kişilere olumlu değerlendirme çerçevesinde anlatacak olmaları, bu güvenlik stratejisinin etkililiğinin bir göstergesidir.

Turistlerin güvenlik algısı demokratik yaklaşımlarla başarılı şekilde yönetilebilir. Bu nedenle iç güvenliğe ilişkin politikalarda ülkeye ve turistik bölgeye ilişkin güvenlik algısının olumlu yönde seyretmesine azami düzeyde katkıda bulunacak demokratik yaklaşımlara öncelik verilmesi hükümetlerin önde gelen sorumluluklarından biri olmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, iç güvenlik politikalarında demokratik yaklaşımların benimsenmesi ve uygulamalardaki demokratik standartların yükseltilmesi kısa ve orta vadede turistlerin güvenlik algılarının başarılı şekilde yönetilmesine katkı sunabilecektir. Bu bir ideal olmaktan önce, içinde bulunduğu koşullarda Türkiye ve Nevşehir için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Çünkü turistlerin Türkiye’ye ve Nevşehir’e ilişkin güvenlik algılarının Nevşehir’e gelen turist sayısında yıllar bazında gözlenen farklılıklarda önemli bir değişken olduğu bilinmektedir. Kontrol edilebilir ve yönetilebilir bir bağımsız değişken olan “turistin güvenlik algısı” için Nevşehir’de turizm sektörünün tüm paydaşlarının katkısı önemli görülmelidir. Çünkü turizmi gelişmişlik düzeyi için önemli gören ülkelerin Türkiye’deki riskli durumu fırsata çevirmeleri karşısında başarılı stratejiler bu yöntemle üretilebilir.

Ateşoğlu ve Türker (2014: 26) tarafından yapılmış olan bir araştırmada, Türkiye’yi ziyaret eden turistlerin Türkiye’yi fakir bir ülke olarak algıladıkları ve Türk insanına güvenmedikleri tespit edilmiş; bu durumun turistlerin Türkiye’ye ilişkin risk algılarını yükseltecek bir faktör olabileceği ileri sürülmüştür. Seçilmiş ve Ünlüönen (2009: 68) ise turistlerin yerli halka bakışlarının ve onlara karşı davranışlarının turistlerle yerli halk arasındaki ilişkiyi etkilediğini belirtmektedir. Benzer çalışmaların Nevşehir için yapılması elzemdir. Nevşehir’e gelen turistler üzerinde bu yönde araştırmalar yapılması turistlerin Nevşehir’e ve yerli halka ilişkin güvenlik algılarının başarılı şekilde yönetilmesini sağlayabilir. Çünkü bu durum Nevşehir’deki turist güvenliğini etkileme potansiyeline sahiptir. Nevşehir’deki turizm sektörü paydaşlarından sağlanacak bilgiler bu konuda daha etkili sonuçların daha verimli şekilde elde edilmesine imkân verebilir. Çünkü turistler ile daha fazla iletişim kurma imkânına sahip olan paydaşlar bu konuda değerli bilgilere sahip olabilirler. Güvenlikten sorumlu kamu görevlilerinin Nevşehir turizmüne yönelik çalışmalarda “güvenlik otoritesi” konumundan sıyrılarak turizm

sektörünün paydaşlarını öne çıkarmaları turistlerin güvenlik algılarına olumlu yönde etki etme açısından yararlı sonuçlar üretilmesi için fırsatlar sunabilir.

Turistin güvenlik algısına etki eden hususlardan biri de, turistleri kendi güvenlikleri ile ilgili konularda uyarmaktır. Bu strateji de büyük bir risk barındırmaktadır. Turistlere kendi güvenlikleri ile ilgili konularda bilgi verme gereği duyulursa, “bilgi verilmesi gereken” ve “bilgi verilmemesi gereken” konuların ayrımı yapılmalıdır. Turistin risk algısının olumsuz yönde gelişmesine sebep olmamak için “bilgi verilmemesi gereken” konularda açıklama yapılmamalıdır. “Bilgi verilmesi gereken” konular ise “safety” anlamındaki kişisel güvenlikle ilgili basit risklerden oluşmalıdır. “Security” anlamındaki güvenlik tedbirleri tehlikenin her yerde bulunduğu ve her an ortaya çıkabileceği hissi uyandırarak turistlerin güçlü tedirginlik yaşamalarına sebep olabilir. Turistlerin özellikle terör faaliyetlerine karşı kendilerini korumak için bilgilendirilmeleri iyi bir fikir değildir. Hiçbir turist terör eylemi, hırsızlık, cinsel saldırı vb. risklerle karşılaşma olasılığı bulunduğunu bilmekten hoşlanmaz. Nevşehir macera arayan ve tehlike ile yüzleşmekten haz duyan turistlerin tercih ettiği bir vahşi yaşam alanı değildir.

Güvenlik Hizmetlerinde Demokratiklik

Güvenlik hizmetlerinin sunumunda tüm paydaşların katılımının sağlanmasının sunacağı fırsatlar turizm güvenliğinde hassasiyetle değerlendirilmelidir. Ancak bunun için öncelikle güvenlik hizmetlerinden sorumlu genel kolluk birimlerinin hem kendileri hem de turizm sektörünün paydaşları tarafından “güvenlik otoritesi” olarak algılanmalarının ne kadar doğru bir değerlendirme olduğunun sorgulanmasına ihtiyaç vardır. Bu sorgulama objektif çerçevede yapıldığında turizm sektörü paydaşlarının geçmişten beri edinmiş oldukları tecrübelerden güvenlik hizmetlerinin sunumunda yararlanılmasının koşulları oluşmaya başlar. Turistler ile sürekli iletişim halinde bulunan turizm sektörü paydaşları turistlerin ülkeye ve bölgeye ilişkin güvenlik algılarını, risk değerlendirmelerini, yaşadıkları tehdit ve tehlikeleri vb. öğrenme fırsatına en çok sahip olanlardır. Etkili turizm güvenliği için kimi zaman paha biçilemez nitelikte olan bu tür bilgilerin genel kolluk birimleri ve güvenlikten sorumlu yetkililerce değerlendirilmesi pahalı güvenlik yatırımlarına duyulabilecek ihtiyaçları azaltabilecektir.

Güvenlik hizmetlerinin sunumunda turizm sektörünün paydaşlarının katkılarının önemli görülmesi ve değerlendirilmesi, paydaşların bölge turizmi için daha fazla üretken

olmalarını sağlayacaktır. Çünkü turizm sektörünün paydaşları işe koşulan güvenlik politikaları sayesinde en nihayetinde turizm odaklı kişisel ve kurumsal hedeflerine ulaşabileceklerdir. Zaten en temel amaçları da budur. Böylece bir yandan ülke ekonomisi kazanırken diğer yandan paydaşlar için kişisel ve kurumsal kazançlar oluşacaktır. Bu nedenle güvenlik hizmetlerine yön veren güvenlik politikalarının demokratiklik içermesi turizm sektörü için önemlidir.

Demokratiklik içermeyen güvenlik politikaları paydaş desteğinden yoksun kalabilir. Şayet paydaşlar “güvenlik otoritesi” konumundaki güvenlik birimleri tarafından sunulan güvenlik hizmetlerinin etkililiği konusunda şüphe de duyarlarsa güvenlik birimlerinin meşruiyetini sorgulayabilir ve destek vermeyebilirler. Nihayetinde kendi özel alanlarında alacakları özgün tedbirlerle turist memnuniyetini sağlamaya yönelebilirler. Ancak bu yaklaşım oldukça risklidir, zira hiçbir parça bütünden bağımsız değildir. İşte tam bu noktada büyük bir tehlike ile yüzleşilir: Zayıf bir zincir halkası zincirin kopmasına neden olur.

Yerli halkın turist algısını bilmek güvenlik hizmetlerinde demokratiklik için önemlidir. Turiste karşı olumlu algıları bulunan yerli halkın, şayet turizm gelirleri kendisi için önemli bir gelir kaynağı ise, güvenlik hizmetlerinin daha etkili şekilde sunulması uğrunda çalışmalara vereceği destek fazladır. Bunun aksinin tespiti de güvenlik hizmetlerinde politika üreticiler için önemli veri niteliğindedir. Turiste karşı olumsuz algılar ile donanık olan yerli halk güvenlik hizmetlerinde demokratiklik uğrunda çabalara destek vermeyeceği gibi, turistlere yönelik risklerin kaynağı da olabilir. Kısacası, güvenlik hizmetlerinde demokratiklik turistlere karşı işleyebilecekleri suçlara karşı yerli halkın kontrol altına alınmasına da katkı sağlar. Aslan (2008: 71) tarafından da ifade edildiği üzere, turizmin daha sürdürülebilir olması için geleneksel turizm planlaması yaklaşımlarının değiştirilmesi ve yerli halkın turizm planlamasına katılmaları gerekmektedir. Bu yönde atılacak adımlardan biri, Nevşehir’de gerçekleştirilen turizm çalıştaylarında, il güvenlik toplantılarında vb. paydaşların demokratik katılımının sağlanması suretiyle bürokratik vesayet olumsuz etkilerinin azaltılması ve süreç içerisinde bu etkilerin yok edilmesidir. Bu yaklaşım güvenlik birimlerinin toplumsal meşruiyetine de katkı sağlar.

Nevşehir’de turizme zarar verebilecek nitelikteki risklere karşı tüm paydaşlarla birlikte tedbirler almak gereklidir. Bu yaklaşımın yaratacağı fırsatlar değerlendirilmelidir. Ancak mevcut riskler nedeniyle Nevşehir’de turizmin maruz kalabileceği zararı

önlemenin yollarından biri, Nevşehir’de gerçekleşen riskler konusunda ulusal ve yerel basında haberler yapılmaması için gerekli tedbirleri almaktır.²³ Çünkü özellikle devletler gerekli hallerde²⁴ bazı konularda haber yapılmamasını isteme ve sağlama hakkına doğal olarak sahiptir. Nevşehir’deki sivil toplum kuruluşları ve medya bu konuda sorumluluk olarak baskı unsuru olabilir. Çünkü Nevşehir’de gerçekleşen suçlardan bazıları münferit olarak gerçekleşen adî suçlardır ve dünyanın her yerinde gerçekleşebilmektedir. Bu suçlarla ilgili olarak ulusal ve yerel basında yapılan haberler ülke ve bölge turizmine zarar vermektedir.

²³ Son dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde ve özellikle Avrupa’da gerçekleşen terör saldırıları sonrasında millî çıkarlar karşısında basın özgürlüğünün “mesele” edilmemesi gerektiğine ilişkin söylemler yoğun şekilde işlenmiştir. Her zaman tartışılan güvenlik-özgürlük dengesinin kimi durumlarda kontrollü şekilde güvenlik lehine bozulması devletlerin ve toplumların yararındır.

²⁴ Olağanüstü durumlar kastedilmektedir. Bazen bu tür durumlar devletlerin varlığı ve kazanımları için riskler barındırmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de son dönemlerde gerçekleşen çeşitli terör eylemleri ve Nevşehir’de yakın geçmişte turistlere yönelmiş olan birkaç münferit saldırı Nevşehir turizmine zarar vermiştir. Nevşehir’de turizm sektörünün yaşamakta olduğu sancılı dönemi en az zararlarla atlatabilmek için Nevşehir’de turizm güvenliğinden sorumlu olanların daha iyisine ulaşmanın yollarını aramaları gereklidir. Özgün yaklaşımlar bu amaca ulaşılmasını sağlayabilir. Özgün yaklaşımlar için ise “mevcut güvenlik yaklaşımlarının modernizasyonu”na ihtiyaç vardır. Bu modernizasyon öncelikle güvenlik bürokrasisinin “güvenlik otoritesi” kimliğinden sıyrılmasını gerektirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan beri hâkim olan militarist zihniyet bürokratik vesayeti önceleyerek güvenlik bürokrasisinin özgün çözümler üretmesini engellemiş olabilir. Günümüzün küresel ve rekabetçi ortamında güvenlik bürokrasisinin “güvenlik otoritesi” kimliğinden sıyrılarak demokratikliği benimsemesi özellikle turizm sektörü için önemlidir.²⁵ Bu adımlar daha kararlı şekilde atıldığında Nevşehir’de turizm sektörü için kritik bir eşik aşılmış olacaktır.

Turizmin önemli bir gelir kaynağı olduğu Nevşehir’in yerel ve küresel risklerden olumsuz yönde etkilenmesini engellemek için Nevşehir’deki güvenlik bürokrasisine önemli görevler düşmektedir. Bu görevler turistin güvenlik algısını istendik çerçevede yönetmeyi, güvenlik hizmetlerinde demokratikliğe yer vermeyi ve nihayetinde Nevşehir’e özgü bir güvenlik konsepti geliştirmeyi içerir. Bu sayede oluşturulabilecek bir “turizm güvenliği modeli” Nevşehir turizmini yerel ve küresel risklere karşı her daim korunaklı halde tutmaya olanak sağlayabilir.

Turizm sektöründeki temel stratejiler “farklı” olduğunu deklare etmek ve “cezbedici”²⁶ olmaktır. Güvenlik hizmetleri bu stratejilere dâhil edildiğinde Kapadokya

²⁵ Güvenlik bürokrasisi tarafından bu adımın atılmadığını iddia etmek haksızlık olur. Türkiye’nin son yıllardaki demokratikleşme süreci güvenlik bürokrasisinde demokratik yaklaşımları görünürleştirmiştir. Ancak daha fazla demokrasinin faydalarından yararlanılmalıdır.

²⁶ Turistlerin güvenlik endişesi nedeniyle kaçınılmaz olarak zarar gören Nevşehir turizmi, turizm sektörünün Nevşehir’deki bazı çalışanlarına göre, yeni festivaller düzenlemek veya geçmişteki festivalleri yeniden canlandırmak suretiyle hareketlendirilebilir. (Bu öneri için Nevşehir Çavuşin’de bir turizm tesisinin işletmecisi olan Sayın Mehmet Gürpınar’a teşekkür ederim). Festivaller eğlenceli yaşam tarzını benimsemiş olan kişiler için çekim gücü olan etkinliklerdir. Bu etkinlikler birçok kişi için güvenlik kaygısına rağmen çekicidir. Bu fırsatın değerlendirilmesi suretiyle etkinliklere katılan yabancıların güvenlik algılarına olumlu yönde etki etmek de mümkün olabilir.

bölgesinin merkezinde yer alan Nevşehir'in turistler tarafından tercih edilirlık oranı artacaktır. Bu hedefi başarmak Türkiye için elzendir. Zira turizm Türkiye'nin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel gelişmişliğine katkı sağlayabilen bir sektördür.

Nevşehir, turizm sektöründeki sorunlarla başa çıkabilmek için, güvenlik konusunda özgün stratejilere ve yaklaşımlara ihtiyaç duymaktadır. Bu stratejilerin ve yaklaşımların gelecekte Nevşehir'de yaşanabilecek olan turizm krizleri için çözümler üretme imkânı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Nevşehir'in modus operandisinin, Nevşehir'e gelen turistlerin güvenlik algısının, yerli halkın turist algısının ve güvenlik hizmetlerinde demokratiklik olanaklarının bilimsel yöntemlerle incelenmesi gereklidir.

KAYNAKLAR:

- Aktaş Polat, Semra ve Polat, Serkan (2014). “Yabancı Turistlerin Müşteki ‘Mağdur’ Olarak Müdahil Oldukları Asayiş Suç Türlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi* 11 (1): 38-57.
- Aslan, Alper (2008). “Turizm Planlamasına Yerel Toplumun Katılımı: Saklı Bahçe Akyaka Üzerine Bir İnceleme”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 19 (1): 71-83.
- Ateşoğlu, İrfan ve Türker, Ali (2014). “Tatil Yeri Seçiminde Ülke İmajının Turistin Risk Algısı Üzerine Etkisi”. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 6 (2): 9-28.
- Bayhan, İsa ve Ünlüönen, Kurban (2016). “Turist Tercihlerinde Güvenliğe İlişkin Tutumlarının Etkisi: Bir Alan Araştırması”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (56): 1-20.
- Glensor, Ronald W. and Peak Kenneth J. (2004). *Crimes Against Tourists. Problem-Oriented Guides for Police: Problem-Specific Guides Series, Guide No:26, U.S. Department of Justice*. http://www.popcenter.org/problems/pdfs/crimes_against_tourists.pdf [erişim tarihi: 24.04.2016].
- Gülcü, Mustafa (2004). *Özel Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Kardeşler Matbaacılık.
- Kekovic, Zoran and Markovic, Slobodan (2009). “Security as a Factor of Competitive Advantage in Tourism”. *Tourism and Hospitality Management* 15 (2): 291-303.
- Seçilmiş, Cihan ve Ünlüönen, Kurban (2009). “İstanbul’u Ziyaret Eden Turistlerin Güvenlik Algılamaları Üzerine Bir Araştırma”. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 1 (1): 65-84.
- Sokullu-Akıncı, R. Füsün (2013). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- www.tuik.gov.tr (2016). “Turizm İstatistikleri”. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21531> [erişim tarihi: 30.04.2016].

- turkey.usembassy.gov (2016). “Security Message for U.S. Citizens”, Embassy of the United States. http://turkey.usembassy.gov/warden_information.html [erişim tarihi: 28.04.2016].
- Unur, Kamil (2000). “Turizm-Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* Prof. Dr. Hasan Olalı Özel Sayısı (Eylül-Aralık): 169-177.
- www.aksam.com.tr (2016). “*Turistik Bölgelerde Sivil Önlem*”. <http://www.aksam.com.tr/ekonomi/turistik-bolgelerde-sivil-onlem/haber-497586> [erişim tarihi: 13.04.2016].
- www.bbc.com (2016a). “*Guardian: Türkiye'ye Tatile Gitmek Güvenli mi?*”. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160329_guardian_turkiye_tatil [erişim tarihi: 13.04.2016].
- www.bbc.com (2016b). “*Avrupalı Turistin Tercihi Güvenlik*”. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160126_turizm_turkiye_avrupa [erişim tarihi: 13.04.2016].
- www.disticarethaber.com (2016). “*Turistlere Devlet Destekli Hayat Sigortası*” <http://www.disticarethaber.com/turistlere-devlet-destekli-hayat-sigortasi-teklifi/> [erişim tarihi: 13.04.2016].
- www.fibhaber.com (2016). “*Kapadokya'da Turistik Mekânlara Sırt Çantası İle Girmek Yasaklandı*”. <http://www.fibhaber.com/asayis/kapadokya-da-turistik-mekanlara-sirt-cantasi-ile-girmek-yasaklandi-h48892.html> [erişim tarihi: 11.04.2016].
- www.haberturk.com (2016). “*Efkan Ala Yeni Güvenlik Konsepti Hakkında Bilgi Verdi*”. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1198890-efkan-aladan-yeni-guvenlik-konsepti-aciklamasi> [erişim tarihi: 29.04.2016].
- www.milliyet.com.tr (2016a). “*Kapadokya'da Ziyaretçi Sayısı Düştü*”. <http://www.milliyet.com.tr/kapadokya-da-ziyaretci-sayisi-dustu-nevsehir-yerelhaber-1310517/> [erişim tarihi: 28.04.2016].
- www.milliyet.com.tr (2016b). “*Kapadokya'da Japon Turist Şoku*”. <http://www.milliyet.com.tr/kapadokya-da-japon-turist-soku-/ekonomi/detay/2086396/default.htm> [erişim tarihi: 29.04.2016].

- www.muskarahaber.com (2016). “*Vali Ceylan’dan Turist Sayısı Açıklaması*”.
<http://www.muskarahaber.com/haber/vali-ceylandan-turist-sayisi-aciklamasi-23036.html> [erişim tarihi: 12.04.2016].
- www.ntvpara.com (2016). “*Kapadokya’da Turist Sayısı Yüzde 50 Düştü*”.
http://www.ntvpara.com/haber/kapadokyada-turist-sayisi-yuzde-50-dustu_42130 [erişim tarihi: 28.04.2016].
- www.turizmaktuel.com (2016). “*Alman Turist Artık Türkiye’yi Güvenli Bulmuyor*”.
<http://www.turizmaktuel.com/haber/alman-turist-artik-turkiye-yi-guvenli-bulmuyor> [erişim tarihi: 13.04.2016].
- www.turob.com (2016). *2016 ITB Berlin Turizm Borsası Fuarı Sonuç Raporu*. Türkiye Otelciler Birliği TUROB. http://www.turob.com/basin_bultenleri.aspx [erişim tarihi: 28.04.2016].
- yigm.kulturturizm.gov.tr (2016). “*2016 Yılı Mart Ayı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri*”. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> [erişim tarihi: 28.04.2016].

**NEVŞEHİR BÖLGESİ EL YAPIMI HALI VE KİLİMLERİNDE
KULLANILAN DOĞAL BOYALAR VE BOYAMA YÖNTEMLERİ
ÜZERİNE MODERN YAKLAŞIMLAR**

Dr. Hüseyin BENLİ
Erciyes Üniversitesi
hbenli@erciyes.edu.tr

Doç. Dr. M. İbrahim BAHTİYARİ
Erciyes Üniversitesi
ibahtiyari@yahoo.com

ÖZET

Nevşehir yöresinde (özellikle Ürgüp-Göreme) el halısı ve kilim dokumacılığının geçmişi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Özellikle yün iplik kullanılarak yapılan halı ve kilimlerde doğal boyalar yoğun şekilde kullanılmış ve yüzlerce yıl geçmesine rağmen hala özelliklerini korumuşlardır. Ancak, modernleşmeyle birlikte sanayi toplumunun en önemli problemlerinden biri olan endüstriyel üretimler ve ürünler bu geleneklerimizin unutulmasına neden olmuştur. Bu çalışmada; her ne kadar unutulmaya yüz tutmuş olsa da, yöreye ait endemik bitkilerden elde edilen doğal boyalar ve boyama yöntemlerine modern bir yaklaşım sunulmaya çalışılmıştır. Ölmeye/unutulmaya yüz tutmuş olmasına rağmen, bu sanatın/zanaatın günümüz şartlarında nasıl yapılabileceği ile ilgili bir çalışma sunularak gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır. Çalışmada, bilhassa kırmızı renklerin eldesinde kullanılan kökboya, mavi renklerin eldesinde kullanılan çivit otu, kahve tonlarının eldesinde kullanılan ceviz kabuğu, sarı renklerin eldesinde kullanılan cehri, siyah renklerin eldesinde kullanılan palamut meşesi gibi bitkiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca günümüz şartlarında bu renklerin elde edilme olanaklarının ve üretim yöntemlerinin gelecek nesillere aktarılması planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğal boyalar, Nevşehir, El ürünü, halı, kilim

**MODERN APPROACHES TO THE NATURAL DYES AND DYEING
METHODS USED FOR THE HANDMADE CARPETS AND KILIMS BELONGS
TO THE NEVŞEHİR REGION**

ABSTRACT

The history of handmade carpet and kilim weaving in Nevşehir region (especially in Ürgüp-Göreme) depends on very old times. Natural dyes had been used intensively in carpets and kilims produced especially with wool yarns. These products have been kept their features despite the passing of centuries. However, with the modernization, industrial production and goods, which is one of the most important problem of the industrial society, has caused disappearance of these traditional productions and goods. In this

study, even natural dyes obtained from the regional endemic plants and the dyeing methods have begun to be forgotten, they have been tried to be reported via a modern aspect. Although these arts/crafts were nearly to be disappeared, it has been aimed to transfer the information about the knowledge of applicability of these art/craft in today's conditions to posterity. In the study especially it has been focused on the plants such as madder "used for the red colors", dyers' woad "used for the blue colors", walnut shells "used for the brown colors", buckthorn "used for the yellow colors", Turkish oak "used for black colors". It has also planned to transfer the information about the facilities to obtain these colors with today's conditions and production methods to posterity.

Keywords: Natural dyes, Nevşehir, handmade, carpet, kilim

GİRİŞ

Doğadan elde edilen maddeleri kullanarak boya yapımı ve renkli yüzeylerin elde edilmesi tarihin çok eski dönemlerinden beri bilinmektedir (Öztürk, 1999). İngiliz kimyacı Perkin tarafından doğal boyarmaddelerin sentetik olarak keşfinden sonra sentetik boyarmaddelerin kullanılması hızla artarken doğal boyarmaddelerin kullanılması ise hızla azalmıştır (Travis, 1990; Holme, 2006). 2000'li yıllara kadar sentetik boyalar birçok tekstil materyalinin renklendirilmesinde kullanılmıştır. Bu yıllardan sonra özellikle çevre dostu üretim, doğal maddelerin kullanılması gibi söylemlerle birlikte yeniden doğal boyarmadde kaynaklarına yönelmeye başlanmış olup bunu müteakiben daha bilimsel çalışmalar ve araştırmalar (Benli and Bahtiyari, 2015a;b) hız kazanmıştır. Günümüzde birçok bilim insanı doğal boyarmaddelerin boyama özelliklerini (Bechtold et al., 2006; Vankar et al., 2007; Samanta and Agarwal 2009; Sivakumar et al., 2009), antibakteriyel özelliklerini (Freile et al., 2003; Gubta et al., 2004; Han and Yang, 2005; Prusty et al., 2010), UV koruyuculuk (Feng et al., 2007; Hou et al., 2013) gibi farklı özellikleri üzerine de yoğun çalışmalar yapmaktadır.

Bu bildiriye ise geçmişten günümüze özellikle Nevşehir yöresi halı ve kilimlerinin üretiminde kullanılan yün ipliklerin doğal boyarmadde kaynakları ile renklendirilmeleri hakkında detaylı bir çalışmaya yer verilmiştir.

Nevşehir Bölgesi Halıları ve el dokumaları

Halıcılık çok eski zamanlardan beri ülkemizde uğraşılan bir ata sanattır ve tekstil tarihinde binlerce yıldır temel üretim tekniği değişmeden günümüze dek önemini koruyan tek ürün el dokusu halıdır (Ölmez, 1999). Nevşehir yöresi de halı, kilim ve el dokumaları ile bu kültüre katkıda bulunan Anadolu'nun en önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Geçmişten günümüze bir miras olarak kalan kimi zaman bir hasreti dile getiren, kimi zaman doğayı resmeden, kimi zaman ise bir hayatı ilmeklerine yansidan sayısız desen ve renk çeşitlilikleri ile göz dolduran ve her biri birer sanat eseri olan ürünler üretilerek günümüze kadar gelmiştir.

Son yıllarda gerek ekonomik nedenler gerekse modern yaşam tarzları el dokuması halı ve kilim ürünlerinin azalmasına neden olmuştur. Eskiden her evde bulunan bir halı tezgâhı ile bütün genç kızlar halı ve kilim dokumasını öğrenirken şimdilerde ise bu ata yadigârı sanat özel kurslar açılmak suretiyle öğretilmeye ve yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu amaçla kullanılması gereken yün ipliklerini doğal boyalar ile boyayacak/renglendirecek kişi ve atölye sayısı azalmıştır.

Nevşehir Bölgesi kullanılan Doğal Boyarmadde Kaynakları

Doğal boya; bitki, hayvan ve mineral gibi doğal kaynaklardan elde edilen boyaların tamamı için yapılmış bir tanımdır (Samanta and Konar, 2011). Anadolu'da doğal boyacılıkta kullanılan pek çok rengin bitkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda ziraatının ve ticaretinin dünya çapında önemli yer tutması bakımından kökboya, cehri ve safran birinci sırada sayılabilir (Öztürk, 1999). Bitkisel boyacılıkta doğada kendiliğinden (sevgi çiçeği, kökboya, yarpuz, sığırkuyruğu vb.) yetişen veya kültürü (nar, nane, asma, elma vb.) yapılan pek çok bitki kullanılmaktadır (Kayabaşı ve Etikan, 2001). Fakat sentetik boyaların geliştirilmesi ile daha yüksek kalitede ve daha iyi tekrarlanabilirliklerde uygulama tekniklerinin elde edilmesinin sağlanmış olması (Bechtold et al., 2003) ve bitkilerdeki aktif boyarmaddenin azlığı, yetiştiği bölgelere göre değişiklik göstermesi, boyama tekniğinin zahmetli ve zaman alması, elde edilen renklerin sınırlı olması gibi bazı dezavantajlar nedeniyle bitkisel boyalara olan talep azalarak sentetik boyalarla rekabet edemeyecek duruma gelmişlerdir (Etikan, 2011).

Nevşehir yöresindeki halı, kilim ve el dokumaları incelendiğinde çok farklı renklere rastlamak mümkündür. Özellikle kırmızı renklerin elde edilmesinde kökboya, mavi renklerin elde edilmesinde çivit otu, kahve tonlarının elde edilmesinde ceviz kabuğu, sarı renklerin elde edilmesinde cehri, siyah renklerin elde edilmesinde palamut meşesi gibi bitkilere rastlanılmaktadır. Bu bitkiler ve bunların boyama işlemlerine hazırlanması hakkında bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

Kökboya (Rubia Tinctorum L.):

Kökboya (*Rubia tinctorum* L.), anthraquinone pigmentlerince zengin olan kökleri nedeniyle değerli bir boya bitkisidir (Baydar and Karadoğın, 2006). Boyacılık açısından önemli bir yeri olan kökboya boyacılık tarihinde Türk kırmızısı, Edirne kırmızısı, Alizari, Lizari adlarıyla da tanınmaktadır (Öztürk, 1999). Kökboya “C.I. Natural Red 8” bitkinin kurutulmuş köklerinden ekstrakte edilmektedir (Bechtold, 2009). Yapısında çok farklı kimyasal bileşenler (Purpurin, Pseudopurpurin Alizarin, Rubiadin, Munjistin) bulunmaktadır (Anonim, 1991). Kökboya bitkisinin kökleri ile yapılan boyamalarda farklı mordan maddelerinin kullanımı ile farklı renk tonlarının elde edilebileceği bilinmektedir (Yılmaz, 2015). Bu durum doğal boyarmaddelerin en güzel özelliklerinden biridir. Tek bir boyar madde kaynağını kullanarak çok farklı renk tonları elde edilebilmektedir. Şekil 1’de kökboya ve yapısında bulunan bazı kimyasal yapılar gösterilmektedir. Gerek Anadolu’da gerekse ülkenin farklı bölgelerinde kırmızı renklerin elde edilmesinde kökboya kullanılmıştır (Karadağ, 2007). Benzer uygulamaların Nevşehir bölgesinde yapılan el dokuması halı ve kilimlerinde de rastlamak mümkündür.

Şekil 1. Kurutulmuş ve öğütölmüş kökboya bitkisinin kökü

Çivit Otu (Isatis tinctoria L.) :

Çok eskiden beri bilinen bir boyarmadde kaynağıdır (Galletti et al., 2006). Dünya üzerinde 60 kadar çeşidi bulunmaktadır. İndigo’nun alternatifi olarak kullanılan mavi renk kaynağıdır. 30 kadar türü Anadolu’nun birçok bölgesinde yetişmektedir (Karadağ, 2007). Bitkinin taze yapraklarının özel olarak fermantasyonundan boyarmadde elde edilmektedir (Anonim, 1991). Şekil 2’de çivit otu bitkisi gösterilmektedir.

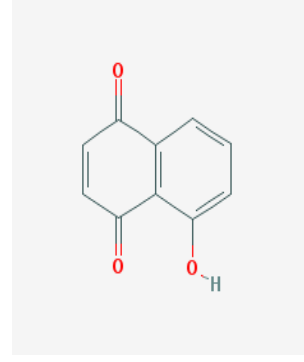
Şekil 2. Çivit otu bitkisi (https://en.wikipedia.org/wiki/Isatis_tinctoria, 2016)

Ceviz kabuğu (Juglans regia L.) :

Ceviz 30 m'ye kadar büyüeyebilen geniş tepeli bir ağaçtır (Karadağ,2007). Yeşil ceviz kabuğu ve ceviz yapraklarının boyama prensibi 5-hidroksi-1,4-naftakinon (juglon) yapısına dayanmaktadır. Ceviz kabuğu ekstraktları ile boyamalarla kahverenginin tonları elde edilmektedir. (Bechtold, 2009). Şekil 3'de cevizin yeşil meyve kabuğu ve kimyasal bileşeni görülmektedir.

Kurutulmuş Yeşil Ceviz Kabuğu

Juglon

Şekil 3. Ceviz kabuğunu ve yapısında bulunan kimyasal bileşen

Cehri (Rhamnus tinctoria) :

Eski bir Türk boyarmadde kaynağı olan Cehri, doğal boya kaynağı olarak oldukça önemli bir yere sahiptir (Deveoglu et al., 2009) Cehrinin 22 türü vardır. (Karadağ, 2007). Kayseri, Çorum, Gaziantep, Sinop, Afyon, Uşak Yozgat, Tokat, Nevşehir, Niğde, Ankara, Maraş ve Konya bölgelerinde yaygın olarak bulunabilen Cehri çok farklı kimyasal yapıları (Quercetin, Rhamnetin, Emodin, Rhamnazin) bünyesinde barındırmaktadır. Sarı

renklerin elde edilmesinde cehri bitkisi kullanılabilmektedir (Karadağ, 2007; Anonim, 1991).

Şekil 4. Öğütülmüş Cehri

Meşe palamudu (Quercus infectoria Oliv.):

Türkiye'nin hemen hemen bütün bölgelerinde rastlamak mümkündür. Çok farklı türleri mevcuttur. Boyamacılık açısından Palamut Meşesinin meyvelerinin kadeh ve palamut kısmı kullanılabilmektedir (Anonim,1991). Kimyasal olarak temelde tanen (phlobatannin, ellagitannins, gallic asit) ve quercetin. yapıları bulunmaktadır (Kumbasar et al., 2009).

Şekil 5. Meşe Palamudu

Kullanılan Mordan maddeleri ve Mordanlama

Doğal boyalar çoğunlukla substantif değildir ve genellikle metal tuzları olarak bilinen mordan maddelerinin yardımı ile tekstil materyaline uygulanmalıdır. Metal tuzları boya ile materyal arasında koordinatif bir bağ oluşturarak doğal boyanın renkli kısmı tekstil materyaline bağlanmış olur (Samanta and Konar, 2011). Günümüzde bilinen üç farklı mordanlama yöntemi vardır. Bunlar önceden mordanlama, birlikte mordanlama ve

sonradan mordanlama metotlarıdır (Samanta and Agarwal, 2009). Yöresel uygulamalarda genellikle önceden mordanlama yöntemi tercih edilmektedir. Bu tercihin en önemli nedeni daha canlı ve verimli renklerin elde edilmesidir. Mordanlama işlemi geleneksel olarak bakır veya toprak kazanlarda yapılmaktadır. İşlem kaynama sıcaklığında mordan maddeleri ile birlikte yaklaşık 1 saat sürer ve soğumaya bırakılır. Genellikle de ertesi gün mordanlanmış iplikler boyanır.

Mordan maddesi olarak şap ($KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$), göz taşı ($CuSO_4 \cdot 5H_2O$), şarap taşı (Krem tartar) ($KC_4H_5O_6$), saç Kırbrıs ($FeSO_4 \cdot 7H_2O$), potasyum bikromat ($K_2Cr_2O_7$) ve kalay (II) klorür ($SnCl_2 \cdot 2H_2O$) gibi kimyasallar kullanılabilir (Öztürk, 1999). Ayrıca yöreye has olarak boncuk tutkalı, ekmek mayası, hayvan idrarı, paslı çivi, kül, ekmek hamuru ve bazı topraklar (nehir yatakları) da mordan maddesi olarak kullanımına rastlanılmaktadır.

(a) (<http://www.gazeteyenigun.com.tr/yasam/dogadan-desene-kok-boyasinin-yolculugu-136018>, 2016)

(b) (Uysal, 2004)

Şekil 6 (a – b). Geleneksel olarak mordanlama ve boyama işlemlerinin yapıldığı kazanlar ve boyanmış yün iplikler

Örnek Bir Doğal Boya Uygulaması

Bildirinin bu kısmında Nevşehir bölgesinde karşılaşılabilecek doğal boya kaynakları ile boyamacılığa ait bilgilerimizin sonraki nesillere aktarılmak üzere kayda geçmesi hedeflenmiştir. Doğal boyalar doğadan direkt olarak alındıkları için, ön bir hazırlık işlemine gerek duyulabilir. **Kökboya** bitkinin toprak altında kalan kısmı olduğu için topraktan iyice arındırılmalıdır. Daha sonra kök kısmı, değirmen veya havanlarda öğütülerek kullanılabilir. **Cevizin yumuşak yeşil kabukları** sonbaharda toplanarak açık havada kurutulur ve bunlarda değirmen veya havanlarda öğütülerek kullanılabilir. **Cehri** bitkisinin sonbaharda olgunlaşan siyah meyveleri açık havada kurutulur ve bunlarda değirmen veya havanlarda öğütülerek kullanılabilir. **Meşe ağacının meyveleri olan palamut** sonbaharda toplanır açık havada kurutulduktan sonra değirmen veya havanlarda öğütülerek kullanılabilir. Elde edilen bütün doğal boya kaynaklarının kuru ve serin yerde muhafaza edilmesi önemlidir.

Kullanılacak doğal boyarmadde kaynağına göre elde edilebilecek renk tonları, kullanılacak mordan maddeleri ve miktarları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Nevşehir bölgesinde kullanılan boya bitkileri, bunların verdiği renk tonları, kullanılan mordan maddeleri ve miktarları

Kullanılan Bitki*	Elde edilen renkler	Mordan maddeleri	Kullanım Miktarı (%**)
Kökboya	Kırmızı Pembe Kiremit, Taba	❖ Şap ($KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$) ❖ Göz taşı ($CuSO_4 \cdot 5H_2O$) ❖ Şarap taşı (Krem tartar)	❖ 20-30
Çivit otu	Mavi Lacivert	($KC_4H_5O_6$) ❖ Saçı Kıbrıs ($FeSO_4 \cdot 7H_2O$)	❖ 3
Ceviz Kabuğu	Kahverengi Devetüyü Bej	❖ Potasyum bikromat ($K_2Cr_2O_7$) ❖ Kalay (II) klorür ($SnCl_2 \cdot 2H_2O$)	❖ 3 ❖ 2-4 ❖ 2-4
Cehri	Sarı Açık sarı		

	Hardal		
Meşe Palamudu	Koyu kahve Siyah		
* <i>kullanılacak boyarmadde kaynağının miktarı genellikle boyanacak materyalin ağırlığı kadar alınmalıdır.</i>			
** <i>boyanacak materyalin ağırlığı üzerinden hesaplama yapılmalıdır.</i>			

Klasik bir boyama işleminin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili detaylı bilgiler ise “**Tablo 2. Örnek Boyama Reçetesinde**” verilmiştir. Kullanılan yün ipliğin menşei/üretim şekli, çalışma süresindeki farklar, boya sıcaklığındaki değişimler, bitkinin elde edilme yeri, kullanılan kısmı (Kök, sap, meyve vb.) ve hazırlanma şekli elde edilecek renk tonlarını değiştirebileceği unutulmamalıdır.

Tablo 2. Örnek Boyama Reçetesi

Doğal Boya Kaynağı:	Kökboya	
Boyanacak Materyal:	Yün İplik	
Renk Tonu:	Kırmızı Tonları	
Mordanlama (I. Adım)	Boyama (II. Adım)	
<ul style="list-style-type: none"> • Şap ($KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$) • İşlem: 1 kg yün iplik çile şeklinde alınır. 40-50 litrelik bir kazan su ile doldurulur. Isıtılmaya başlanır. Kazan içine %30 oranında yaklaşık olarak 300 gram şap ilave edilir. Çile yün iplik kazana çilesi bozulmayacak şekilde batırılır. Ocak kaynayana kadar ısıtılır ve kaynama sıcaklığında 45-60 dakika devam edildikten sonra soğumaya bırakılır. Bu süre içinde çile iplik kazan içinde keçeleşmeyecek şekilde devir daim edilir. Yıkama işlemi yapılmaz. 	<ul style="list-style-type: none"> • İşlem: 1 kg yün iplik çile şeklinde mordanlandıktan sonra 40-50 litrelik bir kazan su ile doldurulur. Isıtılmaya başlanır. Kazan içine istenen renk tonuna göre 0,5-1 kg arasında öğütülmüş kökboya ilave edilir. Çile yün iplik kazana çilesi bozulmayacak şekilde batırılır. Ocak kaynayana kadar ısıtılır ve kaynama sıcaklığında 45-60 dakika devam edildikten sonra soğumaya bırakılır. Bu süre içinde çile iplik kazan içinde keçeleşmeyecek şekilde devir daim edilir. 	

Yıkama (III. Adım)	Kurutma (IV. Adım)
<ul style="list-style-type: none">• İşlem: Boyama adımı tamamlandıktan sonra aynı kazan kullanılarak temiz suyun içine 10-20 gram sabun tozu ilave edilerek sıcak yıkama işlemi yapıldıktan sonra, yeterince soğuk su ile durulma işlemi yapılır.	<ul style="list-style-type: none">• İşlem: Yıkama işlemleri tamamlanan yün iplikler çileleri bozulmadan arasından hava geçecek şekilde gölgede açık havada asılarak kurutulur.
<p>Not: Yukarıda kısaca şap mordanı kullanılarak yapılabilecek mordanlama, boyama, yıkama ve kurutma adımları açıklanmıştır. Boyacının yapacağı boyama işlemine göre bir miktar değişiklik gösterebilir. Boyacı, şap yerine başka, kökboya yerine başka kaynakları kullanarak aynı yolu takip edebilir. Mordan maddesinin hem miktarının hem de cinsinin değişmesi ile renk tonlarında da değişimler meydana geleceği unutulmamalıdır. Aynı zamanda kullanılan boyarmadde kaynağının cinsi ve miktarına bağlı olarak da renk tonları farklılık gösterecektir. Ayrıca mordan maddelerini belli oranlarda karıştırmak suretiyle de farklı renkler elde edilebilir. Uygulamayı yapacak kişiler istedikleri renk tonlarını elde edebilmeleri için mutlaka farklı çalışmalar yapılmalıdır.</p>	

SONUÇ

Sonuç olarak; modern yaşam tarzının getirmiş olduğu en büyük dezavantajlardan birisi bizi biz yapan gelenek, görenek ve Türk kültürünün önemli bir parçası olan ata yadigârı el halıları, kilimleri, dokumalarının ve buna bağlı olarak da bu el dokumalarında kullanılan doğal boyalar ve boyama yöntemlerinin unutulmaya yüz tutmuş olmasıdır. Nesiller boyu anneden-kızına, babadan-oğluna, ustasından-çırağına geçerek günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Şu anda azda olsa doğal boyama bilen insanlar görülmektedir fakat bunların birçoğunun en önemli sıkıntısı ise bildikleri bu sanatı öğretecek kişileri bulamamalarıdır. Bu bağlamda Türk kültürünün en önemli vazgeçilmez miraslarından biri olan bu doğal boya ve boyamacılık sanatının sonraki nesillere aktarılması çok önem arz etmektedir. Bu çalışma ile Nevşehir bölgesinde bu sanatın ileriki nesillere aktarılabilmesi için günümüz şartlarında bazı temel bilgiler sunulmuş ve bazı boyama reçeteleri verilerek boyacılık sanatının gelecek nesillere aktarılması hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1991. *Bitkilerden elde edilen boylarla yün liflerinin boyanması*. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Baydar, H., Karadoğan, T. (2006). "Agronomic Potential and Industrial Value of Madder (*Rubia tinctorum* L.) as a Dye Crop". *Turkish Journal of Agriculture and Forestry* 30: 287-293.
- Bechtold, T., Turcanu, A., Ganglberger, E., Geissler, S. (2003). "Natural dyes in modern textile dyehouses - how to combine experiences of two centuries to meet the demands of the future?". *Journal of Cleaner Production* 11(5):499-509.
- Bechtold, T., Mussak, R., Mahmud-Ali, A., Ganglberger, E., Geissler, S. (2006). "Extraction of natural dyes for textile dyeing from coloured plant wastes released from the food and beverage industry". *Journal of the Science of Food and Agriculture* 86: 233-242.
- Bechtold, T. (2009). "Natural Colorants-Quinoid, Naphthoquinoid and Anthraquinoid Dyes". *Hand Book of Natural Colorants. 1st edn.* ed. T. Bechtold and R. Mussak UK:John Wiley and Sons. 151-182. (ISBN: 978-0-470-51199-2).
- Benli, H., Bahtiyari, M.İ. (2015a). "Use of ultrasound in biopreparation and natural dyeing of cotton fabric in a single bath". *Cellulose* 22 (1): 867-877.
- Benli, H., Bahtiyari, M.İ. (2015b). "Combination of ozone and ultrasound in pretreatment of cotton fabrics prior to natural dyeing". *Journal of Cleaner Production* 89: 116-124.
- Deveoglu, O., Karadag, R. and Yurdun, T., (2009). "Preparation and HPLC Analysis of the Natural Pigments Obtained from Buckthorn (*Rhamnus petiolaris* Boiss) Dye Plants". *Jordan Journal of Chemistry* 4(4): 377-385.
- Etikan, S. (2011). "Doğal boya geleneğinin Türk halı sanatında yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme". *Türk Sanatları Araştırmaları Dergisi* 1(1): 11-16.
- Feng, X.X., Zhang, L.L., Chen, J.Y., Zhang, J.C. (2007). "New insights into solar UV-protective properties of natural dye". *Journal of Cleaner Production* 15: 366-372.

- Freile, M.L., Giannini, F., Pucci, G., Sturniolo, A., Rodero, L., Pucci, O., Balzaret, V., Enriz, R.D. (2003). "Antimicrobial activity of aqueous extracts and of berberine isolated from *Berberis heterophylla*". *Fitoterapia* 74: 702–705.
- Galletti, S., Barillari, J., Iori, R., Venturi, G. (2006). "Glucobrassicin enhancement in woad (*Isatis tinctoria*) leaves by chemical and physical treatments". *Journal of the Science of Food and Agriculture* 86: 1833–1838.
- Gupta, D., Khare, S. K., Laha, A. (2004). "Antimicrobial properties of natural dyes against Gram-negative bacteria". *Coloration Technology* 120: 167-171.
- Han, S., Yang, Y., (2005). "Antimicrobial activity of wool fabric treated with curcumin". *Dyes and Pigments* 64: 157-161.
- Holme, I. (2006). "Sir William Henry Perkin: a review of his life, work and legacy". *Coloration Technology* 122: 235–251.
- Hou, X., Chen, X., Cheng, Y., Xu, H., Chen, L., Yang, Y. (2013). "Dyeing and UV-protection properties of water extracts from orange peel". *Journal of Cleaner Production* 52: 410-419
- <http://www.gazeteyenigun.com.tr/yasam/dogadan-desene-kok-boyasinin-yolculugu-136018>, (Erişim tarihi: 11.05.2016)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Isatis_tinctoria (Erişim tarihi: 02.03.2016)
- Karadağ, R., (2007). Doğal Boyamacılık, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü, Geleneksel El Sanatları Ve Mađazalar İşletme Müdürlüğü, Ankara. (http://www.turkelhalilari.gov.tr/icerik/Dogal_Boyamacilik.pdf)
- Kayabaşı, N. ve Etikan, S., (2001). "Ayva (*cydonia vulgaris* L.) Yapraklarının Bitkisel Boyacılıkta Değerlendirilmesi". *Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi* 11(2): 136-144.
- Kumbasar, E.P.A., Atav, R., Bahtiyari, M.İ. (2009). "Effects of Alkali Proteases on Dyeing Properties of Various Proteinous Materials with Natural Dyes" *Textile Research Journal* 79(6): 517-525.

- Ölmez, F. N. (1999). *Niğde ilinde el dokusu halıcılık ve üretilen halıların bazı teknolojik özellikleri üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Ankara:Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 1s.*
- Öztürk, İ. (1999). *Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Prusty, A.K., Das, T., Nayak, A., Das, N.B. (2010). “Colourimetric analysis and antimicrobial study of natural dyes and dyed silk”. *Journal of Cleaner Production* 18: 1750-1756.
- Samanta, A.K., Agarwal, P. (2009). “Application of natural dyes on textiles”. *Indian Journal of Fibre and Textile Research* 34: 384-399.
- Samanta, A.K., Konar, A. (2011). “Dyeing of Textiles with Natural Dyes”. *Natural dyes*, ed. E. P. A. Kumbasar. Croatia:InTech. 29-56. (ISBN 978-953-307-783-3).
- Sivakumar, V., Anna, J.L., Vijayeeswarri, J., Swaminathan, G. (2009). “Ultrasound assisted enhancement in natural dye extraction from beetroot for industrial applications and natural dyeing of leather”. *Ultrasonics Sonochemistry* 16: 782–789.
- Travis, S. A. (1990). “Perkin's Mauve: Ancestor of the Organic Chemical Industry”. *Technology and Culture* 31 (1): 51-82.
- Uysal, U., (2004). “Kökboya ve halı dokuması”. *İTKİB Hedef Dergisi*, 127(15 Temmuz-15Ağustos):70-71.
(http://www.itkib.org.tr/itkib/hedef/old_hedef/200407_temmuz/makalekok.htm)
- Vankar, P. S., Shanker, R., Verma, A. (2007). “Enzymatic natural dyeing of cotton and silk fabrics without metal mordants”. *Journal of Cleaner Production* 15: 1441-1450.
- Yılmaz, F. (2015). *Doğal Boyaların Metamerik Özelliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri:Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 58s.*

NEVŞEHİR İLİ BİMS ÜRETİM SEKTÖRÜNDE TEMİZ ÜRETİM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin CÜCE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
huseyince@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Nevşehir'de üretim yapan bims (pomza) tesislerinde çevresel envanter oluşturmak ve temiz üretim fırsatlarını araştırmaktır. İki aşamada gerçekleştirilen bu çalışmada, ilk olarak üretim yapan tesislerde proses ve firma kayıtlarının incelenmesi yapılarak, tesisin mevcut proses akış şeması, kullanılan girdi türleri ve miktarları, üretilen ürün ve oluşan atık miktarları tespit edilmiştir. İkinci olarak ise, mevcut durum değerlendirilerek, belirlenen sorunların temiz üretim çerçevesinde önlenmesi için yöntemler önerilmiştir.

Günümüzde temiz üretim, kirlilik önleme ve yaşam döngüsü analizi gibi teknikler, pek çok firmanın üretim ve hizmet verme performanslarını geliştirmek için uyguladığı stratejiler arasında olup, çevre yönetimi sistemleriyle desteklenebilen ekolojik verimliliğe odaklı sürdürülebilir yaklaşımlardır. Yapılan bu çalışma ile Nevşehir ilinde bims ve bims içerikli ürünler üreten firmaların çevresel etkilerinin belirlenerek çevreye verebilecekleri olası atıkların azaltılması yönünde incelemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, Nevşehir'de üretim yapan firmaların çevre bilincinin oluşturulması ve bu firmaların temiz üretim fırsatlarını değerlendirerek işletme performanslarının artırılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Bims (pomza), Temiz Üretim, Çevresel Envanter, Nevşehir

ABSTRACT

The aim of this study, was to investigate the opportunity to create environmental inventory and clean production of pumice firms in the province. This study was performed in two stages, first as production facilities in performing the examination of processes and company records, the current process flow diagram of the facility, input types and amounts used , manufactured products and the amount of waste generated has been determined. Secondly, evaluation of the current situation have been proposed in order to prevent any problems in the framework of clean production.

Today, cleaner production techniques is one of many companies and the most important approach to pollution prevention strategies supported by environmental management system implemented to improve their performance. Evaluating cleaner production opportunities of companies with made this environmental inventory of the Nevşehir determining the environmental impact of the company which produces pumice in the

province to minimize the potential damage caused to the environment and increase environmental awareness aims to contribute to improving business performance

Keywords: Pumice, Clean Production, Environmental Impact Assessment, Nevşehir

1. GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, sanayi üretimini arttırarak ve çeşitlendirerek sanayisini tüm bölgeye yaymak istemektedir. Hızla artan sanayileşmeyle birlikte çevre ve doğa kirlenme tehdidine karşı çok daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Fakat endüstri firmaları öncelikli olarak mali ve teknik yapıya önem vermişlerdir. Oysa ki, bunun yerine çevreye duyarlı ve verimli üretim teknikleri ile birlikte hava kirliliğinin önlenmesi, enerji kullanımını azaltmaya yardımcı ürünler kullanılarak uzun vadede daha az maliyetle daha verimli üretim yapmak mümkündür.

Çevreye daha az zarar veren ürünlerin talep görmeye başlaması pek çok endüstriyel sektör için yeni bir rekabet alanı ortaya çıkarmıştır. Birçok alanda kullanım alanı bulabilen ve çevresel yönden verimli ürünlerin eldesinde alternatif bir kaynak oluşturabilen Bims (pomza) üretimi ve tüketimi hızla artmaktadır. Bu çalışmada, dünya çapında yer edinmiş pomza üretim alanlarından olan Nevşehir il sınırları içerisinde özellikle inşaat sektörü açısından önem kazanan bir malzeme olarak bims ve bims ürünleri üreten firmaların çevre üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bims üretimi yapan bazı firmaların çevresel bazda faaliyet envanterleri oluşturularak; ham madde kullanımı ve atık oluşumu sırasında çevreye olası zararların minimize edilmesiyle birlikte firmaların temiz üretim fırsatları değerlendirilerek sektörel üretim faaliyetlerinin artmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

2. Bims (Pomza) ve Sektörel Durumu

Pomza, volkanizma sonucu oluşan, kristalize, birbirinden bağımsız gözenekli, süngerimsi, fiziksel ve kimyasal etkilere karşı dayanıklı, doğal, volkanik bir kayadır. Hafif yapı elemanı olarak 1851 yılında Almanya' da sektörel üretime başlanmıştır. Başta Almanya, Fransa, İtalya, İsveç, Amerika ve Japonya olmak üzere birçok ülkede daha çok ısı ve ses izolasyonu sağlamak amacıyla üstün izolasyon özellikleri, hafifliği ve depreme dayanıklılık gibi nitelikleri ile esas olarak inşaat sektöründe yüzyılı aşkın süredir kullanılmaktadır.

Pomza yatakları Dünya'daki bazı volkanik alanlarda yoğunlaşmaktadır. Dünya genelinde tespit edilen pomza rezervi 18 milyar ton civarındadır (Elmastaş, 2012). Ülkemiz 2010 yılı itibariyle en fazla pomza üretimini gerçekleştiren ülke konumunda olup ülkemizi sırasıyla İtalya, İran ve Yunanistan takip etmektedir (Geological Survey, 2011). Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü tarafından yapılmış araştırmalara göre Türkiye'de toplam 2.6 milyar m³ civarında pomza rezervi bulunmakta olup, bu değer Dünya pomza rezervinin 1/7'sine yakındır (Tablo 1). Dünyada pomza üreten ülkelerin üretim payları Şekil 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Dünya Pomza Rezervleri (Özkan ve Tuncer, 2004).

KITALAR VE ÜLKELER	MİKTARI (MİLYON TON)	KITALAR VE ÜLKELER	MİKTARI (MİLYON TON)
KUZEY AMERİKA:		GÜNEY AMERİKA:	
ABD	11.500	ŞİLİ	60
DİĞER	500	DİĞER	20
TOPLAM	12.000	TOPLAM	80
ORTA AMERİKA:		AVRUPA:	
DOMİNİK	25	YUNANİSTAN	500
GUATEMALA	25	İTALYA	2.000
GADELOUPHE	15	TÜRKİYE	2.836
DİĞERLERİ	15	TOPLAM	5.336
TOPLAM	80	OKYANUSYA	500
DÜNYA TOPLAMI : 17.996			

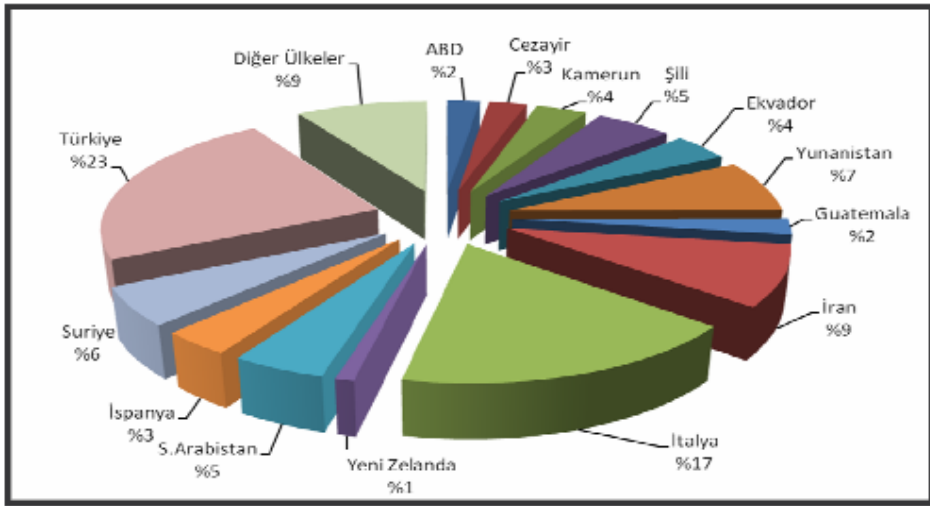
Ülkemizde ve dünyada üretilen pomzanın büyük bir çoğunluğu inşaat sektöründe, hafif yapı elemanı üretiminde kullanılmaktadır. Çok az bir oranda tekstil ve ziraat sektöründe kullanımı yanında, farklı endüstriyel alanlarda doğrudan veya yarı mamul olarak kullanımı bilinmektedir.

Pomza taşının kullanım olanakları çok fazladır. Bunlar:

- İnşaat sektöründe;
- Tekstil sektöründe,

- Tarım sektöründe,
- Kimya sektöründe,
- Diğer endüstriyel ve teknolojik alanlarda (Özkan ve Tuncer, 2004)

Nevşehir Türkiye sıralamasında 3. Rezerv olarak ön plana çıkmıştır (Tablo 2). Ülkemizde İllere göre pomza rezerv dağılımı Şekil 2’de verilmiştir. Nevşehir yöresindeki bims (pomza) yatakları, kalite açısından dünya standartları üzerindedir (Özkan ve Tuncer, 2004).

Şekil 1: Pomza üreten ülkeler ve üretim payları

(2010) (USGS-2012) (10)

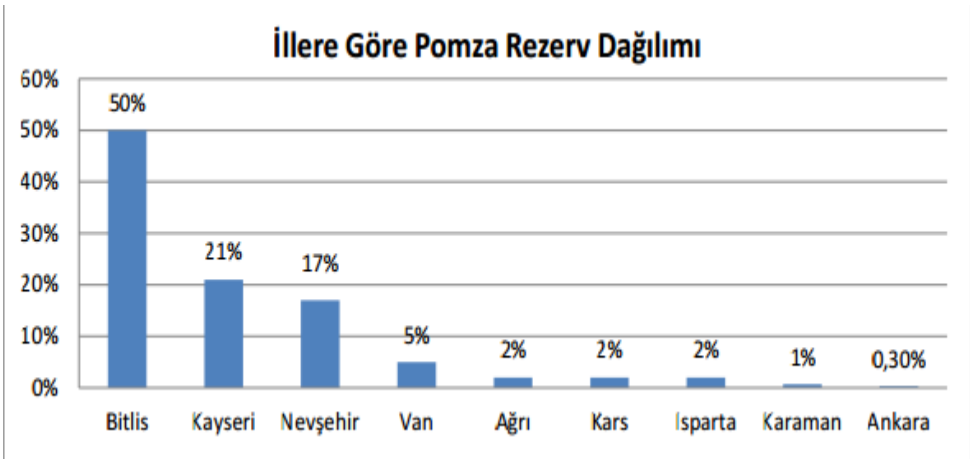
Tablo 2. Türkiye Pomza Rezervleri

(Bims Sanayicileri Derneği, 2015)

Yeri	Rezerv Miktarı (M ³)	Rezerv Kategorisi
Nevşehir Avanos- Ürgüp	400.412.834	A+B
Derinkuyu	48.660.550	C
Kayseri- Gömeç	13.250.000	A+B
Kayseri- Talas-Tomarza	525.000.000	A+B
Bitlis- Tatvan	1.100.000.000	A+B
Bitlis- Ahlat	210.000.000	A+B
Van-Ercis-Kocapınar	154.625.000	A+B
Van-Mollakasım	5.950.000	A+B
Ağrı-Patros	27.875.000	A+B
Ağrı- Doğubeyazıt	26.875.000	A+B
Kars-Iğdır-Kavaktepe	40.156.250	
Kars-Sarıkamış	1.875.000	B
Ankara-Güdül-Tekköy	8.070.000	A+B
Isparta-Gölcük	30.983.250	A+B+C

TOPLAM (A+B+C) M³

A: Görünür Rezerv, B:Muhtemmel Rezerv, C: Mümkün Rezerv Bilinmemektedir

Şekil 2: İllere Göre Pomza Rezerv Dağılımı

(5) (Nevşehir Yatırım Destek Ofisi)

Bims blok ise; Bims agregası, bimsin kırma ve eleme suretiyle hafif yapı elemanı ($d < 1.8 \text{ gr/cm}^3$) üretimine elverişli mıcır haline getirilmiş şeklidir. Bimsblok ve bims tuğla, bims agregasının T.S.3234 kurallarına uygun olarak çimento ve su ilavesi ile, otomatik tesislerde yüksek basınçta vibrasyonla ve buhar kürü tatbiki ile sıkıştırılıp şekillendirilerek mukavemeti sağlanan bir hafif yapı elemanıdır (Köse vd.,1997).

Türkiye’de ve özellikle Nevşehir ilinde bulunan ve halen faaliyet gösteren aynı zaman da belirli bir kapasitenin üzerinde üretim yapan blok üreticisi kuruluşlar, Tablo 3 ve 4 ’de belirtilmiştir (Bims Sanayicileri Derneği, 2015).

Tablo 3. Türkiye’de Bims Üretimi Yapan Firmalar

(Bims Sanayicileri Derneği, 2006)

Firma	İli	Firma	İli
Nevbims	Nevşehir	Gülbims	Nevşehir
Isıbims-Bintaş	Kayseri	Birlikbims	Nevşehir
Bimsblok	Nevşehir	Çavuşoğlubims	Nevşehir
Hillalbims	Nevşehir	Teknobims	Nevşehir
Isbaş	Isparta	Karacabims	Aksaray
Mukabims	Nevşehir	Sümerbims	Ankara
Özyükseller	Nevşehir	Yücebims	Nevşehir
Yalpbims	Nevşehir	Özyurtbims	Kayseri
Yalapyapı	Nevşehir	Dengebims	Nevşehir
Omaybims	Nevşehir	Ünalbims	Nevşehir
Arbims	Osmaniye	Dumanbims	Nevşehir
Koçkum A.Ş.	Ankara		

Tablo 4. Nevşehir’de Son 5 yılda Bims Üretimi Yapan İşletmeler

İŞLETME	İli
ANC Mad. Pet. Nak. İnş. Tic. Ltd. Şti.	Nevşehir
Serhat Mad. Oto. Tar. İnş. Taah. Tic. Ltd. Şti.	Nevşehir
Özyılmazlar İnş. San. Tic. San.	Nevşehir
Erha Bims Mad. İmal. İnş. Taah. Nak. San.	Nevşehir
Elit Bims Hafif Yapı Elemanları Akaryakıt Mad.Tur.Nak.San.ve Tic.Ltd.Şti	Nevşehir
Eltaş İler Makinalı Sarıtaş Ür.ve Paz. Ltd.Şti	Nevşehir
Acerler İnş. Taah. Mad. Müh. Nak. ve Saar. Tic. Ltd. Şti	Nevşehir
Nev Beton Mad. İnş. Oto. Akaryakıt Nak. San. Ve Tic. Ltd. Şti	Nevşehir
Civelekler Nak. Mad. İnş. Taah. San. Tic. Ltd. Şti	Nevşehir
Nevşehir Sarıtaş Yapı Elm. İnş. Tic. San. Ltd. Şti	Nevşehir

Kaynak: (Nevşehir Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ÇED,2013).

3. Bims ve Temiz Üretim Açısından Değerlendirilmesi

3.1. Bims Üretimi

Pomza taşı, pomza maden ocağından bir lastik tekerlekli yükleyici ile kazılarak kamyonlara yüklenir. Endüstriyel önem taşıyan yataklardan açık işletme metodu ile üretilen pomza madeni, kamyonlar ile Bims blok üretim prosesi için fabrikaya sevk edilir. Fabrikada uygun kırma-eleme sistemlerinde boyut küçültülerek sınıflandırılır ve bims blok agregası haline dönüştürülür. Boyutlandırılmış olarak ayrı ayrı silolara nakledilir. Şekil 2’de gösterildiği gibi bims blok üretim sistemi tamamen bilgisayar otomasyonlu robot teknolojisiyle donatılmış olan mekanize bir sistemle, silolarda toplanan bims agregası ve bağlayıcı olarak çimentonun su ile homojen olarak karıştırılması için mikser alınır. Oluşan bims beton karışımı yüksek basınç ve vibrasyon altında kalıplara preslenir. Kalıp içerisinde istenen şekle giren bims beton paletler, elavator ve taşıyıcı robot vasıtasıyla priz kazanmak üzere kamaralara yerleştirilir. Bims blok istenilen dayanıma ulaştıktan sonra yine taşıyıcı ve istifleyici robot vasıtasıyla paletlemeye alınır. Paketlenen bims bloklar stok alanına sevk edilir (Blok Bims, 2016).

Şekil 2. Bims imalatı yapan bir fabrika (Blok bims, 2016).

Pomza, düşük birim hacim ağırlığı, yüksek ısı ve ses izolasyonu, iklimlendirme özelliği, kolay sıva tutması, mükemmel akustik özelliği, deprem yük ve davranışları karşısındaki elastikiyeti ve alternatiflerine göre daha ekonomik oluşu gibi üstün özelliklerinden dolayı, inşaat ve yapı endüstrisinde geniş bir kullanım alanı bulmaktadır.

3.2 Temiz Üretim ve Bims Üretiminin Çevresel Etkileri

Ürün ve hizmetlerin ardında daha az artık ve atıklar bırakarak üretilmesi fikri, örnek uygulamalarıyla beraber iş dünyasına Temiz Üretim adı altında girmeye başlamıştır. Temiz üretim; üretim süreçlerine, ürünlere ve hizmetlere uygulanan önleyici ve bütünlüklü bir çevre stratejisinin sürekli ve düzenli uygulanmasından ibarettir (Demirer, 2001). Temiz üretim önleyici bir yaklaşımdır. Temiz üretimin temeli “ verimliliğe “ dayanır ve çevre sorunlarına kalıcı çözümler getirir. Ulusal ve uluslararası ölçekte birçok kurumun da desteğiyle Temiz Üretim uygulamaları her türlü üretim faaliyetinde benimsenmeye ve uygulanmaya başlanmıştır (Kotan vd., 2009).

Bu yeni yönelim sonrası yapılan çalışmalar sonucunda, atık haline gelen hammaddeler daha etkin kullanım ile kayıpların önlenebileceği ve aynı zamanda atık üretiminin azalabileceği ortaya çıkmıştır. Bunu ürünlerin içeriklerinin azaltılması, üretim için kullanılan maddelerin çevreye daha az zararlı olan maddeler ile değiştirilmesi, üretim ve kullanım esnasında gerekli olan su ve enerji ihtiyaçlarının düşürülmesi gibi yaklaşımlar

izlemiştir. Sonuçta atık azaltılması, kirlilik önleme, geri dönüştürme, yeniden kullanım, ürünün çevreye daha duyarlı tasarımı vb. konular üzerinde yapılan araştırmalar hızla artmıştır.

Temiz üretim uygulamaları ile sanayici için çevre konusu, sadece çevre mevzuatı baskıları ve çevre korumaya yönelik ek maliyetler olmaktan çıkmakta, hammadde, su ve enerji tüketiminin azaltılması, atık miktarının düşmesi, atıkların geri kazanılması, üretim ve atık bertaraf maliyetlerinin minimize edilmesi gibi çeşitli olanakları da içeren bir kimliğe bürünmektedir. Temiz üretim, doğal kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasını, bu sırada oluşan atıkların ve kirliliğin ve bunların insan sağlığına olan olası risklerinin azaltılmasını sağlamaktadır (Yücel, 2005).

Temiz üretim uygulamaları ile sanayici için çevre konusu, sadece çevre mevzuatı baskıları ve çevre korumaya yönelik ek maliyetler olmaktan çıkmakta, hammadde, su ve enerji tüketiminin azaltılması, atık miktarının düşmesi, atıkların geri kazanılması, üretim ve atık bertaraf maliyetlerinin minimize edilmesi gibi çeşitli olanakları da içeren bir kimliğe bürünmektedir. Proses veriminin artırılması, enerji, doğal kaynak ve hammadde kullanımının azaltılması bir kuruluş için doğrudan işletme verimliliğini ve katma değeri artıracak sonuçlar doğuracaktır. Dolayısıyla daha az enerji, doğal kaynak ve hammadde kullanarak aynı işlevi yerine getiren ürünlerin üretilmesi de ürün maliyetinin düşmesi ve kuruluş için karlılığın artması anlamına gelecektir. Bu üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ile birlikte ürün kalitesinde ve üründeki tutarlılığın yanı sıra, çalışma ortamında da iyileşme sağlanabilecektir. Temiz üretim ek olarak doğal kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasını, bu sırada oluşan atıkların ve kirliliğin ve bunların insan sağlığına olan olası risklerinin azaltılmasını sağlamaktadır (Alkaya ve Böğürücü, 2011; Yücel, 2005).

Diğer bir taraftan neden bims bu kadar önemli; Pomza normal kum ve çakılın 1/3-2/3'ü kadar yoğunluğa sahiptir. Aynı durum pomza ile yapılan betonlarda da görülür. Pomza betonu normal betondan hafif olması nedeniyle zaman ve işçilikten tasarruf sağlamaktadır. Ayrıca zemin mekaniği açısından, temele itilen yükler dikkate alındığında %17 civarında inşaat demirinden tasarruf sağlar. Pomzanın ısı iletkenlik katsayısı dikkate alındığında, normal betondan 6 kat daha fazla izolasyon sağladığı tespit edilmiştir. Bu özelliğinden dolayı Nevşehir pomzalarından üretilen briketler iyi bir ısı ve ses yalıtım malzemesi olurken enerji tasarrufuna da olanak sağlayacaktır (Arslan, 2004).

Aynı zaman da, Pomzadan üretilen briketlerin kullanılması ile yapılan binalarda ısı ve ses izolasyonu olarak diğer tuğla ve briketlere nazaran daha iyi bir yalım sağladığından ısıtma ve soğutma giderleri büyük oranlarda azalacaktır. Bu da başta enerji tasarruf sağlaması ve çevre kirliliğini azaltması sebebiyle yurdumuza milyonca dolarlık tasarruf sağlayacaktır (Erdoğan ve Yaşar, 2005)

Depreme Dayanıklısıdır (Sağlamdır): Bims (pomza) kullanılarak üretilen yapı elemanları diğer yapı elemanlarına göre daha mukavemetli olup, yüksek elastikiyet modülü sayesinde depreme son derece dayanıklısıdır. (Deprem dalgası nedeniyle kırılmaya karşı esneklik katsayısı: 70.000 kg/cm²' dir). Betona göre 6 kat daha elastik olduğu için şokları, kırılma ve çatlamaya uğramadan daha kolay soğurabilir ve depreme karşı dayanım sağlar. Yangına Dayanıklısıdır: Diğer yapı malzemelerine oranla yangına daha dayanıklısıdır. Erime sıcaklığı yüksektir ve eridiğinde çevreye zararlı herhangi bir gaz çıkartmaz. Yangın zararlarını en aza indirir. (1100 °C yanma ısısında asgari 239 dakika alev almama, şekil ve boyut kaybetmeme ve duman çıkarmama özelliğine sahiptir. Çevre Dostudur: Bims yapımında son derece düşük bir enerji ihtiyacı söz konusudur. İhtiyaç duyulan sadece vibrasyon enerjisidir. Üretimde herhangi bir kimyasal veya biyolojik teknik kesinlikle kullanılmamaktadır. Herhangi bir atık söz konusu değildir. Ayrıca üretim esnasında işçi sağlığı bakımından herhangi bir tehlike kesinlikle bulunmamaktadır.

Temiz üretim ışığı altında bims üretimi, hem dünya da hem ülkemizde en çok kullanılan alan inşaat sektörüdür. Bims (pomza) ürünlerinin üretim ve tüketim noktasında neden bu derece inşaat sektöründe önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

3.3 Nevşehir İlinde Bims Üretim Envanter Çalışması

Bu çalışma kapsamında Nevşehir'de üretim yapmakta olan bims firmalarının (aşağıda listesi verilmekte) genel durumu gözden geçirilmiş ve birçok firma ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Genel olarak firmalarda arıtma tesisi ve standizasyon TS EN 771-3 sertifikalarının olmadığı görülmektedir (Tablo 5). Bunun yanında firmaların laboratuvar alt yapıların yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Nevşehirdeki Bims Üretimi Yapan Firmalar;

Blok Bims, Tekno Bims, Denge Bims, Nevşehir Bims, Çavuşoğlu Bims, Sur Bims, Suphan Bims, Şimşek Bims, Saray Bims, İzo Bims, Acerler Bims, Muka Bims, Ünal Bims, Ürgüp Bims, Temel Bims, Birlik Bims

**Tablo 5. Nevşehir’de Üretim Yapan Bazı Firmalara Ait Genel Bilgiler
(Yerinde Gözlem)**

Firma Adı	Adresi	Çalışan Sayısı	Arıtma Tesisi	Laboratuvar	TS EN 771-3
YalapBims (Nevşehir)	GülşehirYolu 2.Km. NEVŞEHİR	30	Yok	Var	Var
YalapYapı (Gülşehir)	Gülşehir Kızılırmak Yanı, Nevşehir/ Gülşehir	34	Yok	Var	Var
Muka	Niğde yolu 11.km NEVŞEHİR	18	Yok	Yok	Yok
Nevbims	Niğde yolu 7.km NEVŞEHİR	35	Yok	Var	Var
Teknobims	Niğde Yolu 10.Km NEVŞEHİR	70	Yok	Var	Var
Saraybims	Avanos yolu üzeri 7.Km. NEVŞEHİR	28	Yok	Var	Yok
Gülbims	Güzelyurt, ZübeydeHanım Cd No:1 NEVŞEHİR	32	Yok	Yok	Yok

Yerinde yapılan incelemelerde tesislerden elde edilen üretimsel ve çevresel kaynak kullanımları Tablo 6’da verilmektedir. Firmalardan kaynaklı oluşan yoğunlukla katı ve sıvı atıklar hem çevreyi kirletmekte hem de tesisin verimliliğini düşürmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Nevşehir’de İnceleme Yapılan Bazı Firmaların

Firma	Ürün Kapasitesi	Kullanılan Su Miktarı	Üretim ve Atık Çizelgesi		
			Kullanılan Enerji Miktarı	Sıvı Atık Miktarı	Katı Atık Miktarı
YalapBims (Nevşehir)	7.466,000	6.000 ton\yıl	350.000 kw\yıl	210 m ³ \yıl	275 m ³ \yıl
YalapYapı (Gülşehir)	4.406,000	4.200 ton\yıl	250.000 kw\yıl	215 m ³ \yıl	235 m ³ \yıl
Muka	3.060,000	3.000 ton\yıl	175.000 kw\yıl	145 m ³ \yıl	190 m ³ \yıl
Nevbims	8.000,000	6.500 ton\yıl	400.000 kw\yıl	270 m ³ \yıl	320 m ³ \yıl
Teknobims	1.921,800	12.600 ton\yıl	750.000 kw\yıl	140 m ³ \yıl	175 m ³ \yıl
Saraybims	4.400,000	4.200 ton\yıl	250.000 kw\yıl	150 m ³ \yıl	200 m ³ \yıl
Gülbims	4.400,000	4.200 ton\yıl	250.000 kw\yıl	150 m ³ \yıl	200 m ³ \yıl

Tablo 7’de Nevşehir’de büyük ölçekli üretim yapan bazı tesislerden yerinde gözlemler sonucu ulaşılan bilgiler verilmiştir.

Tablo 7. Nevşehir’de Üretim Yapan Bazı Büyük Bims Tesisleri İçin Çevresel

Firma	Çalışma kapasitesi	Envanter	
		Çevresel faktörler	Atık
Saray Bims	Tam otomasyonlu bilgisayar sistemi ile günlük 40.000 ile 100.000 adet Bims Blok üretimi	Su ve yakıt tüketimi, elektrik enerjisi kullanımı Toz, gürültü	Atık makine yağları, kimyasal (boyar madde) döküntüleri, atık lastikler, teneke vb kutular

Birlik Bims	%90 ile günlük 21 saat çalışma		Atık makine yağları, kimyasal (boyar madde) plastik ve teneke kutular vb..
Tekno Bims	Günlük minimum 800 ton malzeme çıkarılıyor. günlük 130.000 adet üretim	Su ve yakıt tüketimi, elektrik enerjisi kullanımı Toz, gürültü	Atık makine yağları, kimyasal (boyar madde) döküntüleri, atık lastikler
Blok Bims	30-35 m derinlikten Türkiye'deki 350 fabrikadan en büyük olanıdır	Su ve yakıt tüketimi, elektrik enerjisi kullanımı Toz, gürültü	Atık makine yağları, kimyasal (boyar madde) döküntüleri

Bu envanter ve etüt çalışmasında temiz üretime dönük küçükte olsa tüm firmalarda atık azaltma ve enerji tasarrufu konularında adımlar atılabileceği tespit edilmiştir. Üretimsel anlamda çevresel faktörlerin en önemlisi su sarfiyatı ve enerji ihtiyacı olup yüksek seviyelerde kaynak tüketimine yol açmaktadır. Bununla birlikte çevreye atılan katı ve sıvı atıklar konusunda hemen hemen il kapsamındaki tüm firmaların etkin çözümler ortaya koymadığı görülmüştür. Ancak çevreye duyarlı bir üretim metodu ile bu sorunların minimize edilebileceği yapılan çalışmalar neticesinde saptanmıştır. Firmaların üretim maliyetlerinin düşürülmesi, verimliliğin artırılması, tüketicinin güveninin sağlanması ve sektörde lider bir marka olabilmesi eko-verimlilik yaklaşımlarının benimsenmesi ile sağlanabilir.

Bunun yanında her tesiste kurulacak iyi bir çevre yönetim sistemi ile rekabet güçleri ulusal ve uluslararası boyutta ivme kazanacaktır. Atıkların geri kazanımı ile birlikte hem üretim maliyetleri azalmakta, hem piyasaya çıkarılan yeni ürün ile yeni bir gelir kaynağı oluşturulmaktadır. Atık yönetimi ile çevre kirliliği önlenmekte ve ülke gelirine yarar sağlamaktadır.

4. SONUÇ

Nevşehir ilinde bims üretimi için yapılan bu çevresel envanter çalışmalarında da görüldüğü üzere işletmelerin çevresel ve teknik zayıf durumdadır. Belirli yöntemler sonucunda elde edilen veriler sonucunda yapılacak ekip çalışmalarıyla bims üretim sektörü için en uygun teknikler belirlenmeli ve temiz üretim fırsatları değerlendirilmelidir. Sektörden kaynaklı çevresel etkilere bakıldığında çoğunun enerji kazanımı ve atıksu geri kullanımı üzerine eko verimlilik yönünden güçlendirilebilecekleri görülmektedir. Bununla birlikte üretim basamaklarının değiştirilmesi veya teknolojik olarak yenilenmesi ve atık değerlendirme çalışmalarının uygulanması da söz konusudur.

Firmaların temiz üretim fırsatlarını yakalaması için üretimden kaynaklı olumsuz çevre etkilerin azaltılması yönünde atması gereken adımlar:

- Tasarruf olanaklarının belirlenmesi; özellikle su ve enerji
- Tesisin özellikle toprak ve hava kirliliğine olan etkisi; tozumanın önlenmesi yönünde sistemler geliştirmesi
- Tozmayı bastırmak için sulamada kullanılacak suyun proses çıkışlarından arıtılması atıksu havuzlarına dökülen suların geri kazanılması
- Tesisin iç yollarının parke taş ile kaplanması vb.
- Proses yönetimi ve performansı; otomasyon, eski teknoloji kullanan taşıma, baskılama sistemlerinin yenilenmesi
- Çevresel risklerin tespiti: risk yönetimi; acil durum planı
- Bakım faaliyetleri; taşıma bantları, mikser vb. makinalar, forklift kamyon gibi nakliye araçlarının bakımı, atık makine yağ ve lastiklerin muhafazası
- Çalışanların bilinçlendirilmesi; iş sağlığı ve güvenliği
- Atık yönetim planlaması.

Bu envanter çalışması ile,

Nevşehir'de pomza çıkaran ve bims-blok üretimi yapan yerel firmaların çevre bilincinin oluşturulması ve çevre dostu ürün üretimi konusunda firma yetkilileri ve çalışanlarının desteklenmesi tüm firmaların temiz üretim fırsatlarını değerlendirerek işletme performanslarının artırılmasına katkı sağlanması beklenmektedir.

Bu doğrultuda, başlangıç niteliğindeki bu envanter çalışması genişletilerek **üniversite-sanayi işbirliği** çerçevesinde projelerin yürütölmesi bu sektörün çevreye duyarlı gelişiminde ve bölgenin üretimdeki rekabetinin ortaya konulmasında önemli olacaktır.

5. KAYNAKLAR

- Alkaya E., Böğürücü. M., (2011). Sanayide Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Kılavuz Yöntemleri ve Uygulamaları, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
- Arslan F., 2014, ‘Türkiye’de Sürdürülebilir Doğal Kaynak Kullanımı Arayışlarına Bir Örnek Yeşil Binalar’, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2/1, Haziran
- Bims Sanayicileri Derneği, (2006). Bims (Pomza) Alt Sektör Raporu, Ankara
- Bims Sanayicileri Derneği, <http://www.bimsader.org.tr> ,(Erişim tarihi: 12.08.2015)
- Demirer,Göksel,N., (2009). ‘Sanayide Temiz Üretim ve Eko-Verimlilik: Örnek Uygulamalar’ Unido EkoVerimlilik (Temiz Üretim) Programı Bilgilendirme Toplantısı, Ankara
- Elmastaş, N., 2012, ‘Türkiye Ekonomisi İçin Önemi Giderek Artan Bir Maden: Pomza (Sünger Taşı)’, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*
- Erdoğan Y., ve Yaşar E., 2005, ‘Nevşehir Pomzasından Üretilen Briketlerin Isı ve Ses İletkenlikleri Açısından Değerlendirilmesi’, *Türkiye 19. Uluslararası Madencilik Kongresi ve Fuarı, İzmir*
- Köse H., Pamukçu Ç., Yalçın, N., Seçer T., 1997, ‘Pomza ve Yapı Malzemesi Olarak Kullanım Olanakları’ 2 *Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu, İzmir, 16-17Ekim*
- Kotan, T.,Cüce, H.,Bakan, G., 2009, “Bir Şekerleme Endüstrisinde Temiz Üretim Örnek Çalışması” 8. Çevre Mühendisliği Kongresi, Antalya
- Nevşehir Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü ÇED, 2013” Nevşehir 2012 Yılı İl Çevre Durum Raporu”,Nevşehir
- Özkan Ş.G. ve Tuncer G., 2004. ‘Pomza Madenciliğine Genel Bir Bakış’, İstanbul
- USGS (U.S. Department of the Interior, U.S. Geological Survey), (2012) Mineral Commodity Summaries-January 2012.
- Yücel, M., 2011. “Çeşitli Endüstrilerde Temiz Üretim Sistemi Uygulamaların İşletme Ekonomilerine Sağladığı Faydaları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 35 (150-166)

NEVŞEHİRLİ ÖMER B. OSMAN'IN AYNU'L-UYÛN ADLI ESERİ

Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
huseyingonel@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Kaynaklarda Nevşehirli olarak gösterilen Ömer b. Osman hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. 18.yüzyılın sonlarında yaşamış olan Ömer b. Osman 1811 yılında vefat etmiştir. Eserlerinden anlaşıldığına göre medrese eğitimi almış ve yine muhtemelen müderrislik yapmıştır. Ulaşılan bilgiler ışığında Ömer b. Osman'ın iki eseri olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Necmeddin Kazvini'nin *er-Risaletü's-Şemsiye fi'l-Kavâidi'l-Mantûkiye* adlı eserine Kutbeddin Tahtani'nin *Tahrirü'l-Kavâidi'l-Mantûkiye* adıyla yaptığı şerhe haşiyesidir. Diğer eseri ise bu bildiriye konu olan *Aynu'l-Uyûn* adlı Arapça gramer kitabıdır. *Aynu'l-Uyûn*'un kayıtlarda iki nüshası vardır ve ikisi de eksiktir. Bu bildiriye Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4855 numarada Ömer b. Osmân Nevşehrî adına kayıtlı *Aynu'l-Uyûn* isimli eser ele alınacaktır.

GİRİŞ

Osmanlı kültür coğrafyasında yüzyıllar boyunca sayısı on binleri aşan eli kalem tutan şahsiyet yetişmiştir. Bunların bir kısmı henüz yaşamlarında şöhrete kavuşmuş, tanınmış ve biyografi kaynaklarında kendilerine yer bulmuştur. Bir kısmı ise önemli görevler ifa etmelerine, değerli eserler vermelerine rağmen zamanın acımasızlığı karşısında bilinmez olmuştur. Bugün Osmanlı kültür coğrafyasında yetişen şahsiyetler ve bunların ortaya koyduğu eserler henüz bütünüyle tespit edilebilmiş değildir. Son yıllarda artan çalışmalarla birçok yazar ve şair bilinmezlikten kurtulmuştur fakat daha niceisi bilinmeyi beklemektedir. İşte bu şahsiyetlerden biri de hakkında çok kısıtlı bilgi bulunan Nevşehirli Ömer b. Osman'dır.

Nevşehirli Ömer b. Osman

Kaynaklarda künyesi Ömer b. Osman Nevşehrî olarak geçmektedir. Doğum tarihi, ailesi, aldığı eğitim ve meslek hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İsminden anlaşılabacağı üzere asıl adı Ömer'dir ve Osman adında birinin oğludur. Türkiye Yazmalar Kataloğu'nda *Hâşiye alâ Tahrîri'l-Kavâidi'l-Mantûkiyye* isimli eser müellif adına kaydedilmiş ve vefat tarihi 1226/1811 olarak verilmiştir. Ömer b. Osman kendisine

ait iki eserinden anlaşıldığına göre medrese eğitimi almış ve muhtemelen müderrislik yapmıştır. Çünkü medrese dili Arapça'dır. Eserlerinden birinin Arapça mantık kitabı, diğerinin de Arapça dil bilgisi kitabı olması onun hem medrese eğitimi aldığını hem de Arapça öğretimiyle ilgili bir gündeminin olduğunu göstermektedir. Ancak elimizdeki bilgiler Ömer b. Osman'ın nerede eğitim aldığını ve hangi medreselerde çalıştığını tespit etmeye yeterli değildir.

Eserleri

1. Aynu'l-Uyûn

- a. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4855 numarada Ömer b. Osmân Nevşehrî adına kayıtlı *Aynu'l-Uyûn* isimli yazma 2 Şubat 1966 tarihine Besim Atalay tarafından bağışlanmıştır. Eserin fizikî özellikleri: (Dış-İç) 210x120 -140x65 mm. boyutlarında , 14 yaprak , 15 satır, nesih yazıyla lâle filigranlı cedid kağıda yazılmıştır.
- b. *Aynu'l-Uyûn*'un ikinci nüshası Kahire'de bulunan Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Talat 537 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Ulaşma imkanı bulamadığımız eser muhtemelen bir mecmuanın veya başka bir eserin içinde yer almaktadır. Katalog fişinde 15-23 varaklar arasında 21 satır olarak belirtilmektedir.

2. Hâşiye alâ Tahrîri'l-Kavâidi'l-Mantıkîyye

- a. Ömer b. Osman'ın ikinci eseri Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 5049/2 numarada Hâşiye alâ Tahrîri'l-Kavâidi'l-Mantıkîyye adıyla kayıtlıdır. Ömer b. Osmân Nevşehrî (öl. 1226/1811) künyesiyle verilen eser Arapça mantık kitabıdır. Eser, Necmeddin Kazvinî'nin er-Risaletü's-Şemsiye fi'l-Kavâidi'l-Mantıkîyye adlı eserine Kutbeddin Tahtanî'nin Tahrîri'l-Kavâidi'l-Mantıkîyye adıyla yaptığı şerhe haşiyedir. Yazmanın varak numaralarından başka eserlerle bir arada bulunduğu anlaşılmaktadır.

Eserin fizikî özellikleri: (Dış-İç) 205x130-145x75 mm. boyutlarında, 39b-55b yaprakları arasında 17 satır, nesih yazıyla üzüm salkımı filigranlı kağıda yazılmıştır.

Aynu'l-Uyûn

Ömer b. Osmân'ın iki eserinden biri olan Aynu'l-Uyûn, Türkçe yazılmış bir Arapça gramer kitabıdır. Müellif, eserini Arapça dil bilgisi konularında ihtiyacı olanlara için yazdığını eserin giriş kısmında söylemektedir. Bu durum onun eğitimle meşgul olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ömer bin Osman'ın, Arapça gramer konularını Türkçe olarak izah etmeyi tercih etmesi de bu fikri desteklemektedir.

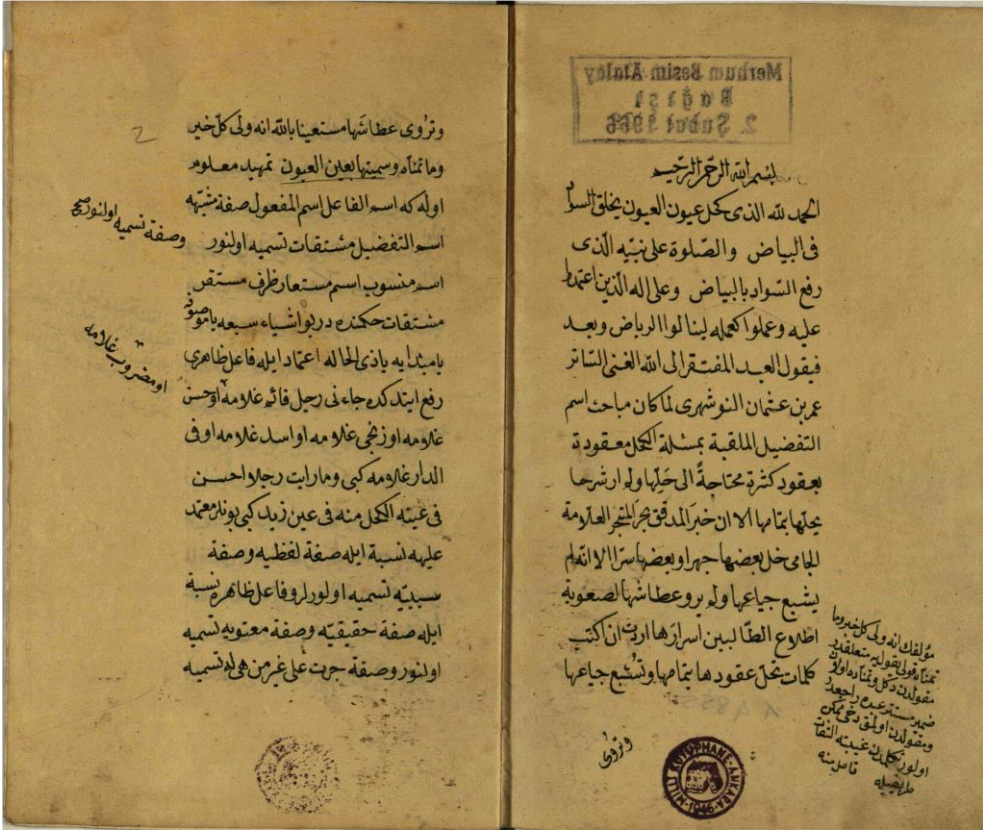
14 varaktan oluşan Milli Kütüphane'deki yazma eksiktir. Sayfa ve yazı düzeni dikkate alındığında eserin mevcut olandan daha hacimli olduğu fakat 14. varaktan sonra sayfaların koptuğu anlaşılmaktadır. Bu haliyle Aynu'l-Uyûn'un tamamının kaç sayfa olduğu bizce meçhuldür. Ancak yeni çalışmalarla bu boşlukların doldurulması ihtimal dahilindedir. Aynı şekilde Mısır'da bulunan nüshanın da 39b-55b yaprakları arasında olması eksik bir nüsha olduğunu düşündürmektedir.

Aynu'l-Uyûn'dan

[1a] Bismillâhirraómanirrahím

Elhamdulillâhillezî kehele 'uyûnu'l-'uyûni yeħluķu's-sevâdu fi'l-beyâz. Ve's-selavati 'alâ Nebiyyihi'l-lezî ref'a's-sevâdi bi'l-beyâz. Ve 'alâ alihi'l-lezîne i'temetû 'aleyhi ve 'amilu ek'amelehu li yenâlû'r-riyâzu ve ba'de fe yeķûlu'l-'abdu'l-mufteķarr ilâllâhi'l-ġaniyyu's-sâtir. 'Omer bin 'Osman en-Nevşehrî li mâkāne mebahîş-i ismu't-tafđili'l-mulakabeti bi mes'eleti'l-keħeli ma'ķûdetun bi 'uķûdi keşiretu muħtâceten ilâ ħallihâ ve lem irşerħâ yeħallahâ bi temâmihâ illâ en ħibre'l-mudaķķik baħru'l-mutebahħiri'l-'allâmeti'l-câmî ħal ba'dehâ cehri ev ba'dehâ sırrâ illâ innehu lem yeşba' ceyâ'ihâ ve lem yerav aťaşehâ's-su'ûbetu iţlâ'u't-tâlibîn esrârehâ irdet en uktub kelimâti teħalle 'ukûduhâ bi temâmihâ ve tusbe'u ceyâ'ihâ [2a] ve turvâ 'aťaşehâ musta'inen billâhi ennehu ve li kulli ħayrin ve mâ temennâhu ve semmeytuhâ bi 'Aynu'l-'uyûnu temhîd-i ma'lûm ola ki ismu'l-fâ'il, ismu'l-mef'ûl, şıfat-ı müşebbehe, ismu't-tafđil mustekâd tesmiye olunur (ve şıfat tesmiye olunur **şah**). İsm-i mensûb ism-i müste'âr, zarf-ı mustekâr mustekâd ħükmündedir. Bu eşyâ-i seb'a ya mevşûfa ya mebdâya ya zi'l-ħâle i'timâd ile fâ'il-i zâhiri ref' itdükte "Câ'eni raculun ķâ'imun ġulâmuhu ev ħasenehu ġulâmuhu (ev mazrûbu ġulâmuhu) ev zencî ġulâmuhu ev esedu ġulâmuhu ev fi'd-dâri ġulâmuhu" gibi "Ve mâ raeytu raculun aħsenu fi aynihi'l-keħli minhu fi 'ayni Zeyd" gibi bunlar mu'ammed 'aleyhe nisbet şıfat-ı lafziyye ve şıfat-ı sebebiyye tesmiye olurlar. Ve

fā' il-i zāhire nisbet ile şıfat-ı haķikiyye ve şıfat-ı ma'neviyye tesmiye olunur. Ve şıfat-ı cert 'alā ğayri men hiye lehu tesmiye [2b] olunur.

NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN DEVLET AHVALIYLA İLGİLİ MİSİR YÖNETİCİLERİNE GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
huseyinsarac@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, yaklaşık olarak on üç yıl süren sadrazamlığı zamanında sadece İstanbul ve doğup büyüdüğü Muşkara'yı âbâd edecek işlerle iştigal olmadı. Devletin taşrasında meydana gelen önemli gelişmeler hakkında tespitler yapmak, gelişebilecek olumsuzluklar karşısında tedbirler almak gibi konulara da yakinen değindiği bilinmektedir. Bu bağlamda Sadarete geldikten kısa bir süre sonra ülkenin çeşitli yerlerine gönderdiği ve bizzat kendisi tarafından kaleme alınmış olan mektuplar vardır. Bu tebliğde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Mısır Eyâleti'nin yönetimi ile alakalı olarak farklı zamanlarda gönderilen üç mektubu hakkında değerlendirmeler yapılacaktır. Bu mektuplarda Osmanlı taşrasındaki eyâlet düzeyinde yönetim merkezlerinden biri olan Mısır'da meydana gelen yolsuzluk ve rüşvete bulaşmış kişilere karşı uygulanacak yaptırımlar, bunun yanında isyan eden bazı Mısır Beylerinin isyan etmeleri karşısında alınacak tedbirler değinilen konular arasındadır. Mektuplarda İbrahim Paşa'nın Mısır'ın refahı ve huzuru için her türlü önlemi alma konusunda kararlı olduğu görülmektedir. Tebliğde, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından kaleme alınan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan mektuplar temel kaynak olarak kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Mısır, Mektup ve İsyân.

THE LETTERS SENT TO EGYPT GOVERNORS ON THE STATE AFFAIRS BY NEVŞEHİRLİ İBRAHİM PASHA

ABSTRACT

Nevşehirli Damat İbrahim Pasha, during the period of being the Grand Vizier (Prime Minister), which lasted for thirteen years, did not only engage in business that will bring comfort to İstanbul and Muşkara, his hometown. It is a known fact that, he also focused closely on such issues and made some determinations about important developments occurring in the countryside, and took precautions against any adversities that may occur within the state. In this context, shortly after being appointed to the position of grand vizier he sent letters, written by himself, to various parts of the country. In this paper, there will be an evaluation of three letters written at

different times by Nevşehir Damat Ibrahim Pasha about the administration of the Egyptian State. In the letters he mainly discussed such topics as corruption and people's infection by this corruption occurring in Egypt, one of the headquarters of the state in Ottoman provinces, and besides he wrote about the measurements taken against the uprising of some Egyptian, who were rebellious. In the letters Ibrahim Pasha seems to be determined to take every precaution for the peace and prosperity of Egypt. In the Communiqué, the letters penned by Nevşehir Damat Ibrahim Pasha and existing in the Prime Ministry Ottoman Archives will be used as the primary source.

Keywords: Nevşehir, Nevşehirli Damat Ibrahim Pasha, Egypt, Rebellion, Corruption and Letter.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti kuruluşunu takip eden iki yüzyılda Rumeli'deki yayılmasını tamamladıktan sonra 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim döneminde Yakın Doğu'ya yöneldi. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı hâkimiyeti altında tutan Mısır Memlûklarına¹ karşı takip ettiği siyaset sonucu 1515 yılında Suriye'yi ardından da 1517 yılında Mısır ve Hicaz Bölgelerini feth ederek Memlûk hâkimiyetine son verdi. Mısır'ın fethi tamamlandıktan sonra 1525 yılına kadar devletin bazı bölgelerinde olduğu gibi buradaki yerel Beylerle işbirliğine giderek yönetmeyi tercih etti. Böylelikle yeni bir yönetim anlayışı da geliştirdi. Böylece Mısır'ı, Memlûkların *melik el ümera* ünvanıyla Halep'in eski Valisi Hayrı Bey'e emanet etti. Bu Bey'in 1522'de ölmesiyle bazı Beyler Osmanlı'ya karşı ayaklandı. İstanbul'da sadrazam olmayı bekleyen Ahmet Paşa, Mısır'a ayaklanmayı bastırmak üzere Vali olarak gönderildi. Akabinde de Vali olarak atandı. Bir süre sonra da Ahmet Paşa kendi iktidar alanını genişletmeye çalışınca devlet, bir süre atadığı Valisiyle uğraşmak zorunda kaldı. Bu sefer dönemin Osmanlı Sadrazamı İbrahim Paşa, isyanı bastırmakla görevlendirildi. 1525 yılında ise Osmanlı'nın Mısır'ı nasıl yöneteceğine dair bir kanunnâme hazırlandı. I. Selim'in onayıyla uygulamaya konulan kanunnâme, Osmanlı Devleti ile Mısır arasındaki münasebetleri düzenleyen temel bir belge oldu. Bu kanunnâmeye göre Mısır, *sâlyâneli*² olarak yönetilecekti. Bu kanunnâme

¹ Memlûkler; 1250-1517 yılları arasında Mısır ve civar bölgelerde hüküm süren devlettir. Bkz. Kâzım Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 166-214.; İlyas Gökhan, "Hayat Bölgesi'nde Memlûkler Dönemi", *Başlangıçtan Günümüze Hatay Tarihi*, Hatay Valiliği Yayınları, Ankara 2013, s. 139-145.

² Sâlyâne (yıllık): Osmanlı Malî teşkilatıyla alakalı bir terimdir. Bu sistemde, bazı görevlilere yaptıkları görevin karşılığında yıllık olarak ödeme yapılır. Aynı şekilde taşra teşkilâtında geliri yıllık olarak hazineye aktarılan eyâletler için de kullanılır. Uygulamanın ilk örnekleri Fatih Kanunnâmesi'nde görülür. Tımar sisteminin uygulanmadığı yerlerde bu sistem uygulanır. Sâlyâne ile idare edilen eyaletlerdeki beylerbeyi, sancakbeyi ve diğer görevlilerin maaşı, idare ettikleri idari

18. yüzyılım ortalarına kadar değişmeden Mısır'da mevcut olan siyasî kurumlar arasındaki kuvvetler dengesini sağladı. Mısır, Eyâlet merkezi haline getirildikten sonra mukataa verilen Valiler tarafından yönetildi. Mısır'ın Askeri teşkilatı ise üç ana unsurdan oluşmaktaydı. İlki Vali ve emrindeki kuvvetler, ikincisi askeri ocaklar üçüncüsü ise Beyler ve onlara bağlı yerel kuvvet olarak adlandırılan Memlûklardı. Fethi takip eden ilk yüzyılda küçük çapta belli başlı isyanlar olsa da Osmanlı Valisi ve otoritesini sarsacak düzeyde herhangi bir rakip güç tarafından ciddi oranda rahatsız edilmedi. 17. yüzyılım sonuna doğru devşirme sisteminin bozulmasıyla beraber devlet teşkilatının da sarsılmasına yol açtı. Bundan hareketle de Mısır'daki yeniçeri ve diğer ocaklardaki disiplin de gevşemeye başladı. 18. yüzyıl Mısır Eyâleti'nde tıpkı Osmanlı merkezinde olduğu gibi büyük bir değişimin yaşandığı yüzyıl oldu. Şöyle ki; 18. yüzyıl başlarında Osmanlı subayları kanunnâme hükümlerine rağmen Mısır'da gayrimenkul sahibi olmaya ve *iltizam*³ işleriyle uğraşmaya başladılar. Bu durum zamanla subayların askerlikle ilgili aslî görevlerini ihmal etmelerine yol açtı. Emirleri altında silahlı asker barındıran askeri komutanlar (Beyler) zamanla güçlü siyasî grup haline gelerek Mısır'daki bütün idarî ve malî teşkilatı kontrolleri altına tutar olmuşlardır. Mısır Eyâleti merkezi olan Kahire, 18. yüzyıldan itibaren Beylerin nüfuzu altına girdiğini görmekteyiz. Yine bu dönemde önemli bir makam durumuna gelen *emîrî'l hacc*⁴ için beylerin birbirleriyle yarıştıkları

birimin hazinesinden kanunnâmelerde belirtildiği miktarda nakit olarak sâlyâne olarak ödenir. Kalan miktarsa masraflar düşüldükten sonra hazineye gönderilir. Mısır, Cezayir Tunus, Trablusgarb, Yemen ve Halep gibi eyâletler sâlyâneli eyâletlerdendirler. Osmanlı Devleti'nde ilk sâlyâneli eyâlet Mısır'dır. Bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 59-63.; İdris Bostan, "Sâlyâne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, s. 59-60.

³ İltizam; Osmanlı Devleti'nde gelirlerin bir bölümünün belli bir bedel karşılığında devlet tarafından kişilere devredilerek toplanması yöntemidir. Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bkz. Bilal Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul 2010, s. 113-118.

⁴ Emîrî'l-Hacc; İslâm'da devlet başkanı tarafından hac farızasını idâre ve organizesi için tayin edilen başkandır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde hac vazifesini yerine getirmek isteyenler her yıl farklı yol güzergâhı izleyerek Medine ve Mekke'ye gidiyorlardı. Şam (Suriye) ve Kahire (Mısır) kervanları bunlardan birkaçıydı. Örneğin Üsküdar'dan Şam'a kadar Anadolu sağ kol güzergâhını takip ederek, Şam'da diğer yerlerden gelen hacı adaylarıyla birleşip, hac farzını yerine getirmek üzere emîrî'l hacc yönetiminde kutsal yerlere gitmek üzere Şam hac kervanlarının izlediği yoldur. Anadolu, Rumeli ve diğer yerlerden gelen hacı adayları kervanın hareket etmesine kadar Şam'da toplanırdı. Burada toplana hacı adayları buraya kadar at, katır ve eşekle gelirdi. Şam'da ise deveye binerdi. İstanbul ile Mısır arasındaki yol doğal bir pist halindeydi. Şam'dan hareket edecek kervana çoğu zaman emîrî'l hacc olarak Şam valisi tayin edilirdi. Emîrî'l hacc yönetimindeki kervan, Kubbetü'l Hacc'a sonra da Müzeyrib'e ardından Mafrak, Ayn-ı Zarka, Ma'an, Eşmeler, Tebük yolu ile de Medâyin-i Sâlih ve onun güneyinde bulunan Ülâ'ya gelir burada kervanlar Mekke emîri veya gönderdiği vekiller tarafından karşılanırdı. Bundan sonra kervan Mekke emîrlığının himayesine geçirdi. Böylece emîrî'l haccın görevi de bitmiş olur ve Şam'a geri dönerdi. XVIII. yüzyılda

anlaşılmaktadır⁵. Mektupların kaleme alındığı yıllar 18. yüzyılın başlarından itibaren Mısır'da meydana gelen gelişmelerin yaşandığı dönemlerdir. Dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Mısır yöneticilerine gönderdiği mektuplar, bölgenin yönetimine müdahil olmaya yönelik gelişmeleri kanıtlaması bakımından son derece önem arz etmektedir.

1. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Kısa Hayatı

Nevşehir'in eski adı olan Muşkara'dan genç yaşta İstanbul'a gelen İbrahim Paşa, eski saray masraf kâtibi Mustafa Efendi'nin tavsiye ve referansı ile 1689 yılında sarayın helvacı ocağına, kısa bir zaman sonra da yükselip *Dârüssaâde*⁶ ağasının yazıcısı olarak Edirne'ye gitti. III. Ahmet'in tahta çıkmasının ardında da *Dârüssaâde* yazıcılığına tayin edildi. Bu görevde bulunduğu dönemde Padişah'ın itimat ve teveccühünü kazandı. 1715 yılında Mora Seferi'nde görevlendirilen Vezîr-i Âzam (Sadrazam) Silahtar Damat Ali Paşa'nın yanında maliye işlerinden sorumlu tutuldu. Silahtar Damat Ali Paşa'nın Avusturya ile yapılan savaşta şehit düşmesi üzerine bu durumu padişaha arz etmek üzere ordu tarafından Edirne'ye gönderildi. III. Ahmet'in çok güvendiği Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı maliye işleri sorumluluğunu verdi. Verilen görevden kısa bir süre sonra da 1716'da *Sadâret Kaymakamlığına*⁷ tayin edildi. Şehit olan Silahtar Damat Ali Paşa'nın dul kalmış bulunan III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'la 1717'de nikâhlanarak damat oldu. 18. yüzyılın başlarında yani 1718 yılında da sadrazamlığa getirildi. 1730 yılına kadar da bu görevi sürdürdü. Eylül 1730'da meydana gelen Patrona Halil İsyanı sırasında Sultan

genelde Şam valisi emîrî'ni hacc olarak tayin edilmiştir. Bkz. Latif Armağan, "XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XX, Enderun Kitabevi, İstanbul 2000, s. 76-80.

⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, s. 279-321. Ayrıca Bkz. Bruce Masters, "Arap Vilâyetlerinde Yarı Özerk Güçler", *Türkiye Tarihi (1603-1839)*, Çeviren: Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 239-248.; Sadettin Baştürk, "Osmanlıların Arap Coğrafyası Hâkimiyetine Dair Mülahazalar", *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri Kitabı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 571-578.

⁶ Dârüssaâde; Padişah ve ailelerinin günlük yaşamlarını idame ettirdikleri Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi'ne verilen isimdir. Bkz. Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 1-3.

⁷ Dadâret Kaymakamı; Osmanlı merkez idaresinde Sadrazamlık makamını ifade eden terim olup Sadrazam, Serdar-ı Ekrem ünvanı ile sefere çıktığı zaman onun yerine yönetim merkezinde kalıp vekâleten Sadrazamın işlerini yapan vezir düzeyindeki görevlidir. Bkz. Mehmet İpşirli, "Sadrazam", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 414-419.

III. Ahmet'in heyetiyle birlikte vardığı karar gereğince öldürülerek cesedi isyancılara teslim edildi⁸. Sadrazamlık dönemi böylelikle kapanmış oldu.

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, yaklaşık olarak on üç yıl süren sadrazamlığı döneminde sadece İstanbul ve doğup büyüdüğü Muşkara'yı âbâd edecek işlerle iştigal olmadı. Devletin taşrasında meydana gelen önemli gelişmeler hakkında tespitler yapmak, gelişebilecek olumsuzluklar karşısında tedbirler almak gibi konulara da yakinen değindiği bilinmektedir. Bu bağlamda *Sadârete* geldikten kısa bir süre sonra ülkenin çeşitli yerlerine gönderdiği ve bizzat kendisi tarafından kaleme alınmış olan mektuplar vardır. Bu mektuplarda Osmanlı taşrasındaki eyâlet düzeyinde yönetim merkezlerinden biri olan Mısır'da meydana gelen yolsuzluk ve rüşvete bulaşmış kişilere karşı uygulanacak yaptırımlar, bunun yanında isyan eden bazı Mısır Beylerinin isyan etmeleri karşısında alınacak tedbirler değinilen konular arasındadır. Mektuplarda İbrahim Paşa'nın Mısır'ın refahı ve huzuru için her türlü önlemi alma konusunda kararlı olduğu görülmektedir. Bizzat kendisi tarafından kaleme alınan üç mektubu aşağıda tabloda listelenmiştir. Bkz. Tablo-1.

2. Mektuplar

Tablo-1. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Tarafından Kaleme Alınan Üç Adet Mektubu.

Mektuplar	Tarih	Müellif	Muhatap	Konu
1. Mektup	H. 1 Recep 1135	Sadrazam Nevşehirli	Mısır	Yeni emîrû'l hacc görevlisinin atanması, Cidde
	M. 7 Nisan 1723	Damat İbrahim Paşa	Valisi (Beyi)	Mutasarrıflığı'ndan alınamayan Mekke ve Medine'deki hizmetler için kullanılacak paranın tahsili hak.
2. Mektup	H. 3 Safer 1138	Sadrazam Nevşehirli Damat	Mısır Valisi (Beyi)	İsyan eden Çerkez Ethem Bey'in infaz emrinin yerine getirilmesi hak.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s. 147-150. Ayrıca Bkz. Tufan Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 355-388.

	M.	11	İbrahim		
	Ekim		Paşa		
			1725		
3. Mektup	H.	3	Sadrazam	Mısır	Asayiş ve düzen bozucu
	Safer		Nevşehirli	Valisi	hareketler kalkışan
			1140		kişilerin yakalanarak
	M.	20	İbrahim	(Beyi)	gerekli cezaların
	Eylül		Paşa		verilmesi hak.
			1727		

Dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yazılan üç mektubun muhatabı her ne kadar mektubun içeriğini dikkate alarak dönemin Mısır Valisi olduğunu yukarıda belirttiysek de dönemin Mısır Beyi'nin kim olduğuna dair mektupta açık bir bilgi verilmemektedir. Bu önemli ayrıntının mektupta paylaşılmıyor olması mektubun kaleme alındığı dönemlerde sık sık Mısır yöneticilerin değişmesinden kaynaklı olmalıdır.

2.1. Birinci Mektubun İçeriği

Mısırın sorunlarıyla alakalı konuları içeren ve Mısır Eyâleti yöneticileri tarafından kaleme alınıp Osmanlı yönetim merkezine gönderilen ilk mektupta Mısır'da birtakım sıkıntıların cereyan ettiği ve bu sıkıntıların halli için sadrazamın devreye girmesi talep edilmektedir. Sıkıntılardan birisi Mısır *emîrû'l hacc* vazifesinde bulunan İsmail Bey'in kendi isteği ile görevini bırakması neticesinde aynı vazifeyi yürütmek üzere yerine Mısır'dan Abdullah Bey'e verildiği bildirilmiştir. Fakat daha sonra *emîrû'l haclık* görevinin Abdullah Bey'e değil de Mehmet Bey'e verilmesi yönünde bâbüssaâde Ağası Hasan Ağa'ya konu ile ilgili haber gönderilmiştir. Ardında da eğer henüz bu görev Mehmet Bey'e verilmemişse görev verilme isteği alı konulup, hac zamanına kadar görevin Abdullah Bey'e teslim edilmesi istenmektedir. Görev eğer Mehmet Bey'e verilmişse onun üzerinden alınıp Abdullah Bey'e verilerek Mısır'a gönderilmesi talep edilmiştir. Mısırdan İstanbul'a gönderilen mektupta talep edilen konulardan biri budur⁹.

⁹ BOA. C. DH. 39/1945.

Aynı mektupta bahsedilen diğerk bir konu da H. 1133/M. 1720-21 ve H. 1134/M. 1721-22 tarihleri için Cidde Mutasarrıflığı'nın Mısır Hazinesi'ne her sene *küsûfiyye'-i kebir?* ismiyle ödenmesi gereken paranın (ki 1134 senesi için 80.380) hac zamanı başlamadan önce Harameyn (Mekke ve Medine)'in çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması ve temizliği için ödenmesi gerekliliği dile getiriliyor. Yani para Cidde Mutasarrıflığı'ndan Mısır Hazinesi'ne gönderilecek, Mısır *emîrû'l hacca* da hac mevsiminden önce de bu parayı Harameyn ihtiyaçları için kullanacaktır. Bu esnada (1134) Cidde Mutasarrıfı Ali Paşa olup 1133 yılında Cidde Mutasarrıfı olan kişi ise halen daha Trablusşam Valisi olan Vezir İbrahim Paşa'dır. Yukarıda belirtilen sorunların ne şekilde halledileceğine yönelik Mısır'dan gelen yazıya cevaben dönemin Osmanlı Devleti'nin Sadrazamı (Başbakan) Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından H. 1 Recep 1135/M. 7 Nisan 1723 tarihinde bir mektup gönderilmiştir. Mektubu Mısır'a Tatar lakabıyla anılan *çuhadar*¹⁰ götürmüştür. Mektupta dönemin bürokratlarından Çerkez Mehmet Bey ve İsmail Beylerle bahsi geçen konular müzakere edildikten sonra yapılması gerekenlerin iletileceği bildirilmiştir¹¹.

2.2. İkinci Mektubun İçeriği

İkinci mektupta, Mısır Beylerinden Çerkez Mehmet'in eşkıyalık yaptığı, fesat çıkarmak suretiyle halkın huzurunu kaçırdığı, bu konuda ne yapılması gerektiği yönünde Mısır yöneticilerinin İstanbul'dan talebi söz konusudur. Anladığımız kadarıyla daha önce de bu konuyla ilgili İstanbul'dan görüş istenmiş. Osmanlı idarecileri de isyan çıkaran beylerin idam edilmesi yönünde emir telakki etmişti. Ancak İstanbul'un emrine uyulmamış olsa gerek ki, H. 3 Safer 1138/M. 11 Ekim 1725 tarihinde dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Mısır'a cevaben kaleme aldığı mektupta; Cidde Mutasarrıfı Ebubekir Paşa vasıtasıyla bahsedilen Bey'in idam fetvası Mısır yöneticilerine gönderildiği, fetvanın ulema, eşraf ve ümera huzurunda okunmuş olmasına rağmen neden gereği yerine getirilmediği, neden sadece Çerkez Mehmet'in hânesine kimsenin yaklaştırılmadığı ve onunla muhatap edilmediği sorgulanmıştır. Yoksa bunun sebebi emri yerine getirirsem beni yerimden ederler mi fikriyle hareket mi edilmiştir? diye sorulmuş,

¹⁰ Çuhadar; Osmanlı Devleti'nde sarayın büyük memurlarından ve padişahların hizmetlerinde bulunanlardan birine verilen addır. Çuhadan yapılmış bir elbiseyi giydikleri için veya Padişah'ın giyeceklerini muhafaza edip taşıdıkları için bu adla anılmışlardır.

¹¹ BOA. C. DH. 39/1945.

akabinde Çerkez Mehmet'in idam edilmesi kararı tekrarlanmış ve neticesinin de İstanbul'a bildirilmesi talep edilmiştir¹².

2.3. Üçüncü Mektubun İçeriği

Mısır yerel yöneticilerinin kaleme aldığı ve *mehterbaşı*¹³ vasıtasıyla İstanbul'a ulaştırılan mektupta; ambar emini olarak görevli Sarı Ali, Çavuşlar Kethüdası Abdullah ve İsmail Bey ile kardeşi Deli Mustafa ve Hain Yusuf Bey'in ve eski yeniçeri ağası Süleyman Mısır'da ittifak halinde olup düzeni bozucu eylemlerde buldukları, Ali ve Abdullah'ın yakalanıp cezaları verildiği fakat onlarla birlikte hareket eden Deli Mustafa, Hain Yusuf ve Süleyman'ın firar ettikleri, bunların yakalanması için görevliler tayin edildiği bildirilmektedir. Bu gelişmeler İstanbul'la paylaşılırken gelişebilecek olaylar karşısında ne tür tedbirlerin alınması gerektiği yönünde de İstanbul'dan görüş istemişlerdir. Ayrıca Serez'de¹⁴ vukû bulan fitnenin yani isyanın def edilmesi için de dua ettikleri beyan edilmiştir. H. 3 Safer 1140/M. 20 Eylül 1727 tarihinde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Mısır'a gönderilen ve aynı zamanda cevap yazısı olarak da adlandırabileceğimiz üçüncü mektupta; yukarıda adı geçen şahısların yakalanması için gereğinin yapılması, fitne ve fesada asla izin verilmemesi istenmiştir. Bunun yanında mektupta; Serez'de vuku bulan fitnenin def edilmesi hususundaki temennileri için de Mısır yöneticilerine teşekkür etmiştir. Fitne ve fesadın Kahire'de vukû bulması durumunda bunu giderebilmek için Mısır ve yediocak zabitanlarına (zabitanların tecrübeli olanları) hitaben padişah tarafından hatt-ı hümayun gönderildiği, bunlardan alacağınız destekle fitnenin ortadan kaldırılması ve bu şekilde hareket edilmesine gayret gösterilmesi, cezaları verilen ambar emini Sarı Ali, Abdullah ve müttetikleri olan ve henüz yakalanamayan çavuşlar kethüdası İsmail ve kardeşi Deli Mustafa ve Hain Yusuf ile eski yeniçeri ağası Süleyman'ın üzerlerinde bulunan *miriye* ait ne varsa (devlete ait), ulufeleri

¹² BOA. C. DH. 238/11898.

¹³ Mehterbaşı; Mehterhanenin başı, mehter takımının yetiştirilmesinden ve çalışmasından sorumlu kişidir. Saray çadırlarının başı olan kişiye de mehterbaşı veya çadır mehterleri denmektedir. Bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 69.

¹⁴ Serez; Osmanlı Devleti döneminde Balkanların önemli merkezlerinden birisidir. Aynı zamanda bir sancak merkezidir. Dönemin isyancılarından Şeyh Bedreddin'in de idam edildiği yerdir. Yunanistan Makedonyası'ndaki idarî bölgelerden birinin merkezidir. 1375'ten 1912 yılına kadar Osmanlı egemenliğinde kalan şehir, Selanik Dedeoğaç yolu üzerindedir. Günümüzde Yunanistan sınırları dâhilindedir.

varsa bunları memur Mehmet Efendi vasıtasıyla ve sizin desteğinizle alınarak bunların kaydedilmesi ve hazineye aktarılması emir buyurulmaktadır¹⁵.

3.1. Mektuplarda Belirtilen Problemler ve Çözümü Önerileri

3.1.1. Birinci Mektupta Belirtilen Problemler ve Çözüm Önerileri

Birinci mektupta belirtilen temel problem şudur; kendi isteği ile *emîrû'l hacc* görevini bırakan İsmail Bey'in yerine Mısır Bey'i bu göreve ilk olarak Abdullah Bey getirilmesi yönünde görüş beyan etmiştir. Ardından ise bu önerisinden vazgeçerek Abdullah Bey'in yerine Mehmet Bey bu göreve önerilmiş. Her ne kadar mektupta belirtilmediyse de Mısır yöneticileri verdikleri bu karardan da vaz geçerek bu defa Mehmet Bey'in değil de ilk olarak önerilen kişi olan Abdullah Bey'in bu makama getirilmesi yönünde ısrar edilmiştir. Bu konuda ısrarcı olunmasının belirtisi de mektupta şöyle ifade edilmiştir: Görev eğer Mehmet Bey'e verilmişse onun üzerinden alınıp Abdullah Bey'e verilerek Mısır'a gönderilmesi rica olunur denilmiştir. Mektupta bu konunun nasıl çözümlendiğine dair veya bu makama kimin getirildiğine dair bir bilgi bulunmadığı gibi çözümün halli için bir öneri de söz konusu olmamıştır¹⁶.

Birinci mektupta belirtilen diğer problem ise Cidde Mutasarrıflığı'nın Haremeyn yani Mekke ve Medine deki çeşitli ihtiyaçlar için her yıl düzenli olarak ödediği ancak H. 1133/M. 1720-21 yıllarında ödemediği *küsûfiyye-i kebir* ismiyle zikredilen paranın tahsil edilememiş olmasıdır. Bu probleme çözüm önerisi olarak dönemin bürokratlarından Çerkez Mehmet ve İsmail Beylerin nezdinde meseleler müzakere olunduktan sonra görüş bildirileceği dile getirilmiştir¹⁷.

3.1.2. İkinci Mektupta Belirtilen Problem ve Çözüm Önerileri

Mısır'dan İstanbul'a yazılan ikinci mektuptaki temel problem; dönemin Mısır Beylerinden olan Çerkez Mehmet'in fitne, fesat ve eşkıyalığa başvurmak suretiyle isyana teşebbüsüdür. Mektuptan anlaşıldığı üzere daha önceden bu Beylerin idam edilmesine yönelik devlet yetkilileri görüş bildirmişler. Ancak dönemin Mısır yöneticileri bu kararı uygulamadılar. Bu mektupta çözüm önerisi olarak isyan eden Beylerin idam edilmesine yönelik görüş tekrarlanırken, daha önceki mektuplarda aynı yönde görüş bildirmelerine

¹⁵ BOA. C. DH. 292/14581.

¹⁶ BOA. C. DH. 39/1945.

¹⁷ BOA. C. DH. 39/1945.

rağmen neden infaz edilmedikleri de sorgulanmıştır. Buna ek olarak gereği yapıldıktan sonra da neticesinin İstanbul'a bildirilmesi talep edilmektedir¹⁸.

3.1.3. Üçüncü Mektupta Belirtilen Problem ve Çözüm Önerileri

Bu mektupta belirtilen temel problem; Ambar Emimi Sarı Ali, Çavuşlar Kethüdası Abdullah ve İsmail Bey ile İsmail Bey'in kardeşi Deli Mustafa, Hain Yusuf Bey'in ve Yeniçeri Ağası Süleyman'ın aralarında ittifak oluşturup düzeni bozucu eylemlerde bulunmalarıdır. Probleme çözüm önerisi olarak da belirtilen şahısların tamamının derhal yakalanması, üzerlerinde devlete ait ne varsa yani ulufeleri varsa alınması, memur Mehmet Efendi'ye verilerek bunların kaydedilmesi, ardından da elde edilen gelirlerin hazineye aktarılması buyurulmaktadır¹⁹.

4.1. Mektupların Dil ve Üslup Yönünden Değerlendirilmesi

Mektup klasik Osmanlı Türkçesi'nin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu durum mektupta kullanılan Arapça ve Farsça tamlamaların çokluğundan rahatça görülebilir. Mektuplarda kullanılan kelimelerin sıklığı, geldikleri köken itibarıyla şöyledir: Özel isimler ve bağlaçlar hariç olmak üzere birinci mektupta yaklaşık olarak 211 Arapça, 107 Türkçe ve 23 Farsça olmak üzere toplamda 341 kelime, ikinci mektupta 247 Arapça, 139 Türkçe ve 26 Farsça olmak üzere toplamda 412 kelime, üçüncü mektupta ise 290 Arapça, 80 Türkçe ve 27 Farsça kelime olmak üzere toplamda 397 kelime kullanılmıştır. Üç mektupta kullanılan toplam kelime sayısı ise 1150'dir. 1150 kelimenin içinde 748 Arapça, 326 Türkçe ve 76 Farsça kökenli kelime bulunmaktadır. Yine bu dönemin bir dil özelliği olan yuvarlaklaşma hadiselerine mektupta rastlamaktayız. Saâdetlü, izzetlü ve gelüp gibi kelimeleri örnek gösterilebilir. Mektubun giriş cümlesinde klasikleşmiş saygı ifadeleri kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerin fazlalığı muhatap alındığı memleketin yöneticileri açısından olmasa da günümüz araştırmacıları tarafından mektupların anlaşılmasını zorlaştırdığı söylenebilir.

Bir tür Osmanlı diplomatiğinde yazışma örneği olarak özel bir yeri bulunan bu mektupların yapıcı, öğüt verici ve onarıcı bir üslupla yazılmışlardır. Diğer belgeler gibi selam, konu ve bitirme rükünleri gibi şart olan rükünlerin pek çoğunu ihtiva etmekte olup sadece dua kısmına yer verilmemiştir. Anlatıcı Sadrazam'ın kendisi olduğu için birinci

¹⁸ BOA. C. DH. 238/11898.

¹⁹ BOA. C. DH. 292/14581.

şahıs eki kullanılmıştır. Kelimeler özenle seçilerek iletilmek istenilen fikrin tesir gücü arttırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, mektubun çağrı işlevi ve gereği, muhatabı harekete geçirme fonksiyonunu da yükseltmiştir.

5.1. Mektuplarda Geçen Özel İsimler, Terimler ve Yer İsimleri

Mektuplarda geçen özel isimler ve yer adları şunlardır; Ahmet Paşa (1522’de Mısır’da çıkan ayaklanmayı bastırmak için Mısır’a gönderilen Vali), İbrahim Paşa (İstanbul’dan bağımsız hareketlerde bulunan Mısır Valisi Ahmet Paşa’nın isyan teşebbüslerini bastırmakla görevlendirilen ve akabinde Mısır’a vali olan Bey), İsmail Bey (kendi isteği üzerinden emîrî’l hacc’lık görevinden ayrılan kişi), Abdullah Bey (emîrî’l hacc’lık görevine gelen kişi), Mehmet Bey (emîrî’l hacc’lık görevine getirilmek istenen kişi), Hasan Ağa (bâbüssaâde ağası), Ali Paşa (Cidde Mutasarrıfı), İbrahim Paşa (Trablus-Şam Valisi), Çerkez Mehmet Bey (İstanbul’daki bürokrat), İsmail Bey (İstanbul’daki bürokrat), Çerkez Mehmet (Mısır’da isyana teşebbüs eden eşkiya), Ebubekir Paşa (Cidde Mutasarrıfı), Mehmet Efendi (memur) Deli Mustafa (isyan eden, âsî), Hain Yusuf (isyan eden, âsî), Sarı Ali (ambar emini, âsî), Çavuşlar Kethüdası Abdullah (isyan eden, âsî), Yeniçeri Ağası Süleyman (isyan eden, âsî), Tatar (lakap), emîrî’l hacc (hac kervanına emir ve komuta eden görevli), kûsûfiyye-i kebir (vergi çeşidi), mutasarrıf (sancak yöneticisi), çuhadar (görevli) ve ulufe (maaş çeşidi)’dir. Yer isimleri olarak da; İstanbul (Osmanlı yönetim merkezi), Mısır (Osmanlı Devleti’nin eyâlet merkezlerinden biri), Kahire (Mısır’ın merkezi), Cidde (Mutasarrıflık merkezi), Haremeyn (Mekke ve Medine), Trablus-Şam (sancak merkezi), Serez (Selanik Sancağı’na bağlı kazâ merkezi), Hilvan (yerleşim birimi), Kınık (yerleşim birimi) ve Azir (yerleşim birimi)’dir.

6.1. Mektupların Tam Transkripsyonu

6.1.1. Binci Mektubun Tam Transkripsyonu

Benim ‘izzetlü sa‘âdetlü karındaş-ı a‘zzam hazretleri. Bu esnâda bizim telhîs ve cenâbınızın çûkadârı ve Tâtâr yediyle irsâl buyurulan mekâtib ve kâ‘immeleriniz gelub vâsıl ve mefhûmlarına bi’l-cümle itlâ‘-ı muhalles hâsıl olub cenâbınızın iltimâsı ve İsmail Bey’in istida‘âsı üzere ‘avâtıf-ı ‘aliyye-i şehriyâriden Mısır mîrî’l-hâclığı emren Mısır’dan Abdullah Bey’e tevcîh ve emr-i şerîfi isdâr ve irsâl olundu. Ancak bundan akdem mîrî’l-hâclık merkûmun Mehmed Bey’e ikâsı emri babü’s-sa‘âde ağası ‘izzetlü Hasan Ağa’ya hacc-ı şerîf mesârifine medâr olmak üzere virilüb gönderilmişidi eğer henüz sâlifü’z-zikr emr-i şerîf Mehmed Bey’e verilmedi ise alikonulub bu def‘a

gönderilan tevcih emri Abdullah Bey'e teslim ve ağa-yı müşârü'l-ileyh hazretlerine mu'tâddan ziyadece ikrâm itdirilmeğe dikkat ve eğer ikâ emri Mehmed Bey'e verilmiş ve tarafından ağa-yı müşârü'l-ileyhe İkrâm olunmuş bulunur ise Mehmed Beğ'in giden şeyin Abdullah Bey'den alıvrilüb Beyleri bulunmağa ve ikâ emri yedinden alınub girü bu tarafa gönderilmeğe sâdaret ve ağa-yı mûma-ileyhin refâh-ı hâl ile savb-ı maksûduna zehâb-û iyâbı aksa-yı murad-ı muhallesi olmağla bundan esbak-ı tahrîr ve teşvîr olunduğu vech üzere her ahvâline gereği gibi himmet buyurmanız me'mûldur. İltimâs-ı şerîfleri üzere İshak Efendi dâ'îlerine ber-vechi ma'îşet Kınk (?) ma' 'Azir kazâsının mektûb ve tezkiresi ve bir adedi Yakub Efendi dâ'îlerine dahî Kayseriye nikâbeti kâğıdı alınub tarafı şeriflerine irsâl olunduğundan mâ'ada beher sene Cidde mutasarrıfları tarafından Mısır hazinesi cânibine Kûsûfiyye'-i Kebir (?) nâmıyla virilmek üzere Mısır'ın irâd-ı mu'ayyenesinden olan seksen bin Üçyüz seksen parayı yüz otuz dört senesiçün bilâ kusûr tarafınıza virmek ve fimâ-ba'd sene be sene edâ eylemek üzere Cidde mutasarrıfı vezîr-i mükerrerem 'izzetlü Ali Paşa Hazretlerine ve yüz otuz üç senesiçün dahî sabıkan Cidde ve hâlâ Trablus-ı şam Vâlisi olan vezir-i mükerrerem İbrahim Paşa hazretlerine hitâben tenbih ve te'kîdi müştemil Evâmîr-i şerîfe isdâr ve mekâtib-i muhalles birle te'kîd-i hâl olunmuşdur cenâb-ı şerîfleri bizim olub hadd-i imkânda olan mes'ûlünüze müsa'ademiz bî dirî' idüğü beyândan Müstağnidir hemân cenâb-ı sa'âdetleri dahî her hâlde gayret ve hamiyet ve hususan Akdem-i mehâm-ı lâzımü'l-ihitimâmndan olan gılâl-ı haremeynin pâk ve musaffâ olmak üzere Vakt ü zamânıyla mahallerinden cem'î ve tahsiline ve mevsimi hulûlünde her ahvâline ihtimâm-ı tâm ile irsâl ve isâline ve ahâli-i Haremeyn-i muhteremeynden devâm-ı ömr ü devlet-i pâdişâhi ve kıvâm-ı ferr ve şevket-i şehinşâhî için isticlâb-ı da'vât-ı hayriyyeye sa'y ve dikkat ve sâ'ir uhde'-i ihtimamınıza müteretteb olan umûr ve husûsun edâ ve temşiyetine Bez-i cell-i himmet buyurasız Çerkes Mehmed Bey maddesi İsmail Bey ile müzâkkere olunub şimdilik 'alâ hâlhi terk olunması münâsib idüğü tahrîr ve işâret Buyrulmuş tanzîm-i umûr-ı memleket-i Mısiriye öteden berü bi'l-istiklâl zimmet-i himmetinize vedi'a kılınub ve cenâb-ı sadakat me'ablarına küllî i'timâdımız ve dâ'ima muvâfık-ı rızâ-yı hümâyûn-ı cihândâri hıdamât-ı meşkûre vücûde getirmeğe mecz ü sâ'î oldukları yakinen ma'lûmumuz olmağın her emirde münâsib ve müstasvib olan hâlet ne ise anî ihtiyâr ve cenâb-ı sa'âdetlerinden me'mûl-i muhalles

olduğu vechle mü'esir-i hamide ve hidamât-ı bendiyye izharına sa'y-i bî-şümâr buyurmaları mes'ul ve der-(...) dir. Fî gurre-i Receb 1135²⁰.

6.1.2. İkinci Mektubun Tam Transkripsyonu

Benim 'izzetlü sa'âdetlü karındaş-ı a'zam hazretleri ümerâ'-yı Mısır'dan Çerkes Mehmed'in birkaç seneden berü ve envâ'i gûne fesâd ve şekâveti ve nice evâmir-i 'aliyyenin 'adem-i infâz ve icrâsında zâhir ve aşikâr olan hebâset ve mel'aneti meşhûr âfâk olduğundan kat'ı nazar-ı müfsid-i mezbûrun katlini mûcib hezâr ef'âl-i kabîha ve harekât-ı fazîhası olduğu bi'd-defa'ât tarafınızdan dahi tahrir ve mezbûrun hakkında hatt-ı hümâyûn-ı şevketmakrun ile ma'nûn (?) yedinizde iki satır bir emr-i celilü'l-kadir bulunsa bilâ su'ûbetin cezâsını tertîb ideceğiniz teşvîr buyrulduğuna binaen ve müfsid-i mezbûrun rûy-ı arzdan i'dâm-ı vücûd-ı hebâset alûdunu muktezi envâ'i ef'âl-i seyyi'esi olduğu rûtbe'-i tevâtüre resîde olmak takrîbî ile izâle ve i'dâmı emri istiftâ olundukda tertibi cezâsı için hakkında fetevâ-yı şerîfe virilüb bilâ-amân cezâsı tertîb olunmak üzere aynı kerîme ile müzeyyen ve mübârek hatt-ı hümâyûn-ı celâlet-makrûn ile ma'nûn ve irtikâb eylediği fezâyih ve kabâyih mübeyyin ve tenbîh ve te'kîdî mutezammun mufassal ve meşrûh emr-i celilü'l-kadr sâdr ve bu emre kemâl-i mertebe ihtimâm-ı hümâyûn-u cihândârî te'allük itmekle sâlifü'z-zikr fermân-ı celîli'l-unvân Cidde mutasarrıfı vezir-i mükerrem 'izzetlü Ebubekir Paşa hazretleriyle gönderilüb mazmûn-ı münîfini infâz ve icrâda kat'a tereddüd olunmak iktizâ itmeyüb husûsan vezir-i müşârü'l-ileyh hazretleri binden mütecâviz müsella kapûsu halkı ile Mısır'da dehşet endâz kalûb müfsidîn olarak teccüm idüb otururken divân-ı Mısır Kahire'de cümle 'ulemâ ve eşrâf ve ümerâ ve yedi ocâk zâbitân ve ihtiyârları muvâcehelerinde fermân-ı hümâyûnı feth ve kıra'at ve husûl-i matlûb-ı hümâyûna bezl u sa'y u kudret ve sarf-ı sa'y u kudret ve sarf-ı sa'y-ı mükennet lâzım ve lâ-büd iken teşebbüs olunmayüb misâl-i vâcibü'l-imitsâli ketm ve ahfâ ve vezir-i müşârü'l-ileyh mansıbına 'azîmet eyledikten sonra dahi bir müddet tevakkuf ve yine fermân-ı hümâyûnu çıkarmayub Çerkes Mehmed'in hânesine kimesne varmasun deyu tarafınızdan ocaklara buyrulduklar yâzub irsâl eylemeniz bunun ve verâsında dahî çıkacak iş olduğunu izâh ider bir halet olub müfsid-i mezbûrun bâis-i (...) olacağı zâhir iken ne mülâhaza ile ihtiyâr olunmuşdur. Ve buyrulduklar kârgir olmadığı zâhir olduğu gibi gayri iş neye varacağı ma'lûm oldukdan sonra dahî henüz teklîf-i nüzûl olunmadın izhârına tasaddî olunmadığına bâ'is ve bâdî nedir su'âl-i hümâyûn vârid olub

²⁰ BOA. C. DH. 39/1945.

sihhati ve hakikati ile ‘ale’t-tafsîl cevâbı cenâbınızdan matlûb-ı hümâyûn-ı cihândârî olmağla kâ’imme-i müveddet(?) tahrîr ve irsâl olunmuştur emr-i ‘alîşânî izhâr eyledüğüm gibi beni yerimden tenzîl iderlerdi fikriyle ketm olunduysa kat‘â bu fikriniz bir fâ‘ideyi münteci (?) olmayub müfsid-i mezbûr yine işini gördü eğer fermân-ı ‘alîşânî divân-ı Mısır’da kira‘at ve bütün ocaklara mazmûn-ı münîfini işâ‘at itdirmiş olsanız belki işin husûlî me‘mûl idi olmadığı sûretde sizi ol-vakt itdirmiş olsalar dahi emr-i padişâhîyi icrâyâ mecd u sâ‘î iken böyle bir hâlet zuhûrunda tarafınıza kat‘â su‘âl ve cevâb teveccüh itmezdi. Bir iki seneden berü mezbûrun i‘dâm ve izâlesi için sâlifü’z-zikr emr-i celîlü’l-kadrdan mâ‘adâ tarafımızdan size mahfi kâğıdlar dahî gönderilmişken ve bir vâcibü’l-izâle için bütün Mısırlı islâmını fedâ idüb ulû’l-emre itâ‘atdan hurûc itmeyecekleri emr-i bedîhî olub hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn izhâr olunsa mezbûrun tertîb-i cezâsı katı emr-i sehl idüğün ol-tarafdan vârid olanlar heber virüb cümlesi birbirlerinin haberlerini tasdîk itmekte ve tamam-ı tarafınızdan havf ve haşyetde iken işbû sûreti kabul idinceye dek kaydı görülmediği gâyet istiğrab ve isti‘câb olunacak keyfiyettir hâsılı emr-i hümâyûnun ketmine bâdî ve işin bu sûreti kabul eylemesine mü‘eddi ne idüğü matlûb-ı hümâyûn-ı şehriyârî olduğu vechle ‘ale’t-tafsîl kaleme alınub vukû‘ı ve sıhhat ve hakikati üzere i‘lâm ve işâret buyurmanız der-hevâstıdır (?) Fî 3 Safer 1138²¹.

6.1.3. Üçüncü Mektubun Tam Transkripsyonu

Benim ‘izzetlü sa‘âdetlü karındaş-ı a‘zam hazretleri. Mehter başı yediyle irsâl buyurılan mektûb ve kâ’imeleriniz ve sâ‘ir kâğıdlar gelüb vâsıl ve cümlesinin mefhûmlarına itlâ‘ı muhallesi hâsıl olmuştur ümerâ-yı Mısır’dan an bâr emîni Ali nâm müfsid ile Çavuşlar kethüdâsı Abdullah ve İsmail Bey karındaşı Deli Mustafa ve Hayin Yusuf Bey ve Yeniçeri Ağası sâbık Süleyman ve sâyir hevâdârları derûn-ı hebâset meşhûnlarında cây-gir olân mel‘anet ve hebâseti icrâyâ tasaddi ve ikâd nâ‘ire-i fitne ve fesâda ittifâk ve ittihâd üzere ‘azîmet eyledikleri serâ‘ir-i ahvâllerine vâkıf olanlardan mukaddemce haber alınmağla zâtınızda merkûz olan gayret ve hamiyet muktezâsınca hakîmâne hareket ile mezbûrân Ali ve Abdullah’ı ahz ve cezâyı sezâların tertîbe mübâderet hilâlinde rufekâsından olan sâlifü’z-zikr Deli Mustafa ve Hayin Yusuf ve Süleyman karâr-ı firâra tebdîl itmeleriyle anları dahî tecessüse adamlar ta‘yîn olundukdan sonra tekrâr Mısır’a duhûlleri haber alınmağla buldurulmağa ihtimâm-ı tâm üzere olduğunuzu tahrîr buyûrmuşsuz mu‘ammer ve mükerrer olasız. Tamâm-ı murâd üzere

²¹ BOA. C. DH. 238/11898.

hareket ve i'lâc-ı vâkı'a piş-ez vukû'u (...) mazmûnunu piş-i nihâd idüb def'i gâ'ile'-i mel'anetlerine kable'l-vûkû' bezl-i içtihad buyrulduğundan fevka'l-melhûz mahzûz olan olunmuştur. cenâb-ı gayret (...) me'mûl olduğu üzere ahvâl-i memleketde bu gûne mutabakkatane ve (...) hareket ile zebânekeş zuhûr olan nevâ'ir-i fiten ve mefâsidi itkâya ihtimâm ve dikkat lillahi'l-hamd zuhûra getirüldü bundan böyle dahi hemîşe bâ'is hüsn-ü nizâm-ı memleket olur bu misüllü mü'essir cezîleye muvaffak olmakdan hâli olmayasız firâr iden üç nefer eşkiyâ muharrike silsile'-i şûr u şekâ olub 'alâ-eyyi-hâl ahz ve izâleleri ehemmi umûrdan olmağla bu def'a Serez'de vukû'u olan fitnenin def'i ve ref'inde cenabınıza muvaffakat ve mu'âvvenet eyledikleri-çün du'â-yı hayr ve nevâzişimutazamman ve bundan böyle firâr iden rü'esâ-yı eşkiyânın ahz ve cezâların tertîb ile mahrûse'-i Kahire'yi levs-i vücûd ber-bûdlarından(?) tathîrde dahî yine tarafınıza kemâl-i mertebe i'ânet ve müzâheret ile itmâm-ı maslahata bezl-ü kudret eylemeleri-çün tenbîhât ekideyi müş'ir ve mübeyyin cenâbınıza ve ümerâ-yı Mısır ve yedi ocak zabitan ve ihtiyârlarına hitâben hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile müzeyyen bir kıt'a emr-i 'âlîşân isdâr ve irsâl olunmuştur inşallah-i te'âlâ vûsûlünde zikr olunan şakîler kâ'imenizde tahrîr olduğu üzere derûn-ı şehirde bigûle-i nişîn-i ihtifâ olmalarıyla cenâb-ı hamîyyet-nisâblarının takayyüd ve himmetine nazaran şimdiye dek ele getirülüb cezâları virildiği me'mûl ve melhûzdur eğer henüz ahz olumamışlar ise şeref-yâfte-i sūdûr olan fermân-ı celilü'l-kadri 'umûm muvacehesinde feth ve kırâ'at ve mefhûm-ı lâzımü'l-ımtisâlini cümleye i'lân ve işâ'at ve eşkiyâyı merkûmenin bi-eyyi veçhin kân ahz ve cezâların tertîb eyledikde Kahire'yi mazarrat ve müfsidetlerinden te'mîn ve tanzîfe kemâl-i sa'y ve dikkat buyurasız cezâları tertîb olunan Sarı Ali ve Abdullah'ın ve müttelikleri olub firâr iden üç nefer şakîlerin mîrî ve tevcihât ve 'ulûfe ve sâ'ir nâsa düyûn-ı vâfireleri olduğu ve mîrî tevcihât ile 'ulûfeye olan düyûnları sûret-i rûz-nâmçe mantûkunca Hilvan (?) kurâlarından virilmesi muktezi idüğü teşvîr buyrulmuş eşkiyâ-yı merkûmenin kurâ ve 'ulûfe ve emlak ve eşyaları i'lâmınız mucebince kurâ fûruhtuna me'mûr Mehmed Efendi ma'rifeti ve ma'rifetiniz ile yine 'âdet-i kadîme'-i belde üzere müzâyede ve fûrûht ve hâsıl olan Hilvan'ından (?) fermân olduğu vech üzere rehnât ve düyûnları 'alâ-vechü'l-ıhtimâm görüleb şer'î şerîf muktezâsınca sâbit ve hüccet olunanları ma'rifetiniz ile ashabına virildikten sonra kûsûr kalan akçeyi cânib-i mîrî için ahz u kabz ve sâdir olan emr-i 'âlîşân mücebince mûmâ-ileyh Mehmed Efendi'ye teslîm idüb irsâl hazîne-i'âmire

eylemekte kemâl mertebe sa'y ve ihtimâmları der-kâr buyurulmak me'mûldur. 3 Safer 1140²².

SONUÇ

Osmanlı Sadrazamının Mısır yöneticilerine gönderdiği bu mektupların asılları İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Mektuplar, 27x42 cm. ebadında ve her biri bir poz (iki sayfa) olup, rika yazısı ile kaleme alınmıştır. Bu üç mektup arasında gerek muhteva gerekse kelime ve cümle bakımından farklılıklar göstermektedir.

Sadrazam mektuplarda, sadece kendi tecrübelerini yöneticilere aktarmakla kalmıyor, devrin siyasî olayları, ülkedeki sosyal olaylar, Paşa veya Beylerin görev ve tayinleri ile azl bilgileri vb. konularda yerel yöneticilerin politikalarına bizzat müdahil olduğu anlaşılmaktadır.

Mektuplarda kelimelerin kullanım sıklığı bakımından (özel adlar ve bağlaçlar hariç) toplamda 1150 kelime kullanılmıştır. Bu kelimelerden 748'i Arapça, 326'sı Türkçe, 76'sı da Farsça kelimelerdedir. Fikir ve nasihat aktarımı Arapça ve Farsça kelimelerden yapılırken çoğu fiil, bağlaç ve ekler Türkçe kelimelerden seçildiği görülmektedir.

Netice itibariyle çalışmamıza konu olan mektuplar, devrin sosyal sorunlarıyla ilgili Mısır Beylerinin talepleri doğrultusunda Osmanlı yöneticilerinin buyrukları ile alakalı olup örnek bir incelemeyi yansıtmaktadır. Bu açıdan Osmanlı klasik diplomatik yazışma usulleri için de örnek gösterilebilir.

Osmanlının en önemli vilâyetlerinden biri olan Mısır'da meydana gelen sosyal olayları göstermesi bakımından bu tür mektupların ortaya çıkarılması, incelenmesi ve yayımlanması bunun yanında günümüzde ve ileride karşılaşılabilecek problemleri çözmek ve önlem almak yönünden son derece önem arz etmektedir.

²² BOA. C. DH. 292/14581.

بم غنوم سادتمو قزاقانغم حضرتی
 بوئاده بتم شخصی و سبککرت موقعداری و نأ نارینه ارسال بربریدن کجایت
 و نامه بوز تلویب و اصل و معوملرینه بلجمله اطلاع مخلصی حاصل اولوب سبککرت
 و اسمیل کجاست ایجا اوزده عواطف عمده شهبادین مصیبتلر اجلی امرأ مصیبت
 عبدالله که نوحیه و مرتضی اصدار و ارسال اولدی ایچی وزن اتم
 سربلایق مرفوع محمد که بغای امری باجانعاده اغای غنوم حسن اغای
 جمع شریف مساضه مدار اولوق اوزده و برنج کوز شیدی اوهوز سالف
 امرتوف محمد که و برلوی ایسه ایغویوب بودغه کوز برلوی نوحیه امری
 عبدالله که نسیم و اغای مشا دایله حضرتیه معادون زیامره اکر
 استدیله وقت و اکایفا امری محمد که و برلوی و قزاق اغای مشا دایله
 اکر ام ایچی بولوز ایسه محمد کجک کیدن سبی عبدالله کون ابو برلوی
 مندی بوئغه و ایفا امری وزن اتم بوز بوزله کوز دنگه سادوت اغای
 سوب ایلیک دفعه حالانله سوب معصومینه نه هاب و ایلی افضای اید
 مخلصی و لغه بوزن اسبق بوزر دتیر اولدیغی وجه اوزده هارموله
 کوی ایچی همت بوزمک ما مولدر التماس شریفدی اوزده اسحق افندی
 بوجه معیت قفق مع عرد قضا سنک مکتوب و کون سی و برادری سوب
 افندی داعلینه و سبککرت نغای کاغدی انوب طرفه بغازینه ارسال
 اولدیغی ماعدا هرسته جتن مستفیدی طرفه زدن مصیبتله سبککرت
 کوفیه کرباسیله و بیک اوزده معمل ابرام معینه سندن اولون سخان
 ایدوز سخان باره بی بوز اوزده و سبککرت سبککرت بوزده و بیک

و شما بعد سه بسته ادا ایلت اوزده جد مستفیدی و زبرمکم غنوم علی باشا
 حضرتیه بوز اوزده اوج سبککرت و سبککرت باجمن و ما اولون نام
 و ایسی اولون و زبرمکم ابراهیم باشا حضرتیه خطا بائیه و ایدوستی
 او امرتیه اصدار و مکتوب مخلصی برله تا کید حال اولندر جناب
 بتم اولوب حمالان اولون سبککرت ساعده بیدریغ ایدوستی بوز
 مستفیدی همان جناب معاد نری و سبککرت نغای وقت مخصوصا
 اتم مام لازم اوهما مین اولون غلال عربیک بیک و مسفا اوزده
 وقت و زمانله محلازن جمع و نغصنه و سوبی حاولون هارموله اتم
 اله ارسال و ایصاله و اهالی عربین محمدینده و مام مروت با دای
 و خرام قزاق سبککرت اغای ایدوستی سبککرت نغای سبککرت
 و سبککرت اتم مکره مترسی اولون امور و خصوصاً ادا و نغصنه
 بزل جل همت بوز ستر و سبککرت بیک ماده ای اسمیل بیک ایدوستی
 اولون سبککرت علی حاله ترک اولون سبککرت بوز و سادوت
 بوزلی تنظیم ایدوستی مقربه اونه دن بو با سبککرت ذمت هوز
 و دجه تلویب و جناب صداقت مایرینه نغای اعتماد و دایما بوز
 رضای هابون مبارزای خدمات مشکوره وجوده کوزمه سبککرت
 اولون قدری یقیناً معلوم اولغین هارمده مناسب و مستفیدی اولون
 حال نایسه افی اختیار و مناسب معاد نری مامول مخلصی ایدوستی
 و جهله مأمورین و خدمات بسندن اتم مکره سبککرت بوز
 مسول و در خواستده

**Belge-1. Dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Mısır
 Beylerine Gönderdiği**

7 Nisan 1723 Tarihli Birinci Mektup (BOA. C. DH. 39/1945).

بهر غیر سواد و غیر از این غیر خیر
 امرای مصر در هر یک بمردک بر قاجار سده در بر و افواج کینه فساد و شقاوت و بی
 او را عیب نماند عدم انفاذ و امرای ظاهر و آشکار اولاد و حیات و ملتقی بنور افواج
 اولاد فساد خلق نظر منفرد بر نور خلقی موجب عجز از اعمال شایسته و حرکات فتنه
 اولاد بی بالذات طرک کردن در بی غیر و بر بزرگ حقاقت خطاها برین نیکو کردن به
 دیگره ای سطر بر جلیل القدر نوشته به بصورتی جزایی ترسیب و حکم نشود بر این فتنه
 و منفرد بر بزرگ روی ارض در اعدام و مجرمات اوردی مضمونی افواج افعال است به
 اولاد بی زنده تواتر در یک اولاد نوری اید از اهل و اعدای امرای استقامت اولاد بی ترسیب
 جزای مجرمین حقاقت فرائی نرفته و بر بزرگ اومان جزای ترسیب و نماند اودره آید که بعد از
 مرتب و مبارک خطاها برین جلا فتنه در اید مضمون و از کتاب ابدی فصاحت و قیاسی است
 و تفسیر و تائیدی مضمون مفصل و شرح امر جلیل القدر صادر و بر امر کال ترسیب اهتمام
 چهارماری نماند انکله سالاندر کفران جلیل القدر از جنس مصطفی و وزیر کرم و غیره امرای
 حضرت بزرگ کون و بر بزرگ مضمون مضمون انفاذ و اجراء و خطاها بر این انفاذ اقسامی به خصوص
 وزیر مشاور اید حضرت بزرگ بکدر خطاها بر مسلحی جزای اید مصره و حسن اوزار فتنه
 اولاد و بی جمع ایوب او خوردن و جبران مصر قاهره در جمله عملا و تشرافی و امرای
 اوجان و سنا سلطان و امثال اوزی مواجهد ازین قرآن ها بر بی فتح و عزت و حصول طلبی
 بزل و سع و قدرت و صرفی و سکت اوزم و لو بر این نسبتنا و توبی نماند و اصل این
 کتم واقعا و وزیر مشاور اید منصفه عزیمت اید کردن مکره در بی رسوت توقف و نه ازین
 جفا و سبب هر یک بمردک خانه سکنه و از سون و بر اولاد کون او جفا قهره بر اولاد
 بازوب ارسال انکله بونک و در اسبق در بی جفا این ایش اولاد بیضا ایضا ایضا بر جرات
 او و بی منفرد بر بزرگ باعث بی نظمی و لاجبی ظاهر این نه ملاحظه اید استار اولاد
 و بر اولاد کار کرد اولاد بی ظاهر اولاد بی بی جزای ایش نیه و در بی معلوم اولاد فتنه
 هنوز تکلیف نرود اولاد بی اظهار نیه تصدیق اولاد بیضا باعث و باوی نور سوزان
 و در اولاد بی مصی و تحقیق اید علی التفصیل جزای جفا کردن ملاحظه ایوب و چهارماری
 اولاد بی قایده موت خیر و ارسال اولاد در امر عیاشی اهل اولاد اید کتم کج بی

Belge-2. Dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Mısır Beylerine Gönderdiği

11 Ekim 1725 Tarihli İkinci Mektup (BOA. C. DH. 238/11898).

به غرض سادات قرظان اعظم حضرت
 محمد باقر پسران برادران کتوب و قاضی و سایر اعیان کتوب و اصل
 و دستک مقبوله به اطلاع مجلسی حاصل شد امری مبرور انبار اسمعیلی نام
 چاوند تخرای عبدالله و اسمعیل قرظان دولتی و خان بربنگ و کتوب
 سابق سلیمان و سایر هواراوی دودن نبات شیخوزن جایگزین اولاد سلعت
 و نباتی اجماع تصدی و ابعاد ناره قه و صادره اتفاق و اتحاد اودره عرفت
 ابراهیم سرای احوال دینه واقف اولدورن مقصدی غیر المفع و اکثره مرکز اولاد
 غریب و حجت مقضا سخی حکیمه حوت اب و برادران علی و عبدالله و اخذ و جرای نازن
 تزییه مبارک خدایق و قضا سندن اولاد ساف اکثر دولتی و خان
 و سلیمان قرظان غار بدیل ابدلی امری و دخی خسته اولدورن و اولدورن فکده نکر
 مصر و دولتی جرایق اولدورن و اولدورن جرایق و برادران و معر کتوب
 اولدورن تمام مراد اودره و حوت و معر و قه و برادران و معر کتوب
 دفع قاضی سلعت دینه جرایق بیل اجماع و برادران و معر کتوب
 جناب غریب ماکرون ماسول و لیتی اودره احوال کتوب و اولدورن
 حوت ابو زبانه کتوب ظهور اولدورن و برادران و معر کتوب
 ظهوره کتوب بوزن بود دینه حوت باحت حسن نظام مکت اولدورن و برادران
 موثق اولدورن حالی اولدورن فراد این اوج نفر اشقیان کتوب سلسله شور و قضا
 اولدورن علی حال اخذ و اولدورن احوال اموردن اولدورن بود دینه و اولدورن
 قه نیک دفع و دینه جناب کتوب موافقت و معاوضه اولدورن و معر کتوب
 منضم و بوزن بود فراد این دوسای اشقیان کتوب اخذ و جرایق تزییه ابو
 محروسه قاهر بی لوت وجود بود روزن تطهیر و دخی به فکده کتوب و اولدورن
 و مظاهرت ابو امام سلعت بزل قهر و اولدورن جناب کتوب فی شعر و بیان جناب کتوب
 و امرای مصر دینی و احوال ضابطان و اعتبار لریبه خطبا با خطها بود و اولدورن
 ابو مرزبان بر قطعه امرعالتان اصداد و ارسال القدر انشا الله تعالی و اولدورن
 ذکر احوال شقیه قاضی و قهر اولدورن دودن نکره مقوله نشین اختفا
 اولدورن جناب حجت نصار بنان تصد و همنه نظر کتوب و اولدورن جرایق
 و برادران ماسول و برادران اولدورن و اولدورن و اولدورن و اولدورن

فرزند جلیل القدر عمده سراج مستحق فتح و قهرات موفور لوزم الرضا علی محمد
 اعادون و اشاعت و اشقیای مفرور کتوب باقی و به کان اخذ و جرایق تزییه
 ابو بلخ قاهر بی مفرین و منفذ کتوب تا مین و نطقه کتوب و وقت بود
 جرایق تزییه و اولاد صاری علی و عبدالله و شفق اولدورن فراد این
 اوج نفر شقیه کتوب و جویها و اولدورن و سایر نام دودن و اولدورن
 اولدورن و مبری و جویها و اولدورن و اولدورن صورت دور نام محمد تزییه
 حلوان قرارزن و برسی مقصدی ابو کتوب شور بوزن اشقیای فرقه کتوب
 و اولدورن و اولدورن و اشقیای اعلام کتوب حجه قرظان حجه ماسور محمد احمد
 مفرین و معر کتوب ابو نه عادت قهریه بلد اودره مبرج و حوت و حاصل اولدورن
 حلواندن قرظان اولدورن و حوت اودره و حوت و اولدورن علی و به اشقیان کتوب
 شرح شریف مقضا سخی نابت و حوت اولدورن مفرین ابو اصحابه و اولدورن فکده
 قصور کتوب جرایق جانب مبری چون اخذ قهر و صادر اولدورن احوال کتوب
 مبرج حجه مویله محمد احمدی به سلیم اربوب ارسال قهریه عامه ایلک کتوب و اولدورن
 و احوال کتوب در کتوب و اولدورن ماسور محمد تزییه

Belge-3. Dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Mısır Beylerine Gönderdiği
 20 Eylül 1727 Tarihli Üçüncü Mektup (BOA. C. DH. 292/14581).

KAYNAKÇA

- Altındağ, Ülkü (1994). “Dârüssaâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 1-3.
- Armağan, Latif (2000). “XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller”. C. XX. *Osmanlı Araştırmaları*. İstanbul: Enderun Kitabevi. 73-118.
- Baştürk, Sadettin (2013). “Osmanlıların Arap Coğrafyası Hâkimiyetine Dair Mülâhazalar”. *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri Kitabı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları. 571-578.
- Bostan, İdris (2009). “Sâlyâne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eryılmaz, Bilal (2010). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Gökhan, İlyas (2013). “Hayat Bölgesi’nde Memlûkler Dönemi”. *Başlangıçtan Günümüze Hatay Tarihi*. Ankara: Hatay Valiliği Yayınları. 138-158.
- GÜNDÜZ, Tufan (2012). *Osmanlı Tarihi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İpşirli, Mehmet (2008). “Sadrazam”. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 414-419.
- Koprıman, Kâzım Yaşar (2002). “Mısır Memlûkleri”. *Türkler Ansiklopedisi*. C. 5. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 166-214.
- Masters, Bruce (2011). “Arap Vilâyetlerinde Yarı Özerk Güçler”. *Türkiye Tarihi (1603-1839)*. Çeviren: Fethi Aytuna. İstanbul: Kitap Yayınevi. 229-251.
- Sertoğlu, Mithat (1986). *Osmanlı Tarih Lûgati*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tabakoğlu, Ahmet (1985). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1983). *Osmanlı Tarihi*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- BOA. C. DH. 39/1945.
- BOA. C. DH. 238/11898.
- BOA. C. DH. 292/14581.

NEVŞEHİR İLİ YER ADLANDIRMALARINDA KULLANILAN KİŞİ ADLARI VE KÖKENLERİ

Yrd. Doç. Dr İbrahim Ethem ÖZKAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ieozkan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Nevşehir ili sınırları içerisinde yer alan adlandırmalar gözden geçirilerek, yazılı kaynaklardan ve yerinde inceleme ve tespit yapılarak, yer adları günümüz siyasi bölümlendirmelerine uygun şekilde tespit edilerek sınıflandırılacaktır. Sınıflandırması yapılan yer adları tarihi belge ve kaynaklar ışığı yardımıyla aydınlatılmaya çalışılacaktır. Tespiti yapılan yer adlarının ulaşılabilir eski adları da sınıflandırmaya dâhil edilecektir. Adlandırmalarda kullanılan kişi adları kökenleri ve verilmiş nedenleriyle açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yer adları, Kişi adları, Nevşehir

Yer adları, bir milletin yerleşme (iskân) tarihi için en önemli yaşayan belgelerden birisidir. Coğrafyayı kendine “Vatan” yapan milletler, çoğu zaman kopup geldikleri anayurtlarından adlar getirip, yeni yerleştikleri bölgelerdeki benzer yerlere koyarlar. Bu yetmezse, renk, yön, kişi, boy, soy, oymak, cemaat, bitki, hayvan vb. adları vererek yaşadıkları yerleri belgelendirirler. (Gülensoy, 1995)

Çalışma alanı olarak seçtiğimiz Nevşehir bölgesi bugünkü Kapadokya'nın merkezi konumundadır. Bölgeyle ilgili ilk düzenli bilgileri Roma İmparatoru Augustus zamanında antik dönem yazarlarından Strabon'un on yedi kitaplık “Geographika” adlı kitabından (Anadolu XII-XIII-XIV) almaktayız. Kapadokya bölgesinin sınırlarını eserinde Güneyde Toros Dağları, Batıda Aksaray, Doğuda Malatya ve Kuzeyde Doğu Karadeniz kıyılarına kadar uzanan geniş bir bölge olarak göstermektedir. Daha dar bir alan olan kayalık Kapadokya bölgesi ise Uçhisar, Göreme, Avanos, Ürgüp, Derinkuyu, Kaymaklı, Ihlara ve çevresinden oluşmaktadır.

Kişi adları bütün diller; her kültür ve kişiler için çok önemlidir. Kişilerin tanınması veya kendilerini tanıtmaları bakımından bir tür şifreleme ve kodlamadır. İnsanlar bunu -fitrat gereği- sayı ile değil, adlandırmayla yapmışlardır. Adı olmayan kişi yoktur, dense yanlış olmaz ve kişiler adlarına benzer, denir. “ad almak, ad vermek, ad

koymak, ad takmak; adı gibi olmak; adına yakışır davranmak; adını bağışlamak, adını korumak, adını taşımak; adının hakkını vermek; ismiyle müsemma olmak” gibi deyimler bile -bir şeyler anlatması bakımından- bu konuda fikir verebilir.

Hiç kimse doğumunda adını seçme ve koyma durumunda değildir. Bir bebeğin kendine ad vermesi, fitratı gereği düşünülemez; bunu, ana-baba veya bakımından sorumlu (vâsi) olanlar yapar. (Kibar, 2005) Kişi adları bu bakımdan yer adları için de önemli bir yer tutmaktadır. Şöyle ki bir şeye, bir kişiye, bir yere ad veriyorsanız, onun üzerinde hak iddia ediyorsunuz demektir. Başka bir deyişle, ad, kişinin veya toplumun bir şeyin, bir kişinin, bir yerin kendisinden ya da yakın olduğunu belirtmeye yarayan bir işaret anlamına geliyor. (Kurgun, 2007)

Yer adları üzerine yaptığı çalışmalar önem arz eden hocamız Prof. Dr. Doğan Aksan “Yer Adlarının Verilişinde Başlıca Etmenler, Eğilimler” adlı çalışmasında kişi adlarının yer adları için kullanılmasını ikinci madde olarak ele almıştır. (Aksan, 2009)

Ad bilim çalışmaları içinde, bütün dünyada en geniş yeri yer adları bilimi (toponomastik) tutmaktadır. Alman dilcisi Adolf Bach’ın “Alman Yeradları” adlı çalışmasından da anlaşılacağı gibi, batılıların yer adları konusunda kent, kasaba, köy, cadde, sokak gibi yerlerin adlarını titizlikle gözden geçirdikleri; bunların tarihi süreçlerini çok iyi bir şekilde irdeledikleri; adların değişim ve gelişimlerinin sistemli bir şekilde izlendiği görülmektedir. (Aksan, 2009)

Yer adları özel adların bir kolu olarak dil bilim çalışmalarına dâhil edilmenin öncesinde sadece tarihe ışık tutma veya tarihsel kaynak olarak değerlendirilmekteydi. Ancak daha sonra bunların sadece toplumların tarihine ışık tutmadıkları, dil açısından da önemli bir malzeme oldukları anlaşılmıştır. Buna paralel olarak yer adları üzerine yapılan çalışmaların; dil, tarih, kültür, halk bilimi, sosyoloji gibi alanlar için oldukça önemli kaynaklar olduğu gündeme gelmiştir.

Anadolu’da ki güncel yer adlarına bakıldığında eski yaşamın izlerini görmek mümkündür. Bugün Anadolu’da yaşayan Oğuz Boyları kökenli yer adları 16.yüzyılda da geçmektedir. Bu Oğuz Boylarının Anadolu’da halen yaşamaya devam ettiklerini göstermektedir. Ayrıca bu boyların yaşam tarzları üzerine yapılan araştırmalar da kültürel tarihsel ipuçları verebilmektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ne göre, bugünkü Kastamonu ve civarında divan sözüyle biten Birdivan, İkidivan, Üçdivan gibi yer adları ile karşılaşmıştır. Yapılan araştırma neticesinde Anadolu Selçukluları döneminden

itibaren kullanılan divan kelimesi, ‘Coğrafi imkânların uygun olduğu küçük iskân yerlerine verilen ad’ yani nahiyelerden daha küçük, köy altı denebilecek bir yerleşim birim adı olduğu anlaşılıyor. (Baykara, 2000)

Yer adları, yukarda ki örneklerde görüldüğü gibi geçmiş ile gelecek arasında köprü kuran, toplumların geçmişlerini daha sağlıklı bir şekilde araştırmalarına imkân veren, kültürün devamlılığını tesis eden ve bu yüzden üstünde hassasiyet ile çalışılması gereken önemli kaynaklardır.

Osmanlı devleti dönemindeki bilgilere ise “tahrir defterleri” denilen kayıtlardan ulaşabilmekteyiz.

Fetihten sonra yapılan tahrirler, nüfus miktarlarında veya ülke sınırlarında meydana gelen değişiklikler, vergilerde büyük artış ve azalmalar ile saltanat değişikliği gibi ciddi gelişmelerin yanında, gerekli görülmesi halinde yaklaşık otuz yılda bir tekrarlanarak güncelleştirilirdi. Tahririn asıl amacı, devletin vergi gelirinin tespiti olduğundan kayıtlar bu doğrultuda tutulur gelir kaynakları ile birlikte yapılan nüfus kayıtları vergi mükellefleri ile sınırlı kalırdı.

Tahrir defterleri iki türdür: Birincisi, tahrir bölgesindeki vergi mükelleflerinin tek tek isimleri (baba adlarıyla birlikte) ile bölgenin has, zeamet, tımar, vakıf ve mülk gibi mali yönetim şeklini de belirtecek biçimde ayrıntılı olarak düzenlenenidir ki, bu tür defterlere “Mufassal Defter” adı verilirdi. İkincisi de, tahriri esas alınan bölgenin gelir ve gider muhasebelerinin yapılması amacıyla yönelik olarak, Mufassal Defterlerde ki bilgilerden istifade edilmek üzere tertip edilen hülasa defterlerdi. Bu tür defterlere “İcmal Defteri” denirdi. (Sakin, 2010)

Defterlerin konumuzla ilgili kaynak olma özelliği, her biri birer vergi birimi olması münasebetiyle Türkmen ve Yörük gruplarının (cemaatleri) listelerini vermelerinden kaynaklıdır. Defterlerde cemaatler, ayrı ayrı ve bağlı oldukları kaza, nahiyeye ve kabileleriyle birlikte; isimleri vergi haneleri ve toplam hâsılatlarını gösterecek şekilde yer almaktadır. Bazen kayıtlarda cemaatlerin isimleri, kendilerine tahsis edilen ekinliğin adları ile birlikte görülmektedir. (Sakin, 2010)

Nevşehir ili siyasi teşkilatlanmasında biri merkez ilçe olmak üzere sekiz ilçe bulunmaktadır. Bunlar Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı ve Ürgüp ilçeleridir. Bunlara bağlı kasaba ve köylerin sayısını verecek olursak şöyledir; Merkeze bağlı sekiz belde, dokuz köy, Acıgöl’e bağlı dört belde, sekiz köy, Avanos’a

bağlı üç belde, on altı köy, Derinkuyu'ya bağlı sekiz köy, Gülşehir'e bağlı otuz bir köy, Hacibektaş'a bağlı otuz bir köy, Kozaklı 'ya bağlı dört belde, yirmi dört köy ve Ürgüp'e bağlı bir belde, on dokuz köy bulunmaktadır. (Köy altı yerleşimler ve mahalleler bu çalışmada ele alınmamıştır. İlerleyen süreçte yapılacak saha çalışmalarıyla birlikte ele alınabilecektir.)

Bu yer adları içinde bulunan kişi adları konumuzu oluşturmaktadır.

İnal: (-lı, -lu; -köy, -özü) (Acıgöl) İnallu Türkmânı, Türkmân yörükânı taifesinden Bozulus nam- ı diğer Tabanlı Türkmânı aşiretinden olan İnanlı cemaati Adana'da yaylağa çıkar Niğde'de temekkün etmişlerdir. (Türkay, 1979) (Sakin, 2010)

Büyük Ayhan, Küçük Ayhan : (Avanos) Ayhan isimli köy beyine veya Oğuzların Ayhan koluna nispeten yer adı olarak verilmiştir.

Karacauşağı: (Cemaati) Mamalu aşiretine bağlı kol. (Türkay, 1979)

Mahmat: (Avanos), (Mamat-lar, +lı) Mahmadlar mahmadlı cemaati Bozulus nam-ı diğer Tabanlı Türkmân aşireti. (Türkay, 1979)

Fakuşağı: (Gülşehir), (Fakıuşağı) konargöçer Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkay, 1979)

Şahinler: (Gülşehir), (Esb-keşân- at çekenler), Şahinler Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkay, 1979) (Sakin, 2010)

Hacılar : (Gülşehir), (Hacı, -lar), (Hacılar), (Hacılarlı) (Sakin, 2010) (Türkay, 1979)

Hacıhalili: (Gülşehir), (Hacıhalilli), (Hacıhalilli) Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkay, 1979) (Sakin, 2010)

Hamzalı: (Gülşehir), Mamalu aşireti, Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkay, 1979) (Sakin, 2010)

Çiğdem: (Hacıbektaş), konargöçer Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkay, 1979)

Hasanlar: (Hacıbektaş), Kız Kapanlu aşireti. (Sakin, 2010) (Türkay, 1979)

Mikail : (Hacıbektaş), Yörükân taifesi. (Türkay, 1979) (Sakin, 2010)

Sadık : (Hacıbektaş), Boynuincelüler aşireti, konargöçer Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkay, 1979) (Türkay, 1979)

Abdi : (Kozaklı), Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkey, 1979)

Bayramuşağı: (Kozaklı), Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkey, 1979)

Hacı Fakılı: (Kozaklı), Musacalı aşireti Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkey, 1979) (Sakin, 2010)

Hızıruşağı: (Kozaklı), Yörükân taifesi. (Türkey, 1979)

İmranlı : (Kozaklı), Yörükân taifesi. (Türkey, 1979)

Cemil : (Ürgüp), (Cemallü), Cemeli Türkmânı. (Türkey, 1979)

İbrahimpaşa: (Ürgüp), Damat İbrahim Paşa'ya nisbeten.

Sarıhıdır: (Ürgüp), Hızır A.S'a nisbeten, Sarılar.

Şahinefendi: (Ürgüp), Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkey, 1979)

Taşkınpaşa: (Ürgüp), Taşkınlı, Türkmân Yörükânı taifesi. (Türkey, 1979)

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana çizgileriyle Dilbilim* (Cilt III). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Baykara, T. (2000). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*. Ankara: TKAE.
- Bozkurt, İ. (2010). *Anadolu Türk Aşiretleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gülensoy, T. (1995). *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kibar, O. (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurgun, L. (2007). Burdur İli Orun (Yerleşim Yeri) Adlarında Oğuz İzleri. *I. Burdur Sempozyumu Bildirileri* (s. 261-267). Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Sakin, O. (2010). *16. YY. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler Boylar Kabileler Cemaatler*. İstanbul: Ekim Yayınevi.
- Strabon. (2015). *Geographika*. (A. Pekman, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*. İstanbul: Tercüman Yayınları.

NEVŞEHİR YEREL MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ibrahim@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. M. Doğan KAMIŞ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mdkamis@nevsehir.edu.tr

Okan TÜRK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
okanturk1825@gmail.com

ÖZET

Yerel mutfak kültürleri önemli turistik çekiciliklerinden biridir. Yerel mutfak kültürünün gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmesi turizm gelişiminin olumlu ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin artırılması ve sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Ülkemizin önemli bir turizm bölgesi olan Nevşehir’de yerel mutfak kültürünün turistik bir ürün olarak, turizm işletmelerinin menülerinde ne ölçüde yer aldığı, gastronomi turizminin geliştirilmesi açısından mevcut katkısı, varsa önündeki engel ve fırsatların belirlenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın yöntemini menü analizleri ve yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi oluşturmaktadır. Bu bağlamda restoranların menüleri incelenmiş, restoranların yönetici ve şef aşçıları ile görüşülerek araştırmanın bulguları toplanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda Nevşehir yerel mutfak kültürüne ait yiyeceklerin restoran menülerinde yeterince yer almadığı, gastronomi turizminde değerlendirilebilmesi açısından öncelikli olarak tanıtma ve tutundurma faaliyetlerinin artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Yerel Mutfak Kültürü, Gastronomi Turizmi

1. GİRİŞ

Yemek ve mutfak olguları tarih boyunca var olduğu kadar zamanla çeşitli aşamalardan geçerek değişim yaşamıştır. Gastronomi, bu süreçte yemek ve mutfak kültürü yazınına dâhil olan önemli bir kavramdır (Kaşlı vd. 2015:31). “Gastro” mide ve dolayısı ile ağızdan başlayarak tüm sindirim sistemi ile ilişkilidir. “Nomos” ise kural ya da düzenleme anlamına gelmektedir. Gastronomi, yeme içme ile ilgili tüm normları ifade etmektedir (Santich, 2004’ den aktaran Üner 2014: 17). Gastronomi kavramı ile ilgili yerli ve yabancı yazında yer alan tanımlardan bazıları tablo birde sunulmuştur.

Tablo. 1 Gastronomi Tanımları

Aslan (2010)	Gastronomi, damak tadı ve iştah gibi zevkleri tatmin etme amacı ile deneme ve yanılmanın, tarihsel bilginin, kültürün, alışkanlığın, yeteneğin, emeğin, ihtimamın kazanılmış beğenilerimize uygun olarak ahenkli bir şekilde bir araya gelmesidir.
Cömert ve Özkaya (2014)	Gastronomi, ülke ya da bölge mutfaklarını birbirinden ayıran özellikleri, bir ülkenin ya da bölgenin yiyeceklerini, yeme-içme alışkanlıklarını ve yiyecek hazırlama tekniklerini ifade etmektedir.
Çavuşoğlu (2011)	Gastronomi, kültür ve yemek arasındaki ilişkiyi inceleyen yeme- içme bilimi ve sanattır.
Deveci, Türkmen ve Avcıkurt (2013)	Gastronomi, yiyecek ve içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmasını kapsayan aynı zamanda bilimsel ve sanatsal unsurlarla katkı sağlayan bir bilim dalıdır.
Doğdubay ve Giritlioğlu (2008)	Gastronomi, insanlara yiyecek ve içecek hizmetlerinin nasıl ve ne şekilde yapılacağını gösteren bir bilim dalıdır.
Hatipoğlu (2014)	Gastronomi, içinde barındırdığı tüm sanatsal ve bilimsel unsurlarla yiyecek- içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmalarını kapsayan bir bilim dalı olarak tanımlanabilir.

Sanitch (2004)	Gastronomi, gıdanın üretimi, gıdalara yapılan işlemler, gıdanın depolanması, taşınması, hazırlanması, pişirilmesi, kimyası, gıdaların üretimiyle ilgili diğer öğeler, sindirilmesi ve fizyolojik etkileri, yemek seçimleri, gıdanın sosyal ve ekonomik yönleri, kültür ve geleneklerin araştırılmasıdır.
----------------	--

Bu tanımlardan hareketle gastronominin ilgi alanının nerede, ne zaman, nasıl, ne kadar, ne şekilde, neyle birlikte ne yenip ne içileceğine dair ilkeler ve öneriler olduğu ileri sürülebilir.

Yemek, tarih öncesi çağlardan beri seyahat ile ilişkilendirilmiştir. Günümüzde gastronomi, turistlerin tatil yerini seçme sebeplerinin en önemlilerinden biri haline gelmiştir. Başka bir ülkeyi ziyaret eden insanların beklentileri arasında, yeni yerler görmenin ve yeni kültürleri tanımanın yanında, yeni tatlarla tanışma ve farklı tecrübeler yaşama arzusu da yatmaktadır. (Özkaya ve Gündeğer 2014: 188).

Gastronomi turizmi; insanlarda merak uyandıran bir yiyecek içecek deneyimini yaşamak yada daha önceden yaşanmış bir yeme içme deneyimini tekrardan yaşayabilmek için seyahat motivasyonu yaratan ve seyahat davranışlarını önemli ölçüde etkileyen bir turizm çeşidi olarak tanımlanabilmektedir (Harrington ve Ottenbacher, 2010'dan aktaran Şahin ve Ünver 2015:64).

Günümüzde insanlar yedikleri ve içtikleri ile her geçen gün daha fazla ilgili olmaya başlamıştır. Turizm bölgelerinde gastronomi artık turistik ürünleri bütünleyici özelliğinin yanında tamamen kendi başına bir turistik ürün haline gelmiştir (Kesici, 2012: 35). Turistlerin bir ülkeyi ziyaret etmelerinde önemli faktörlerden bir tanesinin de o ülkenin mutfak kültürünü tanımak isteği olduğu bilinmektedir (Pekyaman 2008:19).

Yöresel mutfak kavramı yiyecek içecek deneyiminin en önemli unsurlarından biridir. Şengül ve Türkay (2015) bu kavramı; “özel bir yöreye ait olan, o yörenin kültüründen izler taşıyan, bölgeye özgü ürünler ve adetlerin birleşimiyle ortaya çıkan, yöre pişirme tekniklerinin kullanılması ile yapılan, dini ya da milli sebeplerle de oluşabilen, yöre insanları tarafından ayrıcalıklı tutulan yemeklerin ve içeceklerin bütünü” olarak tanımlamışlardır. Yöresel yiyecekler tüm kültürlerin önemli bir parçası, küresel

kültürel mirasın ana bileşeni, turistler için önemi gün geçtikçe artan bir çekicilik faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yöresel yiyecekler, bir turizm bölgesine ait kültürel özelliklerin en önemli parçalarından biri olurken, turistlerin bu bölgede yaşayacakları deneyimlerine, çekicilik ve çeşitlilik katmaktadır (Kaya 2015: 637). Ayrıca, turizm gereklerine uygun olarak hazırlanabilen yöresel yemekler önemli bir etkileme aracı olabilmektedir. (Cohen ve Avieli 2004:767). Plummer vd, (2005)' ne göre yöresel yiyecek ve içeceklerin tüketimi, turistleri ziyaret ettikleri yerin kültürüne yaklaştırmaktadır. Bu yüzden destinasyonlar yerel yiyecek ve içecekleri turizm ürünlerinin içine dâhil etmeye çalışmaktadır. Çünkü yemek, bir toplumun kendisini ve yaşama tarzını ifade şeklidir. (Yüncü 2009:27).

Gastronomi uzmanlarına göre dünyanın en zengin mutfakları Türk, Fransız ve Çin mutfaklarıdır (Yergaliyeva 2011: 62). Bu nedenle Türk mutfağı, doğru bir konumlandırma ve yaratılacak çekici bir imajla, destinasyonların markalaşmasına büyük katkılar sağlayacaktır (Güzel 2009: 28).

Nevşehir yerel mutfağı, klasik Türk mutfağını yansıtmakla birlikte, tarih öncesi kültürlerin, farklı dinlerin ve toplumların birikimlerini barındırması nedeniyle de önemli görülmektedir (Güldemir ve Işık 2011: 151). Nevşehir mutfağı genel olarak yörede yetişen ürünler etrafında gelişmiş bir mutfaktır. Bu coğrafyada tarımsal ürünlerin çok çeşitli olmaması mutfağı ve beslenme alışkanlıklarını etkilemiştir. Yemeklerde kullanılan malzemeler ağırlıklı olarak yörede yetişen patates, mercimek, kabak, buğday, nohut, fasulye gibi ürünlerden oluşmaktadır. Aynı zamanda Nevşehir yerel mutfağında pekmezin yaygın kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tahıl (un) ve etten oluşan yemek çeşitleri yöre halkı tarafından tüketilmektedir (www.nevsehir.bel.tr Erişim Tarihi: 20.03.2016).

Türk mutfak kültürünün güzel bir örneğini teşkil eden Nevşehir mutfağı, yapılacak olan tanıtımlar sayesinde turistlerin ilgisini çekebilecektir. Bölgeyi ziyaret eden turist profiline uygun hazırlama ve sunum yöntemleri de dikkat çekme açısından katkı sağlayacaktır (Aslan vd. 2014:5). Bu çalışmada, Nevşehir yerel mutfak kültürü içerisinde yer alan yöresel yemeklerin, gastronomi turizmi kapsamında bölgedeki yiyecek içecek işletmeleri menülerinde hangi oranda yer aldığı belirlenilmeye çalışılmıştır. Ayrıca restoran yöneticisi ve şef aşçılarla görüşülerek Nevşehir yerel mutfağının gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesine ilişkin görüşleri öğrenilmiş ve bu görüşler

doğrultusunda Nevşehir yerel mutfak kültürünün gastronomi turizmine kazandırılmasına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Araştırma kapsamına alınan Nevşehir Yerel Mutfağı'na ait yöresel ürünlerin reçeteleri aşağıdaki gibidir:

Nevşehir Tava

1.500 gram kuzu eti
50 gram kuyruk yağı
4 diş sarımsak
6 adet domates
6 adet yeşil biber
6 adet patlıcan
Tuz,
Karabiber,
Pulbiber

Domates, biber, patlıcan ve sarımsak doğranıp bir tepsiye alınır. Kuşbaşı doğranmış et, kuyruk yağı, tuz ve baharatı ilave edilir. Orta ısı fırında sebzeler ve et iyice pişene kadar pişirilir, sıcak servis yapılır (<http://www.sofra.com.tr> Erişim Tarihi: 31.3.2016).

Ağpakla (Kuru Fasulye)

Bir tür kuru fasulye yemeğidir. Yöre halkı "ak bakla" adı verilen fasulyeye ağ pakla şeklinde telafuz eder ve yemek ismini buradan alır. Ağ pakla haşlanır. Daha sonra domates, biber ve kuru soğan ilave edilir. Ardından güneşte kurutulan kaburga eklenerek pişirilir. Toprak kaplarda ve tandır ateşinde yaklaşık 4 saat kadar pişen yemek servise hazır hale gelir (Örgün, Keskin 2014:230).

Çömlek Kebabı

1 adet çömlek
3 kg. kusbaşı et
1,250 gr. domates
300 gr. sarımsak

200 gr. vivri biber

1 tatlı kaşığı karabiber

Etler kuşbaşından daha küçük parçalar halinde kesilir. Domates, biber, sarımsak ince ince doğranır. Etler altta kalacak şekilde testi malzemelerle doldurulur. Aralara tereyağı yerleştirilir. Testinin ağzı kapatılır. Fırında ortalama 2 saat pişirilir. Testinin baş kısmı fazla parçalanmadan kırılarak servis yapılır (Çayır 2002: 19).

Tandır Çorbası

1/3 su bardağı nohut bir gece önceden ıslanır, iki su bardağı su eklenip düdüklü tencerede kırk dakika pişirilir. Patatesler kaynar suda haşlanır, soyulur ve rendelenir. İnce doğranmış bir soğan yağ içerisinde öldürülür, salça eklenir ve çevrilir. Su ile birlikte nohut, tuz ve iki su bardağı su eklenir, kaynatılır. 1/3 su bardağı bulgur eklenir, yirmi dakika pişirilir. Patates rendesi çorba suyu ile ılıştırılır ve ardından çorbaya eklenir. Altı yedi dakika daha pişirilir. Tavada tereyağında nane kızdırılır, çorbaya eklenir (Güldemir, Işık 2011:8).

Aside

Tencerede su, un, tereyağı ve bir çay bardağı pekmez, önce içinde topak kalmayana dek iyice karıştırılır sonra ocağın altı açılır ve sürekli karıştırılır. Koyulaşan ve kaynamaya yakın olan karışıma bir çay bardağı daha pekmez yavaş yavaş ilave edilir. Pişen tatlı, tepsiye boşaltılıp yayılır. Soğuyunca dilimlenir ve üzeri ceviz ile süslenerek servis edilir (Örgün, Keskin 2014:229).

Dolaz

Yumurta, un, su ile bulamaç yapılır. Yağ içersinde pembeleşene kadar karıştırılır. Servis yapılacak kaba alınıp, üzerine pekmez konulur (Güldemir, Işık 2011:10,14).

Gendime

Bir tavanın içersine tereyağı konur. Soğan ve salça eklenerek kavrulur. Bu karışımın içirisine yarma katılarak biraz daha kavurmaya devam edilir. Diğer yanda kurutulmuş kemik çömleğin altına konur. Kavrulmuş yarma da eklenip, üstünü örtecek şekilde su ilave edilir. Çömleğin ağzı kapatılarak tandırda pişirilir (www.nevsehir.bel.tr Erişim Tarihi: 20.03.2016).

Kuru Kaymak

Nevşehir'e ait tescilli yiyecektir. Ortalama yedi kilogram süt kendi özel tepsisinde yaklaşık on saat odun ateşinde kaynatılarak yapılır. Yöre halkı tarafından genellikle yaylalarda taze sütten üretilmektedir. Genellikle balla tercih edilen kuru kaymak, kahvaltılarının vazgeçilmez tadıdır. Kaynatılmış süt, iyice ısıtılmış tandırın üstüne yerleştirilen bir tepsinin içine köpürtülerek dökülür. Tandırda kor halindeki ateşin üzerinde bir iki saat kadar bekletildikten sonra, tepsinin üzerinde biriken sütün kaymağı bir bıçak yardımıyla kenarlarından kesilir. Kesilen kaymak ince bir oklava yardımıyla ikiye katlanarak kaldırılır ve kalbur üzerine konularak gölgede kurutulur (www.fibhaber.com Erişim Tarihi: 20.03.2016).

Kulaklı Manti

Un, tuz ve yumurta yoğrulur ve dinlendirilir. Ardından açılıp kare kare kesilir. Kıyma, soğan, maydonoz, karabiber ve tuz ile iç malzemesi hazırlanır. Kare biçiminde kesilen hamurun içine hazırlanan iç malzeme konulup üçgen şeklinde hamurlar kapatılır. Kaynayan su içinde pişirilir. Sarımsaklı yoğurt, üzerine de tereyağı salça ile kavrulup, tabaklara konulan mantının üzerine dökülerek servis edilir (Örgün, Keskin, 2014:229).

2. Araştırmanın Yöntemi ve Bulguları

Gasronomi turizmi kapsamında, Nevşehir yöresel yemeklerinin bölgedeki yiyecek içecek işletmeleri menülerinde ne oranda yer aldığını belirlemek amacı ile bölgedeki beşi turizm işletmesi belgeli onüç restoran yöneticisi telefon ve e-mail ile çalışma hakkında bilgilendirilmiş, restoran menüleri talep edilmiş ve onbirinden elde edilen menüler değerlendirilmiştir. Restoranların menülerinde araştırma kapsamına alınmış olan ürünlerin ne sıklıkla yer aldığına bakılmıştır. Bu incelemeler doğrultusunda görüşme soruları belirlenmiş, restoran yöneticisi ve şef aşçıları ile yüz yüze görüşülerek görüşme soruları uygulanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı yardımıyla görüşme anında kayıt altına alınarak daha sonra birebir yazıya aktarılmıştır. Araştırma kapsamına alınan restoranların menu analizlerine ilişkin bulgular şu şekildedir:

Tablo 2. Nevşehir Yerel Mutfağına Ait Yöresel Ürünlerin Restoran Menülerinde Bulunma Durumu

Yöresel	RESTORANLAR										
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10	11
Yiyecekler											.
Nevşehir Tava	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	-
Tandır Çorbası	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+
Ağpakla	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+
Çömlek Kebabı	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
Kulaklı Mantı	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+
Aside	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dolaz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gendime	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuru Kaymak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2 incelendiğinde Nevşehir Yerel Mutfağı'na ait yöresel ürünlerden; Nevşehir Tava ve Tandır Çorbasının beş restoranın menüsünde yer aldığı, Ağpakla, Çömlek Kebabı ve Kulaklı Mantı dört restoran menüsünde yer aldığı, Aside, Dolaz, Gendime ve Kuru Kaymağın ise restoran menülerinde yer almadığı görülmüştür. Üç restoranın menüsünde ise Nevşehir yöresel mutfağına ait hiçbir ürün bulunmamaktadır.

Menu incelemeleri doğrultusunda restoran yöneticileri ve şef aşçılarına yöneltilmiş olan görüşme soruları şu şekildedir:

1. Nevşehir Yerel Mutfağına ait restoran menülerinde bulunan yöresel yiyeceklerin gastronomi turizmi açısından bir çekicilik unsuru oluşturduğunu düşünüyor musunuz?
2. Nevşehir Yerel Mutfağına ait yöresel yiyeceklere restoran menülerinde yeterince yer verildiğini düşünüyor musunuz?
3. Nevşehir Yerel Mutfağına ait yöresel yiyeceklere restoran menülerinde daha fazla yer alabilmesi için sizce yapılması gerekenler nelerdir?

2.1. Nevşehir Yerel Mutfağına Ait Restoran Menülerinde Bulunan Yöresel Yiyeceklerin Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Nevşehir yerel mutfağının aslında Türk mutfağı içerisinde önemli bir yerinin olduğu, fakat yeterli tanıtımlar yapılmadığı için tam anlamıyla bir çekicilik unsuru oluşturmadığı ve restoran menülerinde hak ettiği yeri alamadığı araştırmaya katılan kişilerin ortak görüşüdür.

Katılımcılardan biri bu görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

‘Nevşehir yerel mutfağına ait yöresel ürünler gastronomi turizmi açısından tam anlamıyla çekicilik unsuru oluşturmuyor çünkü müşterilerimiz yemekler menüde bulunsalar bile tanımadığı yemekleri tatmakta ön yargılı davranıyorlar ve sipariş vermekten çekiniyorlar.’ Şef Aşçı

Turistlerin Nevşehir yöresel ürünlerinden çok Türk mutfağına ait klasikleşmiş yemekleri (kebab, pide vb. gibi) tercih ettiği görüşü de bulunmaktadır.

Bir katılımcı bu görüşü şu şekilde ifade etmektedir:

‘Nevşehir yerel mutfağına ait yöresel ürünler menülerde bulunsalar dahi müşteriler onların yerine alışmış oldukları tatlarla yöneliyor.’ Şef Aşçı

Nevşehir Yerel Mutfağına ait yöresel ürünlerin menülerde bulunmasının gastronomi turizmi açısından çekicilik oluşturup oluşturmadığı konusunda katılımcılar arasındaki genel görüş olumsuz gibi gözlemlense de Nevşehir yerel mutfağına ait bazı yemeklerin farklı sunumları ile turistleri çektikleri ve gastronomi turizmi açısından çekicilik unsuru oluşturduğu görüşünde olan katılımcılar da var.

‘İşletmemizi tercih eden müşterilerimizden büyük çoğunluğu çömlek kebabı için işletmemizi tercih ediyor çünkü çömlek kebabının sunumu müşterilerimizin ilgisini çekiyor.’ Restoran Yöneticisi

2.2. Nevşehir Yerel Mutfağına Ait Yöresel Yiyeceklere Restoran Menülerinde Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Nevşehir Yerel Mutfağına ait yöresel yiyeceklere restoran menülerinde yeterince yer verilmemesinin gerekçelerinden ilki Nevşehir Yerel Mutfağına ait pişirme

yöntemlerinin zorluğudur. Nevşehir Mutfağına ait yemeklerde daha çok tandır ve taş fırında pişirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu durum hem yemeklerin hazırlanış sürelerini hem de yapılan yemeklerin maaliyetlerini artırmaktadır.

Bir katılımcı bu görüşü şöyle ifade etmektedir:

“Restoranımızın menüsünde bulunan Nevşehir Yerel Mutfağına ait yemeklerin bir kısmını taş fırında pişirdiğimiz için yemeğin hazırlanış süresi bir kaç saati aşabiliyor. Bu yemekleri tüketmek isteyen müşterilerimizin siparişlerini restorana gelmeden birkaç saat önce telefonla vererek rezervasyon yapturmaları gerekiyor” Şef Aşçı

İkincisi ise Nevşehir Yerel Mutfağına ait yemekleri hazırlayabilecek ve sunacak yeterli sayıda eğitimli personelin olmayışıdır. Buna gerekçe olarak ise işletmecilerin Nevşehir Yerel Mutfağını bağımsız bir mutfak olarak görmemesi ileri sürülmektedir. İşletmecilerin bu tutumu, Nevşehir Yerel Mutfağı konusunda personelin kendini uzmanlaştırmasının önüne psikolojik bir engel olarak geçebilmektedir. Nevşehir Yerel Mutfağının bağımsız bir mutfak olarak görülmemesi durumu kendini restoran menülerine bakıldığında da göstermektedir. Çok fazla ürünün sunulduğu restoran menülerinde bile Nevşehir yerel mutfağına ait sunulan ürünler birkaç taneyi geçmemektedir.

Bu durumla ilgili görüşünü bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

‘Restoranımıza aldığımız servis personelinin birçoğu bazı yemeklerin sunumlarını ve servisini işe başladıktan sonra restoranımızda öğreniyor’ Restoran Yöneticisi

2.3. Nevşehir Yerel Mutfağına Ait Yöresel Yiyeceklerin Restoran Menülerinde Daha Fazla Yer Alabilmesi İçin Yapılması Gerekenlerle İlgili Bulgular

Katılımcıların Nevşehir Yerel Mutfağına ait yöresel ürünlerin restoran menülerinde daha fazla yer alabilmesi için yapılması gerekenler hakkındaki ortak görüşü Nevşehir Yerel Mutfağı'nın yazılı ve görsel medyada daha fazla tanıtımının yapılması gerektiğidir. Tanıtım faaliyetlerini ise resmi kuruluşlar ile özel işletmelerin birlikt yürütmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu paydaşların işbirliği içerisinde çalışmalarının gastronomi turizmine talebi artıracığı, böylelikle restoran menülerinde yerel ürünlerin yer alacağı düşünülmektedir. Bu görüşe hakim katılımcıların bu konuyu örneklendirmeleri istendiğinde katılımcılardan biri şu şekilde görüşünü ifade etmiştir:

'Televizyon programlarında Nevşehir'in daha fazla tanıtımını yapılmalı ve bu tanıtımlarda da bölgenin gastronomik unsurlarına dikkat çekilmelidir'. (Şef Aşçı)

Bir diğer katılımcı ise görüşünü;

'Birçok şehrin tanıtımı yapılırken tanıtım günleri ya da fuarlarda açılan standlar kullanılıyor. Nevşehirin tanıtımı açısından da resmi kuruluşlar tarafından özel işletmelerle iş birliği yapılarak nüfus açısından yoğun İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerde Nevşehir tanıtım günleri düzenlenebilir ya da turizm fuarlarına katılarak Nevşehir yemeklerinin tanıtımı yapıp çekiciliği artırılabilir'. Restoran Yöneticisi

Bir başka katılımcı ise görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

"Günümüzde internet ortamının etkisinin büyük olduğunu ve bu yüzden işletmelerin özellikle sosyal medya olmak üzere bu ortamlara hakim olması gerektiğini düşünüyorum. Her işletmenin bir web sitesinin olması gerektiği ya da kendine sosyal medyada bir sayfa edinerek Nevşehir Yöresel Yemeklerinin buralarda tanıtımlarını yapmaları gerektiğini düşünüyorum". Restoran Yöneticisi

Katılımcıların konu ile ilgili bir diğer görüşü:

'Resmi kuruluşlar tarafından hazırlanan tanıtım broşürlerinde Nevşehir'in gastronomik unsurlarına daha çok dikkat çekilerek ziyaretçilerin bu yemekleri deneme arzusu artırılabilir. Bu durum talebin artmasına ve restoran menülerinde Nevşehir Yerel Mutfağına ait yiyeceklerin daha çok yer almasına neden olabilir' Restoran Yöneticisi

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Belirlenen Nevşehir yöresel yemeklerinin gastronomi turizmi kapsamında bölgedeki yiyecek içecek işletmeleri menülerinde ne oranda yer aldığının belirlenmesi amacı ile yörede faaliyette bulunan onbir restoranın menülerinin incelenmesi, şef aşçı ve yöneticileri ile görüşülmesi neticesinde Nevşehir yerel mutfağına ait ürünlerin gastronomi turizmi açısından bölge için çekicilik unsuru oluşturma potansiyeline sahip olduğu görüşü yaygın olduğu ancak Nevşehir yerel mutfağına ait ürünlerin restoran menülerinde yeterince yer almadığı belirlenmiştir. Katılımcılar, gasronomi turizminin geliştirilebilmesi için resmi kurumlar ile yerel işletmelerin ortak tanıtım çalışmaları yapmasını önermektedir. Katılımcılara göre; ulusal medyada Nevşehir yerel mutfağının tanıtımları artırılmalı, tanıtım broşürlerinde ve fuarlarda Nevşehir yerel mutfağına ait örneklere daha çok yer verilmeli, özel tanıtım günleri düzenlenmeli, sosyal medya ve bloglar aracılığıyla

internet daha etkin kullanılmalıdır. Ayrıca, Nevşehir yerel mutfağının Gaziantep ve Hatay mutfakları gibi bağımsız bir mutfak olarak değerlendirilmeli, Nevşehir yerel mutfağına ait yöresel ürünlerin patentleri alınmalı, istihdam edilen personelin uzmanlaşması için sertifika programları düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Aslan, H. (2010). *Gastronomi Turizminin Turizm Eğitimi Programlarındaki Yeri ve Önemi-Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Aslan, Z., Güneren, E. ve Çoban, Ç. (2014). Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yöresel Mutfağın Rolü: Nevşehir Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(4), 3-13
- Cohen, E., ve Avieli, N. (2004). Food in Tourism: Attraction and Impediment. *Annals of Tourism Research*, 31(4), 755-778.
- Cömert, M., Özkaya, F.D. (2014). Gastronomi Turizminde Türk Mutfağının Önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 2(2), 62-66.
- Çavuşoğlu, M., (2011), ‘‘I. Uluslararası IV. Ulusal Eğridir Turizm sempozyumu Bildiriler Kitabı ‘‘içinde N. Avcı ve Ö. Kürşat (Editörler), *Gastronomi Turizmi ve Kıbrıs Mutfak Kültürü Üzerine Bir Araştırma*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.
- Çayır, S. (2002). *Nevşehir Yöresi Halk Mutfağı*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Deveci, B., Türkmen, S. ve Avcıkurt, C. (2013). Kırsal Turizm ile Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2), 29-34.
- Doğdubay, M., Giritlioğlu, İ. (2008), ‘‘Turistik Ürün Çeşitlendirmesi’’ içinde N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (editörler), *Mutfak Turizmi*, ss.433-456, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güldemir, O., Işık, N. (2011). *Nevşehir Mutfak Kültürü ve Yemekleri*. 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 6. Cilt. Nevşehir, 16-19 Kasım.
- Güzel, G.(2009). Gastronomi ve İnovasyon, *İz Atılım Üniversitesi Dergisi*, 8, 28-29.
- Hatipoğlu, A. (2010), *İnançların Gastronomi Üzerindeki Etkileri: Bodrum'daki Beş Yıldızlı Otellerin Mutfak Yöneticilerinin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir*

- Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,.
- Kaşlı, M. vd. (2015). Gastronomik Miras ve Sürdürülebilirlik: Eskişehir Örneği. *Eko Gastronomi Dergisi*, 1(2), 27-46
- Kaya, O. (2015). *Yöresel Yiyecekler, Turizm ve Sürdürülebilirlik*, Doğu Karadeniz Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Gümüşhane, 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane.
- Kesici, M. (2012). Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü. *KM Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 33 – 37
- Örgün, E., Keskin, E. (2014). *Geleneksel Avanos Mutfağı ve Gastronomi Turizmine Kazandırılması*, Avanos Sempozyumu, 23-25 Ekim 2014, Nevşehir.
- Özkaya, E. ve Gündeğer, M. (2014). *Yöresel Ürünlerin Gastronomi Turizminde Kullanımı: Ayvıcık Örneği*. 1. Ulusal Meslek Yüksek Okulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi, Zonguldak
- Pekyaman, A. (2008). *Turistik Satın alma Davranışında Destinasyon İmajının Rolü Afyonkarahisar Bölgesinde Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Plummer, R., Telfer, D., Hashimoto, A. ve Summers, R. (2005). Beer tourism in Canada Along the Waterloo-Wellington Ale Trail. *Tourism Management*, 26(3), 447 – 458
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management*, (23), 15–24.
- Şahin, G. G. ve Ünver, G. (2015). Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak “Gastronomi Turizmi”: İstanbul’un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(2), 63-73
- Şengül S. ve Türkay, O. (2015). *Gastronomi Turizmi Bağlamında Akdeniz Mutfak Kültürünün Turistik Ürün Olarak Kullanılması*, IV. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, Hatay, 15 Nisan 2015.
- Üner, H. E. (2014). *Her Şey Dahil Sistem de Türkiye Gastronomi Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Yönetimi Anabilim Dalı.

Yergaliyeva, A. (2011). *Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yerel Mutfağın Yeri (Uralsk Bölgesi 'ndeki Restoranlar Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüncü, H., R. (2009). *Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yayılası*, 10. Aybastı-Kabataş Kurultayı, Eskişehir, 27-35.

<http://www.sofra.com.tr/tarif/etyemekleri/2013/12/17/nevsehir-tava> Erişim Tarihi: 31.3.2016

www.nevsehir.bel.tr Erişim Tarihi: 20.03.2016

www.fibhaber.com Erişim Tarihi: 20.03.2016

KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN ENGELLİ TURİZMİNE YÖNELİK UYGULAMALARI: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
iyilmaz@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
deren@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Meral BÜYÜKKURU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
meralonur@nevsehir.edu.tr

Betül ÇETİN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
betul.c.eser@hotmail.com

ÖZET

Toplumun her bireyinin bütün olanaklara eşit bir şekilde ulaşmasının sağlanması temel bir insani haktır ve çağdaş toplum olmanın gereğidir. Turizm faaliyetine katılmak da bu insani haklar arasında düşünülebilir. Dünyada yaklaşık 600 milyon, Türkiye’de ise 8 milyon engelli insan yaşadığı dikkate alındığında, bu bireyler turizm sektörü için önemli bir pazar bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle destinasyonlar ve turizm işletmeleri için bu pazar bölümüne yönelik hizmetler sunmak ve düzenlemeler yapmak önemlidir. Çalışmanın amacı engelli bireylerin turizm faaliyetleri sürecinde, oldukça önem taşıyan konaklama aşamasında Nevşehir’deki 4 ve 5 yıldızlı otellerde var olan düzenlemelerin durum tespitini yapmak ve eksiklikler için önerilerde bulunmaktır. Bu çalışmada Nevşehir’deki toplam 23 adet 4 ve 5 yıldızlı otel yöneticisine anket uygulanarak, otellerin fiziksel koşullarının engelli bireyleri ağırlamaya yeterli olup olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Nevşehir’deki 4 ve 5 yıldızlı oteller engelli turizmi için yeterli düzenlemelere sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: Engelli, engelli turizmi, Nevşehir, konaklama işletmesi

ACCOMODATION BUSINESSES APPLICATIONS FOR THE DISABLED TOURISM: NEVSEHIR EXAMPLE

ABSTRACT

It is a fundamental human right for each individual to equitably access all social opportunities which is indeed a must to become a contemporary society. Participation to a tourism activity can also be considered among those rights. Regarding the population of approximately 600 million handicapped individuals in the world including the 8 million living in Turkey, it can be inferred that this population is an important potential market for tourism sector. Thus, providing services and making certain readjustments for handicapped individuals at destinations and tourism facilities are of great significance. The aim of this study is to

determine the situation at accommodation facilities, more specifically 4 and 5 star hotels in Nevşehir in terms of existing adjustments and services for handicapped individuals and to make recommendations for insufficiencies, as the accommodation stage is one among the key stages in a tourism activity. Within the study, a questionnaire was applied to the managers of 4 and 5 star hotels in Nevşehir at a total number of 23 and the physical conditions of the hotels were assessed in terms of their sufficiency to accommodate handicapped individuals. The finding revealed that the 4 and 5 star hotels in Nevşehir is not adequately adjusted for handicapped tourism.

Key Words: Disabled, disabled tourism, Nevşehir, hospitality business

GİRİŞ

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engelli turizmi, gelişme potansiyeline sahip turizm çeşitleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak, engelli bireylerin diğer bireyler gibi turizm faaliyetlerine katılabilmelerinin teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, engellilerin tatilleri sırasında kalacakları otel işletmelerinin gerekli donanım ve imkânlarla sahip olmaları da oldukça önemlidir. Bunu gerçekleştirebilen oteller müşteri memnuniyetini sağlayarak rakiplerine kıyasla rekabet avantajlı elde edecektir.

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik’te otel işletmelerinin engelli vatandaşlara yönelik olarak yapmaları gereken düzenlemeler ana hatlarıyla hüküm altına alınmıştır. Bu Yönetmelik’in Uygulanmasına Dair Tebliğ de ise özellikle bedensel engellilerin otel işletmelerinde rahatlıkla konaklayabilmeleri için bulunması gereken düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca ilgili literatürde araç park yerlerinden asansörlere, odalardan banyo ve tuvaletlere kadar otellerdeki birçok alanda engelli müşteriler için gerekli düzenlemelerden bahsedilmektedir.

İki bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde engelli kavramından, dünyada ve Türkiye’deki engelli nüfusu ve oranlarından bahsedilmiş, engelli turizmi hakkında bilgilere ve yapılan çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise hem ilgili yasal düzenlemeler ve hem de benzer çalışmalarda yer verilen hususlar dikkate alınarak hazırlanan anketin uygulanması sonucunda elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

1. Engelli Turizmi

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelli kavramını, bireysel hasar ve işlevsel bozuklukları, faaliyet sınırlılıklarını ve katılım kısıtlamalarını kapsayan geniş yelpazeli

bir terim olarak tanımlamaktadır. (Dünya Sağlık Örgütü, 2016). 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nda ise engelli kavramı 'fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey' olarak tanımlanmaktadır (Engelliler Kanunu, 2005).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından dünyada bir milyardan fazla insanın çeşitli engel durumlarının olduğu tahmin edilmektedir. Bu tahmini değer dünya nüfusunun %15'ine tekabül etmektedir (Dünya Engellilik Raporu, 2011). 2030 yılında ise engelli sayısının 100 milyona ulaşacağı düşünülmektedir (Lach, 1999).Türkiye'de ise 8 milyon civarı engelli birey, aileleriyle birlikte 32 milyonluk bir nüfusa ulaşırken, engellilik ülkemizde nüfusunun yarısını ilgilendiren önemli bir konu olarak görülmektedir (Çakır, 2014). Son yıllarda yapılan bir araştırmanın verilerine göre, Surrey Üniversitesi (İngiltere) tarafından yürütölen OSSATE (One-Stop-Shop Accessible Tourism in Europe- Avrupa'da Erişilebilir Turizm) adlı araştırmada Avrupa'da yaklaşık olarak 46 milyon fiziksel ya da zihinsel sorunu bulunan engellinin yaşadığının tespit edilmiştir. Avrupa'da yaşayan hamile kadınlar ve 65 yaş üzeri nüfus göz önüne alındığında bu rakam yaklaşık 130 milyon kişiye ulaşmaktadır. Dünyanın büyüyen ekonomisi Çin'de 60 milyon (çalışabilir durumda 25 milyon), Türkiye'de 8 milyon ve Japonya'da ise 5 milyon (18 yaşın üzerinde 3 milyon) engelli yaşamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Avrupa'da yaşayan engelli nüfusun yaklaşık yüzde 70'i seyahat etmektedir. Bu kişilerin genellikle bir ya da birkaç kişinin refakatiyle seyahat ettikleri düşünüldüğünde Avrupa'da seyahat eden potansiyel rakamın 130 milyon kişi olduğu ve bunların yaklaşık turizm harcamasının 80 milyar Avro'dan fazla olduğu belirtilmektedir (OSSATE, 2005; Bulgan ve Kaygısız, 2015). Aşağıdaki Tabloda Avrupa ülkelerindeki engelli nüfusu gösterilmektedir (OSSATE, 2005: 36):

Tablo 1: Avrupa Ülkelerindeki Engelli Birey Sayısı ve Toplam Nüfusa Oranları (16-64 yaş)

Ülke	%	Bin	Ülke	%	Bin
Malta	8.5	23	Romanya	5.8	901
Lüksemburg	11.7	36	Finlandiya	32.2	1,123
Kıbrıs	12.2	64	İsveç	19.9	1,173

Litvanya	8.4	208	Belçika	18.4	1,253
Estonya	23.7	214	Portekiz	20.1	1,409
Slovenya	19.5	277	Çek Cumh.	20.2	1,470
İrlanda	11.0	299	İspanya	8.7	2,386
Slovakya	8.2	317	İtalya	6.6	2,556
Norveç	16.4	495	Hollanda	25.4	2,823
Avusturya	12.8	710	Almanya	11.2	6,161
Danimarka	19.9	715	Fransa	24.6	9,726
Yunanistan	10.3	734	UK	27.2	10,930
Macaristan	11.3	782			

Tabloya bakıldığında engelli birey sayısının en fazla olan ülke İngiltere olup 10.930.000 engelli birey bulunmaktadır. İngiltere’yi 9.726.000 engelli sayısı ile Fransa takip etmektedir. 2002 yılında yapılan “Türkiye Özürlüler Araştırması” ile Türkiye’deki engellilerin sayısı, oranı, sosyo-ekonomik yapısı, sosyal yaşamda karşılaştıkları sorunlar, beklentileri, engellilik türleri, engellerinin oluş sebebi, bölgesel farklılıklar ile süregelen hastalığa sahip olma oranlarının ölçülmesi hedeflenmiş olup, Türkiye’de; engelli olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %12.29 olduğu tespit edilmiştir. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı %2.58 iken süregelen hastalığı olanların oranı ise %9.70 olarak belirlenmiştir (Tufan ve Arun, 2006).

Engelli bireylerin toplum içinde daha mutlu, eşit haklarla yaşadıklarını hissettirecek sosyal yaşamda destek verilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi, engelli bireylerin de herkes gibi kolay bir şekilde alışveriş yapmasını, seyahat etmesini, sosyal faaliyetlere katılmasını vb. sağlayacaktır. Engelli bireylerin yaşamın tüm kesimlerine uyumlarının sağlanması toplumların çağdaş bir görevidir. Engelli bireylerin de toplumdaki diğer bireyler gibi gezmeye, tatil yapmaya ve farklı yerleri görmeye ihtiyaçları vardır (Atak, 2008, s.1). Genel olarak engelli bireylerden oluşan grubun gerçekleştirdiği turizm faaliyeti olarak literatüre geçen engelli turizm (disabled tourism) kavramı, son yıllarda literatürde ve uluslararası örgütlerde engelsiz turizm ve erişilebilir turizm (accessible tourism) olarak kullanılmaya başlanmıştır (Toker ve Kaçmaz, 2015; Zengin ve Eryılmaz, 2013; Birdir vd., 2014; Olcay vd. (2015). Dünya genelinde engelli bireylerin sayısı ve bu bireylerin genellikle tek başlarına değil de yanlarında refakatçi ya da refakatçilerle birlikte seyahat ettikleri ve bu bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıkları

düşünüldüğünde engelli turizmi çok değerli bir pazar olarak gündeme gelmektedir (Zengin ve Eryılmaz, 2010). Engelli bireylerin oluşturduğu müşteri grubu büyük önem taşımaya rağmen, bu konudaki genel uygulamalar müşterilerin arzu ettiği düzeyde değildir. Rampaların inşası, engelliye özel park alanlarının tahsisi, engelli yatak odalarının düzenlenmesi, gerekli teknolojinin edinilmesi gibi birçok zorunluluk yüzünden turizm işletmeleri engelli turizmine kayıtsız kalmaktadır (Arola vd., 2011: 140; Burnett ve Baker, 2001: 4). Gerek turizm işletmelerinin engelli turizmine ilgisiz kalmaları, gerekse rezervasyon, konaklama ve tur paketlerindeki yetersizlikler engelli turistlerin engelsiz bireyler gibi turizm faaliyeti içerisine girmelerini engellemektedir (Yau vd., 2004: 947).

OSSATE (2005) araştırmasında kesin sayılar olduğunu iddia etmeden Avrupa ülkelerinin toplam konaklama işletme sayısı, turistik çekiciliklerin sayısı ve yiyecek-içecek işletmelerinin sayısı belirlenerek, bu işletmelerin kaçının engellilere yönelik erişilebilir uygulamalara sahip olduğu belirtilmiştir. Aşağıdaki tabloda Avrupa ülkelerinin turizm arzı ve erişilebilirlik düzeyi gösterilmektedir (OSSATE, 2005):

Tablo 2: Toplam ve Erişilebilir Turizm Arzı

	Konaklama				Çekicilikler			Yiyecek- İçecek İşl.		
	Toplam	Erişilebilir Olan	%		Toplam	Erişilebilir Olan	%	Toplam	Erişilebilir Olan	%
Avusturya	20609	295	1.4	-	-	-	-	-	-	-
Belçika	3558	175	4.9	1233	79	6.4	-	-	-	-
Kıbrıs	961	39	4	-	-	-	-	-	-	-
Çek Cmh.	3859	660	17.1	120	9	7.5	245	109	44.4	
Danimarka	1097	139	11.8	-	-	-	1217	86	7.6	
Estonya	854	-	-	422	-	-	100	-	-	
Finlandiya	1470	23	1.5	-	93	-	-	101	-	
Fransa	28649	368	1.2	-	196	-	-	100	-	
Almanya	55119	-	-	-	-	-	-	-	-	
Yunanistan	8876	1094	12.3	-	-	-	-	120	-	

Macaristan	2741	330	12	-	-	-	-	-	-
İrlanda	8971	75	0.8	-	83	-	-	-	-
İtalya	31997	9248	28.9	-	-	-	-	-	-
Letonya	326	-	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	1221	122	9.9	-	-	-	1254	103	8.2
Lüksembur	560	42	7.5	-	-	-	257	-	-
g									
Malta	361	23	6.3	46	-	-	928	1	0.1
Hollanda	7080	196	2.7	1425	427	29.	110	36	32.7
						9			
Polonya	8376	-	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	2214	-	-	-	-	-	2115	-	-
Slovakya	2084	235	11.2	-	-	-	275	64	23.2
Slovenya	981	-	-	-	-	-	793	-	-
İspanya	22348	1525	6.8	-	-	-	4178	45	-
							9		
İsveç	2770	250	9	-	-	-	-	-	-
Britanya	62828	938	1.4	7806	-	-	-	-	-
Toplam	279910	15768	5.6	11052	1258	11.	4908	765	1.5
						3	3		

Guerra'nın 2003 yılında yaptığı bir araştırma sonucuna göre İspanya'nın erişilebilir turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Engelli turist sayısı bakımından en fazla potansiyeli olan İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerden en çok seyahatlerin İspanya'ya gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla İspanya'nın engelli turistler için önemli bir destinasyon olduğu saptanmıştır (Guerra'dan Aktaran Bulgan ve Çarıkçı, 2015).

1.2. Dünyada ve Türkiye'de Engellilere Yönelik Düzenlemeler

Dünyada engelli bireylere yönelik çıkarılan yasalara bakıldığında özellikle, 1990'da Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkarılan "Engelli Amerikalılar Yasası" (ADA: The Americans With Disabilities Act) ile 1995'de İngiltere'de yürürlüğe giren "Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası"nın (DDA: Disability Discrimination Act) engelli bireylerin turizm faaliyetlerinde bulunabilmeleri için turizm sektöründe atılan önemli adımlar olduğu görülmektedir (Öztürk vd., 2008). Bu standartlar çerçevesinde engelli bireylerin kullandığı bütün kamusal ve toplu kullanım alanlarının standartları

belirlenmiştir. ADA'ya göre bütün konaklama işletmeleri Engelli Amerikalılar Yasasına uymak zorundadır. Bu çerçevede ADA tarafından konaklama işletmelerinin standartlara uygun hale gelebilmesi için bir ölçek hazırlanmıştır (ADA, 2010). Yasa'nın (ADA) 3. bölümünde; restoran, otel, müze vb. özel kuruluşlara ait bütün ortak kullanım alanlarında engelli bireylerin diğer sağlıklı bireylerle eşit imkanlara sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır (Şahin, 2012: 30). Avrupa Birliğine ait standartlar incelendiğinde ise karşımıza Avrupa Birliği bünyesinde faaliyet gösteren “Avrupa Birliği Ulaşılabilir Turizm Ağı” (European Network for Accessible Tourism- ENAT) çıkmaktadır. ENAT, Avrupa Birliğinde yer alan turistik destinasyonlara, turizm ürünlerine ve turizm servislerine turistlerin ulaşılabilirliğini sağlamak amacı ile kurulmuştur (www.accessibletourism.org).

Türkiye’de engelliler için ilk olarak 2002’de başbakanlık tarafından yayımlanan genelgede; yerel yönetimler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, fiziksel çevrenin özürllüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, cadde, sokak, meydan, yeşil alanlar, çocuk bahçeleri, müzeler, sergi alanları, parklar, piknik ve eğlence alanları, spor ve oyun alanları, otoparklar gibi kentsel, sosyal, teknik alt yapı alanlarının, turizm, eğitim, sağlık ve kültür tesis ve yapıları ile binaların, özürllülerin fiziki çevreye ulaşılabilirliğini sağlamak amacıyla TSE ve imar mevzuatında yönetmelik değişiklikleri yapılmıştır (www.dpb.gov.tr). Türkiye’nin ilk Özürllüler Kanunu olarak 5378 sayılı “Özürllüler Kanunu”, 07.07.2005 tarihinde Resmi Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Aktaran Çarıkçı ve Bulgan, 2015).

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik’te engelli bireyler için gerekli sınıflandırmalar ve standartlara yer verilmiştir. Bu Yönetmeliğin 4. kısım 18. madde c bendinde bedensel engelli bireyler için düzenlemeler yer almaktadır. Tesisler, toplam kapasitesi 80 oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin %1’i oranında engelli odasına sahip olmalıdır. Ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme içme ünitesinde, mola noktalarında düzenlemelere gidilmelidir. Temalı parklar ile eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılması istenmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005).

1.3. Engellilere Yönelik Konaklama İşletmelerindeki Düzenlemeler

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (2011/1)'in 5. Bölümünde Bedensel Engelliler Düzenlemelerine İlişkin Esaslar kısmında 20. madde kapsamında bedensel engellilerin bir otel işletmesinin odalarında rahatlıkla konaklayabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılması öngörülmektedir. Bu düzenlemeleri içeren maddeler;

- Odalar, bedensel engellilerin rahatça odayı kullanabileceği şekilde, uygun büyüklük ve konumdaki eşyalarla tefriş edilmeli, dengesiz duran, sivri köşeli eşyaların odalarda bulundurulmamasına dikkat edilmelidir.
- Oda giriş kapısı temiz genişliği en az 85 cm olmalı ve odanın zemini kaygan olmamalıdır.
- Odalarda bulunan dolap kapıları sürgülü olmalı ve askı yüksekliği en fazla 140 cm olmalıdır.
- Elektrik düğme ve prizleri zemin döşemesinden en fazla 120 cm, en az 40 cm yükseklikte olmalıdır.
- Yatak başucu merkezi aydınlatma düğmesi bulunacak şekilde dizayn edilmelidir.
- Oda banyolarında; genel tuvaletlerde yapılan düzenlemelere ek olarak bedensel engelli kullanımına uygun şekilde küvet veya duş düzenlemesi yapılmalıdır.
- Bu bölümlerde oturma yeri ile uygun yerlerde tutunma bantları bulunmalı ve banyo kapısı açılımı rahat hareket imkânı verecek şekilde olmalıdır.
- Eşik yapılmaması tavsiye edilmekle birlikte eşik olması durumunda en fazla 1,5 cm yükseklikte ve pahlı olarak konumlandırılmalıdır.
- Odalarda resepsiyonla bağlantı alarm sistemi veya telefon bulundurulmalıdır.
- Oda düzenlemeleri için öngörülen %1 oranının değerlendirilmesinde kusuratlar dikkate alınmamalıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011).

TÜRSAB verilerine göre (2008), Türkiye’de toplam 1176 Turizm İşletme Belgesi tesiste engelli misafir odası bulunmaktadır. Ancak engelliler ile ilgili

verilerin istatistikleri henüz tutulmadığı için Türkiye’de toplam engelli yatak sayılarına ulaşmak mümkün olmamaktadır. Yine TÜRSAB engelli oda sayısı 605 adet ile Antalya’nın ilk sırada yer aldığını, bu sayıyı 159 adet engelli odası ile Muğla ilinin ve daha sonra 147 adet yatak kapasitesi ile İstanbul ilinin izlediğini belirtmektedir. Ayrıca Avrupa’nın en büyük Türkiye’nin ise ilk engellilere yönelik oteli Muğla ilinin Marmaris İlçesinde açılmıştır. Dört yıldızlı, 7 katlı, 72 odalı, 200 yatak kapasiteli otelde engellilerin rahatça tatil yapabilmesi için her türlü erişilebilirlik sağlanmaktadır. Tesiste 26 adet engelli odası mevcuttur. 46 oda ise refakatçileri için ayrılmıştır. Otelde tüm eşikler kaldırılmış, havuza ‘havuz asansörü’ yerleştirilmiştir. Ayrıca engellilerin transferi de düşünülerek, onlara yönelik otobüs ve minibüs satın alınmıştır (www.hurriyet.com.tr).

Çok az sayıda konaklama tesisi engelli bireyler için imkanlar sağlayabilmektedir. Bu imkanlar içerisinde; özel ayrılmış park yerleri, uyarı sistemine sahip asansörler, geniş bir girişi bulunan, elektrik düğmelerinin aşağıda yer aldığı, tutma ve ayar yerleri olan yatakların bulunduğu, tekerlekli sandalyenin rahat hareket edebileceği odalar ve uygun klozet, duş teknesi ve lavabo yükseklikleri olan banyolar bulunmaktadır (Şahin ve Erkal, 2012). Engelli bireylerin konaklama işletmesinde sorunsuz konaklayabilmesi için yapısal olarak bazı düzenleme ve uygulamaların yapılması gerekmektedir. Bunlar;

Park Alanları: Türkiye Otopark Yönetmeliği’ne göre; umumi bina ve bölge otoparkları ile genel otoparkların giriş-çıkış ve asansörlerine en yakın yerlerinde birden az olmamak şartıyla, her 20 park yerinden birinin engelli işareti konularak engelliler için ayrılması zorunludur (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı 1993). Engelli park alanları 3,5 m genişliğinde olup, birey ile aracı arasında herhangi bir bariyer bulunmamalı ve park alanı sarı ile işaretlenmelidir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2001).

Girişler: Tesis girişlerinin kolay algılanabilir ve ulaşılabilir olması gereklidir. Girişler iyi aydınlatılmalı, kaygan olmayan sert malzeme ile kaplanmalıdır. Girişte seviye farklılıkları varsa uygun bir rampa düzenlenmelidir (Yörük, 2003). Giriş kapısı temiz genişliği en az 85 cm olmalıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011). Döner kapılar engelliler için uygun değildir. Giriş kapısı duvarla aynı hizada olup bir düzlem oluşturmamalı, aralarında en az 20 cm mesafe olmalıdır. Bu düzenleme görme engellilerin yönlerini kolayca bulmalarını sağlar (OFD Ulaşılabilirlik Kılavuzundan Akt. Şahin ve Erkal, 2012).

Resepsiyon: Konaklama tesislerinin resepsiyon masasının yüksek oluşu engelliler için bir problem oluşturur. Bu nedenle oturarak check-in/out işlemlerini yaptırmak isteyen engelliler için resepsiyon masalarında özel bir alçak bölüm yapılmalıdır (Artar ve Karabacakoğlu 2003).

Koridorlar: Koridorlar ve geçiş yerleri iki tekerlekli sandalyenin karşılıklı geçişine uygun olmalıdır. İki tekerlekli sandalyenin bir alanda yan yana geçebilmesi için en az 152,5 cm genişlik olması gerekmektedir. Koridorlarda görme ve ortopedik engelliler için tutunma bantları bulunmalıdır (Davies ve Beasley'den Akt.Şahin ve Erkal, 2012).

Asansörler: Asansör düğmeleri zemin döşemesinden 90-120 cm yükseklikte ve tekerlekli sandalye yaklaşmasına izin verecek konumda yer almalıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2011). Kabin içinde yerden 85-90 cm yükseklikte tutunma bantları olmalıdır. Ayrıca kabin içinde telefon bulundurulması ve açılır-kapanır küçük bir oturma yeri bulunması tavsiye edilmektedir. Asansör kabini önünde kullanım amacına uygun yeterli alan bırakılmalıdır. Kabin içi tekerlekli sandalye kullananlar için uygun genişlikte olmalı, tekerlekli sandalyenin manevra yapabilmesine olanak sağlamalıdır. (TSE 1991:3).

Merdivenler: Merdivenler engelliler için büyük sorun yaratmaktadır. Konaklama işletmelerinde basamak genişliği yaklaşık 30 cm olmalıdır. Uzun ve dik merdivenler 8-10 basamakta bir sahanlıkla kesilmelidir. Merdivenin her iki yanında trabzan bulundurulmalıdır (Şahin ve Erkal, 2012).

Odalar: Odalar, bedensel engellinin rahatça hareket edip odayı kullanabileceği şekilde, uygun büyüklük ve konumdaki eşyalarla tefriş ve dekore edilmeli, dengesiz duran, sivri köşeli eşyalar bulundurulmamalıdır. Elektrik düğme ve prizleri zemin döşemesinden en fazla 120 cm, en az 40 cm yükseklikte olacak şekilde düzenlenmelidir. Görme engellilere odaları tanımada kolaylık sağlamak amacıyla, kapı üzerine kabartma olarak yazılmış ve yerden yüksekliği kapı kolu hizasında olan harf ve rakamlar yerleştirilmelidir (Şafak vd., 2004). Oda kapılarında görme engellilerin kolaylıkla anlayabileceği türden numaralar bulunmalıdır. Bu numaralar helvetica veya benzeri biçimdeki kolayca okunan bir yazı karakterinde olmalı, italik biçimde yazılmamalıdır. Yazı karakterlerinin asgari boyutu 1,5 cm olmalıdır. Yazılar kapı kolunun bulunduğu kenarda ve zeminde 140 cm ile 180 cm arasında bir yüksekliğe sahip olmalıdır (Şahin ve Erkal, 2012).

Kapı boşlukları tekerlekli sandalyeyle, yürüteç ya da koltuk değneği kullanan engellinin kapıya, kapı kasasına ya da kapı koluna çarpmadan geçebileceği genişlikte olmalıdır. İdeal olarak kapı boşluğu tekerlekli sandalyenin ölçüsünün dışında, el ve kol için de belli bir payı içermelidir. Bu pay aynı zamanda tekerlekli sandalyenin, kapı boşluğundan her zaman tam dik konumda geçemediği düşünüldüğü için de gereklidir. Standartlar, kapı 90 derece açıldığında 80 cm boşluk kalması gerektiğini belirtmektedir (Yörük, 2003). Kapı kolunun ise yerden yüksekliği 100-110 cm olmalıdır (TSE, 1991)

Yatak odasında dolaplar erişilebilir bir alan üzerinde yer almalıdır. Tekerlekli sandalye kullanan engelli bireylerin giyinme dolabında rahatça ulaşabileceği yükseklik 112 cm olarak belirtilmektedir. Tekerlekli sandalyenin önden yaklaşabilmesi için gereken alan ise 40 cm olmalıdır (TSE, 1991).

Tuvalet ve Banyo: Tuvaletlerde bulunan kapıların genişliği en az 81.5 cm olmalı, dışa açılmalıdır (TSE, 1991). Engelli tuvaletleri için arkalarındaki ve yanlarındaki duvarda tutunma barlarının bulunması gerekmektedir (Yörük, 2003). Tuvaletlerde bulunan lavaboların yerden yüksekliği maksimum 86 cm olmalı; önden yaklaşım için lavabo önünde 76x122 cm'lik net döşeme alanı bulunmalıdır Lavabo altına dizin rahat girebilmesi için 68,5 cm boşluk bulunmalıdır. Lavabonun altı ve duvar arası 20,5 cm olmalıdır. Minimum lavabo derinliği ise 43 cm olmalıdır. Tuvaletlerde bulunan aynaların yerden yüksekliği, ADAAG ve TSE standartlarına göre, maksimum 101.5cm olmalıdır ((Davies ve Beasley'den Akt.Şahin ve Erkal, 2012; TSE, 1991:).

Banyo, tekerlekli sandalye girebilecek ve hareket edebilecek şekilde planlanmalı, yer kaplaması kaygan olmamalıdır (TSE, 1991). Duş ünitesi hortumu en az 150 cm boyunda hem sabit bir duş başlığı ve hem de el duşu (telefon tipi) biçiminde kullanılabilir bir duş ünitesi sağlanmalıdır. Eğer küvet çevresinden bir bölme ile ayrılıyorsa bu tür bölmeler kumandaları ya da tekerlekli sandalyeden küvete geçişi engellememelidir (Yörük, 2003).

Havuz, Sauna ve Hamam: Konaklama işletmelerinin hamam, sauna ve havuz gibi alanları engelli bireylerin kullanımı açısından diğer alanlar gibi özel uygulamalar gerektirir. Bu alanlarda eşik, basamak gibi engelli bireylere sıkıntı yaratacak yükseltilerden kaçınılmalıdır. Ayrıca onların kolay hareket edebilecek ve manevra yapabilecek geniş alan oluşturulmalıdır. Havuzlardaki sorun ise kullanıcıların havuza giriş-çıkışlarında olmaktadır. Giriş ve çıkışlarda yaşanan sorunun en kolay çözümü; havuz

kenarı ile havuz içinde dönel, yatay ve düşey çalışabilen asansörler kurulmasıdır (Mülayim ve Özşahin 2011).

1.4. İlgili Çalışmalar

Türkiye’de yapılan çalışmalar içerisinde, Düger ve Kayıhan’ın (2001) yaptığı çalışmada Ankara’da bulunan 8 konaklama işletmesinin engelli uygulamalarına sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Buna göre, çalışmaya katılan tesislerin hiçbirinde engelliler için otopark düzenlemesine gidilmediği, tesislerin tamamında zeminin %100’ünün, tesislerde bulunan kapıların %75’inin, asansörlerin %62’sinin, girişlerin %50’sinin engellilerin kullanımına uygun olduğu, buna karşın tesislerin %87’sinde engelsiz yatak odalarının bulunmadığı ve tesislerin %75’inde ise tesis içi ulaşılabilirliğin sağlanamadığı görülmüştür (Düger ve Kayıhan, 2001).

Artar ve Karabacakoğlu’nun (2003) yaptığı çalışmada İstanbul, İzmir, Antalya, Muğla ve Aydın illerinde bulunan konaklama işletmelerinin engelli uygulamaları incelenmiştir. Buna göre çalışmaya katılan tesislerin %61’inde engelliler için çeşitli uygulamaların bulunduğu, tesislerde yer alan asansörlerin %81’inin bedensel engellilerin kullanımına uygun olduğu ve tesislerin sadece mevzuat gereği yükümlülüğü olan %1’lik oda kapasitesini engellilerin kullanımına sundukları belirlenmiştir (Artar ve Karabacakoğlu, 2003).

Pehlivanoğlu (2012) yaptığı araştırmada Antalya’da beş adet beş yıldızlı otelin engelli odalarının mekân tasarımını ve uygulamalarını incelemiştir. Bu uygulamalarda karşılaşılan sorunları tespit ederek çözüm önerileri geliştirmiştir. Beş otelden sadece bir tanesinde engellilere yönelik kriterlere uyulduğunu, diğerlerinin ise pek çok kriteri uymadığını tespit etmiştir. Beş otelin tamamında uyulan tek bir kriter bulunmuştur. O da elektrik anahtarının engellilere uygun yükseklikte olmasıdır.

Bulgan ve Çarıkçı (2015) ise Antalya’daki 4 ve 5 yıldızlı otellerde yönetici ve misafirlere ayrı olarak anket çalışması yaparak engelli turistlere verilen hizmetlerin yeterlilik düzeylerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Araştırma sonucuna göre yöneticilerin engelli turizm pazarına hizmet verme konusunda kendilerini yetkin olarak gördükleri ve mevcut olan eksiklikleri görmezden gelerek misafirlere göre daha olumlu bir tutum sergiledikleri ortaya çıkmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada engelli bireylerin engelsiz turizme katılmalarına katkıda bulunmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın konusunu, Nevşehir’deki 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde engellilere yönelik uygulamalar ve düzenlemeler oluşturmaktadır. Araştırmada Nevşehir’de engelli turizmi alanında işletmelerin eksik yönlerinin tespit edilmesi ve yapılması gereken düzenlemelerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamına Nevşehir ilinde bulunan 23 adet 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri alınmış ve araştırmanın yöntemi belirlenmiştir. Araştırma kapsamına sadece 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin alınmasının sebebi ise “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” in 18. Maddesi c bendi 1. fıkrasında yer alan ifadedir. Araştırmanın evrenini ise Nevşehir’de bulunan 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin yöneticileri oluşturmaktadır.

Konaklama işletmelerinin engellilere yönelik uygulamalarını değerlendirmek üzere yöneticilere uygulanan anket formu konuyla ilgili literatür taranarak derlenmiştir. Anket formunda, yöneticilere yönelik 6 demografik soru, tesisin genel yapı itibarıyla engellilere uygunluğunu ölçen 4 soru ve tesisin engelli bireylere yönelik düzenlemelerini değerlendiren 15 ifade yer almaktadır.

2.1. BULGULAR

Araştırmaya dahil edilen oteldeki çeşitli departman yöneticilerinin demografik özelliklerine bakıldığında yaklaşık yarısının 26-33 yaş aralığında olduğu, %74’ünün turizm eğitimi aldığı ve lise, önlisans ve lisans mezunu olanların sayısının birbirine yakın olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Otel Yöneticilerine İlişkin Demografik İstatistikler

	n	%		n	%
<u>Cinsiyet</u>			<u>Medeni Durum</u>		
Bayan	4	17,4	Evli	17	73,9
Erkek	19	82,6	Bekâr	6	26,1
<u>Yaş</u>			<u>Alan</u>		
26-33	11	47,8	Turizmle İlgili	17	73,9
34-41	6	26,1	Diğer	6	26,1

42-49	4	17,4			
50-57	2	8,7			
<u>Çalıştığı Pozisyon</u>			<u>Eğitim</u>		
Genel Müdür	9	39,1	Lise ve Dengi	8	34,8
Önbüro Müd.	4	17,4	Önlisans	6	26,1
İ.K. Müd.	2	8,7	Lisans	9	39,1
Yiyecek-İçecek Müd.	1	4,3			
Muhasebe Müd.	1	4,3			
Diğer	6	26,1			

Otel yöneticilerinden 22'si çalıştıkları otelde engellilere yönelik odalarının bulunduğunu belirtmiştir. 9 otelde (%39) engelli odasının giriş katta olduğu, 6 otelde (%26) 1.katta olduğu, 2 otelde (%9) 2. katta olduğu, 5 otelde (%22) de birden fazla katta engelli odasının bulunduğu belirlenmiştir. Giriş kat dışındaki katlarda engelli odasının bulunduğunu ifade eden yöneticiler, asansör veya merdivenlerin engelliler açısından bu katlara ulaşımında uygun olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya dahil edilen otellerde engelli turist sayısına ilişkin istatistik bulunmadığı öğrenilmiştir. Yöneticilere tahmini olarak engelli turist sayısı sorulmuştur. Otellerin 17'sine (%74) yılda 1-50 arası engelli turist geldiği, 2 otele (%8,7) 51 ile 100 arasında engelli turist geldiği, 1 otele ise 100'den fazla engelli turist geldiği tespit edilmiştir. Bir otel yöneticisi ise bir yılda hiç engelli turist gelmediğini, 2 otel yöneticisi ise engelli turist sayısına ilişkin bir tahmin yapamadıklarını ifade etmiştir.

Tablo 4: Otellerin Engel Türüne Göre Hizmet Verme Durumu

	Yürüme		Tekerlekli		Görme		Duyma		Zihinsel		Astım	
	n	%	Sand.	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Evet	19	82.6	22	95.7	5	21.7	8	34.8	3	13	9	39
Hayır	4	17.4	1	4.3	18	78.3	15	65.2	20	87	14	61

Konaklama işletmelerinin engel durumuna göre müşterilere hizmet verme özelliklerine bakıldığında çoğunluğunun yürüme problemi olan müşterilere hizmet verebildiği ve işletmenin tekerlekli sandalye kullanımına uygun olduğu görülmektedir.

Görme, duyma, zihinsel ve astım problemi olan müşterilere yönelik uygulamaların yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak yılda gelen engelli turist sayısının az olması olarak düşünülebilir.

Tablo 5: Otel Değerlendirme Formu, Frekanslar ve Yüzdeler

<i>Otelde Engelli Uygulamalarına Yönelik İfadeler(n=23)</i>	Evet	%	Hayır	%
Genel olarak, otelimizin mimarisi engelliler için uygundur.	17	73,9	6	26,1
Otelimizdeki engellilere yönelik uygulamalar yeterlidir.	20	87	3	13
Engelli odalarındaki tuvalet ve banyolar engellilerin kullanımına uygundur.	21	91,3	2	8,7
Genel mahallerdeki lavabo ve tuvaletler engellilerin kullanımına uygundur.	19	82,6	4	17,4
Görme engelliler için gerekli yerlerde kabartma yazısı kullanılmaktadır.	5	21,7	18	78,2
Görme engelliler için asansörlerde sesli uyarı sistemleri kullanılmaktadır.	7	30,4	16	69,6

İşitme engelliler için görsel levhalar yeterli düzeydedir.	15	65,2	8	34,8
Bölümler arasında ortopedik engelliler için ulaşım sağlanmaktadır.	19	82,6	4	17,4
Asansörler tekerlekli sandalye kullanımına uygundur.	19	82,6	4	17,4
Ortopedik engellilerin havuza girişini sağlamak amacıyla özel sistemler bulunmaktadır.	10	43,5	13	56,5
Otoparkımızda engelli park yeri mevcuttur.	18	78,3	5	21,7
Çalışanlarımız engelli müşterilere hizmet vermede yeterli bilgiye sahiptir.	16	69,6	7	30,4
Fiyatlarımızda engelliler için özel indirimler uygulanmaktadır.	6	26,1	17	73,9
Otelimizde engelliler için tasarlanan rampalar uygun eğim ve genişliğe sahiptir.	22	95,7	1	4,3
Otelimizde engellilere uygun özel transfer aracı bulunmaktadır.	4	17,4	19	82,6

Tablo 5'e bakıldığında, otellerin çoğunluğunda engellilere yönelik uygulamaların sadece yasal anlamda yeterli olduğu belirtilmiştir. Yönetmelikte zorunlu olan rampaların, otoparkın, genel alanlardaki tuvalet ve banyoların, bölümler arası geçişlerin engelli

kullanımına uygun olduğu görülmektedir. Uygulamaların daha çok ortopedik engellilere yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Fakat görme ve işitme engellilere yönelik özel uygulamaların yetersiz olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli turizminin önemi gün geçtikçe artmaktadır. İnsanların daha da bilinçlenmesiyle engelli insanların da sağlıklı insanlar gibi aynı şartlarda yaşaması gerektiği düşünülmektedir. Ancak engelli sayısı her geçen gün artsa da turizm sektörü açısından verilen önem son yıllarda daha çok kendini göstermeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda engellilerin turizm hareketlerine katılımı önemli oranda teşvik edilmekte ve engelliler topluma kazandırılmaya çalışılmaktadır. Otel işletmelerini bu anlamda en iyi hizmeti sağlaması ve çalışanlarını geliştirmesi açısından OEFD (Queen Elizabeth Foundation for Disabled People) gibi bir takım kuruluşlar yer almaktadır (Tantawy vd., 2005: 94). Bu kuruluşlar sayesinde otel işletmelerinin yasal zorunlulukların haricinde başka ne tür uygulamalar yapılabileceğine dair çözümler üretilebilmektedir.

Bu çalışmada, otel işletmelerinin fiziksel, işitsel, görsel, zihinsel engelli misafirler için ya da her türlü engel durumu olanlar için uygun donanımına sahip olup olmadığı irdelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; anket uygulanan Nevşehir'deki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin büyük çoğunluğunun (%95,6) engellilere yönelik yasal mevzuata uydukları ancak engelli turizm pazarına hizmet sunma noktasında yeterli donanımına sahip olmadıkları görülmüştür. Konaklama işletmelerinin genel olarak engellilere ve engel türüne yönelik uygulamaları değerlendirildiğinde, otellerin genel olarak Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik'te belirtilen yasal zorunluluğa uyduğu dikkat çekmektedir. Sadece bir otelde engelli odasının bulunmadığı belirlenmiştir.

Otel işletmelerinin engel durumuna göre müşterilere hizmet verme özelliklerine bakıldığında çoğunluğunun yürüme problemi olan müşterilere hizmet verebildiği görülmektedir. Bu durum Nevşehir'deki otel işletmelerinin genellikle yürüme problemi olan turistlere yönelik uygulamalarının olması diğer engelli turistlerin Nevşehir'i seyahat etmelerini engelliyor olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple bundan sonraki yapılacak olan uygulamalar ve düzenlemelerin görme, duyma, zihinsel ve astım problemi olan turistlere yönelik yapılması gerektiği düşünülmektedir. Asansörlerde görme engelliler için yapılmış kabartmalı numaraların bulunması, astım problemi olanların odasının özel

deterjanlarla temizlenip havlularına da ayrı malzemeler kullanılması gibi düzenlemeler sayesinde destinasyona yapılan engelli turist sayısı artırılabilir. Ayrıca yasaların da genellikle fiziksel engellilere yönelik olması bu durumu tetikleyebilir. Bu sebeple yasalarda da diğer engellilere yönelik olarak bir takım düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülebilir.

Araştırmaya dahil edilen konaklama işletmelerinde engelli turist sayısına ilişkin bir istatistiğin bulunmadığı da tespit edilmiştir. Çok fazla engelli turistin Nevşehir'i ziyaret etmemesi bu durumun bir nedeni olarak görülebilir. Türkiye'de ve dünyada geniş bir engelli pazarı bulunmasına rağmen, önemli bir turizm arzı olan Kapadokya Bölgesinin merkezi durumunda olan Nevşehir'e gelen engelli turist sayısının çok az olması düşündürücüdür. Küreselleşmenin beraberinde bireylerin turizm konusunda daha da bilinçlendiği göz önünde bulundurularak artık engelli bireylerin de seyahate çıkmadan önce gideceği destinasyon hakkında geniş bir araştırma yaptığı düşünülebilir. Konaklama işletmelerinin web sayfalarında engellilere yönelik herhangi bir tanıtıcı bilgilendirme yapmaması, bunun sonucunda da otel işletmelerinin tercih edilmemesi ayrı bir neden olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Arola, E., Cooper, C. ve Cooper, R. (2011). Encounters of disabled customers on the tourism stage. D. Buhalis ve S. Darcy (Der.) *Accessible tourism concepts and issues*: 139-147. Bristol: Channel View Publications.
- Artar, Y. ve Karabacakoglu, C. (2003). *Türkiye’de Özürlüler Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Olarak Konaklama Tesislerindeki Alt Yapı Olanaklarının Araştırılması*. Ankara: Milli Produktivite Merkezi.
- Atak, V. (2008). Marmaris’teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Otopark Yönetmeliği (1993). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060426-11.htm> 19.04.2016
- Birdir, K., Dalgiç, A. ve Kale, A. (2014). Antalya ve Mersin Plajlarında Yapılan Düzenlemelerin Erişilebilirlik Kapsamında İncelenmesi”. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2: 145-158.
- Buhalis, D., Eichhorn, V., Michopoulou, E. ve Miller, G. (2005). OSSATE Accessibility Market and Stakeholder Analysis.
- Bulgan, G. ve Kaygısız, Ü.(2015). Sosyal Avrupa Modeli Çerçevesinde Avrupa Birliği’ndeki Engelli Turizmine İlişkin Yasal Düzenlemelerin Türkiye’deki Yasal Düzenlemelerle Karşılaştırılması. *International Journal of Human Sciences*.12(2):360-384.
- Bulgan, G. Çarıkçı, İ. H., (2015).Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört Ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma/Handicapped Tourism – A Research in Four-Star and Five-Star Hotels of Antalya. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,7(13),s. 15- 42.
- Burnett, J. J. ve Baker, H. B. (2001). Assessing the travel-related behaviors of the mobility-disabled consumer. *Journal of Travel Research*, 40 (1): 4-11.
- Çakır, H.(2014). Tekerlekli Sandalye Kullanıcıları, Tasarım ve Yaşam Hakkı. *TSE Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 620(53):55-59.
- Düger, T. ve Kayıhan, H. (2001). Tekerlekli sandalye kullanan kişiler için çevresel mimari engellerin incelenmesi. *Ufku Ötesi Dergisi*, 1 (1): 23-35.

- ENAT (2016). European network for accessible tourism, <http://www.accessibletourism.org/?i=enat.en>, ET: 12.04.2016.
- <http://www.eyh.aile.gov.tr/data/.../Dünya%20Engellilik%20Raporu-basilan.pdf> ET: 17.04.2016
- http://www.ada.gov/regs2010/2010ADASTandards/2010ADASTandards_prt.pdf
ET: 20.04.2016
- http://www.dpb.gov.tr/F/Root/daireler/kamu_personel_ist/.../2002.58.doc ET: 17.04.2016
- <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa-nin-en-buyuk-engelli-oteli-marmaris-te-6705411> ET: 24.03.2016
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> ET: 20.04.2016
- <http://www.who.int/topics/disabilities/en/> ET: 20.04.2016.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 ET: 17.04.2016
- Lach, J. (1999). *Disability not equal to liability*. American Demographics, 21 (6), 21-22.
- Mülayim, A. ve Özşahin, B. (2011). Bedensel Engellilerin Konaklama Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme. *Öz-Veri Dergisi* 7 (2); 1663-1684.
- Olca, A., Giritlioğlu, İ. ve Parlak, Ö. (2014). ENAT (European Network for Accessible Tourism- Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) ile Türkiye'nin Erişilebilir Turizme Yönelik Otel İşletmelerini Kapsayan Düzenlemeler ve Bu Düzenlemelerin Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, Sayı:2.
- Öztürk, Y., Yaylı, A. ve Yeşiltaş, M. (2008). Is the Turkish Tourism Industry Ready for a Disabled Customer's Market? The Views of Hotel and Travel Agency Managers, *Tourism Management*, 29 (2), 382-389).
- Pehlivanoğlu, B. (2012). Konaklama Yapılarının Engellilere Yönelik Oda Düzenlemelerinin İrdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. 4(2): 27-35.
- Şafak, Ş., Erkal, S. ve Aslan, Ö. (2004). Turistik Konaklama Tesislerinde Engelli Bireylere Yönelik Fiziksel Çevre Düzenlemesi. *Sağlık ve Toplum*, 14 (2); 7-11.
- Şahin, Hande. (2012). Engelli Bireylerin Konaklama Tesislerinden Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şahin, H. ve Erkal, S. (2012), “Ortopedik ve Görme Engelli Bireyler İçin Konaklama Tesislerinde Yapılması Gereken Düzenlemeler” Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmaları e-Dergisi.
- Tantawy, A., Kim, W.G. ve Pyo, S. (2005). Evaluation of Hotels to Accommodate Disabled Visitors. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 5(1), 91-101.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2011). Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ. www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/642,tebligpdf.pdf?0 ET: 16.04.2016
- Toker, B. ve Kaçmaz, Y.Y. (2015). Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2): 235-257.
- TSE Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları (1991). http://www.csb.gov.tr/iller/dosyalar/dosya/il_webmenu10585.pdf ET: 19.04.2016
- Tufan, İ. ve Arun, Ö. (2006). Türkiye Özürlüler Araştırması İkincil Analizi 2002. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Grubu. Ankara.
- Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-11.htm> ET: 22.04.2016.
- Williams, R., Rattray, R. ve Grimes, A. (2007). Online Accessibility And Information Needs of Disabled Tourists: A Three Country Hotel Sector Analysis. *Journal of Electronic Commerce Research*. 8(2).
- Yau, M. K., McKercher, B. ve Packer, T. L. (2004). Travelling with disability more than an access issue. *Annals of Tourism Research*, 31 (4), 946-960.
- Yörük, Ü. K. (2003). Turizm Yapılarının Tasarımında Özürlü Etmelinin İrdelenmesi. Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum destinasyonunda engelli turizm pazarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 11(6), 51-74.

NEVŞEHİR'İN İLK NÜFUS SAYIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1831)

(Hicri 1246 (Miladi 1831) Tarihli Konya Eyaleti Niğde Sancağı Nevşehir Kazası
(Merkez) 3554 No'lu Müslim Ve 3555 No'lu Gayr-İ Müslim Nüfus Defteri*)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
igokhan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Devletinde ilk nüfus sayımı 1831(H.1246) yılında yapılmıştır. Bu sayım imparatorluğun bütün eyaletlerinde gerçekleştirilememiştir. Karaman (Konya) Eyaletinin Niğde Sancağına bağlı bir kaza olan Nevşehir'in ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu bakımdan Nevşehir Kazası şanslıdır. Bundan sonraki süreçte Nevşehir ve köylerinin düzenli şekilde nüfus kayıtları tutulmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Çalışmamız sadece Nevşehir Kazasının merkez mahalleleri üzerinde olacaktır. 1831 yılında yapılan ilk Nüfus sayımında Müslüman ve reaya (gayrimüslim) nüfus defterleri ayrı ayrı tutulmuştur. İlk Nüfus sayımında sadece erkek nüfus sayımı yapılmıştır. Nüfus sayımı gerçekleştirilirken hane reisinin adı, mesleği, lakabı ve yaşı belirtilerek daha sonra onun oğulları, kardeşleri, torunları, yeğenleri ve varsa köleleri yazılmıştır. Bu nüfus sayımı sırasında başka yerlere göç edenler ve başka yerlerden Nevşehir'e gelenler de belirtilmiştir. Ayrıca asker olanlar ile yedekler de (redif) belirtilmiştir. Bunların yanında Nevşehir'de bulunan devlet idareciler, vakıf mütevellileri, müderrisler, imamlar, muhtarlar gibi kişiler de belirtilmiştir. Nüfus defterlerinden yola çıkarak Nevşehir merkezin nüfusu tespit edilmeye çalışılacaktır. Reaya nüfusunun hangi mahallelerde yoğunlaştığı tespit edilecektir. Bunun yanında Müslümanların ve reayanın meslek dağılımları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, nüfus, müslim, reaya, meslekler

* Nevşehir Nüfus Defterlerinin Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temininde yardımcı olan Uzman Derviş BAŞA ile bu bildirin hazırlanmasında katkıları olan Okutman Fatih ABANOZ'a müteşekkirim.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kurulmasından, Tanzimat dönemine kadar devletin topraklarına kattığı yerler arazisi ve nüfusu ile birlikte yazılırdı.¹ Fakat bu yazımlarda esas amaç, toprak ürünlerinden vergi elde etmek olduğu için nüfusla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmezdi. Osmanlı üretim birimi, “*toprak-çiftlik-aile*” bütünü olduğu düşünülürse, bu yazım defterlerinde toprak ile üzerindeki üretici ve görevli insan sayısı arasında doğrudan bir bağlantı olduğu kabul edilmelidir. Bu yüzden Osmanlı’da ilk nüfus sayımı öncesinde “*toprak ve üretimi*” esas alan sayımlardan farklı yöntemlerle nüfus tespit etmek mümkündür.²

Klasik dönemde arazi kayıtlarını belirlemek için yapılan tahrirlerden sonra Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk genel nüfus sayımı II. Mahmud döneminde 1826-1828 yılları arasında başlamıştı; ancak 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasından dolayı sayım tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olup³, 1831’de (H.1246) tamamlanmıştır. Günümüzde yürütülen nüfus hizmetlerinin kayıt düzeni, teşkilatlanması ve dayandığı temel prensipleri bakımından 1831 nüfus sayımı önemli bir yere sahiptir. Bu sayım Mısır, Arabistan, Arnavutluk, Bosna ve Güneydoğu Anadolu dışında ülke genelini kapsamı açısından ilk sayım olarak kabul edilir.⁴ Osmanlı Devleti bu sayımla; müslim ve gayri müslim nüfusu ortaya çıkararak Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yeni

¹ Osmanlı döneminde nüfus sayımları denilebilecek ilk çalışmalar, tahrir şeklinde kendini göstermektedir. Bu tahrirler, öncelikli olarak ülkede mevcut vergi durumu ile vergi mükellef sayısını belirlemek amacıyla yapıldı. Tahrirler, tumar sistemiyle bağlantılı olarak yürütüldüğü için sistemin uygulandığı yerlerde tahrir icra edilirken uygulanmadığı yerlerde ise icra edilmezdi. Tahrirler, emin denilen bir kişi ile kâtip tarafından yapılır, bölgedeki kadılar da bu görevlilere yardım etmekle mükellef olurlardı. Tahrir bittikten sonra ilgili kayıtlar temize çekilirdi. Ne var ki zamanla tumar sistemi önem kaybedince geniş çaplı tahrir faaliyetleri de terk edilmeye başlandı. 17. yüzyıldan itibaren avarız vergisinin düzenli hale gelmesiyle birlikte bu vergiden sorumlu olan halkın tespiti işi de kadılar ile yerel idarecilere bırakıldı; kadıların nezaretinde avarız tahrir defterleri hazırlanarak merkeze gönderildi. Bu şekilde avarız sayımları, 18. yüzyıl boyunca icra edilmeye devam etti. Avarız ve cizye sayımları neticesinde mufassal ve icmal defterler düzenlendi. Mufassal defterlerde asker ve ulema kesimiyle reaya ayrı ayrı yazıldı. Bunun dışında şahısların meslekleri ile muafiyet durumları da kayda geçirildi. Mehmet Güneş, *Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili*, Akademik Bakış Cilt 8 Sayı 15 2014, s. 3-4.

² Nuri Adıyeke, *Temettüat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Dergiler, 19/1267/14586, s.769.

³ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul-2010, s.62.

⁴ Adnan Çimen, *Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı’da Nüfus Hizmetleri*, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14/3 (2012). 183-216, s. 194.

bir ordunun kurulması için ülke dâhilinde askere alabileceği Müslüman erkek nüfusun ile cizye alabileceği gayri müslim nüfusun tespitinin yapılması amacını hedeflemiştir.

II.Mahmud döneminde Osmanlı Devleti iç isyanlar, savaşlar ve devlet kademelerindeki çeşitli bozukluklar nedeniyle yenilikler ve düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ülkenin güvenliğini sağlamakta olan Yeniçeri Ordusu'nun giderek bozularak yönetime başkaldıracak seviyeye gelmesi üzerine ülke dâhilinde köklü düzenlemeler yapılması, bunun için de öncelikle ülke güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Bu nedenle, bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin en güçlü kurumu iken sonraları bozulan ve devlete zarar vermeye başlayan Yeniçeri Ocağı 1826'da kaldırıldı. Yerine "*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye*" adıyla yeni bir ordu kuruldu. Bu ordunun sağlam temellere oturtulması, sürekli geliştirilmesi ve hem maddî hem de insan gücü yönünden yeni kaynaklara sahip olması gerekiyordu. Yani ülke dâhilinde askerlik yapabilecek halkın sayısı ile vergi mükellefi olanların sayılarının bilinmesi, yeni ordunun aktif gücünün tespit edilmesi ve vergi sisteminin yeniden düzene sokularak devletin gelir kaynaklarının tespit edilip düzenli şekilde vergi toplanması gerekiyordu. Osmanlı bu amaç doğrultusunda devletin sınırları içerisinde *-bazı bölgeler sayılamasa da-* nüfus sayımı yapmıştır.

Sayımda ilk esas olarak umumiyetle din göz önüne alınmıştır. Bütün sancak, kaza, nahiye ve çiftliklerde halk "*Müslim ve reaya*" olarak iki gruba ayrılmıştır.⁵ Sayımda yalnız erkek nüfusunun sayımı yapıldığı için ülkenin nüfusunu tam olarak göstermemektedir. Ancak erkeklerin sayımına bakarak kadınlar hakkında da yaklaşık bilgileri edinebileceğimiz gibi devletin nüfusu hakkında yaklaşık ifadeler söylenebilir. 1831'de yapılan bu nüfus sayımından sonra Osmanlı Devleti ilerleyen yıllarda da sayımlara devam etmiştir.⁶

⁵ O vakte kadar böyle genel bir nüfus sayımı yapılmamış olduğundan halkın endişeye düşebileceği göz önüne alınmış ve bu ihtimalin önlenmesi için de nüfus sayımına şer'î memurlar tayin edilmiştir. Bkz: Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara-1943, s.17.

⁶ Bu işlemlerin takibini yapacak bürokratik bir organizasyonun tesisi yoluna da gidildi. Bahsi geçen 1830-31 tarihindeki nüfus sayımları sürecinde görev yapan memurlar, hazırladıkları defterleri İstanbul'a göndermeye başlayınca bu defterlerin işlemleri ve muhafazası ile meşgul olmak, buradaki kayıtlara göre vergileri hesaplamak ve nüfus değişikliklerini tespit etmekle görevli bir dairenin kurulması gerekli görüldü ve bu amaçla 1831 yılında Ceride Nezareti teşkil edildi. Bkz: Güneş , *a.g.m*, s, 7.

Askeri ve iktisadi potansiyelin tespiti amacının bir neticesi olarak İslam nüfusunun sayımında genel olarak yaş göz önünde tutulmuş bir yaşımdan on altı yaşına kadar olanlar (sagır, emred, sabı), on altı yaşından kırk yaşına kadar olanlar (re's), kırk yaşından yukarı olanlar olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Ayrıca sayımda kişiler yer adlarıyla ve farklı anlamlarda lakaplara ayrılırken kır, ak, kara, kumral ve sarı sakallı olarak betimlenmiştir. Hıristiyan tebaa nüfus sayımında “*Reaya*” diye gösterilmiştir. Bulgarlar, Macarlar, Ermenilere reaya denmiş, Hıristiyan Kıptilere Kıpti reayası denmiştir.⁷

1831 yılında Karaman (Konya) Eyaletinin Niğde Sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Nevşehir'in ilk nüfus sayımından başlayarak Osmanlı Devleti'nin 1860'lı yıllara kadar düzenli şekilde sayımlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. 1831'den 1860'larda kadar Nevşehir'le ilgili dört nüfus defteri bulunmaktadır. Bundan sonraki süreçle ilgili de nüfus kayıtları bulunmaktadır. Bu bakımdan Nevşehir'in nüfus kayıtları ve sosyal yapısı üzerine çalışacakların çok şanslı olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca sadece Nevşehir merkez değil bağlı köyleri, Ürgüp ve köyleri, Derinkuyu ve köyleri, Acıgöl ve köyleri ve Avanos ve köylerinin nüfus kayıtlarının düzenli şekilde tutulduğunu ve günümüze kadar bu kayıtların ulaştığını görmekteyiz. ***

Kaza-i Nevşehir Der Liva-i Niğde (Müslim)

Hicri 1246 tarihinde (1831 II. Mahmud döneminde) gerçekleştirilen bu nüfus sayımında Nevşehir'in Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 3554 (Müslim) numarada kayıtlı olan defterdeki ismi, “*kaza-i Nevşehir liva-i Niğde*”dir. Defterde öncelikle Nevşehir merkez mahalleleri daha sonra kazalar, kazalarda yer alan mahalle ve karyelerin sayım sonuçlarına yer verilmektedir. Mahalle ve köylerin hane sayısı, asakir-i mansurede olanların sayısı, alil, (çalışamaz durumda olan) kebir (yetişkin) ve sagır (çocuk) sayısı verilmektedir. Defterde asker sayısını belirtmek amacıyla yazılan Asakir-i Mansure' kelimeleri (bazı yerlerde) kırmızı renk ile yazılmak suretiyle belirgin hale getirilmiştir. Defterlerde oğlu anlamında gelen veled kelimesi sıklıkla kullanılmaktadır.

Nevşehir merkez bölgesinde on iki (12) mahalle yer almıştır. Mahalleler kendi içinde hanelere ayrılmış olup, toplamda 3338 müslim erkek nüfus sayılmıştır. Erkek sayısı

⁷ Karal, *a.g.e.*, s.18-19.

*** Bir ekiple birlikte üzerinde çalıştığımız Nevşehir ve kazalarının bütün nüfus defterleri 1860'lı yıllara kadar okunmuş olup ileriki zamanlarda tamamının yayınlanması hedeflenmektedir.

kadar kadın nüfusunun da olduğu düşünülürse toplamda Müslim nüfusu 6700'lere ulaşmaktadır. Defterdeki veriler başta tahmini nüfus olmak üzere Nevşehir'in şehrinin sosyo-ekonomik yapısına ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Tüm hanelerde görüldüğü üzere mahallelerde kişiler (muhtar -mahallelerdeki idari görevli idi.⁸⁻ , imam, müezzin, hafız, müderris, tüccar, rençber, çiftçi, kalaycı, duhancı vs.) meslekler, (kara, kısa, sarı, kumral v.s) fiziksel özellikleri ve bazı şahıslar lakaplarıyla birlikte verilmiştir.⁹ Sonraki dönemlerde yapılan nüfus sayımlarında kişiler sakallarından hariç bıyıkları ve boylarına göre de belirtilmiştir. Hicri 1246 (M. 1831) tarihli Nevşehir merkez bölgesinde yapılan nüfus sayımında 3554 no'lu Müslim defterine bakıldığında şu verilere ulaşılmıştır.

1- Cami-î Cedid Mahallesi :

Mahallede 97 hane ve 256 erkek nüfus bulunmaktadır. Mahallenin muhtarı **Kara Sakallı Şem'i Mehmed Veled-i Süslüzade Abdullah Efendi'dir**. Bu Mahallede 2 müderris (*İbrahim Paşa Müderrisi Kumral Sakallı Çelebizade Seyyid Mehmed Hulusi Veled-i Ahmed Hazim ve Medrese-i Molla Müderrisi Kara Sakallı Çelebizade Abdurrahman Veled-i Ahmed Hazim*), 5 molla, 8 hafız, 6 imam, 1 ders-i âm (ders veren, hoca) , 18 rençber, 8 tüccar, 2 nalçacı, 4 berber, 2 terzi, 1 çulha (*bez dokuyan*), 23 bakkal, 2 nalband, 1 bapuşçu, 1 duhancı, 1 dülger, 2 kahveci, 1 camcı, 1 tiftikçi, 1 hammal, 1 manav, 1 mumcu, 1 çiftçi, 3 kasap ve 2 asker bulunmaktadır. Bu askerler II. Mahmud'un kurduğu Asakir-i Mansure-i Muhammediy'e de görev yapmaktadır. Bu mahallede dikkat çekici hususlardan biri de Enderun Mektebinden mezun olup hafızlık görevi yapan Hafız Ömer Veled-i Hacı İsa'nın burada bulunmasıdır.

2- Kapucubaşı Mahallesi

⁸ Muhtarlık teşkilatı, yeniçeri ocağı lağvedildikten sonra şehrin güvenliğini sağlamak, vergi toplayabilmek ve mahallenin düzenini korumak gerekmektedir. Asayişin dışında diğer mali-mülki görevlerin yerine getirilmesi için bir kamu görevlisi gerekmektedir. Daha önce mahallelerde bu konularda imamlar söz sahibi idi. İmamların gelen gidenlerin mürur tezkirelerini kontrolde ihmal ve yolsuzlukları görülmüştür. Bu nedenle imamların müsamaha edip, göz yumması için her mahalleye evvel ve sani olmak üzere iki muhtar tayin edildi. Muhtarlar bölgenin güvenliğinden de sorumlu oldukları için, mahallelerinde geçici olarak oturanların mürur tezkirelerini kontrol ediyorlardı. Muhtarlar zincirleme olarak bütün mahallenin kefilidir ve imam da muhtara kefil olmaktadır. Hava Selçuk, **Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/6 Nisan 1831)**, *First Population Census In Niğde (Shawwal 23, 1246, 1831)*. S.1248.

⁹ Bu lakablar "*Paslanmaz, Kemikkıran, Kurutlu, Karaca, Nalçacı, Açıkgöz, Nalbandoğulları v.s*" 1934 yılında çıkarılan Soyadı Kanunu ile Nevşehir bölgesinde soy isim olarak kullanılıp devam ettirilmiştir. BOA, NFS.d.,(Nüfus Defterleri), Dosya no: 3554, Varak: 1-31.

Bu Mahallede 160 hane ve 366 erkek nüfus bulunmaktadır. Mahallede Nevşehir Müftüsü Mustafa Şerif veled-i Arif oturmakta olup 47 yaşındadır. Müftünün üç oğlu olup yeğeni de kendisinin yanında hizmetkâr olarak görev yapmaktadır. Mahallenin muhtarı **Kara Sakallı Ali veled-i Selim'dir**. Mahallede üç müderris (**İbrahim Paşa Medrese Müderrisi İbrahim Said-i veled-i Çelebi**, müderris Hüseyin Veli veled-i Kamanlı Veli ve Kapucubaşı medrese müderrisi Mehmed veled-i Hüseyin), 1 imam, 2 vaiz (vaizlerden biri Cami-î Kebir –bugün bilinen Kurşunlu cami-î- Seyyid Ömer veled-i Mehmed'dir), 2 molla, 1 hafız, 11 tüccar, 30 rençper, 3 berber, 1 şehir kethüdası, 4 kahveci, 7 taşçı, 2 çulha, 4 kalaycı, 2 helvacı, 1 duhancı, 1 çoban, 2 değirmenci, 1 teymurcu, 1 hammal, 1 bakkal, 1 eskici, 1 habbaz (ekmekçi), 1 terzi çırağı, 1 çizmeci çırağı, 1 çiftçi, 1 çiftçi çırağı, 4 boyacı, 1 haffaf (ayakkabı tamiri yapan kişi), 1 kasap, 1 deveci, 3 dülger, 4 çizmeci, 3 kiracı, 4 terzi, 1 sipahi, 1 nalband, 1 nalçacı, 4 deveci, 2 talebe-i ulümeden, 6 körükçü, 1 sirac (mum, kandil işleri), 5 asker-i mansureden kişiler yaşamaktadır.

3- Tahta Camiî

Bu mahallede 121 hane olup 336 nüfus erkek nüfus yaşamaktadır. Mahallede eski Nevşehir kazası Kaymakamı Raşid Bey veled-i İbrahim Bey oturmaktadır. Yine bu mahallede Enderun-u Hümayundan mezun olan Ali Efendi bulunmaktadır. Mahallede 1 müderris (köse sakallı müderris Hüseyin Ali veled-i Mihaliçli Mehmed), 7 imam (imamlardan biri Mufti Cami imamı Seyyid Osman Veled-i Akçaşarlı Hüseyin), 2 ders-i âm, 2 mahkeme katibi, 4 hafız, 1 molla, 21 tüccar, 22 rençper, 5 çizmeci, 1 asker, 9 berber, 1 körükçü, 3 nalband, 1 nalband çırağı, 2 teymurcu (demirci), 2 taşçı, 1 deveci, 1 çıracı, 3 palancı, 5 sipahi, 1 köşger, 1 dülger, 1 hattat, 1 tahtacı, 1 çulha, 1 kalaycı, 1 taşçı, 2 çiftçi, 1 çerçi, 3 terzi, 2 eskici, 3 bakkal ve 1 manav yaşamaktadır.

4- İsmail Bey Mahallesi Nam-ı Diğer Memiş Mahallesi

Bu mahallede 78 hane ve 201 erkek nüfus bulunmaktadır. Mahallenin idarecisi hanedan-ı kadîmeden Nevşehir Kaymakamı kara sakallı Seyyid Tahir Ömer bey veled-i Memiş Beydir. Mahallede 3 imam (ak sakallı Cami-î Cedid (Kurşunlu) imam ve hatibi Mehmed veled-i Hacı Osman, ak sakallı camiî atik imam ve hatibi ve hademe-î vakf'da yer alıp da kendisinden dini işlerde yararlanan Selim veled-i Darçin oğlu), 5 hafız (hafızlardan biri ak sakallı muallim-i sıbyan hafız Mehmed veled-i Cafer zade), 6 tüccar, 13 rençper, 3 nalband, 1 berber çırağı, 1 şehir kethüdası, 5 çizmeci, 5 teymurcu, 3 asker, 2 taşçı, 2 çiftçi, 1 bakkal, 1 kalaycı, 1 dülger ve 1 gulam (köle) bulunmaktadır.

5- Bey Mahallesi

Mahallede 68 hane ve 168 erkek bulunur. Mahallenin idaresi belirtilmemiştir. Mahallede 4 imam, 3 katib, 1 vaiz, 4 hafız, 1 molla, 4 asker, 2 tüccar, 19 rençper, 1 tımarlı sibahi, 5 bakkal, 1 gulam (*köle*), 1 dülger, 2 çizmeci, 1 habbaz, 1 körükçü, 1 kahveci, 4 çiftçi, 2 kalaycı, 1 canbaz, 1 terzi, 1 berber, 1 hamamcı, 1 nalband, 1 duhancı ve 1 değirmenci yaşamaktadır.

6- Cami-î Atik Mahallesi

Mahallede 78 hane ve 206 erkek nüfus bulunmaktadır. Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede 3 imam (*bir tanesi Cami-î Cedit imamı Hacı Mustafa veled-i Ali*), 1 molla, 8 hafız, 4 tüccar, 22 rençper, 7 bakkal, 2 asker, 4 terzi, 4 kalaycı, 1 kalaycı çırağı, 5 çizmeci, 2 berber, 2 kasap, 1 sipahi, 1 sirac, 1 taşçı, 1 palancı, 1 attar, 1 eskici, 2 kahveci, 1 çiftçi ve 1 tiftikçi yaşamaktadır.

7- Dere Mahallesi

Mahallede 62 hane 171 erkek nüfus vardır. Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede iki imam (*biri mahalle-î mezbur imamı Nisa havacesi- kadın hocası*), 2 hafız, 5 tüccar, 12 rençper, 5 çizmeci, 2 kahveci, 1 körükçü, 1 palancı, 3 nalçacı, 1 nalband, 1 sipahi, 2 terzi, 5 kasap, 1 berber, 1 bakkal ve 1 tımarlı sipahi yaşamaktadır.

8- Kaya Cami-î Mahallesi

Mahallede 111 hane 208 erkek nüfus bulunur. Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede 3 imam (*biri Tahta camiî imamı hafız Ömer veled-i Sivri Burun Süleyman*), 1 ders-î âm, 4 hafız, 7 tüccar, 33 rençper, 1 berber, 3 çiftçi, 4 aşçı, 1 terzi, 1 talebe-i ulümeden, 1 palancı, 3 bakkal, 1 divan-ı hümayun çavuşu, 1 duhancı, 1 kalaycı, 1 muallim-i sibyan, 1 Cami-î Atik hademesi (*müzellef Seyyid Hüseyin veled-i A'rec oğlu*), 1 hademe (hademe-î Enderun hümayunundan Ahmed veled-i Bekir oğlu Ali Abdullah), 5 asker, 2 çizmeci, 1 sipahi, 2 manav, 2 dülger, 2 sirac, 1 tiftikçi, 1 semerci, 1 deveci, 1 taşçı, 1 kiracı, 1 arabacı, 3 nalband, 3 körükçü, 1 bekçi, 1 nalçacı ve 1 çarşı bekçisi yaşamaktadır.

9- Mahalle-î Eski il

Mahallede 153 hane ve 372 erkek nüfusu bulunmaktadır. Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede 8 imam ve müezzin (*ak sakallı Kaya Camiî imamı Hacı Süleyman veled-i Davud, mahalle-i mezbur imamı ak sakallı Seyyid Abdullah veled-i*

Ahmed, Bekdik mahallesi imamı ak sakallı hafız Halil veled-i Mustafa, Tahta camii müezzini Hüseyin veled-i Mustafa), 1 katib, 2 molla, 1 hafız, 12 tüccar, 37 rençper, 2 duhancı, 4 bakkal, 2 çoban, 1 katırcı, 10 çiftçi, 3 deveci, 5 taşçı, 10 berber, 4 kiracı, 3 nalband, 2 terzi, 1 saray hammalı, 2 bapuşçu, 1 talebe-i ulûmeden, 1 kuyucu, 1 attar, 2 kalaycı, 1 palancı, 1 değirmenci, 1 dülger, 1 kürekçi ve 1 attar yaşamaktadır.

10- Bekdik mahallesi “nam-ı diğer Danişmendli”

Mahallede 165 hane ve 385 erkek nüfus vardır. Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede 6 imam, 1 katib, 4 hafız, 6 molla, 3 asker, 17 tüccar, 54 rençper, 3 berber, 1 taşçı, 2 talebe-i ulûmeden, 1 palancı, 3 berber, 2 bakkal, 16 deveci, 11 çiftçi, 19 kiracı, 6 körükçü, 1 pancarcı, 1 çubukcu, 1 teymurcu, 1 habbaz, 1 bağcı, 1 amele, 1 çoban ve 1 helvacı yaşamaktadır.

11- Herikli Mahallesi

Mahallede 92 hane ve 222 erkek nüfus vardır. Mahallenin muhtarı kır sakallı Bekir veled-i Ahmed kethüdadır. Mahallede 3 imam (*biri aşiret imamı kara sakallı Süleyman veled-i Kırık oğlu Mehmed*), 10 hafız, 3 molla, 1 tüccar, 36 rençper, 1 bakkal, 8 çoban, 2 teymurcu, 1 teymurcu çırağı, 22 deveci, 1 çiftçi, 1 körükçü, 1 kiracı, 1 dülger, 1 bakkal, 1 çizmeci, 4 talebe-i ulûmeden ve 3 koyuncu yaşamaktadır.

12- Karacayurt Mahallesi (Karacakürt)

Mahallede 75 hane ve 447 erkek nüfus vardır. Mahallenin idarecisi belirtilmemiştir. Mahallede 11 imam, 2 molla, 13 hafız, 11 tüccar, 38 rençper, 1 bakkal, 4 çiftçi, 10 çizmeci, 7 çoban, 26 deveci, 1 körükçü, 1 nalband, 5 kiracı, 3 eskici, 1 sayıs (*at uşağı*), 2 çulha, 3 kasap, 2 duhancı, 4 talebe-i ulûmeden, 1 koyuncu, 1 dülger, 1 kalaycı, 1 harrat (*çıkırıkçı*), 1 terzi, 2 nalçacı, 1 bağcı, 1 habbaz ve 2 canbaz yaşamaktadır.

Kaza-î Nevşehir Der Liva-î Niğde (Gayr-î Müslim)

Hicri 1246 yılında yapılan bu nüfus sayımında yalnızca Müslimler değil gayr-i Müslimlere de sayıma tabi olmuşlardır. Gayr-î Müslimlere ait 3555 no’lu defterin ismi de “*kaza-i Nevşehir liva-i Niğde*”dir. Defterin fihrist kısmında belirtildiği üzere Nevşehir merkez gayr-i Müslim nüfus bölgesi dört (4) mahalleye ayrılmış olup toplamda 1795 erkek nüfusu bulunmaktadır. Bir o kadar da kadın nüfusu olduğunu hesap edersek kazadaki toplam gayrimüslim nüfus 3600’e ulaşmaktadır. Nevşehir’deki Gayrimüslim nüfus arasında bir ayırım yapılmamıştır. Kazada yaşayan Ermeni nüfus Rum nüfusunun

arasında sayılmıştır.¹⁰ Daha sonraki nüfus sayımlarında Ermeni cemaati Rum milletinden ayrı olarak sayılmıştır. Hatta Ermenileri Millet-i Ermeniyan ve Kıptiyan olarak iki ayrı grupta sayılmışlardır. Ancak gayr-i Müslümlerin hane reislerinin İstanbul'da çeşitli meslekler icra ettikleri görülmektedir. Bunların evlerinin, çocuklarının ve eşlerinin Nevşehir kazasında bulunmalarından dolayı sayımları burada yapılmıştır. Hicri 1246 tarihli Nevşehir merkez bölgesinde yapılan nüfus sayımında 3555 no'lu gayr-i Müslim defterine bakıldığında şu verilere ulaşılmaktadır.

1- Karaca Kürt Mahallesi (Karacayurt)

Mahallede 55 hane ve 142 erkek gayrimüslim bulunmaktadır. Bunlar 7 duhancı (tütüncü), 5 tüccar, 2 kalaycı, 8 kuyumcu, 3 terzi, 7 çizmeci (*biri İstanbul'da*), 1 kürekçi, 1 karırcı, 4 attar, 6 elekçi, 1 kalburcu, 1 çakmakçı, 1 kalıpcı, 1 bapuşçu ve 1 kasap yaşamaktadır.

2- Baş Mahalle

Mahallede 310 hane ve 572 gayrimüslim erkek vardır. Bunlar 3 rahib (***Kara Sakallı Rahib Veled-İ Keşiş Zebafi, Siyah Bıyıklı Rahib Maytos veled-i Peretmus ve Ak Sakallı Rahib Peraşkoh veled-i Petro***), 2 duhancı, 2 sarraf, 5 bapuşçu, 66 bakkal (*62'si İstanbul'da*), 25 terzi (*biri İstanbul'da*), 1 tabakçı (*İstanbul'da*), 10 keçeci (*biri İstanbul'da*), 1 zahireci, 20 tüccar, 27 rençper, 4 hammal (*İstanbul'da*), 8 taşçı (*biri İstanbul'da*), 7 yağcı (*İstanbul'da*), 4 amele, 1 boyacı, 11 eskici (*5'i İstanbul'da*), 4 kahveci, 2 balıkçı (*İstanbul'da*), 1 oturakçı (*İstanbul'da*), 4 teymurcu, 4 kasap, 3 manav (*İstanbul'da*), 3 berber, 3 attar, 1 havıyarcı (*İstanbul'da*), 3 bağcıvan (*İstanbul'da*), 1 çulha, 5 kayıkçı (*İstanbul'da*), 3 manav (*İstanbul'da*), 5 sabuncu (*İstanbul'da*), habbaz, 1 su yolcu (*Osmanlıda su bulma işiyle ilgili meslek*), 3 budakçı (*2'si İstanbul'da*), 1 arabacı (*İstanbul'da*), 1 dikici (*İstanbul'da*), 1 bağban (*İstanbul'da*), 4 dülger, 1 havıyarcı (*İstanbul'da*) ve 1 nakkaş (*İstanbul'da*) yaşamaktadır.

3-Orta mahalle

Mahallede 245 hane ve 503 gayrimüslim nüfus vardır. Bu mahallede 18 tüccar, 25 rençper, 6 teymurcu, 5 boyacı, 36 bakkal (*34'ü İstanbul'da*), 5 keçeci, 6 çizmeci, 18 terzi (*1'i İstanbul'da*), 2 duhancı, 3 amele, 2 çiftçi, 2 taşçı, 1 hammal (*İstanbul'da*), 1 sıvacı, 1 yemenci, 1 manav, 1 kemer yazıcısı (*İstanbul'da*), 1 habbaz, 1 tarakçı, 1 budakçı,

¹⁰ BOA, NFS.d.,(Nüfus Defterleri), Dosya no: 3555, Varak: 2-27.

3 kahveci, 4 attar, 3 berber, 1 hancı, 1 eskici, 1 bekçi, 5 sarraf, 1 sirac, 1 tabip, 1 mecnun, 4 ga'ib, 1 bapuşçu, 3 kuyumcu, 1 kiracı ve 3 bağcı (*İstanbul'da*) ikamet etmektedir.

4-Aşağı mahalle

Mahallede 298 hane ve 578 gayrimüslim nüfus vardır. Burada 15 tüccar, 41 bakkal (*40'i İstanbul'da*), 10 rençber, 31 ırgat (*1'i İstanbul'da*), 20 çizmeci, 8 habbaz, 28 hizmetkâr (*13'ü İstanbul'da*), 4 taşçı, 1 çiftçi, 1 kalaycı, 11 duvarcı, 19 keçeci, 4 çıracı, 2 teymurcu, 1 çiftçi, 9 hammal, 10 yağcı, 8 eskici, 2 teymurcu, 4 yemenci, 3 bağcı, 1 berber, 4 taşçı, 2 boyacı, 1 bekçi, 3 sabuncu, 1 fukara, 3 dülger, 2 kiracı, 1 kuyumcu, 2 şerbetci, 5 ga'ib, 2 bapuşçu, 1 kalaycı, 2 kahveci, 1 manav, 1 köşker 1 tarakçı, 1 meczun, 1 amele ve 1 bezirci yaşamaktadır.

Mesleklerin Karşılaştırılması

MÜSLİM MESLEKLERİ

Amele 1
Arabacı 1
Asker 23
Aşçı 4
Aşiret İmamı 1
Attar 2
Bağcı 2
Bakkal 46
Bapuşçu 3
Bekçi 1 ve
1 Çarşı Bekçisi
Berber 35
Boyacı 4,
Camcı 1
Cami Hademesi 1
Canbaz 2
Çıracı
Çiftçi 40
Çizmeci 34
Çoban 19
Çubukcu 1

GAYRİ MÜSLİM MESLEKLERİ

Amele 13
Arabacı 1 (*İstanbul'da*)
Attar 11
Bağban 1 (*İstanbul'da*)
Bağcıvan 3 (*İstanbul'da*)
Bağcı 6 (*İstanbul'da*)
Bakkal 143 (*126 İstanbul'da*)
Balıkçı 2 (*İstanbul'da*)
Bapuşçu 9
Bekçi 2
Berber 7
Bezirci 1
Boyacı 8
Budakçı 3 (*2'si İstanbul'da*)
Çakmakçı 1
Çıracı 4
Çiftçi 6
Çizmeci 33 (*Biri İstanbul'da*)
Çulha1
Dikici 1 (*İstanbul'da*)
Duhancı 11
Duvarcı 11
Dülger 3

Çulha 9 (*Bez Dokuyan*)
Değirmenci 3,
Ders-i Âm 4 (*Ders Veren, Hoca*)
Deveci 74
Divan-i Hümayun Çavuşu 1
Duhancı 8
Dülger 11
Eskici 6
Gulam 2 (*Köle*)
Habbaz 4 (*Ekmekçi*)
Haffaf 1 (*Ayakkabı Tamiri Yapan Kişi*)
Hafız 60
Hamamcı 1
Hammal 3
Hatib 2
Hattat 1
Helvacı 3
İmam 54
Kahveci 9
Kalaycı 12
Kasab 8
Katırcı 1
Katib 3
Kiracı 33
Koyuncu 4
Körtükçü 20
Köşger 1
Kuyucu 1
Kürekçi 1
Mahkeme Katibi 3
Manav 4
Molla 22
Muallim Sıbyan 1
Mumcu 1
Müderris 3
Müftü 2
Nalband 34
Nalçacı 9
Nisa Hocası 1
Palancı 7
Pancarçı 1
Rençber 302
Saray Hammalı 1
Sayir 3 (*At Uşağı*)

Dülger 4
Eleğçi 1
Eskici 20 (*5'i İstanbul'da*)
Eskici 9
Habbaz 10
Hammal 14 (*4 Deraliyede*)
Hancı 1
Havyarcı 2 (*Deraliyede*)
Hizmetkar 28 (*13'ü Deraliyede*)
Irgat 31 (*1'i Deraliyede*)
Kahveci 16
Kalaycı 4
Kalburcu 1
Kalıbcı 1
Kasab 5
Kayıkçı 5 (*Deraliyede*)
Keçeci 34 (*Biri Deraliyede*)
Kemer Yazıcısı 1 (*Deraliyede*)
Keşiş 7
Kırımçı 1
Kiracı 5
Köşker 1
Kuyumcu 16
Kürekçi 1
Manav 8 (*Deraliyede*)
Meczun 2
Nakkaş 1 (*Deraliyede*)
Oturakçı 1 (*Deraliyede*)
Rahip 3
Rençber 62
Sabuncu 3
Sabuncu 5 (*5 Deraliyede*)
Sarraf 7
Sıvacı 1
Sirac 1
Su Yolcu 1 (*Osmanlıda Su Bulma İşiyile İlgili Meslek*)
Şerbetçi 2
Tabakçı 1 (*İstanbul'da*)
Tabib 1
Tarakçı 2
Taşçı 18 (*Biri İstanbul'da*)
Terzi 46
Teymurcu 14

Semerci 1
Sipahi 8
Sirac 3 (*Mum, Kandil İşleri*)
Şehir Kethüdası 2
Talebe-i Ulümeden 14
Taşçı 19
Terzi 20
Teymurcu 12
Tımarlı Sipahi 3
Tiftikçi 2
Tüccar 195
Vaiz 3

Tüccar 58
Yağcı 17 (*İstanbul'da*)
Yemenici 5
Zahir 1

SONUÇ

H. 1246 (M.1831) yılında Nevşehir kazasının merkezinde yapılan nüfus sayımının kayıtları üzerine yaptığımız bu incelemenin neticesinde şunları söyleyebiliriz. Nevşehir'in merkezinde 3338 Türk erkek nüfusa karşılık 1795 gayrimüslim erkek nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfuslara kadınları da dâhil edecek olursak Nevşehir merkezin aşağı yukarı 10000 civarında bir nüfusu bulunmaktadır. Bu durum dikkate alındığında Nevşehir merkezin nüfusunun üçte ikisinin Türklerden geri kalanının ise Hıristiyanlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Hıristiyanların isimlerine bakılarak ekseriyetinin Rumlardan çok azının da Ermenilerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu defterde gayrimüslimler karışık sayılırken daha sonraki nüfus sayımlarında Rumlar ve Ermeniler ayrı ayrı belirtilmiştir. Nevşehir Merkezde Yahudi (Musevi) nüfusa rastlanmamıştır. Müslümanlar 12 mahallede yaşarken gayrimüslimler dört mahallede bulunmaktadırlar. Karacayurt (Karacakürt) mahallesinde Müslümanlar ile gayrimüslimler karışık yaşamaktadırlar. Nevşehir'de yaşayan Türkler genellikle doğdukları mahallelerde yaşayıp mesleklerini icra ederken gayrimüslimlerin İstanbul'a çeşitli meslekleri icra etmek için gittikleri görülmektedir. Türklerin daha çok memuriyet, dini hizmetler, askerlik gibi işler ile uğraşırken Hıristiyanların ticaretle uğraştıkları anlaşılmaktadır. Hıristiyanların İstanbul'a giderek özellikle bakkallık ve havyarcılık gibi mesleklerle uğraşmaları da dikkat çekicidir. Sarraflık, kuyumculuk ve terzilik mesleklerinin de gayrimüslimlerin elinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu defterden 1831 yılında Nevşehir'in idarecileri, muhtarları, medreseleri, camileri, sıbyan mektepleri ve buralarda görevli olanların bilgileri de görülmektedir. Bu defterden Nevşehir Kaymakamı, çeşitli camilerin imam ve müezzinleri, vaizler, medrese müderrisleri, mektep hocaları ve müftü gibi önemli

şahsiyetlerin isimlerini de tespit etmek mümkün olmaktadır. Gayrimüslimlerin ise rahiplerinin isimleri tespit edilmektedir. Bu nüfus kayıtlarından yola çıkarak günümüzde Nevşehir’de yaşayan insanların kendi geçmişlerini öğrenebileceklerini ifade etmek isterim.

KAYNAKÇA

Adıyke, Nuri, *Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Dergiler, 19/1267/14586.

BOA, NFS.d..,(Nüfus Defterleri), Dosya no: 3554.

BOA, NFS.d..,(Nüfus Defterleri), Dosya no: 3555.

Çimen, Adnan, *Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı’da Nüfus Hizmetleri*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 14/3 (2012). 183-216. Ankara.

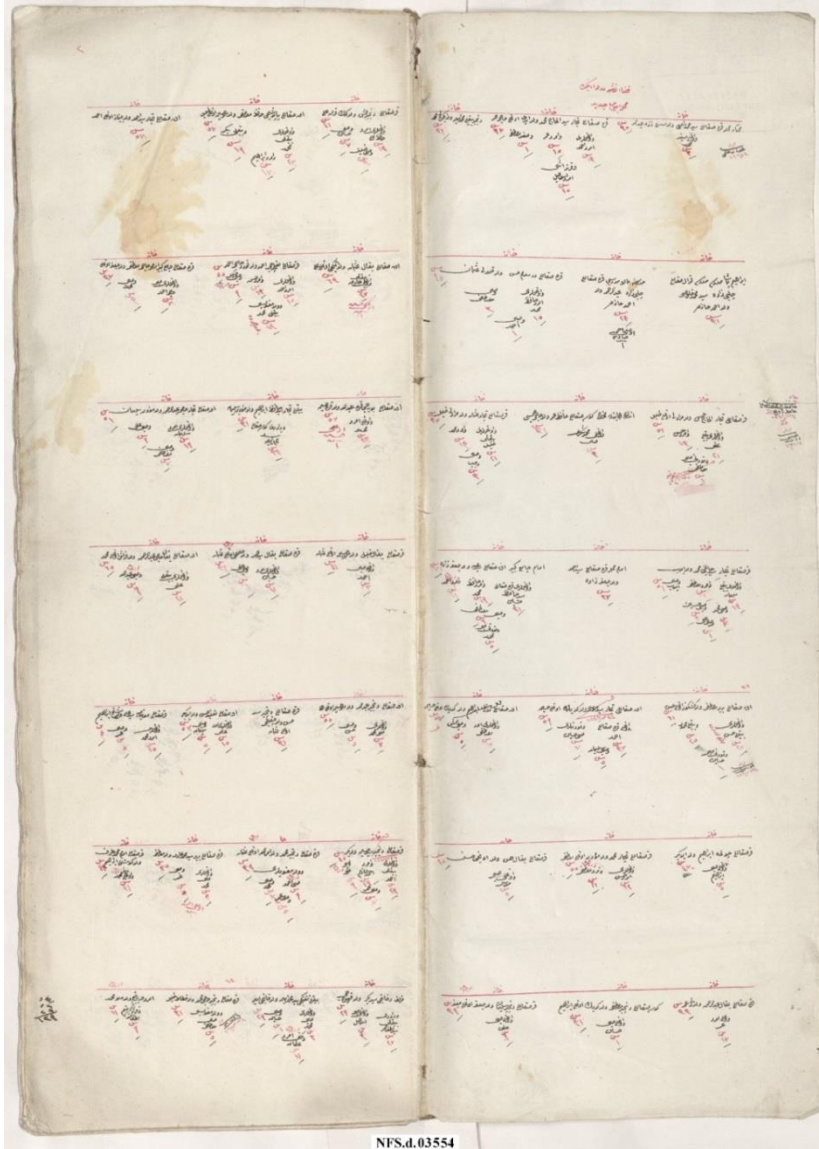
Güneş, Mehmet, *Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili*, Akademik Bakış Cilt 8 Sayı 15 2014.

Harpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul-2010.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara-1943.

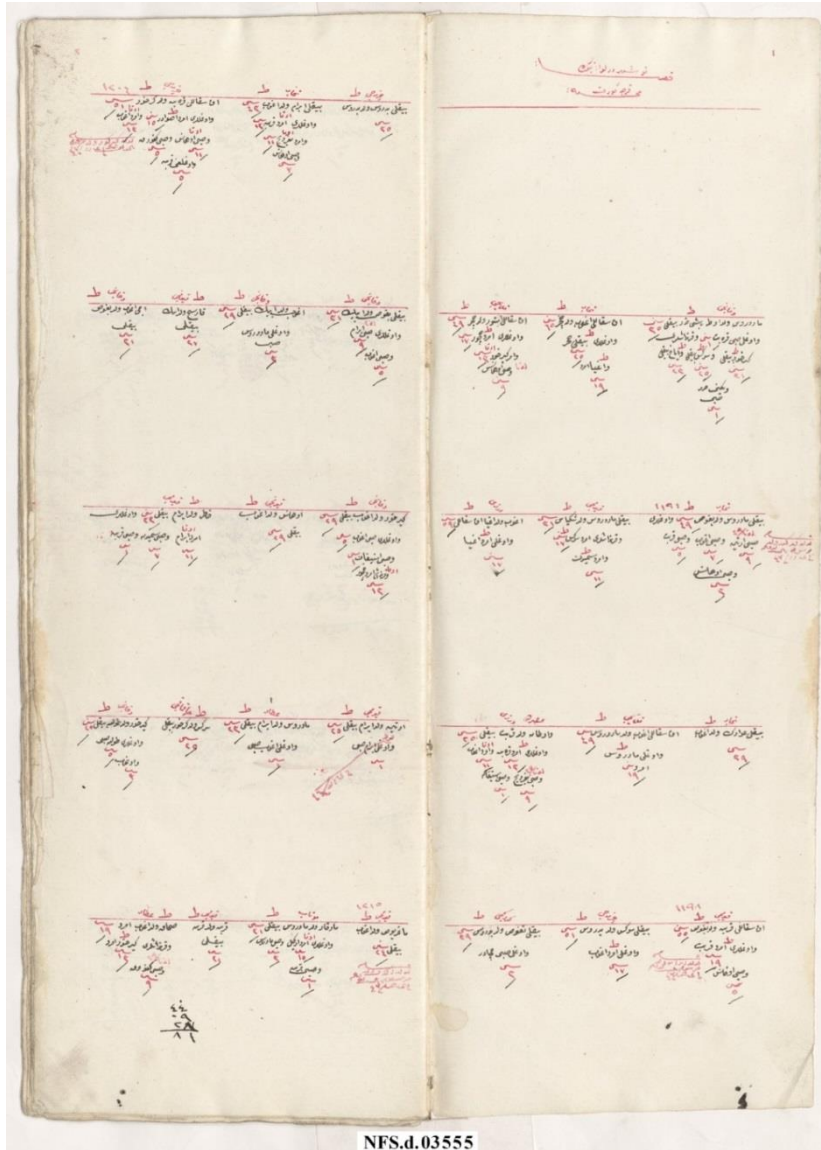
Selçuk, Hava, **Niğde’de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/6 Nisan 1831)**, *First Population Census In Nigde (Shawwal 23, 1246 , 1831)*.

EKLER

NFS.d.03554

3554 no'lu müslim defterinin örneği (birinci varak)

3555 no'lu gayr-i Müslim defterinin örneği (ikinci varak)

BATI KAPADOKYA (Aksaray İli) PALEOLİTİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yrd. Doç. Dr. İrfan Deniz YAMAN

**Aksaray Üniversitesi
irfandenizyaman@aksaray.edu.tr**

Yrd. Doç. Dr. Yavuz AYDIN

**Aksaray Üniversitesi
yavuzdindtcf@gmail.com**

**Arş. Gör. İraz Aslı YAMAN
Aksaray Üniversitesi
irazasliyaman@aksaray.edu.tr**

ÖZET

Kapadokya Bölgesi içerisinde günümüze kadar çok sayıda arkeolojik çalışma gerçekleştirilmiştir ve oldukça önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmalar sırasında yapılan arkeolojik tespitler de bölge tarihine ışık tutmuştur. Arkeoloji disiplininde temel olarak üç farklı Anabilim Dalı yer almakta olup, şu ana kadar bölgede gerçekleştirilen çalışmalar Klasik Arkeoloji, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dallarının dönemleri ile bağlantılıdır. Bizim araştırma projemiz ise Paleolitik Çağ olarak bilinen, insanların konar-göçer yaşam tarzında hayatlarını sürdürdükleri, madenin keşfedilmediği, yerleşik hayatın henüz başlamadığı, tarımın ve evcil hayvanların bulunmadığı bir çağdır. Söz konusu çağ, insanlık tarihinin en eski periyodunu içermektedir. Bölgede Nevşehir Avladağ yakınlarında I. A. Todd tarafından bulunan bir adet el baltası (1980 öncesi) ve Niğde yakınlarında Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmüş olan Kaletepe Deresi 3 buluntu yeri dışında Paleolitik bir bulgu yoktur. Bu kadar az bulguya rağmen araştırmaların yoğunlaştırılması söz konusu çağ ile ilgili tespitlerin artmasını sağlayacaktır. Zira Kapadokya bölgesi Paleolitik yaşantı için hammadde ve doğal yaşam alanları konusunda oldukça uygun bir alandır.

Arkeolojik saha çalışmaları genel olarak yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazı çalışmaları olarak iki başlık altında toplanabilir. Kazı çalışmalarının başlatılabilmesi ve çalışma alanının arkeolojik potansiyelinin ortaya konulabilmesi için yüzey araştırmaları kaçınılmaz çalışmalardır. Bu bağlamda araştırma projemiz kapsamında, Batı Kapadokya'da (Aksaray İli sınırları içinde) belirlemiş olduğumuz alanda Paleolitik Çağ'a ait buluntuların tespiti için bir yüzey araştırması yapmış bulunmaktayız. Üç yıllık plan doğrultusunda tamamlanacak olan yüzey araştırmaları sayesinde, Aksaray İlinde günümüze kadar çalışılmamış bir arkeolojik araştırmayı gerçekleştirirken yanında, ortaya çıkarılabilecek keşiflerle ileride kazı çalışmaları yapılabilecek alanların tespiti de sağlanacaktır. Araştırma projemizin sadece Aksaray için değil aynı zamanda arkeolojik çalışmalar içinde de önemli bir yere sahip olabilecek nitelikte olduğunu düşünmekteyiz. Batı Kapadokya'da başlatılan yüzey araştırması çalışmalarımız önümüzdeki

yıllarda Nevşehir bölgesini doğru ilerleyerek daha genel sonuçlara ulaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Paleolitik, Kapadokya, Yüzey Araştırması, Yontmataş.

SURVEY OF THE PALAEOOLITHIC IN THE WEST CAPPADOCIA

(Aksaray Province)

ABSTRACT

A great number of archaeological studies have been carried out in Cappadocia Region until today, and highly important results have been attained. Archaeological determinations made during the studies aforesaid also shed light on the history of the region. While there are basically three different Departments in the Archaeology discipline, the studies carried out in the area until now are related to the periods of the Classical Archaeology, Protohistoric and Archaeology of Asia Minor Departments. Our research project is the era known as the Palaeolithic Era during which humans sustained their lives in a nomadic style, the minerals were not discovered, the sedentary life had not begun yet, and there were neither agriculture nor domestic animals. The era aforesaid includes the oldest period of the history of humanity. In the region, there is not a Palaeolithic finding except for a hand axe (before 1980) found by I. A. Todd in the proximity of Nevşehir Avladağ, and the Kaletpe Deresi 3 locality where the excavation works were carried out under the leadership of Professor Dr Nur Balkan-Atlı in the proximity of Niğde. Despite such a few findings, intensifying the studies will ensure an increase in the determinations related to the aforesaid era since Cappadocia region is a highly convenient area in terms of raw materials and natural habitats for the Palaeolithic living.

Archaeological field studies generally can be collected under two headings as survey and archaeological excavation studies. In order for the excavation studies to be started and for the archaeological potential of the study area to be presented, surveys are indispensable studies. Within this context, in the scope of our research project, a survey was carried out for the determination of the findings of the Palaeolithic Era in the area determined in West Cappadocia (within the borders of Aksaray Province). By means of the surveys to be completed in accordance with the three-year plan, along with actualisation of an archaeological study that has not been conducted until now in Aksaray Province, the determination of the areas where excavation studies can be carried out in the future will be provided with the explorations to be unearthed. It is considered that our research project has the quality to occupy a place not only in Aksaray but also among the archaeological studies. It is aimed to achieve more general results by expanding our survey studies which were started in West Cappadocia towards Nevşehir region in the upcoming years.

Key Words: Arheology, Paleolithic, Cappadocia, Survey, Knapped stone.

GİRİŞ

Kapadokya Bölgesi olarak anılan alan; Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kırşehir ve Kayseri illerini kapsamaktadır. Bu bölge içerisinde en çok tanınan ve Kapadokya adıyla özdeşleşen şehir Nevşehir'dir. Buna karşın benzer tarihsel dokuyu ve özellikleri barındıran Aksaray İli de, "Kapadokya'nın batı kapısı" olarak anılabilir. Bölge içerisinde günümüze kadar gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak Klasik Arkeoloji ve Sanat Tarihi alanında çalışmaların olduğu görülür. Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi alanında yürütülen çalışmalar ise sadece bölge açısından değil, Anadolu için de önem arz eder niteliktedir. Arkeolojik çalışmalar içerisinde bölgede en az araştırma yapılan ve bulgu elde edilen periyod yerleşik yaşam öncesine aittir. Söz konusu periyod Paleolitik olarak adlandırılmaktadır (Yontamataş Çağı olarak Türkçeleştirilmiştir). Bu çağda; konar-göçer yaşam tarzı, avcı-toplayıcı geçim ekonomisiyle hayatlarını sürdüren insan grupları yaşamaktadırlar. Esasında, sadece doğada var olan hammaddeyle alet ve av silahı üretebilen bir topluluk için yaşamaktadır yerine yaşam mücadelesi vermektedir demek daha doğru bir tabir olacaktır. İşte bu zorlu süreç içerisinde yaşamını sürdüren insanlardan geriye kalan arkeolojik verileri tespit etmek adına iki tür arkeolojik çalışma yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan ilki yüzey araştırması, ikincisi ise arkeolojik kazı çalışmalarıdır. Arkeolojik yüzey araştırmaları belirli bir bölgede belirli bir amaç doğrultusunda ve belirli bir çalışma programıyla yürütülen arkeolojik faaliyetler olarak tanımlanabilir. Herhangi bir alanda kazı çalışmasının başlatılabilmesi için, öncelikle bu bölge ve çevresinde yüzey araştırması yapıp yapılmadığına bakılmaktadır. Zira, sadece kazı yapılacak alanla ilgili değil, aynı zamanda çevresindeki bölge ile ilgili tüm verilerin ortaya konulması oldukça elzem bir konudur. Özetlenecek olursa; herhangi bir bölgenin arkeolojik potansiyelini ortaya koyabilmek için, o bölgenin arkeolojik yüzey araştırmalarının gerçekleştirilmiş olması gerekir. İlerleyen süreçte söz konusu sonuçlar ile kazı çalışmaları neticesinde ortaya konulan sonuçlar bir araya getirilerek, bilgi ve bulguları karşılaştırma yoluna gidilebilir.

Kapadokya Bölgesi Paleolitik Buluntu Alanları

Yukarıda kısaca değinmiş olduğumuz hususlar doğrultusunda, öncelikle Aksaray yakınlarında bir çalışma alanı belirleyerek, Paleolitik konulu bir yüzey araştırması gerçekleştirmiş bulunmaktayız. Çalışma alanımızın belirlenmesi öncesinde sadece Aksaray ve çevresi değil aynı zamanda Niğde ve Nevşehir gibi komşu şehirlerdeki bulguları gözden geçirdik. Tüm bölge içerisinde en önemli Paleolitik buluntu yeri Kalete

Deresi 3 tür. Bu alan Niğde İli'ne bağlı Kömürcü Köyü yakınlarda, kalko-alkalin türünden bir yanardağ olan Göllü Dağ'ın doğu eteklerinde yer almaktadır. Kaletepe'nin Paleolitik tabakaları, 2000 yılında bir yüzey araştırması sırasında L. Slimac tarafından saptanmış olup, 2008 yılına kadar toplam yedi kazı sezonu boyunca çalışılmış bir alandır. Araştırmalar sırasında tespit edilen 19 arkeolojik tabakanın kalınlığı 8 metreyi bulmaktadır. Söz konusu tabakalar, I'den XII'ye kadar rakamlarla ve bu rakamlara çeşitli eklemelerle adlandırılmışlardır. Kaletepe Deresi 3 kazılarında Alt ve Orta Paleolitik Dönem'e ait yontmataş endüstri materyallerine rastlanmıştır (Slimac-Dinçer 2007: 33-37). Kaletepe yontmataş buluntu toplulukları; obsidiyen, riyolit, bazalt gibi çeşitli türlerdeki volkanik kayalardan üretilmişlerdir (Slimac vd. 2008, 103-105).

Kaletepe Deresi 3 dışında Paleolitik buluntu tespit edilen diğer alan Nevşehir İl sınırları içerisinde. I. Todd tarafından Avla Dağ mevkiinde bulunan bazalttan yapılmış bir el baltası (iki yüzeyli), Kapadokya bölgesinde kayıtlara geçmiş nadir Paleolitik buluntular arasındadır (Todd 1980: 40). Aksaray İli ve çevresinde Paleolitik buluntu tespit edilen tek alan Nenezi Dağı'dır. Prof. Dr. Balkan-Atlı ve Cauvin bu alanın obsidiyen hammadde kaynağı olmasının yanında, oldukça fazla sayıda Prehistorik buluntu tespit edildiğinden söz etmişlerdir (Balkan-Atlı ve Cauvin 1997: 298-230).

Aksaray İli Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları

Kapadokya bölgesinde yukarıda açıklanan buluntular dışında Paleolitik bulgulara rastlanılmamış olması ve Paleolitik konulu araştırmaların neredeyse hiç yapılmamış olması, bizi başlangıç olarak Aksaray ve çevresini hedef alan bir yüzey araştırması yapmaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda Kapadokya bölgesi içinde Aksaray İli ve çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar araştırılmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde öncelikle arkeolojik kazı çalışmaları incelenmiştir. Günümüze kadar gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalara göre Aksaray'da en eski tarih veren kazı alanı Aşıklı Höyük'dür. Höyük ilk kez Hititolog Edmund Gordon tarafından saptanmıştır, 1964-65 yıllarında Ian Todd kesit çalışması, yüzey toplaması ve elde ettiği örneklerle tarihlendirme çalışmaları yapmıştır. Çalışmaları neticesinde höyükte bulunan yerleşimi günümüzden 9 ya da 10 bin yıl öncesine tarihlendirmiştir (Todd 1966a: 139-163; Todd 1966b: 43-48). Höyük'de bir takım araştırmaların ardından arkeolojik kazı çalışmaları başlatılmıştır. 1989-2001 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalara Prof. Dr. Ufuk Esin başkanlık etmiştir. Söz konusu dönemin devamında iki sezon Prof. Dr. Nur

Balkan Atlı çalışmaları sürdürmüştür. 2004 yılında durdurulan çalışmalar 2006 yılında Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran tarafından devralınmıştır ve halen devam ettirilmiştir (Özbaşaran 2011: 27). Aşıklı Höyük gerçekleştirilen uzun araştırmalar neticesinde şimdilik M.Ö. 9. bin ve M.Ö. 8. bin arasına tarihlendirilen bir yerleşimdir. Orta Anadolu'da avcı-toplayıcı grupların göçer yaşamı terk ederek yerleşik hayata geçtikleri en eski köy olma özelliğiyle ön plana çıkarılmış bir alandır (Özbaşaran vd. 2010: 8-9).

Musular Höyük Aksaray İli'nde yer alan, 1993 yılında Aşıklı Höyük kazı ekibinin Anadolu Kültür Envanteri projesi kapsamında tespit ettiği bir alandır (Gülçur 1995: 193). İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sevil Gülçur başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, Musular tekrar ziyaret edilmiştir (Gülçur 1997: 405). 1996-2004 yılları arasında Aksaray Müzesi başkanlığında, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı öğretim üyeleri ve öğrencilerinden oluşan ekip bu alanda kazı çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Ana kaya üzerindeki Neolitik Çağ'ın akeramik dönemine ait yerleşim M.Ö. 7500-6500 arasına tarihlendirilmiştir.

Aksaray İli sınırlarında yer alan diğer önemli arkeolojik alan Güvercinkayası'dır. Söz konusu alanda Prof. Dr. Sevil Gülçur 1996 yılında ilk kazı çalışmalarını başlatmıştır (Gülçur ve Endoğru, 1998: 85-97). C14 tarihlendirme çalışmalarının sonuçlarına göre Güvercinkayası Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilmiş olup, yaşlandırma sonuçları M.Ö. 5200-M.Ö.4750 arasındadır.

Aksaray İli'nin batı kısmında yer alan Achemhöyük, arkeolojik sit alanları içerisinde öneme sahip başka bir alandır. Kazı çalışmaları 1962 yılında Prof. Dr. Nimet Özgüç tarafından başlatılmış (Özgüç 1966: 2) ve 1988 yılına kadar devam ettirilmiştir. 1989 yılından itibaren kazılar Prof. Dr. Aliye Öztan başkanlığında yürütülmeye başlanmıştır (Öztan 1991: 247) ve halen devam etmektedir. Arkeolojik kazı çalışmaları neticesinde, höyüğün en eski tabakalarının M.Ö. 3. bine tarihlendirildiği, en parlak döneminin ise Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yaşandığı tespit edilmiştir (Öztan 1997: 14-15).

Aksaray sınırları içerisinde arkeolojik kazı çalışmaları gerçekleştirilen höyüklerin belli başlılarını yukarıda özetlemiş bulunmaktayız. Bunun yanı sıra İl sınırları içinde günümüze kadar yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarına kısaca değinmek, araştırmamızın daha rahat anlaşılabilmesi adına önem arz etmektedir.

1993 yılında Prof. Dr. Sevil Gülçur başkanlığındaki ekip “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Yüzey Araştırması” kapsamında Aksaray İli sınırlarındaki bazı alanları araştırmıştır (Gülçur 1995: 191-214). Bu araştırmanın devamı 1995, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001, 2008 yıllarında yapılmıştır. 1995 yılında Prof. Dr. Nur Balkan Atlı başkanlığında “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması” başlatılmıştır (Balkan Atlı ve Cauvin 1997: 293-312). Aynı araştırmaya 1996 yılında devam edilmiş, 11 yıllık bir aradan sonra 2007 yılında bu kez “Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması (Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları)” kapsamında yeniden yapılmıştır (Balkan-Atlı vd. 2009:329-346).

Yüzey Araştırması Hakkında Genel Bilgiler

Aksaray İli ve çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalara bakıldığında, eksik olan tek çalışma konusunun Paleolitik olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. İşte bu eksikliği gidermek ve araştırma alanımız içerisinde ilk sonuçları ortaya koymak adına çalışmalar başlatılmıştır. Aksaray İlinde gerçekleştirilen 2015 yılı Paleolitik Çağ yüzey araştırması çalışmasının esasında yapıma amacı; söz konusu çalışma alanı içerisinde herhangi bir Paleolitik malzemenin olup olmadığı sorusuna yanıt bulabilmektir. Bu amaçla üç yıllık çalışma programı dahilindeki araştırma alanlarımızdan ilki; genel olarak Aksaray il merkezinin güneydoğu ve Hasandağı'nın kuzeydoğu çevresi: kuzeyde Sevinçli Kasabası, doğuda Uzunkaya Köyü, güneyde Yuva Kasabası ve batıda Akhisar köyü ile sınırlanmış bir bölgedir (Resim 1). Yüzey araştırması çalışması sırasında Paleolitik yontmataş malzemenin bulunma ihtimalinin yüksek olduğu bu bölge içerisindeki tüm alanlar titizlikle araştırılmıştır. Yüzey araştırması çalışmasına 05.10.2015 tarihinde, Yrd. Doç. Dr. İrfan Deniz YAMAN (Araştırma Başkanı), Yrd. Doç. Dr. Farhod MAKSUDOV, Arş. Gör. Yavuz AYDIN ve Arş. Gör. İraz Aslı YAMAN'ın katılımıyla ile başlanmış ve 14 gün süren çalışmalar 18.10.2015 tarihinde tamamlanmıştır (Bu çalışma Aksaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 2015-069). Bakanlık Temsilcisi olarak Sivas Arkeoloji Müzesi Uzmanı Mahmut AYGAT görev yapmıştır (Kendisine, uyumlu çalışmaları ve yardımlarından dolayı şahsım ve ekip üyeleri adına teşekkür ediyorum).

Yüzey Araştırması Buluntu Alanları ve Bulgular

Toplam 14 gün süren arazi çalışmalarımız neticesinde 4 arkeolojik buluntu alanı ve bir adet daha önce tescili yapılmamış höyük tespit edilmiştir. Söz konusu alanlar ve höyük hakkında koordinatlar ve arkeolojik bulgularla ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

1 Numaralı Alan: Taşkestik Tepesi doğusunda kalan Ortasoy Tepesi, Sevinçli Köyü'nün 2.5 km. batısı.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0595350 E, UTM Kuzey 04245036 N

Google Earth Koordinatları: 38° 20' 54.29'' K, 34° 5' 28.30'' D

Rakım: 1250 m.

Bu alandan birkaç adet yonga ele geçmiştir. Çok karakteristik parçalar olmamakla birlikte, şehir merkezine oldukça yakın bir alanda yontmataş parçalara rastlanması nedeniyle kayda geçirilmiştir.

2 Numaralı Alan: Burç Tepe sırtları, Akhisar Köyü'nün yaklaşık 2.4 km. kuzeyi.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0596591 E, UTM Kuzey 04241174 N

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 48.50'' K, 34° 6' 17.50'' D

Rakım: 1272 m.

Bu alanda çok sayıda obsidiyen malzeme tespit edilmiştir. (Resim 2-3). Büyük çoğunluğu küçük yonga ve dilgi parçalarından oluşan fakat net bir dönem vermeyen yontmataş malzemelerin ele geçtiği bir alandır. Bu alanın kuzeybatı bölümünde yer alan yamaçta çakmaktaşıdan yapılmış bir adet alet bulunmuştur.

3 Numaralı Alan: Ortaakburun Tepesi, Çeltik Köyü'nün 2 km. güneyi.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0595940 E, UTM Kuzey 04240028 N,

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 11.59'' K, 34° 5' 50.16'' D

Rakım: 1162 m.

Bu alanda çeşitli yontmataş malzemeye rastlanmıştır (Resim 4). Aynı zamanda yontulan parçaların bu alan içerisindeki hammadde kaynaklarından çıkan taşlardan yontulduğu anlaşılmaktadır.

4 Numaralı Alan: Sakızlı Burnu, Çeltik Köyü ile Uzunkaya Köyü arasında.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0602235 E, UTM Kuzey 04238271 N,

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 9.36'' K, 34° 5' 54.39'' D

Rakım: 1250 m.

Uzunkaya Köyü'nün güneybatı kısmında yer alan bir sırtta bulunmaktadır. Söz konusu alanda bir kenarı üzerinde düzelti bulunan bir alet ele geçmiştir (Resim 5).

Akhisar Höyük:

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0597998 E, UTM Kuzey 04241808 N,

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 55.55'' K, 34° 7' 15.54'' D

Rakım: 1242 m.

Söz konusu höyük Akhisar Köyü'nün içinden geçerek kuzey yönünde ilerleyen yol üzerinde bulunmaktadır. Akhisar Köyü'nün yaklaşık olarak 4.5 km kuzey doğusunda Kıraç Bağları mevkiinde yer almaktadır. Höyük çevresinde Demir Çağı'na ait seramik mevcuttur.

SONUÇ

Aksaray İlinde gerçekleştirilen 2015 yılı Paleolitik Çağ yüzey araştırması çalışmasının esasında yapılma amacı; söz konusu çalışma alanı içerisinde herhangi bir Paleolitik malzemenin olup olmadığı sorusuna yanıt bulabilmektir. Bu amaçla üç yıllık çalışma programı dahilindeki araştırma alanlarımızdan ilki; genel olarak Aksaray il merkezinin güneydoğu ve Hasandağı'nın kuzeydoğu çevresi: kuzeyde Sevinçli Kasabası, doğuda Uzunkaya Köyü, güneyde Yuva Kasabası ve batıda Akhisar köyü ile sınırlanmış bir bölgedir. Yüzey araştırması çalışması sırasında Paleolitik yontmataş malzemenin bulunma ihtimalinin yüksek olduğu bu bölge içerisindeki tüm alanlar titizlikle araştırılmıştır.

Araştırmamız neticesinde ortaya çıkan en önemli sonuç; 2015 yılı çalışma alanı içerisinde Paleolitik Çağ'a tarihlendirilebilecek yontmataş malzemenin bulunmuş olmasıdır. Ele geçen buluntular net bir yontmataş kültürü yansıtmıyor olsa da, bize dönemsel açıdan ipuçları sunmuştur. Bu bağlamda 4 numaralı alan ve 3 numaralı alanda tespit edilen buluntular bu bölgede Alt Paleolitik Dönem'in varlığını kanıtlamaktadır. Aynı zamanda 3 numaralı alandan ele geçen bir çekirdek, şüpheli de olsa Orta Paleolitik Dönem malzemesini andırmaktadır. Aksaray çevresinde Paleolitik yaşama dair ele geçen

bu kanıtlar, çalışma programı kapsamında önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilecek araştırmalar için önemli verilerdir.

2015 yılı araştırma alanımız içerisinde Paleolitik yaşama dair kanıtların ele geçmesi oldukça sevindirici bir sonuçtur. Fakat bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Obsidiyen gibi yontmataş yapımı için bu kadar uygun bir taşın hammadde olarak kullanılmamış olmasının yanında, araştırma alanı içerisinde neredeyse hiç görölmemiş olması çok önemli bir husustur. Bilindiği gibi Nenezi Dağı gibi obsidiyen kaynaklarına yaklaşık 20 km. uzaklıkta bulunan bir bölgede obsidiyenin hiç görölmemesi oldukça ilginç ve cevaplanması gereken bir sorudur. Bu ve bunun gibi soruların net olarak cevaplanabilmesi için araştırmalarımızın 3 yıllık program çerçevesinde tamamlanmasını beklemek daha doğru olacaktır kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

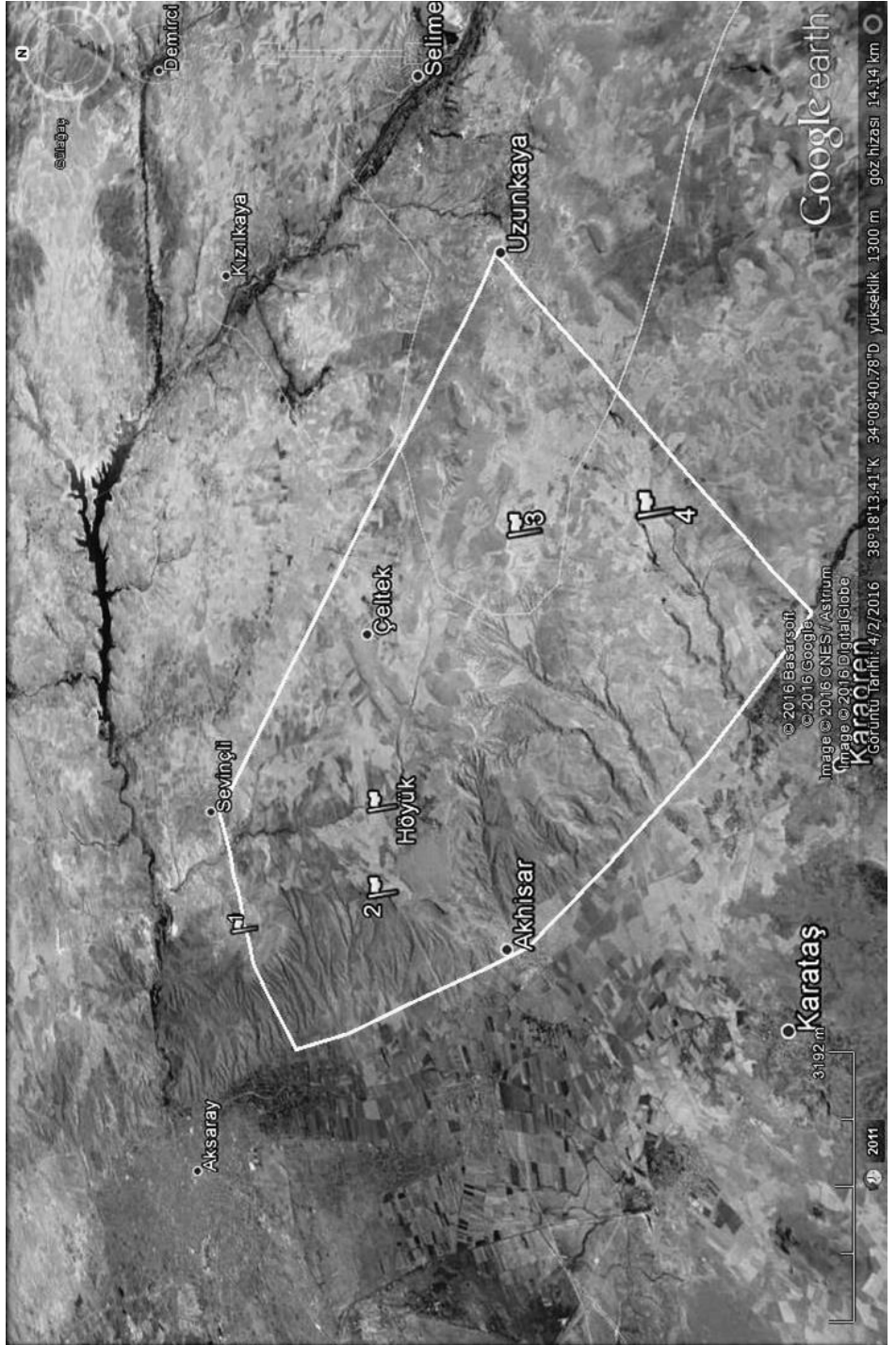
- Balkan-Atlı, Nur, M.C. Cauvin (1997). “1995 Yılı Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara: 293-312.
- Balkan-Atlı, Nur, N. Kayacan, B. Dinçer, Y. Çakan, L. Astruc, (2009). “Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması (Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları)”, *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3.Cilt*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: 329-346.
- Gülçur, Sevil (1995). “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması”, *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara: 191-214.
- Gülçur, Sevil (1997). “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1995 Ortak Yüzey Araştırması”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II.cilt*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara: 401-412.
- Gülçur, Sevil ve M. Endoğru (1998). “Güvercinkayası 1996 Kazısı”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara: 85-112.
- Özbaşaran, Mihriban, G. Duru, D. Teksöz, S. Omacan (2010). “Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük”, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi 8*: 7-20.
- Özbaşaran, Mihriban (2011). “Re-Starting at Aşıklı”, *Anatolia Antiqua*, XIX: 27-37.
- Özgüç, Nimet (1966). “Acemhöyük Kazıları/Excavations at Acemhöyük”, *Anadolu/Anatolia X*: 1-28/29-52.
- Öztan, Aliye (1991). “1989 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: 247-258.
- Öztan, Aliye (1997). “Acemhöyük”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Slimak, L. ve B. Dinçer (2007). Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu’da Tabakalanma Veren Bir İlk Paleolitik Çağ Yerleşmesi, *TÜBA-AR X*, , 33-47.
- Slimak, L., S. L. Kuhn, , H. Roche, , D. Mouralis, H. Buitenhuis, N. B. Atlı, D. Binder, C. Kuzucuoğlu, H. Guillou (2008). Kaletepe Deresi 3 (Turkey): Archaeological

evidence for early human settlement in Central Anatolia, *Journal of Human Evolution* 54, 99-111.

Todd, I.A. (1966)a. "Aşıklı Höyük, a Protoneolithic Site in Central Anatolia, *Anatolia Studies* 16, London: 139-163.

Todd, I.A. (1966)b. "Recent Archaeological Research in Turkey: Surface Finds from Various Sites- Central Anatolia", *Anatolia Studies* 16, London: 43-48.

Todd, I.A. (1980). *The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period*, Studies in Mediterranean Archaeology, Vol. LX, Paul Aströms Förlag, Göteborg.

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

YEREL HALKIN GÖZÜYLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TERMAL TURİZM: “KOZAKLI TERMAL”

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
iscihangir@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Osman ÖZER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
osmanozer@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Turizm sektörü günümüzde hızla gelişme gösteren bir sektör olmakla birlikte, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel birçok değişkeni içeren farklı boyut ve yapısıyla yörelerin demografik özelliklerine göre olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle yöresel zenginliklere entegre termal turizm gibi alternatif turizm türlerinde farklı kültürlerin bir birleri ile etkileşimi sürecinde bu durum daha fazla hassasiyet içermektedir. Termal turizm potansiyelinin yörenin sürdürülebilir turizm arzı açısından gelişme gösterebilmesi de ancak yöre halkının desteği ile mümkündür. Bu nedenle yöre halkının sürdürülebilir termal turizme bakış açısının incelenmesi, yöreye özgü termal turizm potansiyelinin gelişimi için doğru planlama ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. İrdelenmesi gereken önemli termal turizm alanlarından bir tanesi de Kozaklı Termal Turizm Merkezi ve yerel halk ile entegrasyonudur.

Çalışma, 2007 yılında termal turizm bölgesi ilan edilen Kozaklı İlçesi'nin termal turizm potansiyelinin yerel halkın gözüyle etkilerini incelemeye yöneliktir. Yerel halka yönelik anket uygulaması ile ekonomik, sosyo-kültürel, doğal ve çevresel boyutlarıyla termal turizm ele alınarak olumlu ve olumsuz etkilerine ilişkin göstergeler elde edilmiştir. Ayrıca, yerel halkın ifadelerine dayalı bulgular analiz edilerek, sürdürülebilir termal turizm anlayışı noktasında bir takım önermelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Sürdürülebilirlik, Yerel Halk, Algı ve Tutum

SUSTAINABLE THERMAL TOURISM REGARDING LOCAL PEOPLE : “KOZAKLI THERMAL”

ABSTRACT

Tourism sector is not only one of the developing sectors, but it causes positive and negative results considering different dimensions and structures of regions' demographic features including lots of factors; such as social, economic, cultural and peripheral. Especially this situation is including much more sensibility during the interaction of different cultures with each other for alternative tourism like thermal tourism integrated with regional wealth. It is solely possible to show Thermal Tourism Potential improvement regarding the Sustainable Tourism with the support of Locals. That's why

it's required to study the viewpoints of Locals for sustainable thermal tourism and to determine the exact planning and strategy for the improvement of regional thermal tourism potential. One of the most important thermal tourism area required being semtinized is Kozaklı Thermal Tourism Center and its integration with Locals is also important.

Study is related to examine the effects of Kozaklı Town, being declared as thermal tourism region, via the viewpoint of local people in 2007. The results concerning positive and negative effects are achieved via a survey being applied on Locals dealing the economical, socio-cultural, natural and environmental dimensions. Furthermore, it's allowed some proposals happen regarding sustainable thermal tourism by analysing evidences based on regional people's statements.

Keywords: Thermal Tourism, Sustainability, Locals, Sense and Manner

GİRİŞ

Dünya'da 1960'lı yıllardan sonra, Türkiye'de ise 1980'li yıllardan sonra öneminin anlaşıldığı turizm, günümüzün en hızlı gelişen sektörlerinden birisidir. Dünya Turizm Örgütü'ne göre uluslar arası turist sayısı 2014 yılında 1.133,00 milyon kişiye, uluslar arası turizm gelirleri ise 1.245,00 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Türkiye ise 2014 yılında Dünya'nın en fazla turist çeken ülke sıralamasında 6. basamakta yer alırken, 29,552 milyar Dolar gelir ve 5,8'lik pay ile Dünya sıralamasında 12. basamakta yer almıştır. Ayrıca, Dünya genelinde turizm pastasının 2020 yılı itibariyle yaklaşık 2 trilyon Dolar olacağı tahmin edilmektedir (Küçük, 2013: 1241; Küçük, 2014: 254; UNWTO, 2014; Güney ve Göller, 2015: 1222-1223). Böylesi önemli bir ekonomik potansiyelin yanı sıra, sosyal, kültürel, çevresel ve diğer bir çok fonksiyonu ve değişkeni içeren, farklı boyutları olan ve aynı zamanda evrensel bir olgu haline gelen turizm sektöründe (Alaeddinoğlu, 2007: 2; Köstekli vd., 2012: 384), rekabet her geçen gün kendini daha fazla hissettirmektedir. Dolayısıyla rekabetçi pozisyonların korunabilmesi ve sürdürülebilmesi, turizm kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek, çekiciliklerinin devamının sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu noktada sürdürülebilir turizm; turizme kaynak olan bölgesel ve yerel çekiciliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak ifade edilebilir (Avcıkurt, 2003; Can, 2013:27). Diğer bir ifade ile sürdürülebilir turizm, sektörün önemli girdileri olan doğal ve yapay çevreyi, insan kaynaklarını olumsuz etkilemeksizin turist kapasitesini arttırmayı ve turistik ürünlerin kalitesini yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Gelişmeler paralelinde, turizmden gerekli girdilerin sağlanabilmesi için bölgesel ve/veya yerel turistik değerlerin ve alternatif turizm türlerinin doğru bir şekilde tespit edilerek, planlı bir biçimde turizm piyasasına sunulması gerekli görülmektedir (Bayındır, 1992: 112; Gökçe, 2006; Tosun vd, 2008; Çakıcı ve Kızılırmak, 2009: 1554; Cihangir, 2016: 2-3). Bilindiği üzere, bölgelere has yer altı zenginliği jeotermal kaynaklar, bulunduğu yöre ve bölgeler açısından alternatif turizm anlayışının çekim unsuru ve en dikkat çekici faktörlerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Bu unsurlardan bir tanesi de Kozaklı İlçesinde bulunan Termal Kaplıcalar olup, Bakanlar Kurulu Kararıyla 2007 yılında **“Kozaklı Termal Turizm Merkezi”** ilan edilmiştir.

Bu açıdan, gelecekteki fırsatları koruyup geliştirmeyi gözeterek, bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan bölgelerin ihtiyaçlarını karşılama ilkesini benimseyen sürdürülebilir turizm, doğaya karşı bir taahhüt ve yerel halk ile bütünleşmiş bir sosyal sorumluluktur. Yapısı itibariyle termal turizm potansiyeli gelecek kuşaklara aktarabilmek üzere sürdürülebilir kılınmalıdır. Bu bağlamda, termal turizmin, koruma-kollama yöntemiyle geliştirilebilmesi, olumlu yaygın etkilerinin artırılabilmesi ve olumsuz etkilerinin asgariye indirilebilmesi için planlı ve programlı bir gelişim süreci gerekmektedir. Profesyonel anlamda planlamalara dayalı gelişim sürecinde yerel halkın desteği sürdürülebilir termal turizm arzına yönelik önem ifade etmektedir. Ancak, ön görülere dayalı hedef ve amaçlara ulaşılabilirlik noktasında yerel halkın bilinçlendirilip, sürece dâhil edilmesi, sürdürülebilir termal turizmden beklenen faydaları üst düzeye çıkarabilecektir.

Başka bir ifadeyle, bir bölgede sürdürülebilir termal turizmin gelişiminde ekonomik ve kültürel çevreden başka o yörede yaşayan yerel halkın termal turizm arzına yaklaşımı, tutumu ve bakış açısı da dikkate alınması gereken önemli bir faktör olarak görülmektedir. Coğrafi konumu itibariyle Türkiye başta olmak üzere Nevşehir İli ve Kozaklı İlçesi doğal özellikler ve kültürel değerler açısından gelişmiş bölge ve ülkelere nazaran birçok alternatif turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen, yerel halkın desteğini arkasına alamadığı için turizmin ekonomik gelir etkisinden yeterli düzeyde faydalanamamaktadır. Turizm büyük oranda yerel halkın iyi niyetine bağlıdır ve yerel halk turizm arzına çeşitli süreçlerde katılabilmelidir (Jamieson, 2006: 24; Cengiz ve Kırkbir, 2007; Bayat ve Yıldırım, 2014: 226).

Yerel halkı sürdürülebilir termal turizm sürecine dâhil etmek, onların bu konudaki görüş ve önerilerini almak, onlarla istişare etmek ve gelecekteki turizm

gelişimini teşvik yönünde karşılıklı fikir alış-verişi yapmak yerel halkın karar merkezlerini etkileyebilmesi ve kendini sürdürülebilir termal turizmin bir parçası olarak hissetmeleri açısından oldukça önemlidir (Özdemir ve Kervakıran, 2011; Demirbulat vd., 2014: 360). Onların ulusal ve bölgesel düzeyde turizme olumlu bakmaları ve desteklemeleri başarılı ve sürdürülebilir turizm arzı için gereklidir (Doğan, 2004). Eğer turizm potansiyelinin sürdürülebilir kılınması isteniyorsa planlanan termal turizmin gelişme şekli, ölçeği ve konumu ile ilgili olarak yöre toplumunun kabulünü kazanması gerekmektedir. Aksi takdirde turizmi geliştirme çabası hiçbir anlam ifade etmez ve halkın istemediği hiçbir oluşum başarılı olamaz. Çünkü, yerel toplumun değerleri, tutumları ve beklentileri, dikkate alınmadan, salt ekonomik planlama stratejileri ve girişimlerinin başarılı olamayacağı düşünülmektedir (Avcıkurt, 2003; Gursoy ve Rutherford, 2004; Yavuz ve Akgöl, 2009; Köstekli vd., 2012: 385; Bayat ve Yıldırım, 2014: 226). Öyle ise, termal turizm potansiyelinin olumlu yönlerinin artırılması, sürdürülebilir termal turizm arzının gerçekleştirilebilmesi ve olumlu etkilerinin azami düzeye çıkarılması için mutlaka ama mutlaka yerel halkın bu sürece dâhil edilmesi birincil öncelik olmalıdır. Özellikle yerel halkın görüş ve önerileri doğrultusunda şekillenecek eylem planı çerçevesinde atılacak adımların güçlü geri dönüşlere gebe kalmasını sağlayacaktır. Böylece yerel halk-yerel yönetimler ve sürdürülebilir turizm işletmecilik anlayışı sağlam temellere oturtulabilecektir.

Bu çalışmada Kozaklı Termal Turizm Merkezinde turizme kaynak zenginliklerin ortaya konması ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla yöre halkının görüşleri tespit edilecektir. Ayrıca, yerel halkın ifadelerine dayalı bulgular analiz edilerek, sürdürülebilir termal turizm anlayışı noktasında bir takım önermelere yer verilecektir.

LİTERATÜR ÖZETİ

Yerel halkın turizme ilişkin yaklaşımı 1960'lı yıllardan beri araştırmalara konu olmaktadır. Jaffari (1986), 1960'lar da yapılan çalışmaların turizmin olumlu etkilerine, 1970'ler de yapılan çalışmaların olumsuz etkilerine 1980'ler de yapılan çalışmaların ise turizmin olumlu ve olumsuz etkilerine karşı daha sistematik ve dengeli yaklaşıma odaklandığını belirtmiştir (Andereck ve Vogt, 2000; Güney ve Göller, 2015). Yapılan araştırmaların büyük bir kısmında turizme ilişkin yerel halkın tutum ve düşüncülerinin, algılanan etkilerinden kaynaklandığını ortaya çıkarmıştır (Güney ve Göller, 2015). Öyleyse, başarılı ve sürdürülebilir bir turizm gelişimi için yerel halkın turizme yönelik tutumları da planlanmalı ve yöneltmelidir (Brunt and Courtney, 1997).

Yerel halkın turiste ve turizme olan tutumlarının başarılı ve sürdürülebilir turizm gelişimi açısından anahtar rol oynadığı belirten birçok akademik çalışma mevcuttur (Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Andereck ve Vogt, 2000; Tosun, 2002; Jurowski ve Gursoy, 2004; Tayfun ve Kılıçlar, 2004; Alaeddinoğlu, 2007; Gümüş ve Özüpekçe, 2009; Doğan ve Üngören, 2010; Gursoy, Chi ve Dyer, 2010; Rızaoğlu ve Biçici, 2011; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Eren ve Aypek, 2012; Bilim ve Özer, 2013; Çelikkanat ve Güçer, 2014; Güney ve Göller, 2015). Bu çalışmalar kapsamında;

Haralambopoulos ve Pizam (1996), turizmin vergi arttırıcı ve kişisel geliri arttırıcı etkisi, yaşam standardını yükseltmesi gibi olumlu etkilerinin olduğunu; ancak mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırması gibi olumsuz etkisinin de bulunduğunu belirtmişlerdir. Tosun (2002) ise, turizmin ekonomik anlamda yaşam kalitesini arttırdığını vurgulamaktadır. Turizmin bir diğer ekonomik yararı ise kadınların da çalışma hayatına dâhil edilmesidir (Gümüş ve Özüpekçe, 2009). Turizm faaliyetinin gerçekleştiği bölgelerde kadınlar çalışma hayatına daha kolay katılabilmektedir. Diğer taraftan turizmin toplumları birbirine yaklaştırması, yerel halk ve turistlerin fikir alışverişine imkân sağlaması, yerel halkın eğitim seviyesine ve yabancı dil öğrenimine katkı sağlaması gibi olumlu etkileri de mevcuttur (Doğan ve Üngören, 2010).

Çelikkanat ve Güçer (2014) Bodrumda yaşayan halkın bakış açısıyla turizmi ele almış; turizm için yapılacak yatırımların veya düzeltmelerin, yerel halkın günlük yaşantılarını bozmayacak şekilde ve yaşadıkları çevreyi tahrip etmeyecek şekilde yapılması gerektiği, aynı zamanda halkın kullandığı imkânların turizm nedeniyle azaltılmasının veya yok olmasının engellenmesine dikkat edilmelidir. Ancak, bütün bu şartlar yerine getirildiği takdirde yerel halkın turizme bakış açısı daha da olumlu bir hal alacaktır sonucuna ulaşmıştır. Bilim ve Özer (2013) ise, yapmış oldukları araştırmada, yerel halk gözüyle Konya’da turizmin önemi ve ekonomik, sosyal, çevresel etkilerini irdelemiş ve Konya’da turizmin gelişimi bağlamında yerel halkın turizme bakış açısını değerlendirmiştir. Araştırmada özellikle turizmin ekonomik etkilerinin daha olumlu yönde algılandığı, diğer etkilerin de yine olumlu yönde olduğu görülmüştür. Eren ve Aypek’in (2012) çalışmasında ise; turistik işletmelerin ve turistlerin çevreye zarar vermedikleri, turizmin bölgeye istihdam sağladığı ortaya çıkmıştır. Olumsuz görüş olarak ise turizmin, kamu hizmetlerini arttırmadığı görüşü mevcuttur. Genel olarak değerlendirildiğinde yerel halkın, turizm gelişimine karşı olumlu tutum sergilediği tespit edilmiştir. Özdemir ve Kervankıran’ın (2011) Afyonkarahisar’da gerçekleştirmiş

oldukları çalışmada ise, bölgede henüz turizmin gelişmemiş olmasında dolayı halkın, turizmin olumsuz etkilerinin farkında olmadığı görülmüştür. Çalışma sonuçlarına göre yerel halk, turizmle birlikte ekonominin gelişeceğini, bölgedeki kültürel, doğal ve tarihi değerlerin tanınacağını düşünmektedir. Alaeddinoğlu'nun (2007) Van halkı üzerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Van halkı ilde yapılacak turizm faaliyetlerine destek vereceğini; turizmin iş fırsatı yaratma, ekonomik büyüme, Van'ın dışa açılması ve sosyal hayatı geliştirme gibi olumlu etkilerinin Van için hayati önem taşıdığını belirtmişlerdir.

İrdelenen çalışmalar neticesinde yerel halk ile turistler arasındaki etkileşimin yansımalarının özellikle yerel halk açısından gözlemlenebilen ve ölçülebilen sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Öyleyse, bir bölgedeki turizm ve turizmin etkilerinin algılanışı bölgedeki sürdürülebilir turizm anlayışının gelişmesi açısından önem arz ettiği söylenilebilir. Özellikle turistik gelişime müsait destinasyonlarda yaşayan yerel halkın turizme ve turiste karşı olan tutumları sürdürülebilir bir turizm gelişimi için itici güç konumundadır sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda;

Sürdürülebilir Turizm ve Termalizm;

Pierre Defert ve Rene Baretje'nin 1972 yılında yayınladıkları "Aspects Economique de Tourisme" (Turizmin Ekonomik Görüşü) adlı eserde yazarlar turizm kavramının tanımını; Teknolojik gelişmelere bağlı olarak, hızlı sanayileşme ve şehirleşme içerisinde, yoğun tempoda faaliyet gösteren bireylerin belirli dönemlerde beden ve ruh sağlığı açısından, kendini yenileme ve zenginleştirme gereksinimini karşılayan toplumsal ve kültürel bir hizmet ve yer değiştirme olayı şeklinde açıklamaktadırlar (Akat, 2000: 3; İçöz vd., 2007: 2; Timur, 2015: 3). Açıklamadan yola çıkarak, insanların bozulan sağlıklarını tedavi etmek, sağlıklı olanların sağlıklarını korumak ve bu yolla yaşam sürelerini uzatmak istemeleri sonucu, termal suların önemini kavramaları ve termal merkezlerde kurulu işletmelere gitmeye başlamalarıyla olarak tanımlanan termaliz ile (Usta, 2002: 59; Timur, 2015: 4) turizm kavramlarının, günümüzde birbiri içine geçmiş iki kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü termalizmin temelini oluşturan termal ürün, turistik ürün gibi depolanamaz ve sadece bulunduğu yerde tüketilebilmektedir (Aslan, 1992). Bu nedenle, turizm ve termalizmi ayrı ayrı unsurlar olarak göstermek ve birbirinin rakibi gibi yorumlamak doğru değildir. Tam tersine, bugün için turizm ve termalizmin, termal merkezin ün sağlaması, bölgenin yerli ve yabancı ziyaretçiler ile dolup taşması gibi faktörlerle sıkı sıkıya birbirine bağlanmış ve karşılıklı

olarak birbirlerine güvence sağlayan öğeler oldukları ifade edilebilir (Aslan, 1992: 31). Bu bağlamda, turizme kaynak oluşturan bölgesel ve doğal değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliğin devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Bu da ancak sürdürülebilir turizm anlayışı ile mümkündür.

Sürdürülebilir turizmde temel yaklaşım, insanın çevre üzerindeki etkisini en aza indirmek değil; çevrenin insan üzerindeki etkisini en üst noktaya çıkarabilmektir. Yapılaşmada yerel mimari özelliklerin korunmasına, tarihi ve arkeolojik kalıntıların özgün ortamlarla uyumunun bozulmamasına özen gösteren sürdürülebilir turizmin temel felsefesi yeniden yapılanma yerine mevcut yapıların kullanımı ve uğraşların geliştirilmesidir (Çakılcıoğlu,1996: 29-30). Bu süreçte gerçekleştirilen faaliyetlerin yerel halk üzerinde ekonomik, fiziksel ve sosyal birçok etkileri bulunmaktadır. Yerel toplulukların, kendilerini yenileyebilmeleri için turizm geliştirme stratejilerine dâhil edilmeleri gerekmektedir. Aksi durumda, gelen turistlere yönelik hoşgörü azalabilmektedir. Yöre insanı, yaşadığı bölgenin turizme konu olan değerleri sayesinde ekonomik bir gelir elde ettiği zaman kısa sürede bu değerlerin koruyucusu olabilmektedir.

ARAŞTIRMA ALANI

Kozaklı Merkezinin yer aldığı vadi tabanında Hamamorta Mevkiinde MTA'nın yaptığı derin sondaj sonucunda (MTA 1996, 2005 Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri) 80–93 santigrat derece arasında değişen sıcaklık 275 lt/sn debi ve 63,3 mwt güce sahip akışkan görünür hale getirilmiş ve ülke ekonomisine kazandırılmıştır. Söz konusu jeotermal su; Termal Turizm, Kaplıca Turizm, Tarımsal alanda Seracılıkta ve Kozaklı İlçesinin ısıtılmasında kullanılmaktadır.

Nevşehir ilinin en önemli kaplıcaları, Kozaklı kaplıcaları adıyla Kozaklı İlçe merkezinde bulunmaktadır. Kozaklı Kaplıcaları, **Alman** Kaplıcaları Birliği sınıflamasına göre **Sodyum, Kalsiyum ve Klor** içermekte olup A ve C grubu şifalı sular grubuna girmektedir. Su sıcaklığı 27°C ve 93°C arasında değişmektedir. Sağlık turizminde önemli bir yere sahip kaplıcalar ve içmeceler Kozaklı ilçesinde son yıllarda yapılan yatırımlarla kendini hissettirir duruma gelmiştir. Türkiye'nin radyoaktivitesi en yüksek kaplıcaları arasında yer almaktadır. Termal suyun iyi geldiği rahatsızlıkların başlıcaları; anti depresif tedavilerde, romatizmal hastalıklar, kas ve iskelet sisteminin ağırlı durumlarında, ameliyat sonrası Pst-Operatif hücre gelişiminde, cilt hastalıklarında, eklem ve eklem dışı kireçlenmelerde, ciltte gençleştirici, kırışıklıkları azaltıcı saç ve tırnakları güçlendirici ve

parlaklık verici, muhtelif böbrek ve idrar yolları rahatsızlıkları vb. şeklinde tanımlanmaktadır (Doğanay, 2001; Karamustafa vd., 2009: 498).

Kozaklı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre merkez nüfusu; 3.487 erkek, 3.583 kadın olmak üzere 7.070'dir. Kasabalar nüfusu 1.478 erkek, 1.675 kadın toplam **3.153**'dir. Köylerin nüfusu 2.216 erkek, 2.360 kadın, toplam **4.576**'dır. İlçenin toplam nüfusu ise 7.181 erkek, 7.618 kadın olmak üzere **14.799**'dur. İlçe nüfusunun % 31' si köylerde, % 21' ü kasabalarda, % 48' i şehir merkezinde yaşamaktadır. İlçe nüfusumuzun % 49' i erkek, % 51' si kadın nüfusundan oluşmaktadır. İlçemizin nüfus yoğunluğu % 20'dir. Ana dil olarak da % 100 Türkçe konuşulmaktadır (Kozaklı Kaymakamlığı, 2016).

Kozaklı İlçesinde termal turizmine yönelik olarak; İlçe Belediye Başkanlığına ait 20 Oda 32 yataklı kaplıca oteli, özel sektöre ait 508 apart 1.666 yatak kapasiteli, ayrıca 4 ve 5 yıldızlı 8 adet otellerimiz 1255 Oda 4012 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Özetle, ilçemizde bulunan ve sağlık turizmine yönelik faaliyet içeren 20 adet tesis, 5.710 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir (Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016).

METODOLOJİ

Alan araştırması olarak, Kozaklı ilçesinin seçilmesinde etkin faktörlerden biriside hem bu bölgede daha önce yerel halkın yaklaşım, algı, tutum ve bakış açısına yönelik bir çalışmanın olmayışı hem de sürdürülebilir termal turizm açısından böyle bir çalışmanın genel anlamda yapılmamış olmasıdır.

Çalışmanın ana kültesini Kozaklı İlçesinde ikamet eden yerel halk oluşturmaktadır. Ana kütle tanımına uygun olarak; 15.02.2016 – 06.03.2016 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemiyle 250 kişiyle bire bir görüşülerek anket uygulanmış ve örneklem oluşturulmuştur. Örneklem dâhilinde bütün anketler doğru bir şekilde doldurtmuş ve tamamı geçerli sayılmıştır.

Araştırmada birincil ve ikincil veriler kullanılmıştır. Birincil veri toplama aracı olarak ise, daha önce yapılan çalışmaların birincil veri çalışmalarından esinlenerek araştırma değişkenlerini ölçmeye yönelik ifadelerin yer aldığı bir anket formu geliştirilmiştir. Hazırlanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm yerel katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla düşünülen 9 adet sorudan oluşurken, ikinci bölüm yerel halkın termal turizme karşı yaklaşımlarını, tutumlarını ve bakış açısını tespit etmeye yönelik (Ekonomik boyut (8), sosyo-kültürel boyut (7) ve doğal-çevresel boyut (9) ları belirlemeye yönelik 5'li likert (1-Kesinlikle Katılıyorum, 2-

Katılıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılmıyorum) ölçeğine dayalı) toplam 24 soru üzerine planlanmıştır. Ayrıca, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak amacıyla İkincil veri toplama aracı olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulaması gerçekleştirildikten sonra elde edilen veriler SPSS 20 programından yararlanılarak değerlendirilmeye alınmış ve analiz (katılımcıların verdikleri yanıtlara göre yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma değerleri esas alınarak) edilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular ankette yer alan ifadeler ve Kozaklı İlçesi'nde ikamet eden yerel halkın görüş ve düşünceleri ile sınırlıdır.

BULGULAR VE ANALİZ

Cinsiyet			M. Durum			Yab. Dil.		Bilgisi	
N	%		N	%		N	%		
Kadın	57	22,8	Evli	178	71,2	Evet	50	20,0	
Erkek	193	77,2	Bekar	72	28,8	Hayır	200	80,0	
Toplam	250	100,0	Toplam	250	100,0	Toplam	250	100,0	
Eğitim			Yaş			Gelir			
N	%		N	%		N	%		
İlköğretim	70	28,0	15 - 26	27	10,8	999,0 ve Altı	26	10,4	
Lise	127	50,8	27 - 38	76	30,4	1000,0 – 1999,0	161	64,4	
Ön Lisans	10	4,0	39 - 50	67	26,8	2000,0 – 2999,0	39	15,6	
Lisans	41	16,4	51 - 62	46	18,4	3000,0 – 3999,0	20	8,0	
Yük. Lisans ve Doktora	2	0,8	63 ve Üzeri	32	13,6	4000,0 ve Üzeri	4	1,6	
Toplam	250	100,0	Toplam	250	100,0	Toplam	250	100,0	

Meslek			İkamet			Alternatif		
N	%		N	%		N	%	
Kamu Çalışanı	55	22,0	1 – 5	19	7,6	Tarım	141	56,4
Özel Sektör Çalışanı	71	28,4	6 – 10	21	8,4	Hayvancılık	57	22,8
İşletmeci	16	6,4	11 – 15	8	3,2	Ticaret/Sanayi	23	9,2
Emekli	61	24,4	16 – 20	29	11,6	El Sanatları	6	2,4
Diğer	47	18,8	21 ve Üzeri	173	69,2	Diğer	23	9,2
Toplam	250	100,0	Toplam	250	100,0	Toplam	250	100,0

Tabloya bakıldığında Kozaklı İlçesinde yaşayan ve çalışma kapsamında yer alan halkın %22,8'inin kadın, %77,2'sinin erkek olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %71,2'sinin evli, %28,8'inin bekâr olduğu ve katılımcılardan %20,0'sinin yabancı dil biliyorken, %80,0'inin yabancı dil bilgisine sahip olmadığı dikkat çekmektedir. Oranlara bakıldığında çalışmaya katılanların daha çok evli, yabancı dil bilmeyen ve erkek bireylerden oluştuğu saptanmıştır. Bu durumu sebep olarak, çoğu zaman anketleri aile adına erkeğin cevaplaması ve bölgede yabancı turist profilinin yoğun olmaması gösterilebilir.

Diğer yandan Kozaklı halkının Lise mezunu oranı %50,8 ile ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca, Lisans derecesine sahip olanlarında %16,4 gibi asla küçümsenmeyecek bir oran oluşturduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ankete katılan kişilerin büyük çoğunluğunun eğitim seviyelerinin oldukça yüksek olduğu irdelenmektedir. İlköğretim diplomasına sahip olan yerel halkın oranı %28,0, Ön Lisans sahip yerel halkın oranı %4,0 iken, Yüksek Lisans ve Doktora diplomalarına sahip olan yerel halkın oranı ise %0,8 olarak gözlenmiştir.

Yaş dağılımı itibariyle bakıldığında çalışmaya katılan Kozaklı halkının 27-38 yaş grubunun %30,4 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 39-50 yaş grubu içerisinde yer alanların oranı %26,8 ile ikinci, 51-62 yaş grubu içerisinde yer alanların 18,4 ile üçüncü, 63 ve üzeri yaş grubu içerisinde yer alanların %13,6 ile dördüncü sırada 15-26 yaş grubu içerisinde yer alanların ise %10,8 ile son sırada olduğu gözlenmektedir. Oysaki, bir

bölgede yaşayan karar vericiler noktasında dikkate alınan yaş grubunun orta yaş insanlardan oluştuğu bilinmektedir. Bu alan araştırması incelendiğinde genel geçer bir karar verici tabusu yıkılarak, her yaştan katılımcının görüş ve önerilerinin dikkate alındığı ve her bireyin sözlemlerinin yörenin gelişiminde faktör rol oynayabileceği profili inşa edilmektedir.

Yerel halkın %64,4 gibi büyük bir çoğunluğunun 1000,00-1999,00 TL arası aylık gelir düzeyine sahip olduğu gözlenmektedir. 2000,00-2999,00 TL gelir düzeyine sahip olanların oranı %15,6, 999,00 ve altı gelir düzeyine sahip halkın oranı %10,8, 3000-3999,00 TL gelir düzeyine sahip yerel halkın oranı %8,0 ve 4000,00 ve üzeri gelir grubuna sahip yerel halkın oranı ise 1,6 olarak tespit edilmiştir. Yerel halkın mesleki durumu irdelendiğinde ise %28,4'lük bir oranın Özel Sektör Çalışanlarından oluştuğu, 24,4'lük kısmın Emeklilerden oluştuğu, %22,0'lik kısmın Kamu Çalışanlarından oluştuğu, %18,8'lik kısmın diğer (ev hanımı, çiftçi vb.) %6,4'lük kısmın ise İşletmecilerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Oranlar dikkate alındığında yerel halkın yaklaşık %75,0 gibi büyük bir çoğunluğunun 2000,00 ve altı gelir düzeyine sahip özel sektör çalışanları, ev hanımları ve emeklilerden oluştuğu ifade edilebilir.

Diğer yandan Yerel halkın Kozaklı İlçesinde ikamet süreleri incelendiğinde %69,2 gibi büyük bir çoğunluğun 21 ve üzeri yıl ile birinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. %11,6 ile 16-20 yıl ikamet edenler ikinci, %8,4 ile 6-10 yıl ikamet edenler üçüncü sırada %7,6 ile 1-5 yıl ikamet edenler dördüncü sırada ve %3,2 ile 11-15 yıl ikamet edenler son sırada yer almaktadır. Veriler incelendiğinde yerel halkın büyük bir çoğunluğunun doğduğundan beri Kozaklı İlçesinde ikamet ettiği diğer kısmın ise görevlerine bağlı belirli süreli yer değişikliği yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, yerel halka yönlendirilen “Kozaklı da Termal Turizme Alternatif Olabilecek Çalışma Alanı Nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde % 56,4 ile Tarım sektörü ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Tarım sektörünü sırayla %22,8 ile Hayvancılık, %9,2 ile Ticaret/Sanayi ve Diğer sektörler takip etmiştir. En son sırada ise %2,6 ile El Sanatları yer almaktadır. Bu oranlar dikkate alındığında bu bölgenin termal turizm dışında geçim kaynağı olarak İç Anadolu Bölgesi'nin geçim kaynağı olan Tarım ve Hayvancılık Sektörünün egemen olduğu ifade edilebilir.

EKONOMİK BOYUT	Kesinlikl e katılıyor m		Katılıyor um		Kararsı zım		Katılmı y orum		Kesinlikl e Katılmı y orum		N	Me an	Std. Sap ma
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Termal Turizm İlçemizin dışı açılmasını sağlar.	15 8	63, 2	6 5	26,0	4	1,6	1 6	6,4	7	2,8	25 0	1,59 60	0,998 38
Termal Turizm yeni turistik tesisiler yapılmasını sağlar.	17 9	71, 6	6 0	24,0	6	2,4	5	2,0	-	-	25 0	1,34 80	0,629 67
Termal Turizm yöre ekonomisinin canlanmasını sağlar.	15 2	60, 8	5 3	21,2	2	8,0	1 6	6,4	9	3,6	25 0	1,70 80	1,089 72
Termal Turizm yörede yeni iş olanakları yaratır.	19 0	76, 0	4 8	19,2	2	0,8	6	2,4	4	1,6	25 0	1,34 40	0,761 57
Termal Turizm Kozaklının gelişimine katkı sağlar.	15 0	60, 0	7 2	28,8	1 6	6,4	8	3,2	4	1,6	25 0	1,57 60	0,871 36
Termal Turizmle birlikte ilçede ürün fiyatları artmıştır.	51	20, 4	6 2	24,8	2 6	10, 4	9 0	36,0	2 1	8,4	25 0	2,87 20	1,323 11
Yöre halkı Termal Turizmden ekonomik anlamda yeterli düzeyde yararlanamamakt adır.	95	38, 0	6 6	26,4	8	3,2	6 0	24,0	2 1	8,4	25 0	2,38 40	1,410 14

“Termal Turizm İlçemizin dışa açılmasını sağlar”, “Termal Turizm yeni turistik tesisler yapılmasını sağlar”, “Termal Turizm yöre ekonomisinin canlanmasını sağlar”, “Termal Turizm yörede yeni iş olanakları yaratır” ve “Termal Turizm Kozaklı'nın gelişimine katkı sağlar” ifadelerine verilen yanıtlar irdelendiğinde elde edilen bulgular %85,0 oranında olumlu yöndedir. Bölgenin “Termal Turizm Bölgesi” ilan edildiği 2007 yılı dikkate alındığında bölgesel turistik tesis yatırımlarının hız kazandığı dönemi işaret etmektedir. Öyle ki, 7B Turizm Tesisi %75 Devlet destek arazi niteliğinin jeotermal kaynakların bulunduğu bölgede çokça yer alması ve bölgenin turistik tesis yatırımlarına bakir bölge olması yeni turistik tesis anlayışının hızla gelişimine olanak sağlamaktadır. Bölgede termal turizm odaklı tesislerin artışı; bölgesel istihdam, alış-veriş, yeni iktisadi alanlara yönelik yatırım vb. artıracığı için bölgede ekonomik canlanmanın olacağı söylenilebilir. Ayrıca, belediye tarafından işletilen ve yeni yatırımcılara dönük jeotermal kaynak suyu kullanım bedeline ilişkin yöresel ekonomiye de katkı sağlanarak yerel ekonomik canlanmanın olacağı diğer bir ön görüdür. Bu bağlamda dışa açılım ve tanıtım politikalarına dayalı talep edilebilirlik ve arz potansiyeli bir yörenin gelişim stratejisi açısından birincil öncelik olarak ele alınmaktadır.

“Termal Turizmle birlikte ilçede ürün fiyatları artmıştır” sorusuna yönelik yanıtlar analiz edildiğinde yöre halkının yaklaşık %50,0'si fiyatların artırdığından söz ederken, %50,0'si ise fiyatların artışında bir değişim olmadığını ifade etmiştir. Ortaya çıkan bu durumun en önemli sebebi olarak katılımcıların bir kısmının “Termal Turizm Merkezine” daha yakın bir yerde ikamet etmesi, diğer kısmın ise İlçe merkezine daha yakın bir yerde ikamet etmesi olarak gösterilebilir. Ayrıca, çalışma katılımcılarının bir kısmının yerel esnaftan oluştuğu da göz ardı edilmemelidir.

“Yöre halkı Termal Turizmden ekonomik anlamda yeterli düzeyde yararlanamamaktadır” sorusuna %64,4 gibi önemli bir oran katıldığını dile getirirken, %3,2 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %32,4 gibi bir oran ise katılmadığını belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde çoğunluğun termal turizmden ekonomik anlamda yeterli düzeyde faydalanamadıkları yönünde ifade de bulunduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi olarak ise termal tesis işletmelerinin ziyaretçilerine yönelik sundukları mal ve hizmetleri büyük bir oranda çevre il ve ilçelerden sağlaması olarak işaret edilmektedir. Bir başka ifade olarak da yöreye gelen ziyaretçilerin zamanlarını genellikle tesislerde geçirdikleri ya da çok az bir kısmının ilçe merkezine indiği ve yeterli oranda alış-veriş yapmadığı beyan edilmektedir.

SOSYO-KÜLTÜREL BOYUT	Kesinlikle katılıyor		Katılıyor		Kararsız		Katılmıyor		Kesinlikle Katılmıyor		N	Me an	Std. Sap ma
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Termal Turizm insanları bir birine yaklaştırır.	10	41,6	7	29,3	3	12,0	2	10,6	17	6,8	25	2,1	1,24
Termal Turizm yöre insanının kültürel gelişimine yardımcı olan etkindir.	94	37,6	9	37,3	1	5,3	3	13,4	16	6,4	25	2,1	1,23
Termal Turizm yöre insanının dünya görüşünü olumlu yönde değiştirmektedir.	73	29,2	8	34,5	4	17,4	3	12,1	17	6,8	25	2,3	1,21
Termal Turizm yöre halkının yabancı dil öğrenimine katkı sağlamaktadır.	30	12,0	5	21,3	2	8,2	7	31,9	66	26,4	25	3,3	1,38
Termal Turizm yöresel gelenek ve göreneklerin	54	21,6	7	29,3	1	7,8	6	26,5	40	16,0	25	2,8	1,42

yaşatılmasına katkı sağlamaktadır.													
Termal Turizm yöre insanının giyim ve kuşamını olumsuz yönde etkilemektedir .	35	14,0	37	14,8	24	9,6	76	30,4	78	31,2	250	3,5000	1,42059
Termal Turizm yörede suç oranını artırır.	18	7,2	32	12,8	17	6,8	60	24,0	123	49,2	250	3,9520	1,31324

“Termal Turizm insanları bir birine yaklaştırır”, “Termal Turizm yöre insanının kültürel gelişimine yardımcı olan etkindir” ve “Termal Turizm yöre insanının dünya görüşünü olumlu yönde değiştirmektedir” ifadelerine verilen yanıtlar irdelendiğinde %70,0 oranında önemli bir kesim olumlu yönde yaklaşım göstermektedir. Termal turizm bilindiği üzere farklı sosyo-kültürel yapıdan birçok insanın yılın 365 günü katılım gösterdiği ve sağlıklı yönden faydalandığı bir turizm çeşididir. . Farklı kültürlerden birçok bireyin bir araya geldiği termal kür uygulamaları gerek yöre halkının gerekse yöre ziyaretçilerinin ilişkisel etkileşimine neden olabilmektedir. Özellikle yöre halkı tarafından kaliteli hizmet olgusu ve hizmet arzı açısından ziyaretçilerin profil araştırması sürecinde farklı kültürel entegrasyonları yaşamasına ortam hazırlamaktadır. Çünkü, insanlar bir birlerini ve kültürlerini yakından tanıdıkça yaşama bakış açıları olumlu-olumsuz yönde ilerleme kaydederek davranış biçimlerini dizayn etme ve gözden geçirme sürecine önem vermektedir. Böylece yaklaşım tarzları ve hizmet arzları şekillenme de olup, yöre ziyaretçilerine dönük muhabbet kalitesi artış yönlü ivme kazanabilmektedir. Ayrıca, yöre ziyaretçilerinin termal turizm talebi harici yerel tarihi ve kültürel değerlerden faydalanma isteğine bağlı araştırmaları ve incelemeleri sonucu yerel kültür ile haşır-neşir olmalarına olanak sağlayacağı ifade edilebilir.

“Termal Turizm yöre halkının yabancı dil öğrenimine katkı sağlamaktadır”, “Termal Turizm yöre insanının giyim ve kuşamını olumsuz yönde etkilemektedir” ve “Termal Turizm yörede suç oranını artırır” sorularına verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %60,0’nının katılmadıkları yönde cevap verdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde yabancı dil öğreniminin kısa vadede ihtiyaç arz etmediği görüşünde bileşilmektedir. Bu duruma sebep olarak ise, yöreyi ziyaret eden bireylerin daha çok yerli turistlerden oluştuğu, yabancı turistlerin ise yöreye nadir olarak gelmesi gösterilmektedir. Ayrıca, bölge ziyaretçilerinin zamanlarını daha çok tesis içerisinde geçirmesine bağlı olarak yöre ziyaretçileri ile yöre halkının bir birinden kopuk bir yapıya sahip olmaları nedeniyle termal turizmin mutaassıp yapısı itibariyle sosyetik giyim tarzına yönelim söz konusu olmamakla birlikte suç oranında artış da gözlenmemektedir. Aksine yöre ziyaretçilerinin daha çok yöresel kıyafetlere dönük ilgisinin daha fazla olduğu ve talepte buldukları ifade edilmektedir.

“Termal Turizm yöresel gelenek ve göreneklerin yaşatılmasına katkı sağlamaktadır” ifadesine %50,8 gibi önemli bir oran katıldığını dile getirmiştir. %7,2 gibi bir oran ise bu ifade karşısında “kararsız” kaldığını %42,0 gibi bir oran ise katılmadığını belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde elde edilen verilere ilişkin yarı yarıya bir sonuca ulaşılmaktadır. Yerel halkın bir kısmı özellikle yöresel ürünler ve el sanatları talebine ilişkin katkı sağladığını söylerken, diğer kısım yöre ile turizm talebinin bir araya gelememesi nedeniyle yöre ziyaretçilerinin yöresel gelenek ve göreneklerden habersiz olduğunu ifade etmektedir.

DOĞA ve ÇEVRESEL BOYUT	Kesinlikle katılım		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		N	Mean	Std. Sapma
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Termal Turizm doğanın korunmasına destek olur.	104	41,6	69	27,6	18	7,2	33	13,2	26	10,4	250	2,2320	1,38051
Termal Turizm çevrenin genel	99	39,6	97	38,8	16	6,4	27	10,8	11	4,4	250	2,0160	1,13706

çehresinin güzelleşmesini sağlar.													
Termal Turizm yörede planlı bir şekilde gelişmektedir.	78	31,2	86	34,4	37	14,8	30	12,0	19	7,6	250	2,3040	1,24005
Termal Turizm halkın çevreyi daha da temiz tutmasına bir vesiledir.	65	26,0	79	31,6	17	6,8	64	25,6	25	10,0	250	2,6200	1,36934
Termal Turizm yörede daha fazla park ve rekreasyon/eglençe alanının açılmasına katkı sağlar.	60	24,0	87	34,8	24	9,6	54	21,6	25	10,0	250	2,5880	1,32714
Termal Turizm yörede gürültü kirliliğine sebep olmaktadır.	18	7,2	60	24,0	7	2,8	78	31,2	87	34,8	250	3,6240	1,36016
Termal Turizm yörede trafik kirliliğine neden olur.	20	8,0	66	26,4	27	10,8	74	29,6	63	25,2	250	3,3760	1,32425
Termal Turizm yörede	15	6,0	79	31,6	19	7,6	72	28,8	65	26,0	250	3,3720	1,32387

gereğinden fazla kalabalık yapmaktadır .													
Termal turistik işletmeler yapım aşamasında ve sonrasında doğal çevreyi bozacak etkiler yaratmaktadır.	38	15,2	47	18,8	29	11,6	69	27,6	67	26,8	250	3,3200	1,43171

“Termal Turizm doğanın korunmasına destek olur”, “Termal Turizm çevrenin genel çehresinin güzelleşmesini sağlar” ve “Termal Turizm yörede planlı bir şekilde gelişmektedir” ifadelerine ortalama %70,0 oranında olumlu cevap verilmiştir. Yörede jeotermal kaynakların sıcaklık oranının 80°C’den fazla olması nedeniyle merkezi ısıtma sisteminde kullanılması kömür, doğalgaz vb. dumansal ve doğasal kirlenmenin yaşanmasını önlemektedir. Ayrıca, termal turizm merkezinin, yapısal yatırımlar için bakir bir bölge konumunda olması, alt ve üst yapının planlı olarak dizayn edilmesi ve imara açılması gibi neticeler doğrultusunda bölge için planlı bir yapılanmadan söz etmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda doğası bozulmadan öz yapısını koruyarak ayrı bir şifa kaynağı olma özelliğini bünyesinde barındıran Kozaklı mevcudiyetinden söz edilmektedir.

“Termal Turizm halkın çevreyi daha da temiz tutmasına bir vesiledir” ve “Termal Turizm yörede daha fazla park ve rekreasyon/eğlence alanının açılmasına katkı sağlar” ifadelerine verilen cevaplar irdelendiğinde yaklaşık %58,0 gibi bir oran olumlu yaklaşımda bulunurken, yaklaşık %32,0 gibi önemli bir oran ise olumsuz yönde görüş bildirmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yöre halkının bir kısmı termal turizm yatırımlarıyla birlikte çevreye daha duyarlı bir yaklaşımın gelişmeye başladığını ifade ederken, diğer kısım ise aslında çevresel duyarlılık noktasında fark eden bir durumun

olmadığı ve yerel halkın aynı çevresel yaşam tarzını sürdürmeye devam ettiğini ifade etmektedir. Ancak, yerel halkın ortak kararı belediyenin, termal turizm merkezinde çevresel güzelleştirme çabalarına bağlı olarak temiz bir çevre ve temiz bir toplum anlayışıyla hareket ettiği beyanında bulunmaktadır. Eğlence merkezlerindeki artış ile ilgili sorunun sonucunda bu duruma benzerlik göstermektedir.

“Termal Turizm yörede gürültü kirliliğine sebep olmaktadır”, “Termal Turizm yörede trafik kirliliğine neden olur”, “Termal Turizm yörede gereğinden fazla kalabalık yapmaktadır” ve “Termal turistik işletmeler yapım aşamasında ve sonrasında doğal çevreyi bozacak etkiler yaratmaktadır” ifadelerine verilen yanıtlar incelendiğinde yaklaşık %35,0 gibi bir oran olumsuz yönde görüş bildirirken, olumlu bakış açısına sahip olanların oranı ise ortalama %55,0’dur. Termal turizm Merkezinin ilçe merkezinden uzak alanda yer alması ve çevre yolunun kullanılarak bölgeye ulaşılması gürültü ve trafik kirliliğini önlediği gibi alanın yeni imara açılmış olması sonucu olumsuz çevresel koşulların yaşanmadığı ön görüşünde bulunmaktadır. Ancak, bölgenin bakir ve yeşil alan olması nedeniyle yeni yatırım modelleriyle taş bloklara dönüşmesi sonucu çevresel koşulları olumsuz yönde etkilemektedir görüşünün de göz ardı edilmemesi gereklidir. Ayrıca, bölgeye gelen turistlerin ilçe merkezine inerek yeterli düzeyde ikili ilişkilerde bulunmaması nedeniyle kalabalıklaşmanın yaşanmadığı ifade edilmektedir. Hatta yerel halkın bir kısmı keşke daha fazla talep edilebilirlik olsa da kalabalık bir nüfus da ekonomik ve sosyo-kültürel zenginlik mümkün kılınsa ifadesini kullanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilir bir termal turizm gelişimine yönelik yerel halkın yaklaşım, tutum ve bakış açısını ölçmek için yapılan bu çalışmada; termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel, doğal ve çevresel özellikleri dikkate alınarak sürdürülebilir turizm arzının ve talebinin sonuçları ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Çalışma sonucunda yerel halk tarafından Kozaklı da sürdürülebilir termal turizmin gelişine olumlu bir tutum sergilediği tespit edilmiştir. Ancak, termal turizm potansiyelinin Kozaklı İlçesini; Aşağı Kozaklı ve Yukarı Kozaklı olarak ikiye ayırdığı ve yerel halk ile termal turizm Merkezinin uyumu sürecinde ciddi sıkıntıların olduğu diğer bir tespit olarak ifade edilebilir. Özellikle ekonomik katkı noktasında Şehir Merkezinde yer alan esnafın termal turizm potansiyelinden yeterli ekonomik girdiyi elde edememesi dikkate alınması gereken önemli bir husus olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, yörede yer

alan tesislerin ziyaretçilerine sunduğu hizmetlerin hammaddesini yöre dışından temin etmesi ekonomik istikrarsızlığın oluşmasını ve yöre ziyaretçilerinin tesisler dışında yörenin geneline ulaşmaması sonucu yeterli sosyo-kültürel bütünleşmenin sağlanamamasını da beraberinde getirmektedir. Her ne kadar yöre ekonomik anlamda genel geçer girdilere sahip değilmiş görünse de tesisleşmeye istinaden istihdam oranlarındaki artış ve yöresel işsizlik oranındaki azalış yöre halkının ortak görüşü olarak beyan edilen önemli bir husustur. Bu sonuçlara istinaden önermeler;

* Yerel yönetimler tarafından yatırımcılara yönelik; yöreye yapılacak yeni yatırımlar noktasında gerek istihdam, gerekse tesisler için hammadde alımı hususlarında belirli oranda iç/yöre kaynak kullanım kotası uygulanmalıdır. Böylece yöre halkı termal kaynaklardan ekonomik süreç de fayda sağlayacak olup, yöre halkı-yatırım-yatırımcı iş birliği güçlü kılınabilecektir.

* Yörede tarım ve hayvancılığa dayalı kooperatif, birlik vb. kurularak yöresel ürün yetiştiricileri arası iş birliği sağlanmalı, ürünler toplu ve tek elden talep tarafına arz edilmelidir. Böylece bir taraftan tesis yatırımcılarının talep ettikleri mal ve hizmetler kaliteli ve uygun fiyata arz edilirken, diğer taraftan yöre üreticilerinin ürettiği mal ve hizmetlerde değerinde ve talebe uygun karşılanabilecektir. Öyle ki, yerel esnaf ve üretici de yöresel termal kaynaklardan yeterli ekonomik girdiyi elde edebileceklerdir.

* Yerel yönetimler tarafından eğlence mekânlarına gereken önem verilmeli ve ilçenin termal turizm alanının zıttı yönde yatırımlar planlanmalıdır. Böylece gerek parklar ve rekreasyon alanları gerekse eğlence mekanlarına talepte bulunan turistlerin yerel halk ile kaynaşması ve buluşması sağlanmalıdır. Ancak, bu tür faaliyetler ile hem turistin yörede kalış süresi uzatılabilir hem de ziyaretçi-yerel halk sosyo-kültürel bütünleşmesine ortam hazırlanarak Kozaklı İlçesi gelenek ve göreneklere dayalı yaşam tarzı benimsetilebilir.

* Termal turizm merkezine istinaden imara açılan alanın alt ve üst yapı yatırımları tesisleşme potansiyeline açılmadan önce ivedilikle tamamlanmalıdır. Böylece her yapılacak yatırım arzında tekrar tekrar alt yapı ve yol çalışmalarına kâkışarak, çevresel kirliliğine neden olabilecek unsurların önüne geçilebilir. Özellikle yeni yapılan tesislere giden yolların çamurlu ve bataklık görünümünden kurtarılarak çevresel düzenlemelere dayalı peyzaj çalışmalarına hazır hale getirilmesi noktasından önlemler alınabilir.

* Yöresel pazarlama çalışmalarına önem verilerek gerek yeni yatırımcılar, gerekse yerli turistin yanı sıra yabancı turist potansiyelinin yöreye çekilmesi sağlanabilir. Böylece yöre iktisadi anlamda kalkınabildiği gibi Kozaklı İlçesinin dışa açılım ile birlikte tanınırlık ve görünürlük kat sayısı artırılabilir. Ayrıca, yöresel talep ve yatırımlara istinaden yöre göç veren değil göç alan bir yapıya kavuşabilir. Yani bir zamanlar işsizlik nedeniyle Almanya vb. ülkelere iş amaçlı göç veren/emekli nüfusun yerini iş hacmi ile zengin bir genç nüfusa bırakan Kozaklı inşa edilebilir.

Kısacası, yörenin sürdürülebilir termal turizm arzı yönünden zengin kılınabilmesi için yerel halkın ivedilikle termal turizm yatırımcılarıyla buluşturulması ve iş birliği yapar hale getirilmesi gerekmektedir. Yöre, ancak bu tür çalışmalara ön ayak olmak ile sürdürülebilir bir turizm arzına ev sahipliği yapabilir. Değilse yöresel bir gelişim ve kalkınmadan söz etmek mümkün olmayacaktır. Çünkü, termal turizm arzı yılın 12 ayı hizmet veren yapısıyla hem ekonomik, hem sosyo-kültürel hem de çevresel faktörleri fazlasıyla bünyesinde barındıran bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda yerel otoritelere büyük iş düşmektedir. Yerel otoritelerce benzer çalışmalar yörede belirli zaman aralıkları ile tekrarlatılmalı ve yerel halkın gözünden Kozaklı İlçesi sürdürülebilir termal turizm arzının değişim grafiği eğrisi yakından takip edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akat, Ö. (2000). *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği*, Ekin Kitapevi, Bursa
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli, *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 5(1)
- Anddereck, K.L. ve Vogt, C.A. (2000). The Relationship Between Residents Attitudes Toward Tourism and Tourism Development Options, *Journal of Travel Research*, 39
- Aslan, Z. (1992). *Termal Turizm İşletmelerinde Hizmet Standartlarının Geliştirilmesi ve Pazarlama Faaliyetlerine Etkisi: Balçova Termal Merkezi Uygulaması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış) - Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi, Turist-Yerel Halk Etkileşimi*, Detay Yayıncılık, Balıkesir
- Bayat, G. ve Yıldırım, B.I. (2014). Turizme Yerel Halkın Bakışı: Iğdır İli Örneği, 15. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, 13-16 Kasım 2014, Ankara*
- Bayındır, T. (1992). Turizm Tanıtımında Bölgelerin Önemi, *1.Tanıtma Şurası*, T.C. Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü
- Bilim, Y. ve Özer, Ö. (2013). Yerel Halk Gözüyle Konya'da Turizmin Önemi ve Ekonomik, Sosyal, Çevresel Etkileri, *1. Bölgesel Kop Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 14-16 Kasım 2013, Konya*
- Brunt, P. ve Courtney, P. (1999). Host Perceptions of Sociocultural Impacts, *Annals of Tourism Research*, XXVI, 3
- Can, E. (2013). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi, *İstanbul Journal of Social Sciences* ISSN: 2147-3390 DOI, Summer, Issue:4
- Cengiz, E. ve Kırkbir, F. (2007). Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi ile Turizm Desteği Arasındaki İlişkilere Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1)
- Cihangir, İ.S. (2016). *Termal Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınmada Ekonomik Rolü: Ilgın Termal Tesislerinde Bir Uygulama*, Necmettin Erbakan Üniversitesi,

- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı-Yüksek Lisans Tezi, Konya
- Çakıcı, C. ve Kızılırmak, İ. (2009). Yöresel Turizm Tanıtma Varlıklarının İncelenmesine Yönelik Bir Durum Çalışması, *10. Ulusal Turizm Kongresi, Mersin*
- Çakılcıoğlu, M. (1996), *Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doğu Karadeniz/ Trabzon İli Özelinde Bir İrdeleme*, Doktora Tezi, MSÜ, İstanbul
- Çelikkanat, N. ve Güçer, E. (2014). Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı: Bodrum İlçesi Örneği, *15. Ulusal Turizm Kongresi Kitabı*, 13-16 Kasım 2014, Ankara
- Demirbulat, G.Ö., Bozok, D. ve Avcıkurt, C. (2014). Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Rize/Ayder Yaylası Örneği, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresi Bildiri Kitabı*, ISBN:978-605-4940-00-4, 04-05 Nisan 2014, Aydın
- Doğan, H.Z. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*, İkinci Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2010). Alanya Halkının Turizme Sosyo-kültürel Açından Bakışı, *NWSA-E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4)
- Eren, R. ve Aypek, N. (2012). Kırsal turizm bölgesinde yerel halkın turizmin gelişimine karşı tutumları: Cumalıkızık Köyü örneği, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2)
- Gökçe, F. (2006). *Yerel Destinasyonlarda Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde SWOT (FÜTZ) Analizi Tekniği: Giresun Örneği*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) - Yüksek Lisans Tezi, Hatay
- Gursoy, D. ve Rutherford, D.G. (2004). Host Attitudes Toward Tourism: An Improved Structural Model, *Annals of Tourism Research*, Vol.31, No:3
- Gursoy, D., Chi, C.G. ve Dyer, P. (2010). Locals Attitudes Toward Mass and Alternative Tourism: The Case of Sunshine Coast, Australia, *Journal of Travel Research*, 49
- Güney, D. ve Göller, V. (2015). Yerel Halkın Turizme ve Turizmin Etkilerine Yönelik Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Akyaka Örneği, *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, 12-15 Kasım 2015, Çanakkale

- Haralambopoulos, N. ve Pizam, A. (1996). Perceived Impacts of Tourism: The Case of Samos, *Annals of Tourism Research*, 23
- <http://www.cevreciyiz.com/makale-detay/727/surdurulebilir-turizme-genel-bir-bakis>,
Erişim:02.03.2016-15:32
- İçöz, O. vd. (2007). *Genel Turizm (Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler)*, Editör: İçöz O. - Turhan Kitapevi, Ankara
- Jamieson, W. (2006). Community Destination Management in Developing Economies, *London:The Haworth Hospitality Press*.
- Jurowski, C. ve Gursoy, D. (2004). Distance Effects on Residents Attitudes Toward Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No:2
- Karamustafa, K., Ulama, Ş. ve Erbaş, E. (2009). Termal Turizm Açısından Kozaklı İlçesi'nin Rekabetçilik Analizi, *10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, 21-24 Ekim 2009, Mersin*
- Köstekli, E., Geyik, S. ve İlban, M.O. (2012). Turizmin Gelişmesinde Yerel Halkın Beklentileri: Gönen Örneği, *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı, ISBN: 978-605-5437-80-0, 12-15 Nisan 2012, Antalya*
- Küçük, M. (2013). Konaklama İşletmeleri ve Çevre Duyarlı Uygulamalar, *14. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, 05-08 Aralık 2014, Kayseri*
- Küçük, M. (2014). Yerel Halk Gözüyle Turizm Sektörü ve Etkileri: Konya İli Beyşehir İlçesi Üzerine Bir İnceleme, *15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, 13-16 Kasım 2014, Ankara*
- Özdemir, M.A. ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24(1)
- Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2004). Turizmin Sosyal Etkileri Ve Yerli Halkın Turiste Bakışı, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı1/1-17
- Timur, B. (2015). *Termal Turizmde Hizmet Kalitesi, Algılanan Destinasyon İmajı ve Tekrar Ziyaret Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, - Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

- Tosun, C. (1998). *Local Community Partipation in the Tourism Development Process: The Case of Urgup in Turkey*, İngiltere: The Scottish Hotel School University of Strathclyde, Basılmış Doktora Tezi, İngiltere
- Tosun, C. (2002). Host Perceptions of Impacts: A Comparative Tourism Study, *Annals of Tourism Research*, 28
- Usta, Ö. (2002). *Turizm, Termalizm*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- World Tourism Organization (2014) URL: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10-08-2015-16:35:47-16671133911439566835952257545.html>
- Yavuz, M.C. ve Akgöl, Y. (2009). Destinasyon Yönetimi ve Pazarlaması Açısından Yerel Halkın Tutumlarının Tespiti, 10. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, 21-24 Ekim 2009, Mersin

AŞÇILIK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM MEMNUNİYETLERİ VE KARIYER BEKLENTİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA “USET”

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
iscihangir@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Osman ÖZER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
osmanozer@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirleyecek faktörlerin başında şüphesiz eğitim geldiği gibi turizm sektörünün de gelişerek, ekonomiye olumlu katılar yapması için turizm eğitimi; üzerinde önemle durulması gereken konuların başında gelmektedir. Eğitilmiş ve üstün nitelik kazanmış bir personelin, sektörel hizmet kalitesinin yükselmesinde, dolayısıyla iş hacminin büyümesinde zaman, malzeme, para ve işgücü tasarrufunda, verimliliğin yükselmesinde, işletme değerinin artmasında önemli faydalar sağladığı bir gerçektir (Timur, 1992). Öyle ki, turizm eğitimi alan öğrenciler sektörün potansiyel birer temsilcisi durumundadır. Turizm sektörü alanında faaliyet gösteren mesleki turizm eğitim kurumlarının temel amaçlarından beklenti de en önemlilerinden biri, sektörün ihtiyaç duyduğu ara elemanı belirli alt alanlarda branşlaştırarak eğitmek ve sektöre kazandırmaktır. Sürekli değişen istek ve ihtiyaçları tatmin edecek yeni ürün ve hizmetler geliştirilebilecek yaratıcı fikirler ortaya koyabilecek branşlardan bir tanesi de “Aşçılık”dır. Aslında aşçılık içerisinde hem sanatı hem de bilimi barındıran bir kavramdır. Ancak, aşçılık mesleği kalifiye personel eksikliğinin en fazla yaşandığı meslek kollarından birisi olarak bilinmektedir. Her ne kadar sektöre yeni öğrenciler dâhil olsa da eğitim/staj dönemi ve sonrası sektörten ayrılmalar söz konusudur. Olumsuz gelişmeler ortadan kaldırılması ise meslek sevgisinin aşılmasına ile mümkün kılınabilmektedir. Bu bağlamda mükemmel aşçılar yetiştirmenin yolu, mutfağa ilgisi olan ve yaratıcılık yönü güçlü kişilerin aşçılık mesleğine yönelik ilgilerinin çekilebilmesi ve bu kişilerin iyi bir aşçılık eğitimine tabi tutularak, mutfağın bilimsel yönünün kavramasını sağlamaktan geçmektedir. Yani daha fazla para kazanma, sorumluluk üstlenme, saygınlık-güç-statü elde etme ve mesleki becerilere dayalı kariyer planlarının bilinçli ve stratejik bir eyleme dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

Çalışma, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu “Aşçılık Programı” öğrencilerinin eğitim memnuniyetlerinin ve kariyer hedeflerinin ölçümüne yönelik gerçekleştirilmiştir. “USET MYO” Aşçılık Programı öğrencilerine uygulanan anketler ile, eğitim yeterlilik düzeyi, sektörel ilgi ve motivasyon düzeyi, aşçılık mesleğine ilişkin kariyer beklentilerine yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarına dair göstergeler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Aşçılık, Aşçılık Eğitim, Memnuniyet, Kariyer Hedefleri

**EDUCATIONAL SATISFACTION OF STUDENTS GETTING CULINARY
TRAINING AND A SURVEY AIMED AT THEIR CAREER PROSPECTS
“USET”**

ABSTRACT

Education is by all means one of the factors determining the countries' development level and education of tourism , in order to provide positive contribution to economy by developing tourism sector, is one of the harped topic importantly. It's a reality that a trained and high-grade staff is providing important benefits on improving sectoral service quality, thereby increasing firm value (Timur, 1992). So that, students educated upon tourism have such a role of being potential representative of sector. One of the main purposes of vocational institution of tourism education , may well be one of the most important , is to educate subpass staff by branching on specific subfields and bring them into tourism sector. One of the fields satisfying kaleidoscopic wishes and needings, improving new products and services, putting forward creative ideas is “Culinary”. Culinary is a concept hosting art and science as well indeed. But, culinary profession is known as one of the occupation fields most experienced with lack of qualified staff. However much new students are getting involved in tourism sector, then it's discussed about their split from sector after their education / internship period. The elimination of negative developments can be made possible by inoculating love of the profession. In this respect, the way of raising excellent cooks is only possible to provide an understanding scientific aspects of the kitchen by being educated with quality culinary education and attracting the attention of people with strong creativity aspects & being interested in kitchen. So, earning more money, taking responsibility, dignity, power-status acquisition and career plans based on professional skills should be provided to convert into conscious and strategic move.

The study is realized intended to educational satisfaction of students at Nevşehir Hacı Bektas Veli University, Urgup Sebahat and Erol Toksoz Vocational School, “Culinary Programme” and evaluation of their career goals. Via questionnaires applied on students of “USET MYO” Culinary Programme, some proposals are obtained like educational sufficiency level, sectoral interest and motivation level, affirmative and negative manners intended to career prospects related to culinary occupation.

Keywords; Culinary, Culinary Training, Satisfaction, Career Goals

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde ekonomik kalkınmanın baş aktörü olan turizm sektörü, Türkiye’de de hızla gelişmekte ve geleceğe dönük umut vaat etmektedir. Turizm sektörünün yoğun iş gücüne dayalı profili özellikle 1980’li yıllardan sonra artan hizmet çeşitliliği neticesinde önemli bir istihdam hacmi oluşturmaktadır. Bu gelişmeler, yetişmiş insan gücüne olan ihtiyacı da beraberinde

getirmekte olup (Mill, 1990; Doğan vd., 2015), turizm hizmetlerinin kalitesine yönelik insan kaynakları eğitimini ön plana çıkarmaktadır. Öyle ki, sektörel rekabette farklılaşmak ve rekabet üstü bir konuma geçebilmek nitelikli eleman istihdamına öncelik verilmesi ile mümkün kılınabilecektir. Mesleki turizm eğitiminin temel amaçlarından birisi de, değişen ve giderek artan rekabet koşullarının yarattığı sonuçlar doğrultusunda turizm eğitimi almış bireylerin istihdam edildiği işletmelerde diğer işletmelere göre bir farklılık oluşturabilmektir (Öncüer, 2006). Bu bağlamda, turizm sektöründe istihdam edilen personel, turistik talebin ihtiyaç ve beklentilerini tatmin edici düzeylerde karşılayabildiği sürece sektörde büyüme ve gelişme devam edecektir. Bu da ancak gerçekçi ve kaliteli bir eğitimle sağlanabilir (Kocaoğlu, 2002). Öyleyse turizm eğitimi kapsamında üzerinde durulan asıl konu mesleki eğitim olmalıdır (Doğan vd., 2014).

Mesleki eğitim ise, turizm sektöründeki tüm işletmelerin ihtiyaç duydukları teorik ve pratik bilgi ve becerilere sahip personeli yetiştirmeyi, personele işlerini daha iyi yapabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri sistemli bir şekilde kazandırmayı sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Aymanıuy ve Aymanıuy, 2002). Bir başka değişle turizm alanında uzmanlığı olan ya da olmayan bireyleri turizm sektörüne hazırlamak, sektörün beklentilerine cevap verecek bilgi ve beceri ile donatılarak turizm sektörüne kazandırmaktır. Ayrıca; turizm mesleki eğitimi, teorik ve pratik öğrenimden meslek ahlakına ve mesleğin temel prensiplerine kadar uzanan çeşitli disiplinlerin verildiği ve belli bir iş için sağlanması gereken eğitimdir (Ağaoğlu, 1991; Üzümcü ve Bayraktar, 2004: 80; Gürkan vd., 2010: 353). Bu nedenle, toplumda turizm bilincini yerleştirmek, turizm kaynaklarını koruyacak bilinci geliştirmek, turiste karşı onun ekonomik gücüne, ırkına, milliyetine, dinine, diline, toplumdaki statüsüne, siyasal görüşlerine ve ayırım yapmaksızın eşit ve dürüst hizmet etme anlayış ve terbiyesini vermek, turizmin sağladığı uzun vadeli getirilere dikkat çekerek saygıya ve konukseverliğe dayalı bir davranış düzenini enjekte etmek gereklidir (Olalı, 1982; Ağaoğlu, 1991; Külahçı, 1992; Bayer, 1998; Doğan, 2014). Özellikle iş gücüne dayalı bir hizmet endüstrisi olan turizm sektöründe; verimliliği artırmak, insanlara doğrudan hizmet eden kişinin insancıl özelliklerini geliştirmek, personelin yetki ve sorumluluğu arasında denge kurmak, personele karşılaştıkları olayları çözümleyecek ve sonuçları kontrol edebilecek yeteneği verebilmek amaç edinilmelidir. Pratten ve Curtis (2002)'e göre mesleki eğitim özellikle konaklama ve yiyecek içecek sektöründe sunulan hizmet kalitesi üzerinde kritik bir role sahiptir ki, bu hizmet kalitesi de işletmeyi rakiplerinden ayıran en önemli özelliktir

(Rodriguez ve Gregory, 2005: 42). Bu vesileyle kalifiye insan kaynağının (ihtiyaç duyulan orta ve üst düzey yöneticiler) yetiştirilebilmesine olanak sağlamak amacıyla son yıllarda orta öğretimde yeni okullar ve yüksek öğretimde ise yeni okul ve bölümler açılmaktadır (Gürkan vd., 2010: 352-353; Giritlioğlu vd., 2013).

Aktivite edilen kurumların asıl amacı sektörün ihtiyaç duyduğu ara elemanı belirli alt alanlarda branşlaştırarak eğitmek ve sektöre kazandırmaktır. Bu branşlardan bir tanesi de “Aşçılık”tır. Bu bağlamda;

Aşçı ve Aşçılık Eğitimi;

Mesleki Eğitim ve Geliştirme Projesi (MEGEP, 2007:12) aşçı; kendi başına ve belirli bir süre içerisinde kahvaltılar, çorbaları, zeytinyağlı yemekleri, mezeleri, hamur işi yemeklerini, salataları, sıcak ve soğuk sosları, kırmızı et, kümes hayvanları, sakatat ve av hayvanları yemeklerini, su ve deniz ürünleri yemeklerini, sebze ve kuru baklagil yemeklerini, pilav ve makarna yemeklerini, tatlı ve içecekleri kendi başına hazırlama bilgi ve becerisine sahip nitelikli kişi şeklinde tanımlamaktadır. Aşçılık ise; besin maddelerinin hasat sürecinden başlanarak, malzemelerin satın alınması, teslim alınması, depolanması, üretim ve nihai ürün olarak sunma aşamalarından var olan bir sanat dalı olarak da kabul edilmektedir. Aşçılığın sanat olarak kabul edilişi ilk olarak İngiltere’de gerçekleşmiştir (Öztürk ve Görkem, 2011; Birdir ve Kılıçhan, 2013).

Bu bilgiler doğrultusunda aşçılık eğitimi, gıda maddelerini endüstri standartlarına uygun olarak hazırlama, pişirme ve sunma bilgi-beceri kazandırma süreci olarak tanımlanmaktadır (Öztürk ve Görkem, 2011). Bir başka ifadeyle aşçılık eğitimi; kaliteli malzeme seçimi, kaliteli malzeme tedarik etme, hijyen, malzeme yönetimi, üretim yönetimi, insan kaynakları yönetimi gibi bir çok eğitim başlığı ile birlikte gastronominin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Gastronomi eğitimi ise, insanlık tarihinde neyin, nasıl, neden yenildiği ve içildiğine odaklanan sosyal bir bilim dalıdır (Santich, 2007; Kurnaz vd., 2013). Gastronomi alanında yapılan bilimsel çalışmaların artmasıyla aşçılık bilimsel bir zemin kazanmakta ve gastronomi bilimine ilginin ve talebin artması gibi gelişmeler sonucunda otel yöneticileri eğitilmiş aşçılar istihdam etmek istemektedirler (Birdir ve Kılıçhan, 2013: 616).

Aşçılık Mesleği ve Kariyer;

Aşçılık, üst düzey beceri ve planlı çalışmayı gerektiren, özveri isteyen bir meslektir. Sektörel şartlara uygun planlamalar ve politikalar geliştirerek sektörün iyi yerlere taşınabilmesi için ihtiyaç duyulan elemanın da, ilgili alanda çağın gerekliliklerine uygun nitelikte eğitim sürecinden geçirilerek temin edilebileceği ön görülmektedir. Verilen eğitimin sadece teorik olması yeterli değildir. Verilen eğitimin başarılı olması için teori eğitimine paralel olarak uygulamalı eğitimde verilmelidir (Gamble, 1992: 10). Aşçılık mesleğine ilişkin yeteneklerin ve tutumların kazanıldığı eğitim kurumlarının sahip olduğu olanaklar, aşçı adaylarının kendilerini mesleki olarak yeterli ve aşçılık mesleğine ilişkin olumlu tutum kazanmış birer aşçı olarak algılamalarında oldukça önemli bir role sahiptir (Öztürk ve Görkem, 2011; Kurnaz vd., 2013: 575). Hizmet sektöründe, çalışan personelin yaptığı işe karşı olumlu mesleki tutumları olmadan müşteri memnuniyeti ve sadakati elde etmek zordur. Çünkü müşteriler ve çalışanlar bir birlerinden fiziksel ve psikolojik olarak kolayca etkilenirler. Bu nedenle hizmet sürecinde çalışanların tutumu, performansı ve davranışı, hizmet kalitesi-müşteri memnuniyeti ve sadakatının temel belirleyicisidir (Jiang ve Tribe, 2009; Aymankuy ve Aymankuy, 2011: 614). Bu nedenle kaliteli rehberlik ve doğru bilgilendirme, birçok gence eğitimleri bittiği zaman “doğru” kariyer kararları vermeleri konusunda yardımcı olmaktadır (Hodkinson, 1998:301; Gürkan vd., 2010: 353). Kısacası, hedeflerini doğru seçmiş, hedefleri doğrultusunda gerekli eğitimi almış ve aynı zamanda kariyeri için gerekli nitelikleri kazanmak amacıyla kişisel ve mesleki gelişim faaliyetleri gerçekleştiren bireylerin işletmeler için aday konumunda yer aldığı bir gerçektir (Gürkan vd., 2010: 351-352).

Turizm endüstrisinin gereksinim duyduğu nitelikli iş gücü açığının kapatılması ve dolayısıyla endüstri varlığının sürdürülmesi konusunda büyük bir önem arz eden turizm öğrencilerinin, endüstri kapsamında bireysel kariyer görüşlerinin ve bununda ötesinde turizm endüstrisine –insan kaynağı çerçevesinde- bir öğrenci olarak vermiş oldukları desteğin (turizm eğitimi alınmasının tavsiye edilmesi ve endüstri kapsamında uygun işlerde çalıştırılmasının önerilmesi gibi) dikkate alınmasının ehemmiyeti anlaşılmaktadır (Solmaz ve Erdoğan, 2013: 558). Yani aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki tutumları turizm sektörünün kaliteli bir şekilde gelişimini ve sürekliliğini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda turizm, gastronomi ve aşçılık eğitimi veren kurumlarda eğitim gören aşçı adaylarının mesleki tutum geliştirmede hangi değişkenlerden etkilendiklerini bilmek, bu işin eğitimini veren ve eğitimini alanlar açısından eksikliklerin giderilmesi noktasında

önemli bir etken olacaktır (Kurnaz vd., 2010: 575). Çünkü, turizm alanındaki alt yapı yatırımları, nitelik ve nicelik açısından ne kadar yeterli olursa olsun sosyal üst yapı yatırımları içerisinde en önemli unsuru oluşturan turizm eğitimi ile desteklemedikçe yarar sağlayamayacaktır (Tüylüoğlu, 2003: 10; Gürkan vd., 2010: 353).

Bu bağlamda çalışmanın amacı; Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu “Aşçılık Programı” öğrencilerinin sektörde kariyer yapma, eğitimlerinin kariyerlerine katkısı, iş bulma ve terfi gibi konulardaki görüşlerini öğrenerek, bu okullarda öğrencilere kariyerleri konusunda yönlendirme yapılırken hangi konulara önem verilmesi gerektiği hakkında bir çıkarım elde etmektir.

Aşçılık Eğitimi Üzerine Yapılmış Alan Çalışmalarının Taranması;

Airey ve Frontistis, 1997	Çalışmada, öğrencilerin turizm endüstrisi genelinde çalışılmasına yönelik tutumlarının farklılık gösterdiğini ve özellikle belirli turizm işletmelerine yönelik pozitif tutumların gözle görülür düzeyde ön plana çıktığı tespit edilmiştir.
Pizam, 1999	Latin Amerika’da yer alan 209 turizm işletmesi ve 17 Ulusal turizm bürosu üzerine gerçekleştirmiş olduğu araştırma neticesinde; kalifiye insan kaynağının yetersiz olduğunu ve özellikle yabancı dil, bilgisayar kullanımı ve pazarlama becerilerinde yetersizlikler bulunduğunu ortaya koymuştur. Çalışma kapsamında örnekleme dahil olan katılımcılar yeterli düzeyde turizm eğitimi veren kurumun bulunmadığını, var olanların ise istenilen düzeyde kaliteye sahip olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte gerek hükümet gerekse diğer politik kurumlarca turizme yeterince saygı göstermeyerek endüstriye gerekli desteğin verilmediği vurgulanmıştır.
Kuşlivan ve Kuşlivan, 2000; Aksu ve Köksal, 2005; Duman vd., 2006; Roney ve Öztin, 2007	Araştırma sonuçlarına ilişkin olarak, öğrencilerin turizm endüstrisine yönelik algılarının olumsuz düzeyde olduğu belirtilmektedir.

- Patah, Issa ve Nor, 2009 Araştırma sonuçlarına göre, yükseköğrenim gören aşçılık öğrencilerinin, önerilen gıda güvenliği standartlarına ve yiyecek-içecek hazırlama süreçlerine olumlu tutumlar geliştirmeleri için gıda güvenliği hakkında daha fazla bilgi verme ve mevcut durumu iyileştirme amacıyla önerilerde bulunulmuştur. Öğrencilerin demografik özellikleri ile ilgili değişkenlerde anlamlı farklılıklar görülmüştür.
- Richardson, 2009 Avustralya’da bulunan 8 kurumdaki 379 öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmaya ilişkin elde etmiş olduğu verilerin sonucu, öğrencilerin turizm kariyerine karşı negatif yönlü tutum içerisinde bulunmalarıdır.
- Çemrek ve Yılmaz, 2010 Aşçılık bölümü ile turizm ve otel işletmeciliği bölümü öğrencileri arasında “uygulamalı mutfak derslerinde hocalarımızın bize karşı yaklaşımlarını beğeniyorum”, uygulamalı mutfak derslerinde öğrendiğim bilgiler sektörde (ya da iş hayatımda) işe yaramayacaktır” ve “uygulamalı mutfak dersleri gereksizdir” sorularına verilen cevaplar bakımdan istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.
- Cullen, 2010 Bu çalışmada mutfak sanatlarının nasıl olması gerektiğini araştırmak için yapılmıştır. 2006 ve 2007 yıllarında mutfak sanatları alanında lisans eğitim alan öğrencilerin uluslar arası stajyerliğe karşı tutumlarını incelemek için nicel veriler aracılığı ile analiz gerçekleştirilmiştir.
- Öztürk ve Görkem, 2011 Öğrencilerin gerek teorik gerekse pratik yeterliliğe ilişkin kendilerini en yeterli buldukları konular; kişisel bakım yapma, işe hazırlık yapma, makarna çeşitleri hazırlama ve hijyen kurallarını uygulama konularında yoğunlaşmıştır. Öğrencilerin kendilerini en az yeterli buldukları konular ise, besin gruplarının günlük porsiyon miktarlarını belirleme, uluslar arası özel çorba çeşitleri hazırlama, Türk mutfağına özgü sakatat yemeklerini pişirme, Türk mutfağına özgü hoşaf hazırlama ve su ürünlerini hazırlama olduğu belirlenmiştir.

- Bayram, 2011 Otel mutfaklarında çalışan mutfak personelinin gıda güvenliği konusundaki bilgi, tutum ve davranışları araştırmasında, otellerin mutlaka etkin bir kontrol yöntemi olan HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point – Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktası) programı uygulanmalı, bu program dahilinde üretim zincirinin her basamağında kritik kontrol noktaları belirlenerek (CCP), bu noktada denetleme yapılmalı ve kirlenmeyi önleyici tedbirler alınmalıdır. Otel personeline güvenli gıda hazırlama, hijyen ve sanitasyon konularında eğitim verilmelidir.
- Sezgin ve Ünlüöner, 2011 Hizmet içi eğitimin örgütsel bağlılık alt boyutlarından duygusal bağlılıkta ve iş tatmininde genel olarak artışa sebep olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar işletmeler için hizmet içi eğitimin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Ancak, verilecek eğitimlerin eğitimler öncesi belirlenen yöntemler kullanılarak sistemli bir şekilde test edilmesi ve çıkan sonuçlara göre gereksinim duyulan eğitimlerin düzenlenmesi sağlanmalıdır.
- Turkay vd., 2012 Çalışma sonuçları, turizm öğrencilerinin genel olarak turizm alanında çalışmak istedikleri ancak, rekreasyon ve animasyon alanları ile otellerin animasyon ekiplerinde görev alma konusunda isteksiz oldukları şeklindedir.
- Walmsley, 2012 Birleşik Krallıkta bulunan 5 Üniversitedeki 20 son sınıf lisans öğrencisi ile mülakat gerçekleştirilmiş olduğu çalışmada, sosyal yapı ve çalışma tecrübelerinin kariyer planlamasının önceki dönemlerinde yönlendirici rol oynadığı belirlenmiştir.
- Görkem ve Öztürk, 2012 Öğrencilerin; “kişisel bakım, işe hazırlık, makarna ve pilav çeşitleri pişirme konularında diğer konulara göre daha yeterli oldukları, “besin gruplarının günlük porsiyon miktarlarının belirlenmesi, kritik kontrol noktalarının (HACCP) belirlenmesi ve uluslar arası özel çorba çeşitleri hazırlama konularında ise diğer konulara göre daha az yeterli oldukları anlaşılmıştır.

- Araştırma bulgularına göre, öğretmen ve mutfak yöneticisi değerlendirmeleri arasında anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır.
- Kurnaz vd., 2013 Araştırma sonuçlarına göre, “Meslek Seçiminde Aşçılık” faktör grubu içerisinde yer alan “Aşçılıktan Nefret Ediyorum” ifadesini öğrenciler tamamen katılıyorum şeklinde belirterek, faktör grubu içerisinde en önemli ifade olarak değerlendirilmiştir. Ters kodlanan bu ifade ile aşçılık mesleğine ilginin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Aşçılık mesleğine bağlılık” faktör grubu içerisinde yer alan “benim için en uygun mesleğin aşçılık olduğuna inanıyorum” ve Aşçılık mesleğine büyük hayranlık duymuşumdur” ifadelerini öğrenciler aynı ağırlıkta yorumlamışlardır. Mesleki heveslilik faktör grubunda araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık yarısı olumsuz yönde ifade de bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar irdelendiğinde faktörler arası anlamlı farklılıklar görülmektedir.
- Wu, 2013 Turizm lisans öğrencileri ile mezunlarının kariyer planlamaları arasında kıyaslama yapılan çalışmada; turizm öğrencilerinin önünde ailevi ve sosyal baskılar, kişisel ilgi alanları, turizm endüstrisinin doğası, kamuda çalışmanın faydaları gibi direnç unsurlarının bulunmasına karşın turizmde çalışmaktan memnuniyet duyacakları belirlenmiş olup, mezunların kamu çalışma isteklerinin ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir.
- Doğan vd., 2014 Araştırma sonuçlarına göre, öğretim elamanı eksikliği, uygulama oteli olmayışı, uygulama derslerinde otellerden faydalanamama, bir kat hizmetleri alanı, servis ve bar gibi uygulama alanlarının olmayışı tespit edilen eksikliklerdir. Bir diğer önemli sonuç ise, Uygulama alanlarındaki yetersizliklere istinaden mezun öğrencilerin nitelik, bilgi ve beceri açısından turizm işletme yöneticilerinin beklentilerini karşılayamayacak durumda olmaları ve sektörde istihdam edilememeleri durumu gösterilmektedir. Ayrıca, dil uygulama alanlarına bağlı dil kullanım düzeyinde sıkıntı yaşandığı da vurgulanmaktadır.

Aksu ve
Temeloğlu, 2015

Araştırmanın diğer sonuçlarına göre, ön lisans eğitimi alan öğrenciler, lisans düzeyinde eğitim alanlara göre turizm sektöründe daha fazla kariyer yapmak istemektedir. Katılımcıların okudukları sınıflara göre kariyer yapma isteklerini incelendiğinde 4. Sınıf ğrencilerinin turizmde daha az kariyer yapmak isteği saptanmıştır. Katılımcıların turizm sektöründe kariyer yapma isteklerinin sektörde çalışma sürelerine göre incelendiğinde 5 ve üzeri sezon/yıl çalışanların 1 sezon/yıl çalışanlara göre daha fazla turizmde kariyer yapma isteği bulunmaktadır. Turizm eğitimi veren liseden mezun olan katılımcıların diğer katılımcılara göre daha fazla kariyer yapma isteği sergilemişlerdir.

YÖNTEM

Bu alışmada, Nevşehir Hacı Bektaş Veli niversitesi'nde öğrenim gören ön lisans aşçılık programı ğrencilerinin eğitim memnuniyetleri ve kariyer beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu (USET)'de 2015-2016 eğitim ğretim yılında aşçılık programında öğrenim gören 157 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada alan araştırması yöntemi kapsamında yapılandırılmış anket tekniği kullanılmıştır. Anket  bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik sorulara, ikinci bölümde öğrencilerin aşçılık eğitimi memnuniyetlerini belirlemeye yönelik ifadelere, üçüncü bölümde ise öğrencilerin kariyer beklentilerinin saptanmasına yönelik ifadelere yer verilmiştir. İkinci bölüm 13, üçüncü bölüm 19 olmak üzere toplam 32 ifadeden oluşmaktadır.

Anket uygulaması gerçekleştirildikten sonra elde edilen veriler SPSS 20 programından yararlanılarak değerlendirilmeye alınmış ve analiz (katılımcıların verdikleri yanıtla göre yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma değerleri esas alınarak) edilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular ankette yer alan ifadeler ve USET M.Y.O. da eğitim öğrenim gören "Aşçılık Programı" ğrencilerinin görüş ve düşünceleri ile sınırlıdır.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE ANALİZİ

Cinsiyet	N	%	Yab. Dil. Bil.	N	%	Giriş Şekli	N	%	Sınıf Düzeyi	N	%
Kadın	80	51,0	Evet	73	46,5	Sınavlı	56	35,7	Birinci	60	38,2
Erkek	77	49,0	Hayır	84	53,5	Sınavsız	10	64,3	İkinci	97	61,8
Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0

Katılımcıların %51,0'i kadınlardan oluşurken, %49'u erkeklerden oluşmakta olup, %46,5'i yabancı dil bilirken %53,5'i yabancı dil bilmediğini ifade etmektedir. Ayrıca, katılımcıların %35,7'si okumakta oldukları programa sınav ile yerleşirken, %64,3'ü sınavsız geçiş ile yerleşmiştir. Katılımcıların %38,2'lik kısmı birinci sınıf öğrencilerden oluşurken, %61,8 gibi bir oran ikinci sınıf öğrencilerden oluşmaktadır.

Yaş	N	%	Mezun Olduğunuz Lise	N	%	Bölüm Tercih Etme Nedeni	N	%
17-19	53	33,8	Lise	5	3,2	Alınan Puan	19	12,1
20-22	102	65,0	Anadolu Lisesi	11	7,0	Meslek Sevgisi	91	58,0
23-25	1	0,6	Kız Meslek Lisesi	68	43,3	İş Alanı	26	16,6
26-28	1	0,6	Turizm ve Otel. Lisesi	70	44,6	Aile Baskısı	6	3,8
29 ve Üzeri	-	-	Diğer	3	1,9	Diğer	15	9,6
Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0

Katılımcıların yaş faktörü irdelendiğinde yaklaşık %99,0 gibi büyük bir oranın 17-22 yaş aralığında yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca mezun olanların yaklaşık %88,0'i Kız Meslek Lisesi – Turizm ve Otelcilik Liselerinden mezun olmak ile birlikte %58,0 gibi bir oranın meslek sevgisine bağlı aşıcılık programına yöneldiği gözlenmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin yarısından fazlasının okudukları bölümü bilerek ve isteyerek seçtikleri, yani bilinçli tercih yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Mezuniyet Sonrası Çalışılacak Alan	N	%	İlk İş Bulma Süreci	İlk İşte Çalışma Süreci	İst. Düzey Yön. Olma Süreci
Kamu	31	19,7	1 ve Altı	6 4,8	ve Altı 3 1,0
Özel	48	30,6	2-4	6 5,7	-4 2 9,5
Kendi İşi	78	49,7	5-7	,1	-7 0 9,1
Toplam	157	100,0	8-10	,9	-10 ,7
Yurt Dışında Çalışma İsteği	N	%	11 ve Üstü	,5	1 ve Üstü 3 4,6
Evet	97	61,8	Toplam	57 00,0	oplam 57 00,0
Hayır	60	38,2			
Toplam	157	100,0			

Katılımcılarımın mezuniyet sonrası çalışma alanlarına ilişkin soruya %49,7 gibi bir oran girimci bir yapıya sahip olduğunu belirterek, kendi işletmesini kuracağını ifade ederken, %30,6'sı özel sektöre yönelebileceğini belirtmektedir. %19,7 gibi küçük bir oran ise kamu sektöründe kariyerine devam edebileceğini beyan etmektedir. Yurt dışında kariyerine devam etmek isteyenlerin oranı ise %61,8 dir. Bu durumda öğrencilerin büyük bir bölümünün mezuniyet sonrası çalışmayı düşündükleri yerler konusunda net kararlı oldukları söylenilebilir. Öğrencilerin kariyer planlarıyla ilgili ön görüşlerini alabilmek için yöneltilen İlk iş bulma süreci, İlk bulunduğu işte çalışma süreci ve Üst düzey yönetici olma sürecine binaen sorulara ilişkin olarak kariyer hedefleme süreci ilk 7 yılda yoğunlaşmaktadır. Katılımcıların %54,8 gibi bir oranı ilk 1 yılda iş bulabileceğini beyan ederken, yaklaşık %80,0 gibi bir oranı ilk bulunduğu işte 7 yıl çalışabileceğini ve %68,0 gibi bir oranda bu 7 yılın sonucunda üst düzey yönetici olabileceklerini ifade etmektedir.

Eğitim Memnuniyet Ölçümü

SORULAR	K. Katılıyor		Katılıyor		Kararsız		Katılmıyor		K. Katılmıyor		N	Me an	Std.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Okulumuz açıcılık eğitimi için yeterli öğretim elemanına sahiptir.	2	17,	4	30,	4	26,	21	13,4	19	12,1	1	2,71	1,25
	8	8	8	6	1	1					57	34	090
Okulumuz uygulama oteline sahiptir.	6	40,	7	44,	1	6,4	9	5,7	5	3,2	1	1,87	,985
	3	1	0	6	0						57	26	32
Okulumuz da üterim ve servis uygulamalarına yönelik alanlar mevcuttur.	4	26,	5	33,	3	21,	18	11,5	12	7,6	1	2,41	1,20
	1	1	2	1	4	7					57	40	918
Okulumuz da alanımızla ilgili araç ve gereçler mevcut olup, öğrencilere tanıtılmaktadır.	2	14,	5	33,	2	16,	37	23,6	20	12,7	1	2,87	1,27
	2	0	2	1	6	6					57	90	777
Okulumuz da üretim odaklı malzeme temini sağlanarak pilot (örnek) uygulamalar yapılmaktadır.	2	15,	7	44,	3	19,	18	11,5	14	8,9	1	2,52	1,15
	5	9	0	6	0	1					57	87	781

Okulumuz da açıcılık ile ilgili derslerin yeterli olduğunu düşünüyor um.	3 7	23, 6	4 2	26, 8	4 3	27, 4	19	12,1	16	10,2	1 57	2,58 60	1,25 598
Genel olarak almış olduğum eğitimden memnunu m.	2 9	18, 5	4 9	31, 2	5 1	32, 5	19	12,1	9	5,7	1 57	2,55 41	1,10 009
Dersler çok zor, anlamadan ezberleme k zorunda kalyorum.	3 4	21, 7	3 1	19, 7	4 2	26, 8	41	26,1	9	5,7	1 57	2,74 52	1,22 424
Haftalık ders programı iyi hazırlanmı yor.	3 2	20, 4	4 4	28, 0	4 1	26, 1	27	17,2	13	8,3	1 57	2,64 97	1,21 880
Uygulama lardan memnunu m.	4 0	25, 5	4 9	31, 2	4 8	30, 6	16	10,2	4	2,5	1 57	2,33 12	1,04 629
Mezuniyet sonrası açıcılık mesleğine yönelik akademik kariyer yapmak istiyorum.	6 3	40, 1	5 4	34, 4	2 5	15, 9	10	6,4	5	3,2	1 57	2,10 83	1,91 345
Aileme, arkadaşları ma ve çevreme açıcılık eğitimi almasını öneririm	4 3	27, 4	4 6	29, 3	4 5	28, 7	18	11,8	5	3,2	1 57	2,40 13	1,29 030

Aileme,	2	12,	5	31,	4	27,	16	10,2	28	17,8	1	2,88	1,28
arkadaşları	0	7	0	8	3	4					57	54	087
ma ve													
çevreme													
USET de													
eğitim													
almasını													
öneririm													

Katılımcıların eğitim memnuniyetlerinin ölçümü üzerine yapılan çalışmaya yönelik elde edilen bulguların analizine ilişkin sonuçlar;

- Katılımcılar uygulama derslerinin, uygulama alanlarının, uygulama malzeme/ekipmanlarının ve uygulama eğitmenlerinin yeterliliğine yönelik sorulara verdikleri cevaplar dikkate alındığında yaklaşık %50,0'si olumlu bakış açısına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca uygulamalara dönük alınan eğitimlerin kariyer beklentileri ve kişisel gelişimlerinin şekillenmesi hususunda kendilerine vizyon kazandırdığını vurgulamışlardır.
- “Mezuniyet sonrası açılış mesleğine yönelik kariyer yapmak istiyorum” ifadesine verilen cevaplar analiz edildiğinde yaklaşık %75,0 gibi bir oranın olumlu yönde yaklaşım da bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bulgular karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar bir önceki ifadeye verilen yanıtları destekler niteliktedir. Öyle ki, her iki soruya verilen cevaplar karşılaştırıldığında anlamlı bir bütünlükten söz edilebilir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin bu mesleklerini icra edebilmek için her koşulu göze aldıkları, kendilerine fayda sağlayıcı etmenlerden kazanım elde edebilme uğraşında oldukları görüşünde bulunulabilir.
- “Aileme, arkadaşlarıma ve çevreme açılış eğitimi almasını öneririm” ifadesine verilen yanıtlar irdelendiğinde katılımcıların yaklaşık %57,0'si olumlu yaklaşımda bulunurken, %28,7'si kararsız kaldığını ifade etmiştir. %15,0 gibi bir oran ise olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Elde edilen bulguya istinaden “Aile baskısıyla eğitim tercihi” ifadesine verilen yanıtlar dikkate alındığında bu ifadeye olumsuz yaklaşımda bulunan bireylerin istem dışı zorunlu eğitim sürecinin tamamlanması veya eğitim memnuniyetsizliğinin etkili olabileceği düşünülmektedir.
- “Aileme, arkadaşlarıma ve çevreme USET de eğitim almasını öneririm” ifadesine ilişkin bulgular analiz edildiğinde katılımcıların yaklaşık % 50,0 olumlu cevap

vermiştir. Bu soruya olumsuz cevap verenlerin oranı ise %28,0 oranındadır. Soruya ilişkin olumsuz yönde görüş bildiren katılımcıların soruya yanıt verirken eğitim düzeyinin yanında konumu da dikkate aldıkları beyan edilmiştir. USET'in yüksek bir alanda bulunması ve özellikle kış aylarında ulaşım noktasında zaman zaman sıkıntı yaşanması nedeniyle bu soruya olumsuz yönde yaklaşımda bulunulduğu ifadeleri söz konusudur. Kararsız kalan kemsin bir kısmının da bu nedenle çekimser kaldığı elde edilen diğer bir bulgudur. Bu bağlamda eğitim memnuniyetleri noktasında eğitim alanları, eğitim müfredatı, alanında uzman eğitmen yeterliliği, uygulama sıklığı vb. unsurların dışında eğitim kurumlarının bulunduğu yerleşkelerin de önem arz ettiği düşüncesi hakim görüş olarak beyan edilmektedir.

Kısacası, katılımcıların soruların geneline dönük olarak verdikleri yanıtlar dikkate alındığında yaklaşık %50,0'sinin sorulara ilişkin olumlu yönde yaklaşımda buldukları, %25,0'sinin kararsız kaldığı, kalan % 25,0'lik kısım ise olumsuz görüş bildirdiği bulgularına ulaşılmıştır.

Sektörel Bakış ve Kariyer Beklentileri Ölçümü

SORULAR	K. Katılıy orum		Katılıy orum		Karars ızım		Katılımı yorum		K. Katılımı yorum		N	Me an	Std. an
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
	Aşçılık mesleğine yönelik iş bulma ve çalışma koşulları uygundur.	5	35,	7	46,	2	15,	3	1,9	1			
Aşçılık mesleğine yönelik her zaman çalışılabilecek bir iş kolaylıkla bulunur.	6	42,	6	40,	1	9,6	1	7,0	2	1,3	15	1,8	0,94
	6	0	3	1	5		1				7	535	608

üzerine çalışmak diğer meleklerle yönelik çalışmaktan daha yorucudur.														
Aşçılık	6	38,	5	36,	2	17,	9	5,7	4	2,5	15	1,9	1,00	
mesleği uzun	0	2	7	3	7	2					7	809	939	
yıllar çalışmak için uygun bir meslektir.														
Aşçılık	4	25,	4	29,	4	31,	5	3,2	1	10,2	15	2,8	3,64	
mesleği	0	5	7	9	9	2			6		7	089	293	
bayanların çalışması için uygun bir meslektir.														
Aşçılık	8	52,	4	30,	1	8,3	9	5,7	4	2,5	15	1,7	1,00	
mesleği	3	9	8	6	3						7	452	578	
erkeklerin çalışması için uygun bir meslektir.														
Aşçılık	2	15,	2	16,	4	26,	3	24,8	2	16,6	15	3,0	1,30	
mesleğinde	5	9	6	6	1	1	9		6		7	955	965	
çalışma saatleri düzenlidir.														
Aşçılık	3	21,	5	34,	4	29,	1	12,1	4	2,5	15	2,3	1,03	
mesleğinde	4	7	4	4	6	3	9				7	949	625	
sosyal güvence imkânları yeterlidir.														
Aşçı mesleği	6	41,	6	43,	1	8,9	5	3,2	5	3,2	15	2,0	2,45	
eğlenceli ve	5	4	8	3	4						7	892	831	
zevklidir.														
Aşçılık	3	22,	7	45,	3	19,	1	7,0	1	6,4	15	2,5	2,36	
mesleğinde	5	3	1	2	0	1	1		0		7	414	830	
ücretler														

yeterli ve tatminkârdır.													
Aşçılık mesleğine yönelik toplumsal bakış olumlu düzeydedir.	4	29,	7	45,	2	15,	7	4,5	7	4,5	15	2,0	1,01
	7	9	1	2	5	9					7	828	881
Aşçılık mesleğinin toplumda bir saygınlığı vardır.	6	38,	5	36,	2	15,	9	5,7	6	3,8	15	2,3	4,35
	0	2	7	3	5	9					7	248	480
Aşçılık mesleğine yönelik kariyer beklentilerim olumlu düzeydedir.	6	40,	6	43,	1	10,	7	4,5	3	1,9	15	1,8	,914
	3	1	8	3	6	2					7	471	03
Mezuniyet sonrası mesleğimi yapmayı düşünüyorum	7	49,	4	26,	2	15,	9	5,7	5	3,2	15	1,9	1,29
	7	0	1	1	5	9					7	427	715
Profesyonel geleceğimi aşçılık mesleğinde görüyorum.	5	36,	4	29,	4	26,	6	3,8	5	3,2	15	2,1	1,25
	8	9	7	9	1	1					7	274	436
Turizm sektöründe aşçı başı (Executive Chef) olacağıma inanıyorum.	5	31,	4	28,	4	27,	1	9,6	5	3,2	15	2,2	1,10
	0	8	4	0	3	4	5				7	420	012
Aşçılık mesleğini icara eden birisi ile evlenmek isterim.	5	33,	2	15,	3	19,	2	17,2	2	14,6	15	2,6	1,45
	2	1	4	3	1	7	7		3		7	497	825

Gelecekte çocuklarımın aşçılık eğitimi almasını isterim.	3	24,	3	22,	4	26,	2	12,7	2	13,4	15	2,6	1,33
Çocuklarımın da aşçılık mesleğine yönelik kariyer yapmasını isterim.	3	22,	3	19,	3	22,	2	16,6	2	17,8	15	2,8	1,41
	9	8	5	3	2	8	0		1		7	752	597
	6	9	1	7	6	9	6		8		7	662	011

“Aşçılık mesleğine yönelik iş bulma ve çalışma koşulları uygundur.” ve “Aşçılık mesleğine yönelik her zaman çalışılabilecek bir iş kolaylıkla bulunur.” ifadelerine öğrencilerin yaklaşık %82,0 gibi büyük bir oranı olumlu görüş bildirmişlerdir. Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olduğu göz önünde bulundurulursa elde edilen çıktılar sürpriz olmayacaktır. Özellikle alanında iyi eğitim almış ve yaratıcı fikirlere sahip bireylerin mesleklerinde zirve yapabilecekleri gibi hiçbir zaman işsiz de kalmayacakları ön görülmektedir. Öyle ki, aşçılık üst düzeyde beceri ve planlı çalışmayı gerektiren özveri isteyen bir meslektir.

“Aşçılık mesleğinde çalışma saatleri düzenlidir.”, “Aşçılık mesleğinde sosyal güvence imkânları yeterlidir.” ve “Aşçılık mesleğinde ücretler yeterli ve tatminkârdır.” ifadelerine katılımcıların verdikleri yanıtlar dikkate alındığında çalışma saatlerine yönelik olumlu bakış açısına sahip olanların oranı %32,0 şeklinde görülmektedir. İfadelerin genel ortalaması irdelendiğinde ise katılımcıların %50’si sorulara karşı olumlu yaklaşımda bulunmaktadır. Özellikle deniz-kum-güneş turizmine bağlı kıyı kentlerindeki yaz sezon yoğunluğunun esnek çalışma saatini tetiklediği düşünüldüğünde elde edilen bulguların şaşırtıcı olmadığı söylenilebilir. Ancak, yoğun sezonda kazançlardaki artış ve arandılan eleman olma niteliği de göz ardı edilmemelidir.

“Aşçılık mesleği üzerine çalışmak diğer meleklerle yönelik çalışmaktan daha yorucudur.”, “Aşçılık mesleği uzun yıllar çalışmak için uygun bir meslektir.”, “Aşçılık mesleği bayanların çalışması için uygun bir meslektir.”, “Aşçılık mesleği erkeklerin çalışması için uygun bir meslektir.” ve “Aşçı mesleği eğlenceli ve zevklidir.” İfadelerine verilen yanıtlar dikkate alındığında yaklaşık %82,0 gibi bir çoğunluk aşçılık mesleğinin diğer mesleklere oranla daha yorucu olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların

yaklaşık %80,0'i ise aşçılık mesleğinin erkeklere uygun uzun yıllar çalışılabilecekleri eğlenceli ve zevkli bir meslek olduğu konusunda hem fikir olduklarını beyan etmektedir. Aşçılık mesleğinin bayanlar açısından uygun bir meslek olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde katılımcıların %55,0'i aşçılığın kadınların mesleki kariyerlerinde önemli bir unsur olduğunu belirtirken, %31,0 gibi bir oran bu ifade karşısında kararsız kaldığını ifade etmektedir. Aşçılık mesleğinin kadınlara uygun olmadığını beyan eden kesim ise sadece %14,0'dür.

“Aşçılık mesleğine yönelik toplumsal bakış olumlu düzeydedir.” ve “Aşçılık mesleğinin toplumda bir saygınlığı vardır.” İfadelerine verilen yanıtlar analiz edildiğinde elde edilen bulgular %75,0 oranında olumlu yöndedir. Katılımcılar aşçılık mesleğinin toplumda saygın bir statüye sahip olduğu noktasında hem fikir olduklarını beyan etmektedirler.

“Aşçılık mesleğine yönelik kariyer beklentilerim olumlu düzeydedir.”, “Mezuniyet sonrası mesleğimi yapmayı düşünüyorum.”, “Profesyonel geleceğimi aşçılık mesleğinde görüyorum.” ve “Turizm sektöründe aşçı başı (Executive Chef) olacağıma inanıyorum.” İfadelerine verilen yanıtlar irdelendiğinde katılımcıların önemli bölümünün yapıcı bir yaklaşım ve tutum sergilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların %75,0'in üzerinde bir oranını aşçılık mesleğine yönelik kariyer hedefledikleri hususunda hem fikir olmakla birlikte profesyonel iş yaşamlarının aşçılık mesleğine odaklı gelişme göstereceğini ifade etmektedirler. Ayrıca katılımcıların %60,0'ı bu sektörde aşçı başı (Executive Chef) olacağını dile getirmektedir.

“Aşçılık mesleğini icara eden birisi ile evlenmek isterim.”, “Gelecekte çocuklarımın aşçılık eğitimi almasını isterim.” ve “Çocuklarımın da aşçılık mesleğine yönelik kariyer yapmasını isterim.” İfadelerine katılımcıların yaklaşık %45,0'i olumlu yaklaşım gösterirken, yaklaşık %25,0'i bu soru karşısında kararsız kaldığını ifade etmektedir. Olumsuz bakış açısına sahip kesim ise yaklaşık %30,0 oranındadır. Farklı yaklaşımsal oranların nedeni olarak sektörün kişisel, sosyal ve aile yaşamını sınırlandırması (Jiang ve Tribe, 2009) gösterilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki anlamdaki mevcut durumları ile kariyer planlamalarına ilişkin gelecekte kendilerini görmek istedikleri konum arasındaki değişim paradigması irdelenmektedir. Çalışmaya ilişkin verilere göre,

“USET” kapsamında eğitim alan öğrencilerin cinsiyet grafiği eşit dağılım göstermekle birlikte programda eğitim gören öğrencilerin büyük bir bölümünün Kız Meslek Lisesi ve Turizm-Otelcilik Lisesi mezunu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin ön lisans öncesi açılış mesleğine yönelik belirli bir düzeyde eğitim alt yapısının bulunduğu ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yurt içi ve yurt dışı tercihlerine bağlı çalışma alanları, iş bulma süreleri, buldukları işlerdeki çalışma süreleri ve üst düzey yönetici olabilme planlamalarının olumlu yönde ve kısa sürede yükselme potansiyeline sahip gelişme gösterdiği ifade edilebilir. Bu durumun pozitif yönlü eğilim göstermesi öğrencilerin bilinçli eğitim alt yapısına sahip olması, sektörle yakından ilgili olmaları ve alanında uzman eğitmenlerce doğru sektörel yönlendirmelerin yapılması şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ciddi bir bölümü “Eğitim Memnuniyetlerine” ilişkin sorulara olumlu yönde cevaplar vermiştir. Turizm sektörünün sorunları ele alındığında başı uygulamadan yoksun ve teorik bilgilendirmeyle yüklü pontansiyel iş gücü çekmektedir. Oysaki, sektör uygulamaya dönük hizmet kalitesiyle ön plana çıkmaktadır. Bu noktada turizm eğitimi hatta açılış mesleğine yönelik eğitim veren kurumların eğitim ve öğretim politikaları önem arz etmektedir. Bu bağlamda USET açılış programı kapsamında alınan eğitimin kalitesi, uygulamaya dönük alanların var oluşu, mesleki deneyim kazandırıcı malzeme ve ekipmanların yeterliliği, demo çalışmalarına yönelik üretim malzemelerinin tedarikinin kolaylığı gibi nedenler öğrencilerin mezuniyet sonrası donanımlı bir şekilde sektöre hazırlanmasında etkin rol oynadığı görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Özellikle “Mezuniyet sonrası açılış mesleğine yönelik kariyer yapmak istiyorum” ifadesine verilen cevaplar analiz edildiğinde yaklaşık %75,0 gibi bir oranın olumlu yönde yaklaşım da bulunduğu sonucuna ulaşılması bu sonucu destekler niteliktedir. Öyle ki, sektörel kariyer planlarının şekillenmesi sürecindeki önceliklerden bir tanesi de alınan eğitimin başarısı ve uygulanabilirliğidir.

Araştırmaya katılan öğrenciler “Sektörel Bakış ve Kariyer Beklentileri”ne yönelik soruların büyük bir çoğunluğuna olumlu yanıtlar verirken, açılış mesleğini icra eden bireylerin ailesel planlamalarına yönelik sorularda yer yer olumsuz tepkilerde bulunmuşlardır. Özellikle sektörel çalışma saatlerine bağlı ailesel ilişkilerin yeterli düzeyde geliştirilememesi, sezonluk ve sahil kentlerindeki iş yoğunluğuna bağlı aile

bireyleri ile aile reisinin yeterli süre vakit geçirememesi gibi nedenler olumsuz bakış açısını tetikleyen unsurlar olarak ön plana çıkmıştır.

Kısacası, USET Aşçılık programında eğitim öğretimine devam eden öğrencilerin eğitim memnuniyetleri ve kariyer beklentilerine yönelik elde edilen veriler olumlu yönde gelişme göstermekte olup, yiyecek-içecek işletmelerinin faaliyet devamlılığına bağlı mesleki kariyer hedefleri üst düzey motivasyon ile süreklilik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Airey, D. and Frontistis, A. (1997). Attitudes to Careers in Tourism: An Anglo Greek Comparison, *Tourism Management*, 18(3)
- Ağaoğlu, O.K. (1991). *Türkiye 'de Turizm Eğitimi ve Etkinliği*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları – 439, Yeniçağ Basın Yayın Sanayi Ltd. Şti., Ankara
- Aksu, A.A. and Köksal, C.D. (2005). Perceptions and Attitudes of Tourism Students in Turkey, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(5)
- Aksu, M. ve Temeloğlu, E. (2015). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kişilik Özelliklerine Göre Turizmde Kariyer Yapma İsteklerinin Belirlenmesi: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, 16. *Ulusal Turizm Kongresi, 12-15 Kasım 2015, Çanakkale*
- Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2002). Ön Lisans ve Lisans Düzeyindeki Turizm Eğitimi Veren Yüksek Öğretim Kurumlarının Buldukları Yerlerin Analizi ve Turizm Eğitimi İçin Öneri Bir Model, *Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Konferansı*, Ankara, 29-42
- Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2011). Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdama Bakışları ve Kariyer Beklentilerine Dönük Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, 12. *Ulusal Turizm Kongresi, 30 Kasım-4 Aralık 2011, Düzce*
- Bayer, E. (1998). Türkiye Meslek Yüksekokulları Turizm Geliştirilmesinde Sanal Yöntemlerin Rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3:145-156
- Bayram, F. (2011). *Otel Mutfaklarında Çalışan Mutfak Personelinin Gıda Güvenliği Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları*, (Basılmamış-Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Birdir, K. ve Kılıçhan, R. (2013). Mutfak Şeflerinin Mesleki Eğitim Düzeyleri ve Yaşadıkları Eğitim Problemlerinin Tespitine Yönelik Bir Çalışma, 14. *Ulusal Turizm Kongresi, 05-08 Aralık, 2013, Kayseri*

- Cullen, E. (2010). Phenomenological Views and Analysis of Culinary Arts Student Attitudes to National and International Internship: The “Nature of Being” Before, During and After International Internship, *Journal of Culinary Science&Technology*, 8
- Çemrek, F. ve Yılmaz, H. (2010). Turizm ve Otel İşletmeciliği ile Aşçılık Programı Öğrencilerinin Uygulamalı Mutfak Dersleri Hakkında Tutum ve Düşüncelerini Ölçmeye Yönelik Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2)
- Doğan, O., Gültekin, S., Yağmur, Y. ve Dinçel, A. (2015). Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Yabancı Dil Eğitimine Yönelik Memnuniyet Düzeylerinin İncelenmesi: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği, 16. *Ulusal Turizm Kongresi, 12-15 Kasım 2015, Çanakkale*
- Doğan, S., Tutan, E. ve Özaslan, Y. (2014). Meslek Yüksekokulları Bünyesinde Yer Alan Turizm – Otel İşletmeciliği Programları ve Uygulama Alanı Yeterlilikleri, VII. *Lisans Üstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 04-05 Nisan 2014, Aydın*
- Duman, T., Tepeci, M. ve Unur, K. (2006). Mersin’de Yüksek Öğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1)
- Gamble, P. (1992). The Educational Challenge for Hospitality and Tourism Studies, *Tourism Management*, 3:6-10
- Giritlioğlu, İ., Türkmen, S. ve Avcıkurt, C. (2013). Öğrencilerin Turizm Ders Kitaplarından Beklentileri ve Ders Kitaplarının Hazırlanmasında Kullanılabilecek İnovasyonel Uygulamalar, 14. *Ulusal Turizm Kongresi, 05-08 Aralık, 2013, Kayseri*
- Görkem, O. ve Öztürk, Y. (2012). Ulusal Aşçılık Meslek Standardı Çerçevesinde Öğrenci Yeterliliklerine İlişkin Üç Boyutlu Değerlendirme, *SOİD Dergisi*, 9(1)
- Gürkan, G.Ç., Dönmez, D. ve Küçükaltan, D. (2010). Turizm Alanında Eğitim Gören Öğrencilerin Kariyer Hedefleri: Ön Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, 11. *Ulusal Turizm Kongresi, 02-05 Aralık 2010, Aydın*
- Hodkinson, P. (1998). How Young People Make Career Decisions, *Education&Training*, 40, 6/7, 301-306

- Jiang, B. and Tribe, J. (2009). Tourism Jobs-Short Lived Professions: Student Attitudes Towards Tourism Careers in China, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport&Tourism Education*, 8(1): 4-19
- Kocaoğlu, B. (2002). Turizm Eğitiminde Kalite Değerlendirmesi, *Turizm Eğitimi Konferans – Workshop*, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Ankara
- Kurnaz, A., Kurnaz H.A. ve Kılıç, B. (2013). Ön Lisans Düzeyinde Eğitim Alan Aşçılık Programı Öğrencilerinin Mesleki Tutumlarının Belirlenmesi, *14. Ulusal Turizm Kongresi, 05-08 Aralık, 2013, Kayseri*
- Kuslivan, S. and Kuslivan, Z. (2000). Perception and Attitudes and Undergraduate Tourism Students Toward Working In the Tourism Industry In Turkey, *Tourism Management* 21(3)
- Kulahçı, M. (1992). Turizm Sektöründe İş Gücünün Meslek Eğitimi, *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop*, 105-113, 9-11 Aralık 1992, Ankara
- MEGEP (2007). *Yiyecek İçecek Hizmetleri-Aşçı*, Ankara
- Mill, R.C. (1990). *Tourism, the International Business. New Jersey: Prentice Hall Englewood Cliffs*
- Olalı, H. (1982). *Turizm Politikası ve Planlaması*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir
- Öncüer, M.E. (2006). *Avrupa Birliği Eğitim Politikasında Mesleki Turizm Eğitimi Yaklaşımı ve Türk Turizm Eğitimine Uygulanabilirliği*, (Basılmamış-Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Öztürk, Y. ve Görkem, O. (2011). Mutfak Dalı Öğrencilerinin Mesleki Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi: Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(2)
- Patah, M.O.R.A., Issa, Z.M. and Nor, K.M. (2009). Food Safety Attitude of Culinary Arts Based Students in Public and Private Higher Learning Institutions, *International Education Studies*, 2(4)
- Pizam, A. (1999). The State of Travel and Tourism Human Resources in Latin America, *Tourism Management*, 20(5)

- Pratten, J. and Curtis, S. (2002). Attitudes Towards Training in UK Licensed Retail: An Exploratory Case Study, *Hospitality Management*, 15(4): 237-242
- Richardson, S. (2009). Undergraduates Perceptions of Tourism and Hospitality as a Career Choice, *International Journal of Hospitality Management*, 28(3)
- Rodriguez, C.M. and Gregory, S. (2005). Qualitative Study of Transfer of Training of Student Employees in A Service Industry, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 29(1):42-66
- Roney, S.A. and Öztin, P. (2007). Career Perceptions of Undergraduate Tourism Students: A Case Study in Turkey, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 6(1)
- Santich, B. (2007). The Study of Gastronomy: A Catalyst for Cultural Understanding, *The International Journal of the Humanities*, 5(6):53-58
- Sezgin, E.K. ve Ünlüönen, K. (2011). Mutfak Personelinin Hizmet İçi Eğitimlerinin Örgütsel Bağlılık ve İş Tatminine Etkisi Üzerine Bir Uygulama, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(2)
- Solmaz, A.S. ve Erdoğan, Ç. (2013). Turizm Eğitimi Alan Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Turizm Endüstrisine Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *14. Ulusal Turizm Kongresi*, 05-08 Aralık, 2013, Kayseri
- Turkay, O., Solmaz, S.A., Korkutata, A. and Erdoğan, C. (2012). An Examination of the Relation Between Recreational Preferences and Profession Tendencies: A Research on Undergraduate Tourism and Recreation Students, *Nigde University Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 6(3)
- Tüylüoğlu, T. (2003). *Türkiye’de Turizm Eğitiminin Niteliği*, (Yayınlanmamış-Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Üzümcü, T. ve Bayraktar, S. (2004). Türkiye’de Turizm ve Otel İşletmeciliği Alanında Eğitim Veren Yükseköğretim Kuruluşlarındaki Eğitimcilerinin Turizm Mesleki Eğitiminin Eğitsel Açından İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/02-05.pdf>. (16.12.2007).
- Walmsley, A. (2012). Pathways into Tourism Higher Education, *Tourism Education*, 11(2)

Wu M.Y. (2013). I Would Love to Work IN Tourism, but....: Exploring the Outcomes of An Ethnic Tourism Education Initiative, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport&Tourism Education*, 12(1)

DAMAT İBRAHİM PAŞA'YA SUNULAN TEŞEKKÜRNÂMELER

Arş. Gör. Kadri H. YILMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
kadri.yilmaz@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde önemli bir yeri olan ve yazıldıkları dönem hakkında önemli bilgiler barındıran kasideler sayesinde o döneme ait sosyal yaşam ve kültürel hareketler hakkında birçok bilgiye rastlanabilmektedir. Şairler, padişahların cülus dönemleri, seferler, saray, çeşme, cami vb. eserlerin inşası, ramazanın gelişi (ramazaniyye), mevsimsel dönemler (bahariyye, şitaiyye), bayramlar (ıydiyye), evlilik ve sünnet düğünleri gibi belli zamanları, padişaha veya daha alt kademedeki devlet büyüklerine bir şekilde ulaşabilmek için bir fırsat görüp onlara hitaben şiirler kaleme almışlardır. Bu şekilde bir yandan devlet büyüklerine övgüde bulunurken, diğer yandan satır aralarında sıkıntılarına ya da mevki, caize gibi isteklerine yer vererek taleplerini iletme fırsatı bulmuşlardır. Şairler bunların dışında, daha önceden talep ettikleri veya doğrudan atandıkları makam ve mevkiler ya da devlet büyüğünün himmetiyle elde ettikleri bazı maddî olanaklar için de teşekkür mâhiyetinde kasideler yazmışlardır. Bu bildiride Nedim, Sâlim Efendi, Seyyid Derviş Mustafa, Fâiz, Emînî ve Sâhib Efendi tarafından Damat İbrahim Paşa'ya hitaben yazılan "teşekkürnâme"ler yazılış sebepleri ve içerikleri bakımından değerlendirilecektir.

GİRİŞ

Kasideler divan şiiri geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Yazıldıkları dönem hakkında önemli bilgiler barındıran kasideler sayesinde o döneme ait sosyal yaşam ve kültürel hareketler hakkında çoğu zaman tarihî kaynaklarda dahi bulunamayan birçok bilgiye rastlanabilmektedir. Kaside nazım şekli, Arap kültürünün bir ürünü olarak doğmuş, onlardan Farslara geçmiş ve süreç içinde Osmanlı edebiyatında yer almıştır.

Şairler, padişahların cülus dönemleri, seferler, saray, çeşme, cami vb. eserlerin inşası, ramazanın gelişi (ramazâniyye), mevsimsel dönemler (bahâriyye, şitâiyye), bayramlar (ıydiyye), evlilik ve sünnet düğünleri gibi belli zamanları, padişaha veya daha alt kademedeki devlet büyüklerine bir şekilde ulaşabilmek için bir fırsat görüp onlara hitaben şiirler kaleme almışlardır. Bu şekilde bir yandan devlet büyüklerine övgüde bulunurken, diğer yandan satır aralarında sıkıntılarına ya da mevki, caize gibi isteklerine yer vererek taleplerini iletme fırsatı bulmuşlardır.

Şairler bunların dışında, daha önceden talep ettikleri veya doğrudan atandıkları makam ve mevkiler ya da devlet büyüğünün himmetiyle elde ettikleri bazı maddî olanaklar için de teşekkür mâhiyetinde kasideler yazmışlardır. Bu yazıda, Türk edebiyatında Nedim, Sâlim Efendi, Seyyid Derviş Mustafa, Fâiz, Emînî ve Sâhib Efendi tarafından Damat İbrahim Paşa'ya hitaben yazıldığı tespit edilen 6 “teşekkürnâme” yazılış sebepleri ve içerikleri bakımından değerlendirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında kasîdelerin yazılış amacında doğrudan ya da gizli bir teşekkür anlamı vardır. Ancak 18. yüzyıla kadar kaleme alınmış divanlarda teşekkürnâme başlığıyla şiir yazmanın yaygın bir uygulama haline geldiği söylenemez. Bu durum, muhtevadan ziyade şiirlerin bu terim ile adlandırılması ile ilgili bir durum olarak değerlendirilebilir. Teşekkür amacıyla ve teşekkürnâme adıyla yazılan manzumelere daha çok 18-19. yy. divanlarında rastlanır (Tuğluk 2015: 91). Bu çalışmada tespit edilen teşekkürnâmeler, Tuğluk'un farklı padişah, vezir veya devlet adamlarına yazıldığını tespit ettiği teşekkürname ya da kendi deyimiyile teşekkür içerikli şiirler arasında yer almamaktadır.

Döneminde birçok şairi himaye ettiği bilinen Damat İbrahim Paşa için birçok şiir yazılmıştır. Fâiz Efendi ve Şâkir Bey tarafından Damat İbrahim Paşa'ya yazılan kasidelerin tertip edildiği bir mecmuada İbrahim Paşa'ya 82 şair tarafından yazılan 242 adet kaside yer almaktadır (Hakverdioğlu 2007: 42). Bu durum İbrahim Paşa'nın şairlere, dolayısıyla da şiire ne denli önem verdiğini gözler önüne sermektedir.

Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Teşekkürnâmeler

1. Nedim: Kaside Der-Sitâyiş-i Vezir-i a'zâm İbrahim Paşa Berâ-yı Teşekkür-i Medrese

Nedim, yeni bir medresenin inşa edilmesi ve kendisinin de buraya atanması üzerine İbrahim Paşa'ya 50 beyitlik bir teşekkürnâme yazar. Şair, İbrahim Paşa'nın kapsına ne zaman geldiye kendisine bir rütbe verdiğini söyler. Bin kez şükredip öpüp başına koyduğunu, isteğini elde ettiği için de artık talihinden şikayet etmeyeceğini söyler.

Kaçan geldim der-i ikbâle ol dem dest-i ihsânın

Kef-i nâ-kâmına sundu rü'ûs-ı sîm-sîmâyı

Alup bûs eyleyüp baş üzre koydum şükr idüp bin kez

Tamâm oldu işim bahtımdan etmem gayrı şekvâyı (K. 9, 41-42)

Bihamdillah ki oldum devletinde matlaba nâil

Çerâğ itdün inâyetle Nedîm-i zâr-ı şeydâyı (K. 9, 45)

Nedim, İbrahim Paşa'yı velinimetini, ümit kapısı ve efendisi olarak niteler. Nedir emrin, buyur diyerek ona olan bağlılığını ifade eder.

Veliyy-i nimetim ümmîdgâhımsın efendimsin

Nedir emrin buyur ey zîb-i sadr-ı kâr-fermâyı (K. 9, 45-46) (Macit 1997: 39-42)

2. Sâhib Efendi: Teşekkürnâme-i Sâhib Efendi Der-Sitâyiş-i Hazret-i Âsaf-ı Devrân u Dâmad-ı Sultân Ahmed-i İskender-‘ünvân İbrahim Paşa

Sâhib Efendi, İbrahim Paşa döneminde Selanik ve Yenişehir kadılıkları ile Harameyn müfettişliği görevlerinde bulunmuştur. Bu vesileyle de İbrahim Paşa'ya kaside nazım şekliyle 71 beyitten oluşan bir teşekkürnâme sunmuştur. Sâhib Efendi, İbrahim Paşa döneminde yaşadığı mutluluk ve iyilikleri hayal simyacısının rüyasında dahi görmediğini söyler. Paşa yaptığı iyiliklerle fakirleri zengin etmiştir.

Ben gördüğüm ikbâli bu eyyâm-ı keremde

Rü'yâda dahi görmedi simyâ-ger-i hülyâ (6)

Müstagnî-i iksîri gınâ eyledi fakrı

Feyz-i keremiyle o kadar eyledi ignâ (23)

Sâhib Efendi de yapılan bu iyiliklerden baştan ayağa nasibini almıştır.

Ez-cümle kemîn-bende-i efgendesî Sâhib

Sebk eyleyüp emsâlini ‘ahdinde ser-â-pâ (25)

Sâhib Efendi, kendisi bir zerre iken kerem güneşi olarak nitelediği İbrahim Paşa’nın ışığıyla onu aydınlattığını; uzun zamandan beri isteği olan Haremeyn müfettişliği görevini ona verdiğini söyler.

Bir zerre iken pertev-i mihr-i keremiyle

İtdi beni hurşîd-i cihan-bân ile hem-pâ (26)

Teftîş-i umûr-ı Haremeyni idüp ihsân

Matlubum idi hayliden ol mansıb-ı vâlâ (28)

Sonrasında İbrahim Paşa Sâhib Efendi’ye Selânik kadılığı görevini verir. Bir süre bu görevi yaptıktan sonra oradan Yenişehir Fener kadılığına nakledilen Sâhib, bu iki makamla ihyâ olduğunu söyler.

İtdi baña tevcîh Selânik kazâsın

Bir müddet idüp zabt u tasarruf anı hâlâ

Nakl eyleyüp andan da Yeni-şehr-i Fenâre

Kıldı beni ihsân-ı dü-bâlâ ile ihyâ (30-31) (Hakverdioğlu 2007: 569)

3. Seyyid Dervîş Mustafa: Teşekkürnâme-i Seyyid Dervîş Mustafa Der Sîtâyîş-i Hazret-i Sadr-ı Âlî İbrahim Paşa

Dervîş Mustafa getirildiği Anadolu muhasebeciliği görevi üzerine İbrahim Paşa’ya 40 beyitten oluşan bir teşekkürnâme yazmıştır. Diğer kasidelerde olduğu gibi o da öncelikle Paşa’nın iyilik ve cömertliği konusunda övgüde bulunur. Şaire göre İbrahim Paşa, merhametin dayanağı, iyiliğin kaynağı, himmetin de merkezidir. Onun iyilik ve

cömertlik güneşi dünyayı aydınlatır. Bu emniyetli ve rahat dönemde ona teşekkür etmek uygun olacaktır. İbrahim Paşa'nın yaptığı iyilikleri inkar edenler kör olmalıdır.

Medar-ı merhamet kân-ı mürüvvet merkez-i himmet

Sipih-i lutf u cûdı âftâb-ı 'âlem-ârâdır (12)

Bu 'asr-ı ni'met-i emniyyet ü hengâm-ı râhatda

Teşekkür sürme-i âvâziş-i gûy olsa ber-câdır

Vücûd-ı pâki oldı bâ 'is -i âsâyış-i 'âlem

Şümûl-ı berr ü ihsânîñ ider inkâr a'mâdır (22-23)

Bu beyit ile derdini arz etmeye başladığını söyleyen şair, amacının teşekkür görevini yerine getirmek olduğunu söyler.

Bu bir matla' ile 'arz-ı merâma eyledim âgâz

Der-i dergâhıña maksad teşekkür resmen icrâdır (28)

Kadılarla sorunları olduğu görülen ve onları düşman olarak niteleyen Derviş Mustafa, İbrahim Paşa'nın adaleti ve himmeti sayesinde elde ettiği Anadolu muhasebeciliği makamıyla kadınlara ezilmediğini, onun döneminde isteğine ulaştığını, elde ettiği bu makamın onu kıskananlar için bir zevk ve teselli sebebi olduğunu söyler. Kadınlara karşı aynı zamanda kin güttüğü hissedilen şair, bundan sonra kaleminin kadınlara karşı Hz. Musa'nın yılanı (Tâhâ Sûresi, 20. Ayet) gibi olacağını söyler.

Ma'ârif düşmen erbâb-ı kazâya olmadım pâ-mâl

Çün oldı dest-gîrim himmetiñ ki 'adl-i pîrâdır

İrişdi devletiñde destime ser-rişte-i matlab

Zafer hussâde 'âlemde 'aceb zevk ü tesellâdır

Kavî kalbim şu rütbe-perver-i lutf-ı nigâhından

Kuzâta şimdi destimde kalem su'bân-ı Mûsâdır (33, 34, 35) (Hakverdioğlu 2007: 301-303).

4. Fâiz: Teşekkürnâme-i Fâiz Der Sitâyîş-i Hazret-i Sadr-ı azam Aliyyü'l Himem İbrahim Paşa

Fâiz, İbrahim Paşa'nın ona verdiği arpalık için 41 beyitten oluşan bir teşekkürnâme yazmıştır. O da daha önce İbrahim Paşa gibi cömert bir vezirin dünyaya gelmediğini belirterek övgüde bulunur.

Gelmiş mi 'atâ-pîşe vezir 'âleme böyle

Erbâb-ı kemâle keremi dem-be-dem eyler (7)

Bir arpalığı saña felek çok görür ammâ

Hem-pâlarıñı kâdi-i Mısr u Harem eyler (36)

beytiyle, feleğin bir arpalığı ona çok görüp akranlarının Mısır ve Harem gibi yerlere kadı olmalarından şikayette bulunsa da, sonrasında bununla mutlu olup yetinmeyi bilmesi ve İbrahim Paşa'ya teşekkür etmesi gerektiğini söyler.

Magdur idigiñ çünkü bilür himmeti saña

Eylerse yine âsaf-ı 'âli himem eyler

Mesrûr olarak arpalığa eyle teşekkür

Vaktiyle tarikiñda dahi muhterem eyler (37-38)

İzhâr-ı teşekkürle du'â eyle ki anı

Şekk itme kabulünde Hudâ lâ-cerem eyler (40) (Hakverdioğlu 2007: 319-321).

5. Emînî: Teşekkürnâme-i Emînî Der Sitayiş-i Hazret-i Sadr-ı ‘azâm İbrahim Paşa

Emînî, yıkılan evini tamir ettirdiği için İbrahim Paşa’ya 35 beyitlik bir teşekkürnâme yazmıştır. Şair de ilk olarak Paşa’nın cömertliği ve yardımseverliğinden dem vurur.

Hidîvâ mekremet-kâra cihân sadrâ hüdâvendâ

Eyâ mülk-i cihânîñ revnak-ı bâzâr-ı ‘irfânı

Emînî, kendisinin İbrahim Paşa’dan gördüğü iyilikleri söylese insanların kıskançlıktan yakalarını yırtacaklarını söyler.

Getürsem gördüğüm ihsânı yâda ‘ahd-i cûduñda

Hasedden hasîdiñ zâhir olur çâk-i giribânı

Emînî’nin yıkılmış olan evi İbrahim Paşa sayesinde tamir edilmiştir.

Nigâh-ı iltifât-ı dîde-i mezbûr-ı ihsânîñ

Harâb-âbâd iken kıldı ‘imâret tâb’-ı vîrânı

Bu vesileyle bir teşekkür kasidesi yazıp İbrahim Paşa’ya övgüde bulunmak şair için bir onurdur.

Teşekkür-güne birkaç put-ı nev-midhat idüp inşâ

N’ola olsa zebân-ı hâme vakf-ı menkabet-h’ânı

‘Aceb mi bir kaside itsem anı eyledi zirâ

Beni bir beyte mâlik bâni-i lutf-ı cihân-bânı 22-26 (Hakverdioğlu 2007: 329-331).

6. Sâlim Efendi: Kaside-i Sâlim Efendi Der-Teşekkür-i Esb-Dâden Hazret-i Sadr-ı Âlî

Sâlim Efendi kasidesinde İbrahim Paşa’nın kendisine verdiği at için teşekkür etmektedir. Şair ilk olarak, bir atı olmadığı zamanlarda çektiği sıkıntılardan bahseder.

Sonrasında Paşa'nın hediye ettiği atın güzelliklerini anlatır. Son olarak da İbrahim Paşa'nın devrinde ne kadar cömert olduğu ve zamanında ondan yardım görmeyen kimsenin kalmadığını söyler.

Sâlim Efendi atı olmadığı için bî-çâre gezinirken İbrahim Paşa'nın himmet ettiği at bu kulu ayaklandırmıştır. Bu at çok hızlı ve güzel bir attır. Ahu gibi gözleri sürmelidir ve görenleri kendisine hayran bırakır.

Fütâde-geşt iderken deşt-i endûh-ı firâvânı

Ayaklandurdı rahş-ı himmetiñ 'abd-i senâ hânı

Ne rahş-ı bâd-ı sür'at kim süzülse evc-i cevîlâna

Geçer evvel kademde eşheb-i fikr-i cihân-bânı

O çapuk-seyr-i rehvar-ı hünerdir kim murâd itse

İder taksim-i refî ü âmed-i seyrinde berrânı (1-4)

O kudretten mükehhel çesm-i âhû-yı dil-ârâyı

Nigâh itdikçe dikkat ile hayrân eyler insanı (7)

İbrahim Paşa'ya seslenen şair, "Bu inleyen kuluna ettiğin ihsanlar için nasıl mutlu olup da sana teşekkürümü artırmam" der.

Nice mesrur olup tevfir-i şükriñ itmeyem ne kim

Bu 'abd-i zâre kim lutfından i 'tâ eyledi anı (13)

Zamânı kat kat ihyâ eylemekde himmet-i pâki

Cihânı nev-be-nev ta'mirde in'âm ü ihsânı (16)

İbrahim Paşa, dünya kadar iyilik yapmaktadır. Onun zamanında kimse mahrum kalmamış, ihtiyacı olan herkes haddinden fazla iyilik ve yardım görmüştür. Nice düşmüşlere merhametle yardım etmiş, onları ayağa kaldırmıştır.

İder dünya kadar lutf u kerem ednâ bahâneyle

Nevâli bî-niyâz idince sımf-ı müstemendânı

Zamân-ı devletinde kalmadı bir kimse hiç mahrûm

Ser-â-ser gördiler hadden ziyâde lutf u ihsâmı

Nice düşmişlere imdâd idüp dest-i terâhhumla

Hazîz-i hâkden kaldırdı her üftân-ı galtânı

İbrahim Paşa'nın bu cömertliği Sâlim Efendi'yi de ayaklandırmıştır.

Beni de rahş-ı in'âmı ayaklandurdı lutf itdi

Nevâli hâkden ref' itdi 'id-ı menkabet- h'ânı (21-24) (Hakverdioğlu 2007: 217-219).

SONUÇ

Başta padişah ve vezirler olmak üzere kasideler şairler tarafından övgü veya tebrik yoluyla devlet büyüklerine ulaşma, onlara sıkıntılarında veya bazı isteklerinden bahsedebilmek için birer vesile olarak görülmüştür. Bahar, bayram, ramazan gibi sosyal olgularla, padişahın tahta çıkışı, yöneticinin bir makama atanması, düğünler, cami, çeşme, medrese, hamam gibi inşa edilen yapıların özellik ve tarihlerinin yanında şairlerin elde ettikleri makam veya maddi olanaklar için teşekkür mahiyetinde kasideler de yazdıkları görülmektedir. Bu çalışma konusu itibariyle İbrahim Paşa'ya sunulan teşekkürnâmelerle sınırlandırılmıştır. Teşekkürnâmelerin, şimdiye kadar edebiyat tarihlerinde ve müstakil edebî tür çalışmalarında bir nazım türü olarak kendisine yer bulduğu söylenemez. Oysa ki, şairlerin 18. yüzyıldan itibaren bilinçli olarak şiirlerinin başlığında “teşekkürnâme” ifadesini kullanmaları şiirlerin bu dönemde olgunluk kazandığını göstermektedir(Tuğluk 2015:91). Yapılacak daha detaylı çalışmalar sonucunda elde edilecek yeni şiirlerle bu konuda kesin hüküm belirtmek daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin (2006). Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar. Fenomen Yayınları Erzurum.
- Aktepe, Münir (1993). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa. TDVİA. C. 8, s. 441-443.
- Altunay, Ahmet Refik (1997). Osmanlı Alimleri ve Sanatkarları. Timaş Yayınları İstanbul.
- Arıkan, İlyas (2013). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Hayatı ve Devlet Adamlığı. Marmara Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Aydüz, Salim (1997). Lale Devrinde Yapılan İlmî Faaliyetler Divan, İlmî Araştırmalar. 143-170.
- Canım, Rıdvan (2010). Divan Edebiyatında Türler. Grafiker Yayınları Ankara.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1986). Kaside. Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı. TDK Ankara.
- Hakverdioğlu, Metin (2007). Edebiyatımızda Lale Devri ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Kasideler, İnceleme-Metin, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- İsen Durmuş, Tuba Işınsoy (2007). Fahriyeler Işığında Osmanlı Şiirinde İdeal Şairin Portresi. Bilig, S. 43, s.107-116.
- Macit, Muhsin (1997). Nedim Divanı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Onay, Ebru (2013). 15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kasidelerde İdeal Hükümdar Portresi ve Hükümdarın Metaforik Sunumu. Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özcan, Abdülkadir (2003). Lale Devri. TDVİA C. 27, s. 81-84.
- Pala, İskender (2003). Lale Devri-Edebiyat. TDVİA C. 27, s. 84-85.
- Tuğluk, İbrahim Halil (2015). Arz-ı İhtiram: Teşekkür-nâme. Klasik Türk Şiirinde Teşekkür İçerikli Şiirler. Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, S.2, s.88-100.

GÜZEL ATLAR DİYARINA YOLCULUK: KAPADOKYA BÖLGESİNE YÜKSEK GELİRLİ TURİST ÇEKİMİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Koray GENÇ
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
koray.genc@yahoo.com

Öğr. Gör. Serkan ŞENGÜL
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
info@serkansengul.net

ÖZET

Bölge halkı ve turizm işletmeleri açısından kaynakların etkin kullanılarak en yüksek faydanın sağlanması turizm bölgesinin gelişmesi ve nitelikli hizmet sunması için önemlidir. Hizmet kalitesi ve sunulan ürünün niteliğinin artırılması yüksek gelire sahip olan turistlerin dikkatini çekebilmektedir. Bu durumdan hareketle, bu çalışmada yüksek gelire sahip turistlerin Kapadokya'yı ziyaret etmesini sağlayacak niş pazar bölümlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın Kapadokya bölgesinin turizm gelirlerini arttırıcı öneriler sunması bakımından katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla Kapadokya bölgesinin turizm arz kaynakları incelenmiş, bölgenin sahip olduğu turizm çekicilikleri yüksek gelire sahip olan turistlerin tatil tercihleri doğrultusunda kavramsal olarak değerlendirilmiştir.

1. GİRİŞ

Turizm kaynaklarının sınırlı ve nitelikli turizm bölgelerinin dünya genelinde az olduğu düşünüldüğünde, tarihi ve kültürel anlamda zengin olan turizm bölgelerinin, bu kaynakları etkin bir şekilde kullanarak turizmden elde ettiği gelirleri en yüksek seviyeye taşınması oldukça önem arz etmektedir. Turizm gelirlerinin arttırılması turist sayısının arttırılması ile ya da daha nitelikli turizm hizmetleri sunarak bölgeye lüks turizm faaliyetlerine katılacak düzeyde turistlerin çekilmesinin sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Turizm bölgelerinin taşıma kapasitelerinin sınırlı olduğu düşünüldüğünde turizmin sürdürülebilir olması ve aynı zamanda turizm gelirlerinin arttırılabilmesi için alternatif turizm türleri içerisinde bölgeye uyumlu olanların seçilmesi oldukça önemlidir. Tercih edilen turistik ürünlerin ve alternatif turizm çeşitlerinin de doğru pazarlarda tanıtılması ve pazarlanması yüksek gelire sahip turistlerin bölgeye çekilmesini sağlayabilmektedir.

Yüksek gelir grubundan olan turistlerin, tercih ettikleri turizm bölgelerine gelir ve imaj açısından önemli katkılar sağladığını ortaya koyan birçok araştırma

bulunmaktadır (Luzar vd., 1998; Jang vd., 2004; Kim vd., 2007). Turizm bölgelerinin yüksek gelire sahip olan turistleri çekebilmesinin yolu turizm çekiciliklerini çeşitlendirmesi ve farklı turistik cazibelerini ortaya koyması ile mümkün olabilmektedir (Pearce, 1992; Weaver, 1995; Mc Gehee, 2002).

Kapadokya gibi oldukça özel bir tarihe ve kültürel yapıya sahip olan bölgelerin kitle turizmi bölgelerine benzetilmemesi ve burayı ziyaret eden turistlerin bölgeye katkılar sağlaması için bölgedeki turizm paydaşlarının turizm politika ve planlamalarını harcama oranı yüksek turistleri bölgeye çekmeye yönelik olarak belirlemesi önemlidir. Bu doğrultuda yüksek gelirli turistlerin çekimine yönelik çabaların bölgenin iç dinamiklerini bozmadan sürdürülebilir bir anlayışla planlanması gerekmektedir. Bölgesel ürünlerin kullanıldığı ve yöre halkına gelir sağlayıcı turizm faaliyetlerinin yanı sıra yüksek gelirli turist profili gösteren ziyaretçilerin tercih edecekleri turistik cazibe unsurlarının da kullanılması bölgeye gelecek olan turistlerin daha fazla harcama yapmasına katkı sağlayabilecektir.

2. KAPADOKYA'DA YÜKSEK GELİRLİ TURİSTE YÖNELİK POTANSİYEL ARZ UNSURLARI

2.1. GOLF TURİZMİ

Turizmle ilgilenen küçükten büyüğe her destinasyon için ürün çeşitliliğini sağlamak, turizm sezonunu uzatmak ve yüksek gelirli turist çekmek amacına yönelik akla gelen turizm türleri arasında kuşkusuz golf turizmi önemli bir yer tutmaktadır. Bu önem golf turistlerinin profilleri incelendiğinde net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'ye golf turizmi kapsamında gelen turistler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre golf turistlerinin %28.1'i 3000 Avro ve üzerinde harcama yapmakta ve %54'ü 3000 Avro ve üzeri aylık gelire sahiptir (Artuğer vd., 2008: 669).

Uluslararası golf pazarı, 27.4 milyon Amerikalı, 5.5 milyon Avrupalı, 14 milyon Japon ve 5.95 milyon Kanadalı olmak üzere yaklaşık 57 milyonun üzerinde golfçüden oluşmaktadır (Hennessey vd., 2008: 6). Dünyada golf amaçlı seyahatler millet olarak en çok Japonlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Japonya'da golf sahası yapımına uygun arazi kıtlığından dolayı talebin karşılanamaması Japon turistleri uluslararası golf turizmi içerisinde önemli bir noktaya getirmektedir (Çetin, 2008: 20).

Yukarıda bahsettiğimiz gibi uluslararası golf turizmi pazarında en önemli payın Japonlardan oluştuğu bilgisi ile TÜİK 2014 verilerinde yer alan Türkiye'yi ziyaret eden

Japon turistlerin neredeyse tamamı Kapadokya'yı ziyaret amaçlı gelmekte ve Kapadokya'yı ziyaret eden toplam turist sayısının içerisinde Japon turistler %10'a tekabül etmektedir (Ahiler Kalkınma Ajansı) bilgisi Kapadokya bölgesinde golf turizmine yönelmek için geçerli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapadokya bölgesi için gerekli yatırımların yapılması durumunda sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerinin de desteğiyle dünyanın her yerinden golf turistlerinin ilgisini çekebileceğini söylemek mümkündür. Bu düşünceye paralel bir düşünce Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013'de de yer almıştır ve golf alanları ile bölgenin cazibesinin artırılması amacıyla 18 delikli 5 golf turizmi tesisi yapımı önerilmiştir. Ayrıca Türkiye Golf Federasyonu tarafından golf sahası yapımı için önerilen yatırım bölgeleri arasında Kapadokya 4 saha ile yer almaktadır (Türkiye Golf Federasyonu). Ancak günümüze kadar bu düşünceyi gerçekleştirmeye yönelik somut adımlar atılamamıştır. Şayet düşünülen projelerin gerçekleştirilmesi durumunda önem arz eden nokta, tesislerin yapımı ve işletilmesi esnasında Kapadokya bölgesinin hassas doğal yapısının dikkate alınmasıdır.

2.2. ŞARAP TURİZMİ

Şarap günümüzde birçok turizm bölgesinde ya destekleyici ürün ya da temel ürün olarak kendisine yer bulmaya başlamıştır. Özellikle bazı destinasyonlar vardır ki şarap turizmi bölgesi olarak adlandırılmakta ve adı şarapla özdeşleşmiş durumdadır. Bu destinasyonlara verilebilecek en iyi örnekler arasında birçok çalışmaya konu olmuş Bordeaux (Fransa) ve Toscana'yı (İtalya) saymak mümkündür.

Turistler için birincil motive unsurunun bir şarap bölgesinin niteliklerini deneyimlemek ve şarap tadımı yapmak olduğu ve bu amaçla üzüm bağlarına, şarap imalathanelerine, şarap festivallerine ve şarap gösterilerine yapılan seyahatler şarap turizmi olarak adlandırılmaktadır (Hall vd., 2000'den aktaran Carlsen, 2007: 5).

Şarap turistleri için bir destinasyonun alternatif destinasyonlardan farkını ortaya koyan destinasyonun şarap arzının yanı sıra sahip olduğu fiziksel, kültürel ve doğal çevrenin karışımıdır (Hall ve Mitchel, 2002'den aktaran Getz ve Brown, 2006: 147). Getz ve Brown (2006: 155) şarap destinasyonlarını oluşturan üç unsurdan söz etmektedir. Bu unsurlar; temel destinasyon çekicilikleri, kültürel ürün ve temel şarap ürünüdür.

Yukarıda bahsedilen unsurlar üzerinden Kapadokya bölgesi değerlendirildiğinde şarap turizmi için potansiyel olduğunu söylemek mümkündür. Kapadokya bölgesinin yer

altı yerleşimlerinde rastlanan üzüm çiğneme ve şarap elde etme birimleri dikkate alınarak bölgede üzüm yetiştiriciliğinin ve şarabın MÖ. 3000’li yıllara (Hitit dönemi) kadar uzanan bir hikayesi olduğu düşünülmektedir (Türkben vd., 2012: 49). Kuzey Kapadokya olarak adlandırılan Alacahöyük Kral Mezarlarında MÖ. 2500’lere dayanan çok sayıda altın şarap kabı bulunmuştur. Bulunan diğer buluntuların bronzdan olmasına karşın şarap kaplarının altından olması şarabın o dönem için kutsal sayıldığını gösteren önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Kayseri yakınlarında yer alan Kültepe Antik Kenti’nde bulunan çivi yazılı ticaret belgelerinde bağbozumundan söz edilmektedir. Antik kentten çıkarılan bir diğer buluntu ise kilden yapılmış olan banyo küveti şeklindeki şarap teknesidir (Alp, 2009’dan aktaran Kılıçhan ve Birdir, 2014: 106). 1990 yılında Avanos ilçesindeki Zank Höyük’de bulunan şarap kapları da Hititlilere kadar dayanmaktadır (Yankı, 2012’den aktaran Kılıçhan ve Birdir, 2014: 106).

Kapadokya bölgesinde bağcılık ve şarap üretimi geçmişten günümüze çeşitli boyutlarda devam etmiştir. Ayrıca şarap turizmine yönelik az da olsa turlar düzenlenmektedir.

Tablo 1. Kapadokya’nın Şarap Üreticileri

Faaliyetlerini Sürdüren Şarap Üreticileri	Faaliyetlerini Sürdürmeyen Şarap Üreticileri	Kapadokya’da Fabrikası Olmayıp Kapadokya Üzümlerinden Şarap Üreten Üreticiler
Kavaklıdere Şarapçılık	Tekel (MEY) Ürgüp Şarap Fabrikası	Doluca
Turasan Şarapçılık	Taskobirlik	Kayra
Kocabağ Şarapçılık	Narköy Şaraphanesi	Vinoluş
Anatolia Şarapçılık (Kapadokya ve Peribacası Şarapçılık)	Topaç Şarapçılık	
Deniz Şarapçılık	Zevk Şarapçılık	
Şenol Şarapçılık	Kızılırmak Şarapçılık	
Ekinar Şarapçılık (Karahöyük Şarapçılık)	Kapadokya Şarapçılık	

Yalın Şarapçılık	Sinasos Şarapçılık	
Anadolu Şarapçılık	Argos Şarapçılık	
Kapadokya Sedef Şarapçılık		
Nazdıravya Şarapçılık		
Şara Şarapçılık		
İzmen Şarapçılık		

Kaynak: TAPDK kayıtlarına göre güncellenerek Kılıçhan ve Birdir 2014: 109'dan alınmıştır.

2.3. BUTİK KONAKLAMA HİZMETİ

Butik otel kavramı üzerine gerek nitel gerekse de nicel ölçütleri açısından net olarak belirlenmiş bir tanım bulunmamaktadır. Literatür incelendiğinde birçok farklı tanımla karşılaşmaktadır. Nobles ve Thompson (www.hotel-online.com, 2001)'a göre butik otel en fazla 100 odalı olan, ortamın, dekorasyonun, kişiye özel hizmetin, personelin ve yönetimin tutum ve davranışının gerçek samimiyet içerisinde bir araya getirildiği ve mükemmel hizmet sunan otellerdir. Bir başka tanıma göre ise butik otel, 50'den daha az odası olan ve özel tasarımı ile dikkat çeken otellerdir (www.thecaterer.com, Caterersearch, 2005). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliği'nin 43.Maddesi'ne göre "butik oteller, yapısal özelliği, mimari tasarımı, tefriş, dekorasyon ve kullanılan malzemesi yönünden özgünlük arz eden, işletme ve servis yönünden üstün standart ve yüksek kalitede, deneyimli veya konusunda eğitilmiş personel ile kişiye özel hizmet verilen ve en az on, en fazla altmış odalı otellerdir" (teftis.kulturturizm.gov.tr).

Butik otel kavramı üzerine yapılan tanımlar çeşitlilik göstermekle beraber, tanımlardan ortak özellikler çıkarmakta mümkündür. Bu özellikler; kişiye özel hizmet ve deneyim, özgün tasarım, standart dışı üretim ve küçük ölçeklilik. Bu özellikleri sayesinde butik oteller; üst gelir grubundan turistlerin konaklama tesisi tercihlerinde ön planda olmaktadır (Buyruk, 2011: 391).

Kapadokya bölgesi butik otel kapsamında değerlendirilen kaya otelleriyle ön plana çıkan bir destinasyondur. Kaya oteller "kuruluş yerinin tarihi ve kültürel dokusunu yansıtan, misafirlerine beş yıldızlı otel standartlarının tamamını açacak nitelikte özel ve bire bir hizmet sunan işletmeler" (Doğan ve Sözbilen, 2014: 96) olarak tanımlanmaktadır

ve Kapadokya bölgesi coğrafi yapısı sayesinde birçok kaya otel işletmesini seçkin bir turizm arzı olarak bünyesinde bulundurmaktadır. Belber (2010: 92)'in yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre Nevşehir'e gelen turistlerin % 58'i yöreye has olan kaya otel ve pansiyonlarda konaklamayı tercih etmiştir.

2.4. BALON TURİZMİ

Özellikle doğal güzellikleri bünyesinde barındıran ve uçuş şartlarının sağlandığı destinasyonlarda balonla yapılan kısa seyahatler turistler için ilgi çeken aktiviteler haline gelmiştir. Balon turlarıyla turistler hem ulaşılabilen noktalara ulaşabilmekte hem de destinasyonun doğal manzarasına geniş perspektiften bakma imkânı yakalamaktadır. Balon turları seyahat acenteleri için turistlere sunulan farklı ve cazip bir turistik ürünü ifade ederken, konaklama işletmeleri içinse artan konaklama süresini ifade etmektedir (Doğan 2015: 200).

Balon turları incelendiğinde pahalı bir aktivite olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bu turlardan bazı örnekler aşağıdaki gibidir.

Gstaad-İsviçre: Her yılın ocak ayında yapılan Chateaud'oex Uluslararası Balon Festivali kapsamında katılımcılar kişi başı saatlik 600 dolar ile İsviçre Alplerine doğru yolculuk yapmaktadır.

Serengeti-Tanzanya: UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Serengeti Milli Parkı'nda balon safarisi denilebilecek bir deneyime kişi başı saatlik 500 dolar vererek katılmak mümkündür.

Masai Mara-Kenya: Düzenlenen balon turlarıyla Kenya'daki yaban hayatını gözlemlemenin bedeli kişi başı saatlik 450 dolardır.

Loire Valley-Fransa: Loire Valley'de bulunan kaleleri, üzüm bağlarını, Nivernais Kanalı'nı havadan kişi başı saatlik 400 dolar karşılığında izlemek mümkün olmaktadır.

Dünya Miras Listesi'nde yer alan Kapadokya'yı balon turlarıyla yüksekten seyretmek hem yerli hem yabancı turistler arasında gün geçtikçe daha da popüler hale gelmektedir. Bir araştırmanın sonuçlarına göre Nevşehir'e gelen turistlerin katıldığı veya katılmayı düşündüğü aktiviteler arasında balon turu %70.6 ile birinci sırada gelmektedir (Belber, 2010: 96). Kapadokya'da 2014 yılı verilerine göre 424 bin turist katıldığı balon turlarından 85 milyon Avro gelir elde edilmiştir. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü

Nevşehir temsilcisi Sinan Çetinkaya bir röportajında “Eskiden turistler Kapadokya’yı gezmeye gelir, balona binerdi. Şimdi ise balona binmeye gelip, Kapadokya’yı geziyor” sözleriyle balon turizminin Kapadokya’da geldiği noktayı göstermeye çalışmıştır. Kapadokya bölgesinde 2014 yılı itibariyle 25 balon işletmesi hizmet vermektedir (www.turizmuncel.com).

2.5. ATLI GEZİ

Doğal ve tarihi güzelliklerin bulunduğu turizm bölgelerinde atlı doğa gezisi etkinlikleri turistler için bir cazibe unsuru olabilmektedir. Türkiye’de Antalya, Muğla, Kastamonu, Gaziantep, Bayburt ve İstanbul’un adaları gibi yerlerde turistlere yönelik at ile yapılan çeşitli etkinliklere rastlamak mümkündür.

Pers dilinde Katpatuka (Güzel Atlar Ülkesi) olarak bilinen Kapadokya’da, Kapadokya ile tarihsel bir bağı bulunan atın alternatif turizm ürünü oluşturmada vitrine çıkarılması giderek yaygınlaşmaktadır (Güngör, 2016: 81). Artan talebe bakılarak; bu girişimin Kapadokya adına isabetli bir karar olduğunu söylemek mümkündür. Saatlik, günlük veya haftalık olmak üzere düzenlenen turlar sayesinde turistler Kapadokya’nın doğal, tarihi ve kültürel değerlerine ve özellikle araçla ulaşılamayan vadilerine zevkli bir yolculuk yapmış olmaktadır. Birkaç gün süren turlarda konaklamalar isteğe bağlı olarak kamplarda, köy evlerinde veya butik otellerde yapılabilmektedir. Nevşehir il sınırları içerisinde turizme hizmet eden at çiftlikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Nevşehir’deki At Çiftlikleri, Yeri ve Çiftliklerde Bulunan At Sayıları

At Çiftliğinin Adı	Yeri	Çiftlikte Bulunan At Sayısı
Kirkit Voyage	Avanos İlçesi	40
Akhal-Teke Horse Riding Center	Avanos İlçesi	40
Cemal Ranch	Ortahisar Beldesi	16
Sinosos Ranch Kapadokya	Mustafa Paşa Köyü	14
Rainbow Ranch	Göreme Beldesi	15
Dalton Brothers Çiftliği	Göreme Beldesi	25

Kadost	Göreme Beldesi	12
--------	----------------	----

Kaynak: (Güngör, 2016: 88)

2.6. BİSİKLET TURİZMİ

1970'lerin başında yaşanan küresel petrol krizi bisiklet ulaşımında bir canlanmaya ve pozitif büyümeye yol açmıştır (Chang ve Chang, 2003: 1676). Turizm açısından bakıldığında özellikle sürdürülebilirlik kavramının ön plana çıkmasından sonra insanların tatil anlayışındaki değişimin sonucu olarak bisikletli ulaşımın ve bisikletli aktivitelerin ivme kazandığını söylemek mümkündür.

Bisiklet turizmi hem ulaşım hem de rekreasyon deneyimlerini içeren olumlu bir aktivite olarak tanımlanabilir (Chang ve Chang, 2003: 1676). Turizmde rekreasyon faaliyetlerinin ve ulaşımın önemi düşünüldüğünde bisiklet turizmindeki gelişmeleri anlamak daha kolay hale gelmektedir. Bisiklet turizmine yönelik talebin artmasıyla talebe yönelik hizmetlerde de gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmeler içerisinde bisiklet yolu projelerini, bisiklet festivallerini, bisiklet kafelerini, bisiklet otellerini ve adı bisiklet turizmiyle özdeşleşmeye başlamış destinasyonları saymak mümkündür. İspanya'nın Mayorka adası bisiklet turizminde başarıyı sağlamış önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (www.bisikletizm.com).

Ada'da bulunan 1250 km'lik karayolu ağının yaklaşık 700 km'si bisiklet sürüşü için uygundur. Adada tüm hizmet sektörü işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Örneğin; Lufthansa, British Airways ve Swiss hava yolları Mayorka'ya olan uçuşlarında bisiklet için ekstra ücret talep etmemektedirler.

2014 yılı verilerine göre Mayorka adasına, en büyük grup Almanlar ve İsviçreliiler olmak üzere 160.000 bisiklet turisti gelmiştir. Bu ziyaretçi sayısının ekonomik değeri ise 150 milyon Avro'dur. Bu ziyaretçilerin dışında profesyonel bisiklet yarışları takımları da özellikle sezon dışı kış aylarında antrenman için Mayorka adasını tercih etmektedir.

Kapadokya bölgesinin özellikle dağ bisikleti aktiviteleri açısından önemli bir potansiyel arz ettiğini ve bu kapsamda gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Salcano Kapadokya Bisiklet Festivali ve Bisiklet Köyü Buluşması ve Runfire Cappadocia Ultra Maratonu her yıl gerçekleştirilen ve dikkat çeken uluslararası spor organizasyonlarıdır. Ayrıca bölgede hizmet veren seyahat acenteleri tarafından bisiklet turizmine yönelik hazırlanan tur rotaları da bulunmaktadır (www.atlasdergisi.com, 2015).

Nar Gölü – Gülağaç – Selime - Ihlara Vadisi - Güzelyurt (59 km.)

Göreme – Uçhisar - Ürgüp – Mustafapaşa – Keşlik Manastırı – Şahinefendi –
Güzelöz - Soğanlı (67 km.)

Akköy - Ürgüp - Sarıhıdır - Avanos – Zelve – Çavuşini - Göreme (78 km.)

Güzelyurt – Sivrihisar – Çiftlik – Altunhisar - Niğde (81 km.)

Üçkapılı - Çamardı - Kovalı Barajı – Ovaçiftlik - Sultansazlığı (95 km.)

2.7. DOĞA YÜRÜYÜŞÜ / TREKKİNG

Türkçe’de doğa yürüyüşü olarak adlandırılan trekking faaliyeti doğa sporlarının en hafif kollarından birisidir (www.antalyabugun.com, Ardahan, 2011). Trekking faaliyeti belirli bir mesafedeki yürüyüş dâhilinde yerel alanları ziyaret etmeyi, akarsulardan geçmek gibi macera faaliyetlerini, doğal ve manzarası güzel görüntülerin keyfinin çıkarılmasını kapsamaktadır (Weaver, 2001: 75).

Trekking rotalarının zorluk dereceleri olmakla beraber süreleri üzerine tartışmalar söz konusudur. Trekking rotalarının bir günden bir aya kadar uzunlukta olabileceği (Erdoğan, 2003: 131) düşüncesine karşın trekking faaliyetinin gün içerisinde tamamlanan bir aktivite olduğunu, gece kamp yapmayı içermeyen bir aktivite (www.antalyabugun.com, Ardahan, 2011) olduğunu belirten düşüncelerde mevcuttur. Burada önemli olan zorlu bir rota seçildiği takdirde tüm ekipmanların eksiksiz bir şekilde bulundurulması ve rotayı ayrıntılarıyla bilen bir rehberin kafiye katılımının sağlanmasıdır.

Türkiye’de yerli ve yabancı olmak üzere doğa yürüyüşçüsü/trekçi sayısında artış gözükmemektedir ve en çok tercih edilen programlar arkeolojik ve kültürel konularla bağlantılı olanlardır (Erdoğan, 2003: 132). Bu bilgi doğrultusunda arkeolojik ve kültürel çekicilikleri bünyesinde barındıran vadileriyle Kapadokya bölgesinin doğa yürüyüşçülerinin/trekçilerin ilgisini çekmesinin normal olduğunu söylemek mümkündür. Kapadokya’da seyahat acenteleri tarafından sıklıkla kullanılan rotalar şu şekildedir: Bağlıdere Vadisi, Zemi Vadisi, Kızılçukur Vadisi, Güvercinlik Vadisi, Görkündere Vadisi, Gomedra ve Üzenği Vadileri, Güllüdere-1 ve Güllüdere-2 Vadileri, Meskendir Vadisi, Çat ve Fırınasma Vadisileri, Balkandere Vadisi, Ihlara Vadisi, Manastırlar Vadisi (www.kaphib.org).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm bölgelerinin sahip oldukları kaynaklardan yüksek verim elde edebilmeleri, turizm gelirlerini yükseltmeleri ve elde ettikleri bu gelirleri etkin kullanabilmeleri turizm merkezlerinin sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir. Albayrak (2013: 37)'a göre genellikle gelir seviyesi ile turistlerin talep ettikleri mal ve hizmetlerin nitelik ve kalitesi doğru orantılıdır. Bu çerçevede yüksek gelir grubuna dâhil olan turistlerin turizm bölgelerine çekilebilmesi için talep ettikleri nitelikte turistik ürünlerin sunulması önem arz etmektedir.

Zengin tarihi ve kültürel mirasa sahip olan Kapadokya bölgesi Türkiye turizm arz kaynakları içerisinde önemli bir çekicilik unsuru konumundadır. 2023 Turizm Stratejileri içerisinde de önemli bir yer ayrılan Kapadokya'da turistik arz kaynaklarının gelir ve harcama seviyesi daha yüksek turistlerce kullanılabilmesinin sağlanması Türkiye turizm gelirlerinin de artmasına neden olabilecektir.

Bu doğrultuda yüksek gelir grubuna dâhil olan turistleri Kapadokya'ya çekebilmek için yapılması gereken özel ilgi turları ve turistik arz kaynakları ile ilgili önerileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Golf turizmi arzı oluşturmak için gerekli yatırım ve işletme teşviklerinin sağlanması
- Gastronomi turizmine yönelik olarak, bağbozumu, mutfak müzesi, yöresel lezzet tadımlarının yapılabileceği arz kaynaklarının oluşturularak gastro turlar düzenlenmesi ve bu tur rotalarının içerikleri ile ilgili turistik işletmecilere ve özellikle rehberlere kurslar verilmesi
- Doğa yürüyüşü/trekking, atlı geziler ve bisiklet turizmine yönelik hazırlanan rotaların hedef kitleye yönelik olarak geliştirilmesi ve bu konuda tüm güvenlik tedbirlerin alınması (yönlendirici tabelalar, acil telefon hatları vs.) ve gerekli arz unsurlarının (restoran, kamp alanı, konaklama işletmeleri, araç gereç satan/kiralayan işletmeler vs.) rotalar üzerinde bulundurulması
- Dünyada ender bulunan kaya konaklama işletmelerine tanıtımlarda daha sık şekilde yer verilmesi ve konaklama imkânlarının daha lüks hale getirilmesi
- Çeşitli aktiviteleri bir arada bulandıran tur programları hazırlayarak konaklama süresinin uzatılması

- Kapadokya bölgesine yüksek gelirli turistleri çekebilecek tutundurma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi

KAYNAKÇA

Ahiler Kalkınma Ajansı. “Kapadokya’da Turizm Yatırımı Olanakları”

<<http://investinnevsehir.com/assets/ilgiliDosyalar/dokuman%20merkezi/turizmyatirimol-anaklari.pdf>> E.T: 25.04.2016

Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Alp, S. (2009). *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu’da Üzüm ve Şarap*. Kavaklıdere Eğitim Yayınları, Ankara.

Ardahan, F. (2011). “Trekking Nedir?”

<<http://www.antalyabugun.com/index.php?page=makale&MID=14513>> E.T: 25.04.2016

Artuğer, S., Türkmen, F. ve Duman, T. (2008). “Golf Turistlerinin Türkiye’yi Tercihlerine Yönelik Bir Ön Araştırma”, IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya, 662-676.

Atlas. (2015). *45 Muhteşem Rota, Pedalla Türkiye*. İstanbul.

Belber, E. (2010). *Tatil Kararında Destinasyon (Varış Yeri) İmajının Etkisi ve Nevşehir Üzerine Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi.

Bisikletizm. (2015). “Akdeniz’in Ortasında Bisikletçiler İçin Bir Cennet: Mayorka”.

<<http://www.bisikletizm.com/bisikletciler-icin-cennet-mayorka/>> E.T: 25.04.2016

Buyruk, L. (2011). “Kapadokya’da Butik Otel İşletmeciliğinin Gelişimi ve Sorunları”, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 391-404.

Carlsen, Jack. (2007). “A Review of Global Wine Tourism Research”, *Journal of Wine Research*, 15/1, 5-13.

Caterersearch. (2005). “Market Snapshot: Boutique Hotels”

<<https://www.thecaterer.com/articles/300719/market-snapshot-boutique-hotels>>

E.T:25.04.2016

- Chang, H.W. ve Chang, H.L. (2003). "A Strategic Study of Bicycle Tourism in Taiwan", *Society for Transportation Studies*, 5, 1675-1685.
- Çetin, G. (2008). *Dünyada Golf Turizmi ve Türkiye’de Golf Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Doğan, N.Ö. (2015). "VZA Süper Etkinlik Modelleri İle Etkinlik Ölçümü: Kapadokya’da Faaliyet Gösteren Balon İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29/1, 187-203.
- Doğan, N.Ö. ve Sözbilen, G. (2014). "Kaya Otel İşletmeleri İçin En Uygun Stratejilerin Belirlenmesi: Bir SWOT/AHP Uygulaması", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/4, 95-112.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko)Turizm*. Erk Yayınları, Ankara.
- Getz, D. ve Brown, G. (2006). "Critical Success Factors for Wine Tourism Regions: A Demand Analysis", *Tourism Management*, 27, 146-158.
- Güngör, Ş. (2016). "Alternatif Turizm Etkinliği ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Atın Kullanımı: Nevşehir Örneği", *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7/22, 81-99.
- Hall, C.M. ve Mitchell, R. (2002). "The Touristic Terroir of New Zealand Wine: The Importance of Region in the Wine Tourism Experience". In Montanari, A. (ED), *Food and Environment: Geographies of Taste*. Rome: Societa Geografica Italiana.
- Hall, C.M., Sharples, L., Cambourne, B. ve Macionis, N. (2000). *Wine Tourism Around The World*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Hennessey, S.M., Macdonald, R. ve Maceachern, M. (2008). "A Framework for Understanding Golfing Visitors to a Destination", *Journal of Sport&Tourism*, 13/1, 5-35.
- Jang, S.S., Bai, B., Hong, G. S. ve O’Leary, J. T. (2004). "Understanding Travel Expenditure Patterns: A Study of Japanese Pleasure Travelers to the United States by Income Level", *Tourism Management*, 25/3, 331-341.
- KAP-HİB (Kapadokya Turizm Bölgesi Altyapı Hizmet Birliği). "Trekking"
<<http://www.kaphib.org/tr/kulturelmiraslarimiz//trekking>> E.T: 25.04.2016

- Kılıçhan, R. ve Birdir, K. (2014). “Lezzetin Peşinde Şarap Turizmi: Kapadokya’nın Eko-Gastronomik Potansiyeli”, *Eko-Gastronomi Dergisi*, 1/1, 103-122.
- Kim, H., Cheng, C.K., ve O’Leary, J.T. (2007). “Understanding Participation Patterns and Trends in Tourism Cultural Attractions”, *Tourism Management*, 28/5, 1366-1371.
- Luzar, E. J., Diagne, A., Ecgan, C. ve Henning, B.R. (1998). “Profiling the Nature-based Tourist: A Multinomial Logit Approach”, *Journal of Travel Research*, 37/1, 48-55.
- McGehee, N.G. (2002). “Alternative Tourism and Social Movements”, *Annals of Tourism Research*, 29/1, 124-143.
- Nobles, H. ve Thompson, C. (2001). “What is a Boutique Hotel”
<http://www.hotel-online.com/News/PR2001_4th/Oct01_BoutiqueAttributes.html>
E.T: 25.04.2016
- Pearce, D. G. (1992). *Alternative Tourism: Concepts, Classifications, and Questions. Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism*, 15-30.
- Turizmgüncel.com. (2015). “Kapadokya’da Kaç Balon Var? Sektörün Büyüklüğü Ne Kadar?”
<<http://www.turizmguncel.com/haber/kapadokya'da-kac-balon-var-sektorun-buyuklugu-ne-kadar-h23220.html>> E.T: 25.04.2016
- Türkben, C., Gül, F. ve Uzar, Y. (2012). “Türkiye’de Bağcılığın Tarım Turizmi(Agro Turizm) İçinde Yeri ve Önemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14/23, 47-50.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı. (2005). “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik”
<<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14518/turizm-tesislerinin-belgelendirilmesine-ve-niteliklerin-.html>> E.T: 25.04.2016
- Türkiye Golf Federasyonu. “4 Yılda 100 Yeni Golf Sahası”
<<http://www.tgf.org.tr/page.asp?lang=1&id=81>> E.T: 25.04.2016

- Weaver, D.B. (1995). "Alternative tourism in Montserrat", *Tourism Management*, 16/8, 593-604.
- Weaver. D.B. (2001). "Ecotourism in the Context of Other Tourism Types". D.B. Weaver(Ed.), *The Encyclopedia of Ecotourism*. New York: CABI International.
- Yankı, M. (2012). *Periler Diyarında Şarap Yolculuğu*. Turasan Şarapçılık Yayınları, Ankara.

NEVŞEHİR YÖRESİNDEKİ BOZKIR TÜRK KÜLTÜRÜNE AİT DEFİN GELENEK VE TÖRENLERİ

Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
kursatkocak@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Orta Asya Altay dağları civarı Türklerin atalarının ortaya çıktığı yer olarak ilim aleminde düşünülmektedir. Orta Asya, Andronova kültüründe ise Türkler kendilerine yetmeyen tarım toplumu olmayı bırakıp Bozkır kültürünü meydana getirmişlerdir. Orta Asya’da meydana gelen kültürün konar ve göçerlik üzerine kurulu olması toplumun kendine has gelenekleri meydana getirmesine yol açmıştır. Bu geleneklerden bir tanesinde atalara duyulan saygı ve hürmet sonucu atalar kültü meydana gelmiştir. Atalar kültü ile ölen büyüklere saygılarını göstermek için cenaze merasimi yapılmış ve bu törene yoğ töreni yani “yok oldu” adını vermişlerdir. Bu tören esnasında belirli ritüel ve ayinler gelenek ve tören haline gelmiştir. Bu bildiride Orta Asya’dan Anadoluya gelen Türk boylarının beraberinde getirdiği bu tören ve geleneklerin günümüze kadar süren etkileri konu edilecektir.

Anahtar Kelime: Nevşehir, Defin, Gelenek, Tören.

ABSTRACT

BURIAL CUSTOMS AND CEREMONIES BELONGING TO TURKISH STEPPE CULTURE AROUND NEVŞEHİR REGION

Middle Asia, nearby Altay Mountains, is thought as a region where Turk’s ancestors came in sight. In Andronova culture, Turks gave up being an insufficient agricultural society so they created steppe culture. Because of the culture based on nomadic elements in Middle Asia. It was generated special customs. One of these customs, is “ancestor cult” which means respectful for ancestor. People organized funeral ceremonies for showing their respect as a part of Ancestor cult and they named this ceremony as “yoğ ceremony” which means “die, disappear”. During this ceremony some rituals and ceremonials turned into customs and traditions. In this declaration it is mentioned that the effects of traditions and ceremonies brought by Turkish tribes coming from Middle Asia to Anatolia.

Key words: Nevşehir, burial, tradition, ceremony.

İslam öncesi Orta Asya'da Altay dağları civarı Türklerin anayurdu olarak ilim adamlarınca kabul edilmektedir. Türkler inanış ve gelenekleri bu bölgede şekillendirmiş ve bölgeye uygun olarak bozkır Türk kültürünü meydana getirmişlerdir. Bozkır Türk kültürü inançları içerisinde ölümden sonra yaşam olduğu inanışı mevcuttu. Bu inanç çerçevesinde Türklerin M.Ö. binlerce yıldan beri ölü defin törenleri şekillenmiş ve günümüze değin sürmüştür. Erkeklerin baş tarafında sıvı yemek bulunan bir veya iki kap, ayak tarafında ise sığır bazen ise koyun ve at eti parçaları konmaktaydı. Onun yerine ayrıca gövde boyunca uzun saplı balta, kemerin sağ ve sol yanlarında hançer ve bıçak, ayak tarafında ise içinde oklar bulunan okluk gibi silahlar bulunmaktaydı. Kadınların kemerinde ise bıçak veya içinde (ayna, tarak vb.) eşyalar bulunan çantalar yer almaktaydı. Giysiler çok sayıda boncuk desen ve asma ile süslenmişti. Ölü'nün baş giysisinin (şapka) ve saçlarının süslediği karmaşık boncuk takımlarına rastlanmıştır (Bokevenko, 2002, s. 521). Bu dönemde Tagar toplumunda ise aristokrasi zümresi ortaya çıkıyor. Bu durumu Abakan'dan 60 km. kuzeye doğru "Büyük Çar" Vadisindeki yüksekliği 20 metreyi bulan çok büyük höyükler de kanıtlamaktadır. S. V. Kiselev tarafından yapılan kazıda 11 metre yükseklikte piramit şekilli toprak kümesi ve devasa taş levhalardan yapılmış (elli tonu bulan) büyük duvarlar bulunmuştur. Duvarların her biri (uzunluğu 75 metreye kadar) tek parça levhalardan ve 4-6 metre yükseklikte dikili taşlardan yapılmıştır. Doğu taraftaki giriş boyunca dikey taş levhalar yer almaktadır. Derinliği 1.8 metre olan 5 çarpı 5 metre ebadında olan kare şekilli mezar tamamen yağmalanmış, sadece yedi kişinin kalıntıları, altın folyo parçaları ve bir de bronz bıçak kalmıştır (Bokevenko, 2002, s. 522). Eski Şamanist Türklerin ve diğer Orta Asya uluslarının defin törenleri hakkında verilen ilk haberlere Çin kaynaklarında rastlanır. Çin kaynaklarında Hunların Defin törenine dair verilen haber M.Ö. III. yüzyıla aittir. Bu habere göre "Hunlar ölülerini tabut içine korlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın işlemeli kumaş ve kürklerle örtelirdi. Ağaç dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu. Ölüleri ile beraber öldürülenler yüz hatta yüzden fazla olurdu." Göktürklerin defin merasimleri hakkında Çin kaynakları daha tafsilatlı bilgi veriyorlar. " Ölüyü çadıra koyarlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yağ karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölü'nün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar; külünü yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler.

İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın ve güzün ölenleri çiçekler açtığı zaman (ilkbaharda) gömerler (İnan, 2000, s. 177-178).

Bozkır Kültürünün Anadolu'ya Taşınması

İlk defa Bozkır kültürünün Anadolu'ya gelişi İskitler zamanında, M.Ö.685 yılından itibaren olmuştur. Saka/ İskit adıyla bilinen kavim Mançurya'dan Macaristana kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bozkır kavimidir. Onlar doğudan batıya hareketlerinde Hazar Denizi'nden batıya geçtiklerinde Kafkaslardan Anadolu'ya doğru yönelmişler ve Urartu devletini ortadan kaldırdıktan sonra Anadolu içlerine girmişlerdir (Durmuş, 2008, s. 89). Türkler 395 yılında Anadolu'ya Avrupa Hunları zamanında keşif için gelmişlerdir. Daha sonrada Anadolu'ya gelip keşif yapmaya ve bu coğrafyayı tanımaya devam etmişlerdir. Onbirinci yüzyıldan itibaren Bizans'ın Anadolu'da zayıflaması ve Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan'ın usta bir strateji ile Anadolu'ya yönelip Malazgirt zaferi ile yeni arazilerin fethedilmesi ve Alparslan sonrası Selçuklu hükümdarlarınca da bu politikanın devam ettirilmesi Anadolu'nun Türk vatanı olması sonucunu ortaya çıkartmıştır. Malazgirt zaferinden sonra Türkler 15-20 yıl gibi kısa bir sürede Anadolu'nun büyük kısmını feth etmişlerdir. Zira bir ülkede hâkimiyetin kalıcı ve devamlı olabilmesi olması sadece askeri güç ve üstünlük yeterli olmamaktadır; aynı zamanda iyi işleyen idari teşkilatlar kurmak, yerleşmek ve kalıcı kültür eserleri meydana getirmek de gerekmektedir. Bunun için Türkler, Anadolu'da İznik, Konya, Kayseri (Kayserinin çevresi o devirdeki Nevşehir arazisi de dahil) Çankırı, Sivas, Niksar, Tokat, Malatya, Erzincan, Divriği, Şebinkarahisar, Erzurum, Bayburt, Ahlat, Harput, Bitlis, Diyarbakır, Mardin gibi şehirlerin ilk devletlerini ve beyliklerini kurup idarelerini oluştururken aynı şehirlerde yerleşmeye, şehir hayatına geçmeye ve kalıcı kültür eserlerini meydana getirmeye de başlamışlardır (Koca, 2008, s. 16).

Nevşehir coğrafyasının Türkleşmesi ile buraya yerleşen Türk boyları Orta Asyadaki cenaze geleneklerini İslami kaidelerle birlikte harmanlamış ve yaşatmaya devam etmişlerdir. Özellikle Türklerde görülen atalara bağlılık ve saygı geleneği Nevşehirde de ağırlıklı olarak görülmüştür. Bu gelenekler bu bölgede sıkı bir biçimde yaşatılmıştır. İslamiyeti kabul eden Türkler defin geleneklerini yeni girmiş oldukları dinin kaidelerine göre şekillendirmişlerdir. Kişinin ölümünden sonra cenaze evinde feryat ve figan sesleri yükselir, o kişinin yakınları ve sevenlerinde derin bir yas başlar. İlk olarak ölüm gece olduysa cenaze evde muhafaza edilmektedir. Günümüzden 15 yıl öncesine kadar ölü yıkama işlemi ölen kişinin yaşadığı evin bahçesinde yapılmaktaydı. Bahçenin

bir köşesinde kurulan büyük kazanlarda sular ısıtılır ve bu işi bilen kişilerin rehberliğinde cenaze yıkama işlemi yapılırdı.

Cenaze teneşir üzerine sırt üstü yatırılır, ölüye abdest aldırılır. Abdest aldırılırken yüzden başlanır, ağza ve burna su verilmez. Hoca parmağına sardığı bir bezle ölünün dudaklarının içi, dişleri ve burnun içini ıslatır. Kolları ve ayakları yıkanıp başı mesh edilir. Abdest sonrası ılık su ile cenazenin saçı ve bedeni temizlenir. Sonra her tarafı yıkanır. Daha sonra cenaze beyaz patiska bezle kefenlenir ve dini bir vecibe olan cenaze namazına hazır hale getirilir (Doğan, 2014, s. 58). Cenaze Nevşehirde “sal” tabir edilen ve genelde ahşaptan yapılmış sedyeye benzer bir araçla mezar yerine taşınır. Günümüzde bu araç yerine kapalı tabut kullanılmaktadır. Ölen kişi dini inanışlar gereği oldukça çabuk defnedilmeye çalışılır (Doğan, 2014, s. 59). Bu durumun birinci sebebi ölünün vücudunun kokmadan defnedilmesi ikincisi ruhunun rahat edeceği inancıdır ki bu eski Türk defin inançlarıyla ilgilidir. Eski Bozkır kültüründe ölü genellikle doğu yönüne yatırılırken farklı yönlerde ölülerin yatırıldığı olmuştur. Ancak İslamiyetin kabulünden sonra kible yönüne doğru ölüler yatırılmıştır. Cenazenin defininden önce mezar çukuru hazırlanır. Bu çukurun en alt kible tarafı toprağın içine doğru girinti şeklinde oyulur. Bu alana “sapıtma” ismi verilir. Ceset bu alana yerleştirilir ve etrafı sap ve uzun kütüklerle kapatılıp üstü toprakla örtülürdü. Günümüzde yine sap ve biriket ile kapatılıp üstüne toprak atılmaktadır. Ölü sağ tarafı üzerine yatırılıp yönü kibleye çevrilir ve de tabutsuz olarak ve kefenli olarak defnedilir (Doğan, 2014, s. 59).

Defin işleminin devamında ise törene katılanlar bir kaç kürek toprak atar ve birbirine devreder. Mezarın üzerinde toprak tümsek haline getirilir ve bidon ile getirilen sular mezarın üstündeki toprak tümseğe dökülür. İmam dini görevleri yerine getirir ve kurandan ayetler okur. Cenazeyi defnedenler mezardan ayrıldıktan sonra İmam bir sürede daha mezarda tek başına kalarak dini olarak yapması gereken görevleri tamamlar (Doğan, 2014, s. 60).

Defin Töreninde Yas

Bozkır Kültüründe ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip figan feryat ağlarlardı. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederlerdi. Bozkır kültüründe atalar kültünden dolayı ecdada büyük bir saygı ve sevgi bulunurdu ve bundan dolayı ağır bir yas tutulurdu bu yas günlerce sürerdi. Yas esnasında başındaki börk yere çarpılır, elbiseler

ters giyilir, kara elbiseler giyilir ve yalın ayak yürününüp yüksek sesle feryat edilirdi. Nevşehir Ürgüp yöresinde cenazelerde yas tutma geleneğinde de özellikle genç insanların ölümlerinde yakın akrabaların kendilerini yere attığı, saçlarını yolduğu, dövündükleri hatta baygınlık geçirdikleri görülmektedir (Özdemir, 2015, s. 64). Nevşehir Hacıbektaş ilçesinde de cenaze sonrası büyük bir yas ve üzüntü görülür. Cenaze evinde gülünüp eğlenilmez. Çeşitli eğlenceler yapılmaz. Eğlence araçları kapatılıp müzik dinlenmez. Süslü elbiseler giyilmez. Kadınlar süslenmez ve erkekler traş olmaz (Yavuzer, 2015, s. 190). Ölüm olayının üzüntüsüyle Türklerin millattan önce bilinmeyen devirlerinden beri ağıt yakıp söylerler. Bu yas geleneğinin devamı Nevşehir yöresinde de görülmektedir.

Bozkır Kültüründe ve Nevşehirde Ölü Aşısı (Cenaze Yemeği) Geleneği

Ölü aşısı (yoğ aşısı), Bozkır Türk kültürü içerisinde defin sonrası uygulanan adetlerden bir tanesidir. Eski Türk inancında öldükten sonra ruhun huzur içerisinde ebediyete gidebilmesi için mezarı başında verilen yemektir. Yoğ aşısı için ise genellikle ölen kişinin kendi hayvanlarından özellikle atı seçilirdi. Divanı Lügat-it Türk de ise ölü aşısı için “yuğ basan” denilmiş ve açıklamasında ise ölü gömüldükten sonra yenen yemek (Mahmûd, 1996, s. C. I, 398) denilmektedir. Aşısını vermek, ölen birinin ruhu için yemek yapmak ve yedirmek, yemek vermek (Dedem Korkudun Kitabı, 2004, s. 166) anlamına gelmektedir.

Yoğ aşısı töreni(ölü aşısı) defin töreniyle ve ölümler kültürüyle bağlı en eski törenlerden bir tanesidir. Ölü aşısı töreninin en ilkel şekli Tayga ormanlarında kalmış olan Şamanist gelenekleri devam ettiren boylarda tespit edilmiştir (İnan, 2000, s. 189). En eski Türk adetlerinden bir tanesi olan Ölü aşısı, İskitler döneminden beri halen devam edip gelmektedir. İskitlerde ölü kabilelerine yemek çıkarılır ve yemeklerin hepsinden birer parça ayırıp ölünün önüne koyarlardı (Herodotos, 2006, s. 324). Ölen kişi defnedildikten sonra onun kullandığı bir at veya hayvanlarından bir tanesi kesilirdi. Kesilen hayvan pişirildikten sonra, üzüntülerini belirtmek ve yas tutmak için gelen ziyaretçilere ikram edilirdi.

Nevşehir yöresinde de cenaze sonrası ölü yemeğinin verildiği görülmektedir. Gülşehir yöresinde mezar kazanlar cenaze evine gelince onlara özel verilen yemeğe “**Kazma Güpürtüsü Yemeği**” denmektedir (Doğan, 2014, s. 60). Türk toplulukları açısından son derece önem arz eden ölünün arkasından ağıt yakmakla başlayan yoğ törenleri günümüzde ölümü müteakip verilen “ölü aşısı, can aşısı, kazma takırtısı, can pidesi

vb.” isimli yemekle devam etmektedir. Bugün Anadolu’da ölüye hayır olsun ve sevap kazansın düşüncesiyle verilen bu yemek esasen Eski Türk topluluklarında ölünün ruhunu teskin etmek ve onu kötülüklerden korumak amacı ile verilirdi (Güngör, 2007, s. 4). Nevşehir, Gülşehir yöresinde cenazesi sonrası “**Ağız köpüğü yemeği**” adı verilen yemek verilmektedir. Cenazenin kaldırılmasından kırk gün sonra ölünün ağzının köpürdüğüne inanılır. Kırkıncı gün gelmeden önce cenaze sahipleri aralarında Gülşehir yöresinde bu köpüğün ölünün arkasında yemek dağıtılarak temizleneceğine inanılmaktadır (Ödemiş, 2015, s. 38). Ölen kişinin gözü arkada kalmasın diye fasulye, pirinç, yağ vb. Dağıtılır. Bir hafta sonra komşular, akrabalar yemeğe davet edilir. Kuru fasulye, pilav, çorba, hoşaf gibi yiyecekler hazırlanır (Doğan, 2014, s. 63). Gülşehir yöresinde “**Baş aşısı (Ulu Yemek)**” (Ödemiş, 2015, s. 38) adı verilen ancak genel olarak bütün Nevşehirde görülen ve bir yıl içinde verilen bir cenaze yemeği vardır. Bu yemek için büyük hazırlıklar yapılır ailenin varlığı veya ölen kişinin kalan mirasına göre büyükbaş bir hayvan kesilerek eskiden çevre yerleşim birimlerinden de davetlilerin olduğu büyük bir cenaze yemeği tertip edilirdi. Günümüzde de cenaze yemeğinin özellikle köylerde biçimsel olarak devam ettiği görülmektedir. Sonuç olarak Asyadan Anadolu’ya gelen Türk milletinin en büyük birlik ve beraberlik bağı milli gelenekleri olmuştur. Ölüm anında da bu geleneklere toplum ihtiyaç duymuş ölümün getirmiş olduğu acıyı bu gelenekler ile bir araya gelip birlikte aşmışlardır.

KAYNAKÇA

- Dedem Korkudun Kitabı. (2004). (Hazırlayan Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Meb Yayınları.
- Bokevenko, N. (2002). Tağar Kültürü. *Türkler Ansiklopedisi* (s. 518-525). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Doğan, F. (2014). *Nevşehir’de Doğum Evlenme ve Ölüm Gelenekleri*. Nevşehir: Basılmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.
- Durmuş, İ. (2008). “Sakalar Hunlar Döneminde Anadolu’da Türk Varlığı” . Z. Türkmen içinde, *Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu’da Türk Varlığı* (s. 83-101). Ankara : Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

- Güngör, H. (2007). “Geleneksel Türk Dininden Anadolu’ya Taşınanlar”. *Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler, Hacettepe Üniversitesi* (s. 1-7). Ankara: Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Herodotos. (2006). *Tarih*. İstanbul: İşbankası Yayınları.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: TTK Basımevi.
- Koca, S. (2008). “Diyar-ı Rum’un (Roma Ülkesi=Anadolu) ‘Türkiye’ Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”. Z. Türkmen içinde, *Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu’da Türk Varlığı*, (s. 1-45). Ankara : Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Mahmûd, K. (1996). *Divanül Lugati’t- Türk I- II- III. (Ter. Besim Atalay)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2010). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Ödemiş, F. (2015). *Nevşehir İliGülşehir İlçesi Ölüm Adetleri*. Nevşehir: Basılmamış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi.
- Özdemir, B. (2015). *Ürgüp Halk Kültüründe Yaşayan Doğum, Düğün ve Ölüm Gelenekleri*. Nevşehir : Basılmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.
- Yavuzer, H. (2015). *Alevi-Bektaşilikte Ölüm Ritüeli*. Kayseri: Şiir Vakti Yayınları.

ASUR DEVLETİ NİN TABAL KRALLIĞI İLE OLAN SİYASİ MÜNASEBETLERİ

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
gurkangokcek@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Gülbin İNCE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
g.aytekin@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Geç Hitit Şehir Devletleri arasında olan Tabal Krallığı MÖ 1200'lerde vuku bulan Ege Göçlerinden sonra İç Anadolu Bölgesinde kurulmuştur. Diğer Geç Hitit Devletlerinde olduğu gibi bu krallıklardan ağırlıklı olarak Asur yıllıklarında bahsedilmektedir. Bununla birlikte Tabal Krallığının hakimiyet alanı olan Kapadokya Bölgesi civarında ele geçen Hitit Hiyeroglif (HH) yazıtları da Tabal Krallığının politik ve idari yapısı hakkında bilgi vermektedir. Asur krallarından özellikle III.Salmanassar, III. Tiglatpileser, II.Sargon ve Sanherib dönemi yıllıklarında Asur Devletinin Tabal Krallığı ile olan ilişkilerine dair detaylı bilgiler mevcuttur. Çalışmamızda Asur Devleti ile Tabal Krallığı arasındaki siyasi münasebetler münasebetleri incelenecektir.

ABSTRACT

Tabal Kingdom which is one of the Late Hitite City-States, was established in Central Anatolia after the Eege Immigrations in 1200s.BC. Like other Late Hitite City States, Tabal Kingdom was stated in the Assyrian's annals. In addition, Hitite Hieroglyph tablets (HH), found in Cappadocia Region, within the border of Tabal Kingdom, gave information about political and administrative status of Tabal Kingdom. There was abundant detailed information about the relationship between Assur State and Tabal Kingdom in the annals of the Assyrian King's period, like III.Salmanassar, III.Tiglat Pileser, II.Sargon and Sanherib . It will be examined that the political relationship between Assur State and Tabal Kingdom in our study.

Tabal Krallığı Geç Hitit Şehir Devletleri arasında yer almakla birlikte MÖ 1200''lerde gerçekleşen Ege Göçlerinden sonra İç Anadolu Bölgesinde (Kayseri, Niğde, Nevşehir yöresi) kurulmuştur. Geç Hitit Devletleri ¹MÖ 700 yılına kadar yaşamışlar, bu tarihten sonra da Asurlular tarafından ortadan kaldırılmışlardır. Geç Hitit Devletlerinin yayılma alanını şu şekilde belirtebiliriz: Tuz Gölü'nden Akdeniz'e kadar kuzey güney doğrultusunda çekilecek bir çizgi Geç Hititlerin batı sınırını oluşturur. Kuzey sınırı ise yine Tuz Gölünden Malatya'ya kadar doğu yönünde çizilecek bir çizgidir. Bölgenin doğu sınırı ise Malatya'dan güneye Kargamış'a çekilecek bir çizgi olarak belirlenebilir (Yıldırım 2002:121). Tabal Ülkesi sınırları içerisinde yer aldığı düşünülen yerleşim yerleri arasında Kültepe/Kaniş, Kululu, Kaletepe, Sultanhan Höyük ve Çalapverdi bulunmaktadır (Özgüç 1971:1).

Ege Göçlerinin Ön Asya'da meydana getirdiği siyasi otorite boşluğunun sonucu olarak ortaya çıkan Tabal Krallığının başkenti büyük ihtimalle Tuwanuva (Tyana/Kemerhisar) kentiydi (Memiş 2009,181).Asur kaynaklarında Orta Anadolu'nun orta kesimi için kullanılan Tabal Ülkesi, Tivratta Tubal, Herodot'a göre Tibaren olarak anılmakta ve M.T Cicero'nun mektuplarında Kilikyalılara komşu olan ve yüksek dağlarda yaşayan "Tebara halkının da Asur kaynaklarında bahsedilen Tabal halkı olduğu kabul edilmektedir (Alkım 1954,69). Tabal kelimesi etnik anlamda bir halk topluluğunu anlatmaktan ziyade bir coğrafi bölgeyi tarif etmekte kullanılmış bir tanımlama olup Tabal sınırları Asur politikaları çerçevesinde tarihsel süreçte bazı değişiklikler göstermiştir (Grayson 1996:117-119). Bütün bu açıklamalara rağmen sınırlarının sıklıkla değişmiş olmasından dolayı Tabal ülkesinin kesin sınırlarını söyleyemiyoruz.Kabaca şu şekilde Kayseri ve Nevşehir illerini kapsayan "Büyük Tabal" ile onun bir parçasını oluşturan Bit-Brutas'ı kapsamaktadır (Freu 2005:410). Bazı belgelerde ise Tabal Krallığı'nın diğer ismi olarak Bit-Brutas gösterilmiştir.

¹ Tabal Krallığı;Kayseri, Niğde,Nevşehir,Ürgüp Yöresi
MilidKrallığı;Malatya,Arslantepe,Gürün yöresi
Kummuh Krallığı;Adıyaman yöresi
Gurgum Krallığı;Kahramanmaraş,GaziantepYÖRESİ
Şam'al Krallığı;İslahiye Fevzipaşa yakınındaki ZncirliHöyüğü
Kargamış Krallığı;Türkiye-Suriye sınırında yerleşme yeri
Hattena Krallığı;Hatay Bölgesi,Amik Ovası höyükleri
Que Krallığı;Çukurova Bölgesi
Hilakku Krallığı;Çukurova'nın kuzeyindeki Toros Dağlık Bölgesi
Sakçagözü Krallığı;Keferdiz Köyü yakınlarında bir yerleşim yeri

Asur vesikalarında Tabal ülkesi/ memleketi hakkındaki bilgiler Kayseri ve Nevşehir arasında ele geçen 11 tane HH yazılı tabletlerdeki bilgilerle desteklenmektedir. Bu tabletlerden birkaçında Tuvanua kralı Varpalava'nın adı geçmekte ve Hitit İmparatorluk devri şehri olarak bilinen Tuvanua şehrinin bu devirde de önemli sayıldığı ve bu şehrin Tabal memleketinin merkezi durumuna geldiği anlaşılmaktadır (Kinal 1962:239). Asur Kralı III.Salmanassar döneminde Tabal'da 24 krallığın bulunduğu anlaşılmaktadır .MÖ 837'de Tabal'a yaptığı seferde 20 kralın kendi egemenliğine girdiğini belirtmektedir. Bu durum Tabal Krallığı'nın bir nevi konfederasyonluk olarak idare olduğunu göstermektedir.

Asur'da ele geçen belgelere göre ise Tabal memleketi, doğuda Milid (Malatya), güneyde Hilakku (Kilikya) ile batısında Oue ülkesi ile sınır komşusu durumunda idi Tabal Krallığı jeopolitik konumu ve sahip olduğu doğal kaynaklar açısından Asur Devletinin dış politikasında sürekli gündemde kalmıştır. Doğal kaynaklar açısından değerlendirdiğimizde Bolkarmadeni'ndeki (Niğde) demir yatakları başta olmak üzere, Pınarbaşı (Kayseri),Divriği Uzunyayla (Sivas-Divriği), Gürün, Malatya, Orta ve Güneydoğu Toroslar ile Amanos demir yataklarındaki madenleri kullanarak bronz endüstrisinde elde ettiği başarıyla Tabal Yakınoğu pazarında kendisinden övgüyle söz ettirmeyi başarmıştır (Dönmez 2012:176). Bu madenler Asur Devleti için çok önemli hammaddelerdi. Buna ek olarak Tabal Krallığı'nın Orta Anadolu'yu Que ülkesine bağlayan Gülek Boğazını denetleyen bir konumda olması bölgenin stratejik önemini açıkça ortaya koymaktadır (Postgate 197:.,28). Tabal Krallığı'nın önemi, zengin doğal kaynaklara sahip olması ve belli başlı ticaret yollarının² birleştiği bir konumda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Tabal Krallığı'nın bu derece önemli bir konumda

² Batı Anadolu, Karadeniz, Fırat ve doğu Anadolu ile Kuzey Suriye ve Kilikya üzerinden gelen yollar Tabal Bölgesinde kesişmektedir. Bölgenin belli başlı ana güzergahları şu şekilde sıralanabilir.

- a) Mezopotamya,Asur üzerinden gelen ve kuzeyde Orta Anadolu üzerinden Hattuşa'ya kadar uzanan yol
- b) Doğu Orta Anadolu üzerinden gelen ve Kilikya Bölgesini Pozantı ve Gülek Boğazına inen yola bağlayan yol
- c) Kayser-Develi-Fraktin –Karaköy-Kozan yolu
- d) Ege istikametine giden batı yolu
- e) Ankara istikametine giden kuzey yolu
- f) Kardeniz istikametine giden kuzey yolu: Büyük Nefesköy, Amasya, Samsun, Sinop'a uzanmaktaydı
- g) Kuzey Anadolu istikametine giden yol ,Büyük Nefesköy'den sonra doğu istikametine yönelen güzergah ile Tokat Sivas üzerinden Malatya'ya ulaşır (Baydur 1970,27).

bulunması ve zenginliği Asur Devleti'nin dikkatini çekmiş ve krallık üzerinde politikalar oluşturmuştur.

Asur Devletinin Koloni Çağındaki Anadolu politikası görünürde barışçıl amaçlar taşıırken Ege Göçlerinden sonraki politikası tamamıyla farklılaşmış ve emperyalist bir hal almıştır. Şöyle ki bu dönemde Asur Devleti için önce Doğu Anadolu'ya daha sonra da Anadolu'nun tamamına hakim olmak ve sonunda Akdeniz ticaretine fiilen iştirak etmek tek amaç şekline gelmiştir. (Memiş 1994:72). Diğer yandan Asur Devleti Anadolu'daki küçük krallık ve prensliklerden vergi alma yolunu tercih ediyordu. Bu krallıklardan maden ve vergi aldığı müddetçe onlara karışmıyordu, ancak Urartu, Frig ve Tabal Krallıkları Asur'un sınır güvenliğini ve ekonomisini tehdit etmeye başladığında Anadolu üzerine sefer yapmaya başladı (Pullu 2013:47). Geç Hitit devletlerinin kendi içindeki rekabeti ise Asur açısından her şeyi kolaylaştırmıştır (Şen 2012:1). Asur Kralları M.Ö 730'lardan itibaren Tabal ülkesinde istediği kişiyi kral yapacak kadar yakın ilişkiler kurmuşlardır. Tabal kralları da Asur'a karşı Muşki ve Urartularla ittifak arayışına girmiş (Akçay 2014:51) ve Asur tehlikesine karşı Urartu Krallığına güvenmiş ve ondan aldıkları güçle Asur'a olan yıllık vergilerini ödemeyerek ve Asur'a karşı arada sırada isyan faaliyetlerinde bulunmuşlardır (Memiş 1994:71). Böylece Tabal Krallığı daha önceki sessiz kalma politikasının getirmiş olduğu barışçıl durumu bozarak Asur Devleti ile olan ilişkilerinin boyutunu değiştirmeye başlamıştır.

Tabal Krallığı'nın tarihi ile ilgili olarak Tabal Bölgesindeki bulunan Luwice hiyeroglif yazıtlar okunup yayınlanmasına rağmen bilgiler bir bütün halinde değildir. Bu yüzden Tabal Krallığı'nın tarihi Asur kaynaklarına dayalı incelemek mümkündür. Asur kaynaklarında ise Asurlu kralların bölgeye ilgileri ölçüsünde yer almıştır. Bu kaynaklara göre Tabal'ın 9.yüzyılın son çeyreğinden 7.yy. ortalarına kadar devamlı olmasa bile tarihini izlemek mümkündür (Yiğit 2000:177,186). Asur kaynakları Tabal Krallıklarıyla ilgili olarak ilk kez M.Ö 9.yüzyılda III.Salmanassar'la anılmaya başlamış ardından III. Tiglat Pileser, II.Sargon ve Sabherib dönemlerinde Tabal ile ilgi bilgiler verilmeye devam etmiştir.

Asur ev Tabal Devleti ilişkilerine genel olarak bakıldığında, III.Tiglatpileser'in yıllıklarında Tabal ülkesine ait şehirlerden ve krallarından haraç alındığının belirtilmesi, Sargon'un mektubunda yer alan Taballi kral Urbala'nın Asur'un Que valisine özür mahiyetindeki ifadesi (Atuna ve Istunda halkının hareketleri yüzünden) ve son olarak Sargon'a ait Nimrut yazıtındaki Taballi Kiaki'ye ait Sinuhtu halkını sürmesinden

bahsetmesi Tabal'a ilişkin bilgi veren önemli kayıtlar arasındadır (Yiğit 2000,186). III. Tiglat Pileser dönemi Asur Devleti Tabal Krallığı münasebetlerine dayalı bilgilerimiz bu derece fazla olmasına rağmen Kral Assarhaddon ve Asurpanipal'in verilerine dayanarak Tabal Krallığı ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkün olmamaktadır (Pullu 2013:39). Kral Assarhaddon zamanında Tabal Krallığı bağımsızdı (Grayson 1987:133).Bundan sonrasında Tabal'a dair bilgiler sustuğu için bu krallara ait dönemler hakkında uzun açıklamalar yapılmayacak, daha çok sözü edilen ilk dört kral dönemi üzerinde ayrıntılı durulacaktır.

III.Salmanassar Dönemi (M.Ö 858-824)

Asur kaynaklarında Tabal adına ilk kez III. Salmanassar döneminde rastlanmaktadır. Buna göre ülkenin çok sayıda yerel krallıktan oluştuğu anlaşılmaktadır (Kurt 2010,127). III.Salmanassar zamanına ait kayıtlarda Tabal'ın birleşik krallıklardan oluştuğu bilgisi sonraki Asur kayıtları tarafından da doğrulanmıştır. (Yiğit 2000:186).Bu dönemde Tabal'a ilişkin ilk kayıtlar Siyah Obeliskte yer almaktadır.

Siyah Obelisk'te Tabal krallıklarından şu şekilde bahsedilmektedir.

“... Timur Dağını aştım, Tuatte'nin şehirlerine, Tabal topraklarına indim. Yaktım, yıktım, ateşe verdim. Tuatte'yi şehrine hapsettim onun krali şehrini kuşattım. Onun oğlu Kiki benden korktu ve ayaklarına kapandı tıpkı diğer yirmi dört Tabal Kralı gibi bana hediyeler sundu. Onların sunduklarını kabul ettim. Tunni, Gümüş Dağı'na tırmandım, Tunni Dağı'ndan ayrıldıktan sonra Hubuşkia'ya Puhame'nin ülkesine yürüdüm...Hubişni şehrine ilerledim... (Laeosse 1959:155).

Siyah obeliskte “Tabal Krallarından” bahsedilmesi politik bir çokluğa işaret etmesi III.Salmanassar döneminde Tabal ülkesinin birleşik krallıklardan oluştuğunu (Kurt 2010:130) başka bir deyişle “konfederasyon” şeklinde yönetildiğini göstermektedir. Yazıtta bahsi geçen “hediyeler sunulması” ifadesi ile de aslında Asur kralına haraç veren 24 Tabal ülkesi kastedilmektedir. III. Salmanassar döneminde Tabal Krallığı'nın Asur Devleti'ne vergi ödeyen bir konumdadır.

Kayıtlar M.Ö 9.yüzyılda Asur Devletinin Tabal Krallığı üzerinde tam bir hakimiyet sağladığını, Tabal Krallarının ise karşı koymak yerine, Asur'a boyun eğdiğini göstermektedir (Duymuş 2011:39).Daha öncede belirtildiği gibi, Tabal Krallığı'nın bu şekilde itaatkar davranması Asur Devleti'nin vergisini aldığı müddetçe Tabal'ı rahatsız etmemesini sağlamıştır.

III. Tiglat Pileser (M.Ö 744-727)

Asur tahtında fetih politikası güden Tiglat Pileser “Sargonitler Devrini” nin temellerini atmıştır (Kınal 1991:252). III. Tiglat Pileser Asur Krallığına ihtiyacı olan otoriteyi sağlamıştı ve onun amacı tekrar Anadolu’daki madenlere ulaşmaktı (Pullu 2013:15). Bu kral zamanına gelindiğinde Warpalawas (Urballa) adında tek büyük Tabal kralının olduğunu yazıtlardan öğrenmekteyiz.

Ayrıca kralın yıllıklarında Tabal Ülkesi kralın haraca bağladığı yerler arasında geçmektedir. Tablette haraca bağlanan şehirler ve bu şehirlerin krallarından bahsetmektedir. Buna göre Tabal kralı Uassurme listenin ilk başında yer alırken, onu takiben adı geçen diğer krallar ise şu şekildedir; Tuana Kralı Ushitti, Thana kralı Urballai, İstunda kralı Tuhamme ve Hubisna Kralı Urimme’dir (Hawkins 1988:37). Bu bilgiler ışığında Tabal Kralı Uassurme’nin III. Tiglat Pileser’in çağdaşı olduğu ve belgelerde olayların geçtiği tarih olarak M.Ö 738 olduğunu söyleyebiliriz.

Uassurme’nin sonunun ne olduğu ile ilgili olarak Nimrud Tabletindeki bilgilerden yararlanılmaktadır. Buna göre Uassurme vergisini ödemediği için III. Tiglat Pileser tarafından Rabsaku (rab-sa-resi) aracılığı ile tahttan indirilerek yerine “hiç kimsenin oğlu “olan Hulli getirilmiştir (Hawkins 1988:37). Hulli’den sonra yerine oğlu Ambaris geçmiştir.

III. Tiglat Pileser zamanında da yine Tabal Asur’a vergi ödeyen bir krallık durumundadır. Tablette bahsedilen taht değişikliği ile Asur daha iyi yönetebileceği bir kukla kralı başa getirerek, gelecekte planladığı seferlerde Tabal’ın desteğini almayı amaçlamıştır (Duymuş 2011:40). Bu dönemde Asur Devletinin yavaş yavaş Tabal Krallığı üzerinde kendine göre yönetim stratejileri oluşturmaya başladığını görmekteyiz.

II. Sargon (M.Ö 722-705)

Asur Kralı III. Tiglat Pileser zamanında Asur’a vergi ödeyen Tabal Krallığının, II.Sargon zamanında Asur’a bağlı bir vasalet haline geldiği görülmektedir. (Grayson 1987:133). II.Sargon’un Kilikya valisine yazmış olduğu mektupta geçen Muşkili Mita yazmış oldukları dolaylı olarak Tabal Krallığında yaşanan bazı olaylar hakkında bilgi vermektedir. Mektupta o zamana kadar Asur’a düşmanca bir duruşu olan Mita’nın tavrını değiştirerek Asur’a yakınlaşmaya çalıştığı anlatılmıştır (Kurt 2010:127). Bu yazılanlardan ülkenin bir konfederasyon yapısına sahip olduğu krallar arasında hiyerarşik bir teşkilatlanmanın olduğu sonucuna varılmaktadır.

Hulli'den sonra yerine geçen oğlu Ambaris'i kızı Ahat-abisa ile evlendiren II. Sargon ve Hilakku'yu kızına çeyiz olarak vermiştir. Ancak Ambaris'in Urartu ve Muşki krallarına ittifak teklifi götürmesi sonucunda II.Sargon'un tepkisi sert olmuş, Ambaris ve Hulli'yi Mita ile işbirliği yapmaktan dolayı Asur ülkesine sürgüne gönderir (Kurt 2010:132; Pullu 2013:20). Ambaris Muşkili Mita ve Urartulu Rusa'ya Sargon'un topraklarını ele geçirmeyi teklif eden bir mesaj yollaması üzerine Sargon ordusunu toplayarak Tabal ülkesine gönderir (Luckenbill 1968: 55,118).Böylece Sargon Tabal'ı doğrudan Asur himayesine alarak bölgede kendisine bağlı krallıkların itaatini devamını sağlamaya çalışması Asur politikasının gereği olarak düşünülebilmektedir (Kurt 2010:132). Asur Devletinin II.Sargon dönemindeki asıl politikası, Urartu ve Muşki arasına kendine bağlı tampon bölge olan Tabal Krallığını koyup onların gücünü kırarak ardından bu devletlere ayrı ayrı saldırmak olmuştur (Pullu 2013:21).

Sargon'a ait belgelerde Tabal, Bit-Brutas dan kısa kısa bahsedilmektedir ve II.Sargon'un idaresi altında Tabal Bölgesinin Bit-Brutas yönetim bölgesinden ayrıldığı görülmektedir.Bu dönemde Asur'un Anadolu'da genel olarak Midas ve Urartu olarak iki önemli sorunu vardı. Bu iki sorunu pekiştiren ve birbirine bağlayan bölge Tabal Krallıklarıydı. M.Ö 712'de Urartu-Tabal ve Muşki ittifakı yüzünden Asur Devleti Anadolu'ya saldırılarda bulunmuş ve Tabal artık bir Asur eyaleti haline gelmiştir (Pullu 2013:39). Tabal Krallığı Urartu ve Muşki Krallarının kışkırtması ile kendi sonunu hazırlamış ve Asur Devleti ile sorunsuz yürüyen ilişkisi artık bozulmuştur.

Sanherib Dönemi (M.Ö 704-681)

Sanherib dönemi ile ilgili Ninive kazılarında bulunan “ Sanherib Yıllığı” bize bu dönemde Tabal ile ilgileri ulaştırmaktadır. Sekiz yüzeyi bir prizmada yer alan bu metinden kralın dokuzuncu saltanat yılında Kilikya üzerine, ardından da Tilgarimmu (Gürün) üzerine sefer yaptığı ve burayı ele geçirerek yakıp yıktığı bilgileri yer almaktadır (Luckenbill 1927:232,329). Kral Sanherib zamanında Tabal Krallığı Asur egemenliğinden çıkmış ve Asur Devleti artık gerilemeye başlamıştır.

Kral Assarhaddon ve Asurbanipal'in verilerine dayanarak Tabal Krallığı ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkün olmamaktadır (Pullu 2013:39). MÖ. 680-669 yılları arasında hüküm süren Kral Assarhaddon zamanında Tabal Krallığı bağımsızdı (Grayson 1987:133). Taballı İsgallu'nun müttafığı olan Mugallu Asurbanipal Döneminde (M.Ö668-

627) Tabal Kralı olarak karşımıza çıkmakta ve yazıtlarda bu kralın herhangi bir çarpışma olmaksızın, korkarak Asur'un egemenliğine boyun eğdiği belirtilmektedir (Yiğit 200:186). Kral Mugallu ile birlikte artık Tabal Krallığının siyasi olarak yok olduğunu söyleyebiliriz, bundan sonra ise çivi yazılı kaynaklarda Tabal Krallığına ait bilgilere yer verilmediğine tanık olmaktadır.

SONUÇ

Asur Tabal ilişkileri Asur Kralı III.Salmanassar zamanında başlamış ve ardından III. Tiglat Pileser, II.Sargon, Sabherib, Asurbanipal, Asharaddon dönemlerinde Asur devletinin yıkılışına kadar devam etmiştir Bu ilişkiler incelendiğinde Tabal krallıklarının güçlü zamanlarında merkezi bir krala bağlı olarak küçük prenslikler tarafından yönetildiğini, daha doğrusu bu prensliklerin oluşturduğu konfedere bir devlet yapısının varlığını söyleyebiliriz. Bu prenslerin Asur kralına vergi vermeyi kabul ettikleri hatta vergilerini at olarak ta ödedikleri bilinmektedir. Tabal Krallarının vergilerini at olarak ödemeleri sonucunda ordusu güçlenen ve bölgeye geliş amaçları ekonomik olan Asur Devleti'nin Anadolu politikasında böylece Tabal Krallığı ve konumu daha önemli hale gelmiştir.

Kral yıllıkları ve hieroglif yazıtlar ışığında Asur ve Tabal ilişkileri incelendiğinde Asur kontrolündeki Tabal'da politik çokluğa dayanan siyasi bir teşkilatlanmanın varlığından söz edilmektedir. Bu teşkilatlanmanın içinde yerel bir güç ve politik bir hiyerarşinin olduğu yani büyük kral ve onun hizmetinde olan yerel krallar tarafından yönetilen bir idari yapılanma mevcuttur (Kurt 2010,133).

Asur kaynaklarına göre ,Asur kralları bölgeye önce ekonomik sebeplerle gelmişler daha sonra Tabal Krallığını vergi ve haraca bağlamışlar, kendi çıkarlarını garanti altına alarak ülke üzerinde politik etkinlik sağlamışlardır. Ayrıca bu bölgeden vergi olarak ele geçirilen atlar, Asur ordusunun güçlenmesini sağlamıştır.

Asur'a vergi ödeyen Tabal Krallıkları seslerini çıkarmadığı müddetçe Asur devleti onlara dokunmamıştır. Ancak bir dönem sonra Tabal Krallığı Asur devletine karşı Frig ve Urartulularla siyasi ilişkilerde bulunmuştur. Ancak Asur ile karşı karşıya gelmekten çekinen bu devletler Anadolu'daki krallıkları Asura'a karşı kışkırtmış ve bu durum Tabal Krallığının Asur egemenliğine girmesine sebebiyet vermiştir.

Tablo 1: Tabal Ülkesi Krallarının Karşılaştırmalı Kronolojisi

	ASSUR	TABAL-BİT BRUTAŞ	TUWANA	ŞİNU HTU	ATU NA	İŞTU ANDA	HUPİ ŞNA
M.Ö 837-800	III.Salmanassar	Tuatti I.Tuvati Kikki					Puhamme
M.Ö 800-775			Saruwanis				
M.Ö 775-745		II.Tuwati	I.Muwarahaniss				
M.Ö 745-727	III.TiglatPileser	Wasusar ma	Warpalawas	Kiyaki yas	Ushiti Ashwisi Kurti	Tuhamme	Uiriamme
M.Ö 721-705	II.Sargon	Hulli Ambaris	II.Muwaharanis				
MÖ.704-684	Sanherib						
M.Ö 680-669	Asarhaddon						
M.Ö 668-639	Asurbanipal						

Akçay 2014,s.57

Tablo 2: Tabal Krallarının İsimlerinin Geçtiği Yazılı Kaynaklar

Kral İsmi	Luwi Hiyeroglifli Kaynaklar	Asur Yazılı Kaynaklar
Tuatti		Nimrud Heykeli(III.Salmanassar)
Tuatehe		Nimrud Heykeli(III.Salmanassar)
II.Tuwati	Çiftlik Steli,Kayseri Steli,Kululu 1 Steli, Topada Yazıtı,Yassihöyük,Kurşun Levhası	
Wasusarma /Uassurme	Göstesin Yazıtı,Kayseri Steli,Sultanhan Yazıtı,Suvasa Yazıtı,Topada Yazıtı	III.Tiglat Pileser Yıllık Levhaları,III. Tiglat Pileser Steli, Nimrud Tableti-1,(III.Tiglat Pileser), Nimrud Tableti (II.Sargon)
Saruwanis	Andaval Sreli Niğde Stel Kaidesi	
Warpalawas/Urballa	Andaval Steli, Bor Steli, Bulgarmağden Yazıtı,İvriz Kaya Anıtı,Niğde Steli, Topada Yazıtı	II.Sargon Yıllığı,Gösteriş Yazıtı(II.Sargın), Khorsabad Yazıtları, Nimrud Taş Plakası II.Sargon Silindiri (II.Sargon)
Kiakki/Kiyakiyas	Aksaray Steli, Topada Yazıtı	II.Sargon Yıllığı,Gösteriş Yazıtı Khorsabad Yazıtları,Nimrud Taş Plakası, İran Nejafehabad Steli,II.Sargon Silindiri (II.Sargon),

Hulli		Nimrud Tableti 1, NimrudTableti 2 (III.Tiglat Pileser), II.Sargon Yıllığı
Ambaris/Ambaridu		II.Sargon Yıllığı,II.Sargon Silindiri, Ninive Silindir Parçası (II.Sargon)
Kurti(s),Kurti	Bohça/Bozca Yazıtı, Hisarcık-1 Yazıtı	II.Sargon Yıllığı,Gösteriş Yazıtı, Ninive Silindir Parçası (II.Sargon)
	Karaburna Yazıtı	-
Muvaharanis	Bor Steli,Niğde Stel,	-
Mugallu		Ninive Fal ve Kehanet Metinleri, (Asarhaddon), Asurbanipal B silindiri Harran Tableti (Asurbanipal), İştar Mabedi Yazıtı (Asurbanipal)
İskallu		Ninive Kehanet Metinleri(Asarhaddon)

Akçay 2014,s.58

KAYNAKÇA

- Alkım, U. Bahadır, (1959), *Güneybatı Antitoros Bölgesi'nde Eski Bir Yol Şebekesi*, Belleten, XXXIII/ 89-92,59-77.
- Akçay, Atakan, (2014) “*Tabal Ülkesinin Tarihsel Süreci Üzerine bir Değerlendirme*”,Tarih İncelemeleri Dergisi, 37-58
- Dönmez, Sevgi (2012), *Tabal Ülkesinin Metal Kaynakları Açısından Önemi*, The Journal of Academic Social Science Studies Dergisi, Cilt 5, Sayı 6.s.175-188
- Duymuş, Hande (2011), *Asur Kaynaklarına Göre Demir Çağı'nda Tabal Krallığı*, ODTÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cit 2, Sayı3 ,s.34-46
- Freu Jacques, (2005), *Des Grands Rois Tarhuntaşşa aux Grands Rois*, Res Antiquae2,2,399-418
- Grayson, A.K.(1987), *Assyrian Expansion into Anatolia in Sargonid Age (c. 744-650 BC)* XXXIV. International Assyriology Congress (6-10/VII/1987 İstanbul) TTK, Ankara,1997
- Hawkins, John David; (1988), *Postgate John Nicholas, Tribute from Tabal* SAAB 11/1, 31-40
- Kınal, Firuzan, (1962), *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları
- Kurt, Mehmet (2010), *Tabal Ülkesi'nin Politik ve İdari Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 23,.127-136
- Laeosse , James,(1959), *A Statue of Shalmaneser III.from Nimrud*, Iraq 21,s.147-157
- Luckenbill, Daniel David (1927), *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol.I, Newyork,
- Luckenbill, Daniel David, (1927), *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol.II, Newyork,
- Luckenbill, Daniel David, (1968), *Ancient Record of Assyria and Babylonia I*, New York.
- Memiş, Ekrem, (1994), *Asur Devleti'nin Anadolu Politikası*, XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 12-16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler, I. Cilt Ankara, 65-73.
- Memiş, Ekrem, (2009),*Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Konya: Çizgi Kitabevi

- Özgüç Tahsin,(1971), *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Postgate, John Nicholas, (1973) “*Assyrian Texts and Fragments*”,*Iraq*,35,13-36
- Pullu, Selim,(2013), *Geç Hitit (Tabal) Krallıkları*, Afyonkarahisar: Akademi Yay.
- Şen, Durali ,(2012) , *M.Ö I.Bin Yılda Anadolu Mezopotamya İlişkileri*, Ankara
- Yıldırım, Recep, (2002), *Uygurluk Tarihine Giriş*, Ankara : Asil Yay.
- Yiğit, Turgut, (2000), *Tabal*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40/ 3-4, Ankara,;s.177-189

İNANCIN SÜRDÜRÜLMESİNDE ZİYARET FENOMENİNİN ETKİSİ: HACİBEKTAŞ İLÇESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mehmetaliyolcu@nevsehir.edu.tr

Ziyaret fenomeni, profanın dışında kalan ve belli kurallar dairesinde etkileşime girildiğinde fayda umulan mekânlara gidilip kutsalla bir çeşit ilişki kurulmasıdır. Bu bağlamda bir türbe ziyaret yeri olabileceği gibi, dağ, tepe, su kaynağı, taş, ağaç vb. nesne ve mekânlar da ziyaret yeri haline gelebilir. Sosyo-kültürel ortamda meydana geldiği için ziyaret, aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Örneğin topluluk kimliğinin bir parçası olan inancın sürdürülmesinde ziyaret fenomeni son derece etkilidir. Ziyareti gerçekleştiren inanan için ziyaret mekânının anlamı diğerlerine göre farklılaşmakta, kutsalla temas edildiğine inanıldığı için ziyaretçinin davranışları sınırlanmakta ve duygusal doyumu sağlanmaktadır. Ziyaret mekânının kenarında günlük yaşamını sürdüren topluluk için ise bu yer, inanç turizmi açısından değerlendirilebilir görülebilmektedir. Bu çalışma, Hacibektaş ilçesinde ziyaret edilen kutsal mekânları ziyaret fenomeninin işlevleri açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, başta Hacı Bektaş Veli türbesi olmak üzere, Beştaşlar, Kadıncık Ana Evi, Çilehane, Deliklitaş, Dedebağı, Akpınar, Karahöyük, Hırka Dağı, Atkaya, Bektaş Efendi Türbesi gibi Alevi-Bektaş inancının kültleştirdiği ziyaret mekânları; ziyaret zamanı ve ziyaretçilerin amaçları bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ziyaret fenomeni, Hacibektaş ilçesi, kutsal, Alevilik-Bektaşilik.

GİRİŞ

Kutsal, güçlü bir biçimde dinsel saygıyı gerektiren, zaman zaman tapınılan, hayranlık ve korku duygusuyla bazı nesnelere ve ayinlerde kendini gösteren güçtür. Kutsallık, özü itibarıyla, insani deneyimin dışında olduğundan, gizemli ve doğüstü güçle olan teması nedeniyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara ve bazı yerlere üstünlük atfedilmesidir. Kutsallık duygusu, herhangi bir dinde inançlı kabul edilen kişiyi Tanrıya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlaka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübedir (Adam, 2006: 254, 246; Oymak, 2002: 11). Kutsalın tezahürlerinin kendileri vasıtasıyla ortaya çıktıkları nesnelere, aşına olunan doğal ve sıradan şeylerdir. İmanlı kişi, kutsalı sadece tezahürleri sayesinde anlayabilmekte ve görebilmektedir. Oysa tezahürlerin ötesinde başka bir boyut yatmaktadır ki, bu gizemli,

adlandırılmayan ve tanımlanamayan boyuttur. Bu durumda kutsalı sadece ona inananları fark edebilmektedir (Cox, 2004: 212).

Her kutsal mekân, kutsalın tezahürünü çevredeki kozmik ortamdan bir toprak parçasını ayırma ve onu niteliksel olarak farklı kılma etkisine sahip bir kutsalın ortaya çıkışını gerektirmektedir (Eliade, 1991: 6-7). Kutsal yerler bazı özellikleri itibariyle diğerlerinden farklıdır. Kutsal yerler, etrafındaki duvar, taş, ağaç gibi şeylerle diğerlerinden ayrılmıştır. Dolayısıyla kutsal mekân ayrıcalıklı bir yerdir. Kutsalın bazı işaretler yoluyla tezahür etmesi nedeniyle mekânda bir değişim, bir başkalaşım meydana gelmektedir. Kutsalın tezahür etmesiyle bu mekân artık önceki yer değildir. Bu nedenle kutsal yerlere girmek için bazı kurallara riayet etmek lazımdır. Bunlara uyulmaması, o yerlerin kutsallığına gölge düşürmenin yanında, muhatap olan insanların tehlikeyle karşı karşıya kalmalarına sebep olur (Adam, 2006: 262-263).

Ziyaret fenomeni, profanın dışında kalan ve belli kurallar dairesinde etkileşime girildiğinde fayda umulan mekânlara gidilip kutsalla bir çeşit ilişki kurulmasıdır. Bu bağlamda bir türbe ziyaret yeri olabileceği gibi, dağ, tepe, su kaynağı, taş, ağaç vb. nesne ve mekânlar da ziyaret yeri haline gelebilir. Sosyo-kültürel ortamda meydana geldiği için ziyaret, aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Örneğin topluluk kimliğinin bir parçası olan inancın sürdürülmesinde ziyaret fenomeni son derece etkilidir. Ziyareti gerçekleştiren inanan için ziyaret mekânının anlamı diğerlerine göre farklılaşmakta, kutsalla temas edildiğine inanıldığı için ziyaretçinin davranışları sınırlanmakta ve duygusal doyumu sağlanmaktadır. Ziyaret mekânının kenarında günlük yaşamını sürdüren topluluk için ise bu yer, inanç turizmi açısından değerlendirilebilir görülebilmektedir.

Hacıbektaş'ta Ziyaret Yerleri

Hacı Bektaş Veli Türbesi: Alevi Bektaşî inancının hiyerarşik yapısında önemli bir yere sahip olan dergâh, 1925 yılında kapatılmış, 1964 yılında da müze olarak açılmıştır. Müzenin girişinde bir bahçe yer almaktadır. Burası türbenin birinci avlusudur. Diğer adı "Nadar Avlusu" olan birinci avluda Üçler Çeşmesi yer almaktadır. İkinci avluda Aslanlı Çeşme, Aşevi, Tekke Camisi, Havuz, Mihman Evi, Meydan Evi, Kiler Evi ve Dede-Baba Köşkü gibi yapılar vardır. Bu avluda yer alan Aslanlı Çeşme'den akan suyun şifalı olduğuna inanılır.

Üçüncü avlunun giriş kısmının karşısında Hacı Bektaş Veli'nin mezarının bulunduğu "Pir Evi" vardır. Bazı derviş ve babaların mezarları da yine üçüncü avluda yer

almaktadır. Hacı Bektaş Veli dergâhının çekirdeğini teşkil eden ve en eski yapı olan, Hacı Bektaş Veli'nin halvet olduğu, çile çektiği yer ile kırklar meydanı ve Hacı Bektaş Veli'nin mezarı bu bölümdedir. Dergâhta hizmet görmüş kişilerin mezarları giriş bölümünün sağ ve solunda yer alırken, iç bölümde kırklar meydanının sağ ve sol taraflarında da çeşitli mezarlar bulunmaktadır. Kırklar meydanının doğusunda Resul Bali ile Horasan erlerinin mezarları vardır. Kırklar meydanının sol tarafında baba ve çelebi mezarları ile Ahmet Cemalettin Çelebi'nin mezarı vardır. Dergâha ait birçok eşya, üçüncü avluda Hacı Bektaş Veli'nin de gömülü olduğu binada sergilenmektedir. Güvenç Abdal'ın kabri de bu bölümde yer almaktadır (Yavuzer, 2010: 149-150; Noyan, 1987: 46).

Yine üçüncü avluda bugünkü anlamda Bektaşiliğin kurucusu sayılan ve Bektaşiliğin ritüellerini sistemleştiren Balım Sultan'ın türbesi vardır. Bu türbenin önünde Horasan'dan atılan yanan bir dal parçasından meydana geldiğine inanılan (KK: 2) bir karadut ağacı vardır. Bu ağaç, Alevi-Bektaşilerce kutsal sayılmakta, ağaca dilek dileme ve niyaz yapılmaktadır. Yasaklanmasından önce ağaca bez ve çaput bağlanmaktaydı ve bu yolla dilek dilenmekteydi (KK: 1). Ziyaretçilerin özellikle Pir Evi bölümünde duvar ve eşikleri, türbeleri öpüp niyaz ettikleri, Hacı Bektaş Veli'nin kabrini yedi kez dönerek saygı sundukları görülmüştür.

Çilehane: İlçenin doğusunda yer alan Çilehane, bir tepenin üzerinde genişçe bir yerdir. Çilehane adı mekânın tümünü adlandırmada kullanıldığı gibi, sadece o alanda bulunan bir mağaranın adı olarak da bilinmektedir. Bu küçük mağaranın bir diğer adı ise Deliklitaş'tır. Deliklitaş'ta zaman zaman Hacı Bektaş Veli'nin halvete çekildiği söylenmektedir. Burayı ziyaret edenler, Deliklitaş'ta bulunan küçük bir delikten geçerek arınma ritini gerçekleştirirler. Günahkâr olanların her ne kadar fiziksel olarak zayıf da olsalar buradan geçemeyeceğine inanılmaktadır. Söz konusu ritüel davranışın gerçekleştirilmesinden sonra adak adanır. Bir de Çilehane'de Hacı Bektaş Veli'yle ilişkili olduğuna inanılan Minder Kaya ve Kulunç Kaya vardır. Hacı Bektaş Veli'nin Minder Kaya'ya oturup dinlendiğine, Kulunç Kaya'nın ise sırt ağrılarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu nedenle ziyaretçiler, kayanın üstünden sırtüstü aşağı doğru kayarlar (KK: 1). Yine kayaların çevresinde bulunan küçük ağaçlara çaput ve bez bağlanmıştır. Çilehane'de dikkat çeken bir başka yer Zemzem Çeşmesi'dir. Bu çeşmeden akan suyla ilgili Vilayetname'de bir rivayet yer almaktadır. Çeşmenin suyunun şifalı olduğu kabul edilir. Ayrıca sonradan yapılan Ozanlar Yolu'nda Alevilikte önemli bir yeri olan yedi ulu ozanın heykelleri bulunmaktadır.

Beştaşlar: İlçeye yaklaşık 5 km. mesafede Çivril köyü yakınlarında beş adet büyük taş vardır. Bu taşlarla ilgili anlatılan efsane şöyledir: O zamanlar otlaktaki sığırlar sırayla güdülürmüş. Sıra İdris Hoca'da iken hocanın bir işi çıkmış. Hacı Bektaş Veli görevi üstlenmiş. Hayvanlar otlarken İdris Hoca'nın kardeşi Sarı, öküzleri getirip sürüye katmış. Hacı Bektaş Veli, bunları gözetemeyeceğini, bu nedenle sorumluluk almak istemediğini belirtmiş. Sarı, ısrar etmiş. Sonra Sarı'nın öküzlerini kurt parçalamış. Sarı, Hacı Bektaş Veli'yi suçlamış ve kadiya gitmişler. Çevrede bulunan bu beş taş, yuvarlana yuvarlana huzura gelerek Hacı Bektaş Veli için şahitlik yapmış. Günümüzde Beştaşların olduğu yer tel örgülerle çevrilmiştir. Tel örgülerin üzeri, çaput ve dilek bezleriyle doludur. Yakın mesafede bir yerde ise bir kurban kesim yeri vardır. Yine bu beş taştan farklı bir yerde bir taş daha vardır ve bu taşın efsanede geçen kadı olduğuna inanılmakta ve bu nedenle ziyaretçiler tarafından taşlanmaktadır (KK: 1).

Kadıncık Ana Evi: Karahöyük'ün eteğinde Akpınar Çeşmesi'nin arkasında bulunan Kadıncık Ana Evi'nde Hacı Bektaş Veli'nin konuk olarak kaldığı bilinmektedir. Ev birbirine ekli üç odadan oluşmuştur. Birinci oda tek kemerli olup üç küçük penceresi vardır. Odanın sol tarafındaki eğri duvar, yıkılmak üzere iken Hacı Bektaş Veli'nin eli ile yıkılmasını engellediği rivayet edilen duvardır. Giriş kapısının karşısındaki sol köşede, Kadıncık Ana'nın içinde sır olduğu söylenen tandır yeri bulunmaktadır. Ziyaretçiler bu tandır oyuğundan alınan toprağın şifalı olduğuna, çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olmalarını sağladığına inanmaktadır (KK: 2; KK: 3).

Bektaş Efendi Türbesi: Müze alanının dışında yer alır. Türbe adını Bektaş Efendi adlı birinden almıştır. Ayrıca bir rivayete³ istinaden buraya “Kesikbaş Türbesi” dendiği de olur (KK: 2).

Dedebağı: İlçenin kuzeyinde yaklaşık 3 km. mesafede bir yerdedir. Günümüzde mesire alanı olarak kullanılan Dedebağı'nda Hacı Melek Baba ve Pehlivan Baba'nın mezarlarının bulunduğu Arıcı Baba türbesi yer almaktadır. Ayrıca Şeker Pınarı da buradadır.

³ Rivayete göre, Bektaş Efendi, bir sorun nedeniyle İstanbul'da başı kesilmiş ama ölmemiş. Şeyh Bektaş, kesik başını koltuğuna alıp Hacı Bektaş Dergâhına geldiği zaman ölmüştür ve kendisine ziyaretgâh olarak bu türbe yapılmıştır (KK: 2).

Akpınar: Kadıncık Ana Evi'nin aşağı kısmında yer alan taştan yapılmış bir çeşmedir. Alevi-Bektaşilerce kutsal sayılan bu çeşmenin yakınında öksürüğe iyi geldiğine inanılan (KK: 3) öksürük çeşmesi adında bir çeşme daha vardır.

Karahöyük: İlçenin kuzey tarafında üzerinde yer yer çam ağacı bulunan bir tepedir. Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan buraya güvercin donunda indiği ve ilk müritleri ile toplantı yaptığı rivayet edilir (KK: 2).

Hırka Dağı: İlçe merkezine 15 km uzaklıkta yer almaktadır. Soğuk bir günde Hacı Bektaş Veli'nin hırkasını yakıp küllerini savurduğu, bu küllerin hep meşe ağacı olduğu ve adını da bu olaydan aldığı rivayet edilen Hırka Dağı bugün meşeliklerle kaplıdır. Günümüzde burası bir mesire yeri olarak kullanılmaktadır (Yavuzer, 2010: 162).

At Kaya: İlçenin güneyinde bulunan büyükçe bir kaya parçasıdır. Hacı Bektaş Veli'nin at niyetine üzerine binip kayayı yürüttüğüne dair rivayetler (KK: 2) vardır.

Arıcı Baba Türbesi: Dedebağı mevkiinde yer alan, kerpiçten yapılmış bir türbedir. Arıcı Baba türbesinin içinde Hacı Melek Baba ve Pehlivan Baba'nın kabirleri yer almaktadır. Arıcı Baba'yla birlikte bu iki kişi, zamanında tekkenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bağlarda çalışan hizmetkârlardır. Arıcı Baba'yla ilgili anlatılan efsane şöyledir: Dedebağı'nda arıcılıkla uğraşan Arıcı Baba, bir tatsızlıktan dolayı başka bir yere gönderilmek istenir. Dedebağı'ndan ayrılmasıyla beraber arılar da onu takip eder. Bunun üzerine Arıcı Baba'ya tekrar eski görevini verirler. Fakat geri geldiğinde, bu mahlûkları kovanlarından çıkarttım, rahatsız ettim, bu gece hakka yürüyeceğim, der. Ardından o gece vefat eder. Mezarı vasiyeti üzerine türbenin kapısı önünde, dışarıdadır (KK: 1; KK: 2). Türbenin etrafındaki ağaçlarda dilek bezleri ile türbe duvarlarının dibinde dilek mumları göze çarpmaktadır.

DEĞERLENDİRMELER

Ritüel, belli zamanlarda tekrarlanan, kutsalla ilişkili sembolik bazı hareketlerle bütünleşmiş davranış kalıplarıdır. Bu bağlamda ritüelin belli bir uygulama düzeni vardır. Durkheimci anlamda ritüel, toplumsal dayanışma duygusunu artırır ve toplumsal düzeni yeniden kurgular. Geçmişle kurulan bağılığı sürdürmek, toplumsal yapıyı güçlendirmek, kolektif idealleri grup üyelerine tasdik ettirmek gibi işlevlere sahip olan ritüel, kültürel tutunuma katkıda bulunmaktadır.

Ritüelin toplumsal yanına vurgu yapan ayin, ziyaret fenomeni içinde önemli bir yere sahiptir. Özbudun, ayinlerin işlevlerini beş başlıkta toplamıştır: 1. Ayin, tinsel âlemi anlamak için bir araçtır (dinsel işlev); 2. Bilinmeyen olaylardan kaçınmayı sağlayarak ve toplum yaşamına bir örneklik kazandırarak kaygı giderici bir rol oynar (psikolojik işlev); 3. Bireyi toplumla bütünleştirir, toplumsallaştırır (eğitsel işlev); 4. Toplumun kültürünün gelecek kuşaklara devredilmesini sağlar (tarihsel ve kültürel işlev); 5. Toplumsal statüyü perçinler (siyasal işlev) (Özbudun, 1997: 23).

Bu işlevlerden yola çıkarak ziyaret fenomeninin aktarıcı ve alıcı kuşağına odaklanıldığında ziyaret olgusundaki kutsallığın hasara uğrayarak anlamlandırılması güç bir “alışkanlık” koduna indirildiği görülmektedir. Çünkü ziyaretle ilişkili ritüelin “yaptırım gücü” ve “meşrulaştırıcı işlevi” kısmen kaybolmuş ve dönüşmüştür. Bu bağlamda evliya-ata kültürüne bağlı gelişen ziyaret, Aleviliğin uğradığı ritüel dönüşümün oluşturduğu boşluğu doldurma işlevini kazanmıştır. Ancak kimliğin yeniden canlandırılmasında salt ritüelistik boyut göz önünde tutulmamış, yakın tarihsel süreçte yaşanan birtakım travmatik olayların izleri, toplumsal dayanışma duygusunu pekiştirmek amacıyla ziyaret yerlerine yansıtılmıştır. Çilehane’deki Karanlıktan Aydınlığa İnsanlık Anıtı’nın üzerinde yer alan, Menemen, Sivas, Maraş ve Çorum olaylarının yer aldığı tarihler bu duruma örnektir. Bu noktada kutsalın ziyaret mekanlarına adaptasyonunun yanında politik bir kimliğin üretildiği topluluk formasyonu ziyaret fenomeniyle bütünleşmiştir.

Hacıbektaş’a ziyarete gelenleri iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grup, kırsal Aleviliği temsil eden geleneksel ziyaretçilerdir ve bu grup ziyareti kutsalla ilişki kurma, birtakım dilekleri dileme, hac ibadetini yerine getirmenin huzuruna erişme gibi amaçları gözönünde tutmaktadır. Bu gruba göre, Hacı Bektaş Veli türbesi ve çevresi bir yerel hac merkezi haline gelmiştir ve böylece görece ibadetini yerine getirmenin huzurunu bulma yönünde bir işlev söz konusudur. Bu grup, burada kurban kesmekte, türbe ziyaretlerini gerçekleştirmekte, kutsala ilişkin nesnelere (toprak, taş, su vb.) yanına almaktadır. Ayrıca bu grup için psiko-sosyal gereksinimler mekânların kültleştirilmesinde oldukça etkindir. Hastalıklara şifa arama, çocuksuzluğu giderme, evlenmek için uygun kişi bulma isteği gibi bireysel nedenler ziyareti biçimlendiren diğer olgulardandır. Bu bağlamda ziyaret, belli bir hiyerarşiye sahip kapalı topluluklarda hem toplumsal hem de bireysel işlevlere sahiptir, demek mümkündür. Diğer yandan Hacıbektaş esnafı için bu gruplar inanç turizminin taşıyıcı gücüdür.

İkinci grup sosyo-ekonomik açıdan kırsal Aleviliğin temsilcileri olan birinci grupta karşılaştırıldığında bu grup üyelerinin yurtdışına ve büyük şehirlere göç etmiş ve periferi merkezli oldukları göze çarpmaktadır. Bu topluluklar için ritüel süreklilik kesintiye uğramıştır ve kentli Aleviliğin yeniden ürettiği kavramlar daha ön plandadır. Buna bağlı olarak söz konusu grupta yarı-kentli özellikler aramak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda grup, ziyaret olgusunu Alevi kimliğini ifade etme yeri olarak algılamakta, geleneksel olanın aksine modernleşmeyle paralel ortaya çıkan politik kimliğin pekiştiricisi olarak görmektedir. Hacı Bektaş Veli Anma Törenlerinin merkez-çevre ilişkisi içindeki muhalif içeriği ikinci grubu konsolide etmektedir. Ziyaret mekânlarının hemen çevresinde kurulmuş olan stantlarda geleneksel olan sembollerin yanında Aleviliğin politik zeminde meşruiyetini besleyen sembollerin yer alması (Mahir Çayan, Deniz Gezmiş vb. kişilerin tabloları ve fotoğrafları), bazı hediyelik eşyalarda muhalif siyasetin söylemlerinin görünür kılınması bu tezi güçlendirmektedir. Kısacası, ikinci grubun kentte uğradığı yapısal ve ritüelistik kesintiye karşılık kentli Alevi kimliğini tahkim etme hususunda ziyaret fenomeni yeni bir işlev kazanmıştır.

Konuyla ilgili bir başka husus da şudur: Kentlerde geleneksel Aleviliğin hiyerarşik zemininin çökmesi sonucu özgün ritüellerin de kaybolması, yeni bir perspektife yol açmıştır. Bu perspektif, sivil toplum örgütleri yoluyla topluluğu yeniden kurma çabalarını desteklemiştir. Sivil toplum örgütlerinin Hacıbektaş ilçesine İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere turlarla ziyaretçiler getirmesi, kendi rehberleri eşliğinde anlatımlarla ziyareti yönlendirmesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Hiyerarşik yapılanmanın yeniden icadı sürecinde kolektif adlandırmalar, ortak ata kurgusu, dayanışma ve grubun kültürel imleyicilerinin öne çıkarılması ziyaret fenomeni bağlamında Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri üzerinden de gerçekleştirilmektedir. Bu durum, salt geleneği yeniden üretmek anlamına gelmemektedir; örneğin ikinci grup üyeleri ağaçlara dilek bezleri bağlamayıp türbe kapılarında niyaz etmezlerken, ziyareti Alevi kimliğinin belirleyici tipolojisi olarak görmek ve Aleviliğe içkin uzak geçmişten yeniden yaşamak amacıyla kolektif hafızayı tazeleme aracı olarak önemsemektedirler. Yine bu tip katılımcılar açısından ziyaret mekânları ve kült kişileri, mitosla beslenen, eşitlikçiliği ve Ortaçağ hümanizmini referans alarak biçimlenmiş Alevi ütopyası kurgusuna yerleştirilmektedir. Bu bağlamda ziyaret fenomeni, grup kimliği üzerinden inancı yeni bir uyarlamayla yaşatmada işlevsel hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. (2006). “Kutsal ve Kutsal Olmayan”, *Din Bilimleri 2* (Ed. B. Adam). Ankara: Ankuzem Yay.
- Cox, James L. (2004). *Kutsalı İfade Etmek: Din Fenomenolojisine Giriş*. (Çev. Fuat Aydın). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Eliade, Mircea. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Noyan, Bedri. (1987). *Bektaşilik Alevilik Nedir?*. Ankara: Sanat Kitabevi.
- Oymak, İskender. (2002). *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*. Malatya: Kubbealtı Yayıncılık.
- Özbudun, Sibel. (1997). *Ayinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Yavuzer, Hasan. (2010). “Hacı Bektaş’ta Ziyaret Yerleri ve Atfedilen Anlamlar”. *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: AKM Yayınları, ss. 143-168.

Sözlü Kaynaklar

- KK. 1.** Can Aloğlu, 1964 doğumlu, ortaokul mezunu, Hacıbektaş’ta yaşıyor, Esnaf.
- KK. 2.** Haydar Kaim, 1944 doğumlu, ilkokul mezunu, Hacıbektaş’ta yaşıyor, Çiftçi/Şair.
- KK. 3.** Süleyman Çetin, 1974 doğumlu, lise mezunu, Hacıbektaş’ta yaşıyor, Esnaf.

FOTOĞRAFLAR

1. Karadut Ağacı ve Ziyaretçiler

2. Pir Evi

3. Deliklitaş

4. ilehane'de dilek ağaçlarından biri

5. Beştaşlar

NEVŞEHİRLİ ÂŞIK FUAD ZORLU'NUN ŞİİRLERİNDE KÜLTÜREL UNSURLAR

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ceribas@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Türk kültür evreninin en seçkin şahsiyetlerinden olan âşıklar, ait oldukları toplumun eğlendirme, bilgilendirme, haber taşıma ihtiyaçlarına cevap verdiği gibi, yaşadıkları yörenin kültürel değerlerine vakıf kişiler olarak bu değerleri eserlerine de yansıtmış, bunların halk arasında yayılması ve nakledilmesine de aracılık etmiş önemli kültür aktarıcıları durumundadır. Âşıklar, söz konusu kültürel değerlerin dar bir çevrede kalmasına mani olmuş; hem kendi yöresindeki kültürel değerleri başka yörelere hem de başka yörelerdeki kültürel değerlerin kendi yörelerine nakledilmesinde ve yaşanır hale gelmesinde önemli görevler icra etmişlerdir. Bu bağlamda âşıklar kitle iletişim araçlarının kullanılmadığı dönemlerde toplumun iletişim ihtiyacına da cevap vermişlerdir. Daha çocukluk çağlarında mesleğin gereği olarak halk kültürüne özel ilgileri olan âşık tipler, bu ilginin ve heyecanın doğal neticesi olarak kültürel unsurları kolayca özümsemiş ve icra esnasında bunları topluluklara aktarma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu çalışmada Nevşehirli âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerinde Nevşehir'e özgü kültürel unsurlar ele alınacak; bu unsurlardan yörede hâlâ yaşayanlar ve unutulmuşlar ayrı ayrı değerlendirilecektir. Ayrıca, Nevşehirli olması nedeniyle Âşık Fuad Zorlu'nun hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Âşık Fuad Zorlu, Fuad Zorlu'nun şiirlerinde kültürel unsurlar.

1. Âşık Fuad Zorlu'nun Hayatı

Âşık Fuad Zorlu, 1945 yılında Nevşehir'in Sulusaray kasabasında çiftçi bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelir. Annesinin adı Kerziban, babasının adı Şerafettin olan Âşık, ilköğrenimini Sulusaray kasabasında tamamlar. Eğitim hayatı, öğretmeni Mehmet Aslan'ın ricasına rağmen babası tarafından sona erdirilmiş ancak içindeki okuma aşkı hiçbir zaman bitmemiştir. Çiftçi olarak iş hayatına atılmış olan Âşık Fuad Zorlu, çalışma azmi ve sanatçı kişiliği sayesinde halkın sevgisini kazanır. Âşık Fuad, 1962 yılında Mediha Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten üç kızı ve bir oğlu (Şeref, Sevdiye, Ayşe, Elvane) dünyaya gelir (bk. Kızlarım Şiir, Uluç, 2011: 83). 1968 yılında askerlik görevini Midyat ve Siirt'te tamamlayan âşık, sanat hayatına da bu yıllarda adım atar. Sesinin

güzelliği ve içindeki saz aşkı sayesinde Ankara’da Hüseyin Kırıcı’dan saz dersleri almış; ancak maddi imkânsızlık dersleri bırakıp iş hayatına atılmasına neden olmuştur. 1972’nin Mart ayında Sulusaray Belediyesi bünyesinde zabıta memuru olarak göreve başlayan Âşık Fuad Zorlu, 1973 yılında bu görevinden istifa etmiş ardından 1975-1976 yılları arasında Irak ve Türkiye arasında tır şoförü olarak çalışmaya başlamıştır. 1977 yılında Ankara EGO’da göreve başlamış ve 1995 yılında ise buradan emekli olmuştur. Eşi Mediha Hanım’ın 1985 yılında amansız bir hastalığa yakalanıp vefat etmesi Âşık’ı derinden yaralamış ve sazını yeniden eline almasına neden olmuştur (Uluç, 2011: 6). Bu elim olay üzerine Âşık, *Derdimi Dökeyim* başlıklı ilk şiirini kaleme almıştır:

DERDİM DÖKEYİM

*Ey dostlarım size derdim dökeyim,
Yaşım kırkı buldu dostum kalmadı.
Senelerdir eşim hasta yatıyor,
Yuvam bozulmuş kuşlara döndüm.
Aklım erer iken ermez oldu,
En yakın dostlarım geride durdu,
Babam bile yanıma uğramaz oldu,
Sokaklarda geçen sarhoşa döndüm.
Kimsenin yanına varmaz oldum,
Aldığım borçları vermez oldum,
Bir kardeşe mektup yazmaz oldum,
Yazı yazmayan cahile döndüm.*

(Uluç, 2011: 33)

Nevşehir’de Özlem Radyo’nun sahibi Faruk İven’in daveti üzerine Kapadokya TV’ye gelen Fuad Zorlu, teklif üzerine TV’de programlar yapmaya başlamıştır. Âşık Fuad Zorlu şiirlerinde Fuad, Fuad Zorlu, Fuadî, Âşık Faud ve Garip Âşık mahlaslarını kullanmıştır (Uluç, 2011: 25, 27, 31, 40, 44, 48, 113, 114). İrticali yeteneği olan ve şiirlerini irticali olarak dile getiren âşığın, âşıklara özgü rüya görüp görmediği hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Âşık Fuad Zorlu, yerel bir âşık olarak kalmış,

Nevşehir ve çevresi dışında çok fazla şöhret olamamıştır. Âşığın şiirleri ölmeden önce Nevşehir'deki yerel dergilerde basılmış, bu şiirler ölümünden sonra Nevşehir Kültür Derneği tarafından Âşık Fuad Zorlu-Nevşehir Âşık Fuad Zorlu Anısına başlığıyla Mümin Uluç tarafından yayımlanmıştır. Âşık Fuad Zorlu, 13 Ocak 2011 yılın başında Hakk'a kavuşmuştur. Âşık, doğum yeri olan Sulusaray Kasabasında metfundur (Uluç, 2011: 6).

2. Âşık Fuad Zorlu'nun Edebî Şahsiyeti

Âşık tarzı şiir geleneğinin vazgeçilmez unsurlarından biri usta-çırak ilişkisidir (Kaya, 2000). Şiire istidatlı olan ve mesleğe ilgi duyan âşık adayları, bade içme ve rüya görme aşamalarından (Şişman, 2015; Doğan, 2012: 12) sonra usta-çırak ilişkisi içinde önce ustalarının şiirlerini okuyarak, ardından da ferdi yaratmalar yoluyla yetiştirirler (Doğan, 2012: 12). Ustasından icazet aldıktan sonra sanatını kendi başına icra etme hakkını elde eden âşıklar, bu süreçte tanıdıkları ustaların etkisiyle sanatlarına yön verirler. Âşık tarzı şiir geleneğine kısmen vakıf olarak yetişen ve son dönem kasaba şairlerinden biri olan Âşık Fuad, çok kısa süreli olmak üzere Hüseyin Kırıcı dışında hiçbir ustadan ders almamıştır. Buna karşın hayatı boyunca sazına tutkuyla bağlı olmuş, şiirlerini hem yazmış hem de söylemiştir (Uluç, 2011: 6). Usta-çırak sürecini tam anlamıyla yaşayamayan Fuad Zorlu, şahsi sebeplerle de (maddi sorunlar) aldığı kısa süreli eğitimi bırakmak zorunda kalmıştır. Yukarıdaki nedenlere bağlı olarak Fuad Zorlu'nun şiirleri ele alındığında hem şiir tekniğinin hem de şiirlerinde ahengin zayıf olduğu görülmektedir. Şiir tekniğinin ve şiirlerinde ahengin zayıf olduğunu anlaşılan Âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerinde bütün âşıklar olduğu gibi halk dilinin egemen olduğu görülmektedir. Yöre diline oldukça vakıf olan âşık, konuşma dilinin imkânlarından oldukça iyi faydalanmış; bir kasaba âşığı olarak doğup büyüdüğü çevrenin dil ve üslup özelliklerini de şiirlerini çok iyi yansıtmıştır. Yerel ağız özelliklerinin oldukça fazla olduğu şiirlerinde atasözleri, deyimler, özdeyişler ve kalıp cümlelerden faydalanarak şiirlerinin anlam dünyasını zenginleştiren âşığın bazı atasözü ve deyimleri yöreye uydurarak değiştirdiği de görülmektedir. Bu sebeple âşığın şiirleri, yöre halkının hayata bakış açısını yansıtmaya açısından oldukça önemlidir.

Sahip Ol

*Su akarken testimizi
dolalım,*

*Damlasını bir kenara
koyalım,*

Şen Olasın

*Yiğitleri durmaz arı gibi
çalışır,*

*Güzelleri ilmek atar
yarışır,*

Şehit Mehmet'im

*Yemedim de yedirdim
Mehmet'im*

*Giymedim de giydirdim
Mehmet'im,*

Çalışırken beynimizi yoralım, Kaybetmeden beynine sahip ol. (Uluç, 2011: 103).	Yaşlılar kahvenin tadın çıkarır, Yaşlılara yakışır şen olasin Avanos. (Uluç, 2011: 29).	Öptüm kucakladım asker eyledim, Üç başını kardeşsiz bıraktın Mehmet'im. Yetim Mehmet'im, şehit Mehmet'im.
<i>Gençliğime Hasretim şiirinden</i> <i>Kapıt gömlek beyaz donu severim,</i> Üç sıra <i>püsküllü terlik</i> giyerim, <i>Cizlavit lastiği</i> giyer giderim, <i>Homukup</i> kızlara bakmak <i>istiyom.</i> (Uluç, 2011: 60)	<i>Çömlek Paklası şiirinden</i> <i>Anam</i> ölmeden tandır yakardı, Patatesi haşlar çorba yapardı Kaburgayla <i>paklayı kemen</i> koyardı, Yufkayla özledim <i>çölmek paklası.</i> (Uluç, 2011: 25).	Nişanlın da yoluna bakıyor idi, <i>Cehizini</i> sandığa basıyor idi, Resmine bakıp da özlüyor idi, Nişanlın da ellere kaldı Mehmet'im, Yetim Mehmet'im, şehit Mehmet'im. (Uluç, 2011: 28).
<i>Çek Git Sevdiğim</i> Söylemeyim dedim zorla söylettin, Yalvardım ağladım çekip gitmedin, Benim gibi nice insan <i>mafettin,</i> Allah aşkına çek git sevdiğim. (Uluç, 2011: 27).	<i>Haz mı Veriyon?</i> <i>Gülüiyom</i> demekle gülemiyorsun, <i>Seviyom</i> demekle sevemiyorsun, <i>Ölüiyom</i> demekle ölemiyorsun, Gelip benim için kan mı <i>veriyon?</i> (Uluç, 2011: 71).	<i>Çek Git Sevdiğim</i> Âşık değil, sana sevdalı idim, Uyurken rüyamda <i>bile</i> içerdim, Uykudan uyanır gözüm dikedim, Zor olsa da ayrılalım sevdiğim. (Uluç, 2011: 26).

Sıfatlar ve benzetme öğeleri şiirin estetik cephesinin en önemli unsurları olarak bilinmekte ve imgesiz şiir, şiirden sayılmamaktadır. Âşık Fuad Zorlu da aşk, sevgi, yoksulluk, ölüm, yalnızlık gibi işlediği pek çok temada sıfatlar ve benzetme unsurlarını kendi estetik algısı ve şiir becerisi ölçüsünde kullanmıştır. Söz konusu şiirlerde edebiyatımızda sıkça başvurulan sıfatlar, benzetme unsurları ve kalıplaşmış ifadelere

tesadüf edildiği gibi şairin kendine has ve yöreye uygun sıfatlar ve benzetme unsurlarına da başvurduğu görülmektedir.

Gamze Güller

Kırat gibi dimdik başı,

Hilal gibi çatık kaşı,

Beli saran sırma saçı,

İnce bele kemer yapmış.

(Uluç,2011: 54).

Güller Şaşırır

Siyah kakül al yanağı

kapatmış,

Gül sineler gömleğini

daraltmış,

Altın kemer ince bele

sarılmış,

Fidan boya şiir diller

şaşırır.

(Uluç, 2011: 50).

Gönül Yorgundur

Kırkında, elliden, hemin

altmıştan,

Dünyanın sonunu gördüm

yaşlıdan,

Toprağın altında kuru

başlıdan,

Örneği almayan gönül

yorgundur.

(Uluç, 2011: 190).

Köy ve kasaba âşıklarının en önemli niteliklerinden biri benzetme unsurlarını gerçek hayattan almalıdır. Karacaoğlan tarzı olarak da bilinen bu tarzı Âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerinde de görmek mümkündür. Samimi bir dille kaleme alınan bu şiirlerde âşık sevdiğini kır ata, keklige, bal arısına, ceylana, bülbüle benzetmiş, söz konusu varlıklar üzerinden sevgisini/duygusunu dile getirmiştir.

Gamze Güller

Güzel çiçek bahçesinden,

Örnek alıp güller açmış.

Bal arısı peteğinden,

Tadın alıp ballar yapmış.

Kırat gibi dimdik başı,

Hilal gibi çatık kaşı,

Beli saran sırma saçı,

İnce bele kemer yapmış.

Keklik gibi çekip gider,

Ceylan gibi bakıp gider,

Sular gibi akıp gider,
Yanan kalbe damla yapmış.

Sıra yapmış inci diller,
Bülbül gibi öter diller,
Yüzde açmış gamze güller,
Güller dalda şerbet yapmış.
(Uluç, 2011: 54).

Sanat erbapları, anlatmak istediklerini çoğunlukla doğrudan değil, onlara estetik ve güzellik gömleği giydirerek anlatırlar. Sanatçının yetişme biçimi, dili kullanmadaki becerisi, güzellik ve ahenk anlayışı gibi unsurlar şiirde estetiği görünür hale getirir. Şairler şiire estetik kazandırırken sık sık teşbih, kişileştirme, mübalağa, tezat ve telmih gibi sanatlardan da yararlanırlar. Bir halk ozanı olan Fuad Zorlu da sosyal olayların ve gerçek yaşantıların anlatıldığı şiirlerinde edebî sanatlardan çoğunlukla uzak durmuş daha sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiş; aşk, güzellik, ölüm, yoksulluk gibi konuları işleyen şiirlerinde teşbih, tecahül-arif, telmih ve tezat sanatlarını sıkça kullandığı görülmektedir.

Şiirlerinde halk dilini kullanan Âşık Fuad Zorlu, bu dili yapmacıktan uzak, günlük konuşma dilinin sınırları içinde karşısında biriyle konuşuyor, biriyle sohbet ediyormuşçasına samimi bir iklim yaratarak kullanmayı tercih etmiştir.

Şiirlerinde çoğunlukla kullandığı dilin sentaks yapısına uygun davranan âşık, bazı şiirlerinde şiirin ahenk yönünü güçlendirmek, şiiri monotonluktan kurtarmak, sanat yapmak, söyleyeceklerini daha etkili kılmak, okuyucunun dikkatini üzerine çekmek gibi nedenlerle devrik yapıları tercih etmiştir.

Eve Gidiyor

Şu giden amcanın haline bakın,

Boynu bükük mahsun gidiyor.

Anneyi kaybetmiş yavru misali,

Eşi ölmüş viran eve gidiyor. (Uluç, 2011: 44).

3. Âşık Fuad Zorlu'nun Şiirlerinin Yapısı ve Muhteva Özellikleri

Âşık Fuad Zorlu'nun bir kasaba âşığı olduğu, geleneğin hâkim olduğu bir bölgede yetişmediği ve büyük ustalardan ders alma şansını yakalayamadığı gerçeğinden yola çıkarak şiirlerinin yapısını ele almanın daha doğru olacağı düşüncesindeyiz. Âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerinde genellikle 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsünü kullandığı görülmektedir. 11 heceli şiirlerde 6+5 veya 4+4+3 şeklinde duraklar kullanan âşık, 8 heceli şiirlerinde ise 4+4 ve 5+3 şeklinde durakları tercih etmiştir. Şairin hangi ölçüde olursa olsun şiirlerinde durak kusurları yaptığı, âşık tarzı şiir geleneğine özgü kuralları ihlal ettiği anlaşılmaktadır.

Şiirlerini genellikle Koşma nazım tipiyle kaleme alan âşık, Semai, Destan, Ağıt gibi Koşma tipine bağlı konu ve ezgi ağırlıklı türleri tercih etmiştir. Bu bağlamda tam bir halk ozanı özellikleri gösteren Fuad Zorlu, irticali ve telden söyleyen (saz çalan) âşık olmasından dolayı birçok şiirini türkü formuna sokmayı da ihmal etmemiştir. Nazım biçimi olarak genellikle dörtlüğü tercih eden âşığın, seyrek de olsa beşlikleri kullandığına şahit olmaktayız. Âşık, İrticali âşık sınıfına mensup olduğu için uyak sisteminde sık sık kusurlar işlemiş, bu hatalarını hece ölçüsüne de yansıtmıştır. Bütün bunlara karşın Fuad Zorlu'nun bazı şiirlerinde hem uyak düzenin hem de uyaklı sözlerde hatalar yapmadığı, usta âşıklara özgü şiirlere de rastlandığı görülmektedir.

Cennet Misali Göreme

Uçhisar kalesinden seyir edelim,-a

Göreme bağları cennet misali.-b

Şapka giymiş kayaları başına,-c

Sanki harbe giden yiğit misali.-b

Turistler Göreme'de gelmiş geziyor,-d

Kaleyle bağların resmin çekiyor.-d

Üzümleri yemelere doymuyor,-d

Sofrada oğul balı yiyor misali.-b

Üzümler dünyada adını almış,-e
Hamarat kadınlar pekmezi yapmış,-e
Hasta olan gelip bir yudum almış,-e
Lokman Hekim'in ilaçları misali.-b
(Uluç, 2011: 183)

Âşık Fuad Zorlu şiirlerinde genellikle fiil kökenli kelimeleri uyak olarak seçmiş, ender olarak da isim soylu kelimeleri, bazen de aynı şiirin farklı dördlüklerinde hem fiil hem de isim soylu kelimeleri tercih etmiştir. Âşıklık geleneğine bütünüyle olmasa da büyük oranda uyan Âşık Fuad Zorlu, ayak çeşitlerinden de çoğunlukla geniş-döner ayakları, türkü formunda olan şiirlerinde ise kavuştaktan dolayı tek ayakları tercih etmiştir. Şiirlerinde çokça uyak bozukluklarına tesadüf edilen şairin, bazen de uyaklı sözleri hiç kullanmadığı, şiirde ahengi redif üzerinden sağlamayı tercih ettiği görülmektedir.

Çok Zenginim

...

Başkasının sarayı var, atı var,
Bankalarda bonusu var, çeki var.
Kovan kovan arısı var, balı var,
Ben evimde bulgur pilav isterim.

...

(Uluç, 2011: 134)

Âşıklar

...

Para için kalem almaz eline,
Gönül kıran sözler gelmez diline,
Tek amacı girmek halkın gözüne,
Gönüllerin dostu olur âşıklar.

Âşığın sözleri sonra okunur,
Bazı mısralarda halı dokunur,
Asırlar sonunda adı duyulur,
Dünyasından garip olur âşıklar.
(Uluç, 2011: 141)

Âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerinde genel başlıklar altında toplarsak şu konular işlenmiştir: Güncel ülke ve yöre sorunları, sevdâ/aşk ve ızdırıp, dünyanın faniliği/acımasızlığı, yoksulluk/çaresizlik, toplumsal ve bireysel farklılaşmalar ve kuşaklararası çatışmalar, dini/tasavvufî mevzular, yöresel güzellikler/tabiat, tarih ve turizm unsurları, çeşitli meslekler, hayvanlar ve hayvan-insan arası ilişkiler (At, keklik gibi).

4. Âşık Fuad Zorlu'nun Şiirlerinde Kültürel Unsurlar

4.1. Cenaze Merasimi/Mezar Ziyaretleri: Türk inanç sisteminin en yaygın şekillerinden olan Atalar Kültür ve bu külte bağlı ölüm merasimi/mezar ziyaretleri Âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerine de ele alınmıştır. *En Büyük Servet* başlıklı şiirinde Fuad Zorlu:

Bu yuvada yetişip gelen nesiller,
Dünyaya ahrete neler ederler.
Gelirler mezara dua ederler,
Böylesi nesiller servet değil mi?

(Uluç, 2011: 42).

Âşık Fuad Zorlu *Dostum Var Benim* şiirinde de ölüm merasimi konusuyla ilgili kafen bezi, ağıt, tabut, dua, mezar, mezar taşı gibi unsurlara yer vermiştir:

Gahi güldüm gahi ağladım yol gittim,
Varamadım o görünen menzile.
Ben ömrümü bir telaşla geçirdim,
Sermayem *bir top bezim* var benim.

Nasip olur canım evde verirsem,
Sakin *ağlamayın* ardından benim.
Tabutumun üstüne çiçek istemem,
Dua edip ardından gönderin beni.

Mezarım çok süslü güzel olmasın,
Yeri belli olsun kayıp olmasın.
Adım yazılsın da şüpe olmasın,
Özleyip arayan olurlar beni.

(Uluç, 2011: 39).

Neden Gittin?

....

Azrail gelip de canım almadan,
Dostlarım götürüp namazım kılmadan,
Mezarım kazılıp kabre konmadan,
Gel de *taşlarımı dik kara gözlüm*.

Üstümde toprağın nemi gitmeden,
Toprağımda çakıl, diken bitmeden,
Susam çiçeklerim yaprak dökmeden,
Gel de *bir bardak su dök* sevgilim.

(Uluç, 2011: 198).

4.2. At Kültürü ve Atla İlgili Kavramlar: Türk kültüründe hayatın insandan sonra en önemli unsuru haline gelen at kültürü 1980’li yıllardan sonra zayıflamış,

günümüzde ise önemini bütünüyle kaybetmiştir. Türkün kanadı sayılan at, eşle bir tutulmuş, onun güzelliği güzellemelelere, ölümü ise ağıtlara konu olmuştur. Âşık Fuad Zorlu da *Doru Atım* adlı şiirinde atla ilgili isimlendirmelere ele almış ve şiirine bu unsurları yansıtmıştır.

Doru Atım

Unutmam gençlikle doru atımı,

Ben atıma atım bana âşıktı.

Doymazdım atıma yemi vermeden,

Ben atıma, atım bana âşıktı.

Alnı akıtmalı, kulak ileri,

Ayaklar sekili, parlar tüyleri,

Tanırdı uzaktan duysa sesimi,

Kucaklar öperdim duygum âşıktı.

Gemini takıp da eğer/eyer çekince,

Sıçrayıp binerek yola çıkınca,

Seğmende yarışıp başı alınca,

Ben yarışa atım bana âşıktı.

Kapının önüne çeker bağlardım,

Pancarı, yoncayı hemen atardım,

Terini kurutur tımar yapardım,

Baktıkça doyardım gözüm âşıktı.

...

(Uluç, 2011: 37, 38).

4.3. Hüma Kuşu/Devlet Kuşu/Umay Ana: Türk mitolojisinde Tanrı Bayülgen'den sonra iyilik/ihsan etme özelliklerle tanınan Umay Ana, kuş şekliyle algılanmış, çocuk ve kadınları koruması, talih getirmesi (Devlet Kuşu), çocuğa ilk nefesi üflemesi, sıkışıldığında yardım dilenmesi gibi (Bu el benim elim değil Umay Ana'nın eli) gibi özelliklerle kültürümüzün önemli bir parçası haline gelmiştir. İslam kültür çevresinde Fatma Ana'ya dönüşen Umay Ana, Türk kültür coğrafyasında günümüzde de mitolojik/inançsal öge olarak varlığını sürdürmektedir. Âşık Fuad Zorlu da *Gayri Giderim* şiirinde Hüma kuşunu dert dinleyen/yardım istenen varlık olarak simgeleştirmiştir.

Başım alıp gitsem dağlar başına,
Derdimi söylesem *Huma kuşuna*,
Girmişim ben gayri altmış yaşıma,
Bu dert yoldaşımış gayri giderim.

(Uluç, 2011: 57).

4.4. Nevruz/Kurban/Ramazan Bayramı: Türk kültür coğrafyasının geniş sahasına yayılmış, ilkel dönemlerden günümüze kadar Animizm/Naturizm temelli mitik/inançsal özellikleriyle bilinen Nevruz bayramı, Türkler arasında yeni yılın gelişi, tabiatın uyanması, barış ve kardeşliğin sembolü olarak algınmış, bu şekilde de kutlanmaya devam edilmiştir. Âşık Fuad Zorlu da Türk kültür unsuru olarak *Nevruz Bayramı* başlıklı şiirinde Nevruz'a dair duygu ve düşüncelerine yer vermiştir.

Bugün yirmi bir mart bahar bayramı,
Türk'ü, Kürt'ü bütün Orta Asya'yı,
Yad ederler, dedeyi, soyu, atayı,
Atalar mirası Nevruz Bayramı.

Bahar gelmiş güneş vurmuş dağlara,
Kar eriyip sular akmış bağlara,
Çiçek açmış, kuşlar konmuş dallara,
Bülbüller neşesi Nevruz Bayramı.

...

Yiğitler meydanda perdah ederler,
Ele ele güzeller halay çekerler,
Âşıklar sazlarla çalar söylerler,
Dostluklar günüdür Nevruz Bayramı.

(Uluç, 2011: 92).

Âşık Fuad Zorlu *Kurban Bayramı* başlıklı şiirinde ise Kurban Bayramı'nın ortaya çıkışıyla ilgili rivayetlere yer verdikten sonra halk arasında bayramın kutlama şekillerini tasvir etmiştir.

İbrahim Peygamber dua eyledi,
Oğlum olursa kurban eylerim dedi.
Yüce Mevla'm duayı kabul eyledi,
Vacip oldu bize Kurban Bayramı.

İsmail peygamber oldu yetiştii,
Mevla'm İbrahim'e emir eyledi,
Canının canını kurban ver dedi,
O günden mirastır Kurban Bayramı.

Kıyamadı oğlunu kurban etmeye,
Karşı gelmez İsmail Mevla emrine,
Mevla'm koç gönderdi kurban et diye,
Bize bayram oldu Kurban Bayramı.

Zenginler bayramda kurban keserler,

Etinden yoksula ikram ederler,
Gönüller gönüle gönül verirler,
Yaraya merhemdir Kurban Bayramı.

Yaşlılar kapıyı açık ederler,
Gençler kapı kapı durmaz gezerler,
Çocuklar el öper para beklerler,
Gönül deryasıdır Kurban Bayramı.

...

(Uluç, 2011: 85).

Şair *Ramazan Bayramı* şiirinde ise Nevşehir yöresinde Ramazan Bayramı ile ilgili inanç ve uygulamalardan bahsetmiştir.

İslam'ın şartının birisi oruç,
Çoşkuyla tutuyor İslam âlemi.
Bir nedenle orucunu tutmayan,
Haz mı alır senden şeker bayramı.
Ramazan gelirken bayram yaparız,
Çoşku ile biz sahura kalkarız,
Zeytinle hurmayla bir oruç açarız,
Bizim için bir ay şeker bayramı.
Bir başkadır ramazanın havası,
Yoktan çeşit dolar iftar sofrası,
Ramazan pidesi hele çorbası,
Doyulmaz tadına şeker bayramı.

...

Gelinler süslenir, altın takarlar,
Traş olur gençler saçın tararlar,
Çocukları yanlarına alırlar,
Ziyaret başlatır şeker bayramı.

...

(Uluç, 2011: 204).

4.5. Bağcılık/Üzüm Geleneği: Nevşehir bağcılık, üzüm ve şarap üretme geleneğiyle şöhret olmuş yörelerden biridir. TÜİK verilerine göre iller bazında Nevşehir 2008-2012 yılları arasında bağcılık sektöründe 8'nci sırada yer almaktadır. Bu bağlamda bağcılık, üzüm ve şarap kültürü Roma Döneminden günümüze kadar bölge kültüründe varlığını sürdürmüş, üzüm adlandırmaları, üzümde elde edilen ürünler, sofralık kültürü ve üzüm arasındaki ilişki halk kültürüne büyük oranda etki etmiştir. Âşık Fuad Zorlu da Kara Üzümüm başlıklı şiirinde bağ bozumu vakti, gençler arasında yapılan eğlenceler, yöreye ait adlandırmalar, üzümde elde edilen ürünler, şifa özellikleri gibi kültürel unsurlara değinmiştir. Âşık, Kanım Nerede? Şiirinde de kara pekmez, bal pekmezi, ekşi pekmez, parmak üzüm, kuru üzüm, çavuş üzümü, köftür, tabga, imir üzüm gibi bağcılığa ait terimlere yer vermiştir.

Kara Üzümüm

Ne söylesem kara üzümüm ben sana,

Tüm övgüler hepsi sana az gelir.

Adım memlekette dillere düşmüş,

Yiyenlere senin tadın kan verir.

Eylülde üzüm sermeye giderler,

Salkımı koparıp seni yiyenler.

Ara sıra gençler perdah ederler,

Damlara senin tadın cam verir.

Pekmezini köftürünü yaparlar,
Ceviz sarar sucuğunu asalar,
Sıraya küplere reçel koyarlar,
Her çeşidin hastalara can verir.

...

(Uluç, 2011: 79).

Kanım Nerde?
Kara pekmez özledim,
Bal pekmezi nerede?
Ekşi pekmez şerbeti,
Kabak reçeli nerede?

Parmak üzüm çalıda,
Kuru üzüm avcumda,
Hele şu mor buluta,
Çavuş üzümü nerede?

Köftür konmuş tabğa,
İğde, ceviz tarhana,
Çeteneli kavruğa,
Kabak çekirdek nerede?

...

(Uluç, 2011: 75).

4.6. Mutfak Kültürü: Âşık Fuad Zorlu'nun şiirlerinde Türk mutfak kültürüne ait yemek adları ve yemeklerin özelliklerine dair unsurların da yer aldığı görülmektedir. Yöre

mutfak kültürünü de şiirlerine bolca yansıtan âşık, çömlek paklası, bulgur pilavı, yufka, turşu, soğan, tuluk, dürüm, çörek, patlıcan söğürmesi, musakka, sirahne, şerbet, güveç, hevenk, dolma mantı, mercimekli kesme çorba, işkembe, kavurga, iğde, ceviz, köftür, mumbar dolması, zeldari yahnisi, sarımsaklı ayran, tandır, patates haşlaması, çorba, azık, yumurtalı dürüm gibi ulusal ve yöresel yemek isimlerine ve mutfak kültürüne ait terimlere yer vermiştir.

Çömlek Paklası

Ölmedim kokunu yollar geçeli,
Mutfağımıza düdüklüler gireli.
Yaşlı ninem garip anam öleli,
Sofrada görmüyom çömlek paklası.

Anam ölmeden tandır yakardı,
Patatesi haşlar çorba yapardı,
Kaburgayla paklayı hemen koyardı,
Yufkayla özledim çömlek paklası.

Akşam yorulup da eve gelince,
Koyun, inek sürüsü eve dönünce,
Anam evin damına sofraya kurunca,
Kokunla doyardık çömlek paklası.

Âşık Fuad kalem defteri aldı,
Adınla hasreti özlemle yazdı,
Sazı alıp sana bir türkü yaktı,
Âşıklar anası çömlek paklası. (Uluç, 2011: 25).

4.7. Höllük Geleneği

Höllük, bebeğin sıcak kalması ve sağlam olması için bacaklarının arasına elenmiş ve kavrulmuş olan toprağın konulmasıdır. Çocuk altına sıcak höllük konularak kundaklanır. Höllük tetanoz gibi bulaşıcı hastalıkların yayılması ve bebeğin ölmesine neden olabileceği gibi, bebeğin cildine zarar verebilir ancak killi toprak idrarı çabuk emdiği için pişikleri de önlemektedir. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları önemli geleneklerden olan höllüğe yatırma geleneği de Fuad Zorlu'nun şiirlerine yansımıştır.

Fakir Çocuğu

...

Anası emzirir sabah sütünü,

Kızdırır toprağı sarar bezini,

Dallar arasında ipten beşiği,

Uyur ağlar fakir çocuğu.

...

(Uluç, 2011: 180).

4.8. Çoban Kültürü

Atlı-göçebe Türk kültürü için en önemli mesleklerden biri de çobanlıktır. Çobanlık, Türkler arasında peygamberlik mesleği olarak kabul edilmiş, Dede Korkut boylarında Karaçuk Çoban Salur Kazan'ın en yakın arkadaşlarından biri olarak anlatılmıştır. Âşık Fuad Zorlu, Çoban Arkadaş şiirinde yöresine ait çoban kültürüne dair izlenimlerini ve duygularını da yansıtmıştır.

Çoban Arkadaş

Senden zengin var mı sürü peşinde,

Önünde koyunlar meleyip gider.

Sürmüşsün sürüyü dağın döşüne,

Çifte köpekler sürüyü güder.

Seher vakti koyun çanı, sesleri,
Derinden geliyor kavalın sesi,
Uzaktan getirir seherin yeli,
Kaval dinler bülbül, sürüyü güder.

...

Kış gelmiş de karlar yağmış dağlara,
Bağcıklı çorap, çarık giyer ayağa,
Başa bere, keçe alır sırtına,
Çift köpekle çoban sürüyü güder.

...

(Uluç, 2011: 133).

4.9. Âşıklık Geleneği/Gezgin Âşıklar

Meslek erbabı sayılan âşıklar, geleneksel olara sanatlarını sadece buldukları bölgede icra etmezler, ekonomik hayatın gereklerine uygun olarak köyden başlayarak büyük şehirlere kadar kalabalıkların ve zenginlerin olduğu yerlerde sanatlarını icra etmeyi tercih etmişlerdir. Dede Korkut'ta geçen "Kolça kopuz götürüp ilden ile begden bege ozan gezer, er cömerdin er nakesin (cimri) ozan bilir" sözü gezgin âşıklık geleneğine dair önemli deliller sunmaktadır. Âşık Fuad Zorlu da *Yaşlılık Yolunda* şiirinde söz konusu geleneğe dair önemli tasvirler yapmaktadır.

Elde sazım, sırtta eşya çantası,
Defterim, kalemim, ekmek bohçası,
Yeşil peynir bir de su matarası,
Yolda yazar söyler yürür giderim.

(Uluç, 2011: 119).

Sonuç olarak, Fuad Zorlu Nevşehir'de yaşamış bir kasaba aşığıdır. Âşıklık geleneğinin usta-çırak sürecini tam olarak yaşayamamış, bu nedenle geleneğin gereklerini

tam olarak yerine getirme kabiliyetine sahip değildir. Telden ve dilden söyleyen âşığımız, kendi şiirlerinden çok TV, Radyo gibi iletişim araçlarında söylediği türkülerle şöhret bulmuştur. Şiirleri teknik açıdan kusurlu olup ahenk bakımından da bazı şiirleri zayıftır. Âşık Fuad Zorlu kasaba âşığı olması nedeniyle güzellik unsuru olarak çevreden etkilenmiş, çevresinde gördüğü varlıkları güzellik ve benzetme unsurları olarak şiirlerine yansıtmıştır. Âşık Fuad Zorlu, şiirlerinde Nevşehir ve çevresini bütün yönleriyle ele almış, kendine ilham veren her unsuru şiirine sokarak, halk ozanlarına özgü niteliğini devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

Âşık Fuad Zorlu-Nevşehirli Halk Ozanı Fuad Zorlu Anısına, (2011), (haz. Mümin Uluç), Nevşehir: Kapadokya Kültür Derneği Yay.

Doğan, Metin (2012), *Derviş Muhammed Kolunda Gelenek, Etkileşim, Eğitim ve Âşıkî'nin Şiir Anlayışı*, Dokuz Eylül Üni. Eğitim Bil. Enstitüsü, İzmir.

Kaya, Doğan, (2000), *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Şişman, Bekir, (2015), "Günümüz Âşıklarında Rüya ve Bade Motifi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.41, Aralık.

NEVŞEHİR YEMEKLERİNİN FÜZYON MUTFAĞA UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. M. Doğan KAMIŞ

Okan TÜRK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mdkamis@nevsehir.edu.tr.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
okanturk1825@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. İbrahim İLHAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ibrahim@nevsehir.edu.tr.

ÖZET

Füzyon tanım olarak birleştirme anlamına gelmektedir. Füzyon mutfağı ise, dünya mutfaklarına ait farklı yemek anlayışlarının sentezlenip, yeni mutfaklar, yeni yemekler, yeni lezzetler yaratılmasıdır. Hem kendi mutfak kültürünün damak zevkine ayrılmak istemeyen turistler, hem de yerel mutfağını turistlerin beğenisine sunmak isteyen turistik bölgeler için sentez mutfak önemli bir imkân sağlayabilir. Bu nedenle araştırmanın temel amacı; Nevşehir yerel mutfağındaki yemekler ile dünya mutfağına ait yemeklerin füzyonunu oluşturarak, hem yabancı turistlerin yiyecek içecek ihtiyaçlarına daha iyi cevap verilebilmek, hem de füzyon uygulamaları ile yerel halkın da farklı mutfak kültürlerini tanıyarak yöresel yemeklerini turistlerin beğenisine sunmalarına yardımcı olacak tarifler oluşturmaktır. Araştırmanın yöntemini Nevşehir yerel mutfağına ait yöresel yiyecekler ve dünya mutfaklarına ait yiyeceklerin deneysel şekilde birleştirilmeleriyle yapılan füzyonlar oluşturmaktadır. Bu birleştirmeler Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi uygulama mutfağında, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü öğrencileri ile birlikte gerçekleştirilmiş, Nevşehir yerel mutfağı ve dünya mutfağına ait lezzetlerin birleştirilmesinden meydana gelen üç adet füzyon oluşturulmuştur. Hazırlanan füzyonlara ait standart yemek tarifleri, kullanılan malzemeler, miktarları ve sunum şekilleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mutfak Kültürü, Füzyon Mutfak, Standart Yemek Tarifi.

1.GİRİŞ

Turist, turizm olayına katılan ve yön veren, sürekli yaşadığı yeri ticari kazanç dışı nedenlerle geçici olarak terk ederek seyahat eden ve konaklayan; psikolojik tatmin arayan sınırlı harcama gücü ve zamanı ile tüketici davranışlarında bulunan kişidir (Usta 2009:8). Dünyada uluslararası seyahate çıkan turist sayısı her geçen yıl artmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tarafından (UNWTO), 2015 yılında 1 milyar 184 milyon kişinin uluslararası alanda seyahat ettiğini açıklanmaktadır. UNWTO tarafından açıklanan

Dünya Turizm Barometresi'ne göre, geçen yıl uluslararası alanda seyahat eden kişi sayısı bir önceki yıla göre yüzde 4,4 artış göstermektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/22.04.2016>). Bu denli büyük bir potansiyele sahip olan uluslararası turizm pazarında turist ihtiyaçlarını göz ardı etmek mümkün olmayacaktır.

Hacıoğlu (2014: 24) turistin ihtiyaçlar hiyerarşisini beş basamakta belirtmiştir:

Şekil 1. Turizm İşletmelerinde Müşteri İhtiyaçları Hiyerarşisi

Kaynak: Hacıoğlu, Necdet. Turizm Pazarlaması, 2014:24.

Bu ihtiyaçlar hiyerarşisine bakıldığında turistlerin yiyecek- içecek ihtiyacının hem en temel hem de üst ihtiyaçlardan olduğu görülmektedir.

Turist davranışları turistin geldiği ülke ve kültürüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Birçok turist tatilde belli davranış şekillerini göstermelerine rağmen, birçoğu da seyahatleri esnasında kendi toplumlarındaki kültür unsurlarını muhafaza etmek istemektedir (Avcıkurt 2009: 70). Bu durum turistlerin yiyecek- içecek davranışlarına da yansımaktadır. Bazı turistler gittikleri yerlerdeki tatları denemeye daha açıkken, bazı turistler ise alışkın oldukları damak zevkinden vazgeçmek istememektedirler. Füzyon mutfak turistlerin yiyecek içecek davranışlarındaki bu iki temel yaklaşımı birleştirerek her iki turist tipinin de ihtiyaçlarını karşılayabilmeye yardımcı olabilir.

Füzyon mutfak, dünya mutfaklarına ait farklı yemek anlayışlarının sentezlenip, yeni mutfaklar, yeni yemekler, yeni lezzetler yaratılmasıdır (www.gurmerehberi.com 23.04.2016). Doğdubay ve arkadaşları (2007:39) ise, füzyon mutfağı, çeşitli dünya mutfaklarının özel yemeklerinin birbiriyle karıştırılarak farklı bir mutfağın ortaya çıkması

şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlara göre füzyon mutfak Türk Mutfağına ait bir kebab yemeğinin, deneysel tarza yeniden yorumlanıp, onu bir Uzakdoğu sebzesi garnitürü ya da Fransız mutfağı sosuyla sunulması ve bu şekilde yeni yemekler üretmek sentez mutfak kültürü oluşturmak şeklinde örneklendirilebilir (www.gurmerehberi.com 23.04.2016).

Nevşehir'in de içinde bulunduğu Kapadokya Bölgesi çok sayıda yerli ve yabancı turist için önemli bir çekicilik merkezidir. Bu bölge yıl boyunca çok sayıda yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle çalışmanın temel amacı; Nevşehir yerel mutfağındaki yemekler ile dünya mutfağına ait yemeklerin füzyonunu oluşturarak hem Nevşehir'e gelmekte olan yabancı turistlerin yiyecek içecek ihtiyaçlarına daha iyi cevap verilebilmek, hem de füzyon uygulamaları ile farklı mutfak kültürlerini yerel halkın beğenisine sunmaktır.

Gastronomi uzmanlarına göre Türk mutfağı dünyanın en zengin mutfakları arasındadır (Yergaliyeva 2011: 62). Nevşehir yöresel mutfağı da, klasik Türk mutfağını yansıtmakla birlikte, tarih öncesi kültürlerin, farklı dinlerin ve toplumların birikimlerini barındırması nedeniyle önemli bir mutfak olarak görülmektedir (Güldemir ve Işık 2011: 151).

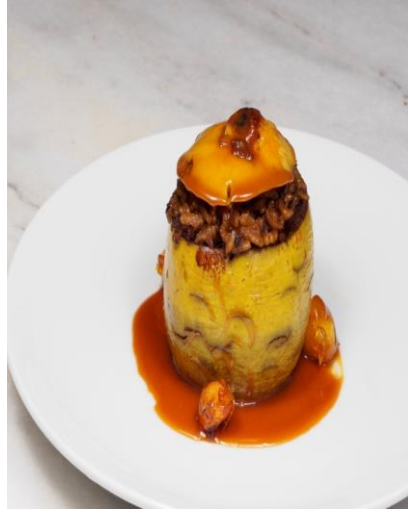
2. Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

Araştırmanın yöntemini Nevşehir yerel mutfağına ait yöresel yiyecekler ve dünya mutfaklarına ait yiyeceklerin deneysel şekilde birleştirilmeleriyle yapılan füzyonlar oluşturmaktadır. Bu birleştirmeler Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi uygulama mutfağında, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü öğrencileri ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Nevşehir yerel mutfağı ve dünya mutfağına ait lezzetlerin birleştirilmesinden meydana gelen üç füzyon oluşturulmuştur. Hazırlanan füzyonlara ait standart yemek tarifleri, kullanılan malzemeler, miktarları ve sunum şekilleri aşağıda belirtilmiştir:

A. Karamel Soslu Ayva Dolması

Malzemeler:

- 6 adet orta boy ayva
- 100 gr. dana kıyma
- 0,5 su bardağı pirinç
- 3 çay bardağı üzüm pekmezi
- 1 çay kaşığı tarçın
- 1 çay kaşığı yenibahar
- 1 çay kaşığı karabiber
- 1 yemek kaşığı tereyağı
- 3-4 adet karanfil
- 1 tutam ayva çekirdeği
- Sosu İçin;
- 1 su bardağı şeker
- 50 gr tereyağı
- 1 su bardağı taze krema

Resim 1. Karamel Soslu Ayva Dolması

Yapılışı:

Ayvalar, üst kısmı kapak olacak şekilde kesilir, içi oyularak limonlu suda bekletilir. Yarım su bardağı pirinç yıkanıp süzülür, kıymaya eklenir. Tarçın, yenibahar, karabiber ve tereyağı eklenip kıyma harmanlanır. Dolma içi ayvaların içine doldurulur. Yaklaşık beş su bardağı su ile üç çay bardağı pekmez karıştırılarak tencereye oturttuğumuz ayvaların üzerine dökülür. Üzerine karanfil eklenerek pişirilmeye bırakılır. Ayva dolmaları pişerken bir yandan da karamel sos yapılır. Karamel sos için şeker bir tencerenin içine alınır, ocağa konur ve sürekli karıştırılarak sararması sağlanır. Topaklanma olmamasına dikkat edilir. Ayrıca ateşte fazla bırakıp yanmaması gerekmektedir. Üzerine tereyağı eklenir. Yağ iyice eridikten sonra kreması eklenir ve kesilmemesi için iyice çırpılır. Ocaktan alınan krema soğuması için bir kaba boşaltılır. Ayva dolmaları piştikten sonra hazırlanmış olan karamel sos üzerine dökülerek servis edilir.

B. Sızgıtla (Kuru Kıyma) Yapılmış Cottage Pie

Malzemeler:

- 1 kg kıyma
- 1 adet büyük boy soğan
- 1 adet çarliston biber
- 250gr garnitür
(bezelye, doğranmış havuç)
- 1 kg patates
- Yarım su bardağı süt
- 50 gr sıvı yağ
- 100 gr tereyağı
- 1 su bardağı et suyu
- 1 tatlı kaşığı salça
- 150 gr teze kaşar peyniri
- Tuz
- Karabiber

Resim 2. Sızgıtla Yapılmış Cottage Pie

Yapılışı

Patatesler soyulur ve suda haşlanır. Haşlanan patatesler; süt, tuz ve tereyağı ile patates püresi haline getirilir. Soğan kıyılır, ocağın üzerine aldığımız tencerenin içine yağ eklenerek pişirilir. Sonra sızgıt (kuru kıyma), bezelye, biber ve küçük küçük doğranmış havuçlar eklenerek pişirilir. Pişirilen bu karışım bir kaba alınır. Salça et suyunda eritilir ve kıyma karışımının içine dökülür. Bu karışımın üzeri patates püresiyle kaplanır. En üstüne de rendelenen kaşar peynirleri eklenerek 180C de 20-25 dakika pişirilir.

C. Kuru Kaymaklı Makaron

Malzemeler:

- 4 adet yumurta akı (3 gün oda sıcaklığında bekletilmiş)
- 400 gr pudra şekeri
- 210 gr toz şeker
- 310 gr elenmiş toz badem
- 150 gr kuru kaymak
- 80 gr krema
- 100 gr fildişi çikolata
- 60 gr bal

Resim 3. Kuru Kaymaklı Makaron

Yapılışı;

Kurabiyesi için:

Yumurta akı ağır devirde çırpılmaya başlanır. Çırpılan yumurta akının içine azar azar toz şeker eklenir ve yüksek devirde çırpılarak kar haline getirilir. Bu karışımın içine elenmiş toz badem ve pudra şekerinin yarısı eklenir. Dikkatli bir şekilde karıştırılır. Sonra diğer yarısı da eklenerek karıştırılır. Sıkma poşetlerine alınan karışım yağlı kağıt serili fırın tepsisine aralıklarla küçük küçük sıkılır. Kabarcıkları önlemek için fırın tepsi sert biçimde tezgâha 3-4 kez vurulur. 40 dakika bekletilir. Fırında 160 C de 12 dakika pişirilen makaron kabukları 4 dakika da fırının ağzı açık kalacak şekilde bekletilir. Sonra fırından çıkarılan makaron kabukları birkaç dakika bekledikten sonra spatula yardımıyla çıkartılır.

Kuru kaymaklı ganaj için: Krema tencereye konulur kaynamaya yakın fildişi çikolata ve kuru kaymak eklenir. Kısık ateşte karıştırılarak kaynatılır. Buzdolabına

konularak 45 dakika bekletilir. Makaron kabuklarının arasına bu karışımlar bal ile karıştırılarak sürülüp servis edilir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Nevşehir yerel mutfağındaki bazı yemekler ile dünya mutfağına ait bazı yemeklerin füzyonunu oluşturarak hem Nevşehir'e gelmekte olan turistlerin yiyecek içecek ihtiyaçlarına daha iyi cevap verilebilmek, hem de füzyon uygulamaları ile yerel halkında farklı mutfak kültürlerini tanıyarak yöresel yemeklerini turistlerin beğenisine sunmalarına yardımcı olacak tarifler oluşturmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Nevşehir yerel mutfağına ait yöresel yiyecekler ve dünya mutfaklarına ait yiyeceklerle deneysel şekilde birleştirilmeler yapılarak üç adet füzyon oluşturulmuştur. Ortaya çıkan bu yiyecekler Nevşehir mutfağının füzyon mutfağına uygunluğunun göstergesi olarak düşünülebilir. Farklı tatların ortaya çıkması yemek kültürü yelpazesini genişletmeye yardımcı olacağı gibi menülere yeni soluklar getirecektir. Bu durum yöredeki turizm faaliyetlerine olumlu etki yaparak, gastronomi turizmi açısından da çekicilik unsuru oluşturabilecektir.

Yöreyi ziyaret eden turistler açısından bakıldığında ise; bazı turistlerin gittikleri yerlerdeki tatları denemeye daha açık olduğu, bazı turistlerin ise alışkın oldukları damak zevkinden vazgeçmek istemedikleri görülmektedir. Bu durumda füzyon mutfak uygulamaları turistlerin yiyecek içecek davranışlarındaki bu iki temel yaklaşımı birleştirerek yiyecek- içecek işletmelerinin her iki turist tipinin de ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmelerine olanak sağlayacaktır. Bu durum yöredeki yiyecek içecek işletmelerinin misafirlerinin memnuniyetini sağlamalarına katkı sağlayabilir.

Çalışmada örnekleri verilen füzyon uygulamaları hem unutulmaya yüz tutmuş Nevşehir yemeklerinin farklı sunumları ile yerel mutfak kültürünün tekrar canlanması ve bilinirliğini sağlamaya, hem de yöre mutfağının tanıtılmasında ilgi çekiciliği artırmaya katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Avcıkurt, C. (2009). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Doğdubay, M., Girgin, K. G. ve Giritlioğlu, İ. (2007), Yiyecek-İçecek Endüstrisinde Bir Pazarlama Stratejisi Olarak Ürün Geliştirme Çalışması (Füzyon Mutfak Uygulaması). *1. Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 33-41*.
- Güldemir, O. ve Işık, N. (2011). Nevşehir Mutfak Kültürü ve Yemekleri. *1. Uluslararası Nevşehir -Tarih ve Kültür Sempozyumu, 6. Cilt. Nevşehir, 16-19 Kasım*.
- Hacıoğlu, N. (2014). *Turizm Pazarlaması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2009). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yergaliyeva, A. (2011). *Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yerel Mutfağın Yeri (Uralsk Bölgesi 'ndeki Restoranlar Üzerine Bir Araştırma)*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- <http://www.ekonomi.gov.tr/> Erişim Tarihi:22.04.2016
- <http://www.gurmerehberi.com/sozluk/fuzyon-mutfak/> Erişim Tarihi:22.04.2016

HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN ÖLÜM TARİHİ HAKKINDA

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL

Ahi Evran Üniversitesi

mfkoksal@gmail.com

ÖZET

Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölüm tarihi olarak bilim çevrelerinde bugün genellikle hicri 669 (1270/71) senesi kabul edilmiştir. Neden bu tarihin kabul edildiğine dair kaynaklara inildiğinde tatmin edici gerekçelere, bilgi ve belgelere ulaşılamamaktadır. Türk kültür ve tasavvuf tarihinin yanı sıra tarihî ve siyasî bir unsur olarak da devrinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hacı Bektaş'ın ölüm tarihinin tespiti, başta onun Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rolü olup olmadığı meselesi olmak üzere pek çok hususa ışık tutabilecektir.

Bugünkü bilgilerimize göre ne zaman ve ne şekilde öldüğüne dair elimizde kesin veriler yoksa da tebliğimizin açılımında da görüleceği üzere muhtelif tarihlere kayıtlı eldeki birçok yazma eser, Hacı Bektaş'ın ölüm tarihini 1270/71 yılı veya bu yıl civarı bir tarih olmaktan çok, 14. yüzyılın ilk çeyreğine, hatta Orhan Gazi dönemine kadar götürmektedir.

Araştırmalarımız neticesinde Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi olarak kayıtlı tam dokuz farklı tarih tespit ettik. Tebliğimizde, yukarıda ifade edilen hicri 669 tarihi ve kaynaklarda en çok geçtiğini gördüğümüz hicri 738 tarihi üzerinde daha çok durulmak üzere, kaynaklarda tespit ettiğimiz diğer tarihler bilim âlemiyle paylaşılacak ve bunların bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş, Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu

ABOUT THE DEATH DATE OF HACI BEKTASH-I VELI

ABSTRACT

It's generally accepted hijri 669 (1270\71) year by science communities as the death date of Hacı Bektash-i Veli. When it is got to the bottom of why this date is accepted, it is unlikely to reach satisfying reasons, information and documents. Determination of death date of Hacı Bektash, who is one of the most significant characters of his own period as historical and political figure in addition to Turkish culture and Sufism history, will be able to shed light on especially from whether he had role in foundation of Ottoman Empire or nor to many other issues.

Even if there are not certain datas related to when and how Hacı Bektash died with reference to the information that we have today, as can be seen from the content our report, many written works in hand stored to various dates carry the death date of Hacı Bektash to the first quarter of 14th

century and even to Orhan Gazi period rather than 1270/71 year or a date around this year.

As a consequence of our searches, we determined totally 9 different dates as the death date of Hacı Bektash. In our report, on condition that we lay emphasis on hijri 669 year above-mentioned and hijri 738 year primarily mentioned in sources, other dates that we determined in sources will be shared with science world and an evaluation will be done.

Key Words: Hacı Bektash, Bektashism, the foundation of Ottoman Empire

Hacı Bektaş'ın ölüm tarihiyle ilgili farklı kayıtlar, görüş ve değerlendirmelere geçmeden önce, bu tarihin neden önemli olduğunu izah etmek gerekir. Onun Türk tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biri olmasının yanı sıra siyasi tarihimizin de kayda değer bir figürü olduğunu düşündüğümüzde, ölüm tarihinin ehemmiyeti daha da öne çıkmaktadır. Siyasî tarih açısından önemi, onun yaşadığı dönem içerisinde devlet-toplum ilişkileri bağlamındaki yeriyle de doğrudan ilişkilidir. Zira Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölüm tarihi, öteden beri onun Osmanlı devletinin kuruluşundaki rolüyle ilişkilendirilmesinde bir mikyas olarak kabul edilmektedir. Şöyle ki; Hacı Bektaş'ın tebliğimizin başında sözünü ettiğimiz 1270'li tarihlerde ölmesi demek, onun Osman Gazi'yle ve dolayısıyla Osmanlı devletinin kuruluşuyla herhangi bir alâkasının olmadığını; 1300'lü yıllarda ölmesi ise Osman Gazi ile görüştüğünün ve dolayısıyla devletin kuruluşunda manevî nüfuzuyla önemli rolü olduğunun da kabulü (veya en azından bunun mümkün olduğu) anlamına gelmektedir. Konu üzerine görüş beyan eden tarihçi ve araştırmacıların çıkarımları, bu çizilen çerçeve netliğinde belirgin değilse de Hacı Bektaş'ın ölüm tarihinin asıl önemi buradadır. Aslında tarihçiler ve ciddi araştırmacılardan ziyade, ikinci, üçüncü el kaynaklardan devşirdikleri yarım yamalak bilgilerle bu konuda yorum yapmaya çalışan heveskâr kalemler bu hususu daha çok irdelemişler, konuyu kendi siyasî kanaatlerine göre şekillendirmeye çalışmışlardır.

Günümüz tarihçilerinin meseleyi böyle bir sonuca bağlamak endişeleri olmamakla birlikte onlar da taç / külâh giydirme ve kılıç kuşanma meselesinin sahihliği, buradan hareketle de Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuyla Hacı Bektaş'ın hakikatte irtibatı bulunup bulunmadığı meselesini araştırırken tabii olarak mezkûr ölüm tarihi meselesi çalışmalarının odak noktasını oluşturmuştur.

Bildirimizde, öncelikle Hacı Bektaş'ın ölüm tarihine dair doğrudan veya dolaylı bilgi bulunan eserler hakkında bilgi verilecek, sonra son tarihçi ve araştırmacıların tespit

ve değerlendirmeleri üzerinde durulacak, nihayet pek çoğu ilk defa bu çalışmayla tespit edilen dokuz farklı ölüm tarihi kaynaklarıyla birlikte gösterilecek ve özellikle kayda değer ölüm tarihleri değerlendirilecektir.

Hacı Bektaş-ı Velı hakkında, yaşadığı dönemden kalma bir belge bulunmadığı gibi o devirlerde yazılmış herhangi bir eserde de ondan bahsedilmemektedir. Bu durumu, şıkpaşazade'den bu yana, döneminde tanınmadığı, sonradan şöhret bulduğu şeklinde yorumlayanlar varsa da¹ bunun çok hakkaniyetli bir tutum olmadığını kaydetmek gerekir. Zira sadece Hacı Bektaş'tan bahseden eser veya belge konusunda değil diğer eserler konusunda da bu asırlar son derece meçhul ve karanlıktır. Ynus Emre, şeyh Edebalı, Ahi Evran, Glşehrı, şık Paşa ve benzeri mutasavvıf ve/veya şairler için de bu böyledir. Daha sağlığında şiirleri dilden dile dolaşmaya başlayan Ynus Emre'nin *Dıvn*'ının kendi döneminde istinsah edilmiş bir nüshası yoktur. Aynı şekilde çok tanınan ve okunan bir eser olduğuna kuşku olmayan *Garıbnme*'nin elimizdeki en eski nüshaları XV. yüzyılın başlarında istinsah edilmiştir. Kaldı ki kendi dönemi diyebileceğimiz ve o dönem Anadolu tasavvuf tarihiyle ilgili en mühim kaynaklardan olan Eflkı'nin *Menkubu'l-arifn*'inde (yazılış tarihi: 1318/19), şık Paşa'nın oğlu Elvan elebi'nin XIV. yüzyıl ortalarında yazdığı, en az Eflkı'nin eseri kadar önemli *Menkubu'l-kudsiyye*'sinde (yazılış tarihi: 1358/59) Hacı Bektaş'tan bahsedilmektedir. Eflkı'nin çağdaşı Iraklı Ebu'l-Ferec el-Vasatı'nin (. 1343) *Tiryaku'l-Muhibbın* adlı eserinde adının ve tarikat silsilesinin kaydedilmiş olması (Coşan trsz.: XXIV) şöhretinin hem sonradan oluşmadığını hem de yaygınliğını gösteren bir başka vesikadır. Özellikle Elvan elebi'deki kayıtlar, ilk defa şıkpaşazade'nin söylediği ve zamanla çok kabul gören hatta günümüz bazı tarihçi ve araştırmacıları tarafından da sıklıkla atıf yapılan "Hacı Bektaş'ın etrafında müritler toplama kabiliyeti bulunmayan, kendi hlinde bir meczup dervif" olduğu tezini nakzeder mahiyettedir.²

¹ Mesela Ahmet Yaşar Ocak, İşlm Ansiklopedisi'ne yazdığı "Hacı Bektaş-ı Velı" maddesinde bu kanaattedir (1996: 455): "*Bektaşlık tarikatının teşekkülüne adı karışan Hacı Bektaş-ı Velı'nin, devrinin kaynaklarında hemen hiçbir iz bırakmadığına bakılırsa yaşadığı dönemde yaygın bir şöhrete sahip olmadığı söylenebilir.*"

² Eflkı, Hacı Bektaş'ın müritleri olduğunu, onun bunlardan İşhak adlı birini Mevln'ya gönderdiğini anlatır (Ahmed Eflkı 1995: 2/597). Keza Elvan Çelebi, Hacı Bektaş'tan bahsederken onun "sır sahibi", "kaf'tan kaf'ı tutmuş" (şöhreti yayılmış), "pek çok halifeleri olan" yani tanınmış bir mürşit olarak anlatır (Erünsal-Ocak 1984: 170-171). şu hlde şıkpaşazade'nin sözlerinin gerçeği yansıtmadığı açıktır.

Hatıboğlu'nun XV. yüzyıl başlarında Hacı Bektaş'ın *Makâlât*'ını *Bahru'l-hakâyyık* adıyla nazmen tercüme etmesinin (yazılış tarihi: 1409/10) de onun tesir ve şöhretini göstermesi açısından önemlidir. Arapça yazılmış olup Osmanlı biyografi eserlerinin en eskisi olarak bilinen *Şakâyyıku'n-nu'mânıyye*'de de (yazılış tarihi: 1558). Hacı Bektaş bir madde olarak mevcuttur (Furat 1985: 20). Keza Mecdî'nin *Şakâyyık* tercümesi olan *Hadâyyıku'ş-Şakâyyık*'ında da (yazılış tarihi: 1587) Taşköprizâde'ye birtakım ilâvelerle Hacı Bektaş'a yer verilir. Doğrudan tarih kitabı kabul edilen eserler arasında Hacı Bektaş'ın anıldığı ilk eser, aynı zamanda derli toplu ilk Osmanlı tarihi de sayılan Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ıdır (yazılış tarihi: 1450/51). Oruç Bey, Neşri, Kemal Paşazade, gibi diğer ilk dönem Osmanlı kroniklerinde de Hacı Bektaş'tan bahsedilir.

Fakat bu saydığımız kaynakların hiçbirinde ölüm tarihi bulunmadığı gibi buna dair işaret kabul edilecek ifadeler de mevcut değildir.

Yakın döneme gelindiğinde Köprülüzade Mehmed Fuad, Ali Emîrî, Hilmi Ziya (Ülken), John Kingsley Birge, Baha Said, Abdülbaki Gölpınarlı, Esat Coşan gibi isimlerin Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi meselesini ele aldıklarını görüyoruz. Günümüzde de zaman zaman tartışılan bu mesele üzerine Rıza Yıldırım ve Hasan Basri Karadeniz gibi tarihçiler de çalışmalarında bilvesile değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Hem bunların bir kısmını başka bir çalışmamızda (Köksal 2014a: 62-67) etraflica ele aldığımız hem de bildirinin sınırlarını zorlamamak o çalışmamıza atıf yapmakla yetinerek doğrudan konumuza geçeceğiz.

Âşıkpaşazâde Tarihi'nde de diğer tarihlerde de Hacı Bektaş Velî'nin ölüm tarihine dair bir kayıt mevcut olmadığını söylemiştik. Böyle olmakla beraber bu eserlerde onun Osman Gazi'yle görüşüp görüşmediği meselesi tartışılmıştır ki yukarıda da söylediğimiz gibi ölüm tarihinin önemi zaten tam da bu meseleyle ilgilidir. “*Oruç Bey, Kemal, Anonim Tarih ve Neşri, Osmanlı sultanı (Osman veya Orhan Gazi) ile Hacı Bektaş Velî arasında bir bağın mevcudiyetini ileri sürerler. İkinci grup tarihçiler, Âşıkpaşazâde, Kemalpaşazâde, Hadidî ve Lütfi Paşa ise böyle bir bağı reddederler. Birinci grubun Osmanlılar'ın merkezdeki önemli askerleri Yeniçeriler'in Bektaşîler'e ait özel giysi 'ak börk'ü Hacı Bektaş Velî'nin izni ile giydiği iddiasına mukabil, ikinci grup Yeniçeriler'in ak börkü Orhan Gazi'nin kardeşi Alaeddin Paşa'nın tavsiyesi üzerine giydiklerini belirtirler.* (Karadeniz 2006: 8)”. İşin ilginç yanı, ikinci gruba giren tarihçilerin hiçbirinin,

bu görüşmenin olamayacağını kronolojik bir gerekçeye bağlamamasıdır. Yani, en katı muhalif Âşıkpaşazâde'nin bile itiraz noktaları arasında, Hacı Bektaş'ın Osman Gazi veya Orhan Gazi ile görüşmesinin yaşadığı dönem itibarıyla mümkün olmadığına dair bir iddiası bulunmamaktadır. Karadeniz, ileriki dönemlerde yazılan tarihlerde görülmeyen bu tartışmanın XV. ve XVI. yüzyıl başlarında yazılan tarihlerde yer bulmasının, bu tarihçilerin Hacı Bektaş Velî-Osmanlı ilişkisine bakışları ve Bektaşiliğe karşı tutumları ile doğrudan orantılı olduğunu, Oruç Bey, Kemal, Neşrî tarihleriyle anonim tarihin Bektaşiler'i Osmanlı Devleti yanına alma taraftarı iken, Âşıkpaşazâde'nin devleti ele geçirecekleri kaygısıyla onları şiddetle reddettiğini kaydeder (2006: 8). Rıza Yıldırım ise (2009: 142) Âşıkpaşazâde'nin "Bektaşilerle mücadele halinde bir kampın görüşleri"ni temsil ettiği için Hacı Bektaş ve Bektaşilerle ilgili iddialarında objektif olmadığı ve bir "garaz"ın bunları yazdırdığı kanaatindedir.³

Şimdi Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi olarak türlü yazma eserlerde, vakfiyelerde veya daha yeni yayınlarda kaydedilen tarihleri tek tek ele alalım:

1) Genel Kabul Gören Tarih: 669 (1270 /71)

Fuad Köprülü, Ali Emîrî, John Kingsley Birge, Abdülbaki Gölpınarlı, Esat Coşan, Ahmet Yaşar Ocak gibi pek çok bilim adamı, Hacı Bektaş'ın 669 tarihinde vefat ettiği kanaatindedirler veya Osman Gazi ile görüşmesinin muhtemel olmadığı düşüncesiyle yaklaşık bu tarihlerde ölmüş olması gerektiği görüşünü savunurlar.

Pek çok konuda olduğu gibi bu hususta da -tespit edebildiğimiz kadarıyla- ilk görüş beyan eden isimlerin başında Fuat Köprülü (Köprülüzâde Mehmed Fuad) gelmektedir. *İlk Mutasavvıflar*'da Hacı Bektaş'ın Osmanlı beyleriyle görüştüğü fikrini sadece "esatir" olarak kabul eden Fuad Köprülü'nün tavrı, Hacı Bektaş'ın hicrî VIII. miladî XIV. yüzyıl başlarından önceki bir tarihte ölmüş olması gerektiği yönündedir.

³ İleride görüleceği üzere "garazkârlık" meselesini de ilk kez Köprülü dile getirmiştir. Biz de böyle bir garaz olmasını mümkün ve muhtemel görüyoruz. Bize göre bu garaz, Âşık Çelebi'nin oğlu Elvan Çelebi'nin Kırşehir'den ayrılmasına da yol açmış olabilecek bir nüfuz mücadelesi olabilir. Dönemin en mühim kültür merkezlerinden olan Kırşehir'de bir yandan Ahilerin bir yandan Bektaşilerin güçlü bir şekilde mevcudiyeti, Elvan Çelebi'yi dedesinin geldiği Amasya'ya yeniden göç etmek mecburiyetinde bırakmış; bu durum, o soydan gelen Âşıkpaşazâde'de böyle bir tesir vücuda getirmiş olabilir. Bu garaz veya tarafgirliği, Basri Karadeniz'in belirttiği Osmanlı'nın kuruluşunda Hacı Bektaş'a ve Bektaşilere paye verilmesini bertaraf etme endişesinin beslediğini söylemek yanlış olmaz.

Onun, Hacı Bektaş'a dair kimi kanaatleri zamanla değişmesine rağmen⁴ *İlk Mutasavvıflar*'da dile getirdiği (1918: 56) Osman olsun, Orhan olsun, Osmanlı sultanlarıyla görüşmediği düşüncesi değişmemiştir. Mesela sonradan kaleme aldığı "Bektaş" maddesinde de "*Osman Gazi'ye kılıç kuşattığı veya tac giydirdiği hakkındaki rivayetlerin de XV. asrın galiba ilk yarısında Bektaşiliğin imparatorluk içinde güçlü bir mevki kazanmasından sonra meydana çıktığı*" görüşündedir (1997: 461). Ona göre "*Hacı Bektaş'ın Osmanlı hükümdarlarıyla mülâkatı yahud Yeniçeri Ocağı'nın te'sisindeki rolü hakkındaki iddiaların tarihi bir esası yoktur.* (Köprülü 1981: 170-171)".

Köprülü, "*Amasyalı Hüseyin Efendi'nin⁵ şifahen verdiği malumata göre, Kırşehirli Şeyh Süleyman bin Hüseyin'in hicrî 691 tarihli vakfiyesinde⁶ mevkûfâtın mevkii tayin edildiği esnâda 'fi nâhiyeti'l-merhûm el-Hâcc Bektaş kuddise sırruhû...'* ibaresine tesadüf olunuyormuş. *Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu tarihten evvel vefat ettiğini gösteren bu vesika, onun hangi devirde yaşadığı hakkında yukarıda verdiğimiz malumatı ispat etmiş oluyor.*" (1918: 228) demektedir.

Ali Emîrî, Köprülü'den bir yıl sonra yazdığı "*Müessis-i Devlet-i Aliyye Osman Gazi Hazretlerinin Taklîd-i Seyf Merasimi*" başlıklı makalesinde önce "*Ahmed Eflâkî'nin 718 tarihinde kaleme almış olduğu Menâkıb'ında Hacı Bektaş'ın hayatta olmadığı anlaşılıyor.*" dedikten sonra Köprülü'nün sözünü ettiği vakfiyeye istinat ederek vefat tarihini daha geriye çeker. Ali Emîrî bu hususta şunları söylüyor (1335: 470): "*Kırşehir'de medfûn Şeyh Süleymân-ı Velî hazretlerinin 695 tarihli vakıfnâmesinde bazı arazinin hududunu beyan sırasında 'merhûm Hâcî Bektaş-ı Velî'nin arazisine mülâhık' tabirini*

⁴ Köprülü ilk çalışmalarında özellikle Âşıkpaşazâde'nin tesiri altındadır. *Tevârih-i Âl-i Osmân*'da geçen Hacı Bektaş'la ilgili "tarikat tesis edemeyecek bir meczup" mealindeki sözleri önce savunan Köprülü, sonradan yazdığı "Bektaşiliğin Menşe'leri" başlıklı makalede, Eflâkî'de adının geçmesi ve Hatiboğlu'nun H. 812'de kaleme aldığı manzum tercümede Hacı Bektaş hakkında kullandığı saygılı ifadelerden hareketle -Âşıkpaşazâde'nin bu tavrının "garazkârane" olduğunu söyler (1341: 138) ancak Osmanlı padişahlarıyla görüşmüş olamayacağını bu makalede de tekrarlar: "*Hacı Bektaş'ın Birinci Osman'la mülâkatı hakkında Bektaşî menkıbenâmelerinde mevcut rivayetlerin aslı olmadığı gibi yeniçeriliğin ilk ihdasında müşârun ileyhe hayur dua ettiği rivayeti de aslâ kabul edilemez; 'İlk Mutasavvıflar'da gösterdiğimiz vechile Hacı Bektaş'ın vefatı bundan çok evveldir.* (1341: 139)"

⁵ Amasya Tarihi müellifi Hüseyin Hüsameddin olmalı.

⁶ Bu vakfiye, başka konularda da araştırmacıların zaman zaman kullandıkları, ileride bilvesile tekrar bahsedeceğimiz Arapça bir vakfiyedir.

zikrediyor ki *Cenâb-ı Hacı Bektaş-ı Velî hazretlerinin 695 tarihinde vefat etmiş bulunduğunu isbat ediyor.*⁷

Ali Emîrî, bir başka delil olarak da 706 tarihli bir Ahi Evran vakfiyesine atıfla “*Kezâ Ahi Evran-ı Velî hazretlerinin 706 tarihli vakıfnâmesinin iki mahallinde hudûdu beyan sırasında kazâ-yı Hacı Bektaş-ı Velî ibaresi muharrerdir. Hâlbuki Hacı Bektaş-ı Velî zamanında orasının ismi ismi Karahöyük’tür. Demek ki 706 senesinde Hacı Bektaş-ı Velî vefat etmiş ve hem de nâm-ı ‘âlîleri teşkil olunan kazâyâ yadigâr kalmıştır.*” (1335: 470) demektedir.⁸

J. Kingsley Birge de 1937’de yazdığı kitabında bu konuyu da ele alır. Birge, Hacı Bektaş’ın hayatını “ananevî” ve “tarihî” olmak üzere iki başlık altında işler. Ananevî hayatı olarak takdim ettiği bölümde, Bektaşî geleneğinde genel olarak benimsenen hicrî 738 (1337/38) tarihinden bahseder (Birge 1991: 36-39).⁹ Tarihî hayatını anlatırken kullandığı referanslar ise türlü vesilelerle yukarıda zikrettiğimiz gibi aşağıda da bahsedeceğimiz bazı vakfiyelerdir. Bunlar Köprülü ve Ali Emîrî’nin sözünü ettikleri Şeyh Süleyman-ı Velî’nin vakfiyesi, Ahi Evran vakfiyesi ve Hilmi Ziya’nın (Ülken) tespit ettiği bir vakfiyedir. Bu bölümde yeni bir şey söylemeyen Birge, adı geçen makalelerdeki mevcut bilgileri ortaya koyar. Netice itibarıyla Birge de kanaatini Hacı Bektaş’ın 1297 yılından önce ölmüş olması gerektiği yönünde açıklar (1991: 46).

Hacı Bektaş’ın ölüm tarihine dair önemli tespitite bulunanlardan biri de Abdülbaki Gölpınarlı’dır. Sadettin Nüzhet ile girdikleri bir bilimsel tartışma neticesinde kaleme aldığı anlaşılan *Yûnus ile Âşık Paşa ve Yûnus’un Bâtınîliği* başlıklı kitapçığında, Köprülü’nün yukarıdaki notunu da ilave eder ve farklı iki belge ortaya koyar. Gölpınarlı burada;

“Ahîren Ankara Kütüphanesi’nde Hacı Bektaş’tan getirilen kitaplar arasında 8/1 132 numarada mukayyed ‘Esrâr-ı Hurûfnâme-i Kaygusuz Sultan Kaddese Sırrahulmenân’ adlı küçük bir risalenin bir yaprağında ‘Hazîne-i Celîle’den şeref-vürud

⁷ Görüldüğü gibi Köprülü’nün Amasyalı Hüseyin’den naklen bahsettiği vakfiye 691, Ali Emîrî’nin bahsettiği vakfiye ise 695 tarihli. Bizim gördüğümüz vakfiye ise (Bkz. Resim 1) 695 tarihli. Biraz aşağıda görüleceği üzere Esat Coşan da 697 tarihli bir sureti haber vermektedir ki bunların hepsi aslında aynı vakfiyedir (!).

⁸ Bu vakfiyeden İ. Hakkı Uzunçarşılı da bahsederek “*Hacı Bektaş’ın 1277’den evvel vefat ettiği anlaşılıyor.*” demiştir (Uzunçarşılı 1972: 531). Uzunçarşılı’nın izahat vermeden “kayıttan anlaşılıyor” demekle yetindiği kayıt, herhâlde Ali Emîrî’nin de değindiği “kazâ-yı Hacıbektaş” ibaresi olmalıdır. Zira mezkûr vakfiyede Hacı Bektaş adı başka bir surette geçmemektedir.

⁹ Bu tarih ve Birge’ün tespitlerine ileride değinilecektir.

eden tomar-ı kebirde muharrer olduğu üzere tarih-i veladet-i şerifleri 606 olarak ve müddet-i ömr-i şerifleri 63 sene 669 senesinde vefat-ı şerifleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrir olundu.’ diye Hacı Bektaş’ın doğum ve ölüm tarihlerine ait bir kayıt da bulduk.” (Gölpınarlı 1941: 6) demektedir ve hemen devamında ayrıca bir silsilenamede de Hacı Bektaş adının yanına 669 tarihinin konduğu belirtmektedir. Daha sonra yayımladığı *Vilayet-nâme*’de aynı kütüphanede 1251 numarada kayıtlı 1765 yılında istinsah edilen *Vilâyetnâme* nüshasının ilk yaprağında da aynı kaydı tespit ettiğini bildirir (Gölpınarlı 1958: XXIII).

Bu tarihi benimseyenlerden biri de M. Esat Coşan’dır. Coşan, neşretmiş olduğu *Makâlât*’ta Hacı Bektaş’ın hayatı hakkında bilgi verirken iki tespite bulunur. Bunlardan biri, daha önce Köprülü ve Ali Emîrî Efendi’nin haber verdiği Kırşehirli Şeyh Süleyman vakfiyesinin 697 tarihli bir suretidir. Coşan, bu vakfiyede geçen “fi nâhiyeti’l-Hâcc Bektaş kuddise sırruhû” ibaresinin sonundaki “kuddise sırruhû” kelimelerine istinaden 697 yılı Muharrem ayında başlarında yazılmış bu vakfiye tarihinde Hacı Bektaş’ın ölmüş bulunduğu hükmeder (trsz.: XXIV, XXV).

Coşan’ın ikinci dayanağı, yine yukarıda, ilk defa Gölpınarlı’nın haber verdiği bir yazmadaki nottur. Coşan bunu, Hacı Bektaş İlçesi Halk Kütüphanesinde “şahsen incelediği” 14-15 numaralı yazmada gördüğü bir kayıt olarak aktarır. Yine Gölpınarlı’da geçen, bir *Vilayet-nâme* yazmasındaki Hacı Bektaş’ın 63 yıl yaşadığı, 606’da doğup 669’da vefat ettiği notunu nakleder (trsz.: XXV).

Ahmet Yaşar Ocak ise Hacı Bektaş’ın ölüm tarihi hakkında “*Öyle görünüyor ki Hacı Bektâş-ı Velî, zaman zaman bazı Moğol idarî otoritelerine karşı çıkmak durumunda kalmış olsa da Sulucakarahöyük’teki mütevazî zâviyesinde bu şekilde ömrünü tamamlamıştır. 691 (1292) tarihli bir vakfiye kaydında kendisinden ‘merhum’ diye bahsedildiğine göre (Birge, s. 41) bu tarihten önce muhtemelen 669’da (1271) vefat etmiştir.*” (1996: 456-57) demektedir.

Ocak’ın 691 tarihli vakfiyede Hacı Bektaş’tan merhum diye bahsedildiğinden başka bir belgeden söz etmediği hâlde 669 yılında ölmüş olması gerektiği kanaatine nasıl vardığı anlaşıl原因amamaktadır. Ancak madde metninde bahsetmediği, Gölpınarlı’nın verdiği bilgiye istinaden o tarihi yazdığı tahmin edilebilir.

Görüldüğü gibi 669 (1270/71) tarihini veya o civarda bir tarihte ölmüş olması gerektiğini söyleyenlerin somut dayanakları şunlardır:

- a) 718 (1318/19) tarihinde yazılan *Menâkıbu 'l-ârifîn*'deki ifade tarzı,
- b) 691, 695, 697, 706 tarihli bazı vakfiyelerdeki kimi ibareler,
- c) Birkaç yazma esere kaydedilen 669 yılında vefat ettiğine dair notlar.

Bütün ortaya konan bu bilgilerin Hacı Bektaş'ın hicrî 669 tarihinde öldüğü veya mezkûr vakfiyelerin yazıldığı tarihlerde hayatta olamayacağına dair tezlerin çok sağlam olmadığını düşünüyoruz. Bunların neden sağlam dayanaklar olmadığını, tespit ettiğimiz bu üç başlığı tek tek irdeleyerek ifade etmeye çalışacağız.

a) *Menâkıbu 'l-ârifîn*'in yazıldığında Hacı Bektaş'ın hayatta olmaması gerektiğini ilk söyleyen kişi Ali Emîrî'dir ki yukarıda da zikretmiştik. *Menâkıbu 'l-ârifîn*'de Hacı Bektaş adı iki yerde geçer (Ahmed Eflâkî 1995: 1/597-600; 2/59-60). Ali Emîrî, “hayatta olmadığı anlaşılıyor” çıkarımının gerekçesini belirtmez ancak muhtemelen Eflâkî'nin anlatımında kullandığı geçmiş zaman sigası bu kanaate sebep olmuş olmalıdır. Fakat müellifin ölmüş kimseler için çoklukla kullandığı “Allah rahmet eylesin” vb. dua cümlelerinin Hacı Bektaş için her iki yerde de söylememesi bu hususta istifham oluşturmaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta da –“*Menâkıbu 'l-ârifîn*'in yazıldığı söylenen 718 tarihi eserin tam telif tarihi midir?” sorusudur. Eseri Türkçeye tercüme eden Tahsin Yazıcı, “*Müellifin ilk defa 718 h. / 1318-19 m. de Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle başlayıp bir yıl içinde ikmal ettiği ve Menâkıbu 'l-ârifîn ve Merâtibü 'l-kâşifin adını verdiği bu eseri uzun yıllar derlediği malumatın da ilâvesi ile ikinci redaksiyonu 754 h. / 1353 m. de sadece Menâkıbu 'l-ârifîn adıyla tamamlanmıştır.*” (Ahmed Eflâkî 1995: 14-15) demektedir. Dolayısıyla sadece *Menâkıbu 'l-ârifîn*'deki sigalardan hareketle bir karar vermenin mümkün olmadığı ortadadır. Buna dayanarak bir öngöründe bulunabilmek için eserin bütün nüshalarındaki ilgili bölümlerin mukayeseli tespiti gerekmektedir.

b) Söz konusu vakfiyelerden Hacı Bektaş'ın o tarihte ölmüş olduğuna dair dayanakların şu iki surette olduğunu görüyoruz:

1. Vakfiyelerde Hacı Bektaş'tan “merhûm” diye bahsedilmesi veya onun “kuddise sırruhû” duasıyla anılması
2. İki vakfiyede Karahöyük'ten “Hacı Bektaş kazası” veya “Hacı Bektaş nahiyesi” olarak bahsedilmesi.

Bu iki gerekçeyi sırasıyla değerlendirecek olursak;

1. Bir vakfiye veya vakıfnâmede bir şahıs için merhûm veya benzeri ifadelerin kullanılması vakfiyenin düzenleniş tarihinde onun hayatta olmadığına tam bir delil teşkil etmez. Zira vakfiye metinlerinin, özellikle de XIII-XIV. yüzyıl gibi çok eski dönemlere tarihlenmiş vakfiyelerin hemen tamamı istinsah suretlerdir; yani vâkıfın vakıf tarihinden çok sonraları çoğaltılmıştır.¹⁰ Bu itibarla aslında vakfın düzenleniş tarihinde hayatta olan biri için muahhar suretlerde “merhum” veya “kuddise sırruhû” yahut benzer manalarda dua cümleleri kullanılması normaldir.¹¹ Metni çoğaltan kişi, kopya ettiği tarihte hayatta olmayan bir din veya tarikat büyüğü için teberrüken bu eklemeyi yapabilir.¹²

2. Kimi çalışmalarda, Hacı Bektaş'ın adının geçtiği bazı vakfiyelerde adın sonunda “Allah onun sırrını kutsasın / mübarek etsin” anlamına gelen “kuddise sırruhû” duasının kullanılması da bir dayanak olarak kabul edilmiştir. Ancak burada temel problem mezkûr vakfiyenin / vakfiyelerin orijinal olup olmaması meselesidir. Meselâ pek çok

¹⁰ Nitekim Köprülü bir makalesinde Anadolu Selçuklularına ve beyliklerine ait vakfiyelerinin nadir olduğunu bildirmektedir (2006: 99).

¹¹ Hilmi Ziya Ülken'in, bu meseleye dair kanaatlerini ifade ederken eskiden “merhûm” tabirinin saygı ifade eden bir manası da bulunduğu, bu itibarla “merhum” kelimesine isnat ile Hacı Bektaş'ın o tarihte yaşamadığının kesin bir delili sayılmayacağını (Hilmi Ziya 1340: 515) söylemesini önemsemekle birlikte Hilmi Ziya'nın bize de biraz zorlama gelen bu yorumu için Birge'ün Hilmi Ziya'nın bu görüşünü destekleyecek bir kaynak göstermediği eleştirisine (1991: 44) katılmamak mümkün değildir.

¹² Bunun tam da konumuzu ilgilendiren bariz bir örneği şudur: Ali Emîrî bizzat mütalaa ettiğini söylediği 706 tarihli vakfiyede Ahi Evran hakkında “*Kutbu'z-zamân ve'l-âvân ve kemâlu'l-vakt ve'd-devrân eş-Şeyh Nasîrî'd-dîn pîr-i pîrân Ahi Evran*” yazdığını belirtir ve bu ibareye dayanarak Ahi Evran için “*Osman Gazi'nin evâil-i saltanatı ricâlinden olduğuna şu vesâik artık zerre kadar şüphe bırakmaz.*” der (1335: 467). Tarafımızdan tıpkıbasımlarıyla birlikte neşredilen 676 tarihli, yani Ali Emîrî'nin incelediği vakfiyeden tam 30 sene önceye tarihlenen Ahi Evran vakfiyesinde ise Ali Emîrî'nin naklettiği sıfatlar ve Ahi Evran ismi aynen geçtikten sonra “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresi ilâve edilmiştir [Bir farkla ki, bizim neşrettiklerimizde “kemâl” ibaresi yerine “الوقت كال” gibi manasız bir imlâ mevcuttur. Ali Emîrî'nin imlâsı da problemlidir. Zira kemâl kelimesi manaca uygun düşmemektedir. Ne var ki bu vakfiyenin Muallim Cevdet'in de neşrettiği şeklinde (1932: 280) de ibare “kemâlû'l-vakt” (كمال الوقت) şeklindedir. MFK]. Üstelik “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresi 676 tarihli vakfiyenin iki nüshasında da bulunmaktadır (bk. Köksal vd. 2008: 158, 176). Bu durumda 676 tarihinde hayatta olmayan Ahi Evran'ın 706 tarihinde berhayat olması gibi bir garabet ortaya çıkmaktadır. [Ali Emîrî, bu ibareyi Ahi Evran'ın 706 tarihine hayatta olduğunu kesinlikle ispatlayan bir delil olarak sunuyor ama bu tür övgü ifadelerinin ölmüş kimseler için de kullanılmasına bir mani olmasa gerekir. Ancak yine de adı geçen vakfiye suretinde bu dua cümlesiyle birlikte “merhum” veya bu anlama gelecek sıfatlar kullanılmaması kayda değerdir. MFK]. Esasında bu çelişkili durumun izahını yapmak zor değildir. Kanaatimize göre, 706 tarihli göremediğimiz, nerede bulunduğunu da Ali Emîrî'nin belirtmediği vakfiyeyi çoğaltan kişi aslında var olan “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresini kasten çıkarmamışsa -ki bu bizce çok zayıf bir ihtimaldir- 706 tarihli vakfiye yani Ali Emîrî'nin görmüş olduğu nüsha daha muteber ve sahih olmalıdır. Bu durumda, diğer iki surette vakfiyeyi istinsah edenlerin istinsahları sırasında hayatta olmayan Ahi Evran için “aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân” ibaresini hümeten eklemeye ihtiyacı duydukları söylenebilir. Bu durumda çoğaltanların vakfiyeyi daha müeyyed kılmak adına 706 tarihinin 676 olarak değiştirilmiş olması ihtimali de düşünülebilir.

araştırmacının kullandığı Kırşehirli Şeyh Süleymân-ı Velî vakfiyesinin aslının nerede olduğu bilinmemektedir. Coşan'ın tezine esas olan vakfiye sureti, bizim de kullandığımız 6 c.e. 1324 /28 Haziran 1906 tarihinde kayda geçirilmiş (bk. Coşan trsz.: XXIV, 25 numaralı dipnot) bir kopyadır. Dolayısıyla “kuddise sırruhû” da, “merhum” ibaresi de geçse -yukarıda izah ettiğimiz sebepten- bu hususta belgelik etmeyeceği ortadadır.

Evvelâ şu tespiti yapmak gerekir: Burada anılan vakfiyelerde “Hacı Bektaş” ibaresi şahıs ismi yani Hacı Bektaş-ı Velî'nin adı değil, vakıf arazilerinin yerlerini gösteren “kazâ-yı el-Hâc Bektaş veya “nâhiyetü'l-Hâc Bektaş” şeklinde coğrafi-idari yer adı olarak geçmektedir. Bu durum önümüze bir problem daha koymaktadır. Zira Osmanlı devlet yapısı içindeki idari bölünmeler olan “kazâ” ve “nâhiye” tabirlerinin bu tarihlerde yazılmış bir vakfiyede geçmesi mümkün değildir.¹³ “*Osmanlı öncesinde Selçuklular'da bu ad [kazâ] altında idarî bir birim bulunmamaktadır. Tamamen Osmanlılar'a has bir idarî yapılanma olan kazânın coğrafi bir bütünlüğe sahip idarî bölge haline gelişi XVII. yüzyıldan itibaren tam olarak belirginleşmiştir.*” (Baykara 2002: 25/119). Kaza adının coğrafi bölge tanımlaması olarak kullanılması biraz daha eskiye gitse de XVI. yüzyıldan önceye dayalı böyle bir tespit de ortada yoktur (bk. Baykara 2002: 25/119-120). Keza “nâhiye” için de bir idari birim olarak aynı şeyleri söylemek mümkündür. İlhan Şahin, nahiye tabirinin kullanımının XV. yüzyıla kadar gittiğini belirtmekle birlikte o dönemde nahiye tabirinin bazen vilâyetin eş anlamlısı olarak bazen de vilâyetten daha geniş bir bölgeyi tanımlayan bir yerleşimi ihtiva edecek manada kullanıldığını kaydetmekte, XV. yüzyıl öncesinde bu tabirin tespit edilemediğini ifade etmektedir (2006: 307).

Hacıbektaş adının XIII. yüzyılın son çeyreğinde yazılmış belgelerde “kaza” veya “nahiye” olarak geçmesi mümkün olmadığı gibi Hacı Bektaş'ın hayatta olup olmadığını tartıştığımız o tarihlerde Sulucakarahöyük'ün¹⁴ adının Hacıbektaş olması da akla uygun değildir. Bu sebeple adı geçen vakfiyelerin müstensah nüshalar olduğuna kuşku yoktur.

¹³ Nitekim, o tarihlerde Sulucakarahöyük'ün adının Hacıbektaş olduğu ve Hacıbektaş'ın da bir nahiye merkezi olduğunun bu belge vasıtasıyla ortaya çıktığını iddia eden Esat Coşan, Ahi Evran Vakfiyesi'nde geçen “Kazâ-yı Hacı Bektaş” ibaresini abartılı bulmuş olmalı ki “*Hacı Bektaş'ın medfun bulunduğu mahallin XIII. asrın sonlarında Hacı Bektaş kazası olarak adlandırıldığına delil olmak üzere ileri sürülen Ahi Evran Vakfiyesi ise güvenilir bir vesika değildir. Tahrif edilmiş ve belki de uydurulmuştur.*” (trsz.: XXV) demektedir.

¹⁴ Hacı Bektaş'ın yerleştiği, vefat ettiği ve metfun olduğu bugün kendi adıyla anılan bir ilçe merkezi olan bu yerin eski adı yaygın olarak Sulucakarahöyük olarak bilinse de burada aktardığımız örneklerde görüldüğü gibi “Karaöyük”, “Karahöyük”, “Karayük”, “Karayol”, “Sulucakarayük” vb. farklı imlâlarla da karşımıza çıkmaktadır.

Çoğaltan (kopya eden) kişilerin, bir yer adı olarak da geçse Hacı Bektaş adının sonuna tazim ve rahmet ifade eden bazı dua ifadeleri ilâve etmeleri gayet tabiidir.

Bu vakfiyelerin sahihliği veya orijinallığı meselesi konunun sağlıklı bir vuzuha kavuşması için çok önemlidir. İzah ettiğimiz “Hacı Bektaş kazası” veya “Hacı Bektaş nahiyesi” tutarsızlığından başka, şu hususa da dikkat çekmek isteriz. Bu vakfiyeleri, Hacı Bektaş’ın ölüm tarihini belirlemede temel referanslarından biri olarak kullananların değerlendirdikleri vakfiyelerden biri de yukarıda zikredilen Ahi Evran vakfiyesidir. Muhtelif tarihli suretleri olan bu vakfiyelerden hicrî 676 tarihli iki suretini tercümeleriyle birlikte yayımlamıştık (Köksal vd. 2008). Ali Emîrî’nin sık sık atf yaptığımız makalesinde kısa bir bölümünü aktardığı bu vakfiye tam metin olarak ilk defa Muallim Cevdet tarafından yayımlanmış (1932: 279-282), Cevat Hakkı Tarım ise *Tarihte Kırşehir-Gülşehri* adlı eserinde de söz konusu vakfiyenin Türkçeye tercümesini yayımlamıştır (1948: 83-85). Gerek bizim tıpkıbasımda ve tercümede gerekse Tarım’ın tercümesinde ve gerekse Cezair Yarar’ın Muallim Cevdet’ten yaptığı tercümede görüleceği üzere vakıf şartlarından biri de “Cuma ve pazartesi geceleri mescidde namaz, Yasin suresinin okunması, zikir yapılması ve *Şeyh Hamîd-i Velî’nin evrâdının* okunmasıdır (Tarım 1948: 84; Köksal vd. 2008: 160-161, 180-181, Muallim Cevdet 2008: 313). Tarihte Şeyh Hamîd-i Velî diye bilinen tek mutasavvıf Somuncu Baba adıyla maruf zattır. Hicrî 815 yılında vefat ettiği bilinen Şeyh Hamîd-i Velî’nin adı 676 yılında yazılan bir vakfiyede geçemeyeceğine göre oldukça muahhar bir nüsha olan bu vakfiyeye veya benzer şekilde dayanarak yapılan çıkarımların sahihliğinin de haleldar olacağı şüphesizdir.¹⁵

Yine dayanak olarak gösterilen belgelerden olan Şeyh Süleyman-ı Kırşehrî vakfiyesi de -konumuz açısından- bazı problemlerle maluldür. Zira eldeki vakfiye sureti,

¹⁵ Şeyh Hâmîd-i Velî meselesine ilk dikkat çeken Abdülbaki Gölpınarlı’dır. Gölpınarlı, içinde Arapça kurallara uymayan, anlamsız ve yanlış ibareler hatta Farsça terkiplerin çokluğuna ve inşa bozukluğuna nazaran bu vakfiyeyi “uydurma” olarak niteler (1958: 118). Bu vakfiyeyi kullananlardan biri de Mikâil Bayram’dır. Bayram, bu vakfiyenin “kâğıt, yazı ve mürekkep özelliği” dolayısıyla XV. asra ait olduğunun anlaşıldığını belirtir (2005: 18). Vakfiyenin sahih olmadığını daha başka delillerle de ortaya koymaya çalışan Bayram’ın gösterdiği diğer mesnetler, çıkarımlara dayanan ve ispata muhtaç değerlendirmelerdir. Ancak vakfiyenin şahitleri arasında -bizim bilmediğimiz bir özellik olarak- “*Selçuklular zamanında mütedavil olmayan*” ve “*Selçuklu metinlerinde geçmeyen*” “Molla”, “Çelebi” ve “Efendi” sıfatlı kimselerin bulunmasını da vakfiyenin sahih olmadığına delil olarak sayması önemlidir. Ne var ki hemen devamında vakfiyede adı geçen Şeyh Hamîd-i Velî için “*Önemli bir bilgi olarak [Ahi Evran’ın] şeyhinin adı olarak ‘Şeyh Hamîd-i Velî’ olarak kaydedilmektedir.*” (Bayram 2005: 19-20) demesi, -yukarıda anılan bütün tercümelerde de görüleceği üzere- metinde böyle bir ima bile bulunmadığı için kabul edilebilir bir tespit değildir.

hâlen Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde (Nu: 595, Sayfa: 31, Sıra: 27) bulunan 6 Cemâziyyelevvel 1324 (28 Haziran 1906) tarihiyle kaydedilmiş bir surettir (bk. resim 1) ve orijinalinin nerede olduğuna dair bilgimiz yoktur. Bu vakfiyeyi kullananların vakfiyenin nerede bulunduğunu belirtmedikleri için bir belirsizlik olmakla birlikte -başka bir suret tespit edememiş olmamıza nazaran- onların da aynı belgeyi kullandıklarını tahmin ediyoruz. Yani bu vakfiye sureti de muahhar bir istinsah olduğu için burada “merhum” yahut “kuddise sırruhû” ibarelerinin geçmesinin de yukarıda izaha çalıştığımız sebepten, bir kıymeti yoktur.

Bu hususta çok da güvenilir kaynaklar olmadığı anlaşılan vakfiyeleri sahih/orijinal olup olmadıklarına bakılmaksızın belge olarak kullanmanın ve bunlardan birtakım yorum ve çıkarımlara ulaşmaya çalışmanın yanıltıcı sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu kaynakları kullanırken tarihî tenkit süzgecinden geçirmek mecburiyeti vardır.

669 tarihine dair diğer tespitlerimiz şunlardır:

Eflâkî'de anlatılan, Hacı Bektaş'ın müridlerinden İshâk'ı Konya'ya Mevlânâ ile görüşmeye göndermesi hadisesi (Ahmed Eflâkî 1995: 597-600), Sahîh Ahmed Dede'nin *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye*'sinde de geçmektedir. Ahmed Dede'deki farklılık “*Ve hicret-i nebeviyyenin 671 salinde...*” (Zorlu 2003: 192) cümlesiyle bu hadiseyi tarihlendirmesidir. Mevlânâ Celâleddîn'in ölümünden bir yıl öncesine tekabül eden bu tarih, Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi olarak gösterilen 669 tarihinden iki sene sonradır. Yine Ahmed Dede, Mevlânâ ile Hacı Bektaş arasında Mevlânâ'nın ölüm yılı olan 672 yılında vuku bulduğunu söylediği bir menkabeyi aktarır; ardından Mevlânâ'nın aynı yılda hastalanıp 68 yaşında olduğu hâlde vefat ettiğini (Zorlu 2003: 193) kaydeder ki bu da 669'dan üç yıl sonrasına tekabül eder.

Baha Said Bey'in aktardığı oldukça dikkate şayan bir nottan da burada bahsetmek gerekir. Baha Said Bey, Mevlânâ Müzesi'nde bulunan bir *Menâkıb-ı Eflâkî* nüshasında - ki kendi çağının istinsahı imiş- Mevlânâ'nın 670'de vefat ettiği, Hacı Bektaş'ın da 670'de geldiği [ifadeden Anadolu'ya mı, Konya'ya mı, Kırşehir'e mi geldiği anlaşılmıyor. MFK] ve hatta onunla görüştüğü yazmakta, diyor ve bunu da “*İki Bektaşî, bir Mevlevî re'yiyle Hacı Bektaş'ın 670'de Kırşehir civarında bulunduğu malumdur.*” (Görkem 2006: 142-143) şeklinde yorumluyor. Hâlbuki Mevlânâ'nın vefat tarihi sadece yıl değil günü ve ayıyla (5 Cemâziyelâhir 672/17 Aralık 1273) bilinmektedir. Tahsin Yazıcı'nın eserin dört

nüshasını karşılaştırarak yaptığı tercümede Mevlânâ ile Hacı Bektaş münasebetine dair sadece burada değinilen rivayetler var. İkisinin *Menâkıbu'l-ârifin* ve *Vilâyet-nâme*'de de geçen dolaylı görüşmeleri yukarıda görüldüğü gibi Ahmed Dede tarafından 672 olarak tarihlenir. O bakımdan Baha Said'in üstelik Eflâkî'nin sağlığında yazılmış bir *Menâkıbu'l-ârifin* nüshasında bu görüşmenin bizâtihi vuku bulduğu bilgisinin tarih kaydıyla mevcudiyeti hakikaten çok ilginç ve önemli bir tespittir. Ne var ki söz konusu nüshanın yerinin bildirilmemesi bu tespiti şüpheli kılmaktadır.¹⁶

2) Sadece bir kaynakta geçen bir tarih: 672 (1273/74)

Araştırmalarımız esnasında, önemine binaen üzerinde hayli uzun durduğumuz 669 tarihine çok yakın bir tarihi gösteren bir kayda rastladık. İBB Atatürk Kitaplığı K. 0270 numarada kayıtlı mecmuada (31b) Hz. Ebû Bekir'den başlayıp Hicrî 1150 tarihine kadar ölen bazı din büyükleri, meşayih ve ulemanın ölüm tarihleri arasında "*Hacı Bektaş: 672*" (1273/74) tarihi de kayıtlıdır (bk. Resim 2). Müellifin neye istinaden verdiğini bilmediğimiz 672 tarihi bugüne kadar tespit edilmemiş tarihlerden biridir.

3) "Bir rivayete göre" 722 (1322/23)

Bu tarih, Hacı Bektaş'ın ölüm yılının esas 728 olarak gösterildiği İBB Atatürk Kitaplığı yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'in 11a sayfasında farklı rivayetler de sayılırken zikredilmektedir: ve "... *ba'z'i rivâyetde yedi yüz yirmi ikidir (722) didiler. Kabr-i şerîfleri Kırşehir'de Karacayük'dedir*" (bk. Resim 3).

Sadece bir eserde tespit edebildiğimiz bu tarih de ilk defa burada zikredilmektedir.

4) Alevî-Bektaşî geleneğinde yaygın tarihlerden biri: 723 (1323/24)

723 tarihi (1323/24) ebced hesabına göre "Bektaş" (بكتاش) kelimesine tekabül etmektedir. Birkaç kaynakta Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölüm yılı olarak bu tarih gösterilir ki tespit edebildiklerimiz şunlardır:

a. "Milli Kütüphane (Ankara Adnan Ötügen İl Halk Ktp.) 06 Hk 4280 numarada *Hikâye-i Hacı Bektaş-ı Velî* adlı eserin başında kayıtlı not (2a):

¹⁶ 669 tarihini nakzeden başka noktalar da vardır; onlara da 738 tarihine dair tespitlerimizin sonunda yer verilecektir

“Hazret-i Pîr Hünkâr Hâcî Bektaş-ı Velî sülâle-i tâhireleri Hazret-i Muhammedü'l-Mustafâ'ya müntehâ olup tevellüdünden dâr-ı bekâyâ rihleti ve postunda kangî zâtlar kuûd etmişdir ve zamân-ı hayâtlarında ba'zı kerâmetlerini beyân eden risâledir. Ma'lûm ola.

Tevellüd-i Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektaş-ı Velî Sene 660:

Hayât-ı dünyevîleri: 63

723

*Kelime-i **Bektaşî** vefâtı târihi olmağla hisâb-ı ebced dahi Bektaşî lafzında **yedi yüz yirmi üç** aded olduğın 'urefâ beyân buyurmuşlardır. (bk. Resim 4).*

b. İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 0349 numarada kayıtlı ve Bektaşî şairlerin şiirlerini içeren bir *Mecmû'a-i Eş'âr* içinde yer alan *Cedd-i Pâk-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî* başlıklı risalede (7b-8a) Hacı Bektaş hakkında bilgi verilirken 723 yılında 63 yaşında olduğu hâlde öldüğü kaydediliyor:

“... Nihâyet diyâr-ı Rûm'a geliüp el'ân Ankara vilâyetinin Kırşehir sancağı dâhilinde Suluca Karaöyük nâm mahalde tavattun idiüp orada ikmâl-i enfâs-ı muaddede ile **yedi yüz yigirmi üç** târihinde altmış üç yaşında olduğu hâlde irtihâl-i dâr-ı bekâ itmişdir.”¹⁷ (bk. Resim 5).

c. İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz. 1674 numarada *On İki İmâm ve On Dört Ma'sûm* adıyla kayıtlı eserdeki kayıt (7a):

“*Tarîkat-i Aliyye-i Bektaşîyye Hünkâr el-Hâc Bektaş-ı Velî*

Vilâdet: 630

Ömür: 93

Vefât: 723” (bk. Resim 6)

¹⁷ Ayrıca yan tarafa doğumu, ömrü ve ölüm tarihi ile ölüm tarihine tekabül eden “Bektaşî” ibaresi kaydedilmiştir.

d. Aynı bilgiyi Baha Said Hacı Bektaş Kütüphanesi resmî kayıtlarına ait haşiyelerden birinde tespit etmiştir. Burada da 660'ta doğduğu, yukarıdaki mecmuada görüldüğü gibi 63 yıl yaşadıktan sonra **723**'de öldüğü (Görkem 2006: 261) kayıtlıdır.

e. İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'de (2b) Hacı Bektaş'ın ölüm tarihine dair rivayetler sıralanırken “*Ve bazı kavilde târîh-i vefâtü 'Bektaş': 723*” notu da eklenmiştir (bk. Resim 3).

f. Gölpınarlı, Galata Mevlevihanesi'nin son şeyhi Ahmet Celaleddin Baykara'nın babası Mısır şeyhi Azmi Efendi'nin *Râf'i'u's-şîkâk* adlı Türkçe eserinde Hacı Bektaş'ın **723**'de öldüğünü söylediğini bildirmektedir (1953: 304).

g. Esat Coşan, *Mir'âtu'l-makâsîd*'da da ölüm tarihinin **723** olarak kaydedildiğini haber vermektedir (trsz.: XXIV, 20 numaralı dipnot).

5) Zikredilmeyen bir tarih: 727 (1326/27)

Yukarıda, farklı rivayetleri bir arada gösterdiğini söylediğimiz İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'de 727 yılı da rivayetler arasında anılır: “*Ba'zı kavilde yedi yüz yirmi yedi*” (bk. Resim 3)

6) Yeni bir tarih daha: 728 (1327/28)

Neye isnat ettirildiğini bilemediğimiz hicrî 728 tarihi de yine İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'in 2b sayfasının altında şu şekilde geçiyor:

“*Hazret-i Hünkâr Hâcı Bektaş-ı Velî efendimizin vilâdet-i şerîfleri Horasân'da Nişâbûr şehrinde hicretin 640 senesinde vâki' olmuştur. İrtihâlleri 728, ömr-i şerîfleri 88 sene*” (bk. Resim 7).

Yine aynı mecmuanın 11b sayfasında aynı tarihler, benzer ifadelerle şöyle kayıtlıdır:

“*Hazret-i Hünkâr Hâcı Bektaş-ı Velî -kuddise sırrahu'l-celî- efendimizin vilâdet-i şerîfleri Horasân'da Nişâbûr şehrinde hicret-i nebeviyyenin altı yüz kırkında vâki' olmuştur. Müddet-i 'ömr-i şerîfleri seksen sekiz sene olup hicret-i nebeviyyenin yedi yüz yigirmi sekiz senesinde dâr-ı fenâdan dâr-ı 'ukbâya rihlet etmiştir.*” (bk. Resim 3).

7) Bir başka tarih: 732 (1331/32)

Hilmi Ziya (Ülken), -bugün Millet Kütüphanesi olan- Emîrî Kütüphanesi'ndeki bir yazmada 732 tarihinin bulunduğunu ancak bunun Âşık Paşa'nın ölüm tarihi olabileceğini söylemektedir:¹⁸

“*Mamañih buna mukabil Emîrî Kütüphanesi'ndeki yazma bir Hadikatü'l-cevâmi'den naklen 732'ye tesadüf ettiği zannedilen vefat tarihinin Âşık Paşa'ya aid olduğu söylenebilir.* (Hilmi Ziya 1340: 515)”

8) Bir Mevlevî kaynağına göre 733 (1332/33)

Önemli bir Mevlevî kaynağı olan Sahîh Ahmed Dede'nin (1738-1813) *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eserinde, Hacı Bektaş'a dair doğumundan Anadolu'ya gelişine, hacca gidişinden ölümüne kadar zengin denebilecek bir kronoloji vardır. Hiçbir Bektaşî kaynağında bu kadar ayrıntılı bilgi bulunmazken Mevleviyye tarihi olarak kaleme alınan bir eserde bu ayrıntıların yer alması ilginçtir.¹⁹ İlginç olan bir başka şey de, hayatına dair doğumu vb. gibi bazı tarihlerin başka kaynaklarda da aynen geçtiği hâlde ebced karşılığı “Bektaşî” (بكتاشى) kelimesine tekabül eden 733 tarihinin ulaşabildiğimiz kaynakların hiçbirinde bulunmamasıdır. Eserin değişik sayfalarına serpiştirilen bu bilgileri kronolojik sıraya soktuğumuzda, Ahmed Dede'ye göre Hacı Bektaş-ı Velî;

640 (1242/43) yılında Nişabur'da doğmuş,

23 yaşında iken [663 (1264/65) yılında] Yesevî dergâhının yedinci postnişini olmuş,

667 (1268/69) yılında hacca gitmiş,

670 yılı Muharrem ayının başlarında (Ağustos 1271) Anadolu'ya gelmiş²⁰,

¹⁸ Âşık Paşa'nın 13 Safer 733 (3 Kasım 1332) olan ölüm tarihi konusunda ihtilaf bulunmadığına göre, bu tespiti Hacı Bektaş'ın ölüm tarihine dair rivayetlerden bilinmeyen bir başkası olarak kabul etmeliyiz.

¹⁹ Esasında Bektaşîliğin daha çok sözlü kültürle yaşatıldığı, yazılı metinlerin dahi bu sözlü kültürün kâğıda aksettirilmiş hâli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu itibarla -yakın zamanlardaki çalışmalar müstesna- Bektaşî kültür ve edebiyatında biyografi türünün gelişmemiş olması, çok da şaşırtıcı olmayan bu durumu izah etmektedir.

²⁰ Bu geliş, Şam, Kudüs, Halep, Mercidabık, Ayıntab, Elbistan, Bozok, Maklan Kalesi ve Kayseri üzerinden Kırşehir'de Baba Resul'ün meclisine varana kadar anlatılır. Baba Resul'den icazet alarak aynı yıl Zilhicce ayında (Temmuz-Ağustos 1271) Karaca[hö]yük'e yerleşir.

726 tarihinde sultan Orhan tahta geçerken duasını etmiş²¹,

733 (1332/33) yılında, 63 sene yaşadığı Sulucakarahöyük'te 93 yaşında iken ölmüştür²² (Zorlu 2003: 161, 185, 190, 214, 215).

9) Bektaşî kaynaklarına göre Hacı Bektaş'ın vefatı: 738 (1337/38)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölüm tarihi üzerine başta Bektaşî kaynakları olmak üzere, ciddi bir kesimin ittifak ettiği bir tarih de 738'dir. Ebced hesabıyla “Bektaşîyye” kelimesine karşılık gelen bu tarihin miladî karşılığı 1337-38 yılları olup Orhan Gazi'nin saltanat yıllarına tekabül etmektedir.

Hacı Bektaş'ın bu tarihte öldüğü kaydedilen tespit edebildiğimiz kaynaklar şunlardır:

1) Yazmalar:

a. Tekfurdağlı (Tekirdağ) Hasan Cemalî Baba'nın (1836-1928) Milli Kütüphane, Yz A 3045 numarada kayıtlı *Menâkıb-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî* adlı eserinin girişinde şu kayıtlar mevcuttur: 1b. bk. Resim 8):

“*Hazret-i Pîr'in vilâdeti 'mürüvvet': 646,*
*Horasân'dan Rûm'a teşrîfleri 'rikkat' 680*²³
Müddet-i 'ömrleri 'Muhammed' 92)
'Bektaşîyye' târîh-i asvab-ı rihletidir 738)’”

b. Baha Said Bey, “Bektaşîler” başlıklı makalesinde 738 yılının vefât tarihi olduğunda ısrar eder. Bunu teyiden Hacı Bektaş Kütüphanesi'ndeki bir *Vilâyetnâme* nüshasında “640'da doğdu, 670'de Rûm'a geldi” notunun bulunduğunu; bir hâl tercümesi

²¹ Ahmet Dede'nin aynı yıl (726) içinde “divan sahibi” dediği Âşık Paşa'nın (ki *Garîb-nâme*'ye öteden beri *Dîvân-ı Âşık Paşa* da dendiğini biliyoruz.) Kırşehir'i vatan tuttuğunu ve Hacı Bektaş'la hem-meclis ve hem-sohbet olduğunu yazar. Ahmed Dede eserinde kaynaklarının neler olduğunu saysa da konumuzla ilgili verdiği tarihleri nereden aldığını bilemiyoruz. Ancak bariz bir örnek olarak Âşık Paşa'yla ilgili verdiği bilginin doğru olmadığı açıktır. Zira bizzat oğlu Elvan Çelebi, babasının Kırşehir'e 13 yaşında geldiğini söyler ki bu da 683 hicrî tarihine denk gelir (Bkz. Köksal 2014a). Buna benzer birçok tarih uyumsuzluğunun mevcut olmasından hareketle, *Tevârihü'l-Mevlevîyye*'nin güvenilir bir kaynak olarak kullanılamayacağını ifade etmek gerekir.

²² Sahîh Ahmed Dede “Bektaşî” kelimesinin ölüm tarihini (733) verdiğini ve zamanın Sultan Orhan'ın saltanat vakti olduğunu da kaydeder.

²³ Yalnız “rikkat” kelimesinin ebced değeri 680 değil 700 etmektedir.

varakasında aynı bilgilere ilâveten **738** yılında çocuksuz olarak öldüğünün kaydedildiğini bildirir.

c. Baha Said, Hacı Bektaş'ın Orhan Gazi döneminde de yaşadığını vurgulayarak yine Hacı Bektaş Kütüphanesi'nde mahfuz 1179 Recep ayında istinsah edilen bir başka Vilâyetnâme nüshasında da “Bektaşiyye: **738**” sözünün onun vefat tarihi olarak kaydedildiğini vurgular (Görkem 2006: 261).

d. John Kingsley Birge, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde tespit ettiği bir *Yunus Emre Divanı*'nın iç kapağında Hacı Bektaş'ın 645 veya 646'da doğduğu, 680'de Horasan'dan Anadolu'ya geldiği ve **738** tarihinde (1337) öldüğü kaydından bahseder (1991: 36).

e. XIX. yüzyıl müelliflerinden Yusuf Ziya Yozgadî'nin, *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ* adlı eserinde de Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi “Bektaşiyye” kelimesinin ebced değeri olan **738** yılı olarak gösterilir (Özger 2011: 137).

f. Abdülbaki Gölpınarlı, “*büyük bir emekle 1291'de (1874/75) bütün tarikatlerin silsilelerini toplayıp bir Silsile-nâme meydana getiren*” Derviş Mehmed Şükrü'nün Bektaşî silsilesini gösterirken Hacı Bektaş adının altına “Bektaşiyye” sözünü ve bu sözün tutarı olan **738** tarihini koyduğunu (1958: XXIV) kaydeder.

g. Bendeki bir cönkte (Yz. 164-C. 25, 182a) “Der-beyân-ı Silsile-i Tarîkat-i Aliyye-i Bektaşiyye” başlığı altında verilen silsile “*Sultânü'l- 'ârifîn gavsü'l-vâsılîn pîr-i erkân-ı tarîkat Hâcî Bektaş-ı Velî -kaddesallâhu sırrahu'l-celî- vefât sene 738*” kaydıyla başlamaktadır (bk. Resim 9)

B) Matbu eserler

a. Ahmed Rıfkî'nin *Bektaşî Sırrı* adlı eserine göre Hacı Bektaş, 645 yılında Nişabur'da doğmuştur. Babası'nın adı İbrahim, annesinin Hâtem'dir (1325: 21). Yine bu eserde Osmanlı hanedanının ikinci padişahı Sultan Orhan'ın kendisini dergâhında ziyaret ettiği ve yeniçeri ocağının açılışına kendilerini davet ettiği, hatta “yeniçeri” adının da Hacı Bektaş tarafından verildiği kayıtlıdır (Ahmed Rıfkî: 1325: 24). A. Rıfkî'ye göre Hacı Bektaş “*yedi yüz otuz sekiz [738] târîh-i hicrîsinde tekyegâh-ı dünyâdan uzletgâh-ı bekâya rihlet*” eylemiştir ve “Bektaşiyye” lafzı ölüm tarihini verir (1325: 27).

b. Ahmed Celâleddin Efendi'nin *Bektaşî Sırrı Nâm Risâleye Müdâfaa* adlı eserinde de Hacı Bektaş'ın 645 sene-i hicrîsinde Nişabur'da doğduğu, 680 yılında

Hacım'la birlikte Anadolu'ya gelerek Kırşehir'e bağlı Sulucakarahöyük'e yerleştiği ve **738** tarihinde vefat ettiği yazmaktadır (1328: 36).

c. Şeyh Baba M. Süreyyâ da, *Bektaşîlik ve Bektaşîler* adlı eserinde şöyle diyor (1330: 16-17):

“Benim pîr-i mükerremim hicretin 645 inci senesinde Horasân muzâfâtından Nişâbûr şehrinde mehd-ârâ-yı âlem-i vücûd olmuştur. (...) Hicretin 680 inci yılında diyâr-ı Rûm'a hicret ederek Ankara vilâyetinin Kırşehir kazasının 'Hâcım', nâm-ı diğerle Karaöyük kasabasına gel,p orada kendi nâmlarına bir dergâh binâ ve güşâ ederek (...) Pîrimin âlem-i cemâli teşrifleri **738**'de vukû' bulmuştur.”

d. Müncî Baba'nın *Tarîkat-i Aliyye-i Bektaşîyye* adlı eserinde de hicretin 640. senesinde “Ankara vilâyetinin Kırşehir kazâsının Hacım (Suluca Karaöyük) nâhiyesine” gelip orada kendi namlarına dergâh açtığı ve **738**'de “âlem-i cemâle” vasıl olduğu (1338: 13) kayıtlıdır.

e. Esat Coşan, *Tibyânü'l-vesâil ve İkdu'l-hakâyık* adlı eserlerde de ölüm tarihinin **738** olarak kaydedildiğini bildirir (trsz.: XXIV, 20 numaralı dipnot).

f. Bu bahiste bir başka dikkat çekici kayıt da *Âşık Paşazâde Tarihi*'ni neşreden Müze-i Hümâyûn müdür muavini Âlî Bey'e aittir. Eseri neşrederken yer yer kendi notlarını da ekleyen Âlî Bey'in bu notlarından biri de, Hacı Bektaş'tan bahsederken peş peşe düştüğü dipnotlardaki şu bilgilerdir: (1332: 205):

“Müddet-i hayatları: Muhammed 92; târîh-i irtihâlleri Bektaşîyye **738**'dir.”

“Hazret-i Bektaş, hâl-i hayâtında Sultân Orhan tarafından kendisine binâ edilen dergâhın meşîhat ve tevliyâtını Hatun Ana'nın hocası İdrîs'den mütevellid evlâdına vasiyet etmiştir.”²⁴

Bu tarihle ilgili olarak Abdülaki Gölpınarlı'nın “Çünkü Vilâyetnâme onun **738**'de öldüğünü söyler.” (1953: 304) dediği notunu da düşelim.²⁵

Bunlardan başka, açık bir tarih zikredilmediği hâlde, verilen bilgilere göre Hacı Bektaş'ın vefatının **738** tarihi veya bu civarda olduğu tezini destekleyen kaynaklar vardır.

²⁴ Âşıkpaşazâde, Hacı Bektaş'ın Osman Gazi veya Osmanlı sultanlarından biriyle görüşmüş olduğu iddiasını kesin bir dille reddederken kitabın naşirinin onu Orhan Gazi ricalinden göstermesi dikkat çekicidir. Esasında Âşıkpaşazâde'nin ısrarının, Hacı Bektaş'la Osman ve Orhan Gazi'nin aynı devirde yaşamadıkları değil “görüşmedikleri” üzerine olduğunun altını çizmek gerekir.

²⁵ Gölpınarlı'nın neye istinaden böyle söylediğini bilmiyoruz. Zira kendisinin muhtasar olarak neşrettiği *Vilâyetnâme*'de olduğu gibi manzum veya mensur diğer *Vilâyetnâme* neşirlerinde de (bk. Noyan 1996; Duran-Gümüşlüoğlu 2010; Kurtoğlu 2015) herhangi bir tarih zikredilmemektedir. Bundan kastının, bazı *Vilâyetnâme* nüshaları üzerindeki, metinle ilgisi olmayan notlar olmasıdır.

Bunlardan biri Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ıdır. Âlî, Hacı Bektaş'ı "Orhan Gâzî ricâlî" arasında sayar:

"... *Kisvet-i Bektaşî didükleri anun târîhinde Hâcî Bektaş-ı Velî kuddise sirruh işâretiyle vukû' bulmuşdı.* (Uğur vd. 1997: 1/1: 70)"

Latîfi, Âşık Paşa'dan bahsederken, onun sultan Orhan zamanında Anadolu'ya geldiğini ve Hacı Bektaş'la "muâsır ve musâhib" olduğunu kaydeder (1314: 44).²⁶ Müstakîmzâde Sadeddin Efendi, bu yakınlığı "Âşık Paşa'nın Hacı Bektaş'ın halifesi" olduğunu söyleyerek ikisinin yakınlığını daha da ileri götürür (Müstakîmzâde [yz.]: 358a) . Keza *Âşıkpaşazâde Tarihi*'ni neşreden Âlî Bey, Hacı Bektaş bahsinde düştüğü dipnotunda, "*Müverrihin cediti Âşık Paşa, Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî'nin sohbet mürîdi olduğu âmme-i müverrihînin masadakkıdır.*" (1302: 206) diyerek ikisi arasındaki münasebeti bütün tarihçilerin doğruladıklarına işaret eder.

Bu bilgileri Köprülü "sonradan uydurulmuş" (Köprülü 1965: 702) İsmail Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak ise "imkânsız" (1984: LXVIII) olarak değerlendirirler.

Âşık Paşa ile Hacı Bektaş'ın görüşmüş olmalarının, konumuzla ilgisi ve önemi şudur: Âşık Paşa hicrî 670 yılında (1271/72) yılında doğmuş, 13 Safer 733 /3 Kasım 1332 günü vefat etmiştir. 669 tarihi doğru ise Hacı Bektaş-ı Velî, Âşık Paşa doğmadan bir yıl önce ölmüştür; yok eğer bu görüşme vaki olmuşsa Hacı Bektaş'ın 669 yılında ölmesi mümkün değildir.

İBB Atatürk Kitaplığı K 0713 numarada *Risâle-i Tasavvuf* adıyla kayıtlı eserde Hacı Bektaş-ı Velî'nin Orhan Gazi zamanında şöhret bulduğu, yeniçeri dizdiği ve Sultan Orhan'la birlikte Rum diyarlarını fethettiği ve yine Sultan Orhan zamanında vefat ettiği, Orhan'ın da katıldığı cenaze merasimiyle Kırşehir'e yakın Sulucakaröyük'te defnedildiği bilgileri mevcuttur (27a-b):

"*Sultân Orhan Gâzî zamânında Hacı Bektaş-ı Velî şöhret bulup yeniçeri düzüp Rûm diyârlarını Orhan Gâzî ile ma'an feth idüp...*" (...) "*Hâcî Bektaş-ı Velî Sultân Orhan vaktinde merhûm olup Orhan Gâzî Hâcî Bektaş-ı Velî cenâzesinde hâzır olup Kırşehri'ne yakın Sulucakarayük karyesi içinde defn itdiler.*" (bk. Resim 10-Resim11).

Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. Nu. 3484'de kayıtlı bir *Mecmû'a-i Eş'âr*'ın 34a sayfasında da bunu teyit eden notlar mevcuttur. Mecmuada Orhan Gazi'nin doğum ve

²⁶ Latîfi'nin Âşık Paşa'nın Orhan Gazi zamanında Anadolu'ya geldiğini söylemesi doğru değildir. Geniş bilgi için bk. Köksal 2014a.

cülus tarihi verildikten sonra devrindeki ümerâ (komutanlar), ulemâ (bilginler) ve meşâyihın (şeyhler) isimleri kaydedilmiştir. Hacı Bektaş ve Ahi Evran da Orhan Gazi dönemi şeyhleri arasında sayılmaktadır (bk. Resim 12).

Orhan Gazi'ye kadar götürülme de, Hacı Bektaş'ın Osman Gazi devrinde hayatta olduğuna dair kaynaklar da vardır ki bunların başında *Vilâyetnâme* gelir. *Vilâyetname*'de geçen Osman Gazi-Hacı Bektaş görüşmesine dair yazılıp çizilenler, *Âşıkpaşazade Tarihi*'nden günümüze kadar başlı başına bir bibliyografya oluşturacak genişliktedir. Bu husustaki tartışmalar bu yazının boyutlarını aşacağından burada sadece bütün bu tartışmaların esas merkezinin *Vilâyet-nâme* olduğunu hatırlatmakla yetinelim.²⁷

Bu hususta ilginç bir kaynak da Üsküdarlı Hâşim Baba'nın (ö. 1782) *Ankâ-yı Maşrık* adlı eseridir. Esasen cifr ilmine dair olan bu risalede Hâşim Baba konunun uygun bir yerinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili bir menkabeyi de aktarır. Buna göre Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya yüz tutması üzerine Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran-ı Veli ve Şeyh Edebalı bir araya gelirler. Devletin başına Osman Bey'in getirilmesi hususunda ittifak ederler. Osman Gazi'yi çağırarak ondan istihareye yatmasını isterler. Osman Bey istihare uykusunda bir rüya görür. Bu rüya, *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nde anlatılan rüyanın hemen hemen aynısıdır: Şeyh Edebalı'nın koynundan doğan güneş Osman Gazi'nin koynuna girer ve Osman Gazi'nin göbeğinden bir ağaç biter. Bu ağacın dalları doğu ile batı arasını kaplar. *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nde anlatılan rüya ile *Ankâ-yı Maşrık*'ta geçen rüya arasındaki temel farklılık, *Âşıkpaşazâde*'de -ve ondan mülhem diğer bazı tarihlerde- sadece Edebalı varken bu rüyada Hacı Bektaş'ın Osman Bey'e kuşak, Ahi Evran'ın da kılıç kuşatmasıdır. Osman Bey uyanıp rüyasını anlattıktan hemen sonra, istihareye yattığı çadır içinde rüyada gördükleri aynen gerçekleşir. Hacı Bektaş ona kuşak, Ahi Evran kılıç kuşatır; Edebalı da kızını Osman'a verir. Bu rivayet, görebildiğimiz kadarıyla başka kaynaklarda geçmiyor. Hâşim Baba'nın, Osman Bey'in devletin başına geçişinin bu sayede olduğunu "*Bu gâzî saltanatı râyegânca aldı.*" ibaresiyle vurgulaması dikkat çekicidir. Saltanat dizginlerinin kendisine "zahmetsizce" teslim edildiğinin vurgulanışı, Osman Bey'in, devletini kendi gücüyle veya başka etkenlerle değil, Hacı Bektaş, Ahi Evran ve Şeyh Edebalı'nın "himmət"leriyle kurduğunun altının çizilmesi demektir. Bu

²⁷ Meseleyi bu kadar tartışma konusu hâline getiren şey, *Vilâyetnâme*'de sözü edilen, Hacı Bektaş'ın Osman Gazi'ye "elifî tâc" veya "ak börk" giydirmesi hadisesidir. Esasen Hacı Bektaş'ın ölüm tarihini önemli kılan da budur. Bu hadisenin gerçek olması, Osmanlı Devleti'nin harcında Hacı Bektaş'ın manevî nüfuzunun bulunduğu da tescilli manasına gelecektir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin kişiliği üzerinden yürütülen bu tartışmalar ilmi-tarihî bir olayın boyutlarını da aşarak siyasi çerçeveye de taşmış vaziyettedir. Burada bu bahislere girilmeyecektir.

açından bakılınca *Ankâ-yı Maşrık*'ı Bektaşîlerin devletin tesisindeki manevî rolünü ve onların devletin bir anlamda varlık sebebi olduklarını ortaya koymaya çalışan bir metin olarak görmek mümkündür.²⁸

SONUÇ

Hakkındaki onca eski-yeni kitap, menkabe, vakıf kayıtları ve muhtelif yazma eserlere düşürülen notlara rağmen Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi meselesi hâlâ sis perdeleriyle örtülüdür. A. Yaşar Ocak'ın bu belirsizliği "*hakkındaki yetersiz tarihî bilgilerle menkabelerin yarattığı çift yönlü (tarihî-menkabevî) şahsiyetinin birbiriyle uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır.* (1996: 455)" şeklinde açıklamasının isabetli bir tespit olduğunu düşünüyoruz.

Belirleyebildiğimize göre, türlü kaynaklarda, bu büyük Türk mutasavvıfının ölümüne dair yukarıda her biri ayrı ayrı gösterilen dokuz ayrı tarih mevcuttur. Bu tarihler şöyledir:

669 (1270/71), 672 (1273/74), 722 (1322/23), 723 (1323/24), 727 (1326/27), 728 (1327/28), 732 (1331/32), 733 (1332/33) ve 738 (1337/38).

Bu tarihlerden ilki ve sonuncusu arasında hicrî takvime göre 70 yıllık çok ciddi bir fark vardır. Asıl garip olan, diğer tarihler üzerinde kayda değer bir tartışma hatta yorum yapılmazken birbirine en uzak bu iki tarih, yani hicrî 669 ve 738 tarihlerinin, üzerinde en çok yazılıp çizilen, konuşulan, tartışılan ve muhtelif çevrelerce doğru olduğu kabul edilen iki tarih olmasıdır. Bu ikisinin üzerinde özellikle durmamızın sebebi budur.

Mevcut tarihlerden bazıları, tarihî gerçeklikten ziyade esatirî/mistik manalar (da) ifade etmektedir. Şöyle ki, yukarıda da ifade edildiği gibi bu dokuz tarihten üçü ebced hesabıyla ilişkilidir:

723 tarihi ebced ile "Bektaş"; 733 tarihi "Bektaşî", 738 tarihi ise "Bektaşiyye" kelimesinin ebced karşılıklarıdır.

Bu sebeple bu tarihlerin gerçekliğine "gelenek içinde uygun düşürülüp yudurulmuş" nazarıyla bakılabilir. Ancak diğer bazı tarihlerde de benzeri durumlar vardır.

²⁸ Eserin konumuzla ilgili olan kısmı tarafımızdan geniş bir değerlendirmeye birlikte tenkitli metin olarak da yayımlandığı için burada konunun ayrıntısına girilmeyecektir. Esasen bu bildirinin ortaya çıkışına da söz konusu çalışma vesile olmuştur. Osman Gazi ile Hacı Bektaş ve Ahi Evran'ın görüşmesinin gerçekleşebilirliğine dair -bir kısmı burada da paylaşılan- bilgilerin de yer aldığı bu çalışma için bk. Köksal 2014b.

Mesela Hacı Bektaş'ın vefat tarihini 669 olarak gösteren kaynakların ikisinde 606'da doğduğu, 63 sene yaşadığı ve 669 senesinde öldüğünün kaydedildiğini ifade etmiştik. Keza 723 ve 733 tarihini veren kaynaklarda da 63 sene yaşadığı belirtilir. 63 yaş Hz. Muhammed'in ömrü olduğuna göre ebced hesaplı tarihler gibi bunların da denk getirilerek tespit edilmiş olması akla gelmektedir. Aynı şekilde bazı kayıtlarda 92 yıl olarak gösterilen ömür süresi de "Muhammed" lafzının ebced karşılığıdır.

Bu çalışmada, ulaşabildiğimiz eserlerde ve kaynaklarda Hacı Bektaş'ın ölümüne dair tespit edebildiğimiz bilgileri ortaya koyarken mümkün olduğunca objektif olmaya gayret ettik. "Genel kabul gören tarih" olarak ifade ettiğimiz 669 hicrî tarihinin üzerinde çok durmamız, bu tarihin doğru olmadığına dair bir peşin kabulün sonucu değil, bu tarihi neredeyse kesin bir tarih gibi gösterenlerin sundukları delillerin yeterince inandırıcı olmaması dolayısıyla'dır. Başta Âşıkpaşazâde olmak üzere, Osmanlı beyleriyle Hacı Bektaş'ın görüşmesini kabullenmeyen eski tarihçilerin, bu buluşmaya itirazlarının kronolojik noktada olmamasının altını bir kez daha önemle çizmek gerekir. Sıhhatine güvenilir tarihî verilerin bulunmadığı, biyografik kaynakların yetersiz kaldığı durumda menkabeler, vilayetnâmeler gibi destanî-folklorik malzemeyi de - ilmî tenkit süzgecinden geçirmek kaydıyla- göz önüne almaktan başka yol kalmamaktadır.

Bütün bu bilgiler çerçevesinde nihayet kendi kanaatimizi de ifade etmemiz elzem olmuştur.

Biz, büyük ihtimalle, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölümü hakkında söylenen bu tarihlerin hiçbirinin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Yazı içinde görülebilecek muhtelif gerekçelere dayalı olarak, üzerinde ittifak edilen tarihlerden 669 (1270/71) yılının erken, 738 (1337/38) tarihinin de tersine mübalağalı uzak bir tarih olduğunu düşünüyoruz.

Hilmi Ziya'nın "Hacı Bektaş" başlıklı makalesinde "*Şeyhin zamân-ı vefâtını kat'î sûrette ta'yîn edememekle beraber 700 senelerine tesadüf ettiğini tahmin ederiz.*" (1340: 516) ifadesini makul bir tahmin olarak kabul ediyoruz. Zira buna imkân veren bir kronoloji önümüze durmaktadır. Pek çok kaynakta zikredilen Âşık Paşa'yla (h. 670-733) görüştüğü bilgisi doğru ise, Âşık Paşa'nın bu görüşmelerde en az 20-30 yaşlarında olması icap eder. Hacı Bektaş'ın Babaî Ayaklanması (1240) öncesinde Anadolu'ya gelerek Baba İlyas'la görüştüğünü biliyoruz. Anadolu'ya genç yaşlarda geldiği ve yaklaşık 80-90 yıl civarında yaşadığı kabul edilirse 1330'lar olmasa da XIV. asrın ilk yıllarını, yani Osman

Gazi'nin ilk saltanat yıllarını idrâk ettiği söylenebilir. Tabî ki bu da türlü işaretlerden hareketle yapılmış bir tahmindir ve bununla “olabilirliği” ifade etmeye çalışıyoruz.

Biz bu çalışmayla Hacı Bektaş'ın ölüm tarihi veya dönemine dair tespit edilebilen en eski kaynaklardan konu üzerine kayda değer çalışmalar yapan günümüz araştırmacılarının tespit ve öngörülerine kadar ulaşabildiğimiz bütün bilgi, belge ve bulguların bir envanterini çıkarmış olduk. Tespit ve kanaatlerimizde isabette bulunup bulunmadığımız ileride ortaya çıkacağını ümit ettiğimiz yeni ve daha önemli belgeler gösterecektir. Şu kadarını ifade etmek isteriz ki, konu üzerine bundan sonra çalışacaklara biraz puslu, biraz berrak ama nispeten aydınlatılmış bir saha teslim ettiğimiz için kendimizi görevimizi yapmış addediyoruz.

KAYNAKÇA

- A[hmed] Rıfıkî (1325), *Bektaşî Sırrı*, Bekir Efendi Matbaası, İstanbul.
- Ahmed Celâleddin (1328), *Bektaşî Sırrı Nâm Risâleye Müdâfaa*, Manzûme-i Efkâr Matbaası, İstanbul.
- Ahmed Eflâkî (1995), *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev.: Tahsin Yazıcı, 2 cilt, MEB Yay., İstanbul.
- Âlî Bey (1332), *Tevârih-i Âl-i Osmân'dan Âşık Paşazâde Târîhî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Ali Emîrî (1335), “Müessis-i Devlet-i Aliyye Osman Gazi Hazretlerinin Taklîd-i Seyf Merasimi”, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, C.2, S. 20 (31 Teşrînievvel 1335), s. 463-476.
- Alkan, Mustafa (2009), “Yeniçeriler ve Bektaşîlik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 50, s. 243-260.
- Baykara, Tuncer (2000), “Kazâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, s. 119-120.
- Bayram, Mikâil (2005), *Sosyal ve Siyasal Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi (?), Konya.
- Coşan, M. Esat (trsz.), *Hacı Bektaş-ı Velî Makâlât*, Seha Neşriyat, İstanbul.
- Cönk (yz.), M. Fatih Köksal özel kütüphanesi, Yz. 164-C. 25.
- Duran, Hayriye, Dursun Gümüşlüoğlu (2010), *Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
- Erünsal, İsmail E., A. Y. Ocak (haz.) (1984), *Elvan Çelebi, Menâkıbu'l-Kudsîyye fî Menâsıbi'l-Ünsîyye*, İÜEF Yay., İstanbul.
- Furat, Ahmed Subhi (1985), *Taşköpülü-zâde, eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye*, İÜEF Yay., İstanbul.
- Gize, Frederik [Giese, Friedrich] (1925), “Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Mes'elesi”, *Türkiyât Mecmuası*, C.1, Matbaa-i Âmire, İstanbul, s. 151-171.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1941), *Yûnus ile Âşık Paşa ve Yûnus'un Bâtınîliği*, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1953), *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İnkılâp Kitabevi. İstanbul.

- Gölpınarlı, Abdülbaki (1958), *Vilâyet-nâme*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Görkem, İsmail (2006), *Baha Said Bey - Türkiye’de Alevî-Bektaşî, Ahî ve Nusayrî Zümreleri*, 2. Baskı, Kitabevi, İstanbul.
- Hasan Cemalî Baba’nın (yz.), *Menâkıb-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*, Milli Kütüphane, Yz A 3045.
- Hikâye-i Hacı Bektaş-ı Velî* (yz.), Millî Kütüphane, 06 Hk 4280.
- Hilmi Ziya [Ülken] (1340), “Anadolu Târîhinde Dînî Rûhiyât Müşâhedeleri 3: Hacı Bektaş”, *Mihrâb*, Sene: 1, S. 15-16, s. 515-530.
- Karadeniz, Basri (2006), “Osmanlı- Hacı Bektaş Veli İlişkisi Veya ‘Ak Börk’ Meselesi”, *Akademik Bakış*, S. 8, s. 1-9.
- Köksal, M. Fatih (2014a), “Âşık Paşa”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=64> 11 (e.t.: 10.06.2016).
- Köksal, M. Fatih (2014b), “Ankâ-yı Maşrık’a Göre Hacı Bektaş ve Ahi Evran’ın Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundaki Rollerini”, *Turkish Studies*, Volume 9/9 Summer 2014, s. 59-79.
- Köksal, M. Fatih, Orhan Kurtoğlu, Hasan Karaköse, Özer Şenödeyici (2008), *Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri (Ahi Şecerênâmeleri, Beratlar, Vakfiyeler)*, Kırşehir Valiliği Yay., Ankara.
- Köprülü, M. Fuad (1981), *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, M. Fuad (1997), “Bektaş. Hacı Bektaş Veli”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C.2, s. 461-64.
- Köprülü, M. Fuad (2006), “Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları - Umumî Bakış”, *Tarih Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 74-183.
- Köprülü, Mehmed Fuat (1965), “Âşık Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 1. MEB Yay., İstanbul, 701-706.
- Köprülüzâde M. Fuad (1341), “Bektaşîliğin Menşe’leri”, *Türk Yurdu*. C.2, S. 8, s. 121-140.

- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1918), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Kurtoğlu, Orhan (2015), *Yozgatlı Nihâni - Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
- Latîfi (1314), *Tezkire-i Latîfi*, İkdâm Matbaası, İstanbul.
- Mecmû'a* (yz.), İBB Atatürk Kitaplığı K. 0270.
- Mecmû'atü'r-resâil* (yz.), İBB Atatürk Kitaplığı K. 0415.
- Mecmû'a-i Eş'âr* (yz.), Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef., Nu. 3484.
- Mecmû'a-i Eş'âr* (yz.), İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 0349.
- Muallim Cevdet (2008), *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği-İbn-i Battuta'ya Zeyl*, Çev.: Cezair Yarar, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Muallim Cevdet [İnançalp] (1932), *Zeylun 'alâ "Fasli'l-ahiyeti'l-fityân" et-Türkiyye fi Kitâbi'r-rihleli-İbni Battûta*, Kurtuluş Matbaası, İstanbul.
- Müncî Baba (1338), *Tarîkat-i Aliyye-i Bektaşîyye*, Kitâbhâne-i Sûdî, İstanbul.
- Müstakîmzâde Sadeddin Efendi (yz.), *Mecelletü'n-nisâb fi'n-neseb ve'l-künâ ve'l-elkâb*, Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Ef. Böl. Nu.: 628.
- Noyan, Bedri (1996), *Hacı Bektaş-ı Velî Manzum Vilâyetnamesi*, Can Yayınları, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996), "Hacı Bektaş Velî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.14, s. 455-458.
- On İki İmâm ve On Dört Ma'sûm* (yz.), İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz. 1674.
- Özey, Betül (2013), *Bektaşîlik-Yeniçeri Ocağı İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Özger, Yunus (2011), "Yusuf Ziya Yozgadî ve Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ Adlı Eseri", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 28, s. 115-150.
- Risâle-i Tasavvuf* (yz.), İBB Atatürk Kitaplığı, K 0713.
- Şahin, İlhan (2006), "Nahiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, s. 306-308.
- Şeyh Baba M. Süreyyâ (1330), *Bektaşîlik ve Bektaşiler*, Şems Matbaası, İstanbul.
- Tarım, Cevat Hakkı (1938). *Kırşehir Tarihi*. Kırşehir: Kırşehir Vilayet Matbaası.

- Tarım, Cevat Hakkı (1948). *Tarihte Kırşehir-Gülşehir ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*, 3. Baskı, İstanbul: Yeniçağ Matbaası.
- Uğur, Ahmet, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar (1997), *Kitâbü't-târih-i Kühü'l-ahbâr*, I. cilt I. kısım, Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1972), *Osmanlı Tarihi*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Yıldırım, Rıza (2009), “Hacı Bektaş Velî ve İlk Osmanlılar: Âşıkpaşazâde’ye Eleştirel Bir Bakış”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 51, s. 107-146.
- Zorlu, Cem (2003), *Sahîh Ahmed Dede: Mecmuatü't-tevarih-i Mevleviyye – Mevlevîlerin Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul.

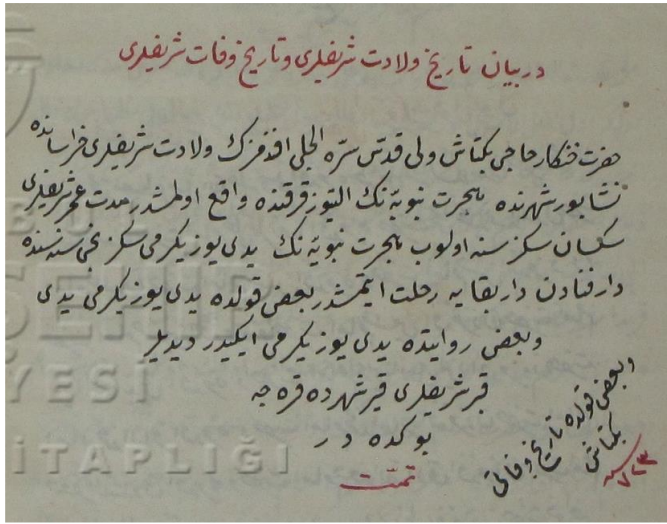
RESİMLER

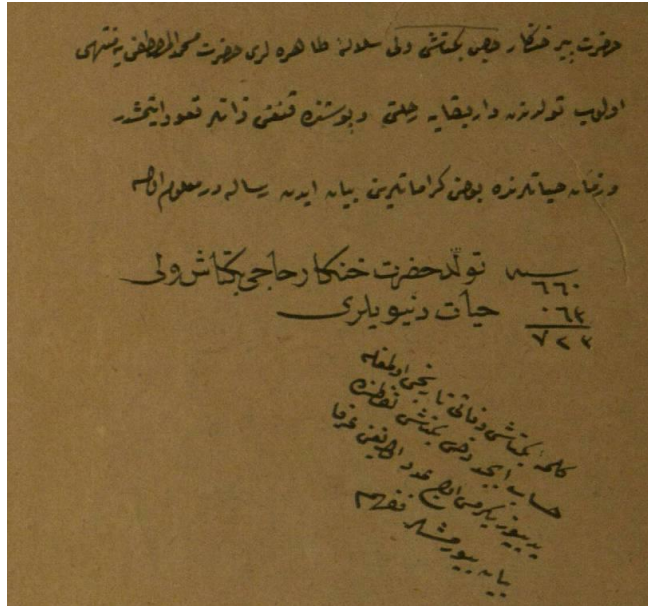
Resim 1: Şeyh Süleymân-ı Velî vakfiyesi

ابوبکر	عمر	عماد علی	امام حسن	زین العابدین	امام باقر	جعفر	موسیٰ
۱۴	۴۴	۱۰	۱۱	۹۶	۱۱۷	۱۶۱	۱۱۴
عبدی رضا	محمد تقی	علی نقی	امام محمد باقر	وکیل	محمد افضلی	جابر	شعب
۵۴	۵۰۴	۵۰۴	۴۴	۴۷	۵۴	۵۴	۵۴
ابو زینب	شیرین	فاطمه	امام زین العابدین	حنبل	حسن	داود و اطلس	سید المصعب
۵۴	۵۴	۵۴	۱۵۱	۵۴	۱۱۹	۱۶۶	۵۵۷
بنیید بنعلدی	عبد القادر	ولاد	عبد الرزاق	محمد فاضل	محمد بدوی	سید ابراهیم	
۵۹۷	۹۱	۴۷۰	۶۰۴	۵۷۱	۶۷۵	۶۷۷	
عبدالمسحیح	محمد علی	ملا عطاء	احمد زالی	علی الصفا	حولا	شمس تبریزی	
۷۰۰	۶۴۸	۶۰۱	۵۴	۵۴	۶۷۴	۶۶۵	
سید حسام	محمد ولد	نقیب	علامه شاری	حاجی خدائی	نصیر	نسیمی	
۶۱۴	۷۱۴	۷۹۱	۷۹۹	۶۷۴	۴۰۹	۹۶۵	

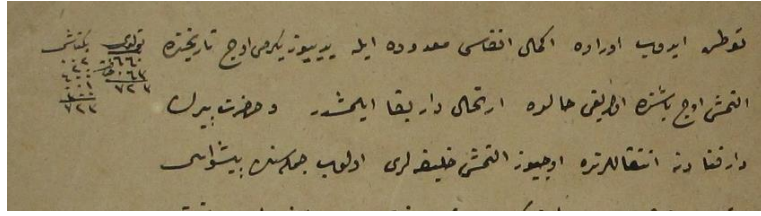
Resim 2: Hacı Bektaş'ın ölüm tarihini 672 olarak gösteren İBB Atatürk Kitaplığı K. 0270 numaradaki mecmua sayfası (son sıra sondan üçüncü isim)

Resim 3: Hacı Bektaş-ı Veli'nin vefat tarihinin farklı rivayetlerini (722, 723, 728, 727) bir arada gösteren İBB Atatürk Kitaplığı yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resâil*'in 11a sayfası

Resim 4: Milli Kütüphane 06 Hk 4280 numarada kayıtlı Hikâye-i Hacı Bektaş-ı Veli adlı eserin 723 tarihini gösteren 2a sayfası

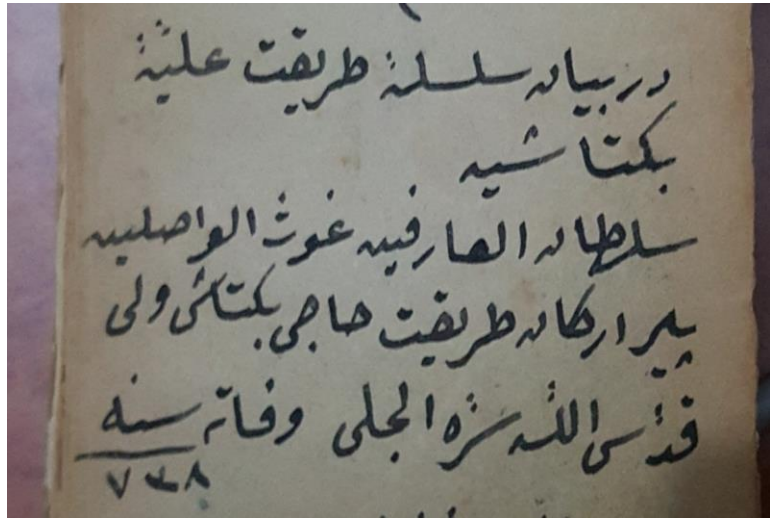
Resim 5: İBB Atatürk Kitaplığı Yz. K. 0349 numarada kayıtlı Bektaşî şairlerin şiirlerini içeren *Şiir Mecmuası*'nın 723 tarihini gösteren 8 a sayfası

ولادت	عاشق	وفات
۷۱۰	۷۴	۷۹۹
۱۱۹۵	۵۰	۱۶۲۵
۶۴۰	۹۴	۰۷۴۴

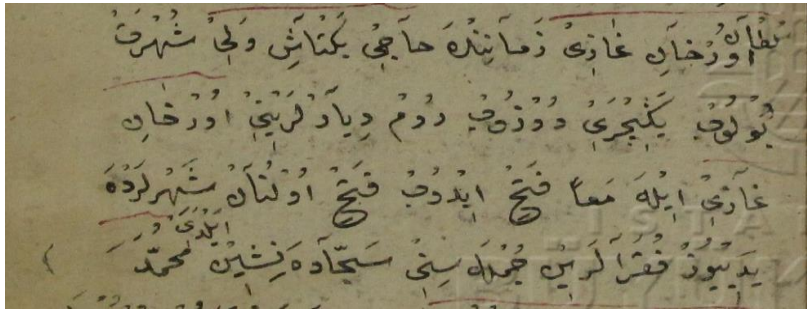
Resim 6: İBB Atatürk Kitaplığı OE yz. 1674 numarada kayıtlı *On İki İmam ve On Dört Masum* adlı eserin 7a sayfası

Resim 7: İBB Atatürk Kitaplığı yz. K.415 numarada kayıtlı *Mecmû'atü'r-resûil*'in 728 tarihini gösteren 2b sayfası

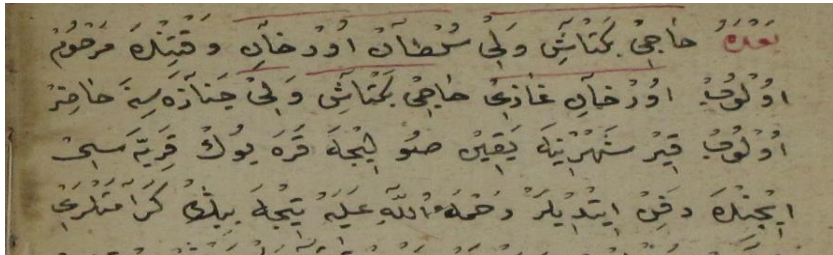
Resim 8: Tekirdağlı Hasan Cemalî Baba'nın Milli Kütüphane, Yz A 3045 numarada kayıtlı *Menâkıb-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî* adlı eserinin 738 tarihini gösteren 1b sayfası

Resim 9: M. Fatih Köksal Kişisel Kütüphanesi Yz. 164-C. 25 numarada kayıtlı cöngün 728 tarihini bildiren 182a sayfası

Resim 10: İBB Atatürk Kitaplığı K 0713 numarada kayıtlı *Risâle-i Tasavvuf* adlı eserin Hacı Bektaş ile Sultan Orhan münasebetlerini anlatan 27a sayfası

Resim 11: İBB Atatürk Kitaplığı K 0713 numarada kayıtlı *Risâle-i Tasavvuf* adlı eserin Hacı Bektaş ile Sultan Orhan münasebetlerini anlatan 27b sayfası

سقطك اررضان ابن سلطان غمك حار حفر نزلك هبته شرفك بيان اولور
 نوزك نكلن وجه نرفي بياضه ماش نرفي رو او زون بو بوسطان سناج حاجب هبست
 فزا و جزبار و فخر نه ر حوف و عواس و كوشى مبارك بانته برسبا هبى اولوب الا كوز
 حاجق قشوق و قوچ بورن و طفوق دلو بزم ايجاق الهى اجن و بزم سناج اله اجن
 سيم سر و سيع درينه طلوق قونا جون معتدل النجمه خنود و قنار بر باد شكه دكشمن سوز
 و كينه كوز ايسر و لاوتور حلو سوز مدت سلطاندى
 ٦٢٨
 وزير اعظم سردار علاء الدين بيك علميات
 سلاطه بيك اسر علميات حاجق بيك
 ابن سلطان اوزقان
 آجى بك قرنجشى بيك فضل بيك حاجى اى بيك حاجى اورونلوك بيك
 على خفام مولانا خديليل جندزى مولانا محسن
 مولانا داود قيصر
 متشيخ عشانلور حاجى كنانى اوما امير جى غمى
 سرفد سرفى كنجى زان قرمسه
 سبيده كبر قانچى اعلى جم سرفوزا
 كيككوزا با بوز سرفوزا اجمى اورون موسى ابوال
 قير نه نه ااورده سرفوزا
 سرفوزا ابدال سرفوزا
 دغلوبابا سرفوزا

Resim 12: Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. Nu. 3484'de kayıtlı Mecdû'a-i Eş'âr'ın Hacı Bektaş-ı Velî ve Ahi Evran'ı Sultan Orhan devri meşâyihî arasında gösteren 34a sayfası

KÜLTÜREL MİRAS İMGELERİNİN AKTARIM ARACI OLARAK TİCARÎ İŞLETME ADLARI: “NEVŞEHİR ÖRNEĞİ”

Arş. Gör. Mehmet Emin DEDE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
m.emindede@nevsehir.edu.tr

ÖZET

William John Thoms' tan günümüze kadar gelen halk biliminin gelişim sürecine bakıldığında köyden kente yönelen bir bilim dalından söz etmek mümkündür. Bu yönelmenin temelinde köylü nüfusun hızla kente göçü vardır. Bu durum önceleri birçok halk bilimci tarafından alanın darlığı olarak algılansa da daha sonra kentte bulunan kültür ürünlerinin halk bilimi kadroları içinde yer aldığı ve kentlerde oluşan folklorun halk bilimi araştırmacıları tarafından ciddi bir araştırma alanı olduğunun farkına varılmasını sağlamıştır. 6 Aralık 1985 tarihinde doğal ve kültürler mirası olarak UNESCO'nun dünya miras listesinde yer alan “Göreme Mili Parkı ve Kapadokya” bölgede yaşayanların kültürel belleği içinde çeşitli imgeler şeklinde yer edinmiştir. Bu çalışmanın çıkış noktası bu imgelerin neler olduğunu tespit ederek kullanım alanlarının ticari işletme adlarına yansımalarını tahlil etmektir. Temel de onomastik bir inceleme olarak görülse de çalışmanın amacı, kültürel miras imgelerinin ekonomik kaygılar içindeki algısının neler olduğunun incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, İmge, Nevşehir, Kapadokya

TRANSFER OF BUSINESS NAME OF CULTURAL HERITAGE AS A TOOL FOR COMMERCIAL IMAGE : " NEVŞEHİR SAMPLE

ABSTRACT

William John Thoms' tan extant when we look at the development process of folklore villages towards the city it is possible to speak of a science. This trend has rapidly manic-urban migration on the basis of the peasant population. In this situation before in enabling later it realized that the in which cultural products, the city is located in the folklore of staff and a serious research by folklore folklore investigators that occur in the city many people is perceived as shortness of the field by scientists. December 6, 1985 Date of the natural and cultural heritage located in the UNESCO world heritage list as "the National Park of Goreme and Cappadocia" has appeared in the form of various images in the cultural memory of those living in the region. The starting point of the study is to analyze the reflection of usage by identifying the commercial business name that is what these images. Fundamental analysis also can be considered an onomastic The aim of the study was to investigate the perception of what is going on in the economic concerns of cultural heritage image.

Key Words: Cultural Heritage, Imagery, Nevşehir, Cappadocia

GİRİŞ

Onomastik çalışmaların folklor disiplini içerisindeki incelemeleri, ad verme geleneği, yer adları incelemeleri (tipoloji araştırmaları), soy ve boy adları çerçevelerinde yapılmıştır. Bununla beraber onomastik incelemeler çerçevesinde görölen ilk farklı bakış açısı şükri Elçin'in yapmış olduğu "Ayvalık Limanına Bağlı Deniz Araçlarının Adları" (1970) adlı çalışmadır. Bu çalışmada Elçin, bu araçların adlarını tespit ederek benzer çalışmaların önünü açmıştır. Konuyla ilgili bir diğer önemli çalışma ise Nebi Özdemir'in yapmış olduğu "Kentlerin Gezgin İmgeleri / Kültürel İmge Araştırmaları ve Ulaşım Alanı" adlı çalışmadır. Bu çalışmada yazar, "*bugüne kadar üzerinde durulmayan, şehirlerarası ve şehir içi insan taşımacılığı ile kent kültürü ve kentsel imge araştırmaları arasındaki var olan veya kurulabilecek ilişkileri*" (Özdemir 2012: 125) incelemeye çalıştığını belirtmiştir. Bu ve benzer çalışmalardan yola çıkarak yapılmak istenen Türkiye'nin turizm simgelerinden biri olan "Göreme Milli Parkı ve Kapadokya"nın Nevşehir'de bulunan ticari işletme sahipleri tarafından nasıl bir imge olarak algılandığı tespit ve tahlil edilmeye çalışılmadır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken hususlar, iletişimin ne olduğu, imgelerin iletişimdeki rolü ve kentsel imgelerin bir iletişim alanı olan ticari işletme adlandırmalarındaki yeridir.

İletişim, kelime anlamı olarak Zeynep Korkmaz tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: "*bir bilginin haberin, niyetin ya da durumun ilkel ya da gelişmiş bir işaret sisteminden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne yahut da bir merkezden başka bir merkeze ulaştırılması*" (Korkmaz 1992: 86). Bir diğer ifade ile iletişim duygu ve düşüncelerin salt sözlü ve yazılı olarak aktarılması ya da kitle iletişim araçlarından yararlanılarak yürütölen bir bilgi alışverişi değildir. İletişim esas itibariyle sözlü ve yazılı olabileceği gibi görsel olarak da meydana gelebilir. Bunun yanı sıra iletişim "*yüz yüze konuşma, ses tonu, jest ve mimikler, giyim kuşam tarzı, saç modeli, radyo televizyon, sinema, telefon, internet, yazılı/basılı materyaller gibi daha pek çok farklı şekillerde gerçekteştirilmektedir*" (Poyraz 2003: 142).

Başlangıçta iletişimin bireyler arasında gerçekteşmesi ve algılanan imgelerin azlığı iletişim yollarının sınırlı sayıda meydana gelmesine neden olmuştur. Kentleşme ve

sanayileşme ya da daha genel bir tanı ile küreselleşmenin¹ etkisi ile iletişim, kitle iletişim öğeleriyle gerçekleşmiştir. Bu kitle iletişim öğelerinden biri de ticari işletme adlarıdır.

Ticarî işletme adları, temelde iş yerlerini birbirinden ayırmak amacıyla kullanılan imgelerdir. Ticari işletmelerin çoğalması, buna bağlı olarak meydana gelen bir takım resmi işlemler bütün işletmelere birer isim verilmesini gerekli kılmıştır. Bu noktada ticarî işletme sahipleri bu adlandırmayı yaparken verdikleri adın dikkat çekici olması, kolay akılda kalması, yaptıkları işle ilgili birtakım mesajlar içermesi gibi unsurları göz önünde tutmaktadırlar. Böylece daha fazla müşteri çekeceğine inandıkları çağrışım gücü yüksek kelimeleri seçmeye özen göstermektedirler. Doğal olarak seçilen imgeler üzerinde hedef kitlenin kültürel yapısının yanında kentin kültürel belleğinin de önemli bir etkisi vardır. Bu bağlamda Nevşehir ili içerisinde mevcut olan ticarî işletmeler, kent belleği içinde önemli bir yeri olan “Kapadokya” ismiyle ilgili ortaya çıkmış olan “Kapadokya/Capadocia”, “peri”, “inn”, “cave” gibi adlandırmaları kullanmışlardır.

Kültürel Bellek, Kent Belleği ve Kültürel Miras İmgesi

“Toplumsal yaşamdaki her türlü yaratıcılık eyleminin temeli olan kültürel bellek esas itibariyle gelenekler bileşkesi ve de imgeler hazinesidir. Müzeler, tarihi mekânlar, kitaplar, kütüphaneler, giysiler, giysiler, kutlama ve eğlenceler, festivaller, bayramlar, sofralar, düğünler, kahvehaneler, takılar, el sanatı ürünleri, âşık atışmaları, gelenek ve görenekler, inançlar fotoğraflar, şarkılar, türküler, danslar, töreler vb. bu imgelerin bulunduğu bellek odaları, alanları, mekânları ve bölümleridir” (Özdemir, 2012: 108).

Kent belleği gelenekler bileşkesi ve imgeler hazinesi olan kültürel belleğin kent özelindeki algısıdır. Kent belleğini oluşturan unsurlar bölgenin yemekleri, giysileri, kültür deneyimleri, doğal ve kültürel mirasları vb. unsurlardır. Bu bağlamda Nevşehir ilinin kültürel belleğini ise Türkiye’nin UNESCO’nun “Dünya Kültürel ve Doğal Miras” listesinde yer alan “Göreme Açık Hava Müzesi” ve “Kapadokya” oluşturmaktadır.

Nevşehir il sınırları içinde bulunan birçok işletmenin çağrışım gücünün yüksek olduğunu düşünerek kentin doğal ve kültürel mirası olan ve UNESCO gibi uluslararası bir kurum tarafından tescil edilen “Göreme” ve “Kapadokya” isimleri tercih ettiği tespit edilmiştir. Bunların yanında bu isimlerin çağrıştırabileceği, hitap ettiği kitlenin imge

¹ Burada küreselleşme Öcal Oğuz’un “Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi” adlı kitabında bulunan tanım doğrultusunda kullanılmaktadır.

dünyası içerisinde Kapadokya bölgesinin doğal yapısını hatırlatacak “cave”, “inn”, “peri” gibi isimlerin de tercih edildiği görülmüştür. Bunun nedeni, ticari işletme sahibinin alıcının zihninde bölgeye dair çağrışımlar oluşturma isteği ve işletme sahibinin zihninde kültürel belleği dışında bir kelimenin var olmayışıdır. Başka bir ifadeyle alıcının zihninde karşılığı bulunmayan ve onun kültürel belleğinde yeri olmayan veya onun için bir anlam ifade etmeyen kelime ya da kelimelerden oluşturulmuş bir isim, amaca çok fazla hizmet etmeyecektir.

Ticari işletme adlarının seçiminde işletme sahibinin kültürel belleği önemli bir rol oynar. Zira işletme sahiplerinin zihinlerinde yer bulmamış bir kelimeyi işletmelerine ad olarak vermeleri beklenemez. Bugünkü ticari işletme adlarında kullanılan kelimeler ile geçmişteki kelime kadroları arasındaki farklılık kendini göstermektedir. Bu farklar, işletme sahiplerinin kültürel belleğine çeşitli nedenlerle giren kelimelerin sayısının artmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında daha önce kullanılan kelimelerin ve bu kelimelerin anlamlarının kültürel erozyonlar sonucu unutulduğunu da es geçmemek gerekir.

Tarihi Mirasla İlişkili İşletme Adları

Tarihi miras, kentsel imge yaratımında, dolayısıyla ticari işletme adlarında kullanılan önemli bir unsurdur. Özellikle “Kapadokya” ve “Göreme” gibi isimlerin tek başlarına ya da yapılan işle beraber ticari işletme adı olarak kullanıldığı görülmektedir. “Kapadokya Pide”, “Kapadokya Şarapçılık”, “Kapadokya Market”, “Kapadokya Av Malzemeleri”, “Kapadokya Kuruyemiş”, “Kapadokya Düşler Vadisi”, “Kapadokya Sofrası”, “Kapadokya Kafeterya”, “Kapadokya Erkek Kuaförü”, “Kapadokya Hediye Eşya”, “Kapadokya İnternet Kafe”, “Kapadokya Döner”, “Kapadokya Restaurant”, “Kapadokya Çorap”. “Kapadokya Oto Tamir”, “Kapadokya İpek Mobilya”, “Kapadokya Döner” “Kappadokya Paintball”, “Kapadokya Butik” “Kapadokya Çiçek ve Akvaryum” “Kapadokya Temizlik” “Kapadokya Unlu Mamüller” “Kapadokya Kırathanesi” “Kapadokya Berber Salonu” “Kapadokya Kebap Center” “Kapadokya Dinlenme Salonu” “Kapadokya Emlak” “Kapadokya LPG ve Oto Tamir” “Kapadokya Büfe” “Kapadokya Yalıtım” “Kapadokya Mermer” “Kapadokyalı Oto Dizel Tamircisi” gibi adlar bölge insanının tarihi mirasa verdiği önemi ve ticari işletme sahiplerinin kültürel belleğinin içinde Kapadokya imgesinin oldukça önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Kapadokya isminin yanından kültürel miras içinde yer alan “Göreme” de ticari işletme adlarında sıklıkla kullanılan bir diğer isimdir: “Göreme Village House”, “Göreme Büfe”, “Göreme Bakkaliyesi”, “Göreme Esnaf Çay Evi”, “Göreme Karoser Boya”, “Göreme Restaurant”, “Göreme Döner”, “Göreme Seramik”, “Göreme Karoser”, “Göreme Matbaası”, “Göreme Pastanesi”, “Göreme Esnaf Çay Evi”, “Göreme Motorsiklet”, “Göreme Market”.

Nevşehir’de kullanılan ticari işletme adlarının bir kısmı Kapadokya adının farklı versiyonları kullanılarak oluşturulmuştur. “Cappadoce Hotel”, “Katpatuka Hotel”, “Cafedokya Cafe Restaurant”, “Old Cappadocia Restaurant”, “Cappadocia Halıcılık&Turistik Eşya”, “Cappaturka Hediyelek”, “Kappo Hediyelek Eşya”, “Kappo Konfeksiyon”.

Yer Adları Kullanılarak Oluşturulan Ticari İşletme Adları

Bunların çoğu genellikle bölge içinde turizm potansiyeli olan yerlerin isimleri verilerek oluşturulmuş ya da bulunduğu yerin isminin ününden dolayı kullanılmıştır: “Avanosstone Hediyelek Eşya”, “Ürgüp Kaya Hotel”, “Avanos Ucuzluk Pazarı”, “Ürgüp Hediyelek Eşya”, “Uçhisar Pansiyon”, “Avanos Elektrik Tesisat”, “Avanos Lale Kuru Temizleme”, “Avanos Oto Elektrik”, “Avanos Kültür ve Sanat Evi”, “Avanos Toprak Ürünleri”, “Avanos Pansiyon”, “Ürgüp Çamaşır Yıkama Merkezi”, “Ürgüp Pide Fırını”, “Ürgüp Market”, “Avanos Oto”, “Özkonak Kasabı”, “Özkonak Market”, “Özkonak Büfe”, “Özkonak Oto Kaporta”, “Özkonak Demir Doğrama”, “Özkonak Shop”.

Bazen yer adlarının eski adlarıyla kullanıldığı görülmüştür. Bunun nedeni bölgeye gelen yabancı turistlerin ilgisini çekmektir. Bu noktada en sık kullanılan isim Sinasos’tur. Sinasos, Karamanlıların nüfus mübadelesinden önce Mustafapaşa beldesine verdikleri isimdir. Bölgeye gelen birçok turist beldeyi “Sinasos” olarak bilmektedir. Bu işletme adları şunlardır: “Sinasos Bağcılık ve Şarapçılık”, “Sinasos Market”, “Sinasos Kahvehanesi”, “Sinasos Kiraathanesi”.

Doğal Yapıyla İlişkili İşletme Adları

Nevşehir’deki ticari işletme adlarının bir kısmı, bölgenin doğal güzelliklerinin bulunduğu yerlerin adları kullanılarak oluşturulmuştur. Bu adlandırmalar, doğal güzelliklerin bulunduğu yerdeki ticari işletme sahipleri tarafından daha sıklıkla kullanılmaktadır. Bunlar özellikle “Panaroma” ve “Paşabağlar”dır: “Panorama Pansiyon”,

“Panorama Kafe-Bar”, “Paşabağ Hediyelik” “Paşabağ Butik”, “Paşabağ”, “Paşabağ Hediyelik Eşya”, “Paşabağ Shop”.

Doğal güzelliklerle ilişkili bir diğer adlandırma ise bölgenin simgesi olan peribacalarının ilk kelimesi kullanılarak oluşturulmuştur: “Peri Tower”, “Peri Cave Hotel”, “Peri Pansion”, “Peri Tur”.

Bölgedeki Geleneksel Meslekler ve El Sanatlarıyla İlişkili Adlandırmalar

Köken olarak Fransızca olan kelime Chez Fransızcada prepozisyon olarak kullanılmaktadır: Evde eve gibi. Bölgede ticari işletme sahipleri chez prepozisyonunu yeri anlamında kullanmaktadırlar. Unesco tarafından Dünya Kültürel ve doğal miras listesinde alınmadan önce bölgeye gelen yoğun Fransız turist etkisinden dolayı işletme sahipleri özellikle el sanatları ustaları turist ilgisini çekmek algılarını artırmak amacı ile işletme adlarının yanına Fransız chez prepozisyonu kullanmışlardır. : “Chez Sadık”, “Chez Cengiz”, “Chez Muntaz”, “Chez İbo Hediyelik Eşya”, “Chez Cave”, “Manchez, Vuralchez”, “Altın Ch Ez”, “Hakan Chez”, “Barış Nue Chez”.

SONUÇ

Nevşehir bölgesinde verilen ticari işletme adlarının çoğu Kapadokya ismi ile doğal güzellikler, tarihi miras ve geleneksel mesleklerle ilişkili adlardan oluşmaktadır. Bu noktada somut kültürel miras, bölgede bulunan ticari işletme adlarının oluşumu ve bu duruma bağlı olarak işletme sahiplerinin kafasında oluşan imge dünyası açısından oldukça önemli bir yeri vardır. Bildiğimiz kadarıyla ticarî işletme adları üzerinde şimdiye dek pek fazla çalışma yapılmamıştır; yapılan çalışmalarda da konuya çoğunlukla dilbilimi ve Türkçe hassasiyeti açısından yaklaşmıştır. İşletme adları, kuşkusuz bu açılardan incelenmelidir. Ancak onların, toplumun kültürel yapısını yansıtan önemli göstergelerden birisi olduğu da dikkate alınmalı ve bunlar farklı perspektiflerden de inceleme konusu yapılmalıdır. Çünkü ticarî işletme adları, sahiplerinin ve hitap ettikleri toplulukların kültürünü ve düşünce sistematüğini okuyabileceğimiz minyatürize edilmiş metinler gibidir. Çalışmadan yola çıkılarak denilebilir ki; Kapadokya ismi ve bu isme bağlı olarak kuralsız bir şekilde oluşturulan diğer türevleri işletme adlarında sıklıkla kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Boyras, Şeref. (2003). “İletişim Açısından Sivas’ta Ticari İşletme Adları”. *Milli Folklor*, 60: 141-160.
- Korkmaz, Zeynep. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal. (2002). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, Nebi. (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Üniv. Yayınları.

MUSTAFAPAŞA'DAKİ MAKEDONCA KONUŞURLARIN TÜRKÇESİ ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mhazar@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Cevdet İLHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
cilhan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Mübadele konusunda daha çok Kapadokya yöresinden gidenler üzerine çalışma yapıldı. Balkanlardan gelenler üzerine daha az çalışma yapıldı. Bu bildiriye oradan buraya gelenlerin karşılaştıkları bir durum irdelenecektir. Bu durum Makedonca konuşan mübadillerin Nevşehir'de kendi aksanlarıyla Türkçeyi konuşmalarıdır. Önce Makedonya'dan nasıl geldikleri kısaca verildikten sonra Türkçeyi öğrenme süreçleri irdelenecektir. Sahada soruşturma yoluyla kelimeler derlenecek. Derlenen bu kelimelerden Mustafapaşa yöresinde konuşulan bu yeni ağız adacağı fonetik olarak tahlil edilecektir. Böylece bir dil incelemesiyle mübadelenin diğer bir yüzüne dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Makedonca, dil adacağı, mübadele, Mustafapaşa, Kesriye, Jerveni.

Göçtük yurdun kadri, konduk yurtta bilinir.

Atasözü

1. GİRİŞ

Kültürler arası ilişkilerde tarihi olaylara bağlı olarak gerçekleşen en önemli kaynaklardan biri de dil ve o dilin sözcükleridir. Sözcükler dillere açılan kültür kapılarının anahtarlarıdır. Edebiyat, kültür ve sanat ürünlerinin kaynağı dildir. Diller arasındaki ilişkiler sözcüklerde yaşar. Nevşehir *kültürel ilişkileri* mübadele dolayısıyla yoğun olarak yaşamaktadır.

Osmanlı vasıtasıyla kent-köy (Kesriye İlçesi-Jerveni Köyü) istikametinde Türkçe sözcüklerle nesnelere ve kavramlar ifade edilmiştir (Nasteva 2001: 28).

Nevşehir'in Ürgüp ilçesi kasaba ve köyleri birçok film¹ öyküsüne, sahne setine ve belgesellere konu olmaktadır.² Bu film öykülerinden biri de *Yastığım Yorganım Taş Jerveni'den Sinasos'a* belgeseline konu oldu (Kütük 2016: 1). Mübadillerin hazin hatıralarına hürmeten yaşadıkları,³ öğrendikleri Türkçe ile dinlenecek ve derlenen kelimeler Makedon aksanına bağlı ses değişimleri irdelenecektir.

“Bir ana yazı dilinin ağızları içinde yer alan başka bir lehçeye ait ağızlara ‘ağız adacığı’ denir. Ağız adacıkları zorunlu veya gönüllü göçlerle oluşur.” (Günay 2015: 57). Bugün için Türkiye Türkçesi açısından Mustafapaşa’daki Makedon konuşurların aksanıyla telaffuz edilen Nevşehir ağzının bu beldedeki oluşumuna *ağız adacığı*, Makedonca açısından bakıldığında ise Türkiye Türkçesi içindeki bir *dil adacığı* sayılır. Dil adacığı, bir dilin başka bir coğrafyada, yakın tarihteki bir göçten dolayı başka bir dilin vatanında sözlü bazen yazılı olarak yaşatılıyor olmasıdır. Mesela Almanya’daki Türkçe böyledir. Burada yazılı olarak da devam eder, yani yarım bir dil adacığıdır, ölçünlü dile çok yakındır. Ancak Mustafapaşa’daki Makedonca bilindiği kadarıyla sadece sözlü olduğundan tam bir dil adacığıdır ve tehlike altındaki dil ve diyalekt çalışmalarına misal olabilir.

Dilbilim tetkiklerinde ‘superstratum’ olarak adlandırılan *üst tabaka etkisi* Balkan dillerinde gerçekleşmiş, maddi kültür öğelerinden başlayarak buradaki diller gibi Makedonca da Türk dilinden etkilenmiştir (Kırbaç 2016: 50). Aşağıda Makedoncadaki Türkçe kelimeler başlığı altında örnekleri müşahede edilebilmektedir. Petko Saljakov

¹ Ürgüp’te çekilen filmler: Ağır, Dilâ Hanım, Gümüş Eğer, Mapus, Topal, Şeyh Ahmet, Dağların Kartalı, Darağacı, Firar, Küçük Kovboy, Paralı Askerler, Acı, Dünyayı Kurtaran Adam ve Propaganda (Ürgüp Dergisi, S. 51, s. 19).

² Çölde Bir Vaha-Çok Kültürlü Mustafapaşa (Güvenç 2007: Ön Söz).

³ Cevdet Gümüşsoy hatırası: “Bir gün Jerveni’ye Türkiye’den Rumlar geldi. Kış başlamıştı. Anladık o zaman bir şeyler olacağını. Rumlarla altı ay beraber oturduk. Bu altı ay içinde aramızda münakaşalar çıktı, kavgalar oldu. Onlarla mahkemelik olduk. Yaz gelince göç başladı. Kâh at sırtında, kâh at arabalarıyla Jerveni’nden Sorovic İstasyonu’na gittik. Trenle Selanik Limanı’na vardık. Limanda bize aşı yaptılar. Selanik’te 15 gün geminin gelmesini bekledik. Geminin adı Gülcemal’di. Gülcemal İzmir’in Urla İlçesi’ne yanaştı. Üç dört gün Urla’da kaldık. Urla’dan tekrar gemiye bindik. Mersin’e ulaştık. At arabalarıyla gittiğimiz Tarsus’un Yenice İstasyonu’ndan trenle yola çıktık. Tren Ulukışla’da arızalandı. At arabalarıyla perişan durumda Niğde’ye ulaştık. Bir ay çadırlarda kaldık Niğde’de. Bir aydan sonra yine at arabalarıyla Ürgüp’ün Sinasos (Mustafapaşa) Kasabası’na geldik. 1924 yılının Eylül ayının ilk günleriydi. Evlere yerleştik. Beş on gün kaldık. Bize, ‘yukarıda Cemilköyü var, oraya gitmek ister misiniz?’ diye sordular. Babalarımız kabul etti. Akrabalarımız Sinasos’da kaldı. Yolculuğumuz neredeyse üç ay sürdü. Köyden 120 kişi o zor şartlara dayanamayarak yollarda öldü. Küçük kardeşim Abidin de yolculuğa dayanamadı ve Niğde’de öldü. Karada ölenleri, öldükleri yere defnettik. Vapurda ölen bazı çocukları kaptana söylemeyip sakladılar. Ölen bebeleri anneleri sanki emziriyormuş gibi göğüslerinde tutarak sakladı. Onları da karaya çıkınca gömdük. Çok perişanlık çekildi, çok.” (Gümüşsoy 2009).

adındaki bir Bulgar bilim adamının 1880-1890 yıllarında içinde 10.000 Türkçe kelimenin bulunduğu bir Bulgarca sözlük hazırladığı bilinmektedir (Kırbaç 2016: 53). Şüphesiz 541 yıllık Osmanlı hâkimiyeti Balkanlar'da iz bırakmıştır. 14. yüzyılda Türkçe kelimeler yavaş yavaş Makedoncaya girmeye başlamıştır (Yelten 2007: 203). Ödünç olarak Makedon diline Osmanlıların Balkan Yarımadası'na yerleştikleri dönem olan 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar, etimolojik kökenini gözetmeksizin, Türk dili aracılığıyla Makedon dilinde (Arapça, Farsça, Yunanca ve saire kökenli Türkçeleşmiş) sözcükler geçmiştir (Arizankovska 2014: 33).

Daha önce Türkçeden Makedoncaya geçmiş kelimeler buradaki Makedon aksanlı Nevşehir ağzında var mıdır? Varsa telaffuzları tespit edilecektir. Belki bunların bir kısmı Türkçe vasıtasıyla Makedoncaya geçen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdir (Ahmed 1999: 3, 17). Bu ağız adacığında Makedoncanın *Kesriye* diyalektinden taşınan Türkçe kelimelerin izleri bulunmaya çalışılacak. İstanbul Türkçesini bile etkileyen Balkanlardaki Türkçe ağızların izi Kesriye'den Mustafapaşa'ya *Makedon konuşurlar* tarafından taşınmış mıdır?

“Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde ağız farklılıklarının görüldüğü önemli bir ağız bölgesi de Balkanlardaki Türkçe ağızlardır. Bu bölge, yüzyıllar boyunca *Oğuz* ve *Kıpçak unsurlarının* iç içe yaşadıkları, sürekli göçlerle lehçelerin birbirine iyice karıştığı bir yer olmuştur. IV. yüzyıldan itibaren Hunlarla tanışan Balkan coğrafyası daha sonraki yüzyıllarda *Kıpçak*, *Kuman*, *Uz*, *Peçenek*, *Bulgar*⁴ gibi Türk soylu toplulukları nüfus ve nüfuz olarak kendilerini sürekli hissettirmişlerdir. 25 Eylül 1396'da Osmanlı ordusunun birleşik Haçlı ordularını yenmesiyle Balkanlar'a adım atan Oğuz Türkleri, bu coğrafyada siyasî ve kültürel olarak yüzyıllar boyunca devam edecek olan bir egemenlik dönemini başlatmışlardır. Balkanlar'da Kıpçak ve Oğuz gruplarının iç içe yaşamasıyla Balkan ağızlarında Anadolu'daki ağızlara göre daha fazla ve bariz *Kıpçak etkileri* görülmektedir. Türkiye Türkçesinin yazı dilindeki bazı Kıpçakça unsurlar, Balkanlardan İstanbul'a yoğun olarak akan Kıpçak ağızlarının kalıntıları olmalıdır.” (Akar 2011: 34). Dil kalıntıları kültür kavşaklarında karşımıza çıkar. Balkanlardaki Türk ağızları için Gyula Németh'in *TDAY Belleten 1981-1982*'deki “Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine” adlı makalesine bakılabilir (Günşen 2012: 114).

Bu bildiri de 30 Ocak 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi

⁴ Bulgar <bolga-r “karışan” <bolga- “karışmak.

kapsamında Kesriye'nin dağlık *Jerveni/Zerveny* [<Jerven “ateş veren”, Jer “ateş”] (Agius Antonios) köyünden zorunlu mübadele “değişim” (<Ar. bedel “bir şeyin yerini tutan, karşılık”) öncesi Rum Ortodoksların yaşadığı en önemli kültür ve turizm merkezlerinden biri olan Kapadokya-Sinasos'a (Mustafapaşa'ya) iskân edilen Müslüman mübadillerin bu süreçte yaşadıkları güçlüklerden biri olan Türkçeyi öğrenmeleri ve Ürgüp'e beş kilometre uzaklıktaki mesafede bulunan Mustafapaşa dil adacağı üzerinde durulacaktır (Aytaş 2007: 45). Bu sözü edilen topluluğun anadili Makedoncadır. Türkiye'de ana dili Türkçe olmayan bir göçmen topluluğudur. Bulgarcaya yakın bir ana dilleri var (Sepetçioğlu 2010: 83). Kendisi de Makedonca konuşabilen Süreyya Aytaş yapılan mülakatta konuştukları dilin yüzyıl önceki saf, temiz Makedonca olduğunu belirtti.

“Bugün Yunanistan'ın Kastorya (Kesriye-Kostur) ve Edessa (Vodina-Karacaova) yörelerinden gelen mübadiller konuştukları dile Makedonca, Pomakça, Bulgarca bazen Muacırcaya (muhacirceye de) da çok yaygın bir ifade ile bizim dil demektedirler. Muhacirlerin konuştukları dil de bugünkü Makedonya Cumhuriyeti'nde konuşulan dilden büyük ölçüde farklılıklar göstermektedir. Sayıları çok az da olsa mübadele ile Türkiye'ye gelen mübadiller arasında ana dilleri Vlahça (Ulahça) olanlar da vardır. Bu insanlar Edessa (Vodina-Karacaova)'nın Notya köyünden göç etmişlerdir.⁵ Konuştukları dil Latin kökenli bir dildir. Romence'nin bir lehçesi denilebilir. Drama'nın kuzeyindeki dağlık bölgelerden gelen mübadiller ise konuştukları ana dile Pomakça demektedirler.⁶ Bulgarca'nın bir lehçesi diyebileceğimiz bu dil de bugün konuşulan Bulgarcadan farklıdır.” (Güvenç 2007: Ön Söz).

⁵ Bugün Malkara'da yaşamaktadırlar.

⁶“Makedonyalı Kiril Mladinov da 1936 yılında Sofya'da yayınlanan Oblastit Meglen VI Makedonia (Makedonya'da Karacaova bölgesi) adlı eserinde de aynı olaya değinmiştir. Aşağıdaki dizeler, Selanik-Kesriye'ye (Kastoria) bağlı Jerveni köyünün Pomak yaşlılarından derlenmiş bir pesnanın (şarkı) bölümü. Bu bölüme araştırmacı Leyla Kaplan hanımefendi sayesinde ulaştım. Kendisine teşekkürlerimi sunarım. Pesna'nın sözleri ise ne kadar da manidar. 18. yy.'da yaşanan ve Bulgar, Makedon, Batılı tarihçilerin iddia ettikleri yönde Karacaova'daki İslamlaşma olayına tanıklık ettiriyor ve bir benzerinin de Jerveni köyünde yaşandığını bize anlatıyor sanki:

Zima golema sneg do koleno / Kış büyük kar dizde

Mogla po poyle / Sis ovaya çökmüş

Selo Jerveni sveku sardisano / Jerveni köyü tümü sarılmış

So Turtski askeri / Türk askerleriyle

Yukarıdaki bilgilere ilaveten aşağıda önce tarihi malumat verilecek sonra Makedonca hakkında kısa bir bilgi verilecektir.

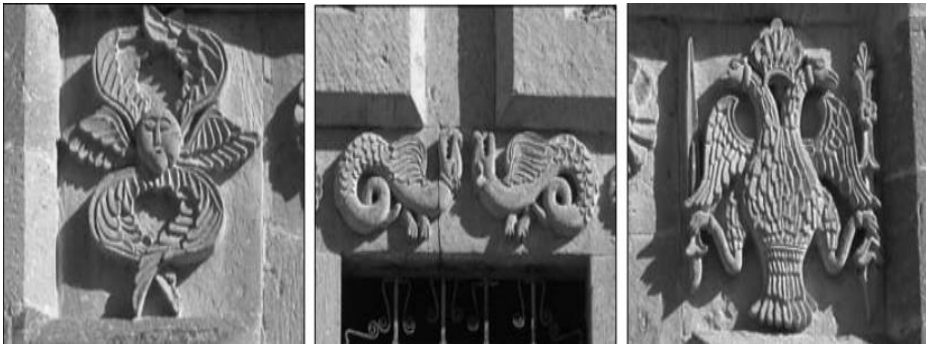
1.1. Tarihçe

“Kastorya’nın Jerveni Köyünden gelen ve Makedonca konuşan bir mübadil grubu Nevşehir Mustafapaşa’ya (Sinastos) iskân edilmişlerdir.” (Yazıcı 2009).

Önce kısaca Mustafapaşa’dan, sonra konumuzu doğrudan ilgilendirdiği için biraz detaylı olarak Kesriye’den ve akabinde Makedoncadan bahsedilecektir.

1.1.1. Mustafapaşa ve Cemil Köyü

“Osmanlı’nın son yüzyılında, yani 19. yüzyılda, Kapadokya olarak adlandırdığımız bölgede kalan Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Aksaray’daki bazı küçük yerleşimler, diğer yerleşimlerden, gayrimüslim vatandaşların yoğun olarak bulunmaları ile ayrılmaktadır. Aksaray’daki Güzelyurt ve Helvadere; Niğde’deki Ovacık, Bor, Tırhan, Kayseri’deki Talas, Germir Tomarza gibi yerleşimler bu merkezlere örnek verilebilir. Nevşehir’e gelince, 19. yüzyılda gayrimüslimlerin yaşadığı en önemli merkezlerden biri belki de en başta geleni günümüzün Mustafapaşa’sıdır; buna Derinkuyu, Kaymaklı, Gülşehir gibi yerleşimler de eklenebilir. Mustafapaşa, eski adıyla Sinastos, Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde, İç Anadolu bölgesinin, Kapadokya’nın en tanınmış ve zengin yerleşimlerinden birisidir. 19. yüzyılda kasabanın içi ve yakın çevresinde çok sayıda dini yapı ve sivil mimari örnekleri inşa edilmiştir. 1923 yılındaki Mübadele ile Yunanistan’a gitmek zorunda kalan Sinastoslular’ın vatanlarını, geride bıraktıkları topraklarını, kiliselerini terk etmeleri kolay olmamış olmalıdır.” (Pekak 2009: 166, 183).

(Pekak 2009: 171).

So kapitano, so silvyano / Kumandanlarla

Zima golema sneg do koleno / Kış büyük kar dizde” (Gökbayrak 2014).

Mustafapaşa'nın mübadele öncesi (1924 yılı) fotoğrafları mevcuttur (Balta 2007: 240).

“Cemil köyü ilçemizin güneyinde 15 km mesafede bulunmaktadır. Güneyinde Taşkın-paşa köyü, Kuzeyinde Mustafapaşa kasabası, doğusunda Karlık köyü ve batısında küçük sıra dağlar yer almıştır. Ayrıca kuzeye 4 km gidildiğinde piknik ve kamp yerleri olarak kullanılan Damsa Barajı bulunmaktadır. Köyün nüfusu t 1970 yılında köyümüzde 179 hane yaşarken bu gün bu sayı 100 haneye kadar düşmüştür. Köyün göçlerinin çoğu Ankara, İzmir ve İstanbul gibi büyük kentlere olmuştur. Örneğin Ankara'ya 40 hane köyümüzden gitmiştir. Şuan köyün nüfusu 35 kişidir. Köyün iklimi İç Anadolu iklimi, yazlar kurak ve sıcak kışları soğuk ve kar yağışlı geçer kara iklimi olduğu için yağmur genelde ilkbaharda ve sonbaharda yağmaktadır. Köyün geçimi ve gelir kaynağı: Köyde halk daha çok tarımla uğraşır patates, soğan, kıska (arpacık soğanı), bağcılık, kayısı, elma, çeşitli sebzeler, arpa, buğday, yulaf ve benzerlerinin ekim ve dikimi yapılmaktadır. Küçük ve büyük baş hayvancılık son zamanlarda halkın geçim kaynağı haline gelmiş, süt ve peynir üretimi de yapılmaktadır. Köy halkının % 45'e yakın kısmı çeşitli kurumlardan emeklidir. Köyün tarihi: Köyün kuruluşu 700 sene öncesine dayanmaktadır, yakın tarihte köyün % 60 Rum imiş. 1924 yılında Rumlar milli sınırlar dışındaki Türklerle değiştirilmiş ve köye 40 hane göçmen yani bu yörenin deyimi ile muhacir Türkler gelmiştir.” (Bilik 2007: 20).

Yöreyi (Kesriye ve Jerveni'yi) yakında ziyaret etmiş olan ve Mustafapaşa ile Cemil Köyü'nü bize gezdiren mihmandarımız yazar emekli Prof. Dr. Hasan Hüseyin Dilaver “*Ürgüp Dergisi* 56. sayısı Kesriye ve Jerveni konulu olacak.” dedi.

1.1.2. Kesriye ve Jerveni Köyü

18 Ekim 1912 tarihinden sonraki mübadelelerde her iki ülkeden (Türkiye ve Yunanistan'dan) yaklaşık iki milyon insan doğdukları toprakları terk etmek zorunda kalmıştır.

1923-1960 döneminde Türkiye'ye "*göçmen*" ve "*mübadil*" ve "*sığınanlar*" olarak gelenlerin sayısını 1.204.205 olarak vermektedir. Bunlar arasında (384 bini "*mübadil*" olan) Yunanistan göçmenlerinin sayısı 407 bin 788, yüzdelik oranı ise %33.9 olarak tespit edilmiştir (Geray 1962: 7).

Mübadeleye tabi tutulan insanlar aslında, Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Adalar diye bilinen bölgelerinde uzun yıllar yaşamış olan halklardır. Bir başka deyişle bu insanlar Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Mücadelesi ertesinde bugünkü sınırların oluşturulduğu bir dönemde yurtlarından ayrılmak zorunda kalan insanlardır. “Makedonya’da ve Bosna’da Hıristiyan halk kitleler halinde İslam dinine geçmiştir” (Artun 2013: XII). Nüfus mübadelesinde din kriteri temel alındığından Yunanistan’dan gelen Müslüman mübadiller günlük yaşamlarında Türkçe dışında Rumca, Makedonca, Pomakça, Vlahça (Ulahça) gibi farklı dil ve lehçeleri konuşuyorlardı (Güvenç 2007: Ön Söz).

Mübadelede bir buçuk milyon Rum Yunanistan’a, altı yüz eli bin civarında Müslüman Anadolu’ya göç etmek zorunda kaldı. Mübadelede Nevşehir merkez ve ile bağlı birçok kasaba ve köye, Rum Ortodoksların yaşadığı yerlere (Gülşehir, Ürgüp, Kaymaklı, Derinkuyu, Su Vermez, Til Köyü, Ürgüp, Mustafapaşa ve Cemil Köyü’ne) Yunanistan’ın kuzey bölgesinden (Kayalar, Kosana ve Kastorya’dan) gelen Müslümanlar yerleştirildiler (Aytaş 2011: 292).

1923 yılı ve devamında muhacir olarak Türkiye’ye Balkanlar’dan, Evliya Çelebinin⁷ *Gölükesri* “gölü çok” dediği Yunanistan’ın *Kesriye* [<Ar. keşir “bol”] (Yun. Kastoria “kunduzların yaşadığı yer” / Mak. kostur) şehrinde gelen, Makedonca konuşan mübadiller çoğunlukla Nevşehir *Mustafapaşa*’ya (Sinassos’a) yerleştirildiler. Bazı manzaralarıyla Sinop’u hatırlatan Kesriye kuzey Yunanistan’da, Arnavutluk ve Makedonya sınırlarına yakın küçük bir şehirdir.⁸

Kesriye Diokletianopolis’in kalıntıları üzerinde yer alır. “Bu şirin Makedonya kasabası, Titus Livius’ta bahsi geçen Kelethron şehrinin yerindedir.” (Eyice 1955: 207). İlçe ilk olarak 10. yüzyıl sonlarındaki Bulgar-Bizans savaşları sırasında zikredilmiştir. Buraya daha sonra Hunlar, Peçenekler, Kumanlar ve Osmanlılar geldi.

“Hunlar bölgeye Türkistan bozkır kültürünün taşıyıcıları olarak 378’de bu topraklara gelmiş, 5. yüzyılda Avarlar ve (henüz bir Türk boyu) Bulgarlar göçü burada sona erdirmiş, 7. yüzyılda Bizans tarafından (tarihte Vardariotlar olarak anılan) Vardar Türkleri Selanik çevresine yerleştirilmiş, 9. yüzyılda birbiri ardından (özellikle Torbeş, Pomak ve Goran Türklerinin ve kültürlerinin ilk çekirdeklerini oluşturan) Peçenek, Uz ve

⁷ Evliya Çelebi, Seyahatnâme, V, s. 575-577.

⁸ Kaderin bir cilvesi olarak Sinoplu Rumları Yunan askerleri Jervenili Müslümanların evine yerleştirmiştir (Kaplan 2011: 16.05). Resim için bk. Ek.

Kuman-Kıpçak kitleleri buraya ulaşmış, yenilgiye uğrayan (1049) Peçeneklerden onbinlercesi Bizans tarafından Niş-Sofya arasına yerleştirilmiş, Peçenekler tarafından yenilgiye uğratılan (1065) Uzlar'ın önemli kesimi Bizans tarafından Balkanlar'ın çeşitli bölgelerine ek olarak Sırbistan topraklarına yerleştirilmiş, Meriç'in aşağı mecrası Lebunium'da Bizans-Kuman ittifakı tarafından yenilgiye uğratılan (1091) Peçenekler'in bir kısmı güvenli Rodop dağlarına sığınarak buraya yerleşirken, bir kısmı da Bizans tarafından (Anadolu'nun yanısıra) Makedonya, Ropçoz ve Filibe bölgeleriyle Ohrid gölü sahillerine yerleştirilmiş, Bizans'ın Anadolu'dan getirdiği (1065) çeşitli Türk grupları Teselya, Makedonya ve Rodoplar'a yerleştirilmiş, 10. yüzyılda (1122) bölgeye ulaşan yeni bir Peçenek kolu Bizans tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra sağ kalanları (yine Anadolu'nun yanısıra) Trakya ve Makedonya'ya yerleştirilmiş, Bizans'taki taht kavgaları (1340'lı yıllar) sırasında taht varisi Kantakuzen lehine taraf olarak birkaç kez bölgeye gelen Aydın'daki Umur Bey Rodoplar ve Makedonya bölgelerine en az 100 bin Türkmen getirerek burada kalmalarını sağlamış, ardından Aydın'daki Çaka Bey, Semadirek ve Dedeğaç çevrelerinde fiili egemenlik kurduktan sonra yaklaşık 54 bin Türkmen'i Dedeğaç ve Kavala üzerinden Orta Rodoplar'a göndererek orada yerleşmelerine yol açmış, (bu çerçevede, 1065-1340'lı yıllar arasında sadece Anadolu'dan getirilerek Batı Trakya, Rodoplar ve Makedonya bölgelerine yerleşen Türkmen sayısı 200 bin civarına ulaşmış), son olarak Osmanlı döneminde Anadolu'dan nakledilen Türk kitleleri sayesinde (Balkanlar'ın tüm bölgeleri gibi) Yugoslavya-Makedonya toprakları da Müslüman ve Türk karakteri almıştır.” (Çavuşoğlu 2007: 140)

“Osmanlıların Balkanlara yerleşmeleri üç şekilde olmuştur:

1. İlk fetihler sırasında Anadolu'daki yakın bölgelerden yeni alınan yerlere devlet eliyle göçmen nakledilmesi.
2. Fetihlere gönüllü olarak katılan gazi-alperenler ve gaza için gelen aşiret mensuplarının bir bölümünün fethedilen kalelerde muhafız olarak bırakıp bir bölümünün de istedikleri yerlere yerleştirilmesi.
3. Kolonizatör Türk dervişlerinin stratejik noktalarda kurdukları tekke ve zaviyelerin faaliyetleri ve çevrelerinde yerleşim merkezleri kurulması.” (Artun 2013: XIII). Bu yöntemlerle fethedilen yerlerden biri de Kesriye'dir.

Balkanlarda Bektaşilik Hıristiyan kesimleri de etkilemiş; Hıristiyanların İslamlaşma, özellikle Bektaşiliğe geçişlerine yol açmıştır. Arnavutluk, Girit, Makedonya'nın Kesriye bölgesi bu türdendir. Burada Hıristiyan halka aşılınmış bir Bektaşilik olayına rastlanılmaktadır. Bektaşiler, Hıristiyanlar arasında özellikle ermiş

kültü alanında derin iz bırakmışlardır. Bektaşî tekkeleri açılmış, bunlar misyonerlik çalışmaları yapmışlardır. Alevi-Bektaşî motifleri, Kesriye halkının yaşamına girmiştir. Bektaşî aziz ve velilerinin türbeleri sürekli ziyaret edilmekte idi (Arslan 2011:126).

Kostaria 14. asrın sonlarına doğru Gazi Evrenos Bey tarafından fethedilmiş ve 1913 yılında Kesriye terk edilmiştir. Kesriye’de de Nevşehir’deki gibi Kurşunlu Camisi vardır. Damat İbrahim Paşa gibi Defterdar Kesriyeli Ahmet Paşa da memleketine bir tane zengin kütüphane ve medrese yaptırmıştır (Eyice 1955: 258).

“Gazi Evrenos Bey muhtemelen 1384-1385’te Kesriye’yi aldı. Burası Yunan Makedonyası’nın kuzeybatısında aynı adla anılan göle doğru uzanan bir çıkıntının üzerinde yer alan küçük bir ilçedir. 1385-1912 yılları arasındaki Osmanlı yönetimi döneminde büyük bir kazanın merkeziydi. Burada 1900 yılında yüz yirmi altı köy bulunmaktaydı. XV. yüzyılın sonlarında Bektaşî önderlerinden ve Bektaşîliğin Makedonya ile Yunanistan’daki ilk kurucularından olan Kasım Baba yine şehir duvarları dışında bir tekke yaptı. XVI. yüzyıl tahrirlerinde kendisinden ve vakfından bahsedilen Kasım Baba’nın türbesi 1959’a kadar mevcuttu. Osmanlı döneminde kasabada bir kale ve kışla ile yedi cami, medrese ve tekkeler vardı. Yunan Ortodoks kültürünün bir merkezi konumundaki bu kasabada bazıları yüksek sanat değeri ihtiva eden 16. yüzyıl freskleriyle süslü irili ufaklı yetmişden fazla kilise vardı. 1912’deki ilk Balkan savaşlarında kasaba Yunan ordusunca ele geçirildi. Lozan Antlaşması’nın ardından Müslümanlar bölgeden ayrılınca geride kalan dinî yapıların pek çoğu yıkıldı. Yahudiler de II. Dünya Savaşı sırasında oradan ayrıldı. 1960’lara kadar Kesriye Balkanlar’ın güzel köşelerinden biri olma özelliğini muhafaza etti. 1970’lerden sonra yaşanan ekonomik ve fizikî gelişme şehrin güzelliğini ve Osmanlı karakterini yavaş yavaş yok etti. Yetmiş tarihî kilisenin yanı sıra Kurşunlu ve Kesriyeli Ahmed Paşa camileri hâlâ ayakta olmalarına rağmen acil restorasyon ve bakım ihtiyacı içerisinde. Osmanlı sûfilerinden Hüseyin Hamdi Kesrevî ve Şeyh Selim Kerîmî burada yaşamışlardır.” (Kiel 2002: 311). Dervişler tarafından birçok Türkçe kelime Makedon topraklarına taşınmıştır (Yelten 2007: 205).

Fetih hareketlerinden sonra büyük çoğunluğu İslamiyet’i kabul eden, Boşnaklar ve Arnavutlar ve bir kısım kökenleri tartışmalı olan Pomaklar ile Torbeşler (Müslüman Makedonlar) üzerinde Osmanlı-Türk kültürünün derin tesiri olmuştur (İyiyol 2011: 623).

Devlet-i ‘Âliyye-i ‘Osmâniyye’nin Rumeli’yi fethi zamanında tatbik ettiği iskân siyasetinin temel unsurları Anadolu’dan Rumeli’ne nüfus yerleştirerek burayı Türkleştirmek olarak hülâsa edilebilir. Anadolu’dan bu köylere gelip yerleşen veya yerleştirilen Müslüman toplulukların bir kısmı isyan çıkaran beyliklerin dayandığı

aşiretler olurken, diğerk bir kısmı gönüllü olarak giden cemaatler ve zanaatkârlardır. Bu insanlar ileride ordunun istihbaratına,⁹ ikmal ve iaşesine yardımcı olacaklardı. Bu köylerden biri de *Jerveni*'dir. Burası Osmanlı'nın yerleşim yeri olarak *Kesriye* yollarını kontrol eden bir stratejik mevkidir. Burada ilk olarak Fransız André (Auguste) Mazon (1881-1967) Makedonca halkiyat derlemeleri yapmıştır (Aytaş 2007: 129).

Arşivdeki *Jernevi Tasfiye Talepnamesi* 1909 ve 1914 yıllarındaki mal varlıkları hakkında bilgi vermektedir.¹⁰ Kereste ve deri ticaretiyle geçindikleri anlaşılmaktadır.

Balkan Savaşı akabinde Yunanistan'a bırakılmak mecburiyetinde kalınan bu köy, Bulgaristan ve Yunanistan devletleri arasında imzalanan Yunan Mübadele Antlaşması'nda anlaşmazlık konusu olan köylerden biriydi. Balkan Savaşı sonrasında oluşturulan Uluslararası Komisyon raporuyla mesele çözümlenmiş ve köyün ahalişi mübadeleden muaf tutulmuştu. Türk İstiklal Mücadelesi akabinde Lozan Müzakereleri esnasında gündeme gelen ve 30 Ocak 1923 tarihinde Türk Cumhuriyeti ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Antlaşması ile Jerveni köyü sakinleri Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalmışlar ve 17 Temmuz 1923 tarihinde köylerinden ayrılmışlardır (Kaplan 2013: 15.16). 30 Temmuz 1924 tarihinde Jerveni'den yola çıkan mübadiller 16 Ağustos'ta Mersin Limanı'na, 3 Eylül'de de Mustafapaşa'ya geldiler. İbrahim Yılmaz'ın araştırmasına göre Jerveni'den Mustafapaşa'ya yüz on yedi haneyle yaklaşık beş yüz nüfus geldi. Ana dilleri Makedonca olan bu mübadillerden bir kısmı daha sonra Cemil Köyü'ne yerleştirildi (Özsoy 2007: 20.4).

Bugün Mustafapaşa ve civarında yaşamaktadırlar. Yerleştikleri bir yer de *Cemil Köyü*'dür.¹¹ Burası Ürgüp'e on beş kilometre uzaklıktadır. Burası Osmanlı dönemi ve öncesinde Rumların yaşadığı bir yerleşim alanı idi. Makedonca konuşurları Müslüman mübadiller Lozan Antlaşması gereği Selanik vilayeti, Kesriye ilçesi, Jerveni (~ Zerveni) köyünden gelmişlerdir.

⁹ Güner Özdemir'in rivayetine göre dedesi Abdül Mersinof ve Cemilli eniştesi Karanfil Usuf istihbaratçı olarak Amerika'ya gönderilmişler. Yakalanınca tutuklanmışlar ve bir adada üç yıl hapis hane hayatından sonra Amerika'ya dönüp üç yıl çalışıp para kazandıktan sonra dönerler.

¹⁰ Konu ile ilgili hazırlanmış olan bir eser baskıya hazır beklmektedir: Aytaş, Süreyya ve Kaplan, Leyla (2014), *Jerveni Köyü Mübadele ve Tasfiye Talepnameleri*.

¹¹ "Gazi, Celal Bayar ve Pamukkale Üniversiteleri Eski Öğretim Görevlisi, Eski Türk Ocakları Denizli Şube Başkanı Leyla Kaplan, mübadelenin yıldönümünün yaklaşması nedeniyle bir Mübadele Hikâyesi anlatıyor. Kaplan, hikâyesini şöyle tanımlıyor: Benim dedemlerin göç hikâyesi... Selanik Sancağı, Manastır Vilayeti, Florina Livası, Kesriye (Kastorya) kazası Jerveni Köyü'nden, Ürgüp'ün Mustafapaşa kasabası ile Cemil Köyü'ne yerleştirilmişler." (Kaplan 2011: 16.05).

Kastorya'nın Jerveni köyünde mübadillere düzenlenen Tasviye Talepnameleri'ne göre dört yüz seksen kişinin yola çıkmıştır. Mustafapaşa'ya ulaştıklarında ise üç yüz altmış kişinin geldiği anlaşılmıştır. Yüz yirmi kişi ise ya hastalanıp ölmüş ya da kaybolmuştur (Aytaş 2011: 295).

“Makedonca konuşan mübadil grubu, Yunanistan'ın Kesriye/Kostur (Kastorya) ve Vodina-Karacaova (Edessa) bölgelerinden gelmişler, konuştukları dili bazen “Makedonca” bazen “Bulgarca” bazen de -daha çok kendi aralarında- “Macırca <muhicirce / bizim dil” olarak adlandırmaktadırlar. Bu dil, günümüzde Makedonya Cumhuriyeti'nde ve Bulgaristan'da konuşulan dilden bir hayli farklılık içermektedir. Daha çok (başta İzmir olmak üzere) Ege Bölgesinin (Bandırma, Erdek gibi) kıyı kesimlerine, İstanbul (örneğin Kemerburgaz'da hatırı sayılır bir grup mevcuttur) ve Edirne gibi büyük kentlere yerleştirilmişlerdir. Kastorya'nın Jerveni Köyünden gelen ve Makedonca konuşan bir mübadil grubu ise, Nevşehir Mustafapaşa'ya (Sinason) iskân edilmişlerdir.” (Sepetçioğlu 2014: 66).

Kesriye ve Jerveni'den gelenler kendilerinin Hanefi mezhebinden olduklarını dedelerinin bir kısmının Anadolu'dan, özellikle Konya ve Aydın civarından balkanlara yerleştirilen oymaklardan olduklarını rivayet etmektedirler.¹² Jerveni ve Kesriye'den Selanik'e gelip toplandıklarını daha sonra Gülcemal isimli gemi ile İzmir'e oradan da Atatürk'ün imzalamış olduğu bir belge ile Taşucun'a, oradan Niğde'ye ve nihayet Mustafapaşa'ya ve Cemil Köyü'ne yerleştiklerini, beğendikleri ev ve tarlaları aldıktan sonra ellerinden Atatürk'ün imzaladığı belgenin alındığını rivayet ettiler.

Jerveni adı bir mübadele hatırası olarak Kapadokya'daki bir otel adında yaşatılmaktadır. Şimdi Kesriyeliler Mustafapaşa'da Nevşehir ağzını kendine mahsus Makedon aksanı özellikleriyle konuşuyorlar.

1.1.3. Makedonca

1.1.3.1. Makedoncunun Tarihçesi

Makedonca (Македонски / Makedonski), Rusça, Sırpça, Slovence, Bulgarca gibi Güney Slav dillerinin doğu grubundan olan Makedonya Cumhuriyeti'nin resmî dilidir. Makedonca Bulgarcayla yakındır, iki dilin konuşurları birbirleriyle anlaşabilirler.

“Güney İslâv dilleri grubuna ait olan Makedon dilinin ses sistemi 31 sestene ibarettir. Her ses için Kiril alfabesinden birer işaret (harf) vardır: а А, б Б, в В, г Г, д Д, ё

¹² Ferit Vakar'ın anlattığına göre Aydın Sarı Mehmet oymakbaşı imiş.

Ѓ, е Е ж Ж, з З, с S, и И, ј J, к K, л Л, љ Љ, м M, н Н, њ Њ, о O, п П, р Р, с C, т T, ќ Ќ, у У, ф Ф, х X, ц Ц, ч Ч, џ Џ, ш Ш. Bunlardan beşi ünlü a, e, i, o, u (a, e, и, o, y,), diğerleri ise ünsüzdür.” (Hocin 2015: 140).

Günümüzde kullanılan 31 harfli Makedon alfabesinin kökeni, dokuzuncu yüzyılda oluşturulan *Glagoliça* alfabesine dayanır. Makedon Alfabesi, Kiril Alfabesinden esinlenerek oluşturulmuş olan bir alfabadir. Makedonca 19. yüzyıla kadar varlığını gösteremedi. II. Dünya Savaşı sonrasında gelişti. Makedonca, beşinci asırda Balkanlara yerleşmeye başlayan bazı Slav toplulukları arasında kullanılan bir dil olmuştur. Dokuzuncu yüzyılda yazı dili olarak kullanılmaya başlandı. Makedoncanın edebiyat dili olması Bizans Çarı'nın Slav dili üzerine çalışmakla görevli olarak Selanik'te yaşayan Kiril ve Metodiy kardeşleri bölgeye göndermesi ile başlamıştır. Bu kardeşler, özellikle halka Hıristiyanlığı tanıttıkları kitapları Makedonca'ya çevirmeden önce, *Glagoliça* adı verilen ve 38 harften oluşan bir alfabe oluşturmakla işe başlamışlardır. Böylece Makedon dili ve edebiyatı gelişmeye başlamıştır. Onların öğrencileri de kurdukları Ohri Gölü kenarındaki Ohri Okulu ile dilin gelişmesini, bazı kitapların bu dile çevrilmesini ve özgün eserler verilmesini sağlamışlardır. Ama Ortaçağ'daki savaşlar, Kilise'nin ikiye bölünmesi, Slavların Katolik ve Ortodoks olarak ikiye ayrılmaları, Makedon dilinin gelişimini yavaşlatmış hatta durdurmuştur. On iki Slav dilinden birisi olan Makedonca, özellikle Yunan ve Bulgar kiliselerinin ve çeşitli Slav devletlerinin baskısı altında kalmış, ayrı bir dil olarak değil, başka Slav dillerinin lehçesi olarak gösterilmiş ve neredeyse unutulmuş, etkinliğini yitirmiştir. Yine de farklı din, siyaset ve kültür koşullarının etkisi altında bir miktar gelişmiş, 16 ile 19. yüzyıllar arasında yazılmış olan elyazmaları da Makedon dilinin yazılı olarak kullanılmasının ve gelişiminin örnekleri olmuşlardır. 19. ve 20. yüzyıllardaki bazı yazarlar ve akademisyenler, yayınladıkları bazı kitaplar ve sözlüklerle dilin halk dili halinden çıkarak yazı dili haline dönüşmesini sağlayacak olan çabalar göstermiş, Makedon halkını bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Yazılan kitaplar ve diğer yayınlar, Bulgar, Sırp ve Yunan propagandalarından kurtulmak gerektiğini ve Makedon milli özelliklerini taşıyan bir kültür ve milli edebiyat inşa edilmesi gerektiğini işaret ediyordu. Ama bu hedefe II. Dünya Savaşı sonrasında kurulacak olan bağımsız Makedon devletine kadar ulaşmak mümkün olmamıştır. II. Dünya Savaşı sonlarında Yugoslavya Nazi Almanya'sının egemenliği altında bulunuyordu. 1944 yılının Ağustos ayında Prohor Pçinski Manastırı'nda toplanan Makedonya Halkı Temsilcileri, Makedon dilinin devletin resmi dili olmasını kararlaştırmışlardır. Makedon Alfabesi de bundan kısa süre sonra resmi

olarak kabul edilmiş ve kurulan özel bir komisyon imla kurallarını belirlemiştir (Arıkan 2016).

20. yüzyılın başlarında Makedonyalı Slavlar Bulgarca'yı yazı dili olarak kullanıyorlardı. Makedonya'da konuşulan Slav dili Bulgarcanın bir lehçesi olarak görülmekteydi. Günümüzde resmi dil olarak kullanılan Makedonca II. Dünya Savaşı sonunda kurulan Makedonya devletinin yazı dili olarak hükümetin inisiyatifiyle oluşturuldu. Mayıs 1945'te Kiril alfabesi Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin resmi alfabesi olarak kabul edildi. Yazı dili oluşturulurken özellikle orta ve batı Makedonya'da konuşulan ağız esas alındı. Makedoncanın grameri Bulgarcanın gramerine çok yakın olmakla birlikte söz dağarcığı Sırpçadan çok etkilendiği ve Bulgarca yazı diliyle önemli farklılıklar olduğu müşahade edilmektedir (Hacısalihoglu 2016: IV).

1.1.3.2. Makedoncadaki Türkçe Kelimeler

“Blaje Koneski, Makedoncada yaklaşık olarak 3500-4000'e yakın Türkçe kökenli sözcüğe rastlandığına (Arapça ve Farsça dâhil) dikkat çekmektedir.” (Hocin 2015: 140).

“Makedoncadaki Türkçe alıntı sözcüklerin büyük kısmı hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Şöyle ki: Örneğin: adet (tr.)> адет (mk), aman (tr.)> аман (mk), berber (tr.)> бербер (mk), çardak (tr.)> чардак (mk), direk (tr.)> дирек (mk), fes (tr.)> фес (mk), inat (tr.)> инат (mk); yorgan (tr.)> јорган (mk); kaymak (tr.)> кајмак (mk); konak (tr.)> конак (mk); merak (tr.)> мерак (mk); nişan (tr.)> нишан (mk); pişman (tr.)> пишман (mk) vs.” (Hocin 2015: 143).

Makedoncaya geçen birçok kelime tespit edilmiştir:

“Алах <Allah; махале <mahalle; хаџи <hacı; хан <han; харман <harman; харч <harç; хат <hat; хич <тур. прил. hiç; чохаџија <çuhacı; хикимџија <hekim; харачџија <haraççı; харамилук <haramilik; харемлак <haremluk; хаирсџаз <hayırsız; хазарлџак <hazırlık; кџана <kına; кџасмет <kısmet; сџаклет <sıklet; пишманлџак <pişmanlık; сакатлџак <sakatlık; сџакџалма <sıkılma; колајлџак <kolaylık; kel > келав; kibrit> кибрит; кџар; кџар; көр> кџор; күр> кџуп; gevreк> геврек; gizli> гизли; gâvur > гаур; gön> гон; gül> гул; güzel> гүзель; dilber> дильбер; ilâç> илџач; bölme> бџльме; bülbül> бильбил; филџан <fincan; оџак <osak; џамија <cami; џеб <cep; џамбаз <sambaz; џамлија <camlı; џумбушлија <cümbüşlü; филџан <fincan; фидан <fidan; филиз <filiz; фџаџалија <faydalı; фџодулак <fodulluk; фџукаралак <fukaralık; фџурнаџија <firinci; фџустанлак <fistanlık; џанам <canım; душо моја; достум <dostum; пријателе мој; кузум kuzum;

азар <hazır, азган <azgın, бетер <beter, далган <dalgın, тазе <taze, чурук <çürük, каба <kaba, сербес <serbest; шеќер <şeker, кафе <kafe, бибер <biber, локум <lokum, лимонада <limonata, тенџере <tencere, капак <карак, тепсија <tersi.” (Леонтиќ 2011: 313-320).

Ауѓа Леонтиќ, diğer bir çalışmasında Makedoncaya geçen Türkçe ekleri de tespit etmiştir.¹³ Aşağıya bildirinin hacmini artırmamak için sadece kelimeler yazıldı:

Абердар ~ абердарка <haberdar; азнатар <hazinedar; баши-бајрактар <bayraktar; тевтердар <defterdar; санџаќтар <sancaktar; адаш <adaş; аркадаш <arkadaş; бојдаши <boydaş; јолдаш <yoldaş; кардеш, кардаш <kardeş; кăшла <kışla; бајракли <bayraklı; бојлија <boylu; еснафлак <esnaflık; мезелак <прид. mezelik; шишман <şişman; караман <karaman; аирсаз <hayırsız; едепсуз <edepsiz; кефсиз <ke(yi)fsiz; сојсуз <soysuz; тербиесаз <terbiyesiz; уѓурсуз <uğursuz; авци <avcı; бозација <bozacı; бујурџа <buurucu; амамџик <hamamcık; амбарџик <ambarcık; арпаџик <arpacık; капиџик <karıcık; џањџик <cancık; бинек <binek; бичак <bıçak; качак <kaçak; конак <konak; чолак <çolak; басамак <basamak; басаџак < basacak; ички <içki; сургун <sürgün; туткун <tutkun; ујгун <uygun; чапкан <çarpın; шашкан <şaşkın; алашвериш <aış veriş; биниш <biniş; дикиш <dikiş; куртулуш <kurtuluş; ачик <açık; најчурук <çürük; тумбалак <tombalak; бајалма <bayılma; ќорлеме <körle(n)me; шашарма <şasığma, дондурма <dondurma; сарма <sarma; ујдурма <uydurma; шеќерлеме <şekerleme; јашмак <yaşmak; чакмак <çakmak; билмез <bilmez; чекмеџе <çekmese; егленџе <eğlence; каварџик <kıvrıcık; јаша <yaşa-; агалари <мн. ağalar; беглери <beyler; оџалари <hocalar; акчибаши <aşçı başı; арамбаши <harami başı; авџиоли <avcı oğlu; анкăписи <han karısı; чифликсајбија <çiflik sahibi; олум <oğlum; боздиса <bozdu; сардиса <sardı.

Makedoncadaki Türkçe kelimeler Makedonya’daki Türk ağızlarıyla benzerlik gösterebilmektedir. Mesela /ö/ ünlüsü ve /h/ ünsüzü örnekleri gibi: üli <ölü, ane <hani vb. (Ahmed 2012: 21).

¹³ Вк. Леонтиќ, Марија (2011), “Навлегување на турските суфикси во македонскиот јазик”, *Литературен збор – Скопје*, 1-6 (LVIII). 77-89.

2. Bir Dil Adacığı

Giriş kısmında ağız adacığı ve dil adacığı üzerine gerekli izahat verildi. Mükerrer olmasın diye tekrar bahsedilmeyecek. Tespit edilen Makedonca kelimeler şunlardır:

kayışka “un ve pekmezi çırparak fırına sürmek suretiyle yapılan tatlı”, *kori+papare+ni* (<kori “tavuk”, papare “papara, ekmek”, +ni “ek”) “kırık yufka ile yapılan, cevizli ve tavuklu bayram yemeği”, *leb* “ekmek”, *lona* “anne”, *mare* “bre, erkeğe seslenme”, *mari* “kadına seslenme”, *maznik* “tereyağlı yufka/börek <maz ‘yağ’+nik”, *leşçal+nik* “mercimekli börek”, *oglamnik* “yular”, *Ohrít* “dağ adı” (<oh “ünlem”, rit “dağ”), *pita* “kalın hamurlu börek”, *tsibe* “oğlak”, *turmon* “tarla sınırı”.

Ferit Yakar ismindeki şahsın Makedoncasının iyi olduğu müşahede edildi. Kendi aralarında çok rahat Makedonca konuşabilmektedirler. Yeni nesil Makedoncayı anlıyor ama konuşamıyor.

Aşağıda önce dil adacığında geçen Türkçe kelimeler üzerinde durulacak. Artık ölümlü Türkçe konuştukları için diyalekte dayanan metin derlenemediğinden Makedon konuşurlardan soruşturma yoluyla derlenen kelimeler üzerinde durulacak.

2.1. Mustafapaşa’daki Makedon Dili Adacığında Türkçe Kelimeler

Önce Süreyya Aytaş’ın Makedonca derlemelerinde geçen kelimelere yer verilecek. (Aytaş 2007: 53-126).¹⁴ Ses değişikliği olan kelimelerin anlamları tırnak işareti içerisinde verildi. Türkçeye Batı dillerinden geçen kelimelerin kaynak dildeki şekli gösterildi. Özel isimlerin baş harfi büyük yazıldı:

2.1.1. Değişikliğe Uğramayan Kelimeler

bayrak (59), bey (51), bülbül (59), canlar “canlar -insanlar-” (53), cep (55), çardak (52), denk (56), fener (<Yun. fanári) (55), fidan (<Yun. fitón) (60), gurbet (70), kalem (51), konak (56), kurşun (55), lira (<İt. lira <Lat. libra) (54), merak (49), pastırma (52), raf (53), süvari (70), şeker (53).

2.1.2. Ses Değişmesine Uğrayan Kelimeler

¹⁴ Süreyya Hanım ilkokulda Türkçe öğrenirken çok zorlandıklarını belirtir. 2 kere 2 sorulduğunda 5 demiş. Öğretmen ısrar edince bir de kere eder 5 demiş. Hâlen kendi çocuğunun da Kompozisyon derslerinde Makedonca kelimeleri kullandığı için sıkıntı çektiğini belirtiyor. Mesela *kolonçe* “çul” kelimesini Türkçe öğretmeni Süreyya Hanım’ı çağırıp nedir diye sormuş (17.04.2016, Jerveni Oteli).

“Türkçe kelimeler, Makedon diline uyarlanmaları süreci içerisinde fonetik açısından da değişimlere uğramıştır.” (Hocin 2015: 140).

Kelimeler sadece alfabetik sırayla verildi.

Ağus “Ağuş” (113), Aka “Ağa” (125), Amet “Ahmet” (117), anice “hancı” (50), Asan, “Hasan” (116), aşık “âşık” (59), babom “babam” (53), biryan “büryan” (98), boşçu “bohça” (56), ciger “ciğer” (55), çarşi “çarşı” (51), çeşma “çeşme” (59), ezen “ezan” (50), Fazli “Fazlı” (113), furn “fırın <Ar. furn <O. Yun. furnos” (47), *Girnetacı* “Klarnet+çi <İt. *calarinetta*” [burada ek Türkçe](126), İsmailçe “İsmail” (126), kandıl “kandil” (47), kapitan “kaptan <İt. *capitan*” (58), Kazim “Kasım” (115), komşi “komşu” (55), Murtos “Murtaza” (113), pogaçi “poğaça <İt. *focaccia*” (56), raki “rakı” (50), Ramadan “Ramazan” (116), ravani “revani” (105), Reco “Recep” (126), Ruşan “Ruşen” (120), sapun “sabun” (53), sena “sene” (54), Temur “<Témur>Timur ” (125), trandafil “karanfil” (51), trane “tarhana” (93), tufyaçe “tüfek” (50), Turszki askeri “Türk askeri” (58), yaro “yöre” (52), zeman “zaman” (113).

2.2. Soruşturma Yoluyla Mustafapaşa’daki Makedon Ağzına Ait Kelimeler

Ataları Sırplarla çarpışmış ve sarışınlıklarıyla ve nadir iz bırakmış Türkçe sözcükleriyle¹⁵ Kuman Türklerine benzeyen ve dedesi (Vahid Dede’nin oğlu Demirali) buraya 7 yaşında gelmiş olan 1978 doğumlu Aykut Yaşar, 1959 doğumlu Oktay Yaşar, annesi 5 yaşlarında iken gelmiş olan 1952 doğumlu Faysal Güntaş, 1951 doğumlu Ramazan Özgüç, 1947 doğumlu Navruz Topaç ve Cemil Köylülerlerden 1965 doğumlu Ekrem İzgi ile 1953 doğumlu Enver Demir’dan derlenen kelimeler:

2.2.1. Kelime listesi

āber “haber”, āciya gitti “haça gitti”, ādi “haydi”, Ādil “<Ar. ‘adil, adil”, ālay “halay”, ālı “halı”, Āmed “Ahmet”, amuca “amca”, āmur “hamur”, ānem “annem”, ānım “hanım”, āni “hani”, ār “ağır”, Āsan “Hasan”, āş “ağaç”, aştı “açtı”, atlan “at ile”, ava “hava”, avlı “havlu”, aynı “aynı”, bābāçe “bağ bahçe”, babba “baba”, baltička “küçük balta, nacak”, bām bakayım”, bārim “bağrım”, bej “beş”, bıçkı “bıçkı”, bibe “Habibe”,

¹⁵ Kıpçak Türkçesindeki “vasıta, instrumental eki” birle(n)>> +nAn şeklinde gelişmiştir. Kelime başında /p/ ünsüzü tespit edildi (piçak). Belki ses laboratuvarında cihaz tarafından kaydedilse ç> ş değişikliği (pişak) de ortaya çıkacak. Ünlü daralması da var. Özel isimler, özellikle Arapça kişi adları Çağdaş Kıpçak Türkçesinin bir üyesi olan Kazak Türkçesinde (Ebilmembet <Abdul Muhammed) nasıl aşırı derecede deforme oluyorsa burada da aynı durum (Dālçe <Mehmed Alı”) daha ileri seviyede müşahade edildi.

bilēg “bilek”, bilirler da bilirler de”, bilmiyok “bilmiyoruz”, bilmor “bilmiyor”, bilok “<*bileyoruk, biliyoruz”, biniyolar “biniyorlar”, birr “bir”, biryan “büryan”, bōük “büyük”, bumanit “burma tatlısı”, çappa “çapa”, çıkıyok “çıkıyorlar”, çızdık “çızdık”, dōt “dört”, çobban “çoban”, çoçcuk “çocuk”, dā “daha”, dāda “dağda”, Dālçe “-Mehme-d Alī”, Demçe “Adem”, dimiş “demiş”, diyok “diyoruz”, ediyok “ediyoruz”, emen “hemen”, Enverist̄sa “Enverin eşi”, ep “hep”, fākir “fakir <Ar. fakīr”, fasul “fasulye”, Ferzo “Fevzi”, furna “<Ar. furn, fırın”, geliyok “geliyoruz”, geminen “gemiyle <<*kemi birlen”, gidiyo “gidiyor”, gidiyom “gidiyorum”, gine “yine”, ırğı “ırkı”, ide “iğde”, ĩkimiz “ikimiz”, kappanırđı “kapanırđı”, kardej “kardeş”, konışı “konuşur”, konuşuyok “konuşuyoruz”, kössi “kötebek <*közsiz köpek”, küçik “küçük”, kümbeta “kümbet <Far. gunbad ‘kubbe’, soba”, lā “<ulan <oğlan”, lafını kapatacām “sözünü keseceğim”, mācır “muhacir”, mādem ki “madem ki <*mādām ki”, māsus “mahsus”, Memed “Mehmet”, merāmız “merakımız”, mercümek “mercimek”, Mimin “mümin”, Minko “Mümin”, Miyde “Nedime”, Momer “Muammer”, Muāmed “Muhammed”, Muarem “Muharrem”, Mulavayt “Molla Vahit”, ne apon “ne yapıyorsun”, Nife “Hanife”, nout “nohut”, ōca “Hoca”, ōlan “oğlan”, olırmış “olurmuş”, onna “onlar”, ōrda “orada”, ōş “hoş”, ökküz “öküz”, öldünde “öldüğünde”, piçak “bıçak”, Riza “Rıza”, Ruşı “Ruşan”, sacı “saçı”, Sali “Salih”, Sefedin “Seyfettin <Ar. Seyfe’ d-dīn”, Solun “Selanik”, sorçe “sırça, cam”, Süliman ~ Sūle “Süleyman”, şindik “şimdi”, Tāirit̄sa “Tahirin eşi”, tāladan “tarladan”, tesbiya “tesbih”, toum “tohum”, ufām “ufağım”, Ūseyin ~ uso “Hüseyin”, vā mı? “var mı?”, vappur “vapu”, varıdı “var idi”, yā “yağ”, yapıyo “yapıyor”, yapıyok “yapıyoruz”, yapon “yapıyorsun”, yarī “yaparız”, yeddi “yedi”, yelli “yerki”, yir “yer”, yokkarı “yukarı”, yūz “yüz, 100”.

2.2.2. Dil İncelemesi

Karakteristik olandan örneği az olana doğru bir sıralama yapıldı.

Uzun Ünlü

İkincil Uzun Ünlü:

#h> #Ø / ā - ē ~ ō - ū: Kelime başında /h/ ünsüzü düşerken /a/ ünlüsü de *ikincil uzun ünlü* şeklinde uzuyor.

āber “haber”, āciya gitti “haca gitti”, ādi “haydi”, ālay “halay”, ālı “halı”, Āmed “Ahmet”, āmur “hamur”, ānım “hanım”, āni “hani”, Āsan “Hasan”, āva “hava”, āvlı “havlu”; ēmen “hemen”; ōca “Hoca”, ōş “hoş”; Ūseyin “Hüseyin”.

ğ (~ h ~ k ~ n ~ r ~ y ~ z) > Ø → ā - ē - ī - ō: Kelime içinde nadiren kelime sonunda yumuşak /ğ ~ (y ~ h)/ ünsüzü eriyip düşerken ses enerjisini yanındaki /a/ ünlüsüne aktararak ikincil uzun ünlünün oluşumuna sebep oluyor. Kelime büzüşüyor. Bazen hece düşmesi meydana geliyor.

ānem “annem”, ār “ağır”, āş “ağaç”, bābāçe “bağ bahçe”, bām “bakayım”, bārim “bağrım”, bilē “bilek”, bilmōr “bilmiyor”, bilōk “<*bileyoruz, biliyoruz”, bōük “büyük”, dā “daha”, dāda “dağda”, dōt “dört”, ēp “hep”, īde “iğde”, konışī “konuşur”, lafını kapatacām “sözünü keseceğim [kapatacağım]”, mācır “muhacir”, māsus “mahsus”, Mēmed “Mehmet”, merāmız “merakımız”, Muāmed “Muhammed”, Mūarem “Muharrem”, toum “tohum”, ufām “ufağım”, vā mı? “var mı?”, nōut “nohut”, ōlan “oğlan”, ōldūnde “öldüğünde”, Salī “Salih”, Sūle ~ Sūlīman “Süleyman”, Tāiritsa “Tahirin eşi”, tāladan “tarladan”, yā “yağ”, yarī “yaparız”.

Diğer ikincil uzun ünlüler:

Dālçe “-Mehme-d Ali” [derilme ve ek ilavesi], fākīr “fakir <Ar. fakīr” [hatalı vurgulama], lā “<ula <ulan <oğlan” [derilme], ōrda “orada” [orta hecede ünlü düşerken ilk hecenin ünlüsüne vurgunun taşınması].

Birincil/aslı uzun ünlü:

Ana Türkçe kökenliler: İki sayı adı örnek olarak tespit edildi: İki “<AT *iki, iki”, yūz “<AT *yūz, yüz, 100”.

Arapça kökenli: mādēm “madem <*mādām”.

Ünsüz İkizleşmesi:

babba “baba”, birr “bir”, çappa “çapa”, çobban “çoban”, çoçcuk “çocuk”, kappanırđı “kapanırđı”, vappur “vapur <Fr. vapeur ‘buhar’”, kössi “kötebek <*közsiz köpek”, onna “onlar”, ökküz “öküz”, yeddi “yedi”, yelli “yerki”, yokkarı “yukarı”.

r ünsüzünün düşmesi: Genellikle şimdiki zaman {-yo/-yok “I. çokluk kişi iyelik kökenli örneksene”} ekinde görülür, başka yerlerde de görülebilir: bilmiyok “bilmiyoruz”, biniyolar “biniyorlar”, çıkıyok “çıkıyorlar”, diyok “diyoruz”, ediyok “ediyoruz”, geliyok “geliyoruz”, gidiyo “gidiyor”, gidiyom “gidiyorum”, ne apon “ne yapıyorsun”, yapıyo “yapıyor”, yapıyok “yapıyoruz”, yapon “yapıyorsun”; vā mı? “var mı?”, konışī “konuşur”; dōt “dört”, yarī “yaparız”; tāladan “tarladan”; bumanit “burma tatlısı”.

Ünlü değişmeleri: Misalleri az olduğu için tasnif yapılmadan alfabetik sırayla verildi.

ayni “aynı”, bilirlir da “bilirlir de”, biryan “büryan”, çızdık “çizdik”, dimiş “demiş”, Ferzo “Fevzi”, küçük “küçük”, mercümek “mercimek”, Mimin ~ Minko “Mümin”, Momer “Muammer”, Mulavayt “Molla Vahit”, olırmış “olurmuş”, piçak “bıçak”, Rıza “Rıza”, Ruşı “Ruşan”, Solun “Selanik”, sorçe “sırça, cam”, varıdı “var idi”, yir “yer”.

Ünsüz değişmeleri: Misalleri az olduğu için tasnif yapılmadı.

amuca “<abuca, amca”, aştı “açtı”, bej “beş”, Ferzo “Fevzi”, gine “yine”, ırgı “ırkı”, kardej “kardeş”, sacı “saçı”, şindik “şimdi, (Konya ağzı gibi)”, tesbiya “tesbih”.

Hece düşmesi: atlan “<at menen <at birle(n), at ile [Kıpçak Türkçesi özelliği]”, bibe “Habibe”, fasul “fasulye”, geminen “gemiyle <<*kemi birlen”, Miyde “Nedime”, Nife “Hanife”, Sefedin “Seyfettin <Ar. Seyfe’ d-dîn”.

Ünlü Türemesi: furna “<Ar. furn, fırın”, kümbeta “kümbet <Far. gunbad ‘kubbe’, T soba”.

Ek Türemesi: baltıçka “küçük balta, nacak”, Dālçe “-Mehme-d Ali”, Demçe “Adem, +çe küçültme, sevimlilik eki, “+cağız”, (emative)”, Enveristsa¹⁶ “Enverin eşi”, Tāiritsa “Tahirin eşi”.

Ünsüz düşmesi: Ádil “-Türkçe vasıtasıyla- <Ar. ‘adil (aynı ünsüzü düşerken /a/ ünlüsü patlatılarak vurgulu söylenir), adil”, Ruşı “Ruşan”.

Ünsüz yer değiştirmesi: bıççı “bıçkı”.

2.2.3. Makedon Dilindeki Türkçe Alıntılarda Fonetik Özellikler

Aşağıda sonunda referansı verilen çalışma araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla özetlendi.

“Ünlüler

a ünlüsü: Kelimenin başında, ortasında ve sonunda kullanılabilir.

¹⁶ Çocuklar bile bu adlandırma tabusundan dolayı annelerinin gerçek isimlerini bilmezlermiş. Belki de bu yüzden Müslüman Makedon konuşuru bir bayanla mülakat yapılamadı. Bayan bir öğrenciye bu konuda daha rahat bir bitirme veya yüksek lisans tezi yaptırılabilir.

a > a değişmesi: âdet > адет, anışan > нишан, paşa > паша.

a > e değişmesi: gazap > газепчи, gonca > гонце.

e ünlüsü: Kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: elek (елек), çevre (чевре), kale (кале). Bazı Türkçe kelimelerin başında ve ortasında e ünlüsü, a ünlüsüne dönüşmektedir:

e > a değişmesi: emanetçi > аманет, helal > халал.

e > i değişmesi : bereket > берикет.

e > o değişmesi: devlet > довлет.

i ünlüsü: Verilen ünlü her şekilde görölmektedir. ibrik > ибри.

i > e değişmesi: kiramit > ферамиди, haydi > хайде.

i > u (y) değişmesi: dilber > дулбер.

Bazı alıntı kelimelerin ortasında ya da sonunda bulunmaktadır. Örneğin /u/ ünlüsü de bazı alıntı kelimelerde değişimlere uğramıştır. Ancak /ğ/ sesi sıkça, kalın ünlü olan u harfine dönüşüyor.

u ünlüsü:

u > o değişmesi: kubur > кобури (koburi).

ı > a değişmesi: Makedonca kelimelerin hangisinde ince â mevcut ise o zaman ı sesi bu ses ile değiştirilmektedir: ırgat > аргатите, kahır > кахар.

ı > i değişmesi: yabancı > јабанџија, (yabancıya), boyacı > бојаџија, hamaylı > хамајлији, rakı > ракиа.

ı > u (y) değişmesi: fistan > фустан.

“ö” ünlüsü: Makedoncada çoğunlukla “o” ünlüsüyle değişime uğramaktadır. Aynı zamanda ö > u-ö dönüşmesi de bazı örneklerde görölmektedir.

ö > u (y) değişmesi: örnek > урнек.

“ü”- ünlüsü: Bu ünlünün Makedoncaya dönüşümü sert dar ünlü olan “u” ile yapılır. Sözü edilen değişim aşağıdaki örneklerde görölmektedir: ü sesli vokali Makedoncada u ile değişir. Örneğin: dükkân > дуќан, tüfek > туфек vs. ü- i “ü” ünlü “i” ünlü dönüşümü çok seyrek olup sadece bazı kelimelerde görölmektedir.

ü> i değişmesi: bülbül> бильбиль.

ü> u (y) değişmesi: düşman> душман, zulüm> зулум, gül> гул.

Ünlü Düşmesi

İstanbul> Стамбол,¹⁷ kaldırım> калдрми.

Ünlü Değişimi

e> a: acemi > аџамиџа.

ı> a: altın> алтан.

ı> y (u): fistan> фустан.

u> и (i): komşu> комши.

ü> y (u): düşman> душмана.

ü> y (u): düdük> дудукан.

Ünsüzler

Türk alfabesinde 21 ünsüz mevcuttur. Makedon alfabesinde ise 26 ünsüz olmakla birlikte bunlardan Türk alfabesine kıyasla karşılığı olmayan ünsüzler de mevcuttur. Bu yüzden Makedon halk türkülerindeki alıntılarda birçok ünsüz Makedon fonetik sistemine belirli bir uyarlama sağlamaktadır. En çok değişiklik gösteren ünsüzler, h, ğ, f, r, c, y, l ünsüzlerdir. Daralma ünsüzleri olarak bilinen bu ünsüzler arasında kuşkusuz ki ğ, Makedon hançeresinde bulunmadığı için tamamen değişikliğe uğramıştır. Bunun yanı sıra h sesinde de değişmeler kaydedilerek bazı kelimelerde tamamen ortadan kaldırılmıştır. Türk kökenli kelimelerin birçoğunda ünsüzler ya kaybolur ya da telaffuzu kolay ve yakın olan sese dönüşürler.

ğ sesi

Türkçede kelime başında bulunmaz, ortasında ve sonunda bulunabilir fakat telaffuz edilmez. Makedon dilindeki alıntılarda bazen g sesine dönüşerek telaffuz edilir, bazen de tamamen yok oluyor ya da ünlü ile değişebilir. Örneğin; ağa> ara (Mak.); leğen> лeгeн; роğаџа> погача vs.

¹⁷ Yun. stin póli στην πόλι “iç şehir”.

ğ (g) ünsüzü ğ > g (r): ağa> ага, (ага), роғаça> погача, (погача), leğen> леген (legen).

h- ünsüzü düşmesi

bahçe> башча,(başça), kahvehane> кафеаната, (kafeanata), kahveci> кафеџичето, (kafeciçeto).

h > k: bahşiş> бакшиш (bakşış).

y düşmesi: meyhane> механа, (mehana).

v > f: Kaval> кафал, (kafal).

Kelimenin başında ve sonunda bulunan “y” sesi:

yabancı> јабанџиа (yabancı), yorgan> јорган, kolay> колај (kolay), saray> сарај (saray).

y <y (j): bey (esk.beğ) > беј (bey), bey (esk. beğ)> бер (beg).

v > ф (f): kahveci> кафеџичето (kafeciçeto).

b > p: sabun> Сапун (sapun).

k ünsüzü:

/K/ sesi Makedoncadaki yumuşak k> k sesiyle değışebilir: Kerenk> ќепенек, keşke> Ќешке vs. İstisnalar da görölür. Örneğın: kira (tr); кирија (mk), bereket (tür); берикет (mak); şeker(tür); шекер(mak); Makedoncada k ünsüzünün korunduğuna dair örnekler de mevcuttur.

k > g: kiramit> ќерамиди (keramidi).

n > l: fincan> филџан (filcan).

r > l: gayt> гајле, (gayle).

y > љ: l (l) büyük baş> буљукбаш, (bulukbaş).

v > l: duvak>дулак, (dulak).

z: zincir > зинџири, (zinciri).

z > s(c): zincir> синџир(sinciri).

“h” ünsüzün düşmesi:

baħçe> башча, (başça), hemen> емен (emen).

Sürekli (b, c, d, g, v, z, j) ünsüzlerin süreksizlerle (p, c, t, k, f, s, ř, h) değiştiği görölmektedir .” (Hocin 2015: 14-154).

3. SONUÇ

Nevşehir ili Ürgüp ilçesi Mustafapařa kasabası ve Cemil Köyü’nde Yunanistan ülkesi Selanik ili Kesriye ilçesi Jerveni köyünden gelen Makedonca konuşurların aksanıyla Türkçe kelimeler tespit edildi ve dil incelemesi yapıldı. Hanefi mezhebinden olan ve çoęu sarışın, renkli gözlü olan bu Müslümanların bir kısmı Kuman-Kıpçak Türklerindedir. Mübadelede buradan gidenlerin de bir kısmı Kuman-Kıpçak Türkleri idi. Ancak buradan giden Karamanlılar gayrimüslimdi ama Türkçe konuşuyorlardı. Gelenler ise Müslümandırlar fakat Makedonca konuşuyorlar. Makedon aksanıyla tespit edilen Türkçe ve Türkçeleřmiř kelimeler yukarıda tahlil edildi. Buradaki Makedonca bir dil adacığıdır. Bu dil adacığı yok olmadan Makedonca ačiusından da irdelenmelidir. Mustafapařa muhacirleri Ürgüp ağzı yerine doğal olarak kendi aksanlarıyla ara sıra Türkçe kelimeleri telaffuz etmektedirler. Yeni nesil tamamen ölçünlü Türkiye Türkçesini konuşmaktadır. Belki bayan bir öğrenciye bitirme tezi yaptırılabilir. Çünkü kendileri bile bayanların adlarını beylerinin adlarıyla telaffuz etmektedirler. Ev hanımlarından metin derlenirse daha geniş çaplı bir çalışma ortaya çıkar.

Sadece dil incelemesi değil, halkiyat çalışmaları, tarih çalışmaları, inanç değerleri vb. incelemeler de yapılabilir.

Lozan Mübadilleri Vakfı genel sekreteri Teper Güvenç’e, konuyla alakalı olan mübadillerle ilgili çalışmaları olan yazar Süreyya Aytaş’a ve emekli Prof. Dr. Hasan Hüseyin Dilaver’e yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

Anadolu ve Rumeli coğrafyasında o kadar göç hikâyesi vardır ki bu atasözlerinde de işlenmiştir. Allah bu millete bir daha hicret yaşatmasın. Söze göçle başlandı göçle bitsin:

İki göç bir bozgun yerini tutar, üç göç bir yangın.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Oktay (1999). *Makedonca Sözlükte Türkçe Etkileri*. (Danışman: Prof. Dr. Arif Ago), Basılmamış Yüksek Lisans Semineri Çalışması, Üsküp: Cyril and Methodius Univ. Faculty of Philology, 95 s.
- Ahmed, Oktay (2012). Makedonya Türk Ağzlarında İki Sesin Durumu Üzerine: “Ö” Ünlüsü ve “H” Ünsüzü”. *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. S.1/2, s. 15-26.
- Akar, Ali (2011). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Oğuzca Dışı Dil Unsurları. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 10-15 Eylül 2007. *Bildiri Kitabı: 38. ICANAS Bildiriler/Papers: Dil bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi. I. Cilt*, s. 23-38.
- Arıkan, Fatih (2016). Makedon Alfabesi. *alfabesi.com*. (ET: 13.04.2016).
- Arizankovska, Lidija ve Hoca, Fadil (2014). Makedonca-Türkçe Arasındaki Kültür Etkileşimde Dil Unsurunun Önemi. *Hikmet*. S. 24/2, s. 28-43.
- Arslan, Faruk (2011). Mason Bektaşiler. *farukarslan.com*. 778 s., (ET: 2004.2016).
- Artun, Erman (2013). Geçmişten Günümüze Kültürel Değişim ve Gelişim Sürecinde Balkanlarda Türkçe. (Çağrılı Konuşmacı Bildiri Metni). *Uluslararası Dil ve Edebiyat Çalışmaları Konferansı Bildiri Kitabı I. Cilt*. “Balkanlarda Türkçe” Hëna e Plotë "Beder" Üniversitesi 14-16 Kasım 2013, Tiran/Arnavutluk, s. X-XX.
- Aytaş, Süreyya (2007). *Bitmeyen Muhacirlik*. İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 128 s.
- Aytaş, Süreyya (2011). Nevşehir’de Mübadil Kültürü. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. Nevşehir Üniversitesi Yayınları: 2, C. 7, s. 291-300.
- Bilik, Hüseyin (2007). Nevşehir - Ürgüp - Cemil Köyü ve Keşlik Manastırı. wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=36979, Yayın Tarihi 14 Şubat 2007, (ET: 15.04.2016).
- Çavuşoğlu, Halim (2007). Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig*. S. 41, s. 123-154.
- Evangelia, Balta (2007). *Sinasos: Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası – Resimler ve Anlatılar*. İstanbul: Bir zamanlar Yayıncılık, 240 s.
- Eyice, Semavi (1955). Yunanistan’da Türk Mimari Eserleri. *Türkiyat Mecmuası*, C. 12, s. 205-230.

- Geray, Cevat, (1962). Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler. *Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi*, (Teksir), Ankara: SBF Maliye Enstitüsü.
- Gökbayrak, Ahmet (2014). Karacaova’nın Müslümanlaşma Süreci. *pomaklarinsesi.com*, Yayın Tarihi 29 Ekim 2014, (ET: 14.04.2014).
- Gümüşsoy, Cevdet (2009). Kırıla Kırıla Geldiler. *pomak.eu/board/index.php?topic=451.30*, (ET: 14.04.2016).
- Günay, Ayşe (2015). Türkiye’de Bir Kıpçak Ağız Adacığı. *prezi.com/7wsvyllruceo/*, Yayınlama Tarihi 29 Mayıs 2015, (ET: 15.04.2016).
- Günşen, Ahmet (2012). Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. C. 7, S. 4, s. 111-129.
- Güvenç, Sefer (2007). *Belleklerdeki Güzellik / Mübadele Türküleri*. (CD’li), İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı, 127 s.
- Hacısalihoğlu, Mehmet (2016). Makedonya Cumhuriyeti. *balkanpazar.org/mehmet_hacisalihoglu2.asp*, IV, (ET: 13.04.2016).
- Hocin, Fatma (2015). Makedon Halk Türkülerinde Türkçe Alıntılarının Fonetik Özellikleri. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. S. 6, s. 140-154.
- İyiyol, Fatih ve Kesmeçi, Ahmet M. (2011). Balkan Dillerindeki Türkçe Kelimelerin Tanımlanması Problemi Üzerine Tespitler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6, S. 4, s. 621-632.
- Kaplan, Leyla (2011). Bir Mübadele Hikâyesi. [facebook.com /notes/facebook/mubadele-hikayesi/](https://www.facebook.com/notes/facebook/mubadele-hikayesi/), Yayın Tarihi 15 Ocak 2011 16: 05, (ET: 13.04.2016).
- Kaplan, Leyla (2013). Mübadele ve Jerveni (Zerveni) Köyü Tasfiye Talepnamesi. haberiniz.com.tr/haber/gundem/70657/mubadele-ve-jerveni-zerveni-koyu-tasfiye-talepnamesi.html, Yayın Tarihi 30 Ocak 2013 15: 16, (ET: 13.04.2016).
- Kırbaç, Selçuk ve Kırbaç, Amra Dedeic (2016). Türk Dilinin Balkan Dillerine Etkisi. ukid.org.tr/uploads/FCK/file/kitaplar/gora3.pdf, 56 s., (ET:14.04.2016).
- Kiel, Machiel (2002). Yunanistan’da Eski Bir Osmanlı Kaza Merkezi. *İslam Ansiklopedisi*. s. 311-312.
- Kütük, İrem (2016). Yastığım Yorganım Taş Jerveni’den Sinasos’a. mubadele.org/jerveni/Kunye_tr.html, (ET: 13.04.2016).

- Леонтик, Марија (2011). Влијанието На Турскиот Јазик Врз Македонскиот Јазик. *Оригинален Труд*, Филолошки Студии – Скопје, 311-321.
- Nasteva, Jaşar Olivera (2001). *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. (Докторска дисертација 1962, doktorska tezi), Скопје 2001.
- Özsoy, İskender (2007). Sinasos'ta Mübadele Günleri. *Bizim Gazete*. Yayın Tarihi 20 Nisan 2007, mubadele.org/jerveni/basin_tr.html, (ET: 13.04.2016).
- Pekak, M. Sacit (2009). Mustafapaşa (Sinassos), Konstantin ve Helena Kilisesi, Kilise I, Kilise II, Kilise III, Kilise IV. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters*. C. 26, S. 1, s.163-186.
- Sepetçioğlu, Tuncay Ercan (2014). İki Tarihsel 'Eski' Kavram, Bir Sosyo-Kültürel 'Yeni' Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir? *TSA*. (Özel Sayı), s. 49-83.
- Yazıcı, Hüsnu (2009). Mübadele. *evladifathan.blogspot.com.tr/2009/05/mubadele.html*, Yayın Tarihi 16 Mayıs 2009, (ET: 15.04.2016).
- Yelten, Muhammet ve Karasu, Abidin (2007). Makedon Dilindeki Türkçe Kelimeler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 36, S. 36, s. 201-247.

EK:

1. Yunanistan'dan görünüm:

1.1. [google.com/site/erdoganaslan49/site-hkk/Site-kurucusu/jerveni](https://www.google.com/site/erdoganaslan49/site-hkk/Site-kurucusu/jerveni), (ET: 13.04.2016).

1.2. [google.com.tr/search?q=kastoria](https://www.google.com.tr/search?q=kastoria), **Kesriye** (ET: 14.04.2016).

2. Türkiye'den görünüm:

2.1. [google.com.tr/search?q=Mustafapaşa](https://www.google.com.tr/search?q=Mustafapaşa) (ET: 24.04.2016).

2.2. Cemil Köyü çeşmesi.

NEVŞEHİR TÖMERDE B1 SEVİYESİNDE TÜRKÇE ÖĞRENEN AFGAN ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ALGISI

Yrd. Doç. Dr. Mesut GÜN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mesutgun@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ülkemizde giderek yaygınlaşan, Türkiye ve Türkçenin uluslararası ortamlarda daha fazla tanınip sevilmesine olanak tanıyan bir nitelik taşımaktadır. Ülkemizde yabancı uyruklu öğrencilerin en yaygın Türkçe öğrendikleri eğitim ortamları arasında ise üniversitelere bağlı kurumlar olan çalışan Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER) yer almaktadır. Bunlardan biri de her geçen yıl öğrenci sayısını artıran, verdiği eğitimin niteliğiyle yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğrenmeleri için adeta bir cazibe merkezine dönüşen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER'dir. Bu araştırma, 2015-2016 yıllarında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER'de B1 seviyesinde Türkçe öğrenen Afgan 57 öğrencinin "Türkçe öğretmeni" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarma amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların her birinin "Türkçe öğretmeni ... gibidir, çünkü ..." ibaresini tamamlamasıyla elde edilen ham veriler, içerik analizine uygun olarak çözümlenmiştir. Katılımcılar tarafından Türkçe öğretmeni kavramına ilişkin toplam 31 geçerli metafor üretilmiştir. Üretilen bu metaforlar kavramsal kategoriler altında toplanarak sınıflandırılmıştır. Araştırma verilerine göre katılımcıların tamamının olumlu metaforlar geliştirdikleri saptanmıştır. Katılımcıların geliştirdikleri metaforlar içinde en yüksek frekansa sahip olanların ışık, anne ve baba, kitap, rehber ve baba şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Araştırma verileri dikkate alınarak Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni algısı değerlendirilmiş ve konuya ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER, Afgan öğrenci, Türkçe öğretmeni, metafor

TURKISH TEACHER PERCEPTION OF AFGHAN STUDENTS LEARNING TURKISH AT B1 LEVEL AT NEVSEHIR TURKISH TEACHING CENTERS (TTC)

ABSTRACT

Teaching Turkish as a foreign language holds qualification that is becoming widespread in our country and enables Turkey and Turkish to be recognized and loved in international environments. Turkish Teaching Centers (TTC) in university extension are among the most common

educational environment where foreign national students learn Turkish. One of them is Nevsehir Hacı Bektas Veli University TTC which increases its student number every year and transforms an attraction center for foreign national students to learn Turkish thanks to education quality. This study has been realized for the aim of revealing the metaphors of 57 Afghan students learning Turkish at B1 level at Nevsehir Hacı Bektas Veli University TTC in 2015- 2016. The raw data obtained after every participant completed the phrase “Turkish teacher is like ..., because ...” have been analyzed in accordance with content analysis. 31 valid metaphors in total have been produced regarding Turkish teacher notion by the participants. These produced metaphors have been classified under notional categories. It is determined that all the participants have developed positive metaphors. It is determined that the highest frequency of the metaphors participants produced are listed like shine, mother and father, book, guide and father. Afghan students’ Turkish teacher notion has been evaluated regarding the research data and suggestions relating to the subject have been developed.

Key words: Nevsehir Hacı Bektas Veli University TTC, Afghan student, Turkish teacher, metaphor

GİRİŞ

Hızla gelişen ulaşım ve iletişim araçları dünyamızı küçültürken, yabancı dil bilmeyi de diğer ülkelerle bilimsel, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarda görüş alış verisinde bulunmak, iş ilişkilerini geliştirmek ve yabancı dilin konuşulduğu ortamda günlük iletişime katılabilmek için bir gereksinime dönüştürmüştür (Demircan, 1988:159). Bu nedenle günümüzde yabancılara Türkçe öğretiminin önemi de giderek artmaktadır. Bu artışla birlikte yabancılara Türkçe öğretimine yönelik bilimsel ve kuramsal çalışmalara daha fazla önem söylenebilir.

Son dönemlerde dünya konjonktüründe yaşanan gelişmeler Türkiye’yi ön plana çıkarmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak yabancıların Türkçeye ilgisi artmaya başlamıştır. Yabancılara Türkçe öğretimi gün geçtikçe önemini arttırmakta ve bu alanda akademik çalışmalar büyük bir ivme kazanmaktadır. Ayrıca, yabancıların Türkçeyi akademik, siyasi, ticari, turistik vb. ihtiyaçlardan ötürü öğrenmek istemeleri de dikkatleri Türkçe öğretiminin üzerine yoğunlaştırmaktadır. Bu bağlamda yabancılara Türkçe öğretimi de giderek önemi artan bir alan olarak dikkat çekmektedir (Göçer, Tabak ve Coşkun, 2012: 74).

Yabancılara Türkçe öğretiminde en önemli unsurlardan birinin eğitimcilerin oluşturduğu birçok araştırmada farklı yönleriyle dile getirildiği görülmektedir: “Çünkü her alanda hangi araç gereçler kullanırsa kullanılsın, hedefler ne olursa olsun hiçbirisi

amaca ulaşmada insan unsuru kadar önemli değildir (Çiftçi, 2011: 403). Bundan dolayı Türkçeyi yabancı dil olarak öğretecek elemanların derslerini büyük bir titizlikle işlemelerinde yarar bulunmaktadır. Türkiye’de yürütülmekte olan çalışmalarda öğrenci ders dışında da öğrendiği dilin içinden çıktığı kültüre dair bilgi ve donanımı öğrenme fırsatı yakalayabilir. Bu sebeple ders içinde öğrendiklerini ders dışındaki faaliyetlerle bütünleme şansına sahiptir. Ancak özellikle Türkiye dışında yürütülmekte olan çalışmalarda Türkçe öğreten öğretmenin Türk kültürü hakkında bilgisi, alt yapısı, bunu dersin akışı içine yerleştirışı son derece önemlidir. Zira bu çalışmalarda öğrencinin ders dışında tüm bunları öğrenmek fırsatını yakalaması hayli zordur. Öğretmen, hâl hareket, tavır ve davranışlarıyla olduğu kadar sınıf içinde kullandığı “*selam verme, hitap, tavsiye, teşekkür etme, reddetme vb.*” ifadeleri ile de öğrenciye örnek olmak zorundadır (Güler, E. B., 2012: 133). Eğitim-öğretim açısından bakıldığında öğreten konumundaki öğretmen, bilginin kaynağı değil, bilgiye giden yol gösterici konumuyla; öğrenen durumundaki öğrenci ise pasif bilgi alıcısı değil, öğrenmeye aktif katılımı ve gayretiyle öğrenci merkezli öğrenmedeki rolüyle ön plana çıkmıştır. Böylece daha nitelikli öğrencilerin yetişmesi için eğitimcilerin öğrenme ortamlarını daha etkili hâle getirmesi gerekmektedir (Kazu ve Yeşilyurt, 2008: 185-186). Öğrencilere, belirlenen hedefler doğrultusunda dil becerilerini kazandırmada ortamın sosyal ve fiziksel boyutu, kullanılan materyallerin niteliği, öğretmenin pedagojik altyapısı, aile ilgisi, öğrenci algısı vb. değişkenler büyük önem taşımaktadır. Bu değişkenlerden en önemlisi öğretmenin sahip olduğu nitelik yani öğrencilere dil becerilerini kazandırma yeterliğidir. Öğrenme ve öğretme sürecinin pedagojik bir yaklaşımla öğrencileri etkin kılacak bir biçimde şekillendirilmesi, süreçte uygun materyal, strateji, yöntem ve tekniğin seçimi öğretmen yeterliğiyle ilgilidir (Göçer, 2009: 30). Görüldüğü gibi birçok bilimsel araştırma verisi yabancılara Türkçe öğretiminde öğretmenlerin büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada böyle büyük bir öneme sahip olan öğretmenlerin Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Afgan öğrencilerce metaforlar aracılığıyla nasıl algılandığı üzerinde durulmuştur.

Morgan; metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen *bir düşünce biçimi* ve *bir görme biçimi* anlamına gelir. Bu yönüyle metafor, bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe koşabileceği güçlü bir zihinsel araçtır (Morgan, 1998: 14) sözleriyle metaforların soyut ve karmaşık olguların anlaşılması bakımından ne kadar büyük bir öneme sahip olduğuna dikkat çekmektedir.

Kişiler gerek kendi duygu ve düşüncelerini betimlerken, gerekse karşısındaki duygu ve düşüncelerini betimlerken sıklıkla metaforlara başvurur (Geçit ve Gençler, 2011). Dolayısıyla kişilerin dünya görüşlerinin belirlenmesinde, hayatı anlamlandırmalarında, iş, olgu, olay, durum, kavram özne ve nesnelere kurdukları iletişimde metaforik düşüncenin çok büyük ehemmiyeti vardır. Mesela, '*öğretmen pusula gibidir*' dediğimizde pusulanın özelliklerini öğretmene yüklenir. Böylece, bir metafor kullanmış oluruz. Bu üç unsur, benzeyen (öğretmen), benzetilen (pusula) ve benzetilene ait özelliktir (yön bulduruculuk).

Metafor kelimesi, Grekçe metapherein (aktarmak) kelimesinden türetilmiş olup meta (arasında) ve pherein (taşımak, nakletmek) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Metafor, anlamın bir şeyden diğerine aktarılmasıdır (Nikitina ve Furuoka, 2008: 194). Mish ise metaforu "bir nesne veya fikri harfi harfine ifade eden kelime ya da kelime grubunun aralarında benzerlik veya temsil (analoji) olan başka bir kelime ya da kelime grubunun yerine kullanıldığı konuşma figürü" olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Groth ve Bergner, 2005: 28). Metaforlar, olumlu ve olumsuz çağrışımlar barındırabilir. Bu duruma Nikitina ve Furuoka (2008: 194)'un "öğrenme" hakkında verdiği metafor örnek olarak gösterilebilir (Aktaran, Akkaya, 2011: 2).

Bunun yanında metaforların ön deneyimleri açığa çıkarma (Zhao, Coombs ve Zhou, 2010) ve yaşanan kültürden etkilenme (Alger, 2009) özellikleri vardır. Lakoff ve Johnson'a (1980) göre metaforlar diğerlerini ve kendimizi nasıl tanımladığımızı anlamada bir araç olarak kullanılabilirler (Aktaran Özbaş: 2012: 823).

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin öğretmen kavramına ilişkin çok az sayıda bulunmaktadır. Alan yazın tarandığında Türkçe öğrenen Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni kavramına ilişkin bir çalışmayla karşılaşılmağı bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu nedenle de Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amaç ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, Nevşehir TÖMER'de B1 seviyesinde öğrenim gören ve Türkçe öğrenen Afgan öğrencilerin "Türkçe öğretmeni" kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri metaforlar aracılığı ile incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1) Nevşehir TÖMER’de B1 seviyesinde öğrenim gören ve Türkçe öğrenen Afgan öğrencilerin “Türkçe öğretmeni” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?

2) Bu metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemine uygun olarak metaforlar aracılığıyla veri toplama yoluna gidilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e göre, metaforlar eğitim araştırmalarında iki amaçla kullanılabilir. Bunlardan ilki var olan durumu belirlemek, diğeri de bir süreci iyileştirmektir. Bu araştırmada metafor bir kesit üzerinde betimleme amacıyla kullanılmıştır. Metaforlar betimleme amacıyla kullanıldığında bir durum, olay ve olgu var olduğu haliyle betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 212).

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcılarını Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER’de Türkçe öğrenen ve B1 seviyesinde öğrenim Afgan öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma 57 kişilik bir çalışma grubu üzerinden yürütülmüştür. Araştırma verileri 2014-2015 eğitim öğretim yılının bahar yarıyılı başında toplanmıştır.

Veri Toplanması ve Analizi

Araştırmaya katılan ve 2015-2016 yıllarında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER’de B1 seviyesinde öğrenim gören Afgan öğrencilerin “Türkçe öğretmeni” kavramı algılarını metaforlar aracılığıyla incelemek için, katılımcılara boşluk doldurmayı gerektiren ve iki sorudan oluşan bir form sunularak, veriler yazılı bir şekilde elde edilmiştir. Formda yönerge kısmı oluşturularak katılımcılara araştırmanın amacı ve bilimsel amaçla kullanılacağı hakkında gerekli açıklamalara yer verilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın uygulanması sürecinde öğrencilere “metafor” olgusunun ne olduğu, hangi amaçlarla kullanılabileceği anlatılarak, daha önce uygulanmış çalışmalardan alınan iki metafor örneği katılımcılara sunularak katılımcıların araştırmanın amaç ve kapsamı doğrultusunda hareket etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcı Afgan öğrencilerin her birinden “Türkçe öğretmeni ... gibidir. Çünkü;...” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Daha sonra metaforlar belirlenmiş, ayıklanmış ve kodlanmıştır. Metaforlardan örnek

metaforlar derlenerek, ana metaforlar belirlenmiş ve ana metaforlar kendi aralarında gruplandırılmıştır.

Araştırmada elde edilen nitel veriler öncelikle içerik analizine tabi tutularak kavramsal kategoriler çerçevesinde nicelleştirilmiştir. Ardından bireysel bilgi formundan elde edilen veriler de kavramsal kategoriler çerçevesinde tekrar kodlanmıştır. Böylece her bir kategoriye temsil eden katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır. Daha sonra, katılımcıların cinsiyeti, değişkenleri açısından tekrar kavramsal kategorilere göre katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin toplanıp çözümlenmesinde nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analizini gerektirir ve bu sayede önceden belli olmayan temaların ortaya çıkarılması sağlanır. İçerik analizi yoluyla birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenlenir, yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). İçerik analizi Saban (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda kullanılan, (1) adlandırma aşaması, (2) tasnif etme aşaması, (3) kategori geliştirme aşaması, (4) geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması ve (5) verileri bilgisayar ortamına aktarma aşamasından oluşan değerlendirme süreci dikkate alınmıştır.

(1) Adlandırma Aşaması: Bu aşamada araştırmaya katılan 2015-2016 yıllarında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER’de B1 seviyesinde öğrenim gören Afgan öğrencilerin sahip olduğu metaforların excel tablosu oluşturulmuş, alfabetik sıraya göre taslak bir listesi yapılmış ve öğrencilerin ifadelerinde metaforları nasıl dile getirdikleri gözden geçirilmiştir.

(2) Tasnif Etme (Eleme ve Arıtma) Aşaması: Bu aşamada, Afgan öğrencilerinin Türkçe öğretmeni kavramına ilişkin sahip oldukları algıları bir metafor aracılığıyla doğru bir şekilde ifade edip edemedikleri gözden geçirilmiştir. Katılımcıların yanıtları ikinci kez gözden geçirilerek “katılımcılar tarafından üretilen her metafor imgesi (1) metaforun konusu, (2) metaforun kaynağı ve (3) metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişki bakımlarından analiz edilmiştir” (Saban, 2008: 465). Elde edilen metaforların taslağı alfabetik olarak sıralanmıştır. Araştırmada kapsamında metaforlardan herhangi bir benzetme açıklaması yapılmayan, boş bırakılan, zayıf yapılı, yarım bırakılan

veya tamamlanmamış ve anlamsız olanlar kapsam dışında bırakılmıştır. Bu aşamadan sonra geçerli kabul edilen 57 metafor, daha sonra frekanslar tekrar sıralanarak birden fazla olan metaforları temsil edecek örneklere yer verilerek kategori geliştirmede aşamasına uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

(3) Kategori Geliştirme Aşaması: Bu aşamada, katılımcılar tarafından geliştirilen metaforlar ortak özellikleri bakımından irdelenmiş, Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmenine yönelik olumlu ve olumsuz metaforları tespit edilmiştir. Bu ilişki doğrultusunda incelenen metaforlar, sahip oldukları özellikler bakımından Türkçe öğretmenine ilişkin ise 5 farklı kategoride toplanmıştır.

(4) Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Geçerlik ve güvenilirlik araştırmanın hem inandırıcılığını hem de bilimsel değerini artırmaktadır. Nitel araştırmalarda, nicel araştırmadaki geçerlik kavramı yerine kullanılan kavram inandırıcılıktır. “Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 257). Araştırmada verilerin toplanmasından analiz edilmesine kadar geçen süreçte ayrıntılı analiz sonuçlarına yer verilerek araştırmanın geçerliliğini ve inandırıcılığını artırmak amaçlanmıştır. Ölçümlerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla Türkçe öğretmeni için ise 31 adet metaforun çoktan aza şeklinde dizili olduğu bir liste Türkçe öğretmeni için 5 farklı kategorinin isimlerini ve özelliklerini içeren bir liste iki uzman kişiye verilmiş ve uzman bu iki listeyi eşleştirmiştir. Daha sonra, uzmanların yaptığı eşleştirmeler araştırmacının oluşturdukları kategorilerle kıyaslanarak görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği, Miles ve Huberman’ın (1994: 64) formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği \ [Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı]*100) kullanılarak hesaplanmış ve %88 olarak bulunmuştur. Güvenirlik hesaplarının %70’in üzerinde olması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles & Huberman, 1994).

(5) Verileri Bilgisayar Ortamına Aktarma Aşaması: İnceleme sonucunda metafor sayısının belirlenmesinden ve bu metaforların oluşturduğu kavramsal kategorilerin geliştirilmesinden sonra veriler bilgisayar ortamına aktarılarak katılımcı sayısı (f) ve yüzdeleri (%) hesaplanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Nevşehir Üniversitesi TÖMER’de B1 seviyesinde Türkçe öğrenen 57 Afgan öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunun cinsiyet ve sınıfa göre dağılımı şöyledir:

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özellikleri

Özellikler		(f)	(%)
Cinsiyet	Bayan	18	31,58
	Erkek	39	68,42
Toplam		57	100

Tablo 1’e göre 2015 ve 2016 yıllarında Nevşehir Üniversitesi TÖMER’de B1 seviyesinde Türkçe öğrenen 57 Afgan öğrencinin %32’sini bayanlar, %68’ini ise erkeklerle oluşturmaktadır.

BULGULAR

Tablo 2’de araştırmaya katılan Nevşehir TÖMER’deki Afgan öğrencilerin “Türkçe öğretmeni” kavramına yönelik olumlu algıları yer almaktadır.

Tablo 2. Afgan Öğrencilerin “Türkçe Öğretmeni” Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar ile Bunları Temsil Eden Öğrenci Sayısı ve Yüzdesi.

Kategori	Kod	Metaforun Adı	Metaforu Temsil Eden Öğrenciler			
			(f)	(%)	Kodlar Toplam	
					(f)	(%)
	1	Güneş	2	3.50876		
	2	Yıldız	2	3.50876		
	3	Su	2	3.50876		
	4	Lider	1	1.75438		
	5	Çiçek	1	1.75438		
	6	Deniz	1	1.75438		
	7	Baba	4	7.01752		
	8	Altın	1	1.75438		
	9	Televizyon	1	1.75438		

Olumlu Metaforlar	10	Işık	6	10.52628	57	100
	11	Bahçıvan	1	1.75438		
	12	Kitap	5	8.77190		
	13	Can	1	1.75438		
	14	Bilgi	1	1.75438		
	15	Bilgisayar	3	5.26314		
	16	Mum	2	3.50877		
	17	Dünya	1	1.75438		
	18	Haberci	1	1.75438		
	19	Rehber	4	7.01752		
	20	Saat	1	1.75438		
	21	Ekmek	1	1.75438		
	22	Anne ve baba	6	10.52628		
	23	Arkadaş	1	1.75438		
	24	Aydınlık	1	1.75438		
	25	Elmas	1	1.75438		
	26	Anne	1	1.75438		
	27	Dost	1	1.75438		
	28	Karınca	1	1.75438		
	29	Hazine	1	1.75438		
	30	Ağaç	1	1.75438		
31	Arı	1	1.75438			
	Toplam		57	100		

Tablo 2'ye göre Afgan öğrencilerin tamamı Türkçe öğretmeni kavramına yönelik olumlu metaforlar üretmiştir. Bu sonuç Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni kavramına yönelik tamamen olumlu bir tutum takındıklarının göstergesidir. Öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforlar arasında frekansı en yüksek olanlar % 11'lik oranlarla ışık, anne ve baba, %9'lık oranla kitap, % 7'lik oranlarla baba rehber, mutluluk, % 5 oranla bilgisayar şeklinde sıralanmaktadır. Olumlu metaforların genel olarak yol gösterme ve değer verme başlıkları altında toplanması mümkündür. Bu sonuçlara göre Afgan öğrenciler Türkçe öğretmeni kavramına yönelik olumlu düşünceler taşımaktadır. Afgan öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforlardan öğrencilerin Türkçe öğretmenlerini

zihinlerinde en çok anne ya da baba gibi kendilerine çok yakın bir akraba, onlara doğru yolu ışık gibi gösteren bir rehber olarak canlandığını gösterdiği söylenebilir. İkinci yoğunlukta kitap metaforunun yer alması Türkçe öğretmenlerinin Afgan öğrencilerin zihinlerinde önemli bir bilgi kaynağı olan kitap gibi üçüncü yoğunlukta ise bir baba gibi koruyucu ve aynı zamanda da rehber niteliğinde kavrandıklarının göstergesi olarak kabul edilebilir. Türkçe öğretmenlerinin Afgan öğrencilerce dördüncü yoğunlukta bilgisayar metaforuyla canlanması ise hem kendisinin sürekli güncelleyen bir bilgi kaynağı hem eğitimin vazgeçilmez bir parçası olarak algılandıkları biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 3'te araştırmaya katılan Nevşehir TÖMER'deki Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni kavramına ilişkin geliştirdikleri olumlu metaforların anlamsal kategorilerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3. Afgan Öğrencilerin Türkçe Öğretmeni Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Olumlu Metaforların Anlamsal Kategorilerine Göre Dağılımı ve Yüzdesi

Kategori	Kod	Metafor	Örnek Öğrenci Açıklamaları	Metaforu Temsil Eden Öğrenci			
				(f)	(%)	Kodlar Toplamı	
						f	(%)
Rehberlik Yapma	1	Güneş	Güneş gibidir çünkü hepimize ışık veriyor.)	2	3.508		
	2	Yıldız	Yıldız gibidir çünkü ışık verir.	2	3.508		
	4	Lider	Lider gibidir çünkü başarı yolunu öğretir.	1	1.754		
	10	Işık	Işık gibidir çünkü bizi karanlıktan kurtarıyor.	6	10.526		
	16	Mum	Mum ışığı gibidir çünkü bizi karanlıktan kurtarıyor	2	3.508		
	18	Haberci	Haberci gibidir çünkü çok önemli bir ileti ulaştırıyor.	1	1.754		

	19	Rehber	Rehber gibidir çünkü yol göstererek bizi cahillikten kurtarıyor.	4	7.017	19	33.33
	24	Aydınlık	Aydınlık gibidir çünkü bizi karanlıktan kurtarıyor.	1	1.754		
Fedakârlık	20	Saat	Saat gibidir çünkü çok düzenli ders anlatıyor.	1	1.754	5	8.77
	23	Arkadaş	Arkadaş gibidir çünkü bize yardımcı oluyor.	1	1.754		
	27	Dost	Dost gibidir çünkü bize iyilik yapıyor.	1	1.754		
	28	Karınca	Karınca gibidir çünkü bizim için çok çalışıyor.	1	1.754		
	31	Arı	Arı gibidir çünkü öğrencilere ders anlatmak için çok çalışıyor.	1	1.754		
Değer Verme	3	Su	Su gibidir çünkü bize hayat veriyor.	2	3.508		
	5	Çiçek	Çiçek gibidir çünkü herkes tarafından sevilir.	1	1.754		
	6	Deniz	Deniz gibidir çünkü çok bilgilidir.	1	1.754		
	8	Altın	Altın gibidir çünkü çok değerlidir.	1	1.754		
	13	Can	Can gibidir çünkü bize bilgileriyle hayat veriyor.	1	1.754		
	14	Bilgi	Bilgi gibidir çünkü bize yararlıdır.	1	1.754		

	21	Ekmek	Ekmek gibidir çünkü herkese gereklidir.	1	1.75 4		
	25	Elmas	Elmas gibidir çünkü çok kıymetlidir	1	1.75 4		
	29	Hazine	Hazine gibidir çünkü bize değerli bilgiler verir.	1	1.75 4	1	19.3 0
	30	Ağaç	Ağaç gibidir çünkü bize bilgi meyveleri verir.	1	1.75 4	1	
Eğitim Ve Terbiye	7	Baba	Baba gibidir çünkü bize eğitim verir.	4	7.01 7		
	11	Bahçıvan	Bahçıvan gibidir çünkü zahmetle bizleri yetiştiriyor.	1	1.75 4		
	22	Anne ve baba	Anne ve baba gibidir çünkü bilmediklerimizi bize öğretiyor.	6	10.5 26	1	21.0 5
	26	Anne	Anne gibidir çünkü bir bebeğe her kelimeyi annesi öğretir. Öğretmen bize kelimeleri öğretiyor.	1	1.75 4	2	
	9	Televizyon	Televizyon gibidir çünkü bize yeni pencereler açıyor.	1	1.75 4		

Güncel Bilgi Kaynağı	2	Kitap	Kitap gibidir çünkü bize bilmediklerimizi öğretiyor.	.771		
	5	Bilgisayar	Bilgisayar gibidir çünkü bize yeni bilgiler öğretiyor.	.263		
	7	Dünya	Dünya gibidir çünkü çok değişik bilgileri vardır.	.754	1 0	17.5 4

Tablo 3 incelendiğinde Afgan öğrencilerin 5 kategoriye ayrılmış 31 olumlu metafor geliştirdiği görülmektedir.

Öğretmenlerin akademik ortamı zenginleştirmek için öğrencilere rehberlik etmeleri sorumlulukları arasında yer almaktadır (Alexander vd., 2002). Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeniyle ilgili geliştirdikleri metaforların en çok **%33,3** oranla **“rehberlik etme”** kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Bu kategoride ışık, rehber gibi metaforların yanı sıra; güneş, yıldız gibi gök cisimleri üzerinden metafor geliştiren Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmenlerini kendilerine karanlıktan aydınlığa uzanan bir yolda rehber olarak gördükleri söylenebilir. Yabancılar Türkçe öğreten bir eğitimcinin öncelikle alanında uzman olması ve Türkçeye her yönüyle hâkim olması gerekir. Diğer bir ifadeyle öğretmenler mesleki anlamda genel kültür ve genel yetenek bilgisi, mesleki bilgi ve alan bilgisi olmak üzere üç ana alanda yeterli bilgi ve becerilere sahip olmalıdır (Demirel, 1999: 192). Afgan öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar; Türkçe öğretmenlerini kendilerine rehberlik yapma konusunda yetkin gördüklerinin göstergesi olarak da kabul edilebilir.

Öğretmenler öğrencilerinde olumlu ya da olumsuz izlenimler bırakabilir. Ama genel anlamda çocuk için öğretmen öğreten, eğiten, seven, dostluk gösteren, kısacası günün büyük bir bölümünde kendisinin ve arkadaşlarının ihtiyaçlarını yerine getirmek için çalışan bir insandır (Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2003). Afgan öğrencilerin **%21.05** oranla ikinci yoğunluktaki **“eğitim ve terbiye”** kategorisinde anne ve baba, anne ve bahçıvan metaforlarıyla Türkçe öğretmenlerini hem bir anne ve baba gibi kendilerine çok yakın görüp sevdikleri hem de kendilerinin eğitim yoluyla terbiye edilmelerinde anne-baba yakınlığını hissettikleri belirtilebilir.

Afgan öğrencilerin **%19.30** oranla üçüncü yoğunluktaki **“değer verme”** kategorisinde Afgan öğrencilerin su, çiçek, deniz, altın, can, bilgi, ekmek, hazine, elmas, ağaç gibi değişik metaforla aracılığıyla Türkçe öğretmenlerini bazen su, ekmek, can gibi hayatın devamı için en gerekli kavramlarla dile getirmiştir. Bir eğitimcinin öğrencileri tarafından sevilmesi ve saygı görmesi önemlidir. Çünkü öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı güvene ve saygıya dayalı sıcak ilişkilerin kurulduğu sınıflarda üretkenlik artmakta, disiplin sorunları azalmakta, eğitimsel amaçlara ulaşma olasılığı ise yükselmektedir (Açıkgöz, 1996). Araştırmaya katılan Afgan öğrencilerin, Türkçe öğretmenlerinin kendisi için kıymetli olduğunu belirtmek için hazine, elmas, altın gibi insanlar içinde maddi kıymet ifade eden metaforlar üzerinden çok değerli gördükleri anlaşılmaktadır. .

Öğrencilerin **%17.54** oranla dördüncü yoğunluktaki **“güncel bilgi kaynağı”** kategorisinde kitap, bilgisayar, dünya ve televizyon metaforlarıyla Türkçe öğretmenlerini sürekli kendini yenileyen bir bilgi kaynağı olarak gördükleri söylenebilir. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bir öğrenci aynı zamanda Türk kültürü hakkında da bilgi sahibi olur. Çünkü “Dil kültür yapısını bir arada tutan çimentodur; ya da tek yanlı izlenimleri gidermek amacıyla başka benzetmelere başvurduğumuzda dil, kültür alanının her yanını aydınlatan güneştir; dil: kültür kilimini dokuyan ipliktir; dil: tüm kültür anıtlarının yansıdığı akarsudur” (Uygur, 1996: 19). Bununla birlikte dil öğrenirken öğrencinin bilgi haznesini de gelişir. Dolayısıyla yabancılara Türkçe öğreten bir öğretmen hem dil öğreticisi hem kültür taşıyıcısı hem de öğrencilerin farklı konularda bilgi edinebileceği bir kimse olabilmektedir.

Sabır, özveri ve sürekli çalışmayı gerektiren öğretmenlik mesleğinde başarılı olmak için bu mesleği severek ve isteyerek yapmak çok önemlidir (Kaya ve Büyükkasap, 2005). Afgan öğrencilerin **%8.77** oranla beşinci yoğunluktaki **“fedakârlık”** kategorisinde ise Türkçe öğretmenlerini arkadaş ve dost metaforlarıyla kendilerine yakın hissettikleri; saat, karınca ve arı metaforlarıyla öğretmenlerin dersler aracılığıyla kendileri için büyük fedakârlık yaptıklarını düşündükleri dile getirilebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Son yıllarda eğitimcilerin dikkatini çeken metafor, yerli ve yabancı literatürde çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Hacıfazlıoğlu, Karadeniz ve Dalgıç (2011), Ertan Kantos (2011), Semerci (2007), Aydın ve Ünalı (2010), Saban (2009), Saban, Koçbeker

ve Saban (2006), Gün (2015), Gün vd. (2016) bu araştırmalardan bazılarıdır. Yapılan araştırmalar genel olarak; “öğretmen”, “öğrenci”, “bilgi”, “yönetici”, “lider”, “müfettiş”, “coğrafya”, “okul” ve “kültür” gibi kavram ya da olguların, çalışma grubunda bulunan katılımcılar tarafından hangi metaforlarla ifade edildiğini ortaya koymuştur (Kuyucu, şahin, Kapıcıoğlu, 2013: 44). Buna sebep olarak sosyal bilimlerde metaforların önemli etkilerinin olması gösterilebilir (Bredeson, 1988). Bu alanda yapılan çalışmalar; öğrenci, öğretmen, müdür ve okul gibi kavramlar hakkında metaforlar, bilgi kavramına ilişkin metaforlar, öğretim kavramı ile ilgili dört metaforun üniversite düzeyinde incelenmesi gibi çalışmalardır (Inbar, 1996; Bozlk, 2002; Saban, 2004). Cerit’in (2008a) yaptığı bir çalışmada, öğretmen kavramına ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin sahip oldukları algılar, metaforlar kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, öğretmen ve öğrencilerin öğrenme, öğretim, bilgi, okul gibi kavramlara ilişkin metaforlarını konu edinen ulusal ve uluslararası literatürde birçoğ çalışma bulunmasına karşın üzerinde Türkçe dersi ve Türkçe öğretmenine ilişkin metafor algıları ile ilgili araştırmaya çok az sayıda rastlanmıştır. Yapılan pek çok çalışma ise, öğrencilerin derse yönelik tutumlarına ilişkin çalışmalardır. Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni kavramına ilişkin metaforik bir çalışmaya rastlanmamış olması bu araştırmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Bu çalışmada Nevşehir TÖMER’de B1 seviyesinde öğrenim gören Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmenlerine dair algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Afgan öğrencilerin tamamı olumlu metaforlar geliştirmiştir. Bu sonuç Afgan öğrencilerin tamamının Nevşehir TÖMER’de aldıkları eğitimcilerden ve eğitim ortamından memnun olduklarının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmenine ilişkin geliştirdikleri olumlu metaforlardan yola çıkılarak oluşturulan kategoriler şu şekildedir:

- **Rehberlik Yapma (% 33,33)**
- **Eğitim ve Terbiye (% 21,05)**
- **Değer Verme (% 19,30)**
- **Güncel Bilgi Kaynağı (% 17,54)**
- **Fedakârlık (% 08,77)**

Araştırma sonuçlarına göre Nevşehir TÖMER’de B1 seviyesinde Türkçe öğrenen Afgan öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar içinde en yüksek frekansa sahip olanların ışık (%10.5), ,anne ve baba (%10.5),, kitap (%8.7) , rehber (%7) ve baba (%7) şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Afgan öğrencilerin en sık ürettikleri metaforların kategorik dağılımları dikkate alındığında Türkçe öğretmenlerini bir anne ve baba gibi yakın hissedip kendilerine rehber edindikleri, eğitim yoluyla terbiye edilmelerinde Türkçe öğretmenlerinin çok büyük bir yere sahip olduğunu kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Kategoriler Nevşehir TÖMER’deki Türkçe öğretmenlerinin Afgan öğrencilerce önemli bir güncel bilgi kaynağı ve eğitim uğruna fedakârlık yapan insanlar olarak algılandıkları biçiminde değerlendirilebilir.

Araştırma sonunda elde edilen verilerden hareketle geliştirilen öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Nevşehir TÖMER’de Türkçe öğrenen diğer milletlerdeki öğrencilerin Türkçe öğretmeni kavramına yönelik algıları üzerine araştırmalar yapılabilir.
- Nevşehir TÖMER dışındaki TÖMER’lerde Türkçe öğrenen Afgan öğrencilerin Türkçe öğretmeni algıları araştırılıp bu araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.
- TÖMER’lerde Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin Türkiye, Türkçe, Türkçe öğretmeni algıları araştırılıp elde edilen veriler üzerinden Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine yeni çözüm önerileri geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, K. Ü. (1996). Etkili Öğrenme ve Öğretme. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- AKKAYA, A. (2011). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Konuşma Kavramına İlişkin Algıları Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ISSN: 1308–9196 Yıl: 4 Sayı: 7, 1-9
- ALEXANDER, P., FIVES, H., BUEHL, M. M. and MULHERN, J. (2002). Teaching as persuasion. *Teaching and Teacher Education*, 18, 795-813.
- ARAL, N., KANDİR, A. ve CAN YAŞAR, M. (2003). Okul Öncesi Eğitim 1. 2. Baskı. İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.
- AYDIN, F. ve ÜNALDI E., Ü. (2010). Coğrafya Öğretmen Adaylarının “Coğrafya” Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yardımıyla Analizi, *International Online Journal Of Educational Sciences*, 2010, 2(2)
- BOZLK, M. (2002). “The College Student as Learner: Insight Gained Through Metaphor Analysis”. *College Student Journal*, 36 (1): 142-151.
- BREDESON, P. (1988). “Perspectives on schools: Metaphors and management in education”
- ÇİFTÇİ, M. (2011). Türkçe Öğretmeni Yetiştirme Programı Sorunu, *Turkish Studies*. 6/1,
- DEMİRCAN, Ö. (1988). Dünden Bugüne Türkiye’de Yabancı Dil. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DEMİREL, Ö. (1999). Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı, Ankara: Pegem A., 192
- ERTAN-KANTOS, Z. (2011). Örgüt metaforlarında liderlik: kavramsal bir çözümleme [Leadership in organization metaphors: A conceptual analysis]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 1 (1), 135–158. <http://ebad-jesr.com/>.
- GEÇİT, Y. ve GENÇER, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi (Rize Üniversitesi örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 1-19.
- GÖÇER, A., TABAK, G. ve COŞKUN, A. (2012). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Kaynakçası*, TÜBAR-XXXII-Güz, 73-126

- GÖÇER, A. (2009). ,Türkiye’de Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğreten Öğretmenlerin Uygulamalarına Yönelik Nitel Bir Araştırma’. *Dil Dergisi*, 145, 28-47.
- GROTH, R. E. and BERGNER J. A. (2005). Pre-Service Elementary School Teachers’ Metaphors For The Concept Of Statistical Sample.4Statistics Education Research Journal. Erişim Tarihi: 13.09.2014 [http://www.stat.auckland.ac.nz/~iase/serj/SERJ4\(2\)grothbergner.Pdf](http://www.stat.auckland.ac.nz/~iase/serj/SERJ4(2)grothbergner.Pdf)
- GÜLER, E. B. (2012). Yabancılara Türkçe Öğretiminde “Öğretmen Unsuru”, *International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 2, , July, p. 129-134
- GÜN, M. (2015). Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin “Türkçe Sözlük” Kavramına İlişkin Metaforik Algıları, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/7 Spring,447-466
- GÜN, M., ERDEM, M. D. ve AKDOĞAN, F. (2016). Türkçe Öğrenen Suriyeli Öğrencilerin Türk Halkına İlişkin Metaforik Algıları, 2. Uluslar arası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu
- HACIFAZLIOĞLU, Ö., KARADENİZ, Ş. ve DALGIÇ, G. (2011). Okul Yöneticilerinin Teknoloji Liderliğine İlişkin Algıları: Metafor Analizi Örneği, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi – Journal Of Educational Sciences Research*, Cilt: 1 Sayı: 1
- INBAR, D. (1996). The free educational prison: metaphors and images. *Educational Research*, 38(1), 77–92.
- KAYA, A. ve BÜYÜKKASAP, E. (2005). Fizik Öğretmenliği Programı Öğrencilerinin Profilleri, Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ve Endişeleri: Erzurum Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 12, 2, s. 367–380.
- KAZU, H. ve YEŞİLYURT, E. (2008). Öğretmenlerin Öğretim Araç-Gereçlerini Kullanım Amaçları’. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 175-188.
- KUYUCU, Y., ŞAHİN M. ve KAPICIOĞLU, O. (2013). Okul Öncesi Öğretmenlerinin “Çocuk” Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, Mayıs, Cilt:2 Sayı:2 Makale No:05 ISSN: 2146-9199, 43-53
- LAKOFF, G. and JOHNSON, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago, London: University of Chicago Press.

- MILES, M. B. and HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an exp*
- MORGAN, G. (1998). *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metaforlar*. Çeviren: Gündüz BULUT. Yayına Hazırlayan: Zülfü DİCLELİ. İstanbul: BZD Yayıncılık
- NİKİTİNA, L. and FURUOKA F. (2008). A Language Teacher is Like... Examining Malaysian Students' Perceptions of Language Teachers through Metaphor Analysis. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*. Erişim Tarihi: 18.09.2014 <http://e-flt.nus.edu.sg/v5n22008/nikitina.pdf>
- ÖZBAŞ, B. Ç. (2012). "Sosyal Bilgiler Öğretmeni Olarak, Ben Kimim?" Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kimliklerine Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/2 Spring 2012, p.821-838 , ANKARA/TURKEY
- SABAN, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 14 (55), 459-496.
- SABAN, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2)
- SABAN, A., KOÇBEKER, B.N. and SABAN, A. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice)*, 6(2),
- SEMERCİ, Ç. (2007). "Program Geliştirme" Kavramına İlişkin Metaforlarla Yeni İlköğretim Programına Farklı Bir Bakış, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2007 Cilt: 31 No:2 The Journal of Educational Administration*, 26, 3, 293-309.
- UYGUR, N. (1996). *Kültür Kuramı, Yapı Kredi Yay.*, İstanbul.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ZHAO, H., COOMBS, S. and ZHAO, X. (2010). *Developing Professional Knowledge about Teachers*

MUKÂTAALI VAKIFLAR VE NEVŞEHİR'DE MUKÂTAALI VAKIF ÖRNEKLERİ (XVIII-XIX. YÜZYILLAR)

Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
metinziya@hotmail.com

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar birçok bakımdan ehemmiyetli rol oynadı. Şehirlerin inkişafında ve ihya edilmesinde vakıflar aracılığı ile sivil bir medeniyetin temelleri atıldı. Nevşehirli olan iki Osmanlı sadrazamının kurdukları vakıflar doğdukları yerler olan Nevşehir ve Gülşehir için aynı fonksiyonları üstlendi. XVIII. yüzyılın iki kudretli sadrazamı olan Damat İbrahim Paşa ile Silahdar Seyyid Karavezir Mehmed Paşa adına tesis edilen bu iki vakıf, hem hayır işlerinin yerine getirilmesi, hem vakfa ait binaların bakım ve onarımının yapılması hem de vakıf çalışanlarının maaşlarının ödenmesi için gelir getirici bir çok yeri vakfa bağladılar. Bu arada birer hayırsever olarak vakfa ait gelirlerin bir kısmını Haremeyn Nezareti'ne gönderdiler. Diğer büyük vakıflarda olduğu gibi bu tarz gelirleri nezarete ulaştırmak için bilindik en önemli vakıf geliri aktarma usulü olan mukataalı vakıf uygulamasını kendi vakıflarında ihdas ettiler. Böylece Damat İbrahim Paşa Vakfı'nın Boynuincelü Mukataası geliri ile Silahdar Seyyid Karavezir Mehmed Paşa Vakfı'nın Arapsun Mukataası avarız vergisi geliri doğrudan Haremeyn Nezareti'ne bağlandı.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Mukataalı Vakıf, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Vakfı, Silahdar Seyyid Karavezir Mehmed Paşa Vakfı, Haremeyn Nezareti

GİRİŞ

Bu bildiride, XVIII. yüzyılda Nevşehir ve Gülşehir'de ihdas edilen iki mukataalı vakıf örneği hakkında bilgi verilecektir. Bunlardan biri Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Vakfı, diğeri ise Sadrazam Silahdar Seyyid Mehmet Paşa Vakfı'dır.

Hemen belirtmek ve dikkat çekmek gerekir ki bu iki vakfın tamamı mukataalı vakıf olarak işletilmemekteydi. Vakfın bazı gelirlerine isabet eden bölümleri mukataalı vakıf olarak yapılandırılmıştı. Aşağıda bu iki vakfın hangi birimlerinin mukataalı şekilde işletildiği açıklanacaktır.

Konuya açıklık getirmesi açısından mukataa ve mukataalı vakıf kavramları üzerinde durmak gereklidir. Mukataa, kısaca Osmanlı maliyesinde vergi gelir birimi

olarak tanımlanabilir. Buna göre, iltizam sistemi ile gelirleri doğrudan devlete ait olan vergi birimleri yani mukataalar belirli bir meblağ karşılığında mültezimlere kiralanmakta idi. Daha açıklayıcı olması bakımından vergiye konu olabilecek hemen türlü gelir birimi ya da işletme mukataa olarak değerlendirilmekeydi (Genç 2006: 129-132 ve Çakır 2003).

Mukataalı vakıf ise herhangi bir vakfın sahibi olduğu bir yerin mülkiyetinin yani rakabesinin vakfa, bu yer üzerindeki bina ve ağaçların kullanım hakkının yani tasarrufunun burada yaşayan ya da yerleştirilenlere ait olduğu vakıf türüdür (Akgündüz 1996: 487). Buna göre, bir tür uzun süreli kiralama yöntemi olarak kabul edilebilecek olan mukataalı vakıf uygulamasında vakfa ait yerler bir mukataa olarak tanımlanıyor ve mutasarrıflarına bina yapma ve ağaç ekme hakkı tanınıyordu (Öztürk 2006: 132-134). Bahaeddin Yediyıldız'a göre (2003:140), aslında mukataalı vakıf uygulaması icareteynli vakıf uygulaması ile birlikte bir nevi gizli mülkiyet anlamına gelmektedir. Zira, kira müddeti sınırsızdı ve kira ücreti ise çok düşüktü. Kira ücretini aslında vergi olarak kabul etmek daha doğru olacağından mukataalı vakıf arazileri çoğunlukla mülk niteliği taşımaktaydı. Yalnız icareteynli vakıf akarında kiracı öldüğünde kiralanan yer mukataalı vakfın aksine vakfa dönerdi (Kaya 2014).

Vurgulanması gereken bir diğer husus, kullanımı reayaya bırakılan arsalar, daha çok ikamet etmek amacı ile kullanılmaktaydı. Ziraat için uygun değillerdi ya da yapılmasına izin verilmemekteydi. Bu nedenle böyle arsalardan yalnızca kira bedeli alınır ancak ziraat vergileri tahsil edilemezdi.

XVIII. ve XIX. yüzyıla tekabül eden zaman diliminde Nevşehir'de tespit edilen iki adet mukataalı vakıf numunesi mevcuttur. Bunlardan biri Damat İbrahim Paşa Vakfı bir diğeri ise Karavezir Seyyid Mehmed Paşa Vakfı'dır. Burada dikkat çekici olan husus her iki vakfın kurucusunun da sadrazam olmasıdır. Osmanlı vakıf sisteminde önemli devlet adamlarının ihya ettiği vakıflar tıpkı hanedan mensuplarının kurdukları vakıflar gibi genellikle büyük vakıf sınıfına girerdi ve gelirleri bir çok kalemden oluşurdu.

Damat İbrahim Paşa Vakfı

Damat İbrahim Paşa Vakfı'nın Osmanlı coğrafyasında kurulan diğer tüm vakıflar gibi bir çok misyonu üstlenmesi yanında, belirtilmesi gereken en önemli iki yönü şehirdeki imar faaliyetleri ile iskan hareketlerindeki sağladığı faydadır. Zira aşağıda görüleceği üzere Damat İbrahim Paşa Vakfı kuruluşunun ilk yıllarında neredeyse tüm dikkatini bu iki alana hasretmişti.

Damat İbrahim Paşa, bir yandan vakfını ihya ederken bir yandan da şehrin gelişmesine ve büyümesine katkı sağlayacak çalışmaları başlattı (Gül 2013: 243 vd). Buradaki nüfusun yetersiz olduğunu gördü ve bilhassa konargöçerleri buraya yerleştirmek amacıyla gerekli teşebbüslerde bulundu. İskana tabi tutulan nüfusun önemli bir kısmı Türkmen olduğu için Boynuincelü mukataasını kurarak ve yıllık belirli bir vergi karşılığında onların yerleşik hayata geçmelerini sağladı.

Damat İbrahim Paşa'nın bu mukataayı oluştururken en önemli amacı Nevşehir'in gelişmesine ve büyümesine imkan sağlayacak bir iskanı yani kalıcı ikamet siyaseti gütmesinden kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle Nevşehir çevresinde yaşayan konargöçer cemaatleri Boynuincelü mukataası adı altında birleştirdi. Bir arşiv vesikasında geçen şu ibareler durumu ortaya koymaktadır: “...*Nevşehir evkâfindan Boynuincelü Mukataası aklamından Herikli cemaati...*“ [BOA, C.EV, nr. 20/982, 15 Cemaziyelevvel 1173 (5 Ocak 1760)]. Ayrıca yine aynı arşiv vesikasındaki şu ifadeler iskana tabi tutulan cemaatlerin bu durumun farkında olduklarını göstermektedir: “...*Herikli Cemaati fukaraları olup elli adet evlerimiz nefs-i Nevşehir'de beher sene mütevellî-i vakfa icâre-i zemînlerin beş kuruş vermek üzere iskân olunup...*” .

Bunun dışında 1727 yılına ait bir Nevşehir tahrir defterinin düzenlenmiş olması Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'in iskanı için almış olduğu tedbirler ve gerçekleştirdiği uygulamaların bir yansımasıdır (Metin :79-93).

Ayrıca belirtilmesi gereken bir diğer husus ise yeni kurulan şehirde iskana tabi olan yerlerin, vakıf toprağı haline getirilerek arsa fiyatlarının speküle edilmesini engellemektir. Bilhassa yeni ele geçirilen ya da iskana tabi tutulan mahaller ya hanedan ya da devlet görevlileri tarafından satın alınarak vakıf haline getiriliyor, daha sonra bunlar mukataaya dönüştürülerek belirli bir vergi karşılığında iskan edilecek olan gruplara dağıtılıyordu (Yediyıldız 2003: 135).

Buna benzer bir durum Nevşehir için de geçerli oldu. Damat İbrahim Paşa arsa fiyatlarında artış yaşanmasını engellemek için Boynuincelü aşiretine dağıtılan arsaları vakfa dönüştürdü ve yılda bir kez alınan *icare-i zemin* karşılığında hak sahiplerine dağıttı. İrsen arsa sahiplerinin çocuklarına geçmesi mümkün olan yerlere binalar yapılmaya başlandı.

Damat İbrahim Paşa Vakfı ve Evkâf-ı Haremeyn Nezareti

Önemli ve büyük Osmanlı vakıflarının gelirlerinin bir kısmı doğrudan Haremeyn Evkaf Nezareti idaresine gitmekteydi. Bu durum geleneksel bir anlayıştan kaynaklanmakta ve ilgili devlet adamlarının ve hanedan üyelerinin hayırseverliklerine işaret etmekteydi.

Bilindiği üzere Haremeyn’de ikamet edenlerin (fukara, vazifeliler, eşraf, seyyid vd.) resimlerden tamamen muaf olduğunu kabul eden Osmanlı yönetimi bunların geçimlerini devlet hazinesi ya da vakıflardan karşıladı (Güler 2011: 117 vd). Ayrıca, Harem’deki imar işleri, su yollarının bakımı ve su temini ile surre gibi harcamaların tahsisatı da aynı şekilde gerçekleşirdi. Haremeyn vakıflarının sayısı Yavuz Sultan Selim’den itibaren arttırıldı. Kanuni Sultan Süleyman bir çok köyü satın alarak buraları Haremeyn vakfı haline getirdi. Daha sonraki dönemde birçok vakfın geliri Haremeyn’e bağlandı. XVI. yüzyılın sonlarına doğru (1588) dağılık olan vakıflar birleştirilerek Evkaf-ı Haremeyn Nezareti kuruldu ve yönetimi Darüssaade Ağalarına bırakıldı (Buzpınar-Büyükaşcı 1997: 154 ve Güler 2011: 233 vd). Darüssade Ağası’nın idare ettiği en önemli kurumlardan biri olan bu nezarete 1668 senesinde 313 vakıf bulunmaktaydı (Altındağ 1994: 2). Bilhassa her yıl hac zamanlarında düzenli olarak gönderilen hediye ve eşyalarının yani *surre*lerin (Buzpınar 2009: 567-569) maliyeti bu vakıflardan karşılanmaya başladı. Ayrıca Haremeyn’deki görevlilerin giderleri ile buralardaki binaların bakım ve onarım masrafları da tedarik edildi (Faroqhi 1995: 81 vd).

Evkaf-ı Haremeyn Nezareti kurulduktan sonra gelirleri Haremeyn’e gönderilmekte olan vakıf gelirlerinin idaresi nezarete bağlandı. Nezaret işlerinin yürütülmesi için dört farklı memuriyet ihdas edildi. Bunlardan biri olan Haremeyn- i Şerifeyn Muhasebesi Kalemi vakıfların hesap kitap işlerini görmeye başladı (Buzpınar-Büyükaşcı 1997: 154). Böylece bu kalem, diğer mukataalı vakıflar gibi Damat İbrahim Paşa vakfına tabi olan ve aşağıda tarihi terakkiyatı hakkında bilgi verilecek olan Boynuincelü mukataasının işlerini görmekte ve mukataaya ait olan kayıtlar bu kalemde muhafaza edilmekteydi [BOA, C.EV, nr.20/982, 10 Cemaziyelevvel 1173 (30 Aralık 1759) ve BOA, C.ML, nr.32/1492, 15 Cemaziyelahir 1173 (13 Şubat 1759)].

Burada bir tarihi vâkıya daha değinilmelidir. Damat İbrahim Paşa, sadrazam olmadan önce bu nezaretin bağlı olduğu Darüssaade Ağası’nın yanında önce yazıcı ve sonrasında Haremeyn muhasebeciliği görevinde bulundu (Aktepe 1993: 441). Darüssaade

Ağalarının vakıfların idaresi ile ilgili mühim görevleri bulunmaktaydı (Yediyıldız 2003: 189). Bu kurumda tecrübe kazanan İbrahim Paşa, sözü edilen mukataanın vakıf mukataasına dönüştürülmesinde ve dolayısı ile Haremeyn Evkaf Nezareti'ne bağlanmasında geçmişteki tecrübelerinden yararlanmış olmalıdır.

Damat İbrahim Paşa Vakfı Boynuinclü Mukataası

Damat İbrahim Paşa Vakfı'nın bir bölümü olarak değerlendirilebilecek olan Boynuinclü Mukataasının adı Boynuinclü aşiretinden gelmektedir. Esasında Boynuinclüler Danişment Türkmenlerine tabi olan en büyük kollardan biri idi. Genellikle Kırşehir-Neşehir arasında ikamet etmekteydiler (Gündüz 2012: 157).

1729 yılına ait olan ve III. Ahmet tarafından yayınlanan bir fermana göre Boynuinclü mukataası vakfa geçmeden önce malikane usulü ile mukataaya bağlanmıştı. Malikane, bilindiği üzere mukataaların kayd-ı hayat şartı ile iltizama verilerek işletilmesi usulüne dayanmaktadır (Genç 2000, 99 vd). Bu usul vakıf kurulduktan sonra sona erdirildi ve mukataa geliri vakıf tarafından toplanmaya, kalemiye vergileri ile birlikte ilgili devlet birimine teslim edilmeye başlandı. Bu durum bir arşiv belgesinde şöyle açıklanmaktadır: “...zıkr olunan Boynuinclü mukâta'asının mâlikâne kaydı ref' olunub beher sene mâli taraf-ı vakf-ı şerîfden cânib-i mîrîye ve kalemiyeleri mahallerine teslim olunmak üzere Nevşehir Vakfı'na tashîh ve ilhâk...” [BOA, A.DVNS.MHM.d, 135/ 1020, Evail- i Şaban 1141 (2-11 Mart 1729)].

Damat İbrahim Paşa, şehri imar ettiği vakit Boynuinclü cemaatinden 800 hanenin şehirde iskan edilmesini sağladı. Arşiv belgelerinde bu durum şu şekilde ifade edilmekteydi: “...ve Nevşehir'e iskân olunmak üzere intihâb olunan sekiz yüz hâne re'âyâ...” [BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.135/1020, Evâil-i Şaban 1141 (2-11 Mart 1729)]. İskana tabi tutulanlar kendilerine tahsis edilen arsalar karşılığında her hane 5 kuruş *icare-i zemin* resmini vakıf mütevellisine ödemek zorundaydı [BOA, C.EV, nr.20/982, 10 Cemaziyeyevvel 1173 (30 Aralık 1759); BOA, C.ML, nr.32/1492, 15 Cemaziyelahir 1173 (13 Şubat 1759) ve BOA, C.ML, nr.598/24651, 29 Zilkade 1231(21 Ekim 1816)].

İcare-i zemin kira bedeli anlamına gelmektedir (Akgündüz 1996: 488). Ancak hane başına alınacak vergi miktarını belirtiyorsa da aslında toplamdaki mukataa bedeli yerine de kullanılan bir kavramdır (Öztürk 2006: 132). Burada dikkat çekici bir diğer husus ise aşiret mensuplarına ev ve bahçe yapmaları dışında başka toprak parçalarının da

tahsis edilmesidir. Nitekim, cemaat mensuplarına şehre yakın yerlerden bağ yeri tevzii yapıldı (Refik 1340: 183).

Mukataalı vakıflarla ilgili bir kuralı hatırlatmakta fayda vardır. Vakfa ait mukataalı yer *ecr-i misli* ile yani o günkü rayic bedele göre kiralanmak zorundaydı (Akgündüz 1996: 487). Bu ilk kiralama işinde alınan meblağa tıpkı icareteynli vakıf uygulamasında olduğu gibi *muaccele* adı verilmektedir (Akgündüz 1996: 491). Ancak bu ilk meblağın Boynuincelü mukataasına iskan edilenlerden alındığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

Damat İbrahim Paşa vakfının şart koştuğu yıllık 5 kuruşluk kira bedelinin (icare-i zemin) rayic bedelle ilişkisi olmaması bakımından anlamlıdır ve dönemin ekonomik vaziyetine göre çok yüksek değildir. Ayrıca Ahmet Refik'e göre (1340: 183) Boynuincelü aşiretinden Nevşehir'de iskan edilenlerin hali vakti yerindeydi ve maddi bakımdan yeterli düzeydeydiler. Bir arşiv vesikası da bu durumu teyid etmektedir [(BOA, A.DVNS.MHM.d, nr. 135/1020, Evail-i Şaban 1141 (2-11 Mart 1729)]. Öyleyse hane başına belirlenen bu kira bedelinin esasen vakıf şartlarından dolayı tahsil edildiği, ama asıl amacın iskanı muvaffak kılmak olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bir yandan da hayırseverlik gözetilmekte ve mukataanın yıllık geliri Haremeyn Nezareti'ne gönderilmektedir.

Vurgulanması gereken en önemli hususlardan biri de, mukataalı vakıf haline getirilen Boynuincelü Mukataası sınırları içerisinde yaşayan hanelerin kendilerine tahsis edilen yerlerde usul gereğince bina inşa etme iznini almalarıdır. Zira, Damat İbrahim Paşa'nın birinci amacı konargöçerleri yerleşik hayata geçirmek ve iskana tabi tutmaktır. Zaten mukataalı vakıf uygulamasında en bariz nitelik mutasarrıf olunan yerde bina yapılmasına izin verilmesidir (Öztürk 2006: 132). Bu vakıf tipinin niteliklerini çok bilen Damat İbrahim Paşa, bu yüzden böyle bir mukataa birimi oluşturma yöntemini seçmiştir.

Vakfın şart koştuğu durumlardan bir diğeri ise iskana tabi tutulan bu hanelerden belirlenen vergi dışında kesinlikle başka bir vergi alınmayacağı hususiyetidir [BOA, C. EV, nr.637/32112, 1193 (1779-1780)].

Boynuincelü mukataasının vakfa sağladığı gelir kalemiye vergisi dahil yıllık 15.000 kuruştan fazlaydı [BOA, C.EV, nr.324/16477, 11 Cemaziyelahir 1196 (24 Mayıs 1782)]. Bu mukataaya tabi her cemaatin hissesi belirliydi ve yıllık vergilerini bu miktara göre ödemekteydiler [BOA, C. EV, nr.637/32112, 1193 (1779-1780)].

Boynuincelü Mukataası Cemaatleri

Boynuincelü mukataasına bağı olan yirmiki adet cemaat bulunmaktaydı [BOA, *C. EV*, nr.637/32112, 1193 (1779-1780)]. Arşiv kayıtlarına nazaran bu cemaatlerden bazıları tespit edilebilmiştir. Aşağıda bu cemaatlere ait veriler sıralanmıştır.

Cemaatlerden biri Kınık Deliler Türkmeni cemaatiydi. Bu cemaat kadimden beri yani vakfın kuruluşundan itibaren reaya olarak kabul görmekteydi [BOA, *C.EV*, nr.324/16477, 11 Cemaziyelahir 1196 (24 Mayıs 1782)]. Mukataanın vergileri şehirdeki voyvoda tarafından toplanmaktaydı. Ancak voyvodalar zaman zaman vergi toplamada haksızlık yapmakta ve alınması gerekenden fazlasını talep etmekteydiler. Mesela Nevşehir voyvodası olan Mehmet Bey, Kınık Türkmenleri cemaatine mensup bazı kişilere zulmettiği gibi haddinden fazla vergi alma yolunu seçmişti [BOA, *C.EV*, nr.324/16477, 11 Cemaziyelahir 1196 (24 Mayıs 1782)].

Bir diğer cemaat ise Herikli cemaatiydi. Bu topluluk Anadolu'da farklı Türkmen gruplarına bağı olarak hareket etmekle birlikte XVIII. yüzyılda Boynuincelü Türkmenlerine tabi oldu (Özkan 2007: 13). Boynuincelü mukataasına bağı Herikli cemaati mensuplarından icare-i zemin vermek kaydıyla elli hanenin Nevşehir'de iskan edilmesi karar bağlanmıştı. Bu cemaatin vakfa ödeyeceği vergi kalemiye masrafları ile birlikte 1068,5 kuruştı. Ancak bunlar yaylak, güzlük ve kışlaklara gidip gelmelerine rağmen biz iskana tabiyiz deyip hane başına alınan 5 kuruş dışında başka bir vergi vermemekte ve bunu da ellerinde bulunan bir padişah emrine bağlamaktaydılar [BOA, *C.EV*, nr. 20/982, 15 Cemaziyeyevvel 1173 (5 Ocak 1760) ve BOA, *C.ML*, nr. 32/1492, 15 Cemaziyelahir 1173 (13 Şubat 1759)]. Oysa ki iskan edilmeyen Herikli aşireti mensupları her 100 koyun için 5 kuruş ve yine 3 deve için 5 kuruş vermek durumundaydılar [BOA, *C.ML*, nr. 32/1492, 15 Cemaziyelahir 1173 (13 Şubat 1759)]. Heriklilerin büyük bir kısmı Kırşehir'nde iskana tabi tutulmuşlardı. Bunların dışında kalan konargöçer Heriklilerin vergi tabiiyetleri buldukları yerlerin kanunlarına göre düzenlenmişti. Öyleyse Nevşehir'deki bu elli hane dışındaki Herikli cemaati mensupları ödemeleri gereken vergileri kanuna uygun olarak ilgililere teslim etmek zorundaydılar.

Tespit edilebilen diğer cemaatler ise Hacı Ahmetli maa Şeyhlü cemaati ile Karacakürd cemaatiydi [BOA, *C. EV*, nr.637/32112, 1193 (1779-1780) ve BOA, *C.ML*, nr.598/24651, 29 Zilkade 1231(21 Ekim 1816)]. Hacı Ahmetli maa Şeyhlü cemaatinin ödediği vergi miktarı 1900 kuruştı. Bir arşiv belgesinde Karacakürd cemaatine bağı

olarak Boynuinceli mukataası dahilinde yaşayan ve cedleri İranlı olan bu cemaata tabi birkaç kişiden mukataa resmi dışında başka vergiler tahsil edilmesinin kanuna aykırı olduğu açıklanmaktaydı [BOA, *C.ML*, nr. 163/6863, 29 Zilkade 1237 (30 Nisan 1832)]. Boynuinceli aşiretine bağlı Sadaklı cemaatinden bahseden kayıtlar da mevcuttur [BOA, *C.ADL*, nr.2/130, 23 Şevval 1208 (24 Mayıs 1794)]. Yine Büyüksalarlu cemaatine dair bilgilere de ulaşılmaktadır [BOA, *C.ADL*, nr.7/427, 15 Rebiülahir 1174 (24 Kasım 1760)].

Damat İbrahim Paşa Vakfı'na Bağlı Olan Diğer Mukataalı Yerler

Damat İbrahim Paşa vakfına bağlı birden çok mukataalı işletme tesbit edilebilmektedir [BOA, *MAD*, nr.5797, 12 Receb 1140 (23 Şubat 1728) ve BOA, *C. EV*, nr.637/32112, 1193 (1779-1780)]. Bu mukataalar sadece Nevşehir'de değil imparatorluğun başka yerlerinde bulunmaktaydı ve vakfin kurulma aşamasında vakfa temlik edilmişlerdi.

Vakfa bağlı mukataalı yerlerden biri Haleb'deki Harim kazası idi. Bir arşiv vesikasının muhtevassından anlaşıldığı kadarıyla burada üretilen terekenin (hububat) aşar vergisi doğrudan vakfa bağlanmıştı ve mütevellî tarafından takibi yapılmaktaydı [BOA, *C.EV*, nr.168/8383, 28 Şevval 1171 (5 Temmuz 1758)]. Ancak Harim'deki ziraatçiler terekeyi üretim mahalli dışına götürmekte ve satmaktaydılar. Vakfin mütevellisi bu durumdan şikayetçiydi ve önceden olduğu gibi üretilen terekenin mahallinde satılmasını, bu konuda Halep beyi ve kadısına hitaben bir ferman gönderilmesini istemekteydi.

Nevşehirde ihya edilen vakıf binalarında hizmet eden görevlilerin maaşlarının ödenmesi amacıyla başka yerlerdeki mukataa gelirlerinin bir kısmı da vakfa gelmekteydi. Mesela, Nevşehir'deki tetimme medresesinin dersiamlarına maaşları Koçhisar memlahası mukataası gelirinden temin edilmekteydi [BOA, *C.MF*, nr.57/2824, 16 Şevval 1196 (24 Eylül 1782)].

Sadrazam Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Vakfı Avarız Mukaatası

Nevşehir'de mukataalı vakıf olarak tesbit edilen bir diğer vakıf ise Sadrazam Karavezir Mehmet Paşa Vakfı'dır. Mehmed Paşa Sultan I. Abdülhamit zamanında padişahın güvenini kazanmış ve çeşitli devlet görevlerinden sonra sadrazamlığa getirilmiştir (Sarıcaoğlu 2001: 477-478). Paşa, Gülşehir (Arabsun) doğumlu olduğu için tıpkı Damat İbrahim Paşa gibi memleketine bigâne kalmamış, bu kaza merkezini vakıf eserlerle donatmıştır (Abanoz 2013: 60 vd.). Böylece kurduğu vakıf sayesinde Gülşehir hem idarî hem de iktisadî bakımdan büyük bir gelişme göstermiştir (Gündüz 2012: 158).

Mehmed Paşa, diğer önemli vâkıfların yaptığı gibi bir mukataalı vakıf kurdu. Yine temelde aynı düşüncelerle bu mukataanın gelirlerini Haremeyn Hazinesine bağladı. Yalnız Mehmet Paşa'nın oluşturduğu mukataalı vakıf Damat İbrahim Paşa'nın mukataalı vakfından bir yönüyle değişiklik arz etmektedir. Haremeyn'e bağlı vakıflar çeşitlilik göstermektedir (Güler 2011: 159 vd). Bunlardan biri olan arazi vakıfları diğerleri gibi doğrudan Haremeyn Nezaretine bağlıydı ve kendi arasında 3'e ayrılmaktaydı: Öşri/haracî araziler, malikane araziler ve vergi araziler (Güler 2011: 169 vd). Mehmet Paşa, sonuncuyu yani bir vergi kalemini mukataaya bağlamıştı. Buna göre vakfa ait yerlerde yaşayan şahıslardan toplanan avarız vergisi, bir vergi birimi yani mukataa haline getirilmişti (Güler 2002: 470-482).

Avarız vergisi başlangıçta olağanüstü hallerde, bilhassa XVII. yüzyıldan sonra ise daimî olarak alınmaya başlayan örfî bir vergiydi. Avarız vergisi hane hesabı üzerinden alınır ve genellikle dört-beş hane bir avarız vergisi birimi olarak addedilirdi (Sahillioğlu 1994: 108-109). Avarız vergisi toplama işi zamanla birer mukataaya dönüştürüldü ve avarız mukataaları oluşturuldu (Genç 2006: 130). Böylece Gülşehir'deki vakfa ait yerlerde ikamet eden avarız hanelerden toplanan vergiler bir mukataa haline getirildi.

Mehmet Paşa Vakfı'na tabi olan avarız mukataasının vergi gelirlerinin toplanmasında sıkıntılar yaşanmaktaydı. Vakfın mütevellisi olan ve sadrazamın soyundan gelen Emine, vakfın yöneticisi olarak yaptığı başvuruda mukataa dahilindeki ahalinin 1256 ile 1269 senesine aralığında avarız vergisini vermediklerinden ve karşı çıktıklarından bahisle yine eski usulde olmak üzere ödemesinin yapılmasını isteyen bir dilekçe sunmuştur. On iki yıllık zaman diliminde ödenmeyen avarız vergisinin toplamı 12.212 kuruşa ulaşmıştı. Mütevellinin isteği Konya valisine bir yazıyla durumun haber verilmesi ve verginin eski usulde toplanarak vakfa ulaştırılması hususunda olmuştur. Gerçekten de bahsi geçen nezaret, Konya valiliğine bu isteği havi bir yazı göndermişti (BOA, A. *MKT.UM*, nr.121/46).

1861 tarihi bir belgeye göre, Gülşehir'deki mukataalı vakfın hazineye ödemesi gereken yıllık vergi miktarı 13.531 kuruş olarak belirlenmişti [BOA, *İ.MVL*, nr.458/20578, 13 Cemaziyelevvel 1278 (16 Kasım 1861)]. Ayrıca vesikanın muhtevassından anlaşıldığı kadarıyla vakıf yalnızca avarız vergisini değil ama aynı zamanda vakfa ait başka işletmeleri de kiraya vermişti. Belgenin muhtevassından bu işletmelerin neler olduğunu belirlemek mümkün görünmemektedir.

SONUÇ

İslam devletlerinde bir sosyal kurum olarak vakıfların oynadığı rol oldukça ehemmiyetlidir. Osmanlılar vakıf sistemini kendinden önceki İslam devletlerinden tevarüs ederek ve yeni nitelikler katarak devam ettirmiştir. Örneklerine İslam'ın ilk zamanlarında da rastlanan mukataalı vakıf uygulaması bunlardan biridir. Buna göre, vakıf işletmelerini (arazilerini) kiralayarak vakfa önemli gelir sağlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli sadrazamlarından olan Damat İbrahim Paşa, doğduğu ve büyüdüğü köyü (Muşkara) bir şehir haline (Nevşehir) getirmek için geleneksel Osmanlı şenlendirme yöntemi olan iskana tabi tutulan Boynuincelü Türkmenlerinden 800 haneyi şehre yerleştirmiş, ev yapmaları için kendilerine arsa tayin etmişti. Arsaların yer aldığı araziye kurmuş olduğu vakfın toprağı haline getirmiştir. Ayrıca bu araziye bir mukataa haline dönüştürmüş, yıllık olarak alınan cüzi bir kira bedeli dışında iskana tabi tutulanları tüm vergilerden muaf tutmuştur.

Damat İbrahim Paşa Vakfı'nın Boynuincelü mukataası dışında başka mukataa şeklinde işletilen ve geliri tıpkı Boynuincelü mukataası gibi vakfa ve Haremeyn hazinesine aktarılan başka mukataa işletmelerinin de olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Gülşehirli sadrazam Karavezir Mehmet Paşa da şehrini abad etmek için bir vakıf kurmuş, vakfa ait bazı gelir getirici işletmelerin mukataa halinde kiralanmasını sağlamıştı. Vakfa ait topraklarda yaşayan hanelerin avarız vergileri bir mukataaya dönüştürülmüştü.

Sonuç olarak, her iki devlet adamı ihya ettikleri vakıflar sayesinde doğdukları ve büyüdükları bu iki güzide şehri kalkındırıp iskan ve ihya ettiler. Aynı zamanda vakfa ait gelirlerin bir kısmının kutsal topraklar için harcanmasını sağlayarak hayır işlediler.

KAYNAKÇA

BOA, C.EV, nr. 20/982.

BOA, C.ML, nr.32/1492.

BOA, A.DVNS.MHM.d, 135/ 1020.

BOA, C.ML, nr.598/24651.

BOA, C. EV, nr.637/32112.

BOA, C.EV, nr.324/16477.

BOA, C.ML, nr. 163/6863.

BOA, C.ADL, nr.2/130.

BOA, C.ADL, nr.7/427.

BOA, MAD, nr.5797.

BOA, C.EV, nr.168/8383.

BOA, C.MF, nr.57/2824.

BOA, A. MKT.UM, nr.121/46.

BOA, İ.MVL, nr.458/20578.

Abanoz, Fatih (2013). *Gülşehir'in Bir Değeri Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmet Paşa Hayatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Ahmed Refik (1340). "Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir". *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası* XIV/3: 156-185.

Akgündüz, Ahmet (1996). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. İstanbul: TTK Yay.

Aktepe, Münir (1993). "Damat İbrahim Paşa, Nevşehirli". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 441-443.

Altındağ, Ülkü (1994). "Dârüssaâde". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.1-3.

- Buzpınar, Tufan (2009). “Surre”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 567-569.
- Buzpınar, Tufan - Büyükaşcı, Mustafa S. (1997). “Haremeyn”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 153-157.
- Çakır, Baki (2003). *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Faroqhi, Suraiya (1995). *Hacılar ve Sultanlar Osmanlı Döneminde Hac (1517-1638)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Genç, Mehmet (2000). *Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötügen Yay.
- Genç, Mehmet (2006). “Mukataa”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 129-132.
- Gül, Mustafa Fırat (2013). “Nevşehirli Damâd İbrahim Paşa'nın İskân Faaliyetleri: Lâle Devri'nin Şanslı Şehri Nevşehir”, *Tarihin Peşinde*, 10: 237-254.
- Güler, Mustafa (2002). “Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları”. *Türkler*. 10. ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 470-482.
- Güler, Mustafa (2011). *Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları*. İstanbul: Çamlıca Yay.
- Gündüz, Tufan (2012). “Köyden Kasabaya: Gülşehir'in Doğuşu”. *Bozkır'ın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kaya, Süleyman (2014). *Osmanlı Hukukunda İcareteyn*. İstanbul: Klasik Yay.
- Metin, Rafet (2012). “XVIII. Yüzyılın Başlarında Nevşehir'de Kullanılan Şahıs Adları Üzerine Bir İnceleme”. *OTAM* 31. Ankara: 79-93.
- Özkan, İsa (2007). “Herikli Türkmenleri ve Herikli Kelimesinin Etimolojisi”, *Uluslararası IV. Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: 1355-1394.
- Öztürk, Nazif (2006). “Mukataalı Vakıf”, *İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 132-134.
- Sahillioğlu, Halil (1994). “Avarız”, *İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 108-109.

Sarıcaoğlu, Fikret (2001). “Karavezir Mehmed Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*. C. 24.
İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 477-478.

Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*. Ankara: TTK
Yay.

NEVŞEHİR İLİ KAYMAKLI İLÇESİ KİTABE VE MEZAR TAŞLARI

Arş. Gör. Muhammet Emin YILDIZLI

Doç. Dr. Hüseyin GÖNEL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

eminyildizli@nevsehir.edu.tr

huseyingonel@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu bildiride Nevşehir ili Kaymaklı ilçesine ait mezar taşları ve kitabeleri ele alınmıştır. İnceleme neticesinde toplam dokuz kitabe, yedi mezar taşı tespit edilmiştir. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kitabelerin, ikisi cami, ikisi şadırvan ve biri han kitabesidir. Geriye kalan dört kitabenin ev kitabesi olduğu ve bunların da üçünün Grek harfli birinin de Arap harfli olduğu görülmüştür. Mezar taşları orijinal yerinden sökülmiş ve Kaymaklı Belediyesine ait bir depoda koruma altına alınmıştır. Mezar taşlarının genellikle baş kısımlarının kırık olduğu fakat üzerlerindeki yazıların büyük oranda okunduğu görülmüştür. Tespit edilen kitabe ve mezar taşları önce fotoğraflanmış sonra elde edilen malzeme üzerinden okuma çalışması yapılarak kent kimliğine dair küçük bir katkı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kaymaklı, Mezar Taşları, Kaymaklı Mezar Taşları

INSCRIPTIONS AND GRAVESTONES OF KAYMAKLI TOWN OF NEVŞEHİR CITY

ABSTRACT

In this paperwork, inscriptions and gravestones belonged to Kaymaklı Town of Nevşehir City were discussed. As a result of the study, nine inscriptions and seven gravestones were ascertained. These inscriptions, written in Ottoman Turkish, consisted two mosque, two fountain and one sovereign inscriptions. The rest four were house inscriptions and three of these were written in Greek alphabet and one was written in Arabic alphabet. Gravestones were removed from their original places and preserved in a store belonging to Kaymaklı Municipality. It is seen that, gravestones' upper parts were mostly broken, yet, most of the writings were legible. Defined inscriptions and gravestones were firstly photographed, afterwards, a little contribution to the city's identity was made by reading the materials obtained.

Key Words: Kaymaklı, Gravestones, Gravestones of Kaymaklı

GİRİŞ

Kaymaklı, Nevşehir'in güneyinde yer alan ve 6000'e yakın nüfusa sahip olan bir yerleşim birimidir. Kaymaklı'nın yerleşim merkezi olarak tarihi, tarih öncesi devirlere kadar uzanmaktadır. İlçe sahip olduğu yer altı şehirleriyle tarihî ve kültürel olarak dikkat çekmekle birlikte, bölge turizmi açısından da öne çıkan yerleşim yerlerinden birisidir. Kapadokya bölgesinin geniş kültür havzasının küçük bir örneğini Kaymaklı'da görmek mümkündür. Örneğin; Erken Hristiyanlık döneminden kalma eserlerin yanında, Türk-İslâm eserleri ve Karamanlılara ait eserler yan yanadır.

Bu bildiriye Nevşehir ili Kaymaklı ilçesine ait mezar taşları ve kitabeleri ele alınmıştır. İnceleme neticesinde toplam dokuz kitabe, yedi mezar taşı tespit edilmiştir. Kitabelerden beş tanesinin, ikisi cami, biri han, ikisi şadırvan olmak üzere Osmanlı Türkçesi ile yazıldığı tespit edilmiştir. Geriye kalan dört kitabenin ev kitabesi olduğu ve bunların da üçünün Grek harfli, birinin de Arap harfli olduğu görülmüştür. Mezar taşları orijinal yerinden sökülmiş ve Kaymaklı Belediyesine ait bir depoda koruma altına alınmıştır. Mezar taşlarının genellikle baş kısımlarının kırık olduğu fakat üzerlerindeki yazıların büyük oranda okunduğu görülmüştür.

Tespit edilen kitabe ve mezar taşları önce fotoğraflanmış sonra elde edilen malzeme üzerinden okuma çalışması yapılarak kent kimliğine dair küçük bir katkı sunulmuştur.

KAYMAKLI BELEDİYESİ BELEDİYE DEPOSU MEZAR TAŞLARI VE KİTABELER

1 Numaralı Taş

Şāhibü'l-hayrât merhûme ismi zîr-i diyâr
Üçüncü hâziniñ ez hazret-i şehriyâr
Mevlâ ma' mûr itsün aqsun maqarr az
Kalfa-yı mezbûre olsun şānvâr
Mesrûr itsün añı olıcak gerd-i şikâr
Şarfiyyet bu yolda olur ' aqıl kâr
Böyle hatun olur haqqa hûrîvar
Cennetü'l-me`vâdur aña meskendâr
Receb-i Şerif (1321)

2 Numaralı Taş

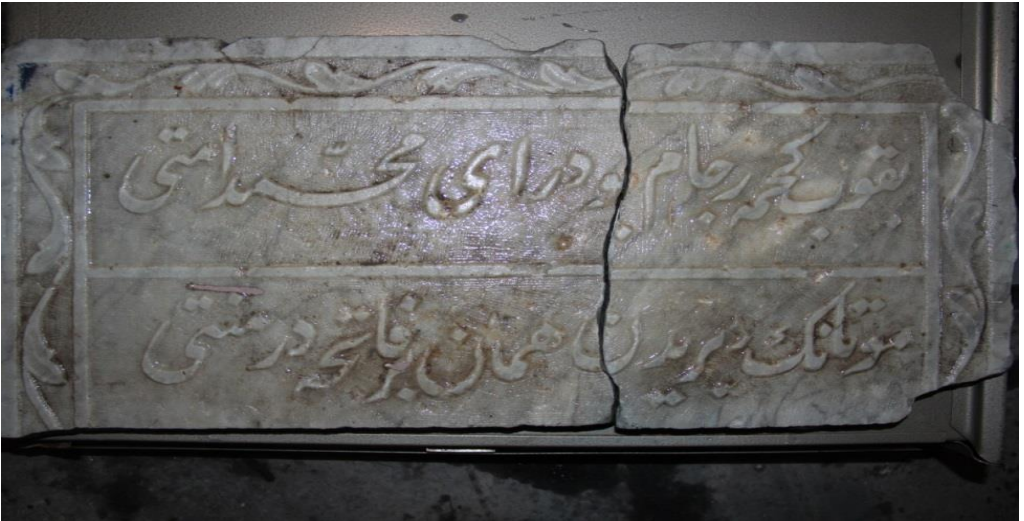

Merhûme ferzâyiş alfa eylemişdür hayrâtı

Rûhu çün eylesünler bir fâtiha himmeti

Sene Muarrem (1304)

3 Numaralı Taş

Baup geme ricâm budur ey Muammed ümmeti

Mevtânîñ diriden hemân bir fâtihadır minneti

4 Numaralı Taş

Ḥüve'l-Ḥayyi'l-Bâkî

Çün eccl geldi añâ olmaz emân

Cürmüni 'afv eyle yâ Rabbe'l-Mennân

Mağfired kııl olmasun ḥâli yaman

Mazḥar-ı nûr-ı şefa'at kııl her zamân

Ḥalîl Ağanıñ oğlı merḥûm İbrahim

Anıñ rûḥı çün el-fâtiḥa

fi Receb (1253)

5 Numaralı Taş

Çün ecel geldi añı olmaz emân
Cürmüni ‘afv eyle yâ Rabbe’l-Mennân
Mağfîret kıl olmasun hâli yaman
Mazhar-ı nûr-ı şefa‘at kıl her zamân
Ûddar-zâde merhûm-ı mağfûr
Anıñ rûhuna Fâtîha
Sene 1230

6 Numaralı Taş

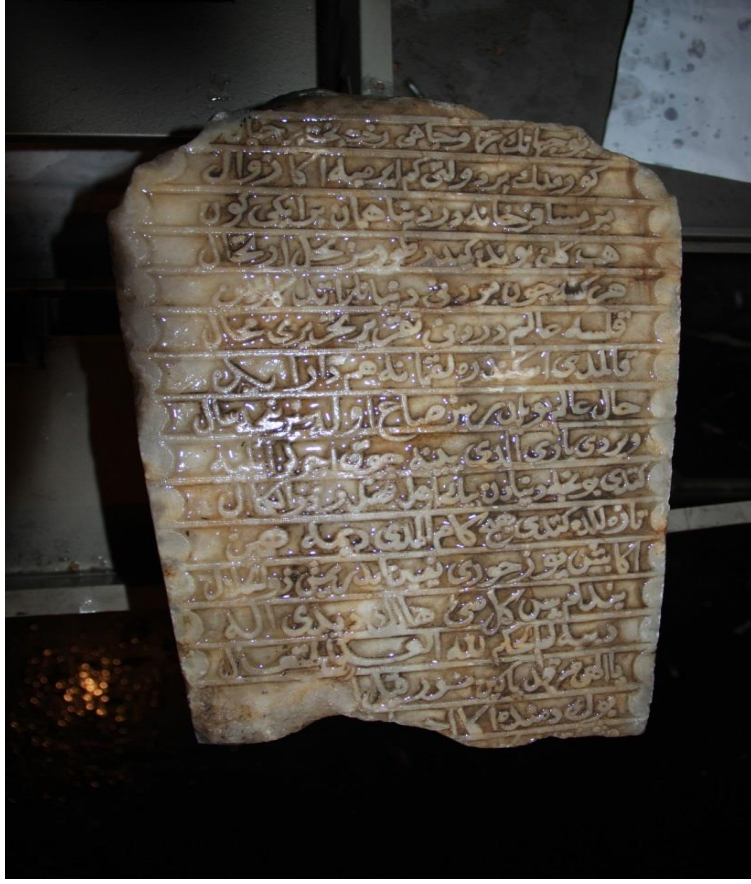
Ah ile zâr kılarak gençliğime toymadım
Çün ecel peymânesi dolmuş murâdım almadım
Hibr tâ fâni cihânda tûl-i ‘ömrüm sürmedim
Fermân-ı taqdîr böyleymiş tâ ezelden
Kudder-zâde merhûm Mustafâ
Ağaniñ rûhiçün Fâtîha
Sene 27 Muharrem 1318.

7 Numaralı Taş

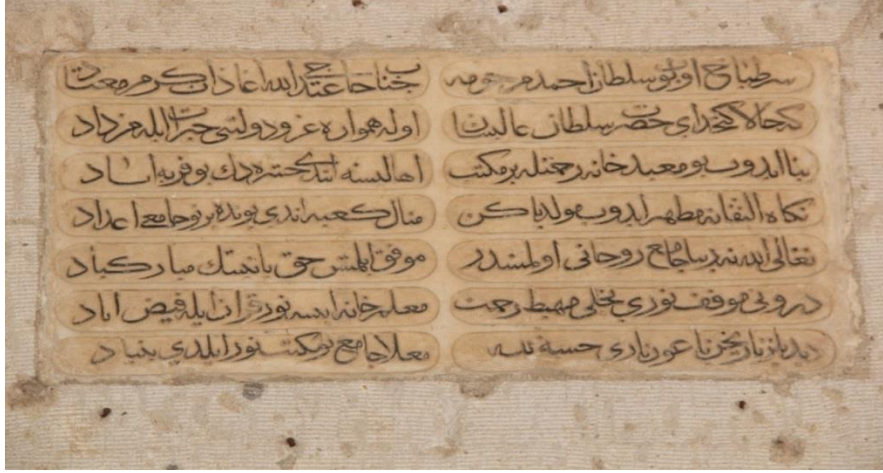
Bu Süleymân kim rif' atde
Yoğ idi misli livâda tulû'
Bâb-ı ğufrân açıla merķadine
Ola nûr-ı ni' mete müstağrak
Didi o ğudûd-ı 'alî târîh
Rûhuna vâsıl ola raĥmet-i Haķ
1193

8 Numaralı Taş

Bu cihānî 'izz ü cāhı raht-ı bahtı bir hayâl
Görmedük bir devleti kim ermeye aña zevâl
Bir misafir-hānedir dünyâ hemân bir iki gün
Hep gelen bunda gider turmaz mahall-i irtihâl
Herkes e çün bu denî dünyâ neler etdiklerin
Çılsa 'âlem derdini taqrîr-i taqrîri muhâl
Çalınmadı İskender'e Lokmân'a hem Dâra Bege
Hâl-i 'âlem böyledir siz sağ olasız nice sâl
Virdi Bârî aldı yine çok ecirler eyleye
Gitti bunca dünyâdan biñ ehl-i fazl u zü'l-kemâl
Tazelikte gitdi hiç kām almadı dime hemân
Aña beş yüz hûri ta' yîn iderimiş zü'l-celâl
Nidelüm pes külli şey'in hâlikün didi İlâh
Diyelim el-hükmi lillâh el-aliyyü'l-müte'âl
Yâ İlâhi merkad-i pâkin nûr kııl
Buñ deminde aña [ihsân]

KAYMAKLI KURŞUNLU CAMİİ CAMİ VE ŞADIRVAN KİTÂBESİ
CAMİ KİTÂBESİ

Ser şabbâh olup Sultan Ahmed merhûma
Cenâb-ı Hâcî ‘ Abdullah Ağadan kerem-i mu‘ tâd
Ki hâlâ ketîüdâyı hazreti sulţân ‘ âlişân
Ola hem-vâre ‘ izz ü devleti hayrat ile müzdâd
Binâ idüp bu ma‘ bet-hâne rahmetle bir mekteb
Ahâlisine etti haşre dek bu çarye âbâd
Nagâh iltifâta mazhar idüp mevlid-i pâkin
Misali Ka‘ be etdi bunda bir nev-câmi‘ i‘ dâd
Te‘ âlallâh ne zîbâ câmi‘ -i rûhâni olmuşdur
Muvaffağ eylemiş Hağ bânîsin mübârek bâd
Derûnı muvaffağ nûrı tecellî mahbeti rahmet
Mu‘ allim-ğâne ise nûrı Kur’an ile feyzi âbâd
Didiler târîhin bi avni Bâri hasbeten lillâh
Mu‘ allâ câmi bir mekteb nûr eyledi bünyâd

ŞADIRVAN KİTÂBESİ

Ĥabbe-zân-ı çeşme-i dil-cûy-ı tarĥ-ı ĥürremi
Çeşm-i devrân görmedi bir böyle resm-i efĥâmı

Oldı inşâdına bâ' iş Ĥazret-i Meryem Hanım
Kim delîl olmakla kesb etdi ecr-i a' zâmı

Pederi merĥûm-ı mağfûr el-Ĥac 'Abdullah Ağa
Kethuda-i esbaĥ sultân-ı vâlâ ekremi

Böyle ĥayrâta muvaffaĥ olmaĝı tasmīm idüp
Etmege tahşil-i şân ârzû ederdi mübhemi

Lîk müyesser olmayup 'azm-i 'uĥbâ kıldı çün
Yegnine baĥş kıldı Hudâ bu dem-i mülhemi

Binâ idüp be kün el-Ĥac Ahmet Ağa Ĥazreti
Ĥibe için dânisini merĥûma tab' -ı rahmeti

Hanifâ söyler zebân-ı lûlesi târîhini

Gel bu zîbâ çeşmeden nûş kıl kel mâ-i zemzemi

KAYMAKLI HAN KİTABESİ

Sâ' i-i hayrât şevâb-ı intimâ

Ḥayyir-i 'âlî-şiyem u hoş-edâ

Ya' ni çavuşbaşı divân-ı şadr

Zât-ı himem-pîşe Süleymân Aga

Nev-şehr içre Anagül? Ḳaryesin

İtdi bu han ile çü gülşene

Dembedem amed- şud idenler

Hemân bî-şek iderler aña hayr du'â

Ḥarf-i mücevher ile târîhini

Eyledi bir beyt ile Şâkir edâ

Râh-ı hervâne bu ribâtı binâ

Eyledi lillâh Süleymân Aga

Sene 1197

BEKİR AĞA CAMİ KİTABESİ

Nevşehir'in Kaymaklı Kasabasına bağlı olan Bekir Ağa Camii 1730 yılında yaptırılmıştır. Taş yapı olan cami tek minareli olup giriş kısmına eklemeler yapılmıştır. Caminin kitabesi bu ekleme yapılan yerin içerisinde kalmıştır.

BEKİR AĞA CAMİ KİTABESİ

Mu‘ammer eylesün Hacı Ebubekr Ağayı Mevlâ

Bu zîbâ cami‘i mâl-ı helâlınden binâ kıldı

Ekinci kıyyesi muhtâç idi bir câmiye haqqâ

.... .. idüp maqtu‘ı edâ kıldı

İnşâ eyleyüp vaktile görüp resm-i lâtifün

hasbi bu hayrâtı didi târîhi “ağa kıldı”

Sene (1146)

ARAP HARFLİ EV KİTABESİ

Maşallah 1324

GREK HARFLİ EV KİTABELERİ

SONUÇ

Kültürümüz ve tarihimiz açısından önem taşıyan mezar taşları zamanla birlikte yok olmaya yüz tutmaktadır. Mezar taşları ve kitabeler üzerine hazırlanan çalışmalar vasıtasıyla o şehrin veya bölgenin tarihi hafızası tekrar gün yüzüne çıkarılabilmektedir. Çalışma neticesinde 2 cami, 2 çeşme ve 1 han kitabesiyle 7 adet mezar taşı tespit edilmiş ve latin harflerine aktarılmıştır. 1734 - 1913 arasına tarihlenen Kaymaklı yöresi mezar taşları ve kitabelerinin incelenmesiyle şehrin hafızasına küçük bir katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

ABDULLAH RIZA ERGÜVEN'İN ŞİİRLERİNDE BİREYSEL TEMALAR VE AVANOS

Arş. Gör. Murat GÜR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
muratgur@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1925) Avanos'ta doğan Abdullah Rıza Ergüven, şiir, çeviri, inceleme-araştırma, eleştiri, deneme, günlük ve otobiyografi gibi türlerde yazdığı 80'i aşkın eseriyle üretken bir yazar olarak göze çarpar. Ergüven, kendini daha çok şair olarak tanımlar. Onun çoğu bir arada yayınlanmış kırk şiir kitabı bulunmaktadır. Bu bildiride öncelikle Ergüven'in yayınladığı ilk üç şiir kitabı *Yalnızlar* (1958), *Seviden Yana* (1963) ve *Güneşe Açılmak* (1978)'da yer alan bireysel temalar irdelenecektir. Ardından diğer şiir kitaplarında şairin doğduğu yer olan Avanos'un nasıl ele alındığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avanos, Bireysel Tema, Türk Edebiyatı Tarihi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1925) Avanos'ta doğan Abdullah Rıza Ergüven, şiir, çeviri, inceleme-araştırma, eleştiri, deneme, günlük ve otobiyografi gibi türlerde yazdığı 80'i aşkın eseriyle üretken bir yazar olarak göze çarpar. Ergüven, kendini daha çok şair olarak tanımlar. Onun çoğu bir arada yayınlanmış kırk şiir kitabı bulunmaktadır. Bu bildiride öncelikle Ergüven'in yayınladığı ilk üç şiir kitabı *Yalnızlar* (1958), *Seviden Yana* (1963) ve *Güneşe Açılmak* (1978)'da yer alan bireysel temalar irdelenecektir. Ardından diğer şiir kitaplarında şairin doğduğu yer olan Avanos'un nasıl ele alındığı tartışılacaktır.

Ergüven, yaklaşık elli yıllık yazı hayatında kırk şiir kitabı, bir o kadar araştırma, inceleme, deneme, eleştiri, günlük ve çeviri yayınlar. Ne var ki onun bu üretkenliği hakkında yapılan çalışmalara yansımamış, sanatı ve şiirleri üzerindeki incelemeler genellikle kitaplarının sunuş sayfalarında kalmıştır. Bugüne kadar hakkında yapılan tek müstakil çalışma Filiz Kılıç'ın *Abdullah Rıza Ergüven'in Kaleminden Avanos* adlı eseridir. Filiz Kılıç bu çalışmasında Ergüven'in eserlerinde Avanos'un izini sürmekle kalmayıp, özellikle şiirlerinde en sık kullanılan bireysel temalardan biri olan Avanos'un şairin hayatındaki yerini de gözler önüne sermiştir (Kılıç, 2015).

Ergüven'in şiirleri doğanın, insanlığın, insanın yaşam savaşının, sevginin ve acının iç içe verildiği eserlerdir. Şiirleri bir bütün olarak ele alındığında Anadolu'nun yoksul insanların, ezilmişlerinin acılarının yoğun bir şekilde dile getirildiği görülmektedir. Üstelik bu yönüyle Ergüven, Türk edebiyatında toplumsal duyarlılığı yüksek şairler arasında gösterilebilir. Abdullah Şengül'e göre bu tür bir şair için "ben"e yönelik temaları toplumsal temalardan ayrı düşünmek kolay değildir (Şengül, 2008:105). Bu nedenle Ergüven'in birçok şiirinde bireysel olan toplumsal olanla iç içedir.

İlk şiir kitabı 1958 yılında yayımlanan *Yalnızlar*'da kırk dört şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlere hâkim olan temalar, insan-doğa kaynaşması, insanın doğa karşısındaki durumu, düşünmeden boyun eğilen kader inancı, başka bir deyişle kadercilik ve yalnızlıktır.

Seviden Yana başlıklı ikinci şiir kitabında yer alan altmış bir şiirde ise genel olarak geçmiş çağlardan bugüne insanın serüveni, aşkları, umutları, yaşama sevinci ve hayat mücadelesi iç içe verilir. *Güneşe Açılmak* isimli üçüncü kitabında Ergüven'in şiiri daha sonraki eserlerinde gittikçe derinleşecek toplumsal ve evrensel bir boyut kazanır. Bu kitapta yer alan şiirlerde Anadolu insanının yoksulluk, ilgisizlik, bakımsızlık karşısındaki acıları, üzüntüleri, çaresizlikleri ve hayatta kalmak için verdikleri yaşam mücadelesi dile getirilmektedir. Üstelik Ergüven bu eserinde daha sonraki kitaplarının birçoğunun odak noktası olan Tanrı, yaratılış, varlık ve yokluk gibi metafizik konulara da yer verir.

Ergüven'in şiirlerinde en sık kullanılan bireysel temalardan biri "yalnızlık"tır. "Yalnızlık, başta halk şiiri olmak üzere hem klâsik şiirin hem de modern şiirin sıklıkla işlediği konular arasındadır" (Şengül, 2008: 118). Bununla birlikte Ergüven'in bu temayı işleme biçimi farklılıklar gösterir. Örneğin "Kaçak" şiirinde şiirin öznesi fiziksel olarak insanlardan uzaklığı "Beni düşünmeseniz de olur / Kör kuyulara atsanız da / Korkmayın kılca gücenip darılmam / Siz varsınız ya / Kapanmış kapıları aralamam" dizeleriyle dile getirir. Ne var ki özne bu yalnızlık karşısında çaresiz değildir. Öznenin kurtuluşu romantik bir duyuş olarak değerlendirilebilecek doğaya sığınmasındadır: "Kayısı ağaçları var ya var / Limon küfü beklemeler var ya var / Yol üstünde çağlalar alıçlar var ya var / Siz gittiniz ben kaldım / Bir de ayrıkotları kaldı benimle / Yalnız mıyım şaşarım aklınıza" (1958: 5).

"Yalnızın Kendini Yaratması" başlıklı şiirdeyse yalnızlık, tanrısal bir durum olarak verilmektedir. Şiirin öznesi tanrının yalnızlığına ve yaratıcılığına gönderme yaparak, yalnızlık ve yaratıcılık arasında bir bağ kurar: "Ben ıssız geceleri severim /

Ederse ıssız geceler hükmeder bana / Bir de insan kardeşlerim / Bir tohumdan bir ağaç yaratmış Tanrım / Ellerim kollarım dişlerimle / Ben de kendimi yaratırım / Deyip ürperdi yalnız” (1958: 10)”. Yalnızlık temasının bu şekilde işlenmesi İkinci Yeni Şiiri’nin temsilcilerinden Edip Cansever’i anıştırır. Cansever de yalnızlığı yaratıcı bir durum, sevindirici bir olay olarak görürken, bu durumun bir kendini ayırmadan, tecritten çok, kendine yönelme, kendini daha yakından inceleme yetisi olduğunu dile getirir (Cansever 2012: 102). Böylesi bir benzerlik Ergüven şiirinin İkinci Yeni Şiiri ile olası bağlantılarını ve incelenebilecek farklı boyutlarını akla getirir.

“Elindeyse” başlık şiirde ise yalnızlık duygusunun uyandırdığı çaresizlik işlenir: “Akşamlar olmuş / Çekilmiş el-ayak / Hüzün çökmüş yanbaşına / Bir dostun yok / Sigara paketinden başka / Yapayalnızsın / Gel de efkârlanma / Gel de sövme / Gel de içme / Gel de günaha girme sen / Elindeyse” (1958: 33). Şiir öznesinin bu yalnızlığı modern hayatın insanı içine sürüklediği bir durum olarak değerlendirilebilir. Ergüven’in birçok şiirinde bu tema farklı biçimlerde işlenmiştir. Özellikle söz konusu üç kitabında yer alan “Bir Tamam Diyen Yok (1958: 8)”, “İğreti Ot (1958: 14)”, “Bahar Gelse Diyordun (1958: 18)”, “Yağmurlar Öptü Yüzümü (1958: 27)”, “Nympha (1958: 37-38)”, “İzmir’in Kordon Boyunda (1963: 30)”, “Bir Yol Uzar (1963: 33)”, “Bir Zambak Diye Kopardım Bu Gülleri (1963: 35)”, “Kapanık (1963: 41)”, “Hovarda Yalnızlık (1963: 58)”, “Nasıl Dökülür Herşey Bilemezsin (1963: 65)”, “Uzaklaşan Ay (1978: 40)”, “Kimin Nesine (1978: 75)” başlık şiirler yalnızlık temasının ön planda yer aldığı şiirlerdir.

Ergüven’in şiirlerinde sıklıkla yer alan bireysel temalardan bir diğeri de aşktır. Bununla birlikte aşk temasıyla yazılan şiirler aynı anlayışın ürünü değildir ve farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Bunlardan ilki alışlagelen romantik aşkın soyut görünümüdür. “Romantik aşkın dile getirildiği şiirlerde genellikle aşık özne konuşur ve soyut bir aşktan lirik biçimde söz eder. ‘Lirik’ ve ‘soyut’ bu şiirlerin anahtar kavramıdır. Sevgili ya hiç tanıtılmaz ya da aşkın bir varlık olarak betimlenir” (Yivli, 2013: 49). Ergüven’in romantik aşkı ele aldığı şiirlerde sevgili fiziksel olarak tanımlanmaz. Üstelik bu tür şiirlerinde Attila İlhan etkisinden söz edilebilir. Yakup Çelik, Attila İlhan’ın şiirlerinde aşk temasının çoğunlukla imkânsızlık etrafında örüldüğünü ve sevgilinin kimliğinin birçok şiirde belirsiz olduğunu vurgular (1998: 204). Ergüven şiirinde de benzeri bir durum söz konusudur. “Bu Kocaman Dağlardır (1958: 35-36)”, “Rüzgâr Türküleri (1963: 10)”, “Bir Zambak Diye Kopardım Bu Gülleri (1963: 35)”, “Diriliş (1963: 55)”, “Alabora (1963: 66-67)”, “Ben O Sesi Duydumdu (1963: 69)” şiirleri bu kategoride

değerlendirilebilir. Bu şiirlerde sevgilinin fiziksel görünümü ve belirli bir kimliği yoktur. Ona “sen” diye hitap edilir. Buna ek olarak Ergüven’in bu kategorideki şiirlerinin tamamında sevgilinin bir rolü de yoktur. Aşk ve sevgili sürekli olarak şiir öznesi tarafından hatırlanmakta ve özlenmektedir. “Alabora” ve “Ben O Sesi Duydumdu” şiirlerindeyse aşk ve hasretten çok izlenimler ön plandadır. Dahası bu kategorideki şiirlerde sevgiliyle bir birliktelik de söz konusu değildir. Yalnızca aşk ve birlikte olma isteği vardır.

Ergüven’in aşkı bir diğer ele alış biçimi “somut aşk” olarak değerlendirilebilir. Bu tür şiirler romantizmden sıyrılarak somutlaşır. “Trampetli Sevi (1958: 24)”, “Nympha (1958: 37-38)”, “Şimdi Bir Göğün Mavisi (1963: 11)”, “Koşumsuz Atların Dörtmala Üstünde (1963: 38)”, “O Limon Beteri Bluzun Var Ya (1963: 46)”, “Ofelya (1963: 59)” gibi şiirlerde sevilen ya da arzulanan kişi saçları, gözleri ya da bedeniyle somut bir görünüm kazanır. “Kaydırac (1958: 17)”, “Ceviz Yeşili (1958: 43)” “Panter (1963: 56)” gibi bazı şiirlerde de somut aşkın yanı sıra kapalı cinsel çağrışımlardan söz edilebilir. “Haydisenize (1958: 47)” şiirinde somut aşk bedensel haz görünümündedir ve şiir öznesi toplumsal duyarlılık ve kişisel hazzı arasında gidip gelir.

Ergüven’in şiirlerinde görülen bir başka bireysel tema yaşama sevincidir. Türk edebiyatının en eski temalarından biri olan yaşama sevinci, Garip şiirinin de sık kullandığı bir temadır (Sazyek, 1996: 127). Garip şiirinin etkisinin devam ettiği bir dönemde yetişen Ergüven’in şiirlerinde de yer almaktadır. Onun şiirlerinde doğa, insana olan inanç ve insanlığın sahip olduğu evrensel değerler yaşama sevincini doğurur. “Açılan Elma Ağaçlarında” (1978: 30) şiirinde baharın gelişi yeni bir hayatın göstergesidir. “Sen bir alımlı geliyorsun / Güzel yaşam / Eski öykülerin yazmadığı / Seni duyuyorum / Çiçekler tozlaşmaya başlayınca / Süzülürken bir dağ kırlangıcı” (1978: 30) dizelerinde bütün göstergeler baharın gelişine yöneliktir. Baharın gelişi, şiir öznesinin imgeleminde eski öykülerin yazmadığı güzel bir yaşamı gösterir. Şiire iyimserlik egemendir. Bu iyimserlik “Gün Doğarken Güzel” (1978: 68) şiirinde de söz konusudur. Bu şiirde özne her şeyde farklı bir güzellik görür: “Eserken kavak yelleri / Çiçeğe dururken bademler / Uyurken bir kadın / Saçını bağlarken güzel / Göğün uzayan maviliği / Pırpırlı akışı suyun / Ana diye bir çocuk / Koşarken güzel / Dallarda cıvıldaayan kuş / Yağmurda ıslanan yaprak / Ve bir gün, tasasız Türkiye’me / Gün doğarken güzel” (1978: 68). Burada şiir öznesine güzel görünen doğa ve insan yaşamının akışının güzelliği öznenin iç dünyasından kaynaklanır.

Ergüven'in ilk üç şiir kitabında öne çıkan bireysel temaların aşk, yalnızlık ve yaşama sevinci olduğu söylenebilir. Bunların dışında kalan şiirlerin büyük bir çoğunluğunda, doğa, evren, tarih, tarihle hesaplaşma, bilim, Tanrı inancı, kadere boyun eğmek, ezilmişlik, yoksulluk gibi temalar işlenir. Burada vurgulaması gereken bu temalarda yazılan şiirlerde toplumsal olan ile bireyselin iç içe geçmişliğidir. Bu durum özellikle çocukluk ve gençlik yıllarına dair hatırlarına ve doğduğu yer olan Avanos'a değindiği şiirlerde gün yüzüne çıkar.

Avanos, Ergüven şiirinde en sık işlenen temalardan biridir. Üstelik hem şairin çocukluğunu geçirdiği, geçmişe özlemini ve memleket hasretini dile getirdiği bireysel bir tema olarak hem de Anadolu insanının kaderini, yoksulluğunu, yaşama savaşını anlatan toplumsal bir tema olarak şiirlerde ele alınır. Bireysel olarak Avanos, şairin anılarında en gerçek mekândır. "Stokholm'de Yeşil Bir Bahar" şiirinde olduğu gibi her anı ona memleketini hatırlatır ve bu durumu "Avanos benim / Mekke-i mükerrerim..." dizeleriyle dile getirir (1989: 196). "Avanos'ta geçti çocukluğum" dizesiyle başlayan "Çocukluğum" (1958: 42) şiirinde çocukluğuyla ilgili hemen her şeyi hala hatırladığını söyler. Benzer bir biçimde "Düşler" şiirinde Stockholm'de trenlerin sesi ile harman vakti Avanos'ta dinlediği kağınların gıcırıncısını arasında benzetme kurar (1989: 197).

Tarihsel açıdan da Avanos, Ergüven'e göre Anadolu'nun binlerce yıllık alinyazısını içinde barındırır. Yazar, otobiyografik bir anlatı olan *Yarınları Beklerken*'de olduğu gibi şiirlerinde de "20. yüzyılın Avanos'unu, temelleri Osmanlı'dan Selçuklulara, Bizans'a ve hatta Hititlere dayanan bir yapı olarak kurgular. Böylece Avanos, geçmiş zamanların kalıntılarının bir arada yaşadığı zaman ötesi bir konuma yerleştirilir" (Gür 2014: 582). Şu dizeler Kılıç'ın da altını çizdiği gibi onun tarih anlayışının bir özeti (Kılıç 2015: 14) olmakla birlikte Avanos'u tarihsel olarak nasıl konumlandırıldığının da göstergesidir: "Hititler gelmiş / daha batıya / Lidyalılar Frikyalılar sonra / Keltler gelmiş gitmiş / doğum yerim Avanos'a / çamurlu suyundan içtiğim / Kızılırmak ovasına / Ah!... ne çok tarihim varmış!.." (1989: 31).

Bunun yanı sıra Avanos'un Ergüven şiirindeki asıl önemi bireysel ile toplumsal olanı birleştiren mekân olarak öne çıkmasıdır. Bu durum Kılıç'ın onun eserleri hakkındaki şu düşüncelerinden yola çıkılarak daha iyi anlaşılabilir:

Eserlerinde sık sık Avanos'u, çocukluk ve gençlik yıllarını anlatır. Avanos sevgisi ruhunun her zerresine işlemiştir. Çocukluğunun geçtiği bağlar bahçeler, Kızılırmak

kıyılan, kıraç topraklarda ayakta kalmaya çalışan komşular, birbirlerine destek olmaya çalışan kadınlar, yokluğa rağmen evinin geçimine katkı sağlamaya çalışan babalar Abdullah Rıza'nın yazılarının ana temasıdır. Avanos' un taşı toprağı, tozlu yolları, verimsiz tarlaları, genç kızlık hayallerini halılara ilmek, ilmek işleyen genç kızlar, kadınlar onun eserlerinin konusudur. (Kılıç 2015: 14).

Bu doğrultuda Ergüven'in özellikle Avanos'a yer verdiği şiirlerde mekân ve insanın bütünleşmiş hâlde olduğu söylenebilir. Böylece mekânın insana sunduğu yaşama tarzı gözler önüne serilir. "Eha" şiirinde "Bizim oralarda yalınayak kadınlar / Ağustosta fışkı toplar / Karakışın soğuğuna karşı / Bizim oralarda kundakta çocuklar Eha / Bakımsızlıktan ölür" (1978: 63) dizelerinde Avanos özelinde bütün Anadolu'nun yoksul, bakımsız insanları, onların acıları, üzüntüleri, çaresizlikleri dile getirilmektedir (Evrenoğlu 1978: 26).

"Beni Eluard'a Yakmışlar" şiirindeyse kişisel yakınlardan söz edilirken "Oysa bilmez miyim / Devebağirtan gediğini Avanos yolunda / Kağrı kağrı yola düşenleri / Ölenleri / Hastane yolunda" dizeleriyle yine toplumsal gerçekler işlenir. "Avanoslum" şiirinde bölge insanına "Bel bağlama gardaşım / aşu tutmaz ağaca" dizeleriyle seslenirken "Sen misin sen misin iki büklüm / Ziyaret Dağı'ndan aşağı / çanak çömlek üstüne bütün yaşamın / Hitit çağından beri" dizelerinde ise binlerce yıldır burada yaşayan insanların kaderinin değişmediğini vurgular. Bölgenin doğal güzelliklerinin anlatılması da mekânın sunduğu yaşama tarzının anlaşılmasına yardımcı olur. "Kocaman Bir Deve" şiirinde Uçhisar ve Göreme'den Avanos'a uzanan peri bacaları, üzüm bağları anlatılırken "çarıklı ayakların" altında yatan tarihi zenginliğin altı çizilir (1981: 33).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi Ergüven'in şiirlerinde Avanos'un bireysel ve toplumsal açıdan farklı biçimlerde işlendiği görülmektedir. Özellikle Ergüven'in İsviçre'de yazdığı şiirlerde Avanos, memleket hasretinin ve çocukluk günlerine olan özlemin yansımaları biçiminde yer alır. Bu tür şiirlerde şiir öznesinin kendi yalnızlığı, bireysel hassasiyetleri ve bunlardan kaynaklanan çatışmalar yer alır. Bireysel hüznün, özlem, ayrılık ve geçmişe yönelik izlenimler bu şiirlerin ayrılmaz parçasıdır.

Toplumsal sorunların konu alındığı şiirlerde ise Avanos, yalnızca Anadolu'nun değil, Ergüven'in burada değinilen şiirlerinin dışında mekân olarak işlediği, dünya üzerinde yoksulluk ve sömürge ile savaşıyan birçok ülkenin gerçekçi bir görüntüsünü yansıtır. Bu şiirlerde mekân ve insan kaynaşmasıyla birlikte verilir. Mustafa Pala'nın

tabiriyle onun şiirlerinde “şairin öznesi durumundaki insan, sosyal bir varlık olarak üretim ilişkileri içinde biçimlenir” (1983: 28-29). Avanos insanının, saflığı ve alçakgönüllülüğü, yoksulluğu, bakımsızlığı ve ezilmişliği ile birlikte işlenir.

Sonuç olarak Ergüven’in şiirlerini işlenen temalar bakımından farklı devrelerde incelemek mümkündür. Abdullah Şengül, Ergüven ile hemen hemen aynı dönemde benzer temalara yer veren Nedret Gürcan’ın şiirini temaları açısından üç ana devrede inceler. Bunlar, “ferdi romantizm devresi, sosyal realizm devresi ve ferdi romantizm ve sosyal realizmin iç içe yaşandığı devre olarak” sıralanır (Şengül 2007:142). İlginç bir şekilde Ergüven’in şiiri de yalnızca bu bildiri de değinilen temalardan yola çıkarak bile bu üç ana devre altında irdelenebilir. Yalnızlık, yaşama sevinci, aşk, memleket hasreti temalı şiirleri genel olarak şairin ferdi romantizm devresinin ürünleriyken, yoksulluk, açlık, eşitsizlik ve kadercilik temalı şiirleri sosyal realizm devresi şiirleri olarak ele alınabilir. Şairinin özellikle son dönem şiirlerinde ise ferdi romantizm ve sosyal realizm iç içedir. Buna ek olarak Ergüven’in ilk şiir kitabından itibaren yer yer görülen evrensellik teması hayatının son yıllarına doğru onun şiir dünyasında daha fazla yer alır.

Üstelik Ergüven’in şiiri gerek temalar açısından gerekse biçim ve içerik açısından Yunus Emre’den Tevfik Fikret’e, Nazım Hikmet’ten Orhan Veli’ye, Fazıl Hüsni Dağlarca’dan Attila İlhan’a birçok benzerlik barındırmaktadır. Buna ek olarak Ergüven’in elliden fazla Fransız şairinden çevirdiği beş yüzden fazla şiir etkilenme açısından değerlendirildiğinde onun şiir dünyasının başka bir boyutu gün yüzüne çıkar. Dolayısıyla şiirlerinin farklı açılardan daha derinlemesine incelenmesi şairin Türk edebiyatı tarihindeki yerinin netleşmesine imkân sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Cansever, Edip (2012). *Şiiri Şiirle Ölçmek: Şiir Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çelik, Yakup (1998). *Şubat Yolcusu Attila İlhan'ın Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergüven, Abdullah Rıza (1958). *Yalnızlar*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ergüven, Abdullah Rıza (1963). *Seviden Yana*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Ergüven, Abdullah Rıza (1978). *Güneşe Açılmak*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Ergüven, Abdullah Rıza (1981). *Kırmızı Horoz*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Ergüven, Abdullah Rıza (1989). *Milyonlar Kalkacak Ayağa*. İstanbul: Gerçek Sanat Yayınları.
- Evrenoğlu, Timur (1978). “Abdullah Rıza Ergüven Yaşamı ve Şiirleri”. *Güneşe Açılmak*. İstanbul: Yeditepe Yayınları. 7-28.
- Gür, Murat (2014). “Avanos'ta Yarınları Beklerken: Abdullah Rıza Ergüven'in Otobiyografisinde Mekân”. *Avanos Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Grafiker Yayınları. 577-584.
- Kılıç, Filiz (2015). *Abdullah Rıza Ergüven'in Kaleminden Avanos*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Pala, Mustafa (1983). “Abdullah Rıza Ergüven, Çağdaş Şiirimizin Özgün Boyutu”. *Yaba Edebiyat Dergisi* 1983. 28-29.
- Sazyek, Hakan. *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şengül, Abdullah ve Döndü Çifci (2007). *Taşrada Şiire Tutunmak: Nedret Gürcan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şengül, Abdullah (2008). *Kerpiç Evin Sahibi: Osman Attilâ*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Yivli, Oktay (2013). *Metin Eloğlu'nun Şiiri*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN NEVŞEHİR'DEKİ VAKIF ESERLERİNİN DURUMU HAKKINDA

Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ
Uşak Üniversitesi
muratmustafa.ontug@usak.edu.tr

ÖZET

Nevşehir, Damat İbrahim Paşa'nın sadaretine kadar Karaman Vilayeti Niğde Sancağı kazalarından Ürgüp'e bağlı Muşkara diye adlandırılan bir köyden ibaretti. İbrahim Paşa, sadrazam olmasıyla birlikte doğup büyüdüğü Muşkara Köyü'nde büyük bir imar faaliyeti başlattı. İç Anadolu'da Kızılırmak vadisinin güney yamacındaki köyde, Kaya Camii adında bir cami ve hamam tesisinden hemen sonra bugünkü Belediye caddesinin batısında eğimli bir arazi üzerine cami, han, hamam, medrese, muallimhâne, kervansaray, çeşme ve imaretin yer aldığı külliye 1727 yılında tamamladı. Bu külliye'nin yapımı esnasında mahkemenin kurulup pazar yerinin de Muşkara'ya taşınmasıyla şehir statüsü kazandı ve bugünkü Nevşehir'in temelleri atılmış oldu. Türkiye Selçukluları devrinde güvenlik ve asayişi sağlamak amacıyla Muşkara Köyü'ne bir kale yaptırılmıştı. Bu kale İbrahim Paşa'nın gayretleriyle tamir edilip sur eklenmek suretiyle genişletildi ve içindeki asker sayısı artırıldı. Tebliğimizin konusu yapıldığı dönemden yaklaşık yüz elli yıl sonra Nevşehir şehrinde yer alan külliye müstemilatı içindeki bütün yapıların ve kalenin durumunu ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda XIX. yüzyılın ikinci yarısında vakıf kuruluşlarının geçirdiği onarımlar ve bu dinî, eğitim ve sosyal vakıf müesseselerindeki görevli personelin sayısı, aldıkları aynî ve nakdî ücretleri ile kalenin ahvali ve asker mevcudu hakkında bilgiler verilecektir. Bu sayede yapıların ilk inşa edildikleri durumu ve personel sayısında yaşanan değişimin boyutları görülebilecektir. Tebliğde Evkâf, Maliyeden Müdevver Defterler ile diğer arşiv belgeleri temel kaynak olarak kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Paşa, Nevşehir, Vakıf Eserleri, Görevli Personel, Onarımlar.

ON THE CONDITION OF WAQF WORKS FOUNDED BY DAMAT İBRAHİM PASHA IN NEVŞEHİR DURING THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

ABSTRACT

Nevşehir, until the grand vizierate of Damat İbrahim Pasha, was composed of only a village called Muşkara, which was situated in Ürgüp, a kaza of Karaman County of Niğde Sanjak. When İbrahim Pasha became the Grand Vizier, he initiated a major architectural development in his

hometown of Muşkara, located on the southern part of Kızılırmak Valley in the Central Anatolia Region. He founded a mosque, named Kaya Mosque, and hammam in the village, and then in 1727 he completed a külliye, which included a mosque, inn, hammam, madrasah, teacher's lodge, caravanserai, fountain, alms house, on a sloping land on the west of present-day Belediye Street. During the construction of this külliye, a courthouse was founded and the market place was transferred to Muşkara. Therefore Muşkara gained the status of city and the way was paved for modern Nevşehir. In the period of the Anatolian Seljuk Sultanate, in order to maintain the security and safety a castle was built in Muşkara village. This castle, thanks to İbrahim Pasha's efforts, was also repaired and widened by adding walls and number of soldiers in the service of the castle was increased. The aim of our study is to reveal the condition of all buildings in the külliye and castle in the city of Nevşehir over the course of 150 years after their construction. In this context we will give information on renovations that these waqf works underwent in the second half of the nineteenth century; number of personnel in these religious, educational and social waqf institutions, their in-kind and in-cash wages; conditions and soldier inventory of the castle. Thus their original state and the changes these buildings underwent over the years and extent of change in the staff numbers can be examined. In this study, Evkâf Registers, Maliyeden Müdevver Registers and other archival sources will be used.

Keywords: İbrahim Pasha, Nevşehir, waqf works, official personnel, restorations.

GİRİŞ

Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın Niğde sancağı Ürgüp kazasına bağlı Muşkara köyüne yaptırdığı cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret, kervansaray, hamam ve iki çeşmeden oluşan külliye H.1139/1726-1727 yılında tamamlanmıştı. İbrahim Paşa 1727 yılında köyden şehre dönüşen Muşkara'nın güvenliğini tedarik etmek amacıyla mevcut kalenin yeniden inşasına yönelik icraatlara başladı. Bu doğrultuda Sadrazam İbrahim Paşa'nın Nevşehir kadısı ve cami, medrese, imaret, mektep ile sair binaların emini Mustafa'ya evâil Şaban 1139 (21 Mart-2 Nisan 1727) tarihinde yazılan hükümde yeniden inşa edilecek kale hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır (bkz. Ek-1; BOA. AE. SAMD.III nr.116/11475). Buna göre; Muşkara'da eskiden sıra taştan inşa edilen kalenin yeniden kâgir olarak küçük kale binası olarak inşa edilmesi, kalenin iç kısmında dizdar, kethüda, topçu başı ve kale neferlerinin kalacakları odaların yapılması, kaleye dört kapı yapılması iktiza ederse ikisi büyük ve ikisi küçük, eğer iki kapı kifayet ederse birinin büyük birinin küçük olması, müteakiben iç kalede su tedariki amacıyla küçük bir sarnıçın neccar kalfası Serkeş kalfanın marifetiyle tamamlanması, bütün bu işler için ne miktar paraya ihtiyaç olduğunun acilen yazılıp gönderilmesi, ayrıca kale inşasında her türlü dikkat ve ihtimamın gösterilmesi istenmiştir. Böylece İbrahim Paşa sadrazamlığı

döneminde doğduğu Muşkara'ya çarşı, pazar, mahkeme, büyük bir külliye ve yeni inşa ettirdiği kale ile Nevşehir'in kurulmasını gerçekleştirmiş oluyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Nevşehir'deki Damat İbrahim Paşa'nın vakıf kuruluşlarının işleyişi ve vakıftan ücret alan görevliler hakkında 1861-1862 yılı vakıf defterinde çok detaylı bilgiler bulunmaktadır (BOA. EV.d. nr.17491). Bu vakıf defterindeki kayıtlar sayesinde İbrahim Paşa külliyesindeki vakıf kuruluşları, vakıftan ücretini alan görevliler ve yapılan tamir ve onarımlar net bir şekilde ortaya konulabilmiştir.

I. NEVŞEHİR'DEKİ DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN VAKIF ESERLERİ

1.1. Cami-i Atik/Eski Cami

Arapça cem‘ kökünden türeyen, “*toplayan, bir araya getiren*” anlamındaki cami kelimesi başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılmıştır. İslamiyetin ilk zamanlarından itibaren ibadet yeri olan camiler, kısa sürede İslam dünyasının bütün bölgelerine inşa edildi (Önkal-Bozkurt 1993: 46). Osmanlı Devleti'nin her döneminde cami inşasına ayrı bir önem verilmiştir. Damat İbrahim Paşa Muşkara'da inşasına başladığı külliyenin içine bir cami yaptırdı. 1861-1862 yılı vakıf defterinde *Cami-i Atik/Eski Cami* şeklinde ifade edilen camide vakıftan maaşını alan personel sayısı oldukça fazlaydı (BOA. EV.d. nr.17491). Buna göre camide; üç vâ‘iz, bir şeyhü'l-kurra, bir hafız-ı kütüb, beş müezzin, bir imam, bir cüz-hân, üç ferraş, bir kayyum, bir sirâcî ve bir sirâcî-i minare görev yapıyordu.

1.2. Cami-i Cedid/Yeni Cami

XIX. yüzyılın ikinci yarısında vakıf defterinde kaydı bulunan diğer yapı *Cami-i Cedid/Yeni Cami*'dir. Damat İbrahim Paşa'nın külliye inşaatı esnasından yaptırdığı caminin yıllar içinde cemaate yeterli gelmemesi üzerine Yeni Cami yaptırılmış olmalıdır. Şubat 1862 yılı vakıf masraf kayıtlarında Yeni Cami'nin minaresinde meydana gelen yangında hasar görüp onarımın yapıldığı anlaşılıyor. Yine Şubat ayında camiye takılan yeni saatlerin tamirine, hasırına, cam, camcı ustasına, amelesine ve cami avlusundaki mezbelenin kaldırılmasına 937 kuruş sarf edilmiştir. Yeni Cami'de de maaşını vakıftan alan kalabalık bir görevli personel vardı (BOA. EV.d. nr.17491). Buna göre; iki vâ‘iz, altı imam, bir hatip, üç müezzin, bir devir-hân, bir bevvab, bir kayyum, bir ser kayyum, bir ser kandil, bir sirâcî minare ve bir ferraş-ı kenef Yeni Cami'de görev yapıyordu.

1.3. Medrese-i Bâlâ (Süleymaniye)

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Damat İbrahim Paşa külliyesinde bulunan medreselerden biri Medrese-i Bâlâ diye ifade edilen mûsıla-i Süleymaniye ile itibar olunan altmışlı medresedir. Medresenin yapımından bir süre sonra müderrisi Seyyid Abdurrahman Ruhi Efendi'ye dönemin Şeyhülislamı Mevlana Şeyh Mehmed Efendi'nin uygun görmesiyle 16 Cemaziyelahir 1143 (27 Aralık 1730) tarihinde mûsıla-i Sahn itibar edilmiştir. Bu zatın paye-i ilmiyesi 4 Zilhicce 1146 (8 Mayıs 1734) tarihinde yani yaklaşık iki buçuk yıl sonra mûsıla-i Süleymaniye terfi ettirilmiştir (bkz. Ek-2; BOA. C.MF. nr.74/3665). Bu tarihten itibaren medresenin eğitim seviyesi Süleymaniye olmuş ve bu payeye sahip müderrisler medrese görev yapmışlardır. Medresede talebelerin kalması için düzenlenmiş hücreler (odalar) bulunuyordu. 1861-1862 yılı vakıf defterinde talebelerin masrafları ve ihtiyaçları için pirinç bedeli 2380, yemek 1666, vazife 204 ve hınta bedeli (buğday) 4420 olmak üzere bir yıllık 8670 kuruş vakıftan karşılanıyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

Medresenin 1861-1862 yılında geçirdiği onarım kayıtlarından odaların iç kısımlarının tahtadan ve medresenin dış duvarlarının taş ile örülü olduğu anlaşılmaktadır. Yine medresede taştan bir çeşme bulunuyordu.

1.4. Medrese-i Tetimme

Damat İbrahim Paşa'nın 1861-1862 yılı vakıf defterinde kaydı bulunan medreselerden biri Tetimme Medresesi'dir. Tetimme, “*bir şeyin eksikliğini tamamlayan, noksan bir şeyin tamamlanması için ilave olunan şey*” demek olup büyük medreselere talebe yetiştirmek üzere orta tahsil medreselerine bu isim veriliyordu. Nevşehir'deki tetimme medresesi de derece olarak kendinden üstte bulunan Medrese-i Bâlâ'ya talebe yetiştiriyor olmalıdır. XIX. yüzyılda medresede vazifeli müderrislerin dışında görev yapan bir dersiam da vardı (BOA. C.EV. nr.592/29892; C.MF. nr.18/873). Koçhisar memlehası malından günde 16 akçe ücret alan dersiam Murteza halife'nin vefat etmesi üzerine yerine oğulları İshak ve Osman, Nevşehir naibi Seyyid Hafız Mehmed Emin Efendi ve Nevşehir müftüsü Seyyid Hamdi Efendi huzurunda yapılan imtihanda başarılı olmaları sebebiyle 17 Muharrem 1226 (11 Şubat 1811) tarihinde tetimme medresesine müştereken dersiam olmuşlardır (bkz. Ek-3; BOA. C.MF. nr.82/4059). Osman Efendi'nin iki buçuk yıl sonra 4 Ramazan 1228 (31 Ağustos 1813) vefat etmesiyle yerine geçecek oğlu olmadığı için İshak Efendi medresenin tek başına dersiamı olmuştur (BOA. C.EV. nr.2768). Tetimme medresesinde de talebelerin kalması için düzenlenmiş hücreler (odalar) bulunuyordu. 1861-1862 yılı vakıf defterinde talebelerin masrafları için pirinç

1820, yemek 1274, vazife 156 ve hınta (buğday) 3380 olmak üzere bir yıllık 6630 kuruş Damat İbrahim Paşa vakfından veriliyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

Tetimme medresesi 1861 yılı Mart ve Nisan aylarında bazı ufak onarımlar geçirmiştir. Bu onarımlarda ağaç, nakliye, hasır, amele gideri, usta gideri, taş, alçı, kavak ve sairine 742 kuruş vakıftan sarf edilmiştir. 1862 yılı Mayıs ayında tuvalet duvarlarının yapımı için taş, usta gideri, korkuluk için taş, sıvacı ve kum masrafı 476 kuruş vakıftan ödenmiştir.

1.5. Mekteb-i Atik/Eski Mektep

Osmanlı Devleti'nin klâsik eğitim anlayışında, çocuklara okuma-yazmanın ve dört işlemin öğretildiği, dinî bilgilerin verildiği temel eğitim kurumlarına Dârü't-Talim, Mektephâne, Muallimhâne, Dârü'l- İlim denmekteydi (Akyüz 1985: 71). Halk arasında ise bunlar, “*Mahalle Mektebi*”, “*Sıbyan Mektebi*” olarak bilinirdi. Bu okullar her mahallede ve hemen her köyde mevcut olup, okuma çağına gelmiş 5-6 yaşlarındaki çocukların devam ettikleri eğitim-öğretim merkezleri ekseriyetle camilere bitişik olarak yapılırlardı (Akyüz 1985: 71; Ergin 1973: 5). Öğretmenlerine “*muallim*”, “*hoca*” yardımcısına “*kalfa*” denilmekte olup bunların alacakları ücretler mekteplerin vakfiyelerinde belirtilirdi. Damat İbrahim Paşa'nın vakfiyesinde mektepte muallim 10 akçe, yazı hocalığı yapacak hattat 5 akçe, bir mektep halifesi 5 akçe ve mektebin 30 talebesinin her birine yıllık üç kuruş harçlık vakıftan veriliyordu (Aktepe 1960: 153). 1861-1862 yılı vakıf defterinde mektepte sadece iki hocanın görev kaydı vardır.

1861-1862 yılı vakıf defterinde talebelere günde beş çift fodula (pide şeklinde yassı ekmek bkz. Emecen 1996: 167) imareten veriliyordu. Ayrıca diğer ihtiyaçları için pirinç bedeli 350, yemek 245 ve hınta bedeli (buğday) 650 olmak üzere bir yıllık 1245 kuruş vakıftan karşılanıyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

1.6. Mekteb-i Cedit/Yeni Mektep

Damat İbrahim Paşa vakıf defterinde Yeni Mektebin de kaydı vardır. 1861-1862 yılı vakıf defterinde mektepte iki hocanın görev kaydı vardır. Bu mektebin öğrenci sayısı Eski Mektebin iki katıdır. Bundan dolayı mektep talebesi imareten günde 10 çift fodula almaktaydı. 1861-1862 yılı vakıf defterinde talebelerin masrafları için pirinç bedeli 700, yemek 490 ve hınta bedeli (buğday) 1300 olmak üzere bir yıllık 2490 kuruş vakıftan karşılanıyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

1.7. İmaret

Arapça mamurluk, âbâd olmak anlamına gelen imaret, genellikle fakirlere, misafirlere, cami ve hayrât hademesiyle, medrese talebesine yemek pişirilip yedirilen, Türkçe’de aşhâne, aşevi de denilen yerlerdir (Ergin 1939: 63; Barkan 1963: 239). Bir cami etrafında toplanmış olan medrese, aşhâne, tabhâne, dârüşşifa, hamam, kervansaray gibi çeşitli dinî, kültürel ve sosyal yardım müesseselerinden oluşan imaretler, imâr ve iskânî arzu edilen yerlerin çekirdeğini oluşturmaktaydı. İmaretin temeli vakıf sistemine dayalı idi. Bu hayır kurumu medrese, mektep talebesi, yoksul ve kimsesiz halk ile yolculara hizmet vermekteydi. Damat İbrahim Paşa külliyesi içinde yer alan imareten yemek yiyenler öncelikle medrese ve mektep talebeleri ile vakıf kuruluşlarındaki görevlilerdi. Bunlardan başka diğer imaretlerde olduğu gibi misafirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin de yemek yedikleri bilinmektedir. İmarette bir habbâz, bir tabbâh, bir dakik ve bir kilâri görev yapıyordu. Haziran 1861’de imaretin üzerine yapılacak onarım için büyük taş alımı, usta ve amele masrafı 180 kuruştı (BOA. EV.d. nr.17491).

1.8. Hamam

XI. yüzyılın sonlarından itibaren Türklerin Anadolu’yu vatan edinmeye başlamasıyla birlikte, Anadolu şehirlerinde antik devirlerden kalma hamamların bir kısmı, İslâmiyet’in temizlik şartlarına uygun ve yıkanmayı sağlayacak şekilde yapılarak kullanılmaya başlandı. Böylece Anadolu’ya gelen Türklerin beraberinde getirdikleri banyo geleneği Roma ve Bizans geleneğinden kısmen etkilenmiş, İslamiyet’in temizlik kurallarıyla bütünleşen unsurların tamamı, Anadolu’da yeni Türk hamamı mimarisini ortaya çıkardı. İslamiyet’in etkisiyle Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar döneminde dinî ve ticarî yapılar inşâ edilirken çalışanların temizlik ihtiyaçlarını giderebilmek için ilk olarak hamam yapılmaktaydı (Öntuğ 2015: 83-84). Hamam yapıldıktan sonra işler hale gelebilmesi için vakıf kurumu aracılığıyla işletilmekteydi. Damat İbrahim Paşa’nın Nevşehir’deki külliyesinin bir parçasını oluşturan hamam, vakfiyedeki bilgilere göre vakıf yönetimi tarafından çalıştırılıyordu. Vakfiyede, hamam odununa 45 kuruş, peştamal ve sair levazıma 15 kuruş ayrılmıştı. Hamamdan istifade eden halktan hamam parası istenilmemek şartıyla, hamamcısına günde beş, cami ve hamamın suyolları hizmetine iki su-yolcudan her birine sekizer akçe veriliyordu (Aktepe 1960: 153-154). 1861-1862 yılı evkaf defterinde hamamın suyollarından sorumlu iki râh âbî görev yapıyordu. Hamamın vakıf tarafından işletilmesine devam edilmiş ve hamam idaresini sağlayan kişiye yıllık 2000 kuruş veriliyordu. Nisan 1862’de hamamın kubbelerine 192 kuruşa cam kandil

alınmış ve bu kandillerin takılması için usta, amele, kireç, kum ve sairine 81 kuruş masraf edilmiştir (BOA. EV.d. nr.17491).

1.9. Çeşmeler ve Suyolları

Anadolu'da, Selçuklulardan itibaren çeşmelerin yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti zamanında daha da yaygınlaşarak kasaba ve şehirlerde halkın su ihtiyacının karşılanması için çeşmeler inşa edilmiştir (Aslanapa 1996: 118-122). Bunlar, genelde kesme taş olmakla birlikte sade görünüme sahiptiler. Su, yalnızca halkın tüketimi ve evde kullanılması için değil, aynı zamanda kentin her tarafına dağılmış bulunan hamamların işlemesi için de elzemdi. Osmanlılar, XVI. yüzyılda yerleşim merkezlerine inşa ettikleri çeşme, hamam gibi yapılara su getirmek için uzun suyolları ve büyük su tesisleri yapmışlardır. Özellikle bu dönemde Mimar Sinan'ın İstanbul ve Edirne'de yaptığı suyolları ile Hicaz bölgesinde yapılan suyolları büyük masraflarla gerçekleştirilmiştir (Martal 1988: 1637). Bu çeşme, hamam gibi yapıların suyollarının bakımı, suların şehrin muhtelif yerlerinde muntazam zaman akması işleriyle meşgul olan kişilere ise su-yolcu denilmekteydi. XVI. yüzyılda su işlerinin yoğunlaşması ve su-yolculuk mesleğinin önem kazanması üzerine, bu meslek, su yolu nazırlığı bünyesinde kurumlaştırılmıştır.

Nevşehir kazası su açısından çok zengin olup, şehir merkezinde ve köylerinde hayırseverler tarafından yaptırılmış pek çok çeşme bulunmaktaydı. Su halkın günlük ihtiyacının karşılanmasının yanı sıra hamam, cami ve mescitlere gelenlerin temizlenip abdest almaları için de çok önemliydi. Evlere suyolları tesis edilinceye kadar mahallede veya sokaklarda bulunan çeşmeler evlerin günlük su ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılıyordu. Ayrıca evlerinde hayvan bulunan özellikle konar-göçer topluluklar bu çeşmelerin yalaklarında hayvanlarını suluyorlardı. Damat İbrahim Paşa bu sebeplerden ötürü Nevşehir ve Ürgüp'e gelip yerleşen halkın en öncelikli ihtiyacı olan suyun şehre getirilmesi için suyolları tesis etmiş, 1721 yılında Ürgüp'e on tane, Muşkara'ya da bir tane çeşme yaptırarak (Aktuğ 1992: 6) her iki yerleşim yerini şenlendirmiştir. İbrahim Paşa 1722-1728 tarihleri arasında Nevşehir şehrine sekiz çeşme daha yaptırmıştır (Öntüğ-Saraç 2012: 443-444). Böylece şehrin su ihtiyacı büyük ölçüde gidermiştir.

1861-1862 yıllarında bir sene boyunca Nevşehir'de bakımı ve tamiri yapılan pek çok çeşmenin ve suyollarının masrafları Damat İbrahim Paşa vakfından karşılanıyordu. Nisan ayında *Değdioğlu* çeşmesi künk ve amelesine 140 kuruş, Temmuz'da *Bezirhâne Boğazi* diye bilinen mahaldeki su yolun tamirine amele, kireç 305 kuruş, astar, bezir yağı

ve künk 358 kuruş, *Orduoğlu* ve *Çökelek* çeşmeleri tamirine 148 kuruş, Ağustos'da *Güre Köyü*'ndeki su yoluna amele, künk, kireç, yular, astar ve bezir yağına 447 kuruş, *Hiristiyan Mahallesi*'ndeki suyoluna kireç, bezir yağı, büyük taş, amele 449 kuruş, *Müftü Hanı*'ndaki suyoluna künk, kireç, bezir yağı, usta, amele, büyük taş, yular, astar 498 kuruş, Eylül'de *Bogatlı Boğazı* mahaldeki suyoluna amele, büyük taş, künk, bezir yağı, kireç, astar ve yular 690 kuruş, *Güre* harmanlarındaki suyoluna amele, künk, kireç, bezir yağı, astar, yular 353 kuruş, *Cami-i şerif* çeşmesi suyoluna amele, bezir yağı, kireç, künk, büyük taş, kürek ve sairine 552 kuruş, Ekim'de *Morukçu* çeşmesi suyoluna amele, künk, bezir yağı ve kirecine 408 kuruş, *Dulluoğlu* yerindeki suyolunun tamiri amele, bezir yağı, künk, kireç, yular ve astarına 396 kuruş, *Beyrioğlu* çeşmesi amele, künk, kireç, bezir yağı, şal ve yularına 358 kuruş, *Tavukçu* çeşmesi amele, künk, revgan-ı bezir, taş, kireç, şal, yular ve sairine 505 kuruş, Kasım ayında *Çukur Çeşme* su yoluna amele, künk, bezir yağı ve kirecine 251 kuruş, *Kuyucubaşı* çeşmesi amele, künk, bezir yağı ve kirecine 297 kuruş, *Medrese-i bâlâ* çeşmesi kireç, bezir yağı, künk, amele, yular ve sairine 357 kuruş, *Paşasu* suyoluna amele, bezir yağı, künk, kireç, yular ve sairine 190 kuruş, Aralık'ta *Sefer Bey* çeşmesi suyoluna kireç, bezir yağı, künk, amele, şal 595 kuruş, *Konak-ı atika (Eski Konak)*'da bulunan suyun taksimi için büyük taş, usta, amele, kireç, bezir yağı, künk ve yularına 791 kuruş, Ocak ayında *Şarlık* mahaldeki lağımın temizliğine amele, künk, büyük taş, kireç, bezir, yular ve sairine 588 kuruş, *Baş çeşme* suyoluna amele, künk, bezir, kireç, büyük taş, usta ve sairine 485 kuruş, *Alime hanesindeki* suyun tamirine künk, amele, bezir yağı, kireç ve sair 263 kuruş, *Kızıl topraktaki* suyoluna künk, amele, kireç, bezir yağı, büyük taş ve sair 423 kuruş Damat İbrahim Paşa vakfından sarf edilmiştir (BOA. EV.d. nr.17491).

Damat İbrahim Paşa'nın vakfiyesinde Muşkara'daki su-yolu nazır ve korucusu olan bir adama günde dört akçe, Muşkara çeşmesi su-yolcusuna günde iki akçe, yine bu çeşme ile Ahlat ve Küçük cami su-yolcusuna günde dört akçe, Ürgüp su-yolcusuna ve mutemedine günde altı akçe, korucusuna üç akçe veriliyordu (Aktepe 1960: 154). XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait vakıf defterinde Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki külliyesindeki hamam ve caminin suyollarının bakım ve onarımına bakan iki *râh-âbî* vardı. Ayrıca Ürgüp kasabasındaki çeşmeler ve suyollarından sorumlu iki *mîr-âb* bulunuyordu. Su-yolu nazırıyla aynı görevi yapan *mîr-âb*, suyu kaynağından alıp çeşmelere getirmekten sorumluydu. Ürgüp'teki *mîr-âb* 200 kuruş ve Babayan'daki *mîr-âb* 150 kuruş yıllık ücretlerini vakıftan alıyorlardı. Bunların dışında aylık 125 kuruş

maaşla *su-yolcu kalfası* da vakıftan ücret almaktaydı. Vakıf tarafından bakım ve tamiri yapılan çeşme ve suyollarının takibini yapan, amele tedarik eden ve sair levazımâtı tanzim edip tuttuğu deftere işleyen bir görevli daha bulunuyordu. 1862 yılında İbrahim b. Mustafa bu vazifeyi aylık 100 kuruş maaş ile yürütüyordu.

1.10. Nevşehir’de Damat İbrahim Paşa Vakfı

Vakıf kuruluşlarının bakım, onarım, tamir ve görevli ücretlerinin ödenmesi ile vakıf gelirlerin toplanması ve işletilmesi vakıflar sayesinde yürütülüyordu. Vakıf yönetiminde yer alan mütevellî, nazır, kâtip, cabi gibi kişiler vakıf işlerinin idaresinden sorumluydu. Damat İbrahim Paşa’nın Nevşehir’deki külliyesinde cami, medrese, imaret, hamam gibi yapıların yanı sıra bir vakıf binası da yer almaktaydı. Nevşehir’deki vakıf işleri buradan idare ediliyordu. İbrahim Paşa’nın Nevşehir’deki külliyesine vakfedilen vakıflar değişik yerlerde olup zengin gelirlere sahipti. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde vakfa ait 18 Receb 1140 (29 Şubat 1728) tarihli defterde vakıfların bulunduğu yerler ve gelirleri şöyledir: Aksaray sancağındaki Dur köyü ve memlehası (tuzla), Halep muhassıllığından yıllık 1590 kuruş ile birçok köy ve mezraalar, Niğde sancağında yıllık 888 kuruş malı olan Ürgüp, köyleri ve mezraaları, Gümüşhane mukataasından 2500 kuruş ve Mora muhassıllığı cizyesinden 2500 kuruş (BOA. MAD.d. nr.5797, s.6/3). Yine Kırşehir sancağının Ayaş ve Örs nahiyeleri ve Bavlön köyü, Damat İbrahim Paşa vakfı imaretine yedi bin kıyye pirinç eda etmek şartıyla iltizama veriliyordu (BOA. C.MF. nr. 9/434).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, 1861-1862 yılı vakıf defterinde vakfın bir yıllık toplam gideri 119.487,5 kuruştur (BOA. EV.d. nr.17491). Bu giderin en yüksek kalemini 89.146,2 kuruş ile vakıf ve vakıf kuruluşlarında çalışan görevliler ile vakıftan in‘âmât (nimet verme) adıyla yardım alanlar, medrese ve mektep talebeleri teşkil ediyordu. İkinci gider kalemini 16.725 kuruşla külliyedeki camiler, medreseler, mektepler, hamam, imaret gibi yapılar ile çeşmeler ve suyollarının bir yıllık bakım ve onarımları geliyordu. Diğer gider ise 13.616 kuruş ile Nevşehir’in muhtelif yerlerinde bulunan çeşmelerin ve suyollarının bakımı ile cami ve minarelerin aydınlatılmasına sarf ediliyordu. Vakıftan in‘âmât verilerek gözetilenler arasında şehrin ileri gelen uleması bulunduğu gibi fakir ve vâkıf Damat İbrahim Paşa’nın akrabaları da bulunuyordu. Ulemadan dersiam Hacı Mustafa Efendi b.Hacı Ahmed Efendi’ye her ay 50 kuruştan yıllık 600 kuruş, ulemadan Seyyid İbrahim Efendi b. Hacı Salih Efendi’ye her 20 kuruştan yıllık 240 kuruş veriliyordu. Vâkıfın akrabası ve fakir durumda olan Mehmed Emin Bey b. Abdullah’a her

ay 80 kuruştan yıllık 960 kuruş ve yine vâkıfın akrabası Melike hanıma aylık 50 kuruştan altı aylık 300 kuruş in‘âmât veriliyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

Vakfın giderleri arasında cami, mescit, medrese, imaret, minare gibi yapıların aydınlatılması da vardı. Yeni Cami ve Eski Cami’ye Ramazan ayı hariç on bir ay boyunca alınan revgan-ı zeyt (zeytinyağı)’e 1716 kuruş; on iki ay alınan şem‘-i revgan (yağ mumu) 364 kuruş; iki caminin mihraplarının iki yanında bulunan 4 adet büyük şem‘-i asel (bal mumu)’in on iki ay yakılabilmesi için bal mumuna 3300, mum ustasına 50, ameleye 10 ve diğer masraflarla 3415 kuruş sarf ediliyordu (BOA. EV.d. nr.17491). Ramazan ayı ve mübarek günlerde Yeni Cami ve Eski Cami’de yakılacak kandillerin masrafı ise şöyledi: zeytinyağına 4572, iplik 52, astar 38, sabun 13,5 ve diğer masrafla 4875 kuruş; iki caminin minaresinde kandil yakılması için 1326 kuruş; minarelerin eksik kalan kandil 405, avize 150 ve diğer masraflar için 630 kuruş. Yine Ramazan ayında iftar ve imsak vakitlerinde atılan top masrafı yıllık 860 kuruştı. Bunların dışında vâkıf Damat İbrahim Paşa’nın ruhu için Eski Cami’de okutulan mevlit, şeker ve dua okuyan hoca efendilere 120 kuruş masraf oluyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

Damat İbrahim Paşa sadece kendi yaptırdığı vakıf kuruluşlarına değil, aynı zamanda Nevşehir’de hayırsever kişilerce tesis edilen yapılara da kendi vakfının gelirlerinden pay ayırmak suretiyle bu eserlerin tamiri ve personel ücretlerinin ödenmesini sağladı. Damat İbrahim Paşa’nın kendi adına düzenlettiği vakfiyelerde bu durum açıkça ortaya konulmuştur. Vakıf gelirinden ücretleri karşılanılan hayır eserleri arasında; Ürgüp kazası Nar köyünde Halil beşe mescidindeki imam, hatip, müezzin, kayyum, devir-hân ve hademe, Muşkara Küçük mescitteki hatip, imam, şeyhü’l-kurra, iki müezzin, ser-mahfel, iki devir-hân, ferraş, kayyum ve hademe, Karamanoğlu İbrahim Cami ve içindeki mektebin muallimi, Karamaoğlu İbrahim beyin Uçhisar köyünde bulunan diğer camii, Ürgüp kazası Güre köyü caminin imam, hatip, kayyum, devir-hân ve hademesine, Muşkara’da Yukarı mahalledeki mescidin imam, müezzin, kayyum, kandilci ve hademesi bulunuyordu (Aktepe 1960: 152, 154). 1861-1862 yılı vakıf defterinde Damat İbrahim Paşa vakfından, Tatlar köyündeki mektep muallimi, Muşkara mescidindeki vâ‘iz, Ürgüp kazası Güre köyü camisindeki vâ‘iz ücretleri ödeniyordu (BOA. EV.d. nr.17491).

XIX. yüzyıl son çeyreğinde Nevşehir’deki Damat İbrahim Paşa külliyesindeki cami ve medresenin harap olan yerlerinin tamiri için keşif yapılmış ve 9 Cemaziyelahir 1299 (28 Nisan 1882) tarihinde hazırlanan keşif defterinde binaların 33.967,5 kuruş masrafla tamir edilebileceği anlaşılmaktadır (BOA. İ.ŞD. nr59/3382). Keşif heyeti cami

ve medresenin mahalli vakfın bütçesinden tamirinin acilen yapılması gerektiğini aksi takdirde ileride çok daha yüksek bir bütçeyle tamirin mümkün olabileceği uyarısını yapmaktaydı. Bu hazırlanan rapordan iki yıl sekiz ay sonra 14 Safer 1302 (3 Aralık 1884) tarihinde İbrahim Paşa cami ve medresesinin tamirinin yapılamadığı ve tamir için gerekli paranın mahalli vakıf gelirlerinden tedarik edilerek onarıma başlanması istenmektedir (BOA. ŞD. Nr.105/8).

II. DAMAT İBRAHİM PAŞA VAKFINDAN ÜCRET ALAN GÖREVLİLER

2.1. Vakıf Görevlileri

2.1.1. *Câbi*: Arapça bir kelime olup tahsildar demektir. Cizye ve vakıf gelirlerini toplayanlar hakkında kullanılan bir tabirdir (Kepeci 1952: 68; Pakalın 1993: 253). Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki vakfında bir câbi görev yapıyordu.

2.1.2. *Süvari Câbi*: Vakfa bağlı uzak köy, mezraa ve çiftliklerdeki gelirleri gezerek toplayan ve koruyan görevlidir. Süvari câbi, genellikle vakıf sayısı ve geliri fazla olan vakıflarda bulunuyordu. Alaüddevle Süleyman Bey'in Maraş'taki vakıflarının sayısı ve geliri fazla olduğu ve köyler merkezden uzakta bulunduğundan gelirlerin toplanması için vakıfta atlı bir câbi görev yapıyordu (Yıldız 2012: 48). H.1278/M.1861-1862 tarihli vakıf defterinde Damat İbrahim Paşa vakfında görev yapan bir süvari câbi vardı.

2.1.3. *Kâtib*: Kelime sözlükte “*kitabî eden, yazan, yazıcı*” anlamındadır. Kâtib, vakıf ıslahında vakıf mütevellisinin yardımcısı, sekreteri olup vakfın gelir ve giderlerini deftere doğru kaydetmekle görevli kişi manasında gelir. Vakıf defterinde Damat İbrahim Paşa vakfında görev yapan üç kâtibin kaydı vardır. Bu üç kâtibin yıllık ücretleri birbirinden farklıydı.

2.1.4. *Kâtib-i ruznamçe*: Vakıf gelirlerini günlük olarak deftere kaydetmekle vazifeli kişidir. Damat İbrahim Paşa vakfında üç kâtibin dışında iki tane kâtib-i ruznamçe görev yapıyordu. Yaptıkları işin öneminden olsa gerek kâtib-i ruznamçecilerin maaşları diğer kâtiblerin ücretlerinden azdı.

2.1.5. *Nâzır*: Nezaret eden, bakan demektir (Kepeci 1952: 303-304). Vakıf mütevellisini teftiş ve vakıf işlerini kontrol etmekle görevli kişidir. Damat İbrahim Paşa vakfında iki nâzır görev yapıyordu. Bunlar *Nâzır-ı imâret* şeklinde deftere kayıt edilmişlerdir. Yemekhane nâzırının (Nâzır-ı imaret/Yemekhane nâzırını için bkz. Pakalın,

1993: 666) asli görevi imaretin, vakfın şartlarına uygun idaresi ve denetimini sağlamaktır. Maaşları vakıf kâtiblerinden daha az idi.

2.1.6. *Mu'temed*: Kelime olarak “*itimad edilen kimse, kendinden emin olunan, ziyadesiyle doğru ve müstakim olan*” anlamına gelen mutemed, ihtiyaç olduğu zaman kullanılmak üzere vakıf parası teslim edilen kişidir (Yediyıldız 2003: 376). Damat İbrahim Paşa vakfında Cami-i şerifte görevli bir mutemed vardı. Caminin bakım ve onarımı için gerekli olan parayı harcayan bu vakıf görevlisi aynı zamanda bozulan suyollarının tamirini yapan râh-âbî/su-yolcuya da kendisine teslim edilen vakıf parasından ödeme yapardı.

2.2. Dinî Görevliler

2.2.1. *Aşır-hân*: Kur'an'dan seçtiği en az on ayeti namazdan sonra okumakla görevli duâ okuyucuya verilen isimdir (Küçükdağ 1997: 123; Yediyıldız 2003: 369). Damat İbrahim Paşa vakfında bir Aşır-hân görev yapıyordu.

2.2.2. *Cüz-hân*: Camilerde namazdan evvel veya türbelerde Kur'an'dan birer cüz okumakla görevli duâ okuyucu kimsedir (Kepeci 1952: 79; Pakalın 1993: 318). Damat İbrahim Paşa vakfından maaşını alan iki cüz-hân bulunuyordu. Bunlardan biri Eski Cami'de görevliydi.

2.2.3. *Devir-hân*: Kur'an'ın birer cüzünü Cuma namazlarından evvel okumakla görevli diğer bir duâ okuyucu devir-hândır (Yediyıldız 2003: 370). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa vakfında ser mahfil ve devir-hân görevini birlikte yürüten iki kişi vardı. Yeni Cami'de de görevli bir devir-hân görev yapıyordu.

2.2.4. *Du'âgû*: Duâ eden ve karşılığında ücret alan profesyonel duâ okuyan kişiye verilen isimdir (Pakalın 1993: 318; Yediyıldız 2003: 370). Du'âgûluk ücreti kişiye bağlı olarak farklılık gösterebiliyordu. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa vakfında görev yapan 36 du'âgû vardı. Nevşehir'de vakıftan ücret alan 6 du'âgû ise kadındır. Bunların içinde aynı ücreti alanlar olduğu gibi büyük çoğunluğu farklı ücretler alıyorlardı (bkz. Tablo-1). Ayrıca vakıfta bu du'âgûların dışında görev yapan başka bir görevli daha bulunuyordu. Nerede görev yaptığını tespit edemediğimiz du'âgû diğer meslektaşlarından çok yüksek ücret almaktaydı (bkz. Tablo-2). Yine vakıftan yıllık 160 kuruş maaşla du'âgûluk vazifesini yürüten Osman yeğenleri Ahmed ve Mehmed b. Hasan hemşireleri Zeynep ve Zahide bt. Osman vardı.

Tablo-1 H.1278-M.1861-1862 Tarihli Vakıf Defterinde Damat İbrahim Paşa Vakfında Görev Yapan Du'âgûlar ve Bir Yıllık Ücretleri (Kuruş)

Adı	Vazife Ücreti	Adı	Vazife Ücreti
Ahmed ve Süleyman b. Süleyman	84	Hacı Mahmud b. Süleyman	54
Mehmed Said b. Ahmed	66	Mahmud ve Mustafa b. Abdullah	30
Hacı Hasan b. Ömer	27	İbrahim b. Mehmed	27
İbrahim b. Mehmed	18	Halil b. Ali	30
Osman b. Mehmed	18	Hacı Yusuf b. Abdullah	6
Ebubekir b. Mehmed Emin	18	Hasan b. Osman	6
Ali ve Ahmed b. Mehmed	37,20	Hafız Mahmud b. Hüseyin	12
Halil ve İbrahim b. Mehmed	18	Yusuf b. Ali	4,20
Ömer b. Süleyman	35	Mustafa b. Abdullah	7,20
Ali b. Ali	86,20	Ali b. Ali	30
Ali b. Ali	22,20	Ahmed b. Ali	6
Ömer ve Ahmed b. Mustafa	18	Mehmed Nuri b. Mehmed	30
Ömer b. Mehmed	19	Aişe bt. Süleyman	12
Hasan b. Süleyman	30	Rukiye bt. Osman	10
Hafız Abdullah b. Mehmed	9	Fatma bt. Mehmed	80
Mustafa b. Mehmed	12	Rabia bt. Ömer	30
Abdullah b. Ali	9	Taibe bt. Osman	20
Ahmed ve Abdullah b. İbrahim	24	Afife bt. Süleyman	18

2.2.5. *Hâfız-ı masâhif*: Kur'an ezberleyen, ezberinde tutan kimseye hâfız denir. Hâfızların tamamı güzel sesli olurlar ve Kur'an-ı Kerimi mükemmel şekilde okurlar (Kepeci 1952: 186). İbrahim Paşa vakfından ücret alan "Hâfız-ı Kur'an" olarak da bilinen bir hâfız-ı masâhif (mushaf) bulunuyordu.

2.2.6. *Hatîb*: Cuma günleri ve bayram günlerinde camide hutbe okuyan görevliye verilen isimdir (Kepeci 1952: 210; Yedi yıldız 2003: 372). Damat İbrahim Paşa vakfından ücretini alan biri Yeni Cami ve biri mescid'de görevli iki hatîb bulunuyordu.

2.2.7. *İmâm*: Cami, mescit ve diğer ibadet yerlerinde cemaatle birlikte namaz kıldıran kimseye denir. Genellikle her cami ve mescitte en az bir imam bulunurdu. Cemaati bol olan ya da büyük camilerin birden fazla imamı olabiliyordu. Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki Eski Cami'de bir, Yeni Cami'de ise yedi imam görev yapıyordu.

2.2.8. *Müezzin*: Minarelerde ezan okumakla vazifeli kimseye denir. Kelime anlamı "çağrıda bulunan, ezan okuyan, kamet getiren" kimse olup namaz aralarında duâ okumakla da vazifeli olduğu anlaşılıyor (Parlatır 2006: 1164). Damat İbrahim Paşa vakfından ücret alanlar arasında en kalabalık grubu müezzinler oluşturmaktaydı. Eski Cami'de beş, Yeni Cami'de dört ve tahta cami diye ifade edilen yerde bir olmak üzere toplam on müezzin bulunuyordu.

2.2.9. *Ser-mahfil*: Mahfil denilen yüksekçe bir yerde oturan ve son cemaat yerlerinde namaz kılan cemaate imamın tekbirlerini tekrar etmekle vazifeli kimsedir (Pakalın 1993: 187; Yıldız 2012: 53). Damat İbrahim Paşa vakfından ücret alan iki ser-mahfil ve devir-hân vardı. Ser-mahfil olanların aynı zamanda devir-hân görevini birlikte yürütmekteydi. Bu durum ser-mahfilin bir devir-hân grubunun başkanı (Yedi yıldız 2003: 380) olması ihtimalini güçlendirmektedir.

2.2.10. *Tebâreke-hân*: Allah'ın cömertliğini, iyilik ve güzelliğini dilemek gayesiyle Kur'an-ı Kerim'in Mülk suresini okumakla görevli duâ okuyucudur. Bu surenin ilk kelimesi *Tebâreke* ile başladığı için *Tebâreke-hân* diye isimlendirilmiştir (Yedi yıldız 2003: 381). Damat İbrahim Paşa vakfından ücret alan görev yeri belli olmayan bir *Tebâreke-hân* vardı.

2.2.11. *Vâ'iz*: Cami ve mescitlerde dinleyicilere İslâmî konuları izah eden ve dinî öğütlerde vaaz eden görevliye verilen isimdir. Vâ'izler haftanın belirli günlerinde ve bayramlarda, mübarek günlerden sayılan Ramazan ayı ile kandil günlerinde halka vaaz ederlerdi. Üstlendikleri görev sebebiyle yaygın eğitimin önemli temsilcisi kabul edilen

vâ'izler, halkın kolay ulaşabileceği merkezi yerlerdeki cami ve mescitlerde görev yapıyorlardı. Bu durum Nevşehir içinde geçerliydi. 1862 yılı vakıf defterine göre; Nevşehir'de Damat İbrahim Paşa vakfından maaş alan yedi vâ'iz vardı (BOA. EV.d. nr.17491). Bunlardan üçü Eski Cami, ikisi Yeni Cami, biri Cami-i Güre ve biri Mescid-i Muşkara'da vazifelerini ifa ediyorlardı.

2.3. Eğitim Görevlileri

2.3.1. *Halife-i mekteb*: Muallim-i sıbyan, muallimhâneye yeni başlayan talebelere eğitim veren kimsedir. Halife-i mekteb ise muallim-i sıbyana yardım eden yani yardımcısı demektir. Damat İbrahim Paşa vakfında görevli mektepte çalışan bir halife-i mekteb vardı.

2.3.2. *Hoca*: Muallimhânelerde ders anlatan kişilere bu isim verilirdi. Damat İbrahim Paşa vakfından ücret alan hocalardan ikisi yeni mektepte diğeri ikisi eski mektepte görev yapıyorlardı.

2.3.3. *Mu'allim-i sıbyân*: Sıbyânın (çocuk) eğitim ve öğretimiyle vazifeli kimse bu isimle ifade edilirdi. Damat İbrahim Paşa vakfından ücret alan üç mu'allim-i sıbyân vardı. Bunlardan ikisinin hangi mektepte görev yaptıkları belli değildir. Diğeri ise Nevşehir'e bağlı Tatar köyündeki mektepte vazifesini yürütüyordu.

2.3.4. *Muhaddis*: Hadis bilimiyle uğraşanlara verilen İslami unvan olup muhaddis hadisleri derleyen ve onları kendi ölçülerine uygun şekilde sınıflandıran kişilere denir. Hz. Peygamberin hadislerini medrese talebelerine öğreten bu öğretim elemanları Dârü'l-hadislerde ders verirlerdi. Damat İbrahim Paşa külliyesinde dârü'l-hadis yoktu. Bununla birlikte vakfından ücret alan ve medrese-i bâlâ ve tetimme medresesinde görev yapan iki muhaddis mevcuttu.

2.3.5. *Müderris*: Belirli bir tahsilden sonra icâzet, mülâzemet ve berâtla medreselerde ders verme salâhiyetine sahip ilim sahibi kişilere denilirdi. Osmanlı medrese teşkilatında *Hâric* ve *Dâhil* derslerini gören talebe, Sahn-ı Semân veya Süleymâniye seviyelerinde medrese eğitimi aldıktan sonra mezun olmaktaydı. Vazife yapacakları yere göre Anadolu veya Rumeli Kazaskeri'nin muayyen günlerindeki meclislerine devam ederek "*Matlâb*" denilen defterlere mülâzım kaydedilirlerdi. Burada sırası gelinceye kadar bekler, sonra yirmili, otuzlu, kırklı gibi medreselere terakki ile geçiş yapmaktaydı (Uzunçarşılı 1984: 45-46; Baltacı 1976: 26). Nevşehir'de Damat İbrahim Paşa külliyesinde biri yüksek derecede eğitim veren "Medrese-i Bala" (Süleymaniye) ve bu medreseden düşük payede olan "Tetimme Medresesi" bulunuyordu. Bu iki medresede üç

müdürris görevliydi. 1862 yılı evkaf defterinde müdürris Seyyid Şerif Mustafa Efendi b. Mehmed Adil Efendi'nin bir yıllık maaşı 2334,15 kuruş kaydedilmiştir. Diğer iki müdürristen Akif ve Çelebi Efendiler b. Sadi Efendi 935,4 kuruş ve Seyyid Mehmed Hulusi ve Abdurrahman Çelebi b. Mehmed Hazım Efendi 838,16 kuruş alıyorlardı. Müdürrislerin maaşlarından anlaşılacağı üzere Seyyid Şerif Mustafa Efendi Medrese-i Bâlâ'da müdürrislik yapan Süleymaniye payesine sahip bir müdürris olmalıdır. Öteki iki müdürrisin ise Tetimme Medresesi'nde görev yaptıkları düşünülebilir.

2.3.6. *Şeyhü'l-kurra'*: Kur'an-ı Kerim'i kaidelerine göre okumasını bilen ve öğreten hocaya verilen isimdir. Hafızlara kıraat ilmini öğretmek için Dârü'l-kurra'nın başında bulunurdu. Camilerde görev yapan şeyhü'l-kurra'lar da vardı. Örneğin XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Maraş merkez Kayabaşı mahallesi Hacı Hasan Camisi'nde imam aynı zamanda şeyhü'l-kurra olarak görev yapmaktaydı (Yıldız 2012: 64). Nevşehir'de Damat İbrahim Paşa vakfına bağlı Eski Cami'de de görevli bir şeyhü'l-kurra' mevcuttu (BOA. EV.d. nr.17491).

2.4. Kütüphane Görevlileri

2.4.1. *Hâfız-ı kütüb*: Kütüphane memurudur. Kitapları düzenlemek, korumak ve okuyucuya vermek görevleri arasındadır. Nevşehir'deki Damat İbrahim Paşa külliyesi içinde ayrı bir kütüphane müstemilatı yoktu. Vakıf defterine göre İbrahim Paşa vakfında biri Cami-i Atik'de ve diğerinin görev yeri belli olmayan iki hâfız-ı kütüb bulunuyordu (BOA. EV.d. nr.17491, s.2). Bu durum eski camide, medreselerin, mekteplerin ve diğer talebelerin kitap ihtiyacını karşılayacak bir kütüphane yerinin bulunduğu delalet etmektedir.

2.5. İmaret Görevlileri

2.5.1. *Dakik*: İmaretlerde buğdayı un haline getiren görevlidir. Uncu olarak da bilinir. Damat İbrahim Paşa imaretinde vakıftan ücretini alan bir dakik vardı.

2.5.2. *Habbâz*: İmaretlerde ekmek pişirmekle görevli kişiye denirdi. Damat İbrahim Paşa imaretinde görev yapan iki habbâz ücretlerini vakıftan alıyordu.

2.5.3. *Kilârî*: İmaretin mutfağı için alınanları depoya yerleştiren, ihtiyaç sahiplerine veren ve alıp verdiklerini kayıt eden görevlidir (Küçükdağ 1997: 126). Nevşehir'deki Damat İbrahim Paşa Külliyesi içinde bulunan imarete bir kilârî bulunuyor ve maaşını vakıftan alıyordu.

2.5.4. *Tabbâh*: İmarette veya tekkelerde yemek pişiren aşçıya verilen isimdir (Küçükdağ 1997: 127; Yediyıldız 2003: 381). Sayıları imaretin büyüklüğüne göre değişiyordu. Damat İbrahim Paşa imaretinde iki tabbâh görev yapıyordu.

2.6. Çeşme, Suyolu, Hamam ve Bina Bakımından Sorumlu Görevliler

2.6.1. *Râh-âbî*: Suyu kaynağından alıp şehirlere kadar gelmesini sağlayan ve suyollarının bakım ve onarımından sorumlu olan kişilere su-yolcu/râh-âbî denirdi (Yediyıldız 2003: 378). Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki külliyesindeki hamam ve caminin suyollarının bakım ve onarımına bakan iki râh-âbî görev yapmaktaydı.

2.6.2. *Loğ-keş*: Damaları çamur ile sıvanmış binalara sürülen taş silindire denilmektedir. Loğ-keş bu taş silindiri damlara sürten görevliye verilen isimdir. İklim şartlarına uygun biçimde kışın binaların toprak damları loğ-keşler tarafından silindir taşla sıkılaştırılıyordu. Nevşehir'deki Damat İbrahim Paşa külliyesinde yer alan Tetimme Medresesi'nde görevli bir loğ-keş görev yapıyordu. Bu hal külliyedeki yapıların toprak dam olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

2.7. Temizlik ve Aydınlatma Görevlileri

2.7.1. *Bevvâb*: Vakıf kuruluşlarında görevli kapıcı demektir. Cami, medrese, imaret, kütüphâne gibi görevli oldukları binaların sabah kapılarını açar ve akşamda kapılarını kilitlerdi. Damat İbrahim Paşa vakfından ücretini alan ve Yeni Cami'de görevli bir bevvâb görev yapıyordu.

2.7.2. *Ferrâş*: Vakıf kuruluşlarının temizliğini sağlayan, halısını, kilimini, hasırını seren, toplayan, süpüren ve yıkayan görevliye verilen isimdir. Damat İbrahim Paşa vakfından ücretini alan dört ferrâş vardı. Bu ferrâşların hepsi Yeni Cami'de görev yapmaktaydı.

2.7.3. *Ferrâş-ı kenef*: Vakıf kuruluşlarının temizliğinden sorumlu ferrâşlardan biri de tuvaletlerin temizliğinden sorumlu olan ferrâş-ı kenefdir. Damat İbrahim Paşa vakfından ücretini alan ve Yeni Cami'de görevli bir ferrâş-ı kenef buluyordu.

2.7.4. *Ferrâş-ı şadırvan*: Camilerdeki çeşme ve şadırvanın temizliğinden sorumlu ferrâşlar da oluyordu. Damat İbrahim Paşa vakfından ücret alan ve Yeni Cami avlusundaki şadırvanın temizliğinden sorumlu bir ferrâş-ı şadırvan vardı.

2.7.5. *Kayyum*: Vakıf kuruluşlarının temizliğinden sorumlu diğer bir görevlidir. Vazifeli olduğu cami, mescit, medrese gibi yapıları korumak, temizlemek, ışıklarını

yakmak, söndürmek ve benzer işleri yürütmekle de görevliydi. Damat İbrahim Paşa vakfından maaşını alan biri Yeni Cami ve biri Eski Cami’de vazifeli iki kayyum bulunuyordu.

2.7.6. *Sirâcî*: Kandilci demek olup vakıflar tarafından bakımı yapılan cami, mescit, tekke gibi yapıların kandilleri yakmak, yağlarını değiştirmek ve fitillerini değiştirmekten sorumluydu. Damat İbrahim Paşa vakfından maaş alan biri Yeni Cami ve biri Eski Cami’de görevli iki sirâcî vardı.

2.7.7. *Sirâcî minâre*: Cami minârelerini özel ve mübarek gecelerde kandiller yakmak suretiyle ışıklandırma görevliydi. Bundan dolayı merkezi büyük camilere sirâcî minâre görevlendiriliyordu. Damat İbrahim Paşa vakfından maaşını alan biri Yeni Cami ve biri Eski Cami’de görevli iki sirâcî minâre vardı.

2.7.8. *Ser-kanâdil*: Vakıf kuruluşlarındaki sirâcî/kandilci görevlilerinin çok olduğu durumlarda bunların başına atanan görevliye Ser-kanâdil deniliyordu. Damat İbrahim Paşa vakfında maaşını alan bir ser-kanâdil Yeni Cami’de görevliydi.

2.7.9. *Ser-kayyum*: Vakıf kuruluşlarındaki temizlik görevlilerinin çok olduğu durumlarda kayyumların başına atanan görevliye Ser-kayyum deniliyordu. Damat İbrahim Paşa vakfında maaşını alan bir ser-kayyum Yeni Cami’de görevliydi.

2.8. Mehteran

Damat İbrahim Paşa’nın Nevşehir’e ait vakfı defterinde maaşını vakıftan alan ve yukarıda herhangi bir gruba dâhil edemediğimiz diğer görevli “*Mehteran*”dır. Vakıf defterinde 11 mehteranın kaydı yer almaktadır. Bunların bir kısmı görevlerini kardeşleriyle birlikte müşterek yürütüyor olmaları sayılarının daha da fazla olduğunu gösterir (bkz Tablo-2). II. Mahmud’un 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırmasıyla birlikte yeniçeri müziği olduğu gerekçesiyle mehteri de kaldırdığı ve yerine Avrupaî tarzda Mızıkâ-i hümâyûnu kurdurduğu bilinmektedir. Bu olaydan sonra geç bir zamanda 1862 yılından Nevşehir’de vakıftan maaş alan mehteran bulunması oldukça ilginçtir. Muhtemelen Damat İbrahim Paşa, Sadrazamlığı döneminde Nevşehir’e mehteran takımı göndermişti. Mehterin kaldırılması üzerine vakıftan kendilerine bir maaş bağlanmış ve bu sayede mevcudiyetlerini devam ettirmiş olmalıdırlar. Bu mehteranın müziklerini icra edip etmedikleri konusu araştırmaya muhtaçtır.

Tablo-2 H.1278-M.1861-1862 Tarihli Vakıf Defterine Göre Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'deki Vakıf Eserleri ile Vakıf Görevlileri ve Bir Yıllık Ücretleri
(Kuruş)

	Vazifesi	Görev Yeri	Adı	Pirinç Bedeli	Yemek Bedeli	Vazife Ücreti	Buğday Bedeli	Rusu mât Ücreti
	Vâ'iz	Cami-i Atik	Mehmed Nuri b. Osman emmi-zâdesi Mehmed Vehbi b. Mustafa Fehmi	221,26	156,06	109,20	411,26	
	Müderris	Medrese	Seyyid Şerif Mustafa Efendi b. Mehmed Adil Efendi	568,70	398,05	311,30	1056,10	
	Muhamdis	Medrese	Ahmed Hazım Efendi yeğeni Abdurrahman Efend b. Ataullah Efendi	245	171,20	64,20	455	
	Muhamdis	M edrese	S eyyid Ömer Efendi b.	50	45	81,20	50	

			Mehmed Akif Efendi					
	Müderris	Medrese	Akif ve Çelebi Efendiler b. Sadi Efendi	78,30	55,20	74,14	146,10	
	Du'âgû	-	Seyyid Musa Medhi Efendi b. Mehmed Said Efendi	163,13	124	60	303,14	
	Müderris	Medrese	Seyyid Mehmed Hulusi ve Abdurrahman Çelebi b. Mehmed Hazım Efendi	175	122	216,16	325	
	Hâfız-1 kütüb	-	Seyyid Mehmed ve Ömer Efendiler b. İbrahim Efendi	210	147	90	390	
	Vâ'iz	Cami-i Atik	Mehmed Sadi b. Fâzıl yeğeni Ahmed Necib b.	58,13	40,13	57,33	108,13	

			Âlim Efendi					
0	Vâ'iz	Cami-i Cedid	Seyyid Mehmed Efendi b. Süleyma n	70	49	15	130	
1	Câbi	Vakıf	Seyyid Mehmed b. Mehmed Hulusi	186,26	130,26	91,08	346,26	200
2	Ser- mahfi l ve Devir -hân	-	Seyyid Ömer ve Ahmed ve Abdullah ve Mehmed evladan Ali	536,26	375,33	186,08	1256,2 6	200
3	Vâ'iz	Cami-i Cedid	Seyyid Mehmed ve Abdullah b. Mehmed Şemi	180,33	126,26	60	337,33	
4	İmâm	Cami-i Cedid	Seyyid İbrahim Efendi b. Salih Efendi	105	73,20	54	195	
5	Hatib	Cami-i Cedid	Mehmed Tahir ve Nuri b.	210	147	80	390	

			Hacı Ahmed					
6	Müez zin	Cami-i Atik	Seyyid Süleyma n b. Mehmed Efendi	70	49	9	130	
7	İmâm	Cami-i Cedid	Mehmed Emin ve Yusuf Efendi b. Hacı Mustafa	87,20	61,10	45	162,20	
8	İmâm	Cami-i Cedid	Hüseyin ve Ahmed ve Mustafa Efendiler b. Mehmed Emin	145,33	102,10	65	270,33	
9	Şeyh ü'l- kurra'	Cami-i Atik	Hafız Hüseyin b. Mehmed Emin	87,20	61,07	45	162,20	
0	Kâtib	Vakıf	Seyyid Mehmed İzzed b. Ömer Tahir	119	83,20	221	625	627

1	Kâtib *	Vakıf	İbrahim b. Mustafa Nazif	297,20	208,10	141,20	556,2	662, 20
22	Kâtib	Vakıf	Seyid Mehmed Ataullah b. Ali	115	73,20	37,20	195	662, 20
23	Kâtib -i ruzna mçe	Vakıf	İsmail Cafer b. İsmail	35	24,20	21,20	65	187, 2
24	Kâtib -i ruzna mçe	Vakıf	Mehmed, İbrahim, Ahmed, Mustafa evlidan Hacı İbrahim	210	147	99,20	390	375
25	Kâtib -i ruzna mçe	Vakıf	Hacı Ömer Efendi b. Musa	245	171	101	455	187, 2
26	Hoca	Mekteb-i Cedid	Seyyid Süleyma n ve Abdurrah man b. İbrahim	297,20	208,10	61,20	552,20	
27	Hoca	Mekteb-i Cedid	Seyyid İsmail b. Mustafa	297,20	208,10	61,20	552,20	

* Damat İbrahim Paşa vakfında kâtiplik görevini yürüten İbrahim b. Mustafa Nazif herkesin aldığı ücretlerin dışında “in’âmât” (nimet verme; ihsan etme) adı altında yılda 100 kuruş daha almaktaydı. Bkz. BOA. EV.d. nr.17491, s.1.

28	Hoca	Mekteb-i Atik	Seyyid Şeyh Mehmed Efendi b. Yakub	297,20	208,10	25,20	552,20	
29	Hoca	Mekteb-i Atik	Seyyid Ali ve Mustafa b. Mehmed	297,20	208,10	25,20	552,20	
30	Nâzır	İmaret	İsmail b. Hacı Ömer	233,13	163,23	59	433,13	
31	Nâzır	İmaret	Ömer, Ahmed, Mahmud, Mustafa, Abdülkadir ve Emin b. Mehmed	233,13	163,23	59	433,13	
32	Müezzin	Cami-i Atik	Ahmed ve Hacı Süleyman evladan Seyyid Hüseyin	35	24,20	20,14	65	
33	Vâ'iz	Cami-i Güre	Abdullah, Yusuf, Ömer evladan Hacı Mehmed	262,20	184	109,20	487,20	
34	Hâfız-ı kütüb	Cami-i Atik	Ömer ve Süleyman yeğenleri	140	98	30	260	

			Mehmed ve İbrahim b. Ahmed					
35	Meht erân	-	Hacı İbrahim b. Hasan	163,13	114,13	46,20	433,13	
36	İmâm	Cami-i Cedid	Seyyid Ali, Salih, İsmail b. Hacı Ahmed	35	24,20	22,20	65	
37	Hatîb	Mescid	Seyyid Ahmed b. Hasan	35	24,20	12,20	65	
38	Bevv âb	Cami-i Cedid	Seyyid Mustafa b. Hasan	70	49	8	130	
39	Hâfız -1 masâ hif	-	Mehmed, Ahmed, Osman, İbrahim evladan Mehmed	186,26	130,26	63	346	
40	Ferrâ ş-1 kenef	Cami-i Cedid	Mehmed Memiş b. Halil	70	49	30	130	
41	Râh- âbî	Hamam ve Cami	Abdurrah man b. Süleyma n yeğenleri Ahmed b. İbrahim	210	147	142	390	
42	Tabb âh	İmaret	Ahmed b. İbrahim	70	49	6	130	

43	Tabbâh	İmaret	Ahmed b. Hacı Mehmed	70	49	6	130	
44	Ser-kayyum	Cami-i Cedid	Ali ve Ebubekir b. Ahmed	140	98	60	260	
45	Müezzin	Cami-i Cedid	Seyyid Abdurrahman ve Mehmed b. Abdülba ki	140	98	60	260	
46	Mehterân	-	Hüseyin b. Molla Ahmed	35	24,20	7,20	195	
47	Mehterân	-	Ömer b. Ali	70	49	15	390	
48	Mehterân	-	Seyyid Ahmed ve Mustafa ve Abdullah ve Süleyman evlidan Mehmed	35	24,20	7,20	195	
49	Muallim	-	Mehmed ve Osman b. İsmail yeğeni Mehmed b. Mustafa	140	98	21	260	

50	İmâm	Cami-i Cedid	Süleyman ve Nasuh ve Emin b. Musa	35	24,20	17,20	108,10	
51	Sirâcî minare	Cami-i Atik	Seyyid Süleyman ve Abdullah b. Ömer	256,26	179,26	29	476,26	
52	Ferrâş	Cami-i şerif	Seyyid Osman b. Mehmed Memiş	140	98	21	260	
53	Müezzin	Cami-i Atik	Seyyid Mehmed ve Haled ve İbrahim b. İsmail	280	196	67,10	520	
54	Sirâcî	Cami-i Atik	Seyyid Ahmed ve Mustafa b. Ömer	156,13	109	23	290,13	
55	İmâm	Cami-i Cedid	Ahmed ve Mehmed b. İsmail emmisi Osman b. Halil	52,2	36,3	27	97,2	
56	Mehterân	-	Ahmed ve İsmail b. Mehmed Memiş	35	24,20	7,20	195	

57	Habb âz	İmaret	Mehmed Arif b. Osman	93,13	65,14	18	173,13	
58	Müez zin	Cami-i Cedid	Yusuf b. Mehmed amucası Mustafa b. Hacı Yusuf	140	98	96	260	
59	Ser kanâd il	Cami-i Cedid	İsmail b. Selim	280	196	79,20	520	
60	Mute med	Cami-i şerif	Ahmed ve Mustafa b. Ali	140	98	30	260	
61	Ser mahfi l ve Devir -hân	-	Seyyid Mustafa ve Ahmed b. Mehmed	70	49	57	130	
62	Aşır- hân	-	Mehmed b. Süleyma n	70	49	60	130	
63	İmâm	Cami-i Atik	Seyyid Ahmed b. Abdullah Hami	35	24,2	11	108,10	
64	Müez zin	Cami (Tahta)	Hasan b. Osman ve yeğenleri Mehmed Tahir b. Ali	70	49	21	130	

65	Kayyum	Cami-i Cedid	Yusuf b. Yusuf	23,13	16,13	6	43,14	
66	Ferrâş	Şadırvan	Hacı İbrahim b. Hüseyin	70	49	15	130	
67	Sirâcî	Cami-i şerif	Mehmed b. Bekir müşterek i Hüseyin ve Mahmud ve Hasan b. Ahmed	70	49	15	130	
68	Loğkeş	Medrese-i tetimme	Seyyid Mustafa b. Mehmed	140	98	15	260	
69	Mehterân	-	Hasan b. Mehmed	140	98	21,24	346,26	
70	Cüzhân	Cami-i Atik	Hafız Ali b. Ahmed	140	98	23	346,26	
71	Müezzin	Cami-i Atik	Seyyid Abdurrahman ve Abdullah ve Mehmed Ataullah b. Adil	87,20	61,10	12	162,20	
72	Müezzin	Cami-i Atik	Ahmed ve Musa veledan-ı Hacı Osman	78,30	55,05	12	146,10	
73	Halife-i	Mekteb	Hafız Salih ve	70	49	18	130	

	Mekt eb		Mustafa evladan-ı Mehmed					
74	Tebâr eke- hân	-	Hasan b. Ali	70	49	18	130	
75	Ferrâ ş	Cami-i şerif	Süleyma n b. Mehmed	35	24,20	18	65	
76	Meht erân	-	Mehmed ve Mustafa b. Mehmed	70	49	15	390	
77	Meht erân	-	Mustafa b. İbrahim	70	49	15	390	
78	Habb âz	İmaret	Ali ve Mehmed b. Mehmed Memiş	70	49	22	130	
79	Ferrâ ş	Cami-i şerif	Abdullah b. Hacı Abdurrah man	35	24,20	15	65	
80	Kayy um	Cami-i Atik	Ahmed b. Mehmed	35	24,20	7	65	
81	Muall im	Mekteb (Tatlar Köyü)	Hafız Mehmed ve Mustafa ve Şakir b. Ahmed emmizâd esi	70	49	108	130	

			Osman b. Arif					
82	Mehterân	-	İbrahim b. Ahmed	17,20	16,13	3	32,20	
83	Cüz-hân	-	Ebubekir b. Hacı İsa	140	98	39	260	
84	Vâ'iz	Mescid-i Muşgara	Mehmed Emin b. Hacı Osman	268,13	187,33	91,21	498,13	
85	Müezzin	Cami-i Cedid	Hacı İsmail b. Mehmed	350	245	106	650	
86	Kayyum	Cami-i Cedid	Mehmed b. İsmail	280	196	84	520	
87	Câbi (süvari)	-	Ahmed b. Hacı İbrahim	105	73,20	38,12	195	
88	İmâm	Cami-i Cedid	Seyyid Mustafa ve Ömer veledan-ı Arif	35	24,20	28,20	65	
89	Dakik	İmaret	Arif ve Mehmed evladan-ı Hasan	70	49	51	130	
90	Devir-hân	Cami-i Cedid	Ahmed yeğeni İbrahim b. Mustafa	210	147	72	390	
91	Mehterân	-	Mehmed Hüseyin emmizâd	93,13	65,10	83	433,13	

			esi Tahir ve Osman ve Hüseyin b. Osman					
92	Muallim-i sıbyan	-	Hacı Mehmed b. Halil	58,13	40	24,33	108,14	
93	Müezzin	Cami-i Cedid	Mehmed Arif ve Said yeğenleri Süleyman ve Mehmed ve Ahmed b. İbrahim	315	222,20	56	585	
94	Sirâcî (minare)	Cami-i Cedid	Ebubekir b. Ahmed	105	73,20	12	195	
95	Vâ'iz	Cami-i Atik	Seyyid Mehmed Efendi b. Hacı Fehmi	70	49	10	130	
96	Mehterân	-	Ahmed ve Musa b. Abdullah	52,20	36,20	9	292,20	
97	Râh-âbî	Hamam	Seyyid Ahmed b. Numan	35	24	18	65	

98	Kilârî	İmaret	Yusuf ve Ahmed b. Ali	70	49	32	130	
99	Ferrâ ş	Cami-i şerif	İbrahim ve Mehmed Said b. Osman	35	24	15	65	

SONUÇ

1727 yılında yapımı tamamlanan Damat İbrahim Paşa külliyesi güçlü vakıf gelirleri ve iyi yönetimi sayesinde yaklaşık yüz elli yıl sonra yeni yapıların eklenmesiyle gelişip daha da büyümüştür. 1861-1862 yılı vakıf defterinde İbrahim Paşa'nın vakıf kuruluşları olan Eski Cami, Yeni Cami, Medrese-i Bâlâ, Tetimme Medresesi, Eski Mektep, Yeni Mektep, İmaret, Hamam, Çeşme ve suyolları ile vakıfta yüzden fazla görevli vazifelerini ifa etmiştir. Bu görevlilerin bir kısmı iki, üç hatta dört kişi müştereken bu vazifeleri yürütmüşlerdir. Vakıfta görevli olmayan ihtiyaç sahipleri, talebeler, dua okuyucular, vâkıfın akrabaları ve ulemadan kişiler de vakıftan maaş almışlardır. Bu hal İbrahim Paşa vakfının Nevşehir'deki ilim ve kültür hayatının gelişmesine büyük katkı sağladı gibi şehrin ekonomisine de ivme kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

BOA. EV.d. nr.17491.

BOA. MAD.d. nr.5797.

BOA. AE.SAMD.III nr.116/11475.

BOA. C.MF. nr.9/434; nr.18/873; nr.74/3665; nr.82/4059.

BOA. C.EV. nr.2/68; nr.592/29892.

BOA. ŞD. nr.105/8.

BOA. İ.ŞD. nr.59/3382.

Aktepe, M. Münir (1960). “Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’ya Ait İki Vakfiye”, *TD*.
C.XI, S.15, s.149-160.

Aktuğ, İlknur (1992). *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Ankara: KBY.

Akyüz, Yahya (1985). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara.

Aslanapa, Oktay (1996). *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.

Baltacı, Cahid (1976). *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilât, Tarih*, İstanbul.

Barkan, Ö.L. (1963). “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişaf Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğunda İmâret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İFM*, XXIII/1-2, s.239-296. İstanbul.

Emecen, Feridun (1996). “Fodula”, C.13, s.167-170, İstanbul: *DİA*.

Ergin, Osman (1939). *Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi*, İstanbul.

Ergin, Osman (1973). *Türk Maarif Yıllığı*, C.I,II, İstanbul.

Kepeci, Kamil (1952). *Tarih Lügati*, Tan Matbaası.

Küçükdağ, Yusuf (1997). *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya: Karapınar Belediyesi Yay.

Martal, Abdullah (1988). “XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk”, *Bellekten*, C.LII, S.205, s.1584-1675. Ankara.

Öntuğ, M. Murat (2015). “Osmanlı Dönemi Uşak Hamamları”, *II. Uluslar arası Türk Sanatları, Tarih ve Folkloru Kongresi/ Sanat Etkinlikleri*, Doç. Dr. Tahsin Parlak

Armağanı (II. International Turkic Arts, History and Folks Congress/ Art Activity) 05-10.04.2014, s.83-90. Bosna.

Önkal, Ahmet-Bozkurt,Nebi (1993). “Cami”, C.7, s.46-56. İstanbul: DİA.

Öntuğ, M. Murat-Saraç, Hüseyin (2012). “Nevşehir Kazasının Eğitim, Dini ve Sosyal Yapıları (1700-1800)”, *I. Uluslar arası Nevşehir Sempozyumu 16-19 Kasım 2011*, (Ed. Adem Öger), C.IV, s.423-450. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yay.

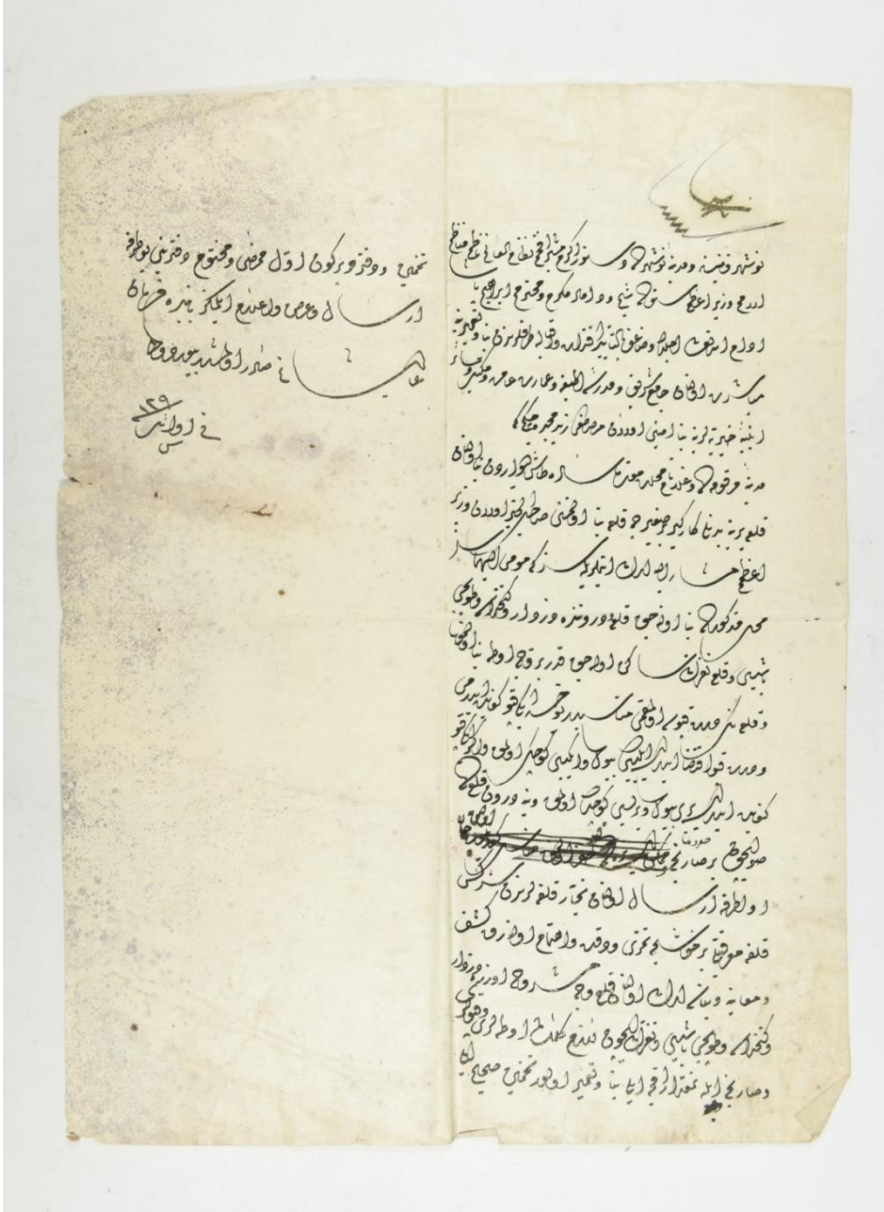
Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I-II, İstanbul: MEB.

Parlatır, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

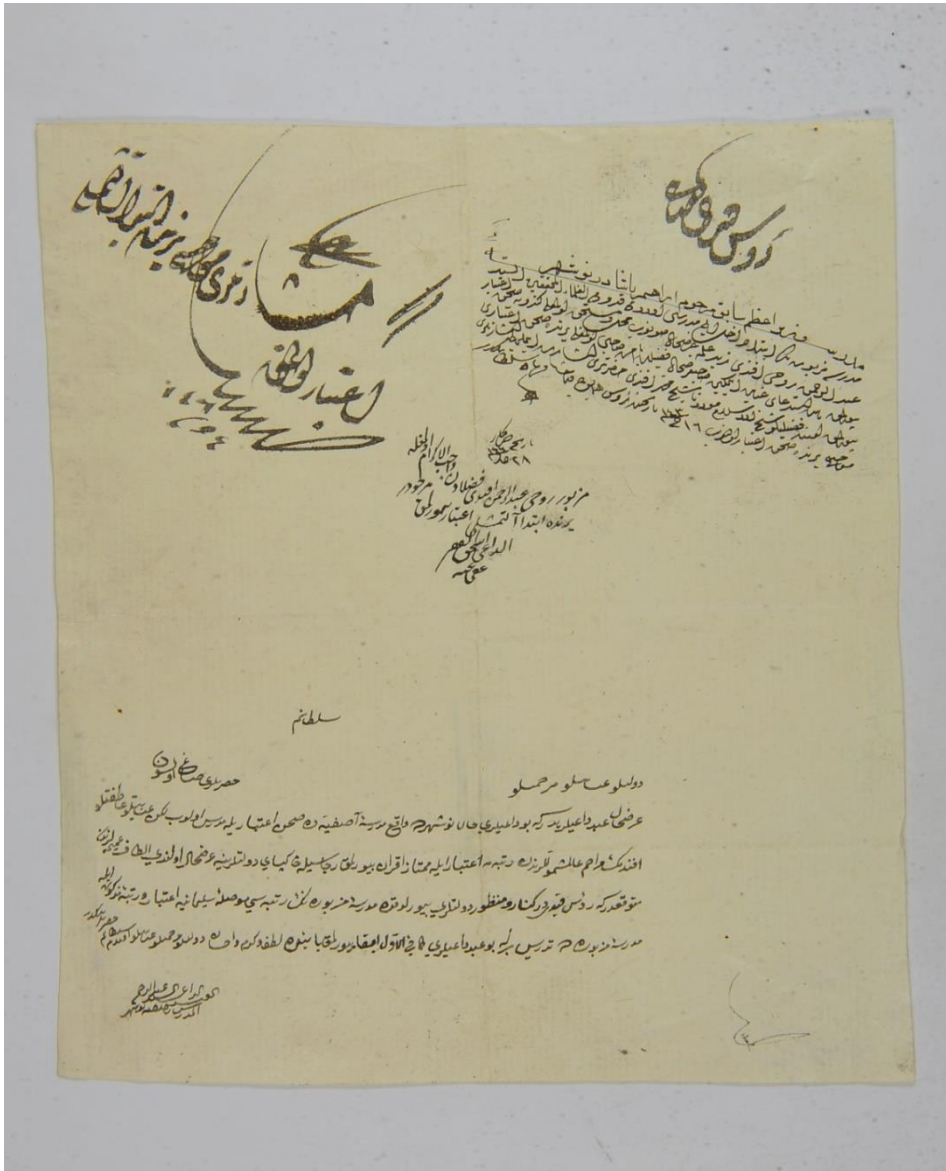
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1984). *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara: TTK basımevi.

Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara: TTK basımevi.

Yıldız, Pakize (2012). *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Ek-1 Sadrazam İbrahim Paşa'nın Nevşehir kadısı ve cami, medrese, imaret, mektep ve sair binaların emini Mustafa'ya yeniden yapılacak kale hakkında yazdığı evâil Şaban 1139 (21 Mart-2 Nisan 1727) tarihli hüküm (BOA. AE. SAMD.III nr.116/11475).

Ek-2: Nevşehir’de Sadrazam İbrahim Paşa Medresesi’nin müderrisi Seyyid Abdurrahman Ruhi Efendi’nin 4 Zilhicce 1146 (8 Mayıs 1734) tarihinde paye-i ilmiyesinin Musıla-i Süleymaniye itibariyle terfi edilmesi (BOA. C.MF. nr.74/3665).

Ek-3: Nevşehir’de Sadrazam İbrahim Paşa’nın yaptırdığı Tetimme Medresesi’ne dersiam olarak İshak ve Osman kardeşlerin 17 Muharrem 1226 (11 Şubat 1811) tarihinde müştereken atanmaları (BOA. C.MF. nr. 82/4059).

GREK HARFLİ TÜRKÇE BİR ESER: NEVŞEHİR SALNAMESİ 1913

Yrd. Doç. Dr. Neşe HARBALİOĞLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
neseerenoglu@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Karamanlı Ortodoks Türkler Anadolu'da Türkçe konuşan, yazılarında Grek alfabesini kullanan topluluktur. Tarihi dönem içerisinde çeşitli adlarla anılan Karamanlı Ortodoks Türkler İstanbul, İzmir, Karaman, Konya, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Isparta gibi şehirlerde yaşamışlardır. "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" gereğince Yunanistan'a yerleştirilen Karamanlı Ortodoks Türkler Nevşehir'de yaşadıkları süre içerisinde çeşitli salnameler yayımlamışlardır. Karamanlı Ortodoks Türklerinin dili, kültürü, gündelik yaşamı hakkında bilgi veren Nevşehir Salnamesi 1913 Papa Georgios Cemiyeti tarafından Grek harfleri ile yazılmış bilinen ilk Nevşehir Salnamesi olması bakımından önemlidir. Bu çalışmada Nevşehir Salnamesi 1913 tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karamanlı Ortodoks Türkler, Karamanlı Türkçesi, Grek alfabesi, Nevşehir Salnamesi

GREEK LETTERS A TURKİSH WORK: YEARBOOKS OF NEVSEHİR 1913

ABSTRACT

Karamanli Orthodox Turks in Anatolia, the Turkish speaking community that uses the Greek alphabet in their writings. Karamanli Orthodox Turks in the historical period referred to with various names , they lived in in cities such as Istanbul, Izmir, Karaman, Konya, Kayseri, Niğde, Nevşehir and Isparta. In accordance "The Convention and the Protocol on the exchanges of Greek and Turkish people" Karamanli Orthodox Turks placed in Greece, were published in various yearbook description while they live in Nevsehir. "Nevsehir Yearbooks of 1913" was published by the society of Pope Georgios with Greek letters. It is an an important book in terms of providing information on topics such as language, culture and everyday life about Karamanli Orthodox Turks who lived in Nevsehir. In this study, Nevsehir Yearbooks of 1913 will be introduced.

Keywords: Karamanli Orthodox Turks, Karamanli Turkish, Greek alphabet, Yearbooks of Nevsehir

0. GİRİŞ

Karamanlı Ortodoks Türkler, Türk dilini konuşan, ancak o dönemde Anadolu'daki diğer Türklerden farklı olarak Grek alfabesini kullanmış olan topluluktur. İstanbul, İzmir, Karaman, Konya, Kayseri, Niğde, Nevşehir, Isparta gibi yerlerde yaşayan Karamanlı Ortodoks Türkler çeşitli dönem ve kaynaklarda Anadolu Hıristiyanı, Türk Ortodoks, Zımmiyan-ı Karaman, Karamanyan, Türkofon Ortodoks olarak da adlandırılmışlardır. TBMM ile Yunan Hükümeti arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" gereğince Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesi yapılmıştır. Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan Karamanlı Ortodoks Türkler Nevşehir'de kaldıkları süre zarfında çeşitli Nevşehir Salnameleri yayımlamıştır (Öger-Özdem 2013; Ağca 2006; Anzerlioğlu 2009; Yüce 2011).

1. Salname

Osmanlı Devleti'nde merkezî yönetimin, nezaretlerin, vilâyetlerin, askerî kurumların, bazı özel kurumların ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı yayınlardır. Farsça sâl (yıl) ile nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden meydana gelen salname için nevsâl terimi de kullanılmıştır. Salnameler çoğunlukla geçmiş yılların ya da bir yılın bütün olaylarını, icraatını, istatistik, ticaret, sanayi, iktisat, tarih, fen ve biyografi bilgilerini özet halinde verir (Ünal 2011: 588; Aydın 2009: 51; Pakalın 1993: 106).

Resmi ve özel olmak üzere ikiye ayrılabilen salnamelerin resmi olanları devlet, nezaret ve vilayet salnameleri olmak üzere üçe ayrılır (Pakalın 1993: 106; Aydın 2009: 51, 52).

Devlet salnamelerinden ilki 1847 yılında Mustafa Reşid Paşa'nın öncülüğünde Ahmed Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin idarî teşkilâtının mülkiye, askeriye ve ilmiye bölümleri ile verildiği ilk salnamede, bu teşkilâta görev yapan makam ve memuriyet sahiplerinin isimlerini gösteren bir tablo, Osmanlı ülkesindeki panayırlardan dinî günlere kadar sosyal hayatı ilgilendiren önemli günlerin yer aldığı bir takvim, kara ve deniz postalarına ait tarifeler, Türk parasının yabancı ülke paraları karşısındaki değerini gösteren bir liste, yabancı devletlerin elçilikleri, bazılarının hükümdarları, kabineleri, idare şekilleri, bunların yüzölçümü, nüfusu, askerî durumu ve parası hakkında bilgiler bulunmaktadır (Aydın 2009: 52; Pakalın 1993: 106).

Nezaret Salnameleri nezaretler ve askerî kurumlar tarafından hazırlanarak 1865-1908 yılları arasında basılmıştır. Bu salname devlet salnameleri kadar düzenli olmamasına rağmen yayımlandıkları dönem için önemli bilgiler içerir (Aydın 2009: 52, 53).

Vilâyet Salnameleri içerik bakımından yayımlandıkları vilâyetlere göre farklılıklar göstermekle birlikte genellikle vilâyetin idarî teşkilâtı, memurları, yörenin tarihi, eski eserleri, coğrafyası, idarî taksimatı, kazaları, nahiyeleri, kasaba ve köyleri, üretim faaliyetleri, ticaret ve nüfusu ile ilgili bilgilere, fotoğraflara ve haritalara yer verir. İlk vilayet salnamesi 1866-1867 tarihlidir (Pakalın 1993: 106; Aydın 2009: 53).

Özel Salnameler Osmanlı Devleti'nde bazı özel kurumlar ve kişilerin yayımladığı salnamelerdir. Özel salnameler daha çok almanak diye nitelendirilebilecek türde salnamelerdir. Bu türde Avrupa'da olduğu gibi gazete ve dergilerde çıkan önemli yazılardan derlemeler ile birlikte sanat, meslek ve sağlık gibi konulara dair yazılar da bulunmaktadır. Özel salnamelerden bir kısmı "nevsal" adı altında bazı gazete ve dergi yayıncıları tarafından yayımlanmıştır. Özel salnameler geçen bir yılın iç ve dış olaylarını, önemli şahsiyetlerini konu alır. İlmi olanların yanı sıra mizaha yer veren salnameler de bulunmaktadır (Aydın 2009: 53, 54; Ünal 2011: 588).

2. Nevşehir Salnamesi 1913

Papa Georgios Cemiyeti tarafından yayımlanan ve bölümleri farklı yazarlar tarafından oluşturulan Nevşehir Salnamesi 1913, Papa Georgios'a ithaf edilmiştir. Grek harfleri ile yazılmış 288 sayfalık Türkçe bir eser olan Nevşehir Salnamesi'nde mensur metinlerin yanı sıra manzum metinler de bulunmaktadır.

Özel salnameler kapsamı içine giren bu salnamede çok çeşitli konular işlenmiştir. Gündelik hayattaki uygulamalardan tarih, fen, tıp, coğrafya ve sanata; atasözünden öykü, şiir ve fıkraya kadar farklı konu ve türlere yer verilmiştir.

ΠΑΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Nevşehir Salnamesi 1913'te salnamenin ithaf edildiği Papa Georgios hakkında bilgiler de vardır. Papa Georgios ile ilgili bu bölüm torunu Georgios F. Neokosmidis tarafından yazılmıştır (Salname 1913: 133-136). Torunun verdiği bilgilere göre Papa Georgios 29 Mart 1760'ta Nevşehir'de doğmuştur. Babası Yanni adlı bir fırıncıdır. Papaz olduktan sonra İstanbul, İzmir, Adana, Ankara, Kayseri, Niğde ve çevresini gezmiş ve Nevşehir'de bazı dini kitapları Grek harfleri ile Türkçeye aktarmıştır. Bu kitapların nüshaları nadir bulunmaktadır. Papa Georgios'un Nevşehir Agios

Georgios kilisesinin restorasyonundan Nevşehir'de su yolu yapımına kadar birçok hizmeti bulunmuştur. Tüm hizmetlerine rağmen Nevşehir'den sürgün edilmiştir. 1816'da sürgüne gönderildiği Kıbrıs'ta ölmüştür (Salname 1913: 133-136).

Nevşehir Salnamesi 1913'te Nevşehir ile ilgili genel bilgilere, zaman ile ilgili kavramlara, hava durumu ile ilgili öngörülere, yemek ile ilgili tavsiyelere, fıkralara, sağlık için alternatif çözümlere, öykülere, şiirlere, deyim ve atasözlerine, önemli şahsiyetler ile ilgili bilgilere ve daha pek çok farklı konuya yer verilmiştir.

Nevşehir'den o dönemlere ait bir kare

Nevşehir Salnamesi 1913'te Nevşehir'in eski isminin Muşkara olduğu ve daha sonra Nevşehir adını aldığı; o dönemdeki son kayıtlara göre Nevşehir'in nüfusunun 21.526 olduğu belirtilmiştir. Bu nüfusun 13.210'u (6.987 erkek, 6.223 kadın) Türk, 7.306'sı (3.824'ü erkek, 3.482'i kadın) Ortodoks Rum, 878'i Ermeni, 87'si Ermeni Protestanı ve 45'i Ermeni Katoligidir (Salname 1913: 103, 110).

Nevşehir'den o dönemlere ait bir kare

Salname'de ülkeler hakkında da bilgiler verilmiştir. Türkiye, İran, Afganistan, Kore, Çin, Amerika, Arjantin, Venezuela, Küba, Guatemala gibi ülkeler, Asya ve Afrika kıtasında sömürge altında olan yerler ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bu salnamede gün, asır, hafta, yıldız günü, ay günü gibi zaman kavramları açıklanmış, kavramların ne zaman ortaya çıktığı ve ülkeler arasındaki zaman kavramları ile ilgili kelime alışverişine aşağıdaki gibi yer verilmiştir:

Gün, yani 'gice-gündüz' 'gün' yani güneşin ufukda bir görüntüsü ile öbir görüntüsüne kadar geçen zaman, kürre-i arzın (yer, dünya) kendi mihveri üzerinde dönmesi ile hasıl olur. Bu dönmesi esnasında ki küre-i arz, yüzünün her mahalini, sırası ile güneşe göstermiş oluyor. Şu suretle yerin güneşe karşı bulunan mahallerinde gündüz olduğu halde, güneşin gölgesi içinde bulunan, yani güneşe karşı bulunmayan mahallerinde gice oluyor.

Hefte, 7 gün bir heftedir. 'Heftenin' icadını Yehudiler hilket-i dünyeye kadar vardırırlar. Allah'ın dünyeyi 6 günde halk edip yedinci gün istirahat etdiğine bina ederler.... Romalılar, Mısırlılardan ve Hristian milletler Romalılardan almış ve sonra Osmanlılar'a geçmiştir. (Salname 1913: 9, 10)

Romalılar, Osmanlılar, Araplar ve Yahudilerin ayları nasıl isimlendirdiği üzerinde durularak Kameri ve Şemsi senelerden, Kameri seneyi Şemsi'ye çevirmek için çeşitli günlerin eklendiğinden bahsedilmiştir:

Arepler aylarına şu isimleri verirler: “Muharrem” 29 gün, “Safer” 29, “Rebi-ül-evvel” 30, “Rebi-ül-ahir” 29, “Cemazi-ül-evvel” 30, “Cemazü-ül-ahir” 29, “Recep” 30, “Şaban” 30, “Ramazan” 30, “Şevval” 29, “Zilkade” 29, “Zilhicce” 30...

Eski kavimler “Kameri” seneyi kullanırlar idi, fakat dayma “Şemsi” seneyi esas ittihaz ederlerdi ve “Kameri” seneyi “Şemsi” seneye uygun getirmek için bazısı senenin nihayetinde fevkelade günler ilave ederlerdi. Bazısı da “Kameri” senelerden bir miktar sene alarak, munzam “Emvolimom” ayları sureti ile aynı miktarda “Kameri” senelere zamm ve böylece musavatı bulurlardı. (Salname 1913: 13, 14)

Nevşehir Salnamesi 1913'te Kanun-ı Esasi'nin ilanı, Osmanlı hükümdarlarının doğum tarihleri ve tahta çıkış günleri, 1913 yılında olacak güneş ve ay tutulmaları, ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimlerinin başlangıç tarihleri, İstanbul borsası ve borsanın kapalı olduğu günler, din, mezhep ile bilgiler de bulunmaktadır.

Salnamede geçen zamanın güneşin batışına, yeni yılın güneşin doğuşuna benzetilmesi; geçmiş günlerin karanlık gecelere karışması; geleceğe ümitle bakılması; yeni bir yıla girmenin kişilerde çeşitli duygular uyandırması şu şekilde anlatılmıştır:

Geçmiş seneyi arkamızda bırakarak yeni bir saadet bulacağı ümidi ile, bu gün yeni seneye nakl-ü vicud idiyoz. Atalarımızın bastığı caddede an garip bizde yürüyerek belki bu genç elimizi anlerin ihtiyar asabında uzadacağız. Senelerimiz suratle geçdiler... Zamanın bir kısmı güneş gibi bugün batıyor ve geçmişin karanlık gecesine girerek ummanın karanlık tabakalarına yuvarlanıyor. Her birimiz için yeni sene, yeni güneş doguyor. Vaki ruya, vaki ümidlerden dolu günümüzü şavklandırıyor. (Salname 1913: 38)

Yaşam, inanç, ölüm, Tanrı ile ilgili düşüncelere de yer verilmiştir. Dünyanın elem yeri olduğunun ve burada hiç kimsenin huzura eremediğinin belirtilmesi ile birlikte “Dünyada her ne olursan ol dönüş Tanrı'yadır” görüşü yansıtılmıştır:

Datsız ve lezzetsiz dünya! Kim sende güldü... İşte gülenlerde peşman olup senin sebatsızlığını yüzüne vurmak için buraya ağılemeye geldiler herkesin kalbine birer yâre açdın ve işte herkes kendi yaresinin sızısını çekerek, şu soguk taşlar üzerine sıcak göz yaşlarını sermeye geldi...

Lakin dünya amirsiz degildir, oda bir emir kulu ve bu taşlar buraya emr ile sıralandı... “Topraksın ve topraga rücu ideceksin” bu korkulu emir her ademin kalbinde magrusdır ve alnında yazılıdır. “Ey sen ya insan, diyor ferman, her kim olursan ol, topraksın. Zengin mısın, kuvvetli mısın, imperator mısın, Adamın torunu degil mısın?... Ey insan, bedenin bir avuç topraktır sen toprak olup bir avuç toprak bedel vereceksin zira ferman böyle emr eder. (Salname 1913: 147, 150)

Hayvanların durumlarından ve gündelik hayattaki bazı olaylardan hareketle hava durumu ile ilgili bazı öngörülerde bulunulabileceğine dair aşağıdaki gibi bazı bilgiler verilmiştir:

Mesela yagmurlu havayı: Kuşlar ibikleri ile kanatlarını ve tüylerini karıştırırlar ise, ağaçların üzerinde bulunan kuşlar yuvalarına kaçarlar ise, karabatak ile kazlar ayaklarını yere vurarak fazlaca bağırduklarında, arılar kovanlarından az uzaklaşır veyahod hiç çıkmazlar ise... şiddetli yagmur yagacak, gün batıda ise az yagmur ve bazen yıldırım gösterir. Gün doguda akşamlayın görünür ise hava eyi olacak, kırmızı rengi gayet parlak ise hava rüzgârlı olacaktır.

Birçok daha şeyler havanın tebeddülâtını gösterebilir, mesela ruzgar esmedigi halde ağaçların yapraklarının tahrik olunması. Lambanın etrafında bir dayre görünmesi. Ateşin kolay yanmaması, Alevin yokarı dogru çıkacak yerde yan tarafa yayılması. Duz ve duzlu etlerin nemlenmesi. (Salname 1963: 159)

Salname’de yemek ile ilgili olarak da hangi besinlerin daha çok tercih edilmesi, hangi besinlerin yanında hangi besinlerin bulunması, hangi besinlerden uzak durulması gerektiği gibi tavsiyelerde bulunulmuştur.

Et az yemeli ve kuzu etini tercih etmeliyiz, kuzu eti mikropların tesmimine muhalifet eder, etin yanında eyi pişmiş patates ve eyi pişmiş sebzelerden (Hauç, patates, fasulia) salata bulundurmalıyız. Siyah biber hiç

kullanmamalı, sirke pek az. Üstülük için alınacak meyvelerin komposto (şekerle hoşaf) şeklinde pişmişlerini tercih etmeliyiz. Salata ve komposto şu muhasenat varki, bunlar tamamen hazm edilmediklerinden dolayı linet getirirler....

Kuzu eti kadar dana ve tavuk eti daha ziyansızdır yine bunlarda pişmiş sebzeler ve meyve kompostoları ile terfık edilmelidir.

İçmek için en iyi şey kaynanmış ve biraz şarap ile katılmış sudur.
(Salname 1913: 174)

Bu salnamede fıkralara da yer verilmiştir. Salnamede halk ağzına ait unsurların verilmesi dönemin dil özelliklerine ait veri sağlayabilmesi açısından önemlidir.

İki dost arasında:

—Madamınızın hiç bayılması oldu mı?

—Evvvet bir defa bayıldı, lakin derhal ayıkdırdım.

—Nasıl yaptınız da ayıkdırdınız?

—Nina! Taze şapkanın üzerine oturdun! deye bağurdım. (Salname 1913: 257)

Bir serhoş yolda gider iken adım başına sendirleyerek düşdüğinden yolda geçenlerden birisi:

—Dostum, bu kadar içtigine eyi yapmadın?

—İçdigime fena yapmadım, der. Serhoş yürümek istedigime yanlış yaptım.(Salname 1913: 257)

Âlimlerin sözlerine bu salnamede sıkça yer verilmiştir. Bu sözler kitapta tek bir yerde toplanmamış, metnin içinde farklı farklı yerlerde Ahval-ı Hökama başlığı ile verilmiştir.

İnsan hanesinden çıkar iken, ne yapacağını, girer iken ne yaptığını düşünmelidir. (Kleovulos) / İnsana mahsus marazların en mudhişi hayasızlıktır. (Euripidis) / Haksızlığa katlanmak hayr yapmaktan büyüktür. (I. Hrusostomos) / Boşbogaz kimseler, dostlarına hakarat, düşmanlerine faide, nefslere zarar ederler. (Plutrahos) / Evlenmeyi zemm etmekden evlenenleri zemm etmek doğrudur. (Faiye) (Salname 1913: 102, 136)

Salnamede atasözlerine de sıkça yer verilmiştir. Atasözleri kitapta tek bir yerde toplanmayıp Durub-ı Emsal adı ile parça parça verilmiştir:

El eli yur, ellerde yuzi / Her parlayan nesne altun degildir / akıra kimse dost olmaz / Akıllı düşman akılsız dostdan evladır / Tali yardım itmezse zahmet boşdır, emma zahmet olmadıkça talide faide etmez. / Beyaz yılan siah yılan ikside yılan” (Salname 1913: 85, 177)

Salnamede rüyaların gerçek hayata dair işaretler verebildiği de belirtilmiştir. Salnamede bu mesaj bir öykü ile okuyucuya aktarılmıştır:

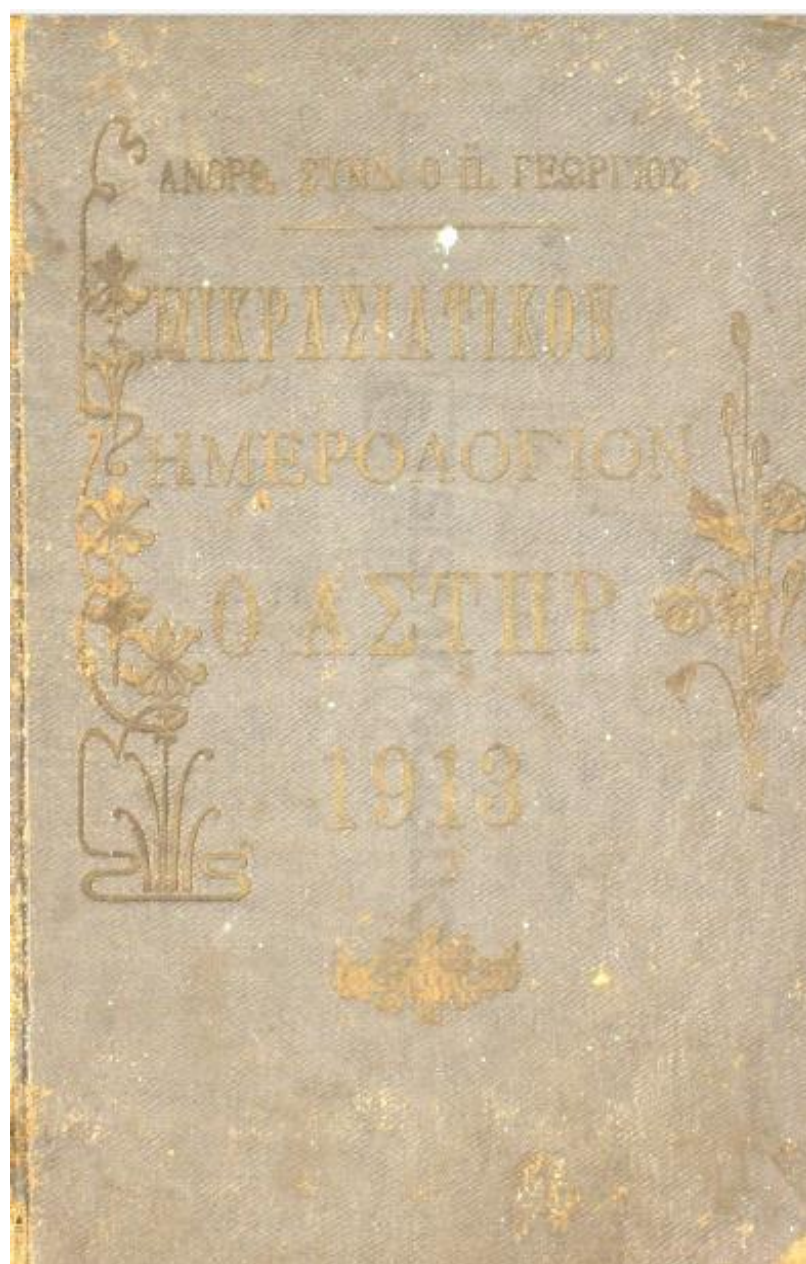
İki Arkadialı beraber Megaraya vasıl olurlar ve orada birisi hana, digeri bir dost hanesine yatmaya ayrılırlar. Dost evinde yatmaya giden ruyasında handaki arkadaşını hancı katl etmeye tesaddi etdiginden, kendini imdada çağırıyor görür. Ürpererek sıçrar, yatagından çıkar hana şitaban olur, lakin yarı yolda bir düşa inandığına nedamet ederek döner, yatagina girer uyur uyumaz, tekrar ruya görür. Arkadaşı birkaç yerinden hançerle yaralanmış, kanlara bölünmüş olduğu halde “ey arkadaş, mademki hayatımı kurtaramadın, bari katilimi cezasız bırakma, şafak atarken, kasabanın gün togudaki kapusuna git, saklan, orada bir süprüntü arabası içinde katil tarafından saklanmış cenazemi bulacaksın” der. Bu ikinci ruyadan daha ziyade düçarı hayf ve dehşet olarak Arkadialı tarif edilen kapuya seyirdir ve hakikaten biraz sonra bir süprüntü arabasının geldigini görüp bunu getireni tevkif etdirir ve içinde arkadaşının cenazesi çıkar. Katil ahz ü girift etdirilip idamle tecziye idilmiştir. (Salname 210, 211)

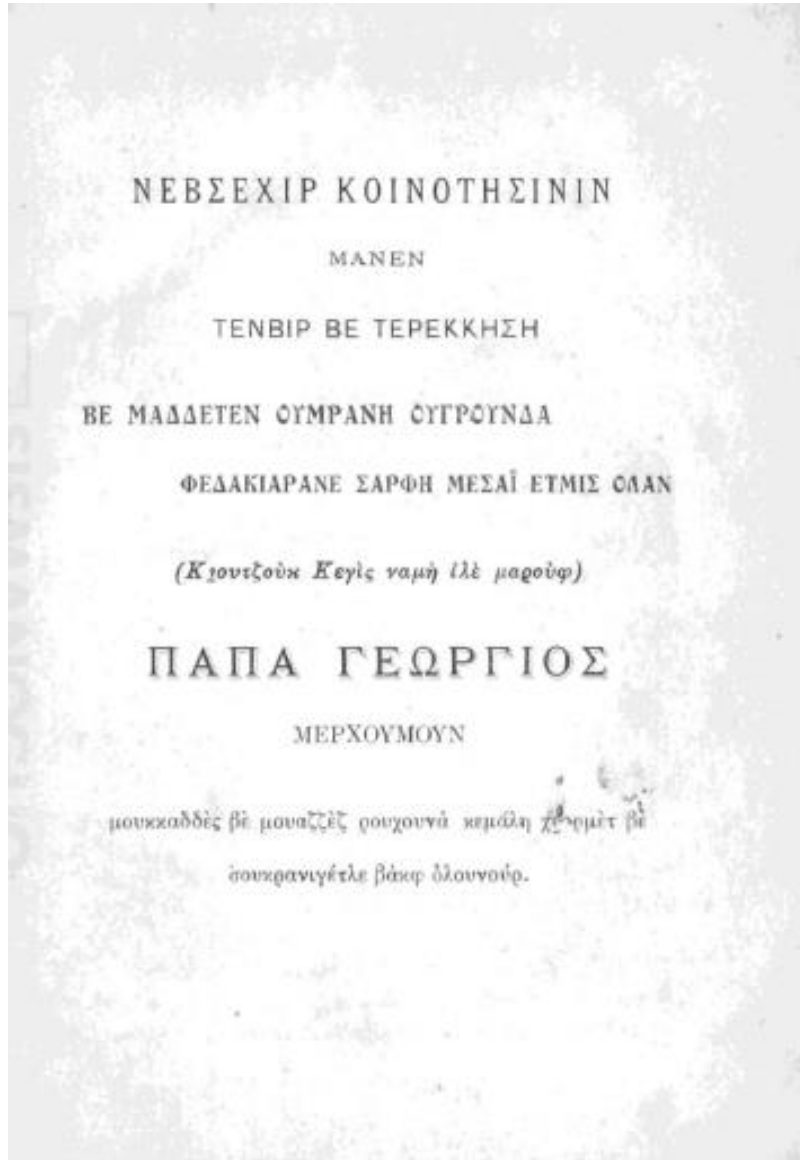
Eserde konu ve tür çeşitliliğinin ne kadar fazla olduğunu görmek için başlıkların neler olduğuna bakmak yerinde olacaktır. Nevşehir Salnamesi 1913'teki genel başlıklar ve geçtikleri yerler aşağıdaki gibidir:

Afierosis	3
İfade-i Mahsusa	5
Vakt ü Zeman ve Tarih	8
Vukuat-ı meşhure-i alem ve ihtiraat	19
Idi Milli-i Osmani	23
Hükümdaranın Veladet ve Culus Günleri	23
Kusuf ve Husuf	23

Sene Fasıllarının İptidaları	24
Ayın Fasılları	24
İstanbul Borsa ve Bankalarının Kapalı Bulunduğu Günler	24
Paskalın	25
Eortologion	26
Sal-ı Cedid 1913	38
Sita	41
İmperatorun Ruyası	42
Hayrperverlik ve Hamiet-i Vatanie	51
Devlet ve Hökûmdarlar	62
Medenietin Yolu	84
Mutennevia	86
Vuzantin İmperatorları	88
On Temmuz	99
Konia Müluk-u Selçukiyesi	91
Selatini Aliosmanın Muhtasar Tarihi	92
Malumat-ı Mutennevia	100
Nevşehir	103
Vatan	122
Papa Georyios	123
Papa Georyios'un Terceme-i Hali	133
Papa Georyios'un Destanı	137
Filippos Aristovulos	138
Mektep	146
Kabristanda Nutk	148
Malumat-ı Mutennevia	157
İmtiyazat-ı Mezhebie	161
İhtiyarlığa Çare	170
Tealimat-ı Sıhhiye	178
Ethn. Everyetis Anast. Dimitriadis	183
Mutennevia	187
Üç Yıldızlı İki Liva-i Mualla	189
Musavat	193

Meşrutiyet	200
Fikr-i İştirak	201
Ruyalar	206
Say-u Gayret	216
Letaif	222
İttihad	223
Alem-i Tebabetden Nebzecik	224
Ay Deka Entolai Ügıenis	225
Bir Kappadokia Kahrımanı	226
Kosmografiadan Malumat	240
Tenbihat-ı İdare-i Beytiye	253
Behar	254
Letaif	257
Yıldırım	258
Anatolide Mearifin Muhafazası	236
Kitap	269
Asker	270
Ahval-ı Hökama	18, 40, 50, 83, 102, 147, 152, 160, 169, 205
Durub-ı Emsal...	85, 117, 151, 186, 192, 215, 221, 223, 224, 252, 253, 255

Nevşehir Salnamesi 1913'ün dış kapağı Nevşehir Salnamesi 1913'ün iç kapağı

ΣΑΛΗ ΔΖΕΔΙΔ 1913

* Οτι περ φύλλον γενή τοιή δέ και άνδρών.
(*Αγάδζ γαπακαλαρηγίν αλουζοί γε ίοί,
Ινοαγίνδα τοιέδωζ).

(*Ομηρος).

Κετζιμζ σενεγί άρκαμηζδά άρακαράκ γενί πέρ σασδέτ
τουλαδζάγηζ σιμάβι Ιλά, του κίουν γενί σενεγέ νάκλ-ου-βα-
δζουδ ίδίγορουζ.

*Αταλαρημζήν τασδηγί δζαδδεδύ άν-καρήζ ήζδε
γιορούγερék ήέλικι που κένδζ έλιμζι άνιερίν Ιχτιγίόρ δασ-
τηνάδα οτζαδαδζάγηζ.

Σενεγίριμζι σούραάτε κετζιδιέζ' πέρ Ιρημάκ άσητησής
και έπεδύλιγίν σόφμανηνά δικουλιδουέζ, βέ ίοτέ άρκαμηζ-
δάν πουνλαρήν 'καφανίλη Ιζλερί 'κιοριουνούγιορ.

Χίρ γενί σενεγί σείάμ Ιλέ Ιστωπάλ Ιδέριζ, βέ γέκ δι-
κεριμζι σούρούρ βέ Ιφτιχόρ δουά Ιδέριζ.

Μουφασκάτ κλεπενεκλέρ και, πόζ σιμίδ βέ πόζ σερίνδζ
Ιλέ γενί σενεγίν σόφουκουνά σιτζεζόγιορουζ.

Ζεμανήν τίρ 'κερηζ ήιονέζ και ίου κιοίν ήατήγιορ,
βέ κετζιμζίν καφανίλη ιαδζουενέ κιερεζék σόφμανήν καφαν-
ίλη ταπακαλαρηγιά γιουβακλανηγίορ.

Χέρ περιμζι Ιτζούν γενί σενέ, γενί 'κιοινέζ δογούγιορ.
βαζι ρουγιά, βαζι σιμυδλερδέν δολαύ 'κιοιουνομζιζού σαρ-
λανηρηγίορ.

Ιοτέ που κιοίν γενί τίρ καπουδάν 'κιερεζék γενί τίρ

(*Ερμήζ), «Μουάτερι» (Ζεύζ), «Ζοχρέ» (*Αφροδίτη), «Ζου-
χάλ» (Κρόνοζ), κούνι δεγέ σαγιαρλόρδη του Ισιμερι Ρώ-
μαληηλαρδα αλδηλάρ. Χριστιάν μιλλετλερδέν Ρουμιλάρ,
(άτιζ *Ελληνοσλαρ χερτέ κουλλαματζηδη) Πιρινδζι κουνδέν
μαδασηγή Γεχουδιέζ και χισάπ Ισοιτ πιρινδζι κούνε
«Κυριακή» (*Ραίπτην κούνι) δεδιέζ. Βέ Εύρώπα Χριστιάν
μιλλετλέζ, Πιρινδζι βέ Γεδινδζι κουνδέν μαδασηνά, Με-
σηρηλή βέ Ρόμαηηλαρ ούσουλινι χίφζ έδοιτ, Πιρινδζι κούνε
όνλάρδα Κυριακή βέ Γεδινδζι κούνε Γεχουδιέζ και Σάβ-
βατον δεδιέζ. Βέ Σλαβλόρ χερτενίν 'κουνλερινέ : Τεατήλ
κούνι, Τεατήλ ηερδασή, 'Ιανδζι, 'Ορτά, Δορδουινδζι, Πε-
ρινδζι, βέ Σάββατον Ισιμερινι βερδιέζ. 'Αδζεμλέρ βέ
'Αρεπλέρ ίοέ : Πιρινδζι, 'Ιανδζι, Ούτζουνδζι, Δορτζουνδζι,
Περινδζι βέ Γεδινδζι άρολέζ. 'Αλητηνδζή 'κούνι ίοτέ Δζουμά
(ίπαδέτ Ιτζούν τετζεριμού) δερλέζ. Τουρκόλέρ πιρινδζι, Ιαν-
δζι βέ γεδινδζι κουνδέν μαδασηγή 'Αδζεμλέρ και σαγιαρ-
λόρ βέ πιρινδζι κούνε Παζάρ, Ιανδζιγέ Παζάρ ήρεσι βέ
γεδινδζιγέ Δζουμά ίομί βερριλέζ.

Αί. 'Αι κιοκ άγινήν 'κιορουνδγιινδέν 'πέδ' Ιλέ άικεο
'κιορουνδουγινέ 'καδάρ 'κετζέν 'κουνλερδέν ήπαρέτιδρ. Κέζα
άι χισατήδα μονχελίριδρ :

1) **Σέχρι Καμεριτ δεβρι.** Που άι 27 'κούν, 5 σαίε, 43
δακιμά βέ 23 σαγιγεδέν ήπαρέτιδρ, κί καμεριν Γέο έτρα-
φιנדά ήιρ κερρέ δεβρινδέν χασήλ όλάν ζεμάν δεμέκτιρ.

2) **Σέχρι Καμεριτ ριμαζηγέ.** Που άι καμεριν πίο
'κιορουνδουγινδέν Ιανδζι 'κιορουνδουγινέ 'καδάρ 'κετζέν ζημαν-
δόν χασήλ όλοιτ. 29 'κούν, 12 σαίε, 44 δακιμά βέ 3 σαγι-
γεδέν ήπαρέτιδρ.

3) **Σέχρι σιγιασί.** Που άι γιόληνηζ 30 γιόχοδ 29
'κουνδέν ήπαρέτιδρ.

4) **Σέχρι σιμασί.** Που άι ήλιμι χείγέτιδζε (άστρονο-
μικώζ) 'κατούλ όλουνάν σενέί άσμογιγινί τεμάμ 12 δζουζιν-

Nevşehir Salnamesi 1913'ten sayfa örnekleri

SONUÇ:

Özel salname türüne giren Nevşehir Salnamesi 1913, Karamanlı Ortodoks Türkler tarafından Grek harfleri ile yazılmış Türkçe bir salnamedir. Bu salname Papa Georgios Cemiyeti tarafından Grek harfleri ile yazılmış bilinen ilk Nevşehir Salnamesi olması bakımından önemlidir. Bu salnamede yöreye ait nüfus, iklim özelliği, yörenin gelişim süreci anlatılmış olmakla birlikte, zaman kavramları, bu kavramların ilk olarak kimler tarafından oluşturulduğu ve yayılma alanları, alternatif tıp ile ilgili bilgiler, ideal beslenme düzeni, rüya örnekleri, hava durumu ile ilgili alametler, Asya, Avrupa ve Amerika kıtasındaki ülkelerin nüfusu, yönetim şekli, resmi dini, yetiştirilen tarım ürünleri, sömürge altındaki ülkelerle ilgili bilgiler, Papa Georgios'un hayatı ve Nevşehir'e olan hizmetleri, Osmanlı hükümdarları ile ilgili bilgiler, mizahi yazılar, öyküler, şiirler, atasözleri, düşünürlerin sözleri gibi metinler yer almıştır. Nevşehir Salnamesi 1913, Karamanlı Ortodoks Türklerin penceresinden o dönemi anlatması, barındırdığı tarihi veriler ve dil özellikleri açısından incelenmesi gereken bir eserdir.

KAYNAKLAR

- Ağca, Ferruh (2006). “Hıristiyan Karamanlı Türkleri ve Karamanlı Ağzı Üzerine”. *Türkbilig*. 11: 3-18.
- Anzerlioğlu, Yonca (2009). “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 51: 171-188.
- Aydın, Bilgin (2009). “Salname Maddesi”. *İslam Ansiklopedisi*. 36: 51-54.
- Nevşehir Salnamesi 1913*. Nevşehir: Papa Georgios Cemiyeti.
- Öger, Adem-Özdem, Oğuz (2013). *Nevşehir Salnamesi 1914*. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yay.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. İstanbul: MEB Yay.
- Ünal, Mehmet Ali (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Yüce, Nuri (2011). “Karamanlı Türkleri”. *TDED*. 42: 155-164.

MAÂRİF SALNÂMELERİNE GÖRE NEVŞEHİR'DE EĞİTİM VE ÖĞRETİM (1898-1903)

Doç. Dr. Nevzat TOPAL
Niğde Üniversitesi
nevzattopal@hotmail.com

ÖZET

Yıllık manasına gelen salnâme düzenledikleri kurumlardaki yıllık değişikliklerin tespiti amacıyla resmi ve özel kurumlar tarafından hazırlanmaktadır. Resmi olanları devlet, vilayet ve nezaret salnameleridir. Osmanlı Devleti tarafından düzenlenen nezaret salnameleri arasında Maârif Nezareti Salnâmesi de bulunmaktadır. Maârif Salnâmeleri düzenledikleri dönemim eğitim tarihine ışık tutacak önemli kaynaklar arasındadır. Bu kaynaklarda yer alan bilgiler yerel tarih açısından oldukça önemlidir.

Çalışma konumuzun esas kaynağını oluşturan Maârif Salnâmeleri 1898-1903 yılları arasında düzenlenmiştir. 1903 yılında düzenlenen salnâmede altıncı sene ibaresi yer almakla beraber günümüze 1320/1902 yılında düzenlenen salnâme gelmemiştir. Çalışmamızın kaynağını 1898-1903 yılları arasında düzenlenmiş olan beş adet salname oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Maârif Salnâmelerinde belirtilen bilgiler doğrultusunda 1898-1903 yılları arasında Konya vilayeti, Niğde sancağına bağlı Nevşehir, Arapsun, Ürgüp kazaları ile Ankara vilayeti, Kırşehir sancağı Avanos kazasına ait eğitim-öğretim durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Arapsun, Avanos, Ürgüp, Eğitim, Salnâme, Maârif Salnâmesi.

EDUCATION AND TRAINING ON NEVŞEHİR IN ACCORDANCE WITH EDUCATIONAL YEARBOOKS (MAARİF SALNÂMELERİ) (1898-1903)

ABSTRACT

Salname means yearbook and for the institutions they are being issued by the official and private institutions in order to determine annual changes. Official yearbooks are; government, province and supervision yearbooks. One of the issued supervision yearbooks is the educational yearbook. This yearbook can be considered on the sources to provide an insight to the education history of the periods that they have been issued in. Information contained in this source has a great significance on the local history.

Educational Yearbooks that are essential source of our subject for study are educational yearbooks that are issued between the dates of 1898 – 1903. In the yearbook issued in year 1903, the remark of sixth year can be

seen and until this day, other yearbook that has been issued the year 1320/1902 is not available to examine. The sources of our study are five yearbooks that have been issued in between 1898 and 1903.

In this study; in accordance with the information stated in the educational yearbooks; it has been aimed to determine the education and training situation on Nevşehir, Arapsun, Ürgüp townships which are affiliated the district center of Niğde and Konya providence and Avanos township which is affiliated with Kırşehir.

Keywords: Nevşehir, Arapsun, Avanos, Ürgüp, Education, Yearbook, Educational Yearbook.

GİRİŞ

Resmi ve özel kurumlar tarafından hazırlanan ve yıllık manasına gelen salnâmelerin düzenlendikleri kurumların yıllık değişikliklerini tespit etmek ve geleceğe yönelik tedbirler almayı amaçlamaktadır (Pakalın 1983: 105; Aydın 2009: 51; Güher 2014: 458-459). Resmi olarak hazırlanan salnâmeler ise devlet, vilayet ve nezaret salnameleridir. Osmanlı Devleti'nde ilk hazırlanan salnâmeler devlet salnâmeleri olup 1847-1918 yılları arasında düzenlenmiştir (Duman 2000: 69-79). Devlet Salnâmelerinin yanı sıra 1868-1922 yılları arasında Vilayet Salnâmeleri de yayınlanmış olup bu Salnâmelerde vilayetlerin eğitim-öğretim kurumları hakkında önemli bilgiler vermektedir (Karsandık 2011: 152). Nevşehir, Ürgüp, Arapsun çalıştığımız dönemde (1898-1903) Konya Vilayeti, Niğde Sancağı'na bağlı kaza merkezleridir. Bu sebepten çalışmamızda Maârif Komisyonlarının tespitinde Konya Vilayeti Salnâmelerinden istifade edilmiştir. Konya Vilayeti Salnâmesi ilk olarak 1868 tarihinde yayımlanmaya başlamış ve 1914 tarihine kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında toplam 30 adet Salnâme düzenlenmiştir (Duman 2000: 114-117). Avanos ise Ankara Vilayeti, Kırşehir Sancağına bağlı kaza merkezi olup, Maârif Komisyonlarının tespitinde Ankara Vilayeti Salnâmesinden istifade edilmiştir. Ankara Vilayeti Salnâmesi 1871-1907 yılları arasında toplam 15 adet düzenlenmiştir (Duman 2000: 78-79).

Maârif Salnamesi ise 1898-1903 yılları arasında düzenlenmiş olup toplam 5 adettir. 1903 yılında düzenlenen nüshada altıncı sene ibaresi mevcut ise de günümüze 1320/1902 yılında düzenlenmiş bir nüsha gelmemiştir (Duman 2000: 145; Karsandık 2011: 152).

Maârif Salnâmelerinde Maârif komisyonlarına ait bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebepten maârif komisyonlarına ait hususlar Konya ve Ankara Vilayeti Salnâmelerinde alınmıştır. Ayrıca Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun'daki Rüşdiye mekteplerinin kuruluşu Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri kullanılarak izah edilmiştir.

1. Maârif Komisyonları

1898-1903 yılları arasında Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun Konya Vilayeti Niğde Sancağına, Avanos ise Ankara Vilayeti Kırşehir Sancağına bağlı kaza statüsündedir. Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp kazalarının 1899 ile 1902 yıllarına ait Maârif komisyonları Konya Vilayeti Salnâmesine; Avanos kazası ise 1900 ile 1902 Ankara Vilayeti Salnâmesine göre tablo haline getirilmiştir.

1.1. Nevşehir

Görevi	İsmi
Reis	Müfti Efendi (Hacı Süleyman Vehbi)
Aza	Abdullah Efendi
Aza	Tahir Bey
Aza	Hacı Hamdi Efendi
Aza	Ali Mazhar Bey
Aza	Mehmed Efendi
Aza	Nafiz Efendi
Aza	İsmail Efendi

Tablo 1: Maârif Komisyonu 1899 (KVS¹ 1317: 284)

Görevi	İsmi
Reis	Ali Mazhar Bey
Aza	Ahmed Sabit Efendi
Aza	Mümtaz Efendi
Aza	Mehmed Efendi
Aza	Mehmed Efendi
Aza	VeliüddinEfendi
Aza	Süleyman Rüşdi Efendi
Aza	Mehmed Bey
Aza	Hayri Efendi
Aza	Mehmed Efendi

Tablo 2: Maârif Komisyonu 1902 (KVS 1322: 244)

¹ Konya Vilayeti Salnâmesi.

1.2. Ürgüp Kazası

Görevi	İsmi
Reis	Galib Efendi
Aza	Mustafa Rasih Efendi
Aza	Hüseyin Efendi
Aza	Ahmed Şükrü Bey
Aza	Ömer Sami Efendi
Aza	İvakim Efendi

Tablo 3: Maârif Komisyonu 1899 (KVS 1317: 305)

Görevi	İsmi
Reis Evvel	Kaymakam Efendi (Mehmed Tahir Efendi)
Aza	Ömer Efendi
Aza	Ali Efendi
Aza	Ali Rıza Efendi
Kâtip	Hüseyin Hüsnü Efendi

Tablo 4: Maârif Komisyonu 1902 (KVS 1322: 221)

1.3. Arapsun

Görevi	İsmi
Reis	Kaymakam Efendi (Hüseyin Rifat)
Aza	Mal Müdürü Efendi (Ali Rıza)
Aza	Müfti Efendi (Ahmed Nuri)
Aza	Eyüb Efendi
Aza	Hüseyin Efendi
Aza	Artin Efendi

Tablo 5: Maârif Komisyonu 1899 (KVS 1317: 310)

Görevi	İsmi
Reis	Eyüb Efendi

Aza	Müfti Nuri Efendi
Aza	Niyazi Efendi
Aza	Hüseyin Efendi
Aza	Mustafa Efendi
Katib	Mustafa Efendi

Tablo 6: Maârif Komisyonu 1902 (KVS 1322: 239)

1.4. Avanos

Görevi	İsmi
Reis	Müfti Efendi (Ahmed Hamdi)
Aza	Hasan Efendi
Aza	Tahir Efendi
Aza	Hacı Efendi
Katib	Salih Efendi

Tablo 7: Maârif Komisyonu 1900 (AVS2 1318: 246)

Görevi	İsmi
Reis	Müfti Efendi (Ahmed Rüşdi)
Aza	Hasan Efendi
Aza	Tahir Efendi
Aza	Hasan Efendi
Katib	Salih Efendi

Tablo 8: Maârif Komisyonu 1902 (AVS 1320: 240)

2. Okullar

Maârif Salnâmelerinde Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun Konya Vilayeti Niğde Sancağına bağlı kaza merkezleri olarak görülmekte olup; bu kazalarda yer alan Rüşdiye mekteplerinde bahsedilmektedir. Avanos ise Ankara Vilayeti Kırşehir Sancağına bağlı bir kaza merkezi olup; bu kazada yer alan İbtidâi Mektebi (Yatılı Bölümü) ile Rüşdiye Mektebine ait çok önemli kayıtlar yer almaktadır. Bu kayıtlarda Avanos'ta bahse konu olan okulların tesis tarihleri hakkında kayıtlar yer almaktadır.

² Ankara Vilayeti Salnâmesi

2.1. Nevşehir Kazası

2.1.1. Rüşdiye Mektebi

11 Şevval 1289/12 Aralık 1872 tarihinde Yusuf Efendi'nin Nevşehir Rüşdiye Mektebi rik'a muallimliğine atanma talep yazısında Nevşehir Rüşdiye Mektebinin bu tarihten 3 yıl önce açıldığı belirtilmektedir. Bu durumda Nevşehir Rüşdiye Mektebi 1286/1869 senesinde eğitim-öğretim faaliyetine başlamış olmalıdır (BOA, MF.MKT, 6/48, 11 Şevval 1289). Maârif Salnâmelerinde Nevşehir'de mevcut olan Rüşdiye mektebi ve öğrenci sayılarına ait bilgiler yer almaktadır. 1898-1901 yılları arasında Rüşdiye mektebinde görevli öğretmenler ve isimlerinde bir değişiklik olmamıştır (Tablo 9). 1903 senesinde ise görevli öğretmenlerin isimlerinde değişiklik meydana gelmiştir (Tablo 10).

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Mustafa Efendi
Muallim-i Sani	Mustafa Efendi
Muallim-i Salis	Muhiddin Efendi
Hüsnü Hat muallimi	Avni Efendi

Tablo 9: Nevşehir Rüşdiye Mektebi 1898-1901 (Maârif Salnâmesi (1316:1156; 1317:1356; 1318:1528;1319:837))

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Mustafa Şükrü Efendi
Muallim-i Sani	Mustafa Efendi
Muallim-i Salis	Ali
Hüsnü Hat muallimi	Mehmed

Tablo 10: Nevşehir Rüşdiye Mektebi 1903 (Maârif Salnâmesi 1321: 580)

Nevşehir Rüşdiye mektebinin 1898-1900 yılları arasında öğrenci sayısında bir değişiklik olmamıştır. Ancak 1901 ve 1903 yıllarında öğrenci sayısında düşüş görülmektedir. Hademe sayısında ise hiçbir değişiklik yoktur.

Yıl	Öğrenci Sayısı	Hademe Sayısı
1898	107	1
1899	107	1
1900	107	1
1901	78	1
1903	78	1

Tablo 10: Nevşehir Rüşdiye Mektebi Öğrenci sayıları (Maârif Salnâmesi (1316:1156; 1317:1356; 1318:1528;1319:837; 1321:580))

2.2. Ürgüp Kazası

2.2.1. Rüşdiye Mektebi

Ürgüp Rüşdiye mektebine ait ilk kayıtlar 1873 tarihine aittir. Rüşdiye Mektebi muallimliğine 24 Safer 1290/23 Nisan 1873 tarihinde Mustafa Asım Efendi tayin edilmiştir (BOA, İ.MVL., Dosya No:525, Gömlek No: 23560). Bu kayıt Rüşdiye mektebinin 1873 tarihinde eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamış olabileceğini düşündürmektedir. Maârif Salnâmelerinde Rüşdiye mektebine ait kayıtlar yer almaktadır. Bu kayıtlarda Ürgüp Rüşdiye mektebinde 1898-1901 yılları arasında görev yapan öğretmenlerin isimlerinin değişmediği görülmektedir (Tablo 11). 1903 senesinde ise değişikliklerin olduğu tespit edilmektedir (Tablo 12). Öğrenci sayıları 1898-1900 yılları arasında sabit kalırken; 1901 ve 1903 yıllarında azalmıştır. Görevli hademe sayısında bir değişiklik olmamıştır (Tablo 13).

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Mustafa Efendi
Muallim-i Sani	Ali Rıza Efendi
Muallim-i Salis	Mustafa Efendi
Hüsni Hat	Ali Rıza Efendi

Tablo 11: Ürgüp Rüşdiye Mektebi (1898-1901) (Maârif Salnâmesi (1316:1156; 1317:1357; 1318:1529;1319:833))

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Mustafa Rasih Efendi
Muallim-i Sani	Muhiddin Efendi
Muallim-i Salis	Mustafa Efendi
Hüsnü Hat	Muhiddin Efendi

Tablo 12: Ürgüp Rüşdiye Mektebi (1903)

(Maârif Salnâmesi 1321: 577)

Yıl	Öğrenci Sayısı	Hademe Sayısı
1898	107	1
1899	107	1
1900	107	1
1901	78	1
1903	78	1

Tablo 13: Ürgüp Rüşdiye Mektebi Öğrenci sayıları (Maârif Salnâmesi (1316:1156; 1317:1356; 1318:1529;1319:833; 1321:577))

2.3. Arapsun Kazası

2.3.1. Rüşdiye Mektebi

Arapsun Rüşdiye Mektebi muallimi Ahmed Said Efendi ile ilgili yapılan 17 Teşrinievvel 1304/29 Ekim 1888 tarihli bir yazışmada Rüşdiye Mektebinin bu tarihten sekiz sene evvel açıldığı bilgisi yer almaktadır (BOA, MF.MKT., 103/75, 17 Teşrinievvel 1304). Bu durumda Rüşdiye Mektebi 1880 tarihinde açılmış olmalıdır. Rüşdiye mektebine ait 16 Rabiulevvel 1306/20 Kasım 1888 tarihli diğer bir kayıtta Rüşdiye Mektebi muallimi Ahmed Said Efendi'nin kulakları sağır ve bu halinin tedrise mani olduğundan emekliye ayrılması hususu dile getirilmektedir (BOA, MF.MKT., Dosya No:103, Gömlek No: 75).

Maârif Salnâmelerinde ise Rüşdiye mektebinin öğretmenleri ve öğrenci sayılarına ait kıymetli malumatlar bulunmaktadır. Bu kayıtlarda Arapsun Rüşdiye mektebinin 1898-1900 yılları arasında görev yapan öğretmenlerin isimlerinin değişmediği görülmektedir (Tablo 14). 1901 ve 1903 senelerinde değişikliklerin olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 15). Öğrenci sayıları 1898-1900 yılları arasında sabit kalırken; 1901 ve 1903 yıllarında azalmıştır. Görevli hademe sayısında bir değişiklik olmamıştır (Tablo 13). Maârif Salnamelerinde Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun kazalarına ait Rüşdiye mektepleri dışındaki diğer okullar hakkında başka bir kayda tesadüf edilmemiştir.

Memuriyet	Esami	Rütbe	Tarihi
Muallimi Sani	Mustafa Efendi	Müderriis	11 Safer 1313
Hüsnü Hat muallimi	Naci Efendi		

Tablo 14: Arapsun Rüşdiye Mektebi (1898-1900) (Maârif Salnâmesi (1316:1156; 1317:1356; 1318:1528))

Memuriyet	Esami	Rütbe	Tarihi
Muallimi Evvel	Mustafa Nail'		11 Safer 1313
Hüsnü Hat muallimi	Naci Efendi		

Tablo 15: Arapsun Rüşdiye Mektebi (1901 ve 1903) (Maârif Salnâmesi (1319:836; 1321:579))

Yıl	Öğrenci Sayısı	Hademe Sayısı
1898	107	1
1899	107	1
1900	107	1
1901	78	1
1903	78	1

Tablo 16: Ürgüp Rüşdiye Mektebi Öğrenci sayıları (Maârif Salnâmesi (1316:1156; 1317:1357; 1318:1528;1319:836; 1321:579))

2.4. Avanos Kazası

2.4.1. İbtidâi Mektebi (Yatılı Bölümü)

Maârif Salnâmelerinde Avanos kazasında İbtidai Mektebinin yatılı bölümünün ahalinin yardımları sayesinde 1313/1895 tarihinde açıldığına dair bir kayıt yer almaktadır. Bu bilgi dışında görev yapan öğretmenler ve öğrenci sayılarına ait bir bilgi yer almamaktadır (Maârif Salnâmesi (1316:872-873; 1317:968-969; 1318:1076-1077;1319:385)).

2.4.2. Rüşdiye Mektebi

Maârif Salnâmelerinde Avanos Rüşdiye Mektebinin ahalinin yardımları sayesinde 1302/1884 senesinde tesis edildiği ve eğitim-öğretim faaliyetlerine başladığı belirtilmektedir (Maârif Salnâmesi (1316:872-873; 1317:968-969; 1318:1076-1077;1319:385)). Avanos Rüşdiye Mektebinin görevli öğretmenlerin isimlerine ait tablolar aşağıya çıkarılmıştır. Avanos Rüşdiye Mektebinin 1900 ve 1902 yıllarına ait öğretmen isimleri verilirken Ankara Vilayeti Salnamesinde yer alan kayırlarda tablo olarak eklenmiştir.

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Mustafa Efendi
Muallim-i Muavini	Yusuf Efendi
Hüsnü Hat	Yusuf Efendi

Tablo 17: Avanos Rüşdiye Mektebi (1898) (Maârif Salnâmesi 1316:854).

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Abdülvehab Efendi
Muallim-i Muavini	Yusuf Efendi
Hüsnü Hat	Vehbi Efendi

Tablo 18: Avanos Rüşdiye Mektebi (1899-1900) (Maârif Salnâmesi (1317:952; 1318:1060)).

1900 yılı Ankara Vilayeti Salnâmesinde Avanos Rüşdiye mektebinde görevli öğretmenler ve isimleri aynı tarihli Maârif Salnâmesindeki isimler ile örtüşmemektedir. Bu sebepten Ankara Vilayeti Salnâmesinde yer alan bilgiler aşağıdaki tablodadır (Tablo 19).

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Abdülvehab Efendi
Muallim-i Muavini	Yusuf Ziya Efendi
Rika' Muallimi	Yusuf Fehmi Efendi

Tablo 19: Avanos Rüşdiye Mektebi (1900) (AVS 1318: 246)

Avanos Rüşdiye Mektebinin 1901 ve 1903 yılına ait öğretmen isimleri Maârif Salnâmelerinde verilmiştir. 1902 yılına ait Maârif Salnâmesi olmadığından bu yıla ait bilgiler Ankara Vilayeti Salnâmesinde mevcut bilgiler ile tamamlanmıştır.

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Abdülvehab Efendi
Muallim-i Muavini	Yusuf Efendi
Hüsni Hat	Vehbi Efendi

Tablo 20: Avanos Rüşdiye Mektebi (1901) (Maârif Salnâmesi 1319:382).

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Abdülvehab Efendi
Muallim-i Sani	Yusuf Ziya Efendi
Rika' Muallimi	Yusuf Efendi
Bevab	Ahmed Efendi

Tablo 21: Avanos Rüşdiye Mektebi (1902) (AVS 1320: 340).

Memuriyet	Esami
Muallimi evvel	Abdülvehab Efendi
Muallim-i Muavini	Yusuf Efendi
Hüsnü Hat	Vehbi Efendi

Tablo 22: Avanos Rüşdiye Mektebi (1903) (Maârif Salnâmesi 1321:347).

Yıl	Öğrenci Sayısı	Hademe Sayısı
1898	107	1
1899	107	1
1900	107	1
1901	78	1
1903	78	1

Tablo 23: Avanos Rüşdiye Mektebi Öğrenci sayıları (Maârif Salnâmesi (1316:854; 1317:952; 1318:1060;1319:382; 1321:347))

3. Kütüphaneler

Maârif Salnâmelerinde 1900-1901 yıllarına ait Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun'da mevcut olan 6 kütüphaneden bahsedilmektedir. Söz konusu kütüphanelerin, kim tarafından kaç tarihinde kurulduğu ve kitap adedine ait ayrıntılar yer almaktadır. Ancak Ankara Vilayeti Kırşehir Sancağına bağlı bir kaza olan Avanos'a ait bir kütüphane kaydına rastlanılmamıştır.

Liva	Kaza	Kütüphanenin İsmi	Mahalli	Banisi	Kitap Adedi	Tarihi Tesisi
Niğde	Nevşehir	İbrahim Paşa	Bala Medresesi	İbrahim Paşa	187	1140
Niğde	Nevşehir	Besim ağa	Tahta Medresesi	Besim Ağa	180	1271

Niğde	Ürgüp	Kaleli Hüseyin Hüsnü Efendi	Defterdar Yahya Efendi Medresesi	Hüseyin Hüsnü Efendi	155	1273
Niğde	Ürgüp	Muhasib-i Sani Tahsin Ağa	Camii Kebir	Tahsin Ağa	315	1272
Niğde	Arapsun	Kurşunlu Kütüphanesi	Camii Cedid	Mehmed paşa	283	1194
Niğde	Arapsun	Orta Hisar Kütüphanesi	Karyede	Hüseyin Bey	120	1306

Tablo 24: Kütüphaneler (1900-1901) (Maârif Salnâmesi (1318:1532-1533; 1319:870-871)).

Kütüphanelerde en eskisinin Nevşehir’de İbrahim Paşa (Damat) tarafından 1140/1727 tarihinde tesis edilen Bala Medresesi’ndeki İbrahim Paşa Kütüphanesi olduğu görülmektedir. Kitap sayısı bakımında ise 315 adet kitap ile Ürgüp’te Tahsin Ağa tarafından 1272/1855 tarihinde tesis edilen Muhasib-i Sani Tahsin Ağa Kütüphanesidir.

4. Medreseler

Maârif Salnâmelerinde 1901 ve 1903 yıllarında Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun kazalarında ve bağlı kuralarında eğitim ve öğretim faaliyetini sürdüren 21 adet medrese ismi kaydedilmektedir (Tablo 25). Bu medreselerin 9’u Nevşehir, 10’u Ürgüp ve 2’si de Arapsun kazasındadır. Öğrenci sayısı bakımında bakıldığında ise Arapsun Saltuk Tekyesi’nde faaliyet Cedid Medresesi 150 öğrenci ile birinci sıradadır. Medreselerde toplam 1216 öğrenci eğitim-öğretim sürdürmektedir.

Kaza	Medresenin ismi	Mahali	Müdürrisi	Talebe	Medresenin Banisi
Nevşehir	Medrese-i Bala	Camii Cedid	Fahri Efendi	02	İbrahim Paşa
Nevşehir	Tahta	Camii Cedid	Süleyman Vehbi Efendi	10 6	İbrahim Paşa

Nevşehir	Pirizade Medresesi	Camii Cedid	Süleyman Vehbi Efendi	48	Hacı Ali Bey
Nevşehir	Orduoğlu	Camii Cedid	İsmail Efendi	12 8	Orduoğlu
Nevşehir	Kapucubaşı	Kapucubaşı	İsmail Efendi	56	Osman Ağa
Nevşehir	Köse Vâ'az	Gakrlı?	Hacı hamdi Efendi	14 4	Hasan Efendi
Nevşehir	Kasımzade	Herikli	Hacı İsmail Efendi	86	Ashab-ı hayr
Nevşehir	Fevziye	Baş Mahallesi	İbrahim Efendi	14	Ashab-ı hayr
Nevşehir	Hacı Zekerya	Merkez Kaza	Süleyman Efendi	79	Katib Mehmed Efendi
Ürgüp	Baltacızade	Merkez kaza	Tevfik Efendi	52	Mehmed Bey
Ürgüp	Hacı Ahmed	Merkez kaza	Mehmed Efendi	28	Yusuf Sadi Bey
Ürgüp	Yahya Efendi	Merkez kaza	Hacı Ali Efendi	16	Defterdar-ı Esbak Yahya Ef.
Ürgüp	Dağıstanlı	Merkez kaza	Hüseyin Efendi	18	Ahmed Efendi
Ürgüp	Bakkaloğlu	Merkez kaza	Abdullah Efendi	28	Ahali
Ürgüp	Çafer Efendi	Merkez kaza	Mustafa Efendi	9	Ahali
Ürgüp	Uçhisar	Merkez kurada	İsmail Efendi	41	Hacı Hüseyin Efendi
Ürgüp	Karacaviran	Merkez kurada	Hacı osman Efendi	22	Hacı Osman Efendi
Ürgüp	Başköy	Merkez kurada	Tevfik Efendi	22	Hacı Naim Efendi
Ürgüp	Mehmed Paşa	Ürgüp	Ahmed Nuri Efendi	35	Mehmed Paşa
Arapsun	Salandıra	Salandıra Mahallesi	Ahmed ve Fevzi Efendiler	32	Ahali
Arapsun	Cedid	Saltuk Tekyesi	Salim Efendi	15 0	Hacı Emin Efendi

Tablo 25: Medreseler (Maârif Salnâmesi

(1319:856-857; 1321:590-591))

5. Gayrimüslim Mektepler

Maârif Salnâmelerine göre 1898-1900 yılları arasında Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp'te toplam 17 adet gayrimüslim mektep tespit edilmiştir. Bu mekteplerin bir kısmının kuruluşunun oldukça eski olduğu belirtilmekte ise de tam olarak ne zaman kurulduklarının tespit etmek mümkün değildir. Kuruluş tarihi tespit edilebilen gayrimüslim mekteplerden en eskisi 1236/1820 tarihinde tesis edilen Nevşehir Rum Orta Mahalle mektebidir. Öğrenci sayısı bakımında ise en kalabalık 250 öğrenci ile 1264/1847 senesinde tesis edilen Nevşehir Rum Orta Mahalle mektebidir (Tablo: 26).

Kaza	Mekatibi n İsmi	Mektebin Mensup Olduğu cemaat	Namına Ruhsat Verilmiş olan Müdür- ü mesul	Mekte bin derece si	Talebe Adedi		Mekte bin tarihi Küşadı	Ruhsatna me Tarihi*
					Zük ur	ina s		
Nevşehir	Rum Orta Mahalle	Rum	Rum Patrikhanesi	Rüşdi	97	-	1236	1 Şubat 1309
Nevşehir	Rum Orta Mahalle	Rum	Rum Patrikhanesi	Rüşdi	250	-	1264	
Nevşehir	Orta Mahalle	Rum	Rum Patrikhanesi	İbtidâi	240	-	1264	
Nevşehir	Orta Mahalle	Rum	Rum Patrikhanesi	Rüşdi İnas	-	280	1281	
Nevşehir	Orta Mahalle	Rum	Rum Patrikhanesi	İbtidâi İnas	-	275	1281	
Nevşehir	Eneği Karyesi	Rum	Rum Patrikhanesi	İbtidâi	55 25	25 25	Kadim	(1898) (1899-1900)
Nevşehir	Melagubi Mektebi	Rum		Rüşdi	57 99	- -	Kadim	(1898) (1899-1900)
Nevşehir	Melagubi Mektebi	Rum		İbtidâi	99 75	14 4	Kadim	(1898) (1899-1900)

* Öğrenci sayılarında yıllara göre olan değişiklik () içerisinde gösterilmiştir.

						14 4		
Nevşehir	Cıvar-1 Zile	Rum		İbtidâî	96 79	34 34	Kadim	(1898- 1899 (1900))
Nevşehir	Develli Zile	Rum		İbtidâî	63	24	Kadim	
Nevşehir	Ermeni Mahallesi	Ermeni		İbtidâî	65	-	Kadim	
Nevşehir	Protestan	Protestan		İbtidâî	25	20	1309	11 Şubat 1309
Arapsun	Kasaba Mektebi	Rum	Rum Patrikhanesi	Rüşdi	50	-		
Arapsun	Kasaba Mektebi	Rum	Rum Patrikhanesi	İbtidâî	80	50	1300	
Arapsun	Sinason Mektebi	Rum	Rum Patrikhanesi	Rüşdi	100		1290	
Arapsun	Sinason Mektebi	Rum	Rum Patrikhanesi	İbtidâî	100	15 0	1290	
Ürgüp	Kapudanoğlu	Rum		İbtidâî, Rüşdi	-	-	Kadim	

Tablo 26: Gayrimüslim mektepler (1898-1900) (Maârif Salnâmesi (1316:1162-1165; 1317:1362-1365; 1318: 1354-1355))

1901 ve 1903 tarihli salnamelerde ise gayrimüslim mekteplerde sayı itibari ile azalma görülmektedir. Ayrıca mektep isimlerinin de büyük ölçüde değiştiği tespit edilmiştir. Bu tarihler arası Maârif Salnâmelerinde isimleri verilen gayrimüslim mektep sayısı 13'tür. Mekteplerin tesis tarihi olarak bilinmiyor veya eski olduğu belirtilmektedir. Sadece Ürgüp'te bulunan Protestan İnas mektebinin 1296/1878 tarihinde tesis edildiğine dair kayıt bulunmaktadır. Ayrıca öğrenci sayıları bakımından da bakıldığında 1898-1900 yıllarında toplam en fazla olduğu tarihte 2501 öğrenci kayıtlı iken 1901 ve 1903 yıllarında toplam 475 öğrenci kayıtlıdır (Tablo 27).

Kaza	Mekatibin İsmi	Mektebin Mensup Olduğu cemaat	Namına Ruhsat Verilmiş olan Müdür-ü mesul	Mektebin derecesi	Talebe Adedi		Mektebin Tarihi Küşadı	Ruhsatın ame Tarihi
					Zükür	inas		
Nevşehir	Melagubi Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi	40		Na malum	8 Eylül 1313
Ürgüp	Protestan İnas Mektebi	Protestan	Cemaat vaazı ³	İbtidai	40	25	1296	11 Şubat 1309
Nevşehir	Aybos Yorgi Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi	30		Kadime n	7 Şubat 1313
Nevşehir	Aybos Yorgi Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Sıbyan	40		Kadime n	7 Şubat 1313
Nevşehir	Panaya İnas Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi İbtidai		30	Kadime n	7 Şubat 1313
Nevşehir	Panaya İnas Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Sıbyan		30	Kadime n	7 Şubat 1313
Nevşehir	İvasıl Zükür Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi İbtidai	40		Na malum	7 Şubat 1313
Nevşehir	İvasıl İnas Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi		30	Na malum	7 Şubat 1313
Arapsun	Sinason Zükür Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Rüşdi İbtidai	40		Na malum	7 Şubat 1313
Arapsun	Sinason İnas Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	Sıbyan		30	Na malum	7 Şubat 1313
Arapsun	Sinason Zükür Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	İbtidai	35		Na malum	7 Şubat 1313
Ürgüp	Cemil Zükür Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	İbtidai	30		Na malum	7 Şubat 1313
Ürgüp	Cemil İnas Mektebi	Rum	Heyeti Ruhaniye	İbtidai		35	Na malum	7 Şubat 1313

Tablo 27: gayrimüslim Mektepler (1901, 1903) (Maârif Salnâmesi

(1319:866-867; 1321:595))

Maârif Salnâmelerinde Avanos kazasına ait gayrimüslim mekteplere ait bir bilgi ve kayda tesadüf edilmemiştir.

³ 1903 yılında Manokyarsihyan ismi yazılıdır. (*Maârif Salnâmesi*, 1321, s. 595).

SONUÇ

Maârif Salnâmelerine göre 1898-1903 yılları arasında Konya Vilayeti Niğde Sancağı'na bağlı Nevşehir, Ürgüp ve Arapsun (Gülşehir) kazaları ile Ankara Vilayeti Kırşehir Sancağına bağlı Avanos kazalarının eğitim-öğretim kurumları değerlendirilmiştir. Nevşehir, Ürgüp, Arapsun ve Avanos kazalarının Eğitim-Öğretim kurumları açısından oldukça iyi durumda olduğu ortaya konulmuştur. Kazaların Maârif Komisyonları ve görevlileri ilgili vilayetlerin salnamelerinden yararlanılarak tespit edilmiştir.

Nevşehir, Ürgüp, Arapsun ve Avanos kazalarında birer Rüşdiye mektebinin bulunduğu görülmektedir. Bu mekteplerden Nevşehir 1865, Ürgüp 1873 ve Avanos 1884 tarihinde tesis edilmiştir. Arapsun Rüşdiye mektebinin 1888 tarihinde önce tesis edildiği bilinmekle beraber tesis tarihi tam olarak tespit edilememiştir.

Maârif Salnâmelerine göre 1898-1903 yılları arasında Nevşehir'de 9, Ürgüp'te 10 ve Arapsun'da 2 medresenin eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Avanos kazasına ait bir medrese ismi salnamelerde yer almamaktadır.

Kütüphaneler konusunda ise yine aynı durum söz konusudur. Nevşehir'de 2, Ürgüp'te 2 ve Arapsun'da 2 olmak üzere toplam altı adet kütüphane ismi tespit edilmiştir. bunlardan en eskisi Nevşehir'de İbrahim Paşa (Damat) tarafından 1140/1727 tarihinde tesis edilen Bala Medresesi'ndeki İbrahim Paşa Kütüphanesi'dir.

Maârif Salnâmelerine göre 1898-1900 yılları arasında Nevşehir, Arapsun ve Ürgüp'te toplam 17 adet gayrimüslim mektep tespit edilirken bu sayının 1901 ve 1903 tarihli salnamelerde 13'e düştüğü görülmektedir. Bu durum öğrenci sayılarında da kendisini göstermektedir.

1898-1903 yılları arasında Nevşehir, Ürgüp, Avanos ve Arapsun kazalarının eğitim-öğretim kurumları bakımından oldukça iyi durumda olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv kaynakları

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, MF.MKT, 6/48, 11 Şevval 1289.

BOA, İ.MVL., Dosya No:525, Gömlek No: 23560.

BOA, MF.MKT., 103/75, 17 Teşrinievvel 1304.

BOA, MF.MKT., Dosya No:103, Gömlek No: 75.

II. Salnâmeler

a. Maârif Salnâmeleri

1316, 1317, 1318, 1319, 1321.

b. Vilayet Salnâmeleri

Konya

1317, 1322

Ankara

1318, 1320

III. Kitap ve Makaleler

AYDIN, Bilgin (2009), “Salnâme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 36, s. 51-54.

DUMAN, Hasan (2000), *Osmanlı Sâlnâmeleri ve Nevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu kataloğu*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

ERGİN, Osman (1977), *Türk Maârif Tarihi*, I-V, İstanbul.

GÖNCÜ, Alper (2015), *Anılarla Niğdeli Lütfi Soylu*, Tekten Matbaa Basın Yayın Ltd. Şti., Niğde.

GÜHER, Ebru (2014), “Maârif Salnâmeleri’ne Göre Cebel-i Bereket Sancağı’nda Eğitim-Öğretim (H. 1316-1321/M. 1898-1903)”, *Turkish Studies*, 9/4 (Spring), s. 457-466.

KARSANDIK, Özlem (2011), *Maârif Salnâmelerine Göre Adana Sancağı’nda Eğitim-Öğretim (H. 1316-1321/M.1898-1903)* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 50, Ankara, s. 151-169.

PAKALIN, Mehmed Zeki (1983), “Salnâme”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: 3, M.E.B. Yayınları, İstanbul.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KAPADOKYA TURİZM BÖLGESİ İLE İLGİLİ FARKINDALIK ARAŞTIRMASI

Arş. Gör. Nihan OZANSOY TUNÇDEMİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
nihanozansoy@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, dünyada benzerine az rastlanan coğrafik özellikleriyle Türkiye'nin önemli turizm bölgelerinden olan Kapadokya bölgesinde bulunmaktadır. Çalışmada Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencilerinin Kapadokya Bölgesi hakkındaki bilgileri, algıları ve farkındalıkları ortaya konmaya çalışılacaktır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne gelen öğrencilerin bölgenin kültürü ve tarihi hakkındaki bilgilerinin ve farkındalığının ne düzeyde olduğu ve öğrencilik yaşamları boyunca Kapadokya bölgesini ne kadar gezip tanıyabildikleri çalışmanın irdeledikleri arasındadır. Ayrıca öğrencilerin, bölgeyi tanıtmaya ve bölge hakkında farkındalığa sahip olma konusunda üniversiteden beklentileri de öğrenilmeye çalışılacaktır. Çalışma Fen-Edebiyat Fakültesi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri arasından rastgele örnekleme yöntemiyle seçilerek ve anket uygulaması yapılarak öğrencilerin Kapadokya Bölgesi ile ilgili farkındalıkları yanında şehir üniversite ortaklığı bağlamında öğrencilerin bölgeyle ne düzeyde bütünleşebildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm farkındalığı, üniversite öğrencileri, kapadokya

GİRİŞ

En genel anlamda bir nüfus hareketi olan turizm, insanların barış zamanında gerçekleştirdikleri en geniş kapsamlı yer değiştirme hareketi olarak anlaşılabilir. Turizm aynı zamanda bir ticari ve bunun ötesinde bir sosyal mübadele biçimidir (Tuna, 2006: 4).

Turizm modern toplum insanının başlıca boş zaman faaliyetlerinden birisidir. Modern toplum insanının fiilen üretim sürecinin dışında bulunduğu zaman diliminde, bulunduğu yerden başka bir yere gezip görme, dinlenme, eğlenme ve benzeri amaçlarla gitmesi olgusuna genel olarak turizm denmektedir (Tuna, 2006: 5). Bu anlamda turizm bir boş zaman etkinliğidir. Özellikle endüstri devrimiyle birlikte ortaya çıkan boş zaman kavramı, bireylerin çalışma zamanı dışında yapıp ettikleri sosyal ve kültürel faaliyetleri

kapsayan zaman olarak tanımlanabilir. Tuna'nın belirttiği gibi, ücretli hafta sonu izinleri ve yıllık izinler, endüstriyel toplumda günlük yaşamda, oldukça radikal değişikliklere yol açmıştır. Çalışma zamanıyla karşılaştırıldığında, insanların boş zamanı artmış, insanlar boş zamanlarını tatil, eğlence ve dinlenme amacıyla özgürce planlama olanağına kavuşmuştur (Tuna, 2006: 11). Turizm faaliyetleri ise boş zamanı değerlendirmek için tercih edilen aktivitelerden bir tanesidir. Sosyoloji alanında turizm faaliyetinin ekonomik ve teknik boyutundan ziyade sosyal ve kültürel boyutu ön plana çıkmaktadır. İnsanların turizm faaliyeti amacıyla yaşadığı yerden başka yerlere seyahat etmesi ve gittiği yerin sosyal ortamını ve kültürünü görüp, karşılıklı etkileşim içinde yaşanan interaktif bir etkinlik olma özelliği açısından turizm sosyolojide çalışma alanı haline gelmiştir.

Toplumsal bir olay ve olgu olarak turizm, bireysel düzeyde, birbirini hiç tanımayan iki insanın yüzyüze gelmesi ve etkileşime geçmesini ifade eder. Grup ve toplum düzeyinde gündeme geldiğinde ise iki farklı grup insanın, toplumun, ulusun, hatta daha geniş boyutta ele alındığında iki farklı kültürün biraraya gelmesi, teması geçmesi söz konusudur (Tuna, 2006: 6). Bu anlamda başta turizm amaçlı bir yer değiştirme olmasa da eğitim amaçlı olarak yaşadığı şehirden Nevşehir'e gelen üniversite öğrencilerinin Kapadokya bölgesi ile teması ve etkileşimi söz konusu olmaktadır. Bu etkileşimin seviyesi kişiden kişiye değişmekle birlikte çalışmada öğrencilerin Kapadokya bölgesi ile ilgili turizm faaliyetlerine ne kadar katılıp şehirle bütünleşebildikleri ve bu etkileşimin ne düzeyde olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasından rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve toplam 183 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anketler sınıf içinde öğrencilere dağıtılmış ve tek tek değil toplu şekilde doldurmaları istenmiştir. Öğrencilerin anketleri doldurduğu sırada gözlem yapılmış ve özellikle şimdiye kadar gezilip görülen müze ve ören yerleri sorusuna yanıt verirken tavırları ve arkadaşlarıyla iletişimlerini incelenmiştir. Daha sonra anketlerdeki veriler SPSS istatistik ve analiz programına girilmiş ve değerlendirme yapılmıştır. Açık uçlu sorular ise tek tek değerlendirilip kategorileştirilerek derlenmiş ve yorumlanmıştır. Çalışma, bütün öğrenciler üzerinde bir genelleme yapma iddiası taşımamakla birlikte öğrencilerin turizm farkındalığı, bölgeyi ne kadar tanıyıp tanımadıkları ve bölgeyle ne seviyede bütünleşebildikleri sorularına verdiği yanıtlarla ve ortaya koyduğu verilerle bize bir fikir vermesi açısından önemlidir.

SINIRLILIKLAR

Çalışmanın bütün üniversite öğrencilerini kapsamaması ve yalnızca Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasından seçilen öğrencilere uygulanması çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Zaman ve öğrencilerin tümüne ulaşabilme sıkıntısı sonucu çalışmanın evreni Fen-Edebiyat Fakültesi olarak belirlenmiş ve evren içinden seçilen örneklem doğrultusunda 183 öğrenciye anket uygulaması yapılmıştır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencilerinin Kapadokya bölgesi ile ilgili farkındalıkları ve bölge ile ne kadar bütünleşebildikleri konusunda bu çalışma bize bir fikir vermesi adına önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca Fen-Edebiyat Fakültesi ile diğer fakülte öğrencileri arasında geldikleri bölge ve sosyo-ekonomik seviye bakımından çok fazla farklılık olmadığından çalışmanın bütün üniversitede uygulanması sonuçları çok fazla değiştirmeyecektir. Yalnızca Turizm Fakültesi bu anlamda farklı bir sonuç verme potansiyeline sahiptir.

BULGULAR

Cinsiyet

	Frequency	Percent
Kadın	142	77,6
Erkek	41	22,4
Valid Total	183	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin, %77,6'sı kadın, %22,4'ü erkektir. Bu anlamda çalışmaya katılan kadınların oranı erkeklere göre bir hayli fazladır. Bunun sebebi Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin daha çok kız öğrencilerden oluşmuş olmasıdır. Ayrıca cinsiyet değişkeni bu çalışmanın kapsamı için belirgin bir farklılık oluşturabilme potansiyeline sahip değildir. Bu yüzden kadın ve erkek katılımcılarının sayısının eşit olmaması çalışmanın geçerliliğini zedelememektedir.

Bölüm

	Frequency	Percent
Valid	59	32,2
Sosyoloji	46	25,1
Tarih		
Türk Dili ve	40	21,9
Edebiyatı	38	20,8
Arkeoloji		
Total	183	100

Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasından rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen öğrencilerin %32,2'si Sosyoloji bölümü, %25,1'i Tarih bölümü, %21,9'u Türk Dili ve Edebiyatı bölümü ve %20,8'i ise Arkeoloji bölümü öğrencisidir.

Sınıf

	Frequency	Percent	
Valid	3. sınıf	104	56,8
	4. sınıf	79	43,2
	Total	183	100,0

Çalışmaya katılan öğrencilerin %56,8'i 3. sınıf öğrencisi iken %43,2'si 4. sınıf öğrencisidir. Çalışmaya yalnızca 3. ve 4. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. 1. ve 2. sınıf öğrencileri üniversiteye ve Nevşehir'e yeni geldikleri için bölge hakkında henüz yeterli bir fikirleri olmaması ya da bölgeyi yeterince tanıyıp gezememeleri olağan görülmektedir. Bu anlamda çalışmaya uzun süredir burada yaşayan ve bölgeye alışmış olan öğrencilerin dahil edilmesi uygun bulunmuştur.

Nevşehir'e gelmeden önce nerede yaşıyordunuz?

	Frequency	Percent
İç Anadolu Bölgesi	71	38,8
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	30	16,4
Akdeniz Bölgesi	24	13,1
Valid Karadeniz Bölgesi	14	7,7
Doğu Anadolu Bölgesi	15	8,2
Ege Bölgesi	11	6,0
Marmara Bölgesi	17	9,3
Total	182	99,5
Missing System	1	,5
Total	183	100,0

Öğrencilerin %38,8'i İç Anadolu Bölgesinden Nevşehir'e ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine gelmişlerdir. %16, 4'ü Güneydoğu Anadolu ve %13,1'i Akdeniz Bögesinden gelmektedirler. Daha sonraki gelinen bölgeler sırasıyla Marmara, Doğu Anadolu, Karadeniz ve Ege Bölgesidir. Öğrencilerin birçoğu Nevşehir'e yakın illerden ve bölgelerden gelmektedirler.

Nevşehir'de nerede ikamet ediyorsunuz?

	Frequency	Percent
Şehir içinde	179	97,8
Valid Diğer ilçelerde	4	2,2
Total	183	100,0

Öğrencilerin tamamına yakını şehir içinde ve üniversiteye yakın semtlerde ikamet etmektedirler. Bu anlamda bölgeyi gezip tanımak için ikamet edilen yer konusunda öğrenciler arasında avantaj olup olmaması açısından bir farklılık görülmemektedir.

Daha önce Kapadokya bölgesini görmeye gelmiş miydiniz?

	Frequency	Percent
Evet, gelmiştim	42	23,0
Hayır, üniversiteyi kazanınca ilk kez	135	73,8
Valid geldim		
Zaten burada yaşıyordum	6	3,3
Total	183	100,0

Çalışmaya katılan öğrencilerin %73,8'i üniversiteyi kazandığında ilk defa bölgeye gelmişlerdir. Yalnızca %23'ü üniversiteyi kazanmadan önce bölgeyi görmek için gelmişlerdir. Katılanların %3,3'ü ise Nevşehir'de yaşayanlardan oluşmaktadır. Öğrencilerin bir çoğunun ilk kez, üniversiteyi kazandıktan sonra bölgeye gelmesi, çalışmaya katılan öğrencilerin birçoğunun gelmeden önce bölge hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığını bize göstermektedir.

Kapadokya Bölgesi hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyorsunuz?

	Frequency	Percent
Yeterli bilgiye sahibim	64	35,0
Biraz bilgi sahibiyim	90	49,2
Valid Az bilgiye sahibim	26	14,2
Hiç bilgiye sahip değilim	3	1,6
Total	183	100,0

Öğrencilerin Kapadokya bölgesi hakkında ne kadar bilgi sahipleri olduklarını düşündüklerini sorduğumuzda, katılanların %35'i yeterli bilgiye sahip olduklarını düşündüklerini söylemişlerdir. Çalışmaya katılanların neredeyse yarısı ise biraz bilgi sahibi olduklarını düşünmektedirler. % 14,2'si ise az bilgi sahibi olduklarını düşünmektedirler. Bu bağlanma katılanların yarısından fazlası biraz ve az bilgiye sahip olduğunu dile getirmiştir. En az üç ve dört yıldır bölgede yaşayan öğrencilerin kendilerini

bölge hakkında yeterli oranda bilgi sahibi hissetmemesi sonucunda öğrencilerin bölgeyle tam olarak bütünleşemediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Üniversiteyi seçmenizde Kapadokya'nın turizm bölgesi olmasının etkisi oldu mu?

	Frequency	Percent	
Valid	Etkisi oldu	32	17,5
	Biraz etkisi oldu	45	24,6
	Hiç etkisi olmadı	105	57,4
Total		182	99,5
Missing	System	1	,5
	Total	183	100,0

Katılımcıların %57,4'ü üniversiteyi seçmelerinde Kapadokya'nın turizm bölgesi olmasının hiç etkisi olmadığını dile getirmişlerdir. Yalnızca %17,5'i etkisi olduğunu dile getirmiştir. Bu veriler öğrencilerin, üniversite ve bölge arasında doğrudan bir bağlantı kurmadığı sonucuna bizi götürmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası bölgenin turistik özellikleriyle üniversite tercihi arasında bir bağlantı kurmamışlardır. Öğrenciler arasında üniversite tercihi konusunda seçilen şehrin sosyal, kültürel ortamı ve olanakları zaman zaman kriter olabilmektedir. Bu anlamda öğrencilerin %42,1'i üniversiteyi tercih etmelerinde bölgenin turizm özelliğinin etkisi olduğunu dile getirmiştir.

Kapadokya bölgesini yeterince gezdiğinizizi düşünüyor musunuz?

	Frequency	Percent	
Valid	Evet, yeterince gezebildim	50	27,3
	Biraz gezebildim	91	49,7
	Çok fazla gezemedim	42	23,0
	Total	183	100,0

“Kapadokya bölgesini yeterince gezdiğinizizi düşünüyor musunuz?” sorusuna çalışmaya katılan öğrencilerin yalnızca %27,3'ü yeterince gezdiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların yarıya yakını biraz gezebildiğini, %23'ü ise çok fazla gezemediğini dile

getirmiştir. “**Şimdiye kadar hangi ilçeleri gezdiniz?**” sorusuna katılımcıların neredeyse hepsi Kapadokya bölgesinin başlıca ilçe ve beldeleri olan Avanos, Ürgüp ve Göreme seçeneklerini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %50’si ise Ortahisar ve Uçhisar seçeneklerini de ek olarak işaretlemiştir. 37 kişi İbrahimpaşa seçeneğini de ayrıca işaretlemiştir. Bu anlamda öğrencilerin çoğunluğu şehir merkezi dışındaki popüler ilçe ve beldeleri gezmiş olduklarını dile getirmektedirler. Ancak açık uçlu bırakılan diğer seçeneğe yalnızca 22 kişi gittikleri diğer ilçe ve beldelerin adlarını yazmışlardır. Çavuşin, Mustafapaşa, Derinkuyu gibi seçeneklerde olmayan yerleşimleri çok az sayıda katılımcı “diğer” seçeneğine eklemiştir.

Turistik gezilere aylık ne kadar para ayırıyorsunuz?

	Frequency	Percent
Özellikle ayırmıyorum	93	50,8
50 TL ve daha az	52	28,4
Valid 50 ve 100 TL arası	19	10,4
100 TL den fazla	19	10,4
Total	183	100,0

Öğrencilerin %50,8’i bölge ile ilgili turistik gezilere özellikle para ayırmadığını dile getirmiştir. %28,4’ü ise 50 TL ve daha az bir miktar para ayırdıklarını söylemişler, %10,4’ü ise 50-100 TL arası ve 100 TL üzeri ayırdıklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilik hayatının çoğunlukla ekonomik anlamda çok rahat geçmediği bilinen bir gerçektir. Ancak yine de öğrencilerin sosyalleşmek adına yaptıkları faaliyetler ve harcadıkları para göz önüne alındığında, yarısından fazlasının turistik faaliyetlere para ayırmadığı ve bu anlamda bölgeyi tanımak anlamında etkinlikleri tercih etmedikleri söylenebilir. **“Boş zamanlarınızda neler yapıyorsunuz?”** sorusuna katılımcıların %38,7’si (71 kişi) “arkadaşlarla vakit geçiriyorum”, “arkadaşlarla kafelere, alışveriş merkezine gidiyorum” gibi yanıtlar vermişlerdir. %22,9’u (42 kişi) ise Avanos, Göreme gibi “ilçeleri geziyorum” yanıtını vermişlerdir. İlçelerde de yine arkadaşlarıyla kafelerde vakit geçirdiklerini dile getirmişlerdir. %21,8’i (40 kişi) “ders çalışıyorum”, “kitap okuyorum” gibi yanıtlar vermişlerdir. %8,1’i ise (15 kişi) “film izliyorum, sinemaya gidiyorum” yanıtını vermiştir. Bunların dışında katılımcıların yalnızca %13,6’sı (25 kişi) Kapadokya bölgesinde genel olarak yapılan turistik faaliyetleri yazmışlardır.

“Turistik bölgeleri gezmek”, “vadi yürüyüşü yapmak”, “bisiklete binmek”, “fotoğraf çekmek” gibi yanıtlar vermişlerdir. Bu anlamda öğrencilerin boş zamanlarında bölgeyle ilgili turistik faaliyetlerde bulunmaktan ziyade şehirde veya ilçelerde ardaşlarıyla kafelerde ve sosyal ortamlarda vakit geçirdikleri söylenebilir.

“Şimdiye kadar hangi ören yerleri ve müzeleri gezdiniz?” sorusu ise tamamen açık uçlu bırakılmış ve seçenek sunulmadan öğrencilerin gezdikleri yerlerin adlarını yazmaları istenmiştir. Katılımcıların %14,7’si (27 kişi) bu soruya “hiç gezmedim” yanıtını vermiştir. Bu oran az görünse de 3-4 yıldır Nevşehir’de yaşayan bir öğrencinin hiçbir müze ve ören yerini görmemiş olması beklenen bir durum değildir. %37,7’si ise bölgede çok popüler olan Göreme Açık hava Müzesini gezdiğini belirtmiştir. Nevşehir Müzesi’ni gezdiğini belirtilen katılımcıların oranı ise %11,4’tür. bu öğrenciler daha çok Arkeoloji bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır. Meslekleri gereği arkeoloji bölümü öğrencileri diğer bölümlerin öğrencilerine göre turistik bölgeleri daha çok gezip görmüşlerdir. Katılımcıların %9,2’si (17 kişi) Derinkuyu Yeraltı Şehri ve Güvercinlik Vadisini gezdiklerini belirtmişler, %8,7’si (16 kişi) ise Güray Sermaik Müzesini gezdiğini belirtmiştir. Bunların dışında yalnızca 8 kişi Uçhisar Kalesini, 6 kişi Zelve Açık hava Müzesini, 9 kişi Asmalı Konağı, 7 kişi Kaymaklı’yı, 6 kişi Hacı Bektaş Müzesini ve 4 kişi Paşabağlarını gezip gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %15,8’i soruyu yanıtlamamıştır. Öğrencilerden gezdikleri müze ve ören yerlerinin isimleri yazılması istendiğinde aslında bölge ile ilgili farkındalıklarının çok gelişmemiş olduğu sonucu çıkartılabilmektedir.

Kapadokya Bölgesini gezmek için şehirdeki olanaklar sizce uygun mu?

	Frequency	Percent
Valid	Gayet uygun	36 19,7
	Biraz uygun	97 53,0
	Hiç uygun değil	48 26,2
	Total	181 98,9
Missing	System	2 1,1
Total	183	100,0

Öğrencilerin %53'ü bölgeyi gezmek için olanakların biraz uygun olduğunu dile getirmişlerdir. %26,2'si ise olanakların hiç uygun olmadığını söylemişlerdir. Yalnızca %19,7'si olanakların gayet uygun olduğunu dile getirmiştir. Öğrencilerin ekonomik anlamda olanaklarının çoğunlukla kısıtlı olduğunu düşünecek olursak şehir içinden ilçelere ulaşım veya müze, ören yerleri giriş ücretlerinin öğrencilerin çoğunluğu tarafından çok uygun bulunmadığı görülmektedir.

Üniversitenin Kapadokya bölgesini tanımanızda etkisi oldu mu?

		Frequency	Percent
Valid	Çok etkisi oldu	64	35,0
	Biraz etkisi oldu	75	41,0
	Hiç etkisi olmadı	43	23,5
Total		182	99,5
Missing	System	1	,5
Total		183	100,0

Çalışmaya katılan öğrencilerin birçoğu üniversitenin, Kapadokya bölgesini tanımlarında etkisi olduğunu dile getirmişlerdir. %41'i biraz etkisi olduğunu, %35'i ise çok etkisi olduğunu söylemiştir. Öğrencilerin çoğunluğunun üniversiteyi kazanmadan önce bölgeye gelmemiş olduklarını da göz önünde bulundurursak, üniversitenin öğrenciler üzerinde bölgenin tanınması konusunda olumlu bir etkisi olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Geçtiğimiz senelerde üniversitenin düzenlediği oryantasyon gezisine katıldınız mı?

		Frequency	Percent
Valid	Evet, katıldım	31	16,9
	Hayır, katılmadım	152	83,1
Total		183	100,0

Geçtiğimiz senelerde dönem başlarında düzenlenen oryantasyon gezisine, çalışmaya katılan öğrencilerin %83,1'i gibi büyük çoğunluğu katılmadıklarını dile getirmişlerdir. Üniversitenin, öğrencilerin bölgeyi tanınmasındaki olumlu etkisinin, oryantasyon gezisi kapsamında olmadığı görülmektedir.

SONUÇ

Elde edilen bütün verileri genel olarak değerlendirmek gerekirse, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine gelen öğrencilerin, üniversitenin bulunduğu Kapadokya bölgesiyle tam anlamıyla etkileşim içinde olmadığı ve öğrencilerin boş zamanlarını turizm faaliyetlerinden ziyade gençler arasında popüler olan başka etkinliklerle geçirdikleri görülmektedir. Bölgede en az üç ya da dört yıldır yaşayan katılımcıların yarısından çoğunun bölge ile ilgili biraz veya az bilgi sahibi olduğunu düşünmesi, aynı şekilde yarısından fazlasının bölgeyi yeterince gezebildiğini düşünmemesi, öğrencilerin Kapadokya bölgesini tanıma ve bölge ile etkileşim kurma noktasında çok ilerleyemediklerini göstermektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu bölgeye ilk defa üniversiteyi kazanınca gelmiştir. Bu anlamda bölgeyi tanımada üniversitenin olumlu etkisinin olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğunun, ilk defa üniversiteyi kazanarak bölgeye gelmesi ve üniversiteyi seçmelerinde bölgenin turizm özelliklerinin etkisinin olmadığını düşünmesi açısından baktığımızda, üniversitenin bölgenin tanıtılması ve bölge ile etkileşim konusunda olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu, üniversitenin Kapadokya bölgesini tanımalarında biraz ve çok etkisi olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında öğrenciler, bölgenin tanıtılması konusunda üniversitenin daha aktif bir rol üstlenmesini istemektedir.

KAYNAKÇA

Tuna, Muammer, (2006), Turizm Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN GENEL SAĞLIK DURUMLARI VE BUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER İLE İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Nilay TURAÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
nilay@nevsehir.edu.tr

ÖZET

GİRİŞ: Her geçen yıl ülkemize eğitim amacıyla gelen öğrenci sayısının artması beraberinde bazı sorunları getirmektedir. Yabancı uyruklu öğrenciler sosyo-kültürel, ekonomik sorunlarla birlikte sağlık sorunları da yaşayabilmektedirler. Bu nedenle sağlık hizmetlerinin planlanmasında yerli halkla birlikte yurt dışından eğitim amacıyla ülkemize gelen bireylerde görülen sağlık problemleri ve risklerinin belirlenmesi önemlidir.

AMAÇ: Araştırma, yabancı uyruklu öğrencilerin sağlık durumlarını ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

YÖNTEM: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında öğrenim görmekte olan ve 12 farklı ülkeden gelen 157 yabancı uyruklu öğrencileri araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Veri toplamada araştırmacı tarafından geliştirilen 25 soruluk anket formu ve Genel Sağlık Anketi (GSA 12) formu kullanılmıştır. Toplanan veriler, SPSS 21.0 paket programı kullanılarak Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

BULGULAR: Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 22, %52'si erkek, %63'nün gelir düzeyi orta, % 65'nin sağlık güvencesi yok, %58'inin okul başarısı sınıf ortalaması düzeyindedir. Öğrencilerin % 85'i Nevşehir'de çalışma izinlerinin olmaması ve maddi yetersizlik gibi sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin GSA12 puan ortalaması 2.04 olarak bulunmuştur. Bu puan ortalaması orta düzey risk olduğunu göstermektedir. GSA12 puan ortalaması ile öğrencilerin gelir durumları, sınıf düzeyi, gelir durumu ve okul başarıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$).

SONUÇ: Nevşehir'de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin genel sağlık durumları yönünden riskli oldukları saptanmış ve sağlık eğitimi almak istedikleri belirlenen beslenme, sağlıklı yaşam, ilk yardım ve stres yönetimi gibi konularda koruyucu sağlık hizmeti verilmesi planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Uyruklu, Yabancı Uyruklu Öğrenci, Sağlık, Genel Sağlık Durum

1. GİRİŞ

Türkiye yıllardır yabancı ülkelere öğrenci gönderen bir ülke konumundayken, son yıllarda binlerce yabancı uyruklu öğrenci Türk üniversitelerinde öğrenim görmeye başlamıştır. Küreselleşen dünyada ekonomik alandaki ortak pazar arayışının eğitim alanına da yayıldığı görülmektedir. Yabancı uyruklu öğrencilerin dolaşımı bu pazarın önemli bir ayağını oluşturmaktadır (Şahin 2014:88). Uluslararası öğrenci hareketliliğinin büyük bir kısmı gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş öğrencilere doğru olduğu söylenebilir (Kumar, 2008'den aktaran Paksoy 2012:86). Yabancı bir ülkede eğitim görmek uluslararası ekonominin gelişen bir sektörü olarak ön plana çıkmaktadır. Temel olarak öğrencilerin daha iyi fırsatlar yakalamak ve iyi bir eğitim görmek için Amerika Avrupa, Japonya gibi gelişmiş ülkeleri tercih ettikleri görülmektedir. Yabancı öğrenci pazarından daha geniş pay almak için ülkeler birbirleriyle yarayış içerisinde bulunmaktadırlar (Kumar 2008:35). Her geçen yıl ülkemize eğitim amacıyla gelen öğrenci sayısı artmaktadır. YÖK raporuna göre (2015) 49 bin 635'ini erkek, 22 bin 543'ü ise kız olmak üzere 72.178 yabancı uyruklu öğrenci öğrenim görmek amacıyla ülkemize gelmiştir. 240 ülkeden öğrenci bulunan Türkiye'ye, en çok 10 bin 638 öğrenciyle Azerbaycan'dan ve 9 bin 92 ile Türkmenistan'dan öğrenci gelmiştir. Yabancı uyruklu öğrenci sayısının artması beraberinde bazı sorunları getirmektedir. Ülkemizin geleceği ve sürekliliği için genç grubu iyi yetiştirilmek ve sorunlarına eğilmek büyük önem taşımaktadır. Yapılan bir çok araştırmada yabancı uyruklu öğrencilerin uyum sorunu yaşadıkları, bu durumun akademik başarılarını etkilediği, farklı kültürle karşılaşmaktan dolayı stres yaşadıkları, dil problemi ve maddi sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir (Allaberdiev 2007,Güçlü 1996:107, Yiğit 2012:324, Özbay 1996:233). Yabancı uyruklu öğrencilerin sırası ile benlik, aile, gelecek, sağlık ve arkadaşlık ile ilgili konularda sorunlar yaşadığını saptanmıştır (Ercan 2001'den aktaran Kıroğlu 2010:27) Yabancı uyruklu öğrenciler sosyal-kültürel, ekonomik sorunlarla birlikte sağlık sorunları da yaşayabilmektedirler. (Kıroğlu 2010:33, Baykan 2002:795). Üniversite yaşamı da gençliğin yaşamında önemli değişmelerin yaşandığı adölesan dönemine denk geldiği için, üniversite öğrencisi ruhsal hastalıklar yönünden riskli grupta yer almaktadır. Üniversite öğrencisinin ruhsal durumunda görülen değişiklikler, yetersizlikler ve depresif ruh hali zaman zaman ortaya çıkan ve sağlıklı bir bireyde görülebilen belirtiler olabilir. Bu değişikliklerin gencin ilişkilerini, performansını ve uyumunu bozacak şekilde artması ve uzun sürmesi önemli olup, bu konuda gözlem ve araştırmaların sürdürülmesi gerekir.

Öğrencinin eğitim sürecindeki güçlükler, yaşadığı travmatik olaylar, insan ilişkilerindeki zorlanmaları gerekli önlemler alınmadığı zaman hastalık tablosunun oluşmasına neden olabilir (Öztürk 2007:59).

1.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sağlık hizmetlerinin planlanmasında yerli halkla birlikte yurt dışından eğitim amacıyla ülkemize gelen bireylerde görülen sağlık problemleri ve risklerinin belirlenmesi önemlidir. Araştırma, yabancı uyruklu öğrencilerin sağlık durumlarını ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

1.2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında öğrenim görmekte olan 205 yabancı uyruklu öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada evrene ulaşmak hedeflendiğinden, örneklem seçimi yapılmamıştır.

Araştırmaya katılmayı kabul eden 12 Farklı ülkeden gelen 157 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

1.2.2.Veri Toplama Araçları

Veri toplamada araştırmacı tarafından literatür taranarak hazırlanan 25 soruluk anket formu ve Genel Sağlık Anketi (GSA12) formu kullanılmıştır. Türkçe'ye çevrilerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Kılıç (1996) tarafından yapılmıştır. Geçerlilik güvenilirlik duyarlılığının 0.74, özgüllüğünün 0.84 olduğu gösterilmiştir. Bu çalışma için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0.84 dür. GSA 12 anketinde her soru dört seçeneklidir

(1.Hiç olmuyor, 2. Her zamanki kadar, 3. Her zamankinden sık, 4. Çok sık).

Puanlamada likert tipi kodlama yapılabileceği gibi ilk iki seçeneğe "0", son iki çeneğe "1" puan verilerek değerlendirilebilir. Bu çalışmada ikinci puanlama şekli kullanılmıştır. Alınabilecek en yüksek puan "12" ve en düşük puan "0"dır.

Ölçekten 4 ve daha fazla puan alanlar genel sağlık durumu yönünden "yüksek", 2-3 puan alanlar "orta", 2'den daha az puan alanlar ise "düşük" riskli grup olarak değerlendirilmektedir.

1.2.3.Araştırmanın Uygulanması

Araştırmanın yapıldığı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden yazılı izin ve etik kurul onayı alındıktan sonra araştırma uygulamaya başlanmıştır.

Uygulamaya başlamadan önce örneklem dışında tutulan 10 öğrenci ile ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonucunda öğrencilerden gelen geri bildirimler doğrultusunda soruların anlaşılabilirliği yeniden değerlendirilerek anket formu düzenlenmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan tüm öğrencilere, araştırmanın amacı, önemi ve nasıl yapılacağı hakkında bilgi verildikten sonra yüz yüze görüşme yöntemiyle veriler toplanmıştır.

1.2.4.Araştırmanın Etik Yönü

Veri formlarının uygulanması için Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Etik Kurulu'ndan yazılı onay alınmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere bilgilendirme yapılarak onamları sözlü olarak alınmıştır.

2.VERİLERİN ANALİZİ

Öğrencilerden toplanan veriler, SPSS 21.0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Sosyodemografik veriler için sayı ve yüzde testi, GSA 12 Puanı ile değişkenler arasındaki ilişkinin analizi için ise Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Bütün veriler %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

3.BULGULAR VE YORUM

Tablo 5.1. Öğrencilerin sosyo-demografik Özellikleri

Öğrencilerin Sosyo-demografik özellikleri	Yüzde
Öğrencilerin Cinsiyeti	
Erkek	52
Kız	48
Öğrencilerin Gelir Durumu	
Gelir durumu düşük	17
Gelir durumu orta	63
Gelir durumu yüksek	20
Öğrencilerin Sağlık Güvencesi	

Sağlık güvencesi var	35
Sağlık güvencesi yok	65
Öğrencilerin Akademik Başarısı	
Sınıf ortalamasının altında	25
Sınıf ortalamasında	58
Sınıf ortalamasının üstünde	17
Öğrencilerin Nevşehir’de en çok yaşadıkları sorun	
Çalışma izninin olmaması ve maddi yetersizlik	85
Diğer	15
Öğrencilerin en sık yaşadıkları sağlık problemleri	
Baş ağrısı	42
Dermal problemler	23
Konstipasyon	12
Sinüzit	9
Diğer	14
Öğrencilerin Madde kullanma durumları	
Madde kullanmıyor	69
Sigara kullanımı	22
Alkol kullanımı	9

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 22, %52’si erkek, %63’nün gelir düzeyi orta, % 65’nin sağlık güvencesi yok, %58’inin okul başarısı sınıf ortalaması düzeyindedir. Öğrencilerin % 85’i Nevşehir’de çalışma izinlerinin olmaması ve maddi yetersizlik gibi sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin en çok baş ağrısı ve dermal problem yaşadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin %69’unun ise herhangi bir madde kullanmadığı saptanmıştır. Öğrencilerin GSA12 puan ortalaması 2.04 olarak bulunmuştur. Bu puan ortalaması orta düzey risk olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin GSA12 puan ortalaması 2.04 olarak bulunmuştur. Bu puan ortalaması orta düzey risk olduğunu göstermektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin engeli ile karşılaşmaları, sağlık sigortasına sahip olmamaları, geleneksel yaşam kalıplarına sahip olmaları, sosyal ve psikolojik stres gibi

faktörlerin göç edenlerin sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.(Seviğ 2012:63, Babadağ 2014:630)

GSA12 puan ortalaması ile öğrencilerin, yaş, sınıf düzeyi, Nevşehir’de yaşadıkları sorunlar, gelir düzeyi, madde kullanımı ve okul başarıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 5.2. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre GSA12 Puan Ortalamaları

Sınıf Düzeyi	GSA-12	Anlamlılık
1.Sınıf	4.00	p: 0.000
2. Sınıf	2.50	
3. Sınıf	1.98	
4. Sınıf	3.59	

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre GSA12 puan ortalamalarına bakıldığı zaman, birinci ve dördüncü sınıftaki öğrencilerin GSA12 puanları daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin sınıf düzeyleri ile GSA12 puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$).

Öğrencilerin eğitimlerinin ilk yılında buldukları ülkeye, kültüre, üniversiteye, bölümüne uyum sağlamaya çalışmaları ve dördüncü sınıfta da mezuniyet sıkıntısı ve gelecek kaygısı yaşamaları genel sağlık durumlarını etkileyen faktörler olarak düşünülmektedir.

Tablo 5.3. Öğrencilerin Gelir Durumlarına Göre GSA12 Puan Ortalamaları

Gelir Durumu	GSA-12	Anlamlılık
Gelir durumu düşük	2.82	p: 0.003
Gelir durumu orta	1.98	
Gelir durumu yüksek	1.80	

Öğrencilerin gelir durumlarına göre GSA12 puan ortalamalarına bakıldığında gelir durumu düşük olan öğrencilerin GSA12 puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin gelir durumları ile GSA12 puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Yapılan birçok çalışmada sosyoekonomik düzeyi düşük olan öğrencilerde daha yüksek oranda depresif belirti gözlemlendiği bildirilmektedir.

Ekonomik sıkıntı öğrenciler için tek başına aşmakta zorlanacağı bir sorundur. Öğrencilerin okul ile ilgili ve kişisel gereksinimlerine yönelik masraflarını karşılayacak ekonomik güce sahip olmaması, çaresizlik yaşamasına, engellenme duygusu gelişimine, mutsuz hissetmesine ve sonuç olarak ruhsal sorunların oluşmasına yol açabileceğini düşündürür. Maddiyatın tüm yaşamı etkilemesinden dolayı bu durum öğrencilerin derslerine de yansımaktadır. Derslere ve sosyal faaliyetlere katılmadıkları için akademik başarıları ve sosyokültürel uyumları olumsuz etkilenmektedir (Gür 2012:103)

Tablo 5. 4. Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine Göre GSA12 Puan Ortalamaları

Akademik Başarı Düzeyi	GSA-12	Anlamlılık
Sınıf ortalamasının altında	2.80	p: 0.001
Sınıf ortalamasında	2.10	
Sınıf ortalamasının üstünde	1.00	

Öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ile GSA12 puan ortalamalarına bakıldığında akademik başarı düzeyi azaldıkça GSA12 puanlarının arttığı belirlenmiştir. Öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ile GSA12 puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$).Yapılan çalışmalara göre öğrencilerin uyum problemleri okul başarısında düşmeye yol açabileceği gibi, sonrasında suça yönelme ve madde kullanımı ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin okuldaki başarısını onların dersteki etkileşimi ve ders öğretim elemanı ile ilişkileri önemli ölçüde etkiler. Yabancı kökenli olmanın getirdiği çekingenlik öğrencinin dersteki sözlü katılımını olumsuz olarak etkilemektedir. Derse katılımın yetersiz olması, öğrencinin bilgi düzeyinden değil, yanlış anlaşılmaktan dolayı düşebileceği durumdan çekinmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak dersteki notu düşmektedir. Ayrıca kimi öğretmenlerin, farklı bir kültür

çevresinden gelen bu öğrencilerin içinde buldukları sorunları yeterince bilmemeleri ya da anlayamamaları da bazı sorunlara neden olabilmektedir (Çelik 2013: 49)

Tablo 5.5. Öğrencilerin Madde Kullanımlarına Göre GSA12 Puan Ortalamaları

Madde Kullanım Durumu	GSA-12	Anlamlılık
Madde kullanımı yok	1.54	p: 0.000
Madde kullanımı var	3.78	

Öğrencilerin madde kullanma durumlarına göre GSA12 puan ortalamalarına bakıldığında madde kullanımı olan öğrencilerin GSA12 puan ortalamaları da yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin madde kullanım durumları ile GSA12 puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Öğrencilerin sorunlarla başa çıkmakta yetersiz kalması, aile ve arkadaşlar ile yaşanan sorunlar ve uyum problemleri zararlı alışkanlıklara zemin hazırlayabilen nedenlerdendir (Tomar 1997:8).

Yapılan benzer bir çalışmada da halen sigarayı hiç denememiş öğrencilerin GSA-12 puanı düşük bulunurken, alkol kullanan öğrencilerin puanlarının yükseldiği belirlenmiştir (Velipaşaoğlu 2004)

Bu sonuçlar öğrencilerin sıkıntılarını hafifletmek, sorunları ile daha rahat başa çıkabilmek amacıyla sigara, alkol gibi maddelere yöneldiğini gösterebilir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Nevşehir’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin genel sağlık durumları yönünden orta düzey riskli oldukları saptanmıştır.

Öncelikle üniversitelerin yabancı uyruklu öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara duyarlı olmaları gerekmektedir.

Öğrencilerin uyumlarını kolaylaştıracak olan danışmanlık faaliyetlerine daha fazla önem verilmelidir.

Öğrencilerin sağlık eğitimi almak istedikleri belirlenen beslenme, sağlıklı yaşam, ilk yardım ve stres yönetimi gibi konularda koruyucu sağlık hizmeti verilmelidir.

Birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin GSA puanları yüksek olduğundan, birinci sınıf öğrencilerine uyum, dördüncü sınıf öğrencilerine mezuniyete hazırlığa yönelik eğitim ve adaptasyon programlarının yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Allaberdiyev, P. (2007). Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye`ye Yüksek Öğrenim Görmeye Gelen Öğrencilerin Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Babadağ B, Çulha İ, Köşgeroğlu N (2014). “Bir Sağlık Yüksekokulu’nda Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sağlık Alanında Karşılaştığı Sorunların Belirlenmesi” *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 3(1):622-631.
- Baykan Z, Özkan S, Maral I ve ark. (2002). “Ankara İlinde Bir İlçe Merkezinde 15 Yaş ve Üzeri Kadınların Ruhsal Durumlarının Genel Sağlık Anketi Kullanılarak Değerlendirilmesi”. 8. Halk Sağlığı Kongre Kitabı 792-796
- Çelik İ. (2013) “Türkiye’de Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sorunları”, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Ercan, L. (2001). “Yabancı uyruklu ve Türk üniversite öğrencilerine ait sorunların bazı değişkenler açısından incelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 165-173.
- Güçlü, N. (1996). “Yabancı Öğrencilerin Uyum Problemleri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29: 101-110
- Gür BS, Özoğlu M (2012), Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler. Ankara: SETA Yayınları.100-110
- Kılıç C (1996). “Genel Sağlık Anketi: Güvenirlilik ve Geçerlilik Çalışması”. *Türk Psikiyatri Dergisi* 7(1): 3-10
- Kıroğlu K, Kesten A, Elma C (2010). “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerin Kültürel Ve Ekonomik Sorunları” *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6 (2): 26-39
- Kumar, N (2008). “International Flow of Students – An Analysis Related to China and India”. *Current Science* 94(1):34-37
- Özbay, Y. (1996). “Üniversite Öğrencilerinin Problemlerini Taramaya Yönelik Bir Araç Geliştirme Ön Çalışması”. III Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Adana: Çukurova Üniversitesi. 226-236,

- Öztürk C, Aktaş B (2007) “Hemşirelik Öğrencilerinin Genel Sağlık Durumları Ve Bunu Etkileyen Bazı Özelliklerin İncelenmesi”. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*,10(2):58-65
- Paksoy HM, Paksoy S, Özçalıcı M (2012) “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Sorunları: GAP Bölgesi Üniversiteleri Örneği” *KSÜ İİBF Dergisi*, 2(2): 85-94.
- Seviğ Ü (Ed), Tanrıverdi G (Ed) ,Beşer A. (2012) “Göç, Kültür ve Sağlık İlişkisi”. *Kültürlerarası Hemşirelik. İstanbul Tıp Kitabevi, İstanbul.-62-63*
- Şahin M, Demirtaş H. (2014). “Üniversitelerde yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarı düzeyleri, yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri”. *Milli Eğitim Dergisi*, 204, 88-113.
- Tamar D, Ögel K (1997) “Ergenlik döneminde madde kullanımı”. *Ege Psikiyatri Dergisi* 1997; 5-19.
- Velipaşaoğlu M, Üre İ, Topbaşı ZH ve ark. (2004). “Ankara’da Dikmen’de bulunan iki meslek lisesinin lise 1 ve lise 2 öğrencilerinin GSA kullanılarak ruhsal durum ve bazı riskli davranışlar yönünden incelenmesi” IX. Halk Sağlığı Günleri, Ankara 3-6 Kasım, <http://www.halksagligi.org/> (Erişim tarihi: 03.04.2016)
- Yiğit, R. (2012). “Konya İlinde Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Üniversite Öğrencilerinin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Bir Kısım Değişkenler Bakımından İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27, 317-326
- “Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi Öğrenci İstatistikleri” <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

YABAN TV'NİN YERLİ AVCILARIN TUTUMLARINA YÖNELİK ETKİLERİ VE AV TURİZMİ AÇISINDAN İRDELENMESİ: NEVŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Osman ÖZER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
osmanozer@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
iscihangir@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Avcılık ilk insandan günümüze süregelen bir gelenektir. İnsanlar korunmak ve yemek ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sürekli avlanmışlar ve doğa ile mücadele etmişlerdir. İnsanlığın ilk çağlarında yaşamsal bir kaygı olarak görülen avcılık, yerleşik hayata geçişle birlikte, refah düzeyindeki artış ve farklı arayışlar sonucu zevk için yapılan alternatif bir turizm faaliyetine dönüşmüştür. Avcılar, avlanmak amacıyla kilometrelerce uzaklara gitmeye başlamış, teknolojik gelişmelere bağlı görsel medya kanallarından da faydalanarak yeni av alanları ve av türlerini keşfetmeye başlamışlardır. Bu alternatif turizm faaliyetlerinin önemli katılımcılarından birisi de Nevşehir İlinde yaşayan yerel avcılardır.

Çalışma, av turizmi medyasının yazılı, işitsel ve görsel açısından günümüze kadar hangi süreçlerden geçerek geldiği ve görsel medya “Yaban TV”nin Nevşehir ilinde av turizmine katılan yerli avcılarının tutumlarına yönelik etkilerinin incelenmesi üzerine kurgulanmıştır. Yerel avcılara yönelik uygulanan anketler ile, Nevşehir İlinde av turizmi noktasında aktif rol üstlenen yerel avcılarının görsel medyanın etkisi ile av turizmine yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarına ilişkin göstergeler elde edilmiştir. Ayrıca, yerel avcılarının ifadelerine dayalı bulgular analiz edilerek, av turizmi anlayışı noktasında bir takım önermelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Av, Avcılık, Av Turizmi, Yaban TV

THE EFFECTS OF YABAN TV UPON LOCAL HUNTERS' MANNERS AND SEMANTICIZING IN TERMS OF HUNTING TOURISM: A SAMPLE OF NEVSEHIR CITY

ABSTRACT

Hunting is a tradition born from primitive man lasting till nowadays. People had always hunted to fulfil their needs and struggled with nature. Hunting, considered as a vital anxiety during the ancient times of mankind, had been turned into an alternative tourism activity done for fun as a result of different quests and welfare level increase along with the transition to settled life. Hunters started to go miles far away for hunting and started to explore new hunting fields and types by even making use of visual media

channels contingent to technological improvements. One of the important participants of these alternative tourism activities is Local Hunters living in Nevsehir City.

Study is built on examining what kind of processes have been experienced until today regarding written, aural and visual sides of Hunting Tourism Media and again examining the effects of Visual Media “Yaban TV” intended to manners of local hunters attending Hunting Tourism in Nevsehir City. By questionnaires intended to local hunters, the symptoms have been achieved related to affirmative and negative manners of local hunters taking and active role at the point of hunting tourism with the effects of visual media in Nevsehir City. Furthermore, it’s allowed some proposals happen in the point of Hunting Tourism by being analysed the symptoms based on local hunters’ statements.

Keywords: Hunt, Hunting, Hunting Tourism, Yaban TV

GİRİŞ

Kâinat üzerinde yaşayan insanlar her yıl sürekli yaşadıkları yerlerden geçici süreler ile ayrılarak başka ülke veya bölgelere gitmektedirler. Gittikleri yerlerde ise gezip-görme, dinlenme, eğlenme ve öğrenme gibi psikolojik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaktadır. Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel anlamda geniş etkiler doğuran bu faktörler bütünü “Turizm” olarak adlandırılmaktadır.

Tüm dünyada özellikle 1980’li yıllardan itibaren yoğun şekilde gündeme gelen ve hızla gelişen turizm sektörü; yaşam seviyesindeki yükseliş, nüfustaki hızlı artış, emekçilerin çalışma koşullarındaki gelişmeler, teknolojik gelişmelerin ulaşım, tanıtma ve organizasyon gibi alanlarda başarıyı beraberinde getirmesi, turistik organizasyonların kredili ve taksitli hale dönüştürülmesi gibi sosyal niteliklerin gelişmesi gösterilebilir. Özellikle hızlı kentleşme ve sanayileşme, yeşil alanlarda tahribat eko-turizme yönelik seyahatleri artırmaktadır.

Kent yaşamının monotonluğundan kurtulmak isteyen bireyler, arayış içerisine girmiş kısa süre için bile olsa doğa ile iç içe olabilecekleri kültürel, sportif amaçlara dayalı alternatif turizm türlerine yönelmişlerdir. Çevresel duyarlılıkları bünyesinde barındıran eko-turizm, yaylacılık, avcılık vb. çekim gücü yüksek ürünler, turistik ürün çeşitlenmesi kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır (Şafak, 2003).

Günümüzde açık hava ve orman rekreasyonu kapsamında değerlendirilen avcılık, kültürel güçlerden kaynaklanan ve biyolojik fonksiyonları içeren bir içgüdüdür. Bu nedenle insanoğlunun sahip olduğu içgüdülerini tatmin etme olanağı veren, aynı zamanda

doğadan, temiz havadan yararlanmayı sağlayan, bir birinden farklı türdeki canlıları görme, yakalama ve bütün bunlardan manevi bir mutluluk duyma gereksinimini sağlayan bir olgu ve olaylar bütünü olarak ifade edilmektedir (Olalı ve Timur, 1988: 85). Öyle ki, çağımız insanı değişik yaban hayvanı türleri ile karşılaşabilmek, avlanabilmek ve serüven yaşayabilmek amacıyla kilometrelerce uzaklara yolculuk yapmakta ve “Av Turizmi” faaliyetlerine katılmaktadırlar (Bayer, 1992; Ege, 1996; Şafak, 2003; Osmonalieva, 2007). Bu bağlamda Av Turizmini, av ve yaban hayvanlarının denetim altında yerli ve yabancı avcılarının kullanımına sunulması, bu kaynakların rekreasyonel ve turistik yönlerden değerlendirilerek ülke turizmine ve ulusal ekonomiye katkıda bulunması amaçlanan etkinlikler şeklinde tanımlamak mümkün olacaktır (Özdönmez, 1996; Korkmaz, 2001).

Dünya genelinde “İlk Av Turizmi” aktiviteleri günümüzden 2 asır öncesine kadar dayanmakta olup, Asya ve Afrika kolonilerinde avlanmaya giden İngiliz avcılar ile başlamıştır. Türkiye’de ise 1950’li yıllarda kuralsız avlanma faaliyetleriyle süreç başlamış olup, 1970’li yıllarda çeşitli kuralların getirilmesiyle yasal anlamda av turizmi uygulamaları hayata geçirilmiştir. 1971 yılında yabancı avcılarının avlanabilmeleri, seyahat acentesi aracılığıyla ülkemize girebilmeleri ve bir bedel ödeyerek avlanabilmeleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır ve yurdumuzda ilk av turizmi uygulaması 1977 yılında yaban domuzu (*Sus scrofa*) avı ile aktivite edilmiştir. 1984 yılından itibaren ise yerli turist avcılar da av turizmi kapsamında avlanmaya başlamıştır (Başkaya, 1999; Alkan, 2014: 2). Böylece, yazınsal, işitsel ve görsel medyanın da yardımıyla av turizmi her geçen gün önemini artıran alternatif turizm faaliyeti haline dönüşmüştür. Bu bağlamda;

Medya - Av Turizmi Medyası ve Yaban TV

Medya, Latince “Ortada bulunan, aradaki, araç anlamlarına gelen Medium” kelimesinin bir türevidir (Kara, 2011: 5). Matbaa teknolojisinin kağıtla ve dolayısıyla yazıyla buluşması basılı (Yazılı) medyayı, teknik araçlar geliştikçe teknolojinin sesle buluşması radyoyu, süreç ilerledikçe ses ile görüntünün teknoloji ile buluşması ise televizyonu doğurmuştur (Aydeniz, 2012: 11). Kısacası Medya, her türlü bilgiyi kişilere ve topluma aktaran eğlence, bilgi ve eğitim gibi temel sorumluluğa sahip yazılı (Fotoğraf, resim, çizim grafik vb.), işitsel (Radio), görsel (Televizyon) ve yazınsal-görsel-işitsel (İnternet) araçların tümüdür (www.medyanedir.com, 20.06.2015; Özer, 2015).

Medya sayesinde insanlar izledikleri, duydukları ve okudukları haberleri, bilgileri, reklamları ve ilanları çevredekilerle paylaşır ve olumlu-olumsuz yönlerini

çevreye yansıtırlar. Çevredekilerden bir kısmı desteklerken, bir kısmı tepki gösterebilmektedir. Bireylerin medya araçlarına gösterdikleri güven oranında tutum ve davranışları da değişim gösterebilmekte olup, takip edilen medya araçları takipçilerin ilgileri doğrultusunda özellikle kendileri tarafından belirlenmektedir. Bu hususta özel ilgiyle takip edilen medya türlerinden bir tanesi de belgesel, doğa sporları ve turizm içeriği ile av turizmi medyasıdır.

Geniş kitlelere hitap eden av turizmi ve avcılık medyasının ilk izlerine Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlanmakta olup, görsel anlamda ilk avcılık medya kanalı olan Outdoor Channel 1994 yılında kurulmuş ve yayın hayatına başlamıştır. Bu kanalı takiben Fransa'da Chasse Et Peche Nisan 1996'da, İtalya'da Caccia E Pesca 2004'te, İspanya'da Ceza Y Pesca Haziran 2004'te, Kanada'da Wild TV 2004'te, Macaristan'da The Fishing & Hunting Channel Şubat 2008'de ve İngiltere'de Field Sports Channel 2009'da kurulmuştur. Türkiye'de ise Yaban TV Kasım 2006'da yayın hayatına başlamıştır (Özer, 2015).

Dünyanın sayılı trofe avcılarında Ufuk GÜLDEMİR tarafından 2006'da kurulan Yaban TV; dünya'da genelinde avcılı ve av turizmi alanında yanan gelişmeleri Türkiye'ye taşımaktadır. Böylece avcılarının ve av meraklılarının bir birlerinden haberdar olmalarına imkân tanımakta, gerek av gerekse av turizmiyle ilgili bireylere ve tüm doğa tutkunlarına belgesel kuşaklarıyla hitap etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; Yaban TV'nin Nevşehir ilinde av turizmüne katılan yerli avcılara yönelik etkilerini tespit etmektir.

ARAŞTIRMA ALANI

Nevşehir, yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçen tipik bir karasal iklime sahiptir. İlde don mevsiminin (sıcaklığın sıfır derecenin altına düşmesi) başlangıcı, en erken 24 Eylül, en geç 1 Aralık ve ortalama 26 Ekim olarak tespit edilmiştir. Don mevsiminin bitiş tarihi, en erken 28 Mart, en geç 15 Mayıs ve ortalama olarak da 14 Nisan'dır.

Genel olarak ele alındığında kış ve bahar aylarında güney ve batı rüzgârları, yaz aylarında ise kuzey ve doğu rüzgârları hâkimdir. Bu nedenle yaz aylarında "kavurucu" denilebilecek sıcaklar çok yaşanmaz.

Karasal bir iklime sahip olan Nevşehir'deki hâkim bitki örtüsü, bozkır bitkilerinden oluşmaktadır. Yüzyıllardır süren olumsuz insan etkileri sonucu ormanlar yok

edilmiş, geniş alanlar bozkıra dönüşmüştür. Nevşehir'de geniş ve verimli nitelikte ormanlar olmamasına rağmen, ilin çeşitli yörelerinde orman olarak kabul edilen bitki toplulukları mevcuttur. 9200 ha civarındaki ormanlık alanlara hâkim olan ağaç türü meşedir. Bunun yanı sıra, ardıç türleri, alıçlar ve ahlâtlar ile ağaçlandırma alanlarında yetişen karaçam, sedir, akasya, akçaağaç ve dişbudak diğer ağaç türleridir. Ormanlık alanlar, Nevşehir'in doğusuyla Oylu dağı, Karşı dağı ve Asıklı dağında, batı ve güneybatıda Kurugöl, Doğala, Topaç, Acıgöl, Tepeköy, Alacaşar, Basan sarnıç, Tatların gibi yerleşim merkezleri etrafında, Ürgüp ilçesinin Topuz ve Hodul dağlarında, Gülşehir'in Hirka dağında ve Avanos'un Ziyaret dağında yer almaktadır. Toplam orman alanlarının 582 hektarı baltalık, 43.5 hektarı korudur. Bunlar verimli ve üretime uygun orman alanlarıdır. Geriye kalan 8557 hektarı ise bozuk koru ve bozuk baltalık ormanlarıdır. Bunların yanı sıra ilin doğal bitki örtüsünü, vadi boylarında görülen söğüt, kavak, ceviz gibi ağaç türleriyle geniş alanlara yayılmış badem, elma, armut gibi ağaç türleri tamamlamaktadır.

Kapadokya'nın merkezi olan Nevşehir ili ve çevresinin yeşil, sulak alanlarında yaşayan değişik hayvan türlerinin yanı sıra, çorak ve kurak alanlarda yaşayan ve buldukları ortamda kendilerini çok iyi gizledikleri için varlıklarını pek göstermeyen hayvanlar da bulunmaktadır. Örneğin, tüf kayaları arasında yaşayan, yöre halkının "kaya kertisi" adını verdiği Avrupa'nın ikinci büyük kertenkelesi Ağama Stello ve bir gece hayvanı olarak tanınan ve aslında çöllerde yaşayan Arap Tavşanı bu bölgeye özgü hayvanlar arasında yer almaktadır.

Yörede, Nevşehir boz yılanı, kaplumbağa, kartal, puhu ve baykuş gibi hayvanlar da yoğun olarak bulunmaktadır. Son yıllarda, güneyden Toros dağları tarafından gelen yaban domuzları da Ürgüp-Kayseri arasındaki alanda küçük koloniler oluşturmaya başlamışlardır. İl sınırları içindeki Gökçe toprak baraj alanında balıkçıl, turna gibi değişik göçmen kuş türleri, sürdürdükleri periyodik hayatla önemli bir zenginlik oluşturmaktadırlar. Ayrıca, Kızılırmak'ta ve ildeki diğer baraj ve göletlerdeki sazan, yayın, levrek, çapak gibi balıklar büyük bir popülasyona sahip olup, balık avcılığı için uygun bir ortam yaratmaktadır. Barındırdığı böcek ve kelebek türleri bakımından Nevşehir Anadolu'nun en zengin yörelerinden biridir. Araştırmalara göre, Nevşehir kırsalında 100 civarında gündüz kelebeği türü yaşamaktadır. Yörede yasayan gece kelebeği türlerinin sayısı ise bunun bir-iki katidir. Bölgenin doğasına özgü, dünyada sadece Nevşehir'in kırsal alanında ve Kapadokya Bölgesi'nde yaşayan "Zygaena

Kapadokia" adlı kelebek türü, kelebek koleksiyoncuları arasında aranılan türlerden biri olarak bilinmektedir.

Nevşehir İli geniş bir fauna ve flora çeşitliliğine sahip olanın yanı sıra doğal yaşam alanı bakımından zengin bir coğrafya'da yer alması nedeniyle av ve avcı bireylerin yoğun şekilde yaşadığı bir konumdur. Dernek üyelik sayısı dikkate alındığında birçok ili geride bırakan potansiyele sahiptir. Bu nedenle araştırma alanı olarak tercih edilmiştir.

METODOLOJİ

Alan araştırması olarak, Nevşehir İlinin seçilmesinde etkin faktörlerden en önemlisi bölgede daha önce benzer bir çalışmanın genel anlamda yapılmamış olmasıdır.

Çalışmanın hazırlanması ve anket tasarımı aşamasında birincil ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. Araştırmanın ikincil verileri kapsamında daha önce yapılan benzer yazınsal, basılı ve çevrim içi yayınlar taranmıştır. Birincil veri toplama tekniği olarak katılımcı demografik özellikleri ve tutumlarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşan anket uygulaması tasarlanmıştır.

Çalışmanın hedef kitlesini; Nevşehir İlinde ve İlçelerinde faaliyet gösteren "Avcılık ve Atıcılık Derneği" üyeleri ve bu dernekler aracılığı ile av turizmine katılan yerel avcılar oluşturmaktadır. Hedef kitle tanımına uygun olarak; 14.03.2016 – 21.03.2016 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemiyle 150 kişiyle bire bir görüşülerek anket uygulanmış ve örneklem oluşturulmuştur. Örneklem dâhilinde bütün anketler doğru bir şekilde doldurtmuş ve tamamı geçerli sayılmıştır. Ayrıca, anket uygulamaları esnasında sorulara verilen cevaplar ve gelişmelere bağlı mülakat uygulaması da gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulaması gerçekleştirildikten sonra elde edilen veriler SPSS 20 programından yararlanılarak değerlendirilmeye alınmış ve analiz (katılımcıların verdikleri yanıtlara göre yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma değerleri esas alınarak) edilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular ankette yer alan ifadeler ve Nevşehir İli ve havalisinde faaliyet gösteren Dernek ve kulüplere üye veya bu dernekler aracılığı ile av turizmine katılan yerli avcılarının görüş, düşünceleri ve önerileri ile sınırlıdır.

BULGULAR VE ANALİZİ

1. Demografik Özellikler

Cinsiyet			M. Durum		
N	%		N	%	
Kadın	7	4,7	Evli	94	62,7
Erkek	143	95,3	Bekâr	56	37,3
Toplam	150	100,0	Toplam	150	100,0
Eğitim			Yaş		
N	%		N	%	
İlköğretim	41	27,3	18 - 30	41	27,4
Lise	48	32,0	31 - 43	102	68,0
Ön Lisans	31	20,7	44 - 56	5	3,3
Lisans	26	17,3	57 - 69	2	1,3
Yük. Lisans ve Doktora	4	2,7	70 ve Üzeri	0	0
Toplam	150	100,0	Toplam	150	100,0
Meslek			Yaban TV İzleme		
N	%		N	%	
Kamu Çalışanı	14	9,3	2 ve Altı	56	37,3
Özel Sektör Çalışanı	65	43,3	3 – 5	43	28,7
İşletmeci	20	13,4	6 – 8	12	8,0
Emekli	17	11,3	9 – 11	26	17,3
Diğer	34	22,7	12 ve Üzeri	13	8,7
Toplam	150	100,0	Toplam	150	100,0

Tabloya bakıldığında Nevşehir İlinde yaşayan ve çalışma kapsamında yer alan üyelerin %4,7'sinin kadın, %95,3'ünün erkek olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %62,7'sinin evli, %37,3'ünün bekâr olduğu dikkat çekmektedir. Oranlara bakıldığında çalışmaya katılanların daha çok evli ve erkek bireylerden oluştuğu saptanmıştır. Bu durumu sebep olarak, çoğu zaman anketleri aile adına erkeğin cevaplaması, bölge avcılarının erkek bireylerden oluşması ve av turizmine katılan üyelerin

kampçılık faaliyetleriyle orantılı erkeklerin yoğun katılımıyla gerçekleştirilmesi gösterilebilir.

Diğer yandan avcılarının Lise mezunu oranı %32,0 ile ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca, Lisans derecesine sahip olanlarında %17,3 gibi asla küçümsenmeyecek bir oran oluşturduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ankete katılan kişilerin büyük çoğunluğunun eğitim seviyelerinin oldukça yüksek olduğu irdelenmektedir. İlköğretim diplomasına sahip olan avcılarının oranı %27,3, Ön Lisans sahip avcılarının oranı %20,7 iken, Yüksek Lisans ve Doktora diplomalarına sahip olan avcılarının oranı ise %2,7 olarak gözlenmiştir.

Yaş dağılımı itibariyle bakıldığında çalışmaya katılan avcılarının 31-43 yaş grubunun %68,0 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 18-30 yaş grubu içerisinde yer alanların oranı %27,4 ile ikinci, 44-56 yaş grubu içerisinde yer alanların 3,3 ile üçüncü, 57-69 yaş grubu içerisinde yer alanların %1,3 ile son sırada olduğu gözlenmektedir. Sonuçlar dikkate alındığında av turizmi ve avcılık faaliyetlerine katılanların yaklaşık %95,0'i orta yaş ve alım gücünde özgür insanlardan oluşmakta olduğu dikkat çeken diğer bir husus olarak belirtilebilir.

Katılımcıların mesleki durumu irdelendiğinde ise %43,3'lük bir oranın Özel Sektör Çalışanlarından oluştuğu, %22,7'lik kısmın diğer (ev hanımı, çiftçi vb.) mesleklerden oluştuğu, 13,4'lük kısmın İşletmecilerden oluştuğu, %11,3'lük kısmın Emeklilerden oluştuğu, %9,3'lük kısmın ise Kamu Çalışanlarından oluştuğu dikkat çekmektedir. Oranlar dikkate alındığında katılımcıların yaklaşık %76,0 gibi büyük bir çoğunluğunun özel sektör çalışanları, ev hanımları ve emeklilerden oluştuğu ifade edilebilir.

Diğer yandan katılımcıların Yaban TV izleme süreleri incelendiğinde %37,3 gibi bir çoğunluğun 2 ve altı yıl ile birinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. %28,7 ile 3-5 yıldır izleyenler ikinci, %17,3 ile 9-11 yıldır izleyenler üçüncü sırada %8,7 ile 12 ve Üzeri yıldır izleyenler dördüncü sırada ve %8,0 ile 6-8 yıldır izleyenler ise son sırada yer almaktadır. Veriler incelendiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yaklaşık %70'inin 9 yıldır Yaban TV'yi izlediği diğer kısmın ise Yaban TV'nin yayın hayatına başlamasından bu zamana değin takipçileri oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

2. Ekonomik Veriler

Aylık Gelir Durumunuz?		
	N	%
999 ve Altı	12	8,0
1000 - 2999	117	78,0
3000 ve Üzeri	21	14,0
Toplam	150	100,0
Yaban TV <u>İzlemeden Önceki</u> Av Turizmine Ayrılan Bütçe		
999 ve Altı	20	13,3
1000 – 1499	65	43,3
1500 – 1999	18	12,0
2000 – 2499	44	29,4
2500 ve Üzeri	3	2,0
Toplam	150	100,0
Yaban TV <u>İzledikten Sonraki</u> Av Turizmine Ayrılan Bütçe		
999 ve Altı	25	16,7
1000 – 1499	65	43,3
1500 – 1999	14	9,3
2000 – 2499	40	26,7
2500 ve Üzeri	6	4,0
Toplam	150	100,0

Katılımcıların %78,0 gibi büyük bir çoğunluğunun 1000-2999 TL arası aylık gelir düzeyine sahip olduğu gözlenmektedir. 3000 ve Üzeri TL gelir düzeyine sahip olanların oranı %14,0 999 ve altı gelir düzeyine sahip halkın oranı ise %8,0 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, av turizmine ayrılan bütçeler irdelendiğinde Yaban TV'yi izlemeden önceki harcama kapasitesi %43,3 ile 1.000-1.499 ile ilk sırada yer alırken, %29,4 ile 2.000-2.499 ikinci sırada, 13,3 ile 999 ve altı üçüncü sırada, %12,0 ile 1.500-1.999 dördüncü sırada %2,0 ile 2.500 ve Üzeri ise son sırada yer almaktadır. Yaban TV izlendikten sonraki harcama kapasitesi dikkate alındığında ise, %43,3 ile 1.000-1.499 ile ilk sırada yer alırken, %26,7 ile 2.000-2.499 ikinci sırada, 16,7 ile 999 ve altı üçüncü sırada, %9,3 ile 1.500-1.999 dördüncü sırada %4,0 ile 2.500 ve Üzeri ise son sırada yer almaktadır. Elde

edilen sonuçlara ilişkin olarak aylık gelirlerin yaklaşık %65 gibi büyük bir oranının avcılık faaliyetleri ve av turizmine yönelik harcandığı ifade edilmektedir. Ancak, Yaban TV'nin izlenmeden önceki harcama ile izlendikten sonraki harcama arasında dikkat çekici bir değişiklik gözlenmemektedir. Kısacası, Yaban TV'nin Nevşehir avcılarının harcama tutumlarını etkileme noktasında etkinlik arz eden bir değişken olarak benimsenmediği söylemi yerinde olacaktır.

3. Tutumların Ölçümleri

SORULAR	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		N	Mean	Std. Sapma
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Yaban TV yayınlanmadan önce yasal avlanmayı biliyordum.	72	48,0	47	31,3	-	-	7	4,7	24	16,0	150	2,0933	1,45328
Yasal kurallara Yaban TV izledikten sonra daha fazla uymaya başladım.	35	23,3	62	41,3	18	12,0	20	13,4	15	10,0	150	2,4533	1,26165
Yaban TV avcılık belgemi almamda etkili olmuştur.	42	28,0	31	20,7	21	14,0	27	18,0	29	19,3	150	2,8000	1,50168
Yaban TV'deki reklamlar beni			51				14		33				

satın almaya teşvik etmektedir.	2 2	14 ,7		34 ,0	3 0	20 ,0		9, 3		22 ,0	15 0	2,9 000	1,37 938
Yaban TV av kıyafet ve ekipmanlarını sevmemde etkilidir.	3 6	24 ,0	39	26 ,0	1 5	10 ,0	28	18 ,7	32	21 ,3	15 0	2,8 733	1,50 300
Yaban TV'nin yayına başlaması doğal hayata ilgimi artırmaktadır.	3 0	20 ,0	51	34 ,0	3 2	21 ,3	9	6, 0	28	18 ,7	15 0	2,6 933	1,36 567
Yaban TV benim avcılık ile ilgili bilgilerimi artırmaktadır.	4 0	26 ,7	38	25 ,3	1 8	12 ,0	27	18 ,0	27	18 ,0	15 0	2,7 533	1,47 433
Yaban TV'de izlediğim programlar av bölgesi (destinasyon) seçimimde önemlidir.	2 6	17 ,3	46	30 ,7	2 8	18 ,7	23	15 ,3	27	18 ,0	15 0	2,8 600	1,36 608
Yaban TV Türkiye'deki av çeşitliliği hakkında beni bilgilendirmektedir.	2 6	17 ,3	51	34 ,0	4 1	27 ,3	21	14 ,0	11	7, 4	15 0	2,6 000	1,14 692

Yaban TV Şehirlerarası avcılığa teşvik etmektedir.	2 5	16 ,7	58	38 ,7	3 3	22 ,0	22	14 ,7	12	8, 0	15 0	2,5 867	1,16 542
Yaban TV izledikten sonra av turizmine ilgin başladı.	1 9	12 ,7	39	26 ,0	5 4	36 ,0	23	15 ,3	15	10 ,0	15 0	2,8 400	1,14 153
Yaban TV'deki programlar av turizmi için yeterlidir.	3 0	20 ,0	56	37 ,3	2 3	15 ,3	23	15 ,3	18	12 ,1	15 0	2,6 267	1,28 777
Yaban TV'nin av turizmi ile ilgili iyi bir imajı vardır.	1 9	12 ,7	64	42 ,7	3 2	21 ,3	17	11 ,3	18	12 ,0	15 0	2,6 733	1,19 561
Yaban TV av turizminin çeşitliliğini öğretti.	3 0	20 ,0	35	23 ,3	4 1	27 ,3	20	13 ,4	24	16 ,0	15 0	2,8 200	1,33 648
Yaban TV beni uluslar arası av turizmine teşvik etmektedir.	4 8	32 ,0	27	18 ,0	2 4	16 ,0	28	18 ,7	23	15 ,3	15 0	2,6 733	1,47 232
Yaban TV av turizmi ile ilgili etkinliklerde beni	3 7	24 ,7	52	34 ,7	1 4	9, 3	21	14 ,0	26	17 ,3	15 0	2,6 467	1,43 371

belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %49,0 gibi bir oran belge alımında Yaban TV'nin etkisinden söz ederken, yaklaşık %38,0 gibi bir oran ise Yaban TV'nin etkisinin olmadığını ifade etmektedir. Demografik özellikler kısmında yer alan yaş değişkeni dikkate alındığında yaklaşık %95,0 gibi büyük bir oranın orta yaş düzeyinde kişilerden oluşması nedeniyle Yaban TV'nin belge alımındaki etkinliğinin yarı yarıya olma sebebini destekler niteliktedir. Çünkü Yaban TV'nin yaklaşık 15 yıllık bir yayın geçmişi bulunmaktadır. Bu nedenle avcıların belge alımı tutumlarında tam bir etkiden söz edilmesi mümkün olamamaktadır.

“Yaban TV'deki reklamlar beni satın almaya teşvik etmektedir” sorusuna %14,7 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %34,0 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %20,0 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %9,3 gibi bir oran “Katılmadığını”, %22,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %49,0 gibi bir oran av malzemeleri satın almaya teşvik noktasında Yaban TV'nin etkili olduğundan söz ederken, %20,0 gibi bir oran hem etkilenip hem etkilenmediğini ifade etmektedir. Yaklaşık %32,0 gibi bir oran ise Yaban TV'deki reklamların kendilerinde satın alma hissini uyanmadığını dile getirmektedirler. Medyatik gösterimler ve söylemler toplumların satın alma duygu ve düşüncelerini yer yer etkileyen unsurlar olmakla birlikte ihtiyaçlarını şekillendiren metotlara dönüşmemektedirler. Bu bağlamda yerel avcıların av ürünlerine dönük satın alma tutumları üzerine etkilerin Yaban TV gibi bir medyatik güç ile şekillenebileceğinden söz etmek mümkün olmak ile birlikte, genele yoğunlaştırılmış etkinin sürdürülebilirliğinden bahsetmek doğru olmayacaktır.

“Yaban TV av kıyafet ve ekipmanlarını sevmemde etkilidir” sorusuna %24,0 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %26,0 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %10,0 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %18,7 gibi bir oran “Katılmadığını”, %21,3 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %50,0 gibi bir oran av kıyafet ve ekipmanlarının sevilmesinde Yaban TV'nin etkinliğinden söz etmektedir. Öyle ki, her geçen gün ekranlarda yeni bir kıyafet ve malzemeden söz edilmekte ve bireylerin kullanımına sunulmaktadır. Alım gücüne bağlı cazibeli ürünler ise ilgili kişilerin dikkatlerini üzerine çekmekte ve satın alınmalarını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle görsel yöntemlere dayalı programların ürünlerin sevilmesi ve tercih edilmesi noktasındaki etkinliği göz ardı edilemez bir gerçekliktir ifadesine yer verilebilir.

“Yaban TV'nin yayına başlaması doğal hayata ilgimi artırmaktadır” sorusuna %20,0 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %34,0 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %21,3 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %6,0 gibi bir oran “Katılmadığını”, %21,3 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %54,0 gibi bir oran Yaban TV'nin doğal hayata bakış açısını etkilediğini dile getirmiştir. Turizmin baş aktörlerinden bir tanesi de farklı alanların keşfedilmesi ve doğa ile iç içe bir dinlenginliğin elde edilmesidir. Bu bağlamda TV programlarında gösterilen ve afişe edilen doğal güzellikler ilgili bireylerin dikkatleri çekmede etkin bir basamaktır. Özellikle av turizmi ile ilgilenen yerel avcılarının bu tür programlardan etkilenmesi pek tabii bir olay olarak değerlendirilebilir.

“Yaban TV benim avcılık ile ilgili bilgilerimi artırmaktadır” sorusuna %26,7 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %25,3 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %12,0 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %18,0 gibi bir oran “Katılmadığını”, %18,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %50,0 gibi bir oran Yaban TV'nin acılık ile ilgili bilgilerin öğrenilmesi noktasında etkin rol üstlendiğini dile getirmektedir. %36,0 gibi bir oran ise avcılık bilgilerinin alternatif belge ve yazılımlardan elde edilebileceğini beyan etmektedir. Her iki kesimde dikkate alındığında avcılık ve av turizmi noktasında bir takım bilgilere ihtiyaç duyulduğunun kabullenilmesidir. Bu husustan hareketle ilgili alanlara ilişkin medyatik gösterimlerin göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilebilir.

“Yaban TV'de izlediğim programlar av bölgesi (destinasyon) seçimimde önemlidir” sorusuna %17,3 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %30,7 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %18,7 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %15,3 gibi bir oran “Katılmadığını”, %18,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde bir kısım katılımcı destinasyon seçiminde Yaban TV'nin etkinliğinden söz ederken, bir kısım ise av bölgelerinin önceden belirlenen yerlerden oluştuğunu ifade etmektedir. Elbette ki, Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen yerlerde av turizmi ve avcılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gereklidir. Ancak, bu kapsamda yer alan bölgelerin tercih edilmesi noktasında doğal güzelliklerin görsel ve işitsel yöntemler aracılığı ile ilgili

kışilere ulaştırılması destinasyon seçiminde aktif rol üstleneceği fikride göz ardı edilmemelidir.

“Yaban TV Türkiye’deki av çeşitliliği hakkında beni bilgilendirmektedir” sorusuna %17,3 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %34,0 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %27,3 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %14,0 gibi bir oran “Katılmadığını”, %7,4 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %48,0 gibi büyük bir oran av çeşitliliği ve alternatif avlanma yöntemlerinin öğrenilmesi sürecinde Yaban TV’nin etkili olduğunu beyan etmektedir. Özellikle alanında uzman avcılar tarafından geliştirilen ekipmanlar çerçevesinde avcılık yöntemlerine yeni bir soluk getirildiği düşünüldüğünde katılımcıların söylemlerinde haklı oldukları gözlenmektedir. Her geçen gün profesyonelleşen bireyler yeni akım ve metotlar ile farklı boyutlarda avlanma ve avcılık sistemi ve çeşitliliği geliştirebilmektedirler.

“Yaban TV Şehirlerarası avcılığa teşvik etmektedir” sorusuna %16,7 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %38,7 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %22,0 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %14,7 gibi bir oran “Katılmadığını”, %8,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %55,0 gibi bir oran farklı alanların keşfiyle ve av ürünlerinin yoğunluğuna bağlı yer değişmelerin tercih edilebileceğini beyan etmektedirler. Bu durum ise Yaban TV gibi görsel ve işitsel yöntemler aracılığı ile mümkün kılınabilmektedir. Özellikle Nevşehir avcılarının Niğde, Sivas, Erzurum, Tekirdağ vb. şehirlere av ve avlanma amaçlı giderek turizm hareketlerine katılmaları göz önüne alındığında verilen cevapların ne denli doğru olduğu ifade edilebilir.

“Yaban TV izledikten sonra av turizmine ilgin başladı” sorusuna %12,7 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %26,0 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %36,0 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %15,3 gibi bir oran “Katılmadığını”, %10,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde Yaban TV’nin av turizmine direkt etkinliğinden söz etmek doğru olmayacaktır. Çünkü yaban TV’nin yayın geçmişinin kısalığı bir yandan avcılarının avlanma merakına bağlı farklı şehir ve ülkeleri ziyaret etme geçmişleri diğer yandan irdelendiğinde av turizmine olan ilgi hali hazırda bulunduğu ifade edilebilir.

“Yaban TV’deki programlar av turizmi için yeterlidir” sorusuna %20,0 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %37,3 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %15,3 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %15,3 gibi bir oran “Katılmadığını”, %12,1 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %58,0 gibi bir oran programların av turizmi sürecinde yeterli olduğunu dile getirmektedir. Özellikle belgesellerin av turizm destinasyonlarının seçimine kolaylık sağladığı ifade edilmektedir.

“Yaban TV’nin av turizmi ile ilgili iyi bir imajı vardır” sorusuna %12,7 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %42,7 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %21,3 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %11,3 gibi bir oran “Katılmadığını”, %12,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %65,0 gibi büyük bir oran Yaban TV’nin av ile ilgili imajının güçlü olduğunu beyan etmektedir. Yaban hayatına bağlı belgeseller birçok avcı için avcılık tekniklerinin öğrenilmesi, benimsenmesi ve uygulanması açısından zaruriyet göstermektedir. Bu bağlamda yayınlanan programlar av turizmi ve avcılık faaliyetlerine ilgiyi artırmakta ve başarılı bir imaj çizmekte olduğu ifade edilebilir.

“Yaban TV av turizminin çeşitliliğini öğretti” sorusuna %20,0 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %23,3 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %27,3 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %13,4 gibi bir oran “Katılmadığını”, %16,0 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde bu soruya olumlu ve olumsuz cevap veren katılımcı sayıları hemen hemen bir birine eşit durumdadır. Bu durumun en önemli sebebi olarak ise, Yaban TV’nin yayın geçmişinin kısa olması, katılımcıların orta yaş grubunda yer alması ve gençlik yılları itibarıyla avcılık faaliyetlerine katılması gösterilmektedir. Ayrıca, av sezonunda sık sık yer değiştirmelere bağlı av turizmi faaliyetlerinin aktivite edildiği ve kendiliğinden gelişen bir turizm çeşitliliğine olanak sağlandığı dile getirilen diğer bir husus olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, kamu sektöründe çalışan avcılarının büyük bir çoğunluğu yıllık izin süreçlerinin 2/3’ünü av turizm faaliyetlerine ayırdıklarını ifade etmektedirler.

“Yaban TV beni uluslararası av turizmine teşvik etmektedir” sorusuna %32,0 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %18,0 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %16,0 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız”

kaldığını %18,7 gibi bir oran “Katılmadığını”, %15,3 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde katılımcıların yarısı uluslar arası av turizmi faaliyetlerine Yaban TV sayesinde ilgi duymaya başladığını ifade etmektedir. Özellikle alanında uzman yabancı avcılarının anlatımlarıyla zenginleştirilmiş avcılık belgesellerinin çekiminin yaygın olarak gerçekleştirildiği Afrika ülkelerine olan ilginin bu sayede geliştiği diğer bir ifade olarak dile getirilmektedir.

“Yaban TV av turizmi ile ilgili etkinliklerde beni bilgilendirmektedir” sorusuna %24,7 gibi önemli bir oran “kesinlikle katıldığını” dile getirirken, %34,7 gibi bir oran ise “katıldığını” dile getirmiştir. %9,3 gibi bir oran ise bu soru karşısında “kararsız” kaldığını %14,0 gibi bir oran “Katılmadığını”, %17,3 gibi bir oran ise “Kesinlikle Katılmadığını” belirtmektedir. Bulgular analiz edildiğinde yaklaşık %60,0 gibi bir oranın beyanı av turizmi faaliyetleri ve uygulamaları hakkında Yaban TV’nin yeterli düzeyde bilgilendirme sağladığı yönündedir. Yapılan mülakatlar sürecinde de gerek ulusal, gerekse uluslar arası aktiviteler bağlamında duyuruların gerçekleştiği programların yaygınlığı ve bu programlara Yaban TV’nin yayın akışı içerisinde yer vermesi sonucu bilgilenmenin sağlanarak aktivitelere katılımın gerçekleştiği yönündeki ifadeler söz konusudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaban TV’nin avcılık lisansını almada etkili olduğu görülmektedir. Av turizmi harcamalarında, yayınların belirli bir oranda etkisi olduğu ve izlenimden itibaren, harcama miktarında belli bir oranda artış olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, yerel avcılar gördüğünü beğenmiş ve sahip olma güdüsü ile satın almaya yönelmiştir.

Yaban TV’nin haber, bilgilendirme ve eğitim yayınlarının izleyenleri olumlu etkilemesinin yanında, tanıtım, reklam ve satın alma yayınlarıyla da izleyenlerini daha az etkilediği diğer bir sonuç olarak belirlenmiştir. Araştırma sürecinde yapılan mülakatta, bazı izleyici kesiminin reklam ve satış kaynaklı yayınlardan hoşnut olmadıkları anlaşılmıştır. Ekonomiyi canlandırma amaçlı yayınların yapıldığı, ama katılımcıların talebinin, avcılık ve av turizmi ile ilgili, eğitici ve öğretici yayınların daha fazlaştırılması yönünde olduğu görüşü hakimdir.

Yayınları izleyen katılımcıların, farkı destinasyonları Yaban TV’de gördükten sonra, o destinasyonlara gitme isteklendiklerini artırdığı, kıyafet seçiminde de etkinliğinin olduğu görülmüştür. Maddî imkânsızlıklardan dolayı bu seçimi yapamayanlar da vardır.

Ekonomik yönden yeterli olanların reklamlarda tanıtılan yeni ve farklı ürünlerden satın alma eğiliminde oldukları beyan edilen diğer bir husustur. Bu eğilimin, özellikle soğuk iklim ve ormanda çizilmeye, yırtılmaya dayanıklı kıyafetlerin seçiminde etkili olduğunu yönünde gelişme gösterdiği ifade edilebilir. Reklamların etkileme ve özendirme gücü kullanılmış olup reklamların katılımcıların çoğunluğunu alışverişe teşvik etmediğini görülmüştür. Yaban TV’de av turizmiyle ilgilenen bir kısım bireyler, sahip oldukları ve artık kendi kullanımları için elverişli olmayan ekipmanlarının satışını yapmaktadırlar. Bu da ekonomiye ayrı bir katkı sağlamaktadır.

Av turizmi ile ilgilenenlerin çoğu, Yaban TV’nin yayınlarını izledikten sonra gelişmelerden haberdar olmaktadır. Katılımcılar, Yaban TV’nin izlediği politikalar ve yayın akışında yer verdiği programlarla oluşan imajı konusunda olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı görüşe sahiptirler. Yayın akışı ve politikaların değişmesi durumunda av turizmiyle ilgilenenlerin büyük bir çoğunluğunun düşüncelerinin iyi yönde gelişeceği öngörülebilir. Yaban TV, imajının iyiye gitmesiyle daha geniş kitlelere hitap edebilecek, daha fazla insanı av turizmine yönlendirebilecek ve etkilediği bireyler, ekonomiye doğrudan katkıda bulunacaklardır. Reklam ve tanıtımların, satın alma konusunda, araştırmaya katılanların bir kısmını olumlu anlamda etkilediği görülmektedir.

Yaban TV’nin, araştırmaya katılanların belli bir kesiminin, doğaya olan ilgisini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Yaban TV Türkiye’deki avcı camiası ile yakından ilgilidir. Türkiye’deki avcılık ve av turizmiyle ilgili her olayın nabzını tutmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu, Türkiye av camiası ile ilgi bilgileri, haberleri Yaban TV’den almaktadır. Mesela doğaya kekkik salımı, tüm Türkiye’ye canlı yayın ile etkili bir şekilde aktarılmıştır. Sosyal sorumluluk projelerine aktif bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Bu sayede hem doğaya ilgi artırılmakta hem av turizminin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yayınlarda avcılık kavramları ve kuramlarından da bahsedilmektedir. Bu katkı av turizminin iyi yönde gelişimini sağlamaktadır.

Av turizmine olan ilginin ve bilginin yıllara göre büyüyerek artması, konuya daha fazla eğilim oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcıların, Yaban TV’nin yayınlarıyla, Türkiye’deki doğal yaşamın çeşitliliğini, zoolojisini ve faunası ve çevresini, av hayvanlarını, av yerlerini, öğrendikleri görülmüştür. Bu çeşitliği öğrendikten sonra av turizmi için gidilecek yerin tercih edilmesi kolaylaşmıştır. Örneğin bildircinin Türkiye’de yoğun olarak Trakya bölgesinde olduğunu Yaban TV’den öğrenen avcı turistler, bir dahaki av turizmi faaliyetini gerçekleştirmek için, programlarını o bölgeye gidebilecek

şekilde planlamaktadırlar. Böylece avcılar hangi bölgede hangi av hayvanı popülasyonunun olduğunu öğrenmekte, av turizmi hazırlıklarını ona göre yapmaktadırlar. Yaban TV'nin, katılımcıların avcılık ve av hayvanlarının çeşitliliğini öğrenmelerinde ve tercihlerinde etkili olduğu görülmüştür.

Türkiye genelinde yayın yapan Yaban TV aracılığıyla katılımcılar, av ve av turizmi ile ilgili etkinlikleri öğrenmekte ve takip etmektedirler. Av turizmini profesyonel olarak yapanların, işletmecilerin, üreticilerin, tedarikçilerin ve kuruluşların av gündemini Yaban TV'den takip ettikleri görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun av turizmi ile Yaban TV yayın hayatına başlamadan önce de ilgilendiklerini görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğunun Yaban TV'yi izlemeden önce de kurallara uyduğu, ancak azımsanmayacak kadar katılımcının (% 25) da yayınlardan sonra kurallara daha sıkı uymaya başladığı görülmüştür. Av turizmiyle ilgilenen avcı turistler, kurallara uymadıklarında hangi yaptırımlarla karşılaşacaklarını örnekleriyle görmüşler, buna göre hareket etmeye başlamışlardır. Bu daha sürdürülebilir bir av turizmi için önemlidir. Yaban TV avcılara kuralları öğreterek av hayvanlarının üremesine ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Nevşehir'de av turizmine ilgi sportif bir faaliyetten fazlasıdır. Yerel avcılar av turizmi ile yakından ilgilenmektedir. Ama bunun temel nedeni ekonomik kalkınma değildir. Atalarından gelen bir kültür olduğu için, avcılığa doğal bir süreç olarak başlamaktadırlar. Avrupa ülkelerine bakıldığında ise av ve av turizmi, kültürel gelenekten ziyade ekonomik yeterliliğe ulaşmış insanların kendilerini tatmin için güç gösterisi ve boş zaman değerlendirme şeklidir. Av turizmiyle, avı eti için değil sadece profesisi için ilgilenmektedirler. Nevşehir ve havalisinde avlanma daha fazla yiyecek amaçlı ve arkadaşlarıyla zaman paylaşımı yönünde gerçekleşmektedir.

Değerlendirilen mülakat sonucu araştırmada uygulanan anket verileriyle aynı doğrultuda çıkmıştır. Kişilerin ve kurumların düşünceleri ve görüşleri Yaban TV'nin Av turizminde etkili olduğu yönündedir. Katılımcıların eğitim durumları tercihlerinde büyük önem göstermektedir. Bunun temel nedeni, neyi istediklerini bilmeleridir. Bu nedenle Yaban TV farklı eğitim düzeylerine ve kesimlere hitap edebilecek şekilde yayınlarını daha da çeşitlendirmelidir.

Yaban TV etkisini artırması için özellikle av ve av turizmi üzerinde de yayınlarını yoğunlaştırmalı, tam bir ulusal yayına geçmelidir. Yasal olarak bir ulusal kanal olmasına

rağmen, toplumun bazı kesimlerince, özellikle yerel avcılar gözüyle, sadece zenginlere hitap eden bir kanal algısı oluşturmaktadır. O halde yerel avcılar ile barış ve kaynaşma ortamına girilmelidir.

Kısacası, Av turizmiyle ilgi bireylerin algılamaları üzerine yapılan bu araştırmada, Yaban TV'nin genel olarak her alanda etkili olduğu görülmüştür. Yaban TV'nin av turizmine ilgili katılımcılar arasında beğenildiği ve katılımcıların büyük çoğunluğunun Yaban TV'yi dikkatli ve sürekli bir şekilde takip ettikleri ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Alkan, U.M. (2014). *Antalya Bölgesinde Yaban Hayatı Açısından Av Turizmi Üzerine İncelemeler*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş
- Aydeniz, H. (2012). *Medyayı Tanımak*, İstanbul, 2. Baskı, Nakış Ofset
- Başkaya Ş. (1996). *Av Turizmi*, Orman ve Av Dergisi, Sayı:1, Ankara
- Bayer, Z. (1992). *Turizme Giriş*, İstanbul
- Ege, Z. (1996). *Bir Rekreasyon Türü Olarak Av Turizmi ve Türkiye’de Av Turizminin Geliştirilmesi İle İlgili Bir Model Önerisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir
- Kara, T. (2011). *Görsel Medyanın Aile Bireyleri Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, T.C. Başbakanlık TÜİK İstatistik Kurumu, TÜİK Uzmanlı Tezi, Ankara
- Korkmaz, M. (2001). *Orman Kaynaklarında Doğa Turizmi ve Av Turizmi Etkinliklerinin Ekonomik Çözümlenmeleri*, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Medya Nedir (15.02.2013). Medya Nedir?, <http://medya.nedir.com/#ixzz3erUYIhAu> Milli Parklar Genel Müdürlüğü (20.06.2015).
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir
- Osmonalieva, B. (2007). *Bir Turistik Çeşidi Olarak Av Turizmi ve Kırgızistan’da Av Turizmi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Özdemir, M., İstanbullu, T., Akesen, E. ve Ekizoğlu, A. (1996). *Ormancılık Politikası*, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 3968, Orman Fakültesi Yayın No: 435, İstanbul
- Özer, O. (2015). *Av Turizmi ve Görsel Medya: Yaban TV’nin Türkiye’deki Yerli Turist Avcıların Tutumlarına Yönelik Etkileri*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı:2, ISSN:1302-7085

TURİZMDE YOĞUNLAŞMA ANALİZİ VE TURİZM SEKTÖRÜNDE BİR RİSK ÖLÇÜTÜ ÖNERİSİ: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Özlem Öztürk ÇETENAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ozlemcetenak@nevsehir.edu.tr

Doç. Dr. Ersan ERSOY¹

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

eersoy1@yahoo.com

Yrd. Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

cetenak@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, Herfindahl endeksi kullanılarak Nevşehir'e gelen yabancı turistlerin milliyet açısından yoğunlaşma analizi ve beta katsayısı kullanılarak da Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısındaki değişimin, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısındaki değişime olan duyarlılığı araştırılmıştır. Çalışma 1986-2014 dönemini kapsamakla birlikte, verilerin erişilebilirliği ve yapılan analizlere göre dönemler farklılık göstermektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Nevşehir'e gelen yabancı turistlerin milliyet açısından yoğunlaşmasının, Türkiye geneline göre daha az olduğunu göstermektedir. Bu durum, herhangi bir nedenle belirli bir ülkeden gelecek turist sayısındaki azalmanın, Nevşehir'de turizme etkisinin Türkiye geneli ile kıyaslandığında daha sınırlı olacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca Nevşehir'e gelen turist sayısındaki değişimin, Türkiye'ye gelen turist sayısındaki değişime oldukça duyarlı olduğu ve oldukça fazla tepki verdiği bulunmuştur. Bu da Nevşehir turizminin sistematik risklere görece daha fazla açık olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizmde Yoğunlaşma Analizi, Herfindahl Endeksi, Turizmde Risk Ölçümü, Beta Katsayısı, Cappadocia.

THE CONCENTRATION ANALYSIS AND A SUGGESTION RISK MEASUREMENT FOR TOURISM INDUSTRY: NEVSEHIR PROVINCE CASE

ABSTRACT

In this study, first we calculated Herfindahl index for the Nevsehir province as a proxy of nationality diversification of the foreign tourists coming and secondly we estimated the beta coefficient of Nevsehir area which presents sensitivity of Nevsehir to the change in the number of tourists coming to the Turkey. Although studies include the 1986-2014 period, the period varies according to the analysis made, and availability of data. The

¹ Corresponding Author

results obtained from this study suggest that the concentration in terms of nationality of foreign tourists coming to Nevsehir is less than concentration of Turkey. In this case, for any reason, the reduction in the number of tourists coming from a particular country, will have limited effect on Nevsehir compared to the overall. In addition, regression results suggest that the change in the number of tourists visiting Nevsehir is highly sensitive the change in the number of tourists coming to the Turkey. This situation implies that there are relatively more systematic risks in Nevşehir tourism.

Keywords: Concentration Analysis in Tourism, Herfindahl Index, Risk Measurement for Tourism Industry, Beta, Cappadocia.

1. GİRİŞ

Turizm başlangıçta insanların gezme ve başka yerler görme merakının sonucunda doğmuş, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişerek, daha geniş kitlelere ve uzak mesafelere yayılmıştır. Turizm sektörü, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında önemi giderek artan bir sektör olarak bir cankurtaran niteliğindedir. Sahip olunan doğal ve kültürel zenginliklerin doğru ve akılcı politikalarla pazarlanması durumunda, ülkelerin ekonomik dengelerini olumlu yönde etkileyen vazgeçilmez bir gelir kaynağı olmaktadır (Aktaş 2005:163-164).

Turizmin milli gelire olan katkısı yanında, sağladığı döviz geliri ile ödemeler dengesi açığının kapanmasında, istihdam sağlanmasında vb. konularda ülke ekonomileri için büyük öneme sahiptir. Türkiye ekonomisinin de vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, dış ticaret açığının kapatılması, enflasyon ve işsizliğin düşürülmesi vb. için geliştirilen politikalarda önemle üzerinde durulan bir konudur (Çımat ve Bahar 2003: 2).

Günümüzde parasal ve toplumsal bir olay haline gelen turizm, ülke ekonomileri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Turizm, dünya ekonomisi içerisinde en önemli gelir sağlayıcı faktörlerden biridir ve büyük oranda yatırım yapılan ve gelişen bir sektör haline gelmiştir (Aktaş 2005:163). **Dünya Turizm Örgütü'nün** (World Tourism Organization-UNWTO) **öngörüsüne göre 2010 ile 2030 yılları arasında uluslararası düzeyde gelen turist sayısında yıllık ortalama % 3,3'lük bir yükseliş beklenmektedir. Bu oranın zaman içerisinde gittikçe azalacağı, 2010-2020 yılları arasında yıllık ortalama % 3,8'den, 2020-2030 yılları arasında % 2,9'a gerileyeceği öngörülmektedir. 2014 yılı itibariyle 1.133 milyon olan turist sayısının, 2030 yılında 1.809 milyona yükseleceği beklenmektedir (UNWTO 2015: 15)**

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre uluslararası düzeyde gelen turist sayısı ve turizm gelirlerine göre ilk 10 içerisinde yer alan ülkeler Tablo 1’de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde hem gelen turist sayısı hem de turizm gelirleri açısından ilk dört ülkenin (Fransa, ABD, İspanya ve Çin) değişmediği görülmektedir. Fransa, gelen turist sayısı açısından birinci sırada yer almasına rağmen, turizm gelirleri açısından dördüncü sırada yer almaktadır. ABD ise tam tersine gelen turist sayısı açısından ikinci sırada yer almasına rağmen, turizm gelirleri açısından birinci sırada yer almakta, sırasıyla İspanya ve Çin ise ABD’yi takip etmektedir. Türkiye, Rusya ve Meksika gelen turist sayısı sıralamasında ilk on ülke arasında yer alırken, turizm gelirleri açısından ilk on ülke arasına girememiştir. Türkiye gelen turist sayısı sıralamasında 6. sırada, turizm gelirlerine göre yapılan sıralamada ise 11. sırada yer almaktadır. Gelen turist sayısındaki sıralama ile turizm gelirlerine göre yapılan sıralamanın farklı olması, ilgili ülkelere giden turistlerin profili, gelir düzeyi, gidilen ülkede faydalanılan hizmetlerin maliyetinin diğer ülkelere göre daha fazla veya az olması ve ortalama kalış süresi gibi nedenlerle açıklanabilir.

Tablo 1: Uluslararası Gelen Turist Sayısı ve Turizm Gelirlerine Göre

İlk 10 Ülke Sıralaması

Uluslararası Gelen Turist Sayısına Göre İlk 10 Ülke Sıralaması (Milyon)				Uluslararası Turizm Gelirlerine Göre İlk 10 Ülke Sıralaması (Milyon US\$)		
Sıra	Ülke	2013	2014	Ülke	2013	2014
1	Fransa	83.6	83.7	ABD	172.9	177.2
2	ABD	70.0	74.8	İspanya	62.6	65.2
3	İspanya	60.7	65.0	Çin	51.7	56.9
4	Çin	55.7	55.6	Fransa	56.7	55.4
5	İtalya	47.7	48.6	Macao (Çin)	51.8	50.8
6	Türkiye	37.8	39.8	İtalya	43.9	45.5
7	Almanya	31.5	33.0	İngiltere	41.0	45.3
8	İngiltere	31.1	32.6	Almanya	41.3	43.3
9	Rusya	28.4	29.8	Tayland	41.8	38.4
10	Meksika	24.2	29.1	Hong Kong	38.9	38.4

Kaynak: World Tourism Organization (UNWTO), Tourism Highlights 2015 Edition

Turizm sektörünün ülke ekonomilerine olan katkılarından dolayı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler turizm sektörünün geliştirilmesine artan bir şekilde önem vermektedir. Turistlerin beklenti, istek ve ihtiyaçlarındaki değişimleri araştıran çalışmalarda, turistlerin artık deniz, kum ve güneş gibi unsurları kapsayan turizm faaliyetleri yerine daha farklı turizm faaliyetlerini tercih ettiklerini, ağırlıklı olarak kültür ve doğa turizmi faaliyetlerine yöneldiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum dünya turizm pastasından daha fazla pay almak isteyen özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir fırsattır. Sahip olunan turizm kaynaklarına uygun olarak, farklı istek, ihtiyaç ve beklentilere cevap verecek şekilde sunulan turizm hizmetlerinin ve ürünlerinin çeşitlendirilerek alternatif turizm türlerinin (kongre turizmi, golf turizmi, spor turizmi, macera turizmi, kültür turizmi, eko-turizm ve termal turizm gibi) geliştirilmesi, dünya turizm pastasından alınan payı artıracaktır. Alternatif turizm türlerini geliştiren ülkeler, dünya turizm pazarında rakiplerine karşı daha güçlü olacaklardır (Öztürk ve Yazıcıoğlu 2002:183-192).

Alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi suretiyle turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, gelen turist sayısının artmasına, ortalama kalış süresinin uzamasına ve yüksek gelir gruplarındaki turistlerin ülkeye ve bölgeye çekilebilmesi suretiyle turizm gelirlerinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Turizm faaliyetlerindeki çeşitlendirme, turizm gelirlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlamakla birlikte, portföy çeşitlendirmesi mantığından hareketle riskin de azalmasını sağlayabilecektir. Önemli bir konu da, ülkeye veya bölgeye gelen turistlerin milliyet açısından çeşitlendirilmesini sağlamaktır. Örneğin bir turizm bölgesine ağırlıklı olarak belirli bir ülkeden turist geliyorsa ve eğer bu ülke vatandaşlarında o bölgeye veya ülkeye yönelik olumsuz bir algı ortaya çıkarsa, gelen turist sayısında ani düşüşler yaşanacaktır. Bu da turizm gelirlerinin aniden düşmesine yol açacaktır. Ancak gelen turistlerin milliyet açısından iyi bir çeşitlendirilmeye sahip olması, bahsedilen olumsuz etkinin sınırlı düzeyde kalmasını sağlayabilecektir. Sonuç olarak, gerek alternatif turizm türlerinin artırılması, gerekse gelen turistlerin milliyet açısından çeşitlendirilmesi turizm gelirlerindeki volatilitiyi azaltıp, turizm gelirlerinin sürdürülebilirliğini artırmakla birlikte riskin de azalmasına katkı sağlayacaktır.

Risk, sistematik risk ve sistematik olmayan risk olmak üzere iki gruba ayrılır. Sistematik risk, sosyal, ekonomik ve politik çevredeki değişmelerden kaynaklanan, şirketlerin veya yatırımcıların kontrol edemedikleri ve çeşitlendirme yapılarak giderilemeyen risk türüdür. Sistematik riskin kaynakları satın alma gücü riski (enflasyon

riski), faiz oranı riski, piyasa riski, politik risk ve kur riski olmak üzere beş başlıkta toplanabilir. Son zamanlarda yaşanan terör saldırıları ve Rusya ile yaşanan sorunlar sistematik riskin en güncel örneklerindedir. Sistematik olmayan risk ise bir şirkete veya sektöre özgü olup, çeşitlendirme yoluyla azaltılabilen bir risktir (Korkmaz ve Ceylan 2012: 488-500).

Sayım ve Aydın (2011), hizmet kavramının genel özellikleri ile hizmet sektörünün ve hizmet işletmelerinin genel özelliklerini sistematik olmayan risk türleri ile ilişkilendirmiş ve hizmet işletmeleri için sistematik olmayan risk unsurlarının nasıl ortaya çıktığını araştırmıştır. Çalışmada, hizmetler sektörü için sistematik olmayan riskin kaynakları, hizmet kavramının genel özellikleri, hizmet sektörünün ve hizmet işletmelerinin genel özellikleri ile ilişkilendirilerek tablolaştırılmıştır. Analizler, sistematik olmayan risk ve hizmet sektörünün özelliklerinin etkileşiminin firma işleyişi ve karlılığına etkisi üzerinden yapılmıştır. Ayrıca firma işleyişi ve karlılığı üzerindeki etkilerin, menkul kıymet yatırımcıları üzerinde doğrudan ve birinci dereceden etkili olacağı varsayımı esas alınmıştır. Analizler daha çok sağlık, eğitim ve finans hizmet kollarında faaliyette bulunan işletmeler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sistematik olmayan risk kaynaklarının hizmet ve hizmet işletmelerinin özelliklerinden nasıl etkilendiği Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Sistematik Olmayan Risk Unsurlarının Hizmet, Hizmet Sektörü ve İşletmelerinin Genel Özellikleri İle Etkileşimi

		Finansal Risk	Yönetim Riski
Hizmetin Genel Özellikleri	Soyutluk (Dayanaksızlık)	Aktifteki varlıkların soyut olması riski arttırır. Firmaya yatırım yapmayı düşünen kişilerin menkul kıymet analizi yaparken ele alacakları bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkabilir.	İşletmenin piyasadaki algılanışının yönetici ile özdeşleşmesi olasılığı bazen avantaj bazen da dezavantaj getirecektir. Bu durum işletmenin sürekliliği açısından yatırımcısına riskli gelebilecektir.

	Eş Zamanlı Üretim ve Tüketim	Ertelenemezlik yeterli ciro riskini artırır	
	Heterojenlik	Heterojenlik karlılığın daha uzun süreli olması sonucunu doğurabilir	Yöneticilerin ya da üst kadronun gittiği yere müşteriyi de götürmesi riski yüksektir.
	Değişken Talep	İşletme sermayesinin yeterli olmaması durumunda talep daralması finansal riski büyütür.	Yönetici performanslarının ölçülmesinde zorluklara sebep olur
	Emek ve İlişki-Yoğunluk	İnsan faktörüne bağlı hatalar ve kalite düşüklükleri işletmenin ve finansal dengenin devamlılığını kırılgan hale getirebilir.	
Hizmet Sektörü ve Hizmet İşletmelerinin Genel Özellikleri	Üretim Yönetiminde Esneklik Yoktur	Kapasitenin kısa vadede arttırılamaması ve eğitim ihtiyacı uzun vadeli finansmanı ya da özkaynak yoluyla finansmanı zorunlu kılmaktadır.	Başarısızlık algılamasından çekinen yöneticiler uzun vadeli yatırımlardan ve operasyonlardan uzak durabilirler. Bu durum yöneticilerin karlılık primi odaklı etik olmayan davranışlara yönelmesine sebep olabilir.

	Emek Yoğundur	İşçi ücretleri ile sosyal güvenlik harcamaları ve fazla mesai harcamalarının önceden çok iyi planlanmasını ve fiyatlamasının tüm maliyetler göz önüne alınarak yapılmasını gerektirir.	Yönetim kademesindeki uyumsuzluklar ya da çalışanlar arasındaki eşitsizlikler önemli iç çekişmelere ve ciro kayıplarına yol açabilir.
	Kaliteyi ve Miktarı Ölçme İmkânı Sınırlıdır	Kalite maliyetleri ve işgücü kayıplarının finansal yapı üzerine etkileri kontrol altına alınmalıdır.	Performans ölçümündeki zorluklar etik dışı uygulama ve pazarlama yöntemlerini gündeme getirebilir.
	Maliyet Hesaplamalarının Yapılması Güçtür	Maliyet hesaplamalarının güçlüğü özellikle rekabet olan hizmet sektörlerinde iyi bir fiyatlama politikası ve finansal durum takibini bir arada yapmayı gerekli kılmaktadır.	Yöneticinin hem hizmet konusuna hakim olmasını hem de muhasebe ve finansal konulara hakim olmasını gerektirir. Böyle yöneticiler ise daha az bulunur.
	Genellikle Pazara Yakındır	Pazara yakınlık fiyatlama politikalarının etkinliğini arttırabilir. Ayrıca aracı sayısının az olması tahsilât oranlarının yüksek tutulması yoluyla	Yönetici ve çalışanların her zaman göz önünde olması bazen avantaj bazen de dezavantaj getirir.

		finansal durumun daha kolay izlenmesine imkân tanıyabilir.	
	Hedef Pazarın Tanımlanması Zordur	Hedef pazarın tanımlanmasının zorluğu optimum yatırım ve işgücü miktarının tespitinde zorluklar yaşatabileceği için başabaş noktasının tespitinde ve buna bağlı olarak finansal dengenin sağlanmasında sıkıntılara yol açabilir.	Yöneticilerin geçmiş deneyimleri, önyargıları ve altyapılarının yetersizliği hedef pazar seçiminde isabetli davranmalarını daha da güçleştirebilir.

Tablo 2'nin devamı

		Faaliyet Riski	Endüstri-Sektör Riski
Hizmetin Genel Özellikleri	Soyutluk (Dayanıksızlık)	Mal üretimi ve depolanması söz konusu olmadığı için faaliyet riski düşük görülebilir. Ancak sunulan hizmetin modasının geçmesi ya da popülerliğinin yitilmesi riski bulunmaktadır.	Hizmetlerin soyutluk özelliğinin sektör riskini arttırdığından bahsedilebilir. Özellikle pazara girişteki tutundurma çalışmaları daha uzun ve zorlu bir süreci gerektirecektir. Aynı durum bu sektöre ve menkul kıymetlerine yatırım yapmayı

			düşünen yatırımcılar açısından da geçerlidir.
	Eş Zamanlı Üretim ve Tüketim	Özellikle teknoloji yardımıyla ya da ekip olarak verilen hizmetlerde sabit maliyetlerin yüksek olması faaliyet riskini beraberinde getirmektedir.	Eş zamanlı üretim ve tüketim özelliği endüstri riskine bağlı olumsuz gelişmelerin erkenden fark edilmesini sağlayabilir. Bu yönüyle bu özelliğin riski daha fazla arttırmayacağı değerlendirilebilir.
	Heterojenlik	Hizmetin sunumunda kullanılan girdilere bağlı olmakla birlikte heterojenlik pazara yeni giren işletmeler için hizmetin tutulmama riski faaliyet riski olarak algılanabilir.	Özellikle tutundurma çalışmaları boyunca sektör riski yüksek olsa da bu süreci tamamlamış ve başarılı olmuş hizmet şirketleri için heterojenlik avantaj halini alacaktır. Müşteri sadakatini arttıracak bir özellik olarak düşünülebilir. Piyasada yerleşmiş kalite algılanışı farklılık algısı bu şirkete ve menkul kıymetlerine yatırım yapmayı düşünen

			firmalar açısından da cazip olabilecektir.
	Değişken Talep	Sabit sermaye veya ekip gereken hizmetler için faaliyet riskini arttırır.	Talebin değişken olması sektör riskini arttırıcı bir unsurdur. Ayrıca üretilen hizmetin ihtiyaçlar hiyerarşinde karşıladığı seviyenin toplumun gelir seviyesi ile uyumlu olması ulaşılabilecek pazar büyüklüğü açısından önemlidir. Hizmetler açısından özellikle ekonomik dalgalanmalar sektör riskini arttırıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı durum potansiyel hisse ve diğer menkul kıymet alıcıları için de karlılık algısında dalgalanmalara sebebiyet verecektir.
	Emek ve İlişki-Yoğunluk	İstihdam edilmesi gereken işgücü büyüklüğüne bağlı olarak faaliyet riski oluşturabilir.	Emek yoğun yapı ve insan faktörüne bağlı risklerin sektör riski ile birleşerek daha kırılğan bir yapı meydana getirmesi olasılığı

			bulunmaktadır. Menkul kıymet yatırımcıları faaliyet verimliliği ve karlılığı kırılğan dengeler üzerine kurulu şirket ve kâğıtlarından çekinebilecektir.
Hizmet Sektörü ve Hizmet İşletmelerinin Genel Özellikleri	Üretim Yönetiminde Esneklik Yoktur	Otel, okul, hastane gibi hizmet türlerinde ilk yatırım tutarlarının yüksek tutulması zorunluluğu sebebiyle faaliyet riski yükselir.	Bu özellik hizmet sektörü firmalarının sektördeki kriz ve büyüme hareketlerine adaptasyonunu güçleştirmektedir.
	Emek Yoğundur	İşletmenin kalifiye eleman bulma sorunuyla ya da yüksek eğitim ve adaptasyon giderleri ile karşı karşıya kalması söz konusudur.	İnsan faktörüne bağlı riskler ve sektör riski birleşimi menkul kıymet yatırımcıları açısından uzun vadeli endişeler ortaya çıkarır.
	Kaliteyi ve Miktarı Ölçme İmkânı Sınırlıdır	Faaliyet verimliliği çoğunlukla ciro ve kar rakamları üzerinden yapılmak zorunda kalınır. Dışsal fayda ve zararlar ise bazen	Sektörün verimliliğini izlemek güçleşeceğinden dolayı sorunların tespit edilmesi yıkıcı boyutlara ulaşması riski meydana çıkar. Yatırımcılar açısından

		küçümsenir bazen da abartılır.	belirsizlik algısı meydana getirir.
	Maliyet Hesaplamalarının Yapılması Güçtür	Birimlerin faaliyet verimliliğini hesaplamak güçleşir.	Yatırımcılar açısından en fazla talep edilen konulardan biri de mali planların ve maliyet-fiyat dengesinin iyi izlenip izlenemediği hususu özellikle sektöre yeni girmiş firmalar ya da yeni gelişen sektörlerle güven seviyesini düşürür. Yatırımcılar açısından belirsizlik algısı artabilir.
	Genellikle Pazara Yakındır	Bu durum alınan faaliyet riskinin genellikle işletmenin lokasyonu ile çok içli dışlı olması sonucunu doğurur.	Bu durum sektör riskini arttırıcı bir unsur olarak algılanmasa da firma ve sektörlerin pazar çeşitlendirmesi yapmalarını güçleştirecektir. Bu durumda yerel yatırımcılar dışındaki büyük yatırımcıların hizmet sektörü firmalarına ve menkul kıymetlerine yatırım yapma kararı almaları güçleşir.

	Hedef Pazarın Tanımlanması Zordur	Hedef pazarın iyi tespit edilememesi ya da tespit zorluğu faaliyet riskini arttırır.	Sektörün büyüme planlarını yapma ve uygulamaya geçirmede zorluklar yaşamasına sebep olur. Planlamaların sadece yönetici tercihlerine dayalı olarak yapılması yatırımcı açısından bir başka belirsizlik algısı kaynağıdır.
--	--	--	---

Kaynak: Sayım ve Aydın (2011)

Yoğun bir rekabet ortamında faaliyette bulunan turizm işletmeleri, kimi zaman kendi faaliyetlerinden kaynaklı risklere maruz kalırlarken, kimi zaman da kontrol edemedikleri tamamen dış faktörlerden kaynaklı çeşitli risklere maruz kalmaktadır. Turizm sektörü global, bölgesel ve ulusal düzeyde yaşanan ekonomik, politik ve sosyal olaylara son derece duyarlıdır. Yaşanan olumsuz bir gelişme ülkelere gelen turist sayısında ve turizm gelirlerinde hızlı bir düşüşe neden olmaktadır. Örneğin, 1986 yılında yaşanan Çernobil Kazası, 1991 yılındaki Körfez Savaşı, Asya Krizi, 11 Eylül olayları, Irak Savaşı, 2008 küresel krizi, Asya-Pasifik ülkelerindeki SARS salgını, son yıllarda Suriye ve diğer Ortadoğu ülkelerinde yaşanan gelişmeler vb. nedeniyle turizm gelirleri ve turist sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır. Dış faktörlerden kaynaklı riskler bazen sadece belirli ülkelere gelen yabancı turist sayısının azalmasına neden olurken, bazen de tüm ülkelere gelen yabancı turist sayısında azalışlara neden olabilmektedir. Örneğin Kapadokya bölgesinde Japon turistlerle ilgili yaşanmış olan olumsuz bir olay, son yıllarda Japonya'dan gelen turist sayısında çok büyük bir azalışa neden olmuştur. Diğer taraftan son yıllarda Suriye başta olmak üzere Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ve bunların Türkiye'ye yansımaları, ayrıca yaşanan terör saldırıları nedeniyle tüm ülkelere gelen yabancı turist sayısında çok önemli azalışlar yaşanmıştır ve halen yaşanmaktadır. Ülkeye gelen turist sayısında yaşanan ani düşüşler, sektörde faaliyette bulunan otel ve pansiyonlardan, balon şirketlerine, restoranlara, hediyelik eşya

mağazalarına kadar tüm şirketlerin karlılıklarının azalmasına veya zarar etmelerine neden olmakta, hatta vadesi gelen yükümlülüklerin karşılanamaması nedeniyle şirketleri iflasa sürükleyebilmektedir.

Turizm, Nevşehir'in Gayri Safi Milli Hasılası'nın sürekli gelişen en önemli dinamiklerinden biridir. Yıllar itibariyle turizmin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'dan aldığı pay artmış ve Nevşehir ekonomisinde tarımdan turizme doğru bir dönüşüm yaşanmıştır (İlhan ve Ersoy 2011:155). Yukarıda da bahsedildiği üzere, turizm sektörünün en önemli özelliklerinden birisi, global, bölgesel veya ulusal çapta meydana gelen olaylara hızlı tepkiler vermesi ve ondan hemen etkilenmesidir. Nevşehir'in turizmde yaşadığı en önemli sorunlardan birisi, bölgesel veya ulusal düzeyde yaşanan bir takım olumsuz sosyal, ekonomik veya siyasal olaylar nedeniyle kimi zaman sadece belirli ülkelerden gelen turist sayısında, kimi zaman da genel olarak tüm ülkelerden gelen turist sayısında yaşanan düşüşlerdir. Nevşehir'e gelen yabancı turistlerde milliyet açısından çeşitlendirme olması, Nevşehir'e, Kapadokya'ya yönelik olarak bir ülkenin vatandaşlarında ortaya çıkacak olumsuz bir bakış açısının, turist sayısında ani azalışlara neden olma olasılığını azaltacaktır. Ayrıca bu durum sürdürülebilir bir turizm geliri yaratılmasını da olumlu etkileyecektir. Bu çalışmanın amacı, Nevşehir'e gelen yabancı turistlerin milliyet açısından yoğunlaşma analizini yapmak, Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısındaki değişimin, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısındaki değişime olan duyarlılığını belirlemektir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde çalışmada kullanılan veri ve metodoloji anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ampirik bulgulara, dördüncü bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

2. VERİ VE METODOLOJİ

Çalışmada Türkiye'ye ve Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısı, ortalama geceleme sayısı, ayrıca milliyetleri bazında Türkiye'ye ve Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısı verileri kullanılmıştır. Veriler, Turizm Bakanlığı ve yerel kaynaklardan alınarak analize uygun hale getirilmiştir. Analiz kapsamında 1986-2014 dönemi incelenmekle birlikte, verilerin erişilebilirliği ve yapılan analizlere göre dönemler farklılık göstermektedir. Çalışmada kullanılan yöntemlerden biri zaman serisi ekonometrisidir. Bu kapsamda Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısındaki değişime olan duyarlılığını belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Ayrıca Nevşehir'e ve Türkiye'ye gelen turist sayılarının milliyet bazında çeşitlendirme

düzeşini veya diğer bir ifadeyle yoğunlaşma seviyesini ölçmek için Herfindahl Endeksinden (Kelly, 1981) yararlanılmıştır.

Risk, beklenmeyen sonuçlarla karşılaşma olasılığı olarak tanımlanabilir (Kırlı, 2006). Finansal açıdan ise risk literatürde, beklenen değer ile gerçekleşen değer arasındaki olumlu ya da olumsuz fark olarak tanımlanmaktadır. Riski farklı ayrımlara göre çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkün olsa da, en sık kullanılan ayrıma göre risk şu şekilde iki gruba ayrılır (Emhan, 2009):

$$\text{Risk} = \text{Sistematik Risk} + \text{Sistematik Olmayan Risk}$$

Sistematik risk tüm yatırımların getirilerini etkileyen ve çeşitlendirme ile ortadan kaldırılamayan risk olarak tanımlanabilir. Yatırımcılar açısından sistematik riskleri kontrol edebilmek mümkün değildir. Bu riskin kaynakları, sosyal, ekonomik ve politik çevredeki değişimlerdir ve bu değişimler piyasadaki tüm bireyleri ve işletmeleri aynı anda etkiler. Sistematik riske; piyasa riski, kur riski, politik risk, faiz oranı riski, enflasyon riski ve son yıllarda önemi artan terör riski örnek olarak gösterilebilir. Sistematik riski ölçmek için finans yazınında çoğunlukla Beta katsayısı kullanılmaktadır. Buna göre bir hisse senedinin sistematik riski piyasa portföyünün getirisindeki dalgalanmalara duyarlılığını gösteren beta katsayısı ile ölçülmektedir. Diğer bir ifade ile sistematik riskin ölçütü olan Beta katsayısı, riskli bir varlığın getirisi ile pazar portföyünün getirisi arasındaki birlikte değişimin ölçütüdür (Canbaş ve Vural, 2010).

İlk kez Sharpe (1964) tarafından ortaya atılan ve Lintner (1965) ve Mossin (1960) tarafından geliştirilen CAPM'e (Capital Asset Pricing Model-Finansal Varlıkların Fiyatlandırma Modeli) göre, bir finansal varlığın (i hisse senedinin) beklenen getirisi aşağıdaki eşitlik yardımıyla tahmin edilebilir.

$$r_i = r_f + \beta_i(r_m - r_f)$$

r_i : i hisse senedinin beklenen getirisini,

r_f : Risksiz faiz oranını,

β_i : i hisse senedinin piyasa portföyüne olan duyarlılığını yani sistematik riskini,

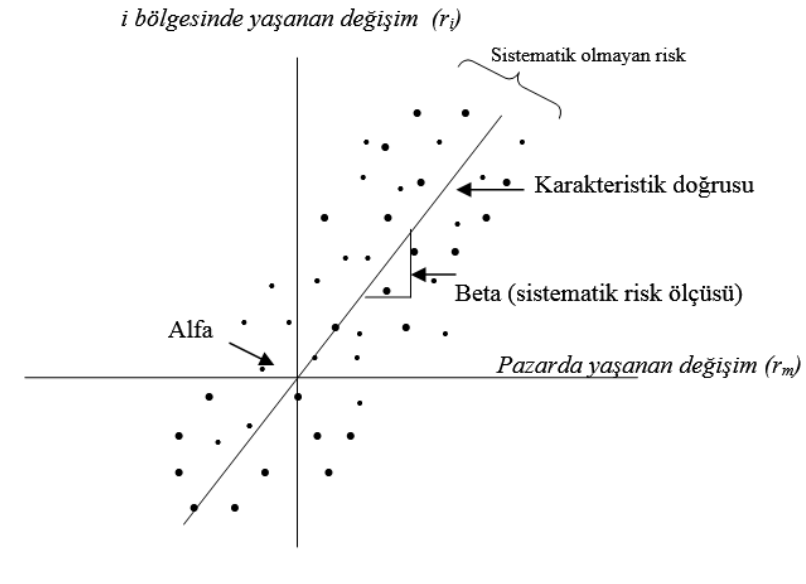
r_m : Piyasa portföyünün getirisini göstermektedir.

Nevşehir turizmi ile Türkiye turizmi arasındaki ilişki aşağıdaki regresyon denklemi ile açıklanabilir. Bir finansal varlıkla (i hisse senedi) piyasa portföyü arasındaki

ilişki regresyon analizi ile açıklanabilir ve i hisse senedinin getirisi aşağıdaki regresyon denklemine bağlı olarak aşağıdaki gibi tahmin edilebilir. Turizm sektöründe sistematik riski ölçmek için yukarıdaki eşitlik aşağıdaki gibi ifade edilebilir,

$$r_i = \alpha_i + \beta_i(r_m) + e_i$$

- β_i : Nevşehir turizmi için sistematik risk ölçütünü,
 r_i : Nevşehir’de konaklayan/geceleyen turist sayısındaki değişimi,
 r_m : Türkiye’de konaklayan/geceleyen turist sayısındaki değişimi,
 e_i : Hata terimini göstermektedir.

Şekil 1: Turizm Bölgesi İçin Karakteristik Doğrusu

Çalışma kapsamında ilk olarak Şekil 1’de de gösterildiği üzere, tüm ülkede yaşanan değişim ile belirli bir bölgede yaşanan değişim göz önünde bulundurulduğunda, bölgenin ülkeye duyarlılığını gösteren Beta katsayısı hesaplanacaktır.

Çalışma kapsamında ikinci olarak sistematik olmayan risk unsurlarından biri olarak gösterebilecek bir çeşitlendirme katsayısı hesaplanacaktır. Sistematik olmayan bir diğer ifade ile çeşitlendirilebilir riskler, belli bir sektöre yada belirli işletmelere özgü olup portföy çeşitlendirilmesi ile azaltılabilen risklerdir. Sistematik olmayan riske çeşitlendirilebilir risk denmesinin nedeni, yatırımcıların farklı menkul kıymetlere yatırım

yaparak yani portföyünü çeşitlendirerek bu riski azaltma olanağına sahip olmasıdır (Canbaş ve Vural, 2010). Firma yönetimi ve firmanın ürünlerine yönelik tüketici tercihlerindeki değişme bu risk türüne örnek olarak verilebilir. Turizm destinasyonu özelinde yerel yönetimler, bölgenin iklim koşulları ya da konaklama tesislerinin tutumları sistematik olmayan riskin kaynaklarına örnek olarak gösterilebilir. Sistematik olmayan risk, çok iyi çeşitlendirilmiş bir portföyle ortadan kaldırılabılır. Yatırımcılar farklı işletmelere yatırım yaparak toplam yatırımlarını bu riskten koruyabilirler.

Sistematik olmayan risk kaynaklarının çeşitliliği ve bu riskleri ölçmenin güçlüğü nedeniyle çoğunlukla bu riskler ölçülemeden sadece çeşitlendirme yoluyla ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu çalışma kapsamında turizm sektörü için Herfindahl Endeksi bir sistematik olmayan risk ölçütü olarak önerilmektedir. Bilindiği üzere Herfindahl endeksi firmaların tek tek pazar paylarını dikkate alarak pazar yoğunlaşma oranının ölçülmesini sağlayan bir endekstir. Endeksin hesaplanmasında aşağıdaki gibi her firmanın piyasa değerinin karesi alınarak toplanır ve bu sayede bir endüstrideki yoğunlaşma oranı saptanmaya çalışılır. Bu endeksin yüksek olması o endüstrideki yoğunlaşmanın yüksek ve rekabetin düşük olduğunu gösterir (Kelly, 1981).

Turist yoğunlaşma endeksi ise benzer mantıkla milliyet bazında bölgeye gelen turist sayıları dikkate alınarak hesaplanabilir. Her bir milliyetin toplam içindeki payları hesaplandıktan sonra, bu payların kareleri toplamı yoğunlaşma endeksini verecektir.

$$H = \sum_{i=1}^N s_i^2$$

H: Nevşehir'e Gelen Turistlerin Yoğunlaşma Endeksi

s_i : i ülkesi uyruklu turist sayısının toplam yabancı turist sayısına oranı

Buna göre, yüksek yoğunlaşma endeksi diğer bir ifadeyle turist yoğunlaşma katsayısı o bölgeye çoğunlukla aynı milliyetlerden turistlerin geldiğini, bu nedenle riskin yüksek olduğunu gösterir. Düşük yoğunlaşma endeksi ise o bölgeye gelen turistlerin milliyet bazında bir çeşitlendirmeye sahip olduğunu ve bu yüzden riskin de düşük olduğunu gösterir.

3. BULGULAR

Çalışmada kullanılan bazı verilere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre Türkiye'ye gelen turist sayısındaki artış oranı ortalama 0,075, Nevşehir'e gelen turist sayısının artış oranı ise 0,085 olarak gerçekleşmiştir. Geceleme sayıları dikkate alındığında ise Türkiye'nin artış oranı ortalaması 0,083, Nevşehir'in artış oranı ortalaması ise 0,069 olarak gerçekleşmiştir. Nevşehir'e gelen turist sayısındaki değişimin Türkiye toplamına göre daha değişken olduğu yine tablodan görülebilir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

	Gözlem	Ortalama	Medyan	St. Sapma	Min.	Max
Gelen Turist Türkiye	24	0,075	0,104	0,234	-0,47	0,43
Gelen Turist Nevşehir	32	0,085	0,12	0,309	-0,65	0,85
Geceleme Türkiye	24	0,083	0,10	0,216	-0,39	0,54
Geceleme Nevşehir	32	0,069	0,038	0,32	-0,63	0,94

Tablo 4'te gelen yabancı turist sayısı ve geceleme verileri kullanılarak tahmin edilen $r_i = \alpha_i + \beta_i(r_m) + e_i$ denkleminde elde edilen beta katsayıları yer almaktadır. 1. modelde Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısındaki değişim bağımlı değişken olarak kullanılırken, 2. modelde Nevşehir'de geceleme sayısındaki değişim bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısındaki değişimin bağımlı değişken olarak kullanıldığı modelin sonuçlarına göre, Nevşehir'e gelen turist sayısının Türkiye'ye gelen turist sayısındaki değişime olan duyarlılığı, 1,22 olarak tahmin edilmiştir. Tahmin edilen katsayı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Diğer taraftan geceleme sayısındaki değişim dikkate alınarak tahmin edilen ikinci regresyon denkleminde beta katsayısı 1,44 olarak tahmin edilmiştir. Bu katsayı da % 1 önem düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca her iki modelin R^2 değerleri 0,69 ve 0,71 olarak tahmin edilmiştir. Bu da söz konusu modellerde kullanılan değişkenlerin hataların yaklaşık %70'ini açıkladığını göstermektedir.

Tablo 4: Beta Katsayıları

	Model 1	Model 2
	(Bağımlı Değişken: Yabancı Turist Sayısındaki Değişim- Nevşehir)	(Bağımlı Değişken: Geceleme Sayısındaki Değişim-Nevşehir)
Yabancı Turist Sayısındaki Değişim- Türkiye	1,220 (0,000)	
Geceleme Sayısındaki Değişim-Türkiye		1,414 (0,000)
Sabit	-0,275 (0,519)	-0,055 (0,218)
R2	0,69	0,71
Adj. R2	0,67	0,69

Not: Parantez içinde yer alan değerler p değerini göstermektedir.

Herfindahl Endeksi kullanılarak hesaplanan turist yoğunlaşma katsayıları Tablo 5'te yer almaktadır. Kısıtlı veriler nedeniyle katsayılar sadece 5 yıl için hesaplanabilmektedir. 2011 yılı hariç diğer tüm yıllarda Türkiye için hesaplanan katsayıların, Nevşehir için hesaplanan katsayılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, Nevşehir'e gelen turistlerin milliyet açısından çeşitliliğinin, Türkiye'ye gelen turistlerin milliyet açısından çeşitliliğinden daha fazla olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 5: Turist Yoğunlaşma Katsayısı

	TÜRKİYE	NEVŞEHİR
2010	0.0984	0.0803
2011	0.0930	0.0961
2012	0.0919	0.0857
2013	0.0895	0.0887
2014	0.0857	0.0800

4. SONUÇ

Bu çalışmanın literatüre iki önemli katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu katkılardan ilki, turizm sektöründe sistematik riskin ölçütü olarak beta katsayısının kullanılması, ikincisi ise turizm sektöründe sistematik olmayan risk ölçütü olarak yoğunlaşma endeksinin kullanılmasıdır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Nevşehir'e gelen yabancı turist sayısının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısındaki değişime oldukça duyarlı olduğu ve Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısındaki değişime oldukça fazla tepki verdiğini göstermektedir. Bu da Nevşehir bölgesinin sistematik risklere görece daha fazla açık olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye geneli ile kıyaslandığında, Nevşehir'e gelen yabancı turistlerin milliyet açısından yoğunlaşması daha az, dolayısıyla çeşitlendirme daha fazladır. Bu da Türkiye geneli ile kıyaslandığında bölgenin, turistlerin geldiği ülkelerden kaynaklanacak risklere daha az açık olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Cengiz (2005). “Türkiye’nin Turizm Gelirlerini Etkileyen Değişkenler İçin En Uygun Regresyon Denkleminin Belirlenmesi”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 6 (2): 163-174.
- Canbaş, Serpil, G. Vural (2010). *Finansal Yönetim*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Çımat, Ali, O. Bahar (2003). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi* (6): 1-18.
- Emhan, Abdurrahim (2009). “Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetimde Kullanılan Teknikler”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 23 (3): 209-220.
- İlhan, İbrahim, E. Ersoy, (2011), “Nevşehir Ekonomisinin Sektörel Analizi”. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. Nevşehir Üniversitesi Yayınları: 2, Cilt: 4, 153-193, 16-19 Kasım 2011,
- Kelly, William A. (1981). “A Generalized Interpretation of the Herfindahl Index”. *Southern Economic Journal* 48(1): 50-57.
- Kırlı, Mustafa (2006). “Halka Açık Olmayan Şirketlerde Sistemik Risk Ölçütü Beta Katsayısının Tahmin Edilmesi”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 13(1): 121-134.
- Korkmaz, Turhan, A. Ceylan (2012). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Lintner, John (1965). “The Valuation of Risk Assets and the Selection of Risky Investments in Stock Portfolios and Capital Budgets”. *The Review of Economics and Statistics* 47 (1): 13-37.
- Mossin, Jan (1966). “Equilibrium in a Capital Asset Market”, *Econometrica* 34 (4): 768-783.
- Öztürk, Yüksel, İ. Yazıcıoğlu (2002). “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (2): 183-195.
- Sayım, Ferhat, V. Aydın (2011). “Hizmet Sektörü Özellikleri ve Sistemik Olmayan Risklerin Sektör Menkul Kıymetleri ile Etkileşimine Dair Teorik Bir Çalışma”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (29): 245-262.

Sharpe, William F. (1964). "Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk". *The Journal of Finance* 19 (3): 425-442.

UNWTO (2015). *Tourism Highlights 2015 Edition*

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN BAKIM DAVRANIŞLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Pelin CALPBİNİCİ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
pelince@nevsehir.edu.tr

Ebru DIĞRAK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ebruli_fist@hotmail.com

ÖZET

Amaç: Hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. **Yöntem:** Araştırma tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırma evrenini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde 2013-2014 eğitim-öğretim yılında hemşirelik 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 259 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş, araştırmayı kabul eden 175 öğrenci örneklem kapsamına alınmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından literatür taranarak oluşturulan tanıtıcı bilgi formu ve hemşirelik bakım davranışlarını değerlendirmek amacıyla da Bakım Davranışları Ölçeği-24 (BDÖ-24) kullanılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından anket tekniğiyle toplanmıştır. **Bulgular:** Öğrencilerin Bakım Davranışları Puan Ortalaması 5.14 ± 0.68 olarak bulunmuştur. Hemşirelik mesleğini isteyerek seçen, şurada hemşirelik mesleğinde olmaktan memnun olan, hemşirelik mesleğine kendine uygun olduğunu düşünen, hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünen, hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmadığını düşünen öğrencilerde bakım davranışları puan ortalaması yüksek olarak bulunmuş ve puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olarak tespit edilmiştir ($p < 0.05$). **Sonuç:** Hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarının bazı kişisel özelliklerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik Bakımı, Bakım Davranışı, Hemşirelik Eğitimi

GİRİŞ

Bakımın açıklanması ve tanımlanması oldukça zor bir kavramdır (Khademian ve Vizeshfâr, 2007). Çünkü farklı kültürlerde bakım kavramı farklı tanımlanabilmekte veya bakım beklentilerinde farklılıklar olabilmektedir. Bakım hemşireliğin odak noktasını oluşturur, bir sanat ve beceri olarak kabul edilmektedir (He ve ark., 2013). Başka bir açıdan bakımın önemli bir yönü ahlaki duruşudur. Bu nedenle bakım hemşireliğin ideal ahlakıdır. Birçok hemşirelik makalelerinde bakım iki ana kategoriye ayrılır; anlamlı davranışlar (duygulanım) ve enstrümental (teknik) beceriler. Anlamlı davranışlar güven kurmak, duyguları, inançları ve özgünlüğü ortaya koyma ile ilgilidir. Enstrümental

beceriler, görev odaklı faaliyetler, fiziksel eylemler ve bilişsel yönelimli müdahaleleri kapsar. Tedaviler, prosedürler, stres yönetimi, problem çözme becerisi bu kategoriye girer (Khademian ve Vizesfar, 2007). Genel anlamda bakıldığında bakım, sağlıklı bireyin sağlığını koruma, sürdürme ve geliştirme; hasta bireyin yeniden sağlığına kavuşması ya da yetersizlikleri ile baş edebilmesi için gerekli olan bilgi, istek ve güce kavuşmasına yönelik eylemlerdir (Can ve Acaroğlu, 2015).

Sağlıkla ilgili bilgi ve teknolojideki gelişmeler, bireylerin sağlık bakımına ilişkin beklenti ve görüşlerinin değişmesi, bakımlarında daha aktif konuma gelmeleri ve sağlık sektöründe maliyetin ve rekabetin artması gibi nedenler, daha nitelikli sağlık hizmeti verilmesini gündeme getirmiştir. Özellikle, son on yılda sağlık ile hasta memnuniyeti önemli bir kalite göstergesi olarak görülmeye başlanmıştır. Sağlık kurumları içinde hastalara verilen hizmetin büyük bir kısmını oluşturması nedeniyle hemşirelik bakımı, hastaların sağlık bakımına ilişkin genel memnuniyetlerini etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur (Kurşun ve Kanan, 2012).

Hemşirenin en önemli sorumluluğu kaliteli bakım verebilmektir. Hemşirelik öğrencileri de geleceğin potansiyel hemşireleri olduğu için, onları hemşirelik eğitimi sırasında uygun bakım davranışları kazandırılması son derece önemlidir (Kurşun ve Taş-Arslan, 2012). Bakım davranışları ve tutumların öğretimi hemşirelik müfredatının temel bileşenleridir. Nitekim, hemşirelik eğitimi boyunca öğrencilerin önceki yıllara göre daha gerçekçi bir şekilde bakım algılarının olması beklenir (Khademian ve Vizesfar, 2007). Bu çalışma Nevşehir ilindeki hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla tanımlayıcı tipte yapılmıştır. Araştırma evrenini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde 2013-2014 eğitim-öğretim yılında hemşirelik 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 259 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş, araştırmayı kabul eden 175 öğrenci örneklem kapsamına alınmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından literatür taranarak oluşturulan tanıtıcı bilgi formu ve hemşirelik bakım davranışlarını değerlendirmek amacıyla da Bakım Davranışları Ölçeği-24 (BDÖ-24) kullanılmıştır (Khademian ve Vizesfar, 2012; Kurşun ve Taş-Arslan, 2012; Kurşun ve Kanan, 2012).

Tanıtıcı bilgi formu öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri (yaş, cinsiyet vb.) ile hemşirelik mesleğine yönelik (hemşirelik mesleğini isteyerek seçip seçmediği, hemşirelik bölümünden memnun olup olmadığı vb.) sorunun yer aldığı toplamda 8 sorudan oluşmaktadır.

Bakım Davranışları Ölçeği-24, hemşirelik bakım sürecini değerlendirmek ve hemşirelerin sundukları bakım ile hastanın aldığı bakımı değerlendirmesini karşılaştırmak amacıyla kullanılmaktadır (Wolf ve ark., 1994; Wu ve ark., 2006). Bakım Davranışları Ölçeği-42 (BDÖ-42) Wolf ve ark. tarafından 1994 yılında, hasta ve hemşire tarafından çift yönlü olarak, hemşirelik bakım sürecini değerlendirmek amacı ile tasarlanmıştır. 2006 yılında Wu ve ark. tarafından BDÖ- 42'nin kısa formu olarak Bakım Davranışları Ölçeği-24 (BDÖ-24) şekline dönüştürülmüştür (Wu ve ark., 2006). Bakım Davranışları Ölçeği-24 (BDÖ-24) formunun Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2010 yılında Kurşun ve Kanan tarafından yapılmış olup, ölçek, güvence, bilgi-beceri, saygılı olma ve bağlılık olmak üzere 4 alt gruptan oluşmaktadır.

Araştırmada veriler SPSS/15.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, yüzde), normal dağılım gösteren veriler tek yönlü varyans ve bağımsız gruplarda t testi kullanılarak değerlendirilmiştir. Normal dağılım göstermeyen veriler ise Mann-Whitney U non-parametrik testleri uygulanarak değerlendirilmiş olup, anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı üniversiteden gerekli kurum izinleri alınmıştır. Ayrıca örnekleme kapsamında alınan öğrencilerden çalışmanın amacı ve konusu hakkında bilgi verilmiş, katılımın gönüllülük ilkesine dayandığı açıklanmış ve sözlü onamları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin %75.4'ü ($n=132$) kızlardan oluşmakta olup, yaş ortalaması 21.16 ± 1.57 olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %43.4'ü 2. sınıf öğrencilerinden, %34.3'ü 3. sınıf öğrencilerinden, %22.3'ü 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin %62.3'ü hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiğini, %62.9'u şuanda hemşirelik bölümünde olmaktan memnun olduğunu, %72.6'sı hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olduğunu, %96'sı hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu, %57.7'si ise hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmadığını belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelik Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Hemşirelik Mesleğine İlişkin Düşünceleri

Özellikler	n	%
Yaş Ortalaması	21.16±1.57	
Cinsiyet		
Erkek	43	24.6
Kadın	132	75.4
Sınıf		
2. Sınıf	76	43.4
3. Sınıf	60	34.3
4. Sınıf	39	22.3
Hemşirelik mesleğini isteyerek mi seçtiniz?		
Evet	109	62.3
Hayır	66	37.7
Şuanda hemşirelik bölümünde olmaktan memnun musunuz?		
Evet	110	62.9
Hayır	65	37.1
Hemşirelik mesleğinin kendinize uygun olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	127	72.6
Hayır	48	27.4
Hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	168	96.0
Hayır	7	4
Hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlandığınızı düşünüyor musunuz?		
Evet	74	42.3
Hayır	101	57.7

Öğrencilerin bakım davranışları puan ortalaması 5.14±0.68 bulunmuş olup, güvence alt boyutu puan ortalaması 5.19±0.75, bağlılık alt boyutu puan ortalaması 5.04±0.74, bilgi-beceri alt boyutu puan ortalaması 5.05±0.79, saygılı olma alt boyutu puan ortalaması 5.23±0.69 bulunmuştur. Öğrencilerin bakım davranışları puan ortalaması ve alt boyut puan ortalamaları ile cinsiyet, sınıf değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Fakat hemşirelik mesleğini isteyerek seçen ($t=2.258$, $p=0.025$), şuanda hemşirelik mesleğinde olmaktan memnun olan ($t=3.701$, $p=0.000$), hemşirelik mesleğini kendine uygun olduğunu düşünen ($t=3.729$, $p=0.000$), hemşirelikte

bakımın öncelikli olduğunu düşünen ($U=-2.260$, $p=0,024$) ve hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmadığını düşünen ($t=-3.370$, $p=0.001$) öğrencilerin bakım davranışları puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Hemşirelik Mesleğine İlişkin Düşünceleri ile BDÖ-24 Ortalama Puanların Karşılaştırılması

Özellikler	Ort±SS	İst. Analiz	p
Cinsiyet Erkek Kadın	5.05±0.84 5.17±0.61	t=-1.018	0.310
Sınıf 2. Sınıf 3. Sınıf 4. Sınıf	5.14±0.52 5.18±0.80 5.05±0.76	F=0.352	0.704
Hemşirelik mesleğini isteyerek mi seçtiniz? Evet Hayır	5.23±0.56 4.99±0.81	t=2.258	0.025
Şuanda hemşirelik bölümünde olmaktan memnun musunuz? Evet Hayır	5.29±0.51 4.90±0.82	t=3.701	0,000
Hemşirelik mesleğinin kendinize uygun olduğunu düşünüyor musunuz? Evet Hayır	5.26±0.53 4.83±0.89	t=3.729	0,000
Hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünüyor musunuz? Evet Hayır	5.18±0.59 4.05±1.62	U=-2.260	0.024
Hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlandığınızı düşünüyor musunuz? Evet Hayır	4.94±0.76 5.29±0.56	t=-3.370	0.001

BDÖ-24 alt boyutu puan ortalaması ile cinsiyet, sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır. Fakat hemşirelik mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin güvence alt boyut puan ortalamasında (5.33 ± 0.63), hemşirelik mesleğinden memnun olan öğrencilerin güvence (5.36 ± 0.58), saygılı olma (5.40 ± 0.51) ve bağlılık (5.19 ± 0.61) alt boyut puan ortalamalarında, hemşirelik mesleğini kendine uygun olduğunu düşünen öğrencilerin güvence (5.32 ± 0.60), bilgi-beceri (5.15 ± 0.68), saygılı olma (5.34 ± 0.53) ve bağlılık (5.16 ± 0.60) alt boyut puan ortalamalarında, hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünen öğrencilerin güvence (5.19 ± 0.75) ve bilgi-beceri (5.05 ± 0.79) alt boyut puan ortalamalarında, hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmadığını düşünen öğrencilerin güvence (5.36 ± 0.62), bilgi-beceri (5.18 ± 0.72), saygılı olma (5.36 ± 0.57) ve bağlılık (5.19 ± 0.62) alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA

Çalışmamızda öğrencilerin bakım davranışları puan ortalaması 5.14 ± 0.68 , alt boyut puan ortalamalarından güvence 5.19 ± 0.75 ; bağlılık 5.04 ± 0.74 ; bilgi-beceri 5.05 ± 0.79 ve saygılı olma 5.23 ± 0.69 olarak bulunmuştur. Ayrıca çalışmamızda puan ortalamaları birbirleriyle karşılaştırıldığında; saygılı olma alt boyut puan ortalaması en yüksek, bağlılık alt boyut puan ortalaması en düşük olarak bulunmuştur. Hemşireler üzerinde aynı ölçekle yapılan başka bir çalışmada toplam puan ortalaması 4.44 ± 0.51 olup, alt boyutu puan ortalamalarından güvence 4.41 ± 0.56 ; saygılı olma 4.26 ± 0.59 ; bilgi-beceri 5.02 ± 0.52 ve bağlılık 4.12 ± 0.61 olarak bulunmuş ve puan ortalamaları birbirleriyle karşılaştırıldığında; bilgi-beceri alt boyut puan ortalaması en yüksek, saygılı olma alt boyut puan ortalaması en düşük olarak bulunmuştur. (Göğüş, 2016). Von Essen ve Enskar, (2003) 97 kanserli çocuğun ebeveyni ve 105 hemşire ile yaptıkları çalışmada hemşirelerin ve ebeveynlerin en çok önem verdiği bakım davranışlarının bilgi ve beceri olduğu belirlenmiştir. Araştırmalardan anlaşılacağı üzere hemşirelik öğrencilerinde hemşirelik bakımda saygılı olma ön plana çıkarken, hemşirelerde bilgi-beceri daha ön plandadır. Bu sonuç da bize öğrencilik ve hemşirelik mesleğinin uygulaması arasında farklılığı ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetinin bakım davranışı ölçeği saygı, beceri, güvence ve bağlılık alt boyut puanını ve ölçek toplam puanını etkilemediği saptanmıştır ($p<0.05$). Bu araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde, Crow ve arkadaşlarının sağlık bakımı konusundaki araştırmalara ilişkin yaptığı sistematik derleme çalışmasında (2002)

incelenen araştırmaların 26'sında cinsiyetin verilen bakıma ilişkin memnuniyeti etkilemediği belirlenmiştir. Literatürde cinsiyetin bakım davranışına ilişkin tutumu değiştirmedini belirten başka araştırmalar da bulunmaktadır (Aragon ve ark., 2003; Algier ve ark., 2005; Dölek ve ark., 2005; Rافی ve ark., 2006; Karaman-Özlu, 2006; Utlutun, 2006; Konca ve ark., 2006; Karadağ, 2007; Önsöz ve ark., 2008; Al ve ark., 2009; Aydın ve ark., 2010; Bucco, 2015, Gögüş, 2016).

Çalışmamızda hemşirelik mesleğini isteyerek sečen, şuanda hemşirelik mesleğinde olmaktan memnun olan, hemşirelik mesleğini kendine uygun olduğunu düşünen, hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünen ve hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmadığını düşünen öğrencilerin bakım davranışları puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). Hemřireliđin bilinçli olarak sečilmesiyle beraber isteyerek ve severek yapılması, mesleğin gereklerini yerine getirmede, mesleğine bağlılığında ve hemşirelik bakımını sunmada daha etkili olacağı belirtilmiştir (Gardner, 1992; Maslach ve ark., 2001) ve çalışmamızda bunu desteklemektedir. Hemřirelik mesleğini isteyerek tercih eden, kendine uygun olduğunu düşünen ve hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmayan öğrencilerin lisans eğitimi süresince daha başarılı oldukları ve hemşireliğin esası olan bakım uygulamalarını özümstedikleri düşünülmektedir. Bakım verme eylemi, hemşirenin mesleki bilgi, beceri, yetenek ve deneyimler ile gerçekleştirdiği bağımsız bir işlevidir. Bu çalışma da öğrencilerin hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünmede anlamlı farklılık bulunmuştur. Literatürü incelediğimizde, öğrencilerin hemşireyi bakım veren kiři olarak gördükleri belirlenmişler ve bu da çalışmamızı desteklemektedir (Özpancar ve ark., 2008; Tan ve ark., 2007; Ayaz ve Birimođlu, 2015). Bu bulgu, öğrencilerin bakım kavramının hemşirelik mesleğindeki yerini ve önemini kavradıklarını ve bunu bakım davranışına yansıtılmalarını kolaylaştırdığını düşündürmüştür.

SONUÇ

Hemřirelik öğrencilerinin bakım davranışlarının bazı kişisel özelliklerden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Hemřirelik mesleğini isteyerek sečen, şuanda hemşirelik mesleğinde olmaktan memnun olan, hemşirelik mesleğine kendine uygun olduğunu düşünen, hemşirelikte bakımın öncelikli olduğunu düşünen, hemşirelik bakımında kişisel olarak zorlanmadığını düşünen öğrencilerde bakım davranışlarının olumlu etkilendiği bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda; öğrencilerin mesleği isteyerek tercih etmelerinin sağlanması; hemşirelik eğitimi süresince olumlu bakım

davranışlarının sürekliliğinin sağlanmasına yönelik uygulanmaların yapılması ve bakım kavramının kapsadığı bilişsel, duyuşsal alanlar ve psiko-motor becerilerin kazandırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Al, B., Yıldırım, C., Togun, İ., Zengin, S., Bozkurt, S., Köse, A., Sohbet, R. (2009). Acil Serviste Hasta Memnuniyetini Etkileyen Faktörler, Akademik Acil Tıp Dergisi, 8: 39-44.
- Algier, L., Abbasoğlu, A., Hakverdioğlu, G., Ökdem, Ş., Göçer, S. (2005). Hastaların ve Hemşirelerin, Hemşirelik Girişiminin Önemi Algılamaları. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9: 33-40.
- Aragon, S.J., Gesell, S.B.A. (2003). Patient Satisfaction Theory and Its Robustness Across Gender in Emergency Departments: a Multigroup Structural Equation Modeling Investigation. American Journal of Medical Qual, 18: 229-241.
- Ayaz, S., Birimoğlu, (2015). *Hemşirelik Öğrencilerinin Bakım Davranışlarını Algulamaları. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 40-48.*
- Aydın, T., Akköse Aydın, Ş., Köksal, Ö., Özdemir, F., Kulaç, S., Bulut, M. (2010). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Acil Servisine Başvuran Hastaların Özelliklerinin ve Acil Servis Çalışmalarının Değerlendirilmesi, Akademik Acil Tıp Dergisi, 9: 163-168.
- Bucco, T. (2015). The Relationships Between Patients' Perceptions of Nurse Caring Behaviors, Nurses' Perceptions of Nurse Caring Behaviors and Patient Satisfaction in the Emergency. Department Seton Hall University Dissertations and Theses.
- Can Ş., Acaroğlu, R. (2015). Hemşirelerin Mesleki Değerlerinin Bireyselleştirilmiş Bakım Alguları İle İlişkisi. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 23(1), 32-40.
- Crow, R., Gage, H., Hampson, S., Hart, J., Kimber, A., Storey, L., Thomas, H. (2002). The Measurement of Satisfaction with Healthcare; Implications for Practice From a Systematic Review of Literature, Health Technology Assessment, 6: 1-244.
- Dölek, M., Turaba, F., Akbınar, C., Sezgin, B., Aksu, H., Solak, İ. (2005). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Acil Servis Biriminde Yatan Hastaların Memnuniyet Düzeyinin İncelenmesi. Türkiye Acil Tıp Dergisi, 5: 122-127.

- Eskimez, Z., Acaroğlu, R. (2012). Hemşirelik Öğrencilerinin Bakım Davranışlarını Algılamaları. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı Başkanlığı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Gardner, D.L. (1992). Career Commitment in Nursing. *Journal of Professional Nursing*, 8: 155–160.
- Gögüş, F. (2016). Cerrahi Hastaların Ve Cerrahi Hemşirelerinin Bakım Davranışı Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karaman-Özlu, Z. (2006). Erzurum İlinde Farklı Hastanelerdeki Cerrahi Kliniklerde Yatmış Olan Hastaların Hemşirelik Bakımından Memnuniyet Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Khademian, Z., & Vizeshfir, F. (2008). Nursing students' perceptions of the importance of caring behaviors. *Journal of advanced nursing*, 61(4), 456-462.
- Konca, G., İlhan, N.M., Bunin, M.A. (2006). Yatarak Tedavi Gören Hastaların Hastane Çalışanları ve Hastane Hizmetlerinden Beklentileri ve Beklentilerine İlişkin Memnuniyet Durumlarının Değerlendirilmesi. *Gazi Tıp Dergisi*, 17: 160-170.
- Kursun, S., & Arslan, F. T. (2012). Nursing students' perceptions of caring in Turkey. *Healthmed*, 6(9), 3145-3151.
- Kurşun, Ş., & Kanan, N. (2012). Bakım Davranışları Ölçeği-24'ün Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 15(4).
- Maslach, C., Schaufeli, W.B., Leiter, M.P. (2001). Jobburnout. *Annu. Rev.Psychol*, 52: 397-422.
- Önsöz, M.F., Topuzoğlu, A., Cöbek, U.C., Ertürk, S., Yılmaz, F., Birol, S. (2008). İstanbul'da bir Tıp Fakültesi Hastanesinde Yatan Hastaların Memnuniyet Düzeyi. *Marmara Medical Journal*, 21: 33-49.
- Özpancar, N., Aydın, N., Akansel, N. (2008). Hemşirelik 1. Sınıf Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleği İle ilgili Görüşlerinin Belirlenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 12 (3): 9-17.

- Rafii, F., Hajinezhad, M.E., Haghani, H. (2007). Nurse Caring in İıan and its Relationship with Patient Satisfaction, *Australian Journal of Advanced Nursing*, 26: 75-84.
- Tan, M., Yuncu, S., Őentürk, Ö., Yıldız, Ö. (2007). Üıiversite Öğrencilerinin HemŐireliđe Bakış Açıları. *Atatürk Üıiversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, (10), 1: 22-29.
- Utlı-Tan, N. (2006). Cerrahi Hastalarının Hemşirelik Bakımından Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi. *Marmara Üıiversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Von Essen, L., Enskar, K. (2003). Important Aspects of Care And Assistance For Siblings of Children Treated For Cancer: A Parent And Nurse Perspective. *Cancer Nurs*, 26: 203-10.
- Wolf, Z.R., Giardino, E.R., Osborne, P.A., Ambrose, M.S. (1994). Dimensions of NurseCaring. *Image J NursSch*, 2: 107- 111.
- Wu, Y., Larrabee, J.H., Putman, H.P. (2006). Caring Behaviors Inventory: a Reduction of the Item Instrument. *Nursing Research*, 1: 18-25.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KAPADOKYA'DA SAĞLIK

Arş. Gör. Rahman ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi
rahmansahin@erciyes.edu.tr

ÖZET

23 Nisan 1920 tarihinde toplanan meclis yeni bir hükümet kurmuştur. Kurulan bu hükümetin bünyesinde Umur-ı Sıhhiyye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti (Sağlık Bakanlığı) meydana getirilmiştir. Yeni kurulan bu hükümet tarafından ülkenin ve milletin mevcut durumunu incelenmek ve gelecekteki sosyo-kültürel politikalarına rehberlik edecek vilayet monografileri hazırlanmak istenmiştir. Merkezden yapılan yönlendirmeler doğrultusunda vilayetlerde bulunan sağlık müdürleri tarafından yapılan çalışmalar sonucunda 1922-1938 tarihleri arasında Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası isimli yirmi beş ciltten oluşan bir kitap dizisi meydana getirilmiştir. Bu çalışmada Niğde Sıhhiye Müdürü Doktor Hayri Bey tarafından hazırlanan 1922 tarihli Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Niğde Sancağı adlı eserden, Kayseri Sıhhiye Müdürü Doktor Hıfzı Nuri Bey tarafından hazırlanan 1922 tarihli Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kayseri Sancağı adlı eserden ve Kırşehir Vilayeti Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Müdürü Doktor İbrahim İsmail Bey tarafından hazırlanan 1925 tarihli Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti adlı eserden faydalanılmıştır. Çalışmamıza konu olan bölge yeni kurulan Cumhuriyetin coğrafi olarak merkezinde bulunmasından dolayı komşu coğrafyalarda da benzer durumların bulunduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada adı geçen şehirlerin genelinde görülen hastalıklardan, devletin sağlık imkânlarından ve hastalıklara karşı almış olduğu tedbirlerden, halkın tıba ve doktorlara karşı tutumlarından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Sağlık, Halk Sağlığı

IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC HEALTH IN CAPPADOCIA

ABSTRACT

Parliament that gathered in the April 23 in 1920 established a new government. Ministry of Health (Umur-ı Sıhhiyye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti) was established by this government. Provincial monographs investigating the situation of the country and the nation at that time was prepared by this government so as to give a direction to the socio-cultural politics of the country. As a result of the work done by the health directors of provincials in line with guidance from the center a book series consisting of twenty-five volume named Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası was prepared between 1922 and 1938. In this study, we utilized from the following resources: firstly, Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası of Niğde

province by the health director of Niğde Doctor Mr. Hayri in 1922. Secondly, Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası of Kayseri province by the health director of Kayseri Doctor Mr. Hıfzı Nuri in 1922 and lastly Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası of Kırşehir province by the health director Doctor Mr. İbrahim İsmail in 1925. Due to the fact that this region has been placed in the center of the territories of Republic of Turkey we think that the neighboring regions had the same situations at that time.

In this study it will be discussed the diseases across these cities, health facilities of state, the measures taken against the diseases by the state, and the public's attitude towards medicine and doctors.

Keywords: Cappadocia, Health, Public Health

GİRİŞ

2 Mayıs 1920 tarihinde Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekâleti (Sağlık Bakanlığı) kurulmuştur. Vekâlete ilk olarak Doktor Adnan ADIVAR başkanlık etmiş daha sonra ise Sinop mebusu Doktor Rıza NUR bu vekâletin başına getirilmiştir. Yeni kurulan hükümet gelecekteki sosyo-ekonomik politikalarını belirleyebilmek için ülkenin mevcut potansiyeline keşfetme ihtiyacı duymuştur. Merkezden yapılan yönlendirmeler neticesinde vilayetlerde bulunan doktorlara birer vilayet monografisi hazırlanmak istenmiştir. Yapılan çalışmanın asıl hedefinin bütün yurdun tetkiki olmasına rağmen sadece 19 vilayet için yapılan çalışmalar basılabilmiştir.¹ Hazırlanan bu monografilerin ilki 1922 sonuncusu ise 1938 yılında basılmış ve Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası adı verilmiştir. Eserler incelendiğinde verdiği bilgilerin hemen tamamının milli mücadele yıllarına ait olduğu görülür.² Sadece sıhhi ve coğrafi bilgilerden ibaret olmayıp tarih, halk kültürü, iktisat ve idari bölünmüşlük gibi bilgileri de barındırır. Bu bakımdan verilen bilgiler oldukça önemlidir. Basılan eserlerin belirli bir plan dâhilinde

¹ Osman Gümüşçü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-İctimai Coğrafyası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 45, s. 939. Eserlerin kaç ciltten meydana geldiği konusunda farklı bilgiler mevcuttur. M. Sabri Koz, " Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası" adlı bildiriye on sekiz ciltten meydana geldiği belirtilirken, Osman Gümüşçü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-İctimai Coğrafyası" adlı makalesinde on dokuz cilt, Burhan Sayılır, "Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz'in (Sinop-Kastamonu- Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)" adlı makalesinde ise yirmi beş ciltten meydana geldiğini belirtmektedir.

² M. Sabri Koz, "Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası", IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Cilt I, s.39.

hazırladığı görülmekle birlikte kendi içerisinde küçükte olsa farklılıklar arz etmektedir.³ Eserler genel olarak altı kısma ayrılmıştır. Birinci kısım bölgenin coğrafyası, yeraltı kaynakları, yetiştirilen tarım ürünleri ve mülki taksimattan bahsetmektedir. İkinci kısım iklime ayrılmıştır. Üçüncü kısım bölgedeki eğitimden, halkın geleneklerinden ve nüfustan bahsetmektedir. Vilayet dâhilinde bulunan hastane, eczane ve okul gibi kamu binalarından bahseden dördüncü kısımda ayrıca şehirlerin ve köylerin durumu hakkında bilgi verilmektedir. Beşinci kısımda bölge genelinde görülen hastalıklardan ve bunları önleme ve tedavi etmek için uygulanan yöntemlerden bahsedilmektedir. Eğer aşı tatbiki yapılmışsa yapılan aşılardan cinsleri ve sayıları da yine bu bölümde ele alınmıştır. Altıncı kısımda ise ait oldukları bölgedeki doğum ve ölüm sayıları verilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan bu çalışma serisi bizzat yerinde yapılması bakımından oldukça önemlidir.⁴

Kapadokya Bölgesinde Devletin Sağlık İmkânları

Niğde Merkez Kaza: Askeriyeye ait bir bina dönüştürülerek hastane yapılmıştır. Bu dönüşüm için gerekli masrafları karşılamak için 1917 yılı fevkalade bütçesinden iki yüz bin kuruşluk ödenek ayrılmıştır.⁵ İki katlı olan bu hastanenin ilk katı erkek hastalar için ayrılmış olup, ikinci katı ise bayan hastalara ayrılmıştır. Hastanenin bodrum katında ise eczane mevcuttur.⁶ Bu hastanede su olmayıp su ihtiyacı yazın yakınlardaki bir dereден, kışın ise bu dere akmadığı için uzaklardan temin edilmektedir. Niğde merkezde bulunan bu hastane rüzgârlara açık bir konumda bulunduğundan kışın burada barınmanın imkânsız olduğu Doktor Hayri Bey tarafından ifade edilerek, imkân olur olmaz uygun bir yerde yeni bir hastanenin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Niğde merkez kazada eczane yalnızca bir tane olup, bir senede 2500 adet ilaç imal etmektedir. Merkez kazada hastane ve eczane olmasına karşın dispanser yoktur.

³ Rahman Şahin, “Kırşehir Vilayeti Dâhilinde Avanos (1925), Avanos Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir 2014, s. 762.

⁴ Türkan Doğruöz, “Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye’nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti”, History Studies, Sayı 3, s. 275.

⁵ Mehmet Kaya, “Müstakil Niğde Sancağı Bütçeleri (1915 – 1918)”, Niğde Tarihi Üzerine, Edt. Musa Şaşmaz, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 219.

⁶ Doktor Hayri, Türkiye’nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Niğde Sancağı, Öğüt Matbaası, Ankara 1922, s. 78.

Niğde Hastanesi

Ürgüp Kazası: 2045 hane ve takriben 10.000 nüfuslu Ürgüp kazasında 1922 senesine kadar hastane yoktur, fakat belediye idaresinde 10 yataklı bir hastane açılmaya çalışılmaktadır. Kazada 1921 yılında belediyeye ait bir eczanenin yanı sıra bir de hususi eczane mevcuttur.⁷ Bu eczanelerin yanı sıra kazaya bir saat mesafede bulunan Sinason⁸ karyesinde hususi bir eczane daha vardır. Kaza dâhilinde dispanser mevcut olmayıp 1919 senesi Mart ayından itibaren halk karşılıksız olarak muayene edilmeye ve Frengi hastaları karşılıksız olarak tedavi edilmeye başlanmıştır.

Ürgüp kazasında hükümet tabibi, aşı memuru ve eczacı olmak üzere toplam üç kişi olup başka sağlık memuru bulunmamaktadır.

Nevşehir Kazası: Nevşehir kazasında hastane yoktur. 1915 senesinde açılan dispanser hastane gibi hizmet vermekte iken kaymakam değişiminden sonra varidatın kısıtlı olmasından dolayı kaldırılmıştır. Doktora başvuran Frengi hastaları ayakta tedavi edilmektedir. Nevşehir kazası dâhilinde biri belediyeye diğeri hususi olmak üzere iki adet eczane mevcuttur.⁹

Kırşehir Merkez Kazası: Merkez kasabada on beş yataklı bir memleket hastanesi mevcuttur. Hastanede ameliyathane olmadığı gibi eczanesi de noksandır.

⁷ Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 111.

⁸ Bugün ki adı MustafaPaşa'dır.

⁹ Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 143 - 144.

Hastanede doktor ve eczacı olmadığı için hükümet tabibi tarafından vekâleten idare edilmektedir.¹⁰

Kırşehir merkez kazada iki adet hususi eczane bulunmasına rağmen civar kazalarında eczane yoktur.¹¹

Avanos Kazası: 878 hane 4448 nüfuslu Avanos kazasında ne resmi, nede hususi bir doktor yoktur. Bunun yanı sıra eczane de bulunmamaktadır.¹²

Kayseri Sancağı: Kayseri’de hastane olarak özel bir bina inşa edilmeyip yan yana dört evin birleştirilmesi ile hastane binası oluşturulmuştur. Sancak merkezinde ikisi resmi ikisi hususi olmak üzere toplam dört adet eczane bulunmaktadır. Dispanserleri tahsisat noksanlığından dolayı kaldırılarak sadece merkezde memleket hastanesi içerisinde Frengi dispanseri mevcuttur.¹³

Görülen Hastalıklar ve Tedavileri

A) Frengi: Gerek Kırşehir vilayeti doktoru İbrahim İsmail Bey, gerekse Niğde sancağı doktoru Hayri Bey bu hastalığın yayılma yılını ve sebebini aynı vaktiye I. Dünya savaşının başlamasına dayandırmaktadırlar. Savaş için seferberlikten önce bu hastalık Kapadokya bölgesinde münferit şekilde görülürken savaşın başlaması ve devamında meydana gelen buhran ile birlikte salgın halinde görülmeye başlanmıştır.¹⁴ Savaş esnasında ve sonrasında meydana gelen buhranın Kapadokya bölgesi ile sınırlı olmadığı ülke genelinde yaşandığı anlaşılmakta ve dolayısıyla Frengi’nin de ülke çapında yayıldığı düşünülmektedir.¹⁵ Hastalığın hızlı bir şekilde yayılmasının bir başka sebebi ise gençler arasında yeni yeni baş göstermeye başlayan eğlence şeklidir. Düzenlenen bu eğlencelerde hayat kadınlarının kullanılması ile hastalık gençler arasında hızla yayılmıştır.

¹⁰ Osman Gümüşçü "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Halk Sağlığı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 55, s. 130.

¹¹ Doktor İbrahim İsmail, Türkiye’nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1925, s.42.

¹² Doktor İbrahim İsmail, Kırşehir Vilayeti, s. 42.

¹³ Doktor Hıfzı Nuri, Türkiye’nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kayseri Sancağı, Öğüt Matbaası, Ankara 1922, s. 34.

¹⁴ Doktor İbrahim İsmail, Kırşehir Vilayeti, s. 49; Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 167.

¹⁵ Selim Altan, “Türkiye’nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti – 1925”, IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri, Nobel Yayıncılık, Ankara 2006, s. 420.

Frengi'nin cinsel yolla bulaşmasından dolayı bu hastalığa yakalananlar çoğu zaman hekime gitmeye çekinmişlerdir. Bu sebepten hastalığın salgın boyutu tam olarak tespit edilememiştir. Görülen bu hastalığın önlenmesi için her iki hekim de gizli olarak faaliyet gösteren umumhanelerin ya kapatılması ya da devlet tarafından kontrol edilmesini istemektedir. Bu düşünceden başka önleyici tedbir ileri sürmemişlerdir. Devlet bu hastalığa yakalananları 1921 çıkarılan Frengi Mücadele Kanunu gereği ücretsiz olarak tedavi etmeye çalışmıştır.¹⁶

B) Sıtma: Bu hastalığa Kapadokya bölgesinde yaz aylarının sonlarında ve sonbahar aylarında rastlanmaktadır. Halk arasında “Yıl Çıbanı” adıyla binmektedir.¹⁷ Sıtma hastalığı bölgeye Kızılırmak vadisinde bulunan bataklıklardan ve ahalinin tarla sulamak amaçlı yaptıkları suni gölcüklerden yayılmaktadır. Bu hastalığa bölgede sıklıkla rastlanır.

Bu hastalığı önleme amaçlı bataklıkların kurutulması gerektiği ifade edilmektedir. Devlet sıtma ile mücadelede Kinin maddesini etkili bir şekilde kullanmaya çalışmış, Kinin tedariki için gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti devleti Kinin tedariki için çeşitli düzenleme ve kanunlar çıkartmıştır.¹⁸ Sıtma tedavisinde Kinin¹⁹ kullanılmasına rağmen başarı düzeyi oldukça düşüktür. Başarının düşük olmasında Kinin maddesinin yeterince tedarik edilememesi başlıca faktördür.

C) Malarya: Malarya Kırşehir ve Niğde bölgesinde sıklıkla görülürken Kayseri civarında daha az görülmektedir. Kırşehir vilayeti doktoru İbrahim İsmail Bey'in tespitine göre Kırşehir ve havalisindeki halkın yüzde doksanı malarya nöbetine tutulmuştur.²⁰ Kapadokya bölgesinde en çok tesadüf edilen malarya çeşidi Tersiyen, ikincisi ise Kuvartandır. Malarya bölgede vebadan daha fazla tahribat yapmıştır. Niğde tabibi Hayri Bey'e göre bu hastalık bölgeye sık sık Adana taraflarına gidip gelen kişiler tarafından bulaştırılmıştır.

¹⁶ Mustafa Öztürk, “Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri”, SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, Sayı 6 (1), s.38.

¹⁷ Doktor İbrahim İsmail, Kırşehir Vilayeti, s. 49.

¹⁸ Hikmet Zeki Kapçı, Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk dönemi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Faliyetleri, Tiydem Yayıncılık, Ankara 2015, s. 49.

¹⁹ Kınakından elde edilen ve sıtma tedavisinde kullanılan çok acı beyaz alkolit, sulfata. Bkz. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 10. Baskı Ankara 2005, s. 1184; İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugatı, Cilt 2 İstanbul 2005, s. 1710.

²⁰ Doktor İbrahim İsmail, Kırşehir Vilayeti, s. 50.

D) Çiçek: Kapadokya bölgesinde çiçek hastalığı 1915-18 yılları arasında aşı tatbiki neticesinde çok az görülmüştür. Fakat bölgeye Muhacirler ve Kozan sancağı tarafından gelen Kıptiler²¹ vasıtasıyla hastalık yeniden görülmeye başlanmış ve salgın oluşmuştur.²² Ürgüp'te görülen Çiçek hastalığının sebebi de yine bu Kıptilerdir.

1922 yılında Kırşehir merkez de 40432, Avanos kazasında 10153, Mucur kazasında 7520 aşı tatbik edilmiştir.

E) Kolera: Uzakdoğu ve Hindistan'da sıkça görülen bu hastalık haç yolu ile önce hicaz bölgesine oradan da ülkemize sirayet etmiştir.²³ 1912-18 yılları arasında görülen bu hastalık Ürgüp kazasında 27 gün devam etmiş, yakalanan 10 kişiden 8i vefat etmiştir, Nevşehir kazasında 37 gün süren hastalığa 30 kişi yakalanmış 18 vefat görülmüştür. Kırşehir vilayet doktoru İbrahim İsmail Bey bu hastalığın bölgeye civar vilayetlerden geldiğini tespit ederken, Niğde sancağı doktoru Hayri Bey ise Koleranın bölgeye Kızılırmak vasıtasıyla bulaştığını tespit etmiştir.²⁴ Doktor Hayri Bey'e göre Kapadokya bölgesine bulaşıcı hastalıklar özellikle Kolera Kızılırmak vasıtasıyla gelmektedir. Irmak üzerinde yapılan taşımacılık vasıtasıyla civar illerde bulunan hastalıklar bölgeye gelmekte ilk Avanos kazasında görülmekte Avanos'tan da Ürgüp ve Nevşehir kazalarına bulaşmaktadır. Örneğin Kolera hastalığı Ürgüp ve Nevşehir kazalarında hiç görülmezken ilk Avanos'ta görülmüş ve ardından civar kazalarda görülmeye başlanmıştır. Kolera vakası Avanos kazasında görülmeden önce Kızılırmak'ın geçtiği Kayseri'de bu hastalıktan iki kişi vefat etmiş bu olaydan kısa bir süre sonra hastalık Avanos'ta görülmeye başlanmıştır.

F) Verem: Halkın dokumacılıkla uğraşmasından ve bölgenin doğası gereği tozlu bir havasının olmasından dolayı verem hastalığı da görülmektedir. Bu konuda alınan tedbir ise ölen kişinin eşya ve giysilerini miras malı olarak dağıtmadan yakılarak imha edilmesidir.

²¹ Kıbt soyundan gelen, Çingene Bkz. Ferit Develioğlu, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitapevi, 24. Baskı, s. 594; Ayrıca Bkz. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Kıptiler maddesi cilt 25 s. 424 – 426.

²² Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 180.

²³ Orhan Koloğlu, "XIX. Yüzyılda Hac yoluyla Koleranın Yayılması ve Hanikin Karantina Doktorunun Anıları", III. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.63.

²⁴ Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 188.

I. Dünya savaşı son bulduktan sonra esir düşen askerlerin memleketine geri dönmesi ile birlikte Kapadokya bölgesinde Amipli Dizanteri de görülmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra Difteri hastalığı ise bölgede seyrek olarak görülmüş ve serum ile tedavi edilmiştir.

Yaygın olarak görülen bu hastalıklardan başka bölgede Lekeli Humma, Basili Dizanteri, Kızıl, Kızamık, Suçiçeği, Veba ve İspanyol Nezlesi gibi hastalıklarda görülmektedir.

Akli ve asabiye hastalıkları çok ender görülmektedir.²⁵ Bu hastalık için halk doktora başvurmak yerine hasta kişiyi hocalara okutturur. Akli hastalığa sahip olan kişi hoca okuması ile şifa bulmazsa hasta papaza da okutulur.²⁶ Bu hastalığa şifa için başvuru bir diğer yöntem ise kurşun döktürmektir.

Halkın Tıbbı ve Doktorlara Karşı Tutumu

İncelenen bölgede hastalıklara karşı halkın doktora başvurma oranı oldukça düşüktür. Kaza merkezlerinden uzaklaştıkça halkın tıptan ve doktordan bi-haber olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında halk hastalığa karşı ilk olarak geleneksel yöntemlerine başvurmaktadır. Örneğin Sıtma hastalığına yakalananlar için bir pamuk ipliği hocaya okutulup hastanın beline bağlanır, bunun yanı sıra Hıfzı Efendi namında bir kişinin mezarından toprak alınıp suda eritilerek hastaya içirilir.²⁷ Bir başka yöntem şifa bulma amaçlı önemli kişilerin türbelerin taş ve pencerelerine iplik bağlamak.²⁸ Tarlada çalışırken sıtmaya yakalanan kişilere ise yeni kesilen koyunun postu sarılır. Bazen hastanın haberi olmadan köpek dışkısı kurutularak toz haline getirilir ve karabibermiş gibi hastanın yiyeceği et veya köfte üzerine ekilir.

Sarılığa yakalananlara sarı renkli seccadeler örtülerek iki kaşının arası bıçak veya ustura ile çizilir. Çizilen yerden kanın akması ile hastalığın geçeceğine inanılır.²⁹ Bir başka yöntem hastanın haberi olmadan hastanın kendi idrarı içinde kuru kayısı ıslatılarak hastaya içirilir.³⁰ Boğmaca ve öksürük salgın halinde görüldüğü zaman küçük çocuklar kırk gün süre ile hocaya okutulur. Halk daha önceden başka bir kişinin

²⁵ Doktor İbrahim İsmail, Kırşehir Vilayeti, s. 54; Doktor Hıfzı Nuri, Kayseri Sancağı, s. 43.

²⁶ Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 71,189.

²⁷ Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 71.

²⁸ Doktor Hıfzı Nuri, Kayseri Sancağı, s. 31.

²⁹ Doktor İbrahim İsmail, Kırşehir Vilayeti, s. 33; Doktor Hıfzı Nuri, Kayseri Sancağı, s. 32.

³⁰ Doktor Hayri, Niğde Sancağı, s. 71.

şifa bulduğu reçetenin aynısını kendisine de tatbik ederek şifa bulmaya çalışmıştır. Hemen her hastalık “ocak” diye tabir edilen kişilere okutulur.

SONUÇ

1922 – 1925 yıllarında Kırşehir, Niğde ve Kayseri üçgeninde incelenen Kapadokya bölgesinde dönemin ağır şartlarından kaynaklı devletin sağlık imkânları oldukça kısıtlıdır. Sancak merkezlerinde hastane ve eczane bulunmakla birlikte, kazalarda hastaneler yoktur. Kazalarda nüfus büyüklüklerine oranla birkaç eczaneden başka sağlık kuruluşu bulunmamaktadır. Yeni kurulmaya başlanan dispanserler sadece Frengi hastalığı için faaliyet yürütmüştür. Halk hastalıklarını geleneksel yöntemlerle tedavi etmeye çalışmıştır. Hemen her kazada “ocak” tabir olunan kimselerin hasta kişileri tedavi ettiği görülmüştür. Kaza ve sancak merkezlerinde tababete başvurular olurken kırsaldaki ahalinin tabibin varlığından bile haberi yoktur. Kişi hastalandığı zaman uygulanan “koca karı ilaçları ve yöntemleri” fayda etmezse son çare olarak doktora başvurmuştur. Bu başvurular ise büyük çoğunlukla bir sefere mahsus olup tabibin hastayı ve hastalığı takip etmesine müsaade edilmemiştir. Halk arasında genel eğilim maneviyat üzerinedir. Hastalıklarını hocalara okutarak tedavi ettirmeye çalışmışlardır.

Kapadokya bölgesi ülkenin diğer bütün bölgeleri gibi o yıllarda yaşanan olaylardan etkilenmiştir. I. Dünya savaşının getirmiş olduğu buhran tüm yurttan hissedildiği gibi Kapadokya’da da hissedilmiştir. Bu buhran öncesinde münferit vakıa şeklinde görülen Frengi hastalığı sıklıkla görülmeye başlamıştır. Kolera, Amipli Dizanteri, Çiçek ve Lekeli Humma gibi bulaşıcı hastalıklar civar vilayetlerden bulaşarak Kapadokya’ya sirayet etmiştir. Bu hastalıkların bölgeye taşınmasında Kızılırmak üzerinde yapılan taşımacılığın etkisi büyük olmuştur.

KAYNAKÇA

- Burhan Sayılır, “Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz’in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)”, Akademik Bakış Dergisi, sayı 38, s.1 – 20.
- Doktor Hayri, Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Niğde Sancağı, Öğüt Matbaası, Ankara 1922.
- Doktor Hıfzı Nuri, Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Kayseri Sancağı, Öğüt Matbaası, Ankara 1922.
- Doktor İbrahim İsmail, Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1925.
- Ferit Develioğlu, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitapevi, 24. Baskı, Anakara 2007.
- Hikmet Zeki Kapçı, Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk dönemi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Faaliyetleri, Tiyyem Yayıncılık, Ankara 2015.
- İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugatı, Cilt I – II, İstanbul 2005.
- M. Sabri Koz, “ Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası”, IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Cilt I, s.37 - 58.
- Mehmet Kaya, “Müstakil Niğde Sancağı Bütçeleri (1915 – 1918)”, Niğde Tarihi Üzerine, Edt. Musa Şaşmaz, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 211 – 223.
- Mustafa Öztürk, “Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri” , SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, Sayı 6 (1), s.37 – 41.
- Orhan Koloğlu, “XIX. Yüzyılda Hac yoluyla Koleranın Yayılması ve Hanikin Karantina Doktorunun Anıları”, III. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.61-68.
- Osman Gümüştü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-İctimai Coğrafyası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 45, s. 939 – 968.
- Osman Gümüştü, "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Halk Sağlığı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 55, s. 125-146.

Rahman Şahin, “Kırşehir Vilayeti Dâhilinde Avanos (1925)”, Avanos Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir 2014, s. 761- 770.

Selim Altan, “Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti – 1925”, IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri, Nobel Yayıncılık, Ankara 2006, s. 418 – 423.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 10. Baskı, Ankara 2005.

KAPADOKYA’NIN ANTİK DÖNEM DİNİ DÜŞÜNÇESİ ÜZERİNDEKİ PERS DİNİN İZLERİ

Doç. Dr. Ramazan ADIBELLİ
Erciyes Üniversitesi
adibelli@erciyes.edu.tr

ÖZET

Yaklaşık olarak M.Ö. 6. yüzyılda Pers hâkimiyetine giren Kapadokya bölgesinde özellikle İran dini düşüncesinin nüfuz ettiği görülmektedir. Nezahat Baydur gibi bazı tarihçilere göre İran etkisi bu bölgede hiçbir zaman kaybolmamış, Helenistik ve Roma çağında ve hatta Hıristiyanlığın bölgeye girişinden sonraki dönemlerde bile sürüp gitmiştir. Hem Pers takviminin Kapadokya bölgesinde kullanılmış olması hem Herodot ve Strabon gibi Antik çağ yazarlarının eserlerinde ve Kapadokya Kralları tarafından bastırılan sikkelerde Perslerin dini sistemlerinin ana öğelerinden biri olan ateş kültüyle ilgili tasvirlerin yer alması İran dini düşüncesinin Antik dönem Kapadokya üzerindeki etkilerini göstermektedir. Diğer taraftan özellikle sikkeler üzerindeki tasvirlerden farklı kültürlerin etkisinde kalan bölgenin dini yapısının senkretik bir yapı arz ettiği de anlaşılmaktadır. Kültürel çeşitliğin bir ürünü olan bu senkretik dini yapılanma Hıristiyanlığın bölgeye hâkim olmasıyla son bulmuştur. Türklerin Anadolu’yu fethiyle birlikte kültürel çeşitlilik ve dini farklılıkların yeniden ortaya çıkması Türk-İslam medeniyetinin farklılığının en açık göstergelerinden biridir. Antik dönem Kapadokya tarihinin senkronik incelenmesi söz konusu dönemle ilgili dini ve kültürel yapı ile bilgi sunarken diakronik inceleme farklı medeniyetlerin karşılaştırılmasını ve böylece de aralarındaki farkları ve bu farkları mümkün kılan tasavvurları ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Antik dönem, Pers dini, senkretizm, Türkler

GİRİŞ

Türklerin Anadolu’yu fethinden önce bu topraklarda yedi yüzyıl hüküm süren Hıristiyanlık, Kapadokya’da ve özellikle de “Kayalık Kapadokya” diye adlandırılan Nevşehir ve yöresinde derin izler bırakırken kendinden önceki kültürlere pek fazla yaşama şansı tanımamıştır. Geçmişe bakıldığında ufku kaplayan bu tarihsel kesit, geriyi göstermeme direnci gösterse de tarihçinin görevi, tek boyutluluktan sıyrılarak bir perspektif oluşturmak ve böylece ufkun tamamını saydam haline getirme gayretinde olmaktır. Tarih yazmak çoğu zaman geçmişe gitmek gibi algılansa da aslında tam tersi gerçekleşmektedir. Tarihçi elindeki belge, bilgi, bulgu türü malzeme neyse ondan

hareketle geçmişi görmeye ve anlamaya çalışmaktadır. Bu bakımdan tarihçi geçmişe gitmemekte –henüz böyle bir imkânı olmadığı için- geçmiş, daha doğrusu geçmişe ait kırıntılar kendisine gelmektedir. Bu kırıntıların niceliği ve maziyi sadık bir şekilde yansıtmaya niteliği doğrultusunda tarihçi, o mazinin tablosunu yeniden çizerek kendi gününe aktarmaktadır.

Kendi dili, kendi dini, kendi takvimi, kendi giyim tarzı vs. olan köklü bir medeniyetin yedi asır bir coğrafyada hüküm sürdükten sonra iz bırakmadan tarih sahnesinden kökten silinip yok olduğunu tasavvur etmek mümkün değildir. Kapadokya bölgesinin antik tarihiyle ilgili tarihi malzemenin nispeten az ve en derli toplu tarihsel bilgilerin sunan yazılı kaynakların en az Hıristiyanlar/Bizanslılar kadar uzun bir süre Kapadokya bölgesine hâkim olan Persler tarafından değil, Herodot ya da Strabon gibi Grek tarihçiler tarafından aktarılmış olduğu dikkate alındığında zorluk, bu izleri tespit edebilmek ve hangi izin kime ait olduğunu tefrik edebilmektir. Zira galip medeniyetin kültür ve inanç öğeleri altında bazen baskı yoluyla bazen da doğal olarak önceki kültür kaybolmaktadır. Bazen de eski kültür yeni kültürle sentezler oluşturabilmekte ya da yeni kültüre kendisini kabul ettirerek ondan biriymiş gibi varlığını devam ettirebilmektedir.

Kapadokya'nın -antik- tarihinin incelenmesi, sözü edilen bu tepkimelerin, birleşmelerin, ergimelerin, bileştirmelerin örneklerini gözler önüne seren bir tarih laboratuvarını andırmaktadır.

İki ana başlıktan oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde tarihsel bir perspektif oluşturması açısından Kapadokya bölgesinin tarihçesi ele alınarak bölgeye antik çağda hâkim olan kültürlerden ve Pers döneminden sonra bu kültüre ait öğelerden bahsedilecektir. İkinci bölümde ise ve Pers dininin Kapadokya'nın antik dönem dini ufkundaki yansımaları görülmeye çalışılacaktır.

1. Kapadokya'daki Pers Kültürünün Nüfuzu

Théodore Reinach, Kapadokya bölgesinin bir Roma eyaleti gelişine kadarki tarihini üç ana safhada ele almaktadır: 1) Cyrus'un fethinden İskender'in fethine kadarki dönem (M.Ö. 546–333), 2) İskender'in fethinden Mithridates'ın fethine kadar süren Ariarathes hanedanlığı dönemi (M.Ö. 333–100) ve 3) Mithridates'ın bölgeye hâkim oluşundan Roma ilhakına kadarki Ariobarzanes ve Archelaus hanedanlıkları dönemi (Reinach 1888: 4).

İlk dönem Pers kralı Cyrus ile Lidya kralı Croesus arasında yapılan savaş neticesinde Cyrus'un Sardes'i kuşatarak almasıyla başlamaktadır. Böylece bütün

Anadolu'yla birlikte Kapadokya da M.Ö. 547–546 yıllarında Pers hâkimiyetine girerek Ahemeniş İmparatorluğunun parçası haline gelmiştir. Kapadokya'nın Pers idaresinden önceki sınırları kuzeyde Pontus Euxenus (Karadeniz), doğuda Küçük Ermenistan, güneyde Antitoroslar ve Lykaonia, batıda Paphlagonia iken Pers hâkimiyeti altında ülke ikiye bölünmüştür: *Cappadocia ad Taurus* ve *Cappadocia Pontica* (Toros Kapadokyası, Pontus Kapadokyası). Hâkimiyeti altına giren bölgeler arasında yer alan Kapadokya'ya Cyrus idareci olarak bir satrap atamıştır (Bury vd. 1964: 194; Kinneir 1818: s. 155, dip. 1).

Kapadokya kelimesinin yer aldığı en eski tarihi kaynak M.Ö. VI. yüzyılda İran'da, Kermanşah ile Hamadan arasındaki yol üzerinde bulunan Behistan dağının kayalık yüzeyine yapılmış olan kabartmaları açıklayan kitabedir. Burada "*Katpatuka*" kelimesine de yer verilmiştir. Hâkimiyeti altında olan kavim ve ülkeler üzerindeki galibiyetini belgelemek için M.Ö. 516'da Pers Kralı I. Darius (M.Ö. 522–486) bu kitabeyi eski Pers, Babil ve Akad dilleri olarak üç ayrı dilde çivi yazısıyla yazdırtmıştır. Bu eserde, "Ahuramazda'nın lütfü inayetiyle" Darius'un idare ettiği 23 bölge arasında Kapadokya da zikredilmektedir (Tolman 1908: 8). Bundan dolayı birçok araştırmacı bu kelimenin Pers kökenli olduğunu savunmuştur. Ancak Pers kaynaklarında *Katpatuka* şeklinde geçen bu ismin kökünün nereden geldiği kesin ve net olarak bilinmemektedir (Baydur 1970: 114).¹ Perslerin "*Katpatuka*" şeklinde kullandığı bu kelime Grek dilinde "*Kapadokya*" (*Καπαδοκία*) şeklini almıştır.²

İskender'in M.Ö. 333 yılında Anadolu'yu ele geçirdikten sonra bu taksimatta değişiklik yapılmamıştır. Strabon'un verdiği bilgilere göre "*Makedonyalılar Kapadokya'yı ele geçirdikleri zaman, burası Persler tarafından iki satraplığa ayrılmış bulunuyordu. Makedonyalılar ülkenin bir kısmını isteyerek, bir kısmını da istemeyerek satraplıktan krallığa çevirmişlerdir. Bu krallıklardan birine "Asıl Kapadokya" veya "Toros Yakınındaki Kapadokya" hatta "Büyük Kapadokya" ve diğerine de başkaları*

¹ Bu adla ilgili çeşitli rivayetler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Franck 1966: 82.

² Kapadokya kelimesinin etimolojisi ve anlamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Adibelli 2002: 12-15. Pers krallarının bu bölgeden vergi olarak at aldıkları için *Katpatuka* kelimesini bu hususla ilişkilendirenler olmuştur. Bu görüşü destekleyen başka tarihsel veriler de bulunmaktadır. Örneğin M.Ö. 5. asırda Kapadokya Bölgesi'nden geçen Kxenophon (M.Ö. 431–355), Pers dili anlayan bir tercüman vasıtasıyla bir köy muhtarına atların kimin için beslendiği sorusuna "Büyük kral için vergi" karşılığını almıştır (Kxenophon 1980: IV/5.34). Kapadokya Bölgesi'ni 1813 tarihinde seyahat eden J. M. Kinneir, seyahatnamesinde bölgede at yetiştiriciliğinin Roma İmparatorluğu döneminde de devam ettiğine dikkat çekmektedir: "*Kapadokyalılar (...) Bütün Roma İmparatorluğunun en güzel at soyuna sahiptirler*" (Eravşar 2000: 78).

"Kapadokya Pontika" ismini vermişlerse de, bunlar (Makedonyalılar) "Pontos" olarak adlandırmışlardır (Strabon 2000: XII/1.4).

Kapadokya bölgesinde antik çağda konuşulan dilden geriye bir iz kalmadığı gibi antik kaynaklarda da bu konuya değinilmemiştir. Kaynaklarda ne kadim yerli dil ne de şahıs adları hakkında bilgi bulunmazken, Pers egemenliği altında bulunduğu sırada burada satraplık yapan Perslerin soyundan gelen kralların isimlerinin Persçe olduğu bilinmektedir (Baydur 1970: 120–121). Grek tarihçi Diodorus'un (M.Ö. 90–M.Ö. 30) naklettiği bilgilere göre Kapadokya kralları kendi soylarını Pers kralı Cyrus'a dayandırıyorlardı (Diodorus XXXI.19.1-40) (Briant 2002: 133). Pers kültürünün yönetici sınıf tarafından devam ettirildiğini gösteren bu durumun İskender'in seferinden sonra fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. İskender'in kurduğu Makedonya İmparatorluğu parçalandıktan sonra ortaya çıkan dört Helenistik imparatorluktan birinin kurucusu olan İskender'in generallerinden Selevkos, "Seleukid Kapadokya'sı" denen bölgenin yeni hâkimi olmuştur. Kapadokya, Seleukidlerin boyunduruğundan Ariaramnes tarafından kurtarılıp krallığa dönüştürülmüştür. Ariaramnes'in bastırdığı sikkelerin bir yüzünde başında bir Pers satraplık *tiarası* (bir tür sarık) giyinmiş şekilde resmedilirken diğer yüzde at üstünde dörtnala koşan eli mızraklı bir süvari resmi ya da otlayan bir at resmi ve üzerinde Grek harfleriyle "Ariaramnes" yazısı yer almaktadır. III. Ariarathes, Helenistik kralları örnek olarak Ariarathia isminde yeni bir şehir kurmuş ve burayı başkent yapmıştır. Ancak III. Ariarathes'in bastırdığı sikkelerde Ariaramnes'in sikkelerine benzer şekilde resmedilmiş olması Kapadokya bölgesinin bu zamana kadar Helenizmin nüfuzuna girmemiş olduğunu göstermektedir. III. Ariarathes zamanında başlayan Helenleşme politikası özellikle V. Ariarathes döneminde daha da hızlanmıştır (Baydur 1970: 92–95). Atina vatandaşı ve aynı zamanda aşırı bir Helenizm hayranı olan V. Ariarathes krallıkta Helenizmin yayılması için büyük çabalar sarf etmiştir (Jones 1937: 174–175.). IV. Ariarathes sikkelerinde Helen kültürünün izleri net bir şekilde görülmektedir. Sikkenin bir tarafındaki baş resmi Grek tacı taşımaktadır. Sikkenin diğer yüzünde ise elinde zafer tanrıçası tutan ayakta bir Athena figürü yer almaktadır. Önceki kralların sikkelerinde yalnız bir isim yer alırken bu sikkelerde "kral" unvanına da yer verilmiştir. Bazı sikkelerde IV. Ariarathes'in başında *tiara* taşır şekilde resmedilmiş olması Helen kültürünün henüz tamamen elit tabakaya nüfuz etmediğini ve bu dönemin tam dönüm noktasına tekabül ettiğini göstermektedir. Gençliğinde Atina'da eğitim gören ve koyu bir Helenofil olan V. Ariarathes (M.Ö. 163–130) döneminden itibaren bastırılan hiçbir sikkede kralın kafasında *tiara*

resmedilmemiştir (Reinach 1888: PL I, PL II, PL III; Wroth 1899: PL VI).

Bazı arkeolojik bulgular, M.Ö. IV. asırdan itibaren yerli sanat geleneği içerisinde Helen sanat geleneğinin boy göstermeye başladığı, aynı şekilde en azından şehirlerde yerli diller yanında Grekçenin konuşulmaya başlandığını göstermektedir (Metzger 1969: 143; Mitchell 1993: 173; Joukowsky 1996: 426). Ancak kabile ve köy ekonomisine sahip geri bir ülke olan Kapadokya'da (Jones 1937: 175, 177), kral V. Ariarathes'in Helen kültürünü ülkeye sokma çabasına rağmen, fazla gelişme olmamış, Helenleşme yüzeyde kalmıştır (Ramsay 1960: 24).

Kayseri'nin Yahyalı ilçesine bağlı Faraşa köyüne -yeni adıyla Çamlıca- 2 km. mesafede Zamantı Irmağı'nın kıyısındaki vadide bir kayaya kazılmış ve M. S. 1. yüzyıla tarihlenen yazıt, Aramice ve Grekçe olmak üzere iki dilde yazılmıştır. Yazıtı 1907 yılında keşfeden Henri Grégoire'ın dikkat çektiği gibi bu bulgu, M. Ö. 3. yüzyılda Kapadokya'da edebiyat ve muhtemelen de ibadet dili olan Grekçenin Aramicenin yerine geçtiğini savunan Franz Cumont (Cumont 1906: 176) gibi araştırmacıların görüşlerini çürütmektedir (Grégoire 1908: 446).

Kapadokya'da yerli dil karşısında Grek dilinin gelişmesi çok yavaş olmuştur (Jones 1937: 175). Özellikle mezar kitabelerinde görülen Grek adlarından anlaşıldığına göre M.Ö. II. asırda ülkeye Grekler de gelmişlerdir (Baydur 1970: 117). Helenizm'in Kapadokya Bölgesi'ne girişinden sonra bu bölgede yaşayan zümreler arasında, iki yabancı ırk, yerli halka karışmıştır. Bunlardan biri din ve kılıç asilzadeleri olan Perslerdir. Diğer ırk ise, ticaret ve kültür hayatında şehirli burjuva sınıfını temsil eden Greklerdir (Günaltay 1987: 461).

Hem idarecilerin Helenleşme politikası, hem tahsil görmüş kesimin hem de yeni gelen Grek kolonilerin etkisine rağmen, gerçek anlamda bir Helenleşme olmamış, daha sonra Romalılaşıma da sınırlı kalmıştır (Baydur 1970: 120). Özellikle İç Anadolu'nun taşra kesiminde yaşayan halk Grek ve Roma etkisi karşısında yerli geleneklerini muhafaza etmeye devam etmişlerdir (Mitchell 1995: 19, 29). Strabon'un ifadesine göre M.S. I. asırda bu bölgede Kapadokya dili konuşuluyordu (Strabon, XII/3,25). Hıristiyanlık zamanında bile Kapadokya halkının çoğunluğu çok az Helenleşmiş yerli halktan oluşuyordu (Jones 1937: 175).

Kapadokya'da köylerde oturan ve köle olarak çalışan bir sınıfın yanı sıra çok erken çağlardan başlayarak büyük toprak sahibi olan soylular vardı. Bunlar genellikle rahip

prenslerdi. Ülke, Pers hâkimiyetine girdiği zaman, İran'dan göç eden soylular küçük Hitit prensliklerinin mirasına konmuşlar ve büyük topraklar elde etmişlerdir (Baydur 1970: 117). Böylece, toprağının büyük bir kısmı İran'dan göçüp gelen soylular ve rahiplere dağıtılan Kapadokya'da kendi ateş kültlerine uygun olduğu için Persler özellikle volkanik olan Erciyes (Argaios) yöresine yerleşmişlerdir (Baydur 1970: 89). Pers asilzadeleri burada biri ruhban, diğeri asker olarak memleketin mümbit topraklarını elde etmiş bulunuyorlardı. Pers kültürü ve dinin etkisinden kendilerini kurtaramamışlardır (Soury 1877: 208). İran etkisi altında Kapadokyalılar Pers takvimini de kabul etmişlerdi ve bu takvim M.S. IV. asırda hâlâ kullanılıyordu (Baydur 1970: 122). Yüzyıllar boyunca farklı kültürlerin karşılaşması sonucunda iktidarların desteğiyle de kimi zaman bir kültür diğeri üzerinde galip gelmiş olsa da bu durum kültürel karışımları engelleyememiştir. Tyanalı piskoposu Theodore'a yazdığı mektupta Nazianzolu Gregorius, "Dathusta" diye adlandırdıkları ve Kapadokyalılara özgü zannettiği ayın yirmi üçünde şehitleri yâd ettiklerini belirtmektedir (Gregory Nazianzen). 553 yılında Konstantinopolis'te toplanan konsilde Tyanalı Euphrantas de tıpkı Gregorius gibi adı geçen ayın Pers kökenli oluşundan habersiz olarak Kapadokya'ya ait bir kelime olarak yorumlamıştır (Métivier 2005: 14). Oysa *Dathusa* ayı, Avestik takvimin onuncu ayıdır. Kapadokya, Doğu Roma İmparatorluğunun en önemli eyaletlerinden biri olduğu için burada kullanılan bazı ay adları resmi kayıtları geçmiş, ayların tam listesi ise Grek astronomların yazılarında verilmiştir. Bu el yazmalarının dikkatli bir incelenmesi sonucunda oluşturulan takvimdeki on iki ayın adı Avestik takvimle tamamen örtüşmektedir (Boyce ve Grenet 1991: 279).

Yukarıdaki tarihsel veriler göz önünde bulundurulduğunda Pers etkisinin Kapadokya bölgesinden hiçbir zaman kaybolmayıp Helenistik ve Roma çağında ve hatta Hz. İsa'dan sonraki asırlarda bile sürüp gittiğine ilişkin görüşlerin (Rostovtzeff 1953: 573; Mitchell 1995: 29) daha isabetli olduğu sonucu çıkmaktadır. Pers kültürünün izlerinin uzun süre devam etmiş olsa da bu kültürün ne şekilde ve ne ölçüde nüfuz ettiği ve mahiyetinin ne olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Jules Soury'ye göre yaklaşık olarak M.Ö. 360 tarihinde Pers hâkimiyeti altında bulunan Kapadokya ikiye bölününce Mazaka (Kayseri) güneydeki asıl Kapadokya Bölgesi'nde kalmıştır. Kapadokyalılar, Perslerin adet ve dinlerini benimsemişlerdir (Soury 1877: 208).

Şemsettin Günaltay'ın belirttiği gibi sürekli mücadelelerin yapıldığı Kapadokya Bölgesi'nden birçok kavim gelip geçmiş, güçlü olanlar zayıfları ya silahları ya da

kültürleriyle ortadan kaldırmış veya yeni bir şekle sokmuştur. Böylece dil ve etnik özellik safiyetini yitirmiş, hatta bazen da tamamen ortadan kaybolmuştur. Perslerin fethi esnasında, mümbit topraklar, ordu ileri gelenlerine verilmiş köylüler toprağa bağlı köle durumuna düşürülmüşlerdir (Günaltay 1987: 457).

Nezahat Baydur da Kapadokya’da tam bir Pers egemenliğinin var olduğunu kabul etmektedir. Baydur'a göre bölgenin Perslerin eline geçmesinden sonra Kapadokyalılar yavaş yavaş Persleşmiştir (Baydur 1970: 90). Ancak Persleşme bir baskı neticesinde meydana gelmemiştir. Yerli halk kendilerinden kültür bakımından daha üstün olan Perslerden yeni şeyler alıp bunları benimsemişlerdir. Pers tanrıları ve kültlerinin bölgede yerleşmesi, takvimin Perslerden alınmış olması ve bunun M.S. IV. asırda bile kullanılmaya devam edilmesi, Kapadokyalıların giyimlerinin Perslerinkine benzemesi gibi hususlar Persleşmeyi gösteren delillerdir (Baydur 1970: 91).

Boyce ile Grenet’in Kapadokya’da Zerdüştlük ile yerli din arasındaki etkileşim hakkındaki görüşleri ise İran’dan getirilip Kapadokya bölgesine yerleştirilenlerin sayısı ne kadar çok da olsa hâkim olan din Kapadokya’nın yerli dili olmuştur. Comana ve diğer yerlerdeki büyük tapınaklar zenginliğe ve etkili rahiplere sahipken Anadolu tanrıları için bölgenin birçok yerine inşa edilmiş küçük tapınaklar vardı muhtemelen. Yerli din ile Zerdüştilik arasında bir etkileşimin var olduğunu kabul etmek mantıklıdır. Hatta bazen de bu iki din aynı kült nesnesi etrafında birleşebiliyorlardı. Örneğin Erciyes Dağı kültü ve bununla ilgili Zeus/Tanrı kültü gibi (Boyce ve Grenet 1991: 276).

2. Pers İnanç Sisteminin Kapadokya’daki İzleri

Herodot (M.Ö. 492–449) Perslerin Tanrı heykeli, tapınak, sunak yapmadıkları ve yapanları da hoş karşılamadıklarını belirtir ve bunun nedenini onların Yunanlılar aksine tanrıların antropomorfik özellikte olmadıkları inancına bağlamaktadır. Herodot’a göre Persler gök kubbeyi Tanrı³ olarak telakki edip ona dağ başlarında kurban sunarlar. Diğer taraftan güneşe, aya, toprağa, ateşe, suya ve rüzgâra da kurban adarlar. Herodot, başlangıçta Pers kurban sundukları tanrısal varlıklar bunlarla sınırlıyken daha sonra

³ Yunanca orijinal metinde “θεοός” şeklinde geçen kelime (Blakesley 1854: 101; Stein 1870: 154) bazı çevirilerde “Zeus” kelimesiyle karşılanırken (Herodotus 1975: 171) diğer bazı çevirilerde ise “Jupiter” kelimesi kullanılmıştır (Herodotus 1913: 54; Herodotus 1899: 54). Oysa orijinal metinde geçen kelimenin sözlük anlamı “Tanrı”dır (Bailly 1935: 926).

Asurlulardan ve Araplardan Aphrodite'ye tapmayı da öğrenmişlerdir. Aphrodite'e Asurlular Mylitta, Araplar Alilat, Persler de Mithra derlerdi (Herodotus: I, 134).⁴ Hem Herodot gibi antik yazarların verdikleri bilgilerden hem de sikkeler üzerindeki bilgilerden hareketle Nezahat Baydur Pers etkisinin her zaman kuvvetli olduğu Kapadokya Bölgesi'nde Pers idaresi döneminde Zeus'a tapılmış olduğu sonucuna varmaktadır (Baydur 1970: 80). Kapadokya'da, özellikle de Venasa'da kartal şeklinde Samî ve Pers panteonunun sentezi olan Semavî Zeus'a tapıldığı görülmektedir (Günaltay 1987: 458; Thierry 1983: XI). Daha sonraları bu Gök tanrının yerini Hz. İsa sembolü, bundan sonra da bizzat Hz. İsa'nın büstü almıştır. Bu misal Kapadokya'da putperestlik ikonografisinin nasıl Hıristiyanlaştırıldığını göstermesi bakımından önemlidir (Thierry 1971: 164). Her ne kadar yazılı belge olmasa da Boyce ile Grenet, Mithra'nın Kapadokya bölgesinde tazim edildiği ve onun özellikleri Hıristiyanlar tarafından St. George kültürüne dönüştürülerek bu tazimin devam ettiğini iler sürmektedirler (Boyce ve Grenet 1991: 273–274). Muhtemelen İmparator Diocletianus (245–312) zamanında şehit edilen Georgios adındaki yüksek rütbeli bu Hıristiyan Roma askere ilişkin menkıbelerde silahlı, yenilmez, cesur, beyaz ata binmiş, temiz, parlak, barış, zenginlik ve bereket ihsan eder, ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşar ve kötülükle mücadele eder şekilde betimlenmesi Mithra'nın özelliklerini hatırlatmaktadır. Bir hikâyeye göre İmparator Theodosius zamanında Theopistos adındaki çiftçinin bir gün öküzleri kaybolmuş. Bir hafta boyunca aramadık yer bırakmamışsa da hayvanlar bulunamamış. Son çare olarak George'a dua etmiş ve de duası kabul olmuştur. Bu iyiliğe karşılık çiftlikteki bütün hayvanlar kesilmiş, düzenlenen ziyafete tüm köylülerle birlikte George da katılmıştır. Yemeğin sonun George'un duası üzerine yenilen etler tekrar kemiklere bürünerek hayvanlar yeniden canlanmış (Cumont 1937: 70–71).

Aşkınlığın en soyut halini ifade eden tanrı kavramının dinler tarihinde yükseklikle ilişkilendirildiği bilinen bir gerçektir. M. S. 2. yüzyılda yaşayan Yunan filozof, “Tanrıları somut işaretlerle temsilin gerekliliği” üzerine kaleme aldığı bahiste Olympus ya da Ida

⁴ İran asıllı olan Tanrı Mithra adı M.Ö. 1400 yıllarında Hitit ve Mitanni kralları arasında gerçekleşen antlaşmada geçmektedir. Fakat asıl önem kazandığı M.Ö. 400 yıllarına rastlamaktadır. Bu tarihten itibaren bütün Anadolu'da yayılmıştır. Mithra dinine girenler birbirlerine " birader " diyorlar ve kadınlar Mithra kültürüne katılamıyorlardı. Hatta N. Baydur'un bildirdiğine göre bir kitabede Mithra'nın kadınlardan nefret ettiğinden bahsedilmektedir. Fakat bunun aksine bir belge İmparator Aurelian'nın annesinin Güneş Tanrısının rahibesi olduğunu bildirmektedir (Baydur 1970: 128).

dağlarının zirveleri gibi göğe yükselen bütün tepelerin ilk insanlar tarafından tanrılarla ilişkilendirildiğine dikkat çekmekte ve "Kapadokya sakinlerinin Tanrısı, bir dağdır. Onunla yemin ederler. Bu dağ, onlar için İlahî temsil eder" (Maxime de Tyr: VIII. 8) ifadesiyle dağ kültürünün Kapadokya bölgesindeki varlığına işaret etmektedir. Kurt Bittel, eski Anadolu kültürlerinde dağ tanrılarının dini hayata içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu ve dolayısıyla da Erciyes'in de böyle bir niteliğe sahip olmamasının imkânsızlığı üzerinde durmakta ve Erciyes kültürünün Hititler döneminden beri devam ettiğini savunmaktadır ().⁵ Nezahat Baydur ise Erciyes'in tek bir Tanrı değil, Tanrılar bütünü ve kültürünün odak noktası olduğu kanaattedir (Baydur 1987: 4). Volkanik bir dağ olan Erciyes, tanrı merkezi bir dağ olarak hem yükseklik motifini hem de ateş sembolizmini içermesi bakımından Persler için de uygun bir kült merkezi olmuştur. Dolayısıyla Erciyes, hem yerli din hem de Zerdüşt takipçilerini ortak bir kült nesnesi çerçevesinde birleştirmiş gibi gözükmektedir (Boyce ve Grenet 1991: 276).

Perslerin tanrı tasavvuruyla ilgili bu bilgileri verdikten sonra Herodot, kurban ritüelinin ayrıntısına geçer:

“Kurban kesmek için sunak inşa etmezler, ateş de yakmazlar, tanrıların şerefine toprağa şarap dökmeyiz, flüt, şerit, arpa unu gibi şeyler kullanmazlar. Tanrılardan birine bir kurban takdim etmek isteyen kimse, kurbanı temiz bir yere götürür ve burada tanrıyı zikreder. Kurban kesenin tanrısal inayeti yalnızca kendisi için talep etmesi caiz değildir. Perslerin bir mensubu olduğu için bütün Persler için ve özellikle de kral için dua eder. Sonra kurbanı parçalar, etleri pişirtir, yere yumuşak otlar, özellikle yonca serer ve etleri bunun üzerine koyar. O, bunları koyunca, bir Mag, gelerek teogoni ilahisini okur çünkü Pers geleneğinin naklettiğine göre Mag olmadan kurban sunulamaz” (Herodot, I, 132).

Herodot'tan dört yüzyıl sonra yaşayan Strabon ise Kapadokya'da Pers tanrıları için çok sayıda tapınağın varlığından söz etmektedir. *Pyraethi* (ateş muhafızları) de denilen çok sayıda Mag bulunmaktaydı. Kurban edilen hayvan bıçakla kesilmek yerine başına bir odun parçasıyla vurularak öldürülüyordu. Kapadokya bölgesinde ortasında üzeri küllerle kaplı bir sunağın yer aldığı çok sayıda *pyraetheia* vardı. Maglar burada ateşi sürekli canlı tutuyorlar, ellerinde bir çubuk demet, başlarında keçeden yapılmış ve uçları yanaklardan aşağıya inerek ağzı örten *tiaralarla* her gün bu ateşgedelere gelip ateşin önünde bir saat

⁵ Kurt Bittel, "Kappadokya'da Bulunan Bir Ateş Sunağı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı VI-2 (1956), s. 41.

ilahi/yakarış söylüyorlardı (Strabon, XV, 3, 15). Persler tanrıya kurban sunmadan önce ateşe dua ediyorlardı (Strabon, XV, 3, 16).

Strabon'un verdiği bilgiler Pausanias'ın Lydia'daki Hierocaeserea ve Hypaepa Pers tapınaklarında icra edilen ateş kültürüyle ilgili betimlemesiyle örtüşmektedir. Pausanias'ın faklı olarak magların *tıarayı* ateşgedeye girdiklerinde giydiklerinden ve bir de dua okurken bir kitap kullandıklarından bahsetmektedir (Pausanias 2002: 280). Ateşe yönelik bu ritüel ve ateşgedenin önemi bugün hala Zerdüştilerin dini hayatlarının merkezinde yer almaya devam etmektedir (Boyce ve Grenet 1991: 236–237).

Kayseri'nin 35 km doğu kuzey doğusunda yer alan Bünyan'da bulunan bir ateş sunağının dört tarafına işlenmiş, ellerinde yukarıya doğru bir demet çalı tutan erkek figürlerini yorumlayan Kurt Bittel'e göre buradaki figürler, ateş kültüründe rolü olan bir magı temsiil etmektedir. Avesta'da tarif edilmiş olan kült şekillerine göre, rahipler *barsman* denilen kutsal dallardan bir demet tutarak, dualar ve şarkılar okuyarak ibadete iştirak ederler. Kültün kendisi de sunağın üzerinde temiz tutulmuş odunların çayı çayı yanmasıdır. Odunun safiyetini bozmamak için insan nefesinin bile değmemesi lâzımdır. Bu sebepten ateşe yaklaşan rahiplerin ağızları *paitidama* denilen bir bezle örtülüdür. Bahsi geçen resimlerde yer alan figürlerin her ne kadar ağızları örtülmüş olmasa da Bittel'e göre bunlar sunağın ateş kültürüne ait olduğuna dair kanıtlayıcı delillerdir (Bittel 1956: 36). Boyce ile Grenet'ye göre ise mag olarak tasvir edilen resim karakterinin avamdan dindar biri olma ihtimali de vardır. Diğer taraftan Bittel'in "ateş sunağı" şeklinde yorumladığı yapının küçük ebatlı ve üzerinin düz olması bu görüşü geçersiz kılmaktadır. Muhtemel olan bu yapının *yazatalara* yani tanrısal varlıklara yönelik ibadetler çerçevesinde üzerine yeni pişmiş yemek, soyulmuş ve dilimlenmiş meyveler, hoş kokulu bitkiler ya da şarap konulan bir sunak olmasıdır. Yapının tarihi tam olarak belirlenemese de üzerinde Grek nüfuzun gösteren herhangi bir iz taşımamasından hareketle onun M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına ait olabileceği gibi daha önceki bir döneme, Selevkosların ilk dönemine ya da Ahemenişler dönemine de ait olabileceği de düşünülebilir (Boyce ve Grenet 1991: 265).

Roma İmparatorluğu döneminde Kapadokya bölgesinde Zerdüşti toplulukların var olmaya ve ateşgedelerini ayakta tutmaya devam ettiklerini gösteren iki farklı tarihi belge bulunmaktadır. Birincisi, M. S. 3. yüzyılın sonlarında yaşamış ve üç tane Sasani imparatoruna danışmanlık yapmış olan oldukça nüfuz sahibi Zerdüşçü bir yüksek rahip (Magu-paiti = Mobed) olan Kartir'in İran'ın Şiraz şehrinin 60 km. kuzey doğusunda yer alan Persepolis yakınlarında Ahemeniş İmparatorluğu döneminde inşa edilen Kâbe-i

Zerdüşť anıtı üzerine yazdırdığı kitabedir. Hükümdarlık döneminin sonlarına doğru Pers kralı I. Şapur, Roma İmparatorluğuna karşı savaş başlatmıştır. Şapur'un amacı yeni topraklar fethetmek değil, şehirleri ve köyleri yakıp yıkıp talan ederek düşmana mümkün olduğunca büyük zarar vermektir (Boyce ve Grenet 1991: 254). Kapadokya bölgesine de uğrayan bu intikam seferi esnasında büyük miktarlarda ganimet elde edilmiş ve çok sayıda esir alınmıştır (Frye 1984: 371 vd.).⁶ Kartir'in yazdırdığı kitabede dile getirilen bu esirler arasında 600 yıl önce İskender'in Anadolu'yu ele geçirmesinden sonra anavatanlarıyla ilişkilerini koparmış olan Zerdüşťiler de vardı. Bu esirlerin kimlikleri ortaya çıktıktan sonra Persler bu dindaşlarını serbest bırakarak geldikleri yerlere geri göndermişlerdir. İran dışındaki yerlerde de ateř ve magların olduğundan bahsederken Kartir, Kayseri şehri ve Kapadokya eyaletini de zikrederek bunları koruma altına aldığını belirtmektedir (Kartir).

Hıristiyanlaştırma siyasetinin yoğun olduğu 4. yüzyılın sonlarında Pers etkisinin hala belirgin bir şekilde devam ettiğini gösteren diğer önemli belge, Kayserili piskopos Basilius'un (330–379) Piskopos Epiphanius'a yazdığı mektuptur. Kapadokya'daki maglar ve Maguseanler (Mecusiler/Zerdüşťiler) hakkında bilgi talep eden muhatabına yazdığı cevapta Basilius, Magusaen milletinin (Magousaion ethnos) Babilonya'dan çok önceden Kapadokya bölgesine getirildikten sonra memleketin her tarafına yayılarak dağınık biçimde yaşadıklarına dikkat çekmektedir. Bunlar diğer insanlara karışmayıp kendilerine özgü adetleri vardır. Bunların ne kitaplara ne de din öğreticileri var. İnançları babadan oğula aktarılarak nakledilmektedir. Diđer taraftan hayvan kesmeyi suç kabul ederler ama kendi ihtiyaçlarını gidermek için başkalarına kestirirler. Ateře tanrı olarak taparlar. Soylarının İbrahim'den geldiği hususuna gelince maglar bu konuda bir rivayet zikretmemiş olup millet kurucusu olarak Zarnuas'ı göstermektedirler (St. Basil of Caesarea).

Basilius'un sözünü ettiği bu grup hiç şüphesiz Kapadokya Bölgesi'ne eskiden hâkim olan Pers nüfusun kalıntısıdır. Özellikle kırsal kesimde tesirli olan Pers etkisinin izleri Ahura Mazda, Anaetis ve Mithra kültleri ve bunlara ait terminoloji olarak kalmıştır (Mitchell 1995: 29- 30, 73).

Boyce ile Grenet, Basilius'un bu mektupta sözünü ettiği Zarnuas'ın bir kişiden ziyade Zurvani mezhebini benimseyen Zerdüşťilerin yüce Tanrısı "Zarvan" ya da

⁶ Pers Kralı Şapur, M.S. 259'da Kayseri'yi fethettiği zaman kendisine karşı savaşan çok sayıda Yahudiyi öldürmüştü (Güleryüz 1993 : 20). Şapur'un askerleri tarafından öldürülen Yahudi sayısının 12 000 olduğu söylense de bu sayısı çok abartılmıştır. Bu konuda bkz. Goetschel 2000: 301; Darkot 1977: 484

“Zurvan”ın bozulmuş haline olduğu görüşündedirler. Bu da Zurvanizmin Anadolu Zerdüştileri arasında yaygın oluşunu göstermektedir. Heterodoks kabul edilen mezheplerin Ahamenişler zamanında batı bölgelerinde hayat alanı bulduğu hususu da hesaba katıldığında bu görüş daha isabetli görünmektedir.

Kapadokya bölgesindeki Zerdüştilerin hayvan kesmedikleri yönündeki bilgi ise üç buçuk yüzyıl önce Strabon’un verdiği bilgilerle örtüşmemektedir. Basilius’un bu konuda bir yanlış yapıp yapmadığı ya da bu konuda uygulamada bir değişikliğin gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşmişse de neden ve ne zaman gerçekleştiğini tespit etmek mümkün görünmemektedir. Ancak Basilius’un ifadelerinden kesin olarak çıkan sonuç, Ahameşi İmparatorluğunun çöküşünden yedi yüz yıl sonra bile ve devlet destekli Hıristiyanlaştırma politikalarının getirdiği baskıya rağmen Kapadokya bölgesinde bu asimilasyon çabalarına direnen Zerdüşti bir topluluğun var olduğudur (Boyce ve Grenet 1991: 278–279).

SONUÇ

Hıristiyanlığın M.S. 4 yüzyılın sonlarında Bizans devletinin resmi dini haline gelmesinden sonra diğer inanç sistemleri sapkın kabul edilerek yasaklı hale gelmiştir. Kilisenin resmi öğretisi dışındaki inanç biçimleriyle mücadelesi sonucunda hem Roma paganizmi hem de Pers dinin bölgede yaşamaya devam eden inanç kalıntıları ortadan kaldırılmak istenmiştir.⁷ Bu süreç, Pers kültürünün bölgeden tamamen yok olmasıyla sonuçlanmıştır. İlginç olan husus, Kapadokya bölgesinde 7 asır hüküm süren Hıristiyanlık tarafından 7 asırlık varlığının bütün izleri silinen Pers kültürü Türklerin Anadolu fethedişinden sonra tekrar görünmeye başlamıştır. İslami renge bürünen bu kültürün Anadolu topraklarında özellikle de elit kesim arasında yoğun bir şekilde yayıldığı anlaşılmaktadır. 1277 senesinde Kayseri’ye gelen Kadı İbnü Abdüzzahir şehirdeki Pers etkisinden oldukça rahatsız olmuştur (Eravşar 2000: 44).

Türklerin bu topraklarda bin yıla yakın bir zamandır varlıkları kendilerinden önceki kültürlerin yok edilmesini değil, bilakis onların korunması ve varlıklarını sürdürmesiyle sonuçlanmıştır. Bugün Kapadokya bölgesindeki Hıristiyanlığa ait eserler

⁷ Antik Hıristiyan Kilise tarihçilerinin özellikle ilk Hıristiyanların zulüm gördükleri ve çok sayıda şehit verildiği yönündeki bir mitten ibaret olduğu yönünde ciddi argümanlar bulunmaktadır (Bkz. Moss, 2013). Hıristiyanlık iktidara geldiğinde paganizme karşı kendisine gösterilen hoşgöründen iz kalmamıştır. II. Constans tarafından M. S. 350’li yıllarda paganizme karşı bir takım fermanlar irat edilmiş, 380 tarihinde ise I. Theodosius, İznik teslis amentüsüne dayalı Hıristiyanlığı herkes tarafından kabul edilmesini emretmiş ve bunun dışındaki tüm inanç şekillerini sapkın, akıl dışı ve hem tanrının hem de imparatorun cezasına müstahak ilan etmiştir (Blackford 2012: 25).

yüzyıllardan beri canlılıklarını koruyorlarsa bu, Hacı Bektaş Veli'nin "Düşmanın dahi insan olduğunu unutma" şeklinde yansımasını bulan Türk-İslam medeniyetinin insanlık anlayışının bir ürünü olsa gerektir.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, Ramazan (2002). *Kapadokya Bölgesi'ndeki Hıristiyanlık Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ,
- Bailly, Anatole (1935). *Dictionnaire grec-français*. Paris: Hachette.
- Baydur, Nezahat (1970). *Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Baydur, Nezahat (1987). "Erciyeş' (Argaios) in Eski Çağlarda Kayseri Halkının İnançlarındaki Yeri". *1. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmalarına ve Tebliğler (7-13 Nisan 1986)*. Kayseri: Kayseri Belediye ve Özel İdare Birliği Yayınları. 3-5.
- Bittel, Kurt (1956). "Kappadokyada Bulunan Bir Ateş Sunağı". *Türk Arkeoloji Dergisi*. VI (2): 35-42.
- Blackford, Russell (2012). *Freedom of Religion and the Secular State*. Chichester: John Wiley.
- Blakesley, Joseph W. (1854). *Herodotus, with a Commentary*. C. 1. London: Whittaker and Co.
- Boyce, Mary ve Frantz Grenet (1991). *A History of Zoroastrianism*. C. 3. Leiden: E. J. Brill.
- Briant, Pierre (2002). *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Bury, J. B., S. A. Cook, Adcock, F. E. (eds.) (1964). *The Cambridge Ancient History Volume 4: The Persian Empire and the West*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cumont, Franz (1906). *Les religions orientales dans le paganisme romain*. Paris: E. Leroux.
- Cumont, Franz (1937). "St. George and Mithra "The Cattle-Thief"". *The Journal of Roman Studies* 27: 63-71.
- Darkot, Besim (1977). "Kayseri". *İslâm Ansiklopedisi*. 2. bsk. C. 6. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 484-491.
- Eraşar, Osman (2000). *Seyahatnamelerde Kayseri*. Kayseri: Kayseri Ticaret Odası.
- Franck, Lisbeth (1966). *Sources classiques concernant la Cappadoce*. Paris: Klincksieck.
- Frye, Richard N. (1984). *The History of Ancient Iran*. München: Verlag C. H. Beck.

- Goetschel, Roland (2000). "Les grands courants du judaïsme: De la fin de l'antiquité à l'époque moderne". *Encyclopédie des religions*. Gen. 2. bsk. C. 1. Paris: Bayard Editions. 293–323.
- Grégoire, Henri (1908). "Note sur une inscription gréco-araméenne trouvée à Farasa (Ariaramneia-Rhodandos)". *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 52(6): 434-447.
- Gregory Nazianzen. "Letters 122". <http://www.newadvent.org/fathers/3103c.htm> [erişim tarihi: 14.04.2016].
- Güteryüz, Naim (1993). *Türk Yahudileri Tarihi I*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Günaltay, Şemsettin (1987). *Yakın Şark IV. II. Bölüm. Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Kırallıkları*. 2. bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Herodotus (1899). *The Histories of Herodotus*. İngilizce çev. Henry Cary. New York: D. Appleton and Company.
- Herodotus (1913). *Histoires d'Hérodote*. Fransızca çev. P. Giguet. 9. bsk. Paris: Hachette.
- Herodotus (1975). *Herodotus I Books I-II*. İngilizce çev. A. D. Godley. Cambridge: Harvard University Press.
- Jones, A. H. M. (1937). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*. Oxford: The Clarendon Press.
- Joukowsky, Martha Sharp (1996). *Early Turkey*. Dubuque: Kendall/Hunt Publishing.
- Kartir. "Kartir's inscription on the Kabah of Zartusht". <http://www.avesta.org/mp/kz.html>
- Kinneir, John McDonald (1818). *Voyage dans l'Asie Mineure, l'Arménie, le Kourdistan dans les années 1813 et 1814*, Paris: Gide Fils.
- Kxenophon, (1980). *Anabasis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Maxime de Tyr (1802). *Dissertations*. C. 1. Paris: Bossange, Masson et Besson.
- Métivier, Sophie (2005). *La Cappadoce (IVe-VIe siècle). Une histoire provinciale de l'Empire romain d'Orient*. Paris:
- Metzger, Henri (1969). *Anatolie II*, Genève: Editions Nagel.
- Mitchell, Stephen (1993). *Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor*. C. 1, Oxford: Clarendon Press.
- Mitchell, Stephen (1995). *Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor*. C. 2, Oxford: Clarendon Press.
- Moss, Candida (2013). *The Myth of Christian Persecution*. New York: HarperOne.

- Pausanias (2002). *Pausanias' Description of Greece*. Çev. J. G. Frazer. C. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ramsay, William M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Reinach Théodore (1888). *Trois royaumes de l'Asie Mineure: Cappadoce - Bithynie – Pont*. Paris: C. Rollin et Feuarent.
- Rostovtzeff, M. (1953). *The Social and Economic History of the Hellenistic World*. C. 1. 2. bsk.. Oxford: Clarendon Press.
- Soury, Jules (1877). *Etudes historique sur les religions, les arts, la civilisation de l'Asie antérieure et de la Grèce*. Paris: G. Reinwald.
- St. Basil of Caesarea. "Letter 258, 4". <http://www.newadvent.org/fathers/3202258.htm> [erişim tarihi: 14.04.2016].
- Stein (ed.), Heinrich (1870). *Herodotos*. C. 1. Berlin: Weidmannshce Buchhandlung.
- Strabon (2000). *Geographika. Antik Anadolu Coğrafyası*. Gözden geçirilmiş 4. bsk., İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Thierry, Nicole (1971). "Les églises rupestres". *Arts de Cappadoce*. Genève: Nagel. 147–158.
- Thierry, Nicole (1983). *Haut Moyen-Âge en Cappadoce: Les églises de la région de Çavuşin*. C. 1. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Tolman, Herbert C. (1908). *The Behistan Inscription of King Darius: Translation and Critical Notes to the Persian Text with Special Reference to Recent Re-examinations of the Rock*. Nashville: Vanderbilt University.
- Wroth, Warwick (1899). *Catalogue of the Greek Coins of Galatia, Cappadocia, and Syria*. London: British Museum.

ÜRGÜP MÜZESİ'NDEKİ TÜRK-İSLÂM KİTABELERİ

Yrd. Doç. Dr. Remzi AYDIN

Erciyes Üniversitesi

raydin@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Nevşehir'in tarihi ve turistik ilçelerinden Ürgüp'te 1965 yılında kurulmuş olan Ürgüp Müzesi'nde yer alan Türk-İslâm kitabeleri ele alınmıştır. Çalışma neticesinde üçü müze deposunda, dokuzu teşhirde olmak üzere on iki kitabe tespit edilmiştir. Kitabelerin onu okunabilir vaziyette iken, biri kısmen okunabilir durumdadır. Biri ise tamamen okunamaz haldedir. 18. yüzyılın ilk çeyreği ile 19. yüzyılın sonu arasındaki imar faaliyetlerini gösteren kitabelerden sekizi çeşme, biri cami, biri türbe, biri telgrafhane binasına aittir. Birinin ise ne tür bir binaya ait olduğu anlaşılamamıştır. Kitabelerden, imar faaliyetinin niteliği (inşaa-onarım), tarihi, banisi ile birlikte metni yazan kişilerin adları tespit edilebilmektedir. Yaptırdıkları eserlerin tarih sırasına göre banilerin; Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, İstanbul Ağası Muhammed Ağa, Sultan Abdülmecid Han, Hasodabaşı Musa Ağa, Muhammed Vecihi Paşa ve Sultan II. Abdülhamid Han oldukları belirlenmiştir. Kitabelerdeki tarih ibareleri, hem rakam hem de ebced yöntemi ile verilmiştir. Ebcedle tarih düşülen satırlarda, kitabe metinlerini kaleme alan, Nedim, Şakir, Necib, Sami, Yusuf Sadi, Pevlevi gibi kendi dönemlerinin önemli şairlerinin isimleri yazılıdır.

Anahtar Kelimeler: Ürgüp, Kitabe, İmar, Cami, Çeşme, Türbe, Telgrafhane.

ABSTRACT

The subject of this study is the Turkish-Islamic inscriptions found at the Ürgüp Museum, established in this historic and touristic town in the province of Nevşehir in 1965. As a result of the study, a total of twelve inscriptions were found; three in the museum depot and nine on display. Ten of these inscriptions are legible whereas one can be read only partly and one is totally illegible. The inscriptions indicate construction works taking place between the first quarter of the 18th C and the end of the 19th C. Eight of these inscriptions belong to fountains, one to a mosque, one to a tomb and one to a telegraph office while the last one does not give any clues about the type of building. The inscriptions reveal the type, date and patron of these construction works (building-restoration) as well as the names of the poets. It has been confirmed that the patrons of these works are – in chronological order-; Nevşehirli Damat İbrahim Pasha, Mustafa Agha the Istanbul Agha, Sultan Abdülmecid I, Hasodabaşı Musa Agha, Muhammed Vecihi Pasha and Sultan Abdülhamid II. The dates in the inscriptions are given both with numbers and in Abjad order. The lines with dates in Abjad order include the names of the poets who wrote the texts of the inscriptions; such as Nedim,

Şakir, Necib, Sami, Yusuf Sadi, Pevlevi who were among the prominent poets at the time.

Key Words: Urgup, inscription, construction, mosque, fountain, tomb, telegraph office.

1. GİRİŞ

Üzerinde yer aldıkları yapıların tarihi, türü, yapanı, banisi, banisinin memleketi ve mesleği gibi birçok bilgiyi içeren kitabeler, kimlik kartı niteliğindedir. Bu çalışmada, Nevşehir İli, Ürgüp İlçesi'nde bulunan Ürgüp Müzesi Envanterine kayıtlı olan Türk-İslâm dönemi mimari eserlerine ait kitabeler ele alınmıştır. Müzedeki çalışma sırasında, kitabelerin fotoğrafları çekilerek ölçüleri alınmıştır. Kitabelerin okunmasından sonra bazı kitabelerin daha önce neşredildiği anlaşılmıştır. Neşredilen kitabelerin 1924 yılında, ait oldukları mimari yapıların üzerinde buldukları yer bilgisinden anlaşılmaktadır. Bugün ise bahsi geçen çeşmelerden çok azı ayaktaadır. Kitabelerde yer alan bilgilerden, Ürgüp'te gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin kimler tarafından, hangi tarihte yapıldığı, yaptıran kişinin görevi, yapının türü, imar faaliyetinin niteliği gibi önemli bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kitabelerin hangi mimari eserlere ait oldukları da kısmen belirlenmiştir.

Çalışmada ele alınan kitabeler, öncelikle fiziki özellikleri ile yazı karakterleri bakımından incelenmiş, ardından Osmanlıca yazılışı, okunuşu ve anlamları¹ bakımından değerlendirilerek, müze envanterinde kayıtlı olan numaralarına isimlendirilip, kronolojik olarak sıralanmıştır.

2. Ürgüp Müzesi Envanterine Kayıtlı Kitabeler

2.1. 1192 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine ta'lik hat ile yazılmış kitabe, 53 cm. genişliğinde, 46 cm. yüksekliğinde ve 9 cm. kalınlığındadır (Foto. 1). Dört satır sekiz mısradan ibaret olan kitabe metninin birinci mısrasını içeren bölümü kırılmıştır. Ahmed Refik (1340: 159) kitabenin Bedreddin Mahallesi'ndeki çeşme üzerinde yer aldığını belirtmektedir. Merhumun neşri sayesinde kitabenin kırık olan bölümünü öğrenebilmekteyiz.

¹ Kitabelerin anlamları konusunda yardımlarını esirgemeyen Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Turgut Koçoğlu'na müteşekkirim.

Foto. 1: 1192 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe Metni:

پادشاه بحر و بر خان احمد دریا کفک / صدر ذیشان خدا در کرامت اتصاف
صو کبی ازیزلنوب نثر اولدی وصفی عالمه / صیت و عدلی طاس کردونی پر ایتدی تابقاف
حضر ایریشدی بلده ارکوبه آب همتی / عینی اسکندرلک ایتدی بونده یوقدر اختلاف
ایلدیم یك خامه دن میزان تاریخن نجیب / چشمه داماد ابراهیم پاشا آب صاف ۱۱۳۳

Okunuşu:

*Padişah-ı bahr ü berr han-ı Ahmed-i Deryay-ı kef(in)(Refik 1340: 159)² / sadr-ı Zişanı
Hûda-berdir keramet ittisaf*

Su gibi azizlenüb neşr oldu vasfı âleme / sît-i adli tas-ı gerduni pür itdi ta-be-kaf

Hızır erişdi belde-i Ürgübe ab-ı himmeti / aynı İskenderlik itdi bunda yokdur ihtilaf

² Kitabenin kırık olan ilk mısrası Ahmed Refik'in makalesinde yer alan metinden tamamlanmıştır.

*Eyledim yek hameden mizan-ı tarihin Necib / çeşme-yi Damad İbrahim Paşadan ab-ı saf
1133.*

Anlamı:

*Denizin ve karanın padişahı dalgalı denizin Ahmed hanı, onun şanlı sadrazamının
kerametli sıfatları Allah vergisidir*

*Onun vasfı su gibi yüce olup âleme yayıldı, adaletinin sesi Kafdağı'na kadar feleğin tasını
doldurdu*

*Onun cömertliğinin suyu Ürgüp şehrine Hızır gibi yetişti, İskender gibi yaptı buna itiraz
yoktur*

*Ey Necib! Tek kalemlerle tarihinin hesabını, Damad İbrahim Paşa'nın çeşmesinden saf su
eyledim. 1720–1721.*

Üzerinde yer alan bilgilerden kitabenin bir çeşmeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Çeşme, Lale Devri'nin meşhur Sadrazamı ve Sultan III. Ahmed'in damadı İbrahim Paşa tarafından 1720-1721 yıllarında yaptırılmıştır. Şair Necib tarafından yazıldığı anlaşılan kitabe metninde hem sultan hem de sadrazamına övgüler yapılmaktadır.

2.2. 4 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine ta'lik hat ile yazılmış kitabe, 61 cm. genişliğinde, 48,5 cm. yüksekliğinde ve 6 cm. kalınlığındadır (Foto. 2). Kitabe metni dört satır sekiz mısradan oluşmaktadır. Ahmed Refik (1340: 157) kitabenin Ürgüp'te Aşağı Pazar Yeri'nde bulunan çeşme üzerinde olduğunu ifade etmektedir.

Foto. 2: 4 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

صاحب الخيرات ابراهيم پاشا كيم اودر / پادشاه عالمك داماد و صادر عاظمى
مسقط رأسنده محروم ايتيمويوب خير اتدن / اول سپهر دولتك تابنده بدر افخمى
فى سبيل الله ايديوب اجرا زلال لطفنى / دست جودى اولدى انواع حسانتك مقسمى
دوشدى يکپاره بو مصرع شاکرا تاريخ ايچون / قیلدی اجرا لطف ابراهيم پاشا زمزمى ۱۱۳۳

Okunuşu:

*Sahibü'l-hayrat İbrahim Paşa kim odur / padişah-ı 'alemin damad u sadr-ı 'azamı
Maskat-ı re'sinde mahrum itmeyüb hayratdan / ol sipih-r-i devletin tabında bedr-i efhamı
Fi sebilillah idüb icra zülal-i lütfunu / dest-i cudı oldu enva'i hisanın maksemi
Düşdü yekpare bu mısır'a Şakira tarih için / kıldı icra lütf-ı İbrahim Paşa zemzemi 1133*

Anlamı:

*Hayırlar sahibi İbrahim Paşa odur ki, âlemin padişahının damadı ve sadrazamı
Doğduğu yeri hayırlardan esirgemeyen İbrahim Paşa, devletin gökyüzündeki en
parlak dolunaydır*

Allah için lütfunun tatlı suyunu akıtıp, cömert elinin güzellikleri içerisinde bir parça oldu

Ey Şakir! Bu mısra tarih için tek parça düştü, İbrahim Paşa'nın lütfu zemzemi akıttı.

1720–1721.

Üstündeki yazılardan kitabenin, Lale Devri'nin ünlü sadrazamı ve Sultan III. Ahmed'in damadı İbrahim Paşa tarafından 1720-1721 yılında yaptırılan bir çeşmeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Şair Şakir kaleme aldığı kitabe metninde, hayırlar sahibi İbrahim Paşa'nın cömertliğini doğduğu yerden de esirgemediğini ifade etmiştir.

2.3. 3 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine ta'lik hat ile yazılmış olan kitabe, 72 cm. genişliğinde, 49 cm. yüksekliğinde ve 7,5 cm. kalınlığındadır (Foto. 3). Kitabe metni dört satır, sekiz mısradan meydana getirilmiştir. Bu metin Nedim'in divanında da yer almaktadır (Gölpınarlı 1951: 218). Ahmed Refik (1340: 157-158) kitabenin Ürgüp Hükümet Konağı önündeki çeşme üzerinde yer aldığını ifade etmektedir.

Foto. 3: 3 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

وزير اعظم ابراهيم پاشای كرم ور كيم / اكلامز اكه نسبت نام جعفر ملك دنياده
جناب حضرت خان احمدك داماد نيشانى / كه يوقدر كورمه مش احساننى الا و ادناه
پس اول دستور نيشان ايلدى اون چشمه سار اجرا / كه هر برينك آبی سيمه بکزرحسن سيماده
نديم بنده اول اثار پاکك ديدى تاريخن / صو ايچ كل چشمه دلجوى ابراهيم پاشاده ۱۱۳۳

Okunuşu:

Vezir-i 'azam İbrahim paşay-ı keremver kim / Anılmaz ana nisbet nam-ı Ca'fer mülk-i dünyada

Cenab-ı hazret-i han Ahmedin damad-ı zi-şanı / ki yokdur görmemiş ihsanını a'la vü ednada

Pes ol destur-ı zi-şan eyledi on çeşme-sar icra / ki her birinin abı sime benzer hüsn-i simada

Nedim-i bende ol asar-ı pakin didi tarihin / su iç gel çeşme-i dil-cuy-ı İbrahim Paşada 1133

Anlamı:

Veziriazam kerem (cömertlik) sahibi İbrahim Paşa ki, ona nispet Cafer'in adı (namı) dünya mülkünde anılmaz

Hazreti Ahmed Han'ın şan sahibi damadı ki, yerde ve gökte onun ihsanını görmeyen yoktur

Şimdi o şan sahibi (İbrahim Paşa) on çeşme yaptı ki, her birinin suyu güzel bir yüzdeki sime (gümüşe) benzer

Kul Nedim! O güzel eserin (çeşmenin) tarihini dedi, gel İbrahim Paşa'nın gönül açan çeşmesinden su iç.

1720–1721.

Üzerindeki yazılar kitabenin bir çeşmeye ait olduğunu göstermektedir. Çeşme Lale Devri'nin büyük sadrazamı ve Sultan III. Ahmed'in Damadı İbrahim Paşa tarafından 1720-1721 yılında inşa ettirilmiştir. Kitabe metni dönemin meşhur şairi Nedim tarafından yazılmıştır. Nedim'in divanında tarih 1142 olarak geçmektedir (Gölpınarlı 1951: 218).

2.4. 1380 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine ta'lik hat ile yazılmış olan kitabe, müze deposunda bulunmaktadır. Kitabe, 61 cm. genişliğinde, 52,5 cm. yüksekliğinde ve 9 cm. kalınlığındadır (Foto. 4). Kitabe metni dört satır, sekiz mısradan oluşmaktadır. Envanter fişindeki bilgilere göre Ortahisar'dan getirilen kitabe, Ali Yöneli tarafından hibe edilmiştir. Ahmed Refik (1340: 160) kitabenin Esad Ağa Mahallesi'ndeki çeşme üzerinde bulunduğunu belirtmektedir.

Foto. 4: 1380 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe Metni:

بحمدالله همیشه بویله خیرات اولمه ده صادر / وذیر اعظم و داماد ابراهیم پاشادن
اولنجه جلوه کر حب وطن قلب شریفنده / دل آکاهی ملهم اولدی چونکه سوی بالادن
یاپوب بو مسقط رأسی اولان ارکوبده لله / بو چشمه ساری کیم همکونه در تسنیم مأودن
سرانکشت ایشارتله دیدم تاریخنی شاکر / کل ایچ بو عین روح افزای ابراهیم پاشادن

Okunuşu:

*Bihamdillah hemişe böyle hayrat olmada sadır / vezir-i a'zam u Damad İbrahim Paşadan
Olunca cilve-ger hubb-i vatan kalb-i şerifinde / dili agâhı mülhem oldu çünkü suyu-ı
baladan*

*Yapub bu maskat-ı re'si olan Ürgübe Lillah / bu çeşme sarı kim hem-gûnedir tesnim-i
me'vadan*

Ser-engüşt-i işaretle Didim tarihini Şakir / Gel iç bu ayn-ı ruh-(ı) efzay-ı İbrahim Paşadan

1133 (Refik 1340: 160)

Anlamı:

*Allah'a hamd olsun Vezir-i Azam ve Damad İbrahim Paşa'dan daima böyle hayırlar
ortaya çıkmakta*

*Onun güzel kalbinde vatan sevgisi tecelli edince, yücelerden arif gönlüne böylece ilham
edildi*

*Allah için doğduğu yer Ürgüp'te bunu yaptı ki, bu çeşme cennet çeşmesine benzemektedir
Ey Şakir! İşaret parmağının ucuyla tarihi dedim, gel İbrahim Paşa'nın ruh ferahlatan bu
çeşmesinden iç.*

1720–1721.

Üzerinde yer alan bilgilerden kitabenin Veziriazam ve Damat İbrahim Paşa tarafından, memleketi Ürgüp'te inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Kitabe metni Şair Şakir tarafından kaleme alınmıştır. Üzerinde tarih ibaresi bulunmamakla birlikte kitabe için Ahmed Refik (1340: 160) (H. 1133) M. 1720-1721 yılını yazısında zikretmiştir. İbrahim Paşa'nın Ürgüp'te inşa ettirdiği on çeşmenin de 1720-1721 tarihinde yaptırıldığı diğer kitabelerden de anlaşılmaktadır. Ayrıca vakfiyesinde Ürgüp'e on çeşme bina ettirdiği kayıtlıdır (VGMA., 1959, 42-26 (Ek 1)).

Foto. 5: Esad Ağa Mahallesi'ndeki Çeşmenin Genel Görünüşü.

Foto. 6: Esad Ağa Mahallesi'ndeki Çeşmenin Saçak Altındaki Kitabe Yuvası.

Ahmet Refik (1340: 160) kitabenin ait olduğu çeşmenin Esad Ağa Mahallesi'nde yer aldığını belirtmektedir. Bugün bu isimle anılan bir mahalle bulunmamakla birlikte, Kayakapı Mahallesi'nde Esad Ağa Konağı adıyla tarihi bir konak bulunmaktadır. Yerinde yapılan incelemede, konağın yanında üzerinde kitabe bulunmayan bir çeşme olduğu tespit edilmiştir (Foto. 5). Konağın isminden hareketle bahsi geçen kitabenin çeşmeye ait

olabileceği düşünölmüş, kitabe yuvasının ölçüleri (61X52,5X9) ile kitabenin ölçülerinin birebir uyuşması, bu düşünceyi doğrulamıştır (Foto. 6). Böylelikle kitabenin ait olduğu yapı kesin olarak belirlenmiştir.

2.5. 1194 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine ta'lik hat ile yazılmış olan kitabe, müze deposunda muhafaza edilmektedir. Kitabe, 62 cm. genişliğinde, 36 cm. yüksekliğinde ve 6,5 cm. kalınlığındadır (Foto. 7). Kitabe metni dört satır, sekiz mısradan oluşmaktadır. Müze deposunda bulunan kitabenin yazıları okunamamaktadır. Ancak kitabedeki bazı kelimelerin harfleri fark edilebilmektedir. Özellikle ikinci satırın ikinci mısrasındaki izler daha belirgindir³. Ahmed Refik'in (1340: 158) Musa Efendi Mahallesi'ndeki çeşme kitabesi olarak neşrettiği kitabe ile bu kitabenin ilgili bölümünün büyük benzerlik gösterdiği tespit edilmiş, bu sebeple de aşağıda zikredilmiştir.

Foto. 7: 1194 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

وزیر اعظم و داماد سلطان احمد غازی / جناب صاحب الخیرات ابراهیم پاشا
جهانده بر محل یوقدر که جاری اولمیه خیری / کرک شهر و قرا اولسون کرک کهسار و صحرادر

³ Kitabenin bu mısrasında yer alan “kef” harfi ile başlayan kelimelerin Ahmed Refik'in makalesinde verdiği metin ile aynı satır ve mısradaki uyuşması bu fikri destekler niteliktedir.

سبیل الله ایدوب اون چشمه بنیاد ایتدی اركبه / كه هر بریسیئك فیضی مثال هفت دریادر

دیدم تاریخی عطشانی دعوت برله ای سامی / کل ایچ ماء لطیف عین ابراهیم پاشادر ۱۱۳۳

Okunuşu:

Vezir-i azam ve damad-ı Sultan Ahmed Gazi / Cenab-ı Sahibü'l-hayrat İbrahim Paşadır

Cihanda bir mahal yokdur ki cari olmya hayrı / gerek şehir ve kura olsun gerek kühsar u sahradır

Sebilullah idüb on çeşme bünyad itdi Ürgübbe / ki her birinin feyzi misal heft deryadır

Didim tarihini atşan-ı davet birle ey sami / gel iç ma-yi latif ayn-ı İbrahim Paşadır 1133.
(Refik 1340: 158)

Anlamı:

Sultan Ahmed Gazi'nin damadı ve veziriazamı, hayırlar sahibi yüce İbrahim Paşadır

Gerek şehir ve gerek köy, gerek dağlar, gerek kırlar olsun cihanda bir yer yoktur ki onun hayrı olmasın

Allah için Ürgüp'te on çeşme yaptı ki, her birinin bereketi yedi deniz gibidir

Ey Sami! Susayanları davet ederek tarihini dedim, gel İbrahim Paşa'nın çeşmesinden tatlı su iç. 1720–1721.

Kitabe metninde yer alan bilgilerden çeşmenin Sultan III. Ahmed'in damadı ve veziriazamı İbrahim Paşa tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Kitabe metni Şair Sami tarafından kaleme alınmıştır.

2.6. 5 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine celi-sülüs hat ile yazılmış olan kitabe, 58,5 cm. genişliğinde, 38 cm. yüksekliğinde ve 5 cm. kalınlığındadır (Foto. 8). Kitabe metni dört satırdan ibarettir. Kitabenin ait olduğu yapının, nerede olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Foto. 8: 5 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

چشمهء اسلامبول آغاسی محمد آغادان

بخش اولندی تشنگان عالمه ماء فیرات

حسبه الله بو موضعه بونی قلدی بنا

کل حسین ابله حسن عشقینه ایچ اب حیات ۱۱۷۱

Okunuşu:

Çeşme-yi İslâmbol Ağası Muhammed Ağadan

Bahş olundu teşnegan-ı aleme ma-i Fırat

Hasbet-en-lillah bu mevz'uda bunu kıldı bina

Gel Hüseyin ile Hasan aşkına iç ab-ı hayat 1171.

Anlamı:

İstanbul çeşme Ağası Muhammed Ağadan

Susamış halka Fırat suyu gibi hediye oldu

Allah rızası için bu konuda bu çeşmeyi yaptı

Gel Hüseyin ile Hasan aşkına tatlı ve hafif sudan iç 1757–1758.

Üzerinde yer alan bilgilerden kitabenin bir çeşmeye ait olduğu ve İstanbul'da su ağalığı yapan Muhammed Ağa tarafından 1757-1758 yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

2.7. 1350 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine celi-sülüs hat ile yazılmış olan kitabe, 100,5 cm. genişliğinde, 56 cm. yüksekliğinde ve 6,5 cm. kalınlığındadır (Foto. 9). Kitabe metni, altı satır on iki mısradan meydana getirilmiştir. Kitabenin ait olduğu yapıya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Foto. 9: 1350 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

شهنشاه معظم حصرت عبدالمجد خانکیم / هۇمای همتی ترکیم اولمش لوح منشوره
سلمخان شهیدک روحی شاد ایلمک ایچون / بو معبدخانه احیایه ایتدی صرف مبروره
سرای عصمت مقروندن ابر؟ و بهار اوسته / زر مقد خلوصیله ایروب بو سعی مشکوره
انی احیا ایدنلر نائل اولزمی مثوباته / جزای جنّت الخده عطای اجر موفوره
مقدم دلکشادر جامع پر انور اولمشدر / سزا تشبیه اولنسه مسجد اقصای مشهوره
دیدى تاریخینی باعون باری یوسف سعدی / مغلّا مسجد جای موافق بیت معموره ۱۲۱۲

Okunuşu:

*Şehen-şah-ı mu‘azzam hazret-i Abdülmecid Han kim / hûma-yı himmeti terkim olunmuş
levh-i menşure*

*Selimhan-ı şehidin ruhunu şad eylemek için / bu m‘abedhane ihyaya itdi sarf-ı mebrure
Saray-ı ismet makrundan ebr? ü bahar üste / zer-i mukayyed hulusiyle irüb bu sai meşkure
Anı ihya idenler nail olmaz mı musavebata / cezay-ı cennetü’l-hulde itay-ı ecr-i mevfüre
Mukaddem-i dilgüşadır cam ‘i pür-ü enver olmuştur / seza teşbih olunsâ Mescid-i Aksay-
ı meşhure*

Didi tarihini ba avn-i bari Yusuf Sadi / mualla mescid cay-i muvafık beyt-i m‘amure

1212

Anlamı:

*Şahların şahı yüce padişah yüce Abdülmecid Han kim, onun yardımının hûma kuşu
(bayrağı, nişanı) kitabelere yazılmıştır*

*Şehid Selim Han’ın ruhunu şad etmek için, bu mescidi onarmaya hayırlı harcama yaptı
Bu teşekkürle layık işi kendi kesesinden yapıp, kusursuzluğa ulaşmış bu saray bahar
bulutunun üstündedir*

Onu onaranlar cennetin en yüksek makamına, sınırsız ihsanlar ve sevaba erişmez mi?

*İlk önce gönül açan nur dolu bir cami olmuştur, meşhur Mescid-i Aksa’ya benzetilse
yeridir*

Yusuf Sadi Allah’ın inayetiyle tarihini dedi, yüce mescit münasib mekân güzel ev

1797–1798.

Üzerinde yer alan bilgilerden kitabenin bir camiye ait olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Sultan Abdülmecid Han, Şehit Sultan III. Selim Han’ın anısına, maliyeti kendi bütçesinden karşılayarak, camiye onartmış ve 1797-1798 yılında ibadete açtırmıştır. Son satırdan anlaşıldığına göre kitabe metni, Şair Yusuf Sadi tarafından yazılmıştır.

2.8. 1406 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine celi-sülüs hat ile yazılmış kitabe, 47,5 cm. genişliğinde, 38,5 cm. yüksekliğinde ve 3,5 cm. kalınlığındadır (Foto. 10). Kitabe metni beş satırdan meydana getirilmiştir. Kitabenin ait olduğu yapıya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

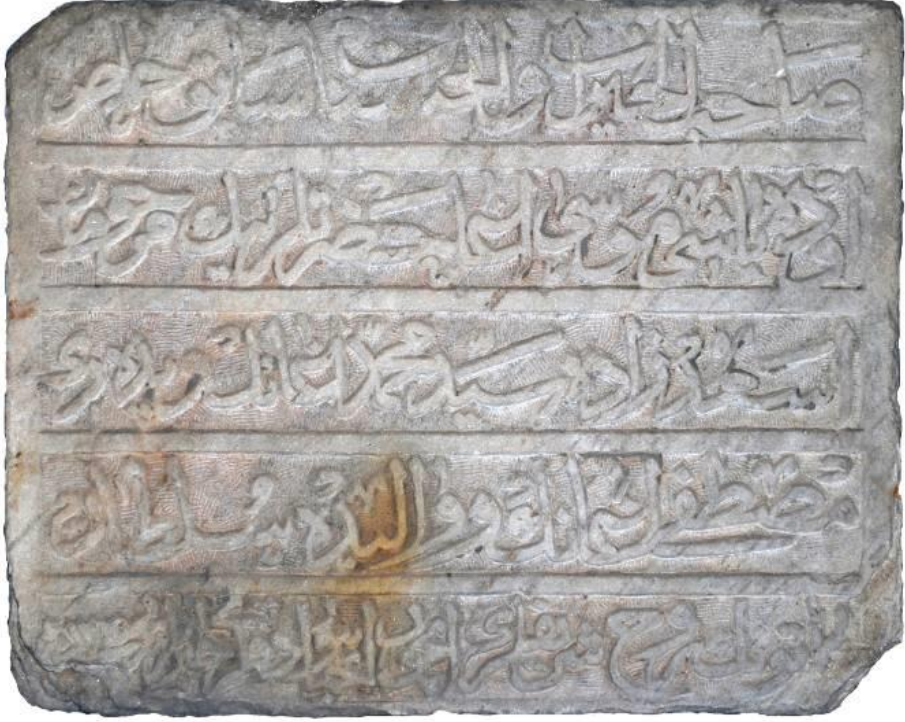

Foto. 10: 1406 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

صاحب الخيرات والحسنات سابق حاص
اوده باشى موسى اغا حضرتلرينك مرحومان
اسعدزاده سيّد محمد اغانك و پده رى
مصطفى اغانك و واليده سلطان
حاتونك روح شريفلى ايچون ايحيا بيوردقلى خير اتنددر سنه ١٢١٥

Okunuşu:

Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat sabık has

Odabaşı Musa Ağa hazretlerinin merhuman

Esadzade Seyyid Muhammed Ağanın ve pederi

Mustafa Ağanın ve valide Sultan

hatunun ruh-ı şerifleri için ihya buyurdıkları hayratdandır sene 1215

Anlamı:

Hayr ve iyilikler sahibi eski has

Odabaşı Musa Ağa hazretlerinin merhum

Esadzade Seyyid Muhammed Ağa ve babası

Mustafa Ağa ve annesi Sultan hatunun ruhu için onarttıkları hayırlardandır 1800–1801.

Üzerindeki ifadelerden kitabenin ne tür bir yapıya ait olduğu belirlenememektedir. Ancak yapının 1800-1801 yılında padişahın eski Hasodabaşı Musa Ağa tarafından Esadzade Seyyid Muhammed Ağa, babası Mustafa Ağa ve annesi Sultan Hatun'un anısına inşa veya onartıldığı anlaşılmaktadır.

2.9. 6 Envanter Numaralı Kitabe

Kitabenin Ürgüp'te Temenni Tepesi'nde bulunan Kılıçarslan Gazi Türbesi'ne ait olduğu müze envanter kaydından anlaşılmaktadır (Foto. 11). Mermer üzerine ta'lik hat ile yazılmış kitabe, 79,5 cm. genişliğinde, 56,5 cm. yüksekliğinde ve 8 cm. kalınlığındadır (Foto. 12). Kitabe metni, dokuz satır on sekiz mısradan ibarettir.

Foto. 11: Temenni Tepesi'nde Bulunan Kılıçarslan Gazi Türbesi'nin Genel Görünüşü.

Foto. 12: Kılıçarslan Gazi Türbesi'ne Ait, 6 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

حدی احسانیدر غازی بو ارکوبه قرار ایتمش / موفق اوله مز هر ذات بو خیرتی صفا ایئتسون
خدانک رامنه تسلیم اولوبان ایلدم راضی / الست بزمنده قید اولمش کی بو ساعت ادا ایئتسون
زمان حضرت سلطان الغازی عبدالمجید خاندن / وزیر اعظمی اولدی موفق کم بنا ایئتسون
بو اثاریک قاله باقی وفاتیک اوله اصلا / جهانده زکر او اوله اسمک قیامتده شفا ایئتسون
قیلج ارسلانی غازینک کی احیا ایلدی الله / کشاد اولدقجه بو درکاه عبادالله دعا ایئتسون
بو خیرات صاحبک دونیوی اوخرا اوله معمور / کی سوقی جنتی اعلا ایچنده پور بها ایئتسون
دروننده وضع اولدی ایکی لحيه رسول الله / اوقوبان فاتحه احلاص صلوتیله رجا ایئتسون
محمد وجهی پاشادر بو خیراتی ایدن انشا / برینه جنت فردوس اعلادن عطا ایئتسون
بو عجز پهلوی داعی جهانده بر مراد اولدی / کی غیر ساز اولدی تاریخی ثنالر ثنا ایئتسون

۱۲۶۸

Okunuşu:

*Hadd-i ihsandır gazi bu Ürgübe karar itmiş / muvaffak olamaz her zat bu hayrını safa
itsün*
*Hüdanın ramına teslim uluban Eyledim razı / Elest-i bezminde kayd olmuş ki bu saat eda
itsün*
*Zeman-ı hazret-i Sultanü'l-gazi Abdülmecid Han da / vezir-i azamı oldu muvaffak kim
bina itsün*
Bu asarın kala baki vefatın olmiya asla / cihanda zikr o ola ismin kıyametde şifa itsün
Kılıcarslan Gazinin ki ihya eyledi Allah / küşad oldukca bu dergâh-ı ibadullah dua itsün
Bu hayrat sahibinin dünyevi uhra ola mamur / ki sevki cenneti ala içinde pür-beha itsün
Derununda vaz' oldu iki lihye-i Resulullah / okuban Fatıha İhlâs salâvatıyla rica itsün
Muhammed Vecihi Paşadır bu hayratı iden inşa / yerine cenneti firdevs-i aladan ata itsün
Bu aciz Pehlevi dai ber murad oldu / ki gayr-ı saz oldu tarihi senalar sena itsün 1268

Anlamı:

Gazi bu Ürgüp'te kalmış, ihsanının sınırındır, onun bu hayrının huzurunu almakta her kişi başarılı olamaz

Allah'ın emrine uyarak razı ettim ki, elest bezminde⁴ kayıt edilmiş ki bu saat yerine getirilsin

Hazreti Sultan Gazi Abdülmecid Han zamanında, veziriazamı oldu bina etsin ki muvaffak olsun

Bu eserlerin baki kalsın ismin yaşasın, cihanda hayrın hatırlansın adın kıyamette şifa versin

Gazinin Kılıcarslan'ına Allah hayat verdi, bu dergâh açık oldukça kullar ona dua etsin

Bu hayrı yapanın dünya ve ahireti mamur olsun ki, (Allah) onu güzelliklerle dolu cennetine koysun

İçerisine iki sakal-ı şerif konuldu, Fatıha ve İhlâs salavatı okuyarak yalvarsın

Bu hayrı yapan Muhammed Vechi Paşa'dır, (Allah) ona yüce cennetten bir yer ihsan etsin

Bu duacı aciz Pehlevi dünyada muradına erdi, başka bir şey yapmasın övgü tarihler söylesin övgü olsun

1851–1852.

Üzerindeki ibarelerden kitabenin Kılıcarslan Gazi Türbesi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitabeden türbenin, Sultan Abdülmecid Han'ın Veziriazamı Muhammed Vecihi Paşa tarafından 1851-1852 yıllarında yaptırıldığı öğrenilmektedir. Halk tarafından türbede, Selçuklu sultanlarından IV. Rükneddin Kılıcarslan ile III. Alâeddin Keykubat'ın mezarının bulunduğu rivayet edilmektedir⁵. Ancak IV. Rükneddin Kılıcarslan Aksaray'da (Sümer 2002: 405), III. Alâeddin Keykubat ise Tebriz'de (Sümer 2002: 361) öldürülmüştür. III. Alâeddin Keykubat'ın Ürgüp'te yakalanarak Tebriz'e gönderilmesi bu rivayetlere yol açmış olmalıdır (Sümer 2002: 361).

2.10. 406 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine celi-sülüs hat ile yazılmış kitabe, 44,5 cm. genişliğinde, 42 cm. yüksekliğinde ve 4,5 cm. kalınlığındadır (Foto. 13). Beş satır, on mısradan oluşan

⁴ Ruhların Allah ile buluştuğu vakitte.

⁵ <http://www.urgup.bel.tr/urgup/temennitepesi> Erişim tarihi: 05.03.2016.

kitabenin birinci ve üçüncü mısrasının baş, onuncu mısrasının ise son bölümü kırkıdır. Bu sebeple bazı bölümleri okunamamaktadır. Kitabenin ait olduğu yapıya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Foto. 13: 406 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

... .. سمی ربّ العلا / هر کوزی ما الحیاتدر نعمتی باری خدا
... .. علی افندی چشمه ساری یاپدروب / والده سی صور صفوتی روح ایچون بی ریا
سعی همّتله یاپلادی بویله دلجو چشمه کیم / ماء صافی عین کوثر درزی سیم لایق اگا
افرین اولدی موفق بویله بر خیراته کیم / حد ذاتنده بوکه محتاج ایدی اهل قرا
تشنه کان حفظی چون جوهرله تاریخن دیدم / عاقیتله صیون ایچ عایشه قادینه [ایت دعأ]

Okunuşu:

... .. smi Rabbü'l-ala / her gözü maü'l-hayatdır n'imet-i bari Hûda

... .. Ali Efendi çeşme sarı yapdırub / validesi sur-i safveti ruh için bi-riya

Sai ve himmetle yapıldı böyle dil-cu çeşme kim / ma-yi safı ayn-ı Kevser derzi sim layık ana

Aferin oldu muvaffak böyle bir hayrata kim / hadd-i zatında buna muhtac idi ehl-i kura

Teşnegan hıfzı için cevherle tarihin didim / afiyetle suyun iç Aişe kadına [et dua]⁶

Anlamı:

... .. (Bu çeşmenin) her gözü Allah'ın bir nimeti hayat suyudur

... Ali Efendi bu çeşmeyi annesinin temiz ruhu için riyasızca yaptırdı

Bu gönül alıcı çeşme öyle gayret ve ihsanla yapıldı ki, suyu Kevser suyu gibi temizdir ve ona gümüş derz layıktır

Böyle bir hayra muvaffak oldu ne güzel ki, zaten bütün köy halkı buna muhtaçtı

Susamışları korusun diye cevherle tarihini dedim, afiyetle suyunu iç Ayşe kadına dua et.

Üzerindeki ifadelerden kitabenin bir çeşmeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Ali Efendi tarafından annesinin anısına inşa ettirilmiş çeşmenin, birden fazla lüleye sahip olduğu kitabedeki “her gözü” ifadesinden öğrenilmektedir.

2.11. 1193 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine celi-sülüs hat ile yazılmış kitabe, müze deposundadır. Kitabe, 61,5 cm. genişliğinde, 39 cm. yüksekliğinde ve 8 cm. kalınlığındadır (Foto. 14) . Dört satır, sekiz mısradan oluşan kitabe dört parça halinde kırık vaziyettedir. Bu sebeple kitabenin büyük bir bölümü okunamamaktadır. Kitabenin ait olduğu yapıya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁶ Kırık olan bu kısımda hem kafiyeden hem de anlamdan hareketle bu ibarenin yazılı olması muhtemeldir.

Foto. 14: 1193 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüü.

Kitabe metni:

... کی ماغفورلها / طوتدی ... اولدی چوق خیره دلیل

... بزل نقد ایدوب / تشنکان اهل ... آجدی بر رعنا سبیل

...

بر دوشوب...

Okunuşu:

... ki mağfur leha /tutdı ... oldu çok hayra delil

... bezl-i nakd idüb /teşnegan ehl-i ... açdı bir rana sebil

...

Bir düşüb...

Anlamı:

... ki günahları bağışlanmış (o kadın) / çok hayra vesile oldu

... parasını esirgemedi bolca vererek susamışlar için güzel bir sebil yaptırdı

... / Bir düşüb

Üzerindeki ifadelerden kitabenin bir çeşmeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitabede kullanılan “leha” kelimesi çeşmenin bir kadın bani tarafından yaptırıldığını göstermektedir.

2.12. 9 Envanter Numaralı Kitabe

Mermer üzerine celi-sülüs hat ile yazılmış kitabe, 41,5 cm. genişliğinde, 49 cm. yüksekliğinde ve 6,5 cm. kalınlığındadır (Foto. 15). Kitabenin üst kısmında dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid Han’ın tuğrası yer almaktadır.

Foto. 15: 9 Envanter Numaralı Kitabenin Genel Görünüşü.

Kitabe metni:

تلغرافخانه عثمانی ۱۳۱۳

Okunuşu:

Telgrafhane-i Osmanî 1313

Anlamı:

Osmanlı Telgrafhanesi 1895–1896.

Üzerindeki ibareden telgrafhaneye ait olduğu anlaşılmaktadır. Telgrafhanenin Sultan II. Abdülhamid Han zamanında 1895-1896 yıllarında hizmete açıldığını öğrenmekteyiz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 10 Eylül 1893 tarihli kayıta, Ürgüp'te inşa edilecek telgrafhaneye ait olan keşif ve münakasa pusulası ile iane (bağış) defterinin eksik olmasından dolayı eksiklerin tamamlanmak üzere geri iade edildiğine dair kayıt bulunmaktadır (BOA., DH. MKT., 42/30). Kitabenin üzerindeki tarihten anlaşılacağı üzere aradan geçen yaklaşık iki yıllık zaman zarfında, belgede belirtilen eksiklikler giderilmiş ve bina inşa edilmiştir.

3. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Çalışmada müze envanterinde bulunan Türk-İslâm dönemine ait on iki adet kitabe ele alınmıştır. İncelenen kitabelerden sekizi çeşme, biri cami, biri türbe, biri telgrafhanedir. Bir tanesinin ise hangi tür bir yapıya ait olduğu anlaşılammıştır. Çeşme, türbe ve telgrafhane kitabeleri inşa, cami kitabesi ise tamire ilişkindir.

İncelenen kitabelerden sekizi 18., ikisi 19. yüzyıla aittir. İkisinin ise tarihleri tespit edilememektedir. Malzeme açısından bakıldığında kitabelerin tamamında mermerin tercih edildiği görülmektedir. Kitabelerdeki yazı çeşidine bakıldığında celi-sülüs ve talik hattın kullanıldığı görülmektedir.

Çeşmelerden beşinin banisi Lale Devri'nin ünlü sadrazamı Damad İbrahim Paşa'dır. Kitabelerin İstanbul'da hazırlatılıp, Ürgüp'e kervan ile gönderildiğini Ahmed Refik'in (1340: 160-161) makalesinden öğrenmekteyiz. 10 Temmuz 1721 tarihli sadrazam hükmünde, Üsküdar'dan yola çıkan kervanın Ürgüp'e kadar ki geçiş güzergahı üzerindeki yerleşim birimlerinde görev yapan kadınlara yapması gerekenler "*On aded çeşmelerin tarih taşlarını mahaline nakl için tayin olunan sarban (Deve sürücüsü) Osman zide kudre her kangınızın taht-ı kazasına varub dahil olur ise sa'bü'l-mürur olan dağlardan ve muhataralı mahallerden zikr olunan taşları emrar ve tahmil olunan develerin zahirelerin tedarik ve durdukları yerlerden deve tedarik ve tahmil ve emna ve salima birbirinize ulaştırub acilen mahaline isale ve ziyade takayyid ve ihtimam eyleyüb lakin bu bahane ile bir ferde hilaf-ı şer'i şerif tasaddi ve rencide olunmakdan begayet ihtiraz ve ictinab idilmesi*" şeklinde bildirilmiştir (Refik 1340: 160-161). Bu ifadelerden çeşme kitabelerinin sağlam bir şekilde yerine ulaştırılması için her türlü tedbirin alındığı anlaşılmaktadır. Hicri-miladi tarih dönüşümünden kaynaklanan kitabe tarihlerindeki bir yıllık sapma, yukarıda sözü edilen hükmün tarihinden hareketle ortadan kalkmakta ve

çeşmelerin inşa yılı 1721 olarak kesinlik kazanmaktadır. İbrahim Paşa'nın yaptırdığı çeşmelere ait incelediğimiz kitabelerin metinlerinin Nedim, Sami, Şakir, Necib gibi dönemin ünlü divan şairleri tarafından kaleme alındığı tespit edilmiştir. Şairler kitabe metinlerinde, dönemin padişahı ve sadrazamını övgüye boğmuşlardır. Övgüler tarihi veya mitolojik figürler üzerinden yapılırken, övdükleri kişilerin yaptıklarının boyut ve nitelikleri de yine tarihi, dini veya mitolojik olay ve unsurlar üzerinden anlatılmaktadır. 1192 envanter numaralı kitabede, İbrahim Paşa'nın adaletinin, erişilmez bir dağ olan "Kafdağı"na (Demirci 2001: 144-145) kadar ulaşarak alemdeki herkes tarafından işitildiği ifade edilmiştir. Aynı kitabede, paşanın cömertliği ve zor durumdaki insanların imdadına yetişmesi "Hızır" ve "İskender" kültü üzerinden anlatılmıştır. Bilindiği gibi Hızır, ölümsüzlük kazandıran ab-ı hayatı bularak o sudan içmiş ve bu sırta sahip olmuştur (Uludağ 1998: 409-411; Tökel 2000: 361-380). Kitabe metninde paşa, yaşam için vazgeçilmez bir unsur olan suyu şehre getiren bir kişi olarak Hızır'a benzetilmiştir. Bu benzetmedeki bir başka amaç da Hızır'ın ab-ı hayatı içerek ölümsüzlüğü kazanması gibi, paşaya da çeşme inşasıyla bir nevi ölümsüzlük kazandırma isteği olmalıdır. Bir başka benzetme de farklı coğrafya ve kültürlerde savaşçılığı, bilgeliği, adaleti ve cihan hâkimliğine talip olması gibi vasıfları ile büyük yer kazanan İskender iledir (Ünver 2000: 557-559). Divan şiirindeki İskender'in; İslâm âleminde peygamberliği ihtilafli olan Zülkarneyn ile Makedonyalı Büyük İskender'in karışımı bir şahsiyet olduğu belirtilmektedir (Tökel 2000: 187). Paşa, adalet ve bilgelik vasıfları bakımından şairce İskender ile özdeşleştirilmiştir. 4 envanter numaralı kitabede, İbrahim Paşa devleti aydınlatan en parlak yıldız, çeşmeden akıttığı su ise Kâbe yakınındaki kuyudan çıkan ve Müslümanlarca büyük değer verilen ve şifasıyla meşhur zemzeme (Küçükaşçı 2013: 242-246) benzetilmiştir. Dönemin ünlü şairi Nedim tarafından metni yazılan 3 envanter numaralı kitabede, İbrahim Paşa'nın cömertliği, İslâm dünyasında bu yönü ile şöhret kazanmış Abbasi Halifesi Hârûnürreşîd'in veziri Cafer (Yıldız 1993: 4; Yıldız 1992: 517-520) ile kıyaslanmış, İbrahim Paşa'nın yanında onun adının bile anılamayacağı ifade olunmuştur. Şair, paşanın Ürgüp'te yaptırdığı on çeşmenin her birinden akan suyun berrak ve temizliğini, güzel bir yüzde parlayan gümüşe (hızmaya) benzeterek anlatmıştır. 1380 envanter numaralı kitabede, paşanın memleket sevgisine vurgu yapılmış ve inşa ettirdiği çeşme cennet çeşmesine eş tutulmuştur. 1194 envanter numaralı kitabe metninde, paşanın hayır eserlerinin en küçük yerleşim biriminden en büyüğüne kadar ülkenin her yerine yayıldığı, belirtilmiştir. İnşa ettirdiği on çeşmenin bereketi (suyu) ise yedi deniz ile kıyaslanmıştır. İbrahim Paşa'nın yalnızca Ürgüp'e inşa ettirdiği çeşmelerin kitabeleri

değil, Nevşehir’de inşa ettirdiği külliyeinin kitabeleri de İstanbul’da hazırlanmış ve kitabe metinleri yine dönemin ünlü şairleri tarafından kaleme alınmıştır. Şairlerin paşayı benzettikleri veya kıyasladıkları kişiler, Ürgüp’te inşa ettirdiği çeşmelerin kitabelerinde olduğu gibi, yapıların türüne göre değişmektedir. Bu değişimde inşa ettirilen yapının işlevi ile işleve uygun dini ve tarihi şahsiyetlerin seçildiğini görmekteyiz. Paşa’nın şair dostlarından Vehbi tarafından kaleme alınan İmaret’in kitabe metninde İbrahim Paşa’nın, İbrahim Peygamber ile olan adaşlığı üzerinden gönderme yapılarak, Paşa’nın cömertliği vurgulanmıştır. İmaretler ihtiyaç sahiplerine ücretsiz yemek sağlanan yerlerdi ve İbrahim Peygamber de ihtiyaç sahipleri için kurduğu sofralarla tanınmaktaydı (Budak 2015: 21; Budak 2015: 3). Yine Nevşehir Külliyesi’ndeki yapılardan cami ve çeşmenin kitabe metninde de (Halil) İbrahim Peygamber ile paşanın cömertliği özdeşleştirilmiştir (Aktuğ 1993: 88, 108). III. Ahmed tahta geçtiğinde Osmanlı rejiminde egemen görüş “gelenekselcilik” yani kadim olandan aykırı iş yapılmamasıyken, III. Ahmet ve İbrahim Paşa ile birlikte yeni egemen görüş “yenilikçilik” olmuştur (Şahin 2009: 219-20). Buna karşılık Paşa’nın “edebiyatçı” dostlarının hazırladığı kitabelerin metinlerinde Paşa’nın Hızır, İskender, İbrahim Peygamber, Cafer gibi önemli dini ve tarihi figürlere olan benzerliğine dair göndermeler ise yenilikçilikten ziyade gelenekselcilikle bağdaşmaktadır.

Damad İbrahim Paşa’nın Ürgüp’te inşa ettirdiği çeşmelerin kitabelerinin İstanbul’da hazırlatılması ve aynı anda gönderilmesi inşa faaliyetlerinin planlı bir şekilde yapıldığını göstermektedir. Paşa çeşmeleri inşa ettirmekle kalmamış, bakım ve onarımları için de vakfiyesinden bütçe ayırmıştır (VGMA. 1959, 37-26,28; VGMA. 1959, 42-26 (Ek 2-3); Aktepe 1960: 152, 154). Paşanın sanat ve ilim adamları ile yakınlığı bilinmektedir (Aktepe 1993: 442). Birçok şair, paşadan iltifat ve himaye görmüştür (Arıkan 2013). Bunun bir karşılığı olsa gerek şairler de hamilerini, incelediğimiz kitabe örneklerinde olduğu gibi, fazlasıyla överek vermişlerdir.

5 envanter numaralı kitabe metnini kaleme alan şair, İslâm dünyasında yaşanan acı bir olaya göndermede bulunmaktadır. Kitabe metninde, çeşmenin susamış halka Fırat Nehri kadar büyük bir hediye olduğu ifade edilerek, insanların bu sudan Hasan ve Hüseyin aşkına içmeleri istenmiştir. Hasan (Fığlalı 1997: 282-285), Hüseyin ve Fırat ifadeleri “Kerbela Olayı”na yapılan göndermelerdir. Bilindiği üzere İslâm Peygamberi’nin torunu Hüseyin (Fığlalı 1998: 518-521) Küfe şehrine hareketi esnasında, Kerbela’da şehit edilmiştir. Yolculuğu boyunca Emevi kuvvetlerince takip edilmiş ve şehit edilmeden önce

bölgedeki Fırat Nehri ile irtibatı kesilerek susuz bırakılmıştır. Fırat, nehir adı olmasının yanında, Kur'ân-ı Kerîm'de de geçen “içene ferahlık veren tatlı su” manasında, içilecek suyun sıfatı olarak da nitelendirilmektedir (Uzun 1996: 33-34). Anadolu'da pek çok çeşmede gördüğümüz bu kalıp ifade, yüzyıllar önce yaşanan bu olayın halk hafızasında canlı tutulduğunun bir göstergesidir.

Şair Yusuf Sadi'nin kaleme aldığı 1350 envanter numaralı kitabe metninde, Sultan Abdülmecid'in çok sayıda imar faaliyetinde bulunduğu ve bu faaliyetlerinin kitabelere işlendiği ifade edilmiştir. Metinde geçen “hüma” efsanevi bir kuş olup, devlet ve iktidarı sembolize etmektedir (Kurnaz 1998: 478). Sultan Abdülmecid Han bu kuş ile nitelenmiştir. Onarımı tamamlanan cami, şair tarafından Mescid-i Aksa'ya benzetilmiştir.

1406 envanter numaralı kitabe metninde herhangi bir benzetme veya söz sanatına yer verilmemiştir.

6 envanter numaralı kitabe metninde, baniye övgünün yanı sıra türbe içerisine iki “Sakal-ı Şerif” konduğu belirtilmiş ve ziyarette bulunanların Fatiha ve İhlas surelerini okumaları istenmiştir. Türbe kapalı olduğu için içerisinde bahsi geçen “Sakal-ı Şerif”lerin olup olmadığı tespit edilememiştir.

406 envanter numaralı kitabe metninde, çeşmeden akan su, cennette bulunan Kevser Irmağı'nın suyuna benzetilmiştir. Kevser, dini literatürde suyu gümüşten beyaz, miskten daha güzel kokulu ve baldan tatlı bir nehir olarak tasvir edilmektedir (Ertürk 1997: 546).

1193 envanter numaralı kitabenin kırık oluşu, yeterli bilgi edinmemize engel teşkil etmektedir.

9 envanter numaralı kitabe, inşa ve işlev bilgisinin dışında herhangi bir ibare içermemektedir.

Kitabeler üzerindeki isimler, sosyal statü veya meslek grubu açısından incelendiğinde, iki padişah, iki sadrazam (veziriazam), iki bürokrat (İstanbul Ağası ve Hasodabaşı) ve iki vatandaşın banilik yaptığı öğrenilmektedir. Cinsiyet yönünden incelendiğinde ise sadece 1193 envanter numaralı kitabenin ait olduğu çeşmenin bir kadın tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Diğer örneklerin ait olduğu yapıların tamamını erkek banilerin inşa ettirdiği tespit edilmiştir.

1350, 1406, 6 ve 406 envanter numaralı kitabelerin ait olduğu yapıların banileri, bu eserleri atalarının adına yaptırmışlardır. Diğerleri ise tamamen banilerin kendi adlarıdır. Banilerin kendileri veya yakınları için dua isteklerine sadece, 406 envanter numaralı kitabe metninde rastlamaktayız. Bu kitabede çeşmenin suyundan içenlerin baninin annesine dua etmesi istenmiştir. İmar faaliyetlerine katkıda bulunanların büyük sevap olarak cennetle ödüllendirileceğine dair ifadeler ise 1350 ve 6 envanter numaralı kitabelerin metninde görülmektedir.

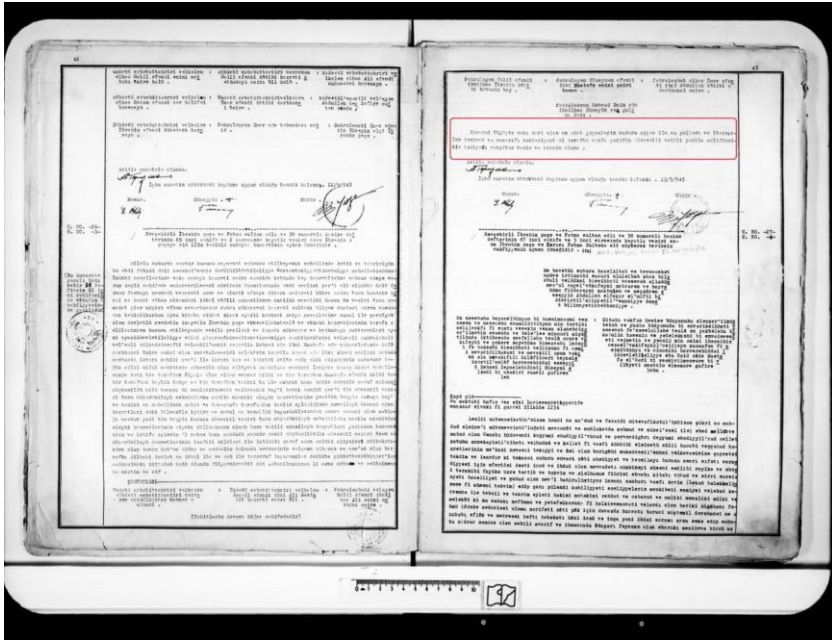
Sonuç olarak incelenen örneklerden, günümüze kendisi ulaşamayan ancak kitabesi ulaşan yapıların türü, hangi tarihte, kim tarafından inşa edildiği veya onarıldığına dair bilgiler tespit edilmiştir. Arazi çalışmasında, üzerinde kitabesi bulunmayan bir çeşmenin ilçeye büyük hizmetleri bulunan, Damad İbrahim Paşa'nın eseri olduğu ise kesin olarak ortaya konmuştur. Bugüne kadar hiçbir yayında neşredilmeyen yedi kitabe de bilim dünyasının istifadesine sunulmuştur. Döneminin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında önemli veriler sunan, yapıların kendisi kadar büyük öneme sahip olan kitabelerin ait oldukları eserler üzerinde muhafaza edilmeleri gereklidir. Ancak günümüzdeki bilinçsiz yaklaşımlar kitabelerin tahrip edilmesine sebep olmaktadır. Buna karşı farklı önlemler alınması elzemdir. Elimizde kalan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla, öncelikli görev yerel yönetimler vasıtasıyla halkı, özellikle gençleri bilinçlendirmek olmalıdır. Ecdad yadigârı eserler, sadece resmi kurumların korumasına bırakılacak kadar önemsiz değildir. Bu eserlerin asıl sahibi olan halkın da gerekli hassasiyeti göstererek korumaya ortak olması tarihi bir sorumluluktur. Bilim insanlarının sorumluluğu ise en azından mevcut kültürel eser ve değerleri yok olmadan belgelemek, kayıt altına almak ve gerekli makamları koruma yönünde bilgilendirmek olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktepe, Mehmet Münir (1960). “Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’ya Âid İki Vakfiye”. *Tarih Dergisi*. C. 11. S. 15. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 149-160.
- Aktepe, Mehmet Münir (1993). “Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 441–443.
- Aktuğ, İlknur (1983). *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Arıkan, İlyas (2013). *Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’nın Hayatı ve Devlet Adamlığı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- BOA., DH. MKT. Dosya No: 42. Gömlek No: 30.
- Budak, Ayşe (2015). *Gücü Besleyen Mimarlık: Osmanlı İmareti*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Budak, Ayşe (2015). “Nevşehir Damat İbrahim Paşa İmareti”. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*. V. 4. Ahlen/Germany: 1–18.
- Demirci, Kürşat (2001). “Kafdağı”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 144–145.
- Ertürk, Mustafa (1997). “Havz-ı Kevser”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 546–549.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1997). “Hasan”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 282–285.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1998). “Hüseyin”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 518–521.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1951). *Nedim Divanı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kurnaz, Cemal (1998). “Hümâ”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 478.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri (2013). “Zemzem”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 242–246.
- Refik, Ahmed (1340). “Anadolu Şehirleri: Damad İbrahim Paşa Zamanında Ürgüb ve Nevşehir”. *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*. C. XIV. S. 3 (80): 156–185.
- Sümer, Faruk (2002). “Keykubad III”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 360–361.

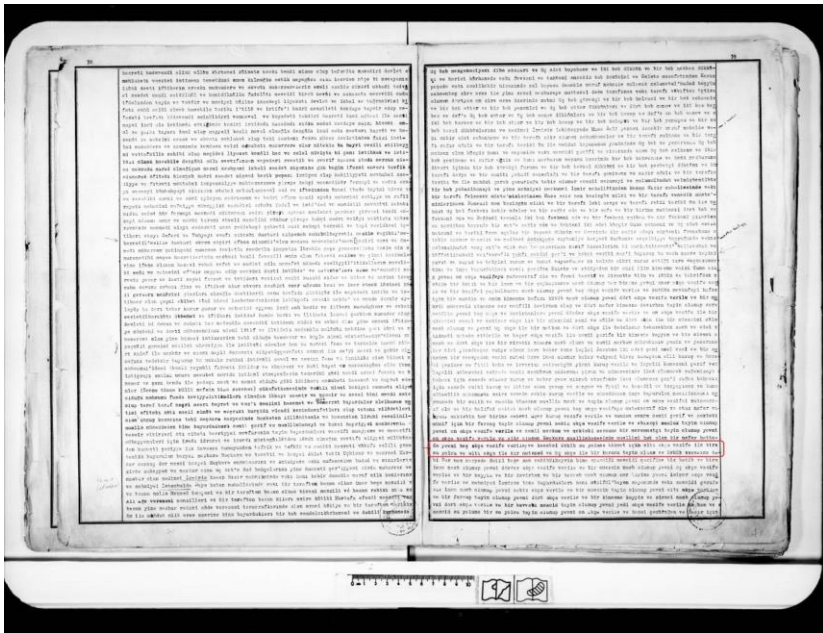
- Sümer, Faruk (2002). “Kılıcarslan IV”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 404–405.
- Şahin Soner (2009). *Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III. Ahmet ve I. Mahmut Dönemi (1703-1754)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Tökel, Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Uludağ, Süleyman (1998). “Hızır”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 409–411.
- Uzun, Mustafa (1996). “Fırat”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 33–34.
- Ünver, İsmail (2000). “İskender”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 557–559.
- VGMA. Defter No: 1959. Sayfa No: 37. Sıra No: 26, 28.
- VGMA. Defter No: 1959. Sayfa No: 42. Sıra No: 26.
- Yıldız, Hakkı Dursun (1992). “Bermekîler”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 517–520.
- Yıldız, Hakkı Dursun (1993). “Ca‘fer b. Yahya el-Bermekî”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 4.
- <http://www.urgup.bel.tr/urgup/temennitepesi> [erişim tarihi: 05.03.2016].

EKLER

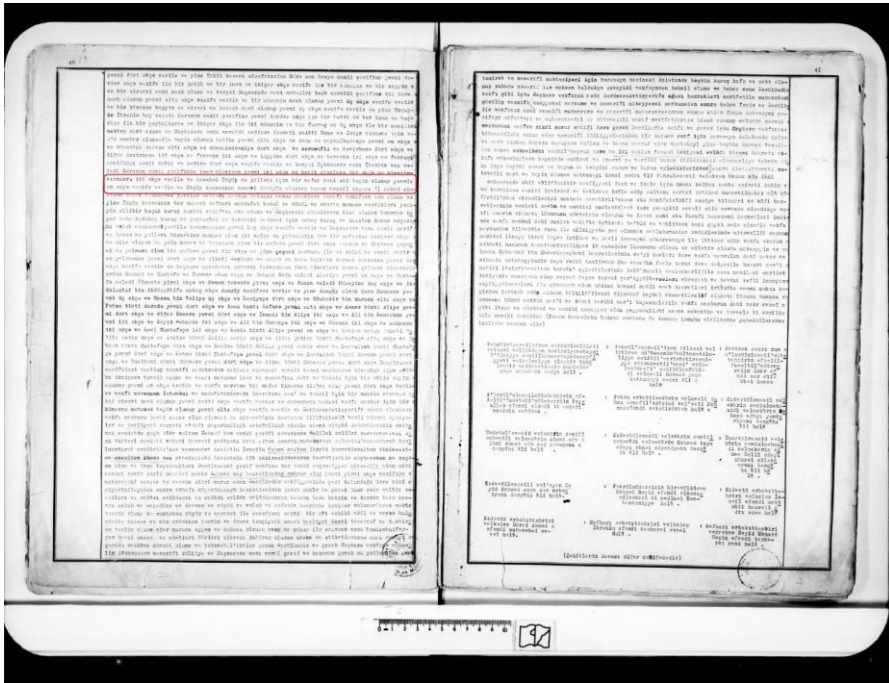
Ek 1: Damad İbrahim Paşa'nın Türkçeye Çevrilmiş Vakfiyesi (VGMA. 1959, 42-

26)

Ek 2: Damad İbrahim Paşa'nın Türkçeye Çevrilmiş Vakfiyesi (VGMA. 1959, 37-

26)

Ek 3:

Damad İbrahim Paşa'nın Türkçeye Çevrilmiş Vakfiyesi (VGMA. 1959, 37-28)

KÖYDEN ŞEHİRE ARABSUN (GÜLŞEHİR)

Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
sadettinbasturk@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Antikçağ ve Romalılar döneminde Zoropassos ismiyle bilinen, Osmanlı hakimiyeti döneminde ise Arabsun adıyla mağruf, Kızılırmak Nehri kenarında küçük bir yerleşim birimi olan Arabsun, H.1148/M.1735-36 tarihinde burada doğmuş ve XVIII. asır Osmanlı sultanlarından I. Abdulhamid'in saltanatı döneminde (1774-1789), 1779-1781 yılları arasında sadrazamlık vazifesinde bulunmuş, Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın gayretiyle H. 27 Muharrem 1195 / M. 23 Ocak 1781'de 50 akçelik mertebede bir kazaya dönüştürülmüştür. Kaza statüsü kazanan Arabsun'a daha sonra kadı tayin edilmiş, mahkeme binası, medrese, cami, han, dükkanlar inşa edilmek, yakınlarında bulunan bazı köylerin de buraya bağlanması suretiyle Arabsun köyden şehre dönüştürülmüştür. Şehrin gelişimi için Karavezir Mehmed Paşa vakıf kurmuş, daha evvelce var olan vakıfları da desteklemek suretiyle şehrin gelişimini sağlamaya çalışmıştır. Kaza'ya statüsü verilen Arabsun'un adı da Gülşehrî olarak değiştirilmiştir. Ancak Gülşehrî ismi o devir ve sonrasında rağbet görmediği için çok az kullanılmıştır. Arabsun'un ismi Gülşehir olarak 1947 yılından itibaren resmen kullanılmaya başlamıştır. Bu çalışmada Osmanlı arşiv belgeleri ve diğer kaynaklar kullanılmak suretiyle Arabsun Karyesi (Köyü)'nün kaza statüsünde Gilşehrî adıyla bir şehre dönüşüm süreci ve ilk teşkilatlanması ele alınacaktır.

GİRİŞ:

Nevşehir'i Hacıbektaş'a oradan Kırşehir ve Ankara'ya bağlayan yol üzerinde, il merkezine yaklaşık 20 km mesafede, Kızılırmak Nehri'nin güney kısmında, hemen girişinde bulunan iki katlı olup alt katında bir kiliseyle birlikte, şarap mahzenleri, mezarlar, su kanalı ve görevlilere ait mekanların bulunduğu, üst katında ise İncil'den alınmış sahnelerle süslenmiş Aziz Jean Kilisesi'nin yer aldığı bugün ilçe statüsünde bir yerleşim birimidir.¹

Antik çağdaki ismiyle Zoropassos (Arabsun-Gülşehir)'un bir yerleşim yeri olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu hususunda kesin veriler mevcut değilse

¹ Meliha Karakaya, Seyahatnamelerde Nevşehir, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.11-12.

de ilçe sınırları dahilindeki Civelek Köyü mağarasında bulunan tarihi buluntulara göre bir yerleşim birimi olarak kuruluşunun M.Ö. 8000-7500'lere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. M.Ö. 3000-2000'li yıllarda bu coğrafyaya Hititler, ardından M.Ö. 900-800'lü yıllarda Firigler daha sonraki süreçte ise Lidyalılar, Medler, Kimmerler, *Helenler*, *Romalılar*, *Bizanslılar*, *Araplar hakim olmuşlardır. Dolayısıyla Zoropassos (Arabsun)'da bu güçlerin hâkimiyeti altında kalmıştır.*

*Arabsun, Roma dönemindeki ismiyle Zoropassos, Kızılırmak Nehri'nin güney yakasında Orta Anadolu'nun kuzey-güney yol güzergahındadır. Ramsay'ın Küçük Asya'nun Tarihi Coğrafyası isimli eserindeki şu bilgi "Zoropassos, ismini Yarapson (Kiepert'in haritasında Arebsun) olarak muhafaza etmiş, Halys'in güney sahilindedir. Nevşehir (Soandos) dan doğruca Hacıbektaş (Doara)'a ve Kırşehir (Mokissos)'e giden yol, Nehrin karşı yakasına bu noktada geçtiği için oldukça büyük bir ehemmiyeti haizdir."*² *şehrin durumu açıkça ortaya koymaktadır. Zoropassos ismi içerisindeki "pass", burasının bir geçit yeri olduğuna da delalettir. Bugün Gülşehir'de nehir kenarında bulunan taşlar bir köprüünün ayak kalıntıları olup, burada geçmişte bir köprü bulunduğu işaret etmektedir. Yine Ramsay'ın verdiği "Justinianopolis'de yol yine çatallanarak Zoropassos (Yarapson) 'a", oradan Nevşehirin yanındaki Soanda'ya, oradan da bugünkü Melegop ve Hassa köyü civarından Venesa ovasındaki Turma Kases yahut Kasin'den geçerek Tyana ve Cilicia geçidine giderdi."*³ *şeklindeki bilgi yukarıdaki bilgileri destekler mahiyette olup Arabsun Kızılırmak üzerinde kuzey güney geçiş noktasındadır.*

1071'den Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Arabsun:

Kapadokya coğrafyası içerisinde bulunan Arabsun (Gülşehir) havalisine Oğuz Türkleri 1064'te bir akın düzenlemişlerse de tekrar geri dönmüşlerdir. 1071 Malazgirt zaferinden sonra 1072'den itibaren Arabsun ve havalisine Türk boyları yerleşmeye başlamışlardır. Arabsun ve çevresine 1086-1075 yılları arasında Danişmendliler hâkim olmuşlardır. 1175'den itibaren 1243'e kadar bahsolunan coğrafyada Anadolu Selçukluları hâkimiyeti varolmuştur. 1243 Köseadağ savaşı sonrasında bölgede Moğol İlhanlılar hâkimiyeti başlamıştır. İlhanlı valisi Timurtaş ve daha sonra Eratna Bey'in

² W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Dilimize Çeviren: Mihri PEKTAŞ), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s. 317.

* Bu isim haritalarda daima Arapsun şeklinde verilir; lakin Yarapson şekli yerlilerin telaffuzuna daha iyi uyar. Baştaki 'Y' daima işitilecek gibi telaffuz edilir.

³ W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, s. 242

idaresinde Arabsun'un da içinde bulunduğu coğrafyada bir süre Eretna Bey bağımsız olarak hâkimiyet kurmuşsa da 1365 yılında bu coğrafya Karamanoğulları Beyliği idaresinde bulunmuştur. 1381'de ise Arabsun ve havalisinde Kadı Burhaneddin hâkimiyet tesis etmişse de 1398'de onun öldürülmesiyle coğrafya yeniden Karamanoğulları hâkimiyetine girmiştir. Ancak bu Karamanoğulları dönemi uzun sürmemiş, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bâyezid, Karamanoğulları Beyliği'ni Osmanlı hâkimiyeti altına alınca coğrafya da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Fakat, 1402'de Osmanlılar'ın Timur'a mağlup olması neticesinde bölge Timur tarafından yeniden Karamanoğulları'na verilmiştir. 1436'da II. Murat Arabsun ve havalisini yeniden Karamanoğulları'ndan alarak ülkesine katmaya çalışmışsa da coğrafya kesin olarak 1466'da Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Osmanlı Döneminde Arabsun:

135 numaralı Niğde Sancağı tahrir defterinde 1582 tahririnde Arabsun, Karye-i Arabsun, tabî-i Uçhisar şeklinde Niğde Sancağı'na bağlı Uçhisar Kazası'nın bir köyü olarak kayıtlıdır.⁴ Köyde 1 değirmen bulunmaktadır. Köyde 22 hane ve 9 mücerred kayıtlıdır. Köydeki diğer meskûn ahali caba ve bennâk olarak kaydolunmuştur. Bu kayıtlar köy ahalisinin gelir durumunun oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

H. 27 Muharrem 1195- M. 23 Ocak 1781 tarihine gelindiğinde ise o güne kadar bir köy olan Arabsun, aynı defterdeki şu kayda göre “Nefs-i kasaba-i Arabsun, nâm-ı diğer Gülşehrî”⁵ kazaya (kasaba) yani köyden şehre dönüştürülmüş Gülşehrî ismini almış olup sınırları tayin edilmiştir. Kaydın olduğu gibi aktarılan transkribe edilmiş metni aşağıdaki gibi oldukça detaylıdır.

“Berây-ı hudûd ve sınıur-ı nefş-i kasaba-i Arabsun, nâm-ı diğer Gülşehrî. Kasaba-i mezbûrun hudûd ve sınıuru kat' olunmak için ma'ârif-i şer' ve cümle a'yân-ı vilayet ü vücûh ve sâ'ir hüsn-i ihtiyarlardan Kabasakal oğlu Ali Beşe ve Balcızâde Mehmed ve es-Seyyid Hüseyin ve sâ'ir vukûf-ı nâs olanlarıyla hudûd ve sınıurların üzerlerine varılıb kasaba-i mezbûrdan Karaburun nâm mahalle andan Ilıca'ya andan Araplı nâm mahalle andan Yanık Kaya andan Kızılırmak kenarıyla Suini tabir olunur nâm mahalle andan Göl Boğazı'na andan Kör Pınar nâm mahalle andan tarla içinden Uruç Kilise'ye andan doğru Ördek Gölü'ne andan Yukarı Gökbeli'ne andan sırta yukarı

⁴ KKA TD nr. 135, s.224b

⁵ KKA TD nr. 135, s.236b

gelinir Nevşehir yoluna çıkar. Andan Karakuş Yuvası'na andan yolsıra Yörük Ağlı nâm mahalle andan yol sıra Çukur Harık'a varur. Andan Doğan nâm mahalle andan Hacı Ali Yeri'ne andan Kafır Yolu ile andan Begyüzlü ta 'bir olunur mahalle çıkar. Andan çay ile gider Hüsam Pınarı'na varır. Andan çaysıra Karnıyarık kurbundan Üçağıla varur. Andan Halıcı Çalısı ta 'bir olunur mahalle andan çaysıra Yalıkaya karşısında depeye varır. Andan Veziroğlu tarlasıyla sırta, andan Tavşancıl Kayası'yla İğdelik'e varur. Andan ırmak sırasıyla nihayeti Köğeroğlu mezarına nihayet olmağla hudud ve sınır kat' olunmağla şerh verildi. Sene 1195.'⁶

Kayıttan gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki; Arabsun Gülşehrî ismiyle bir kazaya dönüştürülmüş olup sınırları köyün ihtiyarlarının rehberliğinde çizilmiştir.

Arabsun'un Gülşehrî ismiyle köyden şehre dönüşümünde rol alan kişi ise yukarıdaki kaydın tarihi dikkate alındığında, dönemin Osmanlı Sultanı I. Abdulhamid'in (dönemi: 1774-1789) 1779-1781 yılları arası vezir-i a 'zamlığını yapmış olan Arabsun'lu Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'dır.

Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa: ⁷ 1148'de (1735-36), ismini kendisinin verdiği Gülşehir'de (Arabsun köyü) doğmuştur. Babasının adı Ali'dir. Ailenin seyyid zümresine mensup bulunması sebebiyle Seyyid lakabıyla da anılır. 1160'ta (1747) getirildiği İstanbul'da dayısı aşçıbaşı lakaplı surre emini Süleyman Ağa'nın himayesiyle saray mutfağına alınmıştır. Yeniçeri Ocağı zâbitlerinden Hacı Odabaşı'nın yanında yetişmiş ve 1173'te (1759-60) Teberdârân-ı Hâssa Ocağı'na kaydedilmiştir. Burada mâbeyinci Tırnakçı Mustafa Ağa'nın baltacılığını yapmış, güzel yazı yazması ve yazı tekniklerini bilmesi dolayısıyla Enderun'da Hazine Odası'na alınarak ikinci yazıcılık görevine getirilmiştir. (13 Şâban 1175 / 9 Mart 1762).

Kardeşi helvacı Mustafa Ağa'nın Şehzade Abdülhamid'in kahvecibaşısı bulunması sebebiyle şehzadeyle yakınlık kuran Seyyid Mehmed onun bazı yazılarını da kaleme almıştır. Abdülhamid'in tahta çıkışının ardından Has Oda'ya nakledilmiş ve mâbeyinci ağaları arasına katılmıştır. 21 Zilkade 1187'de (3 Şubat 1774) hazine kethüdâsı ve 3 Muharrem 1189'da (6 Mart 1775) silâhdar olmuştur. Padişah tarafından kendisine çeşitli imtiyazlar ve bazı mülkler bağışlanan (TSMA, nr. D 7286, nr. E 362, 741)

⁶ KKA TD nr. 135, s.236b

⁷ Fikret Sarıcaoğlu, "Karavezir Mehmed Paşa", DİA, C.24, İstanbul 2001, s.447-448'a bakılabilir; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.IV/2, TTK, Ankara1983, s. 427-429.

Seyyid Mehmed bu sonuncu görevi sebebiyle silâhdar unvanıyla da anılmaya başlanacaktır. Kısa bir müddet sonra da kendisine sadrazamlık yolu açılmıştır. Yangın ve kundaklama dedikoduları yüzünden İstanbul halkının kapıldığı endişe ve korkuları gideremeyen Sadrazam Kalafat Mehmed Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasının ertesi günü 9 Şâban 1193'te (22 Ağustos 1779) kendisine vezirlik rütbesi verilerek sadrazamlık makamına getirilmiştir. (BA, A.RSK, nr. 1601, s. 14).

I. Abdülhamid'in kendi hatlarında "bi'l-istiklâl" sadârette bulunduğu ve gece gündüz çalıştığı ifade edilen Seyyid Mehmed Paşa yakalandığı kara hummanın (tifo) etkisiyle 25 Safer 1195'te (20 Şubat 1781) vefat etti (TSMA, nr. E 2444/21). Diğer bir rivayette ise ölüm sebebi gözlerine perde inmesine yol açan hastalığa bağlanır. Padişahın beş yaşındaki ilk oğlu Mehmed de aynı gece vefat ettiğinden sadrazamın cenaze namazı mûtat olan Fâtih Camii yerine Yeni Vâlîde Camii'nde kılınmış ve Bahçekapı'daki I. Abdülhamid'in türbesi bitişiğine defnedilmiştir.

Onun gözlüklü, "duhan" kullanan, hayli kitap okuyan bir devlet adamı olup sadrazamlığı çok uzun sürmemiştir. Akrabalarını kayırması dolayısıyla tenkide uğramış olan Mehmed Paşa hakkında I. Abdülhamid kendisine gönderdiği hatt-ı hümayunlarda, "Benim vezîr-i muhlis ve çâker-i mütehasşısım", "çırâğ-ı hâssım, nizâm-ı devletim, vezîr-i bî-nazîrim" (BA, Ali Emîrî - I. Abdülhamid, nr. 347; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 7153) şeklinde takdir edici ifadeler kullanmıştır. Karavezir lakaplarıyla anılmasına yol açan esmer teni, kısa boyu ve saraydan çıkma olması dolayısıyla bazı devlet adamlarınca hafife alındığı, ancak zeki ve nüktedan bir kimse olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Arabsun'un, Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın gayretiyle köyden kazaya yani şehre dönüşümüne ilişkin Anadolu kazaskerine yazılmış bir diğer kayıt ise şöyledir.

"Niğde Sancağında Nevşehir Kazası kurbunda vâki' Arabsun nâm karye devletlü inayetlü sadr-ı a'zam efendimiz hazretlerinin binasına muvaffak oldukları evkâf-ı şerîfe ihdasıyla karye-i mezbûreyi müceddeden ihya ve müstakilen kaza olmağa tahmil olmağın bade'l-yevm karye-i mezbure makarr-ı hükümet-i seniyye olup kendüye merbût olmak üzere defter-i hâkânide mukayyed ve tahrîr ve tavsîf olunduğu üzere etrafında olan kuraların dahî umûr-ı şer'îyyeleri andan istima' ve aher mahallerde istima' olmak üzere müstakilen kaza ve hamse (50 akçelik) mertebesinde bir mansıb olmak üzere emr-i şerîf sudûru bâbında hâlâ Anadolu kazaskeri efendi hazretleri i'lâm

ve bi'l-fi'ül şeyhü'l-islâm ve müftüü'l-enâm hazretleri sahihen işaret itmeleriyle mevâciblerince ruznamçe-i kuzzâta kayd ve sebt eylesün deyü 27 Muharrem sene 1195 (23 Ocak 1781) tarihinde Anadolu kazaskeri efendi-i müşârü'n-ileyh hazretlerine hitâben dîvân-ı hümâyûn tarafından emr-i şerif tahrir olunduğu mütekayyiddir. Ancak sâdır olan fermân-ı âli mûcibince umûr-ı şer'îyye ve tekalif hususlarında emsâl-i kayıtları mevkûfândan görölmeğe muhtâcdır. Ferman devletlü Sultanım hazretlerinindir."⁸ Metinden açıkça anlaşılacağı üzere defter-i hakanîde mukayyed ve tahrir ve tavsif olunduğu üzere şekilde yukarıda tahrir defterindeki kayda atıfta bulunmakta olup belgeler birbirlerini doğrular niteliktedir. Belgede, Arabsun'un bir köy iken 50 akçelik mertebede bir kazaya dönüştürüldüğü açıkça ifade olunmaktadır. Anadolu kazaskerine divan-ı hümayundan padişahın inayetiyle çıkan bu ferman doğrultusunda hareket ederek gereğinin yapılması ifade olunmaktadır.

Belgenin devamındaki kayıta Gülşehrî ismi verilerek kaza olan Arabsun'a hangi köylerin bağlanacağı da ayrıca belirtilmektedir.

Niğde Sancağı'nda Uç Hisar Nahiyesi'nden Eğri Kuyu Karyesi (Niğde Sancağı'nda Uç Hisar namıyla nahiyeye ve Eğri Kuyu istima' karye kaydın bulunmuştur)

Kırşehir Sancağı'nda Hacı Bektaş Nahiyesi'nden Supernik Karyesi (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Karahisar Nahiyesi'nden Orhanlı Karyesi (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Develü Nahiyesi'nden Miradı Karyesi (zuhur-ı mezbure bulunmuştur)

Niğde Sancağı'nda Develü Nahiyesi'nden Sinli Eyük Karyesi (bu dahi)

Kırşehir Sancağı'nda Hacı Bektaş Nahiyesi'nden Salende Karyesi (bu dahi)

Aksaray Sancağı'nda Eyüb İli Nahiyesi'nden Dara Sabun (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Develü Nahiyesi'nden Mustafa Begli Karyesi (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Ürgüb Nahiyesi'nden Siteson Karyesi (bu dahi)

Aksaray Sancağı'nda Eyüb İli Nahiyesi'nden Sivasa Karyaesi (bu dahi)

⁸ BOA, C. DH. Nr. 346/17261, s.1a

Niğde Sancağı'nda Karahisar Nahiyesi'nden Musa Hacılı Karyesi (bu dahi)

Kırşehir Sancağı'nda Hacı Bektaş Nahiyesi'nden Ergi Karyesi (bu dahi)

Aksaray Sancağı'nda Eyüb İli Nahiyesi'nden Köse Besin Karyesi (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Karahisar Nahiyesi'nden Çiftlik Karyesi (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Uç Hisar Nahiyesi'nden Karacaşar Karyesi (Niğde Sancağı'nda Uç Hisar namıyla nahiye ve Karacaşar istima' karye kaydın bulunmuştur)

Kırşehir Sancağı'nda Hacı Bektaş Nahiyesi'nden Ortaköy Karyesi (bu dahi)

Niğde Sancağı'nda Karahisar Nahiyesi'nden Egriköy Karyesi (bu dahi)⁹

Yukarıda belgede kayıtlı 17 köyden 14'ünün Gülşehir'ne bağlandığı anlaşılmakta olup, 3 köyün bağlanması ise mümkün olmamıştır.

1781'den önce Arabsun'da bugün halk arasında Kaya Camii olarak bilinen Karavezir Mehmed Paşanın dayısı olup açıcıbaşı lakaplı surre emini Süleyman Ağa'nın yaptırmış olduğu bir cami mevcut iken Silahtar Karavezir Mehmed Paşa Gülşehir'i'ne 1 cami, 1 medrese, 15 ev, 1 han, 1 ekmekçi dükkanı, 3 bakkal dükkanı, 21 demirci dükkanı, 1 mahkeme binası, 1 hamam ve 6 çeşme yaptırmıştır. Yaptırdıklarında çalışanların ücretleri ve yapılanların çeşitli masraflarının karşılanması için de 82.000 akçelik bir vakıf kurmuştur.¹⁰ Silahtar Karavezir Mehmed Paşa bu yaptıklarıyla doğduğu yerin sadece idari olarak statüsünün değişimini sağlamamış, imar ve iskânına, fiziken de bir şehre dönüşmesine vesile olmuştur.¹¹

Bütün bu yapılanlar şehirde bir hareketlilik doğurunca şehre nüfusun gelmesine de fırsat vermiş, yerleşen ahali artınca Mahkeme, Mahalle-i Atik, Hacılar Deresi, Cami-i Cedid, Cami-i Atik ve Zımmiyân mahalleleri kurulmuştur. Zımmiyân mahallesinin kurulması demek ise şehre sadece Müslümanların gelip yerleşmedikleri aynı zamanda gayri Müslimlerin de gelip yerleştiklerini göstermektedir. Zira 1779 tarihli tahrirde

⁹ BOA, C. DH. Nr. 346/17261, s.2b

¹⁰ Silahdar Seyid Mehmed Paşa Vakfiyesi, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma başışlar nr. 2570; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Haremeyn nr. 9, s. 41, 57, 62, 64, 66, 72, 73.

¹¹ Nevzat Topal, "Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı Atika Defterine Göre Nevşehir ve Arabsun (Gülşehir)", 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, C.6, Ankara 2012, s.5-30.

Gülşehri'nde 93 hane zimmiyân kaydı mevcuttur. Gülşehrine gelip yerleşen ahalinin önemli bir kısmı ise yakın coğrafyada yaşayan konar göçer Türkmen aşiretler olmuştur.

Sonuç olarak, Arabsunlu Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa doğmuş olduğu şehri daha evvelce Damad İbrahim Paşa'nın 1726'da doğduğu köy olan Muşkara'yı nasıl şehre dönüştürmüştü aynı yöntemi uygulayarak köyünü şehre dönüştürmüştür. Kaza statüsünü kazanması ve şehirde kurulan vakıflar sayesinde gerçekleştirilen imar sayesinde sadece kaza merkezi için değil kendisine bağlanan köyler ve çevresi için sosyal, idari ve iktisadi noktalarda gelişmeye imkan sağlamıştır. Şehire dükkanların açılmasıyla zanaatkar gelip yerleşerek ustalıklarını icra etmeye başlamışlardır. İnşa edilen han sayesinde tüccar ve yolcular geçmişten beri yol güzergahında olan Gülşehrî'den geçmeye başlamışlardır. Nüfus yerleşimiyle yeni yerleşim birimleri mahalleler oluşmuş yeni bir şehir kurulmuştur. Köyü Arabsun'u Gülşehrî ismiyle bir şehre dönüştüren Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa, ölüm tarihi dikkate alındığında çok fazla yaşamamış 22 gün sonra vefat etmiştir.

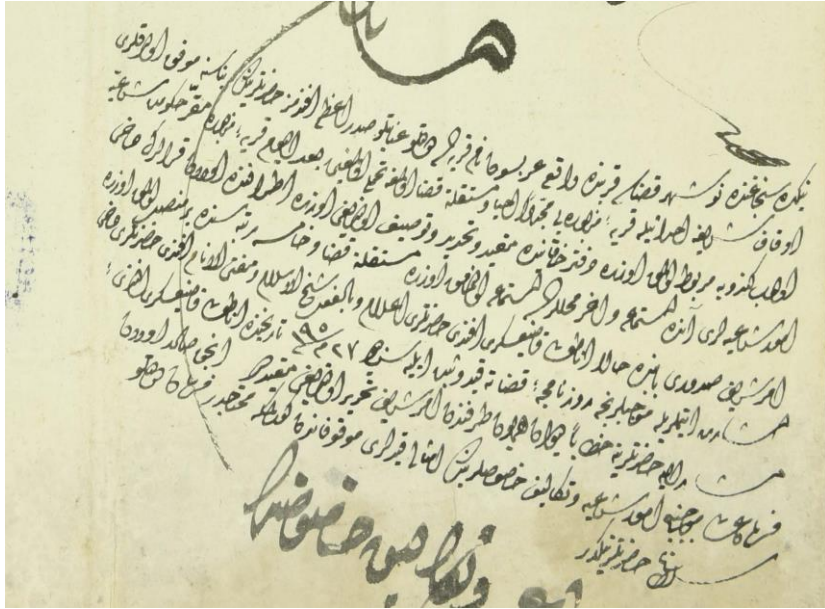
Arabsun ismini Gülşehrî olarak değiştirmişse de bu isim o dönemde ve daha sonraki uzun bir zaman diliminde yaygınlık kazanamamıştır. 1947 yılında bakanlar kurulu kararıyla Gülşehir olarak ismi tespit olunmuş ve 1957 yılında da ilçe statüsüne kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

- BOA, C. DH. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tasnifi, Dahiliye), Nr. 346/17261.
- TKGM, KKA, TD, (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadîme Arşivi Tahrir Defteri), Nr. 135.
- Karakaya, Meliha, Seyahatnamelerde Nevşehir, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2007.
- Ramsay, W. M., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Dilimize Çeviren: Mihri PEKTAŞ), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Karavezir Mehmed Paşa", DİA, C.24, İstanbul 2001, s.447-448
- Silahdar Seyid Mehmed Paşa Vakfiyesi, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma bağışlar, Nr. 2570,
- Topal, Nevzat, "Niğde Sancağı Merkez Kasabası Âsâr-ı Atika Defterlerine Göre Nevşehir ve Arapsun (Gülşehir)", 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, C.6, Ankara 2012, s.5-30.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.IV/2, TTK, Ankara1983.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Haremeyn, nr. 9.

Ek.

BOA, C. DH. Nr. 346/17261, vr. 1a.

TARİHİ SEVDİREN ADAM; AHMET REFİK ALTINAY

Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
sadettinbasturk@nevsehir.edu.tr

Nur BİLİR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
nur_blr@hotmail.com

Ayşe ÖDEMİŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
odemisayse@hotmail.com

GİRİŞ

Ahmet Refik Altınay, Osmanlı'nın son devir, Cumhuriyet devri Türk tarihinin ise en önemli kalemlerinden biridir. O sadece bir tarih araştırmacısı değil aynı zamanda yeni nesillerde tarih bilincini oluşturmayı amaç edinmiş bir tarihi şahsiyettir. Eserlerini kaleme alırken, bilimsel disiplini ve hitap edeceği okur kitlesini dikkate almayı ihmal etmemiştir. Akademik dili ağır basan tarih kitapları yerine halkın daha rahat anlayıp; olayları, kişileri gözünde canlandırabileceği tasvirler ve betimlemelerle dolu eserler vücuda getirmiştir. Bu eserler elden ele dolaşarak okuyucunun büyük ilgisine mazhar olmuş ve hala da bu özelliği devam ettirmektedir. Onun izlediği bu yazım tarzı kimi çevrelerce eleştirilse de okuyucuda uyandırdığı tarih sevgisi ve merakı takdir edilmiştir. Elli yılı aşan ömrüne çok büyük işler, sayısız eserler sığdırmıştır. Hayatının büyük bir bölümünü tarih araştırma ve yazımına ayırmış çeşitli dergi ve gazetelerde yazı dizileri yayımlanan, okullarda okutulması için ders kitapları hazırlayan Ahmet Refik, uzun yıllar arşivde çalışmalar yapmış bu doğrultuda da modern tarihçiliğin kurucularından sayılmıştır. Eserlerinin kitleler tarafından büyük bir merakla okunması ve takip edilmesi “**tarihi sevdiren adam**” unvanıyla anılmasını sağlayacaktır. Bu çalışmada Ahmet Refik Altınay'ın hayatı, tarihçiliği ve onun tarihimizdeki önemi ele alınıp analiz edilecektir.

1. HAYATI

Ahmet Refik, İstanbul'da doğmuş olmasına rağmen nesli itibarıyla bu şehrin yerlilerinden değildir. Babası Ürgüplü Ahmet olup büyük babası da Hacı Mehmet Ağa'dır. Ürgüp'te Kürçüoğulları namıyla tanınan aile, Sultan Abdülmecit döneminde İstanbul'a gelmişlerdir. Ahmet Ağa İstanbul'a yerleştikten sonra Sultan Abdülaziz'in

Vekil harçlığı vazifesinde bulunmuştur. Sultan Abdülaziz öldükten sonra ise emekli olmuş ve 1898'e kadar mütevazı bir hayat sürerek aynı tarihte İstanbul'da ölmüştür.¹

Ahmet Refik Altınay, 1880'de İstanbul'da doğmuştur. Ahmet Refik, eğitim öğretim hayatına Beşiktaş'ta ilkokulda başlamış, sonra askeri rüştiyeye, ardından da Kuleli Askeri Lisesi'ne devam etmiş oradan da Harp Okulu'nu 1898'de birinci derece ile bitirdikten sonra piyade sınıfı subayı olarak göreve başlamıştır. Piyade Mülazımı rütbesiyle adı geçen okulu bitirdiğinde 18 yaşında olan Ahmet Refik, yaşı küçük olduğu gerekçesiyle orduya sevk edilmemiştir. Yine aynı sene içerisinde öğretmenliğe başlayan genç Mülazım Ahmet Refik'in ilk görev yeri, "Üsküdar Toptaşı Askeri Rüştiyesi" olup burada Coğrafya muallimliği yapmıştır. Daha sonra aynı görevini "Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi"nde de devam ettiren Ahmet Refik, 1902'de yeni görevi olan Mekteb-i Harbiye'deki Fransızca Muallimliğine başlamıştır. Bu arada 1903'te rütbesi Mülazım-ı Evvellığe, 1907'de de Piyade Yüzbaşılığına çıkarılmıştır. 1908'e geldiğinde ise yeni vazifesi asıl mesleği olan Tarih öğretmenliği olup, görev yeri yine Mekteb-i Harbiye'dir. Tarihimizde 31 Mart Vak'ası olarak bilinen hadisenin İstanbul'da yaşandığı günlerde Ahmet Refik; isyancılar tarafından arananlar listesindedir. Hatta Avcı Taburları'nın çavuş ve onbaşlarından bir grup asker kendisini, çalıştığı İkdam gazetesinde bile aramıştır.² Bundan sonra Ahmet Refik, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne taraftar bir gazete olarak çıkarılan İttihat Gazetesi'nin yazı işleri müdürü olmuş ve gazete kapanana kadar da bu görevini sürdürmüştür. Yine aynı yıl Fransa'daki edebiyat ve sanayi kuruluşlarını incelemek üzere bu ülkeye gönderilen heyet içerisinde yer alan Ahmet Refik, gezi sırasında Paris Hazine-i Evrakını yakından tanımış ve daha sonra da bu tecrübelerini Osmanlı Hazine-i Evrakının incelenmesinde kullanmıştır. Aynı gezi esnasında kendi tarihî görüşünün şekillenmesinde önemli yeri olan Charles Seignobos ve Ernest Lavis gibi muhtelif Fransız tarihçilerle de görüşecektir.

1909 yılında Ahmet Refik, aynı zamanda Askeri Mecmuanın yayımına nezaret etmiş, askeri mevzularda yazılar yazacağı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye-i Ceride şubesinde görevlendirilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde yeni kurulan ve o zamanki adı "Tarih-i Osmanî Encümeni" olan Türk Tarih Encümeni azalığına da seçilmiştir.³

¹ Hayri Bayrı, "Müverrih Ahmet Refik", Yeni Türk. S.59,60.1937.

² Muzaffer Gökman, "Tarihi Sevdiren Adam: A.R.ALTINAY", T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1978, s.113-115.

³ Gökman, 1978, s.113-115.

Balkan Savaşı'nın başlamasıyla Erkân-ı Harbiye tarafından asıl mesleği olan askerliğe Sansür Umum Müfettişliği göreviyle çağrılmış ve savaşın sonunda kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.⁴ Bundan sonraki süreçte I. Dünya Savaşı başlayıncaya kadar çeşitli gazetelerde yazılar yazmaya devam etmiş ve medreselerde tarih muallimlik yapmıştır.

Ahmet Refik, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp gibi Osmanlı Devleti'nin çöküşü karşısında Türkçülük anlayışını benimseyen kitle içerisinde yer almıştır. Osmanlı Devleti içindeki Türklerin kendilerini tanımaları, İslam ve dünya uygarlığındaki rollerini ve hizmetlerini görebilmeleri için mazilerini hatırlamalarını sağlamak amacıyla “Geçmiş Asırlarda Osmanlı/Türk Hayatı” çalışma serisini hazırlamıştır. Bu eserlerinde ağırlıklı olarak Türkün gücünden ve İstanbul'dan dünyanın kuvvet merkezi olarak söz ederek, Türkçülük anlayışının etkisi ile gücünü ve itibarını yitirmiş olan Türk milletine, bu değerleri tekrar kazandırmayı hedeflemiştir.⁵ Daha sonra yeniden yüzbaşı rütbesiyle orduda görevlendirilen Ahmet Refik, Türkiye-Rusya münasebetine ilişkin yazılar kaleme almıştır. Müverrihin Ahmet Refik'in bu yazılarından birinde Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı Osmanlı'ya ihanetiyle itham etmesi dönemin sadrazamı Sait Halim Paşa'nın hoşuna gitmeyecektir. Bu sebeple Sadrazam, O'nu ordudaki görevinden Anadolu'da Ulukışla Arpa Saman Memuriyetliği'ne göndererek cezalandırmıştır. Ahmet Refik, yeni görevini ve görev yerini fırsat bilerek hemşerisi olan Lale Devri'nin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa hakkında Nevşehir'e gelip gitmek suretiyle araştırma ve incelemelerde bulunmuştur.

1915 yılında Eskişehir Askeri Sevk Komisyonu başkanlığına tayin edilen müverrih, bu görev yerinde iken de boş durmamış ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili araştırmalar yapmıştır. Ancak çok geçmeden burada geçirdiği şiddetli hastalık ve Mekteb-i Harbiye'den arkadaşlığı olan Enver Paşa'nın da Sadrazam Sait Halim Paşa'yı iknası dolayısıyla yeniden İstanbul'da ikamet etmeye başlamıştır. Ahmet Refik I. Dünya Savaşı sonlarında Ermeni mezalimiyle ilgili olarak Alman Vays ve Avusturyalı Dr. İştayn gibi yazarlardan müteşekkil bir heyetin başkanı sıfatıyla, 17 Nisan - 20 Mayıs 1918 tarihleri arasında Doğu Anadolu'ya gönderilmiş; Batum, Trabzon, Erzurum, Erzincan,

⁴ Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Refik: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları, Suhulet Kitabevi, İstanbul 1938 s.8.

⁵ Yeşim Tutkun-Işık, Geçiş Dönemi Tarihçisi Olarak Ahmet Refik Altınay(1880-1937), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.41.

Kars, Ardahan ve Artvin bölgelerini dolaşarak Ermeni mezalimi hakkında incelemeler yapmıştır. Ayrıca kendisinin bu gezi esnasında tuttuğu notlar, Osmanlı Devleti tarafından telgraflarla Avrupa'ya duyurulmuştur.⁶ Bu inceleme gezisi esnasındaki bilgi ve müşahedelerini daha sonra “İki Komite İki Kıtıl” ve “Kafkas Yollarında; Hatıralar ve Tahassüsler” adlarıyla kitaplaştıran müverrih, savaş sonunda da ikinci kez emekli olmuştur.

Savaşın son yıllarında; yetmiş, ihtisas sahibi hoca bulunamadığı için 1917’de Mehmet Arif Bey’den boşalan Darülfünun Osmanlı tarihi muallimliğine, yıllardan beri bu konuda olumlu çalışmalarını sürdüren Ahmet Refik, tayin olunmuştur. Ahme Refik, yıllar boyu özlemini çektiği, ideali olan memleketin en büyük kültür kurumuna bu suretle adımını atmıştır. Bir taraftan da Osmanlı “Hazine-i Evrak”ında çalışmaya başlamıştır. Bu arada “Demirbaş Şarl” adlı çalışması dolayısıyla İsveç Hükümeti tarafından 1918’de “vaza nişanı” ile ödüllendirilmiş ve eseri İsveç diline çeviren “Karolin İlim Derneği”de yazara 10 bin Frank ödül vermiştir.

1925 yılında Abdurrahman Şeref Bey’in vefatı üzerine boşalan Türk Tarih Encümeni Riyaseti’ne seçilmiş fakat aradan bir yıl dahi geçmeden Fuat Köprülü Türk Tarih Encümeni Başkanı olarak tayin edilmiştir.

Milli Mücadele sırasında faaliyet gösteren “Tarikat-ı Salahiye” adlı cemiyetle ilişkisi olduğu ileri sürülerek tutuklanan Ahmet Refik Ankara İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmıştır. Hakkındaki suçlamaları reddeden Ahmet Refik mahkeme başkanına şöyle hitap etmiştir:

-Esasen ben böyle şeylere alet olacak adam değilim. Dârülfünun’da gençlere hep teceddüt telkin ettim. Eğer bu gibi cemiyetlerle bir intisabım varsa beni hemen asmalısınız.⁷

1932 yılında 1. Türk Tarih Kongresi için Ankara’ya çağrılmış ve “Türk Tarihi’nin Ana Hatları” adlı çalışmanın yazı kurulunda yer almıştır.

1933 yılı başlarında Dârülfünun’da önemli yenilikler yapılacağı sezilir ve duyulur. Zemin böyle bir değişikliğe hazırdır. Yeniden kurulacak üniversite için müşavir

⁶ Mükrimin Halil Yınanç, “Müverrih Ahmet Refik Bey”, Milli Mecmua. S.39, 15.06.1341[1925], s.235–237.

⁷ Cumhuriyet. 20.05.1922.

olarak çağrılan İsviçreli Albert Malche işlemekte olan Dârülfünun'un durumu hakkında bir süre inceleme yaptıktan sonra 29 Mayıs 1932'de bir rapor hazırlayarak Hükümet'e sunmuştur. Yeni yapılan kadro düzenlemesinde ise eski hocaların büyük bir kısmı başka devlet hizmetlerine veya lise öğretmenliğine atanarak üniversite dışında bırakılmışlardır. 31 Mayıs 1933 gün ve 2252 sayılı kanun uyarınca 1.8.1933 tarihinden itibaren yeniden kurulmuş olan İstanbul Üniversitesinin idaresi hakkında Maarif Vekâletine gönderilen Yönetmeliğe ilişik kadro cetvelinin Edebiyat Fakültesi bölümünde Ahmet Refik'in adı yer almıyordu.⁸ Dolayısıyla Ahmet Refik'in üniversitedeki vazifesi sona ermiştir.

Muzaffer Gökman; "Tarihi Sevdiren Adam" isimli eserinde, Ahmet Refik Altınay'ın o günlerde içinde bulunduğu durumu şu sözlerle tasvir etmeye çalışmıştır: "Ahmet Refik, bu büyük darbeyi bir türlü kendine yediremedi. 15 yıl emek verdiği, yüzlerce öğrenci yetiştirdiği bir kurumun kapısı önüne bırakılmıştı. Bir süre ortalarda görünmedi. Adadaki evinin bahçesinde, çiçeklerle meşgul olarak avunmaya çalışıyor ve İstanbul'a gerekmedikçe inmiyordu. Yayınlanmak üzere hazırladığı birkaç eserini de itivermişti bir kenara. Sessiz, sakin, sabırlı Ahmet Refik gitmişti de sanki onun yerine hırçın bir kişi gelmişti. En yakın arkadaşı Çallı İbrahim'le dargınlığının bu kırıklık içinde başladığını söyleyenler vardır. İçli, duygulu, şair ruhlu Hoca, teselliyi daha fazla içkide arayan kişi olmuştu."

Ahmet Refik, diğer görevi olan Tarih Encümeni Başkanlığı'ndan ise, Türk Tarih Cemiyeti'nin kurulmasıyla ayrılmıştır. Bu görevlerinden azline bir türlü tahammül edemeyen Ahmet Refik hayatının son yıllarını Büyükkada'da gerçek bir sefaletle boğuşarak geçirmiştir. Ölümüne değin resmi bir görev almayan Ahmet Refik; muhtelif yazı gelirleri ve yüzbaşı emekli aylığı ile geçinememiş hatta bu sebeple kütüphanesini ve tablolarını dahi satmak zorunda kalmıştır.⁹

Nihayet bir güz soğuğuna karşı zayıf vücudunu koruyacak örtü bulamayarak zatürreeye yakalanan ve bir yudum ilaç parası dahi tedarik edemeyen müverrih, üstelik satılcı hastalığına da tutulmuş ve adı duyulmamış, hiç tanınmamış adam kimsesizliği içinde hayata veda etmiştir. 1937 Ekiminin 11'inde bir Pazartesi günü; uzun bir hastalığın ardından Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde ölen; çok sevdiği ve son günlerini geçirdiği

⁸ Gökman, 1978, s.96.

⁹ Necdet Sakaoglu, "A. Refik Altınay", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. C.I, İstanbul 1993, s.218

Büyükkada'daki Tepeköy'ü mezarlığına defnedilen tarihçinin cenazesinde de yalnızlık ve unutulmuşluk hâkimdir. Zira birkaç liseli öğrencinin ve öğretmenin yanı sıra beş on yazarın eşliğinde defnedilen müverrihin cenazesine üniversiteden hiç kimse gelmemiştir.¹⁰

2. TARİHÇİLİK ANLAYIŞI

Ahmet Refik Altınay, halka tarih şuurunu aşlamaya çalışan idealist bir tarihçidir. Halka tarihi sevdirebilme gayretiyle son derece anlaşılır bir üslup kullanmıştır. Bu durum onun “**tarihi sevdiren adam**” olarak anılmasını sağlayacaktır. Resmi belgeleri ve diğer tarihsel kaynakları tam bir yetkinlikle yorumlayarak kullanırken İstanbul halkının ve taşranın Osmanlı yönetimine bakışını, olayları değerlendirişini ve ahlak anlayışını da ustalıkla yansıtmıştır. Tarihin en kanlı ve korkunç olaylarını bile yumuşak ve akıcı bir anlatımla işlemiştir. Bu özelliğinden dolayı ona “**ilk halk tarihçisi**” de denmiştir.

Türkiye’de henüz resmi tarih yazıcılığının ve ağır anlatım dilinin geçerli olduğu bir dönemde Altınay’ın tarih yazımında açık, kolay anlaşılır bir üslup benimsemesi kimi çevrelerce de yadırganmış ve eleştirilmiştir. Tarihsel ahlakı ve bilimsel metodu birleştirmeye çalışmasının onu, bilimsellikten uzaklaştıracağını düşünenler olduğu gibi bu durumun aksini savunanlarda olmuştur.

Muzaffer Gökman da “Tarihi Sevdiren Adam” isimli eserinde, Ahmet Refik Altınay’ın, tarih eğitimini ahlaki açıdan vermeye çalışırken bilimsel metodolojiden uzaklaşmadığını şöyle belirtmektedir:

“Ahmet Refik her şeyden önce iyi bir muharrirdi. Açık, sade bir dille ve renkli bir üslupla yazardı. Sonra en büyük meziyeti, tarih zevkini edebi bir zevk gibi, eserler ve Darülfünun’daki müderrisliği ile memlekete yaymasını bilmesiydi. Eserleri ve derslerinin bu cephede popüler bir kıymeti olduğu inkâr edilemez. Fakat o, tarihi bu suretle herkesin zevk alacağı ve anlayacağı bir ilim haline getirirken ilmi basitleştirmemiş, vesikaların üzerinde çalışmış, hayatının uzun senelerini Babıali’nin mahzenî evrakında tozlu vesikaları tetkikle geçirmişti. Bütün bu tetkiklerinin neticesidir ki birçok eserlerine yarın içinde kütüphaneler raflarında kıymetli bir mevki ayırmaktadır.”¹¹

¹⁰ Oğuz Aydoğan, “Ahmet Refik Altınay Hayatı ve Sanat Tarihi Çalışmaları” Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2006, s.15.

¹¹ Gökman, 1978, s.63.

Hasan Ali Yücel ise Ahmet Refik'in üslubunun bilimsellikten uzak olduğunu ileri sürenler arasındadır. Eserlerinin çok okuyucusu olduğunu lakin bilimsel nitelikler taşımadığını dile getirmiştir. Hasan Ali Yücel'e göre Ahmet Refik: "Bilimsel bir tarih eseri değil de roman gibi kolay okunur eserler yazmıştır. Buradan yola çıkarak Ahmet Refik'i, Ahmet Mithat'a benzetmiştir. Refik için "**tarihin Ahmet Efendisi**" tabirini kullanmıştır. Buna dayanak olarak ise; ikisinin de külliyyatının binlerce sayfa tuttuğunu, ikisinin de çok okunduğunu, ikisinin de tarihçi olmaktan ziyade muallim olduğunu, ikisini de ahlaki fikirler telkin etmek gayesiyle yazdıklarını ileri sürer.¹²

Türkiye'de Osmanlı Tarihi otoritelerinden biri kabul edilen Halil İnalçık 13. Türk Tarih Kongresinde Ahmet Refik Altınay'a değinmiştir. Bu durum onun popüler tarihçilikte var olan yerini akademik tarih alanında da tescillemiştir. İnalçık kongrede şu ifadeleri kullanmıştır. "Ahmet Refik Altınay Türkiye'deki Osmanlı tarihçiliğinin öncüleri arasındadır." Türk Halk Edebiyatı araştırmacılarının önde gelen isimlerinden Mehmet Halit Bayrı ise Altınay'ın eserlerini bilimsel olan ve olmayan olarak iki sınıfta değerlendirmiştir. Eserlerinin çoğunu ilmi mahiyetten uzak olmaktan ziyade halk kitabı olarak adlandırmıştır. Eserleri vesikaya ve incelemeye dayanmayan eserler olarak nitelendirmenin yanlış olacağını dile getirmiştir. "Hepsi detaylı bir tetebbuha dayanan ve bu cihetle birer mehaz vazifesi görmezse bile çok değerli tarih malumatı veren, tarih bilimizi tashih eden, kuvvetlendiren, tamamlayan ürünlerdir"¹³ demiştir.

Altınay, Osmanlı-Türk tarihçiliğinde eskiyi devam ettiren, ama modern tarihçiliğin de ilk adımlarını atan popüler tarihçi olarak kabul edilmiştir. Tarihin farklı konularını içeren çok sayıda kitap, makale ve ders kitabı yazarak mütemadiyen üreten bir müverrih olmuştur. Eserlerini halka hitap edebilecek bir biçimde sade ve anlaşılır bir üslupla kaleme almıştır. Araştırmaları esnasında bizzat sahaya inerek arşivlerden istifade etmiştir. Ahmet Refik'e göre Osmanlı Tarihi tetkik edilmeyi bekleyen bir derya gibidir.

Ahmet Refik'in tarihe olan merakı ise Charles Seignobos'un ünlü Medeniyet Tarihi'ni okuduktan sonra başlamıştır. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra bu kitabı dilimize çevirmiştir. Bundan sonra 1912'de Paris'e gitmiş Ernest Laviss'le, Seignobos'la tanışmıştır. Paris Hazine-i Evrakını gezmiş, bizim evrak hazinemize dair onlarla görüş

¹² Gökman, 1978, s.59.

¹³ Emine Üstün, "Ahmet Refik Altınay'ın Hayatı, Eserleri ve Tarih Eğitimindeki Yeri" Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aralık,2004,s.65.

alışverişinde bulunmuştur. İstanbul'a döndükten sonra burada tetkiklere başlamıştır ki Osmanlı Hazine-i Evrakı'nı sistemli bir çalışmayla modern tarih metodolojisine göre tasnif edilmesi ve çalışılması gerektiği hususunda düşünce ortaya koyan ilklere dendir. Bu sebeple bazı yazarlara göre; "Ahmet Refik bizde modern tarihciliğin babasıdır. Tarihi seven ve başkalarına da sevdiren adamdır." Şeklinde kabul edilmektedir.¹⁴

İlk konularını daha çok dini kıssalara ayıran Ahmet Refik, bilhassa Mekteb-i Harbiye öğretmenliğinden itibaren tarihi konulara ağırlık vermiş ve bu dönemde çeşitli gazete ve mecmualarda Osmanlı tarihinin siyasi, askeri, kültürel, sosyal, ekonomik, dini ve sanatsal yönüyle ilgili sayısı yüzleri aşan makale ve yazı neşretmiştir.¹⁵

Ahmet Refik, tarih eğitimi konusunda Fransız tarihçilerinden özellikle de Jan Jack Rousse'dan etkilenmiştir. Rousse'ya göre tarihçi eserlerini yazarken muhakeme yoluna gitmemelidir. Muhakeme yapan tarihçi olaylara kendi fikirlerini de yansıtmış olur. Böylece objektiflikten uzaklaşır.¹⁶

Ahmet Refik, Büyük Tarih-i Umûmi'sinde akıl yürütmeli yani muhakemeli tarih yazmayı bilimsel gerçeklere aykırı bir yol olarak görmektedir. "Bu bağlamda Rousseau'nun, gençler için en kötü tarihçiler, tarihi muhakeme edenlerdir. Asıl gerekli olan şey, olgudur. Bunları okuyan muhakeme etmelidir. İnsani anlamak ancak bu şekilde mümkün olabilir. Tarihinin akıl yürütmesi, okuyucuya devamlı olarak rehber olacak olursa, okuyucu bütün olayları başkasının gözü ile görmüş olur. Bu göz önünden kalkar kalkmaz da hiç bir şey göremez."¹⁷ sözünü hatırlatmaktadır.

Ahmet Refik'e göre; tarihinin, tarihi olaylar hakkında yürüteceği akıl yürütme ne kadar seviyeli olursa olsun bu şekilde oluşturulan tarih yanlışlıktan kurtulamaz. Böyle bir eser, Ahmet Refik tarafından bir bilimsel eser değil de bir sanat eseri olarak görülmektedir. Ona göre bir eserin bilimsel olabilmesi için akıl yürütme yoluna gitmeden, yalnız olay ve sebepler analiz edilmelidir.

¹⁴ M.S. Çapanoğlu, "Ölümünün 16.Yıl Dönümünde Ahmet Refik", Resimli 20. Asır Haftalık Mecmuası. 1953, s.64.

¹⁵ Aydoğan, 2006, s. 18.

¹⁶ Emine Üstün, "Ahmet Refik Altınay'ın Hayatı, Eserleri ve Tarih Eğitimiindeki Yeri", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aralık, 2004, s. 61.

¹⁷ Bahri Ata, " Ahmet Refik Altınay, Rousseau, Emile ve Tarih Öğretimi", Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 159 (Yaz 2003), s. 14.

3. ESERLERİ

Ahmet Refik, yazı hayatına okul sıralarında başlayıp, yaşamının son günlerine kadar devam etmiştir. Dolayısıyla yazarın, çok geniş bir eser birikimi mevcuttur. Bu birikim eserlerinin tam ve eksiksiz bir biçimde tasnif edilmesine imkân tanımamıştır. Elbette bu tek sebep değildir. Ahmet Refik'in yazı hayatına başladığı dönemde "Ahmet Refik" ismini taşıyan, edebi, askeri, tarihi ve şiir alanlarında yazılar kaleme alan beş şahıs daha bulunmaktadır. Soyadı kanununun henüz yürürlükte olmadığı dönemde bu isim benzerliği bazı karışıklıklara neden olmuştur. Ayrıca eser bibliyografyalarının yeterince güvenilir olmayışı da yazarın eserlerinin tam olarak tasnifini mümkün kılmamaktadır.¹⁸

Ahmet Refik bazı ansiklopedilerde ve kitaplarda yazdığı gibi yazarlığa, Balkan Savaşı'nın ardından veya Harbiye Mektebinde Müderris iken başlamamıştır. Daha Harbiye Mektebinde öğrenciyken haftalık olarak çıkarılan "Malumat Dergisi"nde yazılar yayımlamıştır. Bu yazılarından bazıları çeviri bazılarıysa telif eserdir. Kelebek, Refet, Nağmet, İdare-i Harbe Dair Kavaid-i Esasiye bunlardan bir kaçıdır.

Ahmet Refik'in gazete ve dergilerdeki yazı hayatını 2. Meşrutiyet'in ilanından önce ve sonra olarak iki grupta değerlendirebiliriz. Meşrutiyet'in ilanından önce *İrtika*, *Malumat*, *Hazine-i Fünun*, *Mecmua-i Ebuzziya* dergilerinde çeşitli makaleler yazmıştır. Ayrıca *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde başyazarlık görevinde bulunmuştur.

Meşrutiyet'in ilanının ardından ise *İkdam*, *Peyam*, *Millet* gibi gazetelerde yazılar kaleme almıştır.¹⁹

Muzaffer Gökman, "Tarihi Sevdiren Adam Ahmet Refik Altınay" isimli eserinde yazarın, gazete ve dergilerde yayımlanmış yedi yüzün üzerinde eserini tespit etmiştir.²⁰ Ahmet Refik'in ilmi mahiyetteki yazıları, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, *Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *Türkiyat Mecmualarında* neşredilmiştir.²¹ Ayrıca Refik'in yazıları; *Yedigün*, *Cumhuriyet*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Güneş Mecmuası*, *Akşam*, *İnci*, *Tasvir*, *Millet*, *Dersaadet Gazetesi*, *Takke Defteri*, *Servet-i Fünun*, *Hayat Mecmuası*, *Yeni Şark*, *Harp Mecmuası*, *Resimli*

¹⁸ Üstün, 2004, s.15.

¹⁹ Aydoğan, 2006, s.16-17.

²⁰ Gökman, 1978, s.354.

²¹ Abdülkadir Özcan, "Ahmet Refik Altınay", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, c:2, İstanbul 1989, s.12.

Gazete, Şenbal, Atı, Tarih Dünyası gibi birçok gazete ve dergide yer bulmuştur. Burada müverrihin bazı mecmualardaki yazılarına birkaç örnek vermeye çalışacağız.

3.1.Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası:

1910 yılından itibaren dönemin vakanüvisti Abdurrahman Şeref Bey öncülüğünde Osmanlı tarihine dair araştırmaları yayınlamak amacıyla yayın hayatına başlayan Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası'nda yer alan makalelerinden bazıları şunlardır.

*Ali Emiri Efendi Hayatı ve Asarı	*Bahr-ı Hazar Karadeniz Kanalı ve Ejderhan Seferi,	*1253 Senesinde Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile Mülakat,
*Ahmed-i Salis Devrine Dair	*Madam Montegü'nün Mektupları	*Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp Ve Nevşehir
*On sekizinci Asırda Fransa ve “Türk Askerliği”	*Fatih'in Kanunnameleri	*1284 Bulgar İhtilali (Hazine-i Evrak Tetkikatı Gayrı Matbu Vesikalara Nazaran
*Lehistan'da Türk Hakimiyeti	*Mahmud-ı Sani'nin Validesi	*Fatih'in Kanunnameleri
*Fatih Devrine Ait Vesikalar	* Ali Emiri Efendi	*Tevfik Paşa
*Mülteciler Meselesine Dair	*Menfada Naima Efendi	*Sokullu Mehmet Paşa ve Lehistan İntihabı. ²²

Bu mecmuada yayınlamış olduğu “Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp Ve Nevşehir” adını taşıyan makalesi, Hazine-i Evrak Vesikalarına nazaran tertip ettiği çalışmamız açısından oldukça kıymetlidir. Bu makalesinde Ahmet Refik özetle şu konulardan bahsetmektedir.

²² Gökman, 1978, s.137-354.

“Pasarofça Muahedesi’nden sonra İstanbul’da sulhun nimetlerinden istifade ederken, vatanını da düşünmekten halli kalmadı. Muşkara onun nazarında büyük öneme haizdi.”²³

Damat İbrahim Paşa’nın doğduğu köy olan Muşkara’yı Nevşehir ismiyle mağruf bir şehre dönüştürme çabası onun en büyük projelerindedir. İbrahim Paşa’nın İzdin Voyvoda’sı (Orta Yunanistan’da bugünkü adı Lamia olan bir şehir) olan babası Ali Ağa İstanbul’da vefat etmiştir. Annesi ve kız kardeşi de İstanbul’da yaşamaktadır. Fakat Muşkara’daki evleri durmakta ve en yakın akrabaları burada ikamet etmektedir. Muşkara Köyü yüksek bir tepenin yamacındaydı. Tepenin eteğindeki Öz Vadisi, verimli ve mahsulü bol bahçeleri barındırıyordu.

Muşkara Selçuklu Hanedanı zamanında Ürgüp Kazası’na bağlı bir köy idi. Ürgüp bu dönemde büyük öneme sahipti. II. İzzettin Keykavus ve Kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan arasındaki ihtilaf neticesinde, IV. Rükneddin Kılıçarslan Konya’dan ayrılmak zorunda kalınca Ürgüp’e iltica etmiştir. (1256-57) Ayrıca Sultan III. Alaaddin Keykubad da Sivas’tan kaçarken Ürgüp mağaralarına sığınmıştır.²⁴

Ürgüp, Osmanlı Hanedanı döneminde de önemini kaybetmedi. Kadı Ürgüp’te oturmaktaydı. Killi tepeler eteğinde, Selçuklu tarzını yansıtan küçük mescitler, kargir evleriyle zarif bir manzara sergileyen Ürgüp, İbrahim Paşa’nın ihsanına mazhar oldu. İbrahim Paşa, Ürgüp’teki imar faaliyetleri çerçevesinde on çeşme yaptırdı. Kitabelerini İstanbul’daki seçkin hattatlara yazdırdı. Ürgüp’ün dar sokakları, İstanbul şairlerinin hatlarıyla süslendi.²⁵ Şehirde çeşitli mahallelerde çeşmelerin yaptırıldığı yerler ve isimleri şöyledir: Aşağı Pazar Yerinde, Hükümet Konağı Önündeki Çeşme, Gez Mahallesinde, Dere Aşağı Mahallesinde, Bedreddin Mahallesi, Temenni Mahallesi, Yolnak Mahallesi, Musa Efendi Mahallesinde, Esad Ağa Mahallesi, Davud Ağa Mahallesi’ndeki çeşmelerdir.

Çeşmelerin tarihi kitabe taşlarını, İstanbul’dan Ürgüp’e Sarban Osman isminde bir görevli getirmekteydi. Bu taşların nakli için Üsküdar’dan Ürgüp’e uzanan yol üstündeki kadınlara hükümler yazdırıldı. Bu hükmeye göre: “On adet çeşmenin tarih taşlarını mahalline nakl için t’ayin olan Sârbân Osman Zeyd kadrühûya her hanginiz taht-ı kazasına

²³ Ahmet Refik Altınay, “Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir”, *Türk Tarihi Encümeni*, 1 Mayıs 1340, 14. Sene \ Numara 3 (80), s.157.

²⁴ Altınay, 1340, s.157-58.

²⁵ Altınay, 1340, s.157-158.

varub dahil olur ise s'abu'l- mürûr olan dağlardan ve muhataralı mahallerden zikr olunan taşları emrâd ve tahmil olunan develerin zahirelerini tedarik durdukları yerlerden deve tedarik ve tahmil ve emenâ ve salimen birbirinize ulaştırub acilen mahalline isale ziyad takayyüd ve ihtimam eyleyüb lakin bu bahane ile bir ferde hilâf-ı şer'-i şerif tassaddu ve rencide olunmaktan be gayet ihtiraz ve ihtinab edilmesi“ emr olundu. (H. Evasıt-ı Ramazan 1133-M.Temmuz 1721)²⁶

İbrahim Paşa Ürgüp'te imar faaliyetlerine başlamadan iki sene önce, Muşkara'da evkaf bir cami ve bir de hamam yaptırmıştır. Bu caminin yapımına “Muşkara köyü halkının namaz kılmak için bir camileri olmadığı” gerekçe gösterilerek başlanmıştır. O sıralarda Muşkara ve çevresinde güvenlik kalmamıştı. Muşkara aslında mevki olarak tehlikeli bir yerde kurulmuştu. Eşkiyalar yolculara rahat vermezler, ayende ve ravendenin malına-canına göz dikerlerdi. Bu duruma bir çözüm getirmek maksadıyla Muşkara halkı derbentçi olarak tayin edilmiştir. Vazifeleri gece ve gündüz Muşkara'yı ve yolcuları eşkiyadan korumaktı. İfa ettikleri bu görev mukabilince de bazı vergilerden muaf tutulacaklardı. Ahalinin Derbentçi olarak tayininin ardından Muşkara'da asayiş ve düzen sağlanmış oldu.²⁷

Muşkara'da haftada bir Pazar kurulurdu. Muşkara halkı bir arzuhal ile İstanbul'a başvurarak, Ürgüp'te oturan kadının, pazarın kurulduğu “Pazartesi “günleri Muşkara'ya gelmesini talep ettiler. Yazmış oldukları arzuhalde şunları dilemekteydiler. “Ürgüp kazanın ta- nihayet hududunda vak'ı olub her tarafa mesafe-i baid olduğundan kurra ahalileri lazım gelen umur-u şeriyelerini varub görmekte hayli zahmet ve meşakkat çektiklerini, lakin zikr olunan Muşkara Karyesi, Kaza-i mezburun vasatında vak'ı olmağla etrafında olan kurra üçer dörder saat mahallerde olub her taraf kurbiyeti olmak cihetiyle Ürgüp Kadıları Karye-i merkumede ikamet eylediği surette kazada olan bi'l-cümle kurra ahalilerine varub, umur-u şeriyelerini görmekte vücuh ile suhulet”.²⁸ Yani Muşkara halkı; Ürgüp, kazanın en uzak noktasında olduğu için diğer köylere ve yerleşim yerlerine de uzak olması hasebiyle, bu durum halkın kaza merkezine ulaşmasında ve hukuki işlerini halletmesi noktasında güçlükler neden olmaktadır. Halbuki Muşkara Köyü, kazanın tam ortasında bulunmakta ve diğer köylere de üçer dörder saatlik bir mesafede bulunmaktadır.

²⁶ Hazine-i Evrak, Ahkam Defteri, Numara 13 s. 146; Altınay, 1340, s.161.

²⁷ Altınay, 1340, s.161.

²⁸ Altınay, 1340, s. 162

Ürgüp Kadısı bazı günlerde Muşkara'da ikamet ederse kazaya bağlı tüm köylerdeki halk kadının vereceği hizmetten, zorluk çekmeden faydalanabilecektir.

İbrahim Paşa, yapılan açıklamaların kendisine de makul geldiği için kadının Muşkara'da oturmasına karar verdi. Bu noktada kadı, Muşkara'da oturacak ve Ürgüp'e Cuma günleri giderek Ürgüp'ün hukuki sorunları ile ilgilendikten sonra tekrar Muşkara'ya dönecekti. Kadının Cuma günleri Ürgüp'e gitmesinin sebebi eskiden beri Cuma günlerinde Ürgüp'te Pazar kurulmasındandır.

Damat İbrahim Paşa Muşkara'yı âbâd etmeye çalışıyordu. Ancak bu durum Ürgüp'ün zararına bir durum da oluşturunuyordu. Paşa'nın amacı Ürgüp'ün nüfusunu Muşkara'ya nakletmekti. İbrahim Paşa bu amacına nitekim ulaştı da, zira güç ve kudret devletin Vezir'i Azamı olan İbrahim Paşa'nın elindeydi. Bu yaptıklarıyla "İbrahim Paşa hem doğduğu köyü ihya edecek hem de aynı zamanda Anadolu'nun en güzel noktasında nefis ve zarif bir şehir vücuda getirecekti."

Ancak senelerden beri Ürgüp'te oturan kadının, Muşkara'ya tayin edilmesi Ürgüp ahalisini kızdırmış, İbrahim Paşa'nın niçin Muşkara'ya yeni bir kadı atamadığı merak konusu olmuştur. Çünkü bu atama İbrahim Paşa için zor bir iş olmasa gerekti, İstanbul'da bir küçük manzume veya birkaç güzel beyit için altınlar saçan Vezir-i 'Azam'ın bir kadılık maaşından çekineceği düşünülmemekteydi. Bu kararın alınmasında Baş Defterdar İbrahim Efendi'nin etkisi olmuş, kadının Muşkara'da oturmasının, beldeyi daha mamur edeceği fikri de İbrahim Paşa'ya cazip gelmişti.²⁹

İbrahim Paşa Muşkara'yı daha da geliştirmek gayesindeydi. Daha önce yaptırmış olduğu cami ve hamamı yetersiz görerek buraların genişletilmesi için bazı emirler yazdırdı. Ancak caminin konum itibarıyla bu genişletilmeye uygun olmaması neticesinde aynı caminin yerinde bırakılmasına ve ayrıca yeni bir cami, medrese, bir imaret bir de mektep yapılması uygun görülmüştür.³⁰

Damat İbrahim Paşa, Ürgüp'e yaptırdığı çeşmelerin yanı sıra Muşkara'ya da çeşmeler yaptırdı. Bunların kitabelerinin bazılarını Nedim'e, Vehbi'ye ve Şakir'e yazdırdı. Bu çeşme kitabelerinden Nedim'e yazdırılanlardan biri şöyledir:

²⁹ Altnay. 1340, s.162.

³⁰ Altnay, 1340, s.164.

Hazret-i Han-ı Ahmed'in damad ve sadr-ı a'zamı

Ya'ni İbrahim Paşa-yı Güzin saf-şiken

Cebhe-i ahbabına peyvestedir nur-i sürur

Gerdun a'dasına vabestedir tığ u kefen

Asaf-ı Cem paye-i düstur-ı hümûn saye kim

Tazeledi ahd ikbaline gerdûn- kühen

İtdi efzun aleme in'âm ve ihsânı tamam

İtsün efsûn izz ü ikbâlin hüdâ-i zevalimin

Böyle bir halet- feza ser çeşme bünyad itdi kim

Lülesinden su gibi akmaktadır dürr-i adn

Barekallah Barekallah çeşme-i ab-ı hayat

Su değil bu nurdur amma ki olmuş mevc-zen

Hakk-ı Ta'ala devletin efzûn ide ömrün mezid

Derd-i gamla çak çak olsun aduvv-ı pür- fiten

Söyledi tarihini anın Nedima bendesi

Al abın evlâ birûn-ı ayn-ı İbrahim'den³¹

H.1137\ M. 1724-25

İbrahim Paşa yaptırmış olduğu bu eserleri nefis kitabelerle süsletmekten geri durmadı. İmar faaliyetlerinin sona ermesiyle beraber Muşkara'nın adını da değiştirmeye karar verdi. İbrahim Paşa yeniden inşa edilen bu şehre "Nevşehir" denilmesini uygun gördü. Derhal Karaman Valisine, Niğde Sancağı Mutasarrıfına, Konya Kadısı'na birer hüküm yazdırarak; Muşkara Kasabası'nın gelişip, nüfusunun kalabalıklaştığı ve bu nedenle "Muşkara" isminin "Nevşehir" olarak değiştirildiği ve bundan böyle de gerekli yerlere bu isimle yazışmaların yapılmasına eski isminin artık kullanılmamasını emretmiştir. (H. fi Evasıt-ı Şevval 1138\ M. Haziran 1726)³²

³¹ Altnay, 1340, s. 164.

³² Altnay, 1340, s.177.

Nevşehir için her türlü maddi ve manevi refahı sağlamayı amaçlayan İbrahim Paşa, sadece taş duvarları olan kale yeniden inşa edilecek ve kalenin içine, Dizdar ve Kethüdası, Topçubaşısı ve Kale neferatı için birkaç oda yapılmasını emretti. Kaleye dört kapı yapılırsa ikisi büyük ikisi küçük, şayet iki kapı yapılırsa biri büyük diğeri küçük yapılacak ayrıca birde sarnıç ilave olunacaktı. İbrahim Paşa'nın kalfalarından Serkiz Kalfa bu işlere nezaret etmek için görevlendirilmişti. Kalenin inşasının kısa sürede tamamlanmasının ardından kale topçu ve muhafızları Niğde ve Karahisar Kalelerinden, Nevşehir'e gönderildi.³³ Ayrıca Nevşehir'in ticari açıdan da gelişmesini isteyen Paşa, İstanbul Hanları gibi yirmi- otuz odadan oluşan bir Han yapılması da uygun gördü.³⁴

İbrahim Paşa, hayatının sonuna kadar Nevşehir ile meşgul oldu. III. Ahmed'in Vezir-i Azamı vatanını cidden ihya etti. Muşkara Köyü, Anadolu'nun güzel bir köşesinde yükselen zarif bir şehir "Nevşehir" haline geldi. Bununla beraber İbrahim Paşa'nın bu faaliyetleri, komşu köylerin ve özellikle Ürgüp'ün değerinin azalmasına neden olmuştur. Yine de Ürgüp'te yapılan çeşmelerde göz ardı edilmemelidir. "İbrahim Paşa ilim ve İrfana hizmet eden, vatanını ihya için Anadolu'da başlı başına bir şehir kurmayı başaran Türkoğlu Türk, zevk sahibi kadirşinas bir Vezir-i Azamdır."³⁵

Ahmet Refik makalesinde, Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'in iskan ve imarı için yapmış olduğu çalışmalarından ayrıntılı bir biçimde söz eder. Nevşehir'in iskanı için beldeye bir çok aşiretin yerleştirilmesi, İbrahim Paşa'nın kurmuş olduğu vakıflar ve bu vakıflara tahsis ettiği gelirler, şehrin her açıdan gelişmesi için göstermiş olduğu çaba makalede gözler önüne serilir.

3.2.Harb Mecmuası:

Osmanlı tarihinin bekli de en karanlık zamanı olan Birinci Dünya savaşı esnasında, cephelerde meydana gelen hadiselerden, savaşın seyrinden haber verecek, var olma mücadelesi veren halkın duygularını coşturacak ve moralini yüksek tutacak yayınlara duyulan ihtiyacı karşılamak için birçok zamanın Harbiye Nezareti tarafından yayımlanan Harp Mecmuası'dır. Mecmuanın ilk sayısı Kasım 1915'de (Teşrin-i Sâni 1331) yayımlanmıştır. 15 günde bir yayımlanması planlanan mecmua, yaklaşık üç yıl çıkmaya devam ederek yayın hayatını Haziran 1334/1918'e kadar sürdürmüştür. İlk

³³ Altınay, 1340,s.179-180.

³⁴ Altınay, 1340, s. 181.

³⁵ Altınay, 1340, s.185.

sayıları, düzenli bir şekilde çıksa da sonraki sayılarda birkaç aylık kesintiler olmuştur. Mecmuanın yayın hayatı 27. sayısıyla sona ermiştir. Bu mecmuada yer alan Ahmed Refik'in makaleleri ise şunlardır.

* Kahire Yollarında (Yavuz'un Mısır Seferi)	*Galiçya'daki Şanlı Osmanlı Askerine	*Osmanlı Miğferleri ve Harbi Hazır
*Harb Edebiyatı Ve Eski Şiirlerimiz	*Tarihi Menkıbeler	*Şehid Kara Mehmed.

3.3. Hayat:

1926-1928 yılları arasında yayın yapmış olan mecmuanın toplam 104 sayısı Arap harfli Türkçe basılmış olup sonraki sayıları ise Latin alfabesiyle basılmıştır. Bu mecmuadaki Ahmet Refik'in yazıları ise şunlardır.³⁶

* Sapanca- İzmit Kanalı	* Devşirme ve Acemi Oğlanları	* Latin Müverrihleri
* Ankara'da Osmanlı Türkleri		

3.4. İkdam Gazetesi:

5 Temmuz 1894-31 Aralık 1928 tarihleri arasında İstanbul'da yayımlanan günlük siyasi bir yayın olan İkdam Gazetesinde ise çok sayıda yazı yazmıştır. Bunlardan bazıları ise şunlardır.

* Ağalar Saltanatı'nda İsrafat "Para Meselesi"	* Ağalar Saltanatından Sonra	* Ahmed-i Salis'in Hastalığı
* Akçe Yüzünden İsyân "Para Meselesi"	* Al-i Osman Türk Milliyet Perverliği	* Al-i Osman Ve Türk Saltanatı

³⁶ Koçu, 1938, s. 11.

*Berlin’de İlk Osmanlı Elçisi	* Beklenmeden Gelen Zaman	* Fatih’ten Önce Bizans’ta Türk Nüfusu
* Bizans’ta Türkler	* Hotin Önünde Osmanlılar	*Sadaret ve İhanet
* Hazine ve Akçe Meselesi	* İki Yüz Sene Evvelki Bahar	* Haris Vezir-i Azamlar
*Rüşvet ve Defterdarlar	* Macaristan’da Türk Vesikaları	*Budin Valileri ve Macar Lisanı

Ahmet Refik yazılarını kaleme alırken geniş bir yelpazede hareket etmiştir. Ancak genel itibariyle çoğu yazısı Osmanlı Tarihi’ne yöneliktir. Bilhassa Harbiye Mektebinde öğretmenlik yaparken yazılarında tarihi konulara daha fazla ağırlık verdiği dikkat çeker. Yazarın, Tarih ve Tarihle ilgili yazmış olduğu eserler:

4.KİTAPLARI

Hayatı boyunca yazmış mecmua ve gazetelerde kaleme aldığı makalelerinin dışında büyük çoğunluğu günümüze de okunan çok sayıda müstakil eser de kaleme almıştır. Bu eserlerini bir kısmını Osmanlı Türkçesiyle yazmıştır. Bir kısmını ise Latin alfabesiyle yazmıştır. Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı eserlerinden bazıları ölümünden sonra Latin alfabesine transkribe edilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır.

*Alim ve Sanatkarlar (900-1200)	*Alemdar Mustafa Paşa	*Alman Müverrihleri (Ranke, Mommsen, Treitschke)
*Bizans İmparatorları	*Baltacı Mehmet Paşa ve Büyük Petro	*Aşıkşazade
*Büyük İskender	*Büyük Frederik	*Bizans Karşısında Türkler
*Devri Süleyman-ı Kanuni’de Birinci Viyana Muharasası	*Felaket Seneleri	*Çocuklara Türk İstiklal Harbi
*Fatma Sultan	*Fındıklı Silahtar Mehmet Ağa	*Sultan Abdülhamid Sani’ye Dair

*Gazavat-ı Celile-i Peygamber	*Memalik-i Osmaniye’de Demirbaş Şarl	*İlk Türk Matbaacılığı
*Kızlarağası	*Samur Devri	*Tarihte Kadın Simalar
*Devşirme Usulü	*İki Komite- İki Kıtal	*Köprülüler
*Ege Havzası ve Yunan İstanbul	*Devşirme Usulü	*Devri Süleyman-ı Kanuni’de Birinci Viyanalı Muhararası
*Fransız Müverrihleri ”Michelet, Lavisse, Vandal”	*Kabakçı Mustafa	*Lamartine
*Muhtasar Türkiye Tarihi	*Kadınlar Saltanatı I-II- III-IV Cilt	*Hicri 11-12-13. Asırda İstanbul Hayatı
*Katip Çelebi	*Meşhur Osmanlı Kumandanları	*Ocak Ağaları ³⁷

Ahmet Refik, ilk orta ve lise sınıfları için birçok ders kitabı da yazmıştır.

*Sokullu Mehmet Paşa	*Kaniye Gazileri	*Viyanalı Önünde Türkler
*Eski Türk Zaferleri	*Türkler ve Büyük Petro	*Vaşington ve Amerika İstiklali
*Yirmi beş Sene Siper Kavgası	*Napeleon	*Türklerin İstanbul Muhararası
,*Türk Akıncıları	*Ege Havzası Tarihi	

Ayrıca” Büyük Tarihi Umumi adında”, İbrahim Hilmi Kitap Evi tarafından neşredilen altı ciltlik eseri, tarihi anekdotlar bakımından değerini koruyan yazarın önemli kitaplarındandır. Eserin ciltleri aşağıdaki gibidir:

Birinci Cilt: Asya ve Mısır

İkinci Cilt: Eski Yunan

³⁷ Üstün, 2014, s.15.

Üçüncü Cilt: Romalılar

Dördüncü Cilt: Muhacereti Akvam, Bizans, Türkler, Orta Çağ da Avrupa.

Beşinci Cilt: İslam Tarihi

Altıncı Cilt: Haçlı Seferleri, Selçukiler, Orta Çağ da Avrupa.³⁸

Ahmet Refik'in eserlerinin çokluğu göz önüne alındığında bizim hepsine bu çalışmamızda değinmemizi mümkün kılmamaktadır. Nitekim bazı kitaplarının, çeşitli dergi ve gazetelerde kaleme aldığı makalelerinin isimlerini vererek, yazarın ilmi çalışmaları hakkında bir fikir edindirmeye gayret ettik. Ahmet Refik tarih, edebiyat ve askeri alanda eserler vücuda getirmiştir. Bunların yanında o, şair kimliği ile de ön plana çıkmıştır. Yazarın şiirleri ölümünün ardından "Gönül" isimli kitapta toplanmıştır.

5. AHMET REFİK ALTINAY'IN DAMAT İBRAHİM PAŞA VE LALE DEVRİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Osmanlı yönetimi karmakarışık, perişan bir durumda gündün güne zayıfladığı sırada Osmanlı güneşi Avrupa ufuklarında batı ülkelerinin bütün çabalarıyla batırılıyordu. Avrupa Osmanlı savaş sanatını öğrenmiş, gelişen teknolojileri ile Osmanlı silahından üstün silahlar da yapmışlardır. Osmanlı için savaş ve çatışma siyasetini bırakmak, insanlığa yararlı bir siyaset izlemek gerekiyordu. Bu siyasetin bir bakıma destekçisi III. Ahmet'in veziri Nevşehirli İbrahim Paşa olmuştu. Pasarofça anlaşmasının imzalanmasından sonra Osmanlı siyasetine İbrahim Paşa yön vermeye başlamıştır.

İbrahim paşa siyasette büyük bir ılımlılık göstermişti. Zaten sadrazamlık makamının onurunu koruyacak bütün özelliklere sahipti. Özellikle saray entrikalarının bütün özelliklerini biliyordu. Sima olarak sevimli, düşünce olarak hareketli, konuları kavrama özelliği üst düzeyde, yaratılış olarak olaylara sakin ve serinkanlılıkla yaklaşan, güç göstermede bile beceri sahibi idi.

Avusturya ile savaş sona erince komşu devletlerle barış ve iyi ilişkiler içinde yaşayacağını, ülkede uygulayacağı projeler ile Osmanlıya eski onurunu tekrar kazandıracağını dile getirirdi. Bu doğrultuda Osmanlı vatanını on üç seneden fazla bir süre Avusturya ve Rusya saldırılarından kurtarmak için uzun uğraşlar vermiştir. İbrahim paşa gerçekten akıllı aydın düşünceli, sanat zevkiyle yetişmiş bir vezir idi. Barışın

³⁸ Koçu, 1938, s. 12-13.

faydalarından yararlanmayı da iyi bildi. Bilgi ve kavrama becerisiyle her türlü zorluğu ortadan kaldırıyor, karşılaşılabileceği tehlikeleri önceden sezmek ve ortadan kaldırmak becerisini de gösteriyordu.³⁹

Altınay İbrahim Paşa'nın fiziksel özelliklerini de şöyle betimliyor. 'İbrahim Paşa uyumlu bir vücuda, kibarlık ve inceliğe, tavır ve duruşunda ağırbaşlı bir yumuşaklığa sahip bir kişi idi. Süs ve gösterişe, zevk ve eğlenceye düşkünlüğü kişiliğinde de görülüyordu. Elleri tıpkı zarif ve yumuşak bir kadın eli gibi elmas ve zümrüt yüzüklerle süslüydü. Elbisesi baştanbaşa elmaslar ve incilerle bezenmişti. Sadrazamın süse olan düşkünlüğü ile beraber padişahın zevk ve eğlence düşkünlüğü bu döneme ayrı bir renk katmıştı. Sultan III. Ahmet'in düşkün olduğu bir alanda inşaat ve imar alanıydı. İbrahim Paşa bu konuda da önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu dönem şehrin sanatsal anıtları çoğalmış, İbrahim Paşa Kâğıthane'de, Hocapaşa'da, memleketi Nevşehir'de camiler, okullar, hamamlar ve kütüphaneler yaptırmıştır. Zevk ve eğlence için yazlıklar artırılmış ve köşkler şenlendirilmiştir. Bununla da kalınmamış renkli fakat savurganca bir güzellik daha eklenmiştir. İbrahim Paşa'nın bu yeni buluşu Osmanlı sanat zevkine senelerce konu olan lalelerdi. Hiçbir dönemde lalelerin bu kadar ilgi gördüğü görülmemiştir. Yaratılış olarak doğal güzelliklere, sanat zevkine tutkun olması sebebiyle, İbrahim Paşa lalelerin yayılmasında çok fazla çaba göstermişti. Lale ticareti İstanbul'da mücevhencilik gibi sanat durumuna geliyordu. İbrahim Paşa, ülkenin düşünce olarak gelişmesine yarayacak çalışmadan da geri durmamıştı. Sadrazamın bu çabasını III. Ahmet'te teşvik etmişti. Padişah ile sadrazamı sayesinde başkentini her köşesinde gelişme belirtileri baş gösterdi. Bir taraftan yalılar, köşkler ve bahçeler yapılıyor, diğer taraftan kütüphaneler ve okullar inşa ediliyordu. Payitahttaki sarayı içindeki kütüphanede bu dönemde yaptırılmıştı. Kütüphaneye dört binden fazla kitap konmuş, iç süslemelerine çok fazla özen gösterilmişti.

İbrahim Paşa, zevk ve eğlence alemlerinde büyük bir şaşa ortaya koyduğu gibi elçilerin kabul törenlerinde o zamanın olağanüstü gösterişli törenini, kendisine özel bir görkem ile yerine getirirdi. Lale devri bu yolla Fransa'da güzel yansımalar, kalıcı eserler bırakıyordu. İbrahim Paşa'nın asil tavırları, incelik ve kibarlıkla söylenmiş sözleriyle bütün elçileri adeta zeka, bilgi ve kültürüyle büyülüyordu. Fransa'dan gelen elçilerin raporlarında bu hayranlık açık bir şekilde görülüyordu. İbrahim Paşa'nın elçilere ve

³⁹ Ahmet Refik Altınay, Lale Devri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s.14-19.

sanatkârlara gösterdiği güler yüzlü ve nazik davranışlar onun makamını ve izlediği siyaseti koruyup güçlendirmesinde fayda sağlıyordu. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa sanat ve edebiyata sosyal hayatın iyileştirilmesine de oldukça önem vermişti fakat asırlardan beri ülkede etkisini sürdüren sosyal hastalık, tutuculuk ve bilgisizlik duygularını temizlemeyi hatta bir düzeye kadar hafifletmeyi bile başaramamıştı. Her dakika taşmaya hazır bir isyan ve cehalet topluluğu amber kokulu lale bahçelerinin arasında yaşıyordu. Bir süre sonra baş gösteren Patrona Halil İsyanı, Osmanlı tahtını sarstığı gibi III. Ahmet'in gösterişli vezirini kanlar içinde düşürerek kendisi ve döneminin sonunu hazırladı.

SONUÇ

Eserlerinin sayısı 150'yi aşan; okullar, halk ve asâkire için birçok kitap kaleme alan ve bazı eserlerinin baskısı aynı yıl içinde yeniden yapılacak kadar popüler olan bir yazar olan Ahmet Refik'in bilimselliği tabi ki de tartışmaya her zaman açık olacaktır. Onu eleştirenler olduğu gibi çalışmalarını ve yöntemini takdir edenlerde olacaktır. Onun hakkında yapılan bütün ifadelerden çıkacak tek sonuç; yaşadığı dönem ve daha sonraki nesiller için çok önemli eserler kaleme almış, önemli arşiv çalışmaları vücuda getirmiştir. Yaşadığı dönem itibariyle hem Osmanlı hem cumhuriyet devirlerine ışık tutmuş, 1933 yılında yapılan üniversite reformuyla birlikte akademi dışına itilse de Ahmet Refik titiz çalışmalarından asla ödün vermemiştir. Bir karınca edasıyla çalışmalarına devam etmiştir. Ahmet Refik ismi için bir hakikat varsa o da "müverrih" sıfatını hayatındaki tüm zorluklara rağmen ürettiği eserleriyle Muzaffer Gökman'ında kullanmış olduğu tabirle alın teriyle hak etmiştir.

Ahmet Refik sadece bir tarih araştırmacısı değil aynı zamanda tarihi öğretmeye, sevdirmeye kendini adanmış bir şahsiyettir. Türk tarihçileri arasında en çok eser verenlerden biri olmuştur. Okullara yönelik yazdığı ders kitapları, gazete ve dergilerde yazdığı makaleler, halkın ilgisini cezbeden kitapları, onun çok yönlü bir tarihçi olduğunu göstermektedir. Çoğu eserinin aynı yıl içerisinde döneminin diğer yazarlarıyla kıyaslanamayacak kadar çok baskı yapması ise onun halk nezdinde gözde ve popüler bir tarihçi olduğunun kanıtıdır. Onun tüm bu özelliklerini ele alıp analiz ederken tarih ve tarihçilik alanında onu hak ettiği konumda değerlendirmeler yapılmalıdır. Çünkü Ahmet Refik halen eserleriyle diplerine inilmesi gereken koca bir deryadır.

KAYNAKÇA

- Altınay, Ahmet Refik (1340), “Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir”, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Numara 3 (80), s. 156-185, İstanbul.
- Altınay, Ahmet Refik (2010) Lale Devri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Ata, Bahri(2003), “Ahmet Refik Altınay, Rousseau, Emile ve Tarih Öğretimi”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 159.
- Aydoğan, Oğuz (2006), “Ahmet Refik Altınay Hayatı ve Sanat Tarihi Çalışmaları” Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bayrı, Hayri (1937), “Müverrih Ahmet Refik”, Yeni Türk. S.59-60.
- BOA, Ahkam Defteri, No.13
- Cumhuriyet Gazetesi, 20.05.1922
- Çapanoğlu, M.S. (1953), “Ölümünün 16.Yıl Dönümünde Ahmet Refik”, Resimli 20. Asır Haftalık Mecmuası.
- Gökman, Muzaffer (1978), “Tarihi Sevdiren Adam: A.R.ALTINAY”, T. İş Bankası Yayınları İstanbul.
- Işık, Yeşim Tutkun (2002), “Geçiş Dönemi Tarihçisi Olarak Ahmet Refik Altınay (1880-1937)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Koçu, Reşat Ekrem (1938), “Ahmet Refik: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları”, Suhulet Kitabevi, İstanbul.
- Özcan, Abdulkadir (1989), “Ahmet Refik Altınay”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.II, s. 11-12, İstanbul.
- Yınanç, Mükrimin Halil (1925), “Müverrih Ahmet Refik Bey” Milli Mecmua s,39, 15.06.1341.

ÇİVİ YAZILI BELGELERE GÖRE M.Ö. 2. BİN'DE NEVŞEHİR

Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM

Ankara Üniversitesi
sabahattin4@hotmail.com

Doç. Dr. Remzi KUZUOĞLU

Aksaray Üniversitesi
kuzuoglu@hotmail.com

ÖZET

Gülşehir'in 4 km. doğusunda yer alan Civelek Mağarası'nda ele geçen buluntular, Nevşehir ve çevresinin tarih öncesi devirlerden itibaren iskân edildiğini, Ovaören, Sulucakara, Topaklı ve Zank Höyük gibi arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen kazılarda elde edilen veriler ise, M.Ö. 2. Binyıl'da bu bölgenin artarak devam eden bir yerleşim yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Arkeolojik araştırmaların yanı sıra filolojik çalışmalar da Nevşehir ve çevresi ile ilgili mühim bilgiler vermektedir. Özellikle Kayseri yakınlarındaki Kültepe Höyüğü'nde ortaya çıkarılan Eski Asurca çivi yazılı belgeler ile Hitit Dönemi'ne ait kayıtlar, günümüzden yaklaşık 4000 yıl önceki Nevşehir tarihi ile ilgili önemli malûmat vermektedir. Bu çalışmada, M.Ö. 2. Binyıl'da Nevşehir ve çevresinin coğrafi, siyasi ve sosyo-ekonomik yapısı, Eski Asurca ve Hititçe çivi yazılı metinlerin verdiği bilgiler ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Asur Dönemi, Çivi Yazısı, Hititler, Tarihi Coğrafya

ABSTRACT

The findings obtained in the Civelek Cave which is located 4 km away from Gülşehir show that Nevşehir and its surroundings were inhabited since the prehistoric times; the data obtained from the excavations carried out in the archaeological sites such as Ovaören, Sulucakara, Topaklı and Zank Höyük show that Nevşehir and its surroundings were increasingly inhabited on an ongoing basis since the second millennium BC. The data obtained from the philological studies particularly as well as archaeological studies also give important information about the area. Especially cuneiform documents in Old Assyrian unearthed in Kültepe in the vicinity of Kayseri and records of the Hittite Period make a very important contribution to the history of Nevşehir approximately 4000 years before now. In this study, the geographical, political and socio-economic structure of Nevşehir and its surroundings in the second millennium BC will be addressed in the light of the information given by Old Assyrian and Hittite cuneiform documents.

Key Words: Old Assyrian Period, Cuneiform, Hittites, Historical Geography.

Nevşehir’de tespit edilen en eski yerleşim alanı, Gülşehir’in yaklaşık 4 km. doğusunda yer alan ve buluntulara göre Erken Kalkolitik’ten Orta Kalkolitik döneme kadar iskân gördüğü belirtilen Civelek Mağarası’dır (Schachner-Yenipınar-Gülyaz-Schachner 1997: 9-38). Arkeolojik çalışmalar, bir mağara yerleşimi olarak başlayan bu ilk iskân hareketinin Eski Tunç Çağı’na gelindiğinde yerini şehir kültürüne bıraktığını, Ovaören, Sulucakara, Topaklı ve Zank Höyük gibi merkezlerle de Nevşehir sınırları içerisinde yayıldığını ortaya koymaktadır.

Çivi yazılı belgelerde Nevşehir ve çevresi ile ilgili bilgilere ilk defa M.Ö. 2. Binyıl’ın ilk çeyreğine tarihlendirilen Eski Asurca metinlerde rastlıyoruz Daha öncesinde Anadolu’da yazı kullanılmamakta, Mezopotamya’daki metinlerde ise Nevşehir ve çevresi hakkında herhangi bir şey kaydedilmemiştir. Ancak, M.Ö. 14 yy.’a tarihlendirilen ve “savaşın kralı” anlamındaki *šar tamhāri* metinleri, bu hususta dolaylı olarak bazı öngörülerde bulunmamıza yardımcı olurlar. Her ne kadar bu tarihi belgelerde Nevşehir ve çevresinden bahsedilmese de, metinlerde anlatılan olayların meydana geldiği bölgeler dikkate alındığında, yaşanan hadiselerden Nevşehir ve havalisinin de etkilenmiş olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

šar tamhāri olarak bilinen metinler Akkad kralı Sargon ve torunu Naram-Sin’in Anadolu’daki askeri faaliyetleri hakkındadır. Bu metinler sadece Akkad krallarının askeri faaliyetleri ile ilgili malûmat içermezler, aynı zamanda günümüzden yaklaşık 4355 yıl önce Anadolu’nun siyasi ve coğrafi durumu hakkında da bazı bilgiler verirler. Bu metinlere göre Akkad kralı Sargon (M.Ö. 2340), Akkadlı tüccarların şikâyetleri üzerine, bazı uzmanlarca Aksaray yakınlarındaki Acemhöyük ile lokalize edilen Puruštatum şehrine başarılı bir sefer yapmış ve sonrasında 3 yıl 5 ay bu şehirde kalmıştır (Alp 1983: 330, KBo XXII 6 IV 8 vd.). Metinde, Sargon’u ülkesinden bu denli uzun bir süre uzak tutan şeyin Puruštatum’un meyve ve kereste ağaçları bakımından zengin olması gösterilmektedir. Her ne kadar bu tarihi belgede ifade edilmese de, Akkad kralının Aksaray civarında geçirdiği bu zaman zarfında Nevşehir ve çevresine de gelmiş olduğu düşünülebilir. Bunun yanında, bir Kültepe metninde Sargon’un Huturalılar, Kanişliler ve Hattumlular üzerine gerçekleştirdiği askeri faaliyetlerinden bahsedilmektedir (Gümbattu 1997: 131 vd.). Akkad kralının bu şehirlere ulaşmak için daha önce kullandığı yolu takip ederek önce Aksaray’a, ardından Nevşehir’e, oradan da Kayseri yönüne doğru ilerlemiş olma ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca, Sargon’un torunu Naram-Sin’in, dedesinin elde ettiği toprakları koruma gayreti esnasında, Kaniş ve Hatti krallarının da içinde olduğu 17

şehir devletinin oluşturduğu koalisyona karşı mücadelesi sırasında, dedesinin Puruštatum seferi esnasında kullandığı yolu takip ederek bu bölgeye gelmiş olmasını bir ihtimal olarak belirtmeliyiz.

Metinler, M.Ö. 3. Bin'in sonlarında Nevşehir ve çevresinde siyasi bir oluşumun varlığına işaret etmese de, M.Ö. 2. Bin'in başlarında farklı bir manzarayla karşılaşırız. Başta Kayseri yakınlarındaki Kültepe Höyüğü'nde ele geçen ve bugün sayıları 23.500'e ulaşan Eski Asurca metinler, M.Ö. 2. Bin'in ilk çeyreğinde Anadolu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Çivi yazılı belgeler, Eski Asur Devri olarak da adlandırılan bu dönemde Nevşehir çevresinde iki büyük krallığın bulunduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki, aynı zamanda o dönem Anadolu'sunun en önemli ticari merkezi olan Kaniş Krallığı, diğeri ise Puruštatum Krallığı'dır. Bu krallığın merkezi olan Puruštatum, bugün Aksaray İl sınırları içinde kalan Acemhöyük ile bir tutulmaktadır (Garelli 1989: 50; Michel 2004: 190).

Eski Asurca metinlerde çoğunlukla Asurlu tüccarların ticaret ağı içinde kalan ve genellikle iktisadi sebeplerden dolayı tüccarların irtibatlı oldukları yerleşim yerlerinin isimleri kayıtlıdır. Belgeler bu yer adları hakkında detaylı bilgi vermezler, bu sebeple de bu yerleşimlerin lokalizasyonunu yapmak oldukça güçtür. Filolojik çalışmalar, bu dönemde Asurlu tüccarların bağlantılı oldukları ve Nevşehir İl sınırları içinde olması muhtemel birkaç şehre işaret etmektedir. Bunlar arasında ön plana çıkan şehir, aynı zamanda bir krallık merkezi de olan Nenašša'dır. Hitit metinlerinde de aynı isimle geçen ve Roma dönemindeki Nenassos ile bir tutulan bu şehrin, Eski Asurca metinlerden; sarayı, kralı, yüksek dereceli memuriyetler olan *alahinnum*, *bēl haṭṭim*, *kaššum* ve *rābišum* görevlileri ile kralının bir habercisi ve rahibi olduğu tespit edilmekte (Nashef 1991: 89; Barjamovic 2010: 327 vd.), ayrıca, bir kraliçesi ve *bēl mātīm* görevlisi olabileceği belirtilmektedir (Barjamovic 2010: 330). Belgelerden, Nenašša'da Asurlular tarafında kurulan ve *kārum* veya *wabartum* olarak ifade edilen ticari bir merkezin varlığı tespit edilememekte ancak, özel bir işletme olduğu düşünülen (Gökçek 2015: 115) ve "han" veya "kervansaray" olarak ifade edilen *bēt wabrim*'in bulunduğu anlaşılmaktadır.

Nenašša'nın ekonomik yapısını belgelerden tespit etmek güçtür. Tarım ve hayvancılık ön planda olmakla birlikte, Eski Asurca bir metinde geçen (Dercksen 1996: 44) "53 mina Nenašša bakırı" ifadesine istinaden, küçük bakır üretim merkezi olma ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanında, şehrin, Asurluların ticaret ağı içerisinde olması

sebebiyle, tüccarlardan alınan vergilerden ve ticaretin sağladığı diğer gelirlerden de faydalandığı d ş n lmelidir.

Eski Asurca metinler Nenaşsa'nın, Kaniş'ten başlayıp güneybatı, kuzeybatı ve kuzey yönlerine ulaşan g zerg hlar üzerinde bulunan önemli bir istasyon olduğunu ve Nenaşsa ile Kaniş'ten sonraki ilk istasyon olan Waşhaniya arasında Athuruşna ile Lahuta yerleşimlerinin bulunduğunu göstermektedir. G zerg hlar; Kuzeye giden yol Waşhaniya  zerinden Nenaşsa'ya uğramakta, ardından kuzeye dönmekte; güneybatıya giden yol ise yine Waşhaniya'dan sonra Neneşsa yönüne, sonra da güneye Ulama ve Puruşhattum'a doğru devam etmekteydi. (Bkz. Tablo 1)

Eski Asurca iki metin Nenaşsa'nın bir nehir yakınlarında aranmasına referans olmaktadır. Kt 94/k 345'de "*Adamlar ilgili olarak onlar Nenaşsa'da nehre gittiler ...*" ve Kt 93/k 94'deki "*Zuliya nehri kenarından geri döneceğim ve onları Nenaşsa'ya götüreceğim*" ifadeleri bu şehrin bir nehir yakınlarında olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Barjamovic 2010: 328).

Eski Asur Dönemi'nin geç safhası Orta Anadolu şehir devletleri için isyan ve karmaşa ile dolu bir zaman dilimidir. M. . 16. ve 13. yy'da yazılmış nüshaları olan ve M. . 18. yy.'da yaşamış Kuşşara kralı Anitta'nın Orta Anadolu'daki askeri faaliyetleri hakkında bilgi veren bir metin (Neu 1974: 10-15), bu dönemle ilgili en önemli kaynaktır. Anitta'nın adı ile anılan ve olayların kralın kendi ağzından anlatıldığı bu belgeye göre, başta Kaniş olmak üzere Orta Anadolu'daki bazı şehirler Anitta tarafından ele geçirilmiş ve Anitta başkentini Kuşşara'dan Kaniş'e taşımıştır. Bu mühim metinde Nenaşsa'dan bahsedilmemekle birlikte, Anitta'nın, bugün Aksaray yakınlarında aranan Ulama ve Puruşhattum  zerine yürüdüğü ve bu şehirlere h kimiyetini kabul ettirdiği anlatılmaktadır. Anitta'nın yukarıda isimlerini zikrettiğimiz bu şehirlere ulaşmak için, g zerg h üzerinde olması nedeniyle Nenaşsa'dan geçtiğini düşünecek olursak, Eski Asur Dönemi'nin sonlarına doğru Anitta'nın hegemonyası altına giren şehirlerden birinin de Nenaşsa olduğunu söyleyebiliriz.

Hitit idari yapılanması içinde "Aşağı  lke" olarak ifade edilen bölgenin doğu sınırında olan Nenaşsa'nın, Eski Asur Dönemi'nin sona ermesi ile Eski Hitit Krallığı'nın kurulmasından önceki süreçteki durumu hakkında bilgi yoktur. Hitit dönemi ile ilgili ilk kayıtlar Labarna zamanına (M. . 1680-1650) aittir ve şehrin Hitit h kimiyeti altında

olduğu görülmektedir (Bkz. Telipinu Fermanı: Alp, 2001: 59). I. Hattuşili döneminin (M.Ö. 1650-1620) ilk yıllarında ise Nenaşsa'nın siyasi statükosundaki değişimin izleri mevcuttur. Hattuşili'nin üçüncü yılında Arzawa ülkesine yapılan askeri harekât sırasında Hurri Anadolu içlerine kadar ilerlemiş, bu durumdan faydalanan şehirler Hitit idaresinden ayrılmışlardır. Yaşanan bu siyasi karmaşanın Nenaşsa'yı da etkilediği ve şehrin ya Hurri egemenliğini tanımak zorunda kaldığı ya da bu durumu Hitit egemenliğinden çıkmak için bir fırsata dönüştürdüğü değerlendirilmektedir (Yiğit 2005: 60). Ancak, yaşanan bu gelişmelerden sonra Hattuşili Arzawa seferini yarıda keserek başkente dönmek zorunda kalmış, bir süre sonra da -cezalandırmak maksadıyla- Nenaşsa, Ulama ve Şalahşua üzerine yürümüştür. Kralın kendi ifadesine göre; Nenaşsalılar Hattuşili'nin yaklaştığını görünce şehrin kapılarını açmışlar ve direnmeden Hitit egemenliğini yeniden kabul etmişlerdir. Böylelikle Nenaşsa, Ulama ve Şalahşua şehirlerinin yaşadığı büyük yıkımdan da kurtulmuştur. Hattuşili bir süre sonra şehrin idaresi için kardeşlerinden prens Pimpira/Pimpirit'i yönetici olarak görevlendirmiş, I. Murşili döneminde de prens bu görevini sürdürmüştür (Beal 2003: 15).

Nenaşsa, Telipinu döneminde (M.Ö. 1500-1425) ise “mühürlü ev, depo” olarak belirtilen yapılara sahip şehirler arasında kaydedilmektedir. Savaş ve kıtlık zamanlarında kullanılmak üzere hububat stok edildiği ve ^{LÜ}AGRIG denen idarecileri bulunduğu belirtilen (Reyhan 2009: 168) bu depoların, fonksiyonları itibariyle Hitit Devleti için büyük önem arz ettiği anlaşılmakta, buna göre de, Nenaşsa'nın bu dönemde önemli bir hububat üretim ve stok merkezlerinden biri olduğu görülmektedir.

III. Tuthaliya'nın son zamanları Hitit Ülkesi'nin her yönden gelen düşman saldırıları altında kaldığı bir dönemdir. Anadolu'nun kuzeyinde yaşayan ve Hititlere sürekli problem çıkaran Gaşkalılar bu süreçte harekete geçmiş, başkent Hattuşa'yı yakıp yıkmışlar ve Nenaşsa yakınlarına kadar ilerlemişlerdir. Bu olay KBo 6, 28'de şöyle anlatılmaktadır: “Eskiden Hatti ülkeleri düşman tarafından mahvedilmişti. Bir taraftan [...] Gaşkalı düşman geldi ve Hatti ülkelerini mahvetti. Nenaşsa'yı sınır yaptı”.

II. Muwatalli'nin (M.Ö. 1290-1273) dualarında; Nenaşsa'nın Fırtına Tanrısı, Nenaşsa'nın tanrısı Luşiti, Maraşantia nehri (Kızılırmak), Nenaşsa'nın erkek (ve) kadın tanrıları, dağları (ve) ırmaklarından bahsedilmekte (Singer 2002: 89) ve kentin bir kült merkezi olarak önemini koruduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanında, sonbaharda kutlanan Nuntarriiaşha bayramı için yiyecek ve içecek temin edilen Hitit sarayları

arasında, Tuwanuwa ve Hubišna ile birlikte Nenašša Sarayı'nın da olduğu görülmektedir (Karasu 1988: 415).

Nevşehir civarında aranması gereken bir diğer şehir Athurušna'dır. Eski Asurca iki belgede kaydedilen ve geçtiği metin yerlerinde Nenašša ile irtibatlı olan bu yer adının CCT 6, 34a'ya göre¹ ismi belirtilmeyen bir kralı olduğu anlaşılmaktadır. Belgede, "Nenašša kralı'nda 35 kg., Athurušna kralı'nda ise 42 kg. bakır" olduğu kayıtlıdır (Ulshöfer 1995: 287). Kt n/k 1582 nolu diğer belgede (Çeçen 1990: 139-141), ismini bilemediğimiz bir tüccarın Šalatuwar, Wašhaniya, Nenašša ve ilgili satırın kırık olması sebebiyle ismini bilemediğimiz bir şehirde yaptığı harcamalar listelenmekte, ayrıca bu tüccarın "Nenašša'dan çıktıktan sonra Athurušna'da 2.5 kg. bakır verdiği" ifade edilmektedir. Athurušna ile ilgili bu kayıtlar şehrin bugünkü yerinin tespiti hususunda yeterli bilgi vermemektedir. Ancak, -ušna sonekli bu yer adının, CCT 6, 34a ve Kt n/k 1582 nolu metinlere göre Nenašša şehri ile komşu olduğu görülmekte, bu nedenle de Nevşehir civarında aranması, belki de Nenašša-Wašhaniya arasında olması sebebiyle Ürgüp-Göreme hattında bir yere yerleştirilmesi gerekmektedir.²

Nevşehir çevresinde olması muhtemel bir diğer şehir ise Lahuta'dır.³ İtinerar bir metin olan Kt 94/k 1534'te Lahuta'nın, Wašhaniya ile Nenašša arasında sınır ve onlardan daha küçük bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Belgede Wašhaniya şehrinde yapılan ödemeler listelendikten sonra, Lahuta sınırında yaklaşık 53 gr. gümüşün *nishatum*-vergisi olarak verildiği belirtilmekte, ardından da Nenašša'da yapılan masraflar kaydedilmektedir (KT VI-a, 273).

Sonuç olarak; Nenašša başta olmak üzere, Athurušna ve Lahuta'nın M.Ö. 2. Bin'in ilk çeyreğinde Nevşehir bölgesinin önemli şehirleri oldukları anlaşılmaktadır. Bölgedeki arkeolojik çalışmalar bu dönemde daha fazla sayıda yerleşim yerine işaret etse de, çivi yazılı kaynaklar şu an itibarıyla söz konusu coğrafyada sadece bu üç yerleşim yeri hakkında bilgi vermektedir. Bunun nedeni, diğer şehirlerin Asurlu tüccarların ticaret ağı içinde yer almamaları ya da metinlerde temasa değer bir özelliklerinin bulunmamasıdır.

¹ CCT 6, 34a ⁴ 84² ma-ṛnaṛ KI ru-ba-ṛim¹ ⁵ A-ta-hu-ur-ša-na-i-[im].

² Barjamovic, 2010: 320'de Athurušna'nın Nenašša-Wašhaniya arasında olmadığını ileri sürmekte, Bayram, 1994: 212'de ise Šalatuwar memleketi içinde aranması gerektiği belirtilmektedir.

³ Barjamovic, 2011: 243 vd.'da bu yer adı Zuhta olarak kaydedilmektedir.

Bugün Nevşehir'in içinde bulunan bölgenin günümüzden yaklaşık 4000 yıl önce de stratejik bir konuma sahip olduğu ve Anadolu'nun o dönemki ticari başkenti olan Kaniş'ten hareket eden kervanların güvenli bir şekilde batı ve güney yönlerine gitmek için bu bölgeden geçen güzergâhı kullandıkları görülmektedir. Bölgenin kuzeyinde Malitta, kuzeybatısında Şalatuwar, güneyinde Tuwanuwa, güneybatısında Ulama ve Puruštattum, doğusunda ise Waštaniya şehirleri bulunmakta, Hitit belgeleri de bu bilgileri doğrulamaktadır. M.Ö. 2. Bin'in ilk çeyreğinde, Nenašša Krallığı başta olmak üzere irili ufaklı şehirlere ev sahipliği yapan Nevşehir bölgesi, Hititlerin orta Anadolu'da merkezi otoriteyi kurmalarıyla beraber ticari açıdan eski canlılığını yitirmiş, Hititler için hububat üretim merkezi ve Hitit krallarının askeri seferlere giderken geçtikleri bir bölge olmuştur.

TC 3, 165	AKT 6, 273	Kt n/k 1582
Kaniš	Kaniš	<Kaniš>
Waštaniya	Waštaniya	Waštaniya
	Lahuta	
		Athurušna
Nenašša	Nenašša	Nenašša
	Wahšušana	
Ulama		
Puruštattum		
		Šalatuwar

Tablo 1: Kaniš'ten Puruštattum, Wahšušana ve Šalatuwar yönlerine hareket eden kervanların geçiş noktaları

KAYNAKÇA

- Alp, Sedat (1983). *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels, Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte*, Ankara.
- Alp, Sedat (2001). *Hitit Çağı'nda Anadolu*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, İstanbul.
- Barjamovic, Gojko (2011). *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*. The Carsten Niebuhr Institute of Ancient Near Eastern Studies: University of Copenhagen.
- Beal, H. Richard (2003). "The Predecessor of Hattušili I", *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr.* Indiana: 13-35.
- Çeçen, Salih (1990). *Ankara Müzesi'ndeki Yeni Kültepe Metinlerinden Elde Edilen Orijinal Neticeler, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Dercksen, Jan Gerrit (1996). *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*: Leiden.
- Garelli, Paul (1989). "Le marche de Burušhattum", *Tahsin Özgüç'e Armağan. Anatolia and Ancient Near East*, Ankara: 149-152.
- Gökçek, L. Gürkan (2015). "Kültepe'den bēt wabrim/ubrim'in Açılmasına Dair Bir Belge", Cahit Günbattı'ya Armağan, Ankara: Ankara Üniversitesi: 114-117
- Günbattı, Cahit (1997). "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Âit Bir Tablet" *Archivum Anaticum* 3, Ankara: 131-155.
- Karasu, Cem (1988). "nuntarriiašhaš Bayramında Hitit Kralının Kült Gezileri", *Belleten* C. 52, Sa. 203, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 407-428.
- KT 6-a, Larsen Mogens Trolle (2010). *The Archive of the Šalim-Aššur Family, Volume 1: The First Two Generations, Kültepe Tabletleri V-a*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Michel, Cecile (2004). "The Perdum mule a mount for distinguished persons in Mesopotamia during the first half of the second millenium B.C.", *Man and Animal Antiquity*, Rome: 190-200.
- Neu, Erich (1974). *Der Anitta-Text*, Studien zu den Boğazköy-Texten 18, Wiesbaden.

- Reyhan, Esmâ (2009). “Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım”, *Akademik Bakış*, C. 2, Sa. 4, Ankara: 157-174.
- Schachner, Andreas-Yenipinar, Halis-Gülyaz, Murat-Schachner, Şenay (1997). “Die Civelek-Höhle in der Nähe von Gülşehir”, *Istanbul Mitteilungen*, Band 47, Istanbul: Deutsches Archäologisches Institut Abteilung. 9-38.
- Singer, Itamar (2002). *Hittite Prayers*. Writings from the Ancient World Society of Biblical Literature. Atlanta, Georgia
- Ulshöfer, Andreea Maria (1995). *Die Altassyrischen Privaturkunden*, FAOS Freiburger altorientalische Studien.
- Yiğit, Turgut (2005). “Hurrilere İlişkin Hititçe Çivi Yazılı Belgelerdeki İlk Kayıtlar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 38: 55-69.

MEKÂNIN KUTSALLAŞTIRILMASI: NEVŞEHİR ALEVİLİĞİNDE EŞİK İNANCI¹

Arş. Gör. Serkan KÖSE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
serkankose@nevsehir.edu.tr

ÖZET

İnanç unsuru, sosyo-kültürel şartlara bağlı olarak sürekli biçimde değişim-dönüşüme uğrayabilmektedir. Toplumlar ürettikleri kültürel değerleri geleneksel dünya görüşleri bağlamında şekillendirme ve anlamlandırma imkânı bulmaktadır. Yapı bakımından, bir inanç ögesinin eski ve yeni kültürel ortamlara bağlı olarak yeniden anlamlandırıldığı söylenebilir. Dolayısıyla Türk kültür coğrafyası ekseninde, doğumdan ölüme kadar birçok inanç değerinin kendi içerisinde ilintili bir yapıda görülebileceği hipotezi, kültürel kodların dönüşüme uğradığını açıklamaktadır. Bu inanç değerlerinden “eşik” ve onun etrafında oluşmuş ritüelistik uygulamalar, Türk inanç sistematığının kültürel ve anlamsal alanlarından birini oluşturmaktadır. “Eşiğe oturulmaz, basılmaz” gibi yapılmasından kaçınılan birtakım davranışların ve “eşiğin öpülerek geçilmesi” gibi eylemlerin, üzerine inşa edilmiş bir inanç örtütüsüyle açıklanması muhtemeldir. Bu bağlamda, çalışmada Anadolu Alevi Bektaşî inancında eşik kültürünün kültürel arkaplanı Türk kültür ve inanç sistemi göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılacaktır. Örneklem olarak, Nevşehir’e bağlı Hacıbektaş ve Avanos ilçelerinde yer alan Alevi-Bektaşî yerleşkeleri seçilmiştir. Elde edilen veriler literatür taramalarıyla desteklenerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eşik İnancı, Anadolu Aleviliği, Nevşehir Aleviliği, Eski Türk İnancı, Ortak Kültürel Bellek.

Eşik Sözcüğü ve İnancı Üzerine

Eşik kelimesi sözlüklerde, kapının dip basamağı (Tietze, 2002: 747), kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak (Eren, 1999: 140) şeklinde tanımlanmaktadır. Kırgız, Kazak, Başkurt ve Tatar Türklerinde eşik karşılığı olarak “kapı” kelimesi kullanılmaktadır (Gülensoy, 2007: 344). Günümüzde Türkiye Türkçesinde kapı ve eşik kelimelerinin birbirinden farklı anlamlarda kullanıldığı söylenebilir (Atmaca vd. 2010: 40).

¹ Bu çalışma, NEÜBAP15S11 numaralı “Nevşehir Aleviliği Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme” adlı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi BAP projesi kapsamında desteklenmiştir.

Eşik, mitolojik anlamda kutsaldışı mekândan kutsal mekâna ya da bunun tam tersi durumundaki geçişin alanıdır. Mitik düşüncede, mitik mekânı toplumun saygı-korku karışımı olarak tasarladığı doğaüstü güçlerle veya kutsalla açıklamak mümkün görünmektedir. Celal Beydilli (2004: 204), eşiği, doğa-uygarlık karşılaştırılmasında uygarlıktan sayılan ev ve benzeri şeylerle doğa âlemi sayılan çevre arasındaki sembolik sınır olarak tanımlamaktadır. Türk kozmogonisinde, başlangıçta Erlik ve Ülgen'in çevrelediği alanda bir ortaklık söz konusu iken, daha sonra Tanrı Ülgen'in göğe çekilmesi kutsallık algısının gökle teşekkül ettiğini göstermektedir. Göğün kutsallığına bağlı olarak yeryüzünde ağaç, dağ, su, orman, ateş gibi birtakım unsurların da kutsallığı söz konusudur. Bu bağlamda, Türk inanç sistematğinde yeryüzünde kutsal olarak görülen nesnelere, gökteki kutsallığın uzantısı olarak ifade edilebilir. Adı geçen kutsallıklara bağlı olarak eşik de Türk kültüründe ve mitolojisinde anlamlandırılan kutsal mekânlardan biridir. Araştırmacılar, Eski Türk inancında evin koruyucu ruhu olduğuna yönelik birtakım inançların olduğunu, hatta bu ruhun Tanrı vasfıyla ifade edildiğini bildirmişlerdir (Roux, 1994: 187).

Türk mitolojik sisteminde ev-eşik koruyucusu, Altay-Sayan Türklerinde Ülgen'in oğlu olarak şekillenmiştir. Nitekim Şor Türklerinde "Ejik Eezi" Ülgen'in oğlu olup insanların yaşadığı evi korumakla yükümlüdür. "Eşik iyesi"nin eve hem bereket hem felaket getirdiği inancı vardır. Eşik, bir dünyadan diğer dünyaya giriş, dıştan içe, yabancı âlemden kendi mekânına geçiş olduğu için kutsaldır (Bayat, 2007: 268-269). Bu bağlamda Altay Türklerinde eşiğe oturmak ve basmak yasaktır. Aksi takdirde eşik iyeleri evin kötü ruhlara karşı korunmasını zayıflatır. Eğer eşiğe basılırsa çeşitli hastalıklara yakalanma olası bir durumdur (Potapov, 2012: 136). Yine Altay Türklerinde eşik iyelinin çok sınırlı bir karaktere sahip olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Tıva Türklerinin inançlarında eşiğin altında çadırın koruyucu iye ruhu bulunmaktadır ve bu iye ruhu bir bebek olarak düşünülmüştür (Lvova vd. 2013: 78-79). İnan (1976: 73), İslamiyet'ten önce Türk inancında Erlik'in bahadır oğullarının kapının eşiğinde dolaştığını ve şerir ruhların eşikten geçtiğini gördüklerinde ona saldırdıklarını ifade etmiştir.

Azerbaycan Türklerinin inanışlarına göre, evin eşiğinde *Kara Çuha* adı verilen bir evliya oturur ve bu evliyaya selam vermeden eşikten geçilmez. Bir diğer inanış ise eşiğin *Astana Cini* adında sahibi olduğu yönündedir (Beydilli, 2004: 204). Anadolu'nun birçok yerinde de "eşiğe oturulmaması, eşikte durulmaması" gibi yapılmasından kaçınılan birtakım davranışlar "eşik iyelinin" neticesi olarak yer alır. Eşikten geçerken "Bismillah"

veya “Destur” denilmesi İslamiyet’le birlikte eski Türk inancının izlerinin devam ettiğini göstermektedir (Köse, 2013: 2001). Ayrıca eşik inancının halk edebiyatının birçok türünde², evlilikle ilgili birtakım pratiklerde³ varlığını sürdürdüğü ve bir şekilde günümüze kadar aktarılageldiği söylenebilir. Dolayısıyla, ortak kültürel bellekte, eski Türk inanç sisteminin İslamiyet kisvesi altında devamı niteliğinde olan birçok inanç unsuru vardır. Bu inanç unsurlarından birisi eşik olarak görülmektedir.

Anadolu ve Nevşehir Aleviliğinde Eşik İnanıcı

İslamiyet’le birlikte Türk kültür ve inancında, eşğin kutsallığının birtakım değişim-dönüşüm geçirerek devam ettiği söylenebilir. Anadolu Aleviliğinde, eşikle ilgili çeşitli inanç ve uygulamalar mevcuttur. Eşik, Alevilikte aydınlanma odasına giriştir. Cem odasına girenler önce eşğe niyaz eder. Eşik olmadan kapı olamayacağına ve kapı ışığa giriş olduğuna göre, önce kapının kutsallığı söz konusudur. Hz. Muhammed’in “Ben bilim kentiyim, Ali de onun kapısıdır” hadisine göre, Hz. Ali bir yandan da bilim kentinin kapısını simgeler (Birdoğan, 2015: 312). Dolayısıyla, burada eşik, Muhammed peygamber ve Ali merkezli bir anlamlandırılmayla kutsallaştırılmıştır.

Bazı Alevi ocaklarında cem ayinlerinin erkân değneğiyle yapıldığı bilinmektedir. “Tarik”, “alaca değnek” gibi adlarla ifade edilen ve kutsal olarak kabul edilen ağaçtan elde edilen bu değnek cem ayinlerinde eşik vazifesi görmektedir. Şöyle ki dede bu değneği tutar ve talipler “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek değneğin üç yerine niyaz ederler. Daha sonra emekleyerek geçip delile niyaz ederler ve yerlerine otururlar (Eröz, 1990: 115; Fıglalı, 1996: 345). Bu anlamda, kutsanmış bir değneğin eşikle aynı eşdeğere sahip olduğu söylenebilir. Adı geçen değnek uygulamasına benzer bir örnek Mersin Tahtacılarında da görülmektedir ve bu işi yapan kişilere “eşikçi” adı verilmektedir (Çıblak, 2005: 74). Anadolu Aleviliğinde eşğe basılması ikrardan dönüleceği anlamına gelmektedir (İpek, 2002: 26). Bu bağlamda, eşik *yola girmenin* bir sembolü olarak görülmektedir.

Hubyar ocağına bağlı Alevilerde, eşğin kutsallığına yönelik cem törenleri dışında bir uygulama yer almaktadır. Kişiler evlendiklerinde “Allah Allah, Eşiniz mutlu ola,

² Eşğin Türk halk edebiyatı ürünlerine yansımalarıyla ilgili bk. Filiz, Kaya (2010). Türk Kültüründe Eşik. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı ABD.

³ Yolcu, Mehmet Ali (2015). Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar. Konya: Kömen yay.

Hakk'a geçe, Muradınız yerini ala, Tuttuğunuz ileri gide, Eviniz, ocağınız Şen ola, Kismetiniz gür ola, Şah-ı Merdan yardımcınız ola, EŐiĐiniz tarikat kapısı ola, Gerçeğe hu." (Bakan, 2011: 125) Şeklinde eşik duası okumaktadırlar.

Anadolu Aleviliğinde cem evinin kapısı kutsal olarak kabul edilen bir yapıda gürünmektedir. Bu kapıdan ancak sırra vakıf olanlar girebilir. İnanca göre kapı Hz. Ali'dir. Bu kapı batın kapısıdır ve "Babullah" olarak gürölmektedir. Kapıyı Hz. Ali'nin kapısı olarak gürmenin yanında cem evinin kapısında *beş esmanın* tezahür ettiğine inanılır. Beş esma, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olarak geçmektedir. Bu sebeple eşikten medet almadan hizmetlere başlanmaz. Anadolu Aleviliğinde yaşa göre önce erkek daha sonra kadın talipler sıra ile *eşik yoklamaya* başlarlar (Ersal, 2016: 228). Tahtacılarda ise eşik Hz. Ali'nin simgesidir ve yola girişin bir sembolü olarak gürölmektedir. Tahtacı cemlerinde eşiğe niyaz edilmesi aynı zamanda alçak gönüllü ve teslimiyet sahibi olmayı da ifade eder (Yörükan, 2002: 313). Antalya-Tekke köyü Alevilerinde eşik diğer Alevi inançlarında olduğu gibi kutsal olarak gürölmektedir. Adı geçen bölgede eşik Hz. Fatma'yı, kapının sağ tarafı Hz. Hüseyin, sol tarafı Hz. Hasan, üstü Hz. Ali'yi simgelerken, kapı Hz. Muhammed'i ifade etmektedir (KK-1). Alevilikle ilgili bir başka kaynakta eşik, Hz. Ali'nin sembolü olarak gürölmekte ve eşiğin on iki imamlardan birinin burada üzerinde öldürölmesi üzerine kutsallaŐtıĐı ifade edilmektedir (Bozkurt, 1990: 140).

EŞik inancıyla ilgili Nevşehir Aleviliğine bakıldığında, Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesine gelen ziyaretçiler, Hacı Bektaş Veli'nin bulunduğu türbenin dış kapısından i kapısına kadar ne kadar eşik varsa ona *niyaz* ederler. Nevşehir Aleviliğinde eşikle ilgili anlatılan inanç, Anadolu'nun diğer yerlerindeki inançla benzerlik gürstermekle birlikte bazı farklılıkları barındırmaktadır. Nevşehir Aleviliğinde eşiğin altında Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın Şehit olan çocukları Medet ve Mürvet'in olduğuna inanılır. Kapının sağ tarafı Hz. Hüseyin, sol tarafı ise Hz. Hasan'ı simgelerken, kapının üstü Hz. Ali'yi temsil etmektedir. Bu sebeptendir ki Alevi Bektaşi inancında eşiğe ve kapı kenarlarına *niyaz* edilmektedir. Ayrıca Hasan ile Hüseyin dünyanın direği olarak gürölmektedir (KK-2; KK-3; KK4).

Nevşehir Aleviliğinde sadece kutsal Şahsiyetlerin türbelerinin eşikleri değil, evin eŐiĐinin de kutsal olarak güröldüğü tespit edilmiştir. Genel anlamda eşiğe basılmaması, eşiğe oturulmaması gibi inançsal uygulamaların yukarıda bahsedilen anlatı üzerine inşa edildiği söylenebilir (KK-2; KK-3; KK4).

Nevşehir Aleviliğinde eşiğe gösterilen saygı, eşiğin altında yatan Medet ve Mürvet adında iki ulu şahsiyetle sembolleştirilmiştir. Bununla birlikte Hz. Ali'nin kapının üst kısmını sembolize etmesi kutsal şahsiyetlerin mekânı kutsallaştırdığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Gerek Anadolu gerek Nevşehir Aleviliğinde eşikle ilgili inançlar Aleviliğin temel şahsiyetleriyle inşa bulmuştur. Anadolu Aleviliğinde yöreden yöreye değişiklik göstermekle birlikte, Nevşehir Aleviliğinde Hz. Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin, Medet, Mürvet ekseninde vücut bulan eşik inancı, Aleviliğin kendi kültürel kodlarıyla yeniden üretilmiştir. Bir bütün olarak bakıldığında eşik inancını kapı ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Eski Türk inancında eşik ve kapı koruyucu ruhlarının varlığı, Nevşehir Aleviliğinde, Aleviliğin karizmatik şahsiyetleriyle anlamlandırılmıştır. Öte yandan Nevşehir Aleviliğinde, eşik inancıyla ilgili dikkati çeken diğer bir husus, Hasan ile Hüseyin'in dünyanın direği olarak ifade bulmasıdır. Bu noktada, dünyanın direğinin yine şahsiyetler üzerinde anlam bulması söz konusudur ve Türk mitolojisinde dünya direği tasavvuruna benzer bir durumla karşılaşmaktadır.⁴

Sonuç olarak, genelde Anadolu özelde Nevşehir Aleviliğinde eşikle ilgili inanç ve uygulamaların Türk mitik bilincinin ürettiği değerlerin değişim-dönüşüme uğramış şekliyle görüldüğü ve İslami kimlikle yeniden üretildiği söylenebilir. Nevşehir Alevi inancında eşiğe yüklenen anlam, kutsallaştırılmış mekânı çevreleyen Tanrı dostu ya da Tanrı'ya yakın karizmatik şahsiyetler ekseninde ritüelistik örüntü göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, eski Türk inanç sisteminde ruh ya da Tanrı olarak eşik koruyucusunun Alevi Bektaşî inancında somutlaştırılarak yer aldığı söylenebilir. Eşik inancını ev iyeleri veya evin koruyucu ruhları bağlamında değerlendirmek mümkün görünmektedir. Aile ve ocakla birlikte kutsallaştırılan ev, eski Türklerde mikrokozmos olarak görülmektedir. Eşiğin kutsal mekân olarak görülmesinin altında yatan asıl düşüncenin bu bağlamda değerlendirilmesi olası görülmektedir. Çünkü dış dünyadan iç

⁴ Türk mitolojisinde “göğün direği” farklı unsurlar üzerinden ifade edilmiştir. Araştırmacılara göre, Türkler göğün direği olarak ağaç, dağ yanında herkesin göremediği bir “axix mundi” tasavvur etmişler ve bu direğin “Kutup Yıldızı”na bağlı olduğunu düşünmüşlerdir. Bunun için kutup yıldızına “Demir Kazık” ya da “Altın Kazık” demişlerdir. Kutup yıldızı Tanrının ışıklı ülkeleri olan gök ile yeryüzünü birleştiren kutlu bir kapıdır. Bu kapı gök ile yeri, ruh âlemi ile madde dünyasını ve aynı zamanda Tanrı ile insanı birbirinden ayıran sınır olarak algılanmıştır. Yakut Türklerinin inancına göre, dünyanın ortasından kutup yıldızına kadar uzanan bir demir ağaç vardır. Yer ve gök yaratılırken bu ağacın tohumu da atılmıştır (Ögel, 1995: 170-172).

dünyaya girişin sembolü olan eşik, aynı zamanda kutsal mekâna yani eve geçişin simgesidir.

KAYNAKÇA

- Atmaca, Emine; Adzhumerova, Reshide (2010). “Kapı ve Eşik Kelimeleri Üzerine”.
Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 2. sy. 23-45.
- Bakan, Dilek (2011). Alevi Bektaşî Geleneğinde Hubyar Sultan. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Bayat, Fuzuli (2007). **Türk Mitolojik Sistemi I**, İstanbul: Ötüken yay.
- Beydilli, Celal (2004). **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**. Ankara: Yurt Kitap yay.
- Birdoğan, Nejat (2015). **Alevilik Anadolu'nun Gizli Kültürü**. İstanbul: Kaynak yay.
- Bozkurt, Fuat (1990). **Aleviliğin Toplumsal Boyutları**. Ankara: Tekin yay.
- Çıblak, Nilgün (2005). **Mersin Tahtacıları-Halkbilimi Araştırmaları**. Ankara: Ürün yay.
- Eren, Hasan (1999). **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Eröz, Mehmet (1990). **Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik**. Ankara: KB yay.
- Ersal, Mehmet (2016). **Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi-Çubuk Havzası Örneği**-
Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Fığlalı, E. Ruhi (1996). **Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik**. Ankara: Selçuk yay.
- Gülensoy, Tuncer (2007). **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**. Ankara: TDK yay.
- İnan, Abdülkadir (1976). **Eski Türk Dini Tarihi**. İstanbul: MEB yay.
- İpek, Yasin (2002). “Mersin Tahtacıları Üzerine Gözlemler”. **Folklor-Edebiyat Dergisi-Alevilik Özel Sayısı I**. C. 8. S. 29.
- Kaya, Filiz (2010). Türk Kültüründe Eşik. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Köse, Serkan (2013). “Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mitik Mekân ve Mitik Zaman Algısı”.
Turkish Studiess - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 8/1 Winter 2013, p. 1995-2012.

- Lvova, E. L. vd. (2013). **Güney Sibiryâ Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri-Kainat ve Zaman-Nesneler Dünyası**. Çev. Metin Ergun. Konya: Kömen yay.
- Ögel, Bahaeddin (1995). **Türk Mitolojisi I**. Ankara: TTK yay.
- Potapov, L. P. (2012). **Altay Şamanizmi**. Çev. Metin Ergun. Konya: Kömen yay.
- Roux, J. Paul (1994). **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**. İstanbul: İşaret yay.
- Tietze, Andreas (2002). **Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı**. İstanbul: Simurg yay.
- Yolcu, Mehmet Ali (2015). **Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar**. Konya: Kömen yay.
- Yörükân, Y. Ziya (2002). **Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar**. Ankara: KB yay.

Sözlü Kaynakça

- KK-1 Ali Kocababa, Dede, 75, İlkokul, Tekke Köyü-Antalya.
- KK-2 Arife Ulusoy, Ev Hanımı, 86, İlkokul, Hacıbektaş-Merkez.
- KK-3 Dede Karabacak, İşçi emeklisi, 84, ilkokul, Hacıbektaş-Merkez.
- KK-4 Kemal Taşdemir, Çiftçi, 86, ilkokul, Hacıbektaş-Merkez.

TARİHİN GÖRSEL ANLATIMINDA ÖZEL MÜZELERİN ROLÜ: KAPADOKYA SANAT VE TARİH MÜZESİ ÖRNEĞİ

Kuratör –Sanat Yönetmeni Serkan PAYDAK
Özel Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi
serkan.paydak@gmail.com

ÖZET

Özel Müzeler, bir kentin ve toplumun sosyolojik, tarihsel, folklorik ve etnografik verilerini somut objelerle yaşatan ve kaydını tutarak yeni nesillere tarih, kültür ve sanat bilinci geliştirmek yoluyla aktaran hafıza mekanlarıdır. Bu çalışmada, bir tarihsel ve kültürel hafıza aktarım mekanı olarak, Türkiye'nin ilk el yapımı kostümlü bebek müzesi olarak bilinen Özel Kapadokya Sanat Tarih Müzesi ele alınacaktır. Çalışma, tarihin görsel anlatımında önemli rolü olan özel müzelerin yerel ve ulusal düzeyde kültürel, tarihi ve sanatsal işlevini, etkilerini, Özel Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi örneği üzerinden anlatmayı amaçlamaktadır.

15 yıl önce Ürgüp'ün Mustafapaşa köyünde, bir kadın girişimci tarafından kurulan Müzede, el yapımı bebeklerle Nevşehir dahil, Anadolu tarihi, kültürü, efsaneler, gelenek ve görenekler, tarihi figürler ve yerel yaşam hikayeleri canlandırmalı olarak anlatılmaktadır. Sunum sırasında, Müze koleksiyonunda yer alan Geleneksel Sanatlar Sanatkarı Radiye Gül'ün tasarladığı kostümlü kitre bebekler aracılığı ile tarihi ve kültürel dönem ve olaylar canlandırılmalı olarak örneklerle gösterilecektir.

Bu canlandırmalar arasında Nahıl Geleneği, Derinkuyulu Mimar Hakkı Atamulu, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Nevşehir'in ilk meclis delegeleri, pekmez kaynatma ritüelleri vs. bulunmaktadır.

Çalışmada ayrıca, müzenin Ürgüp'ün küçük bir köyünde başlayan kültür ve sanat yolculuğuna kısaca bakıldıktan sonra, gelişim süreci ve bugün uluslar arası ölçekte tanınmasına, geniş kitlelere ulaşmasındaki evreler ortaya konacaktır. Hedef kitlesi özellikle gençler ve çocuklar olan müzenin, yurt içi ve yurt dışından gelen ziyaretçilerinin müze hakkında geri bildirimlerine dair bulgular, yerel tarihi ve kültürel hafıza aktarımındaki öğeler öne çıkarılarak aktarılacaktır. Köylülerin müzeye ilişkin görüşleri, müzenin köyün gündelik hayatındaki yeri, müzenin köydeki genç ve çocuklar üzerindeki ve genel olarak halkın sosyal kültürel yaşamına etkileri de sonuç bölümünde ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: Tarih, Folklor, Etnografya, Müze, Bebek, Kostüm, Geleneksel, Efsaneler, Kitre

Türkiye’de açılan ilk Sergi

Folklorik kıyafetli yapılan bebeklerde ilk sergi 1936 yılında Kızılay, Kızılhaç, Kızılaslan ve Güneş derneklerinin katılmasıyla Taksim’de yapılmıştır.1950 yazında İstanbul Galatasaray Lisesinde,1955 de Gülhane Parkı’nda, 1958 yılında da Spor ve Sergi Sarayı’nda ülkelerarası bebek sergileri açılmıştır.¹

Türkiye’de açılan ilk el yapımı tematik bebek müzesi

Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, bir mübadil kasaba olan eski adı ile Sinasos olarak bilinen Mustafapaşa’da kuruldu. Türkiye’nin ilk elyapımı tematik bebek müzesi, bir kadın girişimci olan Geleneksel Sanatlar Sanatkarı Sibel Radiye Gül tarafından kuruldu.Müzenin bulunduğu bina ise 170 yıllık tarihi bir konaktır.Konak, Rumlar zamanında 1860 yılında inşa edildi.2001 yılında Radiye Gül tarafından satın alındı.2005 yılına kadar restorasyon yapıldı.2005 yılından itibaren özel müze olarak bölge turizmine hizmet vermeye başladı.2009 yılından itibaren T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından *özel müze* statüsü kazandı.

¹ Bilgin(1997:52)

Müzenin Gelir Kaynakları

Özel Müze, kişisel birikimler ve çabalar ile aile işletmesi olarak kurulmuştur.Devlet ve resmi kurum,kuruluş ve bağlı organlardan destek alınmadan kurulan sivil girişimdir.Yeni gelişen eğilimler kapsamında, müze'nin dışında butik otel, cafe,sanat galerisi,hediyelik eşya bölümü ve lokanta olarak turizm sektörüne hizmet vermektedir.Özel Müze ve Butik Otel kavramı ile hem otel konuklarının hem müze ziyaretçilerinin ilgisini çeken unsur olmuştur. Kapadokya'da hem özel müze hem butik otel statüsünde tek konaktır. (www.buyuksinasoskonagi.com)

Müzenin Özellikleri

Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, üç bölümden oluşmaktadır.*Birinci bölüm;* Bebek Müzesi;Müze kurucusu ve T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Geleneksel Sanatlar Sanatkarı Sibel Radiye Gül tarafından üretilen 3000'i aşkın el yapımı kitre bebekler, efsaneler, tarihi olaylar ve şahsiyetler canlandırılmalı olarak anlatılmaktadır.Müzedeki 70'den fazla ülkeden dünya bebekleri koleksiyonu sergilenmektedir.Türkiye'nin pek çok şehirden ve dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen ziyaretçiler daha sonra müzeye hediye olarak bebek göndermektedir.Müzedeki ziyaretçiler tarafından hediye edilen bebeklerle ilgili özel bir bölüm açılacaktır.

İkinci Bölümde; Etnografya Müzesinden oluşmaktadır.Gündelik yaşamda ve geleneksel köy yaşantısında kullanılan eşyalar ve objeler sergilenmektedir.Bu bölüm, her yaşta insana hitap eden ve ziyaretçilerin geçmişlerine dair ipuçları içeren hatıraları anımsatan objeler sergilenmektedir.Müzeyi gezen ziyaretçilerin en çok ilgisini çeken bölümlerden biridir.

Üçüncü bölümde; Mutfak Müzesi bölümüdür.Geleneksel köy yaşantısında mutfakta kullanılan araçlar,objeler ve eşyalar sergilenmektedir.

Binanın Mimari Özellikleri ve Restorasyonu

Konak, bölgede aslına sadık kalarak ve mevcut yapıyı bozmadan restore edilmesi açısından örnekte teşkil etmektedir.Konak, müze sahibi Sibel Radiye Gül tarafından her ayrıntıya dikkat edilerek sanatçı titizliği ile restore edilmiştir.Ahşap ve taş sedirler, köşe bezemeleri, şapel, duvar freskleri,yıldız pencereleri,hayat ağacı motifli ahşap dolap kapakları, kapılar,turkuaz renkli taş sütunlu revaklar, avlu ve nişler konağın en belirgin özellikleridir..Konağın ilk sahibi tarafından evine duvar resmi yapması için davet edilen Venedik'te resim eğitimi alan *Kostas Meletiyadis*'in yaptığı fresk, müze ziyaretçilerinin en çok ilgisini çeken ve etkileyen resimdir.Resimde kullanılan kök boya ile yapılan desenler hala canlılığını korumaktadır.Restorasyon, geleneksel mimariyi bozmadan müze sergileme koşullarına uyumlu hale getirilerek yapılmıştır.Konağın restorasyonu ile tarih, mimari ve kültür buluşması sağlanmıştır.Kaya odalar üzerine kurulu olarak inşa edilen taş konakta yöreye özgü taşlar ile müze kavramı uyumlu hale gelmiştir.Mekan ve tarih, müzenin iki temel sac ayağını oluşturur..Müze ziyaretçileri, tarihi binanın hikayesini ve sergilenen bebeklerin tarih içinde yer alan hikayelerinden etkilenerek çıkmaktadır.

Tarihin Görsel Anlatımı:

Tarih, topluma/kamuoyuna yazılı ve görsel şekilde aktararak anlatılır.Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi içinde yer alan el yapımı kostümlü kitre bebekler, kronolojik sıra gözetilerek efsaneler/destanlardan başlayan ve Cumhuriyet dönemine kadar olan tarihsel olaylar ve önemli kişiler, canlandırmalı olarak sergilenmektedir.*Ergenekon Destanı- Demir Dövme Efsanesi, Oğuz Kağan ve oğulları- Kırık Ok Efsanesi, Kafkas Nart Sosrıkua Destanı ve Şahmaran Efsanesi* ziyaretçilerin ilgisini çeken kompozisyonlardır.*Dede Korkut,Cihan Pehlivanı Koca Yusuf, Kurtuluş Savaşının kadın kahramanı Kara Fatma, İstiklal Marşımızın yazarı Mehmet Akif Ersoy* ve tanınmış ve tanınmamış pek çok önemli karakter, müzede hayat bulmaktadır.

Muşkara'lı yani *Nevşehir*'li *Damat İbrahim Paşa*, *Derinkuyu*'da Atatürk'ün heykelini yapan ünlü heykeltıraş *İsmail Hakkı Atamulu*, *Eşekli Kütüphaneci Mustafa Güzelgöz*, *Ürgüp*'lü halk ozanı *Refik Başaran* gibi bölgemizin yetiştirdiği değerleri görsel biçimde yansıtmakta ve hatıralarını yaşatmaktadır.Müze'de ayrıca *Kapadokya*'da unutulmaya yüz tutmuş geleneklerde kitre bebekler aracılığı ile aktarılır.Bu geleneklerden biri de *Nahl* geleneğidir.Özellikle *Ürgüp*'te eskiden düğünlerde yapılan *Nahl* geleneği, *Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesinde* yaşatılmaya devam etmektedir.18-19.yüzyıl *Osmanlı Esnafları ve sokak satıcıları*,*Çanakkale Savaşında* yaşanan ve bilinmeyen insan hikayeleri yani *Saka Hüseyin Çavuş* ve *Avustralya*'da savaş açan iki Türk'ün hikayesi (*Broken Hill Savaşı*) kitre bebeklerle anlatılmaktadır.

Müze bünyesinde dünya bebekleri koleksiyonu içinde yer alan örnekler, tarihsel olaylarla ilginç ipuçları vermektedir. Polonya'nın Gdansk şehriden gelen "Atlı Adam" adlı örnek, Osmanlı dönemine atıf yapmaktadır. Örnek, aynı zamanda Anadolu'da oyun kültürümüzde çok eski bir oyuncak olan tahta atı simgeler. İskoçya'dan gelen "Gaydali Asker" bebeği, İskoçlara özgü yöresel ve folklorik özellikler taşır. Arnavutluk'tan gelen "Bayrak diken Terzi Maria" adlı bebekte Arnavutluğun bağımsızlık gününe atıf yapan bir örnektir.

Ziyaretçi Profili

Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesini, kurulduğu yıldan bugüne kadar, yurtiçinden ve yurtdışından bölgeyi gezmeye gelen binlerce insan ziyaret etmiştir. Bir yılda yaklaşık 1200 kişi ziyaret etmektedir. Müzeyi gezen ziyaretçiler, aradan en az 2-3 yıl geçtikten sonra tekrar gelerek gezen bir kitlede yaratmıştır. Bu olgu ile sadece “gezilip çıkılan müze” kavramından ötesine geçen bir eylem olmuştur. Müzenin başka bir ayağı olan butik otel bölümü ile müzenin odalarında konaklayan konuklar, daha sonraki yıllarda bile müze ziyaretçisi olarak gelmektedir.

Müze Etkinlikleri

Müze, pek çok kültürel etkinliğe evsahipliği yapmaktadır.İlgili insanlara yönelik sanat Kursları, el yapımı bebek kursları düzenlenmektedir.Mustafapaşa'da yaşayan yerel sanatçılar ve köy sakinleri olan çocuklar ve kadınlara yönelik ulusal bayramlarda ve önemli günlerde kültürel etkinlikler yapılmaktadır.Müze, hem köyde yaşayan hem Nevşehir sınırları içinde yaşayan yerel sanatçıların ilk kişisel sergilerini açmalarına fırsat sağlamaktadır.Yerel,ulusal ve sosyal medyada sergi haberleri paylaşılarak sanatçıların tanınmasını sağlamaktadır. Kapadokya, Türkiye'nin farklı şehirlerinden ve yurtdışından gelen sanatçılar için cazibe merkezidir.Sanat ve Tarih Müzesi içinde bulunan sanat galerisinde sanatçılar sergi açarak ve etkinliklere katılarak ülkemiz içinde hem yurtdışında tanıtıma büyük katkı sağlamaktadır.

Sosyal Medya'da Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi

Sosyal Medya, günümüzde bireylerin ve kitlelerin en önemli ve hızlı iletişim kanallarından biridir.Dünyada yaygın olarak kullanılan *Facebook*,*Twitter* ve *Instagram* gibi sosyal medya kanallarından kurumsal olarak Müzemizde yapılan kültürel etkinlikleri ve sanat haberlerini fotoğraf ve yazı desteği ile paylaşarak geniş halk yığınlarına ve ilgili insanlara ulaşmıştır. Müzenin facebook sayfası düzenli olarak haberler,kültürel etkinlikler yayınlayarak güncellenmektedir.1000'i aşkın takipçisi vardır.Sosyal Medya'da müzenin grup sayfasını düzenli Takipçilerin profilini ise akademisyenler, müzisyenler, kültür sanat yöneticileri, müze ziyaretçileri ve otel konukları oluşturmaktadır. (Facebook/buyuksinasoskonagi,@kapadokyamuzesi.com

Medya Araçlarında Yeni Eğilim : Uluslar arası Yorum Siteleri

TripAdvisor, gezginlerin ve turistlerin dünya çapında takip ettiği, yorumları okuduğu ve yazdığı bir websitesidir.Yorum sitelerinin önemi son yıllarda artmıştır.Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, 2014 ve 2015 yılında Tripadvisor *Mükemmellik Sertifikası* 2015 yılında üst bir seviye olan *Gezginlerin Seçimi* ödülü almıştır.Müze'yi gezen ziyaretçilerin olumlu yorumları, henüz gezmeyen ve gelecek olan ziyaretçiler üzerinde etki yaratmıştır.Saha gözlemlerimize dayanarak müze'yi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin büyük çoğunluğu, yorum sitelerini okuyarak gelmektedir.

Basılı,Sesli Ve Görsel Medyada Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi

Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, bölgeye program çekimi için gelen ulusal/uluslar arası televizyon kanalları, haber ajansları, yerli ve yabancı dilde yayın yapan *Cornucopia*, *Geo Türkiye* gibi tanınmış dergilere konu olmuştur.Türkiye'yi gezmek için gelen turistlerin yanlarında taşıdığı *Le Guide Routard*, *Frommers* ve Almanya'da yayınlanan *Cappadocia* adlı seyahat kitaplarında müze oldukça ayrıntılı biçimde tanıtılmaktadır.

Müze'nin Aldığı Ulusal Ve Uluslar Arası Ödüller

Sibel Radiye Gül'ün kurucusu olduğu Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, 2010 yılında Kamuoyunda "*Folklor Ödülü*" olarak bilinen **Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu(HKAK)** tarafından "*Türk Halk Kültürüne Hizmet*" ödülü kazandı.2014 ve 2015 yıllarında uluslar arası yorum sitesi Tripadvisor tarafından müze'yi gezenlerin doğrudan değerlendirmeleri sonucu "*En İyi 10 Müze*" arasına girmiştir.

2014 TRIPADVISOR EN İYİ 10 MÜZE

AYASOFYA MÜZESİ

KARIYE MÜZESİ

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ

GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ

GAZİANTEP ZEUGMA MOZAİK MÜZESİ

ANTALYA ARKEOLOJİ MÜZESİ

KAPADOKYA SANAT VE TARİH MÜZESİ

İSTANBUL MODERN SANAT MÜZESİ

RAHMİ KOÇ MÜZESİ

BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ

2015 TRIPADVISOR EN İYİ 10 MÜZE

- KARIYE MÜZESİ –İSTANBUL
- GAZİANTEP ZEUGMA MOZAİK MÜZESİ
- GÖREME AÇIKHAVA MÜZESİ – GÖREME
- 2.BAYEZİD KÜLLİYESİ VE ŞİFAHANE – EDİRNE
- İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ
- ANTALYA ARKEOLOJİ MÜZESİ
- RAHMİ M.KOÇ MÜZESİ –İSTANBUL
- AFRODISIAS MÜZESİ – KARACASU
- **KAPADOKYA SANAT VE TARİH MÜZESİ – ÜRGÜP**
- DOĞANÇAY MÜZESİ –İSTANBUL ²

SONUÇ

Özel Müzeler, bir toplumun geçmişi ve geleceği arasında köprü kuran ve yaşatan hafıza mekanlarıdır. Her yaşta insanların ve farklı milletlerden insanların, ortak zamanlarda bir araya geldiği kültürel merkezlerdir. Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, bir *kadın girişimci* tarafından kurulan ve sergilenen tematik ve kompozisyona dayalı bebekleri üretmesi nedeni ile alanında ilk ve tek müze oluşumudur. Müzemiz, genç kuşaklara ve insanlara tarih, kültür ve sanat bilinci oluşturmayı amaçlamaktadır. Anadolu'nun küçük bir köyünde 15 yıl önce başlayan müze yolculuğu,

² <https://www.tripadvisor.com.tr/TravelersChoice-Museums-cTop-g293969>[Erişim Tarihi 01.06.2016]

ünü artık ülke sınırları aşan, dünyanın değişik ve uzak ülkelerinden ve ülkemizin bir çok şehrinden gelen ziyaretçilerle uluslararası ölçekte tanınan bir kurum olmasını sağlamıştır.Köy sakinleri ile yapılan kültürel ve sanatsal faaliyetler, kişilerin özgüvenlerine ve sanata eğilimlerini göstermesi açısından önemli bir gösterge olmuştur.Müze olmasının yanında *butik otel, kafe,sanat galerisi* ve *lokanta* hizmeti ile klasik müzecilik kalıplarının dışında sıra dışı bir örnek olmuştur.Müze'nin otel bölümünde konaklayan insanlar, müze içinde kendi yaşam alanlarında yaşamakta ve zaman geçirmektedir.Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi, köklü geçmişten gelen **Tarihe** dayanarak, geleceğe ışık tutma görevi ile keşif yolculuğuna devam ediyor...

KAYNAKÇA

1-Bilgin,Nuran(1997).Folklorik Yapma Bebekçilik,Ankara,Kültür Bakanlığı Yay.

2-TripAdvisor Website 2015 Türkiye En İyi 10 Müze

<https://www.tripadvisor.com.tr/TravelersChoice-Museums-cTop-g293969>[01.06.2016]

NEVŞEHİR MUTFAK BİLİNİRLİĞİNİN DESTİNASYON MARKA DEĞERİ BOYUTLARI İLE İLİŞKİSİNİN TESPİT EDİLMESİ

Öğr. Gör. Serkan ŞENGÜL
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
info@serkansengul.net

Yrd. Doç. Dr. Burak ERYILMAZ
Amasya Üniversitesi
burak.eryilmaz@amasya.edu.tr

Doç. Dr. Oğuz TÜRKAY
Sakarya Üniversitesi
turkay@sakarya.edu.tr

ÖZET

Mutfak kültürü destinasyonlar için önemli görülen çekicilik unsurları arasında yer almaktadır. Destinasyon marka değeri içerisinde de önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülen yöresel mutfak kültürünün destinasyonların bilinirlik düzeylerini arttırdıkları düşünülmektedir. Bu çalışmada Nevşehir mutfağının bilinirliği ile destinasyon marka değeri boyutları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın Nevşehir mutfağının destinasyonu ziyaret eden turistler nezdinde de bilinirlik düzeyinin tespit edilmesi ile ilgili katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği ile Türkiye’de yaşayan yerli turistler içerisinde kolayca örnekleme yöntemi ile veri toplanmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda yerli turistlerin Nevşehir mutfağını ne kadar tanıdıklarının belirlenebilmesinin yanı sıra Nevşehir mutfak bilinirliği boyutu ile Nevşehir destinasyon marka değeri boyutları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi mümkün olacaktır. Araştırma sonuçlarının ayrıca Nevşehir’de gerçekleştirilen turizm faaliyetleri yönelik tanıtım çalışmalarına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon, Nevşehir, Marka Değeri, Mutfak

THE EFFECT OF THE AWARENESS OF NEVŞEHİR CUISINE ON THE BRAND EQUITY DIMENSION OF DESTINATION

ABSTRACT

Cuisine culture takes place in attractive elements which are important for destinations. It is thought that local cuisine culture which is thought to be an important affect in destination brand equity increases the level of destination awareness. In this study it is aimed to find out the relations between the destination brand equity dimension and the awareness of Nevşehir cuisine. It is thought that this study will contribute to find out the awareness of Nevşehir cuisine in Turkey. In this study survey technique, one of the quantitative research techniques, using the data was obtained among domestic tourists living in Turkey with convenience sampling method.

Analysing the data, it will be possible to find out the relations between the Nevşehir destination brand equity dimension and the awareness of Nevşehir cuisine besides learning how much Nevşehir cuisine is known by them. It is thought that this study will also contribute to the introduction studies based upon tourism activities in Nevşehir.

Keywords: Destinastion, Nevşehir, Brand Equity, Cuisine

GİRİŞ

Turizm faaliyetlerinde turistler ile destinasyonlar arasında çift yönlü bir etkileşimden söz etmek mümkündür. Turistler bir taraftan gittikleri destinasyondaki yerel halkı etkilerken diğer taraftan da gittikleri destinasyondaki yerel unsurlardan etkilenmektedirler. Günümüzdeki turist profili ise daha çok yerel kültüre ayak uydurmaya çalışan, kültürün tüm öğelerini görmek ve yaşamak isteyen bir yapıya sahiptir. Bölgeyi diğer bölgelerden farklı kılacak en önemli unsurlardan birisi de yöresel yiyecek ve içeceklerdir.

İnsanları bir bölgeye seyahat etmeye iten kendileri ile ilgili talep yönlü faktörler olduğu gibi seyahate çeken arz yönlü faktörler de bulunmaktadır. Bu arz yönlü faktörlerin arasına bölge mutfağı ve ürünleri de hızla girmektedir. Hatta bazı bölgelere mal olmuş yemeklerin ününün bölgelerin bilinirliğinin önüne dahi geçtiği söylenebilir. Bu durum turizm talebini etkileyebilmekte, seyahat edenlerin destinasyon seçimlerine yön vermektedir. Yöresel mutfak unsurları açısından belli bir kaynağa sahip olup bu zenginliği farklı bir şekilde konumlandırılan destinasyonlar ise önemli bir rekabet avantajı elde etmektedirler. Şengül ve Genç (2016) araştırmalarında destinasyonların yöresel mutfak unsurlarını çekicilik unsuru olarak kullanabilmesinin yanı sıra destekleyici ürün olarak da kullanılabileceklerini ortaya koymuşlardır.

TÜRSAB tarafından hazırlanan Gastronomi Turizmi Raporu'nda yiyecek ve içeceklerin turistlerin tercihlerini nasıl etkilediği ile ilgili çarpıcı sonuçlara yer verilmiştir. Buna göre Dünya genelinde seyahat eden turistlerin % 88,2'si destinasyon tercih etmede yemeklerin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Yani bir başka deyişle seyahatlerini lezzet duraklarına göre planlayanların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur (Türsab, 2016).

Her bölgenin mutfak yapısı incelendiğinde yiyeceklerin hazırlanması, pişirilme şekilleri, kullanılan ekipmanlar, farklı özellikler göstermektedir. Özellikle yaşanan

bölgenin iklimi, o bölgede yetişen sebze ve meyveler o bölgenin mutfak kültürünü etkilemekte, iller arasında dahi farklılıkların olmasına neden olmaktadır (Pekyaman, 2008).

Neveşehir çok önemli bir destinasyon olmasının yanı sıra yöresel mutfak açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. Buna rağmen bölgenin yemek kültürü ve destinasyon bilinirliğine etkisini inceleyen sınırlı sayıda kaynağa ulaşılmıştır. Bu çalışmanın amacı Neveşehir mutfağının bilinirliği ile destinasyonun marka değeri boyutları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Yöresel yiyecek ve içeceklerin turistlerin destinasyon seçimlerine etkisini, yöresel mutfakların önemli bir çekicilik unsuru olmalarını, destinasyonların bilinirliklerini artırmaya yardımcı olmalarını konu alan ulusal ve uluslararası literatürde birçok çalışma bulunmaktadır.

Cömert ve Özkaya (2014) yaptıkları çalışmada turistlerin tatil yapacakları yeri seçimlerinde destinasyona özgü yiyecek ve içeceklerin de önemli olduğunu belirtmişlerdir. Etyemez ve Özyılmaz (2012) mutfak turizmine verilen önemin artırılmasının destinasyonların rakiplerine göre üstünlük elde etmelerinde önemli rol oynadığını belirtmişlerdir. Quan ve Wang (2004)'e göre yiyecek içecek tüketimi gidilecek yerin değerini arttırmakta ve turistlerin en önemli tecrübesi haline gelmektedir. Kivela ve Crotts (2006) tarafından Hong Kong'u ziyaret eden turistlerin kente ilişkin algılarını öğrenmek amacıyla yapılan çalışmada mutfak turizminin turistlerin destinasyon seçimlerinde anlamlı bir rol oynadığı belirtilmiştir. Bezirgan ve Koç (2014)'un yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre destinasyonda sunulan yiyecek ve içeceklerin destinasyona yönelik aidiyet oluşumu üzerinde çeşitli etkilere sahip olduğu belirlenmiştir.

Bir destinasyonda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin birincil bütünleyicisini o yöredeki yiyecek ve içecek faaliyetleri oluşturmaktadır. Benzersiz bir yeme içme deneyimi, ziyaret edilen bölgedeki müzeler, eğlence yerleri ve alışveriş olanakları gibi turistleri cezp etme gücüne sahiptir (Cömert ve Özkaya, 2014). Destinasyonların ziyaretçilerine sundukları yerel yemekler destinasyonların turistler tarafından tercih edilmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Dilsiz, 2010).

Turizm sektöründe işletmeler arasında olduğu gibi ülkeler, bölgeler ve destinasyonlar arasında da artan bir rekabet ortamı olduğunu söylemek mümkündür.

Destinasyonlar talep oluşturabilmek için çekicilik unsurları ile birlikte markalaşmaya çaba göstermektedirler. Destinasyonlar için marka olabilmek rekabet edebilirlik için hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle destinasyon marka değeri pazarlama başarısı elde etmede kilit rol oynamaktadır (İlban, 2008).

Turistler tarafından olumlu algılanan ve markalaşmayı başaran destinasyonlar mutlak suretle turizmden aldıkları payı da artırma şansına sahip olmaktadır. Destinasyonların daha çok turist çekmede algılanan olumlu imajın ve bir marka haline gelmenin önemli etkisi bulunmaktadır. (Çiçek ve Ilgaz, 2015).

Destinasyonlarda marka bir destinasyonu diğerlerinden ayıran farklılık ortaya koyan unsurları içermektedir. Destinasyonların sahip oldukları alt ve üst yapı unsurları, mimari özellik, fiziki özellikler destinasyonları farklılaştırmaktadır. Ancak bu özellikler kolaylıkla kopyalanabilir yani diğer destinasyonlarda da rastlanabilir olduğundan tüketiciyi her zaman ve yeterince motive edemeyebilir (Kocaman ve Güngör, 2012). Oysa yöresel mutfak unsurları bölgeye özgü olduklarından kolay taklit edilemez özellikte olup destinasyonların tercih edilebilirlikleri ve marka olabilmeleri için oldukça önemlidir. Sürekli değişiklik arayan turistler için birbirine benzeyen kültürler yerine yerel bir kültürü yansıtan yemekler destinasyonların pazarlamasında farklılık yaratmak için oldukça önemlidir (Zağralı ve Akbaba, 2015:6633).

Destinasyonların turistleri kendilerine çekebilmesinde sahip oldukları tarihi özellikler rol oynadığı gibi doğal, kültürel ve etnik unsurlar da bu bölgelerin cazibe merkezleri haline gelmesinde önemli rol oynar (Ateşoğlu vd, 2009). Mutfak özellikleri de bu unsurlardan birisidir.

Yöresel mutfak unsurlarının destinasyon pazarlamasında öneminin giderek artmasına rağmen birçok destinasyon sahip olduğu yöresel yiyecek ve içeceklerin yarattığı potansiyelden yeterince yararlanamamakta ve pazarlama çalışmalarına yöresel mutfaklarını adapte edememektedir (Bezirgan ve Koç, 2014).

Her destinasyonun kendisine özgü özellikleri ile kendi içerisinde birer marka olduğu söylenebilir. Nevşehir gibi bazı destinasyonlar özellikle de Kapadokya örneğinde olduğu gibi insanların algılarında önemli bir konumdayken bazıları ide değildir. Önemli olan bireylerin algılarında güçlü bir imaj oluşturacak unsurları geliştirebilmektir (Gülmez vd, 2012)

Nevşehir İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak bölümünde yer alan masalsi görüntüsü ve eşsiz doğasıyla Dünya'nın en büyüleyici atmosferlerinden birisine sahip olan bir şehirdir. Özellikle Nevşehir ili merkez olmak üzere Aksaray, Kayseri ve Niğde illerine uzanan toprakları kapsayan Kapadokya Bölgesi benzersiz bir jeolojiye sahip tarih ve kültürel değerleriyle önemli kültür ve inanç turizmi merkezlerinden birisidir. Bu özelliklerinin yanı sıra bölgeyi ziyaret eden turistlerin tatmak isteyecekleri yöresel mutfak unsurlarına da sahiptir. Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün resmi web sitesinde Nevşehir ve yöresi yemeklerinin malzemeleri pek fazla olmamakla birlikte bölgesel denebilecek yemeklerinin bulunduğu, genellikle et tüketiminin fazla olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca yörede sebzeçiliğe de önem verildiğinden yerel halkın birçok sebze yi kendilerinin yetiştirdiği ve yemeklerinde kullandıkları bilgisi yer almaktadır. Tablo 1'de yöre mutfağına ilişkin bazı örnekler görülmektedir (Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016)

Tablo 1: Nevşehir Yöre Mutfağından Bazı Örnekler

Çorbalar	Tarhana, düğü, kesme, sütlü, patates çorbaları ve katma aşısı.
Yemekler	Ağpakla (fasulye, kemikli et) , soğanlama, dıvıl (patates ve bulgur), cacık, ayva dolması, çanak (et ve sebze) , Nevşehir tavası (et) , zerdi pilavı, sızgıt (kışlık et kavurma), kömbe (bazlama) , kışlık ekmek (yufka), pastırma, sucuk.
Tatlılar	Bulama (un, pekmez, ceviz) , aşure, ırmik tatlısı, dalaz (yumurta, süt, un, yağ, bal veya şeker), aside (un, pekmez veya şeker), hoşaf. Yörede kaliteli şarap üretimi de yapılmaktadır.

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016

Nevşehir'in sahip olduğu kültürel zenginliği ve eşsiz doğası, yöresel mutfak kültürünün çeşitliliği ve zenginliği ile bütünleştiğinde turistik arz unsurları açısından önemli bir kaynak elde edileceği söylenebilir. Nevşehir mutfağının turistler tarafından bilinirlik düzeyinin belirlenmesi, bu konuda eksiklikler var ise bunların tespit edilerek asgariye indirilmesi için çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu çalışmanın, Nevşehir mutfak kültürünün bilinirliği ile destinasyon marka değeri boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışması nedeni ile önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın Nevşehir mutfağının destinasyonu ziyaret eden turistler nezdinde de bilinirlik düzeyinin tespit edilmesi ile ilgili katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı Nevşehir mutfağının bilinirliği ile destinasyon marka değeri boyutları arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu çerçevede çalışmanın hipotezi şu şekildedir:

H₁: Nevşehir mutfağının bilinirliği ile destinasyon marka değeri boyutları arasında bir ilişki vardır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın evrenini Nevşehir İli'ni ziyaret eden yerli turistler oluşturmaktadır. Çalışma ana kütesine uygun olarak 1 Nisan 2016 – 25 Nisan 2016 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemi ile destinasyonu ziyaret eden 415 kişiye anket uygulanmıştır. Eksik doldurma nedeniyle bazı anketler elenmiş ve 404 anket araştırmaya dâhil edilmiştir.

Veri elde etmek için kullanılan ankette demografik bilgiler, destinasyon marka değeri boyutları, Nevşehir mutfağının bilinirliği bölümleri yer almaktadır. Demografik bilgiler ile ilgili 6 soru bulunurken, 16 ifadeden oluşan marka değeri boyutları Çetinsöz ve Artuğer (2013), 5 sorudan oluşan Nevşehir mutfağının bilinirliği ile ilgili ifadeler ise Horng, Liu, Chou ve Tsai (2012)'nin çalışmalarından uyarlanmıştır. Ölçekte yer alan önermeler için ölçeklendirme (1) Kesinlikle katılmıyorum- (5) Kesinlikle katılıyorum şeklindedir.

Araştırmada verilerin analizi için SPSS 18 programı kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenebilmesi amacıyla çalışmada yer alan likert tipi iki ölçekte yer alan ifadeler güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Destinasyon marka değeri boyutları kapsamında değerlendirilen ifadelerin Cronbach alfa katsayısı 0,917; Nevşehir mutfağının bilinirliği ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı 0,897 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Araştırma Bulguları

Araştırmaya katılan yerli turistlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de verilmektedir. Araştırmaya katılanların %58,4’ü erkeklerden %41,6’sı kadınlardan oluşmaktadır. Yaş gruplarının dağılımına bakıldığında “24-34 yaş” grubu %48,5 ile Nevşehir’i ziyaret edenler arasında en fazla sayıda yer alırken “45-54 yaş” turistlerin bulunduğu yaş grubu %4,0 ile en az sayıda yer alan yaş grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya katılanların medeni durumları incelendiğinde %53,5’inin “bekâr” %46,5’sinin “evli”, oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılanların eğitim düzeyleri incelendiğinde “lisans” eğitimi alanların %42,6 ile en fazla ziyaretçi grubunu oluşturduğu, “ilkokul ve ortaokul”, “lise ve dengi” eğitimi alanların ise %3,0 ile en az ziyaretçi grubunu oluşturduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların gelir durumları incelendiğinde en fazla gelire sahip ziyaretçilerin %24,8 ile 3501-4500 TL arasında aylık gelire sahip olduğu, en az gelir grubunun ise %4,0 ile 2501-3500 TL gelire sahip olan ziyaretçilerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yılda tatile ayırdıkları miktar incelendiğinde ise en fazla harcanan miktara sahip grubun %38,6 ile 0-1500 TL olduğu en az harcama miktarına sahip grubun ise %5,9 ile 3501-4500 ve 4501 TL ve üzeri harcama grubuna sahip kişiler olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Ziyaretçilerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)	Medeni Durum	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	236	58,4	Bekâr	216	53,5
Kadın	168	41,6	Evli	188	46,5
Toplam	404	100	Toplam	404	100
Yaş			Eğitim		
18-24	100	24,8	İlkokul ve	12	3,0
25-34	196	48,5	Lise ve Dengi	12	3,0
35-44	64	15,8	Önlisans	100	24,8
45-54	16	4,0	Lisans	172	42,6
55 ve üzeri	28	6,9	Yüksek Lisans veya Doktora	108	26,7
Toplam	404	100	Toplam	404	100
Gelir Durumu			Tatile Harcanan Miktar		
0-1500 TL	100	24,8	0-1500 TL	156	38,6
1501-2500 TL	48	11,9	1501-2500 TL	108	26,7

2501-3500 TL	16	4,0	2501-3500 TL	92	22,8
3501-4500 TL	152	37,6	3501-4500 TL	24	5,9
4501 TL ve üzeri	88	21,8	4501 TL ve üzeri	24	5,9
Toplam	404	100	Toplam	404	100

Katılımcıların destinasyon marka değeri boyutları ve Nevşehir mutfağının bilinirliği hakkındaki düşünceleri ile ilgili ifadelere verdikleri yanıtların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3’de verilmiştir. “Ziyaretçilerin “marka sadakati boyutu” kapsamındaki ifadelerle katılım oranları incelendiğinde “Nevşehir’i başka insanlara öneririm” ifadesi 4,22 ile ilk sırada yer almıştır. “Algılanan kalite boyutu” kapsamındaki ifadelerle katılım oranları incelendiğinde ise “Nevşehir genel olarak güvenli bir yerdir” ifadesi 3,88 ortalama ile birinci sırada en yüksek katılımı almıştır.

“Ziyaretçilerin “marka imajı boyutu” kapsamındaki ifadelerle katılım oranları incelendiğinde “Nevşehir kişisel yapıma uymaktadır” ifadesi 3,52 ile ilk sırada yer almıştır. “Marka farkındalığı boyutu” kapsamındaki ifadelerle katılım oranları incelendiğinde ise “Nevşehir’in bazı özellikleri hemen aklıma gelir” ifadesi 4,33 ortalama ile birinci sırada en yüksek katılımı almıştır. Ziyaretçilerin “Nevşehir mutfağının bilinirliği” kapsamındaki ifadelerle katılım oranları incelendiğinde “Nevşehir mutfağı zengin yemek çeşitlere sahiptir” ifadesi 3,21 ile ilk sırada yer almıştır.

Tablo 3: Yanıtların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İfadeler	Aritmetik Ortalama	Std. Sapma
MARKA SADAKATI		
Nevşehir’i başka insanlara öneririm	4,22	,770
Gelecekte Nevşehir’i tekrar ziyaret etmek istiyorum	4,15	,921
Nevşehir’i ziyaret etmekten hoşlanıyorum	4,00	1,11
Nevşehir’i tatil yeri olarak öneririm	3,97	1,02
ALGILANAN KALİTE		
Nevşehir çok temiz bir şehirdir	3,30	1,03
Nevşehir yüksek kalitede altyapıya sahiptir	3,18	,741
Nevşehir yüksek kalitede konaklama olanaklarına sahiptir	3,80	,821

Nevşehir genel olarak güvenli bir yerdir	3,88	,883
MARKA İMAJI		
Nevşehir’i ziyaret etmek beni yansıtmaktadır	3,27	1,10
Nevşehir’in imajı kendi imajımla uyumludur	3,40	,904
Nevşehir kişisel yapıma uymaktadır	3,52	,947
MARKA FARKINDALIĞI		
Nevşehir çok ünlü bir destinasyondur	4,08	,977
Nevşehir iyi bir isme ve şöhrete (üne) sahiptir	4,10	,964
Nevşehir’in bazı özellikleri hemen aklıma gelir	4,33	,978
Diğer destinasyonlar arasından Nevşehir’in adını fark edebilirim	4,09	1,04
Bir tatil düşündüğümde aklıma hemen Nevşehir gelir	2,59	,936
NEVŞEHİR MUTFAK BİLİNİRLİĞİ		
Nevşehir mutfağı iyi bir üne sahiptir	3,04	,917
Kolaylıkla ünlü Nevşehir yemeklerini söyleyebilirim	2,91	1,16
Mutfak hakkında düşündüğümde Nevşehir mutfağı hemen aklıma gelmektedir	2,59	,947
Nevşehir mutfağı zengin yemek çeşitlere sahiptir	3,21	,886
Nevşehir mutfağı hakkındaki bilgilerim ortalama bir kişiden daha fazladır.	2,69	,942

1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum

3.2. Nevşehir Mutfak Bilinirliğinin Destinasyon Marka Değeri Boyutları İle İlişkisi

Nevşehir mutfak bilinirliğinin, destinasyon marka değeri boyutları ile ilişkisi olup olmadığını ölçmek amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz ile ilgili sonuçlara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4: Korelasyon Analizi Sonuçları

	ALGILANAN KALİTE	MARKA İMAJI	MARKA FARKINDALIĞI	MARKA SADAKATI
NEVŞEHİR MUTFAK BİLİNİRLİĞİ	0,246**	0,252**	0,174**	0,023

*0,05 düzeyinde anlamlı korelasyon - **0,01 düzeyinde anlamlı korelasyon

Analiz sonuçları incelendiğinde; “Nevşehir mutfak bilinirliği” boyutunun “Algılanan kalite”, “marka imajı” ve “marka farkındalığı” boyutları ile arasında da pozitif yönlü bir ilişkisi tespit edilirken “marka sadakati” boyutu ile ilişkisi tespit edilememiştir. Bölgeyi ziyaret edenlerin Nevşehir mutfağı hakkındaki bilinirlik düzeyleri arttıkça destinasyon marka değeri ile ilgili algıladıkları kalite, marka imajı ve marka farkındalığı hakkındaki görüşleri de pozitif yönde etkilendiği görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda Nevşehir mutfağının tanınırlığının destinasyon marka değeri üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarabileceğini ve destinasyon değerinin artırılabilirliğini söylemek mümkün olabilecektir.

Araştırma bulgularından korelasyon analizi ile elde edilen sonuçlar, araştırmanın “*Nevşehir mutfağının bilinirliği ile destinasyon marka değeri boyutları arasında bir ilişki vardır.*” hipotezi kısmi olarak desteklediğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Destinasyonlar için marka değeri yaratma, artan rekabet koşulları içerisinde başarıya ulaşabilmek ve turist tercihlerinde yer alabilmek için oldukça önemli bir kavram haline gelmiştir. Marka değerine sahip olmak bir turizm destinasyonu için oldukça belirleyici bir nitelik haline dönüşmeye başlamıştır.

Bir turizm destinasyonu olan Nevşehir’in marka değeri boyutları ile mutfak kültürü bilinirliği arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, katılımcıların Nevşehir’in marka değeri boyutları için verdikleri yanıtlar incelendiğinde orta düzeyin üstünde olumlu görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada marka değeri boyutlarının birbirine yakın aritmetik ortalama değerlerine sahip oldukları görülürken sırasıyla “marka sadakati” ve “marka farkındalığı” boyutlarına verilen yanıtların daha olumlu olduğu görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda Nevşehir’i ziyaret eden turistlerin destinasyona bağlılıklarının yüksek olduğunu ve

destinasyonu tekrar ziyaret etmek istediklerini ve bunun yanı sıra Nevşehir'e özgü özelliklerin destinasyonu ziyaret eden katılımcıların zihninde yer aldığını da söylemek mümkündür.

Nevşehir mutfak bilinilirliği boyutunun aritmetik ortalama değerlerinin orta derecenin altında olması Nevşehir'i ziyaret eden katılımcıların Nevşehir mutfağı ile ilgili yeterli bilgiye ve deneyime sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda Nevşehir mutfağının destinasyon çekicilikleri içerisinde öne çıkartılabilmesi için tanınırlığının artırılması gerektiğini söylemek mümkündür.

Araştırmada Nevşehir mutfak bilinilirliği ile "algılanan kalite", "marka imajı" ve "marka farkındalığı" boyutları ile arasında da pozitif yönlü ve yüksek bir ilişkisi tespit edilirken "marka sadakati" boyutu ile ilişkisi tespit edilememiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda araştırma hipotezi kısmi olarak desteklenmiştir. Nevşehir mutfak bilinilirliği ile ilgi ortalamaların düşük olmasına rağmen destinasyon marka değeri boyutları ile pozitif ilişkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda mutfak bilinilirliğinin arttırılması ile bu ilişkinin daha da kuvvetlenebileceği düşünülmektedir.

Nevşehir mutfak bilinilirliğinin arttırılabilmesi için destinasyon yöneticilerinin ve işletmecilerinin bazı çalışmalarda bulunması gerekmektedir. Bunlar:

- Nevşehir mutfak kültürünün destinasyon reklam ve tutundurma faaliyetlerinin içerisinde yer almasının sağlanması
- Nevşehir'e özgü yöresel yemekler ile ilgili arşiv çalışması yapılarak kitaplaştırılmasının sağlanması
- Nevşehir mutfak kültürü ve mutfak araçlarının sergilenebileceği bir müzenin oluşturulması
- Nevşehir'e özgü yiyecek ve içeceklerin destinasyonda yer alan restoran ve otellerin menülerinde yer alması
- Nevşehir'e özgü yiyecek ve içeceklerin tescillenmesi için çalışmalarda bulunulması

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecekte Yapılacak Çalışmalara Öneriler

Zaman ve maliyet açısından sınırlı sayıda katılımcı ile gerçekleştirilen bu çalışma daha yüksek sayıda katılımcıya ulaşılarak da yapılabilecektir. Araştırma sınırlılıkları

doğrultusunda yerli turistler üzerinde yapılan araştırma destinasyonu ziyaret eden yabancı turistler üzerinde de gerçekleştirilerek sonuçlar karşılaştırılabilecektir.

KAYNAKLAR

- Ateşoğlu, İ., Adıgüzel, O, Çetintürk İ. & Selman, A. (2009). "Uluslararası Destinasyon Markası Oluşturma Stratejileri-Isparta Örneği". *Uluslararası Davraz Kongresi: 729– 738*
- Bezirgan, M. ve F.Koç (2014), “Yerel Mutfakların Destinasyona Yönelik Aidiyet Oluşumuna Etkisi: Cunda Adası Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 34*
- Cömert, M. ve F.D.Özkaya (2014), “Gastronomi Turizminde Türk Mutfağı”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 2/2,62-66*
- Çetinsöz, C. ve S. Artuğer (2013). “Antalya İli'nin Marka Değerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi. 24 (2), 200 – 210.*
- Çiçek, I. ve A. Ilgaz (2015), “Destinasyonların Pazarlamasında İmaj ve Markanın Rolü: Nevşehir Örneği”. *Akademik Bakış Dergisi, Sayı 48*
- Dilsiz, B. (2010). Türkiye’de Gastronomi ve Turizm, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD.*
- Etyemez, S. ve Özyılmaz, A., (2012). Gastronomi Turizmi ve Hatay Mutfak Kültürü <http://www.turizmtrend.com/akademi/yayinlar/gastronomi-turizmi-ve-hatay-mutfak-kulturu-5130.html> Erişim Tarihi: 15.04.2016
- Gülmez, M., Babür, S. ve Yirik, Ş. (2012). “Turizmde Destinasyon Markalaşması ve Alanya Örneği”. I. *Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, 15-18 Nisan. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi,*
- Hornig , J.S., C. H. Liu, H.Y. Chou ve, C.Y. Tsai (2012). “Understanding the Impact of Culinary Brand Equity and Destination Familiarity on Travel Intentions”. *Tourism Management. 33, 815-824.*

- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2016), “Yöre Mutfağı (Gastronomi)”, <http://www.nevsehirkulturturizm.gov.tr/TR,74238/yore-mutfagi-gastronomi.html> E.T: 25.04.2016
- İlban, M. (2008), “Seyahat Acenta Yöneticilerinin Destinasyon Marka İmajı Algıları Üzerine Bir Araştırma”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:8 (1): 121-152.
- Kivela, J.J. ve Crofts, J.C. (2006). “Tourism and Gastronomy: Gastronomy’s Influence on How Tourists Experience a Destination”. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 30 (3), 354-377.
- Kocaman, S. ve İ. Güngör (2012), “Destinasyonlarda Müşteri Temelli Marka Değerinin Ölçülmesi ve Marka Değeri Boyutlarının Genel Marka Değeri Üzerindeki Etkileri: Alanya Destinasyonu Örneği”. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4 (3), 143-161.
- Şengül, S. ve Genç, K. (2016), “Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici Ürün Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat ve Turizm Festivali Örneği”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23, 79-89.
- Türsab (2016), Sektörel Raporlar, “Gastronomi Turizmi Raporu”, http://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-raporu_12302_3531549.pdf
- Zağralı, E. Ve Akbaba, A. (2015). “Turistlerin Destinasyon Seçiminde Yöresel Yemeklerin Rolü: İzmir Yarımadası’nı Ziyaret Eden Turistlerin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Yaşar University*, 10/40, 6633-6644.

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI IV. KILIÇ ARSLAN İLE III. ALAEDDİN KEYKUBÂD'IN NEVŞEHİR'DE YAŞAYAN CANLI HATIRALARI

Yrd.Doç.Dr. Seyhun ŞAHİN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
seyhunsahin@hotmail.Com

ÖZET

Nevşehir'in Ürgüp İlçesinde yer alan adına Temenni tepesi denilen mevkide Gazi Arslan olan adlandırılan bir türbe bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Alaeddin Keykubâd türbesi bulunduğu yönünde şifahi bilgiler söyleniyor olsa da böyle bir türbeye burada bulunmamaktadır. Ancak bahsi geçen bu iki isim, Türkiye Selçuklu sultanları olan Rukneddin Kılıç Arslan ile III. Alaeddin Keykubâd'ın oldukları ileri sürülmektedir. Özellikle Temenni tepesinde bulunan Rukneddin Kılıç Arslan (IV. Kılıç Arslan)'a ait olduğu söylenen türbe Nevşehir ilinde Ürgüp ilçesindeki halkın atalarına olan duyduğu samimi duyguların adeta bir ifadesidir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Ürgüp, Selçuklular, Rukneddin Kılıç Arslan, III. Alaeddin Keykubâd.

Anadolu'yu Türkiye yapan Selçukluların Türkiye kolunu kuran Süleymanşah'dır. Onunla birlikte Selçuklular, Bizans'ı sindirmeyi başarmıştır. Süleymanşah'ı takip eden halefleri, I. Kılıç Arslan, İzzeddin Mesud ve II. Kılıç Arslan dönemlerinde Bizans'a olduğu kadar I., II. ve II. Haçlı seferlerine karşı başarılı mücadeleler verilmiştir. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin zirvesini temsil eden I. Alaeddin Keykubad döneminde Doğu'da durdurulması çok zor olan ve adeta bir sel gibi önüne çıkan her şeyi yerle bir eden Moğol istilası belirmişti. İlk defa olmak üzere Moğollar ile temas askeri anlamda olmasa da diplomatik açıdan açık bir tehdit oluşturmalarına rağmen Alaeddin Keykubad döneminde kurulmuştur.

Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra tahta geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev, babası gibi basiret sahibi bir sultan olmadı. Babasının giderek artan Moğol tehdidine karşı kurmaya çalıştığı Türk-İslam blokunu devam ettirmedi. Bunun yanı sıra devlet idaresinde göstermiş olduğu zayıflığı dönemin meşhur devlet adamı Sadettin Köpek kullanarak Türkiye Selçuklu devletinin ileri gelen asker ve devlet adamlarını bir bir ortadan kaldırdı. Böylelikle Türkiye Selçuklu Ordusu komuta kademesinde büyük bir

zaafiyete düştü. 1243 yılında bazı kaynaklara göre Selçuklu ordusu, 1/3 oranındaki Moğol birliğı tarafından Köse dağ mevkiinde bozguna uğratıldı. Sultan Keyhüsrev, savaş alanını terk edip kaçtı (Sevim, 1995, s. 472-473.) (Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, 2003, s. 296.). Başsız kalan Selçuklu ordusu bir daha düzene girmedi.

1243 tarihi ile birlikte Türkiye toprakları, Moğol tahakkümü altına girdi. Selçuklu devlet kademesi, sadece sultanlarıyla değıl aynı zamanda tüm kurumlarıyla Moğol valilerinin kontrolü altında idareye devam ettiler. Ancak Türkiye Selçukları son buluncaya kadar bazı Selçuklu sultan ve melikleri Moğol tahakkümüne karşı mücadele etmekten geri durmadılar

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra taht için üç oğlu arasında mücadele yaşanmıştır. Bunlar Rükneddin Kılıç Arslan, Alaeddin Keykubâd ve İzzeddin Keykavus'tur. Gıyaseddin, henüz sağlıklı iken tahtının varisi olarak İzzeddin'i işaret etmişti. Devlet adamları İsfahanlı Şemseddin, Calaleddin Karatay ve Fahreddin Ebubekir'in de desteğini alan İzzeddin, tahta oturdu. 1246 yılında Moğol tahtına çıkan Güyük Han'ın saltanat kutlamasına davet edilen İzzeddin, ülkesinde bir karışıklık çıkar endişesiyle yerine kardeşi Rukneddin Kılıç Arslan'ı gönderdi (Sevim, 1995, s. 475.).

Kendisini kutlamaya gelen bu Şehzadeyi lakıyla ağırlayan Güyük Han, Kılıç Arslan'ı Türkiye Selçuklu Sultanı olarak tayin etti. Diğer taraftan taht için bir biriyle çekişmeye başlayan kardeşlerin yanı sıra devlet adamları arasında da gruplaşmalar ve çekişmeler başladı. İsfahanlı Şemseddin gibi önde gelen devlet adamları, Moğolların müdahalesiyle bertaraf edildiler. Ancak üç kardeş arasındaki mücadeleler son bulmayınca Calaleddin Karatay'ın müdahalesiyle 1249 yılı itibariyle üç kardeşin de ortak yönetici olduğu bir idare şekli kurdu (Sevim, 1995, s. 476-477.).

Calaleddin Karatay, yürütmekte olduğu saltanat naipliğı görevinden ayrılıp üç kardeşin de Atabey'i görevine geçiş yaptı. Fakat Calaleddin Karatay 1254 yılında vefat etti. Bunun üzerine kardeşler ve onlara bağı devlet adamları arasında yeniden çekişmeler belirdi. Bu sırada Moğol hanlığında tahta geçen Mengü ve Altın Ordu tahtına oturan Batu'yu tebrike gitmeye niyetlenen İzzeddin, yoldayken geri dönmüştür. Kendisinin yerine Kılıç Arslan'ın tahta geçmesi ihtimali nedeniyle geri dönmüş ve yerine bu kez Alaeddin Keykubad'ı göndermişti. Ancak Alaeddin'in de Moğol hanı tarafından yerine sultan tayin edilmesi ihtimalini göz önünde bulundurunca lalası hadım Muslih aracılığı ile Şehzade'yi zehirletmek suretiyle öldürttü (1254) (Sevim, 1995, s. 476.).

İzzeddin Keykavus'un kadın ve eğlenceye düşkünlüğü devlet adamlarını endişeye düşürdüğü gibi Kılıç Arslan'a karşı da tahtı tamamen ele geçirmesi yönünde baskı ve teşvik unsuru oluştuyordu. Bunun üzerine Kılıç Arslan, Kayseri Develi'de adına para bastırıp hutbe okuttuktan sonra Sultanlığını ilan etti. İki kardeş arasında yapılan görüşmeler neticesiz kalınca iki taraf savaşmak zorunda kaldı. Ahmethisar yöresinde yapılan savaşı kaybeden Kılıç Arslan, tutsak alındı. Önce Amasya'ya daha sonra Burgulu Kalesine hapsedildi. İzzeddin ile Moğol idaresinin arası açılınca İzzeddin İznik merkezli olan Bizans'â sığınmak zorunda kaldı. Bu sırada Kılıç Arslan, 1257 yılında tutsak olduğu kaleden çıkarılıp Konya'da Selçuklu tahtına oturtuldu.

İzzeddin Keykavus, özellikle Moğol valisi Baycu Noyan'a karşı mücadele etmiş hatta Aksaray yolu üzerindeki Sultan Han'ı civarında onunla savaşmıştı. Baycu Noyan'ın Hülagu ile birlikte Bağdat seferine katılması üzerine Konya üzerine yürüyerek Kardeşi Kılıç Arslan'ı şehirden çıkarmayı başardı. Fakat Hülagu'nun araya girmesiyle Selçuklu Devleti iki kardeş arasında taksim edildi. Buna göre Sivas'tan Bizans'a kadar olan bölgeyi İzzeddin'e Sivas'tan Erzurum'a kadar yerleri de Kılıç Arslan'ın yönetimine verdi. İzzeddin'in Moğollara karşı takınmış olduğu sert tavırlar neticesinde 1262 yılında Moğolların Konya üzerine yürütmesine neden oldu. Konya'yı kaybedince ailesiyle beraber Bizans'a sığındı. Fakat Bizans imparatoru olan II. Michael Paleologos'un kendisine ve ailesine olan olumsuz tavırları nedeniyle zor duruma düştü. Bunu haber alan Altın Ordu hükümdarı Berke Han balkanlar üzerinden bir ordu göndererek onu ve ailesini kurtardığı gibi Kırım'da Suğdak ve Solhad şehirlerini de ona dirlik olarak verdi. İzzeddin Keykavus 1279 yılında burada vefat etti (Sevim, 1995, s. 479.). Bu tarihten itibaren Türkiye Selçuklu tahtına Rukneddin Kılıç Arslan yalnız başına oturmuş oldu (Gordlevski, Tarihsiz, s. 71.).

Selçuklu idaresinde tek başına kalan Kılıç Arslan, sultanlığının Moğollar tarafından kabul edilmesinde çok etkili olan Pervane Muineddin Süleyman'ın güdümüne girdi (Gordlevski, Tarihsiz, s. 71-72.) (Cahen, 2014, s. 265). Bu nedenle IV. Kılıç Arslan ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerine Pervane Devri denir (Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, 2003, s. 297.).

Trabzon Rumlarının eline geçen Sinop, özellikle Muineddin'in çabalarıyla yeniden fethedildi. Bunun üzerine buraların idaresinin kendisine verilmesini istemek cesaretini gösterdi. Pervane'ye karşı koyacak güçte olmayan Kılıç Arslan, bu talebini kabul etmek zorunda kaldı (Cahen, 2014, s. 265). Daha sonra burada Pervaneoğulları beyliği kurulmuştur. Bunun gibi gelişmeler nedeniyle ikili arasında ilişkiler gerildi.

Ayrıca Sultanın Memluklarla olan ilişkileri hem Selçuklu beylerini hem de Moğolları yeterince rahatsız ediyordu. Moğol güdümünde olan Muineddin Pervane, Abaka Han'ın da onayını alarak (Ahmed, 1977, s. 155-156) Aksaray'da düzenlenen bir ziyafette Kılıç Arslan'ın yemeğine zehir koydurttu. Ancak netice alamayınca onu yayının kirişi ile boğdurtmak suretiyle ortadan kaldırdı(1266). Sultan öldüğünde henüz 30 yaşındaydı (Sevim, 1995, s. 480.) (Turan, Kılıç Arslan IV., 2002, s. 405).

Kerimüddin Mahmud Aksarayî'nin Kılıç Arslan'ın ölümüyle ilgili verdiği bilgiler de bu yöndedir. Sultan'ın Aksaray'a Pervane tarafından davet edildiği ve gün boyu içki içtiği, içkisine şarhoş olduktan sonra zehir katıldığını anlatıyor. Zehri fark edince kusarak zehri çıkarmak istemiş olmasına rağmen Moğol komutanı olan Nabşi Noyan'ın çadırına çekilerek orada hal edilmiştir (Aksarayî, 2000, s. 64-65). Bunun yanı sıra İbn Bîbî de Selçuknâme'sinde Kılıç Arslan'ın ölümünü aynı şekilde anlatmaktadır (Bîbî, 2010, s. 224-227). Bu konuyu çok kısa olarak ele alan Ahmed b. Mahmud da benzer bir şekilde ifade eder (Ahmed, 1977, s. 156). Yani Kılıç Arslan'ın can verdiği topraklar Ürgüp değildir. Aksaray'da öldürüldüğü açıkça bu kaynaklar tarafından belirtilmektedir.

III. Alaeddin Keykubâd, Kılıç Arslan'ın torunlarından. Moğol hükümdarı Gazan Han tarafından tahtan azledilen amcası II. Gıyaseddin Mesud'un yerine Selçuklu tahtına iki yıl sonra 1298 yılında III. Alaeddin Keykubâd geçirildi. Türkiye'nin Moğol baskısını ve başıboşluğunu en yüksek seviyede yaşadığı yıllarda tahta çıkan III. Alaeddin, takip ettiği politikalarla Gazan Han'a sadakatini göstermekteydi (Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, 2003, s. 298.) (Sevim, 1995, s. 491.).

Moğollar ise bir süredir Selçuklu toprakları üzerine atadıkları valilerin isyanlarıyla meşgul olmak zorunda kalmışlardı. Bunlardan birisi de Sülemiş b. Üvek b. Baycu et-Tatârî idi. Memlukların da yardımıyla Moğollara karşı isyan eden Sülemiş Ankara dolaylarında yakalandıktan sonra çeşitli işkencelerle öldürülmüştü. Bu isyan hareketlerine hiçbir şekilde destek vermeyen Alaeddin, Gazan Han'ın takdirini kazanmıştı. Hatta Gazan Han kendisini Hülagu'nun kızıyla evlendirdi (Sevim, 1995, s. 491.).

Kendisiyle beraber Selçuklu devlet idaresine tayin edilen Maliyeden sorumlu veziri Nasıreddin Muhammed'in teşvikiyle halkın üzerindeki vergileri arttırmak ve mallarına el koymak suretiyle büyük bir baskı kurdu. Bunun üzerine şikâyetler artınca Moğol askeri valisi Abuşka Seyyid Muhammed ve Nasıreddin Muhammed'i işkence

ederek öldürttü. O sırada Sultanın kendisi Sivas dolaylarında bulunuyordu. Onların bu vahim durumlarını haber alan Alaeddin, kaçarak Ürgüp'e sığınıp saklandı. Buradan Konya'ya ulaşmayı hedefliyordu (Aksarayî, 2000, s. 232-233). Fakat burada yakalanarak Gazan Han'a götürüldü. Gazan Han onun idamına hükmettiyse de araya giren eşi Hülagu'nun kızı canının bağışlanmasını sağladı ve İsfahan'da daimi olarak gözaltında tutuldu. Daha sonra kendi arkadaşlarından birinin bıçak darbesiyle vefat etti (Aksarayî, 2000, s. 236) (Sevim, 1995, s. 492). Aksarayî'nin verdiği bu bilgileri çok kısa olarak Ahmed b. Mahmud da Selçuknâme'sinde vermektedir. Gazan Han'a karşı geldiği için onun askerleri tarafından yakalandığı ve hal edildiği belirtilmektedir (Ahmed, 1977, s. 157). Öyle anlaşılıyor ki Gazan Han, III. Alaeddin Keykubâd'ı öldürmüştür (Ahmed, 1977, s. 157) (Cahen, 2014, s. 307). Sultan Büyük Selçuklu sultanlarının bulunduğu mezara defnedilmiştir (Sümer, 2002, s. 361).

Tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgiler gösteriyor ki her iki sultanın öldüğü topraklar Ürgüp değildir. Diğer taraftan bu iki sultan arasında hayatlarının son dönemlerine ilişkin olarak bağlantı kurulabilecek Sultan ise şüphesiz III. Alaeddin Keykubâd'dır. Öyle anlaşılıyor ki Ürgüp temenni tepesinde bulunan Arslan Gazi türbesi ile Rukneddin IV. Kılıç Arslan arasında fiziki açıdan bir ilişki bulunmamaktadır. IV. Kılıç Arslan Konya'daki Sultanlar mezarlığına defnedilmiştir.

Temenni tepesinde Rukneddin Kılıç Arslan (IV.) verilen bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Ancak 19. yüzyılda buranın Osmanlı idaresi tarafından kutsal bir mekân olarak kabul edildiği anlaşılıyor. Nitekim türbe içerisinde yer alan ve Abdulmecid Han'ın Sadrazamı Mustafa Reşid'in kendisine bu türbe için ulaşan talepleri karşılamak amacıyla Padişah'a sunduğu yazı bunu gösteriyor. Ancak yeterli tarih bilinci olmaması nedeniyle veya III. Alaeddin Keykubâd'ın Ürgüp'te Moğollar askerleri tarafından tutsak edilip Gazan Han'a götürülmesinin hikâyesi ile Kılıç Arslan'ın sonun hikâyesi halk tarafından yüz yıllar boyu canlı tutularak birbirine girmesi sonucunda Arslan Gazi türbesinin Kılıç Arslan türbesi olarak anılmasına neden olduğu düşünülebilir. Günümüze doğru yaklaşan zaman içerisinde Selçuklu sultanlarına olan saygı ve muhabbet nedeniyle bu türbe bir saygı türbesi haline gelmiş olmalıdır.

Bununla beraber türbe içindeki mezarın üzerindeki yapının 1850'lili yıllarda yaptırılmış ayrıca etrafına da bugün kafeterya olarak işletilen bir başka yapının inşa edilmiştir. Her iki yapının da girişindeki bilgilendirici tabelalarda bir birinden farklı bilgiler verilmektedir.

Türbe içindeki mezar taşında 1274 hicri yılı yazmaktadır. Bu tarih ise miladi 1857 yılına denk gelir. Ayrıca Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın yazısının 1855 tarihli olması da bu türbenin bu tarihten önce yapılmış olduğunu gösterdiği gibi Ürgüp müzesinde bulunan kitabesi hicri 1268'dir. 1268 hicri tarihi ise 1852 yılına denk gelmektedir. Dolayısıyla 1852 yılı Türbenin inşa edildiği yıldır. Ürgüp Belediyesi'nin veya Müzesinin Temenni tepesindeki bu yapılar hakkındaki bilgileri, en doğru şekilde ziyaretçilerini bilgilendirecek şekilde yeniden düzenlemesi gerekiyor. Diğer yapının bir kütüphane mi yoksa başka amaçla yapıldığı mı açık değildir. Fakat binanın fiziki görünümüne bakıldığında kütüphane hizmeti vermek amaçlı yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ne olursa olsun Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesinde Türkiye Selçuklu Sultanları IV. Rukneddin Kılıç Arslan ve III. Alaeddin Keykubâd'ın hatıraları canlı tutulmaktadır. Türk Milletinin geçmişine duyduğu saygı ve sevginin yüz yıllar geçse de sözlü yazılı olarak hatırlarda kaldığı anlaşılıyor.

Türbedeki mezar taşında aşağıdaki beyitler yazılıdır.

“Kılıç Arslan Gazi

Ki Sultan Han Namıdır bil'adem ismidir Hakan

Bırakdın pehlevi muhlis medet senden ey süphan

Emanettir iyâlü evlatlarım ancak sana ma'an

Bu kapıda karar ettim mürd-ü Gazi Kılıç Arslan”

Türbenin Ürgüp Müzesinde bulunan kitabesinde ise şunlar yazılıdır.

“Hüdâ ihsanıdır Gazi bu Ürgüp'e karar etmiş,

Muvaffaj olamaz bir zat bu hayratı safâ etsin,

Hüdâ'nın râmına teslim ol bân eyledi râzi,

Elbet bezminde kaybolmuş ki bu saatte eda etsin,

Zaman-ı Hazret-i Sultan el-Gâzi Abdülmecid Hân'ın,

Vezir-i Âzamı oldu muvaffak kim binâ etsin,

Bu âsârın kala vefâtın olmaya asla,
Cihanda zikr ola ismin kıyamette şifa etsin,
Kılıç Arslan Gazi'nin ki ihvâ eyledi Allah,
Küşâd oldukça bu dergâha ibadet eden dua etsin,
Bu hayrat sahibinin dünyevî ve uhrevî ola mağrur,
Ki şevki cennet-i âlâ içinde pür behâ etsin âlâ,
Derûnunda va'z oldu iki lahv-i Resulullah,
Okuyan Fâtîha-i ihlâs salavâtiyle ricâ etsin,
Muhammed Vecihî Paşa'dır bu hayrâtı eden inşâ
Pirine cennet Firdevs-i âlâ da ata etsin,
Bu aciz Pehlevî dahi cihânda bermurâd oldu,
Ki ayrı sâz oldu tarihini senâlar senâ etsin" (Kozan, 2009, s. 73)

KAYNAKÇA

- Ahmed, b. M. (1977). *Selçuknâme* (Cilt II). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Ankara: TTK.
- Bîbî, İ. (2010). *Selçuknâme*. İstanbul: Kitabevi.
- Cahen, C. (2014). *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*. (E. Üyepazarcı, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gordlevski, V. (Tarihsiz). *Anadolu Selçuklu Devleti*. (A. Yaran, Çev.) Ankara: Şahin Matbaa.
- Kozan, S. (2009). *Nevşehir Yöresinde Ziyaret Yerleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevim, E. M.-A. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Ankara: 1995.
- Sümer, F. (2002). Keykubâd III. *DİA*, 25, 360-361.
- Turan, O. (2002). Kılıç Arslan IV. *DİA*, 25, 404-405.
- Turan, O. (2003). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken.

Resim 1: Ürgüp Temmeni Tepesi, Rukennedin Kılıç Arslan (Gazi Arslan) türbesi.

Resim 2: Kılıç Arslan (Gazi Arslan) türbesi içinde yer alan Sanduka.

Resim 3: Kılıç Arslan (Gazi Arslan) türbesi içindeki Sandukanın başında bulunan mezar taşı.

Resim 4: Kılıç Arslan (Gazi Arslan) türbesinin Ürgüp Müzesi'nde bulunan kitabesi.

MURAT DEVRİM DIRLİKİYAPAN'IN ŞİİRLERİNDEKİ İMGELER

Yrd. Doç. Dr. Samil YEŞİLYURT
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
yesilyurt@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Son dönem Türk edebiyatı içinde kendisine yer bulan Nevşehirli şair ve akademisyenlerden Murat Devrim Dirlikiyapan'ın *Epitaph*, *Karla Gelen* ve *İmdat İşaretleri* adlı üç şiir kitabı bulunmaktadır. *Epitaph* ve *Karla Gelen*, yurt içinde çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Hayatın farklı görünüşleri arasından seçtiği bireysel yaşamışlıkları sosyo-psikolojik yönden değerlendiren şair, gerek Nevşehir yaşam çağrışmaları gerekse var oluş sorunsalını irdelemesi bakımlarından dikkat çekmektedir. Bu bağlamda şairin şiirlerindeki toplumsal ve bireysel duyuş tarzını tespit etmek amacıyla şiirleri, yayılgan imgeler, batık imgeler, radikal imgeler, yoğun imgeler, süsleyici, coşkun ve bayat imgeler bakımlarından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Murat Devrim Dirlikiyapan, *Karla Gelen*, *Epitaph*, *İmdat İşaretleri*, İmge

GİRİŞ

İdealar dünyasının birer sembolik yansıması olarak kabul gören fenomenler, felsefi bir düşünüşün ürünü olduğu kadar bireyin her nesneye sembolik bir değer vermesini de beraberinde getirmiştir. Eski çağlardan bu yana düşüncelerini ifade etmek için çoğu zaman sembollere başvuran insanoğlu, anlaşılmayı istediği kadar keşfedilmeyi de beklemiştir. Bu paradoks, nesnel gerçekliğin anlam katmanlarını oluşturmuş; bireyin varlık sebebinin anlaşılması yolunda değişik yorumlar kazandırmıştır.

Sanat eserlerinde görünen ile keşfedilmeyi bekleyen iki farklı dünya, sembol/simge ile imge kavramlarıyla ifade edilmiştir. Sanat eserinin olduğu kadar sanatçının var oluş sebebi, sembollerin ardına gizlenmiş muhayyilede saklıdır. Her ikisi de hayal sisteminin anlaşılması üzerine kurulu olan Doğu sanatlarındaki tecridi yaklaşımla Batı sanatlarındaki mimesinin ortak noktası da burada gizlidir. “Türk edebiyatındaki imge terimi ne Batı dillerindekinin tam karşılığıdır ne de Türkçede türetildiği yıllardaki anlamını taşır. Bu iki kaynaktan gelen yeni bir anlam oluşturmuştur. Ancak yerli anlam unutulduğu, yabancı anlam ise tam kavranmadığı için imge teriminden derinlikli bir anlam çıkarmak mümkün değildir.” (Can, 2015: 35)

Metafor/istiare ve sembol/simge ile imge arasında açık bir fark vardır. Biri gösteren diğeri gösterilendir; biri sonuç diğeri sebeptir; biri araç diğeri amaç ve biri somut diğeri soyuttur. Dolayısıyla her iki kavram arasındaki farklılığa karşın iki unsurun da birbiriyle uyumlu olması zorunlu bir hâl almaktadır. Her ikisinin uyumu, estetik algı düzeyini de yükseltecek ve manayı derinleştirecektir. Bu yönüyle sembol, dış dünya ile sanatçının muhayyilesi arasındaki bağlantıyı kuran, soyut bir dünyayı somutlaştırma amacı taşıyan mefhumken Avner Ziss imgeyi “nesnel dünyanın öznel tasarımı...” (Ziss, 1982: 167) olarak niteler. Rasim Özdenören, imgenin kelimedenden önce var olduğunu belirterek “...imgeler kelimelerle biçim alıyor, fikirlere, kelimelerden oluşmuş tablolara dönüşüyor.” (Özdenören, 2014: 26) der. Psikanaliz ile imge arasındaki bağlantıya dikkat çeken Mircea Eliade, “...imge, anlam demeti olarak İmgedir, onun anlamlarından tek bir tanesi veya çok sayıdaki atıf düzlemlerinden tek bir tanesi değildir. Bir imgeyi atıf düzlemlerinden bir tanesine indirgeyerek, somut bir terminoloji içinde ifade etmek, onu sakatlamaktan daha vahim olup, onu bilgi aracı olarak yok etmektir.” (Eliade, 1992: XXIV) diyerek imgenin bütünselliğine ve sembolik parçalardan farkına işaret etmiştir. Sembollerin özgün yapısını psikanalitik bağlantılarla açıklayan C. G. Jung, “Simge ya da sembol dediğimiz, gündelik yaşamımızdan bilip tanıdığımız ama alışlagelen, açık anlamına ek olarak özgün bağlantılar da sunan, bir terim, bir ad hatta bir resimdir.” (Jung, 2009: 20) nitelemesi yapar.

Sanatçı, nesnel dünyanın anlamsal boyutta gerçekliğini taşıyan semboller yanında öznel dünyasının tasarımı olan imgelere karşılık gelen sembollere de yer verebilir.

“bir masalı öpersin uyurken

dilin çok sesli deniz dilidir” (Dirlikyapan, 2014: 85)

ifadelerini kullanan Dirlikyapan, “dilin çok sesli deniz dilidir” sözleriyle bilinen bir gerçekliği kendi özel yaşamındaki renklilikle bağdaştırmıştır. Buna karşılık şair,

“söz kırılırsa ozanlar yakılır bu ülkede

ve taş yağar göğün görünmez yerinden” (Dirlikyapan, 1995: 28)

dizeleriyle nesnel yaşamın bilinen gerçekliğine, sosyal bir hadiseye, gönderme yapar.

Dirlikyapan, çocukluk ve gençlik günlerinden kalma izlenimlerini ve kendisinde derin izler bırakan hadiseleri bireysel sembolik ifadelerle şiirlerinde kullanmıştır. Bu

çerçeve de Epitaph I, II, III, IV başlıklı şiirler, kendisinin olduğu kadar aynı zamanda 70 kuşağının da çocukluğunda iz bırakan ortak değerleri ve kolektif hafızayı bir araya getirerek ben ve toplum bütünleşmesini sağlar.

1974 yılında Nevşehir'de dünyaya gelen Dirlikyapan, ilk ve orta öğretimini Nevşehir'de tamamladıktan sonra üniversite öğrenimi için Eskişehir'e gider. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 1997'de mezun olur. Diğer yandan Bilkent Üniversitesi'nde Türk edebiyatı üzerine yüksek lisans ve doktora çalışması yapar. İlk şiir kitabı, 1995 yılında yayımlanan *Epitaph*'tır. Ardından 1998'de *Karla Gelen* ve 2014 yılında *İmdat İşaretleri*'ni yayımlar. *Karla Gelen* isimli şiir kitabı, 1997 Behçet Aysan Şiir Ödülü ile 1999 Cemal Süreya Şiir Ödülü'nü kazanır. Şiirlerinde noktalama işaretlerine pek yer vermeyen, ağırlıklı olarak dizelerine küçük harflerle başlayan, anlamı ve cümleyi tek dizede tamamlamayıp birkaç dizeye yayan şair; ölüm, intihar, aşk, benlik, sosyal sınıflaşmalar, ezilmiş insanlar, ütopya, yokluk, yalnızlık ve zaman sorunsalı üzerine şiirler yazmıştır.

Ramazan Korkmaz, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı* (Korkmaz, 2014) isimli çalışmasında H. W. Wells'in kuramsal sınıflamasından hareket etmiş ve şairin şiirlerini bu bağlamda ele almıştır. Korkmaz, bu çalışmasında kullandığı tasnife göre imgeleri yayılğan/gelegen imgeler, batık imgeler, radikal imgeler, yoğun imgeler, süsleyici, coşkun ve bayat imgeler olmak üzere beş gruba ayırır. Dirlikyapan'ın şiirlerindeki imgeler ve onların kullanım biçimleri bu tasnif esas alınarak incelenecektir.

1.MURAT DEVRİM DİRLİKİYAPAN'IN ŞİİRLERİNDEKİ İMGELER

1.1. Yayılğan/Gelegen İmgeler (The Expansive Image):

Sanat eseri, yeniden üretime açık, her okunuşta ve her bireyde farklı etkiler bırakan bir sürecin ürünü olma iddiası taşıyorsa sanatçının "...zihinsel kurguya geniş bir bakış açısı kazandıran ve yaratıcı öğeler içeren yayılğan/gelegen imgeler..." (Korkmaz, 2014: 301)in kullanımına önem göstermesi gerekmektedir. Şiirin hem estetik düzeyini güçlendiren hem de anlamına derinlik katan yayılğan imgeler, sanatçının şiir yazmadaki hünerini göstermekle birlikte okuyucunun da algılama kapasitesine bağlı olarak anlam katmanları oluşturmaktadır.

Dirlikyapan'ın daha ilk şiir kitabı olan *Epitaph*'ta yayılğan imgeler görülmektedir. Duyular ve onların işaret ettiği sembolik nesnelere arasındaki ilişkileri ve

uyumu, bütüncül bir fotoğrafı tamamlamak için kullanan özne, üçüncü teklik şahıs nesnel bakış açısına sahiptir.

“bir vapur düştü martuların kanatlarından

içinden bir adam çıktı vapurun

üstünde güvelenmiş deniz kokusu

mevta olmuş bir özgürlük döküldü ceplerinden” (Dirlikyapan, 1995: 77)

Görme ve koklama duyuları arasındaki ilişki, martı ve deniz kokusu arasındaki ilişkiyle somutlaştırılarak özgürlük düşüncesine ulaşılmaya çalışılmıştır. Öncelikle vapur ve martı arasındaki mantıksal ilişkiyi tersten kurarak martının kanatlarına bir vapur yükleyen özne, kademeli çağrışımlar kurarak vapurdan bir adam çıkarır, o adamın üstünde güvelenmiş deniz kokusu vardır ve son aşamada böyle çaresiz zor ve pejmürde bir durumdan mevta bir özgürlükten başka bir şeyin çıkamayacağı vurgulanır.

Sabahın İmdat Saati 7 başlıklı şiir; görme ve duyma duyuları arasından zaman sorunsalına uzanan bir diyalektik ilişkiyi ortaya koyar.

“saat:

sanki hep cezir

vampir vakti

tüm taşları çekiliyor canımın

biri yıldızları mı emiyor

-herkes yıldız sanıyor

beynimden savrulan

yarasa suretini-

...

boş!

ısrarım ne büyük zarar

uzun saçlı bir müzikle

çekiştirdiğimde bile geceyi

sabah çıkıyor masamdaki

ölünün ceplerinden

dünyanın tüm sabahları birden!” (Dirlikyapan, 2014: 54)

Zamanın ilerleyişindeki çaresizlik; “uzun saçlı bir müzik” ve “masamdaki ölünün cepleri” ifadeleriyle karamsar bir hâl alarak görme ve işitme duyuları benliğin tabiatla özdeşliğini kurmasında araç vazifesi görür. Bu karamsar psikolojinin ortaya çıktığı zaman olarak gecenin orta vakti, vampir vakti ifadesiyle seçilmiş; şiirin öznesi tabiatın nesnesi olan yıldız ve yarasa ile âdeta özdeşleşerek aydınlıktan karanlığa geçiş sağlanmıştır.

“belleksiz dönüşüm” şiirinde organik, kinestetik ve dokunma duyusuna “pamuksu ses” ifadesiyle eklenen duyma duyusuna bağlı imgeler, zaman mefhumuyla birleşir ve geçmiş ile hâl arasında bir geçiş teşkil eder.

“diyorum, bir yolu olmalı

anıları bir arada tutmanın

bir yere değil, yola ulaşmak yeterdi belki

fısıldıyor pamuksu sesiyle

rutubetin duvarıma çizdiği gemi:

burada akan yok artık

yer değiştirdi kıyı ve nehir” (Dirlikyapan, 2014: 15)

Farklı kategorilerdeki mefhumların aynı odakta bir araya gelmesi ile ortaya çıkan uyum, şairin geçmiş zamana hayıflanması ve ütopyalara dahi karamsar tavır takınması tek bir noktadan genişleyen ve yine aynı noktada birleşen bir yayılmanın ifadesidir. Şiir boyunca öznenin psikolojisini dile getiren “harabeler, evlerin bağırsakları, yıkık dökük, taşın gözyaşı, ağacın ağrısı, ölüm, parçalanmış çocukluk, uzaklaşmış ütopya, rutubetin duvarıma çizdiği gemi, yıkılmış sinema, yitik komşular, silik bahçeler, paramparça ev” ifadeleri, şairin pek çok şiirinde görülen karamsar tablonun vurgulayıcılarıdır. Geçmişe özlem, öznenin bir yere aidiyetini getirmemiş aksine o karamsar bakış genişleyerek devam etmiştir.

Yaşadığı zaman ve mekândan hoşnut olmayan insanın sığınağı Romantik bir tavrı anılardır. Geçmişteki mutlu zamanlara bağlanma, karamsarlığın yeniden doğuşu ve erginlenmeyi beraberinde getirdiği bir karteziyenik durumu ortaya çıkarır. Psikanalistler, mağara sembolünün ana rahmine dönüşü ifade ettiğini belirtmektedir. “bir

yanlılık oldu” şiirinde yeniden doğuşu bilinçli biçimde mağara ile özdeşleştiren özne, hâlden duyduğu pişmanlığı “bir yanlılık oldu. büyüdüm” ifadesiyle tekrarlar.

“...

güncelleştirilmemiş bir yazıt gibi yaşadım.

bir yanlılık oldu, büyüdüm. ta başından

yakalandım hayata; mağara resimleri çizerken

rahim duvarlarına annemin.” (Dirlikyapan, 1998: 41)

Yayılgan/gelegen imgeler, şairin belli aralıklarla kullandığı imgeler olmaktan öte yazma psikolojisi içinde ihtiyaç duyduğu çağrışımsal değerlerle şekillenen ve daha çok duysal niteliklerin ağır bastığı imge çeşididir. Dirlikyapan, tündengelimci bir yöntemle ve örneklemeleri çoğaltarak odak noktasına gider; asıl söylemek istediğini sembollerle defalarca vurgular. Şairi harekete geçiren ve bir odaktan yayılmayı sağlayan imgesel başlangıç ise daha çok yalnızlık, göçebelik, sürgün ve terk edilmişlik ardına gizlenen karamsarlık ve memnuniyetsizliktir.

1.2. Batık İmgeler (The Simken Image)

Anlamlandırmanın çeşitlilik gösterdiği, okurun bilgi ve tecrübesine göre yorum katabildiği ilişki düzeyi, belli belirsiz bir görüntüden çok çağrışımlar yoluyla benzeyen benzetilen ilişkisinden çıkarılan sonuçtur. “Benzeyen ve benzetilen unsurlar arasındaki ilişki, doğrudan kişileştirme ve tablolştırma yerine, çekinik bırakılan görüntü mozayığının sezdirmeleri/imaları (intimate) üzerine kurulur. Bulanıklaştırılmış görüntülerin sezdirmeleri/imaları; daha çok zihinsel imgeleri harekete geçirdiklerinden, batık imge, felsefi söylem için de oldukça uygun bir zemin hazırlar.

Batık imgelerin önemli özelliklerinden biri de; insanın bireysel dünya serüveni ile doğal ritim, özellikle de bitkilerin hayatı arasında bir benzerliğin olduğu düşüncesini akla getirmesidir.” (Korkmaz, 2014: 313-314)

Dirlikyapan, şiirlerinde Nevşehir yerine Kapadokya kelimesini tercih eder ve bu ifadeyle daha geniş bir coğrafyayı kast eder. Kapadokya gibi tarihî ve kültürel bir mirastan faydalanır; bu zenginliği kendisi ile örtüştürür. “taş köyden çamur kente” şiirinde şairin geçmişe duyduğu özlem ve içinde bulunduğu duruma karşı serzenişini şiir boyunca “tezek, şalvar, et hesabı, tabu, kasket” sembolleriyle görünür kılar.

“bütün bacalardan fırlayarak gördüm ki

bu kentte aşkların da bir et hesabı var;

elini uzatsan kolundan sucuk yaparlar.

ya kent namusu, ya kan davasıdır kadınlar...

anladım ki artık, tanrıların taşınacağı yok

buralardan. içine kum doldurulmuştur

çünkü bütün tabuların. bütün kenti

sel götürse, geride yine kasketleri kalacak.” (Dirlikyapan, 1998: 64)

Bundan dolayı şair âdeta mekânsızdır; aidiyet taşımaz; göçebedir. Geçmişteki Kapadokya’ya, aziz kente âşıktır; ancak zamane Kapadokyası onun için çekip gidilesi bir yerdir.

“peribacaları mı, sarıklı mezar taşlarıydı onlar

kayıtsızca dikildiler diri diri düşlerimin başına” (Dirlikyapan, 1998: 63)

diyen şair, bir aziz kentin artıkları arasında kalmış, yaşam biçimini beğenmediği bir Kapadokya’dan uzaklaşmak istegindedir.

“kapadokya ile söyleşi” şiirinde Kapadokya’nın tarihî kimliğini kullanan Dirlikyapan, Nevşehir’in eski adı olan Nyssa’yı; Ürgüp’ün eski adı olan Aziz Prokopios’u, Göreme’nin eski adı olan Korama’yı, Kızılırmak’ın eski adı olan Halys’i, Göreme’deki Yılanlı Kilise’de bir freskosu bulunan Azize Helena’yı, Hz. İsa’dan sonra Hristiyanlığı yaymak için Kapadokya’ya gelen Tarsuslu aziz St. Paul’u ve onların çağrışım değerlerini kullanarak hem batık imgeler kullanır hem de tarihî ve esetik bir doku inşa eder.

“bu irin vakitte aziz prokopios kadar kederliyim

korama kadar deşilmiş ve terk edilmiş.

durmadan yok olan ne varsa özledim

ve solgun ikonalarının peşinden koşarak geldim

ardımda binlerce soysuz hükümdar...

gizle beni ey azizler yürekli kent!

nasıl gizlediysen st. Paul’ü romalılardan

öyle gizle beni de bu vahşi güruhtan.

sen ki doğduğumsun, rahminden kovulduğum.” (Dirlikyapan, 1998: 54)

Pek çok şiirinde sürgün düşüncesini taşıyan, âdeta gönüllü olmakla birlikte zorunlu bir sürgüne de yelken açan özne, “doğduğumsun, rahminden kovulduğum” ifadeleriyle evrensel bir macerayı özetler. Yeniden doğuş ve evrensel döngü biçiminde özetlenebilecek bu yolculuk, Hz. Adem’in cennetten sürgün edilmesiyle başlamış ve bütün insanlığa ondan miras kalmıştır. “Homosapiens” şiirinde şair bu durumu “Evrensel yalnızlık benimkisi...” (Dirlikyapan, 1995: 45) sözleriyle niteler. Arketipsel yolculuğun başlangıç evresini ifade eden bir varlığın bir yerden kovulması, zorunlu biçimde hareket etmek zorunda kalması ve maceraya çağrı, Kapadokya ile birey arasındaki batık imgelerle dile getirilmiştir.

Her üç şiir kitabında da yalnızlık ve onunla birleşen zamanın geçişine hayıflanan şair, “hem mayıs hem haziran/önce” şiirinde “balkonlarımız cam kenarı, yüzümüzde satılmış anılar, her bahçeye beton bir ağaç heykeli, ağacın içinde hormon hormon meyveler” mekân değişimini ifade etmek için seçilmiş dizelerdir. Gündüzlere ilk şiir kitabı *Epitaph*’ta ümitle bakan şair, son kitabı *İmdat İşaretleri*’nde günlerin de yitimini üzümlere anlatır.

1.3. Radikal İmgeler

Henry V. Wells’in radikal imge konusundaki söyleminden yola çıkan Ramazan Korkmaz, fazla heyecan unsuru taşımadığı için imge değeri düşük olan fakat metaforik güçlülüğü nedeniyle nesir diline ait konuları ifade etmeye pek elverişli bulunan radikal imgelerin genellikle metafizik şairler tarafından kullanıldığını ifade eder. (Korkmaz, 2014: 318) Korkmaz’a göre radikal imge, şiirsel metaforu keskin zıtlıkların karşılaştırmasıyla da oluşturduğundan, yoğun düşünsel çatışma durumlarının ifadesi için oldukça uygun bir ortam sağlar. (Korkmaz, 2014: 318)

Dirlikyapan metafizik yönü kuvvetli bir şair değildir. Ancak bazı şiirlerinde özellikle bireysel yalnızlığını ve sosyal farklılıkları vurgulamak düşüncesiyle zıtlıklardan istifade eder ve bu bağlamda düşünsel bir çerçeve oluşturmaya çalışır.

“Bütün tabloların örtüdüğü yerde

Çırlıçiplak bir fırça izini soluyorum

Nice ölümden sonra

Bir intihar daha kopuyor gövdesinden

Geceme gündüzüme bulaşan

O yağlıboya hayallerin...

Ve insanlar tutunamıyorlar içimde

Adına karamsarlık deniyor

Her siyah dokunuşun

Oysa ben, göğüs kafesimden

Günlük sayfalarına akan aşkların

Yalnızca hüznün yakasında mutluyum.” (Dirlikyapan, 1995: 8)

“Örtünmek-çırılçıplak, gece-gündüz, karamsarlık/hüzün-mutluluk” ifadeleri çağrışım değerleri ve zıtlıklardan ortaya çıkan düşünce evreni ile şiire hâkim olur. Okur, âdeta bu zıtlıklara kapılarak şiirin öznesiyle özdeşleşir ve benliğini sorgulamaya başlar.

Kapadokya bölgesini anlatırken daha çok Nevşehir’i kasteden şair, özellikle *Karla Gelen* kitabındaki şiirlerinde Nevşehir’i nitelerken “aziz” ifadesini sıklıkla kullanır. Kapadokya’nın azizler diyarı olması, şairi geçmişe götürür ve mutlu eder. Oradan hâle gelen sanatçı, geçmişin ihtişamı ve kültürel mirası ile hâlin sunduğu memnuniyetsiz tablo arasında bocalar, kendi ben’iyle çatışmaya düşer ve tamamen zıtlıklara odaklanır. Bu sorgulama aşamasında mekân-insan arasında kurulan çağrışımsal zıtlıklar, benzeyen ile benzetilen arasındaki uzak ilişki, tamamen şairin yaşadığı en azından ömrünün bir kısmını geçirdiği bu coğrafyaya bakışını bilmekle çözümlenecek mantıksal çağrışımlar ortaya koyar. Böylece aziz ile Kapadokya arasındaki uzak çağrışım, radikal imgelerin de kullanım biçimini işaret eder. Baudelaire’in şair üzerinde bireysel duyuş ve tabiat-benlik ilişkisi bakımlarından etkili olduğu bir gerçektir. Dirlikyapan’da zaten var olan mekân hoşnutsuzluğu Baudelaire’in sanatındaki bohem hava ile birleşince uzak çağrışımlı radikal imgelerin önü açılmıştır.

“bir garip uzaylıdır ibrahim,

ne bulgaristan’da doğmuş

ne rusya’da yaşamış

ne de Türkiyeli olabilmiştir.

ozan delindiği için filan değil

müzik gökyüzünü oymuştur da
ondan düşmüştür buralara.
...
değilsin ibrahim
sen bu günler değilsin
öyle ölüm ilanı gibi durma karşımda
bak kırdım iğnesini pikabımın
matkabına taktım.
bir kez olsun
delme şu göğü yanlış yerinden,
dünyam bunaldı ibrahim
bunaldım kül ve katran seslerinden.
müzik bu ibrahim
öyle esip geçmelere benzemez
bir deldi mi en demir yerinden göğü
geçmişinden başlar adamın
adamı uçurum gönüllüsü yapar.
artık çıkalım şu evden ibrahim
çıkaralım tüm şarkıları cebimizden,
kimbilir, bu akşam belki birkaç
ibrahim daha düşer gökten.” (Dirlikyapan, 1998: 34-37)

İbrahim özelinde evrensel bir serzenişi dile getiren Dirlikyapan, tümevarımcı bir yolla mekânsızlığı ve aidiyet taşıyamama duygusunu vurgular. Bu maksatla Baudelaire’in “Müzik gökyüzünü oyar.” sözünü hareket noktası olarak alır ve pikabın iğnesini matkaba takmak, göğü delmek, kül ve katran sesi ifadelerinin ardına imkânsızlıkları ve hoşnutsuzlukları dile getiren radikal bir imge yerleştirir. Aynı zamanda göğü en demir

yerinden delmenin insanı uçurum gönüllüsü yapacağı ve geçmişinden başlayacağı ifadesi tabiat ile insan arasında kurulan uzak çağrışımı işaret eder.

1.4. Yoğun İmgeler (The Intensive Image)

Yoğun imgelerin minyatür inceliğinde bir resme benzediğinden ve görsel yanı ağır bastığından kültür tarihi açısından oldukça önemli olduğunu belirten Ramazan Korkmaz, bu tür kullanımlarda sembolün metin içinde bireysel deneyimle yeni anlamlar kazandığını ifade eder. (Korkmaz, 2014: 320) Bir anlamda tablo şiir görüntüsü ortaya çıkaran ve okurun zihninde oluşturduğu manzara ile empresyonist bir bakış ortaya koyan yoğun imgeler, bir ayağı geleneğin sembole yüklediği anlamında diğeri şairin bireyselliğinde birleşen iki uçlu bir görüntü oluştururlar.

“evvel zaman içinde bir adada
adanın afrodit renkli kıyısında
denizden toz kalkıyordu
denizden toz kalkıyordu bize çarpıp çamur
yarattılar seni bir anne
anneye karışmış bir baba
titreşerek boş kâğıtların üzerinde” (Dirlikyapan, 2014: 76)

“ilk dilek” isimli bu şiirde hem insanın evrensel macerası hem de onu betimleyen dinî ve mitik öğeler bir arada kullanılmıştır. Bir yanda insanın özünü ifade eden su ve toprak karışımı diğeri yanda Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası olarak bilinen ve Kıbrıs’ta doğduğuna inanılan Afrodit’in mekâna kattığı aşk rüzgârı şiirdeki tabloyu oluşturur. “Evvel zaman içinde bir adada” ifadesi bir yanıla Afrodit’in Kıbrıs adasında kıyıya vuran bir sedefin içinden çıktığı anı ve denizin aldığı rengi betimlerken diğeri yandan şairin bir dönemini geçirdiği Kıbrıs’taki bireysel tecrübelerine göndermede bulunur. Beyaz köpüklerle bezenmiş kıyı şeridi Afrodit’in dünyaya gelişini nasıl kutlamışsa şairin kızı Nehir’in dünyaya gelmesi de o mitolojik zamanla eşdeğer tutularak geleneksel ve bireysel anlam bir tabloda birleştirilmiştir.

1.5. Süsleyici (The Decorative), Coşkun ve Bayat İmgeler (The Exuberant Image)

“Estetik açıdan fazla bir değeri olmayan süsleyici imgeler, benzeyen ile benzetilen arasında bire bir nicelik (kemiyyet-quantite) benzeşmesi kurar. Genellikle

benzeyen ve benzetilen unsurların her ikisi de aykırılığı içinde barındıran iki ayrı somut değerdir. Bu aykırılıktan doğan zorlama, süsleyici imgelerin egzotik ve mantık dışı bir iğretliliği taşımasına neden olur.” (Korkmaz, 2014: 322)

“vatansız bir ulus gibi direniyor hasretim” (Dirlikyapan, 1995: 42)

“yaralı bir istavrit gibi ortasındayız sorunların,” (Dirlikyapan, 1998: 28)

“gözlerden uzakta kirpik ağaçları” (Dirlikyapan, 2014: 103)

Hasret-ulus, sorun-istavrit, ağaç-kirpik arasında bağlam boyunca açık olan benzeyen-benzetilen ilişkisi teşbih yoluyla sağlanmıştır. Hasret ve ulus arasındaki benzetme yönü vatansızlıktır; gibi benzetme edatıyla sağlanan benzeşim teşbihbeliği ortaya çıkarmıştır. Aynı durum “yaralı bir istavrit gibi ortasındayız sorunların,” dizesinde de vardır. Benzetme yönü ve benzetme edatı kullanılmadan yapılan “kirpik işaretleri” örneğindeki kullanım yanında şairin diğer şiirlerinde doğrudan açık istiare ya da kapalı istiare kullanılarak yapılmış süsleyici imge örnekleri de vardır.

SONUÇ

Nevşehir’in yetiştirdiği son dönem Türk edebiyatı şairlerinden Murat Devrim Dirlikyapan, akademisyen kimliği ve sanatçı vasfını bir arada bulunduran bir kişidir. Şiirlerinde amiyane tabirle alaylı olmadığı ve almış olduğu eğitimi bireysel tecrübeleriyle harmanlayarak sanatsal ürünler meydana getirme çabasında olduğu görülmektedir. Siyasi, sosyal, tarihî, kültürel, bireysel içerikli şiirler yazan şair şiirlerinde en çok yokluk, ölüm, ayrılık, intihar, ütopya aşk, yalnızlık, terk edilmişlik, sürgün psikolojisi, göçebelik, Kıbrıs yaşamı, akademik hayat meseleleri üzerine eğilmiştir. Siyasi içerikli şiirlerinde sanatı, politik söylemlerinin altında kaldığından bu şiirleri çalışma içerisinde değerlendirilmemiştir.

Yaşadığı zaman ve mekândan hoşnut olmayan ve bir iç huzursuzluğu şiirlerinde kurguladığı özneye yaşatan şair, ilk şiir kitabındaki ümitvar duruşunu sonraki şiir kitaplarında kademeli olarak yitirmiştir. Zamana dair ciddi problemler yaşayan, onun geçişinden huzursuz olan ve zaman ile mekânın odaklandığı kronotoplarda anılarla avunan ya da tercihini ütopyalardan yana kullanan şair, kendi ben’iyle yaşadığı mekânları analiz ya da sentez yoluna gitmiştir.

Şiirlerde iki uçlu imgesel kullanım hâkimdir. Bir yanı tarihe diğer yanı hâle uzanan çizgide hâlden hoşnut olmayan özne, çıkış noktası olarak ütopyaları seçtiği gibi

hâli betimlediği tablolarda verdiği örnekler neredeyse bütünüyle peprino di capri, vittorio paltrimeri, matt monro, mireille mathieu, brenda lee gibi yabancı kültürle ilgilidir. Bu anlamda şairin kendi kültürüne olan yabancılığı Kapadokya'ya olan bakışına da yansımış ve Kapadokya'nın hâlini yadsıyarak geçmişine ve geçmişten kalan kültürel izlerine olumlayıcı bir bakışla odaklanmıştır. Şairin Kapadokya ile kast ettiği yer Nevşehir'dir. Oysa Nevşehir'e tarihteki eski isimleriyle ve tarihteki konumuyla yaklaşır. Mekânın tarihî konumu ile kendi ben'ini harmanlayan şair, âdeta geçmişte kendisini bulur. Bu yönüyle mekânsız ve aidiyetsiz bir duruşa sahip olarak her fırsatta memnuniyetsizliğini dile getirir.

Şiirlerinde zaman zaman epigraflara yer veren Dirlikyapan, anlamı tek bir noktadan alarak bütün bir şiire yansıtmıştır. Âşık İhsani, Baudelaire, Akira Kurosawa, Ahmed Arif, Ahmet Telli, Edip Cansever onun şiirlerinde kullandığı ve hareket noktası olarak seçtiği şairlerdir.

Okuru şiir okurken özgür bırakma ve sınırları yıkma düşüncesinin bir sonucu olarak noktalama işaretlerini çok fazla kullanmayan ve dizelere küçük harflerle başlayan şair, şekilden çok içerikle meşgul olmuş ve ortak hafızayı yakalamaya çalışmıştır.

Şiirlerinde çoğunlukla yayılğan ve batık imgelere yer veren Dirlikyapan, bu yönüyle bile şiirlerinin alt katmanlarındaki geniş perspektifi ve hayal dünyasını hissettirir.

KAYNAKÇA

- Ziss, Avner (1982, Mart-Nisan). Estetiğin Temel Kategorisi İmge (Çev. Yakup Şahan). *Yazko/Çeviri*, 166-169.
- Can, Adem (2015, Ekim). Şiir Üzerine Yapılan Çalışmalarda İmge Terimi. *Yeni Türk Edebiyatı*(12), 29-59.
- Dirlikyapan, Murat Devrim (1995). *Epitaph*. Ankara: Çankaya Belediyesi Yayınları.
- Dirlikyapan, Murat Devrim (1998). *Karla Gelen*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dirlikyapan, Murat Devrim (2014). *İmdat İşaretleri*. İstanbul: Yitik Ülke Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2009). *İnsan ve Sembolleri* (Çev. Ali Nahit Babaoğlu). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2014). *İkaras'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, Mircea (1992). *İmgeler Simgeler* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Özdenören, Rasim (2014). *Yazı, İmge ve Gerçeklik*. İstanbul: İz Yayıncılık.

NEVŞEHİRLİ SİYÂM-ZÂDE HASAN HAMDÎ EFENDİ VE TERCEME-İ HÂLİ

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
serifeordek@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Nevşehir doğumlu olan Sıyâm-zâde Hasan Hamdî Efendi, 19. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Şairin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır. Katalog kayıtlarına ve Doç. Dr. Hakan Yekbaş'ın şairle ilgili verdiği bilgilere göre bu *Dîvân*'ın bir nüshası Millî Kütüphane Yz FB 318 numarada kayıtlıdır. Tuhfe-i Nâilî'de ise eserin bir nüshasının Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3750 numarada kayıtlı olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada ele alınan Hasan Hamdî Efendi'ye ait *Terceme-i Ahvâl'im* başlıklı yazısı yukarıda bahsi geçen Millî Kütüphane Yz FB 318 numarada kayıtlı *Dîvân*'ının içerisinde yer almaktadır. Burada şair, birkaç başlık altında mevleviyetle gittiği Girit yolculuğundan, orada bulunduğu süre içerisinde karşılaştığı hadiselerden, izlenimlerinden, Girit'te yaşanan büyük depremden ve o bölgedeki Hristiyanlaşma hareketlerinden söz etmektedir.

Bu çalışmada, Nevşehir doğumlu Hasan Hamdî Efendi'nin hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedildikten sonra şairin *Dîvân*'ına eklediği ve *Terceme-i Ahvâl'im* olarak adlandırdığı eseri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Sıyâm-zâde Hasan Hamdî, Terceme-i Hâl, 19. Yüzyıl.

1.Nevşehirli Sıyâm-zâde Hasan Hamdî Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

19. yüzyıl şairlerinden Nevşehir doğumlu olan Hasan Hamdî Efendi döneminde Sıyam-zâde sanıyla tanınmıştır. Şairin babasının adının Mehmed olduğu bilinmektedir. Ayrıca şair Mar'aşîzâde Şeyh Ahmed Efendi'nin de dervişlerindendir (Yekbaş 2014: Madde No 8735, Kurnaz - Tacı 2001: 228, Bülbül 2012: 11).

Bunların dışında Hasan Hamdî Efendi'nin kendisi, ailesi ve Nevşehir'de ne kadar yaşadığına dair ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Biyografi kaynaklarından sadece Tuhfe-i Nâilî'de kısaca bahsedilen ve diğer biyografi kaynaklarında kendisine yer verilmeyen Hasan Hamdî Efendi'nin hayatı ile ilgili bazı bilgilere *Terceme-i Ahvâl'im* adlı yazısından ulaşılmaktadır. Hasan Hamdî Efendi bu yazısında Şevket ve Emin adında

iki oğlu olduğunu, Girit'e giderken eği ve çocuklarını da yanında götürdüğünü belirtmektedir. Ayrıca görevi gereği konvoyla Kandiye, Hanya ve Resmo'ya gittiğinden ve gittiği her yerde alayla karşılıandığından söz etmektedir. Mevleviyet mansıbı ile Girit'e giden Hamd Efendi'nin Girit'ten döndükten sonra da Beşiktaş naibi olarak görev yaptığı yine bu yazısından anlaşılmaktadır. Ayrıca şair bu yazıda Girit'te 1273/1856 yılında gerçekleşen büyük bir depremden ayrıntılarıyla bahsetmektedir. şairin, vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak *Dvn*'nda yer alan tarihlerden 1866 yıllarında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

1.2. Eseri

şairin bilinen tek eseri *Dvn*'dır. Fahri Bilge varislerinden satın alınan bu *Dvn* Mill Kütüphane Yz FB 318 numarada kayıtlıdır. Katalog kayıtlarına göre 256x195-232x145 mm. llerinde olan eserin ilk iki sayfası yaldızlı, cetvelleri kırmızı, cildi ise mavi kğitla kaplıdır. Yazma nüshanın ilk 51 varaklık kısmında *Dvn* yer almaktadır. *Dvn*'da; 2 mesnevi, 5 müseddes, 52 murabba ve 385 manzume vardır. şiirlerin birçoğu tarih manzumesidir (Yekbaş 2014: Madde No 8735).

Nüshanın devamında ise sonradan eklendiği anlaşılan şairin manzum terceme-i hli yer almaktadır. 19 varaklık bu eserin her bir sayfasında ortalama 17 satır bulunmaktadır. Kağıt türü renkli cedid olup talik yazı çeşidiyle kaleme alınmıştır. şair, bu yazısında birkaç başlık altında mevleviyetle gittiği Girit yolculuğundan, orada bulunduğu süre içerisinde karşılaştığı hadiselerden, izlenimlerinden, Girit'te yaşanan büyük depremden ve o bölgedeki Hristiyanlaşma hareketlerinden söz etmektedir. Çeşitli başlıklar altında kaleme alınmış olan bu manzumeler mef'ln/ mef'ln/ mef'ln/ mef'ln/ ve f'ltn/ f'ltn/ f'ln kalıbıyla yazılmıştır.

2. Nevşehirli Sıym-zde Hasan Hamd Efendi'nin Terceme-i Hli¹

Sıym-zde Hasan Hamd Efendi, 1856-1857 yılları arasında Girit'te yaşadığı olayları ve başından geçenleri kaleme aldığı 19 varaklık yazısına şu şekilde başlamaktadır;

¹ Bu eserin, Barbara Kellner-Heinkele adlı araştırmacının "Bir Osmanlı Kadısının Girit'te çektiği ileler" adlı yazısında ele aldığı konuyla benzerlik göstermesi üzerine tarafımızdan bir araştırma yapılmış ve adı geçen yazarın çalışmasındaki şahıs ve mekn isimlerinin, yaşanılan olayların benzerlik gösterdiği görülmüştür. Fakat Barbara Kellner-Heinkele'nin çalışmasında eserin Girit kadısı Hafız Nuri Efendi'ye ait olduğu belirtilirken Milli Kütüphane'nin katalog kayıtlarında eserin Nevşehirli Hasan Hamd Efendi'ye ait olduğu belirtilmektedir. Eserin kime ait olduğu ve başka nüshalarının olup olmadığı konusundaki araştırmalarımız devam etmektedir.

[1b] *Bi'l-cümle terceme-i ahvâlim terkîb eyledigim diger divân-ı 'âcizîye mufaşşalan ve ba'zen muhtaşarca tahtîr ve beyân olunmuş ise de işbu zîkr-i âti diger terceme-i ahvâlim divân-ı mezkûremiñ zeyline tahtîr olunmağ üzre bu maḥale tahtîr ve beyân olundu.*

Girişte yer alan bu ifadeden anlaşıldığı üzere şair, burada bizi başka bir divanı olduğundan ve bu divanda yer alan terceme-i hâlinin bütünü bazen kısımlara ayırarak bazen de özetleyerek anlattığından haberdar etmektedir. Burada kaleme alacağı yazıyı ise diger zikredilen divanda yer alan terceme-i hâline ilave olarak yazdığını belirtmektedir. Bu paragrafın ardından şair yazısına şu bölüm başlığı ile devam etmektedir;

[..1b] *Bâ-irâde-i ḥazret-i şāhāna ve bā-fermān-ı 'ālî eyālet-i Girit'e mevleviyetle gidip ve ol tarafda vukū'-yāfte olan zelzele-i 'azîme ve tenassur ve mürted olan kâfirleriñ ahvâli ve eyālet-i mezkûreniñ ḥālî vesā'ir ḥuşûşlarıñ beyânında olucudur.*

Bu iki paragrafın ardından Hasan Hamdî Efendi eserinde sırasıyla şu başlıklara yer vermiştir;

Duḥûl-i Çakerî Be-Derûn-ı Kal'e-i Ḥanya Ez-Limân-ı Suda, 'Azîmet-i Faḳîr Be-Cānib-i Şehr-i Qandıye Ez-Cānib-i Şehr-i Ḥanya, 'Azîmet-i Nāzım-ı Dā'î Def'a-i Şāniye Be-Cānib-i Qandıye Ez-Cānib-i Ḥanya, 'Azîmet-i Nāzım-ı Dā'î Be-Cānib-i Resmo Ez-Cānib-i Qandıye, Duḥûl-i Şehr-i Ḥanya ve Vuḳû'-ı Zelzele-i 'Azîme, Kezâlik Vuḳû'-ı Zelzele-i 'Azîme Der-Cānib-i Şehr-i Qandıye, Hıfzıke Allāh Fi'd-dārîn Vuḳû'-ı Tenaşşur u Mürted Beyân Şod, Ma'āza'l-lāh Te'ālā Nev'-i Diger Tenaşşur u Mürted Beyân Şod, Bā-Fermān 'Ālî Ez-Cānib-i Ḥazret-i Pādîşāhî Be-Faḳîr İki Māh Müddet İḥsānî Beyân Şod, Ez-Cānib-i Eyālet-i Girit Be-Āsitāne-i 'Aliyye Ba'd Tekmîlü'l-Müddet Āmede Şoden.

Sıyâm-zâde Hasan Hamdî Efendi, 1856 yılı şubat ayında mevleviyet ile görevlendirildiği Girit'e gitmek için hazırlanır ve onu uğurlamaya gelen dostlarıyla, yakınlarıyla vedalaşır. Sonrasında eşi, iki oğlu Şevket ve Emin'le birlikte vapura binerler. İkinci gün İzmir'e vardıklarında Süleyman Paşa kendilerini karşılar ve Hasan Hamdî Efendi ile ailesini misafir eder. Yolculuklarının üçüncü gününde, Şire yani Siros Adası'na varırlar ve orada konaklarlar. Diğer gün Girit'e giden bir vapur bulamayan Hasan Hamdî, küçük bir yelkenli ile Hanya'ya doğru yol alırken, ansızın şiddetli bir fırtına çıkar. Ailesini kamaraya yerleştirdikten sonra kendisi de anbar da kalan şair, eşinin ağlamalarına

dayanamayarak güverteye çıkar. Dalgaların kendisini savurmaması için bir direğe tutunur. Bu amansız durum karşısında hayattan ümidini kesip etrafındakilerle helalleşmeye başlayan şair, *İnnâ Fetehnâ* suresini okumaya başlar ve ağlayarak dua eder. Yardım etmeleri için Abdülkâdir Geylânî, Mevlânâ ve Bahâüddîn Nakşibandî'ye yalvarır ve sesini duymalarını ister. Girit dağları görüldüğünde fırtına hafiflemiştir. Bu duruma çok sevinip şükreden Hasan Hamdî Efendi, geminin kaptanına ve mürettebatına yüklüce bahşişler verir [1b - 2b].

Dokuz saat sonra Hanya'ya yaklaştıklarında önceki kadar şiddetli olmasa da yine bir rüzgar çıkar. İçinde buldukları yelkenliyle Hanya Limanı küçük olduğu için giremezler ve Suda'nın Limanı'na doğru yol alırlar. İki saat sonra limana varırlar. Hasan Hamdî Efendi, bu limanın çok büyük ve üç yüz geminin rahatlıkla girebileceği bir liman olduğunu, Akdeniz'de, diğer devletlerde benzeri dahi olmadığını belirtir. Hasan Hamdî Efendi ve ailesinin geleceğini önceden bilen Vali Paşa, Daire Müdürü Emin Ağa ve beraberindeki birlikle birlikte iki fayton göndererek yolcuları karşılamasını ve Hanya'ya gelirken eşlik etmesini ister [2b].

Hasan Hamdî Efendi, Suda limanından çıkıp Hanya kalesine gidişlerini ayrı bir başlık altında kaleme alır. Bu bölüme, denizdeki zorlu yolcuğun bitip karaya çıkmalarının mutluluğuyla yüzünü toprağa sürüp Allah'a şükrettiğini anlatarak başlar. Sonrasında faytonlarla bahçelerin içinden geçerken yeşeren ağaçların ve çiçek açan meyve ağaçlarının güzelliğinden, portakal ve limon ağaçlarının etrafa yaydığı güzel kokunun kendisine verdiği mutluluktan bahseder. Kaleye geldiklerinde topçubaşı tarafından dokuz parça top atılarak bir alay eşliğinde ve oranın ahali tarafından karşılandığını belirtir. Hanya'ya varan Hasan Hamdî Efendi, daha ilk günden mahkemeye gidip üç nikâh kıyarak kadılık görevini icra etmeye başlar. Bu iş karşılığında bir ücret almadığını belirtir ve bundan sonraki yapılacak işlerin ücretlerine de düzenleme getirerek memurlara bir nizam verir. Sonrasında ise Resmo ve Kandiye'nin temsilcilerine haber göndererek yoksul olan Müslüman ve gayrimüslimlerden mahkeme harcı almamalarını söylediğini belirtir [3a].

Şair, diğer bir bölümde Hanya'dan Kandiye şehrine ilk seyahatini anlatır. Burada kırk gün kaldığını ama hiçbir işle meşgul olamayıp tekrar Hanya'ya döndüğünü belirtir. Dönüşünde yine toplarla ve alayla karşılandığını ayrıntılarıyla anlatır. Geldiği gün Abdullah Paşa-zâde Hasan Paşa'nın güzel sarayında kahve içerek paşa ile sohbet ettiğini belirtir. İkinci kez Kandiye şehrine yaptığı resmi ziyarette ise sefaretle Viyana'ya giden Ali Paşa'nın Rusya ile sağladığı barıştan ve gerginliğin son bulduğundan söz eder.

Sonrasında ise Kandiye'nin havasına alışamadığı için çok hastalandığını ve yataklara düştüğünü anlatır. Yanına büyük oğlu Şevket'i çağırarak ona vasiyetini söyler. Hasan Hamdî Efendi'nin hastalandığını öğrenen Hasan Paşa hemen doktor bulmaları için otuz zabtiye görevlendirir. Getirilen iyi doktorların, sülüklerle kan alarak ve kanını serinleterek iyi bir tedavi uyguladıklarını bunun sonrasında iyileştiğini söyler [4a - 5b].

Şair bir diğer bölümde Girit'e geldiğinden beri hiç gidemediği Resmo'ya yaptığı resmi ziyaretten söz eder. Bir yaz gecesi saat beş buçukta vapura binerek sabah Resmo'ya gelir. Yine atılan dokuz parça topla ve alayla karşılaşır. Hasan Hamdî Efendi, her ziyareti sırasında yapılan bu karşılama törenlerini eserinde ayrıntılarıyla ve büyük bir keyifle anlatmaktadır. Resmo'da kendisini Vali Paşa'nın mühürdârının konağında misafir ettiklerini ve denize nazır olan bu konağın sahibinin Ethem Efendi olduğunu, buradan başka kalmamak iyi bir yer olmadığını söyler. Büyük oğlu ile on beş gün burada kalırlar. Şair, bu bölümde Resmo ve Hanya arasında güzellikleri bakımından bir karşılaştırma yapar. Hanya'yı sahip olduğu gül bahçeleri, tatlı, soğuk suları, çeşitli meyve ağaçlarıyla överken Resmo'nun fazla taşlık bir yer olduğunu sadece çiftliklerinin güzel olduğunu belirtir. Resmo'da bulunduğu sırada Hanya'dan kendisine bir mektup gelir ve mektupta eşi, küçük oğlunun çok hasta olduğu belirtilir. Gelen haberle çok şaşırıp üzülen Hasan Hamdî Efendi, hemen on dokuz katır kiralayıp Hanya'ya doğru yola çıkar. Dört saat sonra Resmo yakınlarındaki Piskopo köyüne varırlar ve burada şair, Kâdiriyye Şeyhi Tahtalı-zâde Ârif Efendi ile tanışma fırsatı bulur. Oğlunun hayatta olup olmadığı konusunda çok endişeli olan şair, oğlunun ömrünün uzun olması için dualar ederek yoluna devam eder. Hamdî Efendi'nin bu bölümde anlattıklarından çocuklarına olan ilgisi ve yoğun babalık sevgisinin etkili bir örneği görülmektedir. “Şevket'im ile Emîn'im ola anlar nâm-dâr, ikisin gayet sever cânım iki gözüm gibi”, “Aceb fevt oldu mu, ger sahîh ise bana da hâzır olsun bir mezâr” şeklindeki sözleri bu tespitimizi destekler niteliktedir. Şehre varıp oğlunun hayatta olduğunu görünce mutluluktan ağlayarak Allah'a şükreder [6a – 7b].

Şair, bir diğer bölümde Hanya'ya geldiği gün ve sonrasında da Kandiye'de yaşanan büyük depremden söz etmektedir. 1273/1856 yılının safer ayında zindan gibi karanlık bir gecede saat 9'da üç dakikadan az olmayan şiddetli bir deprem yaşandığını belirtmektedir. Hasan Hamdî Efendi, yaşadığı hadiseleri anlatırken zaman ve mekân konusuna ayrıca önem vermektedir. Yaşanan hadiselerin saatleri, kaldığı mekânların ve şehirlerin tasvirleri, yolculuk süreleri gibi hususiyetleri yazısında özellikle belirtmektedir.

Deniz kenarında yer alan kira ile kaldığı Mustafa Paşa Konağı'nda tam uykuya dalmışken yaşanan şiddetli sarsıntı sonrası her yerin hasar gördüğünü konağın pencere ve duvarlarının bir kısmının denize uçtuğunu belirtir. Bu kötü hadise sırasında konağın duvarlarından birinin de oğlu Şevket'in odasına doğru düştüğünü söyler. Depremden dolayı yaşadıkları o korkuyla kaçmayı düşündüğünü fakat merdivenleri seksen basamak olan dört katlı binadan bir an önce çıkmanın mümkün olamayacağını düşünerek sarsıntının durmasını bekler. Sarsıntı kesildikten sonra aceleyle dışarı çıkarlar ve bütün ev, dükkân ve camilerin yıkıldığını görür. Cenevizlilerden kalma sağlam binaların bile bu depreme dayanamadığını sadece Valide Sultan Camii'nin hasar görmediğini belirtir. Zaten yoksullukla mücadele eden halkın bu depremlerle daha büyük bir sefaletin içine düştüğünü söyler. Depremin hasar veremediği ahşap binalar ve birçok dükkân, ekmeğin fırını ve değirmenlerde deprem sonrası çıkan yangınla kül olmuştur. Hasan Hamdî Efendi, halkın bu zor durumu karşısında Veli Paşa'nın, Hanya'dan çadır, ekmeğin ve peksimet gönderdiğini belirtir. Bu zorlukların İstanbul'a bildirilmesinden sonra da Sultan Abdülmecid'in son derece cömert bir cevap verdiğini, halka un, erzak ve altın verildiğini ve her aileye ahşap bir kulube yapıldığını belirtir [7b – 10b].

Hasan Hamdî Efendi, yaşanan büyük deprem sonrasında endişe duyarak iki başlık altında halkın Hristiyanlaşmasından ve dinden dönmesinden söz eder. Aslen Müslüman olanların ve özellikle Bektâşîlerin dinden dönmediğini söylemektedir. Bektâşî tekkesine gittiğini, orada şeyh ve müritlerle birlikte namaz kılıp yemek ve helva yediklerini, bu durumdan karşılıklı olarak haylice memnun kaldıklarını dile getirir. Dinden dönme hadiselerinin Girit'e kendisi gelmeden önce başladığını ve hızla devam ettiğini söyler. Kendisi bu duruma şahit olduktan sonra konuyu İstanbul'a rapor eder ve bu raporda cehaletin böyle bir sonuç doğurduğunu mektepler inşa edilmiş olsaydı halkın bilinçlenip yanlış yola sapmayacaklarını düşündüğünü belirtir. Bu rapor sonrasında Hanya ve Kandıye şehrine iki rüşdiye mektebi inşa edilir ve hünerli hocalar gönderilir. Girit'e Mora'dan yüklü maaşlar alan misyonerlerin geldiğini ve bu kişilerin dinden dönen halka çeşitli ikramlar yapıp hediyeler verdiklerini söyler. Bu hediyeler içerisinde çiftlikler, tarlalar ve yüklü paralar olduğunu belirtir. Zulüm ve küfürde çok ileri giden Girit halkının bu durumundan çok rahatsız olan Hasan Hamdî Efendi, görevinden istifa edip İstanbul'a dönmeyi bile düşünür. Padişahın gelen yüce fermanla birlikte görev süresi iki ay daha uzatılır. Böylelikle görev süresi on dört aya çıkar ve Girit halkının büyük bir kısmı bu duruma çok memnun olur. Bu sürede genellikle Hanya'da bulunan Kâdiriyye tekkesine

gidip oranın şeyhi Abdülhamid Efendi ile muhabbet ettiğini söyler. Zaman zaman bölgede bulunan diğer tekkeleri de ziyaret ettiğini fakat Kâdiriyye tekkesinde bulunduğu ruhaniyeti diğerlerinde bulamadığını dile getirir. Kandiye’de o dönemde her bir tarikatın tekkesi olduğunu sadece Mevlevî tekkesinin olmadığını söyler. Hasan Hamdî Efendi’nin anlattıklarından ve notlarından Kâdiriyye, Nakşibendî ve Mevlevî tarikatlarıyla bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Şairin bu yazıda verdiği bilgiler doğrultusunda İstanbul’a döndükten sonra da Beşiktaş kadılığına atandığı ve yine yukarıda adı geçen tarikatlarla iletişimde olduğu anlaşılmaktadır [10b – 18b].

SONUÇ

Bu çalışmada, Millî Kütüphane Yz FB 318 numarada kayıtlı olan ve katalog kayıtlarına göre Nevşehirli Sıyâm-zâde Hasan Hamdî Efendi’ye ait olduğu düşünülen yazma eser transkribe edilerek incelenmiş olup eserin 350 beyit civarında olması sebebiyle tam metnine yer verilememiş ve eserde anlatılanlar özetlenerek sizlere sunulmaya çalışılmıştır.

Her ne kadar şair manzum eserini *Terceme-i Ahvâl*’im başlığı altında kaleme alsada yapılan incelemeler sonucunda şairin bu eserde, hayatının belirli bir dönemini ve yaşadığı belirli hadiseleri ele aldığı görülmektedir. Bu durumda Hamdî Efendi’nin manzum eseri, Haluk Gökalp’in *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler* adlı eserinde yaptığı tasnife göre sergüzeşt-nâmelerin hatıra kategorisine dâhil edilebilir. Çünkü her ne kadar eserde yer alan bir kısım bilginin gerçek kayıt ve belgelerle örtüştüğü tespit edilse de Hamdî Efendi’nin, yazısının başlığında, anlatacaklarını belirli konularla sınırlandırması yani seçmesi bile eserin kurmaca yanının da göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bunlarla birlikte eserin tamamen kurmaca olduğunu söylemek de mümkün değildir. Eser edebî bir metin olmasının yanısıra tarihte yaşanmış birtakım olayları da içerisinde barındırmaktadır. 1856-1857 yıllarında Girit’e dair verilen bilgilerin bir kısmının tarihî kayıtlarla örtüştüğü görülmüş olup bu konudaki araştırmalara devam edilmektedir. Bu araştırma sonucunda gerçek kayıtlarla incelenilen metnin ne derece uyumlu olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet, vd. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.
- Bülbül, Tuncay (2012). *Biyografik Kaynaklara Göre Osmanlı Yönetim ve Aydınlanmasında Nevşehir*. I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu 16-19 Kasım. Cilt 8. Ankara: Grafiker Yay.
- Gökalp, Haluk (2009). *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*. İstanbul: Kitapevi Yay.
- Hamdî Sıyam-zâde Hasan. *Dîvân*. Milli Kütüphane. Yz FB 318.
- Kellner-Heinnkele, Barbara (2001) “Bir Osmanlı Kadısının Girit’te Çektiği Çileler” *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler*. Edit: Elizabeth Zachariadou, (Çev: Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. ss.200-208.
- Kurnaz, Cemal, M. Tıtcı (hızl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*. C. I. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Yekbaş, Hakan (2014). *HAMDÎ, Sıyam-zâde Hasan Hamdî Efendi*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=55>
98.

ÇAMURDAN SANATA UZANAN EL: GALİP KÖRÜKÇÜ

Öğr. Gör. Şükran DOĞRU GÜRPINAR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
sdgurpinar@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Türkiye, sayısız medeniyetleri ve güzellikleri içerisinde barındıran tarih ve kültür ülkesidir. Eski zamanlardan bu yana çeşitli kültürlerin bir arada bulunması ile kültürler arası etkileşimin olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bu etkileşim birçok alanda olduğu gibi el sanatları alanında da kendisini göstermiştir. El sanatları alanları içinde en köklü sanatlardan biri olan çömlekçilik sanatıdır. Çömlekçiliğin tarihi insanlığın tarihi ile yaşıt kabul edilebilir. Bu nedendir ki; çömlekçilik sanatı döneminin ve ait olduğu toplumun sanatına, kullandığı tekniklere, yaşayış şekline ilişkin eşsiz ipuçları veren en değerli tarihi belgeler arasında yer alır. Bu bağlamda, yapılan bu araştırma ile; bir kültür mozaiği olan Türkiye'nin, Nevşehir Avanos yöresindeki değerli çömlek ustalarından biri olan Galip Körükçü'nün hayatı, yaşadığı çevre olan Avanos ve bu yöredeki çömlekçilik sanatının gelişimi ele alınarak, ustanın ülkemiz ile yöremiz çömlek sanatına sunduğu katkılar ve yaptığı ürünler incelenmiştir.

Bu araştırma, ülkemizde yapılan çömlek sanatı eğitimi ve günümüzde yaşayan çömlek sanatçıların tanımımıza, çalışmalarını görüp yorumlamamıza aynı zamanda örnek almamıza sunduğu katkı açısından önem taşıdığını söyleyebiliriz. Araştırmada temel bir yaklaşım olarak durum saptamasına elverişli betimsel (survey) tarama modeli benimsenmiştir. Bu araştırmada önce yazılı kaynaklar taranarak Avanos ve çömlekçilik sanatı ile ilgili bilgiler verilmiş, daha sonra karşılıklı görüşmeler yapılarak sanatçı ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bu görüşmeler sırasında sanatçının yapmış olduğu farklı çömlek ürünlerinin fotoğrafları çekilmiş ve bildiride bu fotoğraflara da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, Çömlekçilik Sanatı, Çömlek Ustası, Avanos Yöresi.

ABSTRACT

Turkey is a culture and history country which includes countless civilizations and beauty. It is inevitable that there have been integrations due to different kinds of cultures common place since ancient times. Consequently, this integration has shorn itself in the field of handicrafts like in many other fields. Pottery art is one of the basic and oldest art in the field of handicrafts. The history of pottery is accepted to be the same age as the history of humanity. That is why; pottery art is among the most valuable historical document. Which give very important clues about the technics of the people used, lifestyles of them and the art of than time. In this respect the life and the neighborhood of Galip Körükçü, who is one of the most

important pottery master in the region of Avanos, where is in Turkey that is a cultural center, were investigated together with its development, the benefits of this intelligent man and the products of this master.

We can say that this research is very important in the view of art education, trying to know the living pottery masters in a better way, commenting about the products and taking than as an example. In this research descriptive searching model, which is available for situation determination, has been accepted as a basic approach. In this research, firstly written resources were investigated to give information about the pottery art, and then some more mutual conversation were done to reach the information about the artist. During these conversations, some different photos were taken about the artist and these photos were put into the notice.

Key Words: Handcrafts, Pottery Art, Pottery Master, Avanos Region.

GİRİŞ

Sanat aslında yaratmak ve yarattığından yaratırken haz almaktır. Sanat, sanatçı ile izleyen arasında, toplumlar arasında ve bunların da ötesinde çağlar arasında bir iletişimdir. “Sanat; insanın duygu, düşünce ve heyecanlarına, ruhsal deneyimlerine biçim vererek başkalarına anlatabilmek çabasıdır” (Arslan, 2010: s.1079). Sanatın amacı, estetik bir form olan sanat eserini benimseme ve onu kabul etme sürecinde birbirimizi anlama ve başkalarının bizi anlamasına yardımcı olmaktır (Anderson, 2003: s.61). İnsanların duygu ve düşüncelerinin, heyecanlarının, ruhsal dengelerinin biçimlendirmiş halinin insanlara sunulduğu sanat yoluyla gerçekleşir (Züher,1971:s.21). Sanat yapısı itibarı ile geniş bir alana yayıldığı için çeşitli kollara ayrılmaktadır. Bunlardan biride el sanatlarıdır (Öztürk,1997:s.92).

El sanatları geçmişin değer ölçülerini geleceğe aktaran, nesilden nesile sürdürülen geleneksel bir bağdır. El sanatları bir toplumun kültürel birikimi yaşatan canlı belgelerdir. İnsanoğlu egemenlik kurduğu ve gittiği her yöreye kültürünü de taşımış ve oradaki kültürlerle karşılıklı sentez içinde bulunmuştur (Konuk,998:s.111).

Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde bir birine coğrafi olarak çok yakın olan en küçük yerleşim birimlerinde dahi el sanatları konusundaki zenginliği, çeşitliliği görmek mümkündür. Türk insan sanat zevkinin estetiğini, duygusallığını, hoşgörüsünü, pratikliğini üretmiş olduğu el sanatları ürünlerine yansıtılmış böylece çok zengin ve değerli bir koleksiyon ortaya çıkmıştır (Yazıcıoğlu,1997:s.1).

El sanatları Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göre özel bir karakter taşır. Bu sanatlar bugün Anadolu'nun her bölgesinde eski geleneğini korumamakla beraber

karakterini kaybetmemiştir (Özbel,1988:s.3). Bu el sanatlarından biride Avanos bölgesinde yapılmakta olan çanak- çömlek sanatıdır.

Çömlekçilik bir sanat dalı olup, topraktan yapılan materyallerin yüksek ısıya maruz tutulması ile elde edilen ürünlerdir. Bugün geniş anlamıyla her hangi bir usulle şekillendirilen inorganik bir maddenin pişirme yoluyla son halini alması demektir (Gürtanım,1970:s.254).

Bu sanat, zamanla sanayileşme ve yurt dışı ürünlerinin ülkeye girmesi ile ilginin azalmasına sanat boyutunda ki uğraşlara da sekte vurmuştur. Hem bölgesel hem de toplum içerisinde ilginin azalmasına neden olmuştur. Elbette ki bu olumsuz gelişmelerde en çok etkilenen nitelikli üretim yapmak konusunda ısrar eden ve sayıları bir elin parmağını geçmeyecek kadar azalmış olan çömlek ustalarıdır.

Bütün ömrünü çanak ve çömlek yapmaya adanmış Anadolu çömlek ustası, Galip KÖRÜKÇÜ' nün çömlekçilik sanatı ile ilgili kaygılarını ve mesleğine olan sadakatini en iyi şekilde şu sözleri ile anlatmaktadır.“*Avanos' ta çanak ve çömlekçilik babadan oğla geçen bir meslektir. Bende 6,7 yaşlarımda babamın çömlek atölyesine gider, onun çarkta çamura şekil vermesini büyük bir hazla izler ve heveslenirdim. Nitekim hevesim mesleğim oldu. Çanak ve çömlekçiliğin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için geleneksel çömlekçiliği yaşayan usta ve atölyeler desteklenmeli genç çömlekçilerin yetişmesi sağlanmalı, gençler bu sanata özendirilmelidir. Aksi durumda bu mesleğin ustaları zamanla yok olup bitecek.*”

Yurt içinde ve yurt dışında önemli koleksiyonlarının sergilendiği, yaptığı işlerle Guinness Rekorlar kitabında yer aldığı, çömlekçilik sanatı adına geliştirdiği ve hala geliştirip çeşitlendirmeye devam ettiği farklı teknikteki çalışmaları ve bir birinden güzel el emeği ürünleri bulunan bu değerli çömlek ustasının ilgili kaynaklarda yeterince yer bulamadığı görülmüş, ancak Nevşehir'e ve Nevşehir turizmine sağlamış olduğu katkılar nedeniyle kendisine bu sempozyum da da yer verilmesi uygun görülmüştür. Bu çalışma Galip Körükçü tarafından veya başka ustalar tarafından bu sanatın daha da geliştirilmesi yönündeki çalışmalara ışık tutabilecektir.

Bu çalışmada Anadolu'daki çanak ve çömlek ustaları arasında önemli bir yeri olan Galip KÖRÜKÇÜ' nün hayatı, çömlekçilik sanatı hakkındaki düşünceleri, yapmış olduğu çalışmalar ve bazı eserleri ile ilgili bilgi toplamak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi; Bu araştırmada tarama modeli uygulanmıştır. Bu modelin, konuyu belirlemeye yönelik olduğu kabul edilmiştir. Tarama modeli kapsamında çeşitli dergi, broşür ve internet kanalıyla ulaşılan bilgilerden yararlanılmış ve kaynak kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek amaç doğrultusunda değerlendirilip yorumlanmıştır.

AVANOS VE ÇÖMLEKÇİLİK

Avanos, Nevşehir iline bağlı, Kızılırmak'ın iki yanına yerleşmiş 13.600 nüfusa sahip turistik bir ilçedir. Avanos, Kapadokya bölgesinin el sanatları, doğal güzelliği, eski evleri ve sanatçı insanlarıyla bilinen bir ilçesidir. Kızılırmak ilçeyi ortadan ikiye böler, iki yakayı sallanan asma köprü ve tarihi taş köprü birbirine bağlamaktadır. İlçenin bir yakası yeni Avanos diğeri ise eski Avanos olarak adlandırılır. Eski yaka Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınmıştır. Burası kayadan oyma ve taştan yapılmış eski Avanos evlerinden oluşmaktadır. Bu ev ve kaya damlarda Hititlerden bu yana devam eden çanak atölyeleri, yöresel kilim, halı-dokuma ve satış mağazaları ile restore edilmiş eski evlerden oluşan konaklama yerleri bulunmaktadır (Avanos Evi Copyright,2005).

Fotoğraf 1: Avanos Taş Köprü

Fotoğraf 2: Avanos Sallanan Köprü

Kızılırmak Avanos'un ruhudur. Bölgenin yeşillik ve su kaynağıdır. Balığı tutulur yenir, çamurundan çanak-çömlek yapılır, toprağından tuğla yapılır. Kapadokya bölgesinin tarih boyunca onlarca uygarlığa ev sahipliğı yapmasındaki en önemli etkidir (Copyright,2006). Bölge sırasıyla Hitit, Frig, Pers, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlıların yerleşim ve yönetimine girmiştir (Kapucu,2007:s.243).

Fotoğraf 3: Avanos Kızılırmak

Avanos'ta Hititler' den beri çarkla çanak-çömlek yapıldığı bilinmektedir. Bu el sanatı kavimden kavime, babadan oğla geçerek günümüze kadar gelmiştir.

Fotoğraf 4: Avanos

Avanos'un dağlarından ve Kızılırmak'ın eski yataklarından yumuşak ve yağlı kil topraklar elenir ve iyice yoğrulurak çamur haline getirilir. Çark adı verilen ve ayakla döndürülen tezgah üzerindeki çamurun maharetle şekillendirilmesiyle istenilen çanak ve çömlek yapılmış olur. İşlik denilen atölyelerde üretilen çanaklar önce güneşte, daha sonra da gölgede kurutulduktan sonra, saman ve talaşla yakılan fırınlarda 800 dereceden başlayıp 1200 derece sıcaklık arasında özenle pişirilir (Güner,1988:s.59).

Fotoğraf 5: Çanak-Çömlek Yapım Aşamaları

Yörede yemek kapları, su testileri, kışlık yiyecek saklamak için çömlekler ve küpler, su küpleri tanınan çanak-çömlek ürünleridir. Avanos, günümüzde "Kapadokya'nın El Sanatları ve Alış - Veriş Merkezi" olarak tanınmaktadır.

Fotoğraf 6: Avanos Yöresine Ait Çanak-Çömlek Ürünleri

Şu an Avanos'ta, çoğunluğu geleneksel yöntemlerle çalışan 50 civarında işlik bulunmaktadır. Bu işliklerde 150'si çanak ustası olmak üzere 250 kişi çalışmakta, bunların yakınları da hesaba katıldığında, bugün yaklaşık 1500 kişi fiilen bu sektörden geçinmektedir (Copyright,2004). Yörede en ünlü çanak ustalarından biriside Galip Körükçü' dür.

GALİP KÖRÜKÇÜ'NÜN HAYATI

Fotoğraf 7: Galip Körükçü

Galip Körükçü nam-ı diğer Chez Galip 1955 yılında Nevşehir ilinin Avanos ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğretimini Avanos'ta tamamlamıştır. Lise eğitiminin ilk yılını Adapazarı'nda, son iki yılını da Nevşehir de devam etmiştir. Eğitim hayatına 5 yıl ara verdikten sonra 1979 yılında Hacettepe Üniversitesine bağlı Ankara Meslek Yüksek Okulu Hayati Bilimler Bölümü Toplum Sağlığı Şubesinde eğitimine devam etmiştir. Galip Körükçü evlidir. Eşi Hollandalıdır ve mesleği ressamdır. Esra, Sara ve Nur isiminde 3 kız çocuğu vardır. Şu an kızları ve eşi ile birlikte çömlekçilik mesleğine devam etmektedir.

Çömlekçilik mesleğine, 5-6 yaşlarında babasının çanak-çömlek atölyesinde çalışarak başlamıştır. Galip Körükçü “ *Babamın çanak- çömlek atölyesine gider, çarkın başında çamurla saatlerce uğraşır bir şeyler üretirdim ve bundan büyük haz alır, çok heveslenirdim.*” diye dile getirmiştir.

İlkokula başladıktan sonra vakit buldukça yine atölyede çalışmış ve geleneksel formda çanak-çömlek üretmeye başlamıştır. Ortaokul ve lise zamanlarında hem okula

devam etmiş hem de atölye çalışmalarına devam etmiştir. Bu atölye çalışmalarında yaptığı ürünler hiç kimsenin o güne kadar görmediği şekil ve formlarda çanak ve çömlekler ortaya çıkarmıştır. Yaptığı değişik formlardaki ürünler yerli ve yabancı turistler tarafından yoğun ilgi ile karşılanmaya başlanmıştır. Bu yoğun ilgi ve alaka zamanla yerli ve yabancı basına intikal etmiştir. İlk kez Fransız televizyonunda çömlekçilik ile ilgili çekimlere katılmıştır. Ardında kitap, dergi ve gazete haberleri-röportajları çoğalmıştır. Avanos'un geleneksel çanak çömlekleri üzerine uyguladığı Hitit formları ile bezenmiş eserleri, 1973 yılında Paris'te bulunan Musée De l'Homme Müzesinde sergilenmiştir.

Fotoğraf 8: Galip Körükçü Basın Haberleri

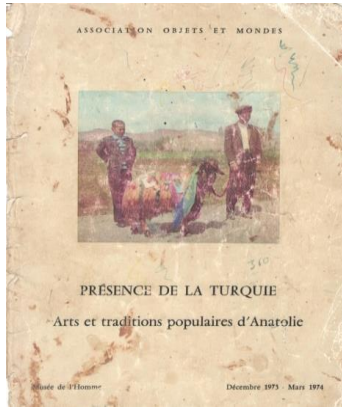

Fig. 48. — Le potier Galip Körükçü, à Avanos, en Cappadoce.

peu et bonars. Grâce à la générosité du Gouvernement turc, ils font aujourd'hui partie des collections ethnographiques du Musée de l'Homme.

Les châteaux et les motifs relevés par cet ensemble reconstituent la vie même. Les objets « parlent », ils suggèrent, ils rendent témoignage d'une activité, d'une pensée, d'un art. Habitués selon les aspects spécifiques de l'existence (rituel, sociale, domestique ou amicale, ils recréent, à la fois par leur variété et par leur cohésion, les images familières

14

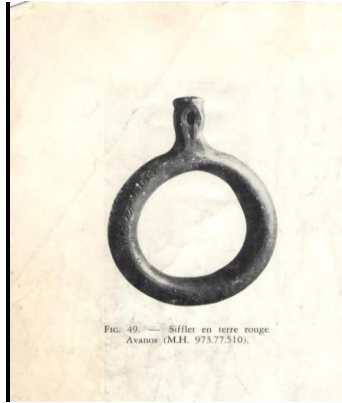

Fig. 49. — Siflet en terre rouge
Avanos (M.H. 973.77.510).

Fotoğraf 9: Musée De l'Homme Müzesi Kitabı- Galip Körükçü ve Ürünü

“Lise öğrenimim bittikten sonra babam ve dört kardeşinle birlikte 5 yıl aralıksız çanak-çömlek üretimine devam ettik. Bu 5 yıl içinde Avanos çanak ve çömlekçiliği daha çok tanınmaya başlamış ve atölyemize rehber arkadaşlarımın nezdinde yabancı turistlerden oluşan gruplar gelip hem çanak çömlek yapımını izliyor hem de alışveriş yapıyorlardı. Rehber arkadaşlarım diğer meslektaşlarına atölyemizi anlatıp bilgilendiriyor ve her geçen gün atölyemize gelen misafir sayısı artıyordu. Çanak ve çömlekçiliğin tanıtımında büyük rolü olan rehber ve şoför arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.” Kürükçü; bu sözleri ile Avanos çanak ve çömlekçiliğinin tanıtım ve yoğun ilgi sayesinde o dönemlerde Avrupa’da oldukça popüler ve hatta moda olduğunu belirtmiştir.

Avanos’ta çanak ve çömlekçilik babadan oğla geçen bir meslek olduğu için sadece erkeklerin mesleği olarak adlandırılırdı. Fakat Galip Körükçü bu mesleğe hünerli kadın elinin de değmesi gerektiğini düşünerek gönüllü kişilere kurs vermiş, aynı zamanda Fransız Acentesi olan “NF” ile kontrat imzalayarak 15 günde bir kadın topluluğundan

oluşan 12 kişilik gruplara çanak-çömlek kursu vererek bu mesleği öğretmeye başlamıştır. Bu çalışma, Hollandalılar, Almanlar, Türkler ve son yıllarda da Amerikalılarla devam etmektedir. Sonuç olarak bugün Avanos'ta çanak ve çömlekçilik hem kadınların hem de erkeklerin yaptığı bir meslek haline gelmiştir.

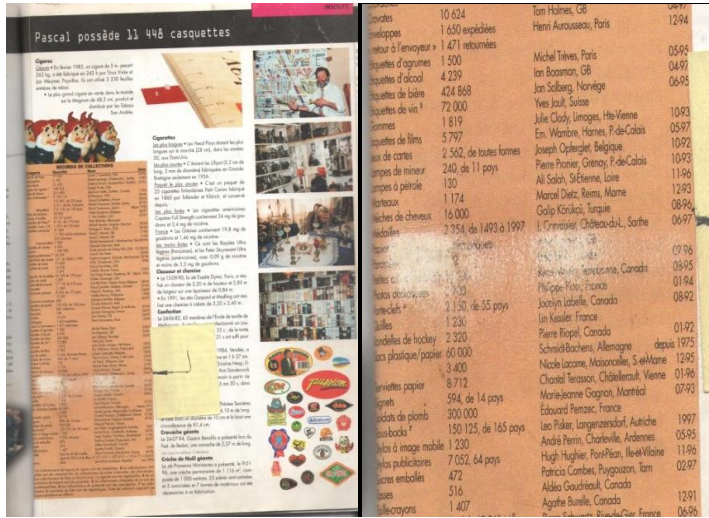
Fotoğraf 10: Galip Körükçü' nün Atölyesinde Çalışan Bayan Elemanlar

1979 yılında üniversite eğitimi ile birlikte çanak-çömlek yapımına devam etmiştir. Bunun yanında 1979 yılında dünyada eşi benzeri olmayan saç koleksiyonuna da atölyesinde başlatmıştır. Atölyeyi gezmeye gelen Fransız bir kadının saçını vermesi ile başlayan koleksiyon hala çoğalarak devam etmektedir. Atölyeye gezmeye gelen bayan müşterilerin saçından bir parça kesilir, bir kartın üzerine yapıştırılır ve kartın üzerine bu kişinin adı, soyadı, adresi, telefonu yazılır ve koleksiyona eklenir. Galip Körükçü tarafından her sene iki defa bu saçlar içerinden çekiliş yapılır ve çekiliş sonucu belirlenen 10 kişi konaklama masrafları da dâhil Kapadokya ya ağırlanır. İsteyen bu süre içerisinde, at sırtında Kapadokya'yı gezer ya da çanak-çömlek atölyesinde çanak-çömlek yapımını öğrenir. Bu saç müze 1998 yılında Guinness Rekorlar kitabına girmiştir. Aynı zamanda Amerikan haber kanalı ABC News tarafından dünyanın en garip 6.müzesi olarak belirlenmiştir. Körükçü; mesleğine olan minnetini şu sözü ile ifade etmiştir. “*Yaklaşık 37*

yıl önce başlattığım saç müzesinde şimdi sayısını bilmediğim ve her geçen gün artan bayan saçları ile devam etmektedir. Tabii ki bu eşsiz koleksiyona ömlöçilik mesleğim sayesinde sahibi oldum.”

Fotoğraf 11: Galip Körükçü' nün Sa Müzesi

LE LIVRE GUINNESS DES RECORDS 1998

Fotoğraf 12: 1998 Yılı Guinness Rekorlar Kitabı Galip Körükçü' nün Saç Müzesi

Şiir, roman, hikâye, deneme, tiyatro, günce gibi pek çok edebi türde eser vermiş çok yönlü yazarımız olan Necati Cumalı 1981 yılında Galip Körükçü ile tanışmış ve Galip adına şiir yazmıştır.

Galip Usta

Avanos'ta

Çömlekçi Galip Usta

Güler

Aşkla şarapla mayalı

Eski Hitit'ten kalma

Bir gülüşü sürdürür.

Arar götürür sular

Akıdan geçenleri

O bakar da ölümsüz bakışlarla

Eski Hititlerden beri

Kızılmak'ta.

Arar elleri çamurda

Hitit ezgileri bulur

Dizer çömlekleri

Eski Hitit'ten kalma

Güneşlerde kurutur.

Avanos, Galip Usta, çömlekçi

Dükkânı önünden akar Kızılmak

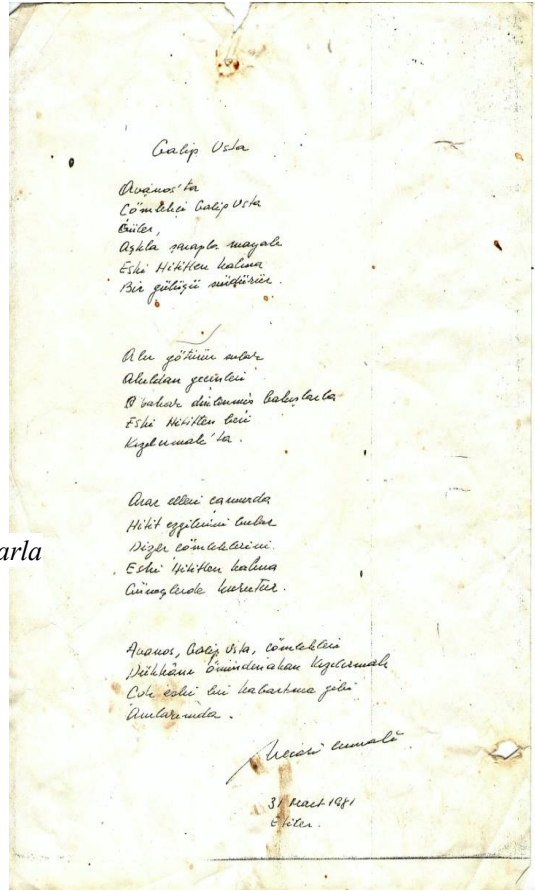
Çok eski bir kabartma gibi

Anılarımızda.

Necati Cumalı

31 Mart 1981

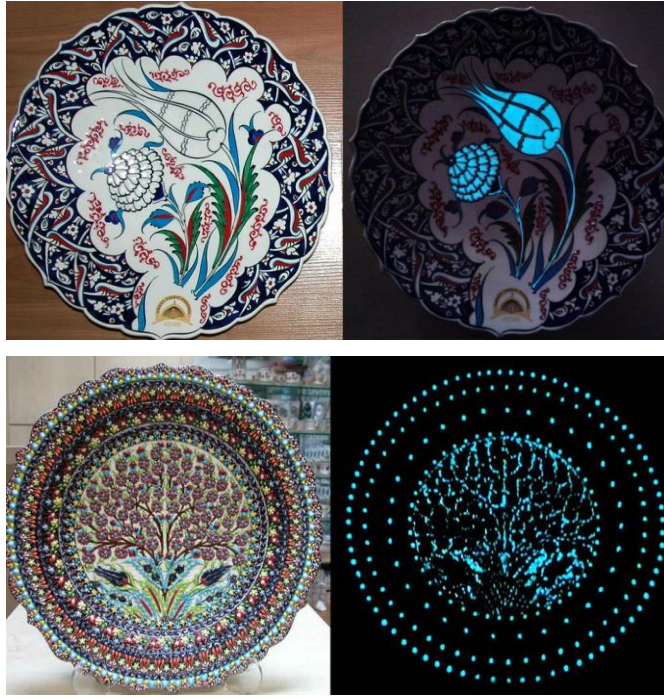
Etiler

Fotoğraf 13: Necati Cumalı' nın Galip Usta Adlı Şiiri

Galip Körükçü 1984 yılında Yunanistan Balkan El işleri Festivaline katılarak Türkiye'yi temsil etmiştir. 1985-1988 yıllarında Almanya Essen şehrinde Turistik Kamp Fuarında Avanos çanak-çömlekçiliğini tanıtmıştır.

1987 yılında Avanos çanak-çömlekçiliğinin yanında çinicilik sanatı ile uğraşmaya başlamıştır. 29 yıldır atölyesinde geleneksel ve kendi tasarımlarını yansıtan çini üzerine ürünler yapmaktadır. Klasik çini ürünleri dışında Körükçü' nün 15 yıl önce çalıştığı çini ürünleri üzerinde geliştirdiği fosfor tekniği ve kabartma tekniği ürünleri arasında çoğalarak atölyesindeki ürünler arasına dahil olmaktadır. Bu teknikler ile yaptığı ürünler dikkat çekmekte ve çini ürünleri açısından farklı bir boyut kazandırmıştır. Uyguladı bu farklı teknikler ve modeller ile müşteri beğenilerini üst seviyeye taşıyarak farklılık yaratmayı amaçlamış ve bunu da atölyesinde ağırladı müşterilerinin ilgisinden ve satın aldıkları ürünlerden başarmış olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 14: Çini Ürünlerinde Kullandığı Fosfor Tekniği

Fotoğraf 15: Çini Ürünlerinde Kullandığı Kabartma Tekniği

1996 yılında Türk Tanıtım Vakfı (TÜTAV) aracılığı ile Singapur'da Türk Festivaline katılmıştır. Katıldığı bu festivalde yapmış olduğu seramik-çini ve çanak-çömlek gösterilerinde büyük ilgi ve alaka görmüştür. Bu ilgiye karşılık 1997 yılında tekrar Singapur'da Türk Festivalinde bulunmuştur.

Galip Körükçü, 2010 yılının Mart ayında Guinness Rekorlar Kitabına giren dünyanın en büyük çömleğini yapmıştır. Bu çömlek 3m. 70cm. yüksekliğinde 9 m. çapında olup 1055 adet çömleğin birleşmesinden meydana gelmektedir. Bu dev çömleğin yapımı 6 ay sürmüştür.

Fotoğraf 16: Guinness Rekorlar Kitabına Giren ömleği

Amerikalı ünlü TV yapımcısı, spiker, gurme ve kitap yazarı Martha Stewart, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın girişimleri ile ABD'de yayınlanan programı "Martha Stewart Show"un sezon bölümlerinin çekimlerini Kapadokya da ve Galip Körükçü' nün atölyesinde 27 Haziran 2010 tarihinde gerçekleştirmiştir. Bunun yanında atölyesine birçok ulusal ve yerel kanal programlarında yer verilmiş aynı zamanda bir çok yerli ve yabancı sanatçıların ziyaret ettiği mekan olmuştur.

Fotoğraf 17: Martha Stewart ve Galip Körükçü

Şu anda Avanos' ta iki, İstanbul Sultanahmet'te bir tane çanak-çömlek atölyesi ve satış merkezi bulunmaktadır. Atölye ve satış merkezlerinde toplam 30 kişi çalışmaktadır. Galip Körükçü, çanak-çömlek sanatının gelişmesi ve ilerlemesi için çalışmalarına devam etmektedir.

Galip Körükçü' nün 10 yıldır üzerinde çalıştığı 2016 Aralık ayında basıma vermeyi planladığı kuşaktan kuşağa aktarılan Avanos Çömlekçiliğini anlatan kitap hazırlığı da bulunmaktadır. Bu kitabın içeriği; yaklaşık 200 yıl önce başlayan babadan oğla geçen aile mesleğinin 5. kuşağı olarak tanıtmayı amaçlamıştır. Bu yıllar süresince Avanos çömlekçiliği ile ilgili yapılmış çanak ve çömleklerin detaylı bir şekilde anlatımına yer vermiştir. Bu çalışmasından beklentisi ise insanların Avanos çömlekçiliğini yakından tanınması ve 200 yıllık geçmişe sahip aile mesleği olan çömlekçilik sanatını tarihe yazdırmak ve gelecek nesillere unutturmamaktır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) yani UNESCO kültürel faaliyetler alanında ki çalışmalar ile ilgili şu açıklamaya yer vermiştir. “Günümüzde milletlerarası sanatçılar ve bilginlerin kurdukları teşkilatları destekleyerek, ilmin ve değişik kültürlerin yayılmasına, ihtiyacı olanlara ulaştırılmasında mühim bir vazife görmektedir.”(<http://www.unesco.org.tr/>).

Bu bağlamda; UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri (YİH), Somut Olmayan Kültürel Mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişileri anlatır.

Yaşayan İnsan Hazinesi şu ölçütlere göre belirlenir:

- Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,
- Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,
- Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,
- Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,
- Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı,
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (bir çırak yetiştirmiş olması)(<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/>).

Galip K r k n n  anak ve   mlek i sanatçısı olarak, UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi

Ulusal Envanteri  l tlerine sahip olduğu görülmektedir.

Galip K r k  son olarak mesleğine olan tutkusunu “ *Ben daha 5-6 yaşılarında, babamın  arkının başında çamurlarla bir Şeyler üretmesinden etkilenip başıladığım bu meslekte Şu an 56 yılımı dolduruyorum. Bu 56 yıl içinde hayatımda bir Şeyler başıladı, bir Şeyler son buldu, bir Şeyler çoğaldı, bir Şeyler azaldı... Ama, 56 yıldır bitmeyen tek Őeyim  anak ve çömleğe karşı olan hevesim, azalmayan tek Őeyim işe  arkımın yanında duran  amurumdur.*”bu sözleri ile anlatmıştır.(K r k ,2016)

Chez Galip’in atolyesinde yer alan ürünlerinden bazı örnekleri aşağıdaki resimlerde görmek mümkündür.

Fotoğraf 18: Galip K r k ’ n n Yaptığı  r nler

Fotoğraf 19: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 20: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 21: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 22: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 23: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 24: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 25: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 26: Galip K r k u' n n Yaptığı  r nler

Fotoğraf 27: Galip K r k u' n n Yaptığı  r nler

Fotoğraf 28: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 29: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 30: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 31: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 32: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

Fotoğraf 33: Galip Körükçü' nün Yaptığı Ürünler

SONUÇ VE ÖNERİLER

Galip Körükçü' nün çömlekçilik ve çinicilik uygulamalarında geliştirdiği yeni teknikler ve modeller müşteri ve misafir beğenisine sunulmuş ve bu konuda bölgedeki diğer çömlekçi ustalarına da örnek olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Turistik bir bölgede yer alan Avanos'un geleneksel seramik sanatını da içinde barındırdığı göz önünde bulundurularak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çömlekçiliğin desteklenmesi seramik sanatına ve turizme büyük ölçüde katkı sağlayacaktır. Çünkü turizm sektörü 2016 yılında sıkıntılı bir döneme girmiştir. Günümüz dünyasında insanlar rahatlamak adına çeşitli arayışlara giriyorlar Galip Körükçü' nün çömlek sanatı insanların bu ihtiyaçlarını karşılamak için değerlendirilebilir. Çünkü üretmek insan doğasında var olan en temel ihtiyaçlardan biridir. Galip Körükçü ve onun

gibi ustaların çalışmalarının bu hedefler çerçevesinde değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır.

Galip Körükçü, işyerinde çalışan istihdamında kadınlara öncelik vermektedir. Böylece Kapadokya bölgesinde kadın iş gücünün istihdamında önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda kadının toplumsal hayattaki yerinin kıstas alan sanatçının bu mesleği kadınlar vasıtasıyla uluslar arası platformda da sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Bugün Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesinin Teşviki ve Kültür ve Turizm Bakanlığının desteğiyle gerçekleştirilen “Yaşayan İnsan Hazinesi” kapsamında bahsi geçen kriterleri taşıması sebebiyle Galip Körükçü ’nün Türkiye’ nin bu envanterine dâhil edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada yüzyıllardır, genelde Anadolu topraklarında, özelde ise Nevşehir’de nesilden nesle aktarılan Çömlekçilik Sanatı geleneğinin icracıları bağlamında yerelden ulusala ulusaldan evrensele taşınması için bir adım atılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Anderson, T. (2003), *Art Education For Life*, The International Journal Of Art Design Education Oxford,22 (1), 58-66.

Arslan, A. A. (2010), *Ülkemizde ve Yurt Dışında İlköğretim Düzeyinde Görsel Sanatlar Eğitimi*, 9.Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, 1079-1084.

Avanos Evi Copyright (2005) TR 50500 *Avanos/Nevşehir/Türkiye*
<http://www.avanosevi.com/tr/avanos.html> 08 Kasım 2010’ da alınmıştır.

Copyright (2006) www.avanosum.com,<http://www.avanosum.com/tarih.asp> 08 Kasım 2010’ da alınmıştır.

Copyright,(2004)*Avanos Belediyesi Resmi Web Sitesi*, Asp Sitem Avanos.
http://www.avanos.bel.tr/avanos/Sayfa_Modul.asp?nedir=sayfa&id=2 Kasım 2010’ da alınmıştır.

Galip Körükçü İle Yapılan Görüşme Sonucunda Bilgiler Ulaşılmıştır.

Güner, G. (1988), *Anadolu’da Yaşamakta Olan İkel Çömlekçilik*, Ak Yayınları Kültür Serisi: 16-5,İstanbul

- Gürdanım N.,Munsuz N. (1970); *Avanos Çömlekçiliği ve Kullanılan Toprakların Bazı Teknolojik Özellikleri*, Ankara.
- Kapucu, Benan. (2007) “*Kızıl Vadinin Bereketi*”, <http://www.thy.com/tr-TR/corporate/skylife/article.aspx?mkl=333>[erişim tarihi: 01Ekim 2012].
- Konuk,T.,(1998), “*İğne Oyaları*”, İş Bankası Kültür ve Sanat Dizisi, Cilt:30, Ankara.
- Özbel, K..(1988) , *El Sanatları*, Ankara.
- Öztürk, İ.,(1997), *Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş*, Ankara.
- Yazıcıoğlu, Y.(1997), *Türk El Sanatları*, “Geleneksel Türk El Sanatlarına Bakış” Türkiye’deki El Sanatlarının Geleceği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Züber, H.,(1971), *Türk Süsleme Sanatı*, Ankara.
- <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12929/yasayan-insan-hazinelere-ulusal-envanteri.html>[erişim tarihi: 01Şubat 2016].
- <http://www.unesco.org.tr/index.php?page=11:0:5:turkce>[erişimtarihi:01Şubat 2016].

CAPPADOCIA VISITOR PROFILE ANALYSIS: AXIX SHIFTING, REASONS AND RESULTS

Asst. Prof. Tekiner KAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
tekiner.kaya@nevsehir.edu.tr

ABSTRACT

Cappadocia which is both UNESCO cultural and natural heritage area is in 32 (3%) very rare area in 1031 UNESCO world heritage sites (WHS). In today's cultural tourism environment, the visitors are looking for discoveries and integrated individual experience. In this perspective, Cappadocia is an important destination with big potential product diversity in the field of natural, historical and cultural circumstances. On the other hand, lots of criteria affect destination choice. Destinations' performance such as average stayed nights, expenditure per visitor, number of visitors depends on the status of these criteria's at the related destinations. Recently, there is significant axis shift on foreign visitor profile in Cappadocia.

In order to be able to make segmentation and present unique services for these segments in terms of marketing mix theory, analyzing the visitor profile has crucial role. Measuring the changes on market provides decision makers to make root cause analysis and put forward which countermeasures should be taken and developed. In this perspective, the aim of this study is to classify the foreign visitors stayed in Cappadocia (Nevşehir city) country basis and to determine the factors (and its effect levels) affecting their travel choices in a macro environmental environment between the years 2011-2015. The secondary aim of the study is to figure out the long term relationship among countries' travel behaviors to Cappadocia considering stochastic trend. For these aims, cluster analysis is done for objective classification. The factors (and their affects level) that affect visitors' Cappadocia travel are figured out via setting panel regression model. The other model used in this study is cointegration analysis which is set to figure out the long term relationship among visitors come from different countries. Results show that Germany, France and Turkey had unique behavior. And Canada, Hong Kong, France and Japan had long term relationship in terms of coming Cappadocia. Although no long term relationship is observed, European countries have moderate relationship among themselves. Finally, fixed affect panel regression analysis results present that GDP is the only significant variable that affects visitors country based visiting behavior for Cappadocia.

Keywords: Cappadocia, tourism, cluster analysis, cointegration analysis, panel regression

KAPADOKYA GEZGİN PROFİLİ ANALİZİ: EKSEN KAYMASI, SEBEP VE SONUÇLARI

ÖZET

Kapadokya, dünyada mevcut 1031 miras alanı içerisinde, bünyesinde hem doğal hem de kültürel özellikler barındıran 32 bölge arasında (%3) yer almaktadır. Kültür turizmi çerçevesinde her bölgenin, kendi özgün kimliğini, farkını ve özelliklerini öne çıkararak rekabet etmeye çalıştığı bir dönemde, Kapadokya keşfetmeyi seven, bütüncül bir kişisel deneyim peşinden koşan kültür gezginleri için doğal, tarihi ve kültürel zenginliği ve çeşitliliği ile ön plana çıkan önemli bir destinasyondur. Diğer yandan, gezginlerin seyahat tercihlerini etkileyen pek çok kriter vardır. Destinasyonların ortalama konaklama gün sayıları, kişi başı harcama, konaklayan kişi sayıları performansları, bu kriterlerin ilgili destinasyondaki karnesine bağlıdır. Bu kapsamda da son dönemde Kapadokya'yı ziyaret eden yabancı turist profilinde son dönemde belirgin bir eksen kayması yaşanmaktadır.

Pazarlama karması kapsamında, pazarı bölümlendirebilmek, bu bölümlerdeki hedef pazarlara farklı hizmetler sunabilmek adına, bölgelere gelen turist profilinin ölçülmesi son derece önemlidir. Yıllar itibari ile pazarda meydana gelen değişimleri ölçümlemek, neden sonuç ilişkisi kurulabilmesini sağlar, geleceğe ilişkin alınması gereken tedbirleri/gelişim noktalarını tayin eder. Bu çerçevede, bu çalışmanın birincil amacı, Nevşehir İli (Kapadokya) sınırları içerisinde 2011-2015 yılları arasında konaklayan yabancı turistlerin, ülke bazında benzerliklerine göre sınıflandırılması ve bu ülkelerin/grupların Kapadokya ziyaretini etkileyen faktörlerin ve etki düzeylerinin belirlenmesidir. Bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkilerinin, stokastik eğilimi de dikkate alarak ortaya konması, çalışmanın ikincil amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda kümeleme analizi ile gözlemlerin benzerlikleri temel alınarak objektif bir sınıflandırma yapılmıştır. Ülkelerin Kapadokya ziyaretine etki eden faktörler ise panel regresyon analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Uzun vadede birlikte hareket eden ülke çiftlerini belirleme için ise eşbütünleşme analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, incelen dönemde Fransa, Almanya ve Türkiye'nin ayrı davrandıkları; Kanada, Fransa, HongKong ve Japonya'nın ise uzun dönemde birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Avrupa Birliği ülkeleri ise Kapadokya seyahatlerinde orta kuvvette benzer bir tutum sergilemişlerdir. Sabit etkiler panel regresyon sonuçları ise, ekonomik büyümenin, farklı ülkelere Kapadokya'ya gelen turist sayıları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, turizm, kümeleme analizi, eşbütünleşme analizi, panel regresyon

1. Background Information

Cappadocia is one of the most strange destinations in the world with its nature, history and culture. It has lots of touristic instrument such as churches, more than 100 discovered underground cities, valleys, fairy chimneys and caves. Van Raaij (1986: 3)

viewed the travel destination as a product, which is partly “given” and partly “man-made.” The ‘given’ part means to natural specifications of destinations as historical or cultural objects/buildings scenery, climate and mountains. On the other hand, ‘man-made’ means the features such as infrastructures, accommodation facilities, structured tours, transportation alternatives/opportunities and other facilities. So, the destination point of view, Cappadocia has big potential on being a unique and differentiated destination on the world with mountains, structured tour programs, qualified human resources, balloon flights, safety/security, flights from big cities (Antalya, İzmir, İstanbul), well qualified accommodation places and very high customer satisfaction. According to the data of UNESCO World Heritage Site List (2014), there are total 911 places in this list including Cappadocia. Cappadocia is one of the 27 interesting places which are in both cultural and natural (mix) list (Figure 1.). One of the other important output is that Cappadocia meets 4 selection criteria of world heritage areas. In figure 1, there are total 130 world heritage sites that meet 4 and above selection criteria. And Cappadocia can also be evaluated in this scope. Some of the world heritage sites and achieved selection criteria can be seen in table 1.

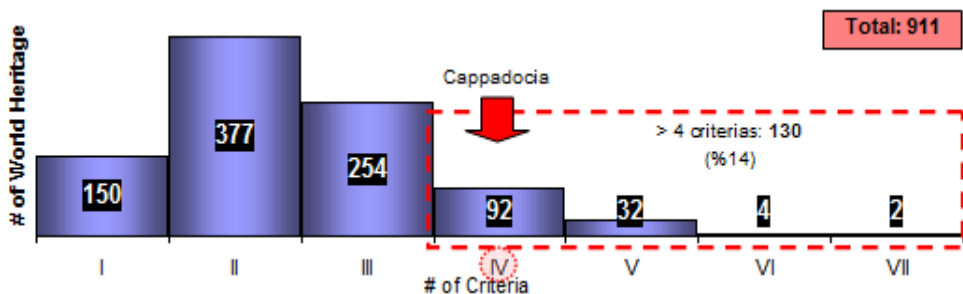
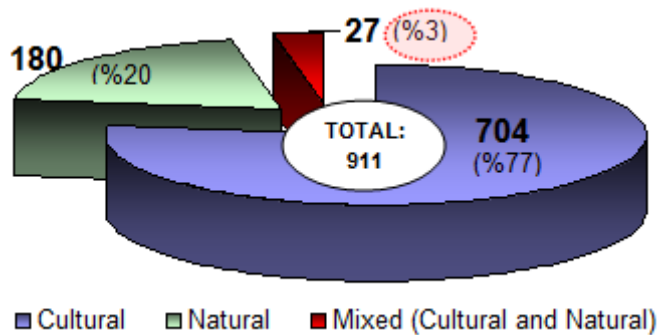

Figure 1. Situation of Cappadocia in Unesco World Heritage Areas (2014)

Table 1. Some of the WHS in world

World Heritage Site	# of Criteria	Type of Heritage
Sydney (Australia)	1	Cultural
Mostar Bridge (Bosnia)	1	
Rapa Nui (Chili)	3	
Praha	3	
Egypt Pyramid	3	
Pisa (Italy)	4	
Stonehenge (UK)	3	
Taj Mahal	1	
Istanbul	3	
Victoria Waterfall	2	
Katmandu (Nepal)	1	Natural
Grand Canyon (USA)	4	

Analyzing the accommodated visitor profile is so important in terms of determining the problems, planning/taking countermeasures and developing the tourism policies/strategies. In this perspective, 3 different methodologies are applied to analyze visitor profile accommodated in Cappadocia between the years 2011-2015. First method applied in this study is cluster analysis which is used in tourism sector as a methodology to evaluate competitiveness of decision making units, segmenting guest profiles, to group the resident perceptions. Applications are focused on two most common objectives in tourism research: Market segmentation and perceptions toward tourism. In market segmentation, the analysis allows tourism researchers to understand the different groups and to modify their product to target markets. It allows more efficient allocation of resources which should then lead to the generation of additional income. On the other hand, on the perception research area, the assessment of how residents of a host community feel about tourism has seen numerous applications of cluster analysis with the aim of understanding the impacts of tourism. Leung and Baloglu (2013: 371-384) have proposed cluster analysis to figure out destinations' competitiveness. On the other study,

Brida et al. (2010: 592-598) analyzed the segmentation of host population by using cluster analysis. Brida et al. (2012: 80-105) assessed residents' perceptions of the impact of cruise tourism by cluster analysis. Cruz Vareiro et al. (2013: 535-551) used cluster analysis to classify residents based on their perception of the impact of tourism development. Chen (2011: 127) grouped residents by their perception of the tourism impact events via using cluster analysis Hudson and Ritchie (2002: 263-276) used cluster analysis to segment domestic visitors based on their decision-making behavior.

Secondly, cointegration analysis is applied to figure out the long-run relationship of countries' accommodation behavior in Cappadocia. Cointegration analysis is generally used in tourism sector on tourism revenues-economic growth, real gross domestic product, trade openness and real exchange rate relations, tourism type and its determinants, short- and long- run relationships between visitor arrivals and long-run demand for tourism destinations. Seddighi and Shearing (1997: 506) argued the elements of tourism prices at the destinations. Dritsakis (2004: 111-119) investigates changes in the long-run demand for tourism to Greece by Britain and Germany via VAR model.

Third methodology used in this research is panel regression model. Examples of studies estimating the role of relative prices and income are Seddighi and Shearing (1997: 499-511), Garin-Munoz (2009: 753-769), Taylor and Arigoni (2009: 803-812), Bigano et.al., (2006: 25-49) and Athanasopoulos and Hyndman (2008: 19-31). Algieri (2006: 5-20) examined the determinants of and their relevant impact on tourism revenues in Russia over the period 1993 to 2002. Variations in income, exchange rates and prices, as well as unpredicted events such as relevant political changes were identified as the relevant factors affecting demand. A cointegration analysis is performed and the results suggested a robust and significant long- run cointegration relationship between Russian tourism receipts, world GDP, real exchange rates and prices of air transport. Seddighi and Shearing (1997: 499-511) and Garin-Munoz (2009: 753-769) find that relative prices and real income are the main determinants of domestic tourism in the regions of UK and Spain, respectively.

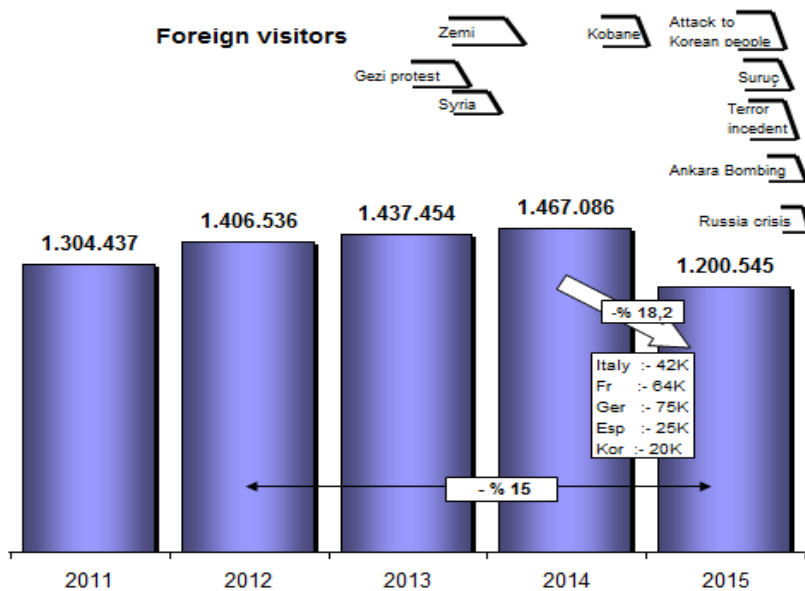
The rest of paper is organized as follows: This chapter continues to give information about the visitor statistics of Cappadocia, possible affects of visitor profile change and the axis shifting based losses. In Chapter 2, an application is presented via introducing problem definition and data. Results are presented in chapter 3. Final chapter summarizes the findings and then concludes.

1.1 Visitor Statistics

In 2015, totally 1.2 million foreign visitors accommodated in Nevsehir city. Data is obtained via AIS (Accommodation information system). Number of foreign visitor reduced 15% in 2015 compared to 2012 (Figure 2). This means that 18,2% reduction compared to previous year. The incidents that happened at the second part of 2015 had an important effect on this reduction. Most reduced countries are France (-73%), Italia (-69%), Germany (-35%), Spain (-36%) and S. Korea markets in 2015. Japanese visitors also reduced 45%. S.Korea, which had an significant increment in previous year also reduced 21%. UK and USA markets also reduced 35% and 14% respectively.

Figure 2. Number of foreign visitor visited and stayed in Nevsehir (2010-2015)

The only countries that increased their share and number of visitors in Cappadocia were China (121%), India (11%) and Sweden (18%) in 2015. Number of local visitors also reduced 11% because of elections (2 times in 2015) and uncertainty.

Comparing to 2012, Cappadocia has lost 3 of 4 Japanese visitors as of 2015. France market reduced 85%. Since the second part of 2015 have lots of incidents, the reduction in this term is more severe. The reduction in August - December 2015 term comparing the same period in 2014 is; France (-84%), Germany (-33%), Hong Kong (-90%), Italy (-75%), Japan (-61%), Malaysia (-48%), Spain (-47%), USA (-25%), England (-47%) and Scandinavian countries (-27%). Total foreign visitor reduction is %40 for the last 5 months of 2015 comparing the same period of 2014.

When the reasons behind this reduction are analyzed subjectively and quantitatively, terror fear, Turkey's foreign policies, Syria problems, increase in Islamophobia, ISIS related Paris-Brussels-Ankara bombings and perception that Turkish government is supporting Islamic related terror on western countries (including Japan, S. Korea and other developed countries) seem major factors.

Here, it will be given few interview examples that was done with Australia, Japan and USA visitors. One of Australian visitors that came Cappadocia explains that "One of the main root cause of that problems are because of Turkish government's foreign policy like weapon support to Syria. In Australia, lots of publication announced this news as heading since there is no active agenda in Australia. Our internal agenda is immigrants which is 1000 people per year and marriage of transsexuals". The other Japanese guest commented the current situation as " In Japan, people started to get afraid of religious related terror. When something happen like terrorist incident, most Japanese avoid the place or where possible to happen. Maybe not only Japanese, but most Japanese are fluttering to a large number. I think German and French are more independent of their own thinking each person. American are fluttering to political issue. Now we have big wave of racism in Japan. We Japanese are too simple thinking, someone who is Muslim kill someone, then Japanese may say Muslim is bad and danger. Never try to understand their religion or customs. When Chinese or Korean in Japan did incident, Japanese say "Go out from Japan" , even our ancestors took their ancestors out from their country to Japan. And never think about we Japanese have more criminal than them. So, Japanese visitors going to only peaceful place. Now, Japanese travel agencies says Turkey is dangerous place".

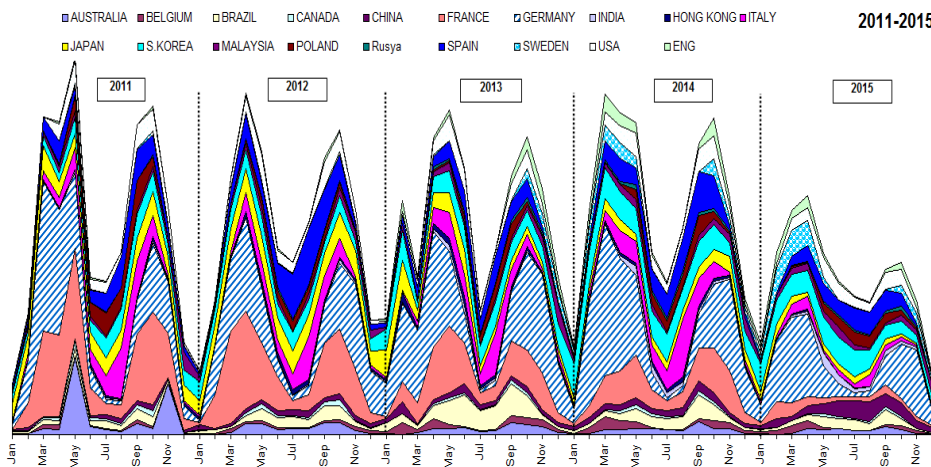
One of the guest from USA commented the current situation that "Turkey's position on terror incident is confusing. Boo, hiss and chanting phrases such as "Allahu akbar" on a moment of silence for the people who lost their lives in the terrorist attacks in Paris was disappointment. A similar incident took place in October as a moment of silence for the victims of the bombings in Ankara, Turkey, was met with jeers. This is barbaric and disgusting"

1.2. What might this picture threaten?

Reisinger (2005: 212-225) claims that socio-cultural and terrorism risks are two main criteria on travelers' destination choice. Heung et al. (2001: 259-269) found that

safety appeared to be the top priority for both Hong Kong and Taiwan travelers. Middleton (1994: 80, 105) also presented that safety is a major concern for visitors. As can be seen in figure 2, social and regional incidents (terrorism, Gezi protests, etc.) affected Turkey tourism sector deeply after 2013. When the picture is analyzed in detail, it can be obviously concluded that visitors from European Union (EU) reduced dramatically. One of the major affect of this problem will be the reduction on revenues of tourism sector in Cappadocia. Since this profile has most spenders in international tourism based on world tourism organization report (2014), the affect of this reduction will be serious.

Figure 3. Monthly basis foreign visitor visiting pattern in Cappadocia (2011-2015)

As can be seen in figure 3, the high seasons of Cappadocia are march - may and september - october months. So the seasons will change and this sinusoid wave will disappear. This affect can be seen on figure 3 for the 2015 year. Since current sinusoid wave is not valid for Turkish visitors, seasons will change severely. This will affect the investors' payment plans also.

The other economical effect will be seen on shopkeepers, industry, retail and related areas. Different than other specific sectors, tourism industry has relations and commercial trading with more than 50 other sectors/sub-sectors. This will also cause recession in whole economy. Since 7% of total employment is in tourism sector (based on SGK reports in 2013), unemployment will increase. In addition, fringe benefit will reduce because of that the visitor profile is changing from most spenders to low spenders. Due to the this changes, product diversity will also change. For instance, Chinese visitors are

interested in ATV tours, horse riding or similar action based activities while USA, Australia, Canada or EU market are balloon riding, trekking or core cultural activities (traditions, cooking classes, stories etc).

While the number of visitors from EU countries, Canada, USA, England, Australia and other developed countries are decreasing, visitors from China, India, middle east countries (such as Saudi Arabia, Kuwait, Lebanon) are increasing. Demographical change will affect products, service, marketing mix and instruments.

Based on the report of Turkey Small Hotel Association/Cappadocia (2015), the customer satisfaction is very high with regards to Barcelona or St.Petersburg which are also compete in cultural tourism area. Since the service quality and customer satisfaction is very high in Cappadocia, it has big potential to host lots of countries in the world. This is also proven for the last 5 years. Cappadocia host visitors from more than 120 different countries in a month. However, the image or perception is changing from "oriental" towards to "middle east". This perception will be a barrier on west countries. Potential visitors will hesitate to come Turkey. So, number of countries visiting Turkey will reduce (or the number of visitors coming from these countries) and this means that risk will increase and market diversity will decrease. The other risky point is France and Germany markets. The years between 2011-2014, 40% of visitors were from these 2 countries. In 2015, this ratio reduced %22 and continue to decrease. In 2012, France had 16,8% market share. This ratio also reduced 3,2% in 2015.

UNWTO (2014) reports that international tourism growth reached 4,4% and 1,135 million visitors crossed the international borders. The Americas (+8%) Asia and pacific (+5%) and middle east (+5%) registered the strongest growth, while Europe (+3%) and Africa (+2%) grew at a slightly more modest pace.

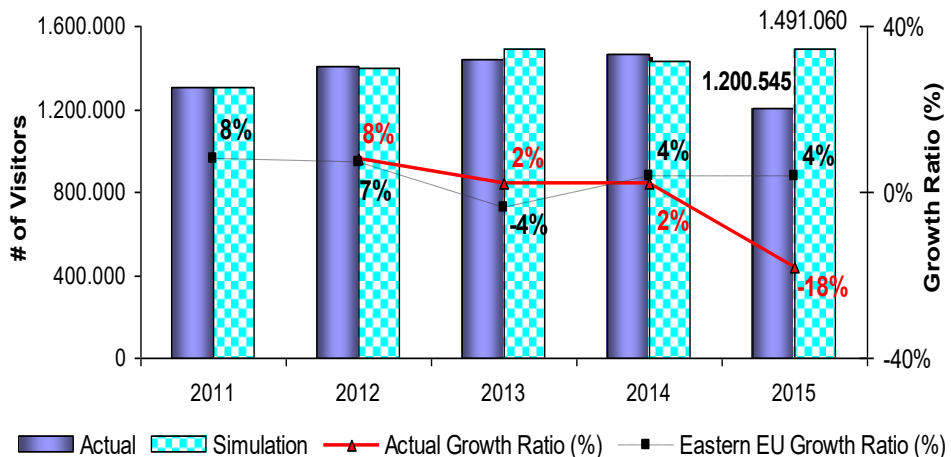
UNWTO (2015) forecasts international tourism to grow by 3% to 4% for 2015. By region, growth is expected to be strongest in Asia and Pacific (+4% to +5%) and Americas (+4% to +5%) followed by Europe (+3% to +4%), Africa (+3% to +5) and Middle East (+2% to +5%). The growth ratio of regions is summarized in table 2.

Table 2. International growth of regions

Regions Years	Asia Pacific	America	Eastern Europe	Europe
2010	+13%	+6%	+5%	+3%
2011	+ 6%	+ 4%	+ 8%	+ 6%
2012	+ 7%		+ 7%	+ 3%
2013	+ 6%		- 4%	+ 5%
2014	+ 5%	+ 8%	+ 5%	+ 3%

A very simple simulation which assumes that yearly international tourism growth ratio of Cappadocia is same as Eastern Europe growth ratio presents that totally 1.491.060 foreign visitors would visit Cappadocia in 2012 (Figure 4.) However, the realization was 1.25 million which is %24,2 below the expectation. The gap (290.515 visitors) means that Cappadocia would have 2,7 more high season months (in average 108.000 foreign visitors stayed in Cappadocia between the years 2011-2014 in september or october - high seasons).

Figure 4. Simulation vs. actual comparison of foreign visitors accommodated in Cappadocia

2. Application: Situation and Changes on Visitor Profile in Cappadocia

2.1. Problems

Although the number of visitors stayed in Cappadocia data is reporting via ADS (Accommodation data system) by Nevsehir Municipality Culture and Tourism Directorship, the data is not transformed to information and not used efficiently. In line with marketing science, information has key role on segmentation, positioning and target markets. So, the problems on this case is determined as lack of analysis of number of foreign visitors coming Cappadocia timely (monthly of yearly) basis.

2.1.1 Effect of the Problem

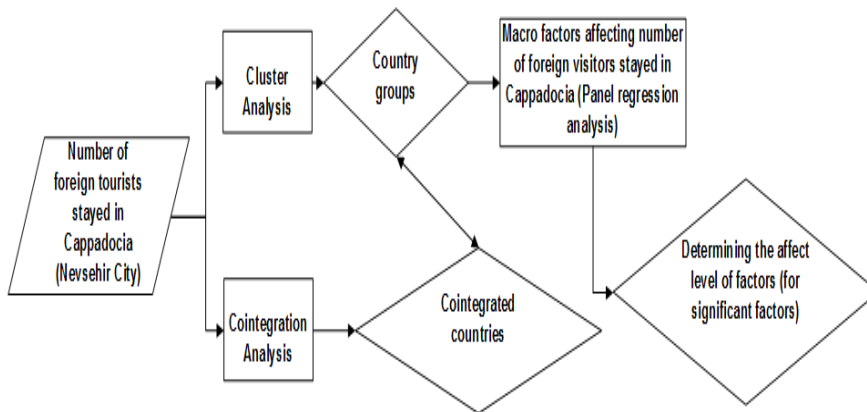
Since the measurement is key on management, the effects of this problem for Cappadocia are summarized as;

- * No or wrong marketing mix determination,
- * Weak marketing strategy planning,
- * No target markets or checking the targets,
- * Weak destination management,
- * No ability to take countermeasures.

2.2 Methodology

3 different methodologies are used in this study in order to figure out the current situation and change of foreign visitor profile in Cappadocia. First, cluster analysis is done for objective classification. Then the cointegration analysis is used to present the long term relationship among visitors came from different countries. Finally the panel regression models are used to determine the factors (and their affects level) that affect visitors' Cappadocia travel. Conceptual framework of the study can be seen in figure 5.

Figure 5. Conceptual model framework of the study

2.3 Data

Data of this research is observed via different resources. Number of visitors accommodate in Cappadocia data is observed via ADS (Accommodation data system) which compiles the visitor accommodations in hotels in Cappadocia. Humanity development index (HDI), global peace index (GPI), GDP and unemployment statistics are obtained via www.hdr.undp.org, www.visionofhumanity.org, TUIK (Turkish Statistical Institute) web page respectively.

2.4 Aim of The Study

Aim of this research is to figure out the realities behind the numbers which present the number of foreign visitors coming from more than 150 countries to Cappadocia and find the root causes of that reduction/increase. In line with this main objective, guest countries affected each other or follow the same patterns will be introduced and dynamic behaviors will be presented. By the way, guest profiles will be revealed in order to segment market and produce different products/services to related segments.

3. Results and Evaluation

3.1 Results of Cluster Analysis

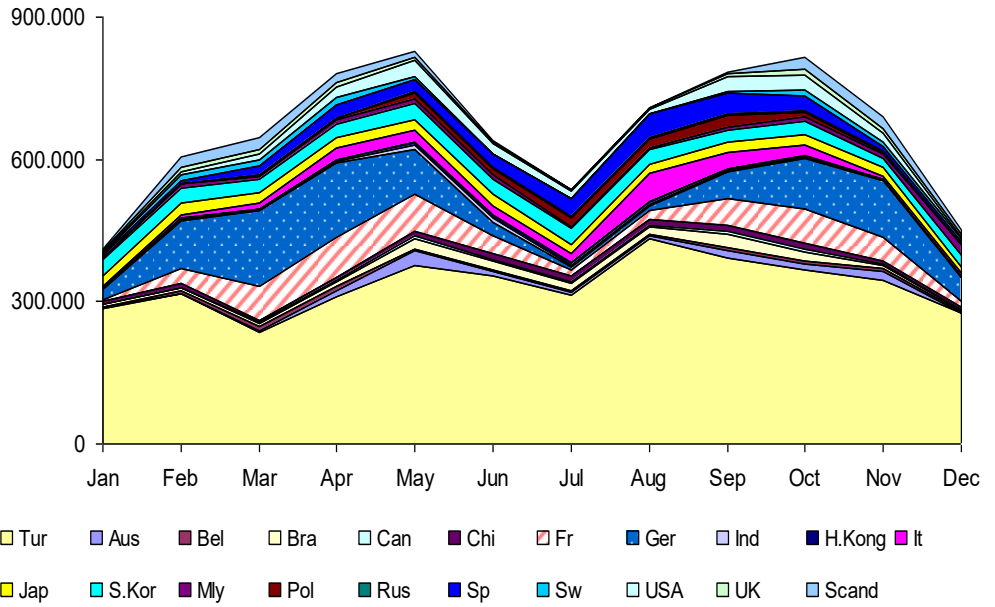
At this step, based on the accommodation statistics of the guests from different countries, countries are grouped by using cluster analysis. Since cluster analysis is an efficient multi variable statistical method on grouping data based on similarities, one of the main research question of this research is responded via using agglomerative hierarchical clustering or non-hierarchical clustering (K-means clustering) methods. The results of the two different methods will be compared and commented.

Number of visitors from 20 countries that accommodated in Nevsehir is chosen as a cluster variable. Although there are more than 100 countries are staying in Nevşehir each month, the most accommodated 20 countries are chosen as a dependent variable in this study. Totally 1260 observations analyzed in 60 periods. Data obtained from Nevsehir Municipality Culture and Tourism Directorship. Monthly basis data from 2011 to 2015 is (60 periods) investigated dynamically.

Before making analysis, the correlation coefficients are also investigated (Table 4). Since the spearman correlation coefficients can not consider the stationary on time series analysis, table 4 can not explain the relationship between countries first. While working with non-stationary series, series' mean and variance can get closer to infinite while the observation values go infinite. So, classical tests can not response and be unreliable.

Agglomerative hierarchical clustering results in 8 clusters show that there are 4 main groups: Turkey, France, Germany and others in terms of cluster 4. It is very obvious that Turkey behaves totally different in each cluster. If the analysis go in detail, cluster 7 is responding obviously in terms of detail group behavior (Table 2). In this stage, overseas countries except Poland, is in one group (Australia, Brazil and USA). In second group, far east and Scandinavian countries is together with Belgium, Canada, Russia, England and Sweden. In third group, Mediterranean countries appear in. Japan and S. Korea is in another group. Their behavior is parallel in this stage. Surprisingly, behavior of France and Germany are totally separate and different as Turkey. This might be because of seasonal affect (holiday patterns, annual leave usage addictions etc.) and mass tourism. They generally prefer to come Cappadocia via tourism agencies and at the beginning of spring (Figure 6). The results of hierarchical clustering cluster analysis can be evaluated and reasons behind this table may be analyzed in detail.

Figure 6. country basis Cappadocia visitors accommodation statistics in 2011-2015 term

Countries / Clusters	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2
Australia							
Brazil							
Poland							
USA							
Belgium							
Canada							
China							
India							
HongKong							
Malaysia							
Russia							
Sweden							
England							
Scandinavia							
Italy							
Spain							
Japan							
S.Korea							
France							
Germany							
Turkey							

Table 2. Dendrogram (agglomerative hierarchical clustering method)

Results obtained via non-hierarchical clustering (K-means clustering) method has some similarities with the results of hierarchical clustering analysis (Table 3). Turkey, Germany, France and Mediterranean countries (Spain and Italy) behave as separate groups too. However, USA and Brazil joins the far east countries, S.Korea and Japan. One of the basic difference is that Canada, India, Hong Kong and Russia left the big group and passed the 1st group. In hierarchical cluster analysis, these 2 big groups also got together at stage cluster 5.

Table 3. Non-hierarchical clustering analysis results

1st Grp	2nd Grp	3rd Grp	4th Grp	5th Grp	6th Grp	7th Grp
Aust	Belg	Tur	Isp	S.Kor	Fr	Ger
Can	Chi		Ita	Jap		
Ind	Mly		USA			
H.Kong	Swe		Brz			
Pol	Eng					
Rus	Scand.					

**Table 4. Correlation coefficient of countries accommodated in
Nevsehir/Cappadocia**

C. Coeff	Bel	Bra	Can*	Chi	Fra*	Ger	Ind	H. Kn g*	It	Ja p*	S. Kor	Maly	Po l	Ru s	Sp	Sw e	U S A	En g	Tu rkey
Austr	-1,0%	10,4%	50,1%	-14,3%	42,1%	11,9%	4,3%	-10,2%	16,0%	9,0%	-12,9%	1,7%	25,2%	2,2%	8,9%	-9,3%	46,1%	-7,6%	-2,5%
Belg		8,1%	6,1%	0,2%	22,4%	78,2%	2,2%	25,1%	-9,5%	-3,6%	22,7%	12,4%	24,1%	16,9%	-7,7%	58,1%	20,9%	77,4%	0,7%
Braz			47,4%	22,8%	15,3%	11,0%	44,7%	52,3%	47,1%	4,2%	21,9%	19,3%	45,7%	63,4%	49,3%	19,2%	57,2%	5,3%	54,6%
Can*				6,2%	63,5%	15,0%	34,9%	10,7%	45,9%	22,5%	2,3%	-2,4%	54,1%	35,9%	46,0%	-11,0%	80,6%	1,8%	20,1%
Chi					-36,1%	-23,3%	48,4%	0,7%	-1,4%	-36,2%	33,5%	-7,0%	23,4%	34,8%	23,7%	4,7%	16,2%	13,1%	40,7%
Fra*						56,0%	1,8%	14,8%	23,1%	53,9%	19,8%	6,0%	8,3%	3,1%	18,5%	11,5%	53,5%	-2,8%	-1,0%
Ger							-9,5%	4,2%	-18,5%	11,4%	-6,9%	17,1%	41,7%	-1,6%	19,2%	46,3%	19,8%	56,3%	-17,0%
Ind								18,9%	13,4%	-25,2%	34,6%	10,9%	28,4%	56,3%	21,4%	-3,2%	53,5%	5,2%	42,3%
H. Kn g*									33,8%	42,5%	28,9%	8,1%	-0,9%	29,7%	28,4%	-14,8%	22,1%	11,6%	38,9%
It										14,9%	17,0%	-23,5%	62,4%	38,5%	74,4%	-17,9%	34,2%	-13,8%	34,9%
Ja p*											-21,0%	-9,0%	0,0%	19,0%	18,2%	41,0%	11,8%	33,4%	3,8%
S. Kor												-1,9%	18,6%	15,2%	12,6%	30,6%	8,4%	37,0%	17,9%
Maly													-30,6%	-12,7%	-28,3%	15,8%	2,1%	18,9%	-5,9%

dependent variable and independent variables. Then the residuals are generated and checked if they are stationary or not. In our case, 4 countries' visitor series have unit root and non-stationary. So, correlation coefficients do not present the long run relationship for these countries. The relationship among these countries are measured via Engle-Granger two step cointegration approach. Relationship among other 17 countries are measured via Spearman correlation coefficient.

Table 5. Results of Augmented Dickey-Fuller test

Countries	Prob.			
	Can	Fra	H.Kong	Jap
Can	/	0,000	0,000	0,000
Fra		/	0,000	0,000
H.Kong			/	0,000
Jap				/

The results of Engle-Granger two step cointegration approach and Augmented Dickey-Fuller test show that (table 5), countries have relationship in long run since all the probabilities level is below %5.

If the obtained results are compared with results of the cluster analysis, Hong Kong and Canada is at the same cluster (at cluster level 8). However, behavior of France is totally different. Japan is joining Canada and Hong Kong is cluster level 4 in terms of hierarchical clustering method. Similar results are valid for non-hierarchical clustering analysis methodology too.

In terms of Spearman correlation coefficients for stationary series, based on the Evans (1996) suggestions for the absolute value of r in table 6; USA has moderate positive correlation with different countries from east to south America and Europe. Belgium has strong relationship with neighbor countries, Germany and England. Brazil has many moderate relationship with countries from east, Europe and Turkey. Strong relationship between Brazil and Russia is an interesting finding. China which has dramatically increasing trend in Cappadocia has moderate relationship with India and Turkey for the

last 5 years. Germany has moderate relations with other EU countries. Italy is in strong relation with two EU countries, Poland and Spain. Other strong relationship is observed among Sweden-England and England-Scandinavian countries. South Korea and Malaysia have weak and very weak correlation with other countries. Their patterns are not in line with any other countries.

Table 6. Strong and moderate correlation coefficients

Countries	Ger	Ind	It	Pol	Rus	Spa	Swe	Usa	Eng	Tur	Scand
Aus								Mod			
Bel	Str						Mod		Str		
Bra		Mod	Mod	Mod	Str	Mod		Mod		Mod	
Chi		Mod								Mod	
Ger				-Mod			Mod		Mod		Mod
Ind					Mod			Mod		Mod	
It				Str		Str					
Pol						Mod		Mod			
Rus						Mod		Mod		Mod	
Spa								Mod			
Swe									Str		
Eng											Str

3.3. Panel Regression Model Results

Before running the model, assumptions for multiple regression are tested. Panel regression model use the basic assumptions of Multiple regression analysis. It has several key assumptions. First it needs at least 3 variables of metric (ratio or interval) scale. In this concept, our model has 4 independent variables. In terms of sample size, regression analysis generally requires at least 5 and ideally 20 cases per independent variable. Since there are 20 countries and 5 years term in this research, volume is appropriate for regression analysis.

The other assumption is that multiple linear regression models needs the relationship between independent and dependent variables to be linear. Durbin-Watson test statistics is checked and it is 2,211. This means that the residuals are independent. The other assumption of multiple linear regression is that there is little or no multicollinearity in the data. When the colinearity statistics checked, none of the independent variables are correlated each other since the colinearity statistics are below 0,9. And colinearity diagnostics results show that variables do not have multicollinearity or singularity.

The other assumption of multiple linear regression analysis is homoscedasticity. Although it can be analyzed via checking scatter plots, it is not so informative. So, Breusch-Pagan test and Koenker test for Heteroscedasticity are applied by adding macro on SPSS. The Chi-Square scores of the tests are 90,085 and 14,217 respectively. And the significance level of that scores are 0 and 0,0066 respectively. This means that the null hypothesis is rejected and the variance of errors differs at different values of the independent variable. Berry and Feldman (1985: 73-85) and Tabachnick and Fidell (1996) claim that slight heteroscedasticity has little effect on significance tests. On the other hand, it can lead to serious distortion of findings and weaken the analysis seriously. This might cause the over-estimation error. Finally the ANOVA results show that the entire model is significant since the F value of the model is 0,045.

In order to determine the factors affecting country based number of visitors, the panel regression analysis is implemented. Yearly basis number of visitors from 20 different countries are determined as dependent variable. Macroeconomics/demographic variables are determined as independent variables: GDP growth ratio, HDI, GPI and unemployment ratio. Although there are significant findings that economical

crisis/situations do not effect cultural tourism seriously, situation in Cappadocia is measured via macro variables.

With panel time series data, the most common models are random effects and fixed effects models in regression analysis. The dynamic panel regression techniques used in this study includes random effects (RE) and the fixed effects (FE) models. Apart from capturing the dynamic relationship among the variables of interest, the generalized method of moments estimator would also overcome the endogeneity problem. Based on the problem mentioned above, our dependent variable is number of visitors coming Cappadocia monthly basis. And the independent variables are GDP, GPI, HDI and UNEMP. The dynamic version of panel regression model can be expressed as follows:

$$NT_{i,t} = \alpha_i + \delta_1 GDP_{i,t} + \delta_2 GPI_{i,t} + \delta_3 HDI_{i,t} + \delta_4 UNEMP_{i,t} + u_{i,t}$$

Here $NT_{i,t}$ is the number of visitor comes from country i in year t . α_i is the unknown intercept for each entity. So it is country-specific effect which is distributed independently and constant over the countries. $GDP_{i,t}$, $GPI_{i,t}$, $HDI_{i,t}$ and $UNEMP_{i,t}$ are the independent variables of country i in period t respectively. $u_{i,t}$ is the error term assumed to be distributed independently in all time periods of the country i . Since there are 20 countries and 60 periods, countries are $i=1,2,3,\dots,20$ and periods are $t=1,2,3,\dots,60$.

First the model is solved via fixed affects techniques in E-views program (See the details of fixed and random affect models on Baltagi, (2008: 12-18). Model is established based on panel dataset formation. Fixed effect results show that the only GDP is statistical significant explanatory on NT (Table 7).

On the other hand, in order to determine which model (fixed or random affect models) is suitable, random affect technique must also be implemented.

Table 7. Panel regression model result based on fixed affect

Dependent Variable: NT

Method: Panel Least Squares

Sample: 2011 2015

Periods included: 60

Cross-sections included: 20

Total panel (balanced) observations: 100

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-37914.20	849624.8	-0.044625	0.9645
GDP	-6197.952	2466.906	-2.512440	0.0141
GPI	-15228.04	69618.92	-0.218734	0.8274
HDI	235976.0	1004323.	0.234960	0.8149
UNEMP	-5821.705	4029.400	-1.444807	0.1526

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.973562	Mean dependent var	77462.20
Adjusted R-squared	0.965561	S.D. dependent var	174316.2
S.E. of regression	32349.33	Akaike info criterion	23.81214
Sum squared resid	7.95E+10	Schwarz criterion	24.43738
Log likelihood	-1166.607	Hannan-Quinn criter.	24.06518
F-statistic	121.6790	Durbin-Watson stat	2.019610
Prob(F-statistic)	0.000000		

In table 8, the random affect model results is seen. Based on the results, again GDP is the only significant variable on TUR. However, it might be because of multicollinearity problem.

Table 8. Panel regression model result based on random affect

Dependent Variable: NT

Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)

Sample: 2011 2015

Periods included: 60

Cross-sections included: 20

Total panel (balanced) observations: 100

Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
----------	-------------	------------	-------------	-------

C	269229.7	448657.9	0.600078	0.5499
GDP	-6107.681	2361.727	-2.586108	0.0112
UNEMP	-4391.320	3669.101	-1.196838	0.2343
HDI	-214890.7	470535.4	-0.456694	0.6489
GPI	20906.30	57958.54	0.360711	0.7191

Effects Specification				
			S.D.	Rho
Cross-section random			184599.5	0.9702
Idiosyncratic random			32349.33	0.0298

In order to determine which model is appropriate, Hausman test should be implemented. The test evaluates the consistency of an estimator when compared to an alternative, less efficient, estimator which is already known to be consistent (Greene, 2012: 234). Table 9 shows the Hausman test results. In terms of Hausman test, null hypothesis is random affect model is appropriate. Alternative hypothesis is fixed affect model is appropriate. Based on the results, since the probability values is more then 5%, then the null hypothesis is accepted. So the random affect model is the most appropriate model.

Table 9. Hausman Test results

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

	Chi-Sq.		
Test Summary	Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	2.812859	4	0.5896

Cross-section random effects test comparisons:

Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
----------	-------	--------	------------	-------

GDP	-6197.95	-6107.68	507872.63	0.8992
UNEMP	-5821.70	-4391.32	2773762.34	0.3904
HDI	235976.00	-214890.68	787261311910.13	0.6114
GPI	-15228.03	20906.29	1487601993.68	0.3488

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: NT

Method: Panel Least Squares

Sample: 2011 2015

Periods included: 60

Cross-sections included: 20

Total panel (balanced) observations: 100

4. CONCLUSION

Measurement is the foundation stone of decision making and management. As soon as you measure, systems can be managed and decision maker can give right decisions. On the other hand, in case you measure, you can see the problems and the gaps. In line with this inferences, visitor data analysis in destinations has crucial role on problem solving and developing. Results also give decision makers critical information about marketing mix and marketing management .

Visitor profile of Cappadocia changed severely after 2014. In 2011-2015 term, 4 main visitor groups are observed; Turkey, France, Germany and others. On the other hand, Italy and Spain is an another small group which stands in another group This might be because of seasonal similarities or mass tourism addiction of visitors in related countries.

For long term perspective, Canada, Hong Kong, France and Japan had long term relationship. So this can be summarized that these countries' responses to the incidents are similar between the years 2011-2015. Although it can not be concluded in long term, the moderate relationship is observed among European countries in terms of visiting patterns for Cappadocia.

Among the 4 different macro variables, only the GDP is an explanatory variable in terms of Cappadocia choice of visitors. However, heteroscedasticity which means that

the variance of errors differs at different values of the independent variable might be the reason of this result and over-estimation error.

For further studies, panel regression analysis can be done considering the incidents (terror attacks, Russian airplane crisis, social incidents etc. showed in this study) and their affects on number of foreign visitors. And also discriminant analysis can be done in order to determine which factors are distinguishing while classifying the visitor groups. This study can be remade via using different macro-micro or social-cultural variables to measure the effects of them on tourism.

REFERENCE

- Athanasopoulos, George, R.J. Hyndman (2008). "*Modelling and forecasting Australian domestic tourism*". *Tourism Management*, 29(1): 19-31
- Baltagi, Badi H. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*, Wiley
- Bernardina, Algieri, (2006). "An econometric estimation of the demand for tourism: the case of Russia". *Tourism economics*, 12(1): 5-20
- Berry, D. William, and S. Feldman, S. (1985). "*Multiple Regression in Practice*". Sage University Paper Series on Quantitative Applications in the Social Sciences. 07-050. Newbury Park, CA, Sage.
- Bigano, Andrea., J.M. Hamilton, R.S.J. Tol (2006). "*The impact of climate change on domestic and international tourism: A simulation study*". *The integrated assessment journal* . 7(1): 25-49
- Brida, Juan Gabriel, L. Osti, A. Barquet (2010): "*Segmenting resident perceptions towards tourism—a cluster analysis with a multinomial logit model of a mountain community*". *International Journal of Tourism Research*, 12(5): 591–602
- Brida, Juan Gabriel, E. Riaño, A.S. Zapata (2012). "*Residents' perceptions toward cruise tourism impacts on a community: a factor and cluster analysis*". *Cuadernos de Turismo*, 29: 79-107
- Chen, C. Sandy (2011). "*Residents' Perceptions of the Impact of Major Annual Tourism Events in Macao: Cluster Analysis*". *Journal of Convention & Event Tourism*, 12(2): 126-128
- Dristakis, Nikolaos (2004). "Cointegration analysis of German and British tourism demand for Greece". *Tourism Management*. 25(1): 111-119
- Garin-Munoz, T. (2009). "*Tourism in Galicia: domestic and foreign demand*". *Tourism Economics*, 15(4): 753-769
- Greene, William (2012). "*Econometric Analysis*" (7th ed.). Pearson: 234–237
- Heung, Vincent C.S., H. Qu, R. Chu (2001). "The relationship between vacation factors and socio-demographic and travelling characteristics: the case of Japanese leisure travellers". *Tourism management*. 22: 259-269

- Hudson, Simon, B. Ritchie (2002). *"Understanding the domestic market using cluster analysis: A case study of the marketing efforts of Travel Alberta"*. Journal of Vacation Marketing 8(3): 263-276
- "2015 yılı ilk 6 ay değerlendirmesi anket sonuçları"*, (2015), Küçük Oteller Derneği, İstanbul.
- Leung, Xi Yu, Baloglu, Ş. (2013). "Tourism competitiveness of Asia Pacific destinations". Tourism analysis: an interdisciplinary journal. 18(4): 371-384
- Laurentina, Maria da Cruz Vareiro, P.C.Riberio (2013): *"Residents' perceptions of tourism impacts in GuimarAes (Portugal): a cluster analysis"*. Current Issues in Tourism, 16(3): 535-551
- Leung, Xi Yu, S.Baloglu (2013). *"Tourism Competitiveness of Asia Pacific Destinations"*. Tourism Analysis, 18(4): 371-384.
- Middleton, Victor (1994). *"Marketing in travel and tourism (2nd ed.)"*. Oxford: Butterworth-Heinemann
- Reisinger, Yvette (2005). *"Travel Anxiety and Intentions to Travel Internationally: Implications of Travel Risk Perception"*. Journal of Travel Research. 43(3): 212-225
- Seddighi, H.R., D.F. Shearing (1997). *"The demand for tourism in North East England with special reference to Northumbria: an empirical analysis"*. Tourism Management. 18: 499–511
- Tabachnick, Barbara. G., and L.S. Fidell. (1996). *"Using multivariate statistics (6th ed.)"*. New York: HarperCollins.
- Taylor, Tim, R. A. Ortiz, (2009). *"Impacts of climate change on domestic tourism in the UK: a panel data estimation"*. Tourism Economics, 15(4): 803-812
- The World Tourism Organization (UNWTO) Report (2015, 2014, 2013, 2012, 2011 editions), <http://unwto.org/annualreports>
- Van Raaij, W. F. (1986). *"Consumer research on tourism: Mental and behavioral constructs"*. Annals of Tourism Research. 13: 1-9.
- <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=AUS&series=&period=#>

<http://www.tradingeconomics.com/china/indicators>

<http://edition.cnn.com/2015/11/18/world/paris-soccer-fans-turkey/>

<http://spsstools.net/en/syntax/442/>

<http://www.visionofhumanity.org/>; unempoloyment and GDP growth rates are observed via worldbank data and tradingeconomics.com.

<http://hdr.undp.org/>;

www.tuik.gov.tr

http://www.dha.com.tr/kapadokyada-memnuniyet-barcelona-ve-st-petersburgdan-yukse_1011757.html

Interviews with visitors from Australia, Japan and USA.

NEVŞEHİR DÜĞÜNLERİNDE GÂLE TÖRENİ VE “SAÇ” İMGESİ

Ögr. Gör. Tuğba GÖNEL SÖNMEZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
tugbagonel@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bir gelenek olan Gâle töreni, Nevşehir’in farklı bölgelerinde farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Kâkül kesme, gelek kesme, zülûf kesme, duluk kesme ve duvak açma şekillerinde de adlandırılan ve düğünden hemen sonraki gün yapılan bu tören, düğünün son safhası olup gelinin bekâretini, iffetini ve aileye kabul edildiğini ifade etmektedir. Sadece bayanların katılımıyla gerçekleştirilen gâle töreninde uygulanan önemli ritüellerden bir tanesi, gelinin kâkülünün kesilmesidir. “Kâkül kesme”, genç kızlıktan kadınlığa geçişi fizyolojik olarak sembolize etmekle birlikte; yapılan tören gelinin toplumsal olarak onandığını ve kabul gördüğünü ifade etmektedir.

Çalışmamızda öncelikle Gâle töreni ve bu törende uygulanan “kâkül (saç) kesme” ritüeli ele alınacak ardından “saç” imgesinin Nevşehir halk inanışlarında ve hayatın geçiş dönemi ritüellerindeki yeri ve kültürel kökleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gâle, Saç İmgesi, Halk İnanışları, Hayatın Geçiş Dönemi Ritüelleri

GİRİŞ

Kültürümüzde aile olmak evlenme yükümlülüğünü de beraberinde getirmekte ve bu olgu düğün töreni ile kutlu kılınmaktadır. Hayatın geçiş dönemi ritüellerinden olan düğün ve evlenme gelenekleri ülkemizde bölgelere göre çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla Orta Anadolu kültürü çerçevesindeki bölge düğünleri de kendine özgü ve geleneksel bir formda yapılmaktadır. Nevşehir’de evlenme ritüeli ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen düğün törenlerini başlangıcından bitimine kadar aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

- a) Kız Görme, Kız Beğenme veya Kız Arama
- b) Görücülük
- c) Kız isteme
- ç) Söz Bağlama veya Tutu Verme
- d) Nişan-Şerbet

- e) Düzen Bozma
- f) Okuntu Çıkarma
- g) Düğün-Bayrak Kaldırma veya Bayrak Dikme
- ğ) Güvey Giydirme- Güvey Donatma, Esvap Giydirme veya Nahıl Övme
- h) Kız Başı Yıkama, Yunak veya Hamam
- ı) Kına Gecesi veya Övülme
- i) Tan Davulu veya Seher Davulu
- j) Seysana
- k) Saçı
- l) Gelin Alma-Karınca Yürüyüşü
- m) Kâkül Kesme veya Gâle
- n) Böğür Kaldırma
- o) Kız Arkasından Gitme (Bayram 2013: 20).

Çalışmamızda Nevşehir düğün gelenekleri içinde önemli bir yer teşkil eden Gâle töreni ve bu törende uygulanan “kâkül (saç) kesme” ritüeli ele alınacak, ardından “saç” imgesinin Nevşehir halk inanışlarında ve hayatın geçiş dönemi ritüellerindeki yeri ve kültürel kökleri değerlendirilecektir.

Gâle Töreni

Sadece bayanların katılımıyla gerçekleştirilen gâle töreni; Nevşehir'in farklı bölgelerinde kâkül kesme, gelek kesme, zülûf kesme, duluk kesme ve duvak açma şekillerinde adlandırılmakta ve düğünden hemen sonraki gün yapılmaktadır. Gâle günü gelin, sabah namazı vaktinde uyanır ve kayınpederinin abdest suyunu döküp çeyizinde getirdiği işlemeli bir *pişkiri* kayınpederine hediye eder. Kayınpeder, bu pişkir ile yüzünü kuruladıktan sonra, bir gün önce kız tarafından gelin odasına gönderilen tavuk ve tatlının da ikram edildiği kahvaltı sofrasına oturur (KK6). Kahvaltıdan sonra gelin, kayınpederinin ve kayınvalidesinin elini öper ve geline bilezik, bağ veya koyun gibi bir hediye bağışlanır (KK7, KK8). Öğlen veya öğleden sonra yapılacak tören için kayınvalide, gelini kuşandırır ve gerekli hazırlıklar tamamlanır. Sadece bayanların

katılımıyla gerçekleştirilen Gâlenin yapılacağı mekân, katılacak kişi sayısına ve hava durumuna göre belirlenir. Gelin, tören başlamadan önce misafirlerin elini öper ve “hoş geldin” der. Müzikli bir eğlence mahiyetinde olan bu törende def eşliğinde çeşitli türküler ve maniler söylenir (KK2, KK4, KK5, KK10, KK12). Gelin oyuna başlamadan önce misafirlerin huzurunda eğilip selam verir ve tekrar el öper, daha sonra meydanın ortasına başında al duvak bulunacak şekilde getirilir, bazı bölgelerde ortaya yün bir yastık ve oklava konulur ve gelin bu yastığın etrafında döndürülerek dua edilir, (KK3, KK9; Yıldız 2010: 107) ardından gelin avucunda tuttuğu pirinç, bulgur, şeker ve bozuk parayı misafirlerin üstünden saçar. Bu saçının bereket, uğur getireceğine ve baş ağrısına iyi geleceğine inanıldığından, saçını alan kişiler bu yiyeceklerden tadıp evlerindeki bulgur veya pirincin içine katarlar. Bozuk parayı ise harcamamak üzere cüzdanlarında saklarlar. Ayrıca bu saç, gelinin duvağının üstünden de saçılır (KK4, KK6, KK8, KK10, KK11, KK12). Akabinde gelinin kâkülü, uzun saçlı ise çene hizasından kısa saçlı ise alın hizasından kesilir. Kâkül, genellikle el becerisi olan bir kişi tarafından kesilmekle birlikte; Acıgöl bölgesinde “bayrak evi” tarafından kesilmektedir (KK7, KK8). Gelin kız, kâkülü kesildikten sonra zülüflerini çemberinin iki yanından çıkarır, bu o kızın artık evli olduğunun göstergesidir. Ayrıca kesilen saçını, işlemeli bir mendil içerisine koyarak sandığında saklamalıdır (KK1, KK3, KK4, KK6, KK11). Gâle törenine düğüne katılmayan, hediyesini ulaştıramayan veya tekrar hediye vermek isteyen kişiler de katılır ve hediyelerini sunarlar, kimin ne getirdiği topluluğa duyurulur. Bazı bölgelerde gelin kâkülü kesilmeden önce bir örtü üzerine oturtulur ve getirilen hediyeler bu örtü üzerine bırakılır. Hediye merasimi bittiğinde bu örtü iki ucundan toplanıp kaldırılırken “darısı başınıza” diyerek dua edilir (KK4, KK6). Ev sahibinin ekonomik durumuna uygun olacak şekilde uzaktan gelen misafirlere ve akrabalara çeşitli yemekler ikram edilir. Yaprak sarması, kuru fasulye, mantı, düğün çorbası, bamya, helva, hamursuz, baklava ve sütlaç en çok tercih edilen yemekler arasındadır (KK2, KK3, KK8, KK11). Bazı bölgelerde düğün sahibine destek olmak amacıyla misafirler nohut, bulgur ve bakla gibi bakliyatları beraberlerinde hediye olarak getirir (KK7, KK8). Misafirlere yapılan ikramlar arasında çerez de bulunmaktadır. Kabuklu fıstık özellikle tercih edilen kuruyemiş türlerinden olup halk arasında “gâle çerezi” olarak bilinmektedir (KK10, KK11, KK12). Ayrıca bu törene katılan ve yeni gelini olan kayınvalidelerin de çerez getirip dağıtması adettendir (KK1, KK2).

Gelin, gâle töreninde geleneksel bir kıyafet olan entari şalvar giyer ve takılarını takar ayrıca erkek tarafının aldığı kıyafetleri belirli aralıklarla giyip gösterir ve oynamaya

devam eder. Yine gelin odası, çeyizi ve erkek tarafının aile büyükleri için hazırladığı bohçalar misafirlere gösterilir (KK4, KK5, KK6, KK8, KK10, KK11, KK12). Davetlilerden yaşça büyük olanlara “çeki çekilip” çevresi oyalı çember hediye edilir ve ağızlarına şeker konulur (KK10, KK11). Gelinin görümcesi varsa, “çenesi çıkmasın diye”, ağızı sembolik olarak bir çemberle bağlanır (Bayram 2013: 33). Bazı bölgelerde ise geline tekrar gelinliği giydirilir; ancak bu kez beline kırmızı kuşak bağlanmaz (KK9).

Eğlenmek amacıyla erkek ve yaşlı kılığına girmek, absürt hediyeler sunmak, atışmalı maniler söyleyip oynamak gibi çeşitli komik ve teatral sunumlar yapılır (KK6, KK10).

Gelin her oyuna kalktığında eğilip selam verir ve el öper. Gelin, kayınvalide ve görümce arasındaki muhabbeti artırmak amacıyla şerbet içirilir ve karşılıklı oynatılır (KK7, KK11, KK12).

Günümüzde bu tören daha çok köylerde yapılmakla birlikte; şehir merkezlerinde bayanların eğlenmek amacıyla düzenledikleri toplantılara dönüşmüş; kâkül kesme kavramı da sadece törenin adı olarak kalmıştır. Gâle, genel hatlarıyla yukarıda bahsi geçen şekilde gerçekleştirilen bir tören olup bu törende uygulanan önemli bir ritüel, gelinin kâkülünün kesilmesidir. “Kâkül kesme”, genç kızlıktan kadınlığa geçişi fizyolojik olarak sembolize etmekle birlikte; yapılan tören, gelinin toplumsal olarak onandığını ve kabul gördüğünü ifade etmektedir.

Dua ve ilahiler eşliğinde kâkülü kesilen gelin, böylece erginlenerek kızlığa veda etmiştir (Yolcu 2014: 273).

Saç İmgesi

Saç kesmek, Türk düşünce sisteminde farklı şekillerde yer bulmakla birlikte “saç” ile ilgili inançlar, büyü, günah, nefis, saç, öteki dünya, yas, nişan, kut, arınma ve kült sembolleriyle karşımıza çıkmaktadır (Kalafat 2005: 208). Saçın kesilmesi erken devir Türklerinde bir matem işareti sayılmıştır. Proto-Türk ve Hun devirlerinde bile matem alameti olarak kurganlarda kuyruğu düğümlenmiş ve kesilmiş atlara rastlandığı gibi, kesilmiş örgülü kadın saçlarına veya bir kese içinde bir parça olarak muhafaza edilen kadın saçlarına rastlanmıştır. Bu saçlar hem matem durumunu hem de kadının ölen kişiye bağlılığını ifade etmektedir (Çoruhlu 2004: 64).

Kök Türklerde de saç kesmek bir yas alametidir. Bunun yanı sıra kaygı, kötülüme ve yergi unsuru olarak da kullanılmaktadır (Şen 2004: 12-23). Ayrıca teslimiyet ve itaatın sembolüdür (Çoruhlu 2004: 64-65). Saç kazımak bedensel haz ve dünya nimetlerinden vazgeçildiğinin bir işareti sayılmakla birlikte; (Mülayim 2004: 70) dünya nimetlerinden el çekerek Allah'a ulaşma yolunda bir araç, Veli'nin keramet gücünü artırıcı bir etken olarak da düşünülmektedir (Sabuncu 2004: 76). Bunun dışında disipline edilmiş bir rejime giriş olarak cinselliğin toplumsal bakımdan öngörölmüş olan kullanım ve kontrolüne uyuyor olmanın yinelenmesi anlamına da gelmektedir (Delaney 2004: 103).

Saç imgesi, Türk mitolojik inanç sistem ve pratiklerinde¹, sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde² de yer almaktadır.

¹ “Albastı'ya rastlayanlar onu uzun sarı saçlarını tararken görürler. Bir kişi ondan korkmayıp, onun saçından tutarak beline kamçı veya şalvar bağı ile vurursa, Albastı ona teslim olup kitabını verirmiş. Bir kimse onun tarağını alır veya saçından bir tutam kesip saklarsa, Albastı onun hizmetine girermiş ve o kişi de büyük bir şaman olurmuş” (Turdimov 1999: 256).

Eski Türk inancına göre, bir kişi öldüğü zaman Erlik Han'ın hadimi olan Körmös bu ruhu cehenneme götürerek kaynar katran dolu kazana atardı. Ancak, Bay Ülgen'in hadimi ve ruhun hamisi olan Yayucu, bu ruhu tepesindeki saçlardan tutarak dışarı çıkarırdı. Eski Türklerin tepelerinde bir tutam saç bırakmaları işte bunun içindir. Eski cemiyetlerin hemen hepsinde ruh, vücudun şeklinde tasavvur edilirdi. Bu sebeple ruhun sahibi gibi saçlı olmasına taaccüp etmemek gerekir (Gököl 1976: 78).

² Gök Türk Yazıtlarında, Bilge Kağan Abidesi'nin D.10. satırında; “*Türk budun yok bolmazun tiyin budun bolçun tiyin kangım İl Teriş kağanıg ögüm İl Bilge Katunug Tengri töpüsünde tutup yügerü kötürti*” “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İl-Teriş Kağanı, annem İl Bilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış (Ergin 2005: 37). “Tanrı İl Teriş Kağan ile Hatunu İl Bilge”yi yükseltirken, onların tepelerinden tutmuştu. Tanrı herhalde onların saçlarından tutmuş olmalıdır (Ögel 1979: 70). Yine Orhun abidelerinde saç kelimesi Bilge Kağan kitabesinin güney cephesinde de geçmektedir: Yoğ yıparıg kelürüp tike birdi. *Çından ıgaç kelürüp öz ya... bunça bodun saçın kılkağın ...[b]ıçdı.* “Yas töreni kokusunu getirip dikiverdi. Sandal ağacını getirip öz... bunca millet saçını ve kulağını kesti.” (Ergin 2005: 54). Bu ibareden Kök Türklerde saç kesmenin bir yas alameti olduğunu anlıyoruz.

Dede Korkut Kitabında yas alameti olarak “saç yol-“ tabiri geçmektedir. “*Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözünüş yaşın dökti, acı tırnağ ağ yüzine aldı çaldı al yanağın tartdı qarğı gibi kara saçını yoldı*” (DK 91: Ergin 2011: 130).

Göktürk Yazıtlarından Eski Anadolu Türkçesi metinlerine, sözlü kültür ürünlerinden halk inanışlarına kadar birçok alanda görülen saç kesme hadisesi ve saç imgesinin Şamanist kültürden geldiğini söylemek mümkündür. Örneğin; Hakasya’da tırnakta olduğu gibi “Kut”un saçların dibinde de olduğu inancı vardır. Saçlarını gece tarayan insan “kut”u yerinden rahatsız etmiş olur. Yere dökülen saç “kut”un da yere dökülmesine sebep olacağı için rahatsız olur. Dağılan ve üzerine basılan saçların toplanmamaları halinde o saçların sayısı kadar “kut”tan mahrum olunur. Yine Şamanist tasavvurda yere atılan saçların, kuşlar tarafından alınıp gidileceğine inanılır. Saçların yere saçılması halinde kuşların ayaklarına dolaşacakları ve bu durumda kuşların öteki âlemde hesap soracakları inancı hâkimdir (Kalafat 2005: 209).

Nitekim gece saç taramamak, kesilen saçı yere atmamak ve üzerine basmamanın gerekliliği hem Anadolu’da hem de Nevşehir halk inanışlarında karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türk itikadında kut denilen mânâ; her şeyde bulunmakla beraber, daha çok kanda ve saçlarda toplanmaktadır. Bu sebeple kan akıtma hâdiseleri merasimle icra edildiği gibi, saçların kesilmesi de merasime tabi olmuştur (Yörükân 2006: 21). Nitekim Nevşehir bölgesinde bebeğin ilk saçının kırklama töreninin ardından kesildiği ve kesilen saçın yere atılmadan saklandığı bilinmektedir.

Yine Frazer’e göre, temas büyüsünde “*Bir zamanlar birbirlerine bağlı olan parçalar daha sonraları birbirlerinden ayrılmış olsalar bile aralarındaki bağlantı devam eder.*” Parça bütüne aittir ve parçaya sahip olan bütüne de sahip olabilir. Buna göre, birinin saçına sahip olan ya da tırnak, kirpik ve elbise parçası gibi şeylerini elde eden kimse, söz konusu olanın üzerinde olumlu veya olumsuz büyüsel bir etki gücüne sahiptir (Örnek 1995, 141-144). Temas büyüsü için bahsi geçen nesnelere bir tanesi de saç olup

Yine Dede Korkut Kitabında saç ile ilgili rüya yorumunda saç kaygısı ifade etmektedir. Bunun sebebi saçın yas alameti olarak görülmesindedir. “*Salur Kazan’ın... kara saçum uzanur gördüm, uzanuban gözümü örter gördüm...*” sözleriyle aktardığı rüyasını “*Kara Göne saç kayğudur*” şeklinde yorumlamaktadır (DK 43: Ergin 2011: 99).

genelde Türk halk inanışlarında, özelde ise Nevşehir halk inanışlarındaki çeşitli tabu ve kaçınmalarda bu tasavvurun izlerini görmek mümkündür.³

Eski çağlardan beri tarihin süzgecinden süzülerek gelen ve toplumsal bellekteki yerini muhafaza eden “saç” imgesi Nevşehir halk inanışlarında ve hayatın geçiş dönemi uygulamalarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu imgeyle ilgili Nevşehir’deki inanış ve pratikler genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir:

Doğum

Anne hamileliği süresince saçını kestirse çocuğunun da ömrünün kesileceğine inanılır. Doğumu kolaylaştırmak için ebe kadın, doğumun yapılacağı mekânda bulunan herkesin saç bağını, saç örgüsünü açar, düğmelerini çözer.

Bebeğin kırkı çıkana kadar saç ve tırnakları kesilmemelidir. Kırk günlük süre sonunda kesilen saç ve tırnak rastgele bir yere atılmamalı, temiz bir beze sarılarak ya annesi tarafından saklanmalı ya da uygun bir yere gömülmelidir.

Bebeğin kırkı çıktıktan sonra ense saçından bir miktar kesilir ve tartılır, bu saçın ağırlığı kadar altın hesaplanır ve sadaka verilir.

Anne, saçını doğumun üzerinden kırk gün geçtikten sonra kesebilir.

Çocuğu yaşamayanlar çocuk erkekse kız; kızsı erkek elbisesi giydirir ve çocuğun saçı belli bir yaşa kadar kestirilmez.

Çocuğu yaşamayan kadınların çocuklarının saçı belli bir yaşa kadar kesilmez.

İlk defa saçı kesilecek, tıraş olacak çocuğu tıraş edecek kişiye hediye veya bahşiş verilmelidir (KK1, KK3, KK5, KK7, KK11; Metin 2010: 131; Mert 2014: 78; Yıldız 2010: 95).

Evlenme

Nişanlılık öncesi dönemlerde erkek, kıza sevgisini anlatmak amacıyla toka ve ayna gibi süs eşyaları hediye ederken kız, erkeğe çevresini çeşitli motiflerle işleyip süslediği ve içine bir miktar saçını koyduğu mendil hediye eder.

³ Tabu ve kaçınmalarla ilgili detaylı bilgi için bkz. “*Mehmet Ali Yolcu, Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar, Kömen Yayınları, Konya, 2014.*”

Gelin olarak gelen kız, gerdek gecesi kız çıkmazsa ertesi gün saçları biçimsiz şekilde kesilip babasının evine geri gönderilir.

Başında iki tane saç kıvrımı olan erkek çocuğunun iki eşi olacağına inanılır (KK3, KK4, KK7; Mert 2014: 104; Kabak 2011: 148).

Ölüm

Ölen kişinin, tırnağı saçı ve sakalı kesilmez.

Ölünün erkek yakınları saç ve sakallarını tıraş etmezler.

Ölünün yakınları ellerine ve saçlarına kına yakarlar.

Cenaze sahipleri kendilerini yerden yere vurup saçlarını yolar ve üzerlerindeki elbiseleri yırtarak yas tuttıklarını belli ederler.

Kadınlar erkeklere göre daha etkili ve uzun süreli yas tutar ve ağıt yakarken saçlarını yolarlar (KK3, KK5, KK8, KK10; Mert, 2014: 91; Aytekin 2011: 29, 31; Kabak 2011: 60, 62, 64).

Halk İnanışları

Nevşehir’de hayatın geçiş dönemi uygulamalarının dışında çeşitli halk bilgisi pratiklerinde de “saç” ile ilgili inanışlar mevcuttur:

Fırtınalı havada saç kesmenin uğur getireceğine inanılır.

Saç kestiren kişi saçını çöpe atmaz, toprağa gömer.

Saçın üstüne basılmaz. Saça basan kişinin başının ağrıyacağına inanılır.

Erkek çocuğun alın kısmına yakın saç kıvrımları varsa o çocuğun açıkgozlu olacağına inanılır.

Gece saç taranmaz ve kesilmez.

Aile büyükleri ve bölgede kanaat önderi niteliğinde olan şahısların yanında saç taranmaz, tıraş olunmaz ve tırnak kesilmez.

Ağzında pamukçuk oluşan çocukların iyileşmesi için kocası ölen ve kayınıyla evlendirilen bir kadının saçından bir tutam kesilir ve çocuğun ağzına sürülür. Bu uygulamayla çocuğun ağzının içindeki yaranın geçeceğine inanılır (KK1, KK2, KK5, KK8, KK11; Kabak 2011: 148; Yıldız 2010: 96; Mert 2014: 111, 118).

Sonuç olarak; Nevşehir halk inanışları ve hayatın geçiş dönemi uygulamalarındaki “kâkül kesme töreni” ve “saç” imgesinin kültürel köklerinin eski Türk inançlarına kadar uzandığını söylemek mümkündür.

Kültürel kökleri çok eski dönemlere kadar uzanan ve Avanos başta olmak üzere farklı adlandırmalarla da olsa Nevşehir’in hemen hemen her bölgesinde icra edilen “kâkül kesme” veya “gâle töreni”, genç kızlıktan kadınlığa geçişin toplumsal olarak onandığı bir tören olup günümüzde daha çok köylerde yapılmaktadır. Bu tören, şehir merkezlerinde bayanların eğlenmek amacıyla düzenledikleri toplantılara dönüşmüş; “kâkül kesme” kavramı sadece törenin adı olarak kalmıştır.

Nevşehir halk kültüründe kâkül kesme ritüeli ve saç imgesi doğum sürecinde “ömür, hayat gücü, kült ve saç”, evlenme sürecinde “itaat, erginlenme ve nişan” ölüm sürecinde “yas alameti” olarak sembolize edilip halk bilgisi pratiklerinde “büyü, kut, nişan ve kült” anlamlarını ihtiva etmektedir. Bu yönleriyle saç imgesi etrafında geliştirilen inanış ve kaçınmalar halk bilgisinde sağaltma, onanma ve arınma gibi örtük işlevleri yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aytekin, Osman (2011). “Derinkuyu’da Ölüm Adetleri”. *Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları I*, (Ed. Adem Öger), Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları. 27-34.
- Bayram, Parvana (2013). “Nevşehir’in Avanos İlçesi, Uçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri”. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 17-37.
- Çoruhlu, Yaşar (2004). “Uygur Sanatında Saçın İkonografik Tertibi”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 63-69.
- Çöl Yıldız, Nevin (2010). *Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Delaney, Carol (2004). “Türk Toplumunda Saçın Anlamı”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 89-110.
- Ergin, Muharrem (2011). *Dede Korkut Kitabı I, II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2005). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1976). *Türk Töresi (Haz. H. Dizdaroğlu). İstanbul: Devlet Kitapları.***
- Kabak, Turgay (2011). *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi.
- Kalafat, Yaşar (2005). “Balkan Türklerinde Örneklemelemlerle Halk İnançlarında Saç”. *BAL-TAM Türklük Bilgisi*. Mart 208–212.
- Mert, Tuğrul (2014). *Nevşehir İli Kozaklı İlçesinin Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi
- Metin, Nazlı (2010). *Nevşehir İli Ürgüp İlçesinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Mülayim, Selçuk (2004). “Selçuklu İkonografisinde Saç”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 70-73.
- Ögel, Bahaeddin (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Kömen Yayınları, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Sabuncu, Zeynep (2004). “Bektaşî Geleneğinde Saç”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları. 74-86.
- Şen, Mesut (2004). “Tarihi Metinlerde Saç ve Sakal Kültürü”. *Saç Kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları.12-44.
- Turdimov, Şamirza (1999). “Türk Dünyasında Albastı”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 3. Sayı 261-267.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Yörükân, Yusuf Ziya (2006). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK1. Zübeyde Can, 1968 doğumlu, İlkokul mezunu, ev hanımı, Akköy-Ürgüp.
- KK2. Hatice Sönmez, 1991 doğumlu, Lise mezunu, ev hanımı, Nevşehir.
- KK3. Zekiye Sönmez, 1966 doğumlu, İlkokul mezunu, ev hanımı, Nevşehir.
- KK4. Fazilet Can, 1963 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Akköy-Ürgüp.
- KK5. Meryem Erol, 1938 doğumlu, okur-yazar, ev hanımı, Emmiler-Gülşehir.
- KK6. Emine Aktürk, 1974, Önlisans mezunu, ev hanımı, Akköy-Ürgüp.
- KK7. Sevda Bildirici, 1959 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tatların-Acıgöl.
- KK8. Gülay Ertaş, 1975 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tatların-Acıgöl.
- KK9. Fatma Taşkıran, 1962 doğumlu, Lise mezunu, ev hanımı, Köşektaş-Hacıbektaş.
- KK10. Gülfer Sezer, 1964 doğumlu, Lise mezunu, ev hanımı, Avanos.
- KK11. Müzeyyen Sezer, 1927 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Avanos.
- KK12. Kadriye Doğru, 1965 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mustafapaşa-Ürgüp.

AYŞE PASLANMAZ'IN ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL TEMA

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
tugrulbalaban@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Nevşehirli bir halk şairi olan Ayşe Paslanmaz'ın şiirlerinde toplumsal duyarlılığın yoğun olarak işlendiği görülür. Nevşehir ilgisinin yanı sıra yer yer yurt sevgisi ve bazen de Türk dünyası üzerine yazdığı şiirlerle vatanının ve halkının değerlerini ustalıklı işlediği görülen şairin özellikle sosyal çevresi, aldığı eğitim ve sanatsal duyarlılığı onu toplum meselelerine yaklaştırmıştır. Şiirlerinde ben'e yönelik temalar da bulunmakla birlikte öncelikle memleketçi bir şair olduğu, ben'in toplumdan ayrılamayacağı fikri dikkat çeker.

Bu bildiriye şair Ayşe Paslanmaz'ın şiiri bazı temalar üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır: Özellikle Nevşehir ve ilçelerinden başlayarak Türk dünyasına uzanan memleket sevgisi, yurdunun toprağı (tabiat), kahramanları gibi yoğun temalar üzerinden şairi tanımayı amaçlıyoruz.

GİRİŞ

Türk kültürü ve edebiyatı anlatma ve söyleme esasına dayanır. Söyleme geleneğinin en eski örneklerinden biri olan şiir, din adamının tanrı ile iletişim araçlarından biri kabul edilmesi yönüyle kutsal bir araçtır. Ozan adı verilen ruhani önderlerin şiirsel söylemin gücünü kullanarak kutsal olanla kurduğu ilişki daha sonraki dönemlerde biçim değiştirerek toplumsal olanı da anlatan âşıklerle yeni bir kimlik kazanır. İçinde yaşadığı toplumu da anlatma endişesi taşıyan âşıkların günlük yaşam içerisinde güzeli arama çabası âşık edebiyatını meydana getirir. “*Âşık edebiyatı, kendisini besleyen bütün kaynakların yönlendirmesi ve mutlak güzelliğe ulaşma çabası ile ilahi aşkı, dini-tasavvufi şiirlerle yüceltir, günlük yaşamın özelliklerini ve beğenisini över, acılarını dramatik dille vurgular, toplumsal ve kişisel çarpıklıkları taşlamalarıyla gözler önüne serer. Anadolu insanının dünya görüşünün yanı sıra, estetik modeller de bu ürünlerde temsil edilir.*” (Artun, 2001: 11)

Âşıklık geleneğinin günümüzde oldukça zayıfladığı görülmektedir. Geleneğin günümüzdeki temsilcilerinin kişisel çabaları ile yaşatmaya çalıştıkları bu kültürel değerlerin önemli bir temsilcisi de Ayşe Paslanmaz'dır. 1969 yılında Nevşehir'de doğan Ayşe

Paslanmaz yazar ve gazeteci olması yanında bildirimizin de konusunu oluşturması bakımından Kültür Bakanlığı Halk şairidir. Yerel Yönetimler ve Uluslararası İlişkiler Mezunu olan şair Kapadokya şairler ve Yazarlar Birliği Derneği Başkanı, İLESAM Nevşehir Temsilcisi ve Nevşehir Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu yesi olmak gibi birçok alanda Nevşehir'i temsil eder.

Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren "Kapadokya şiir şöleni" kültür ve sanat etkinliklerinin mimarı olan şair, bu etkinlik kapsamında 2008 yılında gerçekleştirilen 3. Kapadokya şiir şöleninde PERİ KIZI unvanı verilmiş; ilgili tarihten sonra unvanını şiirlerinde mahlas olarak kullanmaya başlamıştır.

Bir halk şaiiri olan Ayşe Paslanmaz, şiirlerinde serbest şiir tekniğini de kullanır; ancak genel olarak tercih ettiği hece ölçüsünde oldukça başarılı olduğu görülür. Daha ziyade hecenin 6+5= 11'li ve 7+7= 14'l ölçüsünü kullanan şair, 4+3=7 ve 5+3= 8 ölçülerini tercih ettiği şiirleri de vardır. Ayrıca bazı şiirlerinde gazel tarzını da görürüz.

Ayşe Pazlanmaz'ın şiirlerinde Tema

Ben'e Yönelik Temalar

Genel itibariyle bene yönelik; aşk, zlem, yaşam sevinci, hoşgörü gibi olumlu temaların dışında karamsarlık ve ölüm gibi olumsuz temalar da Paslanmaz'ın şiirlerinde yer bulur. şiirlerinin bütününü ele aldığımızda şairin en sık kullandığı temaların sevgi ve aşk, hasret, sitem ve şikyet olduğu görülür. Bu üç temanın da temel kaynağı aşktır.

Paslanmazın ben'e yönelik olarak işlediği temaların başında aşk gelir: "*Bahar Değil Yaz Değil, Derin Duygular, lesim Gelir, Yaşamam Artık I ve II, Pervane, Aşk, Sözlerin, Aşk Fırtınası, En Büyük Savaş, Sevdiceğim, Cennetler Gördüm, aldım Kapını, O Günden Beri, Hatırası Var, Geliversen Ne Olur, Gözlerin, Meftunuyum Ben, lmeye Geldim, yle çok Seviyorum, Seviyorum Seni, Sevdim Seni Dolunayım, Ufkuma Doğdun, Yeniden Doğmak, Yalnızca Seni Sevdim, Kardelen*" isimli şiirlerinin hakim teması olan aşk çoklukla bireyseldir. Aşktan kaynaklı bir diğer teması olan hasret "*Ne Sen Varsın Ne de Senden Bir Eser, Sonsuzluk Türküsü, Gök Karanlığı, Ayrılamazdık, Sıcak Kar, Selam Söyleyin, Beni yle zliyor, Karanlık Yazı, Seni Bekledim, Ne Bana Gelebildi Ne de Vazgeebildi, Bir Tanem, Sensizliğin Sancısı, Sensiz, Gelsen de Hoş*" gibi şiirlerinde yoğun olarak işlenir. "*Gitme, Muamma, şahane, Korkak, Sıfır Toplamlı Oyun, Bırakıp Gitmek Vardı, Buraya Kadar, Bülbülüm, iek Açmaz ki, Diyemezsin ki, Diyar Diyar, Sevmeyecek de, Dönüş Yok, Gelmedim mi*" adlı şiirlerinin de yine aşktan kaynaklanan

sitem ve şikâyetlerle örüldüğü görülür. En sık işlediği bu üç temanın dışında “*Gelemem artık, Gül Meleğim*” şiirlerinde ayrılık; “*Unutmadın*” şiirinde vefa; “*Başka, Can İstiyor, Yolcu*” şiirlerinde ölüm ve “*Hasta*” şiirinde yalnızlık temaları işlenir.

Sevgi, sevgili ve sevgiliden uzak olmanın kederini sıklıkla işleyen şairin şiirlerinde görülen bir diğer duyarlılık da Nevşehir sevgisi, yurt sevgisi ve Türk dünyası sevgisi olarak toplumsal temalarda karşımıza çıkar.

Toplumsal Temalar

Türk halk şiirinde toplumsal meselelerin ve sosyal hayata dair gözlemlerin sıkça işlendiği birçok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir. Edebi metin üretildiği toplumun şair ve yazarlarının dünyaya bakış açılarından yansıyan estetik bir sanat üretimidir; ancak tek çıktısı estetik haz değildir. Bilakis bu metinler toplum kimliğini yansıtan tarihsel birer belge olarak da değerlidir. Halkın duyuş ve düşünüşü, gelenek ve görenekleri, değer yargıları gibi yaşama dair, topluma dair tüm algıları sanatçının kaleminde hayat bulur. Bu durumun en belirgin örnekleri ise halk ile iç içe ve çoklukla onların arasından biri olan halk şairinin eserlerinde açıkça görülür. “*Edebiyatın ve şiirin görevi, içinde yaratıldığı kültürün değerlerini çağın ve şairin perspektifinden güzel bir biçim içinde sunmaktır. Bir sanat eseri, bir toplumun sosyal gerçeklerini ve ideal edindiği değerleri didaktik olmaksızın yaratıcısının perspektifinden sunan, içinde yaşadığımız kargaşaya bir düzen getiren, bu düzen duygusunu içimizde de uyandırarak bizi önce kendimizle, sonra da toplumla barıştıran organik bütündür.*” (Günay, 2009: 166)

Nevşehirli bir halk şairi olan Ayşe Paslanmaz’ın şiirlerinde toplumsal duyarlılığın yoğun olarak işlendiği görülür. “Memleket Şairi” olarak nitelenebilecek derecede Nevşehir ilgisinin yanı sıra yurt sevgisi ve bazen de Türk dünyası üzerine yazdığı şiirlerle vatanının ve halkının değerlerini ustalıkla işlediği görülür. Şairin özellikle sosyal çevresi, aldığı eğitim ve sanatsal duyarlılığı onu toplum meselelerine yaklaştırmıştır. Memleketçi şair Ayşe Paslanmaz’ın şiirlerinde, ben toplum ile bir arada yer alır.

Vatanını aşk ile seven şairin bu değerini bayrağı ile özdeşleştirdiği görülür. “Aşığım” ve “Bayrak” adlı şiirlerinde şairin vatan duygusu bayrak ile birlikte ele alınır. Bayrağın kendisi için ifade ettiği anlamı dile getiren Paslanmaz, şiirin devamında bayrağın birleştirici yönünü vurgulayarak bu vatan sembolünü altında yaşayan unsurlarla “Türkü, Kürdü, Çerkez, Alevi bizim” diyerek bütünleştirir:

Aşığım

...
İlelebet yanan ocak sönmez ki,
Vatan aşkı gönlümüzden dinmez ki,
Ezan susmaz bayrak gökten inmez
ki,

Ben vatana ben bayrağa aşığım,
Tarih boyu sönmeyen bir ışığım.
Biz necip milletiz oğuz soyumuz,
Riya köprüsünden geçmez suyumuz,
Her nabza şerbet vermez huyumuz,

Ben vatana ben bayrağa aşığım,
Tarih boyu sönmeyen bir ışığım.

Bayrağa renk verdik al evi bizim,
Vatan aşkı yakar alevi bizim,
Türkü Kürdü Çerkez Alevi bizim,

Ben vatana ben bayrağa aşığım,
Tarih boyu sönmeyen bir ışığım.

(Paslanmaz: 2014, 80-81)

Bayrak

Ey Türkoğlu, Türk kızı, sen asil kan taşırsın,
Bayrağın gölgesinde, hep özgürce yaşarsın.
Bu ne büyük saadet, sevinç gözyaşı düşer,
Atam ölümsüzleşir, hayran kalır tüm beşer.

Ay yıldızlı bayrağa, canlar verilse de az,
Süzülür gelin gibi, o ne eda, o ne naz.
Rüzgâr yalar alnını, kıpırtı olur hafif,
Dalgalanır göklerde, o ne eşsiz ne latif.

Bitmeyen övüncümüz, gururumuzsun bizim,
Gönüller feth eyleyen, sürurumuzsun bizim.
Sen olmasaydın eğer, yerlerde sürünürdük,
Büyük utanç içinde, zillete bürünürdük.

Kenetlenmiş bir olmuş, Türk'e değer biçilmez,
Ey şanlı bayrak senden, ebedi vazgeçilmez.
Al bayrağım dalgalan, gökyüzünde seyre dal,
İNME SAKIN YERLERE, SONSUZA DEK ORDA KAL.

(Paslanmaz: 2014, 76)

“Al Bayrağım” adını verdiği diğer bir şiirinde ise bayrağı rengi, temsil ettiği coğrafyayı, değerleri ve sembolik unsurları yönüyle işler:

AL BAYRAĞIM

Şehit kanı var renginde,
Al bayrağım dalgalanır.
Gökte güneşin denginde,
Al bayrağım dalgalanır.

Güneş ay yıldıza vurur,
Oldukça görkemli durur,
Türk'ün alınıdaki gurur,
Al bayrağım dalgalanır.

Uzak yakın yöresinde,
Milletimin töresinde,
Şehitlerin gölgesinde,
Al bayrağım dalgalanır.

Asalet var havasında,
Soyluluğun davasında,
Kuşun bile yuvasında,
Al bayrağım dalgalanır.

Şanlı zafer meydanında,
Rengi var Türk'ün kanında,
Vatanımın her yanında,
Al bayrağım dalgalanır.

Dalga dalga gelir sesi,
Bağımsızlık nişanesi,
Bayrakların şahanesi,
Al bayrağım dalgalanır.

Kavuşmuş şöhrete şana,
Sevgisi girmiştir cana,
Edirne'den Ardahan'a
Al bayrağım dalgalanır.

Sana kurban Peri Kızı,
Her an yüceltirsin bizi,
Kucaklıyor ayyıldızı,
Al bayrağım dalgalanır.

(Paslanmaz: 2014, 78-79)

Milli Mücadele teması içerisinde yer alan dört şiirinde Çanakkale ve Sarıkamış mücadeleleri yanı sıra mücadele sonrası kurulan Cumhuriyet'e ve bu mücadelenin önderi Atatürk'ün ölümüne dair şiirleri yer alır.

Milli Mücadele'de ata toprağını canları pahasına savunan kahramanların ve kahramanlıkların şairlerin şiirlerinde yer bulması o ruhun gelecek kuşaklara aktarılması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu yönüyle Paslanmaz Çanakkale adlı şiiri ile bu ölüm-kalım savaşını kendi dili ile tasvir ederek sanatçı duyarlılığını göstermiş vefa borcunu ödemeye çalışmıştır:

ÇANAKKALE DESTANI

Bülbüller lâl olmuş, güller susuyor,
Adım başı düşman Çanakkale'de.

Çanakkale'de bir aynalı çarşı,
Tekbir sedaları titretir arşı,

Yerler, gökler sanki ölüm kusuyor,
Kıyamet mi zaman Çanakkale'de?

Dünya düşman olsa, duramaz karşı,
Görülmemiş iman Çanakkale'de.

Karadan denizden saldırır düşman,
Ölümler siperdir diriler kalkan,
Tüm dünya şahlanıp, kalktığı zaman,
Bir feryat, bir figan Çanakkale'de.

Nusret Gemisiyle tuzak kuruldu,
Düşman gemileri bir bir vuruldu,
Boğazın sulan coştur duruldu,
Sevindi asuman Çanakkale'de.

Conkbayın al kan, göklerde duman,
Cephe ordusunun halleri yaman,
Yetiş ya Muhammed, gidiyor Kuran,
Koptu tufan o an Çanakkale'de.

Anafartalar'da şanlı heyecan,
Mustafa Kemal'im büyük komutan,
Geçmişten bugüne, ışıklar saçan,
Binlerce kahraman Çanakkale'de..

...

(Paslanmaz: 2014, 68-69)

Milli Mücadele'nin bir başka kahramanlık destanı da Sarıkamış'tır. Sarıkamış'ta imkânsızlıklar, zor şartlar ve özellikle de soğuk karşısında Rus askerlerinin Anadolu'ya girmemesi için kahramanca mücedele edip can veren askerlerimiz Paslanmaz'ın 20 kıtalık destanında hatırlanmıştır.

SARIKAMIŞ DESTANI

Ürperten tarih yazıldı,
Sarıkamış dağlarında.
Buzdan mezarlar kazıldı,
Sarıkamış dağlarında.

Kuru ekmeği bölüyor,
Kurşun sıkmadan ölüyor,
Ölüm yüzlere gülüyor,
Sarıkamış dağlarında.

Bir felâket geldi başa,
Bu ne iştir Enver Paşa,
Muhtaç ettin ekmek aşa,
Sarıkamış dağlarında.

Gökten uzanır kökleri,
Gökkuşağının renkleri,
O kardelen çiçekleri,
Sarıkamış dağlarında.

Okunuyor daim kuran,
Zikrediyor diller her an,
Ne bir feryat, ne bir figan,
San kamış dağlarında.

Ezelden yüzleri yunmuş,
Başına ay yıldız konmuş,
90.000 Mehmet'im
donmuş,
Sarıkamış dağlarında.

Mehmet'in karla yarışı,
Titretiyor her karışı,

Aslan Mehmet'im üşüyor,
Karlar üstüne düşüyor,

Yazlık idi senin urban,

Osmanlı ve Rus savaşı, Sarıkamış dağlarında.	Şehitler ölmez yaşıyor, Sarıkamış dağlarında.	Koynunda bayrağa kurban, Tarihteki bu acı an, Sarıkamış dağlarında.
Kalmadı ekmeği aşısı, Yanar yüreklerin başı, Dökülür Türkün gözyaşı Sarıkamış dağlarında	Her yanı kasti kavurdu, Düşman değil, tipi vurdu, Şehitlerin asıl yurdu, Sarıkamış dağlarında.	On beşliler nöbet aldı, Kar tipi demedi daldı, Şehidim kefensiz kaldı, Sarıkamış dağlarında.
Kutsal yükseği, engini, Şehitten almış rengini, Çiçeklerin en zengini, Sarıkamış dağlarında.	Fırtına yolu bağladı, Acılar yürek dağladı, Düşmanlar bile ağladı, Sarıkamış dağlarında.	Türk askeri övünç demek Coşku demek sevinç demek
Soğanlı'da katar katar, Nabızlar bir başka atar, Binlerce kahraman yatar, Sarıkamış dağlarında.	Deli rüzgârlarla esen, Tipi boran yolu kesen, Bin bir çiçek, bin bir desen, Sarıkamış dağlarında.	Anlatılmaz, kıvanç demek Sarıkamış dağlarında.
Yol, yokuş bitmez biliyor, Kar, tipi, boran geliyor, Ayaz bağrını deliyor, Sarıkamış dağlarında.	Acıma acı katıyor, Buzlar içinde yatıyor, Kalpleri hâlâ atıyor, Sarıkamış dağlarında.	Peri Kızı şehit olsa, Cennetten bir müjde alsa, Vatan aşkı ile solsa, Sarıkamış dağlarında.

(Paslanmaz: 2014, 70-73)

Milli mücadele teması altında incelenebilecek bir başka şiiri de mücadelenin bakiyesi Cumhuriyet üzerinedir. Cumhuriyetin kurulmasının şartlarını şiirinde işleyen sanatçı ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'e de devrimleri üzerinden yer verir.

CANIM CUMHURİYETİM

Öyle bir hastaydık ki sen oldun bize ilaç, Bize ışık olmuşsun canım Cumhuriyetim.	İnkılaplar oldukça seni anladı özler, Tâ yürekten tutkunuz seninle güldü yüzler, Baharlar yazlar geldi kaybıldı soğuk güzler,
--	--

Seninle gururlandık sen ki başımızda Bize ışık olmuşsun canım Cumhuriyetim.
taç,
Bize ışık olmuşsun canım Ne devrimler yaşadık sen oldun
Cumhuriyetim. meşalemiz,
Seni yaşatmak oldu artık bütün gayemiz,
Savaşlarla yıprandı kurtarıldı bu vatan, Misk-i amber kokarsın gülümüzün
Unutmadık biz asla şehittir sende yatan, lalemiz,
O Mustafa Kemal'le güneş gibi an be an, Bize ışık olmuşsun canım Cumhuriyetim.
Bize ışık olmuşsun canım
Cumhuriyetim.

Bize çok da yakışan Cumhuriyet ziynettir,
Türkiye'm bir destandır bu ne büyük devlettir,
Türkler öyle büyüktür, Türkler asil millettir,
Bize ışık olmuşsun canım Cumhuriyetim.

(Paslanmaz: 2014, 74-75)

Milli mücadelemizin kahramanı Atatürk'ün fani dünyadan ayrılarak içinden çıktığı milletin kalbine gömülmesini “Her On Kasım’da” şiirinde başarıyla işler. Atatürk'ün ölümü karşısında kendisi ve milletin üzüntüsü ve özlemini vurgulayan şair bu şiirinde Mehmet Emin Yurdakul'un şiirsel ifadesiyle “Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir.”

HER 10 KASIM'DA

Düşman yurdu sarmış acı bir zaman, Dertlerimiz artık böyle sıralı,
Türkiye'm yastadır her on kasımda. Huzurunda saygı aşkla duralı,
Yurdumu kurtaran büyük kahraman, Türk milleti bil ki sensiz yaralı,
Türkiye'm yastadır her on kasımda. Türkiye'm yastadır her on kasımda.

Hüzünle düşüyor sarı yapraklar, Peri Kızı der ki kalplerde hüzün,
Seni nasıl sarar kara topraklar? Çaresi yok artık ağlarız güzün,
Hep yarıya indi bütün bayraklar, Unutulmayacak dünyada sözün,
Türkiye'm yastadır her on kasımda. Türkiye'm yastadır her on kasımda.

(Paslanmaz: 2014, 124)

Ayşe Paslanmaz'ın şiirinde yer alan bir diğer önemli tema memleketidir. Öncelikli olarak dikkatimizi çeken husus şairin Nevşehir ve Kapadokya sevgisidir. Özellikle Nevşehir'e dair kaleme aldığı "Kapadokya" ve "Ürgüp" adlı iki şiirinde bu durum açıkça görülür. Aslında çok geniş bir coğrafyanın adı olan Kapadokya'nın Paslanmaz'ın şiirindeki karşılığı Nevşehir'dir.

KAPADOKYA

Efsanelerin var bin yılı aşkın,
Geçmişten bugüne yol Kapadokya
Suyun ab-ı hayat, çağlayan taşkın,
Sonsuzluğa akan, sel Kapadokya.

Ününü çok duymuş dünyada herkes,
Gören hayretlerde, kesilmiş nefes,
İnan ki Ürgüp'te her şey çok enfes,
Burcu burcu kokan, gül Kapadokya.

İnançlı insanlar, korunmuş gelmiş,
Dağlara ev yapmış, içini delmiş
Seni mekân kılmış, yüzleri gülmüş
Şefkatle uzanmış, el Kapadokya.

Gün batar ufuktan, ne hoş izlenir,
Dağların ardına, tül tül gizlenir,
Ortahisar gizem dolu özlenir,
Beyazlar içinde, al Kapadokya.

Sıra sıra vardır, güzel bağları,
Bir başka heybetli, yüce dağları,
Sevgiyle örülmüş, gönül ağları,
Muhabbetle dolu, dil Kapadokya.

Ne şehirleri var, altında yerin,
Oymalar işlenmiş, kayaya derin,
Derinkuyu'nun da toprağı serin,
Gezen turistlere, bal Kapadokya.

(Paslanmaz: 2014, 52-53)

Bir diğer şiiri olan Ürgüp de Kapadokya üzerinden dikkatlere sunulurken kastedilen yine Nevşehir'dir. Şair, bir masal ülkesi gibi tanıttığı Ürgüp'ü tarih ile doğa arasında bir yerde konumlandırır. Kendisi de Ürgüplü olan Paslanmaz'ın kente duyduğu sevgi dikkat çeker:

ÜRGÜP

Tarihin büyüğü ondan sorulur,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp,
Onu bir kez gören candan vurulur,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Peri bacalan saf saf dizilir,
Onlardaki heybet hemen sezilir,
Tarih kokan doğa aşkla gezilir,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Dünyanın dilinde Ürgüp'ün ünü,
Bir bitmez efsane geçmişi dünü,
Güzel coğrafya da tarih yaşıyor,
Sanatsal yapıyı düne taşıyor,

Gören mutlulukla kutlar o günü,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Periler diyarı öyle şahane,
Göremeyen gözler olur virane,
Sayısız hayranı deli divane,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Düşler diyarında gezilen o an,
Yıldızlar uçuşur pembe bir duman,
Rüya mı masal mı akıyor zaman,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Ünü dünyaları aşta aşıyor,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Refik Başaran'ım gezer bağlan,
Bugüne taşımış eski çağlan,
Cemalim kıratla gezmiş dağlan,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

Ah! Peri Kızı'nın düşmez dilinden,
Türküler dökülür sazın telinden,
Ummanlar kaybolur sevgi selinden,
Kapadokya'mızın kalbidir Ürgüp.

(Paslanmaz: 2014, 54-55)

Memleket teması altında şairin işlediği coğrafya Nevşehir'le sınırlı değildir. Tarihi, kültürel ve coğrafi boyutlarıyla ve şiir diliyle işlediği Aydın, Bucak, Erzurum ve Kahramanmaraş da şairin övgüye değer bulduğu mekânlardır. Şairin bu şiirlerinde bir diğer toplumsal tema olan tabiat da yer bulur. Özellikle Aydın ve Bucak tabii dokusuyla işlenir:

Aydın

...
Antik çağın kenti tapınakları,
Zeytin dallarının o yaprakları,
Bereket fişkırان can toprakları,
Güzellik keşfini dermektir Aydın.

Mavi ile yeşil ne güzel rengin,
Masal diyarında bulunur dengin,
Tarihin kültürün oldukça zengin,
Gönülden gönüle varmaktır Aydın,

Görenler kendini bahtiyar sayar,
Yirmi dört gramda saf altın ayar,
Bulunmaz benzerin ey güzel diyar,

Bucak

...
Süslüyor her yanı ormanı güzel,
Bakarsın etrafa seyranı güzel,
Sonbaharı yazı her anı güzel,
Göreni cezbeden meleksin
Bucak.

Sabah akşam ılık esen yeliyle,
Gülleri toplayan zarif eliyle,
O Karacaören baraj gölüyle,
İlçeler içinde çiçeksin Bucak.

...
(Paslanmaz: 2014, 102-103)

Dünyada cenneti görmektir Aydın.

...

(Paslanmaz: 2014, 96-97)

Kahramanmaraş'ın milli mücadeledeki yerini “Kahraman Şehir” adlı şiiriyle sunan şair “Görmeye Geldim” adını verdiği diğer bir şiirinde Erzurum'un da bu mücadeledeki yerini kahramanları ile anar. Ayrıca Erzurum'un tarihi abideleri ve şahsiyetleri de şiirde yer bulur:

Kahraman Şehir

....

İlk ateşi yaktın düşmana karşı,
Ey kahraman şehir sen ne güzelsin.
Yapılan dualar titretti arşı,
Ey kahraman şehir sen ne güzelsin.

Herkes sana gıpta ederek bakar,
Bu şehir göğsüne madalya takar,
Bir sevgi seli ki aktıkça akar,
Ey kahraman şehir sen ne güzelsin.

Esaret altında yürek körleşti,
Düşman karşısında hemen birleşti,
Kahramanmaraş'ım öyle nurlaştı,
Ey kahraman şehir sen ne güzelsin.

...

(Paslanmaz: 2014, 98-99)

Şairin memleket temasına ilişkin şiirleri arasında vatanı gördüğü Türk dünyası da sayılabilir. Özellikle Azerbaycan'ı Türkiye ile eş tutan şair için Azerbaycan'ın yaşadığı Hocalı soykırımı, Karabağ ve Ermeni meselesi gibi sorunlar da kardeş olan iki devletin ortak acısıdır:

Görmeye Geldim

...

Tarihine Nene Hatun şan katar,
Hasan-i Basri'yle cana can katar,
Bin bir evliyası koynunda yatar,

Yedi kapınızdan girmeye geldim.
Dadaş diyarını görmeye geldim.

Erzurum özünde yaşar İslâmî,
İbrahim Hakkı'yla yazar kelâmı,
Rabia Hatun'un gelir selâmı,

Yedi kapınızdan girmeye geldim.
Dadaş diyarını görmeye geldim.

(Paslanmaz: 2014, 100-101)

Azerbaycan

Katliamları yapan Ermeniler çok kalleş,
Kanadı sanki ruhum denk gelmez acıma eş,
Karabağ sanki kordur Karabağ böyle ateş,

Azerbaycan içimde bu sevgiyle kök saldı,
Hocalı katliamı yürekte sızı kaldı,
Peri Kızı bir arı Azerbaycan bir baldı,

Hep seninle olsam da özlemle yaşıyorum,
Azerbaycan'ım seni kalbimde taşıyorum.

Hep seninle olsam da özlemle yaşıyorum,
Azerbaycan'ım seni kalbimde taşıyorum.

(Paslanmaz: 2014, 58-59)

Azerbaycanın acısını kendi acısı gibi gören Paslanmaz'ın şiir dünyasında Kırım da ayrı bir kederdir. Kırım üzerine kaleme aldığı “Kırım Sürgünü” adlı şiirinde Kırım Tatarlarının zorunlu göçünün ıstırabını işlerken siyasi önderlerinden Mustafa Cemiloğlu’nu da unutmaz. Haklı ve yılmaz mücadelesini işlediği bir diğer şiirinde Cemiloğlu’nun çektiği çileleri dile getirir:

Kırım Sürgünü

Sürgün treninin yürüdüğü an,
Geçmedi saatler, geçmedi zaman,
Kahrolası Ruslar vermedi aman,
Yüreklere sızı Kırım sürgünü.

Trende yerleri üst üste dardı,
Yaşlılar çocuklar hastalar vardı,
Sürgün trenini çığlıklar sardı,
Yüreklere sızı Kırım sürgünü.

Gözleri bulutlu, ağlar niceler,
Dilde Allah adı söyler heceler,
Aydınlığı özler sisli geceler,
Yüreklere sızı Kırım sürgünü.

Son durak Urallar, Özbek çölleri,
Vatanları oldu gurbet elleri,
Daha baharında soldu gülleri,
Yüreklere sızı Kırım sürgünü.

Mustafa Cemiloğlu

Kırım Türklüğüne en büyük gurur,
O Mustafa Cemil Kırımoğlu'dur.
Yürekllerimizde yeni bir huzur,
O Mustafa Cemil Kırımoğlu'dur.

Düşünmez ölümü, bilmez korkuyu,
Kaç tuzak kurdular, O'na kaç kuyu,
Kazdılar yılmadı! Huyu Türk huyu,
O Mustafa Cemil Kırımoğlu'dur.

Ne Moskof'un zulmü yıldırıldı onu,
Ne sürgün, ne hapis soldurdu onu,
Ayağa imanı kaldırdı onu,
O Mustafa Cemil Kırımoğlu'dur.

Çünkü Kırım, onun karasevdası,
Kırım sevdaların artık en hası,
Esaretin böyle kalmaz tasası,
O Mustafa Cemil Kırımoğlu'dur.

Buraya kadar ele aldığımız temaları sosyal ve siyasi temalar başlığı altında ele alıyoruz. Bu bahiste anılması gereken iki tema da eğitim ile birlik-beraberlik temasıdır. Paslanmaz Öğretmenim adlı şiirinde yurdun dört bir tarafında cehalete karşı amansız mücadele veren eğitim neferlerini şiirin son mısrasında yine kendisi için vazgeçilmez bir değer olan bayrakla “Bayrağımın üzerindeki hilâlsin öğretmenim.” sözleriyle ifade eder. Hoşgörü felsefesi ile dikkatlere sunulan Hacı Bektaş Veli üzerinden şair barışa çağrı yapar, toplumu birlik ve beraberliğe davet eder:

Öğretmenim

Yurdumun dört yanına saçılmış bir incisin,
 Bayraksın öğretmenim, sevdasın öğretmenim.
 O kadar kıymetlisin gönlümüzde birinci
 Gözümüzün nurusun, gönlümüzün sevinci,
 Bayraksın öğretmenim, sevdasın öğretmenim.
 Pembe renkler içinde gördüğümüz rüyasın,
 İşlenmiş nakış nakış desen desen oyasın,
 Bilgiyle harmanlanan gönüllere sefasın,
 Bayraksın öğretmenim, sevdasın öğretmenim.

(Paslanmaz: 2014, 122-123)

Toplumsal temalar başlığı altında ele alacağımız son tema din ve tasavvufur. Şairin Tanrı'ya inancı, peygambere bağlılığı ile Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisini dile getirdiği şiirlerinde açık bir teslimiyet görülür. “Şahane” adlı şiirinde “Bu halim bir son

Barışa Çağrı

Gökyüzünde sitem var, yıldızlar hep savrulur,
 Her bir acıda onlar, yanar yanar kavrulur.
 Sevgisizlik eritir, dağı taşı yok eder,
 Geriye kalan ancak sonu bitmez bir keder.
 ...
 Hacıbektaş'tan biri, Hacıbektaş-ı Velî,
 Hoşgörüye sevgiye, uzandı onun eli.
 Peri Kızı diyor ki barış için çağrımız,
 Birlikte, kardeşlikte, yarış için çağrımız.

(Paslanmaz: 2014, 114)

değil, belki de en son değil/ Ruhum bırak yanlışı sen Yaradan'a eğil.” ifadesiyle görülen bu teslimiyet ölüm temasını işlediği iki şiirinde de karşımıza çıkar. Bu şiirlerinde ölümden bir yakınma değil tevekkül görülür.

Yolcu

Düşününce Yaratan'ı,
O'na gidiyordum Rahman ve Rahim olana,
Yaratan'ı düşününce bir sevgi coşkusu fişkırdı
yüreğimden,
Meltem rüzgârlan okşadı yüzümü,
Çiçekler gülümsedi, tohumlar yeşerdi,
Gönlümün feryadı, sükûnet buldu.
Fırtınalı gecemin girdabı dindi,
Yüreğimin acısı huzura döndü,
Bütün azalarım sükûnet buldu,
Gözlerim ağır bir perde gibi;
Süzülüyor, süzülüyor, süzülüyor
Çarpan kalbim artık duruyor.
Ruhum haz alarak bedenimden Hakk'a uçuyor,

(Paslanmaz: 2014, 93)

Şair “Yaşayamam Artık” adlı şiirinde sevgiye hasreti karşısında “Neden bunca uzaklık, Yaratan'ım ah neden?/ Bir anlık sevgiliyi unutamaz bu beden.” sözleriyle naz makamında bir sitemi görülür.

Paslanmaz'ın Peygambere bağlılığı dile getirdiği “Ya Muhammed (SAV)” ve “Gel” adlı şiirlerinde özellikle özlem ve hasret temasını işlediği görülür.

Ya Muhammed (SAV)

Seven gönül güllerde kokunu
bulmayınca,
Taş yandı, toprak yandı, gölgende
kalmayınca,
Yüzünde gezen ayak izlerin
olmayınca,

Başka

Mevla'm alınımıza yazmış
fermanı,
Araşan da derdin yoktur
dermanı,
Gelince dünyaya veda zamanı,
Gidenin yürekler yakışı başka,
Gözlerden yaşların akışı başka.
(Paslanmaz: 2014, 88)

Gel

Özlediğim hoş bir tatlı rüyada,
Beklenen müjdecî, oluver gel gel...
Göz dalarsa akşam vakti bir ufka,
Karanlık geceyi, deliver gel gel...
Hasret gözlerimden hep çağlayınca,

Topraklar hiç tebessüm etmedi ya
Muhammed,
İlan ettik bu aşkı yetmedi ya
Muhammed.

Gözümden yaşımı, siliver gel gel...
Ömür son bulurken en son nefeste,
Ey Nebi! Kalbime, doluver gel gel...

Sularda sana âşık hep yükünü
atardı,
İzini bulmak için, canına can
katardı,
Çağlayanlar, pınarlar, denizlerde
kabardı,

Kefen denilen ak, bez parçasına,
O güzel kokunla, kalıver gel gel...
Karanlık o kabir denen çukurda,
Üstüme bir selâm, salıver gel gel...

Sularda hasretinle çağladı ya
Muhammed,
Bu aşk yüreğimizi dağladı ya
Muhammed.

Peri Kızı der ki ümmetim diye,
Sancağın altına, alıver gel gel...

(Paslanmaz: 2014,

87)

Sensiz kalmış varlıklar alır senden
malumat,
Ümmetin divanedir gönderir hep
salâvat,
Hasretini haykırdı asırlarca kâinat,

Sensiz dünyanın tadı kalmadı ya
Muhammed,
Saatler de vuslatı çalması ya
Muhammed.

(Paslanmaz: 2014, 84-86)

Tüm İslâm dünyasının ortak acısı olan Kerbelâ halk şairlerimiz tarafından aradan geçen yaklaşık 1350 yıla rağmen taze bir acı gibi yer bulur. Paslanmaz da Hz. Hüseyin'in şehâdetinin acısını yüreğinde derinden hisseder.

Kerbela'ya Ağıt

Ah! Hazreti Hüseyin yandık! Üzerinde
ok,
Delik deşik bedeninin yaralarının öyle çok,
Sarsılıyor bu evren böylesine zulüm yok,

Ya Muhammedi ya Ali! perişanız
hastayız,
O Kerbela gününden beri hâlâ yastayız.
Yiğitler yiğidine güller verilmez miydi?
Uğruna milyonlarca canlar serilmez
miydi?
Tek bir damla olsa su bile verilmez
miydi?

Ya Muhammedi ya Ali! perişanız
hastayız,
O Kerbela gününden beri hâlâ yastayız.

Mis kokan gül çiçeğin kopar mı güzel başı,
Bir sabır taşı gibi yükü taşı da taşı,
Ümmetin kahroluyor kurumaz gözün yaşı,

Ya Muhammed! ya Ali! perişanız hastayız,
O Kerbela gününden beri hâlâ yastayız.

Ah ! kahrolası Yezit nedir bunca nefretin,
Baş olmak için miydi senin bunca gafletin,
Vidansız hey insafsız düşün kim bu
şehidin,

Ya Muhammedi ya Ali! perişanız hastayız,
O Kerbela gününden beri hâlâ yastayız.

SONUÇ

Sanatın toplumu yansıttığı gerçeğinin en açık örnekleri halk edebiyatı mahsullerinde görülür. Bu işlevini sanat endişesiyle bir arada yerine getiren edebi ürünlerden biri olan halk şiiri, ait olduğu toplumunun sosyo-kültürel geçmişini, ideallerini, değerlerini bünyesinde taşır. Sanatçı, eserini meydana getirirken toplumsal endişeyi görmezden gelemmez. Edebi ürün sanatçısının içinde bulunduğu kişisel ve toplumsal şartlardan izler taşır. Ayşe Paslanmaz'ın şiirinde ben ve toplumun yan yana bulunması bu sebeptir.

Ayşe Paslanmaz şiirlerinde sıcak, sevgiye özlemi dile getiren ve vatan aşığı bir kimlikle karşımıza çıkar. Ozan, yazar, gazeteci, program yapımcısı, vb. birçok özelliğe sahip şair için şiir, dünyaya yeni bir pencere aralamaktır. Şiirleri ile önce yaşadığı coğrafyayı, devamında yurdunu ve nihayetinde Türk dünyasını anlama ve yorumlama çabasıdır. Şiirlerinde aşk, özlem, yaşama sevinci, umut, gibi temaları sıklıkla işleyen

şairin, yalnızlık gibi temalara da değindiği görülür. Hayata ve mekâna ait olgular, gözlemler, yaşantılar şiirlerinin malzemesini oluşturur. Şair kimliği ile toplumsal duyarlılığını birleştirir. O, aşkı yaşıyandır, özleyendir. Bu temalarla şiirlerini örer. Bütün bu temaların merkezini de insan ve toplum hayatı oluşturur. Paslanmaz hayata ait duygu, düşünce ve yaşantıları belirli temalar etrafında vererek insana ait hâlleri başarıyla işlemiştir.

KAYNAKLAR

Artun, Erman (2001). Âşıklık Geleneği ve âşık Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları

Günay, Umay (2009). Türk Kültürüne Eleştiri, Ankara: Akçağ Yayınları.

Paslanmaz, Ayşe (2014). Yaşa Sevdığım (Peri Kızı), Ankara: Ürün Yayınları.

14. YÜZYIL ŞAİRİ GÜLŞEHRÎ'NİN ADI, MEMLEKETİ VE TÜRBESİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
tbulbul@nevsehir.edu.tr

ÖZET

13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyıl başında yaşamış olan Gülşehrî, Anadolu sahası Türk şiirinin kurucularından birisi olarak kabul edilir. Türkçenin edebî bir dil olarak işlenmesinde büyük katkıları olan şairin hayatıyla ilgili kaynaklarda çok bilgi yoktur. Hatta şairin gerçek adı bile tartışmalıdır. Ömrünün büyük bölümünü Kırşehir’de geçirdiği için kendisi çoğunlukla buraya nispet edilmektedir. Ancak Nevşehir’in Gülşehir ilçesinde halihazırda Ahmed-i Gülşehrî Türbesi olarak bilinen bir türbe mevcuttur. Gülşehrî’nin Kırşehir’de bir türbesi bulunmadığı göz önüne alındığında bu türbenin Gülşehrî’nin türbesi olduğu ihtimali ağırlık kazanmaktadır.

Bu bildiriye, yazılı kaynaklardan elde edilen veriler ışığında Gülşehrî’nin adı, memleketi ve türbesiyle ilgili oluşan kanaatler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gülşehrî, Gülşehir, Nevşehir, 14. Yüzyıl, Klasik Türk Edebiyatı.

13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyıl başında yaşamış olan Gülşehrî Anadolu sahası Türk edebiyatının kurucuları arasında yer alır. Özellikle Feridüddin Attar’ın aynı adlı eserinden tercüme ettiği Mantıku’t-Tayr’ı Anadolu sahası Türk yazı dilinin kilometre taşı sayılan eserleri arasındadır.

Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Gülşehrî, ilmî ve edebî faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu Kırşehir’de geçirmesi dolayısıyla Kırşehir’e izafe edilmektedir. Bu bildiriye Gülşehrî’nin hayatı ve edebî şahsiyeti üzerinde durulmayıp sadece adı, memleketi ve türbesi ile ilgili bilgiler irdelenmeye çalışılacaktır¹.

Gülşehrî’yle ilgili tartışmalı konulardan birisi adıdır. Şair kaleme aldığı hiçbir eserinde gerçek adını doğrudan zikretmemiş, sadece “Gülşehrî” mahlasıyla eserlerini

¹ Gülşehrî’nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyetiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Acar, 1994; Alan, 1999; Araslı, 1968; Cunbur, 1963; 1952; 1983; 1959; 2004; Dilçin, 1993; Dizdaroğlu, 1958; Levend, 1957; Kartal, 2004; 2005; Kocatürk, 1982; Köksal, 2013; Merhan, 2004; Özkan, 1996; Uçman, 1979; Yavuz, 2004; 2005; Ty).

ortaya koymuştur. Bu da şairin adıyla ilgili tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu konuyla ilgili bir grup araştırmacı Mantıku't-Tayr'da geçen "Süleyman" adı dolayısıyla şairin adının "Süleyman" olduğunu ileri sürmektedir. Eserin 4428. Beyti "*İy Süleymân şol kopuzuñ kılını / Bur kim öğrenlüm bu kuşlar dilini*" (Yavuz, Ty: 275) şeklindedir. Şairin adının "Süleyman" olduğunu ileri süren araştırmacıların en büyük dayanağı bu beyittir. Ancak Gülşehrî'nin biyografisi üzerinde son çalışmayı yapan Fatih Köksal bu iddiayı Mantıku't-Tayr'ın 4429. Beytinin "*Kuş misâli bunda 'Attâr' uñ-durur Kalanını eyleyen yâr uñ-durur*" (Yavuz, Ty: 275) ifadelerine dayanarak reddetmektedir (Köksal, 2013). Köksal'a göre 4428. Beyitte geçen "Süleyman" ismi Gülşehrî'nin karşısındaki bir muhatabının ya da arkadaşının adıdır (Köksal, 2013). Köksal'ın ortaya koyduğu bu düşünce bizce de ilmî çerçevede yapılmış makul bir düşüncedir.

Diğer bir grup ise Mantıku't-Tayr'ın İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Süleymaniye Kütüphanesi Halis Efendi nüshasının başlığında geçen "*Kitabu Mantıku't-Tayr min kelâmi şeyhi'l-muhakkıkîn mürşidi't-tâlibîn el-âlim, el-fâzıl eş-şeyh Ahmedü'l-Gülşehrî*" ifadesine dayanarak Gülşehrî'nin isminin "Ahmed" olduğunu iddia etmektedir:

Fuat Köprülü, Arkeoloji Müzesi'ndeki nüshadan hareketle, "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde yer alan "*Halis Efendi'deki nüshadaki şu kayıt, 'Kitabu Mantıku't-Tayr min kelâmi şeyhi'l-muhakkıkîn mürşidi't-tâlibîn el-âlim, el-fâzıl eş-şeyh Ahmedü'l-Gülşehrî', bizim Gülşehrî'nin Ahmed Gülşehrî olduğunu kesin bir şekilde meydana koyarak, ileri sürdüğümüz bu fikirlerin doğruluğunu kat'î surette kuvvetlendiriyor.*" (Köprülü, 2003: 231) ifadeleriyle Gülşehrî'nin adının Ahmed olduğunu belirtmektedir.

Diğer taraftan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı "Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri" adlı çalışmasında yer alan "*Ondördüncü asrın tamamıyla, onbeşinci asrın ilk yarısında Konya, Kayseri, Niğde, Sivas, Kastamonu, Ankara, Sinop, Kütahya, Birgi, Tire, Peçin (Milas kazasında) Ayaslug, Bursa, İznik, Ladik (Denizli), Gülşehir (Arapsun), Kırşehir, Amasya Ankara gibi başlıca Anadolu şehirleri birer ilim merkezi olmuşlardı. Zaten bunlardan dört evvelkisi onüçüncü asırda Selçukiler zamanında da birinci derecede ilim merkezi olan şehirlerden sayılmakta idiler. Yukarıda isimlerini sıraladığımız Anadolu şehirlerinde yazılan, gerek manzum ye gerek mensur ilmi, edebi, tasavvufi ve kahramanlığa müteallik eserlerle hem havas sınıfının ve hem halk tabakasının ihtiyaçları tatmin edilmekte idi.*" (Uzunçarşılı, 1988: 211) ifadeleriyle Gülşehir'i (Arapsun) 14. Yüzyılda bir ilim merkezi olan şehirler arasında zikrettikten

sonra yine aynı çalışmasının ilerleyen sayfalarında Gülşehrî’den bahsederken “*Memleketi ismiyle şöhret bulan Şeyh Ahmed’in, zamanına nazaran nazmı güzeldir. Nazımlarında sevimli ve câzip üslûbu ve tasvirdeki kudret ve muvaffakiyeti göze çarpmaktadır.*” (Uzunçarşılı, 1988: 214) ifadelerini kullanması Gülşehrî’nin adının Ahmed, memleketinin ise Gülşehir olduğunu kabul ettiğinin bir göstergesidir. Burada her ne kadar doğrudan bir kaynak göstermese de Uzunçarşılı’nın bu tespitleri gözardı edilmemesi gereken bir husustur.

Yine Türk edebiyatıyla ilgili önemli çalışmalara imza atan araştırmacılardan Ahmet Kabaklı da “Türk Edebiyatı Tarihi” adlı çalışmasında Gülşehrî’yi “Şeyh Ahmed-i Gülşehrî” başlığı altında incelemiştir (Kabaklı, 2008a: 354; 2008b: 158). Gülşehrî’nin adının “Ahmed” olduğunu, hatta “Şeyh Ahmed” olduğunu ifade eden örnekler çoğaltılabilir. Her ne kadar Köksal “*Müstensihler veya kütüphane görevlilerinin bazı eserlerin müellifleriyle ilgili yanlış kayıtlar düşmelerinin pek çok örneği vardır. Dolayısıyla asıl adının Ahmed olması hususundaki yegâne dayanağın da bu tür bir kayda dayanması söz konusu tezi zayıflatan bir husustur.*” (Köksal, 2013) ifadeleriyle Gülşehrî’nin adının Ahmed olduğu yönündeki tezi zayıf olarak görse de ortada “somut” bir dayanak olduğuna da kuşku yoktur.

Gülşehrî’nin nereli olduğu da tartışmalı konular arasındadır. Gülşehrî her ne kadar faaliyetlerini Kırşehir’de gerçekleştirirse de onun Kırşehir dışından geldiği aslında kaynakların ve araştırmacıların hemfikir olduğu bir husustur. Ancak Uzunçarşılı’nın “Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri” adlı çalışmasında Gülşehir’i (Arapsun) Beylikler dönemi ilim merkezleri arasında sayması önemli bir noktadır. Aynı zamanda Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nin “Anadolu Beylikleri-Teşkilât ve Kültür” maddesini yazan Hakkı Dursun Yıldız da Gülşehrî ile ilgili olarak “*Anadolu Selçukluları zamanında Mevlana Celaleddin-i Rûmî ile parlak bir döneme giren tasavvuf cereyanı Beylikler devrinde de aynı gelişmeyi göstermiş ve Anadolu’nun manevi hayatında büyük ölçüde etkili olmuştur. Gülşehirli Şeyh Ahmed’in 1317’de kaleme aldığı Feleknâme...*” (Yıldız, 1991: 140) ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerle Yıldız Gülşehrî’nin Gülşehirli olduğunu kabul etmektedir. Gülşehrî’nin memleketi olarak Gülşehir’i zikreden araştırmacıların özellikle “Beylikler Dönemi”ni çalışan kişiler olması bu görüşlerin değerini daha da artırmaktadır.

Gülşehrî ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar onun türbesiyle ilgili hususa ya hiç değinmemişler ya da türbesinin nerede olduğunun bilinmediğini ifade etmişlerdir

(Özkan, 1996: 250; Köksal, 2013). Ancak saha araştırmasına dayalı çalışmalarda Gülşehir’de Gedik Sokak’ta bulunan Eski Mezar’da Ahmed-i Gülşehrî Türbesi adında bir türbe olduğu ortaya konmuştur. Saha araştırmalarıyla tanınan Yaşar Kalafat 2003 yılında yayımladığı çalışmasında Gülşehir’de bulunan Ahmed-i Gülşehrî Türbesi’nin yapılış tarihinin bilinmediğini fakat, 1777 yılında Karavezir tarafından onarıldığını ifade etmektedir. Yiğma siyah taştan yapılan ve üzeri toprakla örtülü olan bu türbenin mimarî özelliği bulunmamaktadır. Türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 3000 kişi civarındadır. Derlenen bilgilere göre, Ahmed-i Gülşehrî’nin, kendisini ziyaret edenlerin rüyasına girerek dileklerini gerçekleştirdiğine, hamile kadınlara da rüyalarında doğacak bebeğin cinsiyetini söylediğine inanılmaktadır. Türbe daha çok bayram ve kandil günlerinde ziyaret edilmektedir (Kalafat, 2003: 83-84).

Diğer taraftan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Nevşehir İl Müdürlüğü’nün yaptığı saha çalışmalarında da benzer bilgiler derlenmiş, hatta bu derlemede Gülşehir’in adının Gülşehir olmasıyla ilgili şöyle bir efsane kayda geçirilmiştir: “*Ahmed-i Gülşehrî hocası Ahi Evran Veli’yi memleketi Arapsun’a davet eder. Hocası bu daveti kabul eder. Birlikte yola koyulurlar. Arapsun’un yakınında bulunan Hırka Dağı’na geldiklerinde mola ihtiyacı duyarlar, dağın Arapsun’u gören cephesinde bir yere otururlar. O esnada hava hafif hafif esiyormuş; rüzgar beraberinde etrafa güzel gül kokuları yayıyormuş. Ahi Evran Veli Arapsun’a doğru dönüp: “Ne güzel gül kokusu geliyor, bu şehrin adı Şehr-i Gül ola” demiş. O tarihten sonra Arapsun’a Gülşehir denilmiş.*” (Sevindik, 2005: 9).

SONUÇ

Anadolu sahası edebî Türk dilinin temelini atanlardan olan Gülşehrî’nin adıyla ilgili araştırmacılar net olarak bir görüş beyan edememektedir. Ancak Mantıku’t-Tayr’ın Arkeoloji Müzesi’nde bulunan Süleymaniye Kütüphanesi Halis Efendi nüshasının başlığında geçen “*Kitab-ı Mantıku’t-tayr min kelâmi şeyhi ’l-muhakkıkîn mürşidi ’t-tâlibîn el-âlim, el-fâzıl eş-şeyh Ahmedü’l-Gülşehrî*” ifadeyi Gülşehrî’nin adının Ahmed olduğunun “somut” bir delili olarak görmek gerekmektedir. Bu “somut” delilin aksini ispat eden daha güçlü bir “somut” delil ortaya konana kadar Gülşehrî’yi Ahmed Gülşehrî olarak kabul etmek bilimsel bir zorunluluktur.

Diğer taraftan, gerek “Beylikler Dönemi” araştırmacılarının ortaya koyduğu düşünceler gerekse Gülşehir halkının belleklerinde ve kültürlerinde yaşattığı gerçeklikler doğrultusunda da Ahmed Gülşehrî’nin Gülşehirli olduğunu ve türbesinin de Gülşehir’de

Eski Mezarlık'ta bulunduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Türkiye'nin hiçbir yerinde (Kırşehir dâhil) Ahmed Gülşehrî'nin bir türbesi bulunmadığına göre Gülşehrî'yi, onu bağrına basan Gülşehir halkının emin belleğinde huzur içinde bırakmak elzemdir.

Aynı zamanda, Gülşehrî'nin, Mantıku't-Tayr'ı hayatının son dönemlerinde yazdığı eserinde geçen “*Şükr ol bir Tanrı'ya kim bu kelâm / Ömrümüzden ilerü oldı tamâm*” (Yavuz, Ty: 275) ifadelerinden anlaşılmaktadır. Şairin türbesinin Gülşehir'de olduğu gerçeği göz önüne alındığında Gülşehrî'nin hayatının sonlarına doğru memleketi olan Gülşehir'e (Arapsun) geldiği ve abidevî eseri Mantıku't-Tayr'ı da burada kaleme aldığı da söylenebilir.

Sözlerimizi Önder Şenyapılı'nın, yerleşim birimlerinin isimleriyle ilgili inanç ve efsanelere yer verdiği “Ne demek Ankara; Balgat, Niye Balgat” isimli eserinde Gülşehrî ile ilgili söyledikleriyle tamamlamak istiyoruz: “*Ama Şeyh Ahmet Gülşehrî 1317'den sonra yaşamış ünlü bir kişidir. Ve eserlerinde müstear; (yani takma ad) olarak Gülşehrî adını kullanmıştır. Ünlülerden Somuncu Baba diye bilinen Şeyh Şemseddin-i Aksarayî ne kadar Aksaraylı ve ünlü Fatıha tefsircisi Molla Fenârî ne kadar Fenerli ise, Gülşehrî de o derece Gülşehirlidir. Ve meçhul sanılan türbesi Gülşehir'in yanbaşındadır. Yani Gülşehir adı, Karavezir Seyit Mehmet Paşa tarafından verilmiş bir isim değildir. O kullanılmamakta olan bir ismi kullanmıştır*” (Şenyapılı, 2004: 96).

KAYNAKÇA

- Acar, Kenan (1994). “Muhtelif Kaynakların Işığında Şair Gülşehrî’ye Bir Bakış”. Türk Kültürü (375).
- Alan, Gülbadi (1999). “Gülşehrî’nin Hayatı ve Eserleri”. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (8).
- Alevsaçar, Kadriye-Alpsar, Serpil (1978). “Seyitgazi’de Bilinmeyen Üç Yapı”. Vakıflar Dergisi. XII. Ankara.
- Araslı, Hamit (1968). “Gülşehrî ve Genceli Nizâmî”. XI. Türk Dil Kurultayı’nda Okunan Bilimsel Bildiriler. 8/10: 29-33.
- Bayrakdar, Mehmet (1988). Kayserili Dâvûd (Dâvûd’l-Kayserî). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Cunbur, Müjgan (1952). Gülşehrî ve Mantıku’t-Tayr’ı. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Cunbur, Müjgan (1959). “Yunus Emre ve Gülşehrî”. Türk Yurdu 49 (9): 5-6.
- Cunbur, Müjgan (1963). “Gülşehrî ve Kaygusuz Abdal’ın Şiirlerini Kapsayan XV. Yüzyıldan Kalma Bir Mecmua”. X. Türk Dil Kurultayı’nda Okunan Bilimsel Bildiriler. Ankara.
- Cunbur, Müjgan (1983). “Mevlânâ’nın İlk Mütercimi Gülşehrî”. Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Araştırmaları Bildirileri. Konya.
- Cunbur, Müjgan (2004). “Gülşehrî”. Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. 4. Ankara.
- Dilçin, Cem (1993). “Mantıku’t-tayr’ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma”. Ankara Üniversitesi DTCF Fakülte Dergisi (369).
- Dizdaroğlu, Hikmet (1958). “Gülşehrî Mantıku’t-tayr”. Türk Dili 8 (88).
- Kabaklı, Ahmet (2008a). Türk Edebiyatı. C. II. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kabaklı, Ahmet (2008b). Tasavvuf Tarikat Edebiyatı. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2003). “Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)”. TÜBAR. XIV. Güz.

- Kartal, Ahmet (2004). “Attâr’ın Mantıktu’t-tayr’ı ile Gülşehrî’nin Mantıktu’t-tayr’ının Mukayesesi”. I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2002) Bildiriler. Kırşehir.
- Kartal, Ahmet (2005). “Gülşehrî’nin Mantıktu’t-tayr’ında Yer Alan Fütüvvetle İlgili Bir Manzumesi”. I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir - 12-13 Ekim 2004. C. 2. Ankara.
- Kocatürk, Sadettin (1982). Gülşehrî ve Felek-nâme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı (1957). Gülşehrî, Mantıktu’t-Tayr (Tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Merhan, Aziz (2004). “Ahi Evran ve Şair Gülşehrî”. Ahilik Araştırmaları Dergisi.
- Merhan, Aziz (2007). “Gülşehrî’nin Mantıktu’t-tayr (Kuş Dili) Mesnevisinde Mevlânâ Etkisi”. Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Mian Muhammed Şerif (1991). İslam Düşüncesi Tarihi. C. 3. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Özkan, Mustafa (1996). “Gülşehrî”. İslam Ansiklopedisi. C. 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Peker, Ali Uzay-Bilici, Kenan (2006). Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı. C. 2. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sevindik, Hüseyin (2005). “İlçe Merkezlerinin Kuruluş Efsaneleri”. Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları. S.4.
- Şenyapılı, Önder (2004). Ne Demek Ankara; Balgat, Niye Balgat. Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Uçman, Abdullah (1979). “Gülşehrî”. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. C. 3. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yavuz, Kemal (2004). “Çeşitli Yönleri İle Mantıktu’t-tayr ve Garib-nâme Mesnevileri”. İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (31).

- Yavuz, Kemal (2005). “Gülşehrî'nin Ahi Bişr Hikâyesi”. I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir - 12-13 Ekim 2004. C. 2. Ankara.
- Yavuz, Kemal (Ty). Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ı (Gülşen-nâme) (Metin ve Aktarma). Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Mùdùrlùđù Yayınları.
- Yıldız, Hakkı Dursun (1991). “Anadolu Beylikleri-Teşkilât ve Kùltür”. İslam Ansiklopedisi. C. 3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

GELENEKSEL ATLI SPORLARIN KAPADOKYA BÖLGESİNDE UYGULANMASI

Öğr. Gör. Tülay Avcı TAŞKIRAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
tulayavci@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Tarih boyunca Türk kültüründe at, savaş, ulaşım, yük taşıma ve spor gibi birçok işlevi ile önemli bir yere sahip olmuştur. Günümüzde işlevselliğini halen yitirmemiş olmakla birlikte; spor ve turizm alanında da aktif olarak kullanılmaktadır. At, Türk kültür unsurları içerisinde yer alan geleneksel sporlarımız bağlamında da yadsınamayacak bir yere sahiptir. Atlı cirit, rahvan binicilik, atlı okçuluk ve atlı kızak Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonunda yer alan branşlar arasında olup, bu branşlar vasıtasıyla geçmişten günümüze aktarılan geleneksel değerlerin yaşatılması ve tanıtılması hedeflenmektedir.

Bu çalışmadaki amaç; Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonunun hedeflerine paralel olarak geleneksel değerlerin yerelden ulusala ulusaldan evrensele aktarımında önemli bir işleve sahip olan turistik alanlarda, geleneksel atlı sporların yaygınlaştırılmasının gerekliliğine, “Güzel atlar ülkesi” anlamına gelen Kapadokya ve Nevşehir örnekleminde hareketle, dikkat çekmek ve bölgede geliştirilmesi için çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Sporlar, Geleneksel Atlı Sporlar, Nevşehir, Spor Turizmi

GİRİŞ

Spor yapmak, oyun oynamak ve eğlenmek amacıyla belirli kurallar çerçevesinde yapılan yarışların geçmişten günümüze kadar birçok çeşidi bulunup; deve, boğa ve aba güreşleri ile yağlı güreşler, at ve ok atma yarışları, cirit, gökbörü ve çöğen oyunları bunlardan birkaçıdır. Türk spor ve oyun tarihine bakıldığında bu yarışma ve karşılaşmaların bir kısmının dönemselsel olarak ön plana çıktığı bir kısmının da unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Gerek doğayla gerekse insanla mücadelede kullanılan birtakım araçlar (at, ok, kılıç, mızrak vb.), zamanla eğlence faaliyetlerinde de kullanılmaya başlanmıştır. Bu mücadele ruhu, bir yandan beden eğitimine katkı sağlarken diğer yandan rekabet duygusunu ortaya çıkararak gücün sembolü haline gelmiştir (Şakar 2010: 164-166).

Savaşa hazırlık, yarışma ve hoşça vakit geçirmek için çeşitli oyun formlarını barındıran sportif etkinliklerin, günümüze özgün bir şekilde taşınmasını “geleneksel Türk sporları” olarak ifade etmek mümkündür. Bu sporlar; Türklerin yaşam şekillerini, genetik ve coğrafi özelliklerinin izlerini taşımaktadır.(Karahüseyinoğlu 2008: 132).

Geleneksel Türk Sporlarının branşları arasında atla yapılan sporlar önemli bir yer teşkil etmektedir. Atın evcilleştirilmesi M.Ö. 2800’lü yıllara dayanmaktadır. Türkler, hayatlarını atla sürdürmüş ve atlı sporların günümüze aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır (İmamoğlu, Taşmektepligil, Türkmen, 1997: 141) binicilik Türk kültür tarihinin her döneminde ön planda olmuştur (Atalay 2005’ den aktaran Ünver 2006: 12).

Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonunun branşları arasında; atlı cirit, atlı okçuluk, rahvan binicilik, kızak/atlı kızak, aba güreşi, şalvar güreşi, kuşak güreşi ve matrak yer almaktadır.

Çalışmamızda Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonunun hedeflerine paralel olarak geleneksel değerlerin yerelden ulusala, ulusaldan evrensele aktarımında önemli bir işleve sahip olan Nevşehir bölgesinde, geleneksel atlı sporların yaygınlaştırılmasının gerekliliğine dikkat çekilecek ve bölgede geliştirilmesi için çözüm önerileri sunulacaktır.

Atlı Cirit

Spor branşları, bulunduğu kültürün içerisinde şekillendiği coğrafya, sosyo-kültürel yapı, doğal ortam ve mücadelenin izlerini taşımaktadır.

Eski Türk sporlarının ana unsuru at olmakla birlikte; Orta Asya Türklerinin en yaygın atlı sporları cirit, beyge, kökbörü, cögen ve atlı okçuluktur. Bu sporlar içerisinde ciritin özel bir yeri vardır. Genel kuralları, oyun düzeni ve karakteristik özellikleri bağlamında ciritin atlı-göçebe kültürden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Deniz vd. 2012: 210-212).

Türk toplumu cirit sporunu; moral yükseltmek, binicilik kabiliyetlerini artırmak, kahramanlık, savaşçılık ve sporculuk vasıflarını göstermek için yapmıştır (Ünver 2006: 12). Cirit sporu milli kültürümüzün bir parçası olan çeviklik, ustalık, beceri, zekâ, yiğitlik, bağışlama gibi erdemleri yansıtır (Koçan 2007: 38).

“Kabuğu soyulmuş ağaç dalı” anlamına gelen ve cirit sopasıyla at üzerinde oynanılan bu oyunda; ciritçinin at ile uyumlu olması, verdiği komutları yerine getirmesi,

atın aniden çıkış yapabilmesi, hızlı koşması, ani dönüş ve duruşlara alışkın olması gerekmektedir (Güven 1999'dan aktaran Yıldırım vd. 2013: 36). Herhangi bir mevsim veya zaman kısıtlaması bulunmayan ciridin; atlı cirit ve menzil (yaya) ciridi olarak bilinen iki türü vardır. Oyuncuların sayısı türlerine göre değişkenlik göstermekle birlikte; her ikisi de iki takım hâlinde oynanmaktadır

Geleneksel Spor Dalları Federasyonunun müsabaka talimatnamesinde atlı cirit oyun kuralları şu şekilde belirlenmiştir:

Atlı cirit müsabakalarında, her takım için 7 asıl, en az 1, en fazla 4yedek sporcu ve atları ile kulübü tarafından yazılı olarak görevlendirilmiş 1 idareci hazır bulunurlar. Bütün takım adına sorumlu kişi bu idarecidir. Seremonide 7 attan eksik çıkan takım hükmen yenik sayılır. Oyuna en az 7 at ve sporcu ile başlanır. Oyun esnasında oyuncu ve at sayısı her ne sebepten olursa olsun (at bakımı dahil) 5'ten aşağı düşerse, o takım hükmen mağlup olur. Yedek oyunculardan en fazla 3 oyuncu cirit toplayıcısı olarak görevlendirilir.

Atlı cirit müsabakalarında hücum süresi en fazla 35 saniyedir, 20'inci saniyede başhakem tarafından binici uyarılır. 40 dakikadan iki devre halinde, toplam 80 dakika oynanır ve devre arası 10 dakikadır.

Oyundaki spor ruhuna uygun değerlerden birisi de, "bağışlama"dır. Rakibini birkaç metrelik kesin vurma mesafesinde yakalayan ciritçi, değneğini fırlatacakmış gibi havaya kaldırır; fakat fırlatmaktan vazgeçer. Buna bağışlama denir. Ancak "kara cirit" tabir edilen düzensiz ve kuralsız cirit oyunlarında, rakipler "kolan kolana" da gelseler değneklerini vurdukları ifade edilmektedir (Çiftçi 2011: 93).

Bu süre içerisinde ciridini kullanmayan sporcunun takımı 1 ceza puanı ile cezalandırılarak, ikinci hamle süresi için 20 saniye verilir, bu süre içerisinde de de cirit kullanmayan sporcu kendi alayına döner ve takımına 3 (üç) ceza puan verilir. Bu sporcu kesme ve bağışlama yapmış ise verilmez. Hamle hakkı aynı takımdan başka bir sporcuya geçer bu sporcu da birinci hamle süresi olan 35 saniyede hamlesini kullanmaz ise 2 (iki) ceza puanı ve ikinci hamle süresi olan 20 saniyede hamle hakkını kullanmaz ise 6 (altı) ceza puanı hakkı verilir. Hamle hakkı yine aynı takımda kalır. Üçüncü Sporcu da birinci hamle süresi olan 35 saniyede hamlesini kullanmaz ise 3 (üç) ceza puanı ve ikinci hamle süresi olan 20 saniyede hamle hakkını kullanmaz ise 9 (dokuz) ceza puanı hakkı verilir. Yine hamle hakkı kendi takımında kalır. Dördüncü sporcu birinci hamle süresi olan 35

saniyede hamlesini kullanmaz ise 4 (dört) ceza puanı ve ikinci hamle süresi olan 20 saniyede hamle hakkını kullanmaz o takım hükmen mağlup sayılır.”
(<http://www.gelenekselfed.gov.tr/images/talimat.pdf>)

Athl Okçuluk

Orta Asya'dan günümüze kadar Türklerde hakimiyetin sembolü olan ok ve yay, Osmanlı da dini ve geleneksel özelliklerini koruyarak spor halini almıştır (Özgen 2010: 377).

Türkler arasında savaş hazırlığı olarak yaya veya at üzerinde yapılan ok atma yarışları zamanla savaş hazırlığı dışında da yapılmaya başlanmıştır (Şakar 2010: 170).

Spor branşı olarak barış zamanlarının temsili haline gelen okçuluk, klasik dönemde yeni okçuların yetiştirilmesi, mevcut yetiştiricilerin becerilerini korumaları ve halkın bu branş üzerindeki heveslerinin tatmin edilmesine yönelik talepleri karşılayacak sivil ve askeri talimhaneler kurulmasına neden olmuştur (Özgen 2010: 377-384).

En önemli silahın ok ve yay olduğu bir dönemde at ve okçuluğa ilişkin sportif faaliyetler çeşitlendirilerek farklı yarışma formları gelişmiştir (Yıldırım 2012:158).

Geleneksel Spor Dalları Federasyonu atlı okçuluk müsabakalarını “Çoklu puta (Memluk stili)” ve “Kabak atışı” olarak belirlemiştir. Belirlenen oyun kuralları şu şekilde uygulanmaktadır:

a) Çoklu puta (Memluk stili) yarışma kuralları;

“Atış alanı içerisinde 100 m. düz parkur üzerinde solda, geride ve sağdaki üç hedefi okla vurma yarışması çoklu puta olarak adlandırılır. Buradaki hedefe puta denir. Yarışma asgari 3 turdur.. Sporcu sayısı ve zaman müsaitse 4-5 türlü yarış yapılmalıdır. Her yarışmacı tirkeşinde en az 5 adet ahşap ok bulundurmak zorundadır. Müsabaka esnasında attan düşmelerde ve müsabakanın sağlıklı yürümesi için gerekli görüldüğü durumlarda oyunun durdurulması başhakemin sesli ilanı ve orta saha hakeminin bayraklı ikazı ile olur. Hamle yapan sporcu atını parkur sonuna kadar iki çizgi arasında tutmak zorundadır.”

b) Kabak atışı müsabaka kuralları

Okçu bu atışını, at dörtnala giderken, uzunca bir direğin ucuna konan hedefin tam altından geçildiği anda yapması ile gerçekleştirir. Bu atışlar, kondisyon, konsantrasyon, ata binme ve ok atma tekniğinin en üst seviyede olduğu atışlardır.

Her yarışmacı tirkeşinde en az 5 adet ibriş ok bulundurmak zorundadır. Müsabaka esnasında attan düşmelerde ve müsabakanın sağlıklı yürümesi için gerekli gördüğü durumlarda oyunun durdurulması başhakemin sesli ilanı ve orta saha hakemin bayraklı ikazı ile olur. Hamle süresinde parkur tamamlanmadığında veya 10 saniyeden yavaş ok atıldığında isabet olsa bile geçersiz sayılır. Hamle yapan sporcu atını parkur sonuna kadar iki çizgi arasında tutmak zorundadır. (<http://www.gelenekselfed.gov.tr/images/talimat.pdf>)

Rahvan Binicilik

Binicisini sarsmayan seri yürüyüş stili olan ata “Rahvan (Yorga) At”, bu yürüyüş stiliyle yapılan yarışa da “Rahvan (Yorga) Yarış” denilmektedir.

Binici açısından oldukça rahat olan Rahvan atları; seri ulaşım sağlayabilmek ve fazla yükü daha az enerji harcayarak kısa sürede uzak mesafeye taşıyabilmek amacıyla tarih kullanılmıştır.

İlk kez Türkler tarafından Orta Asya’da yetiştirilen rahvan atı Osmanlı imparatorluğu zamanında da yetiştirilmeye devam etmiştir (Yılmaz 2012: 47).

Türklerde rahvan ata binmek asaletin sembolü olarak kabul edilmiştir (Türkmen 1998: 5).

Rahvan yürüyüş atın ayaklarının artarda düz bir şekilde ve iki ayağının da sürekli yerde olmasıyla yapılan, ata sonradan da öğretilen bir yürüyüştür (Yılmaz 2012: 47).

Rahvan yürüyüşü yapabilen atlarla, zaman içerisinde Türkiye’de müsabakalar düzenlenmeye başlanmıştır (Yüceer vd. 2016:195).

Geleneksel Spor Dalları Federasyonunun müsabaka talimatnamesinde rahvan binicilik müsabakaları ve kuralları şu şekilde belirlenmiştir:

“Müsabakanın yapılmasına uygun alan döner veya düz pisttir. Pistin uzunluğu en az 700 metre, en çok 1200 metredir. Pistin genişliği en az 10 m.’dir. Rahvan binicilik müsabakalarının yapıldığı yarış alanına 25 metre aralıklarla kırmızı işaret çubukları dikilecektir. Bu işaretleme tüm müsabakalarda uygulanacaktır. Müsabaka, başhakemin

yönetiminde anons hakeminin sesli anonsuyla başlar. Çoklu ve ikili şekilde yapılan müsabakalarda derecelendirmeler, potayı geçiş sırasına göre (varışa önce varan) yapılır ve ilk üç değerlendirmeye girer. Müsabakalarda asgari 3 at, grup ve finallerde ise en fazla 6 at bulunması gerekmektedir. Eğer müsabakada tek at varsa at şeref turu atar, 7 ve üzerinde at varsa grup elemeleri yapılır (<http://www.gelenekselfed.gov.tr/haberler-252-rahvan-binicilik-musabakatalimati.html>).

Atlı Kızak/Kayık

“Uluslar arası yarışma niteliği kazanmış (tek kişilik) “luge” ve (çift kişilik) “bob” kızak yarışlarına benzeyen geleneksel kızak yarışlarının yerel adı “kayık” yarışlarıdır.” Kızak/ kayık yarışlarındaki amaç; vücudun herhangi bir bölgesinden destek almadan en uzak bölgeye ulaşmaktır. Bu yarışlarda daha önceden su dökülerek dondurmuş bir alan ve özel ağaçtan yapılmış kızak/kayık kullanılmaktadır.” (<http://www.gelenekselfed.gov.tr/kizak.html>).

Geleneksel yarışlarda ahşap çivi, tutkal ve hayvan çene kemiği kullanılarak tamamen el işçiliği ile yapılan kızaklar, büyük uğraşlar sonucu elde edilmektedir .

Kızakların daha iyi kayması için genel olarak fazla kilolu yarışçıların seçildiği söylenmektedir (Karahüseyinoğlu 2007: 83-84).

Geleneksel Spor Dalları Federasyonu kızak/atlı kızak müsabaka kurallarını şu şekilde uygulanmaktadır:

“Kulüplerarası atlı kızak müsabakalarında takımlar en az 2 en fazla 6 sporcudan oluşur.

Çift atlı kızak yarışlarında düz kulvar pistin uzunluğu 800-1200 metre, kulvar genişliği 5 metredir. Çift atlı kızak yarışlarında oval/yuvarlak kulvarlı pist uzunluğu 800-1200 metre, kulvar genişliği 5 metredir.

Tek atlı kızak yarışlarında düz kulvarlı ve oval-yuvarlak pist uzunluğu 600-800 metre, kulvar genişliği 3-5 metredir. Kulvarlar kura ile belirlenir. Katılımcı sayısına göre tek, ikili veya üçlü gruplar halinde yapılan yarışma sonucunda birinci olanlar finalde yarışır. Başlangıç çizgisinde başlayan yarış, müsabaka alanının uygunluğuna ve koşullar dikkate alınarak protokol önünde biter. Yarış at başı yapılarak hakem düdüğü ile başlar. İkili ve üçlü yarışlarda bitiriş noktasına ilk gelen kızakçılar birinci olur. Tekli yapılan yarışlarda ise parkuru en kısa sürede bitiren sporcu birinci olur. Müsabakalar parkur

durumuna göre zamana karşı da yapılabilir. Bu durum da her bir atlı kızak hakem komutuyla başlar ve parkurun tamamlanmasıyla biter, bitiş saatine göre sıralama yapılır.” (<http://www.gelenekselfed.gov.tr/kizak.html>)

SONUÇ

Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu bünyesinde yer alan atlı cirit, rahvan binicilik, atlı okçuluk ve atlı kızak/kayık geleneksel değerlerin yerli ve yabancı turistlere tanıtılması ve devamlılığın sağlanması için büyük önem taşımaktadır.

Geçmişte 30, 37 ve 39.¹ dönem hükümet politikaları arasında geleneksel sporlara gereken önemin verilmesi, bu sporların tanıtılması ve yaygınlaştırılması konusunda kararlar yer almasına rağmen; günümüzde geleneksel sporlar arasında bulunan atlı sporlara ve geleneğin nesilden nesle aktarımına gereken hassasiyetin gösterilmediği görülmektedir.

Nevşehir ili “Güzel atlar ülkesi” anlamına gelen Kapadokya bölgesinde bulunmaktadır. Doğal ve tarihi güzellikleri ile turizm için önemli bir yer teşkil eden Nevşehir, her yıl birçok yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmaktadır. Bölge gelen

¹ 30. hükümet programında spor şu şekilde yer almıştır: “*Spor hem eğitim, hem de beden sağlığı bakımından çok önemli bir vasıta. Gençliğin ruh ve beden eğitiminde, spordan daha geniş şekilde faydalanması gerektiğine kaniyiz. Vatandaşların, her yaşta spor faaliyetlerinde bulunabilmeleri için, devlet ve mahalli idarelerimizin daha fazla gayret göstermesi lazımdır. Bunun için güreş ve binicilik gibi milli sporlarımızla birlikte, gençliğin ve halkın spor ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler genişletilecek ve yayılacaktır. Amatör sporculuk teşvik edilecektir*” (<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP30.htm>).

37. Hükümet programında sporla ilgili şu ifadeleri görmekteyiz: “*Sporda gençliğin ve halkın beden ve ruh sağlığının geliştirilmesine yardımcı olunması esas alınarak seyir sporundan çok kitle sporuna profesyonel spordan çok amatör spora ve bu meyanda okul için spora ağırlık verilecektir. Okul içi ve dışı gençliğin spor, izcilik, beden eğitim, boş zamanları değerlendirme ve gönüllü olarak toplum kalkınmasına hizmet imkânları geliştirilecektir. Güreş atıcılık, okçuluk, binicilik ve cirit gibi geleneksel spor dalları ile cimnastik, atletizm ve yüzme gibi spor dallarına önem ve öncelik verilecektir*” (<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>).

39. Hükümet programında sporla ilgili ifadeler şöyledir: “*Milli eğitimde, gençliğin bedeni gelişmesi için okul için spor teşvik edilecektir. Gençliğin her dalda kitle sporuna ve özellikle geleneksel sporlara yönelmesi teşvik edilecektir. İlgili teşkilat kanunlarının gerekli şartlara uygunluğu temin edilecek, Gençlik ve Spor Akademilerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve yenilerinin açılmasına çalışılacaktır. Gençlerimizin huzur ve güven içinde derslerine çalışabileceği, spor yapabileceği, istirahat edebileceği, her türlü sosyal imkânlarla sahip yurtlara, tesislere, burs ve krediye yeterli ölçüde kavuşmaları sağlanacaktır*” (<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm>).

turistlere kültürel etkinliklerin yanı sıra birçok sportif etkinlik yapma imkânı da sunmaktadır. Bu etkinlikler içerisinde yer alan atın sadece bölge turlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda önemli bir turizm destinasyonu olan Kapadokya bölgesinde geleneksel atlı sporların gerek müsabakalar gerek gösteriler ve gerekse oluşturulan uygulama alanları vasıtasıyla tanıtılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bölgede sportif hizmet sunan birçok işletmeye, yerel yönetim kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarına; tanıtım grupları oluşturmak, gençlerin ve çocukların bu branşlara da yönlendirilmesini sağlamak yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çekecek gösteriler sunmak, çeşitli şenlikler ve festivaller düzenlemek ve bu branşlara uygun hizmet verebilecek uygulama alanları oluşturmak gibi yükümlülükler düşmektedir.

YAZILI KAYNAKLAR

- Çiftçi, Selen (2011). “Uşak’ta Atlı Cirit Sporu ve Cirit Kültürü”. *Milli Folklor*. Yıl: 23, Sayı: 89.
- Deniz, Mehmet, A.Sezer, Y. İnel (2012). “Uşak İlindeki Kültürel ve Sportif Amaçlı Yapılan Atçılık ve Sorunları”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı(ekim): 200.
- İmamoğlu, Osman, Y. Taşmektepligil, M. Türkmen (1997). “Türk Kültüründe Spor”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10.
- Karahüseyinoğlu, M. Fatih (2007). *Küreselleşme ve Geleneksel Türk Sporları*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Karahüseyinoğlu, M. Fatih (2008).“Geleneksel Türk Sporlarındaki Modern Yansımaları”. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(3), Article Number: B0023.
- Koçan, Nurhan (2007). “Geleneksel Sporlarımızdan Ciritin Rekreasyon Amacı İle Günümüze Uyarlanması”. *Spor Yönetimi ve Teknolojileri Dergisi(Elektronik Dergi 31)*: 2(1).
- Özgen, Mutlu (2010). “Osmanlı Şenliklerinde Bir Gösteri Sporu: Kabak Oyunu”. “Kültür Tarihimizde Yarış” *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*: 2(1).
- Özyaşamış Şakar,Sezer (2010). “Dil, Kültür Bağlamında Bazı Yarışlar ve Ödülleri”. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II (1): 164-166.
- Ünver, Fuat (2006). *Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporu ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yıldırım, Fatih ve A.Yıldız (2013). “Cirit Atları: Anket Çalışması”. *Atatürk Üniversitesi Veterinerlik Bilimleri Dergisi*:8(1): 35-4.
- Yüceer, Banu, B.Özarlan, C.Özbeyaz (2016). “Türkiye’de Rahvan Koşan Atlarda Fenotipik Çeşitlilik”. *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, 63 (195-199).

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Türkmen, Mehmet (1998).” Geçmişten Günümüze Türkler’de Rahvan (Yorga) Binicilik”. <http://gelenekselfed.gov.tr/dosyalar/8c0b7cc6c0.pdf> [erişim tarihi: 02.06.2016].

Yıldırım, İbrahim (2012). “Osmanlılarda Atlı Hedef Okçuluğu: Kabak Oyunu”. Anadolu Uygarlıklarında Spor.

https://www.academia.edu/11362017/Osmanlılarda_Atlı_Hedef_Okçuluğu_Kabak_Oyunu [erişim tarihi: 02.06.2016].

<http://www.gelenekselfed.gov.tr/images/talimat.pdf> [erişim tarihi: 02.06.2016].

<http://www.gelenekselfed.gov.tr/haberler-252-rahvan-binicilik-musabakatalimati.html> [erişim tarihi: 02.06.2016].

<http://www.gelenekselfed.gov.tr/kizak.html> [erişim tarihi: 02.06.2016].

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP30.htm> [erişim tarihi: 02.06.2016].

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP37.htm> [erişim tarihi: 02.06.2016].

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP39.htm> [erişim tarihi: 02.06.2016].

TARİHİ METİNLERDE AKTARMA SORUNLARI

Yrd. Doç. Dr. Ünal ZAL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
unalzal@gmail.com

ÖZET

Modern Türk Lehçeleri arasında yapılan dil içi aktarmalarda karşılaşılan dil alanlarının örtüşmemesi, ses farklılıkları, kelime hazinesindeki farklar, yapı farklılıkları, dizim farklılıkları ve istem (valenz) farklılıkları ve bunlardan kaynaklanan aktarma sorunlarına büyük oranda tarihi metinlerin dil içi aktarımlarında da rastlanmak mümkündür.

Bu bildiride, tarihi Türk lehçeleri arasında yapılan dil içi aktarmalarında karşılaşılan kelime eşdeğerliği ve istem (valenz) sorunları üzerinde durulmuştur. Araştırmada kullanılan örnekler ise Anadolu Merkezli Batı Türkçesi'nin ilk dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi (13-15. yüzyıl) zamanında kaleme alınan Makalat ve Kırk Vezir Hikâyeleri gibi çeşitli eserlerden seçilmiştir.

Anahtar kelimeler: Aktarma, diliçi aktarma, kelime eşdeğerliği, istem (valenz), Eski Anadolu Türkçesi.

1. GİRİŞ

Temel malzemesi dil olan edebi eserlerin başka dillere ya da lehçelere çevrilmesi veya aktarılması yüzyıllardır devam eden edebi ve zihni bir faaliyettir. Bu işler yapılırken kaynak dilde veya lehçede inşa edilen eserlerin hedef dil veya lehçeye yüzde yüz çevrilmesi veya aktarılması üzerine birçok fikir ileri sürülmüş, gelinen noktada bu oranı tutturmanın mümkün olmadığı büyük oranda kabul görmüştür.

Çeviri veya aktarmanın yüzde yüz olamaması bu işlerin yapılamayacağı anlamına gelmez. Nitekim bu tür bir çeviri ya da aktarma faaliyeti içinde olanlar, *kabul edilebilir bir eşdeğerlik* konusunda hemfikirdirler. Yani kaynak dil/lehçedeki bir eser, hedef dil/lehçeye kabul edilebilir bir oranda çevrilebilir/aktarılabilir (Uğurlu 2001; 2004).

2. Sovyetlerin yıkılışı ve yeni bir dönemin başlangıcı

Türk kültür ve medeniyet merkezlerinde binlerce yıldan beri tarihi veya modern Türk lehçeleriyle üretilen çok sayıda eser bulunmaktadır. Bu tür eserlerin kaleme alındığı yerlerden biri de Türkistan yani Orta Asya coğrafyasıdır.

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliğinin yıkılmış olması, Türk soylu toplulukları daha yakından tanıma imkânı ortaya çıkarmıştır. Zaman içerisinde bu bölge ile kurulan sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkiler beraberinde kültürel bağların da gelişmesine katkıda bulunmuştur. Öğrenci değişimleri, devlet veya sivil toplum kuruluşlarının açtıkları eğitim kurumları uzun yıllar birbirinden ayrı kalmış Türk soylu toplulukların birbirini daha yakından tanımasına imkân tanımıştır. Bu tür çalışmalar kısa zaman sonra kültürel alanda da ürünlerini vermeye başlamış, Orta Asya'daki Türk toplulukları tarafından üretilen edebi eserler Türkiye Türkçesine aktarılmaya başlanmıştır.

Bu süreç içerisinde, aynı soydan gelen insanların ürettikleri eserlerin *dil içi dönüşümlerinin* yapılmasında hangi terimin kullanılacağı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım bilim insanları *çeviri* bir kısmı ise *aktarma* kavramını kullanmayı uygun görmüştür. Geline nokta, *aynı kaynaktan gelmeyen diller arasında yapılan dönüştürmelere çeviri, aynı kaynaktan gelen ve bir dilin farklı kolları arasında yapılan faaliyete ise aktarma* kavramının kullanılması yaygınlık kazanmıştır (Musaoğlu 2003; Karadoğan 2004; Eker 2015).

Kanaatimizce iki dil veya lehçe arasında gerçekleştirilen zihni bir faaliyetin adı ne olursa olsun *dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, yapılan çeviri ya da aktarmanın, eserin orijinalindeki anlamı yeniden inşa edecek kadar başarılı olup olamayacağıdır. Bir başka ifadeyle, yazıldığı dilde duygu değeri yüksek olan bir edebi eserin, hedef dil veya lehçedeki çeviri ya da aktarmasının da o kadar başarılı olması gerekir. Aksi takdirde çeviri veya aktarma başarılı değilse onun için yapılacak adlandırmanın pek bir değeri olmayacaktır.*

3. Eşdeğerlik

Çeviri veya aktarma işinde ilk olarak insanın aklına, kaynak dil veya lehçede üretilen bir edebi eserin hedef dil veya lehçeye aktarılması yahut çevrilmesi yüzde yüz mümkün müdür sorusu gelmektedir. Yapılan araştırmaların vardığı sonuç, böyle bir çeviri veya aktarmanın asla mümkün olamayacağı yönündedir. Bundan dolayıdır ki bazı bilim insanları çevirinin asla yapılamayacağı görüşündedirler (Suçin 2007).

Fakat bu sonuç çeviri veya aktarma faaliyetini durdurmamış olup *kabul edilebilir bir çeviri veya aktarmanın* olabileceği konusunda ortak bir fikrin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Uğurlu 2000; 2012).

4. Tarihi metinlerde aktarma sorunları

Modern Türk Lehçeleri arasında yapılan dil içi aktarmalarda karşılaşılan *dil alanlarının örtüşmemesi, ses farklılıkları, kelime hazinesindeki farklar, yapı farklılıkları, dizim farklılıkları* ve *istem (valenz)* farklılıkları ve bunlardan kaynaklanan aktarma sorunlarına,¹ tarihi metinlerin dil içi aktarımlarında da büyük oranda rastlamak mümkündür.

Yukarıda ifade edildiği gibi bu çalışmada, tarihi metinlerin dil içi aktarımlarında karşılaşılan sorunlardan *kelime eş değeri* ile *istem (valenz)* konusu, 13.-15 yüzyıllar arasında kaleme alınan *Makalat* ve *Kırk Vezir Hikâyeleri* başta olmak üzere Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden seçilen örneklerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır.

4. 1. Dil alanlarının örtüşmemesi

4. 1. 1. Modern Türk lehçelerinde dil alanlarının örtüşmesi

Günümüzde kullanılan Türk yazı dilleri, Uygurca, Bulgarca, Kıpçakça, Oğuzca gibi temel lehçelere dayanmakta; bunlar da kendi aralarında birbirlerine farklı uzaklıktaki ikincil lehçelere bölünmektedir. Meselâ, ikisi de Oğuzcaya dayanan Türkiye ve Azerbaycan Türkçelerinin örtüşme oranları yüksek olmasına rağmen Türkiye Türkçesi ile temeli Kıpçakçaya dayanan Kazak Türkçesi söz konusu olduğunda bu oran düşmektedir.

Bundan başka, Türk topluluklarının, tarih boyunca kendi aralarında kurdukları iktisadî, kültürel vb. münasebetlerin de lehçelerinin birbirlerine olan yakınlık ve uzaklıklarına önemli tesiri vardır. Örnek: Kaynak bakımından Kıpçak grubuna giren Nogay, Kazak ve Tatar Türkçelerinin, Türkiye Türkçesine benzeme oranları, birbirlerinden çok farklıdır. Çünkü bir kültür muhiti olan Kazan ile İstanbul arasında eski dönemlerdeki yoğun ilişkiler, Kazan-Tatar Türkçesine birçok “Osmanlı unsurunu”nun girmesini sağlayarak örtüşme oranını yükseltmiştir (Uğurlu 2000).

4. 1. 2. Tarihi Türk lehçelerinde dil alanlarının örtüşmesi

Bilindiği gibi Türk dilinin iki büyük kolunu *Doğu Türkçesi (Çağatayca)* ile *Anadolu Merkezli Batı Türkçesi* oluşturmaktadır.

¹ Aktarma sorunları ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları için bk. Ercilasun 1992; 1994; 1996; 1997; Demir 1997; Demir-Yılmaz 2012; Duman 1997; Kirişcioğlu 2005; Mahmudov 1994; Özkan 1999; Resulov 1995; Uğurlu 2001; 2002; 2004; 2012; Zal 2009 vb.

4. 1. 2. 1. Doğu (Çağatay) Türkçesi

13-19. yüzyıllarda Türkistan bölgesinde konuşulan ve *Çağatay Türkçesi* olarak adlandırılan Doğu Türkçesi içerisinde bütün bölgeyi oluşturan ve birer dil alanı olan Türk lehçelerinin izlerini görmek mümkündür.

Söz konusu coğrafyada 13. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın sonuna kadar binlerce eser kaleme alınmış, yine bu eserler üzerine çok sayıda bilimsel çalışma yapılarak bazıları günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.²

Bugün modern Türk lehçeleri arasında yapılan aktarmalarda karşılaşılan farklı düzeylerdeki dil içi aktarma (Arapça ve Farsça unsurların ise çeviri) sorunlarına, Çağatay Türkçesinin konuşulduğu alanlarda üretilen metinlerde de rastlamak mümkündür.³

4. 1. 2. 2. Anadolu Merkezli Batı Türkçesi

13. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve Anadolu Merkezli Batı Türkçesi olarak da adlandırılan⁴ bu dönemi kendi içinde *Eski Anadolu Türkçesi (13.-15. yüzyıl)*, *Osmanlı Türkçesi (15.-19. yüzyıl)* ve *Türkiye Türkçesi (20. yüzyıl ve devamı)* olmak üzere üç döneme ayırmak mümkündür.

Her üç dönemde de kaleme alınan eserlerin günümüz Türkçesine aktarımında, tıpkı modern Türk lehçeleri ve Çağatayca'da olduğu gibi farklı düzeylerde zorluklarla karşılaşılmaktadır. Bu zorluklardan biri de dil alanlarının örtüşme meselesidir.

Anadolu Merkezli Batı Türkçesinin ilk dönemi olarak adlandırılan *Eski Anadolu Türkçesi (13.-15. yüzyıllar)* zamanında kaleme alınan eserlerin günümüz Türkiye

² Bu alanda yapılan çok sayıda çalışmadan birkaçı şunlardır: Eraslan, Kemal (1991), *Dîvân-ı Hikmet-Şeçmeler-, Kültür Bakanlığı Yayınları 546 [1000 Temel eser Dizisi 98]*, Ankara; Eraslan, Kemal (2001b), Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n Nefâ'is II (Çeviri ve Notlar), *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara; Karasoy, Yakup (1998), Şiban Han Divânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara; Erdem Uçar, Filiz Meltem (2015), *Gedâyî Dîvânı, Gazi Kitabevi*, Ankara.

³ Çalışmamız, Anadolu Merkezli Batı Türkçesinin ilk dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde karşılaşılan aktarma sorunları ile sınırlı olduğu için bu konuya girilmeyecektir. Bu dönem eserlerinde karşılaşılan aktarma sorunları ile ilgili bk. Şehnaz, Hatice (2016), *Tarihi Metinlerde Aktarma Sorunları -İbrahim Bin Ethem Kıssası Üzerine Bir İnceleme-*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir. [Bu çalışma Dr. Ünal Zal'ın danışmanlığında devam etmektedir].

⁴ Uğurlu, Mustafa (2011), Oğuzca ve "Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter, p. 123-156.*

Türkçesine aktarımında karşılaşılan sorunları, Osmanlı Türkçesi döneminde kaleme alınan eserlerin aktarımındaki sorunlardan bir nebze de olsa daha az olduğu söylenebilir.

Çünkü Batı Türkçesinin ilk döneminde Anadolu sahasında çeşitli Türk Beylikleri, bunların konuştuğu sade bir Türkçe ve bu dille kaleme alınan eserler mevcuttur. Dolayısıyla Anadolu Merkezli Batı Türkçesinin ilk devresinde kaleme alınan eserlerin, her iki lehçenin kelime hazinelerindeki örtüşme oranının fazla olması başta olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı günümüz Türkçesine aktarımının biraz daha kolay olduğu söylenebilir.⁵

Fakat Batı Türkçesinin ikinci kolu olan *Osmanlı Türkçesi* dönemi ve bu dönemde konuşulan dille kaleme alınan eserlerin, günümüz Türkiye Türkçesiyle örtüşme oranı ilk döneme göre daha azdır. Çünkü artık ortada Arapça, Farsça ve Türkçe unsurlardan meydana gelen bir imparatorluk dili mevcuttur. Bundan dolayı da Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış bazı eserlerin günümüz Türkçesine aktarımını sadece *dil içi aktarma* tabiriyle de karşılayamayız. Arapça ve Farsça unsurların çokluğu ve bunların ayrı birer dil olmaları aktarma kavramının yanında çeviri kavramını da beraber kullanmamızı gerektirmektedir.

Sonuç olarak, Anadolu Merkezli Batı Türkçesinin ilk iki dönemi olan ve 13.-15. yüzyıllar arasında Anadolu'da konuşulan ve yazılan Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınan eserlerin günümüz Türkçesine aktarılması (Arapça ve Farsça unsurların ise çevrilmesi) sırasında çeşitli düzeylerde aktarma/çeviri sorunlarıyla karşılaşılacak mümkündür.

Konunun geniş olması sebebiyle burada sadece *kelime eşdeğerliği* ve *istem* (*valenz*) sorunu üzerinde durulacaktır.

4. 2. Kelime eşdeğerliği

Kelime eşdeğerliği ifadesiyle, kaynak anlaşma birliğindeki bir *kelimenin kavram alanıyla* hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının birbirlerine tam veya

⁵ Bu dönem eserlerinde karşılaşılan aktarma sorunları ile ilgili bk. Çavga, Uğur (2016), *Tarihi Metinlerde Aktarma Sorunları -Kırk Vezir Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme-*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir. (Devam ediyor). [Bu çalışma Dr. Ünal Zal'ın danışmanlığında devam etmektedir].

kabul edilebilir bir oranda eş değer veya denk olma durumu; bir başka deyişle birbiriyle örtüşmesi ifade edilmektedir.

4. 2. 1. Tam eşdeğerlik

Kaynak anlaşma birliğinde bir kelimenin bütünüyle, yani *ses, düz anlam, çağrışım, metin türüne uygunluk, kullanım şekli vb. yönlerden*, *hedef anlaşma birliğinde* bir eş değerinin olmasıyla mümkündür. İki ayrı anlaşma birliğinde sözlük karşılıkları aynı olan iki kelimenin, belirtilen yönlerden tamamen örtüşmesine *normal* şartlarda sıkça rastlanmaz. Bu husus, iki yabancı dili birbirine çevirirken de başlıca zorluğu teşkil etmektedir. İki dilin dayandığı kültürlerin farklı olması durumunda ise örtüşme, hemen hemen imkânsız hâle gelmektedir. Onun için iki dilin birbirine *gerçekten* çevrilemeyeceği fikri birçok araştırmacı tarafından benimsenmiştir (Uğurlu 2001).

4. 2. 2. Kabul edilebilir eşdeğerlik

Kaynak anlaşma birliğinde bir kelimenin *hedef anlaşma birliğinde* bir kelimeye *düz anlamı; metin bağlamında kullanılışı, yarattığı etki vb. yönlerden* benzer olma durumudur. Elbette, *hedef anlaşma birliğinde* seçilen kabul edilebilir eş değer kelime, *çağrışım vb. yönlerden* ne kadar *kaynak anlaşma birliğindekine* benzer olursa o kadar başarılı bir tercüme veya aktarma söz konusudur.

4. 2. 3. Yalancı eşdeğerlik

Kaynak lehçedeki bir kelimenin *ses ve yapı bakımından* aynı olan veya lehçeler arası düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldikleri bilinen şeklinin *hedef lehçede* bulunmasıdır. Fakat bu iki kelimenin *anlam alanlarının birbirleriyle* örtüşme oranı aynı değildir. *Yalancı eş değer kelimeler birbiriyle tamamen veya az bir oranda örtüşebilir veya hiç örtüşmeyebilir* (Uğurlu 2002). Aynı kaynaktan gelen bazı kelimeler zaman içerisinde dildeki anlam değişimleri sebebiyle bir lehçede farklı bir anlam kazanabilir. Kelimelerin *anlam alanlarında*, genişleme veya daralma olabileceği gibi anlam alanı tamamen de değişebilir (Aksan 1999; Karadoğan 2004).

4. 2. 3. 1. Kısmî / yarım yalancı eş değerlik

Kaynak lehçedeki bir kelimenin *ses ve yapı bakımından* aynı olan veya lehçeler arası düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldikleri bilinen şeklinin *hedef lehçede* bulunması; fakat bu iki kelimenin *anlam alanlarının birbirleriyle* tam olarak değil de kısmî

oranda örtüşmesidir. Aktarma sorunlarına sebep olan bu tür örnek kelimelere çalışmamızda da rastlanmış ve bunlar aşağıda gösterilmiştir.

Örnek: 1

Eski Türkiye Türkçesinde **elbise** anlamındaki **don** kelimesi (Dilçin 1983: 210), Türkiye Türkçesinde **don** şeklindedir ve **iç giysi** (Akalin vd. 2009: 559) anlamında kullanılır. Dolayısıyla bu kelimenin hem ses hem de anlam yapısında değişiklik olmuştur. Kelime Türkiye Türkçesinde *giysi* anlamını korumuş fakat **anlam daralmasına uğramıştır**. Bu nedenle kısmî/yarım yalancı eş değer olan bu kelimeyi koruyarak ya da uyarlayarak aktarmak, aktarma hatasına neden olmaktadır. Kelimenin aktarımında **elbise** kelimesi tercih edilmelidir.

/.../ gine ağır **tonlar** Battal'a ve Emir-i Ömer'e ve kalan beglere gönderdi (Demir 2000: 94)

> /.../ yine ağır pahalı **tonlar**, Battal'a, Emir Ömer'e ve kalan beylere gönderdi (Demir 2000: 93).

: /.../ yine Battal'a Emir Ömer'e ve diğer beylere değerli [ve] pahalı **elbiseler** gönderdi.

Örnek: 2

Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinden biri olan Makalat üzerine yapılan çalışmaların bir kısmında **ton** kelimesi **elbise** şeklinde doğru olarak aktarılmışken bazılarında ise metnin aktarması yapılmamıştır.

/.../ Evvel budur kim peygamberler öldüklerinde yurlar, şehidleri yumazlar. İkinci peygamberlerüñ **tonlar**uñ çıkarurlar, şehidlerüñ çıkarmazlar./.../ (Eğri 2007: 24a/14).

: İlk olarak peygamberler öldüklerinde [su ile] yıkarlar, [fakat] şehitleri yıkamazlar. İkinci [olarak] peygamberlerin **elbiselerini** çıkarırlar, şehitlerinkini çıkarmazlar./.../

Örnek: 3

/.../ ammā şerī'at katında **tona** ve tene bir murdâr nesne degse şu ile yuyıcağ **ton**ı ve teni pāk ider /.../ (Eğri 2007: 3b1-2).

> Ama şeriat sözüne göre **elbise**ye ve vücuda pislik değse su ile yıkanınca hem **elbise** hem de vücut temiz olur (Eğri 2007: 3b-8).

Örnek: 4

Aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere kaynak lehçede geçen **yaramaz** kelimesinin hedef lehçedeki karşılığı **ağır** veya **kötü** kelimeleridir. Fakat hedef lehçeye dikkatten kaçtığı için aynen alınmıştır. Hâlbuki her iki lehçede de anlam alanları kısmen örtüşen bu kelime hedef lehçeye **ağır** karşılığında aktarılmalıydı.

/.../ “Ālemi ħarāba seniñ yüzünden virdik.” deyüp çok **yaramaz** sözler söyledi (Demir 2006: 90).

> “Ālemi haraba senin yüzünden verdik.” deyip çok **yaramaz** sözler söyledi (Demir 2006: 88).

: “Dünyayı senin yüzünden harap ettik.” deyip çok **ağır** sözler söyledi.

Örnek: 5

Makalat adlı eserin her iki nüshasında da geçen aynı **yaramaz** kelimesi hedef lehçeye aynen aktarılmıştır. Hâlbuki metnin bağlamına bakıldığında bu kelimenin hedef lehçeye **yaramaz** kelimesiyle değil **kötü** kelimesiyle aktarılması gerekirdi.

/.../ sen bunca **yaramaz** işler kim idersin, yüzüne urmaz mı, dirsin? (Eğri 2007: 8b-1)

: sen bu kadar **kötü** işler yapacaksın, yüzüne vurulmaz mı zannediyorsun? (Eğri 2007: 8b-1)

/.../ Onuncı makam emr-i ma‘rûf ve **yaramaz** işlerden şaşınmağdır (Eğri 2007: 9a-5).

: Onuncu makam iyiliği emretmek ve **kötü** işlerden sakınmaktır (=kaçınmaktır).

Örnek: 6

Aynı eserin bir başka nüshasında ise **yaramaz** kelimesi yerine **fuzulluk** kelimesi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından *lüzumsuzluk* kelimesi ile aktarılan bu kelime kanaatimizce hedef lehçeye **kötü** kelimesiyle aktarılmalıydı. Çünkü *lüzumsuzluk* ve *kötülük* kelimelerinin çağrışımları eşit değildir.

./.../ Pes sen bunca **fuzulluk** idersin yüzüne urmaya mı dersin? ./.../ (Sağır 2007: 8b-18)

> Şimdi sen bunca **lüzumsuzluk** edersin, yüzüne vurmuyacak mı dersin? (Sağır 2007: 8b-18)

: Peki, sen bu kadar **kötülük** yaparsan, yüzüne vurulmaz mı zannediyorsun?

4. 2. 3. 2. Tam Yalancı Eşdeğerlik (=Anlam Alanları Hiç Örtüşmeyen Kelimeler)

Aynı kaynaktan gelen veya aynı kaynaktan geldikleri düşünülen ve anlam alanları hiç örtüşmeyen kelimelere tam yalancı eş değer kelimeler denir. İncelenen eserlerde, kısmî / yarım yalancı eş değer kelimelerde olduğu gibi tam yalancı eş değer kelimelerde de aktarma hatalarının yapıldığı görülür.

Örnek: 1

Aşağıdaki örnekte **akrobatik hareketler yapan kimse** (Akalın vd. 2009) anlamına gelen **cambaz** kelimesi, Eski Anadolu Türkçesinde, **canını hiçbir karşılık ve çıkar düşünmeksizin feda eden kimse** anlamında kullanılmaktadır. Fakat yapılan aktarmada bu kelimenin tam yalancı eşdeğer olduğu gözden kaçmıştır.

Melik Dânişmend Gâzi, ol din **can-bâzi** -rahmetu'llâhi 'aleyhi- Sivas al'asın 'imâret kıilup tamâm itdi (Demir 2004: 68)

> Melik Dânişmend Gâzi, o din **cambazi** -rahmetu'llahi aleyhi- Sivas Kalesi'nin onarımını tamamladı.

: Melik Dânişmend Gâzi, din **fedaisi** o [kişi] –Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- Sivas Kalesi'nin yapımını tamamladı.

Örnek: 2

İncelenen metinlerde tam yalancı eşdeğer kelime olarak karşımıza çıkan **uğurla-** kavramının gerçek anlamı, **birisini yolcu etmektir**. Fakat kelimenin bağlamına bakıldığında tam yalancı eşdeğerliğin olduğu görülecektir. Bundan dolayı bu kelime hedef lehçe olan Türkiye Türkçesine **çel-** anlamında aktarılmalıdır.

./.../ ol mekkâre hâtûn bir gice pâdişâhı kendü hâlinde omayup şehzâde atline iğvâ virüp demdeme ve zezeme ile pâdişâha her gice ol daı bir hîkâye getürüp Óalını **uğurlardı** ./.../ [Zal 2015: 3a/11-15].

: o hilekâr kadın bir gece [dahi olsun] padişahı kendi halinde bırakmayıp şehzadeyi öldürmesi için bazen azarlayarak bazen de tatlı dille ona her gece bir hikâye anlatıp aklını **çelderdi**.

Örnek: 3

Aşağıdaki örnekte ise **ata** kelimesi hedef lehçeye doğru aktarılmış olmasına rağmen cümlede anlam bulanıklığı vardır.

/.../ Zîrâ kim **ata**, ana, ayalcukların dünyâ belâsından beklerler. Ve âlimler müslümânları ahret belâsından ve odından saklarlar. /.../ (Eğri 2007: 23b-1).

> Zira ana-**baba** çocuklarını dünya belalarından korur, âlimler ise müslümanları ahiret belasından ve ateşinden saklarlar.

: Zira anne [ve] **baba**, çocuklarını dünya belalarından; âlimler ise müslümanları ahiret[te karşılaşacakları] sıkıntılardan ve [cehennem] ateşinden korurlar.

4. 3. İstem (valenz) sorunları

Türk dilinde bitimli veya bitimsiz fiil tabanları gereklilik derecesine göre anlam yönünden birtakım **boşluklar** açar. Bu boşlukların sayısı ve niteliği fiilden fiile değişiklik gösterir. Fiilin anlamı bu boşlukların doldurulmasıyla tamamlanır. Fiil tabanındaki bu boşluklara **tamamlayıcı** > **tamlayıcı** adı verilmektedir. Buna göre fiil tabanındaki ilk boşluğu dolduran dil birliği birinci tamlayıcı, ikincisi ikinci tamlayıcı vd. şeklinde adlandırılmaktadır. Örneğin, etken bir fiilin birinci tamlayıcısı özne, ikinci tamlayıcısı da nesnedir. Aynı zamanda tamlayıcılar olmadıklarında fiilin anlamının eksik kaldığı **mecburi tamlayıcılar** ve olduklarında anlamın biraz daha belirginleştiği **seçimlik tamlayıcılar** olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlar isim cinsinden tek bir kelimedenden ya da kelime grubundan meydana gelebilir. Bu tamlayıcılar fiile, onun istediği bir hâlde bağlanırlar (Uğurlu 2000: 74; 2001: 201-201; Gülsevin 2011).

Cümlede var olan unsurlar fiillere çeşitli hâl ekleriyle bağlanır. Cümleye bağlanan bu hâl ekleri fiilden fiile farklılık gösterir. Örneğin, **bak-** fiili yönelme hâl ekli bir tamlayıcı ister; ama **çık-** fiili ayrılma hâl ekli bir tamlayıcı ister. Tarihi metinlerde de her fiilin bir istemi vardır. Bu metinleri aktarırken karşımıza sözü edilen istem farklılıklarından kaynaklanan birtakım aktarma sorunları çıkmaktadır. Bunun sebebi ise günümüze gelinceye kadar fiillerin isteminin değişmiş olmasıdır.

4. 3. 1. Hâl ekleri

Türkiye Türkçesindeki hâl eklerini 1. Yalın hâli, 2. Bulunma hâli, 3. Belirtme hâli, 4. Ayrılma hâli, 5. Yönelme hâli, 6. İlgi hâli, 7. Vasıta hâli ve 8. Eşitlik hâli olmak üzere sekiz grupta inceleyebiliriz.

Yapılan çalışmada kaynak lehçedeki bu hâl eklerinin hedef lehçe olan Türkiye Türkçesine aynı şekillerde aktarılamayacağı görülmüştür. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere kaynak lehçedeki hâl ekleri, hedef lehçeye bazen ekli bazen de eksiz olarak aktarılmalıdır.

4. 3. 1. 1. Kaynak lehçede **eksiz** olan bir yapı hedef lehçeye **ilgi, vasıta** ve **belirtme** ekiyle aktarılabilir:

Örnek: 1

Abdâllar ol güzel koçu **pilāv** pişirüp yediler (Zal 2015: 85b/4).

[=Dervişler o güzel koçu pişirip pilavla yediler].

Örnek: 2

Ol mekkâre hâtûn bir gice pâdişâhı kendü hâlinde kıomayup **şehzâde** kıatline iğvâ virüp demdeme ve zezeme ile pâdişâha her gice ol dahı bir hikâye getirüp ‘aklını uğurlardı [Zal 2015: 3a/11-15].

[=O hilekâr kadın bir gece [dahi olsun] padişahı kendi halinde bırakmayıp şehzadeyi öldürmesi için bazen azarlayarak bazen de tatlı dille ona her gece bir hikâye anlatıp aklını çelerdi].

4. 3. 1. 2. Kaynak lehçede **bulunma hali eki** hedef lehçeye **yönelme, belirtme, ayrılma** ve **bulunma** ekiyle aktarılabilir:

Örnek: 1

Kiseyi belinden çıkarup h̄âcenüñ öninde kıodı (Zal 2016: 55b/17-18).

[=Keseği belinden çıkarıp hocanın önüne koydu].

Örnek: 2

Ol serçe bu sözde iken yanında kim var idi. (Zal 2015: 50a/16-17)

[=O serçe bu sözü söylerken yanında kim vardı].

Örnek: 3

PİR eyitdi iy yigid kıanda gelürsin (Zal 2015: 147b/ 4-5)

[=PİR dedi ki: “Ey yiğit nereden gelirsin/geliyorsun?”].

Örnek: 4

Oğlana kıyırna kim ‘ avratlarda mekr ü hîle çokdur. (Zal 2015: 118a-11)

[=Oğlana kıyırna. Çünkü kadınlarda aldatma ve hile çoktur].

4. 3. 1. 3. Kaynak lehçede **belirtme hali eki** hedef lehçeye **yönelme, vasıta** ve **belirtme hali eki** ile aktarılabilir:

Örnek: 1

Ĥātūnuñ ağızın şöyle çaldı (Zal 2015: 5b/12).

[=Hatunun ağızına öyle bir vurdu (ki)].

Örnek: 2

Ol kıızı birkaç tabanca urdum (Zal 2015: 103a/6-7).

[=O kıza birkaç tokat attım].

Örnek: 3

Bizümle gelen yigidi hülle ideyin (Zal 2015: 67b-2).

[=Bizimle gelen gençle hülle yapayım].

Örnek: 4

Ĥātūn eyitdi iy şāh oğlanı n’eyledüñ diyü şordı (Zal 2015: 14b-11).

[=Hatun: “Ey padişah oğlanı ne yaptın?” diye sordu].

4. 3. 1. 4. Kaynak lehçede **yönelme hali eki** hedef lehçeye **belirtme, vasıta, bulunma, ayrılma** ve **yönelme** eki ile aktarılabilir:

Örnek: 1

Sen Ĥazret-i Risālet mi‘rācına inkār idersin didi (Zal 2015: 12b/9).

[=“Sen Hz. Peygamber’in miracını inkâr (mı) ediyorsun?” dedi].

Örnek: 2

Ferāġat kūşesinde řā‘ ate meşġūl oldı (Zal 2015: 39a/14).

İnzivaya çekildiġi yerde ibadetle meşgul oldu.

Örnek: 3

Benüm sözümi ‘ aġluñ mizānına şart (Zal 2015: 51b/7).

[=Benim sözümlü aklın terazisinde tart].

Örnek: 4

Yolda řarāmī vardur řaġın didiler giderseñ şol yanındaki yola git didiler (Zal 2015: 149b/15).

[=“Yolda haramiler var, sakın gitme.” dediler. “Eġer gidersen de sol taraftaki yoldan git.” dediler].

Örnek: 5

Anuñ eline kılıġ virüp öldür beni demek gibidür (Zal 2015: 31b/6).

[=Onun eline kılıġ verip “beni öldür.” demek gibidir].

4. 3. 1. 5. Kaynak lehçede **ayrılma hali eki** hedef lehçeye **ilgi, yönelme, belirtme** ve **ayrılma** eki ile aktarılabilir:

Örnek: 1

Oġlını alup geldi şapudan şaşra şodı (Zal 2015: 71b-16).

[= Oġlunu alıp geldi [ve] kapının dışına bıraktı].

Örnek: 2

İmdi bizüm bundan birşaç su’ālümüz vardur (Zal 2015: 27a-2).

[=Şimdi bizim buna birşaç sorumuz olacak].

Örnek: 3

Ĥařāsın işlāġ idüp andan işlemek gerek (Zal 2015: 20b-14).

[=Hatasını düzeltip, onu yapmamak gerekir].

Örnek: 4

Anlar ol yañadan ve biz bu yañadan dutalum (Zal 2015: 32a-11).

Onlar o taraftan biz de bu taraftan tutalım.

4. 3. 1. 6. Kaynak lehçede **vasıta hali eki** hedef lehçeye **vasıta** eki ile aktarılabılır:

Örnek:

Bir gün h̄āce bir büyük kazan getürdi şuyıla taldurdu (Zal 2015: 118b-5/6).

[= Bir gün hoca büyük bir kazan getirdi [ve] suyla doldurdu].

4. 3. 1. 7. Kaynak lehçede **eşitlik hali eki** hedef lehçeye **eşitlik** eki ile aktarılabılır:

Örnek:

Avucuñ eyü talmayur çokça alup delükden taşra at (Zal 2015: 109b-15).

[=Avucun tam dolmuyor. [Onu] çokça doldur ve delikten dışarı at].

5. SONUÇ

Modern Türk Lehçeleri arasında *dil alanlarının örtüşmemesi, ses farklılıkları, kelime hazinesindeki farklar, yapı farklılıkları, dizim farklılıkları ve İstem (valenz) farklılıkları* gibi sebeplerden kaynaklanan aktarma sorunları vardır.

Yapılan araştırmada, yukarıdaki sorunların tarihi metinlerin dil içi aktarımlarında da var olduğu görülmüştür. Tarihi metinlerden günümüz Türkiye Türkçesine yapılacak olan aktarmaların doğru olabilmesi için bu döneme ait eserlerin *kelime eşdeğerlikleri* ile *istem sözlüklerinin* bir an önce yapılması gerekmektedir.

Bu tür çalışmaların yapılması Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarının ölçünlü Türkçeye aktarımında karşılaşılan sorunlarla ilgili yapılacak çalışmalara da katkıda bulunacaktır.⁶

⁶ Geniş bilgi için bk. Hirik, Erkan (2016), Ağızlarda Kelime Eşdeğerliği: Nevşehir Ağız Örneği, II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 2-4 Mayıs, Nevşehir.

KAYNAKLAR

- AKALIN, Şükrü Haluk vd. (2009), Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu Yayınları: 549*, Ankara.
- AKSAN, Doğan (1999), *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- ÇAVGA, Uğur (2016), Tarihi Metinlerde Aktarma Sorunları -Kırk Vezir Hikâyeleri Üzerine Bir Deneme-, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir. (Devam ediyor).
- DEMİR, Necati (2006), Battalgazi Destanı, *Hece Yayınları*, İstanbul.
- DEMİR, Nurettin (1997), “Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması”, *Sibirya Araştırmaları*, [Yay. Haz. Emine Gürsoy-Naskali], s. 379 – 389.
- DEMİR, Nurettin; YILMAZ, Emine (2012), Türk Dili El Kitabı, *Grafiker Yayınları*, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1983), Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Musa (1991), “Türkmencede Ünlü Uzunluklarıyla Birbirinden Ayrılan Kelimeler Üzerine”, *Türk Dili 447*, Ankara.
- ERASLAN, Kemal (1991), Dîvân-ı Hikmet -Seçmeler-, *Kültür Bakanlığı Yayınları 546 [1000 Temel eser Dizisi 98]*, Ankara.
- _____ (2001b), Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n Nefâyis II (Çeviri ve Notlar), *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1992), Türk Lehçelerinin Aktarılmasında Dikkat Edilecek Noktalar”, *Dil Dergisi 5*, s. 28-42.
- _____ (1994), “Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma”, II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8-9-10 Aralık 1994, *Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği*, Ankara, s. 41-45.
- _____ (1997), “Lehçeler Arası Aktarma”, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, *Akçağ Yayınları 93*, Ankara, s. 91 – 100.

- _____ vd. (1996), İmlâ Kılavuzu, *Türk Dil Kurumu Yayınları* 525, Ankara.
- _____ (1997), “Türk Dünyası Kültür İlişkilerinde Dil”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Akçağ Yayınları* 93, Ankara.
- ERDEM UÇAR, Filiz Meltem (2015), *Gedâyî Dîvânı, Gazi Kitabevi*, Ankara.
- EĞRİ, Osman (2007), *Alevi Bektaşî Klasikleri 2 - Makalat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları* 367, Ankara.
- EKER, Ümit (2015), *Lehçe İçi Aktarma Yöntemleri, Kesit Yayınları*, İstanbul.
- GÜLSEVİN, Gürer (2011), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- HİRİK, Erkan (2016), *Ağızlarda Kelime Eşdeğerliği: Nevşehir Ağzı Örneği, II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 2-4 Mayıs (2016), Nevşehir.*
- KARA, Mehmet & KARADOĞAN, Ahmet (2004), *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü, Çağlar Yayınları*, Ankara.
- KARADOĞAN, Ahmet (2004), *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, (Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.*
- _____ (2004), “-İp ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçaların Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarımı Üzerine”, *Bilig* 31, s. 207-218.
- _____ (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eş Değerliği ve Yalancı Eş Değer Yapılar”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004, Ankara.*
- KARASOY, Yakup (1998), *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2005), “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler” *Gazi Üniversitesi I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Ankara.*
- MAHMUDOV, N., (1994), “Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi), *Dil Dergisi* 17, s. 15 – 19.
- MUSAOĞLU, Mehman (2003), “Türkçede Çeviri ve Aktarma”, *Bilig* 24, s. 1 - 22.

- ÖZKAN, Fatma (1999), “Bugünkü Türk Lehçelerindeki İletişimi Zorlaştıran Kelimeler”,
3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996, *Türk Dil Kurumu Yayınları: 678*,
Ankara, s. 883 – 889.
- RESULOV, A., 1995, Akraba Diller ve “Yalancı Eş Değerler" Sorunu, *Türk Dili 524*
(Ağustos 1995), s. 916-924.
- SAGIR, Selim (2012), Hacı Bektâş-ı Velî - Makâlât, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- SUÇİN, Mehmet Hakkı (2007), Öteki Dilde Var Olmak, *Multilingual Yayınları*, İstanbul.
- ŞEHNAZ, Hatice (2016), Tarihi Metinlerde Aktarma Sorunları -İbrahim Bin Ethem
Kıssası Üzerine Bir Deneme-, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir. (Devam ediyor).
- UĞURLU, Mustafa (2000), Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay
Yolu’ Romanı”, *Bilig 15*, s. 59-80.
- _____ (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” Doğu
Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri
(Yayımlayanlar; Nurettin Demir- Emine Yılmaz), Gazimağusa.
- _____ (2002), “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği.
“Camiyla” Romanındaki Meseleler Üzerine”, *Scholarly Depth and Accuracy.*
A Festschrift to Lars Johanson [Yayımlayan: Nurettin Demir-Fikret Turan],
Ankara, s. 389-401.
- _____ (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği”, *Bilig. Türk Dünyası*
Sosyal Bilimler Dergisi 29 (Bahar 2004), s. 29-40.
- _____ (2011), Oğuzca ve “Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi”, *Turkish Studies-*
International Periodical For The Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter, p. 123-156, Ankara.
- _____ (2012), “Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eş Değerlik Durumu”,
Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and
History of Turkish or Turkic Volume 7/4 (Fall 2012), p. 215-222, Ankara.
- ZAL, Ünal (2009), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘İki Ağaç’ Şiir Kitabı
Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 5, Ankara.

_____ (2015), Kırk Vezir Hikâyeleri, *Gün Förlag*, İsveç.

_____ (2016), Kırk Vezir Hikâyeleri - II (Uppsala nüshası-Harekesiz metin),
[Baskıda].

**ÜRGÜP'LÜ REFİK BAŞARAN'DAN DERLENEN TRT
REPERTUARINDAKİ TÜRKÜLERİN MELODİK YÖNDEN
İNCELENMESİ**

Öğr. Gör. Yavuz Selim KALELİ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
yavuzselimkaleli@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Emin Erdem KAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
erdemkaya@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Emre ÜSTÜN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
emreustun@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Emre KÜÇÜKGÖK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
emrekucukgok@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Türk halk müziği, gerek geniş coğrafyası, gerekse yöresel çeşitlilikler bakımından oldukça zengindir. Bu zenginliği oluşturan temel unsur yöreler ve o yörelerin kültürüyle harmanlanmış olan ozanlardır. Bu bağlamda, yapılan bu araştırma ile Nevşehir Ürgüp yöresi halk ozanı Refik BAŞARAN'ın kaynak kişi olarak yer aldığı TRT repertuarındaki türkülerin, melodik yapısı bakımından halk müziğine olan katkısı incelenmiştir. Bu araştırmanın Nevşehir kültüründe çok önemli yeri bulunan bu türkülerin melodik karakterinin tespit edilmesine imkân sağlaması açısından önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırma sonucunda derlenen türkülerin melodik yönden analizi tablolar ve bulgular yoluyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Refik Başaran, Türkü, Analiz

1. GİRİŞ

Anadolu'nun tam ortasında yer alan Nevşehir yöresi türkülerinin besin kaynağı, Kırşehir bozlak geleneği, Konya oturak türküleri, Alev-i Bektaşî kültürüne bağlı olan semahlar ve deyişlerdir. Nevşehir türküleri aşk, gurbet, ayrılık ve sevinç gibi duyguları barındırmaktadır. TRT repertuarında yöresi Nevşehir olan 43 tane türkü bulunmaktadır. Fakat yöresi Orta Anadolu olarak belirtilen çoğu türküde de Nevşehirli ozanların kaynak kişi olarak yer aldığı görülmektedir. Bu durumda bu sayı 100'ü geçmektedir.

Nevşehir yöresinin halk müziği kültürü Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale ve Keskin yöresi müziğinden etkilenmekle birlikte aynı zamanda Konya töresi oturak havalarının da etkisi altında kalmıştır. Bunda Refik Başaran'ın döneminde farklı yörelerdeki türkülerini öğrenme, söyleme ve çalmasının önemli bir rolü olduğu görülmektedir (Karabulut, 2002:36).

Ürgüp, Nevşehir yöresinin en eski ve en köklü yerleşim yerlerinden biri olarak, oldukça zengin mahalli müzik birikimine ve bu müziği başarıyla yorumlayan yöresel sanatçılara sahip dikkat çekici bir yerdir. Yörenin müzik geleneğinin şekillenmesine damgasını vuran Refik Başaran, türküleri icrasında yöresel formdan uzaklaşmadan, hafızasına aldığı ezgi ya da sözleri bilerek veya bilmeyerek değiştirerek türkünün iskeletini bozmadan çalıp söylemesi, türkülerin çeşitlenmesine katkı sağlanmaktadır. Başaran kendi döneminde taş plak gibi teknolojik imkânları da kullanarak yöresinin türkülerini de seslendirmiş, bilmeyerek de olsa kültürel derlemeci misyonunu edinmiştir. Bu da BAŞARAN'ın popüler olmasının önemli etkenlerindedir. Refik BAŞARAN'dan ölümünden bugüne yarım asırdan fazla zaman geçmesine rağmen, yörede en fazla bilinen kişi olması, yöre müziğine bıraktığı etkiyi açıkça göstermektedir.

2. REFİK BAŞARAN'IN HAYATI

Refik BAŞARAN, 1907'de Nevşehir'e bağlı Ürgüp ilçesinin, eski adı Damsa, yeni adı Taşkınpaşa olan köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mustafa Bey, annesinin adı ise Emine Hanımdır. Refik BAŞARAN ise bu anne ve babadan olan üç kardeşin ortancasıdır. BAŞARAN'ın büyüğü, ağabeyi Feddah BAŞARAN'la aralarında 14 yaş fark vardır. Kendinden küçük kardeşi kız olup adı Havva BAŞARAN'dır. O zamanlar yani Cumhuriyetin ilanından önce soyadı yasası çıkmadığından BAŞARAN ailesine lakap olarak "Aliağagil" deniyordu. 1934'te soyadı yasasının Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmesiyle birlikte Aliağaların Refik, Atatürk'ün de onur verdiği bir konserden sonra Atatürk, Refik'e "BAŞARAN" soyadını vermiştir. BAŞARAN soyadı da doğal olarak tüm aile bireylerini kapsamı içine almıştır. Sanatçı saz çalmaya 15 yaşında başlamış, 17 yaşında da evlenmeye karar vererek 1924'te aynı köyden, kendisinden bir yaş büyük olan Fadime Hanımla evlenmiştir. Refik BAŞARAN 1947 yılında ölmüş ve BAŞARAN ailesi halen Ürgüp'ün Damsa köyünde yaşamlarını sürdürmektedir. (Sapmaz, 2000: 14)

3. YÖNTEM

3. 1. Araştırmanın Modeli

“Araştırma modeli, araştırmanın amacına uygun şekilde ve en ekonomik yolla, verilerin toplanması ve analiz edilip çözümlenebilmesi için gerekli olan tüm koşulların düzenlenmesidir” (Selltiz, Jahoda, Deutsch ve Cook, 1959:50). “Bu koşulların düzenlenmesinde iki temel yaklaşım vardır. Bunlar betimleme ve denemedir. Araştırmacı,

amacına ve içinde bulunduğu koşullara göre, bu temel yaklaşımlardan yararlanmak zorundadır” (Karasar, 2007: 76). Araştırmada bu bilgiler doğrultusunda “betimsel” model kullanılmıştır. Buna göre bu araştırma “betimsel” bir araştırma niteliği taşımaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini TRT repertuarında yer alan Nevşehir yöresine ait olan 43 türkü, örneklemini ise Ürgüp’lü Refik BAŞARAN’dan derlenen 10 türkü oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin toplanması

Verilerin toplanmasında “tarama” yöntemi kullanılmış olup, kullanılan bu yöntemle Refik BAŞARAN’dan derlenen türkülere yönelik eserlerin tespiti için, TRT THM sözlü eserler repertuarı taranmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile türkülerin melodik yapıları tablolaştırılarak tespit edilmiş olup, oluşturulan tablolar yorumlanarak analiz edilmiştir.

4. REFİK BAŞARAN' DAN DERLENEN TÜRKÜLERİN MELODİK YÖNDEN ANALİZİ

Tablo 1. Ayşe'min Yeşil Sandığı (Gelin Ayşe) Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyni)
Türkünün Donanımı	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Ses Genişliği	8 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Usulü	3/4

Türkünün sözlü bölümüne kadar, dügâh ve hüseyni perdesi arası dokumalı motifleri içeren bir giriş oluşturmaktadır. Sözlü bölümde neva ve acem perdelerinin sık kullanılmasıyla giriş kısmından farklılar görülmekte, dügâh perdesinde karara gelmektedir. Türkü inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Refik BAŞARAN' dan alınan türküler arasında hem üç zamanlı olması bakımından hem de donanımında veya türkü içersinden değıştirici işaret almayan tek türküdür. Bu yönüyle diğer türkülerinden ayrılmaktadır. Fakat Türk Halk Müziği korolarının veya mahalli sanatçıların seslendirdiği kayıtlara bakıldığında hüseyini makam dizisinde olan si bemol iki perdesinin kullanılarak seslendirildiği görölmektedir.

Tablo 2. Ayvalığın Kara Taşı Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyini)
Türkünün Donanımı	Si bemol iki
Türkünün Ses Genişliği	8 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Fa Diyez (Eviç)
Türkünün Usulü	4/4

Türkünün saz bölümünde muhayyer perdesinden dügâh perdesine kadar benzer motifler kullanılarak geçiş yapılmaktadır. Sözlü bölümde eviç perdesinden muhayyer perdesine bir yöneliş olup, farklı motifler ile hüseyini perdesinde asma karar yapmaktadır. Türkü inici seyir özelliğine sahiptir ve hüseyini makam dizisi kullanılmaktadır.

Tablo 3. Bahar Geldi Yine Yollar İşledi Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	Si (Buselik)
Türkünün Güçlü Sesi	Re (Neva)
Türkünün Donanımı	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Ses Genişliği	7 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Mi bemol iki, Fa diyez (Eviç)
Türkünün Usulü	4/4

Türkünün saz bölümünde karar sesi olan buselik perdesi ile güçlü sesi olan neva perdesi arasında farklı tartımlar ile bir giriş görölmektedir. Sözlü bölümde buselik perdesi ile muhayyer perdesine çıkıcı seyir yaptıktan sonra tekrar saz bölümü ile devam etmektedir. İkinci kıta ile birinci kıta arasındaki aynı melodilerde farklı motifler bulunmaktadır. Türküde inici-çıkıcı seyir özelliği ve segâh makam dizisi kullanılmaktadır.

Refik BAŞARAN' dan derlenen türküler arasında segah makam dizisi ve mi bemol iki perdesinin kullanıldığđı tek türküdür. Bu yönüyle diğerlerinde ayrılmaktadır.

Tablo 4. Çadır Gurdum Düzlere Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyni)
Türkünün Donanımı	Fa diyez (Eviç)
Türkünün Ses Genişliği	8 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Usulü	2/4

Türkünün giriş bölümünde muhayyer perdesi ile neva perdesi arasında birkaç motifin değişerek gelmesiyle ilk dolap bitmekte, ikinci dolapta ise hüseyini perdesinde asma karar yapmaktadır. Türkünün A bölümü muhayyer perdesinden hüseyini perdesine bağlantı, B bölümü ise hüseyini perdesinden dügâh perdesine inici bir bağlantı ile oluşmaktadır. Türkünün derlenen notasında değiştirici işaret olarak sadece fa diyez perdesi görülmekte, fakat yöresel sanatçıların ve Türk Halk Müziği korolarının kayıtlarında si bemol iki perdesi kullanılarak icra edildiğinde gözlemlenmektedir. Bu yönüyle türkü hüseyini makam dizisi ve inici seyir özelliği taşımaktadır.

Tablo 5. Dam Başında Sarı Çiçek Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyni)
Türkünün Donanımı	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Ses Genişliği	7 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Usulü	2/4

Türkü giriş kısmına güçlü sesi olan hüseyini perdesi ile başlamakta çargâh ve neva perdeleri arası dokumalı motifler kullanarak dügâh perdesinde karara gelmektedir. B bölümde de aynı motiflerde farklı sesler kullanılarak karar sesine gelmektedir. Türkünün derlenen notasında buselik makam dizisi kullanıldığı gözlemlense de, mahalli sanatçılar ve Türk Halk Müziği korolarının kayıtları incelendiğinde si bemol iki ve fa diyez üç perdesi kullanılarak seslendirildiği görülmektedir. Bu yönüyle türkü hüseyini makam dizisi ve inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 6. Karam (Bacacılar yüksek yapar bacayı) Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyni)
Türkünün Donanımı	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Ses Genişliği	7 ses
Türkündeki Değiştirici İşaretler	Do diyez(Nim Hicaz)
Türkünün Usulü	2/4

Türkünün hem saz hem de söz bölümünde nim hicaz perdesiyle başlanıp güçlü sesi olan hüseyni perdesinde 8'lik değerdeki motiflerle uzun bir süre durmaktadır. Acem ve nim hicaz perdeleri arasında giden motifler karar sesi olan dügâh perdesiyle son bulmaktadır. Türkü benzer sesler ve motiflerle sürekli çeşitlenerek devam etmektedir. Bu yönüyle tam olarak karşılamasa da nişaburek makam dizisine ve inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 7. Kestanenin İrisi Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Re (Neva)
Türkünün Donanımı	Si bemol (Kürdi) Fa Diyez (Irak)
Türkünün Ses Genişliği	7 ses
Türkündeki Değiştirici İşaretler	Do diyez(Nim Hicaz)
Türkünün Usulü	4/4

Türkünün girişine nim hicaz perdesiyle başlandıktan sonra güçlü sesi neva ve karar sesi dügâh arasında seyrettikten sonra irak perdesine kadar genişleyip tekrar karar sesine gelmektedir. Aynı seyir ve melodi yapısıyla devam eden türkü hicaz makam dizisine ve çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 8. Merdivenin Altından Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Dügâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyni)
Türkünün Donanımı	Si bemol iki
Türkünün Ses Genişliği	5 ses
Türkündeki Değiştirici İşaretler	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır

Türkünün Usulü	4/4
----------------	-----

Türkü giriş bölümüne neva perdesiyle başlamakta hüseyini perdesinde uzun bir süre durduktan sonra bir birine benzer motiflerle karar sesi olan düğâh perdesine gelmektedir. Sözlü bölümde hüseyini perdesinin çok kullanıldığı görülmektedir. Düğâh ve neva perdesi arasında devam eden sözlü bölüm, bir birinin benzeri olan müzik cümlelerinin ardından düğâh perdesinde karara gelmektedir. Refik BAŞARAN' dan derlenen türküler arasında ses genişliği en az olan iki türküden biridir. Türkü hüseyini makam dizisine ve inici-çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 9. Şen Olasın Ürgüp Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Düğâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyini)
Türkünün Donanımı	Si bemol (Kürdi)
Türkünün Ses Genişliği	7 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Si bemol iki, Fa diyez (Eviç)
Türkünün Usulü	4/4

Türkünün saz bölümüne karar sesi olan düğâh perdesi ile giriş yapmakta si bemol iki perdesi kullandıktan sonra neva perdesinde kısa kalışlar yapmaktadır. Benzer ezgisel yapı iki kez tekrarlanmaktadır. Sözlü bölüme irak perdesiyle başlamakta yeden ses olan rast perdesinde kısa kalışlara yer vermektedir. Si bemol iki perdesi kullandıktan sonra kürdi perdesi basılarak düğâh perdesinde karara gelmektedir. Benzer melodik yapılar kendisini tekrarlamaktadır. Sözlü bölümde sık vurgulanan yer neva perdesin kısa bekleyişler ile yapılmaktadır. Türkü kürdi makam dizisine ve çıkıcı seyir özelliğine sahiptir.

Tablo 10. Ya Ha Ulu Kavak Türküsünün Melodik Yapı Analizi

Türkünün Karar Sesi	La (Düğâh)
Türkünün Güçlü Sesi	Mi (Hüseyini)
Türkünün Donanımı	Si bemol iki
Türkünün Ses Genişliği	5 ses
Türküdeki Değiştirici İşaretler	Değiştirici İşaret Kullanılmamaktadır
Türkünün Usulü	4/4

Türkü giriş kısmında çargâh perdesi ve hüseyini perdesi arası dokumalı motifler yaparak düğâh perdesinde karara gelmektedir. Saz ve söz bölümü aynı ses ve motiflerin

tekrarından oluşmaktadır. Refik BAŞARAN' dan derlenen türküler arasında ses genişli en az olan iki türküden biridir. Türkü hüseyini makam dizisine ve çıkıcı seyir özelliklerine sahiptir.

5. SONUÇ

İncelenen türkülerde usul bakımından 3/4'lük usul sadece bir kez "Ayşe'min Yeşil Sandığı" adlı türküde görülmektedir. 2/4'lük usul üç kez " Çadır Kurdum Düzlere", " Dam Başında Sarı Çiçek" ve " Karam" türkülerinde, 4/4'lük usul altı kez " Ayvalığın Kara taşı", " Bahar Geldi Yine Yollar İşledi", " Kestanenin İrisi", Merdivenin Altından", " Şen Olasın Ürgüp" ve " Ya Ha Ulu Kavak" adlı türkülerde görülmektedir.

Makam dizisi bakımından Hüseyini makam dizisi "Ayşe'min yeşil sandığı", " Ayvalığın Kara Taşı", " Çadır Kurdum Düzlere", " Dam Başında Sarı Çiçek", " Merdivenin Altından" ve " Ya Ha Ulu Kavak" adlı türkülerde kullanılmaktadır. En çok kullanılan makam dizisi olduğu görülmektedir. Hicaz makam dizisi bir kez " Kestanenin İrisi" adlı türküde, segâh makam dizisi bir kez " Bahar Geldi Yine Yollar İşledi" adlı türküde, kürdi makam dizisi bir kez " Şen Olasın Ürgüp" adlı türküde ve nişaburek makam dizisi bir kez "Karam" adlı türküde kullanıldığı görülmektedir.

Ses genişliği olarak en geniş ses aralığı 8 perde kullanılarak oluşturulan 3 türküde görülmektedir. Derlenen türküler arasında 7 ses aralığı 5 türküde kullanılmıştır bu da bu ses aralığının en çok tercih edildiğini göstermektedir. En az genişlik olan 5 ses genişliği 2 türküde görülmektedir.

Türkülerin melodik analizinde özellikle makam dizilerinin nota ile kayıtlar arasında belirgin bir şekilde farklı olduğunu gösteriyor. "Ayşe'min Yeşil Sandığı" türkü notasında değiştirici işaret bulunmazken kayıtlarda si bemol iki perdesi eklenerek okunduğu, " Çadır Kurdum Düzlere" türkü notasında donanımda sadece fa diyez varken kayıtlarda bir de si bemol iki perdesinin eklendiği, "Dam Başında Sarı Çiçek" türkü notasında değiştirici işaret bulunmazken kayıtlarda fa dizey üç ve si bemol iki perdesinin eklendiği görülmektedir. Bu notaya alım esnasındaki yanlışları ve eksikleri göstermektedir.

TRT repertuarında kaynak kişisi Refik BAŞARAN olan 10 adet türkü olsa da, kendisiyle özdeşleşen, plaklarında seslendirdiği 30'u aşkın türkü bulunmaktadır. Diğer türküler de yukarıda incelediğimiz türküler gibi makam dizisi, usul, ses genişliği ve değiştirici işaretler bakımından benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Karabulut, Murat (2002) "Nevşehir Yöresi Müzik Folklorunun İncelenmesi" Doktora Tezi, Ankara.
- Karasar, Niyazi (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sapmaz, Gürbüz (2000), "Şen Olasın Ürgüp-Refik Başaran-Hayati-Türküleri" Ankara.
- Selltiz, C., Jahoda, M., Deutsch, M., Cook, S. W. (1959). Research Methods in Social Relations. Revised Edition. New York: Holt, Rinehart & Winston.

KAPADOKYA BÖLGESİ OSMANLI DÖNEMİ DUVAR RESİMLERİNDE PAYİTAHT TASVİRLERİ

Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK
Akdeniz Üniversitesi
yozbek@akdeniz.edu.tr

ÖZET

18.yüzyılın son çeyreğiyle birlikte ortaya çıkan Osmanlı duvar resimleri başkent İstanbul'un yanı sıra Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerine hızla yayılmıştır. İstanbul'da saray, yalı, konak gibi sivil mimarlık eserlerinin iç mekanlarında görülen duvar resimleri, Anadolu'da, Balkanlarda ve Ortadoğu'da konak-ev gibi sivil mimarlık eserlerinin yanı sıra tekke, türbe, şadırvan gibi farklı yapı türlerinde de görülmektedir. Duvar resimlerinin konularından bazılarını manzaralar, kent tasvirleri, figürlü örnekler oluşturmaktadır. Kapadokya bölgesi şehirlerinden Nevşehir ve Kayseri'ye bağlı merkezlerde yer alan konutların duvarlarında bulunan payitaht tasvirleri bu bildiride anlatılıp değerlendirilmiştir. Kapadokya duvar resimlerinde en çok resmedilen kent İstanbul'dur. İstanbul'u iki örnekle Edirne izlemektedir. Bu tasvirlerin bölgeye ulaşmasında, İstanbul'daki hayata özenen yerel idarecilerin, İstanbul'u görmüş tüccarların ve nakkaşların kullanımına sunulmuş fotoğraf, kartpostal ve resimli tepsiler gibi dolaşan imgelen büyük payı olduğu sonucuna varılmıştır.

Osmanlı resim sanatı içinde duvar resmi, sıva üzerine çekilen, hava etkilerine dayanıklı ve kurşun karbonat içerikli beyaz bir boya olan üstübeç ya da ahşap üzerine suyla karıştırılmış boyalarla yapılan çalışmalardır ve 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülürler (Arık 1999:423). 19.yüzyılda sıva ve ahşap üzerine yapılmış örneklere, ahşap tavanlar ya da duvar kaplama tahtaları üzerine gerilmiş deri veya keten bezleri üzerine yapılanlar da eklenir (Tekinalp 2002:444). Osmanlı resim sanatı içinde ilk örneklerine İstanbul'da rastlanan duvar resimlerinin sarayla birlikte eş zamanlı olarak bazı konutlarda da görülmesi, ortak bir beğeni atmosferinde biçimlendiklerine ya da aynı sanatçıların eseri olabileceğine işaret etmektedir. 19.yüzyıl boyunca imparatorluğun tüm bölgelerine yayılacak olan duvar resimlerinin Topkapı Sarayındaki erken örneklerinde İstanbul mimarisinden ziyade, Boğaziçi ve Haliç kıyılarını çağrıştıran manzaralarla İstanbul'un kendisi veya fiskiyeli havuzlara ve düzenli çiçek bahçelerine sahip sahil saraylarından oluşan manzaralar betimlenmiştir (Renda 2003:936).

İstanbul'da daha çok saray, yalı, konak gibi sivil mimarlık eserlerinin iç mekanlarında görülen duvar resimlerinin taşra örneklerinden bazıları cami, türbe, şadırvan, tekke/dergah gibi dinî yapılarda yer almaktadır. Özellikle Topkapı Sarayındaki örneklerde belirli bir kronolojik gelişimden veya dönem üslûbunu belirlemenin mümkün olduğundan bahsedilebilir. Duvar resimleri içinde en çok tekrarlanan konuları gerçek veya hayali kent tasvirleri oluşturur. Şüphesiz en çok işlenen tasvir İstanbul manzaralarıdır (Ecesoy 2011). İstanbul manzaralarını Mekke-Medine tasvirleri izler. Bunların yanı sıra Anadolu ve Ortadoğu'da, özellikle Şam evlerinde Venedik, Paris gibi Avrupa kentlerinden manzaraları da (Weber 2002:160-168) görmek mümkündür.

Kapadokya'nın iki büyük merkezi olan Kayseri ve Nevşehir'deki duvar resimleri, imparatorluğun diğer merkezlerindeki örneklerden teknik açıdan farklılık göstermemekle birlikte ele alınan konular ve özellikle Mustafapaşa'daki (Sinassos) örneklerin çoğunda sanatçı imzası olması bakımından ayrı bir önem arz ederler. Bölgedeki duvar resimlerinde, gerçek veya hayali kent manzaralarının yanı sıra antik dönem metinlerinde anlatılan olayların betimlendiği sahnelerle birlikte, 19.yüzyıl Fransız ressamlarının tablolarının taklitlerine kadar figüratif tasvirlerin de yer aldığı görülür.

Bölgedeki duvar resimleri içinde İstanbul ve Edirne manzaraları betimlenmiş Osmanlı payitahtları bağlamında oldukça dikkat çekicidirler. İstanbul tasvirleri tarihi yarımada, Haliç veya Boğaziçi'nden geniş perspektifle işlenmiş manzaralar, belirli bir yapının betimlendiği resimler ve neresi ve hangi yapı olduğu kesin olarak belirlenemeyen fakat İstanbul'u çağrıştıran örnekler olarak birkaç grupta ele alınabilir.

Kayseri'nin Büyük Bürüngüz Köyünde 2010 yılına kadar ayakta olan Hacı Özbek Evi başodasındaki İstanbul manzarasında muhtemelen Haliç kıyılarından iki katlı bir sahil sarayı betimlenmiştir (Foto 1). Kiremitli çatıları, dairesel veya altıgen plânlı köşkleri ve denize açılan kemerli revak ve ahşap kafesleriyle bu sahil sarayı 18.yüzyıl başlarında sıkça kullanılan ve 1720 sünnet düğününün gece eğlencelerinin düzenlendiği Aynalıkavak Kasrı olmalıdır (Özbek 2011:213). Gölgelelendirmeler ve renk tonlamalarıyla hacimlendirmenin ve atmosfer perspektifinin gözlendiği resim, aynı köyde günümüze ulaşamayan ve 19.yüzyıl başında yapıldığı kabul edilen bir başka evin (Renda 1977:43) resimleriyle taşıdığı üslûp benzerliği nedeniyle aynı ustanın veya nakkaşın eseri olarak değerlendirilebilir.

Göreme’de 1825 yılında inşa ettirilen Tillioğlu Mehmet Ağa Konağının başodasına 1827 yılında yapılan duvar resimleri (Renda 1986:109) içinde İstanbul manzarası olarak kabul edilebilecek bir sahne gözlenir (Foto 2). Resmin sağ alt köşesinde birden fazla minareleri ve kurşun kubbesiyle kıyıda betimlenen cami, manzaranın İstanbul, karşı kıyıdaki köşkler ve rıhtımda dizilmiş toplar da burasının Tophane kıyıları olabileceğini göstermektedir. İki cepheden gölgelendirmeli olarak işlenen konaklarda derinlik duygusu pekiştirilmiştir.

Kayseri’de günümüze ulaşamayan Zennecioğlu Konağı Yıldız Köşkü’ndeki duvar resimleri içinde de İstanbul manzarasıyla karşılaşılır (Foto 3). 19.yüzyılın ikinci yarısında geçirdiği depremden sonra yenilenen konağa eklenen bu köşkteki resimlerden 1940’lı yıllarda şehri ziyaret eden Nahid Sırrı Örik (1955:28) beğeniyle bahseder ve ressamının Avrupa’dan gelmiş bir sanatçı olabileceğini kaydeder. Necibe Çakıroğlu (1952:30-32), konak ve köşkün plan ve çizimlerini yayınlayıp, duvar resimlerinden bahsetmiş fakat günümüze ulaşmamış olan bu resimleri fotoğraflarla belgelememiştir. Kayseri Arkeoloji Müzesi Arşivinde bulduğumuz fotoğraflardan köşkün duvarlarının hayali kent/kır manzaralarıyla birlikte İstanbul manzaralarıyla bezenmiş olduğu dikkati çeker. Köşkün batı duvarında, Boğaziçi’nin Anadolu yakasından bakılarak işlenmiş bir tasviri bulunur. Anadolu yakasında, dendanlı duvarları ve dairesel kulesiyle Anadolu Hisarı resmedilmiştir. Kıyıya yerleştirilmiş selvi ve söğütler renk tonlamalarıyla hacimlendirilmişlerdir. Boğazın Avrupa yakasında ise içi konutlarla doldurulmuş biçimde Rumeli Hisarı betimlenmiştir. Hisarın köşe burçları, kuleleri ve içindeki evler gölgelendirilmiş, ufuktaki ağaçlar renk tonlamalarıyla betimlenmiştir.

Ürgüp’te Sucuoğlu Konağında bulunan İstanbul manzarası (Foto 4), hem ölçüleri (1.75 x 3.75 m.) hem de bakış açısındaki derinlik bakımından bölgedeki en anıtsal resimdir (Özbek 2006). İstanbul-Şam arasında kumaş ticareti yapan yerel bir tüccarın 20.yüzyıl başında (1904) inşa ettirdiği konağın başodasında yer alan resim kahverengine boyanmış bir kuşakla çerçevelenmiştir ve Galata sırtlarından bakılarak Haliç ve Sarayburnu’nu hatta Üsküdar ve Salacak kıyılarını kapsayacak bir perspektif içinde ele alınmış İstanbul manzarasını içerir. Çerçeve kuşağının alt bandında Arap harfleriyle yazılmış “İstanbul ve Galata 1331” ibaresi resmin 1915 yılında yapıldığını göstermesi kadar, fethedildiğinden beri Galata’nın İstanbul’dan ayrı bir yerleşim merkezi olarak algılandığının 20.yüzyıl başındaki ifadesi olarak ta kabul görebilir (Özbek 2006:331).

İstanbul'un geniş perspektiften yapılan manzaraları dışında bilinen yapılarıyla da betimlenmiş olduğu gözlenir. Bunlar içinde Galata Kulesi ve Dolmabahçe Sarayı bölgedeki duvar resimlerinde betimlenmiş olanlardır.

Kayserili bir halı tüccarı olan ve kuracağı bir halı fabrikası için 19.yüzyıl sonunda Manchester' e ve bazı Avrupa kentlerine seyahat ettiği bilinen İonnis Kuyumcuoğlu'nun (Augustinos 1992:96-97) günümüze ulaşamayan evinin odalarından birinde yer alan duvar resminde Dolmabahçe Sarayı denize bakan ön cephesinden yatay bir kütle olarak betimlenmiştir (Foto 5). Rıhtımı ve sahil korkuluklarıyla işlenen sarayın cephesinde üçgen alınlıklar, cepheyi hareketlendiren sütun ve pencereler ve anıtsal merdivenleriyle cepheden daha yüksek olarak işlenen Muayede Salonuyla (Tekinalp 2007:116) gerçekçi bir betimlemeden söz edilebilir. Aynı şehirde Germir Köyünde bulunan ve kitabesinden 1862 yılında inşa edildiği anlaşılan İbrahim Akdağ Evi'nin odalarının birindeki şerbetlik yüzeyinde de Dolmabahçe Sarayı tasviri görülür (Foto 6). Deniz tarafından bakılarak resmedilen sarayın rıhtım korkulukları işlenmiş, avlu döşeme taşları geriye doğru daraltılıp küçültülerek resme derinlik kazandırılmıştır. Sarayın cephesini hareketlendiren üçgen alınlıklı pencereler, katları ayıran silmeler dönem mimarisinin resme yansımış detaylarıdır.

Ürgüp/Mustafapaşa'da Mustafa Savaş Evi olarak bilinen ve 19.yüzyılın son çeyreğinde inşa edildiği anlaşılan konutun odalarından birinin duvarındaki Galata Kulesi tasviri (Foto 7), İstanbul'da havyar ve boyacılık ticaretiyle uğraşan Mustafapaşalıların kalabalık bir nüfus olarak ikamet ettikleri Galata semtinden (Roides 1985:121) bir sokağı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Üzerindeki rakamlardan 1885 yılında yapıldığını anladığımız resim oval bir çerçeve içine alınmıştır ve Grek harfleriyle resmin "Galata Kulesi" olduğu yazılmıştır (Özbek 2005:20). Kuleye açılan sokağın iki yanındaki evler geriye doğru küçülüp daralarak perspektif ilkelerine bağlı kalınmış, kule gövdesindeki ışık-gölge kontrastıyla hacimlendirme sağlanmıştır.

Bölgedeki duvar resimlerinde adı bilinen bu yapıların dışında, taşrada örneklerini görmediğimiz çok minareli kurşun kubbeli cami tasvirleriyle de karşılaşılır ki, bu tasvirlerde birer İstanbul resmi olarak kabul edilebilir. Örneğin Avanos'ta 1850 yılında inşa edildiği belirtilen (Esmer 1992:109) İhsan Balta Evi başodasında bulunan dört minareli, tüm mekana hakim kurşun kubbeli cami resmi bu grupta değerlendirilebilir (Foto 8). Kırmızı ve mavi boyayla çizgisel bir üslupta yapılan resmin ön kısmındaki kayık tasviri, caminin Boğaz veya Haliç kıyısında bir eser olduğunu göstermeye çalışsa da, genel

olarak İstanbul'dan bir imge olduğunu kabul etmek gerekir. Zira gerek Boğaz kıyısında gerekse de Haliç'te dört minareli cami yoktur. Muhtemelen bu resim, kıyıdaki kayık ve arkasındaki dört minareli cami tasvirleriyle nakkaşın hayalindeki İstanbul'un duvara aktarılmış halidir. Cami tasvirleriyle özellikle de Sultanahmet Cami, Cumhuriyet döneminde de bölgedeki kimi dinî ve sivil yapılarda İstanbul manzarası olarak öne çıkacaktır. Sözelimi Gülşehir'e bağlı Gümüşkent (Salanda) kasabasındaki 1939 tarihli köy odasındaki Sultanahmet Cami resminde olduğu gibi (Foto 9).

Kapadokya duvar resimleri içindeki payitaht tasvirlerinin ikisinde de Edirne şehrinin betimlenmiş olduğu dikkati çeker. Mustafapaşa'da Ali Sümer Evi olarak bilinen konağın ikinci katı doğu taraftaki odada yer alan Edirne resmi 1910 yılında, kasabadaki pek çok evin duvarlarını resimleriyle bezemiş olan Kostis Meletyades tarafından yapılmıştır (Özbek 2005:41). Dikdörtgen bir çerçeve içine işlenen resim, Edirne'nin Meriç nehrinin batı yakasından bakılarak işlenmiş manzarasını içerir (Foto 10). Resmin merkezindeki Selimiye Camisi, üçer şerefeli dört minaresi, tüm mekana hakim kubbesi ve önündeki arastasıyla diğer yapılara nazaran abartılı olarak betimlenmiştir. Manzara içinde Üç Şerefeli Cami de seçilebilen anıtlardandır. Resmin ön kısmında 1847 yılında onüç gözlü ve köşklü olarak inşa edilen Meriç Köprüsü (Yeni Köprü) görülür. Köprü kemerlerindeki gölgelendirmeler resme derinlik katmıştır. Köprü üzerine lekeler halinde serpiştirilmiş figürler, kağnı ve atlı figürü resmi ilginç ve zenginleştirmiş detaylardır.

Ürgüp'te daha önce bahsedilen Sucuoğlu Konağında bulunan İstanbul manzarasının karşısındaki duvara da Edirne manzarası resmedilmiştir. Resim şehrin Karaağaç tarafından görünen panoramik manzarasını içermektedir (Foto 11). Resmin merkezinde diğer örnekte olduğu gibi Selimiye Cami betimlenmiştir. Cami, köşelerinde birer minare bulunan revaklı bir avlu içinde resmedilmiştir. Diğer resme göre daha da detaylandırılmış olan tasvirde, Üç Şerefeli Cami, Hadrian döneminde yapılan kaleden sur duvarları ile kuleler, Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından yaptırılan Tunca Köprüsü gibi anıtlar gözlenir. 1915 yılında yapılan resmin üst bölümüne Arap harfleriyle yazılan "Edirne'nin Manzarası" ibaresi minyatür geleneğinin devam ettirildiğine bir işaret olarak yorumlanabilir.

Anadolu'da pek çok yapıda karşımıza çıkan İstanbul manzaralarının (Ecesoy 2011) benzerlerine imparatorluğun Balkan Bölgeleri ile Ortadoğu'da Şam, Kahire gibi şehirlerdeki konak ve saraylarda rastlanmaktadır. Gerçek ya da hayali tasvirleriyle saray ve konakları süsleyen manzaralarıyla İstanbul, resimlerin banisi olan ve çoğu dönem

içinde idarî veya ticarî burjuvaya mensup taşra seçkinlerinin gözünde hem payitahtın hem hilafetin merkezi olarak “özenilen ve özlenen” (Okçuoğlu 2000:2) bir imge olmuştur. İstanbul, Galata, Haliç veya Boğaziçi'nin geniş perspektif içinde işlenmiş panoramik görünüşlerinin yanı sıra, Anadolu'da örneklerine rastlanmayan çok minareli camilerle birlikte Kız Kulesi, Galata Kulesi ya da Dolmabahçe Sarayı gibi tek yapı resmiyle de betimlenmiş bir şehirdir.

İstanbul'un imparatorluğun hemen her bölgesinde gerçek ya da hayali tasvirlerine rastlanmasına rağmen bir eski payitaht olarak Edirne'nin manzaraları duvar resimlerine fazla konu olmamıştır. Bugüne kadar duvar resimleri üzerine yapılmış çalışmalarda bahsettiklerimiz dışında örneğine rastlanmamıştır.

Duvar resimlerinin başkent dışına yayılmasında bölgelerindeki idarî gücü ve ticarî zenginliği ellerinde tutan seçkinlerin beğenileri ve başkentteki hayata ve modalara öykünmeleri etkili olmuştur. Batılı bir hayat tarzını benimseyen, konut mobilyalarını ve giyim kuşamlarını batı zevklerine uydurmaya çalışan ve çoğu Müslüman olan idarecilerden bazılarının terekeleri ya da muhallefât kayıtlarından Fransızca kitaplara, haritalara, duvar ve kol saatlerine, Fransız tepsileri gibi ithal mallara sahip oldukları görülmektedir (Göcek 1996:99-100). Konutlarının bir bölümünü duvar resimleriyle bezettirmiş olan Zennecioğulları da Kayseri'de ayanlık yapmış bir ailedir (Özkaya 1994:130-133). İdarî seçkinlerin dışında, İstanbul'da saray memuriyetinden ayrılıp memleketlerine dönen görevlilerin de bu resimlerin konak duvarlarına aktarılmasında payları vardır. Nüfusunun çoğunluğu Ortodoks Rum olan Mustafapaşa kasabasında, 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra fazla arazisi olmayan Müslüman ahalinin “tablacı” olarak II. Abdülhamid'in sarayına çalışmaya gittikleri, Rumların ise İstanbul'da kendi işlerini kurdukları ve daha çok havyar ve boya ticaretiyle uğraştıkları kasaba sakinlerinden Serafım Rizos'un anılarından öğrenilmektedir (Balta 2007:62). Kimi arşiv belgeleri de bu görüşü destekleyecek bilgileri içermektedir. Sözelimi 1318/1902 tarihli bir belgede, saraydaki kandilcilik görevinden ayrılan Kayserili Hamdi, Bilal ve Aziz Ağaların memleketlerinde bir hizmette görevlendirilmeleri istenir (BOA, DH.MKT 2438/110). Göreme'deki konağı inşa ettirip, süsleten Tillioğlu Mehmet Ağa'nın sultanın sarayında sofrta hizmetlisi olduğu (Renda 1986:103), Büyük Bürüngüz Köyünde günümüze ulaşamayan Mehmet Özmen Evindeki İstanbul panoramasını İstanbullu bir ustaya yaptıran ev sahibinin de sarayda kahvecibaşılık yaptığı (Renda 1977:43) ileri sürülür. Ayrıca 16.yüzyıldan itibaren Kayserili yapı ustalarının çoğunun İstanbul'daki inşaatlarda

çalıştıkları, benzer durumun Nevşehir içinde söz konusu olduğu ve Damad İbrahim Paşa'nın Nevşehir'den İstanbul'a göçü yasakladığı bilinmektedir. Kayseri'de 19.yüzyıl nüfusuyla ilgili tutulmuş kimi kayıtlarda, şehirde yapı sanatıyla ilgili çok sayıda sıvacı, nakkaş ve marangoz olduğu ve çoğunun becerilerini geliştirip ustalaşmak için İstanbul'a gittikleri bilgisine ulaşılmaktadır (Keskin 2000:48). Dolayısıyla resimleri yaptırılan veya yapanların İstanbul'u tanıyıp bildiklerini söylemek mümkündür. Yerel sanatçıların İstanbul'u görmeseler bile kopyalayıp çalışabilecekleri kartpostal ve fotoğrafların bu dönemdeki yaygınlığı (Tekinalp 2010:294-297) ile 19.yüzyılda üretildikleri anlaşılan kimi tepsilerdeki İstanbul ve Edirne panoramalarının (Okçuoğlu 2013:216-222) “dolaşan imgeler” olarak sanatçılara kaynaklık etmiş metalar olabileceği kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA:

- Augustinos, G. (1992) *The Greeks of Asia Minor. Confession, Community and Ethnicity in the Nineteenth Century*, London.
- Arık, R. (1999). “Osmanlı Sanatında Duvar Resimleri”. *Osmanlı*, Cilt 11, 423-436.
- Balta, E. (2007). *Sinasos. Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası*. Çev.: A. Çokana. İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.
- Çakıroğlu, N. (1952). *Kayseri Evleri*. İstanbul: İTÜ Yayınları.
- Ecesoy, Y. (2011). *Osmanlı Dönemi Anadolu Duvar Resimlerinde İstanbul Tasvirleri*. E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Esmer, M. A. (1992). *Avanos'un Eski Türk Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Göçek, F. M. (1996) *Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire. Ottoman Westernization and Social Change*, Oxford.
- Keskin, M. (2000). *Kayseri Nüfus Müfredat Defteri 1831-1860*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Okçuoğlu, T. (2000). *18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı*. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Okçuoğlu, T. (2013). “Late Ottoman Painted Trays: Figuring the Transition to Modernity”. *Rituals of Hospitality Ornamented Trays of the 19 th Century in Greece and Turkey*. Eds. Nessi, F., & Hatzaki, M. Athens, 211-227.
- Örik, N. S. (1955). *Kayseri, Kırşehir, Kastamonu*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Özbek, Y. (2005). *Mustafapaşa (Sinasos) Evlerinde Duvar Resimleri*. Kayseri.
- Özbek, Y. (2006). “Duvar Resimli Bir Ürgüp Evi: Sucuoğlu Konağı”. *Journal of Turkish Studies*, 30/2, 329-356.
- Özbek, Y. (2011). “Kayseri Evlerinde Duvar Resimleri”. *Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Kesişmeler ve Sanat. Günsel Renda'ya Armağan*, 209-219. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Özkaya, Y. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Renda, G. (1977). “Büyük Bürüngüz'de Bir Türk Evi ve III. Selim Döneminde Süsleme”. *Türkiyemiz*, 21, 41-46.

- Renda, G. (1986). "Göreme'de Korunması Gereken Bir Ev". *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Ankara 20-24 Mayıs 1985*, 103-132. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Renda, G. (2003). "Resim ve Heykel". *Osmanlı Uygarlığı*, Cilt 2, 932-967. Eds. İnalçık, H., & Renda, G. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Roides, S. (1985). "The Houses of Sinasos". *Sinasos in Cappadocia*, 113-160. London.
- Tekinalp A. P. (2002). "Batılılaşma Dönemi Duvar Resmi". *Türkler*, Cilt 15, 440-447.
- Tekinalp, A. P. (2007). "Duvar Resimlerinde Köşk, Kasır ve Saraylar". *150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu*. Ed. K. Kahraman. Cilt II, 113-130. İstanbul.
- Tekinalp, A. P. (2010). "Link Between Painting and Photography in Nineteenth Century Turkey". *History of Photography*, 34/3, 291-299.
- Weber, S. (2002). "Images of Imagined Worlds: Self-image and Worldview in Late Ottoman Wall Paintings of Damascus". Eds. Hanssen, J., Philipp, T., & Weber, S. *The Empire in the City. Arab Provincial Capitals in the Late Ottoman Empire*, 145-171. Beirut.

Foto 1:Kayseri/Büyükbürüngüz Köyü Hacı Özbek Evi İstanbul manzarası.

Foto 2: GöremeTillioğlu Mehmet Ağa Konağından İstanbul manzarası.

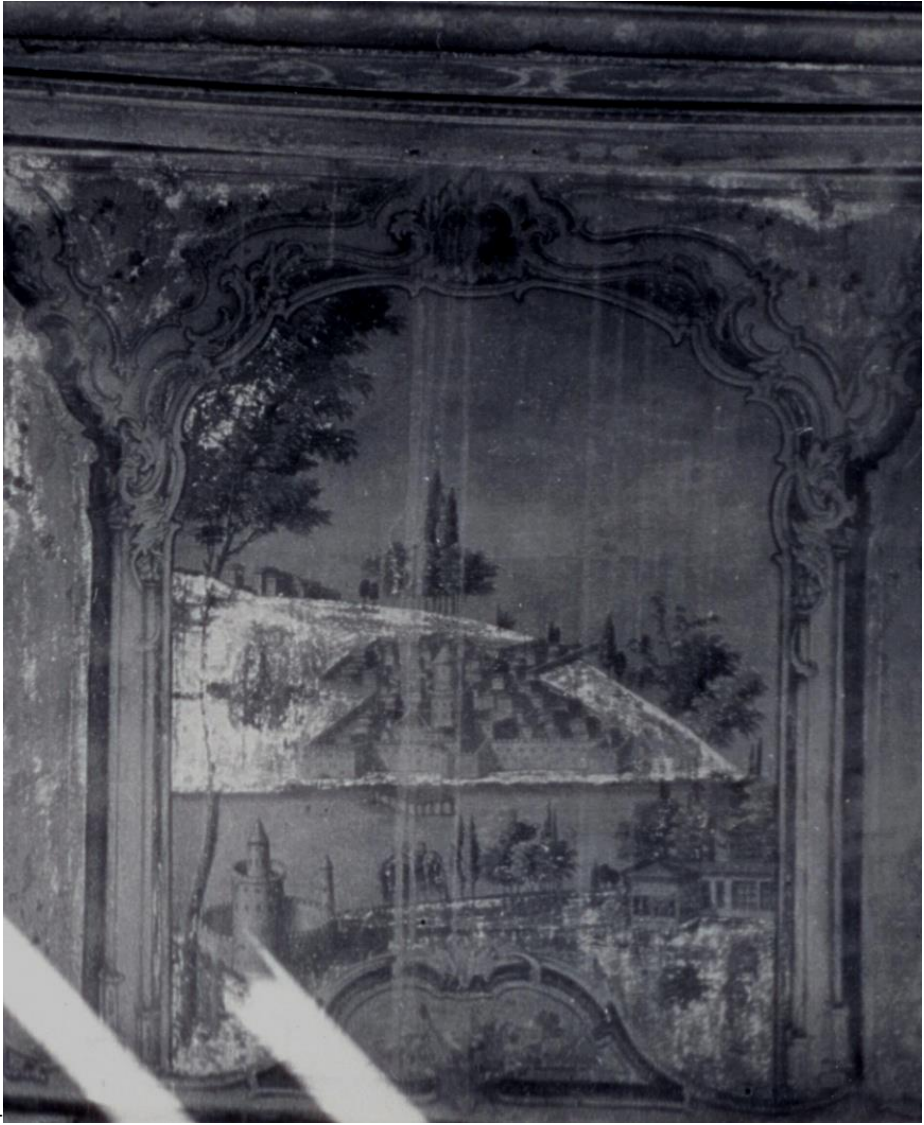

Foto 3: Kayseri Zennecioğlu Konağından İstanbul manzarası.

Foto 4: Ürgüp Sucuoğlu Konağından İstanbul manzarası.

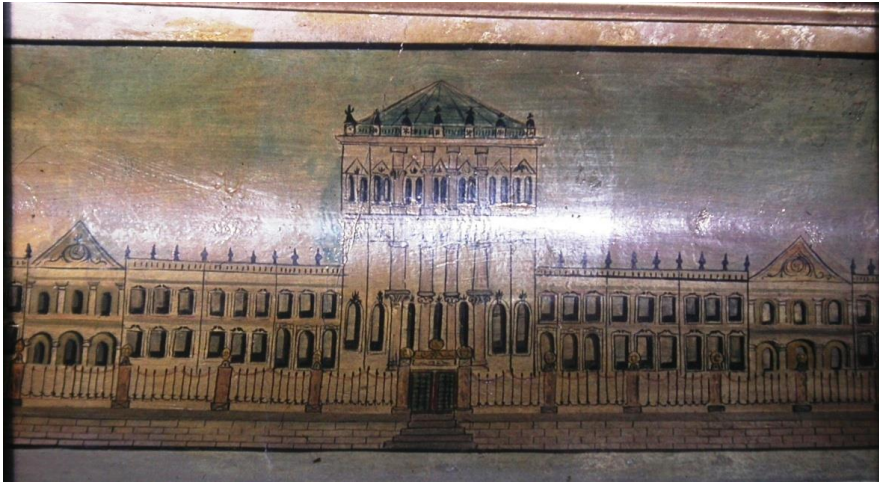

Foto 5: Kayseri, Kuyumcuoğlu Evi Dolmabahçe Sarayı resmi.

Foto 6: Kayseri/Germir İbrahim Akdağ Evi Dolmabahçe Sarayı resmi.

Foto 7: Mustafapaşa (Sinassos), Mustafa Savaş Evi Galata Kulesi resmi.

Foto 8: Avanos, İhsan Balta Evi cami tasviri.

Foto 9: Gülşehir/Gümüşkent Köy Odasında Sultanahmet Cami tasviri.

Foto 10: Ürgüp Sucuoğlu Konağından Edirne manzarası.

Foto 11: Mustafapaşa (Sinassos), Ali Sümer Evi Edirne manzarası.

TUR HİZMET PERFORMANSININ KFG-AHP BÜTÜNLEŞİK YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ VE İYİLEŞTİRİLMESİ

Arş. Gör. Yusuf KARAKUŞ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ykarakus@nevsehir.edu.tr

Arş. Gör. Koray ÇAMLICA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
koraycamlica@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı turizm sektöründe tur hizmet performansının değerlendirilmesi ve tüketiciler olarak turistlerin tur hizmet performansına ilişkin öncelikli beklentilerinin belirlenmesidir. Nevşehir ilinde faaliyet gösteren seyahat acentelerinin düzenlemiş oldukları turların hizmet performansının ele alındığı bu çalışmada, KFG-AHP bütünlük yönteminden yararlanılacak ve ilk olarak tura katılan ziyaretçilerin beklentileri önem derecelerine göre sıralanacaktır. Daha sonra turun teknik özelliklerinin önem sırası bulunacaktır. Ziyaretçi beklentileri ile tur gereksinimleri ilişkilendirilerek, ilgili ziyaretçi beklentileri önem derecesine göre sıralanacaktır. Ziyaretçilerin beklentilerinin tur hizmet performansı iyileştirme sürecine dahil edilmesi, tur hizmet performansının yüksek algılanması için önemli bir unsurdur. KFG-AHP bütünlük yöntemi, ziyaretçilerin tur ile ilgili hizmet performansı beklentilerinin değerlendirilme ve iyileştirme sürecinde oldukça etkili bir yöntemdir. Literatür incelendiğinde bu konu ile ilgili mevcut olan boşluğun doldurulmasına yönelik olarak bu çalışma önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tur Hizmet Performansı, KFG, AHP

EVALUATING AND DEVELOPING TOUR SERVICE PERFORMANCE BY USING QFD-AHP INTEGRATED METHOD

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the tour service performance in the tourism sector and to determine the prior expectations of the tourists regarding the tour service performance, as consumers. The QFD-AHP integrated method will be used in this study which deals with the tour service performance of the tours operated by travel agencies in Nevşehir and initially the expectations of the tourists will be ranked according to their importance. Then importance ranking of the technical requirements of the tour will be found. By developing the expectations of the tourist and requirements of the tour will be aligned according to their importance. The inclusion of the expectations of the tourist to the developing processes of tour service performance, it is important for high ranked perceptions of tour service performance. QFD-AHP Integrated-Method is an effective method for evaluating and developing tour service performance of the tours. Filling the

gaps of the literature in terms of this view pays this paper another significance.

Key words: Tour Service Performance, QFD, AHP

1. GİRİŞ

Ülkemizin turizm destinasyonlarının potansiyeli düşünüldüğünde, turiste olanak sağlayan alt yapı ve üst yapı faaliyetlerinin planlı bir hal alması önem arz etmektedir. Destinasyonların doğal ve kültürel çekicilikleri satın alınan hizmetin değerlendirilmesinde önemli bir unsur olarak ele alınsa da, destinasyonların tur hizmetleri ilgili üst yapı faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Tur hizmetleri ile ilgili üst yapı faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi için ölçülebilir değer olarak performans boyutu ele alınmalıdır. Tur hizmetlerine bakıldığında, otel odaları, restoran menüsündeki yemekler, ulaştırmanın etkinliği, cazibe noktalarının çeşitliliği ile sunulan rekreasyon ve eğlence hizmetleri, müşterilerin otel çalışanları, restoran hizmetlileri, kabin görevlileri ve tur otobüsü şoförleri dahil tüm hizmet personeli ile olan iletişimler gibi bir çok unsur bulunmaktadır. Tur hizmetleri, kategorize edildiğinde

Ulaşım, Konaklama, Yiyecek-İçecek Rekreatif Faaliyetler, Alışveriş ve Tur Rehberi hizmet performansının boyutları olarak ele alınmaktadır. Nevşehir ilinde yer alan Kapadokya Bölgesinin önemli alanları tur hizmet performansı değerlendirmek için önemli bir destinasyondur. Turizm uzmanları (akademisyenler, yerel yönetim, turist rehberleri ve turizm işletme yöneticileri) ile yapılan görüşmelerde Nevşehir Turizmi'nin, en belirgin sorunları Ortalama gecelemlerin az olması, ziyaretçilerin ortalama kişi başı harcamalarının olması gerektiğinden az olması ve turizm faaliyetlerinin mevsimsellik sorunundan fazla etkilenmesi şeklinde sıralanmıştır. Tur hizmet performansının arttırılmasının bu sorunlarla başa çıkılmasına katkı sağlayacaktır.

Nevşehir ilinde faaliyet gösteren seyahat acentelerinin düzenlemiş oldukları turların hizmet performansının ele alındığı bu çalışmada, KFG-AHP bütünlük yönteminden yararlanılarak ve ilk olarak tura katılan ziyaretçilerin beklentileri önem derecelerine göre sıralanmıştır. Daha sonra turun teknik özelliklerinin önem sırası bulunmaktadır. Ziyaretçi beklentileri ile tur gereksinimleri ilişkilendirilerek, ilgili ziyaretçi beklentileri önem derecesine göre sıralanmıştır. Ziyaretçilerin beklentilerinin tur hizmet performansı iyileştirme sürecine dahil edilmesi, tur hizmet performansının yüksek

algılanması için önemli bir unsurdur. KFG-AHP bütünleşik yöntemi, ziyaretçilerin tur ile ilgili hizmet performansı beklentilerinin değerlendirilme ve iyileştirme sürecinde oldukça etkili bir yöntemdir. Literatür incelendiğinde bu konu ile ilgili mevcut olan boşluğun doldurulmasına yönelik olarak bu çalışma önem arz etmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1.Hizmet Kavramı

Günümüzde hizmetler, her alanda karşımıza çıkabilmektedir. Hizmet sektörü, ülke ekonomilerinin önemli bir gelir kaynağı arasında yer almaktadır. Ülke ekonomilerinde üretim/imalat sektörünün büyümesini azaltacak şekilde, hizmet sektörünün büyüme hızı payı önemli ölçüde artmaktadır (Mohammed, 2007). Hizmetler ile ilgili literatür taraması yapıldığında, karşımıza bir çok tanım çıkmaktadır.

Solomon, Suprenant, Czepiel ve Gutman (1985) yaptıkları çalışmada hizmet pazarlamasına değinmiş ve hizmet pazarlamasının tanımını kavramsallaştırırken faaliyetler ve işlemler kavramlarını ön plana çıkarmışlardır. Hizmetler, soyut olma özelliğine sahip ve alındığında herhangi bir soyut mala sahip olmakla sonuçlanmayan, satış için sunulan faaliyetler ve faydalardan meydana gelen mal veya hizmet çeşidi, ya da zaman, mahal, biçim ve duygu bakımından kazanç sağlayan ekonomik faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir (Sevimli, 2006). Goetsch ve Davis hizmeti, “Hizmet başka birisi için is icra etmektir” şeklinde tanımlarken, Collier hizmeti, “üretildiği yerde tüketilen bir iş veya eylem, bir performans, sosyal olay veya çaba” olarak tanımlamaktadır (Devebakan ve Aksaraylı, 2003).Hizmet kavramının farklı şekillerde tanımlandığı “faaliyetler, eylemler, süreçler ve etkileşimlerin” hizmet kavramı tanımlarında sık kullanılan kavramlar olduğu belirtilmiştir (Edvardsson, 2005). Lovelock (1991) tarafından yapılan tanımda ise, hizmeti; bir “şey” değil, bir “işlem ya da performans” olarak ele almıştır. Zeithaml ve Bitner, (2003) hizmetleri; “çıktıları fiziksel olmayan, genellikle üretildiği anda tüketilen, tüketicisine rahatlık, eğlence, uygunluk, konfor ya da sağlık gibi aslında soyut değerler katan tüm ekonomik faaliyetleri içermektedir” şeklinde açıklamışlardır. Başka bir hizmet kavramının tanımında, mal veya hizmetlerin sunulması veya satışı ile sağlanan faydalar olarak ele almıştır (Altan, Atan ve Bozdağ, 2003). Bu tanıma göre hizmetler ikiye ayrılabilir.

Tablo 1. Hizmetin Tarihsel Tanımları

Fizyokratlar (- 1750)	Zirai üretim dışındaki tüm faaliyetler
Adam Smith (1723–1790)	Somut (dokunulabilir) bir ürünle sonuçlanmayan tüm faaliyetler
J.B.Say (1767–1832)	Ürünlere yarar sağlayan, tüm imalat dışı faaliyetler
Alfred Marshall (1842-1924)	Üretildiği zaman varlık bulan mal veya hizmetler
Batı Ülkeleri (1925–1950)	Bir malın biçiminde değişiklik yapmayan hizmetler
Çağdaş	Bir malın biçiminde değişiklik yapmayan bir faaliyetler

Kaynak: Donald Cowell, The Marketing of Service, London: WilliamHeinemann Ltd.,1984,s:21

Sonuç olarak, “Hizmetler, temelde soyut olan ve herhangi bir mülkiyet değişimi ile sonuçlanmayan, bir grubun diğerine sunduğu eylem ve faaliyetlerdir” (Kotler 2000, 428). Zeithaml ve Bitner (2003,3) hizmetleri, “tüketicilere fayda sağlayan eylemler, süreçler ve performanslar” olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımda ise hizmetler, “bir gruptan diğerine sunulan olay ve performanslar olarak” veya “belirli zaman ve yerlerde müşteriler için değer yaratan ve fayda sağlayan faaliyetler” olarak tanımlanmaktadır (Lovelock 2000,3).

Performans kavramı ve denetimi ABD'de özel firmaların kendilerinin, sanayi standartlarına göre verimliliklerini ölçmek için denetim fonksiyonlarını geliştirmesi, işlemlerin ve faaliyetlerin denetiminin önem kazanması ile ortaya çıkmıştır. Bu ölçüm ve değerlendirme daha sonra merkezi ve yerel yönetim birimleri tarafından da yapılmaya başlanmıştır (Falay, 2000: 378)

2.2. Performans

Performans, genel olarak belli amaçlara yönelik rasyonel hareketler sonucu kalitatif ya da kantitatif olarak değer sağlamış kavramdır. Performans kavramına

müşterilerin/turistlerin açısından performans olarak bakıldığında performansın, müşterilerin/turistlerin satın alma/tekrar ziyaret etme davranışlarını belirleyen faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda, müşterilerin ya da turistlerin satın alma davranışını yönlendiren en önemli faktör; malın ya da hizmetin performansıdır(Pakdil, 2007).

Performans, işletmenin veya işgörenin amacını hayata geçirebilme derecesi olarak tanımlanmaktadır ve işletmeler veya işgörenler için ulaşılmak istenen bir hedefe göre nereye ulaşılabildiğini gösteren bir kavramdır (Uyargil, 2013).

Bir işletmenin performansı; stratejik, taktiksel ve operasyonel amaçlarının gerçekleştirilmesinde, işgörenlerin işin nitelik ve gereklerini yerine getirmek için gösterdikleri çabaların tümü olarak tanımlanabilir (Eraslan ve Algün, 2002: 95).

Bir performansın belirlenmesi için hayata geçirilen hareketin sonucunun nitelendirilmesi ve performans değerine göre ölçülmesi gerekmektedir ve bu değerler yapılan harekete göre iyi-kötü, geçer-kalır, üçüncü-dördüncü, 80 kg ve % 56 biçiminde performansı niteliği nicel veya nitele olarak sonuçlandırılabilir (Falay, 2007).

2.3.Tur Hizmet Performansı

Turizm endüstrisinde hizmet kalitesinin ölçülmesinde kullanılan yaygın yaklaşımlardan birisi Parasuraman, Zeithmal ve Berry'in (1985) oluşturduğu, sunulan hizmetin güvenilirlik, süre, teminat, empati ve maddi varlıklar olmak üzere beş boyutta ele alındığı yaklaşımdır. Diğer bir sınıflandırma ise teknik ve işlevsel kaliteyi, kalite boyutlarının iki ana kümesi şeklinde tanımlayan Gronroos (1984) tarafından ortaya atılmıştır. Teknik kalite müşterilerin aldığı asıl hizmeti kapsarken, işlevsel kalite hizmetin hangi tarzda sunulduğuna ilişkin bir terimdir. .

Tur hizmet performansı, tur hizmetleri ile ilgili önceden belirlenmiş olan standartlara ve ölçütlere ulaşılma düzeyini ifade eder. Tur Hizmet Performansı ile ilgili boyutlar aşağıdaki gibidir:

- Ulaşım Performansı
- Konaklama Performansı
- Yiyecek-içecek Performansı
- Rekreatif faaliyetler Performansı

- Alışveriş Performansı
- Tur Rehberi Performansı

Bu altı boyutun her birinin performans düzeyleri, genel olarak Tur Hizmet Performansını belirlemektedir (Chan, Hsu ve Baum, 2015).

Bu çalışma kapsamında, otel odaları, restoran menüsündeki yemekler, ulaştırmanın etkinliği, cazibe noktalarının çeşitliliği ile sunulan rekreasyon ve eğlence hizmetleri, müşterilerin otel çalışanları, restoran hizmetlileri, kabin görevlileri ve tur otobüsü şoförleri dahil tüm hizmet personeli ile olan iletişimlerini içeren Ulaşım, Konaklama, Yiyecek-İçecek Rekreatif Faaliyetler, Alışveriş ve Tur Rehberi hizmet performansının boyutları olarak ele alınmıştır. Çalışmada turistlerin hizmet performansı algısını ölçmek adına basitleştirilmiş bir araç olarak ortaya çıkmakla birlikte bu çalışmanın da temelini oluşturmaktadır

3.YÖNTEM

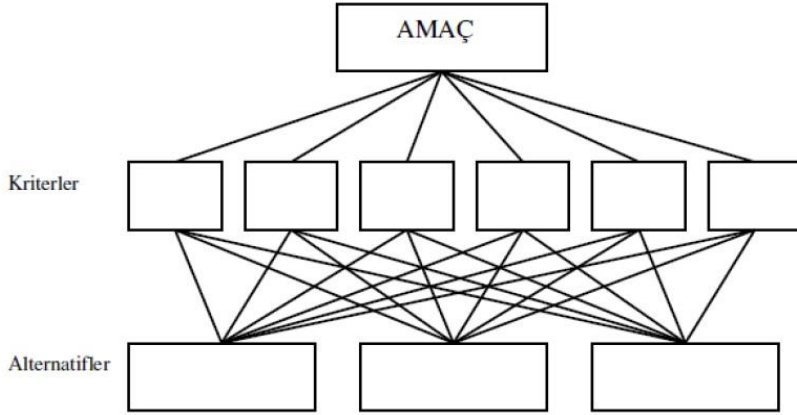
3.1.Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)

Karar verme faaliyeti, işletme yöneticilerinin yaptığı temel faaliyettir denilebilir. Karar verme işlerine yardımcı olacak bir takım araçların gerekli görülmesiyle 1960'lı yıllardan sonra çeşitli araçlar geliştirilmeye başlanmıştır (Urfalıoğlu ve Genç, 2013). Karar verme işlemi gerçekleştirilirken bir çok alternatif seçenek içinden en uygun olanın tercih edilmesi beklenir. Ancak her seçeneğin kendine has avantajları ve dezavantajları mevcuttur. Be nedenle çok kriterli karar verme yöntemleri karar vericilerin işlerini kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Ancak bir çok karar alma mekanizmalarına girdi olacak veriler sübjektif yargılardan oluşabilecektir. Bu noktada AHP bu sübjektif yargıların sayısallaştırılarak nesnel değerlendirme ölçütlerine çevrilmesine olanak veren bir yöntemdir. Yöntem Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiştir(Saaty, 2003). AHP yöntemi uygulanırken izlenen adımlar sırasıyla aşağıdaki paragraflarda açıklanmıştır.

Problemin hiyerarşik bir yapı şeklinde gösterilmesi: AHP yöntemi uygulanırken ilk olarak yapılması gereken faaliyet, hiyerarşik yapının oluşturulmasıdır. Öncelikle araştırma kapsamında nihai amaç belirlenir. Nihai amaca ulaşmak için gerekli alternatifler ve nihai amacımızın sahip olması gereken kriterler hiyerarşik bir yapı haline getirilir. Nihai amaç, bütün kriterleri de dikkate alarak en uygun alternatifin seçilmesidir. Şekil

1’de örnek bir hiyerarşik yapı verilmektedir. Hiyerarşinin, altı kriter ile üç alternatiften oluştuğu görülür.

Şekil 1: AHP Hiyerarşi Örneği

Kaynak: (Ömürbek ve Tunca, 2013)

İkili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması: AHP yönteminde elde edilen veriler ikili karşılaştırmalar yolu ile elde edilmektedir. Nihai amacımızın sahip olması gereken kriterler kendi arasında tek tek karşılaştırılır. Daha sonra, mevcut alternatiflerimizin hepsi kriterler göz önünde tutularak tek tek kendi aralarında ikili karşılaştırmalara tabi tutulurlar. Her bir değişkenin kendi aralarında ikili karşılaştırmalara tabi tutulması, verilen yanıtların tutarlılığının daha güvenilir olmasına katkı sağlamaktadır. Karşılaştırmalar yapılırken Saaty tarafından geliştirilmiş 9’lu ölçek (Tablo 1) kullanılır ve bu ölçekteki nicel ağırlıklar yardımıyla yargı değerleri sayısallaştırılarak ikili karşılaştırma matrisleri elde edilir.

Tablo 2: AHP’de Kullanılan İkili Karşılaştırma Ölçeği

Sayısal Değer	İfade Ölçeği	Açıklama
1	Her iki elemanın da eşit önemde olması	Elemanlar eşit oranda katkı yapmaktadır.
3	Bir elemanın diğerine göre biraz daha önemli olması	Deneyim ve yargılar sonucunda bir eleman diğerine tercih edilir.
5	Bir elemanın diğerine göre güçlü bir şekilde önemli olması	Bir eleman diğerine göre güçlü şekilde desteklenir.
7	Bir elemanın diğerine göre çok güçlü bir şekilde önemli olması	Bir eleman diğerine göre çok güçlü bir şekilde baskındır.
9	Bir elemanın diğerine göre mutlak derecede önemli olması	Bir eleman diğerine tartışmasız bir şekilde tercih edilir.
2,4,6,8	Ara değerler	İki yargı arasında uzlaşma yapmak için kullanılır

Kaynak: (Berrittella, La Franca, ve Zito, 2009) 251)

Toplam n adet kriterin (K) bulunduğu bir durumda ikili karşılaştırmalar matrisi (A) aşağıdaki verilen örnek gibi olacaktır.

$$A = [a_{ij}] = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix}$$

Matris incelendiğinde, değerlerin a_{ij} şeklinde olduğu görülmektedir. Bu değerler K_i (i-inci kriter) ile K_j 'nin (j-inci kriterin) karşılaştırılmasına ilişkin nicel yargıları göstermektedir. Örneğin a_{12} değeri, K_1 ile K_2 'nin karşılaştırılması sonucu elde edilen bir değerdir. Burada matrisin esas köşegeni üzerinde yer alan $a_{11}, a_{22}, \dots, a_{nn}$ elemanlarının değeri 1'dir ve ayrıca $a_{ij}=1/a_{ji}$ şeklindedir.

3. *İkili karşılaştırma matrislerinin öncelik değerlerinin bulunması:* öncelik değerinin bulunabilmesi için öncelikle matrislerin her bir sütununun toplamı alınır. Bir

sonraki işlem ise matriste yer alan her bir elemanın, yer aldığı sütundaki sütun toplamına bölünmesi şeklindedir. Yaptığımız işlem sonucunda her bir sütunun toplamın 1 olması gerekir. Matrisinin içindeki her bir elemanın da sıfır (0) ile bir (1) aralığında değerler alması sağlanır. Bir başka deyişle matris normalize edilmiştir. Elde edilen normalize matristeki her bir satırın ortalaması alınır. Bulunan bu ortalamalar bir sütun matris oluşturur ve her bir kritere karşılık gelen öncelik değerlerini (ağırlıkları) gösterir. Aşağıda verilen W matrisi öncelik değerlerini veren nx1 tipindeki sütun matristir.

$$W = [w_{ij}] = \begin{bmatrix} w_{11} \\ w_{21} \\ \vdots \\ w_{n1} \end{bmatrix}$$

Yani herbir satırın ortalaması bağlı bulunduğu kriterin öncelik değeridir. öncelik değeridir. Kriterler aldıkları ağırlıklara (öncelik değerlerine) göre kendi aralarında sıralanırlar. En yüksek ağırlığı alan kriter diğerlerine göre daha önemlidir. Peki elde edilen bu ağırlıkları hemen kullanmak mümkün müdür? Bunun için ikili karşılaştırma matrislerinin tutarlılık oranlarına bakılmalıdır. Eğer matrislerde yapılan karşılaştırmalar tutarlı ise elde edilen ağırlıkların kullanmak mümkündür.

4. *Tutarlılık oranının hesaplanması:* İkili karşılaştırma matrisinin ilk hali, bu matristen elde edilen öncelik değerleri ile çarpılır. Yani nxn tipindeki A matrisi ile nx1 tipindeki W matrisinin çarpımından söz edilmektedir. Çarpım sonucunda nx1 tipinde R matrisi elde edilir.

$$A_{n \times n} W_{n \times 1} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} w_{11} \\ w_{21} \\ \vdots \\ w_{n1} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} r_{11} \\ r_{21} \\ \vdots \\ r_{n1} \end{bmatrix} = R_{n \times 1}$$

Daha sonra R matrisindeki her bir eleman, W matrisinde kendisine karşılık gelen elemana bölünür. Bu işlem aşağıda gösterilmekte olup, bölüm sonucunda B matrisine ulaşılır.

$$\begin{bmatrix} r_{11} / w_{11} \\ w_{21} / w_{21} \\ \vdots \\ w_{n1} / w_{n1} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} b_{11} \\ b_{21} \\ \vdots \\ b_{n1} \end{bmatrix} = B_{n \times 1}$$

Şimdi artık λ_{\max} değerini hesaplamak mümkündür. Bu da B matrisindeki değerlerin aritmetik ortalamasıdır.

$$\lambda_{\max} = \frac{b_{11} + b_{21} + \dots + b_{n1}}{n}$$

Artık Tutarlılık İndeksi'ni de (Tİ) hesaplayabiliriz:

$$T\dot{I} = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1}$$

Tutarlılık Oranı (TO); Tİ'nin, Rassal İndeks (Rİ) değerine bölünmesiyle elde edilen bir değerdir.

$$TO = \frac{T\dot{I}}{R\dot{I}}$$

Rİ ise matris boyutuna (n) göre farklı değerler alan bir indekstir. Tablo 2'de farklı matris boyutlarına göre rassal indeks değerleri gösterilmiştir.

Tablo 3: Kriter Sayısına Göre Rassal İndeks Değerleri

n	3	4	5	6	7	8	9
Rİ	0.5245	0.8815	1.1086	1.2479	1.3417	1.4056	1.4499
n	10	11	12	13	14	15	
Rİ	1.4854	1.5141	1.5365	1.5551	1.5713	1.5838	

Kaynak: (Alonso ve Lamata, 2006: 449).

Yapılan ikili karşılaştırmaların tutarlı olup olmadığını anlamak için TO bakılır. Eğer bu oran 0,1 'e eşit yada küçük ise, ikili karşılaştırmamızın tutarlı olduğunu söyleyebiliriz.

5. *Nihai öncelik değerlerinin belirlenmesi*: Son adımda hiyerarşi boyunca elde edilen öncelik değerleri (ağırlıklar) bir araya getirilerek bileşik ağırlıklar ya da diğer bir ifadeyle nihai öncelik değerleri bulunur. Hiyerarşinin en tepesinden en altına doğru gidilerek her bir katmanda yer alan ağırlıklar çarpılır. Bu çarpımların toplanması sonucunda elde edilen değer, her bir alternatifin nihai öncelik değeridir (Bottero vd., 2011: 1212).

3.2. Kalite Fonksiyon Göçerimi

Müşteri beklentilerini teknik gereksinimlere dönüştürerek kalitenin iyileştirilmesinde kullanılan bir yöntem olan Kalite Fonksiyon Göçerimi (KFG), güçlü bir karar verme yöntemidir. KFG, ilk olarak kullanılmak amacıyla 1972 yılında Japonya'nın Kobe şehrindeki Mitsubishi tersanesinde ürün geliştirmede kullanılmış olan yöntemdir. Teknolojinin insanlara uyumunu sağlama fikrini temel alan sistematik bir yöntem olan KFG, müşterilerin ihtiyaçlarını anlama ve bu ihtiyaçları kendi yetenek ve kaynakları dahilinde karşılama açısından işletmelere yardımcı olması amacıyla kullanılmaktadır (Wang, 2007: 222).

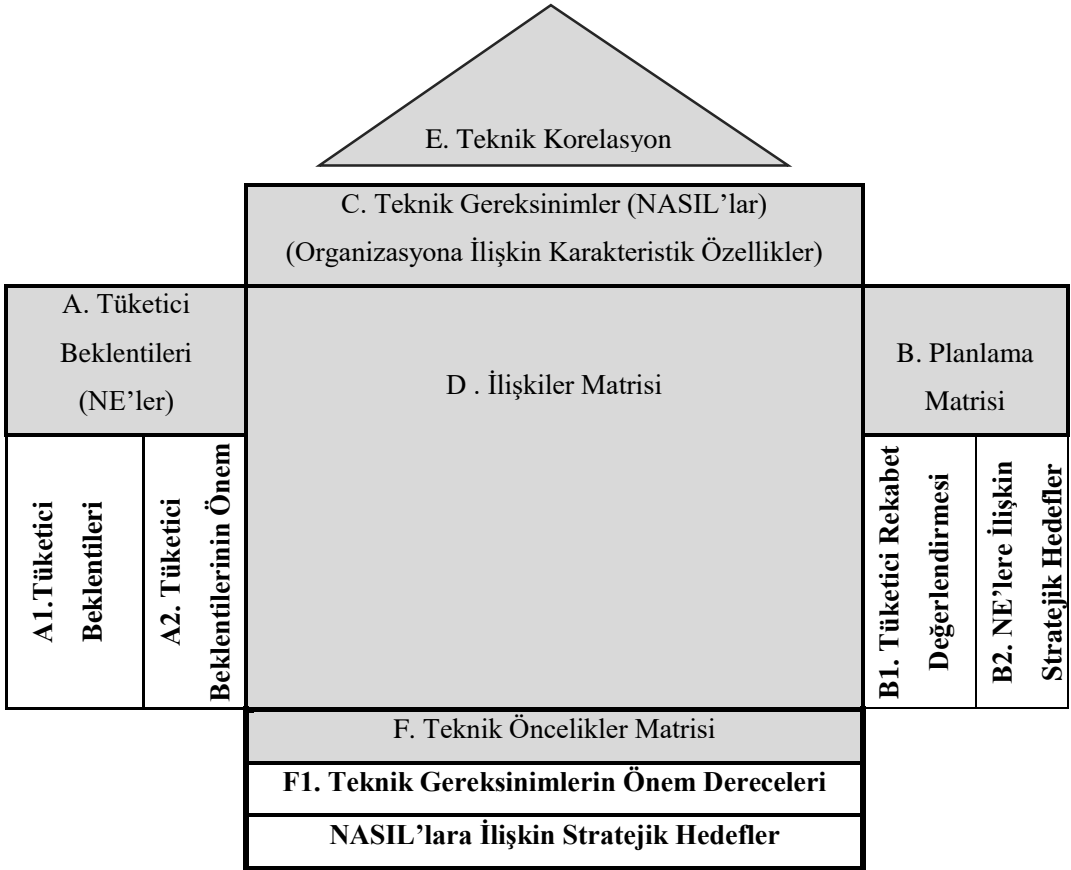
KFG; müşteri tarafından sağlanan girdilerinin tasarım, imalat ve servise ulaşması, kalite evi olarak adlandırılan bir seri matris kullanarak fonksiyonlar arası bir bir ürün (hizmet) geliştirme sürecidir (Griffin ve Hauser, 1993).

- KFG'nin amaçları aşağıdaki gibidir (Zairi ve Youssef, 1995):
- Müşteriyle ilgili bilgi ortaya çıkarmak, müşteriyi tanımlamak,
- Müşterinin istek ve ihtiyaçlarını tespit etmek,
- Müşterinin istek ve ihtiyaçlarının tatmin edilebilmesi için gereken unsurların tespit edilmesi.

KFG, belirtilen amaçlara ulaşmak için müşterileri bu süreçlerin başından itibaren ele alır. Böylece müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak, hata olasılığını en aza indirerek zaman kaybının önüne geçer. KFG, müşterinin tanımlanması, içsel etkinlik ve rekabet üstünlüğü için güçlü bir veri tabanı oluşumunu da sağlar. Tecrübelerden faydalanılarak maliyetlerin düşmesini beraberinde getiren bir araçtır. Bununla birlikte, rakiplerle mücadele ederek yeniliği teşvik eden bir araçtır (Vonderembse ve Raghunathan, 1997).

Kalite evi, KFG'nin temel yapısıdır. Müşteri istekleriyle ve bunları karşılamaya yönelik olarak belirlenen kalite iyileştirici faaliyetlerle, ürün özelliklerini tespit etmeye dayalı olarak karşılaştırmaya, kalite iyileştirici faaliyetleri objektif ölçülerle karşılaştırmaya ve aralarındaki olumlu ya da olumsuz korelasyonları belirlemeye yarayan bir matrisler setidir. Örnrk bir kalite evi matrisi Şekil 2' de gösterilmiştir.

Şekil 2: Kalite Evi

Kaynak: (Park vd., 2012: 326).

Tüketici beklentileri, her bir ihtiyacın müşteri için belli bir öneminin olduğu, müşteri ihtiyaçlarının hiyerarşik bir setidir (Griffin ve Hauser, 1993). Müşteri beklentileri, müşterinin ürün ya da ürün özelliklerine ilişkin isteklerdir ve bu isteklerin tüketicilerin kendi kelimeleri ile ifade edilmesi önemlidir. KFG, müşterinin sesini dikkate alarak, müşterinin beklentisini karşılayacak ya da aşacak düzeyde kaliteli ürünler geliştirmek amacıyla geliştirilmiş olan bir yöntemdir. Bunun bir sonucu olarak KFG, ürün geliştirme, kalite yönetimi ve müşteri ihtiyaçları analizi yöntemin birincil fonksiyonlarıdır. Daha sonra yöntemin fonksiyonları genişlemiş ve tasarım, planlama, karar verme, mühendislik,

yönetim, takım çalışması, zamanlama ve maliyetleme gibi çeşitli alanları da kapsar hale gelmiştir. KFG ulaştırma ve iletişim, elektrik-elektronik, yazılım sistemleri, imalat, hizmet, eğitim ve araştırma şeklinde çok çeşitli endüstride başarıyla uygulanan bir yöntemdir (Chan ve Wu, 2002: 467-474),.

Uygulama

Çalışmada AHP ve KFG yöntemleri bütünlük olarak kullanılarak Kapadokya Bölgesinde tur hizmet performansı değerlendirilmiş ve uzmanlar açısından önemli olan beklentiler belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler turizm sektörü içerisinde seçilen uzman kişilerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Bu kişiler turizm araştırmacıları, profesyonel turist rehberleri, ve sivil turizm işletmecilerinden oluşmuştur. AHP yöntemi ile uzmanların destinasyon imajı unsurları ve iyileştirici faaliyetler önem derecelerine göre sıralanmış, ayrıca her bir uzman beklentisi bakımından iyileştirici faaliyetlerin karşılaştırılması da yapılmıştır.

Tur hizmet performans kriterleri literatürden (Chan, Hsu ve Baum, 2015) yararlanılarak belirlenmiştir ve kısaltmaları ile birlikte Tablo 3’de sıralanmıştır.

Tablo 4: Tur hizmet performans kriterleri

Tur Hizmet Performans Kriterleri

- Ulaşım Performansı (P1)
- Konaklama Performansı (P2)
- Yiyecek-içecek Performansı (P3)
- Rekreatif faaliyetler Performansı (P4)
- Alışveriş Performansı (P5)
- Tur Rehberi Performansı (P6)

Kalite evinin çatısında ise iyileştirici faaliyetler yer almaktadır. Turizm araştırmacıları, profesyonel turist rehberleri, yerel yönetim görevlileri ve turizm işletmecileri ile gerçekleştirilen görüşmeler ve literatürdeki çalışmalardan hareketle teknik gereksinimleri yansıtabilecek şekilde toplam 6 adet faktör belirlenmiştir: Bunlar Tablo 4’de kısaltmaları ile birlikte sıralanmıştır.

Tablo 5: Tur hizmet performansını İyileştirici Faaliyetler

İyileştirici Faaliyetler	
İF1	Turistik Ürünün Çeşitlendirilmesi
İF2	Turist Rehberlerinin Yetkinliklerinin arttırılması
İF3	Tur Başına Düşen Ziyaretçi Ortalamasının Düşürülmesi
İF4	Yerel Halkın Turizme Katılımının Arttırılması
İF5	Turistik işletme yöneticileri ve Çalışanlarının Bilinçlendirilmesi
İF6	Yerel Yönetimler ve Turizm İşletmelerinin Eşgüdümünün Sağlanması

Tur hizmet performansını iyileştirici faaliyetleri AHP kullanılarak ağırlıklandırılmıştır. Bu noktada her bir ifade diğer ifadelerle ikili karşılaştırmaya tabi tutularak yapılmış olan bu ağırlıklandırmada, faaliyetlerin önem derecesi bulunmuştur. Ancak bu faaliyetlerin ne kadar önemli olursa olsun, yapılabilirliklerinin de ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle bu faaliyetler aynı zamanda yapılabilirlik anlamında tekrar ağırlıklandırılmıştır. Bu ağırlıklandırmalar Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 6: İyileştirici Faaliyetlerin Yapılabilirlik Ağırlıkları

İyileştirici Faaliyetlerin Yapılabilirlik Ağırlıkları		
İF1	Turistik Ürünün Çeşitlendirilmesi	0,063002
İF2	Turist Rehberlerinin Yetkinliklerinin arttırılması	0,082202
İF3	Tur Başına Düşen Ziyaretçi Ortalamasının Düşürülmesi	0,0934
İF4	Yerel Halkın Turizme Katılımının Arttırılması	0,07423
İF5	Turistik işletme yöneticileri ve Çalışanlarının Bilinçlendirilmesi	0,08638
İF6	Yerel Yönetimler ve Turizm İşletmelerinin Eşgüdümünün Sağlanması	0,08202

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kapadokya bölgesi, turistik ürün özellikleri açısından bakıldığında dünya genelinde önemli bir destinasyondur. Gerek doğal çekicilikleri, gerekse tarihi ve sosyo-kültürel çekicilikleri açısından alternatifi olmayan bir destinasyondur denilebilir. Buna rağmen mevsimsel dalgalanmalardan etkilenen bölge turizminin yıllık ortalama kalış süresi de oldukça düşüktür (ortalama 2’nin altında). Bölgeye gelen ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğunun da tur paketleri ile geldiği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle bu çalışmanın

çıkış noktası tur hizmetlerinin performansının arttırılmasıyla bölge turizmine katkı sağlamaktır.

Çalışmada tur hizmet performansını ortaya koyarak iyileştirilmesine yönelik yapılabilecek olan faaliyetlerin bulunması ve bunların öncelik sırasına göre sıralanması amaçlanmıştır. Bunun gerçekleşebilmesi için çok boyutlu karar verme yöntemlerinden AHP ile KFG yöntemlerini bütünlük olarak kullanılmıştır. Öncelikle literatürden elde edilen tur hizmet performansı kriterleri AHP yöntemi ile kendi arasında değerlendirilmiştir. Sonra sektör uzman görüşleri alınarak yapılan tur hizmet performansı iyileştirici faaliyetleri ağırlıklandırılmaları yapılmıştır. Sonrasında her bir tur hizmet performansı kriteri iyileştirici faaliyetler açısından ele alınarak iyileştirici faaliyetleri ağırlık sırası elde edilmiştir. Ancak iyileştirici faaliyetlerin önem sırası dışında yapılabileceklerinin de ele alınması gerekir. Bu nedenle AHP kullanılarak kalite evine yapılabileceklerin de dahil olması sağlanmıştır. Yapılabilirlik ağırlıkların dahi olması ile nihai iyileştirici faaliyetlerin öncelik sıralarının değiştiği görülmektedir. Ziyaretçilerin tur hizmet performansın düzeyini daha yüksek algılayabilmeleri için yapılabilecek en öncelikli faaliyetin “Tur Başına Düşen Ziyaretçi Ortalamasının Düşürülmesi” olduğu tespit edilmiştir. İkinci en öncelikli faaliyet ise “Turist Rehberlerinin Yetkinliklerinin arttırılması” olarak ortaya çıkmaktadır. Tespit edilen iyileştirici faaliyetler arasında sıralamanın en sonunda ise “Yerel Yönetimler ve Turizm İşletmelerinin Eşgüdümünün Sağlanması” olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada uzmanlar görüşleri alınarak belirlenen faaliyetler önem derecelerine göre sıralanmıştır. Bu yaparken tur hizmet performansı unsurları da analizle sentezlenmesi çalınmanın objektifliğini arttırmaktadır. Destinasyon bazında bu yöntemin tur hizmet performansının iyileştirilmesine yönelik olarak ortaya koyulması gelecek çalışmalara yol gösterici bir özellik taşımaktadır. Hem turizm işletmecilerine hem de yerel ya da ulusal yönetimcilere tur hizmet performansı değerlendirilmesi açısından bir araç sunulması anlamında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alonso, J.A. And Lamata, M.T. (2006). "Consistency in the Analytic Hierarchy Process: A New Approach", *International Journal of Uncertainty, Fuzziness and Knowledge-Based Systems*, 14(4): 445-459.
- Altan Ş., Atan M. ve Bozdağ N. (2003), Hizmet Sektöründe Toplam Hizmet Kalitesinin Servqual Analizi ile Ölçümü ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, *VI.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, 29-30 Mayıs, Ankara
- Berrittella, M., Franca, L.L. And Zito, P. (2009). "An Analytic Hierarchy Process for Ranking Operating Costs of Low Cost and Full Service Airlines", *Journal of Air Transport Management*, 15: 249-255.
- Bottero, M., Comino, E. and Riggio, V. (2011). "Application of the Analytic Hierarchy Process and the Analytic Network Process for the Assessment of Different Wastewater Treatment Systems", *Environmental Modelling & Software*, 26: 1211-1224.
- Chan, A., Hsu, C. H., & Baum, T. (2015). The Impact of Tour Service Performance on Tourist Satisfaction and Behavioral Intentions: A Study of Chinese Tourists in Hong Kong. *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 32(1/2), 18-33. doi:10.1080/10548408.2014.986010
- Chan, A., Hsu, C.H.C. ve Baum, T. (2015). The Impact of Tour Service Performance on Tourist Satisfaction and Behavioral Intentions: A Study of Chinese Tourists in Hong Kong, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32:1-2, 18-33
- Chan, L.-K. & Wu, M.-L. (2002). "Quality Function Deployment: A Literature Review", *European Journal of Operational Research*, 143: 463-497.
- Cowell D., (1984). *The Marketing of Service*, London, William Heinmann Ltd.
- Devebakan, N. ve Aksaraylı, M. (2003). *Sağlık İşletmelerinde Algılanan Hizmet Kalitesinin Ölçümünde Servqual Skorlarının Kullanımı ve Özel Altınordu Hastanesi Uygulaması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:1.
- Edvardson, B. (2005). Service Quality: Beyond Cognitive Assessment, *Managing Service Quality*, 15(2): 127-131.
- Eraslan, E. ve Algün, O. (2005). İdeal Performans Değerlendirme Formu Tasarımda Analitik Hiyerarşi Yöntemi Yaklaşımı. Gazi Üniversitesi Mühendislik - Mimarlık Fakültesi Dergisi, 20 (1), 95-106.

- Falay, N. (2000). Yerel Yönetimlerde Performans Ölçümü. 15. Türkiye Maliye Sempozyumu. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Antalya. 377-410.
- Griffin, A. ve Hauser, J. R. (1993). The voice of the customer. *Marketing Science*, 12 (1): 1-27.
- Gronroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications. *European Journal of Marketing*, 18(4), 36–44.
- Kotler, P. (2000). *Marketing Management*, Millenium Edition, Prentice Hall International, Inc., New Jersey.
- Lovelock, C. (2000). *Services Marketing*, Fourth Edition, Prentice Hall, New Jersey.
- Mohammad G.T. (2007). *Sağlık Hizmetlerinde Kalite Yönetimi, Servqual Analizi ile Değerlendirilmesi ve Ankara Ulus Devlet Hastanesinde Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ömürbek, N. Ve Tunca, M. Z. (2013). “Analitik Hiyerarşi Süreci ve Analitik Ağ Süreci Yöntemlerinde Grup Kararı Verilmesi Aşamasına İlişkin Bir Örnek Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3): 47-70.
- Pakdil, F. (2002). Hizmet İşletmelerinde Performans İyileştirme ve Hastaneler için Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., ve Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research, *Journal of Marketing*, 49(4), 41–50.
- Saaty, T.L. 2003. Decision-making with the AHP: Why is the principal eigenvector necessary. *European Journal of Operational Research*, 145, 85-91.
- Sevimli, S., (2006) *Hizmet Sektöründe Kalite ve Hizmet Kalitesi Ölçümü Üzerine Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Solomon M., Surprenant C., Czepiel J.A. ve Gutman E.G., (1985) A Role Theory on Dyadic Interactions the Service Encounter, *Journal of Marketing*, 49: 99-111.
- Songur, M.H. (1995). Mahalli İdarelerde Performans Ölçümü, Ankara: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
- URFALIOĞLU, F., & GENÇ, T. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Türkiye'nin Ekonomik Performansının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri İle

Karşılaştırılması. Marmara University Journal Of Economic & Administrative Sciences, 35(2), 329-359. doi:10.14780/iibdergi.201324469

Uyargil, C. (2013). Performans Yönetim Sistemi, Beta Basım, İstanbul, 17-18

Vonderembse, M. A. ve Raghunathan, T. S. (1997). Quality function deployment's impact on product development. International Journal of Quality Science, 2 (4): 253-271.

WANG, R.-T. (2007). "Improving Service Quality Using Quality Function Deployment: The Air Cargo Sector of China Airlines", Journal of Air Transport Management, 13: 221-228.

Zairi, M. ve Youssef, M. A. (1995). Quality function deployment: A main pillar for successful total quality management and product development. International Journal of Quality&Reliability Management, 12 (6): 9-23.

Zeithaml, V. A. ve Bitner M. J. (2003). *Services Marketing*, McGraw-Hill Irwin, Boston.

POSTMODERN TARİHİ ROMANLARDA NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA

Okt. Zehra ERGEÇ
Kilis 7 Aralık Üniversitesi
ergeczehra@kilis.edu.tr

ÖZET

Postmodern edebiyatın beslendiği kaynaklar arasında yer bulan tarih, yazarlara geniş malzeme sunan bir alandır. Tarihi konu edinen postmodern veya postmodernist nitelikler taşıyan romanlarda, geleneksel tarih anlayışının değişimiyle birlikte tarihi romanların kimliği de değişim gösterir. Postmodern anlatım teknikleriyle inşa edilen bu romanlarda gerek içerik gerekse biçim bakımından tarihsel gerçeklik sorunsallaştırılır. Tarihin kendi içerisindeki kopukluklarından ve çelişkilerinden yararlanan postmodern yazarlar, hem tarihi bilgilerin hem de kurgunun iç içe olduğu romanlar inşa eder. Tarihin kurgusalılığına ve öznelliğine vurgu yapan bu tarz postmodern romanlarda, tarihi kişiler kurmaca bir düzleme taşınarak kurmacalaştırılır.

Gül İrepoğlu'nun "Gölgemi Bıraktım Lâle Bahçelerinde" (2003), İskender Pala'nın "Katre-i Matem" (2009), Halil Bezmen'in "Lale, Kan ve Şehvet"(2016) adlı eserinde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve dönemi konu edilir. III. Ahmet döneminde sadrazamlık yapan ve III. Ahmet'in kızıyla da evlenerek saraya damat olan Nevşehirli İbrahim Paşa, devrin önemli olaylarında rol oynamış bir devlet adamıdır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, "Gölgemi Bıraktım Lâle Bahçelerinde", "Katre-i Matem", "Lale, Kan ve Şehvet" adlı postmodern tarihi romanlarda; reformları, evliliği, aşk hayatı ve daha birçok yönüyle ele alınır. Bu romanlarda, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın bilenen özelliklerine yer verilirken; tarihi bir boşluk olarak kalan bilinmeyen, muğlak ve müphem nitelikleri de yazarların hayal gücüne bağlı olarak yeniden şekillenir. Böylelikle Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, adı geçen romanlarda hem tarihi bir kişilik hem de kurgu dünyasının kahramanı olarak varlık kazanır.

Çalışmamızda, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın postmodern tarihi Türk romanlarındaki konumunun ortaya konulması amaçlanır.

Anahtar kelimeler: Postmodern tarihi roman, yeni tarihselcilik, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa.

NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA IN POSTMODERN HISTORICAL FICTION

ABSTRACT

The history, placed among the main sources of literature, is a field providing extensive amount of material to the authors. In the postmodern novels with historical subjects or in the historical novels with postmodern qualities, the identity of historical novels tends to vary as traditional sense of history changes. The historical reality is problematized in terms of both content and style in these novels built with postmodern narrative techniques. The authors benefiting from the gaps and contradictions inside history build their novels intertwined with historical information and fiction. Historical characters are fictionalized in such postmodern novels stressing the fictional and subjective features of history.

Gölgemi Bıraktım Lale Bahçelerinde (2003) by Gül İrepoğlu, Katre-i Matem (2009) by İskender Pala and Lale, Kan ve Şehvet (2016) by Halil Bezmen deal with Nevşehirli İbrahim Pasha and his century as the subject. Being the grand vizier during Ahmet III.'s reign and having a kinship with the sultan by marrying the sultan's daughter, Nevşehirli İbrahim Pasha was among the key historical figures in the crucial events of the period. His reforms, marriage, love affairs and other aspects are the subject of postmodern historical novels like Gölgemi Bıraktım Lale Bahçelerinde, Katre-i Matem and Lale, Kan ve Şehvet. While the historical facts about Nevşehirli Damat İbrahim Pasha are included in these novels, vague and ambiguous details are reconstructed in the imagination of the writers. This way, Nevşehirli Damat İbrahim Pasha becomes both a historical personality and a ficitional character in the novels mentioned.

This study aims to reveal the place of Nevşehirli Damat İbrahim Pasha in postmodern historical Turkish fiction.

Keywords: Postmodern historical novel, new historicism, Nevşehirli Damat İbrahim Pasha.

1. GİRİŞ:

Tarihi belgelerin geçerlilik, nesnellik ve nedenselliğini sorgulayan Yeni Tarihselcilerin ileri sürdüğü görüşe göre tarih, bir anlatı türüdür. Postmodernist yazarların tarihe bakış açıları ve romanlarında tarihi kullanım biçimleri, Yeni Tarihselci düşünürlerin tarih hakkındaki görüşleriyle paralel niteliktedir. Geleneksel romanda tarih, gerçekliğinden şüphe edilmeyen ve ders alınacak bir olgu olarak ele alınır. Ancak tarihi geçekliklerin sorgulanmaya başlanmasıyla birlikte romanlarda tarihi olayların aktarılmasında da bir takım değişiklikler gözlemlenir. Bu değişime bağlı olarak Türk edebiyatında 1980'lerden günümüze değin postmodern tarzda birçok tarihi roman kaleme alınır.

Tarihsel olay ve olguların aktarımı metinler aracılığıyla gerçekleşir. Yeni Tarihselciler, tarihçilerin ellerindeki en güçlü kaynağın metin olmasından yola çıkarak tarihin metinselliği üzerinde durur. Geleneksel tarih anlayışında tarih kavramı kendine özgü bir bilgi kuramı olarak görülür. Oysa Yeni Tarihselciler, tarihin metinselliğinin ve tarihçilerin tarih yazımında kullandığı metotların göz önüne alındığında tarihin ayrı bir bilgi kuramı olmasından ziyade "akla yatkın bir edebiyat" olduğu görüşündedir: "Tarihin yazımı, en nicel en yapısal olan bile, anlatı türüne bağlıdır ve onun temel kategorilerini paylaşır. Kurgusal anlatı ya da tarihsel anlatısı, 'kişilerin' olayın içine oturtulmasından yönlendirilmesine, anlatıda zamansallığından neden-sonuç ilişkilerinin kurulmasına kadar pek çok konuda aynı yöntemi kullanır." (Roger Chartier 1997: 16) Postmodern tarihi roman yazarları da tarih yazımıyla ilgili Yeni Tarihselcilerin bu düşünceleriyle benzer doğrultudaki fikirleri benimser. Bu sebeple de postmodern tarihi roman yazarları eserlerinde kurguyu ve tarihi olayları aynı düzlemde bir araya getirilir.

Yeni Tarihselciler, tarihin metinselliğini vurgulamanın yanı sıra tarihi metinlerin oluşum şartlarını da göz önünde bulundurarak bağlam kavramına da önem verir. Geleneksel tarih anlayışı tarihyazarının otoritesi sorgulanmazken; Yeni Tarihselciler, tarihin tarih yazarının gücüne bağlı belli bir söylemler ağının ürünü olduğu iddia eder. Bu yüzden dilsel açıdan nesnel bir tarih anlatımından söz edilemez.

Yeni Tarihselciler, tarih yazımında dilin şeffaf bir nakledici olmadığını ve dilin dış gerçekliği sorunsuz bir biçimde tarihsel metinlere aktaramayacağını ileri sürer. Onlara göre hakikat, doğru, gerçek, dış dünya vb. kavramlar dilin işlevinden soyutlanamadığı için geçmişin saydam bir biçimde dilsel olarak günümüze nakli imkânsızdır. Tarihçi geçmiş belgeleri okurken gerçeği kendi zaman birimi içinde geçerli olan dil kullanımıyla yeniden inşa eder. (Serpil Oppermann 2006: 8–9) Tarih araştırmacıları, tarih incelemelerini, kendi birikimlerine, yaratıcılık güçlerine, ideolojik ve kültürel değerlerine, toplumsal yapıya bağlı olarak sadece dil ortamında kurgulayan/yorumlayan kişiler olarak görüldükleri için; tarih de "yorum" işi olarak görülür. (S.Dilek Yalçın-Çelik 2005: 24) Tarihin nesnellığının ve yazımının etrafında şekillenen bu tartışmalar, tarihi roman yazarlarını da etkiler. Postmoder tarihi roman yazarları da eserlerini bu görüşler ışığında kaleme alır. Postmodern tarih romanlarında, "anlatılan olaylar, geçmişin alıştığımız anlatım biçiminden çok farklı görünüşleri ile bir araya getirilir. Tarihi gerçekler, değiştirilir, abartılır, yorumlanır, belirsiz noktalar vurgulanır, bu tavrı ile yazar, okurunu sarsar, şaşırtır, kuşkuya düşmesine neden olur. Ya da olaylar değiştirilmese bile, yazar tarafından

onlara yeni bir anlam verilir.” (S.Dilek Yalçın-Çelik 2005: 220) Postmodern tarihi romanlar, tarihte yaşanmış olayların birebir kopyası değildir. Bu romanlar bir yandan özelliği bakımından tarihi gerçekliklere yaslanırken diğer yandan yaratıcı bir tür olması sebebiyle tarihi boşluklardan yararlanarak kurmaca boyutuyla okuyucu karşısına çıkmaktadır. Postmodern tarihi romanlar, belirli bir yöntem dâhilinde geççimsi bir dünyanın tasarımıdır.

2. Postmodern Tarihi Türk Romanlarında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Konumu:

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Türk romanında ilk kez Namık Kemal'in “Cezmi” (1887) adlı eserinde yer alır. Daha sonra ise; Enver Behnan Şapolyo'nun Aysım (1934), Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun “Patronahlar” (1943), Reşad Ekrem Koçu'nun “Esirci Başı” (1944) adlı eserinde bir roman kahramanı olarak varlık kazanır.¹ Nevşehirli Damat İbrahim Paşa bu eserlerin haricinde postmodern tarihi roman kategorisi içinde değerlendirebileceğimiz daha birçok roman da karşımıza çıkar.

Gül İrepoğlu'nun “Gölgemi Bıraktım Lâle Bahçelerinde” (2003), İskender Pala'nın “Katre-i Matem” (2009), Halil Bezmen'in “Lale, Kan ve Şehvet”(2016) adlı eserinde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın postmodern tarihi Türk romanlarında ele alınışı, onun devlet adamlığı ve özel hayatı ekseninde irdelenecektir.

2.1. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Devlet Adamlığının Postmodern Tarihi Türk Romanlarındaki Yansıması:

“Gölgemi Bıraktım Lâle Bahçelerinde”, “Katre-i Matem”, “Lale, Kan ve Şehvet” adlı eserlerde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve dönemi konu edinilir. III. Ahmet döneminde sadrazamlık yapan ve III. Ahmet'in kızıyla da evlenerek saraya damat olan Nevşehirli İbrahim Paşa, devrin önemli olaylarında rol oynamış bir devlet adamıdır.

Gül İrepoğlu'nun "Gölgemi Bıraktım Lale Bahçelerinde" adlı eserinde pâ-yı tahtın büyük sorunlarından olan yangınlara Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın bulunduğu çözümler, tarihi gerçeklikle paralel olarak abartılı bir üslupla aktarılır:

¹ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için Zeki Taştan'ın “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa” adlı yazısına başvurulabilir. Bkz. Zeki Taştan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Nevşehir: 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu.

"İbrahim Paşa bu yangını bir işaret gibi aldı, o anda uğraştığı güçlüğü yenerse, İstanbul'u da yiyip bitiren bu güçlüğü yenmek için uğraşacaktı. Başardığı takdirde halk doğrudan doğruya kendi menfaatini ilgilendiren böylesi elle tutulur bir ilerlemeyi sevinçle karşılayacak, diğer yeniliklere de daha kolay zemin hazırlanacaktı." (İrepoğlu 2014: 44)

Gül İrepoğlu tarafından Lale Devri'nin anlatıldığı ""İbrahim ile Ahmed ve laleler" ile "herkesin gönlü hoş oldu..." başlığını taşıyan bölümlerde, Tarihçi Raşid'den alıntılar yapılmıştır." (Yalçın- Çelik 2005: 214) Böylelikle hem roman metinlerarası bir yapı kazanmış hem de tarihi metinlerle kurgusal metinler bir arada yer almıştır.

III. Ahmet'in hükümdar olduğu yıllar, sanat, mimari ve yaşam tarzı açısından zevk ve eğlencenin hüküm sürdüğü bir dönem olarak bilinir. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa da bu dönemin mimarları arasında yer alır. Gölgeyi Bıraktım Lale bahçelerinde adlı eserinde sadrazamın bu özelliklerine de şu sözlerle değinilir:

"Taze sadrazam İbrahim Paşa, alışılmış düzenleri sürdürenlerden olmadığını göstermişti; yeni ve parlak bir yaşam tarzı istiyordu, dünyanın tüm güzellikleriyle sarılmış, ince zevklerin sonuna kadar yüceltildiği bir yaşantı, yeniliklerin karmaşasında zaman zaman zorlansa da güçlüklerine değen bir yaşantı..." (İrepoğlu 2014: 49)

Ancak, İbrahim Paşa tarihte sadece bu özellikleriyle anılmaz. Yaptığı reformlarla da adından söz ettirir. İrepoğlu, sadrazamın bu yönünden de bahseder:

"Damat İbrahim Paşa, aşırılığı yüzünden hep ön planda olan zevk ü sefasıyla anılmaktan kurtalamayacak, ama bir yandan da kalıcı yenilikler ve düzenlemeler yapmaktan geri durmayacaktı. Kendi düşlerindeki yeni bir çağı yakalama çabalarını sürdürecekti sonuna kadar." (İrepoğlu 2014: 44)

Halil Bezmen, İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında uyguladığı tasarruf politikalarının yeniçerilerle arasının bozulmasına yol açtığını belirtir:

"Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa kendi gücünü tartmak için ilk tasarruf önlemi olarak en tehlikeli alanı seçti: Yeniçeri Ocağı'nı! Burada ayaklanma olmazsa gerisi kolaydı. Yeniçeri defterlerini getirtti ve kendisi satır satır inceledi. Ölmüş yeniçerilerin arasında hala hazineye maaş alanları ayıkladı. Bu maaşları cebine indiren yeniçeri ağalarını da sürgüne yolladı. Cebecilerin, topçuların, sipahilerin silahtarlarını, İstanbul dışındaki kale muhafızlarının da hesaplarını üşenmeden tek tek inceledi. Orduyu

tamamlayınca diğerk devlet kademelerine geçti ve kalem efendilerinden başlayarak devam etti.” (Bezmen 2016: 135)

İskender Pala da aynı şekilde Yeniçerilerle İbrahim Paşanın yıldızının barışmamasının sebebini onun sadrazamlığında tasarruf politikasına bağlar:

“İbrahim Paşa'nın en olumsuz yanı, yeniçeriler ile arasının biraz bozuk olmasıydı. İki ay evvel kimsesiz olarak ölen yeniçerilerin aylıklarının hazineye kalması için bir sayım yaptırtmış, yedi milyon kuruşluk bir tasarruf sağlamıştı. Ne var ki Yeniçeri ağaları bunda memnun olmamışlar, kurdukları menfaat çarklarının dönüşünün engellendiğini düşünmüşlerdi.” (Pala 2009: 20)

Katre-i Matem'de yer alan şu cümleler, ilk sayfalardan itibaren okunan metnin kurmaca bir metin olduğunun sinyalini verir:

“Kalemimi hokkaya bandırdığım şu anda -ki Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı canından; Sultan III. Ahmet'i de tahtından eden cehennemden nişan Eylül İhtilali'nin üzerinden henüz iki hafta geçti- şahit olduğum olayları yazıp yazmamakta kararsız sayılırım.” (Pala 2009: 18)

Bu şekilde eserin yazılış sürecine, nasıl yazıldığına, bu yazım aşamasında içine düşülen çelişkilere yer verilerek okur, metnin yazılma sürecine dâhil edilir. Geleneksel tarihi roman yazarları, roman kişilerini, olayları ve mekânı, kronolojik bir zaman dilimi içerisinde aktararak okuyucunun mantıksal gerçeğiyle örtüşen bir metin yaratma kaygısı içerisindeydi. Bu tarz eser veren yazarlar, nesnel gerçekliği mümkün olduğu ölçüde romanda yansıtma gayesi güder. Ancak postmodern tarihi roman yazarları, tek bir nesnel gerçekliğin varlığını kabul etmedikleri için böyle bir gerçekliği yansıtma amacı taşımaz. Kurgulanan metinde metnin kurgulanış sürecine yer verilmesiyle yazma edimini ön plana çıkartılır. Böylelikle okura “kurmacanın kurmacası” gösterilerek nesnel gerçeklik kırılır ve okurun okuduğu metnin kurmaca bir dünyanın ürünü olduğunun bilincinde olması sağlanır.

2.2. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Özel Hayatının Postmodern Tarihi Türk Romanlarındaki Yansıması:

"Gölgemi Bıraktım Lale Bahçelerinde", "Katre-i Matem", "Lale, Kan ve Şehvet" adlı eserlerde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın özel yaşamına geniş ölçüde yer verilir.

Bu eserlerde İbrahim Paşa'nın çapkınlığından eleştirel bir tutumla söz edilir. Gül İrepoğlu, İbrahim Paşa'nın saraya damat olana kadar bu yaşantısını sürdürdüğünü belirtir:

“Fatma Sultan’la evlenmeden önce, elli yaşına kadar, en latif dilberleri cariye olarak evine ve koynuna almıştı, kendisine iki kız, bir oğul veren ilk zevcesi de sesini çıkarmayı düşünmemişti. Ama söz konusu bir sultan efendi olunca iş değişirdi, zaten diğer tüm hanedan damatları gibi o da derhal mevcut karısını boşamıştı padişahın kızıyla evlenebilmek için, tartışılmaz kural buydu.” (İrepoğlu 2014: 71)

İskender Pala ise; Damat İbrahim Paşa'nın gizli kapaklı olarak çapkınlığa devam ettiğini ima eder:

“İbrahim Paşa, Sultan III. Ahmet’in henüz onüçünde olan kızı Fatma Sultan ile evlenip ‘damat’ olunca hanımlarını sureta boşamış, cariyelerini de yalnızca saray hizmeti için istihdam eder olmuş, ama hiçbirini yanından uzaklaştırmamıştı.” (Pala,2009: 18)

Pala, yeniçerilerle arası bozuk olan İbrahim Paşa'nın çapkınlığına dair şöyle bir anekdot sunar:

Yeniçeri ağası turfanda meyvelerin olduğu bir sepeti Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya üzerinde "Haşmetlü vezir! Sana akıllı diyorlar. Bakalım öyle misin? Sepeti aç; turfanda yemişlerimizden tat ve bağını bul!.." (Pala, 2009, s. 22) şeklinde bir notla gönderir. İbrahim Paşa, sepeti ters yüz ettiğinde sepetten kesilmiş bir kadın başının yuvarlandığını görür. Yeniçeri ağasının bu konuda tecrübeli olduğu ileri sürülen İbrahim Paşa'dan tadıp bağını bulmasını isteği bir cariyedir. Yazar, yeniçerilerin İbrahim Paşa'nın çapkınlığından, zevk ve sefaya düşkünlüğünden duydukları rahatsızlığı bu olay ile kurgulamıştır.

“Lale, Kan ve Şehvet” adlı romanın kurgusu İbrahim Paşa'nın çapkınlığı ve eşlerinin bu duruma verdiği tepkiler etrafında şekillenir.

III. Ahmet, İbrahim Paşa'nın zevk ve sefaya meyilli bir kişi olmasını bilmesine rağmen onu kızı Fatma Sultanla evlendirmiştir. İbrahim Paşa padişahın sadece damadı değil; meclis arkadaşı ve dostudur. Halil Bezmen romanda, III. Ahmet ve İbrahim Paşa arasındaki bu dostluğa vurgu yapar. Yeniçerilerin bu dostluktan duyduğu rahatsızlığı dile getirir.

25 Eylül 1730'da Yeniçeri Patrona Halil ve yandaşları ayaklanma başlatır. Bu ayaklanmada isyancılar, Sultan III. Ahmet'den İbrahim Paşa dâhil 37 kişinin kendilerine

teslim edilmelerini ister. Sultan III. Ahmet, isyanı bastırmak için sadrazamı ve damadı olan İbrahim Paşa'yı öldürülerek cesedi isyancılara teslim eder. Cesedi paramparça eden isyancılar, cesedin İbrahim Paşa'ya ait olmadığını iddia ederek III. Ahmet'i tahttan indirip yerine oğlu Şehzade Mahmut'un geçmesine sebep olur. İbrahim Paşa, sadece yaptığı ıslahatlar, uyguladığı politikalar ve özel yaşantısı ile değil; vefatıyla da tarihi Türk romanlarında önemli bir yer tutar. Halil Bezmen, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın ölümü hakkında ortaya atılan bu iddialar doğrultusunda romanını kurgular. Romanda olaylar, İbrahim Paşa'nın ölmeyip ilk eşi Rabia tarafından kaçırılması ve intikam yemini eden Fatma Sultan tarafından yeri tespit edilerek öldürülmesi şeklinde gelişir.

Fatma Sultan'ın, tahtan indirilen babası Sultan III. Ahmet ile aralarında şu şekilde bir diyalog geçer:

“Şimdi gidebilirsiniz ama bilin ki İbrahim'i dünyanın öbür ucunda da olsa bulacağım ve öldürteceğim. Yine benimle alay etti: Ben burada yarı hapis yaşarken onun güzel bir ülkede, hoş kadınlarla eğlendiğini düşünerek delirmemi beklemezsiniz herhalde. Benimle alay etmeye devam etmesine izin veremem.

“Aman kızım, katil olacaksın!”

“Korkmayın, kimse bilmeyecek. Hatırlasanıza, Vakanüvis Çelebizade Asım Efendi çoktan istifa etti ve onu yerini alan Sami Efendi yeni tahir oldu. Saray bir yıldır vakanüvisiz. Ayaklanma ve sonrası kaydedilmedi. Resmi olarak İbrahim Paşa kapı arasında boğduruldu ve cesedi halk tarafından parçalandı. Dünya bunu böyle biliyor ve bilmeye devam edecektir.” (Bezmen 2016: 270-271)

Fatma Sultan'ın bu sözlerinde resmi tarihin geçerlilik ve güvenilirlik ölçütleri sorgulanır. Resmi tarih yazımının çeşitli sebeplerle sekteye uğrayabileceğine dikkat çekilir. Böylelikle tarihi gerçekliği bertaraf etmekle itham edilen postmodern tarihi roman yazarlarının resmi tarih yazımının da gerçekleri hiçbir zaman tam olarak aktaramayacağı görüşü desteklenir.

3. SONUÇ:

Çalışmamızda, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın postmodern tarihi Türk romanlarındaki konumunu ortaya konulmuştur. Gül İrepoğlu'nun “Gölgemi Bıraktım Lâle Bahçelerinde” (2003), İskender Pala'nın “Katre-i Matem” (2009), Halil Bezmen'in “Lale, Kan ve Şehvet” (2016) adlı eserinde, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın

biyografisindeki boşluklar, yazarların hayal dünyasına göre çeşitli açılardan şekillenir. Ele aldığımız eserlerde tarihi belgelerin metinlerarasılıkla romana dâhil edilmesiyle tarihi metinler ve kurmaca metinler aynı düzlemde yer almıştır. Bu romanlarda tarihsel gerçeklik, gerek içerik; gerekse biçim bakımından anlatıcılar ve kahramanlar aracılığıyla sorunsallaştırılır. Metnin yazım süreci, üstkurmaca anlatım tekniğiyle romana dâhil edilerek tarihi gerçeklere dayalı romanın gerçekliği kırılmaya uğratılır. İbrahim Paşa, postmodern tarihi romanlarda padişah ve hanedan soyunun dışında ilgi gören tarihi kişiler arasında yerini bulur. İbrahim Paşa'nın devlet adamlığına ve özel hayatına geniş ölçüde değinilir. Söz konusu romanlarda; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa reformları, evliliği, aşk hayatı ve daha birçok yönüyle ele alınır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın bilenen özelliklerine yer verilirken; tarihi bir boşluk olarak kalan bilinmeyen, muğlak ve müphem nitelikleri de yazarların hayal gücüne bağlı olarak yeniden şekillenir. Yazarların İbrahim Paşayla ilgili tarihi gerçeklikten beslendiği; ancak eserlerinde tamamıyla tarihe bağlı kalmadığı gözlemlenir. Malzemesini tarihi olay ve kişilerden alan bu romanların kurmaca bir metin olduğu, üstkurmaca anlatım tekniği vasıtasıyla okuyucuya hissettirilir. Sonuç olarak Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, adı geçen romanlarda hem tarihi bir kişilik hem de kurgu dünyasının bir kahramanı olarak varlık kazanır.

KAYNAKÇA

- Bezmen, Halil (2016). *Lale, Kan ve Şehvet*, İstanbul: Müptela yayınları.
- Chartier, Roger (1997). *Yeniden Geçmiş*, çev. Lale Aslan, Ankara: Dost Kitabevi.
- Ecevit, Yıldız (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergeç, Zehra (2013). *Orhan Pamuk'un Romanlarına Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu üniversitesi.
- Iggers, Georg G. (2011). *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme, Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, çeviren: Gül Çağalı Güven), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İrepoğlu, Gül (2014). *Gölgemi Bıraktım Lale Bahçelerinde*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Jenkins, Keith(1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek*, (çeviren: Bahadır Sina Şener), Ankara: Dost Kitabevi.
- Kritik Dergisi, Yeni Tarihselcilik Özel sayısı, 2008, Mart/ sayı 1.
- Munslow, Alun (2000). *Tarihin Yapısökümü*, (çeviren: Abdullah Yılmaz), Ankara: Ayrıntı yayınları.
- Oppermann, Serpil (2006). *Postmodern Tarih Kuramı –Tarihyazımı*, Yeni Tarihselcilik ve Roman, Ankara: Phoenix yayınları.
- Pala, İskender (2009). *Katre-i Matem*, İstanbul: Kapı yayınları.
- Taştan, Zeki (2011). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa*, Nevşehir: 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu.
- Yalçın- Çelik, S. Dilek (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ntks.nevsehir.edu.tr
ntks@nevsehir.edu.tr

isbn: 978-605-4163-30-4

